Digitized by Google

71
3 F
3

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

IV B.a.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

* 71-3-F-3

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS PRIMAE LIBER PRIMVS.

FACTVRVS ne operæprecium ſim, ſi à primor-
dio urbis res populi Romani perſcripſerim, nec ſa-
B tis ſcio: nec ſi ſciã, dicere auſim. quippe qui cum ue-
terem, tum uulgatam eſſe rem uideã, dum noui ſem
per ſcriptores aut in rebus certius aliquid allaturos
ſe, aut ſcribendi arte rudem uetuſtatem ſuperaturos
credunt. Vtcũque erit, iuuabit tamen rerum geſta-
rum memoriæ principis terrarum populi pro uirili
parte & meipſum conſuluiſſe. Et ſi in tanta ſcripto-
rũ turba, mea fama in obſcuro ſit, nobilitate ac ma-
gnitudine eorum qui nomini officient meo, me cõ-
ſoler. Res eſt præterea & immenſi operis, ut quæ ſu-
pra ſeptingenteſimum annum repeŕatur: & quæ ab
C exiguis profecta initiis, eò creuerit, ut iam magnitudine laboret ſua: & legentium ple-
riſque haud dubiro quin primæ origines, proximáque originibus, minus præbitura uo
luptatis ſint, feſtinantibus ad hæc noua, quibus iampridem præualentis populi uires ſe
ipſæ conficiunt. Ego contrà hoc quoque laboris præmium petam, ut me à conſpectu
malorum quæ noſtra tot per annos uidit ætas, tãtiſper certe, dum priſca illa tota mẽte
repeto, auertã, omnis expers curæ, quæ ſcribẽtis animũ, etſi non flectere à uero, ſolici-
tum tamen efficere poſsit. Quæ ante conditam condendámue urbem, poeticis magis
decora fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monumentis traduntur: ea nec af-
firmare, nec refellere in animo eſt. Datur hæc uenia antiquirati, ut miſcendo humana
diuinis, primordia urbium auguſtiora faciat. Et ſi cui populo licere oportet conſecrare
origines ſuas, & ad deos referre authores: ea belli gloria eſt populo Romano, ut cum
D ſuum, conditoriſque ſui parentem Martem potiſsimum ferat: tam & hoc gẽtes huma-
næ patiantur æquo animo, quàm imperium patiuntur. Sed hæc & his ſimilia, utcunq;
animaduerſa aut exiſtimata erunt, haud in magno equidem ponam diſcrimine. Ad il-
la mihi pro ſe quiſque acriter intendat animum, quæ uita, qui mores fuerint: per quos
uiros, quibúſque artibus, domi militiæque, & partum & auctum imperium ſit: labente
deinde paulatim diſciplina, uelut diſsidentes primò mores ſequatur animo: deinde ut
magis magiſque lapſi ſint: tum ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus
„ nec uitia noſtra, nec remedia pati poſſumus, peruentum eſt. Hoc illud eſt præcipue in
„ cognitione rerum ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſi-
„ ta monumento intueri: inde tibi tuæque reipublicæ quod imitere capias: inde fœdum
„ inceptu, fœdum exitu, quod uites. Cæterùm aut me amor negocii ſuſcepti fallit, aut
E nulla unquam reſpublica nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec
in quã tam ſeræ auaritia luxuriáq; immigrauerint: nec ubi tãtus, ac tam diu paupertati
ti ac parſimoniæ honos fuerit: adeò quanto rerum minus, tãto minus cupiditatis erat.
Nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes uoluptates deſiderium per luxum atque libi-
dinem pereundi perdendique omnia inuexere. Sed querelæ ne tum quidem gratæ fu-
turæ, cum forſitan neceſſariæ erunt: ab initio certè tantæ ordiendæ rei abſint, cum bonis
potius ominibus, uotiſq; ac precationibus deorum dearúmq;, ſi ut poetis nobis quo-
que mos eſſet libentius inciperemus, ut orſis tanti operis ſucceſſus proſperos darent.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

IAM PRIMVM omnium ſatis cõſtat, Troia capta in cæteros ſæuitum eſſe Troianos, duobus, Aenea Antenoréque, & F uetuſti iure hoſpitij, & quia pacis reddendæque Helenæ ſemper authores fuerãt, omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Caſibus deinde uariis Antenorem cum multitudine Henetûm, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes & ducem, rege Pylemene ad Troiam amiſſo, quærebant, ueniſſe in intimum maris Adriatici ſinum: Euganeiſque, qui inter mare alpeſque incolebant, pulſis, Henetos Troianoſque eas tenuiſſe terras. & in quem primum egreſsi ſunt locum, Troia uocatur: pagóque inde Troia nomen eſt, gens uniuerſa Veneti appellati. Æneam ab ſimili clade domo profugum, ſed ad maiora rerum initia ducentibus fatis, primò in Macedoniam ueniſſe: inde in Siciliam quærentem ſedes delatum: ab Sicilia claſſe Laurentem G agrum tenuiſſe. Troia & huic loco nomen eſt. ibi egreſsi Troiani, ut quibus ab immenſo propè errore nihil præter arma & naues ſupereſſet, cum prædam ex agris agerent, Latinus rex Aborigenéſque qui tum ea tenebant loca, ad arcendam uim aduenarum armati ex urbe atque agris concurrunt. Duplex inde fama eſt. alij prælio uictum Latinum pacem cum Aenea, deinde affinitatem iunxiſſe tradunt. alij, cum inſtructæ acies conſtitiſſent, prius quàm ſigna canerent, proceſsiſſe Latinum inter primores, ducémque aduenarum euocaſſe ad colloquium: percontatum deinde qui mortales eſſent, unde, aut quo caſu profecti domo, quídue quærentes in agrum Laurentem exiſſent. poſtquam audierit multitudinem Troianos eſſe: ducem Aeneam, filium Anchiſæ & Veneris: cremata patria & domo profugos, ſedem condendæque urbi locum quærere: & nobilitatem admiratum gentis uirique, & animum uel bello uel pa- H ci paratũ, dextera data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictum inter duces, inter exercitus ſalutationem factam. Aeneam apud Latinum fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum apud penates deos domeſticũ publico adiunxiſſe fœdus, filia Aeneæ in matrimonium data. ea res utique Troianis ſpem affirmat tandem ſtabili certaque ſede finiendi erroris. Oppidum condunt. Aeneas ab nomine uxoris Lauinium appellat. Breui ſtirps quoque uirilis ex nouo matrimonio fuit, cui Aſcanium parẽtes dixere nomen. Bello deinde Aborigenes Troianíque ſimul petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lauinia ante aduentum Aeneæ fuerat, prælatum ſibi aduenam ægre patiẽs, ſimul Aeneæ Latinoque bellum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abiit. uicti Rutuli: uictores Aborigines Troianíque ducem Latinum amiſere. Inde Turnus Rutulíque diffiſi rebus, ad florentes Hetruſcorum opes, Mezentiúmque eorum regem confugiũt, I qui Cære opulento tum oppido imperitans, iam inde ab initio minime lætus nouæ originis urbis, & tum nimio plus quàm ſatis tutum eſſet accolis rem Troianam creſcere ratus, haud grauatim ſocia arma Rutulis iunxit. Aeneas aduerſus tanti belli terrorem, ut animos Aborigium ſibi conciliaret, ne ſub eodem iure ſolùm, ſed etiam nomine omnes eſſent: Latinos utranque gentem appellauit. nec deinde Aborigines Troianis ſtudio ac fide erga regem Æneam ceſſere. fretuſque his animis coaleſcentium indies magis duorum populorum Æneas, quanquam tanta opibus Hetruria erat, ut iam non terras ſolùm, ſed mare etiam per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretum Siculum fama nominis ſui impleſſet: tamen cum mœnibus bellum propulſare poſſet, in aciem copias eduxit. Secũdum inde prælium Latinis, Æneæ etiã ultimũ operum mortalium fuit. Situs eſt, quemcunque eum dici ius faſque eſt, ſuper Numicũ flumen. K Iouem Indigetem appellant. Nõdum maturus imperio Aſcanius Æneæ filius erat, tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit: tantiſper tutela muliebri (tãta indoles in Lauinia erat) rès Latina, & regnum auitum paternúmque puero ſtetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam ueterem pro certo affirmet?) hiccine fuerit Aſcanius, an maior quàm hic, Creuſa matre Ilio incolumi natus, comeſque inde paternæ fugæ, quem Iulum eundem Iulia gens authorem nominis ſui nuncupat. is Aſcanius, ubicunque & quacunque matre genitus (certe natum Ænea conſtat) abundante Lauinii multitudine, florentem iam (ut tum res erant) atque opulentam urbem matri, ſeu nouercæ reliquit: nouam ipſe aliam ſub Albano monte condidit: quæ ab ſitu

porrectæ

A porrectæ in dorſo urbis lõga Alba appellata. Inter Lauinium & Albam longam colo-
niam deductam triginta fermè interfuere anni. tantum tamẽ opes creuerant, maxime
fuſis Hetruſcis, ut ne morte quidem Aneæ, nec deinde inter muliebrem tutelam rudi-
mentúmque primum puerilis regni mouere arma, aut Mezentius Hetruſcíque, aut ulli
alii accolæ auſi ſint. Pax ita conuenerat, ut Hetruſcis Latinísque fluuius Albula, quem
nunc Tyberim uocant, finis eſſet. Syluius deinde regnat Aſcanii filius, caſu quodam in
ſyluis natus. is Aeneam Syluium creat: is deinde Latinum Syluium. ab eo coloniæ ali-
quot deductæ, Priſci Latini appellati. manſit Syluius poſtea omnibus cognomen, qui
Albæ regnarũt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Ati Capys, Capi Capetus, Capeto Ty-
berinus, qui in traiectu Albulæ amnis ſubmerſus, celebre ad poſteros nomen flumini
dedit. Agrippa inde Tyberini filius, poſt Agrippam Romulus Syluius à patre accepto
B imperio regnat. Auẽtino fulmine ipſe ictus, regnũ per manus tradidit. is ſepultus in eo
colle, qui nũc eſt pars Romanæ urbis, cognomẽ colli fecit. Proca deinde regnat. is Nu-
mitorẽ atq; Amulium procreat: Numitori, qui ſtirpis maximus erat, regnũ uetuſtum
Syluiæ gentis legat. plus tamẽ uis potuit, quàm uoluntas patrís, aut uerecundia ætatis.
pulſo fratre, Amulius regnat. addit ſceleri ſcelus. ſtirpẽ fratris uirilem interimit: fratris
filiæ Rheæ Syluiæ per ſpeciẽ honoris, cum Veſtalem eam legiſſet, perpetua uirginitate
ſpem partus adimit. Sed debebatur (ut opinor) fatis tantæ origo urbis, maximique ſe-
cundum deorum opes imperij principium. Vi compreſſa Veſtalis, cum geminum par-
tum edidiſſet, ſeu ita rata, ſeu quia deus author culpæ honeſtior erat, Martem incertæ
ſtirpis patrem nuncupat. ſed nec dij, nec homines aut ipſam, aut ſtirpem à crudelitate
regia uindicant. ſacerdos uincta in cuſtodiam datur: pueros in profluentem aquã mitti
C iubet. Sorte quadam diuinitus ſuper ripas Tyberis effuſus lenibus ſtagnis, nec adiri uſ-
quam ad iuſti curſum poterat amnis, & poſſe quamuis languida mergi aqua infantes,
ſpem ferentibus dabat. ita uelut defuncti regis imperio, in proxima alluuie, ubi nũc fi-
cus Ruminalis eſt (Romularem uocatam ferunt) pueros exponũt. uaſtæ tum in iis locis
ſolitudines erant. Tenet fama, cum fluitãtem alueum quo expoſiti erant pueri, tenuis
in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitientem ex montibus qui circà ſunt, ad puerilem ua-
gitum curſum flexiſſe: eam ſummiſſas infantibus adeò mitem præbuiſſe mãmas, ut lin
gua lambentem pueros magiſter regii pecoris inuenerit: (Fauſtulo fuiſſe nomẽ ferunt)
ab eo ad ſtabula Laurentiæ uxori educandos datos. Sunt qui Laurentiã uulgato cor-
pore lupam inter paſtores uocatam putent: inde locum fabulæ ac miraculo datum. Ita
geniti, ita educati, cum primùm adoleuit ætas, nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, ue-
D nando peragrare ſaltus. hinc robore corporibus animíſque ſumpto, iam non feras tã-
tùm ſubſiſtere, ſed in latrones præda onuſtos impetum facere, paſtoribúsq; rapta diui-
dere: & cum his, creſcente indies grege iuuenum, ferias ac iocos celebrare. Iam tum in
Palatino monte Lupercal hoc fuiſſe ludicrum ferunt, & à Palanteo urbe Arcadica Pa-
lantium, deinde Palatinũ montem appellatum. ibi Euandrum, qui ex eo genere Arca-
dum multis antè tempeſtatibus ea tenuerat loca, ſolẽne allatum ex Arcadia inſtituiſſe,
ut nudi iuuenes Lycæum Pana uenerantes, per luxum atque laſciuiam currerẽt. quem
Romani deinde uocarunt Inuum. huic deditis ludicro, cum ſolenne uotum eſſet, inſi-
diatos ob iram prædæ amiſſæ latrones, cum Romulus ui ſe defendiſſet, Remũ cepiſſe:
captum regi Amulio tradidiſſe, ultro accuſantes. crimini maxime dabant, in Numito-
ris agros ab his impetũ fieri: inde eos collecta iuuenum manu hoſtilem in modũ præ-
E das agere. ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur. Iam inde ab initio Fauſtulo ſpes
fuerat regiam ſtirpem apud ſe educari. nam & expoſitos iuſſu regis infantes ſciebat: &
tempus, quo ipſe eos ſuſtuliſſet, ad id ipſum cõgruere: ſed rem immaturam niſi aut per
occaſionem, aut per neceſſitatem aperiri noluerat. neceſſitas prior uenit, ita metu ſub-
actus, Romulo rem aperit. Fortè & Numitori, cũ in cuſtodia Remum haberet, audiſ-
ſetque geminos eſſe fratres: comparãdo eorum ætatem, & ipſam minime ſeruilem in-
dolem, tetigerat animum memoria nepotum: ſciſcitandoque eòdem peruenit, ut haud
procul eſſet, quin Remum agnoſceret. ita undique regi dolus nectitur. Romulus non
cum globo iuuenum (nec enim erat ad uim apertam par) ſed aliis alio itinere iuſſis cer-
to tempore ad regiam uenire paſtoribus, ad regem impetum facit. & à domo Numito-

ris alia comparata manũ adiuuat Remus. ita regem obtruncãt. Numitor inter primũ F
tumultum hoſtes inuaſiſſe urbem, atque adortos regiam dictitans, cum pubem Alba-
nam in arcem præſidio armíſque obtinẽdam aduocaſſet: poſteaquam iuuenes perpe-
trata cæde pergere ad ſe gratulantes uidit: extemplo aduocato concilio, ſcelera in ſe
fratris, originem nepotum, ut geniti, ut educati, ut cogniti eſſent, cædem deinceps ty-
ranni, ſeque eius authorem oſtendit. Iuuenes per mediam cõcionem agmine ingreſsi,
cum auum regem ſalutaſſent, ſecuta ex omni multitudine conſentiens uox ratum no-
men imperiumq; regi effecit. Ita Numitori Albana permiſſa re, Romulum Remumq;
cupido cepit, in iis locis ubi expoſiti, ubique educati erant, urbis cõdendæ: & ſupererat
multitudo Albanorum, Latinorumque. ad id paſtores quoque acceſſerant: qui omnes
facilè ſpem facerent, paruam Albam, paruum Lauinium, præ ea urbe quæ cõderetur,
fore. Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum, regni cupido, atq; inde fœ- G
dum certamẽ coortum à ſatis miti principio: quoniam gemini eſſent, nec ætatis uere-
cundia diſcrimen facere poſſet: ut dij in quorum tutela ea loca eſſent, auguriis legerent
qui nomen nouæ urbi daret, qui conditam imperio regeret. Palatinum Romulus, Re-
mus Auentinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo auguriũ ueniſſe fer
1. rex. ui- tur, ſex uultures. Iamq; nunciato augurio, cum duplex numerus Romulo ſe oſtẽdiſſet,
xit annos utrunque regem ſua multitudo conſalutauerat. tempore illi præcepto, at hi numero
37. auium regnum trahebant. Inde cum altercatione congreſsi, certamine irarũ ad cędem
uertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama eſt, ludibrio fratris Remũ
nouos tranſiluiſſe muros: inde ab irato Romulo, cum uerbis quoque increpitans adie-
ciſſet, Sic deinde, quicunq; alius tranſiliet mœnia mea, interfectũ. Ita ſolus potitus im-
perio Romulus: condita urbs, conditoris nomine appellata. Palatinum primũ, in quo H
ipſe erat educatus, muniit. Sacra diis aliis Albano ritu, Græco Herculi, ut ab Euandro
inſtituta erant, facit. Herculẽ in ea loca, Geryone interempto, boues mira ſpecie ab-
egiſſe memorant, ac prope Tyberim fluuium, quà præ ſe armentũ agens nando traie-
cerat, loco herbido, ut quiete & pabulo læto reficeret boues, & ipſum feſſum uia procu-
buiſſe. Ibi cum eũ cibo uinóque grauatũ ſopor oppreſsiſſet, paſtor accola eius loci no-
mine Cacus, ferox uiribus, captus pulchritudine boum, cum auertere eam prædã uel-
let: quia, ſi agendo armentum in ſpeluncam compuliſſet, ipſa ueſtigia quærentẽ domi-
num eò deductura erãt: auerſos boues, eximium quemq; pulchritudine, caudis in ſpe-
luncam traxit. Hercules ad primam auroram ſomno excitus, cum gregẽ perluſtraſſet
oculis, & partem abeſſe numero ſenſiſſet, pergit ad proximã ſpeluncam, ſi fortè eò ue-
ſtigia ferrent. quæ ubi omnia foras uerſa uidit, nec in partem aliam ferre: confuſus, at- I
que incertus animi, ex loco infeſto agere porrò armentum occepit. Inde cum actæ bo-
ues quædam ad deſiderium (ut fit) relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelũ-
ca boum uox Herculem conuertit. quem cum uadentem ad ſpeluncam Cacus ui pro-
hibere conatus eſſet, ictus claua, fidem paſtorum nequicquam inuocans morte occu-
buit. Euander tum ea, profugus ex Peloponneſo, authoritate magis quàm imperio re-
gebat loca: uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines:
uenerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in
Italiam aduentũ, miratæ hæ gentes fuerant. Is tum Euander cõcurſu paſtorum trepi-
dantium circa aduenam manifeſtæ reum cædis excitus, poſtquam facinus, facinoríſq;
cauſam audiuit: habitum formamq; uiri aliquantùm ampliorem anguſtioremque hu
„ mana intuens, rogitat, qui uir eſſet. ubi nomen, patremque, ac patriam accepit: Ioue K
„ nate Hercules ſalue, inquit. te mihi mater ueridica interpres deûm aucturum cœle-
„ ſtium numerum cecinit, tibíque aram hìc dicatum iri, quã opulentiſsima olim in ter-
„ ris gens Maximam uocet, tuóque ritu colat. Dextra Hercules data accipere ſe omen,
impleturumque fata, ara cõdita atque dicata, ait: Ibi tùm primùm boue eximia capta
de grege, ſacrum, adhibitis ad miniſterium dapemq; Potitiis ac Pinariis (quæ tum fa-
miliæ maxime inclytæ ea loca incolebant) factum. Fortè ita euenit, ut Potitij ad tẽpus
pręſto eſſent, iíſque exta apponerentur: Pinarij extis adeſis ad cæteram uenirent da-
pem. Inde inſtitutum manſit, donec Pinariûm genus fuit, ne extis ſolennibus ueſcerẽ-
tur. Potitij ab Euandro edocti, antiſtites ſacri eius per multas ætates fuerãt, donec tra-

dito ſeruis

A dito ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorũ interiit. Hæc
tum ſacra Romulus una ex omnibus peregrina ſuſcepit, iam tũ immortalitatis uirtute
partæ, ad quam eum ſua fata ducebant, fautor. Rebus diuinis rite perpetratis, uocatáq;
ad concilium multitudine, quæ coaleſcere in populi unius corpus nulla re præterquam
legibus poterat, iura dedit. quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe
uenerabilem inſignibus imperii feciſſet, cũ cætero habitu ſe auguſtiorẽ, tum maxime
lictoribus duodecim ſumptis fecit. Alii ab numero auium quæ augurio regnũ porten-
derant, eum ſecutum numerum putant. Me haud pœnitet eorum ſentẽtiæ eſſe, quibus
& apparitores, & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, unde ſella curulis, unde toga præ-
texta ſumpta eſt, numerũ quoq; ipſum ductum placet: & ita habuiſſe Hetruſcos, quòd
ex duodecim populis communiter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dede-
B rint. Creſcebat interim urbs munitionibus, cum alia atque alia appetẽdo loca, in ſpem
magis futuræ multitudinis, quàm ad id quod tum hominum erat, munirẽt. Deinde, ne
uana urbis magnitudo eſſet: adiiciendæ multitudinis cauſa, uetere cõſilio condentium
urbes, qui obſcuram atque humilem conciendo ad ſe multitudinem, natam è terra ſi-
bi prolem mentiebantur: locum qui nũc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt, a-
ſylum aperit. eò ex finitimis populis turba omnis, ſine diſcrimine liber an ſeruus eſſet,
auida nouarum rerum perfugit. idque primũ ad cœptam magnitudinem roboris fuit.
Cum iam uirium haud pœniteret, conſilium deinde uiribus parat. centum creat ſena-
tores: ſiue quia is numerus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant, qui creari patres poſ-
ſent. Patres certè ab honore, patriciique progenies eorum appellati. Iam res Romana
adeò erat ualida, ut cuilibet finitimarum ciuitatũ bello par eſſet. ſed penuria mulierũ,
C hominis ætatem duratura magnitudo erat: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec
cum finitimis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa uici-
nas gentes miſit, qui ſocietatem connubiúmque nouo populo peterent. Vrbes quo-
que, ut cætera, ex infimo naſci: deinde quas ſua uirtus ac dii iuuent, magnas opes ma-
gnúmque nomen ſibi facere. ſatis ſcire, origini Romanæ & deos affuiſſe, & non defu-
turam uirtutem. proinde ne grauarentur homines cum hominibus ſanguinem & ge-
nus miſcere. Nuſquam benigne legatio audita eſt: adeò ſimul omnes ſpernebãt, ſimul
tantam in medio creſcentem molem ſibi ac poſteris ſuis metuebant. à pleriſque rogi-
tantibus dimiſsi, ecquod fœminis quoque aſylum aperuiſſent: id enim demum cõpar
cõnubium fore. Aegre id Romana pubes paſſa: & haud dubie ad uim ſpectare res cœ-
pit. cui tempus locúmque aptum ut daret Romulus, ægritudinem animi diſsimulans,
D ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolennes: Conſualia uocat. Indici deinde fi-
nitimis ſpectaculum iubet. quãtóque apparatu tum ſciebant aut poterãt, cõcelebrant:
ut rem claram expectatamque facerent. Multi mortales cõuenere ſtudio etiam uiden-
dæ nouæ urbis: maxime proximi quique, Ceninenſes, Cruſtumini, Antemnates. Iam
Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac cõiugibus uenit. Inuitati hoſpitaliter per
domos, cum ſitum, mœniaq;, & frequentẽ tectis urbem uidiſſent, mirantur tam breui
rem Romanam creuiſſe. Vbi ſpectaculi tempus uenit, deditæque eò mẽtes cum oculis
erant, tum ex compoſito orta uis: ſignóque dato, iuuentus Romana ad rapiendas uir-
gines diſcurrit. Magna pars, fortè ut in quem quæque inciderat, raptæ: quaſdã forma
excellentes, primoribus patrum deſtinatas, ex plebe homines, quibus datũ negotium
erat, domos deferebant. Vnam longe ante alias ſpecie ac pulchritudine inſignẽ à glo-
E bo Thalaſsii cuiuſdam raptam ferunt: multiſq; ſciſcitantibus cuinã eam ferrent, iden-
tidem, ne quis uiolaret, Thalaſsio ferri clamitatum: inde nuptialem hãc uocem factã.
Turbato per metum ludicro, mœſti parentes uirginum profugiunt, incuſantes uiolati
hoſpitii fœdus, deúmque inuocãtes, cuius ad ſolenne ludoſq; per fas ac fidem decepti
ueniſſent. Nec raptis aut ſpes de ſe melior, aut indignatio eſt minor. Sed ipſe Romulus
circumibat, docebátque patrum id ſuperbia factũ, qui connubiũ finitimis negaſſent.
illas tamen in matrimonio, in ſocietate fortunarũ omnium, ciuitatiſque, &, quo nihil
charius humano generi ſit, liberũm fore: mollirent modò iras, & quibus fors corpora
dediſſet, darent animos: ſæpe ex iniuria poſtmodum gratiã ortam: eóque melioribus
uſuras uiris, quòd annixurus pro ſe quiſque ſit, ut cum ſua uice functus officio ſit, pa-

rentum etiam patriæq; expleat deſiderium. Accedebant blanditiæ uirorum factū put F
gātium cupiditate, atque amore: quæ maxime ad muliebre ingenium efficaces preces
ſunt. Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarū parētes tum maxime ſor-
dida ueſte, lachrymiſq; & querelis ciuitates concitabant: nec domi tātùm indignatio-
nes continebant, ſed congregabantur undique ad Titum Tatium regem Sabinorum:
& legationes eò, quòd maximum Tatij nomen in his regionibus erat, conueniebant.
Ceninenſes Cruſtuminiq; & Antemnates erant, ad quos eius iniuriæ pars pertinebat.
lentè agere iis Tatius Sabinique uiſi ſunt. Ipſi inter ſe tres populi communiter bellum
parant. nec Cruſtumini quidem atque Antemnates pro ardore iráque Ceninenſium
ſatis ſe impigre mouent. Ira per ſe ipſum nomen Ceninum in agrum Romanum impe
tum facit: ſed effuſe uaſtātibus fit obuius cum exercitu Romulus, leuiq; certamine do-
cet, uanam ſine uiribus iram eſſe: exercitum fundit fugatq;: fuſum perſequitur: regem G
in prælio obtruncat, & ſpoliat. duce hoſtium occiſo, urbem primo impetu capit. Inde
exercitu uictore reducto, ipſe cum factis uir magnificus, tum factorum oſtētator haud
minor, ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte ferculo, gerens in Capi-
tolium aſcendit: ibiq; ea cum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul cū do-
„ no deſignauit tēplo Iouis fines, cognomenq; addidit deo: Iupiter Feretri, inquit, hæc
„ tibi uictor Romulus rex regia arma fero, templúmque iis regionibus quas modò ani-
„ mo metatus ſum, dedico: ſedem opimis ſpoliis, quæ regibus ducibuſq; hoſtium cæſis,
„ me authorem ſequentes poſteri ferēt. Hæc templi eſt origo, quod primum omnium
Romæ ſacratum eſt. Ita deinde diis uiſum, nec irritam conditoris templi uocem eſſe,
qua laturos eò ſpolia poſteros nuncupauit: nec multitudine compotum eius doni uul-
gari laudem. Bina poſtea intra tot annos, tot bella, opima parta ſunt ſpolia. Adeò rara H
eius fortuna decoris fuit. Dum ea ibi Romani gerunt, Antemnatiū exercitus per occa
ſionem ac ſolitudinē hoſtiliter in fines Romanos incurſionem facit. Raptim & ad hos
Romana legio ducta, palantes in agris oppreſsit. Fuſi ſunt igitur primo impetu & cla-
more hoſtes: oppidum captum: dupliciq; uictoria ouantem Romulum Herſilia cōiux
precibus raptarum fatigat: orat ut parentibus earum det ueniam, & in ciuitatem ac-
cipiat. ita rem coaleſcere concordia poſſe. facilè impetratū. Inde contra Cruſtuminos
profectus, bellum inferentes: ibi minus etiam, quòd alienis cladibus ceciderāt animi,
certaminis fuit. Vtroq; coloniæ miſſæ. plures inuenti, qui propter ubertatem terræ in
Cruſtuminium nomina dārent. & Romam inde frequenter migratum eſt à parētibus
maxime ac propinquis raptarum. Nouiſsimum ab Sabinis bellum ortum: multoq; id
maximum fuit. Nihil enim per iram aut cupiditatē actum eſt: nec oſtenderunt bellum I
prius quàm intulerunt: conſilio etiam additus dolus. Sp. Tarpeius Romanæ præerat
arci. huius filiam uirginē auro corrumpit Tatius, ut armatos in arcē accipiat. Aquam
fortè ea tum ſacris extra mœnia petitum ierat. accepti obrutam armis necauere: ſeu ut
ui capta potius arx uideretur, ſeu prodendi exempli cauſa, nequid uſquā fidū proditο-
ri eſſet. Additur fabulæ, quòd uulgo Sabini aureas armillas magni pōderis brachio læ-
uo, gemmatoſq; magna ſpecie annulos habuerint, pepigiſſe eam, quod in ſiniſtris ma-
nibus haberent. eò ſcuta illi pro aureis donis congeſta. Sunt qui eam ex pacto tradēdi
quod in ſiniſtris manibus eſſet, decreto arma petiſſe dicant, & fraude uiſam agere, ſua
ipſam peremptam mercede. Tenuere tamen arcem Sabini: atq; inde poſtera die, cum
Romanus exercitus inſtructus, quod inter Palatinum Capitolinumq; collem cāpi eſt,
compleſſet: nō prius deſcenderūt in æquum, quàm ira & cupiditate recuperandæ arcis K
ſtimulante animos, in aduerſum Romani ſubiere. Principes utrinque pugnā ciebāt: ab
Sabinis Metius Curtius, ab Romanis Hoſtius Hoſtilius. Hic rem Romanā iniquo lo-
co ad prima ſigna animo atque audacia ſuſtinebat. Vt Hoſtius cecidit, confeſtim Ro-
mana inclinatur acies: fuſaq; eſt ad ueterem portam Palatij. Romulus & ipſe turba fu-
„ gientiū actus, arma ad cœlū tollens: Iupiter, tuis, inquit, iuſſus auibus hic in Palatino
„ prima urbi fundamenta ieci: arcem iā ſcelere emptam Sabini habent. Inde huc armati
„ ſuperata media ualle tendunt. At tu pater deûm hominumq;, hinc ſaltem arce hoſtes,
„ deme terrorem Romanis, fugamque fœdam ſiſte. Hic ego tibi templum Statori Ioui,
„ quod monimentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam urbē eſſe, uoueo. Hæc pre-
catus,

A eatus,ueluti ſenſiſſet auditas preces: Hine,ĩquit,Romani,Iupiter optimus maximus
» reſiſtere, atque iterare pugnam iubet. reſtitere Romani, tanquã cœleſti uoce iuſſi. Ip-
ſe ad primores Romulus prouolat. Metius Curtius ab Sabinis princeps,ab arce decur-
rerat, & effuſos egerat Romanos toto quantum foro ſpatium eſt.nec procul iá à por-
» ta palatij erat,clamitans: Vicimus perfidos hoſpites,imbelles hoſtes. iá ſciunt longe
» aliud eſſe uirgines rapere, aliud pugnare cum uiris. In cũ hæc gloriantem, cum globo
ferociſſimorum iuuenum Romulus impetum facit. Ex equo tũ fortè Metius pugna-
bat:eo pelli facilius fuit. pulſum Romani perſequuntur:& alia Romana acies audacia
regis accenſa, fundit Sabinos. Metius in paludem ſeſe ſtrepitu ſequentiũ trepidante e-
quo coniecit. auerteratq; ea res etiã Sabinos tanti periculo uiri. Et ille quidem annuẽ-
tibus ac uocantibus ſuis,fauore multorum addito animo, euadit. Romani Sabiníque
B in media conualle duorum montium redintegrant prælium. ſed res Romana erat ſu-
perior. Tum Sabinæ mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum erar, crinibus paſſis,
ſciſſáque ueſte,uicto malis muliebri pauore,auſæ ſe inter tela uolantia inferre: ex trãſ-
uerſo impetu facto,dirimere infeſtas acies,dirimere iras:hinc patres, hinc uiros oran-
tes, ne ſe ſanguine neſando ſoceri generíque reſpergerent: ne parricidio macularent
partus ſuos,nepotum illi, liberûm hi progeniem. Si affinitatis inter uos, ſi cõnubij pi-
get,in nos uertite iras. Nos cauſa belli, nos uulnerũ ac cædium uiris ac parentibus ſu-
mus. Melius peribimus,quàm ſine alteris ueſtrum uiduę aut orbę uiuemus. Mouet res
tum multitudinem,tum duces. ſilentium,& repentina fit quies. Inde ad fœdus facien-
dum duces prodeunt:nec pacem modò,ſed ciuitatem unam ex duabus faciunt: regnũ
conſociant: imperium omne conferunt Romam. ita geminata urbe, ut Sabinis ta-
C men aliquid daretur, Quirites à Curibus appellati. Monimentũ eius pugnæ,ubi pri-
mum ex profunda emerſus palude equus Curtium in uado ſtatuit, Curtiũ lacum ap-
pellarunt. Ex bello tam triſti læta repentè pax chariores Sabinas uiris ac parẽtibus, &
ante omneis Romulo ipſi fecit. Itaque cum populum in curias triginta diuideret, no-
mina earum curiis impoſuit. Id non traditur (cũ haud dubie aliquanto numerus ma-
ior hoc mulierum fuerit) ætate, an dignitatibus ſuis uirorúmve, an ſorte lectæ ſint, quę
nomina curiis darent. Eodem tẽpore & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt: Ram-
nenſes ab Romulo, ab Tito Tatio Titienſes appellati. Lucerum nominis & originis
cauſa incerta eſt. Inde non modò commune, ſed concors etiam regnũ duobus regibus
fuit. Poſt aliquot annos propinqui regis Tatij legatos Laurentium pulſant. Cúmque
Laurentes iure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum & preces plus poterãt.
D Igitur illorum pœnam in ſe uertit: nam Lauinij,cum ad ſolenne ſacrificiũ eò ueniſſet,
concurſu facto interficitur. Eam rem minus ægre quàm dignum erat, tuliſſe Romulũ
ferunt, ſeu ob infidam ſocietatem regni, ſeu quia haud iniuria cæſum credebat. Itaque
bello quidem abſtinuit: ut tamen expiarentur legatorum iniuriæ, regíſque cædes, fœ-
dus inter Romam Lauiniumque urbes renouatum eſt. Et cũ his quidem inſperata pax
erat: aliud multo propius, atque in ipſis propè portis bellum ortum. Fidenates nimis
uicinas prope ſe conualeſcere opes rati, prius quàm tantum roboris eſſet, quantum fu
turum apparebat, occupant bellum facere. iuuentute armata immiſſa, uaſtatur agri
quod inter urbem ac Fidenas eſt. Inde ad læuam uerſi, quia dextra Tyberis arcebat,
cum magna trepidatione agreſtium populantur: tumultúſque repens ex agris in urbẽ
illatus, pro nuncio fuit. Excitus Romulus (neque enim dilationem pati tam uicinum
E bellum poterat) exercitum educit: caſtra à Fidenis mille paſſuũ locat. ibi modico præ-
ſidio relicto, egreſſus omnibus copiis, partem militum locis circa denſa obſita uirgul-
ta obſcuris ſubſidere in inſidiis iuſsit. Cũ parte maiore atque omni equitatu profectus,
id quod quærebat, tumultuoſo & minaci genere pugnæ obequitando ipſis propè por-
tis hoſtem exciuit. Fugæ quoque quæ ſimulanda erat, eadem equeſtris pugna cauſam
minus mirabilem dedit. Et cum uelut inter pugnæ fugæque conſilium trepidãte equi-
tatu, pedes quoq; referret gradum, plenis repentè portis effuſi hoſtes, impulſa Roma-
na acie, ſtudio inſtandi ſequendíque trahũtur ad locum inſidiatum. Inde ſubitò exor-
ti Romani, tranſuerſam inuadunt hoſtium aciem. addunt pauorem mota è caſtris ſi-
gna eorum qui in præſidio relicti fuerant. Ita multiplici terrore perculſi Fidenates,

prius penè quàm Romulus, quíque cum eo equites erant, circumagerēt frenis equos, F
terga uertũt: multoq; effuſius, quippe uera fuga, qui ſimulantes paulo antè ſecuti erāt,
oppidũ repetebant: nõ tamen eripuere ſe hoſti. Hærens in terga Romanus, prius quàm
fores portarum obiicerentur, uelut agmine uno irrumpit. Belli Fidenatis contagione
irritati Veientium animi, & conſanguinitate. nam Fidenates quoque Hetruſci fuerũt:
& quòd ipſa propinquitas loci, ſi Romana arma omnibus infeſta finitimis eſſent, ſti-
mulabat: in fines Romanos excurrerũt, populabũdi magis quàm iuſti more belli. Itaq;
non caſtris poſitis, non expectato hoſtium exercitu, raptam ex agris prædam portan-
tes, Veios rediere. Romanus contrà, poſtquam hoſtē in agris non inuenit, dimicationi
ultimæ inſtructus intentúſque, Tyberim tranſit. Quem poſtquam caſtra ponere, & ad
urbem acceſſurum Veientes audiuere: obuiā egreſsi, ut potius acie decernerent, quàm
incluſi de tectis mœnibúſque dimicarent. Ibi uiribus nulla parte adiutis, tantùm uete- G
rani robore exercitus rex Romanus uicit: perſecutusq; fuſos ad mœnia hoſtes, urbe ua
lida muris ac ſitu ipſo munita, abſtinuit. Agros rediens uaſtat, ulciſcendi magis quàm
prædæ ſtudio. eaque clade haud minus quàm aduerſa pugna ſubacti Veientes, pacē pe-
titum oratores Romam mittunt. agri parte multatis, in centum annos induciæ datæ.

Hæc ferme Romulo regnante domi militiæque geſta. Quorum nihil abſonum fidei
diuinæ originis, diuinitatisq; poſt mortem creditæ, fuit: non animus in regno auito re-
cuperando, non condendæ urbis conſilium, non bello ac pace firmandæ. Ab illo enim
profectu uiribus datis tantum ualuit, ut in quadraginta deinde annos tutam pacem ha
beret. Multitudini tamen gratior fuit, quàm Patribus: longe ante alios acceptiſsimus
militum animis. Trecentóſque armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres appella- H
uit, non in bello ſolùm, ſed etiā in pace habuit. His immortalibus editis operibus, cum
ad exercitum recenſendum concionem in cāpo ad Capræ paludem haberet, ſubitò co-
orta tempeſtas cum magno fragore tonitribúſq;, tam denſo regem operuit nimbo, ut
conſpectum eius cõcioni abſtulerit: nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes
ſedato tādem pauore, poſtquam ex tam turbido die ſerena & tranquilla lux rediit: ubi
interreg. uacuam ſedem regiam uidit: etſi ſatis credebat Patribus, qui proximi ſteterant, ſubli-
mem raptum procella: tamen uelut orbitatis metu icta, mœſtum aliquandiu ſilentium
obtinuit. Deinde à paucis initio facto, deum deo natum, regem parentemq; urbis Ro-
manæ ſaluere uniuerſi Romulum iubent: pacem precibus expoſcunt, uti uolens pro-
pitius ſuā ſemper ſoſpitet progeniem. Fuiſſe credo tum quoq; aliquos, qui diſcerptum
regem Patrũ manibus taciti arguerent. manauit enim hæc quoque, ſed perobſcura fa- I
ma. Illam alterā admiratio uiri, & pauor præſens nobilitauit. Conſilio etiā unius homi
nis addita rei dicitur fides. Nanque Proculus Iulius ſolicita ciuitate deſiderio regis, &
infenſa Patribus, grauis, ut traditur, quanuis magnæ rei author, in concionem prodit.
Romulus, inquit, Quirites, parens urbis huius, prima hodierna luce cœlo repentè de-
lapſus, ſe mihi obuium dedit. Cum perfuſus horrore, uenerabundúſque adſtitiſſem, pe
tens precibus, ut cõtrà intueri fas eſſet: Abi, nũcia, inquit, Romanis, cœleſtes ita uelle,
ut mea Roma caput orbis terrarũ ſit. Proinde rem militarem colant, ſciantq;, & ita po-
ſteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis reſiſtere poſſe. Hæc, inquit, locu-
tus, ſublimis abiit. Mirũ, quantùm illi uiro nuncianti hæc, fides fuerit: quāq; deſyderiũ
Romuli apud plebem exercitumq; facta fide immortalitatis, lenitum ſit. Patrum inte-
rim animos certamē regni ac cupido uerſabat. Necdũ à ſingulis, quia nemo magnope- K
re eminebat in nouo populo, peruenerant factiones: inter ordines certabatur. Oriundi
ab Sabinis, ne, quia poſt Tatij mortē ab ſua parte non erat regnatum in ſocietate ęqua,
poſſeſsionem imperij amitterent, ſui corporis creari regem uolebant. Romani ueteres
peregrinũ regem aſpernabantur. In uariis uoluntatibus, regem tamen omnes uolebāt,
libertatis dulcedine nondum experta. Timor deinde Patres inceſsit, ne ciuitatem ſine
imperio, exercitum ſine duce, multarum circà ciuitatũ irritatis animis, uis aliqua ex-
terna adoriretur: & eſſe igitur aliquod caput placebat: & nemo alteri concedere, in ani
mum inducebat. Itaq; rem inter ſe centum Patres, decem decuriis factis, ſingulisq; in
ſingulas decurias creatis, qui ſummæ rerum præeſſent, conſociant. Decē imperitabāt,
unus cũ inſignibus imperij & lictoribus erat. Quinq; dierum ſpatio finiebatur impe-
rium,

A rium,ac per omnes in orbẽ ibat:annuúmq; interuallum regni fuit.Id ab re,quod nũc
quoque tenet nomen,Interregnum appellatum.Fremere deinde plebs multiplicatam
ſeruitutem: cẽtum pro uno dominos factos. nec ultrà,niſi regem, & ab ipſis creatum,
uidebantur paſſuri. Cum ſenſiſſent ea moueri Patres, offerendum ultro rati quod a-
miſſuri erant.ita gratiam ineunt, ſumma poteſtate populo permiſſa, ut non plus da-
rent iuris,quàm detinerẽt. Decreuerunt enim,ut cum populus regẽ iuſsiſſet, id ſic ra-
tum eſſet,ſi Patres authores fierent. Hodiéque in legibus magiſtratibúsque rogandis
uſurpatur idem ius,ui ademptum:prius quàm populus ſuffragium ineat,in incertum
comitiorum euentum Patres authores fiunt. Tum Interrex cõcione aduocata,Quod
bonũ, fauſtum, felíxque ſit,inquit, Quirites regem create. ita Patribus uiſum eſt.Pa-
tres deinde, ſi dignum qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis, authores fient.
B Adeò id gratum plebi fuit,ut ne uicti beneficio uiderentur,id modò ſciſcerent iube-
réntque,ut Senatus decerneret,qui Romæ regnaret. Inclyta iuſtitia religióque ea tẽ-
peſtate Numæ Pompilii erat. Curibus Sa[illegible]is habitabat conſultiſsimus uir, ut in illa
quiſquam ætate eſſe poterat,omnis diui[illegible]tque humani iuris. Authorem doctrinæ
eius,quia non extat alius,falſò Samium Pythagoram edũt: quẽ Seruio Tullo regnãte
Romæ,cẽtum amplius poſt annos,in ultima Italiæ ora circa Metapontũ Heracleám-
que & Crotonem iuuenum æmulantium ſtudia cœtus habuiſſe conſtat. Ex quibus lo
cis, etſi eiuſdem ætatis fuiſſet, quæ fama in Sabinos, aut quo linguæ cõmercio quen-
quam ad cupiditatẽ diſcendi exciuiſſet? quóue præſidio unus per tot gentes diſſonas
ſermone moribúſque,perueniſſet?Suopte igitur ingenio temperatũ animum uirtuti-
C bus fuiſſe opinor magis: inſtructúmque non tam peregrinis artibus, quàm diſciplina
tetrica ac triſti ueterum Sabinorum:quo genere nullum quondam incorruptius fuit.
Audito nomine Numæ,Patres Romani,quanquã inclinari opes ad Sabinos rege inde
ſumpto uidebantur: tamen neque ſe quiſquam, nec factionis ſuæ alium, nec denique
patrum aut ciuium quenquam præferre illi uiro auſi:ad unum omnes Numæ Põpilio
regnum deferendum decernunt. Accitus, ſicut Romulus auguratò in Vrbe condenda
regnum adeptus eſt,de ſe quoque Deos conſuli iuſsit.Inde ab augure, cui deinde hono
ris gratia publicum id perpetuúmque ſacerdotium fuit ,deductus in arcẽ, in lapide ad
meridiem uerſus conſedit. Augur ad læuam eius capite uelato ſedem cepit,dextra ma-
nu baculum ſine nodo aduncum tenens, quẽ Lituũ appellauerũt. Inde ubi proſpectu
in urbem agrúmque capto,Deos precatus,regiones ab oriẽte ad occaſum determina-
D uit,dextras ad meridiem partes,læuaſque ad Septentrionem eſſe dixit:ſignum contra
quod longiſsime conſpectũ oculi ferebant, animo finiuit:tum lituo in læuam manum
tranſlato,dextra in capite Numæ impoſita,precatus eſt ita: Iupiter pater,ſi eſt fas hũc 11.fer.4)
Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regẽ Romæ eſſe, ut tua ſigna nobis cer-
ta ac clara ſint inter eos fines, quos feci. Tum peregit uerbis auſpicia quæ mitti uel-
let. Quibus miſsis, declaratus Rex Numa de templo deſcendit. Qui regno ita poti-
tus, urbem nouam conditam ui & armis,iure eam, legibúſque ac moribus de integro
condere parat. Quibus cum inter bella aſſueſcere uideret non poſſe (quippe efferatis
militia animis) mitigandum ferocem populum armorum deſuetudine ratus, Ianum
ad infimum Argiletum indicem pacis bellique fecit: apertus ut in armis eſſe ciuitatem:
clauſus pacatos circà omneis populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnũ clau-
E ſus fuit:ſemel T. Manlio cõſule,poſt Punicum primum perfectum bellum: iterũ(quod
noſtræ ætati Dii dederunt ut uideremus)poſt bellum Actiacum, ab imperatore Cæſa-
re Auguſto pace terra maríque parta. Clauſo eo,cum omnium circà finitimorum ſo-
cietate ac fœderibus iunxiſſet animos:poſitis externorum periculorum curis,ne luxu-
riarent ocio animi,quos metus hoſtium,diſciplinaque militaris continuerat:omnium
primum rem ad multitudinem imperitã,& illis ſeculis rudem, efficaciſsimam, Deorũ
metum iniiciendum ratus eſt. Qui cùm deſcendere ad animos ſine aliquo commento
miraculi non poſſet, ſimulat ſibi cum dea Aegeria congreſſus nocturnos eſſe: eius ſe
monitu,quæ acceptiſsima Diis eſſent,ſacra inſtituere:ſacerdotes ſuos cuique Deorum
præficere. Atque omnium primum ad curſum lunæ in duodecim mẽſes deſcribit an-
num. Quem,quia tricenos dies ſingulis menſibus luna non explet, deſuntque dies ſo-

lido anno, qui ſolſtitiali circumagitur orbe, intercalares menſibus interponendo, ita F
diſpenſauit, ut uigeſimoquarto quoque anno ad metam eandem ſolis, unde orſi eſſent,
plenis annorum omnium ſpatiis dies congruerent. Idem nefaſtos dies faſtóſque fecit:
quia aliquando nihil cum populo agi, utile futurum erat. Tum ſacerdotibus creandis
animum adiecit: quanquam ipſe plurima ſacra obibat, ea maxime, quæ nũc ad dialem
flaminem pertinent. Sed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli quàm Numæ ſimi-
les reges putabat fore, iturósque ipſos ad bella, ne ſacra regiæ uicis desererẽtur, flami-
nem Ioui aſsiduum ſacerdotem creauit: inſignique eũ ueſte, & curuli regia ſella ador-
nauit. Huic duos flamines adiecit: Marti unum, alterum Quirino. Virginesque Veſtæ
legit: Alba oriundum ſacerdotium, & genti conditoris haud alienum. His, ut aſsiduæ
templi antiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit: uirginitate, aliiſque cæremoniis
uenerabiles ac ſanctas fecit. Salios item duodecim Marti Gradiuo legit, tunicæque pi- G
ctæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum pectori tegumen: cœleſtiaq; arma, quę An-
cilia appellantur, ferre, ac per urbem ire [illegible]ẽtes carmina cum tripudiis ſolenniq; ſal-
tatu iuſsit. Pontificem deinde Numa Ma[illegible]m Marci filium ex patribus legit: eique o-
mnia exſcripta exſignataque attribuit: quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſa
cra fierent, atque unde in eos ſumptus pecunia erogaretur. Cætera quoque omnia pu-
blica priuataque ſacra, pontificis ſcitis ſubiecit: ut eſſet quò conſultum plebs ueniret:
nequid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinosque aſciſcẽdo turbaretur. Nec
cœleſtes modò cæremonias, ſed iuſta quoque funebria, placandóſque manes ut idem
pontifex edoceret: quæque prodigia fulminibus, alióue quo uiſo miſſa ſuſciperentur,
atque curarentur: ad ea elicienda ex mentibus diuinis Ioui Elicio aram in Auẽtino di- H
cauit: deúmque conſuluit auguriis quæ ſuſcipienda eſſent. Ad hæc conſultanda pro-
curandáque, multitudine omni à ui & armis conuerſa, & animi aliquid agendo occu-
pati erant: & deorũ aſsidua inſidens cura, cum intereſſe rebus humanis cœleſte numen
uideretur, ea pietate omnium pectora imbuerat, ut fides ac iuſiurandum, propulſo le-
gum ac pœnarum metu, ciuitatem regerent. Et cum ipſi ſe homines in regis, uelut uni-
ci exempli, mores formarẽt: tum finitimi etiam populi, qui ante caſtra urbem poſitam
in medio ad ſolicitandam omnium pacem crediderant, in eam uerecundiam adducti
ſunt, ut ciuitatem totam in cultum uerſam deorum, uiolari ducerent nefas. Lucus e-
rat, quem mediũ ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua. quò quia ſe perſæpe Nu-
ma ſine arbitris, uelut ad cõgreſſum deæ inferebat, Camœnis eum lucũ ſacrauit, quòd
earum ſibi concilia cum coniuge ſua Aegeria eſſent. & ſoli Fidei ſolẽne inſtituit. Ad id I
ſacrarium flamines bigis curru arcuato uehi iuſsit, manúque ad digitos uſque inuolu-
ta rem diuinam facere: ſignificantes fidem tutandam, ſedemque eius etiam in dextris
ſacratam eſſe. Multa alia ſacrificia, locáque ſacris faciendis, quæ Argeos pontifices uo
cant, dedicauit. Omnium tamen maximum eius operũ fuit tutela per omne regni tem
pus haud minor pacis quàm regni. Ita duo deinceps reges, alius alia uia, ille bello, hic
pace, ciuitatem auxerunt. Romulus ſeptem & triginta regnauit annos: Numa tres
& quadraginta. Tum ualida, tum temperata & belli & pacis artibus erat ciuitas. Nu-
Interreg. mæ morte ad interregnum res rediit. Inde Tullum Hoſtilium nepotem Hoſtilii, cuius
3. rex, 32. in infima arce clara pugna aduerſus Sabinos fuerat, regem populus iuſsit: patres autho
res facti. Hic nõ ſolùm proximo regi diſsimilis, ſed ferocior etiam Romulo fuit: tum
ætas uiréſque, tum auita quoq; gloria animum ſtimulabat. Seneſcere igitur ciuitatem K
ocio ratus, undique materiam excitandi belli quærebat. Fortè euenit, ut agreſtes Ro-
mani ex Albano agro, Albani ex Romano prædas inuicem agerent. imperitabat tum
C. Cluilius Albæ. Vtrinque legati ferè ſub idem tempus ad res repetẽdas miſsi. Tul-
lus præceperat ſuis, ne quid prius quàm mãdata agerent. ſatis ſciebat negaturũ Alba-
nũ: ita pie bellum indici poſſe. ab Albanis ſocordius res acta. excepti hoſpitio ab Tul-
lo blande ac benigne, comiter regis conuiuium celebrant. tantiſper Romani & res re-
petiuerant priores, & neganti Albano bellum in trigeſimum diem indixerant. Hæc re-
nunciant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi poteſtatẽ, quid petentes uenerint, facit.
Illi omniũ ignari, primùm purgãdo terunt tempus. Se inuitos quicquam quod minus
placeat Tullo, dicturos, ſed imperio ſubigi. res repetitũ ſe ueniſſe: ni reddãtur, bellum
indicere

A indicere iuſſos. Ad hæc Tullus: Nũciate, inquit, regi ueſtro, regẽ Romanum deos fa-
cere teſtes, uter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit, ut in eum o-
mnes expetant huiuſce clades belli. Hæc nũciant domũ Albani. Et bellum utrinque
ſumma ope parabatur, ciuili ſimillimum bello propè inter parentes natóſque, Troia-
nam utrãque prolem, cum Lauinium ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorum ſtir-
pe regum oriundi Romani eſſent. Euentus tamen belli minus miſerabilem dimicatio-
nem fecit: quòd nec acie certatum eſt, & tectis modò dirutis alterius urbis, duo populi
in unum confuſi ſunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum Romanum impetum
fecere. Caſtra ab Vrbe haud plus quinque millia paſſuum locant, foſſa circundant.
Foſſa Cluilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt, donec cũ re nomẽ quo-
que uetuſtate aboleuit. In his caſtris Cluilius Albanus rex moritur. Dictatorẽ Albani
B Metium Suffetium creant. Interim Tullus ferox præcipue morte regis, magnum deo-
rum numen ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturum pœnas ob
bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium caſtris infeſto exercitu in agrũ Al-
banum pergit. Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium, ducit quàm proxime ad hoſtem po-
teſt. Inde legatũ præmiſſum nunciare Tullo iubet, prius quàm dimicent, opus eſſe col-
loquio: ſi ſecum cõgreſſus ſit, ſatis ſcire ea ſe allaturum, quæ nihilo minus ad rem Ro-
manam quàm ad Albanam pertineant. Haud aſpernatus Tullus, tametſi uana affere-
bantur, ſuos in aciem educit. Exeunt contrà & Albani. Poſtquam inſtructi utrinq; ſta-
bant, cum paucis procerum in mediũ duces procedũt. ibi infit Albanus: Iniurias, &
non redditas res ex fœdere quæ repetitæ ſunt: & ego regem noſtrum Cluilium cauſam
huiuſce eſſe belli audiſſe uideor, nec te dubito, Tulle, eadem præ te ferre. Sed ſi uera po-
C tius quàm dictu ſpecioſa dicenda ſunt, cupido imperii duos cognatos uicinoſque po-
pulos ad arma ſtimulat: neque, recte, an perperã, interpretor: fuerit iſta eius delibera-
tio, qui bellum ſuſcepit. Me Albani gerendo bello ducem creauere. Illud te Tulle mo-
nitũ uelim: Hetruſca res, quanta circa nos, téque maxime ſit, quo propiores uos, hoc
magis ſcis. multum illi terra, plurimum mari pollent. Memor eſto iam cum ſignũ pu-
gnæ dabis, has duas acies ſpectaculo fore, ut feſſos confectoſque ſimul uictorem ac ui-
ctum aggrediantur. Itaque ſi nos dii amant, quoniam non contenti libertatẽ certa, in
dubiam imperii ſeruitũque aleam imus, ineamus aliquam uiam, qua utri utris impe-
rent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſque populi decernĩ poſsit. Haud
diſplicet res Tullo, quãquam tum indole animi, tum ſpe uictoriæ ferocior erat. Quæ-
rentibus utrinque ratio initur, cui & fortuna ipſa præbuit materiam. Fortè in duobus
D tum exercitibus erant tergemini fratres, nec ætate nec uiribus diſpares. Horatios Cu-
ratioſq; fuiſſe ſatis conſtat, nec fermè res antiqua alia eſt nobilior: tamen in re tam cla-
ra, nominum error manet, utrius populi Horatii, utrius Curiatii fuerint. authores u-
troque trahunt: plures tamen inuenio, qui Romanos Horatios uocent. hos ut ſequar,
inclinat animus. Cum tergeminis agunt reges, ut pro ſua quiſque patria dimicẽt ferro.
ibi imperium fore, unde uictoria fuerit. nihil recuſatur: tempus & locus conuenit.
Prius quàm dimicarent, fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus, ut
cuius populi ciues eo certamine uiciſſent, is alteri populo cum bona pace imperitaret.
Fœdera alia aliis legibus, cæterùm eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepi-
mus, nec ullius uetuſtior fœderis memoria eſt. Fœcialis regẽ Tullum ita rogauit: Iu-
bésne me rex cũ patrepatrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege, Sagmina, in-
E quit, te rex poſco. Rex ait: Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbã puram at-
tulit: poſtea regẽ ita rogauit: Rex, facíſne me tu regiũ nunciũ populi Romani Quiri-
tiũ? uaſa, comiteſq; meos? Rex reſpõdit: Quod ſine fraude mea, populíq; Rom. Qui-
ritium fiat, facio. Fœcialis erat M. Valerius. is patrempatratũ Sp. Fuſium fecit, uerbe-
na caput capilloſque tangens (paterpatratus ad iuſiurandum patrandum, id eſt ſan-
ciẽdum fit) fœdus, multiſque id uerbis, quæ longo effata carmine nõ operæ eſt referre,
peragit. Legibus deinde recitatis: Audi, inquit, Iupiter, audi paterpatrate populi Al-
ni, audi tu populus Albanus, ut illa palàm prima poſtrema ex illis tabulis ceráue reci-
tata ſunt ſine dolo malo, utíque ea hic hodie rectiſsime intellecta ſunt: illis legibus po
pulus Romanus prior non deficiet. ſi prior defexit publico conſilio, dolo malo, tu illo

„ die Iupiter populũ Romanum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoq́ue F
„ magis ferito, quãto magis potes, polleſq́ue. Id ubi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſsit.
Sua item carmina Albani, ſuumq́ue iuſiurãdum per ſuum dictatorem, ſuóſque ſacer-
dotes peregerunt. Fœdere icto, tergemini, ſicut conuenerat, arma capiunt. Cum ſui u-
troſque adhortarentur, deos patrios, patriam, ac parentes, quicquid ciuiũ domi, quic-
quid in exercitu ſit, illorum tunc arma, illorũ intueri manus: feroces & ſuopte ingenio,
& pleni adhortantium uocibus, in medium inter duas acies procedunt. Conſederant
utrinq; pro caſtris duo exercitus, periculi magis præſentis quàm curæ expertes. Quip-
pe imperium agebatur, in tam paucorum uirtute atque fortuna poſitum. Itaque ergo
erecti ſuſpenſique in minime gratũ ſpectaculum, animo intenduntur. Datur ſignum:
infeſtiſque armis, uelut acies, terni iuuenes magnorum exercituum animos gerentes
concurrũt: nec his nec illis periculum ſuum, ſed publicũ imperium ſeruitiúmq; obuer- G
ſatur animo, futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Vt primò ſtatim
concurſu increpuere arma, micanteſq́ue fulſere gladii, horror ingens ſpectantes per-
ſtringit, & neutrò inclinata ſpe torpebat uox, ſpiritúſque. Cõſertis deinde manibus, cũ
iam non motus tantùm corporum, agitatióque anceps telorum armorumq;, ſed uul-
nera quoque & ſanguis ſpectaculo eſſent: duo Romani, ſuper aliũ alius, uulneratis tri-
bus Albanis, expirantes corruerunt. ad quorum caſum cum conclamaſſet gaudio Al-
banus exercitus, Romanas legiones iam ſpes tota, nõdum tamen cura deſeruerat ex-
animes uice unius, quem tres Curiatii circũſteterant. Fortè is integer fuit, ut uniuer-
ſis ſolus nequaquam par, ſic aduerſus ſingulos ferox. ergo ut ſegregaret pugnam eo-
rũ, capeſſit fugam, ita ratus ſecuturos, ut quéque uulnere affectũ corpus ſineret. Iam
aliquantum ſpatii ex eo loco ubi pugnatum eſt, aufugerat, cum reſpiciẽs uidet magnis H
interuallis ſequentes, unũ haud procul ab ſeſe abeſſe: in eum magno impetu redit. Et
dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, uti opem ferant fratri, iam Horatius cæſo
hoſte uictor ſecundam pugnam petebat. Tum clamore, qualis ex inſperato pauẽtium
ſolet, Romani adiuuãt militem ſuum: & ille defungi prælio feſtinat. Prius itaq; quàm
alter qui nec procul aberat, conſequi poſſet, & alterum Curiatium conficit. Iamq́ue æ-
quato Marte, ſinguli ſupererant, ſed nec ſpe, nec uiribus pares. Alterum intactum ferro
corpus, & geminata uictoria, ferocem in certamen tertium dabãt. alter feſſum uulne-
re, feſſum curſu trahens corpus, uictúſque fratrum ante ſe ſtrage, uictori obiicitur ho-
ſti. nec illud prælium fuit. Romanus exultans, duos, inquit, fratrum manibus dedi: ter-
tium cauſam belli huiuſce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Male ſuſtinenti arma,
gladium ſuperne iugulo defigit: iacentem ſpoliat. Romani ouantes ac gratulantes Ho I
ratium accipiunt eo maiore cum gaudio, quo propius metum res fuerat. Ad ſepulturã
inde ſuorum nequaquam paribus animis uertuntur: quippe imperio alteri aucti, alteri
ditionis alienæ facti. Sepulchra extãt, quo quiſque loco cecidit: duo Romana uno loco
propius Albam, tria Albana Romam uerſus, ſed diſtantia locis, ut & pugnatum eſt.
Prius quàm inde digrederẽtur, roganti Metio ex fœdere icto quid imperaret, imperat
Tullus, uti iuuentutem in armis habeat: uſurum ſe eorum opera, ſi bellum cum Veien-
tibus foret. ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat tergemina ſpolia
præ ſe gerens. cui ſoror uirgo, quæ deſpõſa uni ex Curiatiis fuerat, obuia ante portam
Capenam fuit: cognitoq́ue ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa con-
fecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſpõſum mortuum appellat. Mouet feroci iu-
uenis animum comploratio ſororis in uictoria ſua, tãtoq́ue gaudio publico. Stricto ita- K
„ que gladio, ſimul uerbis increpans, transfigit puellam: Abi hinc cũ immaturo amo-
„ re ad ſponſum, inquit, oblita fratrum mortuorum, uiuiq́ue, oblita patriæ. Sic eat quæ-
„ cunque Romana lugebit hoſtem. Atrox uiſum id facinus patribus, plebíque: ſed re-
cens meritum facto obſtabat: tamen raptus in ius ad regem. Rex, ne ipſe tam triſtis in-
gratique ad uulgus iudicii, ac ſecundum iudicium ſupplicii author eſſet, concilio popu
„ li aduocato: Duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionẽ iudicent ſecũdum legem,
„ facio. Lex horrendi carminis erat: Duumuiri perduellionem iudicent. ſi à duumui-
„ ris prouocarit, prouocatione certato. ſi uincent, caput obnubito: infelici arbori reſte
„ ſuſpendito: uerberato uel intra pomœrium, uel extra pomœriũ. Hac lege Duumuiri
creati:

A creati, qui ſe abſoluere non rebantur ea lege ne innoxium quidem poſſe, cùm con-
„ demnaſſent. tum alter ex his, P. Horati, tibi perduellionem iudico, inquit. lictor col-
liga manus. Acceſſerat lictor, iniiciebatque laqueum. Tum Horatius, authore Tullo,
clemente legis interprete, Prouoco, inquit. Ita de prouocatione certatum ad populum
eſt. Moti homines ſunt in eo iudicio maxime P. Horatio patre proclamante, ſe filiam
iure cæſam iudicare: ni ita eſſet, patrio iure in filium animaduerſurum fuiſſe. Orabat
deinde, ne ſe, quem paulò antè cum egregia ſtirpe conſpexiſſent, orbum liberis facerēt.
Inter hæc ſenex iuuenem amplexus, ſpolia Curiatiorum fixa eo loco, qui nūc Pila Ho-
„ ratia appellatur, oſtentās: Hunccine, aiebat, quem modò decoratū ouantémq; uicto-
„ ria incedentem uidiſtis Quirites, cum ſub furca uinctum inter uerbera & cruciatus ui-
„ dere poteſtis? quod uix Albanorū oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I li-
B ctor, colliga manus, quæ paulo antè armatæ imperiū populo Romano pepererunt. I,
„ caput obnube liberatoris urbis huius: arbori infelici ſuſpēde: uerbera uel intra pomœ-
„ rium, modò inter illa pila & ſpolia hoſtiū: uel extra pomœrium, modò intra ſepulchra
„ Curiatiorum. Quò enim ducere hunc iuuenem poteſtis, ubi non ſua decora eum à tā-
„ ta fœditate ſupplicij uindicēt? Non tulit populus nec patris lachrymas, nec ipſius pa-
rem in omni periculo animum: abſolueruntque admiratione magis uirtutis, quàm iu-
re cauſæ. Itaque ut cædes manifeſta, aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri,
ut filium expiaret pecunia publica. Is quibuſdam piacularibus ſacrificiis factis, quæ de-
inde genti Horatiæ tradita ſunt, tranſmiſſo per uiam tigillo, capite adoperto, uelut ſub
iugum miſit iuuenem. id hodie publice quoque ſemper refectum manet: Sororiū tigil-
lum uocant: Horatiæ ſepulchrum, quo loco corruerat icta, conſtructum eſt ſaxo qua-
C drato. Nec diu pax Albana māſit. inuidia uulgi, quòd tribus militibus fortuna publi-
ca commiſſa fuerit, uanum ingenium dictatoris corrupit. & quoniam recta conſilia
haud bene euenerant, prauis reconciliare popularium animos cœpit. Igitur ut prius in
bello pacem, ſic in pace bellum quærens, quia ſuæ ciuitati animorū plus quàm uirium
cernebat eſſe, ad bellum palàm, atque ex edicto gerendum alios concitat populos, ſuis
per ſpeciem ſocietatis proditionē reſeruat. Fidenates colonia Romana, Veientibus ſo-
ciis conſilii aſſumptis, pacto tranſitionis Albanorum, ad bellum atq; arma incitantur.
Cum Fidenæ aperte deſciſſent, Tullus Metio exercitúque eius ab Alba accito, cōtra ho
ſtes ducit. ubi Anienem tranſiit, ad confluentes collocat caſtra. Inter eum locū & Fide-
nas, Veientiū exercitus Tyberim trāſierat. Hi & in acie prope flumen tenuere dextrum
cornu, in ſiniſtro Fidenates propius montes cōſiſtunt. Tullus aduerſus Veientem ho-
D ſtem dirigit ſuos, Albanos contra legionem Fidenatium collocat. Albano non plus a-
nimi erat, quàm fidei: nec manere ergo, nec tranſire aperte auſus, ſenſim ad mōtes ſuc-
cedit. inde ubi ſatis ſubiiſſe ſeſe ratus eſt, erigit totam aciem, fluctuánsq; animo, ut te-
reret tempus, ordines explicat. Conſilium erat, quà fortuna rem daret, eà inclinare ui-
res. Miraculo primò eſſe Romanis, qui proximi ſteterāt, ut nudari latera ſua ſociorum
digreſſu ſenſerunt. inde eques citato equo nūciat regi, abire Albanos. Tullus in re tre-
pida duodecim uouit Salios, fanáque Pallori, ac Pauori. Equitem clara increpans uo-
ce, ut hoſtes exaudirent, redire in prælium iubet: nihil trepidatione opus eſſe: ſuo iuſſu
circunduci Albanorū exercitum, ut Fidenatium nuda terga inuadat. Idem imperat, ut
haſtas equites erigere iubeat. Id factum, magnæ parti peditum Romanorum conſpe-
ctum abeuntis Albani exercitus interſepſit. qui uiderāt, id quod ab rege auditum erat,
E rati, eo acrius pugnant. Terror ad hoſtes tranſit, & audiuerant clara uoce dictū: & ma-
gna pars Fidenatium, ut qui coloni additi Romanis eſſent, latine ſciebāt. Itaque ne ſu-
bito ex collibus decurſu Albanorum intercluderentur ab oppido, terga uertunt. In-
ſtat Tullus, fuſoque Fidenatiū cornu, in Veientem alieno pauore perculſum ferocior
redit. nec illi tulere impetum, ſed ab effuſa fuga flumē obiectum à tergo arcebat. Quò
poſtquam fuga inclinauit, alii arma fœde iactantes, in aquam cæci ruebant: alii, dum
cunctantur in ripis, inter fugæ pugnæque conſilium oppreſſi. non alia antè Romana
pugna atrocior fuit. Tum Albanus exercitus ſpectator certaminis, deductus in cāpos.
Metius Tullo deuictos hoſtes gratulatur. Contrà Tullus Metium benigne alloquitur,
quod bene uertat, caſtra Albanos Romanis caſtris iūgere iubet: ſacrificium luſtrale in

diem poſterum parat. Vbi illuxit, paratis omnibus, ut aſſolet, uocari ad concionẽ utrũ- F
que exercitum iubet. præcones ab extremo orſi, primos exciuere Albanos. hi nouitate
etiam rei moti, ut Regem Romanum concionantem audirent, proximi conſtitere. ex
compoſito armata circundatur Romana legio. cẽturionibus datum negotium erat, ut
„ ſine mora imperia exequerẽtur. Tum ita Tullus infit: Romani, ſi unquã antè alias ul-
„ lo in bello fuit, quod primùm diis immortalibus gratias ageretis, deinde ueſtræ ipſorũ
„ uirtuti, heſternum id prælium fuit. dimicatum eſt enim nõ magis cum hoſtibus, quàm
„ (quæ dimicatio maior ac periculoſior eſt) cum proditione ac perfidia ſociorum. nam;
„ ne uos falſa opinio teneat, iniuſſu meo Albani ſubiere ad montes: nec imperium illud
„ meum, ſed conſilium, & imperii ſimulatio fuit, ut nec uobis ignorantibus deſeri uos, a-
„ uerteretur à certamine animus: & hoſtibus circumueniri ſe ab tergo ratis, terror ac fuga
„ iniiceretur. Nec ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum eſt. ducem ſecuti ſunt: ut G
„ & uos, ſiquò ego inde agmẽ declinare uoluiſſem, feciſſetis. Metius ille eſt ductor itine-
„ ris huius, Metius idem huius machinator belli, Metius fœderis Romani Albanique ru-
„ ptor. audeat deinde talia alius, niſi in hunc inſigne iam documẽtum mortalibus dede-
„ ro. centuriones armati Metium circunſiſtunt. rex cætera, ut orſus erat, peragit. Quod
„ bonum, fauſtum, felixque ſit populo Romano, ac mihi, uobiſque Albani, populum o-
„ mnem Albanum Romam traducere in animo eſt: ciuitatẽ dare plebi, primores in pa-
„ tres legere: unam urbem, unam rempublicam facere: ut ex uno quondam in duos po-
„ pulos diuiſa Albana res eſt, ſic nũc in unum redeat. Ad hæc Albana pubes inermis ab
armatis ſepta, in uariis uoluntatibus, communi tamen metu cogente, ſilentium tenet.
„ tũ Tullus: Meti Suffeti, inquit, ſi ipſe diſcere poſſes fidem ac fœdera ſeruare, uiuo tibi
„ ea diſciplina à me adhibita eſſet. nunc quoniam tuum inſanabile ingenium eſt, tu tuo H
„ ſupplicio doce humanũ genus ea ſancta credere, quæ à te uiolata ſunt. ut igitur paulò
„ antè animum inter Fidenatem Romanamque rem ancipitem geſsiſti, ita iam corpus
„ paſsim diſtrahendum dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earũ diſten-
tũ illigat Metiũ. deinde in diuerſum iter equi concitati, lacerum in utroque curru cor-
pus, quà inhæſerant uinculis membra, portantes. auertẽte omnes à tãta fœditate ſpe-
ctaculi oculos. Primum, ultimumque illud ſupplicium apud Romanos exẽpli parum
memoris legum humanarum fuit: in aliis gloriari licet, nulli gẽtium mitiores placuiſſe
pœnas. Inter hæc iam præmiſsi Albam erant equites, qui multitudinẽ traducerent Ro-
mam. legiones deinde ductæ ad diruendam urbem. quæ ubi intrauere portas, non qui-
dem fuit tumultus ille, nec pauor, qualis captarum eſſe urbium ſolet, cum effractis por-
tis, ſtratíſue ariete muris, aut arce ui capta, clamor hoſtilis, & curſus per urbem arma- I
torum omnia ferro flammaq; miſcet: ſed ſilentium triſte, ac tacita mœſtitia ita defixit
omnium animos, ut præ metu obliti quid relinquerent, quid ſecum ferrent, deficiente
conſilio: rogitanteſque alij alios, nunc in liminibus ſtarent, nunc errabũdi domos ſuas
ultimũ illud uiſuri peruagarentur. Vt uerò iam equitum clamor exire iubẽtium inſta-
bat: iam fragor tectorum quæ diruebantur, ultimis urbis partibus audiebatur, puluíſq;
ex diſtãtibus locis ortus, uelut nube inducta omnia impleuerat: raptim quibus quiſque
poterat elatis, cum Larem ac Penates, tectaque in quibus natus quiſque educatúſq; eſ-
ſet, relinquentes exirent, iam continens agmen migrãtium impleuerat uias: & conſpe-
ctus aliorum mutua miſeratione integrabat lachrymas: uocéſque etiã miſerabiles ex-
audiebãtur, mulierum præcipue, cum obſeſſa ab armatis templa auguſta præterirent,
ac uelut captos relinquerent deos. Egreſsis urbem Albanis, Romanus paſsim publica K
priuataque omnia tecta adæquat ſolo. unáque hora quadringentorum annorũ opus,
quibus Alba ſteterat, excidio ac ruinis dedit. templis tamen deûm (ita enim edictũ ab
rege fuerat) temperatum eſt. Roma interim creſcit Albæ ruinis: duplicatur ciuium nu-
merus: Cœlius additur urbi mons: &, quo frequentius habitaretur, eam ſedem Tullus
regiæ capit, ibíque deinde habitauit. Principes Albanorum in patres, ut ea quoq; pars
reipublicæ creſceret, legit: Tullios, Seruilios, Quintios, Geganios, Curiatios, Clœlios:
templúmque ordini ab ſe aucto curiam fecit, quæ Hoſtilia uſque ad patrũ noſtrorum
ætatem appellata eſt. & ut omniũ ordinũ uiribus aliquid ex nouo populo adiiceretur,
equitum decem turmas ex Albanis legit. legiones & ueteres eodem ſupplemento ex-
pleuit,

A pleuit,& nouas ſcripſit. Hac fiducia uirium Tullus Sabinis bellum indicit, gentī ea tē-
peſtate ſecundum Hetruſcos opulentiſsimæ uiris armíſque. utrinque iniuriæ factæ, ac
res nequicquam erant repetitæ. Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequēti negocia-
tores Romanos comprehenſos querebatur: Sabini ſuos prius in lucum confugiſſe, ac
Romæ retentos. Hæ cauſæ belli ferebantur. Sabini haud parum memores,& ſuarū ui-
rium partem Romæ ab Tatio locatam,& Romanam rem nuper etiam adiectione po-
puli Albani auctam, circūſpicere & ipſi externa auxilia. Hetruria erat uicina, proximi
Hetruſcorum Veientes. inde ob reſiduas bellorum iras maxime ſolicitatis ad defectio-
nem animis, uolūtarios traxere. & apud uagos quoſdam ex inopi plebe etiam merces
ualuit. publico auxilio nullo adiuti ſunt. ualuitque apud Veientes (nam de cæteris mi-
nus mirum eſt) pacta cum Romulo induciarū fides. Cum bellum utrinq; ſumma ope
B pararent, uertíque in eo res uideretur, utri prius arma inferrent, occupat Tullus in a-
grum Sabinum tranſire. pugna atrox ad ſyluam Malicuſam fuit: ubi & peditum quidē
robore, cæterùm equitatu aucto nuper, plurimum Romana acies ualuit. ab equitibus
repentè inuectis turbati ordines ſunt Sabinorum. nec pugna deinde illa conſtare, nec
fuga explicari ſine magna cæde potuit. Deuictis Sabinis, cū in magna gloria, magní-
que opibus regnum Tulli, ac tota res Romana eſſet, nunciatum regi, patribúſq; eſt, in
monte Albano lapidibus pluiſſe: quod cum credi uix poſſet, miſsis ad id uiſendū pro-
digium, in conſpectu haud aliter quàm cum grandinem uenti glomeratam in terras
agunt, crebri cecidere cœlo lapides. Viſi etiam audire uocem ingentem ex ſummi ca-
cuminis luco, ut patrio ritu ſacra Albani facerent, quæ uelut dijs quoque ſimul cū pa-
tria relictis, obliuioni dederant: & aut Romana ſacra ſuſceperant, aut fortunæ (ut fit)
C obirati cultum reliquerant deûm. Romanis quoque ab eodem prodigio Nouendiale
ſacrum publice ſuſceptum eſt: ſeu uoce cœleſti ex Albano monte miſſa (nam id quoq;
traditur) ſeu aruſpicum monitu. manſit certe ſolenne, ut quandocunque idem prodi-
gium nunciaretur, feriæ per nouē dies agerētur. Haud ita multo pòſt peſtilentia labo-
ratum eſt. unde cum pigritia militandi oriretur, nulla tamen ab armis quies dabatur à
bellicoſo rege: ſalubriora etiam credēte militiæ quàm domi iuuenum corpora eſſe, do-
nec ipſe quoque longinquo morbo eſt implicitus. Tunc adeo fracti ſimul cum corpo-
re ſunt ſpiritus illi feroces, ut qui nihil antè ratus eſſet minus regiū, quàm ſacris dedere
animum, repētè omnibus, magnis paruíſque ſuperſtitionibus obnoxius degeret, reli-
gionibúſq; etiam populum impleret. Vulgò iam homines eum ſtatum rerum qui ſub
Numa rege fuerat, requirentes, unam opem ægris corporibus relictam, ſi pax ueniáq;
D ab diis impetrata eſſet, credebant. Ipſum regem tradunt uoluentem cōmentarios Nu-
mæ, cum ibi quædam occulta ſolennia ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet, operatum
his ſacris ſe abdidiſſe: ſed nō rite initum aut curatum id ſacrum eſſe: nec ſolùm nullam
ei oblatam cœleſtium ſpeciem, ſed ira Iouis ſolicitari praua religione fulmine ipſum
cum domo conflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta.
Mortuo Tullo, res, ut inſtitutū iā inde ab initio erat, ad patres redierat, híque interregē
nominauerāt: quo comitia habente, Ancum Martium regem populus creauit: patres 4.rex 24.
fuere authores. Numæ Pompilij regis nepos filia ortus Ancus Martius erat. qui ut re-
gnare cœpit, & auitæ gloriæ memor, & quia proximum regnum cætera egregium ab
una parte haud ſatis proſperum fuerat, aut neglectis religionibus, aut praue cultis: lō-
géque antiquiſsimum ratus ſacra publica, ut ab Numa inſtituta erāt, facere: omnia ea
E ex commētariis regis pontificem maximum in album relata, proponere in publico iu-
bet. inde & ciuibus ocij cupidis, & finitimis ciuitatibus facta ſpes, in aui mores atq; in-
ſtituta regem abiturum. Igitur Latini, cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat,
ſuſtulerant animos. & cum incurſionem in agrum Romanum feciſſent, repetentibus
res Romanis ſuperbe reſponſum reddunt, deſidem Romanum regem inter ſacella &
aras acturum eſſe regnum rati. Medium erat in Anco ingenium, & Numæ, & Romuli
memor: & prçterquam quòd aui regno magis neceſſariam fuiſſe pacem credebat, cum
in nouo, tum feroci populo, etiam quod illi contigiſſet ocium, ſine iniuria id ſe haud fa
cilè habiturum: tentari patientiam, & tentatam contemni: temporáque eſſe Tullo re-
gi aptiora quàm Numæ: ut tamen, quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet, à ſe

bellicæ ceremoniæ proderentur:nec gererentur ſolùm, ſed etiam indicerentur bella a- F
liquo ritu:ius ab antiqua gente Æquicolis,quod nunc fœciales habent,deſcripſit,quo
res repetuntur.Legatus ubi ad fines eorum uenit unde res repetuntur,capite uelato(fi-
lum lanæ uelamen eſt) Audi Iupiter, inquit,audite fines (cuiuſcunq; gentis ſunt, no-
minat) audiat fas. ego ſum publicus nuncius populi Romani, iuſte pieq́ue legatus ue-
nio,uerbisq́ue meis fides ſit.Peragit deinde poſtulata.inde Iouem teſtem facit: Si ego
iniuſte,impieq́ue illos homines,illasq́ue res dedier populo Romano mihiq́ue expoſco,
tum patriæ compotē me nunquam ſinas eſſe. Hæc, cum fines ſupraſcandit, hæc qui-
cunque ei primus uiro buius fuerit,hæc portam ingrediens,hæc forum ingreſſus,pau-
cis uerbis carminis,concipiendiq́; iuriſiurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur quos
expoſcit,diebus tribus & triginta (tot enim ſolennes ſunt) peractis, bellum ita indicit:
Audi Iupiter,& tu Iuno:Quirine,diiq́; omnes cæleſtes,uósque terreſtres,uósq; inferni G
audite:Ego uos teſtor,populum illum(quicunque eſt,nominat)iniuſtum eſſe,neq; ius
perſoluere.ſed de iſtis rebus in patria maiores natu cōſulemus, quo pacto ius noſtrum
adipiſcamur. Cum is nuncius Romam ad conſulendum redit, confeſtim rex his fer-
me uerbis patres conſulebat: Quarū rerum,litium,cauſarum condixit paterpatratus
populi Romani Quiritium patripatrato priſcorum Latinorum,hominibusq́ue priſcis
Latinis,quas res nec dederunt,nec ſoluerunt,nec fecerūt,quas res dari,fieri, ſolui opor
tuit,dic,inquit ei quem primū ſententiam rogabat,quid cenſes?Tum ille: Puro pioq́;
duello quærendas cenſeo,itaque conſentio,conſciſcóque. Inde ordine alii rogaban-
tur.quandoque pars maior eorum qui aderant, in eandem ſentētiam ibat, bellum erat
conſenſu fieri ſolitum: ut fœcialis haſtam ferratam, ſanguineam aut præuſtam ad fines
eorum ferret,& nō minus tribus puberibus præſentibus diceret: Quod populi priſco- H
rum Latinorum,hominésue priſci Latini aduerſus populum Romanum Quiritiū fe-
cerunt,deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum priſcis Latinis
iuſsit eſſe,ſenatusq́; populi Romani Quiritū cēſuit,cōſenſit,cōſciuit,ut bellū cū priſcis
Latinis fieret:ob eā rem ego,populúsq; Romanus populis priſcorū Latinorū,homini-
búsque priſcis Latinis bellum indico,facioque. Id ubi dixiſſet, haſtam in fines eorum
emittebat. Hoc tum modo ab Latinis repetitæ res, ac bellum indictum: moremq́ue
eum poſteri acceperunt. Ancus demandata cura ſacrorū flaminibus, ſacerdoribusq́;
alijs,exercitu nouo conſcripto,profectus Politorium urbem Latinorum ui cœpit.ſecu-
tusq́ue morem regum priorum,qui rem Romanam auxerant hoſtibus in ciuitatē acci-
piendis,multitudinem omnem Romam traduxit. & cum circa palatium ſedem uete-
res Romani,Sabini Capitolium atque arcem,Cœlium montem Albani impleſſent: I
Auentinum nouæ multitudini datum. additi eidem haud ita multo pòſt, Tellenis Fi-
canáque captis,noui ciues. Politorium inde rurſus bello repetitum, quod uacuum oc-
cupauerant priſci Latini.eáque cauſa diruendæ urbis eius fuit Romanis, ne hoſtiū ſem
per receptaculum eſſet.Poſtremò omni bello Latino Medulliam cōmpulſo, aliquādiu
ibi marte incerto, uaria uictoria pugnatum eſt.nam & urbs tuta munitionibus, præſi-
dióque firmata ualido erat.& caſtris in aperto poſitis,aliquoties exercitus Latinus co-
minus cum Romanis ſigna contulerat. Ad ultimum omnibus copiis cōnixus Ancus,
acie primùm uincit,inde ingenti præda potitus Romam redit:tum quoq; multis milli-
bus Latinorum in ciuitatem acceptis. quibus ut iūgeretur palatio Auentinū, ad Mur-
tiæ datæ ſedes.Ianiculum quoque adiectum,non inopia loci,ſed nequando ea arx ho-
ſtium eſſet. id non muro ſolùm,ſed etiam ob commoditatem itineris ponte Sublicio, K
tum primùm in Tyberi facto,coniungi urbi placuit. Quiritium quoq; foſſa,haud par-
uum munimentum à planioribus aditu locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento
rebus auctis,cum in tanta multitudine hominum, diſcrimine recte an perperam facti
confuſo,facinora clandeſtina fierēt, carcer ad terrorē increſcentis audaciæ media urbe
imminens foro ædificatur. Nec urbs tātùm hoc rege creuit,ſed etiam ager, finéſq́;: ſyl-
ua Mæſia Veientibus adempta, uſque ad mare imperiū prolatū: & in ore Tyberis Ho-
ſtia urbs condita: ſalinæ circà factæ: egregiæq́ue rebus bello geſtis, ædes Iouis Feretrij
amplificata. Anco regnante,Lucumo uir impiger, ac diuitiis potens,Romam com-
migrauit,cupidine maxime ac ſpe magni honoris,cuius adipiſcendi Tarquiniis (nam
ibi

A ibi quoque peregrina ſtirpe oriundus erat)facultas non fuerat. Demarati Corinthij fi-
lius erat. qui ob ſeditiones domo profugus, cum Tarquiniis fortè conſediſſet, uxore ibi
ducta duos filios genuit. nomina his Lucumo, atq; Aruns fuerunt. Lucumo ſuperfuit
patri bonorũ omniũ hæres; Aruns prior q̃ pater moritur, uxore grauida relicta. nec diu
manet ſuperſtes filio pater. qui cum ignorans nurum uentrẽ ferre, immemor in teſtan-
do nepotis deceſsiſſet, puero poſt aui mortẽ in nullam ſortem bonorũ nato, ab inopia
Egerio inditum nomen. Lucumoni contrà omnium hæredi bonorũ, cum diuitiæ iam
animos facerent, auxit ducta in matrimoniũ Tanaquil, ſummo loco nata, & quæ haud
facilè iis in quibus nata erat, humiliora ſineret. ea cum innupſiſſet, ſpernẽtibus Hetru-
ſcis Lucumonem exule aduena ortũ, ferre indignitatem non potuit. oblitaque ingeni-
tæ erga patriam charitatis, dummodo uirũ honoratum uideret, conſilium migrandi ab
B Tarquiniis cepit. Roma eſt ad id potiſsimum uiſa. in nouo populo, ubi omnis repenti-
na atque ex uirtute nobilitas ſit, futurum locum forti ac ſtrenuo uiro. regnaſſe Tatium
Sabinum: accerſitum in regnũ Numam à Curibus: & Ancum Sabina matre ortum, no
bilémq; una imagine Numæ eſſe: facilè perſuadet, ut cupido honorum, & cui Tarqui-
nii materna tantum patria eſſet. Sublatis itaq; rebus cõmigrant Romã. Ad Ianiculum
fortè uentũ erat. ibi ei carpento ſedenti cum uxore, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis
pileum aufert: ſuperq; carpentum cum magno clangore uolitans, rurſus uelut miniſte-
rio diuinitus miſſa, capiti apte reponit: inde ſublimis abiit. Accepiſſe id augurium læta
dicitur Tanaquil, perita, ut uulgò Hetruſci, cœleſtium prodigiorum mulier. excelſa &
alta ſperare complexa uirum iubet. eam alitem, ea regione cœli, & eius dei nunciã ue-
niſſe: circa ſummum culmen hominis auſpicium feciſſe: leuaſſe humano ſuperpoſitum
C capiti decus, ut diuinitus eidem redderet. Has ſpes cogitationesq; ſecũ portãtes, urbem
ingreſsi ſunt: domicilioq; ibi comparato, L. Tarquiniũ Priſcum edidere nomen. Iam
& Romanis conſpicuum eum nouitas, diuitiæque faciebant: & ipſe quoque fortunam,
benigno alloquio, comitate inuitandi, beneficiisque quos poterat ſibi conciliando, ad-
iuuabat: donec in regiam quoque de eo fama perlata eſt. notitiamque eam breui apud
regem liberaliter dextreque obeundo officia, in familiaris amicitiæ adduxerat iura: ut
publicis pariter, ac priuatis conſiliis bello domíque intereſſet: & per omnia expertus,
poſtremò tutor etiam liberis regis teſtamento inſtitueretur. Regnauit Ancus annos
quatuor & uiginti, cuilibet ſuperiorum regum belli pacisque & artibus & gloria par.
Iam filij propè puberem ætatem erant. eo magis Tarquinius inſtare, ut quamprimum
comitia regi creando fierẽt: quibus indictis, ſub tempus pueros uenatum ablegauit. iſ-
D que primus & petiſſe ambitioſe regnum, & orationem dicitur habuiſſe ad conciliandos
plebis animos compoſitam: Cum ſe non rem nouam petere, quippe qui non primus,
quod quiſquam indignari mirarìue poſſet, ſed tertius Romæ peregrinus regnum af-
fectet: & Tatium non ex peregrino ſolùm, ſed etiam ex hoſte regẽ factum: & Numam
ignarum urbis, non petentem in regnum ultrò accitum. ſe ex quo ſui potens fuerit, Ro-
mam cum cõiuge ac fortunis omnibus commigraſſe. maiorem partem ætatis eius, qua
ciuilibus officiis fungantur homines, Romæ ſe quàm in uetere patria uixiſſe. domi mi-
litiæque ſub haud pœnitendo magiſtro, ipſo Anco rege, Romana ſe iura, Romanos ri-
tus didiciſſe. obſequio & obſeruantia in regẽ cum omnibus, benignitate erga alios cum
rege ipſo certaſſe. Hæc eum haud falſa memorantem, ingenti cõſenſu populus Roma- .5.rex.38
nus regnare iuſsit. Ergo uirum cætera egregium, ſecuta, quam in petẽdo habuerat, e-
E tiam regnantẽ ambitio eſt. nec minus regni ſui firmandi, q̃ augẽdæ reipublicę memor,
centùm in patres legit, qui deinde minorum gentium ſunt appellati: factio haud dubia
regis, cuius beneficio in curiã uenerãt. Bellum primum cum Latinis geſsit. & oppidum
ibi Appiolas ui cepit: prædáque inde maiore q̃ quanta belli fama fuerat, reuecta, ludos
opulentius inſtructiusque quàm priores reges fecit. Tum primùm circo, qui nunc ma-
ximus dicitur, deſignatus locus eſt. loca diuiſa patribus, equitibúsq;, ubi ſpectacula ſibi
quiſque facerent, fori appellati. Spectauere, furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſu-
ſtinentibus pedes. ludicrum fuit, equi, pugileſque ex Hetruria maxime acciti. ſolennes
deinde annui manſere ludi, Romani magnique uarie appellati. ab eodem rege & circa
forũ priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca: porticus, tabernæque factæ. muro quoq; la-

pideo circundare urbem parabat,cum Sabinum bellum cœptis interuenit. adeóque ea F
ſubita res fuit,ut prius Anienem tranſirẽt hoſtes,quàm obuiam ire, ac prohibere exer-
citus Romanus poſſet:itaque trepidatum Romæ eſt.& primò dubia uictoria, magna
utrinque cæde pugnatum eſt.reductis deinde in caſtra hoſtiũ copiis, datoq; ſpatio Ro-
manis ad comparandum deintegro bellum , Tarquinius equitem maxime ſuis deeſſe
uiribus ratus,ad Ramnenſes,Titienſes,Luceres,quas cẽturias Romulus ſcripſerat,ad-
dere alias conſtituit,ſuoq́ue inſignes relinquere nomine.Id quia inauguratò Romulus
fecerat,negare Accius Nauius inçlytus ea tẽpeſtate augur,neq; mutari, neq; nouũ con
ſtitui,niſi aues addixiſſent,poſſe.ex eo ira regi mota.eludénsq; artẽ(ut ferunt)agedum,
inquit,diuine tu,inaugura,fieríne poſsit quod nunc ego mẽte cõcipio.cum ille in augu
rio tem expertus profectò futurã dixiſſet: atqui hoc animo agitaui, inquit,te nouacula
cotem diſciſſurum.cape hæc,& perage quod aues tuę fieri poſſe portẽdunt.Tum illum G
haud cũctanter diſcidiſſe cotem ferunt. Statua Accii capite uelato, quo in loco res acta
eſt,in comitio in gradibus ipſis ad læuam curiæ fuit. cotem quoq; eodem loco ſitã fuiſ-
ſe memorant,ut eſſet ad poſteros miraculi eius monumẽtum. Auguriis certe,ſacerdo-
tioq́ue augurum tãtus honos acceſsit, ut nihil belli,domiq; poſtea, niſi auſpicatò gere-
retur:concilia populi, exercitus uocati, ſumma rerũ, ubi aues non admiſiſſent,dirime-
rentur.Neque tum Tarquinius de equitũ centuriis quicquã mutauit, numero tantum
alterum adiecit,ut mille DCCC equites in tribus centuriis eſſent.poſteriore modo ſub
iiſdem nominibus,qui additi erant,appellati ſunt.quas nunc, quia geminatæ ſunt,ſex
uocant centurias.Hac parte copiarum aucta,iterum cum Sabinis confligitur.ſed præ-
terquam ꝙ uiribus creuerat Romanus exercitus, ex occulto etiã additur dolus, miſsis
qui magnam uim lignorum in Anienis ripa iacentẽ,ardentẽ in flumen cõiicerent:uen- H
toq́ue iuuante accenſa ligna, & pleraque in ratibus impacta,ſublicìis cum hærerẽt, põ-
tem incendunt. ea quoque res in pugna terrorem attulit Sabinis, effuſis eadem fugam
impediit: multiq́ue mortales,cum hoſtem effugiſſent in flumine ipſo periere. quorum
fluitantia arma ad urbem cognita in Tyberi,prius penè q̃ nunciari poſſet,inſignem ui-
ctoriam fecere.Eo prælio præcipua equitum gloria fuit. utrinque ab cornibus poſitos,
cum iam pelleretur media peditũ ſuorum acies,ita incurriſſe ab lateribus ferunt,ut non
ſiſterent modò Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus, ſed ſubitò in fugã uer-
terent.mõtes effuſo curſu Sabini petebant,& pauci tenuere.maxima pars,ut antè dictũ
eſt,ab equitibus in flumen acti ſunt. Tarquinius inſtandum perterritis ratus, præda ca
priuíſque Romam miſsis,ſpoliis hoſtium(uotũ id Vulcano erat)ingenti cumulo accẽ-
ſis,pergit porrò in agrum Sabinum exercitum inducere . & quanquam male geſta res I
erat,nec geſturos melius ſperare poterant:tamen quia conſulendi res nõ dabat ſpatiũ,
iere obuiam Sabini tumultuario milite. iterumq́ue ibi fuſi,perditis iam propè rebus,pa
cem petiere. Collatia,& quicquid citra Collatiã agri erat,Sabinis ademptum. Egerius
(fratris hic filius erat regis) Collatiæ in præſidio relictus. deditosq; Collatinos ita acci-
" pio,eámque deditionis formulam eſſe.Rex interrogauit:Eſtíſne uos legati oratoresq;
" miſsi à populo Collatino,ut uos,populúmque Collatinũ dederetis ? Sumus.Eſt'ne po-
" pulus Collatinus in ſua poteſtate ? Eſt . Deditíſne uos populúmque Collatinum, ur-
" bem,agros,aquam,terminos, delubra,utenſilia,diuina humanáque omnia,in meã po
" puliq́ue Romani ditionem?Dedimus. At ego recipio . Bello Sabino perfecto, Tarqui-
nius triumphans Romam rediit.inde priſcis Latinis bellum fecit . ubi nuſquam ad u-
niuerſæ rei dimicationem uentum eſt,ad ſingula oppida circunferendo arma,nomẽ o- K
mne Latinum domuit.Corniculum,Ficulnea uetus,Cameria, Cruſtumerium, Ame-
riola,Medullia,Nomẽtum,hæc de priſcis Latinis,aut qui ad Latinos defecerant,capta
oppida.pax deinde eſt facta. Maiore inde animo pacis opera inchoata, q̃ quanta mole
geſſerat bella,ut non quietior populus domi eſſet, quàm militiæ fuiſſet . nam & muro
lapideo,cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat,urbem, quà nondum mu-
nierat,cingere parat: & infima urbis loca circa forum, aliáſque interiectas collibus cõ-
ualles,quia ex planis locis haud facilè euehebant aquas,cloacis è faſtigio in Tyberim
ductis ſiccat: & areã ad ædem in Capitolio Iouis, quam uouerat bello Sabino, iam prę-
ſagiente animo futuram olim amplitudinem loci,occupat fundamẽtis.Eo tempore in
regia

A regia prodigiũ uiſu euentuq; mirabile fuit. Puero dormienti, cui Seruio Tullio nomen
fuit, caput arſiſſe ferunt multorum in cõſpectu. plurimo igitur clamore inde ad tãtæ rei
miraculũ orto excitũ regẽ. & cum quidam familiarium aquã ad reſtinguendum ferret,
ab regina retẽtum: ſedatoq; iam tumultu, moueri uetuiſſe puerum, donec ſua ſpõte ex-
perrectus eſſet. mox cum ſomno & flammã abiiſſe. Tum abducto in ſecretũ uiro Tana-
» quil: Vidéſne tu puerũ hũc, inquit, quem tam humili cultu educamus? ſcire licet hunc
» columen quondã rebus noſtris dubiis futurũ, præſidiúmq; regiæ afflictæ. proinde ma-
» teriem ingentis publice priuatimq; decoris, omni indulgentia noſtra nutriamus. inde
puerũ liberûm loco cœptũ haberi, erudiriq; artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ
cultum excitãtur. Euênit facilè, quod diis cordi eſſet. iuuenis euaſit uerè indolis regiæ.
nec, cum quæreretur gener Tarquinio, quiſquã Romanæ iuuentutis ulla arte conferri
B potuit. filiamq; ei ſuam rex deſpõdit. Hic quacunq; de cauſa rãtus illi honos habitus cre
dere prohibet ſerua natum eum, paruúmq; ipſum ſeruiſſe. eorum magis ſentẽtiæ ſum,
qui Corniculo capto, Seruij Tullij, qui princeps in illa urbe fuerat, grauidã uiro occiſo
uxorẽ, cum inter reliquas captiuas cognita eſſet, ob unicã nobilitatẽ ab regina Roma-
na prohibitam ferunt ſeruitio, partũ Romę edidiſſe in Priſci Tarquinij domo. inde tãto
beneficio & inter mulieres familiaritatẽ auctã, & puerũ ut in domo à paruo eductũ, in
charitate atq; honore fuiſſe. fortunã matris, ꝙ capta patria in hoſtiũ manus uenerit, ut
ſerua natus crederetur, feciſſe. Duodequadrageſimo ferme anno, ex quo regnare cœpe
rat Tarquinius, nõ apud regẽ modò, ſed apud patres plebémq; longe maximo honore
Seruius Tullius erat. Tũ Anci filii duo etſi antea ſemper pro indigniſsimo habuerãt, ſe
patrio regno tutoris fraude pulſos, regnare Romæ aduenam, non modò uicinæ, ſed ne
C Italicæ quidem ſtirpis: tum impẽſius his indignitas creſcere, ſi ne ab Tarquinio quidem
ad ſe rediret regnũ, ſed præceps inde porrò ad ſeruitia caderet: ut in eadem ciuitate poſt
centeſimum fere annũ q̃ Romulus deo prognatus, deus ipſe tenuerit regnum, donec in
terris fuerit, id Seruius ſerua natus poſsideat. tum cõmune Romani nominis, tũ præci-
pue id domus ſuæ dedecus fore, ſi Anci regis uirili ſtirpe ſalua, non modò aduenis, ſed
ſeruis etiam regnum Romæ pateret. ferro igitur eam arcere contumeliam ſtatuunt. ſed
& iniuriæ dolor in Tarquiniũ ipſum magis, q̃ in Seruium eos ſtimulabat: & quia gra-
uior ultor cædis, ſi ſupereſſet, rex futurus erat, q̃ priuatus: tum Seruio occiſo, quemcun-
que alium generum delegiſſet, eundem regni hæredem facturus uidebatur. ob hæc ipſi
regi inſidiæ parantur. Ex paſtoribus duo ferociſsimi delecti ad facinus, quibus conſue-
ti erant uterque agreſtibus ferramentis, in ueſtibulo regiæ q̃ potuere tumultuoſiſsime
D ſpecie rixæ in ſe omnes apparitores regios conuertũt. inde cum ambo regem appella-
rent, clamórq; eorum penitus in regiã perueniſſet, uocati ad regem pergunt. primò u-
terq; uociferari, & certatim alter alteri obſtrepere. coerciti ab lictore, & iuſsi in uicẽ di-
cere, tandem obloqui deſiſtũt. unus rem ex cõpoſito ordirur. dum intentus in eum ſe
rex totus auerteret, alter elatam ſecurim in caput deiecit: relictoq; in uulnere telo, am-
bo ſe foras ejiciunt. Tarquinium moribũdum cum qui circà erant excepiſſent, illos fu
gientes lictores comprehendunt. clamor inde, concurſuſq; populi mirantium quid rei
eſſet. Tanaquil inter tumultum claudi regiam iubet, arbitros eiicit: ſimul quæ curando
uulneri opus ſunt, tanquam ſpes ſubeſſet, ſedulò comparat: ſimul, ſi deſtituat ſpes, alia
præſidia molitur. Seruio propere accito cum penè exanguem uirũ oſtẽdiſſet, dextram
» tenens, orat, ne inultam mortẽ ſoceri, ne ſocrũ inimicis ludibrio eſſe ſinat. Tuum eſt,
E inquit, Serui, ſi uir es, regnum: non eorum qui alienis manibus peſsimum facinus fece-
» re. erige te, deóſque duces ſequere, qui clarum hoc fore caput diuino quondam circun-
» fuſo igni portenderunt. nunc te illa cœleſtis excitet flamma. nunc expergiſcere uere. &
» nos peregrini regnauimus: qui ſis, non unde natus ſis, reputa. ſi tua re ſubita cõſilia tor-
» pẽt, at tu mea conſilia ſequere. Cum clamor impetuſq; multitudinis uix ſuſtineri poſ-
ſet, ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in nouam uiam uerſas (habitabat enim rex
ad Iouis Statoris) populum Tanaquil alloquitur. iubet bono animo eſſe. ſopitum fuiſſe
regem ſubito ictu, ferrum haud alte in corpus deſcendiſſe: iam ad ſe rediſſe: inſpectum
uulnus abſterſo cruore: omnia ſalubria eſſe. confidere propediem ipſum eos uiſu-
ros. Interim Seruio Tullio iubere populum dicto audientem eſſe: cum iura redditu- 6. rex 44

rum,obiturumq; alia regis munia. Seruius cũ trabea & lictoribus prodit:ac ſede regia F ſedens alia decernit,de aliis cõſulturum ſe regẽ eſſe ſimulat. Itaq; per aliquot dies,cum iam expiraſſet Tarquinius, celata morte per ſpeciẽ alienæ fungendæ uicis,ſuas opes fir mauit. tum demum palàm factũ. Et cõploratione in regia orta,Seruius præſidio firmo munitus,primus iniuſſu populi,uoluntate patrũ regnauit. Anci liberi iam tum cõprehenſis ſceleris miniſtris, ut uiuere regẽ, & tantas eſſe opes Seruij nũciatum eſt,Sueſſam Pometiã exulatum ierant. Nec iam publicis magis auxiliis Seruius, quàm priuatis mu nire opes. & ne qualis Anci liberûm animus aduerſus Tarquiniũ fuerat, talis aduerſus ſe Tarquinij liberûm eſſet,duas filias iuuenibus regiis, Lucio atq; Arũti Tarquiniis,iũgit.nec rupit tamẽ fati neceſsitatẽ humanis cõſiliis,quin inuidia regni etiã inter domeſticos infida omnia atque infeſta faceret. Peropportune ad præſentis quietẽ ſtatus bellum cũ Veientibus(iam enim induciæ exierant)aliiſq; Hetruſcis ſumptum. in eo bello G & uirtus,& fortuna enituit Tullij. fuſoq; ingenti hoſtiũ exercitu, haud dubius rex, ſeu patrum, ſeu plebis animos periclitaretur, Romã rediit. aggrediturq; inde pacis longe maximum opus, ut quemadmodum Numa diuini author iuris fuiſſet,ita Seruiũ cõditorẽ omnis in ciuitate diſcriminis,ordinúmq; quibus inter gradus dignitatis,fortunæq; aliquid interlucet,poſteri fama ferrent. Cenſum enim inſtituit,rem ſaluberrimã tanto futuro imperio:ex quo belli,paciſq; munia nõ uiritim,ut antè,ſed pro habitu pecuniarum fierent.tum claſſes,centuriaſq;, & hunc ordinẽ ex cẽſu deſcripſit, uel paci decorũ, uel bello. Ex iis,qui centũ millium æris,aut maiorẽ cenſum haberent, L X X X cõfecit centurias, quadragenas ſeniorum ac iuniorũ. Prima claſsis omnes appellati.ſeniores,ad urbis cuſtodiã ut praſtò eſſent: iuuenes, ut foris bella gererẽt. Arma his imperata,galea,clypeum,ocreæ,lorica,omnia ex ære:hæc ut tegumẽta corporis eſſent: tela in H hoſtem,haſtaq; & gladius. additæ huic claſsi duæ fabrûm cẽturiæ,quæ ſine armis ſtipẽdia facerent.datũ munus,ut machinas in bello ferrent. Secũda claſsis intra centũ uſq; ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. & ex his ſenioribus, iunioribúſq; uiginti conſcriptæ centuriæ: arma imperata, ſcutũ pro clypeo, & præter loricã omnia eadẽ. Tertiæ claſsis millium quinquaginta cenſum eſſe uoluit. totidem cẽturiæ & hæ, eodémq; diſcrimine ætatum factæ:nec de armis quicquã mutatũ,ocreæ tantùm ademptæ. In quarta claſſe cẽſus quinq; & uiginti millium,totidẽ centuriæ factæ: arma mutata,nihil præter haſtã & uerutum datũ. Quinta claſsis aucta, cẽturiæ triginta factæ. fundas,lapideſq; miſsiles hi ſecũ gerebant. in his accenſi, cornicines, tibicineſq; in tres centurias diſtributi.undecim millibus hæc claſsis cẽſebatur. hoc minor cẽſus reliquam multitudinem habuit.inde una centuria facta eſt immunis militia.Ita pedeſtri exercitu I ornato,diſtributoq;,equitum ex primoribus ciuitatis X I I ſcripſit cẽturias. ſex itẽ alias centurias, tribus ab Romulo inſtitutis, ſub iiſdem quibus inauguratæ erant, nominibus fecit. Ad equos emendos dena millia æris ex publico data: & quibus equos alerent, uiduæ attributæ,quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.hæc omnia in dites à pauperibus inclinata onera. Deinde eſt honos additus.nõ enim,ut ab Romulo traditũ cæteri ſeruauerant reges,uiritim ſuffragiũ eadẽ ui,eodémq; iure promiſcue omnibus datũ eſt:ſed gradus facti,ut neq; excluſus quiſquã ſuffragio uideretur, & uis omnis penes primores ciuitatis eſſet.equites enim uocabantur primi,L X X X inde primæ claſſis centuriæ primum peditũ uocabãtur.ibi ſi uariaret,ꝙ rarò incidebat, ut ſecũdæ claſſis uocaretur: nec fere unquã infrà ita deſcenderent,ut ad infimos peruenirẽt. Nec mirari oportet,hũc ordinẽ,qui nũc eſt,poſt expletas quinq; & XXX tribus,duplicato earũ numero,centuriis iuniorũ,ſeniorumq; ad inſtitutã ab Seruio Tullio ſummã nõ con K uenire. quadrifariã enim urbe diuiſa regionibus,collibuſq;,quæ habitabãtur partes,tribus eas appellauit:ut ego arbitror,ab tributo. nam eius quoq; æqualiter ex cenſu cõferendi ab eodem inita ratio eſt.neq; hæ tribus ad cẽturiarum diſtributionẽ numerúmq; quicquam pertinuere.Cenſu perfecto,quem maturauerat metu legis de incenſis latæ, cum uinculorum minis mortiſq;:edixit,ut omnes ciues Romani equites pediteſque in ſuis quiſque centuriis in campo Martio prima luce adeſſent. ibi inſtructum exercitum omnem ſue,oue,taurilibus luſtrauit. idque cõditum luſtrum appellatũ,quia in cenſendo finis factus eſt. Millia L X X X eo luſtro ciuium cenſa dicuntur. Adiicit ſcriptorum antiquiſsimus

A antiquiſsimus Fabius Pictor, eorũ qui ferre arma poſſent, eum numerũ fuiſſe. Ad eam
multitudinẽ urbs quoq; amplificãda uiſa eſt. addit duos colles, Quirinalem, Vimina-
lemq́ue. inde deinceps auget Eſquilias: ibiq; ipſe, ut loco dignitas fieret, habitat. aggere
& foſsis & muro circundat urbem: ita pomœriũ profert. Pomœrium, uerbi uim ſolã in-
tuentes, postmœniũ interpretantur eſſe. eſt autẽ magis circamœriũ, locus quem in con
dendis urbibus quondam Hetruſci, quà murũ ducturi erant, certis circà terminis inau-
guratò conſecrabãt: ut neq; interiore parte ædificia mœnibus cõtinuarentur, quæ nũc
uulgo etiã coniungunt: & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc
ſpaciũ, quod neq; habitari, neq; arari fas erat, non magis quòd poſt murũ eſſet, q̃ quòd
murus poſt id, pomœriũ Romani appellarunt. & in urbis incremẽto ſemper, quãtum
mœnia proceſſura erãt, tãtum termini hi cõſecrati proferebãtur. Aucta ciuitate ma-
B gnitudine urbis, formatis omnibus domi & ad belli & ad pacis uſus, ne ſemper armis
opes acquirerentur, cõſilio augere imperium conatus eſt, ſimul & aliquod addere urbi
decus. Iam tum erat inclytũ Dianæ Epheſiæ fanum: id cõmuniter à ciuitatibus Aſiæ fa
ctum fama ferebat. Cum cõſenſum, deóſq; cõſociatos laudaret mire Seruius inter pro-
ceres Latinorũ, cum quibus publice priuatimq́; hoſpitia amicitiaſq; de induſtria iun-
xerat, ſæpe iterãdo eadẽ, perpulit tandẽ, ut Romæ fanũ Dianæ populi Latini cũ populo
Romano facerẽt. ea erat confeſsio caput rerum Romã eſſe: de quo toties armis certa-
tum fuerat. Id quanquã omiſſum iam ex omniũ cura Latinorũ ob rem toties infeliciter
tentatã armis uidebatur, uni ſe ex Sabinis fors dare uiſa eſt priuato cõſilio imperij recu
perandi. Bos in Sabinis nata cuidã patrifamiliæ dicitur mirãda magnitudine ac ſpecie.
fixa per multas ætates cornua in ueſtibulo tẽpli Dianæ monumẽtum ei fuere miracu-
C lo. habita, ut erat, res prodigij loco eſt. & cecinere uates, cuius ciuitatis eam ciuis Dia-
næ immolaſſet, ibi fore imperium. idq́; carmẽ peruenerat ad antiſtitẽ fani Dianæ. Sabi
núſq;, ut primùm apta dies ſacrificio uiſa eſt, bouem Romam actam deducit ad fanum
Dianæ, & ante arã ſtatuit. Ibi antiſtes Romanus, cũ eum magnitudo uictimæ celebrata
fama mouiſſet, memor reſpõſi, Sabinũ ita alloquitur: Quidnã tu hoſpes paras, inquit,
inceſte ſacrificium Dianæ facere? quin tu antè uiuo perfunderis flumine? infima ualle
præfluit Tyberis. Religione tactus hoſpes, qui omnia, ut prodigio reſpõderet euẽtus, cu
peret rite facta, extẽplo deſcendit ad Tyberim. Interea Romanus immolat Dianæ bo-
uem. id mire gratum regi, atque ciuitati fuit. Seruius, quanquã iam uſu haud dubie re-
gnũ poſſederat, tamen quia interdũ iactari uoces à iuuene Tarquinio audiebat, ſe iniuſ
ſu populi regnare, conciliata prius uoluntate plebis, agro capto ex hoſtibus uiritim di-
D uiſo, auſus eſt ferre ad populũ, uellent, iuberéntne ſe regnare. Tantoq; conſenſu, quãto
haud quiſquã alius antè, rex eſt declaratus. neq; ea res Tarquinio ſpẽ affectandi regni
minuit: imò eo impenſius, quia de agro plebis aduerſum patrum uoluntatẽ ſenſerat a-
gi, criminandi Seruii apud patres, creſcendiq́; in curia ſibi occaſionem datam ratus eſt:
& ipſe iuuenis ardentis animi, & domi uxore Tullia inquietum animum ſtimulante.
Tulit enim & Romana regia ſceleris tragici exemplum, ut tædio regum maturior ue-
niret libertas, ultimúmq; regnum eſſet, quod ſcelere partum foret. Hic L. Tarquinius
Priſci Tarquinij regis filius nepóſne fuerit, parum liquet: pluribus tamẽ authoribus fi-
lium crediderim: fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenij iuuenẽ. His
duobus, ut antè dictum eſt, duæ Tulliæ regis filiæ nupſerant, & ipſæ longe diſpares mo
ribus. Fortè ita inciderat, ne duo uiolenta ingenia matrimonio iũgerẽtur: fortuna cre-
E do populi Romani, quo diuturnius Seruii regnum eſſet, conſtituique ciuitatis mores
poſſent. Angebatur ferox Tullia nihil materiæ in uiro neque ad cupiditatem, neque ad
audaciam eſſe. tota in alterum uerſa Tarquiniũ, eum mirari, eum uirum dicere, ac re-
gio ſanguine ortum: ſpernere ſororẽ, q uirum nacta, muliebri ceſſaret audacia. Cõtra-
hit celeriter ſimilitudo eos, ut fere fit, malum malo aptiſsimum. Sed initium turbandi
omnia, à fœmina ortum eſt. ea ſecretis uiri alieni aſſuefacta ſermonibus, nullis uerbo-
rum contumeliis parcere de uiro ad fratrẽ, de ſorore ad uirum: & ſe rectius uiduam, &
illum cœlibem futurum fuiſſe contendere, quàm cũ impari iungi, ut elangueſceret dum
aliena ignauia eſſet. ſi ſibi eum, quo digna eſſet, dij dediſſent uirum, domi ſe prope-
diem uiſuram regnũ fuiſſe, quod apud patrem uideat. celeriter adoleſcentẽ ſuæ teme-

ritatis implet. Aruns Tarquinius,& Tullia minor propè cõtinuatis funeribus cum do- F
mos uacuas nouo matrimonio feciſſent, iungũtur nuptiis, magis nõ prohibẽte Seruio,
q̃ approbãte. Tum uerò indies infeſtior Tullij ſenectus, infeſtius cœpit regnũ eſſe. iam
enim ab ſcelere ad aliud ſpectare mulier ſcelus: nec nocte, nec interdiu uirum conquie-
ſcere pati, ne gratuita præterita parricidia eſſent. Nõ ſibi defuiſſe cui nupta diceretur,
nec cum quo tacita ſeruiret. defuiſſe qui ſe regno dignũ putaret, qui meminiſſet ſe eſſe
Priſci Tarquinij filium, qui habere q̃ ſperare regnũ mallet. Si tu is es, cui nuptã eſſe mè
arbitror, & uirum, & regem appello: ſin minus, eo nũc peius mutata eſt res, q̧ iſtic cum
ignauia eſt ſcelus. Quin accingeris? non tibi ab Corintho, nec ab Tarquiniis, ut patri
tuo, peregrina regna moliri neceſſe eſt. dij te penates, patriíque, & patris imago, & do-
mus regia, & in domo regale ſolium, & nomẽ Tarquiniũ creat uocátq; regẽ. Aut ſi ad
hæc parũ eſt animi, quid fruſtraris ciuitatem? quid te ut regium iuuenẽ cõſpici ſinis? fa- G
ceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthum: deuoluere retro ad ſtirpẽ, fratri ſimilior q̃ patri.

His aliísque increpando iuuenẽ inſtigat. nec conquieſcere ipſa poteſt: ſi, cũ Tanaquil
peregrina mulier tantũ moliri potuiſſet animo, ut duo cõtinua regna, uiro, ac deinceps
genero dediſſet: ipſa regio ſemine orta, nullum momentũ in dando adimendoq; regno
faceret. His muliebribus inſtinctus furiis Tarquinius, circumire & prehenſare minorũ
maxime gẽtium patres, admonere paterni beneficij, ac pro eo gratiá repetere: allicere
donis iuuenes: tum de ſe ingẽtia pollicẽdo, tum regis criminibus omnibus locis creſce-
re. Poſtremò ut iam agendæ rei tẽpus uiſum eſt, ſtipatus agmine armatorũ in forũ irru-
pit. inde omnibus perculſis pauore, in regia ſede pro curia ſedens, patres in curiam per
præconẽ ad regem Tarquinium citari iuſsit. Conuenere extemplo, alii iam antè ad hoc
præparati: alii metu, ne nõ ueniſſe fraudi eſſet: nouitate ac miraculo attoniti, etiam de H
Seruio actũ rati. Ibi Tarquinins maledicta ab ſtirpe ultima orſus, Seruũ, ſeruaq; natum
poſt mortem indignam parentis ſui, non interregno, ut antea, inito, nõ comitiis habi-
tis, nõ per ſuffragium populi, non authoribus patribus, muliebri dono regnũ occupaſ-
ſe. Ita natũ, ita creatũ regem, fautorem infimi generis hominum, ex quo ipſe ſit, odio a-
lienæ honeſtatis ereptũ primoribus agrum ſordidiſsimo cuique diuiſiſſe: omnia onera
quæ communia quondam fuerint, inclinaſſe in primores ciuitatis: inſtituiſſe cẽſum, ut
inſignis ad inuidiam locupletiorum fortuna eſſet, & parata, ubi uellet, egẽtiſsimis lar-
giretur. Huic orationi Seruius cũ interueniſſet, trepido nũcio excitatus: extẽplo à ue-
„ ſtibulo curiæ magna uoce: Quid hoc, inquit, Tarquini rei eſt? qua tu audacia me uiuo
„ uocare auſus es patres? aut in ſede cõſidere mea? Cum ille ferociter ad hæc, Se patris ſui
tenere ſedẽ, multo q̃ ſeruum potiorem filiũ regis regni hæredem: ſatis illum diu per li- I
centiam eludentem inſultaſſe dominis. Clamor ab utriuſque fautoribus oritur, & con-
curſus populi fiebat in curiã: apparebatq; regnaturũ, qui uiciſſet. Tum Tarquinius ne-
ceſsitate iam etiam ipſa cogente ultima audere, multo & ætate & uiribus ualidior, me-
dium arripit Seruium: elatumq; è curia, in inferiorẽ partem per gradus deiicit. Inde ad
cogẽdum ſenatum in curiã redit. fit fuga regis apparitorum, atque comitum. ipſe pro-
pè exanguis, cum ſemianime regio comitatu domum ſe reciperet, perueniſſetque ad
ſummum Cyprium uicum, ab iis qui miſsi ab Tarquinio fugientem conſecuti erant,
interficitur. Creditur, quia non abhorret à cætero ſcelere, admonitu Tulliæ id factum.
carpento certè, id quod ſatis conſtat, in forum inuecta, nec reuerita cœtũ uirorũ euo-
cauit uirum è curia: regemque prima appellauit. A quo faceſſere iuſſa ex tanto tumul-
tu, cum ſe domum reciperet, perueniſſetque ad ſummum Cyprium uicum, ubi Dia- K
nium nuper fuit: flectẽte carpentum dextra in Virbium cliuum, ut in collem Eſquilia-
rum eueheretur, reſtitit pauidus atque inhibuit frenos is qui iumẽta agebat, iacentém-
que dominæ Seruium trucidatũ oſtendit. Fœdum, inhumanúmq; inde traditur ſcelus.
monumentoq; locus eſt: Sceleratum uicum uocant: quò amens agitantibus furiis ſoro-
ris ac uiri, Tullia per patris corpus carpẽtum egiſſe fertur: partemq; ſanguinis ac cædis.
paternæ cruento uehiculo, contaminata ipſa reſperſaque tuliſſe ad penates ſuos, uiriq;
ſui: quibus iratis, malo regni principio ſimiles propediem exitus ſequerentur. Seruius
Tullius regnauit annos quatuor & quadraginta, ita ut bono etiam moderatoque ſuc-
cedenti regi difficilis æmulatio eſſet. Cæterùm id quoq; ad gloriam acceſsit, quod cum

A illo ſimul iuſta ac legitima regna occiderũt. Idipſum tam mite, ac tam moderatũ impe
rium, tamen quia unius eſſet, deponere eum in animo habuiſſe quidã authores ſunt, ni
ſcelus inteſtinũ liberandæ patriæ conſilia agitanti interueniſſet. Inde L. Tarquinius 7. rex 25.
regnare occepit, cui Superbo cognomen facta indiderunt: quia ſocerũ gener ſepultura
prohibuit, Romulum quoq; inſepultũ periſſe dictitãs: primoreſq; patrum, quos Seruij
rebus fauiſſe credebat, interfecit. conſcius deinde male quærendi regni ab ſeipſo aduer
ſus ſe exemplũ capi poſſe, armatis corpus circunſepſit. neq; enim ad ius regni quicquã
præter uim habebat: ut qui neq; populi iuſſu, neq; authoribus patribus regnaret. Eò ac-
cedebat, ut in charitate ciuium nihil ſpei reponenti, metu regnũ tutandum eſſet. quem
ut pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerũ ſine conſiliis per ſe ſolus exercebat:
perq; eam cauſam occidere, in exilium agere, bonis mulctare poterat nõ ſuſpectos mo-
B dò, aut inuiſos, ſed unde nihil aliud, q̃ prædam ſperare poſſet. Ita patrum præcipue nu-
mero imminuto, ſtatuit nullos in patres legere, quo cõtemptior paucitate ipſa ordo eſ-
ſet, minúſq; per ſe nihil agi indignarentur. Hic enim regum primus traditũ à prioribus
morem de omnibus ſenatum cõſulendi, ſoluit: domeſticis cõſiliis rempublicam admi-
niſtrauit: bellum, pacẽ, fœdera, ſocietates per ſe ipſe cum quibus uoluit, iniuſſu populi
ac ſenatus fecit, diremitq;. Latinorũ ſibi maxime gentẽ conciliabat, ut peregrinis quo-
que opibus tutior inter ciues eſſet. neque hoſpitia modò cum primoribus eorum, ſed af-
finitates quoq; iungebat. Octauio Mamilio Tuſculano: is longe princeps Latini nomi-
nis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe deáq; Circe oriundus: ei Mamilio filiã nuptũ dat:
pérque eas nuptias multos ſibi cognatos amicóſq; eius cõciliat. Iam magna Tarquinij
authoritas inter Latinorum proceres erat, cum in diem certam ut ad lucum Ferentinæ
C conueniant, indicit: eſſe quæ agere de rebus communibus uelit. Conueniunt frequen-
tes prima luce. ipſe Tarquinius diem quidem ſeruauit, ſed paulo antè q̃ ſol occideret,
uenit. multa ibi toto die in concilio uariis iactata ſermonibus erant. Turnus Herdo-
nius ab Aricia ferociter in abſentem Tarquiniũ erat inuectus. Haud mirũ eſſe, Superbo
ei inditũ Romæ cognomen (iam enim ita clàm quidã muſſitantes, uulgo tamen eũ ap-
pellabant) an quicquam ſuperbius eſſe q̃ ludificari ſic omne numen Latinum? princi-
pibus longe ab domo excitis, ipſum qui cõcilium indixerit, nõ adeſſe. tentari profectò,
patientiam, ut ſi iugum acceperint, obnoxios premat: cui enim nõ apparere, affectare
eum imperium in Latinos? Quod ſi ſui bene crediderint ciues, aut ſi creditum illud &
non raptũ parricidio ſit: credere & Latinos. quãquam ne ſic quidem alienigenæ debe-
rent. ſin ſuos eius pœniteat, quippe qui alii ſuper alios trucidentur, exulatum eant, bo-
D na amittant, quid ſpei melioris Latinis portẽdi? ſi ſe audiant, domum ſuã quenque in-
de abituros: neq; magis obſeruaturos diẽ concilii, q̃ ipſe, qui indixerit, obſeruet. Hæc,
atque alia eódem pertinentia ſeditioſus facinoroſuſque homo, hiſque artibus opes do-
mi nactus, cum maxime diſſereret, interuenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. Auerſi
omnes ad Tarquiniũ ſalutandum. Qui ſilentio facto, monitus à proximis ut purgaret
ſe, quòd id temporis ueniſſet, diſceptatorem ait ſe ſumptum inter patrem & filiũ, cura
recõciliandi eos in gratiam, moratum eſſe. & quia ea res exemiſſet illum diem, poſte-
ro die acturum quæ conſtituiſſet. Ne id quidem ab Turno tuliſſe tacitum ferũt. dixiſſe
enim, nullam breuiorem eſſe cognitionem, q̃ inter patrem & filium, pauciſq; tranſigi
uerbis poſſe: ni pareat patri, habiturũ infortunium eſſe. Hæc Aricinus in regẽ Romanũ
increpans ex concilio abiit. Quam rem Tarquinius aliquãto quàm uidebatur, ægrius
E ferens, confeſtim Turno necem machinatur, ut eundem terrorẽ, quo ciuium animos
domi oppreſſerat, Latinis iniiceret. & quia pro imperio palàm interfici nõ poterat, o-
blato falſo crimine inſontem oppreſsit. per aduerſæ factionis quoſdã Aricinos ſeruum
Turni auro corrupit, in diuerſorium eius uim magnam gladiorũ inferri clàm fineret.
ea cũ una nocte perfecta eſſent, Tarquinius paulo antè lucem accitis ad ſe principibus
Latinorum, quaſi re noua perturbatus, morã ſuam heſternã uelut deorũ quadã proui-
dentia illatã, ait ſaluti ſibi atq; illis fuiſſe. Ab Turno dici ſibi & primoribus populorum
parari necem, ut Latinorum ſolus imperium teneat. aggreſſurum fuiſſe heſterno die
in concilio: dilatam rem eſſe, quòd author cõcilij abfuerit, quem maxime peteret. inde
illam abſentis inſectationem eſſe natã, quòd morando ſpem deſtituerit. non dubitare,

ſi uera deferantur, quin prima luce ubi uentum in concilium ſit, inſtructus cũ coniura- F
torum manu, armatusq́ue uẽturus ſit. dici gladiorum ingentem numerum eſſe ad eum
conuectum. id uanum néc ne ſit, extemplo ſciri poſſe. rogare eos, ut inde ſecũ ad Tur-
num ueniant. Suſpectam fecit rem, & ingeniũ Turni ferox, & oratio heſterna, & mora
Tarquinij, quòd uidebatur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quidem ad
credendum animis, tamen niſi gladiis deprehenſis, cætera uana exiſtimaturi. ubi eſt eò
uentũ, Turnum ex ſomno excitatũ circunſiſtunt cuſtodes: cõprehenſisq; ſeruis, qui cha
ritate domini uim parabãt, cum gladii abditi ex omnibus locis diuerticuli protraherẽ-
tur: enimuero manifeſta res uiſa, iniectæq; Turno catenæ: & confeſtim Latinorũ cõci-
lium magno cũ tumultu aduocatur. ibi tam atrox inuidia orta eſt, gladiis in medio po-
ſitis, ut indicta cauſa, nouo genere lethi, deiectus ad caput aquæ Ferẽtinæ crate ſuper-
ne iniecta, ſaxíſq; cõgeſtis, mergeretur. Reuocatis deinde ad conciliũ Latinis Tarqui- G
nius, collaudatisq;, qui Turnum nouantem res pro manifeſto parricidio merita pœna
affeciſſent, ita uerba fecit: Poſſe quidem ſe uetuſto iure agere, quòd cũ omnes Latini
ab Alba oriundi ſint, in eo fœdere teneantur, quo ab Tullo res omnis Albana cum co-
lonis ſuis in Romanum ceſſerit imperium. cæterũ ſe utilitatis id magis omnium cauſa
cenſere, ut renouetur id fœdus: ſecũdaque potius fortuna populi Romani, ut participes
Latini fruantur, quàm urbium excidia, uaſtationesq́ue agrorum, quas Anco prius, pa-
tre deinde ſuo regnante perpeſsi ſint, ſemper aut expectent, aut patiantur. Haud diffi-
culter perſuaſum Latinis: quãquam in eo fœdere ſuperior Romana res erat. cæterùm
& capita nominis Latini ſtare ac ſentire cum rege uidebant: & Turnus, ſui cuique pe-
riculi, ſi aduerſatus eſſet, recens erat documentum. Ita renouatum fœdus: indictúmque
iunioribus Latinorũ, ut ex fœdere die certa ad lucum Ferentinæ armati frequentes ad- H
eſſent. Qui ubi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenere: ne ducẽ ſuũ,
néue ſecretum imperium, propriáue ſigna haberent, miſcuit manipulos ex Latinis, Ro
maníſque, ut ex binis ſingulos faceret, binosq́ue ex ſingulis. ita geminatis manipulis,
cẽturiones impoſuit. Nec ut iniuſtus in pace rex, ita dux belli prauus fuit. quin ea arte
æquaſſet ſuperiores reges, ni degeneratum in aliis, huic quoq; decori offeciſſet. Is pri-
mus Volſcis bellum in ducentos amplius poſt ſuam ætatem annos mouit: Sueſſamq́ue
Pometiam ex his ui cepit. Vbi cum diuendita præda XL talenta argenti auriq́ue re-
cepiſſet: concepit animo eam amplitudinem Iouis tẽpli, quæ digna deûm hominúmq;
rege, quæ Romano imperio, quæ ipſius etiam loci maieſtate eſſet. captiuam pecuniam
in ædificationem eius templi ſepoſuit. Excepit deinde eum lentius ſpe bellum: quo Ga-
bios propinquam urbem nequicquam ui adortus, cum obſidendi quoque urbem ſpes I
pulſo à mœnibus adempta eſſet: poſtremò, minime arte Romana, fraude ac dolo ag-
greſſus eſt. nam cum uelut poſito bello, fundamentis templi iaciendis, aliiſq́ue urbanis
operibus intentum ſe eſſe ſimularet: Sextus filius eius, qui minimus ex tribus erat, trãſ-
fugit ex cõpoſito Gabios, patris in ſe ſæuitiã intolerabilẽ conquerens. Iam ab alienis in
ſuos uertiſſe ſuperbiã: & liberorũ quoq; eum frequentiæ tædere, ut quã in curia ſolitu-
nẽ fecerit, domi quoq; faciat, ne quã ſtirpẽ, ne quem hæredem regni relinquat. ſe quidẽ
inter tela & gladios patris elapſum, nihil uſquã ſibi tutũ, niſi apud hoſtes L. Tarquinij
credidiſſe. nã ne errarẽt, manere his bellũ, quod poſitũ ſimuletur: & per occaſionẽ eum
incautos inuaſurũ. Quòd ſi apud eos ſupplicibus locus nõ ſit, pererraturũ ſe omne La-
tium, Volſcóſque ſe inde, & Aequos, & Hernicos petiturũ: donec ad eos perueniat, qui
à patrum crudelibus atque impiis ſuppliciis tegere liberos ſciant. forſitan etiã ardoris K
aliquid ad bellum, armaq; ſe aduerſus ſuperbiſsimum regem ac ferociſsimũ populum
inuenturum. Cum, ſi nihil mouerentur, infenſus ira porrò inde abiturus uideretur: be-
nigne ab Gabinis excipitur. Vetant mirari, ſi qualis in ciues, qualis in ſocios, talis ad ul
timum in liberos eſſet. in ſe ipſum poſtremò ſæuiturum, ſi alia deſint. ſibi uerò gratum
aduentum eius eſſe: futurúmque credere breui, ut illo adiuuante, ab portis Gabinis ſub
Romana mœnia bellum transferatur. Inde in concilia publica adhiberi. ubi cum de a-
liis rebus aſſentire ſe ueteribus Gabinis diceret, quibus hæ notiores eſſent, ipſe identi-
dem belli author eſſet: in eo ſibi præcipuam prudentiam aſſumere, quòd utriuſq; popu
li uires noſſet, ſciretq́ue inuiſam profectò ſuperbiam regiã ciuibus eſſe, quam ferre ne

liberi

A liberi quidem potuiſſent. Ita cũ ſenſim ad rebellandum primores Gabinorum incita-
ret, ipſe cum promptiſsimis iuuenum prædatum, atq; in expeditiones iret, & dictis fa-
ctíſque omnibus ad fallendum inſtructis uana accreſceret fides, dux ad ultimum belli
legitur. ibi cum inſcia multitudine quid ageretur, prælia parua inter Romam Gabióſ-
que fierent, quibus plerunque Gabina res ſuperior eſſet: tum certatim ſummi infimíq;
Gabinorum Sex. Tarquinium dono deûm ſibi miſſum ducem credere. apud milites
uerò obeundo pericula ac labores, pariter prædam munifice largiendo, tanta charita-
te eſſe, ut non pater Tarquinius potẽtior Romæ, quàm filius Gabiis eſſet. Itaque poſt-
quam ſatis uirium collectum ad omnes conatus uidebat: tum è ſuis unum ſciſcitatum
Romam ad patrem mittit, quídnam ſe facere uellet: quandoquidẽ ut omnia unus ipſe
Gabiis poſſet, ei dii dediſſent. Huic nuncio (quia credo dubiæ fidei uidebatur) nihil uo- deliberabundus
B ce reſponſum eſt. rex uelut delibetabundus in hortum ædium tranſit ſequente nun-
cio filij. ibi inambulãs tacitus ſumma papauerum capita dicitur baculo decuſsiſſe. In-
terrogando, expectandóque reſponſum nuncius feſſus, ut re imperfecta redit Gabios:
quæ dixerit ipſe, quæque uiderit, refert. ſeu ira, ſeu odio, ſeu ſuperbia inſita ingenio,
nullam eum uocẽ emiſiſſe. Sexto ubi quid uellet parens, quídue præciperet tacitis am-
bagibus, patuit: primores ciuitatis, criminando alios apud populum, alios ſua ipſos in-
uidia opportunos interemit. multi palàm, quidam, in quibus minus ſpecioſa crimina-
tio erat futura, clàm interfecti. patuit quibuſdam uolentibus fuga, aut in exilium acti
ſunt: abſentiumque bona iuxtà atque interemptorum diuiſa fuere. Largitionis inde
prædæque & priuati dulcedine commodi, ſenſus malorum publicorum adimi, donec
orba conſilio auxilióque Gabina res regi Romano ſine ulla dimicatione in manũ tra-
C ditur. Gabiis receptis, Tarquinius pacem cum Aequorum gente fecit: fœdus cum
Thuſcis renouauit. Inde ad negotia urbana animum conuertit. quorum erat primũ,
ut Iouis templum in monte Tarpeio monumentum regni ſui nominíſq; relinqueret.
Tarquinios reges ambos, patrẽ uouiſſe, filium perfeciſſe. & ut libera à cæteris religio-
nibus area eſſet tota Iouis, templíque eius quod inædificaretur, exaugurare fana ſacel- exaugurare
láque ſtatuit: quæ aliquot ibi à Tatio rege primùm in ipſo diſcrimine aduerſus Romu-
lum pugnæ uota, conſecrata, inauguratáque poſtea fuerant. Inter principia condendi
huius operis, mouiſſe numen ad indicandam tanti imperij molem traditur deos. nam exaugurationes
cum omnium ſacellorum exaugurationes admitterent aues, in Termini fano non ad-
dixere. idque omen auguriumque ita acceptum eſt, non motã Termini ſedem, unúm-
que eum deorum non euocatum ſacratis ſibi finibus, firma ſtabiliáq; cuncta portẽde-
D re. Hoc perpetuitatis auſpicio accepto, ſecutum aliud magnitudinem imperij porten- Aperientibus
dens prodigium eſt. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi fundamenta
dicitur apparuiſſe. quæ uiſa ſpecies haud per ambages arcem eam imperij, caputq; re-
rum fore portendebat. idq; ita cecinere uates, quíque in urbe erant, quóſque ad eã rem
conſultandam ex Hetruria acciuerant. Augebatur ad impenſas regis animus. itaque
Pometinæ manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi deſtinatæ erant, uix in funda-
menta ſuppeditauere. Eo magis Fabio, præterquã quòd antiquior eſt, crediderim X L
ea ſola talenta fuiſſe, quàm Piſoni, qui X L millia pondo argenti ſepoſita in eam rem
ſcribit. quã ſummam pecuniæ neque ex unius tum urbis præda ſperandam: & nullius
ne horum quidem magnificentiæ operum fundamenta non exuperaturam. Intentus
perficiendo templo, fabris undique ex Hetruria accitis, non pecunia ſolũ ad id publica
E eſt uſus, ſed operis etiam ex plebe. qui cũ haud paruus & ipſe militiæ adderetur labor,
minus tamen plebs grauabatur, ſe templa deum exædificare manibus ſuis. quæ poſt-
hac & ad alia ut ſpecie minora, ſic laboris aliquanto maioris traducebatur opera, foros
in circo faciendos, cloacámque maximam receptaculum omnium purgamentorũ ur-
bis ſub terram agendam. quibus duobus operibus uix noua hæc magnificentia quic-
quam adæquare potuit. His laboribus exercita plebe, quia & urbi multitudinem, ubi
uſus non eſſet, oneri rebatur eſſe: & colonis mittendis occupari latius imperij fines uo-
lebat: Signiam Circeióſq; colonos miſit, præſidia urbi futura terra maríque. Hæc agen
ti, portentum terribile uiſum. anguis ex columna lignea elapſus, cum terrorẽ fugám-
que in regiam feciſſet, ipſius regis non tam ſubito pauore perculit pectus, quam anxiis

impleuit curis. Itaque cum ad publica prodigia Hetruſci tantũ uates adhiberentur, hoc F
uelut domeſtico exterritus uiſu, Delphos ad maxime inclytum in terris oraculum mittere ſtatuit. neque reſponſa ſortium ulli alij cõmittere auſus, duos filios per ignotas ea tempeſtate terras, ignotiora maria, in Græciã miſit. Titus & Aruns profecti. comes his additus L. Iunius Brutus, Tarquinia ſorore regis natus, iuuenis longe alius ingenio, q̃ cuius ſimulationem induerat. Is, cum primores ciuitatis (in quibus fratrem ſuum ab auunculo interfectum) audiſſet neque in animo ſuo quicquam regi timendum, neq; in fortuna concupiſcendum relinquere, ſtatuit cõtemptu tutus eſſe, ubi in iure parũ præſidii eſſet. Ergo ex induſtria factus ad imitationẽ ſtultitiæ, cum ſe ſuáque prædæ eſſe regi ſineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen: ut ſub eius obtentu cognominis, liberator ille populi Romani animus latens aperiretur tempore ſuo. Is tum ab Tarquiniis
ductus Delphos, ludibrium uerius quàm comes, aureum baculum incluſum corneo ca G
uato ad id baculo tuliſſe donũ Apollini dicitur, per ambages effigiem ingenij ſui. Quò poſtquam uentũ eſt, perfectis patris mandatis, cupido inceſsit animos iuuenũ ſciſcitãdi, ad quem eorum regnum Romanũ eſſet uẽturum. ex infimo ſpecu uocem redditam ferunt: Imperium ſummum Romæ habebit, qui ueſtrum primus ô iuuenes oſculũ matri tulerit. Tarquinii, ut Sextus, qui Romæ relictus fuerat, ignarus reſponſi, expersq́ue imperii eſſet, rem ſumma ope taceri iubent. ipſi inter ſe, uter prior cum Romã rediſſet, matri oſculum daret, ſorti permittunt. Brutus aliò ratus ſpectare Pythicam uocem, uelut ſi prolapſus cecidiſſet, terram oſculo contigit: ſcilicet quòd ea communis mater omnium mortalium eſſet. Reditum inde Romam, ubi aduerſus Rutulos bellum ſumma ui parabatur Ardeã Rutuli habebant, gens, ut in ea regione, atq; in ea ætate, diuitiis
præpollens. eáq; ipſa cauſa belli fuit, quòd rex Romanus tum ipſe ditari, exhauſtus ma H
gnificentia publicorum operum, tum præda delinire populariũ animos ſtudebat, præter aliam ſuperbiam regno infeſtos etiã, quòd ſe in fabrorũ miniſterio, ac ſeruili tandiu habitos opere ab rege indignabantur. Tentata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet. ubi id parum proceſsit, obſidione munitionibusq́ue cœpti premi hoſtes. In iis ſtatiuis (ut fit longo magis quàm acri bello) ſatis liberi commeatus erant: primoribus tamen magis quàm militibus. regii quidem iuuenes interdum ociũ conuiuiis comeſſationibusq́ue inter ſe terebant. Fortè potantibus his apud Sext. Tarquinium, ubi & Collatinus cœnabat Tarquinius Egerii filius, incidit de uxoribus mentio. ſuam quiſq; laudare miris modis. inde certamine accenſo, Collatinus negat uerbis opus eſſe: paucis id quidem horis poſſe ſciri, quantum cæteris præſtet Lucretia ſua. quin, ſi uigor iuuen-
tæ ineſt, conſcendimus equos? inuiſimúsque præſentes noſtrarum ingenia? idq́ue cuiq; I
ſpectatiſsimum ſit, quod nec opinato uiri aduentu occurrerit oculis. incaluerant uino. age ſanè, omnes citatis equis aduolant Romam. quò cum primis ſe intendentibus tenebris perueniſſent, pergũt inde Collatiam: ubi Lucretiam, haudquaquã ut regias nurus, quas in conuiuio luxuq́ue cum æqualibus uiderant tempus terentes, ſed nocte ſera deditam lanæ inter lucubrãtes ancillas in medio ædium ſedentem inueniũt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit. adueniens uir Tarquiniíque excepti benigne. uictor maritus comiter inuitat regios iuuenes. ibi Sextum Tarquinium mala libido Lucretiæ per uim ſtuprandæ capit: tum forma, tum ſpectata caſtitas incitat. Et tum quidem ab nocturno iuuenili ludo in caſtra redeunt. Paucis interiectis diebus, Sextus Tarquinius inſcio Collatino cum comite uno Collatiam uenit. ubi exceptus benigne
ab ignaris conſilii, cum poſt cœnã in hoſpitale cubiculum deductus eſſet: amore ardẽs, K
poſtquam ſatis omnia tuta circà ſopitiq; omnes uidebãtur, ſtricto gladio ad dormientem Lucretiam uenit. ſiniſtraque manu mulieris pectore oppreſſo, Tace Lucretia, inquit, Sextus Tarquinius ſum. ferrum in manu eſt: moriere, ſi emiſeris uocẽ. Cum pauida ex ſomno mulier nullam opẽ, propè mortem imminentẽ uideret, tum Tarquinius fateri amorem: orare: miſcere precibus minas: uerſare in omnes partes muliebrem animum. ubi obſtinatam uidebat, & ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metũ dedecus. cum mortua iugulatũ ſeruum nudum poſiturũ ait, ut in ſordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum uiciſſet obſtinatam pudicitiã uelut uictrix libido, profectusq́ue inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri eſſet: Lucretia mœſta

tanto

A tanto malo, nuncium Romam eundem ad patrem, Ardeámque ad uirum mittit, ut cũ
ſingulis fidelibus amicis ueniant: ita facto maturatóque opus eſſe, rem atrocem inci-
diſſe. Sp. Lucretius cũ P. Valerio Voleſi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto uenit: cũ
quo fortè Romam rediens, ab nuncio uxoris erat conuentus. Lucretiam ſedentẽ mœ-
ſtam in cubiculo inueniunt. aduentu ſuorum lachrymæ obortæ. quærentique uiro,
» Satin' ſaluæ? minime, inquit: quid enim ſalui eſt mulieri amiſſa pudicitia? Veſtigia ui-
» ri alieni Collatine in lecto ſunt tuo: cæterùm corpus eſt tantùm uiolatum, animus in-
» ſons: mors teſtis erit. ſed date dextras fidemque, haud impune adultero fore. Sextus
» eſt Tarquinius, qui hoſtis pro hoſpite, priore nocte ui armatus, mihi ſibíque, ſi uos ui-
» ri eſtis, peſtiferum hinc abſtulit gaudium. Dant ordine omnes fidem: conſolantur æ-
gram animi, auertendo noxam ab coacta in authorem delicti: mentem peccare, non
B corpus: & unde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. Vos, inquit, uideritis quid illi de-
» beatur: ego me & ſi peccato abſoluo, ſupplicio non libero. nec ulla deinde impudica
» Lucretiæ exemplo uiuet. Cultrũ, quem ſub ueſte abditum habebat, eum in corde defi-
git: prolapſaque in uulnus moribunda cecidit. Conclamant uir paterque: Brutus, illis
luctu occupatis, cultrum ex uulnere Lucretiæ extractum manantem cruore præ ſe te-
» nens: Per hunc, inquit, caſtiſsimũ ante regiam iniuriam ſanguinem iuro, uóſque dij
» teſtes facio, me L. Tarquinium Superbum cum ſcelerata coniuge, & omni liberorum
» ſtirpe, ferro, igni, quacunque dehinc ui poſsim, exacturum: nec illos, nec alium quen-
» quam regnare Romæ paſſurum. Cultrũ deinde Collatino tradit. inde Lucretio ac Va-
lerio ſtupentibus miraculo rei, unde nouum in Bruti pectore ingenium. Vt præceptum
erat, iurant: totique ab luctu uerſi in irã, Brutum iam inde ad expugnandum regnum
C uocantem ſequuntur ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus in forum deferunt, con-
cientque miraculo (ut fit) rei nouæ, atque indignitate homines. pro ſe quiſque ſcelus
regium ac uim queruntur. mouet tum patris mœſtitia, tum Brutus caſtigator lachry-
marum atque inertium querelarum, authorque, quod uiros, quod Romanos dece-
ret, arma capiendi aduerſus hoſtilia auſos. Ferociſsimus quiſque iuuenum cum ar-
mis uoluntarius adeſt: ſequitur & cætera iuuentus. Inde pari præſidio relicto Collatiæ
ad portas, cuſtodibúſque datis, nequis eũ motum regibus nunciaret: cæteri armati du-
ce Bruto Romam profecti. Vbi eò uentum eſt, quacunque incedit armata multitudo,
pauorem ac tumultum facit. rurſus ubi anteire primores ciuitatis uidẽt, quicquid ſit,
haud temere eſſe rentur. nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit,
quàm Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis urbis in forum curritur. Quò ſimul uẽ-
D rum eſt, præco ad tribunum celerum, in quo tum magiſtratu fortè Brutus erat, popu-
lum aduocauit. Ibi oratio habita nequaquam eius pectoris ingeniique quod ſimulatũ
ad eã diem fuerat, de ui ac libidine Sexti Tarquinij, de ſtupro infando Lucretiæ, & mi-
ſerabili cæde, de orbitate Tricipitini, cui morte filiæ cauſa mortis indignior ac miſera-
bilior eſſet. addita ſuperbia ipſius regis, miſeriæque & labores plebis in foſſas cloacáſ-
que exhauriendas demerſæ. Romanos homines uictores omnium circà populorum,
opifices ac lapicidas pro bellatoribus factos. indigna Seruij Tullij regis memorata cæ-
des, & inuecta corpori patris nefando uehiculo filia, inuocatíque ultores parentũ dij.
His, atrocioribúſque, credo, aliis quæ præſens rerum indignitas haud quaquam re-
latu ſcriptoribus facilia ſubiicit, memoratis, incenſam multitudinẽ perpulit, ut impe-
rium regi abrogaret, exuléſque eſſe iuberet L. Tarquinium cum cõiuge ac liberis. Ipſe
E iunioribus qui ultro nomina dabant, lectis armatiſque, ad concitandum inde aduer-
ſus regem exercitum Ardeam in caſtra eſt profectus. imperium in urbe Lucretio præ-
fecto urbis iam antè ab rege inſtituto reliquit. Inter hunc tumultum Tullia domo pro-
fugit: execrantibus quacunque incedebat, inuocantibúſque parentum furias uiris mu-
lieribúſque. Harum rerum nunciis in caſtra perlatis, cum re noua trepidus rex perge-
ret Romam ad comprimendos motus, flexit uiam Brutus (ſenſerat enim aduentum)
ne obuius fieret: eodemque fere tempore diuerſis itineribus Brutus Ardeam, Tarqui-
nius Romam uenerunt. Tarquinio clauſæ portæ, exiliúmque indictum: liberatorẽ ur-
bis læta caſtra accepere: exactique inde liberi regis, duo patrem ſecuti ſunt, qui exula-
tum Cære in Hetruſcos ierunt. Sextus Tarquinius Gabios tanquam in ſuum regnum

An. Coſ. ab vrbe cōd: 245. Oly.68.

profectus, ab ultoribus ueterum ſimultatum, quas ſibi ipſe cædibus rapiniſque cōcitae- F
rat, eſt interfectus. L. Tarquinius Superbus regnauit annos V & X X. Regnatū Ro-
mæ ab urbe condita ad libertatā annos C C X L I I I I. Duo conſules inde comitiis cen-
turiatis à præfecto urbis ex commētariis Seruii Tullii creati ſunt, L. Iunius Brutus, &
L. Tarquinius Collatinus.

DECADIS PRIMAE LIBER II.

LIBERI iam hinc populi Romani res pace belloq; geſtas, annuos
magiſtratus imperiaque legum potētiora quàm hominum peragā.
Quæ libertas ut lætior eſſet, proximi regis ſuperbia fecerat. nā prio-
res ita regnarunt, ut haud immeritò omnes deinceps cōditores par- G
tium certè urbis, quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudinis ad-
diderunt, numerētur. Neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tan-
tum gloriæ Superbo exacto rege meruit, peſsimo publico id factu-
rus fuerit, ſi libertatis immaturæ cupidine priorū regum alicui regnū extorſiſſet. Quid
enim futurum fuit, ſi illa paſtorum conuenarumque plebs trāsfuga ex ſuis populis, ſub
tutela inuiolati templi, aut libertatem aut certe impunitatē adepta, ſoluta regio metu,
agitari cœpta eſſet tribunitiis procellis? & in aliena urbe cū patribus ſerere certamina,
prius quàm pignora coniugum ac liberorum, charitáſque ipſius ſoli, cui longo tempo-
re aſſueſcitur, animos eorū conſociaſſet? diſsipatæ res nondum adultæ diſcordia forēt:
quas fouit tranquilla moderatio imperij, eóque nutriendo perduxit, ut bonā frugē li-
bertatis maturis iam uiribus ferre poſſent. Libertatis autem originem inde magis, quia H
annuum imperium conſulare factum eſt, quàm quòd diminutum quicquam ſit ex re-
gia poteſtate, numeres. Omnia iura, omnia inſignia primi conſules renuere. id modò
cautum eſt, ne ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror uideretur. Brutus prior, cōce-
dēte collega, faſces habuit: qui non acrior uindex libertatis fuerat, quàm deinde cuſtos
fuit. Omniū primùm auidum nouæ libertatis populum, ne poſtmodum flecti precibus
aut donis regiis poſſet, iureiurando adegit, neminem Romæ paſſuros regnare. Deinde
quò plus uirium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis diminutum
patrum numerum primoribus equeſtris gradus lectis, ad trecētorum ſummā expleuit.
traditumq; inde fertur, ut in ſenatū uocarentur, qui patres, quiq; conſcripti eſſent. cō-
ſcriptos uidelicet nouum ſenatum, appellabant lectos. id mirum quantum profuit ad
concordiam ciuitatis, iungendoſque patribus plebis animos. Rerū deinde diuinarum I
habita cura. & quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erāt, necubi ibi re-
gum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant. Id ſacerdotium pōtifici ſubiicere, ne
additus nomini honos, aliquid libertati, cuius tūc prima erat cura, officeret. Ac neſcio
an nimis undique eam minimis quoque rebus muniendo, modum exceſſerint. cōſulis
enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen inuiſum ciuitati fuit. Nimium Tar-
quinios regno aſſueſſe: initium à Priſco factum: regnaſſe deinde Seruium Tullium. ne
interuallo quidem facto oblitū tanquam alieni regni Superbum Tarquiniū uelut hæ-
reditatem gentis ſcelere ac ui repetiſſe. pulſo Superbo, penes Collatinum imperiū eſſe.
neſcire Tarquinios priuatos uiuere: non placere nomen, periculoſum libertati eſſe.
Hic primo ſenſim tentantiū animos ſermo per totam ciuitatem eſt datus, ſolicitám-
que ſuſpicione plebē Brutus ad concionē uocat: ibi omniū primùm iuſiurādum populi K
» recitat. Neminem regnare paſſuros, nec eſſe Romæ unde periculum libertati foret. id
» ſumma ope tuendū eſſe, neque ullam rem quæ eò pertineat, contemnendam. inuitum
» ſe dicere hominis cauſa: nec dicturum fuiſſe, ni charitas reipublicæ uinceret. nō crede-
» re populum Romanum ſolidam libertatem recuperatam eſſe. regium genus, regiū no-
» men non ſolùm in ciuitate, ſed etiā in imperio eſſe. id officere, id obſtare libertati. Húc
» tu, inquit, tua uoluntate L. Tarquini remoue metū. meminimus, fatemur: eiecisti re-
» ges. abſolue beneficium tuum, aufer hinc regium nomen. res tuas tibi non ſolùm red-
» dent ciues tui authore me: ſed ſiquid deeſt, munifice augebunt. amicus abi, exonera ci-
» uitatē uano forſitan metu: ita perſuaſum eſt animis, cum gente Tarquinia regnū hinc
abiturum.

A abiturum. Conſuli primo tam nouæ rei ac ſubitæ admiratio incluſerat uocẽ. Dicere Vrb.246
deinde incipientem primores ciuitatis circunſiſtunt, eadem multis precibus orant. & Oly. 68.
cæteri quidem mouebant minus. poſtquam Sp. Lucretius maior ætate ac dignitate, ſo
cer præterea ipſius agere uarie, rogando alternis ſuadendóq; cœpit, ut uinci ſe conſen-
ſu ciuitatis pateretur: timens conſul ne poſtmodum priuato ſibi eadem illa cum bo-
norum amiſsione, additaque alia inſuper ignominia, acciderent, abdicauit ſe conſula-
ru: rebúſque ſuis omnibus Lauinium tranſlatis, ciuitate ceſsit. Brutus ex ſenatuſcon-
ſulto ad populum tulit, ut omnes Tarquiniæ gentis exules eſſent. collegam ſibi comi-
tiis cẽturiatis creauit P. Valerium, quo adiutore reges eiecerat. Cum haud cuiquam
in dubio eſſet, bellum ab Tarquiniis imminere, id quidem ſpe omnium ſerius fuit. cæ-
terùm, id quod non timebant, per dolum ac proditionem propè libertas amiſſa eſt. E-
B rant in Romana iuuentute adoleſcentes aliquot, nec ij tenui loco orti, quorũ in regno
libido ſolutior fuerat: æquales ſodaléſque adoleſcentium Tarquiniorum, aſſueti more
regio uiuere. Eam tum æquato iure omnium licentiam quærẽtes, libertatem aliorum
in ſuam uertiſſe ſeruitutem inter ſe conquerebantur. Regem hominem eſſe, à quo im-
petres ubi ius, ubi iniuria opus ſit. eſſe gratiæ locũ, eſſe beneficio, & iraſci & ignoſcere
poſſe: inter amicum atque inimicum diſcrimen noſſe. Leges, rem ſurdam, inexorabi-
lem eſſe, ſalubriorem melioremque inopi, quàm potenti: nihil laxamẽti nec ueniæ ha-
bere, ſi modum exceſſeris. periculoſum eſſe, in tot humanis erroribus ſola innocentia
uiuere. Ita iam ſua ſponte ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt, ſine mẽtione
reditus, bona tãtùm repetentes. Eorum uerba poſtquam in ſenatu audita ſunt, per ali-
quot dies ea conſultatio tenuit, ne non reddita, belli cauſa: reddita, belli materia & ad-
C iumentum eſſent. Interim legati cum aliis alia moliri, aperte bona repetentes, clàm re-
cuperandi regni conſilia ſtruere: & tanquam ad id quod agi uidebatur, ambientes no-
bilium adoleſcentium animos pertentant. à quibus placide oratio accepta eſt. His li-
teras ab Tarquiniis reddunt: & de accipiendis clàm nocte in urbem regibus colloquũ-
tur. Vitelliis Aquiliíſq; fratribus primò commiſſa res eſt. Vitelliorũ ſoror conſuli nu-
pta Bruto erat. iámque ex eo matrimonio adoleſcentes erant liberi, Titus, Tiberiúſq;
eos quoque in ſocietatem conſilij auunculi aſſumunt. præterea & nobiles aliquot ado
leſcẽtes conſcij aſſumpti, quorum uetuſtate memoria abiit. Interim cum in ſenatu ui-
ciſſet ſententia quæ cenſebat reddenda bona: eamq; ipſam cauſam moræ in urbe habe
rent legati, quòd ſpatium ad uehicula cõparanda à conſulibus ſumpſiſſent, quibus re-
gum aſportarent res: omne id tempus cũ coniuratis cõſultando abſumunt: cuincúntq;
D inſtando, ut literæ ſibi ad Tarquinios darentur. nam aliter quî credituros eos, non ua-
na ab legatis ſuper rebus tantis afferri? Datæ literæ ut pignus fidei eſſent, manifeſtũ fa-
cinus fecerunt. nam cum pridie quàm legati ad Tarquinios proficiſcerẽtur, & cœna-
tum fortè apud Vitellios eſſet, coniuratíque ibi remotis arbitris multa inter ſe de nouo
(ut fit) conſilio egiſſent, ſermonem eorum ex ſeruis unus excepit, qui iam antea id ſen-
ſerat agi: ſed eam occaſionem, ut literæ legatis darentur, quæ deprehenſæ rẽ coarguere
poſſent, expectabat. poſtquam datas ſenſit, rẽ ad conſules detulit. Conſules ad depre-
hendendos legatos coniuratóſq; profecti domo, ſine tumultu rem omnem oppreſſere:
literarum in primis habita cura, ne interciderent. Proditoribus extemplo in uincla cõ-
iectis, de legatis paululum addubitatum eſt. & quanquam uiſi ſunt commiſiſſe ut ho-
ſtium loco eſſent, ius tamen gentium ualuit. De bonis regiis quæ reddenda antè cẽſue-
E rant, res integra refertur ad patres. illi uicti ira, uetuere reddi, uetuere in publicũ redigi.
diripienda plebi ſunt data, ut contacta regia præda, ſpem in perpetuum cum his pacis
amitteret. ager Tarquiniorum qui inter urbem ac Tyberim fuit, conſecratus Marti,
Martius deinde cãpus fuit. Fortè ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſsi. quẽ
campi fructum quia religioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetẽ ma-
gna uis hominum ſimul immiſſa corbibus fudere in Tyberim tenui fluentem aqua, ut
mediis caloribus ſolet. ita in uadis hæſitantis frumenti aceruos ſediſſe illitos limo: in-
ſulam inde paulatim, & aliis quæ fert temere flumen eódem inuectis, factã. poſtea cre-
do additas moles, manúque adiutum, ut tam eminens area, firmáque templis quoque
ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Direptis bonis regũ, damnati proditores, ſumptúmq;

vrb.246. Olymp.68. ſupplicium, conſpectius eo quòd pœnæ capiendæ miniſterium patri de liberis conſulatus impoſuit: & qui ſpectator erat amouendus, cum ipſum fortuna exactorē ſupplicij dedit. Stabāt deligati ad palum nobiliſsimi iuuenes: ſed à cæteris uelut ab ignotis capitibus, conſulis liberi omnium in ſe auerterāt oculos: miſerebatque non pœnæ magis homines, quàm ſceleris, quo pœnam meriti eſſent. illos eo potiſsimum anno patriā liberatam, patrem liberatorem, conſulatum ortum ex domo Iunia, patres, plebem, quicquid deorum hominumque Romanorum eſſet, induxiſſe in animum ut ſuperbo quōdam regi, tum infeſto exuli proderent. Cōſules in ſedem proceſſere ſuam: miſsiq́; lictores ad ſumendum ſupplicium, nudatos uirgis cædunt, ſecurique feriunt: cū inter omne tempus pater, uultúſque & os eius, ſpectaculo eſſet, eminēte animo patrio inter publicę pœnæ miniſterium. Secundum pœnam nocentium, ut in utranque partē arcendis ſceleribus exemplum nobile eſſet, præmium indici, pecunia ex ærario, libertas & ciuitas G data. Ille primùm dicitur uindicta liberatus. quidam uindictæ quoque nomen tractum ab illo putant: Vindicio ipſi nomen fuiſſe. poſt illum obſeruatum, ut qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti uiderentur. His ſicut acta erant, nunciatis, incēſus Tarquinius non dolore ſolùm tantæ ad irritum cadentis ſpei, ſed etiam odio iráque, poſtquam dolo uiam obſeptam uidit, bellum aperte moliendum ratus, circumire ſupplex Hetruriæ urbes: orare maxime Veientes Tarquinienſéſque, ne ſe ortum eiuſdē ſanguinis extorrem, egentem ex tāto modò regno cum liberis adoleſcētibus ante oculos ſuos perire finerent. alios peregre in regnum Romam accitos, ſe regem augentem bello Romanū imperium, à proximis ſcelerata coniuratione pulſum. eos inter ſe, quia nemo unus ſatis dignus regno uiſus ſit, partes regni rapuiſſe: bona ſua diripienda populo dediſſe, nequis expers ſceleris eſſet. patriam ſe regnumque ſuum repetere, & perſequi ingratos ci- H
ues uelle. ferrent opem, adiuuarent: ſuas quoq; ueteres iniurias ultum irent: toties cæſas legiones, agrum ademptum. Hæc mouerunt Veientes. ac pro ſe quiſque Romano ſaltem duce ignominias demendas, bellóque amiſſa repetenda, minaciter fremūt. Tarquinienſes nomen ac cognatio mouet. pulchrum uidebatur ſuos Romæ regnare. Ita duo duarum ciuitatum exercitus ad repetendum regnum, bellóque perſequendos Romanos ſecuti Tarquinium. Poſtquam in agrum Romanum uentum eſt, obuiam hoſti conſules eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Brutus ad explorādum cum equitatu anteceſsit. Eodem modo primus eques hoſtium agminis fuit: præerat Aruns Tarquinius filius regis: rex ipſe cum legionibus ſequebatur. Aruns, ubi ex lictoribus procul cōſulem eſſe: deinde iam propius, ac certius facie quoque Brutum cognouit: inflammatus ira, Ille eſt uir, inquit, qui nos extorres expulit patria. ipſe en ille noſtris de- I
coratus inſignibus magnifice incedit. dij regum ultores adeſte. Concitat calcaribus equum, atque in ipſum infeſtus cōſulem dirigit. Senſit in ſe iri Brutus. decorū erat tum ipſis capeſſere pugnam ducibus. auide itaque ſe certamini offert. adeoque infeſtis animis concurrerunt, neuter, dum hoſtem uulneraret, ſui protegendi corporis memor, ut contrario ictu per parmam uterque transfixus, duabus hærentes haſtis moribundi ex equis lapſi ſint. ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit. Neque ita multo pòſt & pedites ſuperueniunt. ibi uaria uictoria, & uelut æquo Marte pugnatum eſt. dextra utrinque cornua uicere, læua ſuperata. Veientes uinci ab Romano milite aſſueti, fuſi fugatique ſunt. Tarquinienſis nouus hoſtis non ſtetit ſolùm, ſed etiam ab ſua parte Romanū pepulit. Ita cum pugnatum eſſet: tātus terror Tarquinium atque Hetruſcos inceſsit, ut omiſſa irrita re, nocte ambo exercitus, Veiens Tarquinienſiſq; ſuas quiſque abirent do- K
mos. Adiiciūt miracula huic pugnæ, ſilentio proximæ noctis ex ſylua Arſia ingentem editam uocem: Syluani uocem eam creditam: hæc dicta, uno plus Hetruſcorum cecidiſſe in acie: uincere bello Romanū. Ita certe inde abiere Romani ut uictores, Hetruſci pro uictis. nam poſtquam illuxit, nec quiſquam hoſtium in conſpectu erat, P. Valerius COS. ſpolia legit: triumphansq́; inde Romam rediit. collegæ funus, quanto tum potuit apparatu, fecit. Sed multo maius morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis, quia matronæ annū, ut parētem eum luxerūt, quòd tam acer ultor uiolatæ pudicitiæ fuiſſet. Cōſuli deinde qui ſuperfuerat, ut ſunt mutabiles uulgi animi, ex fauore non inuidia modò, ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine orta. regnum eum

affectare

A affectare fama ferebat: quia nec collegam ſubrogauerat in locum Bruti, & ædificabat Vrb. 247
in ſumma Velia. ibi alto atque munito loco arcē inexpugnabilem fore. Hæc dicta uul- Oly. 68.
go creditáque cum indignitate angerent conſulis animum: uocato ad conciliũ popu-
lo, ſummiſsis faſcibus in concionem aſcendit. Gratũ id multitudini ſpectaculum fuit,
ſummiſſa ſibi eſſe imperij inſignia: confeſsionemq; factam, populi quàm conſulis ma-
ieſtatem uimq; maiorem eſſe. Ibi audire iuſsi, conſul laudare fortunam collegæ, quòd
liberata patria in ſummo honore pro republica dimicans, matura gloria, necdũ ſe uer-
tente in inuidiam, mortem occubuiſſet. Se ſuperſtitem gloriæ ſuæ ad crimen atq; inui-
„ diam ſupereſſe: ex liberatore patriæ ad Aquilios Vitellióſq; recidiſſe. Nunquám ne
„ ergo, inquit, ulla adeò à uobis ſpectata uirtus erit, ut ſuſpicione uiolari nequeat? ego
„ me illum acerrimum regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimen ſubiturum time-
B rem? ego ſi in ipſa arce Capitolióq; habitarem, metui me crederē poſſe à ciuibus meis?
„ tam leui momento mea apud uos fama pendet? adeóne eſt fundata leuiter fides, ut ubi
„ ſim, quàm qui ſim magis referat? Nõ obſtabunt P. Valerij ædes libertati ueſtræ Quiri-
„ tes: tuta erit uobis Velia. deferam non in planum modò ædes, ſed colli etiam ſubiiciã,
„ ut uos ſupra ſuſpectum me ciuem habitetis. In Velia ædificent, quibus melius quàm P.
„ Valerio creditur libertas. Delata confeſtim materia omnis infra Veliam, & ubi nunc
uicus publicus eſt, domus in infimo cliuo ædificata. Latæ deinde leges, non ſolùm quæ
regni ſuſpicione conſulem abſoluerent, ſed quæ adeò in contrarium uerterent, ut popu
larem etiam facerēt. inde cognomē factum Publicolæ eſt. Ante omnes de prouocatio-
ne aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandóq; cum bonis capite eius, qui regni oc-
cupandi conſilia iniſſet. Gratæ in uulgus leges fuere, quas cum ſolus pertuliſſet, ut ſua
C unius in his gratia eſſet: tum deinde comitia collegæ ſubrogando habuit. Creatus Sp.
„ Lucretius COS. qui magno natu, non ſufficientibus iam uiribus ad conſularia mune-
„ ra obeunda, intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretij locũ M. Horatius Puluil-
lus. Apud quoſdam ueteres authores non inuenio Lucretium conſulem. Bruto ſtatim
Horatium ſuggerunt. Credo, quia nulla geſta res inſignem fecerit conſulatum, memo-
ria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ædes. Valerius Horatiúſque
COSS. ſortiti uter dedicaret: Horatio ſorte euenit: Publicola ad Veientiũ bellũ profe-
ctus. Aegrius quàm dignum erat tulere Valerij neceſſarij, dedicationem tam inclyti
templi Horatio dari. id omnibus modis impedire conati, poſtquam alia fruſtra tentata
erant: poſtem iam tenenti conſuli fœdum inter precationem deûm nuncium incutiũt:
mortuum eius filium eſſe, funeſtáq; familia dedicare eum templum non poſſe. Nõ cre-
D diderit factum, an tantum animo roboris fuerit: nec traditur certum, nec interpretatio
eſt facilis. Nihil aliud ad eum nũcium à propoſito auerſus, q̃ ut cadauer efferri iuberet,
tenens poſtem, precationem peragit, & dedicat tēplum. Hæc poſt exactos reges do-
„ mi militiæque geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius COSS. fa-
cti. Iam Tarquinij ad Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo
conſilium precéſque, nunc orabant, ne ſe oriundos ex Hetruſcis, eiuſdem ſanguinis no
miniſq;, egentes exulare paterentur: nunc monebant etiam, ne orientem morem pellēdi
reges inultum fineret. ſatis libertatem ipſam habere dulcedinis, niſi quãta ui ciuitates
eam expetant, tanta regna reges defendant: æquari ſumma infimis, nihil excelſum, ni-
hil quod ſupra cætera emineat, in ciuitatibus fore: adeſſe finē regnis, rei inter deos ho-
minéſq; pulcherrimæ. Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Hetruſcæ gentis regē am-
E plum Thuſcis ratus, Romã infeſto exercitu uenit. Non unquam aliàs antè tantus ter
ror ſenatum inuaſit: adeò ualida res tum Cluſina erat, magnumq; Porſenæ nomē. nec
hoſtes modò timebãt, ſed ſuoſmetipſi ciues, ne Romana plebs metu perculſa, receptis
in urbem regibus uel cum ſeruitute pacem acciperet. Multa igitur blandimenta ple-
bi per id tempus ab ſenatu data. annonæ in primis habita cura, & ad frumentum com
parandũ miſsi, alij in Volſcos, alij Cumas. ſalis quoque uendendi arbitriũ, quia impen
ſo precio uenibat in publicum, omni ſumptu ademptum priuatis: portoriis quoque &
tributo plebe liberata, ut diuites cõferrent, qui oneri ferendo eſſent. pauperes ſatis ſti-
pendij pendere, ſi liberos educent. Itaque hæc indulgentia patrum aſperis poſtmodum
rebus in obſidione ac fame, adeò cõcordem ciuitatē tenuit, ut regium nomen nõ ſum-

Vrb.247 mi magis quàm infimi horrerent: nec quiſquā unns malis artibus poſtea tam popula- E
Oly. 68. ris eſſet, quàm rum bene imperando uniuerſus ſenatus ſuit. Cum hoſtes adeſſent, pro ſe
quiſq; in urbem ex agris demigrāt: urbem ipſam ſepiunt præſidiis. alia muris, alia Ty-
beri obiecto uidebātur tuta. Pons ſublicius iter penè hoſtibus dedit: ni unus uir fuiſſet,
Horatius Cocles, (id munimentum illo die ſortuna urbis Romanæ habuit) qui poſitus
fortè in ſtatione pontis, cum captum repentino impetu Ianiculum, atque inde citatos
decurrere hoſtes uidiſſet: trepidámque turbam ſuorum arma ordinéſq; relinquere, re-
prehenſans ſingulos, obſiſtens, obteſtánſque deûm & hominum fidem, teſtabatur ne-
quicquam deſerto præſidio eos fugere, ſi tranſitum pontem à tergo reliquiſſent: iā plus
hoſtium in palatio Capitolióq;, quàm in Ianiculo fore. Itaque monere, præcipere, ut
pontem ferro, igni, quacunq; ui poſſent, interrumpant: ſe impetum hoſtium, quantum
corpore uno poſſet obſiſti, excepturum. Vadit inde in primū aditum pontis: inſigníſq; G
inter conſpecta cedentium pugnæ terga, obuerſis cominus ad ineundum præliū armis,
ipſo miraculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. Duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Lar-
gium ac T. Herminium, ambos claros genere factíſque. cum his primam periculi pro-
cellam, & quod tumultuoſiſsimum pugnæ erat, parumper ſuſtinuit: deinde eos quoque
ipſos exigua parte pontis relicta, reuocantibus qui reſcindebāt, cedere in tutum coegit.
Circunferens inde truces minaciter oculos ad proceres Hetruſcorum, nunc ſingulos
prouocare, nunc increpare omnes: ſeruitia regum ſuperborum ſuæ libertatis immemo-
res, alienam oppugnatum uenire. Cunctati aliquandiu ſunt, dum alius alium, ut præliū
incipiant, circunſpectant. pudor deinde commouit aciem, & clamore ſublato undique
in unum hoſtem tela coniiciunt. quæ cum in obiecto cuncta ſcuto hæſiſſent, neque il-
le minus obſtinatus ingenti pontem obtineret gradu: iam impetu detrudere conaban- H
tur uirum, cum ſimul fragor rupti pontis, ſimul clamor Romanorum alacritate perfe-
cti operis ſublatus, pauore ſubito impetum ſuſtinuit. Tū Cocles: Tyberine pater, in-
quit, te ſancte precor, hæc arma, & hunc militem propitio flumine accipias. ita ſic ar-
matus in Tyberim deſiluit, multíſque ſuperincidentibus telis, incolumis ad ſuos trana-
uit: rem auſus plus famę habituram ad poſteros, quàm fidei. Grata erga tantam uirtu-
tem ciuitas fuit. ſtatua in comitio poſita: agri quantum uno die circumarauit, datum.
priuata quoque inter publicos honores ſtudia eminebant. nā in magna inopia pro do-
meſticis copiis unuſquiſque ei aliquid, fraudās ſe ipſe uictu ſuo, contulit. Porſena pri-
mo conatu repulſus, conſiliis ab oppugnanda urbe ad obſidēdam uerſis, præſidio in Ia-
niculo locato, ipſe in plano ripíſque Tyberis caſtra poſuit, nauibus undique accitis &
ad cuſtodiam, ne quid Romam frumenti ſubuehi ſineret: & ut prædatum milites trans I
flumen per occaſiones aliis atque aliis locis traiicerēt. breuique adeò infeſtum omnem
Romanum agrum reddidit, ut non cætera ſolùm ex agris, ſed pecus quoque omne in
urbem compelleretur: neque quiſquam extra portas propellere auderet. Hoc tantū li-
centiæ Hetruſcis non metu magis quàm conſilio conceſſum. nanque Valerius conſul
intentus in occaſionē multos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus ne-
gligens ultor, grauem ſe ad maiora uindicem ſeruabat. itaque ut eliceret prædatores, e-
dicit ſuis, poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ auerſiſsima ab hoſte erat, expel-
lerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus, quòd in obſidione & fame ſeruitia infida tranſ-
fugerent. Et ſciere perfugæ indicio: multóque plures, ut in ſpem uniuerſæ prædę, flumē
traiiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis ad ſecundum lapidem
Gabina uia occultum conſidere iubet: Sp. Largium cum expedita iuuentute ad portam K
Collinā ſtare, donec hoſtis prætereat. deinde ſe obiicere, ne ſit ad flumen reditus. Con-
ſulum alter T. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militū egreſſus: ipſe Va-
lerius Cœlio monte cohortes delectas educit. hique primi apparuere hoſti. Herminius
ubi tumultum ſenſit, concurrit ex inſidiis: uerſiſque in Lucretium Hetruſcis, terga cæ-
dit. dextra læuáque, hinc à porta Collina, illinc ab Næuia redditus clamor. ita cæſi in
medio prædatores, neque ad pugnam uiribus pares, & ad fugam ſeptis omnibus uiis. fi-
níſque ille tam effuſe euagandi Hetruſcis fuit. Obſidio erat nihilo minus, & frumenti
cum ſumma caritate inopia: ſedendóque expugnaturum ſe urbem, ſpem Porſena ha-
bebat. cum C. Mutius adoleſcens nobilis, cui indignum uidebatur, populum Roma-
num ſer-

A num ſeruientem cum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe, Vrb. 248
liberum eundem populum ab iiſdem Hetruſcis obſideri, quorum ſæpe exercitus fude- Oly. 68.
rit: itaque magno audacique aliquo facinore eam indignitatem uindicandam ratus,
primò ſua ſponte penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: dein metuens ne ſi conſulum
iniuſſu, & ignaris omnibus iret, fortè deprehenſus à cuſtodibus Romanis retraheretur
» ut transfuga, fortuna tum urbis crimen affirmante, ſenatum adiit. Tranſire Tyberim,
» inquit, patres, & intrare, ſi poſsim, caſtra hoſtium uolo, non prædo, nec populationum
» inuicem ultor. maius, ſi dij iuuant, in animo eſt facinus. Approbant patres. abdito in-
tra ueſtem ferro proficiſcitur. ubi eò uenit, in confertiſsima turba prope regium tribu-
nal conſtitit. ibi cum ſtipendium fortè militibus daretur, & ſcriba cum rege ſedens pa-
ri fere ornatu multa ageret, eumque milites uulgo adirent: timens ſciſcitari uter Porſe-
B na eſſet, ne ignotãdo regem, ſemet ipſe aperiret quis eſſet, quò temere traxit fortuna fa-
cinus, ſcribam pro rege obtruncat. uadentem inde quà per trepidam turbam cruento
mucrone ſibi ipſe fecerat uiam, cum concurſu ad clamorem facto, comprehẽſum regij
ſatellites retraxiſſent ante tribunal regis: deſtitutus tũ quoque inter tantas fortunę mi-
» nas, metuendus magis quàm metuens: Romanus ſum, inquit, ciuis: C. Mutium uocãt.
» hoſtis hoſtem occidere uolui. nec ad mortem minus animi eſt, quàm ad cædem fuit. &
» facere & pati fortia, Romanum eſt. nec unus in te ego hos animos geſsi: longus poſt
» me ordo eſt idem petentium decus. proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere, ut in
» ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum hoſtemque in ueſtibulo habeas regiæ. hoc ti-
» bi iuuentus Romana indicimus bellum. nullam aciem, nullum prælium timueris. uni
» tibi, & cum ſingulis res erit. Cũ rex ſimul ira infenſus, periculóque conterritus, cir-
C cundari ignes minitabundus iuberet, niſi expromeret propere quas inſidiarum ſibi mi-
» nas per ambages iaceret: En tibi, inquit, ut ſentias quàm uile corpus ſit iis qui magnã
gloriam petunt. dextramque accenſo ad ſacrificium foculo iniicit. quam cũ uelut alie-
nato ab ſenſu torreret animo: propè attonitus miraculo rex, cũ ab ſede ſua proſiluiſſet,
» amouerique ab altaribus iuuenem iuſsiſſet: Tu uerò abi, inquit, in te magis quàm in
» me hoſtilia auſus. iuberem macte uirtute eſſe, ſi pro mea patria iſta uirtus ſtaret. nũc iu-
» re belli liberum te, intactum inuiolatumque hinc dimitto. Tum Mutius, quaſi remu-
» nerans meritum, Quandoquidem, inquit, eſt apud te uirtuti honos, ut beneficio tuleris
» à me, quod minis nequiſti: trecenti coniurauimus principes iuuentutis Romanæ, ut in
» te hac uia graſſaremur. mea prima ſors fuit. cæteri, utcunque ceciderit primi, quò te op-
» portunum fortuna dederit, ſuo quiſque tempore aderunt. Mutiũ dimiſſum, cui poſt-
D ea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomen inditum, legati à Porſena Romam ſecu-
ti ſunt. adeò mouerat eum & primi periculi caſus, quo nihil ſe præter errorẽ inſidiatoris
rexiſſet: & ſubeunda dimicatio toties quot coniurati ſupereſſent, ut pacis conditiones
ultro ferret Romanis. Iactatum in cõditionibus nequicquam de Tarquinijs in regnum
reſtituendis, magis quia id negare ipſe nequiuerat Tarquiniis, quàm quòd negatum
iri ſibi ab Romanis ignoraret. de agro Veientibus reſtituendo impetratum: expreſſã-
que neceſsitas obſides dandi Romanis, ſi Ianiculo præſidium deduci uellent. His con-
ditionibus compoſita pace, exercitum ab Ianiculo deduxit Porſena, & agro Romano
exceſsit. Patres C. Mutio uirtutis cauſa trans Tyberim agrũ dono dedere, quę poſtea
ſunt Mutia prata appellata. Ergo ita honorata uirtute, fœminæ quoque ad publica de-
cora excitatæ. Clœlia uirgo, una ex obſidibus, cùm caſtra Hetruſcorũ forte haud pro-
E cul ripa Tyberis locata eſſent, fruſtrata cuſtodes, dux agminis uirginum inter tela ho-
ſtium Tyberim tranauit, ſoſpitéſque omnes Romã ad propinquos reſtituit. Quod ubi
regi nunciatum eſt, primò incenſus ira, oratores Romam miſit ad Clœliam obſidem
depoſcendam, alias haud magni facere. deinde in admirationem uerſus, ſupra Coclites
Mutióſque dicere id facinus eſſe: & præ ſe ferre, quemadmodum ſi non dedatur obſes,
pro rupto ſe fœdus habiturum: ſic deditam, intactam inuiolatamque ad ſuos remiſſu-
rum. Vtrinque conſtitit fides: & Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt: & apud
regem Hetruſcum non tuta ſolùm, ſed honorata etiam uirtus fuit: laudatamq; uirginẽ
parte obſidum ſe donare dixit: ipſa quos uellet, legeret. productis omnibus legiſſe impu
bes dicitur: quòd & uirginitati decorum, & conſenſu obſidum ipſorum probabile erat

Scævolae cognomen inditum a dextrae clade manus

In singulas horas capite dimices. subeunda dimicatio capitis.

impubes pro impuberes

Vrb.249. eam ætatem potiſsimum liberari ab hoſte, quæ maxime opportuna iniuriæ eſſet. Pace F
Oly. 69. redintegtata, Romani nouam in fœmina uirtutem, nouo genere honoris, ſtatua eque-
ſtri donauere. in ſumma Sacra uia fuit poſita uirgo inſidẽs equo. Huic tam pacatę pro-
fectioni ab urbe regis Hetruſci, abhorrens mos traditus ab antiqnis uſque ad noſtram
ætatem inter cætera ſolennia manet, bona Porſenæ regis uẽdendi. cuius originem mo-
ris neceſſe eſt aut inter bellum natam eſſe, neque omiſſam in pace: aut à mitiore creuiſ-
ſe principio, quàm hic præ ſe ferat titulus, bona hoſtiliter uendendi. proximum uerò eſt
ex iis qnæ traduntur: Porſenam diſcedentem ab Ianiculo, caſtra opulenta conuecto ex
propinquis ac fertilibus Hetruriæ aruis commeatu, Romanis dono dediſſe: inopi tum
urbe ab longinqua obſidione. ea deinde, ne populo immiſſo diriperentur hoſtiliter, ue-
niſſe: bonáque Porſenæ appellata: gratiam muneris magis ſignificãte titulo, quàm au-
ctionem fortunæ regiæ, quæ ne in poteſtate qnidem populi Romani eſſet. Omiſſo Ro- G
mano bello, Porſena, ne fruſtra in ea loca exercitus adductus uideretur, cũ parte copia-
rum filium Aruntem Ariciam oppugnatũ mittit. Primò Aricinos res nec opinata per-
culerat. accerſita deinde auxilia & à Latinis populis, & à Cumis, tantum ſpei fecere, ut
acie decernere auderent. Prælio inito, adeò concitato impetu ſe intulerant Hetruſci, ut
funderent ipſo incurſu Aricinos. Cumanæ cohortes arte aduerſus uim niſæ, declinaue-
re paululum: effuſeq; prælatos hoſtes conuerſis ſignis ab tergo adortę ſunt. Ita in medio
propè iam uictores cæſi Hetruſci: pars perexigua, duce amiſſo, quia nullũ propius per-
fugium erat, Romam inermes & fortuna & ſpecie ſupplicũ delati ſunt. ibi benigne ex-
cepti, diuiſique in hoſpitia. Curatis uulneribus alij profecti domos, nũcij hoſpitaliũ be-
neficiorum: multos Romæ hoſpitum urbíſque charitas tenuit. his locus ad habitãdum
datus, quem deinde Tuſcum uicũ appellarunt. P. Lucretius inde & P. Valerius Publi- H
cola tertiùm conſules facti. Eo anno poſtremùm legati à Porſena de reducendo in re-
gnum Tarquinio uenerunt. quibus cum reſponſum eſſet, miſſurum ad regem ſenatum
legatos: miſsi confeſtim honoratiſsimus quiſqne ex patribus. non quin breuiter reddi
reſponſum potuerit, nõ recipi reges, ideo potius delectos patrum ad eum miſſos, quàm
legatis eius Romæ daretur reſpõſum: ſed ut in perpetuum mentio eius rei finiretur, neu
in tantis mutuis beneficiis inuicem animi ſolicitarentur: cum ille peteret quod contra
libertatem populi Romani eſſet: Romani, niſi in perniciem ſuam faciles eſſe nellẽt, ne-
garent, cui nihil negatum uellent. Non in regno populum Romanum, ſed in libertate
eſſe. ita induxiſſe in animũ, hoſtibus potius quàm regibus portas patefacere. eã eſſe uo-
luntatem omnium, ut qui libertati erit in illa urbe finis, idem urbi ſit. proinde ſi ſaluam
eſſe uellet Romam, ut patiatur liberam eſſe, orare. Rex uerecundia uictus, Quãdò id I
certum atq; obſtinatum eſt, inquit: neq; ego obtundam, ſæpius eadem nequicquã agẽ-
do: nec Tarquinios ſpe auxilij, quod nullum in me eſt, fruſtrabor. alium hinc, ſeu bello
opus eſt, ſeu qniete, exilio quærant locum, nequid meã uobiſcũ pacem diſtineat. Di-
ctis facta amiciora adiecit. obſidum quod reliquum erat, reddidit. agrum Veiẽtem, fœ-
dere ad Ianiculum icto ademptum, reſtituit. Tarquinius ſpe omni reditus inciſa, exu-
latum ad generum Mamilium Octauiũ Tuſculum abiit. Romanis pax fida ita cũ Por-
ſena fuit. Conſules deinde M. Valerius, P. Poſthumius. Eo anno bene pugnatum cum
Sabinis. conſules triumpharunt. Maiore inde mole Sabini bellũ parabãt. aduerſus eos,
& ne quid ſimul ab Tuſculo, unde etſi non apertum, ſuſpectum tamen bellum erat, re-
pentini periculi oriretur, P. Valerius quartũ, T. Lucretius iterum conſules facti. Sedi-
tio inter belli paciſq; authores orta in Sabinis, aliquantum inde uiriũ tranſtulit ad Ro- K
manos. nanq; Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cognomẽ, cũ pacis ipſe
author à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, ab Regillo magna clien-
tium comitatus manu Romã transfugit. His ciuitas data, agerq; trans Anienem. uetus
Claudia tribus, additis poſtea nouis tribulibus, qui ex eo uenirẽt agro, appellata. Ap-
pius inter patres lectus, haud ita multo pòſt in principum dignationẽ peruenit. Cõſules
infeſto exercitu in agrũ Sabinum profecti, cũ ita uaſtatione, deinde prælio afflixiſſent
opes hoſtium, ut diu nihil inde rebellionis timere poſſent, triumphantes Romã redie-
rũt. P. Valerius omniũ cõſenſu princeps belli paciſq; artibus, anno pòſt, Agrippa Mene-
nio, P. Poſthumio Coss. moritur, gloria ingẽti, copiis familiarib. adeò exiguis, ut funeri
ſumptus

A ſumptus deeſſet.de publico eſt elatus.Luxere matronæ ut Brutum. Eodem anno duę Vrb. 252.
coloniæ Latinæ,Pometia & Cora, ad Auruncos deficiunt. eum Auruncis bellum ini- Oly. 69.
tum.fuſóq; ingenti exercitu,qui ſe ingredientibus fines conſulibus ferociter obtulerat,
omne Auruncum bellum Pometiam compulſum eſt. Nec magis poſt prælium, quàm
in prælio,cædibus temperatum eſt.& cæſi aliquãto plures erãt quã capti,& captos paſ-
ſim trucidauerunt.ne ab obſidibus quidem, qui CCC accepti numero erant, ira belli
abſtinuit.Et hoc anno Romę triumphatũ. Secuti conſules Opiter Virginius,Sp.Caſ-
ſius,Pometiam primò ui,deinde uineis aliíſque operibus oppugnauerunt.in quos Au-
runci magis iam inexpiabili odio, q̃ ſpe aliqua aut occaſione coorti, cum plures igni q̃
ferro armati excurriſſent,cæde incendióq; cuncta complent:uineis incenſis,multis ho
ſtium uulneratis & occiſis,conſulum quoq; alterum (ſed uerum nomen authores non
B adijciũt) graui uulnere ex equo deiectum propè interfecerũt. Romam inde male geſta
re reditum. inter multos ſaucios cõſul ſpe incerta uitæ relictus. Interiecto deinde haud
magno ſpatio,quod uulneribus curãdis,ſupplendóq; exercitui ſatis eſſet: tũ ira maiore
belli,tum uiribus etiam auctis Pometiæ arma illata.& cum uineis refectis,aliáque mole
belli,iam in eo eſſet, ut in muros euaderet miles, deditio eſt facta. cæterũ nihilo minus
fœde dedita urbe quàm ſi capta foret,Aurunci paſsim principes ſecuri percuſsi,ſub co-
rona uenierunt coloni alij:oppidum dirutũ, ager uenijt. Conſules magis ob iras gra-
uiter ultas,q̃ ob magnitudinem perfecti belli,triumpharunt. Inſequens annus Poſt-
humium Cominium & T. Largium Coſs.habuit. Eo anno Romæ cum per ludos ab
Sabinorum iuuentute per laſciuiam ſcorta raperẽtur, cõcurſu hominum rixa ac pro-
pè prælium fuit:paruáque ex re ad rebellionẽ ſpectare res uidebatur . Supra belli Latini
C metũ id quoq; acceſſerat,q triginta iam coniuraſſe populos cõcitante Octauio Mami-
lio, ſatis cõſtabat. In hac tantarum expectatione rerum ſolicita ciuitate, dictatoris pri-
mùm creandi mentio orta . ſed nec quo anno, nec quibus conſulibus, quia ex factione
Tarquinia eſſent(id quoq; enim traditur)parum creditum ſit: nec quis primùm dicta-
tor creatus ſit,ſatis conſtat.apud ueterrimos tamen authores T.Largium dictatorẽ pri-
mum,Sp.Caſsium magiſtrũ equitum,creatos inuenio. cõſulares legère . ita lex iubebat
de dictatore creando lata . eo magis adducor ut credã Largium, qui conſularis erat, po
tius q̃ M.Valerium,Marci filium,Voleſi nepotem,qui nondũ conſul fuerat,moderato-
rem & magiſtrum conſulibus appoſitum. qui ſi maxime ex ea familia legi dictatorem
uellẽt,patrem multo potius M. Valeriũ ſpectatæ uirtutis, & conſularẽ uirum legiſſent.

Creato dictatore primùm Romæ,poſtquam præferri ſecures uiderunt, magnus ple-
D bẽ metus inceſsit,ut intẽtiores eſſent ad dicto parendũ. neq; enim ut in conſulibus, qui
pari poteſtate eſſent,altẽrius auxilium,neque prouocatio erat,neque ullum uſquã,niſi
in cura parendi,auxiliũ.Sabinis etiam creatus Romæ dictator,eo magis, quòd propter
ſe creatum crediderant, metum incuſsit. itaque legatos de pace mittunt. quibus orãti-
bus dictatorem,ſenatumq́;,ut ueniam erroris hominibus adoleſcentibus darent:reſpõ-
ſum,ignoſci adoleſcentibus poſſe, ſenibus nõ poſſe, qui bella ex bellis ſererent. actũ ta-
men eſt de pace: impetratáq; foret,ſi quod impenſæ factum in bellum erat,pręſtare Sa-
bini tum(id enim poſtulatũ erat)in animũ induxiſſent. bellũ indictum. tacitæ induciæ
quietum annũ tenuere.Conſules Ser.Sulpitius,M.Manlius Tullus.nihil dignũ memo
ria actũ. T. Ebutius deinde,& C. Vetuſius.His cõſulibus Fidenæ obſeſſæ,Cruſtume-
ria capta, Præneſte ab Latinis ad Romanos deſciuit . nec ultrà bellum Latinum gliſcẽs
E iam per aliquot annos dilatum. A. Poſthumius dictator,T. Ebutius magiſter equitũ
magnis copiis peditum equitumq́; profecti ad lacum Regillum in agro Tuſculano ag-
mini hoſtium occurrerũt . & quia Tarquinios eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt,
ſuſtineri ira non potuit,quin extemplo confligerent.ergo etiã prælium aliquãto quàm
cætera grauius atq; atrocius fuit.non enim duces ad regendã modò conſilio rem affue-
re, ſed ſuiſmetipſis corporibus dimicantes miſcuere certamina . nec quiſquam proce-
rum ferme hac aut illa ex acie ſine uulnere,pręter dictatorem Romanum,exceſsit. In
Poſthumium prima in acie ſuos adhortantem inſtruentemq́ue Tarquinius Superbus,
quanquam iam ætate & uiribus erat grauior , equum infeſtus admiſit . ictúſque ab la-
tere, concurſu ſuorum receptus in tutum eſt . Et ad alterum cornu Ebutius magiſter

Vrb. 256. equitum in Octauium Mamilium impetum dederat. nec fefellit ueniens Tuſculanum F
Oly. 70. ducem: contra quem & ille concitat equum. tantáque uis infeſtis uenientiũ haſtis fuit,
ut brachium Ebutio traiectum ſit, Mamilio pectus percuſſum. hunc quidem in ſecun-
dam aciem Latini recepere: Ebutius cùm ſaucio brachio tenere telum non poſſet, pu-
gna exceſsit. Latinus dux nihil deterritus uulnere, prælium ciet. & quia ſuos perculſos
uidebat, acceſsit cohortẽ exulum Romanorum, cui L. Tarquinij filius præerat. ea quo
maiore pugnabat ira ob erepta bona, patriamque ademptam, pugnam parumper reſti-
tuit. Referentibus iam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius Publicolæ frater, con-
ſpicatus ferocem iuuenem Tarquinium oſtentãtem ſe in prima exulum acie, domeſti-
ca etiam gloria accenſus, ut cuius familiæ decus eiecti reges erant, eiuſdem interfecti fo
rent: ſubdit calcaria equo, & Tarquiniũ infeſto ſpiculo petit. Tarquinius retro in agmẽ
ſuorum infenſo ceſsit hoſti. Valerium temere inuectum in exulum aciem, ex trãſuerſo G
quidam adortus transfigit: nec quicquam equitis uulnere equo retardato, moribũdus
Romanus labentibus ſuper corpus armis ad terrã defluxit. Dictator Poſthumius poſt-
quam cecidiſſe talem uirum, exules ferociter citato agmine inuehi, ſuos perculſos ce-
dere animaduertit: cohorti ſuæ, quam delecta manu præſidij cauſa circa ſe habebat, dat
ſignum, ut quem ſuorũ fugientem uiderint, pro hoſte habeant. ita metu ancipiti uerſi
à fuga Romani in hoſtẽ, & reſtitura acies. Cohors dictatoris tum primum præliũ iniit.
integris corporibus animíſq; feſſos adorti exules cædunt. Ibi alia inter proceres coorta
pugna. imperator Latinus ubi cohortem exulũ à dictatore Romano propè circunuen-
tam uidit, ex ſubſidiariis manipulos aliquot in primam aciem ſecum rapit. hos agmine
uenientes T. Herminius legatus conſpicatus, interque eos inſignem ueſte armíſque
Mamilium noſcitans, tanto ui maiore, quàm paulò antè magiſter equitum cũ hoſtium H
duce prælium iniit, ut & uno ictu trãsfixum per latus occiderit Mamilium: & ipſe inter
ſpoliandum corpus hoſtis ueruto percuſſus, cum uictor in caſtra eſſet relatus, inter pri-
mam curationem expirauerit. Tum ad equites dictator aduolat, obteſtans, ut feſſo iam
pedite deſcendant ex equis, & pugnam capeſſant. dicto paruere: deſiliunt ex equis, pro-
uolant in primum, & pro anteſignanis parmas obiiciũt. recipit extemplo animũ pede-
ſtris acies, poſtquam iuuentutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi
ſuſtinentes uidit. tum demum impulſi Latini, perculſaq; inclinauit acies. equitibus ad-
moti equi, ut perſequi hoſtem poſſent. ſecuta & pedeſtris acies. Ibi nihil nec diuinæ, nec
humanæ opis dictator prætermittens, ædem Caſtori uouiſſe fertur: ac pronũciaſſe mi-
liti præmia, qui primus, qui ſecundus caſtra hoſtium intraſſet. tantúſque ardor fuit, ut
eodẽ impetu quo fuderant hoſtem, Romani caſtra caperent. Hoc modo ad lacũ Re- I
gillum pugnatum eſt. Dictator & magiſter equitum triumphantes in urbem rediere.
Triennio deinde nec certa pax, nec bellum fuit. Conſules Q. Clœlius, & T. Lartius. In-
de A. Sempronius, & M. Minutius. his cõſulibus ædes Saturno dedicata: Saturnalia in-
ſtitutus feſtus dies. A. deinde Poſthumius & T. Virginius Coss. facti. Hoc demũ an-
no ad Regillum lacum pugnatum apud quoſdam inuenio: A. Poſthumium, quia col-
lega dubiæ fidei fuerit, ſe conſulatu abdicaſſe, dictatorem inde factũ. Tanti errores im-
plicant temporum, aliter apud alios ordinatis magiſtratibus, ut nec qui conſules ſecun
dum quoſdam, nec quid quoque anno actum ſit, in tanta uetuſtate non rerum modò
ſed etiam authorum, digerere poſsis. Ap. Claudius deinde & P. Seruilius conſules fa-
cti. Inſignis hic annus eſt nũcio Tarquinij mortis. Mortuus eſt Cumis, quò ſe poſt fra
ctas opes Latinorum ad Ariſtodemum tyrannum contulerat. Eo nuncio erecti patres; K
erecta plebs. ſed patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia: plebi, cui ad eam diem ſumma
ope inſeruitum erat, iniuriæ à primoribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia
quam rex Tarquinius deduxerat, ſuppleto numero colonorum iterũ deducta eſt. Ro-
mæ tribus una & triginta factæ. Aedes Mercurij dedicata eſt idibus Maiis. Cum Vol-
ſcorum gente Latino bello neque pax, neque bellum fuerat. nam & Volſci compara-
uerant auxilia quæ mitterent Latinis, ni maturatum ab dictatore Romano eſſet: & ma
turauit Romanus, ne prælio uno cum Latino Volſcóque cõtenderet. Hac ira conſules
in Volſcum agrum legiones duxere. Volſcos conſilij pœnam non metuentes, nec opi-
nata res perculit. armorum immemores obſides dant CCC principum à Cora atque
Pometia

A Pometia liberôs. ita ſine certamine inde abductæ legiones. Nec ita multò pòſt Volſcis vrb.258.
leuatis metu ſuum rediit ingenium. rurſus occultum parant bellum, Hernicis in ſocie- Oly. 71.
tatem armorum aſſumptis. legatos quoque ad ſolicitãdum Latium paſsim dimittunt.
ſed recens ad Regillum lacum accepta clades Latinos, ira odióque eius quicunque ar-
ma ſuaderet, ne ab legatis quidem uiolandis abſtinuit. comprehẽſos Volſcos Romam
duxere. ibi traditi conſulibus, indicatumque eſt, Volſcos Hernicosque parare bellum
Romanis. Relata re ad ſenatũ, adeò fuit gratum patribus, ut & captiuorum ſex mil-
lia Latinis remitterent: & de fœdere, quod propè in perpetuum negatum fuerat, rem
ad nouos magiſtratus reiicerent. Enimuero tum Latini gaudere facto, pacis authores
in ingenti gloria eſſe. coronam auream Ioui donum in Capitolium mittunt. cum Le-
gatis, donóque, qui captiuorum remiſsi ad ſuos fuerant, magna circunfuſa multitu-
B do uenit. pergunt domos eorum, apud quem quiſque ſeruierant. grátias agunt libera-
liter habiti, cultíque in calamitate ſua. inde hoſpitia iungunt. Nunquam alìas antè pu-
blice priuatimque Latinum nomen Romano imperio coniunctius fuit. Sed & bellum
Volſcum imminebat, & ciuitas ſecum ipſa diſcors inteſtino inter patres plebemque
flagrabat odio, maxime propter nexos ob æs alienum. Fremebant, ſe foris pro liberta-
te & imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremque in bel-
lo, quàm in pace, inter hoſtes, quàm inter ciues libertatem plebis eſſe: inuidiamq; eam
ſua ſponte gliſcentem, inſignis unius calamitas accendit. Magno natu quidam cum o-
mnium maiorum ſuorum inſignibus ſe in forũ proiecit. obſita erat ſqualore ueſtis, fœ-
dior corporis habitus pallore ac macie perempti. ad hoc promiſſa barba & capilli effe-
rauerant ſpeciem oris. noſcitabatur tamen in tanta deformitate, & ordines duxiſſe aie-
C bant, aliáq; militiæ decora, uulgò miſerantes eum, iactabãt. ipſe teſtes honeſtarum ali-
quot locis pugnarum cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus unde ille ha
bitus? unde deformitas? cum circunfuſa turba eſſet propè in concionis modum: Sabino
bello ait ſe militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruerit, ſed
uilla incenſa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo ſuo tempore impe-
ratum, æs alienum feciſſe. id cumulatum uſuris, primò ſe agro paterno auitoq; exuiſſe,
deinde fortunis aliis, poſtremò uelut tabem perueniſſe ad corpus. ductũ ſe ab creditore
non in ſeruitium, ſed in ergaſtulum & carnificinam eſſe. inde oſtentare tergum fœdum.
recentibus ueſtigiis uerberum. Ad hæc uiſa auditáq; clamor ingens oritur. non iam fo
ro ſe tumultus cõtinet, ſed paſsim totam urbem peruadit. nexu uincti, ſolutíque, ſe un-
dique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem. nullo loco deeſt ſeditionis
D uoluntarius comes. multis paſsim agminibus per omnes uias cum clamore in forum
curritur. Magno cũ periculo ſuo, qui fortè patrũ in foro erant, in eam turbã inciderunt.
nec temperatũ manibus foret, ni propere conſules P. Seruilius & Ap. Claudius ad cõ-
primendam ſeditionẽ interueniſſent. At in eos multitudo uerſa, oſtentare uincula ſua,
deformitatemque aliam. hæc ſe meritos dicere, exprobrantes ſuam quiſque alius alibi
militiam. poſtulare minaciter magis, quàm ſuppliciter, ut ſenatum uocarent. curiamq;
ipſi futuri arbitri, moderatoréſque publici conſilij, circunſiſtunt. Pauci admodum pa-
trum, quos caſus obtulerat, contracti ad conſules: cæteros metus non curia modò, ſed
etiam foro arcebat. nec agi quicquam per infrequentiam poterat ſenatus. Tum ue-
rò eludi atque extrahi ſe multitudo putare: & patrum qui abeſſent, non caſu, non me-
tu, ſed impediendæ rei cauſa abeſſe, & conſules ipſos tergiuerſari: nec dubie ludibrio eſ-
E ſe miſerias ſuas. Iam propè erat, ut ne conſulum quidem maieſtas coerceret iras homi-
nũ, cum incerti morando, an ueniendo plus periculi contraherẽt, tandẽ in ſenatum ue-
niunt. frequentiq; tandem curia, non modò inter patres, ſed ne inter conſules quidem
ipſos ſatis conueniebat. Appius uehementis ingenij uir, imperio conſulari rem agen-
dam cẽſebat: uno aut altero arrepto, quieturos alios. Seruilius lenibus remediis aptior,
concitatos animos flecti, quàm frangi putabat cum tutius, tum facilius eſſe. Inter hæc
maior alius terror. Latini equites cum tumultuoſo aduolant nuncio, Volſcos infeſto
exercitu ad urbẽ oppugnandam uenire. quæ audita (adeò duas ex una ciuitate diſcor-
dia fecerat) lõge aliter patres ac plebem affecere. exultare gaudio plebes, ultores ſuper-
biæ patrum adeſſe dicere deos. alius alium confirmare, ne nomina darent: cum omni-

vrb.259. bus potius, quàm ſolos perituros. patres militarent, patres arma capetẽt, ut penes eoſ- F
Oly. 71. dem pericula belli, penes quos præmia eſſent. At uerò curia mœſta, ac trepida ancipi-
ti metu, & ab ciue, & ab hoſte, Seruilium conſulem, cui ingenium magis populare erat,
orare, ut tantis circunuentam terroribus expediret rempublicam. Tum conſul miſſo
ſenatu in concionem prodit. ibi curæ eſſe patribus oſtendit, ut conſulatur plebi. cæte-
rùm deliberationi de maxima quidem illa, ſed tamen parte ciuitatis, metum pro uni-
uerſa republica interueniſſe. nec poſſe, cũ hoſtes propè ad portas eſſent, bello præuer-
tiſſe quicquam: nec, ſi ſit laxamenti aliquid, aut plebi honeſtum eſſe, niſi mercede prius
accepta, arma pro patria nõ cepiſſe: neque patribus ſatis decorum, per metum potius,
quàm poſtmodum uolunrate, afflictis ciuium ſuorum fortunis conſuluiſſe. Concioni
deinde edicto addidit fidem. quo edixit, ne quis ciuem Romanũ uinctum aut clauſum
teneret, quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret: ne quis militis, do- G
nec in caſtris eſſet, bona poſsideret, aut uenderet: liberos nepotéſue eius moraretur.
Hoc propoſito edicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplo nomina: & undiq; ex to-
ta urbe proripientium ſe ex priuaro, cum retinendi ius creditori non eſſet, concurſus in
forum, ut ſacramento dicerent, fieri. magna ea manus fuit: neque aliorũ magis in Vol-
ſco bello uirtus atque opera enituit. Cõſul copias contra hoſtem educit. paruo dirimẽ-
te interuallo caſtra ponit. proxima inde nocte Volſci diſcordia Romana freti, ſiqua no
cturna tranſitio proditióue fieri poſsit, tentant caſtra. ſenſere uigiles: excitatus exer-
citus: ſigno dato concurſum eſt ad arma. ita fruſtra id inceptum Volſcis fuit. reliquum
noctis utrinque quieti datum. poſtero die prima luce Volſci foſsis repletis uallum in-
uadunt. Iamque ab omni parte munimenra uellebantur, cum conſul, quanquam cun-
cti undique, & nexi ante omnes, ut ſignum daret, clamabant, experiendi animos mi- H
litum cauſa parumper moratus, poſtquam ſatis apparebat ingens ardor, dato tandem
ad erumpendum ſigno, militem auidum certaminis emittit. primo ſtatim incurſu pul-
ſi hoſtes: fugientibus quoad inſequi pedes potuit, terga cæſa. eques uſque ad caſtra pa-
uidos egit. mox ipſa caſtra, legionibus circundaris, cum Volſcos inde etiam pauor ex-
puliſſet, capta, direptáque. Poſtero die ad Sueſſam Pometiam, quò confugerãt hoſtes,
legionibus ductis, intra paucos dies oppidum capitur: captum prædæ datum. inde pau
lum recreatus egens miles. Conſul cum maxima gloria ſua uictorem exercitum Ro-
mam reducit. decedentem Romam, Ecetranorum Volſcorũ legati rebus ſuis timentes
poſt Pometiam captam, adeunt. His ex ſenatuſconſulto data pax, ager ademptus. Con
feſtim & Sabini Romanos territauere. tumultus enim fuit uerius, quàm bellum. No-
cte in urbem nunciatum eſt, exercitum Sabinum prædabundum ad Anienem amnem I
perueniſſe: ibi paſsim diripi, atque incendi uillas. Miſſus extemplo eò cum omnibus
copiis equitum A. Poſthumius, qui dictator bello Latino fuerat. ſecutus conſul Ser-
uilius cum delecta peditum manu. pleroſque palantes eques circunuenit. nec adue-
niẽti peditum agmini reſtitit Sabina legio. feſsi tum itinere, tum populatione noctur-
na, magna pars in uillis repleti cibo uinóque, uix fugæ quod ſatis eſſet uirium habuere.
Nocte una audito, perfectóque bello Sabino, poſtero die in magna iam ſpe undique
partæ pacis legati Aurunci ſenatum adeunt, ni decedatur Volſco agro, bellum indicen
res. cum legatis ſimul exercitus Auruncorũ domo profectus erat. cuius fama haud pro-
cul iam ab Aricia uiſi, tanto tumultu conciuit Romanos, ut nec conſuli ordine patres,
nec pacatum reſponſum arma inferentibus, arma ipſi capientes dare poſſent. Ariciam
infeſto agmine itur: nec procul inde cum Auruncis ſigna collata: prælióque uno de- K
bellatum eſt. Fuſis Auruncis uictor tot intra paucos dies bellis Romanus promiſſa con
ſulis, fidemque ſenarus expectabat: cum Appius & inſita ſuperbia animo, & ut collegæ
uanam facerer fidem, quàm aſperrime poterat, ius de creditis pecuniis dicere. deinceps
& qui antè nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & nectebãtur alij. Quod ubi cui mi-
liti inciderat, collegam appellabat, concurſus ad Seruilium fiebat: illius promiſſa iacta-
bant, illi exprobrabant ſua quiſq; belli merita, cicatricéſque acceptas: poſtulabãt, ut aut
referret ad ſenatum, aut ut auxilio eſſet conſul ciuibus ſuis, imperator militibus. Moue-
bant conſulẽ hæc, ſed tergiuerſari res cogebat. adeò in alteram cauſam non collega ſo-
lum præceperat, ſed omnis factio nobilium. ita medium ſe gerendo, nec plebis uitauit
odium,

A odium,nec apud patres gratiam iniit.Parres mollē conſulem & ambitioſum rati,plebs *vrb.260*
fallacem.breuique appatuit æquaſſe cum Appij odiū. Certamen conſulibus inciderar, *Oly.71.*
uter dedicaret Mercurij ædem.ſenatus à ſe rem ad populum reiecit.utri eorum dedica-
tio iuſſu populi data eſſet,cum præeſſe annonæ, mercatorum collegium inſtituere, ſo-
lennia pro pontifice iuſsit ſuſcipere. Populus dedicationē ædis dat M. Lectorio primi-
pili centurioni: quod facilè appareret nō tam ad honorē eius,cui curatio altior faſtigio
ſuo data eſſet,factum,q̃ ad conſulum ignominiam.Sęuire inde utique conſulum alter,
patréſque.ſed plebi creuerant animi,& longe alia quàm primò inſtituerant,uia graſſa-
bantur.deſperato enim conſulum ſenatúſq; auxilio,cum in ius duci debitorē uidiſſenr,
undiq; conuolabant:neque decretum exaudiri cōſulis præ ſtrepitu & clamore poterat:
neque enm decreuiſſet,quiſquā obtemperabat.ui agebatur, metúſq; omnis, & pericu-
B lum libertatis,cum in conſpectu conſulis ſinguli à pluribus uiolarentur,in creditores à
debitoribus uerterant.Super hæc timor inceſsit Sabini belli. delectúque decreto, nemo
nomen dedit, furente Appio, & inſectante ambitionem collegæ, qui populari ſilentio
rempublicā proderet, & ad id,quòd de credita pecunia ius non dixiſſet,adiiceret, ut ne
delectum quidem ex ſenatuſcōſulto haberet.non eſſe tamen deſertam omnino rempu-
blicā,neque proiectum conſulare imperium.ſe unum & ſuæ & patrum maieſtatis uin-
dicē fore. Cum circunſtaret quotidiana multitudo licentia accenſa, arripi unum inſi-
gnem ducē ſeditionum iuſsit.ille cum à lictoribus iā traheretur,prouocauit. nec ceſsiſ-
ſet prouocarioni cōſul,quia non dubium erat populi iudicium, niſi ægre uicta pertina-
cia foret conſilio magis & authoritate principum,quàm populi clamore. adeò ſupere-
rant animi ad ſuſtinendam inuidiam.Creſcere inde malū in dies,non clamoribus mo-
C dò aperris,ſed,quod multo perniciofius erat,ſeceſsione,occultíſq; colloquiis.Tandem
inuiſi plebi conſules magiſtratu abeūt: Seruilius neutris, Appius patribus mire gratus.
„ A Virginius inde,& T. Vetuſius conſulatum ineunt. Tū uerò plebs incerta quales ha-
bitura conſules eſſet, cœtus nocturnos pars in Eſquiliis,pars in Auentino facere, ne in
foro ſubitis trepidaret conſiliis, & omnia temere ac fortuitò ageret. Eam rem conſules
rati,ut erat, perniciosam, ad patres referunt :ſed delatam conſulere ordine non licuit.
adeò tumultuoſe excepra eſt clamoribus undiq;, & indignatione patrū,ſi, quod impe-
rio conſulari exequendum eſſet, inuidiam eius conſules ad ſenatum reiicerēt. profectò
ſi eſſent in republica magiſtratus, nullū futurum fuiſſe Romæ niſi publicum cōcilium.
nunc in mille curias,concionéſque,cum alia in Eſquiliis, alia in Auētino fiant cōcilia,
diſperſam & diſsipatam eſſe rempublicam.unum Hercule uirū(id enim plus eſſe quàm
D conſulem)qualis Ap.Claudius fuerit, momēto temporis diſcuſſurum illos cœtus fuiſ-
ſe.Correpti cōſules,cū quid ergo ſe facere uellent (nihil enim ſegnius molliúſue, quàm
patribus placeat,acturos)percontarentur:decernunt,ut delectum quamacerrimum ha
beant.ocio laſciuire plebem.Dimiſſo ſenatu conſules in tribunal aſcendunt,citant no-
minatim iuniores.cum ad nomen nemo reſponderet,circunfuſa multitudo in concio-
nis modum,negare ultrà decipi plebem poſſe. nunquā unum militē habituros,ni præ-
ſtaretur fides publica.libertatem unicuiq; prius reddendam eſſe,quàm arma danda, ut
pro patria ciuibúſque,non pro dominis pugnent.Conſules quid mandatū eſſet à ſena-
tu,uidebanr:ſed eorum,qui intra parietes curiæ ferociter loquerētur,neminē adeſſe in-
uidiæ ſuæ participē.& apparebat atrox cum plebe certamē.prius itaque, quàm ultima
experirentur,ſenatū iterū conſulere placuit. tum uerò ad ſellas conſulū propere cōuo-
E lauere minimus quiſq; natu patrū, abdicare conſulatu iubentes, & deponere imperiū,
„ ad quod tuendū animus deeſſet. Vtraq; re ſatis experta,tum demū conſules: Ne præ-
„ dictū negetis Patres conſcripti,adeſt ingēs ſeditio. poſtulamus,ut ii qui maxime igna-
„ uiam increpant,adſint nobis habentibus delectum: acerrimi cuiuſq; arbitrio, quandò
„ ita placet,rem agemus. Redeunt in tribunal, citari nominatim unum ex iis qui in cō-
„ ſpectu erant,dedita opera iubēt.cum ſtaret tacitus,& circa eū aliquot hominū,ne fortè
uiolaretur,conſtitiſſet globus,lictorē ad eum conſules mittunt. quo repulſo, tum uerò
indignum facinus eſſe clamitantes,qui patrū conſulibus aderant,deuolant de tribuna-
li,ut lictori auxilio eſſent.ſed ab lictore nihil aliud q̃ prehendere prohibito,cum cōuer-
ſus in patres impetus eſſet,conſulū intercurſu rixa ſedata eſt. in qua tamen ſine lapide,

vrb.260. ſine telo plus clamoris atque irarũ, quàm iniuriæ fuerat. Senatus tumultuoſe uocatus, F
Oly. 71. tumultuoſius conſulitur, quæſtionẽ poſtulantibus iis, qui pulſati fuerant, decernẽte ferocißimo quoq; nõ ſententiis magis, quàm clamore & ſtrepitu. tandẽ cum iræ reſediſſent, exprobrantibus conſulibus nihilo plus ſanitatis in curia, quàm in foro eſſe, ordine conſuli cœpit. Tres fuere ſententiæ. P. Virginius rem non uulgabat. de iis tantùm, qui fidem ſecuti P. Seruilij conſulis, Volſco, Aurunco, Sabinóq; militaſſent bello, agẽdum cenſebat. T. Largius non id tempus eſſe, ut merita tantummodo exoluerentur. totã plebem ære alieno demerſam eſſe: nec ſiſti poſſe, ni omnibus conſulatur. quin ſi alia aliorũ ſit conditio, accendi magis diſcordiam, quàm ſedari. Ap. Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio, illinc patrum laudibus: non miſeriis ait, ſed licentia tantũ concitum turbarum: & laſciuire magis plebem, quàm ſęuire. id adeò malum ex prouocatione natũ. quippe minas eſſe conſulum, non imperium, ubi ad eos qui unà peccaue- G
rint, prouocare liceat. agedum, inquit, dictatorem, à quo prouocatio non eſt, creemus. iam hic, quo nunc omnia ardent, conticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorem, qui ſciet ius de tergo uitáq; ſua penes unum illum eſſe, cuius maieſtatẽ uiolauit. Multis, ut erat, horrida & atrox uidebatur Appij ſententia: rurſus Virginij Largiſque exemplo haud ſalubres: utique Largij putabant ſententiam, quæ totam fidem tolleret. medium maxime, & moderatum utroque conſilium Virginii habebatur. ſed factione, reſpectúq; rerum priuatarum, quæ ſemper obſtecere, officiéntque publicis conſiliis, Appius uicit: ac propè fuit, ut dictator ille idem crearetur. quæ res utique alienaſſet plebem periculoſiſſimo tempore, cum Volſci Aequiq; & Sabini fortè una omnes in armis eſſent. ſed curæ fuit conſulibus, & ſenioribus patrum, ut imperium ſuo uehemens manſueto permitteretur ingenio. M. Valerium dictatorem Voleſi filium creãt. Plebs etſi aduerſus ſe crea- H
tum dictatorem uidebat, tamen cum prouocationem fratris lege haberet, nihil ex ea familia triſte, nec ſuperbum timebat. edictum deinde à dictatore propoſitum confirmauit animos, Seruilij ferè conſulis edicto conueniens. ſed & homini & poteſtati melius rati credi, omiſſo certamine nomina dedêre. quãtus nunquam antè exercitus, legiones decem effectæ. ternæ inde datæ cõſulibus, quatuor dictator uſus. Nec poterat iam bellum differri. Aequi Latinum agrum inuaſerant. oratores Latinorum à ſenatu petebãt, ut aut mitterent ſubſidium, aut ſeipſos tuendorum finium cauſa capere arma ſinerent. Tutius uiſum eſt, defendi inermes Latinos, quàm pati retractare arma. Vetuſius conſul miſſus eſt. is finis populationibus fuit. Ceſſere Aequi campis: locóque magis quàm armis freti, ſummis ſe iugis montium tutabantur. Alter conſul in Volſcos profectus, ne & ipſe tereret tempus, uaſtandis maxime agris hoſtem ad cõferenda propius caſtra, I
dimicandumque acie exciuit. medio inter caſtra campo ante ſuum quiſque uallum infeſtis ſignis conſtitere, multitudine aliquantum Volſci ſuperabant. itaque effuſi, & cõtemptim pugnam iniere. Conſul Romanus nec promouit aciem: nec clamorem reddi paſſus, defixis pilis ſtare ſuos iuſsit: ubi ad manum ueniſſet hoſtis, tum coortos tota ui gladiis rem gerere. Volſci curſu & clamore feſsi, cum ſe uelut ſtupentibus metu intuliſſent Romanis, poſtquam impreſsionem ſenſere ex aduerſo factam, & ante oculos micare gladios, haud ſecus quàm ſi in inſidias incidiſſent, turbati uertunt terga. & ne ad fugam quidem ſatis uirium fuit, quia curſu in prælium ierant. Romani contrà, quia principio pugnæ quieti ſteterant, uigentes corporibus facilè adepti feſſos, & caſtra impetu ceperunt: & caſtris exutum hoſtem Velitras perſecuti, uno agmine uictores cum uictis in urbem irrupere. plúſque ibi ſanguinis promiſcua omnium generum cæde, K
quàm in ipſa dimicatione factum. paucis data uenia, qui inermes in deditionem uenerunt. Dum hæc in Volſcis geruntur, dictator Sabinos, ubi longe plurimum belli fuerat, fundit fugatque, exuitque caſtris. Equitatu immiſſo mediam turbauerat hoſtium aciem, qua, dum ſe cornua latius pandunt, parum apte introrſum ordinibus aciẽ firmauerãt. turbatos pedes inuaſit. eodem impetu caſtra capta, debellatumque eſt. Poſt pugnam ad Regillum lacum, non alia illis annis pugna clarior fuit. dictator triũphans urbem inuehitur. ſuper ſolitos honores locus in circo ipſi, poſteríſque ad ſpectaculũ datus. ſella in eo loco curulis poſita. Volſcis deuictis Veliternus ager ademptus: Velitras coloni ab urbe miſsi, & colonia deducta. Cum Aequis pòſt aliquanto pugnatum eſt

inuito

A inuito quidem conſule, quia loco iniquo ſubeundum erat ad hoſtes. ſed milites extrahi *Vrb. 261.*
rem criminantes, ut dictator, prius quàm ipſi redirēt in urbem, magiſtratu abiret: irri- *Oly. 72.*
táque, ſicut antè conſulis, promiſſa eius caderēt: perpulere, ut fortè temere in aduerſos
montes agmen erigeret. id male cōmiſſum, ignauia hoſtium in bonū uertit. qui, prius q̃
ad coniectū teli ueniretur, obſtupefacti audacia Romanorū, relictis caſtris, quæ muni-
tiſsimis tenuerāt locis, in aduerſas ualles deſiluere: ubi ſatis prædæ, & uictoria incruen-
ta fuit. Ita trifariā re bello bene geſta, de domeſticarū rerū euentu nec patribus, nec ple-
bi cura decesſerat. tanta cum gratia, tum arte præparauerant fœneratores, quæ nō mo-
dò plebem, ſed ipſum etiam dictatorē fruſtrarētur. Nanq; Valerius poſt Vetuſii cōſu-
lis reditum, omniū actionū in ſenatu primam habuit pro uictore populo, retulitq; quid
„ de nexis fieri placeret. quæ cū reiecta relatio eſſet: Nō placeo, inquit, cōcordiæ author.
B optabitis mediusfidius propediē, ut mei ſimiles Romana plebs patronos habeat. quod
„ ad me attinet, neq; fruſtrabor ultra ciues meos, neq; ipſe fruſtra dictator ero. diſcordiæ
„ inteſtinæ, bellum externum, fecere ut hoc magiſtratu egeret reſpublica. pax foris parta
„ eſt, domi impeditur. priuatus potius q̃ dictator ſeditioni interero. Ita curia egreſſus, di-
ctatura ſe abdicauit. apparuit cauſa plebi, ſuā uicem indignantē magiſtratu abiſſe. Itaq;
uelut perſoluta fide, quoniam per eum nō ſtetiſſet quin præſtaretur, decedentē domum
cum fauore ac laudibus proſecuti ſunt. Timor inde patres inceſsit, ne ſi dimiſſus exer-
citus foret, rurſus cœtus occulti coniurationesq; fierent. itaque quanquā per dictatorē
delectus habitus eſſet, tamen quoniā in cōſulum uerba iuraſſent, ſacramēto teneri mi-
litē rati, per cauſam renouati ab Æquis belli educi ex urbe legiones iuſſere. quo facto,
maturata eſt ſeditio. & primò agitatum dicitur de conſulum cæde, ut ſoluerētur ſacra-
C mento. doctos deinde nullam ſcelere religionem exolui, Sicinio quodā authore iniuſſu
conſulum in ſacrum mōtem ſeceſsiſſe. trans Aniené amnem eſt, tria ab urbe millia paſ-
ſuum. ea frequētior fama eſt, q̃, cuius Piſo author eſt, in Auentinū ſeceſsionē factā eſſe.
Ibi ſine ullo duce, uallo foſſaque communitis caſtris, quieti, rem nullam niſi neceſſariā
ad uictum ſumēdo, per aliquot dies neq; laceſsiti, neque laceſſentes ſeſe tenuere. pauor
ingens in urbe: metuque mutuo ſuſpenſa erant omnia. timere relicta ab ſuis plebes uio-
lentiam patrū: timere patres reſidem in urbe plebem, incerti manere, an abire mallent.
quandiu autē tranquillam, quæ ſeceſſerit, multitudinē fore? quid futurū deinde, ſiquod
externū interim bellum exiſtat? nullam profectò, niſi in concordia ciuium ſpem reli-
quam ducere. eam per æqua, per Iniqua reconciliandam ciuitati eſſe. Sic placuit igitur
oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippā, facundum uirū, &, quòd inde oriun-
D dus erat, plebi charū. is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicēdi & horrido modo nihil a-
„ liud q̃ hoc narraſſe fertur: Tēpore quo in homine non, ut nunc, omnia in unum con-
„ ſentirent: ſed ſingulis membris ſuum cuique cōſilium, ſuus ſermo fuerit, indignatas re-
„ liquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio uentri omnia quæri: uentrem in medio
„ quietum, nihil aliud q̃ datis uoluptatibus frui: conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum
„ ferrent: nec os acciperet datū: nec dentes cōficerent. hac ira dum uentrem fame domare
„ uellent, ipſa unà mēbra, totumq; corpus ad extremam tabem ueniſſe. inde apparuiſſe,
„ uentris quoq; haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, quàm alere eum, reddētem in
„ omnes corporis partes hunc quo uiuimus uigemúsq;, diuiſum pariter in uenas maturū
„ confecto cibo ſanguinē. Cōparando hinc quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet
iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum. Agi deinde de cōcordia cœptū, conceſ-
E ſumq; in cōditiones, ut plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti, quibus auxilii latio ad-
„ uerſus conſules eſſet: néue cui patrum capere eum magiſtratū liceret. ita tribuni plebeij
„ creati duo, C. Licinius, & L. Albinus. Hi tres collegas ſibi creauerunt. in his Sicinium
fuiſſe ſeditionis authorem: de duobus qui fuerint, minus cōuenit. Sūt qui duos tantū in
ſacro mōte creatos tribunos eſſe dicant, ibiq; ſacratā leg[illegible]am. Per ſeceſsionē plebis
„ Sp. Caſsius, & Poſthumius Cominius conſulatū inier[illegible] conſulibus cū Latinis po
pulis ictum fœdus. ad id feriendum cōſul alter Romæ m[illegible] alter ad Volſcum bellum
miſſus, Antiates Volſcos fundit fugatq;: cōpulſos in oppidum Longulam perſecutus,
mœnibus potitur. inde protinus Mucamitem Volſcorū capit. tū magna ui adortus eſt
Coriolos. Erat tum in caſtris inter primores iuuenū Cn. Martius, adoleſcens & cōſilio

vrb.262. & manu promptus, cui cognomen poſtea Coriolano fuit. Cum ſubitò exercitum Ro- F
Oly. 72. manum Coriolos obſidentem, atq; in oppidanos, quos intus clauſos habebat, intentũ
ſine ullo metu extrinſecus imminẽtis belli Volſcæ legiones profectæ ab Antio inuaſiſ-
ſent, eodémq; tẽpore ex oppido erupiſſent hoſtes, fortè in ſtatione Martius fuit. is cum
delecta militũ manu nõ modò impetũ erumpentium retudit, ſed per patentẽ portam fe
rox irrupit: cædeq; in proxima urbis facta, ignẽ temere arreptum, imminentibus muro
ædificiis iniecit. clamor inde oppidanorũ miſtus muliebri puerilíq; ploratu, ad terrorẽ,
ut ſolet, primo ortu & Romanis auxit animum, & turbauit Volſcos: utpote capta ur-
be, cui ad ferẽdam opem uenerant. Ita fuſi Volſci Antiates, Corioli oppidum captum.
tantúmq; ſua laude obſtitit famæ conſulis Martius, ut niſi fœdus cũ Latinis columna
ænea inſculptũ monumẽto eſſet, ab Sp. Caſsio uno, quia collega abfuerat, ictum: Poſt-
humiũ Cominiũ bellum geſsiſſe cũ Volſcis, memoria ceſsiſſet. Eodem anno Agrippa G
Menenius moritur, uir omni uita pariter patribus ac plebi charus, poſt ſeceſsionẽ cha-
rior plebi factus. Huic interpreti arbitróq; cõcordiæ ciuiũ, legato patrũ ad plebẽ, redu-
ctori plebis Romanæ in urbẽ, ſumptus funeri defuit. extulit eum plebs ſextantibus col-
latis in capita. Conſules deinde T. Geganius, P. Minutius facti. Eo anno, cum & foris
quieta omnia bello eſſent, & domi ſanata diſcordia, aliud multo grauius malũ ciuitatẽ
inuaſit, caritas primùm annonæ ex incultis per ſeceſsionem plebis agris: fames deinde,
qualis clauſis ſolet. uentumque ad interitũ ſeruitiorum utique & plebis eſſet, ni cõſules
prouidiſſent, dimiſsis paſsim ad frumentum coemẽdum, nõ in Hetruriã modò dextris
ab Hoſtia littoribus, læuóq; per Volſcos mari uſque ad Cumas, ſed quæſitum in Sicilia
quoque. adeò finitimorũ odia lõginquis coegerant indigere auxiliis. Frumentũ Cumis
cum coemptum eſſet, naues pro bonis Tarquiniorum ab Ariſtodemo tyrãno, qui hæ- H
res erat, retentæ ſunt. in Volſcis Pomptinoq; ne emi quidem potuit. periculum quoque
ab impetu hominũ ipſis frumẽtatoribus fuit. Ex Hetruſcis frumentũ Tyberi uenit. eo
ſuſtentata eſt plebs. Incommodo bello in tam arctis commeatibus uexari forẽt, ni Vol-
ſcos iam mouentes arma peſtilentia ingens inuaſiſſet. ea clade conterritis hoſtium ani-
mis, ut etiam ubi ea remiſiſſet, terrore aliquo tenerentur, & Velitris auxere numerũ co-
lonorum Romani, & Norbæ in mõtes nouam coloniã, quæ arx in Pomptino eſſet, mi-
ſerunt. M. Minutio deinde, & A. Sempronio conſulibus, magna uis frumenti ex Sicilia
aduecta: agitatúmq; in ſenatu, quanti plebi daretur. Multi ueniſſe tempus premendæ
plebis putabãt, recuperandíq; iura, quæ extorta ſeceſsione ac ui patribus eſſent. In pri-
" mis Martius Coriolanus hoſtis tribunitiæ poteſtatis, Si annonam, inquit, ueterẽ uolũt,
" ius priſtinum reddant patribus. cur ego plebeios magiſtratus, cur Sicinium potentem I
" uideo ſub iugũ miſſus, tanquã à latronibus redemptus? egóne has indignitates diutius
" patiar, q̃ neceſſe eſt? Tarquiniũ regem qui non tulerim, Sicinium ferã? ſecedat nunc, a-
" uocet plebem, patet uia in Sacrũ montem, alioſq; colles: rapiant frumenta ex agris no-
" ſtris, quẽadmodum tertio anno rapuere: fruãtur, utantur annona, quã furore ſuo fece-
" re. audeo dicere, hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorum fore, q̃ ut armari per
" ſeceſsionem coli prohibeant. Haud tam facile dictu eſt, faciendúmne fuerit, q̃ potuiſſe
arbitror fieri, ut cõditionibus laxandi annonã, & tribunitiam poteſtatem, & omnia in-
uitis iura impoſita patres demerent ſibi. Et ſenatui nimis atrox uiſa ſententia eſt, & ira
plebem propè armauit. Fame iam ſe ſicut hoſtes peti, cibo uictúq; fraudari: peregrinum
frumentum, quæ ſola alimenta ex inſperato fortuna dederat, ab ore rapi, niſi Cn. Mar-
tio uincti dedantur tribuni, niſi de tergo plebis Romanæ ſatisfiat. eum ſibi carnificem K
nouum exortum, qui aut mori, aut ſeruire iubeat. In exeuntem è curia impetus factus
eſſet, ni peropportune tribuni diem dixiſſent. ibi ira eſt ſuppreſſa. ſe iudicem quiſque, ſe
dominum uitæ necíſque inimici factum uidebat. Cõtemptim primo Martius audiebat
minas tribunitias: auxilii, nõ pœnæ ius datum illi poteſtati: plebíſque, nõ patrum tribu
nos eſſe. ſed adeò coorta erat infenſa plebs, ut unius pœna defungẽdum eſſet patribus.
reſtiterunt tamen aduerſa inuidia, uſique ſunt qua ſuis quiſque, qua totius ordinis uiri-
bus. ac primò tentata res eſt, ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à coitionibus,
cõciliiſque, diſiicere rem poſſent. uniuerſi deinde proceſſere (quicquid erat patrũ, reos
diceres) precibus plebem expoſcentes: unum ſibi ciuẽ, unũ ſenatorem, ſi innocentẽ ab-
ſoluere

A ſoluere nollent, pro nocente donarent. Ipſe cum die dicta non adeſſet, perſeueratum in ira eſt. damnatus abſens in Volſcos exulatum abiit, minitans patriæ, hoſtileſque iam tum ſpiritus gerens. Venientem Volſci benigne excepere, benigniúſque in dies colebant, quo maior ira in ſuos eminebat, crebræque nunc querelæ, nunc minæ percipiebantur. Hoſpitio utebatur Accii Tullii. lõge is tum princeps Volſci nominis erat, Romaniſque ſemper infeſtus. ita cum alterũ uetus odiũ, alterũ ira recens ſtimularet, conſilia conferunt de Romano bello. haud facilè credebãt plebem ſuã impelli poſſe, ut toties infeliciter tentata arma caperẽt. multis ſæpe bellis, peſtilentia poſtremò amiſſa iuuẽtute, fractos ſpiritus eſſe. arte agẽdum in exoleto iam uetuſtate odio, ut recẽti aliqua ira exacerbarẽtur animi. Ludi fortè ex inſtauratione magni Romę parabantur. inſtaurandis hæc cauſa fuerat ludis. Mane ſeruum quidam paterfamiliæ nondum commiſſo vrb. 262. Oly. 72.

B ſpectaculo ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti inde ludi, uelut ea res nihil ad religionem pertinuiſſet. haud ita multo pòſt T. Latinio de plebe homini ſomniũ fuit. Viſus Iupiter dicere, ſibi ludis præſultatorem diſplicuiſſe. niſi magnifice inſtaurarentur hi ludi, periculum urbi fore. iret, ea conſulibus nũciaret. Quanquam haud ſane liber erat religione animus, uerecundia tamen maieſtatis magiſtratuum timorem uicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret. magno illi ea cunctatio ſtetit. filium nãque intra paucos dies amiſit. cuius repẽtinæ cladis ne cauſa dubia eſſet, ægro animi eadem illa in ſomnis obuerſata ſpecies, uiſa eſt rogitare, ſatin' magnam ſpreti numinis haberet mercedẽ? maiorem inſtare, ni eat propere, ac nunciet conſulibus. Iam præſentior res erat: cũctantem tamen ac prolatantem, ingẽs uis morbi adorta eſt debilitate ſubita. tum enimuero deorum ira admonuit. feſſus igitur malis præteritis inſtantibuſque, cõſilio propinquorum

C adhibito, cum uiſa atque audita, & obuerſatum toties ſomno Iouem, minas iraſq; cœleſtes repræſentatas caſibus ſuis expoſuiſſet, conſenſu inde haud dubio omniũ qui aderãt, in forum ad conſules lectica defertur. inde in curiam iuſſu cõſulum delatus, eadem illa cùm patribus ingenti omnium admiratione enarraſſet, ecce aliud miraculum. qui captus omnibus membris delatus in curiã eſſet, eum functum officio pedibus ſuis domũ rediſſe, traditum memoriæ eſt. Ludi quamampliſsimi ut fierẽt, ſenatus decernit. Ad eos ludos authore Accio Tullio uis magna Volſcorum uenit. priuſquam committerentur ludi, Tullius, ut domi cõpoſitum cum Martio fuerat, ad conſules uenit. dicit eſſe quæ ſecreto agere de republica uelit. arbitris remotis, Inuitus, inquit, quod ſequius ſit, de meis ciuibus loquor. non tamen admiſſum quicquam ab iis, criminatũ uenio, ſed cautum, ne admittant. Nimio plus q̃ uelim, noſtrorum ingenia ſunt mobilia. multis id cla-

D dibus ſenſimus, quippe qui nõ noſtro merito, ſed ueſtra patientia incolumes ſimus. magna hîc nunc Volſcorum multitudo eſt; ludi ſunt, ſpectaculo intẽta ciuitas erit. memini quid per eãdem occaſionem ab Sabinorum iuuentute in hac urbe cõmiſſum ſit. horret animus, nequid inconſulte ac temere fiat. hæc noſtra, ueſtraque cauſa prius dicẽda uobis cõſules ratus ſum. quod ad me attinet, extemplo hinc domũ abire in animo eſt, ne cuius facti dictíue contagione præſens uioler. Hæc locutus abiit. Cõſules cum ad patres rem dubiam ſub authore certo detuliſſent, author magis (ut fit) q̃ res ad præcauendum uel ex ſuperuacuo mouit. factóque ſenatuſconſulto ut urbem excederent Volſci, præcones dimittuntur, qui omnes eos proficiſci ante noctẽ iuberent. Ingens pauor primò diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit: proficiſcẽtibus deinde indignatio oborta, ſe ut conſceleratos contaminatóſq;, ab ludis, feſtis diebus, cœtu quodammodo

E hominũ deorúmq; abactos eſſe. Cũ propè cõtinuato agmine irent, prægreſſus Tullius ad caput Ferentinũ, ut quiſq; ueniret, primores eorũ excipiẽs, quærẽdo, indignãdoque, & eos ipſos ſedulò audientes ſecũda iræ uerba, & per eos multitudinẽ aliã in ſubiectum uiæ campũ deduxit. ibi in cõcionis modum orationẽ exorſus: Veteres populi Romani iniurias, cladeſq; gentis Volſcorũ, ut omnia, inquit, obliuiſcamini alia, hodiernam hanc contumeliam quo tandem animo fertis, qua per noſtram ignominiam ludos cõmiſere? an non ſenſiſtis triumphatũ hodie de nobis eſſe? uos omnibus ciuibus, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeuntes fuiſſe? ueſtras cõiuges, ueſtros liberos traductos per ora hominum? quid eos, qui audiuere uocem præconis? quid qui uos uidere abeuntes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuii, exiſtimaſſe putatis? niſi

Vrb.266. aliquod profectò nefas eſſe, quo, ſi interſimus ſpectaculo, uiolaturi ſimus ludos, piacu- F
Oly. 73. lumq; meritari: ideo nos ab ſede piorũ, cœtu, cõcilioq; abigi. quid deinde illud nõ ſuc-
currit, uiuere nos, quòd maturauimus proficiſci? ſi hæc profectio, & nõ fuga eſt. & hanc
urbem uos non hoſtium ducitis, ubi ſi unum diem morari eſſetis, moriẽdum omnibus
fuit? Bellum uobis indictum eſt, magno eorũ malo, qui indixere, ſi uiri eſtis. Ira & ſua
ſponte irarũ pleni, & incitati, domos inde digreſſi ſunt. inſtigandoq; ſuos quiſq; popu-
los, effecere, ut omne Volſcum nomẽ deficeret. Imperatores ad id bellum de omnium
populorum ſententia lecti Accius Tullius, & Cn. Martius exul Romanus, in quo ali-
quanto plus ſpei repoſitum. quẽ ſpem nequaquam fefellit, ut facilè appareret ducibus
ualidiorem, q̃ exercitu rem Romanã eſſe. Circeios profectus, primũ colonos, inde Ro-
manos expulit: liberámq; eam urbem Volſcis tradidit: inde in Latinam uiam tranſuer-
ſis tramitibus tranſgreſſus, Satricum, Longulam, Polluſtiã, Coriolos, nouella hæc Ro- G
manis oppida ademit, inde Lauinium recepit. tũc deinceps Corbionem, Veteliã, Tre-
biam, Labicos, Pedum, cepit. poſtremùm ad urbem à Pedo ducit, & ad foſſas Cluilias
quinque ab urbe millia paſſuum caſtris poſitis, populatur inde agrum Romanum, cu-
ſtodibus inter populatores miſſis, qui patriciorum agros intactos ſeruarent: ſiue infen
ſus plebi magis, ſiue ut diſcordia inter patres plebémq; oriretur. Quæ profectò orta eſ-
ſet: adeò tribuni iam ferocem per ſe plebem criminando in primores ciuitatis inſtiga-
bant: ſed externus timor, maximũ concordiæ uinculum, quanuis ſuſpectos, infenſosq;
inter ſe iungebat animos. Id modò nõ conueniebat, quòd ſenatus conſulesq; nuſquam
alibi ſpem, quàm in armis ponebant: plebes omnia q̃ bellum malebat. Sp. Nautius iam,
& Sex. Furius conſules erãt. Eos recẽſentes legiones, præſidia per muros, aliáq; in qui-
bus ſtationes uigiliasq; eſſe placuerat, loca diſtribuentes, multitudo ingens pacẽ poſcẽ- H
tium primùm ſeditioſo clamore cõterruit: deinde uocare ſenatum, referre de legatis ad
Cn. Martium mittendis coegit. Acceperunt relationem patres, poſtquã apparuit laba-
re plebis animos, miſſique de pace ad Martium oratores, atrox reſponſum retulerũt, Si
Volſcis ager redderetur, poſſe agi de pace. ſi præda belli per otium frui uelint, memorẽ
ſe & ciuium iniuriæ, & hoſpitum beneficij, adniſurum, ut appareat, exilio ſibi irritatos,
non fractos animos eſſe. Iterum deinde iidem miſſi non recipiuntur in caſtra. ſacerdo-
tes quoq; ſuis inſignibus uelatos iſſe ſupplices ad caſtra hoſtium, traditum eſt, nihilóq;
magis q̃ legatos flexiſſe animũ. Tum matronæ ad Veturiam matrẽ Coriolani, Volu-
mniamq; uxorem frequẽtes coeunt. id publicũ cõſilium, an muliebris timor fuerit, pa-
rũ inuenio. peruicere certe, ut & Veturia magno natu mulier, & Volumnia duos par-
uos ex Martio ferẽs filios ſecum, in caſtra hoſtium irent: & quam armis uiri defendere I
urbẽ nõ poſſent, mulieres precibus lachrymiſq; defenderent. Vbi ad caſtra uentum eſt,
nunciatúmque Coriolano adeſſe ingens mulierum agmen: primò, ut qui nec publica
maieſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis animóque religione motus
eſſet, multo obſtinatior aduerſus lachrymas muliebres erat. dein familiariũ quidã, qui
inſignẽ mœſtitia inter cæteras cognouerat Veturiã, inter nurũ nepotesq; ſtantẽ: niſi me
fruſtrantur, inquit, oculi, mater tibi coniuxq; & liberi adſunt. Coriolanus propè ut a-
mens conſternatus ab ſede ſua, cum ferret matri obuiæ cõplexum: mulier in irã ex pre-
cibus uerſa, Sine, prius q̃ complexũ accipio, ſciã, inquit, ad hoſtem, an ad filiũ uene-
rim: captiua, matérne in caſtris tuis ſim. In hoc me longa uita, & infelix ſenecta traxit,
ut exulem te, deinde hoſtẽ uiderem? potuiſti populari hanc terrã, quæ te genuit atq; a-
luit? non tibi, quãuis infeſto animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? K
non, cũ in cõſpectu Roma fuit, ſuccurrit, intra illa mœnia domus ac penates mei ſunt?
mater, coniux, liberiq;? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma nõ oppugnaretur? niſi filiũ ha-
berem, in libera patria mortua eſſem? Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius, quàm mi-
hi miſerius poſſum: nec ut ſim miſerrima, diu futura ſum. de his uideris: quos, ſi pergis,
aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet. Vxor deinde ac liberi amplexi, fletúsque
ab omni turba mulierũ ortus, & cõploratio ſui patriæq;, fregêre tandem uirũ. cõplexus
inde ſuos, dimittit: ipſe retrò ab urbe caſtra mouit. Abductis deinde legionibus ex a-
gro Romano, inuidia rei oppreſſum periſſe tradunt, alij alio leto. apud Fabium lon-
ge antiquiſſimum authorem, uſque ad ſenectutem uixiſſe eũdem inuenio. refert certe
hanc

A hanc ſæpe cum exacta ætate uſurpaſſe uocẽ; Multo miſerius ſeni auxilium eſſe. Non in- Vrb. 267
uiderũt laudes ſuas mulieribus uiri Romani. adeò ſine obtrectatione gloriæ alienæ ui- Oly. 73.
uebatur. monumento quoque quod eſſet, templum Fortunæ muliebri ædificatum de-
dicatumque eſt. Rediere deinde Volſci adiunctis Æquis in agrum Romanũ: ſed Æqui
Accium Tullium haud ultrà tulere ducem. Hinc ex certamine, Volſci Aequíne impe-
ratorem coniuncto exercitui datẽt, ſeditio, deinde atrox præliũ ortũ. Ibi fortuna populi
Romani duos hoſtiũ exercitus, haud minus pernicioſo quam pertinaci certamine con
fecit. Conſules T. Sicinius, & C. Aquilius. Sicinio Volſci, Aquilio Hernici (nã ii quoq;
in armis erant) prouincia euenit. eo anno Hernici deuicti: cũ Volſcis æquo Marte diſ-
ceſſum eſt. Sp. Caſsius deinde & Proculus Virginius conſules facti. cum Hernicis fœ-
dus ictum, agri partes duæ adẽptæ. inde dimidium Latinis, dimidiũ plebi diuiſurus con
B ſul Caſsius erat. adiiciebat huic muneri agri aliquantũ, quem publicũ poſsideri à pri-
uatis criminabatur. Id multos quidem patrum, ipſos poſſeſſores, periculo rerũ ſuarum
terrebat. ſed & publica patribus ſolicitudo inerat, largitione conſulem periculoſas li-
bertati opes ſtruere. Tum primùm lex agraria promulgata eſt, nunquã deinde uſq; ad
hanc memoriam ſine maximis motibus rerum agitata. Conſul alter largitioni reſiſte-
bat, authoribus patribus, nec omni plebe aduerſante: quæ primò cœperat faſtidire mu-
nus uulgatum à ciuibus iſſe in ſocios. ſępe deinde & Virginium cõſulem in concioni-
bus uelut uaticinantẽ audiebat: peſtilens collegæ munus eſſe: agros illos ſeruitutem iis
qui acceperint, laturos: regno uiam fieri. quid ita enim aſſumi ſocios, & nomen Lati-
num? quid attinuiſſe, Hernicis paulò antè hoſtibus capti agri tertiã partem reddi? niſi
ut hæ gentes pro Coriolano duce Caſsium habeãt? Popularis iam eſſe diſſuaſor, & in-
C terceſſor legis agrariæ cœperat. uterque deinde conſul certatim plebi indulgere. Vir-
ginius dicere, paſſurũ ſe aſsignari agros, dum ne cui niſi ciui Romano aſsignẽtur. Caſ-
ſius quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios, eoq; ciuibus uilior erat: ut alio mu-
nere ſibi reconciliaret ciuium animos, iubere pro Siculo frumẽto pecuniam acceptam
retribui populo. Id uerò haud ſecus quàm præſentẽ mercedem regni aſpernata plebs:
adeò propter ſuſpicionem inſitam regni, uelut abundarent omnia, munera eius in ani-
mis hominnm reſpuebantur. quẽ, ubi primùm magiſtratu abiit, damnatum, necatúm-
que conſtat. Sunt qui patrem authorem eius ſupplicij ferant. eum cognita domi cauſa
uerberaſſe, ac necaſſe: peculiúmq; filij Cereri conſecrauiſſe: ſignũ inde factũ eſſe, & in-
ſcriptũ; Ex Caſsia familia datũ. Inuenio apud quoſdam, idq; propius fidẽ eſt, à quæſto-
ribus Cæſone Fabio, & L. Valerio diem dictã perduellionis: damnatúmq; populi iu-
D dicio: dirutas publice ædes. ea eſt area ante Telluris ædẽ. Cæterũ ſiue illud domeſticũ,
ſiue publicũ fuit iudicium, damnatur Seru. Cornelio, Q. Fabio conſulibus. Haud diu-
turna ira populi in Caſsiũ fuit. dulcedo agrariæ legis ipſa per ſe dempto authore ſubi-
bat animos: accẽſaque ea cupiditas eſt malignitate patrũ, qui deuictis eo anno Volſcis
Aequisq;, militem præda fraudauere. quicquid captum ex hoſtibus eſt, uẽdidit Fabius
conſul, ac redegit in publicum. Inuiſum erat Fabium nomẽ plebi propter nouiſsimum
conſulem: tenuere tamen patres, ut cum L. Aemylio Cæſo Fabius conſul crearetur. eo
infeſtior facta plebes. ſeditio domeſtica bellum externum exciuit: bello deinde ciuiles
diſcordiæ intermiſſæ. uno animo patres ac plebs rebellantes Volſcos & Æquos duce
Æmylio proſpera pugna uicere. plus tamen hoſtiũ fuga, q̃ præliũ abſumpſit. adeò per-
tinaciter fuſos inſecuti ſunt equites. Caſtoris ædes eodem anno idibus Quintilibus de-
E dicata eſt. uota erat Latino bello Poſthumio dictatore. filius eius duumuir ad id ipſum
creatus dedicauit. Solicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi plebis. tri-
buni plebis popularẽ poteſtatem lege populari celebrabãt. patres ſatis ſuperq; gratuiti
furoris in multitudine credentes eſſe, largitiones, temeritatiſque inuitamẽta horrebãt.
acerrimi patribus duces ad reſiſtendũ conſules fuere. ea igitur pars reipub. uicit. nec in
præſens modò, ſed in uenientem etiã annũ, M. Fabium Cæſonis fratrẽ, & magis inui-
ſum alterũ plebi accuſatione Sp. Caſsii, L. Valerium conſulẽ dedit. Certatũ eo quoque
anno cum tribunis eſt. uana lex, uaniq; legis authores, iactando irritũ munus, facti. Fa-
bium inde nomen ingens poſt tres cõtinuos cõſulatus, unóq; uelut tenore omnes ex-
pertos tribunitiis certaminibus habitum. itaq; ut bene locatus mãſit in ea familia ali-

Vrb.272. quandiu honos.Bellum inde Veiens initum. & Volſci rebellarunt.ſed ad bella externa F
Olỹ. 74. propè ſupererant uires,abutebanturq́; iis inter ſemetipſos certando. Acceſſere ad ægras
iam omnium mentes prodigia cœleſtia, propè quotidianas in urbe agríſque oſtentan-
tia minas. motíque ira numinis cauſam nullam aliã uates canebant, publice priuatím-
que nunc extis,nũc per aues conſulti,q̃ haud rite ſacra fieri. qui terrores tamẽ eò eua-
ſere,ut Oppia uirgo Veſtalis damnata inceſti pœnas dederit.Q.Fabius inde,& C.Tul-
lius conſules facti.Eo anno nõ ſegnior diſcordia domi,& bellum foris atrocius fuit. Ab
Æquis arma ſumpta. Veientes agrũ quoq; Romanorum populantes inierunt.quorum
bellorum creſcente cura,Cæſo Fabius,& Sp.Furius cõſules fiunt . Artonã Latinam ur-
bem Æqui oppugnabãt.Veientes pleni iam populationũ Romam ipſam ſe oppugna-
turos minitabantur.qui terrores,cum cõpeſcere deberẽt,auxere inſuper animos plebis:
redibátq; non ſua ſponte plebi mos detrectandi militiam, ſed Sp.Licinius tribunus ple- G
bis ueniſſe tẽpus ratus per ultimam neceſsitatẽ legis agrariæ patribus iniũgendæ,ſuſce-
perat rem militarẽ impediendam.cæterũ tota inuidia tribunitiæ poteſtatis uerſa in au-
thorem eſt:nec in eum cõſules acrius,q̃ ipſius eius collegæ coorti ſunt.auxilioq́; eorum
delectum cõſules habẽt. Ad duo ſimul bella exercitus ſcribitur: ducendus Fabio in Ve-
ientes,in Aequos Furio datur. & in Æquis quidẽ nihil dignum memoria geſtũ eſt. Fa-
bio aliquanto plus negocij cum ciuibus, q̃ cum hoſtibus fuit . unus ille uir ipſe conſul
rempub.ſuſtinuit,quam exercitus odio conſulis,quantum in ſe fuit,prodebat. nã cum
conſul præter cæteras imperatorias artes, qnas parãdo gerẽdóq; bello edidit plurimas,
ita inſtruxiſſet aciem, ut ſolo equitatu emiſſo exercitum hoſtium funderet, inſequi fu-
ſos pedes noluit. nec illos,etſi non adhortatio inuiſi ducis,ſuum ſaltem flagitium,& pu
blicum in præſentia dedecus,poſtmodo periculum,ſi animus hoſti rediſſet, cogere po- H
tuit gradum accelerare:aut ſi aliud nihil,inſtare inſtructos. iniuſſu ſigna referunt: mœ-
ſtíque (crederes uictos) execrãtes nunc imperatorem, nunc nauatam ab equite operã,
redeunt in caſtra. Nec huic tam peſtilenti exemplo remedia ulla ab imperatore quæſita
ſunt. adeò excellentibus ingeniis citius defuerit ars qna ciuem regant,q̃ qua hoſtem ſu-
perent. Conſul Romam redit, nõ tam belli gloria aucta,quàm irritato exacerbatoque
in ſe militum odio. Obtinuere tamen patres, ut in Fabia gente conſulatus maneret. M.
Fabium conſulem creant: Fabio collega Cn. Mãlius datur. Et hic annus tribunum au-
thorem legis agrariæ habuit. Tib. Pontificius fuit. iſ eandem uiã, uelut proceſsiſſet Sp.
Licinio, ingreſſus, delectum pauliſper impediit. Perturbatis iterum patribus, Ap. Clau-
dius uictam tribunitiam poteſtatẽ dicere priore anno in præſentia re ipſa, exemplo in
perpetuum: quandò inuentum ſit, ſuis ipſam uiribus diſſolui. neq; enim unquã defutu-
rum, qui ex collega uictoriam ſibi, & gratiam mеlioris partis bono publico uelit quæ-
ſitam. & plures, ſi pluribus opus ſit, tribunos ad auxiliũ cõſulum paratos fore, & unum
uel aduerſus omnes ſatis eſſe. darent modò & conſules & primores patrum operá, ut ſi
minus omnes, aliquos tamen ex tribunis reipub. ac ſenatui cõciliarent. Præceptis Ap-
pij moniti patres, & uniuerſi comiter ac benigne tribunos appellare: & conſulares, ut
cuique eorum priuatim aliquid iuris aduerſus ſingulos erat, partim gratia, partim au-
thoritate obtinuere, ut tribunitiæ poteſtatis uires ſalubres uellent reipub. eſſe. nouúm-
que tribunorum aduerſus unum moratorem publici cõmodi auxilio, delectum cõſu-
les habent. Inde ad Veiens bellum profecti, quò undique ex Hetruria auxilia conuene-
rant, non tam Veientium gratia cõcitata, quàm quòd in ſpem uentũ erat, diſcordia in-
teſtina diſſolui rem Romanam poſſe. principéſque in omnium Hetruriæ populorũ cõ- K
ciliis fremebant, æternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemetipſos ſeditionibus ſæuiãt.
id unum uenenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, ut magna imperia mor
talia eſſent. diu ſuſtentatum id malum, partim patrum cõſiliis, partim patientia plebis,
iam ad extrema ueniſſe: duas ciuitates ex una factas: ſuos cuiq; parti magiſtratus, ſuas
leges eſſe. primùm in delectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus.
qualicunque urbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe. iam nõ parẽdi ma-
giſtratibus morem, in caſtra quoque Romanum militem ſequi. proximo bello in ipſa
acie, in ipſo certamine cõſenſu exercitus traditam ultro uictoriam uictis Æquis: ſigna
deſerta: imperatorem in acie relictũ: iniuſſu in caſtra reditũ. profectò ſi inſtetur, ſuo mi-
lite

A lite uinci Romam poſſe. nihil aliud opus eſſe, quàm indici oſtendíque bellum: cætera Vrb. 273.
ſua ſponte fata & deos geſturos. Hæ ſpes Hetruſcos armauerãt, multis inuicem caſibus Oly. 75.
uictos, uictoresq́;. Coss. quoq; Romani nihil præterea aliud, q̃ ſuas uires, ſua arma hor-
rebant: memoria peſsimi proximo bello exempli terrebantur, ne rem cõmitterent eò,
ubi duæ ſimul acies timendæ eſſent. itaque caſtris ſe tenebant, tam ancipiti periculo a-
uerſi. diem, tẽpusq́; forſitan ipſum leniturum iras, ſanitatemq́ue animis allaturũ. Veiẽs
hoſtis Hetruſciq́; eo magis præpropere agere: laceſſere ad pugnã, primò obequitando
caſtris, prouocandoq́;: poſtremò, ut nihil mouebãt, quà conſules ipſos, quà exercitum
increpando, ſimulationem inteſtinæ diſcordiæ remediũ timoris inuentum: & conſules
magis non cõfidere, q̃ nõ credere ſuis militibus. nouũ ſeditionis genus, ſilentiũ, ociúm-
que inter armatos. ad hæc in nouitatem generis, originisq́ue, quà falſa, quà uera iacere.
B Hæc cum ſub ipſo uallo portísque ſtreperẽt, haud ægre conſules pati. at imperitæ mul-
titudini nũc indignatio, nũc pudor pectora uerſare, & ab inteſtinis auertere malis. nolle
inultos hoſtes, nolle ſucceſſum, non patribus, non conſulibus. externa & domeſtica o-
dia certare in animis. tandem ſuperant externa, adeò ſuperbe inſolenterq́; hoſtis elude-
bat. frequentes in prætoriũ conueniunt, poſcunt pugnã, poſtulant ut ſignũ detur. Con
ſules uelut deliberabnndi capita cõferunt, diu colloquuntur. pugnare cupiebãt, ſed re-
tro reuocanda, & addenda cupiditas erat, ut aduerſando remorandoque incitato ſemel
militi adderent impetum. Redditur reſpõſum, immaturam rem agi, nondũ tempus pu-
gnæ eſſe: caſtris ſe tenerent. edicunt inde, ut abſtineãt pugna. ſiquis iniuſſu pugnauerit,
ut in hoſtem animaduerſuros. ita dimiſsis, quo minus conſnles uelle credũt, creſcit ar-
dor pugnandi. accendunt inſuper hoſtes ferocius multo, ut ſtatuiſſe non pugnare cõſu-
C les cognitum eſt. quippe impune ſe inſultaturos. non credi militi arma. rem ad ultimũ
ſeditionis erupturam, finémque ueniſſe Romano imperio. His freti concurſant portis,
ingerunt probra, ægre abſtinent quin caſtra oppugnent. Enimuero non ultrà cõtume-
liam pati Romanos poſſe. totis caſtris undique ad conſules curritur. nõ iam ſenſim, ut
antè, per centurionũ principes poſtulant, ſed paſsim omnes clamoribus agunt. Matura
res erat, tergiuerſantur tamẽ. Fabius deinde ad creſcentem tumultũ iam metu ſeditio-
„ nis collega concedente, cũ ſilentiũ claſsico feciſſet: Ego iſtos Cn. Manli poſſe uincere
„ ſcio, uelle ne ſcirẽ, ipſi fecerunt. itaq; certum atq; decretũ eſt, non dare ſignũ, niſi uicto-
„ res ſe redituros ex hac pugna iurẽt. conſulem Romanũ miles ſemel in acie fefellit, deos
„ nũquam fallet. Cẽturio erat M. Flauoleius, inter primores pugnæ flagitator. uictor, in-
quit, M. Fabi reuertar ex acie. ſi fallat, Iouẽ patrẽ, Gradiuúmq; Martem, aliosq́; iratos
D inuocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſque iurat. Iuratis datur ſignum,
arma capiunt, eunt in pugnam irarum ſpeiq́ue pleni, nunc iubẽt Hetruſcos probra ia-
cere, nunc armatis ſibi quiſque lingua promptũ hoſtem offerri. Omniũ illo die, quà ple
bis, quà patrum eximia uirtus fuit. Fabium nomen, Fabia gens maxime enituit: multis
ciuilibus certaminibus infenſos plebis animos illa pugna ſibi reconciliare ſtatuunt. in-
ſtruitur acies. Nec Veiens hoſtis, Hetruſcæq́; legiones detrectant. propè certa ſpes erat,
non magis ſecum pugnaturos, q̃ pugnauerint cũ Æquis. maius quoq; aliquod in tam
irritatis animis, & occaſione ancipiti, hand deſperãdum eſſe facinus. res aliter longe e-
uenit. nam nõ alio antè bello infeſtior Romanus (adeò hinc contumeliis hoſtes, hinc
conſules mora exacerbauerant) prælium iniit. Vix explicandi ordinis ſpatium Hetru-
ſcis fuit, cum pilis inter primam trepidationem abiectis temere magis quam emiſsis, pu
E gna iam ad manus, iam ad gladios, ubi Mars eſt atrociſsimus, uenerat. Inter primores
genus Fabium inſigne ſpectaculo exemplóq; ciuibus erat. ex his Q. Fabium (tertio hic
anno antè cõſul fuerat) principẽ in confertos Veientes euntẽ ferox uiribus & armorum
arte Thuſcus, incautum inter multas uerſantẽ hoſtium manus, gladio per pectus tranſ-
figit. telo extracto pręceps Fabius in uulnus abiit. Senſit utraq; acies unius uiri caſum:
cedebátq; inde Romanus: cum M. Fabius conſul tranſiliit iacentis corpus, obiectáque
„ parma, Hoc iuraſtis, inquit, milites? fugiẽtes uos in caſtra redituros? adeò ignauiſsimos
„ hoſtes magis timetis, q̃ Iouem, Martemq́ue, per quos iuraſtis? at ego iniuratus aut ui-
„ ctor reuertar, aut prope te hic Q. Fabi dimicãs cadam. conſuli tum Cæſo Fabius prio-
„ ris anni conſul, uerbísne iſtis frater, ut pugnẽt, te impetraturum credis? dij impetrabũt,

vrb. 274. per quos iurauere. & nos, ut decet proceres, ut Fabio nomine eſt dignum, pugnando po F
oly. 75. tius, quàm adhortando accẽdamus militum animos. Sic in primum infeſtis haſtis pro-
uolant duo Fabij, totámque mouerunt ſecum aciẽ. Prælio ex parte una reſtituto, nihilo
ſegnius in altero cornu Cn. Manlius cõſul pugnam ciebat: ubi propè ſimilis fortuna eſt
uerſata. nam ut altero in cornu Q. Fabiũ, ſic in hoc ipſum conſulem Mãlium iam ue-
lut fuſos agentem hoſtes, & impigre milites ſecuti ſunt: & ut ille graui uulnere ictus ex
acie ceſsit, interfectum rati, gradum retulere: ceſsiſſentq́; loco, ni conſul alter cũ aliquot
turmis equitũ in eam partẽ citato equo aduectus, uiuere clamitans collegã, ſe uictorem
fuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatam ſuſtinuiſſet. Mãlius quoq; ad reſtituendam a-
ciem ſe ipſe coràm offert. duorum conſulum cognita ora accendunt militum animos:
ſimul & uanior iam erat hoſtium acies, dũ abundante multitudine freti, ſubtracta ſubſi-
dia mittunt ad caſtra oppugnanda. in quæ haud magno certamine impetu facto, dum G
prædæ magis quàm pugnæ memores tererẽt tempus: triarij Romani, qui primam irru-
ptionem ſuſtinere non potuerant, miſsis ad conſules nunciis quo loco res eſſent, cõglo
bati ad prætorium redeunt, & ſua ſponte præliũ ipſi renouant: & Manlius conſul reue-
ctus in caſtra, ad omnes portas milite oppoſito hoſtibus uiam clauſerat. ea deſperatio
Thuſcis rabiem magis quàm audaciam accendit. nam cum incurſantes quacunq; exi-
tum oſtenderet ſpes, nano aliquoties impetu iſſent: globus iuuenũ unus in ipſum con-
ſulem inſignem armis inuadit. prima excepta à circunſtãtibus tela: ſuſtineri deinde uis
nequit. cõſul mortifero uulnere ictus cadit, fuſique circà omnes. Thuſcis creſcit auda-
cia. Romanos terror per tota caſtra trepidos agit. & ad extrema uentum foret, ni legati
rapto conſulis corpore, patefeciſſent una porta hoſtibus uiam. ea erũpunt, cõſternatóq;
agmine abeuntes in uictorem alterũ incidunt cõſulem. ibi iterum cæſi, fuſique paſsim. H
Victoria egregie parta, triſtis tamen duobus tam claris funeribus. Itaq; cõſul decernẽte
ſenatu triumphũ, ſi exercitus ſine imperatore triumphare poſsit, pro eximia eo bello o-
pera facilè paſſurum reſpondit: ſe familia funeſta Q. Fabii fratris morte, repub. ex parte
orba conſule altero amiſſo, publico priuatoq; deformem luctu laureã nõ accepturum.
Omni acto triũpho, depoſitus triũphus clarior fuit. adeò ſpreta in tempore gloria, in-
terdum cumulatior redit. Funera deinde duo deinceps, collegæ fratriſque ducit. idem
in utroq; laudator, cũ concedendo illis ſuas laudes, ipſe maximã partem earum ferret.
neq; immemor eius, quod initio cõſulatus imbiberat, recõciliandi animos plebis, ſau-
cios milites curãdos diuidit patribus. Fabiis plurimi dati: nec alibi maiore cura habiti.
inde populares iam eſſe Fabij: nec hoc ulla, niſi ſalubri reipub. arte. Igitur nõ patrũ ma-
gis q̃ plebis ſtudiis Cæſo Fabius cum T. Virginio conſul factus, neque bella, neque de- I
lectus, neque ullam aliã priorem curam agere, q̃ ut iam aliqua ex parte inchoata con-
cordiæ ſpe, primo quoque tẽpore cum patribus coaleſcerent animi plebis. Itaq; princi-
pio anni cẽſuit, priuſquam quiſquam agrariæ legis author tribunus exiſteret, occupa-
rent patres ipſi ſuum munus facere: captiuũ agrum plebi quammaxime æqualiter da-
rent. æquũ eſſe habere eos, quorũ ſanguine ac ſudore partus ſit. aſpernati patres ſunt:
queſti quoque quidã, nimia gloria luxuriare & euaneſcere uiuidum quondã illud Cæ-
ſonis ingenium. nullæ deinde urbanæ factiones fuere. Vexabantur incurſionibus Ae-
quorũ Latini. eò cum exercitu Cæſo miſſus, in ipſorum Aequorum agrum depopulá-
dum tranſit. Aequi ſe in oppida receperũt, muriſq; ſe tenebant. eo nulla pugna memo-
bilis fuit. At à Veiente hoſte clades accepta temeritate alterius conſulis. actúmq; de ex-
ercitu foret, ni Cæſo Fabius in tempore ſubſidio ueniſſet. Ex eo tempore neq; pax neq; K
bellum cum Veientibus fuit. res proxime formam latrocinij uenerat. legionibus Ro-
manis cedebant in urbẽ: ubi abductas ſenſerant legiones, agros incurſabant, bellũ quie-
te, quietẽ bello inuicẽ eludentes. ita neq; omitti tota res, neq; perfici poterat. & alia bel-
la aut præſentia inſtabant, ut ab Aequis Volſcíſque, non diutius, q̃ recens dolor proxi-
mæ cladis tranſiſſet, quieſcẽtibus: aut mox moturos ſe apparebat Sabinos ſemper infe-
ſtos, Hetruriámque omnem. ſed Veiens hoſtis aſsiduus magis quàm grauis, contume-
liis ſæpius quàm periculo animos agitabat: quod nullo tempore negligi poterat, aut a-
„ uerti aliò ſinebat. Tum Fabia gens ſenatum adit. cõſul pro gẽte loquitur: Aſsiduo ma-
„ gis quàm magno præſidio, ut ſcitis patres conſcripti, bellum Veiens eget. uos alia bella
curate:

A curare: Fábios hoſtes Veiētibus date. authores ſumus, tutā ibi maieſtatem Romani no- Vrb. 276
minis fore. noſtrum id nobis uelut familiare bellū priuato ſumptu gerere in animo eſt. Oly. 75.
reſpub. & milite illic, & pecunia uacet. Gratiæ ingentes actæ. Conſul è curia egreſſus
comitante Fabiorum agmine, qui in ueſtibulo curiæ ſenatuſconſultū expectantes ſtete-
rant, domum rediit. iuſsi armati poſtero die ad limen conſulis adeſſe, domos inde diſce
dunt. Manat tota urbe rumor: Fabios ad cœlum laudibus ferunt. familiam unā ſubiiſſe
ciuitatis onus: Veiens bellum in priuatā curam, in priuata arma uerſum. ſi ſint duæ ro-
boris eiuſdem in urbe gentes, depoſcant, hæc Volſcos ſibi, illa Æquos: populo Ro. trā-
quillam pacem agente, omnes finitimos ſubigi populos poſſe. Fabii poſtera die arma ca
piunt: quò iuſsi erant, conueniunt. Conſul paludatus egrediens in ueſtibulo gentem o-
mnem ſuam inſtructo agmine uidet: acceptus in medium ſigna ferri iubet. nunquam
B exercitus neq; minor numero, neq; clarior fama & admiratione hominum per urbem
inceſsit. Sex & CCC milites, omnes patricii, omnes unius gentis, quorum neminem
ducem ſperneret egregius quibuſlibet temporibus ſenatus, ibant unius familiæ uiribus
Veienti populo peſtem minitantes. ſequebatur turba, propria alia cognatorum ſoda-
liúmque, nihil medium, nec ſpem nec curam, ſed immenſa omnia uoluentium animo:
alia publica ſolicitudine excitata, fauore & admiratione ſtupens. ire fortes, ire felices iu
bent: inceptis euentus pares reddere: conſulatus inde ac triumphos, omnia præmia abs
ſe, omnes honores ſperare. Prætereuntibus Capitolium arcémq; & alia tēpla, quicquid
deorum oculis, quicquid animo occurrit, precantur, ut illud agmen fauſtum atq; felix
mittant: ſoſpites breui in patriam ad parentes reſtituant. Incaſſum miſſæ preces. infelici
uia à dextro Iano portæ Carmentalis profecti, ad Cremeram flumen perueniunt. is op-
C portunus uiſus locus cōmuniendo præſidio. L. Æmylius inde, & C. Seruilius COSS.
facti. & donec nil aliud q̄ in populationibus res fuit: non ad præſidium modò tutādum
Fabii ſatis erant, ſed tota regione, qua Thuſcus ager Romano adiacet, ſua tuta omnia,
infeſta hoſtiū, uagātes per utrunq; finem fecere. Interuallū deinde haud magnū popula
tionibus fuit: dū & Veiētes accito ex Hetruria exercitu præſidiū Cremeræ oppugnāt: &
Romanæ legiones ab L. Æmylio COS. adductæ cōminus cum Hetruſcis dimicant a-
cie. quanquā uix dirigendi aciem ſpatium Veientibus fuit. adeò inter primā trepidatio-
nem, dum poſt ſigna ordines introeūnt, ſubſidiáq; locant, inuecta ſubitò ab latere Ro-
mana equitum ala, non pugnæ modò incipiendæ, ſed conſiſtēdi ademit locum. ita fuſi
retro ad ſaxa Rubra (ibi caſtra habebant) pacem ſupplices petunt. cuius impetratæ ab
inſita animis lenitate ante deductū Cremera Romanum præſidiū pœnituit. Rurſus cū
D Fabiis erat Veienti populo ſine ullo maioris belli apparatu certamen. nec erāt incurſio-
nes modò in agros, aut ſubiti impetus incurſantium, ſed aliquoties æquo cāpo, collatiſ-
que ſignis certatum: génſq; una populi Ro. ſæpe ex opulētiſsima, ut tum res erant, He-
truſca ciuitate uictoriam tulit. Id primò acerbum indignúmq; Veientibus uiſum. inde
conſiliū ex re natum, inſidiis ferocē hoſtem captādi. gaudere etiam multo ſucceſſu Fa-
biis audaciā creſcere. itaq; & pecora prædantibus aliquoties, uelut caſu incidiſſent, ob-
uiam acta: & agreſtium fuga uaſti relicti agri: & ſubſidia armatorū ad arcendas popula-
tiones miſſa, ſæpius ſimulato q̄ uero pauore refugerunt. Iámq; Fabii adeò cōtempſerāt
hoſtem, ut ſua inuicta arma neque loco, neque tempore ullo crederent ſuſtineri poſſe.
hæc ſpes adeò prouexit, ut ad conſpecta procul à Cremera magno campi interuallo pe-
cora, quanquam rara hoſtium apparebant arma, decurrerent. & cum improuidi effuſo
E curſu inſidias circa ipſum iter locatas ſuperaſſent, palatique paſsim uaga (ut fit) pauore
iniecto raperent pecora, ſubitò ex inſidiis cōſurgitur. & aduerſi, & undiq; hoſtes erant.
primò clamor circunlatus exterruit, dein tela ab omni parte accidebāt. coëuntibúſque
Hetruſcis, iā continēti agmine armatorū ſepti, quo magis ſe hoſtis inſerebat, cogebātur
breuiore ſpatio & ipſi orbē colligere. quæ res & paucitatē eorum inſignem, & multitu-
dinem Hetruſcorū, multiplicatis in arcto ordinibus, faciebat. tum omiſſa pugna, quam
in omnes partes parem intenderant, in unum locum ſe omnes inclinant. eò nixi corpo-
ribus armiſque rupere cuneo uiam. duxit uia in editum leniter collem, inde primò re-
ſtitere: mox ut reſpirandi ſuperior locus ſpatium dedit, recipiendíque à pauore tanto
animum, pepulere etiam ſubeuntes. uincebátque auxilio loci paucitas, ni iugo circum-

vrb.277. miſſus Veiens, in uerticem collis euaſiſſet. ita ſuperior rurſus hoſtis factus: Fabii cæſi ad F
Olyp. 76. unum omnes, præſidiúmq; expugnatum. C C C V I periſſe ſatis conuenit: unũ propè
puberem ætate relictum, ſtirpem genti Fabiæ, dubiiſq; rebus populi Romani ſæpe domi
belliq; uel maximum futurum auxilium. Cum hæc accepta clades eſſet, iam C. Horatius
& T. Menenius C O S S. erãt. Menenius aduerſus Thuſcos uictoria elatos conſeſtim
miſſus. tum quoq; male pugnatum eſt: & Ianiculum hoſtes occupauere: obſeſſáq;
urbs foret, ſuper bellũ annona premente, (tranſierant enim Hetruſci Tyberim) ni Horatius
C O S. ex Volſcis eſſet reuocatus. adeóq; id bellum ipſis inſtitit mœnibus, ut primò
pugnatum ad Spei ſit æquo marte, iterum ad portam Collinam. ibi quanquã paruo
momento ſuperior Romana res fuit, meliorem tamen militem recepto priſtino animo
in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius & Sp. Seruilius C O S S. fiunt. poſt acceptam
proximam pugnæ cladẽ Veientes abſtinuere acie. populationes erant, & uelut G
ab arce Ianiculi paſsim in Romanum agrum impetus dabant. nõ uſquam pecora tuta,
non agreſtes erant. capti deinde eadem arte ſunt, qua ceperant Fabios. Secuti dedita opera
paſsim ad illecebras propulſa pecora præcipitauere in inſidias. quo plures erant,
maior cædes fuit. ex hac clade atrox ira maioris cladis cauſa atq; initium fuit. traiecto
enim nocte Tyberi, caſtra Seruilii C O S. adorti ſunt oppugnare. inde fuſi magna cæde
in Ianiculum ſe ægre receperũt. Confeſtim cõſul & ipſe tranſit Tyberim, caſtra ſub Ianiculo
cõmunit. poſtero die luce orta, nõnihil & heſterna felicitate pugnæ ferox: magis
tamen, quòd inopia frumenti, quanuis in præcipitia, dum celeriora eſſent, agebat cõſilia:
temere aduerſo Ianiculo ad caſtra hoſtium aciem erexit. fœdiúſq; inde pulſus, q̃ pridie
pepulerat, interuentu collegæ ipſe exercitúſq; eſt ſeruatus. inter duas acies Hetruſci,
cum inuicem his atq; illis terga darent, occidione occiſi. Ita oppreſſum temeritate feli- H
ci Veiens bellum. Vrbi cum pace laxior etiam annona rediit, & aduecto ex Campania
frumento, & poſtquã timor ſibi cuiq; futuræ inopię abiit, eo quod abditum fuerat, prolato.
Ex copia deinde ocióq; laſciuire rurſus animi: & priſtina mala, poſtquã foris deerant,
domi quærere. tribuni plebem agitare ſuo ueneno, agraria lege: in reſiſtentes incitare
patres, nec in uniuerſos modò, ſed in ſingulos. Q. Conſidius & T. Genutius authores
agrariæ legis T. Menenio diem dicunt. inuidiæ erat amiſſum Cremerę præſidium,
cum haud procul inde ſtatiua cõſul habuiſſet. eam oppreſsit: cũ & patres haud minus q̃
pro Coriolano annixi eſſent, & patris Agrippæ fauor hauddum exoleuiſſet. In mulcta
tẽperarunt tribuni: cũ capitis anquiſiſſent, duo millia æris damnato mulctã edixerunt.
ea in caput uertit. negant tuliſſe ignominiã ægritudinémq;, inde morbo abſumptũ eſſe.
Alius deinde reus Sp. Seruilius, ut cõſulatu abiit, C. Nautio & P. Valerio C O S S. initio I
ſtatim anni ab L. Cedirio & T. Statio trib. die dicta, non ut Menenius precibus ſuis, aut
patrum, ſed cum multa fiducia innocentiæ gratiæque tribunitios impetus tulit. & huic
prælium cum Thuſcis ad Ianiculum erat crimini. ſed feruidi animi uir, ut in publico periculo
antè, ſic tum in ſuo, non tribunos modò, ſed plebem oratione feroci refutando,
exprobrãdóq; T. Menenii damnationẽ mortémq;, (cuius patris munere reſtituta quõdam
plebs, eos ipſos quibus tum ſæuiret magiſtratus, eas leges haberet) periculum audacia
diſcuſsit. iuuit & Virginius collega teſtis productus, participando laudes: magis
tamẽ Menenianum (adeò mutauerant animũ) profuit iudicium. Certamine domi finito,
Veiens bellum exortum, quibus Sabini arma coniunxerant. P. Valerius C O S. accitis
Latinorũ Hernicorúmq; auxiliis, cum exercitu Veios miſſus, caſtra Sabina quæ pro
mœnibus ſociorum locata erant, confeſtim aggreditur: tantámq; trepidationẽ iniecit, K
ut dum diſperſi alii alià manipulatim excurrunt ad arcendam hoſtiũ uim, ea porta cui
ſigna primùm intulerat, caperetur. intra uallum deinde cædes magis quàm præliũ eſſe.
tumultus è caſtris & in urbem penetrat. tanquam Veiis captis, ita pauidi Veientes ad
arma currunt. pars Sabinis eunt ſubſidio, pars Romanos toto impetu intentos in caſtra,
adoriũtur. pauliſper auerſi turbatíq; ſunt. deinde & ipſi utroq; uerſis ſignis reſiſtũt:
& eques ab cõſule immiſſus Thuſcos fundit fugátq;. eadémq; hora duo exercitus, duæque
potẽtiſsimæ & maximæ finitimæ gentes ſuperatæ ſunt. Dum hæc ad Veios gerũtur,
Volſci Æquíq; in Latino agro poſuerant caſtra, populatíq; fines erãt. eos per ſe ipſi
Latini, aſſumptis Hernicis, ſine Romano aut duce aut auxilio caſtris exuerunt. ingẽti
præda

Participando laudes communicando.

A præda prætet ſuas recuperatas res potiti ſunt. miſſus tamen ab Roma conſul in Volſcos vrb. 280.
C. Nautius. mos credo nõ placebat, ſine Romano duce exercitúq; ſocios propriis uiri- Oly. 76.
bus conſiliiſque bella gerere. nullum genus calamitatis contumeliæque non editum in
Volſcos eſt: nec tamen perpelli potuete, ut acie dimicarent. L. Furius inde & C. Man-
lius COSS. Manlio Veiẽtes prouincia euenit. uõ tamen bellatũ. induciæ in annos XL
perenribus datæ, frumento ſtipendióq; imperato. Paci externæ cõfeſtim cõtinuatur di-
ſcordia domi. agrariæ legis tribunitiis ſtimulis plebs furebat. cõſules nihil Menenij dã-
natione, nihil periculo deterriti Seruilij, ſumma ui reſiſtunt. abeuntes magiſtratu con-
ſules Genutius Trib. pleb. arripuit. L. Æmylius & Opiter Virginius conſulatũ ineunt.
Vopiſcum Iuliũ pro Virginio in quibuſdã annalibus conſulẽ inuenio. Hoc anno, quo-
ſcunq; conſules habuit, rei ad populum Furius & Manlius circũeunt ſordidati non ple-
B bem magis q̃ iuniores patrum. ſuadent, monent, honoribus & adminiſtratione reipub.
abſtineant. cõſulates uerò faſces, prætextam, curulémq; ſellam, nihil aliud quàm pom-
pam funeris putent. claris inſignibus uelut infulis uelatos ad mortem deſtinari. quòd ſi
conſulatus tanta dulcedo ſit, ita animũ nunc iam inducant, conſulatũ captũ & oppreſ-
ſum ab tribunitia poteſtate eſſe. cõſuli uelut apparitori tribunitio omnia ad nutum im-
periúmque tribuni agenda eſſe. ſi ſe commouerit, ſi reſpexerit patres, ſi aliud q̃ plebem
eſſe in repub. crediderit, exilium Cn. Martii, Menenii damnationem & mortẽ ſibi pro-
ponat ante oculos. His accenſi uocibus patres, conſilia inde non publica, ſed in priuato,
ſeductáque à plurium conſcientia habuere. ubi cum id modò conſtaret, iure an iniuria
eripiendos eſſe reos, atrociſsima quæque maxime placebat ſententia: nec author quan-
uis audaci facinori deerat. Igitur iudicii die cum plebs in foro erecta expectatione ſta-
C ret, mirari primò quòd non deſcenderet tribunus: deinde cum iam mora ſuſpectior fie-
ret, deterritum à primoribus credere, & deſertam ac proditam cauſam publicam queri.
tandem qui obuerſati ueſtibulo tribuni fuerant, nunciant domi mortuum eſſe inuen-
tum. quod ubi in totã concionem pertulit rumor: ſicut acies funditur duce occiſo, ita di
lapſi paſsim alii alió. præcipuus pauor tribunos inuaſerat, q̃ nihil auxilii ſacratæ leges
haberent, morte collegæ monitos. Nec patres ſatis moderate ferre lætitiam. adeóq; ne-
minẽ noxiæ pœnitebat, ut etiã inſontes feciſſe uideri uellent, palámq; ferretur, malo do
mandam tribunitiam poteſtatẽ. Sub hac peſsimi exempli uictoria delectus edicitur, pa-
uentibúſq; tribunis ſine interceſsione ulla conſules rem peragũt. Tum uerò iraſci plebs
tribunorum magis ſilentio, quàm conſulum imperio: & dicere, actum eſſe de libertate
ſua: rurſus ad antiqua reditum, cum Genutio unà mortuam ac ſepultam tribunitiã po-
D teſtatem: aliud agendum, ac cogitandũ quo modo reſiſtatur patribus. id autẽ unum cõ-
ſilium eſſe, ut ſe ipſa plebs, quandò aliud nihil auxilii habeat, defendat. quatuor & ui-
ginti lictores apparere conſulibus, & eos ipſos plebis homines, nihil contẽptius neq; in-
firmius, ſi ſint qui contemnant. ſibi quenq; ea magna atq; horrenda facere. His uocibus
alii alios cum incitaſſent, ad Voleronem Publium de plebe hominẽ, quia quòd ordines
duxiſſet, negaret ſe militẽ fieri debere, lictor miſſus eſt à conſulibus. Volero appellat tri-
bunos. cũ auxilio nemo eſſet, conſules ſpoliari hominẽ, & uirgas expediri iubent. Pro-
uoco, inquit, ad populũ, Volero, quoniam tribuni ciuem Romanum in conſpectu ſuo
uirgis cædi malunt, q̃ ipſi in lecto ſuo à uobis trucidari. quo ferocius clamitabat, eo in-
feſtius circunſcindere & ſpoliare lictor. Tum Volero & præualens ipſe, & adiuuantibus
aduocatis repulſo lictore, ubi indignantium pro ſe acerrimus erat clamor, eò ſe in turbã
E confertiſsimam recipit clamitans, Prouoco, & fidem plebis imploro. adeſte ciues, ad-
eſte cõmilitones, nihil eſt quòd expectetis tribunos, quibus ipſis ueſtro auxilio opus eſt.
Concitati homines ueluti ad prælium ſe expediunt: apparebátq; omne diſcrimen adeſ-
ſe, nihil cuiquam ſanctum non publici fore, non priuati iuris. Huic tantæ tempeſtati cũ
ſe conſules obtuliſſent, facilè experti ſunt parum tutam maieſtatẽ ſine uiribus eſſe. uio-
latis lictoribus, faſcibus fractis, è foro in curiam compellũtur, incerti quatenus Volero
exerceret uictoriam. Conticeſcente deinde tumultu, cum ſenatũ uocari iuſsiſſent: que-
runtur iniurias ſuas, uim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententiis,
uicere ſeniores, quibus ira patrum aduerſus temeritatẽ plebis certari nõ placuit. Vole-
ronem amplexa fauore plebs, proximis comitiis tribunum plebis creat in eum annum,

vrb.282. qui L.Pinarium,P.Furium COSS. habuit. contráq; omnium opinionẽ, qui eum ue- F
Oly. 77. xandis prioris anni conſulibus adminiſtratutum tribunatũ credebant, poſt publicam
cauſam priuato dolore habito, ne uerbo quidem uiolatis conſulibus rogationẽ tulit ad
populum,ut plebeij magiſtratus tributis comitiis fierent.Haud patua res ſub titulo pri-
ma ſpecie minime atroci ferebatur,ſed quæ patriciis omnẽ poteſtatem per cliẽtum ſuf-
fragia creandi quos uellẽt tribunos,auferret.Huic actioni gratiſsimæ plebi, cum ſum-
ma ui reſiſterent patres:nec quæ una uis ad reſiſtendum erat, ut intercederet aliquis ex
collegio,authoritate aut conſulum,aut principum adduci poſſet:res tamen ſuo ipſa mo
limine grauis,certaminibus in annum extrahitur.Plebs Volеronẽ trib.reficit.Patres ad
ultimum dimicationis rati rem uenturã, Ap.Claudium Appij filium, iam inde à pater-
nis certaminibus inuiſum infeſtúmq; plebi,conſulẽ faciunt.collega ei T. Quintius da-
tur.Principio ſtatim anni nihil prius q̃ de lege agebatur. ſed ut inuentor legis Volero, G
ſic Lectorius collega eius author cum recentior,tum acrior erat. ferocem faciebat belli
gloria ingens,quòd ætatis eius haud quiſquam manu prõptior erat. is cum Volero ni-
hil præterquã de lege loqueretur,inſectatione abſtinens COS. ipſe in accuſationẽ Ap-
pij,familiæq; ſuperbiſsimæ ac crudeliſsimæ in plebẽ Ro. exorſus, cum à patribus non
COS.ſed carnificẽ ad uexandam & lacerandam plebem creatũ eſſe contenderet,rudis
in militari homine lingua nõ ſuppetebat libertati animóque. itaq; deficiente oratione,
Quandoquidẽ nõ tam facilè loquor, inquit, Quirites,q̃ quod locutus ſum,præſto:cra-
ſtino die adeſte.ego hic aut in conſpectu ueſtro moriar,aut perferã legem. Occupãt tri-
buni templũ poſtero die. conſules nobilitáſq; ad impediendam legem in concione cõ-
ſiſtunt.ſummoueri Lectorius iubet,præterquam qui ſuffragiũ ineant.adoleſcentes no-
biles ſtabant nihil cedentes uiatori. tum ex his prehendi quoſdã Lectorius iubet.Cõſul H
Appius negare ius eſſe tribuno in quenquã,niſi in plebeium:non enim populi, ſed ple-
bis eum magiſtratũ eſſe:nec illum ipſum ſummouere pro imperio poſſe more maiorũ,
quia ita dicatur:Si uobis uidetur,diſcedite Quirites.Facilè & contẽptim de iure diſſerẽ-
do perturbare Lectorium poterat. Ardens igitur ira tribunus uiatorẽ mittit ad conſulẽ,
conſul lictorem ad tribunũ,priuatum eſſe clamitans,ſine imperio,ſine magiſtratu.uio-
latúſq; eſſet tribunus,ni & concio omnis atrox coorta pro tribuno in conſulem eſſet: &
concurſus hominũ in forum ex tota urbe concitatæ multitudinis fieret. ſuſtinebat ta-
men Appius pertinacia tantã tempeſtatem:certatúmq; haud incruento prælio foret,ni
Quintius COS.alter conſularibus negocio dato,ut collegam ui,ſi aliter nõ poſſent,de
foro abducerent:ipſe nunc plebẽ ſæuientem precibus leniſſet:nunc oraſſet tribunos, ut
concilium dimitterent:darent iræ ſpatium:non uim ſuam illis tempus adẽpturum, ſed I
conſilium uiribus additurum: & patres in populi, & cõſulem in patrum fore poteſtate.
Ægre ſedata ab Quintio plebs, multo ægrius conſul alter à patribus. Dimiſſo tandem
concilio plebis,ſenatum conſules habent.ubi cum timor atq; ira inuicem ſententias ua
riaſſent, quo magis ſpatio interpoſito ab impetu ad conſultandum aduocabantur, eo
plus abhorrebant à certatione animi:adeò ut Quintio gratias agerent,quòd eius opera
mitigata diſcordia eſſet.ab Appio petitur, ut tantam conſularem maieſtatem eſſe uel-
let, quanta in concordi ciuitate eſſe poſſet. dum tribuníque conſuléſque ad ſe quiſque
omnia trahant,nihil relictum eſſe uirium in medio.diſtractam laceratámque rempub.
per magiſtratus,magis quorum in manu ſit,quàm ut incolumis ſit,quæri. Appius con-
trà teſtari deos atque homines, rempub. prodi per metum ac deſeri: non conſulem ſe-
natui,ſed ſenatum conſuli deeſſe:grauiores accipi leges,quàm in Sacro monte acceptæ K
ſint. uictus tamen patrum cõnſenſu quieuit. lex ſilentio perfertur. Tum primùm tri-
butis comitiis creati tribuni ſunt. numero etiam additos tres,perinde ac duo antè fue-
rint,Piſo author eſt.nominat quoq; tribunos,Cn. Siccium,L. Numitorium,M. Duel-
lium,Sp. Icilium,L. Mecilium. Volſci tum Æquíque inter ſeditionem Romanam &
bellum coortum uaſtarant agros,ut ſiqua ſeceſsio plebis fieret, ad ſe receptum haberet.
cõpoſitis deinde rebus, caſtra retro mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio
Æqui prouincia euenit. Eadẽ in militia ſæuitia Appij,quæ domi,eſſe,eo liberior, quòd
ſine tribunitiis uinculis erat.odiſſe plebem plus quàm paterno odio,quòd ſe uictum ui-
debat ab ea. ſe unico conſule obiecto aduerſus tribunitiam poteſtatem, perlatam le-
gem

A gem eſſe, quam minore conatu, nequaquam tanto patrum, ſuperiores impedierint cõ- Vrb. 284
ſules. Hæc ira indignatióque ferocem animum ad uexandum ſæuo imperio exercitum Coſ. 77.
ſtimulabat. nec ulla ui domari poterat, tantum certamen animis imbiberant. ſegniter,
ocioſe, negligenter, contumaciter omnia agere. nec pudor nec metus coërcebat. ſi ci-
tius agi uellet agmen, tardius ſedulò incedere. ſi adhortator operis adeſſet, omnes ſua
ſponte motam remittere induſtriam. præſenti uultus demittere, tacite prætereuntem
execrari: ut inuictus ille odio plebeio animus interdũ moueretur, omni nequicquã acer
bitate prompta: nihil iam cum militibus ageret, à centurionibus corruptum exercitum
diceret: tribunos plebeios, cauillans interdũ & Volerones uocaret. Nihil eorum Volſci
neſciebant: inſtabántq; eo magis, ſperantes idem certamen animorũ aduerſus Appium
habiturum exercitum Romanum, quod aduerſus Fabium COS. habuiſſet. cæterùm
B multo Appio quàm Fabio uiolentior fuit: non enim uincere tantũ noluit, ut Fabianus
exercitus, ſed uinci uoluit. productus in aciẽ, turpi fuga petit caſtra: nec antè reſtitit, quàm
ſigna inferentem Volſcũ munimentis uidit, fœdámq; extremi agminis cædẽ. tum ex-
preſſa uis ad pugnandũ, ut uictor iã à uallo ſummoueretur hoſtis: ſatis tamen appareret,
capi tãtum caſtra militẽ Romanũ noluiſſe. alij gaudere ſua clade atq; ignominia. Qui-
bus nihil infractus ferox Appij animus, cum inſuper ſæuire uellet, concionémq; aduo-
caret: cõcurrunt ad eum legati tribuniq; monentes, ne utiq; experiri uellet imperiũ, cu-
ius uis omnis in conſenſu obedientiũ eſſet. negare uulgò milites ſe ad concionẽ ituros,
paſſímq; exaudiri uoces poſtulantiũ, ut caſtra ex Volſco agro moueantur: hoſtẽ uicto-
rem paulo antè propè in portis ac uallo fuiſſe, ingentíſq; mali non ſuſpicionẽ modò, ſed
apertam ſpeciẽ obuerſari ante oculos. Victus tandem (quandoquidẽ nihil præter tẽpus
C noxæ lucrarentur) remiſſa concione iter in ſequentẽ diem pronunciari cũ iuſsiſſet, pri-
ma luce claſsico ſignũ profectionis dedit. Cum maxime agmen è caſtris explicaretur,
Volſci ut eodẽ ſigno excitati, nouiſsimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tu-
multus, eo pauore ſignáq; & ordines turbauit, ut neq; imperia exaudiri, neq; inſtrui a-
cies poſſent. nemo ullius niſi fugæ memor, ita effuſo agmine per ſtragẽ corporũ armo-
rúmq; euaſere, ut prius hoſtis deſiſterẽt ſequi, quàm Romanus fugere. Tandẽ collectis ex diſ
ſipato curſu militibus, cõſul cum reuocando nequicquã ſuos perſecutus eſſet, in pacato
agro caſtra poſuit. aduocatáq; concione, inuectus haud falſò in proditorẽ exercitum mi
litaris diſciplinæ, deſertorẽ ſignorum, ubi ſigna, ubi arma eſſent, ſingulos rogitãs, iner-
mes milites, ſigno amiſſo ſigniferos, ad hoc centuriones duplicarióſq; qui reliquerant
ordines, uirgis cæſos ſecuri percuſsit. cætera multitudo ſorte decimus quiſq; ad ſuppli-
D ciũ lecti. Contra ea in Æquis inter conſulẽ ac militẽ comitate ac beneficiis certatũ eſt. &
natura Quintius erat lenior, & ſæuitia infelix collegæ, quo is magis gauderet ingenio
ſuo, effecerat. Huic tantæ concordiæ ducis exercitúſq; non auſi offerre ſe Æqui, uagari
populabundum hoſtem per agros paſsi. nec ullo antè bello latius inde actæ prędæ. ea o-
mnis militi data eſt. addebãtur & laudes, quibus haud minus quàm præmio gaudẽt mi-
litũ animi. Cùm duci, tum propter ducem patribus quoq; placatior exercitus rediit: ſibi
parentẽ, alteri exercitui dominum datum ab ſenatu memorans. Varia fortuna belli, a-
troci diſcordia domi foríſq; annũ exactum, inſignem maxime comitia tributa efficiũt:
res maior uictoria ſuſcepti certaminis quàm uſu. plus enim dignitatis comitiis ipſis de-
tractũ eſt, patribus ex concilio ſummouendis, quàm uirium aut plebi additũ, aut dem-
ptum patribus. Turbulentior inde annus excepit, L. Valerio, T. Æmylio COSS. tum
E propter certamina ordinum de lege agraria: tum propter iudicium Ap. Claudij. cui a-
cerrimo aduerſario legis, cauſámque poſſeſſorum publici agri tanquam tertio conſuli
ſuſtinenti, M. Duellius & Cn. Siccius diem dixere. Nunquã antè tam inuiſus plebi reus
ad iudicium uocatus populi eſt, plenus ſuarum, plenus paternarũ irarum. Patres quoq;
non temere pro ullo æque annixi ſunt: propugnatorem ſenatus, maieſtatíſque uindi-
cem ſuæ, ad omnes tribunitios plebeióſque oppoſitum tumultus, modum duntaxat in
certamine egreſſum, obiici iratę plebi. Vnus è patribus ipſe Ap. Claudius & tribunos &
plebẽ & ſuum iudicium pro nihilo habebat. illum non minæ plebis, non ſenatus preces
perpellere unquã potuere, non modò ut ueſtẽ mutaret, aut ſupplex prenſaret homines,
ſed ne ut ex conſueta quidẽ aſperitate orationis, cum ad populum agenda cauſa eſſet,

vrb. 285. Olym. 78. aliquid leniret, atq; ſummitteret. idem habitus oris, eadẽ contumacia in uultu, idem in F
oratione ſpiritus erat: adeò ut magna pars plebis Appiũ nõ minus reum timeret, quàm conſulem timuerat. Semel cauſam dixit, quo ſemper agere omnia ſolitus erat, accuſatorio ſpiritu: adeóq; conſtantia ſua & tribunos obſtupefecit, & plebem, ut diem ipſi ſua uoluntate producerent: trahi deinde rem ſinerent. haud ira multum interim temporis fuit: antè tamen quàm producta dies ueniret, morbo moritur. cuius laudationem cum tribuni plebis impedire conarentur, plebs fraudari ſolenni honore ſupremũ diem tanti uiri noluit: & laudationem tam ęquis auribus mortui audiuit, quàm uiui accuſationem audierat: & exequias frequẽs celebrauit. Eodem anno Valerius C O S. cum exercitu in Æquos profectus, cum hoſtẽ ad prælium elicere non poſſet, caſtra oppugnare eſt adortus. prohibuit fœda tempeſtas, cum grãdine ac tonitribus cœlo dececta. admirationem deinde auxit, ſigno receptui dato, adeò trãquilla ſerenitas reddita, ut uelut numine ali- G
quo defenſa caſtra oppugnare iterum religio fuerit. omnis ira belli ad populationẽ agri uertit. Alter conſul Æmylius in Sabinis bellũ geſſit. & ibi, quia hoſtis mœnibus ſe tenebat, uaſtati agri ſunt. Incendiis deinde non uillarum modò, ſed etiã uicorum, quibus frequenter habitabatur, Sabini exciti cum prædatoribus occurriſſent, ancipiti prælio digreſsi, poſtero die retulere caſtra in rutiora loca. id ſatis cõſuli uiſum, cur pro uicto relinqueret hoſtem, integro inde decedẽs bello. Inter hæc bella manente diſcordia domi,
T. Numitius Priſcus, A. Virginius C O S S. facti. Nõ ultrà uidebatur latura plebs dilationem agrariæ legis, ultimáq; uis parabatur, cũ Volſcos adeſſe, fumo ex incendiis uillarum, fugáq; agreſtium cognitum eſt. ea res maturã iam ſeditionem ac propè erũpentem repreſsit. Cõſules coacti extemplo ab ſenatu ad bellum, educta ex urbe iuuentute, tranquilliorem cæterã plebem fecerũt. Et hoſtes quidem nihil aliud quàm perfuſis ua- H
no timore Romanis, citato agmine abeunt. Numitius Antium aduerſus Volſcos, Virginius contra Æquos profectus. ibi ex inſidiis propè magna accepta clade, uirtus militum rem prolapſam negligentia conſulis, reſtituit. Melius in Volſcis imperatũ eſt. fuſi primo prælio hoſtes, fugáq; in urbem Antium, ut tum res erant, opulentiſsimam, acti. quã conſul oppugnare non auſus, Cenonem aliud oppidum nequaquã tam opulẽtum ab Antiatibus cepit. Dum Æqui Volſcíq; Romanos exercitus tenent, Sabini uſque ad portas urbis populantes inceſſere. deinde ipſi paucis pòſt diebus à duobus exercitibus, utroq; per iram conſule ingreſſo in fines, plus cladium quàm intulerant, acceperunt.

Extremo anno pacis aliquid fuit: ſed, ut ſemper aliâs, ſolicitæ certamine patrum & plebis. Irata plebs intereſſe conſularibus comitiis noluit: per patres clientéſq; patrum
conſules creati, T. Quintius, & Q. Seruilius. ſimilem annum priori cõſules habent, ſe- I
ditioſa initia, bello deinde externo tranquilla. Sabini Cruſtuminos cãpos citato agmine tranſgreſsi, cum cædes & incendium circum Anienem flumen feciſſent, à porta propè Collina mœnibúſque pulſi, ingentes tamen prædas hominum pecorúmque egêre. quos Seruilius C O S. infeſto exercitu inſecutus, ipſum quidem agmen adipiſci æquis locis non potuit: populationem adeò effuſe fecit, ut nihil bello intactum relinqueret, multiplicique capta præda rediret. Et in Volſcis reſpublica egregie geſta, tum ducis tũ militum opera. Primùm æquo cãpo ſignis collatis pugnatum, ingenti cæde utrinque, plurimo ſanguine. Et Romani, quia paucitas damno ſentiendo propior erat, gradũ retuliſſent, ni ſalubri mendacio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitãs, cõcitaſſet aciẽ. impetu facto, dum ſe putant uincere, uicere. Conſul metuens ne nimis inſtãdo re- K
nouaret certamẽ, ſignum receptui dedit. Intercеſſere pauci dies, uelut tacitis induciis utrinq; quiete ſumpta: per quos ingens uis hominũ ex omnibus Volſcis Æquíſq; populis in caſtra uenit, haud dubitãs, ſi ſenſerint, Romanos nocte abituros. itaq; tertia fere uigilia ad caſtra oppugnãda ueniũt. Quintius ſedato tumultu, quẽ terror ſubitus exciuerat, cũ manere in tentoriis quietum militem iuſsiſſet, Hernicorũ cohortem in ſtationẽ educit: cornicines tubicinéſq; in equos impoſitos canere ante uallum iubet, ſolicitúmque hoſtem ad lucem tenere. reliquũ noctis adeò tranquilla omnia in caſtris fuere, ut ſomni quoq; Romanis copia eſſet. Volſcos ſpecies armatorum peditum, quos & plures eſſe, & Romanos putabant: fremitus hinnitúſq; equorum, qui & inſueto ſedente equite, & inſuper aures agitante ſonitu, ſæuiebant, intentos uelut ad impetum hoſtium tenuit.

Vbi

A Vbi illuxit, Romanus integer, ſatiatuſque ſomno, productus in aciem, feſſum ſtando & uigiliis Volſcum primo impetu perculit: quanquam ceſſere magis, quàm pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant cliui, in quos poſt principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul ubi ad iniquum locum uentum eſt, ſiſtit aciem. miles ægre teneri, clamare & poſcere, ut perculſis inſtare liceat. Ferocius agũt equites circunfuſi ducibus: uociferantur ſe ante ſigna ituros. Dum cũctatur conſul uirtute militũ fretus, loco parum fidens: cõclamãt ſe ituros. clamorémq; res eſt ſecuta. fixis in terram pilis, quo leuiores in ardua euaderent, curſu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primũ impetũ miſſilibus telis, ſaxa obiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes: turbatoſq; ictibus crebris urget ex ſuperiore loco. Sic propè oneratum eſt ſiniſtrum Romanis cornu, ni referentibus iam gradum conſul increpando ſimul temeritatem, ſimul ignauiam, pudore me[illegible]m excuſſiſſet. re- *Vrb. 287.* *Oly. 78.*

B ſtitere primò obſtinatis animis. deinde ut obtinentes locũ uires ferebãt, audẽt ultro gradum inferre, & clamore renouato cõmouent aciẽ. tum rurſus impetu capto enituntur, atque exuperãt iniquitatẽ loci. iam propè erat ut in ſummũ cliui iugũ euaderẽt, cũ terga hoſtes dedere: effuſoq; curſu, penè agmine uno fugiẽtes ſequenteſq; caſtris incidêre. in eo pauore caſtra capiuntur. qui Volſcorũ effugere potuerunt, Antium petũt. Antiũ & Romanus exercitus ductus. paucos circunſeſſum dies deditur, nulla oppugnantium noua ui, ſed quòd iam inde ab infelici pugna, caſtriſq; amiſſis, ceciderant animi.

DECADIS PRIMÆ LIBER III.

C ANTIO capto T. Æmylius & Q. Fabius COSS. fuẽr. hic erat Fabius, qui unus extinctę ad Cremerã genti ſuperfuerat. Iam priore conſulatu Æmylius dandi agri plebi fuerat author. itaq; ſecũdo quoq; conſulatu eius & agrarii ſe in ſpem legis erexerant: & tribuni rem cõtra cõſules ſæpe tentatã, adiutore utiq; conſule obtineri poſſe rati, ſuſcipiũt: & cõſul manebat in ſententia ſua. poſſeſſores, & magna pars patrũ tribunitiis ſe iactare actionibus principẽ ciuitatis, & largiendo de alieno popularem fieri quærentes, totius inuidiã rei à tribunis in conſulem auerterant. atrox certamen aderat, ni Fabius conſilio neutri parti acerbo rem expediſſet. T. Quintii ductu & auſpicio agri capti priore anno aliquantũ à Volſcis eſſe, Antium propinquam, opportunam & maritimã urbẽ coloniã deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros iturã, ciuitatẽ in concordia fore. Hæc ſentẽ-

D tia accepta eſt. Triumuiros agro dãdo creat T. Quintium, A. Virginium, P. Furiũ. iuſſi nomina dare, qui agrum accipere uellent. Fecit ſtatim (ut fit) faſtidium copia: adeóque pauci nomina dedere, ut ad explendum numerum coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, quàm alibi accipere. Aequi à Q. Fabio (is eò cum exercitu uenerat) pacẽ petiere, irritamq; eam ipſi ſubita incurſione in agrũ Latinũ fecere. Q. Seruilius inſequenti anno (is enim cũ Sp. Poſthumio COS. fuit) in Aequos miſſus, in Latino agro ſtatiua habuit. intra caſtra quies neceſſaria morbo implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annum bellum eſt, Q. Fabio & T. Quintio COSS. Fabio extra ordinem, quia is uictor pacẽ Aequis dederat, ea prouincia data. Qui haud dubia ſpe profectus famam nominis ſui pacaturã Aequos, legatos in concilium gentis miſſos nunciare iuſſit, Q. Fabium COS. dicere, ſe ex Aequis pacẽ Romã

E tuliſſe, ab Roma Aequis bellum afferre, eadem dextra armata, quam pacatam illis antea dederat. quorum id perfidia & periurio fiat, deos nunc teſtes eſſe, mox fore ultores. ſe tamen, utcunque ſit, etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Aequos, quàm pati hoſtilia, malle. ſi pœniteat, tutum receptum ad expertã clementiam fore: ſin periurio gaudeant, diis magis iratis quàm hoſtibus geſturos bellum. Hæc dicta adeò nihil mouerũt quenquam, ut legati propè uiolati ſint, exercitúſque in Algidum aduerſus Romanos miſſus. Quæ ubi Romam ſunt nunciata, indignitas rei magis quàm periculum conſulem alterum ab urbe exciuit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtem acceſſere, acie inſtructa, ut confeſtim dimicarent. ſed cum fortè haud multũ diei ſupereſſet, unus ab ſtatione hoſtium exclamat: Oſtentare hoc eſt Romani, nõ gerere bellum. in noctẽ immi-

vrb.290. nentem aciem inſtruitis.longiore luce ad id certamen quod inſtat,nobis opus eſt. cra- F
Oly. 79. ſtino die oriente ſole redite in aciem:erit copia pugnãdi, ne timete, His uocibus irrita-
tus miles in diem poſterum in caſtra reducitur,longam uenite noctem ratus, quæ mo-
ram certamini faceret.tum quidẽ corpora cibo ſomnoq; curant.ubi illuxit poſtero die,
prior aliquanto conſtitit Romana acies, tandem & Æequi proceſſere. prælium fuit u-
trinque uehemens,quòd & Romanus miles ira odióq; pugnabat:& Æquos cõſcientia
contracti culpa periculi,& deſperatio futuræ ſibi poſtea fidei, ultima audere & experi-
ri cogebat.Non tamen ſuſtinuere aciẽ Romanam Aequi.pulſique,cum in fines ſuos ſe
recepiſſent,nihilo inclinatioribus ad pacem animis ferox multitudo increpare duces,
quòd in aciem,qua pugnandi arte Romanus excellat, commiſſa res ſit. Æquos popu-
lationibus incurſionibusq; meliores eſſe:& multas paſsim manus,quàm magnam mo
lem unius exercitus,rectius bella gerere : Relicto itaque caſtris præſidio, egreſsi tanto G
cum tumultu inuaſere fines Romanos,ut ad urbem quoque terrorem pertulerint. nec
opinata etiam res plus trepidationis fecit,quòd nihil minus q̃ ne uictus,ac propè in ca-
ſtris obſeſſus hoſtis memor populationis eſſet,timeri poterat. agreſteſq; pauidi incidẽ-
tes portis,non populationem,nec prædonũ paruas manus, ſed omnia uano augẽtes ti-
more,exercitus & legiones adeſſe hoſtium, & infeſto agmine ruere ad urbẽ clamabãt.
Ab his proximi audita incerta,eóq; uaniora ferre ad alios:curſus clamórq; uocantium
ad arma,haud multũ à pauore captæ urbis abeſſe.Fortè ab Algido Quintius COS. re-
dierat Romam:id remedium timori fuit:tumultúq; ſedato,uictos timeri increpans ho-
ſtes,præſidia portis impoſuit. uocato deinde ſenatu,cũ ex authoritate patrũ iuſtitio in-
dicto profectus ad tutandos fines eſſet, Q.Seruilio præfecto urbis relicto,hoſtẽ in agro
non inuenit.Ab altero conſule res geſta egregie eſt.qui quà uenturũ hoſtẽ ſciebat,gra- H
uem præda,eoque impeditiore agmine incedentem aggreſſus, funeſtam ei populatio-
nem fecit.pauci hoſtiũ euaſere ex inſidiis, præda omnis recepta eſt. Sic finem iuſtitio,
quod quatriduum fuit,reditus Quintii COS. in urbem fecit .Cenſus deinde actus, &
conditũ à Quintio luſtrũ. Cenſa ciuiũ capita centũ quatuor & XX millia CCXIIII
dicuntur,præter orbos orbáſq; . In Æquis nihil deinde memorabile actum. in oppida
ſua ſe recepere,uri ſua populari que paſsi. Conſul cum aliquoties per omnem hoſtium
agrum infeſto agmine populabundus iſſet,cum ingẽti laude prædaque Romam rediit.
Conſules inde Poſthumius Albus,Sp.Furius.Furios Fuſios ſcripſere quidam. id admo
neo,nequis immutationem uirorum ipſorum eſſe,quæ nominum eſt,putet.Haud du-
bium erat,quin cum Aequis alter conſulum bellum gereret. itaq; Aequi ab Ecetranis
Volſcis præſidiũ petiere.quo cupide oblato (adeò ciuitates hæ perpetuo in Romanos I
odio certauere)bellum ſumma ui parabatur. Sentiunt Hernici, & prædicũt Romanis,
Ecetranum ad Aequos deſciſſe.ſuſpecta & colonia Antiũ fuit,quòd magna uis homi-
num inde,cum oppidum captum eſſet,confugiſſet ad Aequos. iſque miles per bellum
Aequicum uel acerrimus fuit.Compulſis deinde in oppida Aequis,ea multitudo dila-
pſa cum Antium rediſſet, ſua ſponte iam infidos colonos Romanis abalienauit . Nec-
dum matura re,cũ defectionem parari delatũ ad ſenatum eſſet,datum negociũ eſt con-
ſulibus,ut principibus coloniæ Romam excitis, quærerent quídnam rei eſſet. qui cum
haud grauate ueniſſent,introducti à conſulibus ad ſenatum,ita reſponderunt ad inter-
rogata,ut magis ſuſpecti quàm uenerãt,dimitterentur.Bellum inde haud dubiũ habe-
ri.Sp.Furius conſulum alter,cui ea prouincia euenerat,profectus in Aequos Hernico-
rum in agro populabundum hoſtem inuenit:ignarusq; multitudinis,quia nuſquã uni- K
uerſa conſpecta fuerat,imparem copiis exercitũ temere pugnæ cõmiſit.primo cõcurſu
pulſus,ſe in caſtra recepit . neque is finis periculi fuit. nanque & proxima nocte & po-
ſtero die tanta ui caſtra ſunt circunſeſſa atque oppugnata, ut ne nuncius quidem inde
mitti Romam poſſet.Hernici & male pugnatum,& conſulem exercitumque obſideri,
nunciauerunt:tantumque terrorem incuſſere patribus, ut(quæ forma ſenatuſconſulti
ultimæ ſemper neceſsitatis habita eſt) Poſthumio alteri conſulum negocium daretur,
uideret nequid reſpublica detrimẽti caperet.Ipſum conſulẽ Romæ manere ad conſcri-
bendos omnes qui arma ferre poſſent,optimum uiſum eſt:proconſulem T.Quintium
ſubſidio caſtris cũ ſociali exercitu mitti.ad eum explendũ Latini Herniciq;, & colonia

A Antium dare Quintio ſubitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iuſsi. vrb. 291.
Multi per eos dies motus, multique impetus hinc atque illinc facti, quia ſuperāte mul- Oly. 79.
titudine hoſtes carpere multifariā uires Romanas ut non ſuffecturas ad omnia, aggreſ-
ſi ſunt. ſimul caſtra oppugnabantur, ſimul pars exercitus ad populandum agrū Roma-
num miſſa, urbemque ipſam, ſiqua fortuna daret, tentādam. L. Valerius ad præſidium
urbis relictus: conſul Poſthumius ad arcendas populationes finium miſſus. nihil remiſ-
ſum ab ulla parte curæ aut laboris. uigiliæ in urbe, ſtationes ante portas, præſidiáque in
muris diſpoſita: & quod neceſſe erat in tanto tumultu, iuſtitium per aliquot dies ſerua-
tum. Interim in caſtris Furius C O S. cum primò quietus obſidionem paſſus eſſet, in in-
cautum hoſtem decumana porta erupit: & cū perſequi poſſet, metu ſubſtitit, nequa ex
parte altera in caſtra uis fieret. Furium legatum (frater idem conſulis erat) lōgius extu-
B lit curſus: nec ſuos ille redeuntes perſequēdi ſtudio, neq; hoſtium ab tergo incurſum ui-
dit. ita excluſus multis ſæpe fruſtra conatibus captis, ut uiam ſibi ad caſtra faceret, acri-
ter dimicans cecidit. Et cōſul nuncio circumuenti fratris conuerſus ad pugnam, dum ſe
temere magis quàm ſatis caute in mediam dimicationē infert, uulnere accepto, ęgre ab
circunſtantibus ereptus, & ſuorum animos turbauit, & ferociores hoſtes fecit: qui cęde
legati, & cōſulis uulnere accenſi, nulla deinde ui ſuſtineri potuere, cum compulſi in ca-
ſtra Romani ruſus obſiderentur, nec ſpę nec uiribus pares: uenisſetq; in periculū ſum-
mà rerum, nī T. Quintius peregrinis copiis cum Latino Hernicóq; exercitu ſubueniſ-
ſet. is intentos in caſtra Romana Aequos, legatíq; caput ferociter oſtentantes ab tergo
adortus, ſimul ad ſignū à ſe procul editum ex caſtris eruptione facta, magnā uim hoſtiū
circumuenit. Minor cædes, fuga effuſior Aequorum in agro fuit Romano. in quos pala-
C tos prædā agentes Poſthumius aliquot locis, quibus opportuna impoſuerat præſidia,
impetum dedit. ij uagi diſsipato agmine fugiētes, in Quintium uictorē cum ſaucio con
ſule reuertētem incidêre. Tum cōſularis exercitus egregia pugna cōſulis uulnus, legati
& cohortiū ultus eſt cędem. Magnæ clades ultro citroq; illis diebus & illatæ, & acceptę.
difficile ad fidem eſt in tam antiqua re, quot pugnauerint ceciderı́ntue, exacto affirma-
re numero: audet tamē Antias Valerius cōcipere ſummas, Romanos cecidiſſe in Her-
nico agro V. Mil. ac CCC. Ex prædatoribus Aequorū, qui populabundi in finibus Ro-
manis uagabātur, ab A. Poſthumio C O S. duo millia & CCCC cæſos: cæterā multitu-
dinē prædā agentē quæ inciderit in Quintiū, nequaquā pari defunctā eſſe cæde: inter-
fecta inde quatuor millia, & exequēdo ſubtiliter numerum, CC ait & XXX. Inde Ro-
mā reditum eſt, iuſtitium remiſſum eſt. Cœlū uiſum eſt ardere plurimo igni, portētá-
D que alia aut obuerſata oculis, aut uanas exterritis oſtētauere ſpecies. His auertendis ter-
roribus in triduum ferię indictæ, per quas omnia delubra pacē deûm expoſcentiū uiro-
rum mulierumq; turba implebātur. Cohortes inde Latinæ Hernicæq;, ab ſenatu gra
tiis ob impigrā militiam actis, remiſſæ domos. Antiates mille milites, quia ſerum auxi-
lium poſt prœliū uenerant, propè cum ignominia dimiſsi. Comitia inde habita. crea-
ti cōſules L. Ebutius, P. ſeruilius, calendis Sextilibus, ut tunc principiū anni agebatur,
cōſulatum ineunt. Graue tēpus, & fortè annus peſtilēs erat urbi agríſq;, nec hominibus
magis q̄ pecori. & auxere uim morbi terrores populationis, pecoribus agreſtibúſque in
urbē acceptis. ea colluuio miſtorum omnis generis animātium, & odore inſolito urba-
nos, & agreſtem cōfertum in arcta tecta æſtu ac uigiliis angebat: miniſteriáq; inuicem
ac cōtagio ipſa uulgabant morbos. Vix inſtātes ſuſtinētibus clades repentè legati Her-
E nici nunciant, in agro ſuo Aequos Volſcóſq; cōiunctis copiis caſtra poſuiſſe, inde ingē-
ti exercitu fines ſuos depopulari. præterquam ꝙ infrequens ſenatus indicio erat ſociis,
afflictam ciuitatem peſtilentia eſſe: mœſtum etiā reſpōſum tulere, ut per ſe ipſi Hernici
cum Latinis res ſuas tutarētur: urbem Romanā ſubita deûm ira morbo populari. ſiqua
eius mali quies ueniat, ut anno antè, ut ſemper aliàs, ſociis opem laturos. Diſceſſere ſo-
cii, pro triſti nuncio triſtiorē domum referentes: quippe quibus per ſe ſuſtinendum bel-
lum erat, quod uix Romanis fulti uiribus ſuſtinuiſſent. Non diutius ſe in Hernico ho-
ſtis continuit. pergit inde infeſtus in agros Romanos, etiam ſine belli iniuria uaſtatos.
Vbi cum obuius nemo ne inermis quidem fieret, perq; omnia non præſidiis modò de-
ſerta, ſed etiā cultu agreſti, tranſirent: peruenere ad tertium lapidem Gabina uia. Mor-

Vrb. 292. tius Ebutius erat Romanus cõſul, collega eius Seruilius exigua in ſpe trahebat animã: F
Oly. 79. affecti pleriq; principum, patrum maior pars, militaris fere ætas omnis: ut nõ modò ad
expeditiones quas in tanto tumultu res poſcebat, ſed uix ad quietas ſtationes uiribus
ſufficerent. munus uigiliarũ ſenatores, qui per ætatem ac ualetudinem poterant, per ſe
ipſi obibant: circuitio ac cura ædiliũ plebis erat: ad eos ſumma rerum, ac maieſtas con-
ſularis imperij uenerat. Deſerta omnia ſine capite, ſine uiribus, dij præſides, ac fortuna
urbis tutata eſt: quæ Volſcis Aequíſque prædonum potius mentem quàm hoſtium de-
dit. adeò enim nulla ſpes non potiundi modò, ſed ne adeũdi quidem Romana mœnia
animos eorum cepit: tectáque procul uiſa, atq; imminentes tumuli auertêre mẽtes eo-
rum: ut totis paſsim caſtris fremitu orto, quid in uaſto ac deſerto agro, inter tabẽ peco-
rum hominumq;, deſides ſine præda tempus tererent, cum integra loca, Thuſculanum
agrum opimum copiis petere poſſent? ſigna repentè conuellerent; tranſuerſisq; itineri- G
bus per Labicanos agros in Thuſculanos colles trãſirent. eò uis omnis tempeſtáſq; belli
conuerſa eſt. Interim Hernici Latiniq; pudore etiam, non miſericordia ſolùm moti, ſi
nec obſtitiſſent cõmunibus hoſtibus infeſto agmine Romanam urbem petentibus, nec
opem ullam obſeſsis ſociis ferrent, coniuncto exercitu Romam pergunt. ubi cũ hoſtes
non inueniſſent, ſecuti famã ac ueſtigia, obuij fiunt deſcẽdentibus à Thuſculano in Al-
banã uallem. ibi haudquaquã æquo prælio pugnatum eſt: fidéſq; ſua ſociis parum felix
in præſentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo ſtrages, quàm quanta ferro ſociorũ fa-
cta erat. Cõſul qui unus ſupererat, moritur. mortui & alij clari uiri, M. Valerius, T. Vir-
ginius Rutilius, augures: Ser. Sulpitius, Curio maximus. & per ignota capita latè uaga-
ta eſt uis morbi: inopsq; ſenatus auxilij humani, ad deos populum ac uota uertit. iuſsi
cũ coniugibus ac liberis ſupplicatum ire, pacemq; expoſcere deûm. ad id quod ſua quẽ- H
que mala cogebant, authoritate publica euocati, omnia delubra implent. ſtratæ paſsim
matres crinibus tẽpla uerrentes, ueniã irarum cœleſtium, finemq; peſti expoſcunt. Inde
paulatim ſeu pace deûm impetrata, ſeu grauiore tempore anni iã circunacto, defuncta
morbis corpora ſalubriora eſſe incipere: uerſisq; animis iam ad publicam curã, cum ali-
quot interregna exiſſent: P. Valerius Publicola tertio die q̃ interregnum inierat, cõſu-
les creat L. Lucretium Tricipitinũ, & T. Veturium Geminum, ſiue ille Vetuſius fuit.
Ante diem III idus ſextiles conſulatum ineunt, iã ſatis ualida ciuitate, ut non ſolũ ar-
cere bellum, ſed ultro etiã inferre poſſet. Igitur nũciantibus Hernicis, in fines ſuos tran-
ſcendiſſe hoſtes, impigre promiſſum auxiliũ. duo conſulares exercitus ſcripti. Veturius
miſſus in Volſcos ad bellum ultro inferendũ. Tricipitinus populationibus arcendis ſo-
ciorum agro oppoſitus, non ultrà q̃ in Hernicos procedit. Veturius primo prælio hoſtes I
fundit fugatq;. Lucretium, dum in Hernicis ſedet, prædonũ agmen fefellit, ſupra mon
tes Prænestinos ductum. inde dimiſſum in cãpos, uaſtauere agros, Præneſtinum Gabi-
numq;: ex Gabino in Thuſculanos flexere colles. urbi quoq; Romæ ingẽs præbitus ter-
ror, magis in re ſubita, q̃ quòd ad arcendam uim parum uirium eſſet. Q. Fabius præe-
rat urbi. is armata iuuentute, diſpoſitíſq; præſidiis tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaq;
hoſtes præda ex proximis locis rapta, appropinquare urbi non auſi, cum circũacto ag-
mine redirent, quãto longius ab urbe hoſtiũ abſcederent, eo ſolutiore cura in Lucretiũ
incidunt conſulem, iam antè exploratis itineribus ſuis inſtructum, & ad certamen intẽ-
rum. Igitur præparatis animis repentino pauore perculſos adorti, aliquanto pauciores
multitudinem ingentem fundunt fugantque: & compulſos in cauas ualles, cum exitus
haud in facili eſſent, circunueniunt. ibi Volſcum nomen propè deletum eſt. XIII millia K
CCCCLXX cecidiſſe in acie ac fuga, M. CCL uiuos captos, ſigna XXVII militaria
relata, in quibuſdã annalibus inuenio. ubi etſi adiectũ aliquid numero ſit, magna certe
cędes fuit. Victor conſul ingenti præda potitus, eadem in ſtatiua rediit. tum cõſules ca-
ſtra coniungunt. & Volſci Aequiq; afflictas uires ſuas in unum cõtulere. Tertia illa pu-
gna eo anno fuit. eadem fortuna uictoriam dedit. fuſis hoſtibus etiam caſtra capta. Sic
res Romana in antiquum ſtatum rediit: ſecundæque belli res extemplo urbanos motus
excitauerunt. C. Terentillus Arſa tribunus plebis eo anno fuit. is cõſulibus abſentibus
ratus locum tribunitiis actionibus datũ, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem
criminatus, maxime in conſulare imperium tanquam nimiũ, nec tolerabile liberæ ci-
uitati,

A uitati,inuehebatur. nomine enim tantum minus inuidioſum, re ipſa propè atrocius q̃ Vrb. 293.
regiũ eſſe.quippe duos pro uno dominos acceptos immoderata,infinita poteſtate: qui Oly. 80.
ſoluti atq; effrenati ipſi,omneis metus legum, omniáq; ſupplicia uerterent in plebem.
quæ ne æterna illis licẽtia ſit, legem ſe promulgaturum, ut quinque uiri creentur legi-
bus de imperio conſulari ſcribendis.quod populus in ſe ius dederit,eo conſulẽ uſurum:
non ipſos libidinem ac licentiã ſuam pro lege habituros. Qua promulgata lege, cũ ti-
merent patres ne abſentibus conſulibus iugum acciperent,ſenatus à præfecto urbis Q.
Fabio uocatur.qui adeò atrociter in rogationem latoremq; ipſum eſt inuectus, ut nihil
ſi ambo conſules infeſti circunſtarent tribunum, relictum minatum atque terroris ſit.
Inſidiatum eum,& tempore capto adortum rempublicam.ſi quem ſimilem eius priore
anno inter morbum bellumq; irati dij tribunum dediſſent, non potuiſſe ſiſti. mortuis
B duobus conſulibus, iacente ægra ciuitate in colluuione omnium rerum, ad tollẽdum è
repub.cõſulare imperium,laturum leges fuiſſe ducem Volſcis Æquíſq; ad oppugnan-
dam urbem futurum.Quid tandem illi non licere?ſiquid conſules ſuperbe in aliquẽ ci-
uium, aut crudeliter fecerint,diẽ dicere: accuſare his ipſis iudicibus, quorũ in aliquem
ſæuitum ſit. nõ illum cõſulare imperium, ſed tribunitiam poteſtatem inuiſam, intole-
randamq; facere:quam pacatam reconciliatamq; patribus deintegro in antiqua redigi
» mala.neque illum ſe deprecari quo minus pergat ut cœperit. Vos,inquit Fabius,cæteri
» tribuni oramus,ut primum omnium cogitetis, poteſtatem iſtam ad ſingulorũ auxiliũ,
» non ad perniciem uniuerſorum cõparatam eſſe: tribunos plebis uos creatos, nõ hoſtes
» patribus. nobis miſerum,inuidioſum uobis eſt,deſertam rempublicã inuadi. nõ ius ue-
» ſtrum,ſed inuidiam minueritis.agite cum collega, ut rem integrã in aduentum conſu-
C lum differat.ne Æqui quidem ac Volſci morbo abſumptis priore anno cõſulibus,cru-
» deli ſuperbóq; nobis bello inſtitere. Agunt cum Terẽtillo tribuni:dilatáq; in ſpeciem
actione,re ipſa ſublata,conſules extemplo accerſiti.Lucretius cum ingenti præda,ma-
iore multo gloria redit. & auget gloriam adueniens expoſita omni in campo Martio
præda,ut ſuum quiſq; per triduũ cognitum abduceret. reliqua uendita,quibus domini
non extitere.Debebatur omnium cõſenſu conſuli triumphus:ſed dilata res eſt,tribuno
de lege agente.id antiquius cõſuli fuit. Iactata per aliquot dies tum in ſenatu res, tũ ad
populum eſt. ceſsit ad ultimum maieſtati cõſulis tribunus,& deſtitit. Tum imperatori
exercituiq; honos ſuus redditus. Triumphauit de Volſcis Æquíſq;, triumphantem ſe-
cutæ ſuæ legiones. Alteri cõſuli datum,ut ouãs ſine militibus urbem iniret. Anno de-
inde inſequenti lex Terentilla ab toto relata collegio,nouos aggreſſa cõſules eſt.erant
D cõſules P. Volumnius, Ser. Sulpitius. Eo anno cœlũ ardere uiſum,terra ingenti cõcuſſa »
motu eſt.bouem locutã,cui rei priore anno fides non fuerat,creditum. Inter alia prodi-
gia & carne pluit: quem imbrem ingens numerus auium interuolitãdo rapuiſſe fertur:
quod intercidit, ſparſum ita iacuiſſe per aliquot dies, ut nihil odor mutaret. Libri per
duumuiros ſacrorũ aditi. pericula à conuentu alienigenarum prædicta, ne qui in loca
ſumma urbis impetus cædéſque inde fierent. inter cætera monitum, ut ſeditionibus
abſtineretur. Id factum ad impediendã legem tribuni criminabantur, ingenſq; aderat
certamen. Ecce(ut idem in ſingulos annos orbis uolueretur) Hernici nunciant, Vol-
ſcos & Æquos,etſi acciſæ res ſint, reficere exercitus: Antij ſummã rei poſitam, Ecetræ
Antiates colonos palàm cõcilia facere: id caput,eas uires belli eſſe. Vt hęc dicta in ſena-
tu ſunt, delectus edicitur.cõſules belli adminiſtrationẽ inter ſe diſpartiri iuſsi: alteri ut
E Volſci,alteri ut Æqui prouincia eſſet. Tribuni corã in foro perſonare, fabulam cõpo-
ſitam Volſci belli, Hernicos ad partes paratos.iam ne uirtute quidem premi libertatem
populi Ro.ſed arte eludi. quia occidione propè occiſos Volſcos & Æquos mouere ſua
ſponte arma poſſe,iã fides abierit,nouos hoſtes quæri.coloniam fidam propinquã infa-
mem fieri. bellũ innoxiis Antiatibus indici, geri cũ plebe Romana, quam oneratã ar-
mis ex urbe præcipiti agmine acturi eſſent, exilio & relegatione ciuium ulciſcẽtes tri-
bunos.ſic ne quid aliud actum putent,uictã legem eſſe: niſi dum integra res ſit,dum do-
mi,dum togati ſint,caueant ne poſſeſsione urbis pellãtur,ne iugum accipiãt: ſi animus
ſit,nõ defore auxilium.cõſentire omnes tribunos,nullum terrorem externum,nullum
periculum eſſe.cauiſſe deos priore anno,ut tutò libertas defendi poſſet. Hæc tribuni.

vrb. 293. At ex parte altera conſules in cõſpectu eorum poſitis ſellis delectũ habebant. eò decur- F
oly. 80. runt tribuni, concionemq; ſecum trahunt. citati pauci, uelut rei experiundæ cauſa: &
ſtatim uis coorta. quẽcunque lictor iuſſu cõſulis prehendiſſet, tribunus mitti iubebat.
neq; ſuum cuiq; ius modum faciebat: ſed uirium ſpe, ſed manu obtinendũ erat quod in-
tenderes. quẽadmodũ ſe tribuni geſsiſſent in prohibendo delectu: ſic patres in lege quæ
per omneis comitiales dies ferebatur, impediẽda gerebant. Initium erat rixæ, cum diſ-
cedere populũ iuſsiſſent tribuni, ꝙ patres ſe ſummoueri haud ſinebãt. nec fere ſeniores
rei intererant: quippe quæ non conſilio regenda, ſed permiſſa temeritati audaciæq; eſ-
ſet. multum & conſules ſe abſtinebant, ne cui in colluuione rerum maieſtatem ſuã con-
tumeliæ offerrent. Cæſo erat Quintius, ferox iuuenis quà nobilitate gentis, quà corpo-
ris magnitudine ac uiribus. ad ea munera data à diis, & ipſe addiderat multa belli de-
cora, facundiamq; in foro, ut nemo non lingua, nõ manu promptior in ciuitate habe- G
retur. Hic cum in medio patrum agmine conſtitiſſet, eminens inter alios, uelut omnes
dictaturas conſulatúſq; gerens in uoce ac uiribus ſuis, unus impetus tribunitios popu-
laréſq; procellas ſuſtinebat. hoc duce ſæpe pulſi foro tribuni, fuſa ac fugata plebs eſt. qui
obuius fuerat, mulctatus nudatúſq; abibat: ut ſatis appareret, ſi ſic agi liceret, uictã le-
gẽ eſſe. Tum propè iã perculſis aliis tribunis, A. Virginius ex collegio unus Cæſoni ca-
pitis diẽ dicit. atrox ingenium accẽderat eo facto magis q̃ conterruerat. eo acrius ob-
ſtare legi, agitare plebẽ, tribunos uelut iuſto perſequi bello. accuſator pati reum ruere,
inuidiæq; flammã, ac materiam criminibus ſuis ſuggerere: legẽ interim non tã ad ſpem
perferendi, q̃ ad laceſſendam Cæſonis temeritatem ferre. Ibi multa ſæpe ab iuuentute
inconſulte dicta factáq;, in unius Cæſonis ſuſpectum incidunt ingenium: tamẽ legi re-
ſiſtebatur. Et A. Virginius idẽtidem plebi: Ecquid ſentitis iam uos Quirites, Cæſonem H
ſimul ciuem, & legem quam cupitis, habere non poſſe? quanquam quid ego legem lo-
quor? libertati obſtat, omnes Tarquinios ſuperbia exuperat. expectate dum conſul aut
dictator fiat, quẽ priuatum uiribus & audacia regnantem uidetis. Aſſentiebantur mul-
ti, pulſatos ſe querentes: & tribunum ad rem peragendam ultro incitabant. Iam aderat
iudicio dies, apparebatque uulgò homines in damnatione Cæſonis libertatẽ agi crede-
re. tum demum coactus cum multa indignitate prenſabat ſingulos. ſequebantur neceſ-
ſarii, principes ciuitatis. T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat, cũ multa re-
ferret ſua familiæq; decora, affirmabat neq; in Quintia gente, neque in ciuitate Roma-
na tantam indolem tam maturæ uirtutis unquã extitiſſe. ſuum primum militem fuiſſe,
ſe ſæpe uidẽte pugnaſſe in hoſtem. Sp. Furius miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eũ in
dubiis ſuis rebus ueniſſe ſubſidio. neminem unum eſſe, cuius magis opera putet rẽpu- I
blicam reſtitutam. L. Lucretius Cos. anni prioris recenti gloria nitens, ſuas laudes par-
ticipare cũ Cęſone, memorare pugnas, referre egregia facinora, nũc in expeditionibus,
nũc in acie. ſuadere & monere, Iuuenẽ egregium, inſtructum naturæ fortunę omnibus
bonis, maximum momentum rerum eius ciuitatis in quancunq; ueniſſet, ſuum q̃ alie-
num mallent ciuem eſſe. quod offendat in eo, feruorem & audaciã, ætatem quotidie au
ferre. quod deſideretur conſiliũ, id in dies creſcere. ſeneſcentibus uitiis, matureſcẽte uir-
tute, ſinerent tantũ uirum ſenem in ciuitate fieri. Pater inter hos L. Quintius, cui Cin-
cinnato cognomen erat, nõ iterando laudes, ne cumularet inuidiam, ſed ueniam errori
atq; adoleſcentiæ petendo, ſibi, qui nõ dicto, non facto quenquam offendiſſet, ut cõdo-
narẽt filium, orabat. Sed alii auerſabantur preces, aut uerecundia, aut metu: alij ſe ſuóſ-
que mulctatos querentes, atroci reſponſo iudicium ſuum præferebãt. Premebat reum, K
præter uulgatam inuidiam, crimen unũ, quòd M. Volſcius Fictor, qui ante aliquot an-
nos tribunus plebis fuerat, teſtis extiterat, ſe haud multo pòſt q̃ peſtilentia in urbe fue-
rat, in iuuentutem graſſantẽ in Suburra incidiſſe. ibi rixam natam eſſe, fratremq; ſuum
maiorem natu, necdum ex morbo ſatis ualidum pugno ictum à Cęſone cecidiſſe ſemi-
animem: inter manus domum ablatum: mortuumq; inde arbitrari. nec ſibi rem exequi
tam atrocem per cõſules ſuperiorum annorum licuiſſe. Hæc Volſcio clamitante adeò
concitati homines ſunt, ut haud multum abfuerit, quin impetu populi Cæſo interiret.
Virginius arripi iubet hominem, & in uincula duci. patricij ui contra uim reſiſtunt. T.
Quintius clamitat, cui rei capitalis dies dicta ſit, & de quo futurũ propediem iudicium,
eum

A cum indemnatum indiĉta cauſa non debere uiolari. Tribunus ſupplicium negat ſum- *Vrb. 294.*
pturum ſe de indemnato, ſeruaturum tamen in uinculis eſſe ad iudicij diem: ut qui ho- *Oly. 80.*
minem necauerit, de eo ſupplicij ſumendi copia populo Ro. fiat. Appellati tribuni me-
dio decreto ius auxilij ſui expediunt: in uincla conijci uetãt: ſiſti reum, pecuniamq́; niſi
ſiſtatur, populo promitti, placere pronunciant. ſummã pecuniæ quantam æquum eſſet
promitti, ueniebat in dubium. id ad ſenatum reiicitur. reus, dum conſulerentur patres,
retentus in publico eſt. uades dare placuit. unum uadem III Mil. æris obligarunt. quot
darentur, permiſſum tribunis eſt. decem finierũt. tot uadibus accuſator uadatus eſt reũ.
Hic primus uades publicos dedit. Dimiſſus è foro, noĉte proxima iuſſu conſulũ in Thu
ſcos in exilium abiit. Iudicij die cum excuſaretur ſolũ uertiſſe exilii cauſa, nihilo mi-
nus Virginio comitia habẽte collegæ appellati dimiſere conciliũ, pecunia à patre exa-
B ĉta crudeliter, ut diuenditis omnibus bonis, aliquãdiu trans Tyberim ueluti relegatus
deuio quodã in tugurio uiueret. Hoc iudicium, & promulgata lex exercuit ciuitatem.
ab externis armis ocium fuit. cũ uelut uiĉtores tribuni perculſis patribus Cæſonis exi-
lio, propè perlatam eſſe crederent legem, & quod ad ſeniores patrum pertineret, ceſsiſ-
ſent poſſeſsione reipublicæ: iuniores, id maxime quod Cæſonis ſodaliũ fuit, auxere iras
in plebem, non minuerũt animos, ſed ibi plurimum profeĉtũ eſt, quòd modo quodam
temperauere impetus ſuos. Cum primò poſt Cæſonis exilium lex cœpta ferri eſt, inſtru
ĉti paratíque cum ingenti clientium exercitu ſic tribunos, ubi primùm ſummonentes
præbuere cauſam, adorti ſunt, ut nemo unus inde præcipuum quicquam gloriæ domũ
inuidię ue ferret, mille pro uno Cęſones extitiſſe plebes quereretur. Mediis diebus, qui-
bus tribuni de lege non agerent, nihil eiſdem illis placidius aut quietius erat. benigne
C ſalutare, alloqui plebis homines, domum inuitare, adeſſe in foro, tribunos ipſos cætera
pati ſine interpellatione concilia habere, nunquã ulli neque publice neq; priuatim tru-
ces eſſe, niſi cum de lege agi cœptum eſſet: alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera mo
dò tribuni trãquille peregere, ſed refeĉti quoq; in inſequẽtem annum, ne uoce quidem
incõmoda, nedum ut ulla uis fieret, paulatim permulcendo, traĉtandóq; manſuefece-
rant plebẽ. His per totum annum artibus lex eluſa eſt. Accipiũt ciuitatem placidiorem
cõſules C. Claudius Appij filius, & P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attu
lerat. legis ferendæ aut accipiẽdæ cura ciuitatem tenebat. Quantum iuniores patrum
plebi ſe magis inſinuabant, eo acrius cõtrà tribuni tendebãt, ut plebi ſuſpeĉtos eos cri-
minando facerent. coniurationem faĉtã, Cæſonem Romæ eſſe, interficiendorũ tribu-
norum, trucidandæ plebis conſilia inita. id negocij datum ab ſenioribus patrum, ut iu-
D uentus tribunitiã poteſtatẽ è republica tolleret, formáq; eadem ciuitatis eſſet, quæ ante
Sacrum montem occupatum fuerat. Et ab Volſcis & Æquis ſtatum iã ac propè ſolẽne
in ſingulos annos bellum timebatur, propiúſq; aliud nouum malum nec opinatò exor
tum. Exules, ſeruíq; ad quatuor millia hominum, & quingenti, duce Ap. Herdonio Sa-
bino noĉte Capitoliũ atque arcem occupauere. confeſtim in arce faĉta cædes eorũ, qui
cõiurare & ſimul capere arma noluerant, alii inter tumultum præcipites pauore in fo-
rum deuolant. alternæ uoces, ad Arma, &, Hoſtes in urbe ſunt, audiebantur. cõſules &
armare plebem, & inermem pati timebant, incerti quod malum repentinũ, externum,
an inteſtinum, ab odio plebis, an ab ſeruili fraude urbem inuaſiſſet. ſedabant tumultus,
ſedando interdum mouebant. nec enim poterat pauida & conſternata multitudo regi
imperio. dant tamen arma, non uulgo, tantũ ut in incerto hoſte, præſidium ſatis fidũ ad
E omnia eſſet. ſoliciti reliquum noĉtis, incertíq; qui homines, quãtus numerus hoſtium
eſſet, in ſtationibus diſponendis ad opportuna omnia urbis loca egêre. Lux deinde ape
ruit bellum, ducemq́; belli. ſeruos ad libertatem Ap. Herdonius ex Capitolio uocabat.
ſe miſerrimi cuiuſque ſuſcepiſſe cauſam, ut exules iniuria pulſos in patriam reduceret,
& ſeruitutis graue iugum demeret. id malle populo Ro. authore fieri. ſi ibi ſpes non ſit,
ſe Volſcos & Aequos, & omnia extrema tentaturum & conciraturũ. Dilucere res ma-
gis patribus atque conſulibus. præter ea tamen quæ denunciabantur, ne Veientiũ, neu
Sabinorum id conſilium eſſet, timere: & cum tantũ in urbe hoſtium eſſet, mox Sabinæ
Hetruſcæque legiones ex compoſito adeſſent: tum æterni hoſtes Volſci & Aequi non
ad populandos, ut antè, fines, ſed ad urbem ut ex parte captam uenirent. Multi & uarii

vrb.294 timores.inter cæteros imminebat terror ſeruilis, ne ſuus cuiq; domi hoſtis eſſet, cui nec F
Oly. 80. credere,nec non credendo, ne infeſtior fieret,fidem abrogare, ſatis erat tutum. uixque
concordia ſiſti uidebatur poſſe. tantum ſuperantibus aliis ac emergẽtibus malis, nemo
tribunos aut plebem timebat: manſuetum id malum, & per aliorum quietem malorũ
ſemper exoriens,tumq́; eſſe peregrino terrore ſopitũ uidebatur. at id propè unum ma-
xime inclinatis rebus incubuit. tantus enim tribunos furor tenuit,ut non bellũ, ſed ua-
nam imaginẽ belli ad auertendos ab legis cura plebis animos Capitolium inſediſſe con
tenderent:patriciorum hoſpites clienteſq;,ſi perlata lege fruſtra tumultuatos eſſe ſe ſen
tiant,maiore q̃ uenerint ſilentio abituros. Concilium inde legi perferẽdæ habere, auo-
cato populo ab armis.Senatũ interim cõſules habent, alio ſe maiore à tribunis metu o-
ſtẽdente,q̃ quem nocturnus hoſtis intulerat. Poſtquam arma poni, & diſcedere homi-
nes ab ſtationibus nunciatum eſt:P. Valerius,collega ſenatũ retinente,ſe ex curia pro- G
» ripit,inde in templũ ad tribunos uenit. ¶Quid hoc rei eſt,inquit,tribuni? Ap.Herdonij
» ductu & auſpicio rempublicam euerſuri eſtis?tam felix uobis corrumpẽdis fuit,qui ſer-
» uitia non commouit author?cum hoſtes ſupra caput ſint, diſcedi ab armis, legéſq; ferri
» placet? Inde ad multitudinem oratione uerſa, ſi uos urbis Quirites, ſi ueſtri nulla cura
» tãgit,at uos ueremini deos ueſtros ab hoſtibus captos. Iupiter optimus maximus, Iuno
» regina,& Minerua,alij dij deæq́; obſidentur:caſtra ſeruorũ publicos ueſtros penates te-
» nent.hæc nobis forma ſanæ ciuitatis uidetur? tantum hoſtium nõ ſolũ intra muros eſt,
» ſed in arce ſupra forum,curiamq́;:comitia interim in foro ſunt,ſenatus in curia eſt: ue-
» lut cum ocium ſuperat,ſenator ſententiã dicit,alũ Quirites ſuffragium ineũt. nõ quic-
» quid patrum plebiſq; eſt,conſules, tribunos, deos, hominéſq; omnes armatos opẽ fer-
» re,in Capitolium currere, liberare ac pacare auguſtiſsimã illam domum Iouis optimi H
» maximi decuit?Romule pater,tu mentem tuam, qua quondã arcem ab his iiſdem Sa-
» binis auro captam recepiſti, da ſtirpi tuæ:iube hanc ingredi uiam, quam tu dux, quam
» tuus ingreſſus exercitus eſt. primus en ego conſul, quãtum mortalis deum poſſum, te,
» ac tua ueſtigia ſequar. Vltimum orationis fuit,ſe arma capere, uocare omnes Quiri-
tes ad arma.ſi quis impediat,iam ſe cõſularis imperij,iam tribunitię poteſtatis,ſacrata-
rumq́; legum oblitũ,quiſquis ille ſit, ubicunque ſit,in Capitolio, in foro, pro hoſte ha-
biturum.iuberent tribuni,quoniam in Ap.Herdonium uetarent,in P.Valerium cõſu-
lem ſumi arma.auſurum ſe in tribunis,quod princeps familiæ ſuę auſus in regibus eſſet.
Vim ultimã apparebat futurã,ſpectaculóq; ſeditionem Romanã hoſtibus fore: nec lex
tamen ferri,nec ire in Capitolium cõſul potuit:nox certamina cœpta oppreſsit.tribuni
ceſſere nocti,timẽtes cõſulum arma. Amotis inde ſeditionis authoribus,patres circũire I
plebem,inſerentéſq; ſe in circulos,ſermones tẽpori aptos ſerere:admonere,ut uiderent
in quod diſcrimen rempublicam adducerent: non inter patres ac plebem certamẽ eſſe,
ſed ſimul patres,plebemq́;,arcem urbis,templa deorum, penates publicos priuatóſque
hoſtibus dedi.Dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ cauſa aguntur,conſules interim,ne
Sabini,ne Veiens hoſtis moueretur,circa portas muróſq; diſceſſerant. Eadem nocte &
Thuſculum de arce capta, Capitolióq; occupato, & alio turbatæ urbis ſtatu nuncij ue-
niunt. L. Mamilius Thuſculi tum dictator erat. is cõfeſtim conuocato ſenatu, atq; in-
troductis nunciis,magnopere cenſet,ne expectent dum ab Roma legati auxiliũ peten-
tes ueniant:periculum ipſum,diſcrimenq́;,ac ſociales deos, fidemq́; fœderum id poſce-
re.demerendi beneficio tam potentem, tam propinquam ciuitatem, nunquam parem
occaſionem daturos deos. Placet ferri auxilium: iuuentus conſcribitur, arma dantur. K
Romã prima luce uenientes,procul ſpeciẽ hoſtium præbuere. Aequi aut Volſci uenire
uiſi ſunt.deinde ubi uanus terror abiit, accepti in urbem agmine in forum deſcendunt.
ibi iam P.Valerius relicto ad portarum præſidia collega,inſtruebat aciẽ.authoritas uiri
mouerat,affirmãtis Capitolio recuperato,&urbe pacata,ſi ſe doceri ſiuiſſent,quę fraus
ab tribunis occulta in lege ferretur,memorem ſe maiorũ ſuorum,memorem cognomi
nis,quod populi colendi uelut hæreditaria cura ſibi à maioribus tradita eſſet,cõcilium
plebis non impediturum.hunc ducem ſecuti nequicquam reclamantibus tribunis, in
clinum Capitolinum erigũt aciem. adiũgitur & Thuſculana legio.certare ſocii ciuéſq;
utri recuperatæ arcis ſuum decus facerent.dux uterque ſuos adhortatur. Trepidare tũ
hoſtes:

A hoſtes:nec ulli ſatis rei,præterquam loco fidere. trepidantibus inferunt ſigna Romani, Vrb. 294
ſociiqúe.Iam in ueſtibulum perruperāt templi, cum P. Valerius inter primores pugnā Ol. 80.
ciens interficitur. P. Volumnius conſularis uidit cadētem. is dato negocio ſuis ut corpus obtegerent,ipſe in locum uicemq́ue conſulis prouolat.præ ardore impetúq;,tantæ rei ſenſus nō peruenit ad militem.prius uicit,quàm ſe pugnare ſine duce ſentiret.Multi exulum cæde ſua fœdauere templum,multi uiui capti, Herdonius interfectus. Ita Capitolium recuperatum.De captiuis, ut quiſq; liber aut ſeruus eſſet, ſuæ fortunæ à quoque ſumptum ſupplicium eſt.Thuſculanis gratiæ actæ:Capitolium purgatum,atq; luſtratum. In conſulis domum plebes quadrantes, ut funere ampliore efferretur, iactaſſe fertur. Pace parta,inſtare tum tribuni patribus,ut P.Valerii fidem exoluerent: inſtare Claudio, ut collegæ deos manes fraude liberaret, agi de lege ſineret. Conſul antè q̄
B collegā ſibi ſubrogaſſet, negare paſſurum agi de lege. hæ tenuere contentiones uſq; ad
„ comitia conſulis ſubrogādi.Decembri menſe ſummo patrum ſtudio L.Quintius Cincinnatus pater Cæſonis cōſul creatur, qui magiſtratum ſtatim occiperet. Perculſa erat plebes conſulē habitura iratum,potentem fauore patrū,uirtute ſua,tribus liberis,quorum nemo Cæſoni cedebat magnitudine animi,conſiliū & modum adhibendo ubi res poſceret, priores erant.Is ut magiſtratū iniit, aſsiduis concionibus pro tribunali nō in plebe coercenda,q̄ ſenatu caſtigando uehementior fuit.cuius ordinis languore,perpetui iā tribuni plebis nō ut in republica populi Romani, ſed ut in perdita domo, lingua, criminibúſq; regnarent.cum Cæſone filio ſuo uirtutem,conſtantiam,omnia iuuētutis belli domiq; decora pulſa ex urbe Romana,& fugata eſſe: loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarum,iterum ac tertium tribunos peſsimis artibus regia licentia uiuere. Au-
C lus,inquit,ille Virginius,quia in Capitolio non fuit,minus ſupplicii,quàm Ap.Herdo
„ nius meruit?plus hercule aliquāto,qui uere rē æſtimare uelit.Herdonius ſi nihil aliud,
„ hoſtem ſe fatendo, propè denunciauit ut arma caperetis . hic negando bella eſſe, arma
„ uobis ademit,nudóſque ſeruis ueſtris & exulibus obiecit. & uos (C. Claudii pace,& P.
„ Valerii mortui loquar)prius in cliuum Capitolinum ſigna intuliſtis,q̄ hos hoſtes de fo
„ ro tolleretis?pudet deorum,hominumq́;,cum hoſtes in arce,in Capitolio eſſent, exulū
„ & ſeruorum dux profanatis omnibus in cella Iouis optimi maximi habitaret,Thuſcu-
„ li antè q̄ Romæ ſumpta ſunt arma. in dubio fuit, utrū L. Mamilius Thuſculanus dux,
„ an P. Valerius & C. Claudius conſules Romanam arcem liberarent . & qui antè La-
„ tinos ne pro ſe quidē ipſis,cum in finibus hoſtem haberēt, attingere arma paſsi ſumus:
„ nunc niſi Latini ſua ſpōte arma ſumpſiſſent,capti & deleti eramus.Hoc eſt,tribuni,au-
D xiliū plebi ferre?inermem eā hoſti trucidandā obiicere?ſcilicet ſiquis uobis humillimus
„ homo de ueſtra plebe,quam partem ueluti abruptam à cætero populo, ueſtram patriā,
„ peculiaremq́; rempub.feciſtis;ſiquis ex his domū ſuam obſeſſam à familia armata nun-
„ ciaret,ferendum auxilium putaretis:Iuppiter optimus maximus,exulum atque ſeruo-
„ rum ſeptus armis,nulla humana ope dignus erat?& hi poſtulant,ut ſacroſancti habeā-
„ tur,quibus ipſi dii neq; ſacri,neque ſancti ſunt? atenim diuinis humaníſq; obruti ſcele-
„ ribus,legem uos hoc anno perlaturos dictitatis?tum hercule illo die,quo ego cōſul ſum
„ creatus,male geſta reſpublica eſt,peius multo,quàm cum P.Valerius cōſul periit, ſi tu-
„ leritis.Iam primùm omnium,inquit,Quirites, in Volſcos & Æquos mihi atque colle-
„ gæ legiones ducere in animo eſt.neſcio quo fato magis bellantes, q̄ pacati propitios ha
„ bemus deos. quantum periculum ab illis populis fuerit, ſi Capitolium ab exulibus ob-
E ſeſſum ſciſſent,ſuſpicari de præterito,quàm re ipſa experiri,eſt melius. Mouerat plebē oratio conſulis.erecti patres reſtitutam credebant rēpublicam. conſul alter comes animoſior,quàm author, ſuſcepiſſe collegam priorem actionem tam grauis rei facilè paſſus,in peragendis conſularis officii partem ad ſe uendicabat.Tum tribuni eludētes uelut uana dicta, perſequi, quærendo quónam modo exercitum educturi cōſules eſſent,
„ quos delectū habere nemo paſſurus eſſet?Nobis uerò,inquit Quintius, nihil delectu o-
„ pus eſt,cū quo tempore P.Valerius ad recipiendum Capitoliū arma plebi dedit,omnes
„ in uerba iurauerint,conuenturos ſe iuſſu conſulis,nec iniuſſu abituros. edicimus itaq;,
„ omnes qui in uerba iuraſtis,craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis.Cauillari tū
tribuni,& populum exoluere religione uelle : priuatum eo tēpore Quintium fuiſſe, cū

vrb.295. ſacramento adacti ſint.ſed nondum hæc,quæ nunc tenet ſeculũ,negligentia deûm ue- F
olÿ. 80. nerat:nec interpretando ſibi quiſque iuſiurandũ & leges aptas faciebat, ſed ſuos potius
mores ad ea accommodabat.Igitur tribuni,ut impediendæ rei nulla ſpes erat,de profe-
rẽdo exercitu agere, eo magis, quòd & augures iuſſos adeſſe ad Regillum lacum famæ
exierat:locumq; inaugurari, ubi auſpicatò cum populo agi poſſet : ut quicquid Romæ
ui tribunitia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. omnes id iuſſuros, quod cõſu-
les uellẽt.neque enim prouocationem eſſe longius ab urbe mille paſſuum: & tribunos,
ſi eò ueniant,in alia turba Quiritium ſubiectos fore conſulari imperio.Terrebant hæc,
ſed ille maximus terror animos agitabat, quòd ſæpius Quintius dictitabat, ſe cõſulum
comitia non habiturum. non ita ciuitatem ægram eſſe,ut cõſuetis remediis ſiſti poſsit.
dictatore opus eſſe reipublicæ,ut qui ſe mouerit ad ſolicitandũ ſtatum ciuitatis,ſentiat
ſine prouocatione dictaturam eſſe.Senatus in Capitolio erat.eò tribuni cum perturba- G
ta plebe ueniũt.multitudo clamore ingenti nunc conſulum,nũc patrum fidem implo-
rant.nec antè mouerunt de ſententia cõſulem,q̃ tribuni ſe in authoritate patrũ futuros
eſſe polliciti ſunt. Tũc referente conſule de tribunorũ & plebis poſtulatis, ſenatuſcõ-
ta fiunt:neq; tribuni legẽ eo anno ferrent, neq; conſules ab urbe exercitum educerent.
in reliquũ magiſtratus continuari, & eoſdem tribunos refici, iudicare ſenatum contra
rempub.eſſe.conſules fuere in patrum poteſtate. tribuni reclamantibus cõſulibus refe-
cti:patres quoq;,nequid cederent plebi,& ipſi L.Quintium cõſulem reficiebant.Nulla
„ toto anno uehementior actio cõſulis fuit. Mirer,inquit,ſi uana ueſtra patres cõſcripti
„ ad plebẽ authoritas eſt?uos eleuatis eam.quippe quia plebs ſenatuſconſultum in conti-
„ nuãdis magiſtratibus ſoluit,ipſi quoque ſolutum uultis, ne temeritati multitudinis ce-
„ datis:tanq̃ id ſit plus poſſe in ciuitate,plus leuitatis ac licentiæ habere.leuius enim, ua- H
„ niúſq; profectò eſt,ſua decreta & cõſulta tollere,q̃ aliorum. imitamini patres cõſcripti
„ turbam inconſultã:& qui exemplo aliis eſſe debetis, aliorum exemplo peccetis potius,
„ quàm alii ueſtro recte faciant: dum ego ne imiter tribunos, nec me cõtra ſenatuſcõſul-
„ tum cõſulem renunciari patiar.Te uerò C. Claudi adhortor,ut & ipſe populum Rom.
„ hac licentia arceas,& de me hoc tibi perſuadeas,me ita acceptutũ,ut nõ honorem meũ
„ à te impeditum, ſed gloriam ſpreti honoris auctam, inuidiamque quæ ex cõtinuato eo
„ impenderet,leuatam putem. Cõmuniter inde edicunt, ne quis L. Quintium cõſulem
„ faceret.ſi quis feciſſet,ſe id ſuffragium non obſeruaturos.Cõſules creati Q. Fabius Vi-
„ bulanus tertiùm, & L. Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. luſtrũ propter
Capitolium captum,conſulem occiſum,condi religioſum fuit.Q. Fabio,& L. Corne-
lio conſulibus,principio anni ſtatim res turbulentæ.inſtigabãt plebem tribuni.bellum I
ingẽs à Volſcis & Æquis Latini atq; Hernici nunciabant:iã Antii Volſcorum legiones
eſſe, & ipſam coloniã ingens metus erat defecturam: ægreq; impetratum à tribunis, ut
bellum præuerti ſinerent.Cõſules inde partiti prouincias. Fabio ut Antiũ legiones du-
ceret,datum:Cornelius ut Romæ præſidio eſſet, nequa pars hoſtium, qui Æquis mos
erat,ad populandum ueniret.Hernici & Latini iuſsi milites dare ex fœdere.duæq; par-
tes ſociorum in exercitu,tertia ciuium fuit.Poſtquã ad diem præſtitutum uenerunt ſo-
cii,conſul extra portam Capenã caſtra locat:inde luſtrato exercitu Antium profectus,
haud procul oppido ſtatiuiſq; hoſtium cõſedit.Vbi cũ Volſci, quia nondum ab Æquis
ueniſſet exercitus,dimicare nõ auſi, quemadmodũ quieti uallo ſe tutarẽtur pararẽt: po
ſtero die Fabius non permiſtã unam ſociorum ciuiumq;,ſed trium populorũ tres ſepa-
ratim acies circa uallum hoſtium inſtruxit.ipſe erat medius cum legionibus Romanis. K
inde ſignum obſeruare iuſsit,ut pariter & ſocii rem inciperent,referrentq; pedem,ſi re-
ceptui ceciniſſet:equites item ſuę cuiq; parti poſt principia collocat.Ita trifariã adortus
caſtra circumuenit:& cum undique inſtaret,nõ ſuſtinentes impetum Volſcos uallo de-
turbat. tranſgreſſus inde munitiones, pauidam turbam inclinatamq; in partem unam
caſtris expellit.inde effuſe fugientes eques,cui ſuperare uallum haud facilè fuerat,cum
ad id ſpectator pugnæ aſtitiſſet, libero campo adeptus, parte uictoriæ fruitur, territos
cædendo.Magna & in caſtris,& extra munimenta cædes fugientiũ fuit: ſed præda ma-
ior,quia uix arma ſecum efferre hoſtis potuit.deletúſq; exercitus foret,ni fugiẽtes ſyluę
texiſſent. Dum ad Antium hæc geruntur,interim Æqui robore iuuẽtutis præmiſſo,
arcem

A arcem Thuſculanam imptouiſò nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul mœnibus Vrb. 296
Thuſculi cõſidunt, ut diſtenderent hoſtium copias. Hæc celeriter Romã, ab Roma in Olÿ. 80.
caſtra Antium perlata mouent Romanos haud ſecus, q̃ ſi Capitolium captum nuncia-
retur. adeò & recens erat Thuſculanorũ meritum, & ſimilitudo ipſa periculi repoſcere
datum auxilium uidebatur. Fabius omiſsis omnibus, prædã ex caſtris raptim Antium
cõuehit. ibi modico præſidio relicto, citatum agmen Thuſculum rapit. nihil præter ar-
ma, & quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi licuit. Commeatum ab Roma conſul
Cornelius ſubuehit. Aliquot menſes Thuſculi bellatum. parte exercitus conſul caſtra
Æquorũ oppugnabat, partem Thuſculanis dederat ad arcem recuperandam. ui nun-
quam eò ſubire potuit. fames poſtremò inde detraxit hoſtem. quò poſtquam uẽtum ad
extremum eſt, inermes, nudíque omnes ſub iugum ab Thuſculanis miſsi. hos ignomi-
B nioſa fuga domũ ſe recipientes Romanus conſul in Algido cõſecutus, ad unum omnes
occidit. Victor ad Columen (id loco nomen eſt) exercitu relicto caſtra locat. Et alter cõ
ſul, poſtquam mœnibus Romanis iam pulſo hoſte periculũ eſſe deſierat, & ipſe ab Ro-
ma profectus. Ita bifariam cõſules ingreſsi hoſtium fines, ingenti certamine hinc Vol-
ſcos, hinc Æquos populantur. Eodem anno deſciſſe Antiates, apud pleroſq; authores
inuenio. L. Cornelium cõſulem id bellum geſsiſſe, oppidumq́; cepiſſe. certum affirma-
re, quia nulla apud uetuſtiores ſcriptores eius rei mẽtio eſt, non auſim. Hoc bello per-
fecto, tribunitium domi bellum patres terrıtat. Clamant, fraude fieri, ꝙ foris teneatur
exercitus: fruſtrationem eam legis tollendæ eſſe, ſe nihilo minus rem ſuſceptã peractu-
ros. Obtinuit tamen P. Lucretius præfectus urbis, ut actiones tribunitiæ in aduentum
conſulũ differrentur. Erat & noua exorta cauſa motus. A. Cornelius, & Q. Seruilius
C quæſtores M. Volſcio, ꝙ falſus haud dubio teſtis in Cæſonem extitiſſet, diem dixerant.
multis enim emanabat indiciis, neq; fratrem Volſcij, ex quo ſemel fuerit ęger, unquam
non modò uiſum in publico, ſed ne aſſurrexiſſe quidem ex morbo, multorumq́ue tabe
menſium: nec his tẽporibus in quæ teſtis crimẽ conieciſſet, Cæſonem Romæ uiſum: af-
firmantibus, qui una meruerant, ſecum eum tum, frequentemq́; ad ſigna ſine ullo com
meatu fuiſſe. ni ita eſſet, multi priuatim ferebãt Volſcio iudicem. Cum ad iudicium ire
nõ auderet, omnes eæ res in unũ congruentes, haud magis dubiam damnationem Vol-
ſcii, q̃ Cæſonis Volſcio teſte fuerat, faciebãt. in mora tribuni erant, qui comitia quęſto-
res habere de reo, niſi prius habita de lege eſſent, paſſuros negabant. ita extracta utraq;
res in conſulum aduentum eſt. Qui ubi triumphantes uictore cũ exercitu urbem inie-
runt, quia ſilentium de lege erat, perculſos magna pars credebãt tribunos. at illi (etenim
D extremum anni iam erat) quartum affectãtes tribunatum, in comitiorum diſceptatio-
nem ab lege certamen auerterant. & cum conſules nihilo minus aduerſus continuatio-
nẽ tribunatus, q̃ ſi lex minuendæ ſuę maieſtatis cauſa promulgata ferretur, tetẽdiſſent,
uictoria certaminis penes tribunos fuit. Eodẽ anno Æquis pax eſt petentibus data.
Cẽſus, res priore anno inchoata, perficitur: idq́; luſtrum ab origine urbis decimum cõ-
ditum. Fuerunt cenſa ciuiũ capita centumtrigintaduo millia, CCCCXIX. Conſulum
magna domi belliq; eo anno gloria fuit: ꝙ & foris pacem peperere: & domi, etſi nõ con
cors, minus tamen q̃ aliàs infeſta ciuitas fuit. L. Minutius inde, & L. Nautius conſules
facti, duas reſiduas anni prioris cauſas exceperunt. Eodẽ modo cõſules legem, tribuni
indiciũ de Volſcio impediebant: ſed in quæſtoribus nouis maior uis, maior authoritas
erat. Cum M. Valerio Valerii filio, Voleſi nepote, quæſtor erat T. Quintius Capitoli-
E nus, qui ter cõſul fuerat. is quoniam neq; Quintiæ familiæ Cæſo, neq; reipub. maximus
iuuenum reſtitui poſſet, falſum teſtem, qui dicendæ cauſæ innoxio poteſtatem ademiſ-
ſet, iuſto ac pio bello perſequebatur. Cũ Virginius maxime ex tribunis de lege ageret,
duûm menſium ſpatium cõſulibus datum eſt ad inſpiciendam legem: ut, cum edocuiſ-
ſent populum quid fraudis occultæ ferretur, ſinerẽt deinde ſuffragium inire. hoc inter-
ualli datum res tranquillas in urbe fecit. Nec diuturnã quietem Aequi dederunt: qui
rupto fœdere, quod ictum erat priore anno cum Romanis, imperiũ ad Gracchũ Clui-
lium deferunt. is tum longe princeps in Aequis erat. Graccho duce in Lanuuinum a-
grum, inde in Thuſculanum hoſtili populatione ueniunt, plenı́q; prædæ in Algido ca-
ſtra locãt. In ea caſtra Q. Fabius, P. Volũnius, A. Poſthumius legati ab Roma uenerunt

vrb. 296. queſtum iniurias,& ex eo fœdere res repetitũ. eos Æquorum imperator, quæ mandata F
olẏ. 80. habeant ab ſenatu Romano, ad quercũ iubet dicere: ſe alia interim acturũ. quercus in-
» gens arbor prætorio imminebat, cuius umbra opaca ſedes erat. Tum ex legatis unus
» abiẽs,& hęc, inquit, ſacrata quercus,& quicquid deorum eſt, audiant fœdus à uobis ru-
» ptum: noſtríſq; & nunc querelis adſint,& mox armis, cum deorum hominumq́; ſimul
» uiolata iura exequemur. Romam ut rediere legati, ſenatus iuſsit alterum cõſulem con-
tra Gracchũ in Algidum exercitum ducere: alteri populationem finium Æquorũ pro-
uinciam dedit. Tribuni ſuo more impedire delectum. & forſitan ad ultimum impediſ-
ſent, ſed nouus ſubitò additus terror eſt. Vis Sabinorum ingens propè ad mœnia urbis
infeſta populatione uenit. fœdati agri, terror iniectus urbi eſt. tũ plebs benigne arma ce-
pit: reclamãtibus fruſtra tribunis, magni duo exercitus ſcripti. alterũ Nautius cõtra Sa-
binos duxit. caſtríſque ad Eretum poſitis, per expeditiones paruas plerunq; nocturnis G
incurſionibus tantã uaſtitatem in Sabino agro reddidit, ut cõparati ad eam propè inta-
cti bello fines Romani uiderentur. Minutio neq; fortuna, nec uis animi eadem in ge-
rendo negocio fuit. nam cum haud procul ab hoſte caſtra poſuiſſet, nulla magnopere
clade accepta, caſtris ſe pauidus tenebat. Quod ubi ſenſerãt hoſtes, creuit ex metu alie-
no (ut fit) audacia. & nocte adorti caſtra, poſtquã parũ uis aperta profecerat, munitio-
nes poſtero die circundant. Quæ priuſquam undique uallo obiectæ clauderent exitus,
quinq; equites inter ſtationes hoſtiũ emiſsi, Romam pertulere, conſulẽ, exercitumq́ue
obſideri. Nihil tam nec opinatum, nec tã inſperatum accidere potuit. itaq; tãtus pauor,
tanta trepidatio fuit, quanta ſi urbem, nõ caſtra hoſtes obſiderent. Nautium conſulem
accerſunt. in quo cũ parum præſidij uideretur, dictatoremq́; dici placeret, qui rem per-
culſam reſtitueret, L. Quintius Cincinnatus cõſenſu omnium dicitur. Operæpreciũ eſt H
audire, qui omnia præ diuitiis humana ſpernunt, neque honori magno locum, neq; uir-
tuti putant eſſe, niſi ubi effuſe affluant opes. Spes unica imperii populi Ro. L. Quintius
trans Tyberim contra eum ipſum locum ubi nũc naualia ſunt, quatuor iugerum cole-
bat agrum, quæ prata Quintia uocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens bipalio inni-
xus, ſeu cũ araret, operi certe, id quod cõſtat, agreſti intẽtus, ſalute data inuicem, reddi-
taq́;, rogatus ut (quod bene uerteret ipſi, reiq́; publicæ) togatus mãdata ſenatus audiret.
admiratus, rogitánſq; ſatin' ſalua eſſent omnia, togã propere è tugurio proferre uxorẽ
Raciliam iubet. qua ſimul abſterſo puluere ac ſudore uelatus proceſsit. dictatorem cũ
gratulantes conſalutant, in urbem uocant: qui terror ſit in exercitu, exponunt. Nauis
Quintio publice parata fuit, tranſuectumq́ue tres obuiam egreſsi filii excipiũt, inde alii
propinqui atq; amici, tum patrum maior pars. ea frequentia ſtipatus antecedentibus I
lictoribus deductus eſt domũ. & plebis concurſus ingens fuit: ſed ea nequaquã tam læta
Quintium uidit, & imperii nimium, & uirum in ipſo imperio uehementiorẽ rata. Et il-
la quidem nocte nihil, præterquã uigilatum eſt in urbe. Poſtero die dictator cũ ante lu-
cem in forum ueniſſet, magiſtrum equitum dicit L. Tarquiniũ patriciæ gentis, ſed qui
cum ſtipẽdia pedibus propter paupertatem feciſſet, bello tamẽ primus longe Romanæ
iuuentutis habitus eſſet. Cum magiſtro equitum in concionem uenit, iuſtitium edicit,
claudi tabernas tota urbe iubet, uetat quenquam priuatæ quicquam rei agere. Tũ qui-
cunque ætate militari eſſent, armati cum cibariis in dies quinque coctis, uallíſq; duode-
nis ante ſolis occaſum Martio in campo adeſſent. quibus ætas ad militandũ grauior eſ-
ſet, uicino militi, dum is arma pararet, uallumq́ue peteret, cibaria coquere iuſsit. Sic iu-
uentus diſcurrit ad uallum petendum. ſumpſere unde cuiq; proximum fuit: prohibitus K
nemo eſt: impigréq; omnes ad edictũ dictatoris præſtò fuere. Inde cõpoſito agmine nõ
itineri magis apto, q̃ pręlio, ſi res ita tuliſſet, legiones ipſe dictator, magiſter equitũ ſuos
equites ducit. In utroque agminẽ, quas tempus ipſum poſcebat, adhortationes erãt: ad-
derẽt gradum, maturato opus eſſe, ut nocte ad hoſtem peruenire poſſent. conſulẽ exer-
citumq́ue Romanum obſideri, tertium diem iã clauſos eſſe: quid quæq; nox aut dies fe-
rat, incertum eſſe: puncto ſæpe temporis maximarum rerum momẽta uerti. Accelera
ſignifer, ſequere miles, inter ſe quoque gratificantes ducibus clamabãt. media nocte in
Algidum perueniunt: & ut ſenſere ſe iam prope hoſtes eſſe, ſigna cõſtituũt. Ibi dictator
quantum nocte proſpici poterat, equo circũuectus, contemplatúſq; qui tractus caſtro-
rum,

A rum, quæq́ue forma eſſet, tribunis militum imperauit, ut ſarcinas in unum coniici iu- Vrb. 297.
beant, militem cum armis uallóque redire in ordines ſuos. facta, quæ imperauit. Tũ quo Olý. 81.
fuerat ordine in uia, exercitum omnem longo agmine circũdat hoſtium caſtris: & ubi
ſignum datum ſit, clamorem omnes tollere iubet: clamore ſublato, ante ſe quenq; du-
cere foſſam, & iacere uallum. Edito imperio ſignum ſecutum eſt, iuſſa miles exequitur,
clamor hoſtes circunſonat. ſuperat inde caſtra hoſtium, & in caſtra conſulis uenit: alibi
pauorem, alibi gaudium ingens facit. Romani ciuilem eſſe clamorem, atque auxilium
adeſſe inter ſe gratulantes, ultro ex ſtationibus ac uigiliis territant hoſtem. Conſul dif-
ferendum negat. illo clamore non aduentum modò ſignificari, ſed rem ab ſuis cœptã:
mirumq́ue eſſe, ni iam exteriore parte caſtra hoſtiũ oppugnentur. itaque arma ſuos ca-
pere, & ſe ſubſequi iubet. Nocte initũ prælium eſt, legionibus dictatoris clamore ſigni-
B ficantibus ab ea quoque parte rem in diſcrimine eſſe. Iam ſe ad prohibenda circundari
opera Æqui parabant, cũ ab interiore hoſte prælio cœpto, ne per media ſua caſtra fie-
ret eruptio, à munientibus ad pugnantes introrſum uerſi, uacuam noctem operi dedê-
re. pugnatumq́ue cum conſule ad lucem eſt: luce prima iam circunuallati ab dictatore
erant, & uix aduerſus unum exercitum pugnam ſuſtinebant: tum à Quintiano exerci-
tu, qui confeſtim à perfecto opere ad arma rediit, inuaditur uallum. hic inſtabat noua
pugna, illa nihil remiſerat prior. tũ ancipiti malo urgente, à prælio ad preces uerſi, hinc
dictatorem, hinc conſulẽ orare, ne in occidione uictoriam ponerent, ut inermes ſe inde
abire ſinerent. Ab cõſule ad dictatorem ire iuſſis, ignominiam infenſus addidit. Grac-
chum Cluilium ducem, principéſque alios uinctos ad ſe adduci iubet: oppido Corbio-
ne decedi: ſanguinis ſe Æquorum non egere: licere abire. ſed, ut exprimatur tandẽ con
C feſſio, ſubactam domitamq́ue eſſe gẽtem, ſub iugum abituros. Tribus haſtis iugum fit, Tribus hastis iugum fit.
humi fixis duabus, ſuperq́ue eas tranſuerſa una deligata. ſub hoc iugo dictator Aequos
miſit. Caſtris hoſtium receptis, plenis omnium rerum (nudos enim emiſerat) prædam
omnẽ ſuo tantùm militi dedit. cõſularem exercitum, ipſumq; conſulem increpans, ca-
rebis, inquit, prædæ parte miles ex eo hoſte, cui propè prædæ fuiſti. & tu L. Minuti, do-
nec cõſularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris. Ita ſe Minutius
abdicat conſulatu, iuſſúſque ad exercitum manet. Sed adeò tũ imperio meliori animus
manſuete obediens erat, ut beneficij magis quàm ignominiæ hic exercitus memor, &
coronã auream dictatori libræ pondo decreuerit, & proficiſcentem eum patronum ſa-
lutauerit. Romæ à Q. Fabio præfecto urbis ſenatus habitus, triumphantẽ Quintiũ quo
ueniebat agmine urbem, ingredi iuſſit. ducti ante currum hoſtiũ duces, militaria ſigna
D prælata, ſecutus exercitus præda onuſtus. epulæ inſtructæ dicũtur fuiſſe ante omnium
domos: epulantéſque cum carmine triumphali, & ſolennibus iocis comeſſantium mo-
do currum ſecuti ſunt. Eo die L. Mamilio Thuſculano approbantibus cunctis ciuitas
data eſt. Confeſtim ſe dictator magiſtratu abdicaſſet, ni comitia M. Volſcii falſi teſtis
tenuiſſent. ea ne impedirẽt tribuni, dictatoris obſtitit metus. Volſcius damnatus Lanu-
uium exulatum abiit. Quintius X V I die dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicauit.
Per eos dies cõſul Nautius ad Eretum cũ Sabinis egregie pugnat. Ad uaſtatos agros ea
quoque clades acceſsit Sabinis. Minutio Fabius ſucceſſor in Algidum miſſus. Extremo
anno agitatum de lege ab tribunis eſt. ſed quia duo exercitus aberãt, nequid ferretur ad
populum, patres tenuere. plebes uicit, ut quintùm eoſdem tribunos crearent. Lupos ui-
ſos in Capitolio feruut à canibus fugatos, ob id prodigium luſtratum Capitolium eſſe.
E Hæc eo anno geſta. Sequũtur conſules Q. Minutius, M. Horatius Puluillus. Cuius ini-
tio anni cũ foris ocium eſſet, domi ſeditiones iidem tribuni, eadẽ lex faciebat. ulteriúſq;
uentum foret, adeò exarſerant animis, ni uelut dedita opera nocturno impetu Æquo-
rum Corbione amiſſum præſidium nunciatum eſſet. Senatum conſules uocant. iuben
tur ſubitarium ſcribere exercitum, atque in Algidũ ducere. Inde poſito legis certamine,
noua de delectu contentio exorta. uincebaturq́ue conſulare imperium tribunitio auxi-
lio, cum alius additur terror: Sabinum exercitum prędatum deſcẽdiſſe in agros Roma-
nos, inde ad urbem uenire. is metus perculit, ut ſcribi militem tribuni ſinerent, non ſine
pactione tamen, ut quoniam ipſi quinquennium eluſi eſſent, paruumq́ue id plebi prę̃ſi-
dium foret, decem deinde tribuni plebis creatẽtur. Expreſsit hoc neceſsitas patribus. id

vrb.298 modò excepere, ne poſtca eoſdẽ tribunos iuberẽt. Tribunitia comitia, ne id quoq; poſt F
oly. 81. bellum, ut cætera, uanũ eſſet, extemplo habita. Triceſimoſexto anno à primis tribunis
plebis, decem creati ſunt, bini ex ſingulis claſsibus. itaq; cautum eſt ut poſtea crearẽtur.
Delectu deinde habito Minutius contra Sabinos profectus, non inuenit hoſtem. Hora-
tius, cũ iam Æqui Corbione interfecto præſidio Hortanam etiam cepiſſent, in Algido
pugnat. multos mortales occidit, fugat hoſtem non ex Algido modò, ſed à Corbione,
Hortanáq;. Corbionem etiam diruit propter proditum præſidiũ. Deinde M. Valerius,
Sp. Virginius conſules facti. Domi foriſq; ocium fuit. annona propter aquarum intem
periem laboratũ eſt. De Auentino publicando lata lex eſt. Tribuni plebis iidem refecti.
Hi ſequente anno T. Romulio & C. Veturio conſulibus legem omnibus concionibus
ſuis celebrant. pudere ſe numeri ſui nequicquã aucti, ſi ea res æque ſuo biennio iaceret,
ac toto ſuperiore luſtro iacuiſſet. Cum maxime hæc agerent, trepidi nuncij ab Thuſcu- G
lo ueniunt, Æquos in agro Thuſculano eſſe. Fecit pudorem recens eius populi meri-
tum morãdi auxilij. ambo cõſules cum exercitu miſsi, hoſtem in ſua ſede in Algido in-
ueniunt. ibi pugnatum. ſupra ſeptem millia hoſtiũ cæſa: alij fugati: præda parta ingens.
eam propter inopiam ærarij conſules uendiderunt. inuidiæ tamen res ad exercitũ fuit.
ea denique tribunis materiam criminandi ad plebem conſules præbuit. Itaque ergo ut
magiſtratu abiere, Sp. Tarpeio A. Æternio conſulibus dies dicta eſt, Romulio ab C.
Claudio Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Halieno ædili plebis. uterq; magna pa
trum indignatione damnatus: Romulius decem millibus æris, Veturius XV millibus.
Nec hæc priorum calamitas cõſulum ſegniores nouos fecerat conſules. & ſe damnari
poſſe aiebãt: & plebem, & tribunos legem ferre nõ poſſe. Tũ abiecta lege, quæ promul-
gata cõſenuerat, tribuni lenius agere cum patribus. Finem tãdem certaminũ facerent, H
ſi plebeiæ leges diſplicerent. at illi cõmuniter legum latores & ex plebe, & ex patribus,
qui utriſq; utilia ferrent, quæque æquandæ libertatis eſſent, ſinerent creari. Rem non
aſpernabantur patres, daturum leges neminem niſi ex patribus aiebant. Cũ de legibus
conueniret, de latore tantum diſcreparet: miſsi legati Athenas Sp. Poſthumius Albus,
A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus: iuſsiq; inclytas leges Solonis deſcribere: & alia-
rum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuráq; noſcere. Ab externis bellis quietus an-
nus fuit. quietior inſequens P. Curiatio, & Sex. Quintilio conſulibus, perpetuo ſilẽtio
tribunorum. quod primò legatorum, qui Athenas ierant, legumq; peregrinarum expe
ctatio præbuit: deinde duo ſimul mala ingẽtia exorta, fames, peſtilentiaq; fœda homi-
ni, fœda pecori. uaſtati agri ſunt: urbs aſsiduis exhauſta funeribus, multæ & claræ lugu-
bres domus. Flamen Quirinalis Ser. Cornelius mortuus: augur C. Horatius Puluillus: I
in cuius locum C. Veturium eo cupidius, quia damnatus à plebe erat, augures legêre.
mortuus cõſul Quintilius: quatuor tribuni plebis. multiplici clade fœdatus annus. ab
hoſte ociũ fuit. Inde conſules C. Menenius, P. Sextius Capitolinus. neq; eo anno quic-
quam belli externi fuit. domi motus orti. Iam redierant legati cum Atticis legibus: eo
intentius inſtabãt tribuni, ut tandem ſcribendarum legum initium fieret. Placet creari
decemuiros ſine prouocatione, & nequis eo anno alius magiſtratus eſſet. admiſceren-
túrne plebeii, cõtrouerſia aliquandiu fuit. poſtremò conceſſum patribus: modò ne lex
Acilia de Auẽtino, aliæq; ſacratæ leges abrogarẽtur. Anno trecenteſimo altero q̃ cõ-
dita Roma erat, iterum mutatur forma ciuitatis, ab cõſulibus ad decemuiros, quemad-
modũ ab regibus antè ad cõſules uenerat, tranſlato imperio. Minus inſignis, quia non
diuturna, mutatio fuit. læta enim principia magiſtratus eius nimis luxuriauere. eo ci- K
tius lapſa res eſt, repetitumq; duobus uti mãdaretur conſulũ nomen imperiumq;. De-
cemuiri creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Mãlius,
P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Poſthumius. Claudio & Genutio, quia deſi-
gnati cõſules in eum annum fuerant, pro honore honor redditus: & Sextio alteri cõſu-
lum prioris anni, ꝙ eam rem collega inuito ad patres retulerat. his proximi legati tres
habiti, qui Athenas ierant: ſimul ut pro legatione tam longinqua præmio eſſet honos:
ſimul peritos legũ peregrinarum ad condenda noua iura uſui fore credebãt. ſuppleuere
cæteri numerum. Graues quoque ætate electos nouiſsimis ſuffragiis, ferũt, quò minus
ferociter aliorum ſcitis aduerſarentur. Regimen totius magiſtratus penes Appiũ erat,
fauore

A fauore plebis. adeóq; nouum ſibi ingenium induerat, ut plebicola repentè, omníſq; au- Vrb. 304
ræ popularis captator euaderet, pro truci ſæuóq; inſectatore plebis. Decimo die ius po- Oly. 83.
pulo ſinguli reddebãt. eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant, collegis no-
uem ſinguli accenſi apparebant. & unica concordia inter ipſos, qui conſenſus priuatis
interdum inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Moderarionis eorum argu-
mentum, exemplo unius rei notaſſe ſatis erit. Cum ſine prouocatione creati eſſent: de-
foſſo cadauere domi apud P. Sextium patriciæ gentis uirum inuento, prolatóque in cõ-
cionem, in re iuxtà manifeſta atque atroci C. Iulius decemuir diem Sextio dixit, & ac-
cuſator ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat: deceſsitque iure ſuo, ut dem-
ptum de ui magiſtratus, populi libertati adiiceret. Cum promptũ hoc ius uelut ex ora-
culo, incorruptum pariter ab his ſummi infimíque ferrent, tum legibus condendis ope-
B ra dabatur: ingentique hominum expectatione propoſitis decem tabulis, populum ad
concionem aduocauerunt: &, quod bonum, fauſtum, felixque reipublicæ, ipſis, liberíſ-
que eorum eſſet, ire, & legere leges propoſitas iuſſere: ſe, quãtum decem hominum in-
geniis prouideri potuerit, omnibus ſummis infimíſque iura æquaſſe. plus pollere mul-
torũ ingenia, conſiliáque. uerſarent in animis ſecum unamquanque rem, agitarenr de-
inde ſermonibus, atque in medium, quid in quaque re plus, minúsue eſſet, conferrent.
eas leges habiturum populum Romanum, quas conſenſus omnium inuaſiſſe, nec iuſ-
ſiſſe latas magis, quàm tuliſſe uideri poſſet. Cum ad rumores hominum de unoquoque
legum capite edito, ſatis correctæ uiderẽtur, centuriatis comitiis decem rabularum le-
ges perlatæ ſunt: qui nũc quoque in hoc immenſo aliarum ſuper alias aceruatatum le-
gũ cumulo, fons omnis publici priuatique eſt iuris. Vulgatur deinde rumor, duas deeſ-
C ſe tabulas, quibus adiectis abſolui poſſe uelut corpus omnis Romani iuris. Ea expecta-
tio, cum dies comitiorum appropinquaret, deſiderium decemuiros iterum creandi fe-
cit. Iam plebs, præterquam quòd conſulum nomen haud ſecus quàm regum peroſa e-
rat, ne tribunitium quidem auxilium, cedentibus inuicem appellatione decemuiris,
quærebat. Poſtquam uerò comitia decemuiris creandis in trinum nundinum indicta
ſunt, tanta exarſit ambitio, ut primores quoque ciuitatis (metu credo ne tanti poſſeſsio
imperij, uacuo ab ſe relicto loco, haud ſatis dignis pateret) prehenſarent homines, ho-
norem ſumma ope ab ſe impugnatum, ab ea plebe, cum qua contenderent, ſuppliciter
petentes. Dimiſſa iam in diſcrimen dignitas, ea ætate, híſque honoribus actis, ſtimula-
bat Appium Claudium. neſcires utrum inter decemuiros, an inter candidatos nume-
rates. propior interdum petẽdo, quàm gerendo magiſtratui erat. criminari optimates,
D extollere candidatorum leuiſsimũ quenque, humillimumque. ipſe medius inter tribu-
nitios Duellios Iciliósq; in foro uolitare, per illos ſe plebi uẽdirare: donec collegæ quo-
que, qui unice illi dediti fuerant ad id tempus, coniecere in eum oculos, mirantes quid
ſibi uellet: apparete nihil ſynceri eſſe: profectò haud gratuitam in tãta ſuperbia comita-
tem fore: nimium in ordinem ſe ipſum cogere: & uulgari cum priuatis, non tam prope-
rantis abire magiſtratu, q̃ uiam ad continuandum magiſtratum quærentis eſſe. Propa-
làm obuiã ire cupiditati parum auſi, obſecũdando mollire impetum aggrediuntur. co-
mitiorũ illi habendorum, quandò minimus natu ſit, munus cõſenſu iniungit. Ars hæc
erat, ne ſemet ipſe creare poſſet: quod præter tribunos plebis, & id ipſum peſsimo exẽ-
plo, nemo unquã feciſſet. ille enimuero, quod bene uertat, habiturũ ſe comitia profeſ-
ſus, impedimentum pro occaſione arripuit. deiectíſque honore per concionem duobus
E Quintiis, Capirolino & Cincinnato, & patruo ſuo C. Claudio cõſtantiſsimo uiro in o-
ptimatũ cauſa, & aliis eiuſdẽ faſtigij ciuibus, nequaquã ſplẽdore uitæ pares decemuiros
creat, ſe in primis. quod haud ſecus factũ improbabant boni, q̃ nemo facere auſurũ cre-
diderat. Creati cum eo M. Cornelius Maluginẽſis, M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius
Vibulanus, Q. Petilius, T. Antonius Merenda, Cæſo Duellius, Sp. Oppius Cornicen,
M. Rabuleius. Ille finis Appio alienæ perſonæ ferendæ fuit. ſuo iã inde uiuere ingenio
cœpit, nouóſq; collegas iam priuſquam inirent magiſtratum, in ſuos mores formare.
Quotidie coibant remotis arbitris. inde impotentibus inſtructi cõſiliis, quæ ſecretò ab
aliis coquebãt, iam haud diſsimulando ſuperbiam, rari aditus, colloquẽtibus difficiles,
ad Idus Maias rem perduxere. Idus tum Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus erant.

Vrb.192. Initio igitur magiſtratus, primum honoris diem denunciatione ingentis terroris inſi- F
Oly. 82. gnem fecere. nã cum ita priores decemuiri ſeruaſſent, ut unus faſces haberet, & hoc in-
ſigne regium in orbẽ ſuam cuiuſq; uicem per omnes iret, ſubitò omnes cum duodenis
faſcibus prodiere. centum uiginti lictores forum impleuerãt, & cum faſcibus ſecures il-
ligatas præferebant. nec attinuiſſe demi ſecurim, cum ſine prouocatione creati eſſent,
interpretabantur. decem regũ ſpecies erat, multiplicatúſq; terror nõ infimis ſolùm, ſed
primoribus patrum, ratis cædis cauſam ac principium quæri, ut ſiquis memorem liber-
tatis uocẽ aut in ſenatu aut in populo miſiſſet, ſtatim uirgæ ſecuréſq; etiam ad cætero-
rum metum expedirentur. Nam pręterquam quòd in populo nihil erat præſidij, ſubla-
ta prouocatione, interceſsionem quoque conſenſu ſuſtulerant: cum priores decemuiri
appellatione collegę corrigi reddita ab ſe iura tuliſſent: & quædam, quę ſui iudicij uide-
ri poſſent, ad populum reieciſſent. aliquandiu æquatus inter omnes terror fuit: paula- G
tim totus uertere in plebem cœpit. abſtinebatur à patribus: in humiliores libidinoſe cru
deliterque conſulebatur. hominum, non cauſarum toti erant: ut apud quos gratia uim
æqui haberet. iudicia domi conflabant: pronunciabant in foro. ſi quis collegam appel-
laſſet: ab eo ad quẽ uenerat, ita diſcedebat, ut pœniteret nõ prioris decreto ſtetiſſe. Opi-
nio etiã ſine authore exierat, non in præſentis modò temporis eos iniuriam conſpiraſ-
ſe: ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos iureiurando ictum, ne comitia haberent, perpe-
tuóque decemuiratu poſſeſſum ſemel retinerent imperium. Circunſpectare tum patri-
ciorũ uultus plebeii: & inde libertatis captare auram, unde ſeruitutem timendo, in eum
ſtatum remp. adduxerant. Primores patrum odiſſe decemuiros, odiſſe plebem: nec pro-
bare quæ fierent, & credere haud indignis accidere: auide ruẽdo ad libertatẽ, in ſeruitu-
tem elapſos, iuuare nolle. cumulare quoque iniurias, ut tædio præſentium cõſules duo H
tandem, & ſtatus priſtinus rerum in deſiderium ueniant. Iam & proceſſerat pars maior
anni, & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas erant adiectæ, nec quicquam
iam ſupererat, ſi hæ quoque leges centuriatis comitiis perlatæ eſſent, cur eo magiſtratu
reipublicæ opus eſſet. expectabant q̃ mox conſulibus creandis comitia edicerentur. Id
modò plebs agitabat, quónã modo tribunitiam poteſtatem, munimentum libertatis, rẽ
intermiſſam, repararẽt: cum interim mentio comitiorum nulla fieri: & decemuiri, qui
primò tribunitios homines, quia id populare habebatur, circum ſe oſtentauerãt plebi,
patriciis iuuenibus ſepſerant latera: eorum cateruæ tribunalia obſidebant. Hi ferre age-
re plebem, plebíſq; res, cum fortuna, qua quicquid cupitum foret, potentioris eſſet. &
iam ne tergo quidẽ abſtinebatur: uirgis cædi alii, alii ſecuri ſubiici: & ne gratuita crude-
litas eſſet, bonorum donatio ſequi domini ſupplicium. Hac mercede iuuentus nobilis I
corrupta, non modò non ire obuiam iniuriæ: ſed propalam licentiã ſuam malle, quàm
omnium libertatem. Idus Maiæ uenere, nullis ſubrogatis magiſtratibus. priuati pro de-
cemuiris, neq; animis ad imperium inhibendum imminutis, neq; ad ſpeciem honoris
inſignibus prodeũt. Id uerò regnum haud dubie uideri. deploratur in perpetuum liber-
tas, nec uindex quiſquam exiſtit, aut futurus uidetur. Nec ipſi ſolùm deſponderant ani-
mos, ſed contemni cœpti erãt à finitimis populis: imperiumq; ibi eſſe, ubi nõ eſſet liber-
tas, indignabãtur. Sabini magna manu incurſionem in agrum Romanum fecere: latẽ-
que populati, cum hominum atq; pecudum inulti prædas egiſſent, recepto ad Eretum,
quod paſsim uagatum erat agmine, caſtra locant: ſpem in diſcordia Romana ponẽtes,
eam impedimentum delectui fore. Non nuncij ſolùm, ſed per urbẽ agreſtium fuga tre-
pidationem iniecit. decemuiri conſultant quid opus facto ſit. deſtitutis inter patrum & K
plebis odia, addit terrorem inſuper alium fortuna. Aequi alia ex parte caſtra in Algido
locant: depopulatumque inde excurſionibus Thuſculanum agrum, legati ab Thuſculo
præſidium orantes, nunciant. Is pauor perculit decẽuiros, ut ſenatũ ſimul duobus circũ-
ſtantibus urbem bellis, conſulerent. citari iubent in curiam patres, haud ignari quanta
inuidiæ immineret tẽpeſtas: omnes uaſtati agri periculorumq; imminentium cauſas in
ſe cõgeſturos: tentationemq; eam fore abolendi ſibi magiſtratus, ni conſenſu reſiſterẽt,
imperióque inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorum cõprime-
rent. Poſtquam audita uox in foro eſt præconis, patres in curiam ad decemuiros uocan-
tis: uelut noua res, quia intermiſerant iandiu morem conſulendi ſenatus, mirabundam

plebem

A plebem conuertit, quidnam incidiſſet, cur ex tanto interuallo rem deſuetam uſurparẽt. vrb. 306.
hoſtibus bellóq; gratiam habẽdam, quòd ſolitum quicquam liberæ ciuitatis fieret. cir- Oly. 83.
cũſpectare omnibus fori partibus ſenatorem, raróq; uſquam noſcitare : curiam inde ac
ſolitudinem circa decemuiros intueri : cum & ipſi conſenſu inuiſum imperiũ: & plebs,
quia priuatis ius non eſſet uocandi ſenatum, non cõuenire patres, interpretarẽtur. iam
caput fieri libertatem repetentium, ſi ſe plebs comitem ſenatui det, & quemadmodum
patres uocati non coeant in ſenatum, ſic plebs abnuat delectum. Hæc fremebat plebes.
Patrum haud ferè quiſquam in foro, in urbe rari erant. indignitate rerum ceſſerant in
agros: ſuarum quæ rerum erant, ſoliciti, amiſſa publica: tantum ab iniuria ſe abeſſe rati,
quãtum à cœtu congreſſuq; impotentium dominorum ſe amouiſſent. Poſtquam citati
non conueniebant, dimiſsi circa domos apparitores ſimul ad pignora capienda, ſciſci-
B tandumq;, num conſultò detrectarent, referunt, ſenatum in agris eſſe. Lętius id decem-
uiris accidit, quàm ſi præſentęs detrectare imperium referrent. Iubent acciri omnes, ſe-
natumq; in diem poſterum indicunt. qui aliquanto ſpe ipſorum frequentior cõuenit.
quo facto proditam à patribus plebs libertatem rata, quòd iis qui iam magiſtratu abiiſ-
ſent, priuatiſq; ius abeſſet, tanquam iure cogentibus ſenatus paruiſſet. Sed magis obe-
dienter uentum in curiam eſt, quàm obnoxie dictas ſententias accepimus. L. Valerium
Potitum proditum memoriæ eſt, poſt relationem Appij Claudij, priuſquam ordine ſen
tentiæ rogarentur, poſtulando ut de repub. liceret dicere, prohibentibus minaciter de-
cemuiris, proditurũ ſe ad plebem denunciantem, tumultum exciuiſſe. Nec minus fero-
citer M. Horatium Barbatum iſſe in certamen, X Tarquinios appellantem, admonen-
temque, Valeriis & Horatiis ducibus pulſos reges: nec nominis homines tum perteſum
C eſſe: quippe quo Iouem appellari fas ſit, quo Romulum conditorẽ urbis, deincepsq; re-
ges appellatos, quod ſacris etiam ut ſolẽne retentum ſit. ſuperbiam, uiolentiamque tum
peroſos regis : quæ ſi in rege tum eodem, aut in filio regis ferenda nõ fuerint, quem la-
turum in tot priuatis? uiderent, ne uetando in curia libere homines loqui, extra curiam
etiam mouerent uocem. neq; ſe uidere, quî ſibi minus priuato ad concionem populum
uocare, q̃ illis ſenatum cogere liceat. ubi uellent, experirentur quanto ferocior dolor in
libertate ſua uindicanda, q̃ cupiditas in iniuſta dominatione eſſet. De bello Sabino eos
referre, tanquã maius ullum populo Ro. bellum ſit, quàm cum iis qui legum ferendarũ
cauſa creati, nihil iuris in ciuitate reliquerint: qui comitia, qui annuos magiſtratus, qui
uiciſsitudinẽ imperitandi, quod unum exæquendæ ſit libertatis, ſuſtulerint: qui priuati
faſces & regium imperium habeant. Fuiſſe regibus exactis patricios magiſtratus, crea-
D tos poſtea poſt ſeceſsionem plebis, plebeios. cuius illi partis eſſent, rogitare, populares?
quid enim eos per populum egiſſe? optimates? qui anno iam propè ſenatũ non habue-
rint, tunc ita habeant, ut de rep. loqui prohibeãt? ne nimiũ in metu alieno ſpei ponerẽt.
grauiora quæ patiantur, uideri iam hominibus, quàm quæ metuant. Hæc uociferante
Horatio, cũ decemuiri nec iræ nec ignoſcendi modum reperirent: nec quò euaſura res
eſſet, cernerent: C. Claudij, qui patruus Appij decemuiri erat, oratio fuit precibus, quàm
iurgio ſimilis, orantis per ſui fratris, parentiſq; eius manes, ut ciuilis potius ſocietatis, in
qua natus eſſet, quàm fœderis nefarie icti cum collegis, meminiſſet. multo id magis ſe
illius cauſa orare, quàm reipub. quippe rempublicam, ſi à uolentibus nequeat, ab inui-
tis ius expetituram. ſed ex magno certamine magnas excitari fermè iras, earum euen-
tum ſe horrere. Cum aliud præterquàm de quo retuliſſent, decemuiri dicere prohibe-
E rent: Claudium interpellandi uerecundia fuit. ſententiam igitur peregit, nullũ placere
ſenatuſconſultũ fieri. omnéſque ita accipiebant, priuatos eos à Claudio iudicatos: mul-
tiq; ex conſularibus uerbo aſſenſi ſunt. Alia ſentẽtia aſperior in ſpeciem, uim minorem
aliquanto habuit, quæ patricios coire ad prodendum interregem iubebat. cenſendo e-
nim quoſcunque magiſtratus eſſe, qui ſenatũ haberent, iudicabat: quos priuatos fece-
rat author nullius ſenatuſconſulti faciendi. Ita labante iam cauſa decemuirorũ, L. Cor-
nelius Maluginenſis M. Cornelij decemuiri frater, cum ex conſularibus ad ultimum
dicendi locum conſultò ſeruatus eſſet, ſimulando curam belli, fratrem collegáſque
eius tuebatur: quónam fato incidiſſet, mirari ſe dictitans, ut decemuiros, qui decemui-
ratum petiſſent, aut ſocii, aut hi maxime oppugnarent: aut quid ita, cum per tot menſes

Vrb. 306 uacua ciuitate nemo, iuſtí ne magiſtratus ſummæ rerũ præeſſent, controuerſiam fece- F
Oly. 83. rit: nunc demũ cum hoſtes propè ad portas ſint, ciuiles diſcordias ſerant: niſi ꝙ in tur-
bido minus perſpicuum fore putent quid agatur. Cæterũ neminem maiore cura occu
patis animis, uerum eſſe præiudiciũ rei tantæ auferri. ſibi placere de eo ꝙ Valerius Ho-
ratiúſq; ante idus Maias decemuiros abiſſe magiſtratu inſimulẽt, bellis quæ immineãt,
perfectis, republica in tranquillum redacta, ſenatu diſceptante agi: & iam nunc ita ſe
parare Appium Claudium, ut comitiorum quæ decemuiris creandis decemuir ipſe ha
buerit, ſciat ſibi rationem reddendam eſſe, utrum in unum annum creati ſint, an donec
leges quæ deeſſent, perferrentur. in præſentia omnia præter bellum omitti placere. cu-
ius ſi falſò famã uulgatam, uanáq; nõ nuncios ſolùm, ſed Thuſculanorum etiam lega-
tos attuliſſe putent: ſpeculatores mittendos cenſere, qui certius explorata referant. ſin
fides & nunciis & legatis habeatur, delectum primo quoque tempore haberi: decemui- G
ros quò cuique eorum uideatur, exercitus ducere: nec rem aliam præuerti. In hanc ſen-
tentiam ut diſcederetur, iuniores patrum euincebant. ferocioréſq; iterum coorti Vale-
rius Horatiúſq; uociferari, ut de repub. liceret dicere: dicturos ad populum, ſi in ſenatu
per factionem non liceat. neque enim ſibi priuatos aut in curia, aut in concione poſſe
obſtare: neq; ſe imaginariis faſcibus eorum ceſſuros eſſe. Tũ Appius iam propè eſſe ra-
tus, ut, ni uiolentiæ eorum pari reſiſteretur audacia, uictum imperium eſſet: nõ erit me-
lius, inquit, niſi de quo conſulimus, uocem miſiſſe. & ad Valerium negantem ſe priua-
to reticere, lictorem accedere iuſsit. Iam Quiritium fidem implorante Valerio, à curiæ
limine L. Cornelius cõplexus Appium, non cui ſimulabant cõſulẽdo, diremit certa-
men. factáq; per Cornelium Valerio dicendi gratia quæ uellet, cum libertas non ultra
uocem exceſsiſſet, decemuiri propoſitum tenuere. conſulares quoq; ac ſeniores ab re- H
ſiduo tribunitiæ poteſtatis odio, cuius deſiderium plebi multo acrius, q̃ conſularis im-
perij rebantur eſſe: propè malebant poſtmodum ipſos decemuiros uoluntate abire ma-
giſtratu, q̃ inuidia eorum exurgere rurſus plebem. ſi leniter ducta res ſine populari ſtre-
pitu ad cõſules rediſſet: aut bellis interpoſitis, aut moderatione conſulum in imperiis
exercendis, poſſe in obliuionem tribunorũ adduci. Silẽtio patrum edicitur delectus. iu-
niores, cum ſine prouocatione imperium eſſet, ad nomina reſpõdent. Legionibus ſcri-
ptis, inter ſe decemuiri cõparabant, quos ire ad bellum, quos præeſſe exercitibus opor-
teret. Principes inter decemuiros erant Q. Fabius, & Appius Claudius. bellum domi
maius, quàm foris apparebat. Appii uiolẽtiam aptiorem rati ad comprimendos urba-
nos motus: in Fabio minus in bono conſtans, quàm gnauum in malitia ingenium eſſe.
hunc enim uirũ egregium olim domi militiæq;, decemuiratus collegæq; ita mutaue- I
rant, ut Appii quàm ſui ſimilis mallet eſſe. huic bellũ in Sabinis, M. Rabuleio, & Q. Pe-
tilio additis collegis, mandatum. M. Cornelius in Algidum miſſus cum L. Minutio, &
T. Antonio, & Cæſone Duellio, & M. Sergio. Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad
urbem tuẽdam æquo omnium decemuirorum imperio decernũt. Nihilo militiæ quàm
domi melius reſpub. adminiſtrata eſt. illa modò in ducibus culpa, ꝙ ut odio eſſent ciui-
bus, fecerant: alia omnis penes milites noxia erat. qui ne quid ductu atque auſpicio de-
cemuirorum proſpere uſquam gereretur, uinci ſe per ſuum atque illorum dedecus pa-
tiebantur. Fuſi & ab Sabinis ad Eretum, & in Algido ab Æquis exercitus erãt. ab Ere-
to per ſilentium noctis profugi, propius urbem inter Fidenas Cruſtumeniamque loco
edito caſtra communierãt. perſecutis hoſtibus nuſquam ſe æquo certamine cõmitten-
tes, natura loci, ac uallo, non uirtute aut armis tutabãtur. Maius flagitiũ in Algido: ma K
ior etiam clades accepta: caſtra quoque amiſſa erant: exutúſq; omnibus utenſilibus mi-
les Thuſculum ſe, fide, miſericordiaq; uicturus hoſpitum (quæ tamen non fefellerunt)
contulerant. Romam tanti erant terrores allati, ut poſito iam decemuirali odio, patres
uigilias in urbe habendas cenſerent: omnes qui per ætatem arma ferre poſſent, cuſto-
dire mœnia, ac pro portis ſtationes agere iuberent: arma Thuſculum ad ſupplemẽtum
decernerent, decemuiróſque ab arce Thuſculi digreſſos, in caſtris militem habere: ca-
ſtra alia à Fidenis in Sabinum agrum transferri: bellóque ultro inferẽdo deterreri hoſtes
à conſilio urbis oppugnandæ. Ad clades ab hoſtibus acceptas, duo nefanda facinora
decemuiri belli domíque adiiciunt. L. Siccium in Sabinis per inuidiam decemuiralem,

tribunorum

A tribunorum creandorũ,ſeceſsioniſque mentiones ad uulgus militũ ſermonibus occul- vrb.306.
tis ferentem,proſpeculatum ad locũ caſtris capiendũ mittunt.datur negociũ militibus, Oly.63.
quos miſerant expeditionis eius comites, ut eum opportuno adorti loco interficerent.
Haud inultum interfecere.nam circa repugnantẽ aliquot inſidiatores cecidere, cũ ipſe
ſe præualidus pari uiribus animo circunuentus tutaretur.Nunciãt in caſtra cæteri,pręcipitatum in inſidias eſſe Siccium egregiè pugnantem, militéſq; quoſdã cum eo amiſ-
ſos.Primò fides nunciantibus fuit: profecta deinde cohors ad ſepeliẽdos qui ceciderãt,
decemuirorum permiſſu,poſtquã nullum ſpoliatum ibi corpus,Sicciúmq; in medio ia-
centem,armatúmq; omnibus in eum uerſis corporibus uidere:hoſtium neque corpus
ullum,nec ueſtigia abeuntium: profectò ab ſuis interfectũ memorantes, retulere cor-
pus.inuidiæq; plena caſtra erãt,& Romã ferri protinus Siccium placebat, ni decemuiri
B funus militare ei publica impẽſa facere maturaſſent. Sepultus ingenti militum mœſti-
tia,peſsima decẽuirorum in uulgus fama eſt. Sequitur aliud in urbe nefas ab libidine or
tum,haud minus fœdo euentu,q̃ quod per ſtuprum cædémque Lucretiæ,urbe regnóq;
Tarquinios expulerat:ut non finis ſolùm idem decemuiris,qui regibus,ſed cauſa etiam
eadem imperij amittendi eſſet. Appium Claudium uirginis plebeiæ ſtuprandæ libido
cepit.Pater uirginis L. Virginius honeſtum ordinẽ in Algido ducebat,uir exempli recti
domi militiæq;.perinde uxor inſtituta fuerat,liberíque inſtituebantur. Deſponderant
filiam L. Icilio tribunitio uiro acri,& pro cauſa plebis expertæ uirtutis. hanc uirginem
adultã,forma excellentem, Appius amore ardens,precio ac ſpe pellicere adortus, poſt-
quam omnia pudore ſepta animaduerterat, ad crudelem ſuperbámq; uim animum cõ-
uertit.Marco Claudio clienti negociũ dedit,ut uirginem in ſeruitutem aſſereret, neque
C cederet ſecundum libertatem poſtulãtibus uindicias:quòd pater puellæ abeſſet, locum
iniuriæ eſſe ratus. Virgini uenienti in forum (ibi nanque in tabernis literarũ ludi erant)
miniſter decemuiri libidinis manum iniecit, ſerua ſua natam, ſeruámque appellans eſ-
ſe:ſequíque ſe iubebat,cunctantem ui abſtracturum. Pauida puella ſtupente, ad clamo-
rem nutricis fidem Quiritium implorantis fit concurſus. Virginii patris,ſponſique Ici-
lij populare nomen celebratur: notos gratia eorum,turbam indignitas rei uirgini con-
ciliat. Iam à ui tuta erat,cum aſſertor nihil opus eſſe multitudine concitata ait: ſe iure
graſſari,non ui.uocat puellam in ius, authoribus qui aderant,ut ſequeretur. ad tribu-
nal Appii peruentum eſt. notam iudici fabulam petitor,quippe apud ipſum authorem
argumenti,peragit.puellam domi ſuæ natã,furtóque inde in domum Virginii tranſla-
tam,ſuppoſitam ei eſſe.id ſe indicio compertum afferre:probaturúmque uel ipſo Virgi-
D nio iudice,ad quem maior pars iniuriæ eius pertineat. interim dominum ſequi ancillã
æquum eſſe. Aduocati puellæ,cum Virginium reipublicæ cauſa dixiſſent abeſſe, biduo
affuturum,ſi nunciatum ei ſit:iniquum eſſe abſentem de liberis dimicare: poſtulant ut
rem integram in patris aduentum differat: lege ab ipſo lata uindicias det ſecundum li-
bertatem,neu patiatur uirginem adultam famæ prius quàm libertatis periculum adire.
Appius decreto præfatus quàm libertati fauerit, eam ipſam legem declarare, quã Vir-
ginii amici poſtulationi ſuæ prætendant.cæterùm ita in ea firmum libertati fore præſi-
dium,ſi nec cauſis nec perſonis uariet.in his enim quæ aſſerantur in libertatẽ,quia qui-
uis lege agere poſsit,id iuris eſſe:in ea quæ in patris manu ſit,neminẽ eſſe alium,cui do-
minus poſſeſsione cedat.placere itaque patrem accerſiri: interea iuris ſui iacturã aſſer-
torem non facere,quin ducat puellam, ſiſtendámque in aduentum eius qui pater dica-
E tur,promittat. Aduerſus iniuriã decreti cum multi magis fremerẽt, q̃ quiſquam unus
recuſare auderet,P. Numitorius puellæ auunculus,& ſponſus Icilius interueniunt: da-
táque inter turbam uia,cum multitudo Icilij maxime interuentu reſiſti poſſe Appio cre
deret,lictor decreſſe ait:uociferantémq; Icilium ſummouet. Placidum quoque ingeniũ
» tam atrox iniuria accendiſſet. Ferro hinc tibi ſummouendus ſum Appi, inquit, ut taci-
» tum feras, quod celari uis.uirginem ego hanc ſum ducturus,nuptámque pudicam ha-
» biturus.proinde omnes collegarum quoque lictores cõuoca, expediri uirgas & ſecures
» iube:non manebit extra domum patris,ſponſa Icilii. non, ſi tribunitiũ auxilium & pro
» uocationem plebi Romanæ,duas arces libertatis tuẽdæ, ademiſtis:ideo in liberos quo-
» que noſtros coniugéſque regnum ueſtræ libidini datum eſt.ſæuite in tergum, & in cer-

Vrb. 306 uices noſtras, pudicitia ſaltem in tuto ſit. Huic ſi uis afferetur, ego præſentiũ Quiritium F
Oly. 83. pro ſponſa, Virginius militum pro unica filia, omnes deorum hominúmq; implorabi-
mus fidem: neq; tu iſtud unquam decretum ſine cæde noſtra referes. Poſtulo Appi, etiã
atque etiam conſideres quò progrediare. Virginius uiderit de filia, ubi uenerit, quid a-
gat. hoc tantùm ſciat, ſibi, ſi huius uindiciis ceſſerit, conditionem filiæ quærendam eſſe.
me uindicantem ſponſam in libertatem uita citius deſeret, quàm fides. Concitata mul-
titudo erat, certaménq; inſtare uidebatur. lictores Icilium circunſteterant. nec ultra mi-
nas tamen proceſſum eſt, cum Appius non Virginiam defendi ab Icilio, ſed inquietum
hominem, & tribunatum etiam nunc ſpirantem, locum ſeditionis quærere diceret: non
præbiturum ſe illi eo die materiam: ſed ut iam ſciret, non id petulãtiæ ſuæ, ſed Virginio
abſenti, & patrio nomini, & libertati datum. ius eo die ſe non dicturum, neq; decretum
interpoſiturum: à M. Claudio petiturum, ut decederet iure ſuo, uindicaríq; puellam in G
poſterum diem pateretur. quòd niſi pater poſtero die affuiſſet, denunciare ſe Icilio, ſimi-
libúſque Icilij: neque legi ſuæ latorem, neque decemuiro conſtantiam defore: nec ſe uti-
que collegarum lictores conuocaturum ad coërcendos ſeditionis authores, contẽtum
ſe ſuis lictoribus fore. Cum dilatum tempus iniuriæ eſſet, ſeceſsiſſentq; aduocati puellæ,
placuit omnium primum fratrem Icilii, filiúmq; Numitorii, impigros iuuenes, pergere
inde rectà ad portam, & quãtum accelerari poſſet, Virginium acciri è caſtris. in eo uerti
puellæ ſalutem, ſi poſtero die uindex iniuriæ ad tempus præſto eſſet. Iuſsi pergunt, cita-
tíſque equis nuncium ad patrem perferunt. Cum inſtaret aſſertor puellæ ut uindicaret,
ſponſoreſque daret: atque id ipſum agi diceret Icilius, ſedulò tempus terens, dum præci-
perent iter nuncij miſsi in caſtra: manus tollere undique multitudo, & ſe quiſque para-
tum ad ſpondendum Icilio oſtendere. atque ille lachrymabundus, gratum eſt, inquit: H
craſtina die ueſtra opera utar: ſponſorum nunc ſatis eſt. Ita uindicatur Virginia ſpondẽ-
tibus propinquis. Appius pauliſper moratus, ne eius rei cauſa ſediſſe uideretur: poſtquã
omiſsis rebus aliis præ cura unius nemo adibat, domum ſe recepit: collegíſq; in caſtra
ſcribit, ne Virginio commeatum dent, atque etiam in cuſtodia habeant. Improbũ con-
ſilium, ſerum, ut debuit, fuit: & iam commeatu ſumpto profectus Virginius prima uigi-
lia erat, cum poſtero die mane de retinendo eo nequicquam literæ redduntur. At in ur-
be prima luce, cum ciuitas in foro expectatione erecta ſtaret: Virginius ſordidatus filiã
ſecum obſoleta ueſte, comitantibus aliquot matronis, cum ingenti aduocatione in forũ
deducit. circumire ibi & prehenſare homines cœpit: & non orare ſolùm præcariam o-
pem, ſed pro debita petere. ſe pro liberis eorum ac coniugibus quotidie in acie ſtare: nec
alium uirum eſſe, cuius ſtrenuè ac ferociter facta in bello plura memorari poſſent. quid I
prodeſſe, ſi incolumi urbe, quæ capta ultima timeantur, liberis ſuis ſint patienda? Hæc
propè concionabundus circumibat homines. Similia his ab Icilio iactabantur. comita-
tus muliebris plus tacito fletu, q̃ ulla uox mouebat. Aduerſus quæ omnia obſtinato ani
mo Appius (tanta uis amentiæ uerius quàm amoris mentem turbauerat) in tribunal a-
ſcendit: & ultro querente pauca petitore, quòd ius ſibi pridie per ambitionem dictũ non
eſſet, priuſquã aut ille poſtulatum perageret, aut Virginio reſpondendi daretur locus,
Appius interfatur. Quem decreto ſermonem prætenderit, forſan aliquẽ uerum autho-
res antiqui tradiderunt. quia nuſquam ullum in tanta fœditate decreti ueriſimilem in-
uenio: id quod conſtat, nudum uidetur proponendum. decreſſe uindicias ſecũdum ſer-
uitutem. Primò ſtupor omnes admiratione rei tam atrocis defixit: ſilentium inde ali-
quandiu tenuit. deinde cum M. Claudius circunſtantibus matronis iret ad prehenden- K
dam uirginem, lamentabiliſq; eum mulierum cõploratio excepiſſet: Virginius intentãs
in Appium manus, Icilio inquit, Appi, non tibi filiam deſpondi, & ad nuptias, non ad
ſtuprũ educaui. placet pecudum ferarúmq; ritu promiſcue in concubitus ruere? paſſu-
ríne hæc iſti ſint, neſcio. non ſpero eſſe paſſuros illos qui arma habẽt. Cum repelleretur
aſſertor uirginis à globo mulierum, circunſtantiúmq; aduocatorum, ſilentium factum
per præconẽ. Decemuir alienato ad libidinem animo, negat ex heſterno tantum conui-
tio Icilii, uiolentiáq; Virginij, cuius teſtem P R habeat, ſed certis quoque indiciis com-
pertum ſe habere: nocte tota cœtus in urbe factos eſſe ad mouendam ſeditionem. itaq;
ſe haud inſcium eius dimicationis cum armatis deſcendiſſe, non ut quẽquam quietum

A uiolaret,ſed ut turbátes ciuitatis ocium,pro maieſtate imperii coërceret: proinde qui- *Vrb.306*
„ eſſe erit melius.I,inquit,lictor,ſummoue turbam, & da uiam domino ad prehendendũ *Oly. 83.*
„ mancipium.Cum hæc intonuiſſet plenus iræ,multitudo ipſa ſe ſua ſponte dimouit,de-
ſertáque præda iniuriæ puella ſtabat. Tum Virginius, ubi nihil uſquam auxilii uidit:
„ Quæſo,inquit,Appi,primùm ignoſce patrio dolori,ſi inclemẽtius in te ſum inuectus:
„ deinde ſinas hîc coram uirgine nutricem percontari,quid hoc rei ſit:ut ſi falsò pater di-
„ ctus ſum, æquiore hinc animo diſcedam . Data uenia ſeducit filiam ac nutricem prope
Cloacinæ ad tabernas,quibus nũc Nouis eſt nomen: atque ibi ab lanio cultro arrepto,
Hoc te uno,quo poſſum,ait,modo filia in libertatẽ uindico . pectus deinde puellæ trãſ-
figit.reſpectánſque ad tribunal, Te,inquit,Appi, tuúmque caput ſanguine hoc conſe-
cro.clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius, comprehẽdi Virginium iubet.
B ille ferro,quacunque ibat,uiam facere,donec multitudine etiam proſequentium ruen-
te ad portam perrexit. Icilius Numitoriúſque exãgue corpus ſublatum oſtẽtant popu-
lo:ſcelus Appii,puellæ infelicem formã,neceſsitatem patris deplorant. ſequentes cla-
mitant matronæ,eámne liberorum procreandorum cõditionem? ea pudicitiæ præmia
eſſe?cæteráque quæ in tali re muliebris dolor,quo eſt mœſtior imbecillo animo, eo mi-
ſerabilia magis querẽtibus ſubiicit . Virorum, & maxime Icilii uox tota tribunitiæ po-
teſtatis,ac prouocationis ad populum,ereptæ,publicarúmque indignationũ erat.Con-
citatur multitudo partim atrocitate ſceleris,partim ſpe per occaſionem repetẽdæ liber-
tatis. Appius nunc uocari Iciliũ,nunc retractantem arripi:poſtremò cum locus adeun-
di apparitoribus non daretur, ipſe cum agmine patriciorum iuuenum per turbam ua-
dens,in uincla duci iubet.Iam circa Iciliũ non ſolùm multitudo, ſed duces quoq; mul-
C titudinis erant L.Valerius,& M.Horatius.qui repulſo lictore, ſi iure ageret, uindicare
ſe à priuato Iciliũ aiebant:ſi uim afferre conaretur,ibi quoque haud impares fore.Hinc
atrox rixa oritur.Valerium Horatiúmq; lictor decemuiri inuadit, franguntur à multi-
tudine faſces.In concionem Appius aſcendit: ſequuntur Horatius Valeriúſq;. eos cõ-
cio audit,decemuiro obſtrepitur.Iam pro imperio Valerius diſcedere à priuato lictores
iubebat : cum fractis animis Appius uitæ metuens in domum ſe propinquam foro in-
ſciis aduerſariis capite obuoluto recepit.Sp.Oppius ut auxilio collegę eſſet,in forum ex
altera parte irrumpit.uidet imperium ui uictum.Agitatus deinde conſiliis, atque ex o-
mni parte aſſentiendo, multis authoribus trepidus,ſenatum poſtremò uocari iuſsit. ea
res,quòd magnæ parti patrum diſplicere acta decemuirorum uidebantur:ſpe per ſena-
tum finiendæ poteſtatis eius,multitudinem ſedauit.Senatus nec plebem irritandã cen-
D ſuit:& multo magis prouidendum,nequid Virginii aduẽtus in exercitu motus faceret.
itaque miſsi iuniores patrum in caſtra, quæ tum in monte Vecilio erant, nunciant de-
cẽuiris,ut omni ope ab ſeditione milites contineant.ubi Virginius maiorem q̃ reliquе-
rat in urbe,motum exciuit. Nam prætterquam quòd agmine propè quadringentorum
hominum ueniens,qui ab urbe indignitate rei accenſi comites ei ſe dederant,cõſpectus
eſt:ſtrictum etiam telum,reſperſúſq; ipſe cruore,tota in ſe caſtra cõuertit. & togæ mul-
tifariam in caſtris uiſæ,maioris aliquanto q̃ erat,ſpeciem urbanæ multitudinis fecerãt.
Quærentibus quid rei eſſet,flens diu uocem non miſit.Tandem ut iam ex trepidatione
concurrentium turba conſtitit,ac ſilentium fuit:ordine cuncta ut geſta erant,expoſuit.
Supinas deinde tendens manus, commilitones appellans orabat, ne quod ſcelus Ap.
Claudii eſſet,ſibi attribuerent;neu ſe ut parricidam liberûm auerſarentur. ſibi uitã filiæ
E ſua cariorem fuiſſe,ſi liberæ ac pudicæ uiuere licitum fuiſſet. cum uelut ſeruã ad ſtuprũ
rapi uideret,morte amitti melius ratum q̃ contumelia liberos, miſericordia ſe in ſpeciẽ
crudelitatis lapſum.nec ſe ſuperſtitem filiæ futurum fuiſſe,niſi ſpem ulciſcendæ mortis
eius in auxilio commilitonum habuiſſet.illis quoq; enim filias, ſorores, cõiugéſq; eſſe:
nec cum filia ſua libidinem Ap.Claudii extinctam eſſe: ſed quo impunitior ſit,eo effre-
natiorem fore.aliena calamitate documentũ datum illis cauendæ ſimilis iniuriæ. quod
ad ſe attineat,uxorem ſibi fato ereptam:filiam,quia non ultrà pudica uictura fuerit,mi-
ſeram,ſed honeſtam mortẽ occubuiſſe. non eſſe iam Appii libidini locum in domo ſua:
ab alia uiolentia eius eodem ſe animo ſuum corpus uindicaturum, quo uindicauerit fi-
liæ.cæteri ſibi ac liberis ſuis conſulerent: Hæc Virginio uociferanti ſucclamabat mul-

vrb. 306. titudo,nec illius dolori,nec ſuæ libertati ſe defuturos. Et immiſti turbæ militum rogati F
Ol. 83. cum eadem illa querendo,docendóq; quanto uiſa q̃ audita indigniora poruerint uide-
ri:ſimul profligatam iam rem nunciando Romæ eſſe,inſecutóſque qui Appium propè
interemptum in exilium abiſſe dicerent:perpulerunt,ut ad arma conclamaretur:uelle-
rénrque ſigna,& Romã proficiſcerentur. Decemuiri ſimul iis quæ uidebãt, iiſq; quæ a-
cta Romæ audierant, perturbati, alius in aliam partem caſtrorum ad ſedandos motus
diſcurrunt: & leniter agentibus reſponſum non redditur.imperio ſi quis inhiberet,& ui
ros,& armatos ſe eſſe respondetur. eunt agmine ad urbem, & Auentinum inſidunt, ut
quiſque occurrerat,plebem ad repetendam libertatem, creandóſq; tribunos plebis ad-
hortanres.alia uox nulla uiolenta audita eſt.ſenatum Sp. Oppius habet. nihil placet a-
ſpete agi.quippe ab ipſis datum locum ſeditionis eſſe.mittuntut tres legati conſulares,
Sp.Tarpeius,C.Iulius,P.Sulpitius,qui quærerent ſenatus uerbis, cuius iuſſu caſtra de- G
ſeruiſſent?aut quid ſibi uellent,qui armati Auentinum obſediſſent? bellóque auerſo ab
hoſtibus,pattiam ſuam cepiſſent? Non defuit quid reſponderetur : deerat qui daret re-
ſponſum,nullodum certo duce,nec ſatis audentibus ſingulis inuidiæ ſe offerre.id modò
à multitudine conclamatum eſt,ut L. Valerium,& M. Horatium ad ſe mitterent,his ſe
daturos reſponſum. Dimiſsis legatis,admonet milites Virginius,in re nõ maxima pau-
lo antè trepidatum eſſe,quia ſine capite multitudo fuerit,reſponſumq; quanquam non
inutiliter,fortuito tamen magis conſenſu q̃ cõmuni conſilio eſſe.placete decem creari,
qui ſummæ rei præeſſent,militaríq; honore tribunos militum appellari. Cum ad eum
ipſum primum is honos deferretur:Melioribus meis ueſtríſque rebus reſeruate, inquit,
iſta de me iudicia. nec mihi filia in uita honorem ullum iucundum eſſe patitur: nec in
perturbata republica eos utile eſt pɫeeſſe uobis,qui proximi inuidiæ ſint.ſiquis uſus mei H
eſt,nihilo minor ex priuato capietur.Ita decem numero tribunos militares creanr.Ne-
que in Sabinis quieuit exercitus.ibi quoque authore Icilio Numitorióq; ſeceſsio ab de-
cemuiris facta eſt:nõ minore motu animorum Siccii cædis memoria renouata,q̃ quem
noua fama de Virginia adeò fœde ad libidinẽ petita accẽderat.Icilius ubi audiuit tribu-
nos militum in Auentino creatos,ne comitiorum militarium prærogatiuã urbana co-
mitia iiſdem tribunis plebis creandis ſequerentur: peritus rerum popularium, immi-
nénſque ei poteſtati, & ipſe prius q̃ iretur ad urbem, pari poteſtate eundem numerũ ab
ſuis creandum curat.Porta Collina urbem intrauere ſub ſignis,mediáque urbe agmine
in Auentinum pergunt. ibi coniuncti alteri exercitui, X X tribunis militum negocium
dederunt,ut ex ſuo numero duos crearent, qui ſummæ rerum præeſſent. M. Oppium,
Sex.Manilium creant.Patres ſoliciti de ſumma rerum,cum ſenatus quotidie eſſet, iur- I
giis ſæpius terunt tempus quàm conſilus.Siccij cædes decemuiris,& Appiana libido,&
dedecora militiæ obiiciebantur. placebat Valerium Horatiúmque ire in Auentinum.
illi negabant ſe aliter ituros, quàm ſi decemuiri deponerent inſignia magiſtratus eius,
quo anno iam antè abiſſent.Decemuiri querentes ſe in otdinem cogi, non antè quàm
perlatis legibus quarum cauſa creati eſſent, depoſituros imperium ſe aiebant. Pet M.
Duellium qui tribunus plebis fuerat, certior facta plebs contentionibus aſsiduis nihil
tranſigi,in Sacrum montem ex Auẽtino tranſit: affirmante Duellio non prius q̃ deſeri
urbem uideant,curam in animos patrum deſcenſuram:admoniturum Sacrum mõtem
conſtantiæ plebis, ſcituros, quàm ſine reſtituta poteſtate redigi in concordiam res ne-
queant. Via Nomentana,cui tum Ficulenſi nomen fuit,profecti,caſtra in monte Sacro
locauere,modeſtiam patrum ſuorum,nihil uiolando,imitati. Secuta exercitum plebs, K
nullo qui per ætatem ire poſſet,retractante:proſequuntut coniuges, liberíque, cuínam
ſe relinquerent in ea urbe, in qua nec pudicitia nec libertas ſancta eſſet,miſerabiliter ro
gitãtes. Cum uaſta Romæ omnia,inſueta ſolitudo feciſſet,in foro præter paucos ſenio-
rum nemo eſſet:uocatis utiq; in ſenatum patribus, deſertum apparuiſſet forum : plures
iam q̃ Horatius & Valerius uociferabantur:Quid expectabitis Pa.Cõſcripti?ſi decem-
uiri finem pertinaciæ non faciunt,ruere ac deflagrate omnia paſſuri eſtis? Quod autem
iſtud imperium eſt,decemuiri,quod amplexi tenetis? tectis ac parietibus iura dicturi e-
ſtis? non pudet lictorum ueſtrorum maiorem propè numerum in foro conſpici,q̃ toga
torum aliorum?Quid ſi hoſtes ad urbem ueniant,facturi eſtis?quid ſi plebs mox ubi pa-

rum

A rum ſeceſsione moueamur, armata ueniat? occaſúne urbis uultis finire imperium? atqui vrb. 306.
„ aut plebs non eſt habenda, aut habendi ſunt tribuni plebis. Nos citius caruerimus patri- Oly. 83.
„ ciis magiſtratibus, quàm illi plebeiis. nouam inexpertámq; eam poteſtatẽ eripuere pa-
„ tribus noſtris, ne nunc dulcedine ſemel capti, ferãt deſyderium: cum præſertim nec nos
„ temperemus imperiis, quominus illi auxilij egeant. Cum hæc ex omni parte iactarẽ-
tur, uicti conſenſu decemuiri, futuros ſe, quandò ita uideatur, in poteſtate patrum affir-
mant. id modò ſimul orant, àc monẽt, ut ipſis ab inuidia caueatur: nec ſuo ſanguine ad
ſupplicia patrum plebẽ aſſueſaciant. Tum Valerius Horatiúſque miſsi ad plebem cõdi-
tionibus quibus uideretur reuocandam, cõponẽdáſq; res, decemuiris quoque ab ira &
impetu multitudinis præcauere iubentur. Profecti, gaudio ingenti plebis in caſtra acci-
piuntur: quippe liberatores haud dubie & motus initio, & exitu rei. ob hæc iis aduenie̅-
B tibus gratiæ actæ. Icilius pro multitudine uerba facit. idem cũ de conditionibus agere-
tur, quærentibus legatis quæ poſtulata plebis eſſent: compoſito iam ante aduentum le-
gatorum conſilio, ea poſtulauit, ut appareret in æquitate rerum plus q̃ in armis reponi
ſpei. poteſtatem enim tribunitiam, prouocationémq; repetebant, quæ ante decemuiros
creatos auxilia plebis fuerant. & necui fraudi eſſet, conciſſe milites aut plebem ad repe-
tendam per ſeceſsionem libertatem. de decemuirorum modò ſupplicio atrox poſtulatũ
fuit. dedi quippe eos æquum cenſebant, uiuóſq; igni concrematuros minabãtur. Legati
„ ad ea: Quæ conſilii fuerunt, adeò æqua poſtulaſtis, ut ultro uobis deferenda fuerint. li-
„ bertati enim ea præſidia petitis, non licentiæ ad impugnandũ alios. iræ ueſtræ magis
„ ignoſcendum q̃ indulgẽdum eſt: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis: &
„ prius penè quàm ipſi liberi ſitis, dominari iam in aduerſarios uultis. Nunquámne quie-
C ſcet ciuitas noſtra à ſuppliciis aut patrum in plebẽ Romanam, aut plebis in patres? Scu-
„ to uobis magis quàm gladio opus eſt. ſatis ſupérq; humilis eſt, qui iure æquo in ciuitate
„ uiuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo. etiam ſiquando metuendos uos præbituri
„ eſtis, cum recuperatis magiſtratibus, legibúſq; ueſtris, iudicia penes uos erunt: de capi-
„ te noſtro fortuniſq; tunc ut quæq; cauſa erit, ſtatuetis. nunc libertatẽ repeti ſatis eſt. Fa-
cerent ut uellent permittentibus cũctis, moxredituros ſe legati rebus perfectis affirmãt.
Profecti, cum mandata plebis patribus expoſuiſſent: alii decemuiri, quandoquidẽ præ-
ter ſpem ipſorum, ſupplicii ſui nulla mentio fieret, haud quicquã abnuêre. Appius truci
ingenio, & inuidia præcipua, odium in ſe aliorum ſuo in eos metiẽs odio: Haud ignaro,
inquit, imminet fortuna. uideo donec arma aduerſariis tradantur, differri aduerſus nos
certamẽ. dandus inuidiæ eſt ſanguis. nihil ne ego quidem moror, quo minus decemui- Dandus inuidiæ est sanguis.
D ratu abeam. Factum ſenatuſconſultum, ut decemuiri ſe primo quoque tempore magi-
ſtratu abdicarent: Q. Furius pontifex maximus tribunos plebis crearet: & necui fraudi
eſſet ſeceſsio militum plebiſq;. His ſenatuſconſultis perfectis, dimiſſo ſenatu decemuiri
prodeunt in concionem, abdicántque ſe magiſtratu, ingenti hominũ lætiria. Nuncian-
tur hæc plebi. legatos quicquid in urbe hominum ſupererat, proſequitur. huic multitu- Congratulantur
dini læta alia turba ex caſtris occurrit. congratulantur libertatem concordiámq; ciuita- libertatem, concordiam.
„ ri reſtitutam. Legati pro concione: Quod bonum, fauſtum, felixque ſit uobis, reiq; pu- Ciuitati restitutam.
„ blicæ, redite in patriam ad penates, coniuges liberóſq; ueſtros. ſed qua hîc modeſtia fui-
„ ſtis, ubi nullius ager in tot uſu rerum neceſſario tantæ multitudini eſt uiolatus, eã mo-
„ deſtiam ferte in urbem. in Auentinum ite, unde profecti eſtis. ibi felici loco, ubi prima
„ initia incboaſtis libertatis ueſtræ, tribunos plebis creabitis. præſtò erit pontifex maxi-
E mus, qui comitia habeat. Ingens aſſenſus alacritáſque cuncta approbantium fuit. con
uertũt inde ſigna, profectiq; Romam certant cum obuiis gaudio. armati per urbem ſi-
lentio in Auentinum perueniunt. ibi extemplo pontifice maximo comitia habente, tri-
bunos plebis creauerunt, omnium primum A. Virginium, inde L. Icilium, & P. Numi-
torium auunculum Virginiæ, authores ſeceſsionis: tum C. Sicinium, progeniem eius,
quem primum tribunum plebis creatum in Sacro monte, proditum memoriæ eſt: & M.
Duellium, qui tribunatum inſignem ante decemuiros creatos geſſerat, nec in decẽuira
libus certaminibus plebi defuerat. ſpe deinde magis quàm meritis electi, M. Titinnius,
M. Pomponius, C. Apronius, Ap. Iulius, C. Oppius. Tribunatu inito L. Icilius extem-
plo plebẽ rogauit: & plebs ſciuit, necui fraudi eſſet ſeceſsio ab decemuiris facta. Confe-

Vrb.306 ſtim de conſulibus creandis cum prouocatione, M. Duellius rogationem pertulit. ea o- F
Oly. 83. mnia in pratis Flaminiis concilio plebis acta; quem nunc circum Flaminiũ appellant. Per interregem deinde conſules creati, L. Valerius, & M. Horatius, qui extemplo magiſtratum occeperunt: quorum cõſulatus popularis ſine ulla patrum iniuria, nec ſine offenſione fuit. quicquid enim libertati plebis caueretur, id ſuis decedere opibus credebãt. Omnium primum, cũ ueluti in controuerſo iure eſſet, tenerentúrne patres plebiſcitis: legem centuriatis comitiis tulere, ut quod tributim plebes iuſsiſſet, populũ teneret. qua lege tribunitiis rogationibus telum acerrimum datũ eſt. Aliam deinde conſularem legem de prouocatione, unicũ præſidium libertatis, decẽuirali poteſtate euerſam, non reſtituunt modò, ſed etiã in poſterum muniunt: ſanciendo nouam legem, ne quis ullum magiſtratum ſine prouocatione crearet. qui creaſſet, eum ius fáſque eſſet occidi: néue ea cædes capitalis noxæ haberetur. & cum plebem hinc prouocatione, hinc tribu- G nitio auxilio ſatis firmaſſent, ipſis quoq; tribunis ut ſacroſancti uiderẽtur (cuius rei propè iam memoria aboleuerat) relatis quibuſdã ex magno interuallo cæremoniis, renouarunt: & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt, ſanciendo, ut qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemuiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædem Cereris, Liberi Liberæq; uenum iret. Hac lege iuris interpretes negant quenquam ſacroſanctum eſſe, ſed eum qui eorum cuiquam nocuerit, ſacrũ ſanciri. itaq; ædilem prehendi, ducíq; à maioribus magiſtratibus: quod etſi nõ iure fiat, (noceri enim ei, cui hac lege non liceat) tamen argumentum eſſe, non haberi pro ſacroſancto ædilẽ: tribunos uetere iureiurando plebis, cum primùm eam poteſtatẽ creauit, ſacroſanctos eſſe. Fuere qui interpretarentur, eadem hac Horatia lege conſulibus quoque & prætoribus, quia eiſdem auſpiciis, quibus conſules, crearẽtur, cautum eſſe: iudicem enim conſulem H appellari. Quæ refellitur interpretatio: quòd his temporibus nondum cõſulem iudicẽ, ſed prætorem appellari mos fuerit. Hæ conſulares leges fuere. Inſtitutum etiam ab iiſdem conſulibus, ut ſenatuſconſulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur: quæ antè abitrio conſulũ ſupprimebantur, uitiabantúrq;. M. Duellius deinde tribunus plebis plebem rogauit, plebéſque ſciuit, qui plebem ſine tribunis reliquiſſet, quíque magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo, ac capite puniretur. Hæc omnia ut inuitis, ita non aduerſantibus patriciis tranſacta: quia nondum in quenquã unum ſæuiebatur. Fũdata deinde & poteſtate tribunitia, & plebis libertate, tum tribuni aggredi ſingulos, tutum maturúmq; iam rati, accuſatorem primum Virginium, & Appium reũ deligũt. Cum diem Appio Virginius dixiſſet, & Appius ſtipatus patriciis iuuenibus in forũ deſcẽdiſſet: redintegrata extemplo eſt omnibus memoria fœdiſsimæ poteſtatis, cũ ipſum I ſatellitéſque eius uidiſſent. Tum Virginius, Oratio, inquit, rebus dubiis inuenta eſt. itaque neque ego accuſando apud uos eum tempus teram, à cuius crudelitate uoſmet ipſi armis uindicaſtis: nec iſtum ad cætera ſcelera impudentiam, in defendendo ſe, adiicere patiar. Omnium igitur tibi Ap. Claudi, quæ impie nefariéq; per bienniũ alia ſuper alia es auſus, gratiã facio. unius tantùm criminis, niſi uindices iudicem te ab libertate in ſeruiturẽ contra leges uindicias non dediſſe, in uincula te duci iubeo. Nec in tribunitio auxilio Appius, nec in iudicio populi ullam ſpẽ habebat: attamen & tribunos appellauit: & nullo morante arreptus à uiatore, Prouoco, inquit. Audita uox una uindex libertatis, ex eo miſſa ore, quo uindiciæ nuper ab libertate dictæ erant, ſilentium fecit. Et dum pro ſe quiſq; deos tandem eſſe, & non negligere humana fremunt: & ſuperbiæ crudelitatíq; etſi ſeras, non leues tamen uenire pœnas: prouocare, qui prouocationem ſuſtuliſ- K ſet: & implorare præſidium populi, qui omnia iura populi obtriſſet: rapíq; in uincula egentem iure libertatis, qui liberum corpus in ſeruitutẽ addixiſſet: ipſius Appii intercõcionis murmur fidem populi Romani implorantis uox audiebatur. Maiorum merita in rempub. domi militiæq; commemorabat: ſuum infelix erga plebem Romanam ſtudiũ, quòd æquandarum legum cauſa cum maxima offenſione patrũ conſulatu abiſſet: ſuas leges, quibus manentibus lator earum in uincula ducatur. cæterùm ſua propria bona maláque, cum cauſæ dicendæ data facultas ſit, tum ſe experturum. in præſentia ſe cõmuni iure ciuitatis ciuem Romanum die dicta poſtulare ut dicere liceat, ut iudicium populi Ro. experiri. nõ ita ſe inuidiam pertimuiſſe, ut nihil in æquitate & miſericordia ciuium

omnium tantum gratiam facio.
iura obtriuisset.
liberum corpus in seruitutem addixisset.

A uium ſuorum ſpei habeat. quòd ſi indicta cauſa in uincula ducatur, iterū ſe tribunos plebis appellare, & monere, ne imitentur quos oderint. quòd ſi tribuni eodem fœdere obligatos ſe fateātur tollendæ appellationis cauſa, in quam conſpiraſſe decemuiros criminati ſint, ait ſe prouocare ad populum: implorare leges de prouocatione, & cōſulares, & tribunitias eo ipſo anno latas. quem enim prouocaturum, ſi hoc indemnato indicta cauſa non liceat? cui plebeio & humili præſidium in legibus fore, ſi Ap. Claudio non ſit? ſe documento futurum, utrum nouis legibus dominatio, an libertas firmata ſit: & appellatio prouocatióq; aduerſus iniuriam magiſtratuum oſtentata tantum inanibus literis, an uere data ſit. Contra ea Virginius, unum Ap. Claudium & legum expertem, & ciuilis & humani fœderis eſſe aiebat. reſpicerent tribunal homines, caſtellum omnium ſcelerum: ubi decemuir ille perpetuus, bonis, tergo, ſanguini ciuium infeſtus, uirgas ſecu-

B réſque omnibus minitans, deorum hominúmque contemptor, carnificibus non lictoribus ſtipatus, iam ab rapinis & cædibus animo ad libidinem uerſo, uirginem ingenuam in oculis populi Romani uelut bello captam, à complexu patris abreptam miniſtro cubiculi ſui clienti dono dederit: ubi crudeli decreto, nefandiſq; uindiciis dexteram patris in filiam armauerit: ubi tollētes corpus ſemianime uirginis, ſponſum, auunculúmq; in carcerem duci iuſſerit, ſtupro interpellato magis q̃ cæde motus. & illi carcerem ædificatum eſſe, quod domicilium plebis Romanæ uocare ſit ſolitus. Proinde ut ille iterum ac ſæpius prouocet, ſic ſe iterum ac ſæpius iudicem illi ferre, ni uindicias ab libertate in ſeruitutem dederit. ſi ad iudicē non eat, pro damnato in uincula duci iubere. Vt haud quoquam improbante, ſic magno motu animorum, cum tanti uiri ſupplicio ſuamet plebi iam nimia libertas uideretur, in carcerem eſt coniectus. tribunus ei diem prædixit. Inter

C hæc ab Latinis & Hernicis legati gratulatum de concordia patrum ac plebis Romā uenerunt: donúmq; ob eam Ioui optimo maximo coronā auream in Capitoliū tulere parui ponderis, prout res haud opulētæ erāt, colebātúrq; religiones pie magis q̃ magnifice. Iiſdē authoribus cognitū eſt, Æquos Volſcóſq; ſumma ui bellū apparare. Itaq; partiri prouincias conſules iuſſi. Horatio Sabini, Valerio Æqui euenere. Cum ad ea bella delectum edixiſſent, fauore plebis non iuniores modò, ſed emeritis etiam ſtipendiis pars magna uoluntariorum ad nomina danda præſtò fuere: eóque non copia modò, ſed genere etiam militum, ueteranis admiſtis, firmior exercitus fuit. Prius quàm urbem egrederētur, leges decēuirales, quibus tabulis duodecim eſt nomen, in æs inciſas in publico propoſuerunt. Sunt qui iuſſu tribunorū ædiles functos eo miniſterio ſcribant. C. Claudius, qui peroſus decemuirorum ſcelera, & ante omneis fratris filii ſuperbiæ infeſtus, Regil-

D lum antiquam in patriam ſe contulerat: is magno iam natu cum ad pericula eius deprecanda rediſſet, cuius uitia fugerat; ſordidatus cum gentilibus clientibúſque in foro prenſabat ſingulos: orabátque, ne Claudiæ genti eam inuſtam maculam uellent, ut carcere & uinculis uiderentur digni. uirum honoratiſſimæ imaginis futurum ad poſteros, legumlatorem, conditorémque Romani iuris iacere uinctum inter fures nocturnos ac latrones. auerterent ab ira parumper ad cognitionem cogitationémque animos: & potius unum tot Claudiis deprecantibus condonarent, q̃ propter unius odium, multorū preces aſpernarentur. ſe quoque id generi ac nomini dare: nec cum eo in gratiam rediſſe, cuius aduerſæ fortunæ uelit ſuccurſum. uirtute libertatem recuperatam eſſe, clementia concordiam ordinum ſtabiliri poſſe. Erant quos moueret ſua magis pietate, quàm eius pro quo agebat cauſa. ſed Virginius ſui potius ut miſererētur orabat, filiéq;: nec gē-

E tis Claudiæ regnum in plebem ſortitæ, ſed neceſſariorum Virginiæ trium tribunorum preces audirent: qui ad auxilium plebis creati, ipſi plebis fidem atque auxilium implorarent. Iuſtiores hæ lachrymæ uidebantur. Itaque ſpe inciſa, priuſquam prædicta dies adeſſet, Appius ſibi mortem conſciuit. Subinde arreptus à P. Numitorio Sp. Oppius inuidiæ proximus, quòd in urbe fuerat cum iniuſtæ uindiciæ à collega dicerentur. plus tamen facta iniuria Oppio, quàm non prohibita, inuidiæ fecit. teſtis productus, qui VII & XX enumeratis ſtipendiis, octies extra ordinem donatus, donáque ea gerens in cōſpectu populi, ſciſſa ueſte tergum laceratum uirgis oſtendit, nihilum deprecans, quin ſi quā ſuā noxā reus dicere poſſet, priuatus in ſe iterū ſæuiret. Oppius quoq; ductus in uincula eſt, & ante iudicii diem finē ibi uitæ fecit. Bona Claudii Oppiíq; tribuni publicaue-

Vrb.306. te.collegæ eorũ exilii cauſa ſolum uerterunt,bona publicata ſunt.& M.Claudius aſſer- F
Oly. 83. tor Virginiæ die dicta damnatus, ipſo remittente Virginio ultimam pœnam, dimiſſus
Tybur exulatum abijt:manéſq; Virginiæ mortuæ quàm uiuæ feliciores per tot domos
ad petendas pœnas uagati,nullo relicto ſonte tandem quieuerunt.Ingens metus inceſ-
ſerat patres,uultúſq; iam iidem tribunorum erant,qui decemuirorum fuerãt, cum M.
Duellius tribunus plebis inhibito ſalubriter modo nimię poteſtatis: Et libertatis,inqt,
noſtrę,& pœnatum ex inimicis ſatis eſt.itaque hoc anno nec diem dici cuiquam,nec in
uincula duci quenquã ſum paſſurus.nam neq; uetera peccata repeti iam obliterata pla-
cet,cum & noua expiata ſint decemuirorum ſupplicijs:& nihil admiſſum iri, quod uim
tribunitiam deſideret, ſpondet perpetua conſulum amborum in libertate ueſtra tuenda
cura.Ea primùm moderatio tribuni metum patribus dempſit, eadémq; auxit cõſulum
inuidiam:quòd adeò toti plebis fuiſſent,ut patrum ſalutis libertatiſq; prior plebeio ma- G
giſtratui quàm patricio cura fuiſſet:& antè inimicos ſatietas pœnarum ſuarum cepiſſet,
quàm obuiam ituros licentiæ eorum conſules appareret.multiq; erant qui mollius cõ-
ſultum dicerent,quòd legum ab iis latarum patres authores fuiſſent. neq; erat dubium,
quin turbato reipub.ſtatu,tempori ſuccubuiſſent. Conſules rebus urbanis compoſitis,
fundatóq; plebis ſtatu,in prouincias diuerſi abiere. Valerius aduerſus coniunctos iam
in Algido exercitus Æquorum Volſcorúmq; ſuſtinuit conſilio bellum.quòd ſi extem-
plo rem fortunæ commiſiſſet,haud ſcio an (qui tum animi ab decemuirorũ infelicibus
auſpiciis Romanis hoſtibúſque erant) magno detrimento certamen ſtatutũ fuerit. Ca-
ſtris mille paſſuum ab hoſte poſitis, copias cõtinebat. hoſtes medium inter bina caſtra
ſpatium acie inſtructa complebant:prouocantibúſq; ad pręlium,reſponſum Romanus
nemo reddebat.tandem fatigati ſtando, ac nequicquam expectando certamen Æqui H
Volſcíque,poſtquam conceſſum propemodum de uictoria credebãt: pars in Hernicos,
pars in Latinos prædatum abeunt. relinquitur magis caſtris præſidium, quàm ſatis ui-
rium ad certamen.Quod ubi ſenſit conſul,reddit illatum antea terrorem, inſtructáque
acie ultro hoſtem laceſſit.ubi illi cõſcientia quid abeſſet uirium, detrectauere pugnam,
creuit extemplo Romanis animus,& pro uictis habebant pauentes intra uallum.Cum
per totum diem ſtetiſſent intenti ad certamen, nocti ceſſere. & Romani quidem pleni
ſpei corpora curabant, haudquaquam pari hoſtes animo, nuncios paſſim trepidi ad re-
uocandos prædatores dimittunt. recurritur ex proximis locis, ulteriores non inuenti.
Vbi illuxit,egreditur caſtris Romanus, uallũ inuaſurus,ni copia pugnæ fieret. & poſt-
quam multa iam dies erat,neque mouebatur quicquã ab hoſte, iubet ſigna inferri con-
ſul.motáque acie indignatio Æquos & Volſcos inceſſit,ſi uictores exercitus uallũ po- I
tius quàm uirtus & arma tegerent.igitur & ipſi efflagitatum ab ducibus ſignum pugnæ
accepere.Iámque pars egreſſa portis erat,deincepsque alii ſeruabant ordinem,in ſuum
quiſque locum deſcendentes,cum conſul Romanus prius quàm notis uiribus fulta cõ-
ſtaret hoſtium acies,intulit ſigna:adortúſque nec omnes dum eductos,nec qui erãt, ſa-
tis explicatis ordinibus,propè fluctuantem turbam trepidantium huc atq; illuc,circun-
ſpectantiumq; ſe ac ſuos,addito turbatis mentibus clamore atque impetu,inuadit. Re-
tulere primò pedem hoſtes.deinde cum animos collegiſſent,& undique duces, uictíſne
ceſſuri eſſent,increparent,reſtituitur pugna. Conſul ex altera parte Romanos memi-
niſſe iubebat,illo die primùm liberos pro libera urbe Romana pugnare,ſibimetipſis ui-
cturos, non ut decemuirorum uictores præmium eſſent: non Appio duce rem geri, ſed
conſule Valerio à liberatoribus populi Romani orto, liberatore ipſo:oſtenderent,prio- K
ribus pręliis per duces,non per milites ſtetiſſe ne uincerent: turpe eſſe,contra ciues plus
animi habuiſſe,quàm contra hoſtes:& domi quàm foris ſeruitutem magis timuiſſe. V-
nam Virginiam fuiſſe,cuius pudicitiæ in pace periculum eſſet: unum Appiũ ciuem pe-
riculoſæ libidinis:at ſi fortuna belli inclinet, omnium liberis ab tot millibus hoſtiũ pe-
riculum fore.Nolle ominari quæ nec Iupiter,nec Mars pater paſſuri ſint iis auſpiciis cõ-
ditæ urbi accidere. Auentini Sacríq; montis admonebat,ut ubi libertas parta eſſet pau-
cis antè menſibus,eò imperium illibatum referrent:oſtenderéntque, eandem indolem
militibus Romanis poſt exactos decemuiros eſſe,quæ ante creatos fuerit: nec æquatis
legibus imminutam uirtutem populi Romani eſſe. Hæc ubi inter ſigna peditum dicta
dedit,

A dedit,aduolat deinde ad equites: Agite iuuenes,inquit,præſtate uirtute peditem,ut ho- Vrb.306.
„ nore atque ordine præſtatis.Primo cõcurſu pedes mouit hoſtem, pulſum uos immiſsis Oly. 83.
„ equis exigite è campo: non ſuſtinebunt impetum: & nunc cunctãtur magis quàm reſi-
„ ſtunt.Concitant equos,permittúntq; in hoſtem pedeſtri iam turbatum pugna:& perru
ptis ordinibus elati ad nouiſsimam aciem,pars libero ſpatio circunuecti, iam fugã un-
dique capeſſentes,pleroſque à caſtris auertunt,præterequitantéſq; abſterrent. peditum
acies,& conſul ipſe,uíſque omnis belli fertur in caſtra:captíſque eum ingenti cæde ma-
iore præda potitur. Huius pugnæ fama perlata non in urbem modò, ſed in Sabinos ad
alterum exercitum,in urbe lætitia modò celebrata eſt:in caſtris animos militum ad æ-
mulandum decus accendit.Iam Horatius eos excurſionibus ſufficiendo, prælíiſq; leui-
bus experiundo,aſſueſecerat ſibi potius fidere,quàm meminiſſe ignominiæ decemuiro
B rum ductu acceptæ:paruáq; certamina in ſummam totius profecerant ſpei. Nec ceſſa-
bánt Sabini feroces ab re priore anno bene geſta laceſſere atque inſtare, rogitãtes quid
latrocinii modo procurſantes pauci,recurrentéſque tererent tempus?& in multa prælia
paruáq; carperẽt ſummam unius belli? quin illi congrederentur acie? inclinandámque
ſemel fortunæ rem darent? Ad id quod ſua ſponte ſatis collectum animorũ erat,indigni
tate etiã Romani accendebantur:iam alterum exercitum uictorẽ in urbem redriturũ,ſi-
bi ultro per cõtumelias hoſtem inſultare. quando autẽ ſe,ſi tum non ſint,pares hoſtibus
„ fore? Vbi hæc fremere militẽ in caſtris conſul ſenſit: cõcione aduocata, Quemadmodũ,
„ inquit,in Algido res geſta ſit,arbitror uos milites audiſſe.qualem liberi populi exercitũ
„ decuit eſſe,talis fuit.conſilio collegæ,uirtute militũ uictoria parta eſt.Quod ad me atti-
„ net,id conſilii animíq; habiturus ſum,quod uos milites mihi effeceritis.& trahi bellũ ſa
C lubriter,& mature perfici poteſt.ſi trahẽdũ eſt,ego ut in dies ſpes uirtúſq; ueſtra creſcat, Bellū perfici pro finiri. id consilij animiq;
„ eadem qua inſtitui diſciplina efficiam. ſi iam ſatis animi eſt,decerníq; placet, agitedum
„ clamorem,qualem in aciẽ ſublaturi eſtis,tollite hìc,indicem uoluntatis uirtutíſque ue-
„ ſtræ.Poſtquam ingenti alacritate clamor eſt ſublatus: quod bene uertat, geſturũ ſe illis
morem,poſteróq; die in aciem deducturum,affirmat. reliquum diei apparandis armis
conſumptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui Romanam aciem Sabini uidere, & ipſi iam
auidi certaminis procedunt. Prælium fuit,quale inter fidẽtes ſibimet ambos exercitus,
ueteris perpetuæque alterum gloriæ, alterum nuper noua uictoria elatum. Conſilio e-
tiam Sabini uires adiuuere.nam cum æquaſſent aciem, duo extra ordinem millia, quæ
in ſiniſtrum cornu Romanorum in ipſo certamine impreſsionem facerẽt,tenuere.quæ
ubi illatis ex tranſuerſo ſignis degrauabant propè circunuẽtum cornu, equites duarum
D legionum ſexcenti fere ex equis deſiliunt:cedentibúſque iam ſuis,prouolãt in primum,
ſimúlque & hoſti ſe opponunt:& æquato primùm periculo, pudore deinde animos pe-
ditum accendunt. uerecundiæ erat,equitem ſuo alienóq; marte pugnare : peditem ne
ad pedes quidem degreſſo equiti parem eſſe. Vadunt igitur in præliũ ab ſua parte omiſ-
ſum,& locũ ex quo ceſſerant,repetunt:momentóq; non reſtituta modò pugna , ſed in-
clinatur etiam Sabinis cornu. eques inter ordines peditum tectus, ſe ad equos recipit:
tranſuolat inde in partem alterã ſuis uictoriæ nuncius : ſimul & in hoſtes iam pauidos,
quippe fuſo ſuæ partis ualidiore cornu,impetum facit. non aliorũ eo prælio uirtus ma-
gis enituit. Conſul prouidere omnia,laudare fortes, increpare ſicubi ſegnior pugna eſ-
ſet.caſtigati,fortium ſtatim uirorum opera edebant:tantúmq; hos pudor,quantũ alios
laudes excitabant. Redintegrato clamore undiq; omnes connixi hoſtem auertunt: nec
E deinde Romana uis ſuſtineri potuit. Sabini fuſi paſsim per agros, caſtra hoſti ad prædã
relinquunt. ibi non ſociorum, ſicut in Algido, res, ſed ſuas Romanus populationibus
agrorum amiſſas recipit. Gemina uictoria duobus bifariam præliis parta, maligne ſe-
natus in unum diẽ ſupplicationes cõſulum nomine decreuit. Populus iniuſſu & altero
die frequens iit ſupplicatum. & hæc uaga populariſq; ſupplicatio ſtudiis propè celebra-
tior fuit. Conſulès ex cõpoſito eodem biduo ad urbem acceſſere,ſenatúmq; in Martium
campum euocauere. ubi cum de rebus ab ſe geſtis agerent, queſti primores patrũ, ſena-
tum inter milites dedita opera terroris cauſa haberi. itaq; inde conſules, ne criminatio-
ni locus eſſet,in prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis eſt, (circum iam tum Apol-
linarem appellabant) auocauere ſenatum. ubi cum ingenti conſenſu patrum negaretur

Vrb. 307 triumphus, L. Icilius trib. pleb. tulit ad populum de triumpho conſulum: multis diſſua- F
Oly. 83. ſum prodeuntibus, maxime C. Claudio uociferante de patribus non de hoſtibus cõſu-
les triumphare uelle: gratiámq; pro priuato merito in tribunum, non pro uirtute hono-
rem peti. nunquam antè de triumpho per populum actum, ſemper æſtimationem arbi-
triúmq; eius honoris penes ſenatum fuiſſe. ne reges quidem maieſtatẽ ſummi ordinis
imminuiſſe. ne ita omnia tribuni poteſtatis ſuæ implerent, ut nullum publicum conſi-
lium ſinerent eſſe. ita demum liberã ciuitatem fore, ita ęquatas leges, ſi ſua quiſque iura
ordo, ſuam maieſtatem teneat. in eandem ſententiam multa & à cæteris ſenioribus pa-
trum cum eſſent dicta, omnes tribus eam rogationẽ acceperunt. Tum primùm ſine au-
thoritate ſenatus, populi iuſſu triumphatum eſt. Hæc uictoria tribunorum plebiſq; pro
pè in haud ſalubrem luxuriam uertit, conſpiratione inter tribunos facta, ut iidẽ tribuni
reficerentur: & quo ſua minus cupiditas emineret, conſulibus quoq; continuarent ma- G
giſtratum. conſenſum patrum cauſabantur, quo per contumeliam cõſulum iura plebis
labefactata eſſent. quid futurum nondum firmatis legibus, ſi nouos tribunos per factio-
nes ſuas conſules adorti eſſent? non enim ſemper Valerios Horatióſq; COSS. fore, qui
libertati plebis ſuas opes poſtferrent. Forte quadam utili ad tempus, ut comitiis præeſ-
ſet, potiſsimum M. Duellio ſorte euenit, uiro prudẽti, & ex continuatione magiſtratus
inuidiam imminentem cernenti. qui cum ex ueteribus tribunis negaret ullius ſe ratio-
nem habiturũ: pugnarẽtq; collegæ ut liberas tribus in ſuffragium mitteret: aut conce-
deret ſortẽ comitiorum collegis, habituris è lege potius comitia, quàm ex uolũtate pa-
trum: iniecta contentione Duellius conſules ad ſubſellia accitos cum interrogaſſet quid
de comitiis conſularibus in animo haberent, reſpondiſsẽtq; ſe nouos conſules creatu-
ros: authores popularis ſententię haud populares nactus, in concionẽ cum iis proceſsit. H
ubi cum conſules producti ad populum, interrogatíq;, ſi eos P R memor libertatis per
illos receptæ domi, memor militiæ rerúmq; geſtarum, conſules iterũ faceret, quídnam
facturi eſſent, nihílq; ſententiæ ſuæ mutaſſent: collaudatis conſulibus, quòd perſeuera-
rent ad ultimum diſsimiles decemuirorum eſſe, comitia habuit. & quinque tribunis ple
bis creatis, cũ præ ſtudiis aperte petentium nouem tribunorum alii candidati tribus nõ
explerent, concilium dimiſit: nec deinde comitiorum cauſa habuit. ſatis factum legi aie-
bat, quæ numero nuſquã præfinito tribunis, modò ut relinquerentur, ſanciret: & ab iis
" qui creati eſſent, cooptari collegas iuberet. recitabátque rogationis carmen, in quo: Si
" tribunos plebis decem rogabo, ſi qui uos minus hodie decem tribunos plebis feceritis:
" hi tum utique quos ſibi collegas cooptaſſent, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebei
" ſint, ut illi quos hodie tribunos plebei feceritis. Duellius cum ad ultimũ perſeueraſſet, I
negando X V tribunos plebis rempublicam habere poſſe, uicta collegarum cupiditate,
pariter patribus plebíque acceptus magiſtratu abiit. Noui tribuni plebis in cooptandis
collegis patrum uoluntatem fouerũt: duos etiam patricios conſularéſq;, Sp. Tarpeium,
" & A. Æternium cooptauere. Conſules creati, Sp. Herminius, T. Virginius Cælimõta-
nus, nihil magnopere ad patrum aut plebis cauſam inclinati, ocium domi ac foris ha-
buere. L. Trebonius trib. ple. infeſtus patribus, quòd ſe ab iis in cooptãdis tribunis frau
de captum, proditúmque à collegis aiebat: rogationem tulit, ut qui plebem Romanam
tribunos plebis rogaret, is uſque eò rogaret, dum X tribunos plebis faceret. inſectãdiſq;
patribus, unde Aſpero etiam inditum eſt cognomen, tribunatũ geſsit. Inde M. Gega-
" nius Macerinus, & C. Iulius COSS. facti, conciones tribunorum aduerſus nobilium iu
uentutem ortas, ſine inſectatione poteſtatis eius, conſeruata maieſtate patrum, ſedaue- K
re: plebem decreto ad bellum Volſcorum & Æquorum delectu ſuſtinendo, rem ab ſedi-
tionibus continuere: urbano quoq; ocio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes, per di
ſcordias ciuiles externos tollere animos. cura pacis, cõcordię quoq; inteſtinę cauſa fuit.
Sed alter ſemper ordo grauis alterius modeſtiæ erat. quieſcenti plebi, ab iunioribus pa-
trũ iniurię fieri cœptę. ubi tribuni auxilio humilioribus eſſent, in primis parũ proderat:
deinde ne ipſi quidem inuiolati erant. utique poſtremis menſibus, cum & per coitiones
potentiorũ iniuria fieret, & uis poteſtatis omnis aliquanto poſteriore anni parte lãgui-
dior ferme eſſet: iámq; plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei, ſi ſimiles Icilio tribu-
nos haberet: nomina tantũ ſe biennio habuiſſe. Seniores contrà patrũ ut nimis feroces
ſuos

A ſuos credere iuuenes eſſe,ita malle,ſi modus excedẽdus eſſet, ſuis q̃ aduerſariis ſupereſ- Vrb.309.
ſe animos. adeò moderatio tuendæ libertatis, dum æquari uelle ſimulando, ita ſe quiſ- Ol. 84.
que extollit,ut deprimat alium,in difficili eſt:cauendóque ne metuant homines,metuẽ
dos ultro ſe efficiunt:& iniuriam à nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati neceſſe
„ ſit, iniungimus aliis. T. Quintius Capitolinus quartùm, & Agrippa Furius conſules
inde facti,nec ſeditionem domi,nec foris bellum acceperunt: ſed imminebat utrúque.
Iam non ultrà diſcordia ciuium reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in patres,
cum dies alicui nobilium dicta nouis ſemper certaminibus cõciones turbaret. Ad qua-
rum primum ſtrepitum uelut ſigno accepto arma cepere Æqui ac Volſci: ſimul quòd
perſuaſerant iis duces cupidi prædarum, biennio antè delectum indictum haberi nõ po
tuiſſe, abnuente iam plebe imperium. eò aduerſus ſe non eſſe miſſos exercitus. diſſolui
B licentia militandi morem, nec pro communi iam patria Romam eſſe. quicquid irarum
ſimultatúmq; cum externis fuerit, in ipſos uerti. occæcatos lupos inteſtina rabie oppri-
mendi occaſionem eſſe. Coniunctis exercitibus Latinum primùm agrũ populati ſunt:
deinde poſtquam ibi nemo uindex occurrebat, tum uerò exultãtibus belli authoribus,
ad mœnia ipſa Romæ populabundi regione portæ Eſquilinæ acceſſere, uaſtationẽ agro
rum urbi per contumeliã oſtentantes. unde poſtquam inulti prædam præ ſe agentes re
tro ad Corbionem agmine iere, Quintius C O S. ad cõcionem populum uocauit. ibi in
„ hanc ſententiam locutum accipio: Etſi mihi nullius noxæ conſcius Quirites ſum, ta-
„ men cum pudore ſummo in concionẽ ueſtram proceſsi. hoc uos ſcire, hoc poſteris me-
„ moriæ traditum iri, Æquos & Volſcos uix Hernicis modò pares, T. Quintio quartùm
„ conſule ad mœnia urbis Romę impune armatos ueniſſe. hanc ego ignominiam (quan-
C quam iandiu ita uiuitur, is ſtatus rerum eſt, ut nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſ-
„ ſimum imminere anno ſciſſem, uel exilio, uel morte, ſi alia fuga honoris nõ eſſet, uitaſ-
„ ſem. Ergo ſi uiri arma illa habuiſſent, quæ in portis fuere noſtris, capi Roma me cõſule
„ potuit? ſatis honorum, ſatis ſupérq; uitæ erat: mori conſulẽ tertiũ oportuit. Quem tan-
„ dem ignauiſsimi hoſtium contempſere? nos conſules? an uos Quirites? ſi culpa in nobis
„ eſt, auferte imperiũ indignis: & ſi id parum eſt, inſuper pœnas expetite. ſi in nobis, nemo
„ deorum nec hominum ſit, qui ueſtra puniat peccata Quirites, noſmet tantum eorũ pœ-
„ niteat. Non illi ueſtram ignauiam contempſere, nec ſuæ uirtuti confiſi ſunt: quippe to-
„ ties fuſi fugatíque, caſtris exuti, agro multati, ſub iugum miſsi, & ſe & uos nouere. di-
„ ſcordia ordinum eſt uenenum urbis huius, patrum ac plebis certamina. dum nec nobis
„ imperii, nec uobis libertatis eſt modus: dũ tædet uos patriciorum, nos plebeiorũ magi-
D ſtratuum, ſuſtulere illi animos. Prò deûm fidem, quid uobis uultis? tribunos plebis con-
„ cupiſtis, concordiæ cauſa conceſsimus. decemuiros deſideraſtis, creari paſsi ſumus. de-
„ cemuirorum nos pertæſum eſt, coëgimus abire magiſtratu. manẽte in eoſdem priuatos
„ ira ueſtra, mori atq; exulare nobiliſsimos uiros honoratiſsimóſque paſsi ſumus. tribu-
„ nos plebis creare iterum uoluiſtis, creaſtis. conſules facere ueſtrarum partium, etſi patri
„ bus uidebamus iniquum, patricium quoque magiſtratum plebi donum fieri uidimus.
„ auxilium tribunitium, prouocationẽ ad populum, ſcita plebis iniuncta patribus, ſub ti-
„ tulo æquandarum legum noſtra iura oppreſſa tulimus & ferimus. Qui finis erit diſcor-
„ diarum? ecquando unam urbem habere, ecquando communem hanc eſſe patriam lice-
„ bit? Victi nos æquiore animo quieſcimus, q̃ uos uictores. ſatiſne eſt, nobis uos meruen-
„ dos eſſe? Aduerſus nos Auẽtinũ capitur, aduerſus nos Sacer occupatur mons. Eſquilias
E quidẽ ab hoſte propè captas, & ſcandentem in aggerem Volſcum hoſtem nemo ſubmo
„ uit. in nos uiri, in nos armati eſtis. Agitedum, ubi hic curiam circunſederitis, & forũ in-
„ feſtum feceritis, & carcerem impleueritis principibus, iiſdem iſtis ferocibus animis egre
„ dimini extra portã Eſquilinã. aut ſi ne hoc quidẽ audetis, ex muris uiſite agros ueſtros
„ ferro igniq; uaſtatos, prædam abigi, fumare incenſa paſsim tecta. At enim cõmunis res
„ per hæc loco eſt peiore. ager uritur, urbs obſidetur, belli gloria penes hoſtes eſt. Quid
„ tandem? priuatæ res ueſtræ quo in ſtatu ſunt? iam unicuiq; ex agris ſua damna nuncia-
„ buntur. quid eſt tandẽ domi, unde ea expleatis? tribuni uobis amiſſa reddent ac reſtitu-
„ ent? uocis uerborúmq; quantum uoletis, ingerent, & criminum in principes, & legum
„ aliarum ſuper alias, & concionũ. ſed ex illis concionibus nunquam ueſtrum quiſquã re

vrb. 309. fortunáq; domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad coniugem & liberos, præter F
Oly. 84. odia, offenſiones, ſimultates publicas priuatáſq;? à quibus ſemper non ueſtra uirtute in-
» nocentiáq;, ſed auxilio alieno tuti ſitis. At Hercules cum ſtipendia uobis conſulibus, nõ
» tribunis ducibus, & in caſtris non in foro faciebatis, & in acie ueſtrũ clamorem hoſtes,
» non in concione patres Romani horrebant: præda parta, agro ex hoſte capto, pleni for-
» tunarum gloriæq; ſimul publicæ, ſimul priuatæ, triumphantes domum ad penates redi
» batis: nunc oneratum ueſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi cõcionibus, &
» in foro uiuite: ſequitur uos neceſsitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Æquos &
» Volſcos proficiſci? ante portas eſt bellum. ſi inde non pellitur, iam intra mœnia erit, &
» arcem & Capitoliũ ſcandet: & in domos ueſtras uos perſequetur. Biennio antè ſenatus
» delectum haberi, & educi exercitum in Algidum iuſsit. ſedemus deſides domi, mulierũ
» ritu inter nos altercantes, præſenti pace læti, nec cernentes ex ocio illo breui multiplex G
» bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio: ſed me uera pro gratis loqui, etſi
» meum ingenium non moueret, neceſsitas cogit. Vellem equidem uobis placere Quiri-
» tes, ſed multo malo uos ſaluos eſſe, qualicũque erga me animo futuri eſtis. Natura hoc
» ita comparatum eſt, ut qui apud multitudinem ſua cauſa loquitur, gratior eo ſit, cuius
» mẽs nihil præter publicum cõmodum uidet. niſi fortè aſſentatores publicos, plebicolas
» iſtos, qui uos nec in armis, nec in ocio eſſe ſinunt, ueſtrâ uos cauſa incitare & ſtimulare
» putatis. concitati, aut honori aut quæſtui illis eſtis. & quia in cõcordia ordinum nullos
» ſe uſquam eſſe uident: malæ rei ſe quàm nullius, turbarum ac ſeditionum duces eſſe uo-
» lunt. Quarum rerum ſi uos tædium tãdem capere poteſt, & patrum ueſtróſq; antiquos
» mores uultis pro his nouis ſumere: nulla ſupplicia recuſo, niſi paucis diebus hos popula
» tores agrorum noſtrorum fuſos fugatóſq; caſtris exuero: & à portis noſtris mœnibúſq; H
» ad illorum urbes hunc belli terrorem, quo nunc uos attoniti eſtis, transtulero. Rarò a-
liâs tribuni popularis oratio acceptior plebi, quàm tunc ſeuerißimi conſulis fuit. Iuuẽ-
tus quoque, quæ inter tales metus detrectationem militiæ, telum acerrimum aduerſus
patres habere ſolita erat, bellum & arma ſpectabat. & agreſtium fuga, ſpoliatíque in a-
gris & uulnerati, fœdiora his quæ ſubiiciebantur oculis, nunciantes, totã urbem ira im-
pleuere. In ſenatum ubi uentum eſt, ibi uerò in Quintium omnes uerſi, ut unum uindi-
cẽ maieſtatis Romanæ intueri: & primores patrum dignam dicere concionem imperio
conſulari, dignam tot conſulatibus anteactis, dignã uita omni plena honorũ ſæpe geſto
rum, ſæpius meritorũ. alios conſules aut per proditionem dignitatis patrum plebi adu-
latos, aut acerbe tuendo iura ordinis, aſperiorẽ domando multitudinẽ feciſſe: T. Quin-
tium orationem memorẽ maieſtatis patrum, concordiæque ordinum, & temporum in I
primis habuiſſe. orare eum, collegámque, ut capeſſerẽt rempub. orare tribunos, ut uno
animo cum conſulibus bellum ab urbe ac mœnibus propulſare uellent, plebémq; obe-
dientem in re tam trepida patribus præberẽt. appellare tribunos, communem patriam,
auxiliúmque eorum implorare, uaſtatis agris, urbe propè oppugnata. Conſenſu omniũ
delectus decernitur, habetúrque. Cum conſules in concione pronunciaſſent, tempus
non eſſe cauſas cognoſcendi: omnes iuniores poſtero die prima luce in campo Martio
adeſſent: cognoſcendis cauſis eorum qui nomina non dediſſent, bello perfecto ſe datu-
ros tempus: pro deſertore futurum, cuius non probaſſent cauſam: omnis iuuẽtus affuit
poſtero die. cohortes ſibi quæque centuriones legerunt, bini ſenatores ſingulis cohorti-
bus præpoſiti. Hæc omnia adeò mature perfecta accepimus, ut ſigna eo ipſo die à quæ-
ſtoribus ex ærario prompta, delatáq; in campum, quarta diei hora mota ex campo ſint: K
exercitúſque nouus, paucis cohortibus ueterum militum uoluntate ſequentibus, man-
ſerit ad decimum lapidem. inſequens dies hoſtem in conſpectum dedit, caſtráq; ad Cor
bionem caſtris ſunt coniuncta. tertio die, cum ira Romanos, illos, cum toties rebellaſ-
ſent, conſcientia culpæ ac deſperatio irritaret, mora dimicãdi nulla eſt facta. In exerci-
tu Romano cum duo conſules eſſent poteſtate pari, quod ſaluberrimum in adminiſtra-
tione magnarum rerum eſt, ſumma imperii concedente Agrippa penes collegam erat:
& prælatus ille, facilitati ſummittentis ſe comiter reſpondebat, communicando conſi-
lia laudéſque, & æquãdo imparem ſibi. In acie Quintius dextrum cornu, Agrippa ſini-
ſtrum tenuit: Sp. Poſthumio Albo legato datur media acies tuẽda: legatum alterum P.
Sulpitium

A Sulpitiũ equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregie pugnauere, haud ſegni- Vrb. 309.
ter reſiſtẽtibus Volſcis. P. Sulpitius per mediam hoſtium aciem cum equitatu perrupit. Oly. 84.
unde cum eadem reuerti poſſet ad ſuos, priuſquã hoſtis turbatos ordines reficeret, ter-
ga impugnare hoſtium ſatius uiſum eſt. momentóq; temporis in auerſam incurſando
aciem, ancipiti terrore diſsipaſſet hoſtes, ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorum
& Æquorum exceptum aliquandiu tenuiſſent. Ibi uerò Sulpitius negare cunctandi tẽ-
pus eſſe, circunuentos interclusóſq; ab ſuis uociferans, ni equeſtre prælium connixi o-
mni ui perficerent: nec fugare equitem integrum, ſatis eſſe. conficerent equos, uiróſq;,
nequis reueheretur inde ad prælium, aut integraret pugnam. non poſſe illos reſiſtere ſi-
bi, quibus conferta peditum acies ceſsiſſet. Haud ſurdis auribus dicta. impreſsione una
totum equitatum fudere, magnã uim ex equis præcipitauere: ipſos, equóſq; ſpiculis cõ-
B fodêre. Is finis pugnæ equeſtris fuit. Tunc adorti peditum aciẽ, nuncios ad cõſules rei ge
ſtæ mittunt, ubi iam inclinabatur hoſtium acies. nuncius deinde & uincentibus Roma-
nis animos auxit, & referentes gradum perculit Æquos. In media primùm acie uinci
cœpti, quà præmiſſus equitatus turbauerat ordines. ſiniſtrum deinde cornu ab Quintio
conſule pelli cœptum. in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa ætate uiribúſq; fe-
rox, cum omni parte pugnæ melius rem geri, q̃ apud ſe uideret, accepta ſigna ab ſignife
ris ipſe inferre, quædam iacere etiam in confertos hoſtes cœpit. cuius ignominiæ metu
concitati milites inuaſere hoſtem. ita æquata ex omni parte uictoria eſt. Nuncius tum à
Quintio uenit, uictorem iam ſe imminere hoſtiũ caſtris: nolle irrumpere antequã ſciat
debellatum & in ſiniſtro cornu eſſe. ſi iam fudiſſet hoſtes, conferret ad ſe ſigna, ut ſimul
omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cũ mutua gratulatione ad uictorem
C collegam, caſtráq; hoſtium uenit. ibi paucis defendentibus, momentóq; fuſis, ſine cer-
tamine in munitiones irrumpunt: prędáq; ingenti compotem exercitum, ſuis etiam re-
bus recuperatis, quæ populatione agrorum amiſſæ erant, reducunt. Triumphum nec
ipſos poſtulaſſe, nec delatum iis ab ſenatu, accipio: nec traditur cauſa ſpreti, aut nõ ſpe-
rati honoris. ego quantum in tanto interuallo temporum coniicio, cum Valerio atque
Horatio conſulibus, qui præter Volſcos & Æquos Sabini etiam belli perfecti gloriam
pepererant, negatus ab ſenatu triumphus eſſet, uerecũdiæ fuit pro parte dimidia rerum
conſulibus petere triumphum: ne, etiam ſi impetraſſent, magis hominum ratio, quàm
meritorum habita uideretur. Victoriam honeſtam ex hoſtibus partam, turpe domi de
finibus ſociorum iudicium populi deformauit. Aricini atque Ardeates de ambiguo a-
gro cum ſæpe bello certaſſent, multis inuicem cladibus feſsi, iudicem populum Roma-
D num cepere. Cum ad cauſam orãdam ueniſſent, concilio populi à magiſtratibus dato,
magna contentione actum. iámque editis teſtibus, cum tribus uocari, & populum inire
ſuffragium oporteret, conſurgit P. Scaptius de plebe magno natu: Et ſi licet, inquit, cõ-
ſules de repub. dicere, errare ego populum in hac cauſa nõ patiar. Cum ut uanum eum
negarent cõſules audiendum eſſe, uociferantémque prodi publicam cauſam, ſummo-
ueri iuſsiſſent, tribunos appellat. Tribuni, ut fere ſemper regũtur à multitudine magis,
quàm regunt, dedêre cupidæ audiendi plebi, ut quę uellet, Scaptius diceret. Ibi infit, an-
num ſe tertium & octogeſimum agere, & in eo agro de quo agitur, militaſſe non iuue-
nem, ſed uiceſima iam ſtipendia merentem, cum ad Coriolos ſit bellatum. eò ſe rem ue
tuſtate obliteratam, cæterùm ſuæ memoriæ infixam, afferre, agrum de quo ambigitur,
finium Coriolanorum fuiſſe, captíſq; Coriolis, iure belli publicum populi Ro. factum.
E mirari ſe, quónã more Ardeates Aricinìq;, cuius agri ius nunquam uſurpauerint inco-
lumi Coriolana re, cum ſe à populo Ro. quem pro domino iudicem fecerint, interceptu
ros ſperent. Sibi exiguum uitæ tempus ſupereſſe: non potuiſſe ſe tamen inducere in ani-
mum, quin quem agrum miles pro parte uirili manu cepiſſet, eũ ſenex quoq; uoce, qua
una poſſet, uindicaret. magnopere ſe ſuadere populo, ne inutili pudore ſuam ipſe cau-
ſam damnaret. Conſules cum Scaptium non ſilentio modò, ſed cum aſſenſu etiã audiri
animaduertiſſent: deos hominéſq; teſtantes flagitium ingẽs fieri, patrum primores ac-
cerſunt. cum his circumire tribunos, orare, ne peſsimum facinus peiore exemplo admit
terẽt, iudices in ſuam rem litem uertendo: cum præſertim, etiam ſi fas ſit curam emolu-
menti ſui iudici eſſe, nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur, quantum a-

vrb. 310. oly. 84. mittatur alienandis iniuria ſociorum animis. nam famæ quidem ac fidei damna maióra eſſe, quàm quæ æſtimari poſſent. Hoc legatos referre domũ? hoc uulgari? hoc ſocios audire? hoc hoſtes? quo cum dolore hos? quo cum gaudio illos? Scaptióne hoc cõcionali ſeni aſsignaturos putarent finitimos populos? clarũ hac fore imagine Scaptium nomẽ: populum Ro. quadruplatoris, & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. quem enim hoc priuatæ rei iudicem feciſſe, ut ſibi controuerſioſam adiudicaret rem? Scaptium ipſum id quidem, etſi præmortui iam ſit pudoris, nõ facturum. Hæc cõſules, hæc patres uociferantur. ſed plus cupiditas, & author cupiditatis Scaptius ualet. uocatæ tribus iudicauerunt agrum publicum populi Romani eſſe. nec abnuitur ita fuiſſe, ſi ad iudices alios itum foret. nunc haud ſane quicquam bona cauſa eleuatur dedecus iudicii: ídque non Aricinis Ardeatibúſque, quàm patribus Romanis, fœdius atque acerbius uiſum. Reliquum anni quietum ab urbanis motibus, & ab externis manſit. G

DECADIS PRIMÆ LIBER IIII.

HOS ſecuti M. Genutius & P. Curiatius conſules. Fuit annus domi foríſq; infeſtus. Anni nanq; principio & de connubio patrũ & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationẽ promulgauit, qua cõtaminari ſanguinem ſuũ patres, confundíque iura gentium rebãtur: & mentio primò ſenſim illata à tribunis, ut alterũ ex plebe cõſulem liceret fieri, eò proceſsit deinde, ut rogationẽ nouẽ tribuni promulgarẽt, ut populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de patribus uellet, cõſules faciendi. Id uerò ſi fieret, non uulgari modò cũ infimis, ſed prorſus auferri H à primoribus ad plebem ſummũ imperiũ credebant. Læti ergo audiere patres, Ardeatiũ populũ ob iniuriã agri abiudicati deſciſſe, & Veientes depopulatos extrema agri Romani, & Volſcos Æquóſq; ob communitam Verruginem fremere. adeò uel infelix bellum ignominioſæ paci præferebant. His itaque in maius etiam acceptis, ut inter ſtrepitum tot bellorum conticeſcerent actiones tribunitiæ, delectus haberi, bellum, armáque ui ſumma apparari iubent, ſiquo intentius poſsit, q̃ T. Quintio conſule apparatum ſit. Tũ C. Canuleius pauca in ſenatu uociferatus, nequicquã territando conſules, auertere plebem à cura nouatũ legum: nunquã eos ſe uiuo delectum habituros antè, q̃ ea quæ promulgata ab ſe collegíſque eſſent, plebes ſciuiſſet: confeſtim ad concionẽ aduocauit. Eodem tempore & conſules ſenatum in tribunum, & tribunus populum in conſules incitabat. Negabant cõſules iam ultrà ferri poſſe furores tribunitios. uentũ iam ad finẽ eſſe. I domi plus belli concitari, quàm foris. id adeò non plebis q̃ patrum, neque tribunorum magis quàm conſulum culpa accidere. cuius rei præmium ſit in ciuitate, eam maximis ſemper auctibus creſcere: ſic pace bonos, ſic bello fieri. maximum Romæ præmium ſeditionum eſſe: id & ſingulis uniuerſiſq; ſemper honori fuiſſe. Reminiſcerentur quã maieſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent, quam liberis tradituri eſſent: &, quemadmodum plebs, gloriari poſſet, auctiorem ampliorémque eſſe. finem ergo non fieri, nec futurum, donec quàm felices ſeditiones, tam honorati ſeditionũ authores eſſent. Quas, quantáſque res C. Canuleium aggreſſum? colluuionem gentium, perturbationem auſpiciorum publicorum priuatorúmq; afferre, nequid ſynceri, nequid incõtaminati ſit: ut diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam, nec ſuos nouerit. quã enim aliam uim cõnubia promiſcua habere, niſi ut ferarum propè ritu uulgentur concubitus plebis, patrúmq;? ut qui natus ſit, ignoret cuius ſanguinis, quorum ſacrorum ſit: dimidius patrũ ſit, dimidius plebis, ne ſecum quidem ipſe cõcors. Parum id uideri, quòd omnia diuina humanáque turbentur, iam ad conſulatum uulgi turbatores accingi. & primò, ut alter conſul ex plebe fieret, id modò ſermonibus tentaſſe: nunc rogari, ut ſeu ex patribus, ſeu ex plebe uelit, populus cõſules creet: & creaturos haud dubie ex plebe ſeditioſiſsimum quenq;. Canuleios igitur Iciliósq; cõſules fore. ne id Iupiter optimus maximus ſineret, regiæ maieſtatis imperium eò recidere. & ſe millies morituros potius, quàm ut tantum dedecoris admitti patiantur. certum habere maiores quoq;, ſi diuinaſſent, concedendo omnia, non mitiorẽ in ſe plebem, ſed aſperiorem, alia ex aliis iniquiora poſtulãdo, cum

prima

A prima impetraſſet, futuram: primò quamliber dimicationem ſubituros fuiſſe potius, q̃ *vrb. 310.*
eas leges ſibi imponi paterentur. quia tum conceſſum ſit de tribunis, iterum conceſſum *Olẏ. 84.*
eſſe. Finem non fieri poſſe, in eadem ciuitate tribunos plebis, & patres eſſe. aut hunc or-
dinem, aut illum magiſtratum tollendum eſſe: potiúſque ſerò, q̃ nunquam, obuiam eũ-
dum audaciæ temeritatíq;. illíne ut impune primò diſcordias ſerentes, concitent finiti-
ma bella? deinde aduerſus ea quæ concitauerint, armari ciuitatem, defendíq; prohibe-
ant? & cum hoſtes tantum non accerſierint, exercitus conſcribi aduerſus hoſtes non pa-
tiantur? ſed audeat Canuleius in ſenatu proloqui, ſe, niſi ſuas leges tanquam uictoris pa
tres accipi ſinant, delectum haberi prohibiturum. quid eſſe aliud, quàm minari ſe pro-
diturum patriam: oppugnari atque capi paſſurum? quid eam uocem animorum, non
plebi Romanæ, ſed Volſcis & Æquis & Veientibus allaturam? nónne Canuleio duce ſe
B ſperaturos Capitolium atque arcem ſcandere poſſe, ſi patribus tribuni cum iure ac ma-
ieſtate adempta, animos etiam eripuerint? Conſules paratos eſſe duces prius aduerſus
ſcelus ciuium, quàm aduerſus hoſtium arma. Cum maxime hæc in ſenatu agerentur,
» Canuleius pro legibus ſuis, & aduerſus cõſules ita diſſeruit: Quantopere uos Quirites
» contemnerent patres, q̃ indignos ducerent, qui una ſecum urbe intra eadem mœnia
» uiueretis, ſæpe equidem & antè uideor animaduertiſſe: nunc tamẽ maxime, quòd adeò
» atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt: quibus quid aliud q̃ admonemus, ciues
» nos eorum eſſe, & ſi non eaſdem opes habere, eandem tamen patriam incolere? Altera
» connubium petimus, quod finitimis, externíſq; dari ſolet. nos quidem ciuitatem, quæ
» plus q̃ connubium eſt, hoſtibus etiam uictis dedimus. Altera nihil noui ferimus, ſed id
» quod populi eſt, repetimus, atq; uſurpamus: ut quibus uelit populus Ro. honores man-
C det. Quid tandẽ eſt, cur cœlum ac terras miſceant? cur in me impetus modò penè in ſe-
» natu ſit factus? negent ſe manibus temperaturos? uiolaturóſq; denunciẽt ſacroſanctam
» poteſtatem? Si populo Ro. liberum ſuffragium datur, ut quibus uelit, conſulatum mã-
» det: & non præciditur ſpes plebeio quoq;, ſi dignus ſummo honore erit, adipiſcẽdi ſum-
» mi honoris, ſtare urbs hæc non poterit? de imperio actum eſt? Et perinde hoc ualet, ple-
» beius ne conſul fiat, tanquam ſeruum aut libertinum aliquis conſulem futurum dicat.
» Ecquid ſentitis in quãto contemptu uiuatis? Lucis uobis huius partem, ſi liceat, adimãt.
» quòd ſpiratis, quòd uocem mittitis, quòd formas hominum habetis, indignãtur. quin-
» etiã (ſi diis placet) nefas aiunt eſſe conſulem plebeium fieri. Obſecro uos, ſi nõ ad faſtos,
» non ad cõmentarios põtificum admittimur, ne ea quidem ſcimus, quæ omnes peregri-
» ni etiam ſciunt, conſules in locum regũ ſucceſsiſſe? nec aut iuris aut maieſtatis quicquã
D habere, quod non in regibus antè fuerit? en unquam creditis fando auditum eſſe, Nu-
» mam Pompilium nõ modò non patricium, ſed ne ciuem quidẽ Romanum, ex Sabino
» agro accitum, populi iuſſu, patribus authoribus Romæ regnaſſe? L. deinde Tarquiniũ,
» non modò Romanæ, ſed ne Italicę quidem gentis, Demarati Corinthii filium, incolam
» ab Tarquiniis, uiuis liberis Anci, regem factum? Seruium Tulliũ poſt hũc captiua Cor-
» niculana natum, patre nullo, matre ſerua, ingenio & uirtute regnũ tenuiſſe? quid enim
» de T. Tatio Sabino dicam, quem ipſe Romulus parens urbis in ſocietatẽ regni accepit?
» Ergo dum nullũ faſtiditur genus, in quo eniteret uirtus, creuit imperium Romanũ. pœ
» niteat nunc uos plebeii conſulis, cum maiores noſtri aduenas reges non faſtidierint, &
» ne regibus quidẽ exactis clauſa urbs fuerit peregrinæ uirtuti. Claudiam certe gentẽ poſt
» reges exactos ex Sabinis non in ciuitatem modò accepimus, ſed etiam in patriciorum
E numerum. Ex peregrinóne patricius, deinde conſul fiat? ciuis Romanus ſi ſit ex plebe,
» præciſa conſulatus ſpes erit? Vtrum tandẽ non credimus fieri poſſe, ut uir fortis ac ſtre-
» nuus, pace bellóque bonus, ex plebe, ſit Numæ, L. Tarquinio, Seruio Tullio ſimilis? án-
» ne ſi ſit quidem, ad gubernacula reipu. accedere eum patiemur? potiúſq; decemuiris te-
» terrimis mortalium, qui tum omnes ex patribus erant, quàm optimis regum nouis ho-
» minibus ſimiles conſules ſumus habituri? At enim nemo poſt reges exactos de plebe cõ
» ſul fuit. Quid poſtea? nulláne res noua inſtitui debet? & quod nondũ eſt factum (multa
» enim nondum ſunt facta in nouo populo) ea ne ſi utilia quidem ſint, fieri oportet? Pon-
» tifices, augures Romulo regnante nulli erant: ab Numa Pompilio creari ſunt. cenſus
» in ciuitate, & deſcriptio centuriarum, claſsiúmque, non erat: ab Seruio Tullio eſt facta.

Vrb.310. conſules nunquam fuerant, regibus exactis creati ſunt. dictatoris nec imperium, nec F
Oly.84. nomen fuerat: apud patres eſſe cœpit. tribuni plebis, ædiles, quęſtores nulli erant: inſti-
" tutum eſt ut fierent. decemuiros legibus ſcribendis intra decē hos annos & creauimus,
" & è republica ſuſtulimus. Quis dubitat, quin in æternum urbe condita, & in immēſum
" creſcente, noua imperia, ſacerdotia, iura gentium hominúmq; inſtituãtur? Hoc ipſum,
" ne connubium patribus cũ plebe eſſet, non decemuiri tulerũt paucis his annis, peſsimo
" exemplo publico, cum ſumma iniuria plebis? an eſſe ulla maior aut inſignior contume-
" lia poteſt, q̃ partem ciuitatis uelut contaminatam, indignam connubio haberi? quid eſt
" aliud, quàm exilium intra eadem mœnia, q̃ relegationem pati? ne affinitatibus, ne pro-
" pinquitatibus immiſceamur cauent, ne ſocietur ſanguis. quid? hoc ſi polluit nobilitatē
" iſtam ueſtram, quam plerique oriundi ex Albanis & Sabinis, non genere nec ſanguine,
" ſed per cooptationem in patres, habetis, aut ab regibus lecti, aut poſt reges exactos iuſſu G
" populi: ſincetam ſeruare priuatis conſiliis non poteratis, nec ducendo ex plebe, neque
" ueſtras filias ſororéſq; enubere ſinendo è patribus? Nemo plebeius patriciæ uirgini uim
" afferret, patriciorum iſta libido eſt: nemo inuitum pactionem nuptialem quenquam fa
" cere coëgiſſet. uerumenimuero lege id prohiberi, & connubium tolli patrum ac plebis,
" id demum contumelioſum plebi eſt. cur enim non confertis, ne ſit connubium diuiti-
" bus ac pauperibus? quod priuatorum conſiliorum ubique ſemper fuit, ut in quam cui-
" que fœminæ conueniſſet domum, nuberet: ex qua pactus eſſet uir domo, in matrimo-
" nium duceret: id uos ſub legis ſuperbiſsimę uincula coniicitis, qua dirimatis ſocietatem
" ciuilem, duáſq; ex una ciuitate faciatis. Cur nõ ſancitis, ne uicinus patricio ſit plebeius?
" ne eodem itinere eat? ne idem conuiuium ineat? ne in foro eodem conſiſtat? quid enim
" in re eſt aliud? ſi plebeiam patricius duxerit, ſi patriciam plebeius, quid iuris tandem H
" mutatur? nempe patrem ſequuntur liberi. Nec quod uos ex connubio ueſtro petamus,
" quicquam eſt, præterquam ut hominum, ut ciuium numero ſimus. nec uos (niſi in con-
" tumeliam ignominiámque noſtram certare iuuat) quod contendatis, quicquã eſt. De-
" nique, utrum tandem populi Romani, an ueſtrum, ſummum imperium eſt? regibus
" exactis utrũ uobis dominatio, an omnibus æqua libertas parta eſt? Oportet licere popu
" lo Ro. ſi uelit, iubere legem. an ut quæque rogatio promulgata erit, uos delectum pro
" pœna decernetis? & ſimul ego tribunus uocare tribus in ſuffragium cœpero, tu ſtatim
" conſul ſacramēto iuniores adiges, & in caſtra educes? & minaberis plebi, minaberis tri-
" buno? Quid? ſi non quantum iſtæ minæ aduerſus plebis cõſenſum ualerent, bis iam ex-
" perti eſſetis? ſcilicet quia nobis conſultum uolebatis, certamine abſtinuiſtis? an ideo non
" eſt dimicatum, quòd quæ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec nunc erit certamen I
" Quirites. animos ueſtros illi tētabunt ſemper, uires non experientur. Itaq; ad bella iſta,
" ſeu falſa, ſeu uera ſunt, conſules, parata uobis plebs eſt, ſi connubiis redditis, unam hanc
" ciuitatem tandem facitis: ſi coaleſcere, ſi iungi, miſceríque uobis priuatis neceſsitudini-
" bus poſſunt: ſi ſpes, ſi aditus ad honores uiris ſtrenuis & fortibus datur: ſi in conſortio, ſi
" in ſocietate reipub. eſſe: ſi, quod æque libertatis eſt, inuicem annuis magiſtratibus pare-
" re atq; imperitare licet. Si hæc impediet aliquis, ferte ſermonibus, & multiplicate fama
" bella: nemo eſt nomen daturus, nemo arma capturus, nemo dimicaturus pro ſuperbis
" dominis, cum quibus nec in re publica honorum, nec in priuata connubii ſocietas eſt.

Cum in concionem & conſules proceſsiſſent, & res à perpetuis orationibus in alterca
tionem uertiſſet, interroganti tribuno, cur plebeium conſulem fieri non oporteret? ut
fortaſſe uere, ſic parũ utiliter in præſens certamen reſpondit, quòd nemo plebeius auſpi K
cia haberet: ideóq; decēuiros connubium diremiſſe, ne incerta prole auſpicia turbaren-
tur. Plebes ad id maxime indignatione exarſit, quòd auſpicari tanquã inuiſi diis immor
talibus negarentur poſſe. Nec antè finis contentionum fuit, cum & tribunũ acerrimum
authorem plebs nacta eſſet, & ipſa cum eo pertinacia certaret, q̃ uicti tandem patres ut
de connubio ferretur conceſſere: ita maxime rati contentionem de plebeiis conſulibus
tribunos aut totam depoſituros, aut poſt bellum dilaturos eſſe: contentámque interim
cõnubio plebem, paratam delectui fore. Cum Canuleius uictoria de patribus, & plebis
fauore ingens eſſet, accenſi alii tribuni ad certamen, pro rogatione ſua ſumma ui pu-
gnant: & creſcente in dies fama belli, delectum impediunt. Conſules, cum per ſenatum,
interce-

A intercedentibus tribnnis, nihil agi poſſet, conſilia principũ domi habebant: appatebat, Vrb. 311.
aot hoſtibus, aut ciuibus de uictoria concedendum eſſe. Soli ex conſularibus Valerius Oly. 84.
atque Horatius noo intererant conſiliis. C. Claudij ſententia conſules armabat in tri-
bunos: Quintiorum, Cincinnatiq́; & Capitolini ſententriæ abhorrebãt à cæde, uiolan-
díſq; quos fœdere icto cum plebe, ſacroſanctos accepiſſent. Per hæc conſilia eò deducta
res eſt, ut tribunos militum conſulari poteſtate promiſcue ex patribus ac plebe creari ſi-
nerent, de cõſulibus creaodis nihil mutaretur. eóq; cooteoti tribuoi, cõtenta plebs fuit.
Comitia tribuois conſulari poteſtate tribus creandis iodicuntur. quibus indictis, extẽ-
plo quicuoq; aliquid ſeditioſe dixerat, aut fecerat, quàm maxime tribunitiũ & prehẽſa-
re homioes, & cõcurſare toto foro cãdidati cœpere: ut patricios deſperatio primò, irrita
ta plebe, adipiſcẽdi honoris, deinde indignatio, ſi cũ his gereodus eſſet hoos, deterre-
B ret. poſtremò, coacti tamẽ à primoribus, petiere, ne ceſsiſſe poſſeſsiooe reipub. uideren-
tur. Euentus eorum comitiorũ docuit, alios animos io conteotione libertatis digoita-
tíſq;, alios ſecuodum depoſita certamina iocorrupro iudicio eſſe. tribunos enim omnes
patricios creauit populus, conteotus eo, ꝙ ratio habita plebeiorum eſſet. Hanc mode-
ſtiam, æquitatemq́;, & altitudinem animi ubi nunc in uoo inueoeris, quæ tum populi
uninerſi fuit? Anno treeẽteſimodecimo q̃ urbs Roma cõdita erat, primum tribuni mi-
litum pro cooſulibus magiſtratum ineunt, A. Sẽpronius Atratinus, L. Atilius, T. Cæ-
cilius. quorum in magiſtratu concordia domi, pacem etiã foris præbuit. Suot qui pro-
pter adiectum Æquorũ Volſeorumq́ue bello, & Ardeatium defectioni Veiẽs bellum,
quia duo eonſules obire tot ſimul bella oequirent, tribunos militum tres creatos dicãt,
ſioe mentione promulgatæ legis de cõſulibus creandis ex plebe: & imperio & inſigoi-
C bus cõſularibus uſos. Noo tamen pro firmato iam ſtetit magiſtratus eius ius, quia tertio
menſe q̃ inierũt, augurum decreto, perinde ac uitio ereati, honore abiere, quòd C. Cu-
riatius, qui comitiis eorũ præfuerat, parum recte tabernaeulum eepiſſet. Legati ab Ar-
deatibus Romã ueneruot, ita de iniuria quereotes, ut ſi demeretur ea, in fœdere atque
amicitia manſuros reſtituto agro appareret. Ab ſenatu reſponſum eſt, iudieium populi
reſeindi ab ſenatu ooo poſſe, præterqnam quòd nullo oec exemplo nec iure fieret, con
cordiæ etiam ordinum eauſa. ſi Ardeates ſua tempora expectare uelint, arbitriumq́; ſe-
natui leuandæ iniuriæ ſuæ permittant, fore, ut poſtmodum gaudeant ſe irę moderatos:
ſciantq́; patribus æque curæ fuiſſe, nequa iniuria in eos oriretur, ac ne orta, diuturoa eſ-
ſet. Ita legati, cũ ſe rem integram relaturos dixiſſeot, comiter dimiſsi. Patricij, cum ſioe
curuli magiſtratu reſpub. eſſet, coiere, & interregem ereauere. Contentio, conſulés ne,
D an tribuni militum crearẽtur, in interregno rem dies complures teouit. Interrex ac ſe-
natus, conſulum comitia: tribuni plebis, & plebs, tribunorum militum ut habeantur,
tendunt. Vicerũt patres, quia & plebs patriciis ſeu hunc ſeu illum delatura hooorẽ, fru-
ſtra certare ſuperſedit: & principes plebis ea comitia malebãt, quibus non haberetur ra
tio ſui, q̃ quibus ut indigni præterirentur. Tribuni quoque plebis certamen ſine effectu
in beneficio apud primores patrum reliquere. T. Quintius Barbatus interrex conſules
creat L. Papyrium Mugilanum, L. Sempronium Atratioum. His conſulibus cum Ar-
deatibus fœdus renouatum eſt. Idq́ue monumenti eſt, conſules eos illo anno fuiſſe, qui
neque in annalibus priſcis, neque in libris magiſtratuum iouenitmtur. credo, ꝙ tribuni
militum initio anoi fuerunt, eo, perinde ac ſi totum annom in imperio fuerint, ſuffectis
his conſulibus, prætermiſſa nomina conſulum horum. Licinius Macer author eſt & in
E fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inuentos. Et foris, cum tot terrores à
finitimis oſtentati eſſent, & domi ocium fuit. Hunc annum, ſeu tribuoos modò, ſeu tri-
bunis ſuffectos cõſules quoque habuit, ſequitur annus haud dubiis conſulibus, M. Ge-
gaoio Macerino iterum, T. Qointio Capitolino quintũ COSS. Idem hic annus cen-
ſuræ initiũ fuit, rei à parua origine ortæ. quę deinde tanto incremento aucta eſt, ut mo-
rum, diſciplinæq́; Romanę penes eam regimen, ſenatus equitumq́ue centuriæ, decoris
dedecoríſq; diſcrimen ſnb ditiooe eius magiſtratus, publicorum ius, priuatorumq́; lo-
corum, uectigalia populi Ro. ſub nutu atque arbitrio eſſent. Ortum autem ioitium rei
eſt, quòd io popolo per multos annos incenſo neque differri cenſus poterat: neque con
ſulibus, cum tot populorum bella imminerent, operæ erat id oegotium agere. Mentio

Vrb. 312. illata ab ſenatu eſt, rem operoſam, ac minime conſularem, ſuo proprio magiſtratu ege- F
Oly. 84. re: cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiæq; & tabularũ cura, cui arbitrium formulæ cen-
ſendi ſubiiceretur. Et patres quanquam rem paruam, tamen quò plures patricij magi-
ſtratus in repub. eſſent, læti accepere: id quod euênit, futurum credo etiam rati, ut mox
opes eorum qui pręeſſent, ipſi honori ius maieſtatemque adiicerent. & tribuni (id quod
tunc erat) magis neceſſatiam, quàm ſpecioſi miniſterij procurationem intuentes, ne
paruis quoque rebus incommode aduerſarentur, haud ſane tetendere. Cum à primori-
bus ciuitatis ſpretus honor eſſet: Papyrium, Semproniumq;, quorum de conſulatu du-
bitabatur, ut eo magiſtratu parum ſolidum conſulatum explerent, cenſui agendo popu
lus ſuffragiis præfecit. Cenſores ab re appellati ſunt. Dum hæc Romæ geruntur, legati
ab Ardea ueniunt, pro ueterrima ſocietate, renouatóque fœdere recenti auxilium pro-
pè euerſæ urbi implorantes. Frui nanque pace optimo conſilio cum populo Romano G
ſeruata, per inteſtina arma non licuit. quorũ cauſa atque initium traditur ex certamine
factionum ortum, quæ fuere, erũtque pluribus populis magis exitio, quàm bella exter-
na, quàm fames morbíue, quæq; alia in deûm iras uelut ultima publicorum malorum
uertunt. Virginem plebeij generis maxime forma notam petiere iuuenes, alter uirgini
genere par, tutoribus fretus, qui & ipſi eiuſdẽ corporis erant: nobilis alter, nulla re præ-
terquàm forma captus. adiuuabant eum optimatium ſtudia, per quæ in domum quoq;
puellæ certamen partium penetrauit. nobilis ſuperior iudicio matris eſſe, quæ quàm
ſplendidiſsimis nuptiis iungi puellam uolebat. tutores in ea quoque re partium memo-
res, ad ſuum tendere. Cum res peragi intra parietes nequiſſet, uentũ in ius eſt. poſtulatu
audito matris tutorumque, magiſtratus ſecũdum parentis arbitrium dant ius nuptia-
rum. Sed uis potentior fuit. nanque tutores inter ſuæ partis homines de iniuria decreti H
palàm in foro concionati, manu facta uirginem ex domo matris rapiũt. aduerſus quos
infeſtior coorta optimatium acies ſequitur accenſum iniuria iuuenem. fit præliũ atrox.
Pulſa plebs, nihil Romanæ plebi ſimilis, armata ex urbe profecta, colle quodam capto,
in agros optimatium cum ferro igníque excurſiones facit. urbem quoque omnis etiam
expertem antè certaminis, multitudine opificum ad ſpem prædæ euocata, obſidere pa-
rat. nec ulla ſpecies cladéſque belli abeſt, uelut contacta ciuitate rabie duorum iuuenũ,
funeſtas nuptias ex occaſu patriæ petentium. Parum parti utrique domi armorum bel-
líque eſt uiſum. optimates, Romanos ad auxilium urbis obſeſſæ, plebs ad expugnãdam
ſecum Ardeam Volſcos exciuere. Priores Volſci duce Æquo Cluilio Ardeam uenerũt,
& mœnibus hoſtium uallum obiecere. Quod ubi Romam eſt nũciatum, extemplo M.
Geganius cõſul cum exercitu profectus, tria millia paſſuum ab hoſte locum caſtris ce- I
pit, præcipitíque iam die curare corpora milites iubet. quarta deinde uigilia ſigna pro-
fert: cœptumque opus adeò approperatum eſt, ut ſole orto Volſci firmiore ſe munimẽ-
to ab Romanis circũuallatos, quàm à ſe urbem uiderent. & alia parte conſul muro Ar-
deæ brachium iniunxerat, quà ex oppido ſui commeare poſſent. Volſcus imperator,
qui ad eam diem nõ commeatu præparato, ſed ex populatione agrorum rapto in diem
frumento aluiſſet militem: poſtquam ſeptus uallo, repentè inops omnium rerum erat,
ad colloquium conſule euocato, ſi ſoluendæ obſidionis cauſa uenerit Romanus, abdu-
cturum ſe inde Volſcos ait. Aduerſus ea conſul, uictis conditiones accipiendas eſſe, nõ
ferendas, reſpondit: neque ut uenerint ad oppugnandos ſocios populi Romani ſuo ar-
bitrio, ita abituros Volſcos eſſe. dedi imperatorem, arma poni iubet, fatentes uictos ſe
eſſe, & imperio parere. aliter tam abeuntibus, quàm manentibus ſe hoſtem infenſum, K
uictoriam potius ex Volſcis, quàm pacem infidam Romam relaturum. Volſci exiguã
ſpem in armis, alia undique abſciſſa, cum tentaſſent: præter cætera aduerſa, loco quo-
que iniquo ad pugnam congreſsi, iniquiore ad fugam, cum ab omni parte cędерentur,
ad preces à certamine uerſi, dedito imperatore, traditíſque armis, ſub iugum miſsi, cum
ſingulis ueſtimentis ignominiæ cladíſque pleni dimittuntur. & cum haud procul urbe
Thuſculo conſediſſent, uetere Thuſculanorum odio inermes oppreſsi dederũt pœnas,
uix nunciis cędis relictis. Romanus cõſul Ardeæ turbatas ſeditione res, pincipibus eius
motus ſecuri percuſsis, boníſque eorum in publicum Ardeatium redactis, compoſuit.
Demptamque iniuriam iudicij tanto beneficio populi Romani Ardeates credebant.

ſenatui

A ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendum publicæ auaritiæ monumentum uidebatur. Cō- Vrb. 313.
ſul triumphans in urbem redijt, Cluilio Volſcorum duce ante currum ducto, prælatíſq; Olb. 85.
ſpoliis, quibus dearmatum exercitũ hoſtium ſub iugum miſerat. Æquauit, quod haud
facile eſt, Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ: qua concordiæ pacíſq; do-
meſticam curam, iura infimis ſummíſque moderando, ita tenuit, ut eum & patres ſene-
rum conſulem, & plebs ſatis comem crediderint: & aduerſus tribunos authoritate plu-
ra q̃ certamine tenuit. quinque conſulatus eodem tenore geſti, uitáq; omnis cōſulari-
ter acta, uerendum penè ipſum magis q̃ honorem faciebāt. eò tribunorum militarium
nulla mentio his conſulibus fuit. Conſules creant M. Fabium Vibulanum, Poſthumiũ
Ebutium Cornicinem. Fabius & Ebutius conſules, quo maiori gloriæ rerum domi ſo-
ríſq; geſtarum ſuccedere ſe cernebāt: maxime autem memorabilem annum apud fini-
B timos ſocios hoſtéſq; eſſe, ꝙ Ardeatibus in re præcipiti tāta foret cura ſubuētum: eo im-
penſius, ut delerent prorſus ex animis hominum infamiam iudicii, ſenatuſconſultum
fecerunt, ut quoniam ciuitas Ardeatium inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet, co-
loni eò præſidij cauſa aduerſus Volſcos ſcriberentur. Hoc palàm relatum in tabulas, ut
plebem tribunóſq; falleret iudicij reſcindendi conſilium initum. conſenſerant autem,
ut multo maiore parte Rutulorum colonorũ quàm Romanorũ ſcripta, nec ager ullus
diuideretur, niſi is qui interceptus indicio infami erat: nec ulli prius Romano ibi, quàm
omnibus Rutulis diuiſus eſſet, gleba ulla agri aſsignaretur. Sic ager ad Ardeates rediit.
Triumuiri ad coloniā Ardeam deducendam creati, Agrippa Menenius, T. Clœlius Si-
culus, M. Ebutius Helua. Qui præter minime populare miniſterium agro aſsignando
ſociis, quē populus Romanus ſuum iudicaſſet, cũ plebem offendiſſent, ne primoribus
C quidem patrũ ſatis accepti, ꝙ nihil gratiæ cuiuſquam dederāt: uexationes, ad populum
iā die dicta ab tribunis, coloni adſcripti remanendo in colonia, quam teſtem integrita-
tis iuſtitiæq; habebant, uitauere. Pax domi foríſq; fuit & hoc & inſequenti anno, C. Fu-
rio Pacilio, & M. Papyrio Craſſo COSS. Ludi ab decemuiris per ſeceſsionem plebis à
patribus ex ſenatuſconſulto uoti, eo anno facti ſunt. Cauſa ſeditionum nequicquā à Pe
tilio quæſita: qui tribunus plebis iterum ea ipſa denunciando factus, neque ut de agris
diuidendis plebi, referrent conſules ad ſenatũ, peruincere potuit: & cum magno certa-
mine obtinuiſſet ut conſulerentur patres, cōſulum an tribunorum placeret comitia ha-
beri, cōſules creari iuſsi ſunt. ludibrióq; erant minæ tribuni denunciantis ſe delectũ im-
pediturum: cum quietis finitimis, neque bello, neque belli apparatu opus eſſet. Sequi-
tur hanc tranquillitatē rerum annus Proculo Geganio Macerino, L. Menenio Lanato
D COSS. multiplici clade ac periculo inſignis, ſeditionibus, fame, regno propè per lar-
girionis dulcedinem in ceruices accepto. Vnum abfuit bellũ externum: quo ſi aggraua-
tæ res eſſent, uix ope deorũ omnium res ſiſti potuiſſet. Cœpere à fame mala: ſeu aduer-
ſus annus frugibus fuit: ſeu dulcedine concionum & urbis, deſerto agrorũ cultu. nam
utrunque traditur. & patres plebem deſidem, & tribuni plebis nũc fraudem, nũc negli-
gentiam conſulũ accuſabant. Poſtremò perpulere plebē, haud aduerſante ſenatu, ut L.
Minutius præfectus annonæ crearetur: felicior in eo magiſtratu ad cuſtodiam libertatis
futurus, q̃ ad curationem miniſterij ſui: quanquam poſtremò annonæ quoque leuatæ
haud immeritā & gratiam & gloriam tulit. Qui cum multis circa finitimos populos le-
gationibus terra maríq; nequicquam miſsis (niſi ꝙ ex Hetruria haud ita multum fru-
menti aduectum eſt) & nullum momētum annonæ feciſſet: & reuolutus ad diſpēſatio-
E nem inopiæ, profiteri cogendo frumentum, & uendere quod uſui menſtruo ſupereſſet:
fraudandóq; parte diurni cibi ſeruitia: criminādo inde, & obiiciendo iræ populi frumē-
tarios, acerba inquiſitione aperiret magis quàm leuaret inopiam: multi ex plebe ſpe a-
miſſa potius q̃ ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obuolutis ſe in Tyberim
præcipitauerunt. Tum Sp. Melius ex equeſtri ordine, ut illis temporibus, prædiues, rem
utilem, peſsimo exemplo, peiore conſilio eſt aggreſſus. frumento nanque ex Hetruria
priuata pecunia per hoſpitum clientumque miniſteria coempto, (quę credo ipſa res ad
leuandam publica cura annonam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere in-
ſtituit: plebemque hoc munere delinitam, quacunque incederet, conſpectus, elatúſque
ſupra modum hominis priuati, ſecum trahere, haud dubium conſulatum fauore ac ſpe

vrb. 316. deſpondentem. Ipſe, ut eſt humanus animus inſatiabilis eo quod fortuna ſpondet: ad F
Oly. 85. altiora & non conceſſa tendere: & quoniam conſulatus quoq; eripiendus inuitis patri-
bus eſſet, de regno agitare. id unum dignum tanto apparatu conſiliorũ, & certamine,
quod ingens exudandum eſſet, præmium fore. Iam comitia conſularia inſtabant: quæ
res eum needum compoſitis maturiſue ſatis conſiliis, oppreſsit. Conſul ſextùm creatus
T. Quintius Capitolinus, minime opportunus uir nouãti res: collega additur ei Agrip-
pa Menenius, cui Lanato erat cognomen. & L. Minutius præfectus annonæ, ſeu refe-
ctus, ſeu quoad res poſceret, in incertũ creatus. nihil enim conſtat, niſi in libros linteos
utroque anno relatum inter magiſtratus præfecti nomen. Hic Minutius eandẽ reipub.
curationem agens, quam melius priuatim agendam ſuſceperat: cum in utraque domo
genus idem hominum uerſaretur, rem compertam ad ſenatum defert, tela in domum
Melij conferri, eumque conciones domi habere: ac non dubia regni conſilia eſſe: tẽpus G
agendæ rei nondum ſtare, cætera iam conueniſſe: & tribunos mercede emptos ad pro-
dẽdam libertatem: & partita ducibus multitudinis miniſteria eſſe. ſerius ſe penè, quàm
tutum fuerit, ne cuius incerti uaníque author eſſet, ea deferre. Quæ poſtquã ſunt audi-
ta, & undique primores patrum & prioris anni conſules increparent, ꝙ eas largitiones,
cœtúſq; plebis in priuata domo paſsi eſſent fieri: & nouos conſules, ꝙ expectaſſent do-
nec à præfecto annonæ tanta res ad ſenatum deferretur, quæ conſulem non authorem
ſolũ deſideraret, ſed etiam uindicem: tum T. Quintius cõſules immeritò increpari ait,
qui conſtricti legibus de prouocatione ad diſſoluendum imperium latis, nequaquam
tantum uirium in magiſtratu ad eam rem pro atrocitate uindicandam, quantũ animi,
haberent. opus eſſe non forti ſolùm uiro, ſed etiam libero, exolutóque legum uinculis.
Itaque ſe dictatorem L. Quintium dictutum: ibi animũ parem tantæ poteſtati eſſe. Ap- H
probantibus cunctis, primò Quintius abnuere: & quid ſibi uellent, rogitare, qui ſe æta-
te exacta tantæ dimicationi obiicerent? Dein cum undique plus in illo ſenili animo nõ
conſilij modò, ſed etiam uirtutis eſſe, q̃ in omnibus aliis, dicerẽt, laudibúſque haud im-
meritis onerarent, & cõſul nihil remitteret: precatus tandem deos immortales Cincin-
natus, ne ſenectus ſua in tam trepidis rebus dãno dedecoríue reipub. eſſet, dictator à cõ-
ſule dicitur. ipſe deinde C. Seruilium Halam magiſtrum equitũ dicit. Poſtero die diſpo
ſitis præſidiis cum in forum deſcendiſſet, conuerſaq; in eum plebs nouitate rei ac mira-
culo eſſet: & Meliani, atque ipſe dux eorum, in ſe intentam uim tanti imperij cernerẽt:
expertes conſiliorum regni, qui tumultus, quod bellum repens aut dictatoriam maie-
ſtatem, aut Quintium poſt octogeſimum annum rectorem reipub. quæſiſſet, rogitarẽt:
miſſus ab dictatore Seruilius magiſter equitum ad Melium, uocat te, inquit, dictator. I
Cum pauidus ille, quid uellet, quæreret: Seruiliúſq; cauſam dicendam eſſe proponeret,
crimenque à Minutio delatum ad ſenatum, diluẽdum: tunc Melius recipere ſe in cater-
uam ſuorum: & primùm circunſpectans tergiuerſari: poſtremò cum apparitor iuſſu ma
giſtri equitum eum duceret, ereptus à circunſtantibus, fugienſq;, fidem plebis Romanę
implorare: & opprimi ſe conſenſu patrum dicere, ꝙ plebi benigne feciſſet: orare, ut opẽ
ſibi ultimo in diſcrimine ferrent, neue ante oculos ſuos trucidari ſinerent. Hæc eũ uoci-
ferantem aſſecutus Hala Seruilius obtruncat: reſperſúſque cruore obtruncati, ſtipatus
caterua patriciorum iuuenum dictatori renunciat, uocatum ad eum Melium, repulſo
apparitore cõcitantem multitudinem, pœnam meritam habere. Tum dictator, macte
uirtute, inquit, C. Seruili eſto, liberata republica. Tumultuãtem deinde multitudinem
incerta exiſtimatione facti, ad cõcionem uocari iuſsit: & Melium iure cæſum pronun- K
ciauit, etiam ſi regni crimine inſons fuerit: qui uocatus à magiſtro equitum ad dictato-
rem, nõ ueniſſet. ſe ad cauſam cognoſcendam conſediſſe: qua cognita habiturum fuiſſe
Melium ſimilem cauſæ fortunam. uim parantem ne iudicio ſe committeret, ui coerci-
tum eſſe. nec cum eo tãquam cum ciue agendum fuiſſe, qui natus in libero populo, in-
ter iura, legéſque, ex qua urbe reges exactos ſciret: eodemq; anno ſororis filios regis, &
liberos conſulis liberatoris patriæ, propter pactionem indicatam recipiendorum in ur-
bem regum, à patre ſecuri eſſe percuſſos: ex qua Collatinum Tarquinium conſulẽ no-
minis odio abdicare ſe magiſtratu, atque exulare iuſſum: in qua de Sp. Caſsio poſt ali-
quot annos propter conſilia inita de regno, ſuppliciũ ſumptum: in qua nuper decem-
uiros bo-

A uiros bonis, exilio, capite multatos ob ſuperbiam regiam: in ea Sp. Melius ſpem regni *vrb. 318.*
conceperit, & quis homo? quanquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla meri- *Oly. 86.*
ta cuiquam ad dominationẽ pandere uiam. ſed tamẽ Claudios, Caſsios, conſulatibus,
decemuiratibus ſuis, maiorumq́ue honoribus, ſplẽdore familiarum ſuſtuliſſe animos,
quo nefas fuerit. Sp. Melium, cui tribunatus plebis magis optandus q̃ ſperandus fuerit,
frumentatium diuitem, uilibus farris libris ſperaſſe libertatẽ ſe ciuium ſuorum emiſſe:
cibóque obijciendo ratum uictorem finitimorum omnium populum in ſeruitutẽ per-
lici poſſe: ut quem ſenatorem concoquere ciuitas uix poſſet, regem ferret, Romuli con
ditoris ab diis orti, recepti ad deos, inſignia atque imperium habentem. non pro ſcelere
id magis, q̃ pro monſtro habendum. Nec ſatis eſſe ſanguine eius expiatum: niſi tecta pa
rietéſque, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſsipatentur: bonáque cõtacta
B preciis regni mereandi, publicarentur. Iubere itaque quæſtores uendere ea bona, atque
in publicum redigere. Domum deinde, ut monumento area eſſet oppreſſę nefariæ ſpei.
ditui extemplo iuſsit. id Æquimelium appellarum eſt. L. Minutius boue aurato extra
portã Tergeminam eſt donatus, ne plebe quidem inuita, quia frumentum Melianũ aſ-
ſibus in modios æſtimatum plebi diuiſit. Hũc Minutium apud quoſdã authores trãſiſ-
ſe à patribus ad plebem, undecimumq́ue tribunum plebis cooptatum, ſeditionem mo-
tam ex Meliana cæde, ſedaſſe inuenio. cæterùm uix credibile eſt, numerum tribunorũ
patres augeri paſſos: idq; potiſsimum exemplum à patricio homine introductum: nec
deinde id plebem conceſſum ſemel obtinuiſſe, aut certe tentaſſe. ſed ante omnia refellit
falſum imaginis titulum, paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam coopta-
re liceret. Q. Cæcilius, Q. Iunius, Sex. Titinnius, ſoli ex collegio tribunorum neq; tu-
C lerant de honoribus Minutii legem: & criminari nunc Minutium, nunc Seruiliũ apud
plebem, queriq; indignam necem Melij non deſtiterant. Peruicerũt igitur, ut tribuno-
rum militum potius q̃ conſulum comitia haberentur: haud dubiũ, quin ſex locis (tot e-
nim iam creari licebat) & plebeii aliqui profitendo ſe ultores fore Melianæ cædis, crea-
rentur. Plebs quãquam agitata multis eo anno & uariis motibus erat, nec plures q̃ tres
tribunos conſulari poteſtate creauit. & in iis L. Quintium Cincinnati filium: ex cuius
dictaturę inuidia tumultus quærebatur. prælatus ſuffragiis Quintio Mamercus Æmy
lius, uir ſummæ dignitatis. L. Iulium tertium creant. In horum magiſtratu Fidenæ co-
lonia Romana ad Lartem Tolumnium Veientium regem ac Veientes defecere. maius
additum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, C. Iuliũ Tullum, Sp. Nautium, L. Roſcium,
legatos Romanos, cauſam noui conſilij quærentes, iuſſu Tolumnij interfecerunt. Le-
D uant quidam regis facinus. in teſſerarum proſpero iactu uocem eius ambiguam, ut oc-
cidi iuſsiſſe uideretur, à Fidenatibus exceptam, cauſam mortis legatis fuiſſe. rem incre-
dibilem: interuentu Fidenatium nouorum ſociorum cõſulentium de cæde ruptura ius
gentium, nõ auerſum ab intentione luſus animum: nec deinde in horrorem uerſum fa-
cinus. propius eſt fidem, obſtringi Fidenatium populũ, ne reſpicere ſpem ullam ab Ro-
manis poſſet, conſcientia tanti ſceleris, uoluiſſe. Legatorum qui Fidenis cæſi erant, ſta-
tuæ publice in Roſtris poſitæ ſunt. Cum Veientibus Fidenatibúſque, prætorquã finiti-
mis populis ab cauſa etiam tam nefanda bellum exorſis, atrox dimicatio inſtabat. Ita-
que ad curam ſummæ rerum quieta plebe, tribuníſque eius, nihil cõtrouerſiæ fuit quin
" conſules crearentur M. Geganius Macerinus tertiũ, & L. Sergius, Fidenas, à bello credo
quod deinde geſsit, appellatus. hic enim primus cis Anienem cum rege Veientium ſe-
E cundo prælio cõflixit: nec incruentam uictoriam retulit. Maior itaq; ex ciuibus amiſsis
dolor, q̃ lætitia fuſis hoſtibus, fuit. & ſenatus, ut in trepidis rebus, dictatorẽ dici Mamer-
cum Æmylium iuſsit. is magiſtrum equitũ ex collegio prioris anni, quo ſimul tribuni
militum conſulari poteſtate fuerant, L. Quintium Cincinnatum dignum parente iu-
uenem dixit. Ad delectum à conſulibus habitum centuriones ueteres belli periti adie-
cti: & numerus amiſſorum proxima pugna expletus. Legatos, Quintium Capitolinũ,
& M. Fabium Vibulanum ſequi ſe dictator iuſsit. Cum poteſtas maior, tum uir quoq;
poteſtati par, hoſtes ex agro Romano trans Anienem ſubmouere: colléſque inter Fide-
nas atque Anienem ceperunt, referẽtes caſtra: nec antè in campos digreſsi ſunt, quàm
legiones auxilio Faliſcorum uenerunt. tum demum caſtra Hetruſcorum pro mœnibus

vrb. 318. Fidenarum poſita . Et dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit in F
ol. 86. utriuſq; ripis amnis, quà ſequi muniměto poterat, uallo interpoſito . poſtero die in aciẽ
eduxit . Inter hoſtes uariæ fuere ſententiæ. Faliſcus procul ab domo militiam ægre pa-
tiens, ſatiſq; fidens ſibi, poſcere pugnam : Veienti Fidenatiſq; plus ſpei in trahendo bello
eſſe. Tolumnius, quanquã ſuorum magis placebant conſilia, ne longinquam militiam
non paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. dictatori ac Romanis, ꝙ de-
trectaſſet pugnam hoſtis, animi acceſſere. poſteróq; die iam militibus caſtra urbemq́; ſe
oppugnaturos frementibus ni copia pugnæ fiat, utrinque acies inter bina caſtra in me-
dium campi procedunt. Veiens multitudine abundãs, qui inter dimicationẽ caſtra Ro-
mana aggrederentur, poſt mõtes circummiſit. Trium populorum exercitus ita ſtetit in-
ſtructus, ut dextrum cornu Veientes, ſiniſtrum Faliſci tenerent, medij Fidenates eſſent.
Dictator dextro cornu aduerſus Faliſcos, ſiniſtro contra Veientem Capitolinus Quin- G
tius intulit ſigna: ante mediã aciem cum equitatu magiſter equitum proceſsit. Parum-
per ſilentium & quies fuit: nec Hetruſcis, niſi cogerentur, pugnam inituris: & dictatore
arcem Romanã reſpectante, ut àb auguribus, ſimul aues rite admiſiſſent, ex compoſito
tolleretur ſignum . quod ubi cõſpexit, primos equites clamore ſublato in hoſtẽ emiſit.
ſecuta peditũ acies ingenti ui conflixit . nulla parte legiones Hetruſcæ ſuſtinuere impe-
tũ Romanorũ. eques maxime reſiſtebat. equitumq́; longe fortiſsimus ipſe rex ab omni
parte effuſe ſequẽtibus obequitans Romanis, trahebat certamen . Erat tum inter equi-
tes tribunus militũ A. Cornelius Coſſus, eximia pulchritudine corporis, animo ac uiri-
bus par, memorq́; generis, quod ampliſsimum acceptum, maius auctiúſq; reliquit po-
ſteris. Is cum ad impetũ Tolumnij, quacunque ſe intendiſſet, trepidantes Romanas ui-
deret turmas, inſignemq́; eum regio habitu uolitantẽ tota acie cognouiſſet: hiccine eſt, H
inquit, ruptor fœderis humani, uiolatorq́; gentium iuris? iam ego hanc mactatã uicti-
mam (ſi modò ſancti quicquam in terris eſſe dij uolunt) legatorũ manibus dabo. Cal-
caribus ſubditis, infeſta cuſpide in unum fertur hoſtem. quem cũ ictum equo deieciſſet,
confeſtim & ipſe haſta innixus ſe in pedes excipit . aſſurgẽtem ibi regem umbone reſu-
pinat, repetitumq́ue ſæpius cuſpide ad terram affixit. tum exangui detracta ſpolia, ca-
putq́; abſciſſum uictor ſpiculo gerẽs, terrore cæſi regis hoſtes fundit. Ita equitũ quoque
fuſa acies, quæ una fecerat anceps certamẽ. Dictator fugatis legionibus inſtat: & ad ca-
ſtra cõpulſos cædit. Fidenatium plurimi locorũ notitia effugêre in montes. Coſſus Ty-
berim cũ equitatu tranſuectus, ex agro Veientano ingẽtem detulit prædã ad urbem. In-
ter præliũ & ad caſtra Romana pugnatum eſt aduerſus partẽ copiarum ab Tolumnio,
ut antè dictum eſt, ad caſtra miſſam . Fabius Vibulanus corona primùm uallum defen- I
dit: intentos deinde hoſtes in uallum, egreſſus dextra principali cum triariis repentè in-
uadit. quo pauore iniecto, cædes minor, quia pauciores erant: fuga nõ minus trepida, ꝗ̃
in acie fuit. Omnibus locis re bene geſta, dictator ſenatuſconſulto, iuſſúq; populi trium
phans in urbem rediit. Longe maximum triũphi ſpectaculum fuit Coſſus ſpolia opima
regis interfecti gerens. in eum milites carmina incondita, æquantes eum Romulo, ca-
nere. Spolia in æde Iouis Feretrii prope Romuli ſpolia, quæ prima opima appellata ſo-
la ea tempeſtate erãt, cum ſolenni dedicatione dono fixit. auerteratque in ſe à curru di-
ctatoris ciuium ora, & celebritatis eius diei fructum propè ſolus tulerat. Dictator coro-
nã auream libræ pondo ex publica pecunia populi iuſſu in Capitolio Ioui donũ poſuit.
Omneis ante me authores ſecutus, A. Corneliũ Coſſum tribunũ militum ſecunda ſpo-
lia opima Iouis Feretrii tẽplo intuliſſe, expoſui. Cæterùm prçterquam ꝙ ea rite opima K
ſpolia habẽtur, quæ dux duci detraxerit, nec ducẽ nouimus, niſi cuius auſpicio bellum
geritur: titulus ipſe ſpoliis inſcriptus, illos, meque arguit, conſulem ea Coſſum cepiſſe.
Cæſar Auguſtus Hoc ego cum Auguſtum Cæſarẽ templorum omnium conditorem aut reſtitutorẽ, in-
Reſtitutor greſſum ædẽ Feretrii Iouis, quam uetuſtate dilapſam refecit, ſeipſum in thorace linteo
Templorum ſcriptum legiſſe audiſſem: propè ſacrilegium ratus ſum, Coſſum ſpoliorũ ſuorum, Cæ-
ſaremq́; ipſius tẽpli authorem ſubtrahere teſtẽ. qui ſi ea in re ſit error, ꝙ tam ueteres an-
nales, quodq́; magiſtratuũ libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius
citat identidem authores: ſeptimo pòſt demum anno cum T. Quintio Pœno A. Cor-
nelium Coſſum conſulem habeant: exiſtimatio communis omnibus eſt. nã etiam illud
accedit,

A accedit, ne tam clara pugna in eum annum transferri poſſet, ꝙ imbelle triennium fer- *Vrb. 319.*
me peſtilentia, inopiáque frugum circa A. Cornelium conſulem fuit: adeò, ut quidam *Oly. 86.*
annales uelut funeſti, nihil præter nomina cōſulum ſuggerant. tertius ab cōſulatu Coſ-
ſi annus tribunum eum militum conſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum e-
quitum, quo in imperio alteram inſignem edidit pugnam equeſtrem. ea libera conie-
ctura eſt. ſed (ut ego arbitror) uana uerſare in omnes opiniones licet: cū author pugnæ
recentibus ſpoliis in ſacra ſede poſitis, Iouem propè ipſum, cui uota erant, Romulúmq;
intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Cornelium Coſſum cōſulem ſcripſe-
» rit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papyrio Craſſo cōſulibus, exercitus in agrū Veiētem
ac Faliſcum ducti: prædæ abactæ hominū, pecorumque, hoſtis in agris nuſquā inuētus;
neque pugnandi copia facta. urbes tamen non oppugnatæ: quia peſtilentia populū in-
B uaſit. Et ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motæ tamē, ab Sp. Melio tribuno plebis. qui
fauore nominis moturū ſe aliquid ratus, & Minutio diem dixerat: & rogationem de pu
blicandis bonis Seruilij Halæ tulerat: falſis criminibus à Minutio circunuentum Meliū
arguens: Seruilio cædem ciuis indemnati obiiciens. quæ uaniora ad populum ipſo au-
thore fuere. Cæterū magis uis morbi ingraueſcens curæ erat, terroréſq; ac prodigia, ma
xime ꝙ crebris motibus terræ ruere in agris nunciabātur tecta. Obſecratio itaq; à popu
» lo duûmuiris præeuntibus eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Iulio iterum, & L. Vir-
ginio cōſulibus, tantum metum uaſtitatis in urbe agríſq; fecit, ut non modò prædandi
cauſa quiſquā ex agro Romano non exiret, bellíue inferendi memoria patribus aut ple
bi eſſet: ſed ultro Fidenates, qui ſe primò aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerāt,
populabundi deſcēderent in agrū Romanum. deinde Veientium exercitu accito (nam
C Faliſci perpelli ad inſtaurandum bellū, neque clade Romanorum, neq; ſociorum pre-
cibus potuere) duo populi tranſiere Anienem: atq; haud procul Collina porta ſigna ha
buere. Trepidatum itaq; non in agris magis q̃ in urbe eſt. Iulius cōſul in aggere muríſ-
que explicat copias. à Virginio ſenatus in æde Quirini conſulitur. dictatorē dici A. Ser-
uilium placet, cuique Priſco alii, alii Structo fuiſſe cognomē tradunt. Virginius dū col-
legam cōſuleret moratus, permittente eo, nocte dictatorem dixit. is ſibi magiſtrū equi-
tum Poſthumiū Ebutium Heluam dicit. Dictator omnes luce prima extra portā Colli-
nam adeſſe iubet. quibuſcunq; uires ſuppetebant ad arma ferenda, præſtò fuere: ſigna
ex ærario prompta feruntur ad dictatorem. Quæ cum agerentur, hoſtes in loca altiora
conceſſere. eò dictator agmine infeſto ſubit: nec procul Nomento ſignis collatis fudit
Hetruſcas legiones: compulit inde in urbē Fidenas, uallóq; circundedit. ſed neq; ſcalis
D capi poterat urbs alta, & munita: neque in obſidione uis ulla erat: quia frumentum non
neceſſitati modò ſatis, ſed copiæ quoq; abunde ex antè conuecto ſufficiebat. Ita expu-
gnandi pariter, cogendiq; ad deditionē ſpe amiſſa, dictator in locis propter propinqui-
tatem notis, ab auerſa parte urbis maxime neglecta, quia ſuapte natura tutiſſima erat;
agere in arcem cuniculū inſtituit. ipſe diuerſiſſimis locis ſubeundo ad mœnia, quadri-
fariam diuiſo exercitu, qui alii aliis ſuccederent ad pugnā, continenti die ac nocte præ-
lio ab ſenſu operis hoſtes auertebat: donec perfoſſo à caſtris monte, erecta in arcem uia
eſt. intentíſq; Hetruſcis aduanas à certo periculo minas, clamor ſupra caput hoſtilis ca-
ptam urbem oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilius, & M. Geganius Macerinus cēſores
uillam publicam in campo Martio probauerunt: ibíq; primùm cenſus populi eſt actus.
Eoſdem cōſules inſequenti anno refectos, Iulium tertiùm, Virginiū iterum, apud Ma-
E crum Licinium inuenio. Valerius Antias & Q. Tubero M. Manlium & Q. Sulpitium
cōſules in eum annum edunt. cæterum in tā diſcrepanti editione & Tubero & Macer
libros linteos authores profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuiſſe, traditum à
ſcriptoribus antiquis, diſſimulat. Licinio libros haud dubie ſequi linteos placet: & Tu-
bero incertus ueri eſt. ſed inter cætera uetuſtate incōperta, hoc quoq; in incerto poſitū.
Trepidatum in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, nō Veientibus ſolū exterritis metu ſi-
milis excidii, ſed etiam Faliſcis, memoria initi primò cum iis belli: quanquā rebellanti-
bus non affuerant. Igitur cum duæ ciuitates legatis circa XII populos miſſis impetraſ-
ſent, ut ad Voltumnæ fanum indiceretur omni Hetruriæ concilium: uelut magno inde
tumultu imminente, ſenatus Mamercum Æmilium dictatorē iterum dici iuſſit. Ab eo

vrb. 322. A. PoſthumiusTubertus magiſter equitũ eſt dictus.bellumq; tanto maiore q̃ proximo F
Oly. 87. conatu apparatũ eſt, quanto plus erat ab omni Hetruria periculi, q̃ ab duobus populis
fuerat. Ea res aliquãto expectatione omnium trãquillior fuit.Itaq; cum renũciatum à
mercatoribus eſſet, negata Veientibus auxilia, iuſſosq; ſuo cõſilio bellum initum, ſuis
uiribus exequi:nec aduerſarum rerũ quærere ſocios, cum quibus ſpem integram com-
municati nõ ſint:tum dictator,ne nequicquã creatus eſſet,materia quærẽdæ bello glo-
riæ adempta, in pace aliquid operis edere, quod monumentũ eſſet dictaturæ, cupiens,
cenſurã minuere parat:ſeu nimiam poteſtatẽ ratus,ſeu non tã magnitudine honoris, q̃
diuturnitate offenſus.Concione itaq; aduocata,rẽpub.foris gerẽdam ait,tutáq; omnia
præſtãda deos immortales ſuſcepiſſe.ſe,quod intra muros agendũ eſſet,libertati populi
Ro.conſulturum.maximam autem eius cuſtodiam eſſe,ſi magna imperia diuturna nõ
eſſent:& temporis modus imponeretur,quibus iuris imponi nõ poſſet.Alios magiſtra- G
tus annuos eſſe:quinquennalem cenſurã grauem eſſe:iiſdem per tot annos magna par-
te uitæ obnoxios uiuere . ſe legem laturum, ne plus q̃ annua ac ſemeſtris cenſura eſſet.
Conſenſu ingenti populi legẽ poſtero die pertulit.Et ut re ipſa, inquit,ſciatis Quirites,
quàm mihi diuturna nõ placeãt imperia: dictatura me abdico. Depoſito ſuo magiſtra-
tu,modo aliorũ magiſtratui impoſito,fine alteri, cũ gratulatione ac fauore ingẽti popu
li domũ eſt reductus.Cenſores ægre paſsi, Mamercum,ꝙ magiſtratum populi Ro. mi-
nuiſſet,tribu mouerunt,octuplicatóq; cenſu ærarium fecerũt.Quam rem ipſum ingẽti
animo tuliſſe ferunt : cauſam potius ignominiæ intuentem, q̃ ignominiam. primores
patrum,quanquã diminutum cenſuræ ius uoluiſſent,exemplo acerbitatis cenſoriæ of-
fenſos:quippe cum ſe quiſq; diutius ac ſæpius ſubiectum cẽſoribus fore cerneret,q̃ cen-
ſutam geſturum.Populi certe tanta indignatio coorta dicitur,ut uis à cẽſoribus nullius H
authoritate,præterquã ipſius Mamerci,deterreri quiuerit. Tribuni plebis aſsiduis con-
cionibus prohibendo conſularia comitia, cum res propè ad interregnũ perducta eſſet,
euicere tandem,ut tribuni militum conſulari poteſtate crearentur. uictorię præmium,
quod petebatur,ut plebeius crearetur,nullũ fuit : omnes patricii creati ſunt, M. Fabius
Vibulanus,M. Folius,L.Sergius Fidenas.Peſtilentia eo anno aliarum rerum ociũ præ-
buit.ædes Apollini pro ualetudine populi uota eſt.multa duûmuiri ex libris, placandæ
deûm iræ,auertendæq; à populo peſtis cauſa,fecere.magna tamen clades in urbe agríſ-
que, promiſcue hominum pecorumq; pernicie accepta . Famem cultoribus agrorũ ti-
mentes,in Hetruriam,Pomptinumq; agrum,& Cumas, poſtremò in Siciliam quoque
frumenti cauſa miſere.Conſularium comitiorũ nulla mentio habita eſt. Tribuni mili-
tũ cõſulari poteſtate omnes patricii creati ſunt, L. Pinarius Mamercus, L. Furius Me- I
dullinus,Sp.Poſthumius Albus.Eo anno uis morbi leuata:neque à penuria frumenti,
quia antè prouiſum erat,periculũ fuit. Conſilia ad mouenda bella in Volſcorũ Æquo-
rumq; conciliis & in Hetruria ad fanũ Voltumnæ agitata.Ibi prolatę in annum res:de-
cretóq; cautum,nequod antè concilium fieret: nequicquam Veiente populo querente
eandem qua Fidenæ deletæ ſint,imminere Veiis fortunã. Interim Romæ principes ple
bis iandiu nequicquam imminentes ſpei maioris honoris,dum foris ocium eſſet,cœtus
indicere in domos tribunorum plebis. ibi ſecreta conſilia agitare. queri ſe à plebe adeò
ſpretos,ut cũ per tot annos tribuni militum cõſulari poteſtate creentur, nulli unquam
plebeio ad eum honorem aditus fuerit : multum prouidiſſe ſuos maiores,qui cauerint,
necui patricio plebeii magiſtratus paterẽt: aut patricios habẽdos fuiſſe tribunos plebis.
adeò ſe ſuis etiã ſordere, nec à plebe minus q̃ à patribus cõtemni. Alii purgare plebem: K
culpam in patres uertere:eorum ambitione artibúſq; fieri, ut obſeptum plebi ſit ad ho-
norẽ iter.ſi plebi reſpirare ab eorum miſtis precibus miniſq; liceat,memorem eam ſuo-
rum initurã ſuffragia eſſe,& parto auxilio imperium quoq; adſcituram.Placet tollẽdæ
ambitionis cauſa tribunos legem promulgare,necui album ueſtimentũ addere petitio-
nis cauſa liceret.Parua nunc res, & uix ſeriò agenda uideri poſsit, quæ tunc ingẽti cer-
tamine patres ac plebẽ accendit.Vicere tamẽ tribuni,ut legem perferrent: apparebatq;
irritatis animis plebem ad ſuos ſtudia inclinaturã.quæ ne libera eſſent,ſenatuſconſultũ
factum eſt,ut conſularia comitia haberentur. Tumultus cauſa fuit,quem ab Æquis &
Volſcis Latini atque Hernici nũciarant.T. Quintius Lucij filius,Cincinnatus, (eidem

&Pœno

A & Pœno cognomen additur) & Cn. Iulius Mento cõſules facti. nec ultrà terror belli eſt *Vrb. 324.*
dilatus. Lege ſacrata, quæ maxima apud eos uis cogendæ militiæ erat, delectu habito, *Oly. 87.*
utrinq; ualidi exercitus profecti in Algidum cõuenere. ibique ſeorſum Æqui, ſeorſum
Volſci caſtra communiuere: intentiorq; quàm unquam antè, muniendi, exercendíque
militem cura ducibus erat. eo plus núcij terroris Romam attulere. Senatui dictatorem
dici placuit: quia etſi ſæpe uicti populi, maiore tamẽ conatu quàm aliàs unquam rebel-
larent: & aliquantum Romanæ iuuentutis morbo abſumptum erat. ante omnia pra-
uitas conſulum, diſcordiáque inter ipſos, & certamina in conſiliis omnibus, terrebant.
Sunt qui male pugnatum ab his cõſulibus in Algido authores ſint, eamque cauſam di-
ctatoris creandi fuiſſe. Illud ſatis cõſtat, ad alia diſcordes, in uno aduerſus patrum uolũ-
tatem conſenſiſſe, ne dicerent dictatorem: donec, cũ alia aliis terribiliora afferrẽtur, nec
B in authoritate ſenatus cõſules eſſent, Q. Seruilius Priſcus ſummis honoribus egregie u-
ſus, Vos, inquit, tribuni plebis, quoniam ad extrema uentum eſt, ſenatus appellat, ut in
tanto diſcrimine reipublicæ dictatorẽ dicere conſules pro poteſtate ueſtra cogatis. Qua
uoce audita, occaſionem oblatam rati tribuni augendæ poteſtatis, ſecedunt: proq; col-
legio pronunciant, placere conſules ſenatui dicto audientes eſſe: ſi aduerſus conſenſum
ampliſsimi ordinis ultra tendant, in uincula ſe duci eos iuſſuros. Conſules ab tribunis
quàm ab ſenatu uinci maluerunt: proditum à patribus ſummi imperii ius, datumque
ſub iugum tribunitiæ poteſtati cõſulatum memorantes, ſi quidem cogi aliquid pro po-
teſtate ab tribuno conſules, &(quo quid ulterius priuato timendum foret?) in uincula
etiam duci poſſent. Sors, ut dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas cõue-
nerat) T. Quintio euẽnit. is A. Poſthumium Tubertum, ſocerum ſuum, ſeueriſsimi im-
C perii uirum, dictatorem dixit. ab eo L. Iulius magiſter equitum eſt dictus. ſimul edicitur
& iuſtitium: neque aliud tota urbe agi, quàm bellum apparari. cognitio uacantiũ mili-
tiæ munere, poſt bellum differtur. ita dubii quoque inclinãt ad nomina danda. & Her-
nicis Latiniſq; milites imperati. utrinque enixe obeditum dictatori eſt. Hæc omnia ce-
leritate ingenti acta: relictóq; Cn. Iulio conſule ad præſidium urbis, & L. Iulio magiſtro
equitum ad ſubita belli miniſteria, nequa res, qua eguiſſent in caſtris, moraretur: dicta-
tor præeunte A. Cornelio pontifice maximo ludos magnos tumultus cauſa uouit: pro-
fectúſque ab urbe, diuiſo cum Quintio conſule exercitu, ad hoſtes peruenit. Sicut bina
caſtra hoſtium paruo inter ſe ſpatio diſtantia uiderant, ipſi quoque mille ferme paſſus
ab hoſte, dictator Thuſculo, cõſul Lanuuio propiorem locum caſtris ceperunt. Ita qua-
tuor exercitus totidem munimenta, planiciem in medio non paruis modò excurſioni-
D bus ad prælia, ſed uel ad explicandas utrinque acies ſatis patentẽ habebant. Nec ex quo
caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuibus præliis eſt: facilè patiente dictatore, confe-
rendo uires, ſpem uniuerſæ uictoriæ, tentato paulatim euentu certaminum, ſuos præci-
pere. Itaq; hoſtes nulla in prælio iuſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra cõſulis, rem in ca-
ſum ancipitis euentus cõmittunt. Clamor ſubitò ortus, nõ conſulis modò uigiles, exer-
citum deinde omnẽ, ſed dictatorem quoq; ex ſomno exciuit. Vbi præſenti ope res ege-
bant, cõſul nec animo deficit, nec cõſilio. pars militum portarum ſtationes firmãt: pars
corona uallum cingunt. In alteris apud dictatorem caſtris quo minus tumultus eſt, eo
plus animaduertitur quid opus facto ſit. miſſum extemplo ad caſtra ſubſidium, cui Sp.
Poſthumius Albus legatus præficitur. ipſe parte copiarum paruo circuitu locum maxi-
me ſecretum ab tumultu petit, unde ex nec opinato auerſum hoſtem inuadat. Q. Sul-
E pitium legatum præficit caſtris: M. Fabio legato aſsignat equites: nec ante lucẽ mouere
iubet manum, inter nocturnos tumultus moderatu difficilẽ. Omnia, quæ uel alius im-
perator prudens & impiger in tali re præciperet ageretque, præcipit ordine, atque agit.
Illud eximium conſilii animique ſpecimen, & neutiquam uulgatæ laudis, quòd ultro
ad oppugnanda caſtra hoſtium, unde maiore agmine profectos exploratum fuerat, M.
Geganium cũ cohortibus delectis miſit. qui poſtquã intentos homines in euentũ peri-
culi alieni, pro ſe incautos neglectis uigiliis ſtationibúſque eſt adortus: prius penè cepit
caſtra, quàm oppugnari hoſtes ſatis ſcirent. inde fumo, ut cõuenerat, datum ſignum ubi cõ-
ſpectum ab dictatore eſt, exclamat, capta hoſtium caſtra: nunciaríque paſsim iubet. Et
iam luceſcebat, omniáque ſub oculis erãt: & Fabius cùm equitatu impetum dederat: &

Vrb. 325. conſul eruptionem è caſtris in trepidos iam hoſtes fecerat. Dictator autem parte altera F
Oly. 88. ſubſidia & ſecũdam aciem adortus, circumagẽti ſe ad diſſonos clamores ac ſubitos cir-
cùm tumultus hoſti undiq; obiecerat uictorem peditem equitemq́;. Circunuenti igitur
iam in medio ad unum omnes pœnas rebellionis dediſſent, ni Vectius Meſsius ex Vol-
,, ſcis nobilior uir factis q̃ genere, iam orbẽ uoluentes ſuos increpãs clara uoce: Hîc præ-
,, bituti, inquit, uos telis hoſtiũ eſtis indefenſi, inulti? quid igitur arma habetis? aut quid
,, ultro bellum intuliſtis? in ocio tumultuoſi, in bello ſegnes, quid hîc ſtantibus ſpei eſt? an
,, deum aliquem protecturum uos, rapturumq́ue hinc putatis? ferro uia faciẽda eſt. hac,
,, qua me prægreſſum uideritis, agite qui uiſuri domos, parentes, coniuges, liberos eſtis,
,, ite mecum: nõ murus, nec uallum, ſed armati armatis obſtant: uirtute pares, neceſsita-
,, te (quæ ultimum ac maximum telum eſt) ſuperiores eſtis. Hæc locutum, exequentém-
que dicta, redintegrato clamore ſecuti, dant impreſsionem quà Poſthumius albus co- G
hortes obiecerat: & mouerunt uictorem, donec dictator pedẽ iam referentibus ſuis ad-
uenit: eóque omne prælium uerſum eſt. Vni uiro Meſsio fortuna hoſtiũ innititur. mul-
ta utrinque uulnera, multa paſsim cædes eſt. Iam ne duces quidem Romani inerueuti
pugnant. Vnus Poſthumius ictus ſaxo, perfracto capite acie exceſsit. Non dictatorem
humerus uulneratus, non Fabium propè affixum equo femur, non brachium abſciſ-
ſum conſulem ex tam ancipiti prælio ſummouit. Meſsium impetus per ſtratos cæde ho
ſtes cum globo fortiſsimorum iuuenum extulit ad caſtra Volſcorum, quæ nondum ca-
pta erant. eódem omnis acies inclinatur. Conſul effuſos uſq; ad uallum perſecutus, ipſa
caſtra uallumq́ue aggreditur. eódem & dictator alia parte copias admouet. nõ ſegnior
oppugnatio eſt, quàm pugna fuerat. Conſulem ſignum quoque intra uallum inieciſſe
ferunt, quò milites acrius ſubirẽt: repetendóque ſigno primam impreſsionem factam. H
Et dictator perrupto uallo iam in caſtra prælium intulerat. Tum abiici arma paſsim, ac
dedi hoſtes cœpti: caſtríſque & his captis, hoſtes, præter ſenatores, omnes uenundati
ſunt. Prædæ pars, ſua cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem ſub haſta
dictator uendidit: prępoſitóque conſule caſtris, ipſe triumphans inuectus urbem, di-
ctatura ſe abdicauit. Egregię dictaturæ triſtem memoriã faciunt, qui filium ab A. Poſt-
humio, quòd occaſione bene pugnandi captus, iniuſſu diſceſſerit præſidio, uictorem ſe-
curi percuſſum tradunt. nec libet credere: & licet, in uariis opinionibus: & argumento
eſt, quòd imperia Manliana, non Poſthumiana, appellata ſint: quum qui prior author
tam ſæui exempli foret, occupaturus inſignẽ titulũ crudelitatis fuerit. Imperioſo quo-
que Manlio cognomen inditum: Poſthumius nulla triſti nota eſt inſignitus. Cn. Iulius
conſul ædem Apollinis abſente collega ſine ſorte dedicauit. ægre id paſſus Quintius, cũ I
dimiſſo exercitu in urbem rediſſet, nequicquã in ſenatu eſt conqueſtus. Inſigni magnis
rebus anno additur, nihil tum ad rem Romanã pertinere uiſum, quòd Carthaginiẽſes
tãti hoſtes futuri, tum primùm per ſeditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in
Siciliam exercitum traiecere. Agitatum in urbe ab tribunis plebis, ut tribuni militum
,, conſulari poteſtate crearentur: nec obtineri potuit. Conſules fiunt L. Papyrius Craſſus,
L. Iulius. Æquorum legati fœdus ab ſenatu cum petiſſent, & pro fœdere deditio oſten-
taretur, inducias annorum octo impetrauerunt. Volſcorum res ſuper acceptam in Al-
gido cladem, pertinaci certamine inter pacis bellíque authores in iurgia & ſeditiones
uerſa. Vndiq; ocium fuit Romanis. Legem de mulctarum æſtimatione pergratam po-
pulo, cum ab tribunis parari cõſules unius ex collegio proditione excepiſſent, ipſi præ-
,, occupauerunt ferre. Conſules L. Sergius Fidenas iterum, Hoſtius Lucretius Tricipiti- K
,, nus. Nihil dignum dictu actũ his conſulibus. Secuti eos conſules, A. Cornelius Coſſus,
T. Quintius Pœnus iterum. Veientes in agrum Romanum excurſiones fecerũt. Fama
fuit, quoſdam ex Fidenatium iuuenture participes eius populationis fuiſſe: cognitioq́;
eius rei L. Sergio & Q. Seruilio & Mamerco Æmylio permiſſa. Quidã Hoſtiam relega-
ti, ꝙ cur per eos dies à Fidenis abfuiſſent, parum conſtabat. colonorum additus nume-
rus, agerq́; iis bello interemptorum aſsignatus. Siccitate eo anno plurimum laboratum
eſt: nec cœleſtes modò defuerunt aquæ, ſed terra quoq; ingenito humore egens, uix ad
perennes ſuffecit amnes. defectus alibi aquarũ circa torridos fontes, riuóſq;, ſtragem ſi-
ti pecorum morientium dedit: ſcabie alia abſumpta: uulgatíque contactu in homines
morbi:

A morbi:& primò in agreſtes ingruerant, ſeruitiáque: urbs deinde impletur. Nec corpora Vrb.328.
modò affecta tabo, ſed animos quoque multiplex religio,& pleraq; externa inuaſit: no Oly.88.
uos ritus ſacrificãdo, uaticinando inferentibus in domos, quibus quæſtui ſunt capti ſu-
perſtitione animi: donec publicus iam pudor ad primores ciuitatis peruenit, cernentes
in omnibus uicis ſacellíſque peregrina atque inſolita piacula pacis deûm expoſcendæ.
Datum inde negocium ædilibus ut animaduerterent, ne qui, niſi Romani dij, neu quo
alio more q̃ patrio colerentur. Iræ aduerſus Veientes in inſequentem annum C. Serui-
lio Hala, L. Papyrio Mugilano cõſulibus, dilatæ ſunt. Tunc quoq; ne confeſtim bellum
indiceretur, neue exercitus mitterentur, religio obſtitit: fœciales prius mittẽdos ad res
repetendas cenſuere. Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomẽtum & Fidenas
fuerat: induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaue-
B rant. miſsi tamen fœciales: nec eorum, cùm more patrum iurati repeterent res, uerba
ſunt audita. Controuerſia inde fuit, utrum populi iuſſu indiceretur bellum, an ſatis eſſet
ſenatuſconſultum. Peruicere tribuni, denunciando impedituros ſe delectum, ut Quin-
tius cõſul de bello ad populum ferret. omnes cẽturiæ iuſſere. In eo quoq; plebs ſuperior
fuit, ꝙ tenuit ne conſules in proximum annũ crearentur. Tribuni militum cõſulari po-
teſtate quatuor creati ſunt, T. Quintius Pœnus ex cõſulatu, C. Furius, M. Poſthumius,
A. Cornelius Coſſus. ex iis Coſſus præfuit urbi. tres delectu habito profecti ſunt Veios:
documentóq; fuere, complurium imperium bello inutile eſſe. Tendendo ad ſua quiſq;
conſilia, cum aliud alii uideretur, aperuerunt ad occaſionem locum hoſti. incertã nan-
que aciem, ſignum aliis dari receptui, aliis cani iubentibus, inuaſere opportune Veiẽtes:
caſtra propinqua turbatos, ac terga dantes accepere. Plus itaque ignominiæ q̃ cladis eſt
C acceptum. Mœſta ciuitas fuit, uinci inſueta: odiſſe tribunos: poſcere dictatorẽ. in eo uer-
ti ſpes ciuitatis. & cũ ibi quoque religio obſtaret, ne poſſet niſi ab conſule dici dictator,
augures conſulti eam religionem exemere. A. Cornelius dictatorem Mamercũ Æmy-
lium dixit: & ipſe ab eo magiſter equitũ eſt dictus. Adeò ſimul fortuna ciuitatis uirtute
uera eguit: nihil cenſoria animaduerſio effecit, quo minus regimẽ rerum ex notata in-
digne domo peteretur. Veientes re ſecunda elati, miſsis circum Hetruriæ populos lega-
tis, iactando tres duces Romanos ab ſe uno prælio fuſos, cum tamen nullã publici con
ſilii ſocietatem mouiſſent, uoluntarios undique ad ſpem prædæ adſciuerunt. Vni Fide-
natium populo rebellare placuit: & tãquam niſi ab ſcelere bellũ ordiri nefas eſſet, ſicut
legatorum antea, ita tum nouorum colonorũ cæde imbutis armis, Veientibus ſeſe con
iungunt. Cõſultare inde principes duorum populorum, Veios, an Fidenas ſedem belli
D caperent. Fidenæ uiſæ opportuniores. Itaque traiecto Tyberi Veientes Fidenas trãſtu-
lerũt bellum. Romæ terror ingens erat, accito exercitu ab Veiis, hoſtibus poſitis ad Fi-
denas: eóq; ipſo ab re male geſta perculſa caſtra locantur ante portã Collinam, & in mu
ris armati diſpoſiti, & iuſtitium in foro, tabernæq; clauſæ: fiuntque omnia caſtris quàm
urbi ſimiliora. Tum trepidam ciuitatẽ præconibus per uicos dimiſsis dictator ad cõcio-
nem aduocatam increpuit, ꝙ animos ex tam leuibus fortunæ momentis ſuſpenſos ge-
rerent, ut parua iactura accepta, quæ ipſa nõ uirtute hoſtiũ, nec ignauia Romani exer-
citus, ſed diſcordia imperatorum accepta ſit, Veientem hoſtem ſexies uictum pertime-
ſcant: Fidenáſq; propè ſæpius captas quàm oppugnatas: eoſdem & Romanos & hoſtes
eſſe, qui per tot ſecula fuerint: eoſdem animos, eaſdem corporis uires: eadem arma ge-
rere: ſe quoque eundem dictatorem Mamercum Æmyliũ eſſe, qui antè Veientium Fi-
E denatiumque adiunctis Faliſcis ad Nomẽtum exercitus fuderit: & magiſtrum equitum
A. Cornelium eundem in acie fore, qui priore bello tribunus militum Larte Tolum-
nio rege Veientium in conſpectu duorum exercituum occiſo, ſpolia opima Iouis Fere-
trij templo intulerit. proinde memores, ſecum triumphos, ſecũ ſpolia, ſecum uictoriam
eſſe, cum hoſtibus ſcelus legatorum contra ius gentium interfectorum, cædem in pace
Fidenatium colonorum, inducias ruptas, ſeptimam infelicem defectionẽ, arma cape-
rent: ſimul caſtra caſtris coniunxiſſent, ſatis confidere, nec ſceleratiſsimis hoſtibus diu-
turnum ex ignominia exercitus Romani gaudium fore: & populum Romanum intel-
lecturum quanto melius de republica meriti ſint, qui ſe dictatorem tertiùm dixerint,
quàm eos qui ob ereptum cẽſuræ regnum, labem ſecundæ dictaturæ ſuæ impoſuerint.

Vrb. 329. Votis deinde nũcupatis profectus, M & D paſſus citra Fidenas caſtra locat, dextra mõ- F
Oly. 89. tibus, læua Tyberi amne ſeptus. T. Quintium Pœnũ legatum occupare montes iubet:
occultumq; id iugum capere, quod ab tergo hoſtibus foret. ipſe poſtero die, cũ Hetruſci
pleni animorũ, ac priſtini diei meliore occaſione q̃ pugna, in aciem proceſsiſſent: cun-
ctatus parumper, dum ſpeculatores referrẽt Quintium euaſiſſe in iugum propinquum
arci Fidenarum, ſignâ profert: peditumq; aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem in-
ducit: magiſtro equitum præcipit, ne iniuſſu pugnam incipiat: ſe, cum opus ſit, equeſtri
auxilio ſignum daturũ: tum ut memor regiæ pugnæ, memor opimi doni, Romuliq; ac
Iouis Feretrii, rem gereret. Legiones impetu ingenti confligunt. Romanus odio accen-
ſus, impium Fidenatem, prædonẽ Veientem, ruptores induciarum, cruẽtos legatorum
infanda cæde, reſperſos ſanguine colonorum ſuorum, perfidos ſocios, imbelles hoſtes
compellans, factis ſimul dictíſque odium explet. Concuſſerat primò ſtatim cõgreſſu ho G
ſtem: cum repentè patefactis Fidenarum portis noua erupit acies, inaudita ante id tem-
pus, inuſitatáq;. Ignibus armata ingens multitudo, facibúſq; ardentibus tota collucens,
uelut phanatico inſtincta curſu in hoſtem ruit: formáq; inſolitæ pugnæ Romanos pa-
rumper exterruit. Tum dictator magiſtro equitũ, equitibúſq;, tum ex mõtibus Quin-
tio accito, prælium ciens, ipſe in ſiniſtrum cornu, quod incendio ſimilius q̃ prælio ter-
„ ritum ceſſerat flammis, accurrit: claráque uoce, fumóne uicti, inquit, uelut examen apũ
„ loco ueſtro exacti, inermi cedetis hoſti? non ferrò extinguetis ignes? non faces has ipſas
„ pro ſe quiſque, ſi igni non telis pugnandũ eſt, ereptas ultro infeꝛetis? agite nominis Ro-
„ mani, ac uirtutis patrum ueſtræque memores, uertite incendium hoc in hoſtiũ urbem:
„ & ſuis flammis delete Fidenas, quas ueſtris beneficiis placare non potuiſtis. legatorum
„ hoc uos ueſtrorum, colonorumque ſanguis, uaſtatíque fines monent. Ad imperiũ di- H
ctatoris mota cuncta acies: faces partim emiſſæ excipiuntur, partim ui eripiuntur: utra-
que acies armatur igni. Magiſter equitum & ipſe nouat pugnam equeſtrem. frenos ut
detrahant equis, imperat: & ipſe princeps calcaribus ſubditis euectus effreno equo, in
medios ignes infertur: & alij concitati equi libero curſu ferunt equitem in hoſtẽ. Puluis
elatus, miſtúſq; fumo, lucem ex oculis uirorum equorumque aufert. ea quæ militẽ ter-
ruerat ſpecies, nihil terruit equos. Ruinæ igitur ſimilem ſtragem eques quacũque per-
uaſerat, dedit. Clamor deinde accidit nouus: qui cum utranque mirabũdam in ſe aciem
uertiſſet, dictator exclamat: Quintium legatum & ſuos ab tergo hoſtẽ adortos. ipſe re-
dintegrato clamore infert acrius ſigna. Cum duæ acies, duo diuerſa prælia circũuentos
Hetruſcos & à fronte & ab tergo urgerent, neque in caſtra retro, neque in montes, un-
de ſe nouus hoſtis obiecerat, iter fugæ eſſet: & equitem paſsim liberi frenis diſpuliſſent I
equi, Veientium maxima pars Tyberim effuſi petunt: Fidenatium qui ſuperſunt, ad ur-
bem Fidenas tẽdunt. Infert pauidos fuga in mediam cædem: obtruncãtur in ripis: alios
in aquam cõpulſos, gurgites ferunt: etiam peritos nandi, laſsitudo & uulnera & pauor
degrauant: pauci ex multis tranant. Alterum agmen fertur per caſtra in urbem: eadẽ &
Romanos ſequentes impetus rapit, Quintium maxime, & cum eo degreſſos modò de
montibus, recentiſsimũ ad laborem militem, quia ultimo prælio aduenerat. Hi poſtquã
mixti hoſtibus portam intrauere, in muros euadunt: ſuíſque capti oppidi ſignũ ex mu-
ro tollũt. quod ubi dictator conſpexit, (iam enim & ipſe in deſerta hoſtium caſtra pene-
trauerat) cupientem militem diſcurrere ad prædã, ſpe iniecta maioris in urbe prædæ, ad
portam ducit: receptúſque intra muros, in arcem, quò ruere fugientium turbã uidebat,
pergit. Nec minor cædes in urbe q̃ in prælio fuit, donec abiectis armis, nihil præter ui- K
tam petentes dictatori deduntur. Vrbs caſtraq; diripiuntur. Poſtero die ſingulis capti-
uis ab equite ad centurionem ſorte ductis, & quorũ eximia uirtus fuerat, binis, aliis ſub
corona uenundatis, exercitum uictorem, opulentumque præda, triumphans dictator
Romam reduxit: iuſſóque magiſtro equitum abdicare ſe magiſtratu, ipſe deinde abdi-
cat die ſextodecimo, reddito in pace imperio, quod in bello trepidíſq; rebus acceperat.
Claſsibus quoq; ad Fidenas pugnatum cũ Veientibus, quidam in annales retulere: rem
æque difficilem, atque incredibilem: nec nunc lato ſatis ad hoc amne: & tũ aliquãto, ut
à ueteribus accepimus, arctiore: niſi in traiectu fortè fluminis prohibendo, aliquarũ na-
uium cõcurſum in maius (ut fit) celebrantes, naualis uictoriæ uanũ titulum appetiuere.

Inſequens

A Inſequens annus tribunos militares conſulari poteſtate habuit, A. Sempronium Atra- Vrb. 330.
» tinum, L. Quintium Cincinnatum, L. Furium Medullinum, L. Horatium Barbarum. Olỳ. 89.
Veiẽtibus annorum XX induciæ datæ:& Æquis triennij, cum plurium annorum pe-
tiſſent. Er ab ſeditionibus urbanis ocium fuit. Annum inſequentem neque bello fo-
ris, neque domi ſeditione inſignem, ludi bello uoti celebrem & tribunorum militũ ap-
» paratu, & finitimorũ concurſu fecere. Tribuni conſulari poteſtate erãt, Cl. Craſſus, Sp.
Nautius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullus. Spectaculum comitate etiam
hoſpitum, ad quod publico conſenſu uenerant, aduenis gratius fuit. Poſt ludos concio-
nes ſeditioſæ tribunorum plebis fuerunt, obiurgantium multitudinem, ꝙ admiratione
eorum quos odiſſent, ſtupens, in æterno ſe ipſa teneret ſeruitio: & nõ modò ad ſpem cõ-
ſulatus in partem reuocandam aſpirare nõ auderet, ſed ne in tribunis quidem militum
B creandis (quæ communia eſſent comitia patrum ac plebis) aut ſui aut ſuorũ meminiſ-
ſet. deſineret ergo mirari cur nemo de commodis plebis ageret: eo impendi laborem ac
periculum, unde emolumentum atq; honos ſperetur. nihil non aggreſſuros homines,
ſi magna conatis, magna præmia proponãtur: ut quidem aliquis tribunus plebis ruat
cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo: ex quibus pro certo habeat, patres,
aduerſus quos tẽderet, bello inexpiabili ſe perſecuturos: apud plebem, pro qua dimica-
uerit, nihilo ſe honoratiorem fore: neque ſperandum, neq; poſtulandum eſſe. magnos
animos, magnis honoribus fieri. neminem ſe plebeium contempturum, ubi contemni
deſiſſent. experiendam rem denique in uno aut altero eſſe, ſit ne aliquis plebeius feren
do magno honori: an portento ſimile miraculóque ſit, fortem ac ſtrenuum uirum ali-
quem exiſtere ortum ex plebe. Summa ui expugnatum eſſe, ut tribuni militum conſu-
C lari poteſtate & ex plebe crearentur. petiſſe uiros domi militięque ſpectatos: primis an-
nis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremò præbere ad contumeliã os.
nec ſe uidere cur non lex quoque abrogetur, qua id liceat, quod nunquam futurum ſit:
minorem quippe ruborem fore in iuris iniquitate, quàm ſi per indignitatem ipſorum
prætereantur. Huius generis orationes cum aſſenſu auditæ, incitauere quoſdam ad pe-
tendum tribunatum militum: alium alia de commodis plebis laturum ſe in magiſtratu
profitentem. Agri publici diuidendi, coloniarumq́ue deducendarum oſtentatæ ſpes: &
uectigali poſſeſſoribus agrorum impoſito, in ſtipendium militũ erogandi æris. Capta-
tum deinde tempus ab tribunis militum, quo per diſceſſum hominum ab urbe, cum pa
tres clandeſtina denunciatione reuocati ad diem certam eſſent, ſenatuſcõſultum fieret
abſentibus tribunis plebis: ut quoniam Volſcos in Hernicorum agros prædatum exiſſe
D fama eſſet, ad rem inſpiciendam tribuni militum proficiſcerentur, cõſulariáque comi-
tia haberentur. Profecti Appium Claudium filium decemuiri præfectum urbis relin-
quunt, impigrum iuuenem, & iam inde ab incunabulis imbutum odio tribunorũ, ple-
biſq;: tribunis plebis nec cum abſentibus iis qui ſenatuſconſultum fecerant, nec cũ Ap-
» pio tranſacta re, quod cõtenderent, fuit. Creari cõſules ſunt, C. Sempronius Atratinus,
Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, ſed memoria digna traditur eo anno facta. Vultur-
num Hetruſcorum urbem, quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus captam: Capuámq; ab
duce eorum Capye, uel (quod propius uero eſt) à campeſtri agro appellatã. cepere au-
tem prius bello fatigatis Hetruſcis, in ſocietatem urbis agrorumq́ue accepti: deinde fe-
ſto die grauatos ſomno epuliſq; incolas ueteres noui coloni nocturna cæde adorti. His
rebus actis, cõſules ii quos diximus, idibus decembribus magiſtratum occepere. Iã non
E ſolùm qui ad id miſsi erãt, retulerant imminere Volſcum bellum: ſed legati quoque ab
Latinis & Hernicis nunciabant, non antè unquam Volſcos nec ducibus legendis, nec
exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe: uulgò fremere, aut in perpetuum arma bellumq́;
obliuioni danda, iugumq́ue accipiendum: aut iis cum quibus de imperio certetur, nec
uirtute, nec patientia, nec diſciplina rei militaris cedendum eſſe. Haud uana attulere,
ſed nec perindę patres moti ſunt, & C. Sempronius, cui ea prouincia ſorte euenit, tanꝗ
conſtantiſsimæ rei fortunæ fretus, quòd uictoris populi exercitum aduerſus uictos du-
xiſſet. omnia temere ac negligenter egit: adeò ut diſciplinæ Romanæ plus in Volſco
exercitu, quàm in Romano eſſet. ergo fortuna, ut ſæpe aliàs, uirtutẽ eſt ſecuta. Primò
prælio quod ab Sẽpronio incaute inconſultéq; cõmiſſum eſt, nõ ſubſidiis firmata acie,

vrb. 332. non equite apte locato concurſum eſt. clamor indicium primùm fuit quò res inclina- F
oly. 85. tura eſſet, excitatior crebriorque ab hoſte ſublatus: ab Romanis diſſonus, impar, ſegnis,
ſæpe iteratus, incerto clamote prodidit pauorem animorum. Eo ferocior illatus hoſtis
utgere ſcutis, micare gladiis: altera ex parte nutant circunſpectantibus galeæ, & incer-
ti trepidant, applicantque ſe turbæ: ſigna nunc reſiſtentia deſeruntur ab anteſignanis,
nūc inter ſuos manipulos recipiuntur. Nondum fuga certa, nondum uictoria erat. tegi
magis Romanus, quàm pugnare. Volſcus inferre ſigna, urgere aciem: plus cædis hoſtiū
uidere, quàm fugæ. Iam omnibus locis ceditur, nequicquam Sempronio cōſule obiur-
gante atque hortante. nihil nec imperium nec maieſtas ualebat: dataque mox terga ho
ſtibus forent, ni Sex. Tempanius decurio equirum labente iam re præſenti animo ſub-
ueniſſet. Qui cum magna uoce exclamaſſet, ut equites qui ſaluam rempub. uellēt eſſe,
" ex equis deſilirent: omnium turmarum equitibus uelut ad conſulis imperiū motis, Niſi G
" hæc, inquit, armata cohors ſiſtat impetum hoſtium, actum de imperio eſt. ſequimini
" pro uexillo cuſpidem meam: oſtendite Romanis Volſciſq;, neque equitibus uobis ullos
" equites, nec peditibus eſſe pedites pares. Cum clamore comprobata adhortatio eſſet, ua
dit alte cuſpidem gerens: quacunque incedunt, ni uiam faciunt: eò ſe inferunt obiectis
parmis, ubi ſuorum plurimum laborem uidēt. reſtituitur omnibus locis pugna, in quæ
eos impetus tulit. nec dubium erat, quin ſi tam pauci ſimul obire omnia poſſent, terga
daturi hoſtes fuerint. Et cum iam parte nulla ſuſtinerentur, dat ſignnm Volſcus impe-
ratot, ut permatis, nouæ cohorti hoſtium locus detur, donec impetu illati, ab ſuis exclu
dantur. quod ubi eſt factum, interclusi equites: nec perrumpere eádem quà tranſierant,
poſſe: ibi maxime confertis hoſtibus, quà uiam fecerant. & cōſul, legionéſq; Romanæ,
cum quo tegumen modò omnis exercitus fuerat, nuſquam uiderent: ne tot fortiſsimos H
uiros interclusos opptimeret hoſtis, tendunt in quēcunque caſum. diuerſi Volſci, hinc
conſulem ac legiones ſuſtincre: altera fronte inſtare Tempanio atque equitibus. qui
cū ſæpe conati nequiſſent perrumpere ad ſuos, tumulo quodam occupato, in orbem ſe
tutabantur, nequaquam inulti. nec pugnæ finis ante noctem fuit. conſul quoque nuſ-
quam remiſſo certamine, dum quicquam ſuperfuit lucis, hoſtem tenuit: nox incertos
diremit. tantúſq; ab imprudentia euenrus utraq; caſtra tenuit pauor, ut relictis ſauciis,
& magna parte impedimentotum, ambo pro uictis exercitus ſe in mōtes proximos re-
ciperent. tumulus tamen circunſeſſus ultra mediam noctem eſt: quò cum circunſeden-
tibus nunciatum eſſet caſtra deſerta eſſe, uictos rati ſuos, & ipſi quà quenque in tenebris
pauot tulit, fugerunt. Tempanius metu inſidiarum ſuos ad lucem tennit: digreſſus de-
inde ipſe cum paucis ſpeculatum, cum ab ſauciis hoſtibus ſciſcitādo comperiſſet caſtra I
Volſcorū deſerta eſſe, lætus ab tumulo ſuos deuocat, & in caſtra Romana penetrat: ubi
cum uaſta deſertáque omnia, atque eandem quam apud hoſtes fœditatem inueniſſet,
prius quàm Volſcos cognitus error reduceret, quibus poterat ſauciis ductis ſecū, igna-
rus quam regionem conſul petiſſet, ad urbem proximis itineribus pergit. Iam eò fama
pugnæ aduerſæ, caſtrorumq; deſertorum perlata erat: & ante omnia deplorati erant e-
quites non priuato magis quàm publico luctu: Fabiúſq; conſul terrore urbi quoq; inie-
cto, ſtationem ante portas agebat, cū equites procul uiſi non ſine terrote ab dubiis quí-
nam eſſent, mox cogniti, tantam ex metu lætitiam fecere, ut clamor urbem peruaderet
gratulantium ſaluos uictoréſque rediſſe equites: & ex mœſtis paulo antè domibus quæ
conclamauerāt ſuos, procurreretur in uias: pauidæq; matres ac cōiuges, oblitæ præ gau
dio decoris, obuiā agmini occurrerēt, in ſuos quæque ſimul corpore atq; animo uix prę K
gaudio compotes effuſæ. Tribunis plebis qui Marco Poſthumio & T. Quintio diem di
xerant, ꝙ ad Veios eorum opera male pugnatum eſſet, occaſio uiſa eſt per recēs odium
Sempronii cōſulis renouandæ in eos inuidiæ. itaq; aduocata concione, cum proditam
Veiis rempub. eſſe ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit in Volſcis ab
cōſule exercitum, traditos ad cædem fortiſsimos equites, deſerta fœde caſtra uociferati
eſſent: C. Iulius unus ex tribunis Tempanium equitem uocari iuſsit: coramq; eis, Sexte
" Tempani, inquit, quæro de te, arbitreris ne C. Sempronium conſulem aut in tempore
" pugnā iniſſe, aut firmaſſe ſubſidiis aciem? aut ullo boni cōſulis functum officio? & tu ne
" ipſe uictis legionibus Romanis, tuo conſilio equitē ad pedes deduxeris? reſtitueriſque
pugnam?

A pugnā?excluſo deinde ab acie noſtra tibi atq; equitibus oum ant cōſul ipſe ſubuenerit, Vrb. 333.
» aut miſerit præſidiū?poſtero deniq; die ecquid prẹſidii uſquam habueris?an tu cohórſq; Olb. 90.
» in caſtra ueſtra uirtute perruperitis? ecquem in caſtris cōſulem, eequem exercitū ioue-
» neritis?an deſerta caſtra, relictos ſaucios milites? Hæc pro uirtute tua fidéque, qua ona
» hoc bello reſpub.ſtetit, dicēda tibi ſunt hodie. Deniq; ubi C. Semproouis, ubi legiones
» noſtræ ſint?deſertus ſis,an deſerueris cōſulem,exercitumq;?uicti deniq; ſimus, an uice-
» rimus? . Aduerſus hæc Tēpanii oratio incōpta fuiſſe dicitur: cæterū militariter grauis;
nō ſuis uana laudibus,non crimine alieno læta.Quanta prudētia rei bellicæ in C. Sem-
pronio eſſet,oō militis de imperatore æſtimationē eſſe, ſed populi Ro. fuiſſe, cum eum
comitiis cōſulem legeret.Itaque ne ab ſe imperatoria cooſilia, nen conſulares artes ex-
quirerent,quę penſitanda quoq; magnis animis atque ingeniis eſſent:ſed quod uiderit,
B referre poſſe. Vidiſſe aotem ſe prius q̄ ab acie intercluderetur, conſulem in prima acie
pugnantem,adhortantem,inter ſigna Romana teláq; hoſtium uerſantem: poſtea ſe ab
conſpectu ſuorum ablatum,ex ſtrepitu tameo & clamore ſenſiſſe uſque ad noctē extra-
ctum certameo:nec ad tumulum quem ipſe teouerat,præ multitudine hoſtium credere
perrumpi potuiſſe. Exercitus ubi eſſet, ſe oeſcire: arbitrari, uelut ipſe in re trepida loci
præſidio ſe ſuóſq; ſit tutatus,ſic cōſulem ſeruandi exercitus cauſa loca tutiora caſtris ce-
piſſe. Nec Vol[illegible]orum meliores res eſſe credere, quàm populi Ro. fortunam, noctemq;
omnia erroris mutui impleſſe. precātemq; deinde oe ſe feſſum labore ac uulneribus te-
nerent,cum ingenti laude non uirtutis magis quàm moderatioois dimiſſum. Cum hęc
agerentur,iam conſul uia Lauicana ad fanum Quietis erat. eò miſſa plauſtra iumentá-
que alia ab urbe,exercitum affectum prælio ac uia nocturna excepere. Paulo pòſt in ur-
C bem eſt ingreſſus conſul,noo ab ſe magis enixe amouens culpam, quàm Tempanium
meritis laudibus ferēs. Mœſtæ ciuitati ab re male geſta, & iratæ ducibus M. Poſthumius
reus obiectus,qui tribunus militum pro conſule ad Veios fuerat, decē millibus æris gra
uis damnatur. T. Quintium collegā eios,quia & in Volſcis conſul auſpicio dictatoris
Poſthumii Tuberti,& ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mamerci Æmylii res pro-
ſpere geſſerat,totam culpam eius temporis in prędam natum collegam transferentem,
omnes tribus abſoluerunt . profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dicitur, uenerabilis
uiri, & exactæ iam ætatis, Capitolinus Quintius, ſuppliciter orans, oe ſe breui reliquo
uitę ſpatio tam triſtem nuncium ferre ad Cincinnatū patereotur. Plebs tribunos plebis
abſentes Sex. Tēpanium, A. Sellium & Antiſtium & Spurilium fecit, quos & pro cētu-
rionibus ſibi præfecerāt Tempanio authore equites. Senatus cū odio Sempronii cōſu-
D lare nomen offenderet, tribuoos militū conſulari poteſtate creari iuſsit. creati ſunt L.
» Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papyrius Mugillanus. Principio ſta-
tim anni L. Hortenſius tribunus plebis C. Sēpronio conſuli anni prioris diem dixit. quē
cum quatuor collegæ inſpectante populo Ro. orarent, ne imperatorem ſuum innoxiū,
in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet, uexaret:ægre Hortenſius pati, tētatio-
nem eam credens eſſe perſeuerantiæ ſuæ, nec precibus tribuoorum quę in ſpeciem mo-
dò iacteotur, ſed auxilio confidere reum. Itaque modò ad eum cōuerſus, ubi illi patricii
ſpiritus, ubi ſubnixus & fidens innoeētiæ animus eſſet, quærebat: ſub tribunitia umbra
conſularem uirum delituiſſe. modò ad collegas: Vos autem ſi reum perago, quid acturi
eſtis?an erepturi ius populo, & euerſuri tribunitiā poteſtatem plebi? Cū illi & de Sēpro-
oio, & de omoibus ſummam populi Ro. poteſtatem eſſe dicerent, oec ſe iudicium po-
E puli tollere aut uelle aut poſſe: ſed ſi preces ſuæ pro imperatore, qui ſibi parentis eſſet lo-
co, nō ualuiſſent, ſe ueſtem cum eo mutaturos. tū Hortenſius, non uidebit, inquit, plebs
Romana ſordidatos tribunos ſuos. C. Sempronium nihil moror, quādo hoc eſt in im-
perio cōſecutus, ut tam charus eſſet militibus. nec pietas quatuor tribunorum q̄ Hortē-
ſii tam placabile ad iuſtas preces ingenium pariter plebi patribúſque gratior fuit. Non
diutius fortuna Æquis indulſit, qui ambiguam uictoriam Volſcorum pro ſua ample-
» xi fuerant. Proximo anno Co. Fabio Vibulano, T. Quintio Capitolini filio Capitoli-
no conſulibus, ductu Fabii, cui ſorte ea prouincia eueoerat, nihil dignum memoratu
actum . Cum trepidam taotùm oſtendiſſent aciem Æqui, turpi fuga funduntur, haud
magno conſulis decore. itaque triumphus negatus, cæterùm ob Sempronianæ eladis

vrb. 335. leuatam ignominiam, nt ouans urbem intraret conceſſum eſt. Quemadmodũ bellum F
oly. 90. minore quàm timuerant dimicatione erat perfectum:ſic in urbe ex tranquillo nec opi-
nata moles diſcordiarum inter plebem ac patres exorta eſt, cœpta ab duplicando quæ-
ſtorum numero. quam rem, ut præter duos urbanos quæſtores, duo cõſulibus admini-
ſteria belli præſtò eſſent, à conſulibus relatam cum & patres ſumma ope approbaſſent:
conſulibus tribuni plebis certamen intulerunt, ut pars quæſtorum (nam ad id tempus
patricii creati erant) ex plebe fieret. Aduerſus quam actionẽ primò & conſules & patres
ſumma ope annixi ſunt. concedẽdo deinde ut quemadmodum in tribunis cõſulari po-
teſtate creandis uſi ſunt, adæque in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi: cũ pa-
rum proficerent, totam rem de augendo quæſtorũ numero omittunt. Excipiunt omiſ-
ſam tribuni, aliæq; ſubinde, inter quas & agrariæ legis, ſeditioſæ actiones exiſtunt: pro-
pter quos motus cum ſenatus cõſules q̃ tribunos creari mallet, neq; poſſet per interceſ- G
ſiones tribunitias ſenatuſconſultũ fieri: reſpub. à conſulibus ad interregnum, neque id
ipſum (nam coire patricios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti, redit. Cũ pars
maior inſequentis anni per nouos tribunos plebis & aliquot interreges certaminibus
extracta eſſet: modò prohibentibus tribunis patricios coire ad prodẽdum interregem,
modò interregem interpellantibus, ne ſenatuſconſultum de comitiis conſularibus fa-
ceret: poſtremò L. Papyrius Mugillanus proditus interrex, caſtigando nunc patres, nũc
tribunos plebis, deſertam omiſſamq; ab hominibus rempublicam, deorum prouidẽtia
curaq; exceptam, memorabat Veientium induciis, & cunctatione Æquorũ ſtare: unde
ſiquid increpet terroris, ſine patricio magiſtratu placere rempub. opprimi: non exerci-
tum, non ducem ſcribendo exercitui eſſe. an bello inteſtino bellum externum propul-
ſaturos? quæ ſi in unum cõueniant, uix deorum opibus, quin obruatur Romana res, re- H
ſiſti poſſe: quin illi, remittendo de ſumma quiſque iuris, mediis copularent cõcordiam:
patres patiendo tribunos militum pro conſulibus fieri: tribuni plebis non intercedẽdo
quo minus quatuor quæſtores promiſcue de plebe ac patribus libero. ſuffragio populi
fierent. Tribunitia primũ comitia ſunt habita: creati tribuni conſulari poteſtate omnes
„ patricii, L. Quintius Cincinnatus tertiùm, Sex. Furius Medullinus iterum, M. Mãlius,
A. Sempronius Atratinus. Hoc tribuno comitia quæſtorum habente, petentibúſq; in-
ter aliquot plebeios filio Antiſtii tribuni plebis, & fratre alterius tribuni plebis Sex. Põ-
pilii, nec poteſtas, nec ſuffragatio horum ualuit, quin quorum patres auóſque conſules
uiderãt, eos nobilitate præferrent. Furere omnes tribuni plebis, ante omnes Pompilius
Antiſtiúſq; repulſa ſuorum accenſi. Quídnam id rei eſſet? non ſuis beneficiis, non pa-
trũ iniuriis, non denique uſurpandi libidine, cum liceat quod antè nõ licuerit, ſi nõ tri- I
bunum militarem, ne quæſtorẽ quidem quenquam ex plebe factum: nõ ualuiſſe patris
pro filio, fratris pro fratre preces, tribunorum plebis, poteſtatis ſacroſanctæ ad auxiliũ
libertatis creatæ. Fraudem profectò in re eſſe, & A. Sempronium comitiis plus artis ad-
hibuiſſe, q̃ fidei: eius iniuria queri ſuos honore deiectos. Itaque cum in ipſum & inno-
centia tutum, & magiſtratu in quo tunc erat, impetus fieri non poſſet, flexere iras in C.
Sempronium patruelem Atratini: eiq; ob ignominiã Volſci belli, adiutore collega M.
Canuleio, diem dixere. ſubinde ab eiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris diuidẽdis
illata eſt: cui actioni ſemper acerrime C. Sempronius reſtiterat: ratis, id quod erat, aut
depoſita cauſa leuiorem futurum apud patres reum, aut perſeuerantẽ ſub iudicii tẽpus
plebem offenſurum. aduerſæ inuidiæ obiici maluit, & ſuæ nocere cauſæ, q̃ publicę de-
eſſe: ſtetitq; in eadem ſententia, ne qua largitio ceſſura in trium gratiam tribunorũ fie- K
ret. nec tum agrum plebi, ſed ſibi inuidiam quæri: ſe quoq; ſubiturum eam tempeſtatẽ
forti animo: nec ſenatui tanti ſe ciuem aut quenquã alium debere eſſe, ut in parcendo
uni, malum publicũ fiat. Nihilo demiſsiore animo, cum dies uenit, cauſa ipſe pro ſe di-
cta, nequicq̃ omnia expertis patribus ut mitigarent plebem, quindecim millibus æris
dãnatur. Eodem anno Poſthumia uirgo Veſtalis de inceſtu cauſam dixit, crimine in-
noxia: ob ſuſpicionẽ propter cultum amœniorem, ingeniumq; liberius q̃ uirginem de-
cet, parum abhorrens famã. Ampliatam, deinde abſolutam pro collegij ſententia pon-
tifex maximus abſtinere iocis, colíque ſancte potius q̃ ſcite iuſsit. Eodem anno à Cã-
panis Cumæ, quam Græci tum urbem tenebant, capiuntur. Inſequens annus tribunos
militum

A militum conſulari poteſtate habuit Agrippam Menenium Lanatũ,P. Lucretium Tri- Vrb. 336.
» cipitinum,Sp.Nautium. Annus felicitate populi Ro.periculo potius ingenti,quàm cla Olÿ. 90.
de inſignis. Seruitia urbem ut incenderent diſtantibus locis, coniurarũt: populóque ad
opem paſsim ferendam tectis intẽto,ut arcem Capitoliúmq; armati occuparẽt. Auer-
tit nefanda conſilia Iupiter:indicióq; duorum comptehenſi ſontes, pœnas dederũt. in-
dicibus dena millia grauis æris,quæ tum diuitiæ habebantur,ex ærario numerata,& li-
bertas præmium fuit. Bellum inde ab Æquis reparari cœptum: & nouos hoſtes Lauica-
nos conſilia cum ueteribus iungere, haud incertis authoribus Romam eſt allatum. Æ-
quorum iam uelut anniuerſariis armis aſſueuerat ciuitas. Lanicos legati miſsi, cum re-
ſponſa inde retuliſſent dubia,quibus nec tunc bellum parari,nec diuturnam pacem fo-
re appareret: Thuſculanis negocium datum,aduerterẽt animos nequid noui tumultus
B Lauicis oriretur. Ad inſequentis anni tribunos militum conſulari poteſtate iniro magi
» ſtratu legati ab Thuſculo uenerũt,L. Sergium Fidenatem,M. Papyrium Mugillanum,
C. Seruilium Q. Seruilii Priſci filium,quo dictatore Fidenæ capræ fuerant. nunciabant
legati Lauicanos arma cepiſſe,& cum Æquorũ exercitu depopulatos agrum Thuſcu-
lanum,caſtra in Algido poſuiſſe. Tum Lauicanis bellum indictũ: factóq; ſenatuſcõſul-
to ut duo ex tribunis ad bellũ proficiſcerentur,unus res Romę curaret,certamen ſubitò
inter tribunos exortum. ſe quiſq; belli ducem potiorem ferre:curam urbis ut ingratam
ignobilémque aſpernari. Cum parum decorum inter collegas certamen mirabundi pa
» tres conſpicerent,Q. Seruilius: Quandò nec ordinis huius ulla, inquit, nec reip. eſt ue-
» recũdia,patria maieſtas altercationem iſtam dirimet:filius meus extra ſortem urbi prę-
» erit. bellum utinã qui appetunt,conſyderatius cõncordiúſque q̃ cupiunt,gerant. Dele-
C ctum haberi non ex toto paſsim populo placuit:decẽ tribus ſorte ductæ ſunt. ex his ſcri-
ptos iuniores duo tribuni ad bellũ duxere. Cœpta inter eos in urbe certamina, cupidita
te eadem imperii multo impenſius in caſtris accendi:nihil ſentire idẽ, pro ſententia pu-
gnare:ſua conſilia uelle,ſua imperia ſola rata eſſe:contemnere inuicem & contẽni: do-
nec caſtigantibus legatis tandem ita comparatum eſt,ut alternis diebus ſummã impe-
rii haberent. Quæ cum allata Romã eſſent,dicitur Q. Seruilius ætate & uſu doctus,pre-
catus ab diis immortalibus ne diſcordia tribunorũ damnoſior reipub. eſſet, q̃ ad Veios
fuiſſet:& uelut haud dubia clade imminente,inſtitiſſe filio ut milites ſcriberet, & arma
pararet. Nec falſus uates fuit. nam ductu L. Sergii,cuius dies imperii erat, loco iniquo
ſub hoſtium caſtris,cum, quia ſimulato metu receperat ſe hoſtis ad uallũ,ſpes uana ex-
pugnandi caſtra eò traxiſſet,repẽtino impetu Æquorum per ſupinam uallem fuſi ſunt:
D multíque in ruina maiore q̃ fuga oppreſsi,obtruncatíq;: caſtráque eo die ægre retenta,
poſtero die circũfuſis iam magna ex parte hoſtibus, per auerſam portã fuga turpi deſe-
rũtur. duces legatíq;,& quod circa ſigna roboris de exercitu fuit, Thuſculũ petiere. Pa-
lari alii per agros paſsim multis itineribus, maioris q̃ accepta erat cladis nuncii Romã
cõtenderunt. Minus trepidationis fuit,quòd euẽtus timori hominũ congruẽs fuerat: &
quòd ſubſidia quæ reſpicerent in re trepida,præparata erant ab tribuno militum: iuſſú-
que eiuſdẽ per minores magiſtratus ſedato in urbe tumultu,ſpeculatores propere miſsi
nunciauere Thuſculi duces exercitúmq; eſſe,hoſtem caſtra loco non mouiſſe. &,quod
plurimũ animorum fecit,dictator ex ſenatuſconſulto dictus Q. Seruilius Priſcus,uir cu
ius prouidentiam in rep. cum multis aliis tempeſtatibus antè experta ciuitas erat, tum
euentu eius belli,quòd uni certamen tribunorum ſuſpectũ ante rem male geſtã fuerat:
E magiſtro equitum creato,à quo ipſe tribuno militũ dictator erat dictus,filio ſuo,ut tra-
didere quidã,(nam alii Halam Seruilium magiſtrũ equitum eo anno fuiſſe ſcribũt) no-
uo exercitu profectus ad bellum,accitis qui Thuſculi erant, duo millia paſſuum ab ho-
ſte locum caſtris cepit. Tranſierat ex re bene geſta ſuperbia negligentiáq; ad Aequos,
quæ in Romanis ducibus fuerat. Itaque primo ſtatim prælio cum dictator equitatu im-
miſſo anteſignanos hoſtium turbaſſet,legionum inde ſigna inferri propere iuſsit: ſigni
ferúmq; ex ſuis unum cunctantẽ occidit. tantus ardor ad dimicandũ fuit, ut impetum
Æqui non tulerint: uictíq; acie cum fuga effuſa petiſſent caſtra,breuior tẽpore, & certa-
mine minor caſtrorum oppugnatio fuit,q̃ prælium fuerat. Captis direptíſq; caſtris, cũ
prædam dictator militi conceſsiſſet, ſecutiq; fugientẽ ex caſtris hoſtem equites renun-

vrb. 338. ciaſſent omnes Lauicanos uictos, magnam partem Æquorũ Lauicos confugiſſe: poſte- F
oly. 91. ro die ad Lauicos ductus exercitus: oppidúmq; corona circundatum, ſcalis captum, ac
direptum eſt. Dictatot exercitu uictore Romam reducto, die octauo q̃ creatus erat, ma-
giſtratu ſe abdicauit. & opportune ſenatus prius quàm ab tribunis plebis agrarię ſeditio
nes mentione illata de agro Lauicano diuidendo fierent, cenſuit frequẽs coloniam La-
uicos deducendam. coloni ab urbe mille & quingenti miſsi bina iugera acceperũt. Ca-
ptis Lauicis, ac deinde tribunis militum conſulari poteſtate Agrippa Menenio Lanato,
& L. Seruilio Structo, & P. Lucretio Tricipitino, iterũ omnibus his, & Sp. Rutilio Craſ-
ſo: & inſequenti anno A. Sempronio Atratino tertiùm, & duobus iterum M. Papyrio
Mugillano, & Sp. Nautio Rutilio, biennium tranquillæ externæ res, diſcordia domi ex
agrariis legibus fuit. Turbatores uulgi erant Sp. Mecilius quartùm, & Metilius tertiùm
tribuni plebis ambo abſentes creati. & cum rogationem promulgaſſent ut ager ex ho- G
ſtibus captus uiritim diuideretur, magnæque partis nobilium eo plebiſcito publicaren-
tur fortunæ, (nec enim ferme quicquã agri, ut in urbe alieno ſolo poſita, non armis par-
rum erat: nec quod ueniſſet, aſsignatúmue publice eſſet, pręterquã plebs habebat) atrox
plebi patribúſque propoſitum uidebatur certamen: nec tribuni militum nũc in ſenatu,
nunc in conſiliis priuatis principum cogendis uiam conſilii inueniebant, cum Appius
Claudius, nepos eius qui decemuir legibus ſcribendis fuerat, minimus natu ex patrum
concilio dicitur dixiſſe, uetus ſe ac familiare cõſilium domo afferre: proauum enim ſuũ
Appium Claudium oſtendiſſe patribus uiam unã diſſoluendæ tribunitiæ poteſtatis per
collegarum interceſsionem. facilè homines nouos authoritate principum de ſententia
deduci, ſi temporum interdum potius q̃ maieſtatis memor adhibeatur oratio. pro fortu
na illis animos eſſe. ubi uideant collegas principes agendæ rei gratiam omnem ad ple- H
bem præoccupaſſe, nec locum in ea relictum ſibi, haud grauate acclinaturos ſe ad cau-
ſam ſenatus, per quam uniuerſo ordini cum primoribus ſe patrum concilient. Appro-
bantibus cunctis, & ante omneis Q. Seruilio Priſco, quòd non degeneraſſet ab ſtirpe
Claudia, collaudante iuuenem, negocium datur, ut quos quiſq; poſſet ex collegio tribu
norum ad interceſsionem perlicerent. Miſſo ſenatu prehenſantur ab principibus tribu-
ni: ſuadendo, monendo, pollicendóq; gratum id ſingulis priuatim, gratum uniuerſo ſe-
natui fore, ſex ad interceſsionem comparauere. Poſteróque die cum ex compoſito rela
tum ad ſenatum eſſet de ſeditione quam Mecilius Metiliusq; largitione peſsimi exẽpli
concirent: eæ orationes à primoribus patrum habitæ ſunt, ut pro ſe quiſq; iam nec con-
ſilium ſibi ſuppetere diceret: nec ſe ullam opem cernere aliam uſquam, præterquam in
tribunitio auxilio: in eius poteſtatis fidem circunuentã remp. tanquam priuatum ino- I
pem confugere. præclarum ipſis poteſtatíque eſſe, non ad uexandum ſenatum, diſcor-
diámque ordinum mouendam, plus in tribunatu uirium eſſe, quàm ad reſiſtendum im-
probis collegis. Fremitus deinde uniuerſi ſenatus ortus, cum ex omnibus partibus cu-
riæ tribuni appellarentur: tum ſilentio facto, ii qui præparati erant gratia principũ, quã
rogationem à collegis promulgatam ſenatus cenſeat diſſoluendæ reip. eſſe, ei ſe inter-
ceſſuros oſtendunt. Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ. Latores rogationis concione
aduocata proditores plebis commodorum, ac ſeruos conſularium appellantes, aliáque
truci oratione in collegas inuecti, actionem depoſuere. Duo bella inſequens annus ha
buiſſet, quo P. Cornelius Coſſus, C. Valerius Potitus, Quintius Cincinnatus, M. Fabius
Vibulanus tribuni militum conſulari poteſtate fuerunt: ni Veiens bellum religio prin-
cipum diſtuliſſet, quorum agros Tyberis ſuper ripas effuſus maxime ruinis uillarũ ua- K
ſtauit: ſimul Æquos triennio antè accepta clades prohibuit Volanis ſuæ gentis populo
præſidium ferre. Excurſiones inde in confinem agrum Lauicanum factæ erant, nouiſ-
que colonis bellum illatum. Quam noxam cum ſe conſenſu omnium Æquorũ defen-
ſuros ſperaſſent, deſerti ab ſuis, ne memorabili quidem bello, per obſidionem leuémque
unam pugnam & oppidũ & fines amiſere. Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis ut ro-
gationem ferret, qua Volas quoq; ſicut Lauicos coloni mitterẽtur: per interceſsionem
collegarum, qui nullum plebiſcitũ, niſi ex authoritate ſenatus paſſuros ſe perferri oſten-
derunt, diſcuſſum eſt. Volis inſequente anno receptis, Æqui, coloniáq; eò deducta, no-
uis uiribus oppidum firmarunt, tribunis militum Romæ conſulari poteſtate Cn. Cor-
nelio

A nelio Coſſo, L. Valerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterum, M. Poſthumio Regillenſi. Vrb. 341.
» huic bellum aduerſus Æquos permiſſum eſt, prauæ mentis homini, quantum uictoria Oly. 92.
magis q̃ bellum oſtendit. Nam exercitu impigre ſcripto, ductóq; ad Volas, cum leuibus
prælis Æquorũ animos fregiſſet, poſtremò in oppidum irrupit: deinde ab hoſtibus in
ciues certamẽ uertit: & cum inter oppugnationem prædam militis fore edixiſſet, capto
oppido fidem mutauit. Eam magis adducor ut eredam iræ cauſam exercitui fuiſſe, q̃
quòd in urbe nuper direpta, coloniáque noua, minus prædicatione tribuni prædæ fue-
rit. Auxit eam iram, poſtquam ab collegis accerſitus propter ſeditiones tribunitias in
urbem reuertit, audita uox eius in cõcione, ſtolida ac propè uecors, qua Sextio tribuno
plebis legem agrariam ferenti, ſimul Volas quoque ut mitterẽtur coloni, laturum ſe di-
centi: dignos enim eſſe qui armis cepiſſent, eorum urbem agrúmq; Volanũ eſſe: malum
B quidem militibus meis, inquit, niſi quieuerint. quod auditum, non concionem magis q̃
mox patres offendit. & tribunus plebis uir acer, nec infacũdus, nactus inter aduerſarios
ſuperbum ingenium, immodicámq; linguam, quã irritando agitandóq;, in eas impelle
ret uoces, quæ inuidiæ non ipſi tantùm, ſed cauſæ atq; uniuerſo ordini eſſent, neminem
ex collegio tribunorum militum ſæpius q̃ poſthumium in diſceptationem trahebat.
Tum uerò ſecundum tam ſæuum atq; inhumanum dictum, Auditis, inquit, Quirites,
» ſicut ſeruis malum minantem militibus? tamen hæc bellua dignior uobis tanto honore
» uidebitur, quàm qui uos urbe agríſq; donatos in colonias mittunt, qui ſedem ſenectuti
» ueſtræ proſpiciunt, qui pro ueſtris commodis aduerſus tam crudeles ſuperbóſq; aduerſa
» rios depugnãt. Incipite deinde mirari, cur pauci iã ueſtrã ſuſcipiant cauſam. quid ut à
» uobis ſperent? an honores, quos aduerſariis ueſtris potius q̃ P R propugnatoribus da-
» tis? Ingemuiſtis modò uoce huius audita. quid id refert? iam ſi ſuffragium detur, hũc qui
C malũ uobis minatur, iis qui agros ſedéſq; ac fortunas ſtabilire uolunt, præferetis. Per-
lata hæc uox Poſthumii ad milites, multo in caſtris maiorem indignationem mouit.
prædæne interceptorem fraudatorémq; etiam malum minari militibus? Itaq; cũ fremi-
tus aperte eſſet: & quæſtor P. Sextius eadem uiolentia coerceri putaret ſeditionẽ poſſe,
qua mota erat: miſſo ad uociferantem quendã militem lictore, cum inde clamor & iur-
giũ oriretur, ſaxo ictus turba excedit: inſuper increpante qui uulnerauerat, habere quæ-
ſtorem, quod imperator eſſet militibus minatus. Ad hunc tumultum accitus Poſthu-
mius, aſperiora omnia fecit acerbis quæſtionibus, crudelibus ſuppliciis. poſtremò cum
modum iræ nullum faceret: ad uociferationem eorum quos necari ſub crate iuſſerat, cõ
curſu facto, ipſe ad interpellantis pœnam uecors de tribunali decurrit. ibi cum ſummo-
D uentes paſsim lictores centurionéſque uexarent turbam, eò indignatio erupit, ut tribu-
nus militum ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam atrox facinus poſtquã
eſt Romam nunciatum, tribunis militum de morte collegæ per ſenatum quæſtiones de
cernentibus tribuni plebis intercedebant. ſed ea contentio ex certamine alio pendebat:
quòd cura inceſſerat patres, ne metu quæſtionum plebs, iráque, tribunos militum ex
plebe crearet: tendebántq; ſumma ope, ut conſules crearentur. Cum ſenatuſconſultum
fieri tribuni plebis non paterentur, iidem intercederent cõſularibus comitiis, res ad in-
terregnũ rediit: uictoria deinde penes patres fuit. Q. Fabio Vibulano interrege comitia
» habente, conſules creati ſunt, A. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus. His cõſulibus
principio anni ſenatuſcõſultum factum eſt, ut de quæſtione Poſthumianæ cædis tribu-
ni primo quoq; tempore ad plebem ferrent: plebſque præficeret quæſtioni quem uellet:
E à plebe conſenſu populi cõſulibus negocium mandatur. qui ſumma moderatione ac le-
nitate per paucorum ſupplicium, quos ſibimet ipſos conſciſſe mortem ſatis creditũ eſt,
tranſacta re, nequiuere tamen conſequi ut non ægerrime id plebs ferret. iacêre tandiu
irritas actiones, quæ de ſuis commodis ferrentur: cum interim de ſanguine ac ſupplicio
ſuo latam legem confeſtim exerceri, & tantam uim habere. Apriſsimum tẽpus erat, uin
dicatis ſeditionibus delinimentum animis Volani agri diuiſionem obiici: quo facto mi
nuiſſent deſyderium agrariæ legis, quæ poſſeſſo per iniuriam agro publico patres pelle-
bat. Tunc hæc ipſa indignitas angebat animos, non in retinendis modò publicis agris,
quos ui teneret, pertinacem nobilitatem eſſe: ſed ne uacuũ quidem agrum nuper ex ho-
ſtibus captum plebi diuidere, mox paucis, ut cætera, futurum prædæ. Eodem anno ad-

vrb. 343. uerſus Volſcos populantes Hernicorum fines, legiones ductæ à Furio Cos. cum hoſtem F
oly. 92. ibi non inueniſſent: Ferentinum, quò magna multitudo Volſcorum ſe contulerat, cepe
re. minus prædæ q̃ ſperauerant, fuit: quòd Volſci poſtquã ſpes tuendi exigua erat, ſubla
tis rebus nocte oppidum reliquerunt. poſtero die propè deſertum capitur. Hernicis ipſe
ager dono datus. Annum modeſtia tribunorum quietum excepit trib. pleb. L. Icilius,
Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilio Coſſ. Is cũ principio ſtatim anni uelut penſum no
minis familiæq;, ſeditiones agrariis legibus promulgandis cieret: peſtilentia coorta, mi-
nacior tamen quàm pernicioſior, cogitationes hominum à foro certaminibúſq; publi-
cis ad domum curámq; corporũ nutriendorũ auertit: minúſq; eam damnoſam fuiſſe, q̃
ſeditio futura fuerit, credũt. Defuncta ciuitate plurimorũ morbis, perpaucis funeribus,
peſtilẽtem annum, inopia frugum neglecto cultu agrorum (ut plerunq; fit) excepit, M.
Papyrio Atratino, C. Nautio Rutilio conſulibus. Iam fames q̃ peſtilentia triſtior erat: G
ni dimiſsis circa omnes populos legatis, qui Hetruſcum mare, quíq; Tyberim accolũt,
ad frumentum mercandũ, annonæ foret ſubuctum. ſuperbe ab Samnitibus, qui Capuã
habebant Cumáſq;, legati prohibiti commercio ſunt: contra ea benigne ab Siculorum
tyrannis adiuti. maximos cõmeatus ſummo Hetruriæ ſtudio Tyberis deuexit. Solitudi
nem in ciuitate ægra experti conſules ſunt: cum in legationes non plus ſingulis ſenato-
ribus inuenientes, coacti ſunt binos equites adiicere. Pręterquam ab morbo, annonáq;,
nihil eo biennio inteſtini externíue incommodi fuit. at ubi hæ ſolicitudines diſceſſere,
omnia quibus turbari ſolita erat ciuitas, domi diſcordia, foris bellum exortum. M. Æ-
mylio, C. Valerio Potito, conſulibus, bellum Æqui parabant: Volſcis, quanquam non
publico conſilio, capeſſentibus arma, uoluntariis mercede ſecutis militiam. Ad quorũ
famam hoſtium (iam enim in Latinum Hernicúmq; tranſcenderant agrum) delectum H
habentem Valerium conſulem M. Menenius tribunus plebis legis agrariæ lator, cũ im-
pediret, auxilióq; tribuni nemo inuitus ſacramento diceret: repentè nunciatur, arcem
Caruentanam ab hoſtibus occupatam eſſe. Ea ignominia accepta, cum apud patres in-
uidiæ Menenio fuit, tũ cæteris tribunis iam antè præparatis interceſſoribus legis agra-
riæ, præbuit iuſtiorem cauſam reſiſtendi collegæ. Itaque cum res diu ducta per alterca-
tionem eſſet: conſulibus deos hominéſq; teſtantibus, quicquid ab hoſtibus cladis igno-
miniæq; aut iam acceptum eſſet, aut immineret, culpam penes Menenium fore, qui de-
lectum impediret: Menenio contrà uociferante, ſi iniuſti domini poſſeſsione agri publi-
ci cederent, ſe moram delectui non facere: decreto interpoſito nouem tribuni ſuſtulerũt
certamẽ: pronunciauerúntq; ex collegij ſententia, C. Valerio conſuli ſe damnum aliãq;
coërcitionem aduerſus interceſsionem collegæ delectus cauſa detrectantibus militiam I
inhibenti, auxilio futuros eſſe. Hoc decreto conſul armatus, cum paucis appellantibus
tribunum, collum torſiſſet: metu cæteri ſacramento dixere. Ductus exercitus ad Caruẽ
tanam arcem, quanquam inuiſus infeſtúſq; conſuli erat: impigre primo ſtatim aduen-
tu, deiectis qui in præſidio erant, arcem recepit. prædatores ex præſidio per negligentiã
dilapſi, occaſionem aperuere ad inuadendum. Prædæ ex aſsiduis populationibus, quòd
omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum. uenditum ſub haſta conſul in
ærarium redigere quæſtores iuſsit: tum prædicans participem prædæ fore exercitum, cũ
militiam non abnuiſſet. Auctæ inde plebis ac militum in conſulem iræ. Itaq; cum ex ſe
natuſconſulto urbem ouans introiret, alternis inconditi uerſus militari licentia iactati:
quibus conſul increpitus, Menenii celebre nomen laudibus fuit, cum ad omnem men-
tionem tribuni, fauor circunſtantis populi plauſúq; & aſſenſu cum uocibus militũ cer- K.
taret. plúſq; ea res, quàm propè ſolennis militum laſciuia in cõſulem, curæ patribus in-
iecit. & tanquam haud dubius inter tribunos militum honos Menenii, ſi peteret, conſu
laribus comitiis eſt excluſus. Creati conſules ſunt Cn. Cornelius Coſſus, L. Furius Me-
dullinus iterum. Non aliâs ægrius plebs tulit tribunitia ſibi comitia non cõmiſſa. eum
dolorem quæſtoriis comitiis ſimul oſtendit, & ulta eſt, tunc primùm plebeiis quæſtori-
bus creatis: ita, ut in quatuor creandis uni patricio C. Fabio Ambuſto relinqueretur lo-
cus: tres plebeij, Q. Silius, P. Ælius, P. Pipius, clariſsimarum familiarum iuuenibus præ
ferrẽtur. Authores fuiſſe tam liberi populo ſuffragii Icilios accipio, ex familia infeſtiſ-
ſima patribus, tres in eum annum tribunos plebis creatos. hi multarum magnarumque
rerum

A rerum molem auidiſsimo adeò populo oſtentantes, cũ affirmaſſent nihil ſe moturos,ſi Vrb.347
ne quæſtoriis quidem comitiis,quæ ſola promiſcua plebi patribusq; reliquiſſet ſenatus, Ol. 93.
ſatis animi populo eſſet ad id quod tandiu uellent,& per leges liceret. Pro ingenti itaq;
uictoria id fuit plebi : quæſturámque non honoris ipſius finem æſtimabant: ſed pate-
factus ad conſulatum ac triumphos locus nouis hominibus uidebatur. Patres contrà,
nõ pro cõmunicatis,ſed pro amiſsis honoribus fremere:negare,ſi ea ita ſint,liberos tol-
lendos eſſe:qui pulſi maiorum loco,cernentéſq; alios in poſſeſsione dignitatis ſuæ, ſa-
lii,flaminéſq; nuſquam aliò,quàm ad ſacrificandum pro populo ſine imperiis ac pote-
ſtatibus relinquantur.Irritatis utriuſque partis animis,cum & ſpiritus plebes ſumpſiſ-
ſet,& tres ad popularem cauſam celeberrimi nominis haberet duces:patres omnia quę-
ſtoriis comitiis,ubi utrumq; plebi liceret,ſimilia fore cernentes,tendere ad conſulũ co-
B mitia,quæ nondum promiſcua eſſent.Icilij contrà tribunos militum creãdos dicere, &
tandem aliquando impartiendos plebi honores.Sed nulla erat conſularis actio, quã im
pediendo id quod petebant,exprimerent : cum mira opportunitate Volſcos & Æquos
prædatum extra fines exiſſe in agrum Latinum Hernicúmq;, affertur. ad quod bellum
ubi ex ſenatuſconſulto conſules delectum habere occipiunt:obſtare tunc enixe tribuni,
ſibi plebíque eam fortunam oblatam memorantes. Tres erant,& omnes acerrimi uiri,
generoſique etiã, ut inter plebeios. duo ſinguli ſingulos ſibi conſules aſſeruandos aſsi-
dua opera deſumunt:uni concionibus data nunc detinenda, nunc conciẽda plebs. Nec
delectum conſules,nec comitia quę petebant,tribuni expediebant.inclinante deinde ſe
fortuna ad cauſam plebis,nuncii ueniunt,arcem Caruentanam dilapſis ad prædam mi
litibus qui in præſidio erant, Æquos interfectis paucis cuſtodibus arcis inuaſiſſe : alios
recurrentes in arcem,alios palantes in agris cæſos.Ea aduerſa ciuitati res,uires tribuni-
C tiæ actioni adiecit. nequicquã enim tentati ut tum deniq; deſiſterent impediendo bel-
lo,poſtquam non ceſſere nec publicæ tempeſtati,nec ſuæ inuidiæ,peruincunt, ut ſena-
tuſconſultũ fiat de tribunis militum creandis:certo tamen pacto,ne cuius ratio habere-
tur,qui eo anno tribunus plebis eſſet:néue quis reficeretur in annũ tribunus plebis:haud
dubie Icilios denotante ſenatu,quos mercedem ſeditioſi tribunatus petere conſulatum
inſimulabant.Tum delectus haberi,bellumq; omnium ordinum cõſenſu apparari cœ-
ptum.Conſules ambo profecti ſint ad arcem Caruentanã,an alter ad comitia habenda
ſubſtiterit,incertum diuerſi authores faciunt. illa pro certo habenda, in quibus non diſ
ſentiunt,ab arce Caruentana,cum diu nequicquam oppugnata eſſet,receſſum:Verru-
ginem in Volſcis eodem exercitu receptam:populationéſque & prædas & in Æquis &
D in Volſco agro ingentes factas.Romæ ſicut plebis uictoria fuit in eo,ut quæ mallẽt co-
mitia haberent:ita euentu comitiorum patres uicere. nãque tribuni militum conſulari
„ poteſtate contra ſpem omnium tres patricii creati ſunt,C.Iulius Tullus,Cn.Cornelius
Coſſus,C.Seruilius Hala.Artem adhibitam ferunt à patriciis,cuius eos Icilij tum quo-
que inſimulabant,quòd turbam indignorum candidatorum intermiſcendo dignis,tæ-
dio ſordium in quibuſdam inſigniũ, populum à plebeiis auertiſſent. Volſcos deinde &
Æquos,ſeu Caruentana arx retenta in ſpem,ſeu Verrugine amiſſum præſidium,ad irã
cum impuliſſet,fama affertur,ſumma ui ad bellum coortos:caput rerum Antiates eſſe.
eorum legatos,utriuſque gentis populos circumiſſe,caſtigantes ignauiam, quòd abdi-
ti intra muros,populabundos in agris uagari Romanos priore anno,& opprimi Verru
ginis præſidium paſsi eſſent . iam non exercitus modò armatos, ſed colonias etiam in
E ſuos fines mitti:nec ipſos modò Romanos ſua diuiſa habere, ſed Ferentinum etiam de
ſe captum Hernicis donaſſe. Ad hæc cum inflammarentur animi:ut ad quoſq; uentum
erat,numerus iuniorũ conſcribebatur. Ita omnium populorum iuuentus Antium con
tracta,ibi caſtris poſitis hoſtem opperiebantur. Quæ ubi tumultu maiore etiam q̃ res e-
rat,nunciantur Romam:ſenatus extemplo(quod in rebus trepidis ultimum conſilium
erat)dictatorẽ dici iuſsit.Quam rem ægre paſſos Iulium Corneliumq; ferunt : magnó-
que certamine animorum rem actam:cum primores patrum nequicquã conqueſti nõ
eſſe in authoritate ſenatus tribunos militum,poſtremò etiam tribunos plebis appella-
rent,& conſulis quoque ab ea poteſtate uim ſuper tali re inhibitã referrent: tribuni ple-
bis læti diſcordia patrum, nihil eſſe in his auxilij dicerent, qui nõ ciuium, non denique

vrb. 348. hominum numero eſſent.ſiquando promiſcui honores,communicata reſpublica eſſet: F
Oly. 93. tum ſe animaduerſuros ne qua ſuperbia magiſtratuum irrita ſenatuſconſulta eſſent. in-
terim patriciũ ſoluti legum magiſtratuumq; uerecundia,per ſe quoque tribunitiam po-
teſtatem agerent. Hæc contentio minime idoneo tempore, cum tantum belli in mani-
bus eſſet,occupauerat cogitationes hominũ: donec ubi diu alternis Iulius Corneliuſq;,
cum ad id bellum ipſi ſatis idonei duces eſſent,non eſſe æquum,mandatum ſibi à popu-
lo eripi honorẽ,diſſeruere:tum Hala Seruilius Trib.mil.tacuiſſe ſe tandiu ait,non quia
incertus ſententiæ fuerit:(quem enim bonum ciuem ſecernere ſua à publicis conſilia?)
ſed quia maluerit collegas ſua ſponte cedere authoritati ſenatus, q̃ tribunitiam poteſta
tem aduerſus ſe implorari paterẽtur.tum quoq; ,ſi res ſineret, libenter ſe daturum tem-
pus iis fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ:ſed cũ belli neceſsitates non expe-
ctent humana conſilia,potiorẽ ſibi collegarum gratia rempub. fore.& ſi maneat in ſen- G
tentia ſenatus, dictatorem nocte proxima dicturum : ac ſi quis intercedat, ſenatuſcon-
ſulti authoritate ſe fore contentum.Quo facto,cum haud immeritam laudem gratiám-
que apud omnes tuliſſet: dictatore P.Cornelio dicto, ipſe ab eo magiſter equitum crea-
tus eſt. Exemplo fuit collegas eumque intuentibus,quàm gratia atque honos opportu-
niora interdum non cupiẽtibus eſſent. Bellum haud memorabile fuit.uno, atque eo fa-
cili prælio cæſi ad Antium hoſtes. uictor exercitus depopulatus Volſcum agrũ. caſtel-
lum ad lacum Fucinum ui expugnatum:atque in eo tria millia hominum capta,cęteris
Volſcis intra mœnia cõpulſis,nec defendentibus agros. Dictator bello ita geſto,ut tan-
tum non defuiſſe fortunæ uideretur, felicitate quàm gloria maior in urbem rediit:magi
ſtratúque ſe abdicauit. Tribuni militum mentione nulla comitiorum conſularium ha-
bita(credo ob iram dictatoris creati)tribunorum militum comitia edixerunt. Tum ue- H
rò grauior cura patribus inceſsit:quippe cum prodi cauſam ab ſuis cernerent.Itaque ſi-
cut priore anno per indigniſsimos ex plebeiis candidatos omnium etiam dignorum tæ
dium fecerant:ſic tum primoribus patrum ſplendore gratiáq; ad petendum præparatis,
omnia loca obtinuere,ne cui plebeio aditus eſſet. quatuor creati ſunt,omnes iam functi
eo honore,L. Furius Medullinus,C. Valerius Potitus,Cn. Fabius Vibulanus,C. Serui-
lius Hala. hic refectus continuato honore,cum ob alias uirtutes,tum ob recentem fauo
rem unica moderatione partum. Eo anno,quia tempus induciarum cum Veienti po-
pulo exierat:per legatos fœcialéſq; res repeti cœptæ. quibus uenientibus ad finem lega-
tio Veientium obuiam fuit. petiere, ne prius q̃ ipſi ſenatum Romanum adiſſent, Veios
iretur. Ab ſenatu impetratum,quia diſcordia inteſtina laborarent Veiẽtes, ne res ab iis
repeterentur. tantũ abfuit ut ex incommodo alieno ſua occaſio peteretur. Et in Volſcis I
accepta clades,amiſſo Verrugine præſidio. ubi tantum in tempore fuit momenti, ut cũ
precantibus opem militibus,qui ibi à Volſcis obſidebantur, ſuccurri,ſi maturatũ eſſet,
potuiſſet:ad id uenerit exercitus ſubſidio miſſus, ut ab recenti cæde palati ad prædandũ
hoſtes opprimerẽtur. Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit,q̃ tribunis: qui,quia ſumma
ui reſiſtere nunciabãtur,parũ cogitauerũt, nulla nõ uirtute ſuperari humanarum uiriũ
modum. fortiſsimi milites,non tamen nec uiui,nec poſt mortem inulti fuere. Inſequẽ-
ti anno,P.&Cn. Corneliis Coſsis,C. Fabio Ambuſto,L. Valerio Potito,tribunis militũ
conſulari poteſtate, Veiens bellum motum ob ſuperbum reſponſum Veientis ſenatus.
qui legatis repetentibus res,ni faceſſerẽt propere urbe finibúſq;,daturos quod Lars To-
lumnius dediſſet,reſpõderi iuſsit. Id patres ægre paſsi, decreuere, ut tribuni militum de
bello indicendo Veientibus primo quoque die ad populũ ferrent. Quod ubi primò pro K
mulgatum eſt,fremere iuuentus, nõdum debellatum cum Volſcis eſſe:modò duo præ-
ſidia occidione occiſa,& cum periculo retineri:nullũ annum eſſe,quo non acie dimice-
tur:& tanquã pœniteat laboris,nouũ bellum cum finitimo populo & potentiſsimo pa-
rari,qui omnem Hetruriã ſit concitaturus. Hæc ſua ſponte agitata inſuper tribuni ple-
bis accendunt. Maximũ bellum patribus cum plebe eſſe dictitant: eam de induſtria ue-
xandã militia,trucidandámq; hoſtibus obiici:eã procul urbe haberi,atq; ablegari:ne do
mi per ocium memor libertatis,coloniarúmque, aut agri publici,aut ſuffragii libere fe-
rendi conſilia agitet. prehenſantéſq; ueteranos, ſtipendia cuiuſq;,& uulnera,ac cicatri-
ces numerabant:quid iam integri eſſe in corpore loci ad noua uulnera accipiẽda? quid
ſupereſſe

A ſupereſſe ſanguinis, qui dari pro repub. poſſet rogitãtes. Hæc cum in ſermonibus, concionibúſque interdum agitantes, auertiſſent plebem ab ſuſcipiendo bello, profertur tẽpus ferundæ legis: quam ſi ſubiecta inuidiæ eſſet, antiquari apparebat. Interim tribunos militum in Volſcum agrũ ducere exercitum placuit. Cn. Cornelius unus Romæ relictus. Tres tribuni, poſtquam nullo loco caſtra Volſcorũ eſſe, nec commiſſuros ſe prȩlio apparuit, tripartitò ad deuaſtandos fines diſceſſere: Valerius Antium petit, Cornelius Ecetras. quacunq; inceſſere, latè populati ſunt tecta agróſq; ut diſtinerent Volſcos. Fabius, quod maxime petebatur, ad Anxur oppugnãdum ſine ulla populatione acceſsit. Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ ſunt: urbs prona in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationem oſtendit. Circummiſſȩ quatuor cohortes cum C. Seruilio Hala, cum imminentem urbi collem cepiſſent: ex loco altiore, quà nullum erat præſidium, ingenti cla- *Vrb. 350. Oly. 94.*

B more ac tumultu mœnia inuaſere. ad quem tumultũ obſtupefacti qui aduerſus Fabium urbem infimã tuebantur, locum dedêre ſcalas admouẽdi. plenáq; hoſtium cuncta erãt: & in muris diu cædes pariter fugientium ac reſiſtentiũ armatorum atq; inermium fuit. Cogebantur itaque uicti, quia cedentibus ſpei nihil erat, pugnam inire: cũm pronunciatum repentè, ne quis præter armatos uiolaretur, reliquam omnẽ multitudinem uoluntariam exuit armis: quorum ad duo millia & quingenti uiui capiuntur. à cætera præda Fabius militẽ abſtinuit, donec collegæ uenirent: ab illis quoq; exercitibus captum Anxur dictitans eſſe, qui cæteros Volſcos à præſidio eius loci auertiſſent. Qui ubi uenerũt, oppidum uetere fortuna opulentũ tres exercitus diripuere. eáq; primùm benignitas imperatorum plebẽ patribus conciliauit. Additum deinde omnium maxime tempeſtiuo principum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullã plebis tribunorúmue de

C cerneret ſenatus, ut ſtipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Nihil acceptum unquam à plebe tanto gaudio traditur. concurſum itaq; ad curiam eſſe, prehenſatáſq; exeuntium manus, & patres uere appellatos: effectum eſſe fatentibus, ut nemo pro tam munifica patria, donec quicquã uirium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum cõmoditas iuuaret, rem familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atq; operatum reip. eſſet. tum ꝙ ultro ſibi oblatum eſſet, non à tribunis plebis unquam agitatum, non ſuis ſermonibus efflagitatum: id efficiebat multiplex gaudium, cumulatioremq; gratiã rei. Tribuni plebis communis ordinum lætitiæ concordiæq; ſoli expertes, negare tam id lætum patribus uniuerſis, nec proſperum fore, quàm ipſi crederent. conſilium ſpecie prima melius fuiſſe, quàm uſu apparitum. unde enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo po-

D pulo indicto? ex alieno igitur alijs largitos. neq; id, etiam ſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent, meliore conditione alios militare, quàm ipſi militaſſent: & eoſdem in ſua ſtipendia impenſas feciſſe, & in aliorũ facere. His uocibus mouerunt partem plebis. poſtremò indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio ſe futuros ſiquis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet. Patres bene cœptã rem perſeueranter tueri: conferre ipſi primi: & quia nondum argentũ ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad ærarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. Cum ſenatus ſumma fide ex cenſu contuliſſet, primores plebis nobilium amici ex compoſito conferre incipiunt. quos cum & à patribus collaudari, & à militari ætate tanquã bonos ciues conſpici uulgus hominum uidit: repentè ſpreto tribunitio auxilio, certamẽ conferendi eſt ortum. & lege perlata de indicendo Veientibus bello, exercitum magna

E ex parte uoluntarium noui tribuni militum conſulari poteſtate Veios duxere. Fuere » autẽ tribuni T. Quintius Capitolinus, Q. Quintius Cincinnatus, C. Iulius Tullus iterum, A. Manilius, L. Furius Medullinus tertiùm, M. Æmylius Mamercus. Ab his primùm circunſeſsi Veij ſunt. ſub cuius initium obſidionis cum Hetruſcorum conſiliũ ad fanum Voltumnæ frequenter habitum eſſet, parũ conſtitit, bellóne publico gentis uniuerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum exercitúſq; ad Volſcum auocata bellum. Tribunos militum conſulari poteſtate » is annus habuit C. Valerium Potitum tertiùm, M. Sergium Fidenatem, P. Cornelium Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, C. Fabium Ambuſtum, Sp. Nautiũ Rutilium iterum. Cum Volſcis inter Ferentinum atq; Ecetram ſignis collatis dimicatũ. Romanis

vrb. 352. ſecunda fortuna pugnæ fuit. Artena inde Volſcorum oppidum ab tribunis obſideri cœ F
oly. 94. pta. inde inter eruptionem tentatam cõpulſo in urbem hoſte, occaſio data eſt Romanis
irrumpendi, prætérque arcem cætera capta. in arcem munitam natura globus armato-
rum conceſsit. infra arcem cæſi captíq; multi mortales. Arx deinde obſidebatur: nec
aut ui capi poterat, quia pro ſpatio loci ſatis præſidii habebat: aut ſpem dabat deditio-
nis, omni publico frumento priuſquam urbs caperetur, in arcem conuecto. tædióq; re-
ceſſum inde foret, ni ſeruus arcem Romanis prodidiſſet. ab eo milites per locũ arduum
accepti, cepere. à quibus cum cuſtodes trucidarentur, cætera multitudo repentino pa-
uore oppreſſa in deditionem uenit. Diruta & arce & urbe Artena, reductæ legiones ex
Volſcis, omníſq; uis Romana Veios conuerſa eſt. Proditori præter libertatem duarum
familiarum bona in præmiũ data. Seruius Romanus uocitatus. Sunt qui Artenam Ve-
ientium, non Volſcorum fuiſſe credant. præbet errorem, quòd eiuſdem nominis urbs G
inter Cære atque Veios fuit. ſed eam reges Romani deleuere: Cæretúmque, non Veien-
tium fuerat. altera hæc nomine eodem in Volſco agro fuit, cuius excidium eſt dictum.

DECADIS PRIMÆ LIBER V.

PACE alibi parta, Romani Veiíque in armis erant, tãta ira odióque,
ut uictis finem adeſſe appareret. Comitia utriuſque populi longe di-
uerſa ratione facta ſunt. Romani auxere tribunorum militum conſu-
lari poteſtate numerum. octo, quot nũquam antea, creati, M. Æmy-
lius Mamercus iterũ, L. Valerius Potitus tertiùm, Ap. Claudius Craſ
ſus, M. Quintilius Varus, M. Iulius Tullus, M. Poſthumius, M. Furius H
Camillus, M. Poſthumius Albinus. Veientes contrà, tædio annuæ ambitionis, quæ in-
terdum diſcordiarum cauſa erat, regem creauere. Offendit ea res populorum Hetruriæ
animos, non maiore odio regni, quàm ipſius regis. grauis iam is antea genti fuerat opi-
bus, ſuperbiáq;, quia ſolennia ludorum, quos intermitti nefas eſt, uiolenter diremiſſet:
cum ob iram repulſæ, ꝙ ſuffragio XII populorum alius ſacerdos ei prælatus eſſet, artifi
ces, quorum magna pars ipſius ſerui erant, ex medio ludicro repentè abduxit. gens ita-
que ante omnes alias eo magis dedita religionibus, quòd excelleret arte colẽdi eas, au-
xilium Veientibus negandũ, donec ſub rege eſſent, decreuit. cuius decreti ſuppreſſa fa-
ma eſt Veiis propter metum regis, qui à quo tale quid dictum referretur, pro ſeditionis
eum principe, non uani ſermonis authorem habebat. Romanis etſi quietæ res ex Hetru
ria nunciabantur, tamen quia omnibus conciliis eam rem agitari afferebatur, ita mu- I
niebant, ut ancipitia munimenta eſſent. alia in urbem, & contra oppidanorum eruptio
nes uerſa: aliis frons in Hetruriam ſpectans auxiliis, ſiqua fortè inde uenirent, obſtrue-
batur. Cum ſpes maior imperatoribus Romanis in obſidione, q̃ in oppugnatione eſſet,
hybernacula etiam, res noua militi Romano, ędificari cœpta: conſiliúmq; erat hyemã-
do continuare bellum. quod poſtquã tribunis plebis, iamdiu nullam nouandi res cau-
ſam inuenientibus, Romam eſt allatum, in concionem proſiliunt, ſolicitant plebis ani-
mos, hoc illud eſſe dictitantes, quòd æra militibus ſint conſtituta. nec ſe feſelliſſe, id do-
num inimicorum ueneno illitum fore. ueniſſe libertatem plebis: remotam in perpetuũ
& ablegatam ab urbe & ab repub. iuuẽtutem. iam ne hyemi quidem, aut tempori anni
cedere, ac domos & res inuiſere ſuas. Quam putarent continuatæ militiæ cauſam eſſe?
nullam profectò aliam inuenturos, q̃ nequid per frequentiam iuuenum eorum in qui- K
bus uires omnes plebis eſſent, agi de commodis eorum poſſet. uexari præterea, & ſubigi
multo acrius, quàm Veientes: quippe illos hyemem ſub tectis ſuis agere, egregiis muris
ſitúque naturali urbem tutantes. militem Romanum in opere ac labore, niuibus prui-
níſque obrutum ſub pellibus durare, ne hyemis quidem ſpatio, quę omnium bellorum
terra maríque ſit quies, arma deponentem. Hoc neque reges, neque ante tribunitiã po-
teſtatem creatam ſuperbos illos conſules, neque triſte dictatoris imperium, neq; impor
tunos decemuiros iniunxiſſe ſeruitutis, ut perennem militiam facerent, quod tribuni
militum in plebe Romana regnum exercerent. quídnam illi conſules dictatorésue fa-
cturi eſſent, qui proconſularem imaginem tam ſæuam ac trucẽ fecerint? Sed id accidere
haud

A haud immeritò. non fuiſſe ne in octo quidem tribunis militum locum ulli plebeio. An- Vrb. 352.
téa trina loca cum contentione ſumma patricios explere ſolitos. nũc iam octoiuges ad Oly. 94.
imperia obtinenda ire: & ne in turba quidem hærere plebeium quenquam: qui, ſi nihil
aliud, admoneat collegas; liberos, & ciues eorum, non ſeruos militare, quos hyeme ſal-
tem in domos ac tecta reduci oporteat, & aliquo tempore anni parentes liberóſq; ac cõ
iuges inuiſere, & uſurpare libertatem, & creare magiſtratus. Hæc, taliáq; uociferantes,
aduerſarium haud imparem nacti ſunt, Ap. Claudiũ, relictum à collegis ad tribunitias
ſeditiones comprimẽdas, uirum imbutum iam ab iuuenta certaminibus plebeiis: quem
authorem aliquot annis antè fuiſſe memoratum eſt per collegarum interceſsionem tri-
bunitiæ poteſtatis diſſoluendæ. Is tum iam non promptus ingenio tantũ, ſed uſu etiam
exercitatus, talem orationem habuit: Si unquã dubitatum eſt, Quirites, utrum tribu-
B ni plebis ueſtra, an ſua cauſa ſeditionum ſemper authores fuerint, id ego hoc anno de-
ſiſſe dubitari certum habeo. & cum lætor tãdem longi erroris uobis finem factum eſſe,
tum quòd ſecundis potiſsimùm ueſtris rebus hic error eſt ſublatus, & uobis, & propter
uos reip. gratulor. An eſt quiſquam qui dubitet, nullis iniuriis ueſtris, ſi quæ fortè ali-
quando fuerunt, unquam æque q̃ munere patrum in plebem, cum æra militantibus cõ
ſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos ac concitatos eſſe? quid illos aliud aut tum timuiſſe
creditis, aut hodie turbare uelle, niſi concordiam ordinũ? quam diſſoluẽdæ maxime tri-
bunitiæ poteſtati rentur eſſe. Sic hercule tanquam artifices improbi opus quærunt: qui
& ſemper ęgri aliquid eſſe in repub. uolunt, ut ſit ad cuius curationem à uobis adhibeã-
tur. Vtrum enim defenditis, an impugnatis plebem? utrum militãtium aduerſarii eſtis,
an cauſam agitis? niſi fortè hoc dicitis, quicquid patres faciunt, diſplicet, ſiue illud pro
C plebe, ſeu contra plebem eſt. Et quemadmodum ſeruis ſuis uetãt domini quicquam rei
cum alienis hominibus eſſe, paritérque in iis beneficio ac maleficio abſtineri æquũ cen-
ſent: ſic uos interdicitis patribus cõmercio plebis: ne nos comitate ac munificentia no-
ſtra prouocemus plebem, nec plebs nobis dicto audiens atque obediens ſit. Quanto tã-
dem, ſi quicquam in uobis non dico ciuilis, ſed humani eſſet, fauere uos magis, & quan-
tum in uobis eſſet, indulgere potius comitati patrũ, atq; obſequio plebis oportuit? quæ
ſi perpetua concordia ſit, quis non ſpondere auſit maximum hoc imperium inter finiti-
mos breui futurum eſſe? Atque ego quàm hoc conſilium collegarum meorum, quo ab-
ducere infecta re à Veiis exercitum noluerunt, non utile ſolùm, ſed etiam neceſſarium
fuerit, poſtea diſſeram. nunc de ipſa conditione militantium dicere libet. quam oratio-
nem non apud uos ſolùm, ſed etiam in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptante, æ-
D quã arbitror uideri poſſe. in qua ſi mihi ipſi nihil quod dicerem, in mentẽ uenire poſſet:
aduerſariorum certe orationibus cõtentus eſſem. Negabant nuper danda eſſe æra mili-
tibus, quia nunquã data eſſent. quónã modo igitur nunc indignari poſſunt, quibus ali-
quid noui adiectum cõmodi ſit, eis laborem etiam nouũ pro portione iniungi? nuſquã
nec opera ſine emolumento, nec emolumentũ ferme ſine impenſa opera eſt. labor uo-
luptáſq; diſsimillima natura, ſocietate quadam inter ſe naturali ſunt iuncta. Moleſte
antea ferebat miles ſe ſuo ſumptu operam reipub. præbere: gaudebat idem partem anni
ſe agrum ſuum colere, quærere unde domi militiæq; ſe ac ſuos tueri poſſet. gaudet nunc
fructui ſibi remp. eſſe, & lætus ſtipendium accipit. æquo igitur animo patiatur ſe ab do-
mo, ab re familiari, cui grauis impenſa non eſt, paulo diutius abeſſe. An ſi ad calculos eũ
reſpub. uocet, non meritò dicat, annua æra habes, annuã operam ede? An tu æquũ cen-
E ſes, militia ſemeſtri ſolidũ te ſtipendium annuũ accipere? Inuitus in hac parte orationis
Quirites moror. ſic enim agere debent qui mercenario milite utuntur. nos tanquã cum
ciuibus agere uolumus: agiq; tanquam cum patria nobiſcum, æquum cenſemus. Aut
non ſuſcipi bellum oportuit: aut geri pro dignitate populi Ro. & perfici quamprimum
oportet. perficietur autem, ſi urgemus obſeſſos: ſi non antè abſcedimus, quàm ſpei no-
ſtræ finẽ captis Veiis impoſuerimus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indignitas perſeue-
rantiã imponere debuit. Decem quondã annos urbs oppugnata eſt ob unam mulierem
ab uniuerſa Græcia, q̃ procul ab domo? quot terras, quot maria diſtans? nos intra uice-
ſimum lapidem, in conſpectu propè urbis noſtræ annuam oppugnationem perferre pi-
get: ſcilicet quia leuis cauſa belli eſt: nec ſatis quicquã iuſti doloris eſt, quod nos ad per-

vrb. 352. ſeuerandum ſtimulet. Septies rebellarunt: in pace nunquam fidi fuerunt: agros noſtros F
Oly. 95. millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coëgerũt: colonos noſtros ibi inter-
fecerunt: authores fuere contra ius gentium cædis impiæ legatorum noſtrorũ: Hetruriã
omnem aduerſus nos concitare uoluerunt, hodiéq; id moliuntur: res repetẽtes legatos
noſtros haud procul abfuit quin uiolarent. Cum his molliter & per dilationes bellum
geri oportet? Si nos tam iuſtum odium nihil mouet, ne illa quidẽ oro uos mouent? Ope
ribus ingentibus ſepta urbs eſt, quibus intra muros coërcetur hoſtis. agrum non coluit,
& culta euaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitum, quis eſt qui dubitet illos non cupi-
ditate ſolũ ulciſcendi, ſed etiam neceſsitate impoſita ex alieno prædandi, cúm ſua ami-
ſerint, agrum noſtrum inuaſuros? non differimus igitur bellum iſto cõſilio, ſed intra fi-
nes noſtros accipimus. Quid? illud, quod proprie ad milites pertinet, quibus boni tribu
ni plebis cũ ſtipendium extorquere uoluerint, nunc conſultũ repentè nolunt: quale eſt? G
uallum foſsámq;, ingentis utranq; rem operis, per tantum ſpatii duxerunt: caſtella pri-
mò pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fecerunt: munitiones nõ in urbẽ modò, ſed
in Hetruriã etiam ſpectantes, ſiqua inde auxilia ueniãt, oppoſuere. quid turres, quid ui-
neas teſtudinéſq;, & alium oppugnandarum urbium apparatũ loquar? cum tantum la-
boris exhauſtum ſit, & ad finem iam operis tandem peruentum: relinquendáne hæc cẽ-
ſetis, ut ad æſtatẽ rurſus nouus deintegro his inſtituendis exſudetur labor? quãto eſt mi-
nus opera tueri facta? & inſtare, & perſeuerare, defungíq; cura? breuis enim profectò res
eſt, ſi uno tenore peragitur: nec ipſi per intermiſsiones has interualláq; lentiorem ſpem
noſtram facimus. loquor de opere, & de tẽporis iactura. Quid? periculi quod differendo
bello adimus, num obliuiſci nos hæc tam crebra Hetruriæ concilia de mittendis Veios
auxiliis patiuntur? ut nunc res ſe habet, irati ſunt, oderunt, negant miſſuros: quantũ in H
illis eſt, capere Veios licet. quis eſt qui ſpondeat, eundem, ſi differtur bellum, animũ po-
ſtea fore? cum, ſi laxamentum dederis, maior frequentiórque legatio itura ſit: cum, id
quod nũc offendit Hetruſcos, rex creatus Veiis ſpatio mutari interpoſito poſsit: uel cõ-
ſenſu ciuitatis, ut eo reconcilient Hetruriæ animos, uel ipſius uoluntate regis, qui ob-
ſtare regnum ſuum ſaluti ciuium nolit. Videte quot res q̃ inutiles ſequantur illã uiam
conſilij: iactura operum tanto labore factorum: uaſtatio imminẽs finium noſtrorũ: He-
truſcum bellum pro Veiente concitatum. Hæc ſunt tribuni conſilia ueſtra, non hercule
diſsimilia, ac ſiquis ægro, qui curari ſe fortiter paſſus, extemplo conualeſcere poſsit, cibi
gratia præſentis aut potionis longinquum & forſitan inſanabilem morbum efficiat. Si
mediusfidius ad hoc bellum nihil pertineret, ad diſciplinam certe militiæ plurimũ in-
tererat, inſueſcere militem noſtrum non ſolũ parta uictoria frui, ſed ſi res etiã lentior ſit, I
pati tædium, & quanuis ſeræ ſpei exitum expectare: & ſi non ſit æſtate perfectũ bellum
hyemem opperiri: nec, ſicut æſtiuas aues, ſtatim autumno tecta ac receſſum circũſpice-
re. Obſecro uos: uenandi ſtudium ac uoluptas homines per niues ac pruinas in montes
ſyluáſque rapit: belli neceſsitatibus eam patientiam non adhibebimus, quã uel luſus ac
uoluptas elicere ſolet? adeóne effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus,
adeò molles animos, ut hyemem unam durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſsint?
ut tanquam nauale bellum tempeſtatibus captandis, & obſeruando tempore anni ge-
rant? non æſtus, non frigora pati poſsint? Erubeſcãt profectò ſiquis eis hæc obiiciat: cõ-
tendántq;, & animis & corporibus ſuis uirilem patientiam ineſſe: & ſe iuxtà hyeme atq;
æſtate bella gerere poſſe: nec ſe patrociniũ mollitiæ inertiæq; mandaſſe tribunis: & me-
miniſſe hanc ipſam poteſtatẽ non in umbra, nec in tectis maiores ſuos creaſſe. Hæc uir- K
tute militum ueſtrorum, hæc Romano nomine ſunt digna, non Veios tantùm, nec hoc
bellum intueri, quod inſtat: ſed famam & ad alia bella, & ad cæteros populos in poſte-
rum quærere. An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturum ex hac re putatis? utrũ tan-
dem finitimi populum Romanum eum eſſe putẽt, cuius ſiqua urbs primum illum bre-
uiſsimi temporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat: an hic ſit terror nominis no
ſtri, ut exercitum Romanum non tædium longinquæ oppugnationis, non uis hyemis
ab urbe circunſeſſa ſemel amouere poſsit? nec finem ullum alium belli, quàm uicto-
riam nouerit? nec impetu potius bella, quàm perſeuerantia gerat? quæ in omni quidem
genere militiæ, maxime tamen in obſidendis urbibus, neceſſaria eſt: quarum pleraſque
munitio-

Hodieq; id moliuntur.

A munitionibus,ac naturali ſitu inexpugnabiles,ſame ſitique tempus ipſum uincit atque Vrb. 353.
» expugnat:ſicut Veios expugnabit:niſi auxilio hoſtibus tribuni plebis fuerint:& Romæ Oly. 95.
» inuenerint præſidia Veientes, quæ nequicquam in Hetruria quærunt. An eſt quicquã
» quod Veientibus optatum æque contingere poſsit,quàm ut ſeditionibus primùm urbs
» Romana,deinde uelut ex contagione caſtra impleantur? At hercule apud hoſtes tanta
» modeſtia eſt,ut non obſidionis tædio, non deniq; regni, quicquam apud eos nouarum
» ſit:non negata auxilia ab Hetruſcis,irritauerint animos.morietur enim extemplo,qui-
» cunque erit ſeditionis author:nec cuiquam dicere ea licebit, quæ apud uos impune di-
» cuntur.fuſtuariũ meretur, qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit. authores ſigna re-
» linquendi,& deſerendi caſtra,non uni aut alteri militi,ſed uniuerſis exercitibus,palam
» in concione audiuntur. adeò quicquid tribunus plebis loquitur,& ſi prodendæ patriæ,
B diſſoluendæq; reipub.eſt,aſſueſtis audire:& dulcedine poteſtatis eius capti,quęlibet ſub
» ea ſcelera latere ſinitis.Reliquum eſt,ut quæ hic uociferantur, eadem in caſtris & apud
» milites agant,& exercitus corrumpant,ducibúſq; parere non patiantur:quoniam ea de
» mum Romę libertas eſt,non ſenatum,non magiſtratus,non leges,non mores maiorũ,
» non inſtituta patrum, non diſciplinam uereri militiæ. Par iam etiam in concionibus
erat Appius tribunis plebis,cum ſubitò,unde minime quis crederet, accepta calamitas
apud Veios,& ſuperiorẽ Appium in cauſa,& cõcordiam ordinum maiorem, ardorém-
que ad obſidẽdos pertinacius Veios fecit.Nam cum agger promotus ad urbem, uineæ-
que tantũ non iam iniunctæ mœnibus eſſent,dum opera interdiu fiunt intentius,q̃ no-
cte cuſtodiuntur, patefacta repentè porta, ingens multitudo facibus maxime armata
ignes coniecit:horæq; momẽto ſimul aggerem ac uineas,tam longi temporis opus, in-
C cendium hauſit:multique ibi mortales nequicquam opem ferẽtes, ferro igniq; abſum-
pti ſunt.Quod ubi Romam eſt nunciatum,mœſtitiam omnibus, ſenatui curã metúm-
que iniecit,ne tum uerò ſuſtineri nec in urbe ſeditio,nec in caſtris poſſet, & tribuni ple-
bis uelut ab ſe uictæ reipub.inſultarent: cum repentè, quibus cenſus equeſter erat, equi
publici non erant aſsignati,conſilio prius inter ſeſe habito,ſenatum adeunt, factáq; di-
cendi poteſtate,equis ſe ſuis ſtipendia facturos promittunt. Quibus cũ ampliſsimis uer
bis gratiæ ab ſenatu actæ eſſent,famáq; ea forum atque urbem peruaſiſſet,ſubitò ad cu-
riam concurſus fit plebis.pedeſtris ordinis ſe aiunt nunc eſſe,operámq; reipub.extra or-
dinem polliceri,ſeu Veios,ſeu quò aliò ducere uelint. ſi Veios ducti ſint, negant ſe inde
prius q̃ capta urbe hoſtium, redituros eſſe. Tum uerò iam ſuperfundenti ſe lætitiæ uix
temperatum eſt.non enim ſicut equites,dato magiſtratibus negocio,laudari iuſsi:neq;
D ant in curiam uocati,quibus reſponſum daretur, aut limine curiæ cõtinebatur ſenatus:
ſed pro ſe quiſq; ex ſuperiore loco ad multitudinẽ in comitio ſtantem uoce manibúſq;
ſignificare publicam lætitiam. beatam urbem Romanam,& inuictam,& æternã illa cõ
cordia dicere:laudare equites,laudare plebem:diem ipſum laudibus ferre: uictã eſſe fa-
teri comitatẽ benignitatémq; ſenatus.certatim patribus plebíq; manare gaudio lachry
mæ,donec reuocatis in curiam patribus ſenatuſconſultum factũ eſt,ut tribuni militares
concione aduocata,peditibus equitibúſq; gratias agerent:memorẽ pietatis eorum erga
patriam dicerent ſenatum fore.placere autem omnibus his uoluntariam extra ordinem
profeſsis militiam æra procedere:& equis certus numerus æris eſt aſsignatus. Tum pri-
mũ equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios,nõ amiſſa mo
dò reſtituit opera,ſed noua etiam inſtituit. ab urbe commeatus intentiore q̃ antea ſub-
E uehi cura,nequid tam benemerito exercitui ad uſum deeſſet. Inſequẽs annus tribuno
» militum conſulari poteſtate habuit,C.Seruilium Halam tertiùm,Q.Seruilium,P.Vir-
ginium,Q.Sulpitium,A.Manlium iterum,M.Sergium iterum.His tribunis dum cura
omniũ in Veiens bellum intenta eſt,neglectum Anxuri præſidiũ uacationibus militũ,
& Volſcos mercatores uulgò receptando,proditis repentè portarum cuſtodibus oppreſ
ſum eſt.minus militum periit,quia pręter ægros,lixarum in modũ omnes per agros ui-
cináſq; urbes negociabantur. Nec Veiis melius geſta res, quod tũ caput omniũ curarũ
publicarũ erat.nam & duces Romani plus inter ſe irarum,q̃ aduerſus hoſtes animi ha-
buerunt: & auctum eſt bellum aduentu repentino Capenatium atque Faliſcorum. Hi
duo Hetruriæ populi,quia proximi regione erant,deuictis Veiis,bello quoq; Romano

vrb. 354. ſe proximos fore credẽtes: Faliſci propria etiam cauſa infeſti, quòd Fidenati bello ſe iam F
Oly. 95. antea immiſcuerant, per legatos ultro citróq; miſſos iureiurando inter ſe obligati, cum
exercitibus nec opinatò ad Veios acceſſere. Fortè ea regione, qua M. Sergius tribunus
militum præerat, caſtra adorti ſunt, ingentémq; terrorem intulere, quia Hetruriam o-
mnem excitam ſedibus magna mole adeſſe Romani crediderant. eadem opinio Veien-
tes in urbe concitauit. Ita ancipiti prælio caſtra Romana oppugnabantur. concurſan-
téſq;, cum huc atq; illuc ſigna trãsferrent, nec Veientẽ ſatis cohibere intra munitiones,
nec ſuis munimentis arcere iam uim, ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. una ſpes e-
rat, ſi ex maioribus caſtris ſubueniretur, ut diuerſæ legiones, aliæ aduerſus Capenatẽ ac
Faliſcũ, aliæ contra eruptionem oppidanorum pugnarẽt. Sed caſtris præerat Virginius
priuatim Sergio inuiſus infeſtúſq;. is cum pleraque caſtella oppugnata, ſuperatas muni
tiones, utrinq; inuehi hoſtem nunciaretur, in armis milites tenuit: ſi opus foret auxilio, G
collegam dictitans ad ſe miſſurum. Huius arrogãtiam pertinacia alterius æquabat, qui
ne quam opem ab inimico uideretur petiſſe, uinci ab hoſte, q̃ uincere per ciuem maluit.
Diu in medio cæſi milites, poſtremò deſertis munitionibus perpauci in maiora caſtra,
pars maxima atq; ipſe Sergius Romam pertenderunt. ubi cum omnem culpam in col-
legam inclinaret, acciri Virginium ex caſtris, interea præeſſe legatos placuit. Acta dein-
de in ſenatu res eſt, certatúmque inter collegas maledictis. pauci reipub. huic atq; illi, ut
quoſq; ſtudium priuatim aut gratia occupauerunt, adſunt. primores patrum, ſiue cul-
pa, ſiue infelicitate imperatorum tam ignominioſa clades accepta eſſet, cenſuere nõ ex-
pectandum iuſtum tempus comitiorum, ſed extemplo nouos tribunos militum crean-
dos eſſe, qui Calendis Octobribus magiſtratum occiperent. In quam ſententiã cum pe-
dibus iretur, cæteri tribuni militũ nihil contradicere. At enimuero Sergius Virginiúſq; H
propter quos pœnitere magiſtratuũ eius anni ſenatũ apparebat: primò deprecari igno-
miniam, deinde intercedere ſenatuſcõſulto. negare ſe ante Idus Decembres, ſolennem
ineundis magiſtratibus diem, honore abituros eſſe. Inter hæc tribuni plebis, cum in cõ-
cordia hominum ſecundíſq; rebus ciuitatis inuiti ſilentium tenuiſſent, feroces repentè
minari tribunis militum, niſi in authoritate ſenatus eſſent, ſe in uincula eos duci iuſſu-
„ tos eſſe. Tũ C. Seruilius Hala Trib. mil. Quod ad uos attinet tribuni plebis, mináſque
„ ueſtras, næ ego libenter experirer, q̃ non plus in his iuris quàm in uobis animi eſſet. ſed
„ nefas eſt tendere aduerſus authoritatẽ ſenatus. proinde & uos deſinite inter noſtra cer-
„ tamina locũ iniuriæ quærere, & collegæ aut facient quod cenſet ſenatus: aut ſi pertina-
„ cius tẽdent, dictatorẽ ex templo dicam, qui eos abire magiſtratu cogat. Cum omnium
aſſenſu comprobata oratio eſſet, gauderéntq; patres, ſine tribunitiæ poteſtatis terriculis I
inuẽtam eſſe aliam uim maiorẽ ad coërcendos magiſtratus, uicti cõſenſu omniũ comi-
tia tribunorum militum habuere, qui Calendis Octobribus magiſtratũ occiperent: ſeq;
„ eam ante diẽ magiſtratu abdicauere. L. Valerio Potito quartùm, M. Furio Camillo ite-
rum, M. Æmylio Mamerco tertiùm, Cn. Cornelio Coſſo iterum, C. Fabio Ambuſto, L.
Iulio Tullo, Tribunis mil. conſulari poteſtate, multa domi militiæq; geſta. Nam & bel-
lum multiplex fuit eodẽ tempore, & ad Veios, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Vol-
ſcis, ut Anxur ab hoſtibus recuperaretur: & Romæ ſimul delectu, ſimul tributo conferẽ-
do laboratũ eſt: & de tribunis plebis cooptãdis contentio fuit: & haud paruum motum
duo iudicia eorũ qui pauloantè conſulari poteſtate fuerãt, exciuere. Omnium primum
tribunis militum fuit, delectũ haberi: nec iuniores modò conſcripti, ſed ſeniores etiam
coacti nomina dare, ut urbis cuſtodiam agerent. Quantum autem augebatur militũ nu K
merus, tanto maiore pecunia in ſtipendium opus erat: eáq; tributo conferebatur, inuitis
conferentibus qui domi remanebant, quia tuentibus urbẽ, opera quoq; militari laborã-
dum, ſeruiendúmq; reipub. erat. Hæc per ſe grauia, indigniora ut uiderentur, tribuni
plebis ſeditioſis concionibus faciebant: ideo æra militibus conſtituta eſſe arguendo, ut
plebis partẽ militia, partem tributo conficerent. Vnum bellum annũ iam tertiũ trahi, &
conſultò malè geri, ut diutius gerãt. in quatuor deinde bella uno delectu exercitus ſcri-
ptos, & pueros quoq; ac ſenes extractos. Iam non æſtatis nec hyemis diſcrimen eſſe, ne
ulla quies unquã miſeræ plebi ſit: quæ nunc etiam uectigalis ad ultimum facta ſit: ut cũ
confecta labore, uulneribus, poſtremò ætate corpora retulerint, incultáq; omnia diuti-
no do-

A no dominorum deſiderio domi inuenerint:tributum ex affecta te familiati pendant:æ- Vrb.354.
ráq; militaria uelut fœnore accepta, multiplicia reipub. reddant. Inter delectum tribu- Oly. 95.
túmq;,&occupatos animos maiorum rerum curis,comitiis tribunorum pleb.numerus
expleri nequiit.Pugnatũ inde,in loca uacua ut patricijs cooptarentur.poſtquã obtineri
non poterat,tamen labefactandæ legis tribunitiæ cauſa effectum eſt,ut cooptarẽtur tri-
buni plebis C.Lacerius,& M.Acutius,haud dubie patriciorum opibus. Fors ita tulit,ut
eo anno trib. pl. C. Trebonius eſſet,qui nomini ac familiæ debitum præſtare uideretur
Treboniæ legis patrocinium.is quod petiſſent patres quidã primo incepto repulſi,tamẽ
tribunos militũ expugnaſſe uociferans,legem Treboniã ſublatam, & cooptatos tribu-
nos plebis nõ ſuffragiis populi,ſed imperio patriciorum, & eò deuolui rem,ut aut patri
cii,aut patriciorum aſſeclæ habendi tribuni plebis ſint, eripi ſactatas leges, extorqueri
B tribunitiam poteſtatem:id fraude patriciorum, ſcelere ac proditione collegarum factũ
arguere.Cum arderent inuidia nõ patres modò,ſed etiam tribuni plebis, cooptati pari-
ter,& qui cooptauerãt:tũ ex collegio tres,P.Curiatius,M.Metilius,& M.Minutius,tre-
pidi rerum ſuarũ,in Sergium Virginiúmq; prioris anni tribunos militares incurrunt:in
eos ab ſe iram plebis inuidiámq; die dicta auertunt.quibus delectus,quibus tributũ,qui
bus diutina militia, longinquitáſq; belli ſit grauis: qui clade accepta ad Veios doleant:
qui amiſsis liberis,fratribus,propinquis,affinibus,lugubres domos habeant: iis publici
priuatíq; doloris exequendi ius poteſtatémque ex duobus noxiis capitibus datam ab ſe
memorãt. omnium nanq; malorũ in Sergio Virginióq; cauſas eſſe, nec id accuſatorem
magis arguere,quàm fateri reos:qui noxii ambo,alter in alterum cauſam conferant:fu
gam Sergij Virginius,Sergius proditionem increpans Virginij. quorum adeò incredi-
C bilem amẽtiam fuiſſe,ut multo uerisimilius ſit, compacto eam rem, & communi frau-
de patriciorum actam . Ab his & prius datum locum Veientibus ad incẽdenda opera,
belli trahendi cauſa:& nunc proditũ exercitum:tradita Faliſcis Romana caſtra. omnia
fieri,ut conſeneſcat ad Veios iuuentus:nec de agris, nec de aliis commodis plebis ferre
ad populum tribuni, frequentiáq; urbana celebrare actiones, & reſiſtere conſpirationi
patriciorum poſsint.Præiudicium iam de reis & ab ſenatu,& à populo Ro. & ab ipſorũ
collegis factum eſſe. nam & ſenatuſconſulto eos ab republica remotos eſſe: & recuſan-
tes abdicare ſe magiſtratu,dictatoris metu ab collegis coërcitos eſſe: & populum Roma
num tribunos creaſſe,qui non Idibus Decẽbribus die ſolenni, ſed extemplo Cal. Octo-
bribus magiſtratum occiperent:quia ſtare diutius reſpub. his manentibus in magiſtra-
tu non poſſet. Et tamen eos tot iudiciis confoſſos, prædamnatóſque, uenire ad populi
D iudicium:& exiſtimare defunctos ſe eſſe,ſatiſq; pœnarum dediſſe,quòd duobus menſi-
bus citius priuati facti ſint:neq; intelligere, nocendi ſibi diutius tum poteſtatem ereptã
eſſe,non pœnam irrogatam.quippe & collegis abrogatũ imperium, qui certe nihil de-
liquiſſent.illos repeterent animos Quirites,quos recenti clade accepta habuiſſent,cum
fuga trepidum,plenum uulnerum ac pauore incidentem portis exercitum uiderint,nõ
fortunam,aut quenquam deorum,ſed hos duces accuſantem. Pro certo ſe habere,nemi
nem in concione ſtare,qui illo die non caput,domum,fortunáſq; L.Virginii ac M.Ser-
gii ſit execratus,deteſtatúſque.minime conuenire,quibus iratos quiſque deos precatus
ſit, in iis ſua poteſtate, cum liceat & oporteat, non uti. nunquam deos ipſos admouere
nocentibus manus:ſatis eſſe,ſi occaſione ulciſcendi læſos arment. His orationibus in-
citata plebs, denis millibus æris grauis reos condemnat : nequicquam Sergio Martem
E communem belli,fortunámq; accuſante:Virginio deprecante,ne infelicior domi q̃ mi
litiæ eſſet . In hos uerſa ira populi, cooptationis tribunorum, fraudíſque contra legem
Treboniam factæ memoriam obſcuram fecit . Victores tribuni, ut præſentem merce-
dem iudicij plebes haberet, legem agrariam promulgãt, tributúmq; conferri prohibẽt:
cum tot exercitibus ſtipẽdio opus eſſet, réſq; militia ita proſpere gererẽtur, ut nullo bel-
lo ueniretur ad exitũ rei. nanq; Veiis caſtra,quæ amiſſa erant,recuperata, caſtellis præ-
ſidiiſq; firmantur.Præerant tribuni militũ,M.Æmilius,& Q. Fabius. A M.Furio in Fa
liſcis,& Cn.Cornelio in Capenate agro hoſtes nulli extra mœnia inuẽti:prædæ actæ:in
cendiiſque uillarũ ac frugũ uaſtati fines:oppida nec oppugnata, nec obſeſſa ſunt. At in
Volſcis depopulato agro, Anxur nequicquã oppugnatũ,loco alto ſitum:& poſtquã uis

Vrb. 355. irrita erat, uallo foſſaque obſideri cœptum. Valerio Potito Volſci prouincia euenerat. F
Oly. 95. Hoc ſtatu militarium rerũ, ſeditio inteſtina maiore mole coorta, q̃ bella tractabantur.
& cum tributũ conferri per tribunos non poſſet, nec ſtipendium imperatoribus mittere
tur, æráque militaria flagitaret miles, haud procul erat, quin caſtra quoq; urbanæ ſedi-
tionis contagione turbarentur. Inter has iras plebis in patres, cum tribuni plebis nunc
illud tempus eſſe dicerent ſtabiliendæ libertatis, & ab Sergiis Virginiiſq; ad plebeios ui-
ros fortes ac ſtrenuos transferendi ſummi honoris: non tamen ultrà proceſſum eſt, q̃ ut
unus ex plebe uſurpandi iuris cauſa, P. Licinius Caluus tribunus militum conſulari po-
teſtate crearetur. cæteri patricii creati: P. Manlius, & P. Titinius, P. Melius, L. Furius Me
dullinus, L. Popilius Volſcus. Ipſa plebes mirabatur ſe tantã rem obtinuiſſe, non is mo-
dò qui creatus erat, uir nullis antè honoribus uſus, uetus tantùm ſenator, & ætate iam
grauis. Nec ſatis conſtat, cur primus ac potiſsimus ad nouum delibandum honorem ſit G
habitus. Alii Cn. Cornelii fratris, qui tribunus militum priore anno fuerat, tripléxq; ſti
pendium equitibus dederat, gratia extractũ ad tantum honorẽ credunt. alii orationem
ipſum tẽpeſtiuam de concordia ordinum, patribus plebíq; gratam habuiſſe. Hac uicto-
ria comitiorum exultantes tribuni plebis, quod maxime rempub. impediebat, de tribu-
to remiſerunt. collatum obedienter, miſſúmq; ad exercitum eſt. Anxur in Volſcis bre-
ui receptum eſt, neglectis die fecto cuſtodiis urbis. Inſignis annus hyeme gelida ac niuo
ſa fuit: adeò ut uiæ clauſæ, Tyberis innauigabilis fuerit. Annona ex antè conuecta co-
pia nihil mutauit. Et quia P. Licinius, ut cœperat, haud tumultuoſe magiſtratum maio
re gaudio plebis, q̃ indignatione patrum, ita etiam geſsit: dulcedo inuaſit proximis co-
mitiis tribunorum militum plebeios creandi. unus M. Veturius ex patriciis candidatis
locum tenuit: plebeios alios tribunos militum conſulari poteſtate omnes ferè centuriæ H
dixere, L. Titinium, P. Menenium Racilium, Cn. Genutium, L. Attiliũ. Triſtem hye-
mem, ſiue ex intemperie cœli raptim mutatione in contrariũ facta, ſiue alia qua de cau-
ſa, grauis peſtilénſq; omnibus animalibus æſtas excepit. cuius inſanabili pernicie, quã-
dò nec cauſa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex ſenatuſconſulto aditi ſunt. duum-
uiri ſacris faciundis, lectiſternio tunc primùm in urbe Romana facto, per dies octo A-
pollinem Latonámq; & Dianam, Herculem, Mercurium atq; Neptunum tribus quã-
ampliſsime tum apparari poterat, ſtratis lectis placauere. priuatim quoq; id ſacrum ce-
lebratũ eſt. tota urbe patentibus ianuis, promiſcuóq; uſu rerum omnium in propatulo
poſito, notos ignotóſq; paſsim aduenas in hoſpitiũ ductos ferunt: & cum inimicis quo-
que benigne ac comiter ſermones habitos, iurgiis ac litibus temperatum: uinctis quoq;
dempta in eos dies uincula: religioni deinde fuiſſe, quibus eam opẽ dii tuliſſent, uinciri. I
Interim ad Veios terror multiplex fuit, tribus in unum bellis collatis. nanq; eodem quo
antea modo circa munimenta, cum repentè Capenates Faliſcíque ſubſidio ueniſſent,
aduerſus tres exercitus ancipiti prælio pugnatum eſt. ante omnia adiuuit memoria dã-
nationis Sergii ac Virginii. itaque maioribus caſtris, unde antea ceſſatum fuerat, breui
ſpatio circunductæ copiæ Capenates in uallum Romanum uerſos ab tergo aggrediun-
tur. Inde pugna cœpta & Faliſcis intulit terrorem, trepidantéſque eruptio ex caſtris op-
portune facta auertit. repulſos deinde inſecuti uictores, ingentẽ ediderunt cædem. Nec
ita multo pòſt iam palãtes, ueluti fortè oblati, populatores Capenatis agri reliquias pu-
gnæ abſumpſere. & Veientium refugientes in urbem multi ante portas cæſi, dum præ
metu ne ſimul Romanus irrumperet, obiectis foribus extremos ſuorum excluſere. Hæc
eo anno acta. Et iam comitia tribunorum militum aderãt, quorum propè maior patri- K
bus q̃ belli cura erat: quippe non cõmunicatum modò cũ plebe, ſed propè amiſſum cer-
nentibus ſummum imperium. itaq; clariſsimis uiris ex compoſito præparatis ad peten-
dum, quos prætereundi uerecundiam crederent fore: nihilo minus ipſi perinde ac ſi o-
mnes candidati eſſent, cuncta experiẽtes, non homines modò, ſed deos etiã excipiebãt,
in religionem uertentes comitia biennio habita: priore anno intolerandam hyemem,
prodigiiſq; diuinis ſimilem coortam: proximo non prodigia, ſed iam euentus, peſtilen-
tiam agris urbíq; illatam haud dubia ira deûm, quos peſtis eius arcendæ cauſa placãdos
eſſe, in libris fatalibus inuentum ſit. comitiis, auſpicatò quæ fierent, indignum diis ui-
ſum honores uulgari, diſcrimináq; gentium cõfundi. Præterquam maieſtate petentiũ,

religione

A religione etiam attoniti homines, patricios omnes, partem magnam honoratiſsimum Vrb. 357.
» quenq; tribunos militum conſulari poteſtate creauere, L. Valerium Potitum quintùm, Oly. 96.
M. Valerium Maximũ, M. Furium Camillum tertiùm, L. Furium Medullinũ tertiùm,
Q. Seruilium Fidenatem iterum, Q. Sulpitium Camerinũ iterum. His tribunis ad Ve-
ios nihil admodum memorabile actum eſt. tota uis in populationibus fuit. duo ſummi
imperatores, Potitus à Valeriis, Camillus à Capena prędas ingentes egere, nulla incolu
mi relicta re, cui ferro aut igni noceri poſſet. Prodigia interim multa nunciari, quorum
pleraq;, & quia ſinguli authores erãt, parum credita, ſpretáque: & quia hoſtibus Hetru-
ſcis, per quos ea procurarent, aruſpices non erant. In unum omnium curæ uerſæ ſunt, q́
lacus in Albano nemore ſine ullis cœleſtibus aquis, cauſáue qua alia quæ rem miraculo
eximeret, in altitudinem inſolitam creuit. Quídnam eo dii portenderẽt prodigio, miſsi
B ſciſcitatum oratores ad Delphicum oraculum. ſed propior interpres fatis oblatus ſenior
quidam Veiens, qui inter cauillantes in ſtationibus ac cuſtodiis milites Romanos He-
truſcóſque, uaticinantis in modum cecinit, priuſquam ex lacu Albano aqua emiſſa fo-
ret, nunquam potiturum Veiis Romanum. quod primò uelut temere iactum ſperni, a-
gitari deinde ſermonibus cœptũ eſt: donec unus ex ſtatione Romana percontatus pro-
ximum oppidanorum (iam per longinquitatem belli commercio ſermonum facto)
quíſnam is eſſet, qui per ambages de lacu Albano iaceret: poſtquam audiuit aruſpicem
eſſe: uir haud intacti religione animi, cauſatus de priuati portenti procuratione, ſi ope-
ræ illi eſſet, conſulere uelle, ad colloquium uatem elicuit. cúmque progreſsi ambo à ſuis
longius eſſent inermes, ſine ullo metu, præualẽs iuuenis Romanus ſenem infirmum in
conſpectu omnium raptum, nequicquam tumultuantibus Hetruſcis, ad ſuos tranſtu-
C lit. qui cum perductus ad imperatorem, inde Romam ad ſenatũ miſſus eſſet: ſciſcitanti-
bus quídnam id eſſet quod de lacu Albano docuiſſet, reſpõdit, profectò iratos deos Ve-
ienti populo illo fuiſſe die, quo ſibi eam mentem obieciſſent, ut excidium patriæ fatale
proderet. itaque quæ tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctus, ea ſe nec ut indicta ſint,
reuocare poſſe: & tacẽdo forſitan quæ dii immortales uulgari uelint, haud minus quàm
celanda effando, nefas contrahi. Sic igitur libris fatalibus, ſic diſciplina Hetruſca tradi-
tum eſſe, ut quando aqua Albana abundaſſet, tum ſi eam Romanus rite emiſiſſet, uicto
riam de Veientibus dari: antequam id fiat, deos mœnia Veientium deſerturos non eſſe.
Exequebatur inde quæ ſolennis deriuatio eſſet. Sed authorem leuem, nec ſatis fidum ſu
per tanta re patres rati, decręuere legatos, ſortéſq; oraculi Pythici expectandas. Prius q̃
à Delphis oratores redirent, Albaníue prodigii piacula inuenirentur, noui tribuni mi-
D litum conſulari poteſtate, L. Iulius Tullus, L. Furius Medullinus quartùm, L. Sergius Fi
» denas, A. Poſthumius Regillenſis, P. Cornelius Maluginenſis, A. Manilius, magiſtratũ
inierunt. Eo anno Tarquinienſes, noui hoſtes exorti: quia multis ſimul bellis, Volſcorũ
ad Anxur, ubi præſidium obſidebatur: Æquorũ ad Lauicos, qui Romanã ibi coloniam
oppugnabant: ad hoc Veienti quoq;, & Faliſco, & Capenati bello occupatos uidebant
Romanos, nec intra muros quietiora negocia eſſe certaminibus patrum ac plebis: inter
hæc locum iniuriæ rati eſſe, prędatum in agrum Romanum cohortes expeditas mittũt.
aut enim paſſuros inultam eam iniuriã Romanos, ne nouo bello ſe onerarent: aut exi-
guo, eóq; parum ualido exercitu perſecuturos. Romanis indignitas maior, quàm cura
populationis Tarquinienſium fuit. eo nec magno conatu ſuſcepta, nec in longum dila
ta res eſt. A. Poſthumius, & L. Iulius non iuſto delectu (etenim ab tribunis plebis impe-
E diebantur) ſed propè uoluntariorum, quos adhortando incitauerant, coacta manu: per
agrũ Cæretem obliquis tramitibus egreſsi, redeuntes à populationibus, grauéſq; præda
Tarquinienſes oppreſſere. multos mortales obtruncãt, omnes exuunt impedimẽtis: &
receptis agrorũ ſuorum ſpoliis, Romã reuertuntur. Biduum ad recognoſcendas res da-
tum dominis: tertio incognita (erãt autẽ ea pleraq; hoſtium ipſorum) ſub haſta uenière:
quódq; inde redactũ, militibus eſt diuiſum. Cętera bella, maximéq; Veiẽs, incerti exitus
erãt. Iámq; Romani deſperata ope humana, fata & deos ſpectabant, cum legati ab Del-
» phis uenerunt, ſortẽ oraculi afferentes cõgruentẽ reſponſo captiui natis. Romane, aquã
» Albanã caue lacu contineri, caue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros
» rigabis, diſsipatámque riuis extingues. tum tu inſiſte audax hoſtiũ muris, memor, quã

vrb. 359. per tot annos obſides urbem, ex ea tibi his quę nunc panduntur fatis uictoriam datam. F
Oly. 96. bello perfecto donum amplum uictor ad mea templa portato: ſacráq; patria, quorum omiſſa cura eſt, inſtaurata, ut aſſolet, facito. Ingens inde haberi captiuus uates cœptus, cumque adhibere tribuni militum Cornelius Poſthumiúſq; ad prodigij Albani procurationem, ac deos rite placandos cœpere. inuentumque tandem eſt, ubi neglectas cæremonias, intermiſſúmue ſolēne dii arguerent, nihil profectò aliud eſſe, q̃ magiſtratus uitio creatos, Latinas, ſacrumq; in Albano monte non rite concepiſſe. unam expiationem eorum eſſe, ut tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu, auſpicia de integro repeterētur, & interregnum iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatuſcōſulto. Interreges tres deinceps fuere, L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. nunq̃ deſitum interim turbari, comitia interpellantibus tribunis plebis, donec conueniſſet prius, ut maior pars tribunorum militum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur, cōcilia Hetruriæ G ad fanum Voltumnę habita. poſtulantibúſq; Capenatibus ac Faliſcis, ut Veios cōmuni animo conſilióq; omnes Hetruriæ populi ex obſidione eriperent, reſponſum eſt, antea ſe id Veientibus negaſſe, quia unde conſilium non petiſſent ſuper tanta re, auxiliū petere non deberent: nunc iam pro ſe fortunam ſuam illis negare. maxime in ea parte Hetruriæ gentem inuſitatam, nouos accolas Gallos eſſe, cum quibus nec pax ſatis fida, nec bellum pro certo ſit. ſanguini tamē nominíque, & præſentibus periculis cōſanguineorum id dari, ut ſiqui iuuentutis ſuæ uoluntarii ad id bellum eant, non impediant. Eum magnum aduenіſſe hoſtium numerum fama Romæ erat. eoq; miteſcere diſcordiæ in-
„ teſtinæ metu communi, ut fit, cœptæ. Haud inuitis patribus P. Licinium Caluum prærogatiua tribunum militum non petentem creant, moderationis expertæ in priore magiſtratu uirum, cæterùm iam tum exactæ ætatis. omnéſque deinceps ex collegio eiuſdē H anni refici apparebat, L. Titiniū, P. Menenium, Cn. Genutium, L. Attilium: qui priuſquam renunciarentur, iure uocatis tribubus permiſſu interregis P. Licinius Caluus ita
„ uerba fecit: Omen concordiæ, Quirites, rei maxime in hoc tēpus utilis, memoria no-
„ ſtri magiſtratus uos his comitiis petere in inſequentē annum uideo, ſi & collegas eoſdē
„ reficitis, etiam uſu meliores factos. me iam non eundem, ſed umbram nomenq; P. Lici-
„ nii relictum uidetis. uires corporis affectæ, ſenſus oculorum atque aurium hebetes, me-
„ moria labat, uigor animi obtuſus. En uobis, inquit, iuuenem, filium tenēs, effigiem at-
„ que imaginem eius, quem uos antea tribunum militum ex plebe primum feciſtis. hunc
„ ego inſtitutum diſciplina mea, uicarium pro me reipub. do, dicóque: uóſq; quæſo Qui-
„ rites, delatum mihi ultro honorē, huic petenti, meíſq; pro eo adiectis precibus mādetis.
Datum id petēti patri, filiúſq; eius P. Licinius Trib. mil. conſulari poteſtate cū iis quos I ſuprà ſcripſimus, declaratus. Titinius Genutiúſq; Trib. mil. profecti aduerſus Faliſcos Capenatéſq;, dum bellum maiore animo gerūr q̃ conſilio, præcipitauere ſe in inſidias. Genutius morte honeſta temeritatem luens, ante ſigna inter primores cecidit: Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis, aciem reſtituit: nec ſe tamen æquo loco hoſti commiſit. Plus ignominiæ erat, q̃ cladis acceptum: quæ propè in cladem ingentem uertit: tantum inde terroris non Romæ modò, quò multiplex fama peruenerat, ſed in caſtris quoque fuit ad Veios. ęgre ibi miles retentus à fuga eſt, cū peruaſiſſet caſtra rumor, ducibus exercitúque cæſo uictorem Capenatem ac Faliſcum, Hetruriæq; omnem iuuentutem haud procul inde abeſſe. His tumultuoſiora Romę. iā caſtra ad Veios oppugnari, iam partem hoſtium tendere ad urbem agmine infeſto crediderant: concurſumque in muros eſt, & matronarum quas ex domo cōciuerat publicus K pauor, obſecrationes in templis factæ: precibúſque ab diis petitum, ut exitium ab urbis tectis templíſque ac Romanis mœnibus arcerent, Veióſq; eum auerterent terrorem, ſi ſacra renouata rite, ſi procurata prodigia eſſent. Iam ludi Latinæq; inſtaurata erāt: iam ex lacu Albano aqua emiſſa in agros: Veióſque fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius urbis, ſeruandæque patriæ, M. Furius Camillus dictator dictus, magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repentè mutauerat imperator mutatus. alia ſpes, alius animus hominum, fortuna quoque alia urbis uideri. Omnium primum in eos qui à Veiis in illo pauore fugerant, more militari animaduertit, efficítque ne hoſtis maxime timendus militi eſſet. deinde indicto delectu in diem certam, ipſe

interim

A interim Veios ad confirmandos militum animos intercurrit:inde Romam ad ſcriben- Vrb.359.
dum nouum exercitum redit,nullo detrectante militiam.peregrina etiam iuuẽtus, La- Oly.96.
tini Herniciq; operam ſuam pollicentes ad id bellum uenere. quibus cum gratias in ſe-
natu egiſſet dictator,ſatis iam omnibus ad id bellum paratis,ludos magnos ex ſenatuſ-
cõſulto uouit Veiis captis ſe facturum: ædémq; Matutæ matris refectam dedicaturum,
iam antè ab rege Seruio Tullio dedicatam.Profectus cum exercitu ab urbe expectatio-
ne hominum maiore q̃ ſpe, in agro primùm Nepeſino cum Faliſcis & Capenatibus ſi-
gna confert.omnia ibi ſumma ratione conſilióque acta fortuna etiam, ut fit, ſecuta eſt.
non prælio tantùm fudit hoſtes,ſed caſtris quoq; exuit:ingentíq; præda eſt potitus: cu-
ius pars maxima ad quæſtorem redacta eſt:haud ita multũ militi datum.Inde ad Veios
exercitus ductus,dẽſioráq; caſtella facta:& à procurſationibus,quę multæ temere inter
B murum ac uallum fiebant,edicto nequis iniuſſu pugnaret,ad opus milites traducti. O-
perum fuit omnium lõge maximum ac laborioſiſsimum , cuniculus in arcem hoſtium
agi cœptus.quod ne intermitteretur opus, neu ſub terra continuus labor eoſdem cõfice
ret,in partes ſex munitorum numerum diuiſit. ſenæ horæ in orbẽ operi attributæ ſunt.
nocte ac die nunquam antè omiſſum,quàm in arcem uiam facerẽt. Dictator, cum iam
in manibus uideret uictoriam eſſe: urbem opulentiſsimam capi: tantúmq; prædæ fore,
quantum non omnibus in unum collatis antè bellis fuiſſet : nequam inde aut militum
iram ex malignitate prædæ partitæ,aut inuidiam apud patres ex prodiga largitione ca-
peret,literas ad ſenatum miſit.Deûm immortalium benignitate, ſuis conſiliis, patiẽtia
militum Veios iam fore in poteſtate populi Ro. quid de præda faciendum cenſerent?
Duæ ſenatum diſtinebant ſententiæ.ſenis P.Licinij,quem primum dixiſſe à filio inter-
C rogatum ferunt,edici palàm placere populo,ut qui particeps eſſe prædæ uellet,in caſtra
Veios iret.altera Ap. Claudii,qui largitionem nouam, prodigam, inæqualem, incon-
ſultam arguens, ſi ſemel nefas ducerent captam ex hoſtibus in ærario exhauſto bellis
pecuniam eſſe,author erat ſtipendij ex ea pecunia militi numerandi:ut eo minus tribu-
ti plebes conferret.eius enim doni ſocietatem ſenſuras æqualiter omnium domos: non
auidas in direptiones manus ocioſorum urbanorũ prærepturas fortium bellatorũ præ-
mia eſſe:cum ita ferme eueniat,ut ſegnior ſit prædator,ut fortiſsimus quiſq; laboris pe-
riculíque præcipuam petere partem ſoleat. Licinius contrà ſuſpectam & inuiſam ſem-
per eam pecuniã fore aiebat:cauſáſq; criminum ad plebem, ſeditionum inde, ac legum
nouarum præbituram. ſatius igitur eſſe, reconciliari eo dono plebis animos: exhauſtis
atq; exinanitis tributo tot annorum, ſuccurri : & ſentire prædæ fructum ex eo bello, in
D quo propè conſenuerint. gratius id fore, lætiúſque,quod quiſque ſua manu ex hoſte ca-
ptum domum retulerit,q̃ ſi multiplex alterius arbitrio accipiat.ipſum dictatorem fuge
re inuidiam ex eo crimináq;, eo delegaſſe ad ſenatum : ſenatum quoq; debere reiectam
rem ad ſe,permittere plebi,ac pati habere quod cuique fors belli dederit.Hæc tutior ui-
ſa ſententia eſt,quæ popularem ſenatum faceret. Edictum itaq; eſt, ad prædam Veien-
tem quibus uideretur,in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur. Ingens profecta multi-
tudo repleuit caſtra.Tum dictator auſpicatò egreſſus,cum edixiſſet ut arma milites ca-
" perent,Tuo ductu,inquit, Pythice Apollo, tuóq; numine inſtinctus pergo ad delẽdam
" urbem Veios: tibíq; hinc decimã partem prædæ uoueo. te ſimul Iuno regina,quæ nunc
" Veios colis, precor, ut nos uictores in noſtram,tuámq; mox futurã urbem ſequare:ubi
" te dignũ amplitudine tua templũ accipiat. Hæc precatus, ſuperante multitudine ab o-
E mnibus locis urbẽ aggreditur, quò minor ab cuniculo ingruentis periculi ſenſus eſſet.
Veientes ignari ſe iam ab ſuis uatibus,iam ab externis oraculis proditos,iam in partem
prædæ ſuæ uocatos deos,alios uotis ex urbe ſua euocatos hoſtiũ templa nouáſque ſedes
ſpectare,ſeq; ultimum illum diem agere,nihil minus timentes,quàm ſubrutis cuniculo
mœnibus,arcem iam plenam hoſtium eſſe, in muros pro ſe quiſque armati diſcurrunt:
mirantes quídnam id eſſet,q cum tot per dies nemo ſe ab ſtationibus Romanis mouiſ-
ſet,tum uelut repentino icti furore improuidi currerent ad muros. Inſeritur huic loco
fabula:immolante rege Veientium,uocem aruſpicis dicẽtis,qui eius hoſtiæ exta proſe-
cuiſſet, ei uictoriam dari, exauditã in cuniculo mouiſſe Romanos milites, ut adaperto
cuniculo exta raperẽt,& ad dictatorẽ ferrẽt.Sed in rebus tam antiquis ſi quę ſimilia ueri

Vrb. 359. ſint,pro ueris accipiantur,ſatis habeam.hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudẽtis miracu- F
Olp. 96. lis aptiora,q̃ ad fidem,neq; affirmare,neq; refellere operæpretium eſt. Cuniculus de-
lectis militibus eo tempore plenus,in æde Iunonis,quæ in Veiẽtana arce erat, armatos
repentè edidit.& pars auerſos in muris inuadũt hoſtes:pars clauſtra portarum reuellũt:
pars,cum ex tectis ſaxa tegulæq; à mulieribus ac ſeruitiis iacerẽtur,inferunt ignes.Cla-
mor omnia uariis terrentium ac pauentium uocibus, miſto mulierum ac puerorũ plo-
ratu,complet.Momento temporis deiectis ex muro undiq; armatis,patefactíſq; portis,
cum alii agmine irruerent,alii deſertos ſcanderẽt muros,urbs hoſtibus impletur:omni-
bus locis pugnatur.Deinde multa iam edita cæde,ſeneſcit pugna:& dictator præcones
edicere iubet,ut ab inermi abſtineatur. Is finis ſanguinis fuit . dedi inde inermes cœpti.
& ad prædam miles permiſſu dictatoris diſcurrit. quæ cum ante oculos eius aliquãtum
ſpe atque opinione maior,maioríſq; pretii rerum ferretur, dicitur manus ad cœlum tol G
lens precatus eſſe, ut ſicui deorum hominumq; nimia ſua fortuna, populique Romani
uideretur, ut eã inuidiam lenire q̃ minimo ſuo priuato incõmodo, publicoq; Romani
populi,liceret.conuertentem ſe inter hanc uenerationẽ,traditur memoriæ, prolapſum
cecidiſſe: idque omen pertinuiſſe poſtea euentu rem coniectantibus uiſum ad damna-
tionẽ ipſius Camilli:captæ deinde urbis Romanæ,quod poſt paucos accidit annos,cla-
dem. Atq; ille dies cæde hoſtiũ, ac direptione urbis opulentiſsimæ eſt conſumptus.Po-
ſtero die libera corpora dictator ſub corona uendidit.ea ſola pecunia in publicum redi-
gitur,haud ſine ira plebis.& quod retulere ſecum prædæ,nec duci,qui ad ſenatum,ma-
lignitatis authores quærẽdo,rem arbitrii ſui reiecifſet:nec ſenatui,ſed Liciniæ familiæ,
ex qua filius ad ſenatum retuliſſet,pater tam popularis ſententiæ author fuiſſet,acceptũ
referebãt.Cum iam humanæ opes aſportatæ egeſtæq; à Veiis eſſent,amoliri tum deûm H
dona ipſóſque deos,ſed colentium magis, quàm rapientium modo,cœpere.nanq; de-
lecti ex omni exercitu iuuenes,pure lautis corporibus,candida ueſte,quibus deportan-
da Romam regina Iuno aſsignata erat, uenerabundi templum iniere, primò religioſe
admouentes manus : quod id ſignũ more Hetruſco niſi certæ gentis ſacerdos attrectare nõ
eſſet ſolitus.deinde cum quidã,ſeu ſpiritu diuino tactus,ſeu iuuenili ioco,Vís ne Romã
ire Iuno?dixiſſet:annuiſſe cæteri Deam conclamauerunt.inde fabulæ adiectum eſt,uo-
cem quoque dicentis, uelle, auditam.motã certe ſede ſua parui molimẽti adminiculis,
ſequentis modo, accepimus leuem ac facilem tranſlatu fuiſſe: integramque in Auenti-
num æternam ſedem ſuam,quò uota Romani dictatoris uocauerant,perlatam: ubi tẽ-
plum ei poſtea idem qui uouerat,Camillus dedicauit.Hic Veiorum occaſus fuit,urbis
opulentiſsimæ Hetruſci nominis,magnitudinem ſuã uel ultima clade indicantis:quòd I
decem æſtates hyeméſq; continuas circunſeſſa, cũ plus aliquanto cladium intuliſſet q̃
accepiſſet,poſtremò iam fato quoque urgente, operibus tamen,non ui expugnata eſt.
Romam ut nunciatum eſt,Veios captos : quanquam & prodigia procurata fuerant, &
uatũ reſponſa,& Pythicæ ſortes notę:& quantũ humanis adiuuari cõſiliis potuerat res,
ducem M.Furium maximum imperatorũ omnium legerant:tamen quia tot annis ua-
rie ibi bellatum erat, multæq; clades acceptæ, uelut ex inſperato immenſum gaudium
fuit.& priuſquam ſenatus decerneret,plena omnia templa Romanarũ matrum gratias
diis agẽtium erant.ſenatus in quatriduum, quot dierũ nullo antè bello,ſupplicationes
decernit.Aduentus quoque dictatoris omnibus ordinibus obuiam effuſis, celebratior,
quàm ullius unquã antea,fuit:triumphúſq; omnem conſuetũ honorandi illius diei mo
dum aliquantum exceſsit . maxime conſpectus ipſe eſt, curru equis albis iuncto urbem K
inuectus: parumq; id non ciuile modò, ſed humanum etiam uiſum.Iouis, ſolíſq; equis
æquiparatum dictatorem in religionem etiam trahebãt, triumphúſq; ob eam unã ma-
xime rem clarior quàm gratior fuit. Tum Iunoni reginæ templũ in Auentino locauit,
dedicauitq; Matutæ matris.atq; his diuinis humaníſq; rebus geſtis, dictatura ſe abdica-
uit.Agi deinde de Apollinis dono cœptum. cui ſe decimã uouiſſe prædæ partem cũ di-
ceret Camillus,pontifices ſoluendum religione populum cenſerent: haud facilè iniba-
tur ratio iubendi referre prædam populum,ut ex ea pars debita in ſacrum ſecerneretur.
tandem eò,quod leuiſsimũ uidebatur,decurſum eſt,ut qui ſe domumq; religione exol-
uere uellet,cum ſibimet ipſe prædam æſtimaſſet ſuam, decimæ pretium partis in publi-
cum de-

A cum deferret:ut ex eo donum aureum dignum amplitudine templi, ac numine dei, ex Vrb. 360.
dignitate populi Ro. fieret. ea quoque collatio plebis animos à Camillo alienauit. In- Oly. 96.
ter hæc pacificatum legati à Volſcis & Æquis uenerunt. impetratáq; pax, magis ut feſ-
ſa tam diutino bello acquieſceret ciuitas, quàm quòd digni peterent. Veiis captis, ſex
tribunos militum conſulari poteſtate inſequens annus habuit, duos P. Cornelios, Coſ-
ſum & Scipionem, M. Valerium Maximum iterum, C. Fabium Ambuſtum iterum, L.
Furium Medullinum quintùm, Q. Seruilium tertiùm. Corneliis Faliſcum bellũ, Vale-
rio ac Seruilio Capenas ſorte euenit. ab iis non urbes ui aut operibus tentatæ, ſed ager
eſt depopulatus: prędæque rerum agreſtium actæ: nulla felix arbor, nihil frugiferum in
agro relictum. Ea clades Capenatem populum ſubegit. pax petentibus data. In Faliſcis
bellum reſtabat. Romæ interim multiplex ſeditio erat, cuius leniendæ cauſa coloniã
B in Volſcos, quò tria millia ciuium Romanorum ſcriberentur, deducendam cenſuerãt:
triumuiríque ad id creati, terna iugera & ſeptunces uiritim diuiſerant. Ea largitio ſper-
ni cœpta: quia ſpei maioris auertendæ ſolatium obiectum cenſebant. cur enim relegari
plebem in Volſcos, cũ pulcherrima urbs Veii agerque Veientanus in conſpectu ſit, ube-
rior amplióq; Romano agro? urbem quoq; urbi Romæ uel ſitu, uel magnificentia pu-
blicorum priuatorumq; tectorum ac locorum præponebãt. quin illa quoque actio mo-
nebatur, quæ poſt captam utique Romã à Gallis celebratior fuit, trãſmigrandi Veios,
cæterùm partim plebi, partim ſenatui deſtinabant habitandos Veios: duáſque urbes cõ
munes reipub. incoli à Romano populo poſſe. Aduerſus quæ cum optimates ita tende-
rent, ut morituros ſe citius dicerent in cõſpectu populi Romani, quàm quicquã earum
rerum rogaretur: quippe nunc in una urbe tantum diſſenſionũ eſſe, quid in duabus ur-
C bibus fore? uictám ne ut quiſquã uictrici patrię præferret? ſineretq; maiorem fortunam
captis eſſe Veiis, quàm incolumibus fuerit? poſtremò ſe relinqui à ciuibus in patria poſ-
ſe: ut relinquant patriam atque ciues, nullam uim unquam ſubacturam: & T. Sicinium
(is enim ex tribunis plebis rogationis eius lator erat) conditorem Veios ſequantur, re-
licto deo Romulo, dei filio, parẽte & authore urbis Romæ. [illegible] cum fœdis certamini-
bus agerentur, (nam partem tribunorum plebis patres in ſuam ſententiam traxerant)
nulla res alia manibus temperare plebem cogebat, quàm quòd ubi rixæ committendæ
cauſa clamor ortus eſſet, principes ſenatus primi turbæ offerentes ſe, peti, feriri, atq; oc-
cidi iubebant. ab horum ætatibus dignitatibúſq; & honoribus uiolandis dum abſtine-
batur, & ad reliquos ſimiles conatus uerecundia iræ obſtabat. Camillus identidẽ omni-
bus locis concionabatur: haud mirum id quidem eſſe, furere ciuitatẽ, quę damnata uo-
D ti, omnium rerum potiorem curam, quàm religione ſe exoluẽdi, habeat. nihil de colla-
tione dicere ſtipis uerius quàm decimæ: quandò ea ſe quiſque priuatim obligauerit, li-
beratus ſit populus. enimuero illud ſe tacere, ſuam conſcientiam non pati, quòd ex ea
tantũ præda, quæ rerum mouentium ſit, decima deſignetur: urbis, atque agri capti, quæ
& ipſa uoto contineatur, mentionem nullam fieri. Cum ea diſceptatio anceps ſenatui
uiſa, delegata ad pontifices eſſet: adhibito Camillo, uiſum collegio, quod eius ante con-
ceptum uotum Veientium fuiſſet, & poſt uotum in poteſtatem populi Romani uenif-
ſet, eius partem decimam Apollini ſacram eſſe. ita in æſtimationem urbs agérq; uenit:
pecunia ex ærario prompta, & tribunis militum conſularibus ut aurum ex ea coeme-
rent, negocium datum. cuius cum copia non eſſet, matronæ cœtibus ad eam rem con-
ſultãdam habitis, & communi decreto pollicitæ tribunis militum aurum & omnia or-
E namenta ſua, in ærarium detulerunt. Grata ea res ut quę maxime ſenatui unquam fuit:
honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra lu-
dóſque, carpentis feſto profeſtóq; uterentur. Pondere ab ſingulis auri accepto, æſtima-
tóque, ut pecuniæ ſoluerẽtur, crateram auream fieri placuit, quæ donum Apollini Del-
phos portaretur. Simul ab religione animos remiſerunt, integrant ſeditionem tribuni
plebis: incitatur multitudo in omnes principes, ante alios in Camillum. eum prædam
Veientanam publicando ſacrandóque ad nihilum redegiſſe. abſentes ferociter incre-
pant: præſentium, cum ſe ultro iratis offerrent, uerecũdiam habent. Simul extrahi rem
ex eo anno uiderunt, tribunos plebis latores legis in annum eoſdem reficiunt: & patres
hoc idem de interceſſoribus legis annifi. ita tribuni plebis magna ex parte iidem refe-

vrb. 381. ctí. Comitiis tribunorum militum patres ſumma ope euicerunt,ut M.Furius Camil- F
Oly. 97. lus crearetur. propter bella ſimulabant parari ducem,ſed rogationi tribunitię aduerſa-
„ rius quærebatur.cum Camillo creati tribuni militum cõſulari poteſtate,L. Furius Me-
dullinus ſextùm,C.Aemylius,L.Valerius Publicola,Sp.Poſthumius,P.Cornelius ite-
rum.Principio anni tribuni plebis nihil mouerunt : donec M. Furius Camillus in Fali-
ſcos,cui id bellum mandatũ erat,proficiſceretur.differendo deinde elanguit res:& Ca-
millo, quem aduerſarium maxime metuerant, gloria in Faliſcis creuit. Nam cũ primò
mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſsimum id rati,populatione agrorum,atque incendiis
uillarum coegit eos egredi urbe,ſed timor longius progredi prohibuit.mille fęre paſſuũ
ab oppido caſtra locant:nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, quàm difficultate aditus,
aſperis cõfragoſisque circà,& partim arctis,partim arduis uiis. Cæterùm Camillus ca-
ptiuũ indicem ex agris ſecutus ducẽ, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquãto ſu- G
perioribus locis ſe oſtendit . trifariã Romani muniebant.alius exercitus prælio intẽtus
ſtabat.ibi impedire opus conatos hoſtes fundit fugatq;. tantumq; inde pauoris Faliſcis
iniectum eſt,ut effuſa fuga caſtra ſua,quæ propiora erant,prælati,urbem peterẽt:multi
cæſi uulneratíque prius quàm pauentes portis incident . caſtra capta: præda ad quæ-
ſtores redacta, cum magna militum ira.ſed ſeueritate imperii uicti, eãdem uirtutem &
oderant,& mirabãtur.Obſidio inde urbis,& munitiones, & interdum per occaſionem
impetus oppidanorum in Romanas ſtationes,præliaq; parua fieri:& teri tẽpus, neutrò
inclinata ſpe:cum frumentum, copiæq; aliæ ex antè cõuecto largius obſeſsis quàm ob-
ſidẽtibus ſuppeterent.uidebatúrq; æque diuturnus futurus labor,ac Veiis fuiſſet:ni for-
tuna imperatori Romano ſimul & cognitæ rebus bellicis uirtutis ſpecimẽ,& maturam
uictoriam dediſſet. Mos erat Faliſcis eodem magiſtro liberorum & comite uti:ſimúl- H
que plures pueri, quod hodie quoque in Græcia manet, unius curæ demandabantur.
principum liberos,ſicut fere fit,qui ſcientia uidebatur præcellere, erudiebat.Is cũ in pa
ce inſtituiſſet pueros ante urbem luſus exercendiq; cauſa producere : nihil eo more per
belli tẽpus intermiſſo,dum modò breuioribus, modò longioribus ſpatiis trahendo eos
à porta, luſu ſermonibúſque uariatis,longius ſolito, ubi res dedit,progreſſus, inter ſta-
tiones eos hoſtium, caſtraque inde Romana in prætorium ad Camillum perduxit. ibi
ſcelesto facinori ſceleſtiorẽ ſermonẽ addidit, Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe:
quandò eos pueros,quorum parentes capita ibi rerũ ſint,in poteſtatem dediderit.Quę
„ ubi Camillus audiuit: Non ad ſimilẽ,inquit,tui,nec populum,nec imperatorem,ſce-
„ leſtus ipſe cum ſceleſto munere ueniſti . nobis cum Faliſcis, quæ pacto fit humano, ſo-
„ cietas nõ eſt:quam ingenerauit natura,utriſque eſt,eritq;.ſunt & belli,ſicut pacis, iura: I
„ iuſtéq; ea nõ minus quàm fortiter didicimus gerere . arma habemus nõ aduerſum eam
„ ætatem,cui etiã captis urbibus parcitur:ſed aduerſus armatos, & ipſos,qui nec læſi nec
„ laceſsiti à nobis,caſtra Romana ad Veios oppugnarunt.eos tu,quantum in te fuit, no-
„ uo ſcelere uiciſti:ego Romanis artibus,uirtute,opere,armis,ſicut Veios,uincã. Denu-
datum deinde cũ, manibus poſt tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit:
uirgáſq; eis,quibus proditorem agerent in urbem uerberãtes,dedit. Ad quod ſpectacu-
lum cõcurſu populi primũ facto, deinde à magiſtratibus de re noua uocato ſenatu, tãta
mutatio animis eſt iniecta, ut qui modò efferati odio iráq; Veientium exitum penè q̃
Capenatium pacem mallẽt, apud eos pacem uniuerſa poſceret ciuitas. fides Romana,
iuſtitia imperatoris,in foro & curia celebrantur:conſenſuq; omnium legati ad Camil-
lum in caſtra,atque inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatum,qui dederent Falerios, K
„ proficiſcuntur. introducti ad ſenatum ita locuti traduntur : Patres conſcripti, uictoria
„ cui nec deus nec homo quiſquam inuideat,uicti à uobis & imperatore ueſtro, dedimus
„ nos uobis:rati,quo nihil uictori pulchrius eſt, melius nos ſub imperio ueſtro,q̃ legibus
„ noſtris uicturos.Euẽtu huius belli duo ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt.
„ uos fidem in bello, quàm præſentem uictoriam, maluiſtis:nos fide prouocati, uictoriã
„ ultro detulimus: ſub ditione ueſtra ſumus. mittite qui arma,qui obſides,qui urbem pa-
„ tentibus portis accipiãt:nec uos fidei noſtræ,nec nos imperii ueſtri pœnitebit. Camil-
lo & ab hoſtibus,& à ciuibus gratiæ actæ.Faliſcis in ſtipendiũ militũ eius anni, ut popu
lus Romanus tributo uacaret,pecunia imperata. Pace data, exercitus Romã reductus:
Camillus

A Camillus meliore multo laude, quàm cum triumphantem albi per urbē uexerant equi, Vrb. 362.
inſignis iuſtitia fideque hoſtibus uictis cum in urbem rediſſet, tacitè eius uerecundiam Olŷ. 97.
nō tulit ſenatus, quin ſine mora uoti liberaretur: crateramq́; auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent, L. Valerius, L. Sergius, A. Manlius, miſsi longa una naue, haud procul freto Siculo à piratis Liparenſium excepti deuehuntur Liparas. Mos erat ciuitatis uelut publico latrocinio partā prædam diuidere. Fortè eo anno in ſummo magiſtratu erat Timaſitheus quidam, Romanis uir ſimilior quàm ſuis, qui legatorum nomen, donumque, & deum cui mitteretur, & doni cauſam ueritus ipſe, multitudinē quoque, quæ ſemper ferme regenti eſt ſimilis, religionis iuſtæ impleuit: adductóſque in publicum hoſpitium legatos, cum præſidio etiam nauium Delphos proſecutus, Romam inde ſoſpites reſtituit. hoſpitium cū eo ſenatuſconſulto eſt factum: donáque publice da-
B ta. Eodem anno in Æquis uarie bellatum: adeò ut in incerto fuerit & apud ipſos exercitus, & Romæ, uiciſſent, uicti ne eſſent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Æmylius, Spurius Poſthumius. primò rem cōmuniter geſſerunt: fuſis inde acie hoſtibus, Æmylium præſidio Verruginē obtinere placuit, Poſthumiū fines uaſtare. ibi eū incōpoſito agmine negligentius ab re bene geſta euntem adorti Æqui, terrore iniecto in proximos compulere tumulos: pauórque inde Verruginem etiam ad præſidium alterum eſt perlatus. Poſthumius ſuis in tutum receptis, cum cōcione aduocata terrorem increparet, ac fugam: fuſos eſſe ab ignauiſsimo & fugaciſsimo hoſte: cōclamat uniuerſus exercitus, meritò ſe ea audire, & fateri admiſſum flagitium: ſed eoſdem correcturos eſſe, neque diuturnum id gaudium hoſtibus fore: poſcentes ut confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret (in conſpectu erant poſita in plano) nihil pœnæ recuſabant, ni ca ante
C noctem expugnaſſent. Collaudatos, corpora curare, paratóſq; eſſe quarta uigilia iubet. & hoſtes nocturnam fugam ex tumulo Romanorum ut ab ea uia quæ ferebat Verruginem, excluderent, fuere obuii: præliumque ante lucem (ſed luna pernox erat) commiſſum eſt: & haud incertius diurno prælium fuit. Sed clamor Verruginem perlatus, cū caſtra Romana crederent oppugnari, tantum iniecit pauoris, ut nequicquā retinente atque obſecrante Æmylio, Thuſculum palati fugerent: inde fama Romam perlata eſt, Poſthumium, exercitumq́; occiſum. Qui ubi prima lux metū inſidiarum effuſe ſequentibus ſuſtulit: cum perequitaſſet aciem promiſſa repetens, tantum iniecit ardoris, ut non ultra ſuſtinuerint impetum Æqui. cædes inde fugientium, qualis ubi ira magis quàm uirtute res geritur, ad perniciem hoſtium facta eſt. triſtemq́; ab Thuſculo nunciū, nequicquā exterrita ciuitate, literæ à Poſthumio laureatæ ſequuntur: uictoriam populi
D Romani eſſe: Aequorum exercitum delerū. Tribunorum plebis actiones quia nōdum inuenerant finem, & plebs continuare latoribus legis tribunatum, & patres reficere interceſſores legis anniſi ſunt. ſed plus ſuis comitiis plebs ualuit. quem dolorē ulti patres ſunt, ſenatuſconſulto facto, ut conſules, inuiſus plebi magiſtratus, crearentur. Annum poſt quintumdecimum creati cōſules L. Lucretius Flauus, Seruius Sulpitius Camerinus. Principio huius anni ferociter, quia nemo ex collegio interceſſurus erat, coortis ad perferendam legē trib. plebis, nec ſegnius ob id ipſum conſulibus reſiſtētibus, omniſque ciuitati in unam eam curam cōuerſa, Vitelliam coloniam Romanam in ſuo agro Aequi expugnant. colonorum pars maxima incolumis, quia nocte proditione oppidū captum, liberam per auerſa urbis fugam dederat, Romam perfugêre: L. Lucretio conſuli ea prouincia euenit. is cū exercitu profectus acie hoſtes uicit: uictórq; Romam ad ma-
E ius aliquanto certamen rediit. dies dicta erat tribunis plebis biennii ſuperioris, A. Virginio & Q. Pomponio: quos defendi patrum cōſenſu, ad fidem ſenatus pertinebat. neq; enim eos aut uitæ ullo crimine alio, aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat, præterquam ꝙ gratificantes patribus, rogationi tribunitiæ interceſsiſſent. uicit tamē gratiam ſenatus, plebis ira: & peſsimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condemnati ſunt. id ægre paſsi patres. Camillus palàm ſceleris plebem arguere: quę iam in ſuos uerſa, non intelligeret ſe prauo iudicio de tribunis interceſsionem ſuſtuliſſe: interceſsione ſublata, tribunitiam poteſtatem euertiſſe. Nam quod illi ſperarent effrenatam licētiam eius magiſtratus patres laturos, falli eos. ſi tribunitia uis tribunitio auxilio repelli nequeat, aliud telum patres inuēturos eſſe. conſuléſq; increpabat, quòd fide publica deci-

vrb. 363. pi tribunos cos taciti tuliſſent, qui ſenatus authoritatẽ ſecuti eſſent. Hæc propalàm cõ- F
oly. 97. cionabundus in dies magis augebat iras hominum. ſenatum uerò incitare aduerſus le-
gem haud deſiſtebat: ne aliter deſcenderent in forum cum dies ferendæ legis ueniſſet, q̃
ut qui meminiſſent ſibi pro aris, focíſq;, & deûm tẽplis, ac ſolo in quo nati eſſent, dimi-
candum fore. nam quod ad ſe priuatim attineat: ſi ſuæ gloriæ ſibi inter dimicationẽ pa-
triæ meminiſſe ſit fas, ſibi amplum quoq; eſſe urbem ab ſe captam frequentari: quotidie
ſe frui monimento glorię ſuæ, & ante oculos habere urbem latam in triumpho ſuo: in-
ſiſtere omnes ueſtigiis laudum ſuarum. ſed nefas ducere, deſertã ac relictam ab diis im-
mortalibus incoli urbem: & in captiuo ſolo habitare populum Romanum: & uictrice
patria uictam mutari. His adhortationibus principis concitati patres, ſenes iuuenéſq;
cum ferretur lex, agmine facto in forum uenerunt: diſsipatíque per tribus, ſuos quiſque
tribules prehenſantes orare cum lachrymis cœpere, ne eam patriã, pro qua fortiſsime G
feliciſsiméque ipſi ac patres eorum dimicaſſent, desererent: Capitolium, ædem Veſtæ,
cætera circà templa deorum oſtentantes: ne exulem, extorrem populum Ro. ab ſolo pa
trio, ac diis penatibus, in hoſtium urbem agerent: eóq; rem adducerent, ut melius fuerit
non capi Veios, ne Roma deſereretur. Quia non ui agebant, ſed precibus, & inter pre-
ces multa deorum mentio erat, religioſom parti maximæ fuit: & legẽ unam plures tri-
bus antiquarunt, quàm iuſſerunt. adeoq; ea uictoria lęta patribus fuit, ut poſtero die re-
ferentibus conſulibus ſenatuſconſultum fieret, ut agri Veientani ſeptena iugera plebi
diuiderentur: nec patribus familiæ tantùm, ſed ut omnium in domo liberorũ capitum
ratio haberetur: uellentq; in eam ſpem liberos tollere. Eo munere delinita plebe, nihil
certatũ eſt quo minus conſularia comitia haberentur. creati conſules L. Valerius Poti-
tus, M. Manlius, cui Capitolino poſtea fuit cognomen. Hi cõſules magnos ludos fece- H
re, quos M. Furius dictator uouerat Veienti bello. eodem anno ædes Iunonis reginę ab
eodẽ dictatore, eodemq; bello uota dedicatur: celebratamq; dedicationem ingenti ma-
tronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cum Aequis geſtũ eſt,
fuſis hoſtibus prius penè, q̃ manus conſererent. Valerio, quòd perſeuerantior cædendis
in fuga fuit, triumphus: Mãlio, ut ouans ingrederetur urbem, decretum eſt. Eodem an-
no nouum bellum cum Volſinienſibus exortum: quò propter famem, peſtilentiamque
in agro Romano ex ſiccitate caloribúſq; nimiis ortam, exercitus duci nequiuit: ob quæ
Volſinienſes Salpinatibus adiunctis ſuperbia elatĩ ultro agros Romanos incurſauere.
bellum inde duobus populis indictum. C. Iulius cẽſor deceſsit: in eius locum M. Cor-
nelius ſuffectus. quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma eſt capta: nec deinde
unquã in demortui locum cenſor ſufficitur. cõſulibúſque morbo implicitis placuit per I
interregnum renouari auſpicia. itaque cum ex ſenatuſconſulto conſules magiſtratu ſe
abdicaſſent, interrex creatur M. Furius Camillus: qui P. Cornelium Scipionẽ, is deinde
L. Valerium Potitum interregem prodidit. ab eo creari ſex tribuni militum cõſulari po
teſtate: ut etiam ſicui eorum incommoda ualetudo fuiſſet, copia magiſtratuum reipub.
eſſet. Calendis Quintilibus magiſtratum occepere L. Lucretius, Seruius Sulpitius, M.
Aemylius, L. Furius Medullinus ſeptimùm, Agrippa Furius, C. Aemylius iterum. Ex
his L. Lucretio & C. Aemylio Volſinienſes prouinciæ euenit: Salpinates Agrippæ Fu-
rio, & Seruio Sulpitio. Prius cum Volſinienſibus pugnatum eſt. bellum numero hoſtiũ
ingens, certamine haud ſane aſperum fuit. fuſa concurſu primo acies in fugam. millia
octo armatorum ab equitibus interclusa, poſitis armis in deditionem uenerunt. Eius
belli fama effecit, ne ſe pugnæ committerent Salpinates: mœnibus armati ſe tutabãtur. K
Romani prædas paſsim & ex Salpinati agro, & ex Volſinienſi, nullo eam uim arcente,
egerunt: donec Volſinienſibus feſsis bello, ea cõditione, ut res populo Romano redde-
rent, ſtipendiumq; eius anni exercitui præſtarent, in uiginti annos induciæ datæ. Eo-
dem anno M. Cæditius de plebe nunciauit tribunis, ſe in Noua uia, ubi nunc ſacellum
eſt ſupra ædem Veſtæ, uocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana, quæ magiſtra-
tibus dici iuberet, Gallos aduentare. Id (ut fit) propter authoris humilitatem ſpretum:
& quòd longioqua, cóque ignotior gens erat. Neque deorum modò monita ingruente
fato ſpreta: ſed humanam quoq; opem, quæ una erat, M. Furium ab urbe amouere. qui
die dicta ab L. Apuleio tribuno plebis propter prædam Veientanam, filio quoq; adole-
ſcente

A ſecnte per idem tempus orbatus, cum accitis domum tribulibus, & clientibus, quæ ma- Vrb. 364.
gna pars plebis erat, percontatus animos eorum, reſponſum tuliſſet, ſe collaturos quãti Oly. 97.
damnatus eſſet, abſoluere eum non poſſe: in exilinm abiit: precatus ab diis immortali-
bus, ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret, primo quoq; tempore deſiderium ſui ciuitati ingra-
tæ facerent. abſens quindecim millibus grauis æris damnatur. Expulſo ciue, quo manẽ-
te, ſi quicquam humanorum certi eſt, capi Roma non potuerat: aduentante fatali urbis
clade, legati ab Cluſinis ueniunt auxilium aduerſus Gallos petentes. Eam gentem tra-
ditur fama, dulcedine frugum, maximéq; uini noua tum uoluptate captã, alpes trãſiſ-
ſe: agróſq; ab Hetruſcis antè cultos poſſediſſe: & inuexiſſe in Galliam uinum illiciendæ
gentis cauſa, Aruntem Cluſinum, ira corruptæ nxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat
ipſe, præpotente iuuene, & à quo expeti pœnæ, niſi externa uis quæſita eſſet, nequirent.
B hunc tranſeuntibus alpes ducem authorémq; Cluſium oppugnandi fuiſſe. Equidem
hand abnuerim, Cluſium Gallos ab Arunte, ſeu quo alio Cluſino adductos: ſed eos qui
oppugnauerint Cluſium, non fuiſſe qui primi alpes tranſierint, ſatis conſtar. ducentis
quippe annis antè quàm Cluſium oppugnarẽt, urbémq; Romam caperent, in Italiam
Galli tranſcenderũt: nec cum his primùm Hetruſcorum, ſed multo antè cum iis qui in-
ter Apenninum alpéſq; incolebant, ſæpe exercitus Gallici pugnauere. Thuſcorum an-
te Romanum imperium late terra marique opes patuere. mari ſupero inferóq;, quibus
Italia inſulæ modo cingitur, quantùm potuerint, nomina ſunt argumento, quòd alterũ
Thuſcum communi uocabulo gentis, alterum Adriaticum mare ab Adria Thuſcorum
colonia uocauere Italicæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum atq; Adriaticum uocant. Ii
in utrunque mare uergentes, incoluere urbibus duodenis terras, prius cis Apenninum,
C ad inferum mare: poſtea trans Apenninum totidem, quot capita originis erãt, coloniis
miſsis: quæ trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui ſinum circuneo
lunt maris, uſque ad alpes tennere. Alpinis quoq; ea gentibus haud dubie origo eſt, ma
xime Rhetis: quos loca ipſa efferarunt, nequid ex antiquo, præter ſonũ linguæ, nec eum
incorruptũ, retinerent. De tranſitu in Italiam Gallorum hæc accepimus. Priſco Tar-
quinio Romæ regnante, Celtarum, quæ pars Galliæ tertia eſt, penes Bituriges ſumma
imperii fuit. ii regem Celtico dabant. Ambigatus is fuit, uirtute fortunáq; cùm ſua tum
publica præpollens: quòd in imperio eius Gallia adeò frugum hominúmq; fertilis fuit,
ut abundans multitudo uix regi uideretur poſſe. Hic magno natu ipſe iam, exonerare
prægrauante turba regnum cupiens, Belloueſum ac Sigoueſum ſororis filios impigros
iuuenes miſſurum ſe eſſe in quas dii dediſſent auguriis ſedes, oſtendit. quantum ipſi uel
D lent numerum hominũ excirent, nequa gens arcere aduenientes poſſet. Tum Sigoneſo
ſortibus dati Hercinii ſaltus. Belloueſo haud paulo lætiorem in Italiam uiam dii dabãt.
Is, quod eis ex populis abundabat, Bituriges, Aruernos, Senones, Heduos, Ambarros,
Carnutes, Aulercos, exciuit. profectus ingentibus peditum, equitúmq; copiis in Trica-
ſtinos uenit. Alpes inde oppoſitæ erãt, quas inexuperabiles uiſas haud equidem miror,
nulla dum uia (quod quidem continens memoria ſit, niſi de Hercule fabulis credere li-
bet) ſuperatas. Ibi cum uelut ſeptos montium altitudo teneret Gallos, circunſpecta-
réntq; quánam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarum tranſirent, religio etiam
tenuit, quòd allatum eſt, aduenas quærentes agrum ab Salyum gente oppugnari. Maſ-
ſilienſes erant hi, nauibus à Phocide profecti. id Galli fortunæ ſuæ omen rati adiuuere,
ut quem primum in terram egreſsi occupauerant locum, patentibus ſyluis communi- Alpis iuliae.
E rent. ipſi per Taurinos ſaltúſque Iuliæ alpis tranſcenderunt: fuſisque acie Thuſcis haud
procul Ticino flumine, cum, in quo conſederãt, agrum Inſubrium appellari audiſſent,
cognomine Inſubribus pago Heduorum: ibi omen ſequentes loci, condidere urbẽ, Me-
diolanum appellarunt. Alia ſubinde manus Germanorum Elitouio duce ueſtigia prio-
rum ſecuta, eodem ſaltu fauente Belloueſo cum tranſcendiſſet alpes, ubi nunc Brixia
ac Verona urbes ſunt, locos tenuere Libui, conſidunt. poſt hos Salluuii, qui prope anti-
quam gentem Leuos Ligures, incolentes circa Ticinum amnem, petiere Apenninum.
deinde Boii, Lingonéſque tranſgreſsi, cum iam inter Padum atque alpes omnia tene- Pado traiecto
rentur, Pado ratibus traiecto, non Hetruſcos modò, ſed etiã Vmbros agro pellunt: intra
Apenninum tamen ſeſe tenuere. Tum Senones recentiſsimi aduenarum ab Vfente flu-

vrb. 365. mine uſque ad Atheſim fines habuere. hanc gentem Cluſium Romámque inde ueniſſe F
Oly. 98. comperio: id parum certum eſt, ſolámne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorũ populis adiutam. Cluſini nouo bello exterriti, cùm multitudinem, tum formas hominũ inuſitatas cernerent, & genus armorum: audiréntq; ſæpe ab iis cis Padum, ultráque, legiones Hetruſcorum fuſas: quanquam aduerſus Romanos nullum eis ius ſocietatis amicitiæúe erat, niſi quòd Veientes conſanguineos aduerſus populum Ro. non defendiſſent, legatos Romam, qui auxilium ab ſenatu peterẽt, miſere. De auxilio nihil impetratum. legati tres, M. Fabii Ambuſti filii miſsi, qui ſenatus populíque Romani nomine agerent cum Gallis, ne à quibus nullam iniuriam accepiſſent, ſocios populi Romani atq; amicos oppugnarent. Romanis eós bello quoq;, ſi res cogat, tuendos eſſe: ſed melius uiſum bellum ipſum amoueri, ſi poſſet: & Gallos nouam gentem pace potius cognoſci, quàm armis. Mitis legatio, ni præferoces legatos, Gallíſq; magis q̃ Romanis ſimiles habuiſſet. G
quibus, poſtquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur reſponſum, Etſi nouum nomen audiant Romanorum, tamen credere uiros fortes eſſe, quorum auxilium à Cluſinis in re trepida ſit imploratum. & quoniam legatione aduerſus ſe maluerint, q̃ armis tueri ſocios, ne ſe quidem pacem, quam illi afferant, aſpernari, ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſsideant q̃ colant Cluſini, partem finium concedant: aliter pacem impetrari non poſſe. & reſponſum, coram Romanis ſe accipere uelle: & ſi negetur ager, coram iiſdem Romanis dimicaturos, ut nunciare domum poſsint quantum Galli uirtute cæteros mortales præſtarent. Quódnam id ius eſſet, agrum à poſſeſſoribus petere, aut minari arma, Romanis quærentibus, ecquid in Hetruria rei Gallis eſſet? cum illi ſe in armis ius ferre, & omnia fortium uirorum eſſe, ferociter dicerent: accenſis utrinque animis ad arma diſcurritur, & prælium conſeritur. ibi, iam urgentibus Romanam urbẽ H
fatis, legati contra ius gentium arma capiunt. nec id clàm eſſe potuit, cũ ante ſigna Hetruſcorum tres nobiliſsimi fortiſsimíque Romanæ iuuentutis pugnarent. tantum eminebat peregrina uirtus. quin etiam Q. Fabius euectus extra aciem equo, ducem Gallorum ferociter in ipſa ſigna Hetruſcorum incurſantem, per latus transfixum haſta occidit. ſpoliáque eius legentem Galli agnouere, pérq; totam aciem Romanũ legatum eſſe, ſignum datum eſt. Omiſſa inde in Cluſinos ira, receptui canunt, minantes Romanis. Erant qui extemplo Romam eundum cenſerent. uicere ſeniores, ut legati prius mitterẽtur queſtum iniurias, poſtulatúmq;, ut pro iure gentium uiolato Fabii dederentur. Legati Gallorum cum ea ſicut erant mandata, expoſuiſſent, ſenatui nec factum placebat Fabiorum, & ius poſtulare barbari uidebantur: ſed ne id quod placebat, decerneret, in tantæ nobilitatis uiris ambitio obſtabat. itaq; ne penes ipſos culpa eſſet cladis fortè Gal I
lico bello acceptę, cognitionem de poſtulatis Gallorum ad populum reiiciunt. ubi tanto plus gratia atque opes ualuere, ut quorum de pœna agebatur, tribuni militum cõſulari poteſtate in inſequentem annum crearentur. quo facto, haud ſecus q̃ dignum erat, infenſi Galli, bellum propalàm minantes, ad ſuos redeũt. Tribuni militum cum tribus Fabiis creati P. Sulpitius Longus, Q. Seruilius quartùm, P. Seruilius Maluginenſis. Cũ tanta moles mali inſtaret (adeò occæcat animos fortuna, ubi uim ſuam ingruentem refringi non uult) ciuitas quę aduerſus Fidenatem ac Veientem hoſtem, alióſq; finitimos populos ultima experiens auxilia, dictatorem multis tempeſtatibus dixiſſet: ea tunc inuſitato atq; inaudito hoſte ab oceano terrarúmque ultimis oris bellum ciente, nihil extraordinarii imperii aut auxilii quæſiuit. Tribuni, quorum temeritate bellum contractum erat, ſummæ rerum præerant: delectúmq; nihilo accuratiorem, q̃ ad media bella K
haberi ſolitus erat, extenuantes etiam famam belli, habebant. Interim Galli, poſtquam accepere ultro honorem habitum uiolatoribus iuris humani, eluſámque ſuam legationem eſſe, flagrantes ira, cuius impotens eſt gens, confeſtim ſignis conuulſis, citato agmine iter ingrediuntur. Ad quorum prætereuntium raptim tumultum cum exterritæ urbes ad arma concurrerent, fugáque agreſtium fieret, Romam ſe ire magno clamore ſignificabant: quacũque ibant, equis, uiríſq; longe ac late fuſo agmine immenſum obtinentes loci. Sed antecedente fama, nunciíſque Cluſinorum, deinceps inde aliorũ populorum, plurimum terroris Romam celeritas hoſtium tulit. quippe quibus uelut tumultuario exercitu raptim ducto ægre ad undecimũ lapidem occurſum eſt, quà flumen

Allia

A Allia Cruſtuminis mõtibus præalto defluẽs alueo, haud multum infra uiam Tyberino *Vrb. 365.*
amni miſcetur. Iam omnia contra circáq; hoſtium plena erãt, & nata in uanos tumul- *Oly. 98.*
tus gens, truci cantu clamoribúſq; uariis horrendo cuncta cõpleuerant ſono. Ibi tribu-
ni militum non loco caſtris antecapto, non præmunito uallo, quò receptus eſſet, non
deorum ſaltem, ſi nõ hominũ, memores, nec auſpicato, nec litato inſtruũt aciem didu-
ctam in cornua, ne circunueniri multitudine hoſtium poſſent. nec tamen æquari fron-
tes poterãt, cum extenuando, infirmã, & uix cohærentem mediã aciem haberent. pau-
lum erat ab dextera editi loci, quem ſubſidiariis repleri placuit. Eáq; res ut initium pa-
uoris ac fugæ, ſic una ſalus fugientibus fuit. nam Brennus regulus Gallorũ in paucitate
hoſtium artem maxime timens, ratus ad id captum ſuperiorem locum, ut ubi Galli cũ
acie legionum recta fronte cõcurriſſent, ſubſidia in auerſos tranſuerſóſq; impetum da-
B rent, ad ſubſidiarios ſigna cõuertit: ſi eos loco depuliſſet, haud dubius facilẽ in ęquo cã-
pi tantum ſuperanti multitudini uictoriam fore. adeò non fortuna modò, ſed ratio etiã
cum barbaris ſtabat. In altera acie nihil ſimile Romanis, nõ apud duces, nõ apud mili-
tes erat. pauor fugáq; occupauerat animos, & tãta hominum obliuio, ut multo maior
pars Veios in hoſtium urbem, cum Tyberis arceret, q̃ recto itinere Romam ad cõiuges
ac liberos fugerent. Parũper ſubſidiarios tutatus eſt locus. In reliqua acie ſimul eſt cla-
mor proximis ab latere, ultimis ab tergo auditus, ignotũ hoſtem prius penè q̃ uiderẽt,
non modò non tentato certamine, ſed ne clamore quidem reddito, integri intactíq; fu-
gerunt. nec ulla cædes pugnantium fuit. Terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in tur-
ba impedientium fugam. Circa ripam Tyberis, quò armis abiectis totum ſiniſtrũ cor- Defugit.
nu defugit, magna ſtrages facta eſt: multóſq; imperitos nandi, aut inualidos, graues lo-
C ricis, aliíſq; tegminibus, hauſere gurgites. Maxima tamen pars incolumis Veios perfu-
git, unde nõ modò præſidij quicquam, ſed ne nuncius quidem cladis Romã eſt miſſus.
Ab dextro cornu, quod procul à flumine, & magis ſub mõte ſteterat, Romã omnes pe-
tiere, & ne clauſis quidem portis urbis in arcem cõfugerunt. Gallos quoq; uelut obſtu-
pefactos miraculũ uictoriæ tam repentinę tenuit. & ipſi pauore defixi primũ ſteterunt,
uelut ignari quid accidiſſet; deinde inſidias uereri: poſtremò cæſorum ſpolia legere, ar-
morumq; cumulos, ut mos eis eſt, coaceruare. Tum demũ poſtquam nihil uſquam ho-
ſtile cernebatur, uiam ingreſsi haud multò ante ſolis occaſum ad urbem Romã perue-
niunt. ubi cum prægreſsi equites, nõ portas clauſas, nõ ſtationem pro portis excubare,
nõ armatos eſſe in muris retuliſſent, aliud priori ſimile miraculũ eos ſuſtinuit. noctém-
que ueriti, & ignotæ ſitum urbis, inter Romam atq; Anienem conſedere, exploratori-
D bus miſsis circa mœnia, aliáſq; portas, quænam hoſtibus in perdita re cõſilia eſſent. Ro
mani, cũ pars maior ex acie Veios petiiſſet quàm Romã, nemo ſupereſſe quenquã præ-
ter eos qui Romam refugerãt, credere; complorati omnes pariter uiui mortuíq;, totam
propè urbem lamentis impleuerunt. Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor,
poſtquã hoſtes adeſſe nunciatum eſt. Mox ululatus cantúſq; diſſonos uagantibus circa
mœnia turmatim barbaris audiebant. omne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit animos
uſq; ad lucem alterã, ut identidem iam in urbem futurus uideretur impetus primo ad-
uentu, quo acceſſerant ad urbem. mãſuros enim ad Alliam fuiſſe, niſi hoc conſilii foret.
deinde ſub occaſum ſolis, quia haud multum diei ſupererat, ante noctẽ rati ſe inuaſu-
ros: tum in noctẽ dilatum cõſilium eſſe, quò plus pauoris inferrẽt. poſtremò lux appro-
pinquãs exanimare. timoríq; perpetuo ipſum malum cõtinens fuit, cum ſigna infeſta
E portis ſunt illata. nequaquam tamen ea nocte, neque inſequenti die ſimilis illi quæ ad
Alliam tam pauide fugerat, ciuitas fuit. nam cum defendi urbem poſſe tã parua relicta
manu ſpes nulla eſſet, placuit, cum cõiugibus ac liberis iuuentutem militarẽ, ſenatúſq;
robur in arcem Capitoliumq; concedere: armíſq; & frumẽto collatis, ex loco inde mu-
nito deos hominéſque & Romanũ nomen defendere: flaminem, ſacerdotéſq; Veſtales,
ſacra publica à cæde, ab incendiis procul auferre, nec antè deſeri cultum eorum, quàm
non ſupereſſent qui colerent. Si arx, Capitoliumq; ſedes deorũ, ſi ſenatus caput publici
conſilii, ſi militaris iuuentus ſuperfuerit imminenti ruinæ urbis, facilem iacturã eſſe ſe-
niorum, relictæ in urbe utiq; perituræ turbæ. Et quò id æquiore animo de plebe multi-
tudo ferret, ſenes triumphales conſularéſq; ſimul ſe cũ illis palàm dicere obituros: nec

vrb.365. his corporibus,quibus nō arma ferre, non tueri patriam poſſent,oneraturos inopiā at- F
Oly. 98. matorum. Hæc inter ſeniores morti deſtinatos iactata ſolatia. Verſæ inde adhortatio-
nes ad agmen iuuenum,quos in Capitolium atque in arcem proſequebantur, commē-
dantes uirtuti eorum,iuuentæq;, urbis per trecētos ſexaginta annos omnibus bellis ui-
ctricis,quæcunque reliqua eſſet, fortunam. Digredientibus qui ſpem omnem atque o-
pem ſecum ferebant,ab iis qui captæ urbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio,cum ipſa res
ſpeciéſque miſerabilis erat,tum muliebris fletus, & concurſatio incerta nunc hos nunc
illos ſequentium,rogitantiumque uiros natóſque,cui ſe fato darēt? nihil, quod huma-
nis ſupereſſet malis, relinquebant. magna pars tamen earum in arcem ſuos perſecutæ
ſunt,nec prohibente ullo,nec uocante: quia quod utile obſeſsis ad minuendam imbel-
lem multitudinem,id parum humanum erat. Alia maximè plebis turba, quam nec ca-
pere tam exiguus collis,nec alere in tanta inopia frumenti poterat, ex urbe effuſa uelut G
agmine iam uno petiit Ianiculum. Inde pars per agros dilapſi, pars urbes petunt finiti-
mas,ſine ullo duce,aut cōſenſu,ſuam quiſque ſpem,ſua cōſilia, communibus deplora-
tis,exequētes. Flamē interim Quirinalis, uirginéſq; Veſtales omiſſa rerum ſuarū cura,
quæ ſacrorū ſecum ferenda,quæ(quia uires ad omnia ferenda deerant)relinquenda eſ-
ſent conſultantes,quíſue ea locus fideli aſſeruaturus cuſtodia eſſet, optimum ducunt,
condita in doliolis ſacello proximo ædibus flaminis Quirinalis, ubi nūc deſpui religio
eſt,defodere. Cætera inter ſe onere partito feruntuia,quæ ſublicio ponte ducit ad Iani-
culum. In eo cliuo eas cum L. Albinus de plebe Romana homo conſpexiſſet, plauſtro
coniugē ac liberos uehēs inter cæteram turbam,quæ inutilis bello urbe excedebat, ſal-
uo etiam tum diſcrimine diuinarū humanarumq; rerum, irreligioſum ratus ſacerdotes
publicos ſacráq; populi Ro. pedibus ire, ſerríque ſe ac ſuos in uehiculo conſpici, deſcen H
dere uxorem ac pueros iuſsit, uirgines ſacráque in plauſtrū impoſuit, & Cære, quò iter
ſacerdotibus erat, peruexit. Romæ interim ſatis iam omnibus, ut in tali re, ad tuendam
arcē compoſitis, turba ſeniorum domos regreſſa, aduētum hoſtium obſtinato ad mor-
tem animo expectabat. Qui eorum curules geſſerant magiſtratus, ut in fortunæ priſti-
næ honorúmq; aut uirtutis inſignibus morerentur, quæ auguſtiſsima ueſtis eſt thenſas
ducentibus, triumphantibúsue, ea ueſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedere. Sunt qui
M. Fabio pontifice maximo pręfante carmē deuouiſſe eos ſe pro patria quiritibúſq; Ro
manis tradant. Galli & quia interpoſita nocte à contentione pugnæ remiſerāt animos,
& quòd nec in acie ancipiti uſquam certauerant prælio, nec tum impetu aut ui capie-
bant urbem, ſine ira, ſine ardore animorum ingreſsi poſtero die urbem patente Collina
porta in forum perueniunt, circunferentes oculos ad templa deûm, arcemq; ſolam bel- I
li ſpeciem tenentem. inde modico relicto præſidio, nequis in diſsipatos ex arce aut Ca-
pitolio impetus fieret, dilapſi ad prædā uacuis occurſu hominum uiis, pars in proxima
quæq; tectorum agmine ruunt, pars ultima, uelut ea demum intacta & referta præda,
petūt. inde rurſus ipſa ſolitudine abſterriti, nequa fraus hoſtilis uagos exciperet, in forū
ac propinqua foro loca cōglobati redibant: ubi eos, plebis ædificiis obſeratis, patētibus
atriis principum, maior propè cunctatio tenebat aperta q̃ clauſa inuadēdi. Adeò haud
ſecus quàm uenerabundi intuebantur in ædium ueſtibulis ſedentes uiros, præter orna-
tum habitumq; humano auguſtiorem, maieſtate etiam, quam uultus grauitáſque oris
prę ſe ferebat, ſimillimos diis. Ad eos uelut ſimulachra uerſi cū ſtarēt, M. Papyrius unus
ex his dicitur Gallo barbā ſuam, ut tum omnibus promiſſa erat, permulcenti, ſcipione
eburneo in caput incuſſo iram mouiſſe: atq; ab eo initium cędis ortū: cæteros in ſedibus K
ſuis trucidatos. Poſt principum cædem nulli deinde mortaliū parci, diripi tecta, exhau-
ſtis iniici ignes. Cæterùm, ſeu nō omnibus delendi urbem libido erat, ſeu ita placuerat
principibus Gallorū, & oſtentari quædam incendia terroris cauſa, ſi compelli ad dedi-
tionem charitate ędium ſuarū obſeſsi poſſent: & non omnia cōcremari tecta, ut quod-
cunque ſupereſſet urbis, id pignus ad flectendos hoſtiū animos haberent: nequaquam
perinde atq; in capta urbe, prima die aut paſsim, aut late uagatus eſt ignis. Romani ex
arce plenam hoſtium urbem cernentes, uagóſq; per uias omnes curſus, cum alia atque
alia parte noua aliqua clades oriretur, nō mentibus ſolū concipere, ſed ne auribus qui-
dem atque oculis ſatis conſtare poterāt. quocunque clamor, ſonitus hoſtiū, mulierum,
puerorumque

A pueroruḿq; ploratus, ſonitus flammæ, & fragor ruentium tectorum auertiſſet, pauētes Vrb. 365.
ad omnia animos oráq; & oculos flectebant, uelut ad ſpectaculum à fortuna poſiti oc- Oly. 98.
cidētis patriæ, nec ullius rerum ſuarum relicti, præterq̃ corporum, uindices: tanto ante
alios miſerandi magis, qui unquam obſeſsi ſunt, ꝙ interclusi à patria obſidebantur, o-
mnia ſua cernentes in hoſtium poteſtate. Nec tranquillior nox diem tam fœde actum
excepit. Lux deinde noctem inquietem inſecuta eſt. nec ullum erat tempus, quòd à no-
uæ ſemper cladis alicuius ſpectaculo ceſſaret: nihil tamen tot onerati atq; obruti malis
flexerunt animos, quin etſi omnia flammis ac ruinis æquata uidiſſent, quanuis inopem
paruumq;, quem tenebāt, collē libertati relictum uirtute defenderent: & iam cū eadem
quotidie acciderēt, uelut aſſueti malis abalienauerant ab ſenſu rerum ſuarum animos,
arma tantū, ferrumque in dextris, uelut ſolas reliquias ſpei ſuæ intuentes. Galli quoque
B per aliquot dies in tecta modò urbis nequicquam bello geſto, cū inter incendia ac rui-
nas captæ urbis nihil supereſſe præter armatos hoſtes uiderent: nec quicquam tot cla-
dibus territos, nec flexuros ad deditionē animos, ni uis adhiberetur: experiri ultima, &
impetum facere in arcē ſtatuunt. Prima luce ſigno dato multitudo omnis in foro in-
ſtruitur: inde clamore ſublato, ac teſtudine facta ſubeunt. Aduerſus quos Romani nihil
temere, nec trepide, ad omnes aditus ſtationibus firmatis, quà ſigna ferri uidebant, cà
robore uirorum oppoſito ſcandere hoſtem ſinunt: quo ſucceſſerit magis in arduum, eo
pelli poſſe per procliue facilius rati. medio ferè cliuo reſtitere: atque inde ex loco ſupe-
riore, qui propè ſua ſpōte in hoſtem inferebat, impetu facto, ſtrage ac ruina fudere Gal-
los: ut nunquam poſtea nec pars, nec uniuerſi tētauerint tale pugnæ genus. Omiſſa ita-
que ſpe per uim atque arma ſubeūdi, obſidionem parant: cuius ad id tempus immemo-
C res, & quod in urbe fuerat frumentum, incendiis urbis abſumpſerant, & ex agris per ip-
ſos dies raptum omne Veios erat. Igitur exercitu diuiſo, partim per finitimos populos
prædari placuit, partim obſideri arcem, ut obſidentibus frumentum populatores agro-
rum præberent. Proficiſcentes Gallos ab urbe ad Romanam experiendam uirtutē, for-
tuna ipſa Ardeā, ubi Camillus exulabat, duxit: qui mœſtior ibi fortuna publica quàm
ſua, cum diis hominibúſque accuſandis ſeneſceret, indignando mirandóq; ubi illi uiri
eſſent, qui ſecum Veios Faleriósq; cepiſſent, qui alia bella fortius ſemper quàm felicius
geſsiſſent, repente audit Gallorum exercitū aduentare, atque de eo pauidos Ardeateis
conſultare. Nec ſecus quàm diuino ſpiritu tactus, cū ſe in mediam concionem intuliſ-
» ſet, abſtinere ſuetus antè talibus cōciliis: Ardeates, inquit, ueteres amici, noui etiā ci-
» ues mei, quandò & ueſtrum beneficium ita tulit, & fortuna hoc egit mea, nemo ueſtrū
D cōditionis meæ oblitum me huc proceſsiſſe putet: ſed res, ac periculum commune co-
» git, quod quiſque poſsit in re trepida præſidii, in medium conferre. & quādo ego uobis
» pro tantis ueſtris in me meritis gratiam referam, ſi nunc ceſſauero? aut ubi uſus erit mei
» uobis, ſi in bello non fuerit? hac arte in patria ſteti, & inuictus bello, in pace ab ingratis
» ciuibus pulſus ſum. Vobis autē Ardeates fortuna oblata eſt & pro tantis priſtinis popu-
» li Romani beneficiis, quāta ipſi meminiſtis (nec enim exprobrāda apud memores ſunt)
» gratiæ referendæ: & huic urbi decus ingens belli ex hoſte cōmuni pariendi. Quæ effuſo
» agmine aduentat, gens eſt cui natura corpora animóſq; magna magis quàm firma de-
» derit. eò in certamen omne plus terroris quàm uiriū ferunt. Argumento ſit clades Ro-
» mana. Patentem cepere urbem: ex arce Capitolióque his exigua reſiſtitur manu. iā ob-
» ſidionis tædio uicti abſcedunt, uagíque per agros palantur. cibo uinóque raptim hauſto
E repleti, ubi nox appetit, prope riuos aquarum ſine munimento, ſine ſtationibus ac cu-
» ſtodiis paſsim ferarū ritu ſternuntur, nunc ab ſecundis rebus magis etiam ſolito incau-
» ti. Si uobis in animo eſt tueri mœnia ueſtra, nec pati hęc omnia Galliā fieri, prima uigi-
» lia capite arma frequentes: me ſequimini ad cædem, non ad pugnā. niſi uictos ſomno
» uelut pecudes trucidandos tradidero, non recuſo eundem Ardeæ rerum mearum exi-
» tum, quem Romæ habui. Æquis iniquíſque perſuaſum erat, tantū bello uirum nemi-
nem uſquam ea tempeſtate eſſe. Concione dimiſſa corpora curant, intenti quàm mox
ſignum daretur. Quo dato, primæ noctis ſilentio ad portas cum Camillo præſtò fuere.
Egreſsi, haud procul urbe, ſicut prædictum erat, caſtra Gallorum intuta, neglectáq; ab
omni parte nacti, cū ingenti clamore inuadunt. nuſq̃ prælium, omnibus locis cędes eſt:

vrb. 365. nuda corpora, & ſoluta ſomno trucidãtur. extremos tamen pauor cubilibus ſuis exci- F
Oly. 98. tos, quæ aut unde uis eſſet ignaros, in fugã, & quoſdã in hoſtem ipſum improuidos tu-
lit. magna pars in agrum Antiatem delati, incurſione ab oppidanis in palatos facta, cir-
cunueniũtur. Similis in agro Veienti Thuſcorum facta ſtrages eſt. qui urbis iã prope
quadringenteſimum annum uicinæ oppreſſæ ab hoſte inuſitato inauditóque, adeò ni-
hil miſerti ſunt, ut in agrum Romanum eo tempore incurſiones facerẽt, pleníq; prædæ
Veios etiã pręſidiumq́;, & ſpem ultimam Romani nominis in animo habuerint oppu-
gnare. Viderãt eos milites Romani uagãtes per agros, & congregatos agmine prædam
præ ſe agentes, & caſtra cernebant haud procul Veiis poſita. inde primũ miſeratio ſui,
deinde indignitas, atq; ex ea ira animos cepit, Hetruſcisne etiã, à quibus bellum Gallicũ
in ſe auertiſſent, ludibrio eſſe clades ſuas? Vix temperauere animis, quin extẽplo impe-
tum facerẽt: compreſsíq; à Cæditio centurione, quem ſibimet ipſi præfecerant, rem in G
noctem ſuſtinuerę. tantũ par Camillo defuit author, cætera eodem ordine, eodemque
fortunæ euentu geſta. quin etiam ducibus captiuis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerant, ad
aliam manum Thuſcorum ad Salinas profecti, nocte inſequẽti ex improuiſo maiorem
cædem edidere, duplicique uictoria ouantes Veios redeunt. Romæ interim plerunque
obſidio ſegnis, & utrinq; ſilentium eſſe, ad id tantũ intentis Gallis, nequis hoſtium eua-
dere inter ſtationes poſſet: cum repente iuuenis Romanus admiratione in ſe ciues ho-
ſtéſq; cõuertit. Sacrificium erat ſtatum in Quirinali colle genti Fabiæ. ad id faciendum
C. Fabius Dorſuo, Gabino cinctu, ſacra manibus gerens, cum de Capitolio deſcẽdiſſet,
per medias hoſtium ſtationes egreſſus, nihil ad uocem cuiuſquã terrorémue motus, in
Quirinalem colẽ peruenit. ibique omnibus ſolenniter peractis, eadem reuertens ſimili-
ter conſtanti uultu gradúq;, ſatis ſperans propitios eſſe deos, quorum cultum ne mortis H
quidẽ metu prohibitus deſeruiſſet, in Capitolium ad ſuos rediit, ſeu attonitis Gallis mi-
raculo audacię, ſeu religione etiã motis, cuius haudquaq̃ negligens gens eſt. Veiis in-
terim non animi tantum in dies, ſed etiam uires creſcebant: nec Romanis ſolũ eò con-
uenientibus ex agris, qui aut prælio aduerſo, aut clade captæ urbis palati fuerant, ſed e-
tiam ex Latio uoluntariis cõfluentibus, ut in parte prædæ eſſent. maturum iã uidebatur
repeti patriam, eripíq; ex hoſtium manibus: ſed corpori ualido caput deerat. Locus ipſe
admonebat Camilli, & magna pars militum erat, qui ductu auſpicióq; eius res proſpe-
re geſſerant. & Cæditius negare ſe commiſſurum cur ſibi aut deorum aut hominũ quiſ-
quam imperiũ finiret potius, quàm ipſe memor ordinis ſui poſceret imperatorẽ. Con-
ſenſu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri, ſed antea conſulto Senatu, qui Ro-
mæ eſſet. Adeò regebat omnia pudor, diſcrimináq; rerum propè perditis rebus ſerua- I
bãt. Ingenti periculo tranſeundum per hoſtiũ cuſtodias erat. ad eam rem Põtius Comi-
nius impiger iuuenis operam pollicitus, incubans cortici, ſecundo Tyberi ad urbẽ de-
fertur: inde quà proximũ fuit à ripa, per præruptum, eoq́; neglectum hoſtium cuſtodiæ
ſaxum, in Capitolium euadit, & ad magiſtratus ductus, mandata exercitus edit. Acce-
pto inde Senatus decreto, ut & comitiis curiatis reuocatus de exilio iuſſu populi Camil
lus dictator extemplo diceretur, miliréſq; haberent imperatorem quem uellent, eadem
digreſſus nuncius Veios contendit: miſsique Ardeam legati ad Camillum, Veios eum
perduxere: ſeu quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quàm compe-
rit legem latam. quòd nec iniuſſu populi mutari finibus poſſet, nec niſi dictator dictus
auſpicia in exercitu habere, lex curiata lata eſt, dictatórque abſens dictus. Dũ hæc Veiis
agebantur, interim arx Romæ capitoliumq́ue in ingenti periculo fuit. nanq; Galli, ſeu K
ueſtigio notato humano quà nuncius à Veiis peruenerat, ſeu ſua ſponte animaduerſo
ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri cum primò inermem, qui tentaret
uiam, præmiſiſſent, tradentes inde arma, ubi quid iniqui eſſet, alterni innixi, ſubleuan-
téſq; inuicem, & trahẽtes alii alios, prout poſtularet locus, tãto ſilentio in ſummũ eua-
ſere, ut nõ cuſtodes ſolum fallerent, ſed ne canes quidẽ, ſolicitum animal ad nocturnos
ſtrepitus, excitarent. Anſeres non feſellere, quibus ſacris Iunoni in ſumma inopia cibi
tamẽ abſtinebatur. quę res ſaluti fuit. nanq; clangore eorum, alatumq́; crepitu excitus
M. Manlius, qui triennio antè conſul fuerat, uir bello egregius, armis arreptis ſimul ad
arma cęteros ciens uadit: & dum cæteri trepidãt, Gallum, qui iam in ſummo cõſtiterat,
umbone

Ad Carmentis ſaxum.

Armis arreptis

A umbone ictum deturbat. cuius caſus prolapſi cum primos ſterneret, trepidantes alios, Vrb.365.
armiſq; omiſsis ſaxa quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat. Iamq; & alii cō- Oly. 98.
gregati telis miſsilibuſq; ſaxis proturbare hoſtes, ruináq; tota prolapſa acies in præceps
deferri. Sedato deinde tumultu, reliquum noctis, quantū in turbatis mentibus poterat,
cum præteritum quoq; periculum ſolicitaret, quieti datum eſt. Luce orta uocatis claſ-
ſico ad conciliū militibus ad tribuuos, cum & recte, & perperam facto precium debere-
tur: Manlius primùm ob uirtutem laudatus, donatúſq; nou ab tribunis ſolùm militū,
ſed conſenſu etiā militari: cui uniuerſi ſelibras farris, & quartarios uini ad ædes eius quę
in arce erant, contulerunt: rem dictu paruam, cæterùm inopia ſecerat eam argumētum
ingens caritatis: cum ſe quiſque uictu ſuo fraudans, detractū corpori atque uſibus ne-
ceſſariis, ad honorem unius uiri conferret. Tum uigiles eius loci, quà fefellerat aſcendēs
B hoſtis, citati: & cum in omnes more militari ſe animaduerſurum P. Sulpitius tribunus
militum pronunciaſſet, conſentiente clamore militū in unum uigilem coniicientium
culpā, deterritus, à cæteris abſtinuit: reum haud dubium eius noxæ approbātibus cūctis
de ſaxo deiecit. Inde intētiores utrinq; cuſtodiæ eſſe: & apud Gallos, quia uulgatū erat,
inter Veios Romāque nūcios commeare: & apud Romanos, ob nocturni periculi me-
moriā. Sed ante omnia obſidionis belliq; mala, fames utrinq; exercitum urgebat: Gal-
los peſtilentia etiam, cum loco iacente inter tumulos caſtra habentes, tum ab incendiis
torrido, & uaporis pleno, cineremq; nō puluerem modò ferente, cum quid uenti mōtū
eſſet, quorum intolerātiſsima gens eſt, humoriq; ac frigori aſſueta: tum æſtu & angore
uexati, uulgatis uelut in pecora morbis morerentur. Iam pigritia ſingulos ſepeliendi,
promiſcue aceruatos cumulos hominū urebant: buſtorumq; inde Gallicorum nomine
C inſignem locum fecere. Induciæ deinde cum Romanis factę, & colloquia permiſſu im-
peratorum habita: in quibus cū identidem Galli famem obiicerent, eáq; neceſsitate ad
deditionem uocarent, dicitur auertendę eius opinionis cauſa multis locis panis de Ca-
pitolio iactatus eſſe in hoſtium ſtationes. Sed iam neque diſsimulari, neq; ferri ultrà fa-
mes poterat. itaq; dum dictator delectum per ſe Ardeæ habet, magiſtrum equitū L. Va-
lerium à Veiis abducere exercitum iubet: parat, inſtruitq; quibus haud impar adoria-
tur hoſtes: interim Capitolinus exercitus ſtationibus uigiliiſq; ſeſſus, ſuperatis tamē hu
manis omnibus malis, cū famem unam natura uinci nō ſineret: diem de die proſpectās
ecquod auxiliū ab dictatore appareret, poſtremò ſpe quoque iam, non ſolùm cibo defi-
ciente, & cum ſtationes procederēt propè obruentibus infirmum corpus armis, uel de-
di, uel redimi ſe quacunq; pactione poſſent, iuſsit: iactantibus non obſcure Gallis, haud
D magna mercede ſe adduci poſſe ut obſidionem relinquāt. Tum ſenatus habitus, tribu-
níſque militum negocium datum, ut paciſcerentur. Inde inter P. Sulpitium tribunum
militum, & Brennū regulum Gallorum colloquio tranſacta res eſt, & mille pondo au-
ri precium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei fœdiſsimę per ſe, adiecta indi-
gnitas eſt: pondera ab Gallis allata iniqua: & tribuno recuſante, additus ab inſolēte Gal
lo ponderi gladius: auditáq; intoleranda Romanis uox, uæ uictis eſſe. Sed diiq; & homi
nes prohibuere redēptos uiuere Romanos. nam forte quadā, prius quàm infanda mer-
ces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appēſo, dictator interuenit: au-
ferriq; aurum de medio, & Gallos ſubmoueri iubet. cum illi reuitentes pactos dicerent
ſeſe, negat eam pactionē ratā eſſe, quæ poſtquam ipſe dictator creatus eſſet, iniuſſu ſuo
ab inferioris iuris magiſtratu facta eſſet: denunciatq; Gallis, ut ſe ad prælium expediāt:
E ſuos in aceruum coniicere ſarcinas, & arma aptare, ferróq; non auro recuperare patriā
iubet, in conſpectu habentes ſana deûm, & cōiuges & liberos, & ſolum patriæ deforme
belli malis, & omnia quæ defendi reperiq; & ulciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, ut loci
natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo urbis, & natura inæquali: & omnia quæ arte belli
ſecūda ſuis eligi præparariue poterant, prouidit. Galli noua re trepidi arma capiūt, iráq;
magis q̄ conſilio in Romanos incurrunt. Iam uerterat fortuna, iam deorū opes huma-
náque conſilia rem Romanam adiuuabant. Igitur primo concurſu haud maiore mo-
mento fuſi Galli ſunt, quàm ad Alliam uicerāt. Iuſtiore altero deinde prælio ad octauū
lapidem Gabina uia, quò ſe ex fuga cōtulerant, eiuſdem ductu auſpicióq; Camilli uin-
cuntur. Ibi cædes omnia obtinuit. caſtra capiūtur, & ne nuncius quidem cladis relictus.

vrb. 365. Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, triumphans in urbem redit: interq; iocos mili- F
oly. 98. tares, quos inconditos iaciunt, Romulus, ac parens patriæ, conditorq; alter urbis haud
uanis laudibus appellabatur. Seruatá deinde bello patriam, iterum in pace haud dubie
ſeruauit, cũ prohibuit migrari Veios, & tribunis rẽ intentius agentibus poſt incenſam
urbem, & per ſe inclinata magis plebe ad id conſiliũ. eáque cauſa fuit non abdicandæ
poſt triumphum dictaturæ, ſenatu obſecrante ne rempub. in incerto relinqueret ſtatu.
Omnium primum, ut erat diligentiſsimus religionum cultor, quæ ad deos immortales
pertinebant, retulit: & ſenatuſconſultum facit, fana omnia, quòd ea hoſtes poſſediſſent,
reſtituerentur, terminarentur, expiarenturque, expiatioque eorum in libris per duum-
uiros quæreretur. cum Cæretibus publice hoſpitium fieret, ꝙ ſacra populi Romani ac
ſacerdotes recepiſſent, beneficióque eius populi non intermiſſus honos deûm immor-
talium eſſet. ludi Capitolini fierent, quòd Iupiter optimus maximus ſuam ſedem, atq; G
arcem P R in re trepida tutatus eſſet: collegiumque ad eam rem M. Furius dictator cõ-
ſtitueret ex iis qui in Capitolio atque arce habitarẽt. Expiandæ etiam uocis nocturnæ,
quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita, neglectáque eſſet, mentio illata, iuſ-
ſumque templum in Noua uia Locutio fieri. Aurum quod Gallis ereptum erat, quódq;
ex aliis templis inter trepidationem in Iouis ſellam collatum, cum in quæ referri opor-
teret, cõfuſa memoria eſſet, ſacrum omne iudicatum, & ſub Iouis ſella poni iuſſum. Iam
antè in eo religio ciuitatis apparuerat, quòd cum in publico deeſſet aurũ, ex quo ſum-
ma pactæ mercedis Gallis confieret, à matronis collatum acceperant, ut ſacro auro ab-
ſtineretur. Matronis gratiæ actæ, honóſque additus, ut earum, ſicut uirorum, poſt mor-
tem ſolennis laudatio eſſet. Iis peractis quæ ad deos pertinebant, quæque per ſenatum
agi poterant: tum demum agitantibus tribunis plebem aſsiduis concionibus, ut relictis H
ruinis, in urbem paratam Veios tranſmigrarent: in concionem uniuerſo ſenatu proſe-
„ quente aſcendit, atq; ita uerba fecit: Adeò mihi acerbæ ſunt Quirites contentiones cũ
„ tribunis plebis, ut nec triſtiſsimi exilii ſolatiũ aliud habuerim quoad Ardeæ uixi, quàm
„ quòd procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc, non, niſi me ſenatuſconſulto
„ populique iuſſu reuocaretis, rediturus unquam fuerim: nec nunc me, ut redirem, mea
„ uoluntas mutata, ſed ueſtra fortuna perpulit. quippe ut in ſua ſede maneret patria, id
„ agebatur: nõ ut ego utique in patria eſſem. & nunc quieſcerem, ac tacerem libenter, ni-
„ ſi hæc quoq; pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe quoad uita ſuppeditat, aliis turpe, Ca-
„ millo etiã nefas eſt. Quid enim repetiimus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripui-
„ mus, ſi recuperatam ipſi deſerimus? & cũ uictoribus Gallis capta tota urbe, Capitolium
„ tamen atque arcem diique & homines Romani tenuerint, habitauerint: uictoribus Ro I
„ manis recuperata urbe, arx quoque & Capitolium deſeretur? & plus uaſtitatis huic ur-
„ bi ſecũda noſtra fortuna faciet, quàm aduerſa fecerit? Equidem ſi nobis cum urbe ſimul
„ poſitæ traditæq; per manus religiones nullæ eſſent, tamen tam euidens numen hac tẽ-
„ peſtate rebus affuit Romanis, ut omnem negligentiam diuini cultus exemptam homi-
„ nibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum uel ſecũdas res, uel aduerſas:
„ inuenietis omnia proſpere eueniſſe ſequẽtibus deos, aduerſa ſpernẽtibus. Iam omnium
„ primũ Veiens bellum, per quot annos, quáto labore geſtũ? non antè cepit finem, q̄ mo
„ nitu deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem urbis noſtræ clades no
„ ua? nũ antè exorta eſt, quàm ſpreta uox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum? quàm gen-
„ tium ius ab legatis noſtris uiolatum? q̄ à nobis cum uindicari deberet, eadem negligẽ-
„ tia deorum prætermiſſum? Igitur uicti captique, ac redempti, tantũ pœnarum diis ho- K
„ minibúſq; dedimus, ut terrarum orbi documento eſſemus. aduerſæ deinde res admo-
„ nuerunt religionũ. Confugimus in Capitolium ad deos, ad ſedẽ Iouis optimi maximi.
„ ſacra in ruina rerum noſtrarũ alia terræ celauimus, alia auecta in finitimas urbes amo-
„ uimus ab hoſtium oculis: deorum cultũ deſerti ab diis hominibúſq;, tamen nõ intermi-
„ ſimus. Reddidere igitur patriã, & uictoriã, & antiquũ belli decus amiſſum: & in hoſtes
„ qui cæci auaritia in põdere auri fœdus ac fidem fefellerũt, uerterunt terrorem fugamq;
„ & cædem. Hæc culti neglectiq; numinis tanta monumenta in rebus humanis cernẽtes,
„ ecquid ſentitis Quirites quantum uixdum ex naufragiis prioris culpæ cladiſque emer-
„ gentes paremus nefas? Vrbem auſpicatò inauguratóque conditã habemus: nullus locus

in ea non

A in ea non religionum deorumque eſt plenus:ſacrificiis ſolennibus non dies magis ſtati Vrb. 365.
» q̃ loca ſunt,in quibus fiant. hos omnes deos publicos priuatóſque Quirites deſerturi e- Oly. 98.
» ſtis?quàm par ueſtrum factũ eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente C.Fa-
» bio non minore hoſtium admiratione q̃ ueſtra conſpectum eſt, cum inter Gallica tela
» digreſſus ex arce ſolenne Fabiæ gentis in colle Quirinali obiit? An gentilitia ſacra ne in
» bello quidem intermitti, publica ſacra & Romanos deos etiam in pace deſeri placet? &
» pontifices flaminéſque negligentiores publicarum religionum eſſe, quàm priuatus in
» ſolẽni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat,aut Veiis ea nos facturos,aut huc inde miſſu-
» ros ſacerdotes noſtros,qui faciãt,quorum neutrum fieri ſaluis cæremoniis poteſt: & ne
» omnia generatim ſacra,omnéſq; percenſeam deos,in Iouis epulo num alibi,q̃ in Capi-
» tolio puluinar ſuſcipi poteſt ? Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignóq; quod imperii pi-
B gnus cuſtodia eius templi tenetur,loquar?quid de ancilibus ueſtris,Mars Gradiue,túq;
» Quirine pater?hæc omnia in profano deſeri placet ſacra,æqualia urbi, quędã uetuſtio-
» ra origine urbis?Et uidete quid inter nos ac maiores interſit: illi ſacra quædam in mõ-
» te Albano Lauinióq; nobis facienda tradiderunt . An ex hoſtium urbibus Romam ad
» nos transferri ſacra religioſum fuit, hinc ſine piaculo in hoſtium urbem Veios transfe-
» remus?Recordamini agitédum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu
» negligẽtia caſúue prætermiſſum eſt. Modò quæ res poſt prodigiũ Albani lacus, niſi in-
» ſtauratio ſacrorum,auſpiciorumque renouatio, affectæ Veienti bello reipub. remedio
» fuit? At etiam tanquam ueterum religionũ memores, & peregrinos deos tranſtulimus
C Romã,& inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veiis nuper in Auentino quàm
» inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebríque dedicata eſt die ? Locutio tem-
» plũ propter cœleſtem uocẽ exauditam in Noua uia iuſsimus fieri: Capitolinos ludos ſo
» lennibus aliis addidimus:collegiumq; ad id nouum authore ſenatu condidimus.Quid
» horum opus fuit ſuſcipi, ſi unà cum Gallis urbem Romanã relicturi fuimus? ſi non uo-
» luntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retẽti ſu-
» mus?De ſacris loquimur,& de templis:quid tandem de ſacerdotibus? nónne in mẽtem
» uenit,quãrum piaculi cõmittatur? Veſtalibus nempe una illa ſedes eſt, ex qua eas nihil
» unquam præterquã urbs capta mouit. Flamini diali noctem unã manere extra urbem
» nefas eſt: hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes?& Veſtales tuæ te deſerent
» Veſta?& flamen peregre habitando, in ſingulas noctes tantum ſibi reiq; publicæ piacu-
» li contrahet? Quid alia,quæ auſpicatò agimus omnia fere intra pomœriũ, cui obliuio-
» ni,aut cui negligentiæ damus?Comitia curiata,quæ rem militarem cõtinent: comitia
» cẽturiata,quibus conſules tribunóſq; militares creatis:ubi auſpicatò,niſi ubi adſolent,
» fieri poſſunt?Veióſne hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incõmo-
» do in deſertam hanc ab diis hominibúſq; urbem conueniet?Sed res ipſa cogit uaſtatam
» incendiis ruiníſque relinquere urbem,& ad integra omnia Veios migrare,nec hic ædi-
» ficãdo inopem plebem uexare.Hanc autem iactari magis cauſam,quàm ueram eſſe,ut
» ego nõ dicam,apparere uobis Quirites puto:qui meminiſtis ante Gallorum aduentum
» ſaluis tectis publicis priuatíſq;, ſtante incolumi urbe, hanc eandem rem actam eſſe, ut
» Veios trãſmigraremus. Et uidete quantum inter meam ſententiam ueſtramq; interſit
E tribuni.uos etiã ſi tunc faciendum nõ fuerit,nunc utiq; faciendũ putatis:ego cõtrà (nec
» id mirati ſitis prinſquàm quale ſit audieritis) etiam ſi tunc migrãdum fuiſſet incolumi
» tota urbe,nũc has ruinas relinquendas nõ cenſerem: quippe tum cauſa nobis in urbem
» captã migrandi uictoria eſſet,glorioſa nobis,ac poſteris noſtris:nunc hæc migratio no-
» bis miſera ac turpis,Gallis glorioſa eſt.nõ enim reliquiſſe uictores,ſed amiſiſſe uicti pa-
» triam uidebimur. hoc ad Alliam fuga,hoc capta urbs,hoc circunſeſſum Capitoliũ ne-
» ceſsitatis impoſuiſſe, ut deſereremus penates noſtros, exiliumq; ac fugam nobis ex eo
» loco cõſciſceremus,quem tueri nõ poſſemus?& Galli euertere potuerunt Romã, quam
» Romani reſtituere nõ uidebũtur potuiſſe?Quid reſtat,niſi ut ſi iã nouis copiis ueniant,
» (conſtare enim uix credibilem multitudinem eſſe)& habitare in capta ab ſe,deſerta à uo
» bis hac urbe uelint,ſinatis?Quid ſi non Galli hoc, ſed ueteres hoſtes ueſtri, Æqui, Vol-
» ſciue faciant,ut cõmigrent Romam? uelitíſne illos Romanos, uos Veiẽtes eſſe?nõ ma-
» litis hanc ſolitudinem ueſtram, q̃ urbem hoſtium eſſe ? Nõ equidem uideo quid magis

vrb. 365. nefas ſit. Hæc ſceleta, quia piget ædificare, hæc dedecora pati parati eſtis? Si tota urbe F
oly. 98. nullum melius ampliúſue tectum fieri poſsit, q̃ caſa illa conditoris eſt noſtri: non in ca-
" ſis riru paſtorum agreſtiúmque habitare eſt ſatius inter ſacra penatéſq; ueſtros, q̃ exula-
" tum publice ire? Maiores noſtri conuenæ, paſtoréſque, cum in his locis nihil præter ſyl-
" uas paludéſque eſſet, nouam urbem tam breui ædificarunt. nos Capitolio, arce incolu-
" mi, ſtantibus templis deorum, ædificare incenſam piget? & quod ſinguli facturi fuimus
" ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incendio uniuerſi recuſamus facere? Quid
" tandem ſi fraude, ſi caſu Veiis iucendium ortum ſit, uentóq; (ut fieri poteſt) diffuſa flam
" ma magnam partem urbis abſumat: Fidenas inde, aut Gabios, aliámue quam urbē quę-
" ſituri ſumus, quò tranſmigremus? adeò nihil tenet ſolum patriæ, nec hæc terra quā ma-
" trem appellamus, ſed in ſuperficie tigníſque charitas nobis parriæ pēdet? Et quidem fa-
" tebor uobis, etſi minus iniuriæ ueſtræ quàm meę calamitatis meminiſſe iuuat: cum ab- G
" eſſem, quotieſcunque patria in mentem ueniret, hæc omnia occurrebant, colles cam-
" píque & Tyberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus educatúſque eſ-
" ſem. quæ uos Quirites nunc moueant potius charirare ſua, ut maneatis in ſede ueſtra, q̃
" poſtea cum reliqueritis ea, macerent deſyderio. Non ſine cauſa dii hominéſq; hunc ur-
" bi condendæ locum elegerunt: ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex medi-
" terraneis locis fruges deuehantur, quò maritimi commeatus accipiātur: mare uicinum
" ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſsium externarū:
" regionum Italiæ medium, ad incrementum urbis natum unice locum, argumento eſt
" ipſa magnirudo tam nouæ urbis. trecenteſimus ſexageſimusquintus annus urbis Qui-
" rites agitur. inter tot ueterrimos populos tandiu bella geritis, cum interea, ne ſingulas
" loquar urbes, non coniuncti cum Æquis Volſci, tot tam ualida oppida, non uniuerſa H
" Hetruria tantùm terra maríq; pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinēs Ita-
" liæ, bello uobis par eſt. Quod cum ita ſit, quæ malùm ratio eſt expertis alia experiri, cū
" iam ut uirtus ueſtra tranſire aliò poſsit, fortuna certe loci huius transferri non poſsit?
" Hic Capitolium eſt, ubi quondam capite humano inuento reſponſum eſt, eo loco ca-
" put rerum, ſummámque imperii fore. hîc cum augutatò liberaretur Capitolium, Iu-
" uentas Terminúſque maximo gaudio patrum noſtrorum moueri ſe non paſsi. hîc Ve-
" ſtæ ignes, hîc Ancilia cœlo demiſſa, hîc omnes propitii manentibus uobis dii. Mouiſ-
ſe eos Camillus cùm alia oratione, tum ea quæ ad religiones pertinebat, maxime dici-
tur. ſed rem dubiā decreuit opportune uox emiſſa, quòd cum ſenatus pòſt paulo de his
rebus in curia Hoſtilia habetetur, cohortéſq; ex præſidiis reuertentes fortè agmine forū
tranſirent, centurio in comitio exclamauit: Signifer, ſtatue ſignum, hîc manebimus o- I
ptime. Qua uoce audita, & ſenatus accipere ſe omen ex curia egreſſus conclamauit, &
plebs circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcue urbs ædificari cœpta.
tegula publice præbita eſt: ſaxi materiæque cædendæ unde quiſque uellet, ius factum,
prędibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit uicos dirigen-
di, dum omiſſo ſui alieníque diſcrimine, in uacuo ædificant. Ea eſt cauſa, ut ueteres cloa
cæ primò per publicum ductæ, nunc priuata paſsim ſubeant tecta: formáq; urbis ſit oc-
cupatæ magis quàm diuiſæ ſimilis.

DECADIS PRIMÆ LIBER VI.

QVÆ ab condita urbe Roma ad captam eandem urbem Romani ſub K
regibus primùm, conſulibus deinde, ac dictatoribus, decemuiríſque,
ac tribunis conſularibus geſſere foris bella, domi ſeditiones, quinque
libris expoſui: res cum uetuſtate nimia obſcuras, uelut quæ magno
ex interuallo loci uix cērnuntur: tum quòd perraræ per eadem tem-
pora literæ fuere, una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: &
quod etiam ſi quæ in commentariis pontificum, aliíſque publicis priuatíſque erant mo-
numentis, incenſa urbe pleræq; interiere. clariora deinceps certioráque ab ſecunda ori-
gine, uelut ab ſtirpibus lætius feraciúſque renatæ urbis, geſta domi militiæque exponē-
tur. Cæterùm primo quo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſte-
tit: neq;

A tit: neq; eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circunacto, paſsi ſunt. Comitia in inſequē- Vrb.366.
rem annum tribunos habere, quorum in magiſtratu capta urbs eſſet, non placuit: res ad Oly. 98.
interregnum rediit. Cum ciuitas in opere ac labore aſsiduo reficiendæ urbis teneretur:
interim Q. Fabio, ſimul primū magiſtratu abiit, ab C. Martio tribuno plebis dicta dies
eſt, quòd legatus in Gallos, ad quos miſſus erat orator, contra ius gentium pugnaſſet.
cui iudicio eum mors adeò opportuna, ut uolūtariam magna pars crederet, ſubtraxit.
Interregnum iniit P. Cornelius Scipio interrex, & poſt eum M. Furius Camillus iterū.
Is tribunos militum conſulari poteſtate creat, A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmylium, L. Poſthumium. Ii ex interregno cū
extemplo magiſtratum iniſſent, nulla de re prius quàm de religionibus ſenatum conſulere. In primis fœdera, ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ, & quædam regiæ
B leges) conquiri, quæ comparerent, iuſſerunt. alia ex eis edita etiam in uulgus. quæ autē
ad ſacra pertinebant, à pontificibus maxime, ut religione obſtrictos haberent multitudinis animos, ſuppreſſa. Tum de diebus religioſis agitari cœptum, diémq; ad XV calēdas Sextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremerā Fabii cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum: à poſteriore clade Allienſem appellarunt, inſignémque rei nulli publice priuatimque agendæ fecerunt. Quidam, quòd poſtridie Idus
Quintiles non litaſſet Sulpitius tribunus militum, neque inuenta pace deûm poſt diem
tertium obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet, etiam poſtridie Idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde ut poſtridie Calendas quoq; ac Nonas eadem religio eſſet, traditum putant. Nec diu licuit quietis conſilia erigēdæ ex tam graui caſu reipublicæ ſecum
agitare. Hinc Volſci ueteres hoſtes ad extinguendum nomen Romanum arma cepe-
C rant: hinc Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationem de bello ad fanum
Voltumnæ factam, mercatores afferebant. Nouus quoque terror acceſſerat defectione
Latinorum Hernicorúmq;, qui poſt pugnam ad lacum Regillum factā, per annos propè centum nunquam ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant. Itaque cū tanti
undique terrores circunſtarēt, apparerétque omnibus non odio ſolùm apud hoſtes, ſed
contemptu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare: placuit eiuſdem auſpiciis
defendi rempublicam, cuius recuperata eſſet: dictatorémque dici M. Furium Camillū.
is dictator C. Seruilium Halam magiſtrum equitum dixit. iuſtitióq; indicto, delectum
iuniorum habuit: ita ut ſeniores quoque, quibus aliquid roboris ſupereſſet, in uerba ſua
iuratos centuriaret. Exercitum conſcriptum armatúmque trifariam diuiſit. partem unam in agro Veiente Hetruriæ oppoſuit: alteram ante urbem caſtra locare iuſsit. tribu-
D nus militum his A. Manlius, illis qui aduerſus Hetruſcos mittebantur, L. Æmylius præpoſitus. tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit: nec procul ab Lanuuio (Admetium is
locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. quibus ab contemptu, quòd propè omnem
deletam à Gallis Romanam iuuentutem crederent, ad bellum profectis, tātum Camillus auditus imperator terroris intulerat, ut uallo ſe ipſi, uallum congeſtis arboribus ſepirent, nequà intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod ubi animaduertit Camillus,
ignem in obiectam ſepem coniici iuſsit. & fortè erat uis magna uenti uerſa in hoſtem.
itaque non aperuit ſolùm incēdio uiam, ſed flammis in caſtra tendentibus, uapore etiā
ac fumo, crepitúque uiridis materiæ flagrantis ita conſternauit hoſtes, ut minor moles
ſuperantibus uallum in caſtra Volſcorum Romanis fuerit, quàm tranſcendentibus ſepem incēdio abſumptam fuerat. Fuſis hoſtibus, cæſisque, cum caſtra impetu cepiſſet di- Minime largitor
E ctator, prædam militi dedit, quo minus ſperatam minime largitore duce, eo militi gratiorem. Perſecutus deinde fugientes, cum omnem Volſcum agrum depopulatus eſſet,
ad deditionem Volſcos ſeptuageſimo demum anno ſubegit. Victor ex Volſcis in Æquos tranſiit, & ipſos bellum molientes, exercitum eorum ad Bolas oppreſsit: nec caſtra modò, ſed urbem etiam aggreſſus, impetū primo cepit. Cum in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat, ea fortuna eſſet, aliam in partem terror ingens ingruerat. Hetruria propè omnis armata Sutrium ſocios populi Romani obſidebat. quorum
legati opem rebus affectis orantes cum ſenatum adiſſent, decretum tulere, ut dictator
primo quoque tempore auxilium Sutrinis ferret. cuius ſpei moram cum pati fortuna
obſeſſorum non potuiſſet: confectáque paucitas oppidanorum opere, uigiliis, uulneri-

vrb.367. búſque, quæ ſemper eoſdem urgebant, per pactionem urbe hoſtibus tradita, inermes cũ F
Olŷ. 98. ſingulis emiſsi ueſtimentis, miſerabili agmine penates relinquerent: eo forte tempore
Camillus cum exercitu Romano interuenit. Cui cum ſe mœſta turba ad pedes prouol-
uiſſet: principúmque orationem neceſsitate ultima expreſſam, fletus mulierum ac pue
rorum, qui exilii comites trahebantur, excepiſſet: parcere lamentis Sutrinos iuſsit: He-
truſcis ſe luctum lachrymáſque ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinóſque ibi conſidere
modico præſidio relicto, arma ſecum militẽ ferre inbet. ita expedito exercitu profectus
ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (ut fit) ſecundis inuenit: nullam ſtatio-
nem ante mœnia, patentes portas, uictorem uagum prædam ex hoſtium tectis egeren-
tem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur: uictores Hetruſci paſsim trucidãtur ab
nouo hoſte, neque ſe conglobandi, coëundíque in unum, aut arma capiendi datur ſpa-
tium. cum pro ſe quiſq; tenderent ad portas, ſiquà forte ſe in agros eiicere poſſent, clau- G
ſas (id enim primùm dictator imperauerat) portas inueniũt. Inde alii arma capere, alii,
quos forte armatos tumultus occnpauerat, conuocare ſuos, ut prælium inirent. quod
accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet, ni pręcones per urbem dimiſsi poni arma, &
parci inermi iuſsiſſent, nec præter armatos qnenquam uiolari. Tum etiam quibus ani-
mi in ſpe ultima obſtinati ad decertandum fuerant: poſtquam data ſpes uitæ eſt, iactare
paſsim arma, inerméſque, quod tutius fortuna fecerat, ſe hoſti offerre. Magna multitu-
do in cuſtodias diuiſa: oppidum ante noctem redditum Sutrinis inuiolatum, integrúm-
que ab omni clade belli: quia nõ ui captum, ſed traditum per cõditiones fuerat. Camil-
lus in urbem triumphans rediit, trium ſimul bellorum uictor. longe plurimos capti-
uos ex Hetruſcis ante currum duxit. quibus ſub haſta uenundatis, tantum æris reda-
ctum eſt, ut precio pro auro matronis perſoluto, ex eo quod ſupererat, tres pateræ au- H
reæ factæ ſint: quas cum titulo nominis Camilli ante Capitolium incẽſum in Iouis cella
conſtat ante pedes Iunonis poſitas fuiſſe. Eo anno in ciuitatem accepti, qui Veiẽtium
Capenatiúmque ac Faliſcorum per ea bella transfugerant ad Romanos, agérque iis no
uis ciuibus aſsignatus. Reuocati quoq; in urbem ſenatuſconſulto à Veiis, qui ædifican-
di Romæ pigritia, occupatis ibi uacuis tectis Veios ſe contulerant. & primò fremitus
fuit aſpernantium imperium: dies deinde præſtituta, capitaliſque pœna, qui non remi-
graſſet Romam, ex ferocibus uniuerſis ſingulos metu ſuo quenque obedientes fecit. Et
Roma cum frequentia creſcere, rũ tota ſimul exurgere ædificiis: & repub. impenſas ad-
iuuante, & ædilibus uelut publicum exigẽtibus opus, & ipſis priuatis (admonebat enim
deſiderium uſus) feſtinantibus ad effectum operis. intráque annum noua urbs ſtetit.
Exitu anni comitia tribunorum militum conſulari poteſtate habita. Creati, T. Quin I
tius Cincinnatus, Q. Seruilius Fidenas quintùm, Iulius Tullus, L. Aquilius Coruus, L.
Lucretius Tricipitinus, Seru. Sulpitius Ruffus. Exercitum alterum in Æquos, non ad
bellum (uictos nanque ſe fatebantur) ſed ab odio ad per uaſtãdos fines, nequid ad noua
conſilia relinquerent uirium, duxere: alterum in agrum Tarquinienſem. ibi oppida He
truſcorum Cortuoſa & Contenebra ui capta, dirutáque. Ad Cortuoſam nihil certami-
nis fuit. improuiſò adorti, primo clamore atque impetu cepere. direptum oppidum at-
que incenſum eſt. Contenebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit, labórque conti-
nuus non die non nocte remiſſus, ſubegit eos. Cum in ſex partes diuiſus exercitus Ro-
manus, ſenis horis in orbem ſuccederet prælio, oppidanos eoſdem integro ſemper cer-
tamini pancitas feſſos obiiceret: ceſſere tandem, locúsq; inuadendi urbem Romanis da
tus eſt. Publicari prædam tribunis placebat, ſed imperium q̃ conſilium ſegnius fuit. dũ K
cunctantur, iam militum præda erat, nec niſi per inuidiam adimi poterat. Eodem an-
no, ne priuatis tantùm operibus creſceret urbs, Capitolium quoque ſaxo quadrato ſub-
ſtructum eſt, opus uel in hac magnificentia urbis conſpiciẽdum. Iam & tribuni plebis,
ciuitate ædificando occupara, conciones ſuas frequentare legibus agrariis conabantur.
oſtentabatur in ſpem Pomptinus ager, tum primùm poſt acciſas à Camillo Volſcorum
res poſſeſsionis haud ambiguæ. Criminabantur multo eum infeſtiorem agrum ab no-
bilitate eſſe, quàm à Volſcis fuerit. Ab illis enim tantùm quoad uires & arma habuerũt,
incurſiones eò factas: nobiles homines in poſſeſsionẽ agri publici graſſari: nec niſi ante-
quam omnia præcipiant, diuiſus ſit, locum ibi plebi fore. Haud magnopere plebẽ mo-
uerant

A uerant,& infrequentẽ in foro propter ædificandi curam, & eodem exhauſtam impenſis,eóque agri immemorem, ad quem inſtruendum uires non eſſent. In ciuitate plena religionum,tum etiam ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, ut renouarentur auſpicia,res ad interregnũ rediit.interreges deinceps,M. Manlius Capitolinus,Seru. Sulpitius Camerinus,L. Valerius Potitus. hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit.L.Papyrium,Cn. Sergium,L. Æmylium iterum, L. Licinium, Marcum Menenium,L.Valerium Publicolam tertiùm, creat. Hi ex interregno magiſtratum occepere. Eo anno ædes Martis Gallico bello uota, dedicata eſt à T. Quintio duumuiro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ, Stellatina,Pomatina,Sabbatina,Arnienſis: eæque trigintaquinque tribuum numerum expleuere. De agro Pomptino ab L.Sicinio tribuno plebis actum ad frequẽtiorem iam populum, mo- Vrb.368. Oly. 98.

B biliorémque ad cupiditatem agri,q̃ fuerat. Et de Latino Hernicóque bello mentio facta in ſenatu,maioris belli cura,quòd Hetruria in armis erat, dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum cõſulari poteſtate rediit: collegæ additi quinque,Serg. Cornelius Maluginenſis,Q.Seruilius Fidenas ſextùm,L. Quintius Cincinnatus,L. Horatius Puluillus,P.Valerius.Principio anni auerſæ curæ hominũ ſunt à bello Hetruſco: quòd fugientium ex agro Pomptino agmen repente illatum in urbem attulit, Antiates in armis eſſe,Latinorúmque populos iuuentutem ſuam miſiſſe ad id bellum, eo abnuentes publicum fuiſſe conſilium, quòd non prohibitos tantũmodo uoluntarios dicerent militare ubi uellent.Deſierant iam ulla contemni bella. itaque ſenatus diis agere gratias, quòd Camillus in magiſtratu eſſet. dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe,ſi priuatus eſſet:& collegæ fateri regimen omnium rerum,ubi quid bellici terroris ingruat,in uiro

C uno eſſe: ſibíque deſtinatum in animo eſſe, Camillo ſummittere imperium : nec quicquam de maieſtate ſua detractum credere, quod maieſtati eius uiri conceſſiſſent. Collaudatis ab ſenatu tribunis,& ipſe Camillus confuſus animo gratias egit. Ingens inde ait onus à populo Romano ſibi,qui ſe dictatorem iam quartùm creaſſet, magnum à ſenatu talibus de ſe iudiciis eius ordinis,maximum tam honoratorum collegarum obſequio iniungi. itaque ſiquid laboris uigiliarúmq; adiici poſſit, certantem ſecum ipſum anniſurum,ut tanto de ſe cõſenſu ciuitatis,opinionem,quæ maxima ſit,etiam conſtãtem efficiat.Quod ad bellum atque Antiates attineat,plus ibi minarum,q̃ periculi eſſe: ſe tamen ut nihil timendi,ſic nihil contemnendi authorem eſſe. Circunſederi urbẽ Romanam ab inuidia & odio finitimorum : itaque & ducibus pluribus & exercitibus administrandam rempub.eſſe. Te,inquit, P. Valeri ſocium imperii conſiliíque legiones

D mecum aduerſus Antiatem hoſtem ducere placet: te Q.Seruili altero exercitu inſtructo paratóque in urbe caſtra habere,intentum:ſiue Hetruria ſe interim,ut nuper,ſiue noua hæc cura, Latini atque Hernici mouerint. pro certo habeo ita rem geſturum, ut patre, auo,téque ipſo,ac ſex tribunatibus dignum eſt. tertius exercitus ex cauſariis ſenioribúſque à L.Quintio ſcribatur,qui urbi mœnibúſq; præſidio ſit.L.Horatius arma,tela,frumentum,quæque belli alia tempora poſcent, prouideat. Te Sergi Corneli, præſidẽ huius publici conſilii, cuſtodem religionum, comitiorum, legum, rerum omniũ urbanarum, collegæ facimus. Cunctis in partes muneris ſui benigne pollicentibus operam, Valerius ſocius imperii lectus adiecit, M. Furium ſibi pro dictatore : ſeque ei pro magiſtro equitum futurum: proindequam opinionem de unico imperatore, eam ſpẽ de bello haberent. Se uerò bene ſperare patres & de bello, & de pace, uniuerſáq; repub. erecti

E gaudio fremunt: nec dictatore unquam opus fore reipub. ſi tales uiros in magiſtratu habeat,tam concordibus iunctos animis, parere atque imperare iuxtà paratos, laudémq; conferentes potius in medium,quàm ex communi ad ſe trahentes. Iuſtitio indicto, delectúque habito,Furius ac Valerius ad Satricum profecti: quò nõ Volſcorum modò iuuentutem Antiates ex noua ſobole lectam, ſed ingentem Latinorum Hernicorúmque conciuerant ex integerrimis diutina pace populis. itaque nouus hoſtis ueteri adiunctus, commouit animos militis Romani. Quod ubi aciem iam inſtruenti Camillo centuriones renunciauerunt,turbatas militum mentes eſſe: ſegniter arma capta, cunctabundóſque & reſiſtentes egreſſos caſtris eſſe: quin uoces quoque auditas, cum cẽtenis hoſtibus ſingulos pugnaturos: & ægre inermem tantam multitudinem, nedum armatam, ſuſti-

vrb. 368. neri poſſe:in equum inſilit: & ante ſigna obuerſus in aciē,ordines interequitans· Quæ F
olẏ. 98. triſtitia milites hæc, quæ inſolita cunctatio eſt?Hoſtem,an me,an uos ignoratis? Hoſtis
„ eſt:quid aliud,quàm perpetua materia uirtutis gloriæque ueſtræ? Vos contrà, me duce
„ (ut Falerios Veióſque captos, & in capta patria Gallorum legiones cæſas taceam) mo-
„ dò tergeminæ uictoriæ triplicem triumphum ex his ipſis Volſcis & Æquis & ex Hetru
„ ria egiſtis. An me,quòd non dictator uobis,ſed tribunus ſignum dedi,nō agnoſcitis du-
„ cem?neq; ego maxima imperia in uos deſidero: & uos in me nihil præter me ipſum in-
„ tueri decet. neque enim dictatura mihi unquam animos fecit, ut ne exilium quidem
„ ademit. Iidem igitur omnes ſumus:& cum eadem omnia in hoc bellum afferamus,quæ
„ in priora attulimus: eundem euentum belli expectemus. ſimul concurreritis, quod
„ quiſq; didicit ac conſueuit,faciet:uos uincetis,illi fugient. Dato deinde ſigno ex equo
deſilit:& proximum ſigniferum manu arreptum ſecum in hoſtem rapit:Infer miles,cla G
mitans, ſignum. Quod ubi uidere, ipſum Camillum iam ad munera corporis ſenecta
inualidum uadentem in hoſtes, procurrunt pariter omnes clamore ſublato, Sequere im
peratorem, pro ſe quiſque clamantes. Emiſſum etiam ſignum Camilli iuſſu in hoſtium
aciem ferunt:ídque ut repeteretur, concitatos anteſignanos. Ibi primùm pulſum Antia
tem, terrorémque non in primam tantùm aciem, ſed etiam ad ſubſidiarios perlatū. Nec
uis tantùm militum mouebat, excitata præſentia ducis, ſed quòd Volſcorum animis ni
hil terribilius erat, quàm ipſius Camilli fortè oblata ſpecies. ita quocunque ſe intuliſſet,
uictoriam ſecum haud dubiam trahebat. maxime id euidens fuit, cum in læuum cornu
propè iam pulſum, arrepto repentè equo cum ſcuto pedeſtri aduectus, conſpectu ſuo
prælium reſtituit, oſtentans uincentem cæteram aciem. Iam inclinata res erat, ſed turba
hoſtium & fuga impediebat, & longa cæde conficienda multitudo tanta feſſo militi e- H
rat: cum repentè ingentibus procellis fuſus imber certam magis uictoriam quàm præ-
lium diremit. Signo deinde receptui dato, nox inſecura quietis Romanis perfecit bellū.
Latini nanq; & Hernici relictis Volſcis domos profecti ſunt, malis conſiliis pares ade-
pti euentus. Volſci ubi ſe deſertos ab eis uidere, quorum fiducia rebellauerant: relictis ca
ſtris, mœnibus Satrici ſe includunt. quos primò Camillus uallo circundare, & aggere
atque operibus oppugnare eſt adortus. Quæ poſtquam nulla eruptione impediri uidet:
minus eſſe animi ratus in hoſte, quàm ut in eo tam lentæ ſpei uictoriam expectaret: co-
hortatus milites ne tanquam Veios oppugnantes in opere longinquo ſeſe tererent, ui-
ctoriam in manibus eſſe: ingenti militum alacritate mœnia undiq; aggreſſus, ſcalis op-
pidum cepit. Volſci abiectis armis ſeſe dediderunt. Cæterùm animus ducis rei maiori,
Antio imminebat. id caput Volſcorum, eam fuiſſe originem proximi belli. Sed quia ni- I
ſi magno apparatu, tormentis machiníſque tam ualida urbs capi non poterat: relicto ad
exercitum collega Romam eſt profectus, ut ſenatum ad excidendum Antium hortare-
tur. Inter ſermonem eius (credo rem Antiatem diuturniorem manere diis cordi fuiſſe)
legati ab Nepete ac Sutrio auxilium aduerſus Hetruſcos petentes ueniunt, breuem oc-
caſionem eſſe ferendi auxilii memorātes. eò uim Camilli ab Antio fortuna auertit. nā-
que cum ea loca oppoſita Hetturiæ, & uelut clauſtra inde portæque eſſent: & illis occu-
pandi ea, cum quid noui molirentur, & Romanis recuperandi tuendíq; cura erat. Igitur
ſenatui cum Camillo agi placuit, ut omiſſo Antio bellum Hetruſcum ſuſciperet. Legio
nes urbanæ, quibus Quintius præfuerat, ei decernuntur. quanquam expertum exerci-
tum, aſſuetúmque imperio, qui in Volſcis erat, mallet, nihil recuſauit: Valerium tan-
tummodo imperii ſocium depopoſcit. Quintius, Horatiúſq; ſucceſſores Valerio in Vol K
ſcis miſsi. Profecti ab urbe Sutrium Furius & Valerius, partem oppidi iam captam ab
Hetruſcis inuenere: ex parte altera interſeptis itineribus ægre oppidanos uim hoſtiū ab
ſe arcentes. tum Romani auxilii aduentus, tum Camilli nomen celeberrimū apud ho-
ſtes ſociósque, & in præſentia rem inclinatam ſuſtinuit, & ſpatium ad opem ferendam
dedit. Itaque diuiſo exercitu Camillus collegam eam in partem circūductis copiis quā
hoſtes tenebant, mœnia aggredi iubet: non tanta ſpe ſcalis capi urbem poſſe, quàm ut
auerſis eò hoſtibus, & oppidanis iā oppugnando feſsis, laxaretur labor, & ipſe ſpatiū in-
trandi ſine certamine mœnia haberet. Quod cum ſimul utrinque factum eſſet, ancépſ-
que terror Hetruſcos circunſtaret: & mœnia ſumma ui oppugnari, & intra mœnia eſſe
hoſtem

A hoſtem uiderent,porta ſe, quæ una fortè non obſidebatur, trepidi uno agmine eiecere. Vrb. 368.
Magna cædes fugientium & in urbe & per agros eſt facta. plures à Furianis intra mœ- Ol. 98.
nia cæſi: Valeriani expeditiores ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpe-
ctum ademit,finem cædendi fecere.Sutrio recepto,reſtitutóq; ſociis, Nepete exercitus
ductus,quod per deditionem acceptum iam totum Hetruſci habebant. Videbatur plus
in ea urbe recipienda laboris fore,non in eo ſolùm ꝙ tota hoſtium erat, ſed etiam quòd
parte Nepeſinorum prodente ciuitatem facta erat deditio.mitti tamen ad principes eo-
rum placuit,ut ſecernerent ſe ab Hetruſcis: fidémque quam implorâſſent ab Romanis,
ipſi præſtarent. Vnde cum reſponſum allatum eſſet, nihil ſuæ poteſtatis eſſe: Hetruſcos
mœnia,cuſtodiáſque portarum tenere: primò populationibus agri terror eſt oppidanis
admotus: deinde poſtquam deditionis quàm ſocietatis fides ſanctior erat, faſcibus ſar-
B mentorum ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus, completíſque foſsis ſcalæ ad-
motæ,& clamore primo impetúque oppidum capitur. Nepeſinis inde edictum,ut arma
ponant,parcique iuſſum inermi. Hetruſci pariter armati atque inermes cæſi. Nepeſino-
rum quoque authores deditionis ſecuri percuſsi : innoxiæ multitudini redditæ res, op-
pidúmque cum præſidio relictum. Ita duabus ſociis urbibus ex hoſte receptis, uictorem
exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodem anno ab Latinis
Hernicíſque res repetitæ, quæſitúmq; cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſ-
ſent. Reſponſum frequenti utriuſque gentis cõſilio eſt, nec culpam in eo publicam, nec
conſilium fuiſſe, quòd ſuæ iuuentutis aliqui apud Volſcos militauerint: eos tamen ipſos
praui conſilii pœnam habere, nec quenquam ex his reducem eſſe. militis antẽ non dati
cauſam, terrorem aſsiduum à Volſcis fuiſſe: quam peſtem adhærentem lateri ſuo tot ſu-
C per alia alios bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patribus magis tẽpus quàm cauſam
non uiſa belli habere. Inſequenti anno A. Manlio, P. Cornelio, T. & L. Quintiis Capi-
tolinis, L. Papyrio Curſore tribunis conſulari poteſtate, graue bellum foris, grauior do-
mi ſeditio exorta: bellum à Volſcis adiũcta Latinorum atque Hernicorum defectione:
ſeditio, unde minime timeri potuit, à patriciæ gentis uiro, & inclytæ famæ, M. Manlio
Capitolino: qui nimius animis, cum alios principes ſperneret, uni inuideret, eximio ſi-
mul honoribus atque uirtutibus M. Furio: ægre ferebat ſolum eum in magiſtratibus, ſo-
lum apud exercitus eſſe: tantum iam eminere, ut iiſdem auſpiciis creatos, nõ pro colle-
gis, ſed pro miniſtris habeat: cum interim, ſi quis uere æſtimare uelit, à M. Furio recupe-
rari patria ex obſidione hoſtium non potuerit, niſi à ſe prius Capitolium atque arx ſer-
uata eſſet: & ille inter aurum accipiendum, & ſpem pacis ſolutis animis Gallos aggreſ-
D ſus ſit: ipſe armatos capientéſque arcem depulerit: illius gloriæ pars uirilis apud omnes
milites ſit, qui ſimul uicerint, ſuæ uictoriæ neminem omnium mortalium ſocium eſſe.
His opinionibus inflato animo, ad hoc uitio quoq; ingenii uehemẽs & impotens, poſt-
quam inter patres, non quantum æquum cenſebat, excellere ſuas opes animaduertit:
primùm omnium ex patribus popularis factus, cum plebeiis magiſtratibus conſilia cõ-
municare, criminando patres, alliciendo ad ſe plebem. iam aura, non conſilio ferri, fa-
mæque magnæ malle quàm bonæ eſſe: & non contentus agrariis legibus, quæ materia
ſemper tribunis plebis ſeditionum fuiſſet, idem moliri cœpit. Acriores quippe æris alie-
ni ſtimulos eſſe, qui non egeſtatem modò atque ignominiam minentur, ſed neruo ac
uinculis corpus liberum territent: & erat æris alieni magna uis, res damnoſiſsima etiã
diuitibus, ædificãdo contracta. Bellum itaque Volſcũ graue per ſe, oneratum Latinorũ
E atque Hernicorum defectione, in ſpeciem cauſæ iactatũ, ut maior poteſtas quæreretur.
ſed noua conſilia Manlii magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. Creatus
A. Cornelius Coſſus magiſtrum equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator
etſi maiorem dimicationem propoſitam domi quàm foris cernebat: tamen ſeu quia ce-
leritate ad bellum opus erat, ſeu uictoria triumphóq; dictaturæ ipſi uires ſe additurum
ratus, delectu habito in agrum Pomptinum quò à Volſcis exercitum indictum audie-
rat, pergit. Non dubito præter ſatietatem tot iam libris aſsidua bella cum Volſcis geſta
legentibus illud quoque ſuccurſurum, quod mihi percenſenti propiores temporibus ha-
rum rerum authores miraculo fuit, unde toties uictis Volſcis & Æquis ſuffecerint mili-
tes. Quod cum ab antiquis tacitum prætermiſſúmque ſit: cuius tandem ego rei præter

vrb. 370. opinionem, quæ ſua cuiq; cõiectanti eſſe poteſt, author ſim? Simile ueri eſt, aut interual- F
Ol. 99. lis bellorum, ſicut nunc in delectibus fit Romanis, alia atque alia ſobole iuniorũ ad bel-
la inſtaurãda toties uſos eſſe: aut non ex iiſdem ſemper populis exercitus ſcriptos, quã-
quam eadem ſemper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorũ
capitum in eis fuiſſe locis, quæ nunc uix ſeminario exiguo militum relicto ſeruitia Ro-
mana ab ſolitudine uindicant. Ingens certè (quod inter omnes authores conueniat)
quanquam nuper Camilli ductu atque auſpicio acciſæ res erant, Volſcorum exercitus
fuit. Ad hoc Latini Hernicíque acceſſerant, & Circeienſium quidam, & coloni etiam à
Velitris. Romanus dictator caſtris eo die poſitis, poſtero cũ auſpicatò prodiſſet, hoſtiáq;
cæſa pacem deûm adoraſſet, lætus ad milites iam arma ad propoſitum pugnæ ſignum,
„ ſicut edictum erat, luce prima capientes proceſsit. Noſtra uictoria eſt milites, inquit, ſi-
„ quid dii uatéſque eorum in futurum uident. Itaque ut decet certæ ſpei plenos, & cum G
„ imparibus manus conſerturos, pilis ante pedes poſitis, gladiis tantũ dextram armemus:
„ ne procurri quidem ab acie uelim, ſed obnixos nos ſtabili gradu impetum hoſtium ex-
„ cipere. ubi illi uana iniecerint miſsilia, & effuſi ſtantibus uobis ſe intulerint, tum micent
„ gladii, & ueniat in mentem unicuiq; deos eſſe, qui Romanum adiuuent: deos, qui ſecũ-
„ dis auibus in prælium miſerint. Tu Quinti equitem intentus ad primum initium moti
„ certaminis teneas: ubi hærere iam aciem collato pede uideris, tum terrorem equeſtrem
„ occupatis alio pauore infer: inuectúſq; ordines pugnantiũ diſsipa. Sic eques, ſic pedes,
ut præceperat, pugnant. Nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem. Multitudo hoſtiũ
nulli rei præterquam numero freta, & oculis utranque metiens aciem, temere prælium
iniit, temere omiſit: clamore tantum, miſsilibúſq; telis, & primo pugnæ impetu ferox,
gladios, & collatum pedem, & uultum hoſtis ardore animi micantem ferre non potuit. H
Impulſa frons prima, & trepidatio ſubſidiis illata, & ſuum terrorem intulit eques. rupti
inde multis locis ordines, motáque omnia, & fluctuantis ſimilis acies erat. deinde poſt-
quam cadentibus primis iam ad ſe quiſque peruenturam cædem cernebat, terga uertũt.
Inſtare Romanus: & donec armati confertíque abibant, peditum labor in perſequendo
fuit. Poſtquam iactari arma paſsim, fugáq; per agros ſpargi aciem hoſtium animaduer-
ſum eſt, tum equitum turmæ emiſſæ, dato ſigno ne in ſingulorum morando cæde, ſpa-
tium ad euadendum interim multitudini darent: ſatis eſſe miſsilibus ac terrore impedi-
ri curſum, obequitantóque agmen teneri, dum aſſequi pedes, & iuſta cæde conficere ho
ſtem poſſet. Fugæ, ſequendíque non ante noctem finis fuit: capta quoque ac direpta eo-
dem die caſtra Volſcorum, prædáque omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt.
Pars maxima captiuorum ex Latinis atq; Hernicis fuit, nec hominum de plebe, ut cre- I
di poſſet mercede militaſſe, ſed principes quidam iuuentutis inuenti, manifeſta fides, pu
blica ope Volſcos hoſtes adiutos. Circeienſium quoque quidam cogniti, & coloni à Ve
litris: Romámque omnes miſsi, percunctantibus primoribus patrum, eadem, quæ dicta
tori, defectionem ſui quiſque populi haud perplexè indicauere. Dictator exercitum in
ſtatiuis tenebat, minimè dubius bellum cum his populis patres iuſſuros: cum maior do-
mi exorta moles, coegit acciri Romam eum, gliſcente in dies ſeditione, quam ſolito ma
gis metuendã author faciebat. Non enim iam orationes modò M. Manlii, ſed facta po-
pularia in ſpeciem, tumultuoſa eadem, qua mente fierent, intuenda erãt. Centurionem
nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniæ cum duci uidiſſet, medio foro cum ca-
terua ſua accurrit, & manum iniecit: uociferatúſque de ſuperbia patrum, ac crudelitate
„ fœneratorum, & miſeriis plebis, uirtutibus eius uiri, fortunáq;, tum uero, Ego, inquit, K
„ nequicquam hac dextra Capitolium arcémque ſeruauerim, ſi ciuem commilitonémq;
„ meum, tanquam Gallis uictoribus captum, in ſeruitutem ac uincula duci uideam. Inde
rem creditori palam populo ſoluit, libráque & ære liberatum emittit, deos atque homi-
nes obteſtantem, ut M. Manlio liberatori ſuo, parenti plebis Romanæ, gratiam referãt.
Acceptus extemplo in tumultuoſam turbam & ipſe tumultum augebat, cicatrices acce
ptas Veienti, Gallico, aliiſque deinceps bellis oſtentans: ſe militantem, ſe reſtituentem
euerſos penates, multiplici iam ſorte exoluta, mergentibus ſemper ſortem uſuris, obru-
tum fœnore eſſe: uidere lucem, forum, ciuium ora, M. Manlii opera: omnia parentum
beneficia ab illo ſe habere: illi deuouere corporis uitæque ac ſanguinis quod ſuperſit:
quodcunque

A quodcunque ſibi cum patria, penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit, id cum uno ho- Vrb.370.
mine eſſe. His uocibus inſtincta plebes cum iam unius hominis eſſet, addita alia cómo- Oly.99.
tioris ad omnia turbanda conſilii res. Fundũ in Veienti, caput patrimonii, ſubiecit præ-
coni, Ne quem ueſtrum, inquit, Quirites, donec quicquam in re mea ſupererit, iudica-
tum, addictúmue duci patiar. Id uero ita accendit animos, ut per omne fas ac nefas ſecu
turi uindicem libertatis uiderentur. Ad hoc domi concionantis in modũ ſermones ple-
ni criminum in patres: inter quos cum omiſſo diſcrimine uera an uana iaceret, theſau-
ros Gallici auri occultari à patribus iecit: nec iam poſsidendis publicis agris contentos
eſſe, niſi pecuniam quoque publicam auertant: ea res ſi palàm fiat, exolui plebem ære
alieno poſſe. Quæ ubi obiecta ſpes eſt, enimuero indignum facinus uideri, cum confe-
rendum ad redimendam ciuitatem à Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam:
B idem aurum ex hoſtibus captum, in paucorum prædam ceſsiſſe. Itaque exequebantur
quærendo ubi tantæ rei furtum occultaretur: differentéque, & tempore ſuo ſe indicatu-
rum dicente, cæteris omiſsis eò uerſæ erant omnium curæ: apparebátque nec ueri indi-
cii gratiam mediam, nec falſi offenſionem fore. Ita ſuſpenſis rebus dictator accitus ab
exercitu in urbem uenit. Poſtero die ſenatu hábito, cum ſatis periclitatus uoluntates ho
minum diſcedere ſenatum ab ſe uetuiſſet: ſtipatus ea multitudine, ſella in comitio poſi-
ta uiatorem ad M. Manlium miſit: qui dictatoris iuſſu uocatus, cum ſignum ſuis dediſ-
ſet adeſſe certamen, agmine ingenti ad tribunal uenit. Hinc ſenatus, hinc plebs ſuum
„ quiſque intuentes ducem, uelut in acie conſtiterant. Tum dictator ſilentio facto, Vri-
„ nam, inquit, mihi patribúſque Romanis ita de cæteris rebus cum plebe conueniat, quẽ-
„ admodum quod ad te attinet, eámque rem quam de te ſum quæſiturus, conuenturum
C ſatis confido. Spem factam à te ciuitati uideo, fide incolumi, ex theſauris Gallicis, quos
„ primores patrum occultent, creditum ſolui poſſe: cui ego rei tantum abeſt ut impedimẽ
„ to ſim, ut contrà te M. Manli adhorter, liberes fœnore plebem Romanam: & iſtos incu-
„ bantes publicis theſauris, ex præda clandeſtina euoluas. Quod niſi facis, ſiue ut & ipſe
„ in parte prædæ ſis, ſiue quia uanũ indicium eſt, in uincla te duci iubebo, nec diutius pa-
„ tiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari. Ad ea Manlius nec ſe fefelliſſe ait non ad-
uerſus Volſcos toties hoſtes, quoties patribus expediat: nec aduerſus Latinos Hernicóſ
que, quos falſis criminibus in arma agant, ſed aduerſus ſe ac plebem Romanam dicta-
torem creatum eſſe: iam omiſſo bello, quod ſimulatum ſit, in ſe impetum fieri: iam dicta
torem profiteri patrocinium fœneratorum aduerſus plebem: iam ſibi ex fauore multi-
„ tudinis crimen & perniciem quæri. Offendit, inquit, te A. Corneli, uóſque patres con-
D ſcripti, circũfuſa turba lateri meo? quin eam diducitis à me ſinguli ueſtris beneficiis, in-
„ tercedendo, eximendo de neruo ciues ueſtros: prohibendo iudicatos addictóſque duci:
„ ex eo quod affluit, opibus ueſtris ſuſtinendo neceſsitates aliorum? Sed quid ego uos de
„ ueſtro impendatis hortor? ſortem aliam ferte, de capite deducite quod uſuris pernume-
„ ratum eſt, iam nihilo mea turba, q̃ ullius, conſpectior erit. Atenim quid ita ſolus ego ci-
„ uium curam ago? Nihilo magis quod reſpondeam habeo, quàm ſi quęras quid ita ſolus
„ Capitolium arcémq; ſeruarim. & tum uniuerſis quam potui opem tuli, & nunc ſingu-
„ lis feram. Nam quod ad theſauros Gallicos attinet, rem ſuapte natura facilem, diffici-
„ lem interrogatio facit. Cur enim quæritis quod ſcitis? cur quod in ſinu ueſtro eſt, excuti
„ iubetis potius q̃ ponatis? niſi aliqua fraus ſubeſt. quo magis argui præſtigias iubetis
„ ueſtras, eo plus uereor ne abſtuleritis obſeruantibus etiam oculos. Itaque non ego uo-
E bis ut indicem prædas ueſtras, ſed uos id cogendi eſtis, ut in medium profetatis. Cum
mittere ambages dictator iuberet, & aut peragere uerum indiciũ cogeret, aut fateri fa-
cinus inſimulati falſo crimine ſenatus, oblatæque uani furti inuidiæ: negãtem arbitrio
„ inimicorum ſe locuturũ, in uincula duci iuſsit. Arreptus à uiatore, Iupiter, inquit, opti-
„ me maxime, Iunóque regina, ac Minerua, cæteríq; dii deæque qui Capitolium arcémq;
„ incolitis, ſiccine ueſtrum militem ac præſidem ſinitis uexari ab inimicis? Hæc dextra,
qua Gallos fudi à delubris ueſtris, iam in uinculis & catenis erit? Nullius nec oculi nec
aures indignitatem ferebant: ſed inuicta ſibi quędam patientiſsima iuſti imperii ciuitas
fecerat, nec aduerſus dictatoriam uim, aut tribuni plebis, aut ipſa plebs attollere oculos
aut hiſcere audebant. Coniecto in carcerem Manlio, ſatis cõſtat magnam partem ple-

vrb.371. bis ueſtem mutaſſe,multos mortales capillum ac barbam promiſiſſe,obuerſatámq; ue- F
olỳ. 99. ſtibulo carceris mœſtam turbam. Dictator de Volſcis triumphauit: inuidiæque magis
triumphus,quàm gloriæ fuit:quippe domi,non militiæ partum eum: actúmque de ci-
ue,non de hoſte fremebant:unum defuiſſe tantum ſuperbiæ,quòd non M.Manlius an-
te currum ſit ductus.Iámq; haud procul ſeditione res erat:cuius leniendæ cauſâ, poſtu-
lante nullo largitor uoluntarius repente ſenatus factus,Satricum coloniam duo millia
ciuium Romanorum deduci iuſſit.Bina iugera & ſemiſſes agri aſsignati.Quod cum &
paruum,& paucis datum,& mercedẽ eſſe prodendi M.Manlii interpretarentur, reme-
dio irritatur ſeditio:& iam magis inſignis ſordibus & facie reorum turba Manliana erat:
amotiſque poſt triumphum abdicatione dictaturæ terror & linguam & animos libe-
rauerat hominum. Audiebantur itaq; propalàm uoces exprobrantium multitudini, ꝙ
defenſores ſuos in præcipitem ſemper locum fauore tollat,deinde in ipſo diſcrimine pe G
riculi deſtituat. ſic Sp. Caſsium in agros plebem uocantem, ſic Sp. Melium ab ore ci-
uium famem ſuis impenſis propulſantem,oppreſſos:ſic M. Manlium merſam & obru-
tam fœnore partem ciuitatis in libertatem ac lucem extrahentem, proditum inimicis.
Saginare plebem populares ſuos,ut iugulentur.Hoccine patiendum fuiſſe,ſi ad nutum
dictatoris non reſponderit uir conſularis?fingerent mentitum antè,atque ideo non ha-
buiſſe quod tum reſponderet:cui ſeruo unquam mendacii pœnam uincula fuiſſe? Non
obſeruatam eſſe memoriam noctis illius,quæ penè ultima atque æterna nomini Roma
no fuerit? non ſpeciem agminis Gallorum per Tarpeiam rupem ſcandentis? non ipſius
M.Manlii,qualem eum armatum,plenum ſudoris ac ſanguinis, ipſo penè Ioue erepto
ex hoſtium manibus,uidiſſent? Selibrâne farris gratiam ſeruatori patriæ relatã? & quẽ
propè cœleſtem, cognomine certè Capitolino Ioui parem fecerint, cum pati uinctum H
in carcere,in tenebris obnoxiã carnificis arbitrio ducere animam? Adeò in uno omni-
bus ſatis auxilii fuiſſe, nullam opem in tam multis uni eſſe?Iam ne nocte quidem turba
ex eo loco dilabebatur: refracturóſque carcerem minabantur: cum remiſſo, id quod
erepturi erant,ex ſenatuſconſulto Manlius uinculis liberatur.Quo facto non ſeditio fi-
nita,ſed dux ſeditioni datus eſt.Per eoſdem dies Latinis & Hernicis,ſimul colonis Cir-
ceiẽſibus,& à Velitris purgãtibus ſe Volſci crimine belli, captiuóſq; repetẽtibus, ut ſuis
legibus in eos animaduerterent,triſtia reſpõſa reddita:triſtiora colonis,quòd ciues Ro-
mani patriæ oppugnandæ nefanda conſilia iniſſent.Non negatum itaq; tantum de ca-
ptiuis:ſed,in quo ab ſociis tamen temperauerant,denunciatum ſenatus uerbis,faceſſe-
rent propere ex urbe,ab ore atq; oculis pop.Ro.ne nihil eos legationis ius,externo non
ciui cõparatum,tegeret.Recrudeſcente Manliana ſeditione ſub exitu anni comitia ha- I
„ bita,creatique tribuni militum conſulari poteſtate Sergius Cornelius Maluginenſis ſe-
cundùm, P. Valerius Potitus iterum, M. Furius Camillus quintùm, Seruius Sulpitius
Ruffus iterum,C.Papyrius Craſſus,T.Quintius Cincinnatus ſecundùm.Cuius princi
pio anni & patribus & plebi peropportune externa pax data: Plebi, quòd non auocata
delectu,ſpem cepit,dum tam potentem haberet ducem,fœnoris expugnandi:patribus,
neque externo terrore auocarentur animi ab ſanandis domeſticis malis. Igitur cũ pars
utraque acrior aliquanto coorta eſſet,iam in propinquum certamen aderat:& Manlius
aduocata domum plebe,cum principibus nouandarum rerum interdiu noctúque con-
ſilia agitat,plenior aliquanto animorum irarúmq;,quàm antea fuerat. Iram accẽderat
ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto:ſpiritus dabat,quòd nec auſus
eſſet idem in ſe dictator, quòd in Sp. Melio Cincinnatus Quintius feciſſet: & uinculo- K
rum ſuorum inuidiam non dictator modò abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſena-
tus quidem ſuſtinere potuiſſet.His ſimul inflatus exacerbatúſq;,iam per ſe accenſos in-
„ citabat plebis animos, Quouſq; tãdem ignorabitis uires ueſtras,quas natura ne beluas
„ quidem ignorare uoluit? Numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot aduerſarios habeatis: ſi
„ ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis, tamen acrius crederem uos pro libertate, ꝗ̃ illos pro
„ dominatione certaturos. Quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc
„ aduerſus unum hoſtẽ eritis.Oſtendite modò bellum,pacem habebitis.Videãt uos para-
„ ratos ad uim,ius ipſi remittẽt. Audendũ eſt aliquid uniuerſis, aut omnia ſingulis patiẽ-
„ da. Quouſq; me circunſpectabitis?Ego quidẽ nulli ueſtrum deero.ne fortuna mea de-
ſit,uidete.

plenum ſudo
ris, ac ſangui
nis.

A ſit,uidete.Ipſe uindex ueſter ubi uiſum inimicis eſt,nullus repente fui:& uidiſtis in uin- Vrb. 371.
» cula duci uniuerſi eum qui à ſingulis uobis uincula depuleram. Quid ſperem,ſi plus in Oly. 99.
» me audeant inimici?an exitum Caſsii Meliq; expectem? Bene facitis ꝙ abominamini:
» dii prohibebunt hæc,ſed nunquam propter me de cælo deſcendent: uobis dent mẽtem
» oportet,ut prohibeatis:ſicut mihi dederũt armato togatóq;, ut uos à barbaris hoſtibus,
» à ſuperbis defenderem ciuibus.Tam paruus animus tanti populi eſt,ut ſemper uobis au
» xilium aduerſus inimicos ſatis ſit,nec ullum, niſi quatenus imperari uobis ſinatis, cer-
» tamen aduerſus patres noritis? Nec hoc natura inſitum uobis eſt, ſed uſu poſsidemini.
» cur enim aduerſus externos tãtum animorum geritis, ut imperare illis æquum cenſea-
» tis?quia cõſueſtis cum eis pro imperio certare,aduerſus hos tentare magis q̃ tueri liber-
» tatem. Tamen qualeſcunq; duces habuiſtis, qualeſcunq; ipſi fuiſtis, omnia adhuc quã-
B tacunque petiſtis,obtinuiſtis, ſeu ui,ſeu fortuna ueſtra.tempus eſt etiam maiora cona-
» ri.Experimini modò & ueſtram felicitatem,& me(ut ſpero)feliciter expertum, mino-
» re negocio qui imperet patribus imponetis,quàm qui reſiſterent imperantibus, impo-
» ſuiſtis.Solo æquandæ ſunt dictaturæ conſulatúſque,ut caput attollere Romana plebes
» poſsit. Proinde adeſte,prohibete ius de pecuniis dici. Ego me patronum profiteor ple-
» bis,quod mihi cura mea & fides nomen induit. Vos ſiquo inſigni magis imperii hono-
» riſue nomine ueſtrum appellabiris ducem,eo utemini potentiore ad obtinenda ea quæ
» uultis. Inde de regno agendi ortum initinm dicitur: ſed nec cum quibus,nec quem ad
finem conſilia petuenerint,ſat planum traditur. At in parte altera ſenatus de ſeceſsione
in domum priuatã plebis,forte etiam in arce poſitam, & imminenti mole libertati agi-
tat.magna pars uociferantur,Seruilio Hala opus eſſe,qui non in uincula duci iubendo
C iritet publicum hoſtem,ſed unius iactura ciuis finiat inteſtinum bellum. decurritur ad
leniorem uerbis ſentẽtiam,uim tamen eandem habentẽ, ut uideãt magiſtratus,ne quid
ex pernicioſis conſiliis M. Manlii reſpublica detrimenti capiat. Tum tribnni conſulari
poteſtate, tribuníque plebis (nam & quia eundem & ſuæ poteſtatis, quem libertatis o-
mnium, finem cernebant, patrum authoritati ſe dediderant) hi tum omnes quid opus
facto ſit,conſultant. Cum præter uim & cædem nihil cuiquam occurreret, eam autem
ingentis dimicationis fore appareret: tum M. Menenius & Q. Publius tribuni plebis,
» Quid patrum & plebis certamen facimus, quod ciuitatis eſſe aduerſus unum peſtiferũ
» ciuem debet? quid cum plebe aggredimur eum, quẽ per ipſam plebẽ tutius aggredi eſt,
» ut ſuis ipſe oneratus uiribus ruat?Diem dicere ei,nobis in animo eſt. Nihil minus popu
» lare q̃ regnum eſt. Simul multitudo illa non ſecum certari uiderint, & ex aduocatis iu-
D dices facti erũt,& accuſatores de plebe, patricium reum intuebuntur, & regni crimẽ in
» medio: nulli magis quàm libertati fauebunt ſuę. Approbãtibus cunctis, diem Manlio
dicunt. quod ubi eſt factum,primò commota plebs eſt, utiq; poſtquam ſordidatũ reum
uiderunt,nec cum eo non modò patrum quenquam,ſed ne cognatos quidem aut affi-
nes,poſtremò ne fratres quidem A. & T. Manlios:quod ad eum diem nunquam uſu ue-
niſſet,ut in tanto diſcrimine non & proximi ueſtem mutarent. Appio Claudio in uin-
cula ducto,C.Claudium inimicũ,Claudiámq; omnem gentem ſordidatam fuiſſe.con-
ſenſu opprimi popularem uirum, ꝙ primus à patribus ad plebem defeciſſet. Cum dies
uenit,quæ præter cœtus multitudinis,ſeditioſáſque uoces, & largitionem, & fallax in-
dicium,pertinentia proprie ad regni crimen,ab accuſatoribus obiecta ſint reo,apud ne
minem authorem inuenio.nec dubito haud parua fuiſſe, cũ damnandi mora plebi non
E in cauſa,ſed in loco fuerit. Illud notandum uidetur, ut ſciant homines,quę & quãta de-
cora,fœda cupiditas regni,nõ ingrata ſolum,ſed inuiſa etiam reddiderit: homines pro-
pè CCCC produxiſſe dicitur,quibus ſine fœnore expenſas pecunias tuliſſet, quorum
bona uenire,quos duci addictos prohibuiſſet.ad hæc decora quoq; belli nõ commemo-
raſſe tantum,ſed protuliſſe etiam conſpicienda,ſpolia hoſtium cæſorum ad XXX.do-
na imperatorum ad XL.in quibus inſignes duas murales coronas,ciuicas octo. ad hoc
ſeruatos ex hoſtibus ciues produxiſſe,inter quos C. Seruilium magiſtrum equitum ab-
ſentem nominatum.& cum ea quoq; quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratio-
ne etiam magnifica,facta dictis æquando,memoraſſet:nudaſſe pectus inſigne cicatrici-
bus bello acceptis:& identidem Capitolium ſpectans, Iouem deóſq; alios deuocaſſe ad

Vrb.372. auxilium fortunarum ſuarum:precatúſque eſſe ut quam mentem ſibi Capitolinam ar- F
Oly.199. cem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos uniuerſóſq;, ut Capitolium atque arcem intuentes, ut ad deos immortales uerſi de ſe iudicarent. In campo Martio cum centuriatim populus citaretur,& reus ad Capitolium manus tendens,ab hominibus ad deos preces auertiſſet:apparuit tribunis,niſi oculos quoq; hominum liberaſſent à tanti memoria decoris,nunquam fore in præoccupatis beneficio animis uero crimini locum. ita producta die,in Petelinum lucum extra portam Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſſet,concilium populi indictum eſt.Ibi crimen ualuit,& obſtinatis animis triſte iudicium, inuiſúmque etiam iudicibus factum. Sunt qui duumuiros, qui de perduellione anquirerent,creatos,authores ſint. damnatum tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt: locúſq; idem in uno homine & eximiæ gloriæ monumētum,& pœnæ ultimæ fuit. Ad- G
iectæ mortuo notæ ſunt. publica una, quòd cum domus eius fuiſſet ubi nunc ædes atq; officina Monetę eſt,latum ad populum eſt,nequis patricius in arce aut Capitolio habitaret.Gentilitia altera,quòd gentis Manliæ decreto cautum eſt,ne quis deinde M.Manlius uocaretur.Hunc exitum habuit uir,niſi in libera ciuitate natus eſſet, memorabilis. Populum breui poſtquam periculum ab eo nullum erat, per ſe ipſas recordātem uirtutes,deſiderium eius tenuit.Peſtilentia etiam breui conſecuta, nullis occurrentibus tātæ cladis cauſis,ex Manliano ſupplicio magnę parti uideri orta.uiolatum Capitolium eſſe ſanguine ſeruatoris. nec diis cordi fuiſſe pœnam eius oblatam propè oculis ſuis, à quo ſua templa erepta è manibus hoſtium eſſent. Peſtilentiam,inopiam frugum,& uulgatam utriuſque mali famam,anno inſequente multiplex bellum excepit,L. Valerio IIII,
A.Manlio III,Ser.Sulpitio III,L.Lucretio,L.Æmylio III,M.Trebonio, tribunis mi- H
litum cōſulari poteſtate,hoſtes noui præter Volſcos uelut ſorte quadam propè in æternum exercendo Romano militi datos,Circeióſque & Velitras colonias iamdiu molientes defectionem,& ſuſpectum Latium,Lanuuini etiam(quę fideliſsima urbs fuerat)ſubitò exorti.Id patres rati contemptu accidere,quòd Veliternis ciuibus ſuis tādiu impunita defectio eſſet,decreuerūt, ut primo quoque tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo.ad quam militiam quò paratior plebes eſſet, quinqueuiros Pomptino agro diuidendo,& triumuiros Nepete coloniæ deducendæ creauerunt. Tum ut bellum iuberent,latum ad populum eſt:& nequicquam diſſuadentibus tribunis plebis, omnes tribus bellum iuſſerunt. Apparatum eo anno bellum eſt,exercitus propter peſtilentiam non eductus:eáq; cunctatio colonis ſpatium dederat deprecandi ſenatum:& magna ho-
minum pars eò,ut legatio ſupplex Romam mitteretur,inclinabat:ni priuato(ut fit)pe- I
riculo publicum implicitum eſſet,authoréſq; defectionis ab Romanis,metu ne ſoli criminis ſubiecti,piacula iræ Romanorum dederentur, auertiſſent colonias à conſiliis pacis. neque in ſenatu ſolum per eos legatio impedita eſt, ſed magna pars plebis incitata, ut prædatum in agrum Romanum exirent.hæc noua iniuria exturbauit omnem ſpem pacis. De Præneſtinorū quoq; defectione eo anno primùm fama exorta: arguentibúſq; eos Thuſculanis,& Gabinis,& Labicanis,quorum in fines incurſatum erat, ita placide ab ſenatu reſponſum eſt,ut minus credi de criminibus,quia nollent ea uera eſſe,apparet.Inſequenti anno Sp.& L.Papyrii noui tribuni militum conſulari poteſtate Velitras legiones duxere, quatuor collegis Ser. Cornelio Maluginenſe IIII,Q.Seruilio,C. Sulpitio,L.Æmylio quartùm,tribunis ad præſidium urbis, & ſiqui ex Hetruria noui mo-
tus nunciarētur(omnia enim inde ſuſpecta erant)relictis. Ad Velitras aduerſus maiora K
penè auxilia Præneſtinorum,q̄ ipſam colonorum multitudinē, ſecundo prælio pugnatum eſt:ita,ut propinquitas urbis hoſti & cauſa maturioris fugæ,& unum ex fuga receptaculū eſſet.Oppidi oppugnatione tribuni abſtinuere,quia & anceps erat, nec in perniciem coloniæ pugnandū cenſebant.Literæ Romam ad ſenatum cum uictoriæ nūciis acriores in Præneſtinum q̄ in Veliternum hoſtem miſſæ.Itaque ex ſenatuſconſulto,populíq; iuſſu bellum Præneſtinis indictum:qui coniuncti Volſcis anno inſequente Satricum coloniam populi Romani pertinaciter à colonis defenſam, ui expugnarunt, fœdéque in captis exercuere uictoriam. Eam rem ægre paſsi Romani,M.Furium Camillum VII tribunum militum creauere. additi collegę A.& L.Poſthumii Regillēſes, ac L.

Furius

A Furius cum L. Lucretio, & M. Fabio Ambuſto. Volſcũ bellum M. Furio extra ordinem Vrb. 374.
„ decretum. adiutor ex tribunis ſorte L. Furius datur, non tam è repub. q̃ ut collegæ ma- Ol. 100.
teria ad omnem laudem eſſet, & publice, quòd rem temeritate eius prolapſam reſtituit:
& priuatim, quòd ex errore gratiam potius eius ſibi quàm ſuam gloriam petiit. Exactæ
iam ætatis Camillus erat: comitiiſque iurare parato in uerba excuſandæ ualetudini ſo-
lita, conſenſus populi reſtiterat. ſed uegetum ingenium in uiuido pectore uigebat uire-
bátque integris ſenſibus, & ciuiles iam res haud magnopere obeuntem bella excitabãt.
Quatuor legionibus quaternûm millium ſcriptis, exercitu indicto ad portam Eſquili-
nam in poſteram diem, ad Satricũ profectus. ibi eum expugnatores coloniæ haudqua-
quam perculſi, fidentes militum numero, quo aliquantum præſtabant, opperiebantur.
poſtquam appropinquare Romanos ſenſerunt, extemplo in aciem procedunt, nihil di
B laturi quin periculum ſummæ rerum facerẽt. ita paucitati hoſtium nihil artes impera-
toris unici, quibus ſolis confiderent, profuturas eſſe. Idem ardor & in Romano exercitu
erat, & in altero duce: nec præſentis dimicationis fortunam ulla res, præterquam unius
uiri conſilium atque imperium morabatur, qui occaſionem iuuandarũ ratione uirium
trahendo bello quærebat: eo magis hoſtis inſtare: nec iam pro caſtris tantum ſuis expli-
care aciem, ſed procedere in medium campi, & uallo propè hoſtium ſigna inferendo,
ſuperbam fiduciam uirium oſtẽtare. Id ægre patiebatur Romanus miles: multo ægrius
alter ex tribunis militum L. Furius, ferox tum ętate & ingenio, tum multitudinis ex in-
certiſsimo ſumentis animos, ſpe inflatus. hic per ſe iam milites incitatos inſuper inſti-
gabat eleuando, qua una poterat, ætate authoritatem collegæ: iuuenibus bella data di-
ctitans, & cum corporibus uigere & defloreſcere animos. cũctatorem ex acerrimo bel-
C latore factum: & qui adueniens caſtra urbéſque primo impetu capere ſit ſolitus, eum re-
ſidem intra uallum tempus terere: quid acceſſurum ſuis, deceſſurúmue hoſtiũ uiribus
ſperantem? quam occaſionem? quod tempus? quem inſidiis inſtruentem locũ? frigere ac
torpere ſenis conſilia. ſed Camillo tum uitæ ſatis, tum gloriæ eſſe. quid attinere cũ mor
tali corpore uno, ciuitatis, quam immortalem eſſe deceat, pati conſeneſcere uires? His
ſermonibus tota in ſe auerterat caſtra. & cum omnibus locis poſceretur pugna: ſuſtine-
„ re, inquit, M. Furi non poſſumus militum impetum: & hoſtis cuius animos cunctando
„ auximus, iã minime toleranda ſuperbia inſultat. Cede unus omnibus, & patere te uinci
„ conſilio, ut maturius bello uincas. ad ea Camillus: Quæ bella ſuo unius auſpicio geſta
„ ad eam diem eſſent, negare in eis neque ſe, neque populum Romanum aut conſilij ſui,
„ aut fortunæ pœnituiſſe. nunc ſcire ſe collegam habere iure imperióque parem, uigore
D ætatis præſtantem. itaque ſe quod ad exercitum attineat, regere conſueſſe, non regi. col
„ legæ imperium ſe non poſſe impedire. diis bene iuuantibus ageret, quod è republica du
„ ceret. ætati ſuæ ſe ueniam etiam petere, ne in prima acie eſſet. quæ ſenis munia in bello
„ ſint, iis ſe non defuturum. Id à diis immortalibus precati, ne qui caſus ſuum conſilium
laudabile efficiat. Nec ab hominibus ſalutaris ſententia, nec à diis tam piæ preces au-
ditæ ſunt. Primam aciem author pugnæ inſtruit, ſubſidia Camillus firmat, ualidámque
ſtationem pro caſtris opponit. ipſe edito loco ſpectator intentus in euentu alieni conſi-
lii conſtitit. Simul primo concurſu concrepuere arma, hoſtis dolo, non metu pedem re
tulit. Lenis à tergo cliuus erat inter aciem & caſtra: & quod multitudo ſuppeditabat, „
aliquot ualidas cohortes in caſtris armatas inſtructáſque reliquerant, quæ inter com- „
miſſum iam certamen, ubi uallo appropinquaſſet hoſtis, erumperent. Romanus ceden
E tem hoſtem effuſe ſequendo, in locum iniquum pertractus, opportunus huic eruptioni
fuit. uerſus itaque in uictorem terror & nouo hoſte, & ſupina ualle Romanam inclina-
uit aciem. Inſtant Volſci recentes, qui è caſtris impetum fecerãt: integrant & illi pugnã,
qui ſimulata ceſſerant fuga. Iam non recipiebat ſe Romanus miles, ſed immemor recen
tis ferociæ, ueteriſq; decoris, terga paſsim dabat, atq; effuſo curſu caſtra repetebat: cum
„ Camillus ſublatus à circunſtãtibus in equum, & raptim ſubſidiis oppoſitis, Hæc eſt, in-
„ quit, milites pugna quam popoſciſtis? Quis homo, quis deus eſt, quẽ accuſare poſsitis?
„ ueſtra illa temeritas, ueſtra ignauia hæc eſt. Secuti alium ducẽ, ſequimini nunc Camil- „
„ lum: &, quod ductu meo ſoletis, uincite. Quid uallum & caſtra ſpectatis? neminẽ ueſtrũ
„ illa, niſi uictorẽ receptatura ſunt. Pudor primò tenuit effuſos: inde ut circumagi ſigna, „

vrb.374. obuertíq; aciem uiderũt in hoſtem: & dux præterquam ꝙ tot inſignis triumphis, etiam F
Oly.100 ætate uenerabilis, inter prima ſigna, ubi plurimus labor periculúmq; erat, ſe offerebat:
increpate ſinguli ſe quiſq;, & alios: & adhortatio inuicem totam alacri clamore perua-
ſit aciem. Neq; alter tribunus rei defuit: ſed miſſus à collega reſtituenre peditum aciem,
ad equites, non caſtigando (ad quam rem leuiorem authorem eum culpæ ſocietas fece
rat) ſed ab imperio totus ad preces uerſus, orare ſingulos uniuerſóſq;, ut ſe reum fortunę
eius diei, crimine eximerent. Abnnente ac prohibente collega, temeritatis me omnium
potius ſocium, q̃ unius prudentiæ dedi. Camillns in utraque ueſtra fortuna ſuam glo-
riam uidet: ego, ni reſtiruitur pugna (quod miſerrimum eſt) fortunã cum omnibus, infa
miam ſolus ſentiam. Optimum uiſum eſt in fluctuantem aciem tradi equos, & pedeſtri
pugna inuadere hoſtem. Eunt inſignes armis animíſq;, qua premi parte maxime pedi-
tum copias uident: nihil neq; apud duces, neque apud milites remittitur à ſummo cer- G
tamine animi. Senſit ergo euentus uirtutis enixæ opem: & Volſci, quà modò ſimulato
metu ceſſerant, eà in ueram fugã effuſi: magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga
cæſi: cæteri in caſtris, quæ capta eodem impetu ſunt: plures tamen capti, q̃ occiſi: nbi in
recenſendis captiuis cum Thuſculani aliquot noſcitarentur, ſecreti ab aliis ad tribunos
adducũtur: percontantibúſque faſsi publico conſilio ſe militaſſe. Cuius tam uicini belli
metu Camillus motus, extẽplo ſe Romam captiuos ductutum ait, ne patres ignari ſint
Thuſculanos ab ſocietate deſciſſe: caſtris exercituíq; interim, ſi uideatur, pręſit collega.
documento unus dies fuerat, ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen aut ipſi,
aut in exercitu cuiquam ſatis placato animo Camillus laturus culpam eius uidebatur,
qua data in tam præcipitem caſum reſpub. eſſet. & tum in exercitu, tum Romæ conſtãs
omnium fama erat, cum uaria fortuna in Volſcis geſta res eſſet, aduerſæ pugnæ fugæq; H
in L. Furio culpam, ſecundæ decus omne penes M. Furium eſſe. Introductis in ſenatum
captiuis, cum bello perſequendos Thuſculanos patres cenſuiſſent, Camillóque id bel-
lum mandaſſent: adiutorem ſibi ad eam rem unum petit: permiſſóq; ut ex collegis opta
ret quem uellet, contra ſpem omnium L. Furium optauit. Qua moderatione animi, cũ
collegæ leuauit infamiam, tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thuſcula-
nis bellum. Pace conſtanti uim Romanam arcuerunt, quam armis non poterant. In-
trantibus fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agro
rum intermiſſus: patentibus portis urbis togati obuiam frequentes imperatoribus pro-
ceſſere: commeatus exercitui comiter in caſtra ex urbe & ex agris deuehitur. Camillus
caſtris ante portas poſitis, eadémne forma pacis, quæ in agris oſtentaretur, etiam intra
mœnia eſſet, ſcire cupiens: ingreſſus urbem, ubi patentes ianuas, & tabernis apertis pro I
poſita omnia in medio uidit: intentóſque opifices ſuo quemque operi, & ludos literarũ
ſtrepere diſcentium uocibus: ac repletas ſemitas inter uulgus alind puerorum & mulie-
rum huc atque illuc euntium, quà quenque ſuorum uſuum cauſæ ferrent: nihil uſquam
non pauidis modò, ſed ne mirantibus quidem ſimile circunſpiciebat, omnia inquirens
oculis, ubínam bellum fuiſſet. adeò nec amotæ rei uſqnam, nec oblatæ ad tempus ue-
ſtigium ullum erat: ſed ita omnia conſtanti tranquilla pace, ut eò uix fama belli perla-
ta uideri poſſet. Victus igitur patientia hoſtium, ſenatum eorum uocari iuſsit. Soli ad-
„ huc, inquit, Thuſculani uera arma, ueráſque uires, quibus ab ira Romanorum ueſtra
„ tutaremini, inueniſtis. ite Romam ad ſenatum. æſtimabũt patres, utrum plus antè pœ-
„ næ, an nunc ueniæ meriti ſitis. non præcipiam gratiam publici beneficii. deprecandi po
„ teſtatem à me habueritis, precibus euentum ueſtris ſenatus quem uidebitur dabit. Poſt- K
quam Romam Thuſculani uenerunt, ſenatúſque pauloante fidelium ſociorum mœ-
ſtus in ueſtibulo curiæ eſt conſpectus: moti extemplo patres, uocari eos iam tum hoſpi-
„ taliter magis, quàm hoſtiliter iuſſere. Dictator Thuſculanus ita uerba fecit. Quibus
„ bellum indixiſtis, intuliſtíſque, patres conſcripti, ſicut nunc uideris nos ſtantes in ueſti-
„ bulo curiæ ueſtræ, ita armati paratiq; obuiam imperatoribus legionibúſque ueſtris pro
„ ceſsimus. hic noſter, hic plebis noſtræ habitus fuit, erítque ſemper, niſi ſiquãdo à uobis,
„ próque uobis arma acceperimus. Gratias agimus & ducibus ueſtris, & exercitibus: ꝙ
„ oculis magis quàm auribus crediderunt: & ubi nihil hoſtile erat, ne ipſi quidem fecerũt.
„ pacem quam nos præſtitimus, eam à uobis petimus: bellum eò, ſicubi eſt, auertatis pre-
camur.

A camur. In nos quid arma polleant neſtra, ſi patiendo experiūdum eſt, inermes experie- Vrb. 375.
mur. Hæc mens noſtra eſt, dii immortales faciant, tam felix q̃ pia. Quod ad crimina at- Oly. 100
tinet, qnibus moti bellum indixiſtis: etſi reuicta rebus, uerbis confutare nihil attinet: ta-
men etiamſi uera ſint, uel fateri nobis ea, cum tam euidenter pœnituerit, tutum cenſe-
mus. peccetur in uos, dum digni ſitis quibus ita ſatisfiat. Tantum ferè nerborum ab
Thuſculanis factum. Pacem in præſentia, nec ita multò pòſt ciuitatem etiā impetraue-
runt. ab Thuſculo legiones reductæ. Camillus conſilio & uirtute in Volſco bellō, feli-
citate in Thuſculana expeditione, utrobiq; ſingulari aduerſus collegam patiētia & mo-
deratione inſignis, magiſtratu abiit: creatis militaribus trib. in inſequentē annum L. &
P. Valeriis, Lucio V, Publio III, & C. Sergio III, Licinio Menenio II, P. Papyrio, Ser-
gio Cornelio Maluginenſe. Cenſoribus quoq; eguit annus, maxime propter incertam
B famam æris alieni, aggrauantibus ſummam etiam inuidiæ eius tribunis plebis, cum ab
iis eleuaretur, quibus fide magis q̃ fortuna debentium laborare creditū uideri expedie-
bat. Creati cenſores, C. Sulpitius Camerinus, Sp. Poſthumius Regillenſis. cœptáq; iam
res morte Poſthumii, quia collegam ſuffici cenſori religio erat, interpellata eſt. igitur cū
Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu, cenſores alii uitio creati, non geſſerūt magiſtratum.
tertios creari, uelut diis non accipientibus in eum annum cenſurā, religioſum fuit. Eam
uero ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. fugere ſenatum teſtes tabulas
publicas cenſus cuiuſque, quia nolint conſpici ſummam æris alieni, quæ indicatura ſit
demerſam partem à parte ciuitatis: cum interim obæratam plebem obiectari aliis atq;
aliis hoſtibus. paſsim iam ſine ullo diſcrimine bella quæri: ab Antio Satricum, ab Satri-
co Velitras, inde Thuſculum legiones ductas. Latinis, Hernicis, Præneſtinis iam inten-
C tari arma ciuium magis q̃ hoſtium odio, ut in armis terant plebem: nec reſpirare in ur-
be, aut per otium libertatis meminiſſe ſinant: aut conſiſtere in concione, ubi aliquando
audiant uocem tribunitiam de leuando fœnore, & fine aliarum iniuriarum agentem.
Quod ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis, ſe nec addici quenquam ciuem Ro-
manum ob creditam pecuniam paſſuros: neque delectum haberi, donec inſpecto ęre a-
lieno, initáque ratione minuendi eius, ſciat unuſquiſq; quid ſui, quid alieni ſit: superſit
ſibi liberum corpus, an id quoque neruo debeatur. Merces ſeditionis propoſita confe-
ſtim ſeditionem excitauit. nam & addicebantur multi, & ad Præneſtini famam belli no
uas legiones ſcribendas patres cenſuerant. quæ utraq; ſimul auxilio tribunitio, & con-
ſenſu plebis impediri cœpta. nam neq; duci addictos tribuni ſinebant, neq; iuniores no-
mina dabant: cum patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ iuris exequēdi, quàm
D delectus eſſet: quippe iam à Præneſte profectos hoſtes in agro Sabino conceſſiſſe nun-
ciabatur: interim tribunos plebis fama ea ipſa iritauerat magis ad ſuſceptum certamē,
quàm deterruerat. neque aliud ad ſeditionem extinguendam in urbe, quàm propè illa-
tum mœnibus ipſis bellum ualuit. Nam cum eſſet Præneſtinis nunciatum, nullum ex-
ercitum conſcriptum Romæ, nullum ducem certum eſſe: patres ac plebem in ſemet-
ipſos uerſos: occaſionem rati duces eorum, raptim agmine facto peruaſtatis protinus
agris ad portam Collinam ſigna intulere. Ingens in urbe trepidatio fuit. conclamatum
ad arma, concurſúmque in muros atque portas eſt: tandémque ab ſeditione ad bellum
uerſi, dictatorem T. Quintium Cincinnatum creauere. is magiſtrum equitum A. Sem-
pronium Atratinum dixit. Quod ubi auditum eſt, (tātus eius magiſtratus terror erat)
ſimul hoſtes à mœnibus receſſere, & iuniores Romani ad edictū ſine detrectatione con-
E uenere. Dum conſcribitur Romæ exercitus, caſtra interim hoſtium haud procul Allia
flumine poſita. inde agrum latè populantes, fatalem ſe urbi Romanæ locum cepiſſe in-
ter ſe iactabant: ſimilem pauorem inde ac fugam fore, ac bello Gallico fuerit. etenim ſi
diem contactum religione, inſignémq; nomine eius loci timeant Romani, quanto ma
gis Allienſi die Alliam ipſam monumentum tantæ cladis reformidaturos? ſpecies pro-
fecto his ibi truces Gallorum, ſonúmq; uocis, in oculis atque in auribus fore. Has ina-
nium rerū inanes ipſas uoluentes cogitationes, fortunæ loci delegauerāt ſpes ſuas. Ro-
mani contrà, ubicunq; eſſet Latinns hoſtis, ſatis ſcire eum eſſe, quem ad Regillū lacum
deuictū centum annorum pace obnoxia tenuerint. locum inſignē memoria cladis irri-
taturum ſe potius ad delendā memoriam dedecoris, quàm ut timorē faciat nequa ter-

fortunæ loci delegauerant spes suas

vrb.376. ra ſit nefaſta uictoriæ ſuæ. quio ipſi Galli ſi offerantur, illo loco ſe ita pugnaturos, ut Ro F
oly. 100 mæ pugoauerint io repetenda patria, ut poſtero die ad Gabios, tunç cum effecerint ne-
quis hoſtis qui mœnia Romana intraſſet, nuncium ſecũdæ aduerſæque fortunæ domũ
perferret. His utrinque animis ad Alliam uentum eſt. Dictator Romanus, poſtquam in
» conſpectu hoſtes erant inſtructi, intentíque, Vidéſne tu, ioquit, A. Semprooi, loci fortu
» na illos fretos ad Alliam conſtitiſſe? nec illis dii immortales certioris quicquam fiduciç,
» maioríſue quod ſit auxilii, dederint. at tu fretus armis animíſque, concitatis equis inua-
» de mediam aciem: ego cum legionibus in turbatos trepidantéſque inferã ſigna. Adeſte
» dii teſtes fœderis, & expetite pœoas debitas ſimul uobis uiolatis, nobíſq; per ueſtrũ nu-
» meo deceptis. Noo equitem, noo peditem ſuſtinuere Præneſtini. primo impetu accla-
more diſsipati ordines ſunt: deinde, poſtquam nullo loco cõſtabat acies, terga uertunt:
conſternatíq;, & præter caſtra etiam ſua pauore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſi- G
ſtunt, q̃ in conſpectu Præneſte fuit. ibi ex fuga diſsipati, locum, quem tumultuario ope-
re communirent, capiunt: oe ſi intra mœnia ſe recepiſſent, extemplo ureretur ager, de-
populatíſq; omnibus obſidio urbi inferretur. Sed poſtquam direptis ad Alliam caſtris
uictor Romanus aderat, id quoq; munimentum relictum: & uix mœnia tuta rati, oppi-
do ſe Præneſte includunt. Octo præterea oppida erãt ſub ditione Præneſtinorum. ad ea
circunlatum bellum: deincépſq; haud magno certamine captis, Velitras exercitus du-
ctus. eæ quoq; expugnatæ. tum ad caput belli Præoeſte ueotum. id non ui, ſed per dedi-
tiooem receptum eſt. T. Quiotius ſemel acie uictor, binis caſtris hoſtium, nouẽ oppi-
dis ui captis, Præneſte in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphánſq; ſignum
Præneſte deuectum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit. dedicatum eſt inter cellam
Iouis, ac Mineruæ: tabuláq; ſub eo fixa, mooumeotum rerum geſtarum his fermè inciſa H
» literis fuit. Iupiter, atque diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius dictator oppida no
uem caperet. Die XX q̃ creatus erat, dictatura ſe abdicauit. Comitia inde habita tri-
bunorum militum conſulari poteſtate, quibus æquatus patriciorum plebeiorúmq; nu-
» merus. Ex patribus creati P. & C. Mãlii cum L. Iulio, plebes C. Sextilium, M. Albinum,
L. Aotiſtium dedit. Maolĳs, quòd geoere plebeios, gratia Iulium anteibant, Volſci pro
uincia ſine ſorte, ſine comparatione extra ordinem data: cuius & ipſos poſtmodo, & pa-
tres, qui dederant, pœnituit. Inexploratò pabulatum cohortes miſere. quibus uelut cir-
cunuentis, cum id falſò nuociatum eſſet, dum præſidio ut eſſeot, citati feruntur, oe au-
thore quidem aſſeruato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano fruſtratus erat, ipſi
in inſidias præcipitauere. ibi dum ioiquo loco ſola uirtute militum reſtantes cæduntur,
cędúntq;, caſtra interim Romana iacentia in campo ab altera parte hoſtes inuaſere. Ab I
ducibus utrobiq; proditæ temeritate atq; inſcitia res. quicquid ſuperfuit fortunæ popu-
li Ro. id militum etiam ſine rectore ſtabilis uirtus tutata eſt. Quæ ubi Romam ſunt re-
lata, primùm dictatorem dici placebat: deinde, poſtquam quietę res ex Volſcis afferebã-
tur, & apparuit oeſcire eos uictoria & tempore uti, reuocati etiam inde exercitus ac du-
ces. otiúmque inde, quantum à Volſcis, fuit. id modò extremo anno tumultuatum, ꝙ
Præoeſtini concitatis Latinorum populis rebellaruot. Eodem anno etiam ipſis queren
tibus penuriam hominum, noui coloni adſcripti. Rebúſque haud proſperis bello, do-
meſtica quies, quam tribuoorum militum ex plebe gratia maieſtáſque inter ſuos obti-
ouit, ſolatium fuit. Inſequentis anni principia ſtatim ſeditiooe ingeoti arſere, tribunis
» militum conſulati poteſtate, Sp. Furio, Q. Seruilio II, Licinio Meoenio III, P. Clœlio,
M. Horatio, L. Geganio. Erat autem & materia & cauſa ſeditionis, æs alienum: cuius no K
ſcendi gratia Sp. Seruilius Priſcus, Q. Clœlius Siculus cenſores facti, ne rẽ agerent, bel-
lo impediti ſunt. nanq; trepidi nuncii primò, fuga deinde ex agris, legiones Volſcorum
ingreſſas fines, popularíque paſsim Romanũ agrum, attulere. In qua trepidatione tan-
tum abfuit ut ciuilia certamina terror externus cohiberet, ut coortà eo uiolentior tribu
nitia poteſtas impediendo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ patribus, nequis
quoad bellatũ eſſet, tributũ daret, aut ius de pecunia credita diceret. eo laxamẽto plebi
ſumpto, mora delectui oon eſt facta. Legionibus nouis ſcriptis, placuit duos exercitus
in agrum Volſcum legionibus diuiſis duci, Sp. Furius, M. Horatius dextrorſus mariti-
mam oram atque Antium, Q. Seruilius & L. Geganius læua ad mõtes Ecetrã pergunt.

Neutra

A Neutra parte hoſtis obuius fuit: populatióque nõ illi uagæ ſimilis, quam Volſcus latro- Vrb. 378.
cinii more diſcordia hoſtium fretus, & uirtutem metuens, per trepidationem raptim fe- Oly. 101.
cerat: ſed ab iuſto exercitu iuſta ira facta, ſpatio quoq; temporis grauior. quippe à Vol-
ſcis timentibus ne interim exercitus ab Roma exiret, incurſiones in extrema finium fa-
ctę erant: Romano contrà etiam in hoſtico morandi erat cauſa, ut hoſtem ad certamen
eliceret. Itaque omnibus paſsim tectis agrorum, uicíſq; etiam quibuſdam exuſtis, non
arbore frugifera, non ſatis in ſpem frugum relictis, omni, quæ extra mœnia fuit, homi-
num pecudumq; præda abacta, Romam utrinque exercitus reducti. Paruo interuallo
ad reſpirandum debitoribus dato, poſtquã quietæ res ab hoſtibus erant, celebrari de in-
tegro iuriſdictio: & tantum abeſſe ſpes ueteris leuãdi fœnoris, ut tributo nouum fœnus
contraheretur in murum à cenſoribus locatum ſaxo quadrato faciundum. cui ſuccum-
B bere oneri coacta plebes: quia quem delectum impedirent, non habebãt tribuni plebis.
Tribunos etiam militares patricios omneis coacta principum opibus fecit, L. Æmyliũ,
P. Valerium IIII, C. Veturium, Ser. Sulpitium, L. & C. Quintios Cincinnatos. Iiſdem
opibus obtinuere, ut aduerſus Latinos, Volſcóſque, qui coniunctis legionibus ad Satri-
cum caſtra habebant, nullo impediente omnibus iunioribus ſacramẽto adactis, tres ex-
ercitus ſcriberent: unum ad præſidium urbis: alterum, qui, ſiqui alibi motus extitiſſet, ad
ſubita belli mitti poſſet: tertium longe ualidiſsimum P. Valerius & L. Æmylius ad Sa-
tricum duxere. ubi cum aciem inſtructam hoſtium loco æquo inueniſſent, extẽplo pu-
gnatum: & ut nondum ſatis claram uictoriam, ſic proſperæ ſpei pugnam imber ingen-
tibus procellis fuſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquandiu æqua uirtute for-
tunáque Latinæ maxime legiones longa ſocietate militiam Romanã edoctæ, reſtabãt.
C eques immiſſus ordines turbauit: turbatis ſigna peditum illata: quantumq; Romana ſe
inuexit acies, tantum hoſtes gradu demoti. & ut ſemel inclinauit pugna, iam intolera-
bilis Romana uis erat. Fuſi hoſtes, cũ Satricum, quod duobus millibus inde aberat, non
caſtra peterent, ab equite maxime cæſi. caſtra capta, direptáque. Ab Satrico nocte quæ
pręlio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petunt Antiũ: & cum Romanus exercitus pro-
pè in ueſtigiis ſequeretur, plus tamen timor, q̃ ira, celeritatis habuit. prius itaq; mœnia
intrauere hoſtes, q̃ Romanus extrema agminis carpere, aut morari poſſet. inde aliquot
dies uaſtando agro abſumpti, nec Romanis ſatis inſtructis apparatu bellico ad mœnia
aggredienda, nec illis ad ſubeũdum pugnæ caſum. Seditio tum inter Antiates Latinóſ-
que coorta, cum Antiates uicti malis, ſubactíq; bello, in quo & nati erant, & conſenue-
rant, deditionẽ ſpectarent: Latinos ex diutina pace noua defectio recentibus adhuc ani-
D mis ferociores ad perſeuerãdum in bello faceret. Finis certaminis fuit poſtquam utriſq;
apparuit, nihil per alteros ſtare quo minus incepta perſequerentur. Latini profecti à ſo-
cietate pacis, ut rebantur, inhoneſtæ, ſeſe uindicauerunt. Antiates incommodis arbitris
ſalutarium conſiliorum remotis, urbem agróſq; Romanis dedunt. Ira & rabies Latino-
rum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volſcos in armis retinere potuerant, eò eru-
pit, ut Satricum urbem, quæ receptaculum primum eis aduerſæ pugnæ fuerat, igni con
cremarent. nec aliud tectum eius ſuperfuit urbis, cum faces pariter ſacris profaníſq; in-
iicerent, q̃ matris Matutæ templum. inde eos nec ſua religio, nec uerecundia deûm ar-
cuiſſe dicitur, ſed uox horrẽda edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes pro-
cul delubris amouiſſent. incenſos ea rabie impetus Thuſculum tulit, ob iram, quòd de-
ſerto communi concilio Latinorum, non in ſocietatem modò Romanam, ſed etiam in
E ciuitatem ſe dediſſent. patentibus portis cum improuiſò incidiſſent, primo clamore op
pidum præter arcem captum eſt. in arcem oppidani refugêre cum coniugibus ac libe-
ris: nunciόſque Romam, qui certiorem de ſuo caſu ſenatum facerent, miſere. Haud ſe-
gnius q̃ fide populi Romani dignum fuit, exercitus Thuſculum ductus. L. Quintius, &
Seruius Sulpitius tribuni militum duxere. clauſas portas Thuſculi, Latinóſq; ſimul ob-
ſidentium atq; obſeſſorum animo hinc mœnia tueri uident, illinc arcẽ oppugnare, ter-
rere unà ac pauere. Aduentus Romanorum mutauerat utriuſq; partis animos. Thuſcu
lanos ex ingenti metu in ſummam alacritatem: Latinos ex propè certa fiducia mox ca-
piendæ arcis, quoniam oppido potirẽtur, in exiguam de ſe ipſis ſpem uerterat. Tollitur
ex arce clamor ab Thuſculanis: excipitur aliquãto maiore ab exercitu Romano. utrin-

vrb.378. que urgentur Latini:nec impetus Thuſculanorum decurrentium ex ſuperiore loco ſu- F
Oly.101. ſtinent:nec Romanos ſubeuntes mœnia,molieníeſq; obices portarum arcere poſſunt.
ſcalis prius mœnia capta:inde effracta clauſtra portarum.& cum anceps hoſtis & à frõ-
te & à tergo urgeret:nec ad pugnam ulla uis,nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet,in
medio cæſi ad unum omnes. Recuperato ab hoſtibus Thuſculo exercitus Romã eſt re-
ductus. Quanto magis proſperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in
urbe uis patrum in dies,miſeriæq; plebis creſcebant, cum eo ipſo quod neceſſe erat ſol-
ui,facultas ſoluendi impediretur.itaque cum iam ex re nihil dari poſſet,fama & corpo-
re iudicati atque addicti creditoribus ſatisfaciebãt,pœnáq; in uicem fidei ceſſerat, adeò
ergo obnoxios ſummiſerant animos nõ infimi ſolum, ſed principes etiam plebis, ut nõ
modò ad tribunatum militum inter patricios petendum,quod tanta ui ut liceret tetẽ-
derãt:ſed ne ad plebeios quidem magiſtratus capeſſendos,petendóſq;, ulli uiro acri ex- G
perientiq; animus eſſet: poſſeſsionémq; honoris uſurpati modò è plebe per paucos an- »
nos,recuperaſſe in perpetuum patres uiderẽtur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, par-
ua(ut plerunq; ſolet)rem ingentem moliundi cauſa interuẽnit. M. Fabii Ambuſti potẽ-
tis uiri cum inter ſui corporis homines,tum etiam ad plebem, quòd haudquaquam in-
ter id genus contemptor eius habebatur:filiæ duæ nuptæ,Ser. Sulpitio maior,minor C.
Licinio Stoloni erat,illuſtri quidem uiro,tamen plebeio:eáq; ipſa affinitas haud ſpreta,
gratiam Fabio ad uulgum quæſierat. Fortè ita incidit,ut in Ser. Sulpitii tribuni militum
domo ſorores Fabiæ cum inter ſe(ut fit)ſermonibus tempus tererẽt: lictor Sulpitii,cum
is de foro ſe domum reciperet,forem(ut mos eſt)uirga percuteret: cum ad id moris eius
inſueta expauiſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit,miranti ignorare id ſororem. Cæterum
is riſus ſtimulos paruis mobili rebus animo muliebri ſubdidit: frequentiáq; proſequen- H
tium rogantiúmque nunquid uellet? credo fortunatum matrimonium ei ſororis ui-
ſum: ſuíque ipſam malo arbitrio, quo à proximis quiſque minime anteiri uult, pœni-
tuiſſe.confuſam eam ex recenti morſu animi cum pater fortè uidiſſet, percontatus, ſa-
tin' ſaluæ? auerſantem cauſam doloris, quippe nec ſatis piam aduerſus ſororem, nec ad-
modum in uirum honorificam, elicuit comiter ſciſcitando ut fateretur eam eſſe cau-
ſam doloris, quòd iuncta impari eſſet, nupta in domo, quam nec honos nec gratia in-
trare poſſet.conſolans inde filiam Ambuſtus bonum animum habere iuſsit:eoſdẽ pro-
pediem domi uiſuram honores,quod apud ſororem uideat. Inde conſilia inire cum ge
nero cœpit,adhibito L. Sextio ſtrenuo adoleſcente, & cuius ſpei nihil præter genus pa-
tricium deeſſet. Occaſio uidebatur rerum nouandarum propter ingentem uim æris a-
lieni, cuius leuamen mali plebes, niſi ſuis in ſummo imperio locatis, nullum ſperaret. I
accingendum ad eam cogitationem eſſe. conando agendóque iam eò gradum feciſſe
plebeios,unde ſi porrò annitantur,peruenire ad ſumma,& patribus æquari tam hono-
re quàm uirtute poſſent. In præſentia tribunos plebis fieri placuit,quo in magiſtratu ſi-
» bimet ipſi uiam ad cæteros honores aperirent. creatíque tribuni C. Licinius & L. Sex-
» tius promulgauere leges omnes aduerſus opes patriciorum, & pro commodis plebis:
unam de ære alieno,ut deducto eo de capite quod uſuris pernumeratum eſſet, id quod
ſupereſſet,triẽnio æquis portionibus perſolueretur.alteram de modo agrorum, nequis
plus quingenta iugera agri poſsideret.tertiam,ne tribunorum militum comitia fierẽt,
conſulúmque utique alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia, & quæ ſine certamine
maximo obtineri non poſſent. Omnium igitur ſimul rerum quarum immodica cupi-
do inter mortales eſt, agri, pecuniæ, honorum diſcrimine propoſito, conterriti patres K
cum trepidaſſent,publicis priuatíſque conſiliis nullo remedio alio præter expertã mul-
tis iam antè certaminibus interceſsionem inuento,collegas aduerſus tribunitias roga-
tiones cõparauerunt. qui ubi tribus ad ſuffragium ineundum citari à Licinio,Sextióq;
uiderunt,ſtipati patrum præſidiis,nec recitari rogationes,nec ſolenne quicquam aliud
adſciſcendum plebi fieri paſsi ſunt. Iámque fruſtra ſæpe concilio aduocato,cum pro an
» tiquaris rogationes eſſent, Bene habet,inquit Sextius,quandoquidem tantum interceſ
» ſionem pollere placet.iſto ipſo telo tutabimur plebem. Agitedum,comitia indicite pa-
» tres tribunis militum creandis.faxo ne iuuet uox iſta,ueto, qua nunc concinentes col-
» legas noſtros tam læti auditis. Haud irritæ cecidere minæ: comitia præter ædiliũ tribu-
norúmque

A norumq; plebis nulla ſunt habita. Licinius Sextiuſq; tribuni plebis refecti nullos curu- vrb.384.
les magiſtratus creari paſsi ſunt. eaq; ſolitudo magiſtratuũ, & plebe reficiente duos tri- Oly.102.
bunos,& his comitia tribunorum militũ tollentibus, per quinquẽnium urbem tenuit.
Alia bella opportune quieuere: Veliterni coloni geſtientes otio, ꝙ nullus exercitus Ro
manus eſſet,& agrũ Romanum aliquoties incurſauere,& Thuſculũ oppugnare adorti
ſunt.eáque res, Thuſculanis ueteribus ſociis, nouis ciuibus opem orantibus, uerecũdia
maxime non patres modò, ſed etiam plebem mouit. remittentibus tribunis plebis co-
mitia per interregem ſunt habita; creatíque tribuni militum L. Furius, A. Mãlius, Ser.
Sulpitius, Ser. Cornelius, A. & C. Valerij, haudquaquam tam obedientem in delectu, q̃
in comitiis plebem habuere: ingentíque contentione exercitu ſcripto profecti, non ab
Thuſculo modò ſubmouere hoſtem, ſed intra ſuametipſum mœnia compulere. obſi-
B debanturque haud paulò ui maiore Velitræ, q̃ Thuſculum obſeſſum fuerat: nec tamen
ab eis à quibus obſideri cœptæ erant, expugnari potuere. antè noui creati ſunt tribuni
militum Q. Seruilius, C. Veturius, A. & M. Cornelij, Q. Quintius, M. Fabius. Nihil ne
ab his quidẽ tribunis ad Velitras memorabile factũ. In maiore diſcrimine domi res uer-
rebantur. nam pręter Sextium Liciniumq; latores legum iam octauum tribunos plebis
refectos, Fabius quoque tribunus militũ Stolonis ſocer, quarum legum author fuerat,
earum ſuaſorem ſe haud dubium ferebat. & cum octo ex collegio tribunorũ plebis pri-
mò interceſſores legum fuiſſent, quinque ſoli erant: & (ut fermè ſolent qui à ſuis deſci-
ſcunt) capti, & ſtupẽtes animi, uocibus alienis id modò quod domi præceptum erat, in-
terceſsioni ſuæ prætendebant, Velitris in exercitu plebis magnam partem abeſſe: in ad-
uentum militum comitia differri debere, ut uniuerſa plebes de ſuis cõmodis ſuffragium
C ferret. Sextius Liciniuſq; cum parte collegarum, & uno ex tribunis militum Fabio, arti-
fices iam tot annorum uſu tractandi animos plebis, primores patrum productos inter-
rogando de ſingulis quæ ferebantur ad populum, fatigabant. Auderent ne poſtulare,
ut cum bina iugera agri plebi diuiderentur, ipſis plus quingẽta iugera habere liceret? ut
ſinguli propè trecentorum ciuium poſsiderẽt agros, plebeio homini uix ad tectum ne-
ceſſarium, aut locum ſepulturæ, ſuus pateret ager? An placeret fœnore circunuentam
plebem, ni potius q̃ ſortem, creditum ſoluat, corpus in neruum ac ſupplicia dare? & gre
gatim quotidie de foro addictos duci? & repleri uinctis nobiles domos? & ubicunq; pa-
tricius habitet, ibi carcerem priuatum eſſe? Hæc indigna, miſerandáque auditu cũ apud
timentes ſibimetipſos maiore audientium indignatione quàm ſua increpuiſſent: atqui
nec agros occupandi modum, nec fœnore trucidandi plebem, alium patribus unquam
D fore affirmabant, niſi alterum ex plebe conſulem cuſtodem ſuæ libertatis plebs feciſſet.
contemni iam tribunos plebis, quippe quæ poteſtas iam ſuam ipſa uim frãgat interce-
dendo. non poſſe æquo iure agi, ubi imperium penes illos, penes ſe auxilium tãtum ſit:
niſi imperio communicato, nunquam plebem in parte pari reipub. fore: nec eſſe quod
quiſquam ſatis putet, ſi plebeiorum ratio comitiis conſularibus habeatur: niſi alterum
conſulem utiq; ex plebe fieri neceſſe ſit, neminem fore. an iam memoria exiſſe, cum tri-
bunos militum idcirco potius q̃ cõſules creari placuiſſet, ut & plebeiis pateret ſummus
honos? IIII & XL annis neminem ex plebe tribunũ militum creatum eſſe, qui crede-
rent? Duobúsne in locis ſua uolũtate imperturos plebi honorem, qui octona loca tri-
bunis militũ creandis occupare ſoliti ſint? & ad conſulatum uiam fieri paſſuros, qui tri-
bunatum ſeptum tandiu habuerint? Lege obtinendum eſſe, quod comitiis per gratiam
E nequeat: & ſeponendum extra certamen alterum cõſulatum, ad quem plebi ſit aditus:
quoniam in certamine relictus, præmium ſemper potẽtioris futurus ſit. Nec iam poſſe
dici, id quod antea iactare ſoliti ſint, non eſſe in plebeiis idoneos uiros ad curules magi-
ſtratus. nunquid enim ſocordius aut ſegnius rempub. adminiſtrari poſt P. Licinij Calui
tribunatũ, qui primus ex plebe creatus ſit: quàm per eos annos geſta ſit, quibus præter
patricios nemo tribunus militũ fuerit? quin contrà patricios aliquot damnatos poſt tri-
bunatum, neminem plebeium. quæſtores quoq;, ſicut tribunos militũ, paucis antè an-
nis ex plebe cœptos creari? nec ullius eorum populum Romanum pœnituiſſe. conſula-
tum ſupereſſe plebeiis: eam eſſe arcem libertatis, id columen: ſi eò peruẽtum ſit, tum po-
pulum Romanum uere exactos ex urbe Reges, & ſtabilem libertatem ſuam exiſtima-

Vrb. 386. rurum. quippe ex illa die in plebem uentura omnia quibus patricij excellãt, imperium F
Oly. 103. atque honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſis fruenda, maiora liberis
relinquenda. Huius generis orationes ubi accipi uidere, nouã rogationem promulgant, ut pro duumuiris ſacris faciundis decemuiri creentur: ita ut pars ex plebe, pars ex patribus fiat: omniumq; earum rogationum comitia in aduentum eius exercitus differunt, qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus, quàm à Velitris reducerentur legiones. ita ſuſpenſa de legibus res ad nouos tribunos militũ dilata. nã plebis tribunos eoſdem, duos utique, qui legum latores erant, plebes reficiebat. tribuni militum
„ creati T. Quintius, Ser. Cornelius, Ser. Sulpitius, Sp. Seruilius, L. Papyrius, L. Veturius.
Principio ſtatim anni ad ultimam dimicationem de legibus uẽtum: & cum tribus uocarentur, nec interceſsio collegarũ latoribus obſtaret: trepidi patres ad duo ultima auxilia, ſummum imperium, ſummumq; ad ciuem decurrunt. dictatorem dici placet. di- G
citur M. Furius Camillus, qui magiſtrũ equitum L. Æmylium cooptat. Legum quoq; latores, aduerſus tãtum apparatum aduerſariorũ & ipſi cauſam plebis ingentibus animis armant: concilióq; plebis indicto, tribus ad ſuffragium uocant. cum dictator ſtipatus agmine patriciorũ plenus iræ minarumq; conſediſſet, atque ageretur res ſolito primùm certamine inter ſe tribunorũ plebis ferẽtium legem, intercedentiumq́ue; & quãto iure potentior interceſsio erat, tantũ uinceretur fauore legum ipſarum, latorumq;:
„ & uti rogaſſent, primæ tribus dicerent: tum Camillus, Quãdoquidem, inquit, quirites,
„ iam uos tribunitia libido, non poteſtas regit: & interceſsionem ſeceſsione quondã ple-
„ bis partam, nobis eadem ui facitis irritam, qua peperiſtis: non reipub. magis uniuerſæ,
„ quàm ueſtra cauſa dictator interceſsioni adero: euerſumq; ueſtrum auxilium imperio tuta-
„ bor. Itaque ſi C. Licinius & L. Sextius interceſsioni collegarum cedũt, nihil patricium H
„ magiſtratum inſeram cõcilio plebis. ſi aduerſus interceſsionem tanquã captæ ciuitati
„ leges imponere tendent, uim tribunitiã à ſe ipſa diſſolui non patiar. Aduerſus ea cum contemptim tribuni plebis rem nihilo ſegnius peragerent, tum percitus ira Camillus, lictores, qui de medio plebẽ emouerent, miſit: & addidit minas, ſi pergerent, ſacramento omnes iuniores adacturum, exercitum extemplo ex urbe deducturũ. Terrorem ingentem incuſſerat plebi, ducibus plebis accẽdit magis certamine animos, quàm minuit. ſed re neutrò inclinata, magiſtratu ſe abdicauit: ſeu quia uitio creatus erat, ut ſcripſere quidam: ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idq́ue plebs ſciuit, ut ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentûm millium æris ei multa eſſet. Sed auſpiciis magis quàm noui exempli rogatione deterritum ut potius credam, cum ipſius uiri facit ingenium, tum quod ei ſuffectus eſt extẽplo P. Mãlius dictator: quem quid creari attinebat ad id cer- I
tamen quo M. Furius uictus eſſet? & quod eundem M. Furium dictatorem inſequẽs annus habuit, haud ſine pudore certe fractum priore anno in ſe imperium repetiturum: ſimul quod eo tempore quo promulgatum de multa eius traditur, aut & huic rogationi, qua ſe in ordinem cogi uidebat, obſiſtere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat, impedire: & quod uſque ad memoriam noſtram tribunitiis conſularibúſq; certatum uiribus eſt, dictaturæ ſemper altius faſtigiũ fuit. Inter priorem dictaturam abdicatam, nouámq; à Manlio initam, ab tribunis uelut per interregnũ concilio plebis habito, apparuit quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. nam de fœnore atq; agro rogationes iubebant, de plebeio cõſulatu antiquabãt. & perfecta utraq; res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul cõſulere plebem dixiſſent. P. Manlius deinde dictator rem in cauſam plebis inclinauit, C. Licinio qui tribunus militum fuerat, magiſtro equitum de K
plebe dicto. Id ægre patres paſſos accipio, dictatorem propinqua cognatione Licinij ſe apud patres excuſare ſolitum, ſimul negantem magiſtri equitum maius quàm tribuni cõſularis imperium eſſe. Licinius Sextiúſq;, cum tribunorum plebis creandorum indicta comitia eſſent, ita ſe gerere, ut negando iam ſibi uelle cõtinuari honorem, acerrime accenderent ad id quod diſsimulando petebant, plebem. nonum ſe annũ iam uelut in aciem aduerſus optimates maximo priuatim periculo, nullo publico emolumẽto ſtare: conſenuiſſe iam ſecum & rogationes promulgatas, & uim omnẽ tribunitiæ poteſtatis. primò interceſsione collegarũ in leges ſuas pugnatum eſſe, deinde ablegatione iuuentutis ad Veliternum bellum: poſtremò dictatorium fulmen in ſe intentatum. iam

nec collegas,

A nec collegas,nec bellum,nec dictatorem obſtare, quippe qui etiam omen plebeio con- Vrb. 387.
ſuli,magiſtro equitum ex plebe dicendo dederit.ſe ipſam plebẽ,& cõmoda morari ſua. Olỹ. 103.
liberam urbem ac forum à creditoribus, liberos agros ab iniuſtis poſſeſſoribus extẽplo,
ſi uelit,habere poſſe. quæ munera quando tandem ſatis grato animo æſtimaturos,ſi in-
ter accipiendas de ſuis commodis rogationes,ſpem honoris latoribus earum incidant?
Non eſſe modeſtię populi Romani,id poſtulare,ut ipſe fœnore leuetur,& in agrũ iniu-
ria poſſeſſum à potentibus inducatur : per quos ea conſecutus ſit, ſenes tribunitios non
ſine honore tantùm,ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat. Proinde ipſi primùm ſtatue-
rent apud animos, quid uellent:deinde comitiis tribunitiis declararent uoluntatem. ſi
coniunctim ferre ab ſe promulgatas rogationes uellent, eſſe quod eoſdem reficerent
tribunos plebis: perlaturos enim quæ promulgauerint. ſin quod cuique priuatim opus
B ſit,id modò accipi uelint: opus eſſe nihil inuidioſa continuatione honoris: nec ſe tribu-
natum, nec illos ea quæ promulgata ſint,habituros. Aduerſus tam obſtinatã oratio-
nem tribunorum cũ præ indignitate rerum ſtupor,ſilentiumq; inde cæteros patrũ defi-
xiſſet: Ap. Claudius Craſſus nepos decemuiri dicitur odio magis iráq;,quàm ſpe ad diſ-
„ ſuadendum proceſsiſſe, & locutus in hanc ferè ſententiam eſſe. Neq; nouum,neq; ino-
„ pinatum mihi ſit quirites,ſi quod unum familiæ noſtrę ſemper obiectum eſt ab ſeditio-
„ ſis tribunis, id nunc ego quoq; audiam. Claudiæ genti iam inde ab initio nil antiquius
„ in repub. Patrũ maieſtate fuiſſe : ſemper plebis cõmodis aduerſatos eſſe. quorũ alterum
„ neq; nego, neq; inficias eo, nos, ex quo adſciti ſumus ſimul in ciuitatẽ & patres, enixe
„ operã dediſſe,ut per nos aucta potius,q̃ imminuta maieſtas earum gentium,inter quas
„ nos eſſe uoluiſtis,dici uere poſſet. Illud alterum pro me maioribúſq; meis cõtendere au-
C ſim quirites,niſi quæ pro uniuerſa repub. fiát,ea plebi tanquam aliam incolenti urbem
„ aduerſa quis putet,nihil nos neq; priuatos,neq; in magiſtratibus quod incõmodum ple
„ bi eſſet,ſciẽtes feciſſe : nec ullum factum dictúmue noſtrum contra utilitatem ueſtram,
„ etſi quædam contra uoluntatem fuerint,uere referri poſſe. An hoc, ſi Claudiæ familiæ
„ non ſim, nec ex patricio ſanguine ortus, ſed unus quiritiũ quilibet, qui modò me duo-
„ bus ingenuis ortum, & uiuere in libera ciuitate ſciã, reticere poſsim ? L. illum Sextium
„ & C. Licinium perpetuos(ſi diis placet) tribunos, tantum licentiæ nouẽ annis, quibus
„ regnant,ſumpſiſſe,ut uobis negent poteſtatem liberam ſuffragij non in comitiis, nõ in
„ legibus iubendis ſe permiſſuros eſſe? Sub conditione inquit, nos reficietis decimùm tri-
„ bunos. Quid eſt aliud dicere, quod petunt alii,nos adeò faſtidimus, ut ſine mercede ma
„ gna non accipiamus ? Sed quæ tandem iſta merces eſt, qua uos ſemper tribunos plebis
D habeamus? Vt rogationes,inquit,noſtras,ſeu placent ſeu diſplicent,ſeu utiles ſeu inuti-
„ les ſunt,omnes coniunctim accipiatis. Obſecro uos Tarquinii tribuni plebis,putate me
„ ex media concione unum ciuem ſucclamare. Bona uenia ueſtra liceat ex his rogationi-
„ bus legere,quas ſalubres nobis cenſemus eſſe: antiquare alias. Nõ, inquit,licebit, tu de
„ fœnore atque agris quod ad uos omnes pertinet, iubeas : & hoc portenti nõ fiat in urbe
„ Romana,uti L. Sextium atque hunc C. Licinium conſules,quod indignaris,quod abo-
„ minaris,uideas. aut omnia accipe:aut nihil fero. Vt ſi quis ei quem urgeat fames,uene-
„ num ponat cum cibo:& aut abſtinere eo quod uitale ſit,iubeat:aut mortiferũ uitali ad-
„ miſceat. Ergo ſi eſſet libera hæc ciuitas, non tibi frequentes ſucclamaſſent, Abi hinc cũ
„ tribunatibus ac rogationibus tuis. Quid ſi tu non tuleris quod commodum eſt populo
„ accipere, nemo erit qui ferat illud? Siquis patricius, ſi quis (quod illi uolunt inuidioſius
E eſſe) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero : quis ueſtrum quirites ferret?
„ Nunquàm ne uos res potius,quàm authores ſpectabitis, ſed omnia ſemper quæ magi-
„ ſtratus ille dicet,ſecundis auribus,quæ ab noſtrum quo dicẽtur, aduerſis accipietis? At
„ hercule ſermo eſt minime ciuilis. Quid? rogatio qualis eſt, quã à uobis antiquatam in-
„ dignantur? ſermoni quirites ſimillima. Conſules,inquit,rogo ne uobis,quos uelitis,fa-
„ cere liceat. An aliter rogat,qui utiq; alterum ex plebe fieri conſulem iubet, nec duos pa
„ tricios creandi poteſtatem nobis permittit? Si hodie bella ſint,quale Hetruſcum fuit cũ
„ Porſena Ianiculum inſedit:quale Gallicum modò, cum præter Capitolium atq; arcem
„ omnia hæc hoſtium erant. & conſulatum cum hoc M. Furio, aut quolibet alio ex patri-
„ bus L. ille Sextius peteret: poſſetis ne ferre Sextium haud pro dubio conſulẽ eſſe, Camil-

vrb.388. lum de repulſa dimicare? Hoccine eſt in cōmune honores uocare, ut duos plebeios fieri F
Oly.103. cōſules liceat, duos patricios non liceat? & alterum ex plebe creari neceſſe ſit, utrunque
ex patribus præterire liceat? Quænam iſta ſocietas, quænam conſortio eſt? Parum eſt ſi
cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partem eius uenis, niſi partem petendo totum traxe-
ris? Timeo, inquit, ne ſi duos licebit creari patricios, neminem creetis plebeium. Quid
eſt dicere aliud, quia indignos ueſtra uoluntate creaturi non eſtis, neceſsitatem nobis
creandi quos nō uultis, imponam? Quid ſequitur, niſi ut ne beneficium quidem debeat
populo, ſi cum duobus patriciis unus petierit plebeius, & lege ſe, non ſuffragio creatum
dicat? Quomodo extorqueant, non quomodo petant honores, quęrunt: & ita maxima
ſunt adepturi, ut nihil ne pro minimis quidem debeant: & occaſionibus potius q̃ uirtu-
te petere honores malunt. Eſt aliquis qui ſe inſpici, qui æſtimari faſtidiat? qui certos ſibi
uni honores inter dimicātes cōpetitores æquum cenſeat eſſe? qui ſe arbitrio ueſtro exi- G
mat? qui ueſtra neceſſaria ſuffragia pro uoluntariis, & ſerua pro liberis faciat? Omitto
Licinium Sextiumq;, quorum annos in perpetua poteſtate tanquā Regum in Capito-
lio numeratis: quis eſt hodie in ciuitate tam humilis, cui nō uia ad conſulatum facilior
per iſtius legis occaſionē, quàm nobis ac liberis noſtris fiat, ſi quidē nos ne cum uolueri-
tis quidem creare interdū poteritis, iſtos etiam ſi nolueritis, neceſſe ſit? De indignitate
ſatis dictum eſt: (etenim dignitas ad homines pertinet) quid de religionibus atq; auſpi-
ciis, quæ propria deorum immortalium contemptio atq; iniuria eſt, loquar? Auſpiciis
hāc urbem cōditam eſſe, auſpiciis bello ac pace, domi militiæq; omnia geri, quis eſt qui
ignoret? Penes quos igitur ſunt auſpicia more maiorum? nempe penes patres. nam ple-
beius quidē magiſtratus nullus auſpicatò creatur: nobis adeò propria ſunt auſpicia, ut
nō ſolum quos populus creat patricios magiſtratus, nō aliter q̃ auſpicatò creet, ſed nos H
quoq; ipſi ſine ſuffragio populi auſpicatò interregē prodamus, & priuatim auſpicia ha-
beamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidē habent. Quid igitur aliud q̃ tollit ex ciuita-
te auſpicia, qui plebeios cōſules creando, à patribus, qui ſoli ea habere poſſunt, aufert?
Eludant nunc licet religiones. quid enim eſt ſi pulli non paſcentur? ſi ex cauea tardius
exierint? ſi occinuerit auis? Parua ſunt hęc: ſed parua iſta non contēnendo maiores no-
ſtri maximā hanc rem fecerunt. nunc nos tanquā iam nihil pace deorū opus ſit, omnes
cæremonias polluimus. uulgò ergo pontifices, augures, ſacrificuli Reges creentur: cui-
libet apicē dialem, dūmodo homo ſit, imponamus: tradamus ancilia, penetralia, deos,
deorumq; curā, quibus nefas eſt: non leges auſpicatò ferantur: non magiſtratus creen-
tur: nec centuriatis, nec curiatis comitiis patres authores fiant: Sextius & Licinius tan-
quam Romulus ac Tatius in urbe Romana regnent, quia pecunias alienas, quia agros I
dono dant. tanta dulcedo eſt ex alienis fortunis prædandi: nec in mentem uenit, altera
lege ſolitudines uaſtas in agris fieri, pellendo finibus dominos: altera fidem abrogari, cū
qua omnis humana ſocietas tollitur. Omnium rerum cauſa uobis antiquandas cenſeo
iſtas rogationes. quod faxitis, deos uelim fortunare. Oratio Appij ad id modò ualuit,
ut tēpus rogationum iubēdarum proferretur. Refecti decimum iidem tribuni Sextius
& Licinius de decemuiris ſacrorum ex parte de plebe creandis pertulere. creati quinq;
patrum, quinq; plebis: graduq; eo iam uia facta ad conſulatū uidebatur. Hac uictoria
cōtenta plebes ceſsit patribus, ut in præſentia cōſulū mentione omiſſa, tribuni militum
crearentur. creati A. & M. Cornelii iterū, M. Geganius, P. Manlius, L. Veturius, P. Va-
lerius VI. Cū præter Velitrarum obſidionem, tardi magis rerum exitus q̃ dubii, quietæ
externæ res Romanis eſſent: fama repens belli Gallici allata perpulit ciuitatē ut M. Fu- K
rius dictator quintum diceretur. is T. Quintium Pœnum magiſtrum equitū dixit. Bel-
latum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen author eſt Claudius: inclytámq; in
ponte pugnam, qua T. Manlius Gallum cū quo prouocatus manus conſeruit, in cōſpe-
ctu duorū exercituum cæſum torque ſpoliauit, tum pugnatā. Pluribus authoribus ma-
gis adducor ut credam decem haud minus poſt annos ea acta: hoc autē anno in Alba-
no agro cum Gallis dictatore M. Furio ſigna collata. nec dubia, nec difficilis Romanis,
quanquā ingentem Galli terrorē memoria priſtinæ cladis attulerant, uictoria fuit. mul
ta millia Barbarorū in acie, multa captis caſtris cæſa. palati alij Apuliā maxime peten-
tes, cū fuga ſe longinqua, tum q; paſsim eos ſimul pauor terrorq; diſtulerant, ab hoſte
ſeſe

A ſeſe tutati ſunt. Dictatori cõſenſu patrum plebiſq; triumphus decretus. Vixdũ perfun- Vrb. 389.
ctum eum bello, atrocior domi ſeditio excepit: & per ingentia certamina dictator ſena- Oly. 104.
túſq; uictus, ut rogationes tribunitiæ acciperentur: & comitia conſulum aduerſa nobi-
litate habita, quibus L. Sextius de plebe primus C O S. factus. Et ne is quidem finis cer-
taminum fuit. Quia patricii ſe authores futuros negabant, prope ſeceſsionẽ plebis res,
terribiléſque alias minas ciuilium certaminum uenit: cũ tamen per dictatorem condi-
tionibus ſedatæ diſcordiæ ſunt: conceſſumq́; ab nobilitate plebi, de cõſule plebeio: à ple
be nobilitati, de prætore uno, qui ius in urbe diceret, ex patribus creando. Ita ab diuti-
na ira tandem in concordiam redactis ordinibus, cum dignam eam rem ſenatus cenſe-
ret eſſe, meritóq; id, ſiquando unquam aliâs, deûm immortalium cauſa libenter factu-
ros fore, ut Ludi Maximi fierent, & dies unus ad triduum adiiceretur: recuſantibus id
B munus ædilibus plebis, cõclamatũ à patriciis eſt iuuenibus, ſe id honoris deûm immor-
talium cauſa libẽter acturos, ut ædiles fierent. quibus cũ ab uniuerſis gratiæ actæ eſſent,
factum ſenatuſconſultum, ut duos uiros ædiles ex patribus dictator populum rogaret,
patres authores omnibus eius anni comitiis fierent.

DECADIS PRIMÆ LIBER VII.

ANNVS hic erit inſignis noui hominis cõſulatu, inſignis nouis duo-
bus magiſtratibus, prætura, & curuli ædilitate: Hos ſibi patricij quæ-
ſiuere honores pro cõceſſo plebi altero cõſulatu. Plebes conſulatum
L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres præturam Sp. Furio M.
C filio Camillo, ædilitatẽ Cn. Quintio Capitolino, & P. Cornelio Sci-
pioni ſuarum gentium uiris gratia campeſtri ceperũt. L. Sextio col-
lega ex patribus datus L. Æmylius Mamercus. Principio anni & de Gallis, quos pri-
mò palatos per Apuliam congregari iam fama erat, & de Hernicorum defectione agi-
tata mentio. Cũ de induſtria omnia, ne quid per plebeium cõſulem ageretur, proferren
tur: ſilentium omnium rerum, ac iuſtitio ſimile otium fuit: niſi ꝙ non patientibus taci-
tum tribunis, ꝙ pro cõſule uno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis præ-
textatos tanquã conſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet, prætorem quidẽ etiam iura
reddentem, & collegam conſulibus, atq; iiſdem auſpiciis creatũ: uerecundia inde impo
ſita eſt ſenatui ex patribus iubendi ædiles curules creari. Primò ut alternis annis ex ple-
be fierẽt, conuenerat: poſtea promiſcuũ fuit. Inde L. Genutio & Q. Seruilio C O S S. &
D ab ſeditione, & à bello quietis rebus, nequando à metu ac periculis uacarẽt, peſtilentia
ingens orta. Cenſorem, ædilem curulem, tres tribunos plebis mortuos ferunt, pro por-
tione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe. maximéq; eam peſtilentiam inſignem
mors quàm matura tam acerba M. Furij fecit. fuit enim uere uir unicus in omni fortu-
na princeps pace bellóq;, prius q̃ exulatum iret: clarior in exilio uel deſiderio ciuitatis,
quæ capta abſentis implorauit opem: uel felicitate, qua reſtitutus in patriam, ſecum pa
triam ipſam reſtituit. par deinde per quinque & triginta annos (tot enim poſtea uixit)
titulo tantæ gloriæ fuit: dignúſq; habitus, quem ſecundum à Romulo conditorem ur-
bis Romæ ferrent. Et hoc, & inſequẽti anno T. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone
C O S S. peſtilentia fuit. eo nihil dignũ memoria actum, niſi ꝙ pacis deûm expoſcendę
cauſa tertiò tum poſt conditã urbem lectiſternium fuit. & cum uis morbi nec humanis
E cõſiliis, nec ope diuina leuaretur, uictis ſuperſtitione animis, ludi quoq; ſcenici, noua
res bellicoſo populo (nam circi modò ſpectaculũ fuerat) inter alia cæleſtis iræ placami-
na inſtituti dicuntur. Cæterùm parua quoq; (ut fermè principia omnia) & ea ipſa pere-
grina res fuit. Sine carmine ullo, ſine imitandorum carminũ actu, ludiones ex Hetturia
acciti, ad tibicinis modos ſaltantes, haud indecoros motus more Thuſco dabãt. Imita-
ri deinde eos iuuentus ſimul incõditis inter ſe iocularia fundentes uerſibus cœpere: nec
abſoni à uoce motus erant. Accepta itaq; res, ſæpiúſq; uſurpando excitata. Vernaculis
artificibus, quia hiſter thuſco uerbo ludio uocabatur, nomẽ hiſtrionibus inditum: qui
nõ ſicut antè feſcennino uerſu ſimilem incompoſitum temere ac rudem alternis iacie-
bant, ſed impletas modis ſatyras deſcripto iam ad tibicinem cantu, motúq; congruenti

vrb. 392. peragebant. Liuius poſt aliquot annos, qui ab Satyris auſus eſt primus argumēto fabu- F
oly 104 lā ſerere, idem ſcilicet (id quod omnes tum erāt) ſuorum carminum actor dicitur, cum
ſæpius reuocatus uocem obtudiſſet, uenia petita puerum ad canendum ante tibicinem
cū ſtatuiſſet, canticū egiſſe aliquanto magis uigente motu, quia nihil uocis uſus impe-
diebat. inde ad manum cantari hiſtrionibus cœptum, diuerbiáq; tantum ipſorum uoci
relicta. Poſtquam lege hac fabularum, ab riſu ac ſoluto ioco res auocabatur, & ludus in
artē paulatim uerterat, iuuentus hiſtrionibus fabellarum actu relicto, ipſa inter ſe mo-
re antiquo ridicula intexta uerſibus iactitare cœpit: quæ inde exodia poſtea appellata,
conſertáq; fabellis potiſsimū Atellanis ſunt. quod genus ludorum ab Oſcis acceptum
tenuit iuuentus: nec ab hiſtrionibus pollui paſſa eſt. eò inſtitutum manet, ut actores A-
tellanarū nec tribu moueantur, & ſtipendia tanquam expertes artis ludicræ faciāt. In-
ter aliarum parua principia rerum, ludorum quoq; prima origo ponenda uiſa eſt, ut ap G
pareret q̃ ab ſano initio res in hanc uix opulentis regnis tolerabilem inſaniam uenerit.
Nec tamen ludorum primū initium procurandis religionibus datū, aut religione ani-
mos, aut corpora morbis leuauit. quin etiam cum medios forte ludos circus Tyberi ſu-
perfuſo irrigatus impediſſet, id uero uelut auerſis iam diis, aſpernantibúſq; placamina
» iræ, terrorem ingentē fecit. Itaq; C. Genutio, L. Æmylio Mamerco ſecūdum COSS.
cū piaculorum magis conquiſitio animos, quàm corpora morbi afficerent, repetitum
ex ſeniorum memoria dicitur, peſtilentiam quondā clauo ab dictatore fixo ſedatam. ea
religione adductus ſenatus, dictatorem claui figendi cauſa dici iuſsit. dictus L. Manlius
Imperioſus, L. Pinarium magiſtrū equitum dixit. Lex uetuſta eſt, priſcis literis uerbíſq;
ſcripta, ut qui prætor maximus ſit, idibus Septēbribus clauum pāgat. Fixus fuit dextro
lateri ędis Iouis optimi maximi ea parte qua Mineruæ templum eſt. Eum clauum, quia H
raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt, eóq; Mineruæ
tēplo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum ſit. Volſiniis quoq; clauos in-
dices numeri annorū fixos in templo Nortiæ Hetruſcæ deæ cōparere, diligens talium
monumentorum author Cintius affirmat. M. Horatius conſul ex lege templum Iouis
optimi maximi dedicauit anno poſt reges exactos. A conſulibus poſtea ad dictatores,
quia maius imperium erat, ſolenne claui figendi tranſlatum eſt. Intermiſſo deinde mo-
re, digna etiam per ſe uiſa eſt res, propter quā dictator crearetur. qua de cauſa creatus L.
Manlius, perinde ac reipub. gerendæ, ac nō ſoluendæ religione gratia creatus eſſet, bel-
lum Hernicū affectans, delectu acerbo iuuētutem agitauit: tandemq; omnibus in eum
tribunis plebis coortis, ſeu ui, ſeu uerecundia uictus, dictatura abiit. neq; eo minus prin
» cipio inſequentis anni Q. Seruilio Hala, L. Genutio II. COSS. dies Manlio dicitur à I
M. Pomponio tribuno plebis. Acerbitas in delectu nō damno modò ciuium, ſed etiam
laceratione corporum lata, partim uirgis cæſis qui ad nomina nō reſpōdiſſent, partim
in uincula ductis, inuiſa erat: & ante omnia inuiſum ipſum ingeniū atrox, cognomen-
q; Imperioſi graue liberæ ciuitati, ab oſtentatione ſæuitiæ adſcitum, quam nō magis in
alienis, q̃ in proximis, ac ſanguine ipſo ſuo exerceret. criminiq; ei tribunus inter cętera
dabat, ꝗ filium iuuenem nullius probri compertum, extorrem urbe, domo, penatibus,
foro, luce, cōgreſſu ęqualium prohibitum, in opus ſeruile, propè in carcerem atq; in er-
gaſtulū dederit: ubi ſummo loco natus dictatorius iuuenis quotidiana miſeria diſceret
uere imperioſo patre ſe natū eſſe. at quam ob noxam? quia infacūdior ſit, & lingua im-
promptus. quod naturæ damnum utrū nutriendum patri, ſi quicquā in eo humani eſ-
ſet, an caſtigandū, ac uexatione inſigne faciendum fuiſſe? ne mutas quidē beſtias minus K
alere ac fouere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperū ſit. at hercule L. Manlium ma-
lū malo augere filii, & tarditatē ingenij inſuper premere: & ſiquid in eo exiguū natura-
lis uigoris ſit, id extinguere uita agreſti, & ruſtico cultu, inter pecudes habēdo. Omniū
potius his criminationibus, q̃ ipſius iuuenis, irritatus eſt animus. quin contrà ſe quoque
parenti cauſam inuidiæ atq; criminum eſſe ægre paſſus, ut omnes dii hominéſq; ſcirent
ſe parenti opem latam quàm inimicis eius malle, capit conſilium rudis quidē atq; agre-
ſtis animi, & quanquam nō ciuilis exempli, tamen pietate laudabile. Inſcientibus cun-
ctis cultro ſuccinctus mane in urbem, atq; à porta domum confeſtim ad M. Pōponium
tribunum pergit; ianitori opus eſſe ſibi domino eius conuento extemplo ait, nunciaret,

T. Manlium

A T.Manlium Lucii filium eſſe.mox introductus (etenim percitum ira in patrē ſpes erat Vrb.393.
aut criminis aliquid noui, aut conſilii ad rem agendam deferre) ſalute accepta, reddi- Olym.105.
táq; eſſe ait quæ cum eo agere arbitris remotis uelit. procul inde omnibus abire iuſsis,
cultrū ſtringit: & ſuper lectum ſtans ferro intēto, niſi in quæ ipſe cōcepiſſet uerba iura-
ret,ſe patris eius accuſandi cauſa concilium plebis nunquam habiturum, ſe eum extē-
plo transfixurum minatur. Pauidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare,
ſe ſolū inermem,illum prævalidum iuuenem,&,quod haud minus timendum erat,ſto
lide ferocem uiribus ſuis cerneret) adiurat in quæ adactus eſt uerba.& præ ſe deinde tu-
lit,ea ui ſubactum ſe incepto deſtitiſſe,nec perinde ut maluiſſet plebes, ſibi ſuffragij fe-
rendi de tam crudeli & ſuperbo reo poteſtatem fieri.ita ægre habuit filium id pro parē-
te anſum:eóque id laudabilius erat, quòd animū eius tanta acerbitas patria nihil à pie-
B tare auertiſſet.Itaque non patri modò remiſſa cauſæ dictio eſt,ſed ipſi etiam adoleſcēti
ea res honori fuit. & cum eo anno primū placuiſſet tribunos militum ad legiones ſuf-
fragio fieri(nam & antea ſicut nunc, quos Ruffulos uocant, imperatores ipſi faciebāt)
ſecundum in ſex locis tenuit,nullis domi militiæq; ad conciliandum gratiam meritis,
ut qui rure,& procul cœtu hominum iuuentam egiſſet. Eodem anno ſeu motu terræ,
ſeu qua ui alia forum medium fermè ſpecu uaſto collapſum in immenſam altitudinem
dicitur:neque eam uoraginem coniectu terræ, cum pro ſe quiſque gereret, expleti po-
tuiſſe prius, quàm deûm monitu quæri cœptum quo plurimum populus Rom. poſſet.
id enim illi loco dicandum uates canebant, ſi rempub.Romanam perpetuam eſſe uel-
lent.tum M. Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitantes an ullum
magis Romanum bonum,q̄ arma,uirtúſq; eſſet.Silentio facto templa deorum immor
C talium,quæ foro imminent,Capitoliumq; intuentem,& manus nunc in cælum, nunc
in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem ſe deuouiſſe: equo deinde q̄ pote-
rat maxime exornato inſidientē armatum ſe in ſpecum immiſiſſe, donaq; ac fruges ſu-
per eum à multitudine uirorū ac mulierum congeſtas: lacumq; Curtium non ab anti-
quo illo T.Tatii milite Curtio Metio,ſed ab hoc appellatum. Cura nō deeſſet, ſi qua ad
uerum uia inquirentē ferret. nunc famæ rerum ſtandū eſt, ubi certam derogat uetuſtas
fidem.& lacus nomen ab hac recentiore inſignius fabula eſt.Poſt tanti prodigii procu-
rationem eodem anno de Hernicis cōſultus ſenatus, cum fœciales ad res repetēdas ne-
quicquā miſiſſet, primo quoq; die ferendum ad populum de bello indicendo Hernicis
cēſuit:populúſq; id bellum frequens iuſsit.L. Genutio cōſuli ea prouincia ſorte euēnit.
In expectatione ciuitas erat, q̄ primus ille de plebe cōſul bellum ſuis auſpiciis geſturus
D eſſet:deinde ut eueniret res, ita cōmunicatos honores proſpere aut ſecus conſultò, ha-
bitura.Forte ita tulit caſus, ut Genutius ad hoſtes magno conatu profectus, in inſidias
præcipitaretur:legionibus nec opinato pauore fuſis, cōſul circumuētus ab inſciis quem
interfeciſſent, occideretur. Quod ubi eſt Romam nunciatū, nequaquam tantū publi-
ca calamitate mœſti patres, quantum feroces infelici cōſulis plebeii ductu, fremunt o-
mnibus locis:irent,crearent cōſules ex plebe:transferrent auſpicia, quò nefas eſſet. po-
tuiſſe patres plebiſcito pelli honoribus ſuis, num etiam in deos immortales inauſpica-
tam legem ualuiſſe?uindicaſſe ipſos ſuum numen,ſua auſpicia:quæ ut primum conta-
cta ſint ab eo,à quo nec ius nec fas fuerit,deletum cum duce exercitum documēto fuiſ-
ſe, ne deinde turbato gētium iure comitia haberentur. His uocibus curia & forū perſo-
nat. Ap.Claudium,quia diſſuaſerat legem, maiore nunc authoritate euentū reprehen-
E ſi ab ſe conſilii incuſantem,dictatorem conſenſu patriciorum Seruilius conſul dicit:de-
lectúſq; & iuſtitium indictum.Prius quàm dictator legionéſq; nouæ in Hernicos ueni-
rent,ductu C. Sulpitii legati res per occaſionē geſta egregie eſt. In Hernicos morte con
ſulis cōtemptim ad caſtra Romana cum haud dubia expugnandi ſpe ſuccedentes,hor-
tante legato, & plenis iræ atq; indignitatis militum animis eruptio eſt facta. multū ab
ſpe adeundi ualli res Hernicis abſuit:adeò turbatis inde ordinibus abſceſſere. Dicta-
toris deinde aduentu nouus ueteri exercitus iūgitur, & copiæ duplicantur.& pro cōcione
dictator laudibus legati,militumq; quorum uirtute caſtra defenſa erant,ſimul audien-
tibus laudes meritas tollit animos, ſimul cæteros ad æmulandas uirtutes acuit. Neque
ſegnius ad hoſtes bellum apparatur,qui & parti antè decoris memores, neq; ignari au-

vrb.394. ctarum uirium hoſtis, ſuas qnoque uires augent. Omne Hernicum nomen, omnis F
oly.105. millitaris ætas excitur. quadringenariæ octo cohortes, lecta robora uirorũ ſcribuntur.
hunc eximium florem iuuentutis eò etiam, ꝙ ut duplex acciperent ſtipendium, decre-
uerant, ſpei animorumq́; impleuere. Immunes quoque operum militarium erant, ut in
unũ pugnæ laborem reſeruati, plus ſibi q̃ pro uirili parte annitendum ſcirent. extra or-
dinem etiam in acie locati, quo conſpectior uirtus eſſet. Duûm millium planities caſtra
Romana ab Hernicis dirimebat. ibi pari fermè utrinq; ſpatio in medio pugnarum eſt.
primò ſtetit ambigua ſpe pugna, nequicq̃ ſæpe conatis equitibus Romanis impetu tur-
bare hoſtium aciem. poſtquã equeſtris pugna effectu q̃ conatibus uanior erat, conſulto
prius dictatore equites, permiſſu deinde eius relictis equis, clamore prouolant ante ſi-
gna, & nouã integrant pugnam. neq; ſuſtineri poterant, ni extraordinariæ cohortes pa
ri corporum animorumq́; robore ſe obieciſſent. Tũc inter primores duorũ populorum G
res geritur. Quicquid hinc aut illinc communis Mars bello aufert, multiplex q̃ pro nu-
mero damnum eſt. uulgus aliud armatorum, uelut delegata primoribus pugna, euentũ
ſuum in uirtute aliena ponit. Multi utrinq; cadunt, plures uulnera accipiunt. Tandem
equites alius alium increpantes, quid deinde reſtaret quærendo, ſi neque ex equis pepu-
liſſent hoſtem, neq; pedites quicquam momenti facerent, quã tertiam expectarent pu-
gnã? quid ante ſigna feroces proſiluiſſent? & alieno pugnarẽt loco? His inter ſe uocibus
cõcitati, clamore renouato inferunt pedem: & primùm gradu mouerunt hoſtem, dein-
de pepulerunt, poſtremò iam haud dubiè auertunt. neq; tam uires pares quæ ſuperaue-
rit res, facile dictu eſt, niſi ꝙ perpetua fortuna utriuſq; populi & extollere animos, & mi
nuere potuit. Vſq; ad caſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur: caſtrorũ oppugna-
tione, quia ſerum erat diei, abſtinuere. diu non perlitatũ tenuerat dictatorẽ ne ante me- H
ridiem ſignũ dare poſſet: eò in noctem tractum erat certamen. Poſtera die deſerta fuga
caſtra Hernicorum, & ſaucij relicti quidam inuenti: agmenq́; fugiẽtium ab ſignis, cum
præter mœnia eorum infrequentia ſigna cõſpecta eſſent, fuſum, ac per agros trepida fu
ga palatum eſt. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. quarta pars militũ amiſſa: &, ubi
haud minus iacturæ fuit, aliquot equites Romani cecidere. Inſequenti anno cũ L. Sul-
„ pitius & C. Licinius Caluus COSS. in Hernicos exercitũ duxiſſent, neq; inuentis in
agro hoſtibus, Ferentinum urbẽ eorũ ui cepiſſent, reuertentibus inde eis Tyburtes por-
tas clauſere. ea ultima fuit cauſa, cum multæ antè querimoniæ ultro citroq́; iactatæ eſ-
ſent, cur per fœciales rebus repetitis bellum Tyburti populo indiceretur. Dictatorẽ T.
Quintium Pœnum eo anno fuiſſe ſatis conſtat, & magiſtrum equitum Sergium Cor-
nelium Maluginenſem. Macer Licinius comitiorum habendorum cauſa & ab Licinio I
cõſule dictum ſcribit, quia collega comitia bello præferre feſtinante ut continuaret cõ-
ſulatum, obuiam eundum prauæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriæ familiæ laus, le-
uiorem authorem Licinium facit, cum mentionem eius rei in uetuſtioribus annalibus
nullam inueniam. magis ut belli Gallici cauſa dictatorem creatũ arbitrer, inclinat ani-
mus. Eo certe anno Galli ad tertium lapidẽ Salaria uia trans pontem Anienis caſtra ha
buere. Dictator cum tumultus Gallici cauſa iuſtitium edixiſſet, omnes iuniores ſacra-
mento adegit, ingentiq́; exercitu ab urbe profectus, in citeriore ripa Anienis caſtra po-
ſuit. Pons in medio erat, neutris eum rumpentibus, ne timoris indicium eſſet. prælia de
occupando ponte crebra erant: nec qui potirẽtur, incertis uiribus ſatis diſcerni poterat.
tum eximia corporis magnitudine in uacuũ pontem Gallus proceſſit: & quantũ maxi-
„ ma uoce potuit, Quem nunc, inquit, Roma fortiſsimũ uirum habet, procedat agedum K
„ ad pugnam, ut noſter duorum euentus oſtendat utra gens bello ſit melior. Diu inter
primores iuuenum Romanorum ſilentium fuit, cum & abnuere certamen uererẽtur,
& præcipuam ſortem periculi petere nollẽt. tum T. Manlius L. filius, qui patrem à ue-
„ xatione tribunitia uindicauerat, ex ſtatione ad dictatorem pergit. Iniuſſu tuo, inquit,
„ imperator, extra ordinem nunquam pugnauerim, non ſi certã uictoriam uideam. ſi tu
„ permittis, uolo ego illi belluæ oſtendere, quandò adeo ferox præſultat hoſtium ſignis,
„ me ex ea familia ortum, quæ Gallorũ agmen ex rupe Tarpeia deiecit. Tũ dictator, Ma-
„ cte uirtute, inquit, hac pietate in patrem, patriámque T. Manli eſto: perge, & nomẽ Ro
„ manũ inuictum iuuãtibus dijs præſta. Armant inde iuuenem æquales. pedeſtre ſcutum
capit,

A capit,Hiſpanocingitur gladio,ad propiorem habili pugnam. Armatum adornatumq; Vrb.395.
aduerſus Gallum ſtolide lærum,&(quoniam id quoq; memoria dignũ antiquis uiſum Oly.105.
eſt)linguam etiam ab irriſu exerentem,producunt. Recipiunt inde ſe ad ſtationem: &
duo in medio armati,ſpectaculi magis more, quàm lege belli deſtituuntur, nequaquã
uiſu ac ſpecie æſtimantibus pares. Corpus alreri magnitudine eximiũ, uerſicolori ue-
ſte,pictisq; & auro cælatis refulgens armis. Media in altero milirarís ſtatura,modicaq;
in armis habilibus magis quàm decoris ſpecies:ooo cantus,ooo exultatio,armorumq;
agitatio uana, ſed pectus animorum iræq; tacitæ pleoum, omoem ferociã in diſcrimẽ
ipſum certaminis diſtulerat. Vbi conſtitere inter duas acies, tot circà mortaliũ animis
ſpe metúque pendentibus:Gallus uelur moles ſuperoe imminens,proiecto læua ſcuto
in aduenientis arma hoſtis, uanum cæſim cũ ingeoti ſonitu eoſem deiecit. Romanus
B mucrone ſurrecto,cum ſcuto ſcutũ imum perculiſſet, totoq; corpore interior periculo
uulneris factus,inſinuaſſet ſe inter corpus armaque, unn alteroq; ſubinde ictu uẽtrem
atq; inguina hauſit, & in ſpatium ingeos ruentem porrexit hoſtem. iacentis inde cor-
pus ab omni alia uexatione intactum, uno torque ſpoliauit, quem reſperſum cruore,
collo circundedit ſuo. Defixerat pauor cum admiratione Gallos. Romani alacres ab
ſtatione obuiã militi ſuo progreſſi,laudantes gratulaotesq; ad dictatorem perducunt.
Inter carminum propemodum incoodita quædam militariter ioculantes, Torquati
cognomen auditum,celebratum deinde poſteris etiam, familiæque hoori fuit. Di-
ctator coronã auream addidit dooum, mirisq; pro cõcione eam pugnam laudibus tu-
lit. Er hercule tanti ea ad uniuerſi belli eneotum momeoti dimicatio fuit,ur Gallorum
exercitus proxima nocte relictis trepide caſtris,in Tyburtem agrum,atq; inde ſocieta-
C re belli facta,commeatuq; benigne ab Tyburtibus adiurus, mox in Campaniam tranſ-
ierit. Ea fuit cauſa cur proximo anno C. Petilius Balbus COS. cum collegæ eius M.
Fabio Ambuſto Hernici prouincia eueniſſet, aduerſus Tyburtes iuſſu populi exercitũ
duceret. ad quorum auxilium cum Galli ex Campania rediſſeor, fœdæ populatiooes
in Lauicano, Tbuſculanóq; & Albano agro haud dubiè Tyburtibus ducibus ſunt fa-
ctæ. Et cum aduerſus Tyburtem hoſtem duce Cos. cõteota Reſpub. eſſet, Gallicus tu-
multus dictatorem creari cnẽgit. creatus Q. Seruilius Hala T. Quintiũ magiſtrũ equi-
tum dixit:& ex authoritate patrũ,ſi proſpere id bellũ eueniſſet, Ludos Magoos uouit.
Dictator ad contineodos proprio bello Tyburtes conſulari exercitu iuſſo maoere, om
nes iuniores,nullo detrectante militiã,ſacramẽto adegit. Pugnatũ haud procul porta
Collina eſt totius uiribus urbis,in cooſpectu parentum,coniugumq;, ac liberorũ. quæ
D magna etiam abſentibus hortamẽta animi,tum ſubiecta oculis,ſimul uerecundia,mi-
ſericordiaq; militem accendebant. Magna utrinq; edita cęde,auertitur tãdẽ acies Gal-
lorum. fuga Tybur ſicut arcem belli Gallici petunt. palati à Cos. Petilio haud procul
Tybure excepti,egreſſis ad opem ferendam Tyburtibus, ſimul cũ his intra portas cõ-
pelluotur. Egregie cum ab dictatore, tum ab Cos. geſta eſt res. Et Cos. alter Fabius
pręlijs primùm paruis,poſtremò una inſigni pugna,cũ boſtes totis adorti copijs eſſeot,
Hernicos deuincit. Dictator cõſulib. io ſenatu & apud populũ magnifice collaudaris,
& ſuarũ quoq; retũ illis remiſſo honore,dictatura ſe abdicauit. Petilius de Gallis Ty-
burtibusq; geminũ triumphũ egit. Fabio ſatis uiſũ,ut ouãs urbẽ iniret. Irridere Petilij
triũphũ Tyburtes:ubi enim eũ ſecũ acie cõflixiſſe?ſpectatores paucos fugæ trepidatio-
nisq; Gallorũ extra portas egreſſos,poſtquã in ſe quoq; fieri impetum uiderint, & ſine
E diſcrimine obuios cædi,recepiſſe ſe in urbẽ:eã rem triũpho dignã uiſam Romanis? oe
nimis mirum magnumq; cenſerent, tumultum exciere in hoſtiũ portis, maiorẽ ipſos
trepidarionem ante mœnia ſua uiſuros. Itaq; inſequeoti anno M. Popilio Leoate, Cn.
Mãlio COSS. primo ſilẽtio noctis ab Tybure agmine infeſto profecti ad urbẽ Romã
ueneruor. terrorem repẽte ex ſomno excitatis, ſubita res & nocturnus pauor præbuit,
ad hoc multorum inſcitia,qui,aut unde hoſtes adueoiſſeor: cõclamatum tamen cele-
rirer ad arma eſt,& portæ ſtationibus, murique præſidiis firmati. & ubi prima lux me-
diocrem multitudinem ante mœnia, neque alium quàm Tyburtem hoſtem oſtendit,
duabus portis egreſſi cooſules,utrinq; aciem ſubeuotium iam muros aggrediũtur,ap
paruitq; occaſione magis quàm uirtute fretos ueniſſe: adeò uix primum impetum Ro-

vrb.397. manorum ſuſtinuere. quin etiam bono fuiſſe Romanis aduentum eorum conſtabat, F
Oly 106 orientemq; iam ſeditionem inter patres & plebem, metu tã propinqui belli cõpreſſam. Alius aduentus hoſtium fuit proximo bello agris quàm urbi terribilior. Populabundi Tarquinienſes fines Romanos maxime qua ex parte Hertruriam adiacent, peragraue re: rebusq; nequicquã repetitis, noui Cõſules C. Fabius & C. Plantius iuſſu populi bellum indixere: Fabioq; ea prouincia, Plautio Hernici euenere. Gallici quoq; belli fama increbreſcebat: ſed inter multos terrores ſolatio fuit pax Latinis petẽtibus data, & magna uis militum ab iis ex fœdere uetuſto, quod mulris intermiſerãt annis, accepta. quo præſidio cũ fulta res Romana eſſet, leuius fuit quòd Gallos mox Præneſte ueniſſe, atq; inde circa Pedum conſediſſe auditum eſt. Dictatorem dici C. Sulpitium placuit: conſul ad id accitus C. Plautius dixit. magiſter equitum dictatori additus M. Valerius. Hi robora militum ex duobus conſularibus exercitibus electa aduerſus Gallos duxerũt. Lẽ- G
tius id aliquanto bellum, quàm parti utrique placebat, fuit: cum primò Galli tantũ aui di certaminis fuiſſent: deinde Romanus miles ruendo in arma ac dimicationem, aliquantum Gallicam ferociam uinceret. Dictatori neutrique placebat, quãdo nulla co geret res, fortunæ ſe committere aduerſus hoſtem, quem tempus deteriorem in dies, & locus alienus faceret, ſine præparato commeatu, ſine firmo munimento morantem: ad hoc iis animis corporibusque, quorum omnis in impetu uis eſſet, parua eadem lan gueſceret mora. His cõſiliis dictator bellum trahebat: grauemq; edixerat pœnã, ſiquis iniuſſus in hoſtem pugnaſſet. Milites ægre id patiẽtes, primò in ſtationibus uigiliisque inter ſe dictatorem ſermonibus carpere, interdum patres cõmuniter increpare, quòd non iuſſiſſent per conſules geri bellum: electum eſſe eximium imperatorem, unicum ducem, qui nihil agenti ſibi de cælo deuolaturam in ſinum uictoriam cenſeat. Eadem H
deinde hæc interdiu propalàm, ac ferociora his iactare: ſe iniuſſu imperatoris aut dimi caturos, aut agmine Romam ituros: immiſceriq; militibus centuriones: nec in circulis modò fremere, ſed iam in principiis ac prætorio in unum ſermones confundi: atque in concionis magnitudinẽ creſcere turba, & uociferari ex omnibus locis, ut extemplo ad dictatorem iretur: uerba pro exercitu faceret Sex. Tullius, ut uirtute eius dignum eſſet. Septimùm primũ pilũ iam Tullius ducebat, neq; erat in exercitu qui quidẽ pedeſtria ſtipendia feciſſet, uir factis nobilior. is præcedens militũ agmen ad tribunal pergit: mirantiq; Sulpitio non turbam magis quàm turbæ principem Tulliũ imperiis obediẽtiſſimum militum, Scilicet, dictator, inquit, cõdemnatũ ſe uniuerſus exercitus à te ignauiæ ratus, & propè ignominiæ cauſa deſtitutũ ſine armis, orauit me ut ſuã cauſam apud te agerẽ. Equidẽ ſicubi loco ceſſum, ſi terga data hoſti, ſi ſigna fœde amiſſa obiici no- I
bis poſſent, tamen hoc à te impetrari æquum cenſerem, ut nos uirtute culpam noſtrã corrigere, & abolere flagitij memoriã noua gloria patereris. etiã ad Alliam fuſæ legiones, eandem quam per pauorem amiſerant patriam, profectæ poſtea ab Veiis, uirtute recuperauere. Nobis deûm benignitate, felicitate tua, populiq; Romani, & res & gloria eſt integra: quanquam de gloria uix dicere auſim, ſi nos & hoſtes haud ſecus quàm fœminas abditos intra uallũ omnibus contumeliis eludunt: & tu imperator noſter, quod ægrius patimur, exercitũ tuũ ſine animis, ſine armis, ſine manibus iudicas eſſe: & prius quàm expertus nos eſſes, de nobis ita deſperaſti, ut te mancorum ac debiliũ ducem iudicares eſſe. Quid enim aliud eſſe cauſæ credamus, cur ueteranus dux fortiſſimus bello, compreſsis, quod aiunt, manibus ſedeas? Vtcunque enim ſe habeat res, te de noſtra uir tute dubitaſſe uideri, quàm nos de tua, uerius eſt. Sin autem non tuum iſtuc, ſed publi- K
cum eſt conſilium, & conſenſus aliquis patrum, non Gallicum bellum nos ab urbe, à penatibus noſtris ablegatos tenet: quæſo ut quæ dicam, non à militibus imperatori dicta cenſeas, ſed à plebe patribus: quæ ſicut uos ueſtra habeatis conſilia, ſic ſe ſua habiturum dicat. Quis tandem ſuccenſeat milites nos eſse, non ſeruos ueſtros? ad bellum, non in exilium miſsos? Si quis det ſignum, in aciem educat, ut uiris ac Romanis dignũ ſit, pugnaturos: ſi nihil armis opus ſit, ocium Romæ potius quàm in caſtris acturos. hæc dicta ſint patribus. Te imperator milites tui oramus, ut nobis pugnandi copiam facias. tum uincere cupimus, tum duce te uincere: tibi laureã inſignẽ deferre: tecũ triũphãtes urbẽ inire: tuum ſequentes currum. Iouis Opt. Max templum gratãtes ouãteſq; adire.

Orationem

A Orationem Tulij excepetũt preces multitudinis: & undique ut ſignum daret, ut cape- Vrb. 398.
re arma iuberet, clamabant. Dictator quanquam rem bonam exemplo haud probabi- Oly. 106.
li actam cenſebat, tamen facturum quod milites uellẽt, ſe recepit: Tulliumq́; ſecretò,
quænam hæc res ſit, aut quo acta more, percontatur. Tullius magnopere à dictatore
petere, ne ſe oblitũ diſciplinæ militaris, ne ſui, néve imperatoriæ maieſtatis crederet:
multitudini cõcitatæ, quæ fermè authoribus ſimilis eſſet, nõ ſubtraxiſſe ſe ducẽ, ne quis
alius, qualem mota creare multitudo ſoleret, exiſteret. Nam ſe quidẽ nihil nõ arbitrio
imperatoris acturum. Illi quoq; tamen uidẽdum magnopere eſſe, ut exercitum in po-
teſtate haberet: differri non poſſe: adeò cõcitatos animos ipſos ſibi locũ ac tẽpus pugnã
di ſumpturos, ſi ab imperatore nõ detur. Dum hæc loquuntur, iumenta forte paſcẽtia
extra uallum Gallo abigenti duo milites Romani ademerũt. in eos ſaxa cõiecta à Gal-
B lis: deinde ab Romana ſtatione clamor ortus, ac procurſum utrinq; eſt. Iamq́; haud pro
cul iuſto prælio res erant: ni celeriter diremptum certamen per centuriones eſſet. Affir-
mata certe eo caſu Tullii apud dictatorem fides eſt: nec recipiente iam dilationẽ re, in
poſterum diem edicitur acie pugnaturos. Dictator tamen, ut qui magis animis quàm
uiribus fretus ad certamẽ deſcenderet, omnia circunſpicere atq; agitare cœpit, ut arte
aliqua terrorem hoſtibus incuteret. Solerti animo rem nouam excogitat: qua deinde
multi noſtri atq; externi Imperatores, noſtra quoque quidã ętate uſi ſunt. Mulis ſtrata
detrahi iubet: binisq́; tãtum cẽtunculis relictis, agaſones partim captiuis, partim ęgro-
rum armis ornatos imponit. his ferè mille effectis cẽtum admiſcet equites, & nocte ſu-
per caſtra in mõtes euadere, ac ſyluis ſe occultare iubet, neq; inde antè moueri, quàm
ab ſe acciperẽt ſignũ. Ipſe ubi illuxit, in radicibus mõtiũ extendere aciẽ cœpit ſedulò, ut
C aduerſus mõtes cõſiſteret hoſtis. Inſtructo iã uani terroris apparatu, qui quidem terror
plus penè ueris uiribus profuit: primò credere duces Gallorũ nõ deſcenſuros in æquum
Romanos: deinde ubi digreſſos repẽte uiderũt, & ipſi auidi certaminis in præliũ ruũt:
priusq́; pugna cœpit, quàm ſignum ab ducibus daretur. Acrius inuaſere Galli dextrũ
cornu: neq; ſuſtineri potuiſſent, ni forte eo loco dictator fuiſſet, Sex. Tullium nomine
increpans, rogitansq́;, ſiccine pugnaturos milites ſpopondiſſet? ubi illi clamores ſint ar
ma poſcentium? ubi minæ iniuſſu imperatoris præliũ inituros? en ipſum imperatorem
clara uoce uocare ad prælium, & ire armatũ ante prima ſigna: ecquis ſequeretur eorũ,
qui modò ducturi fuerint? in caſtris feroces, in acie pauidi. Vera audiebãt: itaque tãtos
pudor ſtimulos admouit, ut ruerẽt in hoſtiũ tela alienatis à memoria periculi animis.
hic primò impetus propè uecors turbauit hoſtes: eques deinde emiſſus turbatos auxi-
D tit. Ipſe dictator poſtquã labãtem una parte uidit aciem, ſigna in læuum cornu cõfert,
quò turbã hoſtium cõgregari cernebat: & iis qui in mõte erãt, ſignũ quod conuenerat,
dedit. Vbi inde quoq; nouus clamor ortus, & tendere obliquo mõte ad caſtra Gallorũ
uiſi ſunt: tum metu ne excluderentur, omiſſa pugna eſt, curſuq́; effuſo ad caſtra ferebã-
tur. Vbi cum occurriſſet eis M. Valerius magiſter equitum, qui profligato dextro cor-
nu obequitabat hoſtium munimentis, ad montes ſyluasq́; uertunt fugam: plurimique
ibi à fallaci equitum ſpecie, agaſonibusq́; excepti ſunt: & eorum quos pauor pertulerat
in ſyluas, atrox cædes poſt ſedatum prælium fuit. Nec alius poſt M. Furium, quàm C.
Sulpitius iuſtiorem de Gallis egit triumphũ: auri quoq; ex gallicis ſpoliis ſatis magnũ
põdus ſaxo quadrato ſeptũ in Capitolio ſacrauit. Eodem anno & à Coſs. uario euen
tu bellatum. Nam Hernici à C. Plautio deuicti, ſubactique ſunt. Fabius collega eius
E incaute atque inconſulte aduerſus Tarquinienſes pugnauit: nec in acie tantum ibi cla-
dis acceptum, quàm quod CCCVII milites Romanos captos Tarquinienſes immo
larunt. qua fœditate ſupplicii aliquãto ignominia populi Romani inſignitior fuit. Ac-
ceſſit ad eam cladem & uaſtatio Romani agri, quã Priuernates, Veliterni deinde incur
ſione repentina fecerunt. Eodẽ anno duę tribus Põptina & Publilia additę. Ludi uo-
tiui, quos M. Furius dictator uouerat, facti. & de ambitu à C. Petilio tribuno plebis au-
thoribus patribus tũ primũ ad populũ latũ eſt: eaq́; rogatione nouorum maxime homi
num ambitionẽ, qui nundinas & conciliabula obire ſoliti erant, cõpreſſam credebant.
Haud æque patribus lęta inſequẽti anno C. Martio, Cn. Manlio Coſs. de unciario fœ-
nore à M. Duellio, L. Menenio tribunis plebis rogatio eſt perlata: & plebs aliquanto eã

urb.399. cupidius ſciuit, accepitque. Ad bella noua priore anno deſtinata Faliſci quoque hoſtes F
olȳ.106. exorti, duplici crimine, quòd & cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauerat: &
eos qui Falerios perfugerant, cum male pugnatũ eſt, repetentibus fœcialibus Romanis
non reddiderant. Ea prouincia Cn. Manlio obuenit. Martius exercitũ in agrũ Priuer-
natem integrum pace longinqua, induxit: militemq́; præda impleuit. ad copiam rerũ
addidit munificentiam, ꝙ nihil in publicum ſecernendo, augenti rem priuatam militi
fauit. Priuernates cũ ante mœnia ſua caſtris permunitis cõſediſſent: uocatis ad cõcionẽ
militibus· Caſtra nunc, inquit, uobis hoſtiũ, urbẽq́; prædæ do, ſi mihi pollicemini uos
fortiter in acie operã nauaturos, nec prædæ magis q̃ pugnæ paratos eſſe. Signum po-
ſcunt ingenti clamore: celſiq́;, & ſpe haud dubia feroces in prælium uadunt. Ibi ante ſi-
gna Sex. Tullius, de quo antè dictum eſt, exclamat. Aſpice imperator, inquit, quẽad-
modum exercitus tuus tibi promiſſa præſtet. pilóq; poſito, ſtricto gladio in hoſtem im- G
petum facit: ſequuntur Tullium antesignani omnes: primóq; impetu auertere hoſtem:
fuſum inde ad oppidũ perſecuti, cũ iam ſcalas mœnibus admouerẽt, in deditionẽ urbẽ
acceperunt. triumphus de Priuernatibus actus. Ab altero Cos. nihil memorabile geſtũ:
niſi ꝙ legem nouo exemplo ad Sutrium in caſtris tributim de uiceſima eorum qui ma-
numitterentur, tulit. Patres, quia ea lege haud paruum uectigal inopi ærario additum
eſſet, authores fuerũt. Cæterum tribuni plebis non tam lege quàm exemplo moti, ne
quis poſtea populum ſeuocaret, capite ſanxerunt. nihil enim nõ per milites iuratos in
cõſulis uerba, quãuis pernicioſum populo, ſi id liceret, fieri poſſe. Eodem anno C. Li-
cinius Stolo à M. Popilio Lenate ſua lege decem millibus æris eſt dãnatus, ꝙ mille iu-
gerum agri cum filio poſsideret, emancipandóque filium, fraudem legi feciſſet. Noui
COSS. inde M. Fabius Ambuſtus II, & M. Popilius Lenas II, duo bella habuere: fa- H
cile alterum cum Tyburtibus, quod Lenas geſsit: qui hoſte in urbẽ compulſo agros ua-
ſtauit. Faliſci, Tarquinienſéſq; alterum conſulem prima pugna fuderunt. inde terror
maximus fuit, ꝙ ſacerdotes eorum facibus ardentibus, anguibúſq; prælatis inceſſu fu-
riali militẽ Romanũ inſueta turbauerunt ſpecie. & tunc quidem uelut lymphati & at-
toniti munimentis ſuis trepido agmine inciderunt. deinde ubi cõſules, legatiq́;, ac tri-
buni, puerorum ritu uana miracula pauentes irridebant, increpabantq́;, uertit animos
repente pudor: & in ea ipſa quæ fugerant, uelut cæci ruebant. Diſcuſſo itaque uano ap
paratu hoſtium, cum in ipſos armatos ſe intuliſſent, auerterunt totam aciem: caſtríſq;
etiam eo die potiti, præda ingenti parta uictores reuerterunt, militaribus iocis cum ap
paratum hoſtium, tum ſuum increpantes pauorem. Concitatur deinde omne nomen
Hetruſcum, & Tarquinienſibus Faliſcíſque ducibus ad Salinas perueniunt. aduerſus I
eum terrorem dictator C. Martius Rutilius primus de plebe dictus, magiſtrũ equitum
item de plebe C. Plautium dixit. Id uero Patribus indignum uideri, etiam dictaturã iã
in promiſcuo eſſe: omníque ope impediebant ne quid dictatori ad id bellum decerne-
retur, pararetúrue. Eo promptius cuncta ferente dictatore populus iuſſit. profectus ab
urbe utraq; parte Tyberis ratibus exercitu quocũq; fama hoſtiũ ducebat traiecto, mul-
tos populatores agrorum uagos, palantes oppreſſit: caſtra quoque nec opinato aggreſ-
ſus cepit: & VIII millibus hoſtium captis, cæteris aut cæſis, aut ex agro Romano fu-
gatis, ſine authoritate Patrum populi iuſſu triũphauit. Quia nec per dictatorem ple-
beium, nec per conſulem, comitia conſularia haberi uolebãt, & alter cõſul Fabius bel-
lo retinebatur, res ad interregnum redit. Interreges deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fa-
bius, Cn. Mãlius, C. Fabius, C. Sulpitius, L. Aemylius, Q. Seruilius, M. Fabius Ambu- K
ſtus. In ſecundo interregno orta contentio eſt, quòd duo patricij conſules creabantur,
intercedẽtibúſq; tribunis interrex Fabius aiebat in XII tabulis legẽ eſſe, ut quodcũq;
poſtremum populus iuſſiſſet, id ius ratumq́; eſſet, iuſſum populi & ſuffragia eſſe. Cum
intercedendo tribuni nihil aliud, quàm ut differrent comitia, ualuiſſent: duo patricij
Coſs. creati ſunt, C. Sulpitius Peticus tertiùm, M. Valerius Publicola: eodemq́; die ma-
giſtratum inierunt. Quadringenteſimo anno quàm urbs Romana condita erat, quin-
to triceſimo quàm à Gallis recepta, ablato poſt nonum annum à plebe conſulatu, pa-
tricij Coſs. ambo ex interregno magiſtratũ iniere, C. Sulpitius Peticus tertiùm, M. Va-
lerius Publicola. Empulum eo anno ex Tyburtibus haud memorando certamine ca-
ptum,

A ptum, ſiue duorum Coſs. auſpicio bellum ibi geſtum eſt, ut ſcripſere quidam: ſeu per Vrb. 401.
idem tempus Tarquinienſium quoque ſunt uaſtati agri ab Sulpicio Cos. quo Valerius Oly. 107.
aduerſus Tyburtes legiones duxit. Domi maius certamen Coſs. cum plebe ac tribunis
erat. fidei iam ſuæ, non ſolum uirtutis ducebãt eſſe, ut accepiſſent duo patricij conſula-
tum, ita ambobus patricijs mandare. quin aut toto cedendum eſſe, ſi plebeius iam ma-
giſtratus fiat conſulatus: aut poſſidendum totum, quam poſſeſſionem integram à pa-
tribus accepiſſent. Plebs contrà fremit. quid ſe uiuere? quid in parte ciuium cenſeri? ſi
quod duorum hominum uirtute L. Sextij ac C. Licinij partum ſit, id obtinere uniuer-
ſi non poſſint? Vel reges, uel decemuiros, uel ſi quod triſtius ſit imperij nomen, patien-
dum eſſe potius, quàm ambos patricios Coſs. uideant; nec inuicem pareatur, atqı im-
peretur, ſed pars altera in æterno imperio locata, plebem nuſquam aliò natam quàm
B ad ſeruendũ putet. Non deſunt tribuni authores turbarũ: ſed inter cõcitatos per ſe om
nes uix duces eminent. Aliquoties fruſtra in cãpũ deſcenſum cũ eſſet, multiq́; per ſedi-
tiones acti comitiales dies: poſtremò uictæ perſeuerantia Coſs. plebis eò dolor erupit,
ut tribunos actum eſſe de libertate uociferantes, relinquendúmque nõ cãpũ iam ſolũ,
ſed etiam urbem captam atque oppreſſam regno patriciorũ, mœſta plebs ſequeretur.
Conſules relicti à parte populi, per infrequentiã comitia nihilo ſegnius perficiũt. Crea-
ti conſules ambo patricii M. Fabius Ambuſtus tertiùm, T. Quintius. In quibuſdam an
nalibus pro T. Quintio M. Popiliũ Cos. inuenio. Duo bella eo anno proſpere geſta: cũ
Tyburtibusq́; ad deditionem pugnatum; Saſſula ex his vrbs capta: cæteraq́; oppida eã-
dem fortunam habuiſſent, ni vniuerſa gens poſitis armis in fidẽ cõſulis ueniſſet. Triũ-
phatum de Tyburtibus: alioquin mitis uictoria fuit. In Tarquinienſes acerbe ſæuitũ,
C multis mortalibus in acie cæſis: ex ingẽti captiuorũ numero CCCLVIII delecti no
biliſſimus quiſq́;, qui Romam mitteretur, uulgus aliud trucidatũ. nec populus in eos
qui miſſi Romam erãt, mitior fuit. medio in foro omnes uirgis cæſi, ac ſecuri percuſſi.
id pro immolatis in foro Tarquinienſium Romanis pœnæ hoſtibus redditum. Res bel
lo bene geſtæ, vt Samnites quoque amicitiam peterent, effecerunt. Legatis eorum co-
miter ab ſenatu reſpõſum, fœdere in ſocietatẽ accepti. Non eadẽ domi quę militiæ, for
tuna erat plebi Romanæ. Nam etſi vnciario fœnore facto leuata uſura erat, ſorte ipſa
obruebãtur inopes, nexumq́; inibãt. eò nec patricios ambos cõſules, nec comitiorũ cu-
rã, publicáue ſtudia præ priuatis incõmodis plebs ad animum admittebat. Cõſulatus
uterqı apud patricios manet. Cõſules creati, C. Sulpicius Pericus quartùm, M. Valerius
Publicola iterũ. In bellũ Hetruſcũ intentã ciuitatem, quia Cæritẽ populũ miſericordia
D conſanguinitatis Tarquinienſibus adiunctũ fama ferebat. legati Latini ad Volſcos cõ
uertere, nunciantes exercitum conſcriptum armatumq́; iã ſuis finibus imminere: inde
populabundos in agrum Romanũ uẽturos eſſe. Cẽſuit igitur ſenatus neutrã negligen-
dam rem eſſe. utroq́; legiones ſcribi, cõſulesq́; ſortiri prouincias iuſſit. Inclinauit dein-
de pars maior curæ in Hetruſcum bellũ, poſtquã literis Sulpicii cõſulis, cui Tarquinii
prouincia euenerat, cognitum eſt depopulatũ agrũ circa Romanas Salinas, prædæque
partẽ in Cæritum fines auectã, & haud dubiè iuuentutẽ eius populi inter prædatores
fuiſſe. Itaque Valerium conſulem Volſcis oppoſitum, caſtraq́; ad finem Thuſculanum
habẽtẽ, reuocatum inde ſenatus dictatorem dicere iuſſit. T. Manlium Lucii filium di-
xit. Is cum ſibi magiſtrum equitum A. Cornelium Coſſum dixiſſet, conſulari exercitu
contẽtus, ex authoritate patrum, ac populi iuſſu Cæritibus bellũ indixit. Tum primũ
E Cærites, tanquam in uerbis hoſtium vis maior ad bellum ſignificandum, quàm in ſuis
factis, qui per populationẽ Romanos laceſſierãt, eſſet, verus belli terror iuaſit: & quàm
nõ ſuarum uirium ea dimicatio eſſet, cernebãt: pœnitebatq́; populationis, & Tarqui-
nienſes execrabãtur defectiõis authores: nec arma aut bellũ quiſq̃ apparare, ſed pro ſe
quiſq́; legatos mitti iubebat ad petẽdã erroris ueniã. Legati ſenatũ cũ adiſſent, ab ſena-
tu reiecti ad populũ, deos rogauerunt, quorum ſacra bello Gallico accepta rite procu-
raſſent, ut Romanos florentes ea ſui miſericordia caperet, quæ ſe rebus adfectis quon-
dam populi Romani cepiſſet: cõuerſique ad delubra Veſtæ, hoſpitium flaminum Ve-
ſtaliumque ab ſe caſte ac religioſe cultum inuocabant. Eáne meritos crederet quiſquã,
hoſtes repente ſine cauſſa factos? aut ſi quid hoſtiliter feciſſent, cõſilio id magis quàm

urb. 403 furore lapſos feciſſe, ut ſua uetera beneficia, locata præſertim apud tã gratos, nouis cor- F
Oly. 107. rũperent maleficiis? florentemque populum Romanum, ac feliciſsimũ bello, ſibi deſi-
merent hoſtem, cuius afflicti amicitiam cepiſſent? Ne appellarent conſiliũ, quæ uis ac
neceſsitas appellãda eſſet. Tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes,
cum præter uiã nihil petiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtiũ populationis eius quę ſibi cri-
mini detur, comites: eos, ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe: ſeu ſupplicio affici, da-
turos pœnas. Cęte ſacratium populi Romani, diuerſorium ſacerdotũ, ac receptaculum
Romanorum ſacrorũ, intactum inuiolatumq; crimine belli, hoſpitio Veſtaliũ cultiſq;
diis darent. Mouit populum nõ tam cauſa præſens, q̃ uetus meritũ, ut maleficij q̃ be-
neficij potius immemores eſſent. itaq; pax populo Cæriti data: induciáſq; in centũ an-
nos factas in ſenatuſcõſulta referri placuit. In Faliſcos eodem noxios crimine uis belli
conuerſa eſt: ſed hoſtes nuſquã inuenti. Cum populatione peragrati fines eſſent, ab op- G
pugnatione urbium temperatum: legionibúſq; Romam reductis, reliquum anni muris
turribúſq; reficiendis conſumptum, & ædes Apollinis dedicata eſt. Extremo anno co-
mitia cõſularia certamen patrum ac plebis diremit, tribunis negãtibus paſſuros comi-
tia haberi, ni ſecundum Liciniam legem haberentur: dictatore obſtinato tollere potius
totum è republica conſulatum, quàm promiſcuum patribus ac plebi facere. Prolatan-
dis igitur comitiis cum dictator magiſtratu abiſſet, res ad interregnum rediit. Infeſtam
inde patribus plebem interreges cum accepiſſent, ad undecimum interregem ſeditio-
nibus certatũ eſt. Legis Liciniæ patrocinium tribuni iactabant: propior dolor plebi fœ-
noris ingraueſcentis erat: curæq; priuatæ in certaminibus publicis erũpebant. Quorũ
tędio patres L. Cornelium Scipionem interregem cõcordiæ cauſa obſeruare legem Li-
ciniã comitiis conſularibus iuſſere. P. Valerio Publicolæ datus è plebe collega C. Mar- H
tius Rutilius. Inclinatis ſemel in concordiã animis, noui conſules fœnebrem quoque
rem, quæ diſtinere unanimos uidebatur, leuare aggreſsi, ſolutionẽ alieni æris in publi-
cam curã uerterunt, quinqueuiris creatis, quos mẽſarios ab diſpenſatione pecuniæ ap-
pellarunt. Meriti æquitate curáq; ſunt, ut per omnium annalium monumẽta celebres
nominibus eſſent. Fuere autem C. Duellius, P. Decius Mus, M. Papyrius, Q. Publius, &
T. Æmylius: qui rem difficillimam tractatu, & plerunq; parti utrique, ſemper certe al-
teri grauem, cũ alia moderatione, tum impędio magis publico quàm iactura ſuſtinue-
runt. Tarda enim nomina, & impeditiora inertia debitorum quàm facultatibus, aut æ-
rarium mẽſis cum ære in foro poſitis diſſoluit, ut populo prius caueretur: aut æſtimatio
æquis rerũ preciis liberauit, ut non modò ſine iniuria, ſed etiam ſine querimoniis partis
utriuſq;, exhauſta uis ingens æris alieni ſit. Terror inde uanus belli Hetruſci, cũ coniu- I
raſſe duodecim populos fama eſſet, dictatorem dici coegit. dictus in caſtris (eò enim ad
cõſules miſſum ſenatuſconſultum eſt) C. Iulius, cui magiſter equitũ adiectus L. Æmy-
lius. Cæterùm foris tranquilla omnia fuere: tentatũ domi per dictatorem, ut ambo pa-
tricij cõſules crearẽtur, rem ad interregnũ perduxit. duo interreges C. Sulpitius, & M.
Fabius interpoſiti obtinuere, quod dictator fruſtra tetenderat, mitiore iam plebe ob re-
cens meritũ leuati æris alieni, ut ambo patricii cõſules crearentur. Creati ipſe C. Sulpi-
tius Peticus, qui prior interregno abiit, & T. Quintius Pœnus. quidam Cæſonẽ, alii C.
cognomen Quintio adiiciunt. Ad bellũ ambo profecti, Faliſcum Quintius, Sulpitius
Tarquinienſe, nuſquã acie congreſſo hoſte, cum agris magis q̃ cum hominibus, urẽdo
populandóq;, geſſerunt bella. Cuius lentę uelut tabis ſenio uicta utriuſq; pertinacia po
puli eſt, ut primũ à cõſulibus, dein permiſſu eorum ab ſenatu inducias peterent. in qua- K
draginta annos impetrauerunt. Ita poſita duorum bellorũ quæ imminebant, cura, dũ
aliqua ab armis quies eſſet: quia ſolutio æris alieni multarũ rerũ mutauerat dominos,
cenſum agi placuit. cæterum cum cẽſoribus creãdis indicta comitia eſſent: profeſſus ſe
petere cenſurã C. Martius Rutilius, qui primus dictator de plebe fuerat, concordiã or-
dinum turbauit. quod uidebatur quidem tempore alieno feciſſe, quia ambo tum forte
patricij conſules erant, qui rationẽ eius ſe habituros negabãt: ſed & ipſe cõſtantia ince-
ptũ obtinuit, & tribuni omni ui recuperando ius cõſularibus comitiis amiſſum, adiuue-
runt. & cum ipſius uiri maieſtas nullius honoris faſtigium nõ æquabat, tũ per eundem,
qui ad dictaturam aperuiſſet uiam, cenſuram quoque in partem uocari plebs uolebat.

Nec ua-

A Nec uariatum comitiũs eſt, quin cũ Manlio Næuio cenſor Martius crearetur. Dictato- Vrb.405.
rem quoq; hic annus habuit M. Fabium, nullo terrore belli, ſed ne Licinia lex comitiũs Oly.108.
cõſularibus obſeruaretur. Magiſter equitum dictatori additus Q. Seruilius. nec tamen
dictatura potentiorẽ eum cõſenſum patrum cõſularibus comitiis fecit, q̃ cenſoriis fue-
» rat. M. Popilius Lenas à plebe cõſul, à patribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quo-
que illuſtriorem plebeium cõſulem fecit. Nã cum ingẽtem Gallorũ exercitum in agro
Latino caſtra poſuiſſe nunciatum eſſet: Scipione graui morbo implicito, Gallicum bel-
lum Popilio extra ordinem datum. Is impigre exercitu ſcripto, cum omnes extra portã
Capenam ad Martis ædem cõuenire armatos iuniores iuſsiſſet, ſignáq; eodem quæſto-
res ex ęrario deferre: quatuor expletis legionibus, quod ſuperfuit militũ, P. Valerio Pu-
blicolæ prætori tradidit, author patribus ſcribendi alterius exercitus, quod ad incertos
B belli euentus ſubſidium reipub. eſſet. Ipſe iam ſatis omnibus inſtructis, compatatíſque,
ad hoſtem pergit. cuius ut prius noſceret uires, q̃ periculo ultimo tentaret: in tumulo,
quem proximum caſtris Gallorum capere potuit, uallum ducere cœpit. Gens ferox, &
ingenii auidi ad pugnã, cum procul uiſis Romanorũ ſignis, ut extẽplo prælium initu-
ra explicuiſſet aciem: poſtquã neque in æquum dimitti agmẽ uidit, & cum loci altitu-
dine, tum uallo etiã tegi Romanos, perculſos pauore rata, ſimul opportuniores, ꝙ intẽ-
ti tũ maxime operi eſſent, truci clamore aggreditur. Ab Romanis nec opus intermiſ-
ſum, (Triarii erãt qui muniebant) & ab haſtatis principibúſq;, qui pro munitoribus in-
tenti armatiq; ſteterant, prælium initũ. Præter uirtutem locus quoq; ſuperior adiuuit,
ut pila omnia haſtæq; non tanq̃ ex æquo miſſa, uana (quod plerunque fit) caderent, ſed
omnia librata ponderibus figerentur. Oneratiq; telis Galli, quibus aut corpora transfi-
C xa, aut prægrauata inhærentibus gerebãt ſcuta, cum curſu penè in aduerſum ſubiſſent,
primò incerti reſtitere: dein cum ipſa cunctatio & his animos minuiſſet, & auxiſſet ho-
ſti, impulſi retro ruere alij ſuper alios, ſtragemque inter ſe cæde ipſa fœdiorẽ dare. adeò
præcipiti turba obtriti plures, q̃ ferro necati. Necdum certa Romanis uictoria erat. alia
in campum degreſsis ſupererat moles. nanque multitudo Gallorum ſenſum omnẽ talis
damni exuperãs, uelut noua rurſus exoriẽte acie, integrum militem aduerſus uictorem
hoſtem ciebat. ſtetitq; ſuppreſſo impetu Romanus, & quia iterum feſsis ſubeũda dimi-
catio erat, & ꝙ conſul, dum inter primores incautus agitat, læuo humero matari propè
traiecto, ceſſerat parumper ex acie. Iamq; omiſſa cunctãdo uictoria erat, cũ conſul uul-
» nere alligato reuectus ad prima ſigna, Quid ſtas miles? inquit. Nõ cum Latino Sabinó-
» que hoſte res eſt, quẽ uictum armis, ſocium ex hoſte facias· in belluas ſtrinximus ferrũ:
D hauriendus aut dandus eſt ſanguis. propuliſtis à caſtris, ſupina ualle præcipites egiſtis,
» ſtratis corporibus hoſtiũ ſuperſtatis. Complete eadem ſtrage campos, qua mõtes reple-
» ſtis. Nolite expectare dum ſtantes uos fugiant. inferenda ſunt ſigna, & uadendũ in ho-
» ſtẽ. His adhortationibus iterũ coorti pellunt loco primos manipulos Gallorũ, cuneis
deinde in medium agmen perrumpunt. Inde barbari diſsipati, quibus nec certa impe-
ria, nec duces eſſent, uertunt impetum in ſuos: fuſiq; per campos, & præter caſtra etiam
ſua fuga prælati, quod editiſsimum inter æquales tumulos occurrebat oculis, arcẽ Al-
banam petunt. Conſul non ultra caſtra inſecutus, quia & uulnus degrauabat, & ſubii-
cere exercitũ pugna feſſum nouo labori nolebat, à perſequendo hoſte cõtinuit, tumu-
lis ab hoſte occupatis. Præda omni caſtrorũ militi data, uictorẽ exercitum, opulentúm-
que Gallicis ſpoliis Romam reduxit. Moram triumpho uulnus conſulis attulit. Ea-
E demq; cauſa dictatoris deſiderium ſenatui fecit, ut eſſet qui ęgris cõſulibus comitia ha-
beret. Dictator L. Furius Camillus dictus, addito magiſtro equitũ P. Cornelio Scipio-
ne, reddidit patribus poſſeſsionem priſtinam cõſulatus. ipſe ob id meritum ingenti pa-
» trũ ſtudio creatus cõſul, collegam Appium Claudium Craſſum dixit. Priuſquã inirent
noui cõſules magiſtratum, triumphus à Popilio de Gallis actus magno fauore plebis:
muſſantéſq; inter ſe rogitabãt, num quem plebeii cõſulis pœniteret? ſimul dictatorem
increpabant, qui legis Liciniæ ſpretæ mercedem conſulatum priuata cupiditate q̃ pu-
blica iniuria fœdiorem, cepiſſet, ut ſe ipſe conſulem dictator crearet. Annus multis ua-
riiſq; motibus fuit inſignis. Galli ex Albanis montibus, quia hyemis uim pati nequiue-
rant, per cãpos, maritimáq; loca uagi populabantur. Mare infeſtum claſsibus Græcorũ

vrb. 407 erat, otáq; litoris Antiatis, Laurénſq; tractus, & Tyberis oſtia, ut prædones maritimi cũ F
ol. 108. terreſtribus congreſsi, ancipiti ſemel prælio decertarint, dubíque diſceſſerint, in caſtra
Galli, Græci retro ad naues, uictos ſe, an uictores putarent. Inter hos lõgè maximus ex-
titit terror, concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinæ habita: reſponſúmque
haud ambiguum imperantibus milites Romanis datum, abſiſterent imperare iis quo-
rum auxilio egerent. Latinos pro ſua libertate potius q̃ pro alieno imperio laturos ar-
ma. Inter duo ſimul bella externa, defectione etiam ſociorum ſenatus anxius, cum cer-
neret metu tenendos, quos fides non tenuiſſet: extendere omnes imperij uires conſules
delectu habendo iuſsit. Ciuili quippe ſtandum exercitu eſſe, quandò ſocialis cœtus de-
ſereret. Vndique non urbana tantum, ſed etiam agreſti iuuentute decem legiones ſcri-
ptæ dicũtur quaternûm millium & ducenorum peditum, equitumq́; trecenorum. quẽ
nunc nouum exercitum, ſiqua externa uis ingruat, hæ uires populi Romani, quas uix G
terrarum capit orbis, contractæ in unum haud facilè efficiant. Adeò in quę laboramus
ſola creuimus, diuitias, luxuriamq́;. Inter cætera triſtia eius anni conſul alter Ap. Clau-
dius in ipſo belli apparatu moritur: redierantq́; res ad Camillum: cui unico conſuli uel
ob aliam dignationem haud ſubiiciendam dictaturæ, uel ob omen fauſtum ad Gallicũ
tumultum cognominis, dictatorem arrogari haud ſatis decorũ uiſum eſt patribus. Cõ-
ſul duabus legionibus urbi præpoſitis, octo cum L. Pinario prætore diuiſis, memor pa-
ternæ uirtutis Gallicum ſibi bellum extra ſortem ſumit: prætorem maritimá oram tu-
tari, Græcóſq; arcere litoribus iuſsit. & cum in agrum Pomptinũ deſcendiſſet, quia ne-
que in campis congredi nulla cogente re uolebat, & prohibendo populationibus, quos
rapto uiuere neceſsitas cogeret, ſatis domari credebat hoſtem: locum idoneum ſtatiuis
delegit. Vbi cum ſtationibus quieti tempus tererent, Gallus proceſsit magnitudine atq; H
armis inſignis: quatiénſque ſcutum haſta, cum ſilẽtium feciſſet, prouocat per interpre-
tem, unum ex Romanis, qui ſecum ferro decernat. Marcus erat Valerius tribunus mili-
tũ, adoleſcens: qui haud indigniorem eo decore ſe, q̃ T. Manlium ratus, prius ſciſcitatus
cõſulis uoluntatẽ, in mediũ armatus proceſsit. Minus inſigne certamẽ humanum nu-
mine interpoſito deorũ factum. nanq; conſerenti iam manum Romano coruus repen-
te in galea cõſedit in hoſtem uerſus. Quod primò ut augurium cælo miſſum lętus acce-
pit tribunus: precatus deinde, ſi diuus, ſi diua eſſet, qui ſibi præpetẽ miſiſſet, uolens pro-
pitius adeſſet. dictu mirabile, tenuit nõ ſolum ales captam ſemel ſedem, ſed quotieſcũ-
que certamen initum eſt, leuans ſe alis, os oculóſq; hoſtis roſtro & unguibus appetiit:
donec territum prodigij talis uiſu, oculíſq; ſimul ac mente turbatum Valerius obtrun-
cat. Coruus è cõſpectu elatus oriẽtem petit. Hactenus quietæ utrinque ſtationes fuere. I
Poſtquã ſpoliare corpus cæſi hoſtis tribunus cœpit, nec Galli ſe ſtatione tenuerunt, &
Romanorũ curſus ad uictorem etiam ocyor fuit. ibi circa iacẽtis Galli corpus cõtracto
certamine, pugna atrox cõcitatur. Iam nõ manipulis proximarũ ſtationum, ſed legio-
nibus utrinq; effuſis res geritur. Camillus lætum militẽ uictoria tribuni, lætum tã præ-
ſentibus ac ſecundis diis, ire in prælium iubet. Oſtentánſq; inſignem ſpoliis tribunum,
Hunc imitare miles, aiebat: & circa iacẽtem ducem ſterne Gallorũ cateruas. Dij homi-
néſq; illi affuere pugnæ, depugnatumq́; haudquaquã certamine ambiguo cum Gallis
eſt. Adeò duorum militum euentũ, inter quos pugnatum erat, utraq; acies animis præ-
ceperat. Inter primos, quorũ concurſus alios exciuerat, atrox prælium fuit: alia multi-
tudo prius q̃ ad coniectũ teli ueniret, terga uertit. primò per Volſcos Falernumq́; agrũ
diſsipati ſunt: inde Apuliam ac mare inferũ perierunt. Cõſul concione aduocata lauda- K
tum tribunum decem bobus aureáq; corona donat. Ipſe iuſſus ab ſenatu bellum mari-
timum curare, cũ prętore iunxit caſtra. ibi, quia res trahi ſegnitia Græcorum non com-
mittentium ſe in aciem, uidebãtur: dictatorem comitiorũ cauſa T. Manlium Torqua-
tũ ex authoritate ſenatus dixit. Dictator magiſtro equitũ A. Cornelio Coſſo dicto, cõ-
ſularia comitia habuit, æmulumq́; decoris ſui abſentem M. Valerium Coruinum (id e-
nim illi deinde cognominis fuit) ſummo fauore populi treis & uiginti natũ annos cõ-
ſulẽ renunciauit. collega Coruino, de plebe M. Popilius Lenas IIII cõſul futurus datus
eſt. Cũ Gręcis à Camillo nulla memorabilis geſta res: nec illi terra, nec Romanus mari
bellator erat. Poſtremò cũ litoribus arcerentur, aqua etiã præter cætera neceſſaria uſui
deficiente,

A deficiente,Italiam reliquere.Cuius populi ea,cuiúſq; gentis claſsis fuerit,nihil certi eſt. Vrb.408.
maxime Siciliæ fuiſſe tyrannos crediderim.nam ulterior Græcia ea tempeſtate inteſti- Oly.108.
no feſſa bello,iam Macedonũ opes horrebat. Exercitibus dimiſsis,cum & foris pax,&
domi concordia ordinum ocium eſſet:ne nimis lætę res eſſent,peſtilentia ciuitatem ad-
orta coegit ſenatum imperare decemuiris,ut libros Sibyllinos inſpicerent:eorúmq; mo
nitu lectiſternium fuit. Eodē anno Satricum ab Antiatibus colonia deducta, reſtitu-
táq; urbs quam Latini diruerant.Et cum Carthaginienſibus legatis Romæ fœdus ictũ;
cum amicitiam ac ſocietatem petentes ueniſſent.Idem ocium domi foríſque manſit T.
Manlio Torquato,C.Plautio ſecundùm Coſ. ſemunciarium tantũ ex unciario fœnus
factum,& in penſiones æquas triennii,ita ut quarta præſens eſſet,ſolutio æris alieni diſ-
penſata eſt. & ſic quoque parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultati-
B bus potior ad curã ſenatui fuit.leuatæ maximę res, quia tributo ac delectu ſuperſeſſum.
Tertio anno poſt Satricũ reſtitutum à Volſcis,M.Valerius Coruinus ſecundùm Cos.
cum C.Petilio factus,cum ex Latio nunciatum eſſet legatos ab Antio circumire popu-
los Latinorum ad concitandum bellum:prius q̃ plus hoſtium fieret,Volſcis arma infer
re iuſſus,ad Satricum exercitu infeſto pergit.quò cum Antiates, aliiq; Volſci præpara-
tis iam antè,ſiquid ab Roma moueretur,copiis occurriſſent, nulla mora inter infenſos
diutino odio dimicandi facta eſt.Volſci ferocior ad rebellandum q̃ ad bellandum gens,
certamine uicti,fuga effuſa Satrici mœnia petiũt. & ne in muris quidem ſatis firma ſpe,
cum corona militum cincta iam ſcalis caperetur urbs, ad quatuor millia præter multi-
tudinem imbellem,ſeſe dedidere.Oppidum dirutum atq; incenſum.ab æde tantum ma
tris Matutæ abſtinuere ignem.Præda omnis militi data. extra prædam quatuor millia
C deditorum habita.eos uinctos conſul ante currum triũphans egit:uenditis deinde, ma-
gnam pecuniam in ærarium redegit.Sunt qui hanc multitudinem captiuam ſeruorum
fuiſſe ſcribant.ídque magis uerisimile eſt,q̃ deditos ueniiſſe.Hos cõſules ſecuti ſunt M.
Fabius Dorſuo,Ser.Sulpitius Camerinus. Aurũcum inde bellum ab repentina popu-
latione cœptum.metúque,ne id factum populi unius, conſilium omnis nominis Lati-
ni eſſet,dictator uelut aduerſus armatum iam Latium L. Furius creatus, magiſtrum e-
quitum Cn.Manlium Capitolinum dixit.& cum(quod per magnos tumultus fieri ſo-
litũ erat)iuſtitio indicto delectus ſine uacationibus habitus eſſet: legiones, quantũ ma-
turari potuit,in Auruncos ductę.ibi prædonum magis q̃ hoſtium animi inuenti.prima
itaque acie debellatum eſt.Dictator tamen,quia & ultro bellum intulerant, & ſine de-
trectatione ſe certamini offerebant:deorum quoque opes adhibēdas ratus, inter ipſam
D dimicationem ædem Iunoni Monetæ uouit.cuius damnatus uoti,cum uictor Romam
reuertiſſet,dictatura ſe abdicauit.Senatus duumuiros ad eandem ædem pro amplitudi
ne P R faciendam creari iuſsit.Locus in arce deſtinatus,quę area ædium M.Manlii Ca-
pitolini fuerat.Cõſules dictatoris exercitu ad bellum Volſcum uſi, Soram ex hoſtibus,
incautos adorti,ceperunt. Anno pòſt q̃ uota erat, ædes Monetæ dedicatur, C. Martio
Rutilio III,T.Manlio Torquato II Coſ. Prodigium extemplo dedicationem ſecutũ,
ſimile uetuſto mõtis Albani prodigio.nanq; & lapidibus pluit, & nox interdiu uiſa in-
tendi.libríſque inſpectis, cum plena religione ciuitas eſſet, ſenatui placuit dictatorē fe-
riarum conſtituendarum cauſa dici.dictus P. Valerius Publicola. magiſter equitum ei
Q.Fabius Ambuſtus datus eſt. Non tribus tantum ſupplicatũ ire placuit,ſed finitimos
etiam populos:ordóq; iis,quo quiſque die ſupplicarēt,ſtatutus. Iudicia eo anno populi
E triſtia in fœneratores facta.quibus ab ædilibus dicta dies eſſet,traduntur.Et res haud ulla
inſigni ad memoriam cauſa ad interregnum rediit. Ex interregno, ut id actum uideri
poſſet,ambo patricii conſules creati ſunt,M.Valerius Coruinus III, A.Cornelius Coſ-
ſus. Maiora iã hinc bella & uiribus hoſtiũ,& longinquitate uel regionũ,uel temporũ
ſpatio,quibus bellatum eſt,dicentur.nanq; eo anno aduerſus Samnites,gentem opibus
armíſq; ualidam,mota arma. Samnitium bellum ancipiti Marte geſtum. Pyrrhus ho-
ſtis,Pyrrhum Pœni ſecuti.Quanta rerũ moles,quoties in extrema periculorũ uentum,
ut in hanc magnitudinem,quæ uix ſuſtinetur,erigi imperium poſſet!Belli autem cauſa
cum Sãnitibus Romanis,quum ſocietate amicitiáq; iuncti eſſent, extrinſecus uenit,nõ
orta inter ipſos eſt. Sãnites Sidicinis iniuſta arma,quia uiribus plus poterant,cum in-

vrb.412. tuliſſent, coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere, Campanis ſeſe cõiungũt. F
Oly.109. Campani magis nomen ad præſidium ſociorum, q̃ uires cum attuliſſent, fluentes luxu
ab duratis uſu armorũ in Sidicino pulſi agro, in ſe deinde molem omnẽ belli uerterunt.
namq; Samnites omiſsis Sidicinis, ipſam arcẽ finitimorũ Campanos adorti, unde æquè
facilis uictoria, prædæ atque gloriæ plus eſſet: Tifata imminentes Capuæ colles cũ præ-
ſidio firmo occupaſſent, deſcendunt inde quadrato agmine in planitiem quæ Capuam
Tifatáq; interiacet. ibi rurſus acie dimicatum: aduerſóq; prælio Campani intra mœnia
cõpulſi, cum robore iuuentutis ſuæ acciſo nulla propinqua ſpes eſſet, coacti ſunt ab Ro-
manis petere auxilium. Legati introducti in ſenatũ, maxime in hanc ſententiam locuti
„ ſunt. Populus nos Campanus legatos ad uos patres conſcripti miſit, amicitiam in per-
„ petuum, auxilium præſens à uobis petitum. quã ſi ſecundis rebus noſtris petiſſemus, ſi-
„ cut cœpta celerius, ita infirmiore uinculo contracta eſſet. tunc enim, ut qui ex ęquo nos G
„ ueniſſe in amicitiam meminiſſemus, amici forſitan pariter ac nunc, ſubiecti atq; obno-
„ xii uobis minus eſſemus. nunc miſericordia ueſtra conciliati, auxilióq; in dubiis rebus
„ defenſi, beneficium quoq; acceptum colamus oportet, ne ingrati, atq; omni ope diuina
„ humanáq; indigni uideamur. Neq; hercule ꝙ Samnites priores amici ſociíq; uobis fa-
„ cti ſunt, ad id ualere arbitror, ne nos in amicitiam ſuſcipiamur: ſed ut uetuſtate & gradu
„ honoris nos præſtent. neq; enim fœdere Samnitiũ, ne qua noua iungeretis fœdera, cau-
„ tum eſt. Fuit quidem apud uos ſemper ſatis iuſta cauſa amicitiæ, uelle eum uobis amicũ
„ eſſe, qui uos appeteret. Campani, etſi fortuna præſens magnifice loqui prohibet, nõ ur-
„ bis amplitudine, non agri ubertate ulli populo præterquam uobis cedentes, haud parua
„ (ut arbitror) acceſsio bonis rebus ueſtris in amicitiam uenimus ueſtram. Æquis Vol-
„ ſcíſque æternis hoſtibus huius urbis, quãdocunq; ſe mouerint, ab tergo erimus: & quod H
„ uos pro ſalute noſtra priores feceritis, id nos pro imperio ueſtro & gloria ſemper facie-
„ mus. Subactis iis gentibus, quæ inter nos uóſq; ſunt, quod propediem futurum ſpondet
„ & uirtus & fortuna ueſtra, continens imperium uſq; ad nos habebitis. Acerbum & mi-
„ ſerum eſt quod fateri nos fortuna noſtra cogit. Eò uentũ eſt patres cõſcripti, ut aut ami-
„ corum, aut inimicorũ Campani ſimus. ſi defenditis, ueſtri: ſi deſeritis, Samnitiũ erimus.
„ Capuã ergo & Campaniã omnem, ueſtris, an Samnitium uiribus accedere maliris, deli
„ berate. Omnibus quidẽ, Romani, ueſtram miſericordiam, ueſtrúmq; auxilium æquum
„ eſt patêre: iis tamen maxime, qui eam implorantibus aliis, auxiliũ dum ſupra uires ſuas
„ præſtant, omnes ipſi in hanc neceſsitatem uenerunt. quanquã pugnauimus uerbo pro
„ Sidicinis, re pro nobis, cum uideremus finitimum populũ nefario latrocinio Sãnitium
„ peti, & ubi cõflagraſſent Sidicini, ad nos traiecturũ illud incendium eſſe. Nec enim nũc I
„ quia dolent iniuriam acceptam Sãnites, ſed quia gaudent oblatã ſibi eſſe cauſam, oppu
„ gnatum nos ueniunt. An ſi ultio iræ hæc, & non occaſio cupiditatis explendę eſſet, parũ
„ fuit ꝙ ſemel in Sidicino agro, iterum in Campania ipſa legiones noſtras cecidere? Quæ
„ eſt iſta tam infeſta ira, quã per duas acies fuſus ſanguis explere non potuerit? Adde huc
„ populationẽ agrorum, prædas hominũ atq; pecudum actas, incendia uillarũ, ac ruinas,
„ omnia ferro igníq; uaſtata. Hiſcine ira expleri non potuit? Sed cupiditas explenda eſt: ea
„ ad oppugnandã Capuam rapit. Aut delere urbẽ pulcherrimã, aut ipſi poſsidere uolunt.
„ Sed uos potius Romani beneficio ueſtro occupate eam, q̃ illos habere per maleficium
„ ſinatis. Non loquor apud recuſantem iuſta bella populum, ſed tamen ſi oſtenderitis au-
„ xilia ueſtra, ne bello quidem arbitror uobis opus fore. Vſq; ad nos contẽptus Samnitiũ
„ peruenit, ſuprà nõ aſcẽdit. itaq; umbra ueſtri auxilii, Romani, tegi poſſumus: quicquid K
„ deinde habuerimus, quicquid ipſi fuerimus, ueſtrũ id omne exiſtimaturi. Vobis arabi-
„ tur ager Campanus, uobis Capua urbs frequentabitur: conditorũ, parentum, deorum
„ immortalium numero nobis eritis. nulla colonia ueſtra erit, quę nos obſequio erga uos
„ fidéq; ſuperet. Annuite patres conſcripti nutum numénq; ueſtrũ inuictum Campanis,
„ & iubete ſperare incolumẽ Capuam futurã. Qua frequentia omnium generũ multitu-
„ dinis proſequente creditis nos illinc profectos? q̃ omnia uotorum lachrymarúmq; ple-
„ na reliquiſſe? in qua nunc expectatione ſenatum populúmq; Campanũ, coniuges libe-
„ róſq; noſtros eſſe? Stare omnẽ multitudinem ad portas, uiã hinc ferentẽ proſpectantes,
„ certum habeo, quid illis nos, patres cõſcripti, ſolicitis ac pendentibus animis renũciare
iubeatis.

A iubeatis. Alterum reſponſum ſalutẽ, uictoriam, lucẽ ac libertatem: alterũ ominari hor- Vrb. 412.
» reo quæ ferat. Proinde ut aut de ueſtris futuris ſociis atq; amicis, aut nuſquã ullis futuris Ol. 109.
» nobis cõſulite. Summotis deinde legatis, cum conſultus ſenatus eſſet, etſi magnæ par-
ti urbs maxima opulentiſsimáq; Italiæ, uberrimus ager, maríque propinquus, ad uarie-
tates annonæ horreum populi Ro. fore uidebatur: tamẽ tanta utilitate fides antiquior
» fuit: reſpondítq; ita ex authoritate ſenatus conſul. Auxilio uos Campani dignos cẽſet
» ſenatus: ſed ita uobiſcum amicitiã inſtitui par eſt, ne qua uetuſtior amicitia ac ſocietas
» uioletur. Samnites nobiſcum fœdere iuncti ſunt. itaq; arma deos prius q̃ homines uio-
» latura, aduerſus Samnites uobis negamus: legatos, ſicut fas iúſq; eſt, ad ſocios atq; ami-
» cos precatũ mittemus, ne qua uobis uis fiat. Ad ea princeps legationis (ſic enim domo
» mãdatum attulerat) Quandoquidẽ, inquit, noſtra tueri aduerſus uim atq; iniuriam iu-
B ſta ui nõ uultis, ueſtra certè defendetis. Itaq; populum Campanum, urbémq; Capuam,
» agros, delubra deûm, diuina humanáq; omnia in ueſtram patres conſcripti populíque
» Ro. ditionẽ dedimus. quicquid deinde patiemur, deditítii ueſtri paſſuri. Sub hæc dicta
omnes manus ad conſules tendẽtes, pleni lachrymarũ in ueſtibulo curiæ procubuerũt.
Commoti patres uice fortunarum humanarũ, ſi ille præpotens opibus populus, luxuria
ſuperbiáq; clarus, à quo paulò antè auxilium finitimi petiſſent, adeò infractos gereret
animos, ut ſe ipſe ſuáq; omnia poteſtatis alienæ faceret: tum iam fides agi uiſa, deditos
non prodi: nec facturum æqua Samnitium populũ cenſebãt, ſi agrum urbémq; per de-
ditionem factam populi Ro. oppugnarent. legatos itaque extemplo mitti ad Samnites
placuit. data mandata, ut preces Cãpanorũ, reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitiũ me-
mor, deditionem poſtremò factam, Samnitibus exponerent: peterent pro ſocietate ami
C citiáque, ut dedititiis ſuis parcerent: neq; in eum agrum, qui populi Ro. factus eſſet, ho-
ſtilia arma inferrent. ſi leniter agendo parum proficerent, denunciarẽt Samnitibus po-
puli Ro. ſenatúſq; uerbis, ut Capua urbe Campanóq; agro abſtinerent. Hæc legatis agẽ
tibus in concilio Samnitium, adeò eſt ferociter reſponſum, ut non ſolum geſturós ſe eſ-
ſe dicerent id bellum, ſed magiſtratus eorũ è curia egreſsi ſtantibus legatis, præfectos co
hortium uocarent, iíſq; clara uoce imperarent, ut prædatum in agrũ Campanum extẽ-
plo proficiſcerentur. Hac legatione Romam relata, poſitis omniũ aliarum rerum curis,
patres fœcialibus ad res repetendas miſsis, bellóque, quia non redderentur, ſolẽni more
indicto, decreuerunt ut primo quoque tẽpore de ea re ad populum ferretur: iuſſúque po
puli cõſules ambo cũ duobus ab urbe exercitibus profecti, Valerius in Cãpaniã, Corne-
lius in Samnium, ille ad montẽ Gaurum, hic ad Satriculam caſtra ponunt. Priori Vale-
D rio Samnitium legiones (eò nanque omnẽ belli molem inclinaturam cenſebant) occur
runt. ſimul in Campanos ſtimulabat ira, tam prõptos nunc ad ferenda, nunc ad acer-
ſenda aduerſus ſe auxilia. Vt uero caſtra Romana uiderunt: ferociter pro ſe quiſque ſi-
gnum duces poſcere, affirmare eadem fortuna Romanũ Campano laturum opem, qua
Campanus Sidicino tulerit. Valerius leuibus certaminibus tentãdi hoſtis cauſa haud
ita multos moratus dies, ſignum pugnæ propoſuit, paucis ſuos adhortatus, Ne nouum
bellum eos, nouúſque hoſtis terreret. quicquid ab urbe longius proferrent arma, magis
magíſq; in imbelles gentes eos prodire. Ne Sidicinorũ Campanorúmque cladibus, Sã-
nitium æſtimarent uirtutẽ. qualeſcunque inter ſe certauerint, neceſſe fuiſſe alterá par-
tem uinci. Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus mollitiá-
que ſua, q̃ ui hoſtium uictos eſſe. Quid autem eſſe duo proſpera in tot ſeculis bella Sam
E nitium aduerſus tot decora populi Ro. qui triumphos penè plures quàm annos ab urbe
condita numeret? qui omnia circa ſe, Sabinos, Hetruriam, Latinos, Hernicos, Æquos,
Volſcos, Auruncos, domita armis habeat? qui Gallos tot præliis cęſos, poſtremò in ma-
re ac naues fugà cõpulerit? Cum gloria belli ac uirtute ſua quenque fretos ire in aciẽ de-
bere, tum etiam intueri cuius ductu auſpicióque ineunda pugna ſit: utrũ qui audiendus
duntaxat magnificus adhortator ſit, uerbis tantũ ferox, operum militarium expers: an
» qui & ipſe tela tractare, procedere ante ſigna, uerſari media in mole pugnæ ſciat. Facta
» mea, nõ dicta uos milites, inquit, ſequi uolo: nec diſciplinam modò, ſed exemplũ etiam
» à me petere. Non factionibus modò, nec per conciones uſitatas nobilibus, ſed hac dex-
» tra mihi tres cõſulatus, ſummámque laudẽ peperi. Fuit cum hoc dici poterat, Patricius

vrb. 412. enim eras,& à libetatoribus patriæ ortus: & eodē anno familia iſta conſulatum, quo F
Oly 109 urbs hæc conſulē, habuit. Nunc iam nobis patribus uobíſq; plebeiis promiſcuus cōſu-
„ latus patet: nec generis, ut antè, ſed uirtutis eſt præmium. proinde ſummū quodq; ſpe-
„ ctate milites decus. Non ſi mihi nouum hoc Coruini cognomē diis authoribus homi-
„ nes dediſtis, Publicolarū uetuſtum familiæ noſtræ cognomē memoria exceſsit. Sem-
„ per ego plebem Romanā militiæ domique, priuatus, in magiſtratibus paruis magniſ-
„ que, æque tribunus ac conſul, eodē tenore per omnes deinceps cōſulatus colo atq; co-
„ lui. Nunc quod inſtat, diis bene iuuantibus nouum atq; integrum de Samnitibus triū-
„ phum mecū petite. Non aliàs militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos militū
haud grauatè munia obeundo. in ludo præterea militari, cum uelocitatis uiriúmq; in-
ter ſe æquales certamina ineunt, comiter facilis uincere ac uinci uultu eodē: nec quenq̄
aſpernari parē, qui ſe offerret: factis benignus pro re, dictis haud minus libertatis alienę G
quàm ſuæ dignitatis memor: & quo nihil popularius eſt, quibus artibus petierat magi-
ſtratus, iiſdē gerebat. Itaq; uniuerſus exercitus incredibili alacritate adhortationē pro-
ſecutus ducis, caſtris egreditur. Præliū, ut quod maxime unquā, pari ſpe, utrinq; æquis
uiribus, cum fiducia ſui, ſine contēptu hoſtium cōmiſſum eſt. Samnitibus ferociā auge-
bant nouæ res geſtæ, & paucos ante dies geminata uictoria. Romanis cōtrà, quadrin-
gentorū annorum decora, & cōditæ urbi æqualis uictoria. Vtriſq; tamen nouus hoſtis
curā addebat. Pugna indicio fuit quos geſſerint animos. nāq; ita cōflixerunt, ut aliquā-
diu in neutrā partem inclinaret acies. Tum cōſul trepidationē iniiciendā ratus, quan-
do ui pelli nō poterant: equitibus immiſsis turbare prima ſigna hoſtium conatur. quos
ubi nequicquā tumultuātes in ſpatio exiguo uoluere turmas uidit, nec poſſe aperire in
„ hoſtes uiā, reuectus ad anteſignanos legionū, cum deſiluiſſet ex equo, Noſtrū, inquit, H
„ peditum illud milites eſt opus. agitedum, ut me uideritis. quacunq; inceſſero in aciē ho
„ ſtium ferro uiā facientē: ſic pro ſe quiſq; obuios ſternite. illa nunc omnia, qua nūc ere-
„ ctæ micant haſtæ, patefacta ſtrage uaſta cernetis. Hæc dicta dederat, cū equites cōſulis
iuſſu diſcurrunt in cornua, legionibúſq; in mediā aciem aperiunt uiam. Primus omniū
conſul inuadit hoſtē: & cum quo forte contulit gradum, obtruncat. hoc ſpectaculo ac-
cenſi, dextra læuáq; ante ſe quiſq; memorandū prælium ciet. ſtant obnixi Sānites, quā-
quam plura accipiunt q̄ inferunt uulnera. Aliquandiu iam pugnatū erat: atrox cædes
circa ſigna Sānitium, fuga ab nulla dum parte erat. Adeo morte ſola uinci deſtinauerāt
animis. Itaq; Romani cum effluere iam laſsitudine uires ſentirent, & diei haud multū
ſupereſſe, accēſi ira concitant ſe in hoſtē. Tum primum referri pedē, atque inclinari rē
in fugam apparuit: tum capi, occidi Samnis. nec ſuperfuiſſent multi, ni nox uictoriam I
magis quàm prælium diremiſſet. Et Romani fatebātur nunquā cùm pertinaciore ho-
ſte conflictum: & Samnites, cum quæreretur quænam prima cauſa tam obſtinatos mo-
uiſſet in fugam, oculos ſibi Romanorum ardere uiſos aiebant, ueſanóſque uultus, & fu-
rentia ora. inde plus quàm ex alia ulla re terroris ortum. Quem terrorem nō pugnæ ſo-
lum euentu, ſed nocturna profectione confeſsi ſunt. Poſtero die uacuis hoſtium caſtris
Romanus potitur: quò ſe omnis Campanorum multitudo gratulabunda effudit. Cæ-
terum hoc gaudium magna propè clade in Samnio fœdatum eſt. nam ab Satricula pro
fectus Cornelius C O S. exercitum incaute in ſaltum caua ualle peruium, circáq; inſeſ-
ſum ab hoſte, induxit: nec prius quàm recipi tutò ſigna non poterant, imminentem ca-
piti hoſtem uidit. Dum id moræ Samnitibus eſt, quoad totum in uallem infimam de-
mitteret agmen, P. Decius tribunus militum conſpicit unum editum in ſaltu collē, im- K
minentem hoſtium caſtris, aditu arduum impedito agmini, expeditis haud difficilem.
„ itaque conſuli territo animi, Vidéſne tu, inquit, A. Corneli, cacumen illud ſupra ho-
„ ſtem? Arx illa eſt ſpei ſalutíſque noſtrę, ſi eam, quam cæci reliquere Samnites, impigre
„ capimus. Nec tu mihi plus quàm unius legionis principes haſtatóſque dederis: cū qui-
„ bus ubi euaſero in ſummum, perge hinc omni liber metu, téque & exercitum ſerua.
„ Neque enim moueri hoſtis ſubiectus nobis ad omnes ictus ſine ſua pernicie poterit.
„ nos deinde aut fortuna populi Romani, aut noſtra uirtus expediet. Collaudatus à
conſule, accepto præſidio uadit occultus per ſaltum: nec prius ab hoſte eſt uiſus, quàm
loco quem petebat appropinquauit. Inde admiratione pauentibus cunctis, cum omniū
in ſe

A in ſe uertiſſet oculos: & ſpatium conſuli dedit ad ſubducendum agmen in æquio- Vrb. 412.
rem locum: & ipſe in ſummo conſtitit uertice. Samnites dum huc illuc ſigna uertunt: Oly. 109.
utriuſq; rei omiſſa occaſione, neque inſequi conſulem, niſi per eandem uallem, in qua
paulò antè ſubiectum eum telis ſuis habuerant, poſſunt: nec erigere agmen in captũ ſu-
per ſe ab Decio tumulum. Sed eum ira in hos magis, qui fortunam gerendæ rei eripue-
rant, tum propinquitas loci, atque ipſa paucitas incitat: & nunc circundare undique col
lem armatis uolunt, ut à conſule Decium intercludant: nunc uiam patefacere, ut di-
greſſos in uallem adoriantur. incertos quid agerent, nox oppreſsit. Deciũ primùm ſpes
tenuit, cum ſubeuntibus in aduerſum collẽ ex ſuperiore loco ſe pugnaturũ: deinde ad-
miratio inceſsit, q nec pugnam inirent: nec, ſi ab eo conſilio iniquitate loci deterreren-
„ tur, opere ſe ualloque circundarent. Tum centurionibus ad ſe uocatis, Quænã illa in-
B ſcitia belli, ac pigritia eſt? quónam modo iſti ex Sidicinis Campaniſq; uictoriam pepe-
„ rerunt? Huc atque illuc ſigna moueri, ac modò in unum conferri, modò educi uidetis:
„ Opus quidem incipit nemo, cum iam circundati uallo potuerimus eſſe. Tum uero nos
„ ſimiles iſtorum ſimus, ſi diutius hic moremur, q̃ commodum ſit. Agitedum, ite mecũ:
„ ut dum lucis aliquid ſupereſt, quibus locis præſidia ponant, quà pateat hinc exitus, ex-
„ ploremus. Hæc omnia ſagulo gregali amictus, centurionibus item manipularium mi-
litum habitu ductis, ne ducẽ circumire hoſtes notarent, perluſtrauit. Vigiliis deinde diſ-
poſitis, cæteris omnibus teſſerã dari iubet: ubi ſecũdæ uigiliæ buccina datũ ſignum eſ-
ſet, armati cum ſilentio ad ſe uenirent. Quò ubi, ſicut edictum erat, taciti conuenerunt:
„ Hoc ſilentium milites, inquit, omiſſo militari aſſenſu, in me audiendo ſeruandum eſt.
„ ubi ſententiã meam uobis peregero, tum quibus eadẽ placebunt, in dextrã partem taci-
C ti tranſibitis: quæ pars maior erit, eo ſtabitur cõſilio. Nunc quæ mente agitem, audite.
„ Non fuga delatos, nec inertia relictos hic uos circunuenit hoſtis. uirtute cepiſtis locum:
„ uirtute hinc oportet euadatis. Veniendo huc, exercitum egregium populi Ro. ſerua-
„ ſtis: erumpendo hinc, uoſmet ipſos ſeruate. Digni eſtis qui pauci pluribus opem tuleri-
„ tis, ipſi nullius auxilio egueritis. Cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delẽdi omnis ex-
„ ercitus fortuna per ſocordiam uſus non ſit: hunc tam opportunum collẽ imminentem
„ capiti ſuo nõ antè uiderit, quàm captum à nobis: nos tã paucos tot ipſe millibus homi-
„ num nec aſcenſu arcuerit: nec tenentes locum, cum diei tantũ ſupereſſet, uallo circun-
„ dederit. Quem uidentẽ ac uigilantem ſic eluſeritis, ſopitum oportet fallatis: immo ne-
„ ceſſe eſt. In eo enim loco res ſunt noſtræ, ut ego uobis magis neceſsitatis ueſtræ index,
„ q̃ cõſilii author ſim. neq; enim, maneatis, an abeatis hinc, deliberari poteſt, cum præter
D arma, & animos armorum memores, nihil uobis fortuna reliqui fecerit: fame & ſiti mo
„ riendum ſit, ſi plus quàm uiros ac Romanos decet, ferrum timeamus. Ergo una eſt ſa-
„ lus, erũpere hinc atq; abire. id aut interdiu, aut nocte faciamus oportet. Ecce hoc aliud
„ minus dubium. quippe ſi lux expectetur, quæ ſpes eſt nõ uallo perpetuo foſſáq; nos ſe-
„ pturum hoſtem, qui nunc corporibus ſuis ſubiectis undiq; cinxerit, ut uidetis, collem?
„ Atqui ſi nox opportuna eſt eruptioni, ſicut eſt, hæc profecto noctis aptiſsima hora eſt.
„ ſigno ſecundæ uigiliæ cõueniſtis: quod tempus mortales ſomno altiſsimo premit. Per
„ corpora ſopita uadetis, uel ſilentio incautos fallentes, uel ſentientibus clamore ſubito
„ pauorem iniecturi. Me modò ſequimini, quem ſecuti eſtis. Ego eandem quæ duxit huc,
„ ſequar fortunam. Quibus hæc ſalutaria uidentur, agitedum in dextram partẽ pedibus
„ tranſite. Omnes tranſierunt: uadentémq; per intermiſſa cuſtodiis loca Decium ſecuti
E ſunt. Iam euaſerant media caſtra, cum ſuperſcandẽs uigilum ſtrata ſomno corpora mi-
les offenſo ſcuto præbuit ſonitum. quo excitatus uigil, cum proximum mouiſſet, ere-
ctíque alios concitarent, ignari ciues an hoſtes eſſent: præſidium erumperet, an conſul
caſtra cepiſſet: Decius, cum non fallerent, clamorem tollere iuſsis militibus, torpidos
ſomno, inſuper pauore exanimat: quo præpediti, nec arma impigre capere, nec obſiſte-
re, nec inſequi poterant. Inter trepidationem tumultúmq; Samnitium, præſidium Ro-
manum obuiis cuſtodibus cæſis ad caſtra conſulis peruadit. Aliquantum ſupererat no
„ ctis, iámque in tuto uidebantur eſſe, cum Decius, Macti uirtute, inquit, milites Romani
„ eſte. ueſtrum iter, ac reditum omnia ſecula laudibus ferent. ſed ad conſpiciendã tantam
„ uirtutem luce ac die opus eſt: nec uos digni eſtis quos cum tanta gloria in caſtra reduces

vrb.412. ſilentium ac nox tegat. hic lucem quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. atque ubi F
oly.109. primum illuxit, præmiſſo nuncio ad conſulem, in caſtra ingenti gaudio concitantur: &
teſſera data incolumes reuerti qui ſua corpora pro ſalute omnium haud dubio periculo
obieciſſent, pro ſe quiſque obuiam effuſi laudant, gratulantur: ſingulos uniuerſóſq; ſer-
uatores ſuos uocant: diis laudes gratéſque agunt: Decium in cælum ferunt. Hic Decij
caſtrenſis triumphus fuit, incedentis per media caſtra cum armato præſidio, coniectis
in eum omnium oculis, & omni honore tribunum conſuli æquantibus. Vbi ad præto-
rium uentum eſt, conſul claſsico ad concionem conuocat: orſúſq; meritas Decii laudes,
interfante ipſo Decio diſtulit concionem: qui author omnia poſthabendi dum occaſio
in manibus eſſet, perpulit conſulē, ut hoſtes & nocturno pauore attonitos, & circa col-
lem caſtellatim diſsipatos aggrederetur. credere etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſ-
ſos per ſaltum uagari. Iuſſæ legiones arma capere: egreſſæque caſtris, cum per exploratō G
res notior iam ſaltus eſſet, uia patentiore ad hoſtem ducuntur. Quem incautum impro-
uiſo adortæ, cum palati paſsim Samnitium milites, plerique inermes, nec coire in unū,
nec arma capere, nec recipere intra uallum ſe poſſent, pauētem primùm intra caſtra cō-
pellunt: deinde caſtra ipſa turbatis ſtationibus capiunt. Perfertur circa collem clamor:
fugátque ex ſuis quenque præſidiis. ita magna pars abſenti hoſti ceſsit. Quos intra ual-
lum egerat pauor (fuere autem ad triginta millia) omnes cæſi, caſtra direpta. Ita rebus
geſtis, C O S. aduocata concione, P. Decii non cœptas ſolum antè, ſed cumulatas noua
uirtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centū bobus,
eximióque uno albo opimo auratis cornibus donat. Milites qui in præſidio ſimul fue-
rant, duplici frumento in perpetuum, in præſentia ſingulis bobus, biníſq; priuis tunicis
donati. Secundum conſulis donationem legiones gramineam coronam obſidionalem; H
clamore donum approbantes, Decio imponunt. altera corona eiuſdem honoris index
à præſidio ſuo impoſita eſt. His decoratus inſignibus bouem eximium Marti immola-
uit, centū boues militibus dono dedit, qui ſecum in expeditione fuerant. iiſdē militibus
legiones libras farris, & ſextarios uini contulerunt. Omniáque ea ingenti alacritate per
clamorem militarem, indicem omniū aſſenſus, gerebantur. Tertia pugna ad Sueſſu-
lam commiſſa eſt: qua fugatus à Marco Valerio Samnitium exercitus, omni robore iu-
uentutis domo accito, certamine ultimo fortunam experiri ſtatuit. Ab Sueſſula nuncii
trepidi Capuam, inde equites citati ad Valerium Cos. opem oratum ueniunt. Confe-
ſtim ſigna mota: relictíſque impedimentis caſtrorum ualido præſidio, raptim agitur a-
gmen: nec procul ab hoſte locum exiguum, ut quibus pręter equos cæterorum iumēto-
calonúmq; turba abeſſet, caſtris cepit. Samnitium exercitus, uelut haud ulla mora pu- I
gnæ futura eſſet, aciem inſtruit: deinde poſtquam nemo obuius ibat, infeſtis ſignis ad ca
ſtra hoſtium ſuccedit. Ibi ut militem in uallo uidit: miſsíq; ab omni parte exploratum,
q̃ in exiguum orbem contracta caſtra eſſent, paucitatem inde hoſtium colligentes, retu
lerunt: fremere omnis acies, complendas eſſe foſſas, ſcindendúmque uallum, & in caſtra
irrumpendum. tranſactúmq; ea temeritate bellum foret, ni duces continuiſſent impe-
tum militum. Cæterùm quia multitudo ſua cōmeatibus grauis, & prius ſedendo ad Su-
eſſulam, & tunc certaminis mora, haud procul ab rerum omnium inopia eſſet: placuit,
dum incluſus paueret hoſtis, frumētatum per agros militem duci. interim & Romano,
qui expeditus quantum humeris inter arma geri poſſet, frumenti ſecum attuliſſet, defu-
tura omnia. Conſul palatos per agros cum uidiſſet hoſtes, ſtationes infrequentes reli-
ctas, paucis milites adhortatus, ad caſtra oppugnanda ducit. Quæ cum primo clamore K
atque impetu cepiſſet, pluribus hoſtium in tentoriis ſuis, q̃ in portis uallóq; cæſis, ſigna
captiua in unum locum conferri iuſsit: relictíſque duabus legionibus cuſtodiæ & præſi-
dii cauſa, graui edicto monitis, ut donec ipſe reuertiſſet, præda abſtinerent: profectus a-
gmine inſtructo, cum præmiſſus eques uelut indagine diſsipatos Samnites ageret, cædē
ingentem fecit. nam neq; quo ſigno coirent inter ſe, neque utrum caſtra peterent, an lō-
giorem intenderent fugam, territis cōſtare poterat. Tantúmq; fugæ ac formidinis fuit,
ut ad X L millia ſcutorum, nequaquam tot cæſis, & ſigna militaria, cum iis quæ in ca-
ſtris capta erant, ad C L X X ad conſulem deferrētur. Tum in caſtra hoſtium reditum,
ibíque omnis præda militi data. Huius certaminis fortuna & Faliſcos, cum in induciis
eſſent,

A eſſent,fœdus petere ab ſenatu coegit:& Latinos iam exercitibus comparatis ab Roma- *Vrb. 413.*
no in Pelignum uertit bellum. Neq; ita rei geſtæ fama Italiæ ſe finibus tenuit: ſed Car- *Oly. 110.*
thaginienſes quoq; legatos gratulatum Romam miſere cũ coronæ aureæ dono,quæ in
Capitolio in Iouis cella poneretur: fuit pondo xxv. Conſules ambo de Samnitibus
triumpharunt,ſequente Decio inſigni cum laude,doniſque:cum incondito militari io-
co haud minus tribuni celebre nomen,q̃ conſulum eſſet. Campanorum deinde,Sueſſa-
norúmq; auditæ legationes:precantibúſq; datum,ut præſidium eò in hyberna mittere-
tur, quò Samnitium excurſiones arcerentur. Iam tum minime ſalubris militari diſci-
plinæ Capua, inſtrumento omnium uoluptatum delinitos militum animos auertit à
memoria patriæ. inibantúrq; conſilia in hybernis eodem ſcelere adimendæ Campanis
Capuæ,per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſent:neq; immeritò ſuum ipſorum
B exemplum in eos uerſurum. Cur autem potius Campani agrum Italiæ uberrimum, di-
gnam agro urbem,qui nec ſe nec ſua tutari poſsint, q̃ uictor exercitus haberet, qui ſuo
ſudore ac ſanguine inde Samnites depuliſſet? An æquum eſſe,dedititios ſuos illa fertili-
tate atque amœnitate perfrui, ſe militando feſſos in peſtilenti atque arido circa urbem
ſolo luctari?aut in urbe inſidentẽ labem creſcentis in dies fœnoris pati? Hæc agitata oc-
cultis coniurationibus,necdũ uulgata in omnes conſilia inuenit nouus COS. C.Mar-
tius Rutilius,cui Campania ſorte prouincia euenerat, Q.Seruilio collega ad urbem re-
licto.Itaque cum omnia ea,ſicut geſta erãt,per tribunos cõperta & ætate haberet,& uſu
doctus:quippe qui iam quartùm cos. eſſet,dictatórq; & cẽſor fuiſſet: optimũ ratus,dif-
ferendo ſpem quandocunq; uellent conſilii exequendi,militarem impetũ fruſtrari,ru-
morem diſsipat,in iiſdem oppidis & anno pòſt præſidia hybernatura. diuiſa enim erant
C per Campaniæ urbes:manauerántq; à Capua conſilia in exercitum omnem. Eo laxa-
mento cogitationibus dato, quieuit in præſentia ſeditio. Conſul educto in æſtiua mili-
te,dum quietos Samnites habebat,exercitum purgare miſsionibus turbulentorum ho-
minum inſtituit,aliis emerita dicendo ſtipendia eſſe:alios graues iam ætate,aut uiribus
parum ualidos.Quidam in commeatus mittebantur,ſinguli primò,deinde & cohortes
quædam,quia procul ab domo ac rebus ſuis hybernaſſent. per ſpeciem etiã militarium
uſuum cum alii aliò mitterentur,magna pars ablegati.quam multitudinem conſul al-
ter Romæ,prætórq; alias ex aliis fingendo moras retinebat. Et primò quidem ignari lu
dificationis,minime inuiti domos reuiſebant. poſtquam neq; reuerti ad ſigna primos,
nec fermè alium,q̃ qui in Campania hybernaſſent,præcipuéque ex iis ſeditionis autho
res mitti uiderunt:primùm admiratio,deinde haud dubius timor inceſsit animos,cõſi-
D lia ſua emanaſſe:iam quæſtiones,iam iudicia,iam occulta ſingulorum ſupplicia,impo-
ténſq; & crudele conſulũ ac patrum in ſe regnum paſſuros. Hæc qui in caſtris erant,oc-
cultis ſermonibus ſerunt,neruos coniurationis eiectos arte conſulis cernentes. Cohors
una cum haud procul Anxure eſſet,ad Lautulas ſaltu anguſto inter mare ac montes cõ
ſedit,ad excipiendos quos conſul aliis atq; aliis(ut antè dictum eſt)cauſis mittebat. Iam
ualido admodum numero manus erat: nec quicquam ad iuſti exercitus formã, præter
ducem,deerat. incompoſiti itaque prædantes in agrum Albanum perueniunt:& ſub iu
go Albæ Longæ caſtra uallo cingunt. perfecto inde opere, reliquum diei de imperatore
ſumendo ſententiis decertant, nulli ex præſentibus ſatis fidentes. quẽ autem ab Roma
poſſe acciri?quem patrum aut plebis eſſe,qui aut ſe tanto periculo ſciens offerat,aut cui
ex iniuria inſanientis exercitus cauſa recte committatur? Poſtero die cum eadem delibe
E ratio teneret,ex prædatoribus uagis quidam cõpertũ attulerunt,T.Quintium in Thu-
ſculano agrum colere,urbis honorúmq; immemorem. Patriciæ hic uir gentis erat: cui
cum militiæ magna cum gloria actæ finẽ pes alter ex uulnere claudus feciſſet, ruri age-
re uitam procul ambitione ac foro conſtituit. Nomine audito, extemplo agnouere ui-
rum: &,quod bene uerteret,acciri iuſſerunt. ſed parum ſpei erat, uoluntate quicquã fa-
cturum. uim adhiberi ac metum placuit. Itaque ſilentio noctis cum tectum uillæ,qui ad
id miſsi erant,intraſſent,ſomno graui Quintium oppreſſum,nihil medium, aut impe-
rium atque honorẽ,aut ubi reſtitaret,mortẽ,ni ſequeretur,denunciantes, in caſtra per-
traxerunt. Imperator extemplo adueniens appellatus: inſigniáq; honoris exterrito ſu-
bitæ rei miraculo deferunt,& ad urbẽ ducere iubent. Suo magis inde impetu,q̃ conſilio

vrb. 413. ducis conuulſis ſignis, infeſto agmine ad lapidem octauum uiæ quæ nunc Appia eſt, F
olꝫ. 110. peruenient: iſſentque confeſtim ad urbem, ni uenire contrà exercitum, dictatorémque
aduerſus ſe M. Valerium Coruinum dictum, audiſſent, & magiſtrū equitum L. Æmiliū
Mamercum. Vbi primum in conſpectū uentum eſt, arma ſignáq; agnouère: extéplo o-
mnibus memoria patriæ iras permulſit. nondū erant tam fortes ad ſanguinem ciuilem:
nec præter externa nouerant bella: ultimáq; rabies ſeceſsio ab ſuis habebatur. Itaq; iam
duces, iam milites utrinq; congreſſus quærere ad colloquia. Quintius, quem armorum
etiam pro patria ſatietas teneret, nedum aduerſus patriā: Coruinus omnes charitate ci-
ues, præcipuè milites, & ante alios ſuum exercitum complexus, ad colloquium proceſ-
ſit. Cognito ei extemplo haud minor ab aduerſariis uerecundia, q̃ ab ſuis ſilentium da-
„ tum. Deos, inquit, immortales, milites, ueſtros, publicos, meóſq; ab urbe proficiſcēs ità
„ adoraui, ueniámq; ſupplex popoſci: ut mihi de uobis concordiæ partæ gloriam, non ui- G
„ ctoriam darent: ſatis fuit, eritque unde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod
„ deos immortales inter nuncupanda uota expópoſci, eius me cōpotem uoti uos facere
„ poteſtis: ſi meminiſſe uultis non uos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo ca-
„ ſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ ueſtræ eſſe: ſi hunc exercitum ciuium ue-
„ ſtrorum: ſi me conſulem ueſtrū, cuius ductu auſpicióq; priore anno bis legiones Samni-
„ tium fudiſtis, bis caſtra ui cepiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, milites: cuius uos no
„ bilitatem beneficiis erga uos, non iniuriis ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in uos legis; nullius
„ crudelis ſenatuſconſulti author: in omnibus meis imperiis in me ſeuerior, q̃ in uos. Ac
„ ſicui genus, ſicui ſua uirtus, ſicui etiā maieſtas, ſicui honores ſubdere ſpiritus potuerunt:
„ iis eram natus, id ſpecimen mei dederam, ea ætate conſulatum adeptus eram, ut potue-
„ rim treis & uiginti annos natus cōſul patribus quoq; ferox eſſe, non ſolum plebi. Quod H
„ meum factum, dictúmue conſulis grauius quàm tribuni audiſtis? Eodē tenore duos in-
„ ſequentes conſulatus geſſi: eodē hæc imperioſa dictatura geretur: ut neque in hos meos
„ & patriæ meæ milites mitior, quàm in uos, horreo dicere hoſtes. Ergo uos prius in me
„ ſtrinxeritis ferrum, quàm in uos ego. Iſtinc ſigna canent, iſtinc clamor prius incipiet at-
„ que impetus, ſi dimicandum eſt. Inducite in animum, quod non induxerūt patres aui-
„ que ueſtri: non illi qui in Sacrum montem ſeceſſerunt: non hi qui poſtea Auētinum in-
„ ſederunt. Expectate dum uobis ſingulis, ut olim Coriolano, matres coniugéſque crini-
„ bus paſsis obuiæ ab urbe ueniant. tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant
„ ducem, quieuerunt: uos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? Tite Quinti,
„ quocunq; iſtic loco ſeu uolens ſeu inuitus conſtitiſti: ſi dimicandum erit, tum tu in no-
„ uiſsimos te recipito: fugeris etiam honeſtius, tergúmque ciui dederis, quàm pugnaue- I
„ ris contra patriam. Nunc ad pacificandum bene atq; honeſte inter primos ſtabis, & col
„ loquii huius ſalutaris interpres fueris. Poſtulate æqua, & ferte: quanquam uel iniquis
„ ſtandum eſt potius, q̃ impias inter nos conſeramus manus. Titus Quintius plenus la-
„ chrymarum ad ſuos uerſus, Me quoque, inquit, milites, ſiquis uſus mei eſt, meliorem pa
„ cis quàm belli habetis ducem. Non enim illa modò Volſcus aut Samnis, ſed Romanus
„ uerba fecit, ueſter conſul, ueſter imperator milites, cuius auſpicia pro uobis experti, no-
„ lite aduerſus uos uelle experiri. Qui pugnarent uobiſcum infeſtius, & alios duces ſena-
„ tus habuit: qui maxime uobis ſuis militibus parceret, cui plurimum uos imperatori ue-
„ ſtro crederetis, eum elegit. Pacem etiam qui uincere poſſunt, uolunt. Quid nos uelle o-
„ portet? Quin omiſsis ira & ſpe fallacibus authoribus, nos ipſos noſtráque omnia cogni
„ tæ permittimus fidei? Approbātibus clamore cunctis, Titus Quintius ante ſigna pro- K
greſſus, in poteſtate dictatoris milites fore dixit: orauit, ut cauſam miſerorum ciuiū ſu-
ſciperet, ſuſceptámque eadē fide, qua rempub. adminiſtrare ſolitus eſſet, tueretur. ſibi ſe
priuatim nihil cauere: nolle alibi q̃ in innocētia ſpem habere. militibus cauēdum, quod
apud patres ſemel plebi, iterum legionibus cautum ſit, ne fraudi ſeceſsio eſſet. Quintio
collaudato, cæteris bonum animum habere iuſsis, dictator equo citato ad urbem reue-
ctus, authoribus patribus tulit ad populū in luco Petilino, ne cui militū fraudi ſeceſsio
eſſet. Orauit etiā bona uenia Quirites, ne quis eam rem ioco ſerióue cuiquā exprobra
ret. Lex quoq; ſacrata militaris lata eſt, necuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo uolente
deleretur: additúmque legi, ne quis, ubi tribunus militū fuiſſet, poſtea ordinum ductor
eſſet.

A eſſet. id propter P. Salonium poſtulatum eſt ab coniuratis: qui alternis propè annis & *Vrb. 414.*
tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primi pili appellãt. Huic infenſi *Olẏ. 110.*
milites erant, quòd ſemper aduerſatus nouis conſiliis fuiſſet, & ne particeps eorũ eſſet,
qui ab Lautulis fugiſſent. Itaque cum hoc unum propter Salonium ab ſenatu non im-
petraretur, tum Salonius obteſtatus patres conſcriptos ne ſuum honorem pluris q̃ con
cordiam ciuitatis æſtimarent: perpulit, ut id quoque ferretur. Æque impotens poſtula-
tum fuit, ut de ſtipendio equitum (merebant autem triplex ea tempeſtate) æra demerẽ-
tur, ꝙ aduerſati coniurationi fuiſſent. Pręter hæc inuenio apud quoſdam, L. Genutium
tribunum plebis tuliſſe ad populum, ne fœnerare liceret. Item aliis plebiſcitis cautum,
ne quis eundem magiſtratum intra decẽ annos caperet, neu duos magiſtratus uno an-
no gereret, utíque liceret Coſs. ambos plebeios creari. Quæ ſi omnia conceſſa ſunt ple-
B bi, apparet haud paruas uires defectionem habuiſſe. Aliis annalibus proditum eſt, neq;
dictatorem Valerium dictum, ſed per Coſs. omnẽ rem actam: neq; antequam Romam
ueniretur, ſed Romæ eam multitudinem cõiuratorum ad arma conſternatam eſſe: nec
in T. Quintii uillam, ſed in ædes C. Manlii nocte impetum factum: eúmq; à coniuratis
cõprehenſum, ut dux fieret: inde ad quartum lapidem profectos loco munito conſediſ-
ſe: nec ab ducibus mentionem concordiæ ortam, ſed repente, cum in aciem armati ex-
ercitus proceſsiſſent, ſalutationem factã: & permiſtos dextras iungere ac cõplecti inter
ſe lachrymantes milites cœpiſſe: coactóſque Coſs. cum uiderent auerſos à dimicatio-
ne militum animos, retuliſſe ad patres de concordia reconcilianda. adeo nihil præterq̃
ſeditionem fuiſſe, eámque compoſitam, inter antiquos rerum authores conſtat. Et hu-
ius fama ſeditionis, & ſuſceptũ cum Samnitibus graue bellum, aliquot populos ab Ro-
C mana ſocietate auertit: & præter Latinorũ infidum iam diu fœdus, Priuernates etiam
Norbam atq; Setiam finitimas colonias Romanas incurſione ſubita depopulati ſunt.

DECADIS PRIMÆ LIBER VIII.

IAM Coſs. erãt C. Plautius II, L. Æmylius Mamercus, cum Seti-
ni Norbaniſq; Romam nũcii defectionis Priuernatium cum que-
rimoniis acceptæ cladis uenerũt. Volſcorum item exercitum du-
ce Antiati populo conſediſſe ad Satticum, allatum eſt. Vtrunque
bellum Plautio ſorte euenit. Prius ad Priuernum profectus, extẽ-
plo acie cõflixit. haud magno certamine deuicti hoſtes: oppidum
D captum, redditúmque Priuernatibus, præſidio ualido impoſito: a-
gri partes duæ ademptæ. Inde uictor exercitus Satricum contra Antiates ductus. ibi ma
gna utrinque cæde atrox prælium fuit. & cum tempeſtas eos neutrò inclinata ſpe di-
micantes diremiſſet, Romani nihil eo certamine tam ambiguo feſsi, in poſterum diem
prælium parant. Volſcis recenſentibus quos uiros in acie amiſiſſent, haudquaquam
idem animus ad iterandum periculum fuit. Nocte pro uictis Antium agmine trepido,
ſauciis, ac parte impedimentorum relicta, abierunt. Armorum magna uis tum inter ca
ſa corpora hoſtium, tum in caſtris inuenta eſt. ea Luæ matri dare ſe Cos. dixit: finéſque
hoſtium uſque ad oram maritimam eſt depopulatus. Alteri conſuli Æmylio ingreſſo
Sabellum agrum, non caſtra Samnitium, non legiones uſquam oppoſitæ. ferro igniſque
uaſtantem agros, legati Samnitium pacem orantes adeunt. à quo reiecti ad ſenatum
E poteſtate facta dicendi, poſitis ferocibus animis pacem ſibi ab Romanis, belliqúe ius
aduerſus Sidicinos petierunt. Quæ ſe eò iuſtius petere, quòd in amicitiam populi Ro-
mani ſecundis ſuis rebus, non aduerſis, ut Campani, ueniſſent: & aduerſus Sidicinos
ſumerent arma, ſuos ſemper hoſtes, populi Romani nunquam amicos: qui nec, ut Sa-
mnites, in pace amicitiam: nec, ut Campani, auxilium in bello petiſſent: nec in fide po-
puli Romani, nec in ditione eſſent. Cum de poſtulatis Samnitiũ Titus Æmylius Præ-
tor ſenatum conſuluiſſet, reddendúmque his fœdus patres cenſuiſſent, prætor Samni-
tibus reſpondit, Nec, quo minus perpetua amicitia eſſet, per populum Romanum ſte-
tiſſe: nec contradici quin quoniam ipſos belli culpa ſua contracti tædium ceperit, ami-
citia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet, nihil intercedi quo minus
m

vrb.415. olẏ.110. Samniti populo pacis bellíque liberum arbitrium ſit. Fœdere icto cum domum reuertiſſent, extemplo inde exercitus Romanus ductus, annuo ſtipendio, & trium menſium frumento accepto, quod pepigerat conſul, ut tempus induciis daret quoad legati rediſſent. Samnites copiis iiſdē, quibus uſi aduerſus Romanum bellum fuerant, contra Sidicinos profecti, haud in dubia ſpe erant mature urbis hoſtium potiundæ. Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cœpta fieri eſt: deinde poſtquam patres ut ſeram eā, ultimáque tandem neceſsitate expreſſam aſpernabantur, ad Latinos iam ſua ſpōte in arma motos facta eſt. Ne Campani quidem (adeo iniuriæ Samnitium, q̄ beneficii Romanorum memoria præſentior erat) his ſe armis abſtinuere. Ex his tot populis ingēs exercitus duce Latino fines Samnitium ingreſſus, plus populationibus quàm prælis cladiū fecit. & quanquam ſuperiores certaminibus Latini erant: haud inuiti, ne ſæpius dimicandum foret, agro hoſtium exceſſere. Id ſpatium Samnitibus datum eſt Romā legatos mittendi. qui cum adiiſſent ſenatum, conqueſti eadem ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſsi, precibus infimis petiere, ut ſatis ducerent Romani uictoriam quam Samnitibus ex Campano Sidicinóq; hoſte eripuiſſent: ne uinci etiam ſe ab ignauiſsimis populis finerent. Latinos Campanóſque, ſi ſub ditione populi Ro. eſſent, pro imperio arcerēt Samniti agro. ſin imperium abnuerent, armis coercerent. Aduerſus hæc reſponſum anceps datum, quia fateri pigebat in poteſtate ſua Latinos iam non eſſe, timebántq; ne arguendo abalienarent. Cāpanorum aliam cōditionem eſſe, qui non fœdere, ſed per deditionem in fidem ueniſſent. Itaque Campanos, ſeu uelint, ſeu nolint, quieturos. in fœdere Latino nihil eſſe, quod bellare cum quibus ipſi uelint, prohibeātur. Quod reſponſum, ſicut dubios Samnites quídnam facturum Romanum cenſerent, dimiſit, ita Campanos metu abalienauit: Latinos, uelut nihil iam non concedētibus Romanis, ferociores fecit. Itaque per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi, crebra concilia indicētes, omnibus conſultationibus inter ſe principes occulte Romanum coquebāt bellū. Huic quoq; aduerſus ſeruatores ſuos bello Campanus aderat. Sed quanquam omnia de induſtria celabantur, priúſque quàm mouerentur Romani, tolli ab tergo Samnitem hoſtem uolebant: tamen per quoſdam priuatis hoſpitiis neceſsitudinibúſque coniunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt. iuſsíſque ante tēpus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius noui conſules aduerſus tantam molem belli crearentur: religio inceſsit, ab eis quorum imminutum imperium eſſet, comitia haberi. itaque interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius, ac M. Fabius. Creauere conſules T. Manlium Torquatum III, P. Decium Murem. Eo anno Alexandrum Epiri regem in Italiam claſſe appuliſſe cōſtat. quod bellum, ſi prima ſatis proſpera fuiſſent, haud dubie ad Romanos perueniſſet. Eadem ætas rerum magni Alexandri eſt, quem ſorore huius ortum, in alio tractu orbis inuictum bellis iuuenem fortuna morbo extinxit. Cæterum Romani, etſi defectio ſociorum nominíſque Latini haud dubia erat: tamen tāquam de Samnitibus, non de ſe curam agerent, decem principes Latinorum Romam euocauerunt, quibus imperarent quæ uellent. Prætores tum duos Latini habebant, L. Annium Setinum, & L. Numitium Circeienſem, ambos ex coloniis Romanis: per quos præter Signiam Velitráſque, & ipſas colonias Romanas, Volſci etiam exciti ad arma erant. eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat ſuper qua re accirētur. Itaque concilio prius habito prætores quàm Romam proficiſcerentur, euocatos ſe ab ſenatu docent Romano, & quæ actum iri ſecum credant, quídnam ad ea reſponderi placeat, referunt. Cum aliud alii cenſerent, tum Annius: Quanquā ipſe ego retuli quid reſponderi placeret, tamen magis ad ſummam rerum noſtrarū pertinere arbitror, quid agendum nobis, quàm quid loquendum ſit. Facile erit, explicatis conſiliis, accommodare rebus uerba. Nam ſi etiam nunc ſub umbra fœderis æqui ſeruitutē pati poſſumus; quid abeſt quin proditis Sidicinis, non Romanorum ſolùm, ſed Samnitium quoque dicto pareamus reſpondeamúſque Romanis, nos, ubi innuerint, poſituros arma? Sin autem tandem libertatis deſyderium remordet animos: ſi fœdus eſt, ſi ſocietas æquatio iuris eſt: ſi conſanguineos nos Romanorum eſſe, quod olim pudebat, nunc gloriari licet: ſi ſocialis illis exercitus is eſt, quo adiuncto duplicent uires ſuas, quem ſecernere ab ſe Coſs. bellis propriis ponendis ſumendíſque nolint: cur non omnia æquantur? F G H I K

Æquatio iuris

Cur

A Cur non alter ab Latinis conſul datur? Vbi pars uiriū, ibi & imperii pars eſt. Eſt quidem Vrb.415 Oly.110.
nobis hoc per ſe haud nimis amplum, quippe concedentibus Romam caput Latio eſ-
ſe: ſed ut amplum uideri poſſet, diuturna patientia fecimus. Atqui ſi quando unquā con
ſociandi imperii, uſurpandæ libertatis tempus optaſtis: en hoc tempus adeſt, & uirtute
ueſtra, & deûm benignitate uobis datum. Tentaſtis patientiam negando militem. Quis
dubitat exarſiſſe eos, cum plus ducentorum annorum morem ſolueremus? Pertulerunt
tamen hunc dolorem. Bellum noſtro nomine cum Pelignis geſsimus. Qui ne noſtrorū
quidem finium per nos tuendorum ius antea dabant, nihil interceſſerunt. Sidicinos in
fidem receptos, Campanos ab ſe ad nos deſciſſe, exercitus nos parare aduerſus Samni-
tes fœderatos ſuos audierunt: nec mouerunt ſe ab urbe. Vnde hæc illis tanta modeſtia,
niſi à conſcientia uirium & noſtrarum & ſuarū? Idoneos authores habeo, querentibus
B de nobis Samnitibus ita reſponſum ab ſenatu Romano eſſe, ut facilè appareret ne ipſos
quidem iam poſtulare ut Latium ſub Romano imperio ſit. Vſurpate modò poſtulando
eo, quod illi uobis taciti concedunt. Si quem hoc dicere metus prohibet, en ego ipſe au-
diente non populo Romano modò ſenatúque, ſed Ioue ipſo, qui Capitolium incolit,
profiteor me dicturum, ut ſi nos in fœdere ac ſocietate eſſe uelint, conſulem alterum ab
nobis, ſenatúſque partem accipiant. Hæc ferociter non ſuadenti ſolum, ſed pollicenti,
clamore & aſſenſu omnes permiſerunt ut ageret diceretque quæ è repub. nominis La-
tini, fidéque ſua uiderentur. Vbi eſt Romam uentum, in Capitolio ei ſenatus datus eſt.
Ibi cum T. Manlius Cos. egiſſet cum eis ex authoritate patrum, ne Samnitibus fœdera-
tis bellum inferrent: Annius, tanquam uictor armis Capitolium cepiſſet, non legatus
iure gentium tutus loqueretur: Tempus erat, inquit, T. Manli, uóſque patres cōſcripti,
C tandem iam uos nobiſcum nihil prò imperio agere, cum florētiſsimum deûm benigni-
tate nunc Latium armis uiriſque, Samnitibus bello uictis, Sidicinis Campaniſque ſo-
ciis, nunc etiam Volſcis adiunctis, uideretis: colonias quoq; ueſtras Latinum Romano
prætuliſſe imperium. Sed quoniam uos regno impotenti finem ut imponatis, nō indu-
citis in animum: nos quanquam armis poſſumus aſſerere Latium in libertatem, cōſan-
guinitati tamen hoc dabimus, ut conditiones pacis feramus æquas utriſque, quoniam
uires quoq; æquari diis immortalibus placuit. Conſulem alterum Roma, alterum ex
Latio creari oportet: ſenatus partem æquā ex utraq; gente eſſe: unum populum, unam
remp. fieri. Et ut imperii eadem ſedes ſit, idémq; omnibus nomē: quoniam ab alterutra
parte cōcedi neceſſe eſt: quod utriſque bene uertat, ſit hæc ſanè patria potior, & Roma-
ni omnes uocemur. Forte ita accidit, ut parem ferociæ huius & Romani Cos. T. Mā-
D lium haberent: qui adeò non tenuit iram, ut ſi tanta demētia patres cōſcriptos cepiſſet,
ut ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum in ſenatū uenturū ſe eſſe palàm
diceret, & quęcunq; in curia Latinū uidiſſet, ſua manu interempturū. & cōuerſus ad ſi-
mulacrum Iouis, Audi Iupiter hæc ſcelera, inquit, audite ius faſque. Peregrinos Coſs.
& peregrinū ſenatū in tuo Iupiter augurato tēplo captus, atq; ipſe oppreſſus uiſurus es?
Hæccine fœdera Tullus Romanus rex cū Albanis patribus ueſtris Latini, hæc L. Tar-
quinius nobiſcū poſtea fecit? Non uenit in mentē pugna apud Regillū lacum? Adeò &
cladiū ueſtrarum ueterū, & beneficiorū noſtrorū erga uos, obliti eſtis? Cū conſulis uo-
cem ſubſecuta patrū indignatio eſſet, proditur memoriæ, aduerſus crebrā implorationē
deûm, quos teſtes fœderum ſæpius inuocabant cōſules, uocē Annii ſpernentis numina
Iouis Romani auditā. certè cum cōmotus ira ſe ab ueſtibulo tēpli citato gradu proripe-
E ret, lapſus per gradus, capite grauiter offenſo impactus imo ita eſt ſaxo, ut ſopiretur. Ex-
animatū authores quoniā non omnes ſunt, mihi quoq; in incerto relictū ſit: ſicut inter
fœderum ruptorū teſtationem ingenti fragore cœli procellā effuſam. nam & uera eſſe,
& aptè ad repræſentandā iram deûm ficta poſſunt. Torquatus miſſus ab ſenatu ad di-
mittendos legatos, cū iacentē Annium uidiſſet, exclamat ita ut populo patribúſq; audi-
ta uox pariter ſit: Bene habet: dii piū mouete bellū. eſt cœleſte numē, es magne Iupiter.
haud fruſtra te patrem deûm hominúmq; hac ſede ſacrauimus. Quid ceſſatis Quirites,
uóſq; patres conſcripti arma capere diis ducibus? Sic ſtratas legiones Latinorum dabo,
quemadmodum legatum iacētem uidetis. Aſſenſu populi excepta uox conſulis, tantū
ardoris animis fecit, ut legatos proficiſcentes cura magiſtratuum magis, qui iuſſu con-

vrb. 415. ſulis proſequebantur, quàm ius gentium ab ira impetúq; hominnm tegeret. Conſenſit F
Oly. 110. & ſenatus bellum: conſuléſque duobus ſcriptis exercitibus per Marſos Pelignóſq; pro-
fecti, adiuncto Samnitium exercitu, ad Capuam, quò iam Latini ſociíque conuenerãt,
caſtra locant. Ibi in quiete utrique conſuli eadem dicitur uiſa ſpecies uiri maioris quàm
pro humano habiru, auguſtioriſque, dicentis, Ex una acie imperatorem, ex altera exer
citum diis Manibus matríq; Terrę deberi: utrius exercitus imperator legiones hoſtium,
ſupérque eas ſe deuouiſſet, eius populi patriſque uictoriam fore. Hos ubi nocturnos ui-
ſus inter ſe conſules contulerunt: placuit auertuncandæ deûm iræ uictimas cædi: ſimul
ut ſi extis eadem quæ ſomno uiſa fuerant, portenderentur, alteruter conſulum fata im-
pleret. Vbi reſponſa aruſpicum inſidenti iam animo tacitæ religioni congruerunt, tum
adhibitis legatis tribuniſque, & imperiis deûm propalàm expoſitis, ne mors uoluntaria
conſulis exercitum in acie terreret: comparant inter ſe, ut ab utra parte cedere Roma- G
nus exercitus cœpiſſet, inde ſe conſul deuoueret pro populo Ro. Quiritibúſque. Agita-
tum etiam in concilio eſt, ut ſiquando unquàm ſeuero ullum imperio bellum admini-
ſtratum eſſet, tũc uti diſciplina militaris ad priſcos rediGeretur mores. Curam acuebat,
ꝙ aduerſus Latinos bellandum erat, lingua, moribus, armorum genere, inſtitutis ante
omnia militaribus congruentes. milites militibus, centurionibus centuriones, tribuni
tribunis compares collegæque iiſdem præſidiis, ſæpe iiſdem manipulis permiſti fuerãt.
Per hęc ne quo errore milites caperentur, edicunt cõſules, nequis extra ordinem in ho-
ſtem pugnaret. Forte inter cæteros turmarum pręfectos, qui exploratũ in omnes partes
dimiſſi erant, T. Manlius conſulis filius ſuper caſtra hoſtium cum ſuis turmalibus eua-
ſit, ut uix teli iactu ab ſtatione proxima abeſſet. ibi Thuſculani erãt equites. pręerat Ge-
minius Metius, uir tum genere inter ſuos, tũ factis clarus. is ubi Romanos equites, inſi- H
gnémque inter eos præcedentem conſulis filium (nam omnes inter ſe utiq; illuſtres uiri
„ noti erant) cognouit: Vnáne, ait, turma Romani cum Latinis ſociiſq; bellũ geſturi eſtis?
„ Quid interea conſules, quid duo exercitus conſulares agent? Aderunt in tẽpore, Mãlius
„ inquit, & cũ illis aderit Iupiter ipſe fœderum à uobis uiolatorum teſtis, qui plus poteſt,
„ pollétque. Si ad Regillum lacum ad ſatietatem ueſtram pugnauimus, hic quoq; efficie-
„ mus profecto, ne nimis acies uobis, & collata ſigna nobiſcum, cordi ſint. Ad ea Gemi-
„ nius paululum ab ſuis equo prouectus, Víſne igitur, dum dies iſta uenit, qua magno co
„ natu exercitus moueatis, interea tu ipſe congredi mecum, ut noſtro duorum iam hinc
„ euentu cernatur quãtum eques Latinus Romano præſtet? Monet ferocem animũ iu-
uenis ſeu ira, ſeu detrectandi certaminis pudor, ſeu inexuperabilis uis fati. Oblitus itaq;
imperii patrii, conſulúmque edicti, præceps ad id certamen agitur, quo uinceret an uin I
ceretur, haud multum intereſſet. Equitibus cæteris uelut ad ſpectaculũ ſummotis, ſpa-
tio quod uacui interiacebat campi, aduerſos concitant equos: & cum infeſtis cuſpidi-
bus concurriſſent, Manlii cuſpis ſuper galeam hoſtis Metii trans ceruicem equi elapſa
eſt. circumactis deinde equis, cum prior ad iterandum ictum Manlius conſurrexiſſet,
ſpiculum inter aures equi fixit. ad cuius uulneris ſenſum cum equus prioribus pedibus
erectis magna ui caput quateret, excuſſit equitem: quem cuſpide parmáq; innixum at-
tollentem ſe à graui caſu, Manlius ab iugulo, ita ut per coſtas ferrum emineret, terrę af-
fixit. ſpoliiſque lectis ad ſuos reuectus, cum ouante gaudio turma in caſtra, atq; inde ad
„ prætorium ad patrem tendit, ignarus fati, futuríque, laus an pœna merita eſſet. Vt me
„ omnes, inquit, pater, tuo ſanguine ortum uere ferrent, prouocatus equeſtria hæc ſpolia
„ capta ex hoſte cæſo porto. Quod ubi audiuit conſul, extemplo filium auerſatus, concio K
„ nem claſsico aduocari iuſsit. quæ ubi frequens conuenit: Quandoquidem, inquit, tu T.
„ Manli neq; imperium cõſulare, neq; maieſtatem patriã ueritus, aduerſus edictũ noſtrũ
„ extra ordinem in hoſtem pugnaſti, & quantũ in te fuit, diſciplinam militarẽ, qua ſtetit
„ ad hanc diem Romana res, ſoluiſti: méque in eam neceſsitatem adduxiſti, ut aut reip.
„ mihi, aut mei meorúmque obliuiſcendum ſit, nos potius noſtro delicto plectemur, ꝙ̃
„ reſpub. tanto ſuo damno noſtra peccata luat. Triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre
„ iuuentuti erimus. Me quidem cum ingenita charitas liberûm, tum ſpecimẽ iſtud uirtu-
„ tis deceptum uana imagine decoris, in te mouet: ſed cum aut morte tua ſancienda ſint
„ conſulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidẽ, ſiquid in te
noſtri

A noſtri ſanguinis eſt, recuſare ceſeam, quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam, Vrb. 415
pœna reſtituas. I lictor, deliga ad palum. Exanimati omnes tam atroci imperio: nec ali- Olym. 110.
ter quàm in ſe quiſque diſtrictam cernentes ſecurim, metu magis q̃ modeſtia quieuere.
Itaque uelut emerſo ab admiratione animo, cum ſilentio defixi ſtetiſſent: repente poſt-
quam ceruice cæſa fuſus eſt cruor, tum libero conqueſtu coortæ uoces ſunt, ut neque la-
mentis, neque execrationibus parceretur: ſpoliiſque contectum iuuenis corpus, quantū
militaribus ſtudiis funus ullum concelebrari poteſt, ſtructo extra uallum rogo cremare-
tur: Manlianaque imperia non in præſentia modò horrēda, ſed exempli etiam triſtis in
poſterum eſſent. Fecit tamen atrocitas pœnæ obedientiorem duci militem: & præterq̃
quòd cuſtodiæ uigiliæque & ordo ſtationum intentioris ubique curæ erant, in ultimo
etiam certamine, cum deſcenſum in aciem eſt, ea ſeueritas profuit. fuit enim ciuili ma-
B xime bello pugna ſimilis: adeò nihil apud Latinos diſſonum ab Romana repub. præter
animos, erat. Clypeis antea Romani uſi ſunt: deinde poſtquam ſtipendiarii facti ſunt,
ſcuta pro clypeis fecere: & quod antea Phalanges ſimiles Macedonicis, hoc poſtea ma-
nipulatim ſtructa acies cœpit eſſe. Poſtremò in plures ordines inſtruebantur. Ordo ſexa-
genos milites, duos centuriones, uexillarium unum habebat. Prima acies haſtati erant,
manipuli quindecim, diſtantes inter ſe modicū ſpatium. Manipulus leuis uicenos mi-
lites, aliam turbam ſcutatorum habebat. Leues autem, qui haſtam tantum geſaque ge-
rerent, uocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubeſcentium ad militiā
habebat. Robuſtior inde ætas totidem manipulorum, quibus principibus eſt nomen.
hos ſequebantur ſcutati omnes, inſignibus maxime armis. hoc XXX manipulorum a-
gmen antepilanos appellabant, quia ſub ſignis iam alii quindecim ordines locaban-
C tur: ex quibus ordo unuſquiſque tres partes habebat. earum unamquanq; primūpilum
uocabant. tribus ex uexillis conſtabat. Vexillum CLXXXVI homines erant. Primum
uexillum triarios ducebat, ueteranum militem ſpectatæ uirtutis: ſecundum rorarios,
minus roboris ætate factiſque: tertium acceſſos, minimæ fiduciæ manū, eò & in poſtre-
mam aciem reiiciebantur. Vbi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet, haſtati omnium
primi pugnam inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent, pede preſſo eos retro-
cedentes in interualla ordinum principes recipiebant. tum principum pugna erat. Ha-
ſtati ſequebantur. Triarii ſub uexillis conſidebant, ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa
humeris, haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus q̃ uallo ſepta inhorreret a-
cies, tenētes. Si apud principes quoq; haud ſatis proſpere eſſet pugnatum, à prima acie
ad triarios ſenſim referebantur. Inde rem ad triarios rediſſe, cum laboratur, prouer-
D bio increbruit. Triarii conſurgentes, ubi in interualla ordinum ſuorum principes & ha-
ſtatos recepiſſent, extemplo compreſſis ordinibus uelut claudebant uias: unoq; conti-
nente agmine iam nulla ſpe poſt relicta in hoſtem incedebant. Id erat formidoloſiſſi-
mum hoſti, cum uelut uictos inſecuti, nouam repente aciem exurgentem, auctā nume-
ro cernebāt. Scribebantur autem quatuor ferè legiones quinis millibus peditū, equiti-
bus in ſingulas legiones trecenis. alterum tātum ex Latino delectu adiiciebatur: qui ea
tēpeſtate hoſtes erant Romanis, eodēmq; ordine inſtruxerant aciē. Nec uexilla cū uexil
lis tantum, uniuerſi haſtati cū haſtatis, principes cum principibus, ſed centurio quoque
cum centurione, ſi ordines turbati non eſſent, concurrendum ſibi eſſe ſciebat. Duo
primipili ex utraque acie inter triarios erant: Romanus corpore haudquaquam ſatis
ualidus, cæterum ſtrenuus uir, peritúſque militiæ: Latinus uiribus ingens, bellatórque
E primus: notiſſimi inter ſe, quia ſemper pares ordines duxerunt. Romano haud ſatis fi-
denti uiribus, iam Romæ permiſſum erat ab Coſſ. ut ſubcenturionem ſibi, quem uel-
let, legeret, qui tutaretur eum ab uno deſtinato hoſte. iſque iuuenis in acie oblatus, ex
centurione Latino uictoriam tulit. Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuuii mōtis,
quà uia ad Veſerim ferebat. Romani Coſſ. prius quàm educerent in aciem, immola-
uerunt. Decio caput iocineris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe: alio-
qui acceptam diis hoſtiam eſſe: Manlium egregie litaſſe. Atqui bene habet, inquit De-
cius, ſi ab collega litatum eſt. Inſtructis, ſicut antè dictum eſt, ordinibus, proceſſere in a-
ciem. Manlius dextro, Decius læuo cornu præerat. Primò utrinque æquis uiribus, eodē
ardore animorum gerebatur res: deinde ab læuo cornu haſtati Romani non ferentes

vrb. 415. impreſsionem Latinorum, ſe ad principes recepere . In hac trepidatione Decius Cos. F
oly. 110. M. Valerium magna uoce inclamat. Deorum, inquit, ope Valeri opus eſt. agedum pō-
" tifex publicus populi Romani præi uerba quibus me pro legionibus deuoueam. Ponti-
" fex eum togam prætextam ſumere iuſsit, & uelato capite manu ſubter togam ad men-
" tum exerta, ſuper telum ſubiectum pedibus ſtantem ſic dicere. Iane, Iupiter, Mars pater,
" Quirine, Bellona, Lares, diui Nouēſiles, dii Indigetes, diui quorum eſt poteſtas noſtro-
" rum, hoſtiúmque, diíq; Manes, uos precor, ueneror, ueniam peto feróque: uti populo
" Ro. Quiritium uim uictoriámque proſperetis: hoſtéſque populi Romani Quiritium
" terrore, formidine, mortéque afficiatis. Sicut uerbis nuncupaui, ita pro repub. Quiritiū,
" exercitu, legionibus, auxiliis populi Ro. Quiritium, legiones auxiliáque hoſtium me-
" cum diis Manibus Telluríque deuoueo. Hæc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium
iubet, maturéque collegæ ſe deuotum pro exercitum nūciare. Ipſe incinctus cinctu Ga- G
bino, armatus in equum inſiluit: ac ſe in medios immiſit. Conſpectus ab utraq; acie ali-
quanto auguſtior humano uiſu, ſicut cœlo miſſus piaculum omnis deorum iræ, qui pe-
ſtem ab ſuis auerſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror pauórq; cum illo latus, ſigna pri-
mò Latinorum turbauit: deinde in totam penitus aciem peruaſit. Euidentiſsimum id
fuit, quòd quacunque equo inuectus eſt, ibi haud ſecus quàm peſtifero ſidere icti paue-
bant. ubi uero corruit obrutus telis, inde iam haud dubie conſternatæ cohortes Latino-
rum fugam ac uaſtitatē late fecerunt. Simul & Romani exolutis religione animis, ue-
lut tum primùm ſigno dato coorti, pugnam integram ediderunt. nam & Rorarii pro-
currebant inter Antepilanos, addiderántq; uires haſtatis ac principibus: & Triarii ge-
nu dextro innixi, nutum Cos. ad conſurgendum expectabant. Procedente deinde cer-
tamine, cum aliis partibus multitudo ſuperaret Latinorum, Manlius Cos. audito e- H
uentu collegæ, cum, ut ius fáſque erat, lachrymis nō minus quàm laudibus debitis pro-
ſecutus tam memorabilem mortem eſſet: pauliſper addubitauit an conſurgendi iam
Triariis tempus eſſet: deinde melius ratus integros eos ad ultimum diſcrimen ſeruari,
accenſos ab nouiſsima acie ante ſigna procedere iubet. Qui ubi ſubiere, extemplo La-
tini, tanquam idem aduerſarii feciſſent, Triarios ſuos excitauerunt: qui aliquandiu pu-
gna atroci cum & ſemet ipſi fatigaſſent, & haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent, pel-
lerent ui tamen hoſtem, debellatum iam rati, peruentúmque ad extremam aciem: tum
" Cos. Triariis. Conſurgite nunc, inquit, integri aduerſus feſſos, memores patriæ pa-
" rentúmque, & coniugum ac liberorū, memores conſulis pro ueſtra uictoria morte oc-
" cubātis. Vbi Triarii conſurrexerunt integri, refulgentibus armis, noua ex improuiſo
exorta acies, receptis in interualla ordinū Antepilanis, clamore ſublato principia Lati- I
norum perturbauit: haſtíſq; ora fodientes, primo robore uirorum cæſo, per alios mani-
pulos uelut inermes propè intacti euaſere: tātáque cæde perrupere cuneos, ut uix quar-
tam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoque ſub radicibus montis procul in-
ſtructi præbuere terrorem Latinis. Cæterùm inter omnes ciues ſocióſq; præcipua laus
eius belli penes Coſs. fuit: quorum alter omnes minas pericuĺaque ab deis ſuperis in-
feríſque in ſe unum uertit: alter ea uirtute, eóque conſilio in prælio fuit, ut facile conue-
nerit inter Romanos Latinóſq; qui eius pugnæ memoriam poſteris tradiderunt, utrius
partis T. Manlius dux fuiſſet, eius futuram haud dubie fuiſſe uictoriam. Latini ex fuga
ſe Minturnas contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta, multíq; mortales ibi uiui
oppreſsi, maxime Cāpani. Decii corpus ne eo die inueniretur, nox quærētes oppreſsit:
poſtero die inuentum inter maximam hoſtium ſtragem coopertum telis: funúſque par K
morti celebrante collega, factum. Illud adiiciendum uidetur, licere conſuli, dictatoríq;
& prætori, cum legiones hoſtium deuoueat: non utique ſe, ſed quē uelit ex legione Ro-
mana ſcripta ciuem deuouere. ſi is homo qui deuotus eſt moritur, probe factū uideri: ni
moritur, tum ſignū ſeptem pedes altum, aut maius, in terrā defodi, & piaculum hoſtia
cædi. ubi illud ſignum defoſſum erit, eò magiſtratū Romanum deſcendere fas nō eſſe.
Sin autē ſeſe deuouere uolet, ſicuti Decius deuouit: ni moritur, neq; ſuum, neq; publicū
diuinum pure faciet qui ſeſe deuouerit. Vulcano arma, ſiue cui alii diuo uouere uolet:
ſiue hoſtia, ſiue quo alio uolet: ius eſto. Telo, ſuper quod ſtans conſul precatus eſt, hoſtē
potiri fas non eſt: ſi potiatur, Marti ſuouetaurilibus piaculum fieri. Hæc etſi omnis di-

A uini humaníque moris memoria aboleuit, noua peregrináque omnia priſcis ac patriis Vrb. 416.
præferendo haud ab re duxi, uerbis quoque ipſis, ut tradita nuncupatáque ſunt, referre. Ol. 110.
Romanis poſt prælium demum factum Samnites ueniſſe ſubſidio, expectato euẽtu pugnæ, apud quoſdam authores inuenio. Latinis quoque ab Lauinio auxilium, dum deliberãdo terunt tempus, uictis demum ferri cœptum. & cum iam portis prima ſigna, & pars agminis eſſet egreſſa: nuncio allato de clade Latinorum, cum cõuerſis ſignis retro in urbem rediretur, prætorem eorum nomine Milionium dixiſſe ferũt, pro paulula uia magnam mercedem Romanis eſſe ſoluendam. Qui Latinorum pugnæ ſuperfuerant, multis itineribus diſsipati, cum ſe in unum cõglobaſſent, Veſcia urbs eis receptaculum fuit. Ibi in conſiliis Numiſius imperator eorum, affirmando communem uere Martẽ belli, utranq; aciem pari cæde proſtrauiſſe, uictoriæque nomẽ tantum penes Romanos
B eſſe, cæteram pro uictis fortunam & illos gerere: funeſta duo conſulum prætoria, alterum parricidio filii, alterum cõſulis deuoti cæde, trucidatum exercitum omnem: cæſos haſtatos principéſque: ſtragem & ante ſigna & poſt ſigna factam: triarios poſtremò rem reſtituiſſe: Latinorum etſi pariter acciſæ copiæ ſint, tamen ſupplemento uel Latium propius eſſe, uel Volſcos, quàm Romam. Itaque, ſi uideatur eis, ſe ex Latinis & ex Volſcis populis iuuentute propere excita, rediturum infeſto exercitu Capuam eſſe: Romanóſque nihil tum minus quàm prælium expectantes, nec opinato aduentu perculſurũ. Fallacibus literis circa Latium noménque Volſcum miſsis, quia qui non interfuerunt pugnæ, ad credendum temere faciliores erant, tumultuarius undique exercitus raptim conſcriptus conuênit. Huic agmini Torquatus conſul ad Trifanum (inter Sinueſſam Minturnáſq; is locus eſt) occurrit. prius q̃ caſtris locus caperetur, ſarcinis utrinque in a-
C ceruum coniectis, pugnatum, debellatúmque eſt. adeò enim aceiſæ res ſunt, ut conſuli uictorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti dederent ſe omnes Latini: deditionémque eam Campani ſequerentur. Latium Capuaq; agro multati. Latinus ager, Priuernati addito agro, & Falernus, qui populi Campani fuerat, uſque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiditur. bina in Latino iugera, ita ut dodrantem ex Priuernati cõplerent, data: terna in Falerno, quadrãtibus etiam pro longinquitate adiectis. Extra pœnam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumque equites: quia non deſciuerant. Cum Laurẽtibus renouari fœdus iuſſum. renouatúrq; ex eo quotannis poſt diem decimum Latinarum. Equitibus Campanis ciuitas data: monumẽtóque ut eſſet, æneã tabulam in æde Caſtoris Romæ fixerũt. Vectigal quoque eis Campanus populus iuſſus pendere in ſingulos quotãnis (fuere autem mille, & ſexcenti) denarios nũmos qua-
D dringenos quinquagenos. Ita bello geſto, præmiis pœnaq; pro cuiuſque merito perſolutis, T. Manlius Romam rediit. cui uenienti ſeniores tantùm obuiam exiſſe cõſtat: iuuentutem & tunc & omni uita deinde auerſatam eum, execratamque. Antiates in agrum Hoſtienſem, Ardeatem, Solonium incurſiones fecerunt. Manlius Cos. quia ipſe per ualetudinem id bellum exequi nequierat, dictatorem L. Papyriũ Craſſum, qui tum forte erat prætor, dixit. ab eo magiſter equitum L. Papyrius Curſor dictus. Nihil memorabile aduerſus Antiates ab dictatore geſtum eſt, cũ aliquot menſes ſtatiua in agro Antiati habuiſſet. Anno inſigni uictoria de tot ac tam potentibus populis, ad hoc conſulum alterius nobili morte, alterius ſicut truci, ita claro ad memoriam imperio, ſucceſſere COSS. T. Æmylius Mamercus, & Q. Publius Philo: neque in ſimilem materiã rerum, & ipſi aut ſuarum rerum, aut partium in repub. magis quàm patriæ memores. La-
E tinos ob iram agri amiſsi rebellantes in campis Fenectanis fuderunt, caſtríſq; exuerũt. Ibi Publio, cuius ductu auſpicióq; res geſtæ erant, in deditionem accipiente Latinos populos, quorum ibi iuuẽtus cæſa erat: Æmylius ad Pedum exercitũ duxit. Pedanos tuebatur Tyburs, Prænestinus, Veliternúſque populus. Venerant & ab Lanuuio Antióq; auxilia. Vbi cum præliis quidem ſuperior Romanus eſſet: ad urbẽ ipſam Pedũ, caſtraq; ſociorum populorũ, quę urbi adiuncta erant, integer labor reſtaret: bello infecto repente omiſſo, cõſul, quia collegæ decretum triumphum audiuit, ipſe quoque triumphi ante uictoriam flagitator Romam rediit. Qua cupiditate offenſus patribus, negantibúſq; niſi Pedo capto aut dedito triumphũ, hinc alienatus ab ſenatu Æmylius, ſeditioſis tribunatibus ſimilem deinde conſulatum geſsit. Nam neq; quoad fuit cõſul, criminari apud

vrb.417. populum patres deſtitit, collega haudquaquã aduerſante: quia & ipſe de plebe erat. ma F
oly.111. teriam autem præbebat criminibus ager in Latino Falernóq; agro maligne plebi diui-
ſus. & poſtquam ſenatus finire imperium conſulibus cupiens, dictatorem aduerſus re-
bellãtes Latinos dici iuſsit: Æmylius, cuius tum faſces erant, collegam dictatorem di-
xit: ab eo magiſter equitum Iunius Brutus dictus. Dictatura popularis, & orationibus
in patres criminoſis fuit: & q̧ tres leges ſecundiſsimas plebi, aduerſas nobilitati tulit: u-
nam, ut plebiſcita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum quæ comitiis centuria-
tis ferrentur, ante initum ſuffragium patres authores fierent: tertiam, ut alter utique ex
plebe, cum eò uentum ſit, ut utrunq; plebeiũ fieri liceret, cenſor crearetur. Plus eo anno
domi acceptum cladis ab conſulibus, ac dictatore, quàm ex uictoria eorum, bellicíſque
rebus foris auctum imperium patres credebant. Anno inſequenti L. Furio Camillo,
„ C. Mænio COSS. quò inſignitius omiſſa res Æmylio ſuperioris anni Conſuli expro- G
braretur, Pedum armis uiriſq; & omni ui expugnandũ ac delẽdum ſenatus fremit: co-
actíq; noui conſules omnibus eam rem præuerti, proficiſcũtur. Iam Latio is ſtatus erat
rerum, ut neq; bellum, neq; pacem pati poſſent. Ad bellum opes deerãt: pacem ob agri
adempti dolorem aſpernabantur. mediis conſiliis ſtandum uidebatur, ut oppidis ſe re-
nerent, ne laceſsitus Romanus cauſam belli haberet: & ſi cuius oppidi obſidio nũciata
eſſet, undiq; ex omnibus populis auxiliũ obſeſsis ferretur. Neq; tamen niſi admodum à
paucis populis Pedani adiuti ſunt. Tyburtes, Præneſtiníque, quorũ ager propior erat,
Pedum peruenere. Aricinos, Lanuuinóſque, & Veliternos Antiatibus Volſcis ſe cõiun-
gentes ad Aſturæ flumẽ Mænius improuiſò adortus fudit. Camillus ad Pedum cũ Ty-
burtibus maxime ualido exercitu, maiore mole, quanquam æque proſpero euentu, pu-
gnat. Tumultũ maxime repentina inter prælium eruptio oppidanorum fecit: in quos H
parte exercitus conuerſa, Camillus non cõpulit ſolum eos intra mœnia, ſed eodẽ etiam
die, cum ipſos auxiliáq; eorum perculiſſet, oppidum ſcalis cepit. Placuit inde iam maio
re conatu animóq; ab unius expugnatione urbis ad perdomandum Latium uictorem
circunducere exercitũ. Nec quieuere antè, q̃ expugnando, aut in deditionem accipien-
do ſingulas urbes, Latium omne ſubegere. Præſidiis inde diſpoſitis per recepta oppida,
Romam ad deſtinatum omnium conſenſu triumphum deceſſere. Additus triũpho ho-
nos, ut ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Prius quàm comitiis
in inſequentem annum conſules rogarẽt, Camillus de Latinis populis ad ſenatum re-
„ tulit: atque ita diſſeruit. Patres Conſcripti, quod bello armíſq; in Latio agendum fuit, id
„ iam deûm benignitate, ac uirtute militum ad finem uenit. cæſi ad Pedum Aſturámque
„ ſunt exercitus hoſtium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volſcis, aut ui capta, aut I
„ recepta in deditionem, præſidiis tenentur ueſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniam re-
„ bellando ſæpius nos ſolicitant, quónam modo perpetua pace quietos obtineamus. Dii
„ immortales ita uos potentes huius conſilii fecerunt, ut ſit Latium deinde, an non ſit, in
Dij fecere uos potentes huius consilij. „ ueſtra manu poſuerint. Itaque pacem uobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpe-
„ tuum uel ſæuiendo, uel ignoſcendo poteſtis. Vultis crudeliter conſulere in deditos, ui-
„ ctóſque? licet delere omne Latium: uaſtas inde ſolitudines facere, unde ſociali egregio
„ exercitu per multa bella magnáq; ſæpe uſi eſtis. Vultis exemplo maiorum augere rem
„ Romanam, uictos in ciuitatem accipiendo? Materia creſcẽdi per ſummam gloriã ſup-
„ peditat. Certe id firmiſsimum longe imperium eſt, quo obedientes gaudent. Sed matu-
„ rato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. Tot populos inter ſpem metúmq; ſuſpenſos ani
„ mi habetis: & ueſtram itaq; de eis curam quamprimum abſolui, & illorum animos, dũ K
„ expectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio præoccupari oportet. Noſtrum enim fuit
„ efficere, ut omnium rerum uobis ad conſulendum poteſtas eſſet: ueſtrum eſt decernere
„ quod optimum uobis, reíque publicæ ſit. Principes ſenatus relationẽ conſulis de ſum-
ma rerum laudare: ſed cum aliorum cauſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere,
ut pro merito cuiuſque ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. Relatũ
igitur de ſingulis, decretúmque. Lanuuinis ciuitas data: ſacráque ſua reddita cum eo, ut
ædes lucúſque Soſpitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum populo Ro.
eſſet. Aricini, Nomentaníq; & Pedani eodem iure quo Lanuuini in ciuitatem accepti.
Thuſculanis ſeruata ciuitas, quam habebant: crimẽnque rebellionis à publica fraude
in paucos

A in paucos authores uerſum. In Veliternos veteres ciues Romanos, quòd toties rebellaſ- vrb. 418.
ſent, grauiter ſæuitū: & muri deiecti: & ſenatus inde abductus: iuſſiq; trans Tyberim ha- Olym. 111.
bitare: vt eius qui cis Tyberim deprehenſus eſſet, uſq; ad mille pondo clarigatio eſſet:
nec prius quàm ære perſoluto, is qui cepiſſet, extra uincula captum haberet. In agrum
ſenatorum coloni miſſi: quibus adſcriptis, ſpeciem antiquæ frequentiæ Velitræ recepe-
runt. Et Antium noua colonia miſſa, cum eo, vt Antiatibus permitteretur, ſi & ipſi ad-
ſcribi coloni vellent. naues inde longæ abactæ: interdictumq; mari Antiati populo eſt,
& ciuitas data. Tyburtes Præneſtiniq; agro multati, neq; ob recens tātum rebellionis
commune cum alijs Latinis crimen, ſed quòd tædio imperij Romani cum Gallis gen-
te efferata arma quōdam conſociaſſent. Cæteris Latinis populis cōnubia, cōmerciaq;,
& conſilia inter ſe ademerunt. Campanis equitibus honoris cauſſa, quia cum Latinis
B rebellare noluiſſent: Fundaniſq;, & Formianis, quòd per fines eorū tuta pacataq; ſem-
per fuiſſet uia, ciuitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanosq; eiuſdem iuris condi-
tionisq;, cuius Capuam, eſſe placuit. Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſub-
ductæ, partim incenſæ: roſtriſq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit:
Roſtraque id templum appellatum. C. Sulpitio Lōgo, P. Aelio Peto COSS. cū om-
nia non opes magis Romanæ, quàm beneficiis parta gratia bona pace obtineret: inter
Sidicinos Auruncosque bellum ortum. Aurunci à T. Manlio Cos. in deditionem ac-
cepti, nihil deinde mouerant: eò petēdi auxilij ab Romanis cauſa iuſtior fuit. ſed prius
quàm conſules ab urbe (iuſſerat enim ſenatus defendi Auruncos) exercitum educerēt,
fama affertur Auruncos metu oppidum deſeruiſſe: profugosq; cum coniugibus ac li-
beris Sueſſam communiſſe, quæ nunc Aurunca appellata: mœnia antiqua eorum, ur-
C bemq; ab Sidicinis deletam. Ob ea infenſus Conſulibus ſenatus, quorum cunctatione
proditi ſocij eſſent: dictatorem dici iuſſit. dictus C. Claudius Regillēſis, magiſtrū equi-
tum C. Claudium Hortatorem dixit. Religio inde iniecta de dictatore: & cum Augu-
res uitio creatum uideri dixiſſent, dictator, magiſterq; equitum ſe magiſtratu abdica-
runt. Eo anno Minutia Veſtalis ſuſpecta primò propter mūdiorem iuſto cultum, inſi-
mulata deinde apud pontifices ab indice ſeruo, cum decreto eorū iuſſa eſſet ſacris abſ-
tinere, familiamq; in poteſtate habere: facto iudicio uiua ſub terram ad portam Col-
linam dextra uia ſtratam defoſſa ſcelerato campo. credo ab inceſto id ei loco nomen
factum. Eodem anno Q. Publius Philo prætor primùm de plebe, aduerſante Sulpi-
tio Cos. qui negabat rationem eius ſe habiturū, eſt factus: ſenatu, cū in ſummis impe-
riis id non obtinuiſſet, minus in prætura intēdēte. Inſequens annus L. Papyrio Craſſo,
D Cæſone Duellio Coſs. Auſonum magis nouo quàm magno bello fuit inſignis. Ea gēs
Cales urbē incolebat: Sidicinis finitimis arma cōiunxerat: unoq; prælio haud ſane me-
morabili duorū populorū exercitus fuſus, propinquitate urbiū & ad fugam pronior, &
in fuga ipſa tutior fuit. nec tamē omiſſa eius belli cura patribus: quia toties iam Sidici-
ni aut ipſi mouerant bellū, aut mouentibus auxilium tulerāt, aut cauſa armorum fue-
rāt. Itaq; omni ope annixi ſunt, ut maximum ea tēpeſtate imperatorē M. Valeriū Cor-
uinū Cos. quartùm facerēt. collega additus Coruino M. Attilius Regulus. & ne forte ca-
ſu erraretur, petitum ab Cos. ut extra ſortem Coruini ea prouincia eſſet. Exercitu ui-
ctore à ſuperioribus cōſulibus accepto, ad Cales, unde bellum ortum erat, profectus,
cum hoſtes ab ſuperioris etiam certaminis memoria pauidos clamore atq; impetu pri-
mo fudiſſet, mœnia ipſa oppugnare eſt aggreſſus: & militū quidem is erat ardor, ut iā
E inde cum ſcalis ſuccedere ad muros uellent, euaſurosq; contenderent. Coruinus, quia
id arduum factu erat, labore militum potius quàm periculo peragere inceptū uoluit.
itaq; aggerem & uineas egit, turresque muro admouit: quarum uſum forte oblata op-
portunitas præuertit. nanq; M. Fabius captiuus Romanus cum per negligentiam cu-
ſtodum feſto die uinculis ruptis per murum inter opera Romanorū, religata ad pinnā
muri reſte ſuſpenſus manibus ſe demiſiſſet, perpulit imperatorem ut uino epuliſq; ſo-
pitos hoſtes aggrederetur. Nec maiore certamine capti cum urbe Auſones ſunt, quàm
acie fuſi erant. præda capta ingens eſt: præſidioq; impoſito Calibus, reductæ Romam
legiones. Cos. ex ſenatuſcōſulto triūphauit: & ne Attilius expers gloriæ eſſet, iuſſi am-
bo Coſs. aduerſus Sidicinos ducere exercitū, dictatorē antè ex ſenatuſconſulto comi-

m v

vrb.421. tiorum habēdorum cauſa dixerunt L. Æmylium Mamercum: is magiſtrum equitum F
Oly.112. Q.Publium Philonē dixit. Dictatore comitia habēte C O S S. creati ſunt T. Veturius,
Sp.Poſthumius. Etſi belli pars cum Sidicinis reſtabat: tamen ut beneficio præueniret
deſiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt: factoq; ſenatuſcōſulto, ut
duo millia quingenti homines eò ſcriberētur, Triumuiros coloniæ deducēdæ, agroq;
diuidundo creauerūt, Cæſonem Duellium, T.Quintium, M.Fabiū. Noui deinde Cos.
à ueteribus exercitu accepto, ingreſſi hoſtiū fines, populādo vſq; ad mœnia atq; urbem
peruenerunt. Ibi, quia ingenti exercitu cōparato Sidicini & ipſi pro extrema ſpe dimi-
caturi enixe uidebātur, & Samnium fama erat cōciri ad bellū: dictator ab cōſulibus ex
authoritate ſenatus dictus P.Cornelius Ruffinus: magiſter equitū M.Antonius. Reli-
gio deinde inceſſit, uitio eos creatos: magiſtratuq; ſe abdicauerūt. & quia peſtilētia in-
ſecuta eſt, uelut omnibus eo uitio cōtactis auſpiciis, res ad interregnū rediit. ab inter- G
regno inito per quintū demū interregē M.Valerium Coruinū creati C O S S. L. Cor-
nelius iterū, & Cn.Domitius. Tranquillis rebus fama Gallici belli pro tumultu ualuit
ut dictatorē dici placeret. dictus M.Papyrius Craſſus: & magiſter equitum P. Valerius
Publicola. à quibus cū delectus intentius quàm aduerſus finitima bella haberetur, ex-
ploratores miſsi attulerunt quieta omnia apud Gallos eſſe. Samniū quoq; iam alterum
annum turbari nouis cōſiliis ſuſpectū erat: eò ex agro Sidicino exercitus Romanus nō
eſt deductus. Cæterū Samnites bellum Alexādri Epeirēſis in Lucanos traxit. qui duo
populi aduerſus regē excurſionem à Pæſto facientē ſignis collatis pugnauerūt. eo cer-
tamine ſuperior Alexāder, incertū qua fide culturus ſi perinde cætera proceſſiſſent, pa-
cem cū Romanis fecit. Eodem anno cenſus actus, noniq; ciues cenſi: tribus propter
eos additæ, Metia & Scaptia: cēſores addiderūt, Publius Philo, Sp.Poſthumius. Roma- H
ni facti Acerrani lege ab L.Papyrio prætore lata, qua ciuitas ſine ſuffragio data. Hæc
eo anno domi militiæq; geſta. Fœdus inſequens annus ſeu intēperie cæli, ſeu huma-
na fraude fuit, M.Claudio Marcello, T.Valerio C O S S. Flaccū, Potitūq; uarie in an-
nalibus cognomen cōſulis inuenio: cæterū in eo parui refert quid ueri ſit. Illud perue-
lim (nec omnes authores ſunt) proditū falſo eſſe, uenenis abſumptos, quorū mors in-
famē annum peſtilentia fecerit. ſicut proditur tamen res, ne cui authorum fidē abro-
gauerim, exponēda eſt. Cū primores ciuitatis ſimilibus morbis, eodemq; fermè omnes
euentu morerentur: ancilla quædam ad Q.Fabium Maximum ædilem curulem indi-
caturam ſe cauſam publicę peſtis profeſſa eſt, ſi ab eo fides ſibi data eſſet haud futurum
noxæ indicium. Fabius cōfeſtim rem ad cōſules, cōſules ad ſenatum referūt: cōſenſuq;
ordinis fides indici data. Tum patefactum, muliebri fraude ciuitatem premi: matro- I
naſque ea uenena coquere: & ſi ſequi extemplo uelint, manifeſtò deprehēdi poſſe. Se-
cuti indicem, & coquentes quaſdam medicamenta, & recondita alia inuenerunt. qui-
bus in forum delatis, & ad X X matronis, apud quas deprehenſa erant, per uiatorē ac-
citis, duæ ex eis Cornelia ac Sergia, patriciæ utraque gentis, cùm ea medicamenta ſa-
lubria eſſe cōtenderent, ab cōfutante indice bibere iuſſæ, ut ſe falſum commentam ar-
guerent: ſpatio ad colloquendum ſumpto, cum ſummoto populo in conſpectu omniū
rem ad cęteras retuliſſent: haud abnuentibus & illis bibere, epoto medicamēto ſuamet
ipſæ fraude omnes interierunt. comprehenſæ extemplo earum comites, magnum nu-
merum matronarum indicauerunt: ex quibus ad C L X X damnatæ. Neque de uene-
ficiis ante eam diem Romæ quæſitū eſt. Prodigij ea res loco habita: captiſq; magis mē-
tibus, quàm cōſceleratis ſimilis uiſa. Itaq; memoria ex annalibus repetita, in ſeceſſio- K
nibus quondā plebis clauum ab dictatore fixum, alienataſq; diſcordia mētes hominū,
eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorem claui figendi cauſa creari placuit. creatus
Cn.Quintilius, magiſtrum equitum L. Valerium dixit: qui fixo clauo magiſtratu ſe
abdicarūt. Creati C O S S. L.Papyrius Craſſus iterū, L.Plautius Venox. cuius princi-
pio anni legati ex Volſcis Fabraterni & Lucani Romā uenerūt, orātes ut in fidē recipe-
rētur: ſi à Samnitiū armis defenſi eſſent, ſe ſub imperio populi Romani fideliter atque
obedienter futuros. Miſſi tum ab ſenatu legati: denunciatumque Samnitibus, ut eorū
populorum finibus uim abſtinerent. ualuitque ea legatio, non tam quia pacem uole-
bant Samnites, quàm quia nondum parati erant ad bellum. Eodem anno Priuernas

bellum

A bellum initum:cuius ſocij Fundani,dux etiã Fundanus fuit Vitruuius Vaccus,uir non Vrb.425 Oly.113.
domi ſolum,ſed etiam Romæ clarus.ædes fuere in palatio eius, quæ Vacci prata diru-
to ædificio publicatoq; ſolo appellata. Aduerſus hunc uaſtãtem effuſe Setinum Nor-
banumq; &Coranum agrum L.Papyrius profectus,haud procul caſtris eius conſedit.
Vitruuio nec ut uallo ſe teneret aduerſus ualidiorem hoſtem,ſana cõſtare mẽs: nec ut
lõgius à caſtris dimicaret,animus ſuppetere. Vix tota extra portã caſtrorum explica-
ta acie,fugã magis retro quàm præliũ aut hoſtem ſpectãte milite,ſine cõſilio,ſine auda
cia depugnat:& ut leui momento,nec ambigue eſt uictus: ita breuitate ipſa loci, faci-
liq; receptu in tã propinqua caſtra,haud ægre militem à multa cęde eſt tutatus: nec fe-
re quiſquam in ipſo certamine, pauci in turba fugæ extremæ, cum in caſtra ruerent,
cæſi:primiſq; tenebris Priuernum inde peritũ agmine trepido, ut muris potius quàm
B uallo ſeſe tutarentur. A Priuerno Plautius alter Cos. peruaſtatis paſſim agris, prædaq;
abacta,in agrum Fundanum exercitum inducit. ingredienti fines ſenatus Fundanorũ
occurrit:negãr ſe pro Vitruuio ſectamq; eius ſecutis precatum ueniſſe,ſed pro Fũdano
populo:quem extra culpã belli eſſe: ipſum Vitruuium indicaſſe,cum receptaculũ fu-
gæ Priuernum habuerit,nõ patriã Fundos. Priuerni igitur hoſtes populi Romani quę
rendos,perſequendosque eſſe, qui ſimul à Fundanis ac Romanis utriuſque patriæ im-
memores defecerint. Fundanis pacem eſſe,& animos Romanos, & gratã memoriã ac
ceptæ ciuitatis:orare ſe cõſulem,ut bellum ab innoxio populo abſtineat:agros, urbẽ,
corpora ipſorũ cõiugumque ac liberorum ſuorum in poteſtate populi Romani eſſe,
futuraque. Collaudatis Fundanis Cos. literiſq; Romam miſſis in officio Fũdanos eſſe,
ad Priuernum flexit iter. Prius animaduerſum in eos qui capita coniurationis fuerant,
C à Cos. ſcribit Claudius:ad CCCL ex cõiuratis uinctos Romã miſſos: eamq; deditio-
nem ab ſenatu nõ acceptã:quòd egentium atq; humilium pœna defungi uelle Funda-
num populum cenſuerint. Priuernum duobus cõſularibus exercitibus cum obſidere-
tur, alter Cos. comitiorum cauſa Romã reuocatus. Carceres eo anno in circo primùm
ſtatuti. Nõdum perfunctos cura Priuernatis belli, tumultus Gallici fama atrox inua-
ſit,haud ferme unq̃ neglecta patribus. Extẽplo igitur Coſs. noui L. Æmylius Mamer-
cus,& Cn. Plautius eo ipſo die Calend. Quintilibus, quo magiſtratus inierunt, cõpa-
rare inter ſe prouincias iuſſi:& Mamercus,cui Gallicum bellũ euenerat, ſcribere exer-
citum ſine ulla uacationis uenia. quin opificum quoq; uulgus,& ſellularij, minime mi
litiæ idoneum genus,exciti dicuntur: Veioſq; ingens exercitus cõtractus, ut inde ob-
uiam Gallis iretur. Lõgius diſcedi,ne alio itinere hoſtis falleret ad urbem incedens, nõ
D placuit. Paucos deinde poſt dies ſatis explorata temporis eius quiete à Gallis, Priuernũ
omnis cõuerſa uis. Duplex inde fama eſt. alii ui captam urbem, Vitruuiumq; uiuum in
poteſtatem ueniſſe:alii,prius quàm ultima adhiberetur uis, ipſos ſe in deditionem cõ-
ſulis caduceum præferentes permiſiſſe,authores ſunt, Vitruuiumq; ab ſuis traditũ. Se-
natus de Vitruuio Priuernatibuſq; cõſultus, Cõſulem Plautium dirutis Priuerni mu-
ris,præſidioq; ualido impoſito,ad triumphum accerſit. Vitruuium in carcerem aſſer-
uari iuſſit quoad cõſul rediſſet,tum uerberatum necari:ædes eius,quę eſſent in palatio,
diruendas,bona Semoni Sango cenſuerunt cõſecranda:quodque æris ex eis redactum
eſt,ex eo ænei orbes facti,poſiti in ſacello Sangi uerſus ædem Quirini. De ſenatu Pri-
uernate ita decretum,ut qui ſenator Priuerni poſt defectionem ab Romanis mãſiſſet,
trans Tyberim lege eadem qua Veliterni habitaret. His ita decretis,uſque ad triũphũ
E Plautij ſilentium de Priuernatibus fuit:poſt triumphum Conſul necato Vitruuio, ſo-
ciiſque eius noxæ, apud ſatiatos iam ſuppliciis nocentium tutam mentionem de Pri-
uernatibus ratus. Quoniam authores defectionis, inquit, meritas pœnas & ab diis im-
mortalibus,& à uobis habent, Patres cõſcripti:quid placet de innoxia multitudine fie-
ri? Equidem etſi meæ partes exquirendæ magis ſententiæ,quàm dandæ ſunt:tamen cũ
uideam Priuernates uicinos Sãnitibus eſſe,unde nũc nobis incertiſſima pax eſt:quàm
minimum irarum inter nos illoſque relinqui uelim. Cum ipſa per ſe res anceps eſſet,
pront cuiuſque ingenium erat atrocius mitiúſue ſuadentibus: tum incertiora omnia
unus ex Priuernatibus legatis fecit,magis cõditionis in qua natus eſſet,quàm præſen-
tis neceſſitatis memor:qui interrogatus à quodam triſtioris ſententiæ authore, quam

vrb.426. pœnam meritos Priuernates cenſeret:eam,inquit, quam merentur qui ſe libertate di- F
Olÿ.113. gnos cenſent.cuius cũ feroci reſponſo infeſtiores factos uideret cõſul eos qui antè Pri-
„ uernatium cauſam impugnabãt: ut ipſe benigna interrogatione mitius reſpõſum eli-
„ ceret: Quid ſi pœnã,inquit, remittimus vobis, qualẽ nos pacem uobiſcum habituros
„ ſperemus? Si bonã dederitis,inquit,& fidam,& perpetuam: ſi malam, haud diuturnã.
„ Tum uerò minari,nec id ambigue,Priuernatem quidam, & illis uocibus ad rebellãdũ
„ incitari pacatos populos.pars melior ſenatus ad meliora reſpõſa trahere,& dicere,viri,
„ & liberi,vocem auditam.an credi poſſe,ullum populum, aut hominem denique in ea
„ cõditione cuius eum pœniteat,diutius quàm neceſſe ſit,mãſurum? ibi pacẽ eſſe fidam,
„ ubi uoluntarij pacati ſint: neque eo loco,ubi ſeruitutem eſſe uelint, fidem ſperãdã eſſe.
„ In hanc ſententiã maxime cõſul ipſe inclinauit animos, identidem ad principes ſentẽ-
tiarum cõſulares,uti exauditi poſſet à pluribus,dicendo eos demum qui nihil præter- G
quam de libertate cogitãt,dignos eſſe qui Romani fiãt. Itaque & in ſenatu cauſam ob-
tinuere: & ex authoritate patrum latum ad populũ eſt, ut Priuernatibus ciuitas dare-
tur. Eodem anno Anxur treccenti in coloniam miſſi ſunt:bina iugera agri acceperũt.
„ Secutus eſt annus nulla rebelli domíue inſignis, P. Plautio Proculo, P. Cornelio Sca-
pula C O S S. præterquã quòd Fregellas (Signinorum is ager, deinde Volſcorum fue-
rat) colonia deducta: & populo uiſceratio data à Marco Flauio in funere matris. Erant
qui per ſpeciem honorandæ parentis meritam mercedem populo ſolutã interpretarẽ-
tur,quòd eum die dicta ab ædilibus crimine ſtupratæ matris familiæ abſoluiſſet. Data
uiſceratio in præteritam iudicij gratiam,honoris etiam ei cauſa fuit: tribunatuq; plebis
proximis comitijs abſens præſentibus prefertur. Palæpolis fuit haud procul inde,ubi
nunc Neapolis ſita eſt.duabus urbibus populus idem habitabat.Cumis erant oriundi. H
Cumani Chalcide Euboica originem trahũt.Claſſe qua aduecti ab domo fuerãt,mul-
tum in ora maris eius quod accolunt,potuere.primò in inſulas Aenariam & Pithecu-
ſas egreſſi,deinde in cõtinentem auſi ſedes transferre.Hæc ciuitas cum ſuis uiribus, tũ
Samnitium infidæ aduerſus Romanos ſocietati freta,ſiue peſtilentiæ,quæ Romanam
urbem adorta nunciabatur,fidens,multa hoſtilia aduerſus Romanos agrum Campa-
„ num Falernumq; incolentes fecit. Igitur L.Cornelio Lentulo, Q. Publio Philone ite-
rum C O S S. fœcialibus Palæpolin ad res repetendas miſsis,cũ relatum eſſet à Grecis,
gente lingua magis ſtrenua quàm factis,ferox reſpõſum ex authoritate patrũ populus
Palæpolitanis bellum fieri iuſſit. Inter Coſs. prouinciis cõpararis, bello Græci perſe-
quendi Publio euenerunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, ſiquà ſe mouerent,
oppoſitus. Fama autem erat defectioni Cãpanorum imminentes admoturos caſtra.ibi I
optimum uiſum Cornelio ſtatiua habere. Ab utroque conſule exiguã ſpem pacis cum
Samnitibus eſſe certior fit ſenatus. Publius duo millia Nolanorum militũ, & quatuor
Samnitium,magis Nolanis cogentibus, quàm uoluntate Græcorũ, recepta Palæpoli
miſerat. Romæ cõpertum eſt delectum indictum à magiſtratibus: uniuerſum Samniũ
erectum: ac uicinos populos, Priuernatem Fundanumq; & Formianum, haud ambi-
gue ſolicitari. Ob hæc cum legatos mitti placuiſſet prius ad Samnites, quàm bellũ fie-
ret: reſpõſum redditur à Samnitibus ferox. Vltro incuſabant iniurias Romanorũ: neq;
co negligentius ea quæ ipſis obiicerẽtur, purgabãt haud ullo publico cõſilio auxilióue
iuuari Græcos: nec Fundanum Formianúmue à ſe ſolicitatos. quippe minime pœnite-
re ſe uirium ſuarum, ſi bellum placeat. cæterum non poſſe diſsimulare, ægre pati ciui-
tatem Samnitium, quòd Fregellas ex Volſcis captas, dirutasq; ab ſe, reſtituerit Roma- K
nus populus, coloniamq; in Samnitium agro impoſuerit, quam coloni eorũ Fregellas
appellent. eam ſe cõtumeliam iniuriamq;, ni ſibi ab iis qui fecerint, dematur, ipſos om-
ni ui depulſuros eſſe. Cum Romanus legatus ad diſceptandum eos ad cõmunes ſocios
„ atq; amicos uocaret, Quid perplexe agimus? inquit. Noſtra certamina, Romani, non
„ uerba legatorũ, nec hominum quiſquã diſceptator, ſed cãpus Campanus, in quo con-
„ currendum eſt, & arma, & cõmunis mars belli decernet. Proinde inter Capuã Sueſſu-
„ lamq; caſtra caſtris cõferamus: & Samnis Romanúſne imperio Italiam regat, decer-
„ namus. Legati Romanorũ cum ſe non quò hoſtis uocaſſet, ſed quò imperatores ſui
duxiſſent, ituros eſſe reſpõdiſſent: iam Publius inter Palæpolim Neapolimq; loco op-

portune

A portune capto, diremerat hoſtibus ſocietatẽ auxilij mutui, qua ut quiſq; locus preme- Vrb. 428.
retur, inter ſe uſi fuerãt. Itaq; cum & comitiorum dies inſtaret, & Publiũ imminentem Olÿ. uÿ.
hoſtium muris auocari ab ſpe capiendæ in dies urbis, haud è Republica eſſet: actum cũ
tribunis eſt, ad populũ ferrent, ut cum Publius Philo cõſulatu abiſſet, procõſul rẽ ge-
reret, quoad debellatum cum Græcis eſſet. L. Cornelio, quia ne eũ quidem in Samniũ
iam ingreſſum reuocari ab impetu belli placebat, literæ miſſæ, ut dictatorẽ comitiorũ
cauſa diceret. dixit M. Claudiũ Marcellũ. ab eo magiſter equitũ dictus Sp. Poſthumius.
Nec tamen ab dictatore comitia ſunt habita: quia uitio ne creatus eſſet, in diſquiſitio-
nem uenit. Cõſulti augures, uitioſum uideri dictatorem pronũciauerũt. Eam rem tri-
buni ſuſpectã infamemq; criminãdo fecerũt. nam neq; facile fuiſſe id uitium noſci, cũ
cõſul oriente nocte ſilentio diceret dictatorem: neq; ab cõſule cuiquam publicè priua-
B timue de ea re ſcriptũ eſſe: nec quenquam mortaliũ extare, qui ſe uidiſſe aut audiuiſſe
quid dicat, quod auſpiciũ dirimeret: neque augures diuinare Romæ ſedentes potuiſſe
quid in caſtris cõſuli uitij obueniſſet. Cui nõ apparere, quòd plebeius dictator ſit, id ui-
tium auguribus uiſum? Hęc, aliaq; ab tribunis nequicquã iactata: tamen ad interregnũ
res redit: dilatiſq; alia atque alia de cauſa comitiis, quartuſdecimus demum interrex
Lucius Æmylius COSS. creat C. Petiliũ, L. Papyrium Mugilanũ: Curſorem in aliis
annalibus inuenio. Eodem anno Alexandriã in Ægypto proditũ cõditam: Alexan- Euentu ſortes affirmatae.
drumq; Epeiri regem ab exule Lucano interfectum ſortes Dodonęi Iouis euentu affir-
maſſe. Accito ab Tarentinis in Italiam data dictio erat, caueret Acheruſiam aquam,
Pãdoſiámq; urbem: ibi fatis eius terminum dari. eoq; ocyus tranſmiſit in Italiam, ut
quàm maxime procul abeſſet urbe Pandoſia in Epeiro, & Acherõte amni: quẽ ex Mo- ex Moloſside.
C loſside fluentem in ſtagna inferna accipit Theſprotius ſinus. Cæterum (ut fermè fu-
giendo in media fata ruitur) cũ ſæpe Brutias Lucanaſq; legiones fudiſſet: Heracleam fugiendo in media fata ruitur.
Tarentinorum coloniam, Cõſentiã ex Lucanis, Sipõtumq;, Brutiorum coloniã Ace-
rinam, alias inde Meſſapiorum ac Lucanorum cepiſſet urbes: & trecentas familias il-
luſtres in Epeirum, quas obſidũm numero haberet, miſiſſet: haud procul Pandoſia ur-
be imminente Lucanis ac Brutiis finibus, treis tumulos aliquantum inter ſe diſtantes
inſedit: ex quibus incurſiones in omnem partem agri hoſtilis faceret: & ducentos fer-
mè Lucanorum exules circa ſe pro fidis habebat, ut pleraq; eius generis ingenia ſunt,
cũ fortuna mutabilem gerentes fidem. Imbres cõtinui campis omnibus inũdantes cũ
interclusiſſent trifariam exercitũ à mutuo inter ſe auxilio: duo præſidia, quæ ſine rege
erant, improuiſo hoſtiũ aduentu opprimũtur: deletiſq; eis, ad ipſius obſidionẽ omnes
D cõuerſi. inde ab Lucanis exulibus ad ſuos nuncij miſsi ſunt: pactoq; reditu promiſſum
eſt regem aut uiuum aut mortuum in poteſtatẽ daturos. Cæterũ cũ delectis ipſe egre-
gium facinus auſus, per medios erũpit hoſtes: & ducẽ Lucanorũ cõminus congreſſum
obtrũcat: cõtrahenſq; ſuos ex fuga palatos, peruenit ad amnem ruinis recẽtibus põtis,
quem uis aquæ abſtulerat, indicãtem iter. quem cũ incerto uado tranſiret agmẽ, feſſus
metu ac labore miles, increpãs nomen abominãdum fluminis, Iure Acheròs uocaris, Acheros uocaris.
inquit. Quod ubi ad aures accidit regis, adiecit extemplo animũ fatis ſuis, ſubſtititq;,
dubius an trãſiret. Tum Sotimus miniſter ex regiis pueris, quid in tanto diſcrimine
periculi cunctaretur interrogans, indicat Lucanos inſidiis quærere locum. quos ubi
reſpexit rex procul grege facto uenientes, ſtringit gladiũ: & per medium amnem trã-
mittit equum. Iamq; in uadũ egreſſum eminus ueruto Lucanus exul transfigit. lapſum
E inde cum inhærente telo corpus exanime detulit amnis in hoſtium præſidia. Ibi fœda
laceratio corporis facta. nanque præciſo medio, partẽ Cõſentiam miſere: pars ipſis re-
tenta ad ludibrium: quæ cum iaculis ſaxiſq; procul inceſſeretur, mulier una ultra hu-
manarum irarum fidem ſæuienti turbæ immiſta, ut parumper ſuſtinerent pręcata, flẽs
ait, uirum ſibi liberoſq; captos apud hoſtes eſſe: ſperare corpore regio utcunq; multa-
to ſe ſuos redempturã. Is finis lacerationi fuit: ſepultumq; Cõſentię quod mẽbrorũ re-
liquum fuit, cura mulieris unius: oſsaq; Metapõtum ad hoſtes remiſſa, inde Epeirum
deuecta ad Cleopatram uxorem, ſororemq; Olympiadem: quarum mater magni Ale
xandri altera, ſoror altera fuit. Hæc de Alexãdri Epeirenſis triſti euentu, quanquam
Romano bello fortuna eum abſtinuit, tamen quia in Italia bella geſsit, paucis dixiſſe

Vrb.428 ſatis ſit. Eodem anno lectiſternium Romæ quinto poſt cōditam urbem iiſdem qui- F
Ol. 113. bus antè placandis habitū eſt diis. Noui deinde cōſules iuſſu populi cum miſiſſent qui
indicerent Samnitibus bellum, & ipſi maiore conatu quàm aduerſus Græcos cūcta pa-
rabant, & alia noua nihil tum animo tale agitantibus acceſſerunt auxilia. Lucani atq;
Appuli, quibus gētibus nihil ad eā diem cum Romano populo fuerat, in fidē venerūt,
arma uiroſq; ad bellū pollicentes. fœdere ergo in amicitiam accepti. Eodem tempo-
re etiā in Samnio res proſpere geſta. Tria oppida in poteſtatem uenerūt, Aliſe, Calliſe,
Ruffrium: aliusque ager primo aduentu Coſs. longe lateq; eſt peruaſtatus. Hoc bello
tam proſpere cōmiſſo, alteri quoque bello, quo Græci obſidebātur, iam finis aderat. nā
præterquam quòd interſeptis munimētis hoſtium pars parti abſciſſa erat, fœdiora ali-
quanto intra muros iis quibus hoſtis territabat, patiebātur: & uelut captiuà ſuismetipſis
præſidiis indigna iam liberis quoque ac cōiugibus, & quæ captarum urbium extrema G
ſunt, patiebātur. Itaq; cum & à Tarento & à Samnitibus fama eſſet noua auxilia uen-
tura: Samnitiū plus quàm uellent, intra mœnia eſſe rebantur: Tarentinorū iuuentutē
Græci Græcos haud minus per quos Samniti Nolanoq;., quàm ut Romanis hoſtibus
reſiſterent, expectabāt. Poſtremò leuiſsimū malorum deditio ad Romanos uiſa. Cha-
rilaus & Nymphius principes ciuitatis cōmunicato inter ſe cōſilio partes ad rem agē-
dam diuiſere: ut alter ad imperatorem Romanorū trāsfugeret: alter ſubſiſteret ad prę-
bendam opportunā cōſilio urbem. Charilaus fuit, qui ad Philonem uenit: &, quod bo-
nū, fauſtū, felix Palępolitanis, populoq; Romano eſſet, tradere ſe ait mœnia ſtatuiſſe.
eo facto utrum ab ſe prodita, an ſeruata patria uideatur, in fide Romana poſitum eſſe;
ſibi priuatim nec paciſci quicquā, nec petere: publicè petere quàm paciſci magis, ut ſi
ſucceſsiſſet inceptum, cogitaret populus Romanus potius cū quāto ſtudio periculoq; H
reditum in amicitiā ſuam eſſet, quàm qua ſtultitia & temeritate de officio deceſſum.
Collaudatus ab imperatore, tria millia militū ad occupandam eam partem urbis quā
Samnites inſidebāt, accepit: pręſidio ei L. Quintius tribunus militū prępoſitus. Eodē
tempore & Nymphius prætorē Samnitium arte aggreſſus perpulerat, ut quoniā om-
nis Romanus exercitus aut circa Palæpolim, aut in Samnio eſſet, ſineret ſe claſſe cir-
cumuehi ad Romanum agrum, nō oram modò maris, ſed ipſi urbi propinqua loca de-
populaturum. ſed ut falleret, nocte proficiſcendū eſſe, extemploq; naues deducendas.
Quod quo maturius fieret, omnis iuuētus Samnitium, præter neceſſarium urbis præ-
ſidium, ad litus miſſa. Vbi dum Nymphius in tenebris & multitudine ſemet ipſa im-
pediente ſedulò aliis alia imperia turbās terit tempus: Charilaus ex cōpoſito ab ſociis
in urbem receptus, cum ſumma urbis Romano milite impleſſet, tolli clamorem iuſsit: I
ad quem Græci ſigno accepto à principibus quieuere: Nolani per auerſam partē urbis
uia Nolā ferente effugiunt. Samnitibus excluſis ab urbe, ut expeditior in præſentia fu-
ga, ita fœdior, poſtquā periculo euaſerunt, uiſa: quippe qui inermes nulla rerum ſuarū
non relicta inter hoſtes, ludibrium nō externis modò, ſed etiā popularibus, ſpoliati at-
que egētes domos rediere. Haud ignarus opinionis alterius, qua hęc proditio ab Sāni-
tibus facta traditur: quum authoribus hoc dedi, quibus dignius credi eſt: tum fœdus
Neapolitanum (eò enim deinde ſumma rei Græcorum uenit) ſimilius uero facit ipſos
in amicitiam rediſſe. Publio triumphus decretus, quòd ſatis credebatur obſidione do-
mitos hoſtes in fidem ueniſſe. Duo ſingularia hæc ei uiro primùm cōtigere, proroga-
tio imperii nō antè in ullo facta, & acto honore triumphus. Aliud ſubinde bellum
cum alterius oræ Græcis exortum. nanq; cum Tarentini rem Palæpolitanā uana ſpe K
auxilij aliquandiu ſuſtinuiſſent, poſtquā Romanos urbe potitos accepere, uelut deſti-
tuti, ac non qui ipſi deſtituiſſent, increpare Palępolitanos: ira atq; inuidia in Romanos
furere, eò etiam, quòd Lucanos & Appulos (nam utraq; eo anno ſocietas cœpta eſt) in
fidem populi Romani ueniſſe allatum eſt. quippe propemodum peruētum ad ſe eſſe:
iamq; in eo rem fore, ut Romani aut hoſtes aut domini habēdi ſint. diſcrimen profecto
rerum ſuarum in bello Samnitium, euentuq; eius uerti: eā ſolam gentem reſtare, nec
eam ipſam ſatis ualidā, quandò Lucanus defecerit: quem reuocari adhuc, impelliq; ad
abolendam ſocietatem Romanā poſſe, ſiqua ars ſerendis diſcordiis adhibeatur. Hæc
cōſilia cum apud cupidos rerum nouandarum ualuiſſent: ex iuuentute quidā Luca-
norum

A norum pretio aſciti, clari magis inter populares quàm honeſti, inter ſe multati ipſi uir- Vrb. 429.
gis, cũ corpora nuda intuliſſent in ciuiũ cœtum, uociferati ſunt, ſe, quòd caſtra Roma- Olym. 114.
na ingredi auſi eſſent, à coss. virgis cæſos, ac propè ſecuri percuſſos eſſe. Deformis
ſuapte natura res, cũ ſpeciem iniuriæ magis quàm doli præ ſe ferret, cõcitati homines
cogunt clamore ſuo magiſtratus ſenatũ uocare: & alij circũſtantes cõcilium, bellum in
Romanos poſcunt: alij ad concitandã in arma multitudinẽ ægreſtium diſcurrunt: tu-
multuq; etiã ſanos cõſternante animos decernitur, ut ſocietas cũ Samnitibus renoue-
tur, legatiq; ad eam rem mittãtur. Repẽtina res quia quàm cauſam nullã, tam ne fidẽ
quidem habebat: coacti à Samnitibus & obſides dare, & præſidia in loca munita acci-
pere, cæci fraude & ira nihil recuſarũt. Dilucere deinde breui fraus cœpit, poſtquã cri-
minum falſorum authores Tarẽtũ cõmigrauere: ſed amiſſa omni de ſe poteſtate, nihil
B ultrà quàm vt pœniteret fruſtra, reſtabat. Eo anno plebi Romanæ uelut aliud initiũ
libertatis factum eſt, quòd necti deſierũt. Mutatũ autẽ ius ob unius fœneratoris ſimul
libidinem, ſimul crudelitatẽ inſignẽ. L. Papyrius is fuit, cui cũ ſe C. Publius ob æs alie-
num paternũ nexum dediſſet: quæ ætas formaq; miſericordiã elicere poterat, ad libidi-
nem & cõtumeliam animum accenderunt: & florẽ ætatis eius fructũ aduentitium cre-
diti ratus, primò perlicere adoleſcẽtẽ ſermone inceſto eſt conatus: dein poſtquã aſper-
nabantur flagitiũ aures, minis territare, atq; identidem admonere fortunæ: poſtremò
cũ ingenuitatis magis quàm preſentis cõditionis memorem uideret, nudari iubet, uer-
beraq; afferri. Quibus laceratus iuuenis cũ ſe in publicũ proripuiſſet, libidinẽ crudeli-
tatemq; cõquerens fœneratoris, ingẽs uis hominũ quum ætatis miſeratione, atque in-
dignitate iniuriæ acceſa, tum ſuæ cõditionis, liberumq; ſuorũ reſpectu, in forũ, atq; in-
C de agmine facto ad curiam cõcurrit. & eum cõſules tumultu repentino coacti ſenatũ
uocarent, introeuntibus in curiã patribus, laceratũ iuuenis tergũ procumbẽtes ad ſin-
gulorum pedes oſtentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam unius, ingẽs uin-
culum fidei: iuſſiq; coss. ferre ad populũ, ne quis, niſi qui noxã meruiſſet, donec pœ-
nam lueret, in cõpedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ, bona debitoris, non
corpus obnoxiũ eſſet. Ita nexi ſoluti: cautumq; in poſterũ, ne necterentur. Eodẽ an-
no cũ ſatis per ſeipſum Samnitiũ bellũ, & defectio repens Lucanorum, authoreſq; de-
fectionis Tarẽtini ſolicitos haberent patres: acceſſit ut & Veſtinus populus Sãnitibus
ſeſe cõiungeret. Quæ res ſicut eo anno ſermonibus magis paſſim hominum iactata,
quàm in publico ullo concilio eſt: ita inſequentis anni COSS. L. Furio Camillo ite-
rum, Iunio Bruto Scæuæ, nulla prior potiorq; uiſa eſt, de qua ad ſenatum referrent. Et
D quanquam noua res erat, tamen tanta cura patres inceſſit, ut pariter eã ſuſceptam ne-
glectamq; timerent: ne aut impunitas eorum laſciuia ſuperbiaq;, aut bello pœnę expe-
titæ metu propinquo atq; ira cõcirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde
bello Samnitibus par, Marſi Pelignîq; & Marucini: quos, ſi Veſtinus attingeretur, om
nes habendos hoſtes. Vicit tamen pars quæ in præſentia uideri potuit maioris animi
quàm cõſilij: ſed euentus docuit fortes fortunã iuuare. Bellum ex authoritate patrum
populus aduerſus Veſtinos iuſſit: prouincia ea Bruto, Samnium Camillo ſorte euênit.
Exercitus utroq; ducti, & cura tuendorum finium hoſtes prohibiti coniungere arma.
Cæterum alterum Cos. L. Furium, cui maior moles rerum impoſita erat, morbo gra-
ui implicitum fortuna bello ſubtraxit: iuſſuſque dictatorem dicere rei gerendæ cauſa,
lõge clariſsimum bello ea tẽpeſtate dixit L. Papyrium Curſorem, à quo Q. Fabius Ma-
E ximus Rutilianus magiſter equitum eſt dictus: par nobile rebus in eo magiſtratu ge-
ſtis, diſcordia tamen, qua propè ad ultimum dimicationis uentum eſt, nobilius. Ab al-
tero cõſule in Veſtinis multiplex bellum, nec uſquam uario euentu geſtum eſt. nã &
peruaſtauit agros: & populãdo atq; urendo tecta hoſtium ſataq;, in aciem inuitos ex-
traxit: & ita prælio uno accidit Veſtinorum res, haud quaquam tamen incruento mi-
lite ſuo, vt non in caſtra ſolum refugerent hoſtes, ſed iam ne uallo quidem ac foſsis fre-
ti dilaberentur in oppida, ſitu urbium mœnibuſq; ſe defenſuri. Poſtremò oppida quo-
que ui expugnare adortus, primò Cutinam ingẽti ardore militum, aut vulnerum ira,
quòd haud ferè quiſquam integer prælio exceſſerat, ſcalis cepit: deinde Cingiliã. utri-
uſque vrbis prædam militibus, quòd eos neque portæ, neque muri hoſtium arcuerant,

Vrb. 430. Ol. 114. conceſsit. In Samnium incertis itum auſpicüs eſt: cuius rei uitium, non in belli euentum, quod proſpere geſtum eſt, ſed in rabiem atque iras imperatorum uertit. Nanque Papyrius dictator à pullario monitus, cum ad auſpicium repetendum Romam proficiſceretur, magiſtro equitum denunciauit ut ſeſe loco teneret, neu abſente ſe cum hoſte manum conſereret. Fabius cum poſt profectionem dictatoris per exploratores cõperiſſet perinde omnia ſoluta apud hoſtes, ac ſi nemo Romanus in Samnio eſſet: ſeu ferox adoleſcens indignitate accenſus, quòd omnia in dictatore uiderẽtur repoſita eſſe: ſeu occaſione bene gerendæ rei inductus, exercitu inſtructo paratoque profectus ad Imbrinium (ita uocant locum) acie cum Samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit, ut nihil relictum ſit, quo, ſi affuiſſet dictator, res melius geri potuerit. non dux militi, nõ miles duci defuit. eques etiam authore L. Cominio Tribuno militum, qui aliquoties impetu capto perrumpere non poterat hoſtium agmen, detraxit frenos equis: atque ita concitatos calcaribus permiſit, ut ſuſtinere eos nulla uis poſſet. Per arma, per uiros latè ſtragem dedere. Secutus pedes impetũ equitũ, turbatis hoſtibus intulit ſigna. Viginti millia hoſtium cęſa eo die traduntur. Authores habeo, bis cum hoſte ſigna collata dictatore abſente, bis rem egregie geſtam. Apud antiquiſsimos ſcriptores una hęc pugna inuenitur. In quibuſdam annalibus tota res prętermiſſa eſt. Magiſter equitum, ut ex tanta cæde, multis potitus ſpoliis, congeſta in ingentem aceruum hoſtilia arma ſubdito igne concremauit: ſeu uotum id deorum cuipiam fuit: ſeu credere libet Fabio authore factum, ne ſuæ gloriæ fructum dictator caperet, nomenque ibi ſcriberet, aut ſpolia in triumphum ferret. Literæ quoque de re proſpere geſta, ad ſenatum, nõ ad dictatorem miſſæ, argumentum fuere minime cum eo communicantis laudem. Ita certe dictator id factum accepit, ut lætis aliis uictoria parta, pręſe ferret iram, triſtitiamq́. H Miſſo itaque repente ſenatu, ſe ex curia proripuit: tum uero non Samnitium magis legiones, quàm maieſtatem dictatoriam, & diſciplinam militarem à magiſtro equitum uictam & euerſam dictitans, ſi illi impune ſpretum imperium fuiſſet. Itaque plenus minarum iræque profectus in caſtra cum maximis itineribus iſſet, non tamen præuenire famam aduentus ſui potuit. Præcurrerant enim ab urbe, qui nunciarent dictatorem auidum pœnæ uenire, alternis penè uerbis T. Manlij facta laudantem. Fabius concione extemplo aduocata, obteſtatus milites eſt, ut qua uirtute Rempublicam ab infeſtiſſimis hoſtibus defendiſſent, eadem ſe, cuius ductu auſpicioq́; uiciſſent, ab impotẽti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire amentem inuidia, iratum uirtuti alienæ felicitatiq́; furere, quòd ſe abſente Reſpublica egregie geſta eſſet: malle, ſi mutare fortunã poſſet, apud Samnites quàm Romanos uictoriam eſſe: imperium dictitare ſpretum: tanquam nõ eadem mente pugnari uetuerit, qua pugnatũ doleat: & tunc inuidia impedire uirtutẽ alienam uoluiſſe, cupidiſsimisq́; arma ablaturũ fuiſſe militibus, ne ſe abſente moueri poſſent: & nũc id furere, id ægre pati, quòd ſine L. Papyrio non inermes, nõ mãci milites fuerint, quòd ſe Q. Fabius magiſtrũ equitũ duxerit, ac non accenſum dictatoris. Quid illum facturũ fuiſſe, ſi quod belli caſus ferunt, Marſiq́; communis, aduerſa pugna eueniſſet, qui ſibi deuictis hoſtibus, Republica bene geſta, ita ut non ab illo unico duce melius geri potuerit, ſupplicium magiſtro equitum, & tunc uictori minetur? Neque illum magiſtro equitum infeſtiorem, quàm tribunis militum, quàm cẽturionibus, quàm militibus eſſe: ſi poſsit, in omnes ſæuiturũ fuiſſe: quia id nequeat, in unũ ſæuire: etiam inuidiam tãquã ignem ſumma petere: in caput cõſilij, in ducem incurrere. Si ſe ſimul cũ gloria rei geſtæ extinxiſſet, tũc uictorem uelut in capto exercitu K dominantem, quicquid licuerit in magiſtro equitum, in militibus auſurum. Proinde adeſſent in ſua cauſa omnium libertati. ſi cõſenſum exercitus eundem, qui in prælio fuerit, in tuenda uictoria uideat, & ſalutẽ unius omnibus curæ eſſe: inclinaturũ ad clementiorẽ ſententiã animũ. poſtremò ſe uitã fortunasq́; ſuas illorum fidei uirtutique permittere. Clamor è tota cõcione ortus, uti bonũ animũ haberet: nemine illi uim allaturũ ſaluis legionibus Romanis. Haud multò pòſt dictator aduenit: claſsicoque extemplo ad cõcionem aduocauit. Tum ſilentio facto, præco Q. Fabium magiſtrũ equitũ citauit. qui ſimul ex inferiore loco ad tribunal acceſsit, tum dictator, Quęro, inquit, de te Q. Fabi, cum ſummum imperium dictatoris ſit, pareantq́; ei Conſules regia poteſtas,

A teſtas, prætores iiſdem auſpiciis quibus Conſules creati, æquum cenſeas nécne magi- Vrb. 430.
„ ſtrum equitum dicto audientem eſſe? Itemq; illud interrogo, cum me incertis auſpiciis Oly. 114.
„ profectum ab domo ſcirem, utrum mihi turbatis religionibus Reſpub. in diſcrimen cō
„ mittenda fuerit, an auſpicia repetenda, nequid dubiis diis agerem? Simul illud, quæ di-
„ ctatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit, num ea magiſter equitum ſolu-
„ tus ac liber potuerit eſſe? Sed quid ego hæc interrogo? cum ſi ego tacitus abiſſem, tamē
„ tibi ad uoluntatis interpretationem meæ dirigenda tua ſententia fuerit. Quin tu reſpō
„ des, uetuerim ne te quicquam rei me abſente agere? uetuerim ne ſigna cū hoſtibus cō-
„ ferre? quo tu imperio meo ſpreto, incertis auſpiciis, turbatis religionibus, aduerſus mo-
„ rem militarem, diſciplinamq; maiorum, & numen deorum auſus es cū hoſte cōfligere?
„ Ad hæc, quæ interrogatus es, reſpōde: extra ea caue uocē mittas. Accede lictor. Ad-
B uerſus quæ ſingula Q. Fabio cū reſpondere haud facile eſſet, & nunc quereretur eundē
accuſatorem capitis ſui, ac iudicem eſſe: modò uitam ſibi eripi citius quàm gloriā rerū
geſtarum poſſe uociferaretur: purgaretq; ſe inuicem, atq; ultro accuſaret: tunc Papy-
rius redintegrata ita ſpoliari magiſtrū equitum, ac uirgas & ſecures expediri iuſsit. Fa-
bius fidem militum implorans, lacerantibus ueſtem lictoribus, ad triarios tumultum
iam in concionem miſcentes ſeſe recepit. inde clamor in totam concionem eſt perla-
tus: alibi preces, alibi minæ audiebantur. Qui proximi forte tribunali ſteterant, quia
ſubiecti oculis imperatoris noſcitari poterant, orabant ut parceret magiſtro equitum:
neu cum eo exercitum dānaret. Extrema concio, & circa Fabium globus increpabant
inclementem dictatorem: nec procul ſeditione aberant. Ne tribunal quidē ſatis quietū
erat. Legati circunſtantes ſellam orabant ut rem in poſterum diem differret, & iræ ſuę
C ſpatium, & cōſilio tempus daret: ſatis caſtigatā adoleſcentiā Fabii eſſe: ſatis deformatā
uictoriam: ne ad extremum finem ſupplicii tenderet: neu unico iuueni, neu patri eius
clariſsimo uiro, neu Fabiæ genti eam inureret ignominiam. Cum parū precibus, parū
cauſa proficerent: intueri ſæuientem concionem iubebant: ita irritatis militum animis
ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni, nō eſſe ætatis, non prudentiæ eius: neminem id
Q. Fabio pœnam deprecanti ſuam uitio uerſurum, ſed dictatori: ſi occæcatus ira infe-
ſtam multitudinē in ſe prauo certamine mouiſſet. Poſtremò ne id ſe gratiæ dare Q. Fa-
bii crederet, ſe iuſiurandum dare paratos eſſe, non uideri è Repub. in Q. Fabium eo tē-
pore animaduerti. His uocibus cum in ſe magis incitarent dictatorem, quàm magi-
ſtro equitū placarent, iuſsi de tribunali deſcēdere legati: & ſilētio nequicquā per præco
nem tentato, cum præ ſtrepitu ac tumultu, nec ipſius dictatoris, nec apparitorum eius
D uox audiretur, nox uelut in prælio certamini finē fecit. Magiſter equitum iuſſus poſte-
ro die adeſſe, cum omnes affirmarent infeſtius Papyrium exarſurum agitatum cōten
tione ipſa exacerbatumq;, clàm ex caſtris Romā profugit: & patre authore M. Fabio,
qui ter iam cos. dictatorq; fuerat, uocato extemplo ſenatu, cū maxime cōquereretur
apud patres uim atq; iniuriam dictatoris, repente ſtrepitus ante curiam lictorum ſub-
mouentium auditur: & ipſe infenſus aderat, poſtquam cōperit profectum ex caſtris, cū
expedito equitatu ſecutus. Iterata deinde contentio: & prehendi Papyrius Fabium iuſ
ſit. ubi cum deprecantibus primoribus patrum, atque uniuerſo ſenatu, perſtaret in in-
„ cepto immitis animus: tum pater M. Fabius, Quandoquidem, inquit, apud te nec au-
„ thoritas ſenatus, nec ætas mea, cui orbitatē paras, nec uirtus nobilitasq; magiſtri equi-
„ tum à te ipſo nominati ualet: nec preces, quæ ſæpe hoſtem mitigauere, quæ deorū iras
E placant: tribunos plebis appello, & prouoco ad populum: eumq; tibi fugienti exerci-
„ tus tui, fugiēti ſenatus iudicium, iudicem fero, qui certe unus plus quàm tua dictatura
„ poteſt, polletq;. uidero ceſſurúſne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius
„ ceſsit. Ex curia in cōcionem itur. quò cū paucis dictator, cum omni agmine princi-
pū magiſter equitum cū aſcendiſſet, deduci eum de roſtris Papyrius in partem inferio-
rem iuſsit. Secutus pater, Bene agis, inquit, cū eò nos deduci iuſsiſti, unde & priuati uo
cē mittere poſſemus. Ibi primò nō tā perpetuæ orationes, quàm altercatio exaudiebā-
tur. Vicit deinde ſtrepitū uox & indignatio Fabii ſenis increpantis ſuperbiā crudelita-
temq; Papyrij: ſe quoque dictatorem Romæ fuiſſe, nec à ſe quenquam ne plebis qui-
dem hominem, non centurionem, nō militem uiolatum. Papyrium tāquā ex hoſtium

vrb.430. ducibus,ſic ex Romano imperatore victoriã & triũphum petere. Quantum intereſſet F
Olẏ.114. inter moderationẽ antiquorũ,& nouã ſuperbiam crudelitatemq́;?dictatorẽ Quintium
Cincinnatum in L.Minutium cos. ex obſidione à ſe ereptũ non ultrà ſęuiſſe, quàm ut
legatũ eum ad exercitum pro Cõſule relinqueret. M.Furium Camillũ in L.Furio, qui
cõtempta ſua ſenectute & authoritate,fœdiſsimo cũ euentu pugnaſſet: nõ ſolũ in pre-
ſentia moderatũ iræ eſſe,ne quid de collega ſecus populo aut ſenatui ſcriberet:ſed cum
reuertiſſet,potiſsimũ ex tribunis cõſularibus habuiſſe,quem ex collegis optione ab ſe-
natu data ſociũ ſibi imperii delegerit. Nã populi quidem, penes quem poteſtas omniũ
rerum eſſet, ne irã quidem unquã atrociorem fuiſſe in eos qui temeritate atq; inſcitia
exercitus amiſiſſent,quàm ut pecunia eos multaret:capite anquiſitũ ob rem bello ma-
le geſtã de imperatore nullũ ad eã diem eſſe:nunc ducibus populi Romani, quę ne ui-
ctis quidem bello fas fuerit,uirgas & ſecures uictoribus,& iuſtiſsimos meritis triũphos G
intentari. Quid enim tãdem paſſurũ fuiſſe filium ſuum,ſi exercitũ amiſiſſet?ſi fuſus,fu-
gatus,caſtris exutus fuiſſet?quò ultrà irã uiolentiamq́; eius exceſſurã fuiſſe,q̃ ut uerbe-
raret,necaretq́;?Quàm cõueniens eſſe,propter Q. Fabiũ ciuitatem in lętitia, uictoria,
ſupplicationibus,ac gratulationibus eſſe:eum propter quem deûm delubra pateãt,arę
ſacrificiis fument,honore,donis cumulentur: nudatum uirgis lacerari in cõſpectu po-
puli Romani,intuentem Capitolium atq; arcem,deosq́; ab ſe duobus prœliis haud fru-
ſtra aduocatos?Quo id animo exercitum,qui eius ductu auſpiciisq́; uiciſſet, laturum?
Quem luctum in caſtris Romanis,quã lætitiã inter hoſtes fore?Hęc ſimul iurgãs,que-
rẽs,deûm hominumq́; fidẽ obteſtãs, & cõplexus filium plurimis cum lachrymis age-
bat. Stabat cum eo ſenatus maieſtas,fauor populi, tribunitiũ auxilium, memoria ab-
ſentis exercitus. Ex parte altera imperium inuictum populi Romani, & diſciplina rei H
militaris,& dictatoris edictum pro numine ſemper obſeruatum,& Manliana imperia,
& poſthabita filij charitas publicæ utilitati iactabãtur. Hoc etiã L.Brutum cõditorem
Romanę libertatis antea in duobus liberis feciſſe. nunc patres comes,& ſenes faciles de
alieno imperio ſpreto tanquã rei paruæ diſciplinæ militaris euerſæ iuuentuti gratiã fa-
cere:ſe tamen perſtaturum in incepto:nec ei qui aduerſus dictũ ſuum turbatis religio-
nibus,ac dubiis auſpiciis pugnaſſet,quicquam ex iuſta pœna remiſſurum. Maieſtas im
perij perpetua ne eſſet,nõ eſſe in ſua poteſtate: L. Papyrium nihil de eius iure diminu-
turum. optare ne poteſtas tribunitia inuiolata ipſa, uiolet interceſsione ſua Romanũ
imperium:neu populus Romanus in ſe potiſsimùm dictatorem & ius dictaturę extin-
guat. Quod ſi feciſſet:nõ L. Papyriũ, ſed tribunos,ſed prauum populi iudiciũ nequic-
quã poſteros accuſaturos:cũ polluta ſemel militari diſciplina, nõ miles centurionis,nõ I
centurio tribuni,nõ tribunus legati,nõ legatus Cõſulis,nõ magiſter equitum dictato-
ris pareat imperio:nemo hominum,nemo deorum uerecundiam habeat:nõ edicta im
peratorum,nõ auſpicia obſeruentur: ſine cõmeatu uagi milites in pacato in hoſtico er
rent,immemores ſacramenti,licentia ſola ſe ubi uelint exauthorent:infrequentia de-
ſerant ſigna:neq; cõueniant ad edictum:nec diſcernant, interdiu nocte, æquo iniquo
loco,iuſſu iniuſſu imperatoris pugnent:& nõ ſigna,nõ ordines ſeruent: latrocinij mo
do cæca & fortuita,pro ſolenni & ſacrata,militia ſit. Horum criminum uos reos in om
nia ſecula offerte tribuni plebis: ueſtra obnoxia capita pro licentia Q. Fabij obiicite.

Stupentes tribunos,& ſuam iam uicem magis anxios, quàm eius cui auxilium ab ſe
petebatur,liberauit onere cõſenſus populi Romani ad preces & obteſtationem uerſus
ut ſibi pœnam magiſtri equitum dictator remitteret. Tribuni quoque inclinatam rem K
in preces ſubſecuti,orare dictatorem inſiſtunt,ut ueniam errori humano,ueniam ado-
leſcentiæ Q.Fabii daret:ſatis eum pœnarum dediſſe. Iam ipſe adoleſcens,iam pater M.
Fabius cõtentionis obliti,procumbere ad genua,& iram deprecari dictatoris. Tum di
„ ctator ſilẽtio facto. Bene habet,inquit,Quirites. Vicit diſciplina militaris:uicit impe-
„ rii maieſtas:quæ in diſcrimine fuerunt an ulla poſt hanc diem eſſent. Nõ noxæ eximi-
„ tur Q.Fabius,qui cõtra edictum imperatoris pugnauit:ſed noxæ damnatus, donatur
„ populo Romano:donatur tribunitię poteſtati,precarium nõ iuſtum auxilium ferenti:
„ Viue Q.Fabi felicior hoc cõſenſu ciuitatis ad tuendum te, quàm qua paulò antè exul-
„ tabas uictoria. Viue id facinus auſus,cuius tibi ne parẽs quidem,ſi eodem loco fuiſſet,

quo

A quo fuit L. Papyrius, ueniam dediſſet. Mecum ut uoles, reuerteris in gratiam: populo Vrb. 431.
" Romano, cui uitam debes, nihil maius prçſtiteris, quàm ſi hic tibi dies ſatis documenti Oly. 114.
" dederit, ut bello ac pace pati legitima imperia poſsis. Cum ſe nihil motari magiſtrum
" equitum pronunciaſſet: digreſſum cum tẽplo lçtus ſenatus, lçtior populus, circunfuſi,
ac gratulantes hinc magiſtro equitum, hinc dictatori, proſecuti ſunt: firmatumq; im-
perium militare hand minus periculo Q. Fabri, quàm ſupplicio miſerabili adoleſcentis
Manlii uidebatur. Forte ita eo anno euenit, ut quotieſcunq; dictator ab exercitu receſ-
ſit, hoſtes in Samnio mouerẽtur. cçterum in oculis exẽplum erat Q. Fabius M. Valerio
legato, qui caſtris præerat, ne quam uim hoſtium magis quàm trucem dictatoris iram
timeret. Itaq; frumentatores cum circunuẽti ex inſidiis cæſi loco iniquo eſſent, credi-
tum uulgo eſt ſubueniri eis ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. Ea quoque
B ira alienauit à dictatore militum animos iã antè infenſos, ꝙ implacabilis Q. Fabio fuiſ
ſet: & quod ſuis precibus negaſſet, eius populo Romano ueniam dediſſet. Poſtq̃ dicta-
tor prçpoſito in urbe L. Papyrio Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio uetito quicquam
pro magiſtratu agere, in caſtra rediit: neq; ciuibus ſatis lætus aduentus eius fuit, nec ho
ſtibus quicquã attulit terroris. Nãq; poſtero die, ſeu ignari ueniſſe dictatorẽ, ſeu adeſſet
an abeſſet parui facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſerunt. Cæterum tantũ momẽti
in uno uiro L. Papyrio fuit, ut ſi ducis cõſilia fauor ſubſecutus militũ foret, debellari eo
die cum Samnitibus potuiſſe pro haud dubio habitum ſit: ita inſtruxit aciem loco, ac
ſubſidiis ita omni arte bellica firmauit. Ceſſatũ à milite: ac de induſtria, ut obtrectare-
tur laudibus ducis, impedita uictoria eſt. Plures Samnitium cecidere: plures Romani
uulnerati ſunt. Sẽſit peritus dux quæ res uictoriæ obſtaret: tẽperãdum ingeniũ ſuũ eſſe,
C & ſeueritatem miſcẽdã comitati. itaq; adhibitis legatis, ipſe circum ſaucios milites in-
ſerens in tentoria caput, ſingulos ut ſeſe haberent rogitans, curam eorũ nominatim le
gatis tribuniſq; & præfectis demãdabat. rem per ſe popularẽ ita dexter egit, ut meden-
dis corporibus animi multo prius militum imperatori recõciliarentur: nec quicquã ad
ſalubritatẽ efficacius fuerit, quàm ꝙ grato animo ea cura accepta eſt. Refecto exercitu
cum hoſte congreſſus haud dubia ſpe ſua militumq;, ita fudit fugauitq; Sãnites, ut ille
ultimus eis dies conferẽdi ſigna cum dictatore fuerit. Inceſsit deinde quà duxit prædæ
ſpes, uictor exercitus: perluſtrauitq; hoſtium agros, nulla arma, nullã uim nec apertam
nec inſidiis expertus. Addebat alacritatẽ, ꝙ dictator prçdã omnem edixerat militibus:
nec ira magis publica, quàm priuatũ cõpendiũ in hoſtem acuebat. His cladibus ſubacti
Sãnites pacem à dictatore petiere: cũ quo pacti, ut ſingula ueſtimenta militibus, & an-
D nuum ſtipendium darent: cum ire ad ſenatũ iuſsi eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſpõ-
derũt, unius eius fidei uirtutiq; cauſam ſuã cõmẽdãtes. ita deductus ex Sãnitibus exer-
citus. Dictator triũphans urbẽ eſt ingreſſus: & cũ ſe dictatura abdicare uellet, iuſſu pa-
" trum prius quàm abdicaret, COSS. creauit C. Sulpitiũ Lõgum iterum, Q. Æmylium
Cæretanum. Samnites infecta pace, quia de conditionibus agebatur, inducias annuas
ab urbe retulerunt: nec earũ ipſarũ ſancta fides fuit: adeò poſtq̃ Papyriũ abiſſe magiſtra
tu nunciatum eſt, arrecti ad bellãdum animi ſunt. C. Sulpitio, Q. Æmylio (Auliũ qui-
dam annales habent) Conſulibus, ad defectionem Sãnitiũ Apulũ nouum bellum acceſ
ſit. Vtroq; exercitus miſsi. Sulpitio Samnites, Apuli Æmylio ſorte euenerunt. Sũt qui
non ipſis Apulis bellum illatum, ſed ſocios eius gentis populos ab Samnitium ui atq;
iniuriis defenſos ſcribant. Cæterum fortuna Samnitium uix à ſeipſis eo tempore pro-
E pulſantium bellum, propius ut ſit uero, facit, non Apulis ab Samnitibus arma illata,
ſed cum utraq; ſimul gente bellum Romanis fuiſſe. Nec tamen res ulla memorabilis
acta: ager Apulus, Samniumq; euaſtatũ: hoſtes nec hic nec illic inuenti. Romç noctur-
nus terror ita ex ſomno trepidam repente ciuitatem exciuit, ut Capitolium atq; arx,
mœniaq; & portæ plena armatorum fuerint: & cum concurſatum, clamatumque ad
arma omnibus locis eſſet: prima luce nec auctor, nec cauſa terroris comparuit. Eodẽ
anno de Thuſculanis Flauia rogatione populi fuit iudicium. M. Flauius Trib. pl. tu-
lit ad populum, ut in Thuſculanos animaduerteretur, quorum ope ac conſilio Veli-
terni Priuernateſque populo Romano bellum feciſſent. Populus Thuſculanus cum
coniugibus ac liberis Romam uenit: ea multitudo ueſte mutata, & ſpecie reorum

Aduoluens ſe genibus omnium

Vrb.432. tribus circuit,genibus ſe omnium aduoluens.Plus itaq; miſericordia ad pœnę ueniam F
Oly.114. impetrandam,quàm cauſa ad crimen purgandũ ualuit.Tribus omnes,pręter Polliam,
antiquatunt legem.Polliæ ſententia fuit,puberes uerberatos necari:cõiuges liberoſq;
ſub corona lege belli uenire: memoriamq; eius iræ Thuſculanis in pœnæ tam atrocis
authores manſiſſe ad patrum ætatem cõſtat:nec quenquam fermè ex Pollia tribu can-
» didatum Papyriam ferre ſolitum.Inſequenti anno Q.Fabio,L.Fuluio COSS.A.Cor
nelius Atuina dictator , & M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum metu grauioris in
Samnio belli(cõducta enim precio à finitimis iuuentus dicebatur)intentiore delectu
habito,egregiũ exercitum aduerſus Sãnites duxerunt. Caſtra in hoſtico incurioſe ita
poſita,tanquam ptocul abeſſet hoſtis:cum ſubitò aduenere Samnitium legiones tan-
ta ferocia,ut uallum uſq; ad ſtationem Romanam inferrenr.nox iã appetebat:`id pro-
hibuit munimenta adoriri:nec diſsimulabant orta luce poſtero die facturos . Dictator G
ubi propiorem ſpe dimicationem uidit: ne militum uirtuti damno locus eſſet , ignibus
crebris relictis,qui cõſpectum hoſtiũ fruſtrarentur,ſilentio legiones educit: nec tamen
fallere propter propinquitatem caſtrorum potuit . eques extemplo inſecutus ita inſti-
tit agmini,ut donec luceſceret,prælio abſtineret. nec pedeſtres quidem copiæ ante lu-
cem caſtris egreſſæ. Eques luce demum auſus incurſare in hoſtem , carpendo nouiſſi-
mos,premendoq; iniquis ad ttanſitum locis,agmen detinuit .`interim pedes equitem
aſſecutus:& totis iã copiis Samnis urgebat. Tum dictator poſtq̃ ſine magno incõmo-
do progredi nõ poterat,eum ipſum in quo conſtiterat locum caſtris dimetari iuſsit. Id
uerò circũfuſo undiq; equitatu,ut uallum peteretur,opuſq; inciperet, fieri nõ poterat.
Itaq; ubi neq; eũdi,neq; manẽdi copiã eſſe uidet:inſtruit aciẽ, impedimẽtis ex agmine
remotis.inſtruũt cõtrà & hoſtes,& animis & uiribuspares.Auxerat id maximeanimos H
quòd ignati loco iniquo nõ hoſti ceſſum, uelut fugiẽtes ac territos terribiles ipſi ſecuti
fuerãt.Id aliquãdiu æquauit pugnã,iã pridẽ deſueto Samnite clamorẽ Romani exerci
tus pati.At hercule illo die ab hora diei tertia ad octauam ita anceps dicitur certamen
ſtetiſſe,ut neq; clamor,ut primo ſemel cõcurſu eſt ſublatus,iteratus ſit:neq; ſigna pro-
mota loco,retróue recepta:neq; recurſum ab ulla ſit parte.In ſuo quiſq; gradu obnixi,
urgẽtes ſcutis ſine reſpiratione ac reſpectu pugnabãt.fremitus æqualis,tenorq; idẽ pu-
gnæ in defatigationẽ vltimã,aut noctẽ ſpectabat. Iã uiris uires, iã ferro ſua uis, iã cõſi-
lia ducibus deerãt:cũ ſubitò Samnitiũ equites cũ turma una lõgius profecta accepiſſẽt
impedimenta Romanorũ,procul ab armatis,ſine præſidio,ſine munimento ſtare , aui
ditate prædæ impetũ faciũt.Quod ubi dictatori trepidus nũcius attulit,Sine modò,in-
quit,ſeſe præda præpediant.Alij deinde ſuper alios diripi paſsim,ferriq; fortunas mili- I
» tum uociferabantur. Tũ magiſtro equitum accito,Vides tu,inquit,M.Fabi, ab hoſtiũ
» equite omiſſam pugnã?Hærẽt impediti impedimẽtis noſtris:aggredere(quod inter prę
» dandũ omni multitudini euenit)diſsipatos:raros equis inſidentes,raros quibus ferrum
» in manu ſit,inuenies:equoſq; dum præda onerant,cæde inermes:cruentamq; illis præ
» dã redde.Mihi legiones, peditũq; pugna curæ erunt: penes te equeſtre ſit decus. Equi-
tũ acies qualis quæ eſſe inſtructiſsima poteſt,inuecta in diſsipatos impeditoſq; hoſtes,
cæde omnia replet.Inter ſarcinas omiſſas repẽte, obiacẽtes pedibus fugienriũ cõſterna
torumq; equorũ,neq; pugnæ,neq; fugæ ſatis potentes cædũtur.Tũ deleto propè equi-
tatu hoſtiũ,M.Fabius circũductis paululũ alis ab tergo pedeſtrẽ aciẽ adoritur. Clamor
inde nouus accidẽs & Sãnitium animos terruit:& dictator ubi reſpectãtes hoſtium an-
teſignanos,turbataq; ſigna,& fluctuantem aciem uidit:tum appellare , tum adhortati K
milites:tribunos,principeſq; ordinum nominatim ad iterandam ſecum pugnã uoca-
re.Nouato clamore ſigna inferuntur , & quicquid progrediebantur , magis magiſque
turbatos hoſtes cernebant.Eques ipſe iam primis erat in cõſpectu: & Cornelius reſpi-
ciens ad manipulos militum,quod manu , quod uoce poterat , monſtrabat , uexilla ſe
ſuorum,parmaſq; cernere equitum.Quod ubi auditum,ſimulq; uiſum eſt:adeò repẽte
laboris per diem penè totũ tolerati,uulnerumq; obliti ſunt,ut haud ſecus quàm ſi tum
integri è caſtris ſignũ pugnæ accepiſſent,cõcitauerint ſe in hoſtẽ.nec ultrà Sãnis tolera
re terrorem equitum,peditumq; uim potuit.Partim in medio cæſi,partim in fugã diſ-
ſipati ſunt.Pedes reſtantes ac circũuentos cecîdit: ab equite fugientiũ ſtrages eſt facta:

inter

A inter quos & ipſe imperator cecidit. Hoc demũ prelium Sãnitiũ res ita infregit, ut om- Vrb. 433
nibus cõcilijs fremerent, minime id quidem mirum eſſe, ſi impio bello, & cõtra fœdus Oly. 115.
ſuſcepto, infeſtioribus meritò diis quàm hominibus, nihil proſpere agerent: expiãdum
id bellum magna mercede, luendumq́; eſſe. id referre tantũ, utrum ſupplicia noxio pau
corum, an omniũ innoxio prębeãt ſanguine. audebantq́; iam quidã nominare autho-
res armorũ. unum maxime nomẽ per cõſenſum clamãtium Brutuli Papij exaudieba-
tur. Vir nobilis potensq́; erat, haud dubie proximatum induciarum ruptor. de eo coa-
cti referre pretores decretum fecerunt ut Brutulus Papius Romanis dederetur: & cum
eo pręda omnis Romana, captiuiq́; vt Romã mitterẽtur: quęq́; res per fœciales ex fœde
re repetitę eſſent, ſecundũ ius faſq́; reſtituerentur. Fœciales Romam, vt cẽſuetũt, miſſi,
& corpus Brutuli exanime: ipſe morte voluntaria ignominię ſe ac ſupplicio ſubtraxit.
B Placuit cũ corpore bona quoq; eius dedi. nihil tamẽ eatũ rerũ pręter captiuos, ac ſiqua
cognita ex pręda ſunt, acceptũ eſt: cęterarum rerum irrita fuit deditio. dictator ex S C
triumphauit. Hoc bellum à coſs. bellatum quidam authores ſunt: eoſq́; de Sãnitibus
triũphaſſe: Fabiũ etiã in Apuliã proceſsiſſe, atq; inde magnas pręda egiſſe. Nec diſcre-
pat quin dictator eo anno A. Cornelius fuerit. id ambigitur, bellíne gerendi cauſa crea
tus ſit: an ut eſſet qui ludis Romanis, quia L. Plautius prætor graui morbo forte impli-
citus erat, ſignum mittendis quadrigis daret: functuſq́; eo haud ſane memorandi impe
rij miniſterio, ſe dictatura abdicaret. nec facile eſt aut rem rei, aut authorem authori
præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falſiſq́; imaginum titulis, dũ
familia ad ſe quæque famam rerum geſtarum honorumq́; fallente mendacio trahunt.
inde certe & ſingulorum geſta, & publica monumenta rerum confuſa: nec quiſquam
C æqualis temporibus illis ſcriptor extat, quo ſatis certo authore ſtetur.

DECADIS PRIMÆ LIBER IX.

SEQVITVR hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax,
T. Veturio Caluino, Sp. Poſthumio COSS. Sãnites eo anno imperato
rem C. Põtium Herennij filium habuerunt, patre lõge prudentiſsimo
natum, primum ipſum bellatorem, ducemq́;. Is ubi legati qui ad dedẽ-
das res miſsi erãt, pace infecta redierunt: Ne nihil actum, inquit, hac le
gatione cẽſeatis, expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto iratum in nos
cęleſtiũ fuit. Satis ſcio quibuſcunq; diis cordi fuit ſubigi nos ad neceſsitatẽ dedendi res
D quę à nobis ex fœdere repetirę fuerãt, iis nõ fuiſſe cordi tã ſuperbe ab Romanis fœderis
expiationẽ ſpretã. Quid enim ultrà fieri ad placãdos deos, mitigandoſq́; homines po-
tuit, q̃ quod nos fecimus? Res hoſtium in pręda captas, quę belli iure noſtrę uidebãtut,
remiſimus: authores belli, quia viuos nõ potuimus, perfunctos iã fato dedidimus: bona
eorum, ne qnid ex cõtagione noxę remaneret penes nos, Romã portauimus. Quid ul-
trà tibi Romane, quid fœderi, quid diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuatum ira-
rum, quẽ meorum ſuppliciorũ iudicẽ feram? Neminem neq; populum, neq; priuatum
fugio. Quod ſi nihil cũ potentiore iuris humani relinquitur inopi, at ego ad deos vindi
ces intolerandę ſuperbię cõfugiã: & precabor ut iras ſuas uertant in eos, quibus nõ ſuæ
redditę res, nõ alienę accumulatę ſatis ſint: quorũ ſęuitiã nõ mors noxiorũ, nõ deditio
exanimatorũ corporum, nõ bona ſequẽtia domini deditionẽ exſatiẽt: placari nequeãt,
E niſi hauriendum ſanguinem, laniandaq́; uiſcera noſtra prębuerimus. Iuſtum eſt bellũ,
Samnites, quibus neceſſarium: & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.
Proinde cũ rerum humanarũ maximũ momentũ ſit, q̃ propitiis rem, q̃ aduerſis agant
diis: pro certo habete priora bella aduerſus deos magis q̃ homines geſsiſſe: hoc quod
inſtat, ducibus ipſis diis geſturos. Hęc nõ lęta magis q̃ uera uaticinatus, exercitu edu-
cto circa Caudium caſtra quàm poteſt occultiſsime locat: inde ad Calatiam, ubi iam
coſs. Romanos, caſtraque eſſe audiebat, milites decem paſtorum habitu mittit:
pecoraque diuerſos alium alibi haud procul Romanis paſcere iubet præſidiis: ubi in-
ciderint in prædatores, ut idem omnibus ſermo conſtet, legiones Samnitium in Apu-
lia eſſe: Luceriam omnibus copiis circunſedere: nec procul abeſſe, quin ui capiant.

vrb.433. Iam & is etiam rumor antè de induſtria uulgatus uenerat ad Romanos:ſed fidē auxere F
Oly.115. captiui,eo maxime,ꝙ ſermo inter omnes cōgruebat. Haud erat dubium quin Luceri-
nis opē Romanus ferret,bonis ac fidelibus ſociis:ſimul ne Apulia omnis ad pręſentem
terrorem deficeret. ea modò,quà irent,cōſultatio fuit.Duę ad Luceriā ferebant uię:al-
tera pręter oram Superi maris patens apertaq;,ſed quanto tutior, tanto ferè lōgior: al-
tera per Furculas Caudinas,breuior . ſed ita natus locus eſt. ſaltus duo alti anguſti ſyl-
uoſiq; ſunt,mōtibus circa ſe perpetuis inter ſe iuncti.iacet inter eos ſatis patens clauſus
in medio campus,herbidus aquoſusq;: per quem mediū iter eſt. ſed antè quàm uenias
ad eū,intrandę primę anguſtię ſunt:& aut eadē qua te inſinuaueris, retro uia repetēda:
aut ſi ire porrò pergas, per alium ſaltum arctiorē impeditioremq; euadendum. In eum
campum uia alia per cauam rupem Romani demiſſo agmine, cum ad alias anguſtias
protinus pergerēt,ſeptas deiectu arborū ſaxorūq; ingentiū obiacentem molem inue- G
nere.Cū fraus hoſtilis apparuiſſet, pręſidiū etiā in ſummo ſaltu cōſpicitur.citati inde re
tro,quà uenerāt,pergūt repetere uiā.eā quoq; clauſam ſua obiee armisq; inueniunt.ſi-
ſtunt inde gradū ſine ullius imperio.ſtuporq; omniū animos,ac uelut torpor quidā in-
ſolitus mēbra tenet:intuentesq; alij alios, cum alterum quiſq; magis mentis cōpotē ac
cōſilij ducerent,diu immobiles ſilent.deinde ubi pretoria cōſulum erigi uidere, & ex-
pedire quoſdā utilia operi:quanq̃ ludibrio fore munientes,perditis rebus, ac ſpe omni
adēpta cernebāt:tamen ne culpam malis adderent,pro ſe quiſq; nec hortante ullo,nec
imperāte ad muniendū uerſi,caſtra propter aquā uallo circūdant,ſua ipſi opera, labo-
remq; irritū,pręterquā ꝙ hoſtes ſuperbe increpabāt,cū miſerabili cōfeſsione eludētes.
ad coss. mœſtos, ne aduocantes quidem in cōſilium, quando nec conſilio nec auxilio
locus eſſet,ſua ſponte legati ac tribuni conueniunt:milites q; in pretorium uerſi opem, H
quā vix dij immortales ferre poterāt,ab ducibus expoſcunt.Querētes magis quàm cō-
ſultantes nox oppreſsit.cū pro ingenio quiſq; fremerent:alius , per obices uiarū , alius,
per diuerſa mōtium,per ſyluas,quà ferri arma poterāt,eamus:modò ad hoſtem perue-
nire liceat , quē per annos iā propè x x x uincimus , omnia æqua ac plana erunt Ro-
mano in perfidū Sānitem pugnanti.alius,quò,aut quà eamus?num mōtes moliri ſede
ſua paramus?dū hęc imminebunt iuga,quà tu ad hoſtē uenies?armati,inermes, fortes,
ignaui pariter omnes capti,atq; uicti ſumus . ne ferrū quidē ad bene moriendum obla-
turus eſt hoſtis:ſedens bellū cōficiet.His inuicem ſermonibus,quà cibi,quà quietis im
memor nox traducta eſt.Ne Sānitibus quidē cōſilium in tā lętis ſuppetebat rebus.itaq;
uniuerſi Herenniū Pōtium patrem imperatoris per literas cōſulendum cenſent.Iam is
grauior annis nō militaribus ſolum, ſed ciuilibus quoq; abſceſſerat muneribus:in cor I
pore tamē affecto uigebat uis animi,cōſiliūq;. Is ubi accepit ad Furculas Caudinas in-
ter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos:cōſultus ab nuncio filij cenſuit omnes inde
quamptimum inuiolatos dimittēdos.quę ubi ſpreta ſententia eſt,iterumq; eodem re-
meante nuncio conſulebatur:cenſuit ad unum omnes interficiendos.Quę ubi tam diſ
cordia inter ſe uelut ex ancipiti oraculo reſpōſa data ſunt:quanquā filius ipſe in primis
iam animum quoq; patris conſenuiſſe in affecto corpore rebatur:tamen conſenſu om-
nium uictus eſt ut ipſum in cōſilium acciret. Nec grauatus ſenex plauſtro in caſtra di-
citur aductus,uocatusq; in conſilium ita fermè locutus eſſe,ut nihil ſententię ſuę mu-
taret,cauſas tantum adiiceret.Priore ſe conſilio , quod optimum duceret,cum poten-
tiſsimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacē,amicitiamq;:altero cō
ſilio , in multas ætates , quibus amiſsis duobus exercitibus haud facilè receptura uires K
Romana res eſſet,bellū differre.tertiū nullū conſiliū eſſe. Cū filius aliiq; principes per-
contādo exquirerent,quid ſi media uia conſiliū caperetur,ut & dimitterentur incolu-
» mes,& leges iis iure belli uictis imponerētur?Iſta quidē ſentētia,inquit,ea eſt, quę neq;
» amicos parat,neq; inimicos tollit. Seruate modò,quos ignominia iritaueritis:ea eſt Ro
» mana gēs,quæ victa quieſcere neſciat:uiuet ſemper in pectoribus illorū quicquid iſtuc
» pręſens neceſsitas inuſſerit:neq; eos ante multiplices pœnas expetitas à uobis quieſcere
» ſinet. Neutra ſentētia accepta, Herēnius domū è caſtris eſt auectus. Et in caſtris Roma
nis cū fruſtra multi conatus ad erūpendū capti eſſent,& iā omnium rerū inopia eſſet,ui
cti neceſsitate legatos mittūt, qui primùm pacē æquā peterēt:ſi pacē non impetrarent,

uti

A uti prouocarẽt ad pugnã. Tum Põtius debellatum eſſe reſpõdit: & quoniã ne uicti qui- Vrb. 433
dem ac capti fortunã fateri ſcirẽt, inermes cũ ſingulis ueſtimẽtis ſub iugũ miſſurũ: alias Ol. 115.
cõditiones pacis æquas uictis ac uictoribus fore, ſi agro Samnitiũ decederetur, coloniæ
abducerẽtur: ſuis deinde legibus Romanũ ac Sãnitem æquo fœdere uicturũ. His cõdi-
tionibus paratũ ſe eſſe fœdus cum Coſs. ferire: ſiquid eorum diſpliceat, legatos iã redire
ad ſe uetuit. Hæc cũ legatio renunciaretur, tãtus gemitus omniũ ſubitò exortus eſt, tã-
taq; mœſtitia inceſsit, ut nõ grauius accepturi uiderẽtur, ſi nũciaretur omnibus eo loco
mortẽ oppetendam eſſe. Cum diu ſilentium fuiſſet: nec Coſs. aut pro fœdere tam turpi,
aut cõtra fœdus tam neceſſariũ hiſcere poſſent: tum L. Lentulus, qui tum princeps le-
gatorũ uirtute atq; honoribus erat, Patrem meum, inquit, Coſs. ſæpe audiui memorã-
tem, ſe in Capitolio unũ non fuiſſe authorẽ ſenatui redimendæ auro à Gallis ciuitatis:
B quãdo nec foſſa ualloq; ab ignauiſsimo ad opera ac muniendum hoſte clauſi eſſent: &
erumpere ſi nõ ſine periculo magno, tamen ſine certa pernicie poſſent. Quod ſi ut illis
decurrere ex Capitolio armatis in hoſtem licuit, (quo ſæpe modo obſeſsi in obſidentes
eruperunt) ita nobis æquo aut iniquo loco dimicãdi tãtummodo cũ hoſte copia eſſet,
nõ mihi paterni animi indoles in cõſilio dãdo deeſſet. Equidẽ mortẽ pro patria præcla
ram eſſe fateor, & me uel deuouere pro populo Romano legionibusq;, uel in medios
me mittere hoſtes paratus ſum. Sed hic patriã uideo: hic quicquid Romanarum legio-
num eſt: quæ niſi pro ſe ipſis ad mortem ruere uolunt, quid habent quod morte ſua ſer-
uent? Tecta urbis dicat aliquis, & mœnia, & eã turbã à qua urbs incolitur. Immò her-
cule produntur magis omnia deleto hoc exercitu, nõ ſeruãtur. Quis enim ea tuebitur?
imbellis uidelicet atq; inermis multitudo? iã hercule, q̃ à Gallorũ impetu defendit. An
C à Veiis exercitũ, Camillumq; ducẽ implorabunt? Hic omnes ſpes opesq; ſunt: quas ſer-
uando, patriã ſeruamus: dedẽdo ad necẽ, patriã deſerimus, ac prodimus. At fœda atq;
ignominioſa deditio eſt: ſed ea charitas patriæ eſt, ut tã ignominia eã, quàm morte no-
ſtra, ſi opus ſit, ſeruemus. Subeatur ergo iſta quãtacunq; eſt indignitas: & pareatur ne-
ceſsitati, quam ne dij quidem ſuperãt. Ite Coſs. redimite armis ciuitatem, quam auro
maiores ueſtri redemerunt. Coſs. profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere
uictor agitaret, negarũt iniuſſu populi fœdus fieri poſſe, nec ſine fœcialibus, cæremo-
niaq; alia ſolẽni. Itaq; nõ ut uulgò credunt, Claudiusq; etiã ſcribit, fœdere pax Caudi-
na, ſed per ſpõſionem facta eſt. Quid enim aut ſpõſoribus in fœdere opus eſſet, aut ob-
ſidibus, ubi precatione res trãſigitur, per quem populũ fiat quo minus legibus dictis ſte
tur, ut eũ ita Iupiter feriat, quemadmodũ à fœcialibus porcus feriatur? Spoponderunt
D coſs. legati, quæſtores, tribuni militum: nominaq; omniũ qui ſpopõderũt, extãt: ubi ſi
ex fœdere acta res eſſet, præterq̃ duorũ fœcialiũ nõ extarent. & propter neceſſariã fœde
ris dilationem obſides etiã DC equites imperati, qui capite luerent, ſi pacto non ſtare-
tur. Tempus inde ſtatutũ tradendis obſidibus, exercituq; inermi mittendo. Redinte-
grauit luctũ in caſtris cõſulũ aduentus: ut uix ab iis abſtinerent manus, quorũ temerita
te in eũ locũ deducti eſſent: quorũ ignauia fœdius inde, q̃ ueniſſent, abituri: illis nõ du-
cem locorum, nõ exploratorem fuiſſe: belluarũ modo cæcos in foueã miſſos. Alij alios
intueri: cõtemplari arma mox tradenda, & inermes futuras dexteras, obnoxiaq; corpo-
ra hoſti. Proponere ſibimet ipſi ante oculos iugum hoſtile, & ludibria uictoris, & uul-
tus ſuperbos, & per armatos inermium iter. inde fœdi agminis miſerabilem uiã, per ſo
ciorum urbes reditum in patriã, ac parentes: quò ſæpe ipſi maioresq; eorum triumphã-
E tes ueniſſent. Se ſolos ſine uulnere, ſine ferro, ſine acie uictos: ſibi nõ ſtringere licuiſſe
gladios, nõ manũ cũ hoſte conferre: ſibi nequicquã arma, nequicq̃ uires, nequicq̃ ani-
mos datos. Hæc frementibus hora fatalis ignominiæ aduenit, omnia triſtiora experiũ-
do factura, q̃ quæ præceperãt animis. Iam primum cũ ſingulis ueſtimentis inermes ex-
tra uallum exire iuſsi, & primi traditi obſides, atq; in cuſtodiam abducti. Tum à coſs.
abire lictores iuſsi, paludamentaque detracta, tantã inter ipſos qui paulò antè eos exe-
crantes, dedendos lacerandosque cenſuerant, miſerationem fecit, ut ſuæ quiſque cõdi-
tionis oblitus, ab illa deformatione tantæ maieſtatis uelut ab nefando ſpectaculo auer
teret oculos. Primi coſs. propè ſeminudi ſub iugum miſſi: tum ut quiſq; gradu proxi-
mus erat, ita ignominiæ obiectus: tũ deinceps ſingulæ legiones. Circunſtabant armati

ab illa deforma[tione] ne auerterint oculos

vrb.434 hoſtes exprobrantes,eludenteſq;:gladij etiam pleriſq; intentati: & vulnerati quidam, F
Oly.115. necatiq;,ſi uultus eorum indignitate rerum acrior uictorē offendiſſet. Ita traducti ſub
iugum:&(quod penè grauius erat)per hoſtium oculos cum ex ſaltu euaſiſſent, etſi ue-
lut ab inferis extracti tum primum lucē aſpicere uiſi ſunt,tamē ipſa lux ita deforme in-
tuentibus agmen omni morte triſtior fuit. Itaq; cum ante noctē Capuā peruenire poſ-
ſent,incerti de fide ſociorū,& q, pudor præpediebat,circa uiā haud procul Capua om-
nium egena corpora humi proſtrauerunt. Quod ubi eſt Capuā nunciatum,euicit miſe
ratio iuſta ſociorum,ſuperbiā ingenitā Campanis. Cōfeſtim inſignia ſua conſulibus,
faſces,lictores,arma,equos,veſtimēta,cōmeatus militibus benigne mittunt: & uenie-
tibus Capuam cunctus ſenatus populuſq; obuiam egreſſus, iuſtis omnibus hoſpitali-
bus, priuatiſq; & publicis fungitur officiis,neq; illis ſociorum comitas, uultuſque be-
nigni,& alloquia nō modò ſermonē elicere, ſed ne ut oculos quidem attollerent, aut G
cōſolantes amicos cōtrà intuerentur, efficere poterant. Adeò ſuper mœrorem pudor
quidā effugere colloquia & cœtus hominum cogebāt. Poſtero die cū iuuenes nobiles
miſsi à Capua ut proficiſcentes ad finem Campanum proſequerentur, reuertiſſent:uo-
catiq; in curiam, percōtantibus maioribus natu, multo ſibi mœſtiores & abiectiores
animi uiſos referrent: adeo ſilens,ac propè mutum agmen inceſsiſſe:tacere indolem il
lam Romanā:ablatoſq; cum armis animos: nō reddere ſalutem, nō ſalutantibus dare
reſpōſum:nō hiſcere quenq̄ prę metu potuiſſe:tanq̄ ferentibus adhuc ceruicibus iugū,
ſub quod emiſsi eſſent. Habere Sānites uictoriā nō præclaram ſolum,ſed etiam perpe-
tuam:cepiſſe enim eos nō Romam,ſicut antè Gallos:ſed q, multo bellicoſius fuerit,Ro
manam uirtutem,ferociāq;. Cum hæc dicerentur,audirēturq;,& deploratū penè Ro-
manum nomē in cōcilio ſociorum fidelium eſſet:dicitur Offilius Calauius Ouij filius, H
clarus genere factiſq;,tū etiā ętate uerendus,lōge aliter ſe habere rem dixiſſe:ſilentium
illud obſtinatū,fixoſq; in terrā oculos, & ſurdas ad omnia ſolatia aures, & pudorem in-
tuendę lucis,ingentē molem irarum ex alto animo cientis indicia eſſe: aut ſe Romana
ignorare ingenia:aut ſilētiū illud Sānitibus flebiles breui clamores gemituſq; excitatu-
rum:Caudinæq; pacis aliquāto Sānitibus q̄ Romanis triſtiorem memoriā fore. Quip-
pe ſuos quenque eorū animos habiturū,ubicunq; cōgreſſuri ſint:ſaltus Caudinos non
ubiq; Sānitibus fore. Iā & Romę ſua infamis clades erat. obſeſſos primùm audierūt: tri
ſtior deinde ignominioſę pacis magis q̄ periculi nuncius fuit. Ad famā obſidionis dele
ctus haberi cœptus erat:dimiſſus deinde auxiliorū apparatus, poſtq̄ deditionem tā fœ-
de factā acceperunt: extemploq; ſine vlla publica authoritate cōceſſum in omnem for
mam luctus eſt. Tabernę circa forū clauſę: iuſtitiumq; in foro ſua ſpōte cœptum prius I
quàm indictum:lati claui, annuli aurei poſiti: penè mœſtior exercitu ipſo ciuitas eſſe:
nec ducibus ſolum atque authoribus ſpōſoribuſque pacis iraſci,ſed innoxios etiā mili-
tes odiſſe, & negare urbe tectiſue accipiendos. Quam cōcitationem animorum fregit
aduentus exercitus etiam iratis miſerabilis. Nō enim tanq̄ in patriam reuertentes ex
inſperato incolumes,ſed captorum habitu vultuque ingreſsi ſerò in urbē, ita ſe in ſuis
quiſque tectis abdiderunt, ut poſtero atque inſequentibus diebus nemo eorum forum
aut publicum aſpicere vellet. Cōſules in priuato abditi, nihil pro magiſtratu agere, niſi
quod expreſſum ſenatuſcōſulto eſt,ut dictatorē dicerent comitiorū cauſa. Q. Fabium
Ambuſtum dixerūt, & P. Æliū Petū magiſtrum equitum. quibus uitio creatis ſuffecti
M. Æmylius Pappus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum. nec per eos comi
tia habita: & quia tedebat populum omnium magiſtratuū eius anni, res ad interregnū K
„ rediit. interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Corulnus. Is C O S S. creauit Q. Pu
blium Philonem, & L. Papyriū Curſorē iterū, haud dubio cōſenſu ciuitatis, quòd nulli
ea tēpeſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt die, eo (ſic enim placuerat patribus)
magiſtratū inierunt, ſolennibuſq; ſenatuſcōſultis perfectis, de pace Caudina retulerūt.
„ & Publius, penes quem faſces erāt, Dic Spuri Poſthumi, inquit. Qui ubi ſurrexit, eodē
„ illo uultu quo ſub iugū miſſus erat, Haud ſum ignarus, inquit, cōſules, ignominiæ, nō
„ honoris cauſa me primum excitatum, iuſſumq; dicere non tanquam ſenatorem, ſed
„ tanquam reum quà infelicis belli, quà ignominioſæ pacis. Ego tamen, quando neque
„ de noxa noſtra, neque de pœna retuliſtis: omiſſa defenſione, quæ non difficillima eſſet
apud

A apud haud ignaros fortunarum humanarum, neceſsitatúmque: ſententiá de eo de quo
» retuliſtis, paucis peragam: quæ ſententia teſtis erit, mihíne, an legionibus ueſtris peper-
» cerim, cum me ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi: qua tamen, quando iniuſſu
» populi facta eſt, non tenetur populus Romanus, nec quicquam ex ea, præterquam cor-
» pora noſtra, debentur Samnitibus. Dedamur per fœciales nudi, uinctíque: exoluamus
» religione populum, ſiqua obligauimus, nequid diuini humaníue obſtet, qno minus iu-
» ſtum piúmq; de integro ineatur bellum. Interea coss. exercitum ſeribere, armare, edu-
» cere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quàm omnia iuſta in deditionem noſtam
» perfecta erunt. Vos dii immortales precor, quæſoque, ſi uobis non fuit cordi Sp. Poſthu
» mium, T. Veturium coss. cum Samnitibus proſpere bellum gerere: at uos ſatis habea-
» tis uidiſſe nos ſub iugum miſſos: uidiſſe ſponſione infami obligatos: uidere nudos uin-
B ctóſque hoſtibus deditos, omnem iram hoſtium noſtris capitibus excipientes: nouos
» coss. legionéſq; Romanas ita cum Samnite gerere bellũ uelitis, ut omnia ante nos cõ-
» ſules bella geſta ſunt. Quæ ubi dixit, tanta ſimul admiratio miſeratióq; uiri inceſsit ho-
mines, ut modò uix crederent illum eundem eſſe Sp. Poſthumium, qui author tam fœ-
dæ pacis fuiſſet: modò miſerarentur ꝙ uir talis etiam præcipuum apud hoſtes ſuppliciũ
paſſurus eſſet ob iram diremptæ pacis. cum omnes laudibus modò proſequẽtes uirum,
in ſententiam eius pedibus irent: tentata pauliſper interceſsio eſt ab L. Liuio, & Q. Me-
lio Tribunis plebis, qui neque exolui religione populum aiebant deditione ſua, niſi o-
mnia Samnitibus qualia apud Caudium fuiſſent, reſtituerentur: neq; ſe pro eo ꝙ ſpon-
dendo pacem, ſeruaſſent exercitum populi Ro. pœnam ullam meritos eſſe, neq; ad ex-
» tremum cum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus, uiolaríue poſſe. Tum Poſthumius. Inter-
C ea dedite, inquit, profanos nos, quos ſalua religione poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſa-
» croſanctos, cum primum magiſtratu abierint: ſed ſi me audiatis, prius q̃ dedãtur, hic in
» comitio uirgis cæſos, hanc iam ut intercalatæ pœnæ uſuram habeant. Nam quod dedi-
» tione noſtra negant exolui religione populum: id iſtos magíſne dedantur, quàm quia
» ita ſe res habeat, dicere, quis adeo iuris fœcialiũ expers eſt, qui ignoret? Neq; ego inficias
» eo patres conſcripti, tam ſponſiones, q̃ fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos
» iuxra diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi nego quicquã ſanciri
» poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia qua ſponſionem iſtam expreſſerunt
» nobis Samnites, coegiſſent nos uerba legitima dedentium urbes nuncupare: deditum
» populum Romanum uos tribuni diceretis? & hanc urbem, tẽpla, delnbra, fines, aquas
» Samuitium eſſe? Omitto deditionem, quoniã de ſponſione agitur. Quid tandẽ ſi ſpopõ-
D diſſemus urbem hanc relicturũ populum Ro. ſi incenſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatum,
» ſi leges non habiturum? ſi ſub regibus futurum? Dii meliora, inquis. atqui non indigni-
» tas rerum, ſpõſionis uinculum leuat. Siquid eſt in qnod obligari populus poſsit, in o-
» mnia poteſt. Et ne illud quidẽ, quod quoſdam forſitan moueat, refert, cos. an dictator,
» an prætor ſpopõderit. & hoc ipſi etiã Samnites iudicauerunt, quibus non fuit ſatis coss.
» ſpondere, ſed legatos, quæſtores, tribunos militum ſpondere coëgerunt. Nec à me nunc
» quiſquã quæſiuerit, quid ita ſpoponderim, cũ id nec conſulis ius eſſet: nec illis ſpondere
» pacẽ, quæ mei non erat arbitrii: nec pro uobis, qui nihil mandaueratis, poſſem. Nihil ad
» Caudium patres conſcripti humanis cõſiliis geſtum eſt: dii immortales & ueſtris, & ho
» ſtium imperatoribus mentẽ ademerunt: nec nos in bello ſatis cauimus, & illi male par-
» tam uictoriã, male perdiderunt, dum uix locis quibus uicerant, credunt, dum quacũq;
E cõditione arma uiris in arma natis auferre feſtinant. An ſi ſana mẽs fuiſſet, difficile illis
» fuit, dum ſenes ab domo ad conſultandũ accerſunt, mittere Romã legatos? cũ ſenatu,
» cũ populo de pace ac fœdere agere? Tridui iter expeditis erat. interea in induciis res fuiſ
» ſet, donec ab Roma legati aut uictoriã illis certam, aut pacem afferrẽnt. Ea demũ ſpon-
» ſio eſſet, quã populi iuſſu ſpopõdiſſemus. Sed neq; nos tuliſſetis, nec nos ſpopõdiſſemus:
» nec fas fuit aliũ rerum exitum eſſe, q̃ ut & illi uelut ſomnio lætiore, q̃ quod mentes eorũ
» capere poſſent, nequicq̃ eluderentur: & noſtrũ exercitum eadẽ quę impedierat fortuna,
» expediret. uanam uictoriã uanior irritã faceret pax: ſponſio interponeretur, quæ nemi-
» nem prærer ſponſotẽ obligaret. Quid enim uobiſcum patres conſcripti, quid cum popu
» lo Ro. actum eſt? Quis nos appellare poteſt? quis ſe à uobis dicere deceptum? hoſtis? an

urb.434 ciuis? Hoſti nihil ſpopondiſtis: ciuem neminem ſpondere pro uobis iuſsiſtis. Nihil ergo F
Oly.115. uobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil
» egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus, rei ſatis locupletes in id quod noſtrum eſt, in
» id quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, & animos: in hæc ſæuiant, in hæc ferrum, in
» hæc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet: cõſulite utrum pręſens deditio eorum
» fieri poſsit, an in diem differatur: nos interim T. Veturi, uóſque cæteri uilia hæc capita
» luendæ ſpõſionis feramus, & noſtro ſupplicio liberemus Romana arma. Mouit patres
conſcriptos tum cauſa, tum author: nec cęteros ſolum, ſed tribunos etiam plebis, ut ſe in
ſenatus dicerent fore poteſtate. magiſtratu inde ſe extemplo abdicauerunt: traditíq; fœ
cialibus cum cæteris Caudium ducendi. Hoc facto ſenatuſconſulto, lux quædam affulſiſſe
ciuitati uiſa eſt. Poſthumius in ore erat: eum laudibus ad cælum ferebant: deuotio-
ni P. Decii cos. aliis claris facinoribus æquabant: emerſiſſe ciuitatem ex obnoxia pace G
illius conſilio, & opera: ipſum ſe cruciatibus, & hoſtium iræ offerre: piaculáque pro po-
pulo dare Romano. Arma cuncti ſpectant, & bellum. en unquam futurum, ut congredi
armatis cum Samnite liceat? In ciuitate ira odióque ardente delectus omniũ propè uo-
luntatiorum fuit: reſcriptæ ex eodem milite nouæ legiones: ductúſque ad Caudium ex-
ercitus. Prægreſsi fœciales ubi ad portam uenere, ueſtem detrahi pacis ſponſoribus iu-
» bent: manus poſt tergum uinciri. Cum apparitor uerecundia maieſtatis Poſthumium
» laxe uinciret, Quin tu, inquit, adducis lorum, ut iuſta fiat deditio? Tum ubi in cœtũ Sa-
» mnitium, & ad tribunal uentum Pontii eſt, A. Cornelius Aruina fœcialis ita uerba fe-
» cit. Quandoquidẽ hiſce homines iniuſſu populi Ro. Quiritium fœdus ictum iri ſpopon
» derunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quò populus Ro. ſcelere im-
» pio ſit ſolutus, hoſce homines uobis dedo. Hæc dicenti fœciali Poſthumius genu femur H
» quanta maxime poterat ui perculit, & clara uoce ait, ſe Samnitẽ ciuem eſſe, illum lega-
» tum: fœcialem à ſe contra ius gentium uiolatũ: eo iuſtius bellum geſturos. Tũ Pontius,
» Nec ego iſtam deditionem accipiã, inquit: nec Samnites ratam habebũt. Quin tu Spuri
» Poſthumi, ſi deos eſſe cenſes, aut omnia irrita facis, aut pacto ſtas? Sãniti populo omnes
» quos in poteſtate habuit, aut pro iis pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captum
» uictori cum qua potes fide reſtituis? Populum Ro. appello: quem ſi ſpõſionis ad Furcu-
» las Caudinas factæ pœnitet, reſtituat legiones intra ſaltum quo ſeptæ fuerunt. Nemo
» quenquã deceperit: omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quæ per pactionem tradide-
» runt: redeant in caſtra ſua: quicquid pridie habuerunt, q̃ in colloquium eſt uentum, ha-
» beant. Tum bellũ, & fortia conſilia placeant, tunc ſpõſio & pax repudietur. Ea uero for-
» tuna, iis locis, quæ ante pacis mentionẽ habuimus, geramus bellũ: nec populus Ro. cõ- I
» ſulum ſponſionem, nec nos fidem populi Ro. accuſemus. Nunquámne cauſa defiet cur
» uicti pacto non ſtetis? Obſides Porſenæ dediſtis: furto eos ſubduxiſtis. Auro ciuitatem à
» Gallis redemiſtis: inter accipiendum aurũ cæſi ſunt. Pacẽ nobiſcum pepigiſtis, ut legio-
» nes uobis captas reſtitueremus: eam pacẽ irritam facitis, & ſemper aliquam fraudi ſpe-
» ciẽ iuris imponitis. Nõ probat pop. Ro. ignominioſa pace legiones ſeruatas? Pacẽ ſibi ha
» beat, legiones captas uictori reſtituat. Hoc fide, hoc fœderibus, hoc fœcialibus cæremo-
» niis dignum erat, ut tu quidẽ quod petiſti, per pactionẽ habeas, tot ciuẽs incolumes: ego
» pacem quã hoſti tibi remittendo pactus ſum, nõ habeã? Hoc tu A. Corneli, hoc uos fœ-
» ciales iuris gentibus dicitis? Ego uero iſtos, quos dedi ſimulatis, nec accipio, nec dedi ar-
» bitror: nec moror quo minus in ciuitatẽ obligatam ſpõſione commiſſa iratis omnibus
» diis, quorũ eluditur numen, redeãt. Gerite bellũ, quando Sp. Poſthumius modò legatũ K
» fœcialẽ genu perculit: ita dii credẽt Sãnitẽ ciuẽ Poſthumiũ, nõ ciuẽ Romanũ eſſe: & à Sã
» nite legatũ Romanũ uiolatũ: eò uobis iuſtũ in nos factũ eſſe bellũ. Hęc ludibria religio-
» nũ nõ pudere in lucẽ proferre? & uix pueris dignas ambages, ſenes ac cõſulares fallẽdę fi
» dei exquirere? I lictor, deme uincla Romanis: moratus ſit nemo, quo minus ubi uiſũ fue
» rit, abeãt. Et illi quidẽ forſitã & publica, ſua certe liberata fide, ab Caudio in caſtra Ro-
mana inuiolati redierũt. Sãnitibus pro ſuperba pace infeſtiſsimum cernentibus renatũ
bellum, omnia quæ deinde euenerunt, non in animis ſolũ, ſed propè in oculis eſſe, & ſe-
rò ac nequicq̃ laudare ſenis Põtii utraq; cõſilia: inter quæ ſe media lapſos, uictoriæ poſ-
ſeſsionẽ pace incerta mutaſſe, & beneficii & maleficii occaſione amiſſa, pugnaturos cũ
eis quos

A eis quos potuerint in perpetuũ uel inimicos tollere, uel amicos facere. Adeóq; nullodũ Vrb. 454.
certamine inclinatis uiribus poſt Caudinam pacem animi mutauerant, ut clariorẽ in- Olp. 115.
ter Romanos deditio Poſthumium, q̃ Pontium incruẽta uictoria inter Samnites face-
ret:& geri poſſe bellum Romani pro uictoria certa haberent, Samnites ſimul rebellaſſe
& uiciſſe crederent Romanũ. Inter hæc Satricani ad Samnites defecerunt, & Fregellæ
colonia necopinato aduentu Samnitiũ(fuiſſe & Satricanos cum iis ſatis conſtat)nocte
occupata eſt. Timor inde mutuus utroſq; uſque ad lucẽ quietos tenuit:lux pugnę initiũ
fuit:quam aliquandiu æquã,& quia pro aris ac focis dimicabatur,& quia ex tectis adiu-
uabat imbellis multitudo,tamen Fregellani ſuſtinuerunt. Fraus deinde rem inclinauit;
ꝙ uocẽ audiri pręconis paſsi ſunt,incolumẽ abiturum qui arma poſuiſſet. Ea ſpes remi-
ſit à certamine animos,& paſsim arma iactari cœpta. Pertinacior pars armata per auer-
B ſam portam erupit:tutiórq; eis audacia fuit, q̃ incautus ad credendũ cęteris pauor:quos
circundatos igni, nequicq̃ deos fidémq; inuocantes, Samnites concremauerunt. Coſſ.
inter ſe partiti prouincias, Papyrius in Apuliam ad Luceriã pergit, ubi equites Romani
obſides ad Caudiũ dati cuſtodiebantur: Publius in Samnio ſubſiſtit aduerſus Caudinas
legiones. Diſtendit ea res Samnitiũ animos, ꝙ nec ad Luceriam ire, ne à tergo inſtaret
hoſtis: nec manere, ne Luceria interim amitteretur, ſatis audebant. Optimum uiſum eſt
cõmittere rem fortunæ, & tranſigere cum Publio certamẽ. Itaq; in aciem copias ducũt:
aduerſus quos Publius cos. cum dimicaturus eſſet, prius alloquẽdos milites ratus, con-
cionem aduocari iuſsit. Cæterũ ſicut ingenti alacritate ad prætorium cõcurſum eſt, ita
præ clamore poſcentium pugnã, nulla adhortatio imperatoris audita eſt:ſuus cuiq; ani
mus memor ignominiæ adhortator aderat. Vadunt igitur in præliũ, urgentes ſignife-
C ros:& ne mora in cõcurſu pilis emittendis, ſtringendiſq; inde gladiis eſſet, pila uelut da-
to ad id ſigno abiiciunt, ſtrictiſq; gladiis curſu in hoſtẽ feruntur. Nihil illic imperatoriæ
artis ordinibus aut ſubſidiis locãdis fuit: omnia ira militaris propè ueſano impetu egit.
Itaq; nõ fuſi modo hoſtes ſunt, ſed ne caſtris quidẽ ſuis fugam impedire auſi, Apuliam
diſsipati petiere: Luceriã tamẽ coacto rurſus in unum agmine eſt peruẽtum. Romanos
ira eadẽ, quæ per mediã aciẽ hoſtium tulerat, & in caſtra pertulit. ibi plus q̃ in acie ſan-
guinis ac cædis factum: prædæq; pars maior ira corrupta. Exercitus alter cum Papyrio
cos. locis maritimis peruenerat Arpos per omnia pacata, Sãnitium magis iniuriis & o-
dio, q̃ beneficio ullo populi Ro. Nã Samnites ea tẽpeſtate in mõtibus uicatim habitan-
tes, cãpeſtria & maritima loca contẽptu cultorũ molliore, atq; ut euenit, ferè locis ſimi-
li genere, ipſi montani atq; agreſtes depopulabantur. quæ regio ſi fida Sãnitibus fuiſſet,
D aut peruenire Arpos exercitus Romanus nequiſſet, aut interiecta inter Romã & Arpos
penuria rerum omniũ, excluſos à cõmeatibus abſumpſiſſet. Tum quoq; profectos inde
ad Luceriam iuxtà obſidentes obſeſſóſq; inopia uexauit: omnia ab Arpis Romanis ſup
peditabantur, cæterũ adeo exigue, ut militi occupato ſtationibus uigiliiſq; & opere, e-
ques folliculis in caſtra ab Arpis frumentum ueheret: interdũ occurſu hoſtium cogere-
tur abiecto ex equo frumento pugnare. & obſeſsis prius q̃ alter conſul uictore exercitu
aduenit, & cõmeatus ex montibus Sãnitium inuecti erãt, & auxilia intromiſſa. Artio-
ra omnia aduẽtus Publii fecit, qui obſidione delegata in curã collegæ, uacuus per agros
cũcta infeſta cõmeatibus hoſtium fecerat. Itaq; cum ſpes nulla eſſet diutius obſeſſos in-
opiã laturos, coacti Samnites qui ad Luceriã caſtra habebant, undiq; contractis uiribus
ſigna cum Papyrio cõferre. Per id tẽpus parantibus utriſq; ſe ad prælium, legati Tarẽ-
E tini interueniunt, denunciãtes Samnitibus Romaníſque, ut bellum omitterẽt: per utros
ſtetiſſet quo minus diſcederetur ab armis, aduerſus eos ſe pro alteris pugnaturos. Ea le-
gatione Papyrius audita, perinde ac motus dictis eorum, cum collega ſe cõmunicatu-
rum reſpõdit: accitóq; eo, cum tẽpus omne in apparatu conſumpſiſſet, collocutus de re
haud dubia, ſignum pugnæ propoſuit. Agentibus diuina humanáq; quæ aſſolent cum
acie dimicãdum eſt, cõſulibus, Tarẽtini legati occurſare, reſponſum expectãtes: quibus
Papyrius ait: Auſpicia ſecunda eſſe, Tarẽtini, pullarius nunciat: litatum præterea eſt e-
gregie: authoribus diis, ut uidetis, ad rem agendã proficiſcimur. Signa inde ferri iuſsit,
& copias eduxit, uaniſsimã increpans gentẽ, quæ ſuarum impotens rerum præ dome-
ſticis ſeditionibus diſcordiiſque, aliis modũ pacis ac belli facere æquum cẽſeret. Sãnites

vrb.435. ex parte altera cum omnẽ curam belli remiſiſſent, quia aut pacẽ uere cupiebant, aut ex- F
Olymp. 115. pediebat ſimulare, ut Tarentinos ſibi conciliarent, cum inſtructos repente ad pugnam
Romanos cõſpexiſſent, uociferari ſe in authoritate Tarentinorum manere, nec deſcẽ-
dere in aciem, nec extra uallum arma ferre: deceptos potius quodcunq; caſus ferat, paſ-
ſuros, q̃ ut ſpreuiſſe pacis authores Tarentinos uideantur. Accipere ſe omen coss. aiũt,
& eam precari mentem hoſtibus, ut ne uallum quidẽ defendant. Ipſi inter ſe partitis co
piis ſuccedunt hoſtium munimentis: & ſimul undiq; adorti, cum pars foſſas explerent,
pars uellerent uallum, atq; In foſſas proruerẽt, nec uirtus modo inſita, ſed ira etiã exul-
ceratos ignominia ſtimularet animos, caſtra inuaſere: & pro ſe quiſque, nõ hæc Furcu-
las, nec Caudium, nec ſaltus inuios eſſe, ubi errorẽ fraus ſuperbe uiciſſet, ſed Romanam
uirtutẽ, quã nec uallũ, nec foſſæ arcerent, memorãtes: cædunt pariter reſiſtentes fuſóſq;,
inermes atq; armatos, ſeruos, liberos, puberes, impuberes, homines, iumẽtáque. Nec ul- G
lum ſuperfuiſſet animal, ni coss. receptui ſignum dediſſent, auidóſq; cædis milites è ca-
ſtris hoſtium imperio ac minis expuliſſent. Itaq; apud infenſos ob interpellatam dulce-
dinem iræ, cõfeſtim oratio habita eſt, ut doceretur miles minimè cuiquã militum con-
ſules odio in hoſtes ceſsiſſe, aut ceſſuros: quin duces ſicut belli, ita inſatiabilis ſupplicii
futuros fuiſſe, ni reſpectus equitum ſexcentorũ qui Luceriæ obſides tenerentur, præpe-
diſſet animos: ne deſperata uenia hoſtes cæcos in ſupplicia eorũ ageret, perdere prius q̃
perire optantes. Laudare ea milites, lætaríq; obuiam itum iræ ſuæ eſſe: fateri omnia pa-
tienda potius, q̃ proderetur ſalus tot principum Romanę iuuentutis. Dimiſſa concione
conſilium habitum, omnibúſne copiis Luceriam premerent, an altero exercitu & duce
Appuli circà gens dubiæ ad id uoluntatis tentarentur. Publius cos. ad peragrandam
profectus Apuliam, aliquot expeditione una populos aut ui ſubegit, aut conditionibus H
in ſocietatẽ accepit. Papyrio quoq; qui obſeſſor Luceriæ reſtiterat, breui ad ſpem euen-
tus reſpondit. Nam inſeſsis omnibus uiis per quas cõmeatus ex Samnio ſubuehebatur,
fame domiti Samnites qui Luceriæ in pręſidio erant, legatos miſere ad cos. Romanum,
ut receptis equitibus qui cauſa belli eſſent, abſiſteret obſidione. His Papyrius ita reſpõ-
dit, debuiſſe eos Pontium Herẽnii filium, quo authore Romanos ſub iugum miſiſſent,
cõſule re quid uictis patiẽdum cenſeret. Cæterum quoniã ab hoſtibus in ſe æqua ſtatui,
q̃ in ſe ipſi ferre maluerint, nunciare Luceriã iuſsit, arma, ſarcinas, iumenta, multitudi-
nem omnẽ imbellem intra mœnia relinquerent: militẽ ſe cum ſingulis ueſtimentis ſub
iugum miſſurum, ulciſcentẽ illatam, non nouã inferẽtem ignominiã. Nihil recuſatum.
ſeptem millia militum ſub iugum miſſa, prædáq; ingens Luceriæ capta, receptis omni-
bus ſignis armíſq; quæ ad Caudium amiſerant: & quod omnia ſuperabat gaudia, equi- I
tibus recuperatis quos pignora pacis cuſtodiendos Luceriam Samnites dederant. Haud
fermè alia mutatione ſubita rerum clarior uictoria populi Ro. eſt. ſiquidem etiã (quod
quibuſdam in annalibus inuenitur) Pontius Herennii filius, Samnitium imperator, ut
expiaret conſulum ignominiam, ſub iugum cum cæteris eſt miſſus. Cæterum id minus
miror obſcurum eſſe de hoſtium duce dedito, miſſóq; ſub iugum. id magis mirabile eſt
ambigi, Luciúſne Cornelius dictator cum L. Papyrio Curſore magiſtro equitũ eas res
ad Caudium, atq; inde Luceriam geſſerit: ultórq; unicus Romanę ignominiæ haud ſciã
an iuſtiſsimo triumpho ad eam ætatẽ ſecundum Furium Camillum triumphauerit, an
cos. Papyrii præcipuum id decus ſit. Sequitur hunc errorẽ alius error: Curſórne Papy-
rius proximis comitiis cum Q. Æmylio Cæretano iterum ob rem bene geſtã Luceriæ
cõtinuato magiſtratu cõſul tertiùm creatus ſit, an L. Papyrius Mugilanus, & in cogno- K
mine erratum ſit. Conuenit iam inde per conſules reliqua belli perfecta. Æmylius cum
Ferentanis uno ſecundo prælio debellauit: urbẽmq; ipſam quò ſe fuſa contulerat acies,
obſidibus imperatis in deditionem accepit. Pari fortuna cõſul alter cum Satricanis, qui
ciues Romani poſt Caudinam cladem ad Samnites defecerant, præſidiúmq; eorum in
urbem acceperant, rem geſsit. nam cum ad mœnia Satrici admotus eſſet exercitus: le-
gatíſque miſsis ad pacem cum precibus petendam, triſte reſponſum ab conſule reddi-
tum eſſet, niſi præſidio Samnitium interfecto, aut tradito, ne ad ſe remearent: plus ea uo
ce, quàm armis illatis, terroris colonis iniectum. Itaque ſubinde cum exequeretur quæ-
rendo à conſule legati, quonã ſe pacto paucos & infirmos crederet præſidio tam ualido

& armato

A & armato uim allaturos? ab iiſdem conſilium petere iuſsi, quibus authoribus pręſidium Vrb. 435.
in urbem accepiſſent, diſcedunt: ægréque impetrato ut de ea re conſuli ſenatum, reſpō- Oly. 115.
ſaque ad ſe ferri ſineret, ad ſuos redeunt. Duæ factiones ſenatum diſtinebant: una, cuius
principes erant defectionis à populo Romano authores: altera fidelium ciuium. Certa-
tum ab utriſque tamen eſt, ut ad reconciliandam pacem conſuli opera nauaretur. Pars
altera cum præſidium Samnitium, quia nihil ſatis præparati erat ad obſidionem tole-
randam, exceſſurum proxima nocte eſſet, nunciare conſuli ſatis habuit, qua noctis ho-
ra, quámque per portam, & quam in uiam egreſſurus hoſtis foret. altera, quibus inuitis
deſcitum ad Samnites erat, eadem nocte portam etiam conſuli aperuerunt, armatóſq;
clam hoſte in urbem acceperunt. Ita duplici proditione & præſidiū Samnitium, inſeſsis
circa uiam ſylueſtribus locis, nec opinato oppreſſum eſt: & ab urbe plena hoſtium cla-
B mor ſublatus: momentóque unius horæ Samnis cæſus, Satricanus captus, & omnia in
poteſtate cos. erant. Qui quæſtione habita, quorum opera defectio eſſet facta: quos ſon-
tes comperit, uirgis cæſos ſecuri percuſsit: præſidióque ualido impoſito, arma Satrica-
nis ademit. Inde ad triumphum deceſsiſſe Romam Papyrium Curſorem ſcribunt, qui
eo duce Luceriam receptam, Samnitéſque ſub iugum miſſos, authores ſunt. Et fuit uir
haud dubie dignus omni bellica laude, non animi ſolum uigore, ſed etiam corporis ui-
ribus excellens. Præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: uicto-
rémque curſu omnium ætatis ſuæ fuiſſe ferunt: & ſeu uirium ui, ſeu exercitatione mul-
ta, cibi uiníque eūdem capacisſimum, nec cum ullo aſperiorem, quia ipſe inuicti ad la-
borem corporis eſſet, fuiſſe militiam pediti pariter equitíque. equites etiam aliquando
auſos ab eo petere, ut ſibi pro re bene geſta laxaret aliquid laboris. quibus ille: Ne nihil
C remiſſum dicatis, remitto, inquit, ne utique dorſum demulceatis cum ex equis deſcen-
deris. Et uis erat in eo uiro imperii ingens pariter in ſocios, ciuéſque. Prænestinus præ-
tor per timorem ſegnius ex ſubſidiis ſuos duxerat in primam aciem: quem cum inam-
bulans ante tabernaculum uocari iuſsiſſet, lictorem expedire ſecurim iuſsit. Ad quam
uocem exanimi ſtante Prænestino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incō-
modam ambulantibus. perfuſúmque ultimi ſupplicii metu, multa dicta dimiſit. Haud
dubie illa ætate, qua nulla uirtutum feracior fuit, nemo unus erat uir, quo magis innixa
res Romana ſtaret. quin eum parem deſtinarant animis magno Alexandro ducē, ſi ar-
ma Aſia perdomita in Europā uertiſſet. Nihil minus quæſitum à principio huius ope-
ris uideri poteſt, quàm ut plus iuſto ab rerum ordine declinarem, uarietatibúſq; diſtin-
guendo opera, & legētibus uelut diuerticula amœna, & requiem animo meo quærerē:
D tamen tanti regis ac ducis mentio, quibus ſępe tacitis cogitationibus uolutauit animū,
eas euocat in medium: ut quærere libeat, quínam euentus Romanis rebus, ſi cum Ale-
xandro foret bellatum, futurus fuerit. Plurimum in bello pollere uidentur militum co-
pia & uirtus, ingenia imperatorum, fortuna per omnia humana maxime in res bellicas
potens. Ea & ſingula intuenti & uniuerſa, ſicut ab aliis regibus gentibúſque, ita ab hoc
quoque facilè præſtant inuictum Romanum imperium. Iam primum ut ordiar ab du-
cibus comparandis, haud equidem abnuo egregium ducem fuiſſe Alexandrum: ſed cla
riorem tamen eum facit, quòd unus fuit, quòd adoleſcens in incremento rerum nondū
alteram fortunam expertus deceſsit. Vt alios reges claros ducéſq; omittam, magna ex-
empla caſuum humanorum: Cyrum, quem maxime Græci laudibus celebrāt, quid niſi
longa uita, ſicut Magnum modò Pompeium, uertenti præbuit fortunæ? Recenſeam du
E ces Romanos, nec omnes omnium ætatum, ſed ipſos eos cum quibus cōſulibus aut di-
ctatoribus Alexandro fuit bellādum: M. Valerium Coruinum, C. Martium Rutilium,
C. Sulpitium, T. Manlium Torquatum, Q. Publium Philonem, L. Papyrium Curſorē,
Q. Fabium Maximum, duos Decios, L. Volumnium, Marcū Curium. deinceps ingen-
tes ſequuntur uiri, ſi Punicum Romano pręuertiſſet bellum, ſeniórque in Italiam traie-
ciſſet. Horum in quolibet tum indoles eadē quæ in Alexandro erat, animi ingeniíque,
tum diſciplina militaris iam inde ab initiis urbis tradita per manus, in artis perpetuis
præceptis ordinatæ modum uenerat. Ita reges geſſerant bella: ita deinde exactores re-
gum, Iunii, Valeriíque: ita deinceps Fabii, Quintii, Cornelii: ita Furius Camillus, quem
iuuenes duo quibus cum Alexandro dimicandum erat, ſenem uiderāt. Militaria opera

vrb.435. pugnando obeunti Alexandro(nam ea quoq; haud minus clarum eum faciunt)ceſsiſ- F
oly.115. ſet uidelicet in acie oblatus par Mãlius Torquatus, aut Valerius Coruinus, inſignes an-
tè milites, quàm duces? Ceſsiſſent Decii deuotis corporibus in hoſtem ruentes? Ceſsiſ-
ſet Papyrius Curſor illo corporis robore, illo animi? Victus eſſet conſiliis iuuenis unius,
ne ſingulos nominem, ſenatus ille? quem qui ex regibus cõſtare dixit, unus ueram ſpe-
ciem Romani ſenatus cepit. Id uerò erat periculũ, ne ſolertius, q̃ quiuis unus ex iis quos
nominaui, caſtris locum caperet, commeatus expediret, ab inſidiis præcaueret, tempus
pugnæ eligeret, aciem inſtrueret, ſubſidiis firmaret. Non iam cum Dario rem eſſe dixiſ-
ſet: quem mulierum ac ſpadonum agmen trahentem, inter purpuram atque aurũ ener-
uatum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam uerius q̃ hoſtem, nihil aliud quàm bene au-
ſus uana contẽnere, incruentus deuicit. Longe alius Italiæ, q̃ Indiæ per quam temulẽto
agmine comeſſabundus inceſsit, uiſus illi habitus eſſet, ſaltus Apuliæ, ac montes Luca- G
nos cernenti, & ueſtigia recentia domeſticæ cladis: ubi auunculus eius nuper Epeiri rex
Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexandro nondum merſo ſecũdis rebus,
quarum nemo intolerantior fuit. Qui ſi ex habitu nouæ fortunæ, nouíque (ut ita dicã)
ingenii, quod ſibi uictor induerat, ſpectetur: Dario magis ſimilis quàm Alexandro in
Italiam ueniſſet, & exercitum Macedoniæ oblitum, degenerantémq; iam in Perſarum
mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbam mutationem ueſtis, & deſyde-
ratas humi iacentium adulationes, etiam uictis Macedonibus graues, nedum uictori-
bus: & fœda ſupplicia: & inter uinum & epulas cædes amicorum: & uanitatem emen-
tiẽdæ ſtirpis. Quid ſi uini amor in dies fieret acrior? quid ſi trux ac præferuida ira? (nec
quicquam dubium inter ſcriptores refero) nullàne hæc damna imperatoriis uirtutibus
ducimus? Id uerò periculum erat, quod leuiſsimi ex Græcis, qui Parthorum quoq; con- H
tra nomen Romanum gloriæ fauent, dictitare ſolent, ne maieſtatem nominis Alexan-
dri, quem ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe, ſuſtinere non potuerit populus
Ro. & aduerſus quem Athenis, in ciuitate fracta Macedonum armis, cernente tum ma-
xime propè fumantes Thebarum ruinas, concionari libere auſi ſint homines (id quod
ex monumentis orationum patet) aduerſus eum nemo ex tot proceribus Romanis uo-
cem liberã miſſurus fuerit. Quantalibet magnitudo hominis concipiatur animo, unius
tamẽ ea magnitudo hominis erit, collecta paulo plus decem annorum felicitate: quam
qui eò extollunt, quòd populus Ro. etſi nullo bello, multis tamen prælis uictus ſit, Ale-
xandro nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit: non intelligũt ſe hominis res geſtas,
& eius iuuenis, cum populi iam octingenteſimum bellantis annum rebus conferre.
Miremur, ſi cum ex hac parte ſecula plura numerentur, q̃ ex illa anni: plus in tam lõgo I
ſpatio, quàm in ætate XIII annorum fortuna uariauerit. Quin tu hominis cum homi-
ne, & ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers? Quot Romanos duces nominẽ,
quibus nunquã aduerſa fortuna pugnæ fuit? Paginas in annalibus magiſtratuũ faſtiſq;
percurrere licet, conſulum, dictatorúmque, quorum nec uirtutis nec fortunæ ullo die
populum Ro. pœnituit. Et quo ſint mirabiliores q̃ Alexander, aut quiſquam alius rex:
denos uicenóſque dies quidam dictaturam, nemo plus quàm annum conſulatũ geſsit.
ab Tribunis plebis delectus impediti ſunt: poſt tempus ad bella ierunt: ante tẽpus, comi
tiorum cauſa reuocati ſunt: in ipſo conatu rerum circumegit ſe annus: collegæ nunc te-
meritas, nunc prauitas impedimento aut dãno fuit: male geſtis rebus alterius ſucceſſum
eſt: tyronẽ, aut mala diſciplina inſtitutum exercitum acceperũt. At hercule reges nõ li-
beri ſolùm impedimentis omnibus, ſed domini rerum tẽporúmque, trahunt cõſiliis cũ- K
cta, nõ ſequuntur. Inuictus ergo Alexander cũ inuictis ducibus bella geſsiſſet: & eadem
fortunæ pignora in diſcrimen detuliſſet: immò etiam eo plus periculi ſubiſſet, ꝙ Mace-
dones unum Alexandrũ habuiſſent, multis caſibus non ſolùm obnoxium, ſed etiã offe-
rentẽ ſe: Romani multi fuiſſent Alexandro uel gloria, uel rerũ magnitudine pares: quo-
rum ſuo quiſq; fato ſine publico diſcrimine uiueret, moreretúrq;. Reſtat ut copiæ copiis
comparentur uel numero, uel militum genere, uel multitudine auxiliorũ. Cenſebantur
eius ætatis luſtris ducena quinquagena millia capitũ. Itaq; in omni defectione ſociorũ
Latini nominis, urbano propè delectu decem ſcribebantur legiones. quaterni, quinſq;
exercitus ſæpe per eos annos in Hetruria, in Vmbria, Gallis hoſtibus adiunctis, in Sa-
mnio,

A mnio, in Lucanis gerebãt bellum. Latium deinde omne cum Sabinis, & Volſcis, & Æ- Vrb. 438
quis, & omni Campania, & parte Vmbriæ Hetruriæque, & Picentibus, & Marſis, Peli- Oly. 115.
gniſque ac Veſtinis atque Apulis, adiunctáq; omni ora Græcorum inferi maris à Thu-
riis Neapolim & Cumas, & inde Antio atq; Hoſtia tenus Samnites, aut ſocios ualidos
Romanis, aut fractos bello inueniſſet hoſtes. Ipſe traieciſſet mare cum ueteranis Mace-
donibus, non plus triginta millibus hominum, & quatuor millibus equitum, maxime
Theſſalorum. hoc enim roboris erat. Perſas, Indos, aliáſq; ſi adiunxiſſet gentes, impedi-
mentum maius q̃ auxilium traheret. Adde quòd Romanis ad manum domi ſupplemē-
tum eſſet: Alexandro (quod poſtea Annibali accidit) alieno in agro bellanti, exercitus
conſenuiſſet. Arma, clypeus, ſariſſæque illis: Romano ſcutum, maius corpori tegumen-
tum, & pilum haud paulo q̃ haſta uehementius ictu miſſúque telum. Statarius uterque
B miles, ordines ſeruãs: ſed illa phalanx immobilis, & unius generis: Romana acies diſtin-
ctior, ex pluribus partibus conſtans: facilis partienti quacunq; opus eſſet, facilis iungē-
ti. Iam in opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior? Vno præ-
lio uictus Alexander, bello uictus eſſet. Romanum, quem Caudium, quē Cannæ nō fre-
gerũt, quæ fregiſſet acies? Næ ille ſæpe, etiam ſi prima proſperè eueniſſent, Perſas & In-
dos, & imbellem Aſiam quæſiſſet: & cum fœminis ſibi bellũ fuiſſe dixiſſet: quod Epeiri
regem Alexandrum mortifero uulnere ictum dixiſſe ferunt, ſortem bellorum in Aſia
geſtorum ab hoc ipſo iuuene cum ſua conferentem. Equidem cum per annos quatuor
& uiginti primo Punico bello claſsibus certatum cum Pœnis recordor, uix ætatem A-
lexandri ſuffecturam fuiſſe reor ad unum bellum. Et forſitan cum & fœderibus uetuſtis
iuncta Punica res Romanæ eſſet, & timor par aduerſus cōmunem hoſtem duas poten-
C tiſsimas armis uiríſq; urbes armaret, ſimul Punico Romanóque obrutus bello eſſet. Nō
quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum rebus, ſed experti tamen ſunt Ro-
mani Macedonem hoſtem aduerſus Antiochum, Philippum, & Perſen, nō modò cum
clade ulla, ſed ne cum periculo quidem ſuo. Abſit inuidia uerbo, & ciuilia bella ſileant.
nunquam ab equite hoſte, nunquam à pedite, nunquam aperta acie, nunquam æquis
utique, nunquã iniquis locis laborauimus. Equitem, ſagittas, ſaltus impeditos, auia cō-
meatibus loca, grauis armis miles timere poteſt. mille acies grauiores q̃ Macedonum
atq; Alexandri, auertit: auertétque, modò ſit perpetuus huius qua uiuimus pacis amor,
& ciuilis cura cōcordiæ. Marcus Follius Flaccina inde, & L. Plautius Venox COSS.
facti. Eo anno ab frequentibus Samnitium populis de fœdere renouando legati cũ ſe-
natum humi ſtrati mouiſſent, reiecti ad populum haudquaquam tam efficaces habebãt
D preces. Itaq; de fœdere negatum: induciæ biēnii, cum per aliquot dies fatigaſſent ſingu-
los, precibus impetratæ. Et ex Apulia Theanenſes Canuſinique populationibus feſſi,
obſidibus L. Plautio cos. datis, in deditionem uenerunt. Eodem anno primùm præfe-
cti Capuæ creari cœpti, legibus ab L. Furio prætore datis: cum utrunque ipſi pro reme-
dio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent. Et duæ Romæ additæ tribus, Vſentina, ac
Falerina. Inclinatis ſemel in Apulia rebus, Theates quoq; Apuli ad nouos coss. C. Iu-
nium Bubulcum, Q. Æmylium Barbulam fœdus petitum uenerunt. Pacis per omnem
Apuliã præſtandæ populo Ro. authores, id audacter ſpondendo, impetrauerunt ut fœ-
dus daretur: neque ut æquo tamen fœdere, ſed in ditione populi Ro. eſſent. Apulia per-
domita (nam Tarēto quoq; ualido oppido Iunius potitus erat) in Lucanos perrectum.
inde repentino aduētu Æmylii cos. Nerulum ui captum. Et poſtquam res Capuæ ſta-
E bilitas Romana diſciplina, fama per ſocios uulgauit: Antiatibus quoque, qui ſe ſine le-
gibus certis, ſine magiſtratibus agere querebãtur: dati ab ſenatu ad iura ſtatuēda ipſius
coloniæ patroni. Nec arma modò, ſed iura etiam Romana latè pollebant. C. Iunius Bu-
bulcus, & Q. Æmylius Barbula conſules, exitu anni non conſulibus ab ſe creatis, Sp.
Nautio, & M. Popilio, cæterùm dictatori L. Æmylio legiones tradiderunt. Is cum L.
Fuluio magiſtro equitum Satriculam oppugnare adortus, rebellandi cauſam Samniti-
bus dedit. Duplex inde terror illatus Romanis. hinc Samnis magno exercitu coacto ad
eximendos obſidione ſocios haud procul caſtris Romanorum caſtra poſuit. hinc Satri-
cani magno cum tumultu patefactis repente portis in ſtationes hoſtium incurrerunt.
Inde pars utraque ſpe alieni magis auxilii, q̃ uiribus freta ſuis, iuſto mox prælio inito

vrb.439. Romanos urgent. & quanquam anceps dimicatio erat, tamen utrinque tutam aciem F
oly.116. dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circunueniendum cepit: & diuerſa ſta-
tuit ſigna. Infeſtior tamen in erumpentes inceſſit: nec magno certamine intra mœnia
compulit. tum totam aciem in Samnites obuertit. ibi plus certaminis fuit. Victoria ſicut
ſera, ita nec dubia, nec uaria fuit. Fuſi in caſtra Samnites extinctis nocte ignibus, tacito
agmine abeunt: & ſpe abiecta Satriculæ tuẽdæ, Pliſtiam ipſi ſocios Romanorum, ut pa-
rem dolorem hoſti redderent, circunſidunt. Anno circũacto, bellum deinceps ab dicta-
„ tore Q. Fabio geſtum eſt. Conſules noui, ſicut ſuperiores, Romæ manſerunt: Fabius ad
accipiendum ab Æmylio exercitum ad Satriculam cum ſupplemento uenit. Neque e-
nim Samnites ad Pliſtiam manſerant: ſed accitis ab domo nouis militibus, multitudine
freti caſtra eodem quo antè loco poſuerũt, laceſſentéſque prælio Romanos auertere ab
obſidione conabantur. Eo intentius dictator in mœnia hoſtium uerſus, id bellum tanti G
ducere, quòd urbem oppugnabat: ſecurior ab Sãnitibus agere, ſtationibus modò op-
poſitis, ne qua in caſtra uis fieret. eo ferocius adequitare Samnites uallo, neque otiũ pa-
ti, & cum iam propè in portis caſtrorum eſſet hoſtis, nihil conſulto dictatore magiſter
equitum Q. Aulius Cærctanus magno tumultu cum omnibus turmis equitũ euectus,
ſummouit hoſtem. Tum in minime pertinaci genere pugnæ ſic fortuna exercuit opes,
ut inſignis utrinque clades, & clara ipſorum ducum ederet funera. Prior Samnitium im
perator ægre patiens, quò tã ferociter adequitaſſet, inde ſe fundi fugaríque, orãdo hor-
tandóque equites prælium integrauit. In quem inſignem inter ſuos cientem pugnam
magiſter equitum Romanus infeſta cuſpide ita permiſit equum, ut uno ictu exanimem
equo præcipitaret: nec ut fit, ad ducis caſum perculſa magis quàm irritata eſt multitudo
omnis. Qui circà erant, in Aulium temere inuectum per hoſtium turmas, tela conicce- H
runt: fratríque præcipuum decus ulti Samnitium imperatoris dederunt. Is uictorem de-
tractum ex equo magiſtrum equitum plenus mœroris atq; iræ trucidauit: nec multum
abfuit, quin corpore etiam, quia inter hoſtiles ceciderat turmas, Samnites potirentur.
Sed extemplo ad pedes deſcenſum ab Romanis eſt: coactíque idem Samnites facere: &
repentina acies circa corpora ducum pedeſtre prælium iniit, quo haud dubie ſuperat
Romanus: recuperatúmque Aulii corpus miſta cum dolore lætitia uictores in caſtra re-
ferunt. Samnites duce amiſſo, & per equeſtre certamen tentatis uiribus, omiſſa Satricu-
la, quam nequiequam defendi rebantur, ad Pliſtiæ obſidionem redeunt: intráq; paucos
dies Satricula Romanus per deditionem, Pliſtia per uim Samnis potitur. Mutata inde
belli ſedes eſt, ad Soram è Samnio Apuliáque traductæ legiones. Sora ad Samnites de-
fecerat, interfectis colonis Romanorum. Quò cum prior Romanus exercitus ad ulci- I
ſcendam ciuium necem, recuperandámque coloniam magnis itineribus perueniſſet: &
ſparſi per uias ſpeculatores ſequi legiones Samnitium, nec iam procul abeſſe alii ſuper
alios nunciarent: obuiam itum hoſti, atque ad Lautulas ancipiti prælio dimicatum
eſt. Non cædes, nõ fuga alterius partis, ſed nox incertos uicti uictoréſne eſſent, diremit.
Inuenio apud quoſdam, aduerſam eam pugnam Romanis fuiſſe: atque in ea re cecidiſ-
ſe Q. Aulium magiſtrum equitum. Suffectus in locum Aulij C. Fabius magiſter equi-
tum cum exercitu nouo ab Roma aduenit: & per præmiſſos nuncios conſulto dictatore
ubi ſubſiſteret, quóue tempore, & qua ex parte hoſtem aggrederetur, ſubſtitit occultus
ad omnia ſatis exploratis conſiliis. Dictator cum per aliquot dies poſt pugnam conti-
nuiſſet ſuos intra uallum, obſeſſi magis quàm obſidentis modo, ſignum repente pugnæ
propoſuit. Et efficacius ratus ad accendendos uirorum fortium animos, nullam alibi q̃ K
in ſemetipſo cuiquam relictam ſpem: de magiſtro equitum, nouóque exercitu militem
„ celauit: & tanquam nulla niſi in eruptione ſpes eſſet· Locis, inquit, anguſtis milites de-
„ prehenſi, niſi quam uictoria patefecerimus, uiam nullam habemus. Statiua noſtra mu-
„ nimento ſatis tuta ſunt, ſed inopia eadem infeſta. Nam & circà omnia defecerunt, unde
„ ſubuehi commeatus poterant: & ſi homines iuuare uelint, iniqua loca ſunt. Itaque non
„ fruſtrabor ego uos caſtra hic relinquendo, in quæ infecta uictoria, ſicut priſtino die, uos
„ recipiatis. Armis munimenta, non munimentis arma tuta eſſe debent. Caſtra habeant,
„ repetántque, quibus operæ eſt trahere bellum: nos omnium rerum reſpectum, præterq̃
„ uictoriæ, nobis abſcindamus. Ferte ſigna in hoſtem: ubi extra uallum agmen exceſſerit,

caſtra

A caſtra quibus imperatum eſt incendant. Damna neſtra, milites, omnium circà qui de- Vrb. 441.
fecerunt populorum præda ſarciētur. Ea oratione dictatoris, quæ neceſsitatis ultimæ Oly. 117.
index erat, milites accenſi, uadunt in hoſtem: & reſpectus ipſe ardentium caſtrorum,
quanquā proximis tantum (ita eum iuſſerat dictator) ignis eſt ſubditus, haud paruum
fuit iritamentum. Itaq; uelut uecordes illati, ſigna primo impetu hoſtium turbant: & in
tempore poſtquam ardētia procul uidit caſtra magiſter equitum (id conuenerat ſignū)
hoſtium terga inuadit. ita circumuēti Samnites, quà poteſt quiſque, fugam per diuerſa
petunt. Ingens multitudo in unum metu conglobata, ac ſemetipſam turba impediens,
in medio cæſa. Caſtra hoſtium capta direptáque, quotum prǫda onuſtū militem in Ro-
mana caſtra dictator reducit, haudquaquam tam uictoria lætum, quàm ꝙ præter exi-
guam deformatam incendio partem, cætera contra ſpem ſalua inuenit. Ad Soram inde
B reditum; nouíque COSS. M. Petilius, C. Sulpitius exercitum ab dictatore Fabio acci-
piunt, magna parte ueterum militum dimiſſa, nouíſq; cohortibus in ſupplementū ad-
ductis. Cæterum cum propter difficilem urbis ſitum, nec oppugnandi ſatis certa ratio
iniretur, & aut tempore longinqua, aut præceps periculo uictoria eſſet, Soranus tranſ-
fuga clàm ex oppido profectus, cum ad uigiles Romanos penetraſſet, duci ſe extemplo
ad conſules iubet: deductúſque traditurum urbem promittit. Viſus inde, cum quonam
modo id præſtaturus eſſet, percontantes doceret, haud uana afferre, perpulit propè ad-
iuncta mœnibus Romana caſtra, ut ſex millia ab oppido remouerentur. fore ut minus
intentæ in cuſtodiam urbis diurnæ ſtationes, ac nocturnæ uigiliæ eſſent. ipſe inſequen-
ti nocte ſub oppido ſylueſtribus locis cohortibus inſidere iuſsis, decem milites delectos
ſecum per ardua ac propè inuia in arcem ducit, pluribus quàm pro numero uirorum
C miſsilibus telis eò collatis. ad hoc ſaxa erant & temere iacentia (ut fit) in aſpretis, & de
induſtria etiam, quo locus tutior eſſet, ab oppidanis congeſta. Vbi cum cōſtituiſſet Ro-
manos, ſemitámq; anguſtam & arduam erectam ex oppido in arcem oſtendiſſet. Hoc
quidem aſcenſu, inquit, uel tres armati quamlibet multitudinem arcuerint: uos & decē
numero, & quod plus eſt, Romani, Romanorúmq; fortiſsimi uiri eſtis, & locus pro uo-
bis, & nox erit, quæ omnia ex incerto maiora territis oſtentat. Ego iam terrore omnia
implebo, uos arcem intenti tenete. Decurrit inde quanto maxime poterat cum tumul-
tu, Ad arma, & Prò ueſtram fidem ciues, clamitans, Arx ab hoſtibus capta eſt, defendi-
te, ite. Hæc incidēs principum foribus, hæc obuiis, hæc excurrentibus in publicum pa-
uidis increpat. Acceptum ab uno pauorem plures per urbem ferunt. Trepidi magiſtra-
tus miſsis ad arcem exploratoribus, cum tela & armatos tenere arcem multiplicato nu
D mero audirent, auertunt animos à ſpe recuperandæ arcis. Fuga cuncta cōplentur: por-
tæque à ſemiſomnis, ac maxima parte inermibus refringuntur: quarum per unam præ-
ſidium Romanum clamore excitatum irrumpit, & cōcurſantes per uiam pauidos cæ-
dit. Iam Sora capta erat, cum coss. prima luce aduenere, & quos reliquos fortuna ex no
cturna cæde ac fuga fecerat, in deditionem accipiunt. ex his CCXXV, qui omnium con-
ſenſu deſtinabantur & infandæ colonorum cædis & defectionis authores, uinctos Ro-
mam deducunt: cæteram multitudinē incolumem præſidio impoſito Soræ relinquunt.
Omnes qui Romam deducti erāt, uirgis in foro cæſi, ac ſecuri percuſsi, ſummo gaudio
plebis: cuius maxime intererat tutam ubique, quæ paſsim in colonias mitteretur, mul-
titudinē eſſe: coss. ab Sora profecti, in agros atq; urbes Auſonum bellū intulerunt. Mo-
ta nanq; omnia aduentu Samnitium, cum apud Lautulas dimicatū eſt, fuerant, cōiura-
E tionéſq; circa Cāpaniā paſsim factæ. Nec Capua ipſa crimine caruit. quin Romā quoq;
& ad principum quoſdā inquirendos uentum eſt. Cæterum Auſonum gens proditione
urbium, ſicut Sora, in poteſtatē uenit. Auſona, & Minturnæ, & Veſtina urbes erant, ex
quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionē urbium ſuarum cōiurati
ad cōſules ueniunt: docent ſuos iampridem exoptantes Samnitium aduentū, ſimul ad
Lautulas pūgnatū audierūt, pro uictis Romanos habuiſſe, iuuētute & armis Sānites iu-
uiſſe. Fugatis inde Sānitibus, incerta pace agere, nec claudētes portas Romanis, ne accer.
ſant bellū: & obſtinatos claudere, ſi exercitus admoueatur. in ea fluctuatione animorū
opprimi incautos poſſe. His authoribus mota propius caſtra: miſsiq; eodē tēpote circa
tria oppida milites, partim armati, qui occulti propinqua mœnibus inſiderēt loca: par-

vrb.441. tim togati,tectis ueſte gladiis, qui ſub lucem apertis portis urbes ingrederentur. Ab iis F
Oly.117. ſimul cuſtodes trucidari cœpti,ſimul datum ſignum armatis,ut ex inſidiis concurrerēt.
ita portæ occupatæ, triáque oppida eadem hora, eodémq; conſilio capta. ſed quia abſentibus ducibus impetus eſt factus,nullus modus cædibus fuit:deletáque Auſonũ gens uix certo defectionis crimine, perinde ac ſi internecino bello certaſſet. Eodem anno prodito hoſtibus Romano præſidio,Luceria Samnitium facta:nec diu proditoribus impunita res fuit.Haud procul inde exercitus Romanus erat:cuius primo impetu urbs ſita in plano capitur:Lucerini ac Samnites ad internecionem cæſi.eóque ira proceſsit, ut Romæ cum de colonis mittendis Luceriam conſuleretur ſenatus,multi delendam urbẽ cenſerent.præter odium,quod execrabile in bis captos erat,longinquitas quoq; abhorrere à relegandis rã procul ab domo ciuibus inter tam infeſtas gentes cogebat. uicit tamen ſententia,ut mitterentur coloni.duo millia & quingenti miſsi. Eodem anno, cũ G
omnia infida Romanis eſſent, Capuæ quoq; occultæ principũ coniurationes patefactę. de quibus cum ad ſenatum relatum eſſet,haudquaq̃ neglecta res eſt.Quæſtiones decretæ:dictatorémq; quæſtionibus exercendis dici placuit.C.Mænius dictus.is M.Follium magiſtrum equitum dixit.Ingens erat magiſtratus eius terror.itaq; ſiue timore eius,ſeu conſcientia,Calauios,Oui[illegible],Nouiúmq;(ea capita coniurationis fuerant)prius q̃ nominarentur apud dictatorem,mors haud dubiè ab ipſis conſcita,iudicio ſubtraxit.Deinde ut quæſtioni Campanæ materia deceſsit,uerſa Romã interpretando res.nõ nominatim qui Capuæ,ſed in uniuerſum qui uſquam coiſſent coniuraſséntue aduerſus Romanum populum,quæri ſenatum iuſsiſſe: & coitiones honorum adipiſcẽdorum cauſa factas,aduerſus remp.eſſe.Latiórq; & re & perſonis quæſtio fieri:haud abnuente dictatore ſine fine ulla quæſtionis ſuæ ius eſſe.Poſtulabantur ergo nobiles homines:appellãtibúſq; tribunos,nemo erat auxilio,quin nomina reciperētur.Inde nobilitas,nec ii modò in quos crimen intendebatur,ſed uniuerſi ſimul negare nobiliũ id crimen eſſe, quibus ſi nulla obſtetur fraude, pateat uia ad honorẽ, ſed hominum nouorum. ipſos adeò dictatorem magiſtrúmq; equitum, reos magis quàm quæſtores idoneos eius criminis eſſe:intellecturóſq; ita id eſſe,ſimul magiſtratu abiſſent.Tum enimuero Mænius iam famæ magis quàm imperii memor,progreſſus in concionẽ ita uerba fecit. Et omnes anteactæ uitę uos conſcios habeo Quirites,& hic ipſe honos delatus ad me,teſtis eſt innocentiæ meæ.Neq; enim(quod ſæpe aliâs)quia ita tempora poſtulabant reipu. qui bello clariſsimus eſſet,ſed qui maxime procul ab his coitionibus uitam egiſſet, dictator deligendus exercendis quæſtionibus fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines (qua de cauſa,uos exiſtimare,q̃ me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt) I
primùm ipſas expugnare quæſtiones omni ope anniſi ſunt:dein poſtquam ad id parum potentes erant,ne cauſam dicerent,in pręſidia aduerſariorum,appellationem & tribunitium auxiliũ,patricii confugerunt:poſtremò repulſi inde(adeo omnia tutiora,quàm ut innocentiam ſuam purgarent, uiſa) in nos irruerunt, & priuatis dictatorem poſcere reum,uerecundiæ non fuit: ut omnes dii homineſq; ſciant, ab illis etiam quæ non poſſint,tentari,[illegible]rationem uitæ reddãt:me obuiam ire crimini,& offerre me inimicis reũ dictatura me abdico. Vos quæſo coss.ſi uobis datum ab ſenatu negocium fuerit, in me primum & hunc M.Follium quæſtiones exerceatis:ut appareat innocentia noſtra nos, nõ maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictatura,& poſt cũ confeſtim Follius magiſterio equitum:primíq; apud coss.(iis enim ab ſenatu mandata res eſt)rei facti,aduerſus nobilium teſtimonia egregie abſoluuntur. Publius etiam Phi- K
lo multiplicatis ſummis honoribus,poſt res tot domi bellóq; geſtas, cæterũ inuiſus nobilitati,cauſam dixit, abſolutúſque eſt. Nec diutius (ut fit) q̃ dum recens erat, quæſtio per clara nomina reorum uiguit.inde labi cœpit ad uiliora capita,donec coitionibus factionibúſque, aduerſus quas comparata erat, oppreſſa eſt. Earum fama rerum, magis tamen ſpes Campanæ defectionis,in quam coniuratum erat, Samnites in Apuliã uerſos,rurſus ad Caudium reuocauit:ut inde ex propinquo,ſiqui motus occaſionem aperiret,Capuam Romanis eriperent.Eò coss.cum ualido exercitu uenerũt. & primò circa ſaltus,cum utrinq; ad hoſtem iniqua uia eſſet,cunctati ſunt.deinde Sãnites per aperta loca breui circuitu in loca plana,Campanos campos,agmen demittunt. ibíque primùm

A mium caſtra in cõſpectu hoſtibus dara: deinde leuibus prælíis equitum ſæpius q̃ peditũ Vrb. 442.
utrinq; periculum factum. Nec aut euentus eorum Romanum, aut moræ, qua trahebãt Oly. 117.
bellum, pœnitebat. Samnitium cõtrà ducibus, & carpi paruis quotidie damnis, & ſeneſcere dilatione belli uires ſuæ uidebantur. itaq; in aciem procedunt, equitibus in cornua diuiſis: quibus præceptum erat, intentiores ad reſpectum caſtrorũ, ne qua eò uis fieret, q̃ ad prælium ſtarent: aciem pediti tutam fore. coss. Sulpitius in dextro, Petilius in læuo cornu conſiſtunt. dextra pars, qua & Samnires raris ordinibus, aut ad circũeundos hoſtes, aut ne ipſi circumirentur, cõſtiterant, latius patefacta ſtetit. ſiniſtris, prærerquam quod confertiores ſteterant, repentino cõſilio Petilii cos. additæ uires: qui ſubſidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ caſus reſeruabantur, in primam aciem extemplo emiſit: uniuerſisq; hoſtem primo impetu uiribus impulit. Commota pedeſtri acie Sãni-
B tium, eques in pugnam ſuccedit. In hunc tranſuerſo agmine inter duas acies ſe inferentem Romanus equitatus cõcitat equos: ſignáq; & ordines peditum atque equitum cõfundit, donec uniuerſam ab ea parte auertit aciem. In eo cornu non Petilius ſolus, ſed Sulpitius etiam hortator affuerat; auectus ab ſuis nõdum conſerentibus manus ad clamorem ab ſiniſtra parte prius exortum. Vnde haud dubiam uictoriam cernens, cum ad ſuum cornu tenderet cum mille ducẽtis uiris, diſsimilem ibi fortunam inuenit: Romanos loco pulſos, uictorem hoſtem ſigna in perculſos inferentem. Cæterum omnia mutauit repente conſulis aduentus. nam & conſpectu ducis refectus militum eſt animus: & maius quàm pro numero auxilium aduenerat, fortes uiri: & partis alterius uictoria audita, mox uiſa etiam prælium reſtituit. tota deinde iam uincere acie Romanus: & omiſſo certamine, cædi capíque Samnites: niſi qui Maleuentum, cui nunc urbi Beneuẽ-
C tum nomen eſt, perfugerũt. Ad triginta millia cæſa aut capta Sãnitium, proditum memoriæ eſt. coss. egregia uictoria parta, protinus inde ad Bouianum oppugnandum legiones ducunt: ibiq; hyberna egerũt: donec ab nouis C O S S. L. Papyrio Curſore quintùm, C. Iunio Bubulco iterum, nominatus dictator C. Petilius cum M. Follio magiſtro equitum exercitum accepit. Is cum audiſſet arcem Fregellanam ab Sãnitibus captam, omiſſo Bouiano ad Fregellas pergit. Vnde poſt nocturnã Samnitium fugam ſine certamine receptis Fregellis, pręſidióque ualido impoſito, in Campaniam reditum, maxime ad Nolam armis repetendam. Eò ſe intra mœnia ſub aduẽtum dictatoris & Samnitium omnis multitudo, & Nolana agreſtis, contulerant. Dictator urbis ſitu circunſpecto, quo apertior aditus ad mœnia eſſet, omnia ædificia (& frequẽter ibi habitatur) circumiecta muris incẽdit: nec ita multò pòſt, ſiue à Petilio dictatore, ſiue ab C. Iunió cos.
D (nam utrunque traditur) Nola eſt capta. Qui captæ decus Nolæ ad cos. trahunt, adiiciunt Atinam & Calatiam ab eodem captas: Petilium autem peſtilentia orta claui figẽdi cauſa dictatorem dictum. Sueſſa & Pontia eodem anno coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa, Aurũcorum fuerat: Volſci Pontias inſulam ſitam in cõſpectu litoris ſui incoluerant. Et in tertiam Caſsinum ut deducerentur coloni, ſenatuſcõſultum factum eſt. ſed triumuiros creauere, ac miſere colonorum quatuor millia inſequentes C O S S. M. Valerius, P. Decius. Profligato ferè Samnitiũ bello, prius quàm ea cura decederet Patribus Romanis, Hetruſci belli fama exorta eſt. Nec erat ea tẽpeſtate gens alia, cuius ſecundum Gallicos tumultus arma terribiliora eſſent, cum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaque altero conſule in Samnio reliquias belli perſequente, P. Decius, qui grauiter æger Romæ reſtiterat, authore ſenatu dictatorem C. Iunium Bubulcum dixit. Is
E prout rei magnitudo poſtulabat, omnes iuniores ſacramento adigit: arma, quæque alia res poſcit, ſumma induſtria parat: nec tantis apparatibus elatus de inferendo bello agitat, quieturus haud dubiè, niſi ultrò arma Hetruſci inferrent. Eadem in cõparando cohibendóque bello conſilia & apud Hetruſcos fuere. Neutri finibus egreſsi. Et cenſura clara eo anno Appii Claudii, & C. Plautii fuit: memorię tamẽ felicioris ad poſteros nomen Appii, quòd uiam muniuit, & aquam in urbem duxit: eáque unus perfecit, quia ob infamem atq; inuidioſam ſenatus lectionem uerecundia uictus collega magiſtratu ſe abdicauerat. Appius iam inde antiquitus inſitam pertinaciam familiæ gerendo, ſolus cenſuram obtinuit. Eodẽ Appio authore Poticia gẽs, cuius ad aram Maximam Herculis familiare ſacerdotium fuerat, ſeruos publicos miniſterii delegandi cauſa ſolẽnia eius

urb. 444 ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile, & quod dimouendis ſtatu ſuo ſacris reli- F
oly. 117. gionem facere poſſet: cum duodecim familiæ ea tempeſtate Poticiorum eſſent, puberes
ad triginta, omnes intra annum cum ſtirpe extinctos: nec nomen tantum Poticiorum
interiiſſe, ſed cenſorem etiam Appium memori deûm ira poſt aliquot annos luminibus
captum. Itaq; COSS. qui eum annum ſecuti ſunt, C. Iunius Bubulcus III, & Quintus
Æmylius Barbula iterum, initio anni queſti apud populum deformatũ ordinem praua
lectione ſenatus, qua potiores aliquot lectis præteriti eſſent: negauerunt eam lectionem
ſe, quæ ſine recti prauíque diſcrimine ad gratiam ac libidinem facta eſſet, obſeruaturos:
& ſenatum extemplo citauerunt eo ordine, qui ante cenſores Appium Claudium & C.
Plautium fuerat. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utraque pertinentia
ad rem militarem: unum, ut tribuni militum ſenideni in quatuor legiones à populo
crearentur, quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum & cõ- G
ſulum fermè fuerant beneficia. Tulere eam rogationem Tribuni plebis L. Attilius, C.
Martius. Alterum, ut duumuiros nauales claſsis ornandæ reficiendæque cauſa idem po
pulus iuberet. Lator huius plebiſciti fuit M. Decius Tribunus plebis. Eiuſdẽ anni rem
dictu paruam præterirem, ni ad religionem uiſa eſſet pertinere. Tibicines, quia prohi-
biti à proximis cenſoribus erant in æde Iouis ueſci, quod traditum antiquitus erat, ęgre
paſsi, Tybur uno agmine abierunt: adeo, ut nemo in urbe eſſet qui ſacrificiis præcine-
ret. Eius rei religio tenuit Senatum: legatóſque Tybur miſerunt, ut darent operam, ut
hi homines Romanis reſtituerentur. Tyburtini benigne polliciti, primùm accitos eos
in curiam hortati ſunt ut reuerterentur Romam: poſtquam perpelli nequibant, conſi-
lio haud abhorrente ab ingeniis hominũ, eos aggrediuntur. Die feſto alii alios per ſpe-
ciem celebrandarum cantu epularum cauſa inuitant, & uino, cuius auidum ferme ge- H
nus eſt, oneratos ſopiunt: atque ita in plauſtra ſomno uictos coniiciunt, ac Romam de-
portant: nec prius ſenſere, quàm plauſtris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppreſ-
ſit. Tunc concurſus populi factus, impetratóque ut manerent, datum, ut triduum quo-
tannis ornati cum cantu, atque hac, quæ nunc ſolennis eſt, licentia per urbem uagarẽ-
tur: reſtitutúmque in æde ueſcendi ius iis qui ſacris præcinerent. Hæc inter duorum in-
gentium bellorum curam gerebantur. Conſules inter ſe prouincias partiti: Iunio Sãni-
tes, Æmylio nouum bellum Hetruria ſorte obuenit. In Samnio Cluuiam præſidiũ Ro-
manum, quia nequiuerat ui capi, obſeſſum fame in deditionem acceperant Samnites:
uerberibúſque fœdum in modum laceratos occiderant deditos. Huic infenſus crudeli-
tati Iunius, nihil antiquius oppugnatione Cluuiana ratus, quo die aggreſſus eſt mœ-
nia, ui cepit: atque omnes puberes interfecit. Inde uictor exercitus Bouianum ductus. I
Caput hoc erat Pentrorum, Samnitium, longe ditiſsimum, atque opulentiſsimum ar-
mis uiriſque. Ibi quia haud tantum irarum erat, ſpe prædæ milites accenſi, oppido po-
tiuntur. Minus itaque ſæuitum in hoſtes eſt: prædæ plus penè quàm ex omni Samnio
unquam egeſtum: benignéque omnis militi cõceſſa. Et poſtquam præpotentem armis
Romanum nec acies ſubſiſtere ullę, nec caſtra, nec urbes poterant: omnium principum
in Samnio eò curæ ſunt intentæ, ut inſidiis quæreretur locus, ſiqua licentia populando
effuſus exercitus excipi ac circumueniri poſſet. Transfugæ agreſtes, & captiui quidam,
pars forte, pars conſilio oblati, congruentia ad conſulem afferentes, quæ & uera erant,
pecoris uim ingentem in ſaltum auium compulſam eſſe: perpulerunt ut prædatum eò
expeditæ ducerentur legiones. ibi ingens hoſtium exercitus itinera occultus inſederat:
& poſtquam intraſſe Romanos uidit ſaltum, repente exortus cum clamore ac tumultu K
incautos inuadit. Et primò noua res trepidationem fecit, dum arma capiunt, ſarcinas
congerũt in medium. dein poſtquam ut quiſque liberauerat ſe onere, aptauerátque ar-
mis, ad ſigna undique coibant, & notis ordinibus in ueteri diſciplina militiæ iam ſine
præcepto ullius ſua ſponte ſtruebatur acies: conſul ad ancipitem maximè pugnam ad-
uectus, deſilit ex equo: & Iouem Martémque, atque alios teſtatur deos, ſe nullam ſuam
gloriam inde, ſed prædam militi quærẽtem, in eum locum deueniſſe: neque in ſe aliud,
quàm nimiam ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe. Ab eo ſe dedecore nul-
lam rem aliam, quàm uirtutẽ militum uindicaturum. Connitерẽtur modò uno animo
omnes inuadere hoſtẽ uictum acie, caſtris exutum, nudatum urbibus, ultimam ſpẽ fur-
to inſidia-

A to inſidiarum tentantem, & loco non armis fretum. Sed quem eſſe iam uirtuti Roma- Vrb. 445.
næ inexpugnabilem locum? Fregellana arx, Soranáque, & ubicunq; iniquo ſucceſſum Olÿ. 118.
erat loco, memorabantur. His accenſus miles, omnium immemor difficultatum, uadit
aduerſus imminentem hoſtium aciem. Ibi paulum laboris fuit, dum in aduerſum cliuũ
erigitur agmen. Cæterum poſtquam prima ſigna planitiem ſummam ceperunt, ſenſit
que acies æquo ſe iam inſtitiſſe loco, uerſus extemplo eſt terror in inſidiatores: eaſdém
que latebras, quibus ſe paulò antè texerant, palati atq; inermes fuga repetebãt: ſed loca
difficilia hoſti quæſita, ipſos tum ſua fraude impediebant. itaq; ergo perpaucis effugiũ
patuit. Cæſa ad uiginti millia hominum: uictórq; Romanus ad oblatam ultro ab hoſte
prædam pecorũ diſcurrit. Dum hæc geruntur in Samnio, iam omnes Hetruriæ populi,
præter Arretinos, ad arma ierant, ab oppugnando Sutrio, quæ urbs ſocia Romanis ue-
B lut clauſtra Hetruriæ erat, ingens orſi bellum. Eò alter cos. Æmylius cum exercitu ad
liberandos obſidione ſocios uenit. Aduenientibus Romanis Sutrini commeatus beni-
gne in caſtra ante urbem poſita aduexere. Hetruſci diem primum conſultando, matu-
rarent, traherentne bellum, traduxerunt: poſtero die, ubi celeriora quàm tutiora conſi-
lia magis placuere ducibus, ſole orto ſignum pugnæ propoſitum eſt: armatiq; in aciem
procedunt. Quod poſtquã conſuli nũciatum eſt, extẽplo teſſeram dari iubet, ut prãdeat
miles, firmatiſq; cibo uiribus arma capiat. dicto paretur. Conſul ubi armatos paratóſq;
uidit, ſigna extra uallum proferri iuſsit, & haud procul hoſte inſtruxit aciẽ. Aliquandiu
intenti utrinq; ſteterũt, expectãtes ut ab aduerſariis clamor & pugna inciperet. Et prius
ſol meridie ſe inclinauit, q̃ telũ hinc aut illinc emiſſum eſt. inde ne infecta re abiretur,
clamor ab Hetruſcis oritur, concinúntq; tubæ, & ſigna inferuntur. Nec ſegnius à Ro-
C manis pugna initur. Concurrunt infenſis animis. numero hoſtis, uirtute Romanus ſu-
perat. Anceps prælium multos utrinq;, & fortiſsimum quenque abſumit. Nec prius in-
clinata res eſt, q̃ ſecunda acies Romana ad prima ſigna, integri feſsis ſucceſſerunt. He-
truſci, quia nullis recentibus ſubſidiis fulta prima acies fuit, ante ſigna circáque omnes
ceciderũt. Nullo unquam prælio fugæ minus, nec plus cædis fuiſſet, ni obſtinatos mori
Thuſcos nox texiſſet, ita ut uictores prius quàm uicti pugnãdi finem facerent. Poſt oc-
caſum ſolis ſignum receptui datum eſt: nocte ab utroq; in caſtra reditum. Nec deinde
quicquã eo anno rei memoria dignæ apud Sutrium geſtum eſt: quia & ex hoſtium ex-
ercitu prima tota acies deleta uno prælio fuerat, ſubſidiariis modò relictis, uix quod ſa-
tis eſſet ad caſtrorum præſidium: & apud Romanos tantum uulnerũ fuit, ut plures poſt
„ præliũ ſaucii deceſſerint, quàm ceciderant in acie. Q. Fabius inſequentis anni Conſul
D bellum ad Sutrium excepit. collega Fabio C. Martius Rutilius datus eſt. Cæterũ & Fa-
bius ſupplementũ ab Roma adduxit: & nouus exercitus domo accitus Hetruſcis uenit.

Permulti iam anni erant, cum inter patricios magiſtratus tribunóſq; nulla certamina
fuerãt: cum ex ea familia, quæ uelut fatalis tum tribunis ac plebi erat, certamen oritur.
Ap. Claudius cenſor circumactis decẽ & octo mẽſibus, quod Æmylia lege finitum cẽ-
ſuræ ſpacium temporis erat, cum C. Plautius collega eius magiſtratu ſe abdicaſſet: nul-
la ui cõpelli ut abdicaret potuit. P. Sempronius erat Tribunus plebis, qui finiendæ cen-
ſuræ intra legitimum tẽpus, actionem ſuſceperat, nõ popularẽ magis quàm iuſtam, nec
in uulgus, quàm optimo cuiq; gratiorem. Is cum identidem legem Æmyliã recitaret,
authorémq; eius Mamercum Æmylium dictatorem laudibus ferret: qui quinquenna-
lem antè cenſuram, & lõginquitate poteſtatem dominantem, intra ſex menſium & an-
E ni coëgiſſet ſpacium: Dic agedum, inquit, Appi Claudi, quídnam facturus fueris, ſi eo
tempore quo C. Furius & M. Geganius cenſores fuerunt, cenſor fuiſſes? Negare Appius
interrogationem tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuam. nam etſi tenuerit lex
Æmylia eos cenſores, quorum in magiſtratu lata eſſet: quia poſt illos cenſores creatos
eam legem populus iuſsiſſet, quódq; poſtremum iuſsiſſet, id ius, ratúmq; eſſet: nõ tamẽ
aut ſe, aut eorum quenquam qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent, teneri ea
„ lege potuiſſe. Hæc ſine ullius aſſenſu cauillãte Appio: En, inquit, Quirites, illius Appii
„ progenies, qui decemuir in annũ creatus, altero anno ſe ipſe creauit: tertio nec ab ſe, nec
„ ab ullo creatus, priuatus faſces & imperium obtinuit: nec antè cõtinuando abſtitit ma-
„ giſtratu, q̃ obruerent eum male parta, male geſta, male retenta imperia. Hæc eſt eadem

vrb. 445. familia, Quirites, cuius ui atq; iniuriis cōpulſi extorres patria Sacrum mõtem cepiſtis. F
Oly. 118. hęc, aduerſus quam tribunitium auxilium nobis cōparaſtis: hęc, propter quam duo ex-
„ ercitus Auētinum inſediſtis: hæc, quæ fœnebres leges: hæc, quæ agrarias ſemper impu-
„ gnauit: hæc connubia patrum & plebis interrupit: hæc plebi ad curules magiſtratus iter
„ obſepſit. hoc eſt nomen multo q̃ Tarquiniorum infeſtius neſtræ libertati. Itáne tandem
„ Ap. Claudi, cum centeſimus iam annus ſit ab Mamerco Æmylio dictatore, tot cēſores
„ fuerint nobiliſſimi fortiſſimíq; uiri, nemo torum duodecim tabulas legit? Nemo id ius
„ eſſe, quod poſtremò populus iuſsiſſet, ſciuit? Immo uero omnes ſciuerūt: ideo Æmyliæ
„ potius legi paruerunt, q̃ illi antiquæ, qua primū cenſores creati erant: quia hanc poſtre-
„ mùm iuſſerat populus: & quia, ubi duæ cōtrariæ leges ſunt, ſemper antiquę abrogat no-
„ ua. An hoc dicis Appi, non teneri Æmylia lege populum? an populū teneri, te unū ex-
„ tra legē eſſe? Tenuit Æmylia lex uiolentos illos cenſores, C. Furium, & M. Geganium: G
„ qui quid iſte magiſtratus in rep. mali facere poſſet, indicarunt: cum ira finitæ poteſtatis,
„ Mamercū Æmylium principē ætatis ſuæ belli domíq; ærarium fecerunt. Tenuit dein-
„ ceps omnes cenſores intra cētum annorū ſpacium. tenet C. Plautium collegā tuum, iiſ-
„ dem auſpiciis, eodē iure creatū. An hunc non ut qui optimo iure cenſor creatus eſſet, po
„ pulus creauit: tu unus eximius es, in quo hoc præcipuū ac ſingulare ualeat? Quē tu regē
„ ſacrificiorū crees, amplexus regni nomē, ut qui optimo iure rex Romę creatus ſit, crea-
„ tum ſe dicet? Quem ſemeſtri dictatura, quē interregno quinq; diebus contentū fore pu-
„ tes? Quem claui figēdi, aut ludorum cauſa dictatorē andactet crees? Quàm iſti ſtolidos
„ ac ſocordes uideri creditis eos, qui intra uiceſimum diē ingentibus rebus geſtis dictatu-
„ ra ſe abdicauerunt, aut qui uitio creati, abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetā?
„ Nuper intra decem annos C. Mænius dictator, quia cum quæſtiones ſeuerius q̃ quibuſ H
„ dam potentibus tutū erat, exerceret: cōtagio eius quod quærebat, ipſi criminis obiecta-
„ ta ab inimicis eſt: ut priuatus obuiā iret crimini, dictatura ſe abdicauit. Nolo ego iſtā in
„ te modeſtiā, ne degeneraueris à familia imperioſiſsima, & ſuperbiſsima: nō die, nō hora
„ citius q̃ neceſſe eſt, magiſtratu abieris: modò ne excedas finitum tēpus, ſatis eſt aut diē
„ aut menſem cenſuræ adiicere. Triennium, inquit, & ſex mēſes ultrà q̃ licet Æmylia le-
„ ge, cenſuram gerā, & ſolus geram. Hoc quidē iam regno ſimile eſt. An collegam ſubro-
„ gabis, quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt? Pœnitet enim, quòd anti-
„ quiſsimum ſolenne, & ſolùm ab ipſo cui fit, inſtitutum deo, ab nobiliſsimis antiſtitibus
„ eius ſacri ad ſeruorum miniſterium religioſus cenſor deduxiſti. gens antiquior origi-
„ nibus urbis huius, hoſpitio deorum immortalium ſancta, propter te ac tuam cenſuram
„ intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi uniuerſam rēpub. eo nefario obſtrinxeris, quod I
„ ominari etiam reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt, quo demortuo collega C.
„ Iulio cenſore, L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem
„ collegam ſubrogauit. Et quanto modeſtior illius cupiditas fuit, quàm tua Appi? nec ſo-
„ lus, nec ultra finitum lege tēpus L. Papyrius cenſuram geſsit. tamen neminem inuenit
„ qui ſe poſtea authorem ſequeretur. omnes deinceps cenſores poſt mortē collegæ ſe ma-
„ giſtratu abdicarunt. Te nec quòd dies exiit cenſurę, nec quòd collega magiſtratu abiit,
„ nec lex nec pudor coërcet: uirtutem in ſuperbia, in audacia, in contēptu deorum homi-
„ númq; ponis. Ego te Appi Claudi pro iſtius magiſtratus maieſtate ac uerecūdia, quem
„ geſsiſti, nō modò manu uiolatum, ſed ne uerbo quidem inclementiori à me appellatū
„ uellem: ſed & hæc quæ adhuc egi, peruicacia tua & ſuperbia coëgit me loqui: & niſi Æ-
„ myliæ legi parueris, in uincula duci iubebo: nec cum ita cōparatum à maioribus ſit, ut K
„ comitiis cenſoriis niſi duo confecerint legitima ſuffragia, non renūciato altero comitia
„ differantur: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſsis, ſolum cenſurā gerere patiar. Hęc
taliaque cum dixiſſet, prehendi cenſorē, & in uincula duci iuſsit. Approbātibus ſex tri-
bunis actionem collegæ, tres appellāti Appio auxilio fuerunt: ſummáq; inuidia omniū
ordinū ſolus cenſuram geſsit. Dū ea Romæ geruntur, iam Sutrium ab Hetruſcis obſi-
debatur: conſulíq; Fabio imis montibus ducenti ad ferendā opem ſociis, tentandáſque
munitiones, ſiquà poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit. quorū ingētem multitudinē
cum oſtenderet ſubiecta latè planities: cōſul, ut loco paucitatem ſuorum adiuuaret, de-
flectit paululū in cliuos agmen: (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtē obuertit.

obuertit in hostem signa.

Hetruſci

A Hetruſci omnium præterquam multitudinis ſuæ (qua ſola freti erāt) immemores, præ- Vrb. 445.
lium incūt adeò raptim & auide, ut abiectis miſsilibus, quo celerius manus conſererēt, Oly. 118.
ſtringerent gladios, uadentes in hoſtem. Romanus contrà, nunc tela, nunc ſaxa, quibus
eos affatim locus ipſe armabat, ingerere. Igitur ſcuta galeæq; ictę, eū etiā quos non uul-
nerauerant, turbarēt: neq; ſubire erat facile ad propiorem pugnam: neq; miſsilia habe-
bant quibus eminus rem gererēt: ſtantes, & expoſitos ad ictus cum iam ſatis nihil tege-
ret, quoſdā etiam pedem referentes, fluctuantéſque, & inſtabilem aciem redintegrato
clamore ſtrictis gladiis haſtati & principes inuadunt. eum impetum non tulerunt He-
truſci: uerſiſq; ſignis, fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equites Romani præuecti per obli-
qua cāpi, cum ſe fugientibus obtuliſſent, omiſſo ad caſtra itinere montes petunt. Inde
inermi penè agmine, ac uexato uulneribus, in ſyluā Ciminiam penetratum. Romanus
B multis millibus Hetruſcorum cæſis, duodequadraginta ſignis militaribus captis, caſtris
etiā hoſtium cū præda ingenti potitur. Tum de perſequendo hoſte agitari cœptū. Sylua
erat Ciminia magis tum inuia atq; horrenda, q̃ nuper fuere Germanici ſaltus: nulli ad
eam diē ne mercatorum quidē adita. eam intrare haud ferè quiſquā præter ducē ipſum
audebat. aliis omnibus cladis Caudinæ nondum memoria aboleuerat. Tum ex iis qui
aderant, conſulis frater (M. Fabium, Cæſonem alii, C. Claudium quidam, matre eadē
qua cos. genitum, tradunt) ſpeculatum ſe iturū profeſſus, breuíq; omnia certa allaturū.
Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde literis eruditus erat: linguámq; Hetruſcā
probe nouerat. Habeo authores, uulgo tum Romanos pueros, ſicut nūc Gręcis, ita He-
truſcis literis erudiri ſolitos. ſed propius eſt uero, præcipuum aliquid fuiſſe in eo, qui ſe
tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcuerit. Seruus ei dicitur comes unus fuiſſe, nu-
C tritus unà, eóq; haud ignarus linguæ eiuſdem. nec quicquam aliud proficiſcētes, quàm
ſummatim regionis quæ intranda erat, naturam, ac nomina principū in populis acce-
pere: nequa inter colloquia inſigni nota hęſitantes deprehēdi poſſent. Iere paſtorali ha-
bitu, agreſtibus telis, falcibus geſiſq; binis armati. Sed neq; commercium linguæ, nec
ueſtis armorúmue habitus ſic eos texit, q̃ quòd adhorrebat à fide quenquam externum
Ciminios ſaltus intraturum. Vſq; ad Camertes Vmbros penetraſſe dicuntur. ibi, qui eſ-
ſent, fateri Romanū auſum: introductúmq; in ſenatum, conſulis uerbis egiſſe de ſocie-
tate, amicitiáque: atq; inde comi hoſpitio acceptum, nūciare Romanis iuſſum, cōmea-
tum exercitui dierum xxx præſtò fore, ſi ea loca intraſſet: iuuētutémq; Camertiū Vm-
brorum in armis paratam imperio futuram. Hæc cum relata conſuli eſſent: impedimē-
tis prima uigilia præmiſsis, legionibus poſt impedimenta ire iuſsis, ipſe ſubſtitit cum e-
D quitatu: & luce orta poſtero die obequitauit ſtationibus hoſtium, quæ extra ſaltum diſ-
poſitæ erāt. & cum ſatis diu tenuiſſet hoſtem, in caſtra ſeſe recepit: portáq; altera egreſ-
ſus, ante noctē agmē aſſequitur. poſtero die luce prima iuga Ciminii mōtis tenebat: in-
de contēplatus opulēta Hetruriæ arua, milites emittit. Ingenti iā abacta præda, tumul-
tuariæ agreſtium Hetruſcorum cohortes repente à principibus regionis eius concitatæ
Romanis occurrunt, adeo incōpoſitæ, ut uindices prædarum propè ipſi prædæ fuerint.
Cæſis fugatiſq; iis, late depopulato agro uictor Romanus, opulentúſq; rerum omnium
copia, in caſtra rediit. Eò forte quinq; legati cum duobus Tribunis plebis uenerāt de-
nunciatum Fabio ſenatus uerbis, ne ſaltum Ciminium tranſiret. lætati ſerius ſe, quàm
ut impedire bellū poſſent, ueniſſe, nuncii uictoriæ Romā reuertuntur. Hac expeditione
cōſulis motum latius erat, q̃ profligatum bellum. uaſtationem nanq; ſub Ciminii mō-
E tis radicibus iacēs ora ſenſerat: conciuerátq; indignatione non Hetruriæ modò popu-
los, ſed Vmbrię finitima. itaq; quantus non unquam antea exercitus ad Sutrium uenit:
neq; è ſyluis tantummodo promota caſtra: ſed etiam auiditate dimicandi quamprimū
in campos delata acies: deinde inſtructa primò ſuo ſtare loco, relicto hoſtibus ad inſtru-
endum contrà ſpatio. deinde poſtquam detrectare hoſtem ſenſere pugnam, ad uallum
ſubeunt. ubi poſtquā ſtationes quoq; receptas intra munimenta ſenſere, clamor repen-
te circa duces ortus, ut eò ſibi è caſtris cibaria eius diei deferri iuberent: manſuros ſe ſub
armis: & aut nocte, aut certe luce prima caſtra hoſtium inuaſuros. Nihilo quietior Ro-
manus exercitus imperio ducis continetur. Decima erat ferè diei hora, cum cibum ca-
pere conſul milites iubet. præcipit ut in armis ſint, quacunq; diei noctiſue hora ſignum

vrb.445. dederit.paucis milites alloquitur:Samnitium bella extollit:eleuat Hetruſcos: nec hoſtē F
Oly.118. hoſti,nec multitudinem multitudini comparandam ait eſſe : præterea telum aliud oc-
cultum ſcituros in tempore:interea taceri opus eſſe.His ambagibus prodi ſimulabat ho-
ſtes, quò animus militum multitudine territus reſtitueretur : & quòd ſine munimento
conſederant , uerisſimilius erat quod ſimulabatur. Curati cibo corpora quieti dant : &
quarta ferè uigilia ſine tumultu excitati arma capiunt. dolabræ calonibus diuiduntur
ad uallum proruendum,foſſáſque implendas.intra munimenta inſtruitur acies:delectę
cohortes ad portarũ exitus collocãtur.dato deinde ſigno paulo ante lucem, quod æſti-
uis noctibus ſopitæ maximè quietis tēpus eſt, proruto uallo erupit acies: ſtratos paſsim
inuadit hoſtes:alios immobiles,alios ſemiſomnos in cubilibus ſuis,maximã partem ad
arma trepidantes cædes oppreſsit. paucis armandi ſe datum ſpatium eſt. eos ipſos nõ ſi-
gnum certum,non ducē ſequentes fundit Romanus,fugatóſq; perſequitur. Ad caſtra, G
ad ſyluas diuerſi tendebant.ſyluæ tutius dedêre refugium. nã caſtra in campis ſita eodē
die capiuntur. aurum, argentúmque iuſſum referri ad conſulem. cætera præda militis
fuit. Cæſa aut capta eo die hoſtium millia ad ſexaginta. Eam tam claram pugnam trans
Ciminiam ſyluam ad Peruſiam pugnatam quidã authores ſunt : metúq; in magno ci-
uitatem fuiſſe,ne interclusus exercitus tam infeſto ſaltu,coortis undique Thuſcis Vm-
briſq; opprimeretur. Sed ubicunq; pugnatum eſt,res Romana ſuperior fuit. itaq; à Pe-
ruſia,& Cortona, & Arretio, quæ fermè capita Hetruriæ populorum ea tēpeſtate erãt,
legati pacem fœdúſque ab Romanis petētes, inducias in triginta annos impetrauerũt.

Cum hæc in Hetruria geruntur,cos. alter C. Martius Rutilius Allifas de Samnitibus
ui cepit.multa alia caſtella,uicíque, aut deleta hoſtiliter, aut integra in poteſtatē uene-
re. Per idem tempus & claſsis Romana à P.Cornelio,quem ſenatus maritimæ oræ prę- H
fecerat,in Campaniam acta, cum appulſa Pompeios eſſet: ſocii inde nauales ad depo-
pulãdum agrum Nucerinum profecti,proximis raptim uaſtatis, unde reditus tutus ad
naues eſſet,dulcedine(ut fit)prædæ longius progreſsi,exciuere hoſtes.palatis per agros
nemo obuius fuit,cum occidione occidi poſſent:redeuntes agmine incauto haud pro-
cul nauibus aſſecuti agreſtes exuerunt præda,partem etiam occiderunt. quæ ſuperfuit
cædi trepida multitudo ad naues compulſa eſt. Profectio Q.Fabii trans Ciminiam ſyl-
uam quãtum Romæ terrorem fecerat,tam lætam famã in Samnium ad hoſtes tulerat:
interclusum Romanum exercitum obſideri : cladíſque imaginem furculas Caudinas
memorabant.eadem temeritate auidam ulteriorum ſemper gentem in ſaltus inuios de
ductam,ſeptam non hoſtium magis armis,quàm locorum iniquitatibus eſſe. Iam gau
dium inuidia quadam miſcebatur, quòd belli Romani decus ab Samnitibus fortuna ad I
Hetruſcos auertiſſet.itaque armis uiríſque ad obterendum C.Martium cos. concurrũt:
protinus inde Hetruriam per Marſos ac Sabinos petituri,ſi Martius dimicandi poteſta-
tem non faciat. Obuius iis cos.fuit.dimicatum prælio utrinque atroci,atq; incerto euē-
ru eſt.& cum anceps cædes fuiſſet,aduerſæ tamen rei fama in Romanos uertit,ob amiſ-
ſos quoſdam equeſtris ordinis,tribunóſq; militum,atque unum legatum,&(quod inſi-
gne maxime fuit)conſulis ipſius uulnus.Ob hæc etiam aucta fama(ut ſolet)ingens ter-
ror patres inuaſit:dictatorémque dici placebat:nec quin Curſor Papyrius diceretur, in
quo tum ſumma rei bellicæ ponebatur,dubium cuiquam erat:ſed nec in Samniũ nun-
cium perferri omnibus infeſtis tutò poſſe : nec uiuere Martium cos. ſatis fidebant. Al-
ter cos. Fabius infeſtus priuatim Papyrio erat : quæ ne ira obſtaret bono publico, le-
gatos ex conſularium numero mittendos ad eum Senatus cēſuit: qui ſua quoque eum, K
non publica ſolùm authoritate mouerēt, ut memoriam ſimultatum patriæ remitteret.
Profecti legati ad Fabium cos. cum ſc tradidiſſent, adiecisſéntque orationem con-
uenientem mandatis:conſul demiſsis in terram oculis tacitus ab incertis quidnam eſ-
ſet acturus,legatis receſsit. Nocte deinde ſilentio (ut mos eſt) L.Papyrium dictatorem
dixit . cui cum ob animum egregie uictum legati gratias agerent, obſtinatum ſilen-
tium obtinuit:ac ſine reſponſo ac mentione facta ſui, legatos dimiſit : ut appareret in-
ſignem dolorem ingenti comprimi animo. Papyrius C.Iunium Bubulcum magiſtrum
equitum dixit:atq; ei legem curiatam de imperio ferēti,triſte omen,diem diffidit,quod
Fauciæ curiæ fuit principium,duabus inſignis cladibus,captæ urbis,& Caudinæ pacis:
quod

A quod utroque anno eiuſdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiã clade, Vrb. 445.
quę ad Cremeram accepta eſt, abominandã eam curiam facit. Dictator poſtero die au- Oly. 118.
ſpiciis repetitis pertulit legem, & profectus cum legionibus ad terrorem traducti ſyluã
Ciminiam exercitus nuper ſcriptis, ad Longulam peruenit: acceptíſque à Martio cos.
ueteribns militibus, in aciẽ copias eduxit. nec hoſtes detrectare uiſi pugnam. inſtructos
deinde, armatóſq;, cum ab neutris prælιũ inciperetur, nox oppreſsit. Quieti aliquandiu
nec ſuis diffidentes uiribus, nec hoſtem ſpernentes, ſtatiua in propinquo habuere. Nam
& cum Vmbrorum exercitu acie depugnatum eſt. fuſi tamen magis, q̃ cæſi hoſtes: quia
cœptam acriter non tolerarunt pugnã. & ad Vadimonis lacum Hetruſci lege ſacrata
coacto exercitu, cum uir uirum legiſſet, quantis nunquã aliâs antè ſimul copiis, ſimul
animis dimicarũt: tantóq; irarum certamine geſta res eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint
B tela. gladiis pugna cœpit: & acerrime cõmiſſa, ipſo certamine, quod aliquandiu anceps
fuit, accenſa eſt: ut non cum Hetruſcis totiens uictis, ſed cũ aliqua noua gẽte uideretur
dimicatio eſſe. Nihil ab ulla parte mouetur fugæ: cadunt anteſignani: & ne nudentur
propugnatoribus ſigna, fit ex ſecũda prima acies. ab ultimis deinde ſubſidiis cietur mi-
les: adeóq; ad ultimum laboris ac periculi uentum eſt, ut equites Romani omiſsis equis
ad primos peditum per arma, per corpora euaſerint. ea uelut noua inter feſſos exorta a-
cies turbauit ſigna Hetruſcorũ. ſecuta deinde impetum eorũ, utcunque affecta fuerat,
cætera multitudo tandem perrumpit ordines hoſtium. Tũc uinci pertinacia cœpta, &
auerti manipuli quidam: & ut ſemel dedere terga, etiam certiorẽ capeſſere fugã. Ille pri
mùm dies fortuna ueteri abundantes Hetruſcorũ fregit opes. Cæſum in acie quod ro-
boris fuit: caſtra eo impetu capta, direptáq;. Pari ſubinde periculo, gloriæq; euentu bel-
C lũ in Samnitibus erat: qui præter cæteros belli apparatus, ut acies ſua fulgeret nouis ar-
morum inſignibus, fecerũt. Duo exercitus erant: ſcuta alterius auro, alterius argẽto cę-
lauerunt. Forma erat ſcuti: ſummum latius, quà pectus atq; humeri teguntur, faſtigio
æquali ad imum cuneatior, mobilitatis cauſa. ſpongia pectori tegumentum: & ſiniſtrũ
crus ocrea tectum. Galeæ criſtatæ, quæ ſpeciem magnitudini corporum adderent. Tu-
nicæ auratis militibus uerſicolores, argentatis linteæ candidæ. His dextrum cornu da-
tum: illi in ſiniſtro conſiſtunt. Notus iam Romanis apparatus inſignium armorũ fue-
rat: doctiq; à ducibus erant, horridum militem eſſe debere, non cælatũ auro argentóq;,
ſed ferro & animis fretum. quippe illa prædam uerius quàm arma eſſe, uitentia ante rẽ,
deformia inter ſanguinem & uulnera. uirtutem eſſe militis decus, & omnia illa uicto-
riam ſequi: & ditem hoſtem quãuis pauperis uictoris præmium eſſe. His Curſor uoci-
D bus inſtinctos milites in prælium ducit. dextro ipſe cornu conſiſtit: ſiniſtro præfecit ma
giſtrum equitum. Simul eſt concurſum, ingens fuit cum hoſte certamẽ: non ſegnius in-
ter dictatorem & magiſtrum equitum, ab utra parte uictoria inciperet. Prior forte Iu-
nius cõmouit hoſtem, læuo dextrum cornu, ſacratos more Samnitium milites, eóque
cãdida ueſte, & paribus cãdore armis inſignes. eos ſe orco mactare Iunius dictitans, cũ
intuliſſet ſigna, turbauit ordines, & haud dubie impulit aciẽ. Quod ubi ſenſit dictator,
Ab læuóne cornu uictoria incipiet, inquit: & dextrum cornu, dictatoris acies alienã pu-
gnam ſequetur, non partem maximam uictoriæ trahet? concitat milites. Nec peditum
uirtuti equites, aut legatorũ ſtudia ducibus cedunt. M. Valerius à dextro, P. Decius ab
læuo cornu, ambo conſulares, ad equites in cornibus poſitos euehuntur: adhortatíque
eos, ut partem ſecum capeſſerent decoris, in trãſuerſa latera hoſtium incurrũt. Is nouus
E additus terror cum ex parte utraq; circumuaſiſſet aciẽ, & ad terrorem hoſtiũ legiones
Romanæ redintegrato clamore intuliſſent gradum, tum fuga ab Samnitibus cœpta. Iã
ſtrage hominum armorumq; inſignium campi repleri. ac primò pauidos Samnites ca-
ſtra ſua accepere: deinde ne ea quidẽ retenta. captis direptíſq; ante noctẽ iniectus ignis.
Dictator ex s. c. triumphauit. cuius triumpho longe maximã ſpeciẽ captiua arma prę-
buere. Tantum magnificentiæ uiſum in iis, ut aurata ſcuta dominis argentariorum ad
forum ornandum diuiderentur. Inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus
cum thenſæ ducerẽtur. Et Romani quidem ad honorẽ deûm inſignibus armis hoſtium
uſi ſunt: Campani ab ſuperbia & odio Samnitium, gladiatores, quod ſpectaculum inter
epulas erat, eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Eodem anno cũ

vrb.446 reliquis Hetruſcorum ad Peruſiám,quæ ipſa induciarũ fidem ruperat, Fabius cos. nec F
Oly.118. dubia nec difficili uictoria dimicat. Ipſum oppidum (nam ad mœnia uictor acceſsit)
cepiſſet, ni legati dedentes urbẽ exiſſent. Præſidio Peruſiæ impoſito; legationibus He-
truriæ amicitiam petentibus præ ſe Romam ad Senatum miſsis, cos. pręſtantioreq̃ di-
ctator uictoria triumphans urbem eſt inuectus. Quinetiam deuictorum Samnitiũ de-
cus magna ex parte ad legatos P. Decium & M. Valeriũ eſt uerſum: quos populus pro-
ximis comitiis ingenti conſenſu conſulem alterũ,alterum prætorem declarauit. Fabio
ob egregie perdomitam Hetruriam continuatur conſulatus: Decius collega datur. Va-
lerius prætor quartùm creatus. Conſules partiti prouincias. Hetruria Decio, Samniũ
Fabio euenit. Is profectus ad Nuceriam, Allifates iam tum pacem petentes,quòd uti ea
cum daretur noluiſſent, aſpernatus,oppugnando ſubegit. Cum Samnitibus acie dimi-
catum. Haud magno certamine hoſtes uicti: neque eius pugnæ memoria tradita foret, G
ni Marſi eo primũ prælio cum Romanis bellaſſent. Secuti Marſorum defectionem Pe-
ligni,eandem fortunam habuerunt. Decio quoque alteri conſuli ſecunda belli fortuna
erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentum exercitui præbere,atque inducias in
XL annos petere. Volſinienſium caſtella aliquot ui cepit: quædam ex iis diruit, ne rece-
ptaculo hoſtibus eſſent: circunferendóque paſsim bello, tantum terrorẽ ſui fecit, ut no-
men omne Hetruſcum fœdus à conſule peteret. Ac de eo quidem nihil impetratũ: in-
duciæ annuæ datæ. ſtipendium exercitui Romano ab hoſte in eum annum penſum, &
binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces induciarũ fuit. Tranquillas res iam Hetru-
ſcis turbauit repentina defectio Vmbrorum, gentis integræ à cladibus belli, niſi quòd
tranſitum exercitus ager ſenſerat. Ii concitata omni iuuentute ſua,& magna parte He-
truſcorum ad rebellionem compulſa, tantum exercitum fecerant, ut relicto poſt ſe in H
Hetruria Decio, ad oppugnandam inde Romam ituros, magnifice de ſe, ac cõtemptim
de Romanis loquentes, iactarent. Quod inceptum eorum ubi ad Decium cos. perlatũ
eſt, ad urbem ex Hetruria magnis itineribus pergit: & in agro Pupinienſi ad famã inten-
tus hoſtium cõſedit. Nec Romæ ſpernebatur Vmbrorum bellũ: & ipſæ minæ metũ fe-
cerant expertis à Gallica clade quàm intutam urbem incolerent. Itaque legati ad Fa-
bium conſulem miſsi ſunt, ut ſiquid laxamenti à bello Samnitium eſſet, in Vmbriam
propere exercitum duceret. Dicto paruit conſul, magníſque itineribus ad Meuaniam,
ubi tum copiæ Vmbrorũ erant, perrexit. Repens aduentus conſulis, quem procul Vm-
bria in Samnio bello alio occupatum crediderant, ita exterruit Vmbros, ut alij recedẽ-
dum ad urbes munitas, quidam bellum omittẽdum cenſerent. Plaga una (Materinam
ipſi appellant) nõ continuit modò cæteros in armis, ſed cõfeſtim ad certamen egit. ca- I
ſtra uallantẽ Fabium adorti ſunt. Quos ubi effuſos ruere in munimenta conſul uidit,
reuocatos milites ab opere, prout loci natura tẽpúſq; patiebatur, ita inſtruit: cohorta-
túſq; prædicatione uera qua in Thuſcis, qua in Sãnio partorũ decorũ, exiguã appendi-
cẽ Hetruſci belli cõficere iubet: & uocis impiæ pœnas expetere, qua ſe urbem Romanã
oppugnaturos minati ſunt. Hæc tanta ſunt alacritate militũ audita, ut clamor ſua ſpon
te ortus loquentem interpellauerit ducem. ante imperium deinde cõcentu tubarum ac
cornuum curſu effuſo in hoſtem feruntur: non tanquã in uiros aut armatos incurrunt.
Mirabilia dictu: ſigna primò eripi cœpta ſigniferis: deinde ipſi ſigniferi trahi ad conſu-
lem: armatiq; milites ex acie in aciem transferri. & ſicubi eſt certamen, ſcutis magis q̃
gladiis geritur res. umbonibus, incuſſáq; ala ſternuntur hoſtes. Plus capitur hominum,
quàm cæditur: atq; una uox ponere arma iubentiũ, per totam fertur aciem. Itaq; inter K
ipſum certamẽ facta deditio eſt à primis authoribus belli. poſtero inſequentibúſq; die-
bus & cæteri Vmbrorum populi dedũtur. Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti.
Fabius alienæ ſortis uictor belli, in ſuam prouinciam exercitum reduxit. itaq; ei ob res
tam feliciter geſtas, ſicut priore anno populus continuarat conſulatũ, ita ſenatus in in-
ſequentem annum, quo Ap. Claudius, L. Volumnius coss. fuerũt, prorogauit, maxime
Appio aduerſante, imperium. Appium Cenſorem petiſſe conſulatum, comitiáque eius
ab L. Furio Trib. pl. interpellata, donec ſe cenſura abdicauit, in quibuſdam annalibus
inuenio. Creatus conſul, cum collegæ nouum bellum Salentini hoſtes decernerentur,
Romæ mãſit, ut urbanis artibus opes augeret, quando belli decus penes alios eſſet. Vo-
lumnium

A luminium prouinciæ haud pœnituit. Multa ſecunda prælia fecit: aliquot urbes hoſtium Vrb. 448.
ui cepit. Prædæ erat largitor: & benignitatem per ſe gratam comitate adiuuabat: mili- Oly 118.
temq; iis artibus fecerat & periculi & laboris auidum. Q. Fabius proconſul ad urbẽ Al-
lifas cum Samnitiũ exercitu ſignis collatis confligit. minime ambigua res fuit. Fuſi ho-
ſtes, atq; in caſtra compulſi. Nec caſtra forent retenta, ni exiguum ſuperfuiſſet diei: an-
te noctẽ tamen ſunt circunſeſſa, & nocte cuſtodita: ne quis elabi poſſet. poſtero die uix
dum luce certa, deditio fieri cœpta: & pacti, qui Samnitium forent, ut cum ſingulis ue-
ſtimentis emitterentur. hi omnes ſub iugum miſsi. ſociis Samnitium nihil cautum. ad
vii. millia ſub corona ueniere. Qui ſe ciuem Hernicum dixerat, ſeorſum in cuſtodia ha-
bitus. eos omnes Fabius Romam ad Senatum miſit: & cum quæſitum eſſet, delectu, an
uoluntarij pro Samnitibus aduerſus Romanos bellaſſent: per Latinos populos cuſto-
B diẽdi dantur. Iuſsiq; eam integram rem noui Cõſules, P. Cornelius Aruina, Q. Martius
Tremulus (ij enim iam creati erant) ad Senatum referre. Id ægre paſsi Hernici, conciliũ
populorum omnium habentibus Anagninis in circo quem Maritimum uocãt: præter
Alatrinatem, Ferentinatemq;, & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Roma-
no bellum indixerunt. In Samnio quoq;, quia deceſſerat inde Fabius, noui motus exor-
ti. Calatia & Sora, præſidiáq; quæ in iis Romana erant, expugnata: & in captiuorũ cor-
pora militum fœde ſæuitum. itaque eò P. Cornelius cum exercitu miſſus. Martio noui
hoſtes (iam enim Anagninis Hernicíſque aliis bellum iuſſum erat) decernũtur. Primò
ita omnia opportuna loca hoſtes inter conſulum caſtra interceperunt, ut peruadere ex-
peditus nuncius nõ poſſet, & per aliquot dies incerti rerum omnium, ſuſpenſiq; de ſta-
tu alterius, uterq; conſul ageret: Romamq́ue is metus manaret, adeò ut omnes iuniores
C ſacramento adigerẽtur, atq; ad ſubita rerum duo iuſti ſcriberentur exercitus. Cæterùm
Hernicum bellum nequaquã pro præſenti terrore ac uetuſtate gentis gloriæ fuit. Nihil
uſquam dictu dignum auſi, trinis caſtris intra paucos dies exuti, triginta dierum indu-
cias, ita ut ad Senatũ Romam legatos mitterent, pacti ſunt bimeſtri ſtipendio frumen-
tóq;, & ſingulis in militem tunicis. Ab ſenatu ad Martium reiecti: cui s. c. permiſſum de
Hernicis erat: isq; gentem in deditionem accepit. Et in Samnio alter cos. ſuperior uiri-
bus, locis impeditior erat. omnia itinera obſepſerant hoſtes, ſaltúſque peruios ceperãt:
nequà ſubuehi commeatus poſſent. Neque eos, cum quotidie ſigna in aciem cõſul pro-
ferret, elicere ad certamen poterat: ſatíſque apparebat neque Samnitem certamen præ-
ſens, nec Romanũ dilationem belli laturum. Aduentus Martij, qui Hernicis ſubactis
maturauit collegæ uenire auxilio, moram certaminis hoſti exemit. nam, ut qui ne alte-
D ri quidem exercitui ſe ad certamen credidiſſent pares, coniungi utiq; paſsi duos cõſula-
res exercitus, nihil crederent supereſſe ſpei: aduenientem incompoſito agmine Martium
aggrediuntur. Raptim collatæ ſarcinæ in medium: & prout tempus patiebatur, inſtru-
cta acies. Clamor primùm in ſtatiua perlatus, deinde conſpectus procul puluis tumul-
tum apud alterum conſulem in caſtris fecit. íſq; confeſtim arma capere iuſsis, raptimq́
eductis in aciem militibus, trãſuerſam hoſtium aciem, atq; alio certamine occupatam
inuadit, clamitans ſummum flagitium fore, ſi alterum exercitum utriuſq; uictoriæ cõ-
potem ſinerent fieri, nec ad ſe ſui belli uindicarent decus. Quà impetum dederat, per-
rumpit: aciemq́; per mediam in caſtra hoſtium tendit: & uacua defenſoribus capit, atq;
incendit. Quæ ubi flagrantia Martianus miles conſpexit, & hoſtes reſpexere: tũ paſsim
fuga cœpta Samnitium fieri. ſed omnia obtinet cædes: nec in ullam partem tutum per-
E fugium eſt. Iam xxx. millibus hoſtium cæſis, ſignum receptui conſules dederant: col-
ligebantq́; in unum copias, inuicem inter ſe gratantes: cum repente uiſæ procul hoſtiũ
nouæ cohortes, quæ in ſupplementum ſcriptæ fuerant, integrauere cædem. in quas nec
iuſſu conſulum, nec ſigno accepto uictores uadunt, malo tyrocinio imbuendum Sa-
mnitẽ clamitantes. Indulgent conſules legionum ardori: ut qui probè ſcirent nouũ mi-
litem hoſtium, inter perculſos fuga ueteranos, ne tentando quidem ſatis certamini fo-
re. nec eos opinio fefellit. Omnes Samnitium copiæ ueteres nouæq́; montes proximos
fuga capiunt. eò & Romana erigitur acies, nec quicquã ſatis tuti loci uictis eſt: & de iu-
gis quæ ceperant, funduntur. iamq́; una uoce omnes pacem petebant. Tum triũ men-
ſium frumẽto imperato, & annuo ſtipendio, ac ſingulis in militem tunicis, ad ſenatum

vrb. 449 pacis oratores miſsi. Cornelius in Samnio relictus. Martius de Hernicis triumphás in F
oly. 119. urbem redut:ſtatuáq; equeſtris in foro decreta eſt: quæ ante tẽplum Caſtoris poſita eſt.
Hernicorũ tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt q̃ ciuita-
tem, ſuæ leges redditæ: connubiumq́; inter ipſos, quod aliquãdiu ſoli Hernicorum ha-
buerunt, permiſſum. Anagninis, quiq; arma Romanis intulerant, ciuitas ſine ſuffragij
latione data: concilia, connubiáq; adempta: & magiſtratibus, præterquam ſacrorũ cu-
ratione, interdictum. Eodem anno ædes Salutis à C. Iunio Bubulco cenſore locata
eſt: quã cos. bello Samnitiũ uouerat. ab eodem collegáq; eius M. Valerio Maximo uiæ
per agros publica impenſa factæ: & cum Carthaginienſibus eodem anno fœdus tertiò
renouatum: legatíſque eorum, qui ad id uenerant, comiter munera miſſa. Dictatorem
idem annus habuit P. Cornelium Scipionem, cũ magiſtro equitum P. Decio Mure. ab
iis, propter quæ creati erant, comitia conſularia habita, quia neuter conſulum potuerat G
bello abeſſe. Creati COSS. L. Poſthumius, T. Minutius. Hos cõſules Piſo Q. Fabio &
P. Decio ſuggerit, biẽnio exempto, quo Claudium Volumniumq́;, & Cornelium cum
Martio conſules factos tradidimus. Memoriáne fugerit in annalibus digerendis, an cõ-
ſultò binos cõſules falſos ratus tranſcenderit, incertum eſt. Eodem anno in campum
Stellatem agri Campani Samnitium incurſiones factæ. itaque ambo coss. in Samnium
miſsi. cũ diuerſas regiones, Tifernum Poſthumius, Bouianũ Minutius petiſſent: Poſt-
humij prius ductu ad Tifernum pugnatum. Alij haud dubie Samnites uictos, ac tri-
ginta millia inde hominum capta tradunt: alij Marte æquo diſceſſum: & Poſthumium
metum ſimulantem, nocturno itinere clàm in montes copias abduxiſſe: hoſtes ſecutos
duo millia inde locis munitis & ipſos conſediſſe. Conſul ut ſtatiua tuta copioſáque (&
ita erant) petiſſe uideretur: poſtquam & munimentis caſtra firmauit, & omni apparatu H
rerũ utilium inſtruxit: relicto firmo prȩſidio, uigilia tertia, quà duci proxime poteſt, ex-
peditas legiones ad collegam, & ipſum aduerſus alios ſedẽtem, ducit. ibi authore Poſt-
humio Minutius cum hoſtibus ſigna confert. & cum anceps prælium in multum diei
proceſsiſſet: tum Poſthumius integris legionibus defeſſam iam aciẽ hoſtium improui-
ſò inuadit. itaq; cum laſsitudo ac uulnera fugam quoq; præpediſſent, occidione occiſi
hoſtes: ſigna unum & uiginti capta: atq; inde ad caſtra Poſthumij perrectũ. ibi duo ui-
ctores exercitus perculſum iam fama hoſtem adorti fundunt, fugantq́;: ſigna militaria
ſex & uiginti capta, & imperator Samnitium Statius Gellius, multíque alii mortales: &
caſtra utraq; capta: & Bouianum, ubi poſtero die cœptũ oppugnari, breui capitur. ma-
gnáq; gloria rerum geſtarum cõſules triumpharunt. Minutium cõſulem cum uulnere
graui relatum in caſtra mortuum quidam authores ſunt, & M. Fuluium in locum eius I
cõſulem ſuffectum: & ab eo, cum ad exercitum Minutij miſſus eſſet, Bouianum captũ.
Eodem anno Sora, Arpinum, Conſentia, recepta ab Samnitibus. Herculis magnum ſi-
mulachrũ in Capitolio poſitum dedicatumq́;. P. Sulpitio Auerrione, P. Sẽpronio So-
pho COSS. Samnites, ſeu finem ſeu dilationem belli quærentes, legatos de pace Ro-
mam miſere. quibus ſuppliciter agentibus reſponſum eſt, niſi ſæpe bellũ parantes pacẽ
petiſſent Samnites, oratione ultro citróq; habita, de pace tranſigi potuiſſe. nunc quãdo
uerba uana ad id locorum fuerint, rebus ſtandum eſſe. P. Sempronium conſulem cum
exercitu breui in Samnio fore: eum, ad bellum pacémne inclinent animi, falli nõ poſſe:
cõperta omnia Senatui relaturum: decedentem ex Samnio cõſulem legati ſequerẽtur.
Eo anno cũ pacatum Samnium exercitus Romanus benigne præbito cõmeatu pera-
graſſet, fœdus antiquum Samnitibus redditum. Ad Aequos inde ueteres hoſtes, cæterũ K
per multos annos ſub ſpecie infidæ pacis quietos, uerſa arma Romana: quòd incolumi
Hernico nomine miſsitauerant ſimul cũ iis Samniti auxilia, & poſt Hernicos ſubactos
uniuerſa propè gens ſine diſsimulatione cõſilii publici ad hoſtes deſciuerat: & poſtquã
icto Romæ cũ Samnitibus fœdere fœciales uenerant res repetitum, tentationẽ aiebant
eſſe, ut terrore incuſſo belli, Romanos ſe fieri paterentur. quod quantopere optandum
foret, Hernicos docuiſſe, quũ, quibus licuerit, ſuas leges Romanæ ciuitati præoptaue-
rint: quibus legendi quid mallẽt, copia non fuerit, pro pœna neceſſariam ciuitatem fo-
re. Ob hæc uulgo in cõciliis iactata populus Romanus bellũ fieri Aequis iuſsit: conſu-
léſq; ambo ad nouum profecti bellum, quatuor millibus à caſtris hoſtium conſederunt.

Tentationem aiebant eſſe

Aequorum

A Æquorũ exercitus (ut qui ſuo nomine per multos annos imbelles egiſſent) tumultua- Vrb. 451.
rio ſimilis, ſine ducibus certis, ſine imperio, trepidare. alij excũdum in aciem, alij caſtra Ol. 119.
tuenda cenſent. mouet pleroſq; uaſtatio futura agrorum, ac deinceps cum leuibus prę-
ſidiis urbium relictarum excidia. itaque poſtquam inter multas ſententias una, quæ o-
miſſa cura communium, ad reſpectũ ſuarum quenq; rerum auertiſſet, audita: ut prima
uigilia diuerſi è caſtris ad deportanda omnia, tuendáſq; mœnibus in urbes abirent: cũ-
cti eam ſententiam ingenti aſſenſu accepere. Palatis hoſtibus per agros, prima luce Ro
mani ſignis prolatis in acie conſiſtunt: & ubi nemo obuius ibat, pleno gradu ad caſtra
hoſtiũ tendunt. cæterùm poſtquam ibi neque ſtationes pro portis, nec quenquã in ual-
lo, nec fremitum conſuetum caſtrorum animaduerterunt: inſolito ſilentio moti, metũ
inſidiarum ſubſiſtunt. tranſgreſsi deinde uallũ cum deſerta omnia inueniſſent, pergunt
B hoſtem ueſtigiis ſequi. ſed ueſtigia in omnes æquè ferentia partes, ut in dilapſis paſsim,
primò errorem faciebant: pòſt per exploratores compertis hoſtium cõſiliis, ad ſingulas
urbes circunferendo bello, unũ & quadraginta oppida intra dies ſexaginta omnia op-
pugnando ceperũt: quorum pleraque diruta atque incenſa: nomenq́; Æquorum pro-
pè ad internecionem deletum. De Æquis triumphatum: exemplóq; eorum clades fuit,
ut Marrucini, Marſi, Peligni, Ferentini mitterent Romam oratores pacis petẽdæ, ami-
citiæq;. iis populis fœdus petentibus datum. Eodẽ anno C. Flauius Cn. filius ſcriba pa-
tre libertino humili fortuna ortus, cæterùm callidus uir & facundus, ædilis curulis fuit.
Inuenio in quibuſdam annalibus, cum appareret ædilibus, fieriq; ſe pro tribu ædilẽ ui-
deret, neq; eius accipi nomen, ꝙ ſcriptum faceret: tabulam poſuiſſe, & iuraſſe ſe ſcriptũ
nõ facturum. quem aliquanto antea deſiſſe ſcriptum facere arguit Macer Licinius, tri-
C bunatu antè geſto, triumuiratibúſq;, nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. Cæ-
terum (id quod haud diſcrepat) contumacia aduerſus contemnentes humilitatẽ ſuam
nobiles certauit. Ciuile ius repoſitũ in penetralibus Pontificum euulgauit: faſtóſq; cir-
ca forum in albo propoſuit: ut quãdo lege agi poſſet ſciretur. ædem Concordiæ in area
Vulcani ſumma inuidia nobilium dedicauit: coactúſq; conſenſu populi Cornelius Bar
batus Pontifex maximus uerba præire: cum more maiorũ negaret niſi cõſulem aut im-
peratorem poſſe templũ dedicare. Itaq; ex authoritate Senatus latũ ad populũ eſt, ne
quis templũ arámue iniuſſu Senatus, aut Tribunorum plebis partis maioris dedicaret.
Haud memorabilem rẽ per ſe, niſi documentũ ſit aduerſus ſuperbiam nobilium plebeię
libertatis, referam. Ad collegam ægrum uiſendi cauſa Flauius cum ueniſſet, conſenſúq;
nobilium adoleſcentium qui ibi aſsidebant, aſſurrectum ei nõ eſſet: curulem afferri ſel-
D lam eò iuſsit: ac ſede honoris ſui anxios inuidia inimicos ſpectauit. Cæterùm Flauium
dixerat ædilem forẽſis factio, Ap. Claudij cenſura uires nacta: qui Senatum primus li-
bertinorum filiis lectis inquinauerat. & poſtea ꝙ̃ eam lectionẽ nemo ratam habuit, nec
in curia adeptus erat quas petierat opes urbanas: humilibus per omnes tribus diuiſis, fo
rum & campũ corrupit. tantumq́; Flauij comitia indignitatis habuerunt, ut pleriq; no-
bilium annulos aureos & phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes diſceſsit
ciuitas: aliud integer populus fautor & cultor bonorũ, aliud forenſis factio tenebat: do-
nec Q. Fabius & P. Decius cenſores facti. Fabius ſimul concordiæ cauſa, ſimul ne hu-
millimorum in manu comitia eſſent, omnem forẽſem turbam excretã in quatuor tri-
bus coniecit, urbanáſq; eas appellauit. adeóq; eam rem acceptam gratis animis ferunt,
ut Maximi cognomen, quod tot uictoriis non pepererat, hac ordinum tẽperatione pa-
E reret. Ab eodem inſtitutum dicitur, ut equites Idibus Quintilibus tranſueherentur.

DECADIS PRIMÆ LIBER DECIMVS.

LVCIO Genutio, Ser. Cornelio COSS. ab externis ferme bellis ociũ
fuit. Soram atq; Albam colonię deductæ: Albam in Aequos ſex mil-
lia colonorum ſcripta. Sora agri Volſci fuerat: ſed poſſederãt Samni-
tes. eò quatuor millia hominum miſſa. Eodẽ anno Arpinatibus Tre-
bulaniſq; ciuitas data. Fruſinates tertia parte agri damnati, ꝙ Herni-
cos ab eis ſolicitatos cõpertum: capitáq; coniurationis eius, quæſtio-

vrb.452. ne ab conſulibus ex ſenatuſcõſulto habita, uirgis cæſi, ac ſecuri percuſsi. Tamẽ ne pror- F
Oly.119. ſus imbellem agerent annum, parua expeditio in Vmbria facta eſt, ꝙ nunciabatur ex
ſpelunca quadã excurſiones armatorum in agros fieri. In eam ſpeluneam penetratum
cum ſignis eſt: & ex eo loco obſcuro multa uulnera accepta, maximéq; lapidũ ictu, do-
nec altero ſpecus eius ore (nam peruius erat) inuento, utræq; fauces congeſtis lignis ac-
cenſæ. ita intus fumo ac uapore ad duo millia armatorũ ruentia nouiſsime in ipſas flã-
mas, dum euadere tendunt, abſumpta. M. Liuio Dentre, & C. Aemylio COSS. redin-
tegratum Aequorum bellũ. Coloniam ægre patientes uelut arcem ſuis finibus impoſi-
tam, ſumma ui expugnare adorti, ab ipſis colonis pelluntur. Cæterùm tantum Romæ
terrorem fecere, quia uix credibile erat tam affectis rebus ſolos per ſe Aequos ad bellũ
coortos, ut tumultus eius cauſa dictator diceretur C. Iunius Bubulcus cum M. Titinio
magiſtro equitum. profectus primo congreſſu Aequos ſubegit. ac die octauo triũphans G
in urbem cum rediſſet, ædem Salutis, quam cos. uouerat, cenſor locauerat, dictator de-
dicauit. Eodẽ anno claſsis Græcorũ Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italiæ litora
appulſa, Thurias urbem in Salentinis cepit. Aduerſus hunc hoſtem cos. Aemylius miſ-
ſus, prælio uno fugatum compulit in naues. Thuriæ redditæ ueteri cultori, Salentinóq;
agro pax parta. Iunium Bubulcum dictatorem miſſum in Salentinos in quibuſdã an-
nalibus inuenio: & Cleonymum prius q̃ confligendum eſſet cũ Romanis, Italia exceſ-
ſiſſe. Circunuectus inde Brunduſii promontoriũ, medióq; ſinu Hadriatico uentis latus,
cum læua importuoſa Italiæ litora, dextra Illyrici Liburníq; & Iſtri, gentes feræ & ma-
gna ex parte latrociniis maritimis infames terrerent: penitus ad litora Venetorũ per-
uenit. ibi expoſitis paucis, qui loca explorarent: cũ audiſſent tenue prætentũ litus eſſe,
quòd trãſgreſsis ſtagna ab tergo ſint irrigua æſtibus maritimis: agros haud procul pro- H
ximos cãpeſtes cerni: ulteriora colles uideri eſſe: oſtiũ fluminis præalti, quò circumagi
naues in ſtationem tutam uidiſſe (Meduacus amnis erat) eo inuectã claſſem ſubire flu-
mine aduerſo iuſsit. Grauiſsimas nauium non pertulit alueus fluminis. in leuiora naui-
gia tranſgreſſa multitudo armatorum ad frequentes agros tribus maritimis Patauino-
rum uicis colentibus eam oram peruenit. Ibi egreſsi leui præſidio nauibus relicto, uicos
expugnant: inflammant tecta: hominum pecudumq; prædas agunt: & dulcedine præ-
dandi longius uſq; à nauibus procedunt. Hæc ubi Patauium ſunt nunciata (ſemper au-
tem eos in armis accolæ Galli habebant) in duas partes iuuentutem diuidunt. Altera in
regionem qua effuſa populatio nunciabatur: altera, ne cui prædonũ obuia fieret, altero
itinere ad ſtationem nauium (millia autem xiiii. ab oppido aberat) ducta. In naues par-
uas cuſtodibus interemptis impetus factus: territíq; nautæ coguntur naues in alteram I
ripam amnis traiicere. & in terra proſperum æque in palatos prædatores prælium fue-
rat: refugientibúſque ad ſtationẽ Græcis Veneti obſiſtunt. Ita in medio circumuenti ho
ſtes cæſiq;. pars capti claſſem indicãt, regemq; Cleonymum tria inde millia abeſſe. Ibi
captiuis proximo uico in cuſtodiam datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperanda uada
ſtagnorũ apte planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis cõplent. profectíq;
ad claſſem, immobiles naues, & loca ignota plus q̃ hoſtem timentes circunuadunt: fu-
gientéſq; in altum, ac nuſquam repugnãtes uſq; ad oſtium amnis perſecuti, captis qui-
buſdam, incenſiſq; nauibus hoſtium, quas trepidatio in uada intulerat, uictores reuer-
tuntur. Cleonymus uix quinta parte nauium incolumi, nulla regione maris Hadriati-
ci proſpere adita, diſceſsit. roſtra nauium, ſpoliaq; Laconum in ęde Iunonis ueteri fixa,
multi ſuperſunt qui uiderunt. Patauii monumentum naualis pugnę eo die quo pugna- K
tũ eſt, quotannis ſolẽni certamine nauium in flumine oppidi medio exercetur. Eodem
anno Romæ cum Veſtinis petẽtibus amicitiam ictũ eſt fœdus. Multiplex deinde exor-
tus terror. Hetruriam rebellare ab Arretinorum ſeditionibus motu orto nunciabatur:
ubi Licinium genus præpotens, diuitiarum inuidia pelli armis cœptum. ſimul Marſos
agrum ui tueri, in quẽ colonia Carſeoli deducta erat, quatuor millibus hominum ſcri-
ptis. Itaq; propter eos tumultus dictus M. Valerius Maximus dictator, magiſtrũ equi-
tum ſibi legit M. Aemylium Paulum. Id magis credo, q̃ Q. Fabium ea ætate, atque eis
honoribus Valerio ſubiectum. Cæterùm ex Maximi cognomine ortum errorem haud
abnuerim. Profectus dictator cum exercitu, prælio uno Marſos fundit. cõpulſis deinde

in urbes

A in urbes munitas, Milioniam, Pleſtinam, Freſiliã intra dies paucos cepit: & parte agri Vrb. 452.
mulctatis Marſis fœdus reſtituit. Tum in Hetruſcos uerſum bellum. & cum dictator au- Oly. 119.
ſpiciorum repetendorum cauſa profectus Romã eſſet, magiſter equitum pabulatum
egreſſus, ex inſidiis circumuenitur: ſigníſq; aliquot amiſsis, fœda militum cæde ac fuga
in caſtra eſt compulſus. qui terror non eò tantum à Fabio abhorret, quòd ſiqua alia ar-
te cognomẽ ſuum æquauit, tum maxime bellicis laudibus: ſed etiam quòd memor Pa-
pyrianæ ſæuitiæ nunquam ut dictatoris iniuſſu dimicaret adduci potuiſſet. Nunciata
ea clades Romam, maiorem q̃ res erat terrorem exciuit. nam ut exercitu deleto, ita iu-
ſtitium indictum, cuſtodiæ in portis, uigiliæ uicatim exactæ: arma, tela in muros cõge-
ſta. Omnibus iunioribus ſacramento adactis, dictator ad exercitum miſſus, omnia ſpe
tranquilliora, & cõpoſita magiſtri equitum cura, caſtra in tutiorem locum redacta, co-
B hortes quæ ſigna amiſerant, extra uallum ſine tentoriis deſtitutas inuenit: exercitũ aui-
dum pugnæ, quo maturius ignominia aboleretur. Itaq; confeſtim caſtra inde in agrum
Ruſellanum promouit. Eò & hoſtes ſecuti, quanquam ex bene geſta re ſummam & in
aperto certamine uirium ſpem habebant: tamen inſidiis quoque, quas feliciter experti
erãt, hoſtem tentãt. Tecta ſemiruta, uici per uaſtationem agrorum deuſti, haud procul
caſtris Romanorum aberant. ibi abditis armatis, pecus in conſpectu præſidij Romani,
cui præerat Cn. Fuluius legatus, propulſum. ad quam illecebram cum commoueretur
nemo ab Romana ſtatione, paſtorum unus progreſſus ſub ipſas munitiones, inclamat
alios cunctanter ab ruinis uici pecus propellentes: quid ceſſarent, cum per media caſtra
Romana tuto agere poſſent? Hæc quum legato Cærites quidã interpretarentur, & per
omnes manipulos militum ingens eſſet indignatio: nec tamen iniuſſu mouere ſe aude-
C rent: iubet peritos linguæ attendere animum, paſtorum ſermo agreſti an urbano pro-
pior eſſet. Cum referrent ſonum linguæ, & corporum habitum, & nitorem, cultiora q̃
paſtoralia eſſe: Ite igitur, dicite, inquit, detegant nequicquam conditas inſidias: omnia
ſcire Romanũ: nec magis iam dolo capi, quàm armis uinci poſſe. Hæc ubi audita ſunt,
& ad eos qui conſederant in inſidiis, perlata; conſurrectum repente ex latebris eſt, & in
patẽtem ad conſpectum undiq; campum prolata ſigna. Viſa legato maior acies, quàm
quæ ab ſuo pręſidio ſuſtineri poſſet. itaq; propere ad dictatorem auxilia accitum mittit:
interea ipſe impetus hoſtium ſuſtinet. Nũcio allato, dictator ſigna ferri, ac ſequi arma-
tos iubet. ſed celeriora propè omnia imperio erant. Rapta extemplo ſigna armaq; : &
uix ab impetu & curſu tenebantur. Cum ira ab accepta nuper clade ſtimulabat, tum cõ
citatior accidens clamor ab increſcente certamine. Vrgent itaque alii alios, hortantúr-
D que ſigniferos ut ocyus eant. Quo magis feſtinantes uidet dictator, eo impenſius retẽ-
tat agmen, ac ſenſim incedere iubet. Hetruſci contrà, principio exciti pugnæ omnibus
copiis aderant: & ſuper alios alij nunciant dictatori omnes legiones Hetruſcorũ capeſ-
ſiſſe pugnã: nec iam ab ſuis reſiſti poſſe. & ipſe cernit ex ſuperiore loco in quãto diſcri-
mine præſidium eſſet: cæterùm ſatis fretus eſſe etiam nunc tolerando certamini legatũ;
nec ſe procul abeſſe periculi uindicem, q̃ maxime uult fatigari hoſtem, ut integris adò-
riatur uiribus feſſos. Quanquam lente procedunt, iam tamen ad impetum capiendum
equiti utiq; modicũ erat ſpatium. Prima incedebãt ſigna legionum, ne quid occultum
aut repentinum hoſtis timeret: ſed reliquerat interualla inter ordines peditum, quà ſa-
tis laxo ſpatio equi permitti poſſent. Pariter ſuſtulit clamorem acies: & immiſſus eques
libero curſu in hoſtem inuehitur: incompoſitíſq; aduerſus equeſtrem procellã ſubitum
E pauorem offundit. Itaq; ut propè ſerum auxilium iam pene circumuentis, ita uniuerſa
requies data eſt. Integri accepere pugnã: nec ea ipſa lõga, aut anceps fuit. Fuſi hoſtes ca-
ſtra repetunt, inferentibúſque iam ſigna Romanis cedunt, & in ultimam caſtrorũ par-
tem conglobantur. Hærent fugientes in anguſtiis portarum: pars magna aggerem ual-
lumq; conſcendunt, ſi aut ex ſuperiore loco tueri ſe, aut ſuperare aliquà & euadere poſ-
ſent. Forte quodam loco male dẽſatus agger pondere ſupra ſtantium in foſſam procu-
buit: atque eà cum deos pandere uiam fugæ conclamaſſent, plures inermes quã armati
euadũt. Hoc prælio fractæ iterum Hetruſcorũ uires: & pacto annuo ſtipendio, & duûm
menſium frumento, permiſſum ab dictatore, ut de pace legatos mitterẽt Romam. Pax
negata: induciæ biennij datæ. Dictator triũphans in urbem rediit. Habeo authores, ſine

Retentat agmen.
Retinet.

vrb.453. ullo memorabili prælio pacatã ab dictatore Hetruriam eſſe,ſeditionibus tantùm Arre- F
Olÿ.120. tinorum cõpoſitis,& Licinio genere cum plebe in gratiam reducto. Cõſul ex dictatura
factus M. Valerius. Non petentẽ, atq; adeò etiã abſentem creatum credidere quidã: &
per interregem ea comitia facta. Id unum nõ ambigitur, conſulatũ cum Apuleio Pãſa
" geſsiſſe. M. Valerio & Q. Apuleio cõſulibus ſatis pacatæ foris res fuere. Hetruſcũ ad-
uerſæ belli res,& induciæ quietũ tenebant: Samnitem multorum annorũ cladibus do-
mitũ, hauddum fœderis noui pœnitebat. Romæ quoq; plebem quietã & exoneratam
deducta in colonias multitudo præſtabat. Tamen ne undiq; tranquillæ res eſſent, cer-
tamen iniectũ inter primores ciuitatis patricios plebeióſque ab Tribunis pl. Q. & Cn.
Ogulniis: qui undiq; criminandorum patrũ apud plebem occaſionibus quæſitis,poſtq̃
alia fruſtra tentata erant,eam actionem ſuſceperunt,qua non infimã plebem accende-
rẽt,ſed ipſa capita plebis,cõſulares triumphaléſq; plebeios: quorũ honoribus nihil prę- G
ter ſacerdotia,quæ nondũ promiſcua erant,deeſſet. Rogationem promulgarunt,ut cũ
quatuor augures, quatuor pontifices ea tẽpeſtate eſſent, placeretq; augeri ſacerdotum
numerũ: quatuor pontifices,quinq; augures, de plebe omnes adlegerentur. Quemad-
modum ad quatuor augurum numerum,niſi morte duorum,id redigi collegiũ potue-
rit,non inuenio: cũ inter augures conſtet imparem numerũ debere eſſe: ut tres antiquæ
tribus,Ramnenſes,Titienſes,Luceres,ſuum quęque augurẽ habeant: aut ſi pluribus ſit
opus,pari inter ſe numero ſacerdotes multiplicẽt: ſicut multiplicati ſunt cũ ad quatuor
quinque adiecti,nouem numerum, ut terni in ſingulas eſſent, expleuerunt. Cæterum
quia de plebe adlegebantur: iuxtà eam rem ægrè paſsi Patres, quàm cũ conſulatũ uul-
gari uiderent: ſimulabant ad deos id magis quàm ad ſe pertinere. ipſos uiſuros ne ſacra
ſua polluantur. id ſe optare tantùm,nequa in rempub. clades ueniat. Minus autẽ teten- H
dere, aſſueti iam tali genere certaminum uinci. & cernebant aduerſarios non id, quod
olim uix ſperauerint,affectantes magnos honores: ſed omnia iam, in quorum ſpem du
biam erat certatum,tamẽ adeptos, multiplices conſulatus, cenſuráſque, & triumphos.
Certatũ tamen ſuadenda diſſuadendáq; lege inter Ap. Claudiũ maxime ferunt, & in-
ter Publium Decium Murem. qui cum eadem ferme de iure patrum ac plebis,quæ pro
lege Licinia quondã,contráq; eam dicta erant cum plebeiis conſulatus rogabatur,diſ-
ſeruiſſent: retuliſſe dicitur Decius parentis ſui ſpeciem, qualem eũm multi qui in con-
cione erãt,uiderant,incinctum Gabino cultu,ſuper telũ ſtantem: quo ſe habitu pro po-
pulo ac legionibus Romanis deuouiſſet. tum Publium Deciũ cos. purum piumque diis
immortalibus uiſum,æque ac ſi T. Manlius collega eius deuoueretur: eundem P. De-
cium,qui ſacra publica populi Ro. faceret, legi rite nõ potuiſſe? id eſſe periculũ, ne ſuas I
preces minus audirent dii,quàm Ap. Claudii? caſtius eũ ſacra priuata facere,& religio-
ſius deos colere, quàm ſe? quem pœnitere uotorum quæ pro repub. nuncupauerint tot
coss. plebeii,tot dictatores,aut ad exercitus euntes,aut inter ipſa bella? Numerarentur
duces eorum annorũ,quibus plebeiorum ductu & auſpicio res geri cœptæ ſunt: nume-
rarẽtur triumphi: iam ne nobilitatis quidem ſuæ plebeios pœnitere. Pro certo habere,
ſi quod repens bellũ oriatur,non plus ſpei fore Senatui populóq; Romano in patriciis,
" quàm in plebeiis ducibus. Quod cum ita ſe habeat, cui deorũ hominúmue indignum
" uideri poteſt, inquit, eis uiris, quos uos ſellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata,
" & toga picta,& corona triumphali,laureaq; honoraritis, quorum domos ſpoliis hoſtiũ
" affixis inſignes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia inſignia adiicere? Qui
" Iouis Opt. Max. ornatu decoratus,curru aurato per urbem uectus in Capitolium aſcen K
" derit: ſi cõſpiciatur cum capide ac lituo,capite uelato uictimam cædat, auguriúmue ex
" arce capiat? Cuius imaginis titulo conſulatus, cenſuráque, & triumphus æquo animo
" legetur: ſi auguratũ aut pontificatũ adieceritis, nõ ſuſtinebunt legentium oculi? Equidẽ
" (pace dixerim deûm) eos nos iam populi Romani beneficio eſſe ſpero, qui ſacerdotiis
" non minus reddamus dignatione noſtra honoris, quàm acceperimus: & deorũ magis,
" quàm noſtra cauſa expetamus,ut quos priuatim colimus,publice colamus. Quid autẽ
" ego ſic adhuc egi, tanquam integra ſit cauſa patriciorum de ſacerdotiis, & non iam in
" poſſeſsione unius ampliſsimi ſimus ſacerdotij? Decemuiros ſacris faciundis,carminum
" Sibyllæ ac fatorum populi huius interpretes, antiſtites eoſdem Apollinaris ſacri cære-
moniarumq;

A moniarumque aliarum plebeios uidemus. nec tum patriciis ulla iniuria facta eſt, cum Vrb.454.
» duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios numerus: & nũc tribunus, uir Olÿ.120.
» fortis ac ſtrenuus, quinq; augurum loca, quatuor pontificum adiecit, in quæ plebeij no
» minentur: non ut nos, Appi, neſtro loco pellant; ſed ut adiuuẽt uos homines plebeii di-
» uinis quoq; rebus procurandis: ſicut in cæteris humanis pro parte uirili adiuuant. Noli
» erubeſcere Appi collegam in ſacerdotio habere, quem in cenſura, quem in conſulatu
» collegã habere potuiſti: cuius tam dictatoris magiſter equitum, quàm magiſtri equitũ
» dictator eſſe potes. Sabinum aduenam principem nobilitatis neſtræ, ſeu Ap. Clauſum,
» ſeu Ap. Claudium mauultis, illi antiqui patricii in ſuum numerum acceperũt. ne faſti-
» dieris nos in ſacerdotum numerũ accipere. Multa nobiſcum decora afferimus: imo o-
» mnia eadem, quæ uos ſuperbos fecerũt. L. Sextius primus de plebe cos. eſt factus: Caius
B Licinius Stolo primus magiſter equitum: C. Martius Rutilius primus & dictator & cẽ-
» ſor: Q. Publius Philo primus prætor. Semper iſta audita ſunt eadem, penes uos auſpicia
» eſſe, uos ſolos gẽtem habere, uos ſolos iuſtum imperium & auſpicium domi militiæq;:
» æque adhuc proſperum plebeium ac patricium fuit, porróq; erit. En unquã fando au-
» diſtis patricios primò eſſe factos, nõ de cælo demiſſos, ſed qui patrem ciere auumq; poſ-
» ſent, id eſt, nihil ultrà quàm ingenuos? Conſulẽ iam patrem ciere poſſum, auumq; iam
» poterit filius meus. Nihil eſt aliud in re Quirites, niſi ut omnia negata adipiſcamur. Cer
» tamen tantum patricii petunt, nec curant quem euentum certaminum habeant. Ego
» hanc legem, quod bonum, fauſtum, felixq; ſit uobis ac reip. uti rogaſtis, iubendam cen-
» ſeo. Vocare tribus extemplo populus iubebat: apparebatq; accipi legem: ille tamẽ dies
eſt interceſſione ſublatus. poſtero die deterritis tribunis ingenti conſenſu accepta eſt.
C Pontifices creantur, ſuaſor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Martius Ru-
tilius, M. Liuius Denter. Quinq; augures item de plebe, C. Genutius, P. Ælius Pætus,
M. Minutius Feſſus, C. Martius, T. Publius. Ita octo pontificum, nouem augurũ nume-
rus factus. Eodem anno M. Valerius cos. de prouocatione legem tulit diligentius ſan-
ctam. Tertiò ea tum poſt reges exactos lata eſt ſemper à familia eadem. Cauſam reno-
uãdæ ſæpius haud aliam fuiſſe reor, quàm ꝙ plus paucorum opes, quàm libertas plebis
poterant. Porcia tamen lex ſola pro tergo ciuium lata uidetur: quòd graui pœna, ſiquis
uerbeaſſet necaſſétue ciuẽ Romanum, ſanxit. Valeria lex, cũ eum qui prouocaſſet, uir-
gis cædi, ſecuríque necari uetuiſſet: ſiquis aduerſus ea feciſſet, nihil ultrà, ꝗ̃ improbe fa-
ctum, adiecit. id (qui tum pudor hominum erat) uiſum credo uinculum ſatis ualidũ le-
gis. nunc uix ſeruo ita minetur quiſquam. Bellum ab eodem conſule haudquaquã me-
D morabile aduerſus rebellãtes Æquos, cũ præter animos feroces nihil ex antiqua fortu-
na haberent, geſtum eſt. Alter cos. Apuleius in Vmbria Nequinum oppidum circũſe-
dit. locus erat arduus, atq; in parte una præceps, ubi nũc Narnia ſita eſt: nec ui, nec mu-
nimento capi poterat. itaq; eam infectam rem M. Fuluius Pætus, T. Manlius Torqua-
» tus noui COSS. acceperunt. In eum annum cũ Q. Fabium cos. non petentem omnes
dicerent centuriæ, ipſum authorem fuiſſe Macer Licinius ac Tubero tradunt differendi
ſibi cõſulatus in bellicoſiorẽ annum: eo anno maiori ſe uſui reip. fore urbano geſto ma-
giſtratu. ita nec diſſimulantem quid mallet, nec petentem tamen, ędilem curulem cum
L. Papyrio Corſore factum. Id ne pro certo ponerem, uetuſtior annaliũ author Piſo ef-
fecit: qui eo anno ædiles curules fuiſſe tradit C. Domitium, Cn. F. Caluinũ, & Sp. Car-
uilium, Q. F. Maximum. id credo cognomen errorem in ædilibus feciſſe: ſecutamque
E fabulam miſtam ex ædilitiis & conſularibus comitiis, conuenientem errori. Et luſtrum
eo anno conditum à P. Sempronio Sopho, & P. Sulpitio Auerrione cenſoribus: tribúſq;
additæ duæ, Anienſis ac Terentina. Hæc Romæ geſta. cæterùm ad Nequinum oppidũ
cum ſegni obſidione tempus tereretur: duo ex oppidanis, quorum erant ædificia iũcta
muro, ſpecu facto ad ſtationes Romanas itinere occulto perueniunt: inde ad conſulem
deducti, præſidium armatũ ſe intra mœnia & muros accepturos cõfirmant. Nec aſper-
nanda res uiſa, neq; incaute credenda. cũ altero eorum (nam alter obſes retentus) duo
exploratores per cuniculum miſſi: per quos ſatis comperta re, trecenti armati tranſfu-
ga duce in urbem ingreſſi, nocte portã quæ proxima erat, cepere: qua refracta conſul
exercitúſque Romanus ſine certamine urbẽ inuaſere. ita Nequinum in ditionẽ populi

P

vrb. 455. Romani uenit.colonia eò aduerſus Vmbros miſſa,à flumine Narnia appellata.exerci- F
Olymp. 120. tus cũ magna præda Romam reductus. Eodẽ anno ab Hetruſcis aduerſus inducias pa
ratũ bellum.ſed eos alia molientes Gallorum ingẽs exercitus fines ingreſſus, pauliſper
à propoſito auertit.pecunia deinde,qua multum poterãt,freti,ſocios ex hoſtibus facere
Gallos conantur,ut eo adiuncto exercitu cum Romanis bellarẽt.de ſocietate haud ab-
nuũt barbari:de mercede agitur. qua pacta acceptáq;, cum parata cætera ad bellum eſ-
ſent,ſequíq; Hetruſcus iuberet:inficias eunt mercedẽ ſe belli Romanis inferẽdi pactos:
quicquid acceperint,accepiſſe ne agrum Hetruſcum uaſtarent,armíſq; laceſſerent cul-
tores.militaturos tamẽ ſe,ſi utiq; Hetruſci uelint:ſed nulla alia mercede,quàm ut in par
tẽ agri accipiantur, tandemq́; aliqua ſede certa conſiſtant. Multa de eo cõcilia populo-
rum Hetruriæ habita:nec perfici quicquã potuit,non tam quia imminui agrum,quàm
quia accolas ſibi quiſq; adiungere tã efferatæ gentis homines horrebat.ita dimiſsi Gal- G
li pecuniã ingentem ſine labore ac periculo paratam retulerunt. Romæ terrorem præ-
buit fama Gallici tumultus ad bellum Hetruſcum adiecti: eo minus cunctanter fœdus
ictum cũ Picenti populo eſt.T. Manlio cos. Hetruria prouincia ſorte euenit:qui uixdũ
ingreſſus hoſtium fines, cum exerceretur inter equites, ab rapido curſu circumagendo
equo effuſus, extemplo prope expirauit. tertius ab eo caſu dies finis uitæ conſulis fuit.
Quo uelut omine belli accepto, deos pro ſe commiſiſſe bellum memorantes Hetruſci,
ſuſtulere animos.Romæ tum deſiderio uiri,tum incõmoditate temporis triſtis nuncius
fuit,ut patres ab iubendo dictatore conſulis ſubrogandi comitia ex ſententia principũ
habita deterruerint.M. Valerium cos.omnes ſententiæ centuriæq; dixere, quẽ ſenatus
dictatorem dici iuſſurus fuerat. tum extemplo in Hetruriã ad legiones proficiſci iuſsit.
Aduentus eius cõpreſsit Hetruſcos,adeò ut nemo extra munimenta egredi auderet: ti- H
mórq; ipſorum obſidioni ſimilis eſſet.neq; illos nouus cõſul uaſtandis agris,urendíſq;
tectis,cũ paſsim nõ uillæ ſolùm,ſed frequentes quoq; uici incendiis fumarẽt, elicere ad
certamẽ potuit.Cum hoc ſegnius bellum opinione eſſet: alterius belli,quod multis in-
uicem cladibus haud immerito terribile erat, fama Picentium nouorum ſociorũ indi-
cio exorta eſt:Samnites arma & rebellionẽ ſpectare:ſeq; ab eis ſolicitatos eſſe.Picẽtibus
gratiæ actę: & magna pars curæ patribus ab Hetruria in Samnites uerſa eſt.Caritas etiã
annonæ ſolicitam ciuitatem habuit:uentumq́; ad inopiæ ultimũ foret(ut ſcripſere qui-
bus ædilem fuiſſe eo anno Fabium Maximum placet)ni eius uiri cura,qualis in bellicis
rebus multis tempeſtatibus fuerat,talis domi tum in annonæ diſpenſatione præparan-
do ac cõuehendo frumento fuiſſet. Eo anno(nec traditur cauſa)interregnum initum.
interreges fuere, Ap.Claudius, dein P.Sulpitius.is comitia cõſularia habuit: creauit L. I
Corneliũ Scipionẽ,Cn. Fuluium COSS. Principio huius anni oratores Lucanorũ ad
nouos coss. uenerunt queſtum:quia cõditionibus perlicere ſe nequiuerint ad ſocietatẽ
armorum,Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos naſtare,bellóq; ad bellũ coge-
re.Lucano populo ſatis ſuperq; erratum quõdam:nũc ita obſtinatos animos eſſe, ut o-
mnia ferre ac pati tolerabilius ducant, q̃ ut unquam poſtea nomen Romanũ uiolent.
Orare patres, ut & Lucanos in fidẽ accipiant, & uim atque iniuriam ab ſe Samnitium
arceant.Se, quanq̃ bello cum Samnitibus ſuſcepto neceſſaria iã facta aduerſus Roma-
nos fides ſit,tamen obſides dare paratos eſſe.Breuis cõſultatio Senatus fuit.ad unum o-
mnes iungendũ fœdus cum Lucanis,réſque repetendas ab Samnitibus cẽſent. Benigne
reſpõſum Lucanis,ictumq́; fœdus.Fœciales miſsi, qui Samnitem decedere agro ſocio-
rum,ac deducere exercitum finibus Lucanis iuberent.quibus obuiam miſsi ab Samni- K
tibus qui denunciarent,ſi quod adiſſent in Samnio conciliũ,haud inuiolatos abituros.
Hæc poſtquam audita ſunt Romæ,bellum Samnitibus & patres cenſuerũt, & populus
iuſsit. Cõſules inter ſe prouincias partiti ſunt. Scipioni Hetruria, Fuluio Samnites ob-
uenerunt:diuerſiq́; ad ſuum quiſq; bellum proficiſcuntur. Scipioni ſegne bellum, & ſi-
mile prioris anni militiæ expectãti, hoſtes ad Volaterras inſtructo agmine occurrerũt.
Pugnatum maiore parte diei magna utrinq; cæde.nox incertis quà data uictoria eſſet,
interuenit. lux inſequens uictorem uictumq́; oſtendit. nã Hetruſci ſilẽtio noctis caſtra
reliquerunt. Romanus egreſſus in aciem,ubi profectione hoſtium cõceſſam uictoriam
uidet,progreſſus ad caſtra,uacuis cũ plurima prędа(nã & ſtatiua trepide deſerta fuerãt)
potitur.

A poritur.inde in Faliſcũ agrum copiis reductis,cum impedimenta Faleriis cum modico Vrb. 456.
præſidio reliquiſſet,expedito agmine ad populandos hoſtium fines incedit.omnia fer- Oly. 120.
ro igníq; uaſtantur:prædæ undique actæ.nec ſolum modò uaſtum hoſti relictũ,ſed ca-
ſtellis etiam uicíſq; illatus ignis. Vrbibus oppugnandis tẽperatum, in quas timor He-
truſcos compulerat.Cn. Fuluii cõſulis clara pugna in Samnio ad Bouianũ, haudquaq̃
ambiguæ uictoriæ fuit.Bouianum inde aggreſſus,nec ita multò pòſt Aufidenam ui ce-
pit.Eodem anno Carſeolos Colonia in agrum Æquiculorum deducta.Fuluius cos.de
Samnitibus triumphauit.Cum comitia cõſularia inſtarẽt,fama exorta, Hetruſcos Sa-
mnitéſq; ingentes cõſcribere exercitus:palã omnibus conciliis uexari principes Hetru-
ſcorum,quòd non Gallos quacunque conditione traxerint ad bellum:increpari magi-
ſtratus Samnitium,quòd exercitum aduerſus Lucanum hoſtẽ comparatum,obiecerint
B Romanis.itaq; ſuis ſociorumq́; uiribus conſurgere hoſtes ad bellum,& haudquaquam
pari defungendum eſſe certamine.Hic terror,cum illuſtres uiri cõſulatum peterent,o-
mnes in Q. Fabium Maximum primò non petentem,deinde ut inclinata ſtudia uidit,
etiam recuſantem,cõuertit. Quid ſe iam ſenem, ac perfunctum laboribus, laborumq́;
præmiis, ſolicitarent? Nec corporis nec animi uigorẽ remanere eundem: & fortunam
ipſam uereri,ne cui deorum nimia iam in ſe,& conſtantior q̃ uelint humanę res,uidea-
tur.& ſe gloriæ ſeniorum ſuccreuiſſe,& ad ſuam gloriam conſurgentes alios lætũ aſpi-
cere. nec honores magnos fortiſsimis uiris Romæ, nec honoribus deeſſe fortes uiros.
Acuebat hac moderatione tam iuſta ſtudia,quæ uerecundia legum reſtinguẽda ratus,
legem recitari iuſsit, qua intra decem annos eundem conſulem refici non liceret. Vix
præ ſtrepitu audita lex eſt.tribuníq; plebis nihil id impedimenti futurum aiebant.ſe ad
C populum laturos,uti legibus ſolueretur.Et ille quidem in recuſando perſtabat:quid er-
go attineret leges ferri rogitans, quibus per eoſdẽ qui tuliſſent,fraus fieret? iam regi le-
ges,non regere. Populus nihilominus ſuffragia inibat:& ut quæque intro uocata erat
centuria,cõſulem haud dubie Fabium dicebat. Tum demum conſenſu ciuitatis uictus:
" Dei approbẽt,inquit,quod agitis,acturíq; eſtis Quirites.cæterùm quoniã in me, quod
" uos uultis, facturi eſtis:in collega ſit meæ apud uos gratiæ locus. P. Decium expertum
" mihi cõcordi collegio uirum,dignum uobis,dignũ parente ſuo, quæſo mecum conſulẽ
" faciatis. Iuſta ſuffragatio uiſa.Omnes quæ ſupererant cẽturiæ,Q.Fabium,P.Decium
cõſules dixere.Eo anno pleriſque dies dicta ab ædilibus, quia plus q̃ quod lege finitum
erat agri poſsiderent:nec quiſquam ferme eſt purgatus:uinculumq́; ingens immodicæ
" cupiditatis iniectum eſt. COSS. noui, Q. Fabius Maximus quartũ, & P.Decius Mus
D tertiùm,cũ inter ſe agitarent uti alter Samnites hoſtes,alter Hetruſcos deligeret:quan-
tæq́; in hanc aut in illam prouinciam copiæ ſatis eſſent,& uter ad utrum bellũ dux ido-
neus magis eſſet: ab Sutrio & Nepete & Faleriis legati authores cõcilia Hetruriæ popu
lorũ de petenda pace haberi, totam belli molem in Samniũ auerterunt. Profecti coss.
quo expeditiores cõmeatus eſſent,& incertior hoſtis quà uenturũ bellum foret: Fabius
per Soranum,Decius per Sidicinum agrũ,in Samniũ legiones ducunt. Vbi in hoſtium
fines uentum eſt,uterq; populabundus effuſo agmine incedit: explorant tamen latius,
q̃ populãtur.Igitur nõ fefellere ad Tifernũ hoſtes in occulta ualle inſtructi, quà ingreſ-
ſos Romanos ſuperiore ex loco adoriri parabãt.Fabius impedimentis in locum tutum
remotis,præſidióq; modico impoſito,præmonitis militibus adeſſe certamen,quadrato
agmine ad prædictas hoſtiũ latebras ſuccedit.Samnites deſperantes improuiſo tumul-
E tu,quando in apertum ſemel diſcrimen euaſura eſſet res, & ipſi acie iuſta maluerunt cõ
currere.itaque & in æquum deſcendunt:ac fortunæ ſe maiore animo quàm ſpe cõmit-
tunt. cęterùm ſiue quia ex omnium Samnitiũ populis quodcunque roboris fuerat,cõ-
traxerant:ſeu quia diſcrimen ſummæ rerum augebat animos:aliquantum aperta quo-
que pugna præbuerunt terroris. Fabius ubi nulla ex parte hoſtẽ loco moueri uidet, M.
Fuluium & M. Valerium Tribunos militum, cum quibus ad primam aciem procurre-
rat,ire ad equites iubet,& adhortari,ut ſiquando unquam equeſtri ope adiutam Rem-
pub. meminerint, illo die annitantur ut ordinis eius gloriam inuictam præſtent. pedi-
tum certamine immobilem hoſtem reſtare : omnẽ reliquam ſpem in impetu eſſe equi-
tum. & ipſos nominatim iuuenes pari comitate utrũque nunc laudibus,nũc promiſsis

Vrb. 457 oncrat. Cæterùm quando ne ea quoq; tentata uis proficeret: conſilio graſſandũ, ſi nihil F
Oly. 121. uires iuuarẽt, ratus, Scipionem legatũ haſtatos primæ legionis ſubtrahere ex acie, & ad
montes proximos, quàm poſſet occultiſsime, circunducere iubet: inde aſcenſu abdito à
cõſpectu erigere in montes agmen: auerſóq; hoſti ab tergo repente ſe oſtendere. Equi-
tes ducibus tribunis haud multo plus hoſtibus quàm ſuis, ex improuiſo ante ſigna eue-
cti, præbuerunt tumultus. aduerſus incitatas turmas ſtetit immota Samnitiũ acies: nec
parte nlla pelli aut perrumpi potuit. & poſtquam irritum inceptum erat, recepti poſt ſi-
gna prælio exceſſerunt. Creuit ex eo hoſtium animus: nec ſuſtinere frons prima tã lon-
gum certamen, increſcentemq́ue fiducia ſui uim potuiſſet, ni ſecunda acies iuſſu cos. in
primum ſucceſsiſſet. Ibi integræ uires ſiſtunt inuehentem ſe iam Samnitem. & tempore
improuiſa ex montibus ſigna, clamorq́; ſublatus non uero tantum metu terruere Sam-
nitium animos. Nam & Fabius Decium collegam appropinquare exclamauit: & pro G
ſe quiſq; miles adeſſe alterum cos. adeſſe legiones gaudio alacres fremunt: terrorq́; uti-
lis Romanis oblatus, fugæ formidiniſq; Samnites impleuit, maxime territos ne ab al-
tero exercitu integro intactóque feſsi opprimerẽtur. & quia paſsim in fugam diſsipati
ſunt, minor cædes quàm pro tanta uictoria fuit. tria millia & cccc. cæſi: capti trecenti
ferme & uiginti: ſigna militaria capta tria & uiginti. Samnitibus Appuli ſe ante præliũ
coniunxiſſent, ni P. Decius cos. iis ad Maleuentum caſtra obieciſſet, extractóſq; deinde
ad certamen fudiſſet. Ibi qnoque plus fugæ fuit quàm cædis. duo millia Appulorũ cæ-
ſa. ſpretóq; eo hoſte Decius in Samnium legiones duxit. Ibi duo cõſulares exercitus di-
uerſis uagati partibus omnia ſpatio quinq; menſium euaſtarunt. quadraginta & quin-
que loca in Samnio fuere, in quibus Decij caſtra fuctuut: alterius conſulis ſex & octo-
ginta. nec ualli tantum ac foſſarum ueſtigia relicta: ſed multa illis inſigniora mouu- H
menta uaſtitatis circà, regionumq́ue depopulatarum. Fabius etiam urbem Cimetram
cepit. ibi capta armatorum duo millia eccc. cæſi ferme pugnantes ad quadringentos
trigiuta. Inde comitiorum cauſa Romam profectus, maturauit eam rem agere. Cũ pri-
mò uocatæ Q. Fabiũ conſulem dicerent omnes centuriæ, Ap. Claudius conſularis can
didatus, uir acer & ambitioſus, nõ ſui magis honoris cauſa, quàm ut patricij recupera-
rent duo cõſularia loca: cum ſuis, tum totius nobilitatis uiribus incubuit, ut ſe cũ Q. Fa-
bio conſulem dicerent. Fabius primò de ſe eadem fere, quæ priore anno dicẽdo abnue-
re. circunſtare ſellam omnis nobilitas: orare ut ex cœno plebeio cõſularum extraheret:
maieſtatemq́ue priſtinam tum honori, tum patriciis gentibus redderet. Fabius ſilentio
facto media oratione ſtudia hominum ſedauit. facturum enim ſe fuiſſe dixit, nt duorũ
patriciorum nomina reciperet, ſi alium quàm ſe cõſulem fieri uideret: nunc ſe ſui ratio- I
nem comitiis, cum contra leges futurum ſit, peſsimo exemplo non habiturum. Ita Lu-
cius Volumnius de plebe cum Ap. Claudio COS. eſt factus, priore item conſulatu inter
ſe cõparati. Nobilitas obiectare Fabio, fugiſſe cum Appium Claudium collegam, elo-
quentia ciuilibúſq; artibus haud dubie præſtantem. Comitiis perfectis ueteres conſules
iuſsi bellum in Samnio gerere, prorogaro in ſex menſes imperio. Itaq; inſequenti quo-
que anno L. Volumnio, Ap. Claudio coss. P. Decius, qui cos. in Samnio relictus à col-
lega fuerat, procõſul idem populari non deſtitit agros: donec Samnitium exercitũ nuſ-
quam ſe prælio committentem, poſtremò expulit finibus. Hetruriam pulſi petierũt: &
quod legationibus nequicquam ſæpe tẽtauerant, id ſe tanto agmine armatorum miſtis
terrore precibus acturos efficacius rati, poſtulauerunt principum Hetruriæ concilium.
Quo coacto, per quot annos pro libertate dimicent cum Romanis, exponunt. omnia K
expertos eſſe, ſi ſuiſmet ipſorum niribus tolerare tantam molem belli poſſent: tentaſſe
etiã haud magni momenti finitimarum gentiũ auxilia: petiſſe pacem à populo Roma-
no, cum bellum tolerare non poſſent: rebellaſſe, qnòd pax ſeruientibus grauior, quàm
liberis bellum eſſet: unam ſibi ſpem reliquam in Hetruſcis reſtare: ſcire gẽtem Italiæ o-
pulentiſsimam armis, uiris, pecunia eſſe: habere accolas Gallos inter ferrum & arma na
Galli Accolæ Italos. ros, feroces cum ſuopte ingenio, tum aduerſus Romanum populum: quẽ captum à ſe,
auróque redemptum haud uana iactantes memorẽt. Nihil abeſſe, ſi ſit animus Hetru-
ſcis, qui Porſenæ quondam, maioribúſque eorum fuerit, quin Romanos omni agro
cis Tyberim pulſos, dimicare pro ſalute ſua, non de intolerando Italiæ regno cogant.

Samnitem

A Samnitem illis exercitum paratum, inſtructum armis, ſtipendio ueniſſe: confeſtim ſe- Vrb. 457.
cuturós, uel ſi ad ipſam Romanam urbem oppugnandam ducant. Hęc eos in Hetruria Oly. 121.
iactantes, molientéſque, bellum domi Romanum urebat. nam P. Decius ubi comperit
per exploratores profectum Samnitium exercitum: aduocato cõcilio. Quid per agros,
inquit, uagamur, uicatim circunferẽtes bellũ? quin urbes ac mœnia aggredimur? Nul-
lus iam exercitus Samnio præſidet. ceſſere finibus: ac ſibimet ipſi exiliũ conſciuere. Ap-
probantibus cunctis, ad Murgantiã ualidam urbem oppugnandam ducit: tantúſq; ar-
dor militũ fuit & charitate ducis, & ſpe maioris q̃ ex agreſtibus populationibus prædæ,
ut uno die ui atq; armis urbem caperent. ibi duo millia Samnitium, & centum pugnã-
tes circumuenti captíq;: & alia præda ingens capta eſt. quæ ne impedimentis grauibus
agmen oneraret, conuocari milites Decius iubet. Háccine, inquit, uictoria ſola, aut hac
B præda contenti eſtis futuri? Vultis uos pro uirtute ſpes gerere? Omnes Samnitiũ urbes,
fortunæq; in urbibus relictæ ueſtræ ſunt, quando legiones eorum tot præliis fuſas, po-
ſtremò finibus expuliſtis. uendite iſta: & illicite lucro mercatorem, ut ſequatur agmen.
ego ſubinde ſuggerã quæ uendatis. Ad Romuleã urbẽ hinc eamus, ubi uos labor haud
magnus, præda maior manet. Diuẽdita præda, ultro adhortantes imperatorẽ ad Ro-
muleam pergunt. Ibi quoq; ſine opere, ſine tormẽtis, ſimul admota ſunt ſigna, nulla ui
deterriti, à muris, quà cuique proximum fuit, ſcalis raptim admotis in mœnia euaſere.
Captum oppidũ ac direptum eſt. ad duo millia & ccc. occiſi: & ſex millia hominũ ca-
pta: & miles ingenti præda potitus: quam uendere ſicut priorem coactus, Ferentinũ in-
de, quanquam nihil quietis dabatur, tamen ſumma alacritate ductus. cæterùm ibi plus
laboris ac periculi fuit. & defenſa ſumma ui mœnia ſunt: & locus erat munimẽto natu-
C ráque tutus: ſed euicit omnia aſſuetus prædæ miles. ad tria millia hoſtium circa muros
cæſa: præda militis fuit. Huius oppugnatarum urbium decoris pars maior in quibuſ-
dam annalibus ad Maximum trahitur. Murgantiam ab Decio, à Fabio Ferentinũ Ro-
muleamque oppugnatas tradunt. Sunt qui nouorum conſulum hanc gloriam faciant.
quidam non amborum, ſed alterius, P. Volumnij: ei Samnium prouinciam eueniſſe.
Dum ea in Samnio, cuiuſcunque ductu auſpicióque gererentur, Romanis in Hetru-
ria interim bellum ingens multis ex gentibus concitur: cuius author Gelius Egnatius
ex Samnitibus erat. Thuſci fere omnes conciuerant bellum: traxerat contagio proxi-
mos Vmbriæ populos: & Gallica auxilia mercede ſolicitabantur. omnis ea multitudo Auxilia
ad caſtra Samnitium conueniebat. Qui tumultus repens poſt quàm Romam perlatus Gallica
eſt, cum iam L. Volumnius cos. cum legionibus ſecunda ac tertia, ſociorumque milli-
D bus quindecim profectus in Samnium eſſet: Ap. Claudium primo quoque tempore in
Hetruriam ire placuit. duæ Romanæ legiones ſecutæ, prima & quarta, & ſociorũ duo-
decim millia: caſtra haud procul ab hoſte poſita. Cæterùm magis eò profectũ eſt, quòd
mature uentũ erat, ut quoſdã ſpectantes iam arma in Hetruria populos, metus Roma-
ni nominis comprimeret: quàm quòd ductu cos. quicquam ibi ſatis ſcite aut fortunate
geſtum ſit. Multa prælia locis & temporibus iniquis commiſſa, ſpéſque in dies grauiorẽ
hoſtem faciebat. & iam prope erat, ut nec duci milites, nec militibus dux ſatis fideret.
Literas ad collegam accerſendum ex Samnio miſſas, in trinis annalibus inuenio. piget
tamen incertum ponere, cum ea ipſa inter coss. populi Romani iam iterum eodem ho-
nore fungentes diſcrepatio fuerit, Appio abnuente miſſas, Volumnio affirmante Ap-
pij ſe literis accitum. Iam Volumnius in Samnio tria caſtella ceperat, in quibus ad tria
E millia hoſtium cęſa erant, dimidium ferè eius captum. Et Lucanorum ſeditiones, à ple-
beiis & egentibus ducibus ortas, ſumma optimatium uoluntate per Q. Fabium procõ-
ſulem miſſum eò cum ueteri exercitu compreſſerat. Decio populandos hoſtium agros
relinquit: ipſe cum ſuis copiis in Hetruriam ad collegam pergit: quem aduenientem
læti omnes accepere. Appium ex conſcientia ſua credo animum habuiſſe haud imme-
rito iratum, ſi nihil ſcripſerat: illiberali & ingrato animo, ſi eguerat ope, diſsimulantẽ.
uix enim ſalute mutua reddita, cũ obuiam egreſſus eſſet, Satin' ſaluæ, inquit, Luci Vo-
lumni? ut ſeſe in Samnio res habent? quæ te cauſa, ut prouincia tua excederes, induxit?
Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis eius accitum ueniſſe; quæ ſi falſæ
fuerint, nec uſus ſui ſit in Hetruria, extemplo cõuerſis ſignis abiturum. Tu uerò abeas,

vrb.457. inquit:neq; te quiſquam moratur.etenim minime conſentaneum eſt, cũ bello tuo for- F
Oly.121. ſitan uix ſuffičias,hic te ad opẽ ferendam aliis gloriari ueniſſe. Bene Hercules uetteret,
dicete Volumnius:malle fruſtra operam inſumptam,quàm quicquam incidiſſe cur nõ
ſatis eſſet Hetruriæ unus conſularis exercitus.Digredientes iam cõſules,legati tribuni-
que ex Appiano exercitu circunſiſtunt: pars imperatorẽ ſuum orare, ne collegæ auxi-
lium,qnod acciẽdum ultro fuerit,ſua ſponte oblatum ſperneretur: plures abeunti Vo-
lumnio obſiſtere,atq; obteſtari ne prauo cum collega certamine rempub.prodat.ſique
clades incidiſſet: deſertori magis q̃ deſerto noxiæ fore. eò rem adductam, ut omnis rei
bene aut ſecus geſtæ in Hetturia decus dedecúſq; ad L. Volumnium ſit delegatum.ne-
minem quæſiturum quæ uerba Appij,ſed quæ fortuna exercitus fuerit. dimitti ab Ap-
pio eum,ſed à repub.& ab exercitu retineri.experiretur modò uoluntatem militũ.Hæc
monendo obteſtandóq; prope reſtitantes coss. in concionem pertraxerunt.ibi oratio- G
nes longiores habitæ in eandẽ ferme ſentẽtiam, in quam inter paucos certatum uerbis
fuerat. Et cum Volumnius cauſa ſuperior,ne infacundus quidẽ aduerſus eximiam elo-
quentiam collegæ niſus eſſet:cauillánſque Appius ſibi acceptum referre diceret debere,
ꝙ ex muto atq; elingui facundum etiam cos. haberent:priore conſulatu primis utique
menſibus hiſcere eum nequiſſe,nunc iam populares orationes ſerere,Quàm mallẽ,in-
quit Volumnius, tu à me ſtrenue facere, q̃ ego abs te ſcite loqui didiciſſem. Poſtremò
conditionẽ ferre,quæ decretura ſit,non orator(neque enim id deſiderare rempub.) ſed
imperator uter ſit melior:Hetruriam & Samnium prouincias eſſe:utram mallet, elige-
ret.ſuo exercitu ſe uel in Hetruria,uel in Samnio rem geſturum. Tum militum clamor
ortus,ut ſimul ambo bellũ Hetruſcum ſuſciperẽt. quo animaduerſo conſenſu Volum-
nius,Quoniam in collegæ uoluntate interpretanda,inquit,erraui,non committam ut H
quid uos uelitis,obſcurũ ſit.manere, an abire me uelitis, clamore ſignificate.tum uerò
tantus eſt clamor exortus,ut hoſtes è caſtris exciret.armis arreptis in aciem deſcẽdunt.
& Volumnius ſigna canere,ac uexilla efferri è caſtris iuſsit. Appium addubitaſſe ferũt,
cernentem ſeu pugnante ſeu quieto ſe fore collegæ uictoriã:deinde ueritũ ne ſuæ quoq;
legiones Volumnium ſequerentur,& ipſum flagitantibus ſuis ſignũ dediſſe. Ab neutra
parte ſatis cõmode inſtructi fuerunt.nam & Samnitium dux Gelius Egnatius pabula-
tum cum cohortibus paucis ierat:ſuóq; impetu magis milites,quàm cuiuſquam ductu
aut imperio pugnã capeſſebant: & Romani exercitus nec pariter ambo ducti, nec ſatis
temporis ad inſtruendũ fuit.Prius cõcurrit Volumnius, quàm Appius ad hoſtẽ perue-
niret.itaq; fronte inæquali cõcurſum eſt: & uelut ſorte quadã mutante aſſuetos inter ſe
hoſtes,Hetruſci Volumnio,Samnites parũper cunctati,quia dux aberat,Appio occur- I
rêre. Dicitur Appius in medio pugnæ diſcrimine, ita ut inter prima ſigna manibus ad
cælum ſublatis conſpiceretur,ita precatus eſſe·Bellona,ſi hodie nobis uictoriã duis: aſt
ego templũ tibi uoueo.Hæc precatus,uelut inſtigante Dea,& ipſe collegæ,& exercitus
uirtutem adæquauit ducis. Imperatoria opera exequitur: & milites ne ab altera parte
prius uictoria incipiat annituntur.ergo fundunt fugantq; hoſtes,maiorem molẽ haud
facile ſuſtinentes,quàm cũ qua manus conſerere aſſueti fuerãt.urgendo cedentes,inſe-
quendóq; effuſos compulere ad caſtra.ibi interuentu Gelii,cohortiumque Sabellarum
pauliſper recruduit pugna. iis quoq; mox fuſis, iam à uictoribus caſtra oppugnabãtur.
& cum Volumnius ipſe portæ ſigna inferret, Appius Bellonam uictricem identidẽ ce-
lebrans,accenderet militũ animos:per uallum,per foſſas irruperũt.caſtra capta dire-
ptáq;:præda ingens parta,& militi conceſſa eſt. ſeptem millia ac trecẽti hoſtium occiſi: K
duo millia & centũ uiginti capti.Dum ambo coss. omníſq; Romana uis in Hetruſcum
bellũ magis inclinat: in Samnio noui exercitus exorti ad depopulãdos imperij Roma-
ni fines per Veſtinos in Cãpaniam Falernumq; agrum tranſcendunt,ingentéſq; prędas
faciunt. Volumniũ magnis itineribus in Samniũ redeuntem(iam enim Fabio Decióq;
prorogati imperij finis aderat)fama de Samnitium exercitu,populationibúſq; Cãpani
agri,ad tuendos ſocios cõuertit. Vt in Calœnum agrum uenit:& ipſe cernit recẽtia cla-
dis ueſtigia:& Calœni narrant tantũ iam prædæ hoſtes trahere,ut uix explicare agmen
poſsint:itaque iam propalam duces loqui,extemplo eundum in Samnium eſſe:ut reli-
cta ibi præda,in expeditionem redeãt,nec tã oneratum agmen dimicationi cõmittant.
Ea quan-

A Ea quanquam ſimilia ueris erant, certius tamen exploranda ratus, dimittit equites, qui Vrb.457.
uagos prædatores in agris palantes excipiant: ex quibus inquirendo cognoſcit ad Vul- Oly. 121.
turnum flumẽ ſedere hoſtem: inde tertia uigilia moturũ iter in Samnium eſſe. His ſatis
exploratis profectus tanto interuallo ab hoſtibus cõſedit, ut nec aduentus ſuus propin-
quitate nimia noſci poſſet: & egredientem è caſtris hoſtem opprimeret. aliquanto ante
lucem ad caſtra acceſsit: gnaróſque Oſcę linguæ exploratum quid agatur mittit. Inter-
miſti hoſtibus (quod facile erat in nocturna trepidatione) cognoſcunt infrequentia ar-
matis ſigna egreſſa, prædam prædæq; cuſtodes exire, ignobile agmen, & ſua quenque
molientẽ, nullo inter alios conſenſu, nec ſatis certo imperio. Tempus aggrediẽdi aptiſ-
ſimum uiſum eſt: & iã lux appetebat. itaq; ſigna canere iuſsit: agmenq; hoſtium aggre-
ditur. Samnites præda impediti, infrequentes armati, pars addere gradũ, ac præ ſe age-
B re prædam: pars ſtare, incerti utrum progredi, an regredi in caſtra tutius foret. inter cũ-
ctationem opprimuntur. & Romani iam tranſcenderant uallum: cædéſq; ac tumultus
erat in caſtris. Samnitiũ agmen præterquam hoſtili tumultu, captiuorum etiam repen-
tina defectione turbatum erat: qui partim ipſi ſoluti uinctos ſoluebant: partim arma in
ſarcinis deligata rapiebant, tumultumq; prælio ipſo terribiliorẽ intermiſti agmini præ-
bebant. memorandũ deinde edidere facinus: nam Statium Egnatium ducem adeũtem
ordines hortantemq; inuadunt: diſsipatis inde equitibus qui cũ eo aderant, ipſum cir-
cunſiſtunt, inſidentemq; equo captum ad cos. Romanũ rapiunt. Reuocata eo tumultu
prima ſigna Samnitium: præliumque iam profligatum, integratum eſt: nec diutius ſu-
ſtineri potuit. cæſa ad ſex millia hominum: duo millia & quingenti capti: in eis tribuni
militum quatuor: ſigna militaria triginta: &, quod lętiſsimum uictoribus fuit, captiuo-
C rum recepta ſeptem millia & cccc. præda ingens ſociorum: acitíque edicto domini
ad res ſuas noſcendas recipiendáſque præſtituta die. quarũ rerum non extitit dominus,
militi conceſſæ: coactíque uendere prædam, ne alibi q̃ in armis animum haberent. Ma-
gnum ea populatio Campani agri tumultum Romæ præbuerat: & per eos forte dies ex
Hetruria allatum erat, poſt deductum inde Volumnianum exercitum Hetruriam cõ-
citam in arma, & Gelium Egnatium Samnitium ducem, & Vmbros ad defectionẽ uo- Volumnianus exercitus
cari: & Gallos pretio ingenti ſolicitari. His nunciis Senatus conterritus, iuſtitium indi-
ci, delectum omnis generis hominum haberi iuſsit. Nec ingenui modò, aut iuniores ſa- Centuriati
cramẽto adacti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ, libertiniq; centuriati. & defen- libertini
dendæ urbis cõſilia agitabantur: ſummæq; rerum prætor P. Sempronius præerat. cæ-
terùm parte curæ exonerarunt Senatum Lucij Volumnij cos. literæ, quibus cæſos fu-
D ſóſque populatores Campaniæ cognitum eſt. Itaque & ſupplicationes ob rem bene ge
ſtam cõſulis nomine decernũt: iuſtitium remittitur, quod fuerat dies decẽ octo: ſuppli-
catioq; perlæta fuit. Tum de præſidio regionis depopulatæ ab Samnitibus agitari cœ-
ptũ. itaq; placuit ut duę coloniæ circa Veſtinũ & Falernum agrum deducerẽtur: una ad
oſtium Liris fluuij, quę Minturnæ appellata: altera in ſaltu Veſtino Falernũ contingẽ-
te agrum, ubi Synope dicitur græca urbs fuiſſe, Sinueſſa deinde ab colonis Romanis ap
pellata. Tribunis plebis negocium datum eſt, ut plebiſcito iuberetur P. Sẽpronius præ-
tor triumuiros in ea loca colonis deducendis creare. nec qui nomina darent, facilè in-
ueniebantur: quia in ſtationem ſe propè perpetuam infeſtæ regionis, non in agros mit-
ti rebantur. Auertit ab eis curis Senatum Hetruriæ ingraueſcens bellum, & crebræ lite-
ræ Appij, monentis ne regionis eius motũ negligerent. quatuor gentes conferre arma,
E Hetruſcos, Samnites, Vmbros, Gallos. iã caſtra bifariam facta eſſe: quia unus locus ca-
pere tantã multitudinem non poſsit. Ob hæc, & iam appetebat tẽpus, comitiorum cau
ſa L. Volumnius cos. Romam reuocatus. qui prius q̃ ad ſuffragium centurias uocaret,
in concionem aduocato populo, multa de magnitudine belli Hetruſci diſſeruit. iam
tum, cum ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit, fuiſſe tantũ bellum, ut nec duce uno
nec exercitu geri potuerit: acceſsiſſe poſtea dici Vmbros, & ingentẽ exercitum Gallorũ.
Aduerſus quatuor populos, duces coſs. illo die deligi meminiſſent. ſe, niſi confideret eũ
conſenſu populi Ro. conſulem declaratum iri, qui haud dubie tum primus omniũ du-
ctor habeatur: dictatorem fuiſſe extẽplo dicturum. Nemini dubiũ erat quin Q. Fabius
omnium conſenſu deſtinaretur: eumq; & prærogatiuæ, & primò uocatæ omnes cẽturię

458. conſulem cum L. Volumnio dicebant. Fabij oratio fuit qualis biennio antè : deinde ut F
Oly. 121. uincebatur cõſenſu, uerſa poſtremò ad collegã P. Deciũ poſcendũ. id ſenectuti ſuæ ad-
miniculum fore : cẽſura duobúſq; cõſulatibus ſimul geſtis expertum ſe nil cõcordi col-
legio firmius ad remp. tuendã eſſe. nouo imperij ſocio uix iam aſſueſcere ſenilẽ animũ
poſſe: cũ moribus notis facilius ſe cõmunicaturum cõſilia. Subſcripſit orationi eius cõ-
ſul, cũ meritis P. Decij laudibus, tum quæ ex concordia conſulũ bona, quæq; ex diſcor-
dia mala in adminiſtratione rerum militariũ euenirent, memorando : q̃ propè ad ulti-
mum diſcrimen ſuis & collegæ certaminibus nuper uentũ foret: admonẽdo Deciũ Fa-
biumq́;, ut uno animo una mente uiuerẽt. Eſſe præterea uiros natos militiæ, factis ma-
gnos, ad uerborũ linguæq; certamina rudes: ea ingenia cõſularia eſſe. callidos ſolertéſ-
que, iuris atq; eloquentiæ conſultos, qualis Ap. Claudius eſſet, urbi ac foro præſides ha
bẽdos, prætoréſq; ad reddẽda iura creandos eſſe. His agendis dies eſt cõſumptus. poſtri- G
die ad præſcriptũ cõſulis & conſularia & prætoria comitia habita. C O S S. creati, Q. Fa
bius, & P. Decius: Ap. Claudius prætor: omnes abſentes. & L. Volumnio ex s c. & ſcito
plebis prorogatũ in annum imperium eſt. Eo anno prodigia multa fuerunt : quorum
auerruncandorum cauſa ſupplicationes in biduum Senatus decreuit. publice uinum ac
thus præbitũ. ſupplicatum iere frequentes uiri fœminæq́;. Inſignẽ ſupplicationem fecit
certamẽ in ſacello Pudicitiæ patriciæ, quæ In foro boario eſt ad ædem rotundã Hercu-
lis, inter matronas ortum. Virginiam Auli filiam, patriciã plebeio nuptam L. Volum-
nio conſuli, matronæ, q̧ è patribus enupſiſſet, ſacris arcuerant. Breuis altercatio inde ex
iracundia muliebri in contentionẽ animorum exarſit: cum ſe Virginia & patriciã & pu
dicam in patriciæ Pudicitiæ templũ ingreſſam : & uni nuptam, ad quem uirgo deducta
ſit: nec ſe uiri, honorúmue eius ac rerum geſtarũ pœnitere uerò gloriaretur. facto dein- H
de egregio magnifica uerba adauxit. in uico Longo, ubi habitabat, ex parte ædiũ quod
ſatis eſſet loci modico ſacello, excluſit: aramq́; ibi poſuit: & cõuocatis plebeiis matronis
conqueſta iniuriam patriciarum, Hanc ego aram, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico:
uóſq; hortor, ut quod certamen uirtutis uiros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter
matronas ſit: detiſq; operã, ut hęc ara, q̃ illa, ſi quid poteſt, ſanctius, & à caſtioribus coli
dicatur. Eodẽ ferme ritu & hæc ara, quo illa antiquior, culta eſt, ut nulla niſi ſpectatę pu
dicitiæ matrona, & quæ uni uiro nupta fuiſſet, ius ſacrificãdi haberet. Vulgata dein re-
ligio à pollutis, nec matronis ſolum, ſed omnis ordinis fœminis, poſtremò in obliuionẽ
uenit. Eodẽ anno Cn. & Q. Ogulnij ædiles curules aliquot fœneratoribus diem dixe-
runt. quorũ bonis multatis, ex eo quod in publicũ redactum eſt, ęnea in Capitolio limi-
na, & trium menſarum argentea uaſa in cella Iouis, Iouemq́; in culmine cũ quadrigis, I
& ad Ficum Ruminalẽ ſimulachra infantium cõditorum urbis ſub uberibus lupæ po-
ſuerũt: ſemitamq́; ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ſtrauerũt. Et ab ędilibus ple
beiis L. Ælio Pæto, & C. Fuluio Curuo ex multatitia item pecunia quam exegerũt pe-
cuariis damnatis, ludi facti : pateræq; aureæ ad Cereris poſitæ. Q. inde Fabius quintũ,
& P. Decius quartùm, cõſulatum ineunt: tribus cóſulatibus, cenſuráq; collegæ, nec glo
ria magis rerum, quæ ingens erat, quàm cõcordia inter ſe clari. quæ ne perpetua eſſet,
ordinũ magis q̃ ipſorum inter ſe certamẽ interueniſſe reor: patriciis tendentibus ut Fa-
bius Hetruriã extra ordinem prouinciam haberet: plebeiis authoribus Decio, ut ad ſor
tem reuocaret. Fuit certe contẽtio in Senatu: & poſtquam ibi Fabius plus poterat, reuo-
cata res ad populũ eſt. In concione, ut inter militares uiros, & factis potius quàm dictis
fretos, pauca uerba habita. Fabius, quam arborem cõſeruiſſet, ſub ea legere alium fru- K
ctũ, indignum eſſe dicere. ſe aperuiſſe Ciminiam ſyluam, uiamq́; per deuios ſaltus Ro-
mano bello feciſſe. Quid ſe id ætatis ſolicitaſſent, ſi alio duce bellum geſturi eſſent? Ni-
mitum aduerſarium ſe, nõ ſocium imperij legiſſe ſenſim exprobrat : & inuidiſſe Deciũ
concordibus collegiis tribus. Poſtremò ſe tẽdere nihil ultrà, quàm ut ſi ſe dignum pro-
uincia ducerent, in eam mitterent. in Senatus arbitrio ſe fuiſſe, & in poteſtate populi fu
turum. P. Decius Senatus iniuriã querebatur. quoad potuerint patres annixos ne ple-
beiis aditus ad magnos honores eſſet. poſtquam ipſa uirtus peruicerit ne in ullo genere
hominum inhonorata eſſet: quæri quemadmodum irrita ſint non ſuffragia modò po-
puli, ſed arbitria etiam fortunæ, & in paucorum poteſtatem uertantur. Omnes ante ſe
conſules

A conſules ſortitos prouincias eſſe: nunc extra ſortem Fabio Senatū prouinciam dare. Si Vrb. 458.
honoris eius cauſa: ita eum de ſe, deq; repub. meritū eſſe, ut faueat Q. Fabii gloriæ, quæ Olÿ. 121.
modò non ſua contumelia ſplēdeat. Cui autem dubium eſſe, ubi unum bellum ſit aſpe-
rum ac difficile, cū id alteri extra ſortem mandetur: quin alter cōſul pro ſuperuacaneo
atq; inutili habeatur? Gloriari Fabium rebus in Hetruria geſtis: uelle & P. Decium glo-
riari: & forſitan quem ille obrutum ignem reliquerit, ita ut toties nouum ex improui-
ſo incendium daret, eum ſe extincturū. Poſtremò ſe collegę honores præmiáq; conceſ-
ſurum, uerecundia ætatis eius maieſtatíſq;: cum periculum, cū dimicatio propoſita ſit,
neq; cedere ſua ſponte, neq; ceſſurum. & ſi nihil aliud ex eo certamine tulerit: illud cer-
te laturum, ut quod populi ſit, populus iubeat potius, q̃ patres gratificētur. Iouem opti-
mum maximum, deóſq; immortales ſe precari, ut ita ſortem æquam ſibi cum collega
B dent, ſi eandem uirtutem felicitatemq; in bello adminiſtrando daturi ſint. certe id & na
tura æquum, & exemplo utile eſſe, & ad famā populi Romani pertinere, eos cōſules eſ-
ſe, quorū utrolibet duce bellum Hetruſcū geri recte poſsit. Fabius nihil aliud precatus
populum, q̃ ut prius quàm introuocarentur ad ſuffragium tribus, Ap. Claudii prætoris
allatas ex Hetruria literas audirent, comitio abit. nec minore populi cōſenſu quàm ſe-
natus, prouincia Hetruria extra ſortem Fabio decreta eſt. Concurſus inde ad conſulem
factus omnium ferme iuniorum: & pro ſe quiſque nomina dabant. Tanta cupido erat
„ ſub eo duce ſtipendia faciendi. Qua circunfuſus turba, Quatuor millia, inquit, peditū,
„ & ſexcentos equites duntaxat ſcribere in animo eſt. hodierno & craſtino die qui nomi-
„ na dederitis, mecum ducam. Maiori mihi curę eſt ut omnes locupletes reducā, quàm ut
„ multis rem gerā militibus. Profectus apto exercitu, & eo plus fiduciæ ac ſpei gerente,
C quòd non deſiderata multitudo erat: ad oppidum Aharnam, unde haud procul hoſtes
erant, ad caſtra Appij prætoris pergit. paucis citrà millibus lignatores ei cum præſidio
occurrunt. qui ut lictores prægredi uiderūt, Fabiumq; eſſe conſulem accepere: læti atq;
alacres diis populóq; Romano gratias agunt, quòd eum ſibi imperatorē miſiſſent. Cir-
cunfuſi deinde cū conſulem ſalutarent, quærit Fabius quò pergerent. reſpondentibúſq;
lignatum ſe ire, ain' tandem? inquit. num caſtra uallata nō habetis? ad hoc cum ſuccla-
matum eſſet, duplici quidē uallo, & foſſa, & tamen in ingenti metu eſſe: habetis igitur,
inquit, affatim lignorum: redite, & uellite uallum. Redeunt in caſtra, terroremque ibi
uellentes uallum, & iis qui in caſtris remanſerant militibus, & ipſi Appio fecerūt. Tum
pro ſe quiſque alii aliis dicere, conſulis ſe Q. Fabij facere iuſſu. Poſtero inde die caſtra
mota, & Appius prętor Romam dimiſſus. inde nuſquā ſtatiua Romanis fuere. negabat
D utile eſſe uno loco ſedere exercitum: itineribus ac mutatione locorū nobiliorem ac ſa-
lubriorem eſſe. Fiebant autem itinera, quāta fieri ſinebat hyems hauddum exacta. Ve-
re inde primo relicta ſecunda legione ad Cluſium, quod Camars olim appellabāt, præ-
poſitóq; caſtris L. Scipione proprætore: Romam ipſe ad cōſultandum de bello rediit: ſi-
ue ipſe ſponte ſua, quia bellum ei majus in conſpectu erat, q̃ quantum eſſe famæ credi-
derat: ſiue ſenatuſconſulto accitus: nam in utrunq; authores ſunt. Ab Ap. Claudio prę-
tore retractum quidam uideri uolūt: cum in ſenatu, & apud populum (id quod per lite-
ras aſsidue fecerat) terrorem belli Hetruſci augeret. non ſuffecturum ducem unum, nec
exercitū unum aduerſus quatuor populos. periculoſum eſſe, ſiue iuncti unum premāt;
ſiue id diuerſi gerant bellum, ne ad omnia ſimul obire unus nō poſsit. duas ſe ibi legio-
nes Romanas reliquiſſe: & minus quinq; millia peditum equitumq; cum Fabio uenir-
E ſe. ſibi placere, P. Decium cōſulem primo quoq; tempore in Hetruriam ad collegā pro-
ficiſci: L. Volumnio Samnium prouinciam dari. ſi cōſul malit in ſuam prouinciam ire,
Volumniū in Hetruriā ad conſulē cum exercitu iuſto conſulari proficiſci. Cū magnam
partem moueret oratio prætoris, P. Decium cēſuiſſe ferunt, ut omnia integra ac libera
Q. Fabio ſeruarentur, donec uel ipſe, ſi per cōmodum reip. poſſet, Romam ueniſſet: uel
aliquē ex legatis miſiſſet, à quo diſceret Senatus quantum in Hetruria belli eſſet, quan-
tiſq; adminiſtrandum copiis, & quot per duces eſſet. Fabius ut Romā rediit: & in Sena-
tu, & productus ad populū, mediam orationē habuit, ut nec augere nec minuere uide-
retur belli famā: magiſq; in altero aſſumēdo duce aliorum indulgere timori, quàm ſuo
aut reipub. periculo conſulere. Cæterum ſi ſibi adiutorē belli, ſociumq; imperii darent:

vrb.458. quonam modo ſe obliuiſci P. Decij conſulis per tot collegia experti poſſe? neminem o- F
Oly.121. mnium ſecum coniungi malle: & copiarũ ſatis ſibi cum P. Decio, & nunquã nimiũ ho-
ſtium fore. Sin collega qnid aliud malit: at ſibi L. Volumniũ darent adiutorem. Omniũ
rerũ arbitrium & à populo, & à Senatu, & ab ipſo collega Fabio permiſſum eſt. & cum
Decius ſe in Samnium uel in Hetturiã proficiſci paratum eſſe oſtendiſſet: tanta lætitia
ac gratulatio fuit, ut præciperetur uictoria animis: triumphúſq;, non bellum decretum
cõſulibus uideretur. Inuenio apud quoſdã, extẽplo conſulatu inito profectos in Hetru-
riam Fabium Deciumq;, ſine ulla mentione ſortis prouinciarũ certaminumq; inter col
legas, quę expoſui. Sũt quibus ne hæc quidẽ certamina exponere ſatis fuerit: adiecerint
& Appij criminationes de Fabio abſente ad populum, & pèrtinaciã aduerſus præſentẽ
cos. prætoris: contentionemq; aliam inter collegas: rendente Decio, ut ſuæ quiſq; pro-
uinciæ ſortẽ tueretur. Conſtare res incipit ex eo tẽpore, quo profecti ambo coss. ad bel- G
lum ſunt. Cæterùm antequã coss. in Hetruriã peruenirent, Senones Galli multitudine
ingenti ad Cluſium uenerunt, legionẽ Romanam caſtráq; oppugnaturi. Scipio qui ca-
ſtris præerat, loco adiuuãdam paucitatem ſuorum militum ratus, in colle qui inter ur-
bẽ & caſtra erat, aciẽ erexit. ſed, ut in re ſubita, parũ explorato itinere ad iugũ perrexit
quod hoſtes ceperant parte alia aggreſsi. Ita cæſa ab rergo legio: atq; in medio, cũ hoſtis
undiq; urgeret, circũuenta. Deletam quoq; ibi legionem, ita ut nuncius non ſupereſſet,
quidã authores ſunt: nec antè ad conſules, qui iã haud procul à Cluſio aberant, famam
eius cladis petlatam, quàm in cõſpectu fuere Gallorũ equites, pectoribus eqnorum ſuſ-
penſa geſtãtes capita, & lanceis infixa, ouantéſq; moris ſui carmine. Sunt qui Vmbros
fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantum cladis acceprum: & circumuentis pabulatoribns
cnm L. Mãlio Torquato legato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe: ui- H
ctoréſque Vmbros redinregrato prælio uictos eſſe: captiuóſq; eis ac prædam ademptã.
Similius uero eſt à Gallo hoſte q̃ Vmbro eam cladem acceptam, quòd cùm ſæpe aliàs,
tum eo anno Gallici tumultus præcipuus terror ciuitatem tenuit. Itaq; præterquam ꝙ
ambo conſules profecti ad bellum erant cum quatuor legionibus, & magno equitatu
Romano, Cãpaniſq; mille equitibus delectis ad id bellũ miſsis, & ſociorum nominiſq;
Latini maiore exetcitu, quã Romani: alij duo exercitus haud procul urbe Hetrurię op-
poſiti, unus in Faliſco, alter in Vaticano agro. Cn. Fuluius, & L. Poſthumius Megillus,
proprætores ambo, ſtatiua in eis locis habere iuſsi. Conſules ad hoſtes tranſgreſſo Apẽ-
nino in agrum Sentinatem peruenerunt. ibi quatuor milliũ ferme interuallo caſtra po
ſita. Inter hoſtes deinde conſultationes habitæ: atq; ita conuẽnit, ut ne unis caſtris mi-
ſcerentur omnes: néue in aciẽ deſcenderent ſimul. Samnitibus Galli, Hetruſcis Vmbri I
adiecti. dies indicta pugnæ: Samniti Galliſq; delegata pugna: inter ipſum certamẽ He-
truſci Vmbríq; iuſsi caſtra Romana oppugnate. Hæc cõſilia turbarunt transfugę Clu-
ſini tres, clàm nocte ad Fabium cõſulem tranſgreſsi: qui editis hoſtium conſiliis, dimiſ-
ſi cum donis, ut ſubinde, ut quæq; tes noua decreta eſſet, explotatam perferrent. conſu-
les Fuluio ut ex Faliſco, Poſthumio ut ex Vaticano exercitum ad Cluſium admoueãt,
ſummáque ui fines hoſtium depopulentur, ſcribunt. Huius populationis fama Hetru-
ſcos ex agro Sentinate ad ſuos fines tuendos mouit. Inſtare inde conſules, ut abſentibus
iis pugnaretur. per bidnum laceſsiere prelio hoſtẽ. biduo nihil dignum dictu actũ. pauci
utrinque cecidere: magíſq; iritati ſunt ad iuſtum certamen animi, quàm ad diſcrimen
ſumma rerũ adducta. Tertio die deſcenſum in cãpum omnibus copüs eſt. Cũ inſtructæ
acies ſtarent, cerua fugiens lupum è montibus exacta per cãpos inrer duas acies decur- K
rit: inde diuerſæ feræ, cerua ad Gallos, lupus ad Romanos curſum deflexit. Lupo data
" inter ordines uia, cerua Galli confixere. Tum ex anteſignanis Romanus milles, Illac fu
" ga, inquit, & cædes uertit, ubi ſacram Dianæ fetam iacentem uideris: hinc uictor Mar-
" tius lupus, integer & intactus, gẽtis nos Martiæ & conditoris noſtri admonuit. Dextro
cornu Galli, ſiniſtro Samnites cõſtiterũt. Aduerſus Samnites Fabius primã ac tertiam
legiones pro dextro cornu, aduerſus Gallos pro ſiniſtro Decius quintã & ſextã inſtru-
xit. ſecũda & quarta cum L. Volũnio procõſule in Samnio gerebãt bellũ. Primo cõcur-
ſu adeò æquis uiribus geſta res eſt, ut ſi affuiſſent Hetruſci & Vmbri, aut in acie, ant in
caſtris, quocunq; ſe inclinaſſent, accipiẽda clades fuerit. Cęterũ quanq̃ cõmunis adhuc
Mars

Senones ad Clusium

Pabulator

A Mars belli erat, necdum diſcrimen fortuna fecerat quà datura uires eſſet, haudquaquã vrb. 458.
ſimilis pugna in dextro læuóq; cornu erat: Romani apud Fabiũ arcebant magis q̃ infe- Oly. 121.
rebant pugnã: extrahebatúrq; in q̃ maxime ſerum diei certamẽ: quia ita perſuaſum erat
duci, & Samnites & Gallos primo impetu feroces eſſe, quos ſuſtineri ſatis ſit: lõgiore cer
tamine ſenſim reſidere Sãnitium animos: Gallorum quidẽ etiam corpora intolerãtiſsi-
ma laboris atq; æſtus fluere: primáq; eorum prælia plus q̃ uirorum, poſtrema minus q̃
fœminarum eſſe. In id tempus igitur quo uinci ſolebat hoſtis, q̃ integerrimas uires mi-
liti ſeruabat. Ferocior Decius & ętate & uigore animi, quãtuncunq; uirium habuit, cer-
tamine primo effudit: & quia lentior uidebatur pedeſtris pugna, equitatum in pugnam
cõcitat: & ipſe fortiſsimæ iuuenum turmę immiſtus orat proceres iuuentutis, ut ſecũ in
hoſtem impetum faciant: duplicẽ illorum gloriã fore, ſi ab læuo cornu, & ab equite ui-
B ctoria incipiat. Bis auertêre Gallicum equitatũ. iterum lõgius euectos, & iam inter me-
dia equitum agmina prælium cientes, nouũ pugnæ cõterruit genus. eſſedis carríſq; ſu-
perſtans armatus hoſtis ingẽti ſonitu equorum rotarúmq; aduenit, & inſolitos eius tu-
multus Romanorũ cõterruit equos. Ita uictorẽ equitatũ uelut lymphaticus pauor diſ-
ſipat: ſternit inde ruẽtes equos uiróſq; improuida fuga. turbata hinc etiã ſigna legionũ:
multíq; impetu equorum ac uehiculorũ raptorum per agmẽ, obtriti anteſignani: & in-
ſecuta, ſimul territos hoſtes uidit, Gallica acies, nullũ ſpatium reſpirãdi recipiendíq; ſe
dedit. Vociferari Decius, quò fugerent? quámue in fuga ſpem haberent? obſiſtere cedẽ-
tibus, ac reuocare fuſos. deinde ut nulla ui perculſos ſuſtinere poterat, patrẽ P. Decium
nomine cõpellans, Quid ultrà moror, inquit, familiare fatũ? Datum hoc noſtro generi
eſt, ut luendis periculis publicis piacula ſimus. Iam ego mecum legiones hoſtiũ mactan-
C das Telluri ac diis Manibus dabo. Hæc locutus, M. Liuium Pontificẽ, quem deſcendẽs
in aciẽ digredi uetuerat ab ſe, præire iuſsit uerba, quibus ſe, legionéſq; hoſtium pro exer-
citu populi Ro. Quiritium deuoueret. deuotus inde eadem precatione, eodémq; habitu
quo pater P. Decius ad Veſerim bello Latino ſe iuſſerat deuoueri: cum ſecundũ ſolẽnes
precationes adieciſſet, præ ſe agere ſeſe formidinẽ ac fugam, cædémq; ac cruorẽ: cæle-
ſtium, infernorum iras: cõtacturum funebribus diris ſigna, tela, arma hoſtium, locúmq;
eundẽ ſuæ peſtis, & Gallorũ ac Samnitium fore: hæc execratus in ſe, hoſtéſq;, quà cõfer-
tiſsimam cernebat Gallorum aciẽ, cõcitat equum: inferénſq; ſe ipſe infeſtis telis interfe-
ctus eſt. Vix humanæ inde opis uideri pugna potuit. Romani duce amiſſo, quæ res ter-
rori aliâs eſſe ſolet, ſiſtere fugã, ac nouã deintegro uelle inſtaurare pugnã. Galli, & ma-
xime globus circũſtans cõſulis corpus, uelut alienata mẽte, uana incaſſum iactare tela:
D torpere quidã, & nec pugnæ meminiſſe, nec fugæ. At ex parte altera põtifex Liuius, cui
lictores Decius tradiderat, iuſſerátq; proprętorem eſſe, uociferari, uiciſſe Romanos, de-
functos cõſulis fato: Gallos Samnitéſq; Telluris matris ac deorum Manium eſſe: rapere
ad ſe ac uocare Decium deuotã ſecum aciem: furiarúmq; ac formidinis plena omnia ad
hoſtes eſſe. Superueniunt deinde his reſtituentibus pugnã, Cornelius Scipio, & C. Mar-
tius, cum ſubſidiis ex nouiſsima acie iuſſu Q. Fabii conſulis ad pręſidium collegæ miſsi:
ibi auditur P. Decii euentus, ingens hortamẽ ad omnia pro rep. audẽda. itaq; cum Galli
ſtructis ante ſe ſcutis conferti ſtarent, nec facilis pede collato uideretur pugna: iuſſu le-
gatorũ collecta humi pila, quæ ſtrata inter duas acies iacebant, atq; in teſtudinẽ hoſtiũ
coniecta. quibus pleriſq; in ſcuta, pleriſq; uerutis in corpora ipſa fixis, ſternitur cuneus,
ita ut magna pars integris corporibus attoniti cõciderẽt. Hæc in ſiniſtro cornu Roma-
E norum fortuna uariauerat. Fabius in dextro cornu primò (ut antè dictũ eſt) cunctando
extraxerat diem: deinde poſtquã nec clamor hoſtium, nec impetus, nec tela miſſa ean-
dem uim habere uiſa, præfectis equitum iuſsis ad latus Sãnitium circunducere alas, ut
ſigno dato in tranſuerſos quanto maximo poſſent impetu incurrerẽt: ſenſim ſuos ſigna
inferre iuſsit, & cõmouere hoſtem. Poſtquã non reſiſti uidit, & haud dubiã laſsitudinem
eſſe: tũ collectis omnibus ſubſidiis, quæ ad id tẽpus reſeruauerat, & legiones cõcitauit,
& ſignum ad inuadẽdos hoſtes equitibus dedit. Nec ſuſtinuerũt Sãnites impetum: præ-
térq; aciẽ ipſam Gallorũ relictis in dimicatione ſociis, ad caſtra effuſo curſu ferebantur.
Galli teſtudine facta conferti ſtabant. Tum Fabius audita morte collegæ, Campanorũ
alam, quingentos ferè equites, excedere acie iubet, & circũuectos à tergo Gallicã inua-

vrb.458. dere aciem:tertiæ deinde legionis ſubſequi principes: & quà turbatum agmen hoſtium F
Oly.121. uiderent,impetu equitum inſtare,ac territos cædere.Ipſe ædẽ Ioui Victori,ſpoliáq; ho-
ſtium cum uouiſſet,ad caſtra Samnitium perrexit, quò multitudo omnis cõſternata a-
gebatur.Sub ipſo uallo, quia tantã multitudinem portæ nõ recepere, tentata ab exclu-
ſis turba ſuorum pugna eſt. ibi Gelius Egnatius imperator Samnitium cecidit. cõpulſi
deinde intra uallum Samnites,paruóq; certamine capta caſtra,& Galli à tergo circũuẽ-
ti.Cæſa eo die hoſtium x x v millia,octo capta.Nec incruẽta uictoria fuit. nã ex P. De-
cii exercitu cæſa ſeptem millia: ex Fabij mille ac ducenti. Fabius dimiſsis ad quærendũ
collegæ corpus,ſpolia hoſtium cõiecta in aceruũ Ioui Victori eremauit.Cõſulis corpus
eo die,quia obrutum ſuperſtratis Gallorũ cumulis erat,inueniri non potuit.poſtero die
inuẽtum relatúmq; eſt cum multis militum lachrymis.Intermiſſa inde omniũ aliarum
rerum cura,Fabius collegæ funus omni honore,laudibúſq; meritis celebrat. Et in He- G
truria per eos dies ab Cn.Fuluio proprætore res ex ſententia geſta : & præter ingentem
illatam populationibus agrorum hoſti cladem , pugnatum etiã egregie eſt : Peruſino-
rúmq; & Cluſinorum cæſa amplius tria millia,& ſigna militaria ad uiginti capta.Sãni-
tium agmen cum per Pelignum agrum fugeret,circũuentum à Pelignis eſt.ex millibus
quinq; ad mille cæſi. Magna eius diei quo in Sentinati agro bellatũ fama eſt , etiã uero
ſtanti.Sed ſuperiecere quidam augendo fidẽ, qui in hoſtium exercitu peditum quadra-
ginta millia c c c x x x,equitũ ſex & quadraginta millia,mille carpentorũ ſcripſere fuiſ-
ſe:ſcilicet cum Vmbris Thuſcíſq;,quos & ipſos pugnæ affuiſſe. & ut Romanorũ quoq;
augerent copias,L. Volumnium procõſulem ducem cõſulibus,exercitúmq; eius legio-
nibus cõſulum adiiciunt. In pluribus annalibus duorũ ea cõſulum propria uictoria eſt.
Volumnius in Sãnio interim res gerit,Samnitiúmq; exercitum in Tifernum montẽ cõ- H
pulſum,nõ deterritus iniquitate loci,fundit fugátq;.Q.Fabius Deciano exercitu relicto
in Hetruria,ſuis legionibus deductis ad urbẽ, de Gallis Hetruſcíſq; ac Samnitibus triũ-
phauit.milites triumphãtem ſecuti ſunt.celebrata incõditis carminibus militaribus nõ
magis uictoria Q.Fabii,q̃ mors præclara P. Decii eſt: excitatáq; memoria parentis, æ-
quata euentu publico priuatóq; filii laudibus.Data ex præda militibus æris octogeni bi
ni,ſagáque,& tunicæ,præmia illa tempeſtate militiæ haudquaq̃ ſpernenda. His ita re-
bus geſtis,nec in Sãnitibus adhuc, nec in Hetruria pax erat. nã & Peruſinis authoribus
poſt deductum ab cõſule exercitum rebellatũ fuerat: & Samnites prædatum in agrum
Veſtinũ Formianúmq;,& parte alia in Eſetrunium,quæq; Vulturno adiacent flumini,
deſcẽdẽre.Aduerſus eos Ap.Claudius prætor cũ exercitu Deciano miſſus.Fabius in He
truria rebellante denuo quatuor millia & quingentos Peruſinorũ occidit:cepit ad mille I
ſeptingentos quadraginta:qui redempti ſinguli æris trecentis decem. præda alia omnis
militibus cõceſſa.Sãnitium legiones cum partim Ap.Claudius prætor,partim L. Volũ-
nius procõſul ſequeretur, in agrum Stellatem cõuenerunt. ibi & Sãnitium legiones o-
mnes cõſidunt,& Appius Volumniuſq; caſtra cõiungunt.Pugnatum infeſtiſsimis ani-
mis,hinc ira ſtimulante aduerſus rebellantes totiens,illinc ab ultima iã dimicãtibus ſpe.
Cæſa ergo Sãnitium x v i millia trecenti,capta duo millia ſeptingenti. ex Romano ex-
ercitu cecidere duo millia ſeptingenti.Felix annus bellicis rebus,peſtilẽtia grauis,prodi
giiſq; ſolicitus.nam & terra multifariã pluiſſe,& in exercitu Ap. Claudii pleroſq; ful-
minibus ictos nunciatũ eſt:libríq; ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurges cõſulis fi-
lius aliquot matronas ad populũ ſtupri damnatas pecunia multauit,ex quo multatitio
ære Veneris ædẽ,quæ prope Circum eſt,faciendã curauit. Superſunt etiam nũc Sãnitiũ K
bella,quę cõtinua per quartũ iam uolumen,annumq; ſextum & quadrageſimum à M.
Valerio A.Cornelio cõſulibus,qui primi Sãnio arma intulerũt,agimus.& ne tot anno-
rũ clades utriuſq; gẽtis, laboréſq; actos nunc referam: quibus nequiuerint tamẽ dũ illa
pectora uinci:proximo anno Sãnites in Sentinati agro,Pelignis,ad Tifernũ,Stellatibus
cãpis,ſuis ipſi legionibus,miſti alienis,ab quatuor exercitibus,quatuor ducibus Roma-
nis cæſi fuerãt:imperatorẽ clariſsimũ gẽtis ſuæ amiſerant:ſocios belli, Hetruſcos, Vm-
bros,Gallos,in eadẽ fortuna uidebãt,qua ipſi erãt: nec ſuis,nec externis uiribus iã ſtare
poterãt:tamẽ bello nõ abſtinebãt.adeò ne infeliciter quidẽ defenſæ libertatis tędebat:&
uinci,q̃ non tẽtare uictoriam malebant. Quinam ſit ille,quẽ non pigeat lõginquitatis
bellorum

A bellorum ſcribendo,legendóque,quæ gerētes non fatigauerunt? Q.Fabium,P.Deciū, Vrb.459.
L.Poſthumius Megillus,& M. Attilius Regulus Cōſules ſecuti ſunt.Sānium ambobus Ol. 121.
decreta prouincia eſt:quia tres ſcriptos hoſtium exercitus: uno Hetruriam, altero popu
lationē Campaniæ repeti,tertium tuendis parari finibus,fama erat.Poſthumium uale-
tudo aduerſa Romæ tenuit. Attilius cum exercitu extēplo profectus, ut in Samnio ho-
ſtes(ita enim placuerat patribus)nōdum egreſſos opprimeret, uelut ex cōpoſito ibi ob-
uium habuere hoſtē.ubi & intrare,nedum uaſtare ipſi Sānitium agrum prohiberentur:
& egredi inde in pacata,ſociorúmq; populi Ro.fines Samnites prohiberentur: cū caſtra
caſtris collata eſſent:quod uix Romanus totiens uictor auderet, auſi Samnites ſunt(tā-
tum deſperatio ultima temeritatis facit)caſtra Romana oppugnare. & quanquā nō ue-
nit ad finē tam audax inceptum,tamen haud omnino uanum fuit. Nebula erat ad mul-
B tum diei denſa adeò, ut lucis uſum eriperet, nō proſpectu modò extra uallum adēpto,
ſed propinquo etiam cōgredientium inter ſe cōſpectu. hac uelut latebra inſidiarum freti
Samnites,uixdum ſatis certa luce,& eam ipſam premente caligine,ad ſtationē Roma-
nam in porta ſegniter agentē uigilias perueniunt. Improuiſò oppreſsis, nec animi ſatis
ad reſiſtēdum,nec uirium fuit.ab tergo caſtrorū decumana porta impetus factus. itaq;
captum quæſtorium:quæſtórq; ibi L.Opimius Panſa occiſus. cōclamatum inde ad ar-
ma.Cōſul tumultu excitus,cohortes duas ſociorum, Lucanam, Sueſſanáque, quæ pro-
ximæ forte erant,tueri prætorium iubet:manipulos legionū principali uia inducit.uix-
dum ſatis aptatis armis in ordines eunt:& clamore magis q̃ oculis hoſtem noſcunt,nec
quantus numerus ſit,æſtimari poteſt.Cedunt primò incerti fortunæ ſuæ, & hoſtem in-
trorſum in media caſtra accipiunt.inde cum conſul uociferaretur,expulſi'ne extra ual-
C lum,caſtra deinde ſua oppugnaturi eſſent, rogitans: clamore ſublato cōnixi primò reſi-
ſtunt:deinde inferunt pedem urgéntque,& impulſos ſemel terrore eodē agunt,quo cœ
perunt:expellunt extra portā uallúmq;:inde pergere,ac perſequi,quia turbida lux me-
tum circà inſidiarum faciebat,nō auſi,liberatis caſtris cōtenti, receperūt ſe intra uallū,
trecentis ferme hoſtium occiſis. Romanorum ſtationis primæ, uigilúmque, & eorum
qui circa quæſtorium oppreſsi,periere ad ducentos triginta. Animos inde Sānitibus nō
infelix audacia auxit:& nō modò proferre inde caſtra Romanum,ſed ne pabulari quidē
per agros ſuos patiebantur.retro in pacatum Soranum agrum pabulatores ibāt. Qua-
rum rerum fama tumultuoſior etiam q̃ res erant, perlata Romam, coëgit L.Poſthumiū
cos.uixdum ualidum proficiſci ex urbe,prius tamen quàm exiret,militibus edicto Sorā
iuſsis conuenire.Ipſe ædem Victoriæ, quam ædilis curulis ex multatitia pecunia faciē-
D dam curauerat,dedicauit.Ita ad exercitum profectus ab Sora in Sānium, ad caſtra col-
legæ perrexit.inde poſtquā Samnites diffiſi duobus exercitibus reſiſti poſſe,receſſerunt:
diuerſi coss.ad uaſtandos agros,urbéſq; oppugnādas diſcedunt. Poſthumius Milioniā
oppugnare adortus,ui primò atq; impetu:deinde poſtquam ea parū procedebant,ope-
re ac uineis demum iniunctis muro cepit.ibi capta iam urbe, ab hora quarta uſq; ad o-
ctauam ferè horam omnibus partibus urbis diu incerto euētu pugnatum eſt. poſtremò
potitur oppido Romanus. Samnitium cæſi tria millia ducenti:capti quatuor millia c c.
præter prædam aliam.Inde Ferentinum ductæ legiones: unde oppidani cum omnibus
rebus ſuis, quæ ferri agíque potuerunt, nocte per auerſam portam ſilentio exceſſerunt.
Igitur ſimul aduenit cos.primò ita compoſitus inſtructúſq; mœnibus acceſsit, tanquā
idem quod ad Milioniam fuerat,certaminis foret: deinde ut ſilentium naſtum in urbe,
E nec arma nec uiros in turribus ac muris uidit,auidum inuadendi deſerta mœnia militē
detinet,ne quam occultam in fraudē incautus rueret:duas turmas ſociorum Latini no-
minis circumequitare mœnia,atq; explorare omnia iubet. Equites portam unam alte-
rámq; eadē regione in propinquo patentes conſpiciunt,itineribúſq; iis ueſtigia noctur-
næ hoſtiū fugæ. adequitant deinde ſenſim portis: urbémq; ex tuto rectis itineribus per-
uiā conſpiciunt:& cōſuli referunt exceſſum urbe:ſolitudine haud dubia id perſpicuum
eſſe,& recentibus ueſtigiis fugæ,ac ſtrage rerum in trepidatione nocturna paſsim reli-
ctarum. His auditis cos.ad eam partē urbis,quam adierāt equites, circunducit agmen:
cōſtitutíſq; haud procul porta ſignis,quinq; equites iubet intrare urbem : & modicum
ſpacium progreſſos tres manere eodē loco,ſi tuta uideātur:duos explorata ad ſe referre.

urb.459. Qui ubi redierunt, retulerúntque eò ſe progreſſos, unde in omneis partes circunſpectus F
Oly. 121. eſſet, longe lateq; ſilentium ac ſolitudinem uidiſſe: extemplo cos. cohortes expediras in
urbem induxit: cæteros interim caſtra cōmunire iuſsit. Ingreſsi milites refractis foribus
paucos graues ætate, aut inualidos, inueniunt: relictáque, quæ migratu difficilia eſſent.
ea direpta: & cognitum ex captiuis eſt, communi conſilio aliquot circa urbes conſciſſe
fugam: ſuos prima uigilia profectos: credere eandem in aliis urbibus ſolitudinē inuen-
turos. Dictis captiuorum fides extitit: deſertis oppidis cos. potitur. Alteri cos. M. Attilio
nequaquam tam facile bellū fuit. cum ad Luceriam duceret legiones, quam oppugnari
ab Samnitibus audierat, ad finem Lucerinum ei hoſtis obuius fuit. ibi ira uires æquauit.
prælium uarium & anceps fuit, triſtius tamen euentu Romanis, & quia inſueti erāt uin-
ci, & quia digredientes magis q̃ in ipſo certamine, ſenſerunt quantum in ſua parte plus
uulnerū ac cædis fuiſſet. Itaq; is terror in caſtris ortus, qui ſi pugnantes cepiſſet, inſignis G
accepta clades foret. tum quoq; ſolicita nox fuit, iam inuaſurū caſtra Samnitem credē-
tibus, aut prima luce cum uictoribus conſerendas manus. Minus cladis, cæterū nō plus
animorum ad hoſtes erat. ubi primum illuxit, abire ſine certamine cupiūt. Sed uia una,
& ea ipſa præter hoſtes erat: quam ingreſsi præbuere ſpeciē rectà tendentium ad caſtra
oppugnanda. cos. arma capere milites iubet, & ſequi ſe extra uallum: legatis, tribunis,
præfectis ſociorum imperat quod apud quenq; facto opus eſt. Omnes affirmant ſe qui-
dem omnia facturos: ſed militū iacere animos: tota nocte inter uulnera & gemitus mo-
rientium uigilatum eſſe. ſi ante lucem ad caſtra uentū foret, tantum pauoris fuiſſe, ut re
licturi ſigna fuerint: nunc pudore à fuga contineri, alioquin pro uictis eſſe. Quæ ubi cō-
ſul accepit, ſibimetipſi circumeundos alloquēdóſq; milites ratus, ut ad quoſq; uenerat,
cunctantes arma capere increpabat, quid ceſſarent, tergiuerſarenturque? hoſtē in caſtra H
uenturum, niſi illi extra caſtra exiſſent: & pro tentoriis ſuis pugnaturos, ſi pro uallo nol-
lent. armatis ac dimicantibus dubiam uictoriā eſſe: qui nudus atque inermis hoſtē ma-
neat, ei aut mortē, aut ſeruitutem patiendam. Hæc iurganti increpantiq; reſpondebāt,
confectos ſe pugna heſterna eſſe: nec uirium quicquā, nec ſanguinis ſupereſſe: maiorem
multitudinem hoſtium apparere, quàm pridie fuerit. Inter hæc appropinquabat agmē:
& iam breuiore interuallo certiora intuentes, uallum ſecum portare Samnitē affirmāt,
nec dubium eſſe quin caſtra circūuallaturi ſint. Tūc enimuero cos. indignum facinus
eſſe uociferari, tantā contumeliam ignominiámq; ab ignauiſsimo accipi hoſte. etiámne
circunſedebimur, inquit, in caſtris: ut fame potius per ignominiā, quàm ferro, ſi neceſſe
eſt, per uirtutem moriamur? Dii bene uerterent: facerént que quod ſe dignum quiſq; du-
cerent: cos. M. Attilium uel ſolum, ſi nemo alius ſequatur, iturum aduerſus hoſtes: ea ſu- I
rúmque inter ſigna Samnitium potius, quàm circumuallari caſtra Romana uideat. Di-
cta cōſulis, legati, tribuníque, & omnes turmæ equitum, & centuriones primorum ordi
num approbauere. tum pudore uictus miles ſegniter arma capit, ſegniter è caſtris egre-
ditur: longo agmine, nec continenti, mœſti ac propè uicti procedunt uerſus hoſtem nec
ſpe nec animo certiorē. Itaque ſimul conſpecta ſunt Romana ſigna, extemplo à primo
Samnitium agmine ad nouiſsimū fremitus perfertur: exire, id quod timuerint, ad impe
diendū iter Romanos: nullam inde ne fugæ quidem patere uiam: illo loco aut cadendū
eſſe, aut ſtratis hoſtibus per corpora eorum euadendum. in medio ſarcinas cōiiciunt: ar-
mati ſuis quiſque ordinibus inſtruunt aciem. Iam exiguum inter duas acies erat ſpatiū,
& ſtabant expectantes dum ab hoſtibus prius impetus, prius clamor inciperet: neutris
animus eſt ad pugnandū. Diuerſiq́ue integri atque intacti abiſſent, ni cedēti inſtaturū K
alterum timuiſſent. ſua ſpōte inter inuitos tergiuerſantéſque ſegnis pugna, clamore in-
certo atque impari, cœpit: nec ueſtigio quiſquā mouebatur. Tum cos. Romanus ut rem
excitaret, equitum paucas turmas extra ordinē immiſit: quorum cū plerique delapſi ex
equis eſſent, & alii turbati, & ab Samnitium acie ad opprimendos eos qui ceciderant, &
ad ſuos tuēdos ab Romanis procurſum eſt. Inde paululū iritata pugna eſt, ſed aliquanto
& impigre magis, & plures procurrerant Samnites: & turbatus eques ſua ipſe ſubſidia
territis equis proculcauit. hinc fuga cœpta totam auertit aciē Romanā. Iámque in ter-
ga fugientium Samnites pugnabant, cum cos. equo præuectus ad portam caſtrorum, ac
ſtatione equitum ibi oppoſita, edictóque ut quicunque ad uallum tēderet, ſiue ille Ro-
manus,

A manus,ſiue Samnis eſſet,pro hoſte haberetur:hæc ipſa minitās obſtitit profuſe tendē-ti- Vrb. 459.
bus ſuis in caſtra, Quò pergis,inquit,miles?& hic arma & uiros inuenies, nec uiuo cos. Olẏ. 121.
tuo niſi uictor caſtra intrabis: proinde elige, cum ciue an hoſte pugnare malis. Hæc di-
cente cos.equites infeſtis cuſpidibus circunfunduntur,ac peditem in pugnam redire iu
bent.Non uirtus ſolùm cos.ſed fors etiam adiuuit,ꝙ non inſtiterūt Samnites,ſpatiúm-
que circumagēdi ſigna, uertendíque aciem à caſtris in hoſtem fuit. Tum alii alios hor-
tari ut repeterent pugnā:centuriones ab ſigniferis rapta ſigna inferre:& oſtendere ſuis,
paucos & ordinibus incompoſitis effuſe uenire hoſtes.Inter hæc cos . manus ad cælum
attollens,uoce clara,ita ut exaudiretur,templum Ioui Statori uouet,ſi conſtitiſſet à fu-
ga Romana acies,redintegratóq; prælio cecidiſſet uiciſſétque legiones Samnitium. O-
mnes undiq; anniſi ad reſtituendam pugnam,duces,milites,peditum equitúmque uis:
B numen etiam deorum reſpexiſſe nomen Romanum uiſum. Adeò facilè inclinata res:
repulſíque à caſtris hoſtes:mox etiam redacti ad eum locum,in quo commiſſa pugna e-
rat.Ibi obiacente ſarcinarum cumulo,quas coniecerāt in medium,hæſere impediti:de-
inde ne diriperentur res,orbem armatorum ſarcinis circundant.Tum uero eos à fronte
urgere pedites,ab tergo circunuecti equites.ita in medio cæſi captíque. Captiuorū nu-
merus fuit ſeptem millia c c c,qui omnes nudi ſub iugum miſsi. Cæſos retulere ad qua-
tuor millia octingentos.Ne Romanis quidem læta uictoria fuit. recenſente cos. biduo
acceptam cladem, amiſſorum militum numerus relatus ſeptem millia trecenti. Dum
hæc in Apulia gerebātur:altero exercitu Samnites Interamnam coloniam Romanam,
quæ uia Latina eſt,occupare conati,urbem non tenuerunt:agros depopulati,cum prę-
dam aliam inde miſtam hominum atque pecudum,colonóſque captos agerēt,in uicto-
C rem incidunt cos.ab Luceria redeuntem:nec prædam ſolùm amittunt,ſed ipſi longo ac
impedito agmine incompoſiti cæduntur . Conſul Interamnam edicto dominis ad res
ſuas noſcendas recipiendáſq; reuocatis,& exercitu ibi relicto,comitiorum cauſa Romā
eſt profectus.Cui de triumpho agenti negatus honos, & ob amiſſa tot millia militum,
& quòd captiuos ſine pactione ſub iugum miſiſſet.cos.alter Poſthumius, quia in Sāni-
tibus materia belli deerat,in Hetruriam traducto exercitu,primum peruaſtauerat Vol-
ſinienſem agrum:deinde cum egreſsis ad tuendos fines haud procul mœnibus ipſorum
depugnat. duo millia c c Hetruſcorum cæſi : cæteros propinquitas urbis tutata eſt. In
Roſellanum agrum exercitus traductus.ibi non agri tantum uaſtati, ſed oppidum etiā
expugnatum:capta amplius duo millia hominum:minus duo millia circa muros cæſa.
Pax tamen clarior maiórque, quàm bellum in Hetruria eo anno fuerat, parta eſt. tres
D ualidiſsimæ urbes,Hetruriæ capita,Volſinii,Peruſia,Arretium,pacem petiere:& ueſti-
mentis militum,frumētóque pacti cum cos.ut mitti Romam oratores liceret, inducias
in quadraginta annos impetrauerūt.mulcta præſens quingentûm milliū æris in ſingu-
las ciuitates impoſita. Ob haſce res geſtas cōſul cum triumphum ab Senatu moris ma-
gis cauſa,quàm ſpe impetrandi petiſſet: uideréque alios, quòd tardius ab urbe exiſſet:
alios, quòd iniuſſu Senatus ex Samnio in Hetruriam tranſiſſet , partim ſuos inimicos,
partim collegæ amicos, ad ſolatium æquatæ repulſæ ſibi quoque negare triumphum:
" Non ita,inquit,patres conſcripti,ueſtræ maieſtatis meminero,ut me cōſulem eſſe obli-
" uiſcar.eodem iure imperii, quo bella geſsi, bellis feliciter geſtis, Samnio atque Hetru-
" ria ſubactis,uictoria & pace parta,triumphabo.ita Senatum reliquit. Inde inter tribu-
nos plebis contentio orta eſt.pars interceſſuros,ne nouo exemplo triumpharet, aiebāt:
E pars auxilio ſe aduerſus collegas triumphanti futuros.Iactata res ad populum eſt:uoca-
túſque eò conſul,cum L.Horatium,Marcum Valerium cōſules,C.Martium Rutilium
nuper,patrem eius qui tūc cenſor eſſet,nō ex authoritate Senatus, ſed iuſſu populi triū-
phaſſe diceret:adiiciebat ſe quoque laturum fuiſſe ad populum: ni ſciret mācipia nobi-
lium tribunos plebis legem impedituros: uoluntatem ſibi ac fauorem conſentientis po
puli pro omnibus iuſsis eſſe,ac futuram:poſteróque die auxilio tribunorum plebis triū
aduerſus interceſsionem VII tribunorum, & conſenſum Senatus, celebrante populo
diem,triumphauit.Et huius anni parum cōſtans memoria eſt. Poſthumium author eſt
Claudius in Sānio captis aliquot urbibus, in Apulia fuſum fugatúmque, ſauciū ipſum
cum paucis Luceriam cōpulſum:ab Attilio in Hetruria res geſtas:eumq; triumphaſſe.

vrb.460. Fabius ambos coss. in Samnio, & ad Luceriam res geſsiſſe ſcribit: traductúmq; in He- F
Oly. 121. truriam exercitum,ſed ab utro cos. non adiecit: & ad Luceriam utrinque multos occi-
ſos:inq; ea pugna Iouis Statoris ædem uotã,ut Romulus antè uouerat. ſed fanũ rãtum,
id eſt locus templo effatus,iam ſacratus fuerat. Cæterùm hoc demum anno,ut ædem e-
tiam fieri Senatus iuberet,bis einſdem uoti damnata reſpu.in religionem uenit. Sequi-
tur hunc annũ & COS. inſignis L. Papyrins Curſor,quà paterna gloria,quà ſua: & bel-
lum ingens,nictoriáq; quantam de Samnitibus nemo ad eam diem, præter L. Papyriũ
patrem cos.pepererat. & forte eodem conatu apparatúq; omni opulẽtia inſignium ar-
morum bellum adornauerant: & opes deorum etiam adhibuerant ritu quodam ſacra-
menti uetuſto uelut initiatis militibus,delectu per omne Samnium habito noua lege:ut
qui iuniorum non conueniſſet ad imperatorium edictum,quíque iniuſſu abiſſet,caput
Ioui ſacratum erat. Tum exercitus omnis Aquiloniam eſt indictus. ad XL millia militũ, G
quod roboris in Sãnio erat,conuenerunt. ibi mediis ferè caſtris locus eſt conſeptus cra-
tibus pluteíſque,& linteis contectus, patens ducentos maxime pedes in omnes pariter
partes. Ibi ex libro uetere linteo lecto ſacrificatum ſacerdote Onio Paccio quodam,ho-
mine magno natu,qui ſe id ſacrum petere affirmabat ex uetuſta Samnitium religione:
qua quondam uſi maiores eorum fuiſſent,cum adimendæ Hetruſcis Capuæ clandeſti-
num cepiſſent conſilium. Sacrificio perfecto, per uiatorem imperator acciri iubebat no
biliſsimum quẽque genere factíſque. ſinguli introducebantur. erat cum alius apparatus
ſacri,qui perfundere religione animum poſſet: tum in loco circa omni contecto aræ in
medio,uictimæq; circà cæſæ,& circunſtantes centuriones ſtrictis gladiis. admouebatur
altaribus miles,magis ut uictima,q̃ ut ſacri particeps: adigebaturque iureiurando, quæ
uiſa auditáq; in eo loco eſſent,non enunciaturum. dein iurare cogebatur diro quodam H
carmine in execrationem capitis familiæq; & ſtirpis cõpoſito, niſi iſſet in prælium,quò
imperatores duxiſſent: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet,aut ſi quem fugientem uidiſſet, non
extemplo occidiſſet. Id primò quidam abnuentes iuraturos ſe, obtruncati circa altaria
ſunt: iacentes deinde inter ſtragem uictimarum, documento cæteris fuere ne abnuerẽt.
Primoribus Samnitium ea deteſtatione obſtrictis, decem nominatis ab imperatore, eis
dictum ut uir uirum legerent: donec ſexdecim millium numerum confeciſſent. ea legio
linteata ab integumẽto conſepti quo ſacrata nobilitas erat, appellata eſt. his arma inſi-
gnia data,& criſtatæ galeæ,ut inter cæteros eminerẽt. Paulo plus uiginti millium alius
exercitus fuit, nec corporum ſpecie,nec gloria belli, nec apparatu linteatæ legioni diſ-
par. hic hominum numerus, quod roboris erat,ad Aquiloniam conſedit. coss. profecti
ab urbe: prior Sp. Caruilius, cui ueteres legiones, quas M. Attilius ſuperioris anni cos. I
in agro Interamnati reliquerat,decretæ erant. cum eis in Samnium profectus,dum ho-
ſtes operati ſuperſtitionibus concilia ſecreta agunt, Amiternum oppidum de Samniti-
bus ui cepit: cæſa ibi millia hominum duo ferme atque octingenti: capta quatuor millia
ducenti ſeptuaginta. Papyrius nouo exercitu(ita decretum erat)ſcripto, Duroniam ur-
bem expugnauit. minus q̃ collega cepit hominum: plus aliquanto occidit: præda opu-
lenta utrobiq; eſt parta. Inde peruagati Samnium coss. maxime depopulato Atinate a-
gro,Caruilius ad Cominium,Papyrius ad Aquiloniam, ubi ſumma rei Sãnitium erat,
peruenit. ibi aliquandiu nec ceſſatum ab armis eſt,neque gnauiter pugnatum: laceſſen-
do quietos,reſiſtentibus cedendo,comminandóq; magis q̃ inferendo pugnam dies ab-
ſumebatur. quod cum inciperetur remitteretúrque,omnium rerũ etiam paruarũ euen-
tus proferebatur in dies. Altera Romana caſtra uiginti millium ſpatio aberant: & abſen K
tis collegæ conſilia omnibus gerendis intererant rebus: intentiórq; Caruilius, quo ma-
iore diſcrimine res uertebatur,in Aquiloniam,q̃ ad Cominium, quod obſidebat, erat.
L. Papyrius iam per omnia ad dimicandũ ſatis paratus,nuncium ad collegã mittit: ſibi
in animo eſſe,poſtero die,ſi per auſpicia liceret,confligere cum hoſte: opus eſſe & illum
quanta maxima ui poſſet,Cominium oppugnare,ne quid laxamenti ſit Samnitibus ad
ſubſidia Aquiloniam mittenda. diem ad proficiſcendũ nuncius habuit: nocte rediit,ap-
probare collegã conſulta referens. Papyrius nuncio miſſo extẽplo concionem habuit:
multa de uniuerſo genere belli,multa de præſenti hoſtiũ apparatu uana magis ſpecie,q̃
efficaci ad euentum,diſſeruit. Non enim criſtas uulnera facere: & per picta atq; aurata
ſcuta

A ſcuta tranſire Romanum pilum: & candore tunicarum fulgentem aciem, ubi res ferro Vrb. 460.
geratur, cruentari. Auream olim atq; argenteam Samnitium aciem à parente ſuo occi- Olÿ. 121.
dione occiſam: ſpoliáque ea honeſtiora uictori hoſti, q̄ ipſis arma fuiſſe. Datum hoc no
mini familiæque ſuæ, ut aduerſus maximos conatus Samnitium opponerentur duces,
ſpoliáque ea referrent, quæ inſignia publicis etiam locis decorãdis eſſent. Deos immor-
tales adeſſe propter totiens petita fœdera, totiens rupta: tum ſiqua coniectura mẽtis di-
uinæ ſit, nulli unquã exercitui fuiſſe infeſtiores, q̄ qui nefando ſacro miſta hominum pe
cudúmq; cæde reſperſus, ancipiti deûm iræ deuotus, hinc fœderum cum Romanis icto-
rum teſtes deos, hinc iuriſiurandi aduerſus fœdera ſuſcepti execrationes horrens, inui-
tus iurauerit, oderit ſacramentum, uno tempore deos, ciues, hoſteis metuat. Hæc com-
perta perfugarum indiciis, cum apud infenſos iam ſua ſponte milites diſſeruiſſet: ſimul
B diuinæ humanæq; ſpei pleni, clamore conſentienti pugnam poſcũt: pœnitet in poſterũ
diem dilatum certamen: moram diei noctiſq; oderunt. Tertia uigilia noctis iam relatis
literis à collega, Papyrius ſilentio ſurgit: & pullarium in auſpicium mittit. Nullum erat
genus hominum in caſtris intactũ cupiditate pugnæ: ſummi infimiq; æque intenti erãt:
dux militum, miles ducis ardorem ſpectabat. Is ardor omnium etiã ad eos qui auſpicio
intererant, peruenit. nam cum pulli non paſcerentur, pullarius auſpicium mẽtiri auſus,
tripudium ſoliſtimum cos. nũciauit. cos. lætus, auſpicium egregium eſſe, & deis autho-
ribus rem geſturos pronunciat, ſignúmq; pugnæ proponit. Exeunti iam in aciem nun-
ciat perfuga, uiginti cohortes Samnitium (quadringenariæ ferme erant) Cominiũ pro-
fectas. quod ne ignoraret collega, extemplo nuncium mittit: ipſe ſigna ocyus proferri
iubet: ſubſidiáq; ſuis quæq; locis, & præfectos ſubſidiis attribuerat. Dextro cornu L. Vo
C lumnium, ſiniſtro L. Scipionem, equitibus legatos alios, C. Ceditium & Treboniũ prę-
fecit. Sp. Nautium mulos detractis clitellis cum cohortibus alaribus in tumulum cõſpe-
ctum propere circunducere iubet: atque inde inter ipſam dimicationẽ quanto maxime
poſſet moto puluere oſtẽdere. Dum his intentus imperator erat, altercatio inter pulla-
rios orta de auſpicio eius diei, exauditáque ab equitibus Romanis: qui rem haud ſper-
nendam rati, Sp. Papyrio fratris filio conſulis ambigi de auſpicio renunciauerunt. Iuue-
nis ante doctrinam deos ſpernẽtem natus, rem inquiſitam, ne quid incõpertum defer-
„ ret, ad conſulem detulit. cui ille. Tu quidẽ macte uirtute diligentiáq; eſto: cæterùm qui
„ auſpicio adeſt, ſiquid falſi nunciat, in ſemetipſum religionem recipit: mihi quidem tri-
„ pudium nũciatum, populo Ro. exercituíq; egregium auſpicium eſt. Cẽturionibus de-
inde imperauit, ut pullarios inter prima ſigna conſtituerent. Promouẽt & Samnites ſi-
D gna: inſequitur acies ornata armatáque: ut hoſtium quoq; magnificũ ſpectaculum eſ-
ſet. Prius q̄ clamor tolleretur concurreretúrque, emiſſo temere pilo ictus pullarius ante
ſigna cecidit. quod ubi cos. nunciatum eſt, Dii in prælio ſunt, inquit. habet pœnã noxiũ
caput. Ante cos. hæc dicentẽ coruus uoce clara occinuit. quo lætus augurio cõſul, affir
mans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe deos, ſigna canere, & cla-
morem tolli iuſsit. Prælium cõmiſſum atrox, cæterùm lõge diſparibus animis. Roma-
nos ira, ſpes, ardor certaminis, auidos hoſtium ſanguinis in prælium rapit: Samnitium
magnam partem neceſsitas ac religio inuitos magis reſiſtere, quàm inferre pugnam co
git. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem atq; impetum Romanorum, per aliquot iam
annos uinci aſſueti, ni potentior alius metus inſidẽs pectoribus à fuga retineret. quip-
pe in oculis erat omnis ille occulti paratus ſacri, & armati ſacerdotes, & promiſcua ho-
E minum pecudúmq; ſtrages, & reſperſæ fando nefandóque ſanguine aræ, & dira execra-
tio, ac furiale carmen deteſtandæ familię ſtirpíq; compoſitum. his uinculis fugæ obſtri-
cti ſtabant, ciuem magis quàm hoſtem timentes. Inſtare Romanus à cornu utroque, à
media acie, & cædere deorum hominúmq; attonitos metu. Repugnatur ſegniter, ut ab
iis quos timor moraretur à fuga. Iam prope ad ſigna cædes peruenerat, cum ex trãſuer-
ſo puluis uelut ingentis agminis inceſſu motus apparuit. Sp. Nautius (Octanium Me-
tium quidam eum tradũt) dux alaribus cohortibus erat: puluerem maiorem quàm pro
numero excitabant: inſidentes mulis calones frondoſos ramos per terram trahebãt: ar-
ma, ſignáque per turbidam lucem in primo apparebant: pòſt altior denſiórq; puluis e-
quitum ſpeciem cogentium agmen dabat. fefellítque non Samnites modò, ſed etiam

vrb.460 Romanos:& conſul affirmauit errorem, clamitans inter ptima ſigua, ita ut uox etiam F
Oly.121. ad hoſtes accideret, captum Cominium, uictorē collegam adeſſe. anniterentur uincere
prius quàm gloria alterius exercitus fieret. Hæc inſidens equo. inde tribunis centurio-
nibúſque imperat, ut uias equitibus patefaciant. ipſe Trebonio Celditióque prædixerat,
ut ubi ſe cuſpidem erectam quatientem uidiſſent: quanta maxima ui poſſent, concita-
rent equites in hoſtem. Ad nutum omnia, ut ex antè præparato, fiunt. panduntur inter
ordines uiæ: prouolat eques: atque infeſtis cuſpidibus in medium agmen hoſtium ruit:
perrumpítque ordines, quacunque impetum dedit. inſtát Volumnius & Scipio, & per-
culſos ſternunt. Tum iam deorum hominúmq; uicta ui, funduntur linteatæ cohortes:
pariter iurati iniuratíque fugiunt, nec quenquā præter hoſtes metuūt. Peditum agmen
quod ſuperfuit pugnæ, in caſtra ad Aquiloniam compulſum eſt. nobilitas equiteſq; Bo
uianum perfugerūt. equites eques ſequitur, peditem pedes: ac diuerſa cornua, dextrum G
ad caſtra Samnitium, lęuum ad urbem tendit. Prior aliquanto Volumnius caſtra cepit.
ad urbem Scipioni maiore reſiſtitur ui: non quia plus animi uictis eſt, ſed melius muri
quàm uallum armatos arcent. inde lapidibus propulſant hoſtem. Scipio, niſi in primo
pauore prius q̄ colligerentur animi, tranſacta res eſſet, lentiorem fore munitæ urbis op-
pugnationem ratus, interrogat milites. Satin' æquo animo paterentur ab altero cornu
caſtra capta eſſe: ſe uictores pelli à portis urbis? Reclamātibus uniuerſis, primus ipſe ſcu-
to ſuper caput elato pergit ad portam: ſecuti alii teſtudine facta in urbem perrumpunt:
deturbatíſque Samnitibus, quæ circa portam erāt muri occupauere. penetrare interio-
ra urbis, quia pauci admodum erant, non audent. Hęc primò ignorare conſul, & inten-
tus recipiendo exercitui eſſe. iam enim præceps in occaſum ſol erat, & appetens nox pe
riculoſa & ſuſpecta omnia etiā uictoribus faciebat. progreſſus longius, ab dextra caſtra H
capta uidet: ab læua clamorem in urbe miſtum pugnantium ac pauētium fremitu eſſe.
& tum forte certamen ad portam erat. aductus deinde equo propius, ut ſuos in muris
uidet, nec iam integri quicquam eſſe, quoniam temeritate paucorum, magnæ rei parta
occaſio eſſet: acciri quas receperat copias, ſignáque in urbē inferri iuſsit. ingreſsi proxi-
ma ex parte, quia nox appropinquabat, quieuere. nocte oppidum ab hoſtibus deſertum
eſt. Cæſa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecēti quadraginta: capta
tria millia octingenti & ſeptuaginta: ſigna militaria nonaginta ſeptem. Cæterùm illud
memoriæ traditur, non ferme alium ducem lętiorem in acie uiſum, ſeu ſuopte ingenio,
ſeu fiducia bene gerundę rei. Ab eodem robore animi neque controuerſo auſpicio reuo
cari à prælio potuit: & in ipſo diſcrimine, quo tēpla diis immortalibus uoueri mos erat,
uouerat Ioui Victori, ſi legiones hoſtium fudiſſet, pocillum mulſi prius q̄ temetum bi- I
beret, ſeſe facturum. id uotum diis cordi fuit, & auſpicia in bonum uerterunt. Eadē for-
tuna ab altero conſule ad Cominium geſta res. Prima luce ad mœnia omnibus copiis
admotis, corona cinxit urbem: ſubſidiáq; firma, ne qua eruptio fieret, portis oppoſuit.
Iam ſignum dantē eum nuncius à collega trepidus de uiginti cohortium aduentu, & ab
impetu moratus eſt: & partē copiarum reuocare inſtructam intentámq; ad oppugnan-
dū coegit. D. Brutū Scæuam legatū cum legione prima, & uiginti cohortibus alaribus,
equitatúq; ire aduerſus ſubſidium hoſtiū iuſsit: quocunq; in loco fuiſſet obuius, obſiſte-
ret ac moraretur: manūq;, ſi forte ita res poſceret, cōferret: modò ne ad Cominiū eæ co-
piæ admoueri poſſent. ipſe ſcalas ferri ad muros ab omni parte urbis iuſsit: ac teſtudine
ad portas ſucceſsit. ſimul & refringebātur portæ, & uis undiq; in muros fiebat. Sānites,
ſicut anteq̄ in muris uiderēt armatos, ſatis animi habuerūt ad prohibēdos urbis aditu ho K
ſtes: ita poſtq̄ iam nō ex interuallo, nec miſsilibus, ſed cōminus gerebatur res: & qui æ-
gre ſucceſſerāt ex plano in muros, loco quē magis timuerāt uicto, facile in hoſtē imparē
ex æquo pugnabant: relictis turribus muriſque, in forū omnes cōpulſi, pauliſper inde tē-
rauerunt extremā pugnæ fortunā. deinde abiectis armis, ad quindecim millia hominū
& quadringenti in fidē conſulis uenerunt. cæſa ad quatuor millia ac trecēti octoginta.
Sic ad Cominiū, ſic ad Aquiloniā geſta res. Inde medio inter duas urbes ſpatio, ubi ter-
tia expectata erat pugna, hoſtes nō inuenti. ſeptē millia paſſuum cum abeſſent à Comi-
nio, reuocati ab ſuis, neutri prælio occurrerunt. primis ferme tenebris cum in cōſpectu
iam caſtra, iam Aquiloniā habuiſſent: clamor eos utrinq; par accidēs ſuſtinuit. deinde è
regione

A regionē caſtrorum, quę incenſa ab Romanis erant, flamma late fuſa certioris cladis In- Vrb.460
dicio progredi longius prohibuit. Eo ipſo loco prope temere ſub armis ſtrati paſsim in- Oly. 121.
quietum omne tempus noctis, expectando timēdóque lucem egere. prima luce incerti
quam in partem intenderent iter, repente in fugam conſternantur conſpecti ab equiti-
bus: qui egreſſos nocte ab oppido Samnites perſecuti, uiderant multitudinem non ual-
lo, non ſtationibus firmatam. conſpecta & ex muris Aquiloniæ ea multitudo erat. iám-
que etiam legionariæ cohortes ſequebantur: cæterùm nec pedes fugientes perſequi po-
tuit: & ab equite nouiſsimi agminis ducenti ferme & octoginta interfecti. arma multa
pauidi, ac ſigna militaria duodeuiginti reliquere. alio agmine incolumi, ut ex tanta tre-
pidatione, Bouianum peruētum eſt. Lætitiam utriuſque exercitus Romani anxit & ab
altera parte feliciter geſta res. uterque ex alterius ſententia conſul captum oppidum di-
B ripiendum militi dedit: exhauſtis deinde tectis ignem iniecit: eodémque die Aquilonia
& Cominium deflagrauere. & conſules cum gratulatione mutua legionum ſuáque, ca-
ſtra coniunxere. In conſpectu duorum exercituum & Caruilius ſuos pro cuiuſque me-
rito laudauit, donauítque: & Papyrius, apud quem multiplex, in acie, circa caſtra, circa
urbem, fuerat certamen, Sp. Nautium, Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor cēturio-
nes, manipulúmque haſtatorum, armillis aureíſque coronis donauit: Nautiū propter
expeditionem, qua magni agminis modo terruerat hoſtes: iuuenē Papyrium, propter
nauatam cum equitatu & in prælio operam, & nocte qua fugam infeſtam Samnitibus
ab Aquilonia clàm egreſsis fecit: centuriones, militéſque, quia primi portam murúm-
que Aquiloniæ ceperant. equites omnes ob inſignem multis locis operam, corniculis,
armilliſque argenteis donat. Conſilium inde habitum, cum iam tempus eſſet deducēdi
C ab Samnio exercitus, aut utriuſque, aut certe alterius. optimū uiſum, quo magis fractæ
res Samnitium eſſent, eo pertinacius & infeſtius agere cætera & perſequi: ut perdomi-
tum Samnium inſequentibus conſulibus tradi poſſet. quando iam nullus eſſet hoſtium
exercitus, qui ſignis collatis dimicaturus uideretur: unum ſupereſſe belli genus, urbium
oppugnationes: quarum per excidia militem locupletare præda, & hoſtem pro aris ac
focis dimicantem conficere poſſent. Itaque literis miſsis ad Senatum populúmq; Ro-
manum de rebus ab ſe geſtis, diuerſi, Papyrius ad Sepinum, Caruilius ad Volanam op-
pugnandam, legiones ducunt. Literæ conſulum ingenti lætitia & in curia & in cōcione
auditæ: & quatridui ſupplicatione publicum gaudium priuatis ſtudiis celebratum eſt.
nec populo Romano magna ſolùm, ſed peropportuna etiam ea uictoria fuit: quia per
idem forte tempus rebellaſſe Hetruſcos allatum eſt. Subibat cogitatio animum, quonā
D modo tolerabilis futura Hetruria fuiſſet ſiquid in Samnio aduerſi ueniſſet: quæ conin-
ratione Samnitium erecta, quoniam ambo conſules, omníſque Romana uis auerſa in
Samnium eſſet, occupationem populi Romani pro occaſione rebellandi habuiſſet. Le-
gationes ſociorum à M. Attilio prætore in Senatum introductæ. querebantur uri & ua-
ſtari agros à finitimis Hetruſcis, quòd deſciſcere à populo Romano nollent: obteſtabā-
túrque patres conſcriptos, ut ſe à ui atque iniuria communium hoſtium tutarētur. Re-
ſpōſum legatis, curæ ſenatui futurum, ne ſocios fidei ſuæ pœniteret: Hetruſcorum pro-
pediem eandem fortunam quam Samnitium fore. Segnius tamē, quod ad Hetruriam
attinebat, acta res eſſet, ni Faliſcos quoque, qui per multos annos in amicitia fuerant,
allatum foret arma Hetruſcis iunxiſſe. Huius propinquitas populi acuit curam patri-
bus, ut fœciales mittendos ad res repetendas cenſerent. Quibus non redditis, ex autho-
E ritate patrum, iuſſu populi, bellum Faliſcis indictum eſt: iuſsíque conſules ſortiri, uter
ex Samnio in Hetruriam cum exercitu tranſiret. Iam Caruilius Volanam, & Palumbi-
num, & Herculaneum ex Samnitibus ceperat: Volanam intra paucos dies: Palumbinū
eodem quo ad muros acceſsit. ad Herculaneum bis etiam ſignis collatis ancipiti præ-
lio, & cum maiore ſua quàm hoſtium iactura dimicauit. caſtris deinde poſitis, mœni-
bus hoſtem incluſit: oppugnatum oppidum captúmque. In his tribus urbibus capta aut
cæſa ad decem millia hominum: ita, ut paruo admodum plures caperentur. Sortienti-
bus prouincias conſulibus, Hetruria Caruilio euenit ſecundum uota militum, qui uim
frigoris iam in Samnio non patiebantur. Papyrio ad Sepinum maior uis hoſtium reſti-
tit: ſæpe in acie, ſæpe in agmine, ſæpe circa ipſam urbem aduerſus eruptiones hoſtium

vrb. 461. pugnatum: neque obſidio, neque bellum ex æquo erat: nō enim muris magis ſe Samni- F
Oly. 122. res, quàm armis ac uiris mœnia tutabantur. tandem pugnando in obſidionem iuſtam
coëgit hoſtes: obſidendóque, ui atque operibus urbem expugnauit. itaque ab ira plus
cædis editum capta urbe: ſeptem millia quadringenti cæſi: capta minus tria millia ho-
minum: præda, quæ plurima fuit, congeſtis Samnitium rebus in urbes paucas, militi cō
ceſſa eſt. Niues iam omnia oppleuerant, nec durari extra tecta poterat: itaque conſul de
Samnio exercitum deduxit. Venienti Romam triumphus omnium conſenſu eſt dela-
tus. triumphauit in magiſtratu, inſigni, ut illorum temporum habitus erat, triumpho.
pedites equitéſque inſignes donis tranſiere, ac tranſuecti: multæ ciuicæ coronæ ualla-
réſque ac murales conſpectæ. inſpectata ſpolia Samnitium: & decore ac pulchritudine
paternis ſpoliis, quæ nota frequenti publicorum ornatu locorum erant, comparaban-
tur. nobiles aliquot captiui, clari ſuis patrúmque factis, ducti. æris grauis tranſuecta ul- G
cies centum millia & quingenta triginta tria millia. id æs redactum ex captiuis diceba-
tur. argenti quod captum ex urbibus erat, P. M. CCCXXX. omne æs argentúmque in
ærarium conditum. militibus nihil datum ex præda eſt. auctáque ea inuidia eſt ad ple-
bem, quòd tributum etiam in ſtipēdium militum collatum eſt: cum ſi ſpreta gloria fuiſ-
ſet captiuæ pecuniæ in ærarium illatæ, & militi tum dari ex præda, & ſtipendium mili-
tare præſtari potuiſſet. Ædem Quirini, quam in ipſa dimicatione uotam apud neminē
ueterem authorem inuenio: (neque hercule tam exiguo tempore perficere potuiſſet)
ab dictatore patre uotam filius conſul dedicauit: exornauítque hoſtium ſpoliis. quo-
rum tanta multitudo fuit, ut non templum tantùm forúmque his ornaretur, ſed ſociis
etiam coloníſque finitimis ad templorum locorúmque publicorum ornatum diuide-
rentur. A triumpho exercitum in agrum Veſtinum, quia regio ea infeſta ab Samnitibus H
erat, hybernatum duxit. Inter hæc Caruilius conſul in Hetruria Troilùm primùm op-
pugnare adortus, quadringentos ſeptuaginta ditiſsimos pecunia grādi pactos ut abire
inde liceret, dimiſit: cæteram multitudinem oppidúmque ipſum ui cepit. inde quinque
caſtella locis ſita munitis expugnauit. Cæſa ibi hoſtium duo millia quadringenti, mi-
nus duo millia capti. & Faliſcis pacem petentibus annuas inducias dedit: pactus cētum
millia grauis æris, & ſtipendium eius anni militibus. His rebus actis ad triumphum de-
ceſsit, ut minus clarum de Samnitibus, quàm collegæ triumphus fuerat: ita cumulo He
truſci belli æquatum. æris grauis tulit in ærarium trecenta nonaginta millia: de reliquo
ære ædem Fortis fortunæ de manubiis faciendam locauit, prope ędem eidem deæ ab re-
ge Seruilio Tullo dedicatam. & militibus ex præda centenos binos aſſes, & alterum tā-
tum centurionibus atque equitibus, malignitate collegæ gratius accipientibus munus, I
diuiſit. Fauor conſulis tutatus ad populum eſt L. Poſthumium legatum eius: qui dicta
die à M. Cancio Tribuno plebis fugerat in legationem (ut fama ferebat) populi iudi-
cium: iactaríque magis quàm peragi accuſatio eius poterat. Exacto iam anno noui tri-
buni plebis magiſtratum inierant: iiſque ipſis, quia uitio creati erant, quinque poſt dies
alii ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina, C. Martio Rutilio,
cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo, trecenta uigintiduo. Cenſo-
res uiceſimiſexti à primis cenſoribus: luſtrum undeuiceſimum fuit. Eodem anno co-
ronati primùm ob res bello bene geſtas, ludos Romanos ſpectauerunt: palmæque tum
primùm tranſlato è Græcia more uictoribus datæ. Eodem anno ab ædilibus curulibus,
qui eos ludos fecerunt, damnatis aliquot pecuariis, uia à Martis ſilice ad Bouillas per-
» ſtrata eſt. Comitia conſularia L. Papyrius habuit: creauit Cōſules, Q. Fabium Maximi K
filium, Gurgitem, & D. Iunium Brutum Scæuam. ipſe Papyrius prætor factus. Multis
rebus lætus annus, uix ad ſolatium unius mali, peſtilentiæ urentis ſimul urbem atque
agros, ſuffecit. portentóque iam ſimilis clades erat. & libri aditi, quinam finis, aut quod
remedium eius mali ab diis daretur. inuentum in libris: Æſculapium ab Epidauro Ro-
mam accerſendum. neque eo anno, quia bello occupati conſules erant, quicquam de ea
re actum, præterquam quòd unum diem Æſculapio ſupplicatio habita eſt.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

IN PARTE operis mei licet mihi præfari, quod
in principio ſummę totius profeſsi pleriq; ſunt rerũ
B ſcriptores, bellũ maximè memorabile omniũ quæ
uoqoam geſta ſiot, me ſcriprurum, quod Annibale
duce Carthaginiẽſes cum populo Romaoo geſſere.
oam neque ualidiores opibus ullæ inter ſe ciuitates
geotéſq; contuleruot arma: neque his ipſis taotum
unquam uiriũ aut roboris fuit: & haud ignotas belli
artes inter ſe, ſed expertas primo Punico cooſerebãt
bello. & adeò naria belli fortuna, aocépſque Mars
fuit, ut propius periculo fuerĩt, qui uicere. odiis etiã
propè maioribus certarũt, quàm uiribus: Romanis
indignãtibus, quòd uictoribus uicti ultro ioferrẽt arma: Pœois, quòd ſuperbe auareq;
C crederent imperitarum uictis eſſe. Fama etiam eſt, Annibalem annorum ferme nouẽ
pueriliter blaodieotẽ patri Amilcari ut duceretur in Hiſpaniã, cũ perfecto Africo bel-
lo exercitũ eò traiecturus ſacrificaret, altaribus admotũ, tactis ſacris iureiurando ada-
ctum, ſe cum primũ poſſet, hoſtẽ fore populo Romano. Angebant ingentis ſpiritus ui
rum Sicilia Sardiniaq; amiſſæ. nã & Siciliam nimis celeri deſperatione rerũ cõceſſam,
& Sardiniã inter motum Africæ fraude Romanorũ, ſtipendio etiã ſuperimpoſito, in-
terceptã. His anxius curis ita ſe Africo bello, quod fuit ſub recentẽ Romanã pacẽ, per
quioq; annos: ita deinde oouẽ aonis in Hiſpania augẽdo Puoico imperio geſsit, ut ap-
pareret maius eũ q̃ quod gereret, agitare in animo bellũ: & ſi diutius uixiſſet, Amilca-
re duce Pœnos arma Italię illaturos fuiſſe, quę Annibalis ductu iorulerũt. Mors Amil
caris peropportuna, & pueritia Aooibalis, diſtulerũt bellũ. Medius Aſdrubal inter pa
D trem & filiũ octo ferme annos imperiũ obtiouit, flore ętatis (oti ferũt) primò Amilca-
cari conciliatus: geoer inde ob altã indolẽ profectus animi adſcitus: & quia geoer erat,
factionis Barchioæ opibus, quæ apud milites plebemq; plus quàm modicæ erãt, haud
ſane uoluntate priocipũ, io imperio poſitus. Is plura cõſilio q̃ ui gereos, auſpiciis regu
lorũ magis, conciliandiſq; per amicitiã principũ oouis gẽtibus, quàm bello aut armis
rem Carthagioieoſem auxit. Cęterũ nihilo ei pax rutior fuit. barbarus eũ quidã palàm
ob iram interfecti ab eo domini obtruncauit: cõprehenſúſq; à circuoſtantibus haud a-
lio quàm ſi euaſiſſet uultu, tormentis quoq; cum laceraretur, eo fuit habitu oris, ut ſu-
peraote lætitia dolores, ridentis etiã ſpeciẽ prębuerit. Cũ hoc Aſdrubale, quia mirę ar-
tis io ſolicitaodis gẽtibus, imperioq; iungẽdis ſuo fuerat, fœdus renouauerat populus
Romanus, ut finis utriuſq; imperij eſſet amnis Iberus, Saguntiniſq; mediis inter impe-
E ria duorũ populorum libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locũ haud dubia res fuit, quin
prærogatiuã militarẽ, qua extẽplo iuuenis Anoibal intra prætoriũ delatus, impera-
torq; ingenti omniũ clamore atq; aſſeoſu appellatus erat, fauor etiã plebis ſequeretur.
Huoc uixdũ puberẽ Aſdrubal literis ad ſe accerſierat: actáq; res in ſenatu etiam fuerat:
Barchinis oiteotib⁹ ut aſſueſceret militię Annibal, atq; in pateroas ſuccederet opes. Hã
„ no alterius factioois princeps: Et æquũ poſtulare uidetur, inqoit, Aſdrubal, & ego ta
„ men nõ ceoſeo quod petit, tribuendũ. Cũ admiratiooe tam ancipitis ſententiæ in ſe o-
„ mnes cõuertiſſet, florẽ ætatis, ioquit, Aſdrubal, quẽ ipſe patri Annibalis fruendũ prę-
„ buit, iuſto iure eũ à filio repeti cenſet. nos tamẽ minime decet iuuentutẽ noſtrã pro mi
„ litari rudimẽto aſſuefacere libidini imperatorũ. Ao hoc timemus, ne Amilcaris filius

Vrb. 535. nimis ſerò imperia immodica,& regni paterni ſpeciẽ uideat?& cuius regis genero hę- F
Oly. 140. reditarij ſint relicti exercitus noſtri,eius filio parũ mature ſeruiamus ? Ego iſtũ iuuenẽ
" domi tenendũ ſub legibus,ſub magiſtratibus docendũ uiuere æquo iure cũ cæteris cẽ-
" ſeo,ne quandoq; paruus hic ignis incendiũ ingẽs exſuſcitet. Pauci,ac ferme optimus
quiſq; Hannoni aſſentiebãtur: ſed(ut plerunque fit)maior pars meliorẽ uicit. Miſſus
Annibal in Hiſpaniã,primo ſtatim aduentu omnem exercitũ in ſe conuertit. Amilca-
rem uiuentẽ redditum ſibi ueteres milites credere,eundem uigorem in uultu,uimq; in
oculis,habitũ oris,lineamentáque intueri.deinde breui effecit,ut patri in ſe minimum
momentũ ad fauorem conciliandũ eſſet . Nunquã ingeniũ idem ad res diuerſiſsimas,
parendũ atque imperandum,habilius fuit.itaque haud facilè diſcerneres,utrũ impera
tori an exercitui charior eſſet:neque Aſdrubal aliũ quenquã præficere malle,ubi quid
fortiter ac ſtrenue agendũ eſſet : neq; milites alio duce plus cõfidere,aut audere.pluri- G
mum audaciæ ad pericula capeſſenda,plurimũ cõſilij inter ipſa pericula erat. nullo la
bore aut corpus fatigari,aut animus uinci poterat.caloris ac frigoris patientia par:ci-
bi potioníſque deſiderio naturali,non uoluptate modus finitus.uigiliarũ ſomníq; nec
die nec nocte diſcriminata tẽpora.id quod gerẽdis rebus ſupereſſet, quieti datũ.ea neq;
molli ſtrato,neque ſilentio accerſita.multi ſæpe militari ſagulo opertũ , humi iacentẽ
inter cuſtodias ſtationéſq; militũ conſpexerunt.ueſtitus nihil inter æquales excellens,
arma atq; equi conſpiciebãtur.equitum peditúmq; idem longe primus erat. princeps
præliũ inibat: ultimus cõſerto prælio excedebat.Has tantas uiri uirtutes, ingentia ui-
tia æquabant:inhumana crudelitas,perfidia plus q̃ Punica,nihil ueri,nihil ſancti,nul
lus deûm metus,nullũ iuſiurandum,nulla religio.Cum hac indole uirtutũ ac uitiorũ
triennio ſub Aſdrubale imperatore meruit:nulla re quæ agenda audendaq; magno fu H
turo duci eſſet,prætermiſſa. Cæterũ ex quo die dux eſt declaratus , uelut Italia ei pro-
uincia decreta,bellúmq; Romanum mandatũ eſſet,nihil prolatandũ ratus,ne ſe quo-
que ut patrẽ Amilcarem,deinde Aſdrubalẽ,cunctantem caſus aliquis opprimeret:Sa-
guntinis inferre bellũ ſtatuit,quibus oppugnandis haud dubie Romana arma moue-
bantur.in Olcadũ fines prius(ultra Iberũ ea gens in parte magis q̃ in ditione Cartha-
gínienſiũ erat)induxit exercitũ,ut non petiſſe Saguntinos , ſed rerũ ſerie finitimis do-
mitis gentibus,iungendóq; tractus ad id bellum uideri poſſet. Carteiam urbẽ opulen
tam caput gentis eius expugnat,diripítq;.quo metu perculſæ minores ciuitates,ſtipen
dio impoſito imperiũ accepere.uictor exercitus opulentíſque pręda Carthaginẽ No-
uam in hyberna eſt deductus.Ibi largè partiendo prædã , ſtipendia prætetita cum fide
exoluendo,cunctis ciuium ſuorũ ſociorumq; animis in ſe firmatis, uere primo in Vac I
ceos promotũ bellum.Hermandica & Arbacala Carteiorũ urbes ui captæ. Arbacala
& uirtute & multitudine oppidanorũ diu defenſa. Ab Hermandica profugi, exulibus
Olcadũ priore æſtate domitæ gentis,cum ſe iunxiſſent, cõcitant Carpetanos: adortí-
que Annibalem regreſſum ex Vacceis,haud procul Tago flumine agmẽ graue præda
turbauere. Annibal prælio abſtinuit,caſtríſq; ſuper ripã poſitis, cum prima quies ſilẽ-
tiúmque ab hoſtibus fuit,agmen uado traiecit:ualloq; ita producto , ut locũ ad tranſ-
grediendum hoſtes haberent,inuadere eos tranſeuntes ſtatuit . equitibus præcepit , ut
cum ingreſſos aquã uiderent,adorirentur peditũ agmen.in ripa elephantos antè qua-
draginta diſpoſuit. Carpetanorũ cum appendicibus Olcadum Vacceorúmq; centum
millia fuere,inuicta acies,ſi æquo dimicaretur cãpo.Itaque & ingenio feroces,& mul-
titudine freti,& quòd metu ceſsiſſe credebant hoſtẽ : id morari uictoriã rati , quòd in- K
tereſſet amnis,clamore ſublato,paſsim ſine ullius imperio,quà cuique proximũ eſt,in
amnẽ ruunt.Et ex parte altera ripæ uis ingens equitũ in flumẽ immiſſa , medióque al-
ueo haudquaquam pari certamine cõcurſum: quippe ubi pedes inſtabilis, ac uix uado
fidẽs,uel inermi equite equo temere acto peruerti poſſet: eques corpore armíſq; liber,
equo uel per medios gurgites ſtabili,cõminus eminúſq; rẽ gereret.Pars magna flumi-
ne abſumpta. quidã uorticoſo amni delati in hoſtes,ab elephantis obtriti ſunt.poſtre-
mi,quibus ingreſſus in ſuã ripam tutior fuit, ex uaria trepidatione cum in unũ collige
rentur,prius q̃ tanto ex pauore reciperent animos : Annibal agmine quadrato amnẽ
ingreſſus,fugã ex ripa fecit:uaſtatíſque agris,intra paucos dies Carpetanos quoque in
deditionem

A deditionem accepit. Et iam omnia trans Iberũ præter Saguntinos, Carthaginienſium vrb 535.
erant. cum Saguntinis bellũ nondum erat. cæterũ iam belli cauſa certamina cũ finiti- Oly. 140.
mis ſerebãtur, maxime Turdetanis. quos cum adiſſet idẽ, qui litis erat ſator: nec certa-
men iuris, ſed uim quæri appareret: legati à Saguntinis Romã miſsi, auxiliũ ad bellum
iam haud dubie imminẽs orantes. Cõſules tunc Romæ erant, P. Cornelius Scipio, &
T. Sempronius Longus. qui cum legatis in ſenatũ introductis de repub. retuliſſent, pla
cuiſſétq; mitti legatos in Hiſpaniã ad res ſociorum inſpiciẽdas, quibus ſi uideretur di-
gna cauſa, & Annibali denunciarent, ut ab Saguntinis ſociis populi Romani abſtine-
ret, & Carthaginẽ in Africã traiicerẽt, ac ſociorũ populi Romani querimonias defer-
rent: hac legatione decreta, necdũ miſſa, omnium ſpe celerius Saguntũ oppugnari al-
latũ eſt. tunc delata ex integro res ad ſenatum. Alij prouincias conſulibus Hiſpaniam
B atq; Africã decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alij totũ in Hiſpaniam
Annibalémq; intendebant bellum. erant qui non temere mouendã rem tantam, expe
ctandóſque ex Hiſpania legatos cẽſerent. Hęc ſententia, quæ tutiſsima uidebatur, ui-
cit. legatiq; eo maturius miſsi P. Valerius Flaccus & Q. Bebius Pãphilus Saguntum ad
Annibalem: atque inde Carthaginem ſi non abſiſteretur bello, ad ducẽ ipſum in pœnã
fœderis rupti depoſcendum. Dum ea Romani parãt conſultantq;, iam Saguntũ ſum-
ma ui oppugnabatur. Ciuitas ea longe opulentiſsima ultra Iberũ fuit, ſita paſſus mille
ferme à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicuntur: miſtique etiam ab Ardea Rutulo-
rum quidã generis. cæterùm in tantas breui creuerãt opes, ſeu maritimis, ſeu terreſtri-
bus fructibus, ſeu multitudinis incremento, ſeu ſanctitate diſciplinæ, qua fidẽ ſocialem
uſque ad perniciẽ ſuam coluerũt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines, peruaſtatis
C paſsim agris, urbẽ tripartitò aggreditur. Angulus muri erat in planiorẽ patentiorémque
q̃ cætera circà uallẽ uergens: aduerſus eũ uineas agere inſtituit, per quas aries mœ
nibus admoueri poſſet. Sed ut locus procul muro ſatis æquus agendis uineis fuit: ita
haudquaquã proſpere, poſtquam ad effectũ operis uentũ eſt, cœptis ſuccedebat. & tur-
ris ingens imminebat: & murus, ut in ſuſpecto loco, ſupra cæteræ modũ altitudinis e-
munitus erat: & iuuẽtus delecta, ubi plurimũ periculi ac laboris oſtẽdebatur, ibi ui ma
iore obſiſtebãt. ac primò miſsilibus ſummouere hoſtẽ: nec quicquã ſatis tutũ munien-
tibus pati. deinde iã non pro mœnibus modò atq; turri tela micare, ſed ad erumpendũ
etiã in ſtationes operaq; hoſtiũ animus erat. quibus tumultuariis certaminibus haud
ferme plures Saguntini cadebant q̃ Pœni. Vt uerò Annibal ipſe, dum murũ incautius
ſubit, aduerſum femur tragula grauiter ictus cecidit: tanta circà fuga atque trepidatio
D fuit, ut non multũ abeſſet, quin opera ac uineæ desererẽtur. Obſidio deinde per paucos
dies magis q̃ oppugnatio fuit, dum uulnus ducis curaretur. per quod tempus ut quies
certaminũ erat, ita ab apparatu operum ac munitionũ nihil ceſſatũ. itaque acrius de-
integro obortum eſt bellũ, pluribúſque partibus, uix accipientibus quibuſdã opera lo
cis, uineæ cœptæ agi, admoueriq; aries. Abũdabat multitudine hominum Pœnus. ad
centum enim quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur. Oppidani ad omnia tu-
enda atq; obeunda multimoda arte diſtineri cœpti ſunt: & non ſufficiebant. iam enim
feriebãtur arietibus muri: quaſſatæ quoq; multæ partes erant. una continentibus rui-
nis nudauerat urbẽ. tres deinceps turres, quantũque inter eas muri erat, cũ fragore in-
genti prociderant: captúmq; oppidum ea ruina crediderant Pœni, qua uelut ſi pariter
utroſque murus texiſſet, ita utrinq; in pugnã procurſum eſt. Nihil tumultuarię pugnę
E ſimile erat, quales in oppugnationibus urbiũ per occaſionẽ partis alterius conſeri ſo-
lent: ſed iuſtæ acies, uelut patenti cãpo, inter ruinas muri tectáque urbis modico diſtã-
tia interuallo cõſtiterant. Hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat: Pœno cepiſſe iã ſe
urbẽ, ſi paululũ adnitatur, credente: Saguntinis pro nudata mœnibus patria corpora
opponẽtibus: nec ullo pedẽ referente, ne relicto à ſe loco hoſtẽ immitteret. Itaque quo
acrius & confertim magis utrinque pugnabatur, eo plures uulnerabantur: nullo inter
arma corporaq; uano intercidente telo. Falarica erat Sagũtinis, miſsile telũ haſtili ob-
lõgo, & cætera tereti, præterquã ad extremũ, unde ferrũ extabat. id, ſicut in pilo, qua-
dratũ, ſtuppa circumligabant, linebántque pice: ferrum antẽ tres in longũ habebat pe-
des, ut cum armis transfigere corpus poſſet. ſed id maxime, etiam ſi hæſiſſet in ſcuto,

Vrb.536. nec penetraſſet in corpus,pauorẽ faciebat:quod cum mediũ accenſum mitteretur,cõ- F
Oly.140. ceptumq; ipſo motu multo maiorẽ ignem ferret,arma omitti cogebat,nudumq; militem ad inſequẽtes ictus prębebat. Cum ergo diu anceps fuiſſet certamẽ,& Saguntinis, quia præter ſpẽ reſiſterent,creuiſſent animi: Pœnus,quia nõ uiciſſet,pro uicto eſſet:clamorẽ repente oppidani tollunt, hoſtemq; in ruinas muri expellunt: inde impeditũ trepidantemq; exturbãt:poſtremò fuſum fugatumq; in caſtra redigũt. Interim ab Roma legatos ueniſſe nunciatũ eſt. quibus obuiã ad mare miſsi ab Annibale qui dicerent,nec tuto eos adituros inter tot tã effrenatarũ gẽtium arma: nec Annibali in tãto diſcrimine rerũ operæ eſſe legationes audire. Apparebat nõ admiſſos protinus Carthaginẽ ituros. literas igitur nunciósq; ad principes factionis Barchinę præmittit, ut præpararent ſuorũ animos,nequid pars altera gratificari pro Romanis poſſet.Itaq; pręterquã quòd admiſsi audiriq; nõ ſunt,ea quoque uana atque irrita legatio fuit. Hãno unus aduerſo G
ſenatu cauſam fœderis rupti magno ſilẽtio propter authoritatẽ ſuam cum aſſenſu audientiũ egit. Per deos fœderũ arbitros ac teſtes monuiſſe,prædixiſſe ſe,ne Amilcaris
» progeniẽ ad exercitum mitterent.non manes,non ſtirpẽ eius cõquieſcere uiri:nec un-
» quã,donec ſanguinis nominiſq; Barchini quiſquã ſuperſit,quietura Romana fœdera.
» Iuuenẽ flagrantẽ cupidine regni,uiámq; unã ad id cernentẽ, ſi ex bellis bella ſerendo,
» ſuccinctus armis legionibúſq; uiuat,uelut materiã igni præbẽtes,ad exercitus miſiſtis.
» aluiſtis ergo hoc incendiũ,quo nunc ardetis.Saguntũ ueſtri circunſedẽt exercitus,un-
» de arcentur fœdere:mox Carthaginẽ circunſedebunt Romanæ legiones ducibus iiſdẽ
» diis,per quos priore bello rupta fœdera ſunt ulti. Vtrũ hoſtẽ,an uos,an fortunã utriuſ-
» que populi ignoratis?Legatos ab ſociis, & pro ſociis uenientes bonus imperator noſter
» in caſtra nõ admiſit,ius gentiũ ſuſtulit.hi tamen unde ne hoſtiũ quidẽ legati arcentur, H
» pulſi ad uos ueniunt,res ex fœdere repetunt:publica fraus abſit: authorẽ culpæ,& reũ
» criminis depoſcunt.quo lenius agunt,ſegnius incipiunt: eo cum cœperint, uereor ne
» perſeuerãtius ſæuiãt. Aegates inſulas Erycemq; ante oculos proponite,quæ terra ma-
» riq; per quatuor & uiginti annos paſsi ſitis. Nec puer hic dux erat,ſed pater ipſe Amil-
» car,Mars alter,ut iſti uolunt. ſed Tarẽto tũ in Italia nõ abſtinueramus ex fœdere: ſicut
» nunc Sagunto nõ abſtinemus.uicerunt ergo dij hominéſq; : & id de quo uerbis ambi-
» gebatur,uter populus fœdus rupiſſet:euẽtus belli,uelut æquus iudex, unde ius ſtabat,
» ei uictoriã dedit.Carthagini nunc Annibal uineas turréſq; admouit:Carthaginis mœ
» nia quatit ariete.Sagunti ruinę(falſus utinã uates ſim)noſtris capitibus incidẽt: ſuſce-
» ptumq; cum Sagũtinis bellũ,habendũ cum Romanis eſt.Dedemus ergo Annibalẽ?di-
» cet aliquis.Scio meã leuẽ eſſe in eo authoritatẽ,propter paternas inimicitias. ſed & A- I
» milcarẽ eo periiſſe lætatus ſum,quòd ſi ille uiueret,bellum iã cũ Romanis haberemus: &
» hunc iuuenẽ tanquã furiã facemq; huius belli odi ac deteſtor.nec dedendũ ſolũ ad pia-
» culũ rupti fœderis:ſed ſi nemo depoſcat,deuehendũ in ultimas maris terrarumq; oras:
» ablegandumq; eò,unde nec ad nos nomẽ famaq; eius accedere,nec ſolicitare quietę ci
» uitatis ſtatũ poſsit.Ego autẽ ita cenſeo,legatos extẽplo Romã mittẽdos, qui ſenatui ſa
» tisfaciãt:alios qui Annibali nunciẽt,ut exercitũ ab Sagunto abducat:ipſumq; Anniba
» lẽ ex fœdere Romanis dedãt.tertiã legationẽ ad res Saguntinis reddẽdas decerno. Cũ
Hãno perorasſet,nemini omniũ certare oratione cum eo neceſſe fuit.adeò ꝓpè omnis ſenatus Annibalis erat,infeſtiúſq; locutum arguebãt Hannonẽ, quàm Flaccũ Valeriũ legatum Romanũ.Reſpõſum inde legatis Romanis eſt,bellum ortum ab Saguntinis, nõ ab Annibale eſſe. populum Romanũ iniuſte facere,ſi Saguntinos uetuſtiſsimę Car K
thaginiẽſium ſocietati pręponat. Dum Romani tẽpus terunt legationibus mittendis, Annibal quia feſſum militẽ præliis operibúſq; habebat, paucorum iis dierum quietẽ dedit,ſtationibus ad cuſtodiã uinearum aliorumq; operum diſpoſitis. interim animos eorũ nunc ira in hoſtes ſtimulãdo,nunc ſpe pręmiorum accẽdit.ut uerò pro concione prædã captę urbis edixit militum fore,adeò accẽſi omnes ſunt,ut ſi extẽplo ſignum datum eſſet,nulla ui reſiſti uideretur poſſe.Saguntini ut à pręliis quietẽ habuerãt, nec laceſſentes,nec laceſsiti per aliquot dies:ita nõ nocte,non die unquã ceſſauerant ab opere,ut nouum murũ ab ea parte qua patefactum oppidum ruinis erat,reficerẽt.Inde oppugnatio eos aliquãto atrocior,quam antè,adorta eſt:nec qua primùm aut potiſsimũ

parte

A parte ferrent opē,cum omnia uariis clamoribus ſtreperēt, ſatis ſcire poterāt. Ipſe An- Vrb.536.
nibal,quà turris mobilis omnia munimenta urbis ſuperās altitudine agebatur, horta- Oly.140.
tor aderat. quę cū admota catapultis baliſtíſque per omnia tabulata diſpoſitis, muros
defenſoribus nudaſſet,tum Annibal occaſionē ratus,quingētos ferme Afros cum do-
labris ad ſubruendū ab imo murum mittit.Nec erat difficile opus, ꝙ cæmenta nō cal-
ce durata erāt,ſed interlita luto,ſtructuræ antiquæ genere.itaq; aoté q̃ cęderetur,rue-
bar: perq; pateotia ruinis agmina armatorum in urbē uadebant.locum quoq; editum
capiunt: collatíſq; eò catapultis baliſtíſq; ut caſtellū in ipſa urbe uelut arcē imminen-
tem haberēt,muro circundāt. & Saguntini murum interiorē ab nondum capta urbis
parte ducunt. Vtrioq; ſumma ui & muniunt,& pugnāt.ſed interiora tuēdo, minorem
in dies urbē Saguntini faciunt.ſimul creſcit inopia omniū longa obſidione,& minui-
B tur expectatio externę opis,cum tā procul Romani,unica ſpes, circà omnia hoſtiū eſ-
ſent.pauliſper tamē affectos animos recreauit repentina ꝓfectio Anoibalis in Oreta-
nos Carpetaoóſq;.qui duo populi delectus acerbitate cōſternati , reteotis cōquiſitori-
bus,metú defectionis cum prębuiſſent,oppreſsi celeritate Anuibalis,omiſerunt mota
arma.Nec Sagunti oppugnatio ſegnior erat,Maharbale Himilconis filio,quē præfece
rat Annibal,ita impigre rē agēte,ut ducē abeſſe nec ciues nec hoſtes ſeotirēt.Is & præ-
lia aliquot ſecūda fecit,& tribus arietibus aliquantū muri diſcuſsit: ſtrataq; omnia re-
centibus ruinis aduenieti Auoibali oſteodit.itaq; ad ipſam arcē extēplo ductus exerci-
tus,atroxq; prœliū cum multorū utrioq; cęde initū,& pars arcis capta eſt.Tentata de-
inde per duos exigua pacis ſpes,Alconē Saguntinū,& Alorcū Hiſpanum. Alcō incō-
ſciis Saguntinis,precibus aliquid moturū ratus,cū ad Annibalē noctu tranſiſſet,poſt-
C quā nihil lachrymę mouebāt,cōditionéſq; triſtes ut ab irato uictore ferebātur,traſfu-
ga ex oratore factus,apud hoſtē manſit,moriturū affirmās qui ſub cōditiouibus his de
pace ageret.Poſtulabatur autē,redderent res Turdetanis:traditoq; omni auro atq; ar-
gento,egreſsi urbe cum ſingulis ueſtimentis,ibi habitarēt,ubi Pœnus iuſsiſſet.Has pa
cis leges abouente Alcone accepturos Sagūtinos,Alorcus uinci animos, ubi alia uin-
cātur,affirmans,ſe pacis eius interpretē fore pollicetur. Erat autē tum miles Anniba-
lis:cæterùm publice Saguntinis amicus atq; hoſpes . Tradito palā telo cuſtodibus ho-
ſtiū,tranſgeſſus munimenta,ad pretorē Saguntinum(& ipſe ita iubebat) eſt deductus.
Quò cū extemplo cōcurſus omnis generis hominū eſſet factus:ſummota cętera mul-
» titudine,ſenatus Alorco datus eſt,cuius talis oratio fuit· Si ciuis ueſter Alcō,ſicuti ad
» pacē petendā ad Annibalem uenit, ita pacis cōditiones ab Annibale ad uos retuliſſet,
D ſuperuacaneū hoc mihi fuiſſet iter,quo nec orator Annibalis,nec transfuga ad uos ue
» niſſem.cū uerò ille aut ueſtra,aut ſua culpa manſerit apud hoſtē : ſi metum ſimulauit,
» ſua:neſtra,ſi periculū eſt apud uos uera referentibus:ego,ne ignoretis eſſe aliquas & ſa
» lutis & pacis uobis cōditiones,pro uetuſto hoſpitio, quod mihi uobiſcū eſt, ad uos ue-
» ni. Veſtra autē cauſa me,nec ullius alterius loqui,quę loquor apud uos,uel ea fides ſit,
» quòd neq; dum ueſtris uiribus reſtitiſtis, neq; dum auxilia ab Romanis ſperaſtis,pacis
» uoquā apud uos mentionem feci. poſtquā nec ab Romanis uobis ulla ſpes eſt,oec ue-
» ſtra iā aut arma uos,aut mœnia ſatis defendunt,pacē affero ad uos magis neceſſariā q̃
» æquā. cuius ita aliqua ſpes eſt,ſi eam quemadmodum ut uictor fert Aonibal,ſic uos ut
» uicti audiatis:ſi nō id quod amittitur,in dāno,cum omnia uictoris ſint:ſed quicquid re
» linquitur,pro munere habituri eſtis. Vrbem uobis, quam ex magna iam parte dirutā,
E captam fere totā habet,adimit:agros relinquit , locum aſsignaturus,in quo nouū op-
» pidum ædificeris: aurum argentumq; omne,publicū priuatumq; ad ſe iubet deferri:cō
» iugum ueſtraq; corpora,ac liberorū ueſtrorum ſeruat inuiolata,ſi inermes cū binis ue
» ſtimentis uelitis à Sagunto exire. Hęc uictor hoſtis imperat . hæc quaoquā ſint grauia
» atq; acerba,fortuna ueſtra uobis ſuadet. Equidem haud deſpero , cum omniū poteſtas
» ei à uobis facta ſit,aliquid ex his rebus remiſſurū.Sed hæc patienda cēſeo potius q̃ tru-
» cidari corpora ueſtra,rapi trahíque ante ora ueſtra cōiuges ac liberos belli iure ſinatis.
Ad hæc audieoda cū circunfuſa paulatim multitudine,permiſtum ſenatui eſſet populi
cōcilium: repentè primores ſeceſsiooe facta, priuſquam reſpōſum daretur, argentum
aurumq; omne ex publico priuatóque in forum collatum,in ignem ad id raptim factū

vrb.536. coniicientes,eodē pleriq; ſemetipſos præcipitaueruot.Cū ex eo pauor ac trepidatio to F
Oly.140. tam urbē peruaſiſſet , alius inſuper tumultus ex arce auditur.Turris diu quaſſata prociderat:pérq; ruinā eius cohors Pœnorū impetu facto,cum ſignū imperatori dediſſet, nudatā ſtationibus cuſtodiiſq, ſolitis hoſtiū eſſe urbē,non cunctandū in tali occaſione ratus Annibal,totis uiribus aggreſſus urbē,momento cepit:ſigno dato, ut omnes puberes interficerentur.quod imperiū crudele , cæterùm propè neceſſariū cognitū in ipſo euentu eſt.cui enim parci potuit ex iis,qui aut incluſi cum coniugibus ac liberis domos ſuper ſeipſos cōcremauerunt? aut armati nullū antè finē pugnæ quàm morientes fecerunt?Captū oppidum eſt cū iogenti præda. quanquā pleraq; ab dominis de induſtria corrupta erāt,& in cædibus uix ullū diſcrimen ætatis ira fecerat,& captiui, militum præda fuerāt:tamen ex precio rerū uenditarum aliquantum pecuniæ redactū eſſe cōſtar,& multā precioſam ſupellectilē ueſtēq; miſſam Carthaginē.Octauo mēſe quàm G
cœptū oppugnari,captum Saguntū quidam ſcripſere:inde Carthaginē Nonam in hyberna Annibalē conceſsiſſe:quinto deinde menſe q̄ à Carthagine profectus ſit, in Italiā perueniſſe.Quę ſi ita ſunt,fieri nō potuit ut P.Cornelius,T.Sēpronius C O S S.fuerint.ad quos & in principio oppugnationis legati Sagūtini miſsi ſint:& qui in ſuo magiſtratu cū Annibale, alter ad Ticinū amnem , ambo aliquāto pòſt ad Trebiā pugnauerint.aut omnia breuiora aliquāto fuere:aut Saguntū principio anni,quo P. Cornelius,T.Sēpronius C O S S.fuerunt,nō cœptū oppugnari eſt,ſed captū.nā exceſsiſſe pugna ad Trebiā in annū Cn.Seruilij & C. Flaminij nō poteſt . quia Flaminius Arimini conſulatū iniit,creatus ab T.Sēpronio cōſule: qui poſt pugnā ad Trebiā , ad creandos cōſules Romā cum ueniſſet,comitiis perfectis ad exercitū in hyberna rediit.Sub idē fere tēpus & legati qui redierāt à Carthagine,Romā retulerūt omnia hoſtilia eſſe:& Sa- H
gunti excidiū nunciatum eſt:tantúſq; ſimul mœror patres miſericordiaq; ſociorū peremptorū indignè,& pudor nō lati auxilij, & ira in Carthaginiēſes,metúſq; de ſumma rerū cepit,uelut ſi iā ad portas hoſtis eſſet:ut tot uno tēpore motibus animi turbati trepidarent magis q̄ conſulerent.Nā neq; hoſtem acriorē bellicoſioremq; ſecū congreſſum:nec rem Romanā tam deſidē unquam fuiſſe atq; imbellē. Sardos Corſóſq; & Hiſtros atq; Illyricos laceſsiſſe magis q̄ exercuiſſe Romana arma : & cum Gallis tumultuatum magis quàm belligeratū.Pœnum hoſtē ueteranum trium & uiginti annorum militia duriſsima inter Hiſpanas gētes ſemper uictorē,primùm Amilcare, deinde Aſdrubale,nunc Annibale duce acerrimo aſſuetū,recentē ab excidio opulentiſsimæ urbis Iberū tranſire:trahere ſecū tot excitos Hiſpanorū populos:cōciturum auidas ſemper armorū Gallicas gentes:cum orbe terrarū bellum gerēdum in Italia , ac pro mœ- I
nibus Romanis eſſe.Nominatæ iam antea cōſulibus prouinciæ erāt. tum ſortiri iuſsi: Cornelio Hiſpania,Sēpronio Africa cum Sicilia euenit. Sex in eum annū decretæ legiones,& ſociorū quantū ipſis uideretur,& claſsis quanta parari poſſet.quatuor & uigīti peditū Romanorū millia ſunt ſcripta,mille & octingēti equites:ſociorū X L I I I I peditum,& I I I I equitum.naues C C X X quinqueremes,celoces uiginti deductę.Latum inde ad populum,uellent,iuberent,populo Carthaginiēſi bellum indici. eiúſque belli cauſa ſupplicatio per urbē habita, atque adorati dij , ut bene ac feliciter eueniret, quod bellum populus Romanus iuſsiſſet.Inter conſules ita copiæ diuiſæ . Sempronio datæ legiones duæ:ea quaterna millia erant peditū,& treceoti equites: ſociorū ſexdecim millia peditū,equites mille octingenti,naues lōgæ C L X, celoces duodecim.Cū his terreſtribus maritimíſque copiis T. Sempronius miſſus in Siciliam,ita in Africam K
tranſmiſſurus , ſi ad arcendum Italia Pœnum conſul alter ſatis eſſet . Cornelio minus copiarum datum,quia L. Manlius prætor & ipſe cum haud inualido præſidio in Galliam mittebatur . Nauium maxime Cornelio numerus diminutus . ſexaginta quinqueremes datæ:(neq; enim mari uenturū,aut ea parte belli dimicaturum hoſtē credebāt) & duę Romanę legiones cum ſuo iuſto equitatu,& quatuordecim millibus ſociorū peditū,equitibus mille ducentis.Duas legiones Romanas,& quatuordecim millia ſociorū peditū,mille equites ſocios,ſexcentos Romanos, Gallia prouincia eodē anno uerſa in Punicū bellum habuit . His ita cōparatis, ut omnia iuſta ante bellum fierent, legatos maiores natu, Q. Fabium,M.Liuium,L. Aemylium,C.Liciniū,Q. Bebium,

in Africam

A In Africã mittunt ad percontandos Carthaginiẽſes, publicóne cõſilio Annibal Sagũ- *Vrb. 538. Oly. 140.*
tum oppugnaſſet: & ſi, id quod facturi uidebantur, faterentur ac defenderent publico
conſilio factũ, ut indicerent populo Carthaginiẽſi bellũ. Romani poſtquam Cartha-
ginẽ uenerunt, cum ſenatus datus eſſet, & Q. Fabius nihil ultrà quàm unũ, quod man
» datũ erat, percontatus eſſet: tum ex Carthaginiẽſibus unus princeps: Vana Romani,
» inquit, & prior legatio fuit, cum Annibalẽ tanquã ſuo cõſilio Saguntum oppugnantẽ
» depoſcebatis. cæterũ hęc legatio uerbis adhuc lenior eſt, re aſperior. tunc enim Anni-
» bal & inſimulabatur, & depoſcebatur. nunc à nobis & cõfeſsio culpæ exprimitur: & ut
» à cõfeſsis res extẽplo repetuntur. Ego autẽ non priuato publicóne conſilio Saguntum
» oppugnatũ ſit, quærendũ cenſeo: ſed utrum iure, an iniuria. noſtra enim hæc quæſtio
» atq; animaduerſio in ciuẽ noſtrum eſt: noſtro, an ſuo fecerit arbitrio. uobiſcũ una diſ-
B ceptatio eſt, licuerítne per fœdus fieri. Itaq; quoniã diſcerni placet, quid publico conſi-
» lio, quid ſua ſpõte imperatores faciant: nobis uobiſcũ fœdus eſt à Luctatio COS. ictũ:
» in quo cauetur utrorunq; ſociis. nihil de Sagũtinis (necdũ enim erant ſocij ueſtri) cau-
» tum eſt. At enim eo fœdere quod cũ Aſdrubale ictũ eſt, Saguntini excipiuntur. aduer-
» ſus quod nihil ego dicturus ſum, niſi quod à uobis didici. uos enim quod C. Luctatius
» COS. primò nobiſcũ fœdus icit: quia neq; authoritate patrũ, nec populi iuſſu ictum
» erat, negaſtis uos eo teneri. itaq; aliud de integro fœdus publico conſilio ictũ eſt. Si uos
» nõ tenẽt ueſtra fœdera, niſi ex authoritate aut iuſſu ueſtro icta: ne nos quidẽ Aſdruba-
» lis fœdus, quod nobis inſciis icit, obligare potuit. Proinde omittite Sagunti atq; Iberi
» mentionẽ facere: & quod diu parturit animus ueſter, aliquãdo pariat. Tum Romanus
» ſinu ex toga facto, Hic, inquit, uobis bellũ & pacẽ portamus: utrũ placet, ſumite. Sub
C hanc uocẽ haud minus ferociter, daret utrũ uellet, ſucclamatũ eſt. & cum is iterũ ſinu
effuſo bellũ dare dixiſſet, accipere ſe omnes reſponderunt: & quibus acciperẽt animis,
iiſdẽ ſe geſturos. Hęc directa percunctatio ac denũciatio belli magis ex dignitate P.R.
uiſa eſt, quàm de fœderũ iure uerbis diſceptare, cum antè, tũ maxime Sagunto exciſa.
nã ſi uerborũ diſceptationis res eſſet, quod fœdus Aſdrubalis cum Luctatij priore fœ-
dere cõmutatum eſt, cõparandum non erat: cũ in Luctatij fœdere diſerte additũ eſſet,
ita id ratũ fore, ſi populus cenſuiſſet: in Aſdrubalis fœdere nec exceptũ tale quicquam
fuerit, & tot annorũ ſilentio ita uiuo eo cõprobatum ſit fœdus, ut ne mortuo quidẽ au
thore quicquã mutaretur. quanquã & ſi priore fœdere ſtaretur, ſatis cautũ erat Sagun-
tinis, ſociis utrorunq; exceptis. nã neq; additũ erat iis, qui tunc eſſent: nec, ne qui poſt-
ea aſſumerentur. & cũ aſſumere nouos liceret ſocios, quis æquũ cenſeret, aut ob nulla
D quẽquam merita in amicitiã recipi? aut receptos in fidẽ, non defendi? tantũ, ne Cartha
ginienſiũ ſocij aut ſolicitarẽtur ad defectionẽ, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur.
Legati Romani ab Carthagine, ſicut his Romæ imperatũ erat, in Hiſpaniã, ut adirent
ciuitates, ut in ſocietatẽ pellicerẽt, aut auerterẽt à Pœnis, traiecerũt. Ad Barguſios pri-
mùm uenerũt: à quibus benigne excepti, quia tędebat imperij Punici, multos trãs Ibe-
rum populos ad cupidinẽ nouę fortunæ erexerũt. Ad Volcianos inde eſt uentũ: quorũ
celebre per Hiſpaniã reſpõſum, cęteros populos à ſocietate Romana auertit. ita enim
» maximus natu ex iis in cõcilio reſpondit: Quę uerecũdia eſt uos Romani poſtulare,
» uti ueſtrã Carthaginienſiũ præponamus amicitiæ, cũ qui id fecerunt, Saguntinos, cru
» delius q̃ Pœnus hoſtis perdidit, uos ſocij prodideritis? Ibi quęratis ſocios cẽſeo, ubi Sa-
» gũtina clades ignota eſt. Hiſpanis populis ſicut lugubre, ita inſigne documentũ Sagũti
E ruinę erũt, ne quis fidei Romanę, aut ſocietati cõfidat. Inde extẽplo abire finibus Vol
cianorũ iuſsi, ab nullo deinde cõcilio Hiſpanię benigniora uerba tulere. itaq; nequic-
quam peragrata Hiſpania in Galliã tranſeunt. In his noua terribiliſq; ſpecies uiſa eſt,
quòd armati (ita mos gẽtis erat) in conciliũ uenerunt. Cum uerbis extollentes uirtutẽ
gloriámq; P.R. ac magnitudinẽ imperij, petiſſent ne Pœno bellũ Italiæ inferenti, per
agros urbéſq; ſuas tranſitũ darent: tantus cum fremitu riſus dicitur ortus, ut uix à ma-
giſtratibus maioribúſq; natu iuuentus ſedaretur. adeò ſtolida impudénſq; poſtulatio
uiſa eſt, cẽſere, ne in Italiã tranſmittãt Galli bellum, ipſos id auertere in ſe, agróſq; ſuos
pro alienis populãdos obiicere. Sedato tandẽ fremitu, reſponſum legatis eſt, neq; Ro-
manorũ in ſe meritũ eſſe, neq; Carthaginienſiũ iniuriã, ob quæ aut pro Romanis, aut

Vrb.536. aduerſus Pœnos ſumant arma. Contrà ea audire ſeſe, gẽtis ſuæ homines agris finibúſ- F
Oly.140. que Italiæ pelli à P.R. ſtipendiumq́; pẽdere, & cætera indigoa pati. Eadẽ ferme in cę-
teris Galliæ conciliis dicta, auditaq́;. nec hoſpitale quicquã, pacatúmue ſatis prius au-
ditum, quàm Maſſiliã uenerunt. ibi omnia ab ſociis inquiſita cum cura ac fide, cogni-
ta: prę occupatos iam ab Annibale Gallorũ animos eſſe. ſed ne illi quidem ipſi ſatis mi
tem gentẽ fore (adeò ferocia atq; indomita ingenia eſſe) ni ſubinde auro, cuius auidiſ-
ſima gens eſt, principum animi concilientur. Ita peragratis Hiſpaniæ & Galliæ popu-
lis, legati Romam redeunt, haud ita mulro pòſt quàm COSS. in prouincias profecti
erant. ciuitatẽ omnem in expectationẽ belli erectã inuenerunr: ſatis cõſtante fama, iã
Iberum Pœnos tranſiſſe. Annibal Sagunto capto, Carthaginem Nouam in hyberna
conceſſerat. ibiq́; auditis quæ Romæ, quæque Carthagine acta decretáque forent, ſeq́;
non ducem ſolùm, ſed etiã cauſam eſſe belli, partitis diuenditíſq; reliquiis prædę, nihil G
„ ultrà differendũ ratus, Hiſpani generis milites cõuocat: Credo ego uos, inquit, ſocij,
„ & ipſos cernere, pacatis omnibus Hiſpaniæ populis, aut finiendã uobis militiã, exer-
„ citúſq; dimittendos eſſe, aut in alias terras transferendũ bellum. ita enim hę gentes nõ
„ pacis ſolũ, ſed etiam uictorię bonis florebunt, ſi ex aliis gentibus prædã & gloriã quæ-
„ remus. itaq; cum longinqua ab domo inſtet militia, incertúmq; ſit quando domos ue
„ ſtras, & quę cuique ibi chara ſint, uiſuri ſitis: ſiquis ueſtrũ ſuos inuiſere uult, cõmeatum
„ do. primo uere edico adſitis: ut diis bene iuuantibus, bellũ ingentis gloriæ prędæq́; fu-
„ turum incipiamus. Omnibus fere uiſendi domos oblata ultro poteſtas, grata erat, &
iam deſiderantibus ſuos, & longius in futurum prouidentibus deſiderium. Per totum
tempus hyemis quies inter labores aut iam exhauſtos, aut mox exhauriẽdos, renoua-
uit corpora animóſq; ad omnia deintegro patienda. uere primo ad edictum conuene- H
re. Annibal cum recẽſuiſſet omniũ auxilia gentiũ, Gadeis profectus Herculi uota ex-
oluit: nouíſque ſe obligat uotis, ſi cętera proſpera eueniſſent. Inde partiẽs curas ſimul
inferendi atque arcendi belli, ne dum ipſe terreſtri per Hiſpaniã Galliáſq; itinere Italiã
peteret, nuda apertáque Romanis Africa ab Sicilia eſſet, ualido præſidio eam firmare
ſtatuit. pro eo ſupplementum ipſe ex Africa, maxime iaculatorũ leuium armis petiit:
ut Afri in Hiſpania, Hiſpani in Africa, melior procul ab domo futurus uterque miles,
uelut mutuis pignoribus obligati ſtipẽdia facerent. Tredecim millia octingẽtos quin-
quaginta pedites cetratos miſit in Africã, & funditores baleares octingẽtos ſeptuagin
ta, equites miſtos ex multis gẽtibus mille ducẽtos. has copias partim Carthagini præ-
ſidio eſſe, partim diſtribui per Africã iubet. ſimul conquiſitoribus in ciuitates miſſis,
quatuor millia cõſcripta delectę iuuentutis, pręſidiũ eoſdẽ & obſides duci Carthaginẽ I
iubet. Neque Hiſpaniã negligendam ratus, atq; ideo haud minus, quòd haud ignarus
erat, circuitã ab Romanis eam legatis ad ſolicitandos principũ animos, Aſdrubali fra
tri uiro impigro eam prouinciã deſtinat: firmatq́; eum Africis maximè pręſidiis, pedi-
tum Afrorũ undecim millibus, octingẽtis quinquaginta Liguribus, trecentis Baleari-
bus. ad hæc peditũ auxilia additi equites Libyphœnices, miſtũ Punicum Afris genus,
trecẽti, & Numidæ Mauriq́; accolæ Oceani ad mille octingentos, & parua Ilergetum
manus ex Hiſpania ducẽti equites: &, ne quod terreſtris deeſſet auxilij genus, elephãti
quatuordecim. claſsis præterea data ad tuendã maritimã oram: quia qua parte belli ui
cerant, ea tum quoq; rem geſturos Romanos credi poterat: quinquaginta quinquere-
mes, quadriremes duæ, triremes quinq;: ſed aptæ inſtructæq́; remigio triginta & duæ
quinqueremes erãt, & triremes quinq;. Ab Gadibus Carthaginẽ ad hyberna exercitus K
rediit: atq; inde profectus præter Etouiſſam urbẽ ad Iberũ, maritimamq́; orã ducit. Ibi
fama eſt in quiete uiſum ab eo iuuenẽ diuina ſpecie, qui ſe ab Ioue diceret ducẽ in Italiã
Annibali miſſum: proinde ſequeretur, neque uſquã a ſe deflecteret oculos. pauidũ pri
mò nuſquã circumſpicientẽ aut reſpicientem ſecutum: deinde cura humani ingenij, cũ
quidnam id eſſet quod reſpicere uetitus eſſet, agitaret animo, tẽperare oculis nequiuiſ-
ſe. tum uidiſſe poſt ſe ſerpentẽ mira magnitudine cum ingenti arborũ ac uirgultorum
ſtrage ferri: ac pòſt inſequi cum fragore cæli nimbũ. tum quæ moles ea, quídue prodi-
gij eſſet, quærentẽ, audiſſe, uaſtitatẽ Italiæ eſſe: pergeret porrò ire, nec ultrà inquireret,
ſineretq́; fata in occulto eſſe. Hoc uiſu lætus, tripartitò Iberũ copias traiecit, pręmiſſis,

qui

A qui Gallorum animos quà traducendus exercitus erat,donis conciliatent,alpiúmque Vrb.536.
tranſitus ſpecularentur.nonaginta millia peditum,duodecim millia equitum Iberum Oly.140.
traduxit.Ilergetes inde,Barguſiosq; & Auſetanos & Aquitaniã quę ſubiecta Pyreneis
montibus eſt,ſubegit:oræq; huic omni præfecit Hannonem,ut fauces quæ Hiſpanias
Galliis iungũt,in poteſtate eſſent. Decem millia peditum Hannoni ad præſidium ob-
tinendæ regionis data,& mille equites.Poſtquam per Pyreneum ſaltum traduci exer-
citus cœptus eſt,rumórq; per barbaros manauit certior de bello Romano : tria millia
inde Carpetanorum peditum iter auerterunt.conſtabat non tam bello motos , quàm
longinquitate uiæ, inſuperabiliq; alpium tranſitu. Annibal quia reuocare aut ui reti-
nere eos anceps erat,ne cęterorum etiam feroces animi irritarentur,ſupra ſeptẽ millia
hominum domos remiſit,quos & ipſe grauari militia ſenſerat, Carpetanos quoq; ab
B ſe dimiſſos ſimulans. inde ne mora atq; ocium animos ſolicitarent , cum reliquis co-
piis Pyreneũ tranſgreditur:& ad oppidum Illiberim caſtra locat.Galli quanquã Italię
bellum inferri audiebant:tamẽ quia ui ſubactos trans Pyreneum Hiſpanos fama erat,
præſidiaq; ualida impoſita,metu ſeruitutis ad arma conſternati,Ruſcinonem aliquot
populi conueniunt.quod ubi Annibali nunciatum eſt,morã magis quàm bellum me-
tuens,oratores ad regulos eorum miſit,colloqui ſemetipſum uelle cum his : & uel illi
propius Illiberim accederent, uel ſe Ruſcinonem proceſſurum, ut ex propinquo con-
greſſus facilior eſſet.nam & accepturũ eos in caſtra ſua ſe lęrũ,nec cunctanter ſe ipſum
ad eos uenturum.hoſpitem enim ſe Galliæ,non hoſtem aduenifle:nec ſtricturum antè
gladium,ſi per Gallos liceat,quàm in Italiam ueniſſet.Et per nuncios quidem hæc.Ve
uerò reguli Gallorum caſtris ad Illiberim extemplo motis, haud grauate ad Pœnũ ue
C nerunt,capti donis,cum bona pace exercitum per fines ſuos præter Ruſcinonem op-
pidum tranſmiſerunt.In Italiam interim nihil ultra quàm Iberum tranſiſſe Annibalẽ,
à Maſsilienſiũ legatis Romam perlatum erat:cum perinde ac ſi alpes iã tranſiſſet,Boij
ſolicitatis Inſubribus defecerunt:nec tã ob ueteres in P.R.iras,quàm quòd nuper cir-
ca Padum,Placentiam,Cremonamq; colonias in agrum Gallicum deductas ęgre pa-
tiebantur.Itaq; armis repentè arreptis,in eum ipſum agrum impetu facto,tantum ter-
roris ac tumultus fecerunt,ut non agreſtis modò multitudo,ſed ipſi triumuiri Roma-
ni,qui ad agrum uenerant aſsignandum,diffiſi Placentiæ mœnibus , Mutinam cõfu-
gerint,C.Luctatius,A.Seruilius,T.Annius.Luctatij nomen haud dubium eſt.pro A.
Seruilio,& T.Annio,Q. Acilium,& C. Herennium habent quidam annales:alij P.
Cornelium Aſinam,& C.Papyrium Maſonem.Id quoq; dubium eſt , legari ad Boios
D ad expoſtulandum miſsi,uiolati ſint:an in triumuiros agrum metanteis impetus ſit fa
ctus.Mutinæ cum obſiderentur,& gens ad oppugnãdarum urbium artes rudis,piger-
rima eadem ad militaria opera,ſegnis intactis aſsideret muris,ſimulari cœptũ de pace
agi:euocatiq; ab Gallorum principibus legati ad colloquiũ,non contra ius modò gen
tium,ſed uiolata etiam,quæ data in id tempus erat,fide,comprehenduntur,negãtibus
Gallis,niſi obſides ſibi redderentur,eos ſe dimiſſuros.Cum hęc de legatis nunciata eſ-
ſent,& Mutina præſidiumq; in periculo eſſet,L. Manlius Pr.ira accẽſus effuſum agmẽ
ad Mutinam ducit.Syluæ tunc circa uiam erant,pleriſq; incultis.ibi inexplorato pro-
fectus,in inſidias præcipitatus , multaq; cum cæde ſuorũ ægre in apertos cãpos eme-
ſit.ibi caſtra communita:& quia Gallis ad tentanda ea defuit ſpes,refecti ſunt militum
animi,quanquam accíſas res ſatis conſtabat. Iter deinde deintegro cœptum : necdum
E per patentia loca ducebatur agmẽ,cum apparuit hoſtis.ubi rurſus ſyluæ intratæ, tum
poſtremos adorti,cum magna trepidatione ac pauore omniũ,octingentos milites oc-
ciderunt:ſex ſigna ademere.Finis & Gallis territandi, & pauendi Romanis fuit, ut ex
ſaltu inuio atque impedito euaſere.inde apertis locis facilè tutantes agmen Romani,
Cannetum uicum propinquum Pado contendere.ibi ſe munimento ad tempus,com-
meatibuſq; fluminis , & Brixianorum Gallorum auxilio aduerſus creſcentem in dies
multitudinem hoſtium tutabantur. Qui tumultus repens poſtquam eſt Romã perla-
tus, & Punicum inſuper Gallico bello auctum patres acceperunt:C. Attilium Pr.cum
una legione Romana,& quinque millibus ſociorum delectu nouo à Cos.conſcriptis,
auxilium ferre Manlio iubent.qui ſine ullo certamine(abſceſſerãt enim metu hoſtes)

Vrb. 536. Cannetum peruenit. Et P. Cornelius in locum eius, quę miſſa cũ prętore fuerat tranſ- F
Oly. 140. cripta legione noua, profectus ab urbe ſexaginta longis nauibus præter oram Hetru-
riæ Ligurumq́;, & inde Salyum, mox peruenit Maſsiliam: & ad proximum oſtiũ Rho
dani (pluribus enim diuiſus amnis in mare decurrit) caſtra locat, uixdum ſatis credens
Annibalem ſuperaſſe Pyreneos montes. quem ut de Rhodani quoq; tranſitu agitare
animaduertit, incertus quónam ei loco occurreret, necdum ſatis refectis ab iactatione
maritima militibus, trecentos interim delectos equites, ducibus Maſsilienſibus, & au-
xiliaribus Gallis, ad exploranda omnia, uiſendoſq́; ex tuto hoſtes præmittit. Annibal
cæteris metu aut precio pacatis, iam in Volcarum peruenerat agrum, gẽtis ualidæ. co-
lunt autem circa utranque ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro arceri Pœnũ poſſe,
ut flumen pro munimento haberent, omnibus ferme ſuis trans Rhodanum traiectis,
ulteriorem ripam amnis obtinebant. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos G
qui ipſas ſedes tenuerant, ſimul pellicit donis ad naues undiq; contrahendas, ſabricã-
daſq́;: ſimul & ipſi traiici exercitum, leuatiq́; quamprimum regionem ſuã tanta urgẽ-
re hominum turba cupiebant. Itaq; ingens coacta uis nauiũ eſt, lintriumq́ue temere ad
uicinalem uſum paratarum. nouáſque alias primùm Galli inchoantes cauabãt ex ſin-
gulis arboribus: deinde & ipſi milites ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis in-
ducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, & capere onera poſſent, curan-
tes, raptim faciebant, quibus ſe ſuaq; tranſueherẽt. Iamq́ue omnibus ſatis comparatis
ad traiiciendum, terrebant ex aduerſo hoſtes omnem ripam equis uiriſq́ue obtinẽtes.
quos ut auerteret, Hannonem Bomilcaris filium uigilia prima noctis cũ parte copia-
rum, maxime Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter unius diei iubet: & ubi primò poſsit,
quàm occultiſsime traiecto amni, circunducere agmen: ut cum facto opus ſit, adoria- H
tur ab tergo hoſtem. ad id dati duces Galli educunt inde millia quinque & uiginti fer-
me ſupra paruæ inſulæ circunfuſum amnem, latiorem ubi diuidebatur: eoque minus
alto alueo tranſitum oſtendêre. ibi raptim cæſa materia, ratéſque fabricatæ: in quibus
equi uiriq́;, & alia onera traiicerentur. Hiſpani ſine ulla mole in utres ueſtimentis con-
iectis, ipſi cetris ſuperpoſitis incubantes flumen tranſnatauere. Et alius exercitus rati-
bus iunctis traiectus, caſtris prope flumen poſitis, nocturno itinere atq; operis labore
feſſus, quiete unius diei reficitur, intẽto duce ad cõſiliũ opportune exequendũ. Poſtero
die profecti ex loco, prodito fumo ſignificant ſe tranſiſſe, & haud procul abeſſe. quod
ubi accepit Annibal, ne tempori deeſſet, dat ſignum ad traiiciẽdum. Iam paratas apta-
táſque habebat pedes lintres. eques fere propter equos nantes nauium agmen ad exci-
piendum aduerſi impetum fluminis parte ſuperiore tranſmittens, tranquillitatẽ infrà I
traiicientibus lintribus præbebat. equorum pars magna nantes loris à puppibus tra-
hebantur, præter eos quos inſtructos frenatoſq́;, ut extemplo egreſſo in ripam equiti
uſui eſſent, impoſuerunt in naues. Galli occurſant in ripam cum uariis ululatibus, cã-
tuq́; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, uibrantéſque dextris tela: quanquam &
ex aduerſo terrebat tanta uis nauiũ cum ingenti ſono fluminis, & clamore uario nau-
tarum & militum, qui nitebantur perrumpere impetum fluminis, & qui ex altera ripa
traiicientes ſuos hortabantur. Iam ſatis pauentes aduerſo tumultu, terribilior ab tergo
adortus clamor, caſtris ab Hannone captis. mox & ipſe aderat, ancépſque terror cir-
cunſtabat: & è nauibus tanta uis armatorum in terram euadens, & à tergo improuiſa
premebat acies. Galli poſtquam uim facere conati, ultro pellebãtur, quà patere uiſum
maxime iter, perrumpunt: trepidiq́ue in uicos paſsim ſuos diffugiunt. Annibal cæte- K
ris copiis per ocium traiectis, ſpernens iam Gallicos tumultus, caſtra locat. Elephãto-
rum traiiciẽdorum uaria conſilia fuiſſe credo: certe uariata memoria eſt actæ rei. qui-
dam congregatis ad ripam elephantis, tradunt ferociſsimum ex iis irritatum à recto-
re ſuo, cum refugientem in aquam natantem ſequeretur, traxiſſe gregem, ut quenque
timentem altitudinem deſtituerat uadum, impetu ipſo fluminis in alteram ripam ra-
piente. Cæterùm magis conſtat ratibus traiectos. id ut tutius cõſilium ante rem foret:
ita acta re, ad fidem pronius eſt. Ratem unam ducentos longam pedes, quinquaginta
latam, à terra in amnem porrexerunt: quam, ne ſecunda aqua deferretur, pluribus re-
tinaculis ualidis parte ſuperiore ripæ religatam, pontis in modum humo iniecta con-
ſtrauerunt:

A ſtrauerunt,ut beluæ audacter uelut per ſolũ ingrederentur.altera ratis æque lata,lon- Vrb.536.
ga pedes cẽtum,ad traiiciendum flumen apta,huic copulata eſt:& cum elephanti per Oly.140.
ſtabilem ratem,tanquam uiam,prægredientibus fœminis,acti,in minorem applica-
tam tranſgreſsi ſunt:ea extẽplo reſolutis quibus leuiter annexa erat uinculis,ab actua
riis aliquot nauibus ad alteram ripam pertrahitur.ita primis expoſitis,alij deinde re-
petiti ac traiecti ſunt.nihil ſane trepidabant,donec continenti uelut ponte agerentur.
primis erat pauor,cum ſoluta ab cæteris rate in altum raperetur.ibi urgentes inter ſe,
cedentibus extremis ab aqua,trepidationem aliquantùm edebant,donec quietẽ ipſe
timor circunſpicientibus aquam feciſſet.excidêre etiam ſæuientes quidam in flumen,
ſed pondere ipſo ſtabiles,deiectis rectoribus,quærendis pedetentim uadis in terrã eua-
ſere.Dum elephanti traiiciũtur,interim Annibal Numidas equites quingentos ad ca-
B ſtra Romana miſerat ſpeculatũ,ubi,& quantæ copiæ eſſent,& quid pararent.huic alæ
equitum,miſsi,ut antè dictum eſt,ab oſtio Rhodani trecẽti Romanorum equites oc-
currunt. prælium atrocius quàm pro numero pugnantium editur.nam præter multa
uulnera,cædes etiam propè par utrinque fuit:fugáque & pauor Numidarum Roma-
nis iam admodum feſsis uictoriam dedit.uictores ad centũ ſexaginta,nec omnes Ro-
mani,ſed pars Gallorum:uicti amplius ducentis ceciderunt.Hoc principium,ſimulq́;
omen belli,ut ſummæ rerum proſperum euentum,ita haud ſane incruentam,ancipi-
tiſq́; certaminis uictoriam Romanis portendit.Re ita geſta,ad utrunq; ducẽ ſui redie-
runt.Nec Scipionis ſtare ſententia poterat,niſi ut ex cõſiliis cœptiſq́; hoſtis & ipſe co-
natus caperet:& Annibalem incertũ,utrum cœptum in Italiam intẽderet iter,an cum
eo,qui primus ſe obtuliſſet Romanus exercitus,manus cõſereret,auerterat à præſenti
C certamine Boiorum legatorum,reguliq; Matali aduentus:qui ſe duces itinerũ,ſocios
periculi fore affirmantes,integro bello,nuſquam antè libatis uiribus,Italiam aggre-
diendam cenſent.Multitudo timebat quidem hoſtes,nõdum obliterata memoria ſu-
perioris belli:ſed magis iter immenſum alpeſq́;,rem fama utiq; inexpertis horrẽdam,
metuebat.Itaq; Annibal,poſtquam ipſi ſententia ſtetit pergere ire,atq; Italiam petere,
aduocata concione,uarie militum uerſat animos,caſtigando adhortandoq́;.Mirari ſe
quínam pectora ſemper inpauida repens terror inuaſerit.per tot annos uincentes eos
ſtipendia facere:neq; antè Hiſpania exceſsiſſe,quàm omnes genteſq́; & terræ eæ quas
duo diuerſa maria amplectantur,Carthaginienſiũ eſſent.indignatos deinde,quòd qui-
cunque Saguntum obſediſſent,uelut ob noxam ſibi dedi poſtularet P.R.Iberum tra-
iecíſſe ad delendum nomen Romanorum,liberandumq́; orbem terrarum.tũ nemini
D uiſum id longum,cum ab occaſu ſolis ad exortus intenderẽt iter.nunc,poſtquã multo
maiorem partem itineris emenſam cernant,Pyreneum ſaltũ inter ferociſsimas gentes
ſuperatum:Rhodanum tantum amnem,tot millibus Gallorũ prohibentibus,domita
etiam ipſius fluminis ui,traiectum:in conſpectu alpes habeant,quarum alterum latus
Italiæ ſit:in ipſis portis hoſtiũ fatigatos ſubſiſtere,quid aliud alpes eſſe credẽtes,quàm
montium altitudines?fingerent altiores Pyreneis iugis:nullas profectò terras cœlum
contingere,nec inexuperabiles humano generi eſſe.Alpes quidẽ habitari,coli,gigne-
re atq; alere animantes,peruias paucis eſſe,exercitibus inuias?eos ipſos,quos cernant,
legatos non pennis ſublimẽ elatos alpes tranſgreſſos:nec maiores quidem eorum in-
digenas,ſed aduenas Italiæ cultores,has ipſas alpes ingentibus ſæpe agminibus cũ li-
beris ac coniugibus migrantium modo tutò tranſmiſiſſe. Militi quidem armato,ni-
E hil ſecum præter inſtrumenta belli portanti,quid inuium aut inexuperabile eſſe? Sa-
guntum ut caperetur,quid per octo menſes periculi,quid laboris exhauſtum eſſe?Ro-
mam orbis terrarum caput petentibus,quicquam adeò aſperum atq; arduum uideri,
quod inceptum moretur?cepiſſe quondam Gallos ea,quæ adiri poſſe Pœnus deſperet?
proinde aut cederent animo atq; uirtute genti per eos dies toties ab ſe uictæ,aut itine-
ris finem ſperent campum interiacentem Tiberi ac mœnibus Romanis. His adhor-
tationibus incitatos corpora curare,atq; ad iter ſe parare iubet. Poſtero die profectus
aduerſa ripa Rhodani,mediterranea Galliæ petit:nõ quia rectior ad alpes uia eſſet,ſed
quantum à mari receſſiſſet,minus obuiam fore Romanum credens:cum quo,prius
quàm in Italiam uentum foret,non erat in animo manus conſerere.Quartis caſtris ad

Vrb. 536. inſulam peruenit:ibi Arar Rhodanuſq; amnis diuerſis ex alpibus decurrẽtes,agri ali- F
Oly. 140. quantulum amplexi confluunt in unum.mediis campis Inſulę nomen inditum.aceo-
lunt propè Allobroges, gens iam inde nulla Gallica gente opibus aut fama inferior:
tum diſcors erat.regni certamine ambigebant fratres.maior,& qui prius imperitarat,
Brancus nomine,minore à fratre & cœtu iuniorũ,qui iure minus,ui plus poterat,pel
lebatur. Huius ſeditionis peropportuna diſceptatio cum ad Annibalem reiecta eſſet,
arbirer regni factus,quod erat ſenatus principumq; ſentẽtia futurum, imperium ma-
iori reſtituit.ob id meritum cõmeatu copiaq; rerum omnium & ueſtimentis eſt adiu-
tus,quæ infames frigoribus alpes præparare cogebãt. Sedatis certaminibus Allobro-
gum,cum iam alpes pereret,non recta regione iter inſtituit, ſed ad læuã in Tricaſtinos
flexit:inde per extremam oram Vocõtiorum agri tetendit in Tricorios:haud uſquam
impedita uia,prius quàm ad Druentiã flumen peruenit.Is & ipſe alpinus amnis longe G
omnium Galliæ fluminum difficillimus tranſitu eſt. nam cum aquæ uim uehat ingẽ-
tem,non tamen nauium patiens eſt:quia nullis coercitus ripis,pluribus ſimul, neque
iiſdem alueis fluens,noua ſemper uada nouoſq; gurgites faciens,(& ob eadem pediti
quoq; incerta uia eſt)ad hæc ſaxa glareoſa uoluens, nihil ſtabilis nec tuti ingredienti
præbet.& rum fortè imbribus auctus,ingentem tranſgredientibus tumultum fecit,cũ
ſuper cætera trepidatione ipſi ſua,atq; incertis clamoribus turbarentur. P. Cornelius
COS.triduo fere poſtquàm Annibal ab ripa Rhodani mouit,quadrato agmine ad ca
ſtra hoſtium nenerat,nullam dimicandi moram facturus. cæterùm ubi deſerta muni-
menta,nec facilè ſe tantum progreſſos aſſecuturum uidet,ad mare ad naues rediit,tu-
tius faciliuſq; ita deſcendenti ab alpibus Annibali occurſurus. Ne tamẽ nuda auxiliis
Romanis Hiſpania eſſet,quam prouinciam ſortitus erat,Cn.Scipionem fratrem cum H
maxima parte copiarum aduerſus Aſdrubalem miſit: non ad tutandos tantummodo
ueteres ſocios,conciliandoſq; nouos, ſed etiam ad pellendum Hiſpania Aſdrubalem.
ipſe cum admodum exiguis copiis Genuam repetit, eo qui circa Padum erat exercitu
Italiam defenſurus. Annibal ab Druẽtia campeſtri maxime itinere cum bona pace ad
alpes incolentium ea loca Gallorum peruenit. Tum quanquam fama prius,qua qui-
dem incerta in maius uero ferri ſolent,percepta res erat:tamen ex propinquo uiſa mõ-
tium altitudo,niueſque cœlo prope immiſtæ,tecta informia impoſita rupibus,pecora
iumentaq; torrida frigore,homines intõſi & inculti, animalia inanimaq; omnia rigẽ-
tia gelu,cętera uiſu quàm dictu fœdiora,terrorem renouauere. Erigentibus in primos
agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes montani.qui ſi ualles oc-
cultiores inſediſſent,coorti in pugnam repentè,ingentem fugam ſtragemq; dediſſent. I
Annibal conſiſtere ſigna iubet:Galliſq; ad uiſenda loca præmiſsis, poſtquam cõperit
tranſitum eà non eſſe,caſtra inter confragoſa omnia præruptaque quàm extentiſsima
poteſt ualle locat.Tum per eoſdem Gallos, haud ſane multum lingua moribuſq; ab-
horrentes,cum ſe immiſcuiſſent colloquiis montanorum,edoctus interdiu tantũ ob-
ſideri ſaltum,nocte in ſua quenque dilabi tecta:luce prima ſubiit tumulos,ut ex aper-
to atq; interdiu uiam per anguſtias facturus.die deinde, ſimulando aliud quàm quod
parabatur,conſumpto,cum eodem quo conſtiterat loco caſtra communiſſet:ubi pri-
mùm digreſſos tumulis montanos,laxataſq; ſenſit cuſtodias, pluribus ignibus quàm
pro numero manentium in ſpeciem factis,impedimentíſq; cum equite relictis,& ma-
xima parte peditum,ipſe cum expeditis acerrimo quoq; uiro raptim anguſtias euadit:
iiſque ipſis tumulis,quos hoſtes tenuerant,conſedit.Prima deinde luce caſtra mota,& K
agmen reliquum incedere cœpit.Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationẽ ſoli-
tam conueniebant: cum repentè conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput im-
minenteis,alios uia tranſire hoſtes.utraq; ſimul obiecta res oculis,animis immobiles
parumper eos defixit.deinde ut trepidationem in anguſtiis, ſuoq; ipſo tumultu Anni-
balis miſceri agmen uidêre,equis maxime cõſternatis,quicquid adieciſſent ipſi terro-
ris,ſatis ad perniciem fore rati,peruerſis rupibus iuxta inuia ac deuia aſſueti diſcurrũt.
Tum uerò ſimul ab hoſtibus,ſimul ab iniquitate locorũ Pœni oppugnabantur:pluſq;
inter ipſos,ſibi cuiq; tendenti ut periculo prius euaderet,quàm cum hoſtibus certami
nis erat.equi maxime infeſtum agmen faciebant.qui & clamoribus diſſonis,quos ne-

mora

A mora etiam repercuſſæq; ualles augebant, territi trepidabãt: & icti fortè aut uulnerati Vrb.536.
adeò conſternati ſunt, ut ſtragem ingentem ſimul hominum ac ſarcinarum omnis ge- Oly.140.
neris facerent. multoſq; turba, cum præcipites diruptæq; utrinque anguſtiæ eſſent, in
immenſum altitudinis deiecit: quoſdam & armatos. inde ruinæ maximę, modò iumẽ-
ta cum oneribus deuoluebantur. Quæ quanquam fœda uiſu erant, ſtetit parumper ta-
men Annibal, ac ſuos continuit ne tumultum ac trepidationem augeret. deinde poſt-
quam interrumpi agmen uidit, periculumq; eſſe, ne exutum impedimentis exercitum
nequicquam incolumem traduxiſſet, decurrit ex ſuperiore loco: & cũ impetu ipſo fu-
diſſet hoſtem, ſuis tumultum auxit. ſed is tumultus momento temporis, poſtquam li-
berata itinera fuga montanorum erant, ſedatur: nec per ocium modò, ſed propè ſilen-
tio mox omnes traducti. caſtellum inde, quod caput eius regionis erat, uicoſq; circũie-
B ctos capit, & captiuorum pecoribus per triduum exercitum aluit. & quia nec mõtanis
primò perculſis, nec loco magnopere impediebantur, aliquantum eo triduo uiæ con-
fecit. Peruentum inde ad frequentem cultoribus alium, ut inter montana, populũ. ibi
non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidiis eſt propè circũuentus. Magno
natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum ueniunt: alienis malis, utili exemplo
doctos, memorantes amicitiam malle quàm uim experiri Pœnorum: itaq; obedienter
imperata facturos. commeatum, itineriſq; duces, & ad fidem promiſſorum obſides ac-
ciperet. Annibal nec temere credendo, nec aſpernando, ne repudiati aperte hoſtes fie-
rent, benigne cum reſpondiſſet: obſidibus quos dabant acceptis, & cõmeatu, quem in
uiam ipſi detulerant, uſus: nequaquam, ut inter pacatos, incõpoſito agmine duces eo-
rum ſequitur. Primum agmen elephanti & equites erant: ipſe pòſt cum robore peditũ
C circunſpectans ſolicitus omnia, incedebat. ubi in anguſtiorem uiã ex parte altera ſub-
iectam iugo inſuper imminenti uentum eſt, undiq; ex inſidiis barbari à fronte & à ter-
go coorti, comminus eminúſque petunt, ſaxa ingentia in agmen deuoluunt. maxima
ab tergo uis hominum urgebat. in eos uerſa peditum acies, haud dubiũ fecit, quin niſi
firmata extrema agmina fuiſſent, ingẽs in eo ſaltu accipienda clades fuerit. Tũc quoq;
ad extremum periculi, ac propè perniciem uentum eſt. nam dum cũctaretur Annibal
dimittere in anguſtias agmen, quia non ut ipſe equitibus præſidio erat, ita peditibus
quicquam ab tergo auxilij reliquerat: occurſantes per obliqua mõtani, erupto medio
agmine uiam inſedere. noxque una Annibali ſine equitibus ac impedimentis acta eſt.
Poſtero die iam ſegnius intercurſantibus barbaris, iũctæ copiæ, ſaltuſq; haud ſine cla-
de, maiore tamen iumentorũ quàm hominum pernicie ſuperatus. inde montani pau-
D ciores iam, & latrocinij magis quàm belli more concurſabant, modò in primũ, modò
in nouiſsimum agmen: ut cuique aut locus opportunitatem daret, aut progreſsi mo-
ratíue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas uias magna
mora agebantur: ita tutum ab hoſtibus quacunque incederent, quia inſuetis adeundi
propius metus erat, agmen præbebant. Nono die in iugum alpium peruentum eſt per
inuia pleraque, & errores, quos aut ducentium fraus, aut, ubi fides iis non eſſet, temere
initæ ualles à coniectantibus iter, faciebant. Biduum in iugis ſtatiua habita: feſſiſq; la-
bore ac pugnando quies data militibus: iumentaque aliquot, quæ prolapſa in rupibus
erant, ſequendo ueſtigia agminis, in caſtra peruenere. Feſsis tædio tot malorum, niuis
etiam caſus, occidente iam ſydere Vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per omnia
niue oppleta quum ſignis prima luce motis ſegniter agmen incederet, pigritiáque &
E deſperatio in omniũ uultu emineret: prægreſſus ſigna Annibal, in promontorio quo-
dam, unde longe ac latè proſpectus erat, conſiſtere iuſsis militibus Italiá oſtentat, ſub-
iectóſque alpinis montibus circum padanos campos: mœniáque eos tum tranſcẽdere
nõ Italiæ modò, ſed etiam urbis Romæ: cætera plana, procliuia fore: uno, aut ad ſum-
mum altero prælio arcẽ & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere in-
de agmen cœpit: iam nihil ne hoſtibus quidem, præter parua furta per occaſionem ten
tantibus. cæterùm iter multo quàm in aſcenſu fuerat, ut pleraq; alpium ab Italia ſicut
breuiora, ita arrectiora ſunt, difficilius fuit. omnis enim ferme uia præceps, anguſta, lu
brica erat, ut neque ſuſtinere ſe à lapſu poſſent: nec ſi qui paululum titubaſſent, hærere
afflicti ueſtigio ſuo: aliíq; ſuper alios, & iumẽta & homines occiderent. Ventũ deinde

Vrb.536. Oly.140. ad multo anguſtiorem rupem, atque ita rectis ſaxis, ut ægre expeditus miles tentabũdus, manibúſq; retinens uirgulta ac ſtirpes circà eminentes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus iam antè præceps, recenti terræ lapſu in pedum mille admodum altitudinẽ abruptus erat. Ibi cum uelut ad finem uiæ equites conſtitiſſent, miranti Annibali quæ res moraretur agmen, nunciatur rupem inuiam eſſe. digreſſus deinde ipſe ad locũ uiſendum: haud dubia res uiſa, quin per inuia circà, nec trita antea, quanuis lõgo ambitu, circũduceret agmen. Ea uerò uia inſuperabilis fuit. nam cum ſuper ueterem niuem intactam noua modicæ altitudinis eſſet: molli, nec præaltæ niui facilè pedes ingrediẽtium inſiſtebant. ut uerò tot hominum iumentorúmque inceſſu dilapſa eſt, per nudam infrà glaciem, fluentémque labem liqueſcentis niuis ingrediebantur. tetra ibi luctatio erat, ut à lubrica glacie non recipiente ueſtigium, & in prono citius pede ſe fallente: & ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adiuuiſſent, ipſis adminiculis prolapſi ſi iterum G
corruiſſent, nec ſtirpes circà radicéſue, ad quas pede aut manu quiſquam eniti poſſet, erant. itaque in leui tantum glacie tabidáque niue uolutabantur iumenta: ſecabantur interdum, etiam tum infirmam ingredientia niuem: & prolapſa iactandis grauius in continendo ungulis, penitus perfringebant: ut pleraque uelut pedica capta hærerẽt in durata & alta concreta glacie. Tandem nequicquam iumentis atque hominibus fatigatis, caſtra in iugo poſita, ægerrime ad idipſum loco purgato. tantum niuis fodiendum atq; egerendum fuit. inde ad rupem minuendam, per quam uia una eſſe poterat, milites ducti: cum cędendum eſſet ſaxum, arboribus circà immanibus deiectis detruncatíſque, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eámque, cum & uis uenti apta faciendo igni coorta eſſet, ſuccendunt, ardentiáque ſaxa infuſo aceto putreſaciunt. ita torridam incẽdio rupem ferro pandunt, molliúntq; anfractibus modicis cliuos, ut nõ iumenta H
ſolùm, ſed elephanti etiam deduci poſſent. Quatriduum circa rupem cõſumptum. iumenta propè fame abſumebãtur. nuda enim fere cacumina ſunt: & ſi quid eſt pabuli, obruunt niues. inferiora uallis apricos quoſdam colles habent, riuóſque prope ſyluas, etiam humano cultu digniora loca. ibi iumenta in pabulum miſſa, & quies muniendo feſſis hominibus data triduo. inde ad planum deſcenſum eſt etiam locis mollioribus, & accolarum ingeniis. Hoc maxime modo peruentum eſt in Italiam quinto menſe à Carthagine Noua, ut quidã authores ſunt, quintodecimo die alpibus ſuperatis. Quantæ copiæ tranſgreſſo in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter authores conſtat. qui plurimum, centum millia peditum, uiginti equitum fuiſſe ſcribũt. qui minimum, uiginti millia peditum, ſex equitum. L. Cincius Alimentius, qui captũ ſe ab Annibale ſcribit, maxime author moueret me, niſi confunderet numerum, Gallis Liguribúſque I
additis. cum his ſcribit octoginta millia peditum, decem equitum, adducta in Italiam: (magis affluxiſſe ueriſimile eſt, & ita quidam authores ſunt) ex ipſo autem audiſſe Annibale, poſtquam Rhodanum tranſierit, triginta ſex millia hominum, ingentémq; numerum equorum & aliorum iumentorum amiſiſſe in Taurinis: quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digreſſo. Id cum inter omnes conſtet, eo magis miror ambigi quánam alpes tranſierit: & uulgo credere Pennino, atq; inde nomen & iugo alpium inditum, tranſgreſſum. Cœlius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe. qui ambo ſaltus eũ nõ in Taurinos, ſed per ſaltus mõtanos ad Libuos Gallos deduxiſſent. Nec ueriſimile eſt, ea tum ad Galliam patuiſſe itinera: utiq; cum quę ad Penninum ferant, obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent. neque hercule montibus his (ſiquẽ fortè id mouit) ab tranſitu Pœnorum ullo Veragri incolæ iugi eius norunt nomen inditum: ſed ab eo, quem K
in ſummo ſacratum uertice Penninum mõtani appellant. Peropportune ad principia rerum Taurinis proximæ genti aduerſus Inſubres motum bellũ erat. ſed armare exercitum Annibal, ut parti alteri auxilio eſſet, in reficiendo maxime ſentientem cõtracta antè mala, non poterát. ocium etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuuie tabeq;, ſqualida & propè efferata corpora uarie mouebant. Ea P. Cornelio COS. cauſa fuit, cum Piſas nauibus ueniſſet, exercitu à Manlio Attilioq; accepto tyrone, & in nouis ignominiis trepido, ad Padũ feſtinandi: ut cum hoſte nondum refecto manũ cõſereret. ſed cum Placẽtiam COS. uenit, iã ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq; unam urbem caput gentis eius, quia uolens in amicitiam non ueniebat, ui expugnarat: iun-

A tat: iunxiſſetque ſibi non metu ſolùm, ſed etiam uoluntate Gallos accolas Padi, ni eos Vrb. 536.
circumſpectantes defectionis tempus, ſubitò aduentus C O S. oppreſsiſſet. Et Annibal Oly 140.
mouit ex Taurinis, incertus quæ pars ſequēda eſſet, Gallos præſentem ſe ſecuturos ra-
rus. Iam propè in conſpectu erant exercitus, conueneräntq; duces, ſicut uterque inter
ſe nondum ſatis noti, ita iam imbutus uterq; quadam admiratione alterius. nā Anni-
balis & apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomē erat: & Sci-
pionem Annibal eo ipſo, quòd aduerſus ſe dux potiſsimum lectus eſſet, prſtantē uirū Audaci conatu
credebat. & auxerant inter ſe opinionem: Scipio, quòd relictus in Gallia, obuius fuerat trayciendarum
in Italiam tranſgreſſo Aonibali: Annibal, conatu tam audaci traiiciendarum alpium, Alpium.
& effectu. Occupauit tamen Scipio Padum traiicere: & ad Ticinum amnem motis ca- conatu et effectu
ſtris, prius quàm educeret in aciem, adhortandorum militum cauſa talem orationem Padum traiecit
B exorſus eſt: Si eum exercitū milites educerem in aciem, quem in Gallia mecum ha-
» bui, ſuperſediſſem loqui apud uos. quid enim adhortari referret aut eos equites, qui e-
» quitatum hoſtium ad Rhodanum flumen egregie uiciſſent? aut eas legiones, cum qui-
» bus fugientem hunc ipſum hoſtem ſecutus, confeſsionem ſedentis ac detrectantis cer-
» tamen pro uictoria habui? Nunc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouinciæ ſcriptus, ibi
» cum fratre Cn. Scipione meis auſpiciis rem gerit, ubi eū gerere ſenatus populúſq; Ro-
» manus uoluit: ego, ut C O S. ducem aduerſus Annibalem ac Pœnos haberetis, ipſe me
» huic uoluntario certamini obtuli. Nouo imperatori apud nouos milites pauca uerba
» facienda ſunt. Ne genus belli, neue hoſtem ignoretis: cum iis eſt uobis milites pugnā-
» dum, quos terra mariq; priore bello uiciſtis: à quibus ſtipendiū per uiginti annos exe-
» giſtis: à quibus capta belli præmia Siciliam ac Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc cer
C tamine is uobis illiſq; animus, qui uictoribus & uictis eſſe ſolet. Nec nunc illi, quia au-
» dent, ſed quia neceſſe eſt, pugnaturi ſunt: niſi creditis, qui exercitu incolumi pugnā de-
» trectauere, eos duabus partibus peditum equitumque in tranſitu Alpium amiſsis, qui
» plures penè perierint quàm ſuperſint, plus ſpei nactos eſſe. Atenim pauci quidē ſunt,
» ſed uigētes animis corporibuſq;, quorum robora ac uires uix ſuſtinere uis ulla poſsit.
» Effigies, immo umbræ hominum, fame, frigore, illuuie, ſqualore enecti, cōtuſi ac de-
» bilitati inter ſaxa rupéſque: ad hæc, peruſti artus, niue rigentes nerui, membra torrida
» gelu, quaſſata fractáque arma: claudi ac debiles equi. cum hoc equite, cum hoc pedite
» pugnaturi eſtis: reliquias extremas hoſtium, non hoſtes habebitis. Ac nihil magis ue-
» reor, ne antequam uos cū hoſte pugnaueritis, alpes uiciſſe Annibalem uideantur. Sed
» ita forſitan decuit, cum fœderum ruptore duce ac populo deos ipſos ſine ulla humana
D ope cōmittere ac profligare bellū: nos autē qui ſecundū deos uiolati ſumus, cōmiſſum
» ac profligatum conficere. Non uereor ne quis me hoc ueſtri adhortandi cauſa magni-
» fice loqui exiſtimet, ipſum aliter animo affectum eſſe. Licuit in Hiſpaniam prouinciā
» meam ire, quò iam profectus eram cum exercitu meo, ubi & fratrem cōſilij participē,
» ac periculi ſocium haberem: & Aſdrubalem potius quàm Annibalem hoſtem, & mi-
» norem haud dubie molem belli. tamen cum præterueherer nauibus Galliæ orā, ad fa-
» mam huius hoſtis in terram egreſſus, præmiſſo equitatu, ad Rhodanum moui caſtra.
» equeſtri prælio, qua parte copiarum conſerendi manum fortuna data eſt, hoſtem fudi.
» peditum agmen, quod in modum fugientium raptim agebatur, quia aſſequi terra nō
» poteram, neque regreſſus ad naues erat: quanta maxime celeritate potui, tanto maris
» terrarúmque circuitu in radicibus alpium obuius fui. Huic timendo hoſti utrum cum
E declinarē certamen, improuiſus uideor incidiſſe, an occurrere in ueſtigiis eius; laceſſe-
» re ac trahere ad decernendum? Experiri iuuat, utrū alios certe repentè Carthaginien-
» ſes per uiginti annos terra ediderit: an iidem ſint, qui ad Ægates pugnauere inſulas: &
» quos ab Eryce duodeuicenis denariis æſtimatos emiſiſtis. & utrum Annibal hic ſit æ-
» mulus itinerū Herculis, ut ipſe fert: an uectigalis ſtipendariúſque & ſeruus populi Ro-
» mani à patre relictus. quem niſi Saguntinum ſcelus agitaret, reſpiceret profectò, ſi nō
» patriam uictam, domum certe, pacémq;, & fœdera Amilcaris ſcripta manu: qui iuſſus
» à C O S. noſtro præſidiū deduxit ab Eryce: qui graues impoſitas uictis Carthaginien-
» ſibus leges fremens mœrénſque accepit: qui decedere Sicilia, qui ſtipendium populo
» Romano dare pactus eſt. Itaque uos ego milites, non eo ſolùm animo, quo aduerſus

Vrb.536. alios hoſtes ſolcris, pugnare uelim: ſed cum indignatione quadam atque ira, uelut ſi F
Oly.140. ſeruos uideatis ueſtros arma repentè contra uos ferẽtes. Licuit, ſi noluiſſemus, ad Ery-
» cem clauſos, ultimo ſupplicio humanorum, fame interficere. licuit claſſem uictricẽ in
» Africã traiicere, atque intra paucos dies ſine ullo certamine Carthaginem delere. Ve-
» niam dedimus precantibus: emiſimus ex obſidionẽ: pacem cum uictis fecimus: tutelæ
» noſtrę deinde duximus, cum Africo bello urgerentur. Pro his impertitis furioſum iu-
» uenem ſequentes, oppugnatum patriam noſtram ueniunt. Atque utinam pro decore
» nobis hoc tantum, & non pro ſalute eſſet certamen. Nõ de poſſeſsione Siciliæ ac Sar-
» diniæ, de quibus quondam agebatur: ſed pro Italia nobis eſt pugnandum. nec eſt alius
» ab tergo exercitus: qui, niſi nos uincimus, hoſti obſiſtat: nec alpes aliæ ſunt, quas dum
» ſuperat, comparari noua poſsint præſidia. Hîc eſt obſtandum milites, uelut ſi ante Ro
» mana mœnia pugnemus. Vnuſquiſque ſe non corpus ſuum, ſed coniugem ac liberos G
» paruos armis protegere putet: nec domeſticas ſolùm agitet curas, ſed identidẽ hoc ani-
» mo reputet, noſtras nunc intueri manus ſenatum populumq́ue Romanum: qualis no
» ſtra uis uirtuſq; fuerit, talem deinde fortunã illius urbis ac Romani imperij fore. Hæc
apud Romanos conſul. Annibal rebus prius quàm uerbis adhortandos milites ratus,
circundato ad ſpectaculum exercitu, captiuos montanos uinctos in medio conſtituit:
armiſq; Gallicis ante eorum pedes proiectis, interrogare interpretẽ iuſsit, quis, ſi uin-
culis leuaretur, armáq; & equum uictor acciperet, decertare ferro uellet? Cum ad unũ
omnes ferrum pugnámque poſcerent, & deiecta eſſet in id ſors, ſe quiſq; eum optabat,
quem fortuna in id certamen eligeret. Vt cuiuſque ſors exciderat, alacer inter gratu-
lantes gaudio exultans, cum ſui moris tripudiis arma raptim capiebat. ubi uerò dimi-
carent, is habitus animorum non inter eiuſdem modò conditionis homines erat, ſed H
etiam inter ſpectantes uulgo, ut non uincentium magis quàm bene moriẽtium fortu-
na laudaretur. Dum ſic aliquot ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet, concione inde ad-
» uocata, ita apud eos locutus fertur. Si quem animum in alienæ ſortis exemplo paulo
» antè habuiſtis, eundem mox in æſtimanda fortuna ueſtra habueritis, uicimus milites.
» neq; enim ſpectaculum modò illud, ſed quædam ueluti imago ueſtræ cõditionis erat.
» ac neſcio an maiora uincula, maioréſq; neceſsitates uobis quàm captiuis ueſtris fortu
» na circundederit. dextra læuaq; duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem
» nauem habentibus: circà Padus amnis, maior ac uiolẽtior Rhodano: à tergo alpes ur-
» gent, uix integris uobis ac uigentibus tranſitæ. Hîc uobis uincendum, aut moriendum
» milites eſt, ubi primùm hoſti occurriſtis: & eadem fortuna, quæ neceſsitatem pugnãdi
» impoſuit, præmia uobis ea uictoribus proponit, quibus ampliora homines ne à diis I
» quidem immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantùm ac Sardiniam parentibus no-
» ſtris ereptas, noſtra uirtute recuperaturi eſſemus: ſatis tamen ampla pretia eſſent. quic-
» quid Romani tot triumphis partum congeſtumq; poſsidẽt, id omne noſtrum cũ ipſis
» dominis futurum eſt. in hanc tam opimam mercedem agite cum diis bene iuuantibus
» arma capite. Satis adhuc in uaſtis Luſitanię Celtiberiæq; montibus pecora conſectan-
» do, nullum emolumentum tot laborum periculorumq; neſtrorum uidiſtis: tempus eſt
» iam opulenta uos ac ditia ſtipẽdia facere, & magna operæpretia mereri, tantum itine-
» ris per tot montes flumináque & tot armatas gentes emenſos. Hîc uobis terminum la
» borum fortuna dedit: hîc dignam mercedẽ emeritis ſtipendiis dabit. Nec quàm magni
» nominis bellum eſt, tam difficilem exiſtimaueritis uictoriam fore. Sæpe & contẽptus
» hoſtis cruentum certamẽ edidit: & inclyti populi regéſq; per leui momento uicti ſunt. K
» Nam dempto hoc uno fulgore nominis Romani, quid eſt quod illi uobis comparandi
» ſint? Vt uiginti annorum militiam ueſtram cum illa uirtute, cum illa fortuna taceam,
» ab Herculis columnis, ab Oceano, terminiſque ultimis terrarum, per tot ferociſsimos
» Hiſpanię & Galliæ populos, uincentes huc perueniſtis: pugnabitis cum exercitu tyro-
» ne, hac ipſa æſtate cæſo, uicto, circunſeſſo à Gallis, ignoto adhuc duci ſuo, ignorantéq;
» ducem. An me in prætorio patris clariſsimi imperatoris propè natum, certe educa-
» tum, domitorem Hiſpaniæ Galliæque, uictorem eundem non alpinarum modò gen-
» tium, ſed ipſarum, quod multo maius eſt, alpium, cum ſemeſtri hoc cõferam duce, de-
» ſertore exercitus ſui? cui ſi quis dẽptis ſignis Pœnos Romanóſq; hodie oſtendat, igno-
raturum

A raturum certum habeo, utrius exercitus ſit C O S. Nõ ego illud parui æſtimo milites, vrb 536.
» quòd nemo ueſtrum eſt, cuius non ante oculos ipſe ſæpe militate aliquod ediderim fa Oly.140.
» cinus, cui non idem ego uirtutis ſpectator ac teſtis, notata temporibus lociſque refetre
» ſua poſsim decora: tum laudaſtis me milites, donaſtis. Alumnus ptius omniũ ueſtrũ,
» quàm imperator procedam acie aduerſus ignotos inter ſe, ignorantéſq;. Quocunque
» circuntuli oculos, plena omnia uideo animorum, ac roboris: ueteranum peditem, ge-
» neroſiſsimarum gentium equites frenatos & infrenatos, uos ſocios fideliſsimos fortiſ
» ſimoſq;, nos Carthaginiẽſes tum ob patriã, tum ob iram iuſtiſsimam pugnaturos. In-
» ferimus bellum, infeſtíſque ſignis deſcẽdimus in Italiam, tanto audacius fottiuſq; pu-
» gnaturi, quãto maior ſpes maiotq; animus inferentis eſt uim, quàm arcentis. Accendit
» præterea animos & ſtimulat dolor, iniuria, indignitas. Ad ſuppliciũ depopoſcere me
B ducem primùm, deinde uos omnes, qui Saguntum oppugnaſsetis, deditos ultimis cru
» ciatibus affecturi fuere. Crudeliſsima ac ſuperbiſsima gens, ſua omnia, ſuiq; atbitrij fa
» cit: cum quibus bellum, cum quibus pacẽ habeamus, ſe modum imponere æquũ cen-
» ſet: circunſcribit includitq; nos terminis montium fluminumq;, quos ne excedamus:
» neq; eos, quos ſtatuit, terminos obſetuat. Ne tranſieris Iberum: ne quid rei tibi ſit cum
» Sagũtinis: ad Iberum eſt Saguntum: nuſquam te ueſtigio moueris. Parum eſt, quòd ue-
» terrimas prouincias noſtras Siciliam ac Sardiniã ademit, niſi adimat etiam Hiſpaniã:
» & ſi inde ceſſero, in Africam tranſcendet. Tranſcendet autẽ dico? duos C O S S. huius
» anni, unum in Africam, alterum in Hiſpaniam miſere. nihil uſquam nobis relictũ eſt,
» niſi quod armis uindicauerimus. illis timidis & ignauis licet eſſe, qui receptũ habent,
» quos ſuus ager, ſua terra pertuta ac pacata itinera fugientes accipiet: uobis neceſſe eſt
C fortibus uiris eſſe, & omnibus inter uictoriam mortémue certa deſperatione abruptis,
» aut uincere: aut, ſi fortuna dubitabit, in prælio potius quàm in fuga mortem oppetere.
» Si hoc bene fixum omnibus, deſtinatumq; in animo eſt, iterum dicam, uiciſtis. nullum
» incitamentum ad uincendum homini à diis immottalibus actius datũ eſt. His adhor-
tationibus cum utrinque ad certamen accenſi militum animi eſſent, Romani põte Ti-
cinum iungunt, tutandiq; pontis cauſa caſtellum ſupetimponunt. Pœnus opete occu-
patis hoſtibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis, ad depopu-
lãdos ſociorum P.R. agros mittit: Gallis parci quàm maxime iubet, principumq; ani-
mos ſolicitare ad defectionem. Põte perfecto traductus Romanus exetcitus in agrum
Inſubrium, quinq; millia paſſuũ à uico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habebat,
reuocatóque ptopere Mahatbale, atque equitibus, cum inſtare certamen cerneret: ni-
D hil unquam ſatis dictum præmonitumq; ad cohortandos milites ratus, uocatis ad cõ-
cionem certa præmia pronunciat, in quorum ſpem pugnatent. agrum ſeſe daturũ eſſe
in Italia, Africa, Hiſpania, ubi quiſque uelit, immunẽ ipſi qui accepiſſet, liberiſque: qui
pecuniam quàm agrum maluiſſet, ei ſe argento ſatisfacturũ: qui ſociorum ciues, Car-
thaginienſes fieri uellent, poteſtatem facturum: qui domos redire mallent, daturum ſe
operam, ne cuius ſuorum popularium mutatam ſecũ fortunã eſſe uellent: ſeruis quoq;
dominos proſecutis libertatem proponit, bináque pro his mancipia dominis ſe reddi-
turum. Eáque ut rata ſcirent fore, agnum læua manu, dextra ſilicẽ retinens, ſi falleret,
Iouem cætetóſque precatus deos, ita ſe mactarent, quemadmodum ipſe agnũ mactaſ-
ſet: ſecundũ precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Tum uerò omnes uelut diis autho-
ribus in ſpem ſuam quiſque acceptis, id moræ, quod nondum pugnatent, ad potienda
E ſperata rati, prælium uno animo & uoce una poſcũt. Apud Romanos haudquaquam
tanta alacritas erat, ſuper cætera recentibus etiam tettitos prodigiis. nam & lupus in-
trauerat caſtra, laniatiſq; obuiis, ipſe intactus euaſerat: & examen apum in atbote prę-
torio imminente conſedetat. Quibus procuratis, Scipio cum equitatu iaculatotibuſq;
expeditis profectus ad caſtra hoſtiũ, exque propinquo copias, quantæ & cuius genetis
eſſent, ſpeculandas, obuius fit Annibali, & ipſi cum equitibus ad explorãda circà loca
progreſſo. neutri alteros primò cernebant. denſior deinde inceſſu tot hominũ equo-
rumq; oriens puluis, ſignum propinquantiũ hoſtium fuit. Conſtitit utrunq; agmen, &
prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores & Gallos equites in frõte locat: Romanos,
ſociorumq; quod roboris fuit, in ſubſidiis. Annibal frenatos equites in mediũ accipit,

Vrb.536. cornua Numidis firmat. Vixdũ clamore ſublato, iaculatores fugêre inter ſubſidia ad F
Ol.140. ſecundam aciem. inde equitum certamen erat aliquandiu anceps. deinde quia turbabant equos pedites intermiſti, multis labentibus ex equis, aut deſilientibus, ubi ſuos premi circunuectos uidiſſent, iam magna ex parte anceps pugna erat: donec Numidæ, qui in cornibus erant, circunuecti, paululũ ab tergo ſe oſtendêre. Is pauor perculit Romanos: auxitq́; pauorem C O S. uulnus, periculumq́; intercurſu tũ primùm pubeſcentis filij propulſatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt, Africanus ob egregiam uictoriam de Annibale & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorũ maxime fuit, quos primos Numidæ inuaſerunt. Alius confertus equitatus C O S. in medium acceptum, non armis modò, ſed etiam corporibus ſuis protegẽs, in caſtra, nuſquã trepide neq; effuſe cedẽdo, reduxit. Seruati C O S. decus Cœlius ad ſeruum natione Ligurem delegat. Malim equidem de filio uerum eſſe, quod & plures tradidere authores: ſeruum fama obtinuit. Hoc primũ cum Annibale prælium fuit: quo G
facilè apparuit, & equitatu meliorẽ Pœnum eſſe: & ob id campos patentes, quales ſunt inter Padum alpeſq́;, bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Itaq; proxima nocte iuſſis militibus uaſa ſilentio colligere, caſtra ab Ticino mota: feſtinatumq́; ad Padum eſt, ut ratibus, quibus iunxerat flumen, nondum reſolutis, ſine tumultu atq; inſectatione hoſtis, copias traiiceret. Prius Placentiam peruenere, quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos: tamen aliquot moratorũ in citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes cepit: tranſire non potuit pontem, ut extrema reſoluta erant, tota rate in ſecundã aquam labente. Cœlius author eſt, Magonem cum equitatu & Hiſpanis peditibus flumen extemplo tranſnataſſe: ipſum Annibalem per ſuperiora Padi uada exercitum traduxiſſe, elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetũ fluminis oppoſitis. Ea periti amnis eius H
uix fecerint. nam neq; equites armis equiſq; ſaluis tantam uim fluminis ſuperaſſe uериſimile eſt, ut iam Hiſpanos omneis inflati tranſuexerint utres: & multorum dierum circuitu Padi uada petenda fuerant, quà exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me authores ſunt, qui biduo uix locum rate iungendo flumini inuentũ tradunt, eà cum Magone equites Hiſpanorum expeditos pręmiſſos. Dũ Annibal citra flumen legationibus Gallorum audiendis moratus, traiicit grauius peditũ agmen: interim Mago, equiteſq; ab tranſitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hoſtes cõtendunt. Annibal paucis pòſt diebus ſex millia à Placẽtia caſtra cõmuniuit, & poſtero die in conſpectu hoſtium acie directa, poteſtatem pugnæ fecit. Inſequenti nocte cædes in caſtris Romanis, tumultu tamẽ quàm re maior, ab auxiliaribus Gallis facta eſt. Ad duo millia peditum, & ducenti equites, uigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem I
tranſfugiunt: quos Pœnus benigne allocutus, & ſpe ingentium donorum accenſos, in ciuitates quenq; ſuas ad ſolicitandos popularium animos dimiſit. Scipio cædem eã ſignum defectionis omniũ Gallorum eſſe ratus, cõtactoſq́; eo ſcelere uelut iniecta rabie ad arma ituros: quanquã grauis adhuc uulnere erat, tamen quarta uigilia noctis inſequẽti tacito agmine profectus ad Trebiam fluuiũ, in loca altiora, colléſq; impeditiores equiti, caſtra mouet. Minus quàm ad Ticinum fefellit. miſsiſq́ue Annibal primùm Numidis, deinde omni equitatu, turbaſſet utiq; nouiſsimum agmen, ni auiditate prædæ in uacua Romana caſtra Numidæ diuertiſſent. ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum, nullo ſatis digno moræ precio tempus terũt, emiſſus hoſtis de manibus eſt: & cum iam tranſgreſſos Trebiam Romanos, metanteſq́; caſtra conſpexiſſent, paucos moratorum occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec uexationem uulneris in K
uia iactantis ultrà patiens, & collegam (iam enim reuocatum ex Sicilia audierat) ratus expectandum, locum, qui prope flumen tutiſsimus ſtatiuis eſt uiſus, delectum cõmuniuit. Nec procul inde Annibal cum conſediſſet, quantum uictoria equeſtri elatus, tãtum anxius inopia, quæ per hoſtium agros euntem nuſquam præparatis cõmeatibus maior in dies excipiebat: ad Claſtidium uicum, quò magnum frumenti nũmerũ congeſſerant Romani, mittit. ibi cum uim pararẽt, ſpes facta proditionis: nec ſane magno precio, nummis aureis quadringentis datis P. Brunduſino pręfecto præſidij corrupto, traditur Annibali Claſtidium. id horreum fuit Pœnis ſedẽtibus ad Trebiã. In captiuos ex tradito præſidio, ut fama clemẽtiæ in principio rerum colligeretur, nihil ſæuitũ eſt.

Cum ad

A Cum ad Trebiam terreſtre conſtitiſſet bellum, interim circa Siciliam inſulaſq; Ita- Vrb.536.
liæ imminentes, & à Sempronio conſule, & ante aduentum eius terra marique res ge- Oly.140.
ſtæ. Viginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandã oram Italiæ a Cartha-
ginienſibus miſſę, nouem Liparas, octo inſulam Vulcani tenuerunt, tres in fretũ auer-
tit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone rege Syracuſano-
rum miſſæ, qui tum fortè Meſſanæ erat conſulem Romanum opperiens, nullo repu-
gnante captas naues Meſſanam in portum deduxerunt. Cognitum ex captiuis, præter
uiginti naues, cuius ipſi claſsis eſſent, in Italiam miſſas: quinque & triginta alias quin-
queremes Siciliam petere ad ſollicitandos ueteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuã
curam eſſe. credere eadẽ tempeſtate qua ipſi diſiecti forẽt, eã quoque claſſem ad Æga-
teis inſulam deiectam. Hæc ſicut audita erant, rex Meſſanæ Æmylio prætori, cuius Si-
B cilia erat prouincia, perſcribit: monétq; Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplo
& circa prætorem ad ciuitates miſsi legati tribuniq;, qui ſuos ad curam cuſtodiæ intẽ-
derent: ante omnia Lilybæum teneri ad apparatum belli: edicto propoſito, ut ſocij na-
uales decem dierum cocta cibaria ad naues deferrent: ubi ſignum datum eſſet, nequid
moram conſcendendi facerent: pérque omnẽ oram qui erant, ex ſpeculis conſpicerent
aduentantem hoſtiũ claſſem. Simul itaque, quanquam de induſtria morati curſum na
uium erant Carthaginienſes, ut ante lucem accederent Lilybæum: præſenſum tamen
eſt, quia & luna pernox erat, & ſublatis armamentis ueniebant, extemplo datũ ẽ ſpe-
culis ſignum, & in oppido ad arma conclamatum eſt, & in naues cõſcenſum. pars mi-
litum in muris portarúmque ſtationibus, pars in nauibus erant. Et Carthaginienſes,
quia rem fore haud cum imparatis cernebant, uſq; ad lucem portu ſe abſtinuerunt: de-
C mendis armamẽtis eo tempore, aptandaq; ad pugnã claſſe abſumpto. Vbi illuxit, re-
cepere claſſem in altum, ut ſpatium pugnæ eſſet, exitumq; liberũ è portu naues hoſtiũ
haberent. Nec Romani detrectauere pugnam, & memoria circa ea ipſa loca geſtarum
rerum freti, & militũ multitudine ac uirtute. Vbi in altum euecti ſunt, Romanus con-
ſerere pugnam, & ex propinquo uires conferre uelle. contrà eludere Pœnus, & arte nõ
ui rem gerere, nauiumq; quàm uirorum aut armorũ malle certamẽ facere. nam ut ſo-
ciis naualibus affatim inſtructam claſſem, ita inopẽ milite habebat: & ſicubi conſerta
manus eſſet, haudquaquã par numerus armatorũ ex ea pugnabat. Quod ubi animad-
uerſum eſt, & Romanis multitudo ſua auxit animũ, & paucitas illis minuit. Extemplo
ſeptẽ naues Punicæ circumuentæ, fugam cæteræ ceperunt. Mille & D C C fuere in na-
uibus capti milites nautæq;, in iis tres nobiles Carthaginienſiũ. Claſsis Romana inco-
D lumis, una tantũ perforata naui, ſed ea quoq; ipſa reduce, in portũ rediit. Secundũ hãc
pugnam, nondũ gnaris eis qui Meſſanæ erant, T. Sẽpronius COS. Meſſanam uenit, &
fretũ intranti rex Hiero claſſem ornatã obuiã duxit. tranſgreſſuſq; ex regia in prętoriã
nauem, gratulatus ſoſpitẽ cum exercitu & nauibus aduenisse, precatuſq; proſperũ ac
felicẽ in Siciliam tranſitũ, ſtatum deinde inſulæ, & Carthaginienſiũ conata expoſuit:
pollicituſq; eſt, quo animo priore bello populũ Ro. iuuenis adiuuiſſet, eo ſenẽ adiutu-
rũ: frumenta ueſtimentaq; ſe legionibus cõſulis ſociiſq; naualibus gratis præbiturum:
grande periculũ Lilybæorũ maritimiſq; ciuitatibus eſſe, quibuſdã uolẽtibus nouas res
fore. Ob hoc cõſuli nihil cunctandũ uiſum, quin Lilybæũ claſſe peteret. & rex regiaq;
claſsis unà profecti. nauigantes inde, pugnatũ ad Lilybæum, fuſaſq; & captas hoſtium
naues accepere. A Lilybæo C O S. Hierone cũ claſſe regia dimiſſo, relictoque prætore
E ad tuendam Siciliæ oram, ipſe in inſulam Melitã, quæ a Carthaginienſibus tenebatur,
traiecit. Aduenienti Amilcar Giſgonis filius præfectus præſidij, cum paulo minus duo-
bus millibus militum, oppidúmque cum inſula traditur. inde poſt paucos dies reditũ
Lilybæũ: captiuiq; & à conſule & à prætore, præter inſignes nobilitate uiros, ſub co-
rona uenierunt. Poſtquam ab ea parte ſatis tutam Siciliam cenſebat conſul, ad inſulas
Vulcani, quia fama erat ſtare ibi Punicam claſſem, traiecit. nec quiſquam hoſtiũ circa
eas inſulas iuuentus. iam fortè tranſmiſerant ad uaſtandam Italiæ oram: depopulatoq;
Vibonenſi agro, urbem etiam terrebant. Repetenti Siciliam conſuli, excurſio hoſtium
in agrum Vibonenſem facta nunciatur: literæq; à ſenatu de tranſitu in Italiã Anniba-
lis, & ut primo quoq; tempore collegæ ferret auxilium, miſſæ traduntur. Multis ſimul

Vrb.536. anxius curis, exercitum extemplo in naues impoſitum; Ariminum ſupero mari mi- F
Oly.140. ſit: Sex. Pomponio legaro cum uigintiquinq; longis nauibus Vibonenſem agrũ mari-
timamq́; oram Italiæ tuendam attribuit: M. Æmylio Pr. quinquaginra nauiũ claſſem
expleuit: ipſe compoſitis Siciliæ rebus, decem nauibus oram Italiæ legens, Ariminum
peruenit: inde cum exercitu ſuo profectus ad Trebiam flumen, collegæ coniungitur.
Iam ambo conſules, & quicquid Romanarum uirium erat, Annibali oppoſitum, aut
illis copiis defendi poſſe Romanum imperium, aut ſpem nullam aliam eſſe, ſatis decla
rabat. Tamen conſul alrer equeſtri prælio uno & uulnere ſuo minutus, trahi rem ma-
lebat: recentis animi alter, eoque ferocior, nullam dilationem patiebatur. Quod inter
Trebiam Padumq́; agri eſt, Galli tum incolebãt, in duorum præpotentium populorũ
certamine per ambiguũ fauorem haud dubie gratiã uictoris ſpectãtes. Id Romani, ne
quid modò mouerẽt, æquo ſatis, Pœnus periniquo animo ferebat, à Gallis accitum ſe G
ueniſſe ad liberandum eos dictitans. Ob eam iram, ſimul ut præda militem aleret, duo
millia peditum & mille equites, Numidas pleroſque, miſtos quoſdam & Gallos po-
pulari omnem deinceps agrum uſque ad Padi ripas iuſsit. Egentes ope Galli, cum ad
id dubios ſeruaſſent animos, coacti ab authoribus iniuriæ ad uindices futuros decli-
nant: legatiſque ad conſulem miſsis, auxilium Romanorum terrę ob nimiam cultorũ
fidem in Romanos laboranti, orant. Cornelio nec cauſa nec tempus agendæ rei pla-
cebat: ſuſpectáque ei gẽs erat, tum ob infida multa facinora: tum, ut alia uetuſtate ob-
ſoleuiſſent, ob recentem Boiorum perfidiam. Sempronius contrà, continendis in fide
ſociis maximum uinculum eſſe, primos qui coiſſent, ope defenſos, cenſebat. Tum col-
lega cunctanre, equitatum ſuum, mille peditum iaculatoribus ferme admiſtis, ad de-
fendendum Gallicum agrum trans Trebiam mittit. hi ſparſos & incompoſitos, one- H
ratoſq; præda pleroſque cum inopinantes inuaſiſſent: ingentem terrorem, cædemq́; ac
fugam uſque ad caſtra ſtationéſq; hoſtium fecere: unde multitudine effuſa pulſi, rurſus
ſubſidio ſuorum prælium reſtituere. uaria inde pugna ſequentes, quanquã ad extremũ
æquaſſent certamen, maior tamen hoſtiũ Romanis fama uictoriæ fuit. Cæterũ nemini
omnium maior iuſtiorq; quàm ipſi conſuli uideri. gaudio efferri, qua parte copiarum
alter conſul uictus foret, ea ſe uiciſſe. reſtitutos ac refectos militum animos, nec quen-
quam eſſe præter collegam, qui dilatam dimicationem uellet. eũ animo magis quàm
corpore ægrum, memoria uulneris aciem ac tela horrere. ſed non eſſe cum ægro ſene-
ſcendum. quid enim ultra differri, ac teri tempus? quem tertiũ conſulem, quem alium
exercitum expectari? caſtra Carthaginienſiũ in Italia, ac propè in conſpectu urbis eſſe.
non Siciliam ac Sardiniam uictis ademptas, nec cis Iberũ Hiſpaniam peti: ſed ſolo pa- I
trio, terraq; in qua geniti forent, pelli Romanos. Quantum ingemiſcãt, inquit, patres
noſtri circa mœnia Carthaginis bellare ſoliti, ſi uideant nos, progeniem ſuã, duos cõ-
ſules conſulareſq; exercitus in media Italia pauentes intra caſtra, Pœnum, quod inter
alpes Apẽninumq́; agri ſit, ſuæ ditionis feciſſe? Hæc aſsidẽs ægro collegæ, hæc in prę-
torio propè concionabundus agere. ſtimulabat & tempus propinquũ comitiorũ, ne in
nouos conſules bellũ differretur: & occaſio in ſe unum uertẽdæ gloriæ, dum æger col-
lega erat. Itaq; nequicquã diſſentiente Cornelio, parari ad propinquum certamen mi-
lites iubet. Annibal cum quid optimum foret hoſti, cerneret: uix ullam ſpem habebat,
temere atq; improuide quicquam cõſules acturos. ſed cũ alterius ingeniũ fama prius,
deinde recognitum, percitum ac ferox ſciret eſſe, ferociuſq; factũ ex proſpero cũ præ-
datoribus ſuis certamine crederet: adeſſe gerendæ rei fortunam haud diffidebat. cuius K
nequod prætermitteret tẽpus, ſolicituſq; & intentus erat, dũ tyro hoſtium eſſet miles:
dum meliorem ex ducibus inutilẽ uulnus faceret: dum Gallorũ animi uigerẽt: quorũ
ingentem multitudinem ſciebat ſegnius ſecuturã, quanto longius ab domo traheren-
tur. Cum ob hęc taliaque ſperaret propinquũ certamen, & facere ſi ceſſaretur, cuperet:
ſpeculatoréſq; Galli ad ea explorãda quæ uellet, tutiores, quia in utriſq; caſtris milita-
bãt, paratos pugnæ eſſe Romanos retuliſſent: locũ inſidiis circũſpectare Pœnus cepit.
Erat in medio riuus præaltis utrinq; clauſus ripis, & circà obſitus paluſtribus herbis,
&, quibus inculta ferme ueſtiũtur, uirgultis ueprìbuſq;. quẽ ubi ad equites quoq; tegẽ
» dos ſatis latebroſum locũ circũuectus ipſe oculis perluſtrauit: Hic erit locus, Magoni
fratri ait,

A fratri ait, quem teneas. delige cẽtenos uiros ex omni pedite atq; equite: cum quibus ad vrb. 536.
me uigilia prima ueoias. nũc corpora curare tempus eſt. Ita præconium miſſum. mox Ol. 140.
cum delectis Mago aderat. Robora uirorum cerno, inquit Aonibal; ſed ut & numero
etiam, nõ animis modò ualeatis, ſingulis uobis nouenos ex turmis manipuliſq; ueſtri
ſimiles eligite: Mago locum monſtrabit, quem ioſideatis. hoſtem cæcum ad has belli
artes habebitis. Ita mille equitibus Magoni, mille peditibus dimiſsis, Annibal prima
luce Numidas equites tranſgreſſos Trebiam flumen obequitare iubet hoſtium portis,
iaculandoq; in ſtationes elicere ad pugnam hoſtem: iniecto deiode certamine, cedẽdo
ſeoſim citra flumeo pertrahere. Hæc mandata Numidis. cæteris ducibus peditũ equi-
tumq; præceptum, ut prãdere omnes iuberent: armatos deinde, inſtratiſq; equis ſignũ
expectare. Sempronius ad tumultum Numidarum primùm omnem equitatum, ferox
B ea parte uirium, deiode ſex millia peditum, poſtremò omnes copias ad deſtinatum lo-
cum iam antè conſilio, auidus certaminis eduxit. Erat fortè brumæ tempus, & niualis
dies io locis alpibus Apenninóque interiectis, propinquitate etiam fluminum ac palu-
dum prægelidis. ad hæc raptim eductis hominibus atq; equis, non capto antè cibo, nõ
ope ulla ad arcendũ frigus adhibita, nihil caloris inerat: & quicquid auræ fluminis ap-
propioquabat, afflabat acrior frigoris uis. ut uerò refugientes Numidas inſequentes
aquam ingreſsi ſunt: (& erat pectoribus tenus aucta oocturno imbri) tum utiq; egreſ-
ſis rigere omnibus corpora, ut uix armorum tenendorum potẽtia eſſent: & ſimul pro-
cedente iam die, fame etiam deficere. Annibalis ioterim miles igoibus ante tentoria
factis, oleóque per maoipulos ut mollirent artus miſſo, & cibo per ocium capto, ubi
traoſgreſſos flumeo ounciatum eſt hoſtes, alacer animis corporibuſq; arma capit, atq;
C in aciem procedit. Baleares locat ante ſigna, leuem armaturam, octo ferme millia ho-
minum: deinde grauiorem armis peditem, quod uirium, quod roboris erat: in corni-
bus circunfudit decem millia equitum, & ab cornibus io utranque partem diuiſos ele-
phantos ſtatuit. Conſul effuſos ſequenteis equites, cum ab reſiſteotibus ſubitò Numi-
dis incauti excipereotur, ſigno receptui dato reuocatos circũdedit peditibus. Duode-
uiginti millia Romanorum erant, ſociûm nomiois Latini XX: auxilia præterea Ce-
nomanorum. ea ſola in fide maoſerat Gallica gens. his copiis concurſum eſt. Prælium
à Balearibus ortum eſt. quibus cum maiore robore legiones obſiſtereot, deductæ pro-
pere in cornua leues armaturæ ſuot. quæ res effecit, ut equitatus Romaous extemplo
urgeretur. nam cum uix iam per ſe reſiſterẽt decem millibus equitum quatuor millia,
& feſsi Romaoi pleriſque integris Pœnis, obruti ſuot inſuper uelut nube iaculorum à
D Balearibus coniecta. ad hoc elephanti eminentes ab extremis coroibus, equis maxime
non oiſu modò, ſed odore inſolito territis, fugã latè faciebant. Pedeſtris pugna par ani-
mis magis quàm uiribus erat, quas recentes Pœnus pauloaotè curatis corporibus in
prælium attulerat: contrà, ieiuna feſſaq; corpora Romanis, & rigeotia gelu torpebãt.
reſtitiſſeot tamen animis, ſi cum pedite ſolùm foret pugnatum: ſed & Baleares pulſo
equite iaculabantur in latera, & elephanti iam io mediam peditum aciem ſeſe tulerãt:
& Mago Numidæque, ſimul latebras eorũ improuida præterlata acies eſt, exorti à ter-
go ingentem tumultum ac terrorem fecere. Tameo in tot circunſtantibus malis mã-
ſit aliquaodiu immota acies, maxime præter ſpem omoium aduerſus elephantos. eos
pedites ad idipſum locati ueruris cooiectis & auertêre, & ioſecuti auerſos ſub caudis,
quà maxime molli cute uolnera accipiunt, fodiebant. Trepidanteis, propéque iam in
E ſuos conſternatos media acie io extremam, ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxi-
liares agi iuſsit Aoibal. extemplo haud dubiam fecere fugã. additus quoq; nouus ter
ror Romanis, ut fuſa auxilia ſua uiderunt. itaque cum iam in orbẽ utrinq; pugnarent,
decem millia ferme hominum, cum alià euadere nequiuiſſent, media Afrorum acie,
quæ Gallicis auxiliis firmata erat, cum ingenti cæde hoſtium perrupere. & cum neque
in caſtra reditus eſſet, flumine interclufis: neque præ imbri ſatis diſcernere poſſent quà
ſois opem ferreot, Placentiam recto itinere perrexere. Plures deiode io omnes parteis
eruptiones factæ. & qui flumẽ petiere, aut gurgitibus abſumpti ſunt, aut inter cuncta-
tionẽ ingrediendi ab hoſtibus oppreſsi. qui paſsim per agros fuga ſparſi erant, ueſtigia
cedentis ſequentes agminis Placentiam cõtendêre. aliis timor hoſtium audaciam in-

Vrb.537. gredieudi flumeu fecit,tranſgreſsiq; in caſtra peruenere.Imber niue miſtus,& intole- F
Oly.141. randa uis frigoris,& homines multos, & iumenta & elephãtos propè omneis cõſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit:& ita torpẽtes gelu in caſtra rediere,ut uix lætitiam uictoriæ ſentireut.Itaq; nocte inſequeuti cum præſidium Romanorum caſtrorum,& quod reliquum ex magna parte militum erat, ratibus Trebiam traiicereut:aut nihil ſenſere Pœni obſtrepẽte pluuia:aut quia iam moueri præ laſsitudine nequibant ac uulneribus,ſentire ſeſe diſsimulauetuut:quietiſq; Pœnis,tacito agmiue ab Scipione C O S.exercitus Placentiam eſt perductus:inde Pado traiectus Cremonam,ne duorum exercituum hybernis una colonia premeretur. Romã tãtus terror ex hac clade perlatus eſt,ut iam ad urbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem uenturum:nec quicquã ſpei aut auxilij eſſe,quo portis mœnibuſq; uim arcereur.Vno conſule ad Ticinum uicto,altero ex Sicilia reuocato,duobus conſulibus,duobus con- G ſularibus exercitibus uictis,quos alios duces,quas alias legiones eſſe,quæ accerſereutur?Ita territis Semprouius C O S.aduenit:ingenti periculo per effuſos paſsim ad prędandum hoſtium equites,audacia magis quàm conſilio aut ſpe fallendi reſiſtendiue,ſi non falleret,tranſgreſſus.Id quod unum maxime in præſentia deſiderabatur:comitiis ” cõſularibus habitis,in hyberna rediit. Creati couſules Cn.Seruilius & C.Flaminius. Cæterùm ne hyberna quidẽ Romanis quieta erant,uagantibus paſsim Numidis equitibus,& quæ his impeditiora erant,Celtiberis,Luſitaniſq;.Omnes igitur clauſi undiq; commeatus erant,niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporium prope Placentiam fuit , & opere ualido & magno munitum præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in celando incepto ad effectũ ſpei habuiſſet,nocte adortus non fefellit uigiles. tantus repentè clamor eſt ſub- H latus,ut Placentiæ quoque audiretur.Itaq; ſub lucem cum equitatu conſul aderat,iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi.Equeſtre prælium interim commiſſum:in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſsit,pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregie præſidium eſt.Paucorum inde dierum quiete ſumpta,& uixdum ſatis percurato uulnere, ad Vicunuias ire pergit oppugnãdas.Id emporiũ à Romanis Gallico bello fuerat munitum.inde locum frequentauerant accolæ miſti undique ex finitimis populis:& tum terror populationum eò pleroſq; ex agris compulerat.Huius generis multitudo fama impigre defenſi ad Placentiam præſidij accenſa,armis arreptis obuiam Annibali procedit.Magis agmine quàm acie in uia cõcurrerunt. & cum ex altera parte nihil præter inconditam turbam eſſet,in altera & dux militi,& duci fidens miles:ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa.Poſtero die deditione facta,pręſidium intra mœnia ac- I cepere:iuſsiq; arma tradere,cum dicto paruiſſent,ſignum repentè uictoribus datur,ut tanquam ui captam urbem diriperent. neq; ulla quæ in tali re memorabilis ſcribentibus uideri ſolet, prætermiſſa clades eſt.adeò omnis libidinis crudelitatiſq; & inhumanæ ſuperbiæ editum in miſeros eſt exemplum.Hæ fuere hybernæ expeditiones Annibalis.Haud longis inde temporibus,dum intolerabilia frigora erant,quies militi data eſt:& ad prima ac dubia ſigna ueris profectus ex hybernis, in Hetruriã ducit,eã quoq; gentem,ſicut Gallos Liguteſq;,aut ui aut uolũtate adiuncturus. Tranſeuntẽ Apenninum adeò atrox tempeſtas adorta eſt,ut alpium fœditatem propè ſuperauerit. Veuto miſtus imber cũ ferretur in ipſa ora:primùm,quia aut arma omittenda erãt, aut cõtrà enitentes uortice intorti affligebautur,conſtitere. deinde cũ iam ſpiritũ intercluderet, nec reciprocare animam ſineret,auerſi à uento parumper conſedere.Tum uerò ingẽti K ſono cœlum ſtrepere,& inter horrẽdos fragores micare igues. capti auribus & oculis, metu omnes torpere.Tandẽ effuſo imbre,cum eo magis accẽſa uis uenti eſſet,ipſo illo quo deprehenſi erãt,loco caſtra ponere neceſſariũ uiſum eſt.Id uerò laboris uelut deintegro initium fuit.nam nec explicare quicquã, nec ſtatuere poterant: nec quod ſtatutũ eſſet,manebat,omnia perſcindente uento,& rapiente.& mox aqua leuata uento,cum ſuper gelida montium cacumina cõcreta eſſet, tantum niuoſæ grandinis deiecit,ut omnibus omiſsis procũberẽt homines,tegminibus ſuis magis obruti,quàm tecti.tãtaq; uis frigoris inſecuta eſt,ut ex illa miſerabili hominũ iumentorumq; ſtrage,cũ ſe quiſq; attollere ac leuare uellet,diu nequiret:quia torpentibus rigore neruis, uix flectere artus poterant,

Trebiam traijciunt

Percurato uulnere.

Vicunias expugnat Annibal.

A tus poteraot.deinde ut tādem agitaodo ſeſe mouere,ac recepere animos, & raris locis *Vrb.537.*
ignis fieri eſt cœptus:ad alicoam opem quiſque ioops tendere. Biduum eo loco uelut *Oly.141.*
obſeſsi manſere. multi homines,multa iumenta,elephanti quoq; ex his qui prælio ad Trebiam facto ſuperfueraot,ſeptem abſumpti. Digreſſus Apenoino retro ad Placentiam caſtra mouit, & ad decem milia progreſſus cooſedit. Poſtero die XII millia peditum,quioq; equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Semprooius COS.(iam eoim redierat ab Roma)detrectauit certameo. atq; eo die tria millia paſſuum inter bioa caſtra fuere. Poſtero die iogentibus animis,uario euentu pugnatum eſt. primo cōcurſu adeò res Romana ſuperior fuit,ut non acie uiocerent ſolùm, ſed perculſos hoſtes in caſtra perſequerentur: mox caſtra quoq; oppugoarent. Anoibal paucis propugnatoribus in uallo portiſq; poſitis,cæteros coofertos in media caſtra recepit: iotentóſq; ſignum ad
B erumpēdum ſpectare iubet. Iam nooa ferme diei hora erat,cum Romanus oequicquā fatigato milite,poſtquam oulla ſpes erat potiundi caſtris, ſigoū receptui dedit. Quod ubi Anoibal accepit, laxatamq; pugnam,& receſſum à caſtris uidit, extēplo equitibus dextra læuaq; emiſsis io hoſtem,ipſe cum peditum robore de his caſtris erupit. Pugoa rarò ulla magis ſæua:& cum utriuſqoe partis pernicie clarior fuiſſet,ſi extedi à die in loogum ſpatium quiuiſſet. nox acceoſum ingentibus aoimis prælium diremit. itaque acrior cōcurſus fuit q̄ cædes.& ſicut æquata ferme pugna erat,ita clade pari diſceſſum eſt. ab utraque parte ſexceotis plus peditibus,& dimidium eius equitū cecidit. ſed maior Romanis quàm pro numero iactura fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tribuoi militum quioq;,& præfecti ſociorum tres ſunt interfecti. Secuodū eam pugnam Annibal io Ligures, Semprooius Lucam coočeſsit. Venieoti io Ligures Annibali, per io-
C ſidias intercepti duo quæſtores Romaoi, C. Fuluius & L. Lucretius cum duobus tribunis militum,& quioque equeſtris ordinis ſeoatorum ferme liberis, quo magis ratam fore cum his pacem ſocietatémque crederet, traduntur. Dum hæc in Italia geruotur, Cn. Scipio in Hiſpaoiam cum claſſe & exercitu miſſus,cū ab oſtio Rhodani profectus, Pyreoeóſq; mootes circouectus, Emporiis appuliſſet claſſem: expoſito ibi exercitu, orſus à Lacetanis,uſque ab Iberum flumeo, partim renouaodis ſocietatibus, partim nouis ioſtitueodis, Romanæ ditionis fecit. iode conciliata clemeotiæ fama nō ad maritimos modò populos,ſed io mediterraneis qooq; ac montanis ad ferociores iam gētes ualuit: nec pax modò apud eos,ſed ſocietas etiam armorom parata eſt: ualidéq; aliquot auxiliorum cohortes ex iis conſcriptæ ſunt. Haono noo inſcius erat. eū reliquerat Aooibal ad regionis eius præſidium. itaque priuſquam alieoareotur omnia, obuiā
D eundum ratus, caſtris io cooſpectu hoſtiū poſitis, in aciem eduxit. Nec Romaoo differendum certamen uiſum: quippe qui ſciret cum Haooooe & Aſdrubale ſibi dimicaodum eſſe, malletq; aduerſus ſiogulos ſeparatim, qoàm aduerſus duos ſimul rē gerete. Nec magni certamiois ea dimicatio fuit. Sex millia hoſtium cæſa, duo capta cum præſidio caſtrotum. oam & caſtra expugnata ſuot, atq; ipſe dux militum cū aliquot præſidiis capitur: & Stiſſum propioquum caſtris oppidū expugnatur. cæterùm prēda oppidi parui precii terum fuit, ſupellex barbarica, ac uilium mancipiorum. caſtra militem ditauere, ooo eius modò exercitos qui uictus erat, ſed & eius qui cū Aooibale io Italia militabat, omnibus fere caris rebus, ne grauia impedimēta fereotibus eſſeot, circa Pyreneū relictis. Priuſquā certa huius cladis fama accideret, tranſgreſſus Iberū Aſdrubal cum octo millibus peditum, mille equitibus tanquam ad primum adueotū Romano-
E rum occurſurus, poſtquam perditas res, amiſſaq; caſtra accepit, iter ad mare cōuertit. Haud procul Tarracooe claſsicos milites naualeſq; ſocios uagos palāteiſq; per agros (quòd ferme fit ut ſecundæ res negligentiam creent) equite paſsim dimiſſo, cū magna cæde, maiore fuga ad oaues compellit. nec diutius circa ea loca morati auſus, ne à Scipiooe opprimeretur, trās Iberum ſeſe recepit. Et Scipio raptim ad famam oouorū hoſtium agmioe acto, cum in paucos pręfectos paululū aoimaduertiſſet, præſidio Tarracone modico relicto, Emporias cum claſſe redit. Vixdū digreſſo eo, Aſdrubal aderat: & Ilergetū populo, qui obſides Scipioni dederat, ad defectiooē impulſo, cū eorū ipſorū iuuētute agros fidelium Romanis ſociorum uaſtat. Excito deiode Scipione hybernis, hoſtis cis Iberum Tarracooē uerſus cedit. Agro Scipio relictos ab authore defectionis,

Vrb.537. &Ilergetum gẽtem cum infeſto exercitu inuaſiſſet,compulſis omnibus,Athanagiam F
Oly.141. urbem,quæ caput eius populi erat,circũſedit:intraq; dies paucos pluribus quàm antè
obſidibus imperatis,Ilergetes pecunia etiam mulctatos in ius ditionemq; recepit.inde
in Auſetanos prope Iberum,ſocios & ipſos Pœnorum, procedit:atq; urbe eorũ obſeſ-
ſa,Lacetanos auxilium finitimis ferẽtes,nocte haud procul iam urbe,cum intrare uel-
lẽt,excepit inſidiis.Cæſa ad duodecim millia,exuti penè omnes armis,domos paſsim
palantes per agros diffugẽre. nec obſeſſos alia ulla res, quàm iniqua oppugnantibus
hyems tutabatur.XXX dies obſidio fuit:per quos rarò unquam nix minus quatuor
pedes alta iacuit:adeoq; pluteos ac uineas Romanorum operuerat,ut ea ſola,ignibus
aliquoties cõiectis ab hoſte,etiam tutamentum fuerit. poſtremò cum Amuſitus prin-
ceps eorũ ad Aſdrubalem profugiſſet,uiginti argẽti talentis pacti deduntur.Tarraco-
nem in hyberna reditũ eſt.Romæ autẽ & circa urbem multa ea hyeme prodigia facta: G
aut(quod euenire ſolet motis ſemel in religionem animis) multa nunciata, & temere
credita ſunt.in queis ingenuum infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum cla-
maſſe:& foro boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe,atq; inde
tumultu habitatorum territum ſeſe deieciſſe:& nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe: &
ædem Spei,quæ in foro olitorio eſt,fulmine ictam:& Lanuuij haſtam ſe commouiſſe:
& coruum in ædem Iunonis deuolaſſe, atque in ipſo puluinario conſediſſe:& in agro
Amiternino multis locis hominum ſpecies procul candida ueſte uiſas, nec tamen illis
congreſſos:& in Piceno lapidibus pluiſſe: & Cære ſortes extenuatas:& in Gallia lupũ
uigili gladium è uagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decemuiri
iuſsi.quòd autem lapidibus pluiſſet in Piceno, nouendiale ſacrum edictum: & ſubin-
de aliis procurãdis propè ciuitas operata fuit.Iam primum omnium urbs luſtrata eſt: H
hoſtiæq; maiores quibus edictum eſt diis cæſæ:& donum ex auri pondo XL Lanuuiũ
Iunoni portatum eſt:& ſignum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerunt:
& lectiſternium Cære,ubi ſortes extenuatæ erant,imperatum:& ſupplicatio Fortunæ
in Algido:Romæ quoque & lectiſternium Iuuentæ,& ſupplicatio ad ædem Herculis,
nominatim deinde uniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta: & Genio maio-
res hoſtiæ cæſæ quinq;:& C.Attilius Seranus prætor uota ſuſcipere iuſſus, ſi in decem
annos R.P.eodem ſtetiſſet ſtatu. Hæc procurata uotaq; ex libris Sibyllinis magna ex
parte leuauerant animum religione.Conſulum deſignatorum alter Flaminius,cui eæ
legiones quæ Placentiæ hybernabant,ſorte euenerant:edictum & literas ad conſulem
miſit,ut is exercitus idibus Martiis Arimini eſſet in caſtris.Huic in prouincia cõſulatũ
inire cõſilium erat,memori ueterum certaminum cum patribus,quæ tribunus plebis, I
& quæ poſtea conſul,prius de cõſulatu qui abrogabatur,dein de triũpho habuerat:in-
uiſus etiam ſenatui ob nouã legẽ,quam inique Q. Claudius tribunus plebis aduerſus
ſenatũ,uno patrũ adiuuante C. Flaminio,tulerat:ne quis ſenator,quíue ſenatoris pa-
ter fuiſſet,maritimam nauem,quæ plus quàm trecentarum amphorarũ eſſet,haberet.
id ſatis habitum ad fructus ex agris uectãdos. Quæſtus omnis patribus indecorus ui-
ſus eſt.Res per ſummam contentionem acta,inuidiam apud nobilitatem ſuaſori legis
Flaminio,fauorem apud plebem,alterúmque inde conſulatum peperit.Ob hoc ratus
auſpiciis ementiendis,Latinarumq; feriarum mora,& conſularibus aliis impedimen-
tis retenturos ſe in urbe,ſimulato itinere priuatus clàm in prouinciam abiit. ea res ubi
palàm facta eſt,nouam inſuper iram infeſtis iam antè patribus mouit.non cum ſenatu
modò,ſed cum diis immortalibus C.Flaminium bellum gerere.conſulem antè inau- K
ſpicatò factũ,reuocantibus ex ipſa acie diis atque hominibus non paruiſſe:& nunc co-
mitia prætorum & Capitolium & ſolennem uotorum nuncupationem fugiſſe: ne die
initi magiſtratus Iouis opt.max. templum adiret:ne ſenatum inuiſus ipſe, & ſibi uni
inuiſum,uideret,conſuleretque:ne Latinas indiceret,Iouiq; Latiali ſolenne ſacrum in
monte Albano faceret:ne auſpicatò profectus in Capitoliũ ad uota nuncupanda, pa-
ludatus inde ad prouinciam iret.lixæ modo ſine inſignibus,ſine lictoribus profectum
clàm,furtim,haud aliter quàm ſi exilij cauſa ſolũ uertiſſet:magis pro maieſtate uideli-
cet imperij Arimini, quàm Romæ magiſtratum initurum: & in diuerſorio hoſpitali,
quàm apud penates ſuos prætextam ſumpturũ. Reuocãdum uniuerſi retrahendumq;
cenſuerunt:

A cenſuerunt:& cogendum omnibus prius præſentem in deos hominéſq; fungi officiis, Vrb. 537.
quàm ad exercitum & in prouinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti pla Ol. 141.
cuit) Q. Terentius & M. Antiſtius profecti, nihilo magis eũ mouêre, quàm priori cõſulatu literæ mouerant à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratum inijt: immolantíque ei uitulus iam ictus è manibus ſacrificantium ſeſe cum proripuiſſet, multos circunſtãtes cruore reſperſit. Fuga procul etiã maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit. id à pleriſque in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sẽpronio prioris anni conſule, duabus à C. Attilio prætore acceptis, in Hetruriam iam per Apennini tramites exercitus duci eſt cœptus.

DECADIS TERTIÆ LIBER II.

B

IAM uer appetebat, cũ Annibal ex hybernis mouit, & nequicquã antè conatus tranſcendere Appennium intolerandis frigoribus, & cum ingenti periculo moratus, ac metu. Galli, quos prædę populationumq; conciuerat ſpes: poſtquã pro eo ut ipſi ex alieno agro raperent agerẽtq;, ſuas terras ſedem belli eſſe, præmíq; utriuſque partis exercituũ uiderent hybernis, uerterunt retro ad Annibalem ab Romanis odia: petitúſq; ſæpe principũ inſidiis, ipſorumq; inter ſe fraude, eadẽ leuitate qua conſenſerant, cõſenſum indicantium, ſeruatus erat: & mutando nunc ueſtem, nunc tegumenta capitis, errore etiã ſeſe ab inſidiis munierat. cæterùm hic quoq; ei timor cauſa fuit maturius mouẽdi ex hybernis. Per idem
C tempus Cn. Seruilius Romæ Idibus Martiis magiſtratum iniit. Ibi cum de repub. retuliſſet, redintegrata in C. Flaminium inuidia eſt. duos ſe cõſules creaſſe, unum habere. quod enim illi iuſtũ imperium, quod auſpicium eſſet magiſtratus: id à domo, publicis priuatíſque penatibus, Latinis feriis actis, ſacrificio in monte perfecto, uotis rite in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre: nec priuatũ auſpicia ſequi: nec ſine auſpiciis profectum in externo ea ſolo noua atque integra concipere poſſe. Augebant metum prodigia ex pluribus ſimul locis nũciata: in Sicilia militibus aliquot ſpicula, in Sardinia autem in muro circumeũti uigilias equiti, ſcipionem quem manu tenuerat, arſiſſe: & littora crebris ignibus fulſiſſe: & ſcuta duo ſanguinẽ ſudaſſe: & milites quoſdã ictos fulminibus: & ſolis orbẽ minui uiſum: & Præneſte ardentes lapides cœlo cecidiſſe: & Arpis palmas in cœlo uiſas, pugnantémque cum luna ſolem: & Capenæ duas interdiu lu
D nas ortas: & aquas Cærete ſanguine miſtas fluxiſſe, fontemq; ipſum Herculis cruentis manaſſe ſparſum maculis: & Antij metentibus cruentas in corbẽ ſpicas cecidiſſe: & Faleriis cœlũ findi uiſum uelut magno hiatu: quaq; patuerit, ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſponte attenuatas, unamq; excidiſſe ita ſcriptam: Mauors telum ſuum cõcutit. & per idem tempus Romæ ſignum Martis Appia uia ad ſimulachra luporum ſudaſſe: & Capuæ ſpeciem cœli ardentis fuiſſe, lunæq; inter imbrem cadentis. Inde minoribus etiã dictu prodigiis fides habita: Capras lanatas quibuſdam factas, & gallinã in marẽ, gallum in fœminã ſeſe uertiſſe. His ſicut erant nunciata expoſitis, authoribúſq; in curiam introductis, conſul de religione patres conſuluit. Decretũ, ut ea prodigia partim maioribus hoſtiis, partim lactentibus procurarentur: & uti ſupplicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur. Cætera, cum decemuiri libros inſpexiſſent, ut ita fierent,
E quemadmodũ cordi eſſe diui carminibus præfarentur. id decemuirorũ monitu decretum eſt, Ioui primum donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret: Iunoni Mineruæq; ex argento daretur: & Iunoni Reginę in Auentino, Iunoniq; Soſpitæ Lanuuij maioribus hoſtiis ſacrificaretur: matronęque pecunia collata, quantũ conferre cuique cõmodum eſſet, donum Iunoni Reginæ in Auentinum ferrent, lectiſterniumq; fieret: quin & libertinæ, & ipſæ unde Feroniæ donum daretur, pecuniã pro facultatibus ſuis conferrent. Hæc ubi facta, decemuiri Ardeæ in foro maioribus hoſtiis ſacrificarũt. poſtremò ex libris Decẽbri iam menſe ad ędem Saturni Romæ immolatũ eſt, lectiſterniumque imperatũ: (& eum lectũ ſenatores ſtrauerunt) & conuiuium publicũ, ac per urbem Saturnalia die ac nocte clamatũ, populúſq; eum diem feſtũ habere, ac ſeruare in

Vrb.537. perpetuum iuſſus. Dum conſul placandis Romæ diis, habendoq; delectu dat operam, F
Oly.141. Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminium conſulem Arretinm perueniſſe
fama erat: cum aliud longius, cæterùm cõmodius oſtenderetur iter, propiorem uiam
per paludem petit, qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inũdauerat. Hiſpanos
& Afros, & omne quod ueterani erat robur exercitus, admiſtis ipſorum impedimen-
tis, necubi conſiſtere coactis neceſſaria ad uſus deeſſent, primos ire iuſsit, ſequi Gallos,
ut id agminis medium eſſet, nouiſsimos ire equites: Magonẽ inde cum expeditis Nu-
midis cogere agmen: maxime Gallos, ſi tædio laboris, longæq; uiæ (ut eſt mollis ad ta
lia gens) dilaberentur aut ſubſiſterent, cohibentẽ. Primi, qua modò præirent duces,
per præaltas fluuij ac profundas uoragines hauſti penè limo, immergentéſq; ſe, tamen
ſigna ſequebãtur. Galli neq; ſuſtinere ſe prolapſi, neque aſſurgere ex uoraginibus po-
terant: aut corpora animis, aut animos ſpe ſuſtinebãt: alij feſſa ægre trahentes mẽbra: G
alij ubi ſemel uictis tædio animis procubuiſſent, inter iumenta & ipſa iacentia paſsim
morientes. maximeq; omniũ uigiliæ conficiebant, per quatriduum iam & tres noctes
toleratæ. Cum omnia obtinentibus aquis, nihil ubi in ſicco feſſa ſternerẽt corpora, in-
ueniri poſſet, cumulatis in aquas ſarcinis inſuper incumbebant. iumentorũ itinere to-
to proſtratorũ paſsim acerui, tantũ quod extaret aqua quærentibus ad quietem, parui
temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal æger oculis ex uerna primũ intem-
perie uariante calores frigoráq;, elephanto, qui unus ſuperfuerat, quò altius ex aqua ex-
taret, nectus: uigiliis tamen, & nocturno humore, paluſtríque cœlo grauante caput, &
quia medendi nec locus nec tẽpus erat, altero oculo capitur. Multis hominibus iumẽ-
tíſq; fœde amiſsis, cum tandẽ de paludibus emerſiſſet, ubi primũ in ſicco potuit, caſtra
locat: certúmq; per præmiſſos exploratores habuit, exercitũ Romanum circa Arretij H
mœnia eſſe. conſulis deinde conſilia atq; animũ, & ſitum regionũ, itineráq;, & copias,
atque cõmeatus expediendos, & cætera quæ cognoſcenda in re erãt, ſumma omnia cũ
cura inquirendo exequebatur. Regio erat in primis Italiæ fertilis, Hetruſci campi, qui
Feſulas inter Arretiúmque iacent, frumenti ac pecoris, & omnium copia rerum opu-
lenti. Conſul ferox ab conſulatu priore, & non modò legum aut patrũ maieſtatis, ſed
ne deorũ quidem ſatis metuẽs erat. hanc inſitam ingenio eius temeritatẽ fortuna pro-
ſpero ciuilibus bellicíſq; rebus ſucceſſu aluerat. itaque ſatis apparebat, nec deos nec ho
mines conſulentẽ, ferociter omnia ac præpropere acturum: quóq; pronior eſſet in uitia
ſua, agitare eum atque irritare Pœnus parat: & læua relicto hoſte, Feſulas petens, He-
truriæ agros prædatũ profectus, quantam maximã uaſtitatem poteſt, cædibus incen-
diíſque conſuli procul oſtendit. Flaminius, qui ne quieto quidem hoſte ipſe quieturus I
erat: tum uerò, poſteaquã res ſociorum ante oculos propè ſuos ferri agíq; uidit, ſuũ id
dedecus ratus, per mediam iam Italiã uagari Pœnum, atq; obſiſtente nullo ad ipſa Ro
mana mœnia ire oppugnanda: cæteris omnibus in concilio ſalutaria magis q̃ ſpecioſa
ſuadentibus, collegã expectandum, ut coniunctis exercitibus cõmuni animo cõſilióq;
rem gererent: interim equitatu, auxiliíſque leuium armorum ab effuſa prædandi licẽ-
tia hoſtem cohibendum: iratus, ſe ex concilio proripuit, ſignúmque ſimul itineris pu-
" gnæq; propoſuit. Quinimmo Arretij ante mœnia ſedeamus, inquit: hîc enim patria &
" penates ſunt: Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiam, uaſtandóque & uren-
" do omnia, ad Romana mœnia perueniat: nec antè nos hinc mouerimus, quàm, ſicut
" olim Camillum ab Veiis, C. Flaminiũ ab Arretio patres acciuerint. Hæc ſimul incre-
pans, cum ocyus ſigna conuelli iuberet, & ipſe in equum inſiluiſſet, equus repẽtè cor- K
ruit, conſulémq; lapſum ſuper caput effudit. Territis omnibus qui circà erãt, uelut fœ-
do omine incipiendæ rei, inſuper nunciatur, ſignum omni ui moliente ſignifero con-
" uelli nequire. Conuerſus ad nuncium, Num literas quoq;, inquit, ab ſenatu affers, quæ
" me rem gerere uetent? abi, nuncia, ſignum effodiãt, ſi ad conuellendũ manus præ me-
" tu obtorpuerint. Incedere inde agmen cœpit: primoribus, ſuperquam quod diſſenſe-
rant à conſilio, territis etiã duplici prodigio: milite in uulgus læto ferocia ducis, cum
ſpem magis ipſam quàm cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri eſt inter Cortonã
urbem Thraſymenumq; lacum, omni clade belli peruaſtat, quo magis irã hoſti ad uin
dicandas ſociorum iniurias acuat. Et iam peruenerant ad loca inſidiis nata, ubi maxi-
me montes

A me montes Cortonenſes Thraſymenus ſubit. Via tantum intereſt perãguſta, uelut ad Vrb.537. id ipſum de induſtria relicto ſpatio: deinde paulo latior pateſcit campus, inde colles aſ Oly.141. ſurgunt. Ibi caſtra in aperto locat, ubi ipſe cum Afris modò Hiſpaniſque cõſideret. Baleares, cæteramq; leuem armaturam poſt monteis circunducit: equites ad ipſas fauces ſaltus, tumulis apte tegẽtibus, locat: ut ubi intraſſent Romani, obiecto equitatu clauſa omnia lacu ac montibus eſſent. Flaminius cũ pridie ſolis occaſu ad lacum perueniſſet, inexplorato poſtero die uixdum ſatis certa luce anguſtiis ſuperatis, poſtquã in patentiorem campũ pandi agmen cœpit: id tantũ hoſtium, quod ex aduerſo erat, aſpexit: a tergo ac ſuper caput detectæ inſidiæ. Pœnus ubi, id quod petierat, clauſum lacu mõtibúſque, & circunfuſum ſuis copiis habuit hoſtem, ſignum omnibus dat inuadẽdi. Qui ubi quà cuique proximum fuit, decurrẽte: eo magis Romanis ſubita atque improuiſa

B res fuit, quòd orta ex lacu nebula, campo quàm montibus denſior ſederat: agmináque hoſtiũ ex pluribus uallibus ipſa inter ſe ſatis conſpecta, eoq; magis pariter decurrerũt. Romanus clamore prius undique orto, quàm ſatis cerneret, ſe circunuentũ eſſe ſenſit: & antè in frontẽ lateráque pugnari cœptum eſt, quàm ſatis inſtrueretur acies, aut expediri arma, ſtringiq; gladij poſſent. Conſul perculſis omnibus, ipſe ſatis ut in trepida re impauidus, turbatos ordines, uertentéſque ſe quoque ad diſſonos clamores, inſtruit ut tempus locúſq; patitur: & quacũque poteſt, adhortatur, ac ſtare & pugnare iubet. Nec enim inde uotis, aut imploratione deûm, ſed ui ac uirtute euadendũ eſſe. per medias acies ferro uiam fieri: & quo timoris minus ſit, eo minus ferme periculi eſſe. Cæterùm præ ſtrepitu ac tumultu, nec conſilium nec imperiũ accipi poterat: tantúmq; aberat ut ſua ſigna atque ordinem & locũ noſceret miles, ut uix ad arma capienda aptandaq; pu

C gnæ competeret animus: opprimerenturq; quidam onerati magis his, quam tecti. & erat in tanta caligine maior uſus aurium q̃ oculorum. ad gemitus uulnerum, ictúſque corporum aut armorũ, & miſtos ſtrepentium pauentiúmque clamores circunferebant ora, oculóſque. Alij fugientes pugnantiũ globo illati hærebant: alios redeuntes in pugnam auertebat fugientiũ agmen. Deinde ubi in omneis partes nequicquam impetus facti, & ab lateribus montes ac lacus, à fronte & à tergo hoſtium acies claudebat, apparuitq; nullam niſi in dextra ferróq; ſaluris ſpem eſſe: tum ſibi unuſquiſque dux adhortatórque factus ad rem gerendam, & noua deintegro pugna exorta eſt, nõ illa ordinata per principes, haſtatóſq; ac triarios: nec ut pro ſignis anteſignanus, poſt ſigna alia pugnaret acies: nec ut in ſua legione miles, aut cohorte, aut manipulo eſſet. ſors conglobabat, & animus ſuus cuique antè aut pòſt pugnandi ordinem dabat. tantúſq; fuit ar

D dor animorum, adeò intentus pugnæ animus, ut eum terræ motũ, qui multarum urbium Italiæ magnas partes proſtrauit, auertitq; curſu rapido amneis, mare fluminibus inuexit, montes lapſu ingenti proruit, nemo pugnantiũ ſenſerit. Tres ferme horas pugnatũ eſt, & ubiq; atrociter. circa conſulẽ tamen acrior infeſtiórq; pugna eſt. eũ & robora uirorum ſequebantur: & ipſe quacũque in parte premi ac laborare ſenſerat ſuos, impigrè ferebat opem: inſigníſq; armis, & hoſtẽ ſumma ui petebat, & tuebatur ſuos ciues: donec Inſuber equum (Ducario nomen erat) faciémque noſcitans, Conſul, inquit, hic eſt, popularibus ſuis, qui legiones noſtras cecîdit, agróſque & urbem eſt depopulatus. iam ego hanc uictimam Manibus peremptorum fœde ciuium dabo. ſubditíſq; calcaribus equo, per confertiſsimam hoſtium turbam impetum facit: obtruncatoq; prius armigero, qui ſe infeſto uenienti obuiã obiecerat, conſulem lancea transfixit. ſpoliare

E cupientẽ triarij obiectis clypeis arcuere. Magnæ partis fuga inde primùm cœpit: & iã nec lacus nec montes obſtabãt pauori. per omnia arcta præruptáq; ueluti cæci euadũt: armáque & uiri ſuper alium alij præcipitantur. pars magna, ubi locus fugæ deeſt, per prima uada paludis in aquã progreſsi, quoad capitibus humeríſq; extare poſſunt, ſeſe immergunt. fuere quos inconſultus pauor nando etiam capeſſere fugã impulerit. quæ ubi immenſa, ac ſine ſpe erat: aut deficientibus animis hauriebãtur gurgitibus, aut ubi nequicquam feſtinauerant, retro ægerrime terram repetebant, atque ibi ab ingreſsis aquam hoſtium equitibus paſsim trucidabãtur. Sex millia ferme primi agminis per aduerſos hoſteis eruptione impigrè facta, ignari omnium quæ poſt ſe agerentur, ex ſaltu euaſere. & cum in tumulo quodam conſtitiſſent, clamorem modò ac ſonum armorum

vrb.557. audientes, quæ fortuna pugnæ eſſet, neque ſcire, nec perſpicere præ caligine potetant. F
Olу.141. Inclinata ad iniqua re, cum caleſcente ſole depulſa nebula aperuiſſet diem; tum liqui-
da iam luce montes campíq; perditas res, ſtratámque oſtendere fœde Romanā aciem.
itaque ne in conſpectos procul immitteretur eques: ſublatis raptim ſignis, quam cita-
tiſsimo poterant agmine ſeſe abripuerūt. poſtero die cum ſuper cætera extrema fames
etiam inſtaret: fidem dante Maharbale, qui cum omnibus equeſtribus copijs nocte cō-
ſecutus erat, ſi arma tradidiſſent, abire cum ſingulis ueſtimentis paſſurum, ſeſe dedide-
runt. quæ Punica religione ſeruata fides ab Annibale eſt, atque in uincula omnes con-
iecti. Hæc eſt nobilis ad Thraſymenum pugna, atq; inter paucas memorata populi Ro-
mani clades. Quindecim millia Romanorum in acie cæſa ſunt: decem millia ſparſa fu-
ga per omnem Hetturiam diuerſis itineribus Romā petiere. Mille & quingenti hoſtiū
in acie, multi poſtea utrinque ex uulneribus periere. Multiplex cædes utrinq; facta tra G
ditur ab aliis. Ego præterquam q nihil hauſtū ex uano uelim, quò nimis inclinant fer
me ſcribentium animi: Fabiū æqualem temporibus huiuſce belli potiſsimum authorē
habui. Annibal captiuorum qui Latini nominis eſſent, ſine pretio dimiſsis, Romanis
in uincula datis, ſegregata ex hoſtium coaceruatorum cumulis corpora ſuorum cum
ſepeliri iuſsiſſet, Flaminij quoq; corpus funeris cauſa magna cum cura inquiſitū non
inuenit. Romæ ad primum nuncium cladis eius, cum ingenti terrore ac tumultu con-
curſus in forū populi eſt factus. Matronæ uagæ per uias, quę repens clades allata, quę-
ue fortuna exercitus eſſet, obuios percontantur. & cum frequētis concionis modo tur
ba in comitium & curiam uerſa, magiſtratus uocaret: tandē haud multo ante ſolis oc-
caſum M. Pomponius Pr. Pugna, inquit, magna uicti ſumus. & quanquā nihil certius
ex eo auditum eſt, tamē alius ab alio impleti rumoribus domos referunt: conſulē cum H
magna parte copiarum cæſum: ſupereſſe paucos, aut fuga paſsim per Hetruriam ſpar-
ſos, aut captos ab hoſte. Quot caſus exercitus uicti fuerant, tot in curas diſpertiti eorū
animi erant, quorum propinqui ſub C. Flaminio COS. meruerant, ignorantium quę
cuiuſque ſuorum fortuna eſſet. nec quiſquam ſatis certum habet, quid aut ſperet, aut ti
meat. Poſtero, ac deinceps aliquot diebus ad portas maior propè mulierum quàm ui-
rorum multitudo ſtetit, aut ſuorum aliquem, aut nuncios de his opperiēs: circunfun-
debantúrque obuiis ſciſcitātes: neque auelli utique à notis, prius quàm ordine omnia
inquiſiſſent, poterāt. inde uarios uultus digredientium ab nunciis cerneres, ut cuique
aut læta aut triſtia nunciabantur: gratulantéſq; aut conſolātes redeuntibus domos cir
cunfuſos. Fœminarū præcipue & gaudia inſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta,
ſoſpite filio repentè oblato, in conſpectu eius expiraſſe ferunt. alterā, cui mors filij fal- I
ſò nunciata erat, mœſtam ſedentem domi, ad primū conſpectum redeuntis filij gaudio
nimio exanimatam. Senatum prætores per dies aliquot ab orto uſque ad occidentē ſo
lem in curia retinent, conſultantes quónā duce, aut quibus copiis reſiſti uictoribus Pœ
nis poſſet. Prius quàm ſatis certa conſilia eſſent, repēns alia nunciatur clades: quatuor
millia equitum cum C. Centronio proprætore miſſa ad collegam à Seruilio COS. in
Vmbria, quò poſt pugnam ad Thraſymenum auditā auerterant iter, ab Annibale cir-
cunuenta. Eius rei fama uarie homines affecit. pars occupatis maiore ægritudine ani-
mis, leuem ex comparatione priorum ducere recentem equitum iacturam. pars nō id
quod acciderat, per ſe æſtimare: ſed ut in affecto corpore quanuis leuis cauſa, magis q̄
ualido, grauior ſentiretur: ita tum ægrę & affectæ ciuitati quodcunque aduerſi incide-
rit, non rerū magnitudine, ſed uiribus extenuatis, quæ nihil quod aggrauaret, pati poſ K
ſent, æſtimandū eſſe. Itaque ad remedium iandiu deſideratum, nec adhibitum, dictato
rem dicendum, ciuitas confugit: & quia & conſul aberat, à quo uno dici poſſe uideba-
tur: nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuncium aut literas mit-
ti: nec dictatorem populus creare poterat: quod nūquam ante eam diem factum erat,
prodictatorem populus creauit Q. Fabium Maximum, & magiſtrum equitum M. Mi-
nutium Rufum. híſque negocium ab ſenatu datum, ut muros turréſque urbis firma-
rent, & præſidia diſponerent quibus locis uideretur, pontéſque reſcinderent flumi-
num: ac tum pro penatibus, pro urbe dimicandum eſſe, quandò Italiam tueri nequi-
uiſſent. Annibal interim recto itinere per Vmbriam uſque ad Spoletum uenit. inde
cum

A cum perpopulato agro urbem oppugnare adortus eſſet, cum magna cæde ſuorũ repul- Vrb. 537. Oly. 142.
ſus, cõiectans ex unius coloniæ haud nimìs proſpere tentatę uiribus, quãta moles Ro-
manæ urbis eſſet, In agrum Picenum auertit iter, non copia ſolùm omnis generis fru-
gum abundantẽ, ſed refertum præda, quam effuſè auidi atque egentes rapiebãt. ibi per
dies aliquor ſtatiua habita: refectúſque miles hybernis itineribus ac paluſtri uia, præ-
lióq; magis ad euẽtum ſecundo quàm leut aut facili, affectus. Vbi ſatis quieti datum,
præda ac populationibus magis q̃ ocio aut reqnie gaudentibus, profectus, Prætutianũ
Adrianumq; agrum, Marſos inde Marrucinóſque & Pelignos deuaſtat, circáq; Arpos
& Luceriam proximam Apuliæ regionem. Cn. Seruilius COS. leuibus præliis cum
Gallis actis, & uno oppido ignobili expugnato, poſtquam de collegæ exercitúſq; cæ-
de audinitiam mœnibus patriæ metuens, ne abeſſet in diſcrimine extremo, ad urbem
B iter intẽdit. Q. Fabius Maximus dictator quo die magiſtratum iniir, uocato ſenatu, ab
diis orſus, cum edocuiſſet patres, plus negligentia cæremoniarum, auſpiciorumq; te-
meritatẽ, quàm inſcitia peccatum à C. Flaminio COS. eſſe: quæq; piacula iræ deûm eſ-
ſent, ipſos deos conſulendos eſſe: peruicit, ut (quod non ferme decernitur, niſi cum te-
tra prodigia nunciata ſunt) decemuiri libros Sibyllinos adire iuberentur. qni inſpectis
fatalibus libris, tetulerunt patribus, quod eius belli cauſa uotum Marti foret, id nõ ri-
re factum, deintegro atq; amplius faciẽdum eſſe: & Ioui ludos magnos, & ædes Vene-
ri Erycinæ ac Menti uouendas eſſe, & ſupplicationem lectiſterntumq; habendum, &
uer ſacrum uonendum: ſi bellatum proſpere eſſet, réſque publica in eodẽ quo ante bel-
lum fuiſſet, ſtatu permanſiſſet. Senatus, quoniã Fabium belli cura occupatura eſſet, M.
Æmylinm Pr. ex collegij pontificum ſentẽtia omnia ea nt mature fiant, curare iubet.
C His ſenatuſconſultis perfectis, L. Cornelius Lentulus PONT. MAX. conſulente
collegio pontificũ, omnium primum populum conſulendum de uere ſacro cenſet: in-
" iuſſu populi noueri non poſſe. Rogatus in hæc uerba populus: Velitis iubeatíſne hoc
" ſic fieri? ſi res populi Romani Quiritium ad quinquẽnium proximum, ſicut uelim eã,
" ſalna ſeruata erit hiſce duellis, datum donũ ditit populus Romanus Quiritiũ, quod du-
" ellum populo Romano cum Carthaginiẽſi eſt: quæque duella cum Gallis ſunt, qui cis
" Alpes ſunr: quod ner attnlerit ex ſuillo, ouillo, caprino grege, quæq; prophana erunt,
" Ioui fieri, ex qua die ſenatus populúſq; iuſſerit. qui faciet, quando uolet, quáq; lege uo-
" let, facito: quo modo faxit, probe factum eſto. ſi id moritur, quod fieri oportebit: pro-
" phanum eſto, neque ſcelus eſto. ſi quis rũpet, occidetue inſciẽs, ne fraus eſto. ſi quis cle-
" pſer, ne populo ſcelus eſto, néue cui cleptum erit. ſi atro die ſaxit inſciẽs, probe factum
D eſto. ſi nocte ſiue luce, ſi ſeruus ſiue liber ſaxit, probe factũ eſto. ſi ante id ea ſenatus po-
" pulúſque iuſſerit fieri, ac faxit, eo populus ſolutus, liber eſto. Eiuſdẽ rei cauſa ludi ma-
gni uoti æris CCCXXXIII millibus, triente: præterea bubus Ioui CCC, multis
aliis diuis bubus albis, atq; cæteris hoſtiis. Votis rite nũcnpatis, ſupplicatio edicta: ſup-
plicatumq; iit cum coniugibus ac liberis nõ urbana multitudo tantùm, ſed agreſtium
etiam, quos in aliqua ſua fortuna publica quoque contingebat. Curatum lectiſterniũ,
& per triduum habitum, decemuiris ſacrorum curantibus. & puluinaria in conſpectu
fuere, Ioui & Iunoni unum: alterũ Neptuno & Mineruæ: tertiũ Marti ac Veneri: qnar-
tum Apollini ac Dianæ: quintum Vulcano ae Veſtæ: ſexrum Mercurio & Cereri. Tũ
ædes uota Veneri Erycinæ. ædem Qu. Fabius Maximus dictator uouit: quia ita ex fa-
talibus libris editum erat, ut is uoueret, cuius maximũ imperium in ciuitate eſſet. Mẽ-
E ti ædem Attilius prætor uouit. Ita rebus diuinis peractis, tum de bello req; publica di-
ctator retulit, quibus quótue legionibus uictori hoſti obuiam eundum eſſe patres cen-
ſerent. Decretum, nt ab Cn. Seruilio cõſule exercitum acciperet: ſcriberet præterea ex
ciuibus ſociíſque quantum equitum ac peditum uideretur: cætera omnia ageret face-
retq; ut è republica duceret. Fabius duas legiones ſe adiecturum ad Seruilianum exer-
citum dixir. his per magiſtrum equitum ſcriptis, Tybur diem ad cõueniendum edixit.
edictoq; propoſito, ut quibus oppida caſtellaq; immunita eſſent, in loca tuta cõmigra-
rent: ex agris quoque nti demigrarẽt omnes regionis eius qua iturus Annibal eſſet: te-
ctis prius incẽſis ac frugibus corruptis, ne cuius rei copia eſſet: ipſe uia Flaminia profe-
ctus obuiam conſuli exercituíque, cum ad Tiberim circa Otriculũ proſpexiſſet agmẽ,

Vrb.537. conſulemq; cum equitibus ad ſe progredientem, uiatorem miſit, qui cõſuli nunciaret, F
Oly.141. ut ſine lictoribus ad dictatorem ueniret. Qui cum dicto paruiſſet, congreſſúſque eorũ
ingentem ſpeciem dictaturæ apud ciues ſociósq;, uetuſtate iam propè oblitos eius imperij, feciſſet, literæ ab urbe allatę ſunt, naues onerarias cõmeatum ab Hoſtia in Hiſpaniam ad exercitum portantes à claſſe Punica circa portum Coſſanum captas eſſe. Itaq; extemplo conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus, nauibus quæ ad urbem Romanam aut Hoſtiæ eſſent, completis milite ac naualibus ſociis, perſequi hoſtiũ claſſem, ac littora Italiæ tutari. Magna uis hominum conſcripta Romæ erat. Libertini etiam quibus liberi eſſent, & ętas militaris, in uerba iurauerãt. Ex hoc urbano exercitu qui minores quinque & triginta annis erant, in naueis impoſiti: alij ut urbi præſiderent, relicti. dictator exercitu cõſulis accepto à Fuluio Flacco legato, per agrum Sabinum Tybur, quò diẽ ad conueniendũ edixerat nouis militibus, uenit: inde Præneſte tranſuerſis tramitibus G
in uiam Latinam eſt regreſſus: unde itineribus ſumma cum cura exploratis, ad hoſtẽ ducit: nullo loco, niſi quantum neceſſitas cogeret, fortunæ ſe commiſſurus. Quo primùm die haud procul Arpis in conſpectu hoſtiũ poſuit caſtra, nulla mora facta, quin Pœnus educeret in aciem, copiámq; pugnandi faceret. ſed ubi quieta omnia apud hoſtes, nec caſtra ullo tumultu mota uidet: increpans quidem uictos tandẽ martios animos Romanorũ, debellatúmq;, & conceſſum eis propalàm de uirtute ac gloria eſſe, in caſtra rediit. cæterũ tacita cura animum incenſus, ꝙ cum duce haudquaquã Flaminio Sempronioq; ſimili, futura ſibi res eſſet: ac tum demum edocti malis Romani parem Annibali ducẽ quæſiſſent: & prudentiã quidem, non uim dictatoris extemplo timuit, conſtantiamq; eius haud dum expertus, agitare ac tentare animũ mouẽdo crebrò caſtra, populandóq; in oculis eius agros ſociorum, cœpit: & modò citato agmine è con- H
ſpectu abibat, modò repentè in aliquo flexu uiæ, ſi excipere digreſſum in æquum poſſet, occultus ſubſiſtebat. Fabius per loca alta agmẽ ducebat, modico ab hoſte interuallo, ut neq; omitteret eum, neque congrederetur. caſtris, niſi quantũ uſus neceſſariò cogeret, tenebatur miles. pabulũ & ligna nec pauci petebant, nec paſsim. equitũ leuíſque armaturæ ſtatio cõpoſita inſtructaq; in ſubitos tumultus, & ſuo militi tuta omnia, & infeſta effuſis hoſtium populatoribus prębebat. neq; uniuerſo periculo ſumma rerum committebatur: & parua momenta leuiũ certaminum ex tuto cœptorum, finitimorũ receptu, aſſuefaciebant territum priſtinis cladibus militẽ, minus iam tãdem aut uirtutis aut fortunæ pœnitere ſuæ. Sed non Annibalẽ magis infeſtum tam ſanis conſiliis habebat, q̃ magiſtrum equitũ, qui nihil aliud quàm quòd non imperabat, moræ ad rempublicam præcipitandã habebat. ferox rapidúſque in conſiliis, ac lingua immodicus, I
primò inter paucos, dein propalàm in uulgus pro cunctatore ſegnem, pro cauto timidum, affingens uicina uirtutibus uitia, cõpellabat: premẽdorumq; ſuperiorũ arte, quæ peſsima ars nimis proſperis multorũ ſucceſsibus creuit, ſeſe extollebat. Annibal ex Arpis in Sãnium tranſit, Beneuentanum depopulatur agrũ, Teleſiam urbem capit: irritat etiam de induſtria ducem, ſi fortè accenſum tot indignitatibus cladibúſque ſociorum trahere ad æquum certamẽ poſsit. Inter multitudinem ſociorum Italici generis, qui ad Thraſymenum capti ab Annibale, dimiſsiq; fuerant, tres Campani equites erant, multis iam tum illecti donis promiſsíſque Annibalis ad cõciliandos populariũ animos. Hi nunciantes, ſi in Campaniam exercitum admoniſſet, Capuæ potiendæ copiam fore: cum res maior quàm authores eſſet, dubium Annibalem, alterniſq; fidentẽ ac diffidentem, tamen ut Campanos ex Samnio peteret, mouerunt. Monitos ut etiam K
atque etiam promiſſa rebus confirmarent, iuſſóſq; cum popularibus & aliquibus principum redire ad ſe, dimiſit. ipſe imperat duci, ut ſe in agrum Caſinatem ducat: edoctus à peritis regionum, ſi eum ſaltum occupaſſet, exitum Romano ad opem ferendam ſociis, intercluſurum. Sed Punicum abhorrens ab Latino nomẽ, Caſilinum pro Caſino ducem accipere fecit: auerſúſque ab itinere, per Aliſanum, Calatinúmque & Calenum agrum, in campum Stellatẽ deſcendit. ubi cum montibus fluminibúſque clauſam regionem circunſpexiſſet, uocatum ducem percontatur, ubi terrarum eſſet. cum is Caſilini eo die manſurum eum dixiſſet: tum demum cognitus eſt error, & Caſinum lõge inde alia regione eſſe. uirgiſq; cæſo duce, & ad reliquorum terrorem in crucem ſublato, caſtris

A to,caſtris communitis, Maharbalem cum equitibus in agrum Falernū prædatum di- Vrb.537.
miſit. Vſque ad aquas Sinueſſanas populatio ea peruenit.ingentem cladem, fugā ter- Oly.141.
roremq́; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cum omnia bello flagrarent, fi-
de ſocios dimouit, uidelicet quia iuſto & moderato regebātur imperio: nec abnuebāt,
quod uuum uinculum fidei eſt, melioribus parêre. Vt uerò ad Vulturnum flumen ca-
ſtra ſunt poſita, exurebaturq; amœniſsimus Italiæ ager, uillæq́; paſsim incēdiis ſuma-
bant, per iuga Maſsici montis Fabio ducenre, propè deintegro eſt orta ſeditio, ac duces
ſeditionis accenſi quidā. fuerat enim ſilentium per paucos dies; quia cum celerius ſoli-
to ductum agmen fuiſſet, feſtinari ad prohibendā populationibus Campaniā credide-
rant. ut uerò in extrema iuga Maſsici montis uentum eſt, hoſtéſq; ſub oculis erant, Fa-
lerni agri, colonorumq́ue Sinueſſæ tecta urentes, nec ulla erat mētio pugnæ: Specta-
B túmne hnc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, ſociorum cędes & incendia ue-
» nimus? nec ſi nullius alterius nos, ne ciuium quidem horum pudet, quos in Sinueſſam
» colonos patres noſtri miſerunt, ut ab Samnite hoſte tuta hęc ora eſſet, quam nunc non
» uicinus Samnis urit, ſed Pœnus aduena, ab extremis orbis terrarū terminis noſtra cū-
» ctatione & ſocordia iam huc progreſſus? Tantum (prò dolor) degeneramus à parenti-
» bus noſtris, ut præter quā oram illi Punicas uagari claſſes, dedecus eſſe imperij ſui du-
» xerint: eam nos nunc plenā Numidarum hoſtium, ac Maurorum iam factā uideamus?
» Qui modò Saguntū oppugnari indignando, non homines tantùm, ſed fœdera & deos
» ciebamus, tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalem lenti ſpectamus? Fu-
» mus ex incendiis uillarum agrorumq́; in oculos atq; ora uenit, ſtrepūt aures clamori-
» bus plorantium ſociorum, ſæpius nos, quàm deorum inuocantium opem. nos hîc pe-
C corum more per æſtiuos ſaltus, deuióſque colles exercitum ducimus, conditi nubibus,
» ſyluíſq;? Si hoc modo peragrādo cacumina ſaltúſque Furius recipere à Gallis urbē uo-
» luiſſet, quo hic nouus Camillus nobis dictator unicus in rebus afflictis quæſitus, Italiā
» ab Annibale recuperare parat, Gallorum Roma eſſet: quam uereor ne ſic cunctātibus
» nobis, Annibali ac Pœnis toties ſeruauerīt maiores noſtri. Sed uir, ac uere Romanus,
» quo die dictatorē cum ex authoritate patrū iuſſúq; populi dictū, Veios allatus eſt nun-
» cius: cum eſſet ſatis altum Ianiculū, ubi ſedēs proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquū:
» atque illo ipſo die mediā in urbe, quà nunc buſta Gallica ſunt, & poſtero die citra Ga-
» bios cecîdit Gallorum legiones. Quid poſt multos annos, cum ad furcas Caudinas ab
» Samnite hoſte ſub iugū miſsi ſumus? utrum tandē L. Papyrius Curſor iuga Sānij perlu-
» ſtrando, an Luceriam premendo, obſidendóq;, & laceſſendo uictorem hoſtem, depul-
D ſum ab Romanis ceruicibus iugū ſuperbo Samniti impoſuit? Modò conſuli Luctatio
» quæ alia res, quàm celeritas uictoriā dedit? quòd poſtero die, quàm hoſtem uidit, claſ-
» ſem grauem commeatibus, impeditā ſuo ipſam inſtrumēto atque apparatu, oppreſsit.
» Stultitia eſt, ſedendo aut uotis debellari credere poſſe: armari copias oportet, deducē-
» das in æquum, ut uir cum uiro congrediaris. Audendo, agendóq; res Romana creuit,
» non his ſenſibus, conſiliíſue, quæ timidi cauta uocant. Hæc uelut concionanti Minu
tio circūfundebatur tribunorū equitúmq; Romanorum multitudo, & ad aures quoq;
militum dicta ferocia uoluebantur: ac ſi militaris ſuffragij res eſſet, haud dubie ferebāt
Minutium Fabio duci prælaturos. Fabius pariter in ſuos haud minus quàm in hoſtes
intentus, prius ab aliis inuictum animū præſtans, quanquam probe ſcit, non in caſtris
modò ſuis, ſed iam etiā Romæ ſuam cunctationē infamem eſſe, obſtinatus tamen eo-
E dem conſiliorum tenore æſtatis reliquum extraxit: ut Annibal deſtitutus ab ſpe ſum-
ma appetiti certaminis, iam hybernis locum circunſpectaret: quia ea regio pręſentis e-
rat copiæ, non perpetuæ, arbuſta uineæq́;, & conſita omnia magis amœnis q̄ neceſſa-
riis fructibus. Hae per exploratores relata ſama Fabio, cum ſatis ſciret per eaſdē angu-
ſtias, quibus intrauerat Falernum agrum, reditur ū, Calliculam montē & Caſilinū oc-
cupat modicis præſidiis: quę urbs Vulturno flumine dirempta, Falernū à Campano a-
gro diuidit: ipſe iugis iiſdem exercitum reducit, miſſo explorarū cum C C C C equiti-
bus ſociorum L. Hoſtilio Mancino: qui ex turba iuuenum audientium ſæpe ferociter
concionantem magiſtrum equitum, progreſſus primò exploratoris modo, ut ex tuto
ſpecularetur hoſtem, ubi uagos paſsim per uicos Numidas uidit, per occaſionem etiā

vrb.537. paucos occidit,extemplo occupatus certamine eſt animus, exciderúntq; præcepta di- F
Oly.141. ctatoris:qui quàm tutò poſſet progreſſum prius recipere ſeſe iuſſerat, quàm in conſpe
ctum hoſtiũ ueniret.Numidæ alij atque alij occurſantes,refugientéſq;,ad caſtra propè
ipſum cum fatigatione equorum atque hominum pertraxere.inde Cartalo,penes quẽ
ſumma equeſtris imperij erat,cõcitatis equis inuectus, cum prius q̃ ad coniectũ teli ue
niret,auertiſſet hoſtẽ,quinq; millia ferme continenti cutſu ſecutus eſt fugientes. Mã-
cinus poſtquã nec hoſtem deſiſtere ſequi,nec ſpem uidit effugiẽdi eſſe,cohortatus ſuos
in prælium rediit,omni parte uirium impar.itaque ipſe, & delecti equitũ circunuenti
occiduntur.cæteri effuſo rurſus curſu Cales primùm,inde propè inuiis callibus ad di-
ctatorem perfugerunt.Eo fortè die Minutius ſe coniunxerat Fabio,miſſus ad firman-
dum præſidio ſaltum, qui ſuper Tarracinã in arctas coactus fauces imminet mari, ne
immunito Appiæ limite,Pœnus peruenire in agrũ Romanum poſſet. Coniunctis ex- G
ercitibus dictator ac magiſter equitũ caſtra in uiam deferunt,qua Annibal ducturus e-
rat.duo inde millia hoſtes aberãt.Poſtero die Pœni quod uiæ inter bina caſtra erat, ag
mine cõpleuere.Cum Romani ſub ipſo conſtitiſſent uallo, haud dubie æquiore loco,
ſucceſsit tamen Pœnus cum expeditis equitibus,atque ad laceſſendum hoſtẽ raptim &
procurſando,recipiendoq; ſeſe,pugnauere.Reſtitit ſuo loco Romana acies. lenta pu-
gna,& ex dictatoris magis q̃ Annibalis fuit uolũtate.CC ab Romanis, DCCC ho-
ſtium cecidere.Incluſus inde uideri Annibal,& ad Caſilinum obſeſſus:cum Capua,&
Samniũ,& tãtum ab tergo diuitum ſociorum Romanis cõmeatus ſubueheret:Pœnus
cõtrà intra Formiana ſaxa,ac Linterni arenas,ſtagnáq; perhorrida ſitu, hybernaturus
eſſet.Nec Annibalem fefellit ſuis ſe artibus peti. itaque cum per Caſilinũ euadere non
poſſet,petendiq; montes,& iugum Calliculæ ſuperandum eſſet: necubi Romanus in- H
cluſum uallibus agmẽ aggrederetur, ludibriũ oculorum ſpecie terribile ad fruſtrandũ
hoſtem cõmentus, principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit. fallacis cõſilij
talis apparatus fuit.Faces undiq; ex agris collectę,faſcéſq; uirgarũ,atque arida ſarmẽ-
ta præligantur cornibus boum:quos domitos,indomitóſq; multos inter cæterã agre-
ſtem prædã agebat.ad duo millia fermè boum effecta: Aſdrubalíq; negocium datũ, ut
primis tenebris noctis id armentũ accẽſis cornibus ad monteis ageret,maxime,ſi poſ-
ſet, ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra,boues aliquanto
ante ſigna acti.ubi ad radices montium,uiáſq; anguſtas uẽtum eſt,ſignum extẽplo da-
tur,ut accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur monteis. & metus ipſe relu
centis flãmæ ex capite,calorq; iam ad uiuum,ad imáque cornuum adueniẽs,uelut ſti-
mulatos furore agebat boues.quo repente diſcurſu haud ſecus q̃ ſyluis montibúſq; ac- I
cenſis,omnia circùm uirgulta ardere:capitumq; inquietatio excitans flammã, homi-
num paſsim diſcurrentiũ ſpeciem præbebat. Qui ad tranſitus ſaltus inſidendos locati
erant,ubi in ſummis montibus,ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpexerunt, circunuẽtos
ſe eſſe rati,præſidio exceſſere:quà ingens emicabat flãma,uelut tutiſsimum iter peten-
tes ſumma montiũ iuga.tum in quoſdam boues palãtes à ſuis gregibus inciderunt: &
primò cum procul cernerent,ueluti flammas ſpirantiũ miraculo attoniti conſtiterũt.
deinde ut humana apparuit fraus, tum uerò inſidias rati eſſe,cum multo maximoque
ſtrepitu cõcitant ſe in fugam,leuíque armaturæ hoſtiũ incurrêre. cæterùm nox æqua-
to timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal
traducto per ſaltum,& quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium oppreſsis, in agro Alifano po
ſuit caſtra.Hunc tumultũ ſenſit Fabius: cæterùm & inſidias eſſe ratus, & ab nocturno K
utique abhorrens certamine,ſuos munimẽtis tenuit. Luce prima ſub iugo mõtis præ-
lium fuit,quo intercluſam ab ſuis leuem armaturã facilè(etenim numero aliquantum
pręſtabãt)Romani ſuperaſſent,niſi Hiſpanorum cohors ad idipſum remiſſa ab Anni-
bale,perueniſſet.ea aſſuetior mõtibus, & ad concurſandum inter ſaxa rupéſque aptior
ac leuior,cùm uelocitate corporũ,tum armorũ habitu, campeſtrẽ hoſtem grauem ar-
mis,ſtatariumq;, pugnæ genere facilè eluſit.Ita haudquaquã pari certamine digreſsi,
Hiſpani fere omnes incolumes,Romani aliquot ſuis amiſsis, in caſtra contenderunt.
Fabius quoque mouit caſtra:tranſgreſſúſq; ſaltũ ſuper Alifas loco alto ac munito cõ-
ſedit.Tum per Samnium Romam petere ſimulans Annibal,uſque in Pelignos popu-
labundus

A labundus rediit.Fabius mediis inter hoſtiũ agmen urbémque Romam iugis ducebar, Vrb.537.
nec abſiſtẽs,nec congrediẽs.Ex Pelignis Pœnus flexit iter,retróque Apuliã repetens, Olỹ 141.
Gerionẽ peruenit,urbẽ metu,quia collapſa ruinis pars mœniũ erat,ab ſuis diſertã.Di-
ctator in Larinate agro caſtra cõmuniit.inde ſacrorũ cauſa Romã reuocatus,non im-
perio modò,ſed cõſilio etiam,ac propè precibus agens cũ magiſtro equitũ, ut plus con
ſilio,quàm fortunæ confidat:& ſe potius ducẽ,quàm Sẽproniũ Flaminiúmque imite-
tur.ne nihil actũ cenſeret,extracta propè æſtate per ludificationẽ hoſtis:medicos quo-
que plus interdum quiete,quàm mouendo atque agẽdo proficere. haud paruã rẽ eſſe,
ab toties uictore hoſte uinci deſiſſe,& ab continuis cladibus reſpiraſſe.Hæc nequicquã
præmonito magiſtro equitũ,Romã eſt profectus. Principio æſtatis qua hæc gereban-
tur,in Hiſpania quoque terra maríque cœptũ bellum eſt. Aſdrubal ad eum nauiũ nu-
B merũ,quem à fratre inſtructum,paratúmq; acceperat,decem adiecit.quadraginta na-
uium claſſem Himilconi tradidit,atque ita Carthagine profectus,nauibus prope terrã
exercitũ in litore ducebar,paratus confligere quacũque parte copiarũ hoſtis occurriſ-
ſet.Cn.Scipioni,poſtquã mouiſſe ex hybernis hoſtem audiuit,primò idẽ conſilii fuit:
deinde minus terra propter ingẽtem famam nouorũ auxiliorũ cõcurrere auſus,dele-
cto milite in naues impoſito, quinque & triginta nauium claſſe ire obuiã hoſti pergit.
Altero ab Tarracone die ad ſtationem X X millia paſſuum diſtantem ab oſtio Iberi
amnis peruenit.inde duæ Maſſilieſiũ ſpeculatoriæ pręmiſſæ retulerũt, claſſem Punicã
ſtare in oſtio fluminis,caſtráque in ripa poſita.Itaque ut improuidos incautóſque uni-
uerſo ſimul effuſo terrore opprimeret,ſublatis anchoris ad hoſtẽ uadit.Multas & locis
altis poſitas turreis Hiſpania habet, quibus & ſpeculis, & propugnaculis aduerſus la-
C trones utũtur.Inde primò conſpectis hoſtium nauibus,datũ ſignum Aſdrubali eſt:tu-
multúſque prius in terra & caſtris,quàm ad mare & ad naues eſt ortus,nondũ aut pul
ſu remorũ,ſtrepitúque alio nautico exaudito,aut aperientibus claſſem promontoriis:
cum repentè eques alius ſuper aliũ ab Aſdrubale miſſus,uagos in litore,quietóſque in
tentoriis ſuis, nihil minus quàm hoſtẽ aut prælium eo die expectantes cõſcendere na-
ues propere, atque arma capere iubet. claſſem Romanã iam haud procul à portu eſſe.
Hæc equites dimiſsi paſsim imperabant. mox Aſdrubal ipſe cũ omni exercitu aderat:
uarióque omnia tumultu ſtrepunt, ruentibus in naues ſimul remigibus militibúſque,
fugientium magis è terra quàm in pugnam euntium modo. Vixdum omnes conſcen-
derant,cum alii reſoluunt oras,aut anchorã uellũt:alii,ne quid teneat, anchoralia in-
cidũt:raptímque omnia præpropere agẽdo, militum apparatu nautica miniſteria im-
D pediũtur,trepidatione nautarũ capere & aptare arma miles prohibetur.Et iam Roma-
nus nõ appropinquabat modò,ſed direxerat etiã in pugnã naues.itaque nõ ab hoſte &
prælio magis Pœni, quàm ſuomet ipſi tumultu turbabantur: & tentata uerius pu-
gna,quàm inita, in fugam auerterunt claſſem. & cum auerſi, ac diuerſo latè agmi-
ne à tam multis ſimul uenientibus haud ſane impenetrabiles eſſent, in litus paſ-
ſim naues egerunt: atque alii uadis, alii ſicco litore excepti, partim armati, partim
inermes ad inſtructam per litus aciem ſuorum perfugêre. Duæ tamen primo con-
curſu captæ erant Punicæ naues, quatuor ſuppreſſæ. Romani, quanquam terra ho-
ſtium erat, armatámq; aciem toto prætentam in litore cernebant, haud cunctantes ta-
men inſecuti trepidam hoſtium claſſem, naueis omnes, quæ non aut perfregerant pro-
ras litore illiſas,aut carinas fixerant uadis, religatas puppibus in altum extraxere. ad
E V & X X naues ex X X X cepere. Neque id pulcherrimum eius uictoriæ fuit, ſed
quòd una leui pugna toto eius oræ mari potiti erant.Itaque ad Honoſcam claſſe pro-
uecti, exſcenſu è nauibus in terram facto,cum urbem ui cepiſſent,captámq; diripuiſ-
ſent, Carthaginem inde petunt: atque omnem agrum circà depopulati, poſtremò
tecta quoque coniuncta muro, portíſque, incenderunt. Inde iam præda grauis ad
Longunticam peruenit claſsis:ubi uis magna ſparti fuit,ad rem nauticam congeſta ab
Aſdrubale. quod ſatis in uſum fuit, ſublato, cæterum omne incenſum eſt. Nec con-
tinentis modò proiectas oras prætereuecta, ſed in Ebuſum inſulam tranſmiſſum. ubi
urbe,quæ caput inſulæ eſt,biduũ nequicquam ſummo labore oppugnata, ubi in ſpem
irritã fruſtra teri tẽpus animaduerſum eſt, ad populationẽ agri uerſi, direptis aliquot

vrb.537. incenſiſque uicis, maiore quàm ex continenti præda parta, cum in naues ſeſe recepiſ- F
Oly.141. ſent, ex Balearibus inſulis legati pacem petẽtes ad Scipionem uenerunt. Inde flexa retro claſsis, reditúmque in citeriora prouinciæ: quò omnium populorum qui Iberum incolunt, multorum & ultimæ Hiſpaniæ legati concurrerũt. Sed qui uere ditionis imperiíque Romani facti ſunt obſidibus datis, populi amplius fuerunt centũuiginti. Igitur terreſtribus quoque copiis ſatis fidens Romanus, uſque ad ſaltum Caſtulonenſem eſt progreſſus. Aſdrubal in Luſitaniam, ac propius Oceanum conceſsit. Quietum inde fore uidebatur reliquum æſtatis tempus, fuiſſétque per Pœnum hoſtem: ſed præterquam quòd ipſorum Hiſpanorum inquieta auidáque in nouas res ſunt ingenia, Mandonius uir nobilis, qui antea Ilergetum regulus fuerat, poſtquam Romani ab ſaltu receſſere ad maritimam oram, concitis popularibus, in agrum pacatum Romanorũ ſociorum ad populãdum uenit. Aduerſus eos tribus millibus cũ expeditis auxiliis à Sci- G
pione miſsis, leui certamine ut tumultuariam manum fudere, multis occiſis, quibuſdã captis, magnáque parte armis exuta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Aſdrubalem cis Iberum ad ſocios tutãdos retraxit. caſtra Punica in agro Ilercaonenſium, caſtra Romana ad nouam claſſem erant, cum fama repens aliò uertit bellũ. Celtiberi principes, qui regionis ſuæ legatos obſideſque dederant Romanis, nuncio miſſo à Scipione exciti arma capiunt, prouinciámque Carthaginiẽſium ualido exercitu inuadunt: tria oppida ui expugnant. inde cũ ipſo Aſdrubale duobus prœliis egregie pugnantes, X V millia hoſtiũ occiderunt, quatuor millia cum multis militaribus ſignis capiunt. Hoc ſtatu rerum in Hiſpania, P. Scipio in prouinciam uenit, prorogato poſt conſulatum imperio, ab ſenatu miſſus cum X X X longis nauibus, & octo millibus militum, magnóque commeatu adiecto. Ea claſsis ingens agmine onerariarum pro- H
cul uiſa cum magna lætitia ciuium ſociorúmque, portum Tarraconis ex alto tenuit. ibi milite expoſito, profectus Scipio fratri cõiungitur: ac deinde cõmuni animo conſilióque gerebant bellum. Occupatis igitur Carthaginiẽſibus Celtiberico bello, haud cunctanter Iberum tranſgrediuntur: nec ullo uiſo hoſte Saguntũ pergunt ire, quòd ibi obſides totius Hiſpaniæ cuſtodiæ traditos ab Annibale, fama erat modico in arce cuſtodiri præſidio. Id unum pignus inclinatos ad Romanam ſocietatem omniũ Hiſpaniæ populorũ animos morabatur, ne ſanguine liberorum ſuorũ culpa defectionis lueretur. Eo uinculo Hiſpaniã uir unus ſolerti magis quàm fideli cõſilio exoluit. Acedux erat Sagunti nobilis Hiſpanus, fidus antè Pœnis: tũ (qualia pleraque ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidẽ. cæterùm transfugam ſine magnæ rei proditione uenientem ad hoſtes, nihil aliud quàm unum uile atque infame corpus eſſe ratus, id I
agebat, ut quãmaximum emolumentũ nouis ſociis eſſet. circũſpectis igitur omnibus quæ fortuna poteſtatis eius poterat facere, obſidibus potiſsimũ tradendis animũ adiecit: eam unã rem maxime ratus cõciliaturam Romanis principũ Hiſpaniæ amicitiã. Sed cum iniuſſu Boſtaris præfecti ſatis ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eſſe, Boſtarem ipſum arte aggreditur. Caſtra extra urbẽ in ipſo litore habebat Boſtar, ut aditum ex portu intercluderet Romanis. ibi eũ in ſecretũ abductũ uelut ignorantẽ monet in quo ſtatu ſit res. Merum continuiſſe ad eam diẽ Hiſpanorum animos, quia procul Romani abeſſent: nunc cis Iberum caſtra Romana eſſe, arcem tutam, perfugiúmque nouas uolentibus res. itaque quos metus nõ teneat, beneficio & gratia deuinciendos eſſe. Miranti Boſtari, percõtantique quódnam id ſubitum tantæ rei donum poſſit eſſe, Obſides, inquit, in ciuitates remitte. id priuatim parẽtibus, quorũ maximũ nomẽ K
in ciuitatibus eſt ſuis, & publice populis gratũ erit. Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam plerunque obligat fidem. Miniſterium reſtituendorũ domos obſidũ, mihimet depoſco ipſe, ut opera quoque impenſa conſiliũ adiuuẽ meũ, & rei ſuapte natura gratæ, quantã inſuper gratiã poſsim, adiiciã. Homini nõ ad cætera Punica ingenia callido ut perſuaſit, nocte clàm progreſſus ad hoſtiũ ſtationes, cõuentis quibuſdã auxiliaribus Hiſpanis, & ab iis ad Scipionem perductus, quid afferret expromit. Fide accepta datáque, ac loco & tẽpore conſtituto ad obſides tradendos, Saguntũ redit. diẽ inſequentẽ abſumpſit cũ Boſtare mandatis ad rẽ agendã accipiendis. dimiſſus, cum ſe nocte iturum, ut cuſtodias hoſtium falleret, conſtituiſſet, ad compoſitam cum iis horã excitatis

cuſtodi-

A cuſtodibus puerorũ profectus, ueluti ignarus in præparatas ſua fraude inſidias ducit. Vrb.537.
In caſtra Romana perducti, cætera, omnia de reddẽdis obſidibus, ſicut cũ Boſtare con- Oly.141.
ſtitutũ erat, acta per eundem ordinem, quaſi Carthaginienſium nomine ſic agerentur.
Maior aliquanto Romanorũ gratia fuit in re pari, quàm quanta futura Carthaginien-
ſium fuerat. illos enim graues ſuperbóſque in rebus ſecũdis expertos, fortuna & timor
mitigaſſe uideri poterat. Romanus primo aduentu, incognitus antè, ab re clementi li-
beralíque initium fecerat: & Acedux uir prudẽs haud fruſtra uidebatur ſocios mutaſ-
ſe. Itaque ingẽti cõſenſu ad defectionem omnes ſpectare: armáque extemplo mota fo-
rent, ni hyems quæ Romanos quoque & Carthaginiẽſes cõcedere in tecta coegit, in-
teruenisſet. Hæc in Hiſpania quoque ſecunda æſtate Punici belli geſta, cũ in Italia pau
lulũ interualli cladibus Romanis ſolers cunctatio Fabii feciſſet: quę ut Annibalem nõ
B mediocri ſolicitũ cura habebat, tandem eũ militiæ magiſtrum delegiſſe Romanos cer-
nentem, qui bellũ ratione, non fortuna gereret: ita cõtempta erat inter ciues armatos
pariter togatóſq;, utiq; poſtquã abſente eo, temeritate magiſtri equitũ, læto, ut uerius
dixerim quàm proſpero euentu pugnatũ fuerat. Acceſſerãt duæ res ad augendã inui-
diã dictatoris. una, fraude ac dolo Annibalis: quòd cum à perfugis ei monſtratus ager
dictatoris eſſet, omnibus circà ſolo æquatis, ab uno eo ferrũ ignemque & uim omnem
hoſtiũ abſtineri iuſsit, ut occulti alicuius pacti ea merces uideri poſſet. altera ipſius fa-
cto, primò forſitan dubio, quia non expectata in eo ſenatus authoritas eſt: ad extremũ
haud ambigue in maximã laudẽ uerſo, in permutãdis captiuis: quòd, ſicut primo Pu-
nico bello factũ erat, conuenerat inter duces Romanos, Pœnúmque, ut quæ pars plus
reciperet quàm daret, argẽti põdo bina & ſelibras in militẽ præſtaret. CCXLVII cũ
C plures Romanus quàm Pœnus recepiſſet, argentúmque pro eis debitũ, ſæpe iactata in
ſenatu re, quoniã non conſuluiſſet patres, tardius rogaretur: inuiolatũ ab hoſte agrum
miſſo Romam filio uendidit, fidémque publicam impendio priuato exoluit. Annibal
pro Gerionis mœnibus, cuius urbis captæ atque incenſæ ab ſe in uſum horreorũ pauca
reliquerat tecta, ſtatiua habebat. inde frumentatũ duas exercitus partes mittebat: cum
tertia ipſe expedita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circunſpectãs necũde im-
petus in frumentatores fieret. Romanus tunc exercitus in agro Larinati erat. præerat
Minutius magiſter equitũ, profecto, ſicut antè dictũ eſt, ad urbem dictatore. Cæterùm
caſtra quæ in monte alto ac tuto loco poſita fuerãt, iam in planũ deferuntur: agitabã-
túrque pro ingenio ducis conſilia callidiora, ut impetus aut in frumentatores palãtes,
aut in caſtra relicta, cũ leui manu præſidióque fieret. Nec Annibalem fefellit, cũ duce
D mutatam eſſe belli rationem, & ferocius quàm conſultius rem hoſtes geſturos. Ipſe au-
tem (quod minime quis crederet) cum hoſtis propius eſſet, tertiam partem militũ fru-
mẽtatum, duabus in caſtris retentis, dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit,
duo ferme à Gerione milia, in tumulũ hoſti conſpectum: ut intentum ſciret eſſe ad fru
mentatores, ſiqua uis fieret, tutandos. Propior inde ei, atq; ipſis imminens Romanorũ
caſtris tumulus apparuit: ad quem capiendũ ſi luce palàm iretur, quia haud dubie ho-
ſtibus breuiore uia præuẽtus eſſet, nocte clàm miſſi Numidæ ceperũt. quos tenenteis
locum contempta paucitate Romani poſtero die cũ eieciſſent, ipſi eò trãsferũt caſtra.
Tum itaq; ut exiguum ſpatii uallum à uallo aberat, & id ipſum totum propè cõplene-
rat Romana acies, ſimul & per auerſa caſtra à caſtris Annibalis equitatus cum leui ar-
matura emiſſus in frumentatores latè cædẽ fugámque hoſtiũ palatorum fecit: nec acie
E certare Annibal auſus: quia tanta paucitate uix caſtra, ſi oppugnarẽtur, tutari poterat.
iámque artibus Fabii pars exercitus aberat, iam ferme ſedendo & cunctando bellũ ge-
rebat, receperátq; ſuos in priora caſtra, quæ pro Gerionis mœnibus erant. Iuſta quo-
que acie, & collatis ſignis dimicatum, quidam authores ſunt. primo concurſu Pœnum
uſque ád caſtra fuſum, inde eruptione facta repentè uerſum terrorem in Romanos:
Numerii Decimi Samnitis deinde aduentu prælium reſtitutum. hunc principem ge-
nere ac diuitiis non Bouiani modò, unde erat, ſed toto Samnio, iuſſu dictatoris octo
millia peditum, & equites ducẽtos adducentẽ in caſtra, ab tergo cum apparuiſſet An-
nibali, ſpẽ parti utriq; præbuiſſe noui ſubſidii: túmq; Fabio ab Roma ueniente, Anni-
balem inſidiarum quoque aliquid timentem recipiſſe ſuos: Romanum inſecutum ad-

vrb.537. iuuante Samnite duo caſtella eo die expugoaſſe: ſex millia hoſtium cæſa, quinque ad- F
Olÿ.141. modũ Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ uictoriæ cum ua-
nioribus literis magiſtri equitum Romã perlatam. De his rebus perſæpe & io ſeoatu
& in concione actum eſt. Cum læta cinitate dictator unus nihil nec famæ, nec literis
crederet, ut ſi uera omnia eſſent, ſecũda ſe magis quàm aduerſa timere diceret: tum M.
Metellus tribuoos plebis id unũ enimuero ferendum eſſe negat, non præſentem ſolùm
dictatorem obſtitiſſe rei bene gerendæ, ſed abſententem etiam geſtæ obſtare: & in du-
cendo bello ſedulò tempns terere, quo diutius in magiſtratu ſit, ſolúſq; & Romæ & in
exercitu imperiũ habeat. quippe conſulum alterum in acie cecidiſſe, alterũ ſpecie claſ-
ſis Punicæ perſequeodæ procul ab Italia ablegatum. duos prætores Sicilia atque Sar-
dioia occupatos, quorum neutra hoc tempore prouincia prætore egeat. M. Minurium
magiſtrum equitũ, oe hoſtem uideret, ne quid rei bellicæ gereret, propè io cuſtodia ha- G
bitũ. Itaque Hercule, ooo Samnium modò, qnò iam tanquã trans Iberum agro Pœnis
conceſſum ſit, ſed Cãpanũ Calenúmque, & Falernũ agrũ peruaſtatos eſſe, ſedẽte Caſi-
lini dictatore, & legionibus populi Romani agrum ſunm tutante. exercitum cupiẽtem
pugnare, & magiſtrum equitum, clanſos propè intra uallnm retẽtos, tanquam hoſti-
bus captiuis arma adempta. taodem ut abſceſſerit inde dictator, ut obſidiooe liberatos
extra uallnm egreſſos fudiſſe ac fugaſſe hoſteis. Quasob res, ſi aotiquus animus plebi
Romanæ eſſet, audacter ſe laturum fuiſſe de abrogando Q. Fabii imperio. Nũc modi-
cam rogationẽ promulgaturum de æquando magiſtri equitum & dictatoris iure: oec
tameo ne ita quidem prius dimittendum ad exercitum Qu, Fabium, quàm conſulẽ in
locum C. Flamioii ſuffeciſſet. Dictator concionibus ſe abſtinuit, in actiooe minime po
pularis. ne in ſenatu quidẽ ſatis æquis auribus audiebatur, tunc cũ hoſtẽ uerbis extol- H
leret, bienniíque clades per temeritatẽ atque inſcitiã ducũ acceptas referret: magiſtró-
que equitum, quòd contra edictũ ſuum pugnaſſet, rationẽ diceret reddendã eſſe. ſi pe-
nes ſe ſumma imperii cõſiliíque ſit, propediem effecturũ, ut ſciant homines, bono im-
peratori haud magni fortunã momẽti eſſe: mentẽ, rationémque dominari. ſe ſæuo tem
pore, & ſine ignomioia ſeruaſſe exercitum, quàm multa millia hoſtiũ occidiſſe, ducere
maiorem gloriam eſſe. Huius generis orationibus fruſtra habitis, & cõſule creato M.
Attilio Regulo, ne præſens de iure impetii dimicaret, pridie quàm rogationis ferendæ
dies adeſſet, nocte ad exercitũ abiit. Luce orta, cum plebis coocilium eſſet, magis taci-
ta inuidia dictatoris, fauórq; magiſtri equitũ aoimos uerſabat, quàm ſatis audebãt ho-
mines ad ſuadeodum quod uulgò placebat, prodire: & fauore ſuperante, aurhoritas ta
men rogationi deerat. Vous iouẽtus eſt ſuaſor legis C. Terentius Varro, qoi priore an- I
no prætor fuerat, loco non humili ſolùm, ſed etiam ſordido ortus. patrem laniũ fuiſſe
feruot, ipſum inſtitorem mercis, filióqne hoc ipſo in ſeruili eius artis miniſterio uſom.
Is iuueois ubi ex eo geoere quæſtus pecunia à patre relicta, aoimũ ad ſpem liberalioris
fortunæ adiecit, togáqoe & forũ placuere, proclamando pro ſordidis homioibus cau-
ſiſque aduerſus rem & famam bonorum, primùm in notitiam populi, deinde ad ho-
norem peruenit. quæſtura quoque, & duabus ædilitatibus, plebeia & curuli, poſtre-
mò & prætura perfunctus, iam ad conſulatus ſpem cum attolleret animos, haud parũ
callide auram fauorabilis populi ex dictatoria inuidia petiit: ſieque plebis unus gra-
tiam tulit. Omnes eam rogationẽ, quíque Romæ, quíque in exercitu erant, æqui at-
que iniqui, præter ipſum dictatorem, in cootumeliam eius latam acceperunt. ipſe
qoa grauitate animi criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat, eadem & po- K
puli in ſe ſæuieotis ininriam tulit: acceptíſque In ipſo itinere literis ſenatus conſulti de
æquato impetio, ſatisfideos haudqnaquam cum imperii iure artem imperandi æqua-
tam, cúmque inuicto à ciuibns hoſtibúſque animo ad exetcitum rediit. Minutius ue-
rò cum iam antè uix tolerabilis fuiſſet, ſecundis rebus, ac fauore uulgi: tum utique im-
modice immodeſtéque non Aonibale magis uicto ab ſe, quàm Fabio, gloriari. Illũ in
rebus aſperis uoicum ac patem ducem quæſitum Aonibali, maiorem minori, dictato-
rem magiſtro equitum, quod nulla memoria habeat annalium, iuſſu populi æquatũm
in eadem ciuitate, in qna magiſtri equitum uirgas ac ſecures dictatoris tremere atque
horrere ſoliti ſunt. in tantum ſuam felicitatem uirtutémque enituiſſe. ergo ſecutotũ in
ſe fortu-

A ſe fortunam ſuam, ſi dictatoris cũctatio in ſegnitie deorum hominúmque iudicio da-
mnata perſtaret. Itaque quo die primùm congreſſus eſt cũ Fabio, ſtatuẽdum omnium
primum ait eſſe, quemadmodum imperio adæquato utantur. ſe optimum ducere, aut
diebus alternis, aut, ſi maiora interualla placerent, partitis temporibus alternis ſum-
mum ius imperiúmque eſſe, ut par hoſti non ſolùm conſilio, ſed uiribus etiam eſſet, ſi
quam occaſionem rei gerẽdæ habuiſſet. Q. Fabio haudquaquã id placere: omnia enim
fortunam habituram, quæcunque temeritas collegæ habuiſſet. ſibi communicatũ cum
illo, ſed non adẽptum imperium eſſe. itaque ſe nunquam uolentem parte qua poſſet,
rerum conſilio gerendarum ceſſurum: nec ſe tempora aut dies imperii cum eo, ſed ex-
ercitus diuiſurum: ſuíſque conſiliis, quoniam omnia non liceret, quæ poſſet, ſeruatu-
rum. Ita obtinuit, ut legiones, ſicut conſulibus mos eſſet, inter ſe diuiderent. prima &
B quarta Minutio, ſecunda & tertia Fabio euenerunt. item equites pari numero, ſociúm-
que & Latini nominis auxilia diuiſerunt. caſtris ſe quoque ſeparari magiſter equitum
uoluit. Duplex inde Annibali gaudium fuit: (neque enim quicquam eorum quæ apud
hoſtes agerentur, eum fallebat, & perfugis multa indicãtibus, & per ſuos explorantẽ)
nam & liberam Minutii temeritatem ſe ſuo modo capturum, & ſolertiæ Fabii dimi-
dium uirium deceſsiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutii, Pœnorúmque. eum qui oc-
cupaſſet, haud dubie iniquiorem erat hoſti locum facturus. eum non tam capere ſine
certamine uolebat Annibal, quanquam id operæprecium erat, quàm cauſam certa-
minis cum Minutio, quem ſemper occurſurum ad obſiſtendum ſatis ſciebat, contrahe-
re. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori, quia non modò ſylueſtre
quicquam, ſed ne uepribus quidem ueſtitum habebat: re ipſa natus tegendis inſidiis eo
C magis, quòd in nuda ualle nulla talis fraus timeri poterat. & erant in anfractibus cauæ
rupes, ut quædam earum ducenos armatos poſſent capere. In has latebras, quot quen-
que locum apte inſidere poterant, quinque millia conduntur peditum equitúmque.
necubi tamen aut motus alicuius temere egreſsi, aut fulgor armorum fraudẽ in ualle
tam aperta detegeret, miſsis paucis prima luce ad capiendum quem antè diximus tu-
mulum, auertit oculos hoſtium. Primo ſtatim conſpectu contempta paucitas, ac ſibi
quiſque depoſcere pellendos inde hoſteis. ad locum capiendum dux ipſe inter ſtolidiſ-
ſimos ferociſsimóſque ad arma uocat, & uanis animis & minis increpat hoſtem. Prin-
cipio leuem armaturã dimittit, deinde conſerto agmine mittit equites: poſtremò, cum
hoſtibus quoq; ſubſidia mitti uideret, inſtructis legionibus procedit. Et Annibal la-
borantibus ſuis alia atque alia creſcente certamine mittens auxilia peditum equitúm-
D que, iam iuſtam expleuerat aciem, ac totis utrinque uiribus certabatur. Prima leuis ar-
matura Romanorum præoccupatum inferiore loco ſuccedens tumulum, pulſa detru-
ſáque terrorem in ſuccedẽtem intulit equitem, & ad ſigna legionum refugit. peditum
acies inter perculſos impauida ſola erat, uidebatúrque, ſi iuſta aut ſi recta pugna eſſet,
haud quaquam impar futura. tantum animorum fecerat proſpere ante paucos dies res
geſta. ſed exorti repentè inſidiatores, eum tumultum terrorémque in latera utrinque,
ab tergóque incurſantes fecerunt, ut neque animus ad pugnã, neque ad fugã ſpes cui-
quã ſupereſſet. Tũc Fabius primò clamore pauentiũ audito, dein cõſpecta procul turba-
» ta acie: Ita eſt, inquit, non celerius quàm timui, deprehẽdit fortuna temeritatem. Fabio
» æquatus imperio, Annibalẽ & uirtute & fortuna ſuperiorẽ uidet. ſed aliud iurgãdi ſuc
» cẽſendíque tẽpus erit: nunc ſigna extra uallum proferte. uictoriã hoſti extorqueamus,
E confeſsionẽ erroris ciuibus. Iam magna ex parte cæſis aliis, aliis circunſpectãtibus fu-
gã, Fabiana ſe acies repentè uelut cœlo demiſſa ad auxiliũ oſtendit. itaq; priuſquam ad
coniectum teli ueniret, aut manum conſereret, & ſuos à fuga effuſa, & à feroci pugna
hoſteis continuit. Qui ſolutis ordinibus uage diſsipati erant, undique confugerunt ad
integrã aciem. qui plures ſimul terga dederant, conuerſi in hoſtem, uoluentéſque or-
bem, nunc ſenſim referre pedẽ, nunc cõglobati reſtare. ac iã propè una acies facta erat
uicti atque integri exercitus, inferebántque ſigna in hoſtẽ; cũ Pœnus receptui cecinit,
palàm ferente Annibale, ab ſe Minutiũ, ſe à Fabio uictũ. Ita per uariã fortunã diei ma-
» iore parte exacta, cũ in caſtra reditũ eſſet, Minutius cõuocatis militibus: Sæpe ego, in-
» quit, audiui, milites, eũ primũ eſſe uirũ, qui ipſe conſulat quid in rem ſit: ſecũdum, cum

Vrb.537. qui bene monenti obediat: qui nec ipſe cõſulere, nec alteri parere ſcit, eum extremi in- F
Oly.141. genij eſſe. Nobis quoniã prima animi ingeuijq; negata ſors eſt, ſecundã ac mediam te-
» neamus: & cum imperare diſcimus, parere prudenti in animũ inducamus. caſtra cum
» Fabio iungamus. ad prætorium eius ſigna cum tulerimus, ubi ego eum parentem ap-
» pellauero, quod beneficio eius erga nos, ac maieſtate eius dignum eſt: uos milites eos,
» quorũ uos modò arma dextræque texeruut, patronos ſalutabitis: & ſi nihil aliud, gra-
torum certe nobis animorum gloriã dies hæc dederit. Signo dato, conclamatur inde
ut colligantur uaſa. profecti agmine incedentes ad dictatoris caſtra, in admirationẽ &
ipſum, & omnes qui circà erant, conuerterunt. Vt conſtitura ſunt ante tribunal ſigna,
progreſſus ante alios magiſter equitum, cum patrẽ Fabium appellaſſet; circũfuſoſque
» militum eius totum agmen patronos conſalutaſſet: parentibus, inquit, meis, dictator,
» quibus te modò nomine, quo ſando poſſum, ęquaui, uitã tautùm debeo: tibi cum meã G
» ſalutem, tum omnium horum. itaq; plebiſcitum, quo oneratus magis quàm honora-
» tus ſum, primus antiquo, abrogoq;: &, quod tibi mihiq;, quod meo exercitui tuoq; cõ-
» ſeruato ac conſeruatori ſit felix, ſub imperiũ auſpiciumq; tuum redeo, & ſigna hæc le-
» gionéſq; reſtituo. tu quæſo placatus, me magiſtrum equitum, hos ordinibus ſuis quẽ-
» que teneri iubeas. Tum dextræ interiunctæ: militéſq; cõcione dimiſſa à notis ignotíſq;
benigne atq; hoſpitaliter inuitati: lætúſque dies ex admodum triſti paulo antè ac pro-
pè execrabili factus. Romæ, ut eſt perlata fama rei geſtæ, dein literis nõ magis ipſorum
imperatorum, quàm uulgò militum ex utroq; exercitu affirmata, pro ſe quiſq; Maximum
laudibus ad cœlum ferre. Par gloria apud Annibalẽ hoſteíſq; Pœnos erat: ac tum de-
mum ſentite, cum Romanis, atque in Italia bellum eſſe: nam biennio antè adeò & du-
ces Romanos, & milites ſpreuerant, ut uix cum eadem gente bellum eſſe crederent, cu H
ius terribilem eam famam à patribus accepiſſent. Annibalem quoque ex acie redeun-
tem dixiſſe ferunt, tandem eam nubem, quæ ſederet in iugis montium, ſolicitatã pro-
cella imbrem dediſſe. Dum hæc geruntur in Italia: Cn. Seruilius Geminus conſul cum
claſſe nauium circumuectus Sardiniæ & Corſicę oram, & obſidibus utrinque acceptis,
in Africam tranſmiſit: & prius quàm in continentem deſcẽſiones faceret, Meninge in-
ſula uaſtata, & ab incolẽtibus circa eam, ne & ipſorum ureretur diriperetúrque ager,
decem talentis argenti acceptis, ad litora Africæ acceſsit, copiáſque expoſuit. Inde ad
populandum agrum ducti milites, naualéſq; ſocij iuxtà effuſi, ac ſi inſulas cultorũ egẽ-
teis prædarentur. itaq; in inſidias temere illati, cum à frequentibus palantes, & locorũ
ignari circumuenirentur, cum multa cæde, ac fœda fuga retro ad naues compulſi ſunt.
Ad mille hominum, cũ his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo, claſsis à litoribus ho- I
ſtium plenis trepide ſoluta in Siciliam curſum tenuit: traditáque Lilybæi tota Attilio
prætori, ut ab legato eius P. Sura Romam reduceretur. ipſe per Siciliam pedibus pro-
fectus, freto in Italiam traiecit: literíſque Fabij accitus & ipſe, & collega eius Marcus
Attilius, ut exercitũ ab ſe exacto iam propè ſemeſtri imperio acciperẽt. Omniũ propè
annales Fabiũ dictatorem aduerſus Annibalẽ rem geſiſſe tradunt. Cœlius etiam eũ pri
mum à populo creatũ dictatorẽ ſcribit. Sed & Cœlium & cæteros fugit, uni cõſuli Cn.
Seruilio, qui tunc procul in Gallia prouincia aberat, ius fuiſſe dicẽdi dictatoris: quam
morã quia expectare territa iam clade ciuitas nõ poterat, eò decurſum eſſe, ut à popu-
lo crearetur, qui pro dictatore eſſet: res inde geſtas, gloriámque inſignem ducis, & au-
gendæ titulũ imaginis poſteris, ut dictator pro prodictatore diceretur, facilè obtinuiſ-
ſe. Cõſules M. Attilius Regulus, Cn. Seruilius Geminus, exercitu accepto, hyberna cu K
lis mature cõmunitis (tum enim autumni erat tẽpus) Fabij artibus cum ſumma inter ſe
concordia bellũ geſſerunt. Frumentatũ exeunti Annibali diuerſis locis opportune ad-
erant, carpentes agmen, palantéſq; excipientes. in caſum uniuerſæ dimicationis, quam
omnibus artibus petebat hoſtis, non ueniebant. adeóq; inopia eſt coactus Annibal, ut
niſi tum fugæ ſpeciem abeundo timuiſſet, Galliã repetiturus fuerit: nulla relicta ſpe a-
lendi exercitus in eis locis, ſi inſequentes conſules eiſdem artibus bellũ gererent. Cum
ad Gerionem iam hyeme impendente conſtitiſſet bellũ, Neapolitani legati Romã ue-
nere. ab iis quadraginta pateræ aureæ magni põderis in curiã illatæ, atq; ita uerba fa-
cta, ut dicerent, ſcire ſe Romani populi ærariũ bello exhauriri: & cũ iuxtà pro urbibus
agríſque

A agríſque ſociorum, ac pro capite atque arce Italiæ urbe Romana atque imperio gera- Vrb.538.
tur: æquũ cẽſuiſſe Neapolitanos, quod auri ſibi cùm ad ipſorũ ornatum, tum ad ſubſi- Oly.141.
dium fortunæ à maioribus relictũ foret, eo iuuare populũ Romanum. ſi quam opẽ in
ſeſe crederent, eodẽ ſtudio fuiſſe oblaturos. gratũ ſibi patres Romanos populumq; fa-
cturũ, ſi omnes res Neapolitanorũ ſuas duxiſſent: dignóſq; iudicauerint, à quibus do-
num animo ac uoluntate eorũ, qui libentes darent, q̃ re maius ampliúſq;, acciperent.
Legatis gratiæ actæ pro munificẽtia, curaque. patera, quæ ponderis minimi fuit, acce-
pta. Per eoſdẽ dies ſpeculator Carthaginienſis, qui per biennũ fefellerat, Romæ depre
henſus, præciſiſque manibus dimiſſus: & ſerui quinque & uiginti in crucẽ acti, quòd in
campo Martio cõiuraſſent. indici data libertas, & æris grauis uiginti millia. Legati &
ad Philippum Macedonum regem miſsi ad depoſcẽdum Demetriũ Pharium, qui bel-
B lo uictus ad eũ fugiſſet: & alij in Ligures, ad expoſtulandũ quòd Pœnum opibus auxi-
liíſq; ſuis iuuiſſent: ſimul ad uiſendũ ex propinquo, quæ in Boiis atque Inſubribus ge-
rerentur. Ad Pineũ quoque regem in Illyricos legati miſsi ad ſtipendiũ, cuius dies exi-
erat, poſcendum: aut, ſi diem proferre uellet, obſides accipiendos. adeò etſi bellum in-
gens in ceruicibus erat, nullius uſquã terrarum rei cura Romanos, ne longinqua qui-
dem, effugiebat. In religionẽ etiam uenit, ædem Cõcordiæ, quam per ſeditionẽ milita-
rem biennio antè L. Manlius prætor in Gallia uouiſſet, locatã ad id tempus non eſſe.
itaq; duumuiri ad eã rem creati ab Æmylio prætore urbis, Cn. Pupius, & Cæſo Quin-
tius Flaminius, ædem in arce faciendam locauerunt. Ab eodem prætore ex ſenatus
conſulto literæ ad conſules miſſæ, ut ſi iis uideretur, alter eorum ad conſules creandos
Romã ueniret: ſe in eam diẽ, qua iuſsiſſent, comitia edicturũ. Ad hæc à conſulibus re-
C ſcriptum, ſine detrimento reipublicæ abſcedi nõ poſſe ab hoſte. itaque per interregem
comitia habenda eſſe potius, q̃ conſulum alter à bello auocaretur. Patribus rectius ui-
ſum eſt, dictatorem à conſule dici comitiorũ habendorũ cauſa. Dictus L. Veturius Phi
lo, M. Pomponium Mathonẽ magiſtrum equitum dixit. His uitio creatis, iuſsíſq; die
quartodecimo ſe magiſtratu abdicare, ad interregnum res rediit. cõſulibus prorogatũ
in annum imperiũ. interreges proditi à patribus Cn. Claudius, Appij filius, Cẽto: inde
P. Cornelius Aſina. in eius interregno comitia habita magno certamine patrũ ac ple-
bis. C. Terẽtium Varronem, ſui generis hominem, plebi, inſectatione principũ, popu-
laribúſque artibus conciliatum, ab Q. Fabij opibus & dictatorio imperio concuſsis, a-
liena inuidia ſplendẽtem, uulgus etiam extrahere ad conſulatũ nitebatur. patres ſum-
ma ope obſtabant, ne ſe inſectando, ſibi æquari aſſueſcerent homines. Bebius Herẽnius
D tribunus plebis, cognatus C. Terentij, criminando non ſenatum modò, ſed etiã augu-
res, quòd dictatorẽ prohibuiſſent comitia perficere, per inuidiam eorum fauorem cã-
didato ſuo conciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærenti-
bus Annibalem in Italiam abductum: ab iiſdem, cum debellari poſsit, fraude id bellũ
trahi. cùm quatuor militũ legionibus uniuerſis pugnari poſſe apparuiſſet, eo quòd M.
Minutius abſente Fabio proſpere pugnaſſet, duas legiones hoſti ad cædẽ obiectas: de-
inde ex ipſa cæde ereptas, ut pater patronúſque appellaretur, qui prius uincere prohi-
buiſſet Romanos, q̃ uinci. Conſules deinde Fabianis artibus, cũ debellari poſſet, bel-
lum traxiſſe. Id fœdus inter omnes nobiles ictum: nec finẽ antè belli habituros, quàm
conſulem uere plebeium, id eſt hominem nouum feciſſent. nam plebeios nobiles iam
eiſdem initiatos eſſe ſacris: & contemnere plebem, ex quo contemni deſierint à patri-
E bus, cœpiſſe. Cui non id apparere? id actum & quæſitum eſſe, ut interregnum iniretur:
ut in patrum poteſtate comitia eſſent. id conſules ambos ad exercitum morando quæ-
ſiſſe. id poſtea, quia inuitis iis dictator eſſet dictus comitiorum cauſa, expugnatũ eſſe,
ut uitioſus dictator per augures fieret. Abhorrere igitur interregnum eos: conſulatum
unum certe plebis Romanæ eſſe: populum liberius habiturum, ac daturum ei, qui ma
gis uincere quàm diu imperare malit. Cùm his orationibus accẽſa plebs eſſet, tribus
patriciis petentibus, P. Cornelio Merenda, L. Mãlio Volſone, M. Æmylio Lepido, du-
obus nobilibus iam familiaribus plebi, C. Attilio Serrano, & Q. Ælio Pæto, quorum
alter pontifex, alter augur erat, C. Terentius conſul unus creatur, ut in manu eius eſ-
ſent comitia rogando collegæ. Tum experta nobilitas parum fuiſſe uirium in compe-

vrb.538. titoribus eius, L. Æmylium Paulum, qni cum M. Lælio conſul fuerar, & damnatione F
Oly.141. collegæ, & ſua propè ambuſtus euaſerat, infeſtum plebi, diu ac multum recuſaotem ad
petitionem cõpellit. is proximo comitiali die, coocedentibus omnibus, qui cum Var-
rone certauerant, párq; magis io aduerſando, quàm collega, datur cooſuli. Inde præ-
toria comitia habita. creati M. Pompooius Matho, & P. Furius Philus. Romæ iuris di
cundi urbana ſors Pomponio, inter ciues Romanos & inter peregrinos P. Furio Phi-
lo euenit. Additi duo pretores, M. Claudius Marcellos in Siciliam, L. Poſthumius Al-
binus in Galliam. Omnes abſentes creati ſunt, nec quicquã eorum preter Terentinm
cõſulem, erat maodatus honos, quem iam non antea geſsiſſet, præteritis aliquot ſorti-
bus ac ſtrenuis uiris, quia in tali tẽpore nullus oouis magiſtratus uidebatur maodan-
dus. Exercitus quoque multiplicati ſunt. Quaotæ autẽ peditũ equitúmque additæ ſint
copiæ, adeò & numero, & geoere copiarum uariant authores, ut uix quicquam ſatis G
certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militum alij ſcripta in ſupplementũ,
alij nouas quatuor legiones quinq; legionibns additas, ut nouem legionibus rem ge-
rerent. numero quoque peditum equitúmque legiooes auctas, millibus peditũ, & cen-
tenis equitibus in ſingulas adiectis: ut quina millia peditum, treceni equites eſſent: ſo-
cij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent. Septem & octoginta mil-
lia armatorum, & ducentos io caſttis Romanis, cum pugnatum ad Caonas eſt, quidã
authores ſuot. Illud haudquaquam diſcrepat, maiore conatu atque impetu rem actã,
quàm prioribus annis, quia ſpem poſſe uinci hoſtem dictator præbuerat. Cæterùm
prius quàm ſigna ab urbe nouæ legiones mouerent, decemuiri libros adire atque in-
ſpicere iuſsi, propter territos uulgò homines nouis prodigiis. nam & Romæ in Auẽ-
tino, & Ariciæ nũciatum erat ſnb idem tempus lapidibus pluiſſe, & multo cruore, ſi- H
gna in Sabinis cædis, aquas è fonte calidas maoaſſe. id quidem & quòd ſæpius accide-
rat, magis terrebat. & in uia Foroicata, qnæ ad campũ erat, aliquot homines de cœ-
lo tacti exanimatíque fueraot. Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Peſto pateras
aureas Romam attulerunt. iis, ſicnt Neapolitanis, gratiæ actæ, aurum non acceptum.
Per eoſdem dies ab Hierooe claſsis Hoſtiam cum magno commeatu acceſsit. legati in
ſenatum introducti nuociarunt, cædem C. Flamioij conſulis exercitúſque allatã adeò
ægre tuliſſe regem Hierooem, ut nulla ſui propria, regníq; ſui clade mooeri magis po-
tuerit. itaque, quanquam probe ſciat magnitudinem populi Romani admirabiliorem
propè aduerſis rebus, quàm ſecundis eſſe, miſſa tamen à ſe omnia, quibus à bonis fi-
delibúſque ſociis bella iuuari ſoleant. quæ ne accipere abnuant, magnopere ſe P C o-
rare. Iam omnium primum ominis cauſa uictoriam auream pondo CCCXX affer- I
re ſeſe: acciperent eam, tenerẽtque, & haberent paopriam, & perpetuam. aduexiſſe
etiam trecenta millia modiûm tritici, ducenta hordei, ne cõmeatus deeſſent. & qnan-
tum præterea opus eſſet, quò iuſsiſſent, ſubuecturos. Milite atque equite ſcire niſi Ro
mano Latiníque nominis noo uti populum Romaoum: leuium armatorum auxilia
etiam externa uidiſſe io caſtris Romanis. itaque miſiſſe mille ſagittariorum ac fundi-
torum aptam maoum aduerſus Baleares ac Mauros, pugnacéſq; alias miſsili telo gen
tes. Ad ea dona conſilium quoque addebant, ut prætor cui prouiocia Sicilia eueniſ-
ſet, claſſem in Africam traiiceret: ut & hoſtes in terra ſua bellum haberent, minúſq; la-
xamenti daretur iis ad anxilia Anoibali ſummittenda. Ab ſeoatu ita reſponſum re-
gi eſt, Virum booum, egregiúmque ſocium Hierooem eſſe, atque uno tenore, ex quo
in amicitiam populi Romani uenerit, fidem coluiſſe, ac rem Romanam omni tempo K
re ac loco munifice adiuuiſſe: id, periode ac deberet, pergratum populo Romano eſ-
ſe. Aurum & à ciuitatibus quibuſdam allatum, gratia rei accepta, oon accepiſſe popu
lum Romanum: Victoriam, oménque accipere, ſedémque ei ſe diuæ dare, dicare Ca-
pitolium, templum Iouis Optimi Maximi. io ea arce urbis Romæ ſacratam, uolẽtem
propitiámque, firmam ac ſtabilem fore populo Romano. Funditores, ſagittariíque, &
ſtumentum traditum conſulibos. Quinqueremes ad nauium claſſem quæ com T. O-
ctacilio proprætore in Sicilia erãt, quioque & uiginti additæ: permiſſúmque eſt, ut ſi è
republica cenſeret eſſe, io Africã traiiceret. Delectu perfecto, conſules paucos morati
dies, dũ ſocij ab nomine Latino uenirent. Milites tunc, qnod nunquã antea factũ erat,
iureiuraodo

A iureiurando à tribunis militum adacti,iuſſu coofulum conueoturos, oeq; ioiuſſu abi- vrb.538.
turos.oam ad eam diem nihil præter ſacramentũ fuerat: & ubi ad decuriatum aut cẽ- Oly.141.
turiatum conueoiſſent,ſua uoluntate ipſi inter ſe equites decuriati, centuriati pedites
coniurabant,ſeſe fugæ atq; formidinis ergò nõ abitoros,oeq; ex ordine receſſuros,ni-
ſi teli ſumendi,aot pereodi,aut hoſtis ferieodi,aut ciuis ſeruandi cauſa.id ex uolũtario
inter ipſos fœdere à triboois ad legitimam iuriſiuraodi adactionem tranſlatum.Coo-
ciones prius quàm urbe ſigna mooerentur,conſulis Varronis multæ ac feroces fuere,
denoociantes,bellum accerſitum in Italiam ab nobilibus, maoſorumq; in uiſceribus
reipublicæ,ſi plures Fabios imperatores haberet,ſe quo die hoſtem uidiſſet, profliga-
turum. Collegæ eius Pauli una,pridie quàm ex urbe proficiſcerẽtur, coocio fuit,ue-
rior quàm gratior populo,qua nihil inclementer io Varrooem dictum,niſi id modò,
B Mirari ſe,quo modo quis dux, prius quàm aut ſuũ, aut hoſtiom exercitum,locorum
ſitum,naturã regioois noſſet: iam nunc locatus in urbe ſciret quæ ſibi ageoda armato
forent:& diem quoq; prædicere poſſet, qua cum hoſte ſignis collatis eſſet dimicatu-
rus.Se,quæ conſilia magis res deot hominibus,quàm homioes rebus, ea ante tempus
immatura non præcepturum.optare,ut quæ cautè atq; conſultè geſta eſſent,ſatis pro-
ſpere euenirent.temeritatem,præterquam quòd ſtulta ſit, infelicem etiam ad id loco-
rum fuiſſe. Eum ſua ſponte apparebat tuta celeribus conſiliis præpoſiturum: & quò
id conſtantius perſeueraret,Q. Fabius Maximus ſic eum proficiſcentem allocutus fer-
" tur: Si aut collegã (id quod mallem) tui similẽ L. Æmyli haberes,aot tu collegæ tui
" ſimilis eſſes,ſuperuacanea eſſet oratio mea.nam & duo boni conſules etiam me tacẽte
" omnia è republica fide ueſtra faceretis: & mali nec mea uerba auribus ueſtris,oec coo-
C ſilia animis reciperetis.nuoc & collegam tuum,& te talem uirum intuẽti mihi, tecum
" omnis oratio eſt:quem uideo nequicquam & uirum bonũ,& ciuem fore,ſi altera par-
" te claudicet reſpublica,malis conſiliis idem ac bonis iuris & poteſtatis erit.Erras enim
" L.Paule,ſi tibi minus certamiois cum C.Tereotio, quàm cum Anoibale futurum cẽ-
" ſes. neſcio ao ioſeſtior hic aduerſarius,quàm ille hoſtis maneat.& cum illo in acie tã-
" tùm,cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es.& aduerſum Annibalem le-
" gioneſq; eius tuis equitibus ac peditibus pugnandum tibi eſt:Varro dux tuis militibus
" te eſt oppugnaturus.Ominis etiã tibi cauſa abſit C. Flaminij memoria.tamen ille cõ-
" ſul demum,& in prouincia,& ad exercitum cœpit furere:hic prius qoàm peteret con-
" ſulatum,deinde in petẽdo coofulatu:nunc qooq; cõſul,prius quàm caſtra uideat, aut
" hoſtem,inſanit.& qui tantas iam nunc procellas, prælia atque acies iactaodo ioter to-
D gatos ciet,quid inter armatam iuuẽtutem ceoſes factorum? & ubi extemplo uerba res
" ſequitur? Atqui ſi hic,quod facturum ſe denuociat,extemplo pugnauerit: aot ego rem
" militarem,belli hoc geous,hoſtem hũc ignoro, aut oobilior alius Thraſymeoo locus
" noſtris cladibus erit.Nec gloriaodi tempus aduerſus uoũ eſt:& ego contemnendo po-
" tius,quàm appetẽdo gloriam,modum exceſſerim.ſed ita res habet,uoa ratio belli ge-
" rendi aduerſus Annibalem eſt,qua ego geſsi. nec euentus modò hoc docet:ſtultorum
" iſte magiſter eſt:ſed eadem ratio quæ fuit,futuraq;,donec res eædem manebũt,immu-
" tabilis eſt.In Italia bellum gerimus,in ſede ac ſolo noſtro. omnia circà plena ciuiũ ac
" ſociorum ſunt.armis,uiris,equis,commeatibus iuuant,iuuabuntq;: id iam fidei docu-
" meotum in aduerſis rebus noſtris dederunt.meliores, prudeotiores, conſtãtiores oos
" tempus dieſq; facit.Annibal contrà,in aliena,in hoſtili eſt terra, inter omoia inimica
E infeſtaq;,procul à domo,procul à patria.oeque illi terra, neque mari eſt pax: oullæ eũ
" orbes accipiunt,nulla mœnia:nihil uſquam ſui uidet, in diem rapto uiuit. partem uix Iberũ amnem
" tertiam exercitus eius habet, quem Iberum amnem traiecit. plures fames qoàm ferrũ traicit
" abſompſit:nec his paucis iam uictum ſuppeditat. Dubitas ergo quin eum ſedeodo ſu-
" peraturi ſimus,qui ſeneſcat in dies? oon commeatus,non ſupplementum, nõ pecooiã
" habeat? Quandiu pro Gerionis,caſtelli Apuliæ inopis, taoquã pro Carthaginis mœ-
" oibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidem ego gloriabor.Cn.Seruilius,atq; Atti
" lius proximi cõſules uide quemadmodum eum ludificati ſint. Hæc una ſalutis eſt uia,
" L.Paule,quam difficilem infeſtamq; ciues ſibi magis,quàm hoſtes facieot.idem enim
" tui,quod hoſtium milites,uolent:idem Varro cõſul Romanus,quod Annibal Pœnus

Vrb.538. imperator,cupiet.duobus ducibus unus reſiſtas oportet.reſiſtes autem,aduerſus famã F
Oly.141. rumoréſq; hominum ſi ſatis firmus ſteteris:ſi te neq; collegæ uana gloria, neq; tua fal
„ ſa infamia mouerit. A ueritate laborare nimis ius ſæpe aiunt,extingui nunquã.Gloriã
„ qui ſpreuerit,ueram habebit.Sioe timidum pro cauto,tardum pro cõſiderato, imbel-
„ lem pro perito belli uocent.malo te ſapiens hoſtis metuar , quàm ſtulti ciues laudent.
„ omnia audentem contemnet Annibal : nil temere agentem metuet . nec ego,ut nihil
„ agatur,ſed ut agentem te ratio ducat,non fortuna.tuæ poreſtatis ſemper,tuáq; omnia
„ ſiot.armatus intentúſque ſis,neque occaſioni tuæ deſis,neque ſuam occaſionem hoſti
„ des. omnia non properanti clara certáq; erunt.feſtinatio improuida eſt, & cæca. Ad-
uerſus ea oratio conſulis haud ſane læta fuit,magis fatentis ea quę diceret,nera,quàm
facilia factu eſſe.Dictatori magiſtrum equitum intolerabilẽ fuiſſe:quid conſilij aduer-
ſus collegam ſeditioſum ac temerarium uirum,atq; authoritatis fore?Se populare in- G
cendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe.optare ut omnia proſpere euenirent.at
ſi quid aduerſi caderet: hoſtium ſe telis potins quàm ſuffragiis iratorum ciuium caput
obiecturum. Ab hoc ſermone profectum Paulnm tradunt,proſequẽribus primoribus
patrum.Plebeium conſulem ſua plebs proſecuta,turba quàm dignitate cõſpectior. Vt
in caſtra uenerunt,permiſto nouo exercitu ac uetere,caſtris bifariã factis,ut noua mi-
nora eſſent propius Annibali,in ueteribus maior pars,& omne robur uiriũ eſſet : rum
anni prioris conſulem M. Attilium ętatem excuſantem Romam miſerunt. Cn. Serui-
lium in minoribus caſtris legioni Romanæ, & ſociûm peditũ equitumq; duobus mil-
libus præficiunt. Annibal quanquam parte dimidia auctas hoſtiũ copias cernebat:ta-
men aduentu conſulum mire gaudere.non ſolùm enim nihil ex raptis in diem cõmea
tibus ſuperabat,ſed ne unde raperet quidem,quicquam reliqui erat, omni undiq; fru- H
mento,poſteaquam ager parum tutus erat,in urbes munitas cõuecto:nt uix decẽ die-
rum,quod compertum poſtea eſt,frumentum ſupereſſet : Hiſpanorumq; ob inopiam
trãſitio parata fuerit,ſi maturitas temporum expectata foret,Cæterùm temeritati cõ-
ſulis,ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit: quòd in prohibẽdis præ-
datoribus tumultuario prælio,ac procurſu magis militũ,quàm ex præparato,aut iuſ-
ſu imperatorum orto,haudquaquam par Pœnis dimicatio fuit. Ad mille & ſeptingẽ-
tos cæſi:non plus cẽtum Romanorum ſociorumq, occiſis. Cæterùm uictoribus effuſe
ſequentibus,metu inſidiatum obſtitit Paulus conſul,cuius eo die(nam alternis impe-
ritabãt)imperium erat: Vatrone indignante,ac uociferante, emiſſum hoſtem è mani-
bus:debellariq;,ni ceſſatum foret, potuiſſe. Annibal id damnum haud ægerrime pati:
quin potius credere uelut ineſcatam temeritatem ferocioris cõſulis, ac nouorũ maxi- I
me militum eſſe.& omnia ei hoſtiũ haud ſecus quàm ſua, nota erant:diſsimiles diſcor-
déſque imperitare,duas prope partes tyronum militum in exercitu eſſe.itaque locum
& tempus inſidiis aptum ſe habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferẽteis ſe-
cum milites ducens,caſtra plena omnis fortunę publicæ priuatæq; relinquit:tranſque
proximos monteis læua pedites inſtructos cõdit,dextra equites,impedimẽta per cor-
nua in medium agmen traducit, ut diripiendis uelut deſertis fuga dominorum caſtris
occupatum impeditumq; hoſtẽ opprimeret. Crebri relicti in caſtris ignes,ut fides fie-
ret,dum ipſe longius ſpatium fuga præriperet,falſa imagine caſtrorum, ſicut Fabium
priore anoo fruſtratus eſſet,tenere in locis conſules uoluiſſe. Vbi illuxit,ſubductæ pri-
mò ſtationes,deinde propius adeũtibus inſolitum ſilentium admirationem fecit. Iam
ſatis comperta ſolitudine in caſtris,concurſus fit ad prętoria C O S S. nunciantiũ fugã K
hoſtium adeò trepidam,ut tabernaculis ſtantibus caſtra reliquerint:quoq; fuga obſcu
rior eſſet,crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus,ut ſigna proferri iuberent,
ducerentq; ad perſequendos hoſteis,ac protinus caſtra diripiẽda. Et C O S. alter uelut
unus turbæ militaris erat. Paulus etiam atque etiam dicere,prouidendum præcauen-
dumq; eſſe. poſtremò cum aliter neque ſeditionem , neque ducem ſeditionis ſuſtinere
poſſet: M. Statilium præfectum cum turma Lucanorum exploratum miſit. qui ubi ad-
equitauit portis,ſubſiſtere extra munimenta cæteris iuſsis,ipſe cum duobus equitibus
uallum intrauit:ſpeculatuſq; omnia cum cura,renũciat inſidias profectò eſſe:ignes in
parte caſtrorum,quæ uergat in hoſtem,relictos:tabernacula aperta, & omnia cara in

Annibal id damnum pati.

promptu

A promptu relicta:argentum quibuſdam locis temere per uias uelut oblectum ad præ- Vrb.538.
dam uidiſſe. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nunciata erant,ea accenderunt: Oly.141.
& clamore ſublato à militibus,niſi ſignum detur,ſine ducibus ituros: haudquaquam
dux defuit.nam extemplo Varro ſignum dedit proficiſcendi. Paulus, cum ei ſua ſpóte
cunctanti,pulli quoque auſpicio non addixiſſent, obnunciari iam efferẽti porta ſigna
collegæ iuſsit. quod quanquam Varro ægre eſt paſſus: Flaminij tamen recens caſus,
Claudijque C O S.primo Punico bello memorata naualis clades religioné animo in-
cuſsit. Dij propè ipſi eo die magis diſtulere,quàm prohibuere imminentem peſtẽ Ro-
manis. nam fortè ita euenit,ut cum referri ſigna in caſtra iubenti C O S.milites nõ pa
rerẽt,ſerui duo,Formiani unus,alter Sidicini equitis,qui Seruilio atq; Attilio COSS.
inter pabulatores excepti à Numidis fuerant, profugerent eo die ad dominos:qui de-
B ducti ad C O S S. denunciant omnem exercitum Annibalis trans proximos mõtes ſe-
dere in inſidiis. Horum opportunus aduentus C O S S. imperij potentes fecit: cũ am-
bitio alterius ſuum primùm apud eos praua indulgẽtia maieſtatem ſoluiſſet. Annibal
poſteaquam motos magis incõſulte Romanos, quàm ad ultimum temere euectos ui-
dit:nequicquam detecta fraude in caſtra rediit. ibi plures dies propter inopiã frumen-
ti manere nequibat:nouaq; conſilia in dies nõ apud milites ſolùm miſtos ex colluuio-
ne omnium gentium,ſed etiam apud ipſum ducem oriebãtur. nam cum initio fremi-
tus,deinde aperta uociferatio fuiſſet expoſcentium ſtipendium debitum, querẽtiumq;
annonam primò,poſtremò famem: & mercenarios milites, maxime Hiſpani generis,
de tranſitione cœpiſſe cõſilium fama eſſet, ipſe etiam interdũ Annibal de fuga in Gal-
liam dicitur agitaſſe:ita ut relicto peditatu omni, cum equitatu ſe proriperet. Cũ hæc
C conſilia,atque hic habitus animorum eſſet In caſtris,mouere inde ſtatuit in calidiora,
atque eo maturiora meſsibus Apuliæ loca: ſimul ut quo longius ab hoſte receſsiſſet,
trãsfugia impeditiora leuibus ingeniis eſſent. Profectus eſt nocte,ignibus ſimiliter fa-
ctis,tabernaculiſq; paucis in ſpeciem relictis,ut inſidiarum par priori metus cõtineret
Romanos. Sed per eundem Lucanum Statilium omnibus ultra caſtra,tranſq; montes
exploratis,cum relatum eſſet,uiſum procul hoſtium agmen: tum die ſequenti eius in-
ſequendi conſilia agitari cœpta. Cum utriuſq; C O S.eadem,quæ ſemper antè, fuiſſet
ſententia:cæterùm Varroni fere omnes, Paulo nemo præter Seruilium prioris anni
C O S.aſſentiretur:maioris partis ſententia ad nobilitandas clade Romana Cãnas ur-
gente fato profecti ſunt. Prope eum uicum Annibal caſtra poſuerat auerſa à Vulturno
uento,qui campis torridis ſiccitate nubes pulueris uehit.id cum ipſis caſtris percõmo-
D dum fuit,tum ſalutare præcipue futurum erat,cum aciem dirigerent,ipſi auerſi,terga
tantùm afflante uento,in obcæcatum puluere effuſo hoſtem pugnaturi. C O S S. ſatis
exploratis itineribus ſequentes Pœnum:ut uentũ ad Cannas eſt:ubi in conſpectu Pœ-
num habebant,bina caſtra communiunt eodem ferme interuallo,quo ad Gerionem,
ſicut antè,copiis diuiſis. Aufidus amnis utriſque caſtris affluens,aditũ aquatoribus ex
ſua cuiuſq; opportunitate haud ſine certamine dabat.ex minoribus tamen caſtris,quę
poſita trans Aufidum erant,liberius aquabantur Romani, quia ripa ulterior nullum
habebat hoſtium præſidium. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrem pugnã,qua par-
te uirium inuictus erat,facturus copiam pugnandi conſulibus,dirigit aciem,laceſsitq;
Numidarũ procurſatione hoſtes. Inde rurſus ſolicitari ſeditione militari, ac diſcordia
conſulum Romana caſtra:cum Paulus Sempronij & Flaminij temeritatem Varroni,
E Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplum Fabij obiiceret: teſtareturq;
deos & homines,hìc nullam penes ſe culpam eſſe, quòd Annibal iam uelut ſuã cepiſ-
ſet Italiam,ſe conſtrictum à collega teneri,ferrum atq; arma iratis & pugnare cupien-
tibus adimi militibus:ille ſi quid proiectis ac proditis ad inconſultam atq; improuidã
pugnam legionibus accideret,ſe omnis culpę exortem,omnis tamen euentus partici-
pem fore diceret. uideret,ut quibus lingua prompta ac temeraria eſſet, æque in pugnã
ui gerent manus. Dum altercationibus magis quàm conſiliis tempus teritur: Annibal
ex acie,quam ad multum diei tenuerat inſtructam,cum in caſtra cæteras reciperet co-
pias,Numidas ad inuadendos ex minoribus caſtris Romanorum aquatores trans flu-
men mittit. quam inconditam turbam cum uixdũ in ripã egreſsi clamore ac tumultu

vrb.538. fugaſſent, in ſtationem qnoque pro uallo locatam, atq; ipſas propè portas euecti ſunt. F
ol.141. Id uerò indignum uiſum, ab tumultuario auxilio iam etiam caſtra Romana terreri, ut
ea modò una cauſa, ne extemplo tranſirent flumẽ, dirigerentq; aciem, tenuerit Romanos, quòd ſumma imperij eo die penes Paulum fuerit. itaq; Varro poſteto die, cui ſors
eius diei imperij erat, nihil conſulto collega ſignũ propoſuit: inſtructiſq; copiis flumen
tranſiuit, ſequente Paulo: quia magis non probare, quàm non adiuuare conſiliũ poterat. Tranſgreſsi flumen, eas quoque quas in caſtris minoribus habuerãt copias, ſuis
adiungunt: atq; ita inſtructa acie, in dextro cornu (id erat flumini propius) Romanos
eqnites locãt, deinde pedites. læuum cornu extremi equites ſociorum, intra pedites, ad
medium iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores. ex cęteris leuium armorũ
auxiliis prima acies facta. COSS. cornua tenẽt, Terentius læuum, Æmylius dextrũ.
Cn. Seruilio media pugna tuẽda data. Annibal luce prima Balearibus leuiq; alia arma G
tura pręmiſſa, tranſgreſſus flumen, ut quoſq; traduxerat, ita in acie locabat: Gallos Hiſpanóſque eqnites prope ripam lęuo in cornu aduerſus Romanum equitatũ. dextrum
cornu Numidis equitibus datum, media acie peditibus firmata: ita ut Afrorum utraq;
cornua eſſent, interponerentur his medij Galli atque Hiſpani. Afros Romanã magna
ex parte crederes aciem: ita armati erant, armis & ad Trebiã, cæterùm magna ex parte
ad Thraſymenum captis. Gallis Hiſpaniſqne ſcuta eiuſdem formæ fere erant: diſpares
ac diſsimiles gladij: Gallis prælõgi, ac ſine mucronibus: Hiſpano pũctim magis quàm
cæſim aſſueto petere hoſtem, breuitate habiles, & cum mucronibus. ante cæteros armati (is gentium harum habitus tum magnitudine corporũ, tum ſpecie terribilis erat)
Galli ſuper umbilicum erant nudi: Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis candore
miro fulgentibus conſtiterant. Numerum omnium qui tum peditum equitúmque in H
acie ſtetere, illum ferũt, uidelicet quadraginta peditum millia, decem equitum. Duces
cornibus pręerant: ſiniſtrum Aſdrubal, dextrum tegebat Maharbal: mediam aciẽ Annibal ipſe cum fratre Magone tenuit. ſol ſeu de induſtria ita locatis, ſeu fortè ita ſtãdo,
peropportune utrique parti obliquus erat, Romanis in meridiem, Pœnis in ſeptẽtrionem uerſis. uentus, qnem Vulturnũ incolę regionis uocant, aduerſus Romanos coortus, multo puluere in ipſa ora noluẽdo proſpectum ademit. Clamore ſublato procurſum ab auxiliis, & pugna leuibus primùm armis commiſſa: deinde equitum Gallorũ
Hiſpanorumq; læuum cornu cum dextro Romano cõcurrit, minime equeſtris more
pugnæ. frontibus enim aduerſis concurrendum erat: quia nullo circà ad euagandum
relicto ſpatio, hinc amnis, hinc peditum acies claudebãt. in directum utrinq; nitentes,
ſtantibus ac confertis, poſtremò turbatis eqnis, uir uirum amplexus detrahebat equo. I
pedeſtre magna iam ex parte certamen factũ erat. acrius tamen quàm diutius pugnatũ
eſt: pulſiq; Romani equites terga uertũt. Sub equeſtris finem certaminis coorta eſt peditum pugna. primò & uiribus & animis pares conſtabant ordines Gallis Hiſpaniſq;.
tandem Romani diu ac ſæpe conſilio agitabant, qua fronte aciéque denſa impellerent
hoſtium cuneum nimis tenuem, eoq; parum ualidum, à cætera prominẽtem acie. impulſis deinde ac trepide referẽtibus pedem inſiſtere, ac tenore uno per præceps pauore
fugientium agmen in mediam primam aciem illati, poſtremò nullo reſiſtẽte ad ſubſidia Afrorum peruenerunt, qui utrinque reductis alis cõſtiterant. mediiq; Galli Hiſpaniq; ſteterunt aliquantum prominente acie. qui cuneus ut pulſus æquauit frõtem primùm, deinde nitendo etiam ſinum in medio dedit, Afri circa iam cornua uim fecerãt:
irruentibuſq; incaute in medium Romanis circundedere alas: mox cornua extendendo, clauſere & ab tergo hoſtes. Hinc Romani defuncti nequicquam prælio uno, omiſſis Gallis Hiſpaniſq; quorum terga ceciderant, etiam aduerſus Afros integrã pugnam
ineunt: non tantùm eò iniquam, quòd incluſi aduerſus circunfuſos, ſed etiã quòd feſsi
cum recentibus ac uegetis pugnabãt. Iam & in ſiniſtro cornu Romano, ubi ſociorum
equites aduerſus Numidas ſteterãt, conſertum prælium erat, ſegne primò, & à Punica
cœptum fraude. Quingenti ferme Numidæ præter conſueta arma telaq;, gladios occultos ſub loricis habentes, ſpecie transfugarum cum ab ſuis parmas poſt terga habẽtes adequitaſſent: repentè ex equis deſiliunt, parmiſq; & iaculis ante pedes hoſtiũ proiectis, in mediã aciem accepti, ductiq; ad ultimos, conſidere ab tergo iubentur. ac dum
prælium

A prælium ab omni parte cõferitur, quieti manſerũt. poſtquam omniũ animos oculóſq; Vrb.538.
occupauerat certamẽ, tũ arreptis ſcutis, quæ paſsim inter aceruos cæſorũ corporũ ſtra- Oly.141.
ta erant, auerſam adoriuntur Romanam aciem: tergáq; ferientes, ac poplites cædẽtes,
ſtragem ingentem dederunt, ac maiorem aliquanto pauorem ac tumultum fecerunt.
Cum alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe præliũ eſſet: Aſdrubal, qui ea
parte præerat, ſubductos ex media acie Numidas, quia ſegnis eorum cum aduerſis pu-
gna erat, ad perſequẽdos paſsim fugiẽtes mittit. Hiſpanos & Gallos pedites Afris iam
propè feſsis cæde magis quàm pugna, adiũgit. Parte altera pugnæ Paulus, quanquam
primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat, tamen & occurrit ſæpe cum confertis
Annibali, & aliquot locis prælium reſtituit, protegentibus eum equitibus Romanis.
omiſsis poſtremò equis, quia C O S. ad regendum equum uires deficiebant: tũ denun-
B cianti cuidam iuſsiſſe C O S. ad pedes deſcendere equites, dixiſſe Annibalem ferunt,
Quàm mallem uinctos mihi traderet. Equitum pedeſtre prælium, quale iam haud du-
bia hoſtium uictoria fuit: cũ uicti mori in ueſtigio mallent, quàm fugere: uictores mo-
rantibus uictoriam irati, trucidarent quos pellere non poterant: pepulerunt tamen iã
paucos ſuperatos, & labore ac uulneribus feſſos. inde diſsipati omnes ſunt, equóſq; ad
fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus Tr. mil. cum præteruehens equo ſedẽ-
„ tem in ſaxo cruore oppletum C O S. uidiſſet: L. Æmyli, inquit, quem unum inſontem
„ culpæ cladis hodiernæ dij reſpicere debẽt, cape hunc equum, dum & tibi uiriũ aliquid
„ ſupereſt: comes ego te tollere poſſum ac protegere, ne funeſtam hanc pugnam morte
„ C O S. feceris. etiam ſine hoc lacrymarum ſatis luctuſq; eſt. Ad ea C O S. Tu quidẽ Cn.
„ Corneli macte uirtute eſto: ſed caue fruſtra miſerãdo exiguum tempus è manibus ho-
C ſtium euadendi abſumas. Abi, nuncia publice patribus, urbẽ Romã muniant, ac prius
„ quàm hoſtis uictor adueniat, præſidiis firment: priuatimq; Q. Fabio, L. Æmyliũ præ-
„ ceptorum eius memorem extitiſſe, & uixiſſe, & adhuc mori. & tu me in hac ſtrage mi-
„ litum meorum patere expirare, ne ut reus intercam: cauſaq; conſulatus accuſator col-
„ legæ exiſtam, ut alieno crimine innocentiam meam protegam. Hæc exigẽtem prius
turba fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſere C O S. ignorãtes quis eſſet, obrue-
runtq; telis. Lentulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſe fugiunt. Septẽ mil
lia hominum in minora caſtra, decem in maiora, duo ferme in uicum ipſum Cannas
perfugerunt: qui extemplo à Cartalone atq; equitibus, nullo muniměto tegente uicũ,
circunuenti ſunt. C O S. alter, ſeu fortè, ſeu conſilio, nihil fugientium infeſtus agmini,
cum quinquaginta fere equitibus Venuſiam profugit. Quadraginta millia peditum,
D duo millia ſeptingenti equites, & tanta propè ciuium ſociorumq; pars cæſi dicũtur. in
his alter conſulum, quæſtores L. Attilius & L. Furius Bibaculus: X X I Tr. mil. cõſu-
lares quidam prætoriiq; & ædilitij: inter eos Cn. Seruilius, & C. Minutius Numatius,
qui magiſter equitum priore anno aliquot diebus antè fuerat: L X X X præterea ſena
tores, aut qui eos magiſtratus geſsiſſent, unde in ſenatum legi deberent, cũ ſua uolun-
tate milites in legionibus facti eſſent. Capta eo prælio tria millia peditũ, & equites tre-
centi dicuntur. Hæc eſt pugna Cannenſi clade nobilitata, par cætera Allienſi. utq; hæc
illa iis quæ poſt pugnam accidêre, leuior, quia ab hoſte ceſſatum eſt: ſic ſtrage exercitus
grauior fœdiorq; fuit fuga. nanq; ad Alliam fuga ſicut urbem prodidit, ita exercitum
ſeruauit: ad Cannas fugientem C O S. uix quinquaginta ſecuti ſunt: alterius moriẽtis
propè totus exercitus fugit. Binis in caſtris cum multitudo ſemiermis ſine ducibus eſ-
E ſet, nuncium, qui in maioribus erant, mittunt: dum prælio, deinde ex lætitia epulis fa-
tigatos quies nocturna hoſtes premeret, ut ad ſe tranſirent. uno agmine Canuſiũ abi-
turos eſſe. Eam ſententiam alij totã aſpernati. cur enim illos, qui ſe accerſant, ipſos nõ
uenire, cum æque coniungi poſſent? quia uidelicet plena hoſtium omnia in medio eſ-
ſent: & aliorum quàm ſua corpora tanto periculo mallent obiicere. Aliis non tã ſentẽ-
„ tia diſplicere, quàm animus deeſſe. P. Sempronius Tuditanus Tr. mil. Capi ergo ma-
„ uultis, inquit, ab auariſsimo & crudeliſsimo hoſte? æſtimariq; capita ueſtra precio? &
„ exquiri ab interrogantibus, Romanus ciuis ſis, an Latinus ſocius? ut ex tua cõtumelia
„ & miſeria alteri honos quæratur, non tibi? Non uos quidẽ L. Æmylij, qui ſe bene mo-
„ ri, quàm turpiter uiuere maluit: & tot fortiſsimorum uirorum, qui circa eum cumula-

Vrb.538. ti iacent, ſimiles eſtis. Sed antequam opprimat lux, maioraq́; hoſtiũ agmina obſepiant F
Oly.141. iter: per hos qui inordinati atque incompoſiti obſtrepunt portis, erũpamus. Ferro atq;
» audacia iter fit, quanuis per confertos hoſteis. cuneo quidem hoc laxum atq; ſolutum
» agmen, ac ſi nihil obſtet, trãſibimus. itaque ite mecum, qui & uoſmetipſos & rempub.
» ſaluam uultis. Hæc ubi dicta dedit, ſtringit gladium, cuneoq́; facto per medios uadit
hoſtes. & cum in latus dextrum, quod patebat, Numidæ iacularentur: tranſlatis in de-
xteram partem ſcutis, in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerũt: atque inde protinus alio
magno agmine adiuncto Cannuſium incolumes perueniunt. Hæc apud uictos magis
impetu animorum, quem ingenium ſuũ cuique aut fors dabat, quàm ex conſilio ipſo-
rum, aut imperio cuiuſquam agebãtur. Annibali uictori cum cæteri circunfuſi gratu-
larentur, ſuaderentq́; ut tanto perfunctus bello, diei quod reliquum eſſet, noctiſq́; in-
ſequẽtis, quieté & ipſe ſibi ſumeret, & feſsis daret militibus, Maharbal præfectus equi- G
» tum minime ceſſandum ratus: Immò ut quid hac pugna ſit actum, ſcias, die quinta, in-
» quit, uictor in Capitolio epulaberis. ſequere cum equite, ut prius te ueniſſe, quàm uen-
» turum ſciant. Præcedant, Annibal inquit, nuncij: læta res eſt, ſed uia maior, quàm ut
» eam ſtatim capere animo poſsim. itaque uoluntaté ſe laudare Maharbalis ait, ad con-
» ſilium prenſandum tempus opus eſſe. Tum Maharbal: Nõ omnia nimirum eidem dij
» dedere. Vincere ſcis Annibal, uictoria uti neſcis. Mora eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſ
ſe urbi atque imperio. Poſtero die ubi primùm illuxit, ad ſpolia legenda, fœdamq́; etiã
hoſtibus ſpectandam ſtragem inſiſtunt. Iacebant tot Romanorum millia, pedites paſ-
ſim equiteſque, ut quem cuique fors aut pugna iunxerat, aut fuga. aſſurgentes quidã
ex ſtrage media cruenti, quos ſtricta matutino frigore excitauerant uulnera, ab hoſte
oppreſsi ſunt. Quoſdam & iacenteis uiuos ſuccisis fœminibus poplitibúſque inuene- H
runt, nudanteis ceruicem iugulúmque, & reliquum ſanguinem inuitantes haurire. In-
uenti ſunt quidam merſis in effoſſam terrã capitibus, quos ſibi ipſos feciſſe foueas, ob-
ruenteiſq; ora ſubiecta ſuper humo iniecta intercluſiſſe ſpiritum apparebat. Præcipue
conuertit omnes ſubſtratus Numida mortuo ſuperincumbenti Romano uiuus, naſo
auribuſq; laceratis: cum, manibus ad capiẽdum telum inutilibus, in rabiem ira uerſus,
laniando dentibus hoſtem expiraſſet. Spoliis ad multũ diei lectis, Annibal ad minora
ducit caſtra oppugnanda, & omnium primùm brachio fluminis obiecto eos excludit.
Cæterùm ab omnibus, labore, uigiliis, uulneribus etiam feſsis, maturior ipſius ſpe de-
ditio eſt facta. pacti ut arma atque equos traderent, in capita Romana trecenis numis
quadrigatis, in ſocios ducenis, in ſeruos centenis: & ut eo precio perſoluto, cum ſingu-
lis abirent ueſtimentis, in caſtra hoſteis acceperunt: traditíque in cuſtodiã omnes ſunt, I
ſed ſeorſum ciues ſociíq;. Dum ibi tempus teritur: interea cum ex maioribus caſtris,
quibus ſatis uirium aut animi fuit, ad quatuor millia hominũ, & CC equites, alij ag-
mine, alij palantes paſsim per agros, quod haud minus tutum erat, Cannuſium profu-
giſſent, caſtra ipſa ab ſauciis timidíſq; eadẽ conditione, qua altera, tradita hoſti. Præda
ingens parta eſt: & preter equos uiróſque, & ſi quid argenti, quod plurimum in faleris
equorum erat: (nam ad ueſcẽdum facto perexiguo utiq; militantes utebantur) omnis
cætera præda diripienda data eſt. Tum ſepeliendi cauſa conferri in unũ corpora ſuorũ
iuſsit. Ad octo millia fuiſſe dicũtur fortiſsimorum uirorum. COS. quoq; Romanum
conquiſitum ſepultúmque, quidam authores ſunt. Eos qui Cannuſium perfugerant,
mulier Paula nomine Buſa, genere clara ac diuitiis, mœnibus tantùm tectiſq́; à Can-
nuſinis receptos, frumẽto, ueſte, uiatico etiam iuuit. pro qua ei munificẽtia poſtea bel- K
lo perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt. Cæterùm cum ibi tribuni militum quatuor
eſſent, Fabius Maximus de legione prima, cuius pater priore anno dictator fuerat: &
de legione ſecũda L. Publicius Bibulus, & P. Cornelius Scipio: & de legione tertia Ap.
Claudius Pulcher, qui proxime ædilis fuerat: omniũ conſenſu ad P. Scipionem admo-
dum adoleſcentem, & ad Ap. Claudiũ ſumma imperij delata eſt. quibus cõſultantibus
inter paucos de ſumma rerũ, nunciat P. Furius Philus, conſularis uiri filius, nequicquã
eos conſultare: perditã ſpem fouere: deſperaram comploraramq́; rem eſſe publicã. no-
biles iuuenes quoſdam, quorum principẽ L. Cæcilium Metellũ, mare ac naues ſpecta-
re, ut deſerta Italia, ad regum aliquẽ transfugiant. Quod malũ præterquã quòd atrox
ſuper

A ſuper tot clades, etiam nouũ, cũ ſtupore ac miraculo torpidos defixiſſet: & qui adetãt, *Vrb 538.*
conſilium aduocaodum de eo cenſerent: negat conſilij rem eſſe Scipio, iuuenis fatalis *Oly.141.*
dux huiuſce belli. audendum atque ageodum, non conſultaodũ ait in tanto malo eſ-
ſe. irent ſecum extemplo armati, qui remp. ſaluam uellent. nuſquam uerius, quàm ubi
ea cogitentur, hoſtium caſtra eſſe. Pergit deinde ire ſequentibus paucis in hoſpitiũ Me-
telli. & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatũ erat, inueniſſet: ſtricto ſuper ca-
» pita conſultaotium gladio, Ex mei animi ſententia, inquit, iuro, ut ego remp. non de-
» ſeram, ueque alium ciuem Romanum deſerere patiar. ſi ſcieos ſallo: tum me Iupiter
» OPT. MAX. domum, familiam, remq́; meam peſsimo leto afficias. In hæc uerba L.
» Cæcili iures expoſtulo, cæteriq́; qui adeſtis. qui non iurauerit, in ſe hunc gladiũ ſtrictũ
» eſſe ſciat. Haud ſecus pauidi, quàm ſi uictorem Annibalẽ cernereot, iurant omnes: cu-
B ſtodiendóſque ſemetipſos contra Annibalem Scipioni tradunt. Eo tempore quo hæc
Canouſij agebaotur, Venuſiam ad COS. ad quatuor millia peditum equitumq́;, qui
ſparſi ſuga per agros fuerãt, peruenere. Eos omnes Venuſini per familias benigne ac-
cipiẽdos curandoſq́; cum diuiſiſſent: io ſingulos equites togas & tunicas & quadriga-
tos numos quioosuiceoos, & peditibus denos, & arma quibus deerant, dederũt. cæte-
raq́; publice ac priuatim hoſpitaliter facta: certatumq́;, ne à muliere Cannuſina popu-
lus Venuſinus officiis uinceretur. Sed Cãnuſij grauius onus Buſæ multitudo faciebat,
& iam ad decem millia hominum erant. Appiuſq́; & Scipio poſtquã incolumẽ eſſe al-
terum COS. acceperunt, nuncium extemplo mittunt, quaotæ ſecũ peditũ equitumq́;
copiæ eſſent: ſciſcitatumq́; ſimul, utrum Venuſiam adduci exercitũ, an manere iuberet
Cannuſij. Varro ipſe Cannuſiũ copias traduxit. Et iam aliqua ſpecies conſularis exer-
citus erat, mœnibuſq́; ſe certe, ſi non armis, ab hoſte uidebaotur defenſuri. Romam oe
C has quidem reliquias ſupereſſe ciuiũ ſociorumq́;, ſed occidiooe occiſum cum duobus
exercitibus COS. deletáſq́; omnes copias, allatum fuerat. Nunquam ſalua urbe tantũ
pauoris tumultuſq́; iotra mœnia Romana fuit. Itaque ſuccumbam oneri, neq́; aggre-
diar narrare, quæ diſſerendo minora uero facio. Conſule exercituque ad Thraſymenũ
priore anno amiſſo, oõ uulnus ſuper uulous, ſed multiplex clades, cũ duobus COSS.
coosulares exercitus amiſsi annũciabantur: nec ulla iam caſtra Romaoa, nec ducem,
nec militem eſſe: Aonibalis Apuliam, Samnium, ac iam propè totam Italiam factam.
Nulla profectò alia gens taota mole cladis non obruta eſſet. Comparẽ cladẽ ad Æga-
teis inſulas Carthagioienſiũ prælio nauali acceptã? qua fracti, Sicilia ac Sardinia ceſſe-
re: hinc uectigales ac ſtipendiarios fieri ſe paſsi ſunt. aut puguam aduerſam in Africa?
cui poſtea hic ipſe Anoibal ſuccubuit. nulla ex parte comparaodæ ſunt: niſi quòd mi-
D nore aoimo latæ ſunt. P. Furius Philus, & M. Pomponius Prr. ſenatum io curiam Ho-
ſtiliam uocauerunt, ut de urbis cuſtodia conſulerent. neque enim dubitabant, deletis
exercitibus, hoſtem ad oppugnandam Romam, quod unum opus belli reſtaret, uẽtu-
rum. Cum malis ſicut ingẽtibus, ita ignotis, nec conſilium quidẽ ſatis expedirent, ob-
ſtreperétque clamor lamentantium mulierum: & nõdum palàm facti uiui mortuique
per omnes penè domos promiſcue comploraretur: tum Fabius Maximus cẽſuit equi-
tes expeditos & Appia & Latina uia mittendos, qui obuiã euntes percontareotur ali-
quos profectos ex fuga, paſsim diſsipatos, fortè referãt, quæ fortuoa conſulum atque
exercituum ſit, & ſi quid dij immortales miſeri imperij reliquum Romano nomini fe-
cerint: ubi eæ copiæ ſint: quò ſe Annibal poſt præliũ cootulerit, quid paret, quid agat,
acturuſq́; ſit. Hæc exploraoda noſcendáque per impigros iuuenes eſſe. Illud per patres
E ipſos agendum: quooiam magiſtratuum parum ſit, ut tumultum ac trepidationem in
urbe tollant, matronas publico arceant, contineríque intra ſuũ quaoque limen cogãt:
comploratus familiarum coerceant: ſilentium per urbem faciant: nuncios rerũ omniũ
ad Prr. deduceodos curent: ſuæ quiſque fortunæ domi authorẽ expectet: cuſtodes pre-
terea ad portas ponant, qui prohibeaot quenquam egredi urbem: cogantq́ue homines
nullam, oiſi urbe ac mœnibus ſaluis, ſalutem ſperare. obi cõticuerit tumultus, recte tũ
in curiam patres reuocandos, conſulendumq́ue de urbis cuſtodia eſſe. Cũ in hanc ſen-
tẽtiam pedibus omnes iſſent, ſummotaq́; foro per magiſtratus turba, patres diuerſi ad
ſedandos tumultus diſceſsiſſent: tum demum literæ à Terentio COS. allatæ ſunt, L.

vrb.538. Æmylium C O S.exercirumq́; cæſum: Cannuſiſque ſe eſſe, teliqulas tãtæ cladis uelut F
Oly.141. ex naufragio colligẽtem:ad X millia militum ferme eſſe incompóſitorum, inordina-
torumq́;.ſed Annibalem nunc ſedere ad Cannas, in captiuorum preciis, prædaq́; alia,
uictoriam nec uictoris animo, nec magni ducis more metientem. Tum priuatæ quoq;
per domos clades uulgatæ ſunt: adeóque totam urbem oppleuit luctus, ut ſacrũ anni-
uerſarium Cereris intermiſſum ſit: quia nec lugentibus id facere eſt fas, nec ulla in illa
tempeſtate matrona expers luctus fuerat. Itaq; ne ob eandem cauſam alia quoq; ſacra
publica aut priuata deſererentur, ſenatuſcõſulto diebus X X X luctus eſt finitus. Cæ-
terùm cum ſedato urbis tumultu, reuocati in curiam pattes eſſent, aliæ inſuper ex Sici-
lia literæ allatæ ſunt ab T. Octacilio proprætore, regnum Hieronis claſſe Punica ua-
ſtari. cui cum opem imploranti ferre uellet, nũciatum ſibi eſſe, aliam claſſem ad Æga-
teis inſulas ſtare paratam inſtructamq́;, ut ubi ſe uerſum ad tuendam Syracuſanã oram G
Pœni ſenſiſſent, Lilybæum extemplo prouinciamq́; aliam Romanam aggrederentur.
itaq; claſſe opus eſſe, ſi regem ſocium Siciliamq́; rueri uellent. Literis C O S. propręto-
riſq́; lectis, M. Claudium, qui claſsi ad Oſtiam ſtanti præeſſet, Cannuſinm ad exercitũ
mittendum: ſcribendumq́; conſuli, ut cum prætori exercitum tradidiſſet, primo quoq;
tempore, quantum per commodum reip. fieri poſſet, Romam ueniret. Territi etiã ſu-
per tantas clades, cùm cęteris prodigiis, tum quòd duæ Veſtales eo anno, Opimia atq;
Floronia, ſtupri compertæ: & altera ſub terram, ut mos eſt, ad portam Collinã necata
fuerat: altera ſibimet ipſa mortem conſciuerat: L. Cantilius ſcriba pontificũ, quos nũc
minores pontifices appellanr, qui cnm Floronia ſtuprum fecerat, à P O N T. M A X.
eò uſque uirgis in comitio cæſus erat, ut inter uerbera expirarer. Hoc nefas cum inter
ror, ut fit, clades, in prodigium uerſum eſſet: decemuiri libros adire iuſsi ſunt. Et Q. Fa- H
bius Pictor Delphos ad oraculum miſſus eſt ſciſcitatum, quibus precibus ſupplicatio-
nibuſq́; deos poſſent placare: & quæ'nam futura finis tantis cladibus foret. Interim ex
fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Grę-
cus & Græca in foro Boario ſub terra uiui demiſsi ſunt in locum ſaxo conſeprum, ibi
antè hoſtiis humanis minime Romano ſacro imbutum. Placatis ſatis, ut rebãtur, deis,
M. Claudius Marcellus ab Oſtia mille & quingentos milites, quos in claſſem ſcriptos
habebat, Romã, ut urbi præſidio eſſent, mittit: ipſe legione claſsis (ea tertia legio erat)
cũ tribuno mil. Theano Sidicino præmiſſa, claſſe rradita P. Furio collegæ, paucos poſt
dies Cannuſium magnis itineribus contendit. Dictator cx anthoritate patrum dictus
M. Iunius, & T. Sempronius magiſter equitũ, delectu edicto, iùniores ab annis X V I I
& quoſdam prętextatos ſcribunt. quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. item I
ad ſocios Latinúmque nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt: arma, tela,
alia parari iubent. & uetera hoſtium ſpolia detrahunt templis, porticibúſque. Et aliam
formam noui delectus inopia liberorum capitũ ac neceſsitas dedit: octo millia iuue-
num ualidorum ex ſeruitiis, prius ſciſcitantes ſingulos, uellẽt ne militare, empta pu-
blice armauerunt. Hic miles magis placnir, cũ precio minore redimendi captiuos co-
pia fieret. Nanque Annibal ſecundũ tam proſperam ad Cannas pugnam, uictoris ma
gis quàm bellum gerentis intentus curis, cum captiuis productis, ſegregatiſque ſociis,
eos, ſicnt antè ad Trebiam Thraſymenumq́; lacum, benigne allocutus, ſine precio di-
miſiſſet: Romanos quoque uocatos, quod nunquã aliàs antea, ſatis miti ſermone allo-
quitur. Non interneciunm ſibi eſſe cum Romanis bellum: de dignitate atque imperio
certare. & patres uirtuti Romanæ ceſsiſſe, & ſe id adniti, ut ſuæ inuicem ſimul felicita- K
ti & uirtuti cedatur. itaq; redimendi ſe captinis copiam facere. precium fore in capita,
equiti quingenos quadrigatos numos, trecenos pediti, ſeruo centum. Quanquam ali-
quantnm adiiciebatur equiribus ad id precium quod pepigerant dedentes ſe: læti tamẽ
quancunque conditionem paciſcendi acceperunt. Placuit ſuffragio eornm decẽ deli-
gi, qui Romam ad ſenatnm irent. nec pignus aliud fidei, quàm ut iurarẽt ſe reditnros,
acceptum. Miſſus cum his Carthalo nobilis Carthaginienſis: qui, ſi forte ad pacem in-
clinarent animos, conditiones ferret. Cũ egreſsi caſtris eſſent, unus ex iis minime Ro-
mani ingenij homo, uelut aliqnid oblitus, iuriſiurãdi ſoluendi cauſa cnm in caſtra re-
diſſet, ante noctem comites aſſequitur. Vbi eos Romam uenire nũciatum eſt, Cartha-

A looi obulam lictor miſſus, qui dictatoris uerbis oūciaret, ut ante noctem excederet fi- Vrb. 538.
oibus Romanis. Legatis captiuorum ſenatus ab dictatore datus eſt. Quorum princeps Oly. 141.
» M. Iunius, P C inquit, nemo ueſtrū ignorat, nulli unquam ciuitati uiliores fuiſſe capti
» uos, quàm noſtræ. cæterùm, niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa, non alij unquam
» minus negligendi uobis, quàm nos, io hoſtium poteſtatem uenerunt. nō enim in acie
» per timorem arma tradidimus, ſed cum propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cęſorū
» corporum prælium extraxiſſemus, io caſtra recepimus nos. diei reliquum, ac noctē in-
» ſequentem feſsi labore ac uulneribus uallum ſumus tutati. poſtero die cum circunſeſsi
» ab exercitu uictore aqua arceremur, nec ulla alia iam per confertos hoſteis erumpendi
» ſpes eſſer, oec eſſe nefas doceremus, quinquaginta millibus hominū ex acie noſtra tru
» cidatis, aliqoem ex Canoēſi pugna Romanum milirem reſtare: rum demum pacti ſu-
B mos precium qno redempti dimitteremnr: arma, in qnibus nihil iam auxilij erat, hoſti
» rradidimus. Maiores noſtros qnoq; acceperamus ſe à Gallis auro redemiſſe: & parres
» noſtros aſperrimos illos ad cooditionem pacis, legaros tamen captiuorum redimēdo-
» rum gratia Tarentū miſiſſe. atqui io Italia cum Gallis, & ad Heracleam cum Pyrrho,
» utraque non tam clade infamis, quàm pauore & fuga, pugna fuit. Cannenſes campos
» acerui Romanorum corporū tegunr: nec ſuperſumus pugnæ, niſi in quibus trucidan-
» dis & ferrum & uires hoſtem defeeerunr. Suot etiam de noſtris quidam, qui nec in acie
» quidem refugerunr: ſed præſidio caſtris relicti, cum caſtra traderentur, in poteſtatē ho-
» ſtium uenerunr. Haud equidem ullius eiois aur commilironis fortunæ aur conditioni
» inuideo, nec premendo alium, me extuliſſe uelim uideri. ne illi quidem (niſi pernicita-
» tis pedum, & curſus aliqood præmium eſt) qoi pleriq; inermes ex acie fugientes, non
C prius qnàm Venoſiæ aut Cannuſij cōſtiterunr, ſe nobis meritò prætulerint: gloriatiq;
» ſinr, in ſe plus quàm in nobis pręſidij reip. eſſe. ſed illis ur bonis ac fortibus uiris militi-
» buſq; otemini: & nobis iam promptioribus pro parria, quòd beneficlo ueſtro redēpri,
» atq; io patriā reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis. octo mil-
» lia ſeruorū audio armari. nō minor numerus ooſter eſt, nec maiori precio redimi poſ-
» ſumus, quàm hi emunrur: nam ſi cooferam nos cū illis, iniuriam nomini Romano fa-
» ciam. Illud etiam in rali conſilio aoimaduertendū uobis cenſeam P C. ſi tam duri oris
» eſſe uelitis, qood oullo noſtro merito faciatis: cui nos hoſti relicturi ſitis. Pyrrho uide-
» licet? qui nos hoſpitū numero habuir captiuos. an barbaro ac Pœno? qui urrū auarior,
» ao crudelior ſit, uix exiſtimari pnr eſt. Si uideatis carenas, ſqualorem deformiraremq; Deformitas
» ciuiū ueſtrorū, non minus profectò uos ea ſpecies moueat, quàm ſi ex altera parte cer-
D naris ſtraras Cannēſibus cāpis legiooes ueſtras. Intueri poreſtis ſolicirudinē & lachry-
» mas in ueſtibulo curiæ ſtantiū cognatorū noſtrorū, expectanriumq; reſpōſum ueſtrū.
» eum ij pro oobis, proq; iis qui abſunr, ita ſuſpeoſi ac ſoliciti ſint, quē cenſetis animum
» ipſorū eſſe, quorum in diſcrimine uira libertáſq; eſt? Si medius fidius ipſe in nos mitis
» Annibal contra naturā ſuam eſſe uelit: nihil ramen nobis uita opus eſſe cenſeamus, cū
» iodigni ut à uobis redimeremur, uiſi ſumns. Rediere Romā quōdam remiſsi à Pyrrho
» ſioe precio capti: ſed rediere cū legaris primoribus ciuitatis ad redimendos ſeſe miſsis.
» Redeā ego in patriā treceotis numis non æſtimatus ciuis? Snū quiſq; haber animum P
» C. ſcio in diſcrimine eſſe uitam corpuſq; meum. magis me famæ periculum mouer, ne
» à uobis dānati ac repulſi habeamur. neq; enim uos precio peperciſſe homines credent.
Vbi is finem fecit, extēplo ab ea turba quæ in comirio erat, clamor flebilis eſt ſublatus,
E manuſq; ad curiā tendebaot orantes, ut ſibi liberos, fratres, cognatos redderēt. Fœmi-
nas quoq; merus ac neceſsitas turbæ huic uirorū in foro immiſcuerat. Senatus ſummo
tis arbitris conſuli cœptus. Ibi cū ſeotentiis uariaretur, & alij redimendos de publico,
alij nullā publicam impenſam faciendam, nec prohibendos ex priuaro redimi: ſi qui-
bus argentū in præſenria deeſſet, dandam ex ęratio pecuniā muruā, prædibuſq; ac prę-
diis cauendū populo, cenſerent: tum T. Manlius Torquarus, priſcæ ac oimis duræ, ur
» pleriſq; uidebatur, ſeueritatis, interrogatus ſeotētiā, ita locutus fertur: Si rantūmodo
» poſtulaſſenr legati pro iis qui in hoſtiū poreſtare ſunt, ur redimerentur, ſine ullius ioſē-
» ctatiooe eorū breui ſententiā peregiſſem. quid enim aliud quàm admonendi eſſetis, ut
» morem traditū à parribus neceſſatio ad rem militarē exemplo, ſeruaretis? nunc autem

vrb.538. cum propè gloriati ſint quòd ſe hoſtibus dediderint, præferríque non captis modò in F
ob.141. acie ab hoſtibus, ſed etiam iis qui Venuſiam Cannuſiumque peruenerũt, atque ipſi C.
» Terentio COS. æquum cenſuerint: nihil uos eorum P.C. quę illic acta ſunt, ignorare
» patiar. Atq; utina hæc, quæ apud uos acturus ſum, Cannuſij apud ipſum exercitũ age-
» rem, optimum teſtem ignauię cuiuſque, & uirtutis: aut unus hic ſaltem adeſſet P. Sem-
» pronius, quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent, milites hodie in caſtris Romanis, non captiui
» in hoſtium poteſtate eſſent: & cum feſsis pugnãdo hoſtibus, tum uictoria lætis, & ipſis
» pleriſque regreſsis in caſtra ſua, noctem ad erumpẽdum liberam habuiſſent, & ſeptena
» armatorum hominum millia erumpere etiam inter cõfertos hoſtes potuiſſent. neque
» enim per ſe ipſi id facere conati ſunt, neque aliũ ſequi uoluerunt. Nocte propè tota P.
» Sempronius Tuditanus non deſtitit admonere adhortaríque eos, dum paucitas hoſtiũ
» circa caſtra, dum quies ac ſilentium eſſet, dum nox inceptum tegeret, ſe ducem ſeque- G
» rentur: ante lucem peruenire in tuta loca, in ſociorum urbes poſſe. Sicut auorum me-
» moria P. Decius Tr. mil. in Sãnio: ſicut nobis adoleſcentibus priori Punico bello Cal-
» purnius Flamma trecentis uoluntariis, cum ad tumulum eos capiendum, ſitum inter
» medios hoſteis, duceret, dixit, Moriamur milites, & morte noſtra eripiamus ex obſi-
» dione circunuentas legiones: ſi hoc P. Sempronius diceret: nec uiros quidem, nec Ro-
» manos uos duceret, ſi nemo tantæ uirtutis exiſteret comes. Viam non ad gloriã magis
» quàm ad ſalutem ferentem demonſtrat: ducem ſe in patriam, ad parentes, ad coniuges
» ac liberos facit: ut ſeruemini, deeſt uobis animus. quid ſi moriendum pro patria eſſet,
» faceretis? Quinquaginta millia ciuium ſociorumq; circa uos eo ipſo die cæſa iacent: ſi
» tot exempla uirtutis non mouent, nihil unquam mouebit: ſi tanta clades nobis uilem
» uitam nõ fecit, nulla faciet. Liberi atq; incolumes deſiderate patriã. imò deſiderate dũ H
» patria eſt, dum ciues eius eſtis. ſerò nũc deſideratis, diminuti capite, abalienati iure ci-
» uium, ſerui Carthaginienſium facti. Precio redituri eſtis eò, unde ignauia ac nequitia
» abiſtis? P. Sempronium ciuem ueſtrum non audiſtis, arma capere, ac ſe iubẽtem ſequi:
» Annibalem paulopòſt audiſtis, caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Quam ego igna-
» uiam iſtorum accuſo, cum ſcelus poſsim accuſare? non enim modò ſequi recuſarũt be-
» ne monentẽ, ſed obſiſtere ac retinere conati ſunt, ni ſtrictis gladiis uiri fortiſsimi iner-
» teis ſummouiſſent. prius inquam P. Sempronio per ciuium agmen, quàm per hoſtium
» fuit erumpẽdum. Hos ciues patria deſideret, quorum ſi cæteri ſimiles fuiſſent, neminẽ
» hodie ex iis qui ad Cannas pugnauerunt, ciuem haberet? Ex millibus ſeptem armato-
» rum ſexcenti extiterũt, qui erumpere auderent, qui in patriã liberi atq; armati redirẽt:
» neque iis quadraginta millia hoſtium obſtitere. quàm tutum iter duarũ propè legio- I
» num agmini futurum cenſetis fuiſſe? haberetis hodie uiginti millia armatorum Can-
» nuſij, fortia, fidelia, P C. Nũc autem quemadmodum hi boni, fideléſq; (nam fortes ne
» ipſi quidem dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe, qui erũpentibus,
» quin erumperent, obſiſtere conati ſunt: aut non inuidere eos cũ incolumitati, tũ glorię
» illorum per uirtutem partæ, cum ſibi timorẽ ignauiamq; ſeruitutis ignominioſæ cau-
» ſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentoriis latentes ſimul lucem atq; hoſtem expectare: cũ
» ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. Atenim ad erumpendũ è caſtris defuit animus,
» ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt. dies nocteſq; aliquot obſeſsi, armati ſe
» ipſi tutati uallo ſunt: tandem ultima auſi, paſsiq;, cum omnia ſubſidia uitę deeſſent, af-
» fectiſq; fame uiribus arma iã ſuſtinere nequirent, neceſsitatibus magis humanis quàm
» armis uicti ſunt. Orto ſole hoſtis ad uallum acceſsit. ante ſecundam horam nullã for- K
» tunam certaminis experti tradiderũt arma ac ſeipſos. Hæc uobis ipſorum per biduum
» militia fuit. cum in acie ſtare, ac pugnare decuerat, tum in caſtra refugerunt: cum pro
» uallo pugnandũ erat, caſtra tradiderũt, neq; in acie, neq; in caſtris utiles. Vos redimã?
» cum erumpere caſtris oportet, cũctamini, ac manetis. cum manere, & caſtra tutari ar-
» mis neceſſe eſt, & caſtra & arma & uos ipſos traditis hoſti. Ego nõ magis iſtos redimẽ-
» dos P C cenſeo, q̃ illos dedendos Annibali, qui per medios hoſteis è caſtris eruperũt,
» ac per ſummã uirtutẽ ſe patriæ reſtituerunt. Poſteaquã Manlius dixit: quanquã parrũ
quoq; pleroſq; captiui cognatione attingebãt, præter exemplũ ciuitatis minime in ca-
ptiuos iã inde antiquitus indulgẽtis, pecuniæ quoq; ſumma homines mouit: quia nec
ærarium

A ærarium exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiã emendos, armandoſq;, nec Annibalem maxime huiuſce rei, ut fama erat, egẽtẽ, locupletari uolebant. vrb. 538. Ob. 141.
Cum triſte reſponſum, nõ redimi captiuos, redditum eſſet, nouuſq; ſuper ueterem luctus tot iactura ciuium adiectus eſſet, cum magnis fletibus queſtibuſq; legatos ad portam proſecuti ſunt. Vnus ex iis domum abiit, quòd fallaci reditu in caſtra, iureiurãdo ſe exoluiſſet. quod ubi innotuit, relatumq; ad ſenatum eſt: omnes cenſuerunt comprehendendum, & cuſtodibus publice datis, deducẽdum ad Annibalem eſſe. Eſt & alia de captiuis fama. X primos ueniſſe. de eis cum dubitatum in ſenatu eſſet, admitterẽtur in urbem, nécne: ita admiſſos eſſe, ne tamen iis ſenatus daretur. morantibus deinde longius omnium ſpe, alios tres inſuper legatos ueniſſe, L. Scribonium, & Caium Calpurnium, & Lucium Manlium. tum demum ab cognato Scribonij Trib. pleb. de redimẽ-
B dis captiuis relatum eſſe, nec cenſuiſſe redimendos ſenatum. & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe, decem ueteres remanſiſſe; quòd per cauſam recognoſcendi nomina captiuorum ad Annibalẽ ex itinere regreſsi, religione ſeſe exoluiſſent. de iis dedendis magna contentione actum in ſenatu eſſe: uictóſq; paucis ſententiis, qui dedendos cenſuerint. cæterùm proximis cenſoribus adeò omnibus notis ignominiiſq; cõfectos eſſe, ut quidam eorum mortem ſibi ipſi extemplo conſciuerint: cæteri non foro ſolùm omni deinde uita, ſed propè luce ac publico caruerint. Mirari magis, adeò diſcrepare inter authores, quàm quid ueri ſit, diſcernere queas. Quanto autẽ maior hæc clades ſuperioribus cladibus fuerit, uel ea res indicio eſt, quòd qui ſociorum ad eã diẽ firmi ſteterant, tũ labare cœperunt: nulla profectò alia de re, quàm quòd deſperare cœperant de imperio. Defecere autem ad Pœnos hi populi: Attellani, Calatini, Hirpini,
C Apulorum pars, Samnites, præter Petellinos Brutij omnes, Lucani: præter hos Surrẽtini, & Græcorum omnis ferme ora, Tarentini, Metapontini, Crotonenſes, Locriq;, & ciſalpini omnes Galli. nec tamen hę clades defectioneſq; ſociorum mouerunt, ut pacis uſquã mentio apud Romanos fieret, neq; ante C O S. Romam aduẽtum, nec poſtquã is rediit, renouauitq; memoriã acceptæ cladis. quo in tẽpore ipſo adeò magno animo ciuitas fuit, ut cõſuli ex tanta clade, cuius ipſe maxima cauſa fuiſſet, redeũti, & obuiam itum frequenter ab omnibus ordinibus ſit, & gratiæ actæ, quòd de rep. nõ deſperaſſet: cui, ſi Carthaginienſium ductor fuiſſet, nihil recuſandum ſupplicij foret.

DECADIS TERTIÆ LIBER III.

D ANNIBAL poſt Cannenſem pugnam, caſtra capta ac direpta, confeſtim ex Apulia in Samnium mouerat: accitus in Hirpinos à Statio pollicente ſe Compſam tradituruũ. Compſanus erat Trebius, nobilis inter ſuos: ſed premebat eum Compſanorum factio, familiæ per gratiam Romanorum potentis. Poſt famam Cannenſis pugnæ, uulgatumq; Trebij ſermonibus aduẽtum Annibalis, cũ Compſani urbe exceſsiſſent, ſine certamine tradita urbs Pœno, præſidiumq; acceptum eſt. Ibi præda omni atque impedimentis relictis, exercitu partito, Magonem regionis eius urbes, aut deficiẽtes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet. ipſe per agrum Campanum mare inferum petit oppugnaturus Neapolim, ut urbem maritimam haberet. Vbi fines
E Neapolitanorũ intrauit, Numidas partim in inſidiis (& pleræq; cauæ ſunt uiæ, ſinuſq; occulti) quacunque arte poterat, diſpoſuit: alios præ ſe actam prædam ex agris oſtentantes obequitare portis iuſsit. in quos, quia nec multi & incompoſiti uidebãtur, cum turma equitum erupiſſet, à cedentibus conſultò tracta in inſidias, circumuenta eſt. nec euaſiſſet quiſquam, ni mare propinquum, & haud procul litore naues piſcatoriæ pleræq; conſpectæ peritis nandi dediſſent effugiũ. aliquot tamen eo prælio nobiles iuuenes cæſi ſunt: inter quos & Hegeas præfectus equitũ intemperantius cedentes ſecutus, cecidit. Ab urbe oppugnãda Pœnum abſterruere conſpecta mœnia, haudquaquã prõpta oppugnanti. Inde Capuam flectit iter, luxuriantem lõga felicitate, atq; indulgentia fortunæ. maxime tamen inter corrupta omnia, licẽtia plebis ſine modo libertatem

Vrb.538. exercitis,ſenatum & ſibi & plebi obnoxium Pacuuius Calauius fecerat,nobilis idem, F
Olymp.141. ac popularis homo,cæterùm malis artibus nactus opes. Is cum eo forte anno,quo res
male geſta ad Thraſymenum eſt,in ſummo magiſtratu eſſet:iam diu infeſtam ſenatui
plebem,ratus per occaſionem nouandi res,magnum auſuram facinus , ut ſi in ea loca
Annibal cum uictore exercitu ueniſſet,trucidato ſenatu traderet Capuam Pœnis:im-
probus homo,ſed non ad extremũ perditus, cum mallet incolumi quàm euerſa repu.
dominari,nullam autem incolumẽ eſſe orbatam publico conſilio crederet, rationem
iniit qua & ſenatum ſeruaret,& obnoxium ſibi ac plebi faceret. Vocato ſenatu,cũ ſibi
defectionis ab Romanis conſilium placiturum nullo modo,niſi neceſſariũ fuiſſet,præ-
fatus eſſet: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet, filiãq; Romam nuptum
Liuio dediſſet:cæterùm maiorem multo rem,magiſq; timẽdam inſtare. non enim per
defectionem ad tollẽdum ex ciuitate ſenatum,plebem ſpectare:ſed per cædem ſenatus G
uacuam rempub. tradere Annibali ac Pœnis uelle.eo ſe periculo poſſe liberare eos , ſi
ſe permittant ſibi,& certaminum in repub.obliti credant.Cum omnes uicti metu per-
» mitterent:Claudam in curia uos,inquit,& tanquã & ipſe cogitati facinoris particeps,
» approbando conſilia,quibus nequicquam aduerſarer,uiam ſaluti ueſtræ inueniam. in
» hoc fidem,quam uultis ipſi,accipite. Fide data egreſſus,claudi curiã iubet,præſidiúm-
que in ueſtibulo reliquit , ne quis adire curiã iniuſſu ſuo, néue inde egredi poſsit.Tunc
» uocato ad concionẽ populo,Quod ſæpe,inquit,optaſtis Campani,ut ſupplicij ſumen
» di uobis ex improbo ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet, eam nunc non per tumultum
» expugnantes domos ſingulorum, quas præſidiis clientium ſeruorumq; tuentur , cum
» ſummo ueſtro periculo,ſed tutam habetis,ac liberam.Clauſos omnes in curiam acci-
» pite,ſolos,inermes:nec quicquam raptim aut forte temere egeritis.de ſingulorũ capi- H
» te uobis ius ſententiæ dicendæ faciã:ut quas quiſq; meritus eſt pœnas pendat.Sed ante
» omnia ita uos iræ indulgere oportet,ut potiorem ira ſalutem atq; utilitatẽ ueſtram ha
» beatis.Etenim hos(ut opinor) odiſtis ſenatores. nam ſenatũ omnino non habere non
» uultis:quippe aut rex,quod abominandum:aut,quod unũ liberæ ciuitatis conſiliũ eſt,
» ſenatus habendus eſt.Itaq; duæ res ſimul agendæ ſunt uobis,ut & ueterem ſenatũ tol-
» latis,& nouum cooptetis.Citari ſingulos ſenatores iubebo:de quorum capite uos cõ-
» ſulam:quod de quoque cẽſueritis,fiet. Sed prius in eius locum,uirũ fortem ac ſtrenuũ
» nouum ſenatorem cooptabitis,quàm de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit,&
nominibus in urnam coniectis,citari quod primum ſorte nomen excidit, ipſumque è
curia produci iuſsit. Vbi auditum eſt nomen,malum & improbum pro ſe quiſque cla-
mare,& ſupplicio dignum. Tum Pacuuius: Video quæ ſentẽtia de hoc ſit data: eiicitur I
pro malo atq; improbo.bonum ſenatorem & iuſtum eligite. Primò ſilentiũ erat, in-
opia potioris ſubiiciundi.deinde cũ aliquis omiſſa uerecundia quempiam nominaſſet,
multo maior extemplo clamor oriebatur:cũ alij negarent noſſe:alij nunc probra, nũc
humilitatem,ſordidamq; inopiã,& pudendæ artis aut quæſtus genus obiicerent. Hoc
multo magis in ſecundo ac tertio ſenatore eſt factũ,ut ipſius pœnitere homines appa-
reret:quem autẽ in eius ſubſtituerent locũ,deeſſe . quia nec eoſdẽ nominari attinebat,
nihil aliud quàm ad audienda probra nominatos : & multo humiliores obſcurioreſq;
cæteri erant eis,qui primi memoriæ occurrebant.Ita dilabi homines,notiſsimũ quod-
que malum maxime tolerabile dicẽtes eſſe,iubentéſq; ſenatũ ex cuſtodia dimitti. Hoc
modo Pacuuius cum obnoxiũ uitæ beneficio ſenatũ multo ſibi magis quàm plebi fe-
ciſſet,ſine armis iam omnibus concedentibus dominabatur.Hinc ſenatores omiſſa di K
gnitatis libertatiſq; memoria,plebẽ aſſari,ſalutare,benigne inuitare,apparatis accipe-
re epulis,eius cauſas ſuſcipere,ei ſemper parati adeſſe: ſecundum eũ in lite iudicẽ dare,
qui magis popularis,aptiorq; in uulgus fauori cõciliãdo eſſet.Iam uerò nihil in ſenatu
actum aliter,quàm ſi plebis ibi eſſet conciliũ.Prona ſemper ciuitas in luxuriã,non in-
geniorũ modò uitio,ſed affluenti copia uoluptatũ,& illecebris omnis amœnitatis ma
ritimæ,terreſtriſq;:tũ uerò ita obſequio principũ,& licentia plebis laſciuire,ut nec libi
dini nec ſumptibus modus eſſet. ad contemptũ legum,magiſtratuũ,ſenatuſq;, acceſsit
rum poſt Cannenſem cladẽ:ut,cuius aliqua erat uerecundia,Romanũ quoq; imperiũ
ſpernerent.id modò erat in mora,ne id extemplo efficerent,quòd connubiũ uetuſtum
multas

A multas familias claras ac poteotes Romaois miſcuerat: & quòd, cũ militarent aliquot Vrb.538.
apud Romanos, maximum nioculnm erãt treceoti equites nobiliſsimus quiſq; Cam- Oly.141.
panorum, io præſidia Sicularum urbiũ delecti ab Romanis, ac miſsi. Horum parenres cogoatiq; ægre peruicerunt ut legati ad C O S. Romaoum mitrerẽtur. li ooodũ Canuſium profectũ, ſed Venuſiæ cũ paucis ac ſemiermibus C O S. inueneruot: quam poterat maxime miſerabilem bonis ſociis, ſuperbis atq; iofidelibus, ut etant Cãpani, ſpernendum. Et auxit rerũ ſuarum ſuiq; cootemptum C O S. oimis detegendo cladẽ, nudandoq;. oam cum legari ęgre ferre ſenatũ popolumq; Campanum aduerſi quicquam
„ eueniſſe Romanis, nuociaſſent, pollicerẽturq; omnia quæ ad bellũ opus eſſent: Morẽ,
„ inquit, magis loquendi cũ ſociis ſetuaſtis Campani, iubentes quæ opus eſſent ad bellũ,
„ imperare, quàm conueoieoter ad præſeotem fortunæ ooſtræ ſtatum locuti eſtis. quid
B enim nobis ad Cannas relictum eſt, ut qnaſi aliquid habeamns, id quod deeſt, expleri
„ ab ſociis uelimus? pedites uobis imperemus, tanquã equites habeamus? pecuniã deeſ-
„ ſe dicamus, taoquam ea tãtùm deſit? Nihil, oe quod ſuppleremus quidẽ, oobis reliquit
„ fortuna. legiones, equitatus, arma, ſigna, equi uiriq;, pecunia, commeatus, aut in acie,
„ aut in ruinis poſtero die amiſsis caſtris perierunt. Itaq; nõ iuuetis nos io bello oportet
„ Campani, ſed cum Pœois bellum pro nobis ſuſcipiatis. Veoiat in mentem, ut trepidos
„ quondam maiores ueſtros iotta mœoia compulſos, oec Samnitem modò hoſtem, ſed
„ etiam Sidicinum pauentes, receptos in fidẽ apud Satriculam defenderimos, cœptumq;
„ propter uos cum Samnitibus bellum, per centum prope annos, uariante fortuna euẽ-
„ tum, tulerimus. Adiicite ad hæc, quòd fœdus ęquũ dedimus, quòd leges noſtras, quòd
„ ad extremum, id quod aote Canoenſem certe cladem maximum fuit, ciuitatẽ noſtram
C magoæ parti ueſtrum dedimus, communicauimuſq; uobiſcum. Itaq; communem uos
„ haoc cladem, quæ accepta eſt, credere Campani oportet, commuoem parriam tueodã
„ arbitrari eſſe. Noo cum Samnite aut Hetruſco res eſt, ut quod à oobis ablatũ ſit, in Ita-
„ lia tamẽ imperium maneat. Pœnus hoſtis, ne Africæ quidem indigena, ab ultimis ter-
„ rarum oris, freto Oceani, Herculiſq; columois, expertem omnis iuris & cõditionis &
„ linguæ propè humanæ militem trahit. Hũc natura & moribus immitẽ ferumq;, inſu-
„ per dux ipſe efferauit, pontibus ac molibus ex humaoorum corporum ſtrue faciẽdis,
„ & (quod proloqui etiam piget) ueſci humaois corporibus docẽdo. hos infaodis paſtos
„ epulis, quos cõtingere etiã nefas ſit, nidere atq; habere domioos, & ex Africa & à Car-
„ thagine lura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorũ pati prouinciam eſſe, cui oon
„ genito modò in Italia, deteſtabile ſit? Pulchrũ erit Campani, prolapſum clade Roma-
D num imperiũ, ueſtra fide, ueſtris uiribus reteotũ ac recuperatũ eſſe. Ttiginta millia pe-
„ ditum, quatuor equitũ arbitror ex Campania uos ſeripſiſſe: iam pecuoiæ affatim eſſe,
„ frumentiq;. qui ſi parem fortunæ ueſtræ fidẽ habetis, oec Annibal ſe uiciſſe ſeotiet, nec
„ Romaoi ſe uictos eſſe. Hac oratione C O S. dimiſsis redeuntibuſque domum legatis,
„ unus ex iis, Subius Virius, tempus ueniſſe ait, quo Campani nõ agrum ſolùm ab Ro-
„ manis quoodam per Iniuriã ademptũ, recuperare, ſed imperio etiam Italiæ potiri poſ-
„ ſint. fœdus eoim cum Annibale quibus uelint legibus facturos. oeq; cõtrouerſiã fore,
„ quin ipſe confecto bello Annibal uictor in Africã hinc decedat, exercitumq; deportet:
„ Italiæ imperium Campaois relioquatur. Hæc Virio loquenri aſſeoſi omoes, ita renũciaot legationem, uti deletũ omnibus uideretur nomẽ Romaoũ. Extemplo plebes ad defectionẽ, ac pars maxima ſenatus ſpectare. extracta tamen aurhoritatibus ſeniorum
E per paucos dies eſt res: poſtremò uicit ſeotentia pluriũ, ut iidẽ legati qui ad C O S. Romanum ierãt, ad Anoibalẽ mitterentur. Quò prius quàm iretur, certumq; defectionis cõſiliũ eſſet: Romã legatos miſſos à Campanis, in quibuſdã annalibus inuenio, poſtulantes, ut alrer C O S. Campaous fieret, ſi rem Romanã adiuuari uellẽt. indigoatione orta, ſummoueri à curia iuſſos eſſe: miſſumq; lictorẽ, qui ex urbe educeret eos, atq; eo die maoere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis cõpar Latinorũ quondã poſtulationi erat: Cœliuſq; & alij id haud ſioe cauſa prætermiſerant ſcriptores, ponere pro certo ſum ueritus. Legati ad Aonibalem uenerunt, pacemq; cum eo his conditionibus fecerunt, oe quis imperator magiſtratúſue Pœnorum ius ullum in ciuem Campaoum haberet, oéue ciuis Cãpanus inuitus militaret, munúſue faceret. ut ſuæ leges, ſui magi-

vrb.538. ſtrarus Campanis eſſent. ut trecentos ex Romanis captiuos Pœnus daret Campanis, F
Oly.141. quos ipſi elegiſſent: cum quibus equitum Campanorũ, qui in Sicilia ſtipendia facerẽt,
permutatio fieret. Hæc pacta. Alia inſuper, quàm quæ pacta erant, facinora Campani
ediderunt. nã præfectos ſociûm, ciueſq; Romanos alios, partim aliquo militiæ mune-
re occupatos, partim priuatis negociis implicitos, plebs repentè omneis cõprehenſos,
uelut cuſtodiæ cauſa balneis includi iuſsit: ubi feruore atq; æſtu anima intercluſa, fœ-
dum in modum expirarent. Ea ne fierent, neu legatio mitteretur ad Pœnum, ſumma
ope Decius Magius, uir cui ad ſummam authoritatem nihil præter ſanam ciuiũ men-
tem defuit, reſtiterat. ut uerò præſidium mitti ab Annibale audiuit: Pyrrhi ſuperbam
dominationem, miſerabilemq; Tarentinorum ſeruitutem, exempla referẽs, primò ne
reciperetur præſidium, palàm uociferatus eſt: deinde, ut receptum aut eiiceretur: aut, ſi
malum facinus, quòd à uetuſtiſsimis ſociis cõſanguineiſq; defeciſſent, forti ac memo- G
rabili facinore purgare uellent, ut interfecto Punico pręſidio reſtituerent ſe Romanis.
Hæc (neque enim occulte agebantur) cum relata Annibali eſſent: primò miſit qui uo-
carent Magium ad ſeſe in caſtra. deinde cum is ferociter negaſſet ſe iturum, (nec enim
Annibali ius eſſe in ciuem Campanum) concitatus ira Pœnus, comprehendi hominẽ,
uinctumq; attrahi ad ſe iuſsit. ueritus deinde nequid inter uim tumultus, atq; ex cõci-
tatione animorum incõſulti certaminis oriretur, ipſe præmiſſo nuncio ad Mariũ Blo-
ſium Pr. Campanum poſtero die ſe Capuæ futurum, proficiſcitur è caſtris cũ modico
præſidio. Marius concione aduocata edicit, ut frequentes cũ coniugibus ac liberis ob-
uiam irent Annibali. Ab uniuerſis id nõ obedienter modò, ſed enixe, fauore etiã uul-
gi, & ſtudio uiſendi tot iam uictoriis clarum imperatorem, factum eſt. Decius Magius
nec obuiam egreſſus eſt: nec, quo timorem aliquẽ ex conſcientia ſignificare poſſet, pri- H
uatim ſe tenuit. in foro cum filio clientibúſque paucis ocioſe inambulauit, trepidante
tota ciuitate ad excipiẽdum Pœnum, uiſendumq;. Annibal ingreſſus urbem, ſenatum
extemplo poſtulat. precantibúſq; inde primoribus Campanorum, nequid eo die ſere
gereret, diémq; ut ipſe aduentu ſuo feſtum lætus ac libens celebraret: quanquam præ-
ceps ingenio in iram erat, tamẽ nequid in principio negaret, uiſendo urbem, magnam
diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud Ninios Celeres, Stenium Pacuuiumq;,
inclytos nobilitate ac diuitiis. Eò Pacuuius Calauius, de quo antè dictum eſt, princeps
factionis eius quæ attraxerat rem ad Pœnos, filium iuuenem adduxit: abſtractumque
ab ſe à Decij ait latere, cum quo ferociſsime pro Romana ſocietate aduerſus Punicum
fœdus ſteterat: nec eum aut inclinata in partẽ alteram ciuitas, aut patria maieſtas ſen-
tentia depulerat. Huic tum pater iuueni Annibalem deprecando magis quàm purgã- I
do placauit. uictúſque patris precibus lachrymiſque, etiam ad cœnam eum cum patre
uocari iuſsit: cui conuiuio neminem Campanum, præterquam hoſpites, Iubelliumq;
Tauream inſignem bello uirum, adhibiturus erat. Cœperunt epulari de die, & conui-
uium non ex more Punico, aut militari diſciplina eſſe: ſed ut in ciuitate, atq; etiam do-
mo, diu ad uarias omnium uoluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorum
inuitatione, nec ipſius interdum Annibalis, Calauij filius Perolla uinci potuit. ipſique
ualetudinem excuſans patri, animi quoque eius mirabilem interturbationem cũ quę-
reret: ante ſolis ferme occaſum patrem Calauium ex cõuiuio egreſſum ſecutus filius,
» ubi in ſecretum (hortus erat poſticis ædium partibus) peruenerunt: Conſilium, inquit,
» affero pater, quo non ueniam ſolùm peccati, quo defecimus ad Annibalẽ, impetraturi
» ab Romanis: ſed in multo maiore dignitate & gratia ſimus Campani, quàm unquam K
» fuimus. Cum mirabundus pater, quídnam id eſſet cõſilij quæreret: toga reiecta ab hu-
» mero, latus ſuccinctum gladio nudat. Iam ego, inquit, ſanguine Annibalis ſanciam
» Romanum fœdus. te id prius ſcire uolui, ſi fortè abeſſe dum facinus patratur, malles.
» Quæ ubi uidit audiuítque ſenex, uelut ſi iam agendis quæ audiebat, intereſſet, cũ me-
» tu: Per ego te, inquit, fili quæcunque iura liberos iungunt parentibus, precor quæſoq;,
» ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda uelis. paucæ horæ ſunt, intra quas
» iurantes per quicquid deorũ eſt, dextras dextræ iungẽtes, fidẽ obſtrinximus, ut ſacratis
» de mẽſis eſſemus. digreſsi à colloquio, extẽplo in eũ armamur? ſurgis ab hoſpitali mẽ-
» ſa, ad quam tertius Campanorũ adhibitus ab Annibale es: eam ipſam menſam cruen-

tate uis

A tare uis hoſpitis ſanguine? Annibalem pater filio meo potuī placare, filiū Annibali nō
» poſſum? Sed ſi nihil ſancti, nou fides, non religio, non pietas, audeantur inſanda, ſi nō
» perniciem nobis cum ſcelere affetunt. Vnus aggteſſurus es Annibalem? quid illa tur-
» ba tot liberorum ſeruorumq́;? quid in unum intenti omniū oculi? quid tot dextræ? tor-
» peſcéntne in amentia illa? uultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremnnr,
» quem hotret populus Romanus, tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſint, meipſum fetire,
» corpus meum opponeutem pto corpote Annibalis, ſuſtinebis? atqui per meum pectus
» petendus ille tibi, ttansfigenduſq́; eſt. deterreri hîc ſine te potius, quàm illic uincl. ua-
» leant preces apud re meæ, ſicut pro te hodie ualuetunt. Lachrymãtem inde iuuenē cer-
» nens, medium cōplectitut: atque oſculo hærens, uon autè precibus abſtitit, quàm per-
» uicit ut gladium poneret, fidémque datet, nihil ſacturum tale. Tum iunenis: Ego qui-
B dem, iuquit, quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri. tuā doleo uicē, cui ter pro-
» ditæ patriæ ſuſtinendum eſt crimen: ſemel, cum defectionem iniſti ab Romanis: iterū,
» cum pacis cum Annibale fuiſti author: tertiò hodie, cum reſtituēdæ Romanis Capuæ
» mora atque impedimentum tu es. O patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcē de-
» fendere uolebam, hoſti minime patcens, quandò parens extotquet, tecipe. Hæc cū di-
xiſſet, gladium in publicum trās maceriam horti ahiecit: & quò minus res ſuſpecta eſ-
ſęt, ſe ipſe conuiuio reddidit. Poſtero die ſenatus frequens datur Anuibali. ubi prima
eius oratio perblāda ac benigna fuit, qua gtatias egit Campanis, quòd amicitiā ſuam
Romanæ ſocietati præpoſuiſſent: & inter cætera magnifica ptomiſſa pollicitus, breui
caput Italiæ omnis Capuam fore: iuráque inde cum cæteris populis Romanum etiam
petiturum. Vnum eſſe exortem Punicæ amicitiæ, fœderíſque ſecum facti, quem neque
C eſſe Campanum, neque dici debete, Magium Decium. eum poſtulare, ut ſibi dedatur,
ac ſe ptæſente de eo referatur, ſenatúſque cōſultum fiat. omnes iu eam ſententiam ie-
runt: quanquam magnæ parti & uir indignus ea calamitate, & haud paruo initio mi-
nui uidebatur ius libertatis. Egreſſus curia, in tēplo magiſtratus cōſedit: cōprehendiq́;
Decium Magium, atq; ante pedes deſtitutum cauſam dicere iuſsit. Qui cum manente
ferocia animi negaret lege fœderis id cogi poſſe: tum iniectę catenæ, ducíq; ante licto-
rem in caſtra eſt iuſſus. Quoad capite aperto eſt ductus, cōcionabundus inceſsit, ad cir
» cunfuſam undique multitudinem uociferans: Habetis libertatem Campani, quā pe-
» tiſtis. foro medio, luce clara, uidentibus uobis, nulli Campanorum ſecundus, uinctus
» ad mortem rapior. quid uiolentius Capua capta fieret? ite obuiam Annibali, exornate
» urbem, diemq; aduentus eius conſecrate, ut hunc triumphum de ciue ueſtro ſpectetis.
D Hæc eo uociferante cum moueri uulgus uideretur, obuolutum caput eſt: ocyuſq; rapi
extra portā iuſſus, ita in caſtra perducitur: extemploq́; impoſitus in nauim, & Cartha-
ginem miſſus: ue motu aliquo Capuæ ex indignitate rei orto, ſenatū quoq; pœniteret
dediti principis: & legatione miſſa ad repetēdum eū, ne aut negãdo rē, quam primùm
peterent, offendendi ſibi noui ſocij: aut tribuendo, habendus Capuæ eſſet ſeditionis ac
turbarum author. Nauem Cyrenas detulit tempeſtas, quæ tum in ditione regū erant.
ibi cum Magius ad ſtatuam Ptolemæi regis confugiſſet, deportatus à cuſtodibus Ale-
xandriam ad Ptolemæum, dum eum docuiſſet, cōtra ius fœderis uinctum ſe ab Anni-
bale eſſe, uinculis liberatur: permiſſumq́; ut rediret, ſeu Romā ſeu Capuā mallet. Nec
Magius Capuam ſibi tutam dicere: & Romam eo tempote, quo inter Romanos Cam-
panóſq; bellum ſit, ttansfugæ magis quàm hoſpitis fore domicilium: nuſquam malle,
E quàm in regno eius uiuere, quem uindicē atq; authorem habeat libertatis. Dum hæc
geruntur, Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediit, reſponſumq́; ex ſcripto
» recitauit: (diui quoq; in eo erant, quibus quoq́; modo ſupplicaretur.) Tum, ſi ita faxi-
» tis Romani, ueſtræ res meliores faciliores ſq; erunt: magis ex ſentētia reſpub. ueſtra uo-
» bis procedet: uictoriaq; duelli, populi Romani erit. Pythio Apollini, Rep. ueſtra bene
» geſta ſeruataq́;, lucris meritis donū mittitote: deq́; præda, manubiis, ſpoliiſq́; honorem
habebote. Hæc ubi ex Græco carmine interpretata recitauit: tū dixit, ſe oraculo egreſ-
ſum, extemplo his omnibus diuis rem diuinam thure ac uino feciſſe: iuſſumq́; ab anti-
ſtite, ſicut coronatus laurea corona & oraculum adiſſet, & rē diuinam feciſſet: ita coro-
natum nauim aſcēdere, nec antè deponere eam, quàm Romā pèrueniſſet. ſe quæcunq;

vrb.538. imperata ſint,cum ſumma religioue ac diligentia executum , corouam Romæ in ara F
Oly.141. Apollinis depoſuiſſe.Senatus decreuit,ut eæ res diuinæ,ſupplicationéſq; primo quoq;
tempore cum cura fierent. Dum hæc Romæ atque in Italia geruntur,nuncius uicto-
riæ ad Caunas,Carthagiuem uenerat.Mago Amilcaris filius, non ex ipſa acie à fratre
miſſus,ſed retentus aliquot dies in recipiendis ciuitatibus Brutiorum,quæ deficiebãt.
Is cum ei ſeuatus datus eſſet,res geſtas in Italia à fratre expoſuit.Cum ſex imperatori-
bus eum,quorum quatuor conſules,duo dictator ac magiſter equitum fueriut : cũ ſex
couſularibus exercitibus acie cõflixiſſe.occidiſſe ſupra ducenta millia hoſtium : ſnpra
L millia cepiſſe.ex quatuor conſulibus duos occidiſſe.ex duobus ſaucium alterum,al-
terum toto exercitu amiſſo uix cum L homiuibus effugiſſe.magiſtrũ equitum,qui cõ-
ſularis poteſtatis ſit,fuſum fugatumq;.dictatorem,quia ſe in actem nunquam cõmiſe-
rit,unicum haberi imperarorem.Brutios Apulóſq;, partem Samnitum ac Lucanorũ, G
defeciſſe ad Pœuos.Capuam,quòd caput nõ Campaniæ modò,ſed poſt afflictam rem
Romauam Cannenſi pugna,Italiæ ſit,Annibali ſe rradidiſſe.Pro his tãtis totq; uicto-
riis uerum ſacrum diis immortalibus agi haberiq;.Ad fidem deinde tam lętarũ rerum,
effuudi in ueſtibulo curiæ iuſsit aunulos aureos.qui tantus aceruus fuit , ur metienti-
bus,dimidium ſuper treis modios expleſſe ſint quidã authores.Fama tenuit,quæ pro-
pior uero eſt,haud plus fuiſſe modio.Adiecit deinde uerbis,quo maioris cladis indiciũ
eſſet,neminem uiſi equitem, atq; corum ipſorum primores id gerere iuſigne. Summa
fuit oratiouis,quo propius ſpes belli perficiendi ſit , eo magis omni ope iuuãdum An-
nibalem eſſe.procul enim ab domo militiam eſſe,in media hoſtinm terra, magnã uim
frumenti pecuniæq; abſumi:& tot acies ut hoſtium exercitus deleſſe,ita uictoris etiam
copias parte aliqua minuiſſe.mittendum igitur ſupplementum eſſe,mittendam iu ſti- H
peudium pecuuiam,frumeutumq; tam benemeritis de nomiue Punico militibns. Se-
cundum hæc dicta Magonis lætis omnibus,Himilco uir factionis Barchinæ locũ Hã-
» nonis iucrepãdi eſſe ratus: Quid eſt Hauno?inquit, etiam nunc pœuitet belli ſuſcepti
» aduerſus Romanos?iube dedi Annibalem:ueta in tam proſperis rebus gratias diis im-
» mortalibus agi.audiamus Romanum ſenatorem in Carthaginienſium curia.Tũ Hã-
» no:Tacuiſſem hodie patres conſcripti,ue quid in communi omnium gaudio , minus
» lætum quod eſſet uobis,loquerer. nunc interroganti ſenatori , pœniteátue me adhuc
» ſuſcepti aduerſus Romauos belli,ſi reticeã, aut ſuperbus, aut obuoxius uidear. quorũ
» alterum eſt hominis alienæ libertatis obliti,alterum ſuæ.Reſpondeam,inquit,Himil-
» coni,non deſiſſe pœnitere me belli,neq, deſiturum antè inuictum noſtrum imperato-
» rem incuſare,quàm finitum aliqua tolerabili conditioue bellũ uidero: nec mihi pacis I
» antiquæ deſideriũ ulla alia res,quàm pax uoua finiet.Itaq; iſta quę modò Mago iacta-
» uit,Himilconi cæteriſq; Anuibalis ſatellitibus iã læta ſunt.mihi poſſunr læta eſſe,quia
» res bello bene geſtæ,ſi uolumus fortuna uti,pacẽ uobis æquiorem dabunt.nam ſi prę-
» termittimus hoc tempus,quo magis dare quàm accipere poſſumus uideri pacem: ue-
» reor ue hæc quoq; lætitia luxuriet nobis,ac uana euadat.quæ tamẽ nunc quoq; qualis
» eſt?Occidi exercitus hoſtium:mittite milites mihi. Quid aliud rogares,ſi eſſes uictus?
» Hoſtiũ cepi bina caſtra,prędæ uidelicet plena,& commeatuũ:frumentũ,& pecuniam
» date.Quid aliud,inqnam,ſi ſpoliatus,ſi exutus caſtris eſſes, peteres? Et ne omnia ipſe
» mirer:(mihi quoq; enim,quoniam reſpõdi Himilconi,interrogare ius faſq; eſt)uelim
» ſeu Himilco,ſeu Mago reſpondeat : cum ad internecionem Romani imperij pugnatũ
» ad Cannas ſit,conſtétque iu defectione totam Italiam eſſe:primùm ecquis Latiui no- K
» minis populus defecerit ad uos?deiude ecquis homo ex V & X X X tribubns ad An-
» nibalem trãsfugerit? Cum utrunque Mago uegaſſet:Hoſtiũ quidẽ ergo,inqnit,adhuc
» multũ ſupereſt.ſed multitudo ea quid animorũ,quídue ſpei habeat,ſcire uelim. Cũ id
» ueſcire ſe Mago diceret : Nihil facilius ſcitu eſt, inquit. ecquos legatos ad Annibalem
» Romaui miſerũt de pace?ecquã deniq; mentionẽ pacis Romæ factã eſſe, allarũ ad uos
» eſt? Cũ id quoq; negaſſet:Bellũ igitur,iuquit, tam integrũ habemns, q̃ habuimus qua
» die Aunibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm uaria uictoria priore Punico bello fuerit,
» pleriq;,qui memiuerimus,ſuperſumus.nũquã terra mariq; magis proſperæ res noſtræ
» uiſæ ſunt,q̃ aute cõſules C.Luctatiũ & A.Poſthumiũ fuerunt. Luctatio & Poſthumio
COSS.

A COSS.deuicti ad Ægateis inſulas ſumus. Quod ſi(id quod dii omen auertant) nunc *Vrb.538. Oly.141.*
» quoq; fortuna aliquid nariauerit, tum pacem ſperatis, quum uincimur: quam nũc ui-
» cimus, dat nemo? Ego, ſi quis de pace conſulet, ſeu deferenda hoſtibus, ſeu accipienda:
» habeo quid ſententiæ dicam. ſi de iis quæ Mago poſtulat, refertis, nec uictoribus mitti
» artinere puto: & fruſtrantibus nos falſa atq; inani uictoria multo minus cẽſeo mitten-
» da eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio. nam & ſimultas cum familia Barchi-
na, leuiorem authorem faciebat: & occupati animi præſenti lætitia, nihil quo uanius
fieret gandium ſuum, auribus admittebant: debellatúmque mox fore, ſi adniti paulu-
lum uoluiſſent, rebantur. Itaque ingenti conſenſu fit ſenatuſcõſultũ, ut Annibali X L
Numidarum millia in ſupplemẽtum mitterentur, & X L elephanti, & argenti multa
talenta. Dictatórque cum Magone in Hiſpaniam præmiſſus eſt ad conducenda X X
B millia peditum, quatuor eqnitum, quibus exercitus qui in Italia, quíque in Hiſpania
erant, ſupplerentur. Cæterùm hæc, ut in ſecundis rebus, ſegniter ocioſéque geſta ſunt.
Romanos præter inſitã induſtriam animis, fortuna etiã cunctari prohibebat. nam nec
cõſul nlli rei quæ per eũ agenda eſſet, deerat: & dictator M. Iunius rebus diuinis perfe-
ctis, latóque(ut ſolet) ad popnlũ, ut equũ aſcendere liceret: præter duas urbanas legio-
nes, quæ principio anni à conſulibns conſcriptæ fuerant, & ſeruorum delectum, co-
hortéſque ex agro Piceno & Gallico collectas, ad ultimum propè deſperatæ reipub.
auxilium, cum honeſta utilibus cedũt, deſcẽdit equo, dixítque: qui capitalem fraudem
auſi, quíque pecuniæ iudicati in uinculis eſſent: qui eorum apud ſe milites fierenr, eos
noxa pecuniáque ſe exolui iuſſurum. & ſex millia hominum Gallicis ſpoliis, quæ tri-
umpho C. Flaminii tranſlata erant, armauit. itaque cum X X V millibus armatorum
C ab urbe proficiſcitur. Annibal Capua recepta, cũ iterum Neapolitanorũ animos par-
tim ſpe, partim metu nequicquam tentaſſet, in agtum Nolanum exercitũ traducit: &
ut non hoſtiliter ſtatim, quia non deſperabat uoluntariam deditionem: ita ſi moraren-
tur ſpem, nihil eorum quæ pati aut timere poſſent, prætermiſſurus. Senatus, ac maxi-
me primores eius, in ſocietare Romana cum fide perſtare. plebs nouatum(ut ſoler) re-
rum auida, atq; Annibalis tota eſſe: metúmque agrotum populationis, & patienda in
obſidione multa grauia indignáque proponere animo. neque authores defectionis
deerant. Itaqne nbi ſenatum metus cepit, ſi palàm contrà tenderent, reſiſti multitudini
concitatæ non poſſe, clàm ſimulãdo dilationem mali inueniunt. placere enim ſibi de-
fectionem ad Annibalem, ſimulant: quibus autem cõditionibus in fœdus amicitiám-
que nouam tranſeant, parum conſtare. Ita ſpatio ſumpto, legatos propere ad præto-
D rem Romanum Marcellnm Claudium, qui Cannuſii cum exercitu erat, mittunt: do-
céntqne quanto in diſcrimine ſit Nolana res. agtum Annibalis eſſe, & Pœnorum ur-
bem extemplo futuram, ni ſubueniatur. concedendo plebi ſenatum, ubi uelint, defe-
cturos ſe, ne deficere prefeſtinarẽr, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadẽ ſimu-
latione extrahi rem in ſuum adnẽtum iuſsit: interim celari quæ ſecũ acta eſſenr, ſpém-
que omnẽ anxiliũ Romani. Ipſe à Cannuſio Calatiã petit: atque inde Vulturno amne
traiecto, pérqne agrum Satriculanum Trebianúmque ſuper Sueſſulã per montes No-
lam peruenit. Sub aduẽtum prætoris Romani Pœnus agro Nolano exceſsit: & ad ma-
re proxime Neapolim deſcendit, cupidus maritimi oppidi potiundi, quò curſus naui-
bus tutus ex Africa eſſet. Cæterùm poſteaqnam Neapolim à præfecto Romano te-
neri accepit: (M. Iunius Syllanus erat, ab ipſis Neapolitanis accitus) Neapolim quo-
E que ſicut Nolam, non admiſſus, petit Nuceriam. Eam cum aliquandiu circunſediſſet;
ſæpe ui, ſæpe ſolicitandis nequicquam nunc plebe, nunc principibus, fame demum in
deditionem accepit, pactus, ut inermes cum ſingulis abirent ueſtimẽris: deinde, nt qui
à principio mitis omnibus Italicis, præter Romanos, uideri uellet: præmia atque ho-
nores iis qui remanſiſſent, ac militare uellent ſecũ, propoſuit. nec ea ſpes quenquam
tenuit. dilapſi omnes quocunque hoſpitia, aut fortuitus animi impetus tulit, per Cam
paniæ urbes, maxime Nolã, Neapolímqne. Cnm ferme triginta ſenarores, ac fortè pri-
mus qniſque Capuã petiſſent: excluſi inde, quòd portas Annibali clauſiſſent, Cumas
ſe contulerunt. Nuceriæ præda militi data eſt, urbs direpta, atqne incenſa. Nolã Mar-
cellus non ſui magis fidncia præſidii, qnàm uolũtate principum habebat. plebs time-

vrb.538. batur,& ante omnes L.Bantius,quem cõſenſus artẽtatæ defectionis,ac metus à præ- F
Oly.141. tore Romano,nunc ad proditionem patriæ, nunc ſi ea die fortuna defuiſſet, ad tranſ-
fugiẽdum ſtimulabat.Erat iuuenis acer,& ſociorũ ea tempeſtate nobiliſsimus eques.
ſeminecem eum ad Cannas in aceruo cæſorum corporum inuẽtum, curatúmque be-
nigne,etiam cum donis Annibal domum remiſerat. ob eius gratiam meriti,rem No-
lanam in ius ditionémque dare uoluerat Pœno: anxiúmque eum & ſolicitũ cura no-
uãdi res,prætor cernebat.cæterùm cum aut pœna cohibendus eſſet,aut beneficio con
ciliãdus,ſibi aſſumpſiſſe, quàm hoſti ademiſſe fortem ac ſtrenuum maluit ſocium:ac-
citúmque ad ſe benigne appellat, Multos eũ inuidos inter populares habere,inde ex-
iſtimatu facile eſſe, ꝗ nemo ciuis Nolanus ſibi indicauerit quàm multa eius egregia
facinora militaria eſſent.ſed qui in Romanis militauerit caſtris, nõ poſſe obſcurã eius
uirtutẽ eſſe.multos ſibi qui cum eo ſtipendia fecerint,referre qui uir eſſet ille: quæque G
& quoties pericula pro ſalute ac dignitate populi Romani adiſſet:utíque Cannenſi pu
gna non prius prælio abſtiterit, quàm propè exanguis ruina ſuperincidẽtiũ uirorum,
equorum, armorúmque ſit oppreſſus. Itaque macte uirtute eſto, inquit. apud me tibi
omnis honos, atque omne præmium erit:& quo frequentior mecũ fueris,ſenties eam
rem tibi dignitati atque emolumẽto eſſe.Lætóque iuueni promiſsis,equum eximium
dono dat,bigatóſq; quingentos queſtorẽ numerare iubet. lictoribus imperat, ut eum
ſe adire,quoties uelit,patiantur.Hac comitate Marcelli, ferocis iuuenis animus adeò
eſt mollitus, ut nemo inde ſociorum rem Romanam fortius ac fidelius iuuerit. Cum
Annibal ad portas eſſet,(Nolã enim rurſus à Nuceria mouerat caſtra)plebéſque No-
lana de integro ad defectionem ſpectaret, Marcellus ſub aduentum hoſtium intra mu-
ros ſe recepit,non caſtris metuens,ſed ne prodendæ urbis occaſionem nimis multis in H
eam imminẽtibus daret.Inſtrui deinde utrinque acies cœptæ, Romanorum pro mœ-
nibus Nolæ, Pœnorum ante caſtra ſua. prælia hinc parua inter urbẽ caſtráque, & ua-
rio euentu fiebãt:quia duces nec prohibere paucos temere ruentes,nec dare ſignum
uniuerſæ pugnæ uolebãt. in hac comitiaria iam duorum exercituum ſtatione princi-
pes Nolanorum nunciant Marcello,nocturna colloquia inter plebem ac Pœnos fieri:
ſtatutúmque eſſe, ut cum Romana acies egreſſa portis iret, impedimenta eorũ ac ſar-
cinas diriperent:clauderéntque deinde portas, muróſque occuparent,ut potentes re-
rum ſuarum atque urbis,Pœnũ inde pro Romano acciperent.Hæc ubi nunciata ſunt
Marcello, collaudatis ſenatoribus Nolanis, priuſquam aliquis motus in muris orire-
tur, fortunam pugnæ experiri ſtatuit. Ad treis portas in hoſtes uerſas tripartitò exer-
citum inſtruxit.impedimẽta ſubſequi iuſsit:calones,lixáſque,& inualidos milites ual- I
lum ferre.media porta robora legionum,& Romanos equites,duabus circà portis no
uos milites,leuémque armaturam, ac ſociorum equites ſtatuit.Nolani muros portáſ-
que adire uetiti:ſubſidiáque deſtinata impedimẽtis data, ne occupatis prælio legioni-
bus,in ea impetus fieret.ita inſtructi intra portas ſtabant. Annibali ſub ſignis(id quod
per aliquot dies fecerat) ad multum diei in acie ſtanti, primò miraculo eſſe, quòd nec
exercitus Romanus porta egrederetur,nec armatus quiſquam in muris eſſet.ratus de-
inde prodita colloquia eſſe,metúque reſides factos,partem militum in caſtra remittit,
iuſſos propere apparatum omnem oppugnandæ urbis in primam aciem afferre: ſatis
fidens,ſi cunctantibus inſtaret,tumultum aliquem in urbe plebem moturam.Móxque
dum in ſua quiſque miniſteria diſcurſu trepidat ad prima ſigna, ſuccedítque ad muros
acies:patefacta repẽtè porta, Marcellus ſigna canere, clamoréque tolli,ac pedites pri- K
mùm,deinde equites quanto maximo poſſent impetu in hoſtem erumpere iubet.Satis
terroris tumultúſque in aciem mediam intulerant, cũ duabus circà portis P. Valerius
Flaccus & C.Aurelius legati in cornua hoſtium erupere. Addidere clamorem lixæ ca
lonéſque, & alia turba cuſtodiæ impedimentorum appoſita, ut paucitatem maxime
ſpernentibus Pœnis ingentis repentè exercitus ſpeciem fecerint. Vix equidem auſim
affirmare,quod quidam authores ſunt, duo millia & C C C hoſtium cæſos: non plus
uno Romanos amiſiſſe.Siue tanta,ſiue minor uictoria fuit,ingens eo die res,ac neſcio
an maxima illo bello geſta ſit.non uinci enim ab Annibale uincere ſolito, difficilius
fuit,quàm poſtea uincere. Annibal ſpe potiundæ Nolæ adempta, cum Acerras receſ-
ſiſſet:

A ſiſſet: Marcellus extemplo clauſis portis, cuſtodibúſq; diſpoſitis, ne quis egrederetur, Vrb.538.
quæſtionē in foro de iis qui clàm in colloquiis hoſtium fuerant, habuit. ſupra L X X Oly.141.
damnatos proditionis ſecuri percuſſit, bonáq; eorum iuſſit publica eſſe. & ſumma re-
rum ſenatui tradita, cum exercitu omni profectus ſupra Sueſſulam caſtris poſitis con-
ſedit. Pœnus Acerras primùm ad uoluntariam deditionem conatus perlicere, poſtea
quàm obſtinatos uidit, obſidere inde atque oppugnare parat. Cęterùm Acerranis plus
animi quàm uirium erat. itaque deſperata tutela urbis, ut circũuallari mœnia uiderũt,
prius quàm continuarentur hoſtium opera, per intermiſſa munimenta, neglectáſque
cuſtodias ſilentio noctis dilapſi, per uias inuiáque, quà quēque aut cõſilium aut terror
tulit, in urbes Campaniæ quas ſatis certum erat non mutaſſe fidem, perfugerunt. An-
nibal Acerris direptis atque incenſis, cum à Caſilino dictatorem Romanum legionéſ-
B que nuncii accipi nunciaſſent, ne quis tam propinquis hoſtium caſtris Capua quoque
recurrat, exercitum ad Caſilinum ducit. Caſilinum eo tempore quingenti Prænestini
habebant cum paucis Romanis Latiníque nominis, quos eódem audita Cannẽſis cla-
des contulerat. Hi non confecto Præneſte ad diem delectu, ſerius profecti domo, cum
Caſilinum ante aduerſæ pugnæ famam ueniſſent, & aliis aggregarẽt ſeſe Romanis ſo-
ciíſque; profecti à Caſilino, cum ſatis magnò agmine irent, auertit eos retro Caſilinum
nuncius Cannẽſis pugnæ. ibi cum dies aliquot ſuſpecti Campanis, timẽtéſque cauen-
dis ac ſtruẽdis inuicem inſidiis traduxiſſent, iámque de Capuæ defectione agi, accipí-
que Annibalem ſatis pro certo habuere: interfectis nocte oppidanis, partem urbis quæ
citra Vulturnum eſt (eo enim diuiditur amni) occupauere. ídque præſidiũ Caſilini ha-
bebant Romani. Additur & Peruſina cohors, homines C C C C & L X, eodem nũcio,
C quo Præneſtini, paucos ante dies Caſilinum compulſi. & ſatis ferme armatorũ ad tam
exigua mœnia, & flumine altera parte cincta, tuenda erat. penuria frumenti, nimium
etiam ut uideretur hominum, efficiebat. Annibal cum iam inde haud procul eſſet, Ge-
tulos cum præfecto nomine Iſalca præmittit. ac primò, ſi fiat colloquii copia, uerbis
benignis ad portas aperiendas, præſidiúmque accipiendum perlicere iubet. ſin in per-
tinacia perſtent, rem gerere, ac tentare ſiqua parte inuadere urbem poſsit. Vbi ad
mœnia acceſſere, quia ſilentium erat, ſolitudo uiſa: metúque conceſſum barbarus ra-
tus, moliri portas, & ſeras clauſtráque effringere parat: cum patefactis repentè por-
tis cohortes duæ ad idipſum inſtructæ intus, ingenti cum tumultu erumpunt, ſtra-
gémque hoſtium faciunt. Ita primis repulſis, Maharbal cum maiore robore uirorum
miſſus, nec ipſe eruptionem cohortium ſuſtinuit. Poſtremùm Annibal caſtris ante
D ipſa mœnia oppoſitis, paruam urbem, paruúmque præſidium ſumma ui atque omni-
bus copiis oppugnare parat. ac dum inſtat laceſsitq;, corona undique circundatis mœ
nibus, aliquot milites, & promptiſsimum quẽque è muro turribúſque ictos amiſit. Se-
mel ultro erumpenteis agmine elephantorum oppoſito propè interclufit, trepidóſque
compulit in urbem: ſatis multis, ut ex tanta paucitate, interfectis. plures cecidiſſent, ni
nox prælio interueniſſet. Poſtero die omnium animi ad oppugnandum accenduntur:
utique poſteaquam corona aurea muralis propoſita eſt, atque ipſe dux caſtelli plano
loco poſiti ſegnem oppugnationem Sagunti expugnatoribus exprobrabat: Cãnarum
Thraſymeníque & Trebiæ ſingulos admonens, uniuerſóſque. inde uineæ quoque cœ
ptæ agi, cuniculíq;: nec ad uarios conatus hoſtiũ aut uis ulla, aut ars deerat. Socii Ro-
manorum propugnacula aduerſus uineas ſtatuere, tranſuerſis cuniculis hoſtium cu-
E niculos excipere, & palàm & clàm cœptis obuiam ire, donec pudor etiam Annibalem
ab incœpto auertit, caſtríſque cõmunitis, ac præſidio modico impoſito, ne omiſſa res
uideretur, in hyberna Capuam cõceſsit. ibi partem maiorem hyemis exercitum in te-
ctis habuit, aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu durantem, bonis inexpertum,
atque inſuetum. itaq; quos nulla mali uicerat uis, perdidere nimia bona, ac uoluptates
immodicæ: & eo impenſius, quo auidius ex inſolẽtia in eas ſe immerſerant. ſomnus e-
nim, & uinum, & epulæ, & ſcorta, balneáque, & ocium conſuetudine in dies blandius,
ita eneruauerunt corpora animóſque, ut magis deinde præteritæ uictoriæ eos, quàm
præſentes tutarentur uires: maiúſque id peccatũ ducis apud peritos artium militarium
haberetur, quàm quòd non ex Cannenſi acie protinus ad urbem Romam duxiſſet. illa
enim

Vrb.538. enim cũctatio diſtuliſſe modò uictoriam uideri potuit: hic error uires ademiſſe ad uin- F
Oly.141. cendum. Itaque Hercule, uelut ſi cum alio exercitu à Capua exiret: nihil uſquam pri-
ſtinæ diſciplinæ tenuit. nam & redierunt plerique ſcortis impliciti: & ubi primùm ſub
pellibus haberi cœpti ſunt, uiáque & alius militaris labor excepit, tyronũ modo cor-
poribus animíſque deficiebant: & deinde per omne æſtiuorum tempus magna pars ſi-
ne cõmeatibus ab ſignis dilabebantur: neque aliæ latebræ, quàm Capua, deſertoribus
erant. Cæterùm miteſcente iam hyeme, ducto ex hybernis milite, Caſilinum redit. ubi
quanquam ab oppugnatione ceſſatum erat, obſidio tamen cõtinuata oppidanos præ-
ſidiúmque ad ultimum inopiæ adduxerat. Caſtris Romanis T. Sempronius præerat,
dictatore auſpiciorum repetendorum cauſa profecto Romam. Marcellũ & ipſum cu-
piẽtẽ ferre auxiliũ obſeſsis, Vulturnus amnis inflatus aquis, & preces Nolanorũ atque
Accerranorũ tenebant, Campanos timentium, ſi præſidiũ Romanũ abſceſsiſſet. Grac- G
chus aſsidens tantùm Caſilino, quia prędictũ erat dictatoris, ne quid abſente eo rei ge-
reret, nihil mouebat, quanquam quæ facilè omnẽ patientiam uincerent, nunciaban-
tur à Caſilino. nam & præcipitaſſe ſe quoſdã non tolerantes famem, conſtabat: & ſta-
re inermes in muris, nuda corpora ad miſsilium telorum ictus præbentes. Ea ægre pa-
tiens Gracchus, cũ neque pugnã cõſerere dictatoris iniuſſu auderet: pugnandũ autem
eſſe, ſi palàm frumentum importare uellet, uideret: neque clàm importandi ſpes eſſet:
farre ex agris circà undique conuecto cũ complura dolia compleſſet, nuncium ad ma-
giſtratũ Caſilinũ miſit, ut exciperẽt dolia quæ amnis deferret. Inſequenti nocte inten-
tis omnibus in flumen, ac ſpem ab nuncio Romano factã, dolia medio miſſa amni de-
fluxerunt: æqualiter inter omnes frumentum diuiſum. id poſtero quoque die, ac tertio
factum eſt. nocte & mittebãtur, & perueniebãt: eo cuſtodias hoſtium fallebant. Imbri- H
bus deinde continuis citatior ſolito amnis, tranſuerſo uertice dolia impulit ad ripam,
quam hoſtes ſeruabant. ibi hærentia inter obnata ripis ſalicta conſpiciuntur, nuncia-
túmque Annibali eſt: & deinde intentiore cuſtodia cautum, ne quid falleret Vulturno
ad urbem miſſum. Nuces indæ fuſæ ab Romanis caſtris, cum medio amni ad Caſilinũ
defluerẽt cratibus excipiebatur. Poſtremò ad id uentũ inopiæ eſt, ut lora, detractáſque
ſcutis pelles, ubi feruida molliſſent aqua, mandere conarẽtur: nec muribus, alióue ani
mali abſtinerent: & omne herbarum radicúmque genus aggeribus infimis muri erùe-
rent. & cum hoſtes obaraſſent quicquid herbidi terreni extra murum erat, raporum ſe-
men iniecerunt, ut Annibal, Eóne uſque dum ea naſcãtur, ad Caſilinum ſeſſurus ſum?
exclamaret. & qui nullam antea pactionem auribus admiſerat, tum demum agi ſecum
eſt paſſus de redemptione liberorum capitum. Septũces auri in ſingulos precium con- I
uenit. fide accepta, ſeſe tradiderunt. donec omne aurum perſolutum eſt, in uinculis ha-
biti. tum remiſsi Cumas cum fide. Id uerius eſt, quàm ab equite in abeunteis immiſſo
interfectos. Prænestini maxima pars fuere. ex quingentis ſeptuaginta, qui in præſidio
fuerunt, minus dimidium, ferrum faméſq; abſumpſit. cæteri incolumes Præneſte cum
prætore ſuo Manitio (ſcriba is antea fuerat) redierũt. Statua eius indicio fuit Præneſte
in foro ſtatuta, loricata, amicta toga, uelato capite: & tria ſigna cum titulo laminæ æ-
neæ inſcripto, Manitiũ pro militibus qui Caſilini in præſidio fuerint, uotũ uouiſſe.
Idem titulus tribus ſignis in æde Fortunæ poſitis fuit ſubiectus. Caſilinum oppidum
redditum Campanis eſt, firmatum ſeptingentorum militũ de exercitu Annibalis præ-
ſidio: ne ubi Pœnus inde abſceſsiſſet, Romani oppugnarent. Prænestinis militibus ſe-
natus Romanus duplex ſtipendium, & quinquennii militiæ uacationẽ decreuit. ciui- K
tate cum donarentur ob uirtutem, non mutauerunt. Petuſinorũ caſus obſcurior fama
eſt, quia nec ipſorum monumento ullo eſt illuſtratus, nec decreto Romanorũ. Eodem
tẽpore Petellinos, qui uni ex Brutiis mãſerant in amicitia Romana, nõ Carthaginiẽſes
modò, qui regionẽ obtinebant, ſed Brutii quoque cæteri ob ſeparata ab ſe conſilia op-
pugnabant. cum obſiſtere malis nequirent Petellini, legatos Romam ad præſidiũ pe-
tendũ miſerunt. Quorũ preces lachrymæque (in queſtus enim flebiles, cũ ſibimet ipſi
conſulere iuſsi ſunt, ſeſe in ueſtibulo curiæ profuderunt) ingentem miſericordiam pa-
tribus ac populo mouerunt. conſultique iterum à M. AEmilio Pr. patres, circun-
ſpectis omnibus imperii uiribus, fateri coacti, nihil iam longinquis ſociis in ſe præ-
ſidij

A ſidii eſſe:redire domum, fidéque ad ultimum expleta, conſulere ſubimet ipſos in præ- *Vrb* 538.
ſenti fortuna iuſſerunt. Hæc poſteaquam renuntiata legatio Petellinis eſt, tantus re- *Oly*.141.
pentè mœror pauórque ſenatum eorum cepit, ut pars profugiendi quà quiſque poſſet,
ac deſerendæ urbis authores eſſent: pars, quādò deſerti à ueteribus ſociis eſſent, adiun-
gendi ſe cæteris Brutiis, ac per eos dedendi Annibali. Vicit tamē ea pars, quæ nihil ra-
ptim nec timere agendum, conſulendúmque deintegro cenſuit. Re laxata poſtero die
per minorem trepidationem retinuerunt optimates, ut cōuectis omnibus ex agris, ur-
bem ac muros firmarent. Per idem fere tempus literæ ex Sicilia Sardiniáque Romam
allatę. priores ex Sicilia Octacilii Prop. in ſenatu recitatæ ſunt. L. Furium Pr. cum claſ-
ſe ex Africa Lilybæum ueniſſe. ipſum grauiter ſaucium in diſcrimine ultimo uitæ eſſe.
militi & naualibus ſociis neque ſtipēdiū neque frumentum ad diem dari: neque unde
B detur, eſſe: magnopere ſuadere, ut quamprimum ea mittantur: ſibíque, ſi ita uideatur,
ex nouis prætoribus ſucceſſorem mittant. Eadémque ferme de ſtipēdio frumentóque
ab A. Cornelio Māmula Propr. ex Sardinia ſcripta. Reſpōſum utriſque, non eſſe unde
mitteretur. iuſsíque ipſi claſsibus atque exercitibus ſuis cōſulerent. Octacilius ad uni-
cum ſubſidium populi Romani Hieronem legatos cum miſiſſet, in ſtipēdiū quantum
argenti opus fuit, & ſex menſium frumentū accepit. Cornelio in Sardinia ciuitates ſo-
ciæ benigne contulerunt. Et Romæ quoque propter penuriam argenti triumuiri men *Triumviri*
ſarii rogatione Minutii trib. pleb. facti, L. Æmylius, qui conſul cenſórque fuerat: & M. *mensarij*
Attilius Regulus, qui bis conſul fuerat: & L. Scribonius Libo, qui tum trib. pleb. erat.
Et duûmuiri creati, M. & C. Attilii, ædem Concordiæ, quam L. Manlius, Pr. uouerat,
dedicauerunt. Et tres pontifices creati, Q. Cæcilius Metellus, Q. Fabius Maximus, &
C Q. Fuluius Flaccus, in locum P. Scantinii demortui, & L. Æmylii Pauli COS. & Q.
AElii Pæti, qui ceciderant pugna Cannenſi. Cum cætera quæ cōtinuis cladibus for-
tuna minuerat, quantum conſiliis humanis aſſequi poterant, patres expleſſent: tādem
ſe quoque & ſolitudinem curiæ, paucitatémque conuenientium ad publicum conſi-
lium reſpexerunt. neque enim poſt L. AEmylium & C. Flaminium cēſores ſenatus le-
ctus fuerat, cum tantum ſenatorū aduerſæ pugnæ, ad hoc ſui quenque caſus per quin-
quennium abſumpſiſſent. Cum de ea re M. AEmylius Pr. dictatore poſt Caſilinū amiſ
ſum profecto iam ad exercitū, expoſcentibus cunctis retuliſſet: tum Sp. Caruilius, cum
longo oratione nō ſolùm inopiam, ſed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres
legerentur, conqueſtus eſſet: explendi ſenatus cauſa, & iungendi arctius Latini nomi-
nis pro magna re ſe ſuadere dixit, ut ex ſingulis populis Latinorum binis ſenatoribus,
D ſi patres Romani cenſuiſſent, ciuitas daretur: atq; in demortuorum locum in ſenatum
tum legerentur. Eam ſententiam haud æquioribus animis, quàm ipſorum quōdam po
ſtulatum Latinorum, patres audierunt. & cum fremitus indignātium tota curia eſſet:
& præcipue Mālius eſſe etiam nunc ſtirpis eius uirum diceret, ex qua quondam in Ca-
pitolio conſul minatus eſſet, quem Latinum in curia uidiſſet, eum ſua manu ſe interfe-
cturum: Q. Fabius Maximus nunquam rei ullius alienore tempore mentionem fa-
ctam in ſenatu dixit, quam inter tam ſuſpenſos ſociorum animos, incertámque fidem
id tactum, quod inſuper ſolicitaret eos. eam unius hominis temerariam uocem ſilen-
tio omnium extinguendam eſſe: & ſi quid unquam arcani ſanctíue ad ſilendum in cu-
ria fuerit, id omnium maxime tegendum, occulendum, obliuiſcendum, pro non di-
cto habendum eſſe. Ita eius rei oppreſſa mētio eſt. Dictatorem, qui cenſor antè fuiſſet,
E uetuſtiſsimúſq; ex iis qui uiuerēt cenſoriis eſſet, creari placuit qui ſenatum legeret: ac-
ciríque C. Terentium COS. ad dictatorem dicendum iuſſerunt. qui cum ex Apulia,
relicto ibi pręſidio, magnis itineribus Romam rediſſet: nocte proxima, ut mos erat, M.
Fabium Buteonem ex SC ſine magiſtro equitum dictatorem in ſex mēſes dixit. is ubi
cum lictoribus in Roſtra aſcendit, neque duos dictatores tempore uno, quod nūquam
antea factum eſſet, probare ſe dixit: neque dictatorem ſe ſine magiſtro equitū. nec cen-
ſoriam uim permiſſam uni & eidem iterum: nec dictatori, niſi rei gerendę cauſa creato,
in ſex mēſes datum imperium. quæ immoderata ſors, tempus ac neceſsitas fecerint, iis
ſe modum impoſiturum. nam neque ſenatu quenquam moturum ex iis quos C. Fla-
minius L. AEmylius cenſores in ſenatum legiſſent: tranſcribi tantum, recitaríque eos

Vrb.539. Olý.141. iuſſurum, ne penes unum hominem iudicium arbitriúmque de fama ac moribus ſenatoris fuerit:& ita in demortuorum locum ſublecturum, ut ordo ordini, non homo homini prælatus uideretur. Recitato uetere ſanatu, inde primùm in demortuorũ locũ legit, qui poſt L. Æmyliũ & C. Flaminiũ cenſores curulẽ magiſtratũ cepiſſent, necdum in ſenatum lecti eſſent, ut quiſque eorũ ſenator primus creatus erat. tum legit qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtoréſue fuerant, tum ex iis qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita C L X X V I I cum ingenti approbatione omnium in ſenatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit, priuatúſq; de Roſtris deſcẽdit, lictoribus abire iuſsis: turbæq; ſe immiſcuit priuatas agẽtium res: tempus hoc ſedulò terens, ne deducendi ſui cauſa populum de foro abduceret. neque tamen elanguit cura hominum ea mora, frequentéſque eum domũ deduxerũt. Conſul nocte inſequenti ad exercitum rediit, non facto certiore ſenatu, ne comitiorũ cauſa in urbe retineretur. Poſtero die cõſultus à M. Pomponio Pr. ſenatus decreuit dictatori ſcribendum, uti ſi è repub. cenſeret eſſe, ad conſules ſubrogãdos ueniret eum magiſtro equitũ, & prætore M. Marcello, ut ex iis præſentibus noſcere patres poſſent quo ſtatu reſpub. eſſet, conſiliáque ex rebus caperent. Qui acciti erant, omnes uenerunt, relictis legatis, qui legionibus præeſſent. Dictator de ſe pauca ac modice locutus, in magiſtrum equitum T. Sempronium Gracchum magnam partem gloriæ uertit: comitiáque edixit, quibus L. Poſthumius III abſens, qui tum Galliam prouinciam obtinebat: & T. Sempronius Gracchus, qui tum magiſter equitũ eò accurrerat, conſules crearentur. Prætores inde creati, M. Valerius Leuinus, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Flaccus, Q. Mutius Scæuola. Dictator creatis magiſtratibus, Theanum in hyberna ad exercitum rediit, relicto magiſtro equitum Romæ: qui cum poſt paucos dies magiſtratum initurus eſſet, de exercitibus ſcribendis comparandíſque in annum, patres cõſuleret. Cum eæ res maxime agerentur, noua clades nunciata, alia ſuper alia cumulante in eũ annum fortuna: L. Poſthumium cõſulem deſignatum, in Gallia ipſum atque exercitum deletos. Sylua erat uaſta (Litanã Galli uocant) quà exercitũ traducturus erat. eius ſyluę dextra læuáque circa uiam Galli arbores ita inciderant, ut immotæ ſtarent, momento leui impulſæ occiderent. Legiones duas Romanas habebat Poſthumius: ſociúmque ab ſupero mari tantum conſcripſerat, ut X X V millia armatorum in agros hoſtium induxiſſet. Galli oras extremæ ſyluæ cum circũſediſſent, ubi intrauit agmen ſaltum, tum extremas arborum ſucciſarum impellunt. quæ alia in aliam inſtabilẽ per ſe hac male hærentem incidentes, ancipiti ſtrage arma, uiros, equos obruerunt, ut uix decem homines effugerent. nam cum exanimati plerique eſſent arborum truncis, fragmentíſque ramorum: cæteram quoque multitudinem inopinato malo trepidam Galli ſaltum omnem armati circunſidẽtes interfecerũt: paucis è tanto numero captis, qui pontem fluminis petentes obſeſſo antè ab hoſtibus ponte interclusi ſunt. Ibi Poſthumius omni ui ne caperetur obnixus, occubuit. ſpolia corporis, caputque ducis præciſum Boii ouantes templo quod ſanctiſsimum eſt apud eos, intulere. purgato inde capite, ut mos iis eſt, caluam auro cælauere. ídque ſacrum uas iis erat, quo ſolennibus libarent: poculúmque idẽ ſacerdoti eſſe, ac templi antiſtitibus. Præda quoque haud minor Gallis quàm uictoria fuit. nam etſi magna pars animalium ſtrage ſyluæ oppreſſa erat: tamen cęterę res, quia nihil diſsipatum fuga eſt, ſtratæ per omnem iacentis agminis ordinẽ inuentæ ſunt. Hac nunciata clade, cum per dies multos in tãto pauore fuiſſet ciuitas, ut tabernis clauſis, uelut nocturna ſolitudine per urbẽ acta, ſenatus ædilibus negociũ daret, ut urbẽ circumirẽt, aperiríque tabernas, & mœſtitiæ ſpeciẽ publicæ urbi demi iuberent: tum T. Sempronius ſenatum habuit, conſolatúſque patres eſt, & adhortatus, ne qui Cannenſi ruinæ non ſuccubuiſſent, ad minores calamitates animos ſummitterẽt. quod ad Carthaginienſes hoſtes, Annibalẽmque attinet: proſpera modò eſſet, ſicut ſperaret, fortuna: Gallicum bellum & omitti tutò, & differri poſſe: ultionẽmque eam fraudis in deorũ ac populi Romani poteſtate fore. de hoſte Pœno, exercitibúſque per quos id bellum gereretur, conſultãdum atque agitandum. Ipſe primùm quid peditum equitúmque, quid ciuium, quid ſociorum in exercitu eſſet dictatoris, diſſeruit. Tum Marcellus ſuarũ copiarum ſummam expoſuit. Quid in Apulia cũ C. Terentio

A rentio conſule eſſet, à peritis quæſitū eſt. duóne conſulares exercitus ſatis firmati tanto Vrb.539.
bello ſufficerent, inibatur ratio. itaque Galliam, quãquam ſtimulabat iuſta ira, omitti Oly.141.
eo anno placuit. Exercitus dictatoris conſuli decretus eſt. De exercitu Marcelli qui ex
fuga Cannenſi eſſent, in Siciliam eos traduci, atque ibi militare, donec in Italia bellum
eſſet, placuit. eódem ex dictatoris legionibus reiici militem minimi quenque roboris,
nullo præſtituto militiæ tempore, niſi quod ſtipendiorum legitimorum eſſet. Duæ le-
giones urbanæ alteri conſuli, qui in locum L. Poſthumij ſuffectus eſſet, decretæ ſunt:
eúmque cum primùm ſaluis auſpiciis poſſet, creari placuit. legiones præterea duas pri-
mo quoque tēpore ex Sicilia acciri: atque inde conſul, cui legiones urbanæ eueniſſent,
militum ſumeret quantum opus eſſet. C. Terentio COS. prorogari in annum impe-
rium: neque de eo exercitu quem ad præſidiū Apuliæ haberet, quicquam minui. Dum
B hæc in Italia geruntur apparantúrque, nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat, ſed ad
eam diem magis proſperū Romanis. P. & Cn. Scipiones inter ſe partiti copias, ut Cn.
terra, P. mari nauibúſque rem gereret. Aſdrubal Pœnorum imperator neutri parti ui-
rium ſatis fidens, procul ab hoſte interuallo, ac locis tutis tenebat ſe. cui multum ac diu
obteſtanti quatuor millia peditum, & quingēti equites in ſupplementū miſsi ex Afri-
ca ſunt. tum refecta tādem ſpe, caſtra propius hoſtem mouit: claſſémque & ipſe inſtrui
pararíque iubet, ad inſulas maritimámque oram tutandam. In ipſo impetu mouen-
darum deintegro rerum perculit eum præfectorum nauium tranſitio, qui poſt claſſem
ad Iberum per pauorem deſertam grauiter increpiti, nunquam deinde ſatis fidi aut du-
ci aut Carthaginienſiū rebus fuerāt. Fecerāt ii transfugæ motū in Carpeſiorū gente: de-
ſciuerántque iis authoribus urbes aliquot: una etiam ab ipſis ui capta fuerat. In eā gen-
C tem uerſum ab Romanis bellum eſt: infeſtóque exercitu Aſdrubal ingreſſus agrū ho-
ſtium, pro captæ ante dies paucos urbis mœnibus Galbum nobilem Carpeſiorum du-
cem cum ualido exercitu caſtris ſe detinentem aggredi ſtatuit. Præmiſſa igitur leui ar-
matura, quæ eliceret hoſteis ad pugnam, peditum partem ad depopulandum per agros
paſsim dimiſit, ut palāteis exciperent. ſimul & ad caſtra tůmultus erat, & per agros fu-
gáque & cædes. deinde undique diuerſis itineribus cum in caſtra ſe recepiſſent, adeò re-
pentè deceſsit animis pauor, ut non ad munimenta modò defendenda ſatis animorum
eſſet, ſed etiam ad laceſſendum hoſtem prælio. Erumpunt igitur agmine è caſtris tri-
pudiantes more ſuo: repentináque eorum audacia terrorem hoſti paulo antè ultro la-
ceſſenti incuſsit. itaque & ipſe Aſdrubal in collē ſatis arduum tutúmq; flumine etiam
obiecto tum copias ſubducit, & præmiſſam leuem armaturā equitéſq; palatos eódem
D recepit: nec aut colli aut flumini ſatis fidens, uallo caſtra permuniit. In hoc alterno pa-
uore certamina aliquot ſunt contracta. nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iacu-
lator Maurus cetrato, uelocitate pari, robore animi uiriúmq; aliquantum præſtanti.
Poſteaquam neq; elicere Pœnum ad certamen obuerſati caſtris poterant, neq; caſtro-
rum oppugnatio facilis erat: urbem Aſenam, quò fineis hoſtium ingrediens Aſdrubal
frumentum commeatúſque alios conuexerat, ui capiunt, omníque circà agro potiun-
tur. nec iam aut in agmine, aut in caſtris ullo imperio contineri. Quam ubi negligen-
tiam ex re (ut fit) bene geſta oriri ſenſerat Aſdrubal: cohortatus milites ut palantes ſine
ſignis hoſtes aggrederētur, digreſſus colle pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quem ut
adeſſe tumultuoſi nuncij refugientes ex ſpeculis ſtationibúſque attulere, ad arma con-
clamatum eſt. Vt quiſque arma ceperat, ſine imperio, ſine ſigno, incompoſiti, inordi-
E nati in prælium ruunt. Iam primi conſeruerant manus, cum alij cateruatim currerent,
alij nondum è caſtris exiſſent. tum primo ipſa audacia terruere hoſtem. deinde rari in
confertos illati, cum paucitas parum tuta eſſet, reſpicere alij alios, & undique pulſi co-
ire in orbem. & dum corporibus applicantur, armáque armis iungunt, in arctum com
pulſi, cum uix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet, corona hoſtium cincti, ad multum diei
cæduntur. Exigua pars, eruptione facta, ſyluas ac montes petit: paríque terrore & ca-
ſtra ſunt deſerta, & uniuerſa gēs poſtero die in deditionē uenit. nec diu in pacato man-
ſit. nam ſubinde ab Carthagine allatum eſt, ut Aſdrubal primo quoque tempore in Ita
liam exercitum duceret. quæ uulgata res per Hiſpaniam, omniū ferme animos ad Ro-
manos auertit. Itaq; Aſdrubal extemplo literas Carthaginem mittit, indicans quanto

vrb.539. fama profectionis ſuæ damno fuiſſet. Si uerò indè pergeret, priuſquam Iberũ tranſiret, F
Oly.141. Romanorum Hiſpaniã fore. nam prætérquam quòd nec præſidium nec ducem habe-
ret quem relinqueret pro ſe, imperatores eſſe Romanos, quibus uix æquis uiribus re-
ſiſti poſsit. itaq; ſi ulla Hiſpaniæ cura eſſet, ſucceſſorem ſibi cum ualido exercitu mitte-
rent. cui ſi omnia proſpere euenirent, non tamen ocioſam prouinciam fore. Hæ literæ
quanquã primò admodũ mouerunt ſenatum: tamen quia Italiæ cura prior potiórque
erat, nihil de Aſdrubale neque de copiis eius mutatum eſt. Himielo cũ exercitu iuſto,
& aucta claſſe ad retinẽdam terra maríque, ac tuendã Hiſpaniã eſt miſſus. qui ut pede-
ſtreis naualeíſque copias traiecit, caſtris cõmunitis, nauibúſque ſubductis, & uallo cir-
cũdatis, cum equitibus delectis ipſe quantũ maxime accelerare poterat, per dubios in-
feſtóſque populos iuxtà intẽtus ad Aſdrubalẽ peruenit. Cum decreta ſenatus manda-
táque expoſuiſſet, atque edidiciſſet ipſe inuicem, quemadmodũ tractandũ bellũ in Hi- G
ſpania foret, retro in ſua caſtra rediit: nulla re quàm celeritate tutior, quòd undique
abierat antequam populi conſentirent. Aſdrubal priuſquam moueret caſtra, pecunias
imperat populis omnibus ſuæ ditionis: ſatis gnarus, Annibalẽ tranſitus quoſdam pre-
cio mercatum: nec auxilia Gallica aliter quàm conducta habuiſſe: inopem tantum iter
ingreſſum, uix penetraturum ad alpeis fuiſſe. pecuniis igitur raptim exactis, ad Iberũ
deſcendit. Decreta Carthaginienſium, & Aſdrubalis iter, ubi ad Romanos ſunt perla-
ta, omnibus omiſsis rebus, ambo duces iũctis copiis ire obuiam cœptis, atque obſiſte-
re parant: rati, ſi Annibali uix per ſe ipſi tolerando Italiæ hoſti, Aſdrubal dux atq; Hi-
ſpaniẽſis exercitus eſſet iunctus, ilico Romani finem imperij fore. His anxij curis ad
Iberũ contrahunt copias, & tranſito amne, cũ diu conſultaſſent utrũ caſtra caſtris con-
ferrent, an ſatis haberent ſociis Carthaginienſium oppugnãdis morari ab itinere pro- H
poſito hoſtem: urbẽ à propinquo flumine Iberam appellatã, opulentiſsimã ea tempe-
ſtate regionis eius, oppugnare parãt. quod ubi ſenſit Aſdrubal, pro ope ferenda ſociis
pergit ipſe ire ad urbem deditã nuper in fidẽ Romanorum oppugnandam. Ita iam cœ
pta obſidio omiſſa ab Romanis eſt, & in ipſum Aſdrubalem uerſum bellum. Quinque
milliũ interuallo caſtra diſtantia habuere paucos dies, nec ſine leuibus præliis, nec ut
in aciem exirent. tandem uno eodémque die uelut ex compoſito utrinque ſignum pu-
gnæ propoſitũ eſt: atque omnibus copiis in campum deſcẽſum eſt. Triplex ſtetit Ro-
mana acies: peditum pars ante ſigna locata, pars poſt ſigna accepta: equites cornua cin
xere. Aſdrubal mediam aciem Hiſpanis firmat: in cornibus, dextro Pœnos locat, læuo
Afros: mercenariorúmque auxilia equitum, Numidas Pœnorum peditibus, cæteros
Afros pro cornibus opponit. nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, ſed quibus I
deſultorũ in modũ binos trahentibus equos, inter acerrimam ſæpe pugnã in recentem
equũ ex feſſo armatis tranſultare mos erat. tanta uelocitas ipſis, támque docile equo-
rũ genus eſt. Cũ hoc modo inſtructi ſtarẽt, imperatorũ utriuſque partis haud ferme di-
ſpares ſpes erant. nã ne multũ quidem aut numero aut genere militũ hi aut illi præſta-
bãt. militibus longe diſpar animus erat. Romanis enim, quanquam procul à patria pu-
gnarent facilè perſuaſerant duces pro Italia atque urbe Roma eos pugnare. itaque ue-
lut quibus reditus in patriã eo diſcrimine pugnæ uerteretur, obſtinauerant animis uin
cere aut mori. Minus pertinaces uiros habebat altera acies. nam maxima pars Hiſpani
erant, qui uinci in Hiſpania, quàm uictores in Italiã trahi, malebant. Primo igitur con-
curſu, cum uix pila coniecta eſſent, retulit pedem media acies, inferentibúſque ſeſe ma-
gno impetu Romanis terga uertit. Nihilo ſegnius in cornibus prælium fuit. hinc Pœ- K
nus, hinc Afer urget: & uelut in circũuentos prælio ancipiti pugnãt. ſed cũ in medium
tota iam coiſſet Romana acies, ſatis uirium ad dimouẽda hoſtium cornua habuit. ita-
que duo diuerſa prælia erant: utroq; Romani, ut qui pulſis tandẽ mediis, & numero &
robore uirorum præſtarent, haud dubie ſuperarũt. Magna uis hominum ibi occiſa. &
niſi Hiſpani uixdũ conſerto prælio tam effuſe fugiſſent, perpauci ex tota ſuperfuiſſent
acie. Equeſtris pugna nulla admodũ fuit: quia ſimul inclinatã mediã aciem Mauri Nu
midæque uiderunt, extẽplo fuga effuſa nuda cornua, elephãtis quoque prę ſe actis, de-
ſeruere. Et Aſdrubal uſque ad ultimũ euentũ pugnæ moratus, è media cæde cum pau-
cis effugit. Caſtra Romani cepere, atque inde diripuere. Ea pugna, ſiqua dubia in Hi-
ſpania

A ſpania erant, Romanis adiunxit: Aſdrubalíque non modò in Italiam traducendi ex- Vrb 539.
ercitus, ſed ne manẽdi quidem ſatis tutò in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaquam Oly. 141.
literis Scipionũ Romę uulgata ſunt, nõ tã uictoria, quàm prohibito Aſdrubalis in Ita-
liam tranſitu lætabantur. Dum hæc in Hiſpania geruntur, Petellia in Brutiis aliquot
pòſt menſibus quàm cœpta oppugnari erat, ab Himilcone præfecto Annibalis expu-
gnata eſt. multorúmque ſanguine ac uulneribus ea Pœnis uictoria ſtetit: nec ulla ma-
gis uis obſeſſos, quàm fames expugnauit. abſumptis enim frugum alimentis, carniſ-
que omnis generis quadrupedũ, ſutrinę poſtremò coriis, herbíſq;, & radicibus, & cor-
ticibus teneris, ſtrictíſque rubis uixere. nec antè quàm uires ad ſtãdum in muris feren-
dáque arma deerãt, expugnati ſunt. Recepta Petellia, Pœnus ad Conſentiã copias tra-
ducit. quam minus pertinacitèr defenſam, intra paucos dies in deditionẽ accepit. Iiſdẽ
B ferme diebus & Brutiorũ exercitus Crotonem græcã urbẽ circunſedit, opulentã quõ-
dam armis uiríſque: tum iã adeò multis magníſq; cladibus afflictam, ut omnis ætatis
minus uiginti millia ciuium ſupereſſent. itaque urbe defenſoribus uaſtata, facilè potiti
ſunt hoſtes: arx tantùm retẽta, in quam inter tumultũ captæ urbis è media cæde quidã
effugêre. Et Locrenſes deſciuere ad Brutios Pœnóſque prodita multitudine à princi-
pibus. Rhegyni tantũmodo regionis eius & in fide erga Romanos, & poteſtatis ſuæ ad
ultimũ manſerunt. In Siciliã quoq; eadem inclinatio animorum peruenit: & ne domus
quidẽ Hieronis tota ab defectione abſtinuit. nanque Gelo maximus ſtirpis contempta
ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladẽ Romana ſocietate, ad Pœnos de-
fecit. mouiſſétq; in Sicilia res, niſi mors adeò opportuna, ut patrem quoque ſuſpicione
aſpergeret, armantẽ eum multitudinẽ, ſolicitãtémque ſocios, abſumpſiſſet. Hęc eo an-
C no in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hiſpania uario euẽtu acta. Exitu anni Q. Fabius Ma
ximus à ſenatu poſtulauit, ut ædẽ Veneris Erycinæ, quam dictator uouiſſet, dedicari li-
ceret. Senatus decreuit, ut T. Sempronius COS. deſignatus, cum primũ magiſtratum
iniſſet, ad populũ ferret, ut Fabiũ duũmuirũ eſſe iuberent ædis dedicandæ cauſa. Et M.
Æmylio Lepido, qui bis conſul augúrque fuerat, filij tres, Lucius, Marcus, Quintus,
ludos funebres per triduum, & gladiatorũ paria duo & XX per triduum in foro dede-
runt. Ædiles curules C. Lectorius, & T. Sẽpronius Gracchus COS. deſignatus, qui in
ædilitate magiſter equitum fuerat, ludos Romanos fecerunt, qui per triduum inſtau-
rati ſunt. Plebeij ludi à M. Aurelio Cotta & M. Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt.
Circumacto tertio anno Punici belli, T. Sẽpronius COS. Idibus Martiis magiſtratũ
iniit. Prętoréſque Fuluius Flaccus qui antea conſul cenſórque fuerat, urbanã, M. Vale-
D rius Leuinus peregrinã ſortẽ in iuriſdictione habuit. Ap. Claudius Pulcher Siciliã, Q.
Mutius Sęuola Sardiniã ſortiti ſunt. M. Marcello Procõs. imperiũ eſſe populus iuſsit,
quòd poſt Cãnenſem cladẽ unus Romanorũ imperatorũ in Italia proſpere rẽ geſsiſſet.
Senatus quo die primũ eſt in Capitolio conſultus, decreuit, ut eo anno duplex tributũ
imperaretur, ſimplex confeſtim exigeretur, ex quo ſtipendiũ præſens omnibus militi-
bus daretur, pręterquã qui milites ad Cãnas fuiſſent. Inde de exercitibus ita decretũ eſt,
ut duabus legionibus urbanis T. Sẽpronius COS. Cales ad conueniendum diẽ edice-
ret. inde ſex legiones in caſtra Claudiana ſupra Sueſſulã deducerentur. quæ ibi legio-
nes eſſent (erãt autẽ Cannenſis maxime exercitus) eas Ap. Claudius Pulcher pr. in Si-
ciliã traiiceret: quæque in Sicilia eſſent, Romã deportarentur. Ad exercitũ cui ad con-
ueniendum Cales edicta dies erat, M. Claudius Marcellus miſſus, íſque iuſſus in caſtra
E Claudiana deducere urbanas legiones. ad ueterem exercitum accipiendum deducen-
dúmque in Sicilam, T. Metilius Croto legatus ab Ap. Claudio eſt miſſus. Taciti pri-
mò expectauerant homines, uti conſul comitia collegæ creando haberet. deinde ubi
ablegatum uelut de induſtria M. Marcellum uiderũt, quẽ maxime conſulẽ in eum an-
num ob egregie in prætura res geſtas creari uolebãt, fremitus in curia eſt ortus. Quod
ubi ſenſit cõſul, Vtrunque, inquit, è republica fuit, Patres conſcripti, & M. Claudium
ad permutãdos exercitus in Cãpaniã proficiſci, & comitia nõ prius edici, quàm is inde
confecto quod mandatum eſt negocio reuertiſſet: ut uos conſulem, quem tẽpus rei-
publicæ poſtularet, quémque maxime uultis, haberetis. Ita de comitiis, donec rediit
Marcellus ſilẽtium fuit. Interea duũmuiri creati ſunt Q. Fabius Maximus, & T. Octa-

vrb.539. cilius Craſſus, ædibus dedicandis, Menti Octacilius, Fabios Veneri Erycinæ. Vtraq; in F
Olỳ.141. Capitolio eſt, canali uoo diſcretæ. Et de trecẽtis equitibus Cãpanis, qui in Sicilia cum
fide ſtipeodiis emeritis Romam ueoerant, delatũ ad populum, ut ciues Romani eſſent:
item uti muoicipes Cumani eſſeot, pridie quàm populus Campanus à populo Roma-
no defeciſſet. Maxime ut hoc ferretur, mouerat, quòd quorum hominũ eſſent, ſcite ſe
ipſi negabãt, uetere patria relicta, in eam in quã redierant, nondũ adſciti. Poſteaquam
Marcellus ab exercitu rediit, comitia uni cõſuli rogãdo io locum L. Poſthumij edicũ-
tur. Creatur ingẽti cooſenſu Marcellus, qui extemplo magiſtratũ occiperet. cui ineun-
ti conſulatum cũ tonuiſſet, uocati augures uitio creatum uideri pronunciauerũt, uul-
góque patres ita fama ferebant, quòd tum primùm duo plebeij conſules facti eſſent, id
deis cordi non eſſe. Io locum Marcelli, ubi is ſe magiſtratu abdicauit, ſuffectus Fabius
Maximus tertiùm. Mare arſit eo anoo: ad Sinueſſam bos equuleũ peperit: ſigna Laou- G
uij ad Iunoois Soſpitę cruore manauere: lapidibúſq; circa id templum pluuit, ob quem
imbrem Noucodiale, ut aſſolet, ſacrum fuit: cæteraque prodigia cũ cura expiata. Con-
ſules exercitus inter ſe diuiſerũt. Fabio exercitus cui M. Iunius dictator præfuerat, eue-
nit. Sempronio, uolonum quod fuerat, & ſociorum XXV millia. M. Valerio Pr. legio-
nes quæ ex Sicilia rediſſent, decretæ. M. Claudius Procoos. ad eum exercitom qui ſu-
pra Sueſſulam Nolæ præſideret, miſſus. Prætores in Siciliam ac Satdiniã profecti. Con
ſules edixerũt, quoties ſeoatũ uocaſſent, uti ſenatores, quibúſque in ſenatu dicere ſen-
tentiam liceret, ad portam Capeoã conuenireot. Prætores quorum iuriſdictio erat, tri
buoalia ad Piſcioã publicam poſuerunt. eò uadimonia fieri iuſſeruot: ibíq; eo anno ius
dictum eſt. Interim Carthaginem, unde Mago fratet Annibalis XII millia peditum, &
mille quiogentos equites, XX elephantos, mille argẽti talenta in Italiam tranſmiſſu- H
rus erat cũ præſidio LX nauiũ longarũ, nũcius affertur, in Hiſpania rẽ male geſtã, om-
néſque ferme eius prouinciæ populos ad Romanos defeciſſe. Erãt qui Magooem cum
claſſe ea copiiſque omiſſa Italia in Hiſpaoiam auerterent, cum Sardiniæ recipiẽdæ re-
pentina ſpes affulſit. Paruum ibi exercitum Romaoum eſſe. ueterem prętorẽ inde Cor
nelium prouiociæ peritũ decedere, nouum expectari. ad hoc, feſſos iam animos Sardo-
rum eſſe diuturnitate imperij: & proximo iis anno acerbe atqne auare imperatum: gra
ui tributo & collatione iniqua frumeoti oppreſſos. nihil deeſſe aliud, quàm authorem
ad qnem deficereot. Hæc clãdeſtina legatio per principes miſſa erat: maxime eam rem
moliẽte Harſicora, qui tum authoritate atque opibus longe primus erat. His nunciis
propè uno tẽpore turbati, erectíque, Magonẽ cũ claſſe ſua copiiſque in Hiſpaniã mit-
tuot. in Satdioiam Aſdrubalẽ cognomeoto Caluum deligũt ducem: & taqtum ferme I
copiarum, quantũ Magoni, decernunt. Et Romæ conſules trãnſactis rebus quæ in ur-
be ágendæ eraot, mouebant iam ſeſe ad bellum. T. Sempronius militibus Sinueſſam
diem ad conuenieodũ edixit. & Q. Fabius, cõſulto prius ſenatu, nt frumẽta omoes ex
agris ante caleodas Iulias primas io urbes munitas conueherent. qui oon inuexiſſent,
eorũ ſe agrum populaturũ, ſeruos ſub haſta uẽditurum, uillas incenſurum. Ne præto-
ribus quidem, qui ad ius diceodũ creati eraot, uacatio à belli adminiſtratiooe data eſt.
Valerium prætorem io Apuliã ire placuit ad exercitũ à Tetentio accipiẽdum: cùm ex
Sicilia legiones ueoiſſent, iis potiſsimum uti ad regionis eius præſidium: Terẽtianum
mitti cum aliquo legatorum. Et XXV naues M. Valerio datæ ſunt, quibus oram ma-
ritimam inter Brunduſium ac Tarẽtum tutari poſſet. Par nauium numerus Q. Foluio
Pr. urb. decretus ad ſuburbana litora tutanda. C. Terentio Procons. oegotium datum, K
ut in Piceno agto conquiſitiooem militũ haberet, locíſq; iis præſidio eſſet. Et T. Octa-
cilius Craſſus poſteaquam ædem Mentis in Capitolio dedicauit: in Siciliam cum im-
perio qui claſsi præeſſet, miſſus. Io hanc dimicationem duorum opuleotiſsimorum in
terris populorum, omnes reges geotéſque animos intenderant: inter quos Philippus
Macedonũ rex eo magis, quòd propior Italię, ac mari tantũ Ionio diſcretus erat. Is ubi
primũ fama accepit Annibalẽ alpes traoſgreſſum: ut bello inter Romanos Pœoúm-
que orto lętatus erat: ita utrius populi mallet uictoriã eſſe, incertis adhuc uiribus, flu-
ctuatus animo fuerat. poſteaquã tertia iã pugna, tertia uictoria cum Annibalę & Pœ-
nis erat ad fortunã inclinauit, legatóſq; ad Annibalẽ miſit. qui uitantes portus Brun-
duſinum

A duſinum Tarentinúmque, qnia cuſtodiis nauium Romanarum tenebantur:ad Laci- Vrb.539.
niæ Iunonis templũ in terrã egreſsi ſunt.inde per Apuliam petẽtes Capuam,media in Oly.141.
præſidia Romana illati ſunt,deductíque ad M. Valeriũ Leuinum prætorem,circa Nu-
ceriã caſtra habentem.Ibi intrepide Xenophanes legationis princeps à Philippo rege
ſe miſſum ait ad amicitiã ſocietatémque iungendam cum populo Romano , mandata
habere ad cõſules,ac ſenatũ populúmq; Romanum.Inter defectiones ueterum ſocio-
rũ Valerius noua ſocietate tam clari regis lætus admodum,hoſtem pro hoſpite comi-
ter accepit.dat qui proſequantur,itineráq; cum cura demonſtrent, quæ loca, quóſque
ſaltus, aut Romani,aut hoſtes teneant. Xenophanes per præſidia Romana in Cãpa-
niam,inde quà proximũ fuit,in caſtra Annibalis peruenit:fœdúſq; cũ eo,atque amici-
tiam iungit legibus his,ut Philippus rex quãmaxima claſſe(ducentas autẽ naues uide-
B batur effecturus)in Italiam traiiceret,& uaſtaret maritimã oram,bellum pro parte ſua
terra maríque gereret.ubi debellatum eſſet,Italia omnis cũ ipſa urbe Roma Carthagi-
nienſium atque Annibalis eſſet,prædáque omnis Annibali cederet. perdomita Italia,
nauigarent in Græciam,bellúmq; cum quibus regibus placeret,gererent.quæ ciuita-
tes cõtinentis,quæ inſulæ ad Macedoniã uergunt,eæ Philippi,regníque eius eſſent.In
has ferme leges inter Pœnum ducẽ,legatóſque Macedonum ictũ fœdus.miſsíque cum
iis ad regis ipſius firmãdam fidem legati,Giſgo,& Boſtar,& Mago,eódem ad Iunonis
Laciniæ tẽplum,ubi nauis occulta in ſtatione erat,perueniũt.inde prouecti,cũ iam al-
tum tenerẽt,conſpecti à claſſe Romana ſunt,quæ præſidio erat Calabriæ litoribus.Q.
Fuluius Flaccus Corcyræos ad perſequendam retrahendámque nauẽ cũ miſiſſet, pri-
mò fugere regij conati:deinde ubi celeritate uicti ceſſerunt, tradunt ſe Romanis:& ad
C præfectũ claſsis adducti,cũ quæreret,qui,& unde,& quò tenderent curſum:Xenopha-
nes primò ſatis iam ſemel felix mendaciũ ſtruere,à Philippo ſe ad Romanos miſſum,
ad M. Valeriũ, ad quẽ unum iter tutum fuerit,perueniſſe:Cãpaniam ſuperare nequiſ-
ſe,ſeptam hoſtium præſidiis.deinde ut Punicus cultus habitúſque ſuſpectos legatos fe-
cit Annibalis,interrogatóſq; ſermo prodidit:tũ comitibus eorũ ſeductis, ac metu ter-
ritis,literæ quoque ab Annibale ad Philippum inuentæ de pace inter regem Macedo-
num,Pœnumq; ducem.Quibus ſatis cognitis,optimũ uiſum eſt,captiuos,comitéſque
eorũ Romã ad ſenatum, aut ad conſules,ubicunque eſſent,quamprimũ deportare. ad
id celerrimæ quinque naues delectæ:ac L. Valerius Antias,qui præeſſet,miſſus : eíque
mãdatum,ut in omneis naues legatos ſeparatim cuſtodiẽdos diuideret: darétque ope-
ram,ne quod iis colloquium inter ſe, néue communicatio conſilij eſſet.Per idem tem-
D pus Romæ,cum A. Cornelius Mãmula ex Sardinia prouincia decedens retuliſſet qui
ſtatus rerũ in inſula eſſet,ad bellũ ac defectionem omneis ſpectare: Q. Mutiũ,qui ſuc-
ceſsiſſet ſibi,grauitate cœli aquarúmque aduenientẽ exceptũ,non tam in periculoſum
quàm longum morbũ implicitũ , diu ad belli uim ſuſtinendã inutilẽ fore:exercitúm-
que ibi ut ſatis firmũ pacatæ prouinciæ præſidem eſſe, ita parum bello, quòd motũ iri
uideretur:decreuerũt patres,ut Q. Fuluius Flaccus quinque millia peditũ,quadringẽ-
tos equites ſcriberet , eámque legionẽ primo quoque tẽpore in Sardiniã traiiciendam
curaret,mitterétque cum imperio quem ipſi uideretur,qui rem gereret quoad Mutius
conualuiſſet. Ad eam rem miſſus eſt T. Manlius Torquatus, qui bis conſul cenſórque
fuerat, ſubegerátque in cõſulatu Sardos.Sub idem fere tempus & à Carthagine in Sar
diniã claſsis miſſa duce Aſdrubale,cui Caluo cognomẽ erat, fœda tẽpeſtate uexata ad
E Baleares inſulas eiicitur. ibíque (adeò non armamenta modò, ſed etiam aluei nauium
quaſſati erant)ſubductæ naues dũ reficiuntur , aliquantum temporis triuerunt. In Ita-
lia cum poſt Cannẽſem pugnã fractis partis alterius uiribus, alterius mollitis animis,
ſegnius bellum eſſet:Campani per ſe adorti ſunt rem Cumanã ſuæ ditionis facere, pri
mò ſolicitantes ut ab Romanis deficerẽt.ubi id parum proceſsit, dolum ad capiendos
eos cõparant.Campanis omnibus ſtatũ ſacrificium ad Hamas.eò ſenatum Cãpanum
uenturũ certiores Cumanos fecerũt: petierúntq; ut & Cumanus eò ſenatus ueniret ad
conſultandũ communiter,ut eoſdem uterque populus ſocios hoſtéſque haberet. præ-
ſidium ibi armatum ſeſe habituros,ne quid ab Romanis noui periculi eſſet.Cumani,
quanquam ſuſpecta fraus erat,nihil abnuère,ita tegi fallax conſiliũ poſſe rati.Interim

vrb.539 T.Sempronius conſul Romanus Sinueſſæ,quò ad conueniẽdnm diem edixerat,exer- F
oly.141 citu lnſtrato,trãſgreſſus Vulturnum flumẽ circa Linternũ caſtra poſuit.Ibi,quia ocio-
ſa ſtatiua erãt,crebrò decurrere milites cogebat,ut tyrones(ea maxima pars uolonum
erat) aſſueſcerent ſigna ſequi, & in acie agnoſcere ordines ſuos.inter quæ, concordiæ
maxima erat cura duci. itaque legatis tribuníſque præceperat nequã exprobratio cui-
quam ueteris fortunæ diſcordiã inter ordines ſereret: uetus miles tyroni,liber uoloni
ſeſe exeqnari ſineret.omneis ſatis honeſtos,generoſóſque ducerẽt,quibus arma ſua,ſi-
gnaque populus Romanus cõmiſiſſet.quę fortuna coegiſſet ita fieri,eandẽ cogere tue-
ri factũ.Ea nõ maiore cura præcepta ab ducibus ſunt,quàm à militibus obſeruata.bre-
uíque tanta cõcordia coalnerant omniũ animi,ut propè in obliuionẽ uenirent,qua ex
conditione quiſque eſſet miles factus. Hæc agenti Graccho legati Cumani nunciarũt
quę à Cãpanis legatio paucos ante dies ueniſſet,& quid iis ipſi reſpondiſſent.Triduum G
poſt eum diem feſtũ eſſe:nõ ſenatum ſolùm omnem ibi futnrum, ſed caſtra etiã,& ex-
ercitum Campanum. Gracchus iuſsis Cnmanis omnia ex agris in urbem conuehere,
& manere intra muros:ipſe pridie quàm ſtatutum ſacrificium Campanis eſſet,Cumas
mouet caſtra. Hamæ inde tria millia paſſuum abſunt. Iam Campani eò frequentes ex
compoſito conuenerant : nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui ſummus ma-
giſtratus erat Campanis,cum XIIII millibus militum habebat caſtra.is ſacrificio ap-
parando,& inter id,inſtruendæ fraudi aliquanto intentior,quàm muniẽdis caſtris,aut
ulli militari operi fuit. Triduum ſacrificatum ad Hamas.nocturnum erat ſacrũ,ita ut
ante mediam noctem compleretur. Huic Gracchus inſidiandum tempori ratus,custo-
dibus ad portas poſitis,ne quis enunciare poſſet, à ſexta ad decimam diei horã coactis
militibus corpora curare, ſomnóque operam dare, ut primis tenebris conuenire ad ſi- H
gnum poſſent,uigilia ferme prima tolli iuſsit ſigna.ſilentíque profectus agmine, cũ ad
Hamas media nocte perueniſſet , caſtra Cãpana,ut in peruigilio neglecta, ſimul om-
nibus portis inuadit.alios ſomno ſtratos,alios perpetrato ſacro inermes redeuntes ob-
truncat.Hominũ eo tumultu nocturno cæſa plus dno millia cũ ipſo duce Mario Alfio.
capta ſunt ſigna militaria quatuor & triginta. Gracchus minus cẽtnm militum iactu-
ra caſtris hoſtiũ potitus,Cumas ſe propere recepit,ab Annibale metuens,qni ſuper Ca
puam ad Tifata habebat caſtra. Nec eũ prouida uiri feſellit opinio.nã ſimul Capuam
ea clades eſt nunciata, ratus Annibal ab re bene geſta inſolenter lætum exercitũ,tyro-
num magna ex parte ſeruorúmque,ſpoliantem uictos,prædáſque agentem ad Hamas
ſe inuenturnm,citatum agmen præter Capuã rapit : obuióſque ex fuga Campanorum
per duo præſidia Capuã duci , ſaucios uehiculis tolli , portaríque iubet.ipſe ad Hamas I
uacua ab hoſtibus caſtra,nec quicquam præter recẽtis ueſtigia cædis,ſtratáque poſsim
corpora ſociorũ,inuenit. Authores erant qnidam,ut protinus inde Cumas duceret,ur-
bémqne oppugnaret. Id quãquã haud modice Annibal cupiebat,ut qnia Neapolim nõ
potuerat,Cumas ſaltẽ maritimã urbem haberet:tamẽ quia præter arma nihil ſecũ mi-
les raptim acto agmine extulerat,retro in caſtra ſupra Tifata ſe recepit. inde ſatigatus
Campanorum precibns,ſequenti die eũ omni apparatn oppugnandę urbis Cumas re-
dit:populatóque agro Cumano,mille paſſus ab nrbe caſtra locat. Tũ Gracchns magis
uerecundia in tali neceſsitate deſerendi ſocios implorанteis fidem ſuam populíq; Ro-
mani,ſubſtitit,quàm ſatis fidens exercitui.Nec alter conſul Fabius,qui ad Cales caſtra
habebat,Vulturnum traducere andebat exercitũ:occupatus primò auſpiciis repetẽdis
Romæ:dein prodigiis, quæ alia ſuper alia nũciabantur, expiantíque ea haud facilè lita K
ri aruſpices reſpõdebant. Hæ cauſæ cũ Fabiũ tenerent, Sẽpronius in obſidione erat: &
iam operibus oppugnabatur. Aduerſus ligneam ingentem turrim admotã urbi,aliam
turrim ex ipſo muro excitauit conſul Romanus aliquanto altiorem : quia mnro ſatis
per ſe alto ſubiectis ualidis ſublicis pro ſolo nſus erat. inde primùm ſaxis , ſudibúſque,
& cęteris miſsilibns propugnatores urbẽ ac mœnia tuebantur:poſtremò ubi promo-
uendo adiunctam muro uiderunt turrim, facibus ardentibus plurimum ſimul ignem
coniecerunt.quo incendio trepida armatorum multitudo cũ de turri ſeſe pręcipitaret,
eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta,ſtationes hoſtiũ fudit,fugauítq; in caſtra,
ut eo die obſeſſo quàm obſidenti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille CCCC Cartha-
ginienſium

Perpetrato ſacro.

Haud modice cupiebat.

A ginienſium cæſi;undequadraginta uiui capti, qui circa muros & in ſtationibus ſolute Vrb. 539.
ac negligenter agentes,cum nihil minus quàm eruptionē timuiſſent,ex improuiſo op Oly. 141.
preſſi ſunt. Gracchus prius quàm ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent, receptui
ſignū dedit,ac ſuos intra muros recepit. Poſtero die Annibal elatum ſecūda re conſu-
lem,iuſto prælio ratus certaturū, aciē inter caſtra atque urbē inſtruxit: cæterùm poſt-
eaquam neminem moueri ab ſolita cuſtodia urbis uidit,nec cōmitti quicquā temera-
riæ ſpei,ad Tifata redit,infecta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione,iiſ-
dem diebus & in Lucanis ad Grumētum T. Sempronius, cui Longo cognomen erat,
cū Hannone Pœno proſperè pugnat.ſuprà duo millia hominū occidit:& CCLXXX
milites amiſit. ſigna militaria ad XLI cepit. Pulſus finibus Lucanis Hanno,retro in
Brutios ſeſe recepit.Et ex Hirpinis oppida tria , quæ à populo Romano defecerant,ui
B recepta per M.Valeriū prætorē: Vercellius,Siciliúſq; authores defectiōis ſecuri percuſ-
ſi.ſupra mille captiuorū ſub haſta uenierūt.præda alia militi cōceſſa, exercitúſque Cu-
mas reductus.Dum hæc in Lucanis atq; in Hirpinis geruntur,quinque naues,quæ Ma
cedonum atq; Pœnorū captos legatos Romam portabant , à ſupero mari ad inferum
circunuectæ propè omnem Italiæ oram.cum præter Cumas uelis ferrentur,neque ho
ſtium an ſociorum eſſent,ſatis ſciretur,Gracchus obuiā ex claſſe ſua naues miſit.Cum
percontando inuicem, cognitū eſſet conſulem Cumis eſſe,naues Cumas appulſæ,ca-
ptiuíque ad cōſulem deducti, & literæ datæ. Conſul literis Philippi atque Annibalis
perlectis,conſignata omnia ad ſenatū itinere terreſtri miſit:nauibus deuehi legatos iuſ
ſit.Cum eodē fere die literæ legatíque Romā ueniſſent,& percontatione facta,dicta cū
ſcriptis congruerēt,primò grauis cura patres inceſſit, cernentes quāta uix tolerātibus
C Punicum bellū,Macedonici belli moles inſtaret.cui tamen adeò non ſuccubuerunt,ut
extēplo agitaretur,quemadmodū ultro inferendo bello auerterēt ab Italia hoſtem.Ca
ptiuis in uincula cōditis,comitibúſque eorum ſub haſta uēditis,ad naues XXV, qui-
bus Q.Fuluius Flaccus præfectus præerat,uiginti paratas alias decernūt.His compa-
ratis deductíſque,& additis quinque nauibus quæ aduexerant captiuos legatos,quin-
quaginta naues ab Oſtia Tarentū profectæ:iuſſúſque Q.Fuluius militibus Varronia-
nis,quibus L.Apuſtius legatus Tarēti præerat, in naues impoſitis, L nauiū claſſe non
tueri modò Italiæ orā,ſed explorare de Macedonico bello.ſi congruentia literis,lega-
tórumque indiciis,Philippi cōſilia eſſent,ut M.Valerium prætorem literis certiorē fa-
ceret:íſque L.Apuſtio legato exercitui prępoſito,Tarentum ad claſſem profectus,pri-
mo quoque tēpore in Macedoniā tranſmitteret:darétque operam,ut Philippum in re-
D gno cōtineret.Pecunia ad claſſem tuēdam,bellúmque Macedonicū ei decreta eſt,quæ
Ap.Claudio in Siciliam miſſa erat ut redderetur Hieroni regi.& hæc per L.Apuſtium
legatū Tarētum eſt deuecta.ſimul ab Hierone miſſa ducenta millia modiûm tritici,&
hordei centū.Dum hæc Romani parant, agúntque, ad Philippū captiua nauis una ex
iis quæ Romam miſſæ erant,ex curſu fugit:inde ſcitū, legatos cū literis captos. itaque
ignarus de iis quæ cum Annibale legatis ſuis cōueniſſent , quæque legati eius ad ſe al-
laturi fuiſſent, legationē aliā cum eiſdem mandatis mittit. Legati ad Annibalē miſſi,
Heraclitus,cui Scotino cognomen erat,&Crito Berrœus,& Soſitheus Magnes.hi pro-
ſpere tulerunt ac retulerūt mādata.ſed prius ſe ęſtas circumegit,quàm mouere ac mo-
liri quicquam rex poſſet. tantum nauis una capta cum legatis momenti fecit ad dila-
tionem imminentis Romanis belli.Et circa Capuam,tranſgreſſo Vulturnū Fabio poſt
E expiata tandem prodigia,ambo conſules rem gerebāt. Combulteriam, & Trebulam,
& Auſticulam urbes,quæ ad Pœnum defecerāt,Fabius ui cepit:præſidiáque in iis An-
nibalis:Campani permulti capti.& Nolę,ſicut priore anno,ſenatus Romanorū,plebs
Annibalis erat: conſiliáque occulta de cæde principū , & proditione urbis inibantur.
Quibus ne incepta procederēt,inter Capuā,caſtráq; Annibalis,quę in Tifatis erāt,tra
ducto exercitu Fabius ſuper Veſuuiū in caſtris Claudianis cōſedit. inde M. Marcellum
proconſulem cū iis copiis quas habebat, Nolā in præſidiū miſit.Et in Sardinia res per
T.Mauliū prætorē adminiſtrari cœptæ,quæ omiſſę erant poſteaquā Q.Mutius prętor
graui morbo eſt implicitus. Manlius nauibus lōgis ad Caralis ſubductis, naualibúſq;
ſociis armatis, ut terra rem gereret, & à prætore exercitu accepto, duo & uiginti mil-

vrb.539. lia peditum, mille & ducentos equites confecit. Cum his equitum peditúmq; copiis F
Olẏ.141. profectus in agrum hoſtium, haud procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſico-
ra tũ fortè profectus erat in Pellidos Sardos ad iuuentutem armandam, qua copias au
geret. Filius eius nomine Hioſtus caſtris præerat. Is adoleſcentia ferox, temere prælio
inito fuſus, fugatúſque, ad X X X millia Sardorum eo prælio cęſa: mille trecẽti ferme
uiui capti. Alius exercitus primo per agros ſyluáſque fuga palatus: dein, quò ducẽ fu-
giſſe fama erat, ad urbẽ nomine Cornũ, caput eius regionis, cõfugit. Debellatúmque
eo prælio in Sardinia eſſet, ni claſsis Punica cũ duce Aſdrubale, quæ tẽpeſtate deiecta
ad Baleares erat, in tempore ad ſpẽ rebellandi aduenisset. Mãlius poſt famã appulſę Pu
nicæ claſsis Calareis ſe recepit. ea occaſio Harſicoræ data Pœno ſe iungẽdi. Aſdrubal
copiis in terrã expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginẽ, duce Harſicora ad ſociorum po-
puli Romani agrũ populandũ profectus, Calareis peruenturus erat, ni Manlius obuio G
exercitu ab effuſa eum populatione cõtinuiſſet. Primo caſtra caſtris modico interual-
lo ſunt obiecta: deinceps procurſationes, leuiáque certamina uario euẽtu inita: poſtre-
mò deſcenſum in aciẽ, ſignísque collatis iuſto prælio per quatuor horas pugnatũ. Diu
pugnam ancipitem Pœni, Sardis facilè uinci aſſuetis, fecerunt: poſtremò & ipſi, cum
omnia circà ſtrage ac fuga Sardorũ repleta eſſent, fuſi. cæterùm terga dantes, circũdu-
cto cornu, quo pepulerat Sardos; incluſit Romanus: cædes inde magis quàm pugna
fuit. Duodecim millia hoſtium cęſa, Sardorum ſimul Pœnorúmq; ferme I I I millia, &
D C C capti, & ſigna militaria ſeptẽ & uiginti. Ante omnia clarã & memorabilem pu
gnam fecit Aſdrubal imperator captus, & Hanno & Mago, nobiles Carthaginienſes:
Mago ex gente Barchina, propinqua cognatione Annibali iũctus: Hãno author rebel
lionis Sardis, bellíque eius haud dubie concitator. Nec Sardorũ duces minus nobilem H
eam pugnã cladibus ſuis fecerũt. nã & filius Harſicoræ Hioſtus in acie cecidit: & Har-
ſicora cũ paucis equitibus fugiẽs, ut ſuper afflictas res necem quoque filij audiuit: no-
cte, ne cuiuſquã interuentus cœptũ impediret, mortẽ ſibi conſciuit. Cæteris urbs Cor-
nus, eadẽ quæ antè, fugæ receptaculũ fuit. quam Mãlius uictore exercitu aggreſſus in-
tra paucos dies recepit. Deinde aliæ quoque ciuitates, quę ad Harſicorã Pœnóſque de-
fecerãt, obſidibus datis, dediderũt ſeſe. quibus ſtipẽdio frumẽtóque imperato pro cuiuſ
que aut uiribus, aut delicto, Calareis exercitũ reduxit. ibi nauibus longis deductis, im-
poſitóque quem ſecũ aduexerat milite, Romam nauigat: Sardiniáque perdomitã nun
tiat patribus: & ſtipẽdium quęſtoribus, frumentũ ædilibus, captiuóſque Fuluio præto-
ri tradidit. Per idem tẽpus T. Octacilius prætor quinquaginta nauiũ ab Lilybæo claſſe
in Africã tranſuectus, depopulatúſque agrũ Carthaginiẽſem, cum Sardiniam inde pe I
teret, quò fama erat Aſdrubalem à Balearibus nuper traieciſſe, claſsi Africã repetenti
occurrit: leuíque armatura certamine in alto cõmiſſo, ſeptem inde naues cum ſociis na
ualibus cepit. cæteras metus haud ſecus quàm tempeſtas paſsim diſiecit. Per eoſdẽ for
tè dies & Bomilcar cũ militibus ad ſupplemẽtum Carthagine miſsis, quadragintáque
elephãtis, & cõmeatu, Locros acceſsit. quem ut incautũ opprimeret Ap. Claudius, per
ſimulationẽ prouinciæ circumeundæ, Meſſanam raptim exercitu ducto, æſtu ſecundo
Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hãnonem in Brutios profectus erat, & Locren-
ſes portas Romanis clauſerũt. Appius magno conatu nulla re geſta, Maſſanã repetit.
Eadem æſtate Marcellus ab Nola, quam præſidio obtinebat, crebras excurſiones in a-
grum Hirpinum & Samnites Caudinos fecit: adeóque omnia ferro atque igni uaſta-
uit, ut antiquarum cladium Samnio memoriã renouaret. itaque extẽplo legati ad An- K
" nibalẽ miſsi ſimul ex utraq; gẽte, ita Pœnũ allocuti ſunt: Hoſtes populi Romani, An-
" nibal, fuimus primùm per nos ipſi, quoad noſtra arma, noſtrę uires nos tutari poterãt.
" poſteaquam iis parum fidebamus, Pyrrho regi nos adiunximus: à quo relicti, pacẽ ne-
" ceſſariã accepimus, fuimúſq; in ea per annos propè quinquaginta, ad id tempus quo in
" Italiã uenisti. Tua nos non magis uirtus fortunáq;, quàm unica comitas ac benignitas
" erga ciues noſtros, quos captos nobis remiſiſti, ita conciliauit tibi, ut te ſaluo atque in-
" columi amico, non modò populũ Romanũ, ſed ne deos quidẽ iratos (ſi dici fas eſt) ti-
" meremus. At Hercule nõ ſolùm incolumi & uictore, ſed præſente te, cũ ploratũ propè
" coniugum ac liberorum noſtrorum exaudire, & flagrantia tecta poſſes conſpicere:

ita

A ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati, ut M. Marcellus, nõ Annibal uiciſſe ad Can- vrb 539.
» nas uideatur: glorientúrq; Romani, te ad unum modò ictum uigentem, uelut iaculo Ol. 141.
» emiſſo torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum geſsimus, nũl-
» lo externo adiuti nec duce, nec exercitu: niſi quòd per biennium Pyrrhus noſtro ma-
» gis milite ſuas auxit uires, quàm ſuis uiribus nos defendit. Non ego ſecundis rebus no
» ſtris gloriabor: duos cõſules, ac duos cõſulares exercitus à nobis ſub iugũ miſſos, & ſi-
» qua alia aut lęta aut glorioſa nobis euenerũt. quæ aſpera aduerſáq; tũc acciderunt, mi-
» nore indignatione referre poſſumus, quàm quę hodie euenıũt. Magni dictatores cũ ma
» giſtris equitũ, bini conſules cum binis cõſularibus exercitibus ingrediebãtur fines no-
» ſtros antè exploratò, & ſubſidiis poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc
» propè unius & parui ad tuendam Nolã prædii præda ſumus. iam ne manipulatim qui-
B dem ſed latronum modo percurſant totis finibus noſtris negligentius, quàm ſi in Ro-
» mano uagarentur agro. Cauſa antẽ hæc eſt, quòd neq; tu defendis: & noſtra iuuentus,
» quæ ſi domi eſſet, tutaretur, omnis ſub ſignis militat tuis. Nec te, nec exercitũ tuũ no-
» rim, niſi à quo tot Romanas acies fuſas ſtratáſq; eſſe ſciã, ei facile eſſe ducã opprimere
» populatores noſtros uagos, ſine ſignis palatos, quò quenq; trahit quanuis uana præ-
» dæ ſpes. Numidarum paucorũ illi quidẽ præda erunt: præſidiúmq; miſſum nobis erit:
» & Nolę ademeris, ſi modò quos ut ſocios haberes dignos duxiſti, haud indignos iudi-
» cas quos in fidẽ receptos tuearis. Ad ea Annibal reſpondit: Omnia ſimul facere Hirpi-
nos, Samnitéſq;: & indicare clades ſuas, & petere præſidiũ: & queri indefenſos ſe, negle-
ctóſque. Indicandũ antẽ fuiſſe primũ: dein petendum præſidium: poſtremò ni impetra-
retur, tum denique querendũ fruſtra opem imploratã. Exercitũ ſe non in agrũ Hirpi-
C nũ, Samnitémue, ne & ipſe oneri eſſet: ſed in proxima loca ſociorũ populi Romani ad-
ducturũ. iis populãdis & militẽ ſuũ repleturũ ſe: & metu procul ab iis ſummoturum ho
ſteis. Quod ad bellũ Romanũ attineret: ſi Thraſymeni quàm Trebię, ſi Cãnarũ quàm
Thraſymeni pugna nobilior eſſet: Cannarum ſe quoque memoriã obſcuram maiorẽ
& clariore uictoria facturum. Cum hoc reſponſo, muneribúſq; amplis legatos dimi-
ſit. ipſe præſidio modico relicto in Tifatis, profectus cum cætero exercitu ire Nolam
pergit. Eódem Hãno ex Bruttiis cum ſupplemẽto Carthagine aduecto atque elephan-
tis uenit. ibi caſtris haud procul poſitis, lõge alia omnia inquirenti cõperta ſunt, quàm
quæ à legatis ſociorum audierat. Nihil enim Marcellus ita gerebat, ut aut fortunę, aut
temere hoſti commiſſum dici poſſet. exploratò, cum firmiſque præſidiis tuto receptu
prædatum ierat: omniáq; uelut aduerſus præſentem Annibalẽ cauta prouiſáque fue-
D runt. rũ ubi ſenſit hoſtem aduentare, copias intra mœnia tenuit: per muros inambula-
re ſenatores Nolanos iuſsit, & omnia circà explorare quæ apud hoſtes fierent. Ex iis
Hanno, cũ ad murũ ſucceſsiſſet: Herenniũ Baſſum, & Herium Petrium ad colloquium
euocatos, permiſſúque Marcelli egreſſos, per interpretẽ alloquitur. Annibalis uirtutẽ
fortunámq; extollit: populi Romani obterit ſeneſcentẽ cum uiribus maieſtatem. quæ
ſi paria eſſent, ut quondam fuiſſent, tamẽ expertis quàm graue Romanũ imperium ſo
ciis, quãta indulgentia Annibalis etiam in captiuos omnes Italici nominis fuiſſet: Pu-
nicam Romanæ ſocietatem atque amicitiam præoptandã eſſe. Si ambo conſules cum
ſuis exercitibus ad Nolam eſſent, tamen non magis pares Annibali futuros, quàm ad
Cannas fuiſſent: nedũ prætor unus cum paucis & nouis militibus Nolam tutari poſ-
ſit. ipſorum magis quàm Annibalis intereſſe, capta, an tradita Nola potiretur. potitu-
E rum enim, ut Capua Nuceriáq; potitus eſſet. ſed quid inter Capuæ Nuceriæq; fortu-
nã intereſſet, ipſos propè in medio ſitos Nolanos ſcire. Nolle ominari quæ captæ urbi
ceſſura forent: ſed potius ſpondere, ſi Marcellũ cum præſidio ac Nolã tradidiſſent, ne-
minẽ aliũ quàm ipſos, legẽ qua in ſocietatẽ amicitiámq; Annibalis uenirent, dicturũ.
Ad ea Herẽnius Baſſus reſpondit: Multos annos iam inter Romanũ Nolanúmque po
pulũ amicitiã eſſe, cuius neutros ad eam diẽ pœniteret: & ſibi ſi cum fortuna mutanda
fides fuerat, ſerò iam eſſe mutare eã. dedituris ſe Annibali, non fuiſſe accerſendũ Ro-
manũ præſidium. cum iis qui ad ſe tuẽdos ueniſſent, omnia ſibi & eſſe conſociata, & ad
ultimum fore. Hoc colloquium abſtulit ſpem Annibali per proditionem recipiendę
Nolæ. itaq; oppidũ corona circundedit, ut ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur.

vrb.539 Quem ut ſucceſsiſſe muris Marcellus uidit, inſtructa intra portam acie, cum magno F
Oly.141 tumultu erupit. Aliquot primo impetu perculſi, cæſique ſunt: deinde concurſu ad pu-
gnam facto, æquatiſque uiribus, atrox cœpit eſſe pugna: memorabiliſque inter paucas
fuiſſet, ni ingentibus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die cōmiſſo mo
dico certamine, atq; irritatis animis, in urbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe receperūt.
tamen Pœnorum prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus quàm triginta: Ro-
manorum nullus. Imber continēs per noctem totam uſque ad horam tertiam diei in-
ſequentis tenuit. itaque quanquam utraque pars auida certaminis erat, eo die tamen
tenuerunt ſeſe munimētis. tertio die Annibal partē copiarū prædatū in agrū Nolanū
miſit. Quod ubi animaduertit Marcell⁹, extēplo in aciē copias eduxit, neque Annibal
detrectauit. Mille fere paſſuum inter urbem erant, caſtráque. eo ſpatio (& ſunt omnia
cāpi circa Nolam) cōcurrerūt. Clamor ex parte utraque ſublatus, proximos ex cohor G
tibus iis quæ in agros prædatū exierant, ad prælium iam cōmiſſum reuocauit. Et No-
lani aciem Romanā auxerūt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidiis ſtare, & ſaucios
ex acie efferre iuſsit: pugna abſtinerent, niſi ab ſe ſignum accepiſſent. Prælium erat an-
ceps. ſumma ui & duces hortabantur, & milites pugnabāt. Marcellus uictis ante diem
tertium fugatis ante paucos dies à Cumis, pulſis priore anno ab Nola ab eodem ſe du-
ce, milite alio, inſtare iubet. Non omnes eſſe in acie, prædanteis uagari in agro. ſed qui
pugnēt marcere Campana luxuria, uino, ſcortis, omnibúſque luſtris per totā hyemem
confectos. abiſſe illam uim, uigorémque: dilapſa eſſe robora corporū animorúmque,
quibus Pyrenęi Alpiúmque ſuperata ſint iuga. reliquias illorū uirorū uix arma mem-
bráque ſuſtinenteis pugnare. Capuā Annibali Cānas fuiſſe. ibi uirtutē bellicā, ibi mili-
tarē diſciplinā, ibi præteriti tēporis famā, ibi ſpem futuri extinctā. Cū hæc exprobran- H
do hoſti, Marcellus ſuorum militū animos erigeret, Annibal multo grauioribus pro-
bris increpabat. Arma, ſignáque eadē ſe aiebat noſcere, quę ad Trebiā, Thraſymenúm-
que, poſtremò ad Cannas uiderit, habueritque. militē alium profectò ſe in hyberna Ca
puā duxiſſe, alium inde eduxiſſe. Legatúmne Romanū, & legionis unius atque alæ ma
gno certamine uix toleratis pugnam, quos binæ acies conſulares nunquā ſuſtinuerūt?
Marcellus tyrone milite, ac Nolanis ſubſidiis inultus nos iam iterum laceſsit? Vbi ille
meus miles eſt, qui erepto ex equo C. Flaminio conſuli caput abſtulit? ubi, qui L. Pau-
lum ad Cannas occidit? ferrum nunc hebet? an dextræ torpent? an quid prodigij eſt
aliud? qui pauci plures uincere ſoliti eſtis, nūc paucis plures uix reſtatis? Romā uos ex-
pugnaturos, ſi quis duceret, fortes lingua iactabatis. en nunc minor res eſt. hic experiri
uim uirtutémque uolo. expugnate Nolā, campeſtrem urbē, non flumine, non mari ſe- I
ptā. hinc uos ex tam opulenta urbe præda ſpolíſque onuſtos uel ducā quò uoletis, uel
ſequar. Nec bene nec male dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cū omni parte
pellerentur, Romaniſque creſcerent animi, non duce ſolùm adhortante, ſed Nolanis
etiā per clamorē fauoris indicem accendentibus ad ardorem pugnæ, terga Pœni dede-
runt, atque in caſtra cōpulſi ſunt. quę oppugnare cupiētes milites Romanos, Marcellus
Nolā reduxit cū magno gaudio, & gratulatione etiā plebis, quę antè inclinatior ad Pœ
nos fuerat. Hoſtiū plus mille cæſi eo die, capti mille D C: & ſigna militaria undeuigin
ti, & duo elephanti, quatuor in acie occiſi. Romanorū minus mille interfecti. Poſterū
diem induciis datis ſepeliendo utrinque cæſos in acie, cōſumpſerunt. Spolia hoſtium
Marcellus Vulcano uotum cremauit. Tertio pòſt die (ob iram credo aliquā, aut ſpem
liberalioris militię) mille C C L X X I I equites miſti Numidę Hiſpaníque ad Marcel- K
lum transfugerunt. eorum forti fidelíque opera in eo bello uſi ſunt ſæpe Romani. A-
ger Hiſpanis in Hiſpania, Numidis in Africa poſt bellum uirtutis cauſa latus datus
eſt. Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone, cum quibus uenerat copiis, ipſe A-
puliæ hyberna petit, circáque Arpos conſedit. Q. Fabius ut profectum in Apuliam
Annibalem audiuit, frumento ab Nola Neapolíque in ea caſtra conuecto quæ ſuper
Sueſſulam erant, munimentíſque firmatis, & præſidio quod per hyberna ad tuan-
dum locum ſatis eſſet, relicto, ipſe Capuā propius mouit caſtra, agrúmque Cāpanum
ferro igníque eſt depopulatus: donec coacti ſunt Cāpani nihil admodum uiribus ſuis
fidētes egredi portis, & caſtra ante urbē in aperto cōmunire. Sex millia armatorū ha-
bebant

Pauci plures
uix restatis
uix obsistis
ferrum nunc
hebet?

A bebant, peditem imbellem: equitatu plus poterant. Itaque equeſtribus præliis laceſſebant hoſtẽ. Inter multos nobiles equites Campanos acerrimus erat Iubellius, cognomine Taurea: ciuis indidem erat, longe omnium Campanorũ fortiſsimus eques: adeò ut cum apud Romanos militaret, unus eum Romanus Claudius Aſellus gloria equeſtri æquaret. Hunc Taurea cum diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtiũ turmis, tandem facto ſilentio, ubi eſſet Claudius Aſellus, quæſiuit. & quoniam uerbis ſecũ de uirtute ambigere ſolitus eſſet, cur nõ ferro decerneret? daretq; opima ſpolia uictus? aut uictor caperet? Hæc ubi Aſello nunciata ſunt in caſtra, id modò moratus, ut conſulẽ percontaretur, liceretne extra ordinem in prouocãtem hoſtem pugnare: permiſſu eius arma extemplo cepit: prouectuſq; ante ſtationes equo, Tauream nomine compellauit, congrediq; ubi uellet iuſsit. Iam Romani ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exie-

vrb.539. Oly.141.

B rant: & Campani non uallum modò caſtrorum, ſed mœnia etiam urbis proſpectantes repleuerant. Cum iam antè ferocibus dictis rẽ nobilitaſſent, infeſtis haſtis concitarunt equos. dein libero ſpatio inter ſe ludificantes, ſine uulnere pugnam extrahebant. Tum Campanus Romano, Equorum, inquit, hoc, non equitum erit certamen, niſi è campo in cauam hanc uiam demittimus equos. ibi nullo ad euagandum ſpatio cõminus cõferentur manus. Dicto propè citius equum in uiam Claudius egit: Taurea uerbis ferocior quàm re, minime ſis, inquit, canterium in foſſa. quæ nox in ruſticum inde prouerbium prodita. Claudius cum ex uia longe perequitaſſet nullo obuio hoſte, in campum rurſus euectus, increpans ignauiam hoſtis, cum magno gaudio & gratulatione uictor in caſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem quam ſatis certam communis exiſtimatio eſt, mirabilem certe, adiiciunt quidem annales: cum refugiẽtem ad urbem Taureã Clau-

C dius ſequeretur, patenti hoſtium portæ inuectũ, per alteram, ſtupentibus miraculo hoſtibus, intactum euaſiſſe. Quieta inde ſtatiua fuere, ac retro etiam conſul mouit caſtra, ut ſementem Campani facerent: nec antè uiolauit agrum Campanum, quàm iam altę in ſegetibus herbæ pabulum præbere poterant. id conuexit in Claudiana caſtra ſuper Sueſſulã, ibiq; hyberna ædificauit. M. Claudio proconſuli imperauit, ut retento Nolæ neceſſario ad tuendam urbem præſidio, cæteros milites dimitteret Romam, ne oneri ſociis, & ſumptui reipublicę eſſent. Et T. Gracchus à Cumis Luceriam in Apuliam legiones cum duxiſſet, M. Valerium inde prętorem Brunduſium cum eo quem Luceriæ habuerat exercitu miſit, tueriq; oram agri Salentini, & prouidere quod ad Philippum bellumq; Macedonicũ attineret, iuſsit. Exitu æſtatis eius qua hęc geſta perſcripſimus, literæ à P. & Cn. Scipionibus uenerũt, quantas, quámq; proſperas in Hiſpania res geſ-

D ſiſſent: ſed pecuniam in ſtipendium, ueſtimentaq;, & frumẽtum exercitui, & ſociis naualibus omnia deeſſe. quod ad ſtipendium attineat, ſi ærarium inops eſſet, ſe aliquã rationem inituros, quo modo ab Hiſpanis ſumant. cætera utiq; ab Roma mittenda eſſe: nec aliter aut exercitum aut prouinciam retineri poſſe. Literis recitatis, nemo omniũ erat qui non & uera ſcribi, & poſtulari æqua fateretur. ſed occurrebat animis, quantos exercitus terreſtres naualeſq; tuerẽtur: quantaq; noua claſsis mox paranda eſſet ſi bellum Macedonicum moueretur. Siciliam ac Sardiniam, quæ ante bellũ uectigales fuiſſent, uix præſides prouinciarum exercitus alere: tributo ſumptus ſuppeditari. uerũ cũ ipſum tributum cõferentium numerum, tantis exercituum ſtragibus & ad Thraſymenum lacum & ad Cannas imminutum: tum qui ſupereſſent pauci, ſi multiplici grauarentur ſtipendio, alia perituros peſte. itaque niſi fide ſtaret reſpublica, opibus non ſta-

E turam. Prodeundum in concionem Fuluio prætori eſſe, indicandaſq; populo publicas neceſsitates, exhortandóſq; qui redẽpturis auxiſſent patrimonia, ut reipublicæ, ex qua creuiſſent, ad tempus commodarent: conducerentq; ex lege præbenda, quæ ad exercitum Hiſpanienſem opus eſſent: ut cũ pecunia in ærario eſſet, iis primis ſolueretur. Hęc prætor in concione edixit, qua die ueſtimenta, frumentum, Hiſpanienſi exercitui prębenda, quæq; alia opus eſſent naualibus ſociis, eſſet locaturus. Vbi ea dies uenit, ad cõducendum tres ſocietates aderant hominum undeuiginti. quorum duo poſtulata fuere: unum, ne alij triennio eo publicani eſſent: alterum, ut quę in naues impoſuiſſent, ab hoſtium tempeſtatiſq; ui, publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato, conduxerũt, priuataq; pecunia reſpublica adminiſtrata eſt. Hi mores, eaq; charitas patriæ per omnes

vrb.539 ordines uelut tenore uno pertinebat. Quemadmodum conducta omnia magno ani- F
Oly.141 mo ſunt, ſic ſumma fide præbita: nec quicquam deſideratum, ac ſi ex opulento ærario,
ut quondam, alerentur. Cum hi commeatus uenerunt, Illiturgi oppidũ ab Aſdrubale
ac Magone, & Amilcare Bomilcatis filio, ob defectionẽ ad Romanos, oppugnabatur.
Inter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in urbem ſociorũ magno certamine ac
ſtrage obſiſtentium perueniſſent, frumentum, cuius inopia erat, aduexerunt. cohorta-
tiq; oppidanos ut eodem animo mœnia tutarẽtur, quo pro ſe pugnantem Romanum
exercitũ uidiſſent, ad caſtra maxima oppugnanda, quibus Aſdrubal præerat, ducunt.
Eódẽ & duo duces, & duo exercitus Carthaginienſiũ, ibi rem ſummam agi cernentes,
conuenerunt. itaq; eruptione è caſtris pugnatum eſt. L X hoſtiũ millia eo die in pugna
fuerunt, ſexdecim circiter Romanis. Tamẽ adeò haud dubia uictoria fuit, ut plures nu
mero, quàm ipſi erãt, Romani hoſtiũ occiderint, ceperint amplius tria millia hominũ, G
paulo minus mille equorũ, unde ſexaginta militaria ſigna, elephantis V in prælio oc-
ciſis. ternisque caſtris eo die potiti ſunt. Illiturgi obſidione liberato, ad Incibili oppu-
gnãdũ Punici exercitus traducti, ſuppletis copiis ex prouincia, ut quæ maxime omniũ
belli auida, modò præda aut merces eſſet, & tum iuuentute abũdante. Iterũ ſignis col-
latis eadẽ fortuna utriuſq; partis pugnarũ. ſupra XIII millia hoſtiũ cęſa, ſupraq́ tria ca
pta, cũ ſignis duobus & XL, & nouẽ elephãtis. Tũ uerò omnes propè Hiſpanię populi
ad Romanos defecerunt. multoq́ maiores ea æſtate in Hiſpania q̃ in Italia res geſtæ.

DECADIS TERTIÆ LIBER IIII.

VT EX Campania in Brutios reditum eſt: Hanno adiutoribus & H
ducibus Brutiis Græcas urbes tẽtauit, eo facilius in ſocietate ma-
nentes Romana, quòd Brutios, quos & oderant & metuebant,
Carthaginienſium partis factos cernebant. Rhegium primũ ten-
tatum eſt, dieſq; aliquot ibi nequicquam abſumpti. Interim Lo-
crenſes frumẽtum, lignaq́;, & cætera neceſſaria uſibus ex agris in
urbem rapere, etiam nequid relictum prædæ hoſtibus eſſet: & in
dies maior omnibus portis multitudo effundi. poſtremò ij modò relicti in urbe erant,
qui reficere muros ac portas, telaq́; in propugnacula cõgerere cogebantur. In permi-
ſtam omnium ætatum ordinumq́; multitudinem, & uagãtem in agris magna ex parte
inermem Amilcar Pœnus equites emiſit. qui uiolare quenquã ueriti, tantùm ut exclu-
derent ab urbe fuga diſsipatos, turmas obiecere. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra ponit, I
unde agros urbemq́; poſsit conſpicere. Brutiorum cohortem adire muros, atq; euoca-
re principes Locrẽſium ad colloquium iuſsit, & pollicentes amicitiam Annibalis, ad-
hortari ad urbem tradẽdam. Brutiis in colloquio nullius rei primò fides eſt: deinde ut
Pœnus apparuit in collibus, & refugiẽtes pauci aliam omnem multitudinem in pote-
ſtate hoſtium eſſe afferebant, tum metu uicti, conſulturos ſe populũ reſponderunt. ad-
uocataq́; extemplo cõcione, cum & leuiſsimus quiſq; nouas res, nouámq́ ſocietatem
mallet: & quorum propinqui extra urbem intercluſi ab hoſtibus erãt, uelut obſidibus
datis, pignoratos haberent animos: pauci magis taciti probarent conſtantẽ fidẽ, quàm
probatam tueri auderent: haud dubio in ſpeciẽ conſenſu fit ad Pœnos deditio. L. Atti-
lio præfecto præſidij, quiq́; cũ eo milites Romani erant, clàm in portum deductis, atq;
impoſitis in naueis, ut Rhegium deueherentur: Amilcarẽ, Pœnóſq; ea conditione, ut K
fœdus extemplo æquis legibus fieret, in urbem acceperunt. Cuius rei propè nõ ſeruata
fides deditis eſt, cum Pœnus dolo dimiſſum Romanum incuſaret, Locrẽſes profugiſſe
ĩpſum cauſarẽtur. Inſecuti etiam equites ſunt, ſi quo caſu in freto æſtus morari, aut de-
ferre naues in terram poſſet. & eos quidem quos ſequebantur, non ſunt adepti. alias à
Meſſana traiicienteis freto Rhegiũ naues cõſpexerunt. milites erant Romani à Clau-
dio prætore miſsi ad obtinendam urbẽ præſidio. itaq; Rhegio extemplo abſceſſum eſt.
Locrẽſibus iuſſu Annibalis data pax, ut liberi ſuis legibus uiuerẽt: urbs pariter & por-
tus in poteſtate Locrẽſium eſſet: ſocietas eo iure ſtaret, ut Pœnus Locrenſem, Locren-
ſiſq́ Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti, frementibus Brutiis, quòd
Rhegium

A Rhegium ac Locros,quas urbes direpturos ſe deſtinauerāt,intactas reliquiſſent. Itaq; Vrb.539.
per ſe ipſi conſcriptis armatiſq; iuuentutis ſuæ X V millibus,ad Crotonem oppugnā- Oly.141.
dum pergunt ire,Græcam & ipſam urbem,& maritimam:plurimum acceſſurum opi-
bus,ſi in ora maris portum ac urbem mœnibus ualidam tenuiſſent,credentes. Ea cura
angebat,quòd neq; non accerſere ad auxilium Pœnos ſatis audebant,nequid non pro
ſociis egiſſe uiderētur:& ſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis,quàm adiutor belli fuiſ-
ſet,ne in libertatem Crotonis,ſicut antè Locrorum,fruſtra pugnaretur.itaq; optimum
uiſum eſt,ad Annibalem mitti legatos:caueriq; ab eo,ut receptus Croto Brutiorū eſ-
ſet.Annibal cum præſentium eam conſultationem eſſe reſpondiſſet,& ad Hannonem
eos reieciſſet,ab Hannone nihil certi allatum. nec enim diripi nolebant nobilem atq;
opulentam urbem:& ſperabant,cum Brutius oppugnaret,Pœnos nec probare nec iu-
B uare eam oppugnationem appareret,eo maturius ad ſe defecturos. Crotone nec cōſi-
lium unū inter populares,nec uoluntas erat. Vnus uelut morbus inuaſerat omnes Ita-
liæ ciuitates,ut plebes ab optimatibus diſſentirent:ſenatus Romanis faueret,plebs ad
Pœnos rem traheret. Eam diſſenſionem in urbe perfuga nūciat Brutiis: Ariſtomachū
eſſe principem plebis,tradendæq; authorē urbis:& in uaſta urbe,lateq; omnibus diſie-
ctis mœnibus partitas ſtationes cuſtodiaſq; ſenatorum ac plebis eſſe. quacunq; cuſto-
diāt plebis homines,eà patere aditum. Authore ac duce perfuga Brutij corona cinxe-
runt urbem,acceptiq; à plebe,primo impetu locos omnes,præter arcem,cepere. Arcē
optimates tenebant, præparato iam antè ad talem caſum perfugio. Eòdem Ariſtoma-
chus perfugit,tanquam Pœnis,non Brutiis author urbis tradendæ fuiſſet. Vrbs Croto.
murum in circuitu patentem X I I millia paſſuum habuit ante Pyrrhi in Italiā aduen-
C tum. poſt uaſtitatem eo bello factam,uix pars dimidia habitabatur. flumen,quod me-
dio oppido fluxerat,extra frequētia tectis loca præterfluebat muros,procul iis quę in-
habitabantur. ſex millia aberat ad urbe nobile templū,ipſa urbe nobilius,Laciniæ Iu-
nonis,ſanctum omnibus circà populis. lucus ibi frequēti ſylua,& proceris abietis ar-
boribus ſeptus. læta in medio paſcua habuit , ubi omnis generis ſacrū deæ paſcebatur
pecus ſine ullo paſtore:ſeparatimq; egreſsi cuiuſque generis greges nocte remeabāt ad
ſtabula,nunquam inſidiis ferarum, nō fraude uiolati hominum. magni igitur fructus
ex eo pecore capti:columnaq; inde aurea ſolida facta,& ſacrata eſt: inclytumq; templū
diuitiis etiam,non tantùm ſanctitate fuit. Ac miracula aliqua affinguntur plerunque
tam inſignibus locis. Fama eſt aram eſſe in ueſtibulo templi,cuius cinerem nullus un-
quam moueat uētus. Et arx Crotonis una parte imminet mari,altera uergēte in agrū,
D ſitu naturali quōdam munita,poſtea & muro cincta,qua per auerſas rupes ab Diony-
ſio Siciliæ tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem ſatis,ut uidebatur,tutam,
Crotoniatū optimates tenebant,circunſedente cū Brutiis eos etiā plebe ſua. Poſtremò
Brutij cum ſuis uiribus inexpugnabilem uiderent arcem,coacti neceſsitate,Hannonis
auxilium implorant. Is conditionibus ad deditionē compellere Crotoniatas conatus,
ut coloniam Brutiorum eò deduci,antiquamq; frequētiam eorum recipere uaſtam ac
deſertam bellis urbem paterentur,omnium neminem præter Ariſtomachum mouit.
morituros ſe affirmabāt citius,quàm immiſti Brutiis,in alienos ritus , mores, legéſq;,
ac mox linguam etiam uerterentur. Ariſtomachus unus,quandò nec ſuadendo ad de-
ditionem ſatis ualebat:nec ſicut urbem prodiderat,locum prodendæ arcis inueniebat,
transfugit ad Hannonem. Locrenſes breui pòſt legati quum permiſſu Hannonis arcē
E intraſſent,perſuadent ut traduci ſe in Locros paterētur,nec ultima experiri uellēt. iam
hoc ut ſibi liceret,impetrauerant & ab Annibale,miſsis ad idipſum tū legatis. Ita Cro
tone exceſſum eſt : deductiq; Crotoniatæ ad mare, naues conſcendunt. Locros omnis
multitudo abeunt. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos atq; Annibalē
erat. Luceriæ Sēpronius conſul,Annibal haud procul Arpis hybernabat. Inter eos le-
uia prælia ex occaſione,aut opportunitate huius aut illius partis oriebantur:meliorq;
eis Romanus,& in dies cautior tutiórque ab inſidiis fiebat. In Sicilia Romanis omnia
mutauerat mors Hieronis,regnumq; ad Hieronymum nepotem eius tranſlatū,puerū
uixdum libertatem,nedum dominationem modicè laturum. Læte id ingeniū tutores
atq; amici ad præcipitandū in omnia uitia acceperunt. Quæ ita futura cernens Hiero,

Vrb.539. ultima ſenecta uoluiſſe dicitur liberas Syracuſas relinquere: ne ſub dominatu puerili, F
Olÿ.141. per ludibrium, bonis artibus partum firmatúmq; interiret regnum. Huic conſilio eius
ſumma ope obſtitere filiæ, nomen regium penes puerum futurũ ratæ, regimen rerum
omnium penes ſe, uiróſq; ſuos, Andronodorũ, & Zoilum: nam ij tutorũ primi relin-
quebãtur. Non facile erat nonageſimũ iam agenti annũ, circunſeſſo dies noctéſq; mu-
liebribus blanditiis, liberare animũ, & conuertere ad publicã priuatamq; curam. Itaq;
tutores numero quindecim puero reliquit. quos precatus eſt moriens, ut fidẽ erga po-
pulum Romanũ quinquaginta annos ab ſe cultã, inuiolatam ſeruarẽt: iuuenemq; ſuis
potiſsimũ ueſtigiis inſiſtere uellent, diſciplinæq; in qua edoctus eſſet. Poſt hæc mãdata
cum expiraſſet, tutores prodeunt. teſtamento prolato, pueroq; in concionẽ producto,
(erat autem XV tunc ferme annorũ) paucis, qui per concionẽ ad excitandos clamores
diſpoſiti erant, approbantibus teſtamẽtum, cæteris uelut patre amiſſo in orba ciuitate G
omnia timentibus, funus fit regium, magis amore ciuiũ & charitate, quàm cura ſuorũ
celebre. Deinde cæteros tutores ſummouet Andronodorus: iuuenẽ iam eſſe dictitans
Hieronymum, ac regni potentem: deponendoq; tutelam, quę ipſi cum pluribus com-
munis erat, in ſe unum omnium uires conuertit. Vix quidem ulli bono moderatóque
regi facilis erat fauor apud Syracuſanos, ſuccedenti tanta charitate Hieronis. uerùm
enimuero Hieronymus, uelut ſuis uitiis deſiderabilem efficere uellet auum, primo ſta-
tim conſpectu omnia quàm diſparia eſſent, oſtẽdit. nam qui per tot annos Hieronem,
filiumq; eius Gelonem, nec ueſtis habitu, nec alio ullo inſigni differentes à cæteris ci-
uibus uidiſſent, conſpexere purpuram, ac diadema, ac ſatellites armatos: quadrigíſque
etiam albarum equorũ interdum ex regia procedẽtem, more Dionyſij tyranni. Hunc
tam ſuperbũ apparatũ, habitumq;, cõuenientes ſequebantur mores: contẽptus omniũ H
hominum, ſuperbæ aures, contumelioſa dicta: aditus non alienis modò, ſed tutoribus
etiam difficilis: libidines nouæ, inhumana crudelitas. itaq; tantus omneis terror inua-
ſerat, ut quidam ex tutoribus aut morte uoluntaria, aut fuga præuerterent metũ ſup-
pliciorum. Tres ex iis quibus ſolis aditus in domum familiarior erat, Andronodorus
& Zoilus, generi Hieronis, & Thraſo quidam, de aliis quidem rebus haud magnopere
audiebantur. Tendendo autẽ duo ad Carthaginiẽſes, Thraſo ad ſocietatẽ Romanam,
certamine ac ſtudiis interdum in ſe conuertebant animum adoleſcentis. Cõiuratio in
tyranni caput facta, indicatur per Calonem quendã æqualem Hieronymi, & iã inde à
puero in omnia familiaria iura aſſuetum. Index unum ex coniuratis Theodorũ, à quo
ipſe appellatus erat, nominare potuit. qui cõprehẽſus extemplo, traditusq; Androno-
doro torquendus, de ſe ipſe haud cunctanter faſſus, conſcios celabat. poſtremò cum o- I
mnibus intolerandis patiẽtiæ humanæ cruciatibus laceraretur, uictũ malis ſe ſimulãs,
auertit ab conſciis in inſontes indicium, Thraſonem eſſe authorem conſilij mentitus:
nec niſi tam potenti duce cõfiſos, rem tantam auſuros. ab latere inde eos nominat ty-
ranni, quorũ capita uiliſsima fingenti inter dolores gemituſq; occurrêre. Maxime ani-
mo tyranni credibile indiciũ Thraſo nominatus fecit. itaq; extemplo traditur ad ſup-
plicium: adiectiq; pœnæ cæteri iuxtà inſontes. Conſciorũ nemo, cum diu ſocius cõſilij
torqueretur, aut latuit, aut fugit. tantum illis in uirtute ac fide Theodori fiduciæ fuit:
tãtũq; ipſi Theodoro uiriũ ad arcana occultãda. Itaq; quod unũ uinculũ cũ Romanis
ſocietatis erat, Thraſone ſublato è medio, extemplo haud dubie ad defectionẽ res ſpe-
ctabat. legatiq; ad Annibalẽ miſsi: ac remiſsi ab eo cũ Annibale nobili adoleſcentulo
Hippocrates & Epicides nati Carthagine, ſed oriũdi ab Syracuſis exule auo, Pœni ipſi K
materno genere. per hos iuncta ſocietas Annibali, ac Syracuſano tyranno. nec inuito
Annibale apud tyrannũ manſerũt. Ap. Claudius prætor, cuius Sicilia prouincia erat:
ubi ea accepit, extẽplo legatos ad Hieronymũ miſit. qui cũ ſeſe ad renouandã ſocietatẽ
quæ cũ auo fuiſſet, ueniſſe dicerent, per ludibriũ auditi, dimiſsiq; ſunt ab quærente per
iocũ Hieronymo, quæ fortuna eis pugnæ ad Cãnas fuiſſet. uix credibilia enim legatos
Annibalis narrare. uelle quid ueri ſit, ſcire, ut ex eo utrã ſpem ſequatur, conſiliũ capiat.
Romani, cum ſeriò legationes audire cœpiſſet,redituros ſe ad eũ dicentes eſſe: monito
magis eo quàm rogato ne fidem temere mutaret, proficiſcuntur. Hieronymus legatos
Carthaginẽ miſit ad fœdus ex ſocietate cũ Annibale faciendũ. Pacto conuenit, ut cum

Romanos

A Romanos Sicilia expuliſſent (id autem breui fore, ſi naues atque exercitum miſiſſent) vrb.539.
Himera amnis, qui ferme inſulã diuidit, finis regni Syracuſani ac Punici imperij eſſet. Oly.141.
Aliam deinde inflatus aſſentationibus eorum qui eum non Hieronis tantùm, ſed Pyr-
rhi etiam regis materni aui iubebant meminiſſe, legationem miſit, qua æquum cenſe-
bat, Siciliam ſibi omnem cedi: Italiæ imperium propriõ quæri Carthaginienſi populo.
Hanc leuitatem ac iactationem animi neq; mirabantur in iuuene furioſo, neq; argue-
bant, dummodo auerterẽt eum ab Romanis. Sed omnia in eo præcipitia ad exitiũ fue-
runt. nam cum præmiſsis Hippocrate atq; Epicide cum binis millibus armatorum ad
tentandas urbes quæ præſidiis tenebantur Romanis, & ipſe in Leontinos cum cætero
omni exercitu (erant autem ad XV millia peditum equitumq́;) profectus eſſet: liberas
ædes coniurati (& omnes fortè militabant) imminẽtes uiæ anguſtę, quà deſcendere ad
B forum rex ſolebat, ſumpſerunt. ibi cum inſtructi armatiq; cæteri tranſitum expectan-
tes ſtarẽt, uni ex eis (Indigemini fuit nomẽ) quia cuſtos corporis erat, partes datæ ſunt,
ut cum appropinquaret ianuę rex, per cauſam aliquam in anguſtiis ſuſtineret ab tergo
agmen. Ita ut conuenerat, factum eſt. tanquam laxaret elatum pedem abſtricto nodo,
moratus turbam Indigeminus, tantum interualli fecit, ut cum in prætereuntẽ ſine ar-
matis regẽ impetus fieret, confoderetur aliquot prius uulneribus, quàm ſuccurri poſ-
ſet. Clamore & tumultu audito, in Indigeminũ iam haud dubie obſtantẽ tela coniiciũ-
tur: per quæ tamen, duobus acceptis uulneribus, euaſit. fuga ſatellitum, ut iacentẽ ui-
dere regem, facta eſt. interfectores pars in forum in multitudinẽ lætam libertate, pars
Syracuſas pergunt ad præoccupanda Andronodori regiorumq́; aliorum conſilia. In-
certo rerum ſtatu, Ap. Claudius bellum oriens ex propinquo cum cerneret, ſenatũ li-
C teris certiorẽ fecit, Siciliam Carthaginienſi populo & Annibali conciliari. ipſe aduer-
ſus Syracuſana conſilia, prouinciam, regniq; fines, omnia conuertit præſidia. Exitu
anni eius Q. Fabius ex authoritate ſenatus Puteolos, per bellum cœptum frequentari
emporium, communiit, præſidiumq́; impoſuit. inde Romam comitiorũ cauſa ueniẽs,
in eum quem primum diem comitialem habuit, comitia edixit, atq; ex itinere prætec
urbem in campum deſcendit. Eo die cum ſors prærogatiuæ ante iuniorum exiſſet, eaq́;
T. Octacilium & M. Æmyliũ Regillum COSS. diceret, tum Q. Fabius ſilentio facto
tali oratione eſt uſus: Si aut pacẽ in Italia, aut bellum cũ eo hoſte haberemus, in quo
negligentiæ aut errori locus eſſet: qui ueſtris ſtudiis, quę in campũ ad mandandos qui-
bus uelitis honores affertis, moram ullam offerret, is mihi parũ meminiſſe uideretur
ueſtræ libertatis. ſed cum in hoc bello, cum hoc hoſte nũquam ab ullo duce ſine ingẽti
D noſtra clade erratum ſit: eadem uos cura, qua in aciem armati deſcenditis, inire ſuffra-
gium ad creandos COSS. decet, & ſibi ſic quenque dicere: Annibali imperatori pa-
rem cõſulẽ nomino. Hoc anno ad Capuam Iubellio Taureæ Campano ſummo equiti
prouocanti, ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus. Aduerſus Gallum
quondam prouocantem in ponte Anienis Manlium fidentẽ & animo & uiribus miſẽ-
re maiores noſtri. Ob eandem cauſam haud multis annis pòſt fuiſſe nõ negauerim, cur
M. Valerio non diffideretur arma capienti aduerſus ſimiliter prouocantẽ ad certamen
Gallum. Quemadmodum pedites equiteſq; optamus ut ualidiores, ſi minus, ut pares
hoſti habeamus: ita duci hoſtium parem imperatorem quæramus. Cũ qui eſt ſummus
in ciuitate dux, eum legerimus: tum repẽtè lectus, in annum creatus aduerſus ueterem
ac perpetuum imperatorem comparabitur, nullis neque temporis neq; iuris incluſum
E anguſtiis, quo minus ita omnia gerat adminiſtrẽtq;, ut tempora poſtulabunt belli. no-
bis autem in apparatu ipſo, ac tantùm inchoantibus res, annus circumagitur. Quoniã
quales uiros creare uos conſules deceat, ſatis eſt dictum: reſtat ut pauca de eis in quos
prærogatiuæ fauor inclinauit, dicam. M. Æmylius Regillus flamẽ eſt Quirinalis, quẽ
neque mittere à ſacris, neq; retinere poſſumus, ut non deûm aut belli deſeramus curã.
Octacilius ſororis meę filiam uxorem, atque ex ea liberos habet. cæterùm nõ ea ueſtra
in me, maioreſq; meos merita ſunt, ut non potiorem priuatis neceſsitudinibus rẽpub.
habeam. Quilibet nautarum uectorumq́; tranquillo mari gubernare poteſt. ubi ſæua
orta tempeſtas eſt, ac turbato mari rapitur uento nauis: tum uiro, & gubernatore opus
eſt. Non tranquillo nauigamus: ſed iam aliquot procellis ſubmerſi pene ſumus. itaque

vrb.540. qnis ad gubernacula ſedeat,ſumma cura prouideodum ac præcauendum nobis eſt.In F
Oly.141. minore re experti T.Octacili operam tuam ſumus.haud ſaoe cur ad maiora tibi fida-
mus,documeoti quicqoam dediſti.Claſſem hoc aooo, cui tu præfuiſti, triũ rerũ cauſa
parauimus:ut Africæ oram popolaretur:ut tuta nobis Italię litora eſſent:aote omnia,
oe ſupplementum cum ſtipendio commeatuq́ ab Carthagine Aooibali traoſportare-
tur.Create conſulem T.Octacilium:nondico ſi omnia hæc,ſed ſi aliquid eorũ reipub.
præſtitit.Sio antẽ te claſſem obtioẽte,etiam uelut pacato mari quælibet Annibali tuta
atq; iotegra ab domo uenerũt:ſi ora Italiæ ioſeſtior hoc aono,quàm Africæ fuit:quid
dicere potes cùr te potiſsimum ducem Annibali boſti oppooant?Si cooſul eſſes,dicta-
rorem diceodum exemplo maiorum noſtrorum cenſeremus.nec tu id iodignari poſ-
ſes:aliqoem in ciuitate Romaoa meliorẽ bello haberi,quàm te.magis nullius intereſt,
quàm tua T.Octacili,oon impooi ceruicibus tuis onus ſub quo cõcidas.Ego magno- G
pere ſuadeo,eodẽ aoimo,quo,ſi ſtaotibus uobis in aciẽ armatis repentè deligendi duo
imperatores eſſent,quorum ductu atque auſpicio dimicaretis,hodie quoque conſules
creetis,quibus ſacramenta liberi noſtri dicaot:ad quorũ edictum conueniant:ſub quo-
rum tutela atque cura militeot.Lacus Thraſymeous,& Cannæ,triſte ad recordationẽ
exemplar:at ad præcauẽdum ſimile, utiles documento ſunt. Prærogatiua iuniorum
in ſuffragium reuocata,cum T.Octacilius ferociter eum cootiouare cõſulatum uelle
nociferaretur,atq; obſtreperet,lictores ad eum accedere conſul iuſsit:& quia io urbem
oon inierat,protinus in campũ ex itinere profectus,admonuit,cũ ſecuribus ſibi faſces
præferri.Ioterim prærogatiua ſuffragium init:creatiq́; in ea conſules Q.Fabius Maxi-
mus quartùm,M.Marcellos tertiùm.eoſdem cooſules cęteræ centuriæ ſioe uariatione
ulla dixerunt.& prętor unus refectus,Q.Fuluius Flaccus nooùm.alij creati:T.Octa- H
cilius Craſſus iterum,Q.Fabius cooſulis filius,qui tũ ædilis curulis erat:P.Cornelius
Lentulus.Comitiis prætorum perfectis,S C factnm eſt,ut Q.Fuluio extra ordinẽ ur-
bana prouincia eſſet, iſq́; potiſsimũ cõſulibus ad bellum profectis,urbi præeſſet.Aquæ
magoæ & niues eo anno fueruot: Tyberiſque agros inuodauit cum magoa ſtrage te-
ctorum,pecorumq́ue & hominum peroicie.Quinto aono ſecũdi Punici belli Q.Fa-
bius Maximus quartùm,M.Claudius Marcellus tertiùm,conſulatũ ineuotes,plus ſo-
lito conuerterant in ſe ciuitatis animos. multis enim anois tale cooſulum par nõ fue-
rat.Referebãt ſenes : ſic Maximum Rullũ cum P.Decio ad bellum Gallicum,ſic poſt-
ea Papyrium & Caruiliũ aduerſus Samnites,Brutioſq́;,& Lucaoum cũ Tareotino po-
pulum,cooſules declaratos.Abſeos Marcellus cõſul crearus,cum ad exercitum eſſet:
præſenti Fabio,atq; ipſo comitia habeote,cooſulatus contiouatus.Tempus,ac oeceſ- I
ſitas belli,ae diſcrimen ſummæ rerum faciebant,ne quis aut in exemplum exquireret,
aut ſuſpectum cupiditatis imperij conſulem haberet.quin laudabant potius magoitu-
dinem animi:quòd cũ ſummo imperatore eſſe opns reipub.ſciret,ſeq́; eum haud dubie
e[illegible]ris inuidiam ſuam,ſiqua ex re oriretur , quàm utilitatẽ reipub.feciſſet. Quo
die magiſtratũ inierunt cooſules,ſeoatus in Capitolio eſt habitus:decretumq́; omniũ
primum,ut cooſules ſortirentur compararẽotue inter ſe,uter cenſoribus creandis co-
mitia haberet prius quàm ad exercitum proficiſceretur. Prorogatũ deinde imperium
omoibus qui ad exercitus eraot: iuſsiq́; io prouinciis manere, T. Gracchus Luceriæ,
ubi cum oolonum exercitu erat,C.Terẽtius Varro in agro Piceoo,M. Pomponius in
Gallico.ex prætoribus prioris anni proprætor Q.Mutius obtineret Sardioiã,M. Va-
lerius ad Bruoduſium oræ maritimę,inteotus aduerſus omnes motns Pbilippi Mace- K
donum regis,præeſſet.P.Cornelio Lẽtulo prætori Sicilia decreta prouincia,T. Octa-
cilio claſsis eadem,quam aduerſus Cartbagioẽſes priorę anno habuiſſet.Prodigia eo
anoo multa ounciata ſunt. quæ quo magis credebant ſimplices ac religioſi homines,
eo etiam plura nuociabaotur.Lanuuij in æde iotus Soſpitæ Iunoois coruos oidum fe-
ciſſe.In Apulia palmam uiridem arſiſſe.Mantuæ ſtagnum effuſum Mintio amoi cruẽ-
tũ oiſum.Et Calibus creta,& Romæ io foro Boario ſaoguine pluuiſſe.Et in uico Iſtri-
co fontem ſub terra tanta ui aquarũ fluxiſſe,ut ſerias doliaq́; quę in eo loco eraot,pro-
uoluta uelut impetus torrentis tulerit. Tacta de cœlo,atrium publicum in Capitolio,
ædem in campo Vulcani,nucem in Sabinis , publicamq́; uiam,murũ ac portã Gabiis.
Iam alia

A Iam alia uulgata miracula erant:haſtam Martis Præneſte ſua ſponte promotam:bouē Vrb.540.
in Sicilia locutum:infantem in utero matris in Marrucinis,Io triumphe, clamaſſe:ex Oly.141.
muliere Spoleti uirum factum:Hadriæ aram in cælo,ſpeciéſque hominum circū eam
cum candida ueſte uiſas eſſe.Quin Romę quoque in ipſa urbe ſecundum apū examen
in foro uiſum.quod mirabile eſt,quia rarum.affirmantes quidam legiones ſe armatas
in Ianiculo uidere,concitauerunt ciuitatem ad arma:qui cum in Ianiculū iuiſſent,ne-
garūt quenquam ibi,præter aſſuetos collis eius cultores,apparuiſſe.Hæc prodigia ho-
ſtiis maioribus procurata ſunt ex Aruſpicū reſpōſo: & ſupplicatio omnibus diis quo-
rum puluinaria Romæ ſint,indicta eſt.Perpetratis quæ ad pacem deûm pertinebāt,de
repub.belloq; gerendo,& quantum copiarum,& ubi quæq; eſſent,C O S S. ad ſenatū
retulerūt.Duodeuiginti legionibus bellum geri placuit:binas C O S S.ſibi ſumere:bi-
B nis Galliam Siciliamq; ac Sardiniam obtineri:duabuſq; Q. Fabiū pr. Apuliæ, duabus
uolonum T.Gracchum circa Luceriam præeſſe: ſingulas C.Terētio Procos. ad Pice-
num,& M.Valerio ad claſſem circa Brunduſium,& duas urbi pręſidium relinqui.Hic
ut numerus legionum expleretur,ſex nouæ legiones erant ſcribēdæ.Eas primo quoq;
tempore C O S S.ſcribere iuſsi,& claſſem parare, ut cū eis nauibus quæ pro Calabriæ
litoribus in ſtatione eſſent,C L longarum nauium claſsis eo anno expleretur.Delectu
habito,& nauibus nouis deductis,Q. Fabius comitia cēſoribus creandis habuit. crea-
ti M.Attilius Regulus,& P.Furius Philus.Cum increbreſceret rumor,bellū in Sicilia
eſſe:T.Octacilius eò cum claſſe proficiſci iuſſus eſt.Cum deeſſent nautæ,C O S S.ex S
C edixerūt,ut qui L. Æmylio,C.Flaminio cēſoribus millibus æris quinquaginta ipſe,
aut pater eius cenſus fuiſſet uſq; ad centū millia,aut cui poſtea res tāta eſſet facta,nau-
C tam unum cum ſex menſium ſtipendio daret,qui ſupra centum millia,uſq; ad C C C
millia,treis nautas cum ſtipendio annuo:qui ſupra trecenta millia uſq; ad decies æris,
quinque nautas:qui ſupra decies,ſeptem. ſenatores,octo nautas cum annuo ſtipendio
darent.Ex hoc edicto dati nautæ armati inſtructiq; ab dominis cum triginta dierū co-
ctis cibariis naues conſcenderunt. Tum primùm eſt factum, ut claſsis Romana ſociis
naualibus priuata impenſa paratis compleretur.Hic maior ſolito apparatus præcipue
conterruit Campanos, ne ab obſidione Capuæ bellum eius anni Romani inciperent.
itaq; legatos ad Annibalem oratum miſerūt, ut Capuam exercitum admoueret. ad eā
oppugnandam nouos exercitus ſcribi Romæ,nec ullius urbis defectioni magis infen-
ſos eorum animos eſſe.Id quia tam trepidi nunciabant, maturandum Annibal ratus,
ne præuenirēt Romani:profectus Arpis,ad Tifata in ueteribus caſtris ſuper Capuam
D conſedit.inde Numidis Hiſpaniſq; ad præſidium ſimul caſtrorū,ſimul Capuæ relictis,
cum cætero exercitu ad lacum Auerni per ſpeciem ſacrificandi,re ipſa ut tentaret Pu-
teolos,quiq; ibi præſidio erant,deſcendit.Maximus poſtquam Annibalē Arpis profe-
ctum,& regredi in Campaniam,allatū eſt,nec die nec nocte intermiſſo itinere, ad ex-
ercitum redit:& T.Gracchum ab Luceria Beneuentum copias admouere:Q.Fabium
Pr.(is filius C O S.erat)Luceriam Gracchо ſuccedere iubet.In Siciliam eodē tempore
duo Prr.profecti:P.Cornelius ad exercitū,Octacilius,qui maritimæ oræ, reiq; nauali
præeſſet.& cæteri in ſuas quiſq; prouincias profecti.& quibus prorogatum imperium
erat:eaſdem quas priore anno,regiones obtinuerunt. Ad Annibalem, cum ad lacum
Auerni eſſet,quinq; nobiles iuuenes ab Tarento uenerunt, partim ad Thraſymenum
lacum,partim ad Cānas capti,dimiſsiq; domos cum eadem comitate,qua uſus aduer-
E ſus omnes Romanorum ſocios Pœnus fuerat.Ii memores beneficiorū eius,perpuliſſe
magnam partem ſe iuuentutis Tarētinæ referunt, ut Annibalis amicitiam ac ſocieta-
tem quàm P R mallent:legatóſq; ab ſuis miſſos rogare Annibalem,ut exercitum pro-
pius Tarentum admoueat.ſi ſigna eius,ſi caſtra conſpecta à Tarento ſint,haud ullam
interceſſuram moram quin urbs dedatur.in poteſtate iuniorum plebē,in manu plebis
rem Tarentinam eſſe.Annibal collaudatos eos,oneratóſq; ingētibus promiſsis domū
ad cœpta maturanda redire iubet:ſe in tempore affuturū eſſe.Hac cum ſpe dimiſsi Ta-
rentini. ipſum ingens cupido inceſſerat Tarenti potiundi.urbem eſſe uidebat cū opu-
lentam nobilémq;,tum maritimam,& in Macedoniam opportune uerſam:regémque
Philippum hunc portum,ſi tranſiret in Italiam,cum Brunduſium Romani haberent,

Vrb.540. petiturum.Sacro inde perpetrato,ad quod uenerat:& dũ ibi moratur,peruaſtato agro F
Oly.141. Cumano uſque ad Miſeni promontorium, Puteolos repentè agmen conuertit ad opprimendum præſidium Romanum. Sex millia hominum erant:& locus munimento quoque,non natura modò tutus.Triduum ibi moratus Pœnus, ab omni parte tentato præſidio.deinde,ut nihil procedebat, ad populãdum agrum Neapolitanum magis ira quàm potiundæ urbis ſpe proceſsit.Aduentu eius in propinquum agrum Nolana mota eſt plebs, iandiu auerſa ab Romanis,& infeſta ſenatui ſuo. itaq; legati ad acerſendum Annibalem cum haud dubio promiſſo tradendæ urbis uenerũt.Præuenit inceptum eorum Marcellus COS. à primoribus accitus.die uno Sueſſulam à Calibus, cum Vulturnus amnis traiicientem moratus eſſet,cõtenderat.inde proxima nocte ſex millia peditum,equitéſq; CCC,qui præſidio ſenatui eſſent,Nolam intromiſit.& uti à COS. omnia impigre facta ſunt ad præoccupandam Nolam:ita Annibal tẽpus tere- G
bat,bis iam antè nequicquam tentata re,ſegnior ad credẽdum Nolanis factus. Iiſdem diebus & Q. Fabius COS. ad Caſilinum tentandum, quod præſidio Punico tenebatur,uenit.& ad Beneuentum uelut ex compoſito parte altera Hanno ex Brutiis cũ magna peditum equitumq; manu,altera T.Gracchus ab Luceria acceſsit. qui primò oppidum intrauit.deinde ut Hannonẽ tria millia ferme ab urbe ad Calorem flunium caſtra poſuiſſe,& inde agrũ populari audiuit : & ipſe egreſſus mœnibus mille ferme paſſus ab hoſte caſtra locat:ibiq; concionẽ militum habuit. Legiones magna ex parte nolonum habebat: qui iam alterũ annum libertatẽ tacite mereri, quàm poſtulare palàm maluerant.ſenſerat tamen hybernis egrediens murmur in agmine eſſe, querentiũ nũquám ne liberi militaturi eſſent?ſcripſeratq; ſenatui,non tam quid deſiderarent,quàm quid meruiſſent.bona fortiq; opera eorum ſe ad eam diem uſum:neq; ad exemplũ iuſti H
militis quicquam eis præter libertatem deeſſe.De eo permiſſum ipſi erat,faceret quod è rep.duceret eſſe.Itaq; prius quàm cum hoſte manum conſereret,pronunciat,tempus ueniſſe eius libertatis,quam diu ſperaſſent,potiũdę.poſtero die ſignis collatis dimicaturum puro ac patenti campo,ubi ſine ullo inſidiarum metu uera uirtute geri res poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet,eum ſe extemplo liberum iuſſurum eſſe:qui loco ceſsiſſet,in eum ſeruili ſupplicio animaduerſurum.Suam cuiq; fortunã in manu eſſe. libertatis authorem eis nõ ſe fore ſolùm,ſed COS.M. Marcellum,& uniuerſos patres, qui conſulti ab ſe de libertate eorum,ſibi permiſiſſent.Literas inde COS.ac SC recitauit. Ad quæ clamor cum ingenti aſſenſu eſt ſublatus.pugnam poſcebant,ſignumq; ut daret extemplo,ferociter inſtabant.Gracchus prælio in poſterũ diem pronunciato,concionem dimiſit. Milites læti,præcipue quibus merces nauatæ in unum diem operæ,li- I
bertas futura erat:armis expediendis quod reliquum diei fuit, conſumpſerũt. Poſtero die ubi ſigna cœperunt canere,primi omnium parati inſtructiq; ad prætorium conueniunt. ſole orto Gracchus in aciem copias eduxit. Nec hoſtes moram dimicandi fecerunt.Decem & ſeptem millia peditum erant, maxima ex parte Brutij ac Lucani:equites MCC,inter quos pauci admodum Italici,cæteri Numidæ ſere omnes,Maurique. Pugnatum eſt & acriter,& diu.quatuor horis neutrò inclinata eſt pugna.nec alia magis Romanum impediebat res,quàm capita hoſtium pretia libertati facta.nã ut quiq; hoſtem impigre occiderat,primùm capita ægre inter turbam tumultumq; abſcindendo,tempus terebat:deinde occupata dextra tenẽdo caput,fortiſsimus quiſq; pugnator eſſe deſierat.Quod ubi tribuni mil.Graccho nunciauerunt,neminem ſtantẽ iam uulnerari hoſtem,carnificari iacentes,& in dextris militũ pro gladiis humana capita eſſe: K
ſignum dari propere iuſsit,proiicerent capita,inuaderéntq; hoſtem.claram ſatis & inſignem uirtutem eſſe:nec dubiam libertatem futuram ſtrenuis uiris.Tum redintegrata pugna eſt,& eques etiam in hoſtem emiſſus.Quibus cum impigre Numidæ cõcurriſſent,nec ſegnior equitum quàm peditum pugna eſſet, iterum in dubiũ adducta res: cum utrinq; duces,Romanus Brutium Lucanumq; toties à maioribus ſuis uictos ſubactóſq;,Pœnus mancipia Romana, & ex ergaſtulo militẽ uerbis obtereret. Poſtremò pronunciat Gracchus,eſſe nihil quod de libertate ſperarẽt, niſi eo die fuſi fugatiq; hoſtes eſſent.Ea demum uox ita animos accẽdit,atq; renouato clamore uelut alij repentè facti,tanta ui ſe in hoſtem intulerunt, ut ſuſtineri ultrà nõ poſſent. Primo anteſignani

Pœnorum,

A Pœnorũ,deiode ſigna perturbata,poſtremò tota impulſa acies: inde haud dubie terga Vrb.540.
data.ruúntque ſugieotes io caſtra adeò pauidi, trepidíque, ut oe in portis quidem aut Oly.141.
uallo quiſquam reſtiterit.ac propè continenti agmine Romaoi inſecuti,nouum dein-
regro prælium incluſi hoſtiũ uallo ediderint. ibi ſicut pugna impeditior in anguſtiis;
ita cædes atrocior fuit:& adiuuere captiui,qui rapto ioter tumultum ferro congloba-
ti,& à tergo ceciderunt Pœoos,& fugam impedierunt.itaq; minus duo millia homi-
num ex taoto exercitu, & ea maior pars equitum cum ipſo duce effugerũt. alij omnes
cæſi,aut capti.capta & ſigna duodequadraginta.Ex uictoribus duo millia ferme eeci-
dere.præda omnis,præterquam hominum captorum,militi conceſſa eſt.& pecus ex-
ceptum eſt,quod intra dies triginta domioi cognouiſſeot.Cum præda onuſti io caſtra
rediſſent,quatuor millia ferme Volonum militũ,qui pugnauerant ſegnius,nec io ca-
B ſtra irruperaot ſimul,metu pœnæ collem haud procul caſtris ceperũt. poſtero die per
Tr.mil.inde deducti,coocione militum aduocata à Graccho, ſuperueniuot: ubi cum
proconſul ueteres milites primùm, prout cuiuſque uirtus atq; opera in ea pugna fue-
rat,militaribus donis dooaſſet:tunc quod ad Volones attineret,omnes ait malle lau-
datos à ſe,dignos indigoóſq;,quàm quenquam eo die caſtigatũ eſſe. quod bonũ, ſau-
ſtum,felíxque reipublicæ ipſiſq; eſſet,omnes eos liberos eſſe iubere. Ad quam uocem
cum clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet:ac nunc complexi inter ſe,gratulantéſq;,
nuoc manus ad cælum tollentes,bona omoia P R Gracchóque ipſi precarentur:tum
Gracchus,Prius quàm omnes iure libertatis æquaſſem,inquit,oemioem oota ſtrenui
» aut igoaui militis notaſſe uolui.ounc exſoluta iã fide publica,ne diſcrimen omoe uir-
» tutis igoáuiæque pereat,oomina eorum qui detrectatæ pugnæ memores,ſeceſsiooem
C paulo antè feceruot,referri ad me iubebo:citatóſque ſingulos iureiuraodo adigã, niſi
» quibus morbus cauſa erit,non aliter quàm ſtantes,cibũ potumq;,quoad ſtipendia fa-
» cient,capturos eſſe.Haoc multam ita æquo aoimo feretis,ſi reputabitis,oulla igoauię
» nota leuiore uos deſignari potuiſſe. Signũ deiode colligendi uaſa dedit:militéſq; præ-
dam portaotes agentéſq;, per laſciuiam ac iocum ita ludibundi Beneueotũ rediere,ut
ab epulis per celebrem feſtúmq; diẽ actis,oon ex acie reuerti uiderentur.Beneuentani
omnes turba effuſa cum obuiam ad portas exiſſent,cõplecti milites,gratulati, uocare
in hoſpitium.Apparata conuiuia omoibus in propatulo ædium fuerant:ad ea inuita-
bant:Gracchumq; orabaot,ut epulari permitteret militibus.Et Gracchus ita permiſit,
in publico epularẽtur omnes.Ante ſuas quibuſq; fores prolata omnia.pileati,aut lana
alba uelatis capitibus Volooes epulati ſunt,alij accubãtes,alij ſtantes,qui ſimul mini-
D ſtrabát,ueſcebantúrq;.Digna res uiſa,ut ſimulacrũ celebrati eius diei Gracchus, poſt-
quam Romam rediit,pingi iuberet in æde Libertatis,quam pater eius in Auentino ex
multatitia pecunia faciendam curauit,dedicauitq;. Dum hæc ad Beoeuentũ gerũtur:
Aonibal depopulatus agrum Neapolitanum,ad Nolam caſtra mouet.Quem ubi ad-
uentare C O S.ſenſit: Pomponio proprætore eum eo exercitu qui ſuper Sueſſulam in
caſtris erat,accito,ire obuiam hoſti parat,ne moram dimicandi faceret. Claudiũ Ne-
rooem cum robore equitum ſilentio noctis per auerſam maxime ab hoſte portã emit-
tit:circunuectúmque occultè ſubſequi ſenſim agmen hoſtium iubet: & cum coortum
prælium uideret,ab tergo ſe obiicere.Id errore uiarum , an exiguitate temporis Nero
exequi nõ potuerit,iocertum eſt.Abſente eo cum prælium commiſſum eſſet,ſuperior
quidem haud dubie Romanus erat.ſed quia equites non affuere in tempore,ratio cõ-
E poſitæ rei turbata eſt.Non auſus inſequi cedentes Marcellus,uiocentibus ſuis ſignum
receptui dedit:plus tameo duo millia hoſtium eo die cæſa tradũtur:Romanorum mi-
nus C C C C. Solis ferè occaſu Nero diem noctémq; nequicquam fatigatis equis ho-
minibúſque,ne uiſo quidem hoſte rediẽs,adeò grauiter eſt ab C O S.increpatus,ut per
eum ſtetiſſe diceret quo minus accepta ad Cannas redderetur hoſti clades.Poſtero die
Romanus in aciem deſceodit.Pœnus tacita etiam confeſsiooe uictus,caſtris ſe teouit.
Tertio die ſilentio noctis,omiſſa ſpe Nolæ potiundæ, rei nuoquam proſperè tentatæ,
Tarentum ad certiorem ſpẽ proditionis proficiſcitur.Nec minore animo res Romanę
domi,quàm militiæ gerebantur.Cenſores uacui ab operum locandorum cura propter
ioopiam ærarij : ad mores hominum regendos animum aduerterunt , caſtigandáque

Vrb.540. uitia: quæ, uelut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignũt, nata bello erant. Primũ F
Ol.141. eos citauerunt, qui poſt Cannenſem pugnam remp. deſeruiſſe, Italiáq; exceſsiſſe uelle
dicebantur. princeps eorum Lucius Cæcilius Metellus, qui quæſtor tũ forte erat. iuſſo
deinde eo, cæteriſq; eiuſdem noxæ reis cauſam dicere, cum purgari nequiſſent, pronũ-
ciarunt, uerba orationémque eos aduerſus remp. habuiſſe, quo coniuratio deſerendæ
Italiæ cauſa fieret. Secundum eos citati nimis callidi exoluẽdi iuriſiurandi interpretes,
qui captiuorum ex itinere regreſsi clàm in caſtra Annibalis, ſolutum quod iurauerant
redituros, rebantur. His ſuperioribúſq; illis equi adempti, qui publicum equum habe-
bant: tribúq; moti, ærarij omnes facti. Neq; ſenatu modò aut equeſtri ordine regendo
cura ſe cenſorum tenuit. nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpſerunt, qui qua-
driennio nõ militaſſent, quibus neque uacatio iuſta militiæ, neque morbus cauſa fuiſ-
ſet. & ea ſupra duo millia nominum in ærarios relata, tribúq; omnes moti: additúmq; G
inerti cenſoriæ notæ triſte ſenatuſconſultum, ut ij omnes quos cenſores notaſſent, pe-
dibus mererent, mitterenturq; in Siciliam ad Cannenſis exercitus reliquias: cui militũ
generi nõ prius quàm pulſus Italia hoſtis eſſet, finitum ſtipendiorum tempus erat. Cũ
cenſores ob inopiam ærarij ſe iam locationibus abſtinerent ædium ſacrarũ tuendarũ,
curuliúmq; equorum præbendorum, ac ſimilium his rerum: conuenere ad eos frequẽ-
tes, qui haſtæ huius generis aſſueuerant: hortatique cenſores, ut omnia perinde agerẽt
locarentq;, ac ſi pecunia in ærario eſſet. neminem niſi bello cõfecto pecuniam ab æra-
rio petiturum eſſe. Conuenere deinde domini eorũ quos T. Sempronius ad Beneuen-
tum manu emiſerat: accerſitóſq; ſe ab triumuiris menſariis eſſe dixerunt, ut pretia ſer-
uorum acciperent. cæterùm non antè quàm bello confecto accepturos eſſe. Cum hæc
inclinatio animorum plebis ad ſuſtinendam inopiam ærarij fieret: pecuniæ quoq; pu- H
pillares primò, deinde uiduarum cœptæ conferri, nuſquam eas tutius ſanctiúſq; depo-
nere credẽtibus qui deferebant, quàm in publica fide. inde ſi quid emptũ paratúmq; pu
pillis ac uiduis foret, à quæſtore perſcribebatur. Manauit ea priuatorum benignitas ex
urbe etiam in caſtra, ut non eques, non centurio ſtipendiũ acciperent: mercenariúmq;
increpantes uocarẽt, qui accepiſſet. Q. Fabius COS. ad Caſilinũ caſtra habebat, quod
duûm millium Campanorum, & ſeptingentorum militum Annibalis tenebatur præ-
ſidio. Præerat Statius Metius, miſſus ab Cn. Magio Atellano: qui eo anno Mediaſtuti-
cus erat, ſeruitiáq; & plebem promiſcue armabat, ut caſtra Romana inuaderet, intẽto
COS. ad Caſilinum oppugnãdum. Nihil eorum Fabium fefellit. Itaq; Nolam ad col-
legam mittit, altero exercitu, dum Caſilinũ oppugnatur, opus eſſe, qui Campanis op-
ponatur. uel ipſe relicto Nolæ præſidio modico ueniret: uel, ſi eũ Nola teneret, & nec- I
dum ſecuræ res ab Annibale eſſent, T. Gracchũ Procos. à Beneuento acciturum. Hoc
nuncio Marcellus duobus militum millibus Nolæ in præſidio relictis, cũ cętero exer-
citu Caſilinũ uenit. aduentuq; eius Cãpani iam mouentes ſeſe, quieuerũt. ita à duobus
COSS. Caſilinum oppugnari cœptum. ubi cum multa ſuccedentes temere mœnibus
Romani milites acciperent uulnera, neq; ſatis inceptis ſuccederet, Fabius omittẽdam
rem paruam, ac iuxtà magnis difficilẽ, abſcedendúmq; inde cenſebat, cum res maiores
inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut non aggrediẽda, ita ſemel aggreſsis
non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in utranq; partẽ fierent, te-
nuit ne incepto abiretur. Vineæ inde, omniáq; alia operum machinationúmq; genera
cum admouerentur, Campaníque Fabium orarent ut abire Capuam tutò liceret, pau-
cis egreſsis, Marcellus portã qua egrediebantur, occupauit: cædéſq; promiſcue omniũ K
circa portam primò, deinde irruptione facta, etiã in urbe fieri cœpta eſt. Quinquagin-
ta fere primò egreſsi Campanorum cum ad Fabium cõfugiſſent, præſidio eius Capuã
peruenerũt. Caſilinum inter colloquia, cunctationémque petentium fidem, per occa-
ſionem captum eſt. captiui, quiq; Campanorum, quiq; Annibalis militum erant, Ro-
mam miſsi, atq; ibi in carcere incluſi ſunt: oppidanorum turba per finitimos populos
in cuſtodiam diuiſa. Quibus diebus à Caſilino re bene geſta receſſum eſt, eis Gracchus
in Lucanis aliquot cohortes in ea regione cõſcriptas cum præfecto ſociorum in agros
hoſtium prædatum miſit. eos effuſe palatos Hãno adortus, haud multo minorẽ, quàm
à Beneuento acceperat, reddidit hoſti cladem: atque in Bruttios raptim, ne Gracchus
aſſequeretur,

A aſſequeretur, conceſsit. C O S S. Marcellus retro unde uenerat Nolam redit: Fabius in Vrb.540.
Samnium ad populandos agros, recipiendáſq; armis quæ defecerant urbes proceſsit. Oly.141.
Caudinus Samnis grauius deuaſtatus: peruſti populatiq; late agri, prædæ pecudum ho
minumq; actæ: oppida ui capta, Cõpulteria, Teleſia, Coſſa, Melæ, Fuiſulæ, & Orbita-
nium. ex Lucanis Blandæ, Apulorum Ancæ oppugnatæ. Millia hoſtiũ in his urbibus
X X V capta aut occiſa: & recepti perfugæ. C C C L X X. quos cum Romam miſiſſet
C O S. uirgis in comitio cæſi omnes, ac de ſaxo deiecti. Hæc à Q. Fabio, intra paucos
dies geſta. Marcellum ab gerẽdis rebus ualetudo aduerſa Nolæ tenuit. Et à Pr. Q. Fa-
bio, cui circa Luceriam prouincia erat, Accua oppidum per eos dies ui captũ, ſtatiuáq;
ad Ardoneas communita. Dum hæc aliis locis ab Romanis geruntur: iam Tarentum
peruenerat Annibal cum maxima omnium quacũq; ierat, clade. in Tarẽtino demum
B agro pacatum incedere agmen cœpit. nihil ibi uiolatũ, neq; uſquam uia exceſſum eſt.
apparebatq; non id modeſtia militum aut ducis, niſi ad cõciliandos Tarentinorũ ani-
mos, fieri. Cæterùm cum prope iam mœnibus acceſsiſſet, nullo ad conſpectum primi
agminis, ut rebatur, motu facto, caſtra ab urbe ferme paſſus mille locat. Tarentum tri-
duo antequam Annibal ad mœnia accederet, à M. Valerio propr. qui claſsi ad Brũdu-
ſium præerat, T. Valerius legatus miſſus. Is primorũ iuuentute conſcripta, diſpoſitiſq;
ad omnes portas, circáq; muros, quà res poſtulabat, ſtationibus, die ac nocte plurimũ
intentus, neque hoſtibus neque dubiis ſociis quicquam prębuit ad temandum. Sícque
diebus aliquot fruſtra ibi abſumptis, Annibal, cum eorum nemo qui ad lacum Auerni
adiſſent, aut ipſi uenirent, aut nũcium literáſue mitterent: uana promiſſa ſe temere ſe-
cutum cernens, caſtra inde mouit. Tum quoque intacto agro Tarentino, quanquã ſi-
C mulata lenitas nondum profuerat: tamen ſpe labefactandæ fidei haud abſiſtens, Sala-
piam tendit: eoq; frumentũm ex agris Metapontino atque Heracleenſi (iã media æſtas
exacta erat, & hybernis placebat locus) comportat. Prædatum inde Numidæ Mauriq;
per Salentinum agrum, proximóſque Apuliæ ſaltus dimiſsi: unde cæteræ prædæ haud
multum, equorum greges maxime abacti: è quibus ad quatuor millia domanda equi-
tibus diuiſa. Romani, cum bellũ nequaquam contẽnendum in Sicilia oriretur: mórſq;
tyranni duces magis impigros dediſſet Syracuſanis, quàm cauſam aut animos mutaſ-
ſet: M. Marcello alteri conſulum eam prouinciam decernunt. Secundum Hieronymi
cædem primo tumultuatum in Leõtinis apud milites fuerat, uociferatumq; ferociter,
parentandum regi ſanguine coniuratorum eſſe. deinde libertatis reſtitutæ dulce audi-
tum nomen, crebrò uſurpatum, ſpes facta ex pecunia regia largitionis militi, atq; fun-
D gendi potioribus ducibus: & relata tyranni fœda ſcelera, fœdioréſque libidines, adeò
mutauere animos, ut inſepultum iacere corpus paulo antè deſiderati regis paterentur.
Cum cæteri ex coniuratis ad exercitũ obtinendũ remanſiſſent, Theodorus & Soſis re-
giis equis quanto maximo curſu poterant, ut ignaros omniũ regios opprimerent, Sy-
racuſas contendunt. cæterùm præuenerat non fama ſolùm, qua nihil in talibus rebus
eſt celerius, ſed nuncius etiam ex regiis ſeruis. itaq; Andronodorus & Inſulam & arcẽ,
& alia quæ poterat, quæq; opportuna erant, præſidiis firmarat. Hexapylo Theodorus
ac Soſis poſt ſolis occaſum iam obſcura luce inuecti, cũ cruentam regiã ueſtẽ, atq; inſi-
gne capitis oſtentarẽt, tranſuecti per Thicam, ſimul ad libertatẽ, ſimul ad arma uocã-
tes, in Acradinam conuenire iubent. Multitudo pars procurrit in uias, pars in ædiũ ue-
ſtibulis ſtat, pars ex tectis feneſtríſque próſpectant, & quid rei ſit, rogitãt. omnia lumi-
E nibus collucent, ſtrepituq; uario complentur. armati locis patentibus congregantur.
inermes ex Olympij Iouis tẽplo ſpolia Gallorũ Illyriorũq;, dono data Hieroni à P. R.
fixaq; ab eo, detrahũt, precãtes Iouẽ, ut uolẽs propitius præbeat ſacra arma pro patria,
pro deûm delubris, pro libertate ſeſe armantibus. Hæc quoque multitudo ſtationibus
per principes regionum urbis diſpoſitis adiũgitur. In inſula inter cætera Andronodo-
rus præſidiis firmat horrea publica. Locus ſaxo quadrato ſeptus, atq; arcis in modum
emunitus capitur ab iuuentute quæ præſidio eius loci attributa erat. mittúntque nun-
cios in Acradinam: horrea frumẽtúmque in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima popu-
lus omnis armatus inermíſque in Acradinam ad curiam conuenit. ibi pro Concor-
diæ ara, quæ in eo ſita loco erat, ex principibus unus nomine Polyneus concionem &

vrb.540. libetam & moderatã habuit: Sernitudinis Indignitatíſq; homines expertos aduerſus F
Olẏ.141. notum malũ irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas importet clades, audiſſe magis à pa-
tribus Syracuſanos, quàm ipſos uidiſſe. Arma quòd impigte ceperint, laudare. magis
laudaturum, ſi non utantnr niſi ultima neceſsitate coacti. in præſentla legatos ad An-
dronodorũ mitti placere, qui denunciẽt, nt in poteſtate ſenatus ac populi ſit: portę in-
ſulæ pateant, reddat præſidium. ſi turelam alieni regni ſuum regnũ uelit facere, eundẽ
ſe cenſere, multo acrius ab Andronodoro, quàm ab Hieronymo repeti libertatem. Ab
hac cõcione legati miſsi ſunt. ſenatus inde haberi cœprus eſt, quòd ſicut regnãte Hie-
rone manſerat publicũ conſilium : ita poſt mortẽ eius ante eam diem nulla de re neq;
conuocati neq; conſulti fnerant. Vt uentum ad Andronodorum eſt: ipſum quidẽ mo-
uebat & ciuiũ cõſenſus, & cùm aliæ occnpatæ urbis partes, tum pars inſulæ nelut mu-
nitiſsima prodita atq; alienata: ſed euocarũ eñ ab legatis Demarata uxor, filia Hiero- G
nis, inflata adhuc regiis animis, ac muliebri ſpiritu, admonet ſæpe uſurpatæ Dionyſij
tyranni uocis: qua pedibus tractum, non inſidentem equo, relinquere tyrannidẽ dixe-
rit debere. facile eſſe momento quo quis uelit, cedere poſſeſsione magnæ fortunæ: fa-
cere & parare eam, difficile atq; arduum eſſe. paululum ſumeret ſpatij ad conſultandũ
ab legatis. eo uteretur ad accerſendos ex Leõtinis milites. quibus ſi pecuniam regiam
pollicitus eſſet, omnia in poteſtate eius futura. Hæc muliebria cõſilia Andronodorus
neq; tota aſpernatus eſt, neq; extemplo accepit: rutiorem ad opes affectãdas ratus eſſe
uiam, ſi in præſentia rempori ceſsiſſet. itaq; legatos renunciare iuſsit, futurum ſe in ſe-
natus ac populi poteſtate. Poſtero die luce prima patefactis inſulę portis in forũ Acra-
dinæ uenit. ibi in aram Concordiæ, ex qua pridie Polyneus concionatus erat, aſcẽdit:
orationémq; eam orſus eſt, qua primùm cunctationis ſnæ ueniã petiuit. Se enim clau- H
ſas habuiſſe portas, nõ ſeparantem ſuas res à publicis, ſed strictis ſemel gladiis timentẽ
qui finis cædibus eſſet futurus, utrum, quod ſatis libertatis foret, cõtenti nece tyranni
eſſent: an quicunq; aut propinquitate, aut affinitate, aut aliqnibus miniſteriis regiã cõ
tigiſſent, alienæ culpę rei trucidarentur. poſtquã animaduertit, eos qui liberaſſent pa-
triam, ſeruare etiam liberatam uelle, atq; undiq; conſuli in mediũ: non dubitaſſe, quin
& corpus ſuum, & cætera omnia quæ ſuæ fidei tutelæq́; eſſent, quandò eum qui man-
daſſet, ſuus furor abſumpſiſſet, patriæ reſtitueret. Cõuerſus deinde ad interfectores ty-
ranni, ac nomine appellans Theodorũ ac Soſim: Facinus, inquit, memorabile feciſtis.
ſed mihi credite, inchoata ueſtra gloria, nondũ perfecta eſt: periculumq́; ingẽs manet,
niſi cõmuni concordiæ cõſulitis, ne libera efferatur res. Poſt hanc orationem claues
portarum pecuniæq́; regiæ ante pedes eorum poſuit. atq; illo quidẽ die dimiſsi ex cõ- I
cione læti circa omnia fana deûm ſnpplicauerunt cũ coniugibus ac liberis. poſtero die
comitia Prt. creandis habita. creatus in primis Andronodorus: cæteri magna ex parte
interfectores tyrãni. duos etiam abſentes Sopatrum ac Deomenem fecerunt. Qui an-
ditis iis quæ Syracuſis acta erant, pecuniam regiã quæ in Leontinis erat, Syracuſas de-
uectam quęſtoribus ad idipſum creatis tradiderunt. & ea quæ in inſula erat, & Acradi-
na, tradita eſt. muriq; ea pars quæ ab cętera urbe nimis firmo munimẽto interſepiebat
inſulam, conſenſu omnium deiecta eſt. ſecutæ & cæteræ res hanc inclinationẽ animo-
rum ad libertatem. Hippocrates atq; Epicides audita morte tyranni, quam Hippocra-
tes etiã nuncio interfecto celare uoluerat: deſerti à militibus, quia id rutiſsimũ ex præ-
ſentibus uidebatur, Syracuſas rediere. ubi ne ſuſpecti obſeruarentur tanquã nouandi
res aliquam occaſionem quærentes: prætores primùm, dein per eos ſenatũ adeunt. Ab K
Annibale ſe miſſos prædicant ad Hieronymum tanquam amicũ ac ſociũ. paruiſſe im-
perio eius, cuius imperator ſuus uoluerit. uelle ad Annibalem redire. cęterũ cũ iter tu-
rum non ſit, uagantibus paſsim per totam Siciliam Romanis armis, petere ut præſidij
dent aliquid, quo Locros in Italiã perducantur. gratiam magnã eos parua opera apud
Annibalem inituros. Facilè res impetrata: abire enim duces regios, cũ peritos militiæ,
tũ egẽtes eoſdẽ atq; audaces, cupiebant. ſed, quod uolebant, non quàm maturato opns
erat, gnauiter expediebant. Interim iuuenes militares, & aſſueti militibus, nunc apud
eos ipſos, nũc apud transfugas, quorum maxima pars ex nanalibus ſociis Romanorũ
erat: nunc etiam apud infimę plebis homines crimina ſerebant in ſenatũ, optimatéſq;.
moliri

A moliri clàm eos atque ſtruere, ut Syracuſæ per ſpeciem reconciliandæ ſocietatis in di- Vrb.540.
tione Romanorū ſint: dein factio, & pauci authores fœderis renouati dominētur. His Oly.141.
audiendis credendíſq; opportuna multitudo maior in dies Syracuſas confluebat: nec
Hippocrati & Epicidi ſolùm ſpem nouandarū rerum, ſed Andronodoro etiam prębe-
bat. Qui feſſus tandē uxoris uocibus monentis nunc illud eſſe tempus occupandi res,
dum turbata omnia noua atq; incognita libertate eſſent, dū regiis ſtipēdiis paſtus ob-
uerſaretur miles, dū ab Annibale miſsi duces aſſueti militibus iuuare poſſent incepta:
cum Themiſtio, cui Gelonis filia nupta erat, rem cōſociatam, paucos poſt dies Ariſto-
ni cuidam tragico actori, cui & alia arcana cōmittere aſſuerat, incaute aperit. Huic &
genus & fortuna honeſta erant: nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori eſt, ea de-
formabat. itaque fidem potiorem ratus, quam patriæ debebat, indicium ad Prr. defert.
B Qui ubi rem haud uanam eſſe certis indiciis cōpererunt: cōſultis ſenioribus, & autho-
ritate eorum præſidio ad fores poſito, ingreſſos curiam Themiſtiū atq; Andronodorū
interfecerunt. & cum tumultus ab re in ſpeciē atrociore cauſam aliis ignorantibus or-
tus eſſet: ſilentio tandem facto, indicem in curiam introduxerunt. Qui cum ordine o-
mnia edocuiſſet: & principiū cōiurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptiis,
quibus Themiſtio iuncta eſſet: Afrorum Hiſpanorumq; auxiliares inſtructos ad cædē
prætorum principumq; aliorum: bonaq; eorum prædæ futura interfectoribus pronū-
ciatum: iam mercenariorū manum aſſuetam imperiis Andronodori paratam fuiſſe ad
inſulam rurſus occupandam: ſingula deinde, quæ, per quoſq; agerentur, totamq; uiris
armiſq; inſtructam cōiurationem ante oculos poſuiſſet: ſenatui quidem tam iure cæſi,
quàm Hieronymus, uidebātur. Ante curiā uariæ atq; incertæ rerum multitudinis cla-
C mor erat. quam ferociter minitantem in ueſtibulo curiæ corpora coniuratorū eo me-
tu compreſſerunt, ut ſilentes integram plebem in concionē ſequerentur. Sopatro mā-
datum ab ſenatu, & ab collegis, ut uerba faceret. Is (tāquā reos agebat) ab anteacta ui-
ta orſus, quęcunq; poſt Hieronis mortem ſceleſte atq; impie facta eſſent, Andronodo-
rum ac Themiſtium arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymū puerum,
ac uixdum pubeſcentem facere potuiſſe? tutores ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia
regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymum, aut certe cū Hieronymo perire eos debuiſſe. At
illos debitos iam morti deſtinatóſque, alia noua ſcelera poſt mortem tyranni molitos.
palàm primo, cum clauſis Andronodoros inſulæ portis, hæreditatem regni creuerit:
quæq; procurator tenuerat, pro domino poſſederit. proditus deinde ab eis qui in inſu-
la erant, circunſeſſus ab uniuerſa ciuitate, quæ Acradinam tenuerit, nequicquā palàm
D atq; aperte petitum regnum, clàm & dolo affectare conatus ſit. & ne beneficio quidem
atq; honore potuerit uinci: cum inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis crea-
tus eſſet Prætor. Sed animos eis regios regias cōiuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Ge-
lonis, filias nuptas. Sub hanc uocē ex omnibus partibus concionis clamor oritur, nul-
lam earum uiuere debere, nec quēquam ſupereſſe tyrannorū ſtirpis. Hæc natura mul-
titudinis eſt: aut ſeruit humiliter, aut ſuperbe dominatur. libertatē, quæ media eſt, nec
ſpernere modice, nec habere ſciunt. & non ferme deſunt irarum indulgentes miniſtri,
qui auidos atq; intemperātes plebeiorum animos ad ſanguinem & cædes irritēt: ſicut
tum extemplo Prr. rogationem promulgarūt (acceptaq; penè prius quàm promulga-
ta eſt) ut omnis regia ſtirps interficeretur. miſsiq; à Prr. Demaratam Hieronis, & Har-
moniam Gelonis filiam, coniuges Andronodori & Themiſtij, interfecerūt. Heraclea
E erat filia Hieronis, uxor Soſippi: qui legatus ab Hieronymo ad regem Ptolemæū miſ-
ſus, uoluntarium conſciuerat exiliū. Ea cum ad ſe quoq; uenire præſciſſet, in ſacrarium
ad penates confugit cum duabus filiabus uirginibus, reſolutis crinibus, miſerabilíque
alio habitu: & ad ea addidit preces, nunc per memoriam Hieronis patris, Geloníſque
fratris, ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi conflagrare ſinerēt. nihil ſe ex regno illius,
præter exilium uiri, habere. neq; fortunam ſuam eandē uiuo Hieronymo fuiſſe, quam
ſororis: neq; interfecto eo cauſam eandē eſſe. Quid, quod ſi Andronodoro cōſilia pro-
ceſsiſſent: illa cum uiro fuerit regnatura, ſibi cum cęteris ſeruiendū? Si quis Soſippo nū-
ciet interfectum Hieronymum, ac liberatas Syracuſas, cui dubiū eſſe, quin extemplo
conſcenſurus ſit nauim, atq; in patriam rediturus? Quantum ſpes hominum fallit: in

vrb.540. liberata patria coniugem eius,ac liberos de uita dimicare?quid obſtantes libertati,aut F
Oly.141. legibus?quod ab ſe cuiquam periculū à ſola,ac propè uidua , & puellis in orbitate de-
gentibus eſſe? Atenim periculi quidem nihil ab ſe timeri:inuiſam tantùm regiam ſtir-
pem eſſe. Ablegatent ergo procul ab Syracuſis,Siciliaq;,& aſportari Alexandriam iu-
berent ad uirum uxorem,ad patrem filias. Auerſis auribus animiſq;, caſſe ne tēpus te-
reretur,(ferrum enim quoſdā expedientes cernebat)tū omiſsis pro ſe precibus,puellis
ut ſaltē parcerent,orare inſtitit:à qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent. ne tyrannos
ulciſcendo,quæ odiſſent ſcelera,ipſi imitarentur. Inter hæc abſtractam à penetralibus
iugulant. in uirgines deinde reſperſas matris cruore,impetū faciūt:quæ alienata mēte
ſimul luctu metuq;,uelut captæ furore occurſu ſe ex ſacrario proripuerunt : ut,ſi effu-
gium patuiſſet in pubicum,impleturæ urbem tumultu fuerint. tū quoq; haud magno
ædiū ſpatio inter medios tot armatos aliquoties integro corpore euaſerūt:tenentibuſ- G
que,cum tot ac tam ualidæ eluctandæ manus eſſent,ſeſe eripuerunt. tandē uulneribus
confectæ,cum omnia repleſſent ſanguine,exanimes corruerunt. cædémque per ſe mi-
ſerabilem,miſerabiliorem caſus fecit:quòd paulo pòſt nuncius uenit,mutatis repentè
ad miſericordiā animis,ne interficerentur. Ira deinde ex miſericordia orta:quòd adeò
feſtinatum ad ſupplicium,neque locus pœnitendi,aut regreſſus ab ira relictus eſſet.itaq;
fremere multitudo,& in locum Andronodori ac Themiſtij (nam ambo Prr.fuerant)
comitia poſcere,quæ nequaquam ex ſentētia prætorum futura eſſent. Statutus eſt co-
mitiis dies:quo nec opinātibus omnibus,unus ex ultima turba Epicidē nominauit:tū
inde alius Hippocratem. crebriores deinde eæ uoces,& cum haud dubio aſſenſu mul-
titudinis eſſe. Et erat confuſa cōcio,nō populari modò,ſed militari quoque turba,ma-
gna ex parte etiam perfugis,qui omnia nouare cupiebāt,permiſtis. Prætores diſsimu- H
lare primò:& trahendam rem eſſe: poſtremò uicti conſenſu,& ſeditionem metuentes,
pronunciant eos prætores. Nec illi primò ſtatim creati nudare quid uellēt:quanquam
ægre ferebāt & de induciis dierum decem legatos iſſe ad Appium Claudium:& impe-
tratis eis,alios qui de fœdere antiquo renouando agerēt,miſſos. Ad Murgantiam tum
claſſem nauium centum Romanus habebat,quò euaderent motus ex cædibus tyran-
norum orti Syracuſis,quóue eos ageret noua atq; inſolita libertas,opperiēs. Per eoſdē
dies cum ad Marcellū uenientem in Siciliam legati Syracuſani miſsi ab Appio eſſent:
auditis conditionibus pacis Marcellus poſſe rē cōuenire ratus, & ipſe legatos Syracu-
ſas,qui coràm cum prætoribus de renouando fœdere agerent,miſit. Etiam ibi nequa-
quam eadē quies & tranquillitas erat. poſtquam Punicam claſſem acceſsiſſe Pachynū
allatum eſt:dempto timore Hippocrates & Epicides nunc apud mercenarios milites, I
nūc apud trāsfugas prodi Romanis Syracuſas criminabantur. At uerò Appius naues
ad oſtiū portus,quid aliæ partis hominibus animi accederet,opperiens,in ſtatione ha-
bere cœpit. Ingens in ſpeciem criminibus uanis acceſſerat fides:ac primò etiā tumul-
tuoſe decurrerat multitudo ad prohibendos,ſi in terrā egrederētur. In hac turbatione
rerum in cōcionem uocari placuit. ubi cum alij aliò tenderent , nec procul à ſeditione
res eſſet, Apollonides principum unus orationem ſalutarem,ut in tali tēpore,habuit:
Nec ſpem ſalutis,nec perniciem propiorē unquam ciuitati ulli fuiſſe. ſi enim uno ani-
mo omnes uel ad Romanos,uel ad Carthaginienſes inclinēt, nullius ciuitatis ſtatum
fortunatiorē,gratiorémue fore. ſi alia aliò trahat res,nō inter Pœnos Romanóſq; bel-
lum atrocius fore,quàm inter ipſos Syracuſanos:cū intra eoſdē muros pars unaquæq;
ſuos exercitus,ſua arma,ſuos habitura ſit duces. itaq; ut idē omnes ſentiant,ſumma ui K
agendum eſſe. utra ſocietas ſit utilior:longe minoris adeò rem momenti cōſultatione
eſſe. ſed tamen Hieronis potius quàm Hieronymi authoritatē ſequendam in ſociis le-
gendis,uel quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam,nūc incognitæ, quondā
infideli,præferendam. Eſſe etiā momenti aliquid ad conſilium,quòd Carthaginienſi-
bus ita pax negari poſsit,ut non utiq; in præſentia bellū cū eis geratur: cum Romanis
extemplo aut pacem aut bellum habēdū. Quo minus cupiditatis ac ſtudij uiſa eſt ora-
tio habere,eo plus authoritatis habuit. Adiectum eſt prętoribus ac delectis ſenatorum
militare etiam conſiliū, iuſsi & duces ordinum præfectiq; auxiliorum ſimul cōſulere.
Cum ſæpe acta res eſſet mediis certaminibus:poſtremò, quia belli cū Romanis gerēdi

ratio

A ratio nulla apparebat,pacẽm fieri placuit,mittiq́; cum eis legatos ad rem confirman- Vrb.540.
dam.Dies hand ita multi intercesseraot,cum ex Leõtiois legati præſidium finibus ſuis Oly.141.
orantes uenetuot. Legatio peropportuna uiſa ad multitudinem incõditam ac tumul-
tuoſam exonerandam,ducéſque eius ablegandos.Hippoctates Pr.ducere eò ttansfu-
gas iuſſus:ſecuti multi ex auxiliis merceoariis quatuor millia armatorum effecerunt.
Et mittentibus & miſsis ea læta expeditio fuit.oam & illis,quod iandiu cupiebãt, oo-
uandi res occaſio data eſt:& hi ſeotioam qoaodam urbis rati exhauſtam,lætabaotur.
cæterùm leuauetuot modò in præſentia uelot corpus ægrum, quò mox in grauiorem
morbum recideret.Hippocrates enim finitima prouinciæ Romanę primo furtiuis ex-
curſionibns naſtare cœpit: deinde cum ad tuendos ſociorum agros miſſum ab Appio
præſidium eſſet,omnibus copiis impetum in oppoſitam ſtationẽ cum cæde multorum
B fecit.Quæ cum eſſent nuociata Marcello,legatos extemplo Syracuſas miſit,qui pacis
fidẽ ruptam eſſe dicerẽt:nec belli defuturam uoquam cauſam,niſi Hippocrates atque
Epicides non ab Syracuſis modò,ſed tota procul Sicilia ablegarentur.Epicides ne aut
reus criminis abſentis fratris præſens eſſet, aut deeſſet pro parte ſua concitaodo bello:
profectus & ipſe io Leootinos,quia ſatis eos aduerſus P R cõcitatos cernebat:auerte-
re etiam ab Syracuſis cœpit.Nã ita eos pacẽ pepigiſſe cũ Romanis,ut qoicunq; populi
ſub regibus fuiſſent,& ſuæ ditionis eſſent:nec iam libertate conteotos eſſe, niſi etiã re-
goent ac dominentur.Renunciaodũ igitur eis eſſe,Leontinos qnoq; æquom cẽſere li-
beros eſſe:uel quòd in ſolo urbis ſuæ tyrannus ceciderit:oel quòd ibi primùm coocla-
matum ad libertatem,relictíſq; regiis ducibos Syracuſas ſit concurſum. Itaq; aut exi-
meodum id de fœdere eſſe,aut legem eam fœderis non accipiendã.Facilè multitudioi
C perſuaſum.legatiſq; Syracnſanorũ & de cæde ſtatioois Romanæ querentibus;& Hip-
pocratem atque Epicidem abire,ſeu Loctos,ſeu quò aliò mallent,dũ modò Sicilia ce-
derent,iubentibus,ferociter reſponſum eſt: Neq; mandaſſe ſeſe Syracuſaois ut pacem
pro ſe cum Romanis facerẽt,oeq; teoeri alienis fœderibus.Hæc ad Romaoos Syracu-
ſani detulerunt,abnueotes Leontinos in ſua poteſtate eſſe.Itaque integro ſecũ fœdere,
bellum Romanos cum iis geſturos,neq; ſeſe defuturos ei bello:ita,ut in poteſtatẽ reda
cti,ſuæ turſus ditionis eſſeot,ſicut pax cooueniſſet.Marcellns cum omni exercitu pro-
fectus in Leõtinos,Appio quoq; accito,nt altera parte aggrederetur:tanto ardore mi-
litum eſt uſus ob irã ioter conditiones pacis interfectæ ſtationis,ut primo impetu urbẽ
expugnarent.Hippocrates atq; Epicides poſteaquam capi muros,refringiq́; portas ui-
derunt,in arcem ſeſe cum paucis recepere. inde clàm nocte Herbeſum perfugiuot.Sy-
D racuſanis octo milliũ armatorum agmine profectis domo,ad Mylam flumen nuncius
occurrit,captam urbem eſſe,cætera falſa miſta ueris ferẽs,cædem promiſcuam militũ
atq; oppidanorum factam,oec quẽquam puberem arbitrari ſupereſſe: direptam urbẽ,
bona locupletum dooata. Ad nuncium tam atrocem conſtitit agmeo:coocitatíſq; o-
mnibus,duces(erant autem Soſis ac Dinomenes)quid agerent,conſultabant. Erroris
ſpeciẽ haud uanã meodacio præbueraot uerberati ac ſecuri percuſsi traosfugæ ad duo
millia hominũ.Cæterùm Leõtioorum militúmq; aliorũ nemo poſt captam orbẽ uio-
latus fuerat:ſuáqoe omnia eis,niſi quæ primus tumultus captæ urbis abſumpſerat,re-
ſtituebantur.Nec ut Leootinos ireot,proditos ad cædem cõmilitones querentes,per-
pelli potuere:nec ut eodem loco certiorem nuncium expectarent.Cum ad defectionẽ
inclioatos animos cernerẽt Prr. ſed eum motum haud dinturoum fore ſi duces ameo-
E tiæ ſublati eſſent,exercitũ ducunt Megaram.ipſi cum paucis equitibus Herbeſum pro-
ficiſcuntur,ſpe,territis omoibus,per proditiooem urbis potiundę.quod ubi fruſtra eis
fuit inceptum,ui agendũ rati,poſtero die Megaris caſtra monent,ut Herbeſum omni-
bus copiis oppugoarent.Hippocrates & Epicides non ram tutum prima ſpecie, quàm
uoum ſpe,undique abſciſſa,conſilium eſſe rati,ot ſe militibus permitterent,& aſſuetis
magna ex parte ſibi,& tum fama cædis commilitonum accenſis,obuiam agmioi pro-
cedunt.Prima fortè ſigna ſexcentorũ Cretenſium eraot,qui apud Hieroo ymõ merue-
raot ſub eis,& Annibalis beoeficium habebãt,capti ad Thraſymenum inter Romana
auxilia,dimiſsiq́. quos ubi ex ſigois armorumq́; habitu cognouere Hippoctates atq;
Epicides,ramos oleæ ac uelamenta alia ſupplicũ porrigentes orare, ut reciperent ſeſe,

Vrb.540. receptóſque tutarentur,neu proderent Syracuſanis, à quibus mox ipſi trucidandi P R F
Oly.141. dederentur.enimuero conclamant,bonum ut animum haberent,omnem ſe cum illis
fortunam ſubituros.Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant,tenebaturq; agmē:nec-
dum quæ moræ cauſa foret, peruenerat ad duces.Poſtquam Hippocratem atq; Epici-
dem adeſſe peruaſit rumor,fremitúſq; toto agmine haud dubie approbantium aduen-
tum eorum,extemplo Prr.citatis equis ad prima ſigna perrexerunt:qui mos ille,quæ
licentia Cretenſium eſſet,rogitantes, colloquia ſerēdi cum hoſte, iniuſſuq; prætorum
miſcendi eos agmini ſuo?comprehendi uincirique catenis iuſſerunt Hippocratem.ad
quam uocē tantus extemplo primùm à Cretenſibus clamor eſt ortus,deinde exceptus
ab aliis,ut facilè,ſi ultrà tenderent,appareret eis timendum eſſe. Soliciti incertiq; rerū
ſuarum Megaram,unde profecti erant,referri ſigna iubent,nuncióſq; de ſtatu præſen-
ti Syracuſas mittunt.Fraudem quoque Hippocrates addit inclinatis ad omnem ſuſpi- G
cionem animis:& Cretenſium quibuſdā ad itinera inſidenda miſsis, uelut interceptas
literas,quas ipſe compoſuerat,recitat.Prr.Syracuſani Marcello ſuo S. Secūdum ſalu-
tem,ut aſſolet,ſcriptum erat,Recte eum atq; ordine feciſſe,quòd in Leōtinis nulli pe-
perciſſet.ſed omnium mercenariorum militum eandem eſſe cauſam:nec unquam Sy-
racuſas quieturas, donec quicquam externorum auxiliorū aut in urbe aut in exercitu
ſuo eſſet.itaq; daret operam,ut eos qui cum ſuis prætoribus caſtra ad Megaram habe-
rent,in ſuam poteſtatem redigeret,ac ſupplicio eorum liberaret tandē Syracuſas.Hæc
cum recitata eſſent,tanto clamore ad arma diſcurſum eſt,ut prætores inter tumultum
pauidi abequitauerint Syracuſas.& ne fuga quidem eorum ſeditio cōpreſſa eſt,impe-
tuſq; in Syracuſanos milites fiebat.nec ab ullo temperatū foret, ni Epicides atq; Hip-
pocrates iræ multitudinis obuiam iſſent:non à miſericordia,aut humano conſilio:ſed H
ne ſpem reditus præciderent ſibi,& cum ipſos ſimul milites fidos haberent,ſimul obſi-
des:tum cognatos quoq; eorum,atq; amicos tanto merito primùm,dein pignore ſibi
conciliarent.expertiq; quàm uana aut leui aura mobile uulgus eſſet,militē nacti ex eo
numero qui in Leontinis circunſeſsi erant, ſubornant, ut Syracuſas perferret nūcium
conuenientem eis quæ ad Mylam falſo nunciata erant:authorémque ſe exhibendo,ac
uelut uiſa quę dubia erant narrando,concitaret iras hominum.Huic non apud uulgū
modò fides fuit,ſed ſenatum quoque in curiam introductus mouit, ut uani quidā ho-
mines palàm ferrent,perbene detectam in Leontinis eſſe auaritiam & crudelitatē Ro-
manorum.eadem,ſi intraſſent Syracuſas,aut fœdiora etiā,quo maius ibi auaritię prę-
mium eſſet,facturos fuiſſe.Itaq; claudendas cuncti portas,& cuſtodiendam urbē cen-
ſere.ſed nō ab eiſdem omnes timere,nec eoſdem odiſſe.ad militares penè omnes,par- I
temq; magnam plebis inuiſum eſſe nomen Romanum.prætores,optimatumq; pauci
quanquam inflati uano nuncio erant,tamē ad propius præſentiuſq; malum cautiores
eſſe.Etiam ad Hexapylū erant Hippocrates atq; Epicides: ſerebanturq; colloquia per
propinquos popularium qui in exercitu erant,ut portas aperirent,ſinerentq; cōmunē
patriam defendi ab impetu Romanorū. Iam unis foribus Hexapyli apertis cœpti erāt
recipi,cum Prr.interuenerunt.& primò imperio miníſque, deinde authoritate deter-
rendo,poſtremò,ut omnia uana erant,obliti maieſtatis, precibus agebāt, ne proderēt
patriam tyrāni antè ſatellitibus,& tū corruptoribus exercitus. Sed ſurdæ adeò omniū
aures concitatæ multitudinis erant,quòd non minore intus ui, quàm foris, portæ ef-
fringerentur.effractiſq; omnibus tutò in Hexapylo agmen receptum eſt.Prr.in Acra-
dinam cum iuuētute popularium confugiunt.mercenarij milites,perfugæq;,& quic- K
quid regiorum militum Syracuſis erat,agmen hoſtium augent. Ita Acradina quoque
primo impetu capitur,prætoréſque,niſi qui inter tumultum effugerunt,omnes inter-
ficiuntur.nox cędibus finem fecit.Poſtero die ſerui ad pileum uocati,& carcere uincti,
emiſsi.cōfuſaq; omnis multitudo Hippocratē atque Epicidē creant prætores:Syracu-
ſæq;,cum breue tempus libertas affulſiſſet,in antiquam ſeruitutē reciderunt.Hæc nū-
ciata cū eſſent Romanis , ex Leontinis mota ſunt extemplo caſtra ad Syracuſas. Et ab
Appio legati per portum miſsi fortè in quinqueremi erāt. præmiſſa quadriremis cum
intraſſet fauces portus,capitur.legati ægre effugerūt. Et iā nō modò pacis,ſed ne belli
quidem iura relicta erāt:cum Romanus exercitus ad Olympiū(Iouis id templum eſt)
mille

A mille & quingẽtis paſsibus ab urbe caſtra poſuit. Inde quoq; legatos prẽmitti placuit. *Vrb. 540.*
quibus, ne intrarent urbem, extra portam Hippocrates atque Epicides obuiam cum *Oly. 141.*
ſuis proceſſerunt. Romanus orator non bellum ſe Syracuſanis, ſed opem auxiliúmque
afferre ait: & iis qui ex media cæde elapſi perfugerint ad ſe, & eis qui metu oppreſſi, fœ
diorem nõ exilio ſolùm, ſed etiam morte ſeruitutem patiantur. Nec cædem nefandam
ſociorum inultam Romanos paſſuros. Itaque ſi eis qui ad ſe perfugerunt, tutus in pa
triam reditus pateret, ac cædis authores dedantur, & libertas legéſque Syracuſanis re
ſtituantur, nihil armis opus eſſe. ſi ea non fiant: quicunq; in mora ſit, bello perſecutu
ros. Ad ea Epicides, ſiqua ad ſe mandata haberent, reſponſum eis ait ſe daturos fuiſſe:
cum in eorum, ad quos uenerint, manu res Syracuſana eſſet: tum reuerterentur. Si bel
lo laceſſant, ipſa re intellecturos, nequaquam idem eſſe Syracuſas ac Leõtinos oppu
B gnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra maríque ſimul cœptæ oppugnari
Syracuſę: terra ab Hexapylo, mari ab Acradina, cuius murus fluctu alluitur. & quia ſi
cut Leontinos terrore ac primo impetu ceperãt, non diffidebãt naſtã diſiectámque ſpa
tio urbem parte aliqua ſe inuaſuros, omnẽ apparatũ oppugnãdarum urbiũ muris ad
mouerũt. Et habuiſſet tanto impetu cœpta res fortunam, niſi unus homo Syracuſis ea
tẽpeſtate fuiſſet. Archimedes is erat, unicus ſpectator cœli, ſyderúmque: mirabilior ta
men inuentor ac machinator bellicorũ tormentorum, operúmque: quibus ea quæ ho
ſtes ingenti mole agerent, ipſe perleui momento ludificaretur. Murum per inæquales
ductum colles, pleraque alta & difficilia aditu, ſummiſſa quędam, & quæ planis ualli
bus adiri poſſent, ut cuique aptum uiſum eſt loco, ita omni genere tormentorum in
ſtruxit. Acradinę murũ, qui, ut antè dictum eſt, mari alluitur, ex quinqueremibus Mar
C cellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarij funditoréſque, & uelites etiam, quo
rum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt, uix quenquam ſine uulnere conſi
ſtere in muro patiebantur. Hi, quia ſpatio miſsilibus opus eſt, procul muro tenebant
naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri
applicaretur: cũ exteriore ordine remorum uelut unæ naues agerẽtur: turres contabulatas,
machinamentáque alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc naualem appara
tum, Archimedes uariæ magnitudinis tormenta in muris diſpoſuit. in eas quæ procul
erant naueis, ſaxa ingenti pondere emittebat: propiores leuioribus, eóque magis cre
bris petebat telis. poſtremò ut ſui uulnere intacti tela in hoſtem ingererent, murum ab
imo ad ſummum crebris cubitalibus fere cauis aperuit: per quæ caua pars ſagittis, pars
ſcorpionibus modicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius quidem ſubibant na
D ues, quo interiores ictibus tormentorum eſſent, in eas tollendas deſuper murum emi
nentem ferrea manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta proræ eſſet, grauíque libra
mẽto plũbi recelleret ad ſolum, ſuſpẽſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſ
ſa ſubito, uelut ex muro cadente nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita undæ
affligebant, ut etiam ſi recta recideret, aliquãtum aquæ acciperet. Ita maritima oppu
gnatio eſt eluſa. omníſque uis eſt auerſa, ut totis uiribus terra aggrederẽtur. ſed ea quo
que pars eodem omni apparatu tormentorũ inſtructa erat, Hieronis impẽſis curáque
per multos annos, Archimedis unica arte. natura etiam adiuuabat loci: quòd ſaxum,
cui impoſita muri fundamenta ſunt, magna ex parte ita procliue eſt, ut non ſolũ miſſa
tormento, ſed etiam quæ pondere ſuo prouoluta eſſent, grauiter in hoſtem inciderẽt.
eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditum inſtabilémque ingreſſum præbebat. Ita
E conſilio habito, cum omnis conatus ludibrio eſſet, abſiſtere oppugnatione, atque ob
ſidendo tantùm arcere terra maríque commeatibus hoſtem placuit. Interim Marcel
lus cum tertia ferè parte exercitus ad recipiendas urbes profectus, quæ in motu rerum
ad Carthaginienſes defecerant, Pelorum atque Herbeſum dedentibus ipſis recepit.
Megaram ui captam diruit ac diripuit, ad reliquorum, ac maxime Syracuſanorum,
terrorem. Per idem fere tempus & Himilco, qui ad Pachyni promontoriũ claſſem diu
tenuerat, ad Heracleam, quam uocant Minoam, quinque & uiginti millia peditũ, tria
equitum, XII elephantos expoſuit. Nequaquam cum tantis copiis antè tenuerat ad
Pachynũ claſſem: ſed poſtquã ab Hippocrate occupatæ Syracuſæ erãt, profectus Car
thaginẽ, accitúſque ibi & ab legatis Hippocratis, & literis Annibalis, qui ueniſſe tem-

Archimedes vnus oppugnatores Romanos ludificabatur.

Recelleret ad solum nauim.

vnica arte

vrb.540. pus aiebat Siciliæ per ſummum decus repetendæ:& ipſe haud uanus præſens monitot F
olẏ.141. facilè perpulerat, ut quantæ maximæ poſſent peditum equitúmqne copiæ in Siciliam
traiicerẽtur. Adueniens Heracleã,intra paucos dies inde Agrigentũ recipit:aliarúm-
que ciuitatũ quæ partis Carthaginienſium erant, adeò accenſæ ſunt ſpes ad pellendos
Sicilia Romanos,ut poſtremò etiam qui obſidebãtur Syracuſis,animos ſuſtulerint.&
parte copiarum ſatis defendi urbem poſſe rati, ita inter ſe munera belli partiti ſunt, ut
Epicides præeſſet cuſtodiæ urbis , Hippocrates Himilconi coniunctus, bellũ aduerſus
C O S. Romanũ gereret. Cũ decem millibus peditum,quingentis equitibus nocte per
intermiſſa cuſtodiis loca profectus , caſtra circa Aecillas urbem ponebat. Muniẽtibus
ſuperuenit Marcellus,ab Agrigẽto iam occupato , cũ fruſtra eò præuenire hoſtẽ feſti-
nans tetendiſſent,rediẽs:nihil minus ratus,quàm illo tẽpore ac loco Syracuſanum ſibi
exercitum obuiã fore.ſed tamẽ metu Himilconis Pœnorúmq;, ut quibus nequaquam G
eis copiis quas habebat,par eſſet,quàm poterat maxime intentus,atque agmine ad o-
mnes caſus compoſito ibat.Fortè ea cura,quæ erat aduerſus Pœnos præparata,aduer-
ſus Siculos uſui fuit.Caſtris ponendis incompoſitos ac diſperſos nactus eos,& pleroſ-
que inermes,quod peditum fuit circumuenit. eques leui certamine inito,cum Hippo-
crate Acras perfugit. Ea pugna deficiẽtes ab Romanis cum cohibuiſſet Siculos, Mar-
cellus Syracuſas rediit:& poſt paucos dies Himilco adiuncto Hippocrate ad flumẽ A-
natim,octo ferme inde millia caſtra poſuit. Sub idẽ fere tempus & naues longæ quin-
que & quinquaginta Carthaginienſiũ cũ Bomilcare claſsis præfecto in magnum por-
tum Syracuſas ex alto decurrère:& Romana item claſsis X X X quinqueremes legio-
nem primã Panormi expoſuere:uerſúmque ab Italia bellũ.adeò uterque populus in Si
ciliã intentus fuiſſe uideri poterat. Legionẽ Romanã, quæ expoſita Panormi erat,ue- H
nientẽ Syracuſas prædæ haud dubiẽ ſibi futurã Himilco ratus,uia decipitur . mediter-
raneo nãque Pœnus itinere duxit:legio maritimis locis claſſe proſequẽte ad Appium
Claudiũ Pachynũ cum parte copiarũ obuium progreſſum,peruenit.Nec diutius Pœni
Syracuſis morati ſunt.& Bomilcar ſimul parũ fidẽs nauibus ſuis,duplici facilè nume-
ro claſſe aduentantibus Romanis,ſimul inutili mora cernẽs nihil aliud ab ſuis , quàm
inopia aggrauari ſocios,uelis in altũ datis in Africam tranſmiſit . & Himilco ſecutus
nequicquã Marcellum Syracuſas,ſi qua prius quàm maioribus copiis iungeretur,oc-
caſio pugnandi eſſet : poſtquam ea nulla contigerat, tutúmque ad Syracuſas & muni-
mento & uiribus hoſtem cernebat:ne fruſtra aſsidẽdo , ſpectandóque obſidionẽ ſocio-
rum,tempus tereret,caſtra inde mouit:ut quocũque uocaſſet defectionis ab Romanis
ſpes,admoueret exercitũ,ac præſens ſuas res fouentibus adderet animos.Murgantiam I
primùm, prodito ab ipſis præſidio Romano,recepit:ubi frumenti magna uis,cõmea-
túſque omnis generis conuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionẽ erecti ſunt & a-
liarum ciuitatũ animi : præſidiáque Romana aut pellebantur arcibus, aut prodita per
fraudẽ opprimebãtur.AEnna in excelſo loco ac prærupto undique ſita,cũ loco inex-
pugnabilis erat,tum præſidiũ in arce ualidũ,præfectúmque præſidij haud ſane oppor-
tunũ inſidiantibus habebat.L.Pinarius erat,uir acer,& qui plus in eo ne poſſet decipi,
quàm in fide Siculorũ reponeret.& tum intenderant cum ad cauendum omni cura tot
auditæ proditiones defectionéſque urbiũ,& clades præſidiorũ. itaque nocte diéque iu-
xta parata inſtructáque omnia cuſtodiis ac uigiliis erant:nec ab armis aut loco ſuo mi
les abſcedebat. Quod ubi AEnnẽſium principes iam pacti cum Himilcone de prodi-
tione præſidij, animaduerterunt, nulli occaſioni fraudis Romanum patere, aperte ac K
propalàm placuerat agendum. Vrbẽ arcẽmque ſuæ poteſtatis aiunt debere eſſe.ſi li-
beri in ſocietatem, non ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis . itaque claues por-
tarum reddi ſibi æquum cenſent. bonis ſociis fidem ſuam maximum uinculum eſſe.&
ita ſibi populum Romanum ſenatúmq; gratias habiturum,ſi uolentes, ac non coacti
manſiſſent in amicitia. Ad ea Romanus,ſe in præſidio impoſitum eſſe dicere ab impe-
ratore ſuo:clauéſque portarum , & cuſtodiam arcis ab eo accepiſſe , quæ nec ſuo , nec
AEnnenſium arbitrio haberet, ſed eius qui commiſiſſet. præſidio decedere,apud Ro-
manos capitale eſſe:& nec liberorum etiam ſuorum cauſa parẽtes,ſanxiſſe. conſulem
Marcellum haud procul eſſe : ad eum mitterent legatos, cuius iuris atque arbitrij eſ-
ſet.Se

A ſet.Se uerò negare illi miſſuros:teſtarique,ſi uerbis nihil agerent, uindictam aliquã li- Vrb.540.
bertatis ſuæ quæſituros.Tum Pinarius ait illis,ſi ad conſulem grauarentur mittere,ſibi Ol.141.
ſaltem darent populi conſiliũ:ut ſciretur, utrum paucorum ea denunciata,an uniuer-
ſæ ciuitatis eſſent.Conſenſu in poſterũ diem concio edicitur.Poſtquã ab eo colloquio
„ in arcem ſeſe recepit,conuocatis militibus:Credo ego uos audiſſe milites,inquit,quẽ-
„ admodum præſidia Romana ab Siculis circumuenta & oppreſſa ſint per hos dies. eam
„ uos fraudẽ,deûm primò benignitate,dein ueſtra ipſi uirtute,dies noctéſque perſtando
„ ac peruigilando in armis,uitaſtis.utinam reliquũ tempus nec patiẽdo infanda, nec fa-
„ ciẽdo, traduci poſsit. Hæc,occulta fraude,cautio eſt:qua,quia adhuc minus euiquã ſuc-
„ ceſsit, aperte ac propalàm claues portarũ repoſcunt.quas ſimul tradiderimus,Cartha-
„ ginienſiũ extemplo AEnna erit: fœdiúſque hîc trucidabimur,quàm Murgantiæ præ-
B ſidium interfectũ eſt. Noctem unam ægre ad conſultandum ſumpſi, qua uos certiores
„ periculi inſtantis facerem.Orta luce concionem habituri ſunt ad criminandũ me,con
„ citandúmque in uos populum.itaque craſtino die,aut ueſtro, aut AEnnẽſiũ ſanguine
„ AEnna inundabitur. nec præoccupati,peculij:nec occupãtes,periculi quicquã habe-
„ bitis.qui prior ſtrinxerit ferrũ,eius uictoria erit. Intẽti ergo omnes armatíque ſignum
„ expectabitis.ego in concione ero:& tempus quoad omnia inſtructa ſint,loquendo al-
„ tercandóque traham.cum toga ſignũ dedero,tum mihi undique clamore ſublato tur-
„ bam inuadite,ac ſternite omnia ferro: & cauete ne quiſquã ex iis ſuperſit,à quibus aut
„ uis aut fraus timeri poſsit. Vos Ceres mater ac Proſerpina precor,cæteri ſuperni infer-
„ níque dij,qui hãc urbẽ,hos ſacratos lacus lucóſque colitis,ut ita nobis uolẽtes propitij
„ adſitis,ſi uitandæ,non ferendæ fraudis cauſa hoc conſilij capimus. Pluribus nos mili-
C tes hortarer,ſi cum armatis dimicatio futura eſſet. inermes,incautos ad ſatietatem tru
„ cidabitis. Et cõſulis caſtra in propinquo ſunt,nequid ab Himilcone & Carthaginien-
„ ſibus timeri poſsit. Ab hac adhortatione dimiſsi, corpora curant. Poſtero die alij aliis
locis ad obſidenda itinera,claudendóſque oppidanis exitus, pars maxima ſuper thea-
trum,circáque,aſſueti & antè ſpectaculis cõcionũ,conſiſtunt. Productus ad populum
à magiſtratibus præfectus Romanus,cum conſulis ea de re ius ac poteſtatem eſſe,non
ſuam,& pleraque eadem quę pridie,prius dixiſſet:primò ſenſim ac plures reddere cla-
ues, dein iam una uoce id omnes iuberent:cunctantíque ac differenti ferociter minita-
rentur,nec uiderentur ultrà uim ultimam dilaturi:tum præfectus toga ſignum,ut con-
uenerat,dedit.militéſque intenti dudũ ac parati, alij ſuperne in aduerſam concionem
clamore ſublato decurrũt:alij ad exitus theatri conferti obſiſtunt.Cæduntur AEnnen-
D ſes cauea incluſi:coaceruantúrque non cęde ſolùm,ſed etiam fuga,cum alij ſuper alio-
rum capita ruerent, atque integri ſaucijs, uiui mortuis incidentes cumularentur.Inde
paſsim diſcurritur, & urbis captæ modo fugáque & cædes omnia tenet:nihilo remiſ-
ſiore militum ira,quòd iure turbam inermem cædebant, quàm ſi periculũ par & ardor
certaminis eos irritaret. Ita AEnna aut malo aut neceſſario facinore retẽta. Marcellus
nec factũ improbauit, & prædam AEnnenſium militibus conceſsit: ratus timore de-
territos temperaturos proditionibus pręſidiorum Siculos. Atque ea clades,ut urbis in
media Sicilia ſitę, claræque uel ob inſignem munimento naturali locũ, uel ob ſacrata
omnia ueſtigiis raptæ quondam Proſerpinæ,propè uno die omnem Siciliam peruaſit.
& quia cæde infanda rebantur nõ hominum tantũ,ſed etiam deorum ſedem uiolatam
eſſe:tum uerò qui etiam antè dubij fuerant, defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Mur
E gantiam,Himilco Agrigentum ſeſe recepit,cum acciti à proditoribus nequicquam ad
AEnnam exercitum admoniſſent. Marcellus retro in Leontinos redit:frumẽtóque &
cõmeatibus aliis in caſtra conuectis,pręſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſiden-
das uenit. inde Appio Claudio Romam ad conſulatum petendũ miſſo, T. Quintium
Criſpinum in eius locũ claſsi caſtríſque præfecit ueteribus. ipſe hybernacula quinque
millia paſſuum ab Hexapylo(Leontiam uocant locũ)communiit,ædificauítque. Hęc
in Sicilia uſque ad principium hyemis geſta. Eadem æſtate & cum Philippo rege,quod
iam antè ſuſpectum fuerat, motum bellum eſt. Legati ab Orico ad M. Valeriũ Pr. ue-
nerunt, præſidentem claſsi, Brunduſio, Calabriæque circà litoribus, nunciantes Phi-
lippum primùm Apolloniam tẽtaſſe, leuibus biremibus C X X flumine aduerſo ſub-

vrb.540. uectum : deinde,ut ea res tardior ſpe fuerit , ad Oricum clàm noƈte exercitũ admoniſ- F
Oly.141. ſe:cámque urbẽ ſitam in plano,neq; mœnibus,neque uiris,neque armis ualidam,pri-
mo impetu oppreſſam eſſe.Hæc nunciantes,orabant ut opem ferret,hoſtémque haud
dubium Romanis, terra aut maritimis uiribus arceret , qui ob nullam aliam cauſam,
niſi quòd imminerent Italiæ,peterentur.M. Valerius præſidio loci eius relicto T. Va-
lerio legato,cum claſſe inſtructa paratáque, & quot lõgæ naues militum capere nõ po
terant,in onerarias impoſitis,altera die Oricum peruenit:urbémque eam leui tenente
præſidio,quod recedens inde reliquerat Philippus,haud magno certamine recepit. Le
gati eò ab Apollonia uenerunt nunciantes,in obſidione ſeſe, quòd deficere ab Roma-
nis nollent,eſſe:neque ſuſtinere ultrà uim Macedonum poſſe, niſi præſidium mittatur
Romanum.Facturum ſe quæ uellent pollicitus,mille delectorum militũ nauibus lon
gis mittit ad oſtium fluminis cum præfecto ſociûm Næuio Criſpo , uiro impigro, & G
perito militiæ.Is expoſitis in terram militibus, nauibúſque Oricum retro unde uene-
rat ad cæteram claſſem remiſsis , milites procul à flumine per uiam minime ab regiis
obſeſſam duxit:& nocte,ita ut nemo hoſtium ſentiret,urbẽ eſt ingreſſus.Die inſequen
ti quieuere,dum præfectus iuuentutem Apolloniatũ,armáque, & urbis uires inſpice-
ret . ubi ea uiſa inſpectáque ſatis animorum fecere, ſimúlque ab exploratoribus com-
perit quanta ſecordia ac negligentia apud hoſtes eſſet: ſilentio noctis ab urbe ſine ullo
tumultu egreſſus,caſtra hoſtium adeò neglecta atque aperta intrauit, ut ſatis conſtaret
prius plus mille hominum uallum intraſſe,quàm quiſquã ſentiret:ac ſi cæde abſtinuiſ-
ſent , peruenire ad tabernaculum regiũ potuiſſe. Cædes proximorum portæ excitauit
hoſtes.inde tãtus terror pauórq; omnes occupauit,ut non modò alius quiſquam arma
caperet,aut caſtris pellere hoſtẽ conaretur:ſed etiam ipſe rex,ſicut ſomno excitus erat, H
propè ſeminudus fugiẽs,militi quoque nedum regi uix decoro habitu, ad flumen na-
uéſque perfugerit.eòdem & alia turba effuſa eſt.Paulo minus tria millia militũ in ca-
ſtris aut capta,aut occiſa.plus tamen hoſtium aliquanto captum,quàm cæſum eſt. Ca
ſtris direptis, Apolloniatæ catapultas, baliſtas,tormentáque alia, quæ oppugnandæ
urbi comparata erant,ad tuenda mœnia,ſiquando ſimilis fortuna ueniſſet,Apolloniã
deuexere.cætera omnis præda caſtrorum Romanis conceſſa eſt.Hæc cũ Oricum eſſent
nunciata,M. Valerius claſſem extẽplo ad oſtium fluminis duxit, ne nauibus capeſſere
fugã rex poſſet. itaque Philippus neque terreſtri neque nauali certamine ſatis fore pa-
rem ſe fidens,ſubductis aut incenſis nauibus,terra Macedoniam petiit,magna ex par-
te inermi excercitu , ſpoliatóque. Romana claſsis cum M . Valerio Orici hybernauit.
Eodem anno in Hiſpania uariæ res geſtæ . nam prius quàm Romani amnem Iberum I
tranſirent,ingentes copias Hiſpanorum Mago & Aſdrubal fuderunt.defeciſſétque ab
Romanis ulterior Hiſpania,ni P. Cornelius raptim traducto exercitu Iberum, dubiis
ſociorum animis in tempore aduenisset.Primò ad caſtrũ Altum(locus eſt inſignis cæ-
de magni Amilcaris) caſtra Romani habuere . Arx erat munita, & conuexerant antè
frumentum.tamen quia omnia circà hoſtium plena erant,agménque Romanum im-
pune incurſatum ab equitibus hoſtium fuerat, & ad duo millia aut moratorũ, aut pa-
lantium per agros interfecta : ceſſere inde Romani propius pacata loca,& ad montem
Victoriæ caſtra communiuere.Eò Cn. Scipio cũ omnibus copiis, & Aſdrubal Giſgo-
nis filius,tertius Carthaginienſium dux, cum exercitu iuſto aduenit:contráque caſtra
Romana trans fluuium omnes conſedere. P. Scipio cum expeditis clàm profectus ad
loca circà uiſenda,haud fefellit hoſtes : oppreſsiſſéntque eum in patentibus campis,ni K
tumulum in propinquo cepiſſet.ibi quoque circunſeſſus, aduẽtu fratris obſidione ex-
imitur.Caſtulo urbs Hiſpaniæ ualida ac nobilis,& adeò coniuncta ſocietate Pœnis,ut
uxor inde Annibali eſſet , ad Romanos defecit . Carthaginienſes Illiturgi oppugnare
adorti, quia prẹſidiũ ibi Romanum erat.uidebantúrque inopia eum locũ maxime ex-
pugnaturi.Cn.Scipio ut ſociis præſidióq; ferret opem,cum legione expedita profectus
inter bina caſtra cum magna cẹde hoſtium urbem eſt ingreſſus.& poſtero die eruptio-
ne æque felici pugnauit . ſupra duodecim millia hominum cæſa duobus prælus : plus
decem millia capta , cum ſex & triginta militaribus ſignis.ita ab Illiturgi receſſum eſt
obſidione. Bigerra inde urbs (ſocia & hæc Romanorũ erat) à Carthaginiẽſibus oppu-
gnari

A gnari cœpta eſt. Eam obſidionem ſine certamine aduenićs Cn. Scipio ſoluit. Ad Mun Vrb.541.
dam exinde caſtra Punica mota. Et Romaoi eò cõfeſtim ſecuti ſunt. Ibi ſignis collãtis Oly.142.
pugnatum per quaruor ferme horas, egregiéque nincentibus Romanis ſignum rece-
ptui eſt datum, quòd Cn. Scipionis femur tragula confixum erat: pauórque citca eum
ceperat milites, ne mortiferum eſſet uulnus. Cæterùm haud dubium fuit, quin niſi ea
mora interueniſſet, caſtra eo die Punica capi potuerint. iam enim non milites ſolũ, ſed
elephanti etiam uſque ad uallum acti erant: ſupérque ipſo nouem & triginta elephan-
ti pilis cõfixi. Hoc quoque prælio ad dnodecim millia hominũ dicũtur cæſa: propè tria
millia capta, cũ ſignis militaribns ſeptem & qninquaginta. Ad Auringen inde urbem
Pœni receſſere. & ut tertitis inſtaret, ſecutus Romanus. Ibi iterum Scipio lecticnla in
aciẽ illatus conflixit. nec dnbia uictoria fuit: minus tamẽ dimidio hoſtiũ, quàm antea,
B quia pauciores ſnperfuerant qui pugnarẽt, occiſnm. Sed gens oata inſtanrandis repa-
randiſque bellis, Magone ad conquiſitionem militũ fratre miſſo, breui repleuit exer-
citnm: animóſque ad tentandum deintegro certamen fecit. Alij plerique milites, ſicut
pto patte toties intra paucos dies uicta, eiſdem animis, quibus prius, eodémque euẽtu
pugnauere. plus octo millia hominum cæſa: haud multo minus quàm mille capta: &
ſigna militaria L V I I I & ſpolia plurima Gallica fuere: annuli aurei, torques, armil-
læq; magnus numerùs. dno etiã inſignes reguli Gallorum (Mœnicapto & Ciuiſmaro
nomina erant) eo prælio ceciderunt. octo elephanti capti, tres occiſi. Cũ iam tes pro-
ſperæ in Hiſpania eſſent, uerecũdia Romanos tãdem cepit, Saguntum oppidum, quod
cauſa belli eſſet, octauum iam annum ſub hoſtium poteſtate eſſe. itaque id oppidum ui
pulſo præſidio Punico receperũt: cnltoribúſque antiquis, quos uis reliquerat belli, re-
C ſtituetunt. & Turdetanos qui contraxerant eis cum Carthaginienſibus bellũ, in po-
teſtatẽ redactos ſub corona uendiderũt, urbémque eorum deleuete. Hæc in Hiſpaoia
Q. Fabio, M. Claudio C O S S. geſta. Romæ cum tribuni plebis noui magiſtratũ iniſ-
ſent, extemplo cenſoribus P. Fnrio & M. Attilio à L. Metello tribnno plebis dies dicta
ad populum eſt. queſtorem enm proximo aono adempto equo tribu mouerant, atque
ærarinm fecerant, propter coniurationem deſerẽdæ Italiæ ad Cannas factam. ſed no-
uem tribunorum auxilio uetiri canſam in magiſtratu dicere, dimiſſiq; fuetant. Ne lu-
ſtrum perficerent, mors prohibuit P. Furij. M. Attilius magiſtratu ſe abdicauit. Conſu
laria comitia habita à Q. Fabio Maximo C O S. creati conſules ambo abſentes, Q. Fa-
bius Maximus conſulis filius, & T. Sempronius Gracchus itetum. Prætores fiunt M.
Attilius, & qni tũ ædiles curules erant, P. Sempronius Tuditaous, & Cn. Fuluius Cen-
D timalus, & M. Æmylins Lepidus. Ludos ſcenicos per quatridnum eo anno primũ fa-
ctos ab curulibus ædilibus, memoriȩ proditur. Ædilis Tuditanus hic erat, qui ad Can
nas, pauore aliis in tanta clade torpentibus, per medios hoſtes erupit. Comitijs per-
fectis ab Q. Fabio C O S. deſignati conſules Romam accerſiti magiſtratum inierunt:
ſenatúmque de bello ac prouinciis ſuis, prætorúmq;, & de exercitibus quibus quique
præeſſent, conſulnerũt. Itaque prouinciȩ atque exercitus dinisi. Bellũ uodecũque cum
Annibale conſulibus mandatum, & exercirus unus quem ipſe Sempronius habuerat,
alter quem Fabius C O S. eæ binæ erãt legiones. M. Æmylius Pr. cuius peregrina ſors
erat, iuriſdictionem Attilio collegȩ prætori nrbano mandarat, ut Luceriã prouinciam
haberet, legionéſque duas, quibus Q. Fabius qui tũ conſul erat, prætor præfuerat. prȩ-
tori Semptonio prouincia Ariminum, Cn. Fuluio Sueſſula, cum binis item legionibus
E euenerũt, ut Fuluius urbanas legiones ducetet, Tuditanus à M. Pomponio acciperet.
Prorogata imperia prouinciȩque, M. Claudio Sicilia finibus eis quibus regnum Hie-
ronis fuiſſet, Lẽtulo Propr. prouincia uetus: T. Octacilio claſſis, exercitus nulli additi
noui: M. Valerio Græcia Macedoniáq;, cum legione & claſſe quam haberet: Q. Mntio
cum uetere exercitu (duæ autem legiones crant) Sardinia: C. Terẽtio cum legione una
cui iam diu præetat, Picenũ. Scribi prætere a duæ legiones urbanȩ iuſſæ, & uiginti mil-
lia ſociorum. His dncibus, his copiis aduetſus multa ſimul aut mota aut ſuſpecta bella
munietunt Romanum imperium. Conſules duabns urbanis legionibus ſcriptis, ſup-
plementóq; in alias lecto, prius q̃ ab urbe mouerent, prodigia procurarunt, quæ nun-
ciata erant. Murus ac portæ tactæ & Ariciæ etiam Iouis ædes de cælo tacta fuerat. Et

vrb 541. alia ludibria oculorum auriúmque credita pro ueris. nauiũ lõgarum ſpecies in flumi- F
Oly.141. ne Tarracinæ, quę nullæ erant, uiſæ. & in Iouis Vicilini templo, quod in Coſſano agro
eſt, arma concrepuiſſe: & flumen Amiterni cruentum fluxiſſe. His procuratis ex decre-
to pontificum, profecti cõſules, Semptonius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Pater fi-
lio legatus ad Sueſſulã in caſtra uenit. cum obuiã filius progrederetur, lictoréſque ue-
recundia maieſtatis eius taciti anteirent nõ ſummouentes patrem, præter undecim fa-
ſces equo prȩuectus ſenex, ut conſul, animaduertere proximum lictorem iuſsit: & is ut
deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demum deſiliẽs, Experiri, inquit, uolui fili, ſatin'
ſcires conſulem te eſſe. In ea caſtra Claſsius Altinius Arpinas clàm nocte cũ tribus ſer
uis uenit, promittens, ſi ſibi prȩmio foret, ſe Arpos proditurum eſſe. Cum eam tũc rem
ad conſiliũ retuliſſet Fabius, aliis pro transfuga uerberandus, necandúſque uideri, an-
cipitis animi communis hoſtis: qui poſt Cannenſem cladem, tãquam cum fortuna fi- G
dem ſtare oporteret, ad Annibalem diſceſsiſſet, traxiſſétque ad defectionem Arpos:
tum poſteaquam res Romana contra ſpem uotáque eius uelut reſurgeret, turpius ui-
deatur nouam referre proditionem: ut proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet, ſempér-
que aliud ſentiret. infidus ſocius, uanus hoſtis, ad Faleriorum Pyrrhíue proditorem,
tertium transfugis documentum eſſet. Cõtra ea conſulis pater Fabius, temporũ obli-
tos homines in medio ardore belli, tãquam in pace libera de quoque arbitrari. & age-
re aiebat: cum illud potius agendum, atque eis cogitãdum ſit, ſi quo modo fieri poſsit,
ne qui ſocij à populo Romano deſciſcant: & non uocitent. documentum autẽ ducant
ſtatui oportere, ſi quis reſipiſcat, & antiquam ſocietatem reſpiciat. quòd ſi abire ab Ro-
manis liceat, redire ad eos non liceat, cui dubium eſſe quin breui deſerta ab ſocijs Ro-
mana res, fœderibus Punicis omnia in Italia iuncta uiſura ſit? Se tamẽ non eum eſſe, H
qui Altinio fidei quicquam cenſeat habẽdum, ſed mediam conſecuturũ conſilij uiam.
neque eum pro hoſte, neque pro ſocio in prȩſentia habitum, libera cuſtodia haud pro-
cul à caſtris placere in aliqua fida ciuitate ſeruari per belli tẽpus. perpetrato bello, tum
conſultandum utrum defectio prior plus merita ſit pœnæ, an hic reditus ueniæ. Fabio
aſſenſum eſt. catenı́ſque ligatus traditus & ipſe & comites: & auri ſatis magnum pon-
dus, quod ſecum tum attulerat, ei ſeruari iuſſum. Calibus eum interdiu ſolutum cuſto-
des ſequebãtur, nocte clauſum aſſeruabant. Arpis domi primùm deſiderari quærı́que
eſt cœptus: dein fama per totam urbem uulgata, tumultum pro principe amiſſo fecit:
metúque rerum nouarum extemplo nũcij ad Annibalem miſsi. Quibus nequaquam
offenſus Pœnus, quia & ipſum ut ambiguæ fidei uirum ſuſpectum iampridẽ habebat,
& cauſam nactus erat tam ditis hominis bona poſsidẽdi, uendendíque. cæterùm ut irȩ I
magis quàm auaritiæ datum crederent homines, crudelitati quoque grauitatem addi-
dit: coniugémque eius ac liberos in caſtra accitos, quæſtione prius habita, primùm de
fuga, deinde quantum auri argentíque domi relictum eſſet: ſatis cognitis omnibus, ui-
uos cõbuſsit. Fabius ab Sueſſula profectus, Arpos primùm inſtitit oppugnare. ubi cum
à mille fere paſsibus caſtra poſuiſſet, contemplatus ex propinquo ſitum urbis, mœniá-
que, quę pars tutiſsima mœnibus erat, quà maxime neglectam cuſtodia uidit, eà potiſ-
ſimum aggredi ſtatuit. Comparatis omnibus quæ ad urbes oppugnãdas uſui ſunt, cen
turionum robora ex toto exercitu delegit, tribunóſque uiros fortes eis præfecit: & mi-
lites ſexcentos, quãtum ſatis uiſum eſt, attribuit: eóſque, ubi quartæ uigiliæ ſignum ce-
ciniſſet, ad eum locũ ſcalas iuſsit ferre. Porta ibi humilis & anguſta erat, uia infrequen-
ti per deſertam partem urbis. eam portam ſcalis priùs tranſgreſſos, ad murũ pergere, K
& ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenentes partem urbis cornu ſignum
dare, ut cæterȩ copiæ admouerentur. parata omnia atque inſtructa ſeſe habiturum. Ea
impigre facta. & quod impedimentum agẽtibus fore uidebatur, id maxime ad fallen-
dũ iuuit. Imber à nocte media coortus, cuſtodes uigiléſque dilapſos è ſtationibus ſuf-
fugere in tecta coëgit: ſonitúque primo largioris procellæ, ſtrepitũ demolientium por
tam, exaudiri prohibuit: lentior deinde æqualiórque accidens auribus, magnam par-
tem hominum ſopiuit. Poſteaquam portam tenuerũt, cornicines in uia paribus inter-
uallis diſpoſitos canere iubent, ut conſulem excirent. Id ubi factum ex compoſito eſt,
ſigna efferri cõſul iubet: ac paulò ante lucem per effractam portam urbem ingreditur.

Tum

A Tum demum hoſtes excitati ſunt iam & imbre conquieſcēte,& propinqua luce. Præſidium in urbe erat Annibalis quinque millia ferme armatorum: & ipſi Arpini tria millia hominum armabant. eos primos Pœni, ne quid ab tergo fraudis eſſet, hoſti oppoſuerunt. Pugnatum primò in tenebris anguſtiſque uiis eſt: cum Romani non uias tantum, ſed tecta etiam proxima portæ occupaſſent: ne peti ſuperne ac uulnerari poſſent. Cogniti inter ſe quidam Arpiníque & Romani, atque inde colloquia cœpta fieri: percunctātibus Romanis, quid ſibi uellent Arpini? quam ob noxam Romanorum, quod ob meritum Pœnorum, pro alienigenis ac barbaris Italici aduerſus ueteres ſocios Romanos bellum gererent? & uectigalem ac ſtipendiariam Italiam Africæ facerent? Arpinis purgātibus, ignaros omnium ſe uenum à principibus datos, penè captos oppreſſóſque à paucis eſſe. Initio orto plures cū pluribus colloqui. poſtremò prætor Arpinus ab ſuis ad cōſulem deductus, fidéque data inter ſigna aciéſque, Arpini repentè pro Romanis aduerſus Carthaginienſes arma uerterunt. Hiſpani quoque paulo minus mille homines, nihil præterea cum conſule pacti, quàm ut ſine fraude Punicum emitteretur præſidium, ad conſulem tranſtulerunt ſigna. Carthaginienſibus portę patefactæ, emiſſique cum fide incolumes ad Annibalem, Salapiam uenerunt. Arpi ſine clade ullius, præterquam unius ueteris proditoris, noui perfugæ, reſtituti Romanis. Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa, operáque eorum forti ac fideli perſępe reſpublica uſa eſt. Cum conſulum alter in Apulia, alter in Lucanis eſſet: equites CXII nobiles Campani per ſpeciem prędādi ex hoſtium agro permiſſu magiſtratuum ab Capua profecti, ad caſtra Romana quæ ſuper Sueſſulam erant, uenerunt. ſtationi militū, qui eſſent, dixerūt, colloqui ſe cum prætore uelle. Cn. Fuluius caſtris præerat. cui ubi nunciatum eſt, X ex eo C numero iuſsis inermibus deduci ad ſe, ubi quæ poſtularent audiuit: (nihil autem aliud petebant, quàm ut Capua recepta, bona ſibi reſtituerētur) in fidem omnes accepti. Et ab altero prætore Sempronio Tuditano oppidum Cliternum expugnatū. amplius ſeptem millia hominū capta, & æris argentíq; ſignati aliquantum. Romæ fœdū incendium per duas noctes ac diem unū tenuit. ſolo æquata omnia inter Salinas ac portam Carmentalē cum AEquimelio Iugatióq; uico. in templis Fortunæ ac matris Matutæ & Spei extra portā, late uagatus ignis ſacra profanáque multa abſumpſit. Eodem anno P. & Cn. Cornelij, cum in Hiſpania res proſperæ eſſent, multóſque & ueteres reciperent ſocios, & nouos adiicerēt, in Africam quoque ſpem extenderūt. Syphax erat rex Numidarum, ſubitò Carthaginienſibus hoſtis factus. ad eum centuriones tres legatos miſerunt, qui cum eo amicitiam ſocietatémque facerent: & pollicerētur, ſi perſeueraD ret urgere bello Carthaginienſes, gratam eam rem fore ſenatui populóque Romano: & adnixuros, ut in tempore, & bene cumulatam gratiam referāt. Grata ea legatio barbaro fuit. collocutúſque cum legatis de ratione belli gerendi, ut ueterum militum uerba audiuit, quàm multarum rerum ipſe ignarus eſſet, ex comparatione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit. Tum primum, ut pro bonis ac fidelibus ſociis facerēt, orauit, ut duo legationem referrēt ad imperatores ſuos: unus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret. rudem ad pedeſtria bella Numidarum gentem eſſe, equis tantum habilem. Ita iam inde à principiis gētis maiores ſuos bella geſsiſſe, ita ſe à pueris inſuetos. ſed habere hoſtem pedeſtri fidentem marte, cui ſe æquari robore uirium uelit. & ſibi pedites cōparādos eſſe: & ad id multitudine hominū regnū abūdare: ſed armandi ordinandíq; & inſtruendi eos, artē ignorare. omnis, uelut fortè cōgregata turba ſua inſcia ac temeE raria eſſet. Facturos ſe in pręſentia quod uellet, legati reſponderunt, fide accepta, ut remitteret extemplo eū, ſi imperatores ſui non comprobaſſent factum. Q. Statorio nomen fuit, qui ad regem remāſit. Cum duobus Romanis relata Numida, legatóſque in Hiſpaniam miſit ad capiendam fidem ab imperatoribus Romanis. iiſdē mandauit, ut protinus Numidas qui intra portas ſeu præſidia Carthaginiēſium auxiliares eſſent, ad tranſitionem pellicerēt. Et Statorius ex multa iuuētute regi pedites cōſcripſit: ordinatóſque proxime morem Romanū inſtruendo, & decurrendo ſigna ſequi, & ſeruare ordines docuit: & operi, aliíſque inſtitutis militaribus ita aſſuefecit, ut breui rex nō equiti magis fideret, quàm pediti: collatíſque æquo cāpo ſignis, iuſto prælio Carthaginienſem hoſtem ſuperaret. Romanis quoque in Hiſpania legatorū regis aduentus magno

Vrb. 541. Oly. 142.

Arpini ab Arpis Vrbe

Bene cumulatam gratiam referat.

Ad Regem remansit. Apud Regem.

Vrb.541. emolumcuto fuit.nanque ad famam eorũ tranſitiones crebræ ab Numidis cœptæ fie- F
Oly.142. ri.Ita cum Syphace Romanis iuncta amicitia eſt.Quod ubi Carthaginiẽſes acceperũt,
extemplo ad Galã in parte altera Numidiæ (Maſſyla ea gens uocatur)regnantem,le-
gatos mittunt.Filiũ Gala Maſaniſſam habebat,ſeptem & decem annos natũ,cæterùm
iuuenem ea indole,ut iam tum appareret, eius regnum opulentius, quàm quod acce-
piſſet,facturum. Legati,quoniam Syphax ſe Romanis iũxiſſet , ut potentior ſocietate
eorum aduerſus reges populóſque Africæ eſſet,docẽt: melius fore Galę quoq; Cartha-
ginienſibus iungi quamprimum,anteq̃ Syphax in Hiſpaniã, aut Romani in Africam
trãſeant:opprimi Syphacẽ,nihildũ præter nomen ex fœdere Romano habentẽ,poſſe.
Facilè perſuaſum Galę,filio depoſcente id bellũ,ut exercitum mitteret.Qui Carthagi-
nienſiũ legionibus coniunctis,magno prælio Syphacẽ deuicit.X X X millia eo pręlio
hominũ cæſa dicũtur.Syphax cũ paucis equitibus in Mauruſios ex acie Numidas(ex- G
tremi prope Oceanũ aduerſus Gadeis colũt)refugit : affluẽtibúſq; ad famã eius undiq;
barbaris,ingẽteis breui copias armauit : cum quibus antequã in Hiſpaniã anguſto di-
remptã freto traiiceret,Maſaniſſa cum uictore exercitu aduenit. Iſque ibi cũ Syphace
ingenti gloria per ſe ſine ullis Carthaginienſiũ opibus geſsit bellũ. In Hiſpania nihil
memorabile geſtũ,præterquam quòd Celtiberûm iuuentutem eadẽ mercede,quæ pa-
cta cũ Carthaginienſibus erat, imperatores Romani ad ſe perduxerũt:& nobiliſsimos
Hiſpanos ſupra C C C inde in Italiã ad ſolicitãdos populares qui inter auxilia Anni-
balis erant,miſerũt.Id modò eius anni in Hiſpania ad memoriã inſigne eſt,quòd mer-
cenariũ militem in caſtris neminem, antè quàm tum Celtiberos,Romani habuerunt.

DECADIS TERTIÆ LIBER QVINTVS. H

DVM hæc in Africa atque in Hiſpania geruntur, Annibal in agro
Tarentino ęſtatem conſumpſit,ſpe per proditionẽ urbis Tarenti-
norum potiundæ. ipſorũ interim Salentinorũ ignobiles urbes ad
eum defecerunt.Eodẽ tẽpore in Brutiis ex X I I populis qui anno
priore ad Pœnos deſciuerant,Conſentini & Thurini in fidem po-
puli Ro.redierunt.& plures rediſſent,ni L.Põponius Veientanus
præfectus ſociûm, proſperis aliquot populationibus in agro Bru
tio iuſti ducis ſpeciẽ nactus,tumultuario exercitu coacto cũ Hãnone cõflixiſſet.Magna
ibi uis hominũ, ſed incõditę turbę agreſtiũ ſeruorúmque cęſa aut capta eſt: minimúm-
que iacturæ fuit,quòd præfectus inter cæteros eſt captus,& tum temerarię pugnæ au- I
thor,& antè publicanus omnibus malis artibus & reipub. & ſocietatibus infidus, da-
mnoſúſq;. Sempronius C O S.in Lucanis multa prælia parua,haud ullum dignũ me-
moratu fecit:& ignobilia oppida Lucanorũ aliquot expugnauit. Quo diutius tra-
hebatur bellum,& uariabant ſecũdæ aduerſæque res non fortunam magis quàm ani-
mos hominũ:tanta religio,& ea magna ex parte externa, ciuitatem inceſsit,ut aut ho
mines aut dij repente alij uiderentur facti.nec iã in ſecreto modò atque intra parietes
ac poſtes contemnebantur Romani ritus , ſed in publico etiam ac foro Capitolióque
mulierum turba erat, nec ſacrificantiũ nec precantiũ deos patrio more . Sacrificuli ac
uates ceperant hominũ mentes,quorũ numerũ auxit ruſtica plebs,ex incultis diutino
bello infeſtíſque agris egeſtate & metu in urbem compulſa:& quæſtus ex alieno erro-
re facilis,quem uelut ex conceſſæ artis uſu exercebant. Primò ſecretæ bonorum indi- K
gnationes exaudiebantur , deinde ad Patres etiam & ad publicam querimoniam ex-
ceſsit res. Incuſati grauiter ab ſenatu ædiles triumuiríque capitales, quòd non prohi-
berent, cum emoueri eam multitudinem è foro , ac diſiicere apparatus ſacrorum co-
nati eſſent,haud procul abfuit quin uiolarentur.Vbi potentius iam eſſe id malum ap-
paruit, quàm ut minores per magiſtratus ſedaretur : M. Æmylio Pr. urbis negotium
ab ſenatu datum eſt, ut & his religionibus populum liberaret. Is & in concione ſena-
tuſconſultum recitauit, & edixit,ut quicunque libros uaticinos precationéſue,aut ar-
tem ſacrificandi cõſcriptam haberet,eos libros omneis literáſque ad ſe ante Calend.
Apriles deferret:neu quis in publico ſacróue loco, nouo aut externo ritu ſacrificaret.

Et aliquot

A Et aliquot publici ſacerdotes mortui eo anno ſunt: L. Cornelius Lentulus PONT. Vrb.542.
MAX. & C. Papyrius C. F. Maſſo pontifex, & P. Furius Philus augur, & C. Papyrius Oly.142.
L. F. Maſſo decemuir ſacrorũ. In Lentuli locũ M. Cornelius Cethegus, in Papyrij Cn.
Seruilius Cepio, põtifices ſuffecti ſunt. augur creatus L. Quintius Flaminінus, decẽuir
ſacrorũ L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam appetebat tempus, ſed
quia conſules à bello intentos auocare non placebat: T. Sempronius COS. comitio-
rum cauſa dictatorẽ dixit C. Claudium Centonem. ab eo magiſter equitum eſt dictus
Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit cõſules Q. Fuluium Flaccum
magiſtrum equitũ, & Ap. Claudium Pulchrũ, cui Sicilia prouincia in prætura fuerat.
Tum prętores creati Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus, P. Cor-
nelius Sulla. Comitiis perfectis, dictator magiſtratu abiit. Ædilis curulis fuit eo anno
B cũ M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio, cui pòſt Africanus fuit cognomen. Huic
petenti ędilitatem cum obſiſterent tribuni plebis, negantes rationem eius habendam
eſſe, quòd nondum ad petendum legitima ætas eſſet: Si me, inquit, omnes quirites ædi-
lem facere uolunt, ſatis annorum habeo. Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum
in tribus diſcurſum eſt, ut tribuni repẽte incepto deſtiterint. Ædilitia largitio hæc fuit.
Ludi Romani pro temporis illius copiis magnifice facti, & diẽ unum inſtaurati, & con
gij olei in uicos ſingulos dati. L. Villius Tappulus & M. Fũdanius ędiles plebei aliquot
matronas apud populum probri accuſarũt: quaſdam ex eis damnatas in exilium ege-
runt. Ludi plebeij per biduum inſtaurati: & Iouis epulum fuit ludorũ cauſa. Q. Fuluius
Flaccus tertium, Ap. Claudius conſulatũ ineunt. Et prętores prouincias ſortiti ſunt, P.
Cornelius Sulla urbanam & peregrinã, quæ duorũ antè ſors fuerat: Cn. Fuluius Flac-
C cus Apuliam, Claudius Nero Sueſſulam, M. Iunius Syllanus inter conſules. Cõſulibus
bellum cum Annibale, & binæ legiones decretæ. alter à Q. Fabio ſuperioris anni con-
ſule, alter à Fuluio Cẽtimalo acciperet. Prætorũ Fuluij Flacci, quę Lucerię ſub Æmy-
lio Pr. Neronis Claudij, quæ in Piceno ſub C. Terentio fuiſſent, legiones eſſent. ſup-
plementũ in eas quiſque ſcriberet ſibi. M. Iunio inter conſules legiones urbanę prioris
anni datæ. T. Sempronio Graccho & P. Sempronio Tuditano imperium prouinciæ-
que Lucani & Gallia cum ſuis exercitibus prorogatæ. item P. Lentulo, quà uetus pro-
uincia in Sicilia eſſet, M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnum fuiſſet, T. Octa-
cilio claſsis, Græcia M. Valerio, Sardinia Q. Mutio Scæuolæ, Hiſpaniæ P. & Cn.
Corneliis. Ad ueteres exercitus duæ urbanæ legiones à conſulibus ſcriptæ. ſummáque
trium & uiginti legionum eo anno effecta eſt. Delectum conſulum M. Poſthumij Pyr-
D genſis cum magno prope motu rerum factum impediit. Publicanus erat Poſthumius,
qui multis annis parem fraude auaritiáque neminem in ciuitate habuerat, præter L.
Pomponium Veiẽtanum, quem populantem temere agros in Lucanis, ductu Hanno-
nis priore anno ceperant Carthaginienſes. Hi, quia publicum periculum erat à ui tem
peſtatis in iis quæ portarentur ad exercitus, & ementiti erant falſa naufragia, & ea
ipſa quæ uera renunciauerant, fraude ipſorum facta erant, non caſu: in ueteres quaſſa-
táſque naues paucis & parui pretij rebus impoſitis, cum merſiſſent eas in alto, exce-
ptis in præparatas ſchaphas nautis, multiplices fuiſſe merces ementiebantur. Ea
fraus indicata M. Æmylio Pr. priore anno fuerat, ac per eum ad ſenatum delata: nec
tamen ullo ſenatuſconſulto notata: quia patres ordinem publicanorum in tali tem-
pore offenſum nolebant. populus ſeuerior uindex fraudis erat: excitatíque tandẽ duo
E tribuni plebis Sp. & L. Caruilij, cũ rem inuiſam infamémque cernerẽt, ducentùm mil-
lium æris multã M. Poſthumio dixerunt, cuius certandæ cũ dies aduenіſſet, cõcilium-
que tam frequẽs plebis adeſſet, ut multitudinẽ area Capitolij uix caperet: perorata cau
ſa, ſpes una uidebatur eſſe, ſi C. Seruilius Caſca trib. pleb. qui propinquus cognatúſque
Poſthumio erãt, prius quã ad ſuffragiũ tribus uocarentur, interceſsiſſet. Teſtulis datis,
tribuni populũ ſummouerũt: ciſtelláque allata eſt, ut ſortirẽtur, ubi Latini ſuffragium
ferrẽt. Interim publicani Caſcæ inſtare, ut cõſilio diẽ eximeret. populus reclamare. &
forte in cornu primus ſedebat Caſca, cui ſimul metus pudórq; animũ uerſabat. Cum
in eo parũ præſidij eſſet, turbandæ rei cauſa publicani per uacuum ui ſummo occupa-

vrb.542. to loco in eos irruperunt, iurgantes ſimul cum populo tribuniſque. Nec procul dimi- F
oly.142. catione res erat, cũ Fuluius conſul tribunis, Nónne uidetis, inquit, uos in ordinẽ coa-
ctos eſſe? & rem ad ſeditionẽ ſpectare, ni propere dimittitis plebis cõciliũ? Plebe dimiſ-
ſa, ſenatus uocatur: & conſules referunt de concilio plebis turbato ui atque audacia pu
blicanorũ. M. Furium Camillũ, cuius exilium ruina urbis ſecuta fuerit, damnari ſe ab
ingratis ciuibus paſſum eſſe: Decemuiros ante eum, quorũ legibus ad eã diem uiuerẽt:
multos poſtea principes ciuitatis iudiciũ de ſe populi paſſos. Poſthumium Pyrgenſem
ſuffragium populo per uim extorſiſſe, cõciliũ plebis ſuſtuliſſe, tribunos in ordinẽ coë-
giſſe, contra populũ Romanum aciem introduxiſſe, locũ occupaſſe, ut tribunos à ple-
be intercluderet: tribus in ſuffragiũ uocari prohiberet, nihil aliud à cæde ac dimicatio-
ne continuiſſe homines, niſi patientiã magiſtratuum, quòd ceſſerint in præſentia furo-
ri atque audaciæ paucorum: uincique ſe, ac populum Romanum paſsi ſint: & comi- G
tia quæ reus ui atque armis prohibiturus erat, ne cauſa quærentibus dimicationem
daretur, uoluntate ipſius ſuſtulerint. Hæc cum ab optimo quoque pro atrocitate rei
acta eſſent, uímque eam contra rempublicam pernicioſo exemplo factam ſenatus de-
cerneret: confeſtim Caruilij tribuni plebis omiſſa multæ certatione, rei capitalis diem
Poſthumio dixerunt: ac ni uades daret, prehendi à uiatore, atque in carcerem duci iuſ-
ſerunt. Poſthumius uadibus datis, non affuit. Tribuni uocauerunt plebem, quæ ita ſci-
uit, Si M. Poſthumius ante Calend. Maias non prodiſſet, citatúſque eo die non reſpon-
diſſet, neque excuſatus eſſet, uideri eum in exilio eſſe, bonáque eius uenire, ipſi aqua &
igni placere interdici. Singulis deinde eorum qui turbæ ac tumultus concitatores
fuerant, rei capitalis diem dicere, ac uades poſcere cœperunt. primò non dantes, dein-
de etiam eos qui dare poſſent, in carcerem coniiciebant. cuius rei periculum uitantes H
plerique in exilium abierunt. Hunc fraus publicanorum, deinde fraudem audacia
protegens, exitum habuit. Comitia inde pontifici maximo creando ſunt habita. Ea
comitia nouus pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingẽti certamine petie-
runt: Q. Fuluius Flaccus Cos. qui & antè bis conſul & cẽſor fuerat: & T. Manlius Tor
quatus, & ipſe duobus conſularibus & cenſura inſignis: & Licinius Craſſus, qui ædili-
tatem curulem petiturus erat. Hic ſenes honoratóſque iuuenis in eo certamine deui-
cit. Ante hunc intra centum annos & uiginti, nemo, præter P. Corneliũ Caluſſam pon
tifex maximus creatus fuerat, qui ſella curuli nõ ſediſſet. Conſules cum ægre delectum
conficerent, quòd inopia iuniorum non facilè in utrunque, ut & nouæ urbanæ legio-
nes, & ſupplementũ ueteribus ſcriberetur, ſufficiebat: ſenatus abſiſtere eos incepto ne-
tuit: & triũuiros binos creari iuſsit, alteros qui citra, alteros qui ultra quinquageſimũ I
lapidem in plateis foriſque & in cõciliabulis omnem copiã ingenuorũ inſpicerent: &
ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere uiderẽtur, etiam ſi nondum militari ætate
eſſent, milites facerent. Tribuni plebis, ſi iis uideretur, ad populũ ferrent, ut qui mino-
res ſeptẽ & decem annis ſacramento dixiſſent, iis perinde ſtipendia procederent, ac ſi
ſeptẽ & uiginti annorum, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatuſcõſulto crea-
ti triumuiri bini conquiſitionem ingenuorũ per agros habuerunt. Eodem tempore ex
Sicilia literæ M. Marcelli de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant, in ſe-
natu recitatæ ſunt. Cannenſis reliquiæ cladis is exercitus erat, relegatus in Siciliam, ſi-
cut antè dictum eſt, ne ante Punici belli finem in Italiã reportaretur. Hi permiſſu Len-
tuli primores equitum centurionúmque, & robora ex legionibus peditum legatos in
» hyberna ad M. Marcellum miſerunt. è quibus unus poteſtate dicendi facta. Conſu- K
» lem te M. Marcelle in Italiam adiſſemus, cum primùm de nobis, etſi nõ iniquum, cer-
» te triſte ſenatuſconſultum factum eſt: niſi hoc ſperaſſemus, in prouinciam nos morte
» regum turbatam ad graue bellum aduerſus Siculos, ſimul Pœnóſque mitti, & ſangui-
» ne noſtro uulneribúſque magiſtratibus ſatisfacturos eſſe: ſicut patrum memoria, qui
» capti à Pyrrho ad Heracleam erant, aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatisfecerũt.
» quanquam quod ob meritum noſtrum ſuccenſuiſtis patres conſcripti nobis, aut ſuc-
» cenſetis? Ambos mihi conſules, & uniuerſum ſenatum intueri uideor, cum te M. Mar-
» celle intueor: quem ſi ad Cannas conſulem habuiſſemus, melior & reip. & noſtra for-
» tuna eſſet. Sine quęſo priuſquam de cõditione noſtra queror, noxam cuius arguimur,

nos

A nos purgare. Si non deûm ira, nec fato, cuius lege immobilis rerum humanarum or-
» do ſeritur, ſed culpa periimus ad Cannas; cuius tandem ea culpa fuit? militum? an impe-
» ratorum? Equidem miles nihil unquam dicam de imperatore eo, cui præſertim gratias
» ſciam ab ſenatu actas, quod non deſperauerit de republica, cui poſt fugã actam ſit per
» omneis annos prorogatum imperium. Cæteros item ex reliquiis cladis eius, quos tri-
» bunos militum habuimus, honores petere & gerere, & prouincias obtinere audiuimus.
» An uobis ueſtríſque liberis ignoſcitis facilè patres cõſcripti? in hæc uilia capita ſæuitis?
» & conſuli primoribúſque aliis ciuitatis fugere, cum ſpes alia nulla eſſet, turpe non fuit?
» milites utique morituros in aciẽ miſiſtis? Ad Alliã prope omnis exercitus fugit: ad Fur
» cas Caudinas ne expertus quidem certamen, arma tradidit hoſti, ut alias pudendas cla
» des exercituum taceam: tamen tantũ abfuit ab eo, ut ulla ignominia iis exercitibus in-
B ureretur, ut & urbs Roma per eum exercitum qui ab Allia Veios trãsfugerat, recupe-
» raretur: & Caudinæ legiones quæ ſine armis redierant Romam, armatę remiſſæ in Sa-
» mnium, eundẽ illũ hoſtem ſub iugum miſerint, qui hac ſua ignominia lætatus fuerat.
» Cannẽſem uerò quiſquam exercitũ fugę, aut pauoris inſimulare poteſt? ubi plus quin-
» quaginta millia hominum ceciderunt? unde cõſul cum equitibus quinquaginta fugit?
» unde nemo supereſt, niſi quem hoſtis cędendo feſſus reliquit? Cum captiuis redemptio
» negabatur, nos uulgò homines laudabant, quòd reipublicæ nos ſeruaſſemus: quòd ad
» conſulem Venuſiam rediſſemus, & ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus. Nunc deteriore
» conditione ſumus, quàm apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tãtum
» atque ordo militandi, locúſque in quo tenderent, in caſtris eſt mutatus. quæ tamen ſe-
» mel nauata reipublicæ opera, & uno felici prælio recuperarunt. nemo eorum relega-
C tus in exilium eſt: nemini ſpes emerendi ſtipendia adẽpta: hoſtis denique eſt datus, cum
» quo dimicantes, aut uitam ſemel, aut ignominiã finirent. Nos, quibus, niſi quòd com-
» miſimus ut quiſquam ex Cannenſi acie miles Romanus supereſſet, nihil obiici poteſt:
» non ſolum à patria procul Italiáque, ſed ab hoſte etiam relegati ſumus, ubi ſeneſcamus
» in exilio, nequa ſpes, nequa occaſio abolẽdæ ignominiæ, nequa placandæ ciuium iræ,
» nequa denique bene moriendi ſit. Neque ignominiæ finem, nec uirtutis præmium pe-
» timus: modò experiri animũ, & uirtutem exercere liceat. laborem & periculum peti-
» mus: ut uirorũ, ut militum officio fungamur. Bellum in Sicilia iam alterũ annum in-
» gẽti dimicatione geritur. urbes alias Pœnus, alias Romanus expugnat. peditũ & equi-
» tum acies cõcurrunt. ad Syracuſas terra maríque res geritur: clamorem pugnantium,
» crepitúmque armorum exaudimus reſides ipſi ac ſegnes, tanquam nec manus nec ar-
D ma habeamus. Seruorum legionibus T. Sempronius cos. toties iam cum hoſte ſignis
» collatis pugnauit. operæpretiũ habent, libertatem, ciuitatémque. pro ſeruis ſaltem ad
» hoc bellũ emptis nobis ſimul congredi cum hoſte liceat, & pugnando quęrere liberta-
» tem. Vis tu mari, uis terra, uis acie, uis urbibus oppugnãdis experiri uirtutẽ? Aſperri-
» ma quæque ad laborẽ periculúmq; depoſcimus, ut quod ad Cãnas faciundũ fuit, quã-
» primũ fiat: quoniam quicquid poſtea uiximus, id omne deſtinatum ignominię eſt. Sub
hæc dicta ad genua Marcelli procubuerunt. Marcellus id nec iuris nec poteſtatis ſuæ
eſſe dixit. ſenatui ſcripturũ ſe, omniáque de ſententia patrũ facturũ eſſe. Hæ literæ ad
nouos cõſules allatę, ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt. cõſultúſque de his literis ita de-
creuit ſenatus, Militibus qui ad Cãnas cõmilitones ſuos pugnãtes deſeruiſſent, ſenatui
nihil uideri Rempublicam cõmittendam eſſe. ſi M. Claudio procõſuli aliter uideretur,
E faceret quod è repub. fidéque ſua duceret, dum ne quis eorum munere uacaret, neu do
no militari uirtutis ergô donaretur, neu in Italiã reportaretur, donec hoſtis intra Ita-
liam eſſet. Comitia deinde à prætore urbano de ſenatus ſententia, plebíſque ſcito ſunt
habita, quibus creati ſunt quinqueuiri muris turribúſque reficiẽdis: & triumuiri bini,
uni ſacris conquirendis, doníſque perſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ &
matris Matutæ intra portã Carmentalem, ſed & Spei extra portam, quæ priore anno
incendio conſumptæ fuerant. Tempeſtates fœdæ fuere. In Albano mõte biduum con-
tinenter lapidibus pluuit. tacta de cælo multa: duę in Capitolio ædes: uallum in caſtris
multis locis ſupra Sueſſulam, & duo uigiles examinati: murus turréſque quædam Cu-
mis non ictę modò fulminibus, ſed etiam decuſſę. Reate ſaxum ingens uiſum uolitare,

Vrb.542. ſol rubere ſolito magis,ſanguineóque ſimilis.Horum prodigiorũ cauſa diem unũ ſup- F
Olẏ.142. plicatio fuit:& per aliquot dies conſules rebus diuinis operam dederũt:& per eoſdem
dies ſacrum nouendiale fuit.Cum Tarentinorũ defectio iam diu & in ſpe Annibali,&
in ſuſpicione Romanis eſſet:cauſa forte extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phi-
leas Tarentinus diu iam per ſpeciem legationis Romę cum eſſet,uir inquieti animi,&
minime otiũ (quo tum diutinu ſeneſcere uidebatur)patientis,aditũ ſibi ad obſides Ta-
rentinos inuenit.Cuſtodiebãtur in atrio Libertatis minore cura:quia nec ipſis,nec ci-
uitati eorũ fallere Romanos expediebat. Hos crebris colloquiis ſolicitatos, corruptis
æditui duobus,cũ primis tenebris cuſtodia eduxiſſet,ipſe comes occulti itineris factus
profugit.Luce prima uulgata per urbẽ fuga eſt,emiſsíque qui ſequerẽtur,à Tarracina
cõprehenſos omnes retraxerũt.deducti in comitio,uirgíſque approbante populo cęſi,
de ſaxo deiiciuntur.Huius atrocitas pœnæ,duarũ nobiliſsimarum in Italia græcarum G
ciuitatũ animos irritauit,tum publice,tũ etiam ſingulos priuatim, ut quiſque tam fœ-
de interemptos aut propinquitate aut amicitia cõtingebat. Ex iis tredecim ferè nobi-
les Tarentini cõiurauerũt,quorũ principes Nico & Philomenes erant.Hi prius quàm
aliquid mouerẽt,colloquendũ cum Annibale rati,nocte per ſpeciẽ uenãdi urbe egreſ-
ſi ad eũ proficiſcũtur.& cum haud procul caſtris abeſſent,cęteri ſylua prope uiam ſeſe
occuluerunt.Nico & Philomenes progreſsi ad ſtationes,comprehenſique,ultro id pe-
tentes,ad Annibalem deducti ſunt.Qui cum & cauſas conſilij ſui,& quid pararent,ex-
poſuiſſent:collaudati,oneratíque promiſsis, iubentur ut fidẽ popularibus facerẽt præ-
dandi cauſa ſe urbe egreſſos:pecora Carthaginiẽſium quæ paſtum propulſa eſſent, ad
urbem agere. tutò ac ſine certamine id facturos,promiſſum eſt.Conſpecta ea prędaiu-
uenũ eſt:minúſque iterũ ac ſæpius id eos audere,miraculo fuit. Congreſsi cũ Anniba- H
le rurſus fide ſanxerunt,liberos Tarentinos leges ſuáq; omnia habituros,neque ullum
uectigal Pœno penſuros, præſidiúmue inuitos recepturos:prodita præſidia Carthagi-
nienſiũ fore.Hæc ubi conuenerũt,tũc uerò Philomenes cõſuetudinẽ nocte egrediun-
di,redeũdíque in urbẽ,frequentiorẽ facere(& erat uenandi ſtudio inſignis)canéſque &
alius apparatus ſequebatur:captúmque ferme aliquid,aut ab hoſte ex præparato abla-
tum reportando,donabat aut pręfecto,aut cuſtodibus portarũ. nocte maxime cõmea-
re propter metũ hoſtium credebant.Vbi iam eò conſuetudidis adducta res eſt,ut quo-
cunque noctis tempore ſibilo dediſſet ſignũ, porta aperiretur:tẽpus agendæ rei Anni-
bali uiſum eſt.Tridui uia aberat.ubi,quo minus mirũ eſſet uno eodémque loco ſtatiua
eum tandiu habere,ægrum ſimulabat.Romanis quoque qui in præſidio Tarenti erãt,
ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora eius deſierat.Cæterùm poſteaquã Tarentũ ire conſtituit, I
decem millibus peditum atque equitũ,quos in expeditione uelocitate corporum ac le
uitate armorũ aptiſsimos eſſe ratus eſt, electis, quarta uigilia noctis ſigna mouit:præ-
miſsíſque octuaginta ferè Numidis equitibus præcepit,ut diſcurrerent circa uias,per-
luſtrarẽtque omnia oculis,ne quis agreſtiũ procul ſpectator agminis falleret,progreſ
ſos retraherent,obuios occiderẽt, ut prædonum magis quàm exercitus accolis ſpecies
eſſet.ipſe raptim agmine facto,quindecim ferme milliũ ſpatio caſtra ab Tarẽto poſuit.
& ne ibi quidẽ nunciato quò pergerẽt,tantum cõuocatos milites monuit , uia omnes
irent:nec diuerti quenquã, aut excedere ordinem agminis paterentur.& in primis in-
tenti ad imperia accipienda eſſent,neu quid niſi ducum iuſſu facerẽt.ſe in tempore edi-
turum quę uellet agi.Eadem ferme hora Tarentum fama peruenerat,Numidas equi-
tes paucos populari agros,terrorémque late agreſtibus inieciſſe.Ad quem nũcium ni- K
hil ultrà motus præfectus Romanus, quàm ut partẽ equitũ poſtero die luce prima iu-
beret exire ad arcendũ populationibus hoſtem . interea adeò nihil obediẽter curatum
eſt,ut cõtrà pro argumento fuerit illa procurſatio Numidarũ,Annibalem exercitúm-
que caſtris nõ mouiſſe.Annibal concubia nocte mouit.dux Philomenes erat cũ ſolito
captæ uenationis onere.cæteri proditores ea quæ cõpoſita erãt,expectabãt.Conuene-
rat autẽ ut Philomenes portula aſſueta uenationem inferens,armatos induceret,parte
alia portã Temenitida adiret Annibal.Ea mediterranea regiõe orientẽ ſpectabat : ali-
quantũ intra mœnia includitur. Cum portæ appropinquaret,editus ex cõpoſito ignis
ab Annibale eſt,refulſitque.idem redditum ab Nicone ſignum.extinctæ deinde utrin-
que

A que flammæ ſunt. Annibal ſilentio ducebat ad portā. Nico ex impromiſo ad portas ſo- vrb. 541.
pitos uigiles in cubilibus ſuis obtrūcat, portámque aperit. Annibal cum peditū agmi- Oly. 140.
ne ingreditur, equites ſubſiſtere iubet: nt quò res poſtulet, occurrere libero campo poſ-
ſent. Et Philomenes portulæ parte alia quà commeare aſſuerat, appropinqnabat. nota
uox eius, & familiare iam ſignum cū exitaſſet uigilē, dicentis, uix ſuſtinere grandis be-
ſtiæ onus, portula aperitur. inferentes aprū duos iuuenes ſecurus ipſe cum expedito ue
natore, uigilem incantius miraculo magnitudinis in eos qui ferebant, uerſum uenabu-
lo traiicit. ingreſsi deinde triginta ferè armati cęteros nigiles obtruncāt, refringūntque
portā maximam. & agmen ſub ſignis confeſtim irrupit. inde cum ſilētio in forū dncti,
Annibali ſeſe coniunxerunt. Tum duo millia Gallorū Pœnus in treis diuiſa partes per
urbem dimittit. Tarentinos & Afros quammaxime frequenria occupare iubet, tumul
B tu orto Romanos paſsim cædi, oppidanis parci. ſed ut fieri id poſſet, pręcipit iuuenibus
Tarentinis, ut nbi quem ſnorū procul uidiſſent, qnieſcere & ſilere, ac bono animo eſſe
iuberēt. Iam tumultus erat clamórque qualis eſſe in capta urbe ſolet: ſed quid rei eſſet,
nemo ſatis pro certo ſcire. Tatentini Romanos ad direpiendā urbem credere coortos.
Romanis ſeditio aliqua cū fraude uideri ab oppidanis mota. Præfectus primo excita-
tus tnmultu in portum effugit: inde acceptus ſcapha in arcem confugit. Terrorē & tu-
ba audita ex theatro faciebat. nā & Romana erat, à proditoribns ad hoc ipſum prępa-
rata, & inſcienter à Græco inflata. quis aut quibus ſignum daret, incertū efficiebat. Vbi
illuxit, & Romanis Punica & Gallica arma cognita, tū dubitationē exemerūt: & Grę-
ci Romanos paſsim cæde ſtratos cernentes, ab Annibale captā urbem ſenſerunt. Poſt-
quam lnx certior erat, & Romani qni cædibus ſuperfuerāt, in arcem confugerant, con
C ticeſcebátque paulatim tumultus: tū Annibal Tarentinos ſine armis conuocare iubet.
Conuenere omnes, præterquam qui cedēteis in arcem Romanos ad omnē adeundam
ſimul fortunā perſecuti fuerant. Ibi Annibal benigne allocutus Tarētinos, reſtatúſque
quæ præſtitiſſet ciuibus eorum quos ad Thraſymenū aut ad Cānas cepiſſet: ſimul in do
minationem ſuperbam Romanotū innectus, recipere ſe in domos ſuas quenque iuſsit,
& foribus nomen ſuum inſcribere. ſe domos eas quæ inſcriptæ nō eſſent, ſigno extem-
plo dato, diripi inſſurum. ſiquis in hoſpitio ciuis Romani (uacuas antem cernebat do-
mos) nomē inſcripſiſſet, eum ſe pro hoſte habiturū. Concione dimiſſa, cū titulis notatę
fores diſcrimē pacatæ ab hoſtili domo feciſſent: ſigno dato, ad diripienda hoſpitia Ro-
mana paſsim diſcurſum eſt. & fuit pręda aliquantū. Poſtero die ad oppugnandā arcem
ducit. quam cū & mari, quo in peninſulæ modum pars maior circunluitur, & præaltis
D rupibus, & ab ipſa urbe muto & foſſa ingēti ſeptam uideret, eóque nec ui, nec operibus
expngnabilē eſſe, ne aut ſe ipſum cura tuēdi Tarētinos, à maioribus tebus moratetur,
aut in relictos ſine ualido præſidio Tarentinos impetū ex arce cū uellent, Romani fa-
cerent: uallo urbem ab arce interſepire ſtatuit, non ſine ulla etiā ſpe, cū prohibentibus
opus Romanis manū poſſe cōſeri: & ſi ferocius procurriſſent, magna cæde ita attenua-
ri præſidij uires, ut facilè per ſe ipſi Tarentini urbē ab iis tueri poſſent. Vbi cœptū opus
eſt, patefacta repente porta, in munienteis impetū fecerunt Romani. pellíque ſe ſtatio
paſſa eſt, quæ pro opere erat, ut ſucceſſn creſceret audacia, pluréſq; & lōgius pulſos per-
ſequerētnr. Tū ſigno dato coorti undique Pœni ſunt, quos inſtructos ad hoc Annibal
tenuerat. nec ſuſtinnere impetū Romani, ſed ab effuſa fuga loci anguſtiæ eos, impedi-
mentáq; alia opere iā cœpto, alia apparatu operis, morabantur. plurimi in foſſam prę-
cipitati, occiſiq; ſunt plures in fuga quàm in pugna. Inde & opus nullo prohibēte fie-
ri cœptum. foſſa ingens ducta, & uallum intra eam erigitur: modicóque pòſt interual-
lo murum etiam eadem tegione addere parat: ut uel ſine pręſidio tueri ſe aduerſus Ro-
manos poſſent. reliquit tamen modicnm præſidinm, ut ſimul interfaciendo muto ad-
iuuaret. ipſe profectus cū cęteris copiis ad Galeſum flumē (quinq; millia ab urbe abeſt)
poſuit caſtra. Ex iis ſtatiuis regreſſus ad inſpiciendū opus, quod aliquantùm opinione
eius celerius creuerat, ſpem cepit etiam arcem expugnari poſſe. Et eſt nō altitudine, ut
cætera, tuta, ſed loco plano poſita, & ab urbe muro tantum ac foſſa diuiſa. Cū iam ma-
chinationum omni genere & operibus oppugnaretur, miſſum à Metapōto præſidium
Romanis fecit animum, nt nocte ex improuiſo opera hoſtium inuaderent. alia diſiece-

Arx in modū Peninsulae circumluitur

Vallo urbem ab arce intersepit

Interfaciendo muro

Vrb.542. runt,alia igni corruperunt.iſque finis Annibali fuit ea parte arcẽ oppugnãdi.Reliqua B
Ob.142. erat in obſidione ſpes,nec ea ſatis efficax:quia arcem tenentes, quà in peninſula poſita
imminet faucibus portus,mare liberum habebant:urbs contrà excluſa maritimis com
meatibus:propiúſque inopiã erant obſidentes,quàm obſeſsi.Annibal conuocatis prin
cipibus Tarẽtinis, omnes præſentes difficultates expoſuit:neque arcis tam munitę ex-
pugnandæ uiã cernere,neque in obſidione quicquam habere ſpei,donec mari potian-
tur hoſtes.quòd ſi naues ſint, quibus cõmeatus inuehi prohibeant,extẽplo aut abſceſ-
ſuros,aut dedituros ſe hoſtes.Aſſentiebantur Tarentini.cæterùm ei qui conſiliũ affer-
ret,opẽ quoque in eã rem afferendam eſſe cẽſebant. Punicas enim naues ex Sicilia ac-
citas id poſſe facere:ſuas,quę ſinu exiguo intercluſę eſſent,cũ clauſtra portus hoſtis ha-
» beret,quẽadmodũ inde in apertũ mare euaſuras?Euadẽt,inquit Annibal. MVLTA
» quæ impedita natura ſunt,conſilio expediuntur. urbẽ enim in cãpo ſitã habetis:planæ G
» & ſatis latæ uiæ patẽt in omneis partes. uia quæ in portum per mediã urbem ad mare
» trãſmiſſa eſt,plauſtris tranſueham naues haud magna mole.& mare noſtrum erit,quo
» nũc hoſtes potiũtur:& illinc mari,hinc terra circũſedebimus arcem. imò breui aut re-
» lictam ab hoſtibus,aut cũ ipſis hoſtibus capiemus.Hæc oratio nõ ſpem modò effectus,
ſed ingentem etiã ducis admirationẽ fecit.Contracta extemplo undique plauſtra,iun-
ctáque inter ſe:& machinæ ad ſubducẽdas naues admotæ,munitúmque iter; quò faci-
liora plauſtra,minórq; moles in trãſitu eſſet.iumenta inde & homines contracti,& o-
pus impigre cœptum.paucóſq; poſt dies claſsis inſtructa ac parata circũuehitur arcem,
& ante ipſum portũ anchoras iacit.Hunc ſtatum rerum Annibal Tarenti reliquit, re-
greſſus ipſe in hyberna.Cęterùm defectio Tarẽtinorum utrum priore anno,an hoc fa-
cta ſit,in diuerſum authores trahunt.plures propioréſq; ætate memorię rerũ hoc anno H
tradunt factã.Romæ conſules pretoréſque uſque ante diẽ quintum Calen.Maias Lati-
næ tenuerũt.eo die perpetrato ſacro in monte,in ſuas quiſque prouincias proficiſcun-
tur.Religio deinde noua obiecta eſt ex carminibus Martianis. Vates hic Martius illu-
ſtris fuerat.& cũ inquiſitio priore anno ex ſenatuſconſulto taliũ librorum fieret,in M.
Æmylij prætoris urbis,qui eam rem agebat, manus uenerant. is protinus nono præ-
tori Sullæ tradiderat.Ex huius Martij duobus carminibus alterius poſtea aucta decla-
rata authoritas euentu,alteri quoque cuius nõdum tẽpus uenerat, afferebat fidẽ.Prio-
» re carmine Cãnenſis prædicta clades in hæc fermè uerba erat. Amnẽ Troiugena Can-
» nam Romane fuge,ne te alienigenæ cogant in cãpo Diomedis cõſerere manus.ſed ne-
» que credes tu mihi, donec compleris ſanguine cãpum:multáque millia occiſa tua de-
» ferat amnis in põtum magnum ex terra frugifera piſcibus: atque auibus feríſque quæ I
» incolũt terras,iis fiat eſca caro tua.nam mihi ita Iupiter fatus eſt.Et Diomedis Argiui
» cãpos,& Cannã flumen, qui militauerãt in iis locis,iuxtà atque ipſam cladẽ agnoſce
» bãt.Tum alterũ carmen recitatũ, nõ eo tantũ obſcurius, quia incertiora futura præte-
» ritis ſunt,ſed perplexius etiã ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere uultis,uo
» micámque,quæ gentiũ uenit longè,Apollini uouendos cẽſeo ludos:qui quotannis co
» miter Apollini fiant: cũ populus dederit ex publico partem,priuati uti conferant pro
» ſe,ſuíſque.Iis ludis faciendis præerit prætor is, qui ius populo plebíque dabit ſummũ.
» decemuiri græco ritu hoſtis ſacra faciant.hęc ſi recte faxitis,gaudebitis ſemper,fiérque
» res ueſtra melior.nam is diuus extinguet perduelles ueſtros, qui ueſtros campos paſcit
placide.Ad id carmen explanandum diem unum ſumpſerunt.poſtero die ſenatuſcon-
ſultum factum eſt, ut decemuiri libros de ludis Apollini réque diuina facienda inſpi- K
cerent.Ea cum inſpecta relatáque ad ſenatum eſſent,cenſuerũt Patres, Apollini ludos
uouẽdos faciendóſq;: & quãdo ludi facti eſſent, duodecim millia æris prætori ad rem
diuinam,& duas hoſtias maiores dandas. Alterum ſenatuſconſultum factũ eſt, ut de-
cemuiri ſacra gręco ritu facerent,iíſque hoſtiis Apollini boue aurato,& capris duabus
albis auratis:Latonæ boue fœmina aurata.Ludos prætor in circo maximo cũ facturus
eſſet,edixit, ut populus per eos ludos ſtipẽ Apollini,quantã cõmodum eſſet,cõferret.
Hæc eſt origo ludorum Apollinarium,uictoriæ non ualetudinis ergô,ut plerique ren-
tur,uotorũ.factóſque populus coronatus ſpectauit.matronę ſupplicauere. uulgò aper
tis ianuis in propatulo epulati ſunt:celebérque dies omni cęremoniarũ genere fuit.Cũ

Annibal

A Annibal circa Tarentum, conſules ambo in Samnio eſſent, ſed circunſeſſuri Capuam uiderentur: quod malum diuturnæ obſidionis eſſe ſolet, iam famẽ Campani ſentiebãt, quia ſementẽ facere prohibuerant eos Romani exercitus. itaque legatos ad Annibalẽ miſerunt, orantes, ut prius quàm conſules in agros ſuos educerent legiones, uiæque omnes hoſtiũ præſidiis inſiderentur, frumentũ ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam. Annibal Hãnonem ex Brutiis cum exercitu in Campaniã tranſire, & dare operam ut frumenti copia fieret Cãpanis, iuſsit. Hãno ex Brutiis profectus cum exercitu, uitabundus caſtra hoſtiũ, conſuleſque qui in Samnio erant, cũ Beneuento iam appropinquaret, tria paſſuum millia ab ipſa urbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſociis circã populis, quò æſtate cõportatum erat, deuehi frumẽtũ in caſtra iuſsit, præſidiis datis quæ commeatus eos proſequerentur. Capuã inde nuncium miſit, qua die ad accipiendũ frumentũ præſtò eſſent, omni undique genere uehiculorũ iumentorũmque ex agris contracto. Id pro cætera ſocordia negligentiáque à Campanis actum. paulò plus CCCC uehicula miſſa, & pauca præterea iumenta. ob id caſtigatis ab Hãnone, quod ne fames quidẽ, quæ mutas accẽderet beſtias, curam eorũ ſtimulare poſſet: alia producta dies ad frumentũ maiore apparatu petendũ. Ea omnia, ſicut acta erant, cum enunciata Beneuentanis eſſent, legatos decẽ extemplo ad cõſules (circa Bouianũ caſtra Romanorum erant) miſerunt. Qui cum auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe comparaſſent, ut alter in Campaniã exercitum duceret: Fuluius, cui ea prouincia euenerat, profectus nocte Beneuentum, mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit, Hannonem cum exercitus parte profectum frumentatum: duo millia plauſtrorum, inconditã, inermémque aliam turbã aduenisse: per tumultum ac trepidationem omnia agi, caſtrorúmque formam, & militarem ordinẽ, immiſtis agreſtibus iis ex terris, ſublatum. His ſatis compertis, conſul militibus edicit, ſigna tantum armáque in proximam noctem expedirẽt: caſtra Punica oppugnãda eſſe. Quarta uigilia profecti, ſarcinis omnibus impedimentiſque Beneuenti relictis, paulò ante lucem cum ad caſtra perueniſſent, tantũ pauoris iniecerũt, ut ſi in plano caſtra poſita eſſent, haud dubiè primo impetu capi potuerint. altitudo loci, & munimenta defenderunt, quæ nulla ex parte adiri, niſi arduo ac difficili aſcenſu poterant. Luce prima præliũ ingens accenſum eſt, nec uallum modò tutantur Pœni: ſed, ut quibus locus æquior eſſet, deturbant nitenteis per ardua hoſtes. Vicit tamen omnia pertinax uirtus, & aliquot ſimul partibus ad uallũ ac foſſas peruẽtum eſt, ſed cum multis uulneribus, ac militum pernicie. Itaq; cõuocatis tribunis militũ conſul abſiſtẽdum temerario incepto ait: tutius ſibi uideri, reduci eo die exercitum Beneuentũ: dein poſtero caſtris ſe hoſtiũ iungi, ne exire inde Campani, néue Hanno regredi poſſet. id quo facilius obtineatur, collegã quoq;, & exercitũ eius ſe acciturũ, totúmque eo uerſuros bellum. Hæc conſilia ducis, cũ iam receptui caneret, clamor militũ aſpernantium tam ſegne imperiũ, diſiecit. Proxima portæ hoſtiũ erat cohors Peligna: cuius præfectus Vibius ereptum uexillũ trans uallum hoſtium traiecit. execratus inde ſéque & cohortẽ, ſi eius uexilli hoſtes potiti eſſent: princeps ipſe per foſſam uallúmq; in caſtra irrũpit. Iámque intra uallũ Peligni pugnabant, cum altera parte Valerio Flacco tribunomilitũ tertiæ legionis exprobrãte Romanis ignauiã, qui ſociis captorum caſtrorum concederẽt decus: T. Pedanius princeps primus centurio, cũ ſignifero ſignum ademiſſet: Iam hoc ſignũ, & hic cẽturio, inquit, intra uallũ hoſtiũ erit: ſequãtur qui capi ſignũ ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui primùm tranſcendẽtem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & conſul ad conſpectum tranſgredientium uallum mutato conſilio, ab reuocandis ad incitandos hortandóſque uerſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine ac periculo fortiſsima cohors ſociorũ & ciuiũ legio eſſet. Itaque pro ſe quiſque omnes per æqua atque iniqua loca, cum undique tela coniicerentur, armáque & corpora hoſtes obiicerent, peruadunt, irrumpúntque. multi uulnerati: etiã quos uires ſanguiſque deſereret, ut intra ullum hoſtiũ caderent, nitebãtur. Capta itaque momento temporis uelut in plano ſita, nec permunita caſtra. Cędes inde, non iam pugna erat, omnibus intra uallum permiſtis. ſupra ſex millia hoſtium cæſa. ſupra ſeptem millia capiuntur, cũ frumentatoribus Campanis, omníque plauſtrorũ & iumentorũ apparatu. capta & alia ingens præda fuit, quam Hanno, populabundus paſsim cum iſſet, ex ſo-

vrb.542. ciorum populi Romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtium caſtris, Beneuentum re- F
Olÿ.142. ditum eſt: prædámque ibi ambo conſules (nã & Ap. Claudius eò poſt paucos dies ue-
nit) uendiderũt, diuiſerúntque. & donati, quorum opera caſtra hoſtium capta erãt, an-
te alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiæ legionis. Hanno ab Cominio
Cerito, quò nũciata caſtrorũ clades eſt, cum paucis frumentatoribus, quos forte ſecũ
habuerat, fugę magis quàm itineris modo in Brutios rediit. Et Cãpani audita ſua pari-
ter ſociorúmque clade, legatos ad Annibalem miſerunt, qui nunciarẽt, duos conſules
ad Beneuentũ eſſe, diei iter à Capua: tantum non ad portas & muros bellũ eſſe. ni pro-
perè ſubueniat, celerius Capuam quàm Arpos, in poteſtatẽ hoſtium uenturam. ne Ta
rentum quidẽ, non modò arcẽ, tanti debere eſſe, ut Capuã, quã Carthagini æquare ſit
ſolitus, deſertã indefenſámque populo Romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rẽ Cam
panam pollicitus, in pręſentia duo millia equitũ cum legatis mittit, quo pręſidio agros G
populationibus poſſent prohibere. Romanis interim, ſicut aliarũ rerũ, arcis Tarenti-
næ, præſidiíque quod ibi obſideretur, cura eſſe. C. Seruilius legatus ex authoritate pa-
trum à P. Cornelio prætore in Hetruriã ad frumentũ coẽmendũ miſſus, cũ aliquot na-
uibus onuſtis in portũ Tarentinũ inter hoſtium cuſtodias peruenit. Cuius aduẽtu, qui
antè in exigua ſpe uocati ſæpe ad tranſitionem ab hoſtibus per colloquia erãt, ultro ad
tranſeundum hoſteis uocabant, ſolicitabántque. & erat ſatis ualidum præſidium, tra-
ductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, militibus. Itaque Metaponti-
ni extemplo metu quo tenebantur, liberati, ad Annibalem defecere. Hoc idem eadem
ora maris & Thurini fecerunt. mouit eos nõ Tarentinorum magis defectio, Metapon
tinorúmq;, quibus indidẽ ex Achaia oriundi etiã cognatione iuncti erant, quàm ira in
Romanos, propter obſides nuper interfectos. Eorũ amici cognatíque literas ac nũcios H
ad Hannonem Magonémq;, qui in propinquo in Brutiis erant, miſerunt, ſi exercitum
ad mœnia admouiſſent, ſe in poteſtatem eorum urbẽ tradituros eſſe. M. Atinius Thu-
rinis cum modico præſidio præerat: quẽ facilè elici ad certamẽ temerè ineundũ reban-
tur poſſe, non tam militum, quos perpaucos habebat, fiducia, quàm iuuentutis Thu-
rinæ. eam ex induſtria centuriauerat, armauerátque ad tales caſus. Diuiſis copiis inter
ſe duces Pœni cum agrum Thurinum ingreſsi eſſent, Hanno cum peditũ agmine inſe-
ſtis ſignis ire ad urbem pergit. Mago cũ equitatu tectus, collibus ad tegẽdas inſidias op
poſitis, ſubſiſtit. Atinius peditum tãtum agmine per exploratores comperto, in aciem
copias educit, & fraudis inteſtinæ, & hoſtiũ inſidiarũ ignarus. Pedeſtre prælium fuit per-
ſegne, paucis in prima acie pugnãtibus Romanis, Thurinis expectãtibus magis quàm
adiuuantibus euentũ: & Carthaginienſiũ acies de induſtria pedem referebat, ut ad ter- I
ga collis ab equite ſuo infeſſi hoſtẽ incautum pertraheret. Quò ubi uentum eſt, coorti
cum clamore equites properè incõditã Thurinorũ turbam, nec ſatis fido animo unde
pugnabat ſtantẽ, extemplo in fugam auerterũt. Romani quanquã circunuentos hinc
pedes hinc eques urgebat, tamẽ aliquandiu pugnã traxere. poſtremò & ipſi terga uer-
tũt atque ad urbem fugiunt. Ibi proditores conglobati cum popularium agmen paten-
tibus portis accepiſſent: ubi Romanos fuſos ad urbem ferri uiderunt, conclamãt inſta-
re Pœnũ, permiſtóſq; hoſteis urbem inuaſuros, ni properè portas claudãt. ita excluſos
Romanos præbuere hoſti ad cædem. Atinius tamen cum paucis receptus. Seditio inde
paulìſper tenuit, cum alij urbem tuẽdam, inde alij cedendum fortunę, & tradendã ur-
bem uictoribus cenſerẽt. cęterùm, ut plerunque, fortuna, & conſilia mala uicerunt. A-
tinio cum ſuis ad mare ac naues deducto, magis quia ipſi ob imperium in ſe mite ac iu K
ſtum conſultum uolebant, quàm reſpectu Romanorum, Carthaginiẽſes in urbem ac-
cipiunt. Conſules à Beneuento in Campanum agrum legiones ducũt, non ad frumen-
ta modò, quæ iam in hybernis erant, corrumpenda, ſed ad Capuã oppugnandã, nobi-
lem ſe conſulatũ tam opulẽtæ urbis excidio rati facturos: ſimul & ingẽs flagitium im-
perio dẽpturos, quòd urbi tam propinquæ tertiũ annum impunita defectio eſſet. Cęte-
rùm ne Beneuentũ ſine præſidio eſſet, & ut ad ſubita belli, ſi Annibal (quod facturum
haud dubitabant) ad opem ferẽdam ſociis Capuam ueniſſet, equites eius ſuſtinere poſ-
ſent: T. Gracchum ex Lucanis cum equitatu ac leui armatura Beneuentum uenire iu-
bẽt: legionibus, ſtatiuíſque ad obtinẽdas res in Lucanis aliquem præficeret. Graccho,
priuſquam

A priuſquam ex Lucanis moueret, ſacrificanti triſte prodigium factum eſt. ad exta ſacri- Vrb.542.
ficio perpetrato angues duo ex occulto allapſi edêre iecur, cōſpectíque repentè ex ocu Oly.142.
lis abierunt. id cum aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atque intentius exta
reſerata ſeruarentur, iterum ac tertiùm ueniſſe tradũt, libatóque iocinore intactos an-
gues abiiſſe. Cum aruſpices ad imperatorem id pertinere prodigium præmonuiſſent,
& ab occultis cauendum hominibus, cōſiliíſq;, nulla tamen prouidentia fatum immi-
nens moueri potuit. Flauius Lucanus fuit caput partis eius Lucanorũ, cũ pars ad An-
nibalem defeciſſet, quæ cum Romanis ſtabat: & iam anno in magiſtratu erat, ab eiſdẽ
illis creatus prætor. Is mutata repente uoluntate locum gratiæ apud Pœnum quærẽs,
neq; tranſire ipſe, neque trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit, niſi imperatoris
& eiuſdem hoſpitis proditi capite ac ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Mago-
B nem qui in Bruttiis præerat, clàm in colloquium uenit. fidéq; ab eo accepta, ſi Roma-
num is Imperatorem tradidiſſet, liberos cum ſuis legibus uẽturos in amicitiam Luca-
nos, deducit Pœnum, in locum pacis Gracchũ adducturus. Magonẽ ibi pedites equi-
téſque armare, & capere eas latebras, ubi ingẽtem numerum occuleret, iubet. Loco ſa-
tis inſpecto, atq; undiq; explorato, dies compoſita gerendæ rei eſt. Flauius ad Roma-
num imperatorem uenit. Rem ſe ait magnam inchoaſſe, ad quam perficiendam ipſius
Gracchi opera opus eſſet. omnium populorum prætoribus qui ad Pœnum in illo cō-
muni Italiæ motu deſciſſent, perſuaſiſſe ut redirent in amicitiam Romanorũ, quandò
res quoque Romana, quę prope exitium clade Cannenſi ueniſſet, in dies melior atque
auctior fieret, Annibalis uis ſeneſceret, ac propè ad nihilũ ueniſſet. ueteri delicto haud
implacabileis fore Romanos: nullam unquam gentem magis exorabilem, promptio-
C rémque ueniæ dandæ fuiſſe. quoties rebellioni etiam maiorum ſuorum ignotum? Hęc
ab ſe ait dicta. cæterùm ab ipſo Graccho eadem hæc audire malle eos, præſentíſque cō-
tingere dextram: id pignus fidei ſecum ferre. Locũ ſe cōſiliis edixiſſe à conſpectu amo-
tum, haud procul à caſtris Romanis. ibi paucis uerbis tranſigi rem poſſe, ut omne no-
mẽ Lucanum in fide ac ſocietate Romana ſit. Gracchus fraudem & ſermoni & rei ab-
eſſe ratus, ac ſimilitudine ueri captus, cum lictoribus ac turma equitum è caſtris pro-
fectus, duce hoſpite in inſidias præcipitatus. Hoſtes ſubitò exorti: & ne dubia proditio
eſſet, Flauius his ſe adiungit. tela undiq; in Gracchum atq; equites coniiciuntur. Grac-
chus ex equo deſilit, idem cæteros facere iubet: hortaturq;, ut quod unum reliquũ for-
tuna fecerit, id honeſtent uirtute. reliquum autẽ quid eſſe paucis à multitudine in ual-
le ſylua ac montibus ſepta circũuentis, præter mortem? id referre utrum præſenti tor-
D pore pecorum modo inulti trucidentur, an toto animo à patiendo expectandóq; euẽ-
tu in impetum atque iram uerſo, agẽtes audentéſque, perfuſi hoſtium cruore inter ex-
pirantium inimicorum cumulata armáque & corpora cadant. Lucanum proditorem
ac transfugam omnes peterẽt. qui eam uictimam præ ſe ad inferos miſiſſet, eum decus
eximium, egregiúmque ſolatium ſuæ morti inuenturum. Inter hæc dicta paludamẽto
circum lęuum brachium intorto (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerãt) in hoſtes im-
petum fecit. Maior quàm pro numero hominum editur pugna. iaculis maxime aperta
corpora Romanorum, & cum undique ex altioribus locis in cauam uallem coniectus
eſſet, transfiguntur. Gracchum iam nudatum præſidio uiuum capere Pœni nituntur.
cęterùm ille conſpicatus Lucanum hoſpitem inter hoſteis adeò infeſtus confertos in-
uaſit, ut parci ei ſine multorum pernicie non poſſet. Exanimem eum Mago extemplo
E ad Annibalem miſit, poníq; cũ captis ſimul faſcibus ante tribunal imperatoris iuſſit.
Hęc uera fama eſt. Gracchus in Lucanis ad campos qui ueteres uocantur, periit. Sunt
qui in agro Beneuentano prope Calorẽ fluuium oſtendant à caſtris cum lictoribus ac
tribus ſeruis lauandi cauſa progreſſum, cum fortè inter ſalicta innata ripis laterẽt ho-
ſtes, nudum atque inermem, ſaxíſque quæ uoluit amnis, propugnantem, interfectum.
Sunt qui aruſpicũ monitu quingẽtos paſſus à caſtris progreſſum, uti loco puro ea quæ
antè dicta prodigia ſunt, procuraret, ab inſidentibus fortè locum duabus turmis Nu-
midarum circumuentum ſcribãt. adeò nec locus, nec ratio mortis in uiro tam claro &
inſigni cōſtat. Funeris quoque Gracchi uaria fama eſt. Alij in caſtris Romanis ſepultũ
ab ſuis: alij ab Annibale (& ea uulgatior fama eſt) tradunt in ueſtibulo Punicorum ca-

vrb.542. ſtrorum rogum extructum eſſe, armarum exercitum decurriſſe cum tripudiis Hiſpa- F
Oly.142. norum, motibúſque armorum & corporum ſuæ cuique genri aſſuetis, ipſo Annibale
omni rerũ uerborúmque honore exequias celebrante. Hæc tradunt qui in Lucanis rei
geſtæ authores ſunt. Si illis qui ad Calorem fluuium interfectum memorant, credere
uelis, capitis tantum Gracchi hoſtes potiti ſunt. eo delato ad Annibalem, miſſus ab eo
confeſtim Carthalo, qui in caſtra Romana ad Cn. Cornelium quæſtorem deferret. is
funus imperatoris in caſtris, celebrantibns cum exercitu Beneuentanis, fecit. Cõſules
agrum Campanum ingreſsi, cum paſsim popularentnr, eruptione oppidanorũ & Ma-
gonis cũ equitatu territi, ac trepidi ad ſigna milites palatos paſsim reuocarunt: & uix-
dum inſtructa acie fuſi, ſupra mille & quingentos milites amiſerunt. Inde ingens fero-
cia ſuperbæ ſuopte ingenio genti creuit: multíſq; prælíis laceſſebant Romanos: ſed in-
tentiores ad cauendum conſules una pngna fecerat incaute atq; inconſulte inita. Re- G
ſtituit tamẽ his animos, & illis minuit audaciam parua una res. Sed in bello nihil tam
leue eſt, quod non magnæ interdum rei momentum faciat. T. Qnintio Criſpino Ba-
dius Campanns hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus. creuerat conſuetudo, quòd
æger Romæ apud Criſpinnm Badius ante defectionem Campanam liberaliter, comi-
térque curatus fuerat. Tũ Badins progreſſus ante ſtationes quæ pro porta ſtabãt, euo-
cari Criſpinum iuſsit. quod ubi eſt Criſpino nunciatum, ratus colloquium amicum ac
familiare quęri, manente memoria etiam in diſsidio publicorum fœderum priuati iu-
ris, paulum à cæteris proceſsit. Poſtquam in cõſpectum uenere, Prouoco te, inquit, ad
pugnam Criſpine, Badins. conſcendamus eqnos, ſummotíſque aliis, uter bello melior
ſit, decernamus. Ad ea Criſpinus, nec ſibi nec illi ait hoſtes deeſſe, in quibus uirtutem
oſtendant. ſe ab eo, etiam ſi in acie occurrat, declinaturum, ne hoſpitali cæde dextram H
uiolet. conuerſúſque abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem
ignauiámq;, & ſe digna probra in inſontem iacere, hoſpitalem hoſtem appellãs, ſimu-
lantémq; parcere cui ſciat parem ſe nõ eſſe. ſi parum publicis fœderibns ruptis dirẽpta
ſimul & priuata iura eſſe putet, Badium Campanũ T. Quintio Criſpino Romano pa-
lam omnibus, duobus exercitibus audientibus, renunciare hoſpitium. nihil ſibi cũ eo
cõſociatum, nihil fœderatum hoſpiti cũ hoſte, cuius patriam ac penates publicos pri-
uatóſque oppugnatum ueniſſet. ſi uir eſſet, congrederetur. Diu cũctantem Criſpinum
perpulere turmales, ne impune inſultare Campanum pateretur. itaq; tãtum moratus,
dum imperatores cõſuleret, permitterẽtne ſibi extra ordinem in prouocantẽ hoſtem
pugnare, permiſſu eorum arma cepit, equúmq; conſcendit, & Badium nomine cõpel-
lans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta eſt. infeſtis equis concurrêre. I
Criſpinus ſupra ſcutum ſiniſtrum humerum Badio haſta tranſfixit: ſuperq; delapſum
cnm uulnere ex equo deſiluit, ut pedes iacentẽ conficeret. Badius priuſquam opprime-
retur, parma atq; eqno relicto, ad ſnos aufugit. Criſpinus equũ, armáq; capta, & cruẽ-
tam cuſpidem inſignis ſpoliis oſtẽtans, cum magna laude & gratulatione militum ad
conſules eſt deductus, laudatúſq; ibi magnifice, & donis donatus. Annibal ex agro Be-
neuentano caſtra ad Capuam cum mouiſſet, tertio poſt die qnàm uenit, copias in aciẽ
eduxit, haudquaquam dubius quòd Cãpanis abſente ſe paucos ante dies ſecunda fuiſ-
ſet pugna, quin multo minus ſe, ſuumq; toties uictorem exercitum ſuſtinere Romani
poſſent. Cæterùm poſteaquam pngnari cœptum eſt, equitum maxime incurſu cũ ia-
culis obrueretur, laborabat Romana acies: donec ſignum equitibus datũ eſt, ut in ho-
ſtem admitterent equos. itaque equeſtre præliũ erat, cum procul uiſus Sempronianus K
exercitus, cui Cn. Cornelius quæſtor præerat, utrique parti parem metum præbuit, ne
hoſtes noui aduentarent. uelut ex compoſito utrinque ſignum receptui datum: redu-
ctiq; in caſtra propè æquo marte diſceſſerũt. plures tamen ab Romanis primo incurſu
equitum ceciderunt. Inde conſules ut auerterent Capua Annibalem, nocte quæ ſecuta
eſt, diuerſi, Fuluius in agrum Cumanum, Claudius in Lucanos, abierunt. Poſtero die
cum uacua caſtra Romanorũ nunciatnm Annibali eſſet, & duobns agminibus diuer-
ſos abiiſſe: incertus primò utrum ſequeretur, Appiũ inſtitit ſequi. Ille circunducto ho-
ſte quà uoluit, alio itinere ad Capuam rediit. Annibali alia in iis locis bene gerẽdæ rei
ſortuna oblata eſt. M. Centenius fuit cognomine Penula, inſignis inter primipili cen-
turiones

A turiones & magnitudine corporis & animi. Is perfunctus militia, per P. Corneliũ Sul- Vrb.542.
lam prætorem in Senatum introductus petit à patribus, uti ſibi quinq; millia militum Oly.142.
darentur: ſe peritum & hoſtis & regionum, breui operæpreciũ facturum: & quibus ar-
tibus ad id locorum noſtri & duces & exercitus capti forent, iis aduerſus inuentorem
uſurum. Id non promiſſum magis ſtolide, quàm ſtolide creditum: tanquam eadẽ mili-
tares, & imperatoriæ artes eſſent. Data pro quinque, octo millia militum: pars dimidia
ciues, pars focij. & ipſe aliquantum uoluntariorum itinere in agris conciuit: ac prope
duplicato exercitu in Lucanos peruenit, ubi Annibal nequicquam ſecutus Claudium
ſubſtiterat. Haud dubia res eſt: quippe inter Annibalem ducem & centurionem, exer-
citúſque, alterum uincẽdo ueteranum, alterum nouum totum, & magna ex parte etiã
tumultuarium ac ſemiermem. Vt conſpecta inter ſe agmina ſunt, & neutra pars detre-
B ctauit pugnam, extemplo instructæ acies. pugnatũ tamen, ut in nulla pari re, duas am-
plius horas, concitata etiam, donec dux ſtetiſſet, Romana acie. Poſteaquam is nõ pro
uetere fama ſolùm, ſed etiã metu futuri dedecoris, ſi ſua temeritate contractæ clãdi ſu-
pereſſet, obiectans ſe hoſtium telis cecidit: fuſa extemplo eſt Romana acies. ſed adeò ne
fugæ quidẽ iter patuit, omnibus uiis ab equite inſeſsis, ut ex tãta multitudine uix mille
euaſerint: cæteri paſsim alij alia peſte abſumpti ſunt. Capua à conſulibus interim ſum-
ma ui obſideri cœpta eſt: quæq; in eam rem opus erant, cõportabantur, parabantúrq;.
Caſilinum frumentum conuectum: ad Vulturni oſtium, ubi nunc urbs eſt, caſtellũ cõ-
munitum: (antè Fabius Maximus munierat) præſidium impoſitum, ut & mare proxi-
mum, & flumẽ in poteſtate eſſent. In ea duo maritima caſtella frumẽtum quod ex Sar-
dinia nuper miſſum erat, quódque Mutius prætor ex Hetruria coemerat, ab Oſtia cõ-
C uectum eſt, ut exercitui per hyemem copia eſſet. Cæterum ſuper eam cladẽ quæ in Lu-
canis accepta erat, uolonum quoque exercitus qui uiuo Graccho ſumma fide ſtipẽdia
fecerat: uelut exauthoratus morte ducis, ab ſignis deceſsit. Annibal non Capuam ne-
glectam, neque in tanto diſcrimine deſertos uolebat ſocios, ſed proſpero ex temerita-
te unius Romani ducis ſucceſſu, in alterius ducis exercitúſque opprimẽdi occaſionem
imminebat. Cn. Fuluium prætorem Apuli legati nũciabant, primò dum urbes quaſdã
Apulorum quæ ad Annibalẽ deſciuiſſent, oppugnaret, intentius rem egiſſe: poſtea ni-
mio ſucceſſu & ipſum & milites præda impletos, in tantam licentiam ſecordiamq; ef-
fuſos, ut nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cum ſæpe aliàs, tum paucis diebus antè
expertus qualis ſub inſcio duce exercitus eſſet, in Apuliam caſtra mouit. Circa Her-
doniam Romanæ legiones & prætor Fuluius erant. quò ubi allatum eſt hoſtes aduen-
D tare: prope eſt factum, ut iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent: nec res ulla
magis tenuit, quàm ſpes haud dubia, ſuo id arbitrio, ubi uellẽt, acturos. Nocte inſequẽ-
ti Annibal, cum tumultuatum in caſtris, & pleroſq; ferociter ſignum ut daret inſtitiſſe
duci ad arma uocanteis, ſciret: haud dubius proſperæ pugnæ occaſionẽ dari, tria millia
expeditorum militum in uillis circà uepribúſque & ſyluis diſponit, qui ſigno dato ſi-
mul omnes è latebris exilirent. & Magonem, ac duo ferme millia equitũ, quà fugã in-
clinaturam credebat, omnia itinera inſidere iubet. his nocte præparatis, prima luce in
aciem copias educit. Nec Fuluius eſt cunctatus, non tam ſua ulla ſpe, quàm militũ im-
petu fortuito tractus: itaq; eadem temeritate qua proceſſum in aciẽ eſt, inſtruitur ipſa
acies ad libidinem militum forte procurrentium, conſiſtentiumq; quo loco ipſorũ tu-
liſſet animus, deinde per libidinem aut metum deſerẽtium locum. prima legio & ſini-
E ſtra ala primò inſtructæ, & in longitudinem porrectæ acies, clamãtibus tribunis nihil
introrſus roboris ac uirium eſſe, & quacũq; impetum feciſſent hoſtes, perrupturos. nil
quod ſalutare eſſet, non modò ad animum, ſed ne ad aures quidẽ admittebant. Et An-
nibal quidem haudquaquam ſimili exercitu, neq; ita inſtructo aderat. ergo ne clamo-
rem quidem atq; impetum primum eorum Romani ſuſtinuere. Dux ſtultitia & teme-
ritate Centenio par, animo nequaquam cõparandus, ubi rem inclinatam ac trepidan-
tes ſuos uidit, equo arrepto cum ducentis ferme equitibus effugit. cætera à fronte pul-
ſa, à tergo atq; alis circumuẽta acies eo uſque eſt cæſa, ut ex duodeuiginti millibus ho-
minum duo millia haud amplius euaſerint. caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper
aliam alia Romam cum eſſent nunciatæ, ingens quidem & luctus & pauor ciuitatem

vrb.542. cepit. ſed tamen qnia conſules, ubi ſumma rerum eſſet, ad id locorũ proſpere gererent, F
Oly.142. minus his cladibus commouebantur. Legaros ad cõſules mittunt C. Lectoriũ, M. Me-
tilium: qui nũciarent, ur reliquias duorum exercitunm cum cura colligerẽt, daréntq;
operam ne per metum ac deſperationẽ hoſti ſe dederent (id quod poſt Cannenſem ac-
cidiſſet cladem) & ut deſertores de exercitu uolonum conquirerent. Idem negotij P.
Cornelio datum, cui & delectus mandatus erat. íſque per fora conciliabuláq; edixit, ut
conquiſitio uolonum fieret, iiſq; ad ſigna reducerentur. Hæc omnia intentiſsima cura
acta. Ap. Claudius conſnl D. Iunio ad oſtiũ Vulturni, M. Aurelio Cotta Puteolis præ-
poſito, qui, ut quæq; naues ex Hetruria ac Sardinia acceſsiſſent, extẽplo in caſtra mit-
terenr frumentum: ipſe ad Capuam regreſſus Q. Fuluium collegam inuenit Caſilino
omnia importantem, molientémque ad oppugnandam Capuam. Tum ambo cõſules
circunſederunt urbem, & Claudiũ Neronem prætorem ab Sueſſula ex Claudianis ca- G
ſtris exciuerunt. Is quoq; modico ibi præſidio ad tenẽdum locum relicto, cæteris cum
omnibus copiis ad Capnam deſcendit. ita tria prætoria circa Capuam erecta, tres exer
citus diuerſis partibus opus aggreſsi, foſſa uallóq; cirenndare urbem parant: & caſtel-
la excirant modicis interuallis: multíſque ſimnl locis cum prohibentibus opera Cam-
panis eo euentu pngnant, ut poſtremo portis muróq; ſe contineret Campanus. Prius
tamen quàm hæc cõtinuarentur opera, legati ad Annibalem miſsi, qui quererẽtur de-
ſertam ab eo Capuam, ac prope redditã Romanis: obteſtarentúrq;, ut tunc ſaltẽ opem
non eitcunſeſsis modò, ſed etiam circunuallatis ferret. Cõſulibus literæ à P. Cornelio
prætore miſſæ, ut priuſquam clauderenr Capuam operibus, poteſtatem Campanis fa-
eerent, nt qni eorum uellent, exirent ab Capua, ſuáſq; res ſecum auferrent. liberos fo-
re, ſuaq; omnia habituros, qni ante Idus Martias exiſſent. poſt eam diẽ quiq; exiſſent, H
quiq; ibi manſiſſent, hoſtium futuros numero. Ea pronũciata Campanis, atq; ita ſpre-
ta, ut ultro dicerent contumelias, minarentúrq;. Annibal ab Herdonia Tarentum du-
xerat legiones, ſpe aut ui aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ. quod ubi parũ proceſsit,
ad Brundiſium flexit iter, prodi id oppidum ratus. ibi quoque cum fruſtra tereret tem-
pus, legati Cãpani ad eum uenerunt, querentes ſimul, orantéſq;: quibus Annibal ma-
gnifice reſpondit, & antea ſoluiſſe obſidionem, & nunc aduentum ſuum conſules non
laturos. Cum hac ſpe dimiſsi legati, uix regredi Capuam iam duplici foſſa uallóq; cin-
ctam, potuerunt. Cum maxime Capna circunuallaretur, Syracuſarũ quoq; oppugna-
tio ad finem uenit, præterquam ni ac uirtute ducis exercitúſq;, inteſtina etiã proditio-
ne adiuta. Nanq; Marcellus initio ueris incertus utrum Agrigentum ad Himilconem
& Hippocratem uerteret bellum, an obſidione Syracuſas premeret: quanquam nec ui I
capi uidebat poſſe inexpngnabilem terreſtri ac maritimo ſitu urbem, nec fame, quam
prope liberi ab Carthagine commeatns alerenr: tamen ne quid inexpertum relinque-
ret transfugas Syracuſanos (erant autem apud Romanos aliqui nobiliſsimi uiri, inter
defectionẽ ab Romanis, quia ab nouis cõſiliis abhorrebant, pulſi) colloquiis ſuæ par-
tis tentare hominum animos iuſsit: & fidẽ dare, ſi traditæ forent Syracuſæ, liberos eos,
ac ſnis legibus uictnros eſſe. Non erat colloquij copia: quia multorum animi ſuſpecti,
omnium curam oculóſque conuerterant: ne quid falleret tale admiſſum. Seruus unus
exulum pro transfuga intromiſſus in urbem, conuentis paucis, initium colloquẽdi de
tali re fecit. deinde in piſcatoria quidam naui retibus operti, circunuectíq; ita ad caſtra
Romana, collocutíque cũ transfugis. & idem ſæpius eodem modo alij atq; alij. poſtre-
mò ad octuaginta facti. & cum iam cõpoſita omnia ad proditionem eſſent, indicio de- K
lato ad Epicidem per Attalum quendam indignantem ſibi rem creditã nõ eſſe, necati
omnes, & cruciati ſunt. Alia ſubinde ſpes, poſtquã hæc uana euaſerat, excepit. Dama-
ſippus quidam Lacedæmonius miſſus ab Syracuſis ad Philippum regẽ, captus ab Ro-
manis nauibus erat. huius utiq; redimendi & Epicidi cura erat ingẽs: nec abnuit Mar-
cellns, iam tum Ætolorum, cuius gentis ſocij Lacedæmonij erant, amicitiam affectã-
tibus Romanis. Ad colloqniũ de redemptione eius miſsis medius maxime, atq; ntriſq;
opportunus locus ad portum Trogilorum, propter turrim quam uocant Galeagram,
eſt uiſus. quò cum ſæpius commearent: unus ex Romanis ex propinquo murum con-
templatus, numerando lapides, æſtimandóque ipſe ſecum, qui in frõte paterent: ſimul
altitudinem

A altitudinem muri,quantum proxime coniectura poterat,permenſus:humlliorémque Vrb.541.
aliquanto priſtina opinione ſua,& cæterorum omnium ratus eſſe, & uel mediocribus Olym.142.
ſcalis ſuperabilem:ad Marcellum rem defert.Haud ſpernenda res uiſa.ſed cũ adiri lo-
cus,qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur,nõ poſſet,occaſio quærebatur. quam ob-
tulit transfuga,nuncians diem feſtum Dianæ per triduum agi:& quia alia in obſidio-
ne deſint,uino largius epulas celebrari,& ab Epicide præbito uniuerſæ plebi,& per tri
bus à principibus diuiſo.Id ubi accepit Marcellus,cũ paucis tribunorũ militũ collocu
tus,electíſque per eos ad rem tantam agẽdam audendámq; idoneis centurionibus mi-
litibúſq;,& ſcalis in occulto comparatis,cæteris ſignum dari iubet,ut mature corpora
curarent,quietíq; darẽt: nocte in expeditionem eundum eſſe.Inde ubi id temporis ui-
ſum,quo die epulatis iam,uinoq; ſatiatis principiũ ſomni eſſet,ſigni unius milites fer-
B re ſcalas iuſsit:& ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti. Vbi ſine
ſtrepitu ac tumultu primi euaſerunt in murum, ſecuti ordine alij,cum priorum auda-
cia dubiis etiam animum faceret.Iam mille armatorum ceperant partem,cum cæteræ
admotæ,plùribúſque ſcalis in murum euadebãt,ſigno ab Hexapylo dato, quò per in-
gentem ſolitudinem erat peruẽtum,quia magna pars in turribus epulati,aut ſopiti ui-
no erant,aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus
interfecerunt.Prope Hexapylon eſt portula.ea magna ui refringi cœpta.& è muro ex
compoſito tuba datum ſignum erat:& iam undique non furtim, ſed ui aperte gereba-
tur res.quippe ad Epipolas,frequentem cuſtodiis locum,peruentum erat:terrendíque
magis hoſtes erant,quàm fallendi:ſicut territi ſunt.Nam ſimulac tubarum eſt auditus
cantus,clamórq; tenentiũ muros,partémque urbis:omnia teneri cuſtodes rati,alij per
C murum fugere,alij ſalire de muro,præcipitaríq; turba pauentium.magna pars tamen
ignara tãti mali erat,& grauatis omnibus uino ſomnóq;,& in uaſtæ magnitudinis ur-
be partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo effracto Marcel-
lus omnibus copiis urbem ingreſſus.Excitauit conuertítque omnes ad arma capiẽda,
opémque,ſi quam poſſent,iam captę prope urbi ferendã.Epicides ab inſula,quam ipſi
Naſſon uocãt,citato profectus agmine,haud dubius quin paucos per negligentiã cu-
ſtodum tranſgreſſos murum expulſurus foret,occurrentibus pauidis tumultũ augere
eos dictitans,& maiora ac terribiliora uero afferre.poſtquã cõſpexit omnia circa Epi-
polas armis completa,laceſſito tantum hoſte paucis miſſilibus,retro in Acradinã ag-
men conuertit,non tam uim multitudinémq; hoſtium metuẽs,quàm ne qua inteſtina
fraus per occaſionẽ orıretur,clauſáſq; inter tumultum Acradinæ atq; inſulę inueniret
D portas.Marcellus ut mœnia ingreſſus,ex ſuperioribus locis urbem , omniũ ferme illa
tempeſtate pulcherrimam ſubiectã oculis uidit,illachrymaſſe dicitur , partim gaudio
tantæ perpetratæ rei,partim uetuſta gloria urbis. Atheniẽſium claſſes demerſæ,& duo
ingentes exercitus cum duobus clariſsimis ducibus deleti occurrebant:& tot bella cũ
Carthaginienſibus tanto cum diſcrimine geſta,tot ac tam opulenti tyranni regéſque:
præter cæteros Hiero,cum recentiſsimæ memoriæ rex,tum ante omnia quæ uirtus ei
fortunáque ſua dederat,beneficiis in populum Romanum inſignis.ea cũ uniuerſa oc-
currerent animo,ſubirétq; cogitatio,iam illa momento horę arſura omnia,& ad cine-
res reditura:priuſquam ſigna Acradinæ admoueret,præmittit Syracuſanos,qui inter
præſidia Romana,ut antè dictum eſt,fuerant,ut alloquio leni pellicerẽt hoſtes ad de-
dendam urbem. Tenebant Acradinæ portas muróſq; maxime transfugæ,quibus nul-
E la erat per conditiones ueniæ ſpes.ij nec adire muros,nec alloqui quẽquam paſsi.itaq;
Marcellus poſtquam id inceptum irritum fuit, ad Euryalũ ſigna referri iuſsit. Tumu-
lus eſt in extrema parte urbis uerſus à mari,uiæq; imminens ferenti in agros mediter-
raneáq; inſulæ, percommodus ad commeatus excipiẽdos. Præerat huic arci Philode-
mus Argiuus ab Epicide impoſitus.ad quem miſſus à Marcello Soſis,unus ex interfe-
ctoribus tyranni,cum lõgo ſermone habito dilatus per fruſtrationẽ eſſet,retulit Mar-
cello,tempus eum ad deliberãdum ſumpſiſſe.Cum is diem de die differret,dũ Hippo-
crates atq; Himilco admouerent caſtra legionéſq;,haud dubius,ſi in arcem accepiſſet
eos,deleri Romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus ut Euryalum neq;
tradi neq; capi uidit poſſe,inter Neapolim & Thicam (nomina partiũ urbis, & inſtar

semigraues potabant. semisomnes.
Portula ui refringi cœpta
salire de muro desilire
sensu non satis in omnia pertinente

Vrb.542. urbiũ ſunt)poſuit caſtra: timens ne ſi frequentia intraſſet loca, contineri à diſcurſu mi- F
Olÿ.142. les auidus prædæ non poſſet. Legati eò ab Thica & Neapoli cum inſulis & uelamẽtis
uenetunr, prçcantes ut à cædibus & ab incendiis parceretur. De quorũ precibus quàm
poſtulatis magis conſilio habito, Marcellus ex omnium ſententia edixit militibus, ne
quis liberum corpus uiolaret, cætera prædæ futura. caſtraq́; tectis parietum pro muro
ſepta, portis regione platearum patẽtibus ſtationes præſidiaq́; diſpoſuit, ne quis in diſ-
curſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt: refra-
ctiſq; foribus cum omnia terrore ac tumultu ſtreperẽt, à cædibus tamen temperatũ eſt.
Rapinis nullus antè modus fuit, quàm omnia diuturna fœlicitate cumulata bona e-
geſſere. Inter hęc & Philodemus, cum ſpes auxilij nulla eſſet, fide accepta ut inuiolatus
ad Epicidem rediret, reducto præſidio tradidit tumulũ Romanis. Auerſis omnibus ad
tumultum ex parte captæ urbis, Bomilcar noctẽ eam nactus, qua propter uim tempe- G
ſtatis ſtare ad anchoram in ſalo Romana claſsis non poſſet, cũ triginta quinq; nauibus
ex portu Syracuſano profectus, libero mari uela in altũ dedit, quinq; & quinquaginta
nauibus Epicidæ & Syracuſanis relictis. edoctiſq; Carthaginiẽſibus, in quanto res Sy-
racuſana diſcrimine eſſet, cũ C nauibus poſt paucos dies redit, multis (ut fama eſt) do-
nis ex Hieronis gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recepto, præſidióq; ad-
dito, una cura erat liber, ne qua ab tergo uis hoſtium in arcem accepta, incluſos impe-
ditóſq; mœnibus ſuos turbaret. Acradinam inde ternis caſtris per idonea diſpoſitis lo-
ca, ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos redacturũ ſe, circunſedit. Cum per aliquot
dies quietæ ſtationes utrinq; fuiſſent, repentè aduentus Hippocratis & Himilconis, ut
ultro undique oppugnarentur Romani, fecit. nam & Hippocrates caſtris ad magnum
portum communitis, ſignóq; iis dato qui Acradinam tenebant, caſtra uetera Roma- H
norum adortus eſt, quibus Criſpinus præerat: & Epicides eruptionẽ in ſtationes Mar-
celli fecit, & claſsis Punica litori quod inter urbem & caſtra Romana erat, appulſa eſt,
ne quid præſidij Criſpino ſubmitti à Marcello poſſet. Tumultum tamen maiorem ho-
ſtes præbuerunt, quàm certamen. nam & Criſpinus Hippocratem non repulit tantùm
à munimentis, ſed inſecutus etiam eſt trepide fugientẽ: & Epicidem Marcellus in urbẽ
compulit. ſatiſq; iam etiam in poſterũ uidebatur prouiſum, ne quid ab repentinis eorũ
excurſionibus periculi foret. Acceſsit & peſtilentia, cõmune malum, quod facile utro-
runq; animos auerteret à belli cõſiliis. nam tẽpore autumni, & locis natura grauibus,
multo tamen magis extra urbem quàm in urbe, intolerãda uis æſtus per utraq; caſtra
omnium fermè corpora mouit. & primò temporis ac loci uitio & ægri erãt, & morie-
bantur. Poſtea curatio ipſa, & contactus ægrorũ uulgabat morbos: ut aut neglecti de- I
ſertiq;, qui incidiſſent, morerẽtur: aut aſsidenteis curanteiſq; eadem ui morbi repletos
ſecum traherent: quotidianaq́; funera, & mors ob omnium oculos eſſet, & undiq; dies
noctéſq; ploratus audirẽtur. poſtremò ita aſſuetudine mali efferauerant animos, ut nõ
modò non lachrymis, iuſtoq; cõploratu proſequerentur mortuos, ſed ne efferrẽt quidẽ
aut ſepelirent: iacerẽntq; ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimilẽ quoq; mortẽ ex-
pectantiũ: mortuíq; ægros, ægri ualidos cũ metu, tum tabe ac peſtifero odore corporũ
cõficerent, & ut ferro potius morerẽtur, quidã inuadebant ſoli hoſtiũ ſtationes. Multo
tamen maior uis peſtis Pœnorũ caſtra, quàm Romana, diu circunſedendo Syracuſas
cæde aquiſq; affecerat magis. Ex hoſtium exercitu Siculi ut primũ uidere ex grauitate
loci uulgari morbos, in ſuas quiſq; propinquas urbes dilapſi ſunt. at Carthaginiẽſes,
quibus nuſquã receptus erat, cũ ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad interne- K
cionem omnes perierunt. Marcellus, ut tanta uis ingruebat mali, adduxerat in urbem
ſuos: infirmáq; corpora tecta & umbræ recreauerant. multi tamẽ ex Romano exercitu
eadẽ peſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri Punico exercitu, Siculi qui Hippocratis mi-
lites fuerant, haud in magna oppida, cæterùm & ſitu & munimẽtis tuta, tria millia al-
terum ab Syracuſis, alterum quindecim ab oſtio, & cõmeatus è ciuitatibus ſuis cõpor-
tabant, & auxilia accerſebãt. Interea Bolmicar iterum cum claſſe profectus Carthagi-
nem, ita expoſita fortuna ſociorũ, ut ſpem faceret non ipſis modò ſalutarem opẽ ferri
poſſe, ſed Romanos quoq; in capta quodammodo urbe capi: perpulit ut onerarias na-
ues quamplurimas omni copia rerum onuſtas ſecũ mitterent, claſſemq́; ſuã augerent.
Igitur

A Igitur centum triginta nauibus longis,& ſeptuaginta onerariis profectus à Carthagi- Vrb.542.
ne,ſatis proſperos uentos ad traiiciendum in Siciliam habuit:ſed iidem uenti ſuperare Oly.142.
eum Pachynum prohibebant.Bomilcaris aduentus fama primò,dein præter ſpē mo-
ra,cum gaudium & metum inuicem Romanis Syracuſaníſq; prębuiſſet:Epicides me-
tuens,ne ſi pergerent iidem qui tum tenebant, ab ortu ſolis flare per dies plures uenti,
claſsis Punica Africam repeteret:tradita Acradina mercenariorum militum ducibus,
ad Bomilcarē nauigat,claſſem in ſtatione uerſa in Africam habentem,atque timērem
nauale prælium,nō tam quòd impar uiribus aut numero nauium eſſet (quippe etiam
plures habebat)quàm quòd uenti aptiores Romanæ quàm ſuæ claſsi flarent:perpulit
tandem,ut fortunam naualis certaminis experiri uellet.Et Marcellus cum & Siculum
exercitum ex tota inſula conciri uideret,& cum ingenti commeatu claſſem Punicam
B aduentare,ne ſimul terra maríq; incluſus,urbe hoſtium urgeretur, quanquam impar
numero nauium erat,prohibere aditu Syracuſarum Bomilcarem cōſtituit. Duæ claſ-
ſes infeſtæ circa promōtorium Pachynum ſtabant,ubi primùm tranquillitas maris in
altum euexiſſet,cōcurſuræ.Itaq; cadente iam euro,qui per dies aliquot ſæuierat,prior
Bomilcar mouit:cuius prima claſsis petere altū niſa eſt,quò facilius ſuperaret promō-
torium.Cæterùm poſtquam tendere ad ſe Romanas naues uidit, incertum qua ſubita
territus re Bomilcar,uela in altū dedit:miſsíſq; nunciis Heracleam , qui onerarias na-
ues retro in Africam repetere iuberēt,ipſe Siciliam præteruectus,Tarētum petit. Epi-
cides à tanta repentè deſtitutus ſpe,ne in obſidionem magna ex parte captę urbis redi-
ret,Agrigentum nauigat,expectaturus magis euentum,quàm inde quicquam motu-
rus.Quæ ubi in caſtra Siculorum ſunt nunciata,Epicidem Syracuſis exceſsiſſe,à Car-
C thaginienſibus relictam inſulam,& prope iterum Romanis traditam: legatos de con-
ditionibus dedendæ urbis,explorata prius per colloquia uoluntate eorum qui obſide-
bantur,ad Marcellum mittunt.Cum haud ferme diſcreparet,quin quę ubique regum
fuiſſent,Romanorum eſſent : Siculis cætera cum libertate ac legibus ſuis ſeruarentur:
euocatis ad colloquium iis quibus ab Epicide credita res erat,miſſos ſe ſimul ad Mar-
cellum,ſimul ab eo ad exercitum Siculorum aiunt,ut una omnium qui obſiderentur,
quiq; extra obſidionem eſſent,fortuna eſſet:néue alteri propriè ſibi paciſcerētur quic-
quam.Recepti deinde ab iis ut neceſſarios hoſpitéſq; alloquerentur,expoſitis quæ pa-
cta iam cum Marcello haberēt,oblata ſpe ſalutis perpulere eos,ut ſecū præfectos Epi-
cidis Polycletum & Philiſtionem & Epicidem cui Sydon cognomen erat,aggrederē-
tur.Interfectis iis,& multitudine ad concionem conuocata:& inopiam, qua ipſi inter
D ſe fremere occulte ſoliti erant,conqueſti:& quanquā tot mala urgerent,negarunt for-
tunam accuſandam eſſe,quod in ipſorum eſſet poteſtate,quandiu ea paterētur.Roma-
nis cauſam oppugnandi Syracuſas fuiſſe charitatem Syracuſanorum,nō odium:nam
ut occupatas res ab ſatellitibus Annibalis, deinde Hieronymi Hippocrate atq; Epici-
de audierint,tum bellū mouiſſe,& obſidere urbem cœpiſſe:ut crudeles tyrannos eius,
non ut ipſam urbem expugnarēt. Hippocrate uerò interempto,Epicide intercluſo ab
Syracuſis,& præfectis eius occiſis,Carthaginiēſibus omni poſſeſsione Siciliæ terra ma
ríq; pulſis:quam ſupereſſe cauſam Romanis, cur non perinde ac ſi Hiero ipſe uiueret,
unicus Romanæ amicitiæ cultor,incolumes Syracuſas eſſe uelint?Itaque nec urbi nec
hominibus aliud periculi,quàm ab ſemetipſis eſſe ſi occaſionem reconciliandi ſe Ro-
manis prætermiſiſſent.Eam autem,qualis illo momento horæ ſit,nullam deinde fore,
E ſi ſimul libertas ab impotentibus tyrānis apparuiſſet. Omnium ingēti aſſenſu ōratio
audita eſt.prętores tamen prius creari quàm legatos nominari placuit.ex ipſorū dein-
» de prætorum numero miſsi oratores ad Marcellum:quorum princeps· Neque primò,
» inquit,Syracuſani à uobis defecimus,ſed Hieronymus,nequaquam tā in uos impius,
» quàm in nos:nec poſtea pacem tyranni cæde compoſitam Syracuſanus quiſquam,ſed
» ſatellites regij Hippocrates atq; Epicides,oppreſsis nobis hinc metu,hinc fraude,tur-
» bauerunt.nec quiſquam dicere poteſt,aliquando nobis libertatis tempus fuiſſe , quod
» pacis uobiſcum non fuerit.Nunc certè cæde eorum qui oppreſſas tenebant Syracuſas,
» cū primùm arbitrij noſtri eſſe cœpimus,extemplo uenimus ad tradenda arma,deden-
» dos nos,urbem, mœnia:nullam recuſandam fortunam , quæ impoſita à uobis fuerit.

Vrb.542. Gloriam captæ nobiliſsimæ pulcherrimæq; urbis Græcarum dij tibi dederũt Marcel- F
Oly.142. le.quicquid unquam terra mariq; memorandum geſsimus, id tui triumphi titulo ac-
" cedit.famæ ne credi malis,quanta urbs à te capta ſit,quàm poſteris quoq; eam ſpecta-
" culo eſſe.quo quiſquis terra,quiſqnis mari uenerit:nunc noſtra de Atheniẽſibus,Car-
" thaginienſibúſq; trophęa.nunc tua de nobis oſtendat* incoluméſq; Syracuſas familiæ
" ueſtræ ſub clientela nominis Marcellorum,tutelaq; habẽdas tradas. ne plus apud uos
" Hieronymi,quàm Hieronis memoria momenti faciat.diutius ille multo amicus fuit,
" quàm hic hoſtis:& illius etiam benefacta perſenſiſtis, huius amẽtia ad perniciem tan-
" rũ ipſius ualuit. Omnia & impetrabilia & tuta erant apud Romanos.inter ipſos plus
belli ac periculi erat.nanq; trãsfugæ tradi ſe Romanis rati,mercenariorum quoq; mi-
litum auxilia in eundem compulere metũ:arreptíſq; armis prætores primùm obtrun-
cant,inde ad cædem Syracuſanorum diſcurrunt:quoſq; fors obtulit,irati interfecerũt: G
atq; omnia quæ in promptu erant,diripuere.tum ne ſine ducibus eſſent,ſex præfectos
creauere,ut terni Acradinæ ac Naſſo præeſſent.Sedato tandem tumultu,exequẽtibus
ſciſcitãdo mercenariis quæ acta cum Romanis eſſent:diluere id quod erat,cœpit: aliã
ſuam ac transfugarum cauſam eſſe. In tempore legati à Marcello redierunt, falſa eos
ſuſpicione incitatos memorantes:nec cauſam expetendæ pœnæ eorum ullam Roma-
nis eſſe.Erat ex tribus Acradinæ præfectis Hiſpanus Mericus nomine. ad eũ inter co-
mites legatorum de induſtria unus ex Hiſpanorum auxiliaribus eſt miſſus:qui ſine ar-
bitris Mericum nactus,primùm quo in ſtatu reliquiſſet Hiſpaniam(& nuper inde ue-
nerat)exponit.omnia Romanis ibi obtineri armis.poſſe eum,ſi operæprecium faciat,
principem popularium eſſe: ſeu militare cum Romanis, ſeu in patriam reuerti libeat.
cõtrà,ſi malle obſideri pergat,quam ſpem eſſe terra mariq; clauſo?Motus his Mericus, H
cum legatos ad Marcellum mitti placuiſſet,fratrem inter eos mittit:qui per eundẽ illũ
Hiſpanum ſecretus ab aliis ad Marcellum deductus,cum fidẽ accepiſſet, cõpoſuiſſetq;
agendæ rei ordinẽ,Acradinam redit. Tum Mericus ut ab ſuſpicione proditionis auer-
teret omnium animos,negat ſibi placere legatos commeare ultro citróq;.neq; recipiẽ-
dum quenquam neque mittendũ.& quò intentius cuſtodiæ ſeruentur,opportuna lo-
ca diuidẽda præfectis eſſe,ut ſuæ quiſq; partis tutãdæ reus ſit.Omnes aſſenſi ſunt.Par-
tibus diuidẽdis,ipſi regio euenit ab Arethuſa fonte uſq; ad oſtium magni portus. id ut
ſcirent Romani,fecit. Itaq; Marcellus nocte nauim onerariam cum armatis remulco
quadriremis trahi ad Acradinã iuſsit:exponíq; milites regione portæ quę prope fon-
tem Arethuſam eſt.Hoc cum quarta uigilia factum eſſet,expoſitóſq; milites porta, ut
conuenerat,recepiſſet Mericus:luce prima Marcellus omnibus copiis mœnia Acradi- I
næ aggreditur:ita ut non eos ſolùm qui Acradinam tenebant,in ſe conuerteret,ſed ab
Naſſo etiam agmina armatorum concurrerent,relictis ſtationibus ſuis,ad uim & im-
petum Romanorum arcẽdum.In hoc tumultu actuariæ naues inſtructæ iam antè,cir-
cunuectæq;,ad Naſſum armatos exponũt.qui improuiſo adorti ſemiplenas ſtationes,
& adapertas fores portæ qua paulò antè excurrerant armati , haud magno certamine
Semiplenas adorti stationes Naſſum cepere,deſertam trepidatione & fuga cuſtodum.neq; ullis minus pręſidij,aut
pertinaciæ ad manendum,quàm transfugis fuit:quia ne ſuis quidem ſatis credẽtes ſe,
medio certamine effugerũt.Marcellus ut captam eſſe Naſſum didicit,& Acradinæ re-
gionem unam teneri,Mericúmq; cum pręſidio ſuis adiunctum,receptui cecinit,ne re-
giæ opes,quarum fama maior quàm res erat,diriperentur.Suppreſſo impetu militum,
& iis qui in Acradina erant transfugis ſpaciũ locúſq; fugę datus eſt:& Syracuſani tan- K
dem liberi metu,portis Acradinæ apertis,oratores ad Marcellum mittunt,nihil petẽ-
tes aliud,quàm incolumitatẽ ſibi,liberíſq; ſuis.Marcellus concilio aduocato,& adhi-
bitis etiam Syracuſanis, qui per ſeditiones pulſi ab domo inter præſidia Romana fue-
rant,reſpõdit nõ plura per annos quinquaginta benefacta Hieronis, quàm paucis his
annis maleficia eorum qui Syracuſas tenuerint,erga populũ Romanum eſſe: ſed ple-
raque eorũ quò debuerint,recidiſſe:fœderúmque ruptorum ipſos ab ſe grauiores mul
to,quàm populus Romanus uoluerit,pœnas exegiſſe.Se quidem tertium annum cir-
cunſedere Syracuſas,non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet,ſed ne transfuga-
rum duces captam & oppreſſam tenerẽt.Quid potuerint Syracuſani facere, exemplo

uel eos

A uel eos Syracuſanorũ eſſe, qui inter præſidia Romana fuerint: uel Hiſpanũ ducẽ Meri- Vrb. 542.
cũ, qui præſidium tradiderit: uel ipſorũ Syracuſanorũ poſtremò ſerum quidẽ, ſed forte Ol. 142.
conſilium. Omnium ſibi laborũ periculorúmq; circa mœnia Syracuſana terra maríq;
tandiu exhauſtorum, nequaquam tantum fructũ eſſe, quàm capere Syracuſas potuiſſe.
Inde quæſtor cum præſidio ad Naſſum ad accipiendam pecuniam regiam cuſtodien-
dámq; miſſus. diripiendáq; urbs militi data eſt, cuſtodibus diuiſis per domos eorũ qui
intra præſidia Romana fuerunt. Cum multa iræ, multa inuidiæ auaritiæq; fœda exẽ-
pla ederẽtur: Archimedem memoriæ proditum eſt, in tanto tumultu, quantum capta
urbs in diſcurſu diripientiũ militum ciere poterat, intẽtum formis quas in puluere de-
ſcripſerat, ab ignaro milite quis eſſet, interfectum. ægre id Marcellum tuliſſe, ſepultu-
ræq; curam habitam: & propinquis etiam inquiſitis honori præſidióq; nomen ac me-
B moriam eius fuiſſe. Hoc maxime modo Syracuſæ captæ: in quibus prædæ tãtum fuit,
quantum uix capta Carthagine tum fuiſſet, cum qua uiribus æquis certabatur. Paucis
antè diebus quàm Syracuſæ caperentur, T. Octacilius cũ quinqueremibus octoginta
Vticam ab Lilybęo tranſmiſit. & cum ante lucem portum intraſſet, onerarias frumẽto
onuſtas cepit: egreſſúſq; in terram, depopulatus eſt aliquãtum agri circa Vticam; præ-
dámque omnis generis retro ad naues egit. Lilybæum tertio die quàm inde profectus
erat, cum centum triginta onerariis nauibus frumento prædáq; onuſtis rediit: idq; fru-
mentum extẽplo Syracuſas miſit. quod ni tam in tempore ſubueniſſet, uictoribus ui-
ctíſq; pariter pernicioſa fames inſtabat. Eadẽ æſtate in Hiſpania, cum biẽnio ferme ni-
hil admodum memorabile factum eſſet, cõſiliíſq; magis quàm armis bellũ gereretur,
Romani imperatores egreſsi hybernis copias coniunxerunt. ibi concilium aduocatũ,
C omniúmq; in unum congruerunt ſentẽtiæ, quando ad id locorum id modò actũ eſſet,
ut Aſdrubalem tendẽtem in Italiam retinerent: tẽpus eſſe id iam agi, ut bellũ in Hiſpa-
nia finiretur. & ſatis ad id uirium credebant acceſsiſſe, triginta millia Celtiberorum ea
hyeme ad arma excitata. Tres exercitus erant. Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago con-
iunctis caſtris quinq; fermè dierũ iter ab Romanis aberant. Propior erat Amilcaris fi-
lius Aſdrubal uetus in Hiſpania imperator. ad urbem nomine Anitorgin exercitũ ha-
bebat. Eũ uolebãt prius opprimi duces Romani: & ſpes erat ſatis ſupérq; ad id uirium
eſſe. illa reſtabat cura, ne fuſo eo perculſi alter Aſdrubal, & Mago, in auios ſaltus mon-
téſq; recipientes ſeſe, bellũ extraherẽt. Optimum igitur rati diuiſis bifariã copiis totius
ſimul Hiſpaniæ amplecti bellũ, ita inter ſe diuiſerunt, ut P. Cornelius duas partes exer
citus Romanorũ ſociorúmq; aduerſus Magonem duceret atq; Aſdrubalẽ. Cn. Corne-
D lius cum tertia parte ueteris exercitus Celtiberis adiũctis cũ Aſdrubale Barchino bel-
lũ gereret. Vna profecti ambo duces exercitúſq;, Celtiberis prægrediẽtibus, ad urbem
Anitorgin in conſpectu hoſtiũ, dirimente amne, ponunt caſtra. Ibi Cn. Scipio cũ qui-
bus antè dictũ eſt copiis ſubſtitit, & P. Scipio profectus ad deſtinatã belli partẽ. Aſdru-
bal poſtquam animaduertit exiguũ Romanum exercitum in caſtris, & ſpem omnẽ in
Celtiberorum auxiliis eſſe: peritus omnis barbaricæ, & præcipue omniũ earũ gẽtium,
in quibus per tot annos militabat, perfidiæ, facili linguæ cõmercio, cum utraq; caſtra
plena Hiſpanorum eſſent, per occulta colloquia paciſcitur magna mercede cum Cel-
tiberorum principibus, ut copias inde abducant. Nec atrox uiſum facinus. nõ enim ut
in Romanos uerterẽt arma, agebatur: & merces, quanta uel pro bello ſatis eſſet, daba-
tur, ne bellum gererent: & cum quies ipſa, tum reditus domum, fructúſq; uidendi ſuos
E ſuaq;, grata uulgò erant. itaq; nõ ducibus facilius quàm multitudini perſuaſum eſt: ſi-
mul ne metus quidẽ ab Romanis erat, quippe tam paucis, ſi ne retinerent. Id quidẽ ca-
uendum ſemper Romanis ducibus erit, exempláq; hæc uerè pro documẽtis habenda,
ne ita externis credant auxiliis, ut nõ plus ſui roboris, ſuarúmq; propriè uiriũ in caſtris
habeant. Signis repente ſublatis Celtiberi abeunt, nihil aliud quærẽtibus cauſam, ob-
teſtantibúſq; ut manerent Romanis reſpondentes, quàm domeſtico ſe auocari bello.
Scipio, poſtquam ſocij nec precibus nec ui retineri poterãt, nec ſe aut parẽ ſine illis ho-
ſti eſſe, aut fratri rurſus cõiungi uidit poſſe, nec ullũ aliud ſalutare conſilium in prom-
ptu eſſe: retro quantum poſſet, cedere ſtatuit, in id omni cura intentus, nec ubi hoſti æ-
quo ſe committeret loco, qui tranſgreſſus flumen propè ueſtigiis abeũtium inſiſtebat.

vrb.542. Per eoſdem dies P.Scipionem par terror,periculũ maius ab nouo boſte urgebat. Ma- F
Olÿ.142. ſaniſſa erat iuuenis,qui eo tempore erat ſocius Carthaginienſium,quem deinde clarũ
potentémq; Romana fecit amicitia.Is tum cum equitatu Numidarũ & aduenienti P.
Scipioni occurrir,& deinde aſsiduè dies noctéſq; infeſtus aderat:nt non uagos tantùm
procul à caſtris lignatum pabulatúmq; progreſſos exciperet , ſed ipſis obequitaret ca-
ſtris,inuectúſque in medias ſæpe ſtationes, omnia ingenti tumultu turbaret. noctibus
quoq; ſæpe incurſu repentino in portis uallóq; trepidatum eſt:nec aut locus ant tẽpus
ullum uacuũ à metu ac ſolicitudine erat Romanis. cõpulſiſq; intra uallũ,adempto re-
rum omnium uſu,cum propè iuſta obſidio eſſet,fururámq; actiorẽ eam appareret,ſi ſe
Indibilis, quẽ cum ſeptem millibns & quingentis Sueſſetanorum adnẽtare fama erat,
Pœnis coniunxiſſet: dux cautus & prudens Scipio uictus neceſsitatibus temerariũ ca-
pit conſilium,ut nocte Indibili obuiam iret,& quocunq; occurriſſent loco,præliũ cõ- G
ſereret.Relicto igitur modico præſidio in caſtris,præpoſitóq; T.Fõteio legato,media
nocte profectus cum obuiis hoſtibus manus conſeruit.Agmina magis quàm acies pu-
gnabant.ſuperior tamẽ,ut in tumultuaria pugna,Romanus erat. Cæterùm & equites
Numidæ repentè,quos fefelliſſe ſe dux ratus erat,ab lateribus circunfuſi magnum ter-
rorem intulere. Cõtracto aduerſus Numidas certamine nouo,tertius inſuper aduenit
hoſtis.duces Pœni aſſecuti ab tergo iam pugnantes, ancépſq; præliũ Romanos circũ-
ſteterat,incertos in quem potiſsimùm boſtem, quámue in partem cõferti eruptionem
facerent.Pugnanti,hortantiq; imperatori,& offerenti ſe ubi plurimus labor erat,latus
dexterum lancea rraiicitur: cuneúſq; is hoſtium qui in cõfertos circa ducem impetum
fęcerat,ut exanimem labentémq; ex equo Scipionem uidit,alacres gaudio cũ clamore
per totam aciem nunciantes diſcurrũt,imperatorem Romanum cecidiſſe.Hæc perua- H
gata paſsim uox , ut & boſtes haud dubiè pro uictoribus, & Romani pro uictis eſſent,
fecit.Fuga confeſtim ex acie duce amiſſo fieri cœpta eſt. Cæterùm ut ad erumpendum
inter Numidas, aliaq; leuium armatorũ auxilia haud difficilis res erat:ita effugere tã-
tum equitum,æquantiúmq; equos uelocitate peditum,uix poterant: cęſiq; propè plu-
res in fuga,quàm in pugna ſunt.nec ſuperfuiſſet quiſquam,ni pręcipiti iam ad ueſperũ
die nox interueniſſet.Haud ſegniter inde duces Pœni fortuna uſi, confeſtim è prælio,
uix neceſſaria quiete data militibus,ad Aſdrubalẽ Amilcaris citatum agmen rapiunt,
non dubia ſpe,cum copias cõiunxiſſent,debellari poſſe.Quò ubi eſt uentũ,inter exer-
citus ducéſq; uictoria recenti lætos gratulatio ingens facta,imperatore tanto cũ omni
exercitu deleto,& alterã pro haud dubio parem uictoriam expectantes. Ad Romanos
nondum quidẽ fama tantæ cladis peruenerat,ſed tamen mœſtum quoddam ſilentium I
erat,& tacita diuinatio,qualis iã præſagientibus animis imminẽtis mali eſſe ſolet.Im-
perator ipſe,præterquam quòd ab ſociis ſe deſertum,hoſtiũ tantum auctas copias ſen-
tiebat,cõiectura etiam & ratione ad ſuſpicionẽ acceptæ cladis,quàm ad ullam bonam
ſpem pronior erat.Quonã modo enim Aſdrubalem ac Magonẽ,niſi defuncto ſuo fra-
tre bello, ſine certamine adducere exercitum potuiſſe ? quomodo autem nõ obſtitiſſe?
aut ab tergo nõ ſecutum fratrem?ut ſi prohibere quo minus in unum coirent & duces
& exercitus hoſtium,non poſſet,ipſe certè cum fratre coniungeret copias. His anxius
curis,id modò eſſe ſalutare in præſens credebat,cedere inde quantũ poſſet.& inde una
nocte ignaris hoſtibus,& ob id quietis,aliquantum emenſus eſt iter.Lnec ut ſenſerunt
profectos hoſtes,pręmiſsis Numidis quàm poterant maximè citato agmine ſequi cœ-
perunt.ante noctẽ aſſecuti Numidę,nunc ab tergo,nũc in latera cõcurſantes.Cõſiſtere K
cœperũt, ac tutari agmen quantum poſſent. tamen tutò ut ſimul pugnarent procede-
réntque,Scipio hortabatur,priuſquam pedeſtres copiæ aſſequerentur.Cæterùm nunc
agendo,nunc ſuſtinendo agmen,cum aliquandiu haud multum procederetur,& nox
iam inſtaret,reuocat è prælio ſuos Scipio:& collectos in tumulum quendam, nõ qui-
dem ſatis tutum,præſertim agmini perculſo,editiorẽ tamen quàm cætera circà erant,
ſubducit. Ibi primò impedimentis & equitatu in medium receptis , circundati pedites
haud difficulrer impetus incurſantium Numidarum arcebãt.dein poſtquam toto ag-
mine tres imperatores cum tribus iuſtis exercitibus aderanr,apparebátque parum ar-
mis ad tuendum locum ſine munimento udlituros eſſe , circunſpectare atque agitare
dux cœpit,

latus lancea traijcitur

Præcipiti ad ueſperum die nox interuenit

A dux cœpit, ſi quo modo poſſet uallũ circùm inijcere. ſed erat adeò nudus tumulus, &
aſperi ſoli, ut nec uirgulta uallo cædendo, nec terra ceſpiti faciundo, aut ducẽdæ foſſæ,
aliſue ulli operi apta inueniri poſſet: nec fermè quicquã ſatis arduũ aut abſciſſum erat,
quod hoſti aditum aſcenſúmue difficilem præberet. omnia faſtigio leni ſubuexa. ut ta-
men aliquam imaginem ualli obijcerent, clitellas illigatas oneribns uelut ſtruentes ad
altitudinem ſolitam circundabant: cumulo ſarcinarum omnis generis obiecto, nbi ad
moliendũ clitellæ defuerant. Punici exercitus poſtquam aduenere, in tumulnm quidẽ
perfacilè agmen erexere: munitionis uerò facies noua primò eos uelut miraculo quo-
dam tenuit, cum duces undiq; uociferarentur, quid ſtarent? & non ludibrium illud uix
fœminis pueríſue morandis ſatis ualidnm diſtraherent diriperéntq;? captũ hoſtẽ tene-
ri latentem poſt ſarcinas. Hæc contemptim duces increpabant: cæterùm neq; tranſi-
B lire, neq; moliri onera obiecta, nec cedere ſtipatas clitellas, ipſiſq; obrutas ſarcinis, faci
le erat. Tardatis diu, cum amoliti obiecta onera, armatis dediſſent uiam, pluribúſq; idẽ
partibus fieret, capta iã undiq; caſtra erant: pauci ab multis, perculſiq; à uictoribus paſ
ſim cædebantur. Magna pars tamen militũ, cum in propinquas refugiſſet ſyluas, in ca
ſtra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat, perfugerunt. Cn. Scipionẽ alij in
tumulo primo impetu hoſtium cæſum tradunt: alij cũ paucis in propinquã caſtris tur-
rim perfugiſſe. hanc igni circundatã, atq; ita exuſtis foribus, quas nulla moliri potue-
rũt ui, captam: omnéſq; intus cum ipſo imperatore occiſos. Anno ſeptimo poſtquam
in Hiſpaniã uenerat Cn. Scipio, undetrigeſimo die poſt fratris mortem eſt iuterfectns.
Luctus ex morte eorum nõ Romæ maior quàm per totam Hiſpaniam fuit. quin apud
ciues partem doloris & exercitus amiſsi, & alienata prouincia, & publica trahebat cla
C des. Hiſpaniæ ipſos lugebant deſiderabántq; duces, Cneum tamẽ magis, quòd diutius
præfuerat iis, priórq; & fauorem occupauerat, & ſpecimen iuſtitię temperantiæq; Ro-
manæ primus dederat. Cum deletus exercitus, amiſſæq; Hiſpaniæ uiderẽtur: uir unus
res perditas reſtituit. Erat in exercitu L. Martius Septimij filius, eques Romanus, im-
piger iuuenis, animiq; & ingenij aliquãto quã pro fortuna in qua erat natus, maioris.
ad ſummam indolẽ acceſſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua per tot annos omneis
militiæ arteis edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & quibuſdã de præſi-
diis deductis, haud contemnendnm exercitum fecerat, iunxerátq; cum T. Fonteio P.
Scipionis legato. Sed tantum præſtitit eques Romanus anthoritate inter milites atque
honore, ut caſtris citra Iberum communitis, cum ducem exercituum comitiis milita-
ribus creari placuiſſet: ſubeũtes alij aliis in cuſtodiã ualli ſtationéſq;, donec per omnes
D ſuffragium iret, ad L. Martiũ cuncti ſummam imperij detulerint. Omne inde tempus
(exiguum id fuit) muniendis caſtris, conuehendíſq; cõmeatibus conſumptũ: & omnia
imperia milites cum impigre, tum haudquaquam abiecto animo exequebantur. Cæ-
terùm poſtquam Aſdrubalem Giſgonis uenientem ad reliquias belli delendas tranſiſſe
Iberum, & appropinquare allatum eſt, ſignúmq; pugnæ propoſitũ ab nouo duce mili-
tes uiderunt: recordati quos paulò antè imperatores habuiſſent, quibúſq; & ducibus &
copiis freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent, flere omnes repente, & offenſare capita: &
alij manus ad cælum tendere, deos incuſantes: alij ſtrati humi ſuum quiſq; nominatim
ducẽ implorare. neq; ſedari lamentatio poterat, excitantibus cẽturionibus manipula-
res, & ipſo minitante & increpãte Martio, quòd in muliebres & inutiles ſe proieciſſent
fletus; potius quàm ad tutãdos ſemetipſos & rempublicam ſecum acuerent animos, &
E ne inultos imperatores ſuos iacẽre ſinerent: cum ſubitò clamor tubarúmq; ſonus (iam
enim prope uallũ hoſtes erant) exauditur. inde uerſo repentè in iram luctu, diſcurrunt
ad arma: ac uelut accenſi rabie diſcurrunt ad portas, & in hoſtẽ negligẽter atq; incom-
poſite uenientẽ incurrunt. Extemplo improuiſa res pauorem incutit Pœnis: mirabun-
diq; unde tot hoſtes tam ſubitò exorti propè deleto exercitu forent: unde tanta auda-
cia, tanta fiducia ſui uictis ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus cæſis extitiſ-
ſet: quis caſtris pręeſſet: quis ſignum dediſſet pugnæ: ad hęc tot iam nec opinata primò
omniũ incerti ſtupentéſq; referunt pedẽ: dein ualida impreſsione pulſi terga uertũt. &
aut fugientiũ cædes fœda fuiſſet, aut temerarius periculoſúſq; ſequentium impetus, ni
Martius propere receptui dediſſet ſignum, obſiſténſq; ad prima ſigna, quoſdam & ipſe

Vrb.542. retinens, concitatam repreſsiſſet aciem. inde in caſtra auidos adhuc cædiſq; & ſangui- F
Olym.142. nis reduxit. Carthaginienſes trepidè primò ab hoſtium uallo acti, poſtquam neminem
inſequi uiderũt, metu ſubſtitiſſe rati, conteptim rurſus & ſedato gradu in caſtra abeũt.
Par negligentia in caſtris cuſtodiendis fuit. nam etſi propinquus hoſtis erat: tamen re-
liquias eum eſſe duorum exercituum ante paucos dies deletorũ, ſuccurrebat. Ob hoc
cum omnia neglecta apud hoſtes eſſent: exploratis iis Martius ad cõſilium prima ſpe-
cie temerarium magis quàm audax, animum adiecit, ut ultro caſtra hoſtiũ oppugna-
ret: ſimul facilius eſſe ratus unius Aſdrubalis expugnari caſtra, quàm ſi ſe rurſus tres
exercitus ac tres duces iunxiſſent, ſua defendi: ſimul, aut ſi ſucceſsiſſet cœptis, receptu-
rum ſe afflictas res: aut ſi pulſus eſſet, tamẽ nltro inferendo arma, contemptũ ſui dem-
pturum. Ne tamen ſubita res, & nocturnus error etiamnum ſuæ fortunæ conſiliũ per-
turbaret: alloquẽdos adhortandóſq; ſibi milites ratus, concione aduocata ita diſſeruit, G
„ Vel mea erga imperatores noſtros uiuos mortuóſq; pietas, uel præſens omniũ noſtrũ,
„ milites, fortuna fidem cuiuis facere poteſt, mihi hoc imperiũ, ut amplũ iudicio ueſtro,
„ ita re ipſa graue ac ſolicitum eſſe. quo enim tempore, niſi metus mœrorẽ obſtupefece-
„ ret, uix ita compos mei eſſem, ut aliqua ſolatia inuenire ęgro animo poſſem: cogor ue-
„ ſtram omniũ uicem (quod difficillimum in luctu eſt) nnus conſolari. & ne tũ quidem,
„ ubi quónam modo has reliquias duorum exercituum patrię conſeruare poſsim, cogi-
„ tandum eſt: auertere animum ab aſsiduo mœrore libet. prę ſto eſt enim acerba memo-
„ ria: & Scipiones me ambo dies noctéſq; curis inſomniíſq; agitant, & excitant ſæpe ſo-
„ mno: neu ſe, neu inuictos per octo annos in iis terris milites ſnos, cõmilitones ueſtros,
„ neu rempub. patiar inultam: & ſuam diſciplinam ſuáq; inſtituta ſequi iubet. Et ut im-
„ periis uiuorum nemo obedientior me uno fuerit: ita poſt mortem ſuam, quod quaque H
„ in re facturos illos fuiſſe maximè cenſeam, id optimũ ducere uos quoq; uelim milites:
„ non lamentis lachrymíſq; tanquam extinctos proſequi (uiuũt enim uigéntq; fama re-
„ rum geſtarum) ſed quotieſcunque occurret memoria illorum, uelut ſi adhortanteis ſi-
„ gnúmq; dãtes uideatis eos, ita prælia inire. Nec alia profectò ſpecies heſterno die ocu-
„ lis animíſq; ueſtris oblata memorabile illud edidit prælium: quo documentũ dediſtis
„ hoſtibus, non cum Scipionibus extinctũ eſſe nomen Romanũ: & cuius populi uis atq;
„ uirtus nõ obruta ſit Cannenſi clade, ex omni profectò ſæuitia fortunæ emerſurã eſſe.
„ Nunc, qui tantũ auſi eſtis ſponte ueſtra, experiri libet quantũ audeatis duce neſtro au-
„ thore. non enim heſterno die cum ſignũ receptui dedi ſequentibus effuſe uobis turba-
„ tum hoſtem, frangere audaciam ueſtram, ſed differre in maiorem gloriã atq; opportu-
„ nitatem uolui: ut poſtmodum præparati incautos, armati inermes, atq; etiam ſopitos, I
„ per occaſionem aggredi poſſetis. Nec huius occaſionis ſpẽ milites fortè temere, ſed ex
„ re ipſa cõceptam habeo. A uobis quoq; profectò ſi quis quærat, quónam modo pauci
„ à multis, uicti à uictoribus caſtra tutati ſitis, nihil aliud reſpõdeatis, quàm idipſum ti-
„ mentes uos, omnia & operibus firmata habuiſſe, & ipſos paratos inſtructóſq; fuiſſe. Et
„ ita ſe res habet. Ad id quod ne timeatur, fortuna facit, minimè tuti ſunt homines: quia
„ quod neglexeris, incautum atq; apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuũt
„ hoſtes, quàm ne obſeſsi modò ipſi atq; oppugnati, caſtra ſua ultro oppugnemus. Au-
„ deamus quod credi nõ poteſt auſuros nos. eo ipſo quòd difficillimũ uidetur, facillimũ
„ erit. Tertia uigilia noctis ſilenti agmine ducam uos. exploratũ habeo, non uigiliarnm
„ ordinẽ, non ſtationes iuſtas eſſe. clamor in portis auditus, & primus impetus caſtra ce-
„ perit. tũ inter torpidos ſomno, pauenteiſq; ad necopinatum tumultũ, & inermes in cu K
„ bilibus ſuis oppreſſos illa cædes edatur, à qua uos heſterno die reuocatos ægrè fereba-
„ tis. Scio audax uideri conſiliũ: ſed in rebus aſperis & tenuibns fortiſsima quæq; cõſilia
„ tntiſsima ſunt: quia ſi in occaſionis momẽto, cuius præteruolat opportunitas, cuncta-
„ ctus paulũ fueris: nequicquã mox omiſſam quæraris. Vnus exercitus in propinquo eſt:
„ duo haud procul abſunt. nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt: & iam ten-
„ taſtis ueſtras atq; illorum nires. ſi diẽ proferimus, & heſternę eruptionis fama contenti
„ deſierimus, periculũ eſt ne omnes duces, omnéſq; copiæ cõueniant. tres deinde dnces,
„ tres exercitus ſuſtinebimns hoſtiũ, quos Cn. Scipio incolumi exercitu nõ ſuſtinuit? Vt
„ diuidẽdo copias, periere duces noſtri: ita ſeparati ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes. alia

belli

A belli gerēdi uia nulla eſt. proinde nibil præter noctis proximæ opportunitatem expe- Vrb.542.
ctemus. Ite diis bene iuuantibus, corpora curate, ut integri uigentéſq; eodem animo in Oly.142.
caſtra hoſtium irrumpatis, quo ueſtra tutari eſtis. Læti & audiere ab nouo duce nouũ
conſilium: & quo audacius erat, magis placebat. reliquũ diei expediendis armis, & cu-
ratione corporum conſumptũ: & maior pars noctis quieti data eſt. quarta uigilia mo-
uere. Erant ultra proxima caſtra ſex millium interuallo diſtantes aliæ copiæ Pœnorũ.
Vallis caua intererat, condenſa arboribus. in huius ſyluæ medio fermè ſtadio cohors
Romana arte Punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cęteræ copiæ ſi-
lenti agmine ad proximos hoſtes ductæ. & cũ ſtatio nulla pro portis, neq; in uallo cu-
ſtodiæ eſſent, uelut in ſua caſtra, nullo uſquã obſiſtente, penetrauere. inde ſigna canũt,
& tollitur clamor. pars ſemiſopitos hoſtes cædunt, pars ignis eſcas ſtramēto arido te-
B ctis iniiciunt. pars portas occupant, ut fugam intercludãt. hoſteis ſimul ignis, clamor,
cædes, uelut alienatos ſenſibus, nec audire, nec prouidere quicquã ſinunt. incidunt in-
ermes inter cateruas armatorũ. alij ruunt ad portas, alij obſeptis itineribus ſuper uallũ
ſaliunt: & ut quiſq; euaſerat, protinus ad caſtra altera fugiunt. ubi à cohorte & equiti-
bus ex occulto prouentibus circunuenti cæſiq; ad unũ omnes ſunt. quanquam etiam
ſiquis ex ea cęde effugiſſet, adeò raptim captis propioribus caſtris in altera trãſcurſum
caſtra ab Romanis eſt, ut præuenire nuncius cladis non poſſet. Ibi uerò quo lõgius ab
hoſte aberant, & quia ſub lucem pabulatum, lignatum & prędatũ quidam dilapſi fue-
rant, neglecta magis omnia ac ſoluta inuenere: arma tantum in ſtationibus poſita, mi-
lites inermes, aut humi ſedentes accubantéſq;, aut obambulantes ante uallũ portáſq;.
Cum his tam ſecutis ſolutiſq; Romani calentes adhuc ab recenti pugna, ferocéſq; ui-
C ctoria prælium ineunt. itaq; nequaquam reſiſti in portis potuit. intra portas, concurſu
ex totis caſtris ad primum clamorem & tumultu facto, atrox prælium oritur. diúq; te-
nuiſſet, ni cruenta ſcuta Romanorũ uiſa, indicium alterius cladis Pœnis, atq; inde pa-
uorem inieciſſent. hic terror in fugã auertit omnes. effuſiq; quà iter eſt, niſi quos cædes
oppreſsit, exuuntur caſtris. Ita nocte ac die bina caſtra hoſtiũ expugnata ductu L. Mar-
tij. Ad triginta ſeptē millia hoſtiũ cæſa, author eſt Claudius, qui annales Acilianos ex
Græco in Latinum ſermonē uertit: captos ad mille octingentos triginta: prædã ingen-
tem partam: in ea fuiſſe clypeum argenteum pondo centum trigintaocto, cũ imagine
Barchini Aſdrubalis. Valerius Antias una caſtra Magonis capta tradit: ſeptē millia cæ
ſa hoſtiũ: altero prælio eruptione pugnatũ cum Aſdrubale, decē millia occiſa: quatuor
millia trecentos triginta captos. Piſo quinq; millia hominũ, cum Mago cedenteis no-
D ſtros effuſe ſequeretur, cæſa ex inſidiis ſcribit. Apud omnes magnũ nomen Martij du-
cis eſt: & ueræ gloriæ eius etiã miracula addunt, flammã ei concionanti fuſam è capite
ſine ipſius ſenſu, cũ magno pauore circunſtantiũ militũ: monumētũmq; uictoriæ eius
de Pœnis uſq; ad incēſum Capitoliũ fuiſſe in templo clypeũ Martium appellatũ, cum
imagine Aſdrubalis. Quietæ deinde aliquandiu in Hiſpania res fuere, utriſq; poſt tã-
tas acceptas inuicē illatáſq; clades cũctantibus periculum ſummæ rerũ facere. Dum
hæc in Hiſpania geruntur, Marcellus captis Syracuſis cum cætera in Sicilia tanta fide
atq; integritate compoſuiſſet, ut nõ modò ſuam gloriam, ſed etiã maieſtatem P R au-
geret: ornamenta urbis, ſigna tabuláſq;, quibus abundabant Syracuſæ, Romã deuexit,
hoſtium quidem illa ſpolia, & parta belli iure, cæterùm inde primum initium miran-
di Græcarum artium opera, licentiæq; hinc ſacra profanáque omnia uulgò ſpoliandi,
E factum eſt. quæ poſtremò in Romanos deos, templum idipſum primum quod à Mar-
cello eximiè ornatum eſt, uertit. uiſebantur enim ab externis ad portam Capenam de-
dicata à Marcello templa, propter excellentia eius generis ornamenta, quorũ perexi-
gua pars comparet. Legationes omnium fermè ciuitatum Siciliæ ad eũ conueniebant.
diſpar ut cauſa earũ, ita conditio erat. Qui ante captas Syracuſas aut non deſciuerant,
aut redierant in amicitiam, ut ſocij fideles accepti cultíque. quos metus poſt captas Sy-
racuſas dediderat: ut uicti à uictore leges acceperũt. Erant tamē haud paruæ reliquiæ
belli circa Agrigētum Romanis, Epicides & Hanno, duces reliqui prioris belli, & ter-
tius nouus ab Annibale in locum Hippocratis miſſus, Libyphœnicũ generis Hippo-
niates, (Mutinem populares uocabant) uir impiger, & ſub Annibale magiſtro omneis

vrb.543. Ol.142. belli artes edoctus. Huic ab Epicide & Hannone Numidæ dati auxiliares. cum quibus ita peruagatus eſt hoſtium agros, ita ſocios ad retinendos in fide animos eorum, ferendúmque in tempore cuique auxilium, adiit, ut breui tempore totam Siciliam impleret nominis ſui, nec ſpes alia maior apud fauẽtes rebus Carthaginienſium eſſet. Itaq; incluſi ad tempus mœnibus Agrigenti dux Pœnus Syracuſanúſq;, non conſilio Mutinis quàm fiducia magis auſi egredi extra muros, ad Himeram amnem poſuerunt caſtra. Quod ubi perlatum ad Marcellum eſt, extẽplo copias mouit: & ab hoſte quatuor fermè millium interuallo conſedit, quid agerent pararéntue, expectaturus. Sed nullũ neque locum neque tempus cunctationi conſilióue dedit Mutines, tranſgreſſus amnem, ac ſtationibus hoſtium cum ingenti terrore ac tumultu inuectus. Poſtero die propè iuſto prælio compulit hoſtem intra munimenta. inde reuocatus ſeditione Numidarũ in caſtris facta, cum trecenti fermè eorũ Heracleam Minoam conceſſiſſent, ad mitigandos reuocãdóſq; eos profectus, magnopere monuiſſe duces dicitur, ne abſente ſe cum hoſte manus confererent. Id ambo ægre paſſi duces, magis Hanno, iã ante anxius gloria eius: Mutinem ſibi modum facere, degenerẽ Afrum imperatori Carthaginiẽſi miſſo ab ſenatu populoq;. Is perpulit cunctantem Epicidem, ut tranſgreſſi flumen in aciẽ exirent. nam ſi Mutinem opperirẽtur, & ſecunda pugnæ fortuna eueniſſet: haud dubie Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe, qui Annibalem ſubnixũ uictoria Cannenſi ab Nola repuliſſet: his terra mariq; uictis ab ſe hoſtibus cedere, arma propere capere milites, & efferri ſigna iubet. Ad inſtruentem exercitum decẽ effuſis equis aduolant ex hoſtium acie Numidæ, nunciantes populares ſuos primum ea ſeditione motos, qua trecenti ex numero ſuo conceſſerint Heracleam: dein quod præfectum ſuum ab obtrectãtibus ducibus gloriæ eius ſub ipſam certaminis diem ablegatum uideant, quieturos in pugna. Gens fallax promiſſi fidẽ præſtitit. itaq; & Romanis creuit animus, nuncio celeri per ordinem miſſo, deſtitutum ab equite hoſtem eſſe, quẽ maxime timuerant: & territi hoſtes, præterquam quòd maxima parte uirium ſuarũ nõ iuuabantur, timore etiam incuſſo ne ab ſuo ipſi equite oppugnarentur. Itaq; haud magna uis certaminis fuit. Primus clamor atq; impetus rem decreuit. Numidæ cũ in cõcurſu quieti ſtetiſſent in cornibus, ut terga dantes ſuos uiderunt, fugæ tantũ parumper comites facti, poſtquam omnes Agrigentũ trepido agmine petẽtes uiderunt, ipſi metu obſidionis paſſim in ciuitates proximas dilapſi. Multa millia hominum cæſa captáq;: & octo elephanti. Hæc ultima in Sicilia Marcelli pugna fuit. uictor inde Syracuſas rediit. Iam fermè in exitu annus erat. itaque ſenatus Romæ decreuit, ut P. Cornelius Pr. literas Capuam ad coss. mitteret: dum Annibal procul abeſſet, nec ulla magni diſcriminis res ad Capuam gereretur: alter eorum, ſi ita uideretur, ad magiſtratus ſubrogandos Romam ueniret. Literis acceptis, inter ſe coss. compararunt, ut Claudius comitia perficeret, Fuluius ad Capuam maneret. COSS. Claudius creauit Cn. Fuluium Centimalum, & P. Sulpitium ſerui filium Galbam, qui nullum antea curulẽ magiſtratum geſſiſſet. Prr. deinde creati L. Cornelius Lentulus, Cornelius Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piſo. Piſoni iuriſdictio urbana, Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit. Conſulibus prorogatum in annum imperium eſt.

DECADIS TERTIÆ LIBER SEXTVS.

CN. FVLVIVS Centimalus, P. Sulpitius Galba COSS. cũ Idibus Martiis magiſtratum iniſſent: ſenatu in Capitolium uocato, de rep. de adminiſtratione belli, de prouinciis exercitibúſq; patres cõſuluerunt. Q. Fuluio, & Appio Claudio prioris anni coss. prorogatum imperium eſt, atque exercitus quos habebant, decreti: adiectúmque, ne à Capua, quam obſidebant, abſcederent priuſquam expugnaſſent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos: non tam ob iram, quæ in nullam unquam ciuitatem iuſtior fuit, quàm quòd urbs tam nobilis ac potens ſicut defectione ſua traxerat aliquot populos, ita recepta inclinatura rurſus animos uidebatur ad ueteris imperij reſpectum. Et prætoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria,

Primus clamor et impetus rem decreuit.

in exitu annus erat.

A Hetruria,P.Sempronio in Gallia,cum binis legionibus,quas habuerant,prorogatum Vrb 543.
eſt imperium.Prorogatum & M.Marcello, ut proconſul in Sicilia reliquias belli per- Oly.142.
ficeret eo exercitu quẽ haberet.ſi ſupplemento opus eſſet,ſuppleret de legionibus qui-
bus P.Cornelius proprętor in Sicilia pręeſſet:dom ne quem militem legeret ex eo nu-
mero,qoibus ſeoatus miſsionem reditúmqne in patriam negaſſet ante belli finem.C.
Solpitio,cui Sicilia euenerat,duæ legiones,quas P.Cornelius habuiſſet,decretę:& ſup
plementũ de exercitu Cn.Fuluij,qui priore aooo in Apulia fœde cæſus fugatúſq; erat.
Huic generi militum ſeoatus euodem,quem Cannenſibus,fioem ſtatuerat militię.ad-
ditum etiã utroruoq; igoomioię eſt,oe in oppidis hybernarent,oéue hyberna propius
ullam urbem decem millibus paſſuũ ædificarent. L.Cornelio in Sardinia duæ legio-
nes datæ,quibus Q. Mutius præfuerat.ſupplementum,ſi opus eſſet,conſules ſcribere
B iuſsi.T.Octacilio,& M.Valerio,Siciliæ Græciæq; ora cum legionibus claſsibúſq; qui-
bus præeraot,decreta.Quinquagiota Græci cum legione una,centũ Siculi cũ duabus
legionibus habebãt naues. Tribus & uiginti legionibus Romanis eo anno bellũ ter-
ra marique eſt geſtum. Principio eius anoi cum de literis L.Martij referretur,res ge-
ſtæ magnificæ ſenatui uiſæ.titulus honoris,quòd imperio non populi iuſſu,nõ ex au-
thoritate patrum dato,Proprætor Senatui ſcripſerat,magnam partem hominõ offeo-
debat.Rem mali exempli eſſe,imperatores legi ab exercitibus,& ſolenne auſpicatorũ
comitiorum in caſtra & prouincias procul ab legibus magiſtratibúſq; ad militarẽ te-
meritatem traosferri.& cum quidam referẽdum ad ſeoatum cenſerent,melius uiſum
differri eam cooſultationem,dooec proficiſcerentur equites, qui ab Martio literas at-
tulerant.Reſcribi de frumeoto & ueſtimeotis exercitus placuit:utraoq; rem eam curæ
C fore ſenatui.adſcribi autem,Proprætori L.Martio,noo placuit:oe idipſum,quod con-
ſultationi reliqueraot,pro præiudicato ferrẽt. Dimiſsis equitibus,de nulla re prius cõ
ſules retulerunt. omniúmq; io unum ſeutentiæ congruebant, agendum com tribunis
plebis eſſe,primo quoq; tempore ad plebem ferrent,quem cum imperio mitti placeret
io Hiſpaniam ad eum exercitum cui Co.Scipio imperator pręfuiſſet.Ea res cũ tribuois
acta promulgatáq; eſt.Sed aliud certamen occupauerat animos.C.Sempronius Blęſus
die dicta Cn.Fuluium ob exercitum in Apulia amiſſum in cõcionibus uexabat,multa
imperatorem temeritate arq; inſcitia exercitum in locum pręcipitem perduxiſſe dicti-
tãs.Neminem,præter Cn.Fuluiũ,aotè corrupiſſe omnibus uitiis legiones ſuas, qnàm
proderet.itaq; uere dici poſſe, prius eos periſſe,quàm uiderent hoſtẽ:nec ab Aonibale,
ſed ab imperatore ſuo uictos eſſe.Neminem,cum ſuffragiũ inear,ſatis ceroere,cui im-
D perium,cui exercitũ permittat. Quid ioterfuiſſe inter T.Semproniũ? Cum ei ſeruorũ
exercitus datus eſſet,breui effeciſſe diſciplina arq; imperio,ut oemo eorum generis ac
ſanguiois ſui memor in acie eſſet:pręſidio ſociis,hoſtibus terrori eſſent.Cum ad Bene-
uentũ aliáſque urbes eos uelut è faucibus Aoibalis ereptos,P R reſtituiſſet,Cn.Ful-
uium Quiritium Romaoorũ exercitum,honeſte genitos,liberaliter educatos,ſeruili-
bus uitiis imbuiſſe.ergo effeciſſe,ut feroces & ioquieti inter ſocios,igoaui & imbelles
ioter hoſtes eſſent:oec impetum modo Pœnorum,ſed ne clamorẽ quidẽ ſuſtinere poſ-
ſeot.Nec Hercule mirum eſſe milites in acie nõ ſteriſſe,cum primus omoiũ imperator
fugeret.magis mirari ſe,aliquos ſtaores cecidiſſe,& oõ omnes comites Co.Fuluij fuiſ-
ſe pauoris ac fugæ.C.Flaminium,L.Paulum,L.Poſthumiũ,Cn.ac P.Scipiones cadere
in acie maluiſſe,quàm deſerere circunuẽtos hoſtibus ſuos exercitus. Co.Fuluiũ propè
E uoũ nuociũ deleti exercitus Romam rediſſe.Facious iodignõ eſſe,Canoenſem exerci-
tum,quòd ex acie fugerit,io Siciliam deportatum,ne prius iode dimittatur,quàm ho-
ſtis ex Italia deceſſerit:& hoc idem in Cn.Fuluij legionibus nuper decretum, Co.Ful-
uio fugam ex pręlio ipſius temeritate cõmiſſo,impunitam eſſe:& eũ io gaoea loſtríſq;
ubi iuuentam egerit,ſenectutem acturum:milites, qui nihil aliod peccauerint, quàm
qoòd imperatoris ſimiles fuerint, relegatos propè in exiliũ ignominioſam pati mili-
tiam,adeò imparem libertatem Romę diti ac pauperi,honorato arq; inhooorato eſſe.
Reus ab ſe culpã in milites transferebat. Eos policiter pognã poſcẽteis productos in
aciem,ooo eo,quo uoluerint,quia ſerum diei fuerit,ſed poſtero die & tempore & loco
æquo inſtructos,ſeu famam,ſeu uim hoſtiũ oon ſuſtinuiſſe.cum effuſe omnes fugerẽt,

vrb.543. ſe quoque turba ablatum, ut Varronem Cannēſi pugna, ut multos alios imperatores. F
Oly.142. Quid autem ſolum ſe reſtātem prodeſſe reip. potuiſſe? niſi ſi mors ſua remedio publi-
cis cladibus futura eſſe potuiſſet. Non ſe inopia commeatus, nō in loca iniqua incaute
deductum: non agmine inexplorato euntem inſidiis circunuentum: ui aperta, armis,
acie uictum: nec ſuorum animos, nec hoſtium, in poteſtate habuiſſe: ſuum cuiq; inge-
nium, audaciam aut pauorem facere. Bis eſt accuſatus: pecuniáq; anquiſitū. tertio te-
ſtibus datis, cum præterquam quòd omnibus probris onerabatur, iurati permulti di-
cerēt, fugæ pauoríſq; initium à prætore ortum: ab eo deſertos milites: cum hand nanū
timorem ducis crederent, terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt, ut capite anquirendū cō-
cio ſucclamaret. De eo quoq; nouum certamē ortum. nam cum tribunus bis pecunia
auquiſiſſet, tertio capitis ſe anquirere diceret: tribuni pleb. appellati. cū collegæ nega-
rent, ſe in mora eſſe quo minus quod ei more maiorū permiſſum eſſet, ſeu legibus, ſeu G
moribus mallet, anquireret, quoad uel capitis, uel pecuniæ iudicaſſet priuato: tū Sem-
pronius perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit: diémque comitiis ab C. Calpurnio
prætore urbis petit. Inde alia ſpes ab reo tentata eſt, ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater
poſſet, florens tum & fama rerum geſtarum, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ. Id cū
per literas miſerabiliter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius, negaſſentq; patres è
rep. eſſe abſcedi à Capua, priuſquam dies comitiorū aderat: Cn. Fuluius exulatū Tar-
quinios abiit. id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs. Inter hæc uis omnis belli nerſa in
Capuam erat. obſidebatur tamen acrius, quam oppugnabatur. nec aut famem tolera-
re ſeruitia ac plebs poterant, aut mittere nuncios ad Annibalem per cuſtodias tam ar-
ctas. Inuentus eſt tandem quidam Numida, qui acceptis literis euaſurum ſe profeſſus,
ut promiſſum præſtaret: per media Romana caſtra nocte egreſſus, ſpem accendit Cā- H
panis, dum aliquid uirium ſupereſſet, ab omni parte eruptionem tētandi. Cæterum in
multis certaminibus equeſtria prælia fermè proſpera faciebant: pedites ſuperabantur.
ſed nequaquam tam lætū uincere, quàm triſte uinci ulla parte erat ab obſeſſo & propè
expugnato hoſte. Inita tandem ratio eſt, ut quod uiribus deerat, arte æquaretur. Ex o-
mnibus legionibus electi ſunt iuuenes maxime uigore ac leuitate corporum ueloces.
eis parmæ breuiores, quàm equeſtres & ſeptena iacula quaternos longa pedes data,
præfixa ferro quale haſtis uelitaribus ineſt. eos ſingulos in equos ſuos accipiētes equi-
tes, aſſuefecerunt, & uehi poſt ſeſe, & deſilire perniciter, ubi datū ſignū eſſet. Poſtquam
aſſuetudine quotidiana ſatis intrepide uiſum eſt fieri, in campum qui medius inter ca-
ſtra murúmq; erat, aduerſus inſtructos Cāpanorū equites proceſſerunt. & ubi ad cōie-
ctum teli uentū eſt, ſigno dato uelites deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repen- I
te in hoſtiū equites incurrit: iaculáq; cum impetu alia ſuper alia emittunt: quibus plu-
rimis in equos uiróſq; paſsim coniectis, permultos uulnerauerunt. pauoris tamē plus
ex re noua atq; inopinata iniectum eſt. & in perculſum hoſtem equites inuecti, fugam
ſtragémq; eorum uſq; ad portas fecerunt. Inde equitatu quoq; ſuperior Romana acies
fuit. Inſtitutum, ut uelites in legionibus eſſent. Authorem peditū equiti immiſcendo-
rum centurionem Q. Nauium ferunt: honoríq; id ei apud imperatorem fuiſſe. Cum
in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent, Annibalem in diuerſum Tarentinæ arcis potiūdæ,
Capuæq; retinendæ trahebant curæ. uicit tamen reſpectus Capuæ, in quam omnium
ſociorum hoſtiúmq; conuerſos uidebat animos, documento futuræ, qualemcunque
euentum defectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impedimētorum relicta
in Brutiis, & omni grauiore armatura, cum delectis peditum equitúmq; quàm poterat K
aptiſsimis ad maturandum iter, in Campaniā contendit. ſecuti tamen tam raptim eū-
tem tres & triginta elephanti. in ualle occulta poſt Tifata montem imminentem Ca-
puæ conſedit. Adueniens cum caſtellum Galatiam, præſidio inde ni pulſo cepiſſet, in
circunſedēteis Capuam ſe uertit: præmiſsis antè nunciis Capuam, quo tempore caſtra
Romana aggreſſurus eſſet, ut eodem & illi ad eruptionem parati portis omnibus ſeſe
effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem præbuit terrorem. nam alia parte
ipſe adortus eſt: alia Campani omnes pedites equitéſq;, & cū iis Punicum præſidiū, cui
Boſtar & Hanno præerant, erupit. Romani, ut in re trepida, ne ad unam concurrendo
partem, aliquid indefenſi relinquerēt: ita inter ſe copias partiti ſunt. Appius Claudius

Campanis,

A Campanis, Fuluius Annibali eſt oppoſitus. Claudius Neto proprætor cum equitibus Vrb.543.
ſextę legionis uia quæ Sueſſulam fert: C. Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu Oly.142.
conſtitit è regione Vulturni amnis. Prælium non ſolito modò clamore ac tumultu eſt
cœptum, ſed ad alium uirorũ equorũ armorumq; ſonũ diſpoſita in muris Cãpanorum
imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ ſilenti nocte cieri
ſolet, edidit clamorem: ut auerteret etiam pugnantium animos. Campanos facilè in
uallo Appius arcebat. Maior uis ab altera parte Fuluium, Annibal & Pœni urgebant.
legio ibi ſexta loco ceſsit. qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis uſque
ad uallum perſuaſit: ruperátque mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe ac pe-
riculo erat, utrũ in caſtra perrumperet, an intercluderetur à ſuis. Quem pauoré legio-
nis, periculúmque caſtrorum Fuluius ubi uidit, Q. Nauium primoréſque alios centu-
B rionum hortatur, ut cohortem hoſtium ſub uallo pugnantem inuadant ac trucident:
in ſummo diſcrimine rem uerti: aut uiam dandã iis eſſe, & minore conatu, quàm con-
denſam aciem irrupiſſent, in caſtra irrupturos: aut conficiẽdos ſub uallo eſſe: nec ma-
gni certaminis rem fore: paucos eſſe, & ab ſuis interclusos: & quę, dum paueat, Roma-
nis interrupta acies uideatur: etiam ſi ſe utrinque in hoſtem uerrat, ancipiti pugna me-
dios circumuentum iri. Nauius ubi hæc imperatoris dicta accepit, ſecundi haſtati ſi-
gnũ ademptum ſignifero in hoſtes infert, iacturum in medios eos minitans, ni ſe pro-
pere ſequantur milites, & partem capeſſant pugnæ. Ingens corpus erat, & arma hone-
ſtabant, & ſublatũ alte ſignum cõuerterat ad ſpectaculũ ciues hoſtéſque. cæterum poſt-
quam iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorum, tum undique in eũ tragulæ coniectæ, &
prope tota in unũ acies uerſa. ſed neque hoſtium multitudo, neque telorum uis arcere
C impetum eius uiri potuerũt. Et M. Attilius legatus primi principis ex eadem legione
ſignum inferri in cohortẽ Hiſpanorum coëgit. Et qui caſtris præerãt, L. Porcius Lici-
nius, & T. Popilius legati pro uallo acriter pugnãt: elephantóſque tranſgredientes in
ipſo uallo conficiũt. quorum corporibus cum oppleta eſſet foſſa, uelut aggere aut pon
te iniecto, tranſitum hoſtibus dedit. ibi per ſtragem iacẽtium elephantorum atrox edi-
ta cædes. Altera in parte caſtrorũ iam pulſi erant Campani, Punicúmq; præſidium: &
ſub ipſa porta Capuæ quæ ad Vulturnum fert, pugnabatur. neque tam armati irrum-
pentibus Romanis reſiſtebant, quàm quòd porta balliſtis ſcorpionibúſque inſtructa,
miſsilibus procul hoſtes arcebat. & ſuppreſsit impetum Romanorum uulnus impe-
ratoris Appij Claudij: cui ſuos ante prima ſigna adhortanti, ſub læuo humero ſummũ
pectus gæſo ictum eſt. magna tamen uis hoſtiũ ante portam eſt cæſa: cæteri trepidi in
D urbem compulſi. Et Annibal poſteaquã cohortis Hiſpanorũ ſtragem uidit, ſummáq;
ui caſtra hoſtium defendi: omiſſa oppugnatione recipere ſigna, & conuertere agmen
peditum, obiecto à tergo equitatu, ne hoſtis inſtaret, cœpit. Legionum ardor ingens ad
hoſtem inſequendum fuit: ſed Flaccus receptui cani iuſsit, ſatis ad utrunque profectum
ratus: ut & Cãpani quàm haud multum in Annibale pręſidij eſſet, & ipſe Annibal ſen-
tiret. Cęſa eo die, qui huius pugnæ autores ſunt, octo millia hominũ de Annibalis ex-
ercitu, tria ex Campanis tradũt: ſignáq; Carthaginiẽſibus quindecim adempta, duo-
deuiginti Campanis. Apud alios nequaquam tantam molem pugnæ inuenio, plúſ-
que pauoris quàm certaminis fuiſſe, cum inopinato in caſtra Romana Numidæ Hi-
ſpaníque cum elephantis irrupiſſent: elephanti per media caſtra uadentes ſtragem ta-
bernaculorum ingenti ſonitu ac fuga abrumpentium uincula iumentorum facerent.
E fraudem quoque ſuper tumultũ adiectam, immiſsis ab Annibale, qui (habuit aliquot)
gnari Latinæ linguæ iuberent conſulum uerbis, quoniam amiſſa caſtra eſſent, pro ſe
quenque militũ in proximos montes fugere. ſed eam celeriter cognitã fraudẽ, oppreſ-
ſámque magna cæde hoſtium. elephãtos igni è caſtris exactos. Hoc ultimum, utcun-
que initum finitúmque eſt, ante deditionẽ Capuæ pręliũ fuit. Mediaſtuticus, qui ſum-
mus magiſtratus apud Cãpanos eſt, eo anno Seppius Leſius erat, loco obſcuro, tenuí-
que fortuna ortus. Matrem eius quondam pro pupillo eo procurantẽ familiare oſten-
tum, cum reſpondiſſet aruſpex, ſummum quod eſſet imperium Capuæ, peruenturũ ad
eum puerum: nihil ad eam ſpem agnoſcentẽ dixiſſe ferunt, tu perditas res Campano-
rum narras, ubi ſummus honos ad filium meum perueniet. Ea ludificatio ueri, & ipſa

Vrb 543. in uerum uertit. nam cũ fame ferróque urgerentur, nec ſpes ulla ſupereſſet: iis qui nati F
Oly.142. in ſpem bonorũ erant, honores detrectantibus, Leſius querendo deſertã ac proditam
à primoribus Capuam, ſummum magiſtratum ultimus omnium Campanorũ cepit.
Cæterùm Annibal ut nec hoſtes elici amplius ad pugnam uidit, nec per caſtra eorum
perrumpi ad Capuam poſſe: ne ſuos quoque commeatus intercluderent noui conſu-
les, abſcedere itrito incepto, & mouere à Capua ſtatuit caſtra. multa ſecũ quò iam in-
de pergeret, uoluenti, ſubiit animum impetus caput ipſum belli Romam petẽdi, cuius
rei ſemper cupitę prætermiſſam occaſionem poſt Cannenſem pugnã, & alij uulgò fre-
mebant, & ipſe nõ diſsimulabat: nec opinato pauore ac tumultu nõ eſſe deſperandum
aliquam partem urbis occupari poſſe. Si Roma in diſcrimine eſſet, Capuam ex templo
omiſſuros aut ambos imperatores Romanos, aut alterũ ex iis. qui ſi diuiſiſſent copias,
utrunque infirmiorem factum, aut ſibi, aut Campanis bene gerendæ rei fortunam da- G
turos eſſe. Vna ea cura angebat, ne ubi abſceſſiſſet, extemplo dederẽtur Campani. Nu
midam promptum ad omnia audenda donis perlicit, ut literis acceptis, ſpecie trãsfugę
caſtra Romana ingreſſus, altera parte Capuam clàm peruadat. Literę autem erant ad-
hortatione plenæ. Profectionẽ ſuam, quæ ſalutaris illis foret, abſtracturam ad defen-
dendam Romam ab oppugnanda Capua duces atque exercitus Romanos, ne deſpon-
derent animos, tolerãdo paucos dies, totam ſoluturos obſidionẽ. Inde naues in flumi-
ne Vulturno comprehenſas duci Caſilinum, quod iam ante præſidij cauſa fecerat ca-
ſtellum, iuſsit. quarum ubi tantam copiam eſſe, ut una nocte traiici poſſet exercitus, al
latum eſt: cibariis decem dierum pręparatis, deductas nocte ad fluuiũ legiones ante lu-
cem traiecit. Id priuſquam fieret, ita futurũ compertum ex transfugis Fuluius Flaccus
ſenatui Romã cum ſcripſiſſet, uarie hominũ animi pro cuiuſque ingenio affecti ſunt. H
Vt in re tam trepida, ſenatu extemplo uocato, P. Cornelius, cui Aſinæ cognomẽ erat,
omnes duces exercitúſque ex tota Italia, neque Capuę, neq; ullius alterius rei memor,
ad urbis pręſidiũ reuocabat. Fabius Maximus abſcedi à Capua, terrerique & circumagi
ad nutus cõminationéſque Annibalis, flagitioſum ducebat. Qui ad Cãnas uictor, ire
tamen ad urbẽ auſus non eſſet, cum à Capua repulſum ſpem potiundæ urbis Romę ce-
piſſe? Non ad Romam obſidendã, ſed ad Capuam liberãdam obſidione ire Romã cum
eo exercitu, qui ad urbem eſſet: Iouem fœderum ruptorũ ab Annibale teſtem, deóſq;
alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſentẽtias media ſententia P. Valerij Flacci uicit: qui
utriuſque rei memor, imperatoribus qui ad Capuã eſſent, ſcribendum cenſuit, quid ad
urbem præſidij eſſet. quãtas autem Annibal copias duceret, aut quãto exercitu ad Ca-
puam obſidendam opus eſſet, ipſos ſcire. ſi & Romm è ducibus alter, & exercitus pars I
mitti poſſet, ut ab reliquo & duce & exercitu Capua recte obſideretur: inter ſe compa-
rarent Claudius Fuluiúſque, utri obſidenda Capua, utri ad prohibendam obſidione
patriam, Romam ueniendum eſſet. Hoc ſenatuſconſulto Capuam perlato, Q. Fuluius
proconſul, cui collega ex uulnere ægro, eundum Romam erat: è tribus exercitibus mi-
lite electo, ad quindecim millia peditum, mille equites Vulturnum traducit. inde cum
Annibalem Latina uia iturũ ſatis cõperiſſet, ipſe per Appiæ municipia, quæque pro-
pter eam uiam ſunt, Setiam, Sotam, Lauinium pręmiſit, ut cõmeatus paratos & in ur-
bibus haberent, & ex agris de uiis in uiam proferrent: præſidiáque in urbes contrahe-
rent, ut ſua cuique reſpublica in manu eſſet. Annibal quo die Vulturnũ eſt tranſgreſ-
ſus, haud procul à flumine caſtra poſuit. poſtero die præter Cales in agrum Sidicinum
peruenit. ibi diem unum populãdo moratus, per Sueſſulam Allifanúmque & Caſina- K
tem agrum uia Latina ducit. ſub Caſinũ biduo ſtatiua habita: & paſsim populationes
factæ. Inde præter Interamnam Aquinúmque in Fregellanũ agrum ad Lirim fluuium
uentum. ubi interciſum pontem à Fregellanis morandi itineris cauſa inuenit. Et Ful-
uium Vulturnus tenuerat amnis, nauibus ab Annibale incenſis, rates ad traiiciendum
exercitum in magna inopia materiæ ægre comparãtem. traiecto ratibus exercitu, re-
liquum Fuluio expeditum iter, non per urbes modò, ſed circa uiam expoſitis benigne
commeatibus, erat. alacréſque milites alius alium, ut adderet gradum, memor ad de-
fendendã ire patriam, hortabantur. Romam Fregellanus nũcius diem noctémque iti-
nere continuato ingentem attulit terrorem. tumultuoſius, quàm allatum erat, curſus
hominum

A hominum affingentium uaoa auditis,totam urbem concinerat.ploratus mulierū noo Vrb.543.
ex priuatis ſolū domibus exaudiebatur, ſed undique matronæ io publicū effuſæ circa Oly.142.
deūm delubra diſcurrnot,crinibus paſsis aras uerrentes,nixæ genibus,ſupinas maous
ad cælum ac deos teodeotes,oraotéſque,ut orbem Romam è maoibus hoſtiū eriperēt:
matréſque Romaoas,& liberos paruos inuiolaros ſeruarēt. Senatus magiſtratibus in
foro prͤſto eſt,ſiquid conſulere ueliot.alij accipiunt imperia,diſcedúntq; ad ſuas quiſ-
que officiorum partes.alij offeruot ſe,ſiquo uſus operæ ſit.præſidia in arce,in Capito-
lio,io muris,circa urbem,in moote etiā Albano atque arce Tuſculana ponūtur.Inter
hunc tumultū Q.Fuluium Procos.profectū cum exercitu à Capua affertur.cui oe mi-
nueretur imperium ſi io urbem ueoiſſet,decreuit ſenatus, ut Q.Fuluio par cum cōſu-
libus imperiū eſſet. Annibal infeſtins perpopulato agro Fregellano propter interci-
B ſos pontes, per Fruſinatem Ferentinatémque & Aoagninū agrum io Labicanum ne-
nit. inde Algido Tuſculū petiit:nec receptus mœnibus infra Tuſculū dextrorſus Ga-
bios deſcēdit. iode io Pupiniam exercitu demiſſo, octo millia paſſuum à Roma poſuit
caſtra. Quo propius hoſtis accedebat,eo maior cædes fiebat fugientiū,præcedentibus
Numidis:pluréſque omoiū generū atque ætatum capiebātur. In hoc tumultu Fuluius
Flaccus porta Capena cum exercitu Romam ingreſſus, media orbe per Carinas Ex-
quilias contendit.inde egreſſus inter Exquilinam Collinámque portam poſuit caſtra.
AEdiles plebis commeatum eò comportarunt.Coss. ſenatúſque in caſtra uenerūt.ibi
de ſumma reip.conſultatum.Placuit,Coss. circa portas Collinam Exquilinámq; po-
nere caſtra:C.Calpurnium Pr.urbaoum Capitolio atque arci præeſſe:& ſenatum fre-
quentem in foro contineri, ſi quid io tam ſubitis rebus conſulto opus eſſet. Inter hæc
C Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuum ab urbe caſtra admouit. ibi ſtatiuis
poſitis,ipſe cum duobus millibus equitum ad portā Collinam uſque ad Herculis tem
plum eſt progreſſus:atque unde proxime poterat, mœnia ſitúmque urbis obequitans
contemplabatur.Id eum tam licenter atque ocioſe facere,Flacco indignum uiſum eſt.
itaque immiſit equites, ſubmoueríque,atque in caſtra redigi hoſtium equitatū iuſsit.
Cum commiſſum prælium eſſet:Coss. transfugas Numidarum,qui tum in Auētino ad
mille & CC erant, media urbe tranſire Exquilias iuſſerunt:nullos aptiores inter con-
ualles:tectáque hortorum,& ſepulchra,& cauas undique uias ad pugnandum futuros
rati.quos cum ex arce Capitolióque cliuo publico in equis decurrentes quidam uidiſ-
ſent,captum Auentinum cōclamauerunt. Ea res tātum tumultū ac fugam præbuit,ut
niſi caſtra Punica extra urbē fuiſſent,effuſura ſe omnis pauida multitudo fuerit.Tunc
D in domos atque in tecta refugiebāt:uagóſq; in uiis ſuos pro hoſtibus lapidibus teliſque
inceſſebant.nec comprimi tumultus,aperiríque error poterat,refertis itineribus agre-
ſtium turba pecorúmque, quæ repentinus pauor in urbem compulerat.Equeſtre præ-
lium ſecundum fuit,ſummotíq; hoſtes ſunt. & quia multis locis comprimēdi tumul-
tus erant,qui temere oriebantur, placuit, omnes qui dictatores,Coss.cenſoréſue fuiſ-
ſent,cum imperio eſſe,donec receſsiſſet à muris hoſtis.Et diei quod reliquū fuit,& no-
cte inſequenti,multi temere excitati tumultus ſunt, compreſsíque. Poſtero die tranſ-
greſſus Anienem Annibal,in aciem omnes copias eduxit:nec Flaccus cōſuléſque cer-
tamen detrectauere. Instructis utrinque exercitibus in eius pugnæ caſum,in qua urbs
Roma uictori præmium eſſet,imber ingens grandine mixtus ita utraque aciem turba-
uit, ut uix armis receptis in caſtra ſeſe receperint, nullius rei minore quàm hoſtium me-
E tu.Et poſtero die eodem loco acies inſtructas eadem tempeſtas diremit.ubi recepiſſent
ſe in caſtra,mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœ-
nos uerſa eſt:auditáque uox Annibalis fertur,potiundæ ſibi urbis Romæ modò men-
tem non dari,modò fortunam. Minuēre etiā ſpem eius & aliæ paruæ magnæque res.
magna illa, quòd cum ipſe ad mœnia urbis Romæ armatus ſederet,milites ſub uexil-
lis in ſupplemētum Hiſpaniæ profectos audiuit,parua autē,quòd per eos dies cum for-
te agrū in quo ipſe caſtra haberet,ueniſſe nihil ob id diminuto pretio,cognitū ex quo-
dam captiuo eſt. id uero adeò ſuperbū atque indignū uiſum, eius ſoli quod ipſe bello
captū poſsideret haberétque,inuentum Romæ emptorem:ut extemplo uocato præco-
ne,tabernas argētarias,quæ circa forum Romanū tunc eſſent,iuſſerit uenire.His mo-

Vrb.543. tus ad Turiam fluuium caſtra retulit, ſex millia paſſuũ ab urbe. inde ad lucum Feronię F
Olỳ.142. pergit ire, templum ea tempeſtate inclytum diuitiis. Capenates aliqui accolę eius erãt.
primitias frugum eò, donáque alia pro copia portãtes, multo auro argentóque id ex-
ornatum habebant. His omnibus donis tum ſpoliatum tẽplum. æris aceui, cum ru-
dera milites religione inducti iacerent, poſt profectionem Annibalis magni inuenti.
Huius populatio templi haud dubia inter ſcriptores eſt. Cœlius Romam euntem ab
Ereto diuertiſſe eò Annibalẽ tradit: itérque eius ab Reate, Cutiliíſque, & ab Amiter-
no orditur. ex Campania in Samniũ, inde in Pelignos perueniſſe: prætérque oppidum
Sulmonem in Marrucinos tranſiſſe: inde Albenſi agro in Marſos: hinc Admiternum,
Forulóſque uicum ueniſſe. Neq; ibi error eſt, quòd tanti exercitus ueſtigia intra tam
breuis æui memoriam potuerint confundi. iſſe enim eà conſtat. tantũ id intereſt, uene-
rítne eo itinere ad urbẽ, an ab urbe in Cãpaniã redierit. Cæterùm nõ quantũ pertina- G
ciæ ad premendam obſidione Capuam Romanis fuit, tantum ad defendendam An-
nibali. nanque ex Lucanis in Brutium agrum, ad fretum uerò ac Rhegium eo curſu
contendit, ut propè repẽtino aduẽtu incautos oppreſſerit. Capua etſi nihilo ſegnius
oppreſſa per eos dies fuerat, tamen aduentum Flacci ſenſit: & admiratio orta eſt, non
ſimul regreſſum Annibalem. inde per colloquia intellexerũt relictos ſe deſertóſque, &
ſpem Capuæ retinendæ deploratam apud Pœnos eſſe. Acceſsit edictum proconſulis
ex S C propoſitum uulgatúmque apud hoſtes, ut qui ciuis Campanus ante certã diem
trãſiſſet, ſine fraude eſſet. nec ulla facta eſt trãſitio, metu magis eos quàm fide cõtinen-
te: quia maiora in defectione deliquerãt, quàm quibus ignoſci poſſet. Cæterùm quem-
admodum nemo priuato conſilio ad hoſtem trãſibat, ita nihil ſalutare in medium con
ſulebatur. Nobilitas remp. deſeruerat, neque in ſenatũ cogi poterat. in magiſtratu au- H
tem erat, qui non ſibi honorem adiecisſet, ſed indignitate ſua uim ac ius magiſtratui
quem gerebat, dempſiſſet. Iam ne in foro quidem, aut publico loco principum quiſ-
quam apparebat. domibus incluſi, patriæ occaſum cum ſuo exitio in dies expectabãt.
ſumma curæ omnis in Boſtarem Hannonémque præfectos præſidij Punici uerſa erat,
ſuo, non ſociorum periculo ſolicitos. Hi cõſcriptis ad Annibalem literis nõ liberè mo-

Capuam in manum Hosti bus traditam.

do, ſed etiam aſperè, quibus nõ Capuam ſolũ traditam in manum hoſtibus, ſed ſe quo-
que & præſidiũ in omnes cruciatus proditos incuſabant: abiiſſe eum in Brutios, uelut
auertentem ſeſe, ne Capua in oculis eius caperetur. at hercule Romanos ne oppugna-
tione quidem urbis Romæ abſtrahi à Capua obſidenda potuiſſe. tanto conſtantiorem
inimicum Romanum, quàm amicum Pœnum eſſe. Si redeat Capuam, bellúmque o-
mne eò uertat: & ſe, & Campanos paratos eruptioni fore. Non cum Rheginis, neque I
Tarẽtinis bellum geſturos tranſiſſe Alpes. ubi Romanæ legiones ſint, ibi & Carthagi-
niẽſium exercitus debere eſſe. ſic ad Cannas, ſic ad Thraſymenũ rem bene geſtam, co-
eundo conferendo cum hoſte caſtra, fortunam tentando. In hanc ſententiam literæ
conſcriptæ, Numidis propoſita mercede iam profeſsis operã, dantur. Hi ſpecie tranſ-
fugarum cum ad Flaccum in caſtra ueniſſent, ut inde tempore captato abirent: faméſ-
que, quæ tam diu Capuæ erat, nulli non probabilem cauſam trãſitionis faceret: mulier
repẽte Campana in caſtra uenit, ſcortum transfugarum unius: indicátque imperatori
Romano, Numidas fraude cõpoſita tranſiſſe, literáſque ad Annibalem ferre. Id unum
ex iis qui ſibi rem aperuiſſet, arguere ſeſe paratã eſſe. Productus primò ſatis conſtãter
ignorare ſe mulierem ſimulabat. paulatim deinde conuictus ueris, cum tormenta po-
ſci & parari uideret: faſſus id ita eſſe, literæque prolatæ: & additum etiã indicio, quod K
celabatur, & alios ſpecie transfugarum Numidas uagari in caſtris Romanis. Hi ſu-
pra L X X comprehenſi, & cum transfugis nouis mulctati uirgis, manibúſque præci-
ſis Capuam rediguntur. Conſpectum tam triſte ſupplicium fregit animos Campano-
rum. Cõcurſus ad curiam populi factus coëgit Leſium ſenatum uocare: & primoribus,
qui iam diu publicis conſiliis aberant, propalàm minabantur, niſi uenirent in ſenatũ,
circa domos eorum ituros ſe, & in publicũ omnes ui extracturos eſſe. Is timor frequen
tem ſenatum magiſtratui præbuit. Ibi cum cæteri de legatis mittendis ad imperatores
Romanos agerẽt: Vibius Virius, qui defectiõis ab Romanis author fuerat, interroga-
tus ſententiã, negat eos qui de legatis & de pace ac deditione loquãtur, meminiſſe nec
quid

A quid facturi fuerint ſi Romanos in poteſtate habuiſſent, nec quid ipſis patiendum ſit. Vrb.543.
» Quid nos, inquit, eam deditionem fore cenſetis, qua quondã, ut aduerſus Samnites Ol.142.
» auxilium impetraremus, nos noſtráq; omnia Romanis dedimus? Iam è memoria ex-
» ceſsit, quo tempore, & in qua fortuna à P R. defecerimus? iam quemadmodũ in defe-
» ctione præſidium, quod poterat emitti, per cruciatum, & ad cõtumeliam necauerimus?
» quoties in obſidétes quàm inimici eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalẽ uo
» cauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſsimum eſt, ad oppugnandam Ro-
» mam hinc eum miſerimus? Age contrà quę illi infeſte in nos fecerint, repetite, ut ex eo
» quid ſperetis habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet, & Annibal hoſtis, & cũcta
» bello arderent: omiſsis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos Coſs. & duos conſula-
» res exercitus ad Capuam oppugnãdam miſerũt. Alterum annum circũuallatos inclu-
B ſóſque nos fame macerant, & ipſi nobiſcum ultima pericula, grauiſsimos labores per-
» peſsi, circa uallum ac foſſas ſępe trucidati, & propè ad extremũ caſtris exuti. Sed omit-
» to hęc. uetus atque uſitata res eſt, in oppugnãda hoſtium urbe labores ac pericula pati:
» illud iræ atque odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingẽtibus copijs peditum equi-
» túmque caſtra oppugnauit, & ex parte cepit: tãto periculo nihil moti ſunt ab obſidio-
» ne. profectus trãs Vulturnum peruſsit Calenum agrum: nihil tanta ſociorũ clade auo-
» cati ſunt. Ad ipſam urbem Romã infeſta ſigna ferri iuſsit: eam quoque tẽpeſtatem im-
» minentem ſpreuerunt. Tranſgreſſus Anienem tria millia paſſuũ ab urbe caſtra poſuit:
» poſtremò ad mœnia ipſa & ad portas acceſsit: Romam ſe adempturum eis, niſi omitte-
» rent Capuam, oſtendit: & non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu ac rabie concita-
» tas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas, ad opem ſuis ferẽdam auertas: Romanos
C Roma circunſeſſa, coniuges, liberi, quorum ploratus hic quoq; propè exaudiebantur:
» aræ, foci, deûm delubra, ſepulcra maiorũ temerata ac uiolata, à Capua non auerterũt.
» tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis. nec iniuria
» forſitã. nos quoque idem feciſſemus, ſi data fortuna eſſet. Itaque quãdo aliter dijs im-
» mortalibus uiſum eſt, cum mortem ne recuſare quidem debeam: cruciatus contume-
» liáſque quas ſperat hoſtis, dũ liber, dũ mei potens ſum, effugere morte prętérquã hone-
» ſta etiã leni poſſum. non uidebo Ap. Claudiũ & Q. Fuluiũ uictoria inſolenti ſubnixos:
» neque uinctus per urbem Romam triumphi ſpectaculum trahar: ut deinde in carcere,
» aut ad palum deligatus, lacerato uirgis tergo, ceruicem ſecuri Romanæ ſubijciam: nec
» dirui incendíque patriam uidebo: nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, uirginéſque
» & ingenuos pueros. Albam, unde ipſi oriũdi erant, à fundamẽtis proruerũt, ne ſtirpis,
D ne memoria originum ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credã, cui infeſtio-
» res quàm Carthagini ſunt. Itaque quibus ueſtrũ antè fato cedere, quàm hæc tot & tam
» acerba uideãt, in animo eſt: iis apud me hodie epulæ inſtructæ paratæque ſunt. ſatiatis
» uino cibóque, poculum idem quod mihi datum fuerit, circũferetur. ea potio corpus à
» cruciatu, animum à cõtumeliis, oculos aures à uidendis audiẽdiſque omnibus acerbis
» indigníſque, quæ manẽt uictos, uindicabit. parati erunt, qui magno rogo in propatulo
» ædium accenſo corpora exanima iniiciant. Hęc una uia & honeſta & libera ad mortẽ.
» & ipſi uirtutem mirabũtur hoſtes, & Annibal fortes ſocios ſciet ab ſe deſertos ac pro-
» ditos eſſe. Hãc orationẽ Virij plures audierũt cum aſſenſu, quàm forti animo id quod
probabant exequi potuerunt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertam populi
Romani clementiam, haud diffidentes ſibi quoque placabilem fore, legatos ad deden-
E dã Romanis Capuã decreuerunt, miſerúntque. Vibiũ Virium ſeptẽ & uiginti ferme ſe-
natores domum ſecuti ſunt: epulatíque cum eo, & quantum facere potuerant, aliena-
tis mentibus uino ab imminentis ſenſu mali, uenenum omnes ſumpſerunt. inde miſſo
conuiuio dextris inter ſe datis, ultimóque complexu, collachrymãtes ſuum patrięque
caſum, alij ut eodem rogo cremarentur mãſerũt, alij domos digreſsi ſunt. Impletæ ci-
bis uinóque uenæ minus efficacem in maturanda morte uim ueneni fecerunt. itaque
noctem totam plerique eorum, & diei inſequentis partem, cum animã egiſſent: omnes
tamen prius quàm aperirẽtur hoſtibus portæ, exſpirarunt. Poſtero die porta Iouis, quę
aduerſus caſtra Romana erat, iuſſu proconſulis aperta eſt. eà intromiſſa legio una, &
duæ alæ cũ C. Fuluio legato. Is cum omnium primùm arma teláque quæ Capuæ erãt,

vrb.543. ad ſe conſerēda curaſſet, cuſtodiis ad omnes portas diſpoſitis,ne quis exire aut emitti F
Oly.142 poſſet,præſidium Punicum comprehendit : ſenatum Campanū ire in caſtra ad imperatores Romanos iuſsit. quò cū ueniſſent, extemplo his omnibus catenæ iniectæ, iuſſique ad quæſtores deferre quod auri argentíque haberent. auri pondo L X X fuit: ari gēti tria millia pondo & C C, ſenatores quinque & uiginti Cales in cuſtodiam, duodetrigiuta Theanum miſsi, quorum de ſentētia maxime deſcitum ab Romanis conſtabat. De ſupplicio Campani ſenatus haudquaquam inter Fuluium Claudiúmque conueniebat. facilis impetrādæ ueniæ Claudius, Fuluij durior ſentētia erat. Itaque Appius Romam ad ſenatum arbitrium eius rei totū reiiciebat. percunctandi etiam æquum eſſe poteſtatem fieri Patribus, num communicaſſent cōſilia cum aliquibus ſociorum Latini nominis municipiorum, & num ope eorum in bello forēt & municipiorum adiuti.
Id uero minime committendum eſſe, Fuluius dicere, ut ſolicitarentur criminibus du- G
biis ſociorum fideliū animi, & ſubiicerentur indicibus, queis neque quid facerent, neque quid dicerent, quicquā unquam penſi fuiſſet. itaque ſe eam quæſtionem oppreſſurū extincturúmque. Ab hoc ſermone cum digreſsi eſſent: & Appius quāuis ferociter loquentē collegam, non dubitaret tamē literas ſuper tanta re ab Roma expectaturum: Fuluius ne id ipſum impedimentum incepto foret, dimittens prætorium, tribunis militum ac præfectis ſociorum imperauit, uti duobus millibus equitum delectis denunciarēt, ut ad tertiam buccinam præſto eſſent. Cum hoc equitatu nocte Theanum profectus, prima luce portam intrauit, atque in forum perrexit: concurſúque ad primum equitum ingreſſum facto, magiſtratū Sidicinum citari iuſsit: imperauítque ut produceret Campanos quos in cuſtodia haberet. Producti omnes, uirgíſq; cęſi, ac ſecuri percuſsi. Inde citato equo Cales percurrit. ubi cum in tribunali conſediſſet, productíque H
Campani deligarentur ad palum: eques citus ab Roma uenit: literáſque a C. Calpurnio, populóq; Romano, Fuluio cum tradidiſſet: murmur à tribunali totā cōcionē peruaſit, deferri rem integram ad patres de Campanis. Et Fuluius id ita eſſe ratus, acceptas literas, neque reſolutas cum in gremio repoſuiſſet, præconi imperauit ut lictorem lege agere iuberet. Ita de iis quoque qui Calibus erāt, ſumptum ſuppliciū. tum literæ lectæ, ſenatúſque conſultum, ſerum ad impediendam rem actam, quæ ſumma ope approperata erat, ne impediri poſſet. Cōſurgentem iam Fuluium Taurea Iubellius Campanus per mediam uadēs turbam nomine inclamauit: & cum mirabundus quidnam ſeſe uel-
» let, reſediſſet Flaccus: Me quoque, inquit, iube occidi: ut gloriari poſsis, multo fortiorē
» quàm ipſe es, uirum abs te occiſum eſſe. Cum Flaccus negaret profecto ſatis cōpotem
mentis eſſe: modo prohiberi etiam ſe, ſi id uellet, SC diceret: tum Iubellius, Quādoqui- I
» dem, inquit, capta patria, propinquis amicíſque amiſsis, cum ipſe manu mea cōiugem
» liberóſque interfecerim, ne quid indigni paterentur, mihi ne mortis quidem copia ea-
» dem eſt, quæ his ciuibus meis: petatur à uirtute inuiſæ huius uitę uindicta. atque ita gladio, quem ueſte texerat, per aduerſum pectus transfixus, ante pedes imperatoris moribūdus procubuit. Quia & quod ad ſuppliciū attinet Campanorum, & pleraq; alia, de Flacci unius ſententia acta erant. mortuum Appium Claudium ſub deditionem Capuæ quidam tradunt. hunc quoque ipſum Tauream neque ſua ſpōte ueniſſe Cales, neque ſua manu interfectum: ſed dum inter cæteros ad palum deligatur, quia parum inter ſtrepitus exaudiri poſſent quæ uociferabatur, ſilētium fieri Flaccū iuſsiſſe: tum Tauream illa quę antè memorata ſunt, dixiſſe: uirum ſe fortiſsimum à nequaquam pari ad uirtutem occidi. ſub hęc dicta iuſſu procōſulis præconem ita pronunciaſſe, Lictor uiro K
forti adde uirgas, & in eum primum lege age. Lectum quoque ſenatuſconſultū priuſquam ſecuri feriret, quidam authores ſunt: ſed quia adſcriptum in ſenatuſcōſulto fuerit, ſi ei uideretur, integram rem ad ſenatum reiiceret: interpretatum eſſe, quid magis è repub. duceret, ęſtimationem ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditum eſt: Atelláque & Calatia in deditionem acceptæ. ibi quoque in eos qui capita rerū erāt, animaduerſum. ita ad L X X principes ſenatus interfecti, trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi. alij per ſociorum Latini nominis urbes in cuſtodias dati, uariis caſibus interierunt. multitudo alia ciuium Campanorum uenūdata. De urbe agróq; reliqua conſultatio fuit: quibuſdā delendā cēſentibus urbē pręualidā, propinquā, inimicā.

Cæterùm

A Cæterùm præſens utilitas uicit.nam propter agrum,quem omni fertilitate terræ ſatis Vrb.543.
conſtabat primum in Italia eſſe,urbs ſeruata eſt,ut eſſet aliqua aratorum ſedes.urbi fre Ol.142.
quentandæ multitudo incolarũ libertinorúmque & inſtitorum opificúmque retenta.
ager omnis & tecta publica populi Romani facta. Cæterùm habitari tantum tãquam
urbem,Capuam,frequentarique placuit:corpus nullum ciuitatis,nec ſenatus nec ple-
bis cõcilium,nec magiſtratus eſſe.ſine cõſilio publico,ſine imperio multitudinem nul-
lius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore. præfectum ad iura reddenda ab
Roma quotannnis miſſuros.Ita ad Capuam res cõpoſitæ cõſilio ab omni parte lauda-
bili.ſeuere & celeriter in maxime noxios animaduerſum:multitudo ciuiũ diſsipata in
nullam ſpem reditus: nõ ſæuitũ incẽdiis ruinîſque in tecta innoxia,muróſque:& cum
emolumento quæſita etiã apud ſocios lenitatis ſpecies incolumitate urbis nobiliſsimę
B opulentiſsimæq;, cuius ruinis omnis Campania,omnes qui Campaniam circà acco-
lunt populi ingemuiſſent: confeſsio expreſſa hoſti,quãta uis in Romanis ad expeten-
das pœnas ab infidelibus ſociis,& quàm nihil in Annibale auxilij ad receptos in fidem
tuendos eſſet.Romani proconſules perfuncti quod ad Capuã attinebat cura,Claudio
Neroni ex iis duabus legionibus quas ad Capuam habuerant , ſex millia peditum, &
trecẽtos equites,quos ipſe legiſſet,& ſociûm Latini nominis peditũ numerum parem,
& octingentos equites decernunt.Eum exercitum Puteolis in naues impoſitum Nero
in Hiſpaniã trãſportauit.Cum Tarraconẽ nauibus ueniſſet, expoſitiſq; ibi copiis,& na
uibus ſubductis,ſocios quoq; nauales multitudinis augendę cauſa armaſſet:profectus
ad Iberũ flumen,exercitũ ab T.Fonteio & L.Martio accepit.inde pergit ad hoſtes ire.
Aſdrubal Amilcaris ad Lapides atros caſtra habebat in Auſetanis.is locus eſt inter op
C pida Illiturgim & Mẽtiſſam.huius ſaltus fauces Nero occupauit.Aſdrubal ne in arcto
res eſſet,caduceatorem miſit,qui promitteret, ſi inde miſſus foret, ſe omnẽ exercitũ ex
Hiſpania deportaturũ.Quam rem cum læto animo Romanus accepiſſet,diem poſte-
rum Aſdrubal colloquio petiuit,ut Romani leges conſcriberent de tradendis arcibus
urbium,diéq; ſtatuenda ad quam præſidia deducerẽtur, ſuáq; omnia ſine fraude Pœni
deportarẽt . Quod ubi impetrauit,extẽplo primis tenebris, atq; inde tota nocte quod
grauiſsimum exercitus erat,Aſdrubal quacunque poſſet,euadere è ſaltu iuſsit.data ſe-
dulò opera eſt,ne multi ea nocte exirent,ut ipſa paucitas tum ad hoſtem ſilẽtio fallen-
dum aptior,tum ad euadendum per arctas ſemitas ac difficiles eſſet.Vẽtum inſequen-
ti die ad colloquiũ eſt:ſed loquẽdo plura ſcribendóq; dedita opera,quæ in rẽ nõ eſſent,
die cõſumpto,in poſterũ dilatũ eſt.addita inſequẽs nox ſpatiũ dedit & alios emittendi:
D nec poſtero die res finem inuênit. ita aliquot dies diſceptãdo palàm de legibus,noctéſ-
que emittendis clàm è caſtris Carthaginienſibus,abſumptæ . & poſteaquã maior pars
emiſſa exercitus erat, iam ne iis quidẽ quæ ultro dicta erant,ſtabatur:minúſque ac mi-
nus,cum timore ſimul fide decreſcente,cõueniebat.Iam ferme pedeſtres omnes copiæ
euaſerãt è ſaltu:cum prima luce denſa nebula ſaltum omnẽ campóſque circà intexuit.
quod ubi ſenſit Aſdrubal,mittit ad Neronem, qui in poſterum diem colloquiũ differ-
ret.illũ diem religioſum Carthaginienſibus ad agendum quicquam rei , feriatum eſſe.
Ne tum quidem ſuſpecta fraus.cum data eſſet uenia eius diei,extemplo Aſdrubal cum
equitatu elephãtiſq; caſtris egreſſus,ſine ullo tumultu in tutũ euaſit.Hora ferme quar-
ta depulſa ſole nebula aperuit diem,uacuáq; hoſtiũ caſtra cõſpexerunt Romani. Tum
demum Claudius Punicam fraudem agnoſcens,ut ſe dolo captum ſenſit , proficiſcen-
E tem inſtitit ſequi, paratus confligere acie:ſed hoſtis detrectabat pugnam . leuia tamen
prælia inter extremum Punicum agmen,præcurſoréſque Romanorum fiebant . Inter
hæc Hiſpanię populi,nec qui poſt cladem acceptam defecerant,redibãt ad Romanos,
nec ulli noui deficiebant. Et Romæ ſenatui populóque poſt receptam Capuam non
Italiæ iam maior,quàm Hiſpanię cura erat.& exercitum augeri,& imperatorem mitti
placebat.nec tamen quem mitterent,ſatis cõſtabat:quoniam illuc,ubi duo ſummi im-
peratores intra dies X X X cecidiſſent,qui in locum duorum ſuccederet,extraordina-
ria cura deligendus eſſet. Cum alij alium nominarent,poſtremùm eò decurſum eſt,ut
populus proconſuli creando in Hiſpaniam comitia haberet.diémque comitiis conſu-
les edixerunt.Primò expectauerant,ut qui ſe tanto imperio dignos crederent,nomina

vrb.543. profiterentur.quæ ut deſtituta expectatio eſt,redintegratus luctus acceptæ cladis,deſy- F
Oly.142. riúmque imperatorum amiſſorũ. Mœſta itaque ciuitas,prope inops conſilij,comitio-
rum die tamen in campũ deſcendit .atque in magiſtratus uerſi circunſpectant ora prin
cipum aliorũ alios intuentiũ,fremúntque , adeo perditas res, deſperatúmqȝ de repub.
eſſe,ur nemo audeat in Hiſpaniam imperiũ accipere. Cũ ſubitò P.Cornelius,illius qui
in Hiſpania cecidetat,filius,quatuor & uiginti ferme annos natus,profeſſus ſe petere,
in ſuperiore unde conſpici poſſet loco conſtitit. In quem poſtquam omnium ora con-
uerſa ſunt,clamore ac fauore ominati extemp lo ſunt felix fauſtúmque imperium.iuſſi
deinde inire ſuffragium,ad unum omnes non cẽturiæ modo , ſed etiã homines P. Sci-
pioni imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterùm poſt rem actam, ut iam reſide-
rat impetus animorum ardórque,ſilẽtium ſubito ortum,& tacita cogitatio, quidnam
egiſſent noui,quòd fauor plus ualuiſſet,quàm ratio ætatis,maxime pœnirebat. quidã G
fortunam etiam domus horrebât,noménque, ex funeſtis duabus familiis , in eas pro-
uincias,ubi inter ſepulchra patris patruíque res getendæ eſſent, proficiſcentis. Quam
ubi ab re tanto impetu acta ſolicitudinem curámque hominũ animaduertit,aduocata
concione,ita de ętate ſua,imperióque mandato,& bello quod gerendum eſſet,magno
elatóque animo diſſeruit: ut ardorem eum qui reſiderat, excitaret rurſus,innouarétque
& impleret homines certioris ſpei,quàm quantam fides promiſsi humani,aut ratio ex
fiducia terum ſubiicere ſolet. Fuit enim Scipio non ueris tantum uirtutibus mirabilis,
ſed arte quoqȝ quadã ab iuuenta in oſtẽtationem earum cõpoſitus:pleraque apud mul
titudinẽ aut pet nocturnas uiſa ſpecies,aut uelut diuinitus mẽte monita,agens : ſiue &
ipſe capti quadam ſuperſtitione animi:ſiue ut imperia conſiliáque, uelur ſorte oraculi
miſſa ſine cunctatione aſſequeretur . ad hæc iam inde ab initio præparans animos,ex H
quo togam uirilem ſumpſit,nullo die prius nullam publicam priuatámqȝ rẽ egit , q̃ in
Capitolumi iret, ingreſſúſque ædem conſideret:& plerunqȝ tempus ſolus in ſecreto ibi
tereret. Hic mos,qui pet omnẽ uitam ſeruabatur,ſeu conſulto ſeu temere uulgatæ opi-
nioni fidem apud quoſdam fecit,ſtir pis eum diuinæ uirũ eſſe : retulítque famã in Ale-
xandro Magno prius uulgatam, & uanitate & fabula parẽ: anguis immanis concubi-
tu conceptũ,& in cubiculo matris eius perſæpe uiſam prodigij eius ſpeciem,interuen-
túque hominum euolutam repente,atque ex oculis elapſam. His miraculis nunquam
ab ipſo eluſa fides eſt:quin potius aucta arte quadam , nec abnuendi tale quicquã , nec
palàm affirmandi. Multa alia eiuſdem generis,alia uera,alia aſsimulata,admirationis
humanæ in eo iuuene exceſſerant modũ. quibus fteta tunc ciuitas, ætati haud qnaquã
maturæ tantam molem rerum,tantúmque imperium permiſit. Ad eas copias quas ex I
uetere exercitu Hiſpania habebat , quæque à Puteolis cum Claudio Nerone traiectæ
erant,decem millia peditum,& mille equites addũtur.& M. Iunius Syllanus Propr. ad
iutor ad res gerendas datus eſt. Iia cũ XXX nauiũ claſſe(oẽs autẽ quinqueremes erãt)
oſtiis Tyberinis profectus præter oram Tuſci maris,Alpes atque gallicũ ſinũ,& dein-
de Pyrenes circunuectus promontoriũ,Emporis urbe Græca(otiundi & ipſi à Phocęa
ſuut)copiãs ẽxpoſuit. inde ſequi nauibus iuſsis,Tataconẽ pedibus profectus,conuen-
tum omniũ ſociorũ(etenim legationes ad famã aduẽtus eius ex omni ſe prouincia effu
derant)habuit. naues ibi ſubduci iuſsit: remiſsis quatuor triremibus Maſsilienſiũ,quæ
officij cauſa ab domo proſecutę fuerant. Reſpõſa inde legationibus ſuſpenſis uarietate
tot caſuũ dare cœpit: ita elato ab ingenti uirtutũ ſuatum fiducia animo, ut nullũ ferox
uerbum exciderer: ingénſque omnibus quæ diceret,cum maieſtas ineſſet,tũ fides. Pro- K
fectus ab Taracone & ciuitates ſociorũ,& hyberna exercitus adiit, collaudauítque mi-
lites,quòd duabus tantis cladibus deinceps icti prouinciam obtinuiſſent: nec fructum
ſecundarũ rerum ſentire hoſteis paſsi , omni cis Iberum agro eos arcuiſſent, ſocióſque
cũ fide tutati eſſent. Martiũ ſecum habebat cũ tanto honore , ur facile appareret, nihil
minus eũ uereri,quàm ne quis obſtaret gloriæ ſuę. Succeſsit inde Neroni Syllanus , &
in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus quæ adeunda agendáque erant, ma-
ture aditis peractíſque, Tarraconem cõceſsit. Nihilo minor fama apud hoſtes Scipio-
nis erat, quàm apud ciues ſo cióſque : & diuinatio quædam futuri, quo minus ratio ti-
moris reddi poterat, eo opportune maiorem inſetens metum. In hyberna diuerſi con-
ceſſerant

A ceſſerant: Aſdrubal Giſgonis uſque ad Oceanum & Gades: Mago in mediterranea maximè ſupra Caſtulonenſem ſaltū. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibero circa Saguntū hybernauit. Aeſtatis eius extremo, quo capta eſt Capua, & Scipio in Hiſpaniā uenit: Punica claſsis ex Sicilia Tarentum accita ad arcendos commeatus præſidij Romani, quod in arce Tarentina erat, clauſerat quidem omneis ad arcē à mari aditus: ſed aſsidendo diutius arctiorē annonam ſocijs q̃ hoſti faciebat. non enim tantum ſubuehi oppidanis per pacata litora apertóſque portus præſidio nauiū Punicarū poterat, quātum frumenti claſsis ipſa turba naualí miſta ex omni genere hominum abſumebat: ut arcis præſidiū etiam ſine inuectò, quia ibi pauci erant, ex antè præparato ſuſtētari poſſet: Tarētinis claſsíque ne inuectū quidem ſufficeret. tandem maiore gratia q̃ uenerat, claſsis dimiſſa eſt. annona haud multum laxauerat: quia remoto maritimo præſidio
B ſubuehi frumentū non poterat. Eiuſdem æſtatis exitu M. Marcellus ex Sicilia prouincia cum ad urbem ueniſſet, à C. Calpurnio Pr. ſenatus ei ad ædē Bellonæ datus eſt. ibi cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet, queſtus leniter non ſuā magis quàm militum uicem, quòd prouincia confecta exercitū deportare nō licuiſſet, poſtulauit ut triūphanti urbem inire liceret. id non impetrauit. Cum multis uerbis actū eſſet, utrū minus conueniret, cuius nomine abſentis ob res proſpere ductu eius geſtas ſupplicatio decreta foret, & dijs immortalibus habitus honos, ei præſenti negare triūphum: an quem tradere exercitum ſucceſſori iuſsiſſent, quod niſi manente in prouincia bello non decerneretur, eum quaſi debellato triumphare, cum exercitus teſtis meriti atque immeriti triumphi abeſſet: mediū uiſum, ut ouās urbē iniret, Tribuni plebis ex authoritate ſenatus ad populū tulerunt, ut M. Marcello, quo die urbem ouans iniret, imperiū eſſet. Pridie quàm
C urbē iniret, in monte Albano triumphauit. inde ouās multā præ ſe prædā in urbem intulit. Cum ſimulacro captarū Syracuſarū catapultæ balliſtæque, & alia omnia inſtrumenta belli lata, & pacis diuturnæ regiæq; opulētiæ ornamenta. argēti ærísque fabrefacta uaſa, & alia ſupellex, precioſáque ueſtis: & multa nobilia ſigna, quibus inter primas Græciæ urbes Syracuſæ ornatę fuerāt. Punicę quoq; uictoriæ ſignū, octo ducti elephanti. Et non minimū fuere ſpectaculū cum coronis aureis præcedētes Soſis Syracuſanus, & Mericus Hiſpanus, quorū altero duce nocturno Syracuſas introitū erat: alter Naſſum, quódque ibi præſidij erāt, prodiderat. His ambobus ciuitas data, & quingena iugera agri: Soſidi in agro Syracuſano, qui aut regius, aut hoſtium populi Ro. fuiſſet, & ædes Syracuſis cuius uellet eorū, in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſpaniſq; qui cum eo tranſierant, urbs agérque in Sicilia ex iis qui à populo Ro. defeciſſent,
D iuſſa dari. id M. Cornelio mandatū, ut ubi ei uideretur, urbē agrúmque eis aſsignaret. In eodem agro, Belligeni, per quem illectus ad tranſitionem Mericus erat, CCCC iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli Punica claſsis octo millia peditum, tria Numidarū equitum expoſuit. Ad eos Murgantinæ deſciuerunt terræ. ſecutæ defectionem earum Hybla & Magella ſunt, & ignobiliores quædam aliæ. Et Numidæ profecto Mutine uagi per totam Siciliam ſocioꝝ populi Romani agros urebāt. Super hæc exercitus Romanus iratus, partim quòd cū imperatore nō deuectus ex prouincia eſſet, partim quòd in oppidis hybernare uetiti erant, ſegni fungebantur militia: magíſque eis autor ad ſeditionem, quàm animus deerat. Inter has difficultates M. Cornelius Pr. & militū animos nunc conſolando nūc caſtigando ſedauit: & ciuitates omnes quæ defecerant, in deditionem redegit: atq; ex his Murgantiā Hiſpanis, quibus urbs agér-
E que debebatur, ex S C. tribuit. Conſules cum ambo Apuliam prouinciam haberēt, minúſque iam terroris à Pœnis & Annibale eſſet, ſortiri iuſsi Apuliam Macedoniáque prouincias. Sulpitio Macedonia euenit, iſque Leuino ſucceſsit. Fuluius Romam comitiorum cauſa acceríitus, cum comitia conſulibus rogandis haberet: prærogatiua centuria iuniorum declarauit T. Manlium Torquatum & T. Octaciliū. Manlius qui præſens erat, gratulandi cauſa cum turba coiret, nec dubius eſſet conſenſus populi, magna circūfuſus turba ad tribunal cōſulis uenit: petitque ut pauca ſua uerba audiret, centuriámq; quæ tuliſſet ſuffragiū, reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione quidnā poſtulaturus eſſet, oculorū ualetudinem excuſauit. Impudentem & gubernatorem & imperatorem eſſe, qui cū alienis oculis ei omnia agēda ſint, poſtulet ſibi aliorum capi-

Vrb.544. ta ac fortunas cõmitti.proinde ſi uideretur,& redire in ſuffragium centuriã iuniorum F
Olÿ.142. iuberet : & meminiſſet in conſulibus creandis,belli quod in Italia ſit, tẽporúmque re-
publicæ. uixdũ requieſcere aureis à ſtrepitu & tumultu hoſtili,quo paucos ante mẽſes
aſſederint prope mœnia Romana.Poſt hæc cũ centuria frequens ſucclamaſſet,nihil ſe
mutare ſententiæ,eoſdémque conſules dicturos eſſe:tũ Torquatus,neque ego ueſtros,
inquit,mores cõſul ferre potero,neq; uos imperiũ meum. redite in ſuffragiũ, & cogi-
tate bellũ Punicum in Italia,& hoſtium ducẽ Annibalẽ eſſe. Tum centuria & authori-
tate mota uiri,& admirantiũ circà fremitu, petit à conſule, ut centuriã ſeniorum cita-
ret.uelle ſeſe cum maioribus natu colloqui,& ex authoritate eorum cõſules dicere.Ci-
tatis cẽturiæ ſenioribus,datum ſecreto in ouili cum his colloquendi tempus.Seniores
de tribus conſulendũ dixerũt eſſe:duobus iam plenis honorũ,Q. Fabio & M.Marcel-
lo(& ſi utique nouũ aliquem aduerſus Pœnos conſulem creari uellent) M. Valerium G
Leuinum egregie aduerſus Philippum regẽ terra maríque res geſsiſſe.Ita de tribus con
ſultatione data,ſenioribus dimiſsis, iuniores ſuffragiũ ineunt.M.Claudiũ Marcellum
fulgentem tum Sicilia domita,& M.Valeriũ, abſentes COSS. dixerũt.authoritatem
prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eludant nunc antiqua mirantes.nõ equi-
dem ſiqua ſit ſapientiũ ciuitas,quam docti fingunt magis quàm norunt:aut principes
grauiores tẽperatioreſq; à cupidine imperij,aut multitudinẽ melius moratã cenſeã fie-
ri poſſe.cẽturiã uero iuniorũ ſeniores cõſulere uoluiſſe,quibus imperiũ ſuffragio man-
darent:uix ut ueriſimile ſit,parentũ quoq; hoc ſeculo uilis leuiſque apud liberos autho-
ritas fecit.Prætoria inde comitia habita.P.Mãlius Volſo &L.Manlius Acidinus,& C.
Lectorius & L.Cincius Alimẽtius creati ſunt.Forte ita incidit,ut comitiis perfectis nũ
ciaretur,T.Octacilium,quẽ T. Manlio,niſi interpellatus ordo comitiorum eſſet,col- H
legam abſentẽ daturus fuiſſe uidebatur populus,mortuũ in Sicilia eſſe. Ludi Apolli-
nares & priore anno fuerant:& eo anno ut fierent , repente Calpurnio Pr. ſenatus de-
creuit,ut in perpetuum uouerentur. Eodem anno prodigia aliquot uiſa, nunciatáque
ſunt.In æde Concordiæ uictoria quæ in culmine erat , fulmine icta decuſſáque ad Vi-
ctorias quæ in ante fixæ erant,hæſit,neq; inde procidit. Et Anagniæ & Fregellis nun-
ciatum eſt murũ portáſque de cælo tactas.& in foro Sudertano ſanguinis riuos per diẽ
totum fluxiſſe.& Ereti lapidibus pluuiſſe.& Reate mulã peperiſſe. Ea prodigia hoſtiis
maioribus ſunt procurata : & obſecratio in unum diem populo indicta,& nouendiale
ſacrum.ſacerdotes publici aliquot eo anno mortui ſunt,nouíque ſuffecti,in locum M.
AEmylij Numidæ decemuiri ſacrorum M.AEmylius Lepidus:in locum M.Pompo-
nij Mathonis pontificis C.Liuius:in locum Sp. Caruili Maximi auguris M.Seruilius. I
T.Octacilius Craſſus pontifex quia exacto anno mortuus erat,ideo nominatio in lo-
cũ eius non eſt facta. C. Claudius flamen dialis quòd exta perperã dederat, Flaminio
abiit. Per idẽ tempus M.Valerius Leuinus,tentatis prius per ſecreta colloquia prin-
cipũ animis, ad indictũ ante ad idipſum conciliũ AEtolorũ claſſe expedita uenit. Vbi
cũ Syracuſas Capuáque captas in fidẽ, in Italiáque rerũ ſecundarum ſucceſſum oſten-
taſſet:adieciſſẽtq;,iam inde à maioribus traditũ morẽ Romanis colendi ſocios:ex qui-
bus alios in ciuitatẽ,atque ęquum ſecum ius accepiſſent:alios in ea fortuna haberent,
ut ſocij eſſe quàm ciues malẽt:AEtolos eo in maiore futuros honore,quòd gentiũ trãſ
marinarũ in amicitiã primi ueniſſent:Philippũ eis & Macedonas graues accolas eſſe,
quorum ſe uim ac ſpiritus etiam fregiſſe:& eò redactos eſſe , ut non his modo urbibus
quas per uim ademiſſent AEtolis, excedant:ſed ipſam Macedoniam infeſtam habeãt. K
Et Acarnanas quos ægre ferrent AEtoli à corpore ſuo diremptos,reſtiturũ ſe in an-
tiquam formulam , iuriſq; ac ditionis eorum. Hæc dicta promiſſáque à Romano im-
peratore, Scopas,qui tum prætor gentis erat,& Dorimachus princeps AEtolorũ affir
marunt authoritate ſua,minore cum uerecundia & maiore cum fide uim maieſtatém-
que populi Ro. extollentes. maxime tamen ſpes potiundæ monebat Acarnaniæ. Igi-
tur conſcriptæ conditiones quibus in amicitam ſocietatémq; populi Romani uenirẽt.
additúmq;,ut ſi placeret uellẽntq;,eodem iure amicitiæ Elei Lacedæmoniſque, & At-
talus & Pleuratus & Scerdiletus eſſent:Aſiæ Attalus,hi Illyriorũ reges. Bellũ ut extẽ-
plo AEtoli cũ Philippo terra gererẽt.Nauibus ne minus uiginti quinqueremibus ad-
iuuaret

A iuuaret Romanus. Vrbium Corcyra tenus ab AEtolia incipiẽti ſolum tectáque, & mu- Vrb. 544.
ri cum agris AEtolorum, alia omnis præda populi Romani eſſet. Daréntque operam Ol. 142.
Romani ut Acarnaniam AEtoli haberẽt. Si AEtoli pacem cũ Philippo facerent, fœde-
deri adſcriberent: ita ratã eorum pacem, ſi Philippus arma ab Romanis ſociíſque quíq;
eorum ditionis eſſent, abſtinuiſſet. Itẽ ſi populus Ro. fœdere iungeretur regi, ut caueret
ne ius ei belli inferendi AEtolis ſociíſq; eorũ eſſet. Hæc conuenerunt, conſcriptáq; bien-
nio pòſt, Olympię ab AEtolis, in Capitolio ab Romanis, ut teſtata ſacratis monumen-
tis eſſent, ſunt poſita. Moræ cauſa fuerãt retenti Romæ diutius legati AEtolorũ. nec ta-
men impedimento id rebus gerendis fuit & AEtoli extẽplo mouerũt aduerſus Philip-
pum bellũ: & Leuinus Zacynthũ (parua inſula eſt: propinqua AEtolię: urbẽ unam eo-
dẽ quo ipſa eſt nomine habet, eã præter arcẽ ui cepit) & Oeniada Naxúmque Acarna-
B num captas AEtolis contribuit. Philippũ quoq; ſatis implicatum bello finitimo ratus,
ne Italiam Pœnóſque & pacta cum Annibale poſſet reſpicere, Corcyrã ipſe ſe recepit.
Philippo AEtolorũ defectio Pellæ hybernanti allata eſt. itaque quia primo uere mo-
turus exercitum in Græciam erat, Illyrios finitimáſque eis urbes alieno metu quietas
ut Macedonia haberet, expeditionem ſubitam in Oricinorum atque Apolloniatũ fi-
nes fecit, egreſſóſq; Apolloniatas cum magno terrore ac pauore cõpulit intra muros.
uaſtatis proximis Illyriis, in Pelagoniã eadem celeritate uertit iter. inde Dardanorum
urbem ſitam in Macedonia tranſitũ Dardanis facturã, cepit. His raptim actis, memor
AEtolici iunctíque cum eo Romani belli per Pelagoniam & Nymphęum & Boleam
in Theſſaliã deſcendit. ad bellũ ſecum aduerſus AEtolos capeſſendũ incitari poſſe ho-
mines credebat: & relicto ad fauces Theſſalię Perſeo cũ quatuor millibus armatorũ ad
C arcendos aditu AEtolos, ipſe priuſquã maioribus occuparetur rebus, in Macedoniam
atque inde in Thraciam exercitũ ac Medos eduxit. Incurrere ea gens Macedoniã ſoli-
ta erat. ubi regẽ occupatũ externo bello, ac ſine pręſidio eſſe regnũ ſenſiſſent. Ad Phra-
gandas igitur uaſtare agros, & urbẽ Iãphorinam, caput arcémque Medicæ oppugnare
cœpit. Scopas ubi profectum in Thraciam regẽ, occupatúmque ibi bello audiuit, ar-
mata omni iuuentute AEtolorũ, bellũ inferre Acarnanię parat. Aduerſus quos Acar-
nanum gẽs & uiribus impar, & iam mœnia Oeniadon Naxũque amiſſa cernens, Ro-
manáque inſuper arma ingruere, ira magis inſtruit, quàm conſilio bellum. coniugibus
liberíſq; & ſenioribus ſupra LX annos in propinquã Epirum miſsis, ab XV ad LX annos
coniurant, niſi uictores ſe nõ redituros. qui uictus acie exceſsiſſet, eum nequis urbe, te-
cto, menſa, lare reciperet, diram execrationẽ in populares, obteſtationẽ quàm ſanctiſsi-
D mam potuerunt, aduerſus hoſpites compoſuerunt: precatíque ſimul Epirotas ſunt, ut
qui ſuorum in acie cecidiſſent, eos uno tumulo cõtegerent, adhiberéntque humatis ti-
tulum, Hic ſiti ſunt Acarnanes, qui aduerſus uim atque iniuriam AEtolorũ pro patria
pugnantes mortẽ occubuerũt. Per hæc incitatis animis, caſtra in extremis finibus ſuis
obuiam hoſti poſuerunt. nunciis ad Philippum miſsis, quanto res in diſcrimine eſſet:
omittere Philippũ id quod in manibus erat, coegerũt bellum, Iãphorina per deditionẽ
recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerũ. AEtolorũ impetum tardauerat primo coniura-
tionis fama Acarnanicę, deinde auditus Philippi aduentus regredi etiã in intimos coë-
git fines. Nec Philippus, quanquam ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis
ierat: ultra Dium eſt progreſſus. inde cũ audiſſet reditum AEtolorum ex Acarnania,
& ipſe Pellam rediit. Leuinus ueris principio à Corcyra profectus nauibus, ſupera-
E to Leucate promontorio, cum ueniſſet Naupactũ: Anticyram inde ſe petiturum edi-
xit, ut præſto ibi Scopas AEtolique eſſent. Sita Anticyra eſt in Locride læua parte ſi-
num Corinthiacum intrantibus. breue terra iter eò, breuis nauigatio ab Naupacto eſt.
Tertio ferme pòſt die utrinque oppugnari cœpta eſt. grauior à mari oppugnatio erat:
quia & tormenta machinæque omnis generis in nauibus erãt, & Romani inde oppu-
gnabãt. itaque intra paucos dies recepta urbs per deditionẽ, AEtolis traditur. pręda ex
pacto Romanis ceſsit. Literę Leuino reddite, conſulẽ eum abſentem declaratũ, & ſuc-
ceſſorem uenire P. Sulpitium. cæterum diuturno ibi morbo implicitus, ſerius ſpe om-
nium Romam uenit. M. Marcellus cum Idib. Martiis conſulatum iniſſet, ſenatum eo
die moris modò cauſa habuit, profeſſus nihil ſe abſente collega, neque de republ. neq;

Vrb.544. de prouinciis acturum. Scite ſe frequentes Siculos prope urbem in uillis obtrectato- F
Coſ.142. rum ſuorum eſſe: quibus tautum abeſſe ut per ſe non liceat palàm Romæ crimina edi-
ra fictáque ab inimicis uulgate: ut ni ſimularent aliquem ſibi timorem abſente collega
dicendi de conſule eſſe, ipſe eis extemplo daturus ſeuatum fuerit. ubi quidē collega ue
niſſet: non paſſurum quicquam prius agi quàm Siculi in ſeuatum introducantur. de-
lectum prope à M. Cornelio per totam Siciliam habitum, ut quamplurimi queſtū de ſe
Romam uenirent. euudem literis falſis urbem impleſſe, bellum in Sicilia eſſe, ut ſuam
laudē minuat. Moderari auimi gloriā eo die adeptus conſul ſeuatū dimiſit. ac prope iu
ſtitium omuium rerū futurū uidebatur, donec alter conſul ad urbem ueniſſet. Otinm,
ut ſolet, excitauit plebis rumores. belli diururnitate & uaſtatos agros circa urbem, quà
infeſto agmine iſſet Annibal: & exhauſtā delectibus Italiā, & pro republica Cānis ex-
ercitus cæſos querebantur: & conſules bellicoſos ambos, uiros acres nimis & feroces G
creatos: qui uel in pace trāquilla bellū excitare poſſent, nedū in bello reſpirare ciuita-
tem forent paſſuri. Iuterrupit hos ſermones nocte quæ pridie Quinquatrus fuit, pluri-
bus ſimul locis circa forū incendium ortū. eodem tempore ſeptē tabernæ, quæ poſtea
quinque, & argentariæ, quæ nunc nouæ appellantur, arſere. comprehenſa poſtea pri-
uata ædificia: (néque euim tum baſilicæ erant) comprehenſæ larumiæ forúmque pi-
ſcatorium, & atriū regium. ędes Veſtę uix defenſa eſt, tredecim maxime ſeruorū opera,
qui in publicum redēpti, ac manumiſsi ſunt. nocte ac die continuatū incendiū fuit. nec
ulli dubiū erat, humana id fraude factum eſſe, quòd pluribus ſimul locis, & iis diuerſis,
ignes coorti eſſent. Itaq; conſul ex authoritate ſeuatus pro cōcione edixit: qui quorum
opera id conflatum incēdium profiteretur, præmiū fore libero pecuniam, ſeruo liber-
tatem. Eo præmio inductus Cāpanorum Calauiorum ſeruus (Mānus ei nomen erat) H
indicauit: dominos, & quinque præterea iuuenes nobiles Cāpanos, quorū pareutes à
Q. Fuluio ſecuri percuſsi erāt, id incendiū feciſſe: uulgóque facturos alia, ni cōprehen-
dantur. Cōprehenſi, familięque eorum. & primo eleuabatur index, indiciúmque. pridie
eum uerberibus caſtigatum ab dominis diſceſsiſſe: per iram ac leuitatem ex re fortuita
crimen commenrum. cæterum ut coràm coarguebantur, & quæſtio ex miniſtris faci-
noris foro medio haberi cœpta eſt: faſsi omnes, atque iu dominos ſeruóſque couſcios
animaduerſum eſt. indici libertas data, & niginti millia æris. Cōſuli Leuino Capuam
prætereunti circunfuſa multitudo Campanorū eſt, obſecranriū cum lachrymis, ut ſibi
Romā ad ſenatum ire liceret oratū, ſi qua miſericordia tandē flecti poſſent, ne ſe ad ul-
timum perditū irent, noménque Campanorum à Q. Flacco deleri ſinerent. Flaccus ſi-
bi priuatam ſimultatem cum Campauis negare ullam eſſe, publicas inimicitias & ho- I
ſtileis eſſe: & futuras, quoad eo animo in populum Romanum eſſe ſciret. nullam enim
in terris gētem eſſe, nullum infeſtiorem populum nomini Romano. ideo ſe mœnibus
incluſos tenere eos: quia ſi qui euaſiſſent aliquà, uelut feras beſtias per agros uagari, &
laniare & trucidare quodcunque obuiū detur. alios ad Annibalem trāsfugiſſe, alios ad
Romā inceudendam profectos. inuenturū in ſemiuſto foro conſulem ueſtigia ſceleris
Campanorum. Veſtæ ædem petitā, & æternos ignes, & conditū in penetrali fatale pi-
gnus imperij Romani. ſe minime cenſere tutum eſſe, Campanis poteſtatē intraudi Ro-
mana mœnia fieri. Leuinus Cāpanos iureiurando à Flacco adactos, quinto die quàm
à ſenatu reſponſum accepiſſent, Capuam redituros, ſequi ſe Romam iuſsit. Hac circū-
fuſus multitudine ſimul Siculis obuiam egreſsis poteſtatem Romam adeundi fecit:
clariſsimarum urbium excidio celeberrimis uiris uictos bello accuſatores in urbem K
adducens. De republica tamen primùm, ac de prouinciis ambo conſules ad ſenatum
retulere. Ibi Leuinus quo ſtatu Macedonia, & Græcia, Ætoli, Acarnanes Locríque eſ-
ſent, quáſque ibi res ipſe egiſſet terra maríque, expoſuit. Philippum inferenıem bel-
lum Ærolis, in Macedoniam retro ab ſe compulſum, ad intima penitus regni abiiſſe,
legionémque inde deduci poſſe. claſſem ſatis eſſe ad arceudum Italia regem. Hæc de
ſe, déque prouincia cui præfuerat. Conſulum de prouinciis communis relatio fuit.
Decreuere pátres, ut alteri conſulum Italia, bellúmque cum Annibale, prouincia
eſſet: alter claſſem cui T. Octacilius præfuiſſet: Siciliámque prouinciam cum L. Cin-
cio prætore obtineret. Exercitus eis duo decreti, qui in Hetruria Galliáque eſſent. eæ

quatuor

A quatuor etant legiones. urbanæ duæ ſuperioris anni in Hetruriam: duæ quibus Sulpi- Vrb.544.
tius Cos. prǽfuiſſet, in Galliā mitterentur. Galliæ & legionibus præeſſet, quem con- Olẏ.142.
ſul cuius Italia prouincia eſſet, præfeciſſet. In Hetruriam C. Calpurnius poſt prætu-
ram, prorogato in annũ imperio, miſſus. & Q. Fululo Capua prouincia decreta, proro
gatúmque in annũ imperium. Exercitus ciuium ſociorúmque minui iuſſus, ut ex dua-
bus legionibus una legio quinq; millia peditum, & trecenti equites eſſent: dimiſsis qui
plurima ſtipendia haberẽt: & ſociorũ ſeptem millia peditũ, & trecẽti equites relinque-
rentur: eadem ratione ſtipendiorũ habita in ueteribus militibus dimittẽdis. Cn. Fuluio
Cos. ſuperioris anni, nec de prouincia Apulia, nec de exercitu quẽ habuerat, quicquam
mutatum: tãtum in annum prorogatum imperiũ eſt. P. Sulpitius collega eius omnem
exercitũ, præter ſocios nauales, iuſſus dimittere eſt. Itẽ ex Sicilia exercitus cui M. Cor-
B nelius præeſſet: ubi conſul in prouinciam ueniſſet, dimitti iuſſus. L. Cincio Pr. ad ob-
tinendã Siciliã Cannenſes milites dati, duarũ inſtar legionũ. Totidem legiones in Sar
diniam P. Manlio Volſoni Pr. decretę: quibus L. Cornelius in eadem prouincia priore
anno præfuerat. Vrbanas legiones ita ſcribere conſules iuſsi, ne quem militem facerẽt,
qui in exercitu M. Claudij, M. Valerij, Fuluiiq; fuiſſent: néue eo anno plures quàm una
& uiginti Romanę legiones eſſent. His ſenatuſcõſultis perfectis, ſortiti prouincias con
ſules. Sicilia & claſsis Marcello, Italia cum bello aduerſus Annibalem Leuino euenit.
Quæ ſors, uelut iterum captis Syracuſis, ita examinauit Siculos expectatione ſortis in
conſulũ cõſpectu ſtanteis, ut cõploratio eorum flebiléſque uoces, & extemplo oculos
hominũ cõuerterent, & poſtmodũ ſermones præbuerint. Circumibant enim ſenatum
cum ueſte ſordida, affirmantes, ſe non modo ſuã quiſque patriam, ſed totam Siciliã re-
C licturos, ſi eò Marcellus iterũ cum imperio rediſſet. nullo ſuo merito eũ antè implaca-
bilẽ in ſe fuiſſe: quid iratũ, quòd Romam de ſe queſtũ ueniſſe Siculos ſciat, facturũ? ob-
rui ab Ætnæ ignibus, aut mergi freto, ſatius illi inſulæ eſſe, quàm uelut dedi noxæ ini-
mico. Hæ Siculorum querelæ, domos primũ nobilium circumlatæ, celebratæque ſer-
monibus, quos partim miſericordia Siculorum, partim inuidia Marcelli excitabat, in
ſenatum etiam peruenerunt. Poſtulatum à conſulibus eſt, ut de permutandis prouin-
ciis ſenatũ conſulerent. Marcellus, ſi iam auditi ab ſenatu Siculi eſſent, aliam forſitan
futuram fuiſſe ſentẽtiam ſuam, dicere. nũc ne quis timore frenari eos dicere poſſet, quo
minus de eo libere querantur, in cuius poteſtate mox futuri ſint: ſi collegæ nihil inter-
ſit, mutare ſe prouinciã paratum eſſe. deprecari ſenatus prǽiudiciũ. nam cum extra ſor-
tem collegę optionẽ dare prouincię iniquũ fuerit, quanto maiorẽ iniuriam, immo cõ-
D tumeliam eſſe, ſortẽ ſuam ad eũ transferri? Ita ſenatus, cum quid placeret, magis oſten-
diſſet, quàm decreuiſſet, dimittitur. Inter ipſos cõſules permutatio prouinciarũ, rapien-
te fato Marcellũ ad Annibalẽ facta eſt: ut ex quo primus aduerſæ pugnę gloriam cepe-
rat, in eius laudem poſtremus Romanorũ imperatorum, proſperis tum maxime belli-
cis rebus, caderet. Permutatis prouinciis, Siculi in ſenatũ introducti, multa de Hiero-
nis regis fide perpetua erga populũ Romanũ uerba fecerunt, in gratiã publicã auerten
tes. Hieronymũ ac poſtea Hippocratẽ & Epicidẽ tyrannos, cum ob alia, tum propter
defectionem ab Romanis ad Annibalẽ, inuiſos fuiſſe ſibi: ob eam cauſam & Hierony-
mum à principibus iuuẽtutis prope publico cõſilio interfectum, & in Epicidis Hippo-
cratíſque cędem ſeptuaginta nobiliſsimorum iuuenum coniurationem factam. quos
Marcelli mora deſtitutos, quia ad prædictum tempus exercitum ad Syracuſas non ad-
E mouiſſet, iudicio facto omnes ab tyrãnis interfectos. Eam quoque Hippocratis atque
Epicidis tyrannidem Marcellum excitaſſe, Leontinis crudeliter direptis. Nunquam
deinde principes Syracuſanorum deſiſſe ad Marcellum tranſire, pollicerique, ſe urbem
cum uellet, ei tradituros: ſed eum primò ui capere maluiſſe: dein cum id neque terra
neque mari omnia expertus potuiſſet, authores traditarum Syracuſarum fabrum æra-
rium Soſin, & Mericum Hiſpanum, quàm principes Syracuſanorum habere, toties id
nequicquã ultro offerẽteis, præoptaſſe, quò ſcilicet iuſtiore de cauſa uetuſtiſsimos ſo-
cios populi Romani trucidaret ac diriperet. Si nõ Hieronymus ad Annibalẽ defeciſſet,
ſed populus Syracuſanus & ſenatus: ſi portas Marcello Syracuſani publice, & non op-
preſsis Syracuſanis, tyrãni eorũ Hippocrates & Epicides clauſiſſent: ſi Carthaginien-

vrb.544. ſium animis bellum cũ populo Romano geſsiſſent: quid ultra quàm quod fecerit, niſi F
Oly.142. ut deleret Syracuſas, facere hoſtiliter Marcellum potuiſſe? Certe pręter mœnia & tecta
exhauſta urbis, & refracta deûm delubra, diis ipſis ornamentíſque eorum ablatis, nihil
relictum Syracuſis eſſe. bona quoque multis adempta: ita ut ne nudo quidem ſolo, re-
liquis direptæ fortunæ alere ſeſe ac ſuos poſſent. orare ſe patres conſcriptos, ut ſi ne-
queant omnia, ſaltẽ quæ compareant, cognoſcíque poſsint, reſtitui dominis iubeant.
Talia conqueſtos cum excedere tẽplo, ut de poſtulatis eorũ patres cõſuli poſſent, Le-
» uinus iuſsiſſet: Imò maneãt, inquit Marcellus, ut coràm his reſpondeã: quãdo ea cõdi-
» tione pro uobis patres cõſcripti bella gerimus, ut uictos armis, accuſatores habeamus:
» duæ captæ hoc anno urbes, Capua Fuluiũ reum, Marcellũ Syracuſę habeant. Reductis
» in curiã legatis, tum conſul. Non adeò maieſtatis, inquit, populi Romani imperiique
» huius oblitus ſum patres conſcripti, ut ſi de meo crimine ambigeretur, conſul dicturus G
» cauſam accuſantibus Græcis fuerim: ſed nõ quid ego fecerim, in diſquiſitionem uenit,
» quem quicquid in hoſtibus feci, ius belli defendit, ſed quid iſti pati debuerint. qui ſi nõ
» fuerunt hoſtes, nihil intereſt, nunc, an uiuo Hierone Syracuſas uiolauerim. ſin autẽ de-
» ſciuerunt, legatos noſtros ferro atque armis petierunt, urbem ac mœnia clauſerũt, ex-
» ercitúmque Carthaginienſiũ aduerſus nos tutati ſunt: quis paſſos eſſe hoſtilia cum fe-
» cerint indignatur? Tradẽtes urbem principes Syracuſanorum auerſatus ſum: Soſin &
» Mericum Hiſpanum, quibus tantam rem crederem, potiores habui? Nõ eſtis extremi
» Syracuſanorum: quippe qui aliis humilitatẽ obiiciatis. quis eſt ueſtrũ, qui ſe mihi por-
» tas aperturũ, qui armatos milites meos in urbem accepturũ promiſerit? Odiſtis, & ex-
» ecramini eos qui fecerunt: & ne hic quidem contumeliis in eos dicendis parcitis: tan-
» tum abeſt ut & ipſi tale quicquã facturi fueritis. Ipſa humilitas eorum patres cõſcripti, H
» quã iſti obiiciũt, maximo argumẽto eſt, me nẽminẽ qui nauatã operã reipublicę noſtrę
» uelit, auerſatum eſſe. Et antequã obſiderem Syracuſas, nunc legatis mittendis, nũc ad
» colloquium eundo, tentaui pacem: & poſteaquam neque legatos uiolandi uerecundia
» erat, nec mihi ipſi cõgreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur: multis ter-
» ra maríque exhauſtis laboribus, tandem ui atque armis Syracuſas cepi. Quę captis ac-
» ciderint, apud Annibalem & Carthaginiẽſes, uictóſque iuſtius quàm apud uictoris po-
» puli Romani ſenatum quererẽtur. Ego patres conſcripti Syracuſas ſpoliatas ſi negatu-
» rus eſſem: nũquam ſpoliis earum urbem Romam exornarem. quę autẽ ſingulis uictor
» aut ademi aut dedi, cum belli iure, tum ex cuiuſque merito ſatis ſcio me feciſſe. ea nos
» rata habeatis patres cõſcripti, necne, magis reipublicę intereſt, quàm mea. mea quippe
» fides exoluta eſt: ad rempublicã pertinet, ne acta mea reſcindendo, alios in poſterũ ſe- I
» gniores duces faciatis. Et quoniã coràm & Siculorũ, & mea uerba audiſtis patres con-
» ſcripti: ſimul tẽplo excedemus, ut me abſente liberius conſuli ſenatus poſsit. Ita di-
» miſsis Siculis, & ipſe in Capitoliũ ad delectũ diſceſsit. Conſul alter de poſtulatis Sicu-
lorum ad patres retulit. Ibi cum diu de ſententiis certatũ eſſet: & magna pars ſenatus,
principe eius ſententiæ T. Manlio Torquato, cum tyrannis bellũ gerendum fuiſſe cen
ſerent, hoſtibus, & Syracuſanorũ & populi Romani: & urbẽ recipi, non capi: & rece-
ptam legibus antiquis & libertate ſtabiliri, non feſſam miſeranda ſeruitute, bello affli-
gi: inter tyrannanorũ & ducis Romani certamina præmium uictoris in medio poſi-
tam urbem pulcherrimam ac nobiliſsimã periiſſe, horreũ atque ærarium quõdam po-
puli Romani: cuius munificẽtia ac donis multis tempeſtatibus, hoc denique ipſo Pu-
nico bello adiuta ornatáque reſpublica eſſet. Si ab inferis exiſtat rex Hiero, fidiſsimus K
imperij Romani cultor, quo ore aut Syracuſas, aut Romam ei oſtẽdi poſſe? cum ubi ſe-
miturã ac ſpoliatam patriã reſpexiſſet, ingrediens Romam in ueſtibulo urbis, prope in
porta, ſpolia patriæ ſuæ uiſurus ſit? Hæc taliáque cũ ad inuidiã cõſulis, miſerationẽm-
que Siculorũ dicerentur, mitius tamen decreuerunt patres cauſa Marcelli. Quæ is ge-
rens bellũ uictórque egiſſet, rata habenda eſſe. in reliquum curæ ſenatui fore rem Syra-
cuſanam, mandaturóſq; conſuli Leuino, quoad ſine iactura reip. fieri poſſet, fortunis
eius ciuitatis conſuleret. Miſsis duobus ſenatoribus in Capitolium ad conſulem, uti
rediret in curiam, & introductis Siculis, ſenatuſconſultum recitatum eſt. legatíque be-
nigne appellati, ac dimiſsi, ad genua ſe Marcelli Cos. proiecerunt, obſecrantes, ut quæ
deplorandæ

A deplorandæ ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent, ueniã eis daret: & in fidẽ & clien- Vrb. 544.
telam ſe urbémque Syracuſas acciperet. poſt hæc conſul clementer appellatos eos di- Oly. 142.
miſit. Cãpanis deinde ſenatus datus eſt: quorum oratio miſerabilior, cauſa durior erat:
neq; enim meritas pœnas negare poterant, nec tyranni erant, in quos culpã cõferrent:
ſed ſatis pẽſum pœnarũ, tot ueneno abſumptis, tot ſecuri percuſsis ſenatoribus, crede-
bant. Paucos nobiliũ ſuperſtites eſſe, quos nec ſua conſcientia, ut quicquã de ſe grauius
cõſulerent, impulerit: nec uictoris ira capitis damnauerit: eos libertatem ſibi ſuiſque, &
bonorũ aliquam partem orare, ciues Romanos, affinitatibus pleróſque & propinquis
iam cognationibus ex cõnubio uetuſto iũctos. Summotis deinde è templo, pauliſper
dubitatum, an accerſendus à Capua Q. Fuluius eſſet: (mortuus enim poſt captã Clau-
dius Cos. erat) ut corã imperatore qui res geſsiſſet, ſicut inter Marcellũ Siculóſque di-
B ſceptatum fuerat, diſceptaretur: dein cũ M. Attiliũ, C. Fuluiũ fratrẽ Flacci, legatos eius
ac Q. Minutium & L. Veturium Philonẽ item Claudij legatos, qui omnibus gerendis
rebus affuerant, in ſenatu uiderẽt: nec Fuluium auocari à Capua, nec differri Cãpanos
uellent: interrogatus ſententiam M. Attilius Regulus, cuius ex iis qui ad Capuam fue-
„ rant, maxima authoritas erat. In cõſilio, inquit, arbitror me fuiſſe cõſulibus Capua ca-
„ pta. cum quæreretur, ecquis Cãpanorum de rep. noſtra benemeritus eſſet: duas mulie-
„ lieres compertum eſt, Veſtiam Oppiam Atellanam Capuæ habitantem, & Fauculam
„ Cluuiam, quæ quondã quæſtum corpore feciſſet: illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute
„ & uictoria populi Romani: hanc captiuis egentibus alimenta clàm ſuppeditaſſe: cęte-
„ rorũ omnium Campanorum eundem erga nos animũ, quem Carthaginienſium, fuiſſe.
„ ſecuríque percuſſos à Q. Fuluio fuiſſe magis, quorũ dignitas inter alios, quàm quorũ
C culpa eminebat. Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt, iniuſſu populi
„ nõ uideo poſſe. idque & apud maiores noſtros in Sutrianis factum eſt, cum defeciſſent:
„ ut M. Antiſtius trib. pleb. prius rogationẽ ferret: ſcirétque plebs, uti ſenatui de Sutria-
„ nis ſententiæ dicendæ ius eſſet. Itaque cenſeo cum trib. pleb. agendũ eſſe, ut eorũ unus
„ pluréſue rogationem ferant ad plebem, qua nobis ſtatuendi de Campanis ius fiat. L.
„ Attilius trib. pleb. ex authoritate ſenatus plebem in hæc uerba rogauit. Omnes Cam-
„ pani, Atellani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionémque populi
„ Romani Fuluio proconſuli, quæque unà ſecũ dediderunt, agrum urbémque, diuina hu
„ manáque utenſiliáque: ſiue quid aliud dederũt: de iis rebus quid fieri uelitis, uos rogo
„ quirites. Plebs ſic iuſsit. Quod ſenatus maxima pars cenſeat, qui aſsidens, id uolumus
„ iubemúſque. Ex hoc plebiſcito ſenatus cõſultus Oppiæ Cluuiæque primum bona, ac
D libertatẽ reſtituit. ſiqua alia præmia petere à ſenatu uellẽt, uenire eas Romam. Cãpa-
nis in familias ſingulas decreta facta, quæ non operæpretium eſt omnia enumerare.
Aliorũ bona publicanda, ipſos liberóſque eorum & cõiuges uẽdendas, extra filias quæ
nupſiſſent prius quàm in populi Romani poteſtatẽ uenirẽt. alios in uincula cõdendos,
ac de his poſterius cõſulendum. aliorũ Campanorũ ſummam etiã cenſus diſtinxerũt,
publicãda necne bona eſſent, pecua captiua. pręter equos & mãcipia, pręter puberes ui-
rilis ſexus, & omnia quæ ſolo nõ cõtinerentur, reſtituẽda cenſuerũt dominis. Cãpanos
omnes, Atellanos, Calatinos, Sabatinos, extrà quàm qui eorũ aut ipſi aut parẽtes eo-
rum apud hoſtes eſſent, liberos eſſe iuſſerunt: ita ut nemo eorũ ciuis Romanus, aut La-
tini nominis eſſet, néue quis eorum qui Capuæ fuiſſent, dũ portę clauſæ eſſent, in urbe
agróue Campano intra certam diem maneret, locus ubi habitarẽt, trans Tyberim, qui
E non contingeret Tyberim, daretur. qui nec Capuę nec in urbe Campana, quæ à popu-
lo Romano defeciſſet, per bellum fuiſſent, eos cis Lirim amnẽ Romã uerſus: qui ad Ro
manos trãſiſſent prius quàm Annibal Capuam ueniret, cis Vulturnũ emouẽdos cen-
ſuerunt: ne quis eorum propius mare xv millibus paſſuum agrum ædificiúmue habe-
ret. qui eorum trans Tyberim emoti eſſent, ne ipſi poſteríue eorum uſpiam pararẽt ha-
beréntue, niſi in Veiente aut Sutrino Nepeſinóue agro: dum ne cui maior quàm quin-
quaginta iugerũm agri modus eſſet. Senatorũ omniũ, quiq; magiſtratus Capuę, Atel-
læ, Calatię geſsiſſent, bona uenire Capuę iuſſerũt. libera corpora quę uenũdari placue-
rat, Romã mitti, ac Romę uenire. Signa, ſtatuas æneas, quæ capta de hoſtibus dicerẽtur, quæ eorum ſacra ac profana eſſent, ad pontificum collegium reiecerunt. Ob hæc

Vrb.544. decreta mœſtiores aliquanto quàm Romam uenerant, Campanos dimiſerũt. nec iam F
Oly.142. Q. Fuluij ſæuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem deûm, atque execrabilem fortunã ſuam in-
cuſabãt. Dimiſsis Siculis Campaniſq;, delectus habitus. ſcripto deinde exercitu, de re-
migum ſupplemẽto agi cœptum. in quam rem cũ neq; hominũ ſatis, nec ex qua para-
rentur, ſtipendiúmq; acciperent, pecunię quicquam ea tempeſtate in publico eſſet: edi-
xerunt cõſules, ut priuati ex cenſu ordinibúſque ſicut antea remiges darent cũ ſtipẽdio
cibariiſque dierũ triginta. Ad id edictum tãtus fremitus hominũ, tãta indignatio fuit,
ut magis dux quàm materia ſeditioni deeſſet. Secundũ Siculos Campanóſque plebem
Romanam perdendã, lacerandámq; ſibi conſules ſumpſiſſe. per tot annos tributo ex-
hauſtos, nil reliqui præter terrã nudam ac uaſtã habere. tecta hoſteis incendiſſe, ſeruos
agri cultores rem publicam adduxiſſe, nunc ad militiam paruo ære emendo, nunc re-
miges imperando. ſiquid cui argenti æriſue fuerit: ſtipendio remigũ, & tributis annuis G
ablatũ. ſe ut dent, quod nõ habent, nulla ui, nullo imperio cogi poſſe. bona ſua uende-
rent: in corpora quę reliqua eſſent, ſęuirent. ne unde redimantur quidẽ, quicquã ſuper-
eſſe. Hæc non in occulto, ſed propalàm in foro atque oculis ipſorũ conſulũ ingẽs tur-
ba circũfuſi fremebant: nec eos ſedare conſules nunc caſtigando, nũc conſolãdo pote-
rant. Spaciũ deinde his tribuere ſe, daréque ad cogitandum dixerunt: quo ipſi ad rẽ in-
ſpiciendam expediendámque uſi ſunt. Senatum poſtero die habuerunt de remigũ ſup
plemento. ubi cum multa diſſeruiſſent, cur æqua plebis recuſatio eſſet: uerterunt ora-
tionem eò, ut dicerent: priuatis id, ſeu æquum, ſeu iniquum onus iniungendum eſſe.
nam unde, cũ pecunia in ætario non eſſet, paraturos nauales ſocios? quomodo autem
ſine claſsibus aut Siciliã obtineri, aut Italia Philippum arceri poſſe? aut tuta Italię lito-
ra eſſe? Cum in hac difficultate rerum conſilium hæreret, ac prope torpor quidam oc- H
„ cupaſſet hominũ mentes, tum Leuinus Cos. Magiſtratus ſenatui, & ſenatus populo ſi-
„ cut honore præſtet: ita ad omnia quæ dura atq; aſpera eſſent, ſubeũda ducẽ debere eſſe.
„ ſiquid iniungere inferiori uelis, id prius in te ac tuos ſi ipſe iuris ſtatueris, facilius om-
„ neis obediẽtes habeas. nec impẽſa grauis eſt, cũ ex ea plus q̃ pro uirili parte ſibi quem-
„ que capere principũ uident. Itaq; ut claſſem habeat quã ornare uolumus, populus Ro-
„ manus, priuatos ſine recuſatione remiges dare nobiſmetipſis primũ imperemus. aurũ,
„ argentũ, æs ſignatũ oẽs ſenatores craſtina die in publicũ cõferamus: ita ut annulos ſibi
„ quiſque & coniugi, & liberis & filio bullam, & quibus uxor filiæue ſunt, ſingulas un-
„ cias auri pondo relinquãt: argenti, qui curuli ſella ſederunt: equi ornamenta & libras
„ pondo, ut ſalinum patellámq; deorũ cauſa habere poſsint. cæteri ſenatores librã argẽti
„ tantum, æris ſignati quina millia in ſingulos patresfamiliæ relinquamus. Cęterùm o- I
„ mne aurum, argentum, æs ſignatum, ad triumuiros menſarios extẽplo deferamus. nu-
„ lo antè ſenatus conſulto facto, ut uoluntaria collatio, & certamen adiuuãdæ reipubli-
„ cæ excitet ad æmulandum animos primùm equeſtris ordinis, dein reliquæ plebis. hãc
„ unam uiam, multa inter nos collocuti. conſules inuenimus. Ingredimini dijs bene iu-
„ uantibus. reſpublica incolumis & priuatas res facilè ſaluas præſtat. publica prodendo,
„ tua nequicquã ſerues. In hæc tanto animo cõſenſum eſt, ut gratiæ ultro conſulibus
agerentur. ſenatu inde miſſo, pro ſe quiſque aurum, argentum & æs in publicum con-
ferunt, tanto certamine iniecto, ut prima inter primos nomina ſua uellent in publicis
tabulis eſſe: ut nec triumuiri accipiẽdo, nec ſcribę referẽdo ſufficerent. Hunc cõſenſum
ſenatus equeſter ordo eſt ſecutus, equeſtris ordinis plebs. ita ſine edicto, ſine cohorta-
tione magiſtratus, nec regĩne in ſupplemẽtũ, nec ſtipẽdio reſpublica eguit: paratiſq; o- K
mnibus ad bellũ, cõſules in prouincias profecti ſunt. Neq; aliud magis tẽpus belli fuit,
quo Carthaginiẽſes Romaníque pariter uarijs caſibus immiſtis in ancipiti ſpe ac me-
tu fuerint. Nã Romanis & in prouinciis, hinc in Hiſpania aduerſæ res, hinc proſperæ
in Sicila, luctũ & lætitiam miſcuerant: & in Italia, cum Tarẽtum amiſſum dãno & do-
lori: tũ arx cum præſidio retẽta præter ſpem, gaudio fuit: & terrorẽ ſubitũ pauorémque
urbis Romæ obſeſſæ & oppugnatæ, Capua poſt dies paucos capta in lætitiam uertit.
Tranſmarinæ quoq; res quadam uice penſatæ. Philippus hoſtis tẽpore haud ſatis op-
portuno factus: Ætoli noui adſciti ſocij, Attalúſq; Aſiæ rex, iã uelut deſpõdente fortu-
na Romanis imperiũ orientis. Carthaginienſes quoque Capuã amiſſam, & Tarẽtum
captum

A captum æquabant:& ut ad mœnia urbis Romæ nullo prohibente ſe perueniſſe in glo- Vrb.544.
ria ponebant:ita pigebat irriti incepti,pudebátq; adeò ſe ſpretos,ut ſedentibus ipſis ad Oly.142.
Romana mœnia,alia porta exercitus Romanus in Hiſpaniam duceretur.Ipſe quoque
Hiſpaniæ quo propius ſpem neuerant,tantis duobus ducibus exercitibúſq; cæſis, de-
bellatum ibi,ac pulſos inde Romanos eſſe,eo plus ab L. Martio tumultuario duce ad
uanum & irritum uictoriam redactam eſſe,indignationis præbebant.Ita æquante for-
tuna,ſuſpenſa omnia utrinq; erant,integra ſpe, integro metu,uelut illo tempore pri-
mum bellum inciperent. Annibalē ante omnia angebat,quòd Capua pertinacius op-
pugnata ab Romanis,quàm defenſa ab ſe,multorum Italię populorum animos auer-
terat:quos neque omnes tenere præſidiis, niſi uellet in multas paruáſq; partes carpere
exercitum(quod minime tum expediebat)poterat:nec deductis pręſidiis ſpei liberam,
B uel obnoxiam timori ſociorum relinquere fidem.Præceps in auaritiam & crudelitatē
animus,ad ſpolianda quæ tueri nequibat,ut naſtata hoſti relinquerētur,inclinauit. Id
fœdum conſilium cum incepto,tum etiam exitu fuit.neque enim indigna patientium
modò abalienabantur animi, ſed cæterorum etiam. quippe ad plures exemplū quàm
calamitas pertinebat.Nec conſul Romanus tentandis urbibus, ſic unde ſpes aliqua ſe
oſtendiſſet,deerat.Salapiæ principes erāt Daſius & Blactius: Daſius Annibali amicus,
Blactius quantum ex tuto poterat,rem Romanam fouebat:& per occultos nūcios ſpē
proditionis fecerat Marcello.ſed ſine adiutore Daſio res tranſigi nō poterat. Multum
ac diu cunctatus,& tum quoq; magis inopia conſilij potioris,quàm ſpe effectus,Daſiū
appellabat.at ille,cum ab re auerſus,tum æmulo potentatus inimicus, rem Annibali
aperit.Accerſito utroq;,Annibal cum pro tribunali quædam ageret, mox de Blactio
C cogniturus,ſtaréntq; ſummoto populo accuſator & reus: Blactius de proditione Da-
ſiū appellabat.Enimuero ille uelut in manifeſta re exclamat, ſub oculis Annibalis ſe-
cum de proditione agi.Annibali,atq; eis qui aderant,quo audacior res erat, minus ſi-
milis ueri niſa eſt.æmulationem profecto atque odium eſſe:& id crimen afferri, quod
quia teſtem habere nō potuiſſet,liberius fingeretur. Ita inde dimiſsi ſunt. nec Blactius
antè abſtitit tam audaci incepto,quàm idē obtundendo,docendóque quam ea res ipſis
patriæq; ſalutaris eſſet,peruicit ut præſidium Punicum(hi autem Numidæ erant) Sa-
lapiáque traderetur Marcello.Nec ſine cæde multa tradi potuit.longe fortiſsimi equi-
tum toto Punico exercitu erant. itaq; quāquam improuiſa res fuit, nec uſus equorum
in urbe erat,tamen armis inter tumultum captis, & eruptionem tentauerunt : & cum
euadere nequirent,pugnantes ad ultimum occubuerūt.nec plus quinquaginta ex his
D in poteſtatem hoſtium uiui uenerunt.plúſque aliquanto damni hæc ala equitū amiſſa
Annibali,quàm Salapia fuit:nec deinde unquam Pœnus, quo lōge plurimum ualue-
rat,equitatu ſuperior fuit. Per idem tempus cū in arce Tarētina uix inopia tolerabilis
eſſet,ſpem omnem præſidium quod ibi erat Romanum,præfectúſq; præſidij atq; arcis
M.Liuius in cōmeatibus ab Sicilia miſsis habebant. qui ut tuto præterueherentur orā
Italię,claſsis uiginti fermè nauiū Rhegij ſtabat.Præerat claſsi cōmeatibuſq; D.Quin-
tius obſcuro genere ortus,cæterùm multis fortibus factis gloria militari illuſtris. pri-
mò quinque naues,quarum maximæ duæ triremes à Marcello ei traditæ erāt,habuit:
poſtea rē impigrè ſæpe gerenti,tres additæ quinqueremes:poſtremò ipſe à ſociis,Rhe-
gyniſque, & à Velia & Peſto,debitas ex fœdere exigendo,claſſem XX nauium, ſicut
ante dictum eſt,effecit.Huic ab Rhegyo profectæ claſsi Democrates cū pari claſſe na-
E uium Tarentinatum numero , quindecim millia fermè ab urbe ad Sacriportū obuius
fuit.Velis tum forte improuidus futuri certaminis Romanus ueniebat:ſed circa Cro-
tonem Sibatímque ſuppleuerat remigio naueis:inſtructámq; & armatam egregie pro
magnitudine nauium claſſem habebat.& tum forte ſub idem ferè tempus & uenti uis
omnis cecidit,& hoſtes in conſpectu fuere:ut ad componenda armamenta,expedien-
dumq; remigem ac militem ad imminens certamen ſatis tēporis eſſet. Raro aliàs tan-
tis animis iuſtæ concurrerunt claſſes:quippe cum in maioris diſcrimen rei,quàm ipſæ
erant,pugnarent. Tarentini,ut recuperata urbe ab Romanis poſt centeſimum propè
annum,arcem etiam liberarēt:ſpem commeatus quoq; hoſtibus,ſi nauali prælio poſ-
ſeſsionem maris ademiſſent, interclufuri:Romani ut retēta poſſeſsione arcis oſtende-

Vrb.544. rent,non ui aut uirtute,ſed proditione ac furto Tarentum amiſſum.Itaque ex nttaque F
Olÿ.142. parte ſigoo dato,cum roſtris concurriſſent,neque retro nauem inhiberent, nec dirimi
ab ſe hoſtem paterentur,quã quis Indeptus nauem erat,ſerrea iniecta manu:ita conſe-
rebant ex propinquo pugnam,ut non miſsilibus tantùm,ſed gladiis etiam propè col-
lato pede præliarẽtur.Proræ inter ſe iunctæ hærebant,puppes alieno remigio circum-
agebantur.ita in arcto ſtipatæ erant naues,ut uix nllum telum in mari uaoũ intercide-
ret.ſrontibns uelut pedeſtris acies nrgebant: peruiæq; naues pngnantibus erant. Inſi-
gnis tamen inter cæteras pugna ſuit duarum, quæ primæ agminis concurrerant inter
ſe.in Romana naue ipſe Quintius erat,in Tarentina Nico,cui Perconi fuit cognomẽ,
nõ publico modò,ſed priuato etiam odio inuiſus atq; infeſtus Romanis:quòd eius fa-
ctionis erat, quæ Tarẽtum Annibali prodiderat.Hic Quintiũ ſimul pugnantẽ hortã-
témq; ſuos,incaurũ haſta transfigit.ille ſimulatq; præceps cũ armis procidit ante pro- G
ram,uictor Tatentinus in turbatam duce amiſſo nauem impigrè tranſgreſſus,cũ ſum-
mouiſſet hoſtes,& prota iam Tarentinorum eſſet, puppim male conglobati tuerẽtur
Romani:repente & alia à puppi triremis hoſtium apparuit. ita in medio circunuenta
Romaoa nauis capitur.hinc cæteris terror iniectus, ut prætoriam nauem captam ui-
dere:fugieotéſq; paſsim,aliæ in alto merſæ,aliæ in terram remis abreptæ,mox prædæ
fuere Thutinis Metapontiníſq;.ex onetariis,quæ cum cõmeatu ſequebantut,perpau-
cæ in poteſtatem hoſtium uenere:aliæ ad incertos uentos hinc atq; illinc obliqua trãſ-
ferẽtes uela,in altum euectæ ſunt. Nequaquam pari ſortuna per eos dies Tarenti res
geſta.nam ad quatuor millia homioum frumentatum egreſſa,cum in agris paſsim ua
garentut:Liuius,qui atci præſidióq; Romano præerat, intentus in omnes occaſiones
gerẽdæ rei,C.Perſium impigrum ulrum cum duobus millibus armatorũ ex arce emi- H
ſit.qui uage effuſos per agros,palatóſq; adortus,cum diu paſsim cecidiſſet: paucos ex
multis trepida fuga incidẽtes ſemiapertis portarum ſoribus,in urbẽ compulit:ne urbs
eodem impetu caperetur.Ita æquatę res ad Tarenrum,Romanis uictoribus terra,Ta-
rẽtinis mari. Frumenti ſpes quæ in oculis fuerat, utroſq; fruſtrata pariter.Per idẽ tem-
Anni parte circumacta.
pus Leuinus cos.iam magoa parte anni circumacta,in Siciliam ueteribus nouiſque ſo
ciis expectatus cum ueniſſet,primum ac potiſsimum omnium ratus Syracuſanis noua
pace inconditas componere res:Agrigentnm inde,quod belli reliquum erat , teneba-
túrq; à Carthaginienſiũ ualido præſidio,duxit legiones.& affuit fortuna incepto.Hã-
no erat imperator Carthaginienſium,ſed omnem in Mutine Numidíſq; ſpem repoſitã
habebat.Per totam Siciliam nagus prædas agebar ex ſociis Romanorũ:neq; interclu-
di ab Agrigẽto ui aut arte ulla,nec quin erumperet ubi uellet,prohiberi poterat. Hæc I
eius glotia quia iam imperatoris quoqı famæ officiebat,poſtremò in inuidiam uertit:
ut ne bene geſtæ quidem res iam Haononi propter authorem ſatis lætæ eſſent.propter
quæ poſttemò præſecturam eius filio ſuo dedit, ratus cum imperio authoritatẽ quoq;
ei ioter Numidas ereptutum. quod longe aliter euenit. nam ueterem fauorẽ eius ſua
inſuper inuidia auxit.neq; ille indignitatem iniuriæ tulit: cõſeſtímq; ad Leuinum oc-
cultos nũcios miſit de tradendo Agrigeoto. per quos ut eſt facta fides,compoſitúſque
rei getendæ modus:portam ad mare ferentem Numidæ cum occupaſſent, pulſis inde
cuſtodibus,aut cæſis,Romanos ad idipſum miſſos in nrbem acceperũt. & cum agmi-
ne iam in media urbis,ac forum magno tumultu iretur , ratus Hanno nõ alind quàm
tumultum ac ſeceſsionem(id quod & ante acciderat) Numidatũ eſſe,ad comprimen-
dam ſeditionem proceſsit. atq; ille,cum ei multitudo maior quàm Numidarum pro- K
cul uiſa,& clamor Romanus haudquaqnã ignotus ad aures accidiſſet: prius quàm ad
ictũ teli ueniret,capeſsit ſugam. per auerſam portã emiſſus,aſſumpto comite Epicide,
cum paucis ad mare peruenit:nactiq; opportune paruum nauigiũ,relicta hoſtibus Si-
cilia,de qua per tot annos certatum erat,in Africã traiecerunt.alia multitudo Pœno-
rum Siculorúmq; ne tẽtato quidẽ certamioe,cum cæci in fugam ruerẽt,clanſiq; exitus
eſſent,circa portas cæſa. Oppido recepto Leuinus, qui capita rerum Agrigeoti erant,
uirgis cæſos ſecuri percuſsit:cæteros,prædamq; uendidit, omnẽ pecuniã Romã miſit.
Fama Agrigentinorũ cladis Siciliam cum peruaſiſſet,omnia repente ad Romanos in-
clinauerunt.Prodita breui ſunt xx oppida,ſex ui capta,uoluntaria deditlone in fidem
uenerunt

A ueneruntad quadraginta. Quarum ciuitatũ principibus cum pro cuiuſque merito cõ- Vrb.544.
ſul præmia, pœnáſq; exoluiſſet: coegiſſétque Siculos poſitis tandem armis ad agrũ co- Oly.142.
lendum animos conuertere: ut eſſet non incolarũ modò alimentis frugifera inſula, ſed
urbis Romæ, atque Italiæ (id quod multis ſæpe tempeſtatibus fecerat) annonam leua-
ret: ab Agatirnã incõditam multitudinem ſecum in Italiam tranſuexit. Quatuor mil-
lia hominum erant, miſti ex omni colluuione, exules, obærati, capitalia auſi plerique,
& cum in ciuitatibus ſuis, ac ſub legibus uixerant, & poſtquam eos ex uariis cauſis for
tuna ſimilis conglobauerat, Agatirnæ per latrocinia ac rapinam tolerantes uitã. Hos
neq; relinquere Leuinus in inſula, tum primum noua pace coaleſcẽte, uelut materiam
nouandis rebus, ſatis tutum ratus eſt: & Rhegynis uſui futuri erãt ad populandũ Bru-
tium agrum, aſſuetam latrociniis quæſtibus manum. Et quod ad Siciliam attinet, eo
B anno debellatũ eſt. In Hiſpania principio ueris P. Scipio nauibus deductis, euocatíſq;
edicto Tarraconem ſociorum auxilijs, claſſem onerariáſq; oſtium inde Iberi fluminis
petere iubet. eodem legiones ex hybernis conuenire cum iuſsiſſet, ipſe cum quinq; mil
libus ſociorum ab Tarracone profectus ad exercitum eſt. quò cum ueniſſet, alloquen-
dos maxime ueteres milites, qui tantis ſuperfuerant cladibus, ratus, cõcione aduocata
„ ita diſſeruit. Nemo ante me nouus imperator militibus ſuis prius quàm opera eorum
„ uſus eſſet, gratias agere iure ac meritò potuit. me uobis, prius quàm prouinciam aut
„ caſtra uiderem, obligauit fortuna: primùm, quòd ea pietate erga patrem patruúmque
„ meum, uiuos mortuóſque fuiſtis: deinde, quòd amiſſam tanta clade prouinciæ poſſeſ-
„ ſionem, integram & populo Romano, & ſucceſſori mihi uirtute ueſtra obtinuiſtis. Sed
„ cum iam benignitate deûm id paremus atq; agamus, non ut ipſi maneamus in Hiſpa-
C nia, ſed ne Pœni maneant: nec ut pro ripa Iberi ſtantes arceamus tranſitum hoſtis, ſed
„ ut ultro tranſeamus, trãsferamúſq; bellum: uereor ne cui ueſtrum maius id, audaciúſq;
„ conſilium, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarum, aut pro ætate mea ui-
„ deatur. Aduerſæ pugnę in Hiſpania nullius in animo quàm meo, minus obliterari poſ
„ ſunt. Quippe cui pater & patruus intra triginta dierũ ſpacium, ut aliud ſuper aliud cu-
„ mularetur familiæ noſtræ funus, interfecti ſunt. ſed ut familiaris penè orbitas ac ſoli-
„ tudo frangit animum: ita publica cum fortuna tum uirtus deſperare de ſumma rerum
„ prohibet, eo fato, quo donata nobis ſors eſt, ut magnis omnibus bellis uicti uicerimus.
„ Vetera omitto, Porſenã, Gallos, Samnites. à Punicis bellis incipiã. Quot claſſes, quot
„ duces, quot exercitus priore bello amiſsi ſunt? iam quid hoc bello memorẽ? omnibus
„ aut ipſe affui cladibus, aut quibus abfui, maxime unus omniũ eas ſenſi. Trebia, Thra-
D ſymenus, Cannæ, quid aliud ſunt quàm monumenta occiſorum exercituum, conſu-
„ lúmq; Romanorum? adde defectionẽ Italiæ, Siciliæ, maioris partis Sardiniæ: adde ulti
„ mum terrorem ac pauorem, caſtra Punica inter Anienem & mœnia Romana poſita,
„ & uiſum propè in portis uictorem Annibalẽ. In hac ruina rerum ſtetit una integra at-
„ que immobilis uirtus populi Romani. Hæc omnia ſtrata humi erexit ac ſuſtulit. Vos
„ omnium primi milites poſt Cannenſem cladem uadenti Aſdrubali ad alpeis Italiámq;
„ (qui ſi ſe cum fratre coniunxiſſet, nullum iam nomen eſſet populi Romani) ductu au-
„ ſpicióq; patris mei obſtitiſtis. & hæ ſecũdę res illas aduerſas ſuſtinuerũt. Nunc benigni
„ tate deûm omnia ſecunda, proſpera, in dies lætiora ac meliora in Italia Siciliáq; gerũ-
„ tur. In Sicilia Syracuſæ, Agrigentum captum, pulſi tota inſula hoſtes, receptáque pro-
„ uincia in ditionẽ populi Romani eſt. In Italia Arpi recepti, Capua capta: iter omne ab
E urbe Roma trepida fuga emenſus Annibal, in extremum angulum agri Brutij cõpul-
„ ſus, nihil iam maius precatur deos, quàm ut incolumi cedere atq; abire ex hoſtiũ terra
„ liceat. Quid igitur minus cõueniat milites, quàm cum aliæ ſuper alias clades cumula-
„ rentur, ac dij propè ipſi cum Annibale ſtarent, uos hic cum parentibus meis (ęquentur
„ enim ipſi etiam honore nominis) ſuſtinuiſſe labantem fortunam populi Romani: nũc
„ eoſdem, quia illic omnia ſecunda lætáque ſunt, animis deficere? Nuper quoq; quæ ac-
„ ciderunt, utinã tam ſine meo luctu, quàm ueſtro tranſiſſent. Nunc dij immortales im-
„ perij Romani præſides, qui centuriis omnibus, ut mihi imperium iuberent dari, fuere
„ authores, iidẽ auguriis auſpiciiſq; & per nocturnos etiam uiſus omnia læta ac proſpe-
„ ra portendunt: animus quoq; meus, maximus mihi ad hoc tẽpus uates, pręſagit noſtrã

vrb.544. Hiſpaniam eſſe:breui extorre hinc omne Punicum nomen, maria terráſque fœda fu- F
Olym.142. ga impleturum.Quod mens ſua ſponte diuinat,idem ſubiicit ratio haud fallax.Vexa-
» ti ab iis ſocij noſtram fidem per legatos implorant,tres duces diſcrepātes,propè ut de-
» fecerint alij ab aliis,trifariam exercitum in diuerſiſsimas regiones diſtraxere. Eadē in
» illos ingruit fortuna,quæ nuper nos afflixit.nā & deſeruntur ab ſociis, ut prius ab Cel
» tiberis nos:& diduxere exercitus, quæ patri, patruoq́; mea cauſa exitij fuit.nec diſcor-
» dia inteſtina coire eos in unum ſinet,neque ſinguli nobis reſiſtere poterūt. Vos modò
» milites fauete nomini Scipionum,ſoboli imperatorum ueſtrorum,uelut acciſis recre-
» ſcenti ſtirpibus. Agite milites ueteres,nouum exercitū,nouúmq; ducem traducite Ibe-
» rum.traducite in terras cum multis fortibus factis ſæpe à uobis peragratas.Breui faciā,
» ut quemadmodum nunc noſcitatis in me patris patruíq; ſimilitudinem oris uultúſq;,
» & lineamenta corporis,ita ingenij,fidei,uirtutíſq; exemplum ac effigiem uobis reddā: G
» ut reuixiſſe,aut renatum ſibi quiſq; Scipionem imperatorē dicat. Hac oratione acce-
ſis militum animis,relicto ad præſidium regionis eius M.Syllano cum tribus millibus
peditum,& trecentis equitibus,cæteras omnes copias(erant autem uigintiquinq; mil
lia peditum,duo millia & quingenti equites)Iberum traiecit.Ibi quibuſdam ſuadenti-
bus,ut,quoniam in treis tam diuerſas regiones diſceſsiſſent Punici exercitus,proximū
aggrederetur:periculum eſſe ratus,ne eo facto in unum omnes cōtraheret,nec par eſ-
ſet unus tot exercitibus, Carthaginem Nouam interim oppugnare ſtatuit: urbē cum
ipſam opulentam ſuis opibus,tum hoſtium omni bellico apparatu plenam(ibi arma,
ibi pecunia,ibi totius Hiſpaniæ obſides erant)ſitam præterea cum opportune ad traii-
ciendum in Africam,tum ſuper portum ſatis amplū quantæuis claſsi,& neſcio an unū
in Hiſpaniæ ora quà noſtro adiacet mari.Nemo omnium quò iretur ſciebat,præter C. H
Lælium.Is claſſe circummiſſus ita moderari curſum nauium iuſſus erat, ut eodem tē-
pore Scipio ab terra exercitum oſtenderet,claſsis portū intraret.Septimo die ab Ibero
Carthaginem uentum eſt.ſimul terra maríq; caſtra ab regione urbis,quà in Septētrio-
nem uerſa eſt,poſita.his ab tergo(nam frons natura tuta erat)uallū obiectum.Etenim
ſita Carthago ſic eſt. Sinus eſt maris media ferè Hiſpaniæ ora , maxime Africo uento
oppoſitus,& quingentos paſſus introrſus retractus,paululo plus paſſuum in latitudi-
nem patens.huius in oſtio ſinus parua inſula obiecta ab alto, portum ab omnibus uē-
tis præterquam Africo,tutum facit.ab intimo ſinu peninſula excurrit,tumulus is ipſe
in quo condita urbs eſt:ab ortu ſolis & à meridie cincta mari:ab occaſu ſtagnum clau-
dit,paulum etiam ad Septentrionem fuſum , incertæ altitudinis utcunq; exæſtuat aut
deficit mare,continenti urbem iugum ducentos ferè & quinquaginta paſſus patēs cō- I
iungit. Vnde cum tam parui operis munitio eſſet, non obiecit uallum imperator Ro-
manus:ſeu fiduciam hoſti ſuperbe oſtentans,ſiue ut ſubeunti ſæpe ad mœnia urbis re-
curſus pateret.Cætera,quę munienda erant,cum perfeciſſet,naues etiam in portu,ue-
lut maritimam quoque obſtentās obſidionem , inſtruxit.circumuectúſq; claſſem,cum
monuiſſet præfectos nauium,ut uigilias nocturnas intenti ſeruarēt (omnia ubiq; pri-
mò obſeſſum hoſtem conari)regreſſus in caſtra,ut conſilij ſui rationem,quòd ad urbe
potiſsimum oppugnanda bellū orſus eſſet,militibus oſtenderet,& ſpem potiundæ co-
» hortando faceret, cōcione aduocata ita diſſeruit. Ad urbem unam oppugnandum ſi
» quis uos adductos credit,is magis operis ueſtri,quàm emolumenti rationem exactam
» milites habet.oppugnabitis enim uerè mœnia unius urbis, ſed in una urbe uniuerſam
» ceperitis Hiſpaniam.Hic ſunt obſides omnium nobilium regum populorúmque : qui K
» ſimul in poteſtate noſtra erunt,extemplo omnia quæ nunc ſub Carthaginiēſibus ſunt,
» in ditionem tradent.hic pecunia omnis hoſtium, ſine qua neq; illi gerere bellum poſ-
» ſunt,quippe qui mercenarios exercitus alant:& quę nobis maximo uſui ad concilian-
» dos animos barbarorum erit.hic tormenta,arma,armamēta,& omnis apparatus belli
» eſt,qui ſimul & uos inſtruet,& hoſtes nudabit. Potiemur præterea cum pulcherrima
» opulentiſsimáque urbe,tum opportuniſsima portu egregio : unde terra maríque quæ
» belli uſus poſcunt,ſuppeditentur.quæ cum magna ipſi habebimus, tum dempſerimus
» hoſtibus multo maiora.hæc illis arx,hoc horreum,ærarium,armamentarium,hoc o-
» mnium rerū receptaculū eſt.huc rectus ex Africa curſus eſt, hæc una inter Pyreneum
& Gades

A & Gades ſtatio, hinc omnis Hiſpaoia imminet Africæ. Sed quoniam uos inſtructos & Vrb. 544.
ordioatos cognoſco, ad Carthaginem nouã oppugnaodam totis uiribus, & booo ani- Olym. 142.
mo tranſeamus. Cúmq; omnes uoa uoce hoc ſacieodum ſueclamarent, eos Cartha-
ginem duxit. tum terra maríque eam oppugnari iubet. Contra Mago Pœoorum dux,
cum terra mari inſtrui oppugoationem uideret, & ipſe copias ita diſponit. Oppidano-
rum duo millia ab ea parte qua caſtra Romana erant, opponit: quingentis militibus
arcem ioſedit: quingeoros tumulo urbis in orientem uerſo imponit: multitudinẽ aliã
quò clamor, quò ſubita uis aduocaſſet, reſiſtẽtem ad omnia occurrere iubet. Patefacta
deinde porta, eos quos in uia ferente ad caſtra hoſtiũ ioſtruxerat, mittit. Romani duce
ipſo præcipieote parumper ceſſere, ut propiores ſubſidiis in certamioe ipſo ſummittẽ-
dis eſſeot. Et primò haud impari ſtetere acie. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa è ca-
B ſtris oon auerterunt ſolùm in fugam hoſtes: ſed adeò effuſis inſtiterũt, ut niſi receptui
cecioiſſet, permiſti fugieotibus irrupturi fuiſſe in nrbẽ uidetẽtur. Trepidatio uerò non
prælio maior quàm tota urbe fuit. multæ ſtationes pauore atque loca deſerta ſunt: re-
lictíqoe muri, cum quà cuiq; erat proximum, deſiluiſſeot. Quod ubi uerſus Scipio in
tumulum, qnem Mercurium Teutatem appellãt, aduertit, multis partibus nudata de-
ſenſoribus mœoia eſſe, omoes è caſtris excitos ire ad oppugnandũ urbem, & ferre ſca-
las iubet. ipſe trium præ ſe iuuenum ualidorũ ſcutis oppoſitis (iogens enim iam uis o-
mnis generis telorũ è muris uolabat) ad urbem ſuccedit. hortatur, imperat quæ in rem
ſunt: quódque plurimum ad accendeodos militum animos intererat, teſtis ſpectatórq;
uirtutis atq; igoauiæ cuiuſq; adeſt. Itaq; in uulnera ac tela ruunt: neq; illos muri, neq;
ſuperſtantes armati arcere queũt, quio certatim aſcendant. Et ab nauibus eodem tem-
C pore ea quæ mari alluitur pars urbis oppugoari cœpta eſt. cæterum tumultus inde ma
ior quàm uis uideri poterat. Dum applicant, dum partim exponunt ſcalas militéſque,
dum quà cuique proximum eſt, io terram euadere properãt, ipſa feſtinatione & certa-
mine alij alios impedinnt. inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros, & uis ma-
gna & ingens copia cõgeſta telorum ſuppeditabat. Sed neq; uiri, nec tela, nec quicquã
aliud æque quàm mœnia ipſa ſeſe defeodebaot. raræ eoim ſcalæ altitudini æquari po-
terant: & quo quæque altiores, eo infirmiores erant. itaq; cum ſummus quiſq; euadere
non poſſet, ſubirent tameo alij, oocre ipſo frangebantur. quidam ſtaotibus ſcalis, cum
altitudo caliginem oculis offudiſſet, ad terram delati ſuot. Et cũ paſsim homines ſca-
læq; ruerent, & ipſo ſucceſſu audacia atq; alacritas hoſtium creſceret, ſignum receptui
datum eſt, quod ſpem oon pręſentis modò ab tanto certamine ac labore quietis obſeſ-
D ſis, ſed etiam io poſterum dedit, ſcalis & corona capi urbem oon poſſe: opera & diffici
lia eſſe, & tempus datura ad ferendã opem imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus cõ-
ticuerat, cum Scipio ab defeſsis iam nnlaeratíſq; recenteis integróſque alios accipere
ſcalas iubet, & ui maiore aggredi urbem. ipſe, ut ei nũciatum eſt æſtum decedere: quod
per piſcatores Tarraconenſes, nũc leuibus cymbis, nunc ubi eæ ſederent, uadis perua-
gatos per ſtagnum, cõpertum habebar, facilem pedibus ad murum tranſitum dari: eò
armatos duxit. Medium ferme diei erat: & ad id, quod ſua ſponte cedente in mare æſtu
trahebatur aqua, acer etiam Septeotrio ortus inclinatum ſtagnum eodẽ quò æſtus fe-
rebat: & adeo oudauerat uada, ut alibi umbilico tenus aqua eſſet, alibi genua uix ſupe-
raret. Hoc cura ac ratione compertum, in prodigiũ ac deos uertens Scipio, qui ad trãſ-
itum Romanis mare uerterent, & ſtagna auferreot, uiáſque antè ounquam initas hu-
E mano ueſtigio aperireot: Neptunũ iubebat ducem itineris ſequi, ac medio ſtagno eua-
dere ad mœoia. Ab terra ingens labor ſuccedentibus erat: oec altitudioe tantũ mœniũ
impediebãtur: ſed quòd eũtes ad aocipites utrioq; ictus ſubiectos habebãt Romanos:
ut latera infeſtiora ſubeuntibus, quàm aduerſa corpora eſſeot. At parte io alia quietus,
& per ſtagnũ facilis trãſitus, & in murum aſceoſus iode fuit. oam neq; opere emuoitus
erat, ut ubi ipſius loci ac ſtagni præſidio ſatis creditum foret: nec ulla armatorũ ſtatio,
aut cuſtodia oppoſita, intentis omnibus ad opem eò ferendam, unde periculum oſtẽ-
debatur. Vbi urbem ſioe certamine intrauere, pergunt inde quanto maximo curſu po-
teraot, ad eam portam circa quam omne contractum certamen erat. in quod adeò in-
tenti omnium oon animi ſolùm fuerant, ſed etiam oculi auréſq; oppugnantium, ſpe-

Vrb. 544. ctantiúmq; & adhortantium pugnantes, ut nemo antè ab tergo ſenſerit captā urbem, F
Oly. 142. quàm tela in auerſos inciderunt, & utrinque ancipitem hoſtem habebant. tunc turba-
tis defenſoribus metu, & mœnia capta, & porta intus foriſq; pariter refringi cœpit: &
mox cedendo confractis, ne iter impediretur, foribus, armati impetū fecerunt. Magna
multitudo & muros trāſcēdebat, ſed hi paſsim ad cædem oppidanorum uerſi. illa quæ
portam ingreſſa erat iuſta acies, cum ducibus, cum ordinibus media urbe in forū pro-
ceſsit. Inde cum duobus itineribus fugientes uideret hoſtes: alios ad tumulū in orien-
tem uerſum, qui tenebatur quingentorum militum præſidio: alios in arcem, in quam
& ipſe Mago cum omnibus ferè armatis qui muris pulſi fuerant, refugerat: partem co
piarum ad tumulum expugnādum mittit, ipſe ad arcem ducit. Et tumulus primo im-
petu eſt captus: & Mago arcem conatus defendere, cum omnia hoſtium plena uideret,
neq; ſpem ullam eſſe, ſe arcémq; & præſidium dedidit. Quoad dedita arx eſt, cædes to- G
ta urbe paſsim factæ: nec ulli puberū qui obuius fuit, parcebatur. Tum ſigno dato cæ-
dibus finis factus. ad prædam uictores uerſi, quæ ingēs omnis generis fuit. Liberorum
capitum uirilis ſexus ad x millia capta. inde qui ciues nouæ Carthaginis erāt, dimiſit:
urbémque, & ſua omnia quę reliqua eis bellum fecerat, reſtiuit. Opifices ad duo millia
hominum erant. eos publicos fore populo Romano edixit, cum ſpe propinqua liber-
tatis, ſi ad miniſteria belli enixe operam nauaſſent. cæteram multitudinem incolarum
iuuenum ac ualidorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remigum dedit: & au-
xerat nauibus octo captiuis claſſem. Extra hanc multitudinē Hiſpanorū obſides erāt:
quorum perinde ac ſi ſociorum liberi eſſent, cura habita. Captus & apparatus ingens
belli, catapultæ maximæ formæ centum uiginti, minores CCLXXXI, balliſtæ maiores
XXIII, minores LII, ſcorpionum maiorū minorumq;, & armorum telorúmq; ingens H
numerus. ſigna militaria LXXIIII. Et auri argentíque relata ad imperatorem magna
uis. pateræ aureæ fuerunt CCLXXVI, librales fermè omnes pondo: argenti facti ſi-
gnatíque decem & octo millia & CCC pondo. uaſorū argenteorum magnus numerus.
Hæc omnia C. Flaminio quæſtori appenſa adnumeratáq; ſunt. tritici XL millia mo-
diorum, hordei CCLXX. Naues onerariæ CXIII in portu expugnatæ, captæque: quæ-
dam cum ſuis oneribus, frumēto, armis, ære præterea, ferróque, & linteis, & ſparto, &
nauali alia materia ad claſſem ædificandam: ut minimum omniū inter tātas opes bel-
li captas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio C. Lælio cum ſociis naualibus urbem cu-
ſtodire iuſſo, ipſe in caſtra legiones reduxit, feſſóſq; milites omnibus uno die belli ope-
ris (quippe qui & acie dimicaſſent, & capiēda urbe tantum laboris periculíq; adiſſent:
& capta, cum iis qui in arcem confugerant, iniquo etiam loco pugnaſſent) curare cor- I
pora iuſsit. Poſtero die militibus, naualibúſq; ſociis conuocatis, primùm diis immor-
talibus laudes gratiáſq; egit: qui ſe non urbis ſolùm opulentiſsimæ omnium in Hiſpa-
nia uno die compotem feciſſent, ſed ante eò congeſsiſſent omnis penè Africæ atq; Hi-
ſpaniæ opes: ut neq; hoſtibus quicquā relinqueretur, & ſibi ac ſuis omnia ſupereſſent.
Militum deinde uirtutem collaudauit, quòd eos non eruptio hoſtiū, non altitudo mœ
nium, non inexplorata ſtagni uada, non caſtellum in alto tumulo ſitum, non munitiſ-
ſima arx deterruiſſet quo minus tranſcenderent omnia, perrumperéntq;. Itaq; quan-
quam omnibus omnia deberet: præcipuum tamen muralis coronæ decus eius eſſe, qui
primus murū aſcēdiſſet, profiteretur, qui ſe dignū eo duceret dono. Duo profeſsi ſunt,
Q. Trebellius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius naualis. Nec ipſi tā in-
ter ſe acriter contendebant, quàm ſtudia excirauerant uterq; ſui corporis hominū. ſo- K
ciis C. Lælius præfectus claſsis, legionariis M. Sempronius Tuditanus aderat. Ea con-
tentio cum prope ſeditionem ueniret: Scipio tres recuperatores cum ſe daturū pronū-
ciaſſet, qui cognita cauſa, teſtibúſq; auditis iudicarent uter prior in oppidum trāſcen-
diſſet: C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis utriuſque P. Cornelium Caudinum
de medio adiecit: eóſq; tres recuperatores conſidere, & cauſam cognoſcere iuſsit. Cum
res eo maiore ageretur certamine, quòd amoti tantæ dignitatis non tam aduocati,
quàm moderatores ſtudiorū fuerant: C. Lælius relicto cōſilio, ad tribunal ad Scipio-
nem accedit: eúmq; docet, rem ſine modo ac modeſtia agi: ac propè eſſe, ut manus in-
ter ſe conſerant. Cæterùm etiam ſi uis abſit, nihilominus deteſtabili exemplo rem agi,
quippe

A quippe ubi fraude ac periurio decus petatur uirtutis. Stare hinc legionarios milites, Vrb.544.
hinc claſsicos, per omnes deos paratos iurare magis quæ nelint, quàm quæ ſciát, uera Oly.142.
eſſe, & obſtringere periurio non ſe ſolùm ſuúmq; caput, ſed ſigna militaria & aquilas,
ſacramentíq; religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelij & M. Sempronij de-
ferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem uocauit, pronunciauitq;, ſe ſatis cõper-
tum habere, Q. Trebellium & Sex. Digitium pariter in murum aſcẽdiſſe: ſeq; eos am-
bos uirtutis cauſa coronis muralibus donare. Tum reliquos, prout cuiuſque meritum
uirtúſq; erat, donauit: ante omnes C. Lælium præfectum claſsis, & omni genere laudis
ſibimetipſi æquauit, & corona aurea ac XXX bobus donauit. Tum obſides ciuitatum
Hiſpaniæ uocari iuſsit. quorum quantus numerus fuerit, piget ſcribere: quippe cũ ali-
bi CCC fermè, alibi DCCXXV fuiſſe inueniam. Æque & alia inter authores diſcre-
B pant. Præſidium Punicum alius X, alius VII, alius haud plus quàm duûm milliũ fuiſ-
ſe ſcribit. Capta alibi X millia capitum, alibi ſupra V & XX inuenio. Scorpiones ma-
iores minoréſque ad LX captos ſcripſerim, ſi authorem Græcum ſequar Silenum: ſi
Valerium Antiatem, maiorum ſcorpionũ VI millia, minorum XIII. adeò nullus mẽ-
tiendi modus eſt. Ne de ducibus quidem cõuenit. pleriq; Lælium præfuiſſe claſsi, ſunt
qui M. Iunium Syllanum dicãt. Armen præfuiſſe Punico præſidio, deditúmq; Roma-
nis, Antias Valerius: Magonem alij ſcriptores tradunt. Nõ de numero nauium capta-
rum, non de pondere auri atq; argenti, & redacta pecunia cõuenit. Si aliquibus aſſen
tiri neceſſe eſt, media ſimilia ueri ſunt. Cæterum Scipio uocatis obſidibus, primũ uni-
uerſos bonum animum habere iuſsit. ueniſſe eos in populi Romani poteſtatẽ, qui be-
neficio quàm metu obligare homines malit: exteráſq; gentes fide ac ſocietate iunctas
C habere, quàm triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum, recenſuit
captiuos, quot cuiuſq; populi eſſent, & nuncios domũ miſit, ut ad ſuos quiſq; recipien-
dos ueniret. ſi quarum forte ciuitatum legati aderãt, eis præſentibus ſuos reſtituit. cæ-
terorum curam benigne tuẽdorum C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media
turba obſidum mulier magno natu, Mandonij uxor, qui frater Indibilis Ilergetum re-
guli erat, flens ad pedes imperatoris procubuit: obteſtaríq; cœpit, ut curam cultúmq;
fœminarum impenſius cuſtodibus commendaret. Cum Scipio nihil profecto defutu-
rũ iis diceret: tum rurſus mulier, haud magni iſta facimus, inquit. quid enim huic for-
tunæ non ſatis eſt? alia me angit cura, ætatem harum intuẽtem: nam ipſa iam extra pe-
riculum iniuriæ muliebris ſum. ſimul ætate & forma florentes circa eam Indibilis filię
erant, aliæq; nobilitate pari, quæ omnes eam pro parente colebant. Tum Scipio, Meæ,
D populíq; Romani diſciplinę cauſa facerẽ, inquit, ne quid quod ſanctũ uſquã eſſet, apud
" nos uiolaretur. nunc ut id curẽ impenſius, ueſtra quoq; uirtus dignitáſq; facit, quæ nec
" in malis quidẽ oblitę decoris matronalis eſtis. Spectatæ deinde integritatis uiro tradi-
" dit eas: tueríq; haud ſecus uerecunde ac modeſte, quàm hoſpitum coniuges ac matres
iuſsit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum adulta uirgo, adeò eximia forma,
ut quacunq; incedebat, conuerteret omnium oculos. Scipio percontatus patriam, pa-
rentéſq;, inter cætera accepit, deſponſatã eam principi Celtiberorum adoleſcenti, cui
Allucio nomẽ erat. Extemplo igitur parentibus ſponſóq; ab domo accitis, cũ interim
audiret deperire eum ſponſæ amore: ubi primum uenit, accuratiore eũ ſermone quàm
" parentes alloquitur. Iuuenis, inquit, iuuenẽ appello, quo minus ſit inter nos huius ſer-
" monis uerecundia. Ego cum ſponſa tua capta à militibus noſtris ad me deducta eſſet,
E audirémq; eam tibi cordi eſſe, & forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret ludo æta-
" tis, præſertim recto & legitimo amore, & nõ reſpublica animum noſtrum occupaſſet:
" ueniam mihi dari ſponſam impẽſius amanti uellem: tuo, cuius poſſum, amori faueo.
" Fuit ſponſa tua apud me eadem qua apud ſoceros tuos parentéſq; ſuos uerecũdia: ſer-
" uata tibi eſt, ut inuiolatum, & dignum me téq; dari tibi donum poſſet. hanc mercedem
" unam pro eo munere paciſcor: amicus populo Romano ſis. & ſi me uirum bonũ cre-
" dis eſſe, quales patrem, patruúmq; meum iam antè hæ gentes norãt: ſcias multos no-
" ſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe: nec ullum in terris populũ hodie dici poſſe, quem
" minus tibi hoſtem tuiſq; eſſe uelis, aut amicum malis. Cum adoleſcens ſimul pudore
gaudióq; perfuſus, dextram Scipionis tenens, deos omneis inuocaret ad gratiã illi pro

Mercedem pro munere pacisco. Hanc Mercedem paciscor. Amicus P. Romano sis

vrb.544. ſe referendam, quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atq; illius er- F
Oly.142. ga ſe merito eſſet: parẽtes inde cõgnatiq; uirginis appellati. qui quoniã gratis ſibi red-
deretur uirgo, ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri põdus: orare Sci-
pionem, ut id ab ſe donum acciperet, cœperũt: haud minorem eius rei apud ſe gratiam
futuram affirmantes, quàm redditæ inuiolatæ foret uirginis. Scipio, quandò tãtopere
peterẽt, accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſsit: uocatóq; ad ſe Allucio, Super
dotẽ, inquit, quã accepturus à ſocero es, hæc tibi à me dotalia dona accedent. aurúmq;
tollere, ac ſibi habere iuſsit. His lætus donis honoribúſq; dimiſſus domũ, impleuit po-
pulares laudibus & meritis Scipionis. Veniſſe diis ſimillimum iuuenem, uincentem o-
mnia cum armis, tũ benignitate ac beneficiis. Itaq; delectu cliẽtium habito, cum dele-
ctis mille & cccc equitibus intra paucos dies ad Scipionẽ reuertit. Scipio retẽtũ ſecũ
Lælium, dum captiuos obſidéſq; & prædam ex cõſilio eius diſponeret: rebus omnibus G
compoſitis, data quinquereme, captiuis cum Magone, & quindecim ferè ſenatoribus,
qui ſimul cum eo capti erãt, in naue impoſitis, nuncium uictoriæ Romam mittit. ipſe
paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat, exercendis naualibus pedeſtribúſq;
copiis abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor millium ſpacio decurrerũt. ſe-
cundo die arma curare & tergere ante tentoria iuſsit. tertio die ſudibus inter ſe in mo-
dum iuſtæ pugnæ concurrerunt: præpilatiſq; miſsilibus iaculati ſunt. quarto die quies
data. quinto iterũ in armis decurſum eſt. Hunc ordinẽ laboris quietíſq; quoad Cartha-
gine morati ſunt, ſeruauerunt. Remigio, claſsici milites tranquillo in altum euecti,
agilitatem nauiũ ſimulacris naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra urbẽ terra ma-
riq; corpora ſimul animóſq; ad bellum acuebant. Vrbs ipſa ſtrepebat apparatu belli,
fabris omnium generum in publica officina incluſis. dux cuncta pari cura obibat: nũc H
in claſſe ac nauali erat, nunc cum legionibus decurrebat, nunc operibus aſpiciendis tẽ-
pus dabat, quęq; in officinis, quæq; in armamentario ac naualibus fabrorũ multitudo
plurima in ſingulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectíſque quæ
quaſſata erant muri, diſpoſitíſque præſidiis ad cuſtodiam urbis, Tarraconem eſt profe-
ctus, à multis legationibus protinus in uia aditus, quas partim dato reſponſo ex itine-
re dimiſit, partim diſtulit Tarraconem, quò omnibus nouis ueteribúſque ſociis edixe-
rat conuentũ. Et cũcti ferè qui cis Iberũ incolunt populi, multíq; etiã ulterioris Hiſpa-
niæ cõuenerunt. Carthaginiẽſium duces primò ex induſtria famã captæ Carthaginis
compreſſerant: deinde ut clarior res erat, quàm ut tegi ac diſsimulari poſſet, eleuabant
uerbis, Necopinato aduentu, ac propè furto unius diei urbẽ unã Hiſpaniæ interceptã.
cuius rei tam paruæ præmio elatũ inſolentem iuuenẽ immodico gaudio ſpeciẽ magnę I
uictoriæ impoſuiſſe: at ubi appropinquare tres duces, tres uictores hoſtiũ exercitus au-
diſſet, occurſuram ei extemplo domeſticorũ funerũ memoriam. Hæc in uulgus iacta-
bãt, haudquaquã ipſi ignari, quantũ ſibi ad omnia uiriũ Carthagine amiſſa deceſsiſſet.

DECADIS TERTIÆ LIBER SEPTIMVS.

HIC ſtatus rerum Hiſpaniæ erat. In Italia conſul Marcellus, Salapia per
proditionem recepta, Maroneam & Meles de Samnitibus ui cepit. Ad
tria millia militum ibi Annibalis, quæ præſidij cauſa relicta erant, op-
preſſa. prædæ aliquantũ eius militi fuit conceſſum. tritici quoq; CCXL
millia modiûm, & CX millia hordei inuenta. Cæterùm nequaquã in- K
de tantum gaudium fuit, quanta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul Her-
donea urbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius proconſul habebat, ſpe recipiundæ Herdoneæ,
quæ poſt Cannenſem cladem ab Romanis defecerat, nec loco ſatis tuto poſita, nec
præſidiis firmata. Negligentiam inſitam ingenio ducis, augebat ſpes ea, quòd labare
iis aduerſus Pœnum fidem ſenſerat, poſtquã Salapia amiſſa exceſsiſſe his locis Anni-
balem in Brutios auditũ eſt. Ea omnia ab Herdonea per occultos nuncios delata An-
nibali, ſimul curam ſociæ retinendæ urbis, & ſpem fecere incautum hoſtem aggrediẽ-
di. Exercitu expedito, ita ut famam propè præueniret, magnis itineribus ad Herdoneã
contendit. & quò plus terroris hoſti obiiceret, acie inſtructa acceſsit. Par audacia Ro-
manus,

A manus,conſilio & uiribus impar,copiis raptim eductis coflixit:quinta legio & ſexta Vrb.544. Oly.142.
alacriter pugnam inierunt. Cæterùm Annibal ſigno equitibus dato,ut cum pedeſtres
acies occupaſſent præſenti certamine oculos animóſq;,circunuecti,pars caſtra hoſtiũ,
pars terga pugnantium inuaderent:ipſe Cn.Fuluij ſimilitudinem nominis,quòd Cn.
Fuluium prætorem biennio antè in iiſdem deuicerat locis,increpans,ſimilem euẽtum
pugnæ fore affirmabat.Neq; ea ſpes uana fuit.nam cum comminus acie & peditũ cer
tamine multi cecidiſſent Romanorum;ſtarent tamẽ ordines ſignáq;:equeſtris tumul-
tus à tergo,ſimul à caſtris clamor hoſtilis auditus,ſextam ante legionẽ quæ in ſecunda
acie poſita prior ab Numidis turbata eſt:quintam deinde, atq; eos qui ad prima ſigna
erant,auertit.Pars in fugam effuſi,pars in medio cæſi:ubi & ipſe Cn. Fuluius cũ duo-
decim tribunis militum cecidit. Romanorũ ſociorúmq; quot cæſa in eo prælio mil-
B lia ſint,quis pro certo affirmet,cum tredecim millia alibi, alibi haud pluſquã ſeptẽ in-
ueniam?Caſtris,prædáq; uictor potitur.Herdoneam,quia & defecturam fuiſſe ad Ro-
manos cõperit,nec manſuram in fide ſi inde abſceſsiſſet,multitudine omni Metapon-
tum ac Thurios traducta,incendit:principes qui cũ Fuluio colloquia occulta habuiſ-
ſe comperti ſunt,perempti.Romani,qui ex tanta clade euaſerãt,diuerſis itineribus ſe-
miermes ad Marcellum cõſulem in Samniũ confugerunt. Marcellus nihil admodum
tanta clade territus,literas Romam ad ſenatũ de duce & exercitu ad Herdoneã amiſſo
ſcribit.Cęterùm eundem ſe,qui poſt Cannenſem pugnam ferocem uictoria Annibalẽ
contudiſſet,ire aduerſus eum, breuem illi lætitiam qua exultet facturũ. Et Romæ qui-
dem cum luctus ingens ex præterito,tum timor in futurum erat.Conſul ex Samnio in
Lucanos tranſgreſſus ad Numiſtronem in conſpectu Annibalis loco plano,cũ Pœnus
C collem teneret,poſuit caſtra. addidit & aliam fidentis ſpeciem,quòd prior in aciẽ edu-
xit.Nec detrectauit Annibal,ut ſigna portis efferri uidit.Ita tamen aciem inſtruxerũt,
ut Pœnus dexterum cornu in collem erigeret,Romani ſiniſtrum ad oppidum applica
rent.Ab hora tertia cum ad noctem pugnã extẽdiſſent,feſſæq; pugnando primæ acies
eſſent,ab Romanis prima legio & dextera ala, ab Annibale Hiſpani milites & fundi-
tores Baleares,elephanti quoq;,commiſſo iam certamine,in prælium acti.Diu pugna
neutrò inclinata ſtetit. Primæ legioni tertia, dexteræ alæ ſiniſtra ſubit. & apud hoſtes
integri à feſsis pugnam accepere. Nouum atque atrox prælium ex tam ſegni repentè
exarſit,recentibus animis corporibúſque.ſed nox incerta uictoria diremit pugnantes.
Poſtero die Romani ab ſole orto in multum diem ſtetere in acie: ubi nemo hoſtium
aduerſus prodiit, ſpolia per ocium legère, & congeſtos in unum locum cremauere
D ſuos. Nocte inſequenti Annibal ſilentio mouit caſtra, & in Apuliam abiit.Marcellus
ubi lux fugam hoſtium aperuit, ſaucus cum præſidio modico Numiſtrone relictis,
præpoſitóq; his L. Furio Purpurione tribuno militum,ueſtigiis inſtitit ſequi. Ad Ve-
nuſiam adeptus eum eſt. Ibi per dies aliquot cum ab ſtationibus procurſaretur, mi-
ſta equitum peditúmque tumultuoſa magis prælia quàm magna,& fermè omnia Ro-
manis ſecunda fuerunt. Inde per Apuliam ducti exercitus ſine ullo memorando cer-
tamine, cum Annibal nocte ſigna moueret, locum inſidiis quærens: Marcellus ni-
ſi certa luce, & explorato antè, non ſequeretur. Capuæ interim Flaccus dum bo-
nis principum uendendis, agro qui publicatus fuerat, locando (locauit autẽ omnem
frumento) tempus terit, ne deeſſet materia in Capuanos ſæuiendi, nouum in occul-
to gliſcens per indicium protractum eſt facinus. milites ædificiis emotos, ſimul ut
E cum agro tecta urbis fruenda locarentur: ſimul metuens ne ſuum quoque exerci-
tum, ſicut Annibalis, nimia urbis amœnitas emolliret: in portis muriſque ſibi-
metipſos tecta militariter coëgerat ædificare. erant autem pleraque ex cratibus aut
tabulis facta,alia arundine texta,ſtramento intecta omnia,uelut de induſtria alimen-
tis ignis.Hæc noctis una hora ut omnia incenderent, CLXX Capuani,principibus fra-
tribus Bloſiis,coniurauerant.indicio eius rei ex familia Bloſiorum facto,portis repen-
te iuſſu proconſulis clauſis,cum ad arma ſigno dato milites concurriſſent,comprehẽ-
ſi omnes qui in noxa erant,& quæſtione acriter habita,damnati necatíque. indicibus
libertas,& æris dena millia data. Nucerinos & Acerranos querentes ubi habitarent
non eſſe, Acerris ex parte incenſis,Nuceria deleta, Romam Fuluius ad ſenatum miſit.

vrb.544. Acerranis permiſſum ut ædificarẽt quæ incenſa erant. Nucerini Atellam, quia id ma- F
Oly.143. luerant, Atellanis Calatiam migrare iuſsis, traducti. Inter multas magnáſque res quæ
nunc ſecundæ, nunc aduerſæ occupabant cogitationes hominũ, ne Tarẽtinæ quidem
arcis excidit memoria. M. Ogulnius, & P. Aquilius in Ætoliam legati ad frumentum
coëmendum, quod Tarentũ portaretur, profecti: & mille milites de exercitu urbano,
par numerus Romanorũ ſociorúmq; eodem in præſidium cum frumento miſsi ſunt.
Iam æſtas in exitu erat, comitiorúmq; conſulariũ inſtabat tempus. ſed literæ Marcelli
negantis è republica eſſe, ueſtigiũ abſcedi ab Annibale, cui cedẽti, certaménq; abnuẽti,
grauius ipſe inſtaret: curam iniecerant, ne aut conſulem tum maxime res agentẽ à bel-
lo auocarent, aut in annum conſules deeſſent. optimum uiſum eſt, quanquã extra Ita-
liam eſſet, Valerium potius conſulem ex Sicilia reuocari. Ad eum literæ iuſſu ſenatus
ab L. Manlio prætore urbis miſſæ cũ literis conſulis M. Marcelli: ut ex iis noſceret, quæ G
cauſa patribus eum potius quàm collegam reuocandi ex prouincia eſſet. Eo fere tem-
pore legati ab rege Syphace Romã uenerunt, quæ is proſpera prælia rex cum Cartha-
nienſibus feciſſet, memorantes. Regem nec inimiciorem ulli populo quàm Cartha-
nienſi, nec amiciorem quàm Romano affirmabant eſſe. miſiſſe eum antea legatos in
Hiſpaniã ad Cn. & P. Cornelios imperatores Romanos. nunc ab ipſo uelut fonte pe-
tere Romanam amicitiam uoluiſſe. Senatus non legatis modò benigne reſpondit, ſed
& ipſe legatos cum donis ad regem miſit, L. Genutium, P. Petellium, P. Popiliũ. Dona
tulere, togam & tunicam purpuream, ſellam eburneam, pateram auream ex quinque
pondo factam. Protinus & alios Africæ regulos iuſsit adire. iis quoque quæ darentur,
portata, togæ prætextæ, & ternûm põdo pateræ aureæ. Et Alexãdriam ad Ptolemæũ
Cleopatrámq; reges M. Attilius & M. Acilius legati ad commemorandam renouan- H
dámq; amicitiam miſsi dona tulere: Regi togam & tunicam purpuream cũ ſella ebur-
nea: Reginæ pallam pictam cũ amiculo purpureo. Multa æſtate qua hæc facta ſunt, ex
propinquis urbibus agriſq; nunciata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cum ubere lactãti
natum: Iouis ædis culmen fulmine ictum, ac propè omni tecto nudatum. Iiſdẽ fermè
diebus Anagniæ terram ante portã ictam diem ac noctem ſine ullo ignis alimento ar-
ſiſſe. & aues ad cõpitum Anagninum in luco Dianæ nidos in arboribus reliquiſſe. Tar
racinæ in mari haud procul portu angues magnitudinis miræ laſciuientium piſcium
more exultaſſe. Tarquiniis porcum cum ore humano genitũ. Et in agro Capenate ad
lucum Feroniæ IIII ſigna ſanguine multo diem ac noctem ſudaſſe. Hæc prodigia ho-
ſtiis maioribus procurata decreto pontificum: & ſupplicatio diem unum Romæ ad o-
mnia puluinaria, alterum in Capenate agro ad Feroniæ lucũ indicta. M. Valerius cõ- I
ſul literis excitus, prouincia exercitúque mandató Cincio prætori, M. Valerio Meſſala
præfecto claſsis cum parte nauium in Africam prædatum ſimul, ſpeculatúmque quæ
populus Carthaginiẽſis ageret pararétq;, miſſo: ipſe X nauibus Romam profectus cũ
proſperè perueniſſet, ſenatum extemplo habuit. ibi de ſuis rebus geſtis cõmemorauit.
Cum annos prope LX in Sicilia terra maríque ſæpe magnis cladibus bellatum eſſet, ſe
eam prouinciam confeciſſe. neminem Carthaginienſem in Sicilia eſſe: neminem Sicu-
lum, qui metu inde fugati abfuerint, non eſſe. omnes in urbes, agróſque ſuos reductos,
arare, ſerere: deſertam recoli tãdem terram, frugiferam ipſis cultoribus, populóq; Ro-
mano pace ac bello fidiſsimum annonæ ſubſidium. Exin Mutine, & ſi quorum alio-
rum merita erga populum Romanum erãt, in ſenatum introductis, honores omnibus
ad exſoluendam fidem conſulis habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus, rogatio- K
ne ab tribuno plebis ex authoritate patrum ad plebem lata. Dum hæc Romæ gerun-
tur, M. Valerius Meſſala L nauibus cum ante lucem ad Africam acceſsiſſet, improuiſo
in agro Uticenſi excurſionem fecit: eúmq; latè depopulatus, multis mortalibus cũ alia
omnis generis præda captis, ad naues rediit, atq; in Siciliã tranſmiſit: tertiodecimo die
quàm profectus inde erat, Lilybæum reuectus. Ex captiuis quæſtione habita, hæc com
perta: conſulíque Leuino omnia ordine perſcripta, ut ſciret in quo ſtatu res Africæ eſ-
ſent. Quinq; millia Numidarum cum Maſaniſſa Galæ filio acerrimo iuuene Cartha-
gine eſſe: & alios per totam Africam milites mercede conduci, qui in Hiſpaniã ad Aſ-
drubalẽ traiicerentur, ut is quammaximo exercitu primo quoque tempore in Italiam
transgreſſus

A tranſgreſſus jungeret ſe Annibali. in eo poſitam uictoriam credere Carthaginienſes. Vrb.545.
claſſem præterea ingentem apparati ad Siciliam repetendam, eámque ſe credere breui Oly.143.
traiecturam. Hęc recitata à conſule ita mouere ſenatū, ut non expectanda comitia cō-
ſulis cēſeret, ſed dictatore comitiorum habendorū cauſa dicto, extemplo in prouinciā
redeundum. Illa diſceptatio tenebat, quòd conſul in Sicilia ſe M. Valerium Meſſalam,
qui tūm claſsi præeſſet, dictatorem dicturum eſſe aiebat: patres extra Romanū agrum
(cum autē in Italia terminari) negabant dictatorem dici poſſe. M. Lucretius tribunus
plebis cum de ea re conſuleret, ita decreuit ſenatus, ut cōſul prius quàm ab urbe diſce-
deret, populū rogaret, quem dictatorem dici placeret: eúmq; quem populus iuſsiſſet,
dictatorem diceret. ſi conſul noluiſſet, prætor urbanus populum rogaret. ſi ne is quidē
uellet, tum tribuni ad plebem ferrent. Cum conſul ſe populum rogaturum negaſſet,
B quod ſuæ poteſtatis eſſet: prætorémq; uetuiſſet rogare: tribuni plebis rogarūt, plebéſq;
ſciuit, ut Q. Fuluius qui tum ad Capuam erat, dictator diceretur. Sed quo die id plebis
concilium futurum erat, conſul clàm nocte in Siciliā abiit. deſtitutíq; patres literas ad
M. Claudium mittendas cenſuerunt, ut deſertæ à collega reipublicæ ſubueniret, dice-
rétq;, quem populus iuſsiſſet, dictatorem. Ita à M. Claudio cōſule Q. Fuluius dictator
dictus. & ex eodem plebiſſcito à Q. Fuluio dictatore P. Licinius Craſſus pōtifex ma-
ximus magiſter equitum dictus. Dictator poſteaquam Romā uenit: Cn. Semproniū
Bleſum legatum, quem ad Capuam habuerat, in Hetturiam prouinciam ad exercitū
miſit, in locum C. Calpurnij prætoris: quem ut Capuæ exercituíq; ſuo præeſſet, literis
exciuit. ipſe comitia in quem diem primū potuit, edixit: quæ certamine inter tribunos
dictatorémq; iniecto, perfici non potuerant. Galeria iuniorum, quæ ſorte pręrogatiua
erat, Q. Fuluium & Q. Fabium conſules dixerat. eodémque iure uocatæ reliquæ in-
clinaſſent, ni tribuni plebis C. & L. Ariani ſe interpoſuiſſent: qui neq; magiſtratū con-
tinuari ſatis ciuile eſſe aiebāt: & multo fœdioris exempli, eum ipſum creari qui comi-
tia haberet. itaq; ſi ſuum nomen dictator acciperet, ſe comitiis interceſſuros. ſi aliorū
præterquam ipſius ratio haberetur, comitiis ſe moram nō facere. Dictator cauſam co-
mitiorū authoritate Senatus, plebiſſcito, exempliſq; tutabatur. Nam Cn. Seruilio cos.
cum Flaminius alter cōſul ad Thraſymenū cecidiſſet, ex authoritate patrū ad plebem
latum, plebémque ſciuiſſe, ut quoad bellum in Italia eſſet, ex iis qui conſules fuiſſent,
quos & quoties uellet, reficiendi cōſules populo ius eſſet. exempláq; ea in re ſe habere,
uetus L. Poſthumij Megilli: qui interrex iis comitiis quæ ipſe habuiſſet, conſul cū Cn.
Iunio Bubulco creatus eſſet: recens Q. Fabij, qui ſibi continuari conſulatum, niſi id bo-
D no publico fieret, profecto nunquam ſiuiſſet. His orationibus cum diu certatum eſſet,
poſtremò ita inter dictatorem ac tribunos conuenit, ut eo quod cenſuiſſet Senatus, ſta-
retur. Patribus id tempus reipublicæ uiſum eſt, ut per ueteres & expertos, bellíq; peri-
tos imperatores reſpublica gereretur. itaq; moram fieri comitiis non placere. Conce-
dentibus tribunis, comitia habita. Declarati conſules Q. Fabius Maximus quintùm,
Q. Fuluius Flaccus ter. Pretores creati, L. Veturius Philo, T. Quintius Criſpinus, C.
Hoſtilius Tubulus, C. Aurunculeius. Magiſtratibus in annum creatis, Q. Fuluius di-
ctatura ſe abdicauit. Extremo æſtatis huius claſsis Punica nauium XL cum præfecto
Amilcare in Sardiniā traiecta, Olbienſem primo, dein poſtquam ibi P. Manlius Volſo
prætor cum exercitu apparuit, circumacta inde ad alterum inſulæ latus, Caralitanum
agrum uaſtauit: & cum pręda omnis generis in Africam rediit. Sacerdotes Romani eo
E anno mortui aliquot, ſuffectíq;. C. Seruilius pontifex factus in locū T. Octacilij Craſ-
ſi. Decemuir item ſacris faciundis in locum T. Sempronij T. F. Longi T. Sempronius
C. F. Longus ſuffectus. M. Martius rex ſacrorum mortuus eſt: & M. Æmylius Pappus
maximus curio: neq; in eorum locum ſacerdotes eo anno ſuffecti. Et cēſores hic annus
habuit L. Veturium Philonem, & P. Licinium Craſſum pontificem maximū. Craſſus
Licinius nec conſul, nec prætor ante fuerat, quàm cenſor eſt factus. ex ædilitate gradū
ad cenſuram fecit. Sed hi cenſores neque ſenatum legerunt, nec quicquam publicæ rei
egerunt. mors diremit L. Veturij. inde & Licinius cenſura ſe abdicauit. Ædiles curu-
les L. Veturius, & P. Licinius Varus ludos Romanos diem unum inſtaurarunt.
Ædiles plebis Q. Catius, & L. Porcius Licinius ex multatitio argento ſigna ænea ad

Vrb.545. Cereris dedêre: & ludos pro temporis eius copia magnifice apparatos fecerunt. Exitu F
Ol.143. anni huius die IIII & XXX quàm ab Tarracone profectus erat Lælius, Romã uenit.
iſq; cum agmine captiuorum ingreſſus urbem magnum concurſum hominum fecit.
Poſtero die in ſenatũ introductus: captam Carthaginẽ caput Hiſpaniæ uno die, rece-
ptáſque aliquot urbes, quæ defeciſſent: nouáſq; in ſocietatem aſcitas, expoſuit. Ex ca-
ptiuis comperta his ferè congruentia, quæ in literis fuerant M. Valerij Meſſalæ. Maxi-
me mouit patres Aſdrubalis tranſitus in Italiã, uix Annibali atque eius armis obſiſten
tem. Productus in cõcionem Lælius eadem diſſeruit. Senatus ob res feliciter à P. Sci-
pione geſtas ſupplicationẽ in unum diem decreuit. C. Lælium primo quoque tempo-
re cum quibus uenerat nauibus, redire in Hiſpaniam iuſsit. Carthaginis expugnatio-
nem in hũc annum contuli multis authoribus: haud neſcius quoſdã eſſe, qui anno in-
ſequenti captam tradiderint. Sed mihi minus ſimile ueri uiſum eſt, annum integrum G
Scipionẽ nihil gerendo in Hiſpania cõſumpſiſſe. Q. Fabio Maximo quintùm, Q. Ful-
uio Flacco quartum coss. Idibus Martiis, quo die magiſtratum inierunt, Italia ambo-
bus prouincia decreta: regionibus tamẽ partitum imperium. Fabius ad Tarentũ, Ful-
uius in Lucanis ac Brutiis rem gereret. M. Claudio prorogatum in annum imperiũ.
Prætores ſortiti prouincias: C. Hoſtilius Tubulus urbanam: L. Veturius Philo pere-
grinã cum Gallia: T. Quintius Criſpinus Capuam: C. Aurunculeius Sardiniã. Exer-
citus ita per prouincias diuiſi. Fuluio duæ legiones, quas in Sicilia M. Valerius Leui-
nus haberet: Q. Fabio, quibus in Hetruria C. Calpurnius præfuiſſet, exercitus urbanus
ut in Hetruriã ſuccederet: C. Calpurnius eidem præeſſet prouinciæ, exercituiq; quem
Q. Fuluius habuiſſet: Capuam, exercitumq; T. Quintius obtineret: C. Hoſtilius ab C.
Lectorio propraetore prouinciam, exercitumq;, qui tũ iam Arimini erat, acciperet: M. H
Marcello, quibus conſul rem geſſerat, legiones decretæ: M. Valerio cum L. Cincio (his
quoq; enim prorogatum in Sicilia imperium) Cannenſis exercitus datus: eúmq; ſup-
plere ex militibus qui ex legionibus Cn. Fuluij ſupereſſent, iuſsi. Cõquiſitos eos cõſu-
les in Siciliam miſerunt: additáq; eadem militiæ ignominia, ſub qua Cannenſes mili-
tabãt: quique ex prætoris Cn. Fuluij exercitu ob ſimilis iram fugæ miſsi eò ab ſenatu
fuerant. C. Aurũculeio eædem in Sardinia legiones, quibus P. Manlius Volſo eã pro-
uinciam obtinuerat, decretæ. P. Sulpitio eadem legione, eademq; claſſe Macedoniam
obtinere iuſſo, prorogatum in annum imperium. XXX quinqueremes ex Sicilia Ta-
rentum ad Q. Fabium conſulem mitti iuſſæ: cætera claſſe placere prędatũ in Africam
aut ipſum M. Valeriũ Leuinum traiicere: aut mittere, ſeu L. Cincium, ſeu M. Valeriũ
Meſſalam uellet. Nec de Hiſpania quicquam mutatũ, niſi quod nõ in annum Scipioni I
Syllanóq;, ſed donec reuocati ab Senatu forent, prorogatũ imperiũ eſt. ita prouinciæ,
exercitúſq; in eum annum partita imperia. Inter maiorũ rerum curas comitia maximi
curionis, cum in locum M. Æmylij ſacerdos crearetur, uetus excitauerunt certamen,
patriciis negantibus C. Manilij Attellij, qui unus ex plebe petebat, habendã rationem
eſſe, quia nemo ante eũ, niſi ex patribus, id ſacerdotiũ habuiſſet. Tribuni appellati, ad
Senatũ reiecerũt. Senatus populo poteſtatẽ fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus
curio C. Manilius Attelius. Et flaminẽ dialẽ inuitũ inaugurari coẽgit P. Licinius põti-
fex maximus C. Valeriũ Flaccũ. decemuir ſacris faciundis creatus in locum Q. Mutij
Scæuolæ demortui C. Lectorius. Cauſam inaugurari coacti flaminis libẽs reticuiſſem,
ni ex mala fama in bonã uertiſſet. Ob adoleſcẽtiã negligentẽ luxurioſamq; C. Flaccus
flamen captus à P. Licinio põtifice maximo erat, L. Flacco fratri germano, cognatiſq; K
aliis ob eadẽ uitia inuiſus. Is, ut animũ eius cura ſacrorũ & cæremoniarũ cepit, ita repẽ
tè exuit antiquos mores, ut nemo tota iuuẽtute haberetur prior: nec probatior primo-
ribus patrũ, ſuis pariter, alieniſq; eſſet. Huius famæ cõſenſu elatus ad iuſtã fiduciã ſui,
rẽ intermiſſam per multos annos ob indignitatẽ flaminũ priorũ repetiuit, ut in Senatũ
introiret. Ingreſſum eũ curiam cũ L. Licinius prætor inde eduxiſſet, tribunos plebis ap
pellauit flamen. Vetuſtũ ius ſacerdotij repetebat. datum id cum toga prætexta, & ſella
curuli C. Flaminio eſſe. Prætor nõ exoletis uetuſtate annaliũ exemplis ſtare ius, ſed re-
centiſsimæ cuiuſq; cõſuetudinis uſu uolebat. nec patrũ, nec auorũ memoria dialẽ quẽ-
quam id ius uſurpaſſe. Tribuni rem inertia flaminum obliteratam, ipſis, nõ ſacerdotio

damno

A damno fuiſſe cum æquum cenſuiſſent, ne ipſo quidem contra tendẽte prætore, magno Vrb.545.
aſſenſu patrum plebiſq; flaminem in Senatum introduxerunt: omnibus ita exiſtimantibus, Olym.143.
magis ſanctitate uitæ quàm ſacerdotij iure rem eam flaminem obtinuiſſe. Conſules prius quàm in prouincias irent, duas urbanas legiones in ſupplementum, quantum opus erat cæteris exercitibus militum, ſcripſerunt. Vrbanũ ueterem exercitũ Fuluius conſul C. Fuluio Flacco legato (frater hic conſulis erat) in Hetruriam dedit ducẽdum: & legiones quæ in Hetruria erant, Romam deducẽdas. Et Fabius cõſul reliquias exercitus Fuluiani conquiſitas (fuerũt autem ad tria millia CCCXXXVI) Q. Maximũ filium ducere in Siciliam ad M. Valerium procõſulem iuſsit: atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes accipere. Nihil hæ deductæ ex inſula legiones minuerũt nec uiribus nec ſpecie eius prouinciæ præſidium. nam cum præter egregiè ſuppletas duas
B ueteres legiones, transfugarum etiam Numidarum equitum peditumq; magnam uim haberet: Siculos quoq; qui in exercitu, Epicidis aut Pœnorum fuerant, belli peritos uiros milites ſcripſit. Ea externa auxilia quũ ſingulis Romanis legionibus adiunxiſſet, duorum ſpeciem exercituum ſeruauit. altero L. Cincium partem inſulæ quà regnum Hieronis fuerat, tueri iuſsit. altero ipſe cæteram inſulam tuebatur, diuiſam quondam Romani Punicíq; imperij finibus. Claſsis quoq; nauium LXX parata, ut omni ambitu litorum præſidio oræ maritimæ eſſent. Ipſe cũ Mutinis equitatu prouinciam peragrabat, ut uiſeret agros, cultáq; ab incultis notaret: & perinde dominos laudaret, caſtigarétque. Ita tantum ea cura frumenti prouênit, ut & Romam mitteret, & Catanam cõueheret, unde exercitui qui ad Tarẽtum æſtiua acturus eſſet, poſſet præberi. Cæterùm tranſportati milites in Siciliam (& erat maior pars Latini nominis, ſociorúmq;) propè
C magni motus cauſa fuere. adeò ex paruis ſæpe magnarum momenta rerum pendent. fremitus enim inter Latinos ſociósq; in conciliis ortus. Decimum annum delectibus & ſtipendiis exhauſtos eſſe. quotannis fermè clade magna pugnate. alios in acie occidi, alios morbo abſumi. magis perire ſibi ciuem qui ab Romano miles lectus ſit, quàm qui à Pœno captus. quippe ab hoſte gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Italiã in exilium uerius quàm in militiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſeneſcere Cãnenſem militem, moriturum antè quàm Italia hoſtis (quippe nunc cũ maxime florens uiribus) excedat. ſi ueteres milites non redeant in patriam, noui legantur, breui neminem ſuperfuturũ. Itaq; quod propèdiem res ipſa negatura ſit, prius quàm ad ultimam ſolitudinem atque egeſtatem perueniant, negandum populo Romano eſſe. ſi conſentientes in hoc ſocios uideant Romani, profecto de pace cũ Carthaginienſibus iungen-
D da cogitaturos. aliter nunquam uiuo Annibale ſine bello Italiã fore. Hæc acta in conciliis. Triginta tum coloniæ populi Romani erant. ex iis duodecim, cum omnium legationes Romę eſſent, negauerunt conſulibus eſſe unde milites pecuniámq; darẽt. Eæ fuere, Ardea, Nepete, Sutrium, Circeij, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Sora, Setia, Cales, Narnia, Interamna. Noua re conſules icti, cum abſterrere eos à tam deteſtabili cõſilio uellent, caſtigando increpandóque plus quàm leniter agendo profecturos rati, eos auſos eſſe conſulibus dicere aiebant, quod conſules in Senatu ut pronunciarent, in animum inducere non poſſent. non enim detrectationem eam munerum militiæ, ſed apertã defectionem à populo Romano eſſe. Redirent itaq; properè in colonias, & tanquam integra re locuti magis quàm auſi tantum nefas, cum ſuis conſulerent, admonerent, non Campanos, neque Tarentinos eos eſſe, ſed Romanos. inde oriundos, inde in colonias
E atq; in agrum bello captũ ſtirpis augendæ cauſa miſſos: quæ liberi parentibus deberẽt, ea illos Romanis debere, ſi ulla pietas, ſi memoria antiquæ patriæ eſſet. Cõſulerẽt igitur de integro. nam tũ quidẽ quę temere agitaſſent, ea prodẽdi imperij Romani, tradẽdæ Annibali uictoriæ eſſe. Cum alternis hæc conſules diu iactaſſent, nihil moti legati, neq; ſe quod domum renunciarent, habere dixerunt, neq; Senatum ſuũ quid noui conſuleret: ubi nec miles qui legeretur, nec pecunia quæ daretur in ſtipendiũ, eſſet. Cũ obſtinatos eos uiderent conſules, rem ad Senatũ detulerunt. ubi tantus pauor animis hominum eſt iniectus, ut magna pars actum de imperio diceret. idẽ alias colonias facturas, idem ſocios conſenſiſſe omnes ad prodendam Annibali urbem Romam. Cõſules hortari & conſolari Senatum: & dicere, alias colonias in fide atq; officio priſtino fore.

Vrb.545. eas quoq; ipſas quæ officio deceſſerint, ſi legari circa eas colonias mittantur, qui caſti- F
Ob.143. gent, non qui precentur, uerecundiam imperij habituros eſſe. Permiſſum ab Senatu iis
cum eſſet, agerent facerentq; ut è republica ducerent: pertentatis prius aliarũ colonia-
rum animis, citauerunt legatos: quæſiuerintq; ab iis, ecquid milites ex formula para-
tos haberẽt? Pro duodeuiginti coloniis M. Sextilius Fregellanus reſpõdit, & milites ex
formula paratos eſſe: & ſi pluribus opus eſſet, plureis daturos: & quicquid aliud impe-
raret uelletq; populus Romanus, enixe facturos. ad id ſibi neq; opes deeſſe, animũ etiã
ſupereſſe. Cõſules ſibi parum uideri præfati pro merito eorũ, ſua uoce collaudari eos,
niſi uniuerſi patres in curia gratias egiſſent, ſequi in Senatũ iuſſerũt. Senatus quàm po-
terat honoratiſsimo decreto allocutus eos, mandat cõſulibus, ut ad populũ quoq; eos
producerent, & inter multa alia præclara, quę ipſis maioribúſq; ſuis præſtitiſſent, recẽs
etiam meritũ eorum in rempublicam cõmemorarẽt. Ne nunc quidẽ poſt tot ſecula ſi- G
leantur, fraudentúrue laude ſua. Signini fuere, & Norbani, Saticulaníq;, & Brũduſini,
& Fregellani, & Lucerini, & Venuſini, & Adriani, & Firmani, & Ariminenſes: & ab al
tero mari, Pontiani, & Pæſtani, & Coſſani: & mediterranei, Beneuentani, & Eſſernini,
& Spoletini, & Placentini, & Cremonẽſes. Harũ coloniarum ſubſidio tum imperium
populi Romani ſtetit. iiſq; gratiæ & in Senatu & apud populũ actæ. Duodecim aliarũ
coloniarum, quæ detrectauerunt imperium, mentionem fieri patres uetuerunt: neque
illos dimitti, neq; retineri, neq; appellari à conſulibus. Ea tacita caſtigatio maxime ex
dignitate populi Romani uiſa eſt. Cætera expedientibus quæ ad bellũ opus erant, cõ-
ſulibus, aurum uiceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſeruaretur,
promi placuit. prõpta ad quatuor millia pondo auri. Inde quingena pondo data con-
ſulibus, & M. Marcello & P. Sulpitio procoſs. & L. Veturio prætori, qui Galliam pro- H
uinciam ſortitus erat. additúmque Fabio coſ. c põdo auri præcipuum, quod in arcem
Tarentinam portaretur. cętero uſi ſunt ad ueſtimenta pręſenti pecunia locanda exer-
citui, qui in Hiſpania bellum ſecũda ſua fama, ducíſq; gerebat. Prodigia quoque prius
quàm ab urbe coſſ. proficiſcerentur, procurari placuit. In Albano monte tacta de cæ-
lo erãt, ſignũ Iouis, arbórque templo propinqua, & Oſtię lacus, & Capuæ murus, For-
tunæq; ædes, & Sinueſſæ murus portáque. Hæc de cælo tacta. Cruentam etiam fluxiſſe
aquam Albanam, quidam authores erãt. Et Romæ intra cællam ædis Fortis Fortunæ
de capite ſignum quod in corona erat, in manus ſponte ſua prolapſum. Et Priuerni ſa-
tis cõſtabat bouẽ locutũ, uulturémq; frequenti foro in tabernã deuolaſſe. Et Sinueſſæ
natũ ambiguo inter marem ac fœminã ſexu infantẽ, quos androgynos uulgus, ut ple-
raq; faciliore ad duplicanda uerba græco ſermone, appellat: & lacte pluuiſſe, & cũ ele- I
phanti capite puerum natum. Ea prodigia hoſtiis maioribus procurata, & ſupplicatio
circa omnia puluinaria, & obſecratio in unũ diem indicta. & decretum, ut C. Hoſtilius
Pr. ludos Apollinis, ſicut his annis uoti factíque erant, uoueret faceretq;. Per eos dies
& cenſoribus creandis Q. Fuluius coſ. comitia habuit. Creari cenſores, ambo qui nõ-
dum conſules fuerant, M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. duo cen-
ſores ut agrum Campanum fruendum locarent, ex authoritate patrum latum ad ple-
bem eſt, plebéſque ſciuit. Senatus lectionẽ contentio inter cenſores de principe legen-
do tenuit. Sempronij lectio erat. Cæterùm Cornelius morem traditum à patribus ſe-
quendum aiebat, ut qui primus cenſor ex iis qui uiuerent, fuiſſet, eum principem lege-
rent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dij ſortem legẽdi dediſſent: ei ius
liberum eoſdem dediſſe deos. ſe id ſuo arbitrio facturum: lecturúmque Q. Fabium K
Maximum, quem tum principem Romanæ ciuitatis eſſe, uel Annibale iudice uictu-
rus eſſet. Cum diu certatum eſſet uerbis, concedente collega, lectus à Sempronio prin-
ceps in ſenatu Q. Fabius Maximus coſ. Inde alius lectus ſenatus, octo pręteritis, inter
quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis author deſerendæ Italiæ poſt Cannenſem cla-
dem. In equeſtribus quoque notis eadem ſeruata cauſa. ſed erant perpauci, quos ea in-
famia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi, qui Cannẽſium legionũ
equites in Sicilia erant. addiderũt acerbitati etiam tempus, ne præterita ſtipendia pro-
cederent iis qui equo publico meruerant, ſed dena ſtipendia equis priuatis facerent.
Magnum præterea numerum eorum conquiſiuerunt, qui equo merere deberent: atq;
ex iis

A ex iis qui principio eius belli ſexdecim annos nati fuerant, neque militauerant, omnes Vrb.545.
ærarios ſeccrunt. Locauerunt inde reficienda quæ circa forũ incendio cõſumpta erãt, Oly.143.
VII tabernas, macellũ, atrium regium. Tranſactis omnibus quæ Romæ agenda erant,
conſules ad bellum profecti. prior Fuluius prægreſſus Capuam. poſt paucos dies con-
ſecutus Fabius. qui & collegã coràm obteſtatus, & per literas Marcellũ, ut quàm acer-
rimo bello detineret Annibalem, dum ipſe Tarentũ oppugnaret. ea urbe adempta ho-
ſti undiq; pulſo, nec ubi cõſiſteret, nec quid fidum reſpiceret habenti, ne morandi qui-
dem cauſam in Italia fore. Rhegyum etiam nunciũ mittit ad pręfectum præſidij, quod
ab Leuino cos. aduerſus Brutios ibi locatum erat, octo millia hominum, pars maxi-
ma ab Agatirna (ſicut antea dictum eſt) ex Sicilia traducta, rapto uiuere hominũ aſſue
torum. additi erant Brutiorum indidem perfugæ, & audacia & audendi omnia neceſ-
B ſitatibus pares. Hanc manum ad Brutium primùm agrum depopulandum duci iuſsit,
inde ad Cauloniam urbem oppugnandam. Imperata non impigre ſolùm, ſed etiã aui-
de executi, direptis fugatíſq; cultoribus agri, ſumma ui urbẽ oppugnabant. Marcel-
lus & conſulis literis excitatus, & quia ita in animum induxerat, neminem ducẽ Ro-
manum tam parem Annibali quàm ſe eſſe: ubi primũ in agris pabuli copia fuit, ex hy-
bernis profectus, ad Canuſium Annibali occurrit. Sollicitabat ad defectionem Can-
uſinos Pœnus. cæterùm ut appropinquare Marcellum audiuit, caſtra inde mouit. A-
perta erat regio ſine ullis ad inſidias latebris: itaq; in loca ſaltuoſa cedere inde cœpit.
Marcellus ueſtigiis inſtabat, caſtráq; caſtris conferebat: & opere perfecto, extemplo in
aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditúmq; iaculatores leuia
certamina ſerens, caſum uniuerſæ pugnæ non neceſſariũ ducebat. tractus eſt tamen ad
C id quod uitabat certamẽ. Nocte prægreſſum aſſequitur locis planis ac patẽtibus Mar-
cellus. caſtra inde ponẽtem, pugnando undiq; in munitores, operibus prohibet. Ita ſi-
gna collata, pugnatúmq; totis copiis. & cum iam nox inſtaret, marte æquo diſceſſum
eſt. caſtra exiguo diſtantia ſpacio raptim ante noctem permunita. Poſtero die luce pri-
ma Marcellus in aciem copias eduxit. Nec Annibal detrectauit certamen, multis uer-
bis adhortatus milites, ut memores Thraſymeni Cannarúmq;, cõtunderent ferociam
hoſtis. urgere atq; inſtare eũ: non iter quietos facere, nõ caſtra ponere pati, nõ reſpirare
aut circũſpicere. quotidie ſimul orientẽ ſolem, & Romanam aciem in campis uidendã
eſſe. ſi uno prælio haud incruentus abeat, quietius deinde trãquilliúſq; cum bellaturũ.
His irritati adhortationibus, ſimúlq; tedio ferociæ hoſtium quotidie inſtantium laceſ-
ſentiúmq;, acriter prælium ineũt. Pugnatum amplius duabus horis eſt. cedere inde ab
D Romanis dextera ala, & extraordinarij cœpere. quod ubi Marcellus uidit, duodeuice-
ſimam legionẽ in primam aciem inducit. Dũ alij trepide cedunt, alij ſegniter ſubeunt,
turbata tota acies eſt: dein prorſus fuſa, & uincente pudorẽ metu terga dabãt. Cecide-
réq; in pugna ad duo millia & ſeptingẽti ciuiũ ſociorúmq;. in his quatuor Romani cẽ-
turiones fuere: duo tribuni militũ, M. Licinius & M. Fuluius. ſigna militaria quatuor
de ala prima, quæ fugit: duo de legione quæ cedentibus ſociis ſucceſſerat, amiſſa. Mar-
cellus, poſtquam in caſtra reditũ eſt, concionẽ adeò ſæuam atq; acerbã apud milites ha
" buit, ut prælio per diem totũ infeliciter tolerato triſtior iis irati ducis oratio eſſet. Diis
" immortalibus ut in tali re laudes graréſq;, inquit, ago: quòd uictor hoſtis cum tãto pa-
" nore incidentibus uobis in uallum portáſq;, non ipſa caſtra eſt aggreſſus. deſeruiſſetis
" profectò eodẽ terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnã. Qui pauor hic? qui terror? quę repẽ-
E tè, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos cepit? nẽpe iidẽ ſunt ij hoſtes, quos
" uincendo, & uictos ſequendo, priorẽ æſtatẽ abſumpſiſtis: quibus dies noctéſq; fugiẽti-
" bus, per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus præliis fugaſtis, quos heſterno die nec iter fa-
" cere, nec caſtra ponere paſſi eſtis. Omitto ea quibus gloriari poteſtis: cuius & ipſius pu
" dere ac pœnitere uos oportet. nẽpe ęquis manibus heſterna die diremiſtis pugnã. quid
" hæc nox, quid hæc dies abſtulit? ueſtræ his copię imminutæ ſunt, an illorũ auctæ? Non
" equidẽ mihi cũ exercitu meo loqui uideor, nec cũ Romanis militibus. corpora tantũ
" atq; arma eadẽ ſunt. an ſi eoſdem animos habuiſſetis, terga ueſtra uidiſſet hoſtis? ſigna
" alicui manipulo, aut cohorti abſtuliſſet? Nõ adhuc cæſis Romanis legionibus gloria-
" batur: uos illi hodierno die primũ fugati exercitus dediſtis decus. Clamor inde ortus,

vrb.545. ut ueniam eius diei daret: ubi uellet deinde experiretur militum ſuorum animos. Ego F
oly.143. uerò experiar, inquit, milites, & uos craſtina die in aciem educam, ut uictores potius
quàm uicti ueniam impetretis, quam petitis. Cohortibus quæ ſigna amiſerant, hor-
deum dari iuſsit: centurionéſque manipulorum quorum ſigna amiſſa fuerãt, diſtrictis
gladiis diſcinctos deſtituit: & ut poſtero die omnes pedites equitéſque armati adeſſent,
edixit. Ita concio dimiſſa fatentium iure ac merito ſeſe increpitos: neque illo die uirum
quenquam in acie Romana fuiſſe, præter unum ducem: cui aut morte ſatisfaciendum,
aut egregia uictoria eſſet. Poſtero die armati ornatíq; ad edictum aderant. Imperator
eos collaudat: pronunciátq;, à quibus orta pridie fuga eſſet, cohortéſq; quæ ſigna ami-
ſiſſent, ſe in primam aciem inducturum. edicere iam ſeſe, omnibus pugnandum ac uin
cendum eſſe: & adnitẽdum ſingulis uniuerſiſq;, ne prius heſternæ fugæ, quàm hodier-
næ uictoriç fama Romam perueniat. Inde cibo corpora firmare iuſsit, ut ſi longior eſ- G
ſet pugna, uiribus ſufficerent. Vbi omnia dicta factáq; ſunt quibus excitarentur animi
militum, in aciem procedunt. Quod ubi Annibali nunciatum eſt, Cum eo nimirũ, in-
quit, hoſte res eſt, qui nec bonam nec malam ferre fortunam poteſt. ſeu uicit, ferociter
inſtat uictis. ſeu uictus eſt, inſtaurat cum uictoribus certamen. Signa inde canere iuſsit,
& copias educit. Pugnatũ utrinq; aliquanto quàm pridie acrius eſt: Pœnis ad obtinẽ-
dum heſternum decus adnitentibus: Romanis ad demẽdam ignominiam. Siniſtra ala
ab Romanis & cohortes quæ amiſerant ſigna, in prima acie pugnabant, & legio uice-
ſima ab dextro cornu inſtructa. L. Cornelius Lẽtulus & C. Claudius Nero legati cor-
nibus præerãt: Marcellus mediã aciẽ hortator teſtiſq; præſens firmabat. Ab Annibale
Hiſpani primam obtinebant frõtem. & id roboris in omni exercitu erat. Cum anceps
diu pugna eſſet, Annibal elephantos in primam aciem induci iuſsit, ſiquem iniicere ea H
res tumultum ac pauorem poſſet. Et primò turbarũt ſigna ordinéſq;, & partim occul-
catis, partim diſsipatis terrore qui circà erant, nudauerant una parte aciem. latiúſq; fu-
ga manaſſet, ni C. Decimius Flauus tribunus militum ſigno arrepto primi haſtati ma-
nipulum eius ſigni ſe ſequi iuſsiſſet. duxit ubi maxime tumultũ conglobatç belluæ fa-
ciebãt: piláq; in eas coniici iuſsit. Hæſere omniã tela haud difficili ex propinquo in tã-
ta corpora ictu, & tam conferta turba. ſed ut non omnes uulnerati ſunt: ita in quorum
tergis infixa ſtetere pila, ut eſt genus anceps, in fugam uerſi etiã integros auertere. Tũ
iam non unus manipulus, ſed pro ſe quiſq; miles, qui modò aſſequi agmen fugiẽtium
elephantorum poterat, pila coniicere. eo magis ruere in ſuos belluæ: tantóq; maiorem
ſtragem edere, quàm inter hoſtes ediderãt, quanto acrius pauor cõſternatã agit, quàm
inſidentis magiſtri imperio regitur. In perturbatam trãſcurſu belluarum aciem ſigna I
inferunt Romani pedites: & haud magno certamine diſsipatos trepidantéſq; auertũt.
Tum in fugientes equitatũ immittit Marcellus. nec ante finis ſequẽdi eſt factus, quàm
in caſtra pauentes compulſi ſunt. nam ſuper alia quæ terrorem trepidationémq; face-
rent, elephanti forte duo in ipſa porta corruerant, coactíq; erãt milites per foſſam ual-
lúmque ruere in caſtra. ibi maxima hoſtium cædes facta. Cæſa ad octo millia hominũ,
quinq; elephanti. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. mille fermè & ſeptingenti de
duabus legionibus, & ſociorũ ſupra M & CCC occiſi: uulnerati permulti ciuiũ, ſocio-
rúmq;. Annibal nocte proxima caſtra mouit. Cupientẽ inſequi Marcellum prohibuit
multitudo ſauciorũ. Speculatores, qui ſequerentur agmen miſsi, poſtero die retulerũt
Brutios Annibalem petere. Iiſdem fermè diebus & ad Q. Fuluium conſulem Hirpini,
& Lucani, & Volſcẽtes, traditis præſidiis Annibalis, quæ in urbibus habebant, dedide- K
runt ſeſe: clementérq; à conſule cũ uerborũ tantũ caſtigatione ob errorem præteritum
accepti. Et Brutiis ſimilis ſpes ueniæ facta eſt, cũ ab iis Vibius & Pactius fratres, longè
nobiliſsimi gẽtis eius, eandem quæ data Lucanis erat, conditionem deditionis petẽtes
ueniſſent. Q. Fabius conſul oppidũ in Salentinis Manduriam ui cepit. ibi ad quatuor
millia hominum capta, & cæteræ prædæ aliquantum. Inde Tarentũ profectus, in ipſis
faucibus portus poſuit caſtra. naues, quas Liuius tutãdis commeatibus habuerat: par-
tim machinationibus onerat, apparatúq; mœnium oppugnandorũ: partim tormentis
& ſaxis omnique miſsilium telorum genere inſtruit: onerarias quoque, nõ eas ſolùm
quç remis agerentur: ut alij machinas ſcaláſq; ad muros ferrent, alij procul ex nauibus

uulnerarent

A uulneraret mœnium propugnatores. Eæ naues ab aperto mari ut urbem aggrederen- Vrb.545.
tur, inſtructæ paratæque ſunt. Et erat liberum mare, claſſe punica, cum Philippus op- Oly.143.
pugnare Ætolos pararet, Corcyram trāſmiſſa. In Brutiis interim Cauloniæ oppugna-
tores ſub aduentum Annibalis, ne opprimerentur, in tumulum à præſenti impetu tu-
tum, ad cætera inopem, conceſſere. Fabium Tarētum obſidentem leue dictu momen-
tum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præſidium Brutiorum datum ab Annibale
Tarentini habebant. eius præſidij præfectus deperibat amore mulierculæ, cuius frater
in exercitu Fabij cōſulis erat. Is certior literis ſororis factus de noua conſuetudine ad-
uenæ locupletis, atq; inter populares tam honorati, ſpem nactus per ſororem quolibet
impelli amātem poſſe, quid ſperaret, ad conſulem detulit. Quæ cum haud uana cogi-
tio uiſa eſſet, perfuga iuſſus Tarētum tranſire, ac per ſororem pręfecto conciliatus, pri-
B mo occulte animum eius tentādo, dein ſatis explorata leuitate, blanditiis muliebribus
perpulit eū ad proditionem cuſtodię loci cui prępoſitus erat. Vbi & ratio agendæ rei, &
tempus conuenit, miles nocte per interualla ſtationum clàm ex urbe emiſſus, ea quæ
acta erant, quæque ut agerentur conuenerant, ad conſulem refert. Fabius uigilia pri-
ma dato ſigno iis qui in arce erant, quíque cuſtodiam portus habebant, ipſe circuito
portu ab regione urbis in orientem uerſa occultus cōſedit. Canere inde tubæ ſimul ab
arce, & à portu & à nauibus, quæ aperto mari appulſæ erant: clamórque undique cum
ingenti tumultu, unde minimū periculi erat, de induſtria ortus. Cōſul interim ſilentio
continebat ſuos. Igitur Democrates, qui præfectus antea claſsis fuerat, forte illi loco
prępoſitus, poſtquam quieta omnia circa ſe uidit, alias partes eo tumultu perſonare, ut
captæ urbis interdum excitaretur clamor: ueritus ne inter cunctationem ſuam conſul
C aliquam uim faceret, ac ſigna inferret, pręſidium ad arcem, unde maxime terribilis ac-
cidebat ſonus, traducit. Fabius cum ex temporis ſpacio, & ex ſilentio ipſo (quòd ubi
paulò antè ſtrepebant excitantes uocātéſque ad arma, inde nulla accidebat uox) dedu-
ctas cuſtodias ſenſiſſet, ferri ſcalas ad eam partem muri, quà Brutiorum cohortē præ-
ſidium agitare proditionis conciliator nunciauerat, iubet. Eà primum captus eſt mu-
rus, adiuuantibus recipiētibúſque Brutiis, & trāſcenſum in urbem eſt. deinde proxima
refracta porta, ut frequenti agmine ſigna inferrētur. Tum clamore ſublato ſub ortum
ferme lucis nullo obuio armato in forum perueniunt: omnéſque undiq;, qui ad arcem
portúmq; pugnabāt, in ſe cōuerterunt. Prælīū in aditu fore maiori impetu, quàm per-
ſeuerantia cōmiſſum eſt. nō animo, nō armis, non arte belli, nō uigore aut uiribus cor-
poris, par Romano Tarētinus erat. Igitur pilis tantū cōiectis, prius penè q̃ cōſererent
D manus, terga dederūt, dilapſique per nota urbis itinera in ſuas amicorūq; domos. Duo
ex ducibus, Nico & Democrates, fortiter pugnātes cecidere. Philomenes qui proditio-
nis ad Annibalem author fuerat, cum citato equo ex pręlio auectus eſſet, uacuus pau-
lò pòſt equus errānſq; per urbem cognitus, corpus nuſquam inuentum eſt. creditum
uulgò eſt, in puteū apertum ex equo præcipitaſſe. Carthalonem autem præfectū Puni-
ci præſidij, cum commemoratione paterni hoſpitij poſitis armis uenientē ad cōſulem,
miles obuius obtrūcat. Alij alios paſsim ſine diſcrimine armatos inermēſq; cædūt, Car
thaginiēſes Tarētinóſque pariter. Brutij quoq; multi interfecti, ſeu per errorē, ſeu uete-
re in eos inſito odio, ſeu ad proditionis famā, ut ui potius atque armis captū Tarētum
uideretur, extinguendā. Tum à cæde ad diripiendam urbem diſcurſum. Triginta mil-
lia ſeruilium capitū dicuntur capta, ingēs argenti uis facti ſignatíque, auri LXXXIII
E millia pondo. ſigna tabulæque, propè ut Syracuſarum ornamenta æquarent. Sed ma-
iore animo generis eius præda abſtinuit Fabius, quàm Marcellus: qui interrogāti ſcri-
bæ quid fieri de ſignis uellet (ingētis magnitudinis dij ſunt, ſuo quiſque habitu in mo-
dum pugnantium formati) deos iratos Tarentinis relinqui iuſsit. Murus inde qui ur-
bem ab arce dirimebat, dirutus eſt ac diſiectus. Dum hęc Tarenti aguntur, Annibal iis
qui Cauloniam obſidebāt, in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies
noctéſque curſim agmine acto cum feſtinans ad opem ferēdam, captam urbem audiſ-
ſet: & Romani, inquit, ſuum Annibalem habent. eadem, qua ceperamus, arte Taren-
tum amiſimus. Ne tamen fugientis modo conuertiſſe agmen uideretur, quo conſtite-
rat loco, quinq; millia ferme ab urbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies, Metapon-

vrb.545. tum ſeſe tecepit. Inde duos Metapontinos cum literis principum eius ciuitatis ad Fa- F
Oly.143. binm Tarentum mittit,fidem ab cõſule accepturos impunita priora fore,ſi Metapon-
tum ei cum præſidio Punico prodidiſſent.Fabius uera quæ afferrent eſſe ratus,diẽ,qua
acceſſurus eſſet Metapontum, cõſtituit:literáſque ad principes dedit, quæ ad Anniba-
lem delatę ſunt.Enimnero lętus ſnceeſſu fraudis,ſi ne Fabius quidẽ dolo inuictus eſſet,
haud procul Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicanti prius quàm egrederetur ab
Tarento,aues ſemel atque iterum non addixerunt. hoſtia quoque cęſa cõſulenti deos,
aruſpex canendum à fraude hoſtili,& ab inſidiis, prædixit.Metapontini,poſtquam ad
conſtitutam non uenerat diẽ,remiſsi ut cunctantẽ hortarentur repẽte comprehẽſi me-
tu granioris quæſtionis detegũt inſidias.Æſtatis eius principio, qua hęc agebantnr,P.
Scipio in Hiſpania cum hyemem totam reconciliandis barbarorum animis partim do
nis partim remiſsione obſidum captiuorúmqne abſumpſiſſet : Edeſco ad eum, clarus G
inter duces Hiſpanos,uenit. Erãt cõiux liberíque eius apud Romanos,ſed præter eam
cauſam etiam uelut fortuita inclinatio animorum, quæ Hiſpaniam omnem auerterat
ad Romanum à punico imperio,traxit eum.Eadem cauſa Indibili Mandonióque fuit,
haud dubie omnis Hiſpanię principibus,cum omni popularium manu relicto Aſdru-
bale,ſecedendi in imminenteis caſtris eius tumulos,unde per continẽtia iuga tutus re-
ceptus ad Romanos eſſet. Aſdrubal cum hoſtium res tacitis augeſcere incremẽtis cer-
neter,ſuas imminui, ac ſore, ut niſi audendo aliquid moueret, quà cœpiſſent ruerent:
dimicare quamprimum ſtatuit.Scipio auidior etiam certaminis erat,cum à ſpe,quam
ſucceſſus rerum augebat : tum quòd prius quàm iungerentur hoſtium exercitus , cum
uno dimicare duce , exercitúqne,quàm ſimul cum uniuerſis malebat.Cæterùm etiam
ſi cum pluribus pariter dimicãdum foret,arte quadam copias auxerat.nam cum uide- H
ret nullum eſſe nauium uſum, quia uacua omnis Hiſpaniæ ora claſsibus punicis erar,
ſubductis nauibus Tarraconẽ,nauales ſocios terreſtribus copiis addidit. Et armorum
affatim erat captorum Carthagine:& qnæ poſt captam eam fecerat,tanto opificum nu
mero incluſo.Cum iis Scipio ueris principio ab Tarracone egreſſus(iam enim & Læ-
lius redierat ab Roma,ſine quo nihil maioris rei motum nolebat)ducere ad hoſtẽ per-
git.Per omnia pacata eunti,nt cuiuſqne populi fines tranſiret,proſequẽtibus excipien-
tibúſque ſociis,Indibilis & Mandonius cum ſuis copiis occurrerũt.Indibilis pro utro-
que locutus,haud quaquam ut barbarus ſtolide incautéque , ſed potins cum uerecũda
grauitate:propiórque excuſanti tranſitionem ut neceſſariam, quàm glorianti ea uelut
ad primam occaſionem rapta.Scire enim ſe,transfugæ nomen execrabile ueteribus ſo
ciis,nouis ſuſpectum eſſe.neqne eum ſe reprehendere morem hominum , ſi tamen an- I
ceps odium cauſa,non nomen faciat.Merita inde ſua in duces Carthaginienſes cõme-
morauit.anaritiam contrà eorum,ſuperbiámque,& omnis generis iniurias in ſe atque
populares.Itaqne corpus duntaxat ſuum ad id tẽpus apud eos fuiſſe:animum iam pri-
dẽ ibi eſſe,ubi ius ac fas crederet coli.ad deos quoque cõfugete ſupplices,qui neqneant
hominum uim atqne iniurias pati.ſe id Scipionẽ orare,ut tranſitio ſibi nec fraudi apud
eum,nec honori ſit. qnales ex ea die experiundo cognouerit,perinde operæ eorũ pre-
tium faciat.Ita prorſus reſpondet facturum Romanus:nec pro transfugis habiturum,
qui non duxerint ſocietatem ratam,ubi nec diuini quicquam nec humani ſanctũ eſſet.
Productæ deinde in conſpectum eius coniuges liberíque lachrymantibus gaudio red-
duntur : atque eo die in hoſpitium abdncti. Poſtero die fœdere accepta fides , dimiſsí-
que ad copias adducendas.Iiſdem deinde in caſtris tendebant donec ducibns iis ad ho- K
ſtem peruentum eſt. Proximus Carthaginienſium exercitus Aſdrubalis prope urbem
Betulam erat. pro caſtris equitum ſtationes habebat. In eas uelites,anteſignaníque,&
qui primi agminis eranr,aduenientes ex itinere,priuſquam caſtris locũ caperent:adeo
contemtim impetum fecerunt, ut facile appareret quid utrique parti animorum eſſet.
In caſtra trepida fuga compnlſi equites ſnnt ſignáqꝫ Romana portis prope ip[illegible]s illata.
Atque illo quidem die iritatis tantum ad certamen animis,caſtra Romani poſuetunt.
Nocte Aſdrubal in tumulnm copias recepit,plano campo in ſummo patẽtem : fluuius
ab tergo,ante circáque uelut ripa pręceps oram eius omnem cingebat. ſuberat & alte-
ra inferior ſummiſſa faſtigio planicies.eã quoqꝫ altera crepido haud facilior in aſcen-
ſum

Omnis generis iniuria pati.

A ſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtquam ſtantem Vrb. 545.
pro caſtris hoſtium aciem uidit: equites Numidas, leuiúmque armorũ Baleares, & A- Oly. 143.
fros demiſit. Scipio circunuectus ordines ſignáque, oſtendebat hoſtem, prædãnata ſpe
æquo dimicandi campo, captantem tumulos, loci fiducia, non uirtutis aut armorum
ſtare in conſpectu. ſed altiora mœnia habuiſſe Carthaginem, quæ tranſcendiſſet miles
Romanus. nec tumulos, nec arcem, ne mare quidem armis obſtitiſſe ſuis. ad id fore al-
titudines quas cepiſſent, hoſtibus, ut per præcipitia & prærupta ſalientes fugerẽt: eam
quoque ſe illis fugam clauſurum. Cohortéſque duas, alteram tenere fauces uallis, per
quem defertur amnis, iubet: alteram uiam inſidere, quæ ab urbe per tumuli obliqua in
agros ferret. ipſe expeditos, qui pridie ſtationes hoſtium pepulerãt, ad leuem armatu-
ram infimo ſtantem ſupercilio ducit. Per aſpreta primum, nihil aliud quàm uia impe-
B diti iere. deinde ut ſub iactum uenerũt telorum: primo omnis generis uis ingens effuſa
eſt in eos. ipſi cõtrà ſaxa, quæ locus ſtrata paſsim omnia ferme miſsilia præbet, ingere-
re: non milites ſolum, ſed etiam turba calonum immiſta armatis. Cæterùm quãquam
aſcenſus difficilis erat, & prope obruebantur telis ſaxíſque, & aſſuetudine ſuccedendi
muros & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cepere aliquid ęqui loci, ubi fir-
mo conſiſterent gradu, leuem & concurſatorem hoſtem, atque interuallo tutum cum
procul miſsilibus pugna eluditur, inſtabilem eũdem ad cõminus conſerendas manus
expulerunt loco: & cæde magna in aciem altiori ſuperſtantem tumulo impegere. inde
Scipio iuſsis aduerſus mediã euadere aciem uictoribus, cæteras copias cum Lælio diui-
dit: atque cum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris aſcenſus uiam inueni-
ret, iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in tranſuerſos hoſtes incurrit. Inde primo
C turbata acies eſt, dũ ad circũſonantẽ undique clamorẽ flectere cornua & obuertere or-
dines uolunt. Hoc tumultu & Lælius ſubiit. & dũ pedem referunt, ne ab tergo uulne-
rarentur, laxata prima acies, locúſque ad euadendum & mediis datus eſt: qui per tam
iniquũ locum ſtantibus integris ordinibus, elephantíſque ante ſigna locatis, nũquam
euaſiſſent. Cum ab omni parte cædes fierent, Scipio, qui læuo cornu in dextrum incur-
rerat, maxime in nuda hoſtium latera pugnabat. Et iam ne fugę quidem patebat locus.
nam & ſtationes utrinq; Romanę, dextra læuáque inſederant uias: & portã caſtrorũ
ducis principúmque fuga clauſerat, addita trepidatione elephantorum, quos territos
æque atque hoſtes timebant. Cæſa igitur ad octo millia hominum. Aſdrubal iam ante-
quam dimicaret, pecunia rapta, elephantíſque præmiſsis, quamplurimos poterat de
fuga excipiens, pręter Tagum flumen ad Pyrenæum tendit. Scipio caſtris hoſtium po-
D titus, cum præter libera capita omnem prædam militibus conceſsiſſet, in recenſendis
captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. ex iis Hiſpanos ſine pre-
tio omnes domum dimiſit: Afros uendere quęſtorem iuſsit. Circunfuſa inde multitu-
do Hiſpanorum & antè deditorum, & pridie captorum, regem eum ingenti conſenſu
appellauit. Tum Scipio ſilentio per pręconem facto, ſibi maximum nomen impera-
toris eſſe dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent, regium nomen alibi magnũ, Romæ in-
tolerandum eſſe, regalem animum in ſe eſſe. ſi id in hominis ingenio ampliſsimũ du-
cerent, tacite iudicarent, uocis uſurpatione abſtinerent. Senſere etiã barbari magnitu-
dinem animi, cuius miraculo nominis alij mortales ſtuperent, id ex tam alto faſtigio
aſpernantis. Dona inde regulis principibúſque Hiſpanorum diuiſa, & ex magna copia
captorum equorum trecẽtos, quos uellet, eligere Indibilem iuſsit. Cum Afros uende-
E ret iuſſu imperatoris quæſtor, puerum adultum inter eos forma inſigni, cum audiſſet
regij generis eſſe, ad Scipionem miſit. quem cum percũctaretur Scipio, quis, & cuiâs,
& cur id ætatis in caſtris fuiſſet: Numidam ſe eſſe ait. Maſsiuam populares uocare. or-
bum à patre relictum, apud maternum auum Galam regem Numidarum educatum.
cum auunculo Maſaniſſa, qui nuper cum equitatu ſubſidio Carthaginiẽſibus ueniſſet,
in Hiſpaniam traieciſſe. prohibitum propter ætatem à Maſaniſſa, nunquam antè præ-
lium iniiſſe. eo die ſe, quo pugnatum cum Romanis eſſet, inſcio auunculo clàm armis
equóque ſumpto in aciem exiſſe. ibi prolapſo equo effuſum in præceps captum ab Ro-
manis eſſe. Scipio cum aſſeruari Numidam iuſsiſſet: quæ pro tribunali agenda erant,
peragit. Inde cum ſe in prætoriũ recepiſſet, uocatum eum interrogat, uelléтne ad Ma-

vrb.545. ſaniſſam reuerti?Cum effuſis gaudio lachrymis cupere uerò diceret,tum puero annu- F
Oly.143. lum aureum, tunicam latoclauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula,equúmque ornatum donat: iuſsíſque proſequi quoad uellet equitibus,dimiſit. De bello inde conſilium habitum. & authoribus quibuſdam ut confeſtim Aſdrubalem perſequeretur,anceps id ratus,ne Mago atq; Aſdrubal cum eo iungerent copias,præſidio tantum ad inſidendum Pyrenæum miſſo, ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit.Paucis poſt prœlium factum ad Betulam diebus,cũ Scipio rediens iam Tarraconem ſaltu Caſtulonenſi exceſsiſſet: Aſdrubal Giſgonis filius & Mago imperatores ex ulteriore Hiſpania ad Aſdrubalem uenere, ſerum poſt male geſtam rem auxilium,conſilio in cætera exequenda belli haud parum opportuni. Ibi conferentibus quid in cuiuſq; prouinciæ regione animorum Hiſpanis eſſet, unus Aſdrubal Giſgonis ultimam Hiſpaniæ oram, quæ ad Oceanum & Gades uergit,ignarã adhuc Romanorum eſſe,eóque Carthaginienſibus ſatis fidam cenſebat. Inter Aſdrubalem alterum & G
Magonem conſtabat beneficiis Scipionis occupatos omnium animos publice priuatímque eſſe: nec tranſitionis finem antè fore, quàm omnes Hiſpani milites aut in ultima Hiſpaniæ amoti,aut traducti in Galliam forent. Itaque etiam ſi ſenatus Carthaginienſium non cenſuiſſet,eundum tamen Aſdrubali fuiſſe in Italiam,ubi belli caput & rerum ſumma eſſet, ſimul ut Hiſpanos omnes procul ab nomine Scipionis ex Hiſpania abduceret. exercitum eius cum tranſitionibus, tum aduerſo prælio imminutũ,Hiſpanis repleri militibus. Et Magonem, Aſdrubali Giſgonis filio tradito exercitu, ipſum cum grandi pecunia ad conducenda mercede auxilia in Baleares traiicere. Aſdrubalem Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abire: nec cũ Romano manus conſerere. Maſaniſſæ ex omni equitatu quod roboris eſſet, tria millia equitũ expleri: eúmque uagum per citeriorem Hiſpaniam ſociis opem ferre, hoſtium oppida atque agros populari. His decretis,ad exequenda quæ ſtatuerãt duces digreſsi. Hęc eo anno in Hiſpania acta. Romę fama Scipionis in dies creſcere. Fabio Tarẽtum captum aſtu magis H
quàm uirtute, glorię tamen eſſe. Fuluij ſeneſcere fama. Marcellus etiam aduerſo rumore eſſe, ſuper quàm quòd primò male pugnauerat, quia uagante per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publicius Bibulus tribunus plebis. Is iam à prima pugna, quę aduerſa fuerat, aſsiduis concionibus infamem inuiſúmque plebi Claudium fecerat: & iam de imperio abrogãdo eius agebat, cum tamen neceſſarij Claudij obtinuerunt, ut relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romã ueniret ad purganda ea quę inimici obiicerent, nec ab imperio eius abrogando abſente ipſo ageretur. Forte ſub idem tempus & Marcellus ad deprecandã ignominiam, I
& Q. Fuluius conſul comitiorũ cauſa Romam uenit. Actũ de imperio Marcelli in circo Flaminio eſt, ingenti concurſu plebíſque & omnium ordinum. Accuſauit tribunus plebis non Marcellum modo, ſed omnem nobilitatem. Fraude eorum & cunctatione fieri, ut Annibal decimum iã annum Italiam prouinciã habeat, diutius ibi quàm Carthagine uixerit. habere fructũ imperij prorogati Marcello populum Romanũ. bis cęſum exercitum eius æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus cõmemoratione rerum ſuarum, ut non rogatio ſolum de imperio eius abrogando antiquaretur, ſed poſtero die conſulem eum ingenti conſenſu centuriæ omnes crearẽt. Additur collega T. Quintius Criſpinus, qui tum prętor erat. Poſtero die prętores creati P. Licinius Craſſus Diues, pont. max. P. Licinius Varus, Sex. Iulius Cęſar, Q. Claudius Flamen. Comitiorum ipſorũ diebus ſolicita ciuitas de Hetruriæ defectione fuit. Principium eius rei ab Arretinis fieri, C. Calpurnius ſcipſerat, qui eã prouinciã proprætor obtinebat. Itaque cõfeſtim eò miſſus Marcellus cõſul deſignatus, qui rẽ inſpiceret, ac ſi digna uideretur, exercitu accito bellũ ex Apulia in Hetruriam trãſferret. Eo metu compreſsi Hetruſci quieuerunt. Tarentinorum legatis pacem petentibus cum libertate ac legibus ſuis, reſponſum ab ſenatu eſt, ut redirent cum Fabius conſul Romam ueniſſet. Ludi & Romani & plebeij eo anno ſingulos dies inſtaurati. Ædiles curules fuere L. Cornelius Caudinus, & Ser. Sulpicius Galba: plebeij, C. Seruilius, & Q. Cæcilius Metellus. Seruilium negabant iure aut tribunum plebis fuiſſe, aut ædilem eſſe, quòd patrem eius, quem triumuirum agrariũ occiſum à Boiis circa Mutinam K

A eſſe,opinio per decem annos fuerat,uiuere, atque in hoſtium poteſtate eſſe ſatis con- Vrb.546.
ſtabat. Vndecimo anno Punici belli conſulatum ineunt M. Marcellus quintùm (ut Oly.143.
numeretur conſulatus,quem uitio creatus non geſsit)& T. Quintius Criſpinus. Vtri-
que conſulum Italia decreta prouincia eſt, & duo conſulum prioris anni exercitus:ter
tius tum erat Venuſię,cui M.Marcellus præfuerat:ita ut ex tribus eligerent duos quos
uellent,tertius ei traderetur, cui Tarentũ & Salẽtini prouincia eueniſſet. Cæteræ pro-
uinciæ ita diuiſæ prætoribus:P.Licinio Varo urbana:P. Licinio Craſſo pont.max.pe-
regrina,& quò ſenatus cenſuiſſet:Sex Iulio Cæſari Sicilia:Q.Claudio Flamini Taren
tum.Prorogatum imperium in annum eſt Q.Fuluio Flacco,ut prouinciam Capuam,
quæ T.Quintij prætoris fuerat,cum una legione obtineret. Prorogatum & C.Hoſti-
lio Tubulo eſt,ut proprætor in Hetruriam ad duas legiones ſuccederet C.Calpurnio.
B Prorogatum & L.Veturio Philoni eſt,ut proprætor Galliam eãdem prouinciam cum
iiſdem duabus legionibus obtineret, quibus prætor obtinuiſſet. Quod in L. Veturio,
idem in C. Aurunculeio decretum ab ſenatu, latúmque de prorogãdo imperio ad po-
pulum eſt,qui prætor Sardiniam prouinciam cum duabus legionibus obtinuerat. ad-
ditæ ei ad præſidium prouinciæ quinquaginta lõgæ naues,quas P.Scipio ex Hiſpania
miſiſſet.Et P.Scipioni,& M.Syllano ſuæ Hiſpanię,ſuíque exercitus in annum decreti.
Scipio ex octuaginta nauibus,quas aut ſecũ ex Italia adductas, aut captas Carthagine
habebat,quinquaginta in Sardiniam tranſmittere iuſſus:quia fama erat,magnum na-
ualem apparatum eo anno Carthagine eſſe:c c nauibus omnem orã Italiæ,Siciliæque
ac Sardiniæ impleturos.Et in Sicilia ita diuiſa res eſt.Sex.Cæſari exercitus Cannenſis
eſt datus:M.Valerius Leuinus(ei quoque enim in annum prorogatum imperium eſt)
C claſſem quæ ad Siciliam erat,nauiũ l x x obtineret,adderet eò x x x naues quæ ad Ta-
rentum priore anno fuerant, cum ea centum nauium claſſe,ſi uideretur ei ,prædatum
in Africam traiiceret: & P. Sulpitio,ut eadem claſſe Macedoniã Greciámque prouin-
ciam haberet , prorogatum in annum imperiũ eſt. De duabus quæ ad urbem Romam
fuerant legionibus nihil mutatum.Supplementum,quo opus eſſet, ut ſcriberent,con-
ſulibus permiſſum. Vna & uiginti legionibus eo anno defenſum imperiũ Romanum
eſt. Et P.Licinio Varo prætori urbis negotium datum,ut naues lõgas x x x ueteres re-
ficeret,quæ Hoſtiæ erant, & uiginti nouas naues ſociis naualibus compleret,ut quin-
quaginta nauium claſſe oram maris uicinam urbi Romæ tueri poſſet. C. Calpurnius
uetitus ab Arretio mouere exercitum,niſi cum ſucceſſor ueniſſet.Idem & Tubulo im-
peratum,ut inde præcipue caueret ne qua noua conſilia orirentur.Prætores in prouin-
D cias profecti.Conſules religio tenebat,quòd prodigiis aliquot nunciatis,non facile li-
tabant.Ex Campania nũciata erant,Capuæ duas ædes,Fortunæ & Martis,& ſepulcra
aliquot de cęlo tacta:cum iis(adeo minimis etiam rebus praua religio inſerit deos)mu
res in æde Iouis aurum roſiſſe:Caſsini examen apum ingens in foro conſediſſe:& Ho-
ſtiæ murum,portámque de cælo tactam:Cære uulturium nolaſſe in ædem Iouis:Vul-
ſiniis ſanguine lacum manaſſe. Horum prodigiorum cauſa diem unũ ſupplicatio fuit.
Per dies aliquot hoſtiæ maiores ſine litatione cæſæ,diúque non impetrata pax deûm,
in capita conſulũ,repub.incolumi,exitiabilis prodigiorũ euentus uertit. Ludi Apol-
linares Q.Fuluio,Ap.Claudio Coſs.à.P. Cornelio Sulla prætore urbis primùm facti
erãt,inde omnes deinceps prętores urbani fecerãt:ſed in unũ annũ uouebãt,diéque in-
certa faciebant.Eo anno peſtilentia grauis incidit per urbem,agróſque,quę tamen ma
E gis in lõgos morbos quàm in perniciales euaſit.Eius peſtilentiæ cauſa & ſupplicatum
per compita tota urbe eſt,& P.Licinius Varus Prætor urb.legẽ ferre ad populũ iuſſus,
ut hi ludi in perpetuum in ſtatam diem nouerentur.Itaque ipſe primus ita nouit,fecít-
que ad I I I Nonas Quintiles.is dies deinde ſolennis ſeruatus. De Arretinis & fama in
dies grauior,& cura creſcere patribus. Itaque C.Hoſtilio ſcriptum eſt,ne differret ob-
ſides ab Arretinis accipere.cui traderet Romam deducendos,C.Terentius Varro im-
perio miſſus:qui ut aduenit,extemplo Hoſtilius legionem unam,quæ ante urbem ca-
ſtra habebat,ſigna in urbem ferre iuſsit,præſidiáque locis idoneis diſpoſuit.tum in fo-
ro citatis ſenatoribus obſides imperauit.Cum ſenatus biduum ad conſyderandum pe-
teret tempus,aut ipſos extemplo dare,aut ſe poſtero die ſenatorũ omneis liberos ſum-

Vrb.546. pturum,edixit.inde portas cuſtodire iuſsir rribunos militum,præfectóſque ſociûm & F
Oly.143. centutiones,ne quis nocte urbe exiret. Id ſegnius negligentiúſque factũ.ſeptem principes ſenatus,prius quàm cuſtodiæ in portis locarentur,ante noctem cum liberis euaſerunt.Poſteto die luce prima cum ſenatus in forum citari cœptus eſſet,deſiderati,bonáque eorũ uenierunt. à cæteris ſenatoribus c x x obſides liberi ipſorum accepti, rraditíque C.Terentio Romam deducẽdi.Is omnia ſuſpectiora,quàm ante fuerant,in ſenatu fecit.Itaque tanquam imminẽteHetruſco rumultu,legionem alteram ex urbanis Arretium ducere iuſſus ipſe C.Terentius,eámque habere in præſidio urbis. C.Hoſtilium cum cærero exercitu placuit rotam prouinciam peragrare,& cauere nequa occaſio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius ut Arretium cum legione uenit,claues portarum cum magiſtratus popoſciſſet, negantibus ijs comparere,fraude amotas magis ratus,quàm negligentia intercidiſſe,ipſe alias claues omnibus portis impoſuit. G
cauítque cũ cura ut omnia in poteſtate ſua eſſent.Hoſtiliũ intẽtius monuir,ut in eo ſpẽ nõ moturos quicquã Hetruſcos poneret,ſi ne quid mouere poſſenr præcauiſſet.De Tarẽtinis inde magna cõtentione in ſenatu actũ corã Fabio,defendente ipſo quos cepetat armis,aliis infenſis,& pleriſque æquanribus eos Campanorum noxæ,pœnæque.S C. in ſententiã M.Acilij factum eſt,ut oppidum prçſidio cuſtodiretur:Tarentiníque omnes intta mœnia continerentur : res integra poſtea referetur , cum tranquillior ſtatus Italiæ eſſet. Et de M.Liuio præfecto arcis Tarẽtinæ haud minore certamine actum eſt, aliis ſentẽtiis notantibus prçfectũ,quòd eius ſocordia Tarentum proditum hoſti eſſet: aliis præmia decernentibus,quòd per quinquennium arcem tutatus eſſet,maximéque unius eius opera receptum Tarentum foret : mediis ad cenſores , non ad ſenatum cognitionem de eo pertinere dicentibus.cuius ſententiæ & Fabius fuit.adiecit ramen,fa- H
teri ſe opera Liuij Tarentum receptum,quod amici eius uulgo in ſenatu iactaſſenr.neque enim recipiẽdum fuiſſe,niſi amiſſum foret. Conſulum alter T.Quintius Criſpinus ad exercitum quem Q. Fuluius Flaccus habuerat, cum ſupplemento in Lucanos eſt profectus.Marcellum aliæ atque aliæ obiectę animo religiones tenebãt,in qnibus, quòd cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori & Virtuti uouiſſet , dedicatio eius à pontificibus impediebatur:quòd negabãt unã cellam amplius quàm uni deo recte dedicari: quia ſi de cælo tacta , aut prodgij aliquid in ea factũ eſſet,difficilis procuratio foret:quòd utri deo diuina res fieret,ſciri non poſſet.neque enim duobus,niſi certis deis rite una hoſtia fieri.Ita addita Virtutis ædes approperato opere.neque ramẽ ab ipſo ædes eæ dedicatæ ſunt.Tum demum ad exercitum,quem priore anno Venuſię reliquerat,cum ſupplemento proficiſcitur. Locros in Brutiis Criſpinus oppugnare co- I
natus,quia magnam famam attuliſſe Fabio Tarẽtum ferebatur,omne genus tormentorum, machinarúmque ex Sicilia accerſerat : & naues indidem accitæ erãt,quæ uergentem ad mare partem urbis oppugnarẽt. Ea omiſſa oppugnatio eſt , quia Lacinium Annibal admouerat copias:& collegam eduxiſſe iam à Venuſia exercitum fama erar, cui coniungi uolebat.Itaq; in Apuliam ex Brutiis reditum, & inter Venuſiã Brutiámque minus triũ millium paſſuũ interuallo conſules binis caſtris conſederant. In eandem regionem & Annibal rediit,auerſo ab Locris bello.Ibi conſules ambo ingenio feroces prope quotidie milites in aciem excire,haud dubia ſpe,ſi duobus exercitibus conſularibus iũctis cõmiſiſſet ſeſe hoſtis , debellari poſſe. Annibal quia cum Marcello bis priore anno cõgreſſus uicerat,uictúſque erat:ut cum eodem ſi dimicandum foret,nec ſpem nec metum ex uano haberet : ita duobus conſulibus haudquaquam ſeſe parem K
futurum credebat.itaque totus in ſuas artes uerſus,inſidiis locũ quęrebat.Leuia tamen prælia inter bina caſtra uario euentu fiebanr.quibus cum extrahi æſtatem poſſe conſules crederẽt,nihilominus oppugnari Locros poſſe rati,L. Cincio, ur ex Sicilia Locros cũ claſſe traiiceret,ſcribunt.Et ur ab terra quoq; oppugnari mœnia poſſent,ab Tarẽto partem exercitus quæ in præſidio erat , duci eò iuſſerunt. Ea ita futura per quoſdam Thurinos comperta Annibali cum eſſent,mittit ad inſidendam ab Tarento uiam. Ibi ſub tumulo Petelliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locata:in quæ inexploratò euntes Romani cum incidiſſent,ad duo millia armatorum cæſa,& mille & c c ferme uiui capti.alij diſsipati fuga per agros ſaltúſque Tarentũ rediere. Tumulus erat ſylue-

A ſylueſtris inter Punica & Romana caſtra, ab neutris primo occupatus : quia Romani vrb.546.
qualis pars eius, quę uergeret in hoſtiũ caſtra, eſſet, ignorabant. Annibal inſidiis, quàm Oly.143.
caſtris aptiorẽ eum crediderat. itaq; nocte ad id miſſas aliquot Numidarũ turmas me-
dio in ſaltu condiderat, quorũ interdiu nemo ab ſtatione mouebatur, ne aut arma, aut
ipſi procul conſpicerẽtur. Fremebant uulgo in caſtris Romanis, occupandũ eũ tumu-
lũ eſſe, & caſtello firmandũ: ne, ſi occupatus ab Annibale foret, uelut in ceruicibus ha-
berent hoſtem. Mouit ea res Marcellum. & collegæ, quin imus, inquit, ipſi cum equiti-
bus paucis exploratum? ſubiecta res oculis certius dabit conſilium. Adſentiente Cri-
ſpino, cum equitibus ducentis & uiginti, ex quibus x L Fregellani, cæteri Hetruſci erãt,
proficiſcuntur. Secuti M. Marcellus conſulis filius, & A. Manlius, tribuni militũ, ſimul
& duo præfecti ſociûm, L. Atennius, & M. Aulius. Immolaſſe eo die quidam memoriæ
B prodidere Cos. Marcellum: & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentum: in ſecun-
da omnia comparuiſſe quæ aſſolent. Auctum etiã uiſum in capite: nec id ſane aruſpi-
ci placuiſſe, quòd ſecundum trunca & turpia exta, nimis læta apparuiſſent. Cæterùm
conſulem Marcellum tanta cupiditas tenebat dimicandi cum Annibale, ut nunquam
ſatis caſtra caſtris collata diceret. Tum quoque uallo egrediens ſignum dedit, ut ad lo-
cum miles eſſet paratus: ſi collis in quem ſpeculatum irent, placuiſſet, uaſa colligerẽt,
ac ſequerentur. Exiguum campi ante caſtra erat, inde in collem aperta undique & con
ſpecta ferebat uia. Numidis ſpeculator nequaquã in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos
uagos pabuli aut lignorum cauſa longius à caſtris progreſſos poſſent excipere, ſignum
dat ut pariter ab ſuis quiſque latebris exorirentur. Non antè apparuere quibus obuiis
ab iugo ipſo conſurgendum erat, quàm circumiere qui ab tergo intercluderent uiam.
C Tum undique omnes exorti, & clamore ſublato impetum fecere. Cum in ea ualle con
ſules eſſent, ut neque euaderent in iugum occupatum ab hoſte: nec receptum ab tergo
circunuẽti haberent: extrahi tamen diutius certamen potuiſſet, ni cœpta ab Hetruſcis
fuga pauorem cęteris inieciſſet. Non tamen omiſere pugnam deſerti ab Hetruſcis Fre-
gellani, donec integri conſules hortando, ipſique ex parte pugnando rem ſuſtinebant.
Sed poſtquam uulneratos ambos conſules, Marcellum etiam transfixum lancea pro-
labentem ex equo moribundum uidêre, tum & ipſi (perpauci autẽ ſupererãt) cum Cri-
ſpino conſule duobus iaculis icto, & Marcello adoleſcente, ſaucio & ipſo, effugerunt.
Interfectus A. Mãlius tribunus militum: & ex duobus præfectis ſociûm M. Aulius oc-
ciſus: L. Atennius captus. & lictores cõſulũ quinque uiui in hoſtium poteſtatem uene-
runt. cæteri aut interfecti, aut cum cõſule effugerunt. equites tres & x L aut in prælio,
D aut in fuga ceciderunt: duodeuiginti uiui capti. Tumultuatũ & in caſtris fuerat, ut con
ſulibus irent ſubſidio: cum conſulem, & filium alterius cõſulis ſaucios, exiguáſque in-
felicis expeditionis reliquias ad caſtra uenientes cernunt. Mors Marcelli cum alioqui
miſerabilis fuit: tũ quòd nec pro ętate, (maior iam enim L x annis erat) neq; pro ueteris
prudentia ducis, tam improuide ſe collegámque, & prope totam remp. in præceps de-
derat. Multos circa unam rem ambitus fecerim, ſi quæ de Marcelli morte uariant au-
thores, omnia exequi uelim. Vt omittam alios: C. Lælius triplicem geſtæ rei ordinem
edit: unam traditam fama: alteram ſcripta laudatione filij, qui rei geſtæ interfuerit: ter-
tiam, quam ipſe pro inquiſita ac ſibi comperta affert. Cæterum ita fama uariat, ut ta-
men plerique loci ſpeculandi cauſa caſtris egreſſum, omnes inſidiis circumuentũ tra-
dant. Annibal magnum terrorem hoſtibus morte conſulis unius, uulnere alterius, in-
E iectum eſſe ratus, ne cui deeſſet occaſioni, caſtra in tumulũ, in quo pugnatum erat, ex-
templo transfert. ibi inuentum Marcelli corpus ſepelit. Criſpinus & morte collegæ, &
ſuo uulnere territus, ſilẽtio inſequẽtis noctis profectus, quos proximos nactus eſt mon
teis, in iis loco alto & tuto undique caſtra poſuit. Ibi duo duces ſagaciter moti ſunt, al-
ter ad inferendam, alter ad cauendam fraudem. Annulo Marcelli ſimul cum corpore
Annibal potitus erat. eius ſigni errore ne qui dolus necteretur à Pœno, metuens Cri-
ſpinus, circa ciuitates proximas miſerat nũcios, occiſum collegã eſſe, annulóque eius
hoſtem potitũ: ne quibus literis crederent nomine Marcelli cõpoſitis. Paulo ante hic
nuncius conſulis Salapiam uenerat, cum literæ ab Annibale allatæ ſunt, Marcelli no-
mine compoſitæ: ſe nocte quæ diem illum ſecutura eſſet, Salapiam uenturum. parati

vrb.546. milites eſſent, qui in præſidio erant, ſi quò opera eorum opus eſſet. Senſere Salapiani F
Oly.143. fraudem: & ab ira non defectionis modo, ſed etiam equitum interfectorum rati occa-
ſionem ſupplicij peti, remiſſo retro nuncio, (perſuga autem Romanus erat) ut ſine ar-
bitro milites quæ uellent agerent; oppidanos per muros urbíſque opportuna loca in
ſtationibus diſponunt: cuſtodias, uigiliáſque in eam noctem intentius inſtruunt: circa
portam qua uenturum hoſtem rebantur, quod roboris in præſidio erat, opponūt. An-
nibal quarta uigilia ferme ad urbem acceſsit. Primi agminis erant perfugæ Romano-
rum, & arma Romana habebant. ii ubi ad portam eſt uentum, latine omnes loquentes
excitant uigiles: aperiríque portam iubent. conſulem adeſſe. Vigiles uelut ad uocē eo-
rum excitati, tumultuari, trepidare, moliri. porta cataracta deiecta clauſa erat. eā par-
tim uectibus leuant: partim funibus ſubducunt in tantū altitudinis, ut ſubire recti poſ-
ſent. Vixdum ſatis patebat iter, cum perfugæ certatim ruunt per portam. & cum ſexcen G
ti fermè intraſſent, remiſſo fune quo ſuſpenſa erat cataracta magno ſonitu cecidit. Sa-
lapiani, alij perfugas negligenter ex itinere ſuſpenſa humeris, ut inter pacatos, geren-
tes arma, inuadūt: alij è turribus portę muriſque ſaxis, ſudibus, pilis abſterrent hoſtem.
Ita inde Annibal ſuamet ipſe fraude captus abiit: profectúſque ad Locrorū ſoluendam
obſidionem, quam Cincius ſumma ui, operibus, tormentorúmque omni genere ex Si
cilia aducto oppugnabat. Magoni iam haud ferme fidēti retenturum defenſurúmque
ſe urbem, prima ſpes morte nunciata Marcelli affulſit: ſecutus inde nuncius, Anniba-
lem Numidarum equitatu præmiſſo, ipſum quantum accelerare poſſet, cum peditum
agmine ſequi. Itaque ubi primū Numidas edito è ſpeculis ſigno aduētare ſenſit, & ipſe
pateſacta repente porta ferox in hoſtes erumpit. Et primo, magis quia improuiſo id fe
cerat, quàm quòd par uiribus eſſet, anceps certamen erat, deinde ut ſuperuenere Nu- H
midæ, tantus pauor Romanis eſt iniectus, ut paſsim ad mare ac naues fugerent, relictis
operibus machiníſq;, quibus muros quatiebant. Ita aduentu Annibalis ſoluta Locro-
rum obſidio eſt. Criſpinus poſtquam in Brutios profectum Annibalem ſenſit, exerci-
tum cui collega præfuerat, M. Marcellum trib. mil. Venuſiam abducere iuſsit. ipſe cum
legionibus ſuis Capuam profectus, uix lecticæ agitationem præ grauitate uulnerū pa-
tiens, Romā literas de morte collegæ ſcripſit, quātóq; ipſe in diſcrimine eſſet. Se comi-
tiorum cauſa nō poſſe Romam uenire: quia nec uiæ laborem paſſurus uideretur, & de
Tarēto ſolicitus eſſet, ne ex Brutiis Annibal eò cōuerteret agmen. legatos opus eſſe ad
ſe mitti uiros prudenteis, cum quibus quæ uellet, de Repub. loqueretur. Hæ literæ re-
citatę, & luctum magnum morte alterius conſulis, & metum de altero fecerunt. Itaque
& Q. Fabium filium ad exercitum Venuſianum miſerunt: & ad conſulē tres legati miſ I
ſi: Sex. Iulius Cæſar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentius, cum paucis antè diebus
ex Sicilia rediſſet. Hi nunciare conſuli iuſsi, ut ſi ad comitia ipſe Romā uenire non poſ
ſet, dictatorem in agro Romano diceret comitiorum cauſa. ſi conſul Tarentum profe-
ctus eſſet, Q. Claudiū Pr. placere in eam regionem inde abducere legiones, in qua plu-
rimas ſociorum urbes tueri poſſet. Eadem æſtate, M. Valerius cum claſſe centū nauium
ex Sicilia in Africam trāſmiſit: & ad Clupeam urbem exſcenſione facta, agrū late nul-
lo ferme obuio armato uaſtabat. inde ad naues raptim prædatores recepti, quia repen-
te fama accidit, claſſem Punicam aduentare. LXXX erant & tres naues. Cum iis haud
procul Clupea proſpere pugnat Romanus. Decē & octo nauibus captis, fugatis aliis,
cum magna terreſtri naualíque præda Lilybęum rediit. Eadem æſtate & Philippus
implorantibus Achæis auxilium tulit, quos & Machanidas tyrannus Lacedæmonio- K
rum finitimo bello urebat: & Ætoli nauibus per fretum quod Naupactum & Patras
interfluit: (Rhion incolæ uocant) exercitu traiecto, depopulati erant. Attalum quoque
regem Aſiæ, quia Ætoli ſummum gentis ſuæ magiſtratum ad eum proximo concilio
detúlerant, fama erat in Europam traiecturum. Ob hæc Philippo in Græciam deſcen-
denti ad Lamiam urbem Ætoli duce Phyſia, qui prætor in eum annum cum abſente
Attalo creatus erat, occurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia ſecū: & mille ferme ex
Romana claſſe à P. Sulpitio miſſos. Aduerſus hunc ducem, atque has copias Philippus
bis proſpero euētu pugnauit: multos admodum hoſtium utraque pugna occidit. Inde
cum Ætoli metu cōpulſi Lamiæ urbis mœnibus tenerent ſeſe, Philippus ad Phaleram

exercitum

A exercitum reduxit. In Maliaco ſinu is locus eſt, quondã frequenter habitatus propter Vrb.546.
egregium portum, tutáſque circà ſtationes, & aliam opportunitatem maritimã terre- Oly.143.
ſtrémq;. Eò legati ab rege Aegypti Ptolemæo Rhodiiſq; & Atheniẽſibus & Chiis ue-
nerũt, ad dirimẽdum inter Philippũ atq; Aetolos bellũ. Adhibitus ab Aetolis ex fini-
timis pacificator Aminãder rex Athamanum. Omnium autẽ non tanta pro Aetolis cu
ra erat, ferocioribus quàm pro ingeniis Græcorum gentis: quàm ne Philippus regnúm
que eius graue libertati futurũ, rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata cõſultatio
eſt in conciliũ Achæorum: conciliòq; ei & locus, & dies certa indicta. interim triginta
dierũ induciæ impetratæ. Profectus inde rex per Theſſaliã Bœotiámq;, Chalcidẽ Eu-
bœæ uenit, ut Attalum, quem claſſe Eubœam petiturũ audierat, portubus & litorum
appulſu arceret. Inde præſidio relicto aduerſus Attalũ, ſi forte interim traiecisset: profe
B ctus ipſe cũ paucis equitũ, leuíſque armaturæ Argos uenit. Ibi curatione Heræorũ Ne
meorúmq; ſuffragiis populi ad eũ delata, quia ſe Macedonũ reges ex ea ciuitate oriun-
dos referũt: Heræis peractis, ab ipſo ludicro extẽplo Rhium profectus eſt ad indictum
multo antè ſociorũ concilium. Ibi de Aetolico finiendo bello actum, ne cauſa aut Ro-
manis aut Attalo intrandi Græciam eſſet. Sed ea omnia uixdum induciarum tẽpore cir
cumacto, Aetoli turbauere: poſtquam & Attalum Aeginam ueniſſe, & Romanã claſ-
ſem ſtare ad Naupactum audiuere. Vocati enim in conciliũ Achæorum, in quo eædem
legationes erant, quæ ad Phaleram egerant de pace: primùm queſti ſunt quædam con
tra fidẽ conuentionis tempore induciarũ facta: poſtremò negarũt dirimi bellum poſſe,
niſi Meſſeniis Achæi Pylum redderent: Sationis reſtituerentur Athamanis, Scerdileto &
Pleurato Parthini. Id uero indignũ ratus Philippus, uictos uictori ſibi ultro conditio-
C nes ferre, ne antea quidẽ ſe aut de pace audiſſe, aut inducias pepigiſſe dixit, ſpem ullam
habentẽ quieturos Aetolos: ſed ut omnes ſocios teſtes haberet, ſe pacis, illos belli cau-
ſam quæſiſſe. Ita infecta pace concilium dimiſit, quatuor millibus armatorum relictis
ad præſidiũ Achæorum, & quinq; longis nauibus acceptis. quas ſi adiecisset miſſæ nu-
per ad ſe claſſi Carthaginiẽſium, & ex Bithynia ab rege Pruſia uenientibus nauibus, ſta
tuerat naualí prælio laceſſere Romanos, iamdiu in ea regione potentes maris. ipſe ab
eo concilio Argos regreſſus. iam enim Nemeorũ appetebat tempus, quæ celebrari uo
lebat præſentia ſua. Occupato rege apparatu ludorum, & per dies feſtos licẽtius quàm
inter belli tempora remittente animũ, P. Sulpitius ab Naupacto profectus claſſem ap-
pulit inter Sicyonem & Corinthum, agrúmq; nobiliſsimæ fertilitatis effuſe uaſtauit.
Fama eius rei Philippũ ab ludis exciuit: raptímq; cũ equitatu profectus, iuſsis ſubſequi
D peditibus, palatos paſsim per agros, grauéſq; præda, ut qui nihil tale metuerẽt, adortus
Romanos cõpulit ad naues. Claſsis Romana haudquaquam læta præda Naupactum
rediit. Philippus ludorum quoq; qui reliqui erant, celebritatem quantæcunque de Ro
manis tamen uictoriæ partæ fama auxerat: lætitiáq; ingenti celebrati feſti dies: eo ma-
gis etiã, quòd populariter dẽpto capitis inſigni, purpura atq; alio regio habitu, æqua-
uerat cæteris ſe in ſpeciem: quo nihil gratius eſt ciuitatibus liberis. Præbuiſſétq; haud
dubiam eo facto ſpẽ libertatis, niſi omnia intoleranda libidine fœda ac deformia effe-
ciſſet. uagabatur enim cũ uno aut altero comite per maritimas domos dies noctéſq;: &
ſubmittẽdo ſe in priuatum faſtigiũ, quo minus cõſpectus, eo ſolutior erat: & libertatem
cum aliis uanam oſtẽdiſſet, totam in ſuam licentiam uerterat. Neq; enim omnia eme-
bat aut eblandiebatur, ſed uim etiam flagitiis adhibebat: periculoſúmq; & uiris & pa-
E rentibus erat, moram incommoda ſeueritate libidini regiæ feciſſe. uni etiam principi
Achæorum Arato adempta uxor nomine Polycratia, ac ſpe regiarum nuptiarũ in Ma
cedoniam aſportata fuerat. Per hæc flagitia ſolẽni Nemeorum peracto, paucíſque ad-
ditis diebus, Dymas eſt profectus ad præſidium Aetolorũ, quod ab Eleis accitũ acce-
ptúmq; in urbem erãt, eiiciendum. Cycliadas (penes eum ſumma imperij erat) Achæi
que ad Dymas regi occurrẽre, & Eleorũ accẽſi odio, quod à cæteris Achæis diſſentirẽt:
& infenſi Aetolis, quos Romanum quoq; aduerſus ſe mouiſſe bellũ credebãt. Profecti
à Dymis coniũcto exercitu tranſeunt Lariſſum amnem, qui Eleum agrum ab Dymæo
dirimit. Primum diem quo fines hoſtium ingreſſi ſunt, populando abſumpſerunt.
Poſtero die acie inſtrũcta ad urbem acceſſerunt præmiſsis equitibus, qui obequitando

vrb.546 portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Ætolorum. Ignorabāt Sulpitium F
Oly.143. cū quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenē traieciſſe: & expoſitis in terram quatuor
millibus armatorū ſilentio noctis, ne conſpici agmen poſſet, intraſſe Elim. Itaq; impro-
uiſa ires ingentē iniecit terrorem: poſtquā inter Ætolos Eleóſq; Romana ſigna atq; ar-
ma cognouere. Et primo recipere ſuos uoluerat rex: dein contracto iā inter Ætolos &
Triballos (Illyriorum id eſt genus) certamine, cum urgeri uideret ſuos, & ipſe rex cum
equitatu in cohortē Romanam incurrit. Ibi equus pilo traiectus cū prolapſum per ca-
put regem effudiſſet, atrox pugna utrinq; accenſa eſt: & ab Romanis impetu in regem
facto, & protegentibus regiis. Inſignis & ipſius pugna fuit, cum pedes inter equites co-
actus eſſet prælīū inire. deinde cum iam impar certamen eſſet, caderéntque circa eum
multi, & uulnerarentur: raptus ab ſuis, atque alteri eqno iniectus fugit. Eo die caſtra
quinque millia paſſuum ab urbe Eleorum poſuit. poſtero die omneis copias ad propin- G
quum Eleorū caſtellum (Pyrgum uocāt) duxit, quò agreſtiū multitudinem cum peco-
ribus metu populationum compulſam audierat. eam incōditam inerméṃq; multitu-
dinem primo ſtatim terrore adueniens cepit: cōpenſauerátque ea prēda, quod ignomi-
niæ ad Elim acceptum fuerat. Diuidenti prædam, captiuóſq; (fuerūt autē quatuor mil-
lia hominum, pecorúmq; omnis generis ad uiginti millia) nuncius ex Macedonia ue-
nit, Eropum quendam corrupto arcis præſidiíque prēfecto, Lychnidum cepiſſe: tenere
& Daſſaretiorum quoſdam uicos, & Dardanos etiam concire. Omiſſo igitur achaico
atq; ætolico bello, relictis tamen duobus millibus & quingētis omnis generis armato-
rum, cū Menippo & Polyphāte ducibus ad præſidium ſociorū profectus ab Dymis per
Achaiam Bœotiámque & Bebœidē, decimis caſtris Demetriadem in Theſſaliā perue-
nit. Ibi alij maiorem afferentes tumultū nuncij occurrunt: Dardanos in Macedoniam H
effuſos Oreſtidē iam tenere, ac deſcendiſſe in Argeſtæū campum: famámque inter bar-
baros celebrem eſſe, Philippum occiſum. Expeditione ea qua cum populatoribus agri
ad Sicyonem pugnauit: in arborem illatus impetu equi, ad eminētem ramū cornu al-
terum galeę perfregit. id inuenrū ab Ætolo quodam, perlatúmq; in Ætoliam ad Scer-
dilerum, cui notum erat inſigne galeę: famam interfecti regis uulgauit. Poſt profectio-
nem ex Achaia Philippi, Sulpitius Æginam claſſe profectus cum Attalo ſeſe coniun-
xit. At hæi cum Ætolis, Eleiſq; haud procul Meſſene proſperam pugnā fecerunt. Atta-
lus rex, & P. Sulpitius Æginæ hybernarunt. Exitu huius anni T. Quintius conſul, di-
ctatore comitiorū ludorúmq; faciēdorum cauſa dicto L. Manlio Torquato, ex uulne-
re moritur. Alij Tarēti, alij in Campania mortuū tradunt. Id quod nullo antè bello ac-
ciderat: duo conſules ſine memorando prēlio interfecti uelut orbam rempub. relique- I
rant. Dictator Manlius magiſtrum equitum C. Seruilium (tum ædilis curulis erat) di-
xit. Senatus quo die primū eſt habitus, ludos magnos facere dictatorē iuſſit: quos M.
Aemylius prætor urb. C. Flaminio Cn. Seruilio cōſulibus fecerat, & in quinquēnium
uouerat. Tū dictator & ludos fecit, & in ſequens luſtrū uouit. Cæterùm cum duo cōſu-
lares exercitus tā prope hoſtē ſine ducibus eſſent: omnibus aliis omiſsis, una præcipua
cura Patres populúmq; inceſsit conſules primo quoque tempore creandi: & ut eos po
tiſsimum crearēt, quorū uirtus ſatis tuta à fraude Punica eſſet. Cum toto eo bello dam
noſa præpropera ac feruida ingenia imperatorum fuiſſe: tum eo ipſo anno cōſules ni-
mia cupiditate conſerendi cū hoſte manū, in necopinatam fraudem lapſos eſſe. cæte-
rum deos immortales miſertos nominis Romani pepercíſſe innoxiis exercitibus: te-
meritatem conſulū ipſorum capitibus dānaſſe. Cum circunſpicerent Patres quoſnam K
cōſules facerent: longe ante alios eminebat C. Claudius Nero. ei collega quærebatur.
& uirum quidem eum egregium ducebant: ſed promptiorem acriorémq; quàm tem-
pora belli poſtularent, aut hoſtis Annibal. temperandū acre eius ingeniū moderato &
prudēti uiro adiuncto collega cenſebāt. M. Liuius erat, multis ante annis ex cōſulatu
populi iudicio dānatus, quam ignominiā adeo ægre tulerat, ut & rus migrarit, & per
multos annos & urbe, & omni cœtu caruerit hominū. octauo ferme poſt dānationem
anno M. Claudius Marcellus & M. Valerius Leuinus cōſules reduxerant eū in urbem.
ſed erat ueſte obſoleta, capillóq; & barba promiſſa, præferēs in uultu habitúq; inſignē
memoriam ignominiæ acceptæ. L. Veturius, & P. Licinius cenſores eum tondere, &
ſquallorem

A ſquallorem deponere,& in ſenatum uenire,fungíque aliis publicis muneribus coēge- Vrb.546.
runt.ſed tum quoq; aut uerbo aſſentiebatur:aut pedibus in ſententiam ibat:donec co- Olÿ.143.
gnati hominis cū cauſa M.Liuij Macati,cū de fama eius ageretur,ſtantem coēgit in ſe-
natu ſententiā dicere.Tum ex tanto interuallo auditus conuertit ora hominum in ſe:
cauſámq; ſermonibus præbuit,indigno iniuriā à populo factam : magnóq; id damno
fuiſſe,quod tam graui bello nec opera nec cōſilio talis uiri uſa reſpub. eſſet.C.Neroni
neq; Q. Fabium,neq; M. Valerium Leuinum dari collegas poſſe:quia duos Patricios
creari non liceret.eādem cauſam in T. Manlio eſſe:præterquam quod recuſaſſet dela-
tum conſulatum:recuſaturúſque eſſet. egregium par conſulum fore, ſi M. Liuium C.
Claudio collegā adiunxiſſent. Nec populus mētionē eius rei ortā à patribus eſt aſper-
natus.Vnus eam rem in ciuitate,is cui deferebatur honos,abnuebat:leuitatem ciuita-
B tis accuſans · Sordidati rei non miſertos candidam togam inuito offerre:eodem hono
res pœnáſq; congeri.ſi bonū uirum ducerent:quid ita pro malo ac noxio damnaſſent?
ſi innoxiū comperiſſent,quid ita male credito priore cōſulatu,alterum crederēt?Hæc,
taliáq; arguentem & querentem caſtigabant Patres:& M.Furium memorantes reuo-
catum de exilio patriam pulſam ſede ſua reſtituiſſe.ut parentū ſæuitiam,ſic patriæ pa-
tiendo ac ferendo leniendam eſſe.Adnixi omnes cum C.Claudio M.Liuium cōſulem
fecerunt.Poſt diem tertiū eius diei prætorū comitia habita. Prætores creati L.Porcius
Licinius,C.Manlius,A.& C.Hoſtilij Catones.Comitiis perfectis, ludíſque factis, di-
ctator & magiſter equitum magiſtratu abierunt.C.Terentius Varro in Hetruriā pro-
prætor miſſus:ut ex ea prouincia C.Hoſtilius Tarentum ad eum exercitum iret,quem
T. Quintius cōſul habuerat.& L.Manlius trans mare legatus iret:uiſerētque,quæ res
C ibi gererentur:ſimul,quòd Olympiæ ludicrum ea æſtate futurum erat,quod maximo
cœtu Græciæ celebraretur:ut ſi tuto per hoſtē poſſet,adiret id concilium: ut qui Siculi
bello ibi profugi,aut Tarentini ciues relegati ab Annibale eſſent, domos redirent:ſci-
rént que ſua omnia, quæ ante bellum habuiſſent, reddere populum Romanum. Quia
periculoſiſsimus annus imminere uidebatur,neque conſules in republica erāt:in con-
ſules deſignatos omnes uerſi,quamprimum eos ſortiri prouincias,&præſciſcere quam
quiſque eorum prouinciam, quem hoſtem haberet,uolebāt. De reconcilatione etiam
gratiæ eorum in ſenatu actum eſt:principio facto à Q. Fabio Maximo. Inimicitiæ au-
tem nobiles inter eos erant : & acerbiores eas , indignioréſque Liuio ſua calamitas fe-
cerat,quod ſpretū ſe in ea fortuna credebat.itaque is magis implacabilis erat : & nihil
opus eſſe recōciliatione aiebat. acrius & intentius omnia geſturos,timētes ne creſcēdi
D ex ſe inimico collegæ poteſtas fieret. Vicit tamen authoritas ſenatus : ut poſitis ſimul-
tatibus,communi animo conſilióque adminiſtrarent rempublicam.Prouinciæ iis non
permiſtæ regionibus,ſicut ſuperioribus annis,ſed diuerſæ extremis Italiæ finibus,alte-
ri aduerſus Annibalem Brutij,Lucani:alteri Gallia aduerſus Aſdrubalem, quem Al-
pibus appropinquare fama erat,decreta.Exercitū ex duobus,qui in Gallia,quíq; in He
truria eſſent,addito urbano eligeret quem mallet,qui Galliam eſſet ſortitus.Cui Bru-
tij prouincia eueniſſet:nouis legionibus urbanis ſcriptis,utrius mallet conſulū prioris
anni exercitū ſumeret.Relictum à conſule exercitū Q. Fuluius procōſul acciperet:eí-
que in annum imperium eſſet.& C.Hoſtilio,cui pro Hetruria Tarentum mutauerant
prouinciam:pro Tarento Capuā mutauerūt.legio una data, cui Fuluius proximo an-
no præfuerat.De Aſdrubalis aduentu in Italiam cura in dies creſcebat.Maſsilienſium
E primum legati nunciauerant,eum in Galliam tranſgreſſum:erectóſque aduentu eius,
quia magnum pondus auri attuliſſe diceretur ad mercede auxilia conducenda,Gallo-
rum animos. miſsi deinde cum iis legati ab Roma Sex.Antiſtius,& M.Retius ad rem
inſpiciendā,retulerant miſiſſe ſe cū Maſsiliēſibus ducibus , qui per hoſpites eorū prin-
cipes Gallorum omnia explorata referrent.pro comperto habere,Aſdrubalem ingēti
iam coacto exercitu proximo uere Alpeis traiecturum:nec tum eum quicquam aliud
morari,niſi quod clauſæ hyeme Alpes eſſent.In locum M.Marcelli L.Aquilius Pætus
augur creatus,inauguratúſq;.Et Cn.Cornelius Dolabella rex ſacrorum inauguratus
eſt in locū M.Martij,qui biennio ante mortuus erat.Hoc eodem anno & luſtrū condi-
tum eſt à cenſoribus P.Sēpronio Tuditano,& M.Cornelio Cethego : Cenſa ciuiū ca-

Vrb.547. pita CXXXVII millia C & VIII: minor aliquanto numerus, quàm qui ante bellum fue F
Ol.143. rat. Eo anno primum ex quo Annibal in Italiam ueniſſet, comitium tectũ eſſe, memo-
riæ proditum eſt: & ludos Romanos ſemel inſtauratos ab ædilibus curulibus Q. Me-
tello, & C. Seruilio. & plebeiis ludis biduum inſtauratum ab Q. Manlio, & M. Cæcilio
Metello ædilibus plebis. & tria ſigna ad Cereris ædẽ dederunt. & Iouis epulum fuit, lu-
dorũ cauſa. Conſulatũ inde ineunt C. Claudius Nero, & M. Liuius iterũ. qui, quia iam
deſignati prouincias ſortiti erãt: prętores ſortiri iuſſerũt. C. Hoſtilio urbana iuriſdictio
euenit, addita & peregrina, ut tres in prouincias exire poſſent. A. Hoſtilio Sardinia, C.
Manlio Sicilia, L. Porcio Gallia euenit. Summa legionum trium & XX ita per prouin-
cias diuiſa: binæ cõſulum eſſent: quatuor Hiſpania haberet: tres prætores binas, in Si-
cilia, in Sardinia, & Gallia: duas C. Terentius in Hetruria: duas Q. Fuluius in Brutiis:
duas Q. Claudius circa Tarentũ & Salentinos: unã C. Hoſtilius Tubulus Capuæ: duæ G
urbanæ ut ſcriberentur. primis quatuor legionibus populus tribunos creauit. in cæte-
ras conſules miſerunt. Priuſquam conſules proficiſcerentur, nouendiale ſacrum fuit,
quia Veiis de cælo lapidauerat. Sub unius prodigij (ut fit) mentionẽ, alia quoque nun-
ciata, Minturnis ædem Iouis, & lucum Maricę, item Atellæ murum, & portam de cæ-
lo tactã. Minturnẽſes terribilius quod eſſet, adiiciebant: ſanguinis riuum in porta flu-
xiſſe. Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus uigilẽ laniauerat. Hæc procurata hoſtiis
maioribus prodigia: & ſupplicatio diẽ unũ fuit ex decreto pontificum, inde iterum no-
uendiale inſtauratum, quòd in Armiluſtro lapidibus uiſum pluere. Liberatas religio-
ne mentes turbauit rurſus nũciatum, Fruſinone infantem natũ eſſe quadrimo parem:
nec magnitudine tam mirandũ, quàm quòd is quoq;, ut Sinueſſæ biẽnio antè, incertus
mas an fœmina eſſet, natus erat. Id uero aruſpices ex Hetruria acciti fœdum ac turpe H
prodigiũ dicere: extorrẽ agro Romano procul terræ contactu alto mergendũ. uiuum
in arcam condidere, prouectúmq; in mare proiecerũt. Decreuere item pontifices, ut
uirgines ter nouenæ per urbem euntes carmen canerent. Id cum in Iouis Statoris æde
diſcerent conditum ab Liuio poëta carmen, tacta de cælo ædes in Auentino Iunonis
Reginę. prodigiúmq; id ad matronas pertinere aruſpices cum reſpõdiſſent, donóq; di-
uam placandam eſſe, ædilium curuliũ edicto in Capitolium conuocatæ, quibus in ur-
be Roma, intráq; decimum lapidem ab urbe domicilia eſſent, ipſæ inter ſe quinque &
uiginti delegerunt, ad quas ex dotibus ſtipem conferrent. inde donum peluis aurea fà
cta, latáq; in Auentinũ, puréque & caſte à matronis ſacrificatũ. Confeſtim ad aliud ſa-
crificium eidẽ diuæ ab decemuiris edicta dies, cuius ordo talis fuit. Ab æde Apollinis
boues fœminæ albæ duæ porta Carmẽtali in urbẽ ductæ. poſt eas duo ſigna cupreſſea I
Iunonis reginę portabãtur. tum ſeptem & uiginti uirgines longã indutæ ueſtẽ carmen
in Iunonẽ reginam canentes ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingeniis,
nunc abhorrens & inconditũ, ſi referatur. Virginũ ordinem ſequebantur decemuiri co
ronati laurea, prætextatíq;. à porta Iugario uico in forũ uenere. in foro põpa cõſtitit. &
per manus reſte data, uirgines ſonũ uocis pulſu pedũ modulantes inceſſerũt. inde uico
Tuſco, Velabróq; per Boariũ forum in cliuũ Publiciũ, atque ędem Iunonis reginę per-
rectũ. ibi duæ hoſtię ab decemuiris immolatę, & ſimulacra cupreſſea in ædẽ illata. Diis
rite placatis, delectũ conſules habebant acrius intentiúſq;, q̃ prioribus annis quiſquã
meminerat habitũ. nam & belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiã aduentu: & mi-
nus iuuentutis erat, unde ſcriberent milites. itaque colonos etiã maritimos qui ſacro-
ſanctam uacationem dicebãtur habere, dare milites cogebãt. quibus recuſantibus edi- K
xere in diem certam, ut quo quiſq; iure uacationem haberet, ad ſenatum deferret. Ea
die hi populi ad ſenatum uenerunt: Hoſtiẽſis, Alſienſis, Antias, Anxuras, Minturnen-
ſis, Sinueſſanus, & à ſupero mari Senenſis. Cum uacationes ſuas quiſq; populus recita-
ret, nullius, cum in Italia hoſtis eſſet, pręter Antiatem Hoſtienſémq;, uacatio obſeruata
eſt. & earum coloniarũ iuniores iureiurando adacti, ſupra dies triginta nõ pernoctatu-
ros ſe eſſe extra mœnia coloniæ ſuæ, donec hoſtis in Italia eſſet. Cum omnes cenſerent,
primo quoque tempore conſulibus eundum ad bellũ (nam & Aſdrubali occurrendum
eſſe deſcendenti ab Alpibus, ne Gallos Ciſalpinos, néue Hetruriã erectam in ſpem re-
rum nouarum ſolicitaret: & Annibalem ſuo proprio occupandũ bello, ne emergeret

ex

A ex Brutiis,atq; obuiam fratri ire poſſet) Liuius cũctabatur, parum fidens ſuarum pro- vrb.547.
uinciarum exercitibus:collegam ex duobus cõſularibus egregiis exercitibus,& tertio, Oly.143.
cui Q. Claudius Tarẽti præeſſet,electionem habere,intuleráque mentionẽ de Volo-
nibus reuocandis ad ſigna. Senatus liberam poteſtatẽ conſulibus fecit & ſupplẽdi un-
de uellent:& eligendi de omnibus exercitibus quos uellent,permutãdique : & ex pro-
uinciis,quos è republica cenſerent eſſe,traducendi . Ea omnia cum ſumma concordia
conſulum acta. Volones in undeuiceſimam & uiceſimam legiones ſcripti . magni ro-
boris auxilia ex Hiſpania quoque à P.Scipione Liuio miſſa quidam ad id bellũ autho-
res ſunt,octo millia Hiſpanorũ Gallorúmq;,duo millia de legionibus militũ,equitum
ad mille octingẽtos,miſtos Numidas Hiſpanóſq;.M. Lucretium has copias nauibus ad-
uexiſſe.& ſagittariorũ funditorúmq; ad quatuor millia ex Sicilia C.Manlium miſiſſe.
B Auxerunt Romæ tumultũ literæ ex Gallia miſſæ ab L.Porcio prætore:Aſdrubalẽ mo
uiſſe ex hybernis,& iam Alpes trãſire:octo millia Ligurum conſcripta, armatáq;,con
iuncturáq; ſe transgreſſo in Italiam eſſe, niſi mitteretur in Ligures qui eos bello occu-
paret.ſe cum inualido exercitu, quoad tutum putaret,progreſſurum.Hæ literæ cõſu-
les raptim confecto delectu maturius quàm conſtituerant , exire in prouincias coẽge-
runt:ea mẽte,ut uterq; hoſtem in ſua prouincia contineret,neq; coniungi,aut confer-
re in unum uires pateretur. Plurimum in eam rem adiuuit opinio Annibalis:quod etſi
ea æſtate tranſiturum in Italiam fratrẽ crediderat,recordando quæ ipſe in tranſitu nũc
Rhodani nunc Alpium,cum hominibus locíſq; pugnando per quinq; menſes exhau-
ſiſſet, haudquaquam tam facilem maturúmq; tranſitum expectabat.ea tardius mouen
di ex hybernis cauſa fuit.Cæterùm Aſdrubali & ſua, & aliorũ ſpe omnia celeriora atq;
C expeditiora fuere.non enim receperũt modo Aruerni eum, deincépſq; aliç Gallicç at-
que Alpinæ gẽtes,ſed etiã ſecutæ ſunt ad bellum. & cum per munita pleraque tranſitu
fratris, quæ antea inuia fuerant,ducebat : tum etiam duodecim annorum aſſuetudine
peruiis Alpibus factis,inter mitiora iam hominum tranſibat ingenia.Inſitati nanque
antea alienigenis , nec uidere ipſi aduenam in ſua terra aſſueti , omni generi humano
inſociabiles erant. & primo ignari quò Pœnus pergeret, ſuas rupes ſuáque caſtella, &
pecorũ hominúmq; prædam peti crediderant . fama deinde Punici belli , quo duode-
cimum annum Italia urebatur,ſatis edocuerat,uiam tãtum Alpeis eſſe: duas præuali-
das urbes,magno inter ſe maris terrarũq; ſpatio diſcretas, de imperio & opibus certa-
re.Hæ cauſæ aperuerãt Alpes Aſdrubali.Cæterùm quod celeritate itineris profectum
erat,id mora ad Placẽtiam,dum fruſtra obſidet magis,quàm oppugnat,corrupit.Cre-
D diderat campeſtris oppidi facilem expugnationẽ eſſe : & nobilitas coloniæ induxerat
eum,magnum ſe excidio eius urbis terrorem cæteris iniecturum.Non ipſe ſe ſolum ea
oppugnatione impediit: ſed Annibalem poſt famã tranſitus eius tanto ſpe ſua celerio-
rem,iam mouentem ex hybernis,continuerat,quippe reputantẽ non ſolum quàm len
ta urbium oppugnatio eſſet,ſed etiam quàm ipſe fruſtra eandem illam coloniã ab Tre
bia uictor regreſſus tentaſſet.Conſules diuerſis itineribus profecti ab urbe,uelut in duo
pariter bella diſtenderant curas hominum , ſimul recordantium quas primus aduectus
Annibalis intuliſſet Italiæ clades:ſimul, cũ illa angeret cura, quos tam propitios urbi
atq; imperio fore deos, ut eodem tempore utrobiq; reſpublica proſpere gereretur.ad-
uerſa ſecundis penſando,rem ad id tempus extractam eſſe.cum in Italia ad Thraſyme-
nũ & Cannas præcipitaſſet Romana reſpublica,proſpera bella in Hiſpania prolapſam
E eam erexiſſe. poſtea cum in Hiſpania alia ſuper aliam clades, duobus egregiis ducibus
amiſsis , duos exercitus ex parte deleſſet , ſecunda in Italia Siciliáque geſta quaſſatam
rempublicam excepiſſe . & ipſum interuallum loci , quòd in ultimis terrarum oris
alterum bellum gereretur,ſpacium dediſſe ad reſpirandum.nunc duo bella in Italiam
accepta, duos celeberrimi nominis duces circunſtare urbem Romam,& unum in lo-
cum totam periculi molem , omne onus incubuiſſe. qui eorum prior uiciſſet, in-
tra paucos dies caſtra cum altero iuncturum. Terrebat & proximus annus lugubris
duorum conſulum funeribus. His anxij curis homines digredientes in prouincias
conſules proſecuti ſunt . Memoriæ proditum eſt , plenum adhuc ira in ciues M. Li-
uium ad bellum proficiſcentem monenti Q. Fabio , ne priuſquam genus hoſtium

vrb.547. cognoſſet, temere manum conſereret, reſpondiſſe: ubi primum hoſtium agmen con- F
cõs.143. ſpexiſſet, pugnaturum. cum quæreretur, quæ cauſſa feſtinandi eſſet: aut ex hoſte egregiã gloriam, inquit, aut ex ciuibus uictis gaudiũ, meritum certe, etſi non honeſtum, capiam. Priuſquam Claudius conſul in prouinciam perueniret, per extremũ finem agri Larinatis ducentem in Salentinos exercitum Annibalẽ cum expeditis cohortibus adortus C. Hoſtilius Tubulus incompoſito agmini terribilem tumultũ intulit. Ad quatuor millia hominum occidit, nouem ſigna militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famam hoſtis Q. Claudius, qui per urbes agri Salentini caſtra diſpoſita habebat. Itaq; ne cum duobus exercitibus ſimul confligeret Annibal, nocte caſtra ex agro Tarentino mouit, atque in Brutios conceſsit. Claudius in Salentinos agmen conuertit. Hoſtilius Capuam petens, obuius ad Venuſiam fit cõſuli Claudio. Ibi ex utroq; exercitu electa peditũ quadraginta millia, duo millia & quingenti equites, quibus cõſul aduerſus Annibalem rem gereret. reliquas copias Hoſtilius Capuam ducere iuſſus, ut Q. Fuluio G
proconſuli traderet. Annibal undique contracto exercitu, quẽ in hybernis, aut in præſidiis agri Brutij habuerat, in Lucanos ad Grumentum uenit, ſpe recipiẽdi oppida quæ per metum ad Romanos defeciſſent. eodem à Venuſia cõſul Romanus exploratis itineribus contendit, & mille fere & quingẽtos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumẽti mœnibus prope iunctum uidebatur Pœnorum uallum. quingenti paſſus erant inter caſtra Punica, ac Romana. interiacebat campus: colles imminebant nudi, ſiniſtro lateri Carthaginienſium, dextro Romanorũ, neutris ſuſpecti, quòd nihil ſyluę, neque ad inſidias latebrarum habebãt. In medio campo ab ſtationibus procurſantes certamina haud ſatis digna dictu ſerebãt. Id modò Romanum quærere apparebat, ne abire hoſtem pateretor. Annibal inde euadere cupiens, totis uiribus in aciem deſcendebat. Tum conſul H
ingenio hoſtis uſus, quo minus in tam apertis collibus timeri inſidiæ poterant, quinq; cohortes additis quinq; manipulis, nocte iugũ ſuperare, & in auerſis uallibus cõſidere iubet: tempus exurgendi ex inſidiis, & aggrediendi hoſtẽ, T. Claudiũ Aſellũ tribunum militum, & P. Claudium præfectũ ſociũm edocet: quos cum iis mittebat. ipſe luce prima copias omnes peditum equitúmque in aciem eduxit. Paulò pòſt & ab Annibale ſignum pugnæ propoſitũ eſt: clamórq; in caſtris ad arma diſcurrentium eſt ſublatus. inde eques, pedéſque certatim portis ruere, ac palati per campum properare ad hoſtes. Quos ubi effuſos conſul uidet: tribuno militum tertię legionis C. Aurunculeio imperat, ut equites legionis quãto maximo impetu poſsit, in hoſtem emittat. ita pecorũ modo incompoſitos toto paſsim cãpo ſe fudiſſe, ut ſterni opprimiq;, priuſquam inſtruantur, poſsint. Nondũ Annibal è caſtris exierat, cum pugnantium clamorẽ audiuit. itaq; I
excitus tumultu raptim ad hoſtẽ copias agit. Iã primos occupauerat equeſtris terror. peditum etiã prima legio, & dextra ala prælium inibant. incõpoſiti hoſtes, ut quenque aut pediti aut equiti caſus obtulit, ita conſerunt manus. creſcit pugna ſubſidiis, & procurrentium ad certamen numero augetur. pugnãteſq;(quod niſi in uetere exercitu, & duce uetere haud facilè eſt) inter tumultum ac terrorem inſtruxiſſet Annibal, ni cohortium ac manipulorum decurrentium per colles clamor ab tergo auditus, metum ne intercluderentur à caſtris, inieciſſet. Inde pauor incuſſus: & fuga paſsim fieri cœpta eſt. maiórque cædes fuit, quia propinquitas caſtrorum breuiorem fugam perculſis fecit. equites enim in tergo inhęrebant: in tranſuerſa latera inuaſerant cohortes ſecũdis collibus uia nuda ac facili decurrentes. tamẽ ſupra octo millia hominum occiſa: ſupra ſeptingentos capti: ſigna militaria nouem adempta. elephanti etiam, quorum nullus K
uſus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat, quatuor occiſi, duo capti. Romanorum ſociorúmque ducenti ceciderũt. Poſtero die Pœnus quieuit. Romanus in aciem copiis eductis, poſteaquam neminem ſigna contra efferre uidit: ſpolia legi cęſorum hoſtium, & ſuorũ corpora collata in unum ſepeliri iuſsit. inde inſequentibus continuis diebus aliquot ita inſtitit portis, ut propè inferre ſigna uideretur: donec Annibal tertia uigilia crebris ignibus tabernaculíſq;, quæ pars caſtrorum ad hoſtes uergebat: & Numidis paucis, qui in uallo portiſq; ſe oſtenderent, relictis, profectus Apuliã petere intendit. Vbi illuxit, ſucceſsit uallo Romana acies: & Numidę ex cõpoſito pauliſper in portis ſe ualló q; oſtentauere: fruſtratiq; aliquandiu hoſtẽ, citatis equis agmen ſuorũ aſſequuntur.

A tur. Conſul ubi ſilentium in caſtris,& ne paucos quidem qui prima luce obambulaue- Vrb.547.
rant,parte ulla cernebat:duobus equitibus ſpeculatum in caſtra præmiſsis,poſteaquã Oly.143.
ſatis tuta omnia eſſe exploratum eſt:inferri ſigna iuſsit.tãtúmq; ibi moratus,dum mi-
lites ad prædam diſcurrunt:receptui deinde cecinit:multóque ante noctem copias re-
duxit. Poſtero die prima luce profectus,magnis itineribus famam & ueſtigia agminis
ſequens,haud procul Venuſia hoſtem aſſequitur. Ibi quoque tumultuaria pugna fuit.
ſupra duo millia Pœnorum cæſa. Inde nocturnis,montaníſq; itineribus Pœnus,ne lo-
cum pugnandi daret,Metapontum petiit. Hanno inde (is enim præſidio eius loci præ-
fuerat) in Brutios cum paucis ad exercitum nouum comparandũ miſſus. Annibal co-
piis eius ad ſuas additis,Venuſiam retro quibus uenerat itineribus repetit: atque inde
Cannuſium procedit. Nunquam Nero ueſtigiis hoſtis abſtiterat:& Q. Fuluium, cum
B Metapontũ ipſe proficiſceretur:in Lucanos,ne regio ea ſine præſidio eſſet,accerſierat.
Inter hæc ab Aſdrubale, poſtquam à Placentiæ obſidione abſceſsit, quatuor Galli e-
quites,duo Numidæ cum literis ad Annibalem miſsi,cum per medios hoſtes totã fer-
mè longitudinem Italiæ emenſi eſſent: dum Metapontum cedentem Annibalẽ ſequũ-
tur,incertis itineribus Tarentum delati,à uagis per agros pabulatoribus Romanis ad
Q. Claudium proprætorem deducuntur. Eum primo incertis implicantes reſponſis,
ut metus tormentorum admotus fateri uera coëgit,edocuerunt literas ſe ab Aſdruba-
le ad Annibalem ferre. Cum iis literis,ſicut erãt ſignatis,L. Virginio tribuno militum
ducendi ad Claudium cõſulem traduntur. duæ ſimul turmæ Samnitum præſidij cauſa
miſſæ. Qui ubi ad conſulem peruenerunt,literęq; lectæ per interpretem ſunt,& ex ca-
ptiuis percunctatio facta: tum Claudius non id tempus eſſe reipublicæ ratus,quo con-
C ſiliis ordinariis prouinciæ ſuæ quiſq; finibus per exercitus ſuos cum hoſte deſtinato ab
ſenatu bellum gereret: audendum, ac nouandum aliquid improuiſum, inopinatum,
quod cœptum non minorem apud ciues,quàm hoſteis terrorem faceret,perpetratum
in magnam lætitiam ex magno metu uerteret: literis Aſdrubalis Romam ad ſenatum
miſsis,ſimul & ipſe patres conſcriptos quid pararet,edocet: ut cum in Vmbria ſe occur-
ſurum Aſdrubal fratri ſcribat,legionem à Capua Romam accerſant,delectum Romæ
habeant,exercitum urbanũ ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui ſcripta. Præ-
miſsi item per agrum Larinatem,Marrucinum,Ferentinum,Prætutianum,quà exer-
citum ducturus erat,ut omnes ex agris urbibúſq; commeatus paratos militi ad ueſcẽ-
dum in uiam deferrent,equos iumentáq; alia producerent, ut uehiculorum feſsis co-
pia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium ſociorúmq; quod roboris erat,delegit, ſex millia
D peditum, mille equites. pronunciat, occupare ſe in Lucanis proximam urbem, Puni-
cúmque in ea præſidium uelle,ut ad iter parati omnes eſſent. Profectus nocte flexit in
Picenum. Et conſul quidem quantis maximis poterat itineribus,ad collegam duce-
bat,relicto Q. Tario legato,qui caſtris præeſſet. Romæ haud minus terroris ac tumul-
tus erat,quàm fuerat biẽnio ante,cum caſtra Punica obiecta Romanis mœnibus por-
tíſque fuerant. neque ſatis conſtabat animis,tam audax iter conſulis laudarẽt,uitupe-
rarẽtne. apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturum. Caſtra pro-
pe Annibalem hoſtem relicta ſine duce,cum exercitu cui detractum foret omne quod
roboris,quod floris fuerit: & conſulem in Lucanos oſtendiſſe iter,cum Picenũ & Gal-
liam peteret,caſtra relinquentem nulla alia re tutiora,quàm errore hoſtis, qui ducem
inde atque exercitus partem abiſſe ignoraret. Quid futurum,ſi id palàm fiat?& aut in-
E ſequi Neronem cum ſex millibus armatorum profectum Annibal toto exercitu uelit?
aut caſtra inuadere prædæ relicta,ſine uiribus,ſine imperio,ſine auſpicio? Veteres eius
belli clades,duo conſules proximo anno interfecti terrebant.& ea omnia accidiſſe, cũ
unus imperator, unus exercitus hoſtium in Italia eſſet. nunc duo bella Punica facta,
duos ingentes exercitus,duos propè Annibales in Italia eſſe. quippe & Aſdrubalẽ pa-
tre eodem Amilcare genitum æque impigrum ducem,per tot in Hiſpania annos Ro-
mano exercitum bello,gemina uictoria inſignem,duobus exercitibus cum clariſsimis
ducibus deletis. nam itineris quidem celeritate ex Hiſpania,cõcitatis ad arma Gallicis
gentibus,multo magis quàm Annibalem ipſum gloriari poſſe. quippe in iis locis hũc
coëgiſſe exercitum,quibus ille maiorem partem militum fame ac frigore,quæ miſer-

vrb.547 tima mortis genera ſint,amiſiſſet. Adiiciebãt etiam periti rerum Hiſpaniæ,haud tum F
oly.143. ignoto duce C.Nerone congreſſurum,ſed quem in ſaltu impedito deprehenſus forte,
haud ſecus quàm puerum,conſcribendis ſallacibus conditionibus pacis fruſtratus elu
ſiſſet.Omnia maiora etiam uero præſidia hoſtium minora ſua,metu interprete ſemper
io deteriora inclinato,ducebant.Nero poſtquam iam tantum ioterualli ab hoſte fece-
rat,ut detegi conſilium ſatis tutum eſſet,paucis milites alloquitur. Negat ullius cõſi-
lium imperatoris io ſpeciem audacius,re ipſa tutius fuiſſe,quàm ſuom.Ad certam eos
ſe uictoriam ducere.quippe ad quod bellum collega non antequam ad ſatietatẽ ipſius
peditum atq; equitum datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores inſtructioréſq; quam ſi
aduerſus ipſum Annibalem iret,profectus ſit:eò ipſos quantumcunq; uirium momẽ-
tum addiderint,rem omnem inclinaturos.auditum modo in acie(nam ne ante audia-
tur,daturum operam)alterum conſulem,& alterum exercitum adueniſſe,haud dubiã G
uictoriam facturum.Famam bellum conficere, & parua momenta in ſpem metúmq;
impellere aoimos.Gloriæ quidem ex re bene geſta partæ fructum propè omnem ipſos
laturos.Semper quod poſtremum adiectum ſit, id rem totam uideri traxiſſe. Cernere
ipſos,quo concurſu,qua admiratione, quo fauore hominum iter ſuum celebretur. Et
Hercule per inſtructa omnia ordioibus uirorum mulierúmque uodique ex agris effu-
ſorũ,inter uota ac preces & laodes ibant.illos præſidia reipublicæ,uiodices orbis Ro-
mæ imperiíque appellabant.in illorum armis dextríſque ſuam liberorúmque ſuorum
ſalutem ac libertatem repoſitam eſſe.deos omnes deáſq; precabantur,ut illis fauſtum
iter,felíxque pugoa,matura ex hoſtibus uictoria eſſet, damnarentúrque ipſi uotorum
quæ pro iis ſuſcepiſſent:ut quemadmodum nunc ſoliciti proſequerentur eos,ita pau-
cos poſt dies læti ouaotibus uictoria obuiam irent. Inuitare inde pro ſe quiſqoe,& of- H
ferre,& flagitare precibus,ut quæ ipſis iumentíſq; uſui eſſent, ab ſe potiſsimum ſume-
rent.benigne omoia cumulata dare.Modeſtia certare milites, ne quid ultra uſum ne-
ceſſarium ſumerent.oibil morari,nec ab ſignis abſiſtere. cibũ capientes diem ac noctẽ
ire. uix quod ſatis ad naturale deſyderium corporũ eſſet,quieti dare. Et ad collegam
præmiſsi erant,qui nunciarent aduentum,percunctarentúrque,clàm an palàm, inter-
diu,an noctu ueoire ſeſe uellet,iiſdem an aliis coosidere caſtris.Nocte clàm ingredi ui-
ſum eſt.Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat,ut tribunum tribunus, centurio
centurionem,eques equitem,pedes peditem acciperet.neq; enim dilatari caſtra opus
eſſe,ne hoſtis aduentum alterius conſulis ſeotiret: & coartatio pluriũ in anguſto ten-
dentium facilior futura erat,quòd Claudianus exercitus nihil fermè,pręter arma,ſecũ
in expeditionẽ tulerat.Cæterum in ipſo itinere auctũ uolontariis agmen erat:offeren- I
tibus ſeſe ultro & ueteribus militibus,perfunctis iam militia:& iuuenibus,quos certa-
tim nomina dantes,ſi quorum corporis ſpecies, robúrq; uirium aptũ militiæ uideba-
tur,conſcripſerat.Ad Seoã caſtra alterius conſulis erant:& quingentos inde ferme paſ
ſus Aſdrubal aberat.Itaq; cum iam appropinquaret,tectus mõtibus ſubſtitit Nero, ne
ante noctẽ caſtra ingrederetur.Silentio iogreſsi,ab ſui quiſq; ordiois hominibus in tẽ-
toria adducti,cum ſumma omniũ lætitia hoſpitaliter excipiuntur. Poſtero die cooci-
lium habitũ,cui & L.Porcius Licinius prætor affuit.Caſtra iuncta conſulũ caſtris ha-
bebat:& ante aduentum eorum per loca alta ducendo exercitum,cum modo inſideret
anguſtos ſaltus,ut tranſitum clauderet, modo ab latere aut ab tergo carperet agmeo,
ludificatus hoſtem omnibus artibus belli fuerat.is tum in concilio aderat.Multorũ eò
inclinabant ſentẽtiæ:ut dum feſſum uia ac uigiliis reficeret militem Nero,ſimul & ad K
noſcendum hoſtẽ paucos ſibi ſumeret dies,tẽpos pugnandi differretur.Nero non ſua-
dere modo,ſed ſumma ope orare inſtitit,ne conſilium ſuum, quod tutũ celeritas feciſ-
ſet,temerarium morando facerent.Errore,qui non diuturnus futurus eſſet,uelut tor-
pentem Annibalẽ,nec caſtra ſua ſine duce relicta aggredi, nec ad ſequendũ ſe iter intẽ-
diſſe.antequam ſe moueat,delere exercitum Aſdrubalis poſſe,rediréq; in Apuliã.Qui
prolatando ſpatium hoſti det,eum & illa caſtra prodere Annibali,& aperire in Galliã
iter,ut per ociũ,ubi uelit,Aſdrubali coniungatur. Extemplo ſignum dandũ,& exeun-
dum io aciem:abutendumq; errore hoſtium abſentium, præſentiumq;: dum neq; illi
ſciant cum paucioribus,nec hi cum pluribus & ualidioribus rem eſſe.Cõcilio dimiſſo
ſignum

A ſignum pugnæ proponitur,cõfeſtímque in aciem procedũt.Iam hoſtes ante caſtra in- vrb.547.
ſtructi ſtabãt.Motam pugnæ attulit,quòd Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis Oly.143.
equitibus ſcuta uetera hoſtiũ notauit,quę ante non uiderat,& ſtrigoſiores equos.mul
titudo quoque maior ſolitã uiſa eſt. Suſpicatus id quod erat, receptui propere cecinit,
ac miſit ad flumẽ unde aquabantur:ubi & excipi aliqui poſſent,& notari oculis, ſi qui
forte aduſtioris coloris,ut ex recenti uia eſſent. ſimul circumuehi procul caſtra iubet,
ſpeculariq́; , num auctũ aliqua parte ſit uallum:& attendãt,ſemel,bíſne ſignum canat
in caſtris.Ea cum ordine omnia relata eſſent,caſtra nihil aucta errorem faciebãt. Bina
erant,ſicut ante aduentum cõſulis alterius fuerãt,una M.Liuij,altera L.Porcij:neutris
quicquam,quò latius tenderetur,ad munimẽta adiectum.Illud ueterem ducem aſſue-
túmq; Romano hoſti mouit,quòd ſemel in prętoriis caſtris ſignum,bis in cõſularibus
B referebãt cecinisse. duos profectò conſules eſſe:& quonã modo alter ab Annibale ab-
ſceſsiſſet,cura angebat. minime id quod erat, ſuſpicari poterat, tantæ rei fruſtratione
Annibalem eluſum:ut ubi dux,ubi exercitus eſſet,cũ quo caſtra collata haberet,igno-
raret. profectò haud mediocri clade abſterritum,inſequi nõ auſum:magnopere uereri,
ne perditis rebus ſerum ipſe auxilium ueniſſet,Romaniſque eadem iam fortuna in Ita-
lia,quæ in Hiſpania eſſet. interdum literas ſuas ad eum non perueniſſe, credere:interceptíſque
iis,cõſulem ad ſeſe opprimendũ acceleraſſe. His anxius curis,extinctis igni-
bus,uigilia prima dato ſigno ut taciti uaſa colligerent,ſigna ferri iuſsit.In trepidatione
& nocturno tumultu duces parũ intente aſſeruati,alter in deſtinatis iã inde ante animo
latebris ſubſedit, alter per uada nota Metaurũ flumẽ tranauit.Ita deſertũ à ducibus ag-
mẽ primo per agros palatur:feſsiq́; aliquot ſomno ac uigiliis ſternunt corpora paſsim,
C atque infrequentia relinquunt ſigna. Aſdrubal dũ lux uiam oſtẽderet,ripa fluminis ſi-
gna ferri iubet. & per tortuoſi amnis ſinus flexúſque cum errore obiens haud multum
proceſsiſſet,& ubi prima lux tranſitũ opportunum oſtendiſſet, trãſiturus erat:ſed cum
quantum à mari abſcedebat,tanto altioribus coërcentibus amnem ripis, nõ inueniret
uada,diem terendo ſpaciũ dedit ad inſequendum ſeſe hoſti. Nero primum cum omni
equitatu aduenit.Porcius deinde aſſecutus cum leui armatura. Qui cum feſſum agmẽ
carperent ab omni parte,incurſaréntque, & iam omiſſo itinere,quod fugę ſimile erat,
caſtra metari Pœnus in tumulo ſuper fluminis ripam uellet:aduenit Liuius peditum o-
mnibus copiis, non itineri modo,ſed ad cõſerendum extemplo prælium inſtructis,ar
matíſque.Sed ubi omnes copias coniunxerunt,directáque acies eſt,Claudius dexro in
cornu,Liuius ab ſiniſtro pugnã inſtituit,media acies prætori tuenda datur.Aſdrubal o-
D miſſa munitione caſtrorũ,poſtquam pugnandũ uidit,in prima acie ante ſigna elephan
tos locat.circa eos lęuo in cornu aduerſus Claudium Gallos opponit,haud tantũ eis fi-
dens,quantũ ab hoſte timeri eos credebat. ipſe dextrum cornu aduerſus M. Liuiũ ſibi,
atque Hiſpanis(& ibi maxime in uetere milite ſpem habebat)ſumpſit. Ligures in me-
dio poſt elephantos poſiti:ſed lõgior quàm latior acies erat . Gallos prominens collis
tegebat.Ea frons quam Hiſpani tenebant, cum ſiniſtro Romanorum cornu concur-
rit. dextra omnis acies extra præliũ eminens ceſſabat.collis oppoſitus arcebat ne aut à
fronte aut ab latere aggrederẽtur.Inter Liuiũ Aſdrubalémque ingens contractum cer-
tamẽ erat,atróxque cædes utrinque edebatur.ibi duces ambo,ibi pars maior peditum
equitúmque Romanorum,ibi Hiſpani,uetus miles,peritúſque Romanæ pugnę,& Li-
gures,durum in armis genus eodem uerſi elephanti,qui primo impetu turbauerãt an-
E teſignanos.et iam ſigna mouerant loco:deinde creſcente certamine & clamore, impo
tentius iam regi, & inter duas acies uerſari,uelut incerti quorum eſſent,haud diſsimi-
liter nauibus ſine gubernaculo uagis. Claudius,quid ergo præcipiti curſu tam lõgum
iter emenſi ſumus? clamitans militibus,cum in aduerſum collem fruſtra ſigna erigere
conatus eſſet,poſtquam ea regione penetrari ad hoſtem nõ uidebat poſſe, cohortes ali
quot ſubductas è dextro cornu, ubi ſtationem magis ſegnem, quàm pugnam futuram
cernebat,poſt aciem circunducit:& non hoſtibus modo,ſed etiam ſuis inopinantibus,
in ſiniſtrum hoſtium latus incurrit:tantáque celeritas fuit,ut cum oſtendiſſent ſe in la-
tere,mox in terga depugnarent,ita ut omnibus partibus,ab fronte,ab latere,àb tergo,
trucidarentur Hiſpani Liguréſque.Et ad Gallos iam cædes peruenerat. Ibi minimum

urb.547. Olb.143. certaminis fuit. nam & pars magna ab ſignis aberant, nocte dilapſi, ſtratíque ſomno F
paſsim per agros: & qui aderant, itinere ac uigiliis feſsi, intolerantiſsima laboris cor-
pora uix arma humeris gerebant. Et iam diei medium erat, ſitíſque & calor hianteis
cædendos capiendóſque affatim præbebat. Elephanti plures ab ipſis rectoribus quàm
ab hoſte interfecti. fabrile ſcalprum cum malleo habebāt. id, ubi ſæuire belluę ac rue-
re in ſuos cœperant, magiſter inter aures poſitum ipſa in compage qua iungitur ca-
piti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. ea celerrima uia mortis in tantæ
molis bellua inuenta erat, ubi regendi ſpem uiciſſent. primúſque id Aſdrubal inſtitu-
erat, dux cum ſæpe aliàs memorabilis, tum illa præcipue pugna. ille pugnantes hor-
tando, paritérque obeundo pericula, ſuſtinuit: ille feſſos, abnuentéſque tædio & labo-
re, nunc precando, nunc caſtigando accendit: ille fugientes reuocauit, omiſſámque
pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremo cum haud dubia fortuna hoſtium eſſet, ne ſu G
perſtes tanto exercitui ſuum nomen ſecuto eſſet, cōcitato equo ſe in cohortem Roma-
nā immiſit. ibi, ut patre Amilcare, & Annibale fratre dignū erat, pugnās cecidit. Nun-
quam eo bello una acie tantum hoſtium interfectum eſt. redditáque æqua Cannenſi
clades uel ducis uel exercitus interitu uidebatur. Quinquaginta ſex millia hoſtium oc-
ciſa: capta quinque millia & quadringenti, præda alia magna tum omnis generis, tum
auri etiam, argentíque. ciuium etiam Romanorum qui capti apud hoſtes erant, ſupra
quatuor millia capitum recepta. id ſolatij fuit pro amiſsis eo prælio militibus. Nā haud
quaquam incruenta uictoria fuit. octo ferme millia Romanorum ſociorúmque occi-
ſa. Adeóque etiam uictores ſanguinis cædiſq; ceperat ſatietas, ut poſtero die cum eſſet
nunciatum Liuio conſuli, Gallos Ciſalpinos, Liguréſque, qui aut prælio non affuiſ-
ſent, aut inter cædem effugiſſent, uno agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine or- H
dine ullo aut imperio: poſſe, ſi una equitum ala mittatur, omnes deleri: ſuperſint, in-
quit, aliqui nūcij & hoſtium cladis, & noſtræ uirtutis. Nero ea nocte quę ſecuta eſt pu-
gnam citatiore, quàm inde uenerat agmine, die ſexto ad ſtatiua ſua, atque ad hoſtem
peruenit. Iter eius frequentia minore (nemo enim præceſſerat nuncius) lętitia uero tan-
ta, uix ut compotes mentium gaudio eſſent, celebratum eſt. Nam Romæ neuter ani-
mi habitus ſatis dici narraríque poteſt, nec quo incerta expectatione euentus ciuitas
fuerit: nec quo uictorię famam acceperit. Nunquā per omnes dies ex quo Claudium
conſulem profectum fama attulit, ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator quiſquam
à curia atque ab magiſtratibus abſceſsit, aut populus è foro. Matronæ, quia nihil in
ipſis opis erat, in preces obteſtationéſque uerſæ, per omnia delubra uagę ſuppliciis uo-
tíſque fatigauere deos. Tam ſolicitæ ac ſuſpēſæ ciuitati fama incerta primò accidit, I
duos Narnienſes equites in caſtra quæ in faucibus Vmbriæ oppoſita erant, ueniſſe ex
prælio nūciātes, cæſos hoſtes. & primò magis auribus quàm animis id acceptū erat, ut
maius lætiúſque, quàm quod mēte capere, aut ſatis credere poſſent. & ipſa celeritas fi-
dem impediebat, quòd biduo antè pugnatum dicebatur. literæ deinde ab L. Manlio
Acidino miſſæ ex caſtris afferuntur de Narnienſium equitum aduentu. Eæ literæ per
forum ad tribunal Prætoris latę ſenatum curia exciuerunt, tantóque certamine ac tu-
multu populi ad fores curiæ concurſum eſt, ut adire nuncius non poſſet præ cunctan-
tibus, uociferantibúſque, ut in Roſtris prius quàm in Senatu literæ recitarentur. tan-
dem ſummoti & coërciti à magiſtratibus: uixque ſeruari lætitia intra impotentes eius
animos potuit. In Senatu primùm, deinde in concione literæ recitatæ ſunt: & pro cu-
iuſque ingenio, aliis iam certum gaudium, aliis nulla antè futura fides erat, quàm le- K
gatos conſulum, uel literas audiſſent. Ipſos deinde appropinquare legatos allatum eſt.
Tum enimuero omnis ætas currere obuiam, primus quiſque oculis auribúſque hau-
rire tantum gaudium cupientes. Ad Miluium uſque pontem continēs agmen perue-
nit. Legati erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cæcilius Metellus. Circun-
fuſi omnis generis hominum frequentia in forum peruenerunt, cum alij ipſos, alij co-
mites eorū, quæ acta eſſent, percūctarētur: & ut quiſque audierat, exercitum hoſtium,
imperatorémque occiſum, legiones Romanas incolumes, ſaluos conſules eſſe, extem-
plo aliis porrò impertiebant gaudium ſuum. Cum ægre in curiam peruentum eſſet,
multo ęgrius ſummota turba, ne Patribus miſceretur, literæ in ſenatu recitatę ſunt. in-

de

A de traducti in conciooem legati.L.Veturius lireris recitatis omnia quæ acta erant,ex- Vrb.547.
poſuit cum ingenti aſſenſu, poſtremo etiam clamore uniuerſæ cõcionis,cum uix gau Oly.143.
dium animis caperent. Diſcurſum inde ab aliis circa templa deûm, ut grates agerent:
ab aliis domos ,ur coniugibus liberíſque tam lætom nuncium impertirent. Senatus,
quòd M.Liuius & C.Claudius conſules incolumi exercitu, ducem hoſtium legionẽſ-
que occidiſſent,ſupplicationem in triduũ decreuit.Eam ſupplicationem C. Hoſtilius
prætor pro concione edixit:celebratáque a uiris,fœminíſque.Omoiáq; templa per to-
tum triduum æqualem turbam haboere,cum matronæ ampliſsima ueſte cum liberis,
perinde ac ſi debellatũ foret,omoi ſolutæ metu deis immortalibus grates agerent.Sta-
tum quoq; ciuitatis ea uictoria mouit,ut iam inde haud ſecus,quàm in pace , res inter
ſe contrahere,uendendo,emeodo,mutuum daodo,argeotum creditũ ſoluendo aude-
B rent.C.Claudius conſul cum in caſtra rediſſet,caput Aſdrubalis,quod ſeruatum cum
cura attulerat,proiici ante hoſtium ſtationes:captiuóſq; Afros uinctos,ut erãt,oſtẽdi:
duos etiam ex iis ſolutos ire ad Annibalẽ,& expromere quę acta eſſent,iuſsit.Annibal
tanro ſimul publico familiaríq; ictus luctu,agnoſcere ſe fortunã Carthaginis fertur di
xiſſe:caſtríſq; inde motis,ut omnia auxilia,quæ diffuſa latius tueri nõ potuerat,in ex-
tremum Italiæ angulũ,Brutios,contraheret: & Metapontinos,ciuitatem uniuerſam,
excitos ſedibus ſuis,& Lucanorum qui ſuæ ditionis erant, in Brutiũ agrum traduxit.

DECADIS TERTIÆ LIBER OCTAVVS.

CVM tranſito Aſdrubalis quantum in Italiam inũdauerat belli,tao-
C tum leuatæ Hiſpaniæ uiderentur: renatum ibi ſubito par priori bel-
lum eſt. Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebant Romani , Pœníq;.
Aſdrubal Giſgonis filius ad oceanum penitus,Gadeíſq; conceſſerat.
Noſtri maris ora,omníſque ferme Hiſpania, quà in oriẽtem uergit,
Scipionis ac Romanæ ditionis erat.Nouus imperator Hanno in lo-
cum Barchini Aſdrubalis nouo cum exercitu ex Africa tranſgreſſus , Magoniq; iun-
ctus,cum in Celtiberia,quæ media inter duo maria eſt,breui magnum hominum nu-
merum armaſſet:Scipio aduerſus eum M.Syllanum cum decẽ millibus peditũ,equiti-
bus quingentis miſit.Syllanus quantis maximis potuit itineribus,(impediebant autẽ
& aſperitates uiarum,& anguſtię ſaltibus crebris,ut pleraque Hiſpaniæ ſunt,incluſæ)
tamen non ſolùm nuocios,ſed etiam famam aduentus ſui prægreſſus, ducibus indidẽ
D ex Celtiberia trãsfugis ad hoſtem peruenit. Eiſdẽ authoribos cõpertum eſt, cum decẽ
circiter millia ab hoſte abeſſent:bina caſtra circa uiam qua irent,eſſe:læua Celtiberos,
nouum exercitum ſupra nouem millia hominũ,dextra Punica tenere caſtra.Hæc ſta-
tionibus,uigiliis,omni iuſta militari cuſtodia tuta & firma eſſe:illa altera ſoluta negle
ctáque,ut barbarorum,& tyrooom,& minus timentium,quòd in ſua terra eſſent. Ea
prius aggredieoda ratus Syllanus,ſigna quammaxime ad læuã iubebat ferri,necunde
ab ſtationibus Punicis cooſpiceretut. ipſe præmiſsis ſpeculatoribus,citato agmine ad
hoſtem pergit. Tria millia ferme aberat: cum hauddum quiſquam hoſtium ſenſerat.
confragoſa loca,& obſita uirgultis teoebant colles.ibi in caua ualle,atq; ob id occul-
ta,conſidere militem,& cibum capere iubet.interim ſpeculatores,transfugarum dicta
affirmantes uenerunt. Tum ſarcinis in medium coniectis,arma Romani capiũt:aciẽ-
E que iuſta in pugnam uaduot.Mille paſſuum aberant,cum ab hoſte conſpecti ſunt. tre-
pidariq; repeotè cœptum.Mago ex caſtris citato equo ad primũ clamorem & tumultũ
aduehitur.Erant in Celtiberorum exercitu quatuor millia ſcutatorum,& c c equites.
hanc iuſtam legionem(& id ferme roboris erat)in prima acie locat: cæteros , leuẽ ar-
maturam,in ſubſidiis poſuit.Cũ ita inſtructos educeret caſtris,uixdũ in egreſſos uallo
Romani pila coniecerunt. Subſidunt Hiſpani aduerſus emiſſa tela ab hoſte. inde ad e-
mittenda ipſi conſurgunt.quæ cũ Romani conferti,ut ſolent,denſatis excepiſſent ſcu-
tis:tum pes cum pede collatus,& gladiis geri res cœpta eſt.Cæterùm aſperitas locorũ
& Celtiberis(quibos io prælio concurſare mos eſt)uelocitatẽ inutilẽ faciebat: & haud
iniqua eadẽ erat Romanis ſtabili pugnæ aſſuetis: niſi quòd anguſtiæ & internata uir-

vrb.547 gulta ordines dirimebant:& ſinguli biniq; uelut cum paribus cõſerere pugnam coge- F
Oly.143. bantur:quod ad ſugam impedimento hoſtibus erat: & ad cædẽ eos uelut uinctos præ-
bebat. Et iam ferme omnibus ſcutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Car
thaginienſes qui ex alteris caſtris ſubſidio uenerant, perculſi cædebantur. Duo haud
amplius millia peditum, & equitatus omnis, uix inito prælio, cum Magone effugerũt.
Hanno alter imperator cum eis qui poſtremi iam profligato prælio aduenerant, uiuus
capitur. Magonem fugientem equitatus ferme omnis, & quod ueterum peditum erat
ſecuti, decimo die in Gaditanam prouinciam ad Aſdrubalem peruenerunt. Celtiberi,
nouus miles, in proximas dilapſi ſyluas, inde domos diffugerũt. Peropportuna uicto-
ria nequaquam tantum iam conflatum bellum, quanta futuri materia belli, ſi licuiſſet
iis Celtiberorũ gente excita, & alios ad arma ſolicitare populos, oppreſſerat. Itaq; col-
laudato benigne Syllano, Scipio ſpem debellandi, ſi nihil etiam ipſe cũctando mora- G
tus eſſet, nactus, ad id quod reliquum belli erat, in ultimam Hiſpaniã aduerſus Aſdru-
balem pergit. Pœnus cum caſtra ſua fortè in Betica ad ſociorum animos continendos
in fide haberet: ſignis repẽte ſublatis, fugę magis quàm itineris modo penitus ad Ocea
num & Gadeis ducit. Cæterum quòd aciem renuiſſet, exercitum omnem paſsim in ci-
uitates dimiſit: ut & muris ſe ipſi, & armis muros tutarentur. Scipio ubi animaduertit
diſsipatum paſsim bellum: & circunferre ad ſingulas urbes arma, diutini magis quàm
magni eſſe operis: retro uertit iter, ne tamẽ hoſtibus eam relinqueret regionem, L. Sci-
pionem fratrem cum decem millibus peditũ, & mille equitum ad oppugnãdam opu-
lentiſsimam in iis locis urbem quam Oringin barbari appellabant, mittit. ſita in Me-
leſſum finibus eſt, Hiſpanæ gentis, ager frugifer: argentũ etiam incolæ fodiunt. Ea arx
fuit Aſdrubalis ad excurſiones circà in mediterraneos populos faciẽdas. Scipio caſtris H
prope urbem poſitis, prius quàm circũuallaret urbẽ, miſit ad portas qui ex propinquo
alloquio animos tentarent: ſuaderẽtq;, ut amicitiam potius quàm uim experirentur
Romanorum. Vbi nihil pacati reſpondebatur, foſſa dupliciq; uallo circundata urbe,
in treis parteis exercitũ diuidit: ut una ſemper pars, quietis interim duabus, oppugna-
ret. Prima pars cum adorta oppugnare eſt, atrox ſane & anceps prælium fuit. nõ ſubi-
re, non ſcalas ferre ad muros præ incidentibus telis facilè erat. & iam qui erexerant ad
murum ſcalas: alij furcis ad idipſum factis detrudebantur: in alios lupi ſuperne ferrei
iniecti, ut in periculo eſſent, ne ſuſpenſi in murum extraherentur. Quod ubi animad-
uertit Scipio, nimia paucitate ſuorum exæquatum certamẽ eſſe: etiam eo ſuperare ho-
ſtem, quòd ex muro pugnaret: duabus ſimul partibus, prima recepta, urbẽ eſt aggreſ-
ſus. Quæ res tantum pauoris iniecit feſsis iam cum primis pugnando, ut & oppidani I
mœnia repentina fuga deſererent: & Punicum præſidium metu ne prodita urbs eſſet,
relictis ſtationibus in unum locum ſe colligeret. Timor inde oppidanos inceſsit, ne ſi
hoſtis urbem intraſſet: ſine diſcrimine, Pœnus an Hiſpanus eſſet, obuij paſsim cæderẽ-
tur. itaq; patefacta repentè porta, frequentes ex oppido ſeſe eiecerũt, ſcuta præ ſe tenẽ-
tes, ne tela procul coniicerentur, dextras nudas oſtentantes, ut gladios abieciſſe appa-
reret. Id utrum parum ex interuallo ſit conſpectũ, an dolus aliquis ſuſpectus fuerit, in-
compertũ eſt. Impetus hoſtilis in transfugas factus: nec ſecus quàm aduerſa acies cæſi:
eadémq; porta ſigna infeſta urbi illata. & aliis partibus ſecuribus dolabriſq; cædeban-
tur & refringebantur portæ. & ut quiſq; intrauerat eques: ad forum occupandum (ita
enim præceptum erat) citato equo pergebat. additũ erat & triariorum equiti præſidiũ.
legionarij cæteram partem urbis peruadunt direptione & cæde obuiorum, niſi qui ar- K
mis ſe tuebantur. Carthaginienſes omnes in cuſtodiam dati ſunt: oppidanorũ quoque
ccc fermè, qui clauſerãt portas: cæteris traditum oppidum, ſuæ redditæ res. Cecidere
in urbis eius oppugnatione hoſtiũ duo millia ferme, Romanorum haud plus xc. Læta
& ipſis qui rem geſſere, urbis eius expugnatio fuit: & imperatori, cæteróque exercitui.
Specioſum aduentum ſuum, ingentem turbam captiuorũ prę ſe agentes fecerunt. Sci-
pio collaudato fratre, quum quãto poterat uerborum honore Carthagini ab ſe captæ,
captam ab eo Oringin æquaſſet: quia & hyems inſtabat, ut nec tẽtare Gades, nec diſie-
ctum paſsim per prouinciam exercitum Aſdrubalis conſectari poſſet: in citeriorẽ Hi-
ſpaniam recipit exercitũ: dimiſsiſq; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romam
miſſo,

A miſſo, & Hãnone hoſtium imperatore, cæteriſq; nobilibus captiuis, ipſe Tarraconem Vrb.547.
conceſsit. Eodem anno claſsis Romana cum M. Valerio Leuino proconſule ex Sici- Oly.143.
lia in Africã tranſmiſſa, in Vticenſi Carthaginienſiq; agro late populationes fecit. ex-
tremis finibus Carthaginienſium, circa ipſa mœnia Vticæ prædæ actæ ſunt. Repeten-
tibus Siciliam claſsis Punica (ſeptuaginta erant longæ naues) occurrit. decem & ſeptẽ
naues ex iis captæ ſunt: quatuor in alto merſæ: cætera ſuſa ac fugata claſsis. Terra ma-
riq; uictor Romanus cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Toto inde
mari pulſis hoſtium nauibus, magni commeatus frumenti Romam ſubuecti. Princi-
pio æſtatis eius qua hęc ſunt geſta, P. Sulpitius proconſul, & Attalus rex cum Æginæ
(ſicut ante dictũ eſt) hybernaſſent: Lemnũ inde claſſe iuncta Romanæ v & xx quin-
queremes, regiæ v & xxx tranſmiſerunt. Et Philippus, ut ſeu terra ſeu mari obuiam
B eundum hoſti foret, paratus ad omnes conatus eſſet, ipſe Demetriadẽ ad mare deſcen-
dit: Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq; ab ſociis legationes De-
metriadem ad famam regis conuenerunt. Suſtulerant enim animos Ætoli, cũ ob Ro-
manam ſocietatem, tum poſt Attali aduentum: finitimóſq; depopulabãtur. nec Acar-
nanes ſolùm Bœotíq;, & qui Eubœã incolunt, in magno metu erant: ſed Achæi quoq;,
quos ſuper Ætolicum bellum Machanidas etiam Lacedæmonius tyrannus haud pro-
cul Argiuorũ fine poſitis caſtris terrebat. Hi omnes ſuis quiſq; urbibus quæ pericula
terra maríq; portenderentur, memorantes, auxilia regem orabant. Ne ex regno quidẽ
ipſius tranquillæ nunciabantur res: & Scerdiletum Pleuratúmq; motos eſſe, & Thra-
cum maximè Medos, ſi quod longinquum bellum regem occupaſſet, proxima Mace-
doniæ incurſuros. Bœoti quidem, & interiores Græciæ populi, Thermopylarũ ſaltus,
C ubi anguſtæ ſauces coarctant iter, foſſa uallóque intercludi ab Ætolis nunciarant, ne
tranſitum ad ſociorum urbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnem ducem tot excitare
tumultus circunfuſi poterãt. Legationes dimittit: pollicitus, prout tempus ac res ſine-
ret, omnibus laturum auxilium. in præſentia quæ maxime urgebant, res pararent. Tũ
præſidium urbi mittit unde allatum erat, Attalum ab Lemno claſſe trãſmiſſa omnem
circa urbem agrum depopulatum. Polyphãtem cum modica manu in Bœotiam, Me-
nippum item quendam ex regiis ducibus cũ mille peltatis (pelta cetræ haud diſsimilis
eſt) Chalcidem mittit. additi quingenti Agnianum: ut omnes inſulæ partes tueri poſ-
ſent. ipſe Scotuſam eſt profectus: eodémq; ab Lariſſa Macedonũ copias traduci iuſsit.
Eò nunciatum eſt, concilium Aetolis Heracleam indictum: regémq; Attalum ad cõſul-
tandum de ſumma belli uenturum. Hunc conuentum ut turbaret ſubito aduentu, ma
D gnis itineribus Heracleam duxit: & concilio quidẽ dimiſſo iam uenit: ſegetibus tamen
quæ iam prope maturitatem erant, maximè in ſinu Æniano euaſtatis, Scotuſam copias
reducit. ibi exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem ſeſe recipit. Inde ut
ad omnes hoſtium motus poſſet occurrere: etiam in Phocidẽ atq; Eubœam & Pepare-
thum mittit qui loca alta eligerent, unde editi ignes apparerent. ipſe in Ciſſeo (mõs eſt
in altitudinem ingentem cacuminis editi) ſpeculam poſuit: ut ignibus procul ſublatis
ſignum, ubi quid molirentur hoſtes, momento temporis acciperet. Romanus impe-
rator, & Attalus rex à Peparetho Nicæam traiecerunt. inde claſſem in Eubœam ad ur-
bem Oreum tranſmittunt: quæ ab Demetriaco ſinu Chalcidem & Euripum petẽti ad
læuam prima urbium Eubœæ poſita eſt. Ita inter Attalum ac Sulpitium conuenit, ut
Romani à mari, regij à terra oppugnarẽt. Quatriduo poſtquam appulſa claſsis eſt, ur-
E bem aggreſsi ſunt. Id tẽpus occultis cum Platore, qui à Philippo præpoſitus urbi erat,
colloquiis abſumptum eſt. Duas arces urbs habet: unam imminẽtem mari: altera ur-
bis medio eſt: cuniculo inde uia ad mare ducit, quam à mari turris quinq; tabulatorũ,
egregium propugnaculum, claudebat. Ibi primò atrociſsimum contractum eſt certa-
men, & turre inſtructa omni genere telorum, & tormentis machiníſq; ad oppugnan-
dam eàm ex nauibus expoſitis. Cum omnium animos oculóſq; id certamẽ auertiſſet:
porta maritimæ arcis Plator Romanos accepit: momentóque arx occupata eſt. Oppi-
dani pulſi inde in mediam urbem ad alteram tendere arcem. Et ibi poſiti erant, qui fo-
res portæ obiicerent. ita excluſi in medio cæduntur, capiuntúrque. Macedonum pręſi-
dium conglobatũ ſub arcis muro ſtetit, nec fuga effuſe petita, nec pertinaciter prælio

Vrb.547. inito. Eos Plator uenia à Sulpitio impetrata in naues impoſitos ad Demetriũ Phthio- F
Olym.143. tidis expoſuit: ipſe ad Attalũ ſe recepit. Sulpitius tam facili ad Oreum ſucceſſu elatus,
Chalcidẽ inde protinus uictrici claſſe petit. ubi haudquaquã ad ſpẽ euentus reſpondit.
Ex patenti utrinq; coactum in anguſtias mare, ut ſpeciem intuenti primò gemini por-
tus in ora duo uerſi præbuerit: ſed haud facile alia infeſtior claſſi ſtatio eſt. nam & uẽti
ab utriuſq; terræ præaltis montibus ſubiti ac procelloſi decidunt: & fretũ ipſum Euri-
pi non ſepties die, ſicut fama fert, tẽporibus ſtatis reciprocat: ſed temere in modũ uenti
nunc huc nũc illuc uerſo mari, uelut mõte præcipiti deuolutus torrens rapitur. ita nec
nocte nec die quies nauibus datur. Cũ claſſem tam infeſta ſtatio accepit: tũ & oppidũ
alia parte clauſum mari, alia à terra egregie munitum, præſidióque ualido firmatum,
& præcipuè fide præfectorum principúmque, quæ fluxa & uana apud Oreum fuerat,
ſtabile atque inexpugnabile fuit. Id prudẽter, ut in temerè ſuſcepta re, Romanus fecit: G
quòd circunſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus tereret, celeriter abſtitit incepto:
claſſémq; inde ad Cynum Locridis (emporium id eſt Opuntiorum urbis mille paſſuũ
à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, ſed ſerius Platoris
fraude è ſpecula elati: & impari maritimis uiribus haud facilis erat in inſulã claſſi ac-
ceſſus. Ita res per cunctationem omiſſa. Ad Chalcidis auxilium ubi ſignũ accepit, im-
pigrè eſt motus. nam & ipſa Chalcis quanquam eiuſdem inſulæ urbs eſt, tamen adeò
arcto interſcinditur freto, ut ponte cõtinenti iungatur, terra aditum faciliorem quàm
mari habeat. igitur Philippus deiecto præſidio, fuſis Aetolis qui ſaltum Thermopyla-
rũ inſidebant, cum ab Demetriade Scotuſam, inde tertia uigilia profectus trepidos ho-
ſtes Heracleam cõpuliſſet, ipſe uno die Phocidis Elatiã millia amplius LX contendit.
Eodem ferme die ab Attalo rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. cõceſſerat eam H
prædam regi Sulpitius, quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus
regiis, direptum fuerat. Romana claſſis Oreum ſeſe receperat, & Attalus ignarus ad-
uentus Philippi, pecuniis à principibus exigendis terebat tempus. adeóque improuiſa
res fuit, ut niſi Cretenſium quidam forte pabulatum ab urbe lõgius progreſſi agmen
hoſtium procul cõſpexiſſent, opprimi potuerit. Attalus inermis atque incompoſitus,
curſu effuſo mare ac naues petit. & molientibus ab terra naues Philippus aduenit, me-
túmque etiam ex terra nauticis præbuit. inde Opuntem rediit, deos hominéſq; accu-
ſans, quòd tantæ rei fortunam ex oculis propè raptam amiſiſſet. Opuntij quoq; ab ea-
dem ira increpiti, quòd cum trahere obſidionem in aduentum ſuũ potuiſſent, uiſo ſta-
tim hoſtẽ prope in uoluntariam deditionem cõceſſiſſent. Compoſitis circa Opuntem
rebus, Toronen eſt profectus. Et Attalus primò Oreum ſe recepit. inde cũ fama acci- I
diſſet, Pruſiã Bithyniæ regem in fines regni ſui tranſgreſſum, omiſſis Romanis rebus,
atque Aetolico bello, in Aſiam traiecit. Et Sulpitius Aeginã claſſem recipit, unde ini-
tio ueris profectus erat. Haud maiore certamine, quàm Opuntẽ Attalus ceperat, Phi-
lippus Toronen cepit. Incolebant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. urbe ſua
capta à Philippo, cum in fidem Aetolorum perueniſſent, ſedem eis Aetoli eã dederãt,
urbis uaſtæ ac deſertæ priore quidem Philippi bello. Tum ab Torone, ſicut paulò antè
dictũ eſt recepta profectus, Tritonon, & Drymas, Doridis parua atq; ignobilia oppida
cepit. inde Elatiam, iuſſis ibi ſe opperiri Ptolemæi Rhodiorúmq; legatis, uenit. ubi cũ
de finiendo Aetolico bello ageretur (affuerãt enim legati nuper Heracleæ cõcilio Ro-
manorum Aetolorúmq;) nũcius affertur, Machanidam olympiorum ſolenne ludicrũ
paranteis Eleos aggredi ſtatuiſſe. Præuertendũ id ratus, legatis cum benigno reſponſo K
dimiſſis: ſe neq; cauſam eius belli fuiſſe: nec moram, ſi modò æqua & honeſta cõditio-
ne liceat, paci facturum: cum expedito agmine profectus per Bœotiam Megaram, atq;
inde Corinthum deſcẽdit. unde commeatibus ſumptis, Phliunta Pheneúmq; petit. &
iam cum Eream ueniſſet, audito Machanidã fama aduentus ſui territum refugiſſe La-
cedæmonẽ, Aegium ſe ad cõciliũ Achæorum recepit: ſimul claſſem Punicam, ut mari
quoq; aliquid poſſet, accitam, ibi ratus ſe inuenturum. Paucis antè diebus in Phoceas
traiecerant Pœni: inde portus Acarnanum petierant, cum ab Oreo profectũ Attalum
Romanóſq; audiſſent, ueriti ne in ſe iretur, & intra Rhiũ (fauces eæ ſunt Corinthij ſi-
nus) opprimerẽtur. Philippus mœrebat quidẽ & angebatur, cũ ad omnia ipſe raptim
iſſet,

A iſſet, oulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe, & rapieotem omoia ex oculis eluſiſſe ce- Vrb. 547.
leritatem ſuam fortuoam. In coocilio tameo diſsimulans ægritudinem, elato aoimo Oly. 143.
diſſeruit: teſtatus deos homioéſque, ſe nulli loco nec tempori defuiſſe, quio obi hoſtiũ
arma coocrepuiſſeot, eò quanta maxima poſſet celeritate teoderet. ſed uix ratiooẽ in-
ire poſſe, utrum ab ſe audacius, ao fugacius ab hoſtibus geratur bellum. ſic ab Opunte
Attalum, ſic Sulpitiũ à Chalcide, ſic his ipſis diebus Machanidam è maoibus ſuis ela-
pſum. Sed noo ſemper felicem eſſe fugam: oec pro difficili id bellum habẽdum, io quo
ſi modò coogreſſus cum hoſte ſis, uiceris. quod primum eſſet, cõfeſsiooem ſe hoſtium
habere, nequaquam pares eſſe eos. breui & uictoriam haud dubiam habiturũ: nec me-
liore eueotu eos ſecom, quàm ſpe pugoaturos. Læti regem ſocij audieruot. Reddidit
inde Achæis Eream & Triphyliam. Alipheram autẽ Megalopolitis, quòd ſuorũ fuiſſe
B ſiuium ſatis probabant, reſtituit. iode oauibns acceptis ab Achęis (erant autẽ tres qua- Philippus
driremes, & biremes totidem) Aoticyram traiecit. iode quinqueremibus ſeptẽ, & lem- Anticyram
bis uigioti amplius, quos ot adiuogeret Carthaginiẽſium claſsi, miſerat io Corinthiũ traiecit
ſioum, profectus ad Erythras Aetolorum quæ prope Eupalium ſuot, exſcenſionẽ fe-
cit. Haud fefellit Aetolos. nam hominum quod aut io agris, aut io propinquis caſtellis
Potidaniæ ac Apolloniæ fuit, io ſyluas mooteſq; refugit. Pecora, quæ inter feſtinatio-
nem abigi oequiueraot, ſuot direpta, & io naues compulſa. Cum his, cæteráque pręda
Nicia prætore Achęorum Aegium miſſo, cum Coriothum petiſſet, pedeſtres inde co-
pias per Bœotiam terra duci iuſsit. ipſe à Cenchreis præter Atticeo ſuper Suoium na-
uigãs, ioter medias propè hoſtium claſſes Chalcidem perueoit. inde collaudata fide ac
uirtute, quòd oeque timor neque ſpés flexiſſeot eorum animos, hortatúſq; io poſterũ,
C ut eadem conſtantia permaoerent io ſocietate, ſi ſuam qoàm Oreanorum atq; Opun-
tiorum fortunam malleot, ab Chalcide Oreũ nauigat. priocipúmq; iis qui fugere ca-
pta orbe quàm ſe Romanis tradere maluerant, ſumma rerũ & cuſtodia urbis permiſſa,
ipſe Demetriadem ab Eubœa, onde ptimò ad opem ferẽdam ſociis profectus erat, tra- Demetriadem
iecit. Caſaodreæ deinde ceotum oauium longarum cariois poſitis, contractáq; ad effe- traiecit.
ctum eius operis multitudioe fabrorũ oaualiũ, quia res in Gręcia traoquillas & profe-
ctio Attali fecerat, & in tempore laboraotibus ſociis latum ab ſe auxilium, retro io re-
goum coočeſsit, ut Dardanis bellum Inferret. Extremo ęſtatis eius qua hęc io Græcia
ſuot geſta, cũ Q. Fabius Maximus prætor legatus ab M. Liuio cõſule Romã ad ſeoatũ
miſſus, oounciaſſet conſulem ſatis præſidij Galliæ prouiociæ credere L. Porcium eum
ſuis legiooibus eſſe, deeedere ſe inde, ac deduci exercitum conſularem poſſe: patres oõ
D M. Liuium taotùm redire ad urbem, ſed collegam quoq; eius C. Claudium iuſſerũt. Id
modò in decreto ioterfuit, quòd M. Liuij exercitũ reduci, Neroois legiones Aooibali
oppoſitas manere io prouiocia ioſſerunt. Inter cõſules ita per literas cooueoit, ut quẽ-
admodum uoo aoimo rempublicam geſsiſſent: ita quanquam ex diuerſis regionibus
conueoireot, uno tempore ad urbem accederẽt. Præneſte qui prior ueniſſet, collegam
ibi opperiri iuſſus. Forte ita euenit, ut eodem die ambo Præoeſte uenirẽt. inde præmiſ-
ſo edicto, ut triduo pòſt frequens ſeoatus ad ædem Bellonæ adeſſet, omoi multitudine
obuiam effuſa ad urbem acceſſere. Noo ſalutabant modò uniuerſi, ſed cootingere pro
ſe quiſque uictrices dextras coοſulum cupiẽtes, alij gratulabaotur, alij gratias agebãt,
quòd eorum opera incolomis reſpublica eſſet. In ſeoatu cum more omoium impera-
torum expoſitis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſent, ot pro republica fortiter fideliterq; ad-
E miniſtrata, & diis immortalibus haberetur hooos, & ipſis triumphãtibus urbem inire
liceret: ſe uerò ea quæ poſtulareot, deceroere patres merito deorum primum, deio ſe-
eundum deos conſulum, reſponderuot, & ſupplicatiooe amborum oomioe, & triom-
pho utrique decreto. Inter ipſos, oe cum bellum communi animo geſsiſſent, triumphũ
ſepararent, ita coouenit: quoniã in prouiocia M. Liuij res geſta eſſet, & eo die quo pu-
goatum foret, eius forte aoſpicium fuiſſet: exercitus Liuianus deductus Romã ueniſ-
ſet, Neronis de prooiocia deduci nõ potuiſſet: ut M. Liuium quadrigis urbem ioeuntẽ
milites ſequerentur, C. Claudius equo ſine militibus ioueheretur. Ita cõſociatus triũ-
phus, cum otriq;, tum magis ei qui quantum merito anteibat, taotum hooore collegæ
ceſſerat, gloriam auxit. Illum equitem aiebaot ſex dierum ſpacio tranſcurriſſe longi-

vrb.548. tudinem Italiæ: & en die cum Aſdrubale in Gallia ſignis collatis pugnaſſe,quo eũ ca- F
Oly.143. ſtra aduerſus ſeſe in Apulia poſita habere Annibal credidiſſet.ita unum conſulem pro
utraque parte Iraliæ aduerſus duos duces,duos imperatores,hinc conſilium ſuũ,hinc
corpus oppoſuiſſe.nomen Neronis ſatis ſuiſſe ad continendum caſtris Annibalẽ: Aſ-
dtubalem uerò qua alia re,quàm aduentu eius obrutum atque extinctum eſſe?Itaque
iret alter conſul ſublimis curru multiiugis, ſi uellet,eqnis:uno equo per urbem uerum
triumphum uehi: Neronémq;, etiam ſi pedes incedat, uel parta eo belln, uel ſpreta eo
rriumpho gloria,memorabilem ſore.Hi ſermones ſpectantium Neronem uſq; in Ca-
pitolium proſecuti ſunr.Pecuniæ in ærarium tulerũt ſeſtertiũm tricies nctoginta mil-
lia æris,militibus M.Liuius quinquagenos ſenns aſſes diuiſit.tantundem C.Claudius
abſentibus militibus ſuis eſt pollicitus cum ad exercitũ rediſſet. Notatum eo die plura
carmina militaribus iocis in C.Claudium quàm in cnnſulem ſuum iactata.equites L. G
Veturium & Q. Cæcilium legatns magnis tuliſſe laudibus:hortatóſq; eſſe plebem, ur
eos conſules in proximum annum crearent.adieciſſe equitum prærogatiuæ authori-
tatem cnnſules,poſtero die in cõcione quàm forti fidelſq; duorum præcipuè legatorũ
opera uſi eſſent commemorãtes. Cum comitiorum tempus appeteret,& per dictatorẽ
comitia haberi placuiſſet,C.Claudius cnnſul M. Liuium collegam dictatorem dixit,
Liuius Q. Cæcilium magiſtrum equitum. A M. Liuio dictatnre creati conſules L. Ve-
turius,Q. Cæcilins,is ipſe qui tum erat magiſter equitum. Inde prætorum comitia ha
bita.Creati C.Seruilius,M.Cæcilius Metellus,T.Claudius Aſellus, Q. Mãlius Thu-
rinus,qui tũ ædilis plebis erat.Comitiis perſectis,dictator magiſtratu abdicato,dimiſ-
ſoq; exercitu,in Hetruriam prouinciam ex S C eſt profectus ad quæſtiones habendas,
qui Hetruſcnrum Vmbrorúmue populi defectionis ab Romanis ad Aſdrubalem ſub H
aduentum eius conſilia agitaſſent,quiq; eum auxiliis aur cõmeatu,aut npe aliqua iu-
uiſſent.Hæc eo annn dnmi militiæq́ne geſta.Ludi Rnmani ter tori inſtaurati ab ædili-
bus curulibus Cn.Sernilin Cepione,Ser.Cornelin Lentulo. Itẽ ludi plebeij ſemel to-
ti inſtaurati ab ædilibus plebis M.Pompnnio Mathone,& Q.Manlio Thurinn. Ter-
tiodecimo anno Punici belli, L. Veturin Philone & Q. Cæcilin Metello conſulibus,
Brutij,ambobus,ut cum Annibale bellũ gererent,prouincia decreta.Prætures exinde
ſnrtiti ſunt,M.Cæcilius Metellus urbanam,Q. Manlius peregrinam,C. Seruilius Si-
ciliam,T. Claudius Sardiniam.Exercitus ita diuiſi:cnnſulũ alteri,quem C. Claudius
prioris anni cõſul,alteri quẽ Q. Claudius prnprætor (eæ binæ legiones erãt) habuiſſet
exercitum.In Hetruria duas uolonũ legiones à C. Terẽtin proprætore M.Liuius pro-
cnnſul,cni prnrogatum in annum imperium erat,acciperet.Et Q. Manlio,ut cnllegæ I
iuriſdictinne tradita,Galliam cum exercitu cui L.Pnrcius proprætnr præfuerar,obti-
neret decretũ eſt, iuſſúſq; pnpulari agros Gallorũ, qni ad Pœnos ſub aduentũ Aſdru-
balis defeciſſent.C.Seruilio cum Cannenſibus dnabus legionibus,ſicut P. Mãlius re-
nnerat,Sicilia tuenda data.Ex Sardinia uetus exercitus,cui A.Hnſtilius præfuerar,de-
portatus.nouam leginnem quam T.Claudius traiiceret ſecum,conſules cõſcripſerũt.
Q. Clandio ut Tarentum, C.Hoſtilio Tubulo ut Capuam prouinciam haberet,pro-
rogatum in annum imperiũ eſt.M.Valerius prncnnſul,qui rnendæ circa Siciliam ma-
ritimæ oræ pręfuerat, x x x nauibus C.Seruilio traditis,cnm cętera omni claſſe redire
ad urbem iuſſus. In cinitate tanto diſcrimine belli ſolicita,cum omniũ ſecundorũ ad-
uerſorúmq; cauſas in deos nerterenr,multa prodigia nunciabantur. Tarracinæ Iouis
ædem,Satrici matris Matutæ de cæln tactam.Satricanos haud minus terrebant in ædẽ K
Iouis fnribus ipſis dun prnlapſi angues.Ab Antio nnnciatum eſt,cruentas ſpicas me-
tẽtibns uiſas eſſe.Cære porcus biceps,& agnus mas idémq; fœmina natus erat. Et Al-
bæ dnos ſoles uiſos referebant,& nocte Fregellis lucem nbortam. Et bos in agro Ro-
mano lncutus, & ara Neptuni multo ſudore manaſſe in circo Flaminio dicebatur, &
ædes Cereris,Salutis,Qnirini,de cęlo tactæ.Prodigia conſules hoſtiis maioribus pro-
curare iuſſi,& ſupplicationem unum diem habere.Ea ex ſenatuſcõſulto ſacta. Plus o-
mnibus aur nũciatis peregre,aur uiſis domi prodigiis, terruit animns hominum ignis
in æde Veſtæ extinctus.ob quam cauſam cæſa flagro eſt Veſtalis cuius cuſtodia noctis
eius fuerat,iuſſu P.Licinij põtificis.Id quanquam nihil portendentibus deis,cæterùm
negligentia

A negligentia humana acciderat, tamen & hoſtiis maioribus procurati, & ſupplicationē ad Veſtæ haberi placuit. Priuſquam proficiſcerentur conſules ad bellum, admoniti ab ſeoatu ſunt, ut in agros reduceodæ plebis curam haberēt. deûm benignitate ſummotū bellum ab urbe Roma & Latio eſſe: & poſſe ſine metu io agris habitari. minime cōuenire, Siciliæ quàm Italiæ coleodæ maiorem curam eſſe. Sed res haudquaquā erat populo facilis, & liberis cultoribus bello abſumptis, & inopia ſeruitiorum, & pecore direpto, uillíſque dirutis aut iocenſis: magna tamen pars authoritate conſulum cōpulſa io agros remigrauit. Mouerant autem huiuſce rei meotiooem Placentinorum & Cremoneoſium legati, querētes agrum ſuū ab accolis Gallis incurſari ac uaſtari: magnāq; partem colonorum ſuorum dilapſam eſſe: & infrequeotes ſe urbes, agrum uaſtum ac deſertum habere. Maolio prætori mandatum, ut colonias ab hoſte tueretur. Cooſules Vrb. 548. Oly. 143.
B ex S C edixerunt, ut qui ciues Cremooenſes atque Placeotini eſſent, ante certam diem in colonias reuerterentur. principio deinde ueris & ipſi ad bellū profecti ſunt. Q. Cæcilius conſul exercitum ab C. Nerooe, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit, nouíſque militibus quos ipſe conſcripſerat, ſuppleuit. Io Conſentinum agrum conſules exercitum eduxerūt, paſsimque depopulati, cum agmen iam graue præda eſſet, in ſaltu aoguſto à Brutiis iaculatoribuſq; diſturbati ſunt, ita ut nō præda tantùm, ſed armati quoque in periculo fuerint. maior tamē tumultus q̄ pugna fuit: & præmiſſa prędа, incolumes legiones in loca culta euaſere. iode io Lucaoos profecti. Ea ſine certamine tota gens in ditionē populi Romani rediit. Cum Aonibale nihil eo anno rei geſtum eſt. nam neque ipſe ſe obtulit in tam receoti uulnere publico priuatóque, neque laceſsieruot quietum Romani. tantam ineſſe uim, etſi omoia alia circa eum ruerent, in
C uno illo duce ceoſebant. Ac oeſcio ao mirabilior fuerit aduerſis quàm ſecundis rebus: quippe qui cum & io hoſtiū terra per annos tredecim, tam procul ab domo, uaria fortuna bellum gereret exercitu oon ſuo ciuili, ſed miſto ex colluuione omnium geotiū, quibus non lex, noo mos, noo liogua communis, alius habitus, alia ueſtis, alia arma, alij ritus, alia ſacra, alij prope dij eſſent: ita quōdā uno uinculo copulauerit eos, ut nulla nec inter ipſos, nec aduerſus ducem ſeditio extiterit, cū & pecunia ſæpe in ſtipendiū, & cōmeatus in hoſtium agro deeſſent: quorū inopia priore Punico bello multa infanda ioter duces militéſq; commiſſa fuerant. Poſt Aſdrubalis uerò exercitū cum duce, in quibus ſpes omois repoſita uictoriæ fuerat, deletū, cedendóq; in angulum Brutiū cætera Italia conceſſum, cui ooo uideatur mirabile, nullū motum in caſtris factum? oam ad cætera id quoq; acceſſerat, ut ne alēdi quidem exercitus, oiſi ex Brutio agro ſpes eſ-
D ſet. qui ut omnis coleretur, exiguus tamē tanto alendo exercitui erat: tum magnā partem iuuentutis abſtractam à cultu agrorum bellum occupauerat, & mos uitio etiā inſitus genti inter latrocinia militiam exercendi. nec ab domo quicquam mittebatur, de Hiſpania retinēda ſolicitis, tanquam omnia proſpera in Italia eſſent. In Hiſpaoia res quadam ex parte eandem fortuoam, quadam longe diſparem habebant. eandē, quòd prælio uicti Carthagioienſes duce amiſſo, io ultimam Hiſpaniæ oram uſq; ad Oceanū compulſi erant. diſparem autem, quòd Hiſpania nō quàm Italia modò, ſed quàm ulla pars terrarū bello reparando aptior erat locorum homioúmq; ingeniis. Itaq; ergo prima Romanis inita prouinciarū, quæ quidem cootineotis ſiot, poſtrema omniū noſtra demum ætate ductu auſpicióq; Auguſti Cęſaris perdomita eſt. Ibi tū Aſdrubal Giſgonis filius, maximus clariſsimúſq; eo bello ſecundum Barchinos dux, regreſſus ab Ga-
E dibus, rebellaodi ſpem adiuuāte Magone Amilcaris filio, delectibus per ulteriorē Hiſpaniam habitis, ad quinquaginta millia peditū, & quatuor millia & quiogētos equites armauit. De equeſtribus copiis ferme inter authores cōuenit. peditum LXX millia quidam adducta ad Silpiam urbem ſcribūt. Ibi ſuper campos patentes duo duces Pœoi ea meote, ne detrectareot certamen, cōſederunt. Scipio, cum ad eū fama taoti cōparati exercitus perlata eſſet, neq; Romanis legionibus tantæ ſe parem multitudioi ratus, ut ooo io ſpeciem ſaltim oppooerētur barbarorum auxilia: oeq; in iis tamen tantū uirium ponendum, ut mutando fidem, quę cladis cauſa fuiſſet patri patruóque, magnum momentum facerent: præmiſſo Syllano ad Colcam duodetriginta oppidis regnantem, ut equites pediteſq; ab eo quos ſe per hyemem conſcripturum pollicitus erat, acciperet:

Per annos tredecim.

vrb.548. ol.143. ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſociis qui accolunt uiam, modica cōtrahendo F
auxilia, Caſtulonē peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia, tria millia peditū, & quingenti equites. Inde ad Beiulam urbem proceſſum cum omni exercitu ciuiū, ſociorum, peditum equitúmq; V & XL millibus. Caſtra ponenteis eos Mago & Maſaniſſa cum omni equitatu aggreſsi ſunt. turbaſſentq; munientes, ni abditi poſt tumulū, opportune ad id poſiti ab Scipione equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi promptiſsimū quenque, & proxime uallum, atque in ipſos munitores primum inuectum uixdū prælio inito fuderunt. cum cæteris, qui ſub ſignis atq; ordine agminis inceſſerant, longior & diu ambigua pugna fuit. ſed cum ab ſtationibus primum expeditæ cohortes, deinde ex opere deducti milites, atque arma capere iuſsi plures & uſque integri feſsis ſubirēt, magnúmq; iam agmen armatorum à caſtris in prælium rueret, terga haud dubiè uertunt Pœni Numidæq;. Et primò turmatim abibant, nihil propter pauorem feſtinatio- G
némue confuſis ordinibus: dein poſtquam acrius ultimis incidebat Romanus, neque ſuſtineri impetus poterat, nihil iam ordinū memores, paſsim quà cuiq; proximū fuit, in fugam effunduntur. Et quanquam eo prælio aliquantū & Romanis aucti, & diminuti hoſtibus animi erant: tamen nunquam per aliquot inſequentes dies ab excurſionibus equitum leuiſque armaturæ ceſſatū eſt. Vbi ſatis tentatæ per hæc leuia certamina uires ſunt, prior Aſdrubal in aciem copias eduxit: deinde & Romani proceſſere. ſed utraque acies pro uallo ſtetit inſtructa. & cum ab neutris pugna cœpta eſſet, iam die ad occaſum inclinãte, à Pœno prius, deinde ab Romano in caſtra copiæ reductæ. Hoc idē per dies aliquot factum. prior ſemper Pœnus copias caſtris educebat, prior feſsis ſtãdo ſignū receptui dabat. ab neutra parte procurſum, telúmne miſſum, aut uox ulla orta. mediam aciem hinc Romani, illinc Carthaginienſes miſti Afris, cornua ſocij tenebãt. H
erant autem utrinque Hiſpani pro cornibus. ante Punicam aciem elephanti caſtellorū procul ſpeciem præbebant. Iam hoc in utriſq; caſtris ſermonis erat, ita ut inſtructi ſtetiſſent, pugnaturos. medias acies, Romanū Pœnúmq;, quos inter belli cauſa eſſet, pari robore animorū armorúmque concurſuras. Scipio ubi hęc obſtinate credita animaduertit, omnia de induſtria in eum diem quo pugnaturus erat, mutauit. Teſſerã ueſperi per caſtra dedit, ut ante lucem uiri equiq; pranſi eſſent, armatus eques frenatos ſtratóſq; teneret equos. Vixdum ſatis certa luce equitatum omnem cum leui armatura in ſtationes Punicas immiſit. inde confeſtim ipſe cum graui agmine legionum procedit, præter opinionem deſtinatam ſuorū hoſtiúmq;, Romano milite cornibus firmatis, ſociis in mediam aciem acceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo proſiluit, tumultúmq; ante uallum, & trepidationem ſuorū, & procul ſigna legionū I
fulgentia, plenóſq; hoſtiū cãpos uidit, equitatū omnē extēplo in equites emittit. ipſe cū peditū agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito quicquã acie inſtruẽda mutat. Equitū iãdiu anceps pugna erat, nec ipſa per ſe decerni poterat, quia pulſis (quod propè inuicem fiebat) in aciē peditū tutus receptus erat: ſed ubi iam haud plus quingentos paſſus acies inter ſeſe aberãt, ſigno receptui dato, Scipio, patefactiſq; ordinibus, equitatum omnem leuémque armaturam in medium acceptam, diuiſámq; in partes duas in ſubſidiis poſt cornua locat. inde ubi incipiendæ iam pugnæ tēpus erat, Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſo gradu incedere iubet. ipſe è dextro cornu (ibi nanq; præerat) nuncium ad Syllanum & Martium mittit, ut cornu extenderēt in ſiniſtra parte, quemadmodum ſe tendentem à dextra uidiſſent, & cum expeditis peditum equitúmq; prius pugnam conſererent cum hoſte, quàm coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis K
cornibus cum ternis peditum cohortibus, terniſq; equitū turmis, ad hoc uelitibus, citato gradu in hoſtem ducebant, ſequentibus in obliquū aliis. Sinus in medio erat, quia ſegnius Hiſpanorum ſigna incedebant. & iam conflixerant cornua, cum quod roboris in acie hoſtium erat, Pœni ueterani Afrique nondum ad teli cōiectum ueniſſent, neq; in cornua, ut adiuuarent pugnantes, diſcurrere auderent, ne aperirent mediam aciem uenienti ex aduerſo hoſti. Cornua ancipiti prelio urgebantur. eques, leuiſque armatura, & uelites circunductis alis in latera incurrebant, cohortes à fronte urgebant, ut abrumperēt cornua à cætera acie. Et cum ab omni parte haudquaquam par pugna erat, tum quòd turba lixarum tyronúmq; Hiſpanorum Romano Latinóq; militi obiecta erat.

A erat.procedente iam die uires etiam deficere Aſdrubalis exercitũ cœperant,oppreſſos Vrb.548.
matutino tumultu,coactóſque priuſquam cibo corpora firmarent,raptim in aciẽ exi- Oly.143.
re. Ad id ſedulò diem extraxerat Scipio,ut ſera pugna eſſet.nam ab ſeptima demũ ho-
ra peditum ſigna cornibus cõcurrerunt.ad medias acies aliquanto ſerius peruenit pu-
gna,ita ut prius æſtus à meridiano ſole,labórq; ſtandi ſub armis,& ſimul fames ſitíſq;
corpora afficerent,quàm manus cum hoſte cõſererent.itaque ſteterunt ſcutis innixi.
nam ſuper cætera elephanti etiam tumultuoſo genere pugnæ equitũ uelitúmq; & le-
uis armaturæ conſternati,è cornibus in mediã aciẽ ſeſe intulerant. Feſsi igitur corpo-
ribus animíſque retulere pedem,ordines tamen ſeruantes haud ſecus quàm ſi imperio
ducis cederet integra acies.Sed cum eo ipſo acrius,ubi inclinatã ſenſere,uictores ſe un-
dique inueherent,nec facile impetus ſuſtineri poſſet:quanquã retinebat obſiſtebárque
B cedentibus Aſdrubal,ab tergo eſſe colles tutúmq; receptum, ſi modicè ſe reciperent,
clamitans:tamen uincente uerecundiam metu,cum proximus quiſque hoſtẽ cæderet,
terga extemplo data,atque in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primò cõſiſtere ſigna
in radicibus collium,ac reuocare in ordines militem cœperant,cũctantibus in aduer-
ſum collem erigere aciem Romanis.deinde ut inferri impigre ſigna uiderũt,integrata
fuga in caſtra pauidi cõpelluntur. Nec procul uallo Romanus aberat.cepiſſetq; tanto
impetu caſtra,niſi ex uehemẽti ſole,qualis inter graues imbre nubes effulget,tanta uis
aquę deiecta eſſet,ut uix in caſtra ſua receperit ſe uictor.quoſdam etiã religio ceperat,
ulterius quicquam eo die conandi.Carthaginienſes quãquam feſſos labore ac uulne-
ribus,nox imbérq; ad neceſſariam quietem uocabat: tamẽ quia metus & periculũ ceſ-
ſandi nõ dabat tempus,prima luce oppugnaturis hoſtibus caſtra,ſaxis undiq; circà ex
C propinquis uallibus congeſtis augent uallum,munimento ſeſe,quando in armis parũ
præſidij foret,defenſuri.Sed trãſitio ſociorũ,fuga ut tutior mora uideretur,fecit.prin-
cipium defectionis ab Attane regulo Turdetanorum factũ eſt. is cũ magna populariũ
manu transfugit.inde duo munita oppida cũ præſidiis tradita à pręfectis Romano.Et
ne latius,inclinatis ſemel ad defectionem animis,ſerperet res,ſilentio proximæ noctis
Aſdrubal caſtra mouet.Scipio ut prima luce qui in ſtationibus erant, retulerũt profe-
ctos hoſtes,præmiſſo equitatu ſigna ferri iubet. adeóque citato agmine ducti ſunt,ut ſi
uia recta ueſtigia ſequentes iſſent,haud dubiè aſſecuturi fuerint.ducibus eſt creditum,
breuius aliud eſſe iter ad Bætim fluuiũ,ut tranſeuntes aggrederentur. Aſdrubal clauſo
tranſitu fluminis ad Oceanum flectit.& iam inde fugientiũ modo effuſi abibant,ídque
aliquantum ab legionibus Romanis interualli fecit. eques, leuiſq; armatura nunc ab
D tergo,nunc ab lateribus occurrendo,fatigabat morabatúrq;.ſed cũ ad crebros tumul-
tus ſigna conſiſterent,& nunc equeſtria,nunc cũ uelitibus auxiliiſque peditum prælia
conſererent,ſuperuenerunt legiones.Inde non iam pugna,ſed trucidatio uelut pecorũ
fieri,donec ipſe dux fugę author in proximos colles cum ſeptẽ millibus fermè ſemier-
mium euaſit.cæteri cæſi captíque,caſtra tumultuaria raptim Pœni tumulo editiſsimo
communierunt. atque inde cum hoſtes nequicquã ſubire iniquo aſcenſu conati eſſent,
haud difficulter ſeſe tutati ſunt. ſed obſidio in loco nudo atq; inopi uix in paucos dies
tolerabilis erat. itaq; tranſitiones ad hoſtem fiębant. poſtremò ipſe dux nauibus acce-
ptis (nec procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu Gadeis perfugit. Scipio fuga
ducis hoſtium audita,decem millia peditũ,mille equites relinquit Syllano ad caſtrorũ
obſidionem.ipſe cum cæteris copiis,ſeptuageſimis caſtris,protinus cauſis regulorũ ci-
E uitatúmq; cognoſcendis,ut præmia ad ueram meritorum æſtimationẽ tribui poſſent,
Tarraconem rediit.Poſt profectionem eius Maſaniſſa cum Syllano clàm cõgreſſus,ut
ad noua conſilia gentem quoque ſuam obedientem haberet,cũ paucis popularibus in
Africã traiecit,non tã euidenti eo tempore ſubitæ mutationis cauſa,quàm documẽto
poſt id tempus conſtantiſsimæ ad ultimam ſenectam fidei,ne tum quidẽ eum ſine pro-
babili cauſa feciſſe.Mago inde remiſsis ab Aſdrubale nauibus,Gades petit. Cæteri de-
ſerti ab ducibus,pars tranſitione,pars fuga diſsipati per proximas ciuitates ſunt,nulla
manus numero aut uiribus inſignis.Hoc maxime modo ductu atq; auſpicio P.Scipio-
nis pulſi Hiſpania Carthaginienſes ſunt,tertiodecimo anno poſt bellũ initum,quinto
poſtquã P. Scipio prouinciã & exercitũ accepit. Haud multò pòſt Syllanus debellatũ

vrb.548. refereos, Tarraconem ad Scipionē rediit. L. Scipio cum multis nobilibus captiuis nū- F
Oly.143. cius receptæ Hiſpaoiæ Romam eſt miſſus. Et cum cæteri lætitia gloriáq; ingenti eam rem uulgo ferrēt, unus qui geſſerat, inexplebilis uirtutis ueræq; laudis, paruum inſtar eorum quæ ſpe ac magnitudine aoimi cōcepiſſet, receptas Hiſpanias ducebat. iā Africam magnámq; Carthaginem, & in ſuum decus nomēnque uelut conſummatam eius belli gloriam ſpectabat. Itaque præmoliendas ibi ratus iam res, conciliaodóſq; regum geotiúmq; aoimos, Syphacem primum regem ſtatuit tentare. Maſæſylorū is rex erat. Maſæſyli geos affiois Mauris, regionē Hiſpaniæ, maxime quà ſita Noua Carthago eſt, ſpectant. Fœdus ea tempeſtate regi cum Carthagioienſibus erat. quod haud grauius ei ſanctiúſque, quàm uulgo barbaris quibus ex fortuna pēdet fides, ratus fore, oratorem ad eum C. Lælium cum donis mittit. Quibus barbarus lętus, & quia res tum proſperæ ubique Romanis, Pœnis in Italia aduerſæ, in Hiſpania nullæ iam eraot, amicitiam ſe G
Romanorum accipere annuit. firmādæ eius fidem nec dare oec accipere, niſi cum ipſo coram duce Romano. Ita Lælios in id modò fide ab rege accepta, tutum adueotū fore, ad Scipionem rediit. Magnum in omnia momentū Syphax affectanti res Africæ erat, opulentiſsimus eius terræ rex, bello iam expertus ipſos Carthagınıēſes, finibus etiam regni aptè ad Hiſpaoiam, quòd freto exiguo dirimūtur, poſitis. Dignam itaque rē Scipio ratus, quę qoonia non aliter poſſet, magno periculo peteretur: L. Martio Tarracone, M. Syllano Carthagine Noua, quò pedibus ab Tarracone itioeribus magnis ierat, ad præſidiū Hiſpaniæ relictis: ipſe eum C. Lælio duabus quinqoeremibus ab Carthagine profectus tranquillo mari plurimū remis, ioterdum & leni iuuante uēto in Africam traiecit. Forte ita incidit, ut eo ipſo tempore Aſdrubal pulſus Hiſpania ſeptē triremibus portum inuectus, anchoris poſitis terræ applicaret naues: cum eooſpectæ dnæ H
quinqueremes haud cuiquā dubio quio hoſtiū eſſent, opprimíq; à pluribus, priuſquā portum intrareot, poſſent, nihil aliud quàm tumultū ac trepidationem ſimol militum ac nautarum, oequicquā armáque & naues expedientium, fecerunt. percuſſa eoim ex alto uela paulò acriori uento prius io portū intulerūt quinqueremes, quàm Pœni aochoras molirentur. nec ulrra tumultum agere quis quicquam io regio portu audebat. Iraque prior in terram Aſdrubal, mox Scipio & Lælius egreſsi ad regem pergunt. Magnificúmq; id Syphaci (nec erat aliter) uiſum, duorum opulentiſsimorū ea tempeſtate duces populorum uno die ſuā pacem amicitiámq; peteoteis ueniſſe. Vtrunq; in hoſpitiū inuitat. & quoniam fors eos ſub uoo recto eſſe, atq; ad eoſdē penates uoluiſſet, contrahere in colloquium dirimendarum ſimultatū cauſa eſt conatus: Scipio oe abnuente aut priuatim ſibi ullum cum Pœoo odium eſſe, quod colloquendo finiret: aut de repu- I
blica ſe quicquam cum hoſte agere iniuſſu ſenatus poſſe. Illud magnopere contendēte rege, oe alter hoſpitum exclusus menſa oideretur, ut in animum indueeret ad eaſdem uenire epulas, haud abnuit. cœnatúmq; ſimul apud regem eſt. eodem etiā lecto Scipio atque Aſdrubal, quia ita cordi erat regi, accubuerūt. Tanta autem ioerat comitas Scipioni, atq; ad omoia naturalis ingeoij dexteritas, ut non Syphacem modò barbarū, inſuetúmque moribus Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſsimū facunde alloquendo ſibi conciliarit. mirabiliorémq; ſibi eum cōgreſſo corā m uiſum præ ſe ferebat, qnàm bello rebus geſtis. nec dubitare quio Syphax, regnúmque eius in Romanorū eſſet poteſtate. eam artem illi uiro ad conciliandos animos eſſe. Itaq; nō quo modo Hiſpania amiſſa ſit, quærendū magis Carthaginienſibus eſſe, quàm quo modo Africam retineāt, cogitaodum. Non peregrinabundum, neque circa amœnas oras uagantem tantū ducem K
Romanū, relicta prouincia oouæ ditiooís, relictis exercitibus, duabus nauibos in Africam traieciſſe, & commiſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidē inexpertam, ſed potiundæ Africæ ſpem affectantem. hoc eum iampridē uolutare io animo, hoc palàm fremere, quòd non quemadmodū Annibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gereret. Scipio fœdere icto cū Syphace, profectus ex Aftica, dubiiſq; & pleruoq; ſæuis in alto iactatus uentis, die quarto Nouæ Carthagiois portū tenuit. Hiſpaniæ ſicut à bello Punico quietæ eraot, ita quaſdā ciuitates propter conſcieotiam culpæ metu magis qoàm fide quietas eſſe apparebat: quarū maxime inſignes & magnitudine & ooxa, Illiturgi & Caſtulo erant. Caſtulonenſes cū proſperis rebus ſocij fuiſſent, poſt

cæſos

A cæſos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani prodendis qui ex Vrb.548.
illa clade ad eos perfugerant, interficiendíſq;, ſcelus etiam defectioni addiderãt. In eos Oly.143.
populos primo aduentu, cum dubiæ Hiſpaniæ eſſent, merito magis quàm utiliter ſæ-
uitum foret. tum iam tranquillis rebus, quia tẽpus expetẽdæ pœnæ uidebatur ueniſſe;
accitum ab Tarracone L. Martiũ cum tertia parte copiarũ ad Caſtulonem oppugnan-
dum mittit. ipſe cũ cætero exercitu quintis ferme ad Illiturgin caſtris peruenit. Clauſę
erant portæ, omniáq; inſtructa & parata ad oppugnationem arcendã. adeò cõſcientia
quid ſe meritos ſcirẽt, pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortari milites Scipio orſus
eſt. Ipſos claudendo portas indicaſſe Hiſpanos quid ut timerẽt meriti eſſent. itaq; mul
to infeſtioribus animis cum eis, quàm cum Carthaginienſibus bellum gerendum eſſe:
Quippe cum illis prope ſine ira de imperio & gloria certari: ab iis perfidiæ & crudeli-
B tatis & ſceleris pœnas expetendas eſſe. ueniſſe tempus, quo & neſandam cõmilitonum
necem, & in ſemetipſos, ſi eodẽ fuga delati forẽt, inſtructã fraudem ulciſcerentur: & in
omne tempus graui documento ſancirent, ne quis unquam Romanũ ciuẽ militémue
in ulla fortuna opportunũ iniuriæ duceret. Ab hac exhortatione ducis incitati ſcalas
electis per manipulos uiris diuidũt. partito exercitu, ita ut parti alteri Lælius præeſſet
legatus, duobus ſimul locis ancipiti terrore urbem aggrediuntur. Non dux unus aut
plures principes oppidanos, ſed ſuus ipſorum ex conſcientia culpæ metus ad defendẽ-
dam impigrè urbem hortatur. & meminerant, & admonebant alios ſupplicium ex ſe,
nõ uictoriam peti: ubi quiſq; mortem oppeteret, id referre, utrũ in pugna & in acie, ubi
mars cõmunis & uictum ſæpe erigeret, & affligeret uictorem: an poſtmodum cremata
& diruta urbe ante ora captarũ cõiugum liberorúmq; inter uerbera & uincula, omnia
C fœda atque indigna paſsi expirarent. Igitur non militaris modò ætas, aut uiri tantum,
ſed fœminæ quoque puerique ſupra animi corporíſque uires adſunt: propugnantibus
tela miniſtrant, ſaxa in muros munientibus gerunt. non libertas ſolùm agebatur, quæ
uirorum fortium tãtum pectora acuit: ſed ultima omnibus ſupplicia, & fœda mors ob
oculos erat. accendebantur animi & certamine laboris ac periculi, atq; ipſo inter ſe cõ
ſpectu. Itaque tanto ardore certamen initum eſt, ut domitor ille totius Hiſpaniæ exer-
citus ab unius oppidi iuuentute ſæpe repulſus à muris, haud ſatis decoro prælio trepi-
darit. Id ubi uidit Scipio: ueritus ne uanis tot conatibus ſuorũ, hoſtibus creſceret ani-
mus, & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum, ac partem periculi capeſſendã eſſe ra-
tus, increpita ignauia militum, ferri ſcalas iubet: ſeipſum, ſi cæteri cunctentur, aſcẽſu-
rum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia, cũ clamor undiq; ab ſolli-
D citis uicem imperatoris militibus ſublatus: ſcalæq; multis ſimul partibus erigi cœptæ.
Et ex altera parte Lælius inſtitit. Tum uicta oppidanorũ uis, deiectíſque propugnato-
ribus occupantur muri. arx etiam ab ea parte quæ inexpugnabilis uidebatur, inter tu-
multum capta eſt. Transfugæ Afri, qui tum inter auxilia Romana erant, & oppidanis
in ea tuenda, unde periculũ uidebatur, uerſis, & Romanis ſubeuntibus quà adire pote-
rant: conſpexerunt editiſsimam urbis partẽ, quia rupe prætalta tegebatur, neque opere
ullo munitã, & ab defenſoribus uacuam. leuium corporũ homines, & multa exercita-
tione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inęqualiter eminentia rupis
poterant, ſcandunt. ſicubi nimis arduũ & leue ſaxum occurrebat: clauos per modica
interualla figentes, cum uelut gradus feciſſent: primi inſequentes extrahentes manu,
poſtremi ſubleuantes eos qui præ ſe irent: in ſummũ euadunt. inde decurrunt cum cla-
E more in urbem iam captã ab Romanis. Tum uerò apparuit ab ira & ab odio urbẽ op-
pugnatam eſſe. nemo capiendi uiuos, nemo patentibus ad direptionẽ omnibus, prędæ
memor eſt. trucidant inermes iuxta atq; armatos, fœminas pariter ac uiros: uſq; ad in-
fantium cędem ira crudelis peruenit. ignẽ deinde tectis iniiciunt, ac diruũt quæ incen-
dio abſumi nequeunt. adeò ueſtigia quoq; urbis extinguere, ac delere memoriã hoſtiũ
ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitum ducit. quam urbẽ non Hiſpani mo-
dò cõuenæ, ſed Punici etiam exercitus è diſsipata paſsim fuga reliquiæ tutabantur. ſed
aduentũ Scipionis præuenerat fama cladis Illiturgitanorũ: terrórq; inde ac deſperatio
inuaſerat. & in diuerſis cauſis cũ ſibi quiſque conſultũ ſine alterius reſpectu uellet, pri-
mo tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſsionem inter Carthaginienſes atque

vrb.548. Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalàm deditionis author, Himilco Punlcis auxi- F
Ol.143. liaribus præerat: quos urbéq;, clàm fide accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior
ea uictoria fuit. nec tantundem noxæ admiſſum erat, & aliquantũ iræ lenierat uolun-
taria deditio. Martius inde in barbaros, ſi qui nondum perdomiti erant, ſub ius ditio-
némq; redigendos miſſus. Scipio Carthaginẽ ad uota ſoluenda diis, munúſq; gladia-
torium, quod mortis cauſa patris patruiq; parauerat, edendũ rediit. Gladiatorũ ſpe-
ctaculum fuit non ex eo genere hominum, ex quo laniſtis comparare mos eſt, ſernorũ
delectu ac libertorum, qui uenalem ſanguinem habeot. uoluntaria omnis & gratuita
opera pugnantium fuit. oam alij miſsi ab regulis ſunt ad ſpecimeo ioſitę genti uiriutis
oſtendẽdum, alij ipſi profeſsi ſe pugnaturos in gratiam ducis, alios æmulatio & certa-
men, ut prouocareot, prouocatíque haud abnuerent, rraxit. quidam quas diſceptando
controuerſias finire nequiuerant, aut noluerant, pacto inter ſe ut nictorẽ res ſequere- G
tur, ferro decreuerunt. Neq; obſeuri generis homines, ſed clari illuſtréſque, Corbis &
Orſua, patrueles fratres, de principatu ciuitatis, quam Ibem uocabant, ambigẽtes, fer-
ro ſe eertaturos profeſsi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſuæ pater princeps proxime
fuerat, à fratre maiore poſt mortẽ eius principatu accepto. Cum uerbis diſceptare Sci-
pio nellet, ac ſedare iras, negatum id ambo dicere cõmunibus cognatis: nec aliũ deorũ
hominúmue, quàm Martem ſe iudicẽ habituros eſſe. Robore maior, minor flore æta-
tis ferox, mortem in certamine, quàm ut alter alterius imperio ſubiiceretur, præoptã-
tes, quòd ab tanta rabie dirimi nequirent, inſigne ſpectaculum exercitui prębuere, do-
cumentumq́;, quantum cupiditas imperij malũ inter mortales eſſet. Maior uſu armo-
rum & aſtu facile ſtolidas uires minoris ſuperauit. Huic gladiatorũ ſpectaculo ludi fu-
nebres additi pro copia, & prouinciali & caſtrenſi apparatu. Res interim oihilo minus H
ab legatis gerebantur. Martius ſuperato Bæte amoi, quem incolæ Cirtium appellant,
duas opulentas ciuitates ſine certamine in deditionem accipit. Aſtapa urbs erat, Car-
thaginieoſium ſemper partis: neq; id tam dignum ira erat, quàm quòd extra neceſsita-
tes belli præcipuum in Romanos gerebant odium. nec nrbem aut ſitu, aut munimẽto
tutam habebant, quæ ferociores iis animos faceret. ſed ingenia incolarum latrocinio
læta, ut excurſiones in finitimum agrum ſociorũ populi Romani facerent, impulerãt,
& uagos milites Romanos, lixáſque aut mercatores exciperent. magnũ etiã comitatũ,
qũia paucis parum tutum fuerat, tranſgredientem fioes poſitis ioſidiis circunuentum
iniquo loco interfecerant. Ad hanc urbem oppugnandã cum admotus exercitus eſſet,
oppidani cõſcieotia ſcelerum, quia nec deditio tuta ad tam infeſtos uidebatur: nec ſpes
mœnibus aut armis tuendæ ſalutis erat, facinus in ſe ac ſuos fœdum ac ferum conſci- I
ſcunt. Locum in foro deſtinant, quò pretioſiſsima rerum ſuarum cõgerereot. ſuper eũ
cumulum coniuges ac liberos conſidere cum iuſsiſſent, ligna circà exrruunt, faſcéſque
uirgultorum coniiciunt. quinquaginta deinde armatis iuuenibus pręcipiunt, ut donec
incertus euentus pugnæ eſſet, præſidium eò loco fortuoarum ſuarum corporúmque,
quæ cariora fortunis eſſent, ſeruarent. ſi rem inclinatam uiderent, atq; in eo iam eſſe ut
urbs caperetur: ſcirent, omnes quos euntes in prælium cernerent, mortẽ in ipſa pugna
obituros. illos ſe per deos ſuperos inferóſque orare, ut memores libertatis, quæ illo die
aut morte honeſta, aut ſeruitute infami finiẽda eſſet, nihil relinquerent in quod ſæuire
iratus hoſtis põſſet. ferrum, ignémque in manibus eſſe. amicæ, ac fideles potius ea, quæ
peritura forent, abſumerent manus, quàm inſultarẽt ſuperbo ludibrio hoſtes. His ad-
hortationibus execratio dira adiecta, ſi quem à propoſito ſpes mollitiáue animi flexiſ- K
ſet. inde concitato agmine pateotibus portis ingeoti cum tumultu erũpunt. Neq; erat
ulla ſatis firma ſtatio oppoſita, quia nihil minus quàm ut egredi mœnibus auderẽt, ti-
meri poterat. perpaucæ equitum turmæ, leuíſq; armatura repeote è caſtris ad idipſum
emiſſa occurrit. Acrior impetu atque animis, quàm cõpoſitior ordine ullo pugna fuit.
Itaque pulſus eques qui primũ hoſti ſe obtulerat, terrorẽ intulit leui armaturæ. pugna-
tumq́; ſub ipſo uallo foret, ni robur legionũ, perexiguo ad inſtruẽdum dato tempore,
aciem direxiſſet. Ibi quoq; trepidatũ parumper circa ſigna eſt, cũ cæci furore in uulne-
ra ac ferrũ uecordi audacia ruerẽt. dein uetus miles aduerſus temerarios impetus per-
tinax, cæde primorum inſequẽtes ſuppreſsit. conatus paulò pòſt ultro inferre pedem,

nt neminem

A ut neminem cedere,atq; obſtinatos mori in ueſtiglo quenque ſno uidit: patefacta acie, Vrb.548.
quod ut facere poſſet,multitudo armatorum facilè ſuppeditabat,cornua hoſtium am- Oly.143.
plexns in orbem pngnanres ad unum omnes occidit. Atq; hæc tamen hoſtium irato-
rum,ac tum maxime dimicãtium iure belli in armatos repugnantéſq; edebantur. Fœ-
dior alia in urbe trucidatio erat, cum turbam fœminarum puerorúmq; imbellẽ iner-
mem cines ſui cæderent,& in ſuccenſum rogum ſemianima pleraq; iniicerẽt corpora,
riuíq; ſangninis flammã orientem reſtingnerent: poſtremò ipſi cæde miſeranda ſuorũ
fatigati,cũ armis medio incendio ſe iniecerunt. Iam cædi perpetratæ uictores Romani
ſuperuenerunt. ac primo conſpectu tam fœdæ rei mirabundi parnmper obſtupuerũt.
dein cum aurum argentúmque cumulo rerum aliarum interfulgens auiditate ingenij
humani rapere ex igne uellent,correpti alij flamma ſunt, alij ambuſti afflatn uaporis
B cũ receptus primis urgente ab tergo ingenti turba non eſſet. Ita Aſtapa ſine præda mi-
litum ferro igníque abſumpta eſt,Martius cæteris eius regionis metu in deditionẽ ac-
ceptis,uictorem exercitum Carthaginem ad Scipionẽ reduxit. Per eos ipſos dies perfu
gæ à Gadibus uenerunt,pollicentes, urbem Punicumq; præſidium quod in ea eſſet, &
imperatorem præſidij cũ claſſe prodituros eſſe. Mago ibi ex fuga ſubſtiterat: nauibúſq;
in Oceano collectis,aliquantum auxiliorum & trans fretum Africæ oræ,& ex proxi-
mis Hiſpaniæ locis per Hannonem prędectum coëgerat. Fide accepta datáq; perfugis,
& Martins eò cum expeditis cohortibus, & Lælins cum ſeptem triremibus, quinque-
remi una eſt miſſus,nt terra maríq; communi conſilio rem gererent. Scipio ipſe graui
morbo implicitus,grauiore tamen fama,cum ad id quiſque quod audierat, inſita ho-
minibus libidine alendi de induſtria rumores,adiiceret aliquid: prouinciam omnem,
C ac maxime longinqua eius turbauit: apparuítq; quantam excitatura molem uera fuiſ-
ſet clades,cum uanus rumor tantas procellas exciuiſſet. non ſocij in fide, nõ exercitus
in officio manſir. Mandonius & Indibilis,quibus,quia regnũ ſibi Hiſpaniæ pulſis inde
Carthaginienſibus deſtinarant animis,nihil pro ſpe contigerat: cõcitatis popularibus
(Lacetani autem erant) & iuuẽtute Celtiberorum excitata,agrum Sueſsitanum Sede-
tanumq; ſociorum popnli Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Ciuilis alius furor in ca
ſtris ad Sucronẽ ortus. Octo ibi millia militum erant, præſidium gentibus quæ cis Ibe-
rum incolunt,impoſitum. Moræ autem eorum mentes ſnnt nõ tum, cum primum de
uita imperatoris dubij rnmores allati ſunt: ſed iam antè,licentia ex diutino,ut fit,ocio
collecta: & nonnihil,quòd in hoſtico laxius rapto ſuetis uiuere,arctiores in pace res e-
rant. Ac primò ſermones tantum occulti ſerebãtur. ſi bellũ in prouincia eſſet,quid ſeſe
D inrer pacatos facere? ſi debellatum iam & confecta prouincia eſſet, cur in Italiam non
reuehi? Flagitatum quoque ſtipendium procacius,quàm ex more & modeſtia militari
erat, & à cuſtodibus probra in circumeuntes uigilias tribunos iacta: & noctu quidam
prædatum in agrum circa pacatum ierant: poſtremò interdiu ac propalàm ſine com-
meatu ab ſignis abibant. omnia libidine ac licentia militũ, nihil inſtituto ac diſciplina
militiæ,aut imperio eorum qui præerant,gerebatur. forma tamen Romanorũ caſtro-
rum cõſtabat una ea ſpe, quòd tribunos ex cõragione furoris haud expertes ſeditionis
defectioníſq; rati fore,& iura reddere in principiis ſinebant,& ſignũ ab eis petebant,&
in ſtationes ac uigilias ordine ibant: & ut uim imperij abſtulerant,ita ſpeciem dicto pa
rentinm ultro ipſi imperantes ſeruabant. Erupit deinde ſeditio,poſtquam reprehẽdere
atque improbare tribunos ea quæ fierent,& conari obuiam ire, & propalàm abnuere
E furoris eornm ſe futnros ſocios,ſenſerunt. Fugatis itaque ex principiis,ac paulò pòſt è
caſtris tribnnis,ad principes ſeditionis gregarios milites,C. Albiũ Calenũ,& C. Atriũ
Vmbrum,delatum omnium conſenſu imperium eſt. qui nequaquam tribunitiis con-
tenti ornamentis,inſignia etiam ſummi imperij,faſces ſecuréſq; attrectare auſi. neque
iis uenit in mentem,ſuis tergis,ſuis ceruicibus uirgas illas ſecuréſq; imminere,quas ad
metum aliorum pręferrent. Mors Scipionis falſo credita occæcabat animos: ſub cuius
uulgatam iam famã non dubitabãt totam Hiſpaniam arſuram bello. in eo tumultu &
ſociis pecunias imperari,& diripi propinqnas urbes poſſe, & turbatis rebns, cũ omnia
omnes auderẽt,minus inſignia fore quę ipſi feciſſent. Cũ alios ſubinde recẽtes nũcios,
nõ mortis modò,ſed etiã funeris expectarẽt,neq; ſnperueniret quiſquã, euaneſcerétq;

Vrb.548. temere ortus rumor: tum primi authores requiri cœpti. & ſubiraſcentes quoq;, ut cre- F
Olỳ.143. didiſſe potius temere, quàm finxiſſe rem talẽ uideri poſſent: deſtituti duces iam ſua ipſi
inſignia, & pro uana imagine imperij quod gererent, ueram iuſtámq; mox in ſe nerſu-
ram poteſtatem exhorrebant. Stupenti ita ſeditioni cum uiuere primò, mox etiã uale-
re Scipionem, certi autbores afferrent: tribuni militũ ſeptem ab ipſo Scipione miſsi ſu-
peruenerũt. Ad quorum primũ aduentũ exaſperati animi: mox ipſis placido ſermone
permulcentibus notos, cũ quibus congreſsi erant, leniti ſunt. circumeuntes enim ten-
toria primò, deinde in principiis prætorióq;, ubi ſermones inter ſe ſerentium circulos
uidiſſent, alloquebantur: percunctantes magis, quæ cauſa irę conſternationíſq; ſubitæ
foret, quàm factum accuſantes. Vulgo ſtipendiũ nõ datum ad diem iactabatur: & cum
eodẽ tempore, quo ſcelus Illiturgitanũ extitiſſet, poſt duorum imperatorũ duorúmq;
exercituum ſtragẽ ſua uirtute defenſum nomẽ Romanum, ac retenta pronincia eſſet, G
Illiturgitanos pœnã noxæ meritam habere, ſuis recte factis gratiã qui exoluat nõ eſſe.
Talia querentes æqua orare, ſeque ea relaturos ad imperatorem reſpondebant. lætari,
quòd nihil triſtius nec inſanabilius eſſet: & P. Scipionem deûm benignitate, & rempu-
blicam eſſe gratiæ referendæ. Scipionem bellis aſſuetum, ad ſedirionum procellas ru-
dem, ſolicitum babebat res, ne aut exercitus peccando, aut ipſe puniendo modum ex-
cederet. in præſentia, ut cœpiſſet, leniter agi placuit, & miſsis circa ſtipẽdiarias ciuita-
tes exactoribus, ſtipendij ſpem propinquam facere. Edictum ſubinde propoſitum, ut
ad ſtipendium petendum conuenirent Carthaginem, ſeu carptim partes, ſeu uuiuerſi
mallent. Tranquillam ſeditionem iam per ſe langueſcentem repentina quies rebellã-
tium Hiſpanorum fecit. redierant enim in fines omiſſo incepto Mandonius & Indibi-
lis, poſtquam uiuere Scipionem allatum eſt. nec iam erat aut ciuis, aut externus, cum H
quo furorem ſuum conſociarent. omnia circunſpectantes conſilia, nihil reliqui habe-
bant, præter uulgatiſsimum à malis cõſiliis receptum, ut imperatoris uel iuſtæ iræ, uel
non deſperandæ clementiæ ſeſe committerent. etiam hoſtibus eum ignouiſſe, cũ qui-
bus ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionẽ ſine uulnere, ſine ſanguine fuiſſe: nec ipſam atro-
cem, nec atroci pœna dignam: nt ingenia humana ſunt ad ſuam cuiq; leuandam cul-
pam nimio plus facũda. Illa dubitatio erat, ſingulæ ne cohortes, an uniuerſi ad ſtipen-
dium petendum irent. inclinauit eò ſententia, quòd tutius cenſebãt uniuerſos ire. Per
eoſdem dies quibus hæc illi conſultabant, conſiliũ de iis Cartbagine erat: certabatúrq;
ſentẽtiis, utrum in authores tantũ ſeditionis (erant autem bi numero haud plus quàm
quinque & triginta) animaduerteretur, an plurium ſupplicio uindicãda tam fœdi exẽ-
pli defectio magis quàm ſeditio eſſet. Vicit ſententia lenior, ut unde orta culpa eſſet, I
ibi pœna conſiſteret. ad multitudinem caſtigationem ſatis eſſe. Concilio dimiſſo, ut id
actum uideretur, expeditio aduerſus Mandonium Indibilémq; edicitur exercitui qui
Cartbagine erat, & cibaria dierum aliquot parare iubentur. tribunis ſeptẽ, qui & antea
Sucronẽ ad leniendam ſeditionem ierant, obuiam exercitui miſsis, quina nomina prin
cipum ſeditionis edita ſunt, ut eos per idoneos bomines benigno uultu ac ſermone in
hoſpitium inuitatos, ſopitóſq; uino nincirent. Haud procul iam Cartbagine aberant,
cum ex obuiis auditum, poſtero die omnem exercitum cum M. Syllano in Lacetanos
proficiſci, non metu modò omni qui tacitus inſidebat animis, liberauit eos, ſed lætitiã
ingẽtem fecit, quòd magis habituri ſolum imperatorem, quàm ipſi futuri in poteſtate
eius eſſent. Sub occaſum ſolis urbem ingreſsi ſunt, exercitúmq; alterũ parãtem omnia
ad iter uiderunt. Excepti ſermonibus de induſtria compoſitis, lætum opportunúmque K
aduẽtum eorum imperatori eſſe, quòd ſub ipſam profectionem alterius exercitus ue-
niſſent, corpora curãt. à tribunis ſine ullo tumultu authores ſeditionis per idoneos ho
mines inducti in hoſpitia, cõprehenſi ac uincti ſunt. Vigilia quarta impedimenta exer-
citus, cui ſimulabatur iter, proficiſci cœpere. ſub lucem ſigna mota, & ad portam retẽ-
tum agmen: cuſtodéſque circa omnes portas miſsi, ne quis urbe egrederetur. Vocati
deinde ad concionem qui pridie uenerant, ferociter in forum ad tribunal imperatoris,
ut ultro territuri ſucclamationibus, cõcurrunt. Simul & imperator in tribunal conſcẽ-
dit, & reducti armati à portis inermi ſe concioni ab tergo circunfuderunt. tum omnis
ferocia cõcidit, & (ut poſtea fatebantur) nihil æquè eos terruit, quàm præter ſpẽ robur
& color

A & color imperatoris, quem affectũ uiſoros crediderãt, nultúſq; qualem ne in acie qui- Vrb.548.
dem aiebant meminiſſe. Sedit tacitus pauliſper, donec ounciatũ eſt deductos io forum Oly.143.
„ authores ſeditionis, & parata iam omnia eſſe. Tum ſilẽtio per præconem facto, ira cœ-
„ pit. Nunquam mihi defoturam orationem qua exercitum meum alloquerer, credidi:
„ non quò oerba unqoam porius quàm res exercuerim, ſed quia propè à pueritia io ca-
„ ſtris habitus aſſueueram militaribus ingeniis. apud uos quemadmodũ loquar, nec con
„ ſilium nec oratio ſuppeditat: quos nec quo nomioe quidem appellare debeam, ſcio. ci
„ ues? qoi à patria ueſtra deſciuiſtis. ao milites? qui imperium auſpiciúmq; abnuiſtis, ſa-
„ cramenti religionem rupiſtis. hoſtes? corpora, ora, ueſtitum, habitum ciuium agnoſco:
„ facta, dicta, conſilia, animos hoſtiũ uideo. Quid enim uos niſi quod Illergetes & Lace-
„ rani, aut optaſtis aliud, aut ſperaſtis? & illi tamen Mandoniũ atq; Indibilem, regiæ no-
B bilitatis uiros, duces furoris ſecuti ſunt: uos auſpicium & imperium ad Vmbrum, A-
„ trium, & Calenum Albinum detuliſtis. Negate uos id omnes feciſſe, aut factũ uoluiſ-
„ ſe milites. paucorum eum furorem atq; amẽtiam eſſe. libenter credam negaotibus. nec
„ enim ea ſont commiſſa, quæ uulgata in omnem exercitũ ſine piaculis ingentibus ex-
„ piari poſsint. inuitus ea tanquam uolnera attingo: ſed niſi tacta tractatáque ſanari non
„ poſſunt. Equidem pulſis Hiſpania Carthaginienſibus, oullum locum tota prouincia,
„ nullos homines credebã eſſe, ubi uita iouiſa eſſet mea. ſic me nõ ſolùm aduerſus ſocios
„ geſſeram, ſed etiam aduerſus hoſtes. In caſtris meis (eo quantum me opinio fefellit) fa-
„ ma mortis meæ non accepta ſolùm, ſed etiã ſperata eſt. non quòd ego uulgari facinus
„ per omnes uelim: (equidem ſi totum exercitũ meum mortem mihi optaſſe crederem,
„ hic ſtatim ante oculos ueſtros morerer: nec me uita iuuaret inuiſa ciuibus & militibus
C meis) ſed multitudo omnis, ſicut natura maris, per ſe immobilis eſt: ut uenti & auræ
„ cient, aut tranquilli, aut procelloſi. Et cauſa in uobis atque origo omnis furoris penes
„ authores eſt, uos cõtagione inſaniſtis. Quio mihi ne hodie quidem ſcire uideminoi, quò
„ amentię progreſsi ſitis: quid facinoris in me, quid in patriam, parentéſq; ac liberos ue-
„ ſtros, quid in deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia, ſub quibus militaſtis, quid
„ aduerſus morem militiæ, diſciplinámq; maiorum, quid aduerſus ſummi imperij ma-
„ ieſtatẽ auſi ſitis. De meipſo taceo. temere potius quàm auide crederetis: is deniq; ego
„ ſim, cuius imperij tædere exercitũ, minime mirandum ſit: patria quid de uobis merue-
„ rat, quam cum Mandonio & Indibili conſociando conſilia prodebatis? quid populus
„ Romanus? cum imperium ablatũ ab tribunis ſuffragio populi creatis, ad homioes pri-
„ oatos detúliſtis? cum eo ipſo non cootẽti, ſi pro tribunis illos haberetis: faſces impera-
D toris ueſtri ad eos, quibus ſeruus cui imperarẽt nunquã fuerat, Romanus exercitus de-
„ tuliſtis. In prætorio tetenderunt Albius & Atrius: claſsicum apud eos cecinit: ſignum
„ ab iis petitũ eſt: ſederũt in tribunali procõſulis Scipioois: lictor apparuit: ſubmouente
„ eo inceſſerunt: faſces & ſecures prælatæ ſunt. Lapides pluere, & fulmina iaci de cælo, &
„ inſuetos fœtus animalia edere, uos portenta eſſe putatis? hoc eſt portentum, quod nul
„ lis hoſtiis, nullis ſupplicationibus ſine ſanguine eorum qui tantum facinus auſi ſunt,
„ expiari poſsit. Atque ego, quanquam nullum ſcelus rationẽ habet: tamen ut in re ne-
„ faria, quæ mens, quod cõſilium ueſtrum fuerit, ſcire uelim. Rhegyum quoodã in præ-
„ ſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis, urbem opuleotã per de-
„ cem annos tenuit. propter quod facinus tota legio, millia hominũ quatuor, in foro Ro
„ mę ſecuri percuſsi ſunt. Sed illi primũ nõ Atrium Vmbrum ſemilixam, nominis etiam
E abominãdi ducem, ſed Decium Iubellium tribunum ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec
„ Samoitibus aut Lucaois hoſtibus populi Romani ſe coniunxerant. uos cum Mando-
„ oio & Indibili conſilia communicaſtis, & arma cõſociaturi fuiſtis. Illi, ſicut Campani
„ Capuam Tuſcis ueteribus ademptam, Mamertini in Sicilia Meſſanam, ſic Rhegyum
„ habituri perpetuam ſedem erant: nec populum Romanum, nec ſocios populi Roma-
„ ni ultro laceſsituri bello. Sucronémne uos domicilium habituri eratis? ubi ſi uos dece-
„ dens confecta prouincia imperator relinquerem, deûm hominúmque fidem implora-
„ re debebatis, quòd non rediretis ad coniuges liberóſq; ueſtros. ſed horum quoque me-
„ moriã, ſicut patriæ meíque, eieceratis ex animis neſtris. Viam conſilij ſcelerati, ſed non
„ ad ultimum demeotis exequi uolo. Méne uiuo, & cætero iocolumi exercitu, cum quo

vrb.548. ego die una Carthaginem cepi:cũ quo quatuor imperatores, quatuor exercitus Car- F
Oly.143. thaginienſium fudi fugaui, Hiſpania expuli:uos octo millia hominum, maioris certe omnes pretij quàm Albius & Atrius ſunt, quibus uos ſubiecistis: Hiſpani à prouinciam populo Romano erepturi eratis? Amolior & amoueo nomen meum: nihil ultra facile creditam mortem meã à uobis uiolatus ſim. quid? ſi ego morerer, mecum expiratura reſpublica, mecũ caſurum imperium populi Romani erat? ne iſtuc Iupiter Opt. Max. ſierit, urbem auſpicato diis authoribus in æternum conditam, fragili huic & mortali corpori æqualem eſſe. Flaminio, Paulo, Graccho, Poſthumio Albino, M. Marcello, T. Quintio Criſpino, Cn. Fuluio, Scipionibus meis, tot tã claris imperatoribus uno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus Romanus, eritq; mille aliis nũc ferro nũc morbo morientibus: meo unius funere elata populi Romani eſſet reſpublica? Vos ipſi hic in Hiſpania patre & patruo meo duobus imperatoribus interfectis, Septimium Martium du- G cem uobis aduerſus exultãteis recẽti uictoria Pœnos delegiſtis. & ſic loquor, tanquam ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint. M. Syllanus eodem iure, eodem imperio mecum in prouinciam miſſus, L. Scipio frater meus, & C. Lælius legati, uindices maieſtatis imperij deeſſent? utrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari poterat? quibus ſi omnibus ſuperiores eſſetis, arma contra patriam, contra ciues ueſtros ferretis? Africam Italiæ, Carthaginem urbi Romæ imperare uelletis? quam ob noxam patriæ? Coriolanum quondam damnatio iniuſta, miſerũ & indignum exilium, ut iret ad oppugnandam patriam, impulit, reuocauit tamen à publico parricidio priuata pietas. uos qui dolor, quæ ira incitauit? ſtipendiúmne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratum, ſatis digna cauſa fuit, cur patriæ indiceretis bellum? cur ad Illergetes deſciſceretis à populo Romano? cur nihil diuinarum, humanarúmue rerum H inuiolatum uobis eſſet? Inſaniſtis profectò milites: nec maior in corpus meũ uis morbi, quàm in ueſtras mentes inuaſit. Horret animus referre, quid crediderint homines, quid ſperauerint, quid optauerint. auferat omnia irrita obliuio, ſi poteſt. ſi non, utcunque ſilentium tegat. Nõ negauerim, triſtem atrocémq; uobis uiſam orationem. quanto creditis facta ueſtra atrociora eſſe, quàm dicta mea? & me ea quæ feciſtis, pati æquũ cenſetis: uos ne dici quidem omnia æquo animo feretis? ſed ne ea quidem ipſa ultra exprobrabuntur. utinam tam facile uos obliuiſcamini eorum, quàm ego obliuiſcar. Itaque quod ad uos uniuerſos attinet, ſi erroris pœnitet, ſatis ſupérque pœnarum habeo. Albius Calenus, & Atrius Vmber, & cæteri nefariæ ſeditionis authores ſanguine luẽt quod admiſerunt. uobis ſupplicij eorum ſpectaculum non modò nõ acerbũ, ſed lætum etiam, ſi ſana mens rediit, debet eſſe. de nullis enim quàm de uobis infeſtius aut inimi- I cius conſuluerunt. Vix finem dicendi fecerat, cum ex præparato ſimul omniũ rerum terror oculis auribúſque eſt offuſus. Exercitus qui corona concionem circundederat, gladiis ad ſcuta concrepuit. præconis audita uox citantis nomina damnatorum in concilio. nudi in medium protrahebãtur, & ſimul omnis apparatus ſupplicij expromebatur. deligati ad palum, uirgíſque cæſi & ſecuri percuſſi, adeò torpẽtibus metu qui aderant, ut non modò ferocior uox aduerſus atrocitatem pœnæ, ſed ne gemitus quidẽ exaudiretur. Tracti inde de medio omnes, purgatóque loco, citati milites nominatim apud tribunos militum in uerba P. Scipionis iurarunt, ſtipendiúmque ad nomen ſingulis perſolutum. Hũc finem exitúmque ſeditio militum cœpta apud Sucronem habuit.

Per idem tempus ad Bætim fluuium Hanno præfectus à Magone miſſus à Gadibus cum parua manu Afrorum, mercede Hiſpanos ſolicitãdo, ad IIII millia iuuenum ar- K mauit. caſtris deinde exutus ab L. Martio, maxima parte militũ inter tumultũ captorũ caſtrorum, quibuſdam etiam in fuga amiſſis, palatos perſequente equite, cum paucis ipſe effugit. Cum hæc ad Bætim fluuium geruntur, Lælius interim freto in Oceánum euectus ad Carteiam claſſe acceſſit. Vrbs ea in ora Oceani ſita eſt, ubi primum è faucibus anguſtis pãditur mare. Gadeis ſine certamine proditione recipiendi, ultro qui eam rem pollicerentur, in caſtra Romana uenientibus, ſpes ſicut ante dictum eſt fuerat, ſed patefacta immatura proditio eſt, comprehenſóſque omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem deuehendos tradit. Adherbal coniuratis in quinqueremem impoſitis, præmiſſáq; ea, quia tardior quàm triremis erat, ipſe cũ octo triremibus modico interuallo

A uallo ſequitur. Iam fretũ intrabat quinqueremis, cum Lælius & ipſe in quinqueremi Vrb.548.
è portu Carteiæ ſequentibus ſeptem triremibus euectus, in Adherbalem ac triremes Oly.143.
inuehitur, quinqueremẽ ſatis credens deprehenſam rapido in freto in aduerſum ęſtum
reciprocari non poſſe. Pœnus in re ſubita parumper incertus trepidauit, utrũ quinque-
remẽ ſequeretur, an in hoſteis roſtra conuerteret. ipſa cunctatio facultatem detrectan-
dæ pugnę ademit. iam enim ſub ictu teli erant, & undique inſtabant hoſtes. ęſtus quoq;
arbitrium moderãdi naues ademerat. neque erat nauali pugna ſimilis: quippe ubi ni-
hil uoluntarium, nihil artis aut conſilij eſſet. una natura freti æſtúſq;, totius certaminis
potens, ſuis alienis nauibus nequicquam remigio in contrarium tendentes inuehebat:
ut fugientem uideres retro uertice intortam uictricibus illatam: & ſequentem, ſi in con
trarium tractum incidiſſet maris, fugiẽtis modo ſeſe auertẽtem. Iam in ipſa pugna hęc
B cum infeſto roſtro peteret hoſtiũ nauem, obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat:
illa cum tranſuerſa obijceretur hoſti, repente intorta in proram circumagebatur. Cum
inter triremes fortuna regẽte anceps prælium miſceretur, quinqueremis Romana, ſeu
pondere tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus uertices, cum facilius
regeretur, duas triremes ſuppreſsit, unius prælata impetu lateris alterius remos deter-
ſit. cęteráſque, quas indepta eſſet mulctaſſet, ni cum reliquis v nauibus Adherbal uelis
in Africam tranſmiſiſſet. Lælius uictor Carteiam reuectus, auditis quæ acta Gadibus
erant, patefactam proditionem, coniuratóſque miſſos Carthaginem: ſpe in irritum re-
dacta, qua ueniſſent: nuncijs ad L. Martium miſsis, niſi terere fruſtra tempus ſedẽdo ad
Gadeis uellent, redeundum ad imperatorem eſſe: aſſentiente Martio, paucos poſt dies
ambo Carthaginem rediere. Ad quorũ diſceſſum nõ reſpirauit modo Mago, cum ter-
C ra maríque ancipiti metu urgeretur: ſed etiam audita rebellione Illergetum, ſpem recu
perandæ Hiſpanię nactus, nuncios Carthaginem mittit ad ſenatum: qui ſimul ſeditio-
nem ciuilem in caſtris Romanis, ſimul defectionem ſociorum in maius uerbis extol-
lentes, hortarentur ut auxilia mitterent, quibus traditum à patribus imperium Hiſpa-
niæ repeti poſſet. Mandonius & Indibilis in fines ingreſſi, pauliſper, dum quidnam de
ſeditione ſtatueretur, ſcirent, ſuſpenſi quieuerunt: ſi ciuium errori ignoſceretur, nõ diſ-
fidentes ſibi quoque ignoſci poſſe. poſtquam uulgata eſt atrocitas ſupplicij, ſuam quo-
que noxam pari pœna ęſtimatam rati, uocatis rurſus ad arma popularibus, contractíſ-
que quæ ante habuerant auxilijs, in Sedetanum agrum, ubi principio defectionis ſtati-
ua habuerãt, cum xx millibus peditum, duobus millibus equitum & quingentis tran-
ſcenderũt. Scipio cũ fide ſoluendi pariter omnibus noxiis innoxiíſq; ſtipẽdij, tum uul-
D tu ac ſermone in omneis placato facile reconciliatis militum animis, priuſquam caſtra
à Carthagine moueret, concione aduocata, multis uerbis in perfidiam rebellãtium re-
gulorum inuectus, nequaquam eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad uindicandũ id ſce-
lus, quo ciuilem errorem nuper ſanauerit. Tum ſe haud ſecus, quàm uiſcera ſecantem
ſua, cum gemitu & lachrymis triginta hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu
imprudentiam ſeu noxã: nunc læto & erecto animo ad cædem Illergetũ ire. non enim
eos neq; natos in eadem terra, nec ulla ſecum ſocietate iunctos eſſe. eam quæ ſola fue-
rit fidem atque amicitiam ipſos per ſcelus rupiſſe. in exercitu ſuo ſe, præterquam quod
omnes ciues aut ſocios, Latiníq; nominis uideat, etiam eo moueri, quòd nemo ferè ſit
miles, qui nõ aut à patruo ſuo Cn. Scipione, qui primus Romani nominis in eam pro-
uinciam uenerit, aut à patre conſule, aut à ſe ſit ex Italia aduectus. Scipionum nomini
E auſpicijſque omneis aſſuetos, quos ſecum in patriam ad meritum triumphum dedu-
cere uelit: quos conſulatum petenti, uelut ſi omnium communis agatur honos, affu-
turos ſperet. Quod ad expeditionem eam attineat, quæ inſtet, immemorem eſſe rerum
ſuarum geſtarum, qui id bellum ducat. Magonis hercule ſibi, qui extra orbem terra-
rum in circunfuſam Oceano inſulam cum paucis perfugerit nauibus, maiorem curam
eſſe quàm Illergetum. Quippe illic & ducem Carthaginienſem, & quantũcunque Pu-
nicum præſidium eſſe: hic latrones, latronúmque duces: quibus ut ad populandos fini-
timorum agros, tectáque urenda, & rapienda pecora aliqua uis ſit, ita in acie ac ſignis
collatis nullam eſſe, magis uelocitate ad fugam quàm armis fretos, pugnaturos eſſe.
Itaque non quòd ullũ inde periculũ, aut ſemen maioris belli uideat, ideo ſe, priuſquam

vrb.548. prouincia decedat,opprimẽdos Illergetes duxiſſe:ſed primùm,ne impunita tam ſcele- F
Olym.143. rata defectio eſſet:deinde, ne quis in prouincia ſimul uirtute tanta & felicitate perdo-
mita relictus hoſtis dici poſſet. Proinde deis bene iuuantibus ſequerentur non tam ad
bellum gerendum(neque enim cum pari hoſte certamen eſſe)quàm ad expetendas ab
hominibus ſceleſtis pœnas. Ab hac oratione dimiſſos ad iter ſe comparare in diem po-
ſterũ iubet,profectúſq; decimis caſtris peruenit ad Iberũ flumen. inde ſuperato amni,
die quarto in conſpectu hoſtium poſuit caſtra. Campus autem montibus circunſeptus
erat. in eam uallem Scipio cũ pecora rapta pleraque ex ipſorum hoſtiũ agris, propelli
ad irritandã feritatẽ barbarorũ iuſsiſſet,uelites ſubſidio miſit.à quibus ubi per procur-
ſationem cõmiſſa pugna eſſet,Lęlium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet.
mons opportune prominens equitũ inſidias texit. Nec ulla mora pugnæ facta eſt. Hi-
ſpani in conſpecta procul pecora,uelites in Hiſpanos præda occupatos incurrẽre. Pri- G
mò miſsilibus territauere:deinde miſsis leuibus telis, quæ irritare magis quàm decer-
nere pugnam poterant, gladios nudant,& collato pede res cœpta geri eſt:ancépſq; pe-
deſtre certamen erat,ni equites ſuperueniſſent. neq; ex aduerſo tantùm obuios obtri-
uere,ſed circũuecti etiam quidã per infima cliui ab tergo ſe,ut pleroſq; intercluderent,
obiecere. maiórque cædes fuit, quàm quantã edere leuia per excurſiones prælia ſolẽt.
Ira magis accenſa aduerſo prępio barbaris eſt,quàm inminuti animi. itaque ne perculſi
uiderẽtur,prima luce poſtero die in aciem proceſſere. Non capiebat omnes copias an-
guſta,ſicut ante dictum eſt,uallis. duę ferme peditũ partes,& omnis equitatus in aciem
deſcẽdit:quod reliquum peditum erat,obliquo conſtiterũt colle. Scipio pro ſe eſſe loci
anguſtias ratus, & quòd in arcto pugna Romano aptior quàm Hiſpano militi futura
uidebatur:& quòd in eum locum detracta hoſtium acies eſſet,qui non omnem multi- H
tudinem eorum caperet: nouo etiam cõſilio adiecit animum,equitẽ nec ſe poſſe circun
dare cornibus in tam auguſto ſpacio:& hoſti,quem cum pedite eduxiſſet,inutilẽ fore.
itaque imperat Lælio,ut per colles quàm occultiſsimo itinere circunducat equites:ſe-
gregétq; quantum poſsit,equeſtrẽ à pedeſtri pugna. ipſe omnia ſigna peditũ in hoſtes
uertit:quatuor cohortes in fronte ſtatuit,quia latius pandere aciem non poterat. mo-
ram pugnandi nullam fecit, ut ipſo certamine auerteret à conſpectu trãſeuntium per
colles equitum. nec ante circũductos ſenſere,quàm tumultũ equeſtris pugnæ ab tergo
accepere. Ita duo diuerſa prælia erãt, duæ peditum acies,duo equitatus per longitudi-
nẽ campi(quia miſceri ex genere utroq; præliũ anguſtiæ non patiebãtur) pugnabant.
Hiſpanorũ cũ neq; pedes equiti, nec eques pediti auxilio eſſet: pedes fiducia equitis te-
mere cõmiſſus cãpo cæderetur:eques circunuentus nec peditẽ à fronte(iam enim ſtra- I
tæ pedeſtres copiæ erant) nec ab tergo equitẽ ſuſtineret: & ipſi cum diu in orbem ſeſe
ſtãtibus equis defendiſſent,ad unũ omnes cæſi ſunt: nec quiſquã peditũ equitúmue ſu-
perfuit,qui in ualle pugnauerũt. Tertia pars,quæ in colle ad ſpectaculũ magis tutum
q̃ ad partẽ pugnæ capeſſendã ſteterat, & locũ & tempus ad fugiendũ habuit. inter eos
& reguli ipſi fugerũt,priuſquam tota circũueniretur acies, inter tumultũ elapſi. Caſtra
eodẽ die Hiſpanorũ præter cæterã prædam cũ tribus ferme millibus hominũ capiun-
tur. Romani ſociíq; ad mille ccc eo pręlio ceciderunt,uulnerata amplius tria millia ho
minum. minus cruenta uictoria fuiſſet,ſi patentiore campo,& ad fugam capeſſendam
facili foret pugnatum. Indibilis abiectis belli conſiliis, nihil tutius afflictis rebus ex-
perta fide & clemẽtia Scipionis ratus,Mandonium fratrem ad eum mittit. Qui aduo-
lutus genibus fatalem rabiem temporis eius accuſat,cum uelut cõtagione quadam pe K
ſtifera non Illergetes modo & Lacetani,ſed caſtra quoq; Romana inſanierint. ſuã qui-
dem & fratris,& reliquorum populariũ eam conditionẽ eſſe,ut aut,ſi ita uideatur, red-
dant ſpiritum P. Scipioni,ab eodem illo acceptũ: aut ſeruati,bis uni debitã uitã pro eo
in perpetuum deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciã ſibi fuiſſe,nõdum experta clemẽtia
eius: nunc contra,nullam in cauſa,omnem in miſericordia uictoris ſpem repoſitam ha
bere. Mos uetuſtus erat Romanis,cũ quo nec fœdere nec æquis legibus iũgerẽtur ami-
citia,non prius imperio in eum tanquam pacatum uti,quàm omnia diuina humaná
que dediſſet: obſides accepti, arma adempta, præſidia urbibus impoſita forent. Scipio
multis inuectus in præſentem Mandonium, abſentémq; Indibilẽ uerbis,illos quidem
merito

A merito perituros fuiſſe ipſorum maleficio, ait:uicturos ſuo atque populi Romani be- Vrb.548.
neficio.Cęterùm ſe neque arma iis ademturum:quippe ea pignora timentium rebel- Oly.143.
lionẽ eſſe,ſe libera arma relinquere, ſolutóſq; metu animos: neque ſe in obſides inno-
xios,ſed in ipſos ſi defecerint,ſęuiturum:nec ab inermi,ſed ab armato hoſte pœnas ex-
petiturum.utranque fortunam expertis permittere ſeſe,utrum propitios,an iratos ha-
bere Romanos mallent. Ita dimiſſus Mandonius,pecunia tantummodo imperata,ex
qua ſtipendium militi præſtari poſſet.Ipſe Martio in ulteriorem Hiſpaniam præmiſſo,
Syllano Tarraconem remiſſo, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniam Iller-
getes pernumerarent,cum expeditis Martium iam appropinquãtem Oceano aſſequi-
tur. Inchoata res iam antè de Maſaniſſa,aliis atque aliis de cauſis dilata erat,quòd Nu
mida cum ipſo utique congredi Scipione uolebat, atque eius dextra fidem ſancire. ea
B tum itineris tam longi ac tam deuij cauſa Scipioni fuit. Maſaniſſa cum Gadibus eſſet,
certior aduentate eum à Martio factus, cauſando corrumpi equos incluſos in inſula,
penuriámque omnium rerum & facere cæteris, & ipſos ſentire, ad hoc equitem mar-
ceſcere deſidia:Magonẽ perpulit, ut ſe traiicere in continentem ad depopulãdos pro-
ximos Hiſpaniæ agros pateretur.Tranſgreſſus treis principes Numidarum præmittit
ad tempus locúmque colloquio ſtatuẽdum:duos pro obſidibus retineri à Scipione iu-
bet:remiſſo tertio,qui quò iuſſus erat,adduceret Maſaniſſam.cũ paucis in colloquium
uenerũt.Ceperat iam ante Numidã ex fama rerum geſtarum admiratio uiri:ſubſtitue-
rátque animo ſpeciem quoque corporis amplam ac magnificam.cæterùm maior præ-
ſentis ueneratio cepit.& præterquam quòd ſuapte natura multa maieſtas inerat,ador-
nabat promiſſa cæſaries,habitúſque corporis non cultus munditiis, ſed uirilis uere ac
C militaris:& ætas erat in medio uirium robore,quod plenius nitidiúſque ex morbo ue-
lut renouatus flos iuuentę faciebat.Prope attonitus ipſo congreſſu Numida gratias de
fratris filio remiſſo agit.Ex eo tempore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionẽ, quam tan-
dem oblatam deûm immortalium beneficio non omiſerit.cupere ſe illi,populóq; Ro-
mano operã nauare: ita ut nemo unus externus magis enixe adiuuerit rem Romanã.
id ſe,etiam ſi iampridem uellet, minus præſtare in Hiſpania terra aliena atque ignota
potuiſſe:in qua autem genitus educatúſque in ſpem paterni regni eſſet,facile pręſtatu-
rum. ſiquidem eundem Scipionem ducem in Africam mittant Romani, ſatis ſperare
perbreuis æui Carthaginem eſſe. Lætus eum Scipio uidit audiuítq;, cum caput rerum
in omni hoſtium equitatu Maſaniſſam fuiſſe ſciret, & ipſe iuuenis ſpecimen animi prę
ſe ferret.Fide data acceptáque,profectus retro Tarraconem eſt.Maſaniſſa permiſſu Ro
D manorum,ne ſine cauſa traieciſſe in continentẽ uideretur:populatus proximos agros,
Gades redit. Magoni,deſperatis in Hiſpania rebus,in quarum ſpem ſeditio primùm
militaris,deinde defectio Indibilis animos eius ſuſtulerant,paranti traiicere in Africã
nũciatum ab Carthagine eſt,iubere ſenatum ut claſſem quam Gadibus haberet,in Ita-
liam traiiceret:conductáque ibi Gallorum ac Ligurum quanta maxima poſſet iuuen-
tute,coniungeret ſe Annibali:neu ſeneſcere bellum maximo impetu, maiore fortuna
cœptũ fineret. Ad eã rẽ & à Carthagine pecunia Magoni aduecta eſt,& ipſe quãtam po
tuit,à Gaditanis exegit: nõ ærario modò eorũ,ſed etiam tẽplis ſpoliatis,& priuatim o-
mnibus coactis aurum argẽtúmque in publicum conferre. Cum præterueheretur Hi-
ſpaniæ oram, haud procul Carthagine Noua expoſitis in terram militibus proximos
depopulatus agros;inde ad urbem claſſem appulit.ibi cum interdiu milites in nauibus
E tenuiſſet,nocte in litus expoſitos ad partem eam muri,qua capta Carthago ab Roma-
nis fuerat,ducit:nec pręſidio ſatis ualido urbem teneri ratus,& aliquos oppidanorum
ad ſpem nouandi res aliquid moturos.Cæterùm nuncij ex agris trepidi ſimul popula-
tionem agreſtiúmque fugam, & hoſtium aduentum attulerant:& uiſa interdiu claſsis
erat,nec ſine cauſa electam ante urbem ſtationem apparebat.itaque inſtructi armatiq;
intra portam ad ſtagnum ac mare uerſam continebantur.Vbi effuſi hoſtes,miſta inter
milites nauali turba,ad muros tumultu maiore quàm ui ſubierunt: patefacta repente
porta Romani cum clamore erumpunt:turbatóſque hoſtes, & ad primum incurſum
coniectúmque telorum auerſos uſque ad litus cum multa cæde perſequuntur. nec niſi
naues litori appulſæ trepidos accepiſſent,ſuperfuiſſet fugæ aut pugnæ quiſquã.In ipſis

vrb.549. Oly.144. quoque trepidatum nauibus eſt, dum ne hoſtes cum ſuis ſimul irrumperent, trahunt F ſcalas oráſque. & anchoras, ne in moliẽdo mora eſſet, pręcidũt. multíque adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut peterent aut uitarẽt, fœde interierunt. Poſtero die cum claſsis inde retrò ad Oceanum, unde uenerat fugiſſet: ad octingẽtos homines cæſi inter murum litúſq;, & ad duo millia armatorũ inuẽta. Mago cum Gadeis repetiſſet, excluſus inde ad Cimbim (haud procul Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis legatis, querendóq; quòd portæ ſibi ſocio atque amico clauſæ forent: purgantibus multitudinis concurſu factum, infeſtæ ob direpta quædam ab conſcendentibus naues militibus, ad colloquium Suffetes eorum, qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus, cũ quæſtore elicuit: laceratóſq; uerberibus cruci affigi iuſsit. inde nauibus ad Pityuſam inſulã cẽtum millia ferme à continenti (Pœni tum eam incolebant) traiecit. itaq; claſsis bona cum pace accepta eſt, nec commeatus modo benigne præbiti, ſed in ſupplementũ claſ- G ſis iuuẽtus armáq; data. quorum fiducia Pœnus in Baleares inſulas (quinquaginta inde millia abſunt) tranſmiſit. Duę ſunt Baleares. maior altera, atq; opulentior armis uiríſque: & portum habet, ubi commode hybernaturum ſe (& iam extremũ autumni erat) cenſebat. cęterùm haud ſecus quàm ſi Romani eam inſulam incolerent, hoſtiliter claſſi occurſum eſt. Fundis ut nunc plurimũ, ita tunc ſolo eo telo utebantur. nec quiſquam alterius gentis unus tantum ea arte, quantũ inter alios omnes Baleares excellunt. Itaq; tanta uis lapidũ creberrimę grandinis modo in propinquantẽ iam terræ claſſem effuſa eſt, ut intrare portum non auſi, auerterẽt in altum naues. In minorem inde Balearium inſulam traiecerunt, fertilem agro, uiris armis haud æque ualidam. itaq; egreſsi nauibus ſupra portum loco munito caſtra locãt: ac ſine certamine urbe agróq; potiti, duobus millibus auxiliarium inde conſcriptis, miſsíſq; Carthaginem ad hybernandũ, na- H ues ſubduxerunt. Poſt Magonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis dedũtur. Hæc in Hiſpania P. Scipionis ductu auſpicióq; geſta. Ipſe L. Lentulo & L. Manlio Acidino prouincia tradita, decem nauibus Romã rediit. & ſenatu extra urbem dato in ęde Bellonę, quas res in Hiſpania geſsiſſet, diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet, quot oppida ex hoſtibus ui cepiſſet, quas gẽtes in ditionẽ populi Romani redegiſſet. aduerſus quatuor ſe imperatores, quatuor uictores exercitus in Hiſpaniam iuiſſe, neminem Carthaginiẽſem in iis terris reliquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triũphi ſpes quàm petita pertinaciter: quia neminem ad eam diem triumphaſſe, qui ſine magiſtratu res geſsiſſet, conſtabat. Senatu miſſo, urbem eſt ingreſſus, argentíq; præ ſe in ærariũ tulit quatuordecim millia pondo CCCLII, & ſignati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis conſulibus habuit L. Veturius Philo: cẽturiæq; omnes ingenti fauo- I re P. Scipionem conſulẽ dixerunt. collega additur ei P. Licinius Craſſus pontifex maximus. Cæterùm comitia maiore quàm ulla per id bellum celebrata frequentia, prodi tum memoriæ eſt. conuenerant undiq; non ſuffragãdi modo, ſed etiam ſpectandi cauſa P. Scipionis: concurrebántq; & domum frequentes, & in capitoliũ ad immolantem eum, cum centum bobus uotis in Hiſpania Ioui ſacrificaret: deſpõdebántq; animis, ſicut C. Luctatius ſuperius bellum Punicum finiſſet, ita id quod inſtaret, P. Corneliũ finiturum: atq; ut Hiſpania omni Pœnos expuliſſet, ſic Italia pulſurum eſſe. Africámque ei, perinde ac debellatum in Italia foret, prouinciam deſtinabant. Prætoria inde comitia habita. creati duo, qui tum ædiles plebis erant, Sp. Lucretius & Cn. Octauius, & ex priuatis Cn. Seruilius Cepio, & L. Æmylius Pappus. Quartodecimo anno Punici belli P. Cornelius Scipio & P. Licinius Craſſus conſulatum inierunt: nominatæ conſulibus K prouinciæ ſunt: Sicilia Scipioni extra ſortem, concedente collega, quia cura ſacrorum pontificem maximũ in Italia retinebat: Brutij Craſſo. Tum prætoriæ prouincię in ſortem coniectæ. urbana Cn. Seruilio obtigit: Ariminum (ita Galliã appellabant) Sp. Lucretio, Sicilia L. Æmylio, Cn. Octauio Sardinia. Senatus in capitolio habitus. ibi referente P. Scipione, ſenatuſconſultum factum eſt, ut quos ludos inter ſeditionem militarem in Hiſpania uouiſſet: ex ea pecunia quam ipſe in ærarium detuliſſet, faceret. Tum Saguntinorum legatos in ſenatũ introduxit. ex eis maximus natu. Etſi nihil ultrà malorum eſt P. C. quàm quod paſsi ſumus, ut ad ultimum fidem uobis pręſtaremus: tamen ea ueſtra merita, imperatorúmque ueſtrorũ erga nos fuerunt, ut nos cladiũ noſtrarum

non

A non pœniteat. Bellum propter nos ſuſcepiſtis: ſuſceptum quartumdecimum annũ tam Vrb.549.
» pertinaciter geritis, ut ſæpe ad ultimum diſcrimen & ipſi ueneritis, & populum Car- Ol.144.
» thaginienſem adduxeritis. Cum in Iralia tam atrox bellum & Annibalem hoſtem ha-
» bereris, conſules cum exercitu in Hiſpaniam, uelut ad colligendas reliquias naufragij
» noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelij ex quo in prouinciam uenerunt, nullo tempore deſti-
» terunt, quæ nobis ſecũda, quæque aduerſa hoſtibus noſtris eſſenr, facere. iam omnium
» primum oppidum nobis reſtituerunt: per omnem Hiſpaniam ciues noſtros uenunda-
» tos, dimiſsis qui conquirerenr, ex ſeruirute in libertatẽ reſtituerũr. cum iam prope eſſet
» ut optabilẽ ex miſerrima fortunam haberemus: P. & Cn. Cornelij imperatores ueſtri
» luctuoſius nobis prope quàm uobis perierunt. tum uero ad hoc retracti ex diſtantibus
» locis in ſedem antiquam uidebamur, ut iterum periremus, & alterum excidium patrię
B uideremus: nec ad perniciem noſtram Carthaginienſi uriq; aut duce aut exercitu opus
» eſſe, ab Turdetanis ueterrimis hoſtibus, qui prioris quoque excidij cauſa nobis fuerãt,
» extingui poſſe: cum ex inſperato repente miſiſtis nobis hunc P. Scipionem, quem for-
» tunatiſsimi omnium Saguntinorum uidemur quia conſulem declararum uidimus, ac
» uidiſſe nos, ciuibus noſtris renunciaturi ſumus: ſpem, opem, ſalutem noſtram. qui cum
» plurimas hoſtium ueſtrorum cepiſſet in Hiſpania urbes, ubiq; ex captorũ numero ex-
» cerptos Sagũtinos in patriam remiſir. poſtremo Turdetaniam adeo infeſtam nobis, ut
» illa gente incolumi ſtare Saguntum non poſſet, ita bello afflixit, ut non modo nobis
» (abſit uerbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam urbem cer-
» nimus eorum, quorum in gratiam Saguntũ deleuerat Annibal. uectigal ex agro eorũ
» capimus, quod nobis non fructu iucundius eſt, q̃ ultione. Ob hæc, quibus maiora ne-
C que ſperare, neque optare ab diis immortalibus poteramus: gratias actum nos decem
» legatos Saguntinus ſenatus populúſque ad uos miſit: ſimul grarulatum, quòd ita res
» per hos annos in Hiſpania atque Italia geſsiſtis, ur Hiſpaniam non Ibero amne tenus,
» ſed quà terrarũ ultimus finis Oceanus, domitam armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus
» uallum caſtrorum cingit, nihil reliqueritis Pœno. Ioui Opt. Max. præſidi capitolinæ
» arcis non grates tantum ob hęc agere iuſsi ſumus: ſed donum hoc etiam, ſi nos permit-
» tereris, coronam auream in Capitolium uictoriæ ergô ferre. Id uti permittatis, quæſu-
» mus: utíque, ſi uobis ita uidetur, quæ nobis imperatores ueſtri commoda tribuerunr,
» ea rata atque perpetua authoritate ueſtra faciatis. Senatus legatis Saguntinis reſpon
dit, & dirutũ & reſtitutum Saguntum, fidei ſocialis utrinque ſeruatæ documentum o-
mnibus gẽribus fore. ſuos imperatores recte & ordine & ex uolũtate ſenatus feciſſe,
D quòd Saguntum reſtituerint, ciuéſque Saguntinos ſeruitio exemerint. quæque alia eis
benigne fecerint, ea ſenatum ita uoluiſſe fieri. donũ permittere ut in capitolio ponerẽt.
Locus inde lautiáque legatis præberi iuſſa, & muneris ergô in ſingulos dari ne minus
dena millia æris. Legationes deinde cæteræ in ſenatum introductæ auditæque. Erpe-
tentibus Saguntinis, ut quatenus tuto poſſent, Italiam ſpectatum irent: duces dati, li-
teræque per oppida miſſæ, ut Hiſpanos comiter acciperent. Tum de repub. de exerci-
tibus ſcribendis, de prouinciis relatum. Cum Africam nouam prouinciam extra ſor-
tem P. Scipioni deſtinari, homines fama ferrent: & ipſe nulla iam modica gloria con-
tentus, non ad gerendum modo bellum, ſed ad finiendum diceret ſe cõſulem declara-
rum eſſe: neque aliter finiri id poſſe, quàm ſi ipſe in Africam exercitum tranſportaſſet:
& acturũ ſe id per populum aperte ferret, ſi ſenatus aduerſaretur: ídque cõſilium haud
E quaquam primoribus patrum placeret: cæteríque per metum aut ambitionem muſſa-
» renr: Q. Fabius Maximus rogatus ſententiam, Scio, inquir, multis ueſtrum uideri Pa-
» rres conſcripti, rem actam hodierno die agi, & fruſtra habiturum orationem, qui tan-
» quam de integra re, de Africa prouincia ſententiam dixerit. Ego autem primum illud
» ignoro, quemadmodum iam certa prouincia Africa conſulis uiri fortis ac ſtrenui ſir,
» quam nec ſenatus cenſuit in hunc annum prouinciam eſſe, nec populus iuſsit. deinde,
» ſi eſt, conſulem peccare arbitror, qui de re tranſacta ſimulando ſe referre, ſenatum lu-
» dibrio habet, non ſenatorem, qui de quo conſulitur, ſuo loco dicit ſententiam. Atque
» ego certum habeo, diſſentienti mihi ab iſta feſtinatione in Africam traiiciẽdi, duarum
» rerum ſubeũdam opinationem eſſe. unius, inſitæ ingenio meo cũctationis, quam me-

vrb.549. tum pigritiámq; homines adoleſcentes ſane appellenr, dum me non pœniteat: adhuc F
Oly.144. aliorum ſpecioſiora primo aſpectu conſilia ſemper uiſa, mea uſu meliora. alterius, ob-
trectationis atque inuidiæ aduerſus creſcentem in dies gloriam fortiſsimi conſulis. A
qua ſuſpicione ſi me neque uita acta & mores mei, neque dictatura cum quinque con-
ſulatibus, tantúmq; gloriæ belli domíque partę uindicat, ut propius faſtidium eius ſim
quàm deſyderium: ætas ſaltem liberat. quæ enim mihi æmulatio cũ eo eſſe poteſt, qui
ne filio quidem meo æqualis ſit? Me dictatorem, cũ uigerem adhuc uiribus, & in curſu
maximarum rerum eſſem, recuſantem nemo aut in ſenatu, aut ad populũ audiuit, quo
minus inſectanti me magiſtro equitum, quod fando nunq̃ antè auditũ erat, imperium
mecum æquaretur. rebus quàm uerbis aſſequi malui, ut qui aliorum iudicio mihi com
paratus erat, ſua mox confeſsione me ſibi præferret. nedum ego perfunctus honoribus
certamina mihi atq; æmulationes cum adoleſcente florentiſsimo proponam: uidelicet G
ut mihi iã uiuendo, non ſolũ rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fuerit, Africa prouin-
cia decernatur. cum ea gloria quæ parta eſt, uiuendũ atque moriendũ eſt. Vincere ego
prohibui Annibalem, ut à uobis, quorum uigent nunc uires, etiam uinci poſſet. Illud
te mihi ignoſcere P. Corneli æquum erit, ſi cum in me ipſo nunquam pluris famam ho
minum quàm rempub. fecerim: ne tuam quidem gloriam bono publico præponam.
quanquam ſi aut bellum nullum in Italia, aut is hoſtis eſſet, ex quo uicto nihil gloriæ
quæreretur: qui te in Italia retineret, etſi id bono publico faceret, ſimul cum bello ma-
teriam gloriæ tuæ ire ereptum uideri poſſet. cum uero Annibal hoſtis incolumi exer-
citu quartumdecimum annum Italiam obſideat, pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ,
ſi hoſtem eum, qui tot funerum, tot cladium nobis cauſa fuit, tu conſul Italia expule-
ris? & ſicut penes C. Luctatium prioris Punici perpetrati belli titulus fuit, ita penes te H
huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt præferendus, aut illud bellum huic, aut
uictoria illa maior clariórq;, quàm hæc (modo cõtingat ut te conſule uincamus) futu-
ra eſt. Ab Drepano atque Eryce detraxiſſe Amilcarẽ, quàm Italia expuliſſe Pœnos at-
que Annibalem malis? Ne tu quidem, etſi magis partam quàm ſperatam gloriam am-
plecteris: Hiſpania potius quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. Nondũ is eſt An
nibal, quem non magis timuiſſe uideatur quàm cõtempſiſſe, qui aliud bellum malue-
rit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per iſtos circuitus, ut cum in Africam traieceris,
ſecuturum te illuc Annibalem ſperes, potius quàm rectò hinc itinere, ubi Annibal eſt,
eo bellum intendis? Egregiam iſtam palmam belli Punici patrati petis? hoc & natura
prius eſt, tua cũ defenderis, aliena ire oppugnatum. Pax antè in Italia quàm bellum in
Africa ſit, & nobis prius decedat timor quàm ultro aliis inferatur. ſi utrunq; tuo ductu I
auſpicióq; fieri poteſt: Annibale hic uicto, illic Carthaginem expugna. ſi altera tua ui-
ctoria nouis conſulibus relinquenda eſt: prior cum maior clariórq;, tum cauſa etiã in-
ſequentis fuerit. Nam nũc quidem præterquam quòd & in Italia & in Africa duos di-
uerſos exercitus alere ærarium nõ poteſt, præterquã quòd unde claſſes tueamur, unde
commeatibus præbendis ſufficiamus, nihil reliqui eſt, periculi tãdem quantũ adeatur,
quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellũ in Africa geret. Quid ſi (quod omnes
dij omen auertant, & dicere etiã reformidat animus, ſed quę acciderunt, accidere poſ-
ſunt) uictor Annibal ire ad urbem pergat: tum demum te conſulem ex Africa, ſicut Q.
Fuluium à Capua accerſemus? Quid quod in Africa quoque Mars cõmunis belli erit?
Domus tibi tua, pater patruúſq; intra triginta dies cum exercitibus cæſi, documento
ſint, ubi per aliquot annos maximis rebus terra maríque gerendis ampliſsimum no- K
men apud exteras gentes populi Romani ueſtræque familiæ fecerãt. Dies me deficiat,
ſi reges imperatoréſque temere in hoſtium terras tranſgreſſos cum maximis cladibus
ſuis exercituúmque ſuorum enumerare uelim. Athenienſes, prudẽtiſsima ciuitas, bel-
lo domi relicto, authore æque impigro ac nobili iuuene magna claſſe in Siciliam trãſ-
miſſa, una pugna nauali florentem rempublicam ſuam in perpetuum afflixerunt. Ex-
terna & nimis antiqua repeto. Africa eadem iſta, & M. Attilius, inſigne utriuſq; fortu-
næ exemplum, nobis documento ſint. Næ tibi P. Corneli, cum ex alto Africã conſpe-
xeris, ludus & iocus fuiſſe Hiſpaniæ tuæ uidebuntur. quid enim ſimile? Pacato mari
præter oram Italiæ Galliæque uectus, Emporias in urbem ſociorum claſſem appuliſti:

expoſitos

A expoſitos milites per tutiſsima omnia ad ſocios & amicos populi Romani, Tarraconē duxiſti: ab Tarracone deinde iter per præſidia Romana: circa Iberum exercitus patris patruíq; tui poſt amiſſos imperatores ferociores calamitate ipſa facti: & dux tumultuarius quidē ille L. Martius, & militari ſuffragio ad tempus electus, cæterùm ſi nobilitas ac iuſti honores adornarēt, claris imperatoribus qualibet arte belli par: oppugnata per ſummū otium Carthago, nullo triū Punicorum exercituum ſocios defendente. Cætera, neq; ea eleuo, nullo tamē modo Africo bello comparanda: ubi non portus ullus claſsi noſtrę apertus, nō ager pacatus, non ciuitas ſocia, non rex amicus, non cōſiſtendi uſquā locus, non procedēdi. quacunq; circūſpexeris, hoſtilia omnia atq; infeſta. An Syphaci Numidiſq; credis? ſatis ſit ſemel creditū. non ſemper temeritas eſt felix, & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, ut cum operæpreciū ſit, cum mercede magna fallat. Non *Vrb. 549. Oly. 144.*

B hoſtes patrem patruúmq; tuum armis prius quàm Celtiberi ſocij fraude circunuenerunt. nec tibi ipſi à Magone & Aſdrubale hoſtium ducibus, quantū ab Indibili & Mandonio in fidem acceptis, periculi fuit. Numidis tu credere potes, defectionem militum tuorum expertus? Et Syphax & Maſaniſſa ſe quàm Carthaginienſes malunt potentiſſimos in Africa eſſe, Carthaginienſes quàm quenquam alium. nūc illos æmulatio inter ſeſe, & omnes cauſæ certaminum acuūt, quia procul externus metus eſt. oſtēde Romana arma, & exercitū alienigenam: iam uelut ad commune reſtinguendū incendium concurrent. Aliter iidem illi Carthaginienſes Hiſpaniam defenderunt: aliter mœnia patriæ, templa deûm, aras & focos defendēt: cum euntes in prælium pauida proſequetur coniunx, & parui liberi occurſabūt. Quid porro ſi ſatis confiſi Carthaginiēſes conſenſu Africæ, fide ſociorū regum, mœnibus ſuis, cum tuo exercitúſq; tui præſidio nu-

C datam Italiam uiderint: ipſi ultro nouum exercitum in Italiam aut ex Africa miſerint? aut Magonem, quem à Balearibus claſſe trāſmiſſa iam præter oram Ligurum alpinorum uectari conſtat, Annibali ſe coniūgere iuſſerint? nempe in eodem terrore erimus, in quo nuper fuimus cum Aſdrubal in Italiam transcendit. quem tu, qui non ſolùm Carthaginem, ſed omnem Africā exercitu tuo es clauſurus, è manibus tuis in Italiam emiſiſti. Victum à te dices. eo quidem minus uellē, & id tua, nō reipu. ſolùm cauſa, iter datum uicto in Italiam eſſe. Patere nos omnia quæ proſpera tibi ac reipub. in imperio euenere, tuo conſilio aſsignare: aduerſa caſibus incertis belli & fortunæ legare. quo melior fortiórq; es, eo magis talem præſidē ſibi patria atq; uniuerſa Italia retinet. Non potes ne ipſe quidem diſsimulare, ubi Annibal ſit, ibi caput atq; arcem huius belli eſſe. quippe qui præ te feras, eam tibi cauſam traiiciendi in Africam eſſe, ut Annibalem eò

D trahas. Siue igitur hic, ſiue illic, cum Annibale eſt tibi futura res. utrum ergo tandē firmior eris in Africa ſolus, an hic tuo collegæque exercitu coniuncto? ne Claudius quidem & Liuius Coss. tam recenti exemplo, quantum id interſit, documēto ſunt? Quid? Annibalem utrū tandē extremus angulus agri Brutij fruſtra iamdiu poſcentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago, & tota ſocia Africa potentiorem armis uiriſq. faciet? Quod iſtuc cōſilium eſt, ibi malle decernere, ubi tuæ dimidio minores copiæ ſint, hoſtium multo maiores: quàm ubi duobus exercitibus aduerſus unum tot præliis & tam diuturna ac graui militia feſſum, pugnandum ſit? Quàm compar conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa. ille conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret, in Italiam ex prouincia rediit. tu cum Annibal in Italia ſit, relinquere Italiam paras, non quia reipublicæ id utile, ſed quia tibi amplum & glo-

E rioſum cenſes eſſe: ſicut cum prouincia & exercitu relicto ſine lege, ſine ſenatuſconſulto duabus nauibus populi Romani imperator fortunam publicam & maieſtatem imperij, quæ tum in tuo capite periclitabantur, commiſiſti. Ego P. Cornelium PC reipublicæ nobíſq;, non ſibi ipſi priuatim creatum conſulem exiſtimo: exercitúſq; ad cuſtodiam urbis atque Italiæ ſcriptos eſſe, nō quos regio more per ſuperbiam conſules quò terrarum uelint, traiiciant. Cū oratione ad tempus parata Fabius, tum authoritate & inueterata prudentiæ fama magnā partē ſenatus & ſeniores maxime mouiſſet: pluréſque conſilium ſenis quàm animum adoleſcentia ferocem laudarent: Scipio ita locutus fertur. Et ipſe Q. Fabius principio orationis PC commemorauit, in ſententia ſua poſſe obtrectationem ſuſpectam eſſe. cuius ego rei non tam ipſe auſim tātum uirū in-

Vrb.549. ſimulate, quàm ea ſuſpicio, uitio orationis an rei, haud ſane purgata eſt. ſic enim hono- F
Oly.144. res ſuos & famam rerum geſtarũ extulit uerbis ad extinguendum inuidię crimen, tan-
quam mihi ab infimo quoq; periculũ ſit ne mecũ æmuletur: & non ab eo qui quia ſu-
per cæteros excellat, quò me quoq; niti non diſsimulo, me ſibi æquari nolit. ſic ſenem
ſe perfunctum, & me infra ætatem filij ſui poſuit, tanquã non longius quàm quantum
uitæ humanæ ſpacium eſt, cupiditas gloriæ extendatur: maximáque pars eius in me-
moriam ac poſteritatem promineat. Maximo cuique id accidere animo certum habeo,
ut ſe non cũ præſentibus modo, ſed cũ omnis æui claris uiris cõparet. Equidẽ haud diſ-
ſimulo, me tuas Q. Fabi laudes non aſſequi ſolùm uelle, ſed (bona uenia tua dixerim) ſi
poſsim, etiã exuperare. Illud nec tibi in me, nec mihi in minores natu animi ſit, ut noli-
mus quẽquam noſtri ſimilem euadere ciuem. id enim nõ eorum modo, quibus inuide-
rimus, ſed reipublicæ, & penè omnis generis humani detrimentum ſit. Cõmemorauit G
quantum eſſem periculi aditurus, ſi in Africam traiicerem: ut meã quoq; non ſolùm
reipublicæ & exercitus uicem uideretur ſolicitus. Vnde hæc repente de me cura exor-
ta? cum pater patruúſq; meus interfecti, cum duo exercitus eorũ propè occidione occiſi
eſſent: cum amiſſæ Hiſpaniæ, cum quatuor exercitus Pœnorum, quatuórq; duces om-
nia metu armíſq; tenerent: cum quæſitus ad id bellum imperator nemo ſe oſtenderet
præter me, nemo profiteri nomen auſus eſſet: cum mihi quatuor & uiginti annos na-
to detuliſſet imperium populus Romanus: quid ita tum nemo ætatem meam, uim ho-
ſtium, difficultatẽ belli, patris patruíq; recẽtem cladem cõmemorabat? utrũ maior ali-
qua nunc in Africa calamitas accepta eſt, quàm tũc in Hiſpania erat? an maiores nunc
ſunt exercitus in Africa, duces plures melioréſq; quàm tunc in Hiſpania fuerũt? an æ-
tas mea tunc maturior bello gerẽdo fuit, quàm nunc eſt? an cum Carthaginienſi hoſte H
in Hiſpania quàm in Africa bellum geri aptius eſt? Facile eſt poſt fuſos fugatóſq; qua-
tuor exercitus Punicos, poſt tot urbes ui captas, aut metu ſubactas in ditionẽ, poſt per-
domita omnia uſque ad Oceanũ, tot regulos, tot ſæuas gentes, poſt receptã totam Hi-
ſpaniam, ita ut ueſtigium nullum belli reliquum ſit, eleuare meas res geſtas: tam her-
cule quàm ſi uictor ex Africa redierim, ea ipſa eleuare, quæ nunc retinẽdi mei cauſa, ut
terribilia eadem uideantur, uerbis extolluntur. Negat aditũ eſſe in Africam, negat ul-
los patere portus: M. Attilium captum in Africa cõmẽmorat, tãquam M. Attilius pri-
mo acceſſu ad Africam offenderit: neq; recordatur, illi ipſi tam infelici imperatori pa-
tuiſſe tamen portus Africæ, & res egregias primo anno geſsiſſe, & quãtum ad Cartha-
giniẽſes duces attinet, inuictum ad ultimũ permanſiſſe. Nihil igitur me iſto exẽplo ter-
rueris: ſi hoc bello, nõ priore, ſi nuper, non annis ante quadraginta iſta clades accepta I
foret: qui ego minus in Africã Regulo capto, quàm Scipionibus occiſis in Hiſpaniam
traiicerẽ. nec feliclus Xanthippũ Lacedæmonium Carthagini, quàm me patriæ meæ
ſinerem natũ eſſe: creſceretq; mihi ex eò ipſo fiducia, quòd poſsit in hominis unius uir-
tute tantũ momẽti eſſe. At etiã Athenienſes audiendi ſunt, temere in Siciliã omiſſo do-
mi bello tranſgreſsi. Cur ergo, quoniã græcas fabulas narrare uacat: nõ Agathoclem
potius Syracuſanũ regem, cum diu Sicilia Punico bello ureretur, trãſgreſſum in hanc
eandem Africam, auertiſſe eò bellũ unde uenerat, refers? Sed quid ultro metum inferre
hoſti, & ab ſe remoto periculo aliũ in diſcrimen adducere, quale ſit ueteribus externiſ-
que exemplis admonere opus eſt? maius præſentiúſue ullum exẽplum eſſe quàm An-
nibal poteſt? Multũ intereſt, alienos populere fines, an tuos uri excindíq; uideas. plus
animi eſt inferenti periculum quàm propulſanti. ad hoc maior ignotarum rerũ eſt ter- K
ror, bonamaláq; hoſtium ex propinquo ingreſſus fines aſpicias. Non ſperauerat An-
nibal fore, ut tot in Italia populi ad ſe deficerent, quot defecerũt poſt Cannẽſem cladẽ.
Quanto minus quicquam in Africa Carthaginienſibus firmum ac ſtabile eſt, infidis
ſociis, grauibus ac ſuperbis dominis? Ad hæc, nos etiã deſerti ab ſociis, uiribus noſtris,
milite Romano ſtetimus. Carthagine nihil ciuilis roboris eſt, mercede paratos milites
habẽt, Afros Numidáſq;, leuiſsima fidei mutandæ ingenia. Hic modo nihil moræ ſit,
unà & traieciſſe me audietis, & ardere bello Africam, & moliẽtem hinc Annibalem, &
obſideri Carthaginẽ. lætiores & frequẽtiores ex Africa expectate nũcios, quàm ex Hi-
ſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubiicit fortuna populi Romani, dij fœderis ab hoſte
uiolati

A uiolati teſtes, Syphax & Maſaniſſa reges: quorũ ego fidei ita innitor, ut uerituṛus per- Vrb.549.
» fidiam ſim: mulra quę nunc ex interuallo non apparent, bellum aperiet. & id eſt uiri & Oly.144.
» ducis, non deeſſe fortunæ præbenti ſe, & oblara caſu, flectere ad conſilium. Habebo Q.
» Fabi parem quidem Annibalem: ſed illũ potins ego traham, quàm ille me retineat. in
» ſua terra cogam pugnare eum, & Carthago potius præmiũ uictoriæ erit, quàm ſemi-
» rura Brutiorum caſtella. Nequid interim dum traiicio, dum expono exercitũ in Afri-
» cam, dũ caſtra ad Carthaginē promoueo: reſpublica hic detrimenti capiat, quod tu Q.
» Fabi, cum uictor tota Italia uolitaret Annibal, potuiſti præſtare: hoc uide ne cõtume-
» lioſum ſit cõcuſſo iam & penè fracto Annibale negare poſſe P. Licinium cõſulem ui-
» rum fortiſsimũ præſtare. qui ne à ſacris abſit pontifex maximus, ideo in ſortẽ tam lon-
» ginquæ prouinciæ non uenit. Si hercule nihilo maturius hoc, quo ego cenſeo, modo
B perficeretur bellum: tamen ad dignitatem populi Romani, famámque apud reges gen
» téſque externas pertinebat, non ad defendendam modò Italiam, ſed ad inferēda etiam
» Africæ arma, uideri nobis animum eſſe: nec hoc credi uulgaríq;, quod Annibal auſus
» ſit, neminẽ ducem Romanorum audere: & priore Punico bello, tum cũ de Sicilia cer-
» taretur, toties Africam noſtris exercitibus & claſsibus oppugnatã: nũc cũ de Italia cer-
» tatur, Africã pacatã eſſe. Requieſcat aliquãdo uexata diu Italia, uratur populetúrq; in-
» uicem Africa. caſtra Romana potius Carthaginis portis immineãt, quàm nos iterum
» uallum hoſtiũ ex mœnibus noſtris uideamus. Africa ſit reliqui belli ſedes: illuc terror
» fugáq;, populatio agrorum, defectio ſociorũ, cæteræ belli clades, quæ in nos per qua-
» tuordecim annos ingruerũt, uertãtur. Quæ ad rempublicam pertinent, & bellũ quod
» inſtat, & prouincias de quibus agitur, dixiſſe ſatis eſt. Illa longa oratio nec ad uos per-
C tinens ſit, ſi quemadmodum Q. Fabius meas res geſtas in Hiſpania eleuauit, ſic & ego
» contrà gloriã eius eludere, & meam uerbis extollere uelim. neutrum faciam PC. & ſi
» nulla alia re, modeſtia certe & temperamento linguæ adoleſcẽs ſenẽ uicero. ita & uixi
» & res geſsi, ut tacitus ea opinione, quam ueſtra ſponte conceptã animis haberetis, faci-
» le contentus eſſem. Minus æquis animis auditus eſt Scipio, quia uulgatũ erat, ſi apud
ſenatum non obtinuiſſet ut prouincia Africa ſibi decerneretur, ad populum extem-
plo laturũ. Itaq; Q. Fuluius, qui conſul quater & cenſor fuerat, poſtulauit à conſule, ut
palàm in ſenatu diceret, permitteréτne patribus ut de prouinciis decernerẽt, ſtaturúſq;
eo eſſet quod cenſuiſſent, an ad populũ laturus. Cum Scipio reſpondiſſet, ſe quod è re-
» publica eſſet, facturũ: tum Fuluius. Nõ ego ignarus quid reſponſurus facturúſue eſſes,
» quæſiui: quippe cum præ te feras, tentare magis quàm cõſulere ſenatum: & ni prouin-
D ciam tibi quã uolueris, extemplo decernamus, paratã rogationẽ habeas. Itaq; à uobis
» tribuni plebis poſtulo, inquit, ut ſententiam mihi ideo nõ dicenti, quod ſi in meã ſen-
» tentiã diſcedatur, nõ ſit ratũ habiturus cõſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, cũ con
ſul negaret æquũ eſſe tribunos intercedere quo minus ſuo quiſq; loco ſenator rogatus
ſententiã diceret. Tribuni ita decreuerũt. Si conſul ſenatui de prouinciis permittit, ſta-
ri eo quod ſenatus cenſuerit, placet: nec de ea re ferri ad populũ patiemur. ſi non per-
mittit, qui de ea re ſententiã recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diẽ ad colloquen-
dum cũ collega petiit. Poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Prouinciæ ita decretæ. Alteri
conſuli Sicilia, & triginta roſtratæ naues, quas C. Seruilius ſuperiore anno habuiſſet:
permiſſumq; ut in Africã, ſi id è republica eſſe cenſeret, traiiceret. Alteri Brutij, & bellũ
cum Annibale cum eo exercitu quem L. Veturius & Q. Cæcilius ſortirentur inter ſe
E cõpararẽtue, uter in Brutiis duabus legionibus, quas conſul reliquiſſet, rem gereret:
imperiúmq; in annũ ei prorogaretur, cui ea prouincia eueniſſet. Et cæteris prætoribus
cõſulibúſq;, qui exercitibus prouinciíſq; præfuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæci-
lio ſorte euenit, ut cũ conſule in Brutiis aduerſus Annibalẽ bellũ gereret. Ludi deinde
Scipionis magna frequentia & fauore ſpectantium celebrati. Legati Delphos ad do-
num ex præda Aſdrubalis portandum miſsi M. Pomponius Matho & Q. Catulus, tu-
lerunt coronam auream cc pondo, & ſimulacra ſpoliorũ ex M. pondo argenti facta.
Scipio cum ut delectũ haberet, neque impetraſſet, neq; magnopere tetendiſſet, ut uo-
luntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: & quia impẽſæ negauerat reipublicę futurã
claſſem, ut quæ à ſociis darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriæ pri-

vrb.549. mùm populi pro ſuis quiſq; facultaribus cõſulem adiuturos polliciti. Cætites frumen- F
Olÿ.144. tum ſociis naualibus, cõmeatúmque omnis generis, Populonienſes ferrum, Tarqui-
nienſes lintea in uela, Volaterrani armamenta nauium & frumentum, Aretini x x x
millia ſcurorum, galeas totidem, pila, gęſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſum-
mam pari euiuſq; generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas,
quantũ in x l. longas naues opus eſſet: tritiei cẽtum & x x millia modiûm, & in uiatieũ
decurionibus remigibúſq; collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietem in fabricã-
das naues, & frumenti magnnũ numerũ. abiete ex publicis ſyluis eſt uſus. Vmbriæ po-
puli, Nurſiníq; & Reatini & Amiternini, Sabinúſq; omnis ager, milites polliciti. Mar-
ſi, Peligni Marrueiníque multi uoluntarij nomina in claſſem dederunt. Camertes cum
æquo fœdere eum Romanis eſſent, cohortẽ armatam ſexcẽtorum hominum miſerũt.
x x x nauium carinæ, x x quinqueremes, x quadriremes cum eſſent poſitæ, ipſe ita in- G
ſtitit operi, ut die quadrageſimoquinto quàm ex ſyluis detracta materia erat, naues
inſtructæ armatæque in aquam deductæ ſint. Profectus in Sieiliã eſt x x x nauibus lon-
gis, uolũtariorum ſeptem ferme millibus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios
ad duos exercitus cõſulares uenit. ex eis eũ ſibi ſumpſit, quẽ L. Veturius Cos. habue-
rat. Metello, ut quibus præfuiſſet legionibus, iis præeſſet, facilius cum aſſuetis imperio
rem geſturum ratus, permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecu-
nia ad bellum deerat, agri Cãpani regionẽ à Foſſa græca ad mare uerſam uendere quæ-
ſtores iuſsi. indicio quoque permiſſo, qui ager ciuis Campani fuiſſet, ut is publicus po-
puli Romani eſſet: indici præmium conſtitutum, quantę pecuniæ ager indicatus eſſet,
pars decima. Et Cn. Seruilio Pr. urb. negociũ datum, ut Campani ciues ubi cuique ex
s c liceret, habitarent: animaduerterétque in eos qui alibi habitarent. Eadem æſtate H
Mago Amilcaris filius ex minore Balearium inſula, ubi hybernarat, iuuentute lecta in
claſſem impoſita, in Italiam x x x ferme roſtratis nauibus, & multis onerariis x I I mil-
lia peditum, duo ferme equitum traiecit: Genuáque nullis præſidiis maritimam oram
tutantibus repẽtino aduentu cepit: inde ad oram Ligurũ alpinorum, ſi quos ibi motus
facere poſſet, claſſem appulit. Ingauni (Ligurum ea gens eſt) bellum ea tẽpeſtate gere-
bant cum Epãteriis montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido alpino præda depoſita, &
decẽ longis nauibus in ſtatione ad præſidium relictis, cæteris Carthaginem miſsis ad
tuendam maritimam oram, quia fama erat Scipionem traiecturum eſſe: ipſe ſocietate
cum Ingaunis, quorum gratiam malebat, compoſita, montanos inſtitit oppugnare. Et
creſcebat exercitus in dies, ad famam nominis eius Gallis undiq; cõfluẽtibus. Ea lite-
ris cognita Sp. Lucretij ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio ante forent I
læti, ſi par aliud inde bellũ duce tãtum mutato oriretur, curam ingentem accẽderũt
patribus. Itaque & M. Liuiũ Procos. ex Hetturia uolonum exercitum admouere Ari-
minum iuſſerunt: & Cn. Seruilio prætori negocium datum, ut ſi è repub. cenſeret eſſe,
duas urbanas legiones, cui imperio uideretur dato, ex urbe duci iuberet. M. Valerius
Leuinus Aretiũ eas legiones duxit. Eiſdem diebus naues onerariæ Pœnorũ ad L x x x
circa Sardiniam ab C. Octauio, qui prouinciæ præerat, captæ. Eas Cælius frumento
miſſo ad Annibalem, commeatúq; onuſtas, Valerius prædam Hetruſcam Ligurúmq;
montanorum captiuos Carthaginem portantes, captas tradit. In Brutiis nihil ferme
anno eo memorabile geſtum eſt. Peſtilentia inceſſerat pari clade in Romanos Pœnóſ-
que, niſi quòd Punicum exercitum ſuper morbum etiã fames affecit. Propter Iunonis
Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibíque aram condidit, dedicauítque cum in- K
genti rerum ab ſe geſtarum titulo Punicis Græcíſque literis inſculpto.

DECADIS TERTIÆ LIBER NONVS.

SCIPIO poſteaquã in Siciliã uenit, uolũtarios milites ordinauit cẽtu-
riauítq;. ex iis trecẽtos iuuenes florentes ætate, & uiriũ robore inſignes
circa ſe habebat, ignorãtes quem ad uſum neq; centuriati, neq; armati
ſeruarentur. tũ ex totius Siciliæ iuniorũ numero principes genere & for
tuna trecentos equites, qui ſecũ in Africã traiicerẽt legit, diemq; iis qua

equis

A equis armíſque inſtructi atque ornati adeſſent, edixit. Grauis ea militia procul domo vrb.549.
terra maríque multos labores, magna pericula allatura uidebatur: neque ipſos modò, Oly.144.
ſed parentes cognatóſque eorum ea cura angebat. Vbi dies quæ edicta erat aduenit,
arma equóſque oſtenderunt. tum Scipio renunciari ſibi dixit, quoſdam equites Siculo-
rum tanquam grauem & duram horrere eam militiam. ſi qui ita animati eſſent: malle
eos ſibi iam tunc fateri, quàm poſtmodum querẽtes, ſegnes atque inutiles milites rei-
publicæ eſſe. expromerent quid ſentirent. cum bona uenia ſe auditurum. Vbi ex his u-
nus auſus eſt dicere: ſe prorſus, ſi ſibi utrum uellet liberum eſſet, nolle militare: tũ Sci-
" pio ei. Quando igitur adoleſcẽs quid ſentires nõ diſsimulaſti, uicarium tibi expediam,
" cui tu arma equúmque & cætera inſtrumenta militiæ tradas, & tecum hinc extemplo
" domum ducas, exerceas, docendum cures equo tradito armíſque. Læto conditionem
B accipienti, unum ex CCC quos inermes habebat, tradit. Vbi hoc modo exautoratum e-
quitem cum gratia imperatoris cæteri uiderunt: ſe quiſque excuſare, & uicarium acci-
pere. Ita trecentis Siculis Romani equites ſubſtituti ſine publica impenſa. docẽdorum
atque exercendorũ curam Siculi habuerunt: quia edictum imperatoris erat, ipſum mi-
litaturum, qui ita non feciſſet. Egregiam hanc alam equitum euaſiſſe ferunt, multíſque
præliis rempub. adiuuiſſe. Legiones inde cum inſpiceret, plurimorum ſtipendiorũ ex
iis milites delegit, maxime qui ſub duce Marcello militauerant. quos cum optima di-
ſciplina inſtituros credebat, tum etiam ab longa Syracuſarum obſidione peritiſsimos
eſſe urbium oppugnandarum. nihil enim paruum, ſed Carthaginis iam excidia agita-
bat animo. Inde exercitum per oppida diſpertit: frumentum Siculorũ ciuitatibus im-
perat: ex Italia aducecto parcit: ueteres naues reficit, & cum iis C. Lælium in Africam
C prædatum mittit. nouas Panormi ſubducit, quia ex uiridi materia raptim factæ erant,
ut in ſicco hybernarent. Pręparatis omnibus ad bellum, Syracuſas nondum ex magnis
belli motibus ſatis tranquillas uenit. Græci res à quibuſdam Italici generis eadem ui,
qua per bellum ceperant, retinentibus, conceſſas ſibi ab ſenatu repetebant. Omnium
primum ratus tueri publicã fidem, partim edicto, partim iudiciis etiam in pertinaces
ad obtinendam iniuriam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Non ipſis tantũ ea res,
ſed omnibus Siciliæ populis grata fuit, eóque enixius bellum adiuuerunt. Eadem æ-
ſtate in Hiſpania coortum ingens bellum, conciente Illergete Indibili nulla alia de cau
ſa, quàm per admirationem Scipionis cõtemptu imperatorum aliorum orto. Eum ſu-
pereſſe unum ducem Romanis, cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hi
ſpaniam cæſis Scipionibus alium quem mitterent, habuiſſe: & poſteaquã in Italia gra-
D uius bellum urgeret, aduerſus Annibalem eum accerſitum. præterquam quod nomi-
na tantum ducum in Hiſpania Romani haberent, exercitum quoque inde ueterem de-
ductum. trepida omnia & inconditam turbam tyronum eſſe. nunquam talem occaſio-
nem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitum ad eam diem aut Carthaginienſibus, aut Ro-
manis: nec inuicem his, aut illis, ſed interdum utriſque ſimul. pulſos ab Romanis Car
thaginienſes: ab Hiſpanis, ſi conſentirẽt, pelli Romanos poſſe: ut ab omni externo im-
perio ſoluta in perpetuũ Hiſpania in patrios rediret mores ritúſque. Hæc taliáque di-
cendo, non populares modò, ſed Auſetanos quoque uicinam gentem concitat, & alios
finitimos ſibi atque illis populos. itaq; intra paucos dies XXX millia peditum, quatuor
ferme equitum in Sedetanum agrum, quò edictum erat, conuenerũt. Romani quoque
imperatores, L. Lentulus & L. Manlius Acidinus, ne gliſceret, prima negligẽdo, bellũ:
E iunctis & ipſi exercitibus per agrũ Auſetanum hoſtico tanquã pacato clemẽter ductis
militibus, ad ſedẽ hoſtium peruenere. trium millium ſpatio procul à caſtris eorum po-
ſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquam eſt tentatum, ut diſcederetur ab armis.
deinde cum in pabulatores Romanos impetus repente ab equitibus Hiſpanis factus
eſſet, ſummiſſo ab ſtatione Romana equitatu, prælium equeſtre fuit, haud ſane memo
rando in partem ullam euentu. Sole oriente poſtero die armati inſtructiq; omnes mille
ferme paſſus procul à caſtris Romanis aciem oſtendêre. Medij Auſetani erant. cornua
dextrũ Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi. inter cornua & mediam
aciem interualla patentia ſatis late fecerunt, quà equitatũ, ubi tẽpus eſſet, emitterẽt. Et
Romani more ſuo exercitum cum inſtruxiſſent, id modo hoſtium imitati ſunt, ut inter

Vrb.549. Oly.144. legiones & ipſi patentes equiti relinquerent uias. Cæterùm Lentulus ei parti uſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcentem interuallis hoſtium aciem equites emiſiſſet: Ser. Cornelio tribuno militum imperat, equites per patẽtes in hoſtiũ acie uias immittere equos iubeat. ipſe cœpta parum proſpere pedeſtri pugna, tantũ moratus, dum cedẽti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata erat, tertiamdecimam legionem ex ſubſidiis in primam aciem firmamentũ ducit. poſteaquã æquata ibi pugna eſt, ad L. Manlium inter prima ſigna hortãtem, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentẽ, uenit. indicat tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Ser. Cornelium procella equeſtri hoſteis circũfuſurum. Vix hæc dicta dederat, cũ Romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbarũt, ſimul equitibus Hiſpanorũ uiã immittendi equos clauſerũt. itaq; omiſſa pugna equeſtri, ad pedeſtrẽ Hiſpani equites deſcẽderũt. Romani imperatores ut turbatos hoſtiũ ordines, & trepidationem G pauorẽq;, & fluctuãtia uiderũt ſigna, hortãtur, orant milites, ut perculſos inuadãt, neu reſtitui aciem patiantur. Non ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetum barbari, ni regulus ipſe Indibilis cum equitibus ad pedes degreſsis ante prima ſigna peditum ſe obieciſſet. Ibi aliquandiu atrox pugna ſtetit. tãdem poſtquam ij qui circa regem ſemineceẽ reſtantem, deinde pilo terræ affixum pugnabant, obruti telis occubuerunt, tum fuga paſsim cœpta, plures cæſi, quia equos conſcendendi equitibus ſpatium non fuerat, & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt, quàm caſtris quoque exuerunt hoſtem. Tredecim millia Hiſpanorum cæſa eo die, DCCC ferme capti. Romanorum ſociorúmque paulo amplius CC, maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant, ſparſi primò per urbes, deinde in ſuas quiſque ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in concilium, conqueſtique ibi clades ſuas increpitis authoribus belli, legatos mittẽdos ad arma tradenda, deditionémq; H faciendam cenſuerunt. Quibus culpam in authores belli Indibilẽ cæteróſq; principes, quorũ plerique in acie cecidiſſent, conferẽtibus, tradentibúſq; arma, & dedentibus ſeſe, reſponſum eſt: in deditionẽ ita accipi eos, ſi Mandonium cæteróſque belli concitores tradidiſſent uiuos. ſin minus, exercitus ſe in agrum Illergetum Auſetanorũq;, & deinceps aliorum populorum ducturos. Hæc dicta legatis, renunciatáq; in concilium. Ibi Mandonius cæterique principes comprehenſi, tradiri ad ſupplicium. Hiſpanis populis reddita pax: ſtipendium eius anni duplex, & frumẽtum ſex menſium imperatum, ſagáque & togæ exercitui: & obſides ab triginta ferme populis accepti. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos dies concito & compreſſo, in Africam omnis terror uerſus. C. Lælius nocte ad Hipponem Regium cum acceſsiſſet, luce pri- I ma ad populandum agrum ſub ſignis milites ſocióſque nauales duxit. Omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata, nunciiq; trepidi Carthaginem terrore ingenti compleuere, claſſem Romanam, Scipionémq; imperatorem (& fama fuerat iam in Siciliam tranſgreſſum) aduenisse. Nec quot naues uidiſſent, nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in maius metu augente accipiebant. itaque primo terror pauórque, deinde mœſtitia animos inceſsit: tantum fortunam mutaſſe, ut qui modò ipſi exercitũ ante mœnia Romana habuiſſent, uictores ſtratis tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut ui aut uoluntate in deditionẽ accepiſſent: ij uerſo marte, Africæ populationes, & obſidionem Carthaginis uiſuri forent, nequaquam pari ad patiẽda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis Romanam plebem, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorẽ ſemper frequentioremq; pro tot cæſis exercitibus ſuboleſcentem: cęterùm ſuam plebem imbellem in urbe, imbellem in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram ſpei mobili atque infida. iam reges, Syphacem poſt colloquium cum Scipione alienatum, Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſsimum hoſtem. nihil uſquam ſpei, nihil auxilij eſſe. nec Magonẽ ex Gallia mouere tumultus quicquam, nec coniungere ſe Annibali: & Annibalem ipſum iam & fama ſeneſcere, & uiribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuncio animos rurſus terror inſtãs reuocauit ad conſultandũ quonam modo obuiam præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in urbe agríſque haberi placet, mittere ad conducenda Afrorum auxilia, munire urbem, frumentũ cõuehere, tela arma parare, inſtruere naues, ac mittere ad Hipponem K

A ad Hipponem aduerſus Romanam claſſem. Iam hæc agentibus nuncius tandem ue- Vrb.549.
nit, Lælium, non Scipionem, copiáſque, quantæ ad incurſiones agrorũ ſatis ſint, tranſ- Oly.144.
uectas, ſummam belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpirarũ, mittiq; ad Syphacẽ le-
gationes, alióſque regulos firmãdæ ſocietatis cauſa cœpręAd Philippum quoq; miſsi,
qui ducenta argenti talenta pollicerentur, ut in Siciliam aut Italiam traiiceret. Miſsi &
ad ſuos imperatores in Italiã, ut omni terrore Scipionẽ retinerent. ad Magonem nõ le-
gati modò, ſed x x v naues longæ, ſex millia peditum, octingenti equites, ſeptem ele-
phanti, ad hæc magna pecunia ad conducenda auxilia, quibus fretus propius urbem
Romam exercitum admoueret, cõiungerétque ſe Annibali. Hæc Carthagine parabãt
agitabántq;, cum ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi ac nudo præſidiis agen-
tem Maſaniſſa fama Romanę claſsis excitus cũ equitibus paucis uenit. Is ſegniter rem
B agi à Scipione queſtus, quòd non iam exercitum in Africam traieciſſet, perculſis Car-
thaginienſibus, Syphace impedito finitimis bellis, quẽ certum haberet, ſi ſpaciũ ad ſua
ut uelit componenda detur, nihil ſyncera fide cum Romanis acturum. Hortaretur ac
ſtimularet Scipionem ne ceſſaret. ſe, quanquam regno pulſus eſſęt, cum haud conte-
mnendis copiis affuturũ peditum equitũmq;. nec ipſi Lælio morandum in Africa eſſe,
claſſem credere profectã à Carthagine, cum qua abſente Scipione non ſatis tutũ eſſet
contrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues prę-
da onuſtas ab Hippone ſoluit: reuectúſq; in Siciliã mandata Maſaniſſæ Scipioni expo-
ſuit. Eiſdem ferme diebus naues quæ ab Carthagine ad Magonẽ miſſæ erant, inter Al-
bingaunos Ligures Genuámque acceſſerũt. In iis locis tũ forte Mago tenebat claſſem.
qui legatorum auditis uerbis iubentium exercitus quammaximos comparare, extem-
C plo Gallorum & Ligurũ (nanque utriuſq; gentis ingens ibi multitudo erat) concilium
habuit. & miſſum ſe ad eos uindicandos in libertatem ait: &, ut ipſi cernant, mitti ſibi
ab domo præſidia: ſed quãtis uiribus, quanto exercitu id bellum gereretur, in eorũ po-
teſtate eſſe. duos exercitus Romanos, unum in Gallia, alterũ in Hetruria eſſe, ſatis ſci-
re Sp. Lucretiũ ſe cum M. Liuio iuncturũ. multa millia ipſis etiã armanda eſſe, ut duo-
bus ducibus, duobus exercitibus Romanus, reſiſtatur. Galli ſummã ad id ſuam uolũ-
tatem eſſe dicere. ſed cũ una caſtra Romana intra fines, altera in finitima terra Hetru-
ria prope in conſpectu habeant, ſi palam fiat auxiliis adiutum ab ſeſe Pœnum, extem-
plo infeſtos utrinque exercitus in agrum ſuũ incurſuros. ea ab Gallis deſideraret, qui-
bus occulte adiuuari poſſet. Liguribus, quòd procul agro urbibúſque eorum caſtra Ro
mana ſint, libera conſilia eſſe. illos armare iuuentutem, & capeſſere pro parte bellum
D æquum eſſe. Ligures haud abnuere. tempus modo duorum menſium petere ad dele-
ctus habendos. Interim Mago milites Gallis dimiſsis, clàm per agros eorum mercede
conducere. commeatus quoque omnis generis occulte ad eum à Gallicis populis mit-
tebantur. M. Liuius exercitum uolonum ex Hetruria in Galliam traducit: iunctúſque
Lucretio, ſi ſe Mago ex Liguribus propius urbem moueat, obuiam ire parat: ſi Pœnus
ſub angulo Alpium quietus ſe contineat, & ipſe in eadem ſtatione circa Ariminum
Italiæ præſidio futurus. Poſt reditum ex Africa C. Lælij, & Scipione ſtimulato Maſa-
niſſæ adhortationibus, & militibus prædam ex hoſtium terra cernentibus tota claſſe
efferri, accenſis ad traiiciendum quamprimum, interuenit maiori minor cogitatio, Lo
cros urbem recipiendi, quæ ſub defectionem Italiæ deſciuerat & ipſa ad Pœnos. Spes
autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit: quòd latrociniis magis quàm iuſto
E bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis facto, & Brutiis non ſocietate
magis Punica, quàm ſuopte ingenio promptis in eum morem. poſtremò Romani
quoque milites iam contagione quadam rapto gaudentes, quantum per duces lice-
bat, excurſiones in hoſtium agros facere. Ab iis egreſsi quidam urbe Locrẽſes circun-
uenti, Rhegyúmque abſtracti fuerant. in eo captiuorum numero fabri quidam fuere,
aſſueti forte apud Pœnos mercede opus in arce Locrorũ facere. ij cogniti ab Locrenſiũ
principibus qui exulabãt Rhegij pulſi ab aduerſa factione, quę Annibali Locros tradi-
derat, cum cætera percunctantibus (ut mos eſt iis qui diu abſunt) quæ domi agerẽtur
expoſuiſſent: ſpem fecerunt, ſi redempti ac remiſsi forent, arcem ſe iis traditutos. ibi
ſe habitare, fidémque ſibi rerum omnium inter Carthaginienſes eſſe. Itaque ut qui

Vrb.549. ſimul deſyderio pariæ agerentur,ſimul cupiditate inimicos ulciſcẽdi arderent,redem- F
Oly.144. ptis extemplo iis remiſsiſque , cum ordinem agendæ rei compoſuiſſent, ſignáque qnæ
procul edita obſeruarent:ipſi ad Scipionẽ Syracuſas profecti, apud quem pars exulum
erat,referentes ibi promiſſa captinorum,cũ ſpem ab effectu haud abhorrentem conſu-
li feciſſent:tribuni militum cum iis M.Sergius & P.Matienus miſsi:iuſsiq; ab Rhegyo
tria millia militum Locros ducere.& Q.Pleminio proprætori ſcriptum,ut rei agendę
adeſſet.Profecti ab Rhegyo ſcalas ad dictam altitudinẽ arcis fabricatas portantes,me-
dia ferme nocte ex eo loco nnde cõuenerat,ſignũ dedere proditoribus arcis.qui parati
intentíq;, & ipſi ſcalas ad idipſum factas cum demiſiſſent, plntibúſq; ſimul locis ſcan-
dentes accepiſſent,priuſquam clamor oriretur,in nigiles Pœnorũ,ut in nullo tali me-
tu ſopitos,impetus eſt factus.quornm gemitus primo moriẽtiũ exauditus:deinde ſub-
ita conſternatio ex ſomno & tumultus. cum cauſa ignoraretur, poſtremo certior res, G
aliis excitãtibus alios,iámque ad arma pro ſe quiſq; uocabat.hoſtes in arce eſſe:& cæ-
di nigiles.oppreſsíque forẽt Romani,neqnaquã numero pares:ni clamor ab iis qui ex-
tra arcẽ erant ſublatus,incertũ unde accidiſſet,omnia uana angente nocturno tumul-
tu feciſſet. Itaq; uelut plena iam hoſtiũ arce territi Pœni, omiſſo certamine in alteram
arcem(duæ ſunt haud multũ inter ſe diſtantes)confugiunt.Oppidani urbem habebãt,
uictoribus præmium in medio poſitã.Ex arcibus duabus præliis quotidie leuibus cer-
tabatur. Q.Pleminius Romano, Amilcar Punico præſidio præerat: & accerſentes ex
propinquis locis ſubſidia copias augebant.Ipſe poſtremo ueniebat Annibal.nec ſuſti-
nuiſſent Romani,niſi Locrenſiũ multitudo exacerbata ſuperbia atq; auaritia Pœnorũ,
ad Romanos inclinaſſet. Scipioni ut nunciatum eſt, in maiore diſcrimine Locris rem
uerti,ipſúmq; Annibalẽ aduentare:ne pręſidiũ etiam periclitaretur haud facili inde re- H
ceptu,& ipſe a Meſſana,L.Scipione fratre in præſidio ibi relicto, cũ primũ æſtu fretum
inclinatũ eſt,naues mari ſecũdo miſit.Et Annibal à Buthroto amni(haud procul is ab
urbe Locris abeſt)nuncio præmiſſo, ut ſui luce prima ſumma ui prælium cũ Romanis
ac Locrenſibus cõſererẽt,dum ipſe auerſis omnibus in eum tumultũ ab tergo urbem
incautã aggrederetur:ubi luce cœptam inuenit pugnam, ipſe nec in arcem ſe include-
re,turba locum arctũ impediturus,noluit:neq; ſcalas, quibus ſcanderent muros,attu-
lerant.ſarcinis in aceruum coniectis , cum hand procul muris ad terrorẽ hoſtiũ aciem
oſtendiſſet, cum equitibns Numidis circumequitabat urbem. dum ſcalæ,quæque alia
ad oppugnandum opus erant, parantur, ad uiſendũ qua maxime parte aggrederetur,
progreſſus ad murũ,ſcorpione ictus qui proximus eum forte ſteterat.territus inde tam
periculoſo caſu,receptui canere cum iuſsiſſet,caſtra procul ab ictu teli cõmuniit.Claſ- I
ſis Romana à Meſſana Locros multa die ſuperante acceſsit.expoſiti omnes nauibus:&
ante occaſum ſolis urbẽ ingreſsi ſunt.Poſtero die cœpta ex arce à Pœnis pugna.& An-
nibal iam ſcalis,aliiſq; omnibus ad oppugnationem paratis ſubibat muros , cũ repen-
te in enm nihil minus quàm tale quicquam timentem, patefacta porta erumpunt Ro
mani.ad CC improuidos cum inuaſiſſent,occidũt.cæteros Annibal,ut cõſulem adeſſe
ſenſit,in caſtra recipit:nuncióque miſſo ad eos qui in arce erant, nt ſibimetipſis conſu-
lerent,nocte motis caſtris abiit.Et qui in arce erant,igni iniecto tectis qnæ tenebanr,ut
is tumultus hoſtem moraretur, agmen ſuorum fugæ ſimili curſu ante noctem aſſecuti
ſnnt.Scipio ut & arcem relictam ab hoſtibns,& uacua nidit caſtra,uocatos ad concio-
nem Locrenſes grauiter ob defectionem incuſauit:de authoribus ſupplicium ſnmpſit,
bonáq; eorum alterins factionis principibus ob egregiã fidẽ aduerſus Romanos con- K
ceſsit.publice nec dare nec eripere ſe quicquam Locrenſibus dixit.Romam mitterent
legatos . quam ſenatus æquum cenſuiſſet , eam fortunam habitnros. illud ſatis ſcire,
etſi male de populo Romano meriti eſſent , in meliore ſtatu ſub iratis Romanis futu-
ros,quã ſub amicis Carthaginiẽſibus fuerint.Ipſe Q.Pleminio legato,præſidióq; qnod
arcẽ ceperat,ad tnendã urbem relicto , cum quibus uenerat copiis Meſſanam traiecit:
Ita ſuperbe crudelitérq; habiti Locrenſes à Carthaginienſibus poſt defectionem ab Ro
manis fuerant , ut modicas iniurias non æquo modò animo pati,ſed prope libenter ui-
deri poſſent. uerumenimuero tantum Pleminius Amilcarẽ præſidij præfectũ, tantum
præſidiarij milites Romani Pœnos ſcelere atque auaritia ſuperauerunt, ut non armis,
ſed

Scipio Messanā traiecit.

A ſed uitiis uideretur certari. nihil omniũ quæ inopi inuiſas opes potẽtioris faciunt, prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut à militibus. in corpora ipſorum, in liberos, in coniuges infandæ contumeliæ editæ. Iam auaritia ne ſacrorum quidẽ ſpoliatione abſtinuit: nec alia modò templa uiolata, ſed Proſerpinæ etiã intacti omni ætate theſauri: præterquam quòd à Pyrrho, qui cũ magno piaculo ſacrilegij ſui manubias retulit, ſpoliati dicebantur. Ergo ſicut ante regiæ naues laceratæ naufragiis nihil in terrã integri, præter ſacram pecuniam deæ, quam aſportauerant, extulerunt: tum quoq; alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus cõtactis ea uiolatione templi furorem obiecit: atq; inter ſe ducem in ducem, militem in militem rabie hoſtili uertit. Sũmæ rei Pleminius præerat: militum pars ſub eo, quam ipſe ab Rhegyo adduxerat, pars ſub tribunis erat. Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminij miles fugiens, ſequentibus quo- Vrb. 549. Oly. 144.
B rum erat, obuius forte Sergio & Matieno tribunis militum fuit. cui cum iuſſu tribunorum ademptum poculum eſſet, iurgiũ inde & clamor, pugna poſtremò orta inter Pleminij milites tribunorúmque, ut ſuis quiſque opportunus aduenerat, multitudine ſimul ac tumultu creſcente. Victi Pleminij milites, cum ad Pleminium cruorem & uulnera oſtentantes non ſine uociferatione atque indignatione cõcurriſſent, probra in eũ ipſum iactata in iurgiis referentes, accẽſus ira domo ſeſe proripuit: uocatóſq; tribunos nudari, ac uirgas expediri iubet. Dum ſpoliãdis iis (repugnabant enim, militúmq; fidem implorabant) tempus teritur, repente frequentes milites feroces recenti uictoria ex omnibus locis, uelut aduerſus hoſtes ad arma conclamatum eſſet, concurrerunt. & cum uiolata iam uirgis corpora tribunorum uidiſſent, tum uero in multo impotẽtiorem ſubito rabiem accenſi, ſine reſpectu non maieſtatis modò, ſed etiam humanitatis
C in legatum impetum, lictoribus prius indignum in modum mulctatis, faciũt. tũ ipſum ab ſuis interceptum & ſecluſum hoſtiliter lacerant, & prope exanguem, naſo auribúſque mutilatis, relinquũt. His Meſſanã nunciatis, Scipio poſt paucos dies Locros hexeri aduectus, cum cauſam Pleminij & tribunorum audiſſet, Pleminio noxa liberato, relictóque in eiuſdem loci pręſidio, tribunis ſontibus iudicatis, & in uincula coniectis, ut Romam ad ſenatum mitterentur, Meſſanam atque inde Syracuſas redit. Pleminius impotens iræ, neglectam ab Scipione & nimis leuiter latam ſuam iniuriam ratus: nec quenquam æſtimare alium eam litem poſſe, niſi qui atrocitatem eius patiẽdo ſenſiſſet: tribunos attrahi ad ſe iuſsit: laceratóſque omnibus quæ pati corpus ullum poteſt ſuppliciis, interfecit: nec ſatiatus uiuorum pœna, inſepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locrenſium principes eſt uſus, quos ad conquerendas iniurias ad Scipionem profe-
D ctos audiuit. & quæ antea per libidinem atque auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat, tunc ab ira multiplicia edere: infamiæ atque inuidiæ non ſibi modò, ſed etiã imperatori eſſe. Iam comitiorum appetebat tempus: cum à P. Licinio literæ Romam allatæ ſunt: ſe, exercitumq; ſuum graui morbo affictari: nec ſubſiſti potuiſſe, niſi eadẽ uis mali, aut grauior etiam in hoſtes ingruiſſet. itaque quoniam ipſe uenire ad comitia nõ poſſet, ſi ita Patribus uideretur, ſe Q. Cæcilium Metellum dictatorem comitiorũ cauſa dicturum, exercitum Q. Cæcilij dimitti è republica eſſe. nam neque uſum eius ullũ in præſentia eſſe, cum Annibal iam in hyberna ſuos receperit: & tãtam inceſsiſſe in ea caſtra uim morbi, ut niſi mature dimittantur, nemo omniũ ſuperfuturus uideatur. Ea conſuli à patribus faciẽda ut è republica fidéq; ſua duceret, permiſſa. Ciuitatẽ eo tempore repens religio inuaſerat, inuento carmine in libris Sibyllinis, propter crebrius eo
E anno de cœlo lapidatum inſpectis. Quandocunquę hoſtis alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet, eum pelli Italia uinciq́ue poſſe, ſi mater Idæa Peſſinunte Romam aduecta eſſet. Id carmen ab decemuiris inuẽtum eo magis patres mouit, quòd & legati qui donũ Delphos portauerant, referebãt: & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe: & reſponſum oraculo editum, maiorem multo uictoriam, quàm cuius ex ſpoliis dona portarent, adeſſe populo Romano. In eiuſdem ſpei ſummam conferebant P. Scipionis uelut præſagientem animũ de fine belli, quòd depopoſciſſet prouinciam Africam. Itaque quo maturius fauſtis ominibus oraculíſque portanda Romam dea eſſet, nullas dũ in Aſia ſocias ciuitates habebat populus Romanus: tamen memores, Æſculapium quoque ex Græcia quondam hauddum ullo fœdere ſociata, ualetu-

Vrb.550. dinis populi cauſa accerſitum: & iam cum Attalo rege propter cõmune aduerſus Phi- F
Oly.144. lippum bellum cœptam amicitiam eſſe, facturum eũ quæ poſsit, populi Romani cau-
ſa: legatos ad eum decernunt, M. Valerium Leuinũ, qui bis cõſul fuerat, ac res in Græ-
cia geſſerat, M. Cæcilium Metellum prætorium, Sulpitiũ Galbam ædilitiũ, duos quæ-
ſtorios, C. Tremelium Flaccum, & M. Valeriũ Falconem. His quinq; naues quinque-
remes, ut ex dignitate populi Romani adirent eas terras, ad quas cõcilianda maieſtas
nomini Romano eſſet, decernunt. Legati Aſiam petentes, protinus Delphos cũ exſcẽ-
diſſent, oraculum adierunt, cõſulentes, ad quod negotiũ domo miſsi eſſent, perficiendi
eius quam ſibi ſpẽ populóq; Romano portenderet. Reſponſum eſſe ferunt, per Attalũ
regem cõpotes eius fore, quod peterent. cum Romam deam deuexiſſent, tum curarẽt,
ut eam qui uir optimus Romæ eſſet, hoſpitio acciperet. Pergamum ad regem uenerũt.
Is legatos comiter acceptos Peſinũtem in Phrygiam deduxit: ſacrúmque iis lapidem, G
quem matrem deûm incolæ eſſe dicebãt, tradidit, ac deportare Romam iuſsit. Remiſ-
ſus ab legatis M. Valerius Falco nũciauit deam apportari, quærendum uirũ optimum
in ciuitate eſſe, qui eam rite hoſpitio acciperet. Q. Cæcilius Metellus dictator ab con-
ſule in Brutiis comitiorum cauſa dictus, exercitúſq; eius dimiſſus, magiſter equitũ L.
» Veturius Philo. Comitia per dictatorẽ habita. Conſules facti M. Cornelius Cethegus,
P. Semptonius Tuditanus abſens, cum prouinciam Græciam haberet. Prætores inde
creati, T. Claudius Nero, M. Martius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Põponius Matho.
Comitiis perfectis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit. Ludi Romani ter, plebeij ſepties
inſtaurati. Curules erant ædiles Cn. & L. Cornelij Lentuli. Lucius Hiſpaniam prouin-
ciam habebat. abſens creatus, abſens eum honorem geſsit. T. Claudius Aſellus, & M.
Iunius Pœnus plebeij ædiles fuerunt. Ædem Virtutis eo anno ad portam Capenam H
M. Marcellus dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtquam à patre eius primo conſulatu
uota in Gallia ad Claſtidiũ fuerat. Et flamen Martialis eo anno eſt mortuus M. Æmy-
lius Regillus. Neglectæ eo biennio res in Græcia erant. itaque Philippus Ætolos de-
ſertos ab Romanis, cui uni fidebant auxilio, quibus uoluit conditionibus ad petẽdam
& paciſcẽdam ſubegit pacem. quod niſi omni ui perficere maturaſſet, bellantem eum
cum Aetolis P. Sempronius proconſul, ſucceſſor imperij miſſus Sulpitio cum decem
millibus peditum, & mille equitibus, trigintaquinque roſtratis nauibus, haud paruum
momentum ad opem ferendam ſociis, oppreſsiſſet. Vixdum pace facta nũcius regi ne-
nit, Romanos Dyrrhachium ueniſſe: Parthinóſque & propinquas alias gentes motas
eſſe ad ſpem nouandi res: Dimallúmq; oppugnari. eò ſe auerterant Romani ab Æto-
lorum, quò miſsi erant, auxilio: irati, quòd ſine authoritate ſua aduerſus fœdus cum I
rege pacem feciſſent. Ea cum audiſſet Philippus, ne qui motus maior in finitimis gen-
tibus populíſq; oriretur, magnis itineribus Apolloniam contendit, quò Sempronius
ſe receperat, miſſo Lectorio legato cum parte copiarum & XV nauibus in Ætoliam
ad uiſendas res, pacémque, ſi poſſet, turbandam. Philippus agros Apolloniatum ua-
ſtauit, & ad urbem admotis copiis, poteſtatem pugnæ Romano fecit. quem poſtea-
quam quietum muros tantummodo tueri uidit: nec ſatis fidens uiribus ut urbem op-
pugnaret, & cum Romanis quoq; ſicut cum Aetolis, cupiens pacem, ſi poſſet, ſin mi-
nus, inducias facere, nihil ultra irritatis nouo certamine odiis, in regnum ſe recepit. Per
idem tempus tædio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum uoluntate, lega-
tos de pace communi ad Philippum miſere, ſatis confidere conuenturã eam affirman-
tes, ſi ad colloquium cum P. Sempronio imperatore Romano ueniſſet. Facile impe- K
tratum (neq; enim ne ipſius quidem regis abhorrebat animus) ut in Epirum tranſiret.
Phœnice urbs eſt Epiri. ibi prius collocutus rex cũ Eropo, & Darda, & Philippo Epi-
rotarum prętoribus, poſtea cum P. Sempronio congreditur. Affuit colloquio & Ami-
nãder Athamanum rex, & magiſtratus alij Epirotarũ, & Acarnanum. Primus Philip-
pus prætor uerba fecit, & petiit ſimul ab rege & ab imperatore Romano, ut finem belli
facerent, daréntq; eam Epirotis ueniam. P. Sempronius cõditiones pacis dixit, ut Par-
thini, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium Romanorũ eſſent. Atintanas miſsis
Romam legatis ab ſenatu impetraſſe, ut Macedoni accederent. In eas cõditiones cum
pax conueniſſet, ab rege fœderi aſſcripti, Pruſia Bithyniæ rex, Achęi, Bœoti, Theſſali,
Acarnanes,

A Acarnanes,Epirotæ:ab Romanis,Ilienſes,Attalus rex,Pleuratus,Nabis Lacedæmo- Vrb.550.
niorum tyrannus,Elei,Meſſenij,Athenienſes.Hæc conſcripta conſignatáque ſunt,& Oly.144.
in duos menſes induciæ factæ,donec Romã mitterentur legati,ut populus in has con-
ditiones pacem iuberet.Iuſſerúntq; omnes tribus,quia uerſo in Africam bello,omni-
bus aliis in præſentia leuari bellis uolebãt.P.Semptonius pace ſacta ad conſulatũ Ro-
mam deceſsit.M. Cornelio P.Sempronio cõſulibus (quintuſdecimus is annus Punici
belli erat)prouinciæ,Cornelio Hetruria cũ uetere exercitu, Sẽpronio Brutij,ut nouas
ſcriberet legiones,decretæ.Prætoribus,M. Martio urbana,L. Scribonio Liboni pere-
grina,& eidem Gallia,M.Põponio Mathoni Sicilia,T.Claudio Neroni Sardinia eue-
nit.P.Scipioni cum eo exercitu,cúmque ea claſſe quam habebat,prorogatum in annũ
imperium eſt.Item P.Licinio,ut Brutios cũ duabus legionibus obtineret, quoad eum
B in prouincia cũ imperio morari conſuli è republica uiſum eſſet.Et M.Liuio,& Sp.Lu-
cretio cum binis legionibus,quibus aduerſus Magonem Galliæ pręſidio fuiſſent,pro-
rogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio,ut cum Sardiniam legionémque T. Claudio
tradidiſſet,ipſe nauibus longis XL maritimam oram,quibus finibus ſenatus cẽſuiſſet,
tutaretur.M.Pomponio prætori in Sicilia Cannenſis exercitus duæ legiones decretæ.
T. Quintius Tarentum,C.Hoſtilius Tubulus Capuam,proprætores,ſicut priore an-
no,cum uetere uterque præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio,quos in eam pro-
uinciam duos proconſules mitti placeret,latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdẽ
L.Cornelium Lentulum,& L.Manlium Acidinum proconſules,ſicut priore anno te-
nuiſſent,obtinere eas prouincias iuſſerunt.Conſules delectum habere inſtituerunt &
ad nouas ſcribendas in Brutios legiones,& cæterorum(ita enim iuſsi ab ſenatu erant)
C exercituũ ſupplemẽtũ. Quanquã nõdum aperte Africa prouincia decreta erat,occul-
tantibus id credo patribus,ne præſciſcerẽt Carthaginienſes:tamẽ in eã ſpẽ erecta ciui-
tas erat,in Africa eo anno debellatũ iri,finémq; bello Punico adeſſe.Impleuerat ea res
ſuperſtitione animos:proníq; & ad nuncianda,& ad credenda prodigia erant.ea plura Duos soles uisos
uulgabantur:duos ſoles uiſos:& nocte interluxiſſe: & facem Setiæ ab ortu Solis in oc-
cidentem porrigi uiſam.Tarracinæ portam,Anagniæ & portam, & multis locis mu-
rum de cælo tactum. in æde Iunonis Soſpitæ Lanuuij cum horrẽdo fragore ſtrepitum
editum. Eorum procurandorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit:& nouendiale ſa-
crum,quòd de cælo lapidatum eſſet,factum.Eò acceſsit conſultatio de matre Idæa ac-
cipienda.quam præterquam quòd M.Valerius unus ex legatis regreſſus,acturũ in Ita-
lia fore nunciauerat,recens nuncius aderat,Tarracinæ iam eſſe.Haud paruæ rei iudi-
D cium ſenatum tenebat,qui uir optimus in ciuitate eſſet.ueram certe uictoriam eius rei
ſibi quiſque mallet,quàm ulla imperia,honoréſue ſuffragio ſeu Patrum ſeu plebis de-
latos.P.Scipionem Cn. filium,eius qui in Hiſpania ceciderat,adoleſcentem nondum
quæſtorium,iudicauerunt in tota ciuitate uirum optimũ eſſe.Id quibus uirtutibus in-
ducti ita iudicauerint, ſicut proditum memoriæ à primis temporũ illorũ ſcriptoribus
libens poſteris tradiderim:ita meas opiniones,coniectando rem uetuſtate obrutã,non
interponam.P.Cornelius cum omnibus matronis Oſtiam obuiam ire deæ iuſſus: íſq;
eam de naue acciperet,& in terram elatam traderet ferendam matronis. Poſtquã na-
uis ad oſtium amnis Tyberini acceſsiſſet,ſicut erat iuſſus,in ſalum naue euectus,ab ſa-
cerdotibus deam accepit,extulítque in terram.Matronę primores ciuitatis,inter quas
unius Claudiæ Quintię inſigne eſt nomen,accepere:cui dubia(ut traditur)antè ſama,
E clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit.Eæ per manus ſucce-
dentes deinceps aliæ aliis, omni effuſa ciuitate obuiam,thuribulis ante ianuas poſitis
quà pręferebatur,atque accenſo thure,precantibus ut uolens propitiáq; urbem Romã
intret,in ædem Victoriæ,quæ eſt in palatio, pertulere deam pridie idus Aprilis : íſque
dies feſtus fuit.populus frequens dona deæ in palatium tulit,lectiſternuímque,& ludi
fuere,Megaleſia appellata. Cum de ſupplemẽto legionũ quę in prouinciis erant,age-
retur,tempus eſſe à quibuſdam ſenatoribus ſubiectum eſt,quę dubiis in rebus utcunq;
tolerata eſſent,ea dempto iam tandem deûm benignitate metu,non ultra pati. Erectis
expectatione patribus,ſubiecerũt colonias Latinas duodecim,quę Q.Fabio & Q. Ful
uio conſulibus abnuiſſent milites dare,eas annum iam ferme ſextum uacationem mi-

Vrb.550. litiæ, quaſi honoris & beneficij cauſa habere:cum interim boni obedienteſq; ſocij pro fide atque obſequio imperij Romani,cõtinuis omnium annorum delectibus exhauſti eſſent. Sub hanc uocem non memoria magis patribus renouata rei prope iam oblite- ratæ,quàm ira irritata eſt.Itaque nihil prius referre conſules paſsi,decreuerunt ut conſules magiſtratus,denóſq; principes Nepete, Sutrio, Ardea,Calibus, Alba,Carſeolis, Sora,Sueſſa,Setia,Circeis,Narnia,Interamna (eæ nanque coloniæ in ea cauſa erant) Romam excirent:iis imperarent,quantum quæque earum coloniarum militum plurimum dediſſet populo Romano,ex quo hoſtes in Italia eſſent, duplicatum eius ſummæ numerum peditum daret,& equites centenos uicenos.ſiqua eum numerum equitũ explere non poſſet,pro equite uno treis pedites liceret dare. pedites equiteſq; quàm locupletiſsimi legerentur, mitterentúrque ubicunq; extra Italiam ſupplemento opus eſſet.ſi qui ex iis recuſarent,retineri eius coloniæ magiſtratus legatóſque placere: neq; ſi poſtularent,ſenatum dari priuſquam imperata feciſſent.ſtipendium præterea iis coloniis tria millia æris,aſſes ſingulos imperari,exigíque quotannis:cenſúmq; in iis coloniis agi ex formula ab Romanis cenſoribus data. dari autem placere eandem quam populo Romano:deferríque Romam ab iuratis cenſoribus coloniarum,priuſquã magiſtratu abirent. Ex hoc ſenatuſcõſulto accitis Romam magiſtratibus primoribúſque earum coloniarum,conſules cum milites ſtipendiúmque imperaſſent, alij aliis magis recuſare ac reclamare.negare tantum militum effici poſſe: uix,ſi ſimplum ex formula imperetur,enixuros.orare,atque obſecrare, ut ſibi ſenatum adire ac deprecari liceret. nihil ſe,quare petire merito deberent,admiſiſſe.ſed ſi pereundum etiam foret,neq; ſuũ delictum,neque iram populi Romani,ut plus militũ darent quàm haberent,poſſe efficere.Conſules obſtinati manere legatos Romę iubent,magiſtratus ire domos ad delectus habendos:niſi ſumma militum quæ imperata eſſet,Romam adducta,neminem iis ſenatum daturum. Ita præciſa ſpe ſenatum adeundi deprecandíque , delectus in iis duodecim coloniis,per lõgam uacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter eſt perfectus. Altera itidem res,prope æque lõgo neglecta ſilentio, relata à M. Valerio Leuino eſt:qui priuatis collatas pecunias ſe ac M.Claudio cõſule,reddi tandẽ æquum eſſe dixit.nec mirari quenquam debere,in publica obligata fide ſuam præcipuã curam eſſe.nam præterquam quòd aliquid proprie ad conſulem eius anni quo collatæ pecuniæ eſſent, pertineret,etiam ſe authorem ita cõferendi fuiſſe inopi ærario,nec plebe ad tributum ſufficiente.Grata ea patribus admonitio fuit.iuſsíſque referre cõſulibus, decreuerunt,ut tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur:primam præſentem ij qui tum eſſent,duas tertij,& quinti conſules numerarent.Omnes deinde alias curas una occupauit,poſtquam Locrenſium clades,quæ ignotæ ad eam diem fuerant,legatorum aduentu uulgatę ſunt.nec tam Q. Pleminij ſcelus,quàm Scipionis in eo aut ambitio aut negligentia iras hominum irritauit. Decem legati Locrenſium obſiti ſqualore & ſordibus,in comitio ſedentibus conſulibus,uelamenta ſupplicum,ramos oleæ(ut Gręcis mos eſt)porrigẽtes,ante tribunal cum flebili uociferatione humi procubuerũt.Quærentibus cõſulibus Locrenſes ſe dixerunt eſſe, ea paſſos à Q. Pleminio legato Romaníſque militibus,quæ pari ne Carthaginienſes quidem uelit populus Romanus . orare,ut ſibi patres adeundi, deplorãdíque erumnas ſuas poteſtatem facerent. Senatu da-

» to,maximus natu ex iis,Scio,inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud uos querelæ pa-
» tres conſcripti,plurimum in eo momenti eſſe,ſi probe ſciatis & quomodo proditi Lo-
» cri Annibali ſint, & quomodo pulſo Annibalis præſidio , reſtituti in ditionem ueſtrã.
» quippe ſi & culpa defectionis procul à publico conſilio abſit,& reditum in noſtram di-
» tionem appareat non uoluntate ſolùm,ſed ope etiam ac uirtute noſtra,magis indigne-
» mini bonis ac fidelibus ſociis tam atroces atque indignas iniurias ab legato ueſtro mi-
» litibúſque fieri.Sed ego cauſam utriuſque defectionis noſtrę in aliud tempus differen-
» dam arbitror eſſe,duarum rerum gratia:unius,ut coram P. Scipione qui Locros rece-
» pit,quíque omnium nobis recte perperámq; factorum eſt teſtis,agatur:alterius, quòd
» qualeſcunque ſumus, tamen hæc quæ paſsi ſumus,pati non debuimus. Nõ poſſumus
» diſsimulare P. C. nos,cum præſidiũ Punicum in arce noſtra haberemus,multa fœda
» indigna & à præfecto præſidij Amilcare, & ab Numidis Afríſque paſſos eſſe: ſed quid

illa ſunt

A illa ſunt collata cum iis quæ hodie patimur? Cum bona uenia quæſo audiatis P C id, quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanum omne genus, utrum uos, an Carthaginienſes principes orbis terrarum uideat. ſed ſi ex iis quæ Locrenſes aut ab illis paſsi ſumus, aut à ueſtro præſidio nunc cum maxime patimur, æſtimãdum Romanum ac Punicum imperiũ ſit, nemo non illos ſibi quàm uos dominos præoptet. Et tamen uidete quemadmodum Locrenſes in nos animati ſint. Cum à Carthaginienſibus iniurias multo minores acciperemus, ad ueſtrum imperatorem cõfugimus: cum à ueſtro præſidio pluſquam hoſtilia patiamur, nuſquam aliò, quàm ad uos querelas detulimus. Aut uos reſpicietis perditas res noſtras P C, aut ne ab diis quidem immortalibus quod precemur, quicquam ſupereſt. Q. Pleminius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recuperandos à Carthaginienſibus Locros, & cum eodem ibi relictus eſt præſidio. in B hoc legato ueſtro (dant enim animum ad loquendum libere ultimæ miſeriæ) nec hominis quicquam eſt P C præter figuram & ſpeciem, neque Romani ciuis præter habitum, & ſonum latinæ linguæ. peſtis ac bellua immanis, qualem fretum quondam quo ab Sicilia diuidimur, ad perniciem nauigantium circunſediſſe fabulæ ferunt. Ac ſi ſcelus, libidinem, & auaritiam ſolus ipſe exercere in ſocios ueſtros ſatis haberet, unã profundam quidem uoraginem tamen patientia noſtra expleremus. nunc omnes centuriones militéſq; ueſtros (adeo in promiſcuo licentiam atq; improbitatem eſſe uoluit) Pleminios fecit. omnes rapiunt, ſpoliant, uerberant, uulnerant, occidunt, conſtuprant matronas, uirgines, ingenuos raptos ex complexu parentũ. quotidie capitur urbs noſtra, quotidie diripitur, dies noctéſque omnia paſsim mulierum puerorúmque qui rapiuntur atque aſportantur, ploratibus ſonant. Miretur qui neſciat, quomodo aut nos C ad patiendum ſufficiamus: aut illos qui faciunt, nõdum tantarum iniuriarum ſatietas ceperit. Neq; ego exequi poſſum, nec nobis operæ eſt audire ſingula quæ paſsi ſumus. communiter omnia complectar. Nego domum ullam Locris, nego quenquam hominem expertem iniuriæ eſſe: nego ullũ genus ſceleris, libidinis, auaritiæ ſupereſſe, quod in ullo qui pati potuerit, prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt, uter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior: cum hoſtes bello urbem cepere, an cum exitiabilis tyrannus ui atque armis oppreſsit. omnia quæ captæ urbes patiuntur, paſsi ſumus, & nunc cũ maxime patimur, P C. omnia quę crudeliſsimi atque importuniſsimi tyranni ſcelera in oppreſſos ciues edunt, Pleminius in nos, liberóſq; noſtros & coniuges edidit. Vnum eſt, de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & nos audire, & exoluere remp. neſtram religione, ſi ita nobis uidebitur, uelimus P C. Vidimus enim cum quanta cæ D rimonia nõ ueſtros ſolùm colatis deos, ſed etiam externos accipiatis. Fanum eſt apud nos Proſerpinæ, de cuius ſanctitate templi credo aliquam famã ad uos perueniſſe Pyrrhi bello: qui cum ex Sicilia rediẽs Locros claſſe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga nos in ciuitatem noſtram facinora edidit, theſauros quoque Proſerpinæ intactos ad eam diem, ſpoliauit: atque ita pecunia in naues impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P C? claſsis poſtero die fœdiſsima tempeſtate lacerata: omnéſque naues quæ ſacram pecuniam habebant, in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edoctus tandem deos eſſe ſuperbiſsimus rex, pecuniam omnem inquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſsit. nec tamen illi unquam poſtea proſpere quicquam euenit: pulſúſque Italia, ignobili atque inhoneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cum audiſſet legatus ueſter, tribuníque militũ, & mil- E le alia, quæ non augendæ religionis cauſa, ſed præſentis deæ numine ſæpe cõperta nobis maioribúſq; noſtris, referebantur: auſi ſunt nihilo minus ſacrilegas admouere manus intactis illis theſauris: & nefanda præda ſeipſos ac domos cõtaminare ſuas, & milites ueſtros. quibus per uos fidémque ueſtram P C priuſquam eorum ſcelus expietis, neque in Italia, neque in Africa quicquam rei geſſeritis: ne quod piaculi commiſerũt, non ſuo ſolum ſanguine, ſed etiam publica clade luant. quanquam ne nunc quidem P C aut in ducibus, aut in militibus ueſtris ceſſat ita deæ. aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrerunt. dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militũ erãt. non acrius cum Carthaginienſibus, quàm ipſi inter ſe ferro dimicauerũt. præbuiſſéntque occaſionem furore ſuo Locros recipiendi Annibali, ni accitus à nobis Scipio in-

Vrb.550. Ol.144.

Referri iussit pecuniam

vrb.550. teruenisset. Ar hercule milites cõtactos sacrilegio furor agitat, in ducibus ipſis puniẽ- F
Oly.144. dis nullum deæ numẽ apparuit. imò ibi præſens maxime fuit. uirgis cæſi tribuni ab le-
» garo ſunt. legatus deinde inſidiis rribunorum interceptus, prȩterquam quòd toto cor-
» pore laceratus, naſo quoque auribúſque decîſis exanguis eſt relictus. recreatus deinde
» legatus ex uulneribus tribunos militum in uincula coniectos, dein uerberatos, ſeruili-
» buſq; omnibus ſuppliciis cruciãdo occidit: mortuos deinde prohibuir ſepeliri. Has dea
» pœnas à templi ſui ſpoliatoribus habet: nec antè deſinet omnibus eos agitare furiis,
» quàm repoſita ſacra pecunia in theſauris fuerit. Maiores quondam noſtri graui Cro-
» toniensium bello, quia extra urbem templum eſt, transferre in urbem eam pecuniam
» uoluerunt. nocte audita ex delubro uox eſt, abſtinerent manus, deã ſua templa defen-
» ſuram. quia mouendi inde theſauros incuſſa erat religio, muro circundare templũ uo-
» luerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata erant mœnia, cum ſubito collapſa rui- G
» na ſunt. Sed & nunc, & ſæpe alìàs dea ſuam ſedem, ſuúmq; templum aut tutata eſt, aut
» à uiolatoribus grauia piacula exegit. noſtras iniurias nec poteſt, nec poſsit alius ulci-
» ſci, quàm uos P C. ad uos, ueſtrámque fidẽ ſupplices confugimus. nihil noſtra intereſt,
» utrum ſub illo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis, an irato Annibali & Pœnis
» ad ſupplicium dedatis. Non poſtulamus ut extemplo nobis, ut de abſente, ut indicta
» cauſa credatis. ueniat, coràm ipſe audiat, ipſe diluat. ſi quicquam ſceleris, quod homo
» in homines edere poteſt, in nos prætermiſit, non recuſamus quin & nos omnia eadem
» iterum, ſi pati poſſumus, patiamur, & ille omni diuino humanóque liberetur ſcelere.
Hæc cum ab legatis dicta eſſent, quæſiſſétque ab iis Q. Fabius, detuliſſént ne eas que-
relas ad P. Scipionem, reſponderunt: miſſos legatos eſſe, ſed eum belli apparatu occu-
patum eſſe: & in Africam aut iam traieciſſe, aut intra paucos dies traiecturum. & lega- H
ti gratia quanta eſſet apud imperatorem, expertos eſſe: cum inter eum & tribunos co-
gnita cauſa, tribunos in uincula coniecerit: legatum æque ſontem, aut magis etiam, in
ea poteſtate reliquerit. Iuſsis excedere è templo legatis, nõ Pleminius modò, ſed etiam
Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum ad corrumpen-
dam diſciplinam militarem arguere. ſic & in Hiſpania plus prope per ſeditionem mi-
litum, quàm bello amiſſum. externo & regio more & indulgere licentiæ militum, &
ſæuire in eos. Sententiam deinde trucem orationi adiecit: Pleminium legatum uinctũ
Romam deportari placere, & ex uinculis cauſam dicere: ac ſi uera forent quæ Locren-
ſes quererentur, in carcere necari, bonáque eius publicari. P. Scipionem, quòd de pro-
uincia deceſſerit iniuſſu ſenatus, reuocari: agíq; cum tribunis plebis, ut de imperio eius
abrogando ferrent ad populum. Locrenſibus coràm ſenatum reſpõdere: quas iniurias I
ſibi factas quererentur, neque ſenatum neque populum Romanum factas uelle. uiros
bonos, ſociósque & amicos eos appellari. liberos, coniuges, quæque alia erepta eſſent,
reſtitui. pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinæ ſublata eſſet, conquiri: duplámque
pecuniam in theſauris reponi: & ſacrum piaculare fieri: ita ut prius ad collegium pon-
tificum referretur, quòd ſacri theſauri moti, aperti, uiolatíque eſſent, quæ piacula qui-
bus diis, quibus hoſtiis fieri placeret. milites qui Locris eſſent, omnes in Siciliam trã-
portari: quatuor cohortes ſociorum Latini nominis in prȩſidium Locros adduci. Per-
rogari eo die ſententiæ accenſis ſtudiis pro Scipione & aduerſus Scipionẽ, non potue-
re. Præter Pleminij facinus, Locrenſiúmque cladem, ipſius etiam imperatoris nõ Ro-
manus modò, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidiſq; inam-
bulare in gymnaſio, libellis etiam palæſtræq; operam dare. æque ſegniter mollitérque K
cohortem totam Syracuſarum amœnitate frui: Carthaginem atque Annibalem exci-
diſſe de memoria: exercitum omnem licentia corruptum, qualis Sucrone in Hiſpania
fuerit, qualis nunc Locris, ſociis magis quàm hoſti metuẽdus. Hæc quanquam partim
uera, partim miſta, eóque ſimilia ueris iactabantur, uicit tamen Q. Metelli ſententia:
qui de cæteris Maximo aſſenſus, de Scipionis cauſa diſſenſit. Quî enim conuenire, quẽ
modo ciuitas iuuenem admodum, unum recuperandæ Hiſpanię delegerit ducẽ; quem
recepta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendum punico bello finem creauerit cõſulem,
ſpe deſtinauerit Annibalem ex Italia retracturum, Africam ſubacturum: eum repẽte,
tanquam Q. Pleminium, indicta cauſa prope damnatum ex prouincia reuocari? cum

Perrogari sententiæ non potuere

ea quæ

A ea quæ in ſe nefarie facta Locrenſes quererētur, ne præſente quidem Scipione facta di- Vrb.550.
cerent: neq; aliud quàm patientia, aut pudor, quòd legato pepercisſet, inſimulari poſ- Oly.144.
ſit? Sibi placere M. Pomponium prętorem, cui Sicilia prouincia ſorte euenisſet, triduo
proximo in prouinciam proficiſci: cōſules decem legatos, quos iis uideretur, ex ſenatu
legere, quos cum prætore mitterent, & duos tribunos plebis, atque ædilem. cū eo con-
ſilio prætorem cognoſcere. ſi ea quæ Locrenſes facta quererentur, iusſu aut uoluntate
P. Scipionis facta esſent, ut eum de prouincia decedere iuberēt: ſi P. Scipio iam in Afri-
cam traiecisſet, tribuni plebis, atque ædilis cum duobus legatis, quos maxime prætor
idoneos cenſuisſet, in Africam proficiſcerētur: tribuni atque ædilis, qui reducerent in-
de Scipionem: legati qui exercitui præesſent, donec nouus imperator ad eum exercitū
uenisſet. ſin M. Pomponius, & decem legati comperisſent, neque iusſu neque uolunta-
B te P. Scipionis ea facta esſe, ut in exercitu Scipio maneret, bellúmque ut propoſuisſet,
gereret. Hoc facto S C cum tribunis plebis actum eſt, aut compararent inter ſe, aut ſor-
te legerent, qui duo cum prætore ac legatis irent. Ad collegium pōtificum relatum de
expiandis quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta, uiolata, elatáq; inde esſent. Tribuni
plebis cum prætore & decem legatis profecti, M. Claudius Marcellus, & M. Cincius
Alimentius, iiſque ædilis plebis datus eſt: quem, ſi aut in Sicilia prætoris dicto audiens
non esſet Scipio, aut iam in Africam traiecisſet, cōprehendere tribuni iuberent, ac iure
ſacroſanctæ poteſtatis reducerent. Prius Locros ire quàm Mesſanam, conſilium erat.
Cęterùm duplex fama eſt, quod ad Pleminium attinet. alij, auditis quæ Romæ acta eſ-
ſent, in exilium Neapolim euntem forte in Q. Metellum unum ex legatis incidiſſe, &
ab eo Rhegyum ui retractum. alij, ab ipſo Scipione legatum cum triginta nobiliſsimis
C equitum misſum, qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo ſeditionis principes conii-
cerent. Ii omnes, ſeu ante Scipionis, ſeu tum prętoris iusſu traditi in cuſtodiam Rhegy-
nis ſunt. Prætor legatíque Locros profecti, primam ſicuti mandatū erat, religionis cu-
ram habuere. omnem enim ſacram pecuniam, quæque apud Pleminium, quæq; apud
milites erat, conquiſitam, cum ea quam ipſi ſecum attulerant, in theſauris repoſuerūt,
ac piaculare ſacrum fecerunt. tum uocatos in cōcionem milites, prętor ſigna extra ur-
bem efferre iubet: caſtráque in campo locat, cum graui edicto, ſiquis miles aūt in urbe
reſtitisſet, aut ſecum extulisſet quod ſuum nō esſet. Locrenſibus ſe permittere, ut quod
ſuum quiſque cognoſceret, prehenderet: ſi quid nō compareret, repeteret. ante omnia
libera corpora placere ſine mora Locrenſibus reſtitui: nō leui defuncturum pœna, qui
non reſtituisſet. Locrenſium deinde concionem habuit, atque iis libertatem, legéſque
D ſuas populum Romanum ſenatúmque reſtituere dixit. ſi qui Pleminium, aliúmue quē
accuſare uellet, Rhegyum ſequeretur. ſi de P. Scipione publicè queri uellent, ea quæ
Locris nefarie in deos hominéſque facta esſent, iusſu aut uoluntate P. Scipionis facta
esſe, legatos mitterent Mesſanam. ibi ſe cum conſilio cogniturum. Locrenſes prætori
legatíſque, & ſenatui ac populo Romano gratias egere. ſe ad Pleminium accuſandum
ituros. Scipionem, quanquam parum iniuriis ciuitatis ſuæ doluerit, eum esſe uirum,
quem amicum ſibi quàm inimicum malint esſe. pro certo ſe habere, neque iusſu neque
uoluntate P. Scipionis tot tam nefanda commisſa: ſed aut Pleminio nimium, aut ſibi
parum creditum. natura inſitum quibuſdam esſe, ut magis peccari nolint, quàm ſatis
animi ad uindicanda peccata habeant. Et prętori & cōſilio haud mediocre onus dem-
ptum erat de Scipione cognoſcendi. Pleminium & ad duos & triginta homines cum
E eo damnauerunt, atque in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionem profecti ſunt,
ut ea quoque, quæ uulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutáq;
militiæ diſciplina, comperta oculis perferrent Romam. Venientibus iis Syracuſas, Sci-
pio res non uerba ad purgandum ſe parauit. exercitum omnem eò conuenire, claſſem
expediri iuſsit, tanquam dimicandum eo die terra maríque cum Carthaginienſibus eſ-
ſet. Quo die uenerunt, hoſpitio comiter accepti. postero die terreſtrem naualémque
exercitus non inſtructos modo, ſed hos decurrenteis, claſſem in portu ſimulacrum &
ipſam edentem naualis pugnæ oſtendit: tum circa armamentaria & horrea aliúmque
belli apparatum uiſendum prætor legatíque ducti. tantáque admiratio ſingularū uni-
uerſarúmque rerum incusſa, ut ſatis crederent, aut illo duce atque exercitu uinci Car-

Vrb.550. thaginienſem populum, aut nullo alio poſſe: iuberéntque, quod dij bene uerterent, F
Oly.144. traiiceret,& ſpei conceptæ quo die illum omnes centuriȩ priorem conſulem dixiſſent,
primo quoque tempore compotem populum Romanum faceret. adeóque lætis inde
animis profecti ſunt,tanquam uictoriam, non belli magnificum apparatum nuncia-
turi Romam eſſent. Pleminius,quíque in eadem cauſa eranr, poſtquam Romam eſt
uentum,extemplo in carcerem conditi.ac primo producti ad populũ ab tribunis apud
præoccupatos Locrenſium clade animos,nullũ miſericordiæ locum habuerũt.poſtea
cum ſæpius producerentur,iam ſeneſcente inuidia molliebatur ira:& ipſa deformitas
Pleminij, memoriáque abſentis Scipionis fauorem ad uulgum conciliabat. mortuus
tamen prius in uinculis eſt,quàm iudicium de eo perficeretur.Hunc Pleminium Clo-
dius Licinius in libro tertio rerum Romanarum refert ludis uotiuis,quos Romȩ Afri-
canus iterum conſul faciebat, conatum per quoſdam quos pretio corruperat,aliquot G
locis urbem incendere,ut frangendi carceris fugiendíque haberet occaſionem.patefa-
cto dein ſcelere,delegatum in Tullianum ex s.c. De Scipione nuſquam niſi in ſenatu
actum,ubi omnes legatíque & tribuni claſſem,exercitum,ducémque uerbis extollen-
tes,effecerunt,ut ſenatus cenſeret primo quoque tempore in Africam traiiciendũ:Sci-
pioníque permitteretur,ut ex iis exercitibus qui in Sicilia eſſent, ipſe eligeret quos in
Africam ſecum traiiceret,quos prouinciæ relinqueret præſidio. Dum hæc apud Ro-
manos geruntur, Carthaginienſes quoque cum ſpeculis per promontoria omnia po-
ſitis, percunctantes pauentéſq; ad ſingulos nuncios ſolicitam hyemem egiſſent: haud
paruum & ipſi tuendæ Africæ momentum adiecerũt ſocietatem Syphacis regis,cuius
maxime fiducia traiecturum in Africam Romanũ crediderunt.Erat Aſdrubali Giſgo-
nis filio non hoſpitium modò cum rege de quo ante dictum eſt, cum ex Hiſpania for- H
te in idem tempus Scipio atque Aſdrubal conuenerunt: ſed mentio quoque incohatæ
affinitatis,ut rex duceret filiam Aſdrubalis. Ad eam rem cõfirmandam,tempúſq; nu-
ptiis ſtatuendum(iam enim nubilis erat uirgo)profectus Aſdrubal,ut accenſum cupi-
ditate(& ſunt ante omnes barbaros Numidæ effuſi in uenerem)ſenſit,uirginẽ ab Car-
thagine accerſit,maturatq; nuptias:& inter aliam gratulationem,ut publicum quoq;
fœdus priuato adiiceretur, ſocietas inter populum Carthaginienſem regémque, data
ultro citróque fide eoſdem amicos inimicóſq; habituros,iureiurando affirmatur.Cæ-
terùm Aſdrubal memor & cum Scipione initæ regi ſocietatis, & quàm uana & muta-
bilia barbarorum ingenia eſſent:ueritus ne ſi traiiceret in Africã Scipio, paruum uin-
culum eæ nuptiæ eſſent:dũ accenſum recenti amore Numidam habet,perpellit,blan-
ditiis quoq; puellæ adhibitis, ut legatos in Siciliam ad Scipionẽ mittat, per quos mo- I
neat eum,ne prioribus ſuis promiſsis fretus in Africam traiiciat.ſe & nuptiis ciuis Car
thaginiẽſis filiæ Aſdrubalis,quem uiderit apud ſe in hoſpitio,& publico etiam fœdere
cum populo Carthaginiẽſi iunctum.hortari primum,ut procul ab Africa, ſicut adhuc
fecerint,bellum Romani cum Carthaginienſibus gerãt,ne ſibi intereſſe certaminibus
eorum,armáque aut hæc aut illa abnuentem,alteram ſocietatẽ ſequi neceſſe ſit.ſi non
abſtineat Africa Scipio,& Carthagini exercitum admoueat,ſibi neceſſariũ fore,& pro
terra Africa,in qua & ipſe ſit genitus,& pro patria coniugis ſuæ, próq; parente ac pe-
natibus dimicare.Cum his mãdatis ab rege legati ad Scipionem miſsi, Syracuſis eum
conuenerunt.Scipio quanquam magno momento rerum in Africa gerendarum,ma-
gnaq; ſpȩ deſtitutus erat,legatis propere,priuſquàm res uulgaretur,remiſsis in Africã
literas dat ad regem: quibus etiam atq; etiam monet eum,ne iura hoſpitij ſecum, neu K
cum populo Romano initȩ ſocietatis,neu fas,fidem,dexteras,deos teſtes atq; arbitros
conuentorum fallat. Cæterùm quando neq; celari aduentus Numidarũ poterat (ua-
gati enim in urbe,obſeruatíq; prȩtorio erant)& ſi ſileretur quid petentes ueniſſent,pe-
riculum erat,ne uera,eo ipſo quòd cȩlarentur,ſua ſponte magis emanarent:timórque
in exercitum incideret,ne ſimul cum rege & Carthaginienſibus foret bellandũ: auer-
tit a uero falſis præoccupando mentes hominum. & uocatis ad concionem militibus,
nõ ultra eſſe cunctandũ ait.inſtare ut in Africam quamprimùm traiiciat,ſocios reges.
Maſaniſſam prius ipſum ad Lȩlium ueniſſe, querentẽ quòd cunctando tempus terere-
tur.nunc Syphacem mittere legatos,idem admirantem, quæ tam diuturnæ moræ ſit
cauſa:

A cauſa:poſtulantémque,ut aut traiiciatur tandem in Africam exercitus: aut, ſi mutata Vrb. 550.
conſilia ſint,certior fiat, ut & ipſe ſibi ac regno poſsit cõſulere. Itaque iam ſatis omni- Ol. 144.
bus inſtructis apparatiſque,& re iam non ultra recipiente cunctationem,in aoimo ſibi
eſſe,Lilybæum claſſe traducta, eodémque omnibus peditum equitumq; copiis cõtra-
ctis,quæ prima dies curſum nauibus daret, deis bene iuuantibus in Africam traiicere.
Literas ad M.Pomponiũ mittit,ut ſi ei uideretur,Lilybæum ueniret:ut cõmuniter cõ-
ſulerent,quas legiones potiſsimum,& quantum militum numerũ in Africam traiice-
ret.item circum oram omnem maritimam miſit,ut naues onerariæ comprehenſæ Li-
lybæum omnes contraherentur. Quicquid militum,nauiumq; in Sicilia erat,cum Li-
lybæum cõueniſſent,& nec urbs multitudinem hominum, nec portus naues caperet,
tantus omnibus ardor erat in Africam traiiciendi,ut non ad bellũ duci uiderentur,ſed
B ad certa uictoriæ præmia. præcipue qui ſuperabant ex Cannenſi exercitu milites, illo
non alio duce credebant nauata reipublicæ opera finire ſe militiã ignominioſam poſ-
ſe.Et Scipio minime id genus militum aſpernabatur,ut qui neque ad Cannas ignauia
eorum cladem acceptam ſciret,neque ullos æque ueteres milites in exercitu Romano
eſſe,expertóſque non uariis prælиis modò,ſed urbibus etiam oppugnandis. Quinta &
ſexta Cannenſes erant legiones. eas ſe traiecturum in Africam cum dixiſſet, ſingulos
milites inſpexit:relictiſque quos non idoneos credebat,in locum eorum ſubiecit quos
ſecum ex Italia adduxerat:ſuppleuítque ita eas legiones, ut ſingulæ ſena millia & du-
cenos pedites,trecenos haberent equites.ſociorum item Latini nominis pedites equi-
téſque de exercitu Cannenſi legit. Quantum militum in Africam tranſportatum ſit,
non paruo numero inter authores diſcrepat.alibi decem millia peditum,duo millia &
C ducentos equites:alibi x v millia peditũ,mille & quingentos equites: alibi parte plus
dimidia rem auctam v & x x x millia peditum equitúmq; in naues impoſita inuenio.
quidam non adiecere numerum,inter quos me ipſe in re dubia poni malim.Cœlius ut
abſtinet numero,ita ad immenſum multitudinis ſpeciem auget.uolucres ad terrã de-
lapſas clamore militum ait:tantámque multitudinẽ cõſcendiſſe naues,ut nemo mor-
talium aut in Italia aut in Sicilia relinqui uideretur. Milites ut in naues ordine ac ſine
tumultu conſcenderent,ipſe eam ſibi curã ſumpſit.nauticos C.Lælius,qui claſsis pr
fectus erat, nauibus antè conſcendere coactos continuit. commeatus imponendi M.
Pomponio prætori cura data. v & x l dierum cibaria,è quibus x v dierum cocta,im-
poſita. Vt omnes iam in nauibus erant:ſcaphas circũmiſit,ut ex omnibus nauibus gu-
bernatoréſque & magiſtri nauium,& bini milites in forũ cõuenirent ad imperia acci-
D pienda. Poſteaquam conuenerunt,primũ ab iis quæſiuit:ſi aquam hominibus iumen-
tíſque in totidem dies,quot frumentum, impoſuiſſent.ubi reſponſum eſt,aquam die-
rum v & x l in nauibus eſſe:tum edixit militibus,ut ſilentium quieti nautis ſine cer-
tamine ad miniſteria exequenda bene obedientes præſtarent.cum x x roſtratis ſe ac L.
Scipionem ab dextro cornu: ab læuo totidem roſtratis C. Lælium præfectum claſsis
cum M. Porcio Catone (quæſtor tum is erat)onerariis futurũ præſidio. lumina in na-
uibus ſingula roſtratæ,bina onerariæ haberent: in prætoria naue inſigne nocturnum
trium luminum fore. Emporia ut peterent gubernatoribus edixit. Fertiliſsimus ager,
eóque abundans omnium copia rerum eſt regio, & imbelles (quod plerunq; in ubere
agro euenit) barbari ſunt:priuſq; quàm à Carthagine ſubueniretur,opprimi uideban-
tur poſſe. Iis editis imperiis,redire ad naues iuſsi:& poſtero die diis bene iuuantibus ſi-
E gno dato ſoluere naues. Multæ claſſes Romanæ è Sicilia,atque ipſo illo portu profe-
ctæ erant. cæterùm non eo bello ſolùm (nec id mirum,prædatum enim tantummodo
pleræque claſſes ierant)ſed ne priore quidem ulla profectio tanti ſpectaculi fuit.quan-
quam ſi magnitudine claſſes æſtimares: & bini conſules cũ binis exercitibus antè tra-
iecerant:& propè totidem roſtratæ in illis claſsibus fuerant,quot onerariis Scipio tum
traiiciebat.nam præter x l longas naues,quadringentis ferme onerariis exercitũ trãſ-
uexit.ſed & bellum bello,ſecundum priore ut atrocius Romanis uideretur,cum quòd
in Italia bellabatur,tum ingẽtes ſtrages tot exercituum ſimul cæſis ducibus effecerãt.
& Scipio dux partim factis fortibus,partim ſuapte fortuna quadam ingenti, ad incre-
menta gloriæ celebratus conuerterat animos: ſimul & mens ipſa traiiciendi, nulli

F

urb.550. ante eo bello duci tentata, quod ad Annibalem detrahẽdum ex Italia, trãsferendúmq; F
olymp.144. & finiendum in Africa bellum, ſe tranſire uulgauerat. Concurrerat ad ſpectaculum in
portum omnis turba non habitantium modò Lilybæi, ſed legationum omniũ ex Sici-
lia: quæ & ad proſequendum Scipionem officij cauſa conuenerant, & prætorem pro-
uinciæ M. Pomponium ſecutæ fuerant. ad hoc legiones quæ in Sicilia relinquebãtur,
ad proſeqnẽdos commilitones proceſſerant. nec claſsis modò proſpectantibus è terra,
ſed terra etiam omnis circà referta turba ſpectaculo nauigantibus erat. Vbi illuxit, Sci-
» pio è prætoria naue, ſilentio per præconem facto, Dij deæq;, inquit, qui maria terráſq;
» colitis, uos precor quæſóque, quæ in meo imperio geſta ſunt, geruntur, póſtque geren-
» tur: ea mihi, populo plebíque Romanæ, ſociis nomíniq; Latino, qui populi Romani,
» quíque meam ſectam imperium auſpiciúmq; terra, mari, amnibúſq; ſequuntur, bene
» uertant: eáque nos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxitis: ſaluos incolumeſque G
» uictis perduellibus uictores ſpoliis decoratos, præda onuſtos, triumphantéſq; mecum
» domos reduces ſiſtatis: inimicorum hoſtiúmque ulciſcendorum copiam faxitis: quæq;
» populus Carthaginienſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt, ea ut mihi populóq;
» Romano in ciuitatem Carthaginienſium exempla edendi facultatem detis. Secundũ
eas preces cruda exta cæſa uictima (uti mos) in mare proiecit, tubáque ſignum dedit
proficiſcendi. Vento ſecundo uehementi ſatis profecti, celeriter conſpectu terræ ablati
ſunt. & à meridie nebula occœpit, ita ut uix concurſus nauium inter ſe uitarent. lenior
uentus in alto factus. noctem inſequentem eadem caligo obtinuit: ſole orto eſt diſcuſ-
ſa, & addita uis uento. Iam terram cernebant. haud ita multò pòſt gubernator Scipio-
ni ait non plus quinq; millia paſſuum Africam abeſſe, Mercurij promontorium ſe cer-
nere. ſi iubeat eò dirigi, iam in portu fore omnem claſſem. Scipio ut in conſpectu terra H
fuit, precatus deos, uti bono reipublicæ ſuóque Africam uiderit, dare uela, & aliũ in-
frà nauibus acceſſum petere iubet. uento eodem ferebantur. cæterùm nebula ſub idem
ferme tempus, quo pridie, exorta cõſpectum terræ ademit, & uentus premente nebula
cecidit. nox deinde incertiora omnia fecit. itaque anchoras, ne aut inter ſe cõcurrerent
naues, aut terræ inferrentur, iecere. ubi illuxit, uentus idẽ coortus, nebula diſiecta ape-
ruit omnia Africæ litora. Scipio quod eſſet proximum promontorium percunctatus,
cum Pulchri promõtorium id uocari audiſſet, Placet omen, inquit, huc dirigite naues.
eò claſsis decurrit: copiæ omnes in terram expoſitæ ſunt. Proſperam nauigationẽ ſine
terrore ac tumultu fuiſſe, permultis Græcis Latiniſq; authoribus credidi. Cœlius unus
præterquam quòd non merſas fluctibus naues, cæteros omnes cæleſtes maritimóſque
terrores, poſtremò abreptam tempeſtate ab Africa claſſem ad inſulam Ægimurũ, in- I
de ægre correctum curſum exponit: & prope obrutis nauibus, iniuſſu imperatoris ſca-
phis haud ſecus quàm naufragos milites ſine armis cum ingenti tumultu in terrã eua-
ſiſſe. Expoſitis copiis Romani caſtra in proximis tumulis metantur. Iam non in ma-
ritimos modò agros cõſpectu primum claſsis, dein tumultu egredientium in terram,
pauor terrórque peruenerat, ſed in ipſas urbes. neque enim hominum modò turba mu
lierum puerorumq; agminibus immiſta omnes paſsim compleuerat uias, ſed pecora
quoque præ ſe agreſtes agebant, ut relinqui ſubito Africam diceres. urbibus uero ipſis
maiorem quàm quem ſecũ attulerant, terrorẽ inferebant. Præcipue Carthagini propè
ut capræ tumultus fuit. nam poſt M. Attilium Regulũ & L. Manlium coſs. annis propè
quinquaginta nullum Romanũ exercitũ uiderant, præter prædatorias claſſes, quibus
exſcenſiones in agros maritimos factæ erant: raptiſq; quæ obuia fors fecerat, prius re- K
curſum ſemper ad naues, quàm clamor agreſtes cõciret, fuerat. eo maior tum fuga pa-
uorq; in urbe fuit. Et hercule neque exercitus domi ualidus, neq; dux quem oppone-
rent, erat. Aſdrubal Giſgonis filius, genere, fama, diuitiis, regia tum etiã affinitate lõge
primus ciuitatis erat. ſed eum ab illo ipſo Scipione aliquot prælijs fuſum, pulſumq; in
Hiſpania meminerant: nec magis ducem duci parem, quàm tumultuarium exercitum
ſuum Romano exercitui eſſe. itaq; uelut ſi urbem extemplo aggreſſurus Scipio foret,
ita ad arma eſt conclamatum: portæque raptim clauſæ, & armati in muris, uigiliæque
& ſtationes diſpoſitæ, ac nocte inſequenti uigilatum eſt. Poſtero die quingenti equites
ſpeculatũ ad mare, turbandóſq; egrediẽtes ex nauibus miſsi, in ſtationes Romanorum
inciderunt.

A Inciderũt. iam enim Scipio claſſe Vticam miſſa, ipſe haud ita multũ progreſſus à mari Vrb.550.
tumulos proximos ceperat, & equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat, & per a- Oly.144.
gros miſerat prædatum. Ii cum Carthagienſi equitatu prælium cum commiſiſſent, paucos in ipſo certamine, pleroſque fugientes perſecuti, in quibus præfectum quoque Hanonem nobilem iuuenem, occiderunt. Scipio non agros modò circà uaſtauit, ſed urbem etiam proximam Afrorum ſatis opulentam cepit. ubi præter cætera quæ extẽplo in naues onerarias impoſita, miſſáque in Siciliam erant: octo millia liberorum capitum ſeruorúmque ſunt capta. Lætiſsimus tamen Romanis in principio rerum gerẽdarum aduentus Maſaniſſæ fuit. quem quidam cum CC haud amplius equitibus, plerique cum duûm millium equitatu tradunt ueniſſe. Cæterùm cum longe maximus omnium ætatis ſuæ regũ hic fuerit, plurimúmq; rem Romanam iuuerit: operæpretiũ
B uidetur excedere paululum ad enarrandum quàm uaria fortuna uſus ſit in amittendo recuperandóq; paterno regno. Militante eo pro Carthagienſibus in Hiſpania, pater eius moritur: (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem regis Deſalcem pergrandẽ natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit. haud multo pòſt Deſalce quoq; mortuo, maior ex duobus filiis eius Capuſa, puero admodum altero, paternum imperium accepit. cęterùm cum magis iure gentis, authoritate inter ſuos, quàm uiribus obtineret regnum: extitit quidam Mezetullus nomine, non alienus ſanguine regibus, familię ſemper inimicæ, ac de imperio uaria fortuna cum iis qui tum obtinebant, certantis. Is concitatis popularibus, apud quos inuidia regum magnæ authoritatis erat, caſtris palàm poſitis, deſcendere regem in aciẽ, ac dimicare de regno coëgit. in eo prælio Capuſa cum multis principum cecidit, gens Maſæſylorum omnis in ditionem imperiúmq; Mezetulli
C conceſsit. regio tamen nomine abſtinuit: contentúſque nomine modico tutoris, puerũ Lacumacen, qui ſtirpis regiæ ſupererat, regem appellat. Carthaginiẽſem nobilem fœminam, ſororis filiam Annibalis, quę proxime Deſalci regi nupta fuerat, matrimonio ſibi iungit, ſpe Carthaginiẽſium ſocietatis: & cum Syphace hoſpitium uetuſtum legatis miſsis renouat, omnia ea auxilia præparans aduerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui, dein necę fratris patruelis, ex Hiſpania in Mauritaniã (Bocchar ea tempeſtate rex Maurorum erat) traiicit. ab eo ſupplex infimis precibus auxiliũ itineri, quoniam bello non poterat, quatuor millia Maurorum impetrauit. Cum iis, præmiſſo nuncio ad paternos ſuóſque amicos, cum ad fines regni perueniſſet, quingẽti ferme Numidæ ad eum conuenerunt. Igitur Mauris inde ſicut cõuenerat, retro ad regem remiſsis, quanquam aliquanto minor ſpe multitudo, nec cum qua tantam rem aggredi
D ſatis auderet, cõuenirer: ratus agendo ac moliendo uires quoque ad agendum aliquid collecturum, proficiſcenti ad Syphacem Lacumaci regulo ad Tapſum occurrit. trepidum agmẽ cum in urbem refugiſſet, & urbem Maſaniſſa primo impetu capit, & ex regiis alios tradentes ſe recipit, alios uim parantes occidit. pars maxima cum ipſo puero inter tumultum ad Syphacem, quò primum intenderant iter, peruenerũt. Fama huius modicæ rei in principio rerũ proſpere actæ conuertit ad Maſaniſſam Numidas. affluebántque undique ex agris uicíſque ueteres milites Galæ, & incitabant iuuenem ad recuperandum paternum regnum. Numero militum aliquãtum Mezetullus ſuperabat. nam & ipſe eum exercitum quo Capuſam uicerat, & ex receptis poſt cædem regis, aliquot habebat, & puer Lacumaces ab Syphace auxilia ingentia adduxerat, quindecim millia peditum. Mezetullo decem millia equitum erant. quibuſcum Maſaniſſa nequa-
E quam tantum peditum equitúmue habens acie conflixit. uicit tamen & ueterũ militũ uirtus, & prudentia inter Romana & Punica arma exercitati ducis. Regulus cũ tutore & exigua Maſæſylorum manu in Carthaginiẽſium agrum perfugit. Ita recuperato regno paterno Maſaniſſa, quia ſibi cũ Syphace haud paulò maiorem reſtare dimicationem cernebat: optimum ratus cum fratre patruele gratiam reconciliare, miſsis qui & puero ſpem facerent, ſi in fidem Maſaniſſæ ſeſe permiſiſſet, futurum in eodem honore, quo apud Galam Deſalces quondã fuiſſet: & qui Mezetullo præter impunitatem ſua omnia cũ fide reſtitui ſponderent: ambos præoptanteis exilio modicã domi fortunam, omnia, ne id fieret, Carthaginienſibus de induſtria agentibus, ad ſeſe perduxit. Aſdrubal tum forte cum hæc gerebantur, apud Syphacem erat. qui Numidæ haud ſane mul-

vrb.550. tum ad ſe pertinere credenti, utrum peoes Lacumacen, an Maſaniſſam regnum Maſæ- F
Olÿ.144 ſylorum eſſet, falli eum magoopere ait, ſi Maſaniſſam eiſdem cootentum fore, quibus
patrem Galam, aut patruū eius Deſalcem, credat. multo maiorem iodolem iu eo aoi-
mi ingeniíque eſſe, quàm in ullo gentis eius unquam fuiſſet. ſæpe eum in Hiſpania ra-
ræ inter homines uirtutis ſpecimen dediſſe ſociis pariter hoſtibúſque. & Syphacem &
Carthaginieoſes, uiſi orientem illum ignem oppreſsiſſeut, ingeoti mox ioceodio, cum
iam nullam opem ferre poſſeut, arſuros. adhuc teoeras & fragiles eius uires eſſe: uixdū
coaleſcere foueuti reguum. Inſtaodo ſtimulaodóque peruicit, ut exercitū ad fines Ma-
ſæſylorum admoueat: atq; iu agro de quo ſæpe cum Gala oon uerbis modò diſcepta-
tum, ſed etiam armis certatum fuerat, tāquam haud dubie iuris ſui, caſtra locet: ſi quis
arceat, quod maxime opus ſit, acie dimicaturum. ſin per metum agro cedatur, iu me-
dium regni eundum. aut ſine certamine coeceſſuros io ditiooē eius Maſæſylos, aut ne- G
quaquam pares futuros armis. His uocibus incitatus Syphax Maſaniſſæ bellū infert:
& primo certamioe Maſæſylos fuodit fugátq;. Maſaniſſa cum paucis equitibus ex acie
in montem (Balbum iocolæ uocaot) perfugit. familię aliquot cum mapalibus pecori-
búſque ſuis (ea pecunia illis eſt) perſecuti ſuot regem. cætera Maſæſylorum multitudo
in ditiooem Syphacis coeceſsit. Quem ceperant exules montem, herbidus aquoſúſq;
eſt: & quia pecori bonus alendo erat, hominum quoq; carue ac lacte ueſcentiū abuude
ſufficiebat alimētis. Iode oocturnis primò ac furtiuis incurſionibus, deinde aperto la-
trocinio ioſeſta omnia circà eſſe: maxime uri Carthagioieoſis ager, qoia & plus prędæ
quàm inter Numidas, & latrocinium tutius erat. iámq; adeo licenter eludebant, ut ad
mare deuectam prædā ueoderent mercatoribus appelleutibus uaues ad id ipſum, plu-
réſque quàm iuſto ſæpe in bello Carthaginienſium cæderentur capereotúrq;. Deplo- H
rabant ea apud Syphacem Carthagioienſes, infeoſúmque & ipſum ad reliquias belli
perſequendas ioſtigabaot. ſed uix regiū uidebatur, latronem uagum in mootibus con-
ſectari. Bocchar ex præfectis regiis uir acer & impiger ad id delectus. ei data quatuor
millia peditum, duo equitum: præmiorúmque ingentium ſpe oneratus, ſi caput Maſa-
niſſæ retuliſſet, aut uiuum (id uero inæſtimabile gaudium fore) cepiſſet. Palatos incu-
rioſéque agentes improuiſo adortus, pecorum hominúmq; iugeoti multitudine à prę-
ſidio armatorum excluſa, Maſaniſſam ipſum cum paocis in uerticem mōtis compel-
lit. inde prope ut iam debellato, nec præda modò pecorum homioúmque captorum
miſſa ad regem, ſed copiis etiam ut aliquāto maioribus quàm pro reliquiis belli remiſ-
ſis, cum quingētis haud amplius peditibus, duceotíſq; equitibus degreſſum iugis Ma-
ſaniſſam perſecutus in ualle arcta, faucibus utrinque obſeſsis, incluſit. ibi ingens cædes I
Maſæſylorum facta, Maſaniſſa cum quiuquagiuta haud amplius equitibus per amfra-
ctus montis ignotos ſequentibus ſe eripuit. Teouit tameo ueſtigia Bocchar: adeptúſq;
eum patentibus prope Clupeam urbē campis ita circundedit, ut præter quatoor equi-
tes, omnes ad unum ioterfecerit. cum iis ipſum quoque Maſaniſſam ſaucium propè è
manibus inter tumultum amiſit. Iu conſpectu erāt fugientis alæ equitum diſperſæ la-
to campo, quibuſdam ut occurrereut, per obliqua tendeotibus, quacuuque hoſtis fle-
ctebat. amois ingeos fugieotes accepit (neque enim cunctauter, ut quos maior metus
urgeret, immiſerant equos) raptíq; gurgite, & in obliquum relati. duobus io conſpectu
hoſtium io pręruptum gurgitem hauſtis, ipſe periiſſe creditus. duo reliqui equites cum
eo uirgulta interioris ripæ tenuerunt. Is finis Bocchari ſequendi fuit, oec ingredi flu-
meu auſo, oec habere credenti ſe iam quem ſequeretur. inde uaous author abſumpti K
Maſaniſſæ ad regem redit: miſsíque qui Carthaginem gaudium ingens uūciareot: to-
táque Africa fama mortis Maſaniſſæ repleta, oarie animos affecit. Maſaniſſa in ſpelū-
ca occulta cum herbis curaret uulous, duorum equitum latrocioio per dies aliquot ui-
xit. ubi primùm ducta cicatrix, patíq; poſſe uiſus eſt iactatiouem, audacia ingēti pergit
ire ad regnum repetendum. atq; io ipſo itinere haud plus XL equitibus collectis, cum
io Maſæſylos palàm iam quis eſſet fereus ueoiſſet, tantum motū cum fauore priſtioo,
tum gaudio inſperato, quòd quem periiſſe crediderant, incolumem cernebāt, fecit, ot
intra paucos dies VI millia peditum armatorum, quatuor equitum ad eū cōuenirent:
atque non in poſſeſsiooe modò paterni regni eſſet, ſed etiam ſocios Carthaginienſium
populos,

A populos, Maſæſylorúmque fines (id Syphacis regnum erat) uaſtaret. irritato ad bellum Syphace, inter Cirtham Hipponémq; in iugis opportunorum ad omnia montiũ conſedit. Maiorem igitur eam rem Syphax ratus, quam ut per præfectos ageret, cum filio iuuene (nomen Verminæ erat) parte exercitus miſſa, illũ circunducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadere iubet. Nocte profectus Vermina, qui ex occulto aggreſſurus erat. Syphax tum interdiu aperto itinere, ut qui ſignis collatis acie dimicaturus eſſet, mouit caſtra. Vbi tempus uiſum eſt quo perueniſſe iam circummiſſi poterãt: & ipſe leni cliuo ferente ad hoſtem cũ multitudine fretus, tum præparatis à tergo inſidiis, per aduerſum montem erectam aciem ducit. Maſaniſſa fiducia maxime loci, quo multo æquiore pugnaturus erat, & ipſe dirigit ſuos. Atrox prælium & diu anceps fuit: loco & uirtute militum Maſaniſſam, multitudine quæ nimio maior erat, Syphacẽ iu- Vrb.550. Oly.144.

B uante. Ea multitudo diuiſa, cum pars à fronte urgeret, pars ab tergo ſe circunfudiſſet, uictoriam haud dubiam Syphaci dedit. & ne effugium quidem patebat, hinc à fronte, hinc à tergo incluſis. itaque cæteri pedites equitéſq; cæſi. Ducentos ferme equites Maſaniſſa circa ſe conglobatos, diuiſóſque turmatim in treis partes erumpere iubet, loco prædicto in quem ex diſsipata conuenirent fuga. ipſe quà intenderat, inter media tela hoſtium euaſit. duæ turmæ hæſere. altera metu dedita hoſti, altera pertinacius repugnando telis obruta & confixa eſt. Verminam prope ueſtigiis inſtantem in alia atque alia flectendo itinera eludens, tędio & deſperatione tandem feſſum abſiſtere ſequendo coëgit. ipſe cum LXX equitibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum conſcientia egregie ſæpe repetiti regni paterni inter Punica emporia, gentémq; Garamãtum omne tempus uſq; ad C. Lælij claſsíſque Romanæ aduentum in Africam conſumpſit. Hæc

C animum inclinant, ut cum modico potius quàm cum magno præſidio equitum ad Scipionem quoque poſtea ueniſſe Maſaniſſam credam. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas exulis fortunæ conueniens eſt. Carthaginienſes ala equitũ cum prefecto amiſſa, alióque equitatu per nouum delectum comparato, Hannonem Amilcaris filium præficiunt. Aſdrubalem ſubinde ac Syphacem per literas nunciόſq;, poſtremò etiam per legatos accerſunt. Aſdrubalem opem ferre propè circunſeſſæ patriæ iubent: Syphacem orant, ut Carthagini & uniuerſæ Africæ ſubueniat. Ad Vticam tum caſtra Scipio ferme mille paſſus ab urbe habebat, tranſlata à mari, ubi paucos dies ſtatiua coniuncta claſsi fuerant. Hanno nequaquam ſatis ualido non modò ad laceſſendum hoſtem, ſed ne ad tuendos quidem à populationibus agros equitatu accepto, id omnium primum egit, ut per cõquiſitionem numerum equitum augeret. nec aliarum

D gentium aſpernatus, maxime tamẽ Numidas (id longè primum equitum in Africa eſt genus) cõducit. Iam ad quatuor millia equitum habebat, cum Saleram nomine urbem occupauit, XV ferme millia ab Romanis caſtris. Quod ubi Scipioni relatum eſt, æſtiua ſub tectis agere equitatus, Sint, inquit, uel plures, dum talem ducem habeãt. eóque minus ſibi ceſſandum ratus, quo illi ſegnius rem agerent: Maſaniſſam cum equitatu præmiſſum portis obequitare, atque hoſtem ad pugnam elicere iubet. ubi omnis multitudo ſe effudiſſet, grauiórque iam in certamine eſſet, quàm ut facile ſuſtineri poſſet, cedere paulatim. ſe in tempore pugnæ uenturum. Tantum moratus, quantũ ſatis temporis pręgreſſo uiſum ad eliciendos hoſtes, cum Romano equitatu ſecutus, tegentibus tumulis, qui opportunè circa uiæ flexus oppoſiti erãt, occultus proceſsit. Maſaniſſa ex compoſito nunc terrentis nunc timentis modo, aut ipſis obequitabat portis, aut cedẽ-

E do cum timore ſimulato audaciam hoſti faceret, ad inſequendũ temere eliciebat. Nondum omnes egreſsi erant, uariéque dux fatigabatur: alios uino & ſomno graues arma capere, & frenare equos cogendo: aliis, ne ſparſi & inconditi ſine ordine, ſine ſignis omnibus portis excurrerent, obſiſtendo. Primò incaute ſe inuehentes Maſaniſſa excipiebat: mox plures ſimul conferti porta effuſi æquauerant certamen: poſtremò iam omnis equitatus pręlio cũ adeſſet, ſuſtineri ultra nequiuere. Non tamen effuſa fuga Maſaniſſa, ſed cedendo ſenſim impetus eorum excipiebat, donec ad tumulos tegentes Romanum equitatum pertraxit. Inde exorti equites & ipſi integris uiribus, & recentibus equis, Hannoni Afriſq; pugnãdo ac ſequẽdo feſsis, ſe circunfudere: & Maſaniſſa flexis ſubito equis in pugnã rediit. Mille ferme qui primi agminis fuerãt, ut quibus haud fa-

Vrb.550. cilis receptus fuit,cum ipſo duce Hannone intercluſi atque interfecti ſunt.cęteros du- F
Oly.144. cis præcipue territos cæde effuſe fugientes per triginta millia paſſuum uictores ſecuti,
ad duo præterea millia equitum aut ceperunt,aut occiderunt.inter eos ſatis conſtabat
non minus ducentos Carthaginienſium equites fuiſſe; & diuitiis quoſdam & genere
illuſtres.Eodem forte quo hæc geſta ſunt die naues quæ prędam in Siciliã uexerant,cũ
cõmeatu rediere,uelut ominatæ ad prædã alterã repetendã ſeſe ueniſſe. Duos eodem
nomine Carthaginienſiũ duces duobus equeſtribus prælìis interfectos, nõ omnes au-
thores ſunt: ueriti credo ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidẽ & Valerius ca-
ptum Hannonem tradunt.Scipio præfectos equitéſque, prout cuiuſque opera fuerat,
& ante omneis Maſaniſſam inſignibus donis donat. & firmo præſidio Salerae impoſi-
to,ipſe cum cætero exercitu profectus, non agris modò quacunque incedebat, popu-
latis,ſed urbibus etiam quibuſdam uicíſq; expugnatis,late fuſo terrore belli , ſeptimo G
die quàm profectus erat , magnam uim hominum & pecoris & omnis generis prædæ
trahens in caſtra redit : grauéſque iterum hoſtium ſpoliis naues dimittit. inde omiſsis
expeditionibus paruis populationibúſque, ad oppugnandam Vticam omnes belli ui-
res conuertit:eam deinde,ſi cepiſſet,ſedem ad cætera exequenda habiturus.Simul & à
claſſe nauales ſocij,qua ex parte urbs mari alluitur:ſimul & terreſtris exercitus ab im-
minente prope ipſis mœnibus tumulo eſt admotus. tormenta machináſq; & aduexe-
rat ſecum,& ex Sicilia cum commeatu miſſæ erant : & nouæ in armamentario multis
talium operũ artificibus de induſtria incluſis, fiebant. Vticenſibus tanta undiq; mole
circunſeſsis,in Carthaginienſi populo, Carthaginienſibus in Aſdrubale,ita, ſi is mo-
uiſſet Syphacem,ſpes omnis erat. ſed deſiderio indigẽtium auxilij tardius cuncta mo-
uebantur.Aſdrubal intentiſsima conquiſitione cum ad x x x millia peditũ, tria equi- H
tum effeciſſet : non tamen ante aduentum Syphacis caſtra propius hoſtem mouerę eſt
auſus.Syphax cum quinquaginta millibus peditum, decem equitum aduenit : confe-
ſtimq; motis ab Carthagine caſtris,haud procul Vtica munitionibúſq; Romanis con-
ſedit.Quorum aduentus hoc tamen momenti fecit,ut Scipio,cum quadraginta ferme
dies nequicquam omnia experiens obſediſſet Vticam, abſcederet inde irrito incepto.
iam enim hyems inſtabat.caſtra hyberna in promontorio,quod tenui iugo continen-
ti adhærens in aliquantum maris ſpacium extenditur, communit:uno uallo & naua-
lia caſtra amplectitur. iugo medio legionum caſtris impoſitis, litus ad ſeptentrionem
uerſum ſubductæ naues naualéſq; ſocij tenebant,meridianam uallem ad alterum litus
deuexam equitatus. Hæc in Africa uſque ad extremum autumni geſta.Præter cõue-
ctum undique ex popularis circà agris frumentum,commeatúſq; ex Sicilia atq; Italia I
aduectos,Cn. Octauius Propr.ex Sardinia ab T. Claudio Pr. cuius ea prouincia erat,
ingentem uim frumenti aduexit:horreáq; non ſolùm ea quæ iam facta erant, repleta,
ſed noua ædificata. Veſtimenta exercitui deerant.id mandatum Octauio,ut cum præ-
tore ageret,ſi quid ex ea prouincia comparari ac mitti poſſet.ea quoque haud ſegniter
curata res.mille ducentæ togæ breui ſpacio,duodecim millia tunicarũ miſſa. Æſtate
ea qua hæc in Africa geſta ſunt,P. Sempronius cos. cui Brutij prouincia erat,in agro
Crotonienſi cũ Annibale in ipſo itinere tumultuario prælio conflixit.agminibus ma-
gis quàm acie pugnatũ eſt.Romani pulſi : & tumultu uerius quàm pugna ad mille &
c c de exercitu conſulis interfectis,in caſtra trepidi rediere. neq; oppugnare tamen ea
hoſtes auſi.Cæterùm ſilentio proximæ noctis profectus inde conſul,præmiſſo nuncio
ad P. Licinium proconſulem , ut ſuas legiones admoueret, copias coniunxit. ita duo K
duces,duo exercitus ad Annibalem redierunt. nec mora dimicandi facta eſt , cum cõ-
ſuli duplicatæ uires:Pœno recẽs uictoria animos faceret.In primam aciem ſuas legio-
nes Sẽpronius induxit:in ſubſidiis locatæ P.Licinij legiones.Conſul principio pugnæ
ædem Fortunæ Primigeniæ uouit,ſi eo die hoſtes fudiſſet:compóſq; eius uoti fuit.fuſi
ac fugati Pœni. ſupra quatuor millia armatorum cæſa: paulò minus trecẽti uiui capti:
equi quadraginta,& undecim militaria ſigna.Perculſus aduerſo prælio Annibal Cro-
tonem exercitum abduxit. Eodem tempore M. Cornelius cos. altera parte Italiæ nõ
tam armis,quàm iudiciorum terrore Hetruriam cõtinuit,totam ferme ad Magonem,
ac per eum ad ſpem nouandi res uerſam. Eas quæſtiones ex ſenatuſconſulto minime

ambitioſe

A ambitioſe habuit. multique nobiles Hetruſci, qui aut ipſi ierant, aut miſerant ad Ma- Vrb 551.
gonem de populorum ſuorum defectione, primò erant præſentes condemnati: poſtea Oly.144.
conſcientia ſibimet ipſi exilium cõſciſcentes, cum abſentes damnati eſſent, corporibus
ſubtractis, bona tantum quæ publicari poterant, pigneranda pœnæ præbebant. Dum
hæc conſules diuerſis regionibus agũt, cenſores interim Romæ M. Liuius & C. Clau-
dius ſenatum recitarunt. princeps iterũ lectus Q. Fabius Maximus. notati ſeptem, ne-
mo tamen qui ſella curuli ſediſſet. ſarta tecta acriter & cũ ſumma fide exegerunt. uiam
è foro Boario ad Veneris, & circa foros publicos, & ædem Matris magnę in palatio fa-
ciendam locauerunt. uectigal etiam nouum ex ſalaria annona ſtatuerunt. ſextante ſal
& Romæ, & per totam Italiam erat. Romæ precio eodem, pluris in foris & cõciliabu-
lis, & alio alibi precio pręebendum locauerunt. Id uectigal commentum alterũ ex cen-
B ſoribus ſatis credebãt, populo iratum, quòd iniquo iudicio quondam damnatus eſſet:
& in precio ſalis maxime oneratas tribus quarũ opera damnatus erat, credebant. Inde
Salinatori Liuio inditum cognomen. Luſtrum conditũ ſerius, quia per prouincias di-
miſerunt cenſores, ut ciuium Romanorum in exercitibus, quantus ubique eſſet, refer-
retur numerus. Cenſa cum iis CCLXV millia hominum. cõdidit luſtrum C. Claudius
Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunquam antea factum erat, deferẽtibus
cenſoribus, cenſum receperunt: ut quantum numero militum, quantum pecunia ua-
lerent, in publicis tabulis monumenta extarent. Equitũ deinde cenſus agi cœptus eſt,
& ambo forte cenſores equum publicum habebant. cum ad tribum Polliam uentum
eſt, in qua M. Liuij nomen erat: & præco cunctaretur citare ipſum cẽſorem: cita, inquit
Nero, M. Liuiũ. & ſiue ex reſidua & uetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſe-
C ueritatis inflatus, M. Liuium, quia populi iudicio eſſet condemnatus, equum uendere
iuſſit. Item M. Liuius cum ad tribum Narnienſem & nomẽ collegæ uentum eſt, uen-
dere equum C. Claudium iuſſit, duarum rerum cauſa: unius, quòd falſum aduerſus ſe
teſtimonium dixiſſet: alterius, quòd non ſyncera fide ſecum in gratiam rediſſet. Itaque
ibi fœdum certamen inquinãdi famam alterius cum ſuæ famæ damno factũ eſt. Exitu
cenſuræ cum in leges iuraſſet C. Claudius, & in ærarium aſcendiſſet, inter nomina eo-
rum quos ærarios relinquebat, dedit collegæ nomen. Deinde M. Liuius in ærariũ ue-
nit, & præter Meciam tribum, quæ ſe nec condemnaſſet, neque condemnatum conſu-
lem aut cenſorem feciſſet: populum Romanum omnem, quatuor & triginta tribus
ærarios reliquit, quòd & innocentem ſe condemnaſſent, & condemnatum conſulem
& cẽſorem feciſſent: neq; inficiari poſſent aut iudicio ſemel, aut comitiis bis ab ſe pec-
D catum eſſe. inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium ærariũ fore. quod ſi exem-
plum haberet bis eundem ærarium relinquẽdi, C. Claudium nominatim ſe inter æra-
rios fuiſſe relicturum. Prauum certamen notarum inter cenſores, caſtigatio incõſtan-
tiæ populi cenſoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia cẽſores cum eſſent,
creſcendi ex his ratus eſſe occaſionem Cn. Bebius tribunus plebis, diem ad populum
utrique dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt, ne poſtea obnoxia populari auræ cẽ-
ſura eſſet. Eadem æſtate in Brutiis iam Petilia à conſule ui capta, Conſentia & Pando-
ſia, & ignobiles aliæ ciuitates uoluntate in deditionem uenerunt. Et cum comitiorum
iam appeteret tempus, Corneliũ potius ex Hetruria ubi nihil belli erat, Romam acci-
ti placuit. Is Conſules Cn. Seruilium Cepionem, & Cn. Seruilium Geminum crea-
uit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P. Quintilius Varus,
E P. Ælius Pætus, P. Villius Tappulus. Hi duo cum ædiles plebis eſſent, prætores crea-
ti ſunt. Conſul comitiis perfectis ad exercitum in Hetruriam rediit. Sacerdotes eo an-
no mortui, atque in locum eorum ſuffecti. T. Veturius Philo flamen Martialis in lo-
cum M. Æmylij Regilli, qui priore anno mortuus erat, creatus inauguratúſque, & in
M. Pomponij Mathonis auguris & decemuiri locum creati, decemuir M. Aurelius
Cotta, augur Tib. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens, quod tunc perrarum
in mandandis ſacerdotiis erat. Quadrigæ aureæ eo anno in Capitolio poſitæ ab ędili-
bus curulibus C. Liuio & M. Seruilio Gemino. Et ludi Romani biduum inſtau-
rati. item per biduum plebeij ab ædilibus P. Ælio, P. Villio. & Iouis epulum fuit
ludorum cauſa.

DECADIS TERTIÆ LIBER X. F

Vrb. 551. Oly. 144. CN. SERVILIVS Cepio & Cn. Seruilius Geminus coſs. (ſextuſ-
decimus is annus belli Punici erat) cum de republica bellóq; & pro-
uinciis ad ſenatum retuliſſent: cenſuerunt patres, ut conſules inter ſe
compararent ſortirenrúrue, nter Brutios aduerſus Annibalem, uter
Hetruriam ac Ligures pronincjã haberet: cui Brutij eueniſſent, exer-
citum à P. Sempronio acciperet. P. Sempronius (ei quoq; enim pro-
conſuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet, is Romam reuer-
teretur. Bello qnoque bonus habitus ad cætera, quibus nemo ea tẽpeſtate inſtructior
ciuis habebatur, cõgeſtis omnibus humanis à natura fortunáq; bonis, nobilis idem ac
diues erat: forma uiribúſque corporis excellebat: facundiſsimus habebatur, ſeu cauſa G
oranda, ſeu in ſenatu & ad popelum ſuadendi ac diſſuadendi locus eſſet, iuris pontifi-
cij peritiſsimns. ſuper hæc bellicæ quoq; laudis conſulatus compotem fecerat. Quod
in Brutiis prouincia, idem in Hetruria ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo
conſuli tradere exercitum iuſſus: ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obti-
neret cum legionibns iis quas prætor L. Scribonius priore anno habuiſſet. Sortiti de-
inde prouincias. Cepioni Brutij, Seruilio Gemino Hetruria euenit. Tum prætorum
prouinciæ in ſortem coniectæ. Iuriſdictionem urbanam P. Ælius, Sardiniam P. Len-
tulus, Siciliam P. Villius, Ariminum cum duabus legionibus (ſub Spurio Lucretio eæ
fuerãt) Quintilius Varus eſt ſortitus. Et Lucrerio prorogatum imperium, ut Genuam
oppidum à Magone Pœno dirutum exædificaret. P. Scipioni nõ temporis, ſed rei ge-
rendæ fine, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperium eſt. decretúm- H
quenr ſupplicatio fieret, quòd is in Africam prouinciam traieciſſet, ut ea res ſalutaris
popnlo Romano ipſíque duci atque exercitui eſſet. In Sicilia tria millia militum ſunt
ſcripta. & qnia quod roboris eà prouincia habuerat, in Africam tranſuectum fuerat,
ne qua claſsis ex Africa traiiceret, XL nauibus cuſtodiri placuerat Siciliæ maritimam
oram. Tredecim nonas naues Villius ſecum in Siciliam duxit: cæteræ in Sicilia uete-
res refectæ. Huic claſsi M. Pomponius prioris anni prætor prorogato imperio præ-
poſitus, nonos milites ex Italia aduectos in naues impoſuit. Parem nauium numerum
Cn. Octauio Pr. item prioris anni cum pari iure imperij ad tuendam Sardiniæ oram
patres decreuerunt. Lenrulus Pr. duo millia militum dare in naues iuſſus. Et Italiæ o-
ra, quia incertnm erat quò miſſuri claſſem Carthaginienſes forent: uidebantur antem
quicquid nudatum præſidiis eſſet, petituri: M. Martio Pr. prioris anni cum totidem I
nauibns tuenda data eſt. tria millia militum in eam claſſem ex decreto patrum conſu-
les ſcripſerũt, & duas legiones urbanas ad incerta belli. Hiſpaniæ cum exercitibus im-
perióque ueteribus imperaroribus, L. Lentulo & L. Manlio Acidino decretæ. Viginti
omnino legionibus, & CLX. nauibus longis res Romana eo anno geſta. Prætores in
prouincias ire iuſsi. Conſulibus impefatum, ur priuſquam ab urbe proficiſcerentur,
ludos magnos facerent, quos T. Manlius Torquatus dictaror in quintum annum uo-
uiſſet, ſi eodem ſtatu reſpublica ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis homi-
num prodigia ex pluribus locis nunciata. Aurum in Capitolio corui nõ laceraſſe tan-
tùm roſtris crediti; ſed etiam ediſſe. Mures Antij coronam auream arroſerunt. Circa
Capuam omnem agrum locuſtarum uis ingens, ita ut unde aduenïſſent parum con-
ſtaret, cõplenit. Eqnuleus Reate cum quinq; pedibus natus. Anagniæ ſparſi primùm K
ignes in cælo, dein fax ingens arſit. Fruſinone arcus ſolem tenui linea amplexus: cir-
culum deinde ipſum maior ſolis orbis extrinſecus incluſit. Arpini terra cãpeſtri agro
in ingentem ſinnm conſedit. Conſulum alteri primam hoſtiam immolanti caput ie-
cinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtiis procurata. editi à collegio pontificum dij
quibus ſacrificaretur. Iis tranſactis, conſules prætoréſque in prouincias profecti, o-
mnibus tamen uelnt eam ſortitis, Africæ cura erat: ſeu quia ibi ſummam rerum belli-
que uerti cernebant, ſeu nt Scipioni gratificarentur, in quem tum omnis uerſa ciuitas
erat. itaq; non ex Sardinia tantùm (ſicut antè dictum) ſed ex Sicilia quoq; & Hiſpania
ueſtimenta frumentúmq;, & arma etiam ex Sicilia & omne genus cõmeatus eò por-
tabantur.

A tabantur. Nec Scipio ullo tempore hyemis belli opera remiſerat, quæ multa ſimul un- Vrb. 551.
diq; eum circunſtabant. Vticam obſidebat, caſtra in conſpectu Aſdrubalis erant. Car- Oly. 144.
thaginienſes deduxerant naues, claſſem paratā inſtructámq; ad cōmeatus intercipien-
dos habebant. inter hæc ne Syphacis quidem recōciliandi curam ex animo dimiſerat:
ſi forte iam ſatiâs amoris in uxore ex multa copia eum cepiſſet. Ab Syphace magis pa-
cis cum Carthaginienſibus conditiones, ut Romani Africa, Pœni Italia excederent,
quàm ſi bellaretur, ſpes ulla deſciturū afferebatur. Hæc per nuncios magis equidē acta
crediderim (& ita pars maior authores ſunt) quàm ipſum Syphacē, ut Antias Valerius
prodit, in caſtra Romana ad colloquiū ueniſſe. Primò eas conditiones imperator Ro-
manus uix auribus admiſit. poſtea ut cauſa probabilis ſuis cōmeandi foret in caſtra ho
ſtium mollius eadem illa abnuere: ac ſpem facere, ſæpius ultro citróq; agitātibus, rem
B conuenturam. Hybernacula Carthaginienſium, congeſta temere ex agris materia ex-
ædificata, lignea ferme tota erânt. Numidę præcipue arundine textis ſtoreáq; pars ma-
xima tectis paſsim nullo ordine, quidā ut ſine imperio occupatis locis, extra foſſam e-
tiam uallúmq; habitabāt. Hæc relata Scipioni ſpem fecerant caſtra hoſtiū per occaſio-
nem incendendi. Cum legatis quos mitteret ad Syphacem, calonum loco primos or-
dinis ſpectatę uirtutis atq; prudentiæ ſeruili habitu mittebat: qui dum in colloquio le-
gati eſſent, uagi per caſtra alius alia, aditus exitúſque omnes, ſitum formámq; & uni-
uerſorū caſtrorum & partium, quà Pœni, quà Numidæ haberent, quantum interualli
inter Aſdrubalis ac regia caſtra eſſet, ſpecularentur: morémq; ſimul noſcerent ſtatio-
num uigiliatúmque: nocte, an interdiu opportuniores inſidiātibus eſſent. & inter cre-
bra colloquia alij atque alij de induſtria, quò pluribus omnia nota eſſent, mittebantur.
C Cum ſępius agitata res certiorē ſpem pacis in dies & Syphaci & Carthaginiēſibus per
eum faceret: legati Romani uetitos ſe reuerti ab imperatore aiunt, niſi certum reſpon-
ſum detur. proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia, ſeu conſulendus Aſdrubal & Cartha-
ginienſes eſſent, conſuleret. tēpus eſſe aut pacē componi, aut bellum nauiter geri. Dum
conſulitur Aſdrubal ab Syphace, ab Aſdrubâle Carthaginienſes: & ſpeculatores om-
nia uiſendi, & Scipio ad comparanda quæ in rem opus erant, tēpus habuit: & ex men-
tione ac ſpe pacis, negligentia, ut ſit, apud Pœnos Numidáſque orta cauendi ne quid
hoſtile interim paterentur. Tandē relatū reſponſum, quibuſdā, quia nimis cupere Ro-
manus pacem uidebatur, iniquis per occaſionem adiectis, quæ peropportunę cupienti
tollere inducias Scipioni cauſam præbuere, ac nūcio regis, cum relaturum ſe ad conſi-
liū dixiſſet: poſtero die reſpondit, ſe uno fruſtra tendente nulli alij pacem placuiſſe. re-
D nunciaret igitur, nullam aliā ſpē pacis, quàm relictis Carthaginienſibus, Syphaci cum
Romanis eſſe. Ita tollit inducias, ut libera fide incepta exequeretur. deductíſque naui-
bus (& iam ueris principiū erat) machinas tormentáque, uelut à mari aggreſſurus Vti-
cam imponit. duo millia militū ad capiendum quē antea tenuerat tumulum ſuper Vti-
cam mittit: ſimul ut ab eo quod parabat, in alterius rei curam conuerteret hoſtiū ani-
mos: ſimul ne qua, cum ipſe ad Syphacem Aſdrubalémq; profectus eſſet, eruptio ex ur-
be & impetus in caſtra ſua relicta cum leui præſidio fieret. His præparatis aduocatóq;
conſilio, & dicere exploratoribus iuſsis quæ cōperta afferrent, Maſaniſſáque, cui om-
nia hoſtium nota erant: poſtremò quid ipſe pararet in proximam noctē, proponit. tri-
bunis edicit, ut ubi prætorio dimiſſo ſigna concinuiſſent, extemplo educerent è caſtris
legiones. Ita ut imperauerat, ſigna ſub occaſum ſolis efferri ſunt cœpta. ad primā ferme
E uigiliā agmen explicauerunt: media nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico
gradu ad caſtra hoſtium peruentum. Ibi Scipio partē copiarum Lælio, Maſaniſſámq;
ac Numidas attribuit: & caſtra Syphacis inuadere, ignéſque conijcere iubet. ſingulos
deinde ſeparatim, Lælium ac Maſaniſſam ſeductos obteſtatur, ut quantum nox proui-
dentiæ adimat, tantum diligentia expleant curáque. ſe Aſdrubalem Punicáque caſtra
aggreſſurum. cæterùm non antè cœpturum, quàm ignem in regiis caſtris conſpexiſſet.
Neq; ea res morata diu eſt. nā ut proximis caſtris iniectus ignis hæſit, extemplo proxi-
ma quæq;, & deinceps continua amplexus, totis ſe paſsim diſsipauit caſtris. & trepida-
tio quidem, quanta neceſſe erat in nocturno effuſo tam late incendio, orta eſt. cæterùm
fortuitū, non hoſtilem ac bellicum ignem rati eſſe, ſine armis ad reſtinguendū incen-

vrb.551. dium effuſi in armatos inciderunt hoſtes, maxime Numidas ab Maſaniſſa notitia re- F
Oly.144. giorum caſtrorum ad exitus itinerũ idoneis locis diſpoſitos. Multos in ipſis cubilibus
ſemiſomnes hauſit flamma: multi in præcipiti fuga ruentes ſuper alios alij, in anguſtiis
portarum obtriti ſunt. Relucentem flammam primò uigiles Carthaginiẽſium, deinde
excitati alij nocturno tumultu cũ conſpexiſſent, ab eodẽ errore credere & ipſi ſua ſpon-
te incendium ortũ. & clamor inter cædem & uulnera ſublatus, an ex trepidatione no-
cturna eſſet confuſus, ſenſum ueri adimebat. Igitur pro ſe quiſq; inermes, ut quibus ni-
hil hoſtile ſuſpectum eſſet, omnibus portis qua cuiq; proximum erat, ea modo quæ re-
ſtinguendo igni forent portantes, in agmen Romanum ruebant. Quibus cæſis omni-
bus, præterquam hoſtili odio, etiam ne quis nuncius effugeret: extemplo Scipio negle-
ctas, ut in tali tumultu, portas inuadit. ignibúſq; in proxima tecta cõiectis, effuſa flam-
ma primò ueluti ſparſa pluribus locis reluxit: dein per continua ſerpens uno repẽte o- G
mnia incendio hauſit. Ambuſti homines iumẽtáque fœda primũ fuga, dein ſtrage ob-
ruerãt itinera portarum. quos non oppreſſerat ignis, ferro abſumpti. bináq; caſtra cla-
de una deleta. duces tamen ambo, & ex tot millibus armatorum MM peditũ, & quin-
genti equites ſemiermes, magna pars ſaucij, afflatíque incendio effugerunt. Cæſa aut
hauſta flammis ad XL millia hominum ſunt: capti ſupra VI millia, multi Carthaginiẽ-
ſium nobiles, XI ſenatores, ſigna militaria CLXXVIII. equi Numidici ſupra II millia
D.CC, elephanti ſex capti: octo flãma ferróq; abſumpti: magnáque uis armorum capta.
Ea omnia imperator Vulcano ſacrata incẽdit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorum
urbem proximam petierat: eóq; omnes qui ſupererant, ueſtigia ducis ſequentes ſe con-
tulerant. metu deinde ne dederetur Scipioni, urbe exceſsit. Mox eodem parentibus por
tis Romani accepti, nec quicquam hoſtile, quia uoluntate cõceſſerant in deditionem, H
factum. duæ ſubinde urbes captæ direptæq́ue. ea præda, & quæ caſtris incenſis ex igne
rapta erat, militi cõceſſa eſt. Syphax octo millium ferme inde ſpacio loco munito con-
ſedit. Aſdrubal Carthaginem contendit, ne quid per metum ex recenti clade mollius
conſuleretur: quò tantus primo terror eſt allatus, ut omiſſa Vtica Carthaginem crede-
rent extemplo Scipionem oppreſſurum. Senatum itaq; Suffetes, quod uelut conſulare
imperium apud eos erat, uocauerunt. ibi tribus dictis ſententiis, una de pace legatos ad
Scipionem decernebat: altera Annibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriam re-
uocabat: tertia Romanæ in aduerſis rebus conſtantiæ exemplo reparandũ exercitum,
Syphacémq; orandum ne bello abſiſteret, cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præ-
ſens, Barchinæque omnes factionis bellũ malebant, uicit. Inde delectus in urbe agriſ-
que haberi cœptus: & ad Syphacem legati miſſi, ſumma ope & ipſum reparantem bel- I
lum: cum uxor iam non ut antè blanditiis ſatis potẽtibus ad animum amantis, ſed pre-
cibus & miſericordia ualuiſſet, plena lachrymarũ obteſtans, ne patrem ſuum patriam-
que proderet: iiſdémq; flammis Carthaginem, quibus caſtra cõflagraſſent, abſumi ſi-
neret. Spem quoq; opportune oblatam afferebãt legati, quatuor millia Celtiberorum
circa urbem nomine Olbam ab conquiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iu-
uentutis, ſibi occurriſſe: & Aſdrubalẽ propediem affore cum manu haudquaquam con
temnenda. Is non benigne modò legatis reſpondit, ſed oſtendit etiã multitudinem Nu
midarũ agreſtium, quibus per eoſdem dies arma equóſque dediſſet, & omnem iuuẽtu-
tem affirmat exciturum ex regno. ſcire incendio, non prælio cladem acceptam. eum
bello inferiorẽ eſſe, qui armis uincatur. Hęc legatis reſponſa. Et poſt dies paucos rurſus
Aſdrubal & Syphax copias iunxerũt. is omnis exercitus fuit XXX ferme milliũ arma- K
torum. Scipionẽ uelut debellato iam, quod ad Syphacem Carthaginienſéſque attine-
ret: Vticę oppugnandę intentum, iámque machinas admouentem muris, auertit fama
redintegrati belli. modicíſque præſidiis ad ſpeciem modò obſidionis terra maríque re-
lictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor ferme
millia diſtante ab caſtris regiis conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita uo-
cant) campos ſubiectos ei tumulo degreſſus, ſuccedendo ad ſtationem hoſtiũ, laceſſen-
dóque leuibus præliis, diem abſumpſit. & per inſequens biduum tumultuoſis hinc at-
que illinc excurſionibus inuicem nihil dictu ſatis dignum fecerunt: quarto die utrin-
que in aciem deſcẽſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna in ſubſi-
diis

A diis triarios conſtituit:equitatū Italicū ab dextro cornu , ab læuo Numidas Maſaniſ- Vrb. 551.
ſamq; oppoſuit. Syphax Aſdrubálq; Numidis aduerſus Italicū equitatū, Carthaginiē- Oly. 144.
ſibus cōtra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediā aciē in aduerſa ſigna legionū acce
pere. Ita inſtructi concurrunt: Primo impetu ſimul utraq; cornua Numidæ & Cartha-
ginienſes pulſi. nam neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, Romanū equitatum: neque
Carthaginienſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recēti ſupra cætera uictoria terribi-
lem ſuſtinuere. Nudata utrinq; cornibus Celtiberorū acies ſtabat: quòd nec in fuga ſa-
lus ulla oſtendebatur locis ignotis: neq; ſpes ueniæ ab Scipione erat, quem benemeritū
de ſe & de gēte ſua mercenariis armis in Africā oppugnatum ueniſſent. Igitur circun-
fuſis undiq; hoſtibus, alij ſuper alios cadentes obſtinati moriebātur. omnibúſq; in eos
uerſis, aliquantū ad fugam temporis Syphax & Aſdrubal præceperunt. fatigatos cæde
B diutius quàm pugna uictores nox oppreſsit. Poſtero die Scipio Lælium Maſaniſſamq;
cum omni Romano & Numidico equitatu, expeditiſsimiſq; militum ad perſequēdos
Syphacem atq; Aſdrubalem mittit. ipſe cum robore exercitus urbes circà omnes quæ
Carthaginiēſium ditionis erant: partim ui, partim metu ſubegit. Carthagini quidē erat
ingens terror: & circunferentē arma Scipionem, omnibus finitimis raptim perdomitis,
ipſam Carthaginem repente aggreſſurū credebant. itaq; & muri reficiebantur, propu-
gnaculíſque armabantur: & pro ſe quiſque quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt, ex
agris conuehebat. Rara mentio eſt pacis, frequētior legatorum ad Annibalē accerſen-
dum mittendorū. pars maxima claſſem quæ ad commeatus excipiendos parata erat,
mittere iubent ad opprimendā ſtationem nauiū ad Vticam incaute agentem: forſitan
etiam naualia caſtra relicta cum leui præſidio oppreſſuros. In hoc conſiliū maxime in-
C clinant. legatos tamen ad Annibalē mittendos cenſent. quippe claſſe ut feliciſsime ge-
ratur res, parte aliqua leuari Vticæ obſidionem: Carthaginē ipſam qui tueātur, neque
imperatorem alium quàm Annibalem, neque exercitū alium quàm Annibalis ſuper-
eſſe. Deductæ ergo poſtero die naues, ſimul & legati in Italiam profecti. raptímque o-
mnia ſtimulāte fortuna agebantur: & in quo quiſque ceſſaſſet, prodi ab ſe ſalutem om-
nium rebatur. Scipio grauem iam ſpoliis multarum urbiū exercitum trahens, captiuis
aliáque præda in uetera caſtra ad Vticam miſsis, iam in Carthaginem intentus occu-
pat relictum fuga cuſtodum Tuneta (abeſt ab Carthagine XII millia ferme paſſuum)
locum cum operibus, tum ſuapte natura tutum, & qui ab Carthagine conſpici, & præ-
bere ipſe proſpectum cum ad urbem, tum ad circunfuſum mare urbi poſſet. Inde cum
maxime uallum Romani iacerent, conſpecta claſsis hoſtium eſt Vticam Carthagine
D petens. Igitur omiſſo opere pronunciatum iter, ſignáque raptim ferri ſunt cœpta, ne
naues in terrā & obſidionem uerſæ, ac minime nauali prælio aptæ opprimerentur. quî
enim reſtitiſſent agili & nautico inſtrumento aptæ & armatæ claſsi, naues tormenta
machináſque portantes, & aut in onerariarum uſum uerſæ, aut ita appulſæ muris, ut
pro aggere ac pontibus præbere aſcenſum poſſent? Itaque Scipio, poſtquam eò uen
tū eſt, contrà quàm in nauali certamine ſolet, roſtratis quæ præſidio aliis eſſe pote-
rant, in poſtremam aciem receptis prope terram, onerariarum quadruplicem ordi-
nem pro muro aduerſus hoſtem oppoſuit: eáſque ipſas, ne in tumultu pugnæ turbari
ordines poſſent, malis antemníſque de naue in nauem traiectis, ac ualidis funibus ue-
lut uno inter ſe uinculo illigatis comprehendit: tabuláſque ſuperſtrauit, ut peruius in
totum nauium ordo eſſet: & ſub ipſis pontibus interualla fecit, quà procurrere ſpecu-
E latoriæ naues in hoſtem, ac tuto recipi poſſent. His raptim pro tempore inſtructis, mil-
le ferme delecti propugnatores onerariis imponuntur: telorum maxime miſsilium, ut
quanuis longo certamine ſufficerent, uis ingens congeritur. ita parati atque intenti ho
ſtium aduentum opperiebantur. Carthaginienſes, qui ſi maturaſſent, omnia permi-
ſta turba trepidātium primo impetu deprehēdiſſent: perculſi terreſtribus cladibus, at-
que inde ne in mari quidem, ubi ipſi plus poterant, ſatis fidentes, die ſegni nauigatione
abſumpto, ſub occaſum ſolis in portum (Ruſcinona Afri uocāt) claſſem appulere. po-
ſtero die ſub ortum ſolis inſtruxere ab alto naues uelut ad iuſtum præliū nauale, & tan
quam exituris contrà Romanis. Cum diu ſtetiſſent, poſtquam nihil moueri ab hoſti-
bus uiderunt, tum demum onerarias aggrediuntur. Erat res minime certamini nauali

vrb.551. Oly.144. ſimilis, proxime ſpeciem muros oppugnantium nauium. altitudine aliquantum onerariæ ſuperabant. ex roſtratis Pœni uana pleraque, utpote ſupino iactu, tela in locum ſuperiorem mittebant. grauior ac põdere ipſo librátior ſuperne ex onerariis ictus erat. ſpeculatoriæ naues ac leuia ipſa nauigia, quæ ſub conſtratis põtium per interualla excurrebãt, primò ipſo tãtum impetu ac magnitudine roſtratarũ obruebantur: deinde & propugnatoribus quoq; incommodæ erant, quòd permiſtæ cum hoſtium nauibus inhibere ſæpe tela cogebãt, metu ne ambiguo ictu ſuis inciderẽt. poſtremò aſſeres ferreo unco præfixi (harpagones uocant milites.) ex Punicis nauibus iniici in Romanas cœpti. quos cũ neq; ipſos, neq; catenas quibus ſuſpẽſi iniiciebãtur, incidere poſſent: ut quæque retro inhibita roſtrata onerariã hærentẽ unco traheret, ſcindi uideres uincula quibus aliis innexa erat: ſeriémq; aliam ſimul plurium nauiũ trahi. Hoc maxime modo lacerati quidẽ omnes pontes, & uix tranſiliendi in ſecundum ordinem nauium ſpacium G propugnatoribus datum eſt. Sex ferme onerariæ puppibus abſtractæ Carthaginẽ ſunt. maior quàm pro re lætitia, ſed eo gratior, quòd inter aſsiduas clades ac lachrymas unum quantumcũque ex inſperato gaudium affulſerat, cum eo, ut appareret haud procul exitio fuiſſe Romanam claſſem, ni ceſſatum à præfectis ſuarũ nauium foret, & Scipio in tempore ſubueniſſet. Per eoſdem forte dies cũ Lælius & Maſaniſſa quintodecimo ferme die in Numidiam perueniſſent, Maſæſyli regnum paternum Maſaniſſæ, læti, ut ad regem diu deſideratum, conceſſere. Sypbax, pulſis inde præfectis præſidiíſque ſuis, uetere ſe continebat regno, neutiquam quieturus. ſtimulabant ægrum amore uxor ſocérq;: & ita uiris equíſque abundabat, ut ſubiectæ oculis regni per multos florentis annos uires, etiam minus barbaro atque impotenti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omnibus qui bello capti erãt, in unum coactis, equos, arma, tela, diuidit: equites in tur H mas, pedites in cohortes, ſicut quondã ab Romanis cẽturionibus didicerat, diſtribuit. Exercitu haud minore quàm quem prius habuerat, cæterùm omni propè nouo atque incondito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris in propinquo poſitis, primo pauci equites ex tuto ſpeculantes ab ſtationibus progredi, inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos: inde excurſiones inuicẽ fieri, & cum pulſos indignatio accenderet, plures ſubire: quod irritamentum certaminum equeſtrium eſt, cum aut uincentibus ſpes, aut pulſis ira aggregat ſuos. Ita tum à paucis prælio accẽſo: omnes utrinq; poſtremò equitum certaminis ſtudiũ effudit. ac dũ equeſtre præliũ erat, multitudo Maſæſylorũ, ingẽtia agmina Syphace emittente, ſuſtineri uix poterat. deinde ut pedes Romanus repẽtino per turmas ſuas uiã dãteis intercurſu ſtabilẽ aciem fecit, abſterruítque effuſe inuehentẽ ſeſe hoſtem: primò barbari ſegnius permittere equos, dein ſtare ac prope turbari nouo genere pugnæ: I poſtremò non pediti ſolùm cedere, ſed ne equitẽ quidem ſuſtinere peditis præſidio audentem. Iam ſigna quoq; legionum appropinquabant. tum uerò Maſæſyli non modò primum impetum, ſed ne conſpectum quidem ſignorũ atq; armorum tulerunt. tãtum ſeu memoria priorum cladium, ſeu præſens terror ualuit. Ibi Sypbax dum obequitat hoſtium turmis, ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet: equo grauiter icto effuſus opprimitur capitúrque: & uiuus, lætum ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculum, ad Lælium attrahitur. Cirtha caput regni Sypbacis erat: eóque ſe ingens uis hominum ex fuga cõtulerat. Cædes in eo prælio minor quàm uictoria fuit, quia equeſtri tantummodo prælio certatum fuerat. non plus quinq; millia occiſa, minus dimidium eius hominum captum eſt: impetu in caſtra facto, quò perculſa rege amiſſo multitudo ſe cõtulerat. Maſaniſſa Lælio dicere, ſibi quidẽ nihil eſſe in præſentia pulchrius quàm K uictorem recuperatum tãto pòſt interuallo inuiſere receptum patriũ regnum: ſed tam ſecundis, quàm aduerſis rebus nõ dari ſpacium ad ceſſandum. ſi ſe Lælius cũ equitatu uictóq; Syphace Cirtham præcedere ſinat, trepida omnia metu ſe oppreſſurũ. Lælium cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiente Lælio prægreſſus Cirtã, euocari ad colloquium principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros regis caſus, neque quæ acta eſſent promendo, nec minis nec ſuadendo ante ualuit, quàm rex uinctus in conſpectum datus eſt. Tum ad ſpectaculum tam fœdum comploratio orta: & partim pauore mœnia ſunt deſerta, partim repẽtino conſenſu gratiam apud uictorẽ quærentium patefactæ portæ. Et Maſaniſſa præſidio circa portas opportunáque mœnium dimiſſo.

A dimiſſo,ne cui fugæ pateret exitus,ad regiam occupandam citato uadit equo. Intranti vrb.551.
ueſtibulum in ipſo limine Sophonis ba uxor Syphacis,filia Aſdrubalis Pœni occurrit: Oly.144.
& cum in medio agmine armatorum Maſaniſſam inſignem cum armis,tum cætero ha
bitu cõſpexiſſet,regem eſſe(id quod erat)rata,genibus aduoluta eius·Omnia quidem,
» inquit,ut poſſes in nos,dij tibi dederunt,uirtúſq; & felicitas tua.ſed ſi captiuæ apud do-
» minum uitæ necíſq; ſuæ uocem ſupplicem mittere licet:ſi genua,ſi uictricem attingere
» dextram, precor quæſóque per maieſtatem regiã,in qua paulò antè nos quoq; fuimus:
» pérque gẽtis Numidarum nomen,quod tibi cũ Syphace cõmune fuit:per huiuſce regię
» deos,qui te melioribus ominibus accipiant, quàm Syphacem hinc miſerunt:hanc ue-
» niam ſupplici des,ut ipſe quodcunque feret animus,de captiua ſtatuas:neque in cuiuſ-
» quam Romani ſuperbum ac crudele arbitrium uenire ſinas.ſi nihil aliud quàm Sypha
B cis uxor fuiſſem, tamen Numidæ,atque in eadem mecum Africa geniti,quàm alieni-
» genę & externi fidẽ experiri mallẽ.quid Carthaginienſi ab Romano,quid filiæ Aſdru-
» balis timendũ ſit,uides.ſi nulla alia re potes,morte me uindices ab Romanorum arbi-
» trio,oro obteſtórque. Forma erat inſignis,& florentiſſima ætas.itaq; cum modo dex-
tram amplectens in id,ne cui Romano traderetur,fidẽ expoſceret:propiúſq; iam blan-
ditias oratio eſſet quàm preces:nõ in miſericordiã modò prolapſus eſt animus uictoris,
ſed(ut eſt genus Numidarũ in uenerem pręceps)amore captiuę uictor captus,data dex
tera in id quod petebatur,obligandæ fidei,in regiã cõcedit.Inſtitit deinde reputare ſe-
cum ipſe,quemadmodum promiſſi fidem præſtaret.quod cum expedire non poſſet,ab
amore temerarium atque impudẽs mutuatur conſilium. nuptias in eum ipſum diẽ re-
pente parare iubet, ne quid relinqueret integri aut Lælio, aut ipſi Scipioni conſulendi
C uelut in captiuam,quæ Maſaniſſæ iam nupta foret. Factis nuptiis ſuperuenit Lælius:&
adeo non diſſimulauit improbare factum,ut primò etiam cum Syphace & cæteris ca-
ptiuis detractam eam thoro geniali mittere ad Scipionẽ conatus ſit.uictus deinde pre-
cibus Maſaniſſæ orantis ut arbitriũ utrius regum duorũ fortunę acceſſio Sophonis ba-
eſſet,ad Scipionem reiiceret:miſſo Syphace & cæteris captiuis,cæteras urbes Numidię
quæ præſidiis regiis tenebantur,adiuuante Maſaniſſa recipit. Syphacem in caſtra ad-
duci cum eſſet nunciatum,omnis uelut ad ſpectaculum triumphi multitudo effuſa eſt.
Præcedebat ipſe uinctus, ſequebatur grex nobiliũ Numidarum. tum quantũ quiſque
plurimum poſſet magnitudini Syphacis,famæque gentis,uictoriam ſuam augẽdo,ad-
debat. Illum eſſe regem cuius tantũ maieſtati duo potentiſſimi in terris tribuerint po-
puli,Romanus Carthaginienſiſq;,ut Scipio imperator ſuus ad amicitiã eius petẽdam,
D relicta prouincia Hiſpania exercitúque, duabus quinqueremibus in Africam nauiga-
rit:Aſdrubal Pœnorũ imperator non ipſe modò ad eum in regnum uenerit, ſed etiam
filiam ei nuptum dederit.habuiſſe eum tẽpore uno in poteſtate duos imperatores,Pœ-
num Romanúmq;.ſicut ab diis immortalibus pars utraque hoſtiis mactandis pacẽ pe-
tiſſet,ita ab eo utrinq; pariter amicitiã petitam. iam tantas habuiſſe opes , ut Maſaniſ-
ſam regno pulſum eò redegerit,ut uita eius fama mortis & latebris,ferarũ modo in ſyl
uis rapto uiuentis,tegeretur. His ſermonibus circũſtantium celebratus rex in prętoriũ
ad Scipionem eſt perductus.Mouit & Scipionẽ cum fortuna priſtina uiri præſenti for-
tunæ collata: tum recordatio hoſpitij,dextræque datæ,& fœderis publice ac priuatim
iuncti. Eadem hęc & Syphaci animũ dederunt in alloquendo uictore.nam cum Scipio
quid ſibi uoluiſſet quæreret, qui non ſocietatem ſolùm abnuiſſet Romanam,ſed ultro
E bellum intuliſſet: tũ ille peccaſſe quidẽ ſeſe, atque inſaniſſe fatebatur:ſed tum demum
cum arma aduerſus populum Romanum cepiſſet, exitum ſui furoris fuiſſe, non prin-
cipium.tũc ſe inſaniſſe, cum hoſpitia priuata &publica fœdera omnia ex animo eieciſ-
ſet:cumCarthaginienſem matronam domum acceperit.illis nuptialibus facibus regiã
conflagraſſe ſuam:illam furiã peſtémq; omnibus delinimentis animum ſuum auertiſ-
ſe atq; alienaſſe:nec quieuiſſe, donec ipſa manibus ſuis nefaria ſibi arma aduerſus ho-
ſpitem atque amicum induerit.perdito tamen atque afflicto ſibi hoc in miſeriis ſolatij
eſſe,quòd in omniũ hominum inimiciſſimi ſibi domum ac penates eandẽ peſtem ac fu
riam tranſiſſe uideat.neq; prudentiorẽ,neq; conſtantiorem Maſaniſſam quàm Sypha-
cem eſſe,etiam ab iuuenta incautiorem. cèrte ſtultius illum atque intemperantius eam,

vrb.551. quàm ſe duxiſſe. Hæc non hoſtili modò odio, ſed à nouis etiam ſtimulis, amatā apud F
ol.144. æmulū cernens cū dixiſſet: nō mediocri cura Scipionis animū pepulit. & fidē crimini-
bus factæ propè inter arma nuptiæ, neq; conſulto neq; expectato Lælio, faciebāt: rām-
que præceps feſtinatio, ut quo die captā reginam uidiſſet, eodē matrimonio iunctā ac-
ciperet: & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrū cōficeret. Et eo fœdiora hæc uidebātur
Scipioni, quòd ipſum in Hiſpania iuuenem nullius forma pepulerat captiuæ. Hæc ſe-
cum uolutanti Lælius ac Maſaniſſa ſuperuenerūt, quos cum pariter ambos & benigno
uultu excepiſſet, & egregiis laudibus frequēti prætorio celebraſſet, abductū in ſecretū
» Maſaniſſam ſic alloquitur: Aliqua te exiſtimo Maſaniſſa intuentē in me bona, & prin-
» cipio in Hiſpaniā ad iungendā mecū amicitiā ueniſſe, & poſtea in Africa teipſum, ſpē-
» que omneis tuas in fidē meam commiſiſſe. atqui nulla earū uirtus eſt, propter quas ap-
» petendus tibi uiſus ſim, qua ego eque atque tēperantia & continentia libidinū gloria- G
» tus fuerim. Hanc te quoq; ad cæteras tuas eximias uirtutes, Maſaniſſa, adieciſſe uelim.
» nā non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi, quantum ab
» circūfuſis undiq; uoluptatibus. qui eas ſua tēperātia frenauit ac domuit, multo maius
» decus maioremq; uictoriā ſibi peperit, quàm nos Syphace uicto habemus. Quæ me ab-
» ſente ſtrenue ac fortiter feciſti, libenter & cōmemoraui, & memini: cętera teipſum repu
» tare recū, quàm me dicēte erubeſcere malo. Syphax populi Romani auſpiciis uictus cæ
» ptuſq; eſt. itaq; ipſe, coniunx, regnum, ager, oppida, homines qui incolūt, quicquid de-
» nique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt: & regem, coniugemq; eius, etiā ſi non
» ciuis Carthaginiēſis eſſet, etiam ſi nō patrē eius imperatorem hoſtium uideremus, Ro
» mam oporteret mitti: ac ſenatus pôpuliq; Romani de ea iudicium atq; arbitriū eſſe, quę
» regem nobis ſociū alienaſſe, atq; in arma coēgiſſe præcipitē dicatur. Vince animū, ca- H
» ue deformes multa bona uno uitio, & tot meritorum gratiā maiore culpa, quàm cauſa
» culpæ eſt, corrūpas. Maſaniſſæ hæc audiēti non rubor ſolùm ſuffuſus, ſed lachrymę e-
tiam obortę. & cū ſe quidē in poteſtate futurū imperatoris dixiſſet, oraſſetq; eū ut quā-
tum res ſineret, fidei ſuæ temere obſtrictæ conſuleret (promiſiſſe enim ſeſe in nullius
poteſtatē eam traditurum) ex prætorio in tabernaculum ſuū cōfuſus conceſſit. Ibi ar-
bitris remotis, cū crebro ſuſpirio & gemitu, quod facile à circunſtātibus tabernaculū
exaudiri poſſet, aliquantum tēporis conſumpſiſſet, ingenti ad poſtremū edito gemitu,
fido ex ſeruis uno accito, ſub cuius cuſtodia regio more ad incerta fortunæ uenenum
erat, ei miſtū in poculo ferre ad Sophonisbam iubet, ac ſimul nunciare: Maſaniſſam li-
benter primam ei fidem præſtaturū fuiſſe, quam uir uxori debuerit. quoniā arbitrium
eius, qui poſsint, adimant: ſecūdam fidē pręſtare, ne uiua in poteſtatem Romanorū ue- I
niat. memor patris imperatoris, patriæque, & duorum regum quibus nupta fuiſſet, ſibi
» ipſa conſuleret. Hunc nunciū ac ſimul uenenum ferēs miniſter cum ad Sophonisbam
ueniſſet: Accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratū, ſi nihil maius uir uxori præſta-
re potuit. hoc tamen nūcia: melius me moriturā fuiſſe, ſi non in funere meo nupſiſſem.
nec locuta eſt ferocius, quàm acceptū poculū nullo trepidationis ſigno dato impauide
hauſit. Quod ubi nunciatū eſt Scipioni: ne quid æger animo ferox iuuenis grauius con
ſuleret: accitum eū extēplo nunc ſolatur, nūc quòd temeritatē temeritate alia luerit, tri
ſtioremq; rē q̃ neceſſe fuit fecerit, leniter caſtigat. Poſtero die ut à pręſenti motu auer-
teret animū eius, in tribunal aſcendit: & concionē aduocari iuſsit. ibi Maſaniſſam pri-
mū regem appellatum, eximiiſq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella
curuli, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem, K
neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neq; triumphātibus am-
pliorem eo ornatu eſſe, quo unum omnium externorum dignum Maſaniſſam popu-
lus Romanus ducat. Lælium deinde & ipſum collaudatum aurea corona donat. & alij
militares uiri, prout à quoque nauata opera erat, donati. Iis honoribus mollitus regis
animus, erectuſq; in ſpem propinquam ſublato Syphace omnis Numidię potiūdę. Sci-
pio C. Lælio cum Syphace aliiſq; captiuis Romam miſſo, cum quibus & Maſaniſſæ le-
gati profecti ſunt, ipſe ad Tuneta rurſum caſtra refert: & quæ munimēta inchoauerat,
permuniit. Carthaginiēſes nō breui ſolùm, ſed propè uano gaudio ab ſatis proſpera in
præſens oppugnatione claſsis perfuſi, poſt famā capti Syphacis, in quo plus propè q̃
in

A in Aſdrubale atq; exercitu ſuo ſpei repoſuerant, perculſi, iam nullo authore belli ultro Vrb.551.
audito, oratores ad pacē petendā mittunt x x x ſeniorū principes. id erat ſanctius apud Ob.144.
illos conſilium, maximáq; ad ipſum ſenatum regendū uis. Qui ubi in caſtra Romana
& prætoriū peruenerunt, more adorantiū (accepto credo ritu ex ea regione, ex qua o-
riundi erant) procubuerūt. Conueniens oratio tam humili adorationi fuit, non culpā
purgātium, ſed transferentiū initium culpæ in Annibalem, impotentiæque eius fauto-
res. ueniā ciuitati petebant, ciuiū temeritate bis iam antè euerſæ, incolumi futuræ ite-
rum hoſtium beneficio. imperium ex uictis hoſtibus populum Romanum, non perni-
ciem petere. paratis obedienter ſeruire, quæ uellet imperaret. Scipio & uenisse ea ſpe in
Africā ſe ait, & ſpem ſuam proſpero belli euentu auctam, uictoriam ſe non pacem do-
mum reportaturū eſſe. tamen cum uictoriā propè in manibus habeat, pacē non abnue-
B re: ut omnes gentes ſciant, populum Romanum & ſuſcipere iuſte bella, & finire. Leges
pacis ſe has dicere. Captiuos & perfugas & fugitiuos reſtituāt. exercitus ex Italia & Gal
lia deducāt. Hiſpania abſtineāt. inſulis omnibus quæ inter Italiā & Africam ſunt dece-
dant. naues longas, præter uiginti, omnes tradant. tritici quingenta, hordei c c c millia
modiûm. Pecuniæ ſummā quātam imperauerit, parū cōuenit. alibi quinque millia ta-
lentûm, alibi quinque millia pondo argenti, alibi duplex ſtipendium militibus impe-
ratum inuenio. His cōditionibus, inquit, placeāt ne pax, triduū ad cōſultandum dabi-
tur. ſi placuerit, mecum inducias facite, Romam ad ſenatum mittite legatos. Ita dimiſſi
Carthaginiēſes, nullas recuſandas cōditiones pacis cū cenſuiſſent (quippe qui moram
temporis quærerent, dū Annibal in Africam traiiceret) legatos alios ad Scipionem, ut
inducias facerent: alios Romā ad pacem petendā mittunt, ducentes paucos in ſpeciem
C captiuos, perfugáſq; & fugitiuos, quò impetrabilior pax eſſet. Multis autè diebus Læ-
lius cum Syphace primoribúſq; Numidarū captiuis Romā uenit: quæq; in Africa ge-
ſta eſſent, omnia expoſuit ordine patribus, ingenti omniū & in præſens lætitia, & in fu-
turum ſpe. Conſulti inde patres regem in cuſtodiā Albam mittendū cenſuerūt, Lælium
retinendū, donec legati Carthaginienſes uenirēt. Supplicatio in quatriduū decreta eſt.
P. Æmylius prætor ſenatu miſſo, & concione inde aduocata, cum C. Lælio in roſtra a-
ſcendit. Ibi uerò audientes fuſos Carthaginienſium exercitus, deuictū & captū ingen-
tis nominis regem, Numidiam omnem egregia uictoria partam, tacitū continere
gaudium nō poterant, quin clamoribus, quibúſq; aliis multitudo ſolet, lætitiā immo-
dicam ſignificarent. Itaque prætor extemplo edixit, uti æditui ædes ſacras omnes tota
urbe aperirent, circumeundi, ſalutandíq; deos, agendíq; gratias per totum diem popu-
D lo poteſtas fieret. Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit. Gratulati pri-
mū ſenatui ſunt, quòd P. Scipio proſpere res in Africa geſsiſſet: deinde gratias egerūt,
quòd Maſaniſſam non appellaſſet modò regē, ſed feciſſet, reſtituendo in paternum re-
gnum: in quo poſt Syphacem ſublatū, ſi ita patribus uiſum eſſet, ſine metu & certamine
eſſet regnaturus: deinde, quòd collaudatum pro concione ampliſsimis decoraſſet do-
nis: quibus ne indignus eſſet, & dediſſe operā Maſaniſſam, & porro daturū eſſe. petere,
ut regium nomē cæteraq; Scipionis beneficia & munera ſenatus decreto confirmaret:
&, niſi moleſtū eſſet, illud quoque petere Maſaniſſam, ut Numidas captiuos qui Romæ
in cuſtodia eſſent, remitterent. id ſibi amplū apud populares futurū eſſe. Ad ea reſpon-
ſum legatis. Rerum geſtarum in Africa proſpere, communem ſibi cum rege gratula-
tionē eſſe. Scipionem recte atque ordine uideri feciſſe, quòd eum regem appellaſſet: &
E quicquid aliud feciſſet, quod honori foret Maſaniſſæ, ea patres comprobare atque lau-
dare. Munera quæ legati ferrent regi, decreuerunt, ſagula purpurea duo cum fibulis
aureis ſingulis, & latoclauo tunicis, equos duos phaleratos, bina equeſtria arma cum
loricis: & tabernacula, militarémq; ſupellectilem, qualem præberi cōſuli mos eſt. Hæc
regi prætor mittere iuſſus. legatis in ſingulos dona ne minus quinûm milliū, comiti-
bus eorū millibus æris, & ueſtimēta bina legatis, ſingula comitibus, Numidiſque qui ex
cuſtodia miſsi redderētur regi. ad hoc ædes, libera loca, lautia legatis decreta. Eadem
æſtate qua hæc decreta Romæ, & in Africa geſta ſunt, P. Quintilius Varus prætor, &
M. Cornelius procos. in agro Inſubrium Gallorum cum Magone Pœno ſignis collatis
pugnauerūt. Prætoris legiones in prima acie fuerūt: Cornelius ſuas in ſubſidiis tenuit,

vrb.551. ipſe ad prima ſigna equo aduectus. próq; duobus cornibus prætor ac procõſul milites F
Oly.144. ad inferẽda in hoſtes ſigna ſumma ui hortabãtur. poſteaquam nihil cõmouebant, tum
» Cornelio Quintilius. Lentior, ut uides, fit pugna, inquit: & induratus pręter ſpem reſi-
» ſtendo hoſtium timor: ac ne uertat in audaciam, periculum eſt. equeſtrẽ procellam ex-
» citemus oportet, ſi turbare ac ſtatu mouere uolumus. itaq; uel tu ad prima ſigna pręliũ
» ſuſtine, ego inducã in pugnam equites: uel ego hic in prima acie rem gerã, tu quatuor
» legionum equites in hoſtẽ emittito. Vtram uellet prætor muneris partẽ procõſule ac-
cipiente, Quintilius prætor cum filio, cui Marco prænomen erat, impigro iuuene ad
equites pergit, inſſóſq; aſcẽdere in equos, repente in hoſtẽ emittit. Tumultũ equeſtrem
auxit clamor ab legionibus additus: nec ſtetiſſet hoſtiũ acies, ui Mago ad primũ equi-
tum motũ paratos elephantos extẽplo in præliũ induxiſſet. ad quorum ſtridorẽ odó-
rémq; & aſpectum territi equi, uanum equeſtre præliũ fecerũt. & ut permixtus, ubi cu- G
ſpide uti & comminus gladio poſſet, roboris maioris Romanus eques erat: ita in abla-
tum pauentibus procul equis melius ex interuallo Numidæ iaculabantur. ſimul & pe-
ditum legio duodecima magna ex parte cæſa pudore magis quàm uiribus tenebat lo-
cum: nec diutius tenuiſſet, ni ex ſubſidiis tertiadecima legio in primam aciem inducta
prælium dubiũ excepiſſet, Magóq; ex ſubſidiis Gallos integrę legioni oppoſuiſſet. qui-
bus haud magno certamine fuſis, haſtati legionis undecimæ conglobãt ſeſe, atque ele-
phantos iam etiam peditum aciem turbantes inuadunt. in quos cum pila cõfertos con
iecíſſent: nullo ferme fruſtra emiſſo, omnes retro in aciem ſuorum auerterũt. quatuor
granati uulneribus corruerunt. Tum prima commota hoſtiũ acies, ſimul omnibus pe-
ditibus, ut auerſos uidere elephantos, ad augendũ pauorem ac tumultũ effuſis. ſed do-
nec ſtetit ante ſigna Mago, gradum ſenſim referẽtes ordines tenorem pugnæ ſeruabãt. H
poſteaquã fœmine transfixo cadentem, auferríq; ex prælio prope exanguẽ uidere: ex-
templo in fugã omnes conuerſi. A d millia hoſtiũ eo die cæſa, & ſigna militaria duode-
uiginti capta. nec Romanis incruenta uictoria fuit. II millia & CCC de exercitu præ-
toris, pars multo maxima ex legione XII amiſſa. inde & tribuni militum duo, M. Co-
ſconius, & M. Mœnius. tertiædecimę quoq; legionis, quę poſtremo pręlio affuerat, Cn.
Heluius tribunus militum in reſtituenda pugna cecidit, & duodeuiginti ferme equites
illuſtres obtriti ab elephantis cum centurionibus aliquot perierunt. & longius certa-
men fuiſſet, ni uulnere ducis conceſſa uictoria eſſet. Mago proximę noctis ſilentio pro-
fectus, quãtum pati uiæ per uulnus poterat, itineribus extentis, ad mare in Ligures In-
gaunos peruenit. ibi eũ legati ab Carthagine paucis antè diebus in ſinũ Gallicũ appul-
ſis nauibus adierunt, iubentes primo quoque tẽpore in Africam traücere. idẽ & fratrẽ I
eius Annibalem (nam ad eum quoq; iſſe legatos eadem iubẽtes) facturũ. non in eo eſſe
Carthaginienſium res, ut Galliam atq; Italiã armis obtineant. Mago non imperio mo
dò ſenatus, periculóque patriæ motus, ſed metuens etiam, ne uictor hoſtis moranti in-
ſtaret: Liguréſque ipſi relinqui Italiam à Pœnis cernentes, ad eos, quorum mox in po-
teſtate futuri eſſent, deficerent: ſimul ſperans leuiorem in nauigatione quàm in uia ia-
ctationem uulneris fore, & curationi omnia commodiora: impoſitis copiis in naues
profectus, uixdum ſuperata Sardinia ex uulnere moritur. naues quoq; aliquot Pœno-
rum diſiectæ in alto, à claſſe Romana, quæ circa Sardiniam erat, capiuntur. Hæc terra
maríq; in parte Italiæ quæ iacet ad Alpes, geſta. Cõſul Cn. Seruilius nulla memorabili
re in prouincia Hetruria, & Gallia (nam eò quoq; proceſſerat) geſta, patre Cn. Seruilio,
& C. Luctatio patruo ex ſeruitute poſt decimũſextũ annũ receptis, qui ad uicũ Tanę- K
tum à Boiis capti fuerant: hinc patre, hinc patruo latera circũdantibus, priuato magis
quàm publico decore inſignis Romam rediit. Latum ad populum eſt, ne Cn. Seruilio
fraudi eſſet, quòd patre, qui ſella curuli ſediſſet, uiuo, cum id ignoraret: tribunus pl. at-
que ædilis pl. fuiſſet, contrà quàm ſancitũ legibus erat. Hac rogatione perlata, in pro-
uinciam rediit. Ad Cn. Seruiliũ conſulem, qui in Brutiis erat, Conſentia, Vffugum,
Vergæ, Beſidiæ, Hetriculum, Sypheum, Argentanum, Dampetia, multíq; alij ignobi-
les populi ſeneſcere Punicum bellum cernentes, defecere. Idem conſul cum Annibale
in agro Crotonenſi acie conflixit. Obſcura eius pugnæ fama eſt. Valerius Antias quin-
que millia hoſtium cæſa ait. quę tanta res eſt, ut aut impudenter ficta ſit, aut negligẽter
prætermiſſa.

A prætermiſſa. Nihil certe ultra rei in Italia ab Annibale geſtum. nam ad eumquoq; le- vrb. 551.
gati ab Carthagine uocantes in Africam iis forte diebus, quibus ad Magonem, uene- Olẏ. 144.
runt. Frendens geménſq; ac uix lachrymis temperãs dicitur legatorum uerba audiſſe.
» Poſteaquam edita ſunt mandata, Iam non perplexe, inquit, ſed palàm reuocant, qui ue
» tando ſupplementũ & pecuniam mitti, iampridẽ retrahebant. Vicit ergo Annibalẽ nõ
» populus Romanus toties cæſus fugatúſq;, ſed ſenatus Carthaginienſis obtrectatione,
» atque inuidia. neq; hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit, atq; efferet ſe-
» ſe, quàm Hanno: qui domũ noſtram, quando alia re nõ potuit, ruina Carthaginis op-
» preſsit. Iam hoc ipſum præſagiens animo, præparauerat antè naues. itaq; inutili mi-
litũ turba præſidij ſpecie in oppida Brutij agri, quæ pauca magis metu quàm fide con-
tinebãtur, dimiſſa, quod roboris in exercitu erat, in Africam tranſuexit: multis Italici
B generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes concesſerant in Iunonis Laciniæ delu-
brum, inuiolatum ad eam diẽ, in templo ipſo fœde interfectis. Raro quẽquam aliũ pa-
triam exilij cauſa relinquentem, magis mœſtum abiſſe ferũt, quàm Annibalẽ hoſtium
terra excedentem. reſpexiſſe ſæpe Italiæ litora, & deos hominéſq; accuſantem, ſe quo-
que ac ſuum ipſius caput execratum, quòd non cruentũ ab Cannenſi uictoria militem
Romam duxiſſet. Scipionem ire ad Carthaginem auſum, qui conſul hoſtem in Italia
Pœnum non uidiſſet: ſe centum millibus armatorum ad Thraſymenũ & Cannas cęſis,
circa Caſilinum, Cumas, Nolámque conſenuiſſe. Hæc accuſans, queréntque, ex diuti-
na poſſeſsione Italiæ eſt detractus. Romam per eoſdem dies, & Magonem & Anniba-
lem profectos allatum eſt. cuius duplicis gratulationis minuit lętitiam, & quòd parum
duces in retinendis iis, cum id mãdatum ab ſenatu eſſet, aut animi, aut uirium habuiſſe
C uidebantur: & quòd ſolicici erant, omni belli mole in unum ducem exercitúmq; incli-
nata, quò euaſura eſſet res. Per eoſdem dies legati Saguntini uenerunt, comprehenſos
cum pecunia adducentes Carthaginiẽſes, qui ad conducẽda auxilia in Hiſpaniam tra-
iecisſent. ducenta & quinquaginta auri, octingenta pondo argenti in ueſtibulo curiæ
poſuerunt. Hominibus acceptis, & in carcerem cõditis, auro argentóq; reddito, gra-
tię legatis actę: atque inſuper munera data, ac naues, quibus in Hiſpaniam reuerteren-
tur. Mentio deinde ab ſenioribus facta eſt, ſegnius homines bona quàm mala ſentire.
tranſitus Annibalis in Italiam quantum terroris pauoríſq; inieciſſet, ſeſe meminiſſe.
quas deinde clades, quos luctus incidiſſe? uiſa caſtra hoſtiũ è muris urbis: quæ uota ſin-
gulorum uniuerſorúmq; fuiſſe? quoties in conciliis uoces manus ad cælum porrigen-
tium auditas, en unquam ille dies futurus eſſet, quo uacuam hoſtibus Italiam bona pa
D ce florentem uiſuri eſſent? dediſſe tandem id deos ſextodecimo demum poſt anno: nec
eſſe qui diis gratias agendas cenſeat. adeóne aduenientem quidem gratiam homines be
nigne accipere, nedum ut præteritæ ſatis memores ſint. Conclamatum deinde ex o-
mni parte curiæ eſt, uti referret P. Ælius prætor: decretúmq;, ut v dies circa omnia pul
uinaria ſupplicaretur, uictimæq; maiores immolarentur c x x. Iam dimiſſo Lælio, le-
gatíſq; Maſaniſſę, cum Carthaginienſium legatos de pace ad ſenatum uenitẽtes Puteo-
lis uiſos, inde terra uenturos allatũ eſſet: reuocari C. Lælium placuit, ut corã eo de pa-
ce ageretur. Q. Fuluius Gillo legatus Scipionis Carthaginiẽſes Romam adduxit: qui-
bus uetitis ingredi urbem, hoſpitium in uilla publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus
eſt. Orationẽ eandem ferme, quam apud Scipionem, habuerunt, culpam omnem belli
à publico conſilio in Annibalem uertentes. Eum iniuſſu ſenatus non Alpes modò, ſed
E Iberum quoq; tranſgreſſum: nec Romanis ſolùm, ſed antè etiã Saguntinis priuato con
ſilio bellum intuliſſe. ſenatui ac populo Carthaginienſi, ſi quis uera æſtimet, fœdus ad
eam diem inuiolatũ eſſe cũ Romanis. itaq; nihil aliud ſibi mandatũ eſſe uti peterent,
quàm ut in ea pace quę poſtremo cũ cõſule Luctatio facta eſſet, manere liceret. Cũ mo-
re tradito à patribus, poteſtatẽ interrogandi, ſi quis quid uellet, legatos prætor feciſſet:
ſenioréſq; qui fœderibus interfuerant, alia alij interrogarẽt: nec meminiſſe ſe per æta-
tem (etenim omnes ferme iuuenes erant) dicerent legati: conclamatum ex omni parte
curiæ eſt, Punica fraude electos qui ueterẽ pacẽ repeterent, cuius ipſi nõ meminiſſent.
Emotis deinde curia legatis, ſententiæ interrogari cœptæ. M. Liuius Cn. Seruiliũ Cos.
qui propior eſſet, accerſendũ, ut coram eo de pace ageretur, cenſebat: cum de re maio-

vrb.551. re,quàm quanta eſſet,conſultatio incidere non poſſet:nō uideri ſibi,abſente conſulum F
Oly.144. altero ambobúſue eā rem agi,ſatis ex dignitate populi Romani eſſe. Q. Metellus,qui
triennio antè conſul dictatórque fuerat:cum P.Scipio cædēdo exercitus,agros popu-
lando, in eam neceſsitatem cōpuliſſet hoſtes, ut ſupplices pacem peterent:& nemo o-
mniū uerius exiſtimare poſſet qua mēte ea pax peteretur,quàm is qui ante portas Car-
thaginis bellum gereret:nullius alterius conſilio quàm Scipionis,accipiendā abnuen-
dámq; pacem eſſe. M. Valerius Leuinus, qui bis conſul fuerat,ſpeculatores,non lega-
tos ueniſſe arguebat:iubēdóſq; eos Italia excedere,& cuſtodes cū iis uſq; ad naues mit-
tendos, Scipioníq; ſcribendum, ne bellum remitteret. Lælius Fuluiúſq; adiecerunt,&
Scipionem in eo poſitam habuiſſe ſpem pacis, ſi Annibal & Mago ex Italia non reuo-
carentur.cæterùm omnia ſimulaturos Carthaginiēſes,duces eos exercitúſq; expectan-
tes:deinde quamuis recentium fœderum,& deorum omniū oblitos, bellum geſturos. G
Eo magis in Leuini ſententiā diſceſſum. Legati pace infecta, ac propè ſine reſponſo di-
miſsi.Per eos dies Cn.Seruilius conſul,haud dubius quin pacatæ Italiæ penes ſe gloria
eſſet,uelut pulſum ab ſe Annibalē perſequens,in Siciliam,inde in Africam tranſiturus
traiecit.Quod ubi Romæ uulgatū eſt,primò cenſuerunt patres,ut prætor ſcriberet con
ſuli,ſenatum ęquum cenſere,in Italiam reuerti eum:deinde,cum prætor ſpreturū eum
literas ſuas diceret, dictator ad idipſum creatus P. Sulpitius, pro iure maioris imperij
conſulem in Italiam reuocauit.reliquum anni cum M.Seruilio magiſtro equitum cir-
cumeundis in Italia urbibus,quæ bello alienatæ fuerant, noſcendíſque ſingularū cau-
ſis conſumpſit. Per induciarum tempus & ex Sardinia ab Lentulo prætore centū one-
rariæ naues cum commeatu & uiginti roſtrata tum præſidio, & ab hoſte & ab tempe-
ſtatibus mari tuto in Africam tranſmiſerūt.Cn.Octauio CC onerariis,XXX longis na- H
uibus ex Sicilia traiicienti non eadem fortuna fuit. In conſpectum ferme Africæ pro-
ſpero curſu uectum primò deſtituit uentus,dein uerſus in Africum turbauit,ac paſsim
naues diſiecit. ipſe cum roſtratis per aduerſos fluctus ingenti remigum labore enixus
Apollinis promontorium tenuit. onerariæ pars maxima ad Ægimurum inſulam (ea
ſinum ab alto claudit,in quo ſita Carthago eſt) XXX ferme millia ab urbe, alia aduerſus
urbē ipſam ad Calidas Aquas delatę ſunt. Omnia in conſpectu Carthaginis erant.ita-
que ex tota urbe in forum concurſum eſt.magiſtratus ſenatum uocare,populus in cu-
riæ ueſtibulo fremere, ne tanta ex oculis manibúſque amitteretur præda. Cum qui-
dam pacis peritæ,alij induciarum (necdum enim dies exierat) fidē opponerent,poſtre-
mò permiſto pene ſenatus populíq; conſilio,conſenſum eſt, ut claſſe quinquaginta na
uium Aſdrubal Ægimurum traiiceret,inde per litora portúſq; diſperſas Romanas na I
ues colligeret. Deſertæ fuga nautarum primùm ab Ægimuro,dein ab Aquis onerarię
Carthaginem puppibus tractæ ſunt. Nondū reuerterāt ab Roma legati, neq; ſciebatur
quæ ſenatus Romani de bello aut pace ſentētia eſſet: necdū induciarum dies exierat.eo
indigniorem iniuriā ratus Scipio,ab iis qui petiſſent pacē & inducias,ſpem pacis & fi-
dem induciarum uiolatam eſſe,legatos Carthaginem L. Bebium,M.Seruilium,L.Fa-
bium extemplo miſit.Qui cum multitudinis cōcurſu propè uiolati eſſent,nec reditum
tutiorem futurum cernerent:petierunt à magiſtratibus,quorum auxilio uis prohibita
erat,ut naues mitterent,quę ſe proſequerentur. Datę triremes duæ cum ad Bagradam
flumē perueniſſent,unde caſtra Romana conſpiciebātur, Carthaginem rediere. Claſ-
ſis Punica ad Vticam ſtationem habebat:ex ea tres quadriremes, ſeu clam miſſo à Car
thagine nuncio uti fieret,ſeu Aſdrubale qui claſsi præerat, ſine publica fraude auſo fa- K
cinus,quinqueremem Romanā ſuperantem promontorium ex alto repente aggreſſæ
ſunt. ſed neq; roſtro ferire celeritate ſubterlabentem poterāt, neq; tranſilire armati ex
humilioribus in altiorē nauem. & defendebatur egregie,quoad tela ſuppeditarūt.qui-
bus deficientibus,cum iam nulla alia res eam, quàm propinquitas terræ, multitudóq;
à caſtris in litus effuſa tueri potuiſſet,concitatā remis quanto maximo impetu poterāt,
in terrā cum immiſiſſent, nauis tātum iactura facta,incolumes ipſi euaſerūt.Ita alio ſu
per aliud ſcelere cum haud dubie inducię ruptæ eſſent,Lęlius Fuluiúſq; ab Roma cum
legatis Carthaginienſibus superuenerunt. quibus Scipio, etſi non induciarum modo
fides à Carthaginienſibus, ſed etiam ius gentium in legatis ſuis uiolatum eſſet, tamen
ſe nihil

Triginta millia ab urbe
pro
Triginta millia passuum
Asdrubal Aegimurum traijceret.

A ſe nihil nec Inſtitutis populi Romani, nec ſuis moribus indignum in iis facturum eſſe Vrb.552.
eum dixiſſet, legatis dimiſsis, bellũ parabat. Annibale iam terræ appropinquante, iuſ- Oly.144.
ſus è nautis unus aſcendere in malum, ut ſpecularetur quam tenerent regionem, cũ di-
xiſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus, præteruehi iuſſo guberna-
tore, ad Leptim appulit claſſem, atq; ibi copias expoſuit. Hęc eo anno in Africa geſta.
Inſequentia excedunt in eum annum, quo M. Seruilius Geminus, qui tum magiſter e-
quitum erat, & T. Claudius Nero conſules facti ſunt. Cæterùm exitu ſuperioris anni
cum legati ſociarum urbium ex Græcia queſti eſſent uaſtatos agros ab regiis præſidiis,
miſſóſq; in Macedoniam legatos ad res repetendas, nõ admiſſos ad Philippum regem:
ſimul nunciaſſent, quatuor millia militum cum Sopatro duce traiecta in Africã duci,
ut eſſent Carthaginiẽſibus præſidio, & pecuniæ aliquãtum unà miſſum: legatos ad re-
B gem, qui hæc aduerſus fœdus facta uideri patribus nunciarent, mittendos cẽſuit ſena-
tus. Miſsi C. Terentius Varro, Cn. Manlius, M. Aurelius. iis tres quinqueremes datæ.
Annus inſignis incendio ingenti, quo cliuus publicus ad ſolũ exuſtus eſt, & aquarum
magnitudine, & annonæ uilitate fuit, præterquam quòd pace omnis Italia erat aper-
ta, etiã quòd magnam uim frumenti ex Hiſpania miſſam M. Valerius Falco, & M. Fa-
bius Buteo ædiles curules quaternis æris uicatim populo deſcripſerunt. Eodem anno
Q. Fabius Maximus moritur, exactę ætatis, ſi quidem uerũ eſt augurem duos & qua-
draginta annos fuiſſe, quod quidã authores ſunt. Vir certe fuit dignus tãto cognomi-
ne, uel ſi nouum ab eo inciperet. ſuperauit paternos honores, auitos æquauit. pluribus
uictoriis, & maioribus prælíis auus inſignis Rullus, ſed omnia æquare unus hoſtis An
nibal poteſt. cautior tamẽ quàm promptior hic habitus fuit. & ſicut dubites, utrum in-
C genio cũctator fuerit, an quia ita bello proprie, quod tum gerebatur, aptũ erat: ſic nihil
certius eſt, quàm unũ hominem nobis cunctando rẽ reſtituiſſe, ſicut Ennius ait. Augur
in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius. in eiuſdem locum põtifex (nam
duo ſacerdotia habuit) Seruius Sulpitius Galba. Ludi Romani diem unum, plebeij ter
toti inſtaurati ab ædilibus M. Seſtio Sabino, & Cn. Tremellio Flacco. Ii ambo prætores
facti, & cum iis C. Liuius Salinator, & C. Aurelius Cotta. Comitia eius anni utrũ Cn.
Seruilius conſul habuerit, an quia eum res in Hetruria tenuerint, quæſtiones ex ſociis
de coniurationibus principum habentem, dictator ab eò dictus P. Sulpitius, incertum
diuerſi authores faciunt. Principio inſequentis anni M. Seruilius, T. Claudius ſenatu
in capitolium uocato de prouinciis retulerunt. Italiam atq; Africam in ſortem coniici,
Africam ambo cupientes, uolebant. cæterùm Q. Metello maxime annitẽte, neque da-
D ta, neq; negata eſt Africa. Conſules iuſsi cum tribunis plebis agere, ut ſi iis uideretur,
populum rogarent quem uellet in Africa bellum gerere. omnes tribus P. Scipionẽ iuſ-
ſerunt. nihilominus conſules prouinciã Africã (ita enim ſenatus decreuerat) in ſortem
coniecerunt. T. Claudio Africa euenit, ut quinquaginta nauium claſſem, omnes quin-
queremes, in Africam traiìceret, pariq; imperio cum Scipione imperator eſſet. M. Ser-
uilius Hetruriam ſortitus. In eadẽ prouincia & Cn. Seruilio prorogatum imperium, ſi
conſulem remorari ad urbẽ ſenatui placuiſſet. Prætores, M. Seſtius Galliã eſt ſortitus,
ut duas legiones prouinciámq; traderet ei P. Quintilius Varus: C. Liuius Brutios cum
duabus legionibus, quibus P. Sempronius proconſul priore anno præfuerat: Cn. Tre-
melius Siciliam, ut ab P. Villio Tappulo prætore prioris anni prouinciam & duas
legiones acciperet. Villius proprætor cum x x nauibus longis, militibus mille oram
E Siciliæ tutaretur: inde M. Pomponius uiginti nauibus reliquis mille & quingentos
milites Romam deportaret. C. Aurelio Cottæ urbana euenit. cæteris ita, uti quiſque
obtinebant prouincias exercitúſque, prorogata imperia. Sexdecim non amplius eo
anno legionibus defenſum imperium eſt. Et ut placatis diis omnia inciperent, agerént-
que, quos ludos M. Claudio Marcello T. Quintio conſulibus T. Manlius dictator,
quáſque hoſtias maiores uouerat, ſi per quinquennium illud reſpublica eodem ſtatu
fuiſſet: ut eos conſules, prius quàm ad bellum proficiſcerentur, facerent. Ludi in cir-
co per quatriduum facti: hoſtiæque quibus uotæ erant diis cæſæ. Inter hæc ſimul ſpes,
ſimul cura in dies creſcebat: nec ſatis certum conſtare apud animos poterat, utrum
gaudio dignius eſſet, Annibalem poſt ſextumdecimum annum ex Italia deceden-

Vrb.552. tem uacuam poſſeſsionem eius reliquiſſe populo Romano: an magis metuendũ, quòd F
Oly.144. incolumi exercitu in Africam traieciſſet. Locum nimirum, non periculum mutatum:
cuius tantæ dimicationis uatem, qui nuper deceſsiſſet, Q. Fabium haud fruſtra canere
ſolitum, grauiorem in ſua terra futurum hoſtem Annibalem, quàm in aliena fuiſſet.
nec Scipioni aut cum Syphace, inconditæ barbariæ rege, qui ſtatarios ſimilixas ducere
exercitus ſolitus ſit, aut cum ſocero eius Aſdrubale, fugacisſimo duce rem futurã, aut
tumultuariis exercitibus, ex agreſtiũ ſemermi turba ſubito collectis: ſed cũ Annibale,
propè nato in prætorio patris fortiſsimi ducis, alito atq; educto inter arma, puero quõ-
dam milite, uixdũ iuuene imperatore: qui ſenex uincendo factus, Hiſpanias, Gallias,
Italiã ab Alpibus ad fretũ monumentis ingentium rerũ compleſſet. ducere exercitum
ęqualem ſtipendiis ſuis, duratum omnium rerum patientia, quas uix fides fiat homines
paſſos, perfuſum millies cruore Romano, exuuias nõ militum modò, ſed etiam impe- G
ratorum portantem. multos occurſuros Scipioni in acie, qui prætores, qui conſules Ro
manos ſua manu occidiſſent, muralibus uallaribúſq; inſignes coronis, peruagatos ca-
pta caſtra, captas urbes Romanas. non eſſe hodie tot fasces magiſtratibus populi Ro-
mani, quot captos ex cæde imperatorũ præ ſe ferre poſſet Annibal. Has formidines a-
gitando animis, ipſi curas & metus augebant, etiam, quòd cum aſſueſſent per aliquot
annos bellum ante oculos aliis atq; aliis in Italię partibus lenta ſpe in nullum propin-
quum debellandi finem gerere, erexerãt omnium animos Scipio & Annibal, uelut ad
ſupremum certamen comparati duces. ij quoque, quibus ingens erat in Scipione fidu-
cia, & uictoriæ ſpes, quo magis in propinquam eam imminebãt animis, eo curæ inten-
tioris erant. Haud diſpar habitus animorũ Carthaginienſibus erat: quos modò petiſſe
pacẽ intuentes Annibalem, ac rerum geſtarũ eius magnitudinẽ, pœnitebat: modò, cum H
reſpicerent bis ſeſe acie uictos, Syphacẽ captum, pulſos ſe Hiſpania, pulſos Italia; atque
ea omnia unius uirtute & conſilio Scipionis facta, uelut fatalem eum ducẽ in exitium
ſuum natum horrebant. Iam Adrumẽtum peruenerat Annibal. unde ad reficiendum
ex iactatione maritima militem paucis diebus ſumptis, excitus pauidis nunciis omnia
circa Carthaginem obtineri armis afferentium, magnis itineribus Zamam contendit.
Zama quinque dierum iter ab Carthagine abeſt. inde pręmiſsi ſpeculatores, cum exce-
pti à cuſtodibus Romanis deducti ad Scipionem eſſent: traditos eos tribunis militum,
iuſſóſq; omiſſo metu uiſere omnia, per caſtra, quà uellent, circunduci iuſsit: percuncta-
túſq;, ſatin' percommode omnia exploraſſent, datis qui proſequerentur, retro ad An-
nibalem dimiſit. Annibal nihil quidem eorũ quę nunciabantur (nã & Maſaniſſam cum
ſex millibus peditum, quatuor equitum ueniſſe eo ipſo forte die afferebant) læto ani- I
mo audiuit, maxime hoſtis fiducia, quæ non de nihilo profecto cõcepta eſt, perculſus.
itaque quanquam & ipſe cauſa belli eius erat, & aduentu ſuo turbauerat pactas indu-
cias, & ſpem fœderum: tamen ſi integer, quàm ſi uictus peteret pacem, æquiorem im-
petrari poſſe ratus, nuncium ad Scipionem miſit, ut colloquendi ſecum poteſtatem fa-
ceret. Id utrum ſua ſponte fecerit, an publico conſilio, neutrum cur affirmem, habeo.
Valerius Antias primo prælio uictum eum à Scipione, quo duodecim millia armato-
rum in acie ſunt cęſa, mille & ſeptingenti capti, legatum cum aliis decem legatis tradit
in caſtra ad Scipionem ueniſſe. Cæterùm Scipio cum colloquium haud abnuiſſet, ex
compoſito duces caſtra protulerunt, ut coire ex propinquo poſſent. Scipio haud pro-
cul Nadagara urbe, tum ad cætera loco opportuno, tum quòd aquatio intra teli con-
iectum erat, cõſedit. Annibal tumulum à quatuor millibus inde, tutum commodúm- K
que alioqui, niſi quòd longinquæ aquationis erat, cepit. ibi in medio locus conſpe-
ctus undique, ne quid inſidiarum eſſet, delectus. Summotis pari ſpatio armatis, cum
ſingulis interpretibus congreſsi ſunt non ſuæ modò ætatis maximi duces, ſed omnis
ante ſe memoriæ omnium gentium cuilibet regum imperatorúmue pares. Pauliſper
alter alterius conſpectu admiratione mutua propè attoniti conticuere. Tum Annibal
» prior. Si hoc ita fato datum erat, ut qui primus bellum intuli populo Romano, quíque
» toties propè in manibus uictoriam habui, is ultro ad pacem petendam uenirẽ, lętor te
» mihi potiſsimum datum, à quo peterem. Tibi quoque inter multa egregia non in ulti-
» mis laudum hoc fuerit, Annibalem, cui de tot Romanis ducibus uictoriam dij dediſ-
ſent,

A ſent, tibi ceſsiſſe: téq; huic bello ueſtris prius quàm noſtris cladibus inſigni, finem im- vrb. 552.
„ poſuiſſe. hoc quoque ludibrium fortunæ caſus ediderit, ut cum patre tuo cõſule cepe- Oly. 144.
„ rim arma, cum eodem primùm Romano imperatore ſigna contulerim, ad filium eius
„ inermis ad pacẽ petendam ueniam. Optimũ quidem fuerat, eam patribus noſtris men-
„ tem datam ab diis eſſe, ut & uos Italiæ, & nos Africæ imperio contenti eſſemus. neq; e-
„ nim ne uobis quidẽ Sicilia atque Sardinia ſatis digna precia ſunt pro tot claſsibus, tot
„ exercitibus, tot támque egregiis amiſsis ducibus. Sed præterita magis reprehendi poſ-
„ ſunt, quàm corrigi. Ita aliena appetiuimus, ut de noſtris dimicaremus. nec in Italia ſo-
„ lum uobis bellum, nobis in Africa eſt: ſed & uos in portis ueſtris propè ac mœnibus ſi-
„ gna armáque hoſtium uidiſtis: & nos ab Carthagine fremitum caſtrorũ Romanorum
„ exaudiuimus. Quod igitur nos maxime abominaremur, uos ante omnia optaretis, in
B meliore ueſtra fortuna de pace agitur: agimúſque ij, quorũ & maxime intereſt pacẽ eſſe,
„ & qui quodcunque egerimus, ratum ciuitates noſtræ habituræ ſint. animo tantum no
„ bis opus eſt non abhorrente à quietis conſiliis. Quod ad me attinet, iam ætas ſenem in
„ patriam reuertentem, unde puer profectus ſum, iam ſecundæ, iã aduerſæ res ita erudie-
„ runt, ut rationem ſequi quàm fortunam malim. tuam & adoleſcentiam, & perpetuam
„ felicitatem, ferociora utraque, quàm quieti opus eſt conſiliis, metuo. Non temere in-
„ certa caſuum reputat, quẽ fortuna nũquam decepit. Quod ego fui ad Thraſymenum,
„ ad Cannas, id tu hodie es. uixdum militari ætate imperio accepto, omnia audaciſsime
„ incipiẽtem nuſquam fefellit fortuna. patris & patrui perſecutus mortem, ex calamita-
„ te ueſtræ domus decus inſigne uirtutis pietatiſq; eximiæ cepiſti: amiſſas Hiſpanias re-
„ cuperaſti, quatuor inde Punicis exercitibus pulſis. cõſul creatus, cum cęteris ad tutan-
C dam Italiam parũ animi eſſet, tranſgreſſus in Africam, duobus hic exercitibus cęſis, bi-
„ nis eadem hora captis ſimul incenſiſq; caſtris, Syphace potẽtiſsimo rege capto, tot ur-
„ bibus regni eius, tot noſtri imperij ereptis, me ſextumdecimum iam annum hærẽtem
„ in poſſeſsione Italię detraxiſti. Poteſt uictoriam malle, quàm pacẽ animus. Noui nobis
„ ſpiritus magnos magis quàm utiles. & mihi talis aliquãdo fortuna affulſit. Quòd ſi in
„ ſecundis rebus bonam quoque mentem darent dij, non ea ſolùm quæ eueniſſent, ſed e-
„ tiam ea quæ euenire poſſent, reputaremus. Vt omnium obliuiſcaris aliorum, ſatis
„ ego documenti in omnes caſus ſum. quem modò caſtris inter Anienem atque urbem
„ ueſtram poſitis, ac iam propè ſcandentem mœnia Romana uideras, hic cernis duo-
„ bus fortiſsimis uiris fratribus, clariſsimis imperatoribus orbatum ante mœnia propè
„ obſeſſæ patriæ, quibus terrui ueſtram urbem, ea pro mea deprecantem. Maximæ cuiq;
D fortunæ minime credendum eſt. In bonis tuis rebus, noſtris dubiis, tibi ampla ac ſpe-
„ cioſa danti eſt pax: nobis petẽtibus magis neceſſaria quàm honeſta. Melior tutiórque
„ eſt certa pax, quàm ſperata uictoria. hæc in tua, illa in deorum manu eſt. Ne tot anno-
„ rum felicitatem in unius horę dederis diſcrimen. cum tuas uires, tũ uim fortunæ, mar-
„ témque belli communem propone animo. utrinque ferrũ, corpora humana erũt. nuſ-
„ quam minus quàm in bello euentus reſpõdent. Non tantum ad id, quod data pace iam
„ habere potes, ſi prælio uincas, gloriæ adieceris: quãtum ademeris, ſi quid aduerſi eue-
„ niat. ſimul parta ac ſperata decora unius horæ fortuna euertere poteſt. omnia in pace
„ iungenda tuæ poteſtatis ſunt, P. Corneli, tunc ea habenda fortuna erit, quam dij dede-
„ rint. Inter pauca felicitatis uirtutiſq; exempla M. Attilius quondã in hac eadem terra
„ fuiſſet, ſi uictor pacem petentibus dediſſet patribus noſtris: ſed non ſtatuendo tandem
E felicitati modum, nec cohibendo efferentem ſe fortunam, quanto altius elatus erat, eo
„ fœdius corruit. Eſt quidem eius qui dat, nõ qui petit, conditiones dicere pacis. ſed for-
„ ſitan non indigni ſimus, qui nobiſmetipſis mulctam irrogemus. Non recuſamus quin
„ omnia propter quæ bellũ initũ eſt, ueſtra ſint, Sicilia, Sardinia, Hiſpania, quicquid in-
„ ſularũ toto inter Africam Italiámq; continetur mari. Carthaginienſes incluſi Africæ
„ litoribus, nos, quando ita diis placuit, externa etiam terra maríque uideamus regen-
„ tes imperia. Haud negauerim, propter non nimis ſyncere petitam aut expectatam nu-
„ per pacem ſuſpectam eſſe uobis Punicam fidem. multum; per quos petita ſit, ad fidem
„ tuendæ pacis pertinet, Scipio. ueſtri quoque (ut audio) patres nonnihil etiam ob hoc,
„ quia parum dignitatis in legatione erat, negauerunt pacem. Annibal peto pacem: qui

vrb.552. neque peterem, niſi utilem crederem: & propter eandem utilitatẽ tuebor eam, propter F
ol.144. quã petij. & quẽadmodum, quia à me bellũ cœptum eſt, ne quẽ eios pœniteret, quoad
» ipſi inuidere dei, præſtiti: ita aooitar, oe quem pacis per me partæ pœoitear. Aduerſus
» hæc imperator Romanus in hanc fere ſenteotiã reſpõdit. Non me fallebar, Annibal,
» aduentus tui ſpe Carthaginienſes & præſentẽ induciarum fidẽ, & ſpem pacis turbaſſe:
» neque tu id ſane diſsimulas, qui de conditionibus ſuperioribus pacis omnia ſubtrahas,
» præter ea quæ iampridẽ in oostra poteſtate ſunt. cæterùm ſicut tibi curæ eſt, ſeotire ci-
» ues tuos quauto per te ooere leuẽtur: ſic mihi laboraodum eſt, ne quę tuoc pepigerunt,
» hodie ſubtracta ex conditionibus pacis præmia perfidiæ habeant. Indigoi qnibus ea-
» dem pateat conditio, ut eriam proſit oobis fraus, petitis. Neque patres noſtri priores de
» Sicilia, neque nos de Hiſpania fecimus bellum. & tunc Mamertinorum ſociorũ peri-
» culum, & nuoc Sagunti excidium nobis pia ac iuſta induerunt arma. uos laceſsiſſe, & G
» tu ipſe fateris, & dij teſtes ſunt: qui & illius belli exitum ſecũdum ius fáſque dederunt,
» & huius dant & dabunt. Quod ad me attinet, & humanæ infirmitatis memini, & uim
» fortunæ reputo, & omnia quæcunque agimus, ſubiecta eſſe mille caſibus ſcio. cęterum
» quẽadmodum ſuperbe & uiolenter me faterer facere, ſi priuſquam io Africam traic-
» ciſſem, te tua uoluntate cedentem Italia, & impoſito in naoes exercitu ipſum ocoien-
» rem ad pacem petendam aſpernarer: ſic oũc, cum propè manu conſerta reſtitantem ac
» tergiuerſaotem in Africam traduxerim, nulla ſum tibi uerecundia obſtrictus. proinde
» ſi quid ad ea io quæ tum pax conuentura uidebatur (quæ ſunt, noſti) molctæ nauium
» cum cõmeatu per ioducias expugnatarũ, legatorúmq; uiolatorum, adiicitur, eſt quod
» referam ad conſilium. ſin illa quoq; grauia uidentur, bellum parate, quoniam pacem
» pati nõ potuiſtis. Ita infecta pace ex colloquio ad ſuos cum ſe recepiſſent, fruſtra uerba H
pacata renunciaot: armis decernendũ eſſe, habendámq oe eam fortonam, quam dij de-
diſſent. In caſtra ut eſt uentum, pronunciant ambo, arma expedirent milites animóſq;
ad ſupremum certamen, nõ in unom diem, ſed in perpetuum, ſi felicitas adeſſet, uicto-
res. Roma, ao Carthago iura gentibus daret, ante craſtioam noctem ſeituros. neque e-
nim Africam, aut Italiam, ſed orbem terrarum uictorię præmiom fore: par periculum
præmio, quibus aduerſæ pugnæ fortuna fuiſſet. Nam neqne Romanis effugium ullum
patebat in aliena ignotáque terra, & Carthagioi ſupremo auxilio effuſo adeſſe uideba-
tur præſeos excidium. Ad hoc diſcrimẽ procedunt poſtero die duorum opulẽtiſsimo-
rum populorum duo looge clariſsimi duces, duo fortiſsimi exercitos, multa antè pár-
ta decora aut cumulaturi eo die, aut euerſuri. Anceps igitur ſpes & metus miſcebant a-
nimos: contemplantibúſq; modò ſuam, modò hoſtium aciem, cum oculis magis quàm I
ratiooepenſarent uires, ſimul lęta, ſimul triſtia obuerſabãtur. quæ ipſis ſua ſpoote non
ſuccurrebant, ea duces admonendo atque hortando ſubiiciunt. Pœnus XVI aooorũ in
terra Italia res geſtas, tor duces Romanos, tot exercitus occidione occiſos, & ſua cui-
que decora, ubi ad inſignem alicuius pugnæ memoria militem uenerat, referebat. Sci-
pio Hiſpaoias, & recentia io Africa prælia, & cõfeſsiooem hoſtium quòd neq; oon pe
tere pacem propter merom, neq; manere io ea præ inſita animis perfidia potuiſſent. ad
hoc, colloquiũ Aonibalis in ſecreto habitũ, ac liberum fingẽti, quà uelit flecti: omina-
tur, qoibus quondam auſpiciis patres eorum pugnauerint ad Ægateis inſulas, ea illis
exeuntibus in aciem portendiſſe deos. adeſſe finẽ belli, ac laboris: in maoibos eſſe prę-
dam Carthaginis, reditum domum in patriam ad parentes, liberos, coniuges, peoatéſ-
que deos. Adeo celſus hæc corpore, ooltúq; ita lęto, ot uiciſſe iam crederes, dicebat. In- K
ſtruit deinde primos haſtatos, poſt eos principes, triariis poſtremam aciem clauſit. non
confertas autem cohortes aote ſua quenque ſigna inſtruebat, ſed manipulos aliquan-
tum inter ſe diſtantes, ut eſſet ſpacium quo elephanti hoſtiom accepti, oihil ordines tur
bareot. Lælium, cuius antè legati, eo aono quæſtoris, extra ſortem ex ſenatuſconſulto
opera utebatur, cum Italico equitatu ab ſiniſtro cornu, Maſaniſſam Numidáſque ab
dextro oppoſuit. uias patentes inter manipulos anteſignanorum uelitibos (ea tunc le-
uis armatura erat) compleuit: dato præcepto, ut ad impetum elephantorum aut poſt
rectos refugerent ordines, aut io dextram læuámque diſcurſu applicãtes ſe anteſigna-
nis, uiam quà irruerent in ancipitia tela, beluis darẽt. Annibal ad terrorem primũ ele-

phantos

A phantos (LXXX autem erant, quot nulla unquã in acie antè habuerat) inſtruxit, deinde auxilia Ligurum Gallorúmque, Balearibus Maurísq; admiſtis: in ſecũda acie Carthaginienſes Afróſque, & Macedonũ legionẽ: modico deinde interuallo relićto ſubſidiariam aciem Italicorũ militum (Brutij plerique erant, ui ac neceſsitate plures quàm ſua uoluntate decedentem ex Italia ſecuti) inſtruxit. equitatũ etiam ipſum circundedit cornibus. dextrum Carthaginienſes, ſiniſtrum Numidæ tenuerunt. Varia adhortatio erat in exercitu inter tot homines, quibus non lingua, non mores, non lex, non arma, non ueſtitus habitúſq;, non cauſa militandi eadẽ eſſet. auxiliaribus & præſens, & multiplicata merces ex præda oſtentatur. Galli proprio atque inſito in Romanos odio accenduntur. Liguribus campi uberes Italiæ dedućtis ex aſperrimis mõtibus in ſpem uićtoriæ oſtentantur. Mauros Numidáſq; impotenti Maſaniſſæ futuro dominatu terret. Vrb. 551. Oly. 144.

B aliis aliæ ſpes ac metus iaćtantur. Carthaginienſibus mœnia patriæ, dij penates, ſepulchra maiorum, liberi cum parentibus, coniugéſq; pauidę, aut excidium ſeruitiúmque, aut imperium orbis terrarũ, nihil aut in metum aut in ſpem medium oſtentatur. Cum maxime hæc imperator apud Carthaginienſes duces ſuarum gẽtium inter populares, pleraque per interpretes intermiſtos alienigenis ageret, tubæ cornuáque ab Romanis cecinerunt: tantúſque clamor ortus, ut elephanti in ſuos ſiniſtro maxime cornu uerterent, Mauros ac Numidas. addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorem: nudauítq; ab ea parte aciem equeſtri auxilio. paucæ tamen beſtiarũ intrepidæ in hoſtẽ aćtæ inter uelitum ordines cum multis ſuis uulneribus ingentem ſtragem edebant. reſilientes enim ad manipulos uelites, cum uiã elephantis ne obtererẽtur feciſſent, in ancipites ad ićtũ utrinque coniiciebant haſtas: nec pila ab anteſignanis ceſſabant, donec undique inci-

C dentibus telis exaćti ex Romana acie hi quoq; in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginiẽſium equites in fugam uerterunt. Lęlius ut turbatos uidit hoſtes, addit perculſis terrorem. Vtrinque equite nudata erat Punica acies, cum pedes concurrit, nec ſpe, nec uiribus iam par. ad hoc, dićtu parua, ſed magni eadẽ in re gerenda momenti res, cõgruens clamor à Romanis, eóque maior & terribilior: diſſonę illis, ut gentiũ multarũ diſcrepantibus linguis, uoces. pugna Romana ſtabilis & ſuo & armorum pondere incũbentium in hoſtem: concurſatio & uelocitas illinc maior quàm uis. Igitur primo impetu extemplo mouere loco hoſtiũ aciem Romani: ala deinde & umbonibus pulſantes, in ſummotos gradu illato, aliquantum ſpacij uelut nullo reſiſtente, inceſſere: urgẽtibus & nouiſsimis primos, ut ſemel motam aciem ſenſere, quod ipſum uim magnã ad pellendum hoſtem addebat. Apud hoſteis auxiliares cedenteis ſecunda acies Afri & Car-

D thaginienſes adeo non ſuſtinebant, ut contrà etiam, ne reſiſtentes pertinaciter primos cædendo ad ſe perueniret hoſtis, pedem referrent. Igitur auxiliares terga dant repente: & in ſuos uerſi, partim refugere in ſecundam aciem: partim non recipientes cędere, uti paulò antè non adiuti, & tunc excluſi. & propè duo iam permiſta prælia erant: cũ Carthaginienſes ſimul cum hoſtibus, ſimul cum ſuis cogerentur conſerere manus. nõ tamen ira perculſos, iratóſq; in aciẽ accepere, ſed dẽſatis ordinibus, in cornua, uacuúmq; circà campum extra prælium eiecere: ne pauidos fuga uulneribúſq; milites in certam & integram aciem miſcerent. Cæterùm tanta ſtrages hominum armorumq; locum in quo ſteterãt paulò antè auxiliares, cõpleuerat, ut prope difficilior tranſitus eſſet, quàm per confertos hoſtes fuerat: itaque qui primi erant haſtati, per cumulos corporum armorúmque, & labem ſanguinis, quà quiſque poterat, ſequentes hoſtem, & ſigna & or-

E dines confuderunt. principum quoq; ſigna flućtuare cœperant, uagã ante ſe cernentes aciẽ. Quod Scipio ubi uidit, receptui propere canere haſtatis iuſsit: & ſauciis in poſtremam aciem ſubdućtis, principes triarióſque in cornua inducit, quo tutior firmiórque media haſtatorum acies eſſet. Ita nouum de integro prælium ortũ eſt: quippe ad ueros hoſtes peruentum erat, & armorum genere, & uſu militiæ, & fama rerum geſtarum, & magnitudine uel ſpei uel periculi pares. ſed numero Romanus ſuperior erat, & animo: quòd iam equites, iam elephãtos fuderat: iam prima acie pulſa, in ſecundã pugnabat. In tempore Lælius & Maſaniſſa pulſos per aliquantũ ſpacij ſecuti equites, reuertẽtes in auerſam hoſtiũ aciem incurrêre. Is demũ impetus perculit hoſtem. multi circunuenti in acie cæſi: multi per patentem circà campũ fuga ſparſi, tenẽte omnia equitatu,

vrb.552. paſsim interierunt. Carthagınienſiū ſociorúmque cæſa eo die ſupra millia uiginti. par F
Olẏ.144. ferme numerus captus eſt, cum ſignis militaribus centū triginta tribus, elephātis un-
decim. Victores ad decem millia cecidere. Annibal cum paucis equitibus inter tumul-
tum elapſus Adrumetum perſugit, omnia & in prælio, & ante aciem, priuſquam exce
deret pugna, expertus: & confeſsione etiam Scipionis, omniúmq; peritorū militiæ, illā
laudem adeptus, ſingulari arte aciem eo die inſtruxiſſe. elephātos in prima frōte: quo-
rū fortuitus impetus, atq; intolerabilis uis, ſigna ſequi, & ſeruare ordines, in quo plu-
rimum ſpei ponerent, Romanos prohiberet. deinde auxiliares ante Carthaginiēſium
aciem, ne homines miſti colluuione omniū gentium, quos non fides teneret, ſed mer-
ces, liberum receptum fugæ haberent: ſimul primum ardorem hoſtiū excipientes fati-
garent: ac ſi nihil aliud, uulneribus ſuis ferrum hoſtile hebetarent: tum, ubi omnis ſpes
eſſet, milites Carthaginienſes Afróſque, ut omnibus rebus aliis pares, eò quòd integri G
cum feſsis ac ſaucijs pugnarent, ſuperiores eſſent. Italicos interuallo quoq; diremptos,
incertos ſocij an hoſtes eſſent, in poſtremā aciem ſummoros. Hoc edito uelut ultimo
uirtutis opere Annibal cum Adrumetum refugiſſet: accitúſque inde Carthaginē ſexto
ac trigeſimo pòſt anno, quàm puer inde profectus erat, rediſſet: faſſus in curia eſt, non
prælio modò ſe, ſed bello uictum: nec ſpem ſalutis alibi, quàm in pace impetranda eſſe.
Scipio confeſtim à prælio expugnatis hoſtium caſtris, direptíſq;, cum ingenti præda ad
mare ac naues rediit, nūcio allato, P. Lentulum cum L roſtratis, C onerariis omni ge-
nere commeatus, ad Vticam acceſsiſſe. Admouendum igitur undiq; terrorē perculſæ
Carthagini ratus, miſſo Lælio Romam cum uictoriæ nuncio, Cn. Octauium terreſtri
itinere ducerē legiones Carthaginem iubet. ipſe ad ſuam ueterem noua Lentuli claſſe
adiuncta, profectus ab Vtica portum Carthaginis petit. Haud procul aberat, cū uelata H
infulis ramíſque oleæ Carthaginienſium occurrit nauis. decem legati erant principes
ciuitatis, authore Annibale miſsi ad petendam pacē. qui cum ad puppim prætoriæ na-
uis acceſsiſſent, uelamenta ſupplicum porrigentes, orantes, implorantéſque fidem &
miſericordiam Scipionis: nullum iis aliud reſponſum datū, quàm ut Tunetē uenirent,
eò ſe moturum caſtra. ipſe ab contemplato ſitu Carthaginis non tam noſcendi in præ-
ſentia, quàm terrendi hoſtis cauſa, Vticam, eodē & Octauio reuocato, rediit. Inde pro-
cedentibus ad Tunetem nuncius allatus: Vermiſiam Syphacis filium cū equitibus plu
ribus quàm peditibus uenire Carthaginienſibus auxilio. Pars exercitus cū omni equi-
tatu miſſa, turmalibus primis in agmine, aggreſſa Numidas leui certamine fudit. exitu
quoq; fugæ intercluſo, à parte omni circundatis equitibus, X V. millia hominum cæſa,
mille & CC uiui capti ſunt, & equi Numidici mille & D, ſigna militaria duo & ſeptua- I
ginta. Regulus ipſe inter tumultū cum paucis effugit. Tum ad Tunetem eodem, quo
antea, loco caſtra poſita. legatíq; XXX Carthagine ad Scipionem uenerūt. & illi quidē
multo miſerabilius quàm antè, quo magis cogebat fortuna, egerūt: ſed aliquanto mi-
nore cum miſericordia ab recenti memoria perfidiæ auditi ſunt. In cōcilio quanquam
iuſta ira omneis ad delendam ſtimulabat Carthaginem: tamē cum & quanta res eſſet,
& quàm longi temporis obſidio tam munitę & ualidæ urbis, reputarent: & ipſum Sci-
pionem expectatio ſucceſſoris, uenturi ad paratā alterius labore ac periculo finiti belli
famam, ſolicitaret: ad pacem omnium animi uerſi ſunt. Poſtero die reuocatis legatis,
& cum multa caſtigatione perfidiæ monitis, ut tot cladibus edocti tandē deos & iuſiu-
randum eſſe crederent, cōditiones pacis dictæ. Vt liberi legibus ſuis uiuerent. quas ur-
bes, quóſque agros, quibúſque finibus ante bellum tenuiſſent, tenerent, populandíque K
finem eo die Romanus faceret. perſugas fugitiuóſq;, & captiuos omneis, & naues ro-
ſtratas, præter decem triremes, traderent, elephantóſque, quos haberent domitos, neq;
domarent alios. bellum néue in Africa, néue extra Africā iniuſſu populi Romani ge-
rerent. Maſaniſſæ res redderent, fœdúſque cum eo facerent. frumentum, ſtipendiúmq;
auxiliis, donec ab Roma legati rediſſent, præſtarent. decē millia talentûm argenti de-
ſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent. obſides centum arbitratu
Scipionis darent, ne minores XIIII annis, neu XXX maiores. inducias ita ſe daturū, ſi
per priores inducias naues onerariæ captæ, quæque fuiſſent in nauibus, reſtituerētur.
aliter nec inducias, nec ſpem pacis ullam eſſe. Has conditiones legati cum domū ferre
iuſsi

A iuſſi in concione ederent,& Giſgo ad diſſuadendam pacem proceſsiſſet, audireturque *Vrb. 552.*
à multitudine inquieta eadem & imbelli, indignatus Annibal dici ea in tali tempore, *Oly. 144.*
audiriq́;, arreptum Giſgonem manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quę inſueta liberæ
ciuitati ſpecies cum fremitum populi mouiſſet, perturbatus militaris uir urbana liber-
» tate, Nouem, inquit, annorum à uobis profectus, poſt ſextum & triceſimũ annũ redij.
» militares artes, quas me à puero fortuna nunc priuata nunc publica docuit, probe ui-
» deor ſcire: urbis ac fori iura, leges, mores, uos me oportet doceatis. Excuſata imprudẽ-
tia, de pace multis uerbis diſſeruit, quàm nec iniqua, & neceſſaria eſſet. Id omnium ma
xime difficile erat, quòd ex nauibus per inducias captis nihil præter ipſas comparebat
naues: nec inquiſitio erat facilis. Cũ aduerſantes paci arguerentur, placuit naues red-
di, & homines utique inquiri: cætera quæ abeſſent, æſtimanda Scipioni permitti: atq;
B ita pecuniam luere Carthaginienſes. Sunt qui Annibalẽ ex acie ad mare perueniſſe, inde
præparata naue ad regem Antiochum extemplo profectum tradant: poſtulantiq́; an-
te omnia Scipioni ut Annibal ſibi traderetur, reſponſum eſſe, Annibalẽ in Africa non
eſſe. Poſteaquam redierunt ad Scipionem legati: quæ publica in nauibus fuerant, ex
publicis deſcripta rationibus quęſtores: quæ priuata, profiteri domini iuſſi: pro ea ſum
ma pecuniæ xxv millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq́; Carthaginienſi-
bus datæ in tres menſes. additum, ne per induciarum tempus aliò uſquam, quàm Ro-
mam mitterent legatos: & quicunque legati Carthaginem ueniſſent, ne ante dimitte-
rent eos, quàm Romanum imperatorem, qui, & quæ petentes ueniſſent, certiorẽ face-
rent. Cum legatis Carthaginienſibus Romam miſſi L. Veturius Philo, & M. Martius
Ralla, & L. Scipio imperatoris frater. Per eos dies commeatus ex Sicilia Sardiniáq; tã-
C tam uilitatem annonæ effecerunt, ut pro uectura frumentum mercator nautis relin-
queret. Romæ ad nũcium primum rebellionis Carthaginienſium trepidatum fuerat:
iuſſúſque erat T. Claudius mature in Siciliam claſſem ducere, atq; inde in Africã traii-
cere: & alter cõſul M. Seruilius ad urbem morari, donec quo ſtatu res in Africa eſſent,
ſciretur. Segniter omnia in comparanda deducendáq; claſſe ab T. Claudio conſule fa-
cta erant, quòd patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus daretur,
quàm cõſulis, cenſuerant. Prodigia quoq; nunciata ſub ipſam famam rebellionis ter-
rorẽ attulerant. Cumis ſolis orbis minui uiſus, & pluuit lapideo imbri. & in Veliterno
agro terra ingentibus cauernis conſedit, arboréſq; in profundum hauſtæ, Ariciæ forũ,
& circà tabernæ, Fruſinone murus aliquot locis, & porta de cęlo tacta: & in palatio la-
pidibus pluuit. Id prodigium more patrio nouendiali ſacro, cætera hoſtiis maioribus
D expiata. Inter quæ etiam aquarũ inſolita magnitudo in religionem uerſa. nã ita abun-
dauit Tyberis, ut ludi Apollinares circo inundato, extra portam Collinam ad ædem
Erycinæ Veneris parati ſint. cæterùm ludorum ipſo die ſerenitate ſubita orta, pompa
duci cœpta ad portam Collinam, reuocata deductáq; in circum eſt, cum deceſsiſſe in-
de aquam nunciatum eſſet: lætitiámq; populo, & ludis celebritatem addidit ſedes ſua
ſolenni ſpectaculo reddita. Claudium cos. profectũ tandem ab urbe inter portus Coſ-
ſanum Loretanúmq; atrox uis tempeſtatis adorta, in metum ingentem adduxit. Po-
pulonios inde cum perueniſſet, ſtetiſſetq́; ibi dum reliquũ tempeſtatis exſæuiret: Iluã
inſulam, & ab Ilua Corſicam, à Corſica in Sardiniam traiecit. ibi ſuperantem Inſanos
montes multo & ſæuior & infeſtioribus locis tempeſtas adorta diſiecit claſſem. multę
quaſſatæ, armamentíſque ſpoliatæ naues: quædam fractæ. ita uexata ac lacerata claſsis
E Carales tenuit. ubi dum ſubductæ reficiuntur naues, hyems oppreſsit: circumactúmq;
anni tempus. & nullo prorogante imperium, priuatus T. Claudius claſſem Romã re-
duxit. M. Seruilius, ne comitiorum cauſa ad urbẽ reuocaretur: dictatore dicto Cn. Ser-
uilio Gemino, in prouinciam eſt profectus. Dictator magiſtrum equitum P. Æliũ Pæ-
tum dixit. Sæpe comitia indicta perfici tempeſtates prohibuerunt. itaque cum præter
idus Martias ueteres magiſtratus abiſſent, noui ſuffecti non eſſent, reſpub. ſine curuli-
bus magiſtratibus erat. L. Manlius Torquatus pontifex eo anno mortuus. in locũ eius
ſuffectus C. Sulpitius Galba. Ab L. Licinio Lucullo, & Q. Fuluio ædil. curul. ludi Ro-
mani tertiò inſtaurati. Pecuniam ex ærario ſcribæ, uiatoréſque ædilitij clam egeſsiſſe
per indicem comperti, damnati ſunt, nõ ſine infamia Luculli ædilis. P. Ælius Tubero,

Veliternus ager.
Abundauit Tyberis inundato circo
Populonios
classis Carales tenuit
circumactum anni [illegible]

Vrb. 553. & L. Lectorius ædiles plebis uitio creati, magiſtratu ſe abdicarunt, cũ ludos, ludorúm- F
Olymp. 145. que cauſa epulum Iovi feciſſent, & ſigna tria ex mulctatitio argento facta in Capitolio
poſuiſſent. Cerealia ludos dictator & magiſter equitum ex ſenatuſconſulto fecerunt.
Legati ex Africa Romani ſimul Carthaginienſéſque cum ueniſſent Romam, ſenatus
ad ædem Bellonæ habitus eſt. ubi cum L. Veturius Philo pugnatũ cum Annibale eſſe
ſuprema Carthaginienſibus pugna, finémque tandem lugubri bello impoſitũ, ingenti
lætitia patrum expoſuiſſet, adiecit, Verminam etiam Syphacis filium, quæ parua bene
geſtæ rei acceſſio erat, deuictum. in concionẽ inde prodire iuſſus, gaudiúmq; id popu-
lo impertire. Tum patefacta gratulatione omnia in urbe templa, ſupplicationéſque in
triduum decretæ. Legatis Carthaginienſium & Philippi regis (nam ij quoq; uenerant)
petentibus ut ſenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu patrum à dictatore eſt, cõſules no-
uos eis ſenatum daturos eſſe. Comitia inde habita: creati Cõſules Cn. Cornelius Len- G
tulus, P. Ælius Pætus. prætores M. Iunius Pœnus, cui ſors urbana euenit. M. Valerius
Falco Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Ælius Tubero Siciliam eſt ſortitus. De
prouinciis conſulum nihil antè placebat agi, quàm legati Philippi regis, & Carthagi-
nienſium auditi eſſent. belli finem alterius, principium alterius proſpiciebant animis.
Cn. Lentulus conſul cupiditate flagrabat prouinciæ Africæ: ſeu bellum foret, facilem
uictoriam: ſeu iam finiretur, finiti tanti belli ſe conſule gloriam petens. negare itaque
prius quicquam agi paſſurum, quàm ſibi Africa decreta eſſet: concedente collega, mo-
derato uiro & prudenti: qui gloriæ eius certamẽ cum Scipione, præterquam quòd ini-
quum eſſet, etiam impar futurum cernebat. Q. Minutius Thermus & M. Acilius Gla-
brio tribuni plebis rem priore anno nequicquam tentatam ab T. Claudio cõſule, Cn.
Cornelium tentare aiebant. ex authoritate patrum latum ad populũ eſſe, cuius uellẽt H
imperium in Africa eſſe, omnes v & xxx tribus P. Scipioni id imperium decreuiſſe.
Multis cõtentionibus & in ſenatu & ad populum acta res, poſtremò eò deducta eſt, ut
ſenatui permitterent. Patres igitur iurati (ita conuenerat) cenſuerunt, uti conſules pro-
uincias inter ſe compararent, ſortirentúrue, uter Italiam, uter claſſem nauium L habe-
ret. cui claſsis obueniſſet, in Siciliam nauigaret. ſi pax cum Carthaginienſibus compo-
ni nequiſſet, in Africam traiiceret: conſul mari, Scipio eodem, quo adhuc, iure imperij
terra rem gereret. ſi conditiones conuenirent pacis, tribuni plebis populum rogarent,
utrum conſulem, an P. Scipionem iuberent pacem dare: & quem, ſi deportandus exer-
citus uictor ex Africa eſſet, deportâre. ſi pacem per P. Scipionẽ dari, atq; ab eodẽ exer-
citum deportari iuſsiſſent, ne cõſul ex Sicilia in Africã traiiceret. alter cõſul, cui Italia
eueniſſet, duas legiones à Seſtio prætore acciperet. P. Scipioni cũ exercitibus quos ha- I
beret, in prouincia Africa prorogatum imperium. Prætori M. Valerio Falconi duę le-
giones in Brutiis, quibus C. Liuius priore anno præfuerat, decretæ. P. Ælius prætor
duas legiones in Sicilia ab Cn. Tremellio acciperet. Legio una M. Fabio in Sardiniã,
quam P. Lentulus proprætor habuiſſet, decernitur. M. Seruilio prioris anni conſuli cũ
ſuis duabus item legionibus in Hetruria prorogatũ imperium eſt. Quod ad Hiſpanias
attineret, aliquot iam annos ibi L. Cornelium Lentulum, & L. Manliũ Acidinum eſſe.
ut ij conſules cum tribunis agerent, ſi eis uideretur, ut plebem rogarent, cui iuberent in
Hiſpania imperium eſſe. is ex duobus exercitibus in unam legionem cõſcriberet Ro-
manos milites, & in xv cohortes ſocios Latini nominis, quibus prouinciã obtineret.
ueteres milites L. Cornelius & L. Manlius in Italiam deportarent. Cornelio conſuli L
nauium claſsis ex duabus claſsibus, Cn. Octauij, quæ in Africa eſſet, P. Villij, quę Sici- K
liæ oram tuebatur, decreta: ut quas naues uellet, deligeret. P. Scipio L lõgas naues ha-
beret, quas habuiſſet. quibus ſi Cn. Octauium, ſicut præfuiſſet, præeſſe uellet, Octauio
proprætori in eum annum imperium eſſet. ſi Lælium præficeret, Octauius Romã de-
cederet: reducerétque naues quibus proconſuli uſus non eſſet. Et M. Fabio in Sardiniã
decem longæ naues decretæ. Et conſules duas legiones urbanas ſcribere iuſsi, ut qua-
tuordecim legionibus eo anno, centum nauibus lõgis reſpublica adminiſtraretur. Tũ
de legatis Philippi & Carthaginiẽſium actum. priores Macedonas introduci placuit,
quorum uaria oratio fuit: partim purgantium quæ queſti erant miſsi ad regẽ à Roma
legati de populatione ſociorum: partim ultro accuſantium quidem & ſocios populi
Romani,

A Romani,ſed multo infeſtius M. Aurelium:quem ex tribus ad ſe miſsis legatis delectu Vrb 553.
habito ſubſtitiſſe,& ſe bello laceſsiſſe contra fœdus,& ſæpe cũ pręfectis ſuis ſignis col- Ol.145.
latis pugnaſſe:patim poſtulantium,ut Macedones,duxque eorum Sopater,qui apud
Annibalem mercede militaſſent,captíq; in uinculis eſſent,ſibi reſtituerẽtur. Aduerſus
ea M. Furius miſſus ad idipſum ab Aurelio ex Macedonia,diſſeruit. Aurelium relictũ,
ne ſocij populi Romani feſsi populationibus atq; iniuria,ad regem deficerent,finibus
ſociorum non exceſsiſſe.dediſſe operam,ne impune in agros eorũ tranſcenderent po-
pulatores.Sopatrum ex purpuratis & propinquis regis eſſe. eum cũ quatuor millibus
Macedonum & pecunia miſſum nuper in Africam eſſe Annibali Carthaginienſibúſq;
auxilio.De his rebus interrogati Macedones cum perplexe reſponderent,ipſi ante re-
ſponſum tulerunt,Bellum quærere regem,& ſi pergat,propediem inuenturum.dupli-
B citer ab eo fœdus uiolatũ:& quòd ſocijs populi Romani iniurias fecerit, bello armíſq;
laceſsiuerit:& quòd hoſtes auxiliis & pecunia iuuerit.& P. Scipionem recte atq; ordi-
ne uideri feciſſe,& facere,quòd eos qui arma cõtra populum Romanum ferẽtes capti
ſunt,hoſtium numero in uinculis habeat. & M. Aureliũ è republica facere, gratúmq;
id ſenatui eſſe,quòd ſocios populi Romani,quãdo iure fœderis nõ poſſet, armis tuea-
tur.Cum hoc tam triſti reſponſo dimiſsis Macedonibus,legati Carthaginienſes uoca-
ti. quorum ætatibus dignitatibúſque conſpectis(nam longe primi ciuitatis erant)tum
pro ſe quiſq; dicere,uere de pace agi.Inſignis tamen inter cæteros Aſdrubal erat (Hæ-
dum populares cognomine appellabãt)pacis ſemper author, aduerſuſq; factioni Bar-
chinæ.eo tum plus illi authoritatis fuit,belli culpam in paucorũ cupiditatẽ à republi-
ca transferenti.Qui cum uaria oratione uſus eſſet,nunc purgando crimina,nunc quę-
C dam fatendo , ne impudenter certa negantibus difficilior uenia eſſet : nunc monendo
etiam patres conſcriptos,ut rebus ſecũdis modeſte ac moderate uterentur : Si ſe atque
Hannonem audiſſent Carthaginienſes,& tempore uti uoluiſſent, daturos fuiſſe pacis
conditiones,quas tunc peterent.Raro ſimul hominibus bonam fortunam,bonámque
mentem dari.populum Romanum eò inuictum eſſe.quòd in ſecundis rebus ſapere,&
conſulere meminerit. & hercule mirandum fuiſſe, ſi aliter facerent.ex inſolentia,qui-
bus noua bona fortuna ſit,impotẽtes lętitiæ inſanire:populo Romano uſitata ac pro-
pe iam obſoleta ex uictoria gaudia eſſe,ac plus pene parcendo uictis , quàm uincendo
imperium auxiſſe.Cæterorum miſerabilior oratio fuit, commemorãtium ex quantis
opibus quò recidiſſent Carthaginienſium res. nihil eis,qui modò orbem prope terra-
tum obtinuiſſent armis,ſupereſſe,præter Carthaginis mœnia.iis incluſos,nõ terra nõ
D mari quicquam ſui iuris cernere.urbem quoque ipſam,ac penates ita habituros,ſi non
in ea quoque,quo nihil ulterius ſit,ſæuire populus Romanus uelit.Cum flecti miſeri-
cordia patres appareret, ſenatorum unum infeſtum perfidiæ Carthaginiẽſium ſuccla-
maſſe ferũt:per quos deus fœdus icturi eſſent,cum eos per quos ante ictum eſſet,fefel-
liſſent?Per eoſdem,inquit Aſdrubal,qui tam infeſti ſunt fœdera uiolantibus. Inclina-
tis omnium ad pacem animis,Cn.Lentulus cõſul,cui claſsis prouincia erat, s c inter-
ceſsit.Tum M.Attilius & Q.Minutius tribuni pleb.ad populum tulerunt:uellent iu-
berentne ſenatum decernere,ut cum Carthaginiẽſibus pax fieret?& quem eam pacem
dare,quémq; ex Africa exercitus deportare iuberẽt ? De pace uti rogatæ omnes tribus
erant,iuſſerunt pacem dare P.Scipionẽ,eundem exercitus deportare. Ex hac rogatio-
ne ſenatus decreuit,ut P. Scipio ex x legatorum ſentẽtia pacem cum populo Cartha-
E ginienſi,quibus legibus ei uideretur, faceret.Gratias deinde patribus egere Carthagi-
nienſes:petiéruntq;,ut ſibi in urbem introire,& colloqui cum ciuibus ſuis liceret, qui
capti in publica cuſtodia eſſent.eſſe in iis partim propinquos,amicóſque ſuos,nobiles
homines,partim ad quos mandata à propinquis haberent.Quibus cõuentis cum rur-
ſus peterent,ut ſibi quos uellent ex iis redimendi poteſtas fieret,iuſsi nomina edere.&
cum cc ferme ederent,ſenatuſconſultum factum eſt,ut legati Romani ducẽtos ex ca-
ptiuis,quos Carthaginienſes uellent,ad P.Cornelium Scipionem in Africam depor-
tarent:nunciaréntq; ei,ut ſi pax conueniſſet, ſine pretio eos Carthaginienſibus redde-
ret.Fœciales cum in Africam ad fœdus feriendum ire iuberẽtur,ipſis poſtulantibus ſe-
natuſconſultum in hęc uerba factum eſt,Vt priuos lapides ſilices,priuáſque uerbenas

vrb.553. ſecum ferrēt:uti prætor Romanus his imperaret ut fœdus ferirent,illi prætorē ſagmi- F
olỹ.145. na poſcerent.Herbæ id genus ex arce ſumptū dari fœcialibus ſolet. Ita dimiſsi ab Ro-
ma Carthaginienſes cum in Africam ueniſſent ad Scipionem', quibus antè dictum eſt
legibus pacem fecerūt.Naues longas,elephantos,perfugas,fugitiuos,captiuorū qua-
tuor millia tradiderūt.inter quos Q. Terentius Culleo ſenator fuit.Naues prouectas
in altum incendi iuſsit.Quingentas fuiſſe omnis generis,quæ remis agerentur,quidā
tradunt. quarum cōſpectum repente incendiū tam lugubre fuiſſe Pœnis, quàm ſi ipſa
Carthago arderet.De perfugis grauius quàm de fugitiuis cōſultū. nominis Latini qui
erant,ſecuri percuſsi,Romani in crucē ſublati. Annis antè XL pax cum Carthaginien-
ſibus poſtremo facta erat,Q. Luctatio A.Manlio cōſulibus.bellum initum annis pòſt
tribus & XX, P. Cornelio T. Sempronio conſulibus,finitum eſt decimooctauo anno
Cn.Cornelio P. Ælio Pęto cōſulibus.Sæpe poſtea ferunt Scipionem dixiſſe:T. Clau- G
dij primùm cupiditatem , deinde Cn. Cornelij fuiſſe in mora quo minus id bellū exi-
tio Carthaginis finiret. Carthaginienſibus cum prima collatio pecuniæ diutino bello
exhauſtis difficilis uideretur,mœſtitiáque & fletus in curia eſſet,ridentem Annibalem
ferunt cōſpectum.cuius cum Aſdrubal Hædus riſum increparet in publico fletu,cum
» ipſe lachrymarum cauſa eſſet· Si quemadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit,
» ſic & animus intus cerni poſſet,facile uobis appareret non læti,ſed propè amentis ma-
» lis cordis hunc,quem increpatis,riſum eſſe.qui tamen nequaquam adeo eſt intempe-
» ſtiuus,quàm ueſtræ iſtæ abſurdæ atque abhorrentes lachrymæ ſunt.tunc fleſſe decuit,
» cum adempta nobis arma,incēſæ naues,interdictum externis bellis.illo enim uulnere
» concidimus.Nec eſſe in uos odio ueſtro cōſultum ab Romanis credatis.Nulla magna
» ciuitas diu quieſcere poteſt.ſi foris hoſtem non habet,domi inuenit:ut præualida cor- H
» pora ab externis cauſis tuta uidentur,ſed ſuis ipſa uiribus onerantur. Tantum nimirū
» ex publicis malis ſentimus,quātum ad priuatas res pertinet:nec in eis quicquā acrius,
» quàm pecuniæ damnum ſtimulat.Itaque cum ſpolia uictæ Carthagini detrahebātur,
» cum inermem iam ac nudam deſtitui inter tot armatas gētes Africæ cerneretis, nemo
» ingemuit.nunc quia tributum ex priuato conferendum eſt,tanquam in publico fune-
» re comploratis. quàm uereor ne propediem ſentiatis leuiſsimo in malo uos hodie la-
» chrymaſſe. Hæc Annibal apud Carthaginienſes.Scipio concione aduocata Maſaniſ-
ſam ad regnum paternum Cirtha oppido,& cæteris urbibus agríſq;,quæ ex regno Sy-
phacis in populi Romani poteſtatem ueniſſent,adiectis donauit.Cn. Octauiū claſſem
in Siciliam ductam Cn.Cornelio cōſuli tradere iuſsit.legatos Carthaginienſium Ro-
mam proficiſci,ut quæ ab ſe ex decem legatorum ſententia acta eſſent , ea patrum au- I
thoritate,populíque iuſſu cōfirmarentur. Pace terra maríque parta, exercitu in naues
impoſito,in Siciliam Lilybæum traiecit. inde magna parte militum in nauibus miſſa,
ipſe per lætam pace non minus quàm uictoria Italiam,effuſis nō urbibus modò ad ha-
bendos honores,ſed agreſtium etiam turba obſidente uias,Romam peruenit, trium-
phóque omnium clariſsimo urbem eſt inuectus. Argenti tulit in ærarium pondo cen-
tum millia XXIII.militibus ex præda quadragenos æris diuiſit.Morte ſubtractus ſpe-
ctaculo magis hominū,quàm triumphantis gloriæ Syphax eſt,Tybure haud ita mul-
to antè mortuus,quò ab Alba traductus fuerat· cōſpecta mors tamen eius fuit,quia pu
blico funere eſt elatus.Hunc regem in triumpho ductum Polybius haudquaquā ſper-
nendus author tradit.Secutus Scipionē triumphantē eſt pileo capiti impoſito Q. Te-
rentius Culleo,omníq; deinde uita,ut dignum erat, libertatis authorem coluit. Afri- K
canum cognomen militaris prius fauor,an popularis aura celebrauerit,an ſicuti Feli-
cis Syllæ,Magníque Pompeij patrum memoria cœptum ab aſſentatione familiari ſit,
parum cōpertum habeo.Primus certe hic imperator nomine uictæ ab ſe gentis eſt no-
bilitatus:exemplo deinde huius nequaquam uictoria pares , inſignes imaginum titu-
los,claráque cognomina familiæ fecere.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBER PRIMVS.

ME QVOQVE iuuat, nelut ipſe in parte laboris ac Vrb. 553.
periculi fuerim, ad finē belli Punici peruēniſſe. nā etſi Oly. 145.
B proſiteri auſum, perſcripturū res omneis Romanas,
in partibus ſingulis tāti operis fatigari minime con-
uenit: tamen cū in mentē uenit, tres & LX annos (tot
enim ſunt à primo Punico ad ſecundū bellum fini-
tum) æque multa uolumina occupaſſe mihi, q̄ oc-
cupauint quadringēti LXXXVIII anni à cōdita ur-
be ad Appiū Claudium conſulē, qui primus bellum
Carthaginienſibus intulit: iam prouideo animo, ue-
lut qui proximis litori uadis inducti mare pedibus in
grediuntur: quicquid progredior, in uaſtiorē me al-
titudinem, ac uelut profundum inuehi, & creſcere pene opus, quod prima quæq; perfi-
C ciēdo minui uidebatur. Pacē Punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haud-
quaquam cōparandum aut uirtute ducis, aut militū robore: claritate regum antiquorū,
uetuſtaq; fama gentis, & magnitudine imperii, quo multa quōdam Europæ, maiorem
partē Aſiæ obtinuerant armis, propè nobilius. Cæterùm cœptum bellum aduerſus Phi-
lippum decem ferme antè annis, triēnio prius depoſitum erat: cum Ætoli & belli & pa-
cis fuiſſent cauſæ. uacuos deinde pace Punica iam Romanos, & infenſos Philippo, cum
ob infidam aduerſus Ætolos alióſq; regionis eiuſdem ſocios pacē, tum ob auxilia cum
pecunia nuper in Africam miſſa Annibali Pœníſque, preces Athenienſium, quos agro
peruaſtato in urbem cōpulerat, excitauerunt ad renouandum bellum. Sub idem fere tē-
pus & ab Attalo rege & Rhodiis legati uenerunt, nunciantes Aſiæ quoq; ciuitates ſo-
licitari. His legationibus reſpōſum eſt, curæ Aſianā rem ſenatui fore. Cōſultatio de Ma
D cedonico bello integra ad coſs. qui tunc in prælio cum Boiis erant, reiecta eſt. Interim
ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres miſſi, C. Claudius Nero, M. Æmylius Lepi-
dus, P. Sempronius Tuditanus, ut & annunciarēt uictū Annibalem, Pœnóſque, & gra-
tias agerent regi, q̄ in rebus dubiis, cum finitimi etiā ſocii Romanos desererent, in fide
manſiſſet: & peterent, ut ſi coacti iniuriis bellum aduerſus Philippum ſuſcepiſſent, priſti
num animum erga populum Ro. conſeruaret. Eodem fere tempore P. Ælius coſ. in
Gallia cum audiſſet à Boiis ante ſuum aduentum incurſiones in agros ſociorum factas:
duabus legionibus ſubitariis tumultus eius cauſa ſcriptis, additiſq; ad eas quatuor co-
hortibus de exercitu ſuo, C. Appium præfectū ſociûm hac tumultuaria manu per Vm-
briam, quā tribum Sappiniam uocant, agrū Boiorum inuadere iuſſit. ipſe eodē aperto
itinere per mōtes duxit. Appius ingreſſus hoſtium fines, primò populationes ſatis pro-
E ſpere ac tuto fecit. delecto deinde ad caſtrū Mutilum ſatis idoneo loco ad demetēda fru-
menta (iam enim maturæ erant ſegetes) profectus neq; explorato circà, nec ſtationibus
ſatis firmis, quæ armatæ inermes atq; operi intentos tutarentur, poſitis, improuiſo im-
petu Gallorum cum frumentatoribus eſt circumuentus. inde pauor fugáq; etiā armatos
cepit. ad ſeptem millia hominum palata per ſegetes ſunt cæſa, inter quos ipſe C. Appius
præfectus. cæteri in caſtra metu cōpulſi, inde ſine certo duce conſenſu militari proxima
nocte, relicta magna parte rerū ſuarum, ad conſulem per ſaltus propè inuios peruenere.
qui, niſi q̄ populatus eſt Boiorū fines, & cum Ingaunis Liguribus fœdus icit: nihil, quod
eſſet memorabile, aliud in prouincia cū geſſiſſet, Romā rediit. Cum primum ſenatū ha-
buit, uniuerſis poſtulantibus, ne quā prius rem q̄ de Philippo, ſociorúmq; querelis age-

vrb. 554. ret, relatum extēplo eſt, decreuítq; frequens ſenatus, ut P. Ælius cos. quem uideretur ei, F
oly. 145. cum imperio mitteret, qui claſſe accepta quā ex Sicilia Cn. Octauius reducerer, in Ma-
cedoniā traiiceret. M. Valerius Leuinus proprætor miſſus, circa Vibonē duodequadra-
ginta nauibus ab Cn. Octauio acceptis in Macedoniam tranſmiſit. ad quē cum M. Au-
relius legatus ueniſſet, edocuiſſetq; cum quantos exercitus, quantum nauium numerū
cōparaſſet rex: & quemadmodum circa omnes non cōtinentis modò urbes, ſed etiā in-
ſulas, partim ipſe adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: maiore cona
tu Romanis id capeſſendū bellum eſſe, ne cunctantibus iis auderet Philippus quod Pyr
rhus prius auſus ex aliquāto minore regno eſſet: hæc eadē ſcribere Aureliū cōſulibus &
ſenatui placuit. Exitū huius anni cū de agris ueterū militū relatum eſſet, qui ductu atq;
auſpicio proconſulis Scipionis in Africa bellum perfeciſſent: decreuerunt patres, ut M.
Iunius prætor urb. ſi ei uideretur, decēuiros agro Samniti, Apulóque, quod eius publicū G
populi Ro. eſſet: metiendo, diuidendóq; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metel-
lus, Cn. & M. Seruilii (Geminis ambobus cognomen erat) L. & A. Hoſtilii Catones, P.
Villius Tappulus, M. Fuluius Flaccus, P. Ælius Pætus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Æ-
" lio conſulū comitia habēte, creati C O S S. P. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta. Præ-
tores exinde facti Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius Gillo, Cn. Sergius
Plancus. Ludi Romani Scenici eo anno magnifice apparatéq; facti ab ædilibus curuli-
bus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum inſtaurati ſunt. frumentíq; uim
ingentē quod ex Africa procōſul Scipio miſerat, quaternis æris populo cū ſumma fide
& gratia diuiſerūt. Et plebeii ludi ter toti inſtaurati ab ædilibus plebis L. Apuſtio Fullo-
ne, & Q. Minutio Rufo, qui ex ædilitate prętor creatus erat. & Iouis epulū fuit ludorum
cauſa. Anno quingēteſimo quadrageſimoquarto ab urbe cōdita, P. Sulpitio Galba, C. H
Aurelio coss. bellum cū rege Philippo initū eſt, paucis mēſibus poſt pacē Carthaginiē-
ſibus datā. Omnium primum eā rem idibus Martiis, quo die tum cōſulatus inibatur, P.
Sulpitius cos. retulit, ſenatúſq; decreuit, uti coss. maioribus hoſtiis rem diuinā facerent
quibus diis ipſis uideretur, cū precatione ea, Quam rem ſenatus populúſq; Ro. de repu.
déq; ineūdo nouo bello in animo haberet: ea res uti populo Ro. ſociiſq;, ac nomini La-
tino bene ac feliciter eueniret. ſecundū rem diuinā, precationémq;, ut de repu, déq; pro-
uinciis ſenatū conſulerent. Per eos dies opportune iritādis ad bellum animis & literæ à
M. Aurelio legato, & M. Valerio Leuino proprætore allatæ: & Athenienſiū noua lega-
tio uenit, quæ regē appropinquare finibus ſuis nunciaret: breuíq; non agros modò, ſed
urbem etiā in ditione eius futurā, niſi quid in Romanis auxilii foret. Cū pronunciaſſent
coss. rem diuinā rite perfectā eſſe, & precationi annuiſſe deos, aruſpices reſpondere: læ- I
táq; exta fuiſſe: & prolationē finium uictoriámque & triumphum portendi: tum literæ
Valerii Aureliíq; lectæ, & legati Athenienſium auditi. Senatus inde conſultum factum
eſt, ut ſociis gratię agerentur, quod diu ſolicitati ne obſidionis quidē metu fide deceſsiſſent.
de auxilio mittendo tum reſpondere placere, cū conſules prouincias ſortiti eſſent: atq;
is cos. cui Macedonia prouincia eueniſſet, ad populum tuliſſet, ut Philippo regi Mace-
donum indiceretur bellum. P. Sulpitio prouincia Macedonia ſorte euenit. íſque roga-
tionem promulgauit: uellent iuberent Philippo regi Macedonibúſque, qui ſub regno
eius eſſent: ob iniurias, armáq; illata ſociis populi Ro. bellum indici. Alteri cōſuli Aure-
lio Italia prouincia obtigit. Prætores exinde ſortiti ſunt, Cn. Sergius Plancus urbanam:
Q. Fuluius Gillo Siciliam: Q. Minutius Rufus Brutios: L. Furius Purpurio Galliam. Ro
gatio de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus ferme cēturiis antiquata eſt. id K
eum feſsi diuturnitate & grauitate belli ſua ſpōte homines tædio laborum periculorūq;
fecerant: tum Q. Bebius tribunus plebis uiam antiquā criminandi patres ingreſſus, in-
cuſauerat bella ex bellis ſeri, ne pace unquā frui plebs poſſet. Ægre eā rem paſsi patres:
laceratúſq; probris in ſenatu tribunus plebis: & conſulē pro ſe quiſq; hortari, ut de inte-
gro comitia rogationi ferendæ ediceret, caſtigarétq; ſegnitiā populi: atq; doceret quāto
damno dedecoríq; dilatio ea belli futura eſſet. Conſul in cāpo Martio comitiis habitis,
" priuſquā cēturias in ſuffragium mitteret, cōcione aduocata, Ignorare, inquit, uidemini
" mihi Quirites: non utrū bellum, an pacem habeatis, uos conſuli: (neq; enim liberum id
" uobis permittet Philippus, qui terra maríq; ingens bellū molitur) ſed utrum in Macedo

niam

Vrb. 554.
Oly. 145.

A niam legiones tranſportetis:an hoſtem in Italiam accipiatis. hoc quãtum intersit,ſi un-
quam ante aliâs,Punico certe proximo bello experti eſtis.Quis enim dubitat,quin ſi Sa
guntinis obſeſsis fidémque noſtram implorantibus impigre tuliſſemus opem,ſicut pa-
tres noſtri Mamertinis tulerant: totum in Hiſpaniam auerſuri bellum fuerimus, quod
cunctando cum ſumma clade noſtra in Italiam accepimus?Ne illud quidẽ dubium eſt,
quin hunc ipſum Philippum pactum iam per legatos literáſq; cum Annibale in Italiã
traiicere,miſſo cum claſſe Leuino,qui ultro ei bellum inferret,in Macedonia continue-
rimus.& quod tunc fecimus,cum hoſtem Annibalẽ in Italia haberemus: id nunc pulſo
Italia Annibale,deuictis Carthaginienſibus,cunctamur facere?Patiamur expugnandis
Athenis,ſicut Sagunto expugnando Annibalem paſsi ſimus,ſegnitiem noſtrã experiri
regem.non quinto inde menſe, quemadmodum ab Sagunto Annibal, ſed quinto inde
die q̃ ab Corintho ſoluerit naues, in Italiã perueniet. Ne æquaueritis Annibali Philip-
B pum:ne Carthaginienſibus Macedonas: Pyrrho certe æquabitis: dico quantum uel uir
uiro,uel gens genti præſtat. Minima acceſsio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit, &
hodie eſt. Peloponneſum totam in ditione Philippus habet, Argóſq; ipſos non uetere
fama magis,q̃ morte Pyrrhi nobilitatos. Noſtra nunc cõpara. quanto magis florentem
Italiam,quanto magis integras res,ſaluis ducibus,ſaluis tot exercitibus,quos Punicum
poſtea bellum abſumpſit,aggreſſus Pyrrhus tamen concuſsit, & uictor propè ad ipſam
urbem Romam uenit.nec Tarentini modo,oráq; illa Italiæ, quam maiorem Græciam
uocant:ut linguam,ut nomen ſecutos crederes:ſed Lucanus,&Brutius,& Samnis à no-
bis defecerunt.hæc nos,ſi Philippus in Italiam tranſmiſerit,quietura aut manſura in fi-
de creditis?manſerunt enim Punico poſtea bello. nunquam iſti populi, niſi cum deeri[t],
C ad quem deſciſcant,à nobis nõ deficient.Si piguiſſet uos in Africam traiicere, hodie in
Italia Annibalem & Carthaginienſes hoſtes haberetis. Macedonia potius q̃ Italia bel-
lum habeat:hoſtium urbes agríque ferro atque igni uaſtentur. experti iam ſumus,
nobis quàm domi feliciora potentioráque arma eſſe.Ite in ſuffragium bene iuuantibus
diis:& quæ patres cenſuerunt,uos iubete. Huius uobis ſententiæ non conſul modo au-
thor eſt,ſed etiam dii immortales,qui mihi ſacrificanti,precantíque ut hoc bellum mi-
hi,ſenatui,uobíſque & ſociis ac nomini latino,claſsibus exercitibúſque noſtris bene ac
feliciter eueniret:læta omnia proſperáque portendere. Ab hac oratione in ſuffragium
miſsi,uti rogarat,bellum iuſſerunt.Supplicatio inde à coss.in triduum ex s c indicta eſt,
obſecratíque circa omnia puluinaria dii, quod bellum cum Philippo populus iuſsiſſet,
id bene ac feliciter eueniret.conſultíq; fœciales ab cos. Sulpitio,bellum quod indicere-
D tur regi Philippo,utrum ipſi utiq; nunciari iuberent:an ſatis eſſet,in finibus regni quod
proximum præſidium eſſet,eò nunciari.fœciales decreuerũt,utrum eorum feciſſet, re-
cte facturum. Cõſuli à patribus permiſſum, ut quem uideretur ex iis qui extra ſenatum
eſſent,legatum mitteret ad bellum regi indicẽdum. Tum de exercitibus cõſulum præ-
torúmq; actum.conſules binas legiones ſcribere iuſsi,ueteres dimittere exercitus. Sul-
pitio,cui nouũ ac magni nominis bellum decretum erat,permiſſum ut de exercitu quẽ
procõſul Scipio ex Africa deportaſſet:uoluntarios quos poſſet,duceret:inuitum ne quẽ
militem ueterẽ ducendi ius eſſet. Prætoribus L. Furio Purpurioni, & Q. Minutio Rufo
quina millia ſociûm latini nominis cõſul daret:quibus præſidiis alter Galliã, alter Bru-
tios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipſe iuſſus ex eo exercitu quem P. Ælius
cos. habuiſſet: ut quiſq; minime multa ſtipendia haberet, legere donec & ipſe quinque
E millia ſociûm ac nominis latini effeciſſet:id præſidio Siciliæ prouinciæ eſſet. M. Valerio
Falconi qui prætor priore anno Campaniã prouinciam habuerat,prorogatum in annũ
imperium eſt:uti proprętor in Sardiniam traiiceret:quóq; de exercitu qui ibi eſſet, quin-
que millia ſociûm nominis latini,qui eorum minime multa ſtipendia haberet, legeret.
Et cõſules duas urbanas legiones ſcribere iuſsi: quæ ſi quò res poſceret, multis in Italia
contactis gentibus Punici belli ſocietate,iráque inde tumentibus,mitterẽtur. Sex legio-
nibus Romanis eo anno uſura reſp. erat. In ipſo apparatu belli legati ab rege Ptolemæo
uenerunt,qui nunciarunt Athenienſes aduerſus Philippũ petiſſe ab rege auxiliũ.cæterũ
etſi cõmunes ſocii ſint: tamẽ niſi ex authoritate populi Ro. neque claſſem,neq; exerci-
tum defendendi aut oppugnãdi cuiuſquã cauſa regem in Græciã miſſurũ eſſe.uel quie-

A rum. Verminæ quoq; Syphacis filii legati per eos dies ſenatum adierunt, excuſantes er- Vrb. 554.
rorem adoleſcentiámque, & culpã omnem in fraudem Carthaginienſium auertẽtes. Et Oly. 145.
Maſaniſſam Romanis ex hoſte amicum factum: Verminam quoq; annixurum, ne offi
ciis in populum Ro. aut à Maſaniſſa aut ab ullo alio uincatur. petere, ut rex, ſociúſque
& amicus ab ſenatu appellaretur. Reſponſum legatis eſt: & patrem eius Syphacem ſine
cauſa ex ſocio & amico hoſtem repente populi Ro. factum: & eum ipſum rudimentum
adoleſcentiæ bello laceſſentem Romanos poſuiſſe. itaq; pacem illi prius petẽdam à po-
pulo Ro. eſſe, quàm ut rex ſociúſque & amicus appelletur. nominis eius honorem pro
magnis erga ſe regum meritis dare populum Ro. conſueſſe. legatos Romanos in Africa
fore: quibus mandatutum ſenatum, ut Verminę pacis dent leges: liberum arbitrium eis
populo Ro. permittente. ſi quid ad eas addi, demi, mutaríue uellet: rurſus ab ſenatu ei
B poſtulandum fore. Legati cum iis mandatis in Africam miſsi, C. Terentius Varro, Sp.
Lucretius, Cn. Octauius. quinqueremes ſingulis datæ. Literæ deinde in ſenatu recitatæ
ſunt Q. Minutii prætoris, cui Brutii prouincia erat: pecuniam Locris ex Proſerpinæ the
ſauris nocte clàm ſublatam: nec ad quos pertineat facinus, ueſtigia ulla extare. Indigne
paſſus ſenatus nõ ceſſari ab ſacrilegiis: & ne Pleminium quidem, tam clarum recénſq;
noxæ ſimul ac pœnæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio conſuli negocium da-
tum, ut ad prætorem in Brutios ſcriberet, ſenatui placere quæſtionem de expilatis the-
ſauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius prætor triennio antè habuiſſet. quæ
inuenta pecunia eſſet, reponi. ſi quo minus inuentum foret, expleri: ac piacularia, ſi ui-
deretur, ſicut antè pontifices cenſuiſſent, fieri cauſa expiandæ uiolationis eius templi.
Prodigia etiã ſub ĩdem tẽpus pluribus locis nunciata acciderunt. In Lucanis cælum ar-
C ſiſſe afferebant. Priuerni ſereno per diem totum rubrum ſolem fuiſſe: Lanuuii tẽplo So-
ſpitæ Iunonis nocte ſtrepitum ingentem exortũ. Iam animalium obſcœni fœtus plu-
ribus locis nunciabantur. In Sabinis incertus infans natus maſculus an fœmina eſſet.
alter ſexdecim iã annorum itẽ ambiguo ſexu inuentus. Fruſinone agnus cum ſuillo ca-
pite, Sinueſſæ porcus cum capite humano natus: in Lucanis in agro publico equuleus
cum quinq; pedibus. Fœda omnia & deformia, errantíſq; in alienos fœtus naturæ uiſa.
ante omnia abominati ſemimares: iuſsíq; in mare extẽplo deportari: ſicut proxime C.
Claudio, M. Liuio coss. deportatus ſimilis prodigii fœtus erat. nihilominus decẽuiros
adire libros de portento eo iuſſerunt. decẽuiri ex libris res diuinas eaſdẽ, quæ proxime
ſecundum id prodigium factæ eſſent, impetarunt. carmen præterea ab ter nouenis uir-
ginibus cani per urbẽ iuſſerunt: donúmq; Iunoni reginæ ferri. Ea uti fierẽt, C. Aurelius
D cos. ex decemuirorum reſponſo curauit. carmen ſicut patrum memoria Liuius, ita tum
condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiam Locris ſacrile-
gium perueſtigatum à Q. Minutio erat, pecuniáque ex bonis noxiorum in theſauris re-
poſita) cum conſules in prouincias proficiſci uellent: priuati frequẽtes, quibus ex pecu-
nia quã M. Valerio & M. Claudio coss. mutuam dederant, tertia pẽſio debebatur eo an-
no, adierunt ſenatum: quia conſules, cum ad nouũ bellum, quod magna claſſe magníſ-
que exercitibus gerendum eſſet, uix ærarium ſufficeret, negauerant eſſe unde iis in præ-
ſentia ſolueretur. Senatus querentes eos nõ ſuſtinuit, ſi in Punicũ bellum pecunia data,
in Macedonicũ quoq; bellum uti reſpub. uellet, aliis ex aliis orientibus bellis, quid aliud
q̃ publicam pro beneficio tanquam ob noxam ſuam pecuniam fore? Cum & priuati æ-
quum poſtularent, nec tamen ſoluendo ære alieno reſpub. eſſet: quod medium inter æ-
E quum & utile erat, decreuerunt: ut quoniã magna pars eorum agros uulgo uenales eſſe
diceret, & ſibimet emptis opus eſſe: agri publici, qui intra quinquageſimum lapidẽ eſſet
copia iis fieret. cõſules agrum æſtimaturos, & in iugera aſſes uectigales, teſtãdi cauſa pu
blicum agrum eſſe, impoſituros: ut ſi quis, cũ ſoluere poſſet populus, pecuniã habere q̃
agrum mallet, reſtitueret agrum populo. Lęti eam cõditionẽ priuati accepere. Triẽtius,
Tabuliúſq; is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat, appellatus. Tũ P. Sulpitius
ſecundũ uota in Capitolio nuncupata paludatus cũ lictoribus profectus ab urbe, Brun-
duſiũ uenit: & ueteribus militibus uolũtariis ex Africano exercitu in legiones deſcriptis,
nauibúſq; ex claſſe conſulis Cornelii lectis, altera die q̃ à Brunduſio ſoluit, in Macedo-
niã traiecit. ibi ei pręſto fuere Athenienſiũ legati, orãtes, ut ſe obſidione eximeret. Miſſus

vrb.554. extemplo Athenas eſt C. Claudius Cento cum x x lõgis nauibus, & militũ copiis. neq; F
oly.145. enim ipſe rex Athenas obſidebat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cum
Rhodiis & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio uires expertus. ſed a-
nimos ei faciebat præter ferociam inſitã, fœdus ictum cum Antiocho Syriæ rege: diui-
ſæq; iam cum eo Ægypti opes: cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebãt. Cõ-
traxerant autẽ cum Philippo bellum Atheniẽſes haudquaquã digna cauſa: dum ex ue-
tere fortuna nihil præter animos ſeruant. Acarnanes duo iuuenes per initiorũ dies non
initiati templũ Cereris imprudẽtes religionis cum cætera turba ingreſsi ſunt. facilè eos
ſermo prodidit, abſurde quædã percũctantes. deductiq; ad antiſtites templi, cum palàm
eſſet per errorem ingreſſos, tanquam ob infãdũ ſcelus interfecti ſunt. Id tam fœde atq;
hoſtiliter factum gens Acarnanũ ad Philippum detulit: impetrauitq; ab eo, ut datis Ma
cedonum auxiliis, bellum ſe inferre Athenienſibus pateretur. Hic exercitus primo terrã G
Atticam ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit. &
iritatio animorum ea prima fuit. poſtea iuſtum bellũ decretis ciuitatis ultro indicendo
factũ. Attalus enim rex Rhodiiq; ſecuti cedẽtem in Macedoniã Philippum, cum Ægi-
nam ueniſſent: rex Piræeũ renouandæ firmandæq; cum Athenienſibus ſocietatis cauſa
traiecit. Ciuitas omnis obuiã effuſa cum coniugibus ac liberis, ſacerdotes cum inſigni-
bus ſuis intrãtem urbem, ac dii propè ipſi exciti ſedibus ſuis exceperunt. In concionem
extemplo populus uocatus: ut rex quæ uellet, coràm ageret. deinde ex dignitate magis
uiſum, ſcribere eum de quibus uideretur, quàm præſentem aut referendis ſuis in ciuita-
tem beneficiis erubeſcere, aut ſignificationibus acclamationibuſq; multitudinis, aſſen-
tatione immodica pudorem onerantis. In literis autẽ quæ miſſæ in concionem, recita-
tæq; ſunt: cõmemoratio erat beneficiorum primũ in ciuitatem ſuam: deinde rerũ quas H
aduerſus Philippum geſsiſſet: ad poſtremum adhortatio, capeſſendũ bellum, dum ſe, dũ
Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent. nequicquam poſtea, ſi tum ceſ-
ſaſſent, prætermiſſam occaſionem quæſituros. Rhodii deinde legati auditi ſunt, quorũ
recẽs erat beneficium, ꝙ naues longas quatuor Athenienſium captas nuper à Macedo-
nibus, recuperataſq; remiſerant. Itaq; ingenti conſenſu bellum aduerſus Philippum de-
cretũ. Honores regi primũ Attalo immodici, deinde & Rhodiis habiti. tum primũ men
tio illata de tribu quã Attalida appellarent, ad decẽ ueteres tribus addenda. & Rhodio-
rum populus corona aurea uirtutis ergô donatus, ciuitaſq; Rhodiis data: quemadmodũ
Rhodii prius Athenienſibus dederant. Secũdum hæc rex Attalus Æginam ad claſſem
ſe recepit. Rhodii Ceam ab Ægina, inde per inſulas Rhodũ nauigarunt: omnibus, præ-
ter Andrum, Parúmque, & Cythnum, quæ præſidiis Macedonũ tenebantur, in ſocieta- I
tem acceptis. Attalum Æginæ miſsi in Ætoliã nuncii, expectatiq; inde legati aliquan-
diu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes utcunq; com-
poſita cum Philippo pace: & ipſe, Rhodiique, cum ſi inſtitiſſent Philippo, egregiũ libe-
ratæ per ſe Græciæ titulum habere potuiſſent: patiendo rurſus eum in Helleſpontũ tra-
iicere, occupantemq; Græciæ opportuna loca uires colligere, bellum aluere: gloriamq;
eius geſti perfectiq; Romanis conceſſerunt. Philippus magis regio animo eſt uſus: qui
cum Attalum Rhodioſq; hoſtes non ſuſtinuiſſet: ne Romano quidẽ quod imminebat,
bello territus, Philocle quodam ex præfectis ſuis cum duobus millibus peditum, equiti-
bus ducentis ad populandos Athenienſiũ agros miſſo, claſſe tradita Heraclidi, ut Maro
neam peteret, ipſe terra eodẽ cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducẽ-
tis pergit. & Maroneam quidem primo impetu expugnauit. Ænum inde cum magno K
labore, poſtremò per proditionẽ Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinceps alia ca-
ſtella, Cypſela, & Doriſcon, & Serrheũ occupat. inde progreſſus ad Cherſoneſum, Ele-
unta, & Alopecõneſum, tradentibus ipſis, recipit. Callipolis quoq;, & Madytos dedita,
& caſtella quædã ignobilia. Abydeni ne legatis quidẽ admiſsis, regi portas clauſerunt.
ea oppugnatio diu Philippũ tenuit. eripiq; ex obſidione, ni ceſſatũ ab Attalo & Rhodiis
foret, potuerunt. Attalus trecẽtos tantũ milites in præſidium, Rhodii quadriremẽ unã
ex claſſe, cũ ad Tenedũ ſtaret, miſerunt. eodẽ poſtea cum iam uix ſuſtinerent obſidionẽ,
& ipſe Attalus cum traiecisset: ſpem tantũ auxilii ex propinquo oſtendit, neq; terra, ne-
que mari adiutis ſociis. Abydeni primo tormentis per muros diſpoſitis, nõ terra modo
adeunteis

A adeunteis aditū arcebant:ſed nauium quoque ſtationem infeſtam hoſti faciebant.poſt- Vrb.554.
ea cum & muri pars ſtrata ruinis,& ad interiorem raptim oppoſitum murum cuniculis Oly.145.
iam peruentum eſſet:legatos ad regem de conditionibus tradendæ urbis miſerunt. Pa-
ciſcebantur autem ut Rhodiam quadriremem cum ſociis naualibus, Attalíque præſi-
dium emitti liceret:atq; ipſis urbe excedere cum ſingulis ueſtimentis. quibus cum Phi-
lippus nihil pacati niſi omnia permittentibus reſpondiſſet:adeò renunciata hæc legatio
ab indignatione ſimul ac deſperatione iram accendit,ut ad Saguntinā rabiem uerſi,ma
tronas omnes in tēplo Dianæ,pueros ingenuos uirginéſque, infantes etiam cū ſuis nu-
tricibus in gymnaſium includi iuberent: aurum & argentū in forum deferri: ueſtē pre-
cioſam in naues Rhodiam Cyzicenámque,quæ in portu erāt,coniici:ſacerdotes, uicti-
máſq; adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primum, qui ubi cæſam aciē ſuorum
B pro diruto muro pugnantem uidiſſent:extēplo coniuges liberóſq; interficerent:aurum
argentum,ueſtémq; quæ in nauibus eſſet,in mare deiicerent:tectis publicis priuatíſque
quāplurimis locis poſſent,ignes ſubiicerent:& ſe facinus perpetraturos,præeūtibus exe-
crabile carmen ſacerdotibus,iureiurando adacti: tum militaris ætas iurare, nemiē ui-
uum,niſi uictorem,acie exceſſurum.Hi memores deorum adeò pertinaciter pugnaue-
runt,ut cum nox prælium diremptura eſſet;rex prior territus rabie eorū,pugna abſtite-
rit.Principes,quibus atrocior pars facinoris delegata erat:cum paucos,& cōfectos uul-
neribus ac laſsitudine ſupereſſe prælio cernerent:luce prima ſacerdotes cū infulis ad ur-
bem dedendā Philippo mittūt. Ante deditionē,ex iis legatis Romanis qui Alexandriā
miſsi erant,M.Æmylius duorū cōſenſu,minimus natu,audita obſidione Abydenorū,
ad Philippū uenit. qui queſtus Attalo Rhodiiſq; arma illata, & quod tū maxime Aby-
C dum oppugnaret,cū rex ab Attalo &Rhodiis ultro ſe bello laceſsitum diceret,nū Aby-
deni quoque,inquit,ultro tibi intulerunt arma?Inſueto uera audire ferocior oratio uiſa
„ eſt,q̃ quæ habenda apud regē eſſet.Ætas,inquit,& forma,& ſuper omnia Romanū no-
„ men te ferociorē facit.ego autem primum uelim uos fœderum memores ſeruare mecū
„ pacem.ſi bello laceſsitis,mihi quoq; in animo eſt facere,ut regnū Macedonū noménq;,
„ haud minus q̃ Romanum, nobile bello ſentiatis. Ita dimiſſo legato Philippus auro ar-
gentóque,quæ coaceruata erant,accepto,hominum prædā omnem amiſit. tanta enim
rabies multitudinē inuaſit,ut repente proditos rati,qui pugnantes mortē occubuiſſent:
periuriúmq; aliis alii exprobrātes,& ſacerdotibus maxime,qui quos ad mortē deuouiſ-
ſent,eorum deditionem uiuorum hoſti feciſſent: repente omnes ad cædem coniugū li-
berorúmq; diſcurrerent:ſeq; ipſi per omnes uias lethi interficerent.Obſtupefactus eo fu
D rore rex ſuppreſsit impetū militum:& triduū ſe ad moriendū Abydenis dare dixit: quo
ſpacio plura facinora in ſe uicti ediderunt,q̃ infeſti edidiſſent uictores. nec niſi quē uin-
cula,aut alia neceſsitas mori prohibuit:quiſquam uiuus in poteſtatem uenit.Philippus
impoſito Abydi præſidio,in regnū rediit.Cum uelut Sagunti excidiū Annibali,ſic Phi-
lippo Abydenorum clades ad Romanū bellum animos feciſſet:nuncii occurrerunt,cō-
ſulem iam in Epiro eſſe: & Apolloniam terreſtres copias, nauales Corcyrā in hyberna
deduxiſſe.Inter hæc legatis qui in Africā miſsi erant de Amilcare Gallici exercitus du-
ce,reſponſum à Carthaginiēſibus eſt,nihil ultra ſe facere poſſe, q̃ ut exilio eum mulcta-
rent:bonáq; eius publicarent.perfugas & fugitiuos, quos inquirendo ueſtigare potue-
rint,reddidiſſe.& de ea re miſſuros legatos Romam,qui ſenatui ſatisfacerent. Ducenta
millia modiûm tritici Romam,ducenta ad exercitū in Macedoniam miſerunt. Inde in
E Numidiam ad res profecti legati.dona data Maſaniſſæ:mādatáq; edita.Equites M Nu-
midæ,cum M M daret,accepti.ipſe in naues imponendos curauit:& cum ducentis mil-
libus modiûm tritici,ducentis hordei in Macedoniā miſit.Tertia legatio ad Verminam
erat.Is ad primos fines regni legatis obuiā progreſſus, ut ſcriberēt ipſi quas uellēt pacis
conditiones permiſit.omnē pacem bonā iuſtámq; fore ſibi cum populo Ro.datæ leges
pacis,iuſſusq; ad eam confirmandam mittere legatos Romā.Per idem tempus L.Cor-
nelius Lentulus procōſul ex Hiſpania rediit,qui cū in ſenatu res ab ſe per multos annos
fortiter feliciterq; geſtas expoſuiſſet,poſtulaſſetq; ut triumphāti ſibi inuehi liceret in ur-
bē:res triumpho dignas eſſe cēſebat ſenatus:ſed exēplum à maioribus non accepiſſe, ut
qui neq; dictator,neq; conſul, neq; prætor res geſsiſſet, triumpharet. proconſulē illum

vrb.554. Hiſpaniam prouinciam,non conſulem,aut prętorẽ obtinuiſſe.decurrebatur tamen eò, F
Oly.145. ut ouans urbem iniret:intercedente T.Sempronio Longo tribuno pl.qui nihilo magis
id more maiorum,aut ullo exemplo futurũ diceret.poſtremò uictus conſenſu patrũ tri-
bunus ceſsit:& ex s c L. Lentulus ouãs urbẽ eſt ingreſſus. Argenti tulit ex præda quadra
gintaquatnor millia pondo:auri duo millia quadringẽta L. militibus ex præda centum
x x aſſes diuiſit.Iam exercitus conſularis ab Arretio Ariminum traductus erat:& quin-
que millia ſociûm Latini nominis ex Gallia in Hetruriam tranſierant. itaque L. Furius
magnis itineribus ab Arimino aduerſus Gallos Cremonam tum obſidentes profectus,
caſtra millequingentorum paſſuum internallo ab hoſte poſuit. Occaſio egregiè rei ge-
rendæ fuit,ſi protinus de uia ad caſtra oppugnanda duxiſſet.palati paſsim uagabantur
per agros,nullo ſatis firmo relicto præſidio.laſsitudini militum timuit: ꝙ raptim ductũ
agmẽ erat.Galli clamore ſuorum ex agris reuocati,omiſſa præda,quæ in manibus erat, G
caſtra repetiuere.& poſtero die in aciem progreſsi.nec Romanus moram pugnandi fe-
cit.ſed nix ſpacium inſtruendi fuit:eo curſu hoſtes in prælium uenerũt. Dextera ala (in
alas diuiſum ſocialem exercitum habebat)in prima acię locata eſt:in ſubſidiis duæ Ro-
manæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius
Flaccus(legati omnes erant)præpoſiti. Prætor ſecum duos legatos, Cn. Lectorium, &
P.Titinium habebat:cum quibus circunſpicere,& obire ad omneis hoſtium ſubitos co
natus poſſet.Primò Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atqi ob-
terere ſeſe dextram alam,quæ prima erat,ſperarunt poſſe. ubi id parum procedebat:cir-
cunuenire à cornibus & amplecti hoſtium aciem,quod multitudini aduerſus paucos fa
cile uidebatur,conati ſunt.Id ubi uidit prætor : ut & ipſe dilataret aciem, duas legiones
ex ſubſidiis dextra læuáque alæ quę in prima acie pugnabat,circundat:ædémqı deo Io- H
ui uouit,ſi eo die hoſtes fudiſſet. L. Valerio imperat, ut altera parte duarum legionum
equites,altera ſociorum equitatum in cornua hoſtium emittat,nec circunuenire eos a-
ciem patiatur.ſimul & ipſe,ut extenuatam mediam diductis cornibus aciem Gallorum
uidit:ſigna inferre confertos milites,& perrumpere ordines iubet. & cornua ab equiti-
bus,& medii à pedite pulſi. ac repente,cum omni parte cæde ingenti ſternerentur: Galli
terga uertunt,fugáque effuſà repetunt caſtra.fugientes perſecutus eques:mox & legio-
nes inſecutæ in caſtra impetum fecerunt: Minus ſex millia hominum inde effugerunt.
cæſa & capta ſupra quinque & x x x millia cum ſignis militaribus L x x,carpentis Galli-
cis multa præda oneratis plus ducẽtis. Amilcar dux Pœnus eo prælio cecidit:& tres im-
peratores nobiles Gallorum. Placẽtini captiui ad duo millia liberorum capitum redditi
colonis . Magna uictoria lætáque Romæ fuit literis allatis : ſupplicatio in triduum de- I
creta eſt.Romanorum,ſociorúmque ad duo millia eo prælio ceciderunt: plurimi dex-
teræ alæ,in quam primo impetu uis ingens hoſtium illata eſt.Quanquã à prætore pro-
pe debellatum erat : conſul quoque C. Aurelius perfectis quæ Romæ agenda fuerant,
profectus in Galliam uictorem exercitum à prætore accepit.Cõſul alter,cum autumno
ferme exacto in prouinciam ueniſſet:circa Apolloniam hybernabat.ab claſſe quę Cor-
cyræ ſubducta erat,C.Claudius,triremésque Romanæ (ſicut ante dictum eſt) Athenas
miſſæ cum Pyræeum perueniſſent: deſpondentibus iam animos ſociis ſpem ingentem
attulerant.nam & terreſtres ab Corintho,quæ per Megaram incurſiones in agros fieri
ſolitæ erant,non fiebant:& prædonum à Chalcide naues,quæ non mare ſolùm infeſtũ,
ſed etiam omnes maritimos agros Athenienſibus fecerant:non modò Sunium ſupera-
re,ſed nec extra fretum Euripi committere aperto mari ſe audebant.Superuenerunt his K
tres Rhodiæ quadriremes:& erãt Atticæ tres apertæ naues ad tuẽdos maritimos agros
comparatæ.Hac claſſe ſi urbs agríque Athenienſium defenderentur, ſatis in præſentia
exiſtimãti Claudio eſſe,maioris etiam rei fortuna oblata eſt. Exules ab Chalcide regio-
rum iniuriis pulſi attulerunt,occupari Chalcidẽ ſine certamine ullo poſſe. nam & Ma-
cedonas,quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus,uagari paſsim:& oppidanos præ-
ſidio Macedonum fretos cuſtodiam urbis negligere. His authoribus profectus, quanq̃
Sunium ita mature peruenerat, ut inde prouehi ad primas anguſtias EubϾæ poſſet,ne
ſuperato promontorio conſpiceretur, claſſem in ſtatione uſque ad noctem tenuit. pri-
mis tenebris mouit : & tranquillo prouectus Chalcidem,paulò ante lucem, quà infre-
quentiſsima

A quentiſsima urbis ſunt, paucis militibus turrim proximam, murúmq; circà ſcalis cepit: Vrb. 554.
alibi ſopitis cuſtodibus, alibi nullo cuſtodiente. progreſsi inde ad frequẽtia ædificiis lo- Olymp. 145.
ca, cuſtodibus interfectis, refractaq; porta, cæterã multitudinẽ armatorum acceperunt.
inde in totam urbem diſcurſum eſt: aucto etiã tumultu, quod circa forum ignis tectis inie-
ctus erat. conflagrarunt & horrea regia, & armamentariũ cum ingẽti apparatu machi-
narum tormentorumq;. cædes inde paſsim fugientium pariter ac repugnantium fieri
cœpta eſt. nec ullo iam qui militaris ætatis eſſet, nõ aut cæſo aut fugato: Sopatro etiam
Acarnane præfecto præſidii interfecto: præda omnis primò in forum collata, deinde in
naues impoſita. carcer etiam ab Rhodiis refractus, emiſsiq; captiui, quos Philippus tã-
quam in tutiſsimam cuſtodiam cõdiderat. ſtatuis inde regis deiectis, truncatiſq;, ſigno
receptui dato, conſcenderunt naues: & Pyræeum unde profecti erãt, redierunt. Quòd
B ſi tantum militũ Romanorum fuiſſet, ut & Chalcis teneri, & nõ deſeri præſidiũ Athe-
narum potuiſſet: magna res principio ſtatim belli, Chalcis & Euripus adempta regi fo-
rent. nam ut terra Thermopylarum anguſtiæ Græciam, ita mari fretum Euripi claudit.
Demetriade tum Philippus erat. quò cum eſſet nunciata clades ſociæ urbis: quãquam
ſerum auxilium perditis erat: tamen quæ proxima auxilio eſt, ultionem petens, cũ ex-
peditis quinq; millibus peditum, & c c c. equitibus extẽplo profectus, curſu prope Chal
cidem contendit, haudquaquam dubius opprimi Romanos poſſe. à qua deſtitutus ſpe,
nec quicquam aliud, quàm ad deforme ſpectaculum ſemirutæ ac fumantis ſociæ urbis cum
ueniſſet: paucis uix qui ſepelirẽt bello abſumptos, relictis, æque raptim ac uenerat, trãſ-
greſſus ponte Euripum per Bœotiam Athenas ducit, pari incepto haud diſparem euẽ-
tum ratus reſponſurum. & reſpondiſſet, ni ſpeculator (hemerodromos uocant Græci,
C ingens die uno curſu emetientes ſpacium) cõtemplatus regium agmen è ſpecula qua-
dam, prægreſſus nocte media Athenas perueniſſet. idem ibi ſomnus eademq; negligẽ-
tia erat, quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuncio trepido & prætor
Atheniensium, & Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorũ, con-
uocatis in forum militibus, tuba ſignum ex arce dari iubent, ut hoſtes adeſſe omnes ſci-
rent. ita undique ad portas, ad muros diſcurrunt. Paucas poſt horas Philippus, aliquãto
tamen ante lucem appropinquans urbi, cõſpectis luminibus crebris, & fremitu homi-
num trepidantium (ut in tali tumultu) exaudito, ſuſtinuit ſigna: & conſidere ac cõquie-
ſcere agmẽ iuſsit, ui aperta propalàm uſurus, quando parum dolus profuerat. ad Dipy-
lon acceſsit. Porta ea uelut in ore urbis poſita, maior aliquanto patentiorq; quàm cæ-
teræ eſt: & intra eam extraque latæ ſunt uiæ, ut & oppidani dirigere aciem à foro ad por
D tam poſſent: & extrà limes mille ferme paſſus in Academiæ gymnaſium ferens, pediti
equitiq; hoſtium liberum ſpacium præberet. Eo limite Athenienſes cum Attali præſi-
dio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam inſtructa, ſigna extulerũt. Quod ubi Philip-
pus uidit, habere ſe hoſtes in poteſtate ratus, & diu optata cæde (neque enim ulli Græca-
rum ciuitatũ infeſtior erat) expleturũ, cohortatus milites, ut ſe intuentes pugnarẽt: ſci-
rentq; ibi ſigna: ibi aciem eſſe debere, ubi rex eſſet. concitat in hoſtes equum, non ira tã-
tùm, ſed etiam gloria elatus, quod ingenti turba cõpletis etiam ad ſpectaculũ muris, cõſpi-
ci ſe pugnantem egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cũ equitibus paucis eue-
ctus in medios hoſtes, ingentem cum ſuis ardorem, tum pauorem hoſtibus iniecit. plu-
rimos manu ſua comminus eminúſque uulneratos, compulſóſque in portã conſecutus
& ipſe, cum maiorem in anguſtiis trepidantium edidiſſet cædem, in temerario incepto
E tutũ tamen receptũ habuit, quia qui in turribus portæ erant, ſuſtinebant tela, ne in per-
miſtos hoſtibus ſuos coniicerent. intra muros deinde tenentibus milites Atheniẽſibus,
Philippus ſigno receptui dato, caſtra ad Cynoſarges (tẽplum Herculis, gymnaſiumq;
& lucus erat circuniectus) poſuit. ſed & Cynoſarges, & Lyceũ, & quicquid ſancti amœ-
níue circa urbẽ erat, incenſum eſt: dirutáq; non tecta ſolùm, ſed etiam ſepulchra: nec di-
uini humaníue iuris quicquam præ impotenti ira eſt ſeruatũ. Poſtero die cũ primò clau
ſæ fuiſſent portæ, deinde ſubitò apertæ: quia præſidium Attali ab Ægina, Romaníq; ab
Piræeo intrauerant urbẽ: caſtra ab urbe retulit rex tria ferme millia paſſuum. inde Eleu-
ſinẽ profectus, ſpe improuiſo templi caſtelliq;, quod & imminet & circundatũ eſt tem-
plo, capiendi, cũ haudquaquã neglectas cuſtodias animaduertiſſet, & claſſem à Pyræeo

urb. 554. ſubſidio uenire:omiſſo incepto, Megaram, ac protinus Corinthum ducit. & cum Argis F
oly. 145. Achæorum conciliũ eſſe audiſſet: inopinantibus Achæis, cõcioni ipſi ſuperuenit. Con-
ſultabant de bello aduerſus Nabin tyrannum Lacedæmoniorũ: qui trãſlato imperio à
Philopœmene ad Cycliadem nequaquã parem illi ducem, dilapſa cernens Achæorum
auxilia, redintegrauerat bellum: agróſq; finitimorum uaſtabat: & iam urbibus quoque
erat terribilis. Aduerſus hunc hoſtem cũ quantum ex quaq; ciuitatum militum cõſcri-
beretur, cõſultarent: Philippus dempturum ſe eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmo
nios attineret, pollicitus: nec tãtùm agros ſociorum populationibus prohibiturum, ſed
terrorem omnem belli in ipſam Laconicam, ducto eò extemplo exercitu trãſlaturum.
„ hæc oratio cum ingenti hominum aſſenſu acciperetur: ita tamen æquũ eſt, inquit, me
„ ueſtra meis armis tutari, ne mea interim nudentur præſidiis. itaq; ſi uobis uidetur, tan-
„ tum parate militum, quantum ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthũ tuenda ſatis ſint: G
„ ut meis ab tergo tutis, ſecurus bellum Nabidi inferam & Lacedæmoniis. Non fefellit
Achæos quò ſpectaſſet tã benigna pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduerſus Lacedæ-
monios. id quæri, ut obſidem Achæorũ iuuentutem educeret ex Pelopõneſo ad illigan
dam Romano bello gentem. & id quidẽ coarguere Cycliades prætor Achæorum nihil
attinere ratus, id modò cum dixiſſet, non licere legibus Achæorum de aliis rebus refer-
re, quàm propter quas conuocati eſſent: decreto de exercitu parando aduerſus Nabin facto,
conciliũ fortiter ac liberè habitum dimiſit, inter aſſentatores regios ante eam diẽ habi-
tus. Philippus magna ſpe depulſus, uolũtariis paucis militibus cõſcriptis, Corinthum,
atque in Atticam terram rediit. Per eos ipſos dies quibus Philippus in Achaia fuit, Phi-
locles præfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum Macedo-
numque ad depopulandos Athenienſium fines, è regione Eleuſinis ſaltum Cithæronis H
tranſcendit. inde dimidia parte militum ad prædandum paſſim per agros dimiſſa, cum
parte ipſe occultus loco ad inſidias opportuno conſedit: ut ſi ex caſtello ab Eleuſine in
prędantes ſuos impetus fieret, repente hoſtes effuſos ex improuiſo adoriretur. Nõ fefel-
lere inſidiæ. itaq; reuocatis qui diſcurrerant ad prædandũ, militibus, inſtructiſq;, ad op-
pugnandum caſtellum Eleuſinem profectus, cum multis inde uulneribus receſsit: Phi-
lippóq; ſe uenienti ex Achaia cõiunxit. Tentata & ab ipſo rege oppugnatio eius caſtel-
li eſt. ſed naues Romanæ à Piræeo uenientes, intromiſſumq; præſidium abſiſtere ince-
pto coegerunt. Diuiſo deinde exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cũ par
te ipſe Piræeum pergit: ut dum Philocles ſubeundo muros, & comminanda oppugna-
tione cõtineret urbe Athenienſes: ipſi Piræeum leui cum præſidio relictum expugnãdi
facultas eſſet. Cæterùm nihilo ei Piræei quàm Eleuſinis facilior, iiſdem fere defendẽti- I
bus, oppugnatio fuit. A Piræeo Athenas repente duxit. inde eruptione ſubita peditum
equitumq; inter anguſtias ſemiruti muri, qui brachiis duobus Piræeum Athenis iũgit,
repulſus, omiſſa oppugnatione urbis, diuiſo cum Philocle rurſus exercitu, ad uaſtãdos
agros profectus, cum priorem populationem ſepulchris circa urbẽ diruendis exercuiſ-
ſet: ne quid inuiolatum relinqueret, templa deûm, quæ pagatim ſacrata habebãt, dirui
atq; incendi iuſsit. Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domeſtici
marmoris, & ingeniis artificum præbuit huic furori materiam. neque enim diruere mo
do ipſa templa, ac ſimulacra euertere ſatis habuit: ſed lapides quoque, ne integri cumu-
larent ruinas, frangi iuſsit. & poſteaquam non tam ira ſatiata, quàm iræ exercendæ materia
hæc deerat: agro hoſtium in Bœotiam exceſsit, nec aliud quicquam dignum memoria
in Græcia egit. Cõſul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam ac Dyrrachiũ ad Apſum K
flumen habebat caſtra: quò accerſitum T. Apuſtium legatum cũ parte copiarum ad de-
populandos hoſtiũ fines mittit. Apuſtius extrema Macedonię populatus, Corrhago, &
Gerrhunio, & Orgeſſo caſtellis primo impetu captis, ad Antipatriam in faucibus angu
ſtis ſitam urbem uenit. ac primò euocatos principes ad colloquiũ, ut fidei Romanorũ ſe
committerent, perlicere eſt conatus: deinde ubi magnitudine ac mœnibus, ſituq; urbis
freti, dicta aſpernabantur, ui atq; armis adortus expugnauit: puberibúſque interfectis,
præda omni militibus cóceſſa, diruit muros, atque urbem incendit. Hic metus Codrio-
nem, ſatis ualidum & munitum oppidum, ſine certamine ut dederetur Romanis effe-
cit. præſidio ibi relicto, Ilion (nomẽ propter alteram in Aſia urbem quàm oppidum, notius)
ui capitur.

A ui capitur. Reuertētem legatum ad cos. cum ſatis magna præda Athenagoras quidam Vrb. 554.
regius pręfectus in tranſitu fluminis à nouiſsimo agmine adortus, poſtremos turbauit. Oly. 145.
ad quorum clamorem & trepidationem cū reuectus equo propere legatus ſigna cōuer-
tiſſet, coniectiſq; in medium ſarcinis aciem direxiſſet, non tulere impetum Romanorū
militū regij. multi ex iis occiſi: plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad cos.
remittitur inde extemplo ad claſſem. Hac ſatis felici expeditione bello cōmiſſo, reguli
ac principes accolæ Macedonum in caſtra Romana ueniūt, Pleuratus Scerdileti filius,
& Aminānder Athamanum rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bellum ſuo nomi-
ne Longarus cū Demetrio Philippi patre geſſerat. Pollicentibus auxilia reſpondit cos.
Dardanorum & Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret, ſe uſurum:
Aminandro Ætolos cōcitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ii quoque per
B id tēpus uenerant) mandat ut Aeginæ rex, ubi hybernabat, claſſem Romanā opperire-
tur. qua adiuncta, bello maritimo, ſicut ante, Philippum urgeret. Ad Rhodios quoque
miſsi legati, ut capeſſerēt partem belli. Nec Philippus ſegnius (iam enim in Macedoniā
peruenerat) apparabat bellum. filium Perſea, puerum admodum, datis ex amicorū nu-
mero qui ætatem eius regerent, cū parte copiarum ad obſidendas anguſtias quæ ad Pe-
lagoniam ſunt, mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles urbes, ne claſsi hoſtiū
prædæ ac præmio eſſent, diruit. Ad Aetolos mittit legatos, ne gens inquieta aduētu Ro
manorum fidem mutaret. Concilium Aetolorum ſtatuta die, quod Panætoliū uocant,
futurū erat. huic ut occurrerent, & legati regis iter accelerarunt, & ab cos. miſſus L. Fu-
rius Purpurio legatus uenit. Athenienſium quoq; legati ad id concilium occurrerunt.
Primi Macedones, cum quibus recentiſsimū fœdus erat, auditi ſunt. qui nulla noua re
C re nihil ſe noui habere, quod afferrent, dixerunt. quibus enim de cauſis, experta inutili
„ ſocietate Romana, pacē cum Philippo feciſſent, cōpoſitā ſemel ſeruare eos debere. An
„ imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam an leuitatem dicam, mauultis?
„ qui cum legatis ueſtris Romæ reſponderi ita iuſsiſſent: quid ad nos uenitis Aetoli, ſine
„ quorum authoritate pacem cum Philippo feciſtis? iidem nunc, ut bellum ſecum aduer-
„ ſus Philippū geratis, poſtulant, & antea propter uos, & pro uobis arma ſumpta aduer-
„ ſus eum ſimulabant: nunc uos in pace eſſe cum Philippo prohibent. Meſſanę ut auxilio
„ eſſent, primò in Siciliam conſcenderunt: iterum, ut Syracuſas oppreſſas ab Carthagi-
„ nienſibus in libertatem eximerent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliā ipſi ha-
„ bent: uectigalemq; prouinciam ſecuribus & faſcibus ſubiecerūt. Scilicet ſicut uos Nau-
„ pacti legibus ueſtris per magiſtratus à uobis creatos conciliū habetis, ſocium hoſtemq;
D libere, quem uelitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri ueſtro: ſic Siculorū ciui-
„ tatibus Syracuſas, aut Meſſanam aut Lilybæum indicitur cōcilium. prætor Romanus
„ cōuentus agit, eo imperio euocati conueniunt. excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddē-
„ tem, ſtipatum lictoribus uident: uirgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent, & quotan-
„ nis alium atq; alium dominū ſortiuntur. Nec id mirari debent, aut poſſunt: cum Italiæ
„ urbes, Rhegyum, Tarentum, Capuam ne finitimas nominem, quarū ruinis creuit urbs
„ Roma, eiuſdem ſubiectas uideant imperio. Capua quidē ſepulchrum ac monumētum
„ Cāpani populi, elato & extorri eiecto ipſo populo ſupereſt urbs trunca, ſine ſenatu, ſine
„ plebe, ſine magiſtratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda, q̃ ſi deleta foret. Fu-
„ ror eſt, ſi alienigenę homines plus lingua & moribus & legibus, q̃ maris terrarumq; ſpa
„ cio diſcreti, hæc tenuerint, ſperate quicquam eodem ſtatu manſurū. Philippi regnū of-
E ficere aliquid uidetur libertati ueſtræ: qui cum merito ueſtro uobis infeſtus eſſet: & nihil
„ à uobis ultrà quàm pacem petiit, fidemq; hodie pacis pactę deſiderat. Aſſuefacite iis ter
„ ris legiones externas, & iugum accipite: ſerò ac nequicquā, cum dominum Romanum
„ habebitis, ſocium Philippum quæreris. Aetolos, Acarnanas, Macedonas eiuſdē linguæ
„ homines leues ad tēpus ortæ cauſæ diſiungunt, coniunguntq;: cum alienigenis, cū bar-
„ baris æternū omnibus Græcis bellum eſt, eritq;. natura enim, quæ perpetua eſt, nō mu-
„ tabilibus in diem cauſis hoſtes ſunt. Sed unde cœpit oratio mea, ibi deſinet. Hoc eodem
„ loco iidem homines de eiuſdem Philippi pace triennio antè decreuiſtis, iiſdem impro-
„ bantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & cōpoſitam turbare uolunt. in qua
„ conſultatione nihil fortuna mutauit, cur uos muteris, non uideo. Secundum Macedo-

vrb.554. nas, ipſis Romanis ita concedentibus inbentibúſq;, Athenienſes qui fœda paſsi iuſtius F
oly.145. in crudelitatem ſæuitiamq; regis inuehi poterant, introducti ſunt. Deplorauerũt uaſta-
tionem populationemq; miſerabilem agrorũ. Neq; id ſe queri, ꝙ hoſtilia ab hoſte paſsi
forent. eſſe enim quædam belli iura, quæ ut facere, ita pati ſit fas. ſata exuri, dirui tecta,
prædas hominum pecorumq; agi, miſera magis q̃ indigna patiẽti eſſe. uerum enimue-
ro id ſe queri, ꝙ is qui Romanos alienigenas & barbaros uocet, adeo omnia ſimul diui-
na humanáq; iura polluerit: ut priore populatione cum infernis diis, ſecunda cũ ſuperis
bellum nefarium geſſerit. omnia ſepulchra monumentáq; diruta eſſe in finibus ſuis, o-
mnium nudatos manes, nullius oſſa terra tegi. delubra ſibi fuiſſe, quæ quondã pagatim
habitantes in paruis illis caſtellis uicíſq; conſecrata, ne in unã urbem quidem contribu-
ti maiores ſui deſerta reliquerint. circa ea omnia tẽpla Philippum infeſtos circuntuliſſe
ignes: ſemuſta & trũcata ſimulachra deũ inter proſtratos iacere poſtes templorũ. Qua- G
lẽ terram Atticam fecerit, exornatã quondam, opulentamq;: talem eum, ſi liceat, Æto-
liam Græciamq; omnem facturum. Vrbis quoque ſuæ ſimilem deformitatem futuram
fuiſſe, niſi Romani ſubueniſſent. eodem enim ſcelere urbem colentem hos deos, præſi-
demque arcis Mineruam petitam: eodem Eleuſinæ Cereris templum, eodem Piræei Io
uem Mineruamque. ſed ab eorum non templis modò, ſed etiam mœnibus ui atq; armis
repulſum, in ea delubra quæ ſola religione tuta fuerint, ſæuiſſe. Itaque ſe orare atq; ob-
ſecrare Aetolos, ut miſerti Atheniẽſium, ducibus diis immortalibus, deinde Romanis,
» qui ſecũdum deos plurimum poſsint, bellũ ſuſciperẽt. Tum Romanus legatus. Totam
» orationis meæ formam Macedones primùm, deinde Athenienſes mutarunt. nã & Ma-
» cedones, cũ ad conquerẽdas Philippi iniurias in tot ſocias nobis urbes, ueniſſem: ultro
» accuſando Romanos, defenſionem ut accuſatione potiorem haberem, effecerunt: & H
» Athenienſes in deos ſuperos inferóſque nefanda atque inhumana ſcelera eius referen-
» do, quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod obiicere ultra poſsim? Eadẽ Chios, Aby-
» denos, Aeneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Samios, Lariſſenſes, Meſſenios, hinc ex A-
» chaia exiſtimate queri grauiora etiam acerbioráque eos, quibus nocendi maiorem fa-
» cultatem habuit. Nam quod ad ea attinet quæ nobis obiecit: niſi gloria digna ſunt, fa-
» teor ea defendi non poſſe. Rhegiũ, & Capuam, & Syracuſas nobis obiecit. Rhegiũ Pyr-
» rhi bello legio à nobis, Rheginis ipſis ut mitteremus orantibus, in pręſidium miſſa, urbẽ
» ad quam defendendam miſſa erat, per ſcelus poſſedit. comprobauimus ergo id facinus?
» an bello perſecuti ſceleratam legionem in poteſtatem noſtram redactam tergo & cer-
» uicibus pœnas ſociis pendere cum coëgiſſemus, urbem, agros, ſuáq; omnia cum liber-
» tate, legibúſque Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſsis ab externis tyrannis, quo I
» indignius eſſet, cum tuliſſemus opem, & fatigati propè per triennium terra mariq; ur-
» be munitiſsima oppugnanda eſſemus: cum iam ipſi Syracuſani ſeruire tyrannis, quàm
» capi à nobis mallent: captam iiſdem armis & liberatam urbem reddidimus. neque infi-
» ciasimus, Siciliam prouinciam noſtram eſſe, & ciuitates quæ in parte Carthaginiẽſium
» fuerunt, & uno animo cum illis aduerſus nos bellum geſſerunt, ſtipendiarias nobis ac
» uectigales eſſe. quin contrà, hoc & uos, & omnes gentes ſcire uolumus, pro merito cui-
» que erga nos fortunam eſſe. An Campanorum pœnæ, de qua neque ipſi quidem queri
» poſſunt, nos pœniteat? Hi homines, cum pro iis bellum aduerſus Samnites per annos
» propè ſeptuaginta cum magnis noſtris cladibus geſsiſſemus: ipſos fœdere primùm, de-
» inde connubio, atque inde cognationibus, poſtremò ciuitate nobis coniunxiſſemus:
» tempore noſtro aduerſo primi omnium Italiæ populorum, præſidio noſtro fœde in- K
» terfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde, indignati ſe obſideri à nobis, Annibalem
» ad oppugnandam Romam miſerunt. Horum ſi neque urbs ipſa, neque homo quiſ-
» quam ſupereſſet: quis durius quàm pro merito ipſorum ſtatutum indignari poſſet? Plu
» res ſibimet ipſi conſcientia ſcelerum mortem conſciuerunt, quàm à nobis ſupplicio af-
» fecti ſint. cæteris ita oppidum, ita agros ademimus, ut agrum locumq; ad habitandum
» daremus: urbem innoxiam ſtare incolumem pateremur: ut qui hodie uideat eam, nul-
» lũ oppugnatæ captæúe ibi ueſtigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico, cũ Cartha-
» gini uictæ pacẽ ac libertatem dederimus? magis illud eſt periculũ, ne nimis facile uictis
» ignoſcendo, plures ob idipſum ad experiendam aduerſus nos fortunã belli inciremus.

Hæc pro

A Hæc pro nobis dicta ſint, hæc aduerſus Philippũ, cuius domeſtica parricidia, & cogna- vrb. 554.
„ totum amicorumque cædes, & libidinem inhumaniorẽ propè q̃ crudelitatem, uos, quo Oly. 145.
„ propiores Macedoniæ eſtis, melius noſtis. Quod ad uos attinet Ætoli, nos pro uobis
„ bellum ſuſcepimus aduerſus Philippũ: uos ſine nobis cũ eo pacem feciſtis. & forſitã di-
„ catis, bello Punico occupatis nobis, coactos metu uos leges pacis ab eo, qui tũ plus po-
„ terat, accepiſſe. & nos cum alia maiora urgerent, depoſitum à uobis bellum & ipſi omi-
„ ſimus. Nũc & nos deûm benignitate Punico perfecto bello, totis uiribus noſtris in Ma-
„ cedoniam incubuimus: & uobis reſtituẽdi uos in amicitiam ſocietatemq́; noſtram for-
„ tuna oblata eſt: niſi perire cum Philippo, q̃ uincere cum Romanis mauultis. Hæc di-
cta ab Romano cũ eſſent, inclinatis omnium animis ad Romanos, Damocritus prętor
Ætolorum, pecunia ut fama eſt, ab rege accepta, nihil aut huic aut illi parti aſſenſus, rẽ
B magni diſcriminis conſiliis nullam eſſe tam inimicã quàm celeritatem dixit. celerem
enim pœnitentiam, ſed eandem ſeram atque inutilem ſequi: cũ præcipitata raptim cõ-
ſilia neque reuocari, neq; in integrum reſtitui poſsint. deliberationis autem eius, cuius
ipſe maturitatem expectandã putaret, tempus ita iam nunc ſtatui poſſe. cũ legibus cau-
tum eſſet, ne de pace bellóue, niſi in panętolico, & pylaico concilio ageretur, decernerẽt
extemplo, ut prætor ſine fraude, cum de bello aut de pace agere uelit, aduocet cõcilium:
& quod tum referatur decernaturq́;, ut perinde ius ratumq́; ſit, ac ſi in panætolico aut
pylaico cõcilio actum eſſet. Dimiſsis ita ſuſpenſa re legatis, egregie conſultũ genti aie-
bat. nã utrius partis melior fortuna belli eſſet, ad eius ſocietatem inclinaturos. Hæc in
concilio Aetolorum acta. Philippus impigre terra maríque parabat bellũ. nauales co-
pias Demetriadem in Theſſalia contrahebat: Attalum, Romanamq́; claſſem principio
C ueris ab Aegina ratus moturos. nauibus maritimæq́; oræ præfecit Heraclidam, quẽ &
antè præfecerat. ipſe terreſtreis copias cõparabat, magna ſe duo auxilia detraxiſſe Ro-
manis credens: ex una parte Aetolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniã à filio
Perſeo intercluſis. Ab cos. non parabatur, ſed gerebatur iam bellũ. per Daſſaretiorum
fines exercitum ducebat, frumentũ quod ex hybernis extulerat integrum uehens, quod
in uſum militi ſatis eſſet, præbentibus agris. oppida uicíque partim uoluntate, partim
metu ſe tradebant. quædã ui expugnata, quædam deſerta, in montes propinquos refu-
gientibus barbaris, inueniebantur. Ad Lingum ſtatiua poſuit prope flumen Beuũ: inde
frumẽtatum circa horrea Daſſaretiorum mittebat. Philippus cõſternata quidẽ omnia
circà, pauoremq́; ingentem hominum cernebat: ſed parum gnarus quam partẽ petiſſet
cos. alam equitum ad explorandum, quónam hoſtes iter intẽdiſſent, miſit. Idem error
D apud cos. erat. moniſſe ex hybernis regem ſciebat, quam regionem petiſſet ignorans. is
quoque ſpeculatũ miſerat equites. Hæ duæ alæ ex diuerſo, cũ diu incertis itineribus ua-
gatæ per Daſſaretios eſſent: tandem in unũ iter conuenerunt. neutros fefellit, ut fremi-
tus procul hominum equorumque exauditus eſt, hoſtes appropinquare. itaque prius q̃
in conſpectũ uenirent, equos armáq; expedierãt. nec mora, ubi primum hoſtem uidere;
concurrendi facta eſt. Forte & numero & uirtute, utpote lecti utrinq;, haud impares, æ-
quis uiribus per aliquot horas pugnarunt: fatigatio ipſorũ equorumq́; incerta uictoria
diremit prælium. Macedonum XL. equites, Romanorũ quinq; & XXX. ceciderũt. Neq;
eo magis explorati quicquam, in qua regióne caſtra hoſtium eſſent, aut illi ad regẽ, aut
hi ad cos. retulerunt. per transfugas cognitum eſt: quos leuitas ingeniorum ad cogno-
ſcendas hoſtium res in omnibus bellis præbet. Philippus aliquid & ad charitatem ſuo-
E rum, & ut promptius pro eo periculum adirẽt, ratus profecturũ ſe, ſi equitum, qui ceci-
derant in expeditione, ſepeliendorum curam habuiſſet. afferri eos in caſtra iuſsit, ut cõ-
ſpiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tã incertũ, nec tam inæſtimabile eſt quàm
animi multitudinis. quod promptiores ad ſubeundam omnem dimicationẽ uidebatur
facturum, id metũ pigritiamq́; incuſsit. nam qui haſtis ſagittiſq;, & rara lanceis uulnera
facta uidiſſent, cum Græcis Illyriiſq; pugnare aſſueti: poſteaquã gladio Hiſpanienſi de-
truncata corpora brachiis abſciſis, aut tota ceruice deſecta, diuiſa à corpore capita, pa-
tentiaq; uiſcera, & fœditatem aliam uulnerum uiderũt: aduerſus quæ tela, quóſq; uiros
pugnandum eſſet, pauidi uulgo cernebant. ipſum quoq; regem terror cepit, nondũ iu-
ſto prælio cum Romanis cõgreſſum. itaq; reuocato filio præſidióq; quod in Pelagoniæ

vrb. 554 faucibus erat: ut iis copiis ſuas augeret: Pleurato Dardaniſq; iter in Macedoniam pate- F
Oly. 145 fecit. Ipſe cũ x x millibus peditum, quatuor millibus equitũ, ducibus tranſfugis ad ho-
ſtem profectus, paulò plus ducentis paſsibus à caſtris Romanis tumulum propinquum
Athaco foſſa ac uallo communiuit. ac ſubiecta cernens Romana caſtra, admiratus eſſe
dicitur & uniuerſam ſpeciem caſtrorum, & deſcripta ſuis quæque partibus, tum tendẽ-
tium ordine, tum itinerum interuallis: & negaſſe barbarorum ea caſtra ulli uideri poſ-
ſe. Biduum cos. & rex, alter alterius conatus expectantes, cõtinuere ſuos intra uallum.
tertio die Romanus omneis copias in aciem eduxit. Rex uerò tam celerem aleam uni-
uerſi certaminis timens, quadringentos Triballos (Illyriorum id, ſicut alio diximus lo-
co; eſt genus) & Cretẽſes c c c. addito iis peditibus pari numero equitũ cum duce Athe-
nagora uno ex purpuratis, ad laceſſendos hoſtium equites miſit. Ab Romanis cũ abe-
rat acies eorum paulo plus quingẽtos paſſus, uelites & equitum duæ ferme alæ emiſſæ, G
ut numero quoque eques pedéſque hoſtem æquarent. Credidere regii genus pugnę cui
aſſueuerant, fore, ut equites inuicẽ inſequẽtes refugientéſque nunc telis uterentur, nũc
terga darent: Illyriorum uelocitas ad excurſiones, & impetus ſubitos uſui eſſet: Cretẽſes
in inuehentem ſe effuſe hoſtem ſagittas coniicerent. Turbauit hunc ordinem pugnan-
di non acrior quàm pertinacior impetus Romanorũ. nam haud ſecus quàm ſi tota acie
dimicarent, & uelites emiſsis haſtis comminus gladiis rem gerebãt: & equites, ut ſemel
in hoſtem euecti ſunt, ſtantibus equis partim ex ipſis equis, partim deſilientes immiſcẽ-
téſque ſe peditibus pugnabant. ita nec eques regius equiti par erat, inſuetus ad ſtabilem
pugnam: nec pedes concurſator & uagus, & propè ſeminudus genere armorumueliti
Romano parmã gladiumque habenti, pariterq; & ad ſe tuendum, & ad hoſtem peten-
dum armato. non tulere itaque dimicationem, nec alia re quàm uelocitate tutantes ſe, H
in caſtra refugerunt. Vno deinde intermiſſo die, cum omnibus copiis equitum leuiſq;
armaturæ pugnaturus rex eſſet: nocte cetratos, quos peltaſtas uocant, loco opportuno
inter bina caſtra in inſidiis abdiderat: præceperatque Athenagoræ & equitibus, ut ſi a-
perto prælio procederet res, uterentur fortuna: ſi minus, cedendo ſenſim ad inſidiarum
locum hoſtem pertraherent. & equitatus quidem ceſsit. duces cetratæ cohortis, nõ ſatis
expectato ſigno, ante tempus excitatis ſuis, occaſionem bene gerendæ rei amiſere. Ro-
manus & aperto prælio uictor, & tutus à fraude inſidiarum in caſtra ſeſe recepit. Poſte-
ro die omnibus copiis cos. in aciem deſcendit, ante prima ſigna locatis elephantis. quo
auxilio tum primùm Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, uſi ſunt. ubi
latentem intra uallum ſenſit, exprobrãs metum ſucceſsit. Poſteaquam ne tum quidem
poteſtas pugnandi dabatur, quia ex tam propinquis ſtatiuis parum tuta frumentatio e- I
rat, diſperſos milites per agros equitibus extemplo inuaſuris: octo ferme inde millia in-
teruallo tutiorem frumentationẽ habiturus, caſtra ad Octolophum (id eſt loco nomẽ)
mouit. Cum in propinquo agro frumentarẽtur Romani: primò rex intra uallum ſuos
tenuit, ut creſceret ſimul & negligentia cum audacia hoſti. ubi effuſos uidit, cum omni
equitatu & Cretenſium auxiliaribus, quantũ equitem uelociſsimi pedites curſu æqua-
re poterant, citato profectus agmine, inter caſtra Romana & frumentatores conſtituit
ſigna. inde copiis diuiſis, partẽ ad conſectandos uagos frumentatores emiſit, dato ſigno
ne quẽ uiuum relinquerẽt, cum parte ipſe ſubſtitit: itineraq; quibus ad caſtra recurſuri
uidebantur hoſtes, obſedit. Iam paſsim cædes ac fuga erat, necdum quiſquam in caſtra
Romana nuncius cladis peruenerat: quia refugientes in regiam ſtationem incidebant:
& plures ab obſidentibus uias, quàm ab emiſsis ad cædem interficiebantur. tandẽ inter K
medias hoſtium ſtationes elapſi quidam trepidi tumultum magis quàm certum nun-
cium intulerunt caſtris. Conſul equitibus iuſsis, quà quiſque poſſet, opem ferre laborã-
tibus, ipſe legiones è caſtris educit, & agmine quadrato ad hoſtem ducit. Diſperſi equi-
tes per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus aliis ex alio exiſtẽtibus loco. pars
obuios habuerunt hoſtes. pluribus locis ſimul pugna cœpit. Regia ſtatio atrociſsimum
prælium edebat. Nam & ipſa multitudine equitum peditumq; propè iuſta acies erat: &
Romanorum, quia medium obſederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eo quoq; ſu-
periores Macedones erant, ꝙ & rex ipſe hortator aderat: & Cretẽſium auxiliares mul-
tos ex improuiſo uulnerabant, conferti præparatique in diſperſos & effuſos pugnãtes.

Quòd

A Quòd ſi modum in inſequēdo habuiſſent, non in præſentis modò certaminis gloriam, Vrb. 554.
ſed in ſummam etiam belli profectum foret. nunc auiditate cædis intemperantius inſe- Ol. 145.
cuti, in prægreſſas cum tribunis militum cohortes Romanas incidêre. & fugiens eques
ut primò ſigna ſuorum uidit, conuertit in effuſum hoſtem equos uerſáq; momento tē-
poris fortuna pugnæ eſt, terga dantibus qui modo ſecuti erant. multi comminus con-
greſſi, multi fugientes interfecti. nec ferro tantùm periere, ſed in paludes quidam con-
iecti profundo limo cū ipſis equis hauſti ſunt. Rex quoq; in periculo fuit. nā ruente ſau
cio equo præceps ad terram datus, haud multum abfuit quin iacēs opprimeretur. ſaluti
fuit eques, qui raptim ipſe deſiluit, pauidumq́ue regem in equum ſubiecit. ipſe cū pedes
æquare curſu fugientes non poſſet equites, ab hoſtibus ad caſum regis concitatis con-
foſſus periit. Rex circunuectus paludes peruias inuiáſq; trepida fuga, in caſtra tandem,
B iā deſperantibus pleriſque incolumem euaſurum, peruenit. Ducenti Macedonū equi-
tes eo prælio periere, centum ferme capti, LXXX admodum ornati equi, ſpoliis ſimul
armorum relatis, abducti. Fuerunt qui hoc die regem temeritatis, cōſulem ſegnitiæ ac-
cuſarent. nam & Philippo quieſcendum fuiſſe, cum paucis diebus hoſtes exhauſto cir-
ca omni agro ad ultimum inopiæ uenturos ſciret: & cōſulem, cum equitatum hoſtium,
leuemq; armaturam fudiſſet, ac propè regem ipſum cepiſſet: protinus ad caſtra hoſtiū
ducere debuiſſe. nec enim manſuros ita perculſos hoſtes fuiſſe, debellaríque momento
tēporis potuiſſe. Id dictu, quàm re, ut pleraque, facilius. nā ſi omnibus peditum quoq;
copiis rex congreſſus fuiſſet: forſitan inter tumultum, cū omnes uicti, metúque percul-
ſi ex prælio intra uallum, protinus inde ſuperuadentem munimenta uictorem hoſtem
fugerent, exui caſtris potuerit rex. cum uerò integræ copiæ peditum in caſtris māſiſſent,
C ſtationes ante portas, præſidiáque diſpoſita eſſent: quid, niſi ut temeritatem regis effuſe
paulò ante perculſos equites imitaretur, profeciſſet? neq; enim ne regis quidē primum
conſilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendū fo-
ret, ſi modum proſperæ pugnæ impoſuiſſet. Eo quoque minus eſt mirum tentaſſe eum
fortunā, quòd fama erat Pleuratum Dardanóſq; ingētibus copiis profectos domo iam
in Macedoniam tranſcendiſſe, quibus ſi undique circunuentus copiis foret, ſedentē Ro
manum debellaturum credi poterat. Itaque ſecūdum duas aduerſas equeſtreis pugnas
multo minus tutam moram in iiſdem ſtatiuis fore Philippus ratus, cum abire inde, &
fallere abiens hoſtem uellet: caduceatore ſub occaſum ſolis ad conſulem miſſo, qui in-
ducias ad ſepeliendos equites peteret: fruſtratus hoſtem, ſecūda uigilia, multis ignibus
per tota caſtra relictis, ſilenti agmine abiit. Corpus iam curabat cos. cum ueniſſe cadu-
D ceatorem, & quid ueniſſet, nunciatum eſt. Reſponſo tantū dato, mane poſtero die fore
copiam cōueniendi, id quod quæſitum erat, nox, dieiq; inſequentis pars ad præcipien-
dum iter Philippo data eſt. montes, quam uiam nō ingreſſurum graui agmine Roma-
num ſciebat, petit. cos. prima luce caduceatore datis induciis dimiſſo, haud ita multo
pòſt abiſſe hoſtem cū ſenſiſſet: ignarus quà ſequeretur, iiſdem ſtatiuis frumentādo dies
aliquot conſumpſit. Stuberam deinde petit, atq; ex Pelagonia frumētum quod in agris
erat, conuexit. inde ad Pluuinam eſt progreſſus, nondum comperto quam regionē ho-
ſtes petiſſent. Philippus cum primò ad Bruannā ſtatiua habuiſſet: profectus inde trāſ-
uerſis limitibus terrorem præbuit ſubitum hoſti. mouere itaq; ex Pluuina Romani, &
ad Oſphagum flumen poſuerunt caſtra. Rex haud procul inde & ipſe uallo ſuper ripam
amnis ducto (Erigonum incolæ uocant) conſedit. inde ſatis comperto Erduæam peti-
E turos Romanos, ad occupandas anguſtias, ne ſuperare hoſtes arctis faucibus incluſum
aditum poſſent, præceſſit. ibi alia uallo, alia foſſa, alia lapidum cōgerie, ut pro muro eſ-
ſent: alia arboribus obiectis, ita ut locus poſtulabat, aut materia ſuppeditabat, opere
permuniit, atq; (ut ipſe rebatur) uiam ſuapte natura difficilē, obiectis per omnes trāſi-
tus operibus inexpugnabilem fecit. Erant pleraq; ſylueſtria circa, incōmoda phalangi
maximè Macedonum: quæ, niſi ubi prælongis haſtis uelut uallum ante clypeos obiecit
(quod ut fiat, libero campo opus eſt) nullius admodum uſus eſt. Thracas quoque rom-
phææ, ingentis & ipſæ longitudinis, inter obiectos undiq; ramos impediebant. Creten
ſium una cohors non inutilis erat. ſed ea quoque ipſa, ut ſiquis impetum faceret, in pa-
tentem uulneri equum equitemq; ſagittas coniicere poterat: ita aduerſus ſcuta Roma-

vrb. 554 na nec ad traiiciendum ſatis magnam uim habebat, nec aperti quicquã erat quod pe- F
olу. 145 teret. Itaq; id ut uanum teli genus ſenſerũt eſſe: ſaxis paſsim tota ualle iacentibus inceſ-
ſebãt hoſtem. ea maiore cum ſonitu quàm uulnere ullo pulſatio ſcutorum parũper ſuc-
cedentes Romanos tenuit. Deinde iis quoque ſpretis, partim teſtudine facta per aduer-
ſos uadũt hoſtes: partim breui circuitu cum in iugum collis euaſiſſent, trepidos ex præ-
ſidiis ſtationibúſq; Macedonas deturbant, & ut in locis impeditis difficili fuga, pleroſq;
etiam obtruncant. ita anguſtiæ minore certamine, q̃ quod animis propoſuerant, ſupe-
ratæ: & in Erduçam peruentum: ubi peruaſtatis paſsim agris, in Elimeam ſe recepit. in-
de impetum in Oreſtidem fecit, & oppidum Celetrũ eſt aggreſſus in peninſula ſitum.
lacus mœnia cingit, anguſtis faucibus unum ex continenti iter eſt. Primo ſitu ipſo fre-
ti, clauſis portis imperium abnuere: deinde poſtquã ſigna ferri, ac teſtudine ſuccedi ad
portam, obſeſſáſq; fauces agmine hoſtium uiderunt: priuſquam experirentur certamẽ, G
metu in deditionem uenerũt. Ab Celetro in Daſſaretios proceſsit, urbemq; Pelium ui
cepit. ſeruitia inde cum cætera præda abduxit, & libera capita ſine precio dimiſit, oppi-
dumq; iis reddidit, præſidio ualido impoſito: nam & ſita opportune urbs erat ad impe-
tus in Macedoniã faciẽdos. Ita peragratis hoſtium agris conſul in loca pacata ad Apol-
loniam, unde orſus bellum erat, copias reduxit. Philippũ auerterant Ætoli, & Atha-
manes, & Dardani, & tot bella repẽte alia ex aliis locis exorta. Aduerſus Dardanos iam
recipientes ex Macedonia ſeſe, Athenagoram cum expeditis peditibus ac maiore par-
te equitatus miſit, iuſſum inſtare ab tergo abeuntibus, & carpendo poſtremum agmen
ſegniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Ætolos Damocritus prætor, qui
moræ ad decernendum bellum ad Naupactum author fuerat: idem proximo concilio
ad arma conciuerat, poſt famã equeſtris ad Octolophũ pugnæ, Dardanorumq; & Pleu- H
rati cum Illyriis trãſitum in Macedoniam, ad hæc claſsis Romanæ aduentũ in Oreum,
& ſuper circunfuſas tot Macedoniæ gentes maritimam quoque inſtãtem obſidionem.
Hæ cauſæ Damocritũ Ætolóſque reſtituerant Romanis: & Aminãdro rege Athama-
num adiuncto profecti Cercinium obſedere. Clauſerãt portas, incertum ui an uolũta-
te, quia regium habebant præſidium. cæterùm intra paucos dies captum eſt Cercinium
atq; incenſum. qui ſuperfuerant è magna clade, liberi ſeruíque inter cæteram prædam
abducti. Is timor omneis qui circũcolunt Bœben paludem, relictis urbibus mõtes coë-
git petere. Aetoli inopia prædæ inde auerſi in Perrœbiam ire pergunt. Cyretias ibi ui ca-
piunt, fœdéq; diripiunt. qui Mallœam incolũt, uolũtate in deditionẽ ſocietatemq; ac-
cepti. Ex Perrœbia Gomphos petẽdi Aminander author erat (& imminet Athamania
huic urbi, uidebaturq; expugnari ſine magno certamine poſſe.) Aetoli cãpos Theſſaliç I
opimos ad prædam petiere: ſequente, quanquã non probante Aminandro nec effuſas
populationes Aetolorum, nec caſtra quo ſors tuliſſet loco, ſine ullo diſcrimine ac cura
muniendi poſita. itaq; ne temeritas eorum negligentiaq; ſibi ac ſuis etiam cladis alicu-
ius cauſa eſſet, cum campeſtribus locis ſubiicientes eos caſtra Phecado urbi uideret, ipſe
paulo plus quingentorum paſſuum inde tumulum ſuis quanuis leui munimento tutũ,
cepit. Cum Aetoli, niſi quod populabantur, uix meminiſſe uiderentur ſe in hoſtiũ agro
eſſe, alii palati ſemermes uagarẽtur, alii in caſtris ſine ſtationibus per ſomnum uinũmq;
dies noctibus æquarent, Philippus inopinantibus aduenit. quem cum adeſſe refugien-
tes ex agris quidam pauidi nunciaſſent, trepidare Damocritus, cæteríque duces. & erat
forte meridianum tempus, quo plerique graues cibo ſopiti iacebant. excitare igitur alii
alios, iubere arma capere, alios dimittere ad reuocandos qui palati per agros prædabã- K
tur. tantáq; trepidatio fuit, ut ſine gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique nõ
induerent. ita raptim educti, cum uniuerſi ſexcentorum ægre ſimul equites peditéſque
numerum expleſſent, incidunt in regium equitatum, numero, armis animíſq; præſtan-
tem. itaq; primo impetu fuſi, uix tentato certamine turpi fuga repetunt caſtra. cæſi ca-
ptíq; quidam, quos equites ab agmine fugientium interclufere. Philippus ſuis iã uallo
appropinquantibus receptui cani iuſsit. fatigatos enim equos uiróſque non tã prælio,
quàm itineris ſimul lõgitudine, ſimul præpropera celeritate habebat. itaque turmatim
equites, inuicemq́ue manipulos leuis armaturæ aquatum ire, & prandere iubet: alios in
ſtatione armatos retinet, opperiẽs agmẽ peditum tardius ductum propter grauitatem
armorum.

A armorum. quod ubi aduenit, & ipſis imperatum ut ſtatuis ſignis, armíſq; ante ſe poſi- Vrb. 554.
tis, raptim cibum caperent: binis, terníſue ſummũ ex manipulis aquãdi cauſa miſsis. in- Oly. 145.
terim eques cum leui armatura paratus inſtructúſq; ſtetit, ſiquid hoſtis moueret. Ætoli
(iam enim & quæ per agros multitudo ſparſa fuerat, receperat ſe in caſtra) ut defenſuri
munimenta, circa portas uallumq; armatos diſponunt, dum quietos hoſtes ipſi feroces
ex tuto ſpectabant. poſteaquam mota ſigna Macedonum ſunt, & ſuccedere ad uallum
parati atq; inſtructi cœpere: omnes repente relictis ſtationibus per auerſam partem ca-
ſtrorũ ad tumulum, ad caſtra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoq; tam trepida
fuga capti cæſiq; ſunt Ætolorũ. Philippus, ſi ſatis diei ſupereſſet, nõ dubius quin Atha-
manes quoq; exui caſtris potuiſſent: die per prælium, deinde per direptionẽ caſtrorum
abſumpto, ſub tumulo in proxima planitie conſedit, prima luce inſequentis diei ho-
B ſtem aggreſſurus. Sed Aetoli eodem pauore quo ſua caſtra reliquerant, nocte proxima
diſperſi fugerunt. Maxime uſui fuit Aminander, quo duce Athamanes itinerum periti
ſummis montibus per calles ignotos ſequentibus eos hoſtibus in Aetoliã perduxerunt.
nõ ita multos in diſperſa fuga error intulit in Macedonũ equites, quos luce prima Phi-
lippus, ut deſertum tumulum uidit, ad carpendum hoſtium agmen miſit. Per eos dies
& Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes ſe in fines adeptus, poſtremum
agmen primò turbauit. dein poſteaquam Dardani conuerſis ſignis direxere aciẽ, æqua
pugna iuſto prælio erat. ubi rurſus procedere Dardani cœpiſſent: equite & leui armatu-
ra regii nullum talis auxilii genus habẽtes Dardanos, oneratos immobilibus armis ue-
xabant. & loca ipſa adiuuabant. Occiſi perpauci ſunt, plures uulnerati, captus nemo:
quia non excedunt temere ordinibus ſuis, ſed cõfertim & pugnant, & cedũt. Ita damna
C Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coërcitis gentibus, reſti-
tuerat Philippus incepto forti, non proſpero ſolùm euentu. Minuit deinde ei forte ob-
lata res hoſtium Aetolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno
cum pondere auri ab rege Ptolemæo miſſus, ſex millia peditũ, & equites mercede con-
ductos Aegyptum auexit. nec ex iuuentute Aetolorum quenquã reliquiſſet, ni Damo-
critus nũc belli quod inſtaret, nunc futuræ ſolitudinis admonens (incertum cura gẽtis,
an ut aduerſaretur Scopæ, parum donis cultus) partem iuniorum caſtigando domi cõ-
tinuiſſet. Hæc ea æſtate ab Romanis Philippóque geſta erant. Claſsis à Corcyra eiuſdẽ
principio æſtatis cum L. Apuſtio legato profecta, Malea ſuperata, circa Scyllæum agri
Hermionici Attalo regi coniuncta eſt. Tum uerò Atheniẽſium ciuitas, cui odio in Phi-
lippum per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilii præſentis ſpem effundit.
D Nec unquam ibi deſunt linguæ promptæ ad plebem concitandam. quod genus cum in
omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipue Athenis, ubi oratio plurimum pollet, fauo-
re multitudinis alitur. Rogationẽ extẽplo tulerunt, plebéſque ſciuit, ut Philippi ſtatuæ,
imagines omnes, nominaq; earum, item maiorũ eius uirilis ac muliebris ſexus omniũ
tollerentur delerenturq;. dies feſti, ſacra, ſacerdotes, quæ ipſius maiorúmue eius hono-
ris cauſa inſtituti eſſent, omnia profanarentur. loca quoque in quibus poſitum aliquid
inſcriptúmue honoris eius cauſa fuiſſet, deteſtabilia eſſe: neque in iis quicquam poſtea
poni dedicariq; placere eorum quæ in loco puro poni dedicarique fas eſſet. ſacerdotes
publicos, quotieſcunque pro populo Athenienſi, ſociíſque, & exercitibus, & claſsibus
eorum precarentur, toties deteſtari atque execrari Philippum, liberos eius, regnumq;,
terreſtres naualéſq; copias, Macedonũ genus omne, nomenq;. additum decreto, ſiquis
E quid poſtea quod ad notam ignominiamq; Philippi pertineret, ferret: id omne populũ
Athenienſem iuſſurum. ſiquis contra ignominiã, proúe honore eius dixiſſet, feciſſétue:
qui occidiſſet eum, iure cæſurum. poſtremò incluſum, ut omnia quæ aduerſus Piſiſtra-
tidas decreta quondam erãt, eadem in Philippo ſeruarentur. Athenienſes quidem lite-
ris, uerbíſq;, quibus ſolis ualent, bellum aduerſus Philippũ gerebant. Attalus Romaní-
que cũ Pyræeum primò ab Hermione petiſſent: paucos ibi morati dies, oneratíq; æque
immodicis ad honores ſociorum, ac quæ in iram aduerſus hoſtem fuerant, Athenien-
ſiũ decretis, nauigant à Pyræco Andrum. & cũ in portu quem Gaureíon uocant, cõ-
ſtitiſſent: miſsis, qui tentarent oppidanorũ animos, ſi uoluntate tradere urbẽ quàm uim
experiri mallent: poſtq̃ præſidio regio arcẽ teneri, nec ſe poteſtatis ſuæ eſſe reſpõdebant:

vrb. 554. expoſitis copiis, omníq; apparatu urbium expugnandarum, diuerſis partibus rex & le- F
Oly. 145. gatus Romanus ad urbẽ ſubeunt. Plus aliquanto Græcos Romana ſigna, armáque nõ
antè uiſa, animiq; militum tam prompte ſuccedentium muro, terruere. itaque fuga ex-
templo in arcem facta eſt, urbe hoſtes potiti. & in arce cum biduum loci ſe magis quàm
armorũ fiducia tenuiſſent: tertio die pacti ipſi præſidiumq;, ut cum ſingulis ueſtimentis
Delium Bœotiæ tranſueherentur. Ea ab Romanis regi Attalo conceſſa: prædam orna-
mentaq; urbis ipſi auexerunt. Attalus ne deſertam haberet inſulam, & Macedonũ fere
omnibus, & quibuſdam Andriorum ut manerent, perſuaſit. poſtea & ab Delio, qui ex
pacto tranſuecti eò fuerant: promiſſis regis cũ deſiderium quoq; patriæ facilius ad cre-
dendum inclinaret animos, reuocati. Ab Andro Cythnum traiecerũt. ibi dies aliquot
oppugnanda urbe nequicquã abſumpti, & quia uix operæpretium erat, abſceſſere. Ad
Praſias (continentis Atticæ is locus eſt) Iſſæorum xx lembi claſsi Romanorũ adiuncti G
ſunt. ii miſsi ad populandos Caryſtiorum agros. cætera claſsis Geræſtum nobilem Eu-
bœæ portum, dum à Caryſto Iſſæi redirent, tenuit. Inde omnes uelis in altum datis, ma
ris medio præter Scyrum inſulam Icum peruenere. ibi paucos dies ſæuiente borea retẽ-
ti, ubi prima trãquillitas data eſt, Sciathum traiecere uaſtatam urbẽ, direptamque nu-
per à Philippo. Per agros palati milites, frumentum, & ſiqua alia uſui eſſe ad neſcẽdum
poterant, ad naues retulere. prædæ nec erat quicquam, nec meruerãt Græci cur diripe-
rentur. Inde Caſandream petentes primò ad Mendin, maritimum ciuitatis eius uicum,
tenuere. inde cum ſuperato promõtorio ad ipſa mœnia urbis circumagere claſſem uel-
lent: ſæua coorta tempeſtate propè obruti fluctibus, diſperſi magna ex parte amiſsis ar-
mamentis in terram effugerunt. Omen quoq; ea maritima tempeſtas ad rem terra ge-
rendam fuit. nam collectis in unum nauibus, expoſitiſq; copiis aggreſsi urbem, cũ mul H
tis uulneribus repulſi (& erat ualidum ibi regium præſidium) irrito incepto regreſsi Ca
naſtrum Pallenes traiecere. inde ſuperato Toronæ promontorio, nauigantes Acanthũ
petiere. ibi primò ager uaſtatus, deinde ipſa urbs ui capta ac direpta. nec ultra progreſsi
(iam enim & graues præda naues habebant) retro unde uenerãt, Sciathum, & ab Scia-
tho Eubœam repetunt. Ibi relicta claſſe, decem nauibus expeditis ſinum Maliacum in-
trauere ad colloquendum cũ Ætolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Aetolus prin
ceps legationis eius fuit, qui ad communicanda conſilia Heracleam cũ rege & cum Ro
mano legato uenit. Petitum ex fœdere ab Attalo eſt, ut mille milites præſtaret. tantum
enim numerũ bellum gerentibus aduerſus Philippum debebat. Id negatum Aetolis, ꝙ
illi quoque grauati prius eſſent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore Phi-
lippo circa Pergamum urente ſacra profanáque, abſtrahere eum inde reſpectu rerum I
ſuarum potuiſſent. Ita Aetoli cum ſpe magis, Romanis omnia pollicẽtibus, quàm cum
auxilio dimiſsi. Apuſtius cum Attalo ad claſſem rediit. inde conſultari de Oreo oppu-
gnãdo cœptũ. Valida ea ciuitas & mœnibus, & quia ante fuerat tentata, firmo erat præ-
ſidio. Coniunxerant ſe iis poſt expugnationem Andri cum præfecto Ageſimbroto xx
Rhodiæ naues, tectæ omnes. eam claſſem in ſtationem ad Zelaſium miſerunt (Iſthmiæ
id ſuper Demetriadem promontorium eſt peropportune obiectum) ut ſi quid inde mo
uerent Macedonũ naues, in præſidio eſſent. Heraclides præfectus regius claſſem ibi te-
nebat, magis per occaſionem ſi quam negligentia hoſtiũ dediſſet, quàm aperta ui quic-
quã auſurus. Oreum diuerſi Romani & rex Attalus oppugnabãt: Romani à maritima
arce, regii aduerſus uallem inter duas iacentẽ arces, quà & muro interſepta urbs eſt. &
ut loca diuerſa, ſic diſpari modo etiam oppugnabãt: Romani teſtudinibus, & uineis, & K
ariete admouendo muris: regii baliſtis, catapultiſque, & alio omni genere tormentorũ
tela ingerentes, & pondere ingenti ſaxa iaciebãt: & cuniculos, & quicquid aliud priore
oppugnatione expertum profuerat. Cæterùm non plures tantum Macedones q̃ antè
tuebantur urbem, ſed etiam præſentioribus animis, & caſtigationibus regis in admiſſa
culpa, & ſimul minarum, ſimul promiſsionũ in futurum memores: ita ut parũ in expu-
gnatione celeri ſpei eſſet. Interim & aliud agi poſſe ratus legatus, relictis quot ſatis uide
batur ad opera perficienda, traiicit in proxima cõtinẽtis: Lariſſamq;, non illã in Theſſa-
lia nobilem urbẽ, ſed alteram quã Cremaſten uocãt, ſubito aduentu, præter arcem, ce-
pit. Attalus quoq; Aegeleon, nihil minus quàm tale quicquã in alterius oppugnatione
urbis

Vrb. 554. Ol. 145.

A urbis timeotibus, opptefsit. Et iam eum opera in effectu erant circa Orenm: tum præſidium quod intns erat, labore aſsiduo, uigiliis dintnis pariter nocturniſq;, & uulneribus confectnm. muri quoque pars ariete ineuſſo ſubtuta multis iam locis prociderat. perq; apertum ruloa lter nocte Romani, quódque ſuper portum eſt, in arcem perruperūt. Attalus luce prima, ſigno ex aree dato ab Romanis, & ipſe urbē inuaſit, ſtratis magna ex parte muris: præſidium, oppidaniſq; in alteram arcem perfugere: nnde biduo pòſt deditio facta. urbs regi, captiua corpora Romanis ceſſere. Iam autumnale ęquioctiū inſtabat, & eſt ſious Euboicus quem Cœla uocant, ſuſpectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere eupientes, Pyræcum, unde profecti ad bellū erant, repetūt. Apuſtius triginta oanibus ibi relictis, ſuper Maleam naulgat Corcyrā. regem ſpatium initiorum Cereris, ut ſacris intereſſet, renuit. ſecūdum initia & ipſe in Aſiam ſe recepit, Ageſimbroto

B & Rhodiis domum remiſsis. Hæc ea æſtate terra mariq; aduerſus Philippum ſocióſq; eius à conſule & legato Romanis, adiunantibus rege Attalo & Rhodiis geſta. Cōſul alter C. Aurelius ad confectum bellū eum in prouinciam uenifſet, haud clam tulit irā aduerſus prętorem, q abſente ſe rem geſsiſſet. miſſo igitur eo in Hetruriam, ipſe in agrum hoſtium legiooes induxit: populandóque cum præda maiore q̃ gloria bellum geſsit. L. Furius, ſimul q io Hetruria oihil erat rei quod gereret: ſimul Gallico triumpho imminens, quē abſeote conſule irato atque inuidente facilius impetrari poſſe ratus, Romam inopinato cum ueniſſet, ſenatū in æde Bellonæ haboit: expoſitiſq; rebus geſtis, ut triūphanti ſibi in urbem inuęhi liceret, petit. Apud magnam partem ſenatus, & magnitudine rerum geſtarum ualebat, & gratia. maiores natu negabant triumphum, & q alieno exercitu rem geſsiſſet, & q prouinciam reliquiſſet auiditate rapiēdi per occaſionem

C triumphi. id uerò eum oullo exemplo feciſſe. conſulares præcipue expectandum fuiſſe conſulē dicebaot. potuiſſe enim caſtris prope urbem poſitis, tutanda colonia, ita ut acie nou decerneret, in aduentum eius rem extrahere. & qnod prætor nō feciſſet, ſenatui faciendum eſſe. conſulem expectatent. ubi coràm diſceptantes conſulem & prætorē audiſſent, uerius de cauſa exiſtimaturos eſſe. Magna pars ſenatus nihil præter res geſtas, & an in magiſtratu ſuiſq; auſpiciis geſsiſſet, cenſebāt ſpectare ſenatum debere. Ex duabus coloniis, quæ uelut clauſtra ad cohibēdos Gallicos tumultus oppoſitæ fuiſſent, cū uoa direpta & iocenſa eſſet, traiecturumq; id incendiū uelut ex continentibus tectis in alteram tam propinquā coloniam eſſet: quid tandem prætori faciendum fuiſſe? nam ſi ſine coosule geri nihil oportuerit, aut ſenatum peccaſſe, qui exercitum prætori dederit (potuiſſe enim, ſi non cum prætoris, ſed cōſulis exercitu rem geri uoluerit, ita finire s. c. oe

D per prętorem, ſed per conſulem gereretur) aut cōſulem, qui non cum exercitum ex Hetruria tranſire in Galliam iuſsiſſet, ipſe Arimini occurrerit, ut bello intereſſet, quod ſine eo geri fas non eſſet. Nō expectare belli tempora moras & dilationes imperatorum. & pugnandum eſſe interdum non quia uelis, ſed quia hoſtis cogat. pugnam ipſam, euentumque pugnæ ſpectari oportere, fuſos, cæſóſque hoſteis: caſtra capta, ac direpta, coloniam liberatā obſidiooe, alterios coloniæ captiuos recuperatos, reſtitutóſq; ſuis, debellatū uno prælio eſſe. non homines tantùm ea uictoria lætatos, ſed diis quoq; immortalibus per triduum ſupplicationes habitas, quòd bene ac feliciter, non quòd male ac temere reſpublica à L. Furio prætore geſta eſſet. data fato etiam quodam Furiæ gēti Gallica bella. Huius geoeris orationibus ipſius amicorumq; uicta eſt præſentis gratia prætoris, abſentis conſulis maieſtas: triumphumq; frequentes L. Furio decreuerūt. Trium-

E phauit de Gallis in magiſtratu L. Furius prætor. In ærarium tulit trecenta uiginti millia æris, argenti CLXX millia pondo. neq; captiui nlli ante eorrum ducti: oeque ſpolia prælata, neque milites ſecuti. omnia, præter uictoriam, penes conſulem eſſe apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio Scipione, quos cōſul in Africa uouerat, magno apparato facti. Et de agris militū eius decretū, ot quot quiſq; eorum annos in Hiſpania aut in Africa militaſſet, in ſiogulos annos bina iugera acciperet. eū agrum decemuiri aſsignarent. Triomuiri inde creati ad ſupplendum Venuſinis colonorum oumerum, q bello Annibalis attenuatæ uires eius coloniæ erant: C. Terentius Varro, T. Quintius Flaminius, P. Cornelius Cn. F. Scipio. ii colonos Venuſiam adſcripſerūt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui procōſul Hiſpaniam obtinebat, magnum hoſtium exercitū io agro

vrb. 555. Sedetano fudit. quindecim millia Hiſpanorũ eo prælio dicuntur cæſa, ſigna militaria F
Oly. 145. capta octo & l x x. C. Aurelius cos. cũ ex prouincia Romam comitiorũ cauſa ueniſſet,
non id, quod animis præceperat, queſtus eſt, non expectatũ ſe ab ſenatu, neq; diſceptã-
di cũ prætore cõſuli poteſtatem factã: ſed ita triumphum decreuiſſe ſenatũ, ut nullius,
niſi eius qui triũphaturus eſſet, haud eorũ qui bello interfuiſſent, uerba audiret. maio-
res ideo inſtituiſſe ut legati, Tr. mil. centuriones, milites denique triumpho adeſſent, ut
uirtutes rerum geſtarum eius cui tantus honos haberetur, publice uiderentur. ecquẽ ex
eo exercitu qui cũ Gallis pugnauerit, ſi non militem, lixã ſaltem fuiſſe, quẽ percunctari
poſſet ſenatus quid ueri prætor uanſue referret? Comitiis deinde diem indixit. quibus
creati ſunt Conſules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Prætores inde facti L.
Quintius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, C. Bebius Pamphilus.
Annona quoq; eo anno peruilis fuit. frumẽti uim magnã ex Africa aduectã ædiles cu- G
rules M. Claudius Marcellus, & Sex. Ælius Pætus binis æris in modios populo diuiſe-
rũt: & ludos Romanos magno apparatu fecerũt: diem unum inſtaurarunt: ſigna ænea
quinq; ex multatirio argento in ærario poſuerũt. Plebeii ludi ab ædilibus L. Terentio
Maſſaliota, & C. Bebio Pãphilo quem prætorẽ deſignauerãt, ter toti inſtaurati. Et ludi
funebres eo anno per quatriduũ in foro mortis M. Valerii Leuini cauſa à P. & M. filiis
eius facti: & munus gladiatorium datum ab iis. paria quinq; & uiginti pugnarunt. M.
Aurelius Cotta decemuir ſacrorũ mortuus: in eius locum M. Acilius Glabrio ſuffectus.
Comitiis ędiles curules creati ſunt forte ambo qui ſtatim accipere magiſtratũ non poſ-
ſent. nam C. Cornelius Cethegus abſens creatus erat, cũ Hiſpaniam obtineret prouin-
ciã: C. Valerius Flaccus, quẽ præſentẽ creauerant, quia flamen Dialis erat, iurare in le-
ges non poterat: magiſtratum autem plus quinq; dies, niſi qui iuraſſet in leges, nõ lice- H
bat gerere. Petenre Flacco ut legibus ſolueretur, ſenatus decreuit, ut ſi ædilis qui pro ſe
iuraret, arbitratu conſulum daret: cõſules, ſi eis uideretur, cũ tribunis plebis agerent, uti
ad plebem ferrent. Datus qui iuraret pro fratre, L. Valerius Flaccus prætor deſignatus.
tribuni ad plebem tulerunt, plebéſque ſciuit, ut perinde eſſet, ac ſi ipſe ædilis iuraſſet. Et
de altero ædile plebiſſcitum eſt factũ, rogantibus tribunis, quos duos in Hiſpaniam cũ
imperio ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius ædilis curulis ad magiſtratũ gerendũ
ueniret, & L. Manlius Acidinus decederet de prouincia multos poſt annos. plebes Cn.
Cornelio Lentulo, & L. Stertinio proconſulibus imperium eſſe in Hiſpania iuſsit.

DECADIS QVARTAE LIBER SECVNDVS.

COnſules prætoréſq; cũ Idibus Martiis magiſtratum iniſſent, prouin- I
cias ſortiti ſunt. L. Lẽtulo Italia, P. Villio Macedonia: prætoribus, L.
Quintio urbana, C. Bebio Ariminũ, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sar-
dinia euenit. Lentulus cos. nouas legiones ſcribere iuſſus: Villius à P.
Sulpitio exercitum accipere. in ſupplementum eius quantũ militum
uideretur ut ſcriberet, ipſi permiſſum. Prætori Bebio legiones quas
C. Aurelius cos. habuiſſet, ita decretæ, ut retineret eas donec conſul nouo cum exercitu
ſuccederet in Gallia. ubi is ueniſſet, omnes milites exauthorati domum dimitterentur,
præter quinque millia ſociûm. his obtineri circa Ariminum prouinciam ſatis eſſe, pro-
rogato imperio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio, ut militibus qui in Hiſpania, Sici-
lia, Sardinia ſtipendia per multos annos feciſſent, agrum aſsignandum curaret: Q. Mi- K
nutio, ut in Brutiis idem de coniurationibus quæſtiones, quas prætor cum fide curaque
exercuiſſet, perficeret: & eos quos ſacrilegii cõpertos in uinculis Romã miſiſſet, Locros
mitteret ad ſuppliciũ: quæq; ſublata ex delubro Proſerpinę eſſent, reponẽda cũ piaculis
curaret. Feriæ Latinæ pontificũ decreto inſtauratæ ſunt, quod legati ab Ardea queſti in ſe-
natu erant, ſibi in monte Albano Latinis carnem, ut aſſolet, datam non eſſe. Ab Sueſſa
nunciatũ eſt, duas portas, quodq; inter eas muri erat, de cælo tactũ. & Formiani legati,
ædẽ Iouis: item Oſtienſes, ædẽ Iouis: & Veliterni, Apollinis & Sangi ædes: & in Hercu-
lis æde capillũ enatum. & ex Brutiis ab Q. Minutio proprætore ſcriptũ, equuleum cum
quinq; pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos eſſe. inde à P. Sulpitio
proconſule

A proconſule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera ſcriptum erat, laureã in Vrb. 555. Oly. 145.
puppi nauis longæ enatã. Priorum prodigiorum cauſa ſenatus cenſuerat, ut conſul ma
ioribus hoſtiis quibus diis uideretur, ſacrificaret. ob hoc unnm prodiginm aruſpices in
ſenatum uocati, atq; ex reſponſo eorum ſupplicatio populo in diem unum edicta, & ad
omnia puluinaria res diuinæ factæ. Catthaginienſes eo anno argentum in ſtipendium
impoſitum primùm Romã aduexerunt. id quia probum non eſſe quæſtores renuncia-
uerant, experientibúſq; pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua ſumpta inter-
trimentum argenti ſuppleuerũt. Petentibus deinde, ut ſi iam uideretur ſenatui, obſides
ſibi redderentur, centum redditi obſides. de cæteris, ſi in fide permanerẽt, ſpes facta. Pe-
tentibus iiſdem, qui non reddebantur obſides, ut ab Norba, ubi parum cõmode eſſent,
aliò traducerentur, conceſſum ut Signiam & Ferentinum tranſirent. Gaditanis itẽ pe-
B tentibus remiſſum ne pręfectus Gadeis mitteretur, aduerſus quod iis in fidẽ populi Ro.
uenientibus cum L. Martio Septimio conueniſſet. Et Narnienſium legatis querentibus
ad numerum ſibi colonos non eſſe, & immiſtos quoſdam non ſui generis pro colonis ſe
gerere, earum rerum cauſa triumuiros creare L. Cornelius cos. iuſſus. creati P. & Sex.
Ælii (Pætis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narnienſibus
datum erat, ut colonorum numerus augeretur, id Coſſani petentes non impetrauerũt.
Rebus qnæ Romæ agendæ etant perfectis, conſules in prouincias profecti. P. Villium,
in Macedoniam cum neniſſet, atrox ſeditio militum iam antè iritata, nec ſatis in prin-
cipio compreſſa, excepit. MM ea militum fuere, quæ ex Africa poſt deuictum Anniba-
lem in Siciliam, inde anno fere pòſt in Macedoniam pro uoluntatiis tranſportata erãt;
id uoluntate factum negabant. ab tribunis recuſantes in naues impoſitos. ſed utcunque
C ſeu inuita ſeu ſuſcepta foret militia, & eam exhauſtam, & finem aliquem militandi fie-
ri æquum eſſe. multis annis ſeſe Italiam non uidiſſe, conſenuiſſe ſub armis in Sicilia, A-
frica, Macedonia: cõfectos iam ſe labore & opere, exangues tot acceptis uulneribus eſ-
ſe. Cõſul cauſam poſtulãdæ miſsionis probabilem, ſi modeſte peteretur, uideri dixit, ſe-
ditionis nec eam, nec ullam aliam ſatis iuſtam cauſam eſſe. itaque ſi manere ad ſigna, &
dicto parere uelint, ſe de miſsione eorum ad ſenatũ ſcripturum. modeſtia facilius quàm
pertinacia quod uelint impetraturos. Thaumacos eo tempore Philippus ſumma ui op-
pugnabat aggeribus, uineíſque: & iam arietem muris admoturus erat. cæterùm ince-
pto abſiſtere eum coëgit ſubitus Ætolorum aduentus, qui Archidamo duce inter cu-
ſtodias Macedonum mœnia ingreſsi, nec die nec nocte finem ullum erumpendi nunc
in ſtationes, nunc in opera Macedonum faciebant. & adiuuabat eos natura ipſa loci.
D nanque Thaumaci à Pylis, ſinúque Maliaco per Lamiam eunti loco alto ſiti ſunt, ipſis
faucibus imminentes, quam Cœlen uocant: Theſſaliæque tranſeunti confragoſa lo-
ca, implicatáſque flexibus uallium uias, ubi uentum ad hanc urbem eſt, repente uelut
maris uaſti, ſic immenſa panditur planities, ut ſubiectos campos terminare oculis haud
facile queas. ab eo miraculo Thũmaci appellati. nec altitudine ſolùm tuta urbs, ſed
quòd ſaxo undique abſciſſo rupibus impoſita eſt. Hæ difficultates, & quod haud ſatis
dignum tanti laboris periculíque pretium erat, ut abſiſteret incepto Philippus, effece-
runt. hyems quoque iam inſtabat, cum inde abſceſsit, & in Macedoniam in hyberna
copias reduxit. Ibi cæteri quidem data quantacunque quiete temporis, ſimul animos,
corporáque remiſerant: Philippum, quantum ab aſsiduis laboribus itinerũ pugnarúm-
que laxauerat animum, tanto magis intentum in uniuerſum euentum belli curæ an-
E gunt: non hoſtes modò timentem, qui terra maríque urgebant, ſed nunc ſociorũ, nunc
etiam poplarium animos, ne & illi ad ſpem amicitiæ Romanorum deficerent, & Ma-
cedonas ipſos cupido nouandi res caperet. itaq; & in Achaiam legatos miſit, ſimul qui
iuſiurandum (ita enim pepigerant quotannis iuraturos in uerba Philippi) exigerent: ſi-
mul qui redderent Achæis Orchomenon, & Heream, & Triphyliam: Eleis Alipheram
contendentibus, nunquam eam urbem fuiſſe ex Triphylia, ſed ſibi debere reſtitui: quia
una eſſet ex iis quę ad condendam Megalopolim ex concilio Arcadum contributæ fo-
rent. Et cum Achæis quidem per hæc ſocietatem firmabat. Macedonũ animos ſibi con
ciliauit cũ Heraclide. nam cum eum maximæ inuidię ſibi eſſe cerneret, multis crimini-
bus oneratũ in uincla coniecit ingenti populariũ gaudio. Bellum, ſi quando unquã antè

Vrb. 556 aliâs,cũ magna cura apparauit,exercuitq; in armis & Macedonas & mercenarios mili- F
Oly. 145 tes:principioq; ueris cum Athenagora omnia externa auxilia, quódq; leuis armaturæ
erat,in Chaoniam per Epirum ad occupãdas quæ ad Antigoniam fauces ſunt (Sthena
uocant Græci)miſit.ipſe pòſt paucis diebus grauiore ſecutus agmine, cum ſitum omnẽ
regionis aſpexiſſet:maxime idoneum ad muniendum locum credidit eſſe præter amnẽ
Aoum.Is inter montes,quorum alterum Æropum,alterum Aſnaũ incolæ uocant,an-
guſta ualle fluit,iter exiguum ſuper ripã præbẽs.Aſnaum Athenagorã cum leui arma-
tura tenere ac cõmunire iubet:ipſe in Aeropo poſuit caſtra.quà abſciſſæ rupes erant,ſta
rio paucorum armatorũ tenebat.quę minus tuta erãt,alia foſsis,alia uallis,alia turribus
muniebat.magna tormentorũ etiam uis,ut miſsilibus procul arcerent hoſtem, idoneis
locis diſpoſita eſt.tabernaculum regium pro uallo in conſpecto maxime tumulo,ut ter
rorem hoſtibus,ſuiſq; ſpem ex fiducia faceret,poſitum.Conſul per Charopum Epirotẽ G
certior factus quos ſaltus cum exercitu inſediſſet rex,& ipſe cum Corcyræ hybernaſſet,
uere primo in cõtinentẽ trabeatus ad hoſtem ducere pergit . quinq; millia ferme ab re-
giis caſtris cum abeſſet, loco munito relictis legionibus, ipſe cum expeditis progreſſus
ad ſpeculanda loca, poſtero die conſilium habuit, utrum per inſeſſum ab hoſtẽ ſaltum,
quanq̃ labor ingens periculumq; proponeretur, tranſitum tentaret: an eodem itinere,
quo priore anno Sulpitius Macedoniam intrauerat,circũduceret copias. Hoc conſiliũ
per multos dies agitanti nuncius uenit,T.Quintiũ conſulem factũ,ſortitumq; prouin-
ciã Macedoniam, maturato itinere iam Corcyram traieciſſe. Valerius Antias intraſſe
ſaltũ Villium tradit, quia recto itinere nequierit, omnibus à rege inſeſsis,ſecutum ual-
lẽ,per quam mediam fertur Aous amnis:ponte raptim facto in ripam in qua erãt caſtra
regia,tranſgreſſum acie conflixiſſe:fuſum fugatumq; regem,caſtris exutum. XII.mil- H
lia hoſtiũ eo prælio cæſa, capta duo millia & ducentos,& ſigna militaria centũ XXXII.
equos CCXXX. ædẽ etiam Ioui in eo prælio uotã,ſi res proſpere geſta eſſet.Cæteri Gręci
Latiníq; authores, quorum quidẽ ego legi annales, nihil memorabile à Villio actũ,in-
tegrumq; bellum inſequentẽ conſulem T.Quintiũ accepiſſe tradunt. Dũ hæc in Ma-
cedonia geruntur,Conſul alter L.Lentulus,qui Romæ ſubſtiterat,comitia cenſoribus
creandis habuit.multis claris petentibus uiris,creati cenſores P.Cornelius Scipio Afri-
canus,& P. Aelius Pætus. Hi magna inter ſe cõcordia & ſenatum ſine ullius nota lege-
bant: & portoria uenalicium Capuæ,Puteoliſque item caſtrorum portorium,quo in lo
co nunc oppidũ eſt,fruendũ locarunt:colonóſq; eò trecentos (is enim numerus finitus
ab ſenatu erat)adſcripſerunt,& ſub Tifatis Capuæ agrum uendiderunt.Sub idem tem-
pus L. Mãlius Acidinus ex Hiſpania decedẽs,prohibitus à M.Porcio Lecca tribuno ple I
bis ne ouans rediret,cum ab ſenatu impetraſſet,priuatus urbem ingrediens MCC.põdo
argenti,XXX. pondo ferme auri in ærariũ tulit.Eodem anno C.Bebius Pamphilus,qui
ab C. Aurelio cõſule anni prioris prouinciã Galliam acceperat, temere ingreſſus Gal-
lorum Inſubrium fines,prope cum toto exercitu eſt circumuentus . ſupra ſex millia &
ſexcentos milites amiſit.tanta ex eo bello,quod iam timeri deſierat, clades accepta eſt.
Ea res L.Lentulum cõſulem ab urbe exciuit . qui ut in prouinciam uenit plenã tumul-
tus,trepido exercitu accepto,prætorẽ multis probris increpitũ prouincia decedere,atq;
abire Romam iuſsit. neque ipſe conſul memorabile quicquam geſsit, comitiorũ cau-
ſa Romam reuocatus,quę ipſa per M.Fuluium & M. Curium tribunos plebis impedie-
bantur: quòd T. Quintium Flamininum conſulatum ex quæſtura petere nõ patieban-
tur.Iam ædilitatem,præturamq; faſtidiri:nec per honorum gradus documentũ ſui dan K
tes nobiles homines tendere ad conſulatũ,ſed tranſcendendo media,ſumma imis con-
tinuare. Res ex cãpeſtri certamine in ſenatum uenit. patres cenſuerunt, qui honorem
quẽ ſibi capere per leges liceret, peteret : in eo populo creãdi quẽ uelit, poteſtatem fieri
æquũ eſſe.In authoritate patrũ fuere tribuni.Creati COSS. Sex.Aelius Pætus, & T.
Quĩtius Flamininus.Inde prętorũ comitia habita.creati L.Cornelius Merula,M.Clau
dius Marcellus,M.Porcius Cato,C.Heluius,qui ædiles plebis fuerãt.Ab iis ludi plebeii
inſtaurati.& epulũ Iouis fuit ludorum cauſa.Et ab ędilibus curulibus C.Valerio Flacco
flamine Diali,& C.Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti.Ser. Sulpi-
tius,&L.Galba põtifices eo anno mortui ſunt.in eorũ locũ M.Aemylius Lepidus,& Cn.

Cornelius

A Cornelius Scipio pōtifices ſuffecti ſunt. Sex. Aelius Pętus, T. Quintius Flamininus cō- Vrb. 556.
ſules magiſtratu inito ſenatū in Capitolio cum habuiſſent, decreuerunt patres ut pro- Oly. 145.
uincias Macedoniam atq; Italiam conſules compararēt inter ſe, ſortirenturúe. utri eo-
rum Macedonia eueniſſet, in ſupplemētum legionum tria millia militum Romanorū
ſcriberet, & c c c. equites: item ſociorum Latini nominis quinq; millia peditum, quin-
gentos equites. alteri conſuli nouus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni
cōſuli prorogatum imperium eſt: uetitúſq; aut ipſe prouincia decedere prius, aut uete-
rem exercitum deducere, quàm cū legionibus nouis cōſul ueniſſet. Sortiti cōſules pro-
uincias. Aelio Italia, Quintio Macedonia euenit. Prætores, L. Cornelius Merula urba-
nā, M. Claudius Siciliā, M. Porcius Sardiniam, C. Heluius Galliā eſt ſortitus. Delectus
inde haberi eſt cœptus. nā præter cōſulares exercitus prętores quoque iuſsi ſcribere mi-
B lites erant. Marcello in Siciliā quatuor millia peditum ſociûm Latini nominis, & c c c.
equites: Catoni in Sardiniam ex eodē genere militum tria millia peditum, c c. equites:
ita ut hi prætores ambo cum in prouincias ueniſſent, ueteres dimitterent pedites equi-
téſque. Attali deinde regis legatos in ſenatū conſules introduxerunt. Hi regē claſſe ſua,
copiíſq; omnibus terra mariq; Romanam rem iuuare, quæq; imperarent Romani cō-
ſules, impigre atq; obedienter ad eam diem feciſſe cum expoſuiſſent, uereri dixerūt, ne Obedienter
id præſtare ei per Antiochum regem ultrà non liceret. uacuum nanq; præſidiis nauali-
bus terreſtribúſq; regnum Attali Antiochum inuaſiſſe. itaque Attalum orare P. C. ſi ſua
claſſe, ſuáq; opera uti ad Macedonicum bellum uellent, mitterent ipſi præſidium ad re-
gnū eius tutandum: ſi id nollent, ipſum ad ſua defendenda cū claſſe ac reliquis copiis re-
dire paterentur. Senatus legatis ita reſponderi iuſsit, quod rex Attalus claſſe copiíſque aliis
C duces Romanos iuuiſſet, id gratū ſenatui eſſe. auxilia nec ipſos miſſuros Attalo aduer-
ſus Antiochum ſocium & amicum populi Romani, nec Attali auxilia retenturos ultrà
quàm regi commodum eſſet. Semper pop. Romanum alienis rebus arbitrio alieno uſum.
& principium & finem in poteſtate ipſorum qui ope ſua uelint adiutos Romanos, eſſe.
Legatos ad Antiochum miſſuros qui nuncient, Attali, nauiumq; eius, & militum ope-
ra aduerſus Philippum communem hoſtem uti populum Romanum. gratum eum fa-
cturū ſenatui, ſi regno Attali abſtineat, bellóque abſiſtat. æquum eſſe, ſocios & amicos
populi Romani reges inter ſe quoq; ipſos pacem ſeruare. Conſulem T. Quintiū, ita ha
bito delectu, ut eos fere legeret, qui in Hiſpania aut Africa meruiſſent ſpectatæ uirtutis
milites, properantem in prouinciā, prodigia nūciata, atque eorum procuratio Romæ
retinuerūt. De cælo tacta erant, uia publica Veiis, forū & ædes Iouis Lanuuij, Herculis
D ædes Ardeæ, Capuæ murus, & turres, & ædes quæ Alba dicitur. cælū ardere uiſum erat
Arretii. terra Velitris trium iugerum ſpacio cauerna ingenti deſederat. Sueſſæ Auruncæ
nunciabant agnum cum duobus capitibus natum, & Sinueſſæ porcū humano capite.
Eorum prodigiorū cauſa ſupplicatio unum diem habita, & conſules rebus diuinis ope-
ram dederunt: placatíſque diis profecti in prouincias ſunt. Aelius cum C. Heluio præ-
tore in Galliam, exercitumq; ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, pręto-
ri tradidit, ipſe nouis legionibus quas ſecū adduxerat, bellū geſturus: neq; memorabilis
rei quicquam geſsit. Et T. Quintius alter cos. maturius, quàm priores ſoliti erant coss.
à Brunduſio cum tranſmiſiſſet, Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equiti-
bus octingētis. à Corcyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit, & in caſtra Romana
magnis itineribus contendit. inde Villio dimiſſo paucos moratus dies, dum ſe copiæ à
E Corcyra aſſequerentur, conſilium habuit, utrum recto itinere per caſtra hoſtiū uiam fa
cere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Daſſaretios potius
Lyncumq; tuto circuitu Macedoniā intraret. uiciſſetq; ea ſententia, ni timuiſſet ne cum Aggredi hoſtem
à mari lōgius receſsiſſet, miſſo è manibus hoſte, ſi (quod antea fecerat) ſolitudinibus ſyl placuit
uíſq; ſe tutari rex noluiſſet, ſine ullo effectu æſtas extraheretur. utcunq; eſſet igitur, illo
ipſo tam iniquo loco aggredi hoſtem placuit. ſed magis fieri id placebat, quàm quo mo
do id fieret, ſatis expediebat: diéſque x l. ſine ullo conatu ſedentes in cōſpectu hoſtium
abſumpſerant. inde ſpes data Philippo eſt per Epirotarum gentem tentandæ pacis. ha-
bitóq; concilio delecti ad eam rem agendam Pauſanias prætor & Alexander magiſter
equitum, conſulē & regem, ubi in arctiſsimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium

vrb. 556. adduxerunt. Sũma poſtulatorum cõſulis erat, præſidia ex ciuitatibus rex deduceret: iis F
Oly. 145. quorũ agros urbéſque populatus eſſet, redderet res quæ cõparerent, cæterorũ æquo ar-
bitrio æſtimatio fieret. Philippus aliam aliarũ ciuitatum cõditionem eſſe reſpõdit. quas
ipſe cepiſſet, eas liberaturũ. quæ ſibi traditæ à maioribus eſſent, earũ hęreditaria ac iuſta
poſſeſsione nõ exceſſurum. ſiquas quererentur belli clades eæ ciuitates cum quibus bel
latum foret: arbitrio quo uellent populorum cũ quibus pax utriſque fuiſſet, ſe uſurum.
Conſul nihil ad id quidẽ arbitro aut iudice opus eſſe dicere. cui enim nõ apparere, ab eo
qui prior arma intuliſſet, iniuriam ortã? nec Philippum ab ullis bello laceſsitum, priorẽ
uim omnibus feciſſe. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberandæ eſſent, Theſſalos pri-
mos omnium nominauit cõſul. ad id uero adeo accenſus indignatione eſt rex, ut excla-
maret, Quid uicto grauius imperares T. Quinti? atq; ita ſe ex colloquio proripuit. & tẽ
peratũ ęgre eſt, quin miſsilibus, quia dirempti medio amne fuerãt, pugnam inter ſe cõ- G
ſererent. Poſtero die per excurſiones ab ſtationibus primò in planitie ſatis ad id patenti
multa leuia cõmiſſa prælia ſunt: deinde recipiẽtibus ſe regiis in arcta & cõfragoſa loca,
auiditate accẽſi certaminis eò quoq; Romani penetrauere. pro his ordo, & militaris di-
ſciplina, & genus armorũ erat, aptũ urgẽdis regiis: pro hoſte loca, & catapultæ baliſtæq;
in omnibus propè rupibus quaſi in muris diſpoſitæ. multis hinc atque illinc uulneribus
acceptis, cum etiam ut in prælio iuſto, aliquot cecidiſſent, nox pugnę finem fecit. Cum
in hoc ſtatu res eſſet, paſtor quidam à Charopo principe Epirotarum miſſus deducitur
ad conſulem. is ſe in eo ſaltu qui regiis tũc oneratus caſtris erat, armentũ paſcere ait, o-
mnes montium eorum anfractus calléſq; noſſe. ſi ſecum aliquot mittere uelit, non ini-
quo nec perdifficili aditu ſupra caput hoſtium deducturum. hæc, Charopus renunciari
iubet, ita crederet, ut ſuæ potius omnia, q̃ illius poteſtatis eſſent. Cum magis uellet cre- H
dere quàm auderet conſul, miſtumque gaudio ac metu animũ gereret, authoritate mo-
tus Charopi, experiri ſpem oblatam ſtatuit. & ut auerteret rem à ſuſpicione, biduo in-
ſequenti laceſſere hoſtẽ, diſpoſitis ab omni parte copiis, ſuccedentibuſq; integris in lo-
cum defeſſorum, nõ deſtitit. quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tri-
buno militũ tradit. equites, quoad loca patiantur, ducere iubet. ubi ad inuia equiti uẽ-
tum ſit, in planitie aliqua locari equitatum. pedites quà dux mõſtraret uiam, ire: ubi, ut
polliceatur, ſuper caput hoſtium peruentum ſit, fumo dare ſignum: nec antè clamorem
tollere, q̃ ab ſe ſigno accepto pugnam cœptam arbitrari poſſet. nocte itinera fieri iubet,
(& pernox forte luna erat) interdiu cibi quietíſque ſumeret tempus. ducẽ promiſsis in-
gentibus oneratum, ſi fides extet, uinctum tamen tribuno tradit. His copiis ita dimiſsis,
eo intẽtius Romanus undique inſtat capere ſtationes. Interim die tertio cum uerticem I
quem petierant, Romani cepiſſe, ac tenere ſe fumo ſignificarent: tum uero trifariam di-
uiſis copiis, conſul ualle media cum militum robore ſuccedit, cornua dextra læuáque
admouet caſtris. nec ſegnius hoſtes obuiam eunt. & dum auiditate certaminis prouecti
extra muniriones pugnant, haud paulò ſuperior eſt Romanus miles & uirtute & ſciẽtia
& armorum genere. Poſteaquam multis uulneratis interfectíſq; recepere ſe regii in lo-
ca aut munimento aut natura tuta, uerterat periculum in Romanos, temere in loca
iniqua, nec faciles ad receptum anguſtias progreſſos. neque impunita temeritate inde
recepiſſent ſeſe, ni clamor primùm à tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes
repentino terrore regios feciſſet. Pars in fugam effuſi ſunt. pars quia magis locus fugæ
deerat, quàm quod animi ſatis eſſet ad pugnam, cum ſubſtitiſſent, ab hoſte & à frõte &
à tergo urgente circumuenti ſunt. Deleri totus exercitus potuit, ſi fugiẽtes perſecuti ui- K
ctores eſſent: ſed equitẽ anguſtiæ locorumque aſperitas, peditem armorũ grauitas im-
pediit. Rex primò effuſe ac ſine reſpectu fugit: dein quinque milliũ ſpacium progreſſus,
cum ex iniquitate locorum, id quod erat, ſuſpicatus eſſet ſequi non poſſe hoſtẽ, ſubſtitit
in tumulo quodam, dimiſitq; ſuos per omnia iuga uallésq;, qui palatos in unum colli-
gerẽt. Non plus duobus millibus hominum amiſsis, cætera omnis multitudo, uelut ſi-
gnum aliquod ſecuta, in unum cum conueniſſet, frequenti agmine petunt Theſſaliam.
Romani quoad tutum fuit inſecuti, cædentes, ſpoliantéſque cæſos, caſtra regia, etiã ſi-
ne defenſoribus difficili aditu, diripiunt: atque ea nocte in ſuis caſtris manſerũt. Poſte-
ro die cõſul per ipſas anguſtias, quà ſe inter ualles flumẽ inſinuat, hoſtem ſequitur. Rex

primo

Pernox luna.
Si fides extet.

Non impunita temeritate se recepissent.

A primo die ad caſtra Pyrrhi peruenit. locus quem ita uocant; eſt in Triphylia terræ Me-
lotidis. inde poſtero die ingenti itinere agminis (& metus urgebat) in montem Lingon
perrexit. Ipſi montes Epiri ſunt, interiecti Macedoniæ, Theſſaliæque: latus quod uergit
in Theſſaliam, oriens ſpectat, ſeptentrio à Macedonia obiicitur. ueſtiti frequētibus ſyl-
uis ſunt, iuga ſumma campos patentes, aquáſque perennes habent. Ibi ſtatiuis rex per
aliquot dies habitis, fluctuatus animo eſt, ut tum protinus in regnum ſe reciperet, an re-
uerti in Theſſaliam poſſet. inclinauit ſententia, ſuum in Theſſaliam agmen dimitteret:
Triccámq; proximis limitibus petit: inde obuias urbes raptim peragrauit. homines qui
ſequi poſſent, ſedibus excibat, oppida incendebat, rerum ſuarum quas poſſent, ferenda-
rum ſceri dominis ius fiebat, cætera militis præda erat. nec quod ab hoſte crudelius pati
poſſent, reliqui quicquam fuit, quàm quæ ab ſociis patiebantur. Hæc etiam facienti Phi-
B lippo acerba erant, ſed è terra mox futura hoſtium, corpora ſaltem eripere ſociorum uo-
lebat. ita euaſtata ſunt oppida, Phacium, Ireſiæ, Euhydrium, Eretria, Palæpharus. Phe-
ras cum peteret, excluſus, quia res egebat mora ſi expugnare uellet, nec tempus erat: o-
miſſo incepto, in Macedoniam tranſcendit. nam etiam Ætolos appropinquare fama
erat. qui audito prælio quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euaſtatis
circa Sperchias & Macran (quam uocant) comen, tranſgreſsi inde in Theſſaliam Cymi
nes & Angeas primo impetu potiti ſunt. à Metropoli dum uaſtant agros, concurſu op-
pidanorum ad tuenda mœnia facto, repulſi ſunt. Callithera inde aggreſsi, ſimilem im-
petum oppidanorum pertinacius ſuſtinuerunt: compulſiſque intra mœnia qui erupe-
rant, contēti ea uictoria, quia ſpes nulla admodū expugnandi erat, abſceſſerunt. Theu-
ma inde & Calathana uicos expugnant, diripiúntque. Achattas per deditionem rece-
C perunt. Xyniæ ſimili metu à cultoribus deſertæ ſunt. Hoc ſedibus ſuis extorre agmen in
præſidium incidit, quod Athamanum, quo tutior frumentatio eſſet, ducebatur. incon-
dita inermiſque multitudo, miſta imbelli turba, ab armatis cæſa eſt. Xyniæ deſertæ di-
ripiuntur. Cyphata inde Ætoli capiunt, opportune Dolopiæ imminēs caſtellum. Hæc
raptim intra paucos dies ab Ætolis geſta. Nec Aminander atque Athamanes poſt fa-
mam proſperæ pugnæ Romanorum quieuerunt. Cæterùm Aminander quia ſuo mili-
ti parum fidebat, petito ab cōſule modico præſidio, cum Gomphos peteret: oppidū pro-
ximus nomine Phecam, ſitum inter Gomphos, faucéſque anguſtas quæ ab Athámania
Theſſaliam dirimunt, ui cepit. inde Gomphos adortus, & per aliquot dies ſumma ui ur-
bem tuentes, cum ſcalas ad mœnia erexiſſet, eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc
deditio Gomphorum ingentem terrorem Theſſalis intulit. dedidere deinceps ſeſe, qui
D Argenta, quíque Pherinum, & Thimarum, & Liſinas, & Stimonem, & Lampſum ha-
bent, aliáque caſtella iuxtà ignobilia. Dum Athamanes Ætolíque ſummoto Macedo-
num metu, in aliena uictoria ſuam prædam faciunt: Theſſaliáque à tribus ſimul exerci-
tibus, incerta quem hoſtem, quémue ſocium crederet, uaſtatur: conſul faucibus, quas fu
ga hoſtium aperuerat, in regionem Epiri tranſgreſſus, etſi probe ſcit cui parti, Charopo
principe excepto, Epirotæ fauiſſent: tamen quia ab ſatiſfaciendi quoque cura imperata
enixe facere uidet: ex præſenti eos potius quàm ex præterito æſtimat habitu, & ipſa fa-
cilitate ueniæ animos eorum in poſterum conciliat. Miſsis deinde nunciis Corcyram,
ut onerariæ naues in ſinum uenirent Ambracium: ipſe progreſſus modicis itineribus
quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra, eodem Aminādro cum ſuis auxiliis accito,
non tam uirium eius egens, quàm ut duces in Theſſaliam haberet. ab eodem conſilio &
E plerique Epirotarum uoluntarii inter auxilia accepti. Primam urbium Theſſaliæ Pha-
leriam eſt aggreſſus. duo millia Macedonum in præſidio habebat: qui primò ſumma ui
reſtiterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant. ſed oppugnatio continua
non die non nocte remiſſa, cum conſul in eo uerti crederet cæterorum Theſſalorum a-
nimos, ſi primi uim Romanam non ſuſtinuiſſent, uicit pertinaciam Macedonum. Ca-
pta Phaleria, legati à Metropoli & à Piera dedentes urbes uenerunt. uenia eiſdem peten
tibus datur. Phaleria incenſa ac direpta eſt. Inde Aegininm petit. quem locum cum uel
modico præſidio tutum, ac propè inexpugnabilem uidiſſet, paucis in ſtationem proxi-
mam telis coniectis, ad Gomphorum regionem agmen uertit. digreſſúſque in campos
Theſſaliæ, cū iam omnia exercitui deeſſent, quia Epirotarum pepercerat agris: explo-

Vrb.556. rato antè, utrum Leucadẽ, an ſinum Ambraeium onerariæ tenuiſſent, frumentatũ Am F
Oly.145. braciam inuicem cohortes miſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam ſicut impeditum ac
difficile, ita ſpacio perbreui. intra paucos itaque dies, tranſuectis à mari commeatibus,
repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decem ferme mil-
lia à Lariſſa abeſt: ex Perrœbia oriundi ſunt: ſita eſt urbs ſuper Peneum amnẽ. Nihil tre-
pidauere Theſſali ad primum aduentum Romanorum. Et Philippus ſicut in Theſſaliã
ipſe progredi non audebat, ita intra Tempe ſtatiuis poſitis, ut quiſque locus ab hoſte tẽ-
tabatur, præſidia per occaſiones ſummittebat. Sub idem fere tempus quo conſul aduer-
ſus Philippum primùm in Epiri faucibus caſtra poſuit: & L. Quintius frater cõſulis, cui
claſsis cura, maritimæq; oræ imperium mandatũ ab ſenatu erat, cum duabus quinque-
remibus Corcyram tranſuectus, poſtquã profectam inde claſſem audiuit, nihil moran-
dum ratus, cum ad Zamuã inſulam aſſecutus eſſet, dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat: G
tarde inde ad Maleam trahendis plerunque remulco nauibus, quæ cum commeatu ſe-
quebantur, peruenit. A Malea, iuſsis cæteris quantum maxime poſſent maturare ſequi,
ipſe tribus quinqueremibus expeditis Piræeum pręcepit, accepitq; naues ibi relictas ab
L. Apuſtio legato ad præſidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Aſia claſſes pro-
fectæ, una cum Attalo rege: (eæ quatuor & uiginti quinqueremes erant) Rhodia altera
x x nauium tectarum. Ageſimbrotus præerat. hæ circa Andrum inſulam claſſes coniũ-
ctæ, Eubœam inde exiguo diſtantem freto traiecerunt. Caryſtiorum primùm agros ua
ſtarunt: deinde ubi Caryſtus præſidio à Chalcide raptim miſſo firma uiſa eſt, ad Eretriã
acceſſerunt. Eodem & L. Quintius cum iis nauibus quæ Piræei fuerant, Attali regis ad-
uentu audito uenit, iuſsitque, ut quæ ex ſua claſſe ueniſſent naues, Eubœam peterent.
Eretria ſumma ui oppugnabatur: nam & trium iunctarum claſsium naues omnis gene H
ris tormenta machináſq; ad urbium excidia ſecum portabant: & agri affatim materiæ
præbebant ad noua molienda opera. Oppidani primò haud impigre tuebãtur mœnia:
deinde feſsi uulneratíque aliquot, cum & muri partem euerſam operibus hoſtium cer-
nerent, ad deditionem inclinarunt. ſed præſidium erat Macedonum, quos non minus q̃
Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus à Chalcide nuncios mittebat, ſe in
tempore affuturum, ſi ſuſtinerent obſidionem. Hæc miſta metu ſpes ultrà quàm uellent
aut quàm poſſent, trahere eos tempus cogebat. deinde poſteaquam Philoclem repul-
ſum, trepidantémque refugiſſe Chalcidem acceperunt: oratores extẽplo ad Attalum
ueniam fidémque eius petentes miſerunt. Dum in ſpem pacis intenti ſegnius munera
belli obeunt, & ea modò parte qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, ſtationes ar-
matas opponunt: Quintius noctu ab ea parte quæ minime ſuſpecta erat, impetu facto, I
ſcalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem
confugit: deinde in deditionem uenit. pecuniæ, aurique & argenti haud ſanę multum
fuit: ſigna tabulæ priſcæ artis, ornamentáque eius generis plura, quàm pro urbis ma-
gnitudine aut opibus cæteris inuenta. Caryſtus inde repetita. unde, priuſquam è naui-
bus copiæ exponerentur, omnis multitudo urbe deſerta in arcem confugit. inde ad fi-
dem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplo uita ac libertas con-
ceſſa eſt: Macedonibus treceni nummi in capita ſtatutum eſt precium, & ut armis tra-
ditis abirent. hac ſumma redempti in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ dua-
bus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circunuectæ Sunium Atticæ terræ
promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Conſul interim o-
mnium ſpe longiorem atrocioremq; oppugnationem habuit: & eà, quà minimum cre- K
didiſſet, reſiſtebant hoſtes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. ſi
aditum armatis in urbem patefeciſſet, fugam inde, cædémque hoſtium fore, qualis ca-
ptis urbibus fieri ſolet. cæterùm poſteaquam parte muri arietibus decuſſa per ipſas rui-
nas tranſcenderunt in urbem armati: illud principium uelut noui atque integri laboris
fuit. nam Macedones qui in præſidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam
rati, ſi armis potius & uirtute, q̃ mœnibus urbem tuerentur: conferti pluribus introrſus
ordinibus acie firmata, cum tranſcẽdere ruinas ſenſiſſent Romanos: per impeditum ac
difficilẽ ad receptum locum expulerunt. Id conſul ægre paſſus, nec eam ignominiam ad
unius modò expugnãdæ morã urbis, ſed ad ſummã uniuerſi belli pertinere ratus, quod
ex mo-

A ex momentis paruarum plerunque rerum penderet: purgato loco, qui ſtrage ſemiruti Vrb. 556.
muri cumulatus erat: turrim ingentis altitudinis, magnam uim armatorum multiplici Olb. 145.
tabulato portantem, promouit: & cohortes inuicem ſub ſignis, quæ cuneum Macedo-
num (phalangem ipſi uocant) ſi poſſent, ui perrumperent, emittebat. Sed ad loca angu-
ſta, haud late patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnæque hoſti aptius e-
rat. ubi conferti haſtas ingentis longitudinis præ ſe Macedones obiecissent, uelut in cõ-
ſtructam denſitate clypeorum teſtudinem Romani pilis nequicquã emiſsis, cum ſtrin-
xiſſent gladios: neque congredi propius, neque pręcidere haſtas poterant: & ſi quam in-
cidiſſent aut pręfregiſſent, haſtile fragmento ipſo acuto inter ſpicula integrarum haſta-
rum uelut uallum explebat. ad hoc & muri pars adhuc integra utraque tuta præſtabat
latera: nec ex longo ſpacio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare
B ordines ſolet. acceſsit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. nam cum turris
per aggerem parum denſati ſoli ageretur, rota una in altiorem orbitam depreſſa ita tur-
rim inclinauit, ut ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationémque inſanam ſuperſtantibus
armatis præbuerit. Cum parum quicquam ſuccederet: conſul minime æquo animo cõ-
parationem militum generis armorúmque fieri patiebatur: ſimul nec maturam expu-
gnandi ſpem, nec rationem, procul à mari, & in euaſtatis belli cladibus locis hybernãdi
ullam cernebat. itaque relicta obſidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliæ
ora portus erat, qui ſimul & omneis onerarias quæ commeatum exercitui portabant,
caperet: & tecta ad hybernandum legionibus præberet: Anticyra in Phocide in Corin-
thium uerſa ſinum ad id opportuniſsime ſita uiſa: quia nec procul Theſſalia, hoſtiúmq;
locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo maris ſpacio diuiſam, ab tergo Ae-
C toliam Acarnaniámque, ab lateribus Locridem ac Bœotiam habebãt. Phocidis primo
impetu Panopeam ſine certamine cepit. Anticyra haud multum in oppugnando præ-
buit moræ. Ambryſus inde Hyampoliſque receptæ. Daulis, quia in tumulo excelſo ſita
eſt: nec ſcalis nec operibus capi poterat. laceſſendo miſsilibus eos qui in præſidio erant,
cum ad excurſiones elicuiſſent: refugiendo inuicem, inſequendóque, & leuibus ſine ef-
fectu certaminibus, eò negligentię & contemptus adduxerunt, ut eum refugientibus in
portam permiſti impetum Romani facerent. & alia ignobilia caſtella Phocidis terrore
magis quàm armis in poteſtatem uenerunt. Elatia clauſit portas: nec niſi ui cogerẽtur,
recepturi mœnibus uidebantur aut ducem aut exercitum Romanum. Elatiam obſidẽti
conſuli rei maioris ſpes affulſit Achæorum gentem ab ſocietate regia ad Romanam a-
micitiam auertendi. Cycliadem principem factionis ad Philippum trahentium res, ex-
D pulerant. Ariſthenus, qui Romanis gentem iungi uolebat, prætor erat. Claſsis Romana
cum Attalo & Rhodiis Cenchreis ſtabat, parabántque communi omnes conſilio Co-
rinthum oppugnare. Optimum igitur ratus eſt, priuſquam eam rem aggrederentur, le-
gatos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes, ſi ab rege ad Romanos defeciſſent, Co-
rinthum iis contributuros in antiquum gentis concilium. Authore conſule legati à fra-
tre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Athenienſibus ad Achæos miſsi. Sicyone
datum iis eſt concilium. Erat autem non admodum ſimplex habitus animorum inter
Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & aſsiduus hoſtis: horrebant Romana ar-
ma: Macedonum beneficiis & ueteribus & recentibus obligati erant: regem ipſum ſu-
ſpectum habebant: pro eius crudelitate perfidiáque ex iis quæ tum ad tempus faceret,
æſtimantes, grauiorem poſt bellum dominum futurum cernebant: neque ſolùm quid
E in ſenatu quiſque ciuitatis ſuæ, aut in communibus conciliis gentis pro ſententia dice-
rent, ignorabant: ſed ne ipſis quidem ſecum cogitantibus, quid uellent, aut quid opta-
rent, ſatis conſtabat. Ad homines ita incertos introductis legatis poteſtas dicendi facta
eſt. Romanus primùm legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, poſt eos Rho-
dii diſſeruerunt. Philippi deinde legatis dicendi poteſtas facta eſt. poſtremi Athenięſes,
ut refellerent Macedonum dicta, auditi ſunt. ii ferè atrociſsime in regem, quia nulli nec
plura nec tam acerba paſsi erant, inuecti ſunt. Et illa quidem concio ſub occaſum ſolis,
tot legatorum perpetuis orationibus die abſumpto, dimiſſa eſt. Poſtero die aduocatur
concilium: ubi cum per præconem, ſicut Græcis mos eſt, ſuadendi, ſi quis uellet, poteſtas
à magiſtratibus facta eſſet: nec quiſquam prodiret: diu ſilẽtium aliorum alios intuentiũ

vrb. 556 fuit. neque mirum, ſi quibus ſua ſponte uolutantibus res inter ſe pugnantes obtorpue- F
ob. 145 rant quodammodo animi: eos orationes quoque inſuper turbauerant, utrinque quæ
difficilia eſſent, promendo, admonendóque per totum diem habitæ. Tandem Ariſthe-
» nus prætor Achæorum, ne tacitum concilium dimitteret. Vbi, inquit, illa certamina a-
» nimorũ Achæi ſunt, quibus in conuiuiis & circulis, cum de Philippo & Romanis men-
» tio incidit, uix manibus temperatis? nunc in concilio ad eam rem unam indicto, cum
» legatorum utrinque uerba audieritis, cum referant magiſtratus, cum præco ad ſuaden-
» dum uocet, obmutuiſtis. ſi non cura communis ſalutis, ne ſtudia quidem, quæ in hanc
» aut illam partem animos ueſtros inclinarunt, uocem cuiquam poſſunt exprimere? cum
» præſertim nemo tam hebes ſit, qui ignorare poſſit, dicendi ac ſuadẽdi quod quiſque aut
» uelit, aut optimum putet, nũc occaſionem eſſe, priuſquam quicquam decernamus. ubi
» ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit: pro bono atq; utili fœ- G
» dere defendendum. Hæc adhortatio prætoris non modò quenquam unum elicuit ad
ſuadendum: ſed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tantæ, ex tot populis cõ-
» gregatæ, mouit. Tum Ariſthenus prætor rurſus. Non magis conſilium uobis principes
» Achæorum deeſt, quàm lingua: ſed ſuo quiſque periculo in commune conſultum non
» uult. forſitan ego quoque tacerem, ſi priuatus eſſem. nunc prætor uideo aut non dandũ
» concilium legatis fuiſſe: aut inde ſine reſponſo eos dimittendos non eſſe. reſpondere au-
» tem niſi ex ueſtro decreto qui poſſum? & quando nemo ueſtrum, qui in hoc concilium
» aduocati eſtis: pro ſententia quicquam dicere uult, aut audet: orationes legatorum he-
» ſterno die dictas pro ſententiis percenſeamus, perinde ac non poſtulauerint quæ è re ſua
» eſſent, ſed ſuaſerint quæ nobis cenſerent utilia eſſe. Romani Rhodiíque & Attalus ſo-
» cietatem amicitiámque noſtram petunt: & in bello quod aduerſus Philippum gerunt, H
» ſe à nobis adiuuari æquum cenſent. Philippus ſocietatis ſecum admonet; & iuriſiuran-
» di: & modò poſtulat ut ſecum ſtemus: modò ne interſimus armis, contentum ait ſe eſſe.
» Nullíne uenit in mentem, cur qui nondum ſocii ſunt, plus petunt, quàm ſocius? Non fit
» hoc neque modeſtia Philippi, neque impudentia Romanorum. Achæi portus & dant
» fiduciam poſtulantibus, & demunt. Philippi prætor legatum uidemus nihil. Romana
» claſsis ad Cenchreas ſtat urbium Eubœæ ſpolia præ ſe ferens: conſulem, legionéſq; eius
» exiguo maris ſpacio diſiunctas Phocidem ac Locridem peruagãtes uidemus. Miramini
» cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi, ut pro rege arma caperemus aduerſus Ro
» manos, modò egerit? qui ſi ex eodem fœdere ac iureiurando, cuius nobis religionẽ inii-
» ciebat, rogemus eum, ut nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæmoniis, & ab Romanis
» defendat: non modò præſidium quo nos tueatur, ſed ne quid reſpõdeat quidem nobis, I
» ſit inuenturus: non hercle magis quàm ipſe Philippus priore anno: qui pollicendo ſe
» aduerſus Nabidem bellum geſturum, cum tentaſſet noſtram iuuentutem hinc in Eu-
» bœam extrahere, poſteaquam nos neque decernere id ſibi præſidium, neque uelle illi-
» gari Romano bello uidit, oblitus ſocietatis eius quam nunc iactat, uaſtandos depopu-
» landóſque Nabidi ac Lacedæmoniis reliquit. Ac mihi quidem minime conueniens in-
» ter ſe oratio Cleomedontis uiſa eſt. Eleuabat Romanum bellum, euentúmque eius eun-
» dem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo geſſerint, dicebat. Cur igitur noſtrum il-
» le auxiliũ abſens petit potius, quàm præſens nos ueteres ſocios ſimul ab Nabide ac Ro-
» manis tueatur? nos dico? quid ita paſſus eſt Eretriam Caryſtúmque capi? quid ita tot
» Theſſaliæ urbes? quid ita Locridem, Phocidémque? quid ita nunc Elatiam oppugnari
» patitur? cur exceſsit faucibus Epiri, clauſtríſque illis inexpugnabilibus ſuper Aoum a- K
» mnem, aut ui, aut metu, aut uoluntate? relictóque quem inſidebat ſaltu, penitus in re-
» gnum abiit? Si ſua uoluntate tot ſocios reliquit hoſtibus diripiendos, quid recuſare po-
» teſt quin & ſocii ſibi conſulant? ſi metu, nobis quoque ignoſcat timentibus. ſi uictus ar-
» mis ceſsit, Achæi nos arma Romana ſuſtinebimus Cleomedõ, quæ uos Macedones nõ
» ſuſtinuiſtis? An tibi potius credamus: Romanos non maioribus copiis, néc uiribus nũc
» bellum gerere, quàm antea geſſerint: potius quàm res ipſas intueamur? Ætolos tum
» claſſe adiuuerunt. nec duce conſulari, nec exercitu bellum geſſerunt. ſociorum Philippi
» maritimę urbes in terrore ac tumultu erant. mediterranea adeo tuta ab Romanis armis
» fuerunt, ut Philippus Ætolos nequicquã opem Romanorum implorantes depopula-
retur.

A retur. nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per ſexdecim annos uelut in- Vrb. 556.
tra uiſcera Italiæ tolerauerunt: non præſidium Ætolis bellantibus miſerunt, ſed ipſi du- Oly. 145.
ces belli arma terra maríque ſimul Macedoniæ intulerunt, tertius iam conſul ſumma ui
gerit bellum. Sulpitius in ipſa Macedonia congreſſus fudit fugauítque regem, partem
opulentiſsimam regni eius depopulatus. nunc Quintius tenentem clauſtra Epiri, natu-
ra loci, munimentis, exercitúque fretum, caſtris exuit: fugientem in Theſſaliam perſe-
cutus, præſidia regia, ſociáſque eius urbes propè in conſpectu regis ipſius expugnauit.
Ne ſint uera quæ Athenienſes modò legati de crudelitate, auaritia, & libidine regis di-
xerunt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica ſcelera in ſuperos inferóſque deos
ſint admiſſa: multo minus, quàm quæ Elæûtii, Abydeníque, qui procul à nobis abſunt,
paſsi ſunt: noſtrorum ipſi uulnerum, ſi uultis, obliuiſcamur: cædes, direptionéſque bo-
B norum Meſſenæ in media Peloponneſo factas, & hoſpitem Cypariſsiæ Garitenem con-
tra ius omne ac fas inter epulas propè ipſas occiſum, & Aratum patrem filiúmque Si-
cyonios, cum ſenem infelicem parentem etiam appellare ſolitus eſſet, interfectos: filii
etiam uxorem libidinis cauſa in Macedoniam aſportatam: cætera ſtupra uirginum ma
tronarúmque obliuioni detur. ne ſint cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmu-
tuiſtis omnes: (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium cauſa eſt?) cum Antigono
mitiſsimo ac iuſtiſsimo rege, & de nobis omnibus optime merito exiſtimemus diſce-
ptationem eſſe: num id poſtularet facere nos, quod tum fieri non poſſet? Peninſula eſt
Peloponneſus anguſtis Iſthmi faucibus continenti adhærens, nulli apertior atque op-
portunior quàm nauali bello. ſi centum tectæ naues, & quinquaginta leuiores apertæ,
& triginta Iſſaici lembi maritimam orã uaſtare, & expoſitas propè in ipſis litoribus ur-
C bes cœperint oppugnare, in mediterraneas ſcilicet nos urbes recipiemus? tanquam non
inteſtino, & hærente in ipſis uiſceribus uramur bello? cum terra Nabis & Lacedæmonii,
mari Romana claſsis urgebunt: unde regiam ſocietatem, & præſidia Macedonum im-
plorem? an ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur urbes quæ oppugnabuntur?
egregie enim Dymas priore bello ſumus tutati. Satis exemplorum nobis alienæ clades
præbent, ne quæramus quemadmodum cæteris exemplo ſimus. nolite, quia ultro Ro-
mani petunt amicitiam, id quod optandum uobis ac ſumma ope petendum erat, faſti-
dire. metu enim uidelicet compulſi in aliena terra, quia ſub umbra auxilii ueſtri latere
uolunt, in ſocietatem ueſtram confugiunt, ut portubus ueſtris recipiantur, ut commea-
tibus utantur. Mare in poteſtate habent: terras quaſcunque adeunt, extemplo ditionis
ſuæ faciunt. quod rogant, cogere poſſunt. quia pepercíſſe uolunt, committere uos cur
D pereatis, non patiuntur. Nam quod Cleomedon modò tanquam mediam & tutiſsimã
uobis uiam conſilii, ut quieſceretis, abſtineretíſque armis, oſtendebat: ea non media, ſed
nulla uia eſt. etenim præterquam quòd aut accipienda, aut aſpernanda uobis Romana
ſocietas eſt: quid aliud quàm nuſquam gratia ſtabili, uelut qui euentum expectaueri-
mus, ut fortunæ applicaremus noſtra conſilia: præda uictoris erimus? Nolite, ſi quod o-
mnibus uotis petendum erat, ultro offertur, faſtidire. non quemadmodum hodie utrú-
que uobis licet, ſic ſemper liciturum eſt. nec ſæpe, nec diu eadem occaſio erit. Liberare
uos à Philippo iamdiu magis uotis quàm armis audetis. ſine ueſtro labore & periculo
qui uos in libertatem uindicarent, cum magnis claſsibus exercitibúſque mare traiece-
runt. hos ſi ſocios aſpernamini, uix ſanæ mentis eſtis. ſed aut ſocios, aut hoſtes habeatis
oportet. Secũdum orationem prætoris murmur ortum aliorum cum aſſenſu, aliorũ
E inclementer aſſentientes increpantium: & iam non ſinguli tantùm, ſed populi uniuerſi
inter ſe altercabantur: tum inter magiſtratus gentis (Demiurgos uocant: decem nume-
ro creantur) certamen nihilo ſegnius quàm inter multitudinem eſſe. quinque relaturos
ſe de ſocietate Romana aiebant: ſuffragiúmque daturos. quinque lege cautum teſtabã-
tur, ne quid quod aduerſus Philippi ſocietatẽ eſſet, aut referre magiſtratibus, aut decer-
nere concilio ius eſſet. Hic quoque dies iurgiis eſt conſumptus. Supererat unus iuſti cõ-
cilii dies: (tertio enim lex iubebat decretum fieri) in quem adeo exarſere ſtudia, ut uix
parentes à liberis temperauerint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat, filium Demiurgum nomi-
ne Memnonem habebat, partis eius quę decretum recitari, perrogaríque ſentẽtias pro-
hibebat. is diu obteſtatus filium, ut conſulere Achæos communi ſaluti pateretur, neu

vrb. 556 pertinacia ſua gentem uniuerſam perditum iret: poſteaquam parum proficiebant pre- F
Oly. 145 ces: iuratus ſe eum ſua manu interempturum: nec pro filio, ſed pro hoſte habiturum: mi-
nis peruicit, ut poſtero die coniungeret iis ſe qui referebant. qui cum plures facti refer-
rent: omnibus fere populis haud dubie approbantibus relationem, ac præ ſe ferentibus
quid decreturi eſſent: Dymæi, ac Megalopolitani, & quidam Argiuorum, prius quàm
decretum fieret, conſurrexerunt, ac reliquerunt concilium: neque mirante ullo, neque
improbante. nam Megalopolitanos auorum memoria pulſos ab Lacedæmoniis reſti-
tuerat in patriam Antigonus. & Dymæis captis nuper, direptiſque ab exercitu Roma-
no, cum redimi eos ubicunque ſeruirent, Philippus iuſsiſſet: non libertatem modo, ſed
etiam patriam reddiderat. iam Argiui præterquam quòd Macedonum reges ab ſe oriũ-
dos credunt, priuatis etiam hoſpitiis, familiarique amicitia plerique illigati Philippo
erant. ob hęc concilio, quod inclinauerat ad Romanam ſocietatem ineundam, exceſſe- G
runt. ueniáque iis huius ſeceſsionis fuit, & magnis & recẽtibus obligatis beneficiis. Cæ-
teri populi Achæorum, cum ſententiæ perrogarentur: ſocietatem cum Attalo ac Rho-
diis præſenti decreto confirmarunt. cum Romanis, quia iniuſſu populi non poterat ra-
ta eſſe: in id tempus, quo Romam mitti legati poſſent, dilata eſt. in præſentia tres lega-
tos ad L. Quintium mitti placuit, & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum ad-
moueri, captis Cenchreis, iam urbem ipſam Quintio oppugnãte. Et ii quidem è regio-
ne portæ quæ fert Sicyonem, poſuerunt caſtra. Romani ad Cenchreas uerſam partem
urbis, Attalus traducto per Iſthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, oppu-
gnabant primò ſegnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos ac regiũ præ-
ſidium. poſteaquam uno animo omnes, & Macedones tanquam communem patriam
tuebantur: & Corinthii ducem præſidii Androſthenem haud ſecus quàm ciuem, & ſuf- H
fragio creatum ſuo imperio iuſto patiebantur: omnis inde ſpes pugnantibus in ui & ar-
mis & operibus erat: undique aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebãtur. Aries
ex ea parte quam Romani oppugnabant, aliquantum muri diruerat. in quem locum,
quia nudatus munimento erat, protegendum armis cum Macedones concurriſſent: a-
trox pręlium inter eos ac Romanos ortum eſt. ac primò multitudine facile expelleban-
tur Romani, aſſumptis deinde Achæorum Attalique auxiliis, æquabant certamen: nec
dubium erat, quin Macedonas Græcóſque facile loco pulſuri fuerint. Transfugarum
Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ à Romanis
Philippum ſecuti: pars nauales ſocii relictis nuper claſsibus ad ſpem honoratioris mili-
tiæ tranſgreſsi. hos deſperata ſalus ſi Romani uiciſſent, ad rabiem magis quàm audaciã
accendebat. Promontorium eſt aduerſus Sicyonem Iunonis quam uocant Acræam, in I
altum excurrens: traiectus inde Corinthum, ſeptem millia ferme paſſuum. eò Philocles
regius & ipſe præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præſtò fuere à
Corintho lembi, qui præſidium id acceptum Lechæum traiicerent. Author erat Atta-
lus incenſis operibus omittendæ extemplo oppugnationis. pertinacius Quintius in in-
cepto perſtabat. is quoque, ut pro omnibus portis diſpoſita uidit præſidia regia, nec fa-
cile erumpentium impetus ſuſtineri poſſe: in Attali ſententiam conceſsit. ita irrito in-
cepto dimiſsis Achæis, reditum ad naues eſt. Attalus Piræeum, Romani Corcyram pe-
tierunt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur: cos. in Phocide ad Elatiam caſtris poſi-
tis, primo colloquiis rem per principes Elatienſium tentauit. poſteaquam nihil eſſe in
manu ſua, & plures ualidioréſque eſſe regios quàm oppidanos reſpõdebatur: tum ſimul
ab omni parte operibus armíſque urbem eſt aggreſſus. Ariete admoto quantum inter K
turres muri erat, proruttum, cum ingenti fragore ac ſtrepitu nudaſſet urbem: ſimul & co-
hors Romana per apertum recenti ſtrage iter inuaſit: & ex omnibus oppidi partibus,
relictis ſuis quiſque ſtationibus, in eum qui premebatur impetu hoſtium, locum con-
currerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri ſuperuadebant: & ſcalas ad ſtantia
mœnia inferebant. & dum in unam partem oculos animóſque hoſtium certamẽ auer-
terat: pluribus locis ſcalis capitur murus, armatique in urbem tranſcenderunt. quo tu-
multu audito territi hoſtes, relicto quem conferti tuebantur loco, in arcem omnes me-
tu, inermi quoque ſequente turba, confugerunt. ita urbe potitur cos. qua direpta, miſsis
in arcem, qui uitam regiis, ſi abire uellent inermes: libertatẽ Elatienſibus pollicerentur,
fidéque

A fidéque in hæc data, poſt paucos dies arcem recipit. Cæterùm aduentu in Achaiam Philoclis regii prǽfecti non Corinthus tantum liberata obſidione: ſed Argiuorum quoque ciuitas per quoſdam principes Philocli prodita eſt, tẽtatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo uelut ominis cauſa prætores pronunciare Iouem Apollinémque & Herculem. additum legi erat, ut iis Philippus rex adiiceretur. cuius nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatem quia præco non adiecit, fremitus primò multitudinis ortus, deinde clamor ſubiicientium Philippi nomen, iubentiúmque legitimum honorem uſurpare: donec cum ingenti aſſenſu nomen recitatum eſt. Huius fiducia fauoris Philocles accerſitus nocte occupat collem imminentem urbi: (Lariſſam eam arcem uocant) poſitóque ibi præſidio, cum lucis principio ſignis infeſtis ad ſubiectum arci forum uaderet, inſtructa acies ex aduerſo occurrit. præſidiũ erat Achæorum nuper im-
B poſitum, qu ingenti fere iuuenes delecti omniũ ciuitatum. Æneſidemus Dymæus præerat. Adhortator à præfecto regio miſſus, qui excedere urbe iuberet: (neque enim pares eos oppidanis ſolis, qui idem quod Macedones ſentirent, nedum adiunctis Macedonibus eſſe: quos ne Romani quidem ad Corinthum ſuſtinuiſſent) primò nihil nec ducem, ne ipſos mouit. poſt paulò ut Argiuos quoque armatos ex parte altera uenictes magno agmine uiderunt: certam perniciem cernentes, omnem tamẽ caſum, ſi pertinacior dux fuiſſet, uidebantur ſubituri. Æneſidemus, ne flos Achæorum iuuentutis ſimul cum urbe amitteretur: pactus cum Philocle ut abire illis liceret, ipſe quo loco ſteterat, armatus cum paucis clientibus non exceſsit. miſſus à Philocle qui quæreret, quid ſibi uellet? nihil fatus, tantummodo cum proiecto præ ſe clypeo ſtaret: in præſidio creditæ urbis moriturum ſe armatum reſpondit. tum iuſſu præfecti à Thracibus coniecta tela, interfectí-
C que omnes. Et poſt pactam inter Achæos & Romanos ſocietatem duæ nobiliſsimæ ciuitates, Argi & Corinthus, in poteſtate regis erãt. Hæc ab Romanis ea æſtate in Græcia terra maríque geſta. In Gallia nihil ſane memorabile ab Sex. Ælio cos. geſtum. cũ duos exercitus in prouincia habuiſſet: unum retentum, quem dimitti oportebat: cui L. Cornelius procos. præfuerat (ipſe ei C. Ælium prætorem præfecit) alterũ, quem in prouinciam adduxit: totum propè annum Cremonenſibus Placentiníſque cogendis redire in colonias, unde belli caſibus diſsipati erant, conſumpſit. Quemadmodum Gallia præter ſpem quieta eo anno fuit: ita circa urbem ſeruilis propè tumultus excitatus eſt. Obſides Carthaginienſium Setiæ cuſtodiebantur: cum iis, ut principum liberis, magna uis ſeruorum erat. augebant eorum numerum, ut ab recenti Africo bello, & ab ipſis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta mancipia. Cum coniurationem fe-
D ciſſent: miſsis ex eo numero, qui in Setino agro, deinde circa Norbam & Circeios ſeruitia ſolicitarent: ſatis iam omnibus præparatis, ludis, qui Setiæ propediem futuri erãt, ſpectaculo intentum populum aggredi ſtatuerant: Setia per cædem & repentinum tumultum capta, Norbam & Circeios occupare. Huius rei ram fœdæ indicium Romam ad L. Cornelium Lentulum prætorem urb. delatum eſt. Serui duo ante lucem ad eum uenerunt, atque ordine omnia quæ acta futuráque erant, expoſuerunt. quibus domi cuſtodiri iuſsis, prætor ſenatu uocato, edoctóque quæ indices afferrent, proficiſci ad eam coniurationem quærendam atque opprimendam iuſſus. cum quinque legatis profectus, obuios in agris ſacramento rogatos arma capere, & ſequi cogebat. Hóc tumultuario delectu duobus millibus fermè hominum armatis, Setiam, omnibus quò pergeret ignaris, uenit. ibi raptim principibus coniurationis comprehẽſis, fuga ſeruorum ex op-
E pido facta eſt. dimiſsi deinde per agros qui ueſtigarent. Egregia duorum opera ſeruorũ indicum, & unius liberi fuit. ei centum millia grauis æris dari patres iuſſerunt: ſeruis uicenaquina millia æris, & libertatem. precium eorum ex ærario ſolutum eſt dominis. Haud ita multo pòſt ex eiuſdem coniurationis reliquijs nunciatum eſt ſeruitia Præneſte occupatura. Eò L. Cornelius prætor profectus, de quingentis ferè hominibus, qui in ea noxa erant, ſupplicium ſumpſit. In timore ciuitas fuit, obſides captiuóſque Pœnorum ea moliri. itaque & Romæ uigiliæ per uicos ſeruatæ: iuſsíque circumire eas minores magiſtratus: & triumuiri carceris latomiarum inteoriorem cuſtodiam habere iuſsi. & circa nomen Latinum à prætore literæ miſſæ, ut & obſides in priuato ſeruarẽtur, neque in publicum prodeundi facultas daretur: & captiui ne minus decem pondo compe-

Vrb. 556.
Olymp. 145.

vrb. 557. dibus ninċti in nulla alia quàm in carceris publici cuſtodia eſſent. Eodem anno legati F
oly. 146. ab rege Attalo coronam auream c c x l v i pōdo io Capitolio poſuerunt: gratiáſque ſe-
natui egeruot, quòd Antiochus legatorum Romanorum authoritate motus finibus
Attali exetcitum deduxiſſet. Eadem æſtate equites ducenti, & elephaoti decem, & tri-
tici modiûm c c millia ab rege Maſaniſſa ad exercitum qui io Græcia erat, peruenerūt.
Irem ex Sicilia Sardiniáque magoi commeatus, & neſtimeota exercitui miſſa. Sici-
liam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat, ſanctus & innocēs, aſperior
tamen in fœoore coërcendo habitus. fugatíque ex inſula fœneratores, & ſumptus qnos
in cultum prætorum ſocii facere ſoliti erant, circunciſi, aut ſublati: Sex. Ælius cos. ex
Gallia comitiorum cauſa Romā cum rediſſet, creauit C O S S. Cn. Cornelium Cethe-
gum, & Q. Minntium Rufum. Biduo pòſt prætorum comitia habita. Sex prætores illo
anoo primùm creati, creſceotibus iam prouinciis, & latius pateſcente imperio. creati G
autem hi, L. Manlius Volſo, Co. Sempronius Tuditanns, M. Sergius Silus, M. Heluius,
M. Minutius Rufus, L. Acilius. Sempronius & Heluius ex iis ædiles plebis erant. ædiles
curules Q. Minntius Thermus, & T. Sempronius Longus. Ludi Romani eo annò qua-
ter inſtaurati. Cn. Cornelio, & Q. Minutio coss. omnium primum de prouinciis con-
ſulum prætorúmque actum. prius de prætoribus tranſacta res, quæ tranſigi ſorte pote-
rat. urbana Sergio, peregrina iuriſdictio Mioutio obtigit. Sardiniam Acilius, Siciliam
Manlius, Hiſpaniam Sempronius citeriorem, Heluius ulteriorem eſt ſortitus. Conſuli-
bus Italiam Macedooiámque ſortiri parantibus, L. Oppius & Q. Fuluius Tribb. pleb.
impedimēto eraot, quòd longinqua prouincia Macedonia eſſet: oeque ulla alia res ma-
ius bello impedimeotum ad eam diem fuiſſet, quàm quòd uixdum inchoatis rebus, in ipſo
cooatu gerendi belli prior cos. reuocaretur. Quartum iam annum eſſe ab decreto Ma- H
cedonico bello. quærendo regem & exercitum eius, Sulpitium maiorem partem anni
abſumpſiſſe. Villium congredientem cum hoſte re infecta reuocatum. Quintium rebus
diuinis Romæ maiorem partem anni retentum, ita geſsiſſe tameo res, ut ſi aut matu-
rius in prouinciam ueniſſet, aut hyems magis ſera fuiſſet, potuerit debellare. nunc pro-
pè in hyberna profectum ita comparare dici bellum, ut oiſi ſucceſſor impediat, perfe-
cturus æſtate proxima uideatur. His orationibus peruicerūt, ut conſules in ſenatus au-
thoritate fore dicerent ſe, ſi idem tribuni facerent. Permittentibus utriſque liberam cō-
ſultationem, patres conſulibus ambobus Italiam prouinciam decreoeront. T. Quintio
prorogaruot imperium, donec ſucceſſor ei ueoiſſet. Conſulibus bioæ legiones decretæ,
& ut bellum cum Gallis ciſalpinis, qui defeciſſent à populo Romano, gererent. Quin-
tio in Macedoniam ſupplementum decretum peditum quinque millia, & c c c equites, I
& ſociorum oaualium tria millia. Præeſſe idem, qui præerat, claſsi L. Quintius Flami-
ninus iuſſus. Prætoribus in Hiſpanias octona millia peditum ſociûm ac Latini nominis
data: & quadringenti equites, ut dimittereot ueterem ex Hiſpaniis militē. & terminare
iuſsi, quà ulterior, citeriórue prouincia ſeruaretur. Macedooiæ legatos P. Sulpitium, &
P. Villium, qui coss. in ea prouincia fueraot, adiecerunt. Prius quàm coss. prætoréſq;
in prouincias proficiſcereotur, prodigia procurari placuit, quòd ædes Vulcani Summaníq;
Romæ, quòd & Fregellis murus, & porta de cælo tacta erant: & Fruſinooe inter noctē
lux orta: & Aſculo agoos biceps cum quinque pedibus natus: & Formiis duo lupi oppi-
dum ingreſsi obuios aliquot laniauerant: Romæ non in urbem ſolùm, ſed in capitoliū
penetrauerat lupus. C. Acilius Trib. pleb. tulit, ut quinque coloniæ io oram maritimā
deducerentur: duæ ad oſtia fluminum Vulturni Liternique: una Puteolos, una ad caſtrū K
Saleroi. his Buxentum adiectum. tricenæ familiæ in ſingulas coloöias iubebantur mit-
ti. triumuiri deducēdis iis, qui per triennium magiſtratum haberēt, creati: M. Seruilius
Geminus, Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Loogus. Delectu rebúſque aliis diui-
nis humaníſque, quæ per ipſos agendæ erant, perfectis, coss. ambo in Galliam profecti.
Cornelius recta ad Inſubres uia, qui tum io armis erant, Cenomanis aſſumptis: Q. Mi-
nutius io læua Italiæ ad inferum mare flexit iter: Genuámq; exercitu abducto, ab Ligu-
ribus orſus eſt bellum. Oppida Claſtidium & Litubium, utraq; Ligurum, & duæ gentis
eiuſdem ciuitates, Celelates, Cerdiciatéſque ſeſe dediderunt. Etiam omoia cis Padum,
præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum, ſub ditione erāt. quindecim oppida, hominū
uiginti

A uiginti millia eſſe dicebantur quæ ſe dediderant. inde in agrum Boiorum legiones du- Vrb. 557.
xit. Boiorum exercitus haud ita multo antè traiecerat Padum, iunxerátq; ſe Inſubribus Oly. 146.
& Cenomanis: quòd ita acceperant, coniunctis legionibus coſs. rem geſturos, ut & ipſi
collatas in unum uires firmarent. poſteaquam fama accidit, alterum eos. Boiorum ure-
re agros: ſeditio extemplo orta eſt, poſtulare Boii, ut laborantibus opem uniuerſi ferrẽt.
Inſubres negare ſe ſua deſerturos. ita diuiſæ copiæ: Boiiſque in agrum ſuum tuendum
profectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincii ripas conſederunt. Infra eum
locum quinque millia paſſuum & cos. Cornelius eidem flumini caſtra applicuit. inde
mittendo in uicos Cenomanorum, Brixiámque, quæ caput gentis erat, ut ſatis compe-
rit nõ ex authoritate ſeniorum iuuenturem in armis eſſe, nec publico conſilio Inſubriũ
defectioni Cenomanos ſe adiunxiſſe: excitis ad ſe principibus, id agere ac moliri cœpit,
B ut deſciſcerent ab Inſubribus Cenomani, & ſignis ſublatis aut domos redirent, aut ad
Romanos tranſirent. & id quidem impetrari nequiit. in id data fides Cos. eſt, ut in acie
aut quieſcerent, aut ſiqua etiam occaſio fuiſſet, adiuuarent Romanos. Hæc ita conue-
niſſe Inſubres ignorabant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis, labare fidem ſocio-
rum. itaq; cum in aciem eduxiſſent, neutrum iis cornu committere auſi, ne ſi dolo ceſ-
ſiſſent, rem totam inclinarent: poſt ſigna in ſubſidiis eos locauerunt. cos. principio pu-
gnæ uouit ædem Soſpitę Iunoni, ſi eo die hoſtes fuſi fugatíque eſſent: à militibus clamor
ſublatus, compotem uoti cos. ſe facturos, & impetus in hoſtes eſt factus. non tulerunt
Inſubres primum concurſum. Quidam & à Cenomanis terga repente in ipſo certami-
ne aggreſsis tumultum ancipitem iniectum authores ſunt: cæſaque in medio v & x x x
millia hoſtium, quinque millia & D C C uiuos captos: in iis Amilcarem Pœnorum im-
C peratorem, qui belli cauſa fuiſſet: ſigna militaria c x x x: & carpenta ſupra c c. Oppida
quæ defectionem ſecuta erant, dediderunt ſe Romanis. Minutius cos. primò effuſis po-
pulationibus peragrauerat fines Boiorum: deinde ut relictis Inſubribus ad ſua tuenda
receperant ſeſe, caſtris ſe tenuit, acie dimicandum cum hoſte ratus. Nec Boii detrectaſ-
ſent pugnam, ni fama uictos Inſubres allata animos fregiſſet. itaq; relicto duce caſtriſ-
que, diſsipati per uicos, ſua ut quiſque defenderent, rationem gerendi belli hoſti muta-
runt. omiſſa enim ſpe per unam dimicationem rei decernendæ, rurſus populari agros,
& urere tecta, uicóſque expugnare cœpit. Per eoſdem dies Claſtidium incenſum. inde
in Liguſticos Iluates, qui ſoli nõ parebant, legiones ductæ. Ea quoque gens, ut Inſubres
acie uictos, Boios ita ut tentare ſpem certaminis non auderent, territos audiuit: in dedi-
tionem uenit. Literæ conſulum à Gallia de geſtis proſpere ſub idem tempus Romam
D allatæ. M. Sergius Pr. urb. in ſenatu eas, deinde ex authoritate patrum ad populum reci-
tauit. ſupplicatio in quatriduum decreta. Hyems iam eo tẽpore erat. Cum T. Quin-
tius capta Elatia, in Phocide ac Locride hyberna diſpoſita haberet: Opunte ſeditio orta
eſt. Factio una Aetolos, qui propiores erant: altera Romanos acceſſebat. Aetoli priores
uenerunt. ſed opulentior factio excluſis Aetolis, miſsóque ad imperatorem Romanum
nuncio, uſque ad aduentum eius tenuit urbem. arcem regium tenebat præſidium: neq;
ut diſcederent inde, aut Opuntiorum minis, aut authoritate imperantis cos. Romani
perpelli potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnaretur, ea fuit, q; caduceator ab re-
ge uenerat locum ac tempus petens colloquio. id grauate conceſſum regi eſt: non quin
cuperet Quintius per ſe partim armis, partim conditionibus confectum uideri bellum.
necdum enim ſciebat utrum ſucceſſor ſibi alter ex nouis cõſulibus mitteretur: an, quod
E ſumma ui ut tenderent, amicis & propinquis mandauerat, imperium prorogaretur. a-
ptum autem fore colloquium credebat, ut ſibi liberum eſſet, uel ad bellum manenti, uel
ad pacem decedenti rem inclinare. In ſinu Maliaco prope Nicæam littus elegere. eò rex
ab Demetriade cum quinque lembis, & una naue roſtrata uenit. Erant cum eo princi-
pes Macedonum, & Achæorum exul uir inſignis Cycliadas. Cum imperatore Roma-
no rex Aminander erat, & Dionyſodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus
Rhodiæ claſsis, & Phaneas princeps Aetolorum, & Achæi duo, Ariſthenus & Xeno-
phon. Inter hos Romanus ad extremum litus progreſſus, cum rex in prorã nauis in an-
choris ſtãtis proceſsiſſet: Cõmodius, inquit, ſi in terram egrediaris, ex propinquo dica-
mus inuicẽ, audiamúſque. Cum rex facturũ ſe id negaret, Quẽ tandẽ, inquit Quintius,

vrb. 557 times? Ad hoc ille ſuperbo & regio animo. Neminem eqnidem timeo præter deos im- F
Oly.146 mortales, non omnium autem credo fidei quos circa te uideo, atque omnium minime
» Ætolis. Iſtud quidem, ait Romanus, par omnibus periculum eſt qui cum hoſte ad collo
» quium congrediuntur, ut nulla fides ſit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti, par perfidiæ
» præmium eſt, ſi fraude agatur, Philippus, & Phaneas. neque enim æque difficulter Æ-
» toli prætorem alium, ac Macedones regem in meum locum ſubſtituant. Secundũ hæc
ſilentium fuit. Cum Romanus enm æquum cenſeret priorem dicere, qui petiſſet collo-
quium: rex, eius eſſe priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet: tum
Romanus, ſimplicem ſuam orationem eſſe. ea enim ſe dicturum, quæ ni fiant, nulla ſit
pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regi præſidia eſſe. captiuos
& transfugas ſociis populi Romani reddendos. reſtituenda Romanis ea Illyrici loca,
quæ poſt pacem in Epiro factam occupaſſet. Ptolemæo regi Ægypti reddendas urbes G
quas poſt Philopatoris Ptolemæi mortem occupaſſet. Suas populiq; Romani cõditio-
nes has eſſe: cæterùm & ſociorum audiri poſtulata uerum eſſe. Attali regis legatus na-
ues captiuóſque, qnæ ad Chium nauali prælio capta eſſent, & Nicephorium, Veneríſq;
tẽplum, quæ ſpoliaſſet euaſtaſſetque, pro incorruptis reſtitui: Rhodii Peræã (regio eſt cõ
tinentis aduerſus inſulam, uetuſtæ eorum ditionis) repetebant: poſtulabántq; præſidia
deduci ab Iaſſo, & Bargyllis, & Euromenſium urbe, & in Helleſponto Seſto atq; Aby-
do: & Panopolin Byzantiis in antiqui formulam iuris reſtitui: & liberari omnia Aſiæ
emporia portúſque. Achæi Corinthum & Argos repetebant. Prætor Ætolorum Pha-
neas cum eadem fere quæ Romani, ut Græcia decederetur, poſtulaſſet: redderentúrque
Ætolis urbes, quæ quondam iuris aut ditionis eorum fuiſſent: excepit orationem eius
princeps Ætolorum Alexander, uir (ut inter Ætolos) facundus. Iamdudum ſe retice- H
re ait, non quò quicquam agi putet eo colloquio, ſed ne quem ſociorum dicentẽ inter-
pellet. Neque de pace cum fide Philippum agere, neqne bella uera uirtute unquam geſ-
ſiſſe. in colloqniis inſidiari & captare: in bello non congredi æquo campo, neque colla-
tis ſignis dimicare: ſed refugientem incendere ac diripere urbes, & uincentium præmia
uictum corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum reges, ſed acie bellare ſolitos: ur-
bibus parcere, quantum poſſent, quò opulentius imperium haberent. Nam de quorum
poſſeſſione dimicetur, tollentem, nihil ſibi præter bellum relinquere, quod conſilium
eſſe? Plures priore anno ſociorum urbes in Theſſalia euaſtaſſe Philippum, quàm omnes
qui unquam hoſtes Theſſaliæ fuerint. ipſis quoque Aetolis eum plura ſociũ quàm ho-
ſtem ademiſſe. Lyſimachiã pulſo prætore & præſidio Aetolorum occupaſſe eum. Chiũ
item ſuæ ditionis urbem funditus euertiſſe, ac deleſſe. eadem fraude habere eum The- I
bas Phthias, Echinum, Lariſſam & Pharſalum. Motus oratione Alexandri Philippus
nauem, ut exaudiretur, propius terrã applicuit. Orſum eum dicere in Aetolos maxime
uiolenter, Phaneas interfatus, non in uerbis rem uerti ait, aut bello uincẽdum, aut me-
lioribus parendum eſſe. Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam cæco. iocatus in
ualitudinem oculorum Phaneæ. & erat dicacior natura quàm regem decet: & ne inter
ſeria quidem riſu ſatis temperans. Indignari inde cœpit, Aetolos tanquam Romanos,
decedi Græcia iubere: qui, quibus finibus Græcia ſit, dicere non poſſint. ipſius enim Ae-
toliæ Agræos Apodeotáſque & Amphilochos, quæ permagna eorum pars ſit, Græciam
» non eſſe. An quòd à ſociis eorum non abſtinuerim, iuſtam querelam habent? cum ipſi
» pro lege hunc morem antiquitus ſeruent, ut aduerſus ſocios ipſi ſuos publica tantum
» authoritate dempta iuuentutem ſuam militare ſinant: & contrariæ perſæpe acies in u- K
» traque parte ætolica auxilia habeant? Neque ego Chium expugnaui: ſed Pruſiam ſo-
» cium & amicum oppugnantem adiuui: & Lyſimachiam ab Thracibus uindicaui. ſed
» quia me neceſſitas ad hoc bellum à cuſtodia eius auertit, Thraces habent. Et Aetolis
» hæc. Attalo autem Rhodiíſque nihil iure debeo. non enim à me, ſed ab illis principium
» belli ortum eſt. Romanorum autem honoris cauſa Peræam Rhodiis, & naues Attalo
» cum captiuis qui comparebnnt, reſtituam. nam quod ad Nicephorium Veneríſque tẽ-
» pli reſtitutionem attinet: quid ea reſtitui poſtulantibus reſpondeam? niſi quo uno mo-
» do luci ſyluæque cæſæ reſtitui poſſunt, curam impenſámque ſationis me præſtaturum:
» quoniam hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere placet. Extrema eius oratio ad-
uerſus

A uerſus Achæos fuit: in qua orſus ab Antigoni primùm, ſuis deinde erga eam gentem Vrb. 557.
meritis, recitari decreta eorum iuſsit, omneis diuinos humanóſque honores complexa. Oly 146.
atque ad ea adiecit recens de exercitu, quòd ab ſe deſciuiſſet. inuectúſq; grauiter in per-
fidiam eorum, Argos tamen ſe redditurum eis dixit. de Corintho cum imperatore Ro-
mano deliberaturum eſſe, quæſiturúmque ſimul ab eo, utrum iiſne urbibus decedere ſe
æquum cenſeat, quas à ſeipſo captas iure belli habeat: an iis etiam, quas à maioribus
ſuis accepiſſet? Parantibus Achæis Aetolíſque ad ea reſpondere, cum prope occaſum
ſol eſſet, dilato in poſterum diem colloquio, Philippus in ſtationem ex qua profectus e-
rat, Romani ſociique in caſtra redierunt. Quintius poſtero die ad Nicæam (is enim lo-
cus placuerat) ad conſtitutum tempus uenit. Philippi nullus uſquam nec nuncius ab eo
per aliquot horas ueniebat, & iam deſperantibus uenturum repente apparuerunt na-
B ues. atque ipſe quidem, cum tam grauia & indigna imperarentur, inopem conſilii diem
ſe conſumpſiſſe deliberando aiebat. Vulgo credebatur de induſtria rem in ſerum tra-
ctam, ne tempus dari poſſet Achæis Aetolíſque ad reſpondendum. & eam opinionem
ipſe affirmauit, petendo ut ſummotis aliis, ne tempus altercando tereretur, & aliquis fi-
nis rei imponi poſſet, cum ipſo imperatore Romano liceret ſibi colloqui. Id primò non
acceptum, ne excludi colloquio uiderentur ſocii. deinde cum haud abſiſteret petere, ex
omnium conſilio Romanus imperator cum Ap. Claudio Tr. mil. cæteris ſummotis, ad
extremum litus proceſsit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terrã eſt egreſ-
ſus. Ibi cum aliquandiu ſecreto locuti eſſent, quæ acta ad ſuos Philippus retulerit, mi-
nus compertum eſt. Quintius hæc retulit ad ſocios. Romanis cum cedere tota Illyri-
ci ora, perfugas remittere, ac ſi qui eſſent captiui. Attalo naues, & cum iis captos naua-
C les ſocios, Rhodiis regionem quam Peræam uocant, reddere: Iaſſo & Bargyllis non
ceſſurum. Aetolis Pharſalum Lariſſámque reddere, Thebas non reddere. Achæis non
Argis modò, ſed etiam Corintho ceſſurum. Nulli omnium placere partium quibus
ceſſurus aut non ceſſurus eſſet, deſtinatio. plus enim amitti in iis, quàm acquiri: nec un-
quam, niſi tota deduxiſſet Græcia præſidia, cauſas certaminum deponere. Cum hæc to-
to ex concilio certatim omnes uociferarentur, ad Philippum quoque procul ſtantem
uox eſt perlata. Itaque à Quintio petit, ut rem totam in poſterum diem differret. profe-
cto aut perſuaſurum ſe, aut perſuaderi ſibi paſſurum. Litus ad Thronium colloquio
deſtinatur. eò maturè conuentum eſt. Ibi Philippus primò & Quintium, & omnes qui
aderant, rogare, ne ſpem pacis turbare uellent. poſtremò petere tempus, quo legatos
Romam ad ſenatum mittere poſſet. aut his conditionibus ſe pacem impetraturum, aut
D quaſcunque ſenatus dediſſet leges pacis accepturum. Id cæteris haudquaquam place-
bat. nec enim aliud quàm moram & dilationem ad colligendas uires quæri. Quintius
uerum id futurum fuiſſe, dicere, ſi æſtas & tempus rerum gerendarum eſſet. nunc hye-
me inſtante nihil amitti dato ſpacio ad legatos mittendos. nam neque ſine authoritate
ſenatus quicquam eorum ratum fore, quæ cum rege ipſi pepigiſſent: & explorari, dum
bello neceſſariam quietem ipſa hyems daret, ſenatus authoritatem poſſe. In hanc ſen-
tentiam & cæteri ſociorum principes conceſſerunt, induciíſque datis in duos menſes, &
ipſos mittere ſingulos legatos ad edocendum ſenatum, ne fraude regis caperetur, pla-
cuit. additum induciarum pacto, ut regia præſidia Phocide ac Locride extemplo dedu-
cerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorum legatis Aminandrum Athamanum regem,
utque ſpeciem legationis adiiceret, Q. Fabium (uxoris Quintii ſororis filius erat) & Q.
E Fuluium, & P. Claudium miſit. Vt uentum Romam eſt, prius ſociorum legati quàm re-
gis auditi ſunt. cætera eorum oratio conuitiis regis conſumpta eſt. mouerunt eo maxi-
me ſenatum, demonſtrando maris terrarúmque regionis eius ſitum: ut omnibus appa-
reret, ſi Demetriadem in Theſſalia, Chalcidem in Euboea, Corinthum in Achaia rex
teneret, non poſſe liberam Græciã eſſe, & ipſum Philippum non contumeliosius quàm
uerius compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intromiſsi. quibus longio-
rem exorſis orationem, breuis interrogatio, ceſſurúſne iis tribus urbibus eſſet, ſermo-
nem incidit, cum mandatum ſibi de his nominatim negarent quicquam. Sic infecta pa-
ce regii dimiſsi, Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum. Quod ut ſatis ap-
paruit, non tædere belli ſenatum, & ipſe uictoriæ quàm pacis auidior, neq; colloquium

Grecie Compedes urbes tres. Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permissum.

v·b 557 poſtea Philippo dedit, neque legatiouem aliam, quàm quæ omui Græcia decedi nũciaF
Oly.146. ret, admiſſurum dixit. Philippus cum acie decernendum uideret, & undique ad ſe con-
trahendas uires, maxime de Achaiæ urbibus, regionis ab ſe diuerſæ, & magis tamen de
Argis quàm de Corintho ſolicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedæmoniorum ty-
ranno uelut fiduciariam dare, ut uictori ſibi reſtitueret: ſi quid aduerſi accidiſſet, ipſe ha
beret: Philocli, qui Corintho Argíſque præerat, ſcribit, ut tyrannũ ipſe conueniret. Phi-
locles præterquam quòd iam ueniebat cum munere, adiicit ad pignus futuræ regi cum
tyranno amicitiæ, filias ſuas regem Nabidis filiis matrimonio coniungere uelle. Tyrã-
nus primò negare aliter urbem eam ſe accepturum, niſi Argiuorum ipſorum decreto
accerſitus ad auxilium urbis eſſet. deinde, ut frequenti concione non aſpernatos modò,
ſed abominatos etiam nomen tyranni audiuit, cauſam ſe ſpoliandi eos nactum ratus,
tradere ubi uellet, urbem, Philoclem iuſsit. Nocte ignaris omnibus acceptus in urbem G
eſt tyrannus. prima luce occupat ſuperiora omnia loca: portæque clauſæ, paucis princi-
pum tumultum inter primum elapſis. eorum abſentium direptæ fortunæ. præſentibus
aurum atque argentum ablatum, pecuniæ imperatæ ingentes. qui non cunctanter con
tulere, ſine contumelia & laceratione corporum ſunt dimiſsi. quos occulere aut retra-
here aliquid ſuſpicio fuit, in ſeruilem modum lacerati atque extorti. Concione inde ad-
uocata, rogationem promulgauit, unam de tabulis nouis, alteram de agro uiritim diui-
dendo, duas faces nouantibus res ad plebem in optimates accendendam. Poſteaquam
in poteſtate Argiuorum ciuitas erat, nihil eius memor tyrannus, à quo eam ciuitatem,
& quam in conditionem accepiſſet, legatos Elatiam ad Quintium & Attalum Æginę
hybernantem mittit, qui nunciarent, Argos in poteſtate ſua eſſe. eò ſi ueniret Quintius
ad colloquium, non diffidere ſibi omnia cum eo conuentura. Quintius, ut eo quoque H
præſidio Philippum nudaret, cum annuiſſet ſe uenturum, mittit ad Attalum, ut ab Æ-
gina Sicyonem ſibi occurreret. ipſe ab Anticyra decem quinqueremibus, quas iis forte
ipſis diebus L. Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcyræ, Sicyonem tranſ-
miſit. Iam ibi Attalus erat. qui quum tyranno ad Romanum imperatorem, nõ Roma-
no ad tyrannum eundum diceret: in ſententiam ſuam Quintium traduxit, ne in urbem
ipſam Argos iret. Haud procul urbe Mycenica uocatur. in eo loco ut congrederentur,
conuenit. Quintius cum fratre & Trr. mil. paucis, Attalus cum regio comitatu, Nico-
ſtratus Achæorum Pr. cum auxiliaribus paucis uenit. tyrannum ibi cum omnibus co-
piis opperientem inuenerunt. progreſſus armatus cum ſatellitibus armatis eſt in mediũ
fere interiacentis campi, inermis Quintius cum fratre & duobus Trib. militũ, inermes
item regi Pr. Achæorum, & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium ſermonis ab I
excuſatione tyranni ortum, quòd armatus ipſe armatiſq; ſeptus, cum inermes Roma-
num imperatorem regémque cerneret, in colloquium ueniſſet. neq; enim ſe illos time-
re dixit, ſed exules Argiuorum. Inde ubi de conditionibus amicitiæ cœptum agi eſt, Ro
manus duas poſtulare res, unam, ut bellum cum Achæis finiret: alterã, ut aduerſus Phi-
lippum mitteret ſecum auxilia. Auxilia ſe miſſurum dixit. pro pace cum Achæis indu-
ciæ impetratæ, donec bellum cum Philippo finiretur. De Argis quoque diſceptatio ab
Attalo rege eſt nata, cum fraude Philoclis proditam urbẽ, ui ab eo teneri argueret: ille;
ab ipſis Argiuis, ut ſe defenderet, accitum. Concionem Argiuorum rex poſtulabat, ut
id ſciri poſſet. nec tyrannus abnuere. ſed deductis ex urbe præſidiis liberam concionem,
non immiſtis Lacedæmoniis, declaraturam quid Argiui uellẽt, præberi debere dicebat
rex. tyrannus negauit deducturum. Hæc diſceptatio ſine exitu fuit. de colloquio diſceſ- K
ſum, ſexcentis Cretẽſibus ab tyranno datis Romano, induciiſq; inter Nicoſtratum Pr.
Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menſes factis. Inde Quintius
Corinthum eſt profectus, & ad portam cum Cretenſium cohorte acceſsit, ut Philocli
præfecto urbis appareret tyrannum à Philippo deſciſſe. Philocles & ipſe ad imperatorẽ
Romanum in colloquium uenit, hortantíque ut extemplo tranſiret, urbémque trade-
ret, ita reſpondit, ut diſtuliſſe rem magis quàm negaſſe uideretur. A Corintho Quintius
Anticyram traiecit: inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem miſit. Attalus ab
Argis Sicyonem eſt profectus. Ibi & ciuitas nouis honoribus ueteres regis honores au-
xit, & rex ad id, quòd ſacrum Apollinis agrum grandi quõdam pecunia redemerat eis,
tum

A tum quoque ne ſine aliqua munificentia præteriret ciuitatem ſociam atque amicam, Vrb. 557.
decem talenta argenti dono dedit, & decem millia medimnûm frumenti. atque ita Cen Ol.146.
chreas ad naues rediit. Et Nabis firmato præſidio Argis Lacedæmonem regreſſus, cum
ipſe uiros ſpoliaſſet, ad fœminas ſpoliandas uxorem Argos remiſit. Ea nunc ſingulas
illuſtres, nunc ſimul plures genere inter ſe innctas domum acceřſendo, blandiendóque
ac minando, non aurum modo iis, ſed poſtremò ueſtem quoque, mundúmque omnem
muliebrem ademit.

DECADIS QVARTAE LIBER TERTIVS ACEPHALVS.

iis partibus cohærens Acarnaniæ. quingētos ferme paſſus longæ fauces erāt, latæ haud
B amplius cētum & uiginti. in his anguſtiis Leucas poſita eſt, colli applicata uerſo in oriē-
tem, & Acarnaniam. ima urbis plana ſunt, iacentia ad mare, quo Leucadia ab Acarna-
nia diuiditur: inde terra marique expugnabilis eſt. nam & uada ſunt ſtagno ſimiliora
quàm mari, & campus terrenus omnis, operiq; facilis. itaq; multis ſimul locis aut ſub-
ruti aut ariete decuſsi ruebant muri. Sed quàm urbs ipſa opportuna oppugnātibus erat,
tam inexpugnabiles hoſtiū animi. die ac nocte intenti reficere quaſſata muri, obſtruere
quæ patefacta ruinis erant, prælia impigre inire, & armis magis muros, q̄ ſeipſos mœ-
nibus tutari. diutiúſque ſpe Romanorum obſidionem eam extraxiſſent, ni exules quidā
Italici generis Leucade habitantes, ab arce milites accepiſſent. eos tamen ex ſuperiore
loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro inſtructa, iuſto prælio aliquandiu
Leucadii ſuſtinuerunt. interim & ſcalis capta multis locis mœnia, & per ſtragem lapidū
C ac ruinas tranſcenſum in urbem. iámque ipſe legatus magno agmine circumuenerat
pugnantes. pars in medio cæſi. pars armis abiectis dediderunt ſeſe uictori. Et poſt dies
paucos audito prælio quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat, omnes populi Acarna-
niæ in deditionem legati uenerunt. Iiſdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna,
Rhodii quoque ad uindicandam à Philippo continentem regionem (Peræam uocant)
poſſeſſam à maioribus ſuis, Pauſiſtratum prætorem cum octingentis Achęis peditibus,
mille & noningentis fere armatis ex uario genere auxiliorum collectis, miſerunt. Gal-
li, & Niſuetæ, & Piſuetę, & Tamiani, & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Aſia erant. cum
his copiis Pauſiſtratus tendebat in Stratonicenſi agro. locū peropportunum, ignaris re
giis qui tenuerāt, occupauit. In tēpore & ad idipſum excitū auxiliū mille Achæi pedites
cum centum equitibus superuenerūt. Theoxenus iis præerat. Dinocrates regius præ-
D fectus recuperandi caſtelli cauſa primò caſtra ad ipſa tendebat. mouit inde ad alterum
caſtellum, item Stratonicenſis agri. Aſtragon uocant. omnibúſque ex præſidiis, quæ
multipharíam diſiecta erant, deuocatis, & ab ipſa Stratonicea Theſſalorum auxiliari-
bus, Alabanda, ubi hoſtes erant, ducere pergit. Nec Rhodii pugnam detrectauerunt.
atque caſtris in propinquum collatis, extēplo in aciem deſcenſum eſt. Dinocrates quin-
gentos Macedonas dextro cornu, læuo Agrianos locat: in medium accipit contractos
ex caſtellorum (Cares maxime erant) præſidiis, equites cornibus circūdat. Cretenſium
auxiliares Thracúmq; Rhodia cohors dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectā
peditum manum habuere, medios miſta ex pluribus gentibus auxilia. equites, leuiſque
armaturæ quod erat, cornibus circumiectum. Eo die ſteterunt tantum acies utræque ſu-
per ripam qui tenui aqua interfluebat torrentis: paucíſque telis emiſsis, in caſtra rece-
E perunt ſeſe. Poſtero die eodem ordine inſtructi maius aliquanto prælium quàm pro nu
mero edidere pugnantium. nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni ferme
equites. cæterùm non numero tantum, nec armorum genere, ſed animis quoque pari-
bus, & æqua ſpe pugnarunt. Achæi primi torrente ſuperato in Agrianos impetum fe-
cere. deinde tota propè curſu tranſgreſſa amnem acies eſt. diu anceps pugna ſtetit. nu-
mero Achæi mille & ipſi quadringentos loco expulere. inclinat deiu dextrum omne
cornu. Macedones, uſquedum ordine & uelut ſtipata phalanx conſiſtebat, moueri ne-
quiuerunt. poſtquam læuo latere nudato circumiacere haſtas in uenientem ex trāſuerſo
hoſtem conati ſunt, turbati extemplo tumultum primò inter ſe fecerunt: terga deinde
uertūt: poſtremò abiectis armis, in præcipitem fugam effuſi, Bargyllas petētes fugerūt.

vrb. 557. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodii quantum diei ſuperfuit ſecuti, receperunt ſeſe ad F
Oly. 146. caſtra. Satis conſtat, ſi confeſtim uictores Stratoniceam petiſſent, recipi eam urbem ſi-
ne certamine potuiſſe. Prætermiſſa eius rei occaſio eſt, dum in caſtellis uicíſque Perææ
recipiendis tempus teritur. interim animi eorum qui Stratoniceam pręſidio obtinebãt,
confirmati ſunt. mox & Dinocrates cum iis quæ prælio ſupererant copiis intrauit mu-
ros. nequicquam inde obſeſſa oppugnatáque urbs eſt. recipi niſi aliquanto pòſt per An-
tiochum nõ potuit. Hæc in Theſſalia, hæc in Achaia, hæc in Aſia per eoſdem dies fer-
me geſta. Philippus cum audiſſet Dardanos tranſgreſſos fines regni, ſuperiora Mace-
doniæ euaſtate; quanuis toto propè orbe terrarum undique ſe ſuóſque profligante for-
tuna urgebatur, tamen morte triſtius ratus Macedoniæ etiam poſſeſsione pelli, delectu
raptim per urbes Macedonum habito, cum ſex millibus peditum, & quingentis equiti-
bus circa Stobos Pelagoniæ improuiſo hoſteis oppreſsit. Magna multitudo hominum G
in prælio, maior prædãdi cupidine palata per agros cęſa eſt. quibus fuga expeditior fuit,
ne tentato quidem caſu pugnæ, in fines ſuos redierunt. Ea una expeditione non pro re-
liquo ſtatu fortunæ facta, refectis ſuorum animis, Theſſalonicam ſeſe recepit. Non tam
in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne ſimul & cum Philippo foret bellan-
dum, q̃ opportunè, iam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus eſt ſuperatus. nã
prætetquam quòd facilius cum ſingulis, quàm ſi in unum ambo ſimul contuliſſent ui-
res, bellatum eſt: Hiſpania quoq; ſub idem tempus magno tumultu ad bellum conſurre
xit. Antiochus cum priore æſtate omnibus quæ in Coele Syria ſunt ciuitatibus Ptole-
mæi in ſuam poteſtatem redactis, in hyberna Antiochiam conceſsiſſet: nihilo quietio-
res poſtea res habuit. omnibus enim regni uiribus connixus, cum ingẽtes copias terre-
ſtres maritimáſque comparaſſet, principio ueris præmiſsis terra cum exercitu filiis duo H
bus Ardue ac Mithridate, iuſsiſque Sardibus ſe opperiri, ipſe cum claſſe centũ tectarum
nauium, ad hoc leuioribus nauigiis cercuriſque ac lembis ducentis proficiſcitur, ſimul
per omnem oram Ciliciæque & Cariæ tẽtaturus urbes quæ in ditione Ptolemæi eſſent:
ſimul Philippum (necdum enim debellatum erat) exercitu nauibúſq; adiuturus. Multa
egregia Rhodii pro fide erga P R próque uniuerſo nomine Græcorum terra mariq; au-
ſi ſunt, nihil magnificentius, q̃ quòd ea tempeſtate non territi tanta mole imminentis
belli, legatos ad regem miſerunt, Nephelida (promontorium Ciliciæ eſt, inclytum fœ-
dere antiquo Atheinenſium) ſi eo non contineret copias ſuas, ſe obuiam ituros: non ab
odio ullo, ſed ne coniungi cum Philippo paterentur, & impedimento eſſe Romanis li-
berantibus Græciam. Coraceſium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Ze-
phyrio, & Solis, & Aphrodiſiade, & Coryco, & ſuperato Anemurio (promontorium id I
quoq; Ciliciæ eſt) Selinũte recepto, omnibus his aliiſque eius oræ caſtellis aut metu aut
uoluntate ſine certamine in deditionem acceptis, Coraceſiũ præter ſpem clauſis portis
tenebat eum. ibi legati Rhodiorum auditi. & quanquã ea legatio erat, quæ accẽdere re-
gium animũ poſſet, temperauit iræ, & legatos ſe Rhodum miſſurum reſpondit, iiſque
mandaturum, ut renouarent ueruſta iura cum ea ciuitate, ſua, maiorúmq; ſuorũ, & ne-
tarent eos aduentum pertimeſcere regis, nihil his aut ſociis eorum noxæ futurum, frau-
díue. nam Romanorum amicitiam ſe non uiolaturum, argumento & ſuam recentẽ ad
eos legationem eſſe, & ſenatus honorifica in ſe decreta reſponſáque. Tum forte legati
redierũt ab Roma, comiter auditi dimiſsíque, ut tempus poſtulabat, incerto adhuc ad-
uerſus Philippum euentu belli. Cum hæc legati regis in concione Rhodiorũ agerent,
nũcius uenit, debellatum ad Cynoſcephalas eſſe. Hoc nũcio accepto, Rhodiis, dempto K
metu à Philippo omni, erat conſilium obuiam eundi claſſe Antiocho. illam alteram cu
ram non omiſerunt tuendæ libertatis ciuitatum ſociarum Ptolemæi, quibus bellum ab
Antiocho imminebat. nam aliàs auxiliis iuuerunt, aliàs prouidendo ac præmonendo
conatus hoſtis: cauſáque libertatis fuerunt Cauniis, Myndiis, Halicarnaſſenſibus, Sa-
miiſque. Non operæ eſt perſequi, ut quæque acta in his locis ſint, cum ad ea quæ pro-
prie Romani belli ſunt, uix ſufficiam. Eodem tẽpore & Attalus rex æger Thebis Per-
gamum aduectus moritur, altero & ſeptuageſimo anno, cum quatuor & quadraginta
annos regnaſſet. Huic uiro præter diuitias nihil ad ſpẽ regni fortuna dederat. his ſimul
prudenter, ſimul magnifice utendo effecit, primùm ut ſibi, deinde ut aliis nõ indignus
uideretur

A uideretur regno. uictis deinde prælio uno Gallis, quæ tum gens recenti aduentu terribi- Vrb. 558.
lior Aſiæ erat, regium aſciuit nomen: cuius magnitudini ſemper animum æquauit. Oly. 146.
ſumma iuſtitia ſuos rexit, unicam fidem ſociis præſtitit. uxorem, ac liberos duos ſuper-
ſtites habuit. mitis ac munificus amicis fuit. regnum adeo ſtabile ac firmum reliquit, ut
ad tertiam ſtirpem poſſeſsio eius deſcenderit. Cum is ſtatus rerum in Aſia Græciáque
& Macedonia eſſet, uixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpe-
trata, ingẽs in Hiſpania ulteriore coortum eſt bellum. M. Heluius eam prouinciam ob-
tinebat. is literis ſenatum certiorem fecit, Culcam & Luſcinum regulos in armis eſſe,
cum Culca decem & ſeptem oppida, cum Luſcino ualidas urbes, Cardonem & Bardo-
nem, & maritimam oram omnem, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum
motus conſurrecturam. His literis à M. Sergio Pr. cuius iuriſdictio inter ciues & pere-
B grinos erat, recitatis, decreuerunt patres, ut comitiis prætorũ perfectis, cui prætori pro-
uincia Hiſpania obueniſſet, is primo quoq; tempore de bello Hiſpaniæ ad ſenatum re-
ferret. Sub idem tempus coss. Romam uenerunt. quibus in æde Bellonæ ſenatum ha-
bentibus, poſtulantibúſque triumphum ob res proſpere bello geſtas, C. Atinius Labeo,
& C. Vrſanius Trr. pl. ut ſeparatim de triumpho agerẽt, coss. poſtularunt. communem
ſe relationem de ea re fieri non paſſuros: ne par honos in diſpari merito eſſet. Cúmque
Minutius utrique prouinciam Italiam obtigiſſe diceret, communi animo conſilióque
ſe & collegam res geſsiſſe Cornelius adiiceret: Boios aduerſus ſe tranſgredientes Padũ,
ut Inſubribus Cenomaniſque auxilio eſſent, depopulante uicos eorum atque agros col-
lega, ad ſua tuenda auerſos eſſe: tribuni res tantas bello geſsiſſe Cornelium fateri, ut nõ
magis de triumpho eius, quàm de honore diis immortalibus habendo dubitari poſſet:
C non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem, tantum gratia atque opibus ualuiſ-
ſe, ut cum ſibimet triumphum impetraſſet, collegæ eundem honorem impudenter pe-
tenti daret. Q. Minutium in Liguribus leuia prælia, uix digna dictu feciſſe, in Gallia ma
gnum numerum militum amiſiſſe. nominabant etiam tribunos militum T. Iuuẽtium,
& Cneum Labeonis fratrem, qui aduerſa pugna cum multis aliis uiris fortibus ciuibus
ac ſociis cecidiſſent. oppidorum paucorum ac uicorum falſas, & in tempus ſimulatas,
ſine ullo pignore deditiones factas eſſe. Hæ inter conſules tribunóſque altercationes bi-
duum tenuerunt, uictíque perſeuerantia tribunorum conſules ſeparatim retulerunt.
Cn. Cornelio omnium conſenſu decretus triumphus. & Placentini Cremonenſéſque
addiderunt fauorem conſuli, gratias agentes, commemorantéſque, obſidione ſe eſſe ab
eo liberatos, pleroſque etiam cum apud hoſtes eſſent, ſeruitute exceptos. Q. Minutius
D tentata tantum relatione, cum aduerſum omnem ſenatum uideret, in monte Albano
ſe triumphaturum & iure imperii conſularis, & multorum clarorum uirorum exem-
plo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus Cenomaniſque in magiſtratu triumphauit.
multa ſigna militaria tulit, multa Gallica ſpolia captiuis carpentis tranſuexit. mul-
ti nobiles Galli ante currum traducti. inter quos quidam Amilcarem ducem Pœno-
rum fuiſſe authores ſunt. cæterùm magis in ſe conuertit oculos Cremonenſium Placẽ-
tinorúmque colonorum turba pileatorum currum ſequentium. Tulit in triumpho du-
centa trigintaſeptem millia quingentos, argenti bigati ſeptuagintanouem millia. ſe-
ptuagenos æris militibus diuiſit, duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minutius cos. de
Liguribus Boiiſque Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus ut loco, & fa-
ma rerum geſtarum, & quod ſumptum non erogatum ex ærario omnes ſciebant, inho-
E noratior fuit: ita ſignis carpentíſque, & ſpoliis ferme æquabat. pecuniæ etiam propè par
ſumma fuit. æris tranſlata ducenta & quinquagintaquatuor millia, argẽti bigati quin-
quagintatria millia, & ducenti. militibus centurionibúſque & equitibus item in ſingu-
los datum, quod dederat collega. Secundum triumphum conſularia comitia habita.
creati COSS. L. Furius Purpurio, & M. Claudius Marcellus. Prr. poſtero die facti Q. Fa
bius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M. Acilius Glabrio, L.
Apuſtius Fullo, C. Lælius. Exitu eius anni literæ à T. Quintio uenerũt, ſe ſignis colla-
tis cũ rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe, hoſtium exercitũ fuſum fugatúmque. Hæ
literæ prius in ſenatu à Sergio Pr. deinde ex authoritate patrũ in concione ſunt recitatę.
Ob res proſpere geſtas in dies quinq; ſupplicationes decretæ. Breui pòſt legati & à T.

vrb. 558 Quintio, & ab rege uenerunt. Macedones deducti extra urbem in uillam publicam, ibí- F
Oly. 146 que iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ ſenatus eſt habitus. haud multa uer-
ba facta, cum Macedones quæcunque ſenatus cenſuiſſet, id regem facturum eſſe dice-
rent. Decem legati more maiorum, quorum ex conſilio T. Quintius imperator leges
pacis Philippo daret, decreti: adiectúmque, ut in eo numero legatorum P. Sulpitius &
P. Villius eſſent, qui coss. prouinciam Macedoniam obtinuiſſent. Coſſanis eo die po-
ſtulantibus, ut ſibi colonorum numerus augeretur, mille aſſcribi iuſsi, dum ne quis in
eorum numero eſſet, qui poſt M. Cornelium & P. Sempronium coss. hoſtis fuiſſet. Lu-
di Romani eo anno in circo ſcenáque ab ædilibus curulibus L. Cornelio Scipione, &
Cn. Manlio Volſone & magnificentius quàm aliâs facti, & lætius propter res bello bene
geſtas ſpectati, totíque ter inſtaurati. Plebeii ſepties inſtaurati. Acilius Glabrio, C. Læ-
lius eos ludos fecerunt. ex argento mulctatitio tria ſigna ænea Cereri Liberóque & Li- G
beræ poſuerunt. L. Furius & M. Claudius Marcellus conſulatu inito, cum de prouin-
ciis ageretur, & Italiam utrique prouinciam ſenatus decerneret: ut Macedoniam cum
Italia ſortirentur, petebant. Marcellus prouinciæ cupidior, pacem ſimulatam ac fallacẽ
dicendo, & rebellaturum, ſi exercitus inde deportatus eſſet, regem, dubios ſententia pa-
tres fecerat. & forſitã obtinuiſſent coss. ni Q. Martius Rex, & C. Atinius Labeo Trr. pl.
ſe interceſſuros dixiſſent: ni prius ipſi ad plebem tuliſſent, uellenriuberéntne cum rege
Philippo pacem eſſe? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt. omnes quinque & tri-
ginta tribus uti rogatæ iuſſerunt. Et quo magis pacem ratam eſſe in Macedonia uul-
go lætarentur, triſtis ex Hiſpania nuncius allatus effecit, uulgatæque literæ, Cn. Sem-
pronium Tuditanum prætorem in citeriore Hiſpania prælio uictum, exercitum eius fu
ſum fugatúmque, & illuſtres uiros in acie cecidiſſe. Tuditanum cum graui uulnere la- H
tum ex prælio haud ita multo pòſt expiraſſe. Coss. ambobus Italia prouincia cum his
legionibus quas ſuperiores coss. habuiſſent, decreta, & ut quatuor legiones nouas ſcri-
berent: duas quæ quò ſenatus cenſuiſſet, mitterentur. & T. Quintius Flamininus cum
duabus legionibus prouinciam eodem exercitu obtinere iuſſus, imperium ei proroga-
tum. Prr. deinde prouincias ſortiti, L. Apuſtius Fullo urbanam iuriſdictionem, M. Aci-
lius Glabrio inter ciues & peregrinos, Q. Fabius Buteo Hiſpaniam ulteriorem, Q. Mi-
nutius Thermus citeriorem, C. Lælius Siciliam, T. Sempronius Longus Sardiniam.
Q. Fabio Buteoni, & Q. Minutio, quibus Hiſpaniæ prouinciæ euenerant, coss. legiones
ſingulas ex quatuor ab ſe ſcriptis quas uiderentur uti darẽt, decretum eſt, ſociûm ac no-
minis Latini quaterna millia peditum, trecenos equites. híque primo quoque tempore
in prouincias ire iuſsi. Bellum in Hiſpania quinto pòſt anno quàm ſecundum bellum I
Punicum, finitum eſt. Priuſquam hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum pri-
mùm ſuo nomine, nullo Punico exercitu aut duce ad arma ierant, proficiſcerentur, aut
ipſi coss. ab urbe mouerent: procurare, ut aſſolet, prodigia quæ nunciabantur, iuſsi. L.
Iulius equeſtris in Sabinos proficiſcens fulmine ipſe equúſque exanimati fuerant. ædes
Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat, ad Monetæ duarum haſtarum ſpicula arſerãt.
lupus Eſquilina porta ingreſſus frequentiſsima parte urbis cum in forum decurriſſet,
Tuſco uico atque inde Melio per portam Capenam propè intactus euaſerat. Hæc pro-
digia maioribus hoſtiis ſunt procurata. Iiſdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante
Sempronium Tuditanum citeriorem Hiſpaniam obtinuerat: cum ex s c urbem eſſet
ingreſſus, tulit præ ſe auri mille & quingenta pondo quindecim, argenti uiginti millia,
ſignati denarios trigintaquatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex K
ulteriore Hiſpania, ne tentata quidem triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo argẽti
in ærarium tulit, & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem &
matris Matutæ, unum in maximo circo fecit, & his fornicibus ſigna aurata impoſuit.
Hæc per hyemem ferme acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintius. à quo cũ
multa ſocii peterent, Bœoti petierunt impetrauerúntque, ut hi qui ſuæ gentis militaſ-
ſent apud Philippum, ſibi reſtituerentur. id à Quintio facile impetratum: non quia ſatis
dignos eos credebat: ſed quia Antiocho rege iam ſuſpecto fauor conciliandus nomini
Romano apud ciuitates erat. Reſtitutis, confeſtim apparuit q̃ nulla inita apud Bœotos
gratia eſſet. nam & ad Philippum gratias agẽtes pro redditis hominibus, perinde atque
id ipſi à

Bellum in Hiſpania finitum.

A id ipſi à Quintio & Romaois datū eſſet, miſerūt: & comitiis proximis Bœotarchē oullam aliam ob cauſam Barcillam quendam, q̄ quòd præfectus Bœotorum apud regem militantium fuiſſet, fecerūt, prætetitis Zeuſippo & Piſiſtrato, aliíſque qui Romanæ ſocietaris authores fuerunt. Id ægre & io præſeotia hi paſsi, & in fururum etiam metū ceperunt. cum ad portas propè ſedente exercitu Romaoo ea fierent: quidnam ſe futurum eſſet profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo ſocios adiuuante, & infeſto his qui partis aduerſæ fuiſſeot? Dum Romana arma propinqua habebanr, tollere Barcillam principem fautorum regis ſtatuerunt. & tempore ad eam rem capro, cum in publico epulatus reuerteretur domum temulentus, proſequentibus mollibus uiris, qui ioci cauſa conuiuio celebri interfuerant: ab ſex armatis, quorum tres Italici, tres Ætoli erant, circumuentus occiditur. Fuga comitum, & quiritatio facta & rumultus tota urbe
B diſcurrentiom cum luminibus. percuſſores proxima porta euaſetunt. Luce prima concio frequeos, uelut extante indicio, ad uocem præcoois conuocata io theatro erat. palàm ab ſuo comitatu, & obſcœnis illis uiris fremebāt interfectū: animis autem Zeuſippum authorem deſtinabaot cædis. in præſentia placuit cōprehēdi eos qui ſimul fuiſſent, quæſtionemq́; ex his haberi. Qui dū quæruntur, Zeuſippus conſimili animo auertēndi ab ſe criminis cauſa in cōcionem progreſſus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos ſemiuiros crederent. multáq; in eam partem probabiliter argumentatus: quibus fidem ad quoſdam fecit, nunquam, ſi conſcius eſſet, oblaturum ſe multitudini, meotionémue cædis nullo laceſſente facturum fuiſſe. alij nō dubitare, obuiam eundo impudenter criminis ſuſpiciooem auerti. Torti pòſt paulò inſontes, cū ſcirent ipſi opinionem omninm, ea pro indicio uſi, Zeuſippum & Piſiſtratum nominaue-
C runt, oullo adiecto cur ſcite quicquam uidereotur, argumento. Zeuſippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, ſuam magis conſcieotiam quàm iodicium homioum nullius rei conſciorum metuens. Piſiſtrarus ſpretis indicibns Thebis manſit. Seruus erat Zeuſippo, totius interouocius & miniſter rei. quē indicem Piſiſtratus timens, eo ipſo timore ad indicium protraxit. literas ad Zeuſippum mittit, ſeruum cooſcium tolleret. noo tam idooeum ad celandam rem eum uideri ſibi, quàm ad agendam fuerir. Has qui tulit literas, iuſsit Zeuſippo dare quamprimū. is, quia ooo ſibi cooeniendi eius copia fuir: ipſi illi ſeruo, quem ex omnibus domino fidiſsimum eredebat, tradidit, & adiecit à Piſiſtrato de re magnopere pertinente ad Zeuſippum eſſe. Cōſcientia ictus, cum extemplo tradirurum eas affirmaſſet, aperit. perlectis literis pauidus Thebas refugir. Er Zeuſippus quidem fuga ſerui motus, Atheoas, tutiorem exilio locum ra-
D tus, conceſsit. De Piſiſtrato aliquæ quæſtiooes tormentis habitæ, & ſumptum ſuppliciū eſt. Efferauit ea cædes Thebanos Bœotóſque omnes ad execrabile odium Romanorū, Zeuſippum principem gentis id facinus cōſciſſe. ad rebellandum neq; uires, neq; ducē habebant. proximum bello quod erat, in latrocinium uerſi, alios hoſpites, alios uagos per hyberna milites ad uarios commeaotes uſus excipiebāt. quidam in ipſis itineribus ad notas latebras inſidiantibus, pars in deſerta per fraudem diuerſoria deuecti deductique opprimebantur. poſtremò nón tantum odio, ſed etiam auiditate prædæ ea facinora faciebant: quia negotiandi ferme cauſa argentum in zonis habētes in commeatibus erant. Cum primò pauci, deinde in dies plures deſiderarentur, infamis eſſe Bœotia omnis cœpit, & timidius quàm in hoſtico egredi caſtris miles. rum Quintius legaros ad quereodū de latrociniis per ciuitates mittit. Plurimi pedites çirca Copaidem paludem
E iouenti. ibi ex limo eruta, extractáque ex ſtagno cadauera, ſaxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profuodum, adnexa. multa facinora Acræphiæ & Corooeæ facta inoeniebantur. Quintius primò noxios tradi ſibi iuſsit, & pro qoingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta taleota Bœotos conferre. quorum neutrum cum fieret, uerbis tanrum ciuitates excuſareot nihil publico conſilio factum eſſe: miſsis Athenas & in Achaiam legatis, qui teſtarētur ſociis, iuſto pióque bello ſe perſecuturū Bœotos, & cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iuſſo, cum parte Coroneam circunſedit, euaſtatis prius agris, quà ab Elatia duo diuerſa agmina iere. Hac perculſi clade Bœoti, cum omnia terrore ac fuga compleſſent, legatos mittunt. qui cum io caſtra noo admitterentur: Achæi Athenienſéſque ſuperueoerūt. Plus authoritatis Achæi ha-

vrb. 558 buerunt deprecantes. ac ni impetraſſent pacem Bœotis, bellum ſimul gerere decreuerunt. F
Oly. 146 Per Achæos & Bœotis copia adeundi alloquendíque Romanum facta eſt. iuſsíſq; tradere noxios, & mulctæ nomine triginta talenta cõferre, pax data, & ab oppugnatione receſſum. Poſt paucos dies decem legati ab Roma uenerunt. quorũ ex conſilio pax data Philippo in has leges eſt, Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæque in Aſia eſſent, libertatem, ac ſuas leges haberent. quæ earum ſub ditione Philippi fuiſſent, præſidia ex his Philippus deduceret: his quæ in Aſia eſſent, Euromo Pedaſiſque, & Bargyllis, & Iaſſo, & Myrina, & Abydo, & Thaſſo, & Perintho. eas quoque enim placere liberas eſſe Decianorum libertate. Quintius Pruſiæ Bithyniorũ regi ſcriberet, quid ſenatui & decem legatis placuiſſet. captiuos, trãsfugáſque reddere Philippum Romanis, & naues omnes tectas tradere: quin & regiam unã inhabilis propè magnitudinis, quã ſexdecim uerſus remorum agebant. ne plus quingentis armatorum haberet, néue ele- G
phantum ullum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſſu ſenatus gereret. mille talentûm daret populo Romano, dimidium pręſens, dimidium penſionibus decem annorũ. Valerius Antias quaternûm millium pondo argenti uectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præſens uiginti millia pondo: idem nominatim adiectum ſcribit, ne cum Eumene Attali filio (nouus is rũ rex erat) bellum gereret. In hæc obſides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. Adiicit Valerius Antias, Attalo abſenti Aeginam elephantóſq; dono datos, & Rhodiis Stratoniceam Cariæ, atq; alias urbes, quas Philippus tenuiſſet: Athenienſibus inſulas datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, ſoli Aetoli id decretum decem legatorum clàm muſſantes carpebant. literas inanes uana ſpecie libertatis adumbratas eſſe. cur enim alias Romanis tradi urbes, nec nominari eas, alias nomi- H
nari, & ſine traditione iubere liberas eſſe? niſi ut quæ in Aſia ſint, liberentur longinquitate ipſa tutiores: quæ in Græcia ſint, ne nominatæ intercipiantur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex uano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in s c quo miſsi decem legati ab urbe erant, cæteræ Græciæ atque Aſiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quod tempora reipub. poſtulaſſent, id è repub. fidéque ſua facere ſtatuere iuſsi erant. Antiochus rex erat, quem tranſgreſſurum in Europam, cum primùm ei res ſuæ placuiſſent, non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandum patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum traiecit. ibi cõſilia decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius, liberandam omnẽ Gręciam, ſi Aetolorum linguas retunderet: ſi ueram caritatem, maieſtatem apud omnes nominis I
Romani uellent eſſe: ſi fidem facere, ad liberandam Græciam, non ad transferendum à Philippo ad ſe imperium, ſe mare traieciſſe. Nihil contra ea de libertate urbium alij dicebant. cæterùm ipſis tutius eſſe, manere pauliſper ſub tutela præſidii Romani, quàm pro Philippo Antiochum dominum accipi. Poſtremò ita decretum eſt: Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho deceſsiſſet. Iſthmiorum ſtatum ludicrum aderat, ſemper quidem & aliàs frequens, cum propter ſpectaculi ſtudiũ inſitum genti, quo certamina omnis generis artium, uiriumque ac pernicitatis uiſuntur: tum quia propter opportunitatem loci per duo diuerſa maria omnium Græcorum undique conuentus erat. Sed expectatione erecti, qui deinde ſtatus futurus Græciæ, quæ ſua fortuna eſſet: alii non taciti ſolùm opinabantur, ſed ſermonibus etiam ſerebant. Romani ad K
ſpectaculum conſederunt. & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam, unde ſolenni carmine ludicrum indici ſolet, proceſsit: & tuba ſilentio facto ita pronunciat.

Senatus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibúſque deuictis, liberos, immunes ſuis legibus eſſe iubet Corinthios, Phocẽſes, Locrenſéſq; omnes, & inſulam Eubœam, & Magnetas, Theſſalos, Perrœbios, Achæos, Phthiotas. Percenſuerat omnes gentes quæ ſub ditione Philippi regis fuerant. Audita uoce præconis, maius gaudium fuit, quàm quod uniuerſum homines caperẽt. uix ſatis credere ſe quiſque audiſſe: alii alios intueri mirabundi: uelut ſomnij uanam ſpeciem: quod ad quenque pertineret, ſuarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabãt. Reuocatus

Corinthum traiecit

Mare traiecisse

Græcia a P.R. liberata gratis

A uocatus præco, cum unuſquiſque non audire, ſed uidere libertatis ſuæ nuncium aueret: Vrb. 558.
iterum pronunciaret eadem: tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plauſus eſt Ol. 146.
ortus, totiéſque repetitus, ne facile appareret nihil omnino bonorum multitudini gra-
tius, quàm libertatem eſſe. Ludicrum deinde ita raptim peractũ eſt, ut nullius nec ani-
mi, nec oculi ſpectaculo intenti eſſent. adeo unum gaudium præoccupauerat omnium
aliarum ſenſum uoluptatum. Ludis uero dimiſsis, curſu propè omnes tẽdere ad impe-
ratorem Romanum: ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium,
coronas lemniſcóſq; iacientium, haud procul periculo fuerit. ſed erat trium ferme & tri-
ginta annorum, & cum robur iuuentæ, tum gaudium ex tam inſigni gloriæ fructu ui-
res ſuppeditabant. nec præſens omnium modo effuſa lætitia eſt, ſed per multos dies gra
tis & cogitationibus & ſermonibus reuocata. Eſſe aliquam in terris gentem, quæ ſua
B impenſa, ſuo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum. nec hoc finitimis, aut
propinquæ uicinitatis hominibus, aut terris continenti iunctis præſtet. maria traiiciat:
ne quod toto orbe terrarum iniuſtum imperium ſit, & ubique ius, fas, lex, potentiſsima
ſint. una uoce præconis liberatas omnes Græciæ atq; Aſiæ urbes. hoc ſpe cõcipi, auda-
cis animi fuiſſe: ad effectum adducere, uirtutis, & fortunæ gentis. Secundum iſta iam
Quintius, & decem legati legationes regum, gentium, ciuitatumq; audiuere. Primi o-
mniũ regis Antiochi uocati legati ſunt. his eadem quæ fere Romæ erant uerba ſine fi-
de rerũ iactantibus, nihil iam perplexe, ut antè cum dubiæ res incolumi Philippo erãt:
ſed aperte pronũciatum, ut excederet Aſiæ urbibus quæ aut Philippi, aut Ptolemæi re-
gum fuiſſent. abſtineret liberas, omnéſque Græcas. ante omnia denunciatũ, ne in Eu-
ropam aut ipſe tranſiret, aut copias traiiceret. Dimiſsis regis legatis, cõuentus gentium
C ciuitatumq; eſt haberi cœptus. eóque maturius peragebatur, quod decreta decem legatorũ
ciuitates nominatim pronunciabant. Oreſtis, (Macedonum ea gens eſt) quod primi ab re-
ge defeciſſent: ſuæ leges redditæ. Magnetes, & Perrœbi, & Dolopes liberi quoq; pronũ-
ciati. Theſſalorum genti præter libertatem conceſſam Achæi Phthiotæ dati, Thebis
Phthioticis & Pharſalo excepto. Ætolos de Pharſalo & Leucade poſtulantes ut ex fœ-
dere ſibi reſtituerentur, ad ſenatum reiecerunt. Phocenſes, Locrenſes, & quæ ſicut antè
fuerant adiecta decreti authoritate his contribuerunt. Corinthus & Triphylia, & Herea
(Peloponeſi & ipſa urbs eſt) reddita Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eumeni
regi Attali filio dabant. diſſentiente Quintio, uenit res in arbitrium ſenatus. ſenatus li-
bertatem his ciuitatibus dedit, Caryſto adiecto. Pleurato Lingus & Partheni dati. Illy-
riorum utraque gens ſub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iuſſerunt caſtel-
D la quæ per belli tempus Philippo capta ademiſſet. Dimiſſo conuentu decẽ legati par-
titi munia inter ſe, ad liberandas ſuæ quiſque regionis ciuitates diſceſſerũt: P. Lentulus
Bargyllas: L. Stertinius Hephæſtiam & Thaſſum & Thraciæ urbes: P. Villius & L. Te-
rentius ad regem Antiochum: Cn. Cornelius ad Philippũ. Cui de minoribus rebus edi-
tis mandatis, percunctatus ſi conſilium non utile ſolùm, ſed etiã ſalutare admittere an-
ribus poſſet: cum rex gratias quoque ſe acturum diceret, ſi quid quod in rem ſuam eſſet,
exprompſeret: magnopere ei ſuaſit, quoniam pacem impetraſſet, ad ſocietatẽ amicitiám-
que petendam mitteret Romam legatos: ne ſi quid Antiochus moueret, expectaſſe, &
temporum opportunitates captaſſe ad bellandum uideri poſſet. Ad Tempe Theſſalica
Philippus eſt conuentus. qui cum ſe miſſurum extemplo legatos reſpõdiſſet: Cornelius
Thermopylas, ubi frequens Græciæ ſtatis diebus eſſe ſolet conuẽtus: (Pylaicum appel-
E lant) uenit. Aetolos præcipue monuit, ut conſtanter & fideliter in amicitia populi Ro-
mani permanerent. Aetolorum principes alii interqueſti ſunt, quòd non idem erga
ſuam gẽtem Romanorum animus eſſet poſt uictoriam, qui in bello fuiſſet: alii ferocius
incuſarunt, exprobraruntque, non modò uinci ſine Aetolis Philippum, ſed ne tranſirè
quidem in Græciam Romanos potuiſſe. Aduerſus ea reſpondere, ne altercationẽ exce-
deret res, cum ſuperſediſſet Romanus, omnia eos æqua impetraturos, ſi Romam miſiſ-
ſent, dixit. itaque ex authoritate eius decreti legati ſunt. Hũc finem bellum cum Phi-
lippo habuit. Cum hæc in Græcia Macedoniáque & Aſia gererẽtur: Hetruriam infe-
ſtam propè coniuratio ſeruorum fecit. Ad quærendam opprimendamque eam M. Aci-
lius prætor, cui inter ciues peregrinóſque iuriſdictio obtigerat, cũ una ex duabus legio-

vrb. 558 ne urbana miſſus, alios iam congregatos pugnando uicit. ex his multi occiſi, multi ca- F
Olỳ. 146 pti. alios uerberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant. alios dominis
reſtituit. Cõſules in prouincias profecti ſunt. Marcellum Boiorum ingreſſum fines,
fatigato per diem totum milite uia facienda, caſtra in tumulo quodam ponentem Co-
rolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia hominũ occidit. &
illuſtres uiri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt, inter quos præfecti ſociûm
T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione ſecũda A.
Ogulnius & P. Claudius. caſtra tamen ab Romanis impigre permunita retentáque, cũ
hoſtes à proſpera pugna nequicquam oppugnaſſent. Statiuis deinde eiſdẽ per dies ali-
quot ſeſe tenuit, dum & ſaucios curaret, & tanto terrore animos militũ reficeret. Boij,
ut eſt gens minime ad moræ tædium patiens, in caſtella ſua uicóſq; dilapſi ſunt. Mar-
cellus Pado confeſtim traiecto, in agrum Comenſem, ubi Inſubres Comenſibus ad ar- G
ma excitis caſtra habebant, ducit. legiones in ipſo itinere prælium committunt. & pri-
mò adeo acriter inuaſerunt, ut anteſignanos impulerint. quod ubi animaduertit; ueri-
tus ne moti ſemel pellerentur, cohortem Marſorum oppoſuit, & equitum Latinorũ o-
mnes turmas in hoſtem emiſit. quorum cum primus ſecundúſq; impetus retudiſſet in-
ferentem ſe ferociter hoſtem, confirmata & reliqua acies Romana reſtitit primò, dein-
de ſigna acriter intulit. nec ultra ſuſtinuerunt certamen Galli, quin terga uerterent, at-
que effuſe fugerent. In eo prælio ſupra quadraginta millia hominũ cæſa Valerius An-
tias ſcribit, & quingenta ſeptem ſigna militaria capta, & carpenta quadringenta trigin
ta duo, & aureos torques multos, ex quibus unum magni põderis Claudius in Capito-
lio Ioui donum in æde poſitum ſcribit. Caſtra eo die Gallorum expugnata direptáq;.
& Comum oppidum intra dies paucos captum. caſtella inde duodetriginta ad cõſulem H
defecerunt. Id quoque inter ſcriptores ambigitur, utrum in Boios prius, an Inſubres
conſul exercitum induxerit, aduerſamque proſpera pugna obliterauerit: an uictoria ad
Comum parata, deformata clade in Boiis accepta ſit. Sub hæc tam uaria fortuna ge-
ſta, L. Furius Purpurio alter conſul per tribum Sappiniam in Boios uenit. Iã caſtro Mu-
tilo appropinquabat, cum ueritus ne intercluderetur ſimul à Boiis Liguribúſq;, eadem
uia qua adduxerat, reduxit: & magno circuitu per aperta eáque tuta loca ad collegam
peruenit. Dein iunctis exercitibus primum Boiorum agrum uſque ad Felſinam oppidũ
populantes peragrauerunt. Ea urbs cæteraque caſtella, & Boii fere omnes, præter iuuẽ-
tutem, quæ prædãdi cauſa in armis erat (tunc in deuias ſyluas receſſerat) in deditionem
uenerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boii negligentius coactũ agmen Ro-
manorum, quia ipſi procul abeſſe niderentur, improuiſo aggreſſuros ſe rati, per occul- I
tos ſaltus ſecuti ſunt. quos nõ adepti, Pado repente nauibus traiecto Leuos Libuóſque
cum peruaſtaſſent: redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agreſti præda in agmen
incidunt Romanum. Celerius prælium acriúſque commiſſum, quàm ſi tempore loeó-
que ad certamen deſtinatis, præparatis animis concurriſſent. Ibi quantam uim ad ſti-
mulandos animos ira haberet, apparuit. nam ita cædis magis quàm uictoriæ auidi pu-
gnauerunt Romani, ut uix nuncium cladis hoſti relinquerent. Ob eas res geſtas, con
ſulum literis Romam allatis, ſupplicatio in triduum decreta eſt. Breui pòſt Marcellus
Romam uenit, triumphúſque ei magno conſenſu patrum eſt decretus. Triumphauit
in magiſtratu de Inſubribus Comẽſibúſque. Boiorum triumphi ſpem collegæ reliquit:
quia ipſi proprie aduerſa pugna in ea gente euenerat, collegę ſecunda. Multa ſpolia ho-
ſtium captiuis carpentis traducta: multa militaria ſigna lata: æris trecenta uiginti mil- K
lia: argenti bigati ducenta trigintaquatuor millia. in pedites ſingulos dati octingẽti æ-
ris: triplex equiti centurioníque. Eodem anno Antiochus rex cum hybernaſſet Epheſi,
omnes Aſiæ ciuitates in antiquam imperij formulã redigere eſt conatus: reliquas qui-
dem, aut quia locis planis poſitæ erant, aut quia parum mœnibus armíſque ac iuuentu-
ti fidebant, haud difficulter iugum accepturas. Smyrna & Lampſacus libertatem uſur-
pabant. periculumque erat, ne ſi cõceſſum his foret quos metuebat, Smyrnam in Æo-
lide Ioniáque, Lampſacum in Helleſponto, aliæ urbes ſequerentur. Igitur & ipſe ab E-
pheſo ad Smyrnam obſidendam miſit: & quæ Abydi copiæ erant, præſidio tantum mo
dico relicto, duci ad Lampſacum oppugnandum iuſſit. nec ui tantum terrebat: ſed per
legatos

A legatos leniter alloquendo, caſtigandoque temeritatem & pertinaciam, ſpem conaba- Vrb. 558.
tur facere, breui quæ peterent habituros. & tũ ſatis & ipſis, & omnibus aliis apparere, ab Oly. 146.
rege impetratam eos libertatem, non per occaſionem raptam habere. Aduerſus quę re-
ſpondebant, nihil neque mirari, neque ſuccenſere Antiochum debere, ſi ſpem libertatis
differri non ſatis æquo animo paterentur. Ipſe initio ueris nauibus ab Epheſo profectus
Helleſpontum petit. terreſtreis copias ab Abydo traiicit Cherſoneſi urbem. terreſtri na
ualem exercitum iunxit. & quia clauſerant portas, circundedit mœnia armatis. & iam
opera admouenti deditio eſt facta. Idem metus tum incolentes alias Cherſoneſi urbes
in deditionem dedit. Lyſimachiam inde omnibus ſimul naualibus terreſtribúſq; copiis
uenit. quam cum deſertam ac ſtratam propè ruinis inueniſſet: (ceperãt autẽ, direptám-
que incenderant Thraces paucis antè annis) cupido eum reſtituẽdi nobilem urbem, &
B loco ſitam opportuno, cepit. itaque omni cura ſimul eſt aggreſſus & tecta muróſq; re-
ſtituere: & partim redimere ſeruienteis Lyſimachienſes, partim fuga ſparſos per Helleſ-
pontum Cherſoneſumq́ue conquirere cõtrahereque: partim nouos colonos, ſpe com-
modorum propoſita, aſſcribere, & omni modo frequẽtare. ſimul ut Thracum ſummo-
ueretur metus: ipſe parte dimidia terreſtrium copiarũ ad depopulandũ proxima Thra-
ciæ eſt profectus: partem, naualéſque ſocios omnes reliquit in operibus reficiẽdæ urbis.
Sub hoc tempus & L. Cornelius miſſus ab ſenatu ad dirimenda inter Antiochum Pto-
lemæumq́ue reges certamina, Selymbriæ ſubſtitit: & decẽ legatorum P. Lentulus à Bar
gyllis, P. Villius & L. Terentius à Thaſſo Lyſimachiam petierũt. eodem & à Selymbria
L. Cornelius, & ex Thracia poſt paucos dies Antiochus conuenerunt. Primus congreſ-
ſus cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & hoſpitalis fuit. ut de mandatis ſtatúq;
C præſenti Aſiæ agi cœptum eſt, animi exaſperati ſunt. Romani omnia acta eius ex quo
tempore è Syria claſſe ſoluiſſet, diſplicere ſenatui non diſsimulabant: reſtituique Ptole-
mæo ciuitates omnes quæ ditionis eius fuiſſent, æquum cenſebãt. nam quod ad eas ci-
uitates attineret, quas à Philippo poſſeſſas Antiochus per occaſionem, auerſo Philippo
in Romanũ bellum, intercepiſſet: id uero ferendũ nõ eſſe, Romanos per tot annos ter-
ra marique tanta pericula ac labores exhauſiſſe, Antiochum belli præmia habere. Sed
ut in Aſiam aduentus eius diſsimulari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinẽs, po-
tuerit: ꝙ iam etiam in Europã omnibus naualibus terreſtribúſq; copiis tranſierit, quan-
tum à bello aperto Romanis abeſſe? illum quidem etiam ſi in Italiam traiiciat, negatu-
rũ. Ad ea rex, Satis iam antè uidere ſe, Romanos inquirere quid regi Antiocho facien-
dum: at quouſq; terra mariq; progrediendum fuerit ipſis, non cogitare. Aſiam nihil ad
D populum Romanum pertinere; nec magis illis inquirẽdum eſſe quid Antiochus in A-
ſia, quàm Antiocho quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad Ptolemęum atti-
neat, cui ademptas ciuitates querantur: ſibi cum Ptolemæo & amicitiam eſſe: & id age-
re ſe, ut breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidem aduerſa fortuna ſpolia
ulla ſe petiſſe: aut aduerſus Romanos in Europã traieciſſe. *fuerit, quo uicto omnia quę
illius fuiſſent, iure belli Seleuci facta ſint: exiſtimare ſuę ditionis eſſe. occupatis maiori-
bus ſuis rerum aliarum alia cura, primò quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philip-
pum uſurpando aliena poſſediſſe: ſicut quædã ex proxima Thracia, quæ indubitate Ly-
ſimachi fuerint. ad ea facienda in antiquum ueniſſe: & Lyſimachiam deletam Thracũ
impetu, deintegro condere: ut Seleucus filius eam ſedem regni habeat. His diſcepta-
tionibus per dies aliquot habitis, rumor ſine ullo ſatis certo authore allatus de morte
E Ptolemæi regis: ut nullus exitus imponeretur ſermonibus. nã diſsimulabat pars utraq;
ſe audiſſe, & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges Antiochum Ptolemæumq́ue man-
data erat, ſpatium modici temporis ad conueniendum Ptolemæum petebat, ut priuſ-
quam moueretur aliquid in noua poſſeſsione regni, perueniret in Ægyptũ: & Antio-
chus ſuam fore Ægyptum, ſi tum occaſio eſſet, cenſebat. itaque dimiſsis Romanis, reli-
ctoq́ue Seleuco filio cum terreſtribus copiis ad reſtituẽdam, ut inſtituerat, Lyſimachiã:
ipſe omni claſſe nauigans Epheſum, legatis ad Quintium miſsis, qui ad fidem de ſocie-
tate agerẽt: oram Aſiæ legens peruenit in Lyciam: Patariſq; cognito uiuere Ptolemæũ,
nauigandi quidem in Ægyptũ omiſſum conſilium eſt: Cyprum nihilo minus tendens,
cum Chelidonium promontorium ſuperaſſet, pauliſper ſeditione remigum eſt retẽtus

vrb. 559. in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Inde profectum eum ad capita (quæ uo- F
Oly. 146. cant) Sari fluminis, fœda tempeſtas oborta propè cum omni claſſe demerſit. multæ na-
ues eiectæ: multæ ita hauſtæ mari, ut nemo in terram enauerit. magna uis hominum ibi
interiit, non remigum tantum, militumq́ue ignotorum, ſed etiam inſignium amicorũ.
Collectis reliquiis naufragii, cum res non in eo eſſet ut Cyprum tentaret, minus opu-
lento agmine q̃ profectus erat, Seleuciã redit. ibi ſubduci nauibus iuſsis (iã enim hyems
inſtabat) ipſe in hyberna Antiochiam proceſsit. In hoc ſtatu regum erant res. Romæ eo
primum anno triumuiri epulones facti, C. Licinius Lucullus, T. Romuleius qui legẽ de
creandis his tulerat, & P. Porcius Lecca. His triumuiris item ut pontifici lege datum to-
gæ prætextæ habendę ius. Sed magnum certamen cum omnibus ſacerdotibus eo anno
fuit quæſtoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni, & L. Aurelio. Pecunia opus erat: q ultimã
penſionem pecuniæ in bellum collatæ perſoluere placuerat priuatis. quæſtores ab au- G
guribus, pontificibus, quod ſtipendium per bellum non cõtuliſſent, petebant. ab ſacer-
dotibus tribuni nequicquam appellati, omniumq́ue annorum per quos non dederant,
exactum eſt. Eodem anno duo mortui pontifices, nouíque in eorum locum ſuffecti:
M. Marcellus conſul in locum T. Sempronij Tuditani, qui prætor in Hiſpania deceſſe-
rat: & L. Valerius in locũ M. Cornelii Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus
eſt admodum adoleſcẽs, priuſquam ullum magiſtratum caperet: nec eo anno augur in
eius locum eſt ſuffectus. Comitia inde conſularia habita à M. Marcello conſule. crea-
ti COSS. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prętores inde facti C. Fabricius Luſci-
nus, C. Atinius Labeo, C. Manlius Volſo, App. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius
Lecca. Ædiles curules, M. Fuluius Nobilior & C. Flaminius, tritici decies centum mil-
lia binis æris populo diuiſerunt. id C. Flaminij honoris cauſa, ipſius patriſq; aduexerãt H
Siculi Romam. Flaminius gratiam eius communicauerat cum collega. Ludi Romani
& apparati magnifice ſunt: & ter toti inſtaurati. Ædiles pl. Cn. Domitius Ænobarbus,
& C. Scribonius curio maximus multos pecuarios ad populi iudicium adduxerũt. tres
ex his condemnati ſunt. ex eorum mulctatitia pecunia ædem in inſula Fauni fecerunt.
Ludi plebeii per biduum inſtaurati, & epulum fuit ludorum cauſa. L. Valerius Flaccus,
& M. Porcius quo die magiſtratum inierunt, de prouinciis cum ad ſenatum retuliſſent,
patres cenſuerunt, cum in Hiſpania tantum gliſceret bellum, ut iam conſulari & duce
& exercitu opus eſſet, placere, cõſules Hiſpaniam citeriorem & Italiam prouincias aut
comparare inter ſe, aut ſortiri. utri Hiſpania prouincia eueniſſet, eum duas legiones &
quinq; millia ſociûm Latini nominis, & quingẽtos equites ſecum portare, & naues lõ-
gas uiginti ducere. alter cos. duas legiones ſcriberet. his Galliam prouinciam obtineri I
ſatis eſſe, fractis proximo anno Inſubrium & Bolorum animis. Cato Hiſpaniam, Va-
lerius Italiam eſt ſortitus. Prætores deinde prouincias ſortiti, C. Fabricius Luſcinus ur-
banã, C. Atinius Labeo peregrinam, C. Manlius Volſo Siciliam, App. Claudius Nero
Hiſpaniam ulteriorẽ, P. Porcius Lecca Piſas, ut ab tergo Liguribus eſſet. P. Manlius in
Hiſpaniam citeriorem adiutor conſuli datur. T. Quintio, ſuſpectis non ſolùm Antio-
cho & Aetolis, ſed etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno, prorogatum in annum
imperium eſt, duas legiones ut haberet. in eas ſi quid ſupplemẽti opus eſſet, cõſules ſcri-
bere, & mittere in Macedoniam iuſsi. Ap. Claudio præter legionẽ quam Q. Fabius ha-
buerat, duo millia peditum & ducentos equites nouos cõſcribere permiſſum. Par nu-
merus peditum equitumq́ue nouorum P. Manlio in citeriorem Hiſpaniam decretus, &
legio eadem quæ fuerat ſub Minutio prætore, data. Et P. Porcio Leccæ ad Hetruriã cir- K
ca Piſas ducenti peditum, & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardinia
prorogatum imperium Sempronio Longo. Prouinciis ita diſtributis, conſules priuſ-
quã ab urbe proficiſcerentur, uer ſacrum ex pontificum iuſſu fecere, quod C. Cornelius
Mammula prætor uouerat. de ſenatus ſententia, populiq; iuſſu, Cn. Seruilio, C. Flami-
nio coss. annis pòſt uno & uiginti factũ eſt, quàm uotum. Per eoſdem dies C. Claudius
Appii filius, Pulcher, augur in Q. Fabij Maximi locum, qui priore anno mortuus erat,
lectus, inauguratúſq; eſt. Mirantibus iam uulgo hominibus quod Hiſpania mouiſſet
bellum negligi, literæ à Q. Minutio allatæ ſunt, ſe ad Turbam oppidum cum Budare &
Beſaſide imperatoribus Hiſpanis ſignis collatis proſpere pugnaſſe, duodecim millia ho-
ſtium

A ſtium cæſa, Budarem imperatorem captum, cæteros fuſos fugatóſq;. His literis lectis Vrb. 559.
minus terroris ab Hiſpanis erat, unde ingens bellum expectatum fuerat. Omnes curæ Oly. 146.
poſt aduentum utique decem legatorum in Antiochum regem conuerſæ. Hi expoſi-
tis prius quæ cū Philippo acta eſſent, & quibus legibus data pax, nō minorem belli mo-
lem reſtare ab Antiocho docuerunt. Ingenti claſſe, egregio terreſtri exercitu in Euro-
pam eum traieciſſe. niſi auertiſſet uana ſpes ex uaniore rumore orta Ægypti inuaden-
dæ, mox bello Græciam arſuram fuiſſe. neq; enim ne Ætolos quidem quieturos, cum
ingenio inquietā, tum iratam Romanis gentē. hærere & aliud in uiſceribus Græciæ in-
gens malum, Nabin nunc Lacedæmoniorum, mox, ſi liceat, uniuerſæ Græciæ futurum
tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrannos æquantem. cui ſi
Argos uelut arcem Peloponeſo impoſitam tenere liceat, deportatis in Italiā Romanis
B exercitibus nequicquā liberatā à Philippo Græciam fore. pro rege, ſi nihil aliud, lōgin-
quo uicinum tyrānum dominū habituram. Hæc cū iam ab grauibus authoribus, tum
qui omnia per ſe ipſos explorata referrent, audirent maiores: quod ad Antiochum atti-
neret, maturanda his, cum rex quacunque de cauſa in Syriam conceſsiſſet, de tyranno
conſultatio uiſa eſt. Cum diu diſceptatum eſſet, utrum iam cauſę ſatis uideretur, cur de-
cerneretur, an permitterent T. Quintio quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, fa-
ceret quæ è repub. cenſeret eſſe, permiſerunt: eam rem eſſe rati, quæ matura ta dilatáue
non tam magni momēti ad ſummam rem populi Romani eſſet: magis id animaduer-
tendum eſſe, quid Annibal & Carthaginienſes, ſi cum Antiocho ortum foret bellum,
acturi eſſent. Aduerſæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quiſ-
que ſuis, identidem ſcribebant, nuncios literáſq; ab Annibale ad Antiochum miſſas, &
C ab rege ad eum clàm legatos ueniſſe. ut feras quaſdam nunquam miteſcere: ſic immitē
implacabilem eius uiri animum eſſe. marceſcere otio ſitúq; ciuitatem queri eū, & iner-
tia operis: nec ſine armorum ſonitu excitari poſſe. Hæc probabilia memoria prioris
belli per unum illum non magis geſti quàm moti faciebat. Iritauerat etiam recenti fa-
cto multorum potētium animos. Iudicum ordo Carthagine ea tempeſtate domina-
batur eo maxime, ꝙ iidem perpetui iudices erant. res, fama, uitáq; omnium in illorū po
teſtate erat. qui unum eius ordinis, & omneis aduerſos habebat. nec accuſator apud iu-
dices infenſos deerat. Horum in tam impotēti regno (neq; enim ciuiliter nimiis opibus
utebantur) prætor factus Annibal, uocare ad ſe quæſtorem. Idem pro nihilo habuit. nā
& aduerſę factionis erat: & quia ex quæſtura in iudices potentiſsimum ordinem refere-
bantur: iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimuero indignum id ratus An-
D nibal, uiatorem ad prehendendum quæſtorem miſit: ſubductumque in concionē non
ipſum magis q̄ ordinem iudicum, præ quorum ſuperbia atq; opibus nec leges quicquā
eſſent, nec magiſtratus, accuſauit. & ut ſecundis auribus accipi orationem animaduer-
tit, & infimorum quoq; libertati grauem eſſe ſuperbiam eorum: legem extemplo pro-
mulgauit pertulitq;, ut in ſingulos annos iudices legerētur, ne quis bienniū continuum
iudex eſſet. Cæterùm quantam eo facto ad plebem inierat gratiam: tātum magnæ par-
tis principū offendebat animos. Adiecit aliud, quod bono publico ſibi proprias ſimul-
tates iritauit. Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur: partim prædæ ac di-
uiſui principum, quibuſdam & magiſtratibus erant. quin & pecunia quæ in ſtipēdium
Romanis ſuo quoque anno penderetur, deerat: tributumque graue priuatis imminere
uidebatur. Annibal poſtquam uectigalia quanta terreſtria maritimáq; eſſent, & in quas
E res erogarentur, animaduertit, & quid eorum ordinarii reipub. uſus conſumerent, quā-
tum peculatus auerteret: omnibus reſiduis pecuniis exactis, tributo priuatis remiſſo, ſa-
tis locupletem rempub. fore ad uectigal præſtandum Romanis pronunciauit in cōcio-
ne, & præſtitit promiſſum. Tū uero iſti, quos pauerat per aliquot annos publicus pecu-
latus, uelut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infenſi & irati, Romanos
in Annibalem, & ipſos cauſam odii quærentes, inſtigabant. Itaque diu repugnāte Sci-
pione Africano, quia parum ex dignitate ſua ducebat ſubſcribere odiis accuſationibúſ-
que Annibalis, & factionibus Carthaginienſium inſerere publicam authoritatem: nec
ſatis habere bello uiciſſe Annibalem, niſi uelut accuſatores calumniam in eum iurarēt,
ac nomen deferrent: tandem peruicerunt, ut legati Carthaginem mitterētur: qui apud

vrb. 559 ſenatum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho rege cõſilia belli faciendi inire. F
Oly. 146 Legati tres miſsi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cũ ue-
niſſent, ex conſilio inimicorũ Annibalis, quærentibus cauſam aduentus dici iuſſerunt,
ueniſſe ad controuerſias quæ cum Maſaniſſa rege Numidarum Carthaginienſibus eſ-
ſent, dirimendas. id creditum uulgo. Annibalem unũ ſe peti ab Romanis non fallebat,
& ita pacem Carthaginienſibus datam eſſe, ut inexpiabile bellum aduerſus ſe unũ ma-
neret. itaque cedere tempori & fortunæ ſtatuit. & præparatis iam omnibus antè ad fu-
gã, obuerſatus eo die in foro auertendæ ſuſpicionis cauſa, primis tenebris ueſtitu foren-
ſi ad portã cum duobus comitibus ignaris conſilii eſt egreſſus. Cũ equi quo in loco iuſ-
ſi erant præſtò fuiſſent, nocte uia cita regionẽ quandã agri Vocani tranſgreſſus, poſtero
die mane inter Acyllam & Thapſum ad ſuam turrim peruenit. ibi cũ parata inſtructá-
que remigio excepit nauis. ita Africa Annibal exceſsit, ſæpius patriæ quàm ſuorũ euen G
tus miſeratus. Eo die in Cercinam inſulã traiecit ubi cum in portu naues aliquot Pœni
onerarias cum mercibus inueniſſent, & ad egreſſum eum è naue concurſus ſalutãtium
eſſet factus: percontantibus legatum ſe Tyrum dici iuſsit. ueritus tamen ne qua earum
nauis nocte profecta Thapſum aut Acyllam nunciaret ſe Cercinæ uiſum: ſacrificio ap-
parari iuſſo, magiſtros nauium mercatoréſque inuitari iuſsit, & uela cũ antennis ex na-
uibus corrogari, ut umbra (etenim media æſtas forte erat) cœnantibus in litore fieret.
quantum res & tempus patiebatur, apparatæ celebratæque eius diei epulæ ſunt: multó-
que uino in ſerum noctis conuiuium productum. Annibal quamprimum fallendi eos
qui in portu erant, tempus habuit: nauem ſoluit. cæteri ſopiti cum poſtero die tandẽ ex
ſomno pleni crapulæ ſurrexiſſent, id quod ſerum erat, aliquot horas remis in naues col-
locandis & aptandis armamẽtis abſumpſerunt. Carthagine & multitudinis aſſuetæ H
domum Annibalis frequentare concurſus ad ueſtibulũ ædium eſt factus: & ut non cõ-
parere eum uulgatum eſt, in forum turba conuenit principem ciuitatis quærentium. &
alii fugam conſciſſe, (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum, idque magis
ferebant: uarióſq; uultus cerneres, ut in ciuitate aliorum alias partes fouentium factio-
nibus. uiſum deinde Cercinæ eum, tãdem allatum eſt. Romani legati cum in ſenatu
expoſuiſſent, compertũ patribus Romanis eſſe, & Philippum regem antè ab Annibale
maxime accenſum, bellum populo Ro. feciſſe: & nunc literas nunciósque ab eo ad An-
tiochum regem profectos, haud quieturum ante q̃ bellum toto orbe terrarũ cõciſſet: ne
his * debere impune eſſe, ſi ſatisfacere Carthaginiẽſes populo Ro. uellent: nihil eorum
ſua uoluntate, nec publico conſilio factũ eſſe, Carthaginienſes reſponderunt. quicquid
æquum cenſuiſſent Romani, facturos eſſe. Annibal proſpero curſu Tyrum peruenit: I
exceptúſque à conditoribus Carthaginis ut alia patria, uir tam clarus omni genere ho-
norum, paucos moratus dies Antiochiam nauigat. ibi profectum iam regem cum au-
diſſet: filium eius ſolenne ludorum ad Daphnen celebrantem cõueniſſet: comiter ab eo
exceptus, nullam moram nauigandi fecit. Epheſi regem eſt conſecutus, fluctuantẽ ad-
huc animo, incertumque de Romano bello. ſed haud paruum momentum animo eius
ad moliendum aduentus Annibalis fecit. Aetolorum quoque eodem tẽpore alienati
ab ſocietate Romana animi ſunt: quorum legatos Pharſalum & Leucadẽ, & quaſdam
alias ciuitates ex primo fœdere petentes ſenatus ad Quintium reiecit.

DECADIS QVARTÆ LIBER QVARTVS.

K

INter bellorum magnorum aut uixdũ finitorum aut imminentiũ
curas interceſsit res parua dictu: ſed quæ ſtudiis in magnum certa-
men exceſſerit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis ad ple-
bem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eã C. Oppius tri-
bunus plebis, Q. Fabio, T. Sẽpronio coss. in medio ardore Punici
belli: ne qua mulier plus ſemũcia auri haberet: neu ueſtimẽto uer-
ſicolori uteretur: neu iuncto uehiculo in urbe oppidóue, aut pro-
pius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa, ueheretur. M. & P. Iunii Bruti
tribuni plebis legem Oppiam tuebantur: nec eam ſe abrogari paſſuros aiebãt. Ad ſua-
dendum

A dendum diſſuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fa- Vrb. 559.
uentium aduerſantiumq; legi complebatnt. matronæ nulla nec authoritate, nec uere- Olym.146.
cũdia, nec imperio uirorum contineri limine poterant: omnes uias urbis, aditúſq; in fo-
rum obſidebant, uiros deſcendentes ad forum orantes, ut florente republica, creſcẽte in
dies priuata omnium fortuna, matronis quoq; priſtinum ornatũ reddi paterentur. au-
gebatur hæc frequentia mulierum in dies: nam etiam ex oppidis conciliabuliſque con-
ueniebant. iã & conſules prætoréſq;, & alios magiſtratus adire & rogare audebant. cæ-
terùm minime exorabilem alterum utique conſulem M. Porcium Catonem habebãt:
» qui pro lege quæ abrogabatur, ita diſſeruit. Si in ſua quiſque noſtrum matrefamiliâs
» Quirites, ius & maieſtatem uiri retinere inſtituiſſet, minus cum uniuerſis fœminis ne-
» gotii haberemus. nunc domi uicta libertas noſtra impotentia muliebri, hic quoque in
B foro obteritur & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere nõ potuimus, uniuerſas horremus.
» Equidẽ fabulam & fictam rem ducebã eſſe, uirorum omne genus in aliqua inſula cõiu-
» ratione muliebri à ſtirpe ſublatũ eſſe. Ab nullo genere non ſummũ periculum eſt, ſi cœ-
» tus & cõcilia & ſecretas cõſultationes eſſe ſinas. Atque ego uix ſtatuere apud animum
» meum poſſum, utrum peior ipſa res, an peiore exemplo agatur. quorũ alterum ad nos
» Coſs. reliquóſque magiſtratus, alterum ad uos Quirites magis pertinet. nam utrum è
» repub. ſit, nec ne, id quod ad nos fertur: neſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragiũ ituri eſtis.
» Hæc cõſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus uobis M. Fundani & L. Va-
» leri facta eſt, haud dubie ad culpã magiſtratuũ pertinens, neſcio uobis tribuni, an coſs.
» magis ſit deformis. uobis, ſi fœminas ad cõcitandas tribunitias ſeditiones iam adduxi-
» ſtis: nobis, ſi ut plebis quondã, ſic nunc mulierum ſeceſsione leges accipiẽdæ ſunt. Equi-
C dem non ſine rubore quodam paulò antè per medium agmẽ mulierum in forũ perue-
» ni. ꝙ niſi me uerecundia ſingularũ magis maieſtatis & pudoris, quàm uniuerſarum te-
» nuiſſet, ne compellatæ à conſule uiderẽtur: dixiſſem, qui hic mos eſt in publicũ procur-
» rendi, & obſidendi uias, & uiros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæq; domi roga-
» re nõ potuiſtis? an blandiores in publico quàm in priuato, & alienis quàm ueſtris eſtis?
» quanquã ne domi quidem uos, ſi ſui iuris finibus matronas cõtineret pudor: quæ leges
» hic rogarentur abrogarentúrue, curare decuit. Maiores noſtri nullã ne priuatam qui-
» dẽ rem agere fœminas ſine authore uoluerunt: in manu eſſe parentũ, fratrum, uirorum.
» nos (ſi diis placet) iam etiam rempub. capeſſere eas patimur: & foro propè, & concioni-
» bus & comitiis immiſceri. quid enim nũc aliud per uias & compita faciũt, quàm quòd
» aliæ rogationes tribunorum plebis ſuadent: aliæ legẽ abrogandam cẽſent? Date frenos
D impotenti naturæ, & indomito animali: & ſperate ipſas modum licentiæ facturas, niſi
» uos faciatis. Minimum hoc eorum eſt quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut
» legibus iniunctum patiuntur. omnium rerum libertatem, imò licentiam, ſi uera dice-
» re uolumus, deſiderant. quid enim, ſi hoc expugnauerint, non tẽtabunt? Recenſete o-
» mnia muliebria iura, quibus licentiã earũ alligauerint maiores noſtri, per quæq; ſubie-
» cerint uiris: quib. omnibus cõſtrictas uix tamẽ cõtinere poteſtis. quid ſi carpere ſingula
» & extorquere, & exæquari ad extremũ uiris patiemini: tolerabiles uobis eas fore credi-
» tis? extẽplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At hercule ne quid nouũ in eas
» rogetur, recuſant: nõ ius, ſed iniuriã deprecãtur. imò ut quam accepiſtis, iuſsiſtis ſuffra-
» giis ueſtris legem, quam uſu tot annorum & experiendo cõprobaſtis, hanc ut abroge-
» tis: id eſt, ut unam tollendo legẽ, cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis commoda omnibus
E eſt. id modo quæritur, ſi maiori parti, & in ſummã prodeſt. ſi quod cuiquã priuatim of-
» ficiet ius, id deſtruet ac demolietur: quid attinebit uniuerſos rogare leges, quas mox ab-
» rogare, in quos latæ ſunt, poſsint? Volo tamẽ audire quid ſit propter quod matronę cõ-
» ſternatæ procurrãt in publicũ, ac uix foro ſe & cõcione abſtineant. ut captiui ab Anni-
» bale redimãtur, parentes, uiri, liberi, fratres earum? procul abeſt, abſitq; ſemper talis for
» tuna reip. ſed tamen cũ fuit, negaſtis hoc piis precibus earũ. At non pietas, nec ſolicitu-
» do pro ſuis, ſed religio cõgregauit eas. matrem Idæam Peſinunte ex Phrygia uenietem
» accepturæ ſunt. Quid honeſtum dictu ſaltẽ ſeditioni prætenditur muliebri? Vt auro &
» purpura fulgeamus, inquiũt: ut carpentis profeſtis quoq; diebus uelut triumphantes de
» lege uicta & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis ueſtris, per urbẽ uectemur: ne ullus

vrb. 579 modus ſumptibus, nec luxuriæ ſit. Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de uiro- F
Oly. 146. rũ, nec de priuatorum modo, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis: diuerſiſque
» duobus uitiis, auaritia & luxuria ciuitatem laborare: quę peſtes omnia magna imperia
» euerterunt. Hæc ego quo melior lætiorq; in dies fortuna reip. eſt, quo magis imperium
» creſcit, & iam in Græciam Aſiamq; tranſcendimus, omnibus libidinũ illecebris reple-
» tas, & regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo ne illæ magis res nos ceperint, q̃
» nos illas. Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic urbi. iam nimis mul-
» ros audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudanteis miranteiſque, & antè fixa fi-
» ctilia deorum Romanorum ridẽteis. egò hos malo propitios deos, & ita ſpero futuros,
» ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Parrum noſtrorum memoria per legatum Cyneam
» Pyrrhus nõ uirorum modò, ſed etiam mulierũ animos donis rentauit. nõdum lex Op-
» pia ad coërcẽdam luxuriã muliebrem lata erat: tamẽ nulla accepit. quam cauſam fuiſſe G
» cenſetis? eadem fuit, quæ maioribus noſtris nihil de hac re lege ſanciendi. nulla erat lu-
» xuria quæ coerceretur. Sicut antè morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, q̃ remedia eorũ: ſic
» cupiditates prius natæ ſunt, q̃ leges quæ iis modũ facerent. Quid legem Liciniã excita-
» uit de quingentis iugeribus, niſi ingẽs cupido agros cõtinuandi? quid legẽ Cinciam de
» donis & muneribus, niſi quia uectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatui cœperat?
» Itaque minime mirum eſt nec Oppiam nec aliam ullam tum legem deſideratam eſſe,
» quæ modũ ſumptibus mulierum faceret, cũ aurum & purpurã data & oblata ultro non
» accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas urbem circumiret: ſtantes in publico in-
» ueniſſet quæ acciperent. Atqi ego nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidẽ aut ra-
» tionem inire poſſum. nã ut quod alii liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut
» pudoris aut indignationis habeat: ſic æquato omnium cultu, quid unaquæq; ueſtrum H
» ueretur ne in ſe cõſpiciatur? Peſsimus quidem pudor eſt uel parſimoniæ uel pauperta-
» tis, ſed utrunq; lex uobis demit, cũ id quod habere non licet, non habetis. Hanc, inquit,
» ipſam exæquationem non fero, illa locuples. cur non inſignis auro & purpura conſpi-
» cior? cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet, ut quod habere nõ poſſunt: habi-
» turæ, ſi liceret, fuiſſe uideantur? Vultis hoc certamen uxoribus ueſtris iniicere Quirites, »
» ut diuites id habere uelint, quod nulla alia poſsit? pauperes, ne ob hoc ipſum cõtemnã- »
» tur, ſupra uires ſe extendant? Nę ſimul pudere quod nõ oportet, cœperit: quod oportet, »
» non pudebit. Quæ de ſuo poterit, parabit. quæ non poterit, uirum rogabit. Miſerum il- »
» lum uirum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, cum quod ipſe non dederit, datũ
» ab alio uidebit. Nunc uulgo alienos uiros rogant, & quod maius eſt, legem & ſuffragia
» rogant, & à quibuſdam impetrant, aduerſus te & rem tuam & liberos tuos inexorabi- I.
» les. ſimul lex modũ ſumptibus uxoris tuæ facere deſierit: tu nunquã facies. Nolite eodẽ
» loco exiſtimare Quirites futuram rem, quo fuit antequã lex de hoc ferretur. & hominẽ
» improbum non accuſari tutius eſt, quàm abſolui: & luxuria non mota tolerabilior eſ-
» ſet, quàm erit nunc ipſis uinculis, ſicut fera beſtia, irritata, deinde emiſſa. Ego nullo mo-
» do abrogandam legem Oppiam cenſeo. uos quod faxitis, deos omnes fortunare uelim.
Poſt hæc tribuni quoque plebis, qui ſe interceſſuros profeſsi erant, cum pauca in eandẽ
ſentẽtiam adiecissent, tum L. Valerius pro rogatione ab ſe promulgata ita diſſeruit. Si
» priuati tantummodo ad ſuadendũ diſſuadendumq; id quod à nobis rogatur, proceſsiſ-
» ſent, ego quoq; cum ſatis dictum pro utraq; parte exiſtimarem, tacitus ſuffragia ueſtra »
» expectaſſem. nunc cum uir grauiſsimus cos. M. Porcius nõ authoritate ſolùm, quæ ta- »
» cita ſatis momenti habuiſſet, ſed oratione etiam lõga & accurata inſectatus ſit rogatio- K
» nem noſtram, neceſſe eſt paucis reſpondere. qui tamen plura uerba in caſtigandis ma-
» tronis, q̃ in rogatione noſtra diſſuadenda conſumpſit: & quidem ut in dubio poneret,
» utrũ id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis authoribus feciſſent. Rẽ de-
» fendam, non nos: in quos iecit magis cos. uerbotenus, quàm ut re inſimularet. Cœtum
» & ſeditiones, & interdum ſeceſsionem muliebrem appellauit, quòd matronæ in publi- »
» co uos rogaſſent, ut legem in ſe latam per bellum temporibus duris, in pace & florente
» ac beata repub. abrogaretis. Verba mãgna, quæ rei augendæ cauſa conquirantur, &
» hæc & alia eſſe ſcio, & M. Catonem oratorem non ſolũ grauem, ſed interdum etiã tru-
» cem eſſe ſcimus omnes, cũ ingenio ſit mitis. Nam quid tandẽ noui matronæ fecerunt,
quòd

Pudet quod, pro cuius, et Plauti, et Livij, et Catonis est.

A quòd frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerũt? nunquam ante hoc tempus in publico apparuerũt? Tuas aduerſus te Origines reuoluam. accipe quoties id fecerint, & quidem ſemper bono publico, Iam à principio regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur: nõne interceſſu matronarum inter acies duas, prælium ſedatum eſt? Quid? regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent, nónne id agmen quo obruta hæc urbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam urbe capta à Gallis, aurũ quo urbs redempta eſt: nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nónne & cum pecunia opus fuit, uiduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? & cum dii quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus acceſſerentur: matronæ uniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendã? Diſsi-
B miles; inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cauſas æquare propoſitũ eſt. nihil noui factum purgare ſatis eſt. Cæterùm quòd in rebus ad omnes pariter uiros fœmináſque pertinentibus feciſſe eas nemo miratus eſt; in cauſa propriè ad ipſas pertinẽte miramur feciſſe? Quid autem fecerunt? ſuperbas mediusfidius aures habemus, ſi cum domini ſeruorum nõ faſtidiant preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nũc ad id de quo agitur: in quo duplex conſulis oratio fuit. nam & legem ullã omnino abrogari eſt indignatus, & eam præcipue legem, quæ luxuriæ muliebris coërcendę cauſa lata eſſet. & illa cõmunis pro legibus uiſa conſularis oratio eſt: & hęc aduerſus luxuriam ſeueriſsimis moribus cõueniebat. Itaque periculum eſt, niſi quid in utraque uani ſit docuerimus, ne quis error uobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex his legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternum latæ ſunt, nullam abrogari debere fa-
C teor, niſi quam aut uſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipub. inutilem fecit: ſic quas tẽpora aliqua deſiderarunt leges, mortales (ut ita dicam) & temporibus ipſis mutabiles eſſe uideo. quæ in pace latæ ſunt, plerunque bellum abrogat: quæ in bello, pax: ut in nauis adminiſtratione alia in ſecũda, alia in aduerſa tempeſtate uſui ſunt. Hæc cum ita natura diſtincta ſint: ex utro tãdem genere ea lex eſſe uidetur, quã abrogamus? Quid, uetus regia lex, ſimul cum ipſa urbe nata? aut (quod ſecundum eſt) à decemuiris ad condenda iura creatis in XII tabulis ſcripta? ſine qua cùm maiores noſtri nõ exiſtimarint matronale decus ſeruari poſſe, nobis quoque uerendum ſit ne cum ea pudorem ſanctitatémque fœminarum abrogemus? Quis igitur neſcit nouam iſtam legem eſſe, Q. Fabio, T. Sempronio conſulibus XX annis antè latam? ſine qua cum per tot annos matronę optimis moribus uixerint: quod tandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriam, pericu-
D lum eſt? nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, ut finiret libidinem muliebrem, uerẽdum foret ne abrogata incitaret. cur ſit autem lata, ipſum indicauit tempus. Annibal in Iralia erat uictor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat: ad urbem Romam admoturus exercitum uidebatur: defecerant ſocii: non milites in ſupplementum, nõ ſocios nauales ad claſſem tuẽdam, non pecuniam in ærario habebamus: ſerui, quibus arma darentur, ita ut precium pro iis bello perfecto dominis ſolueretur, emebantur, in eandem diem frumentum & cætera quæ belli uſus poſtulabant, præbenda publicani ſe conducturos profeſsi erant: ſeruos ad remum, numero ex cenſu cõſtituto, cum ſtipẽdio noſtro dabamus: aurum & argentum omne, à ſenaroribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: uiduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebãt: cautum erat, quò ne plus auri & argenti facti, quò ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.
E Tali tẽpore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad eã coërcẽdam lex Oppia deſiderata ſit: cum, quia Cereris ſacrificium lugẽtibus omnibus matronis intermiſſum erat, ſenatus finiri luctum triginta diebus iuſsit. Cui non apparet, inopiam & miſeriam ciuitatis, quia omnium priuatorum pecuniæ in uſum publicum uertendæ erant, iſtam legem ſcripſiſſe, tandiu manſurã, quandiu cauſa ſcribendæ legis manſiſſet? nam ſi quæ tũc tẽporis cauſa aut decreuit ſenatus, aut populus iuſsit, in perpetuũ ſeruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui qui militent non emuntur? cur priuati nõ damus remiges, ſicut tunc dedimus? Omnes alii ordines, omnes homines mutationem in meliorem ſtatum reipublicæ ſentient: ad cõiuges tantum noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Purpura

uiri utemur,prætextati in magiſtratibus,in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura F
togis utentur:magiſtratibus in coloniis municipiiſque,hic Romę infimo genere magi-
ſtris uicorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus: nec id ut uiui ſolùm habeant
tantum inſigne,ſed etiam ut cum eo cremētur mortui: fœminis duntaxat purpuræ uſu
interdicemus?& cũ tibi uiro liceat purpura in ueſte ſtragula uti, matremfamiliâs tuam
purpureum amiculum habere non ſines?& equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, q̃ uxor
ueſtita?Sed in purpura,quæ teritur,abſumitur,iniuſtã quidem, ſed aliquam tamen cau
ſam tenacitatis uideo: in auro uerò, in quo præter manus precium nihil intertrimenti
fit,quæ malignitas eſt?præſidium potius in eo eſt & ad publicos, & ad priuatos uſus: ſi-
cuti experti eſtis. Nullam æmulationem inter ſe ſingularum,quãdo nulla haberet,eſ-
ſe aiebat. At Hercule uniuerſis dolor & indignatio eſt, cum ſociorum Latini nominis
uxoribus uident eã conceſſa ornamenta, quæ ſibi adempta ſint: cũ inſignes eas eſſe au- G
ro & purpura:cum illas uehi per urbem,ſe pedibus ſequi:tanquam in illarũ ciuitatibus,
non in ſua imperium ſit. Virorũ hoc animos uulnerare poſſet: quid muliercularum cē-
ſetis,quas etiam parua mouent?Non magiſtratus,nec ſacerdotia,nec triumphi,nec in-
ſignia,nec dona aut ſpolia bellica his contingere poſſunt: munditiæ,& ornatus, & cul-
tus,hæc fœminarum inſignia ſunt:his gaudent & gloriantur:hunc mundũ muliebrem
appellarunt maiores noſtri. Quid aliud in luctu,quàm purpuram atque aurum depo-
nunt?quid cum eluxerunt,ſumunt?quid in gratulationibus ſupplicationibúſq;,niſi ex-
cellentiorem ornatũ adiciunt? Scilicet ſi legem Oppiam abrogaueritis: nõ ueſtri arbi-
trij erit, ſiquid eius uetare uolueritis, quod nunc lex uetat. minus filiæ, uxores, ſorores
etiam quibuſdam in manu erunt. Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris. &
ipſæ libertatē quam uiduitas & orbitas facit,deteſtantur.In ueſtro arbitrio ſuum orna- H
tum,quàm in legis malunt eſſe.& uos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere
eas,& malle patres uos aut uiros, quàm dominos dici. Inuidioſis nominibus utebatur
modò cos.ſeditionem muliebrem & ſeceſsionem appellãdo. id enim periculum eſt, ne
Sacrum montem,ſicut quondam irata plebs,aut Auentinum capiãt. Patiendum huic
infirmitati eſt quodcunque uos cēſueritis. quo plus poteſtis, eo moderatius imperio uti
debetis. Hæc cum contra legem, proq; lege dicta eſſent: aliquanto maior frequentia
mulierũ poſtero die ſeſe in publicũ effudit:unóq; agmine omnes Brutorum ianuas ob-
ſederunt,qui collegarum rogationi intercedebant;nec antè abſtiterunt, quàm remiſſa
interceſsio à tribunis eſt. nulla deinde dubitatio fuit,quin omnes tribus legem abroga-
rent. annis xx pòſt abrogata eſt,quàm lata. M. Porcius cos. poſteaquam abrogata eſt
Oppia lex,extemplo xxv nauibus longis, quarum quinque ſociorum erant, ad Lunæ I
portum profectus,eodem exercitu conuenire iuſſo, & edicto per oram maritimã miſſo
nauibus omnis generis contractis, à Luna proficiſcens edixit ut ad portum Pyrenei ſe-
querentur,inde ſe frequenti claſſe ad hoſtes iturum. Præteruecti Liguſtinos montes,ſi-
numque Gallicum,ad diem quam edixerat,conuenerunt. inde Rhodam uentũ,& prę-
ſidium Hiſpanorum,quod in caſtello erat, ui deiectum. ab Rhoda ſecundo uento Em-
porias peruentum. ibi copiæ omnes, præter ſocios nauales,in terram expoſitæ. Iã tunc
Emporiæ duo oppida erant muro diuiſa. unũ Græci habebant à Phocæa,unde & Maſ-
ſilienſes oriundi, alterum Hiſpani. ſed Græcum oppidum in mare expoſitum, totũ or-
bem muri minus quadringentos paſſus patentem habebat: Hiſpanis retractior à mari
millium paſſuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuo Cæ-
ſare poſt deuictos Pompeĩ liberos adiecti. nũc in corpus unum cõfuſi omnes, Hiſpanis K
prius,poſtremò & Græcis in ciuitatem Romanam adſcitis. Miraretur quis,cum cerne-
ret aperto mari ab altera parte,ab altera Hiſpanis,tam feræ & bellicoſæ genti obiectos,
quæ res eos tutaretur. diſciplina erat cuſtos infirmitatis, quam inter ualidiores optime
timor continet. Partem muri uerſam in agros, egregie munitam habebant, una tãtum
in eam regionem porta impoſita:cuius aſsiduus cuſtos ſemper aliquis ex magiſtratibus
erat. nocte pars tertia ciuium in muris excubabat: neq; moris tantũ aut legis cauſa, ſed
quanta ſi hoſtis ad portas eſſet, obſeruabant uigilias & circumibant cura. Hiſpanũ ne-
minem in urbem recipiebant, ne ipſi quidem temere urbe excedebant. ad mare patebat
omnibus exitus. porta ad Hiſpanorum oppidum uerſa nunquam niſi frequentes, pars
tertia

A tertia fere, cuius proxima nocte uigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. cauſa exeundi vrb. 559.
hæc erat. cõmercio eorum Hiſpani imprudentes maris gaudebãt: mercarique & ipſi ea Oly 146.
quæ externa nauibus inueherentur: & agrorum exhibere fructus uolebãt. huius mutui
uſus deſiderium, ut Hiſpana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiã eo tutiores, quòd
ſub umbra Romanæ amicitiæ latebant, quam ſicut minoribus uiribus quàm Maſsiliẽ-
ſes, ita pari colebant fide. tunc quoque conſulem exercitumq́ue comiter ac benigne ac-
ceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret ubi & quantæ hoſtium copię
eſſent, ut ne mora quidem ſegnis eſſet: omne id tẽpus exercendis militibus conſumpſit.
Id erat forte tempus anni, ut frumentum in areis Hiſpani haberent. itaque redemptori-
bus uetitis frumentum parare, ac Romam dimiſsis, Bellum, inquit, ſeipſum alet. profe-
ctus ab Emporiis agros hoſtium urit uaſtatque: omnia fuga & terrore complet. Eodẽ
B tempore M. Heluio decedenti ex ulteriore Hiſpania cum præſidio ſex millium dato ab
Ap. Claudio prætore, Celtiberi agmine ingẽti ad oppidum Iliturgi occurrerũt. Viginti
millia armatorum fuiſſe Valerius ſcribit: duodecim millia ex iis cæſa: oppidum Iliturgi
receptum, & puberes omneis interfectos. Inde ad caſtra Catonis Heluius peruenit. &
quia tuta iam ab hoſtibus regio erat: præſidio in ulteriorem Hiſpaniam remiſſo, Romã
eſt profectus: & ob rem feliciter geſtam ouans urbem eſt ingreſſus. Argenti infecti tu-
lit in ærarium quatuordecim millia pondo ſeptingenta trigintaduo: & ſignati bigato-
rum XVII millia XXIII, & Oſceſis argenti CXX millia CCCCXXXVIII. Cauſa trium-
phi negandi ſenatui fuit, quòd alieno auſpicio & in aliena prouincia pugnaſſet. Cæte-
rùm biennio pòſt redierat, cum prouincia ſucceſſori Q. Minutio tradita, annum inſe-
quentem retentus ibi longo & graui morbo fuiſſet. itaque duobus modo menſibus an-
C tè Heluius ouans urbẽ eſt ingreſſus, quàm ſucceſſor eius Q. Minutius triumpharet. Hic
quoque tulit argenti pondo trigintaquatuor millia octingenta, bigatorum LXXVIII
millia, & Oſcenſis argenti CCLXXVIII millia. In Hiſpania interim conſul haud pro-
cul Emporiis caſtra habebat. eò legati tres ab Ilergetũ regulo Biliſtage, in quibus unus
filius erat, uenerunt, querentes caſtella ſua oppugnari: nec ſpem ullam eſſe reſiſtẽdi, niſi
præſidio Romanus miles eſſet. V millia militum ſatis eſſe: nec hoſtes, ſi tãta manus ue-
niſſet, manſuros. Ad ea conſul, moueri quidem ſe uel periculo eorũ, uel metu dicere: ſed
ſibi nequaquam tantum copiarum eſſe, ut cum magna uis hoſtium haud procul abſit,
cum qua mox ſignis collatis dimicandum ſibi in dies expectet: diuidendo exercitũ, mi-
nuere tutò uires poſſet. Legati ubi hęc audiuerunt, flẽtes ad genua conſulis prouoluun-
tur. Orant, ne ſe in rebus tam trepidis deſerat. quò enim ſe repulſos ab Romanis ituros?
D nullos ſe ſocios, nihil uſquam in terris aliud ſpei habere. potuiſſe ſe extra id periculum
eſſe, ſi decedere fide, ſi coniurare cum cæteris noluiſſent. nullis minis, nullis terriculis ſe
motos, ſperantes ſatis opis & auxilii ſibi in Romanis eſſe. id ſi nullum ſit, ſi ſibi à cõſule
negetur: deos hominéſque ſe teſtes facere, inuitos & coactos ſe, ne eadem quæ Sagunti-
ni paſsi ſunt patiantur, defecturos, & cum cęteris potius Hiſpanis quàm ſolos perituros
eſſe. Et illo quidem die ſic ſine reſponſo dimiſsi. Conſulem nocte quę inſecuta eſt, an-
ceps cura agitare. nolle deſerere ſocios, nolle minuere exercitum, quod aut moram ſibi
ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre poſſet. ſtat ſententia non minuere
copias, nequid interim hoſtes inferant ignominiæ: ſociis ſpem pro re oſtendendam eſ-
ſet. Sæpe uana pro ueris, maxime in bello ualuiſſe: & credentem ſe aliquid auxilii habe-
re, perinde atq; haberet, ipſa fiducia & ſperando atque audendo ſeruatum. Poſtero die
E legatis reſpõdit: quanquam uereatur ne ſuas uires, aliis eas commodando minuat, ta-
men illorum ſe temporis ac periculi magis quàm ſui rationem habere. denunciari mi-
litum parti tertię ex omnibus cohortibus iubet, ut cibũ quem in naues imponãt, matu-
re coquãt: nauéſq; in diem tertium expediri iuſsit: duos ex legatis Biliſtagi atq; Ilerge-
tibus nunciare ea iubet: filiũ reguli comiter habendo, & muneribus apud ſe retinet. Le-
gati non antè profecti quàm impoſitos in naues milites uiderũt: id pro haud dubio iam
nũciantes, non ſuos modò, ſed etiam hoſtes fama Romani auxilii aduentãtis impleue-
runt. Conſul ubi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt, reuocari ex nauibus milites
iubet. ipſe cum iam id tempus anni appeteret, quo geri res poſſent: caſtra hyberna mille
paſſuũ ab Emporiis poſuit: inde per occaſiones nũc hac parte, nũc illa, modico pręſidio

vrb. 559 caſtris relicto, prædatum milites in hoſtium agros educebat. Nocte ferme proficiſcebã- F
Oly. 146. tur, ut & quàm longiſsime à caſtris procederent, & inopinantes opprimerent. & exer-
cebat ea res nouos milites; & hoſtium magna uis excipiebatur: nec iã egredi extra mu-
nimenta caſtellorum audebant. Vbi ſatis admodum & ſuorum & hoſtium animos eſt
» expertus: conuocari tribunos præfectóſq;, & equites omnes & centuriones iuſsit. Tẽ-
» pus, inquit, quod ſæpe optaſtis, uenit: quo uobis poteſtas fieret uirtutem ueſtram oſten-
» dendi. adhuc prædonum magis quàm bellantium militaſtis more. nũc iuſta pugna ho-
» ſtes cum hoſtibus conſeretis manus. non agros inde populari, ſed urbium opes hauri-
» re licebit. Patres noſtri cũ In Hiſpania Carthaginienſium & imperatores ibi & exerci-
» tus eſſent: ipſi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in
» fœdere uoluerunt, ut imperii ſui Iberus fluuius eſſet finis. nunc cum duo prætores, cum
» cos. cum tres exercitus Romani Hiſpaniam obtineant: Carthaginienſium iam propè G
» x. annis nemo in his prouinciis ſit: imperium nobis citra Iberum amiſſum eſt. hoc ar-
» mis & uirtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temere, quàm con-
» ſtanter bellantem, iugum quo exuit, accipere rurſus cogatis. In hũc modum maxime
adhortatus pronunciat ſe nocte ad caſtra hoſtium ducturum. ita ad corpora curãda di-
miſsi. Nocte media, cũ auſpicio operam dediſſet, profectus, ut locum quẽ uellet, priuſ-
quam hoſtes ſentirent, caperet: præter caſtra hoſtium circũducit: & prima luce acie in-
ſtructa ſub ipſum uallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari à tergo apparuiſſe Ro-
» manum, diſcurrere ipſi ad arma. interim cõſul apud ſuos, Nuſquam niſi in uirtute ſpes
» eſt, milites, inquit, & ego ſedulo, ne eſſet, feci. inter caſtra noſtra & nos, medii hoſtes: ab
» tergo hoſtium ager eſt. quod pulcherrimum, idem tutiſsimum eſt, in uirtute ſpem poſi-
» tam habere. Sub hæc cohortes recipi iubet, ut barbaros ſimulatione fugæ eliceret. Id H
quod crediderat, euenit, pertimuiſſe & cedere rati Romanos, porta erumpunt: & quan-
tum inter caſtra ſua & hoſtium aciem relictum erat loci, armatis complent. Dũ trepi-
dant acie Inſtruenda, conſul iam paratis ordinatíſque omnibus, incompoſitos aggredi-
tur. equites primos ab utroque cornu in pugnam induxit. ſed in dextro extemplo pulſi,
cedentéſque trepidi etiam pediti terrorem intulere. Quod ubi uidit cos. duas cohortes
delectas ab dextro latere hoſtium circunduci iubet: & ab tergo ſe oſtendere priusquàm
concurrerent peditum acies. Is terror obiectus hoſti, rem metu Romanorum equitum
inclinatam æquauit. tamen adeo turbati erant dextræ alæ equites peditéſque, ut quoſ-
dam cos. manu ipſe reprehenderit, & aduerſos in hoſtem uerterit. ita & quandiu miſsi-
libus pugnatum eſt, anceps pugna erat: & iam ab dextera parte, unde terror & fuga cœ-
perat, ægre Romanus reſiſtebat. à ſiniſtro cornu & ab fronte urgebãtur barbari: & co- I
hortes ab tergo inſtantes pauidi reſpiciebant. Vt emiſsis ſoliferreis falaricíſque gladios
ſtrinxerunt, tum uelut redintegrata eſt pugna. non cæcis ictibus procul ex improuiſo
uulnerabantur: ſed pede collato, tota in uirtute ac uiribus ſpes erat. Feſſos iam ſuos cos.
ex ſecunda acie ſubſidiariis cohortibus in pugnam inductis, accendit: noua acies facta,
integri recentibus telis fatigatos adorti hoſtes, primùm acri impetu uelut cuneo percu-
lerunt: deinde diſsipatos in fugam auerterunt: effuſoque per agros curſu caſtra repete-
bantur. Vbi omnia fuga completa uidit Cato: ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſub-
ſidio poſita erat, equo reuehitur: & ſigna præ ſe ferri, plenóque gradu ad caſtra hoſtium
oppugnanda ſuccedere iubet. ſiquis extra ordinem auidius procurrit, & ipſe interequi-
tans ſparo percutit, & tribunos centurionéſque caſtigare iubet. Iam caſtra hoſtium op-
pugnabantur: ſaxíſque & ſudibus & omni genere telorum ſummouebãtur à uallo Ro- K
mani. ubi recens admota legio eſt, tum & oppugnantibus animus creuit, & infenſius
hoſtes pro uallo pugnabant. Cos. omnia oculis perluſtrat: ut quà minima ui reſiſtatur,
ea parte irrumpat. ad ſiniſtram portam infrequentes uidet: eò ſecundæ legionis princi-
pes haſtatóſque inducit. Non ſuſtinuit impetum eorum ſtatio quæ portæ appoſita erat.
& cæteri poſteaquam intra uallum hoſtes uident, ipſis caſtris exuti ſigna armáque abii-
ciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arcto hærentes. ſecundani terga hoſtiũ
cædunt, cæteri caſtra diripiunt. Valerius Antias ſupra XL millia hoſtium cæſa eo die
ſcribit. Cato ipſe haud ſane detrectator laudum ſuarum multos cæſos ait, numerum
non ſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſe putatur. unum, quòd circunducto exercitu
procul

A procul nauibus ſuis caſtríſque,ubi ſpẽ niſi in uirtute haberent,inter medios hoſteis prę- Vrb. 559.
lium commiſit. alterum,quòd cohortes ab tergo hoſtibus obiecit. tertium,quòd ſecun- Oly. 146.
dam legionẽ, cæteris omnibus effuſis ad ſequendos hoſteis,pleno gradu ſub ſignis com
poſitam inſtructamque ſubire ad portam caſtrorum iuſsit. Nihil deinde à uictoria ceſ-
ſatum.cum receptui ſigno dato ſuos ſpoliis onuſtos in caſtra reduxiſſet,paucis horis no
ctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. effuſius, ut ſparſis hoſtibus fuga,
prædati ſunt. quæ res non minus quàm pugna pridie aduerſa Emporitanos Hiſpanos
accoláſque eorum in deditionem compulit.multi & aliarum ciuitatum, qui Emporias
perfugerant,dediderunt ſe.quos omneis appellatos benigne, uinóque & cibo curatos,
domos dimiſit.Confeſtim inde caſtra mouit.& quacũque incedebat agmen,legati de-
dentium ciuitates ſuas occurrebant. & cum Tarraconem uenit, iam omnis cis Iberum
B Hiſpania perdomita erat, captiuíq; & Romani & ſociûm ac Latini nominis uariis ca-
ſibus in Hiſpania oppreſsi, donum cos. à barbaris reducebantur. Fama deinde uulga-
tur, cos. in Turdetaniam exercitum ducturum. & ad deuios montanos profecturum
etiam falſo perlatum eſt. Ad hunc uanum & ſine authore ullo rumorem Bergiſtano-
rum ciuitatis ſeptem caſtella defecerunt. eos deducto exercitu cos. ſine memorãdo prę-
lio in poteſtatem redegit. Haud ita multo pòſt iidem, regreſſo Tarraconem cos. priuſ-
quam inde quoquam procederet, defecerunt. Iterum ſubacti.ſed non eadem uenia ui-
ctis fuit. ſub corona ueniere omnes,ne ſæpius pacem ſolicitarent. Interim P. Manlius
prætor, exercitu uetere à Q. Minutio, cui ſucceſſerat, accepto, adiuncto & Ap. Clau-
dii Neronis ex ulteriore Hiſpania uetere item exercitu, in Turdetaniam proficiſcitur.
Omnium Hiſpanorum maxime imbelles habentur Turdetani.freti tamen multitudi-
C ne ſua,obuiam ierunt agmini Romano. Eques immiſſus turbauit extemplo aciem eo-
rum.pedeſtre prælium nullius ferme certaminis fuit.milites ueteres periti hoſtium bel-
líque haud dubiam pugnam fecerunt.Nec tamen ea pugna debellatũ eſt. x millia Cel-
tiberûm mercede Turduli conducunt, alieníſque armis parabant bellum. cos. interim
rebellione Bergiſtanorum ictus, cæteras quoque ciuitates ratus per occaſionẽ idem fa-
cturas,arma omnibus cis Iberum Hiſpanis ademit.quam rem adeo ægre paſsi, ut mul-
ti mortem ſibimet ipſi conſciſcerent:ferox gẽs nullam uitam rati ſine armis eſſe. Quod
“ ubi cos. renunciatum eſt,ſenatores omnium ciuitatum ad ſe uocari iuſsit.atque iis·Nõ
“ noſtra, inquit,magis quàm ueſtra refert nos non rebellare. ſiquidem id maiore Hiſpa-
“ norum malo quàm exercitus Romani labore ſemper adhuc factũ eſt. id ut ne fiat, uno
“ modo arbitror caueri poſſe,ſi effectum erit ne poſsitis rebellare. uolo id quàm molliſsima
D uia conſequi.uos quoque in ea re conſilio me adiuuate. nullum libentius ſequar, quàm
“ quod uoſmet ipſi attuleritis. Tacẽtibus ſpacium ſe ad deliberãdum dierum paucorum
dare dixit.cum reuocati ſecundo quoque concilio tacuiſſent : uno die muris omniũ di-
rutis,ad eos qui nondum parebãt,profectus, ut in quanque regionem uenerat : omnes
qui circà incolebant populos in deditionem accepit. Segeſticam tantum grauem at-
que opulentam ciuitatem uineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in
ſubigendis hoſtibus, quàm qui primi uenerant in Hiſpaniam, quòd ad illos tædio im-
perii Carthaginienſium Hiſpani deficiebant:huic ex uſurpata libertate in ſeruitutẽ ue-
lut aſſerẽdi erant. & ita mota omnia accepit,ut alii in armis eſſent, alii obſidione ad de-
fectionem cogerentur:nec niſi in tempore ſubuentum foret, ultrà ſuſtentaturi fuerint.
Sed in cos. ea uis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimáque per ſe adiret
E atque ageret:nec cogitaret modò imperaretque quæ in rem eſſent,ſed pleraque ipſe per
ſe tranſigeret:nec in quẽquam omnium grauius ſeueriúſque, quàm in ſemetipſum im-
periũ exerceret: parſimonia & uigiliis & labore cũ ultimis militum certaret : nec quic-
quam in exercitu ſuo præcipui,præter honorem atque imperium haberet. Difficilius
bellum in Turdetania prætori P.Manlio Celtiberi mercede exciti ab hoſtibus,ſicut an-
tè dictum eſt,faciebãt.itaq; eò cos.accerſitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eo ue-
nit,(caſtra ſeparatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turdetanis extẽplo leuia
prælia incurſantes in ſtationes eorum Romani facere : ſemperque uictores ex quanuis
temere cœpto certamine abire . Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire
cos. atque iis trium conditionum electionem ferre iubet. primam, ſi tranſire ad Ro-

vrb. 559. manos uelint, & duplex ſtipendium accipere quàm quantũ à Turdetanis pepigiſſent. F
Olÿ. 146. alterã, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, ꝙ hoſtibus ſe
Romanorum iunxiſſent. tertiam, ſi utique bellum placeat, diem locumq́ue cõſtituant
ubi ſecum armis decernãt. A Celtiberis dies ad cõſultandum petita. cõcilium immiſtis
Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam potuit. Cũ in-
certum bellum an pax cum Celtiberis eſſet, commeatus tamen haud ſecus quàm in pa-
ce, ex agris caſtelliſque hoſtium Romani portabant: dein ſæpe munimenta eorũ, uelut
cõmuni pacto commercio priuatis induciis ingredientes. cos. ubi hoſtes ad pugnã eli-
cere nequit: primùm prędatum ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ
regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberûm omneis ſarcinas impedimentáque
relicta, eò pergit ducere ad oppugnandum. Poſteaquam nulla mouentur re, perſoluto
ſtipendio nõ ſuis modò, ſed etiam prætoris militibus, relictóq; omni exercitu in caſtris G
prætorianis, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt regreſſus. Ea tam exigua manu
oppida aliquot cepit. defecere ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſſetani. Lacetanos, de-
uiam & ſyluestrem gentem, cum inſita feritas continebat in armis: tum conſcientia, dũ
cos. exercitúſque Turdulo bello eſt occupatus, depopulatorũ ſubitis incurſionibus ſo-
ciorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum cos. ducit non Romanas modò co-
hortes, ſed iuuẽtutem etiam merito infenſorum iis ſociorum. Oppidum longum in la-
titudinem haudquaquam tantundem patens habebãt. quadringentos inde ferme paſ-
ſus conſtituit ſigna. ibi delectarum cohortium ſtationem relinquens, præcepit eis ne ſe
ex eo loco antè mouerent, quàm ipſe ad eos ueniſſet. cæteras copias ad ulteriorem par-
tem urbis circunducit. maximum ex omnibus auxiliis numerum Sueſſetanæ iuuentu-
tis habebat. eos ad murum oppugnandum ſubire iubet. Quorum ubi arma ſignáq; La- H
cetani cognouere: memores quàm ſæpe in agro eorum impune perſultaſſent, quoties i-
pſos ſignis collatis fudiſſent fugaſſentque: patefacta repente porta uniuerſi in eos erum
punt. Vix clamorem eorum, nedum impetum Sueſſetani tulere. quod poſteaquam, ſi-
cut futurum ratus erat, cos. fieri etiam uidit, equo citato ſubter murum hoſtium ad co-
hortes aduehitur: atque eas arreptas, effuſis omnibus ad ſequendos Sueſſetanos, quà ſi-
lentium ac ſolitudo erat, in urbem inducit: priúſq; omnia cepit, quàm ſe reciperent La-
cetani. mox ipſos nihil præter arma habentes in deditionem accepit. Cõfeſtim inde ui-
ctor ad Vergium caſtrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat: & inde in-
curſiones in agros pacatos prouinciæ eius fiebant. Tráſfugit inde ad cos. princeps Ver-
geſtanus: & purgare ſe ac populares cœpit, non eſſe in manu ipſis rempublicam. prędo-
nes receptos totum ſuæ poteſtatis id caſtrum feciſſe. cos. eum domum redire, conficta I
aliqua probabili cur abfuiſſet cauſa, iuſsit. cũ ſe muros ſubiſſe cerneret, intentóſq; præ-
dones ad tuenda mœnia eſſe: tum uti cum ſuæ factionis hominibus meminiſſet arcem
occupare. Id uti præceperat, factum. repente anceps terror, hinc muros aſcendentibus
Romanis, illinc arce capta, barbaros circunuaſit. Huius potitus loci cos. eos qui arcem
tenuerant, liberos eſſe cum cognatis, ſuáque habere iuſsit: Vergeſtanos cæteros quæ-
ſtori ut uenderet imperauit: de prædonibus ſupplicium ſumpſit. Pacata prouincia, ue-
ctigalia magna inſtituit ex ferrariis argentariiſque, quibus tum inſtitutis locupletior
in dies prouincia fuit. Ob eas res geſtas in Hiſpania, ſupplicationem in triduum Pa-
tres decreuerunt. Eadem æſtate alter cos. L. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum
exercitu propter Litanam ſyluam ſignis collatis ſecundo prælio conflixit. Octo mil-
lia Gallorum cæſa traduntur. cæteri omiſſo bello in uicos ſuos atque agros dilapſi. K
Cos. reliquum æſtatis circa Padum Placentię & Cremonæ exercitum habuit, reſtituit-
que quæ in iis oppidis bello diruta fuerant. Cum hic ſtatus rerum in Italia Hiſpaniá-
que eſſet, T. Quintio, in Græcia ita hybernis actis, ut exceptis Ætolis, quibus nec pro
ſpe uictoriæ præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, uniuerſa Græcia ſimul
pacis libertatiſque perfruens bonis, egregie ſtatu ſuo gauderet: nec magis in bello uir-
tutem Romani ducis, quàm in uictoria temperantiam iuſtitiamq́ue & moderationem
miraretur: ſenatuſconſultum, quo bellum aduerſus Nabin Lacedæmonium decretum
erat, affertur. quo lecto Quintius, conuentu Corinthum omnium ſociarum ciuitatum
legationibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes conuenerunt,

ita ut

A ita ut ne Ætoli quidem abeſſent, tali oratione eſt uſus. Bellum aduerſus Philippum nō Vrb. 559.
„ magis communi animo conſilióque Romani & Græci geſſerunt, quàm utrique ſuas Olÿ. 146.
„ cauſas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienſes hoſtes
„ eorum iuuando, nunc hic ſociis noſtris oppugnandis uiolauerat: & in uos talis fuit, ut
„ nobis, etiam ſi noſtrarum obliuiſceremur iniuriarum, ueſtræ iniuriæ ſatis digna cauſa
„ belli fuerint. Hodierna conſultatio tota ex uobis pendet. refero enim ad uos, utrum Ar-
„ gos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatus, pati uelitis ſub ditione eius eſſe: an æquū cen-
„ ſeatis, nobiliſsimam uetuſtiſsimámq; ciuitatem in media Græcia ſitam, repeti in liber-
„ tatem: & eodem ſtatu, quo cæteras urbes Peloponneſi & Græciæ eſſe. Hæc conſultatio,
„ ut uidetis, tota de te pertinente ad uos eſt: Romanos nihil contingit, niſi quatenus libe-
„ ratæ Græciæ, unius ciuitatis ſeruitus non plenam nec integram gloriam eſſe ſinit. Cæ-
B terùm ſi uos nec cura eius ciuitatis, nec exēplum, nec periculum mouet, ne ſerpat latius
„ contagio eius mali: nos æqui boníque facimus. de hac re uos conſulo, ſtaturus eo quod
„ plures cenſueritis. Poſt orationem Romani impetatoris percenſeri aliorum ſentētiæ
cœptæ ſunt. Cum legatus Athenienſium quantum poterat gratiis agendis Romanorū
in Græciam merita extuliſſet, imploratos auxilium aduerſus Philippum tuliſſe opem,
non rogatos ultro aduerſus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatúſque eſſet hęc
tanta merita ſermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantiū, cum fateri po-
tius præteritorum gratiam deberent: apparebat inceſsi Ætolos. Igitur Alexander prin-
ceps gentis inuectus primùm in Athenienſes, qui libertatis quondam duces & autho-
res, aſſentationis propriæ gratia cōmunem cauſam proderent: queſtus deinde Achæos
Philippi quondam milites, poſtremùm ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corin-
C thum recepiſſe, & id agere, ut Argos habeant: Aetolos primos hoſtes Philippi, ſemper
ſocios Romanorum, pactos in fœdere ſuas urbes agróſque fore deuicto Philippo, frau-
dari Echino & Pharſalo: inſimulauit fraudis Romanos, quòd uano titulo libertatis o-
ſtentato, Chalcidem & Demetriadem præſidiis tenerent: qui Philippo cunctanti dedu-
cere inde præſidia, obiicere ſemper ſoliti ſunt: nunquam, donec Demetrias Chalcíſq; &
Corinthus tenerentur, liberā Græciam fore: poſtremò, manendi in Græcia, retinendíq;
exercitus Argos & Nabin cauſam facerent. Deportarent legiones in Italiam: Aetolos
polliceri, aut conditionibus & uoluntate ſua Nabin præſidium Argis deducturum, aut
ui atque armis coacturos in poteſtate conſentientis Græciæ eſſe. Hac uaniloquētia pri-
„ mum Ariſtænum prætorem Achæorum excitauit. Ne iſtuc, inquit, Iupiter Opt. Max.
„ ſiuerit, Iunóque regina, cuius in tutela Argi ſunt, ut illa ciuitas inter tyrannum Lacedæ
D monium & latrones Aetolos præmiū ſit poſita in eo diſcrimine, ut miſerius à nobis re-
„ cipiatur, quàm ab illo capta eſt. Mare interiectum ab iſtis prædonibus nō tuetur nos T.
„ Quinti: quid ſi in media Peloponneſo arcem ſibi fecerint, futurum nobis eſt? Linguam
„ tantum Græcorum habent, ſicut ſpeciem hominum: moribus ritibúſque efferatioribus
„ quàm ulli barbari, imo quàm rapaciſsimæ beluæ uiuunt. Itaque uos rogamus, Roma-
„ ni, ut & ab Nabide Argos recuperetis: & ita res Græciæ cōſtituatis, ut à latrocinio quo-
„ que Aetolorum ſatis pacata hæc relinquatis. Romanus cunctis undiq; increpantibus
Aetolos, reſponſurum ſe fuiſſe iis dixit, niſi ita infenſos omneis in eos uideret, ut ſedādi
potius quàm iritandi eſſent. contentum itaque opinione ea quæ de Romanis Aetolíſq;
eſſet, referre ſe dixit quid de Nabidis bello placeret, niſi redderet Achęis Argos. Cum o-
mnes bellum decreſſent, auxilia ut pro uiribus ſuis quæque ciuitates mitterent, eſt hor-
E tatus. Ad Aetolos legatum etiā miſit, magis ut nudaret animos, id quod euenit, quàm
ſpe impetrari poſſe. Tribunis militum ut exercitum ab Elatia acceſſerent, imperauit.
Per eoſdem dies & Antiochi legatis de ſocietate agentibus reſpondit, nihil ſe abſenti-
bus decem legatis ſententiæ habere, Romam eundum ad ſenatum iis eſſe. Ipſe copias
eductas ab Elatia ducere Argos pergit. atque ei circa Cleonas Ariſtænus prætor cum x.
millibus Achæorū, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iūctis exercitibus po-
ſuerunt caſtra. Poſtero die in campum Argiuorum deſcenderūt: & quatuor fere millia
ab Argis locum caſtris capiunt. Præfectus præſidio Laconū erat Pythagoras, gener idē
tyranni, & uxoris eius frater. qui ſub aduentum Romanorum, & utraſque arces, (nam
duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna aut ſuſpecta erant, ualidis præſidiis

vrb. 559 firmauit. ſed inter agenda hæc pauorem iniectum aduentu Romanorum diſsimulare F
Oly. 146 haudquaquam poterat: & ad externum terrorem inteſtina etiam ſeditio acceſsit. Da-
mocles erat Argiuus, adoleſcens maioris animi quàm conſilii: qui primò iureiurando
interpoſito, de præſidio expellendo cum idoneis collocutus, dum uires adiicere coniu-
rationi ſtudet, incautior fidei æſtimator fuit. colloquentem eum cum ſuis ſatelles à præ-
fecto miſſus cum acceſſeret, ſenſit proditum conſilium eſſe: hortatúſq; coniuratos qui
aderant, ut potius quàm extorti morerentur, arma ſecum caperent: atque ita cum pau-
cis in forum ire pergit, clamitãs, ut qui ſaluam remp. uellent, authorem & ducem ſe li-
bertatis ſequerentur. Haud ſane mouit quenquam, quia nihil uſquam ſpei propinquæ,
nedum ſatis firmi præſidii cernebant. Hæc uociferantem eum Lacedæmonii circunuẽ-
tum cum ſuis interfecerunt. comprehẽſi deinde quidam & alii: ex iis occiſi plures, pauci
in cuſtodiam coniecti. multi proxima nocte funibus per murum demiſsi, ad Romanos G
transfugerunt. Quintius affirmantibus iis, ſi ad portas Romanus exercitus fuiſſet, non
ſine effectu futurum eum motum fuiſſe, & ſi propius caſtra admouerentur, non quie-
turos Argiuos: miſit expeditos pedites equiteſque, qui circa Cylarabin (gymnaſium id
eſt minus trecentos paſſus ab urbe) cum erumpentibus à porta Lacedæmoniis prælium
commiſerunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. & caſtra eo
ipſo loco ubi pugnatum erat, imperator Romanus poſuit. Diem inde unum in ſpeculis
fuit, ſi quid noui motus oriretur. poſteaquam oppreſſam metu ciuitatem uidit, aduocat
concilium de oppugnãdis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Ariſtænum, ea-
dem ſententia erat, cum cauſa belli non alia eſſet, inde potiſsimum ordiendum bellum.
Quintio id nequaquam placebat, ſed Ariſtænum contra omnium conſenſum diſſeren-
tem cum haud dubia approbatione audiuit: & ipſe adiecit: cum pro Argiuis aduerſus H
tyrannum bellum ſuſceptum ſit, quid minus conueniens eſſe, quàm omiſſo hoſte Ar-
gos oppugnari? ſe uerò caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. Et dimiſſo
concilio, frumentatum expeditas cohortes miſit. quod maturi erat circà, demeſſum &
conuectum eſt. uiride, ne hoſtes mox haberent, protritum & corruptum. caſtra deinde
mouit, & Parthenio monte ſuperato, præter Tegeam tertio die ad Caryas poſuit caſtra.
ibi priuſquam hoſtium intraret agrum, ſociorum auxilia expectauit. Venerunt Mace-
dones à Philippo mille quingenti, & Theſſalorum equites quadringenti. nec iam auxi-
lia, quorum affatim erat, ſed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Ro-
manum. Nauales quoque magnæ copiæ conueniebant. iam ab Leucade L. Quintius
cum XL nauibus uenerat: iam Rhodiæ X & octo tectæ naues: iam Eumenes rex circa
Cycladas inſulas erat cum X tectis nauibus, triginta lembis, miſtíſque aliis minoris for- I
mæ nauigiis. ipſorum quoque Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum iniu-
ria pulſi, ſpe recuperandæ patriæ in caſtra Romana conuenerant. Multi autem erant
iam per aliquot ætates ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis pulſi. prin-
ceps erat exulum Ageſipolis, cuius iure gentis regnum Lacedęmone erat: pulſus infans
ab Lycurgo tyranno poſt mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.
Cum terra maríque tantum belli circunſtaret tyrannum, & propè nulla ſpes eſſet uires
ſuas hoſtiúmque æſtimanti, non tamen omiſit bellum: ſed & à Creta mille delectos iu-
uentutis eorum exciuit, cum mille iam haberet: & tria millia mercenariorum militum,
X millia popularium cum caſtellanis agreſtibus in armis habuit: & foſſa uallóq; urbem
communiuit. & ne quid inteſtini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat
animos. Quoniam ut ſaluum ullent tyrannum, ſperare non poterat, cũ ſuſpectos quoſ- K
dam ciuium haberet: eductis in campum omnibus copiis, (Dromon ipſi uocant) poſitis
armis ad concionem uocari iuſsit Lacedæmonios, atque eorum concioni ſatellites ar-
matos circundedit: & pauca præfatus cur ſibi omnia timenti cauentíque ignoſcendum
in tali tempore foret: & ipſorum referre, ſi quos ſuſpectos ſtatus præſens rerum faceret,
prohiberi potius nequid moliri poſsint, quàm puniri molientes. itaque quoſdam ſe in
cuſtodia habiturum, donec ea quæ inſtet tempeſtas præteræat. hoſtibus repulſis, à qui-
bus, ſi modo proditio inteſtina ſatis caueatur, minus periculi eſſe, extemplo eos emiſſu-
rum. Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum iuuentutis iuſsit: atque eos, ut
quiſque ad nomen reſponderat, in cuſtodiam tradidit: & nocte inſequenti omnes inter-
fecit.

A fecit. Ilotarum deinde quidam (hi ſunt iam inde antiquitus caſtellani, agreſte genus) Vrb. 559.
transfugere noluiſſe inſimulati, per omnes uicos ſub uerberibus acti necantur. Hoc ter- Oly 146.
rore obſtupuerant multitudinis animi ab omni conatu nouorũ conſiliorum. Intra mu-
nitiones copias continebat, nec parem ſe ratus ſi dimicare acie uellet: & urbem relin-
quere tam ſuſpenſis & incertis omnium animis metuens. Quinrius ſatis iam omnibus
paratis profectus ab ſtatiuis, die altero ad Sellaſiam ſuper Oenunta fluuium peruenit:
quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno
ſignis collatis dimicaſſe dicebatur. inde, cum audiſſet aſcenſum difficilis & arctæ uiæ eſ-
ſe, breui per monteis circuitu, præmiſsis qui munirent uiam, lato ſatis & patenti limite
ad Eurotam amnem ſub ipſis propè fluentem mœnibus, peruenit. ubi caſtra metantes
Romanos, Quintiúmque ipſum cum equitibus atque expeditis prægreſſum auxiliares
B tyranni adorti, in terrorem ac tumultum coniecerunt, nihil tale expectantes: quia ne-
mo his obuius toto itinere fuerat, ac ueluti pacato agro tranſierant. Aliquandiu, pediti-
bus equites, equitibus pedites uocantibus, cum in ſe cuique minimum fiducię eſſet, tre-
pidatum eſt. tandem ſigna legionum ſuperuenerũt: & cum primi agminis cohortes in-
ductæ in prælium eſſent, qui modò terrori fuerant, trepidantes in urbem compulſi ſunt.
Romani cum tantum à muro receſsiſſent, ut extra ictum teli eſſent, acie directa pauliſ-
per ſteterunt. poſteaquam nemo hoſtium contrà exibat, redierunt in caſtra. Poſtero die
Quintius prope flumen præter urbem ſub ipſas Mænali montis radices ducere copias
inſtructas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen
cogebant. Nabis intra murum inſtructos paratóſque ſub ſignis habebat mercenarios
milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo hoſtem aggrederetur. poſteaquam ex- *hostem aggrederetur.*
C tremum agmen præteriit, tum ab oppido eodem, quo pridie eruperant tumultu pluri-
bus ſimul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id quod futurum erat;
ne inopinatum accideret, præparatis ſuorum animis, ſigna extemplo cõuertit, totúm-
que in hoſtem agmen circumegit. itaq; uelut rectæ acies concurriſſent, iuſtum aliquan-
diu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarũt. quæ minus infida ac
trepida fuiſſet, ni Achæi locorum prudentes inſtitiſſent. hi & cædem ingentem edide-
runt, & diſperſos paſsim fuga plerosq; armis exuerũt. Quintius prope Amyclas poſuit
caſtra. inde cum perpopulatus omnia circuniecta urbi frequẽtis & amœni agri loca eſ-
ſet, nullo iam hoſtium porta excedente, mouit caſtra ad flumen Eurotam. inde uallem
Taygero ſubiectam, agróſque ad mare pertinentes euaſtat. Eodem fere tempore L.
Quintius maritimæ oræ oppida partim uoluntate, partim metu aut ui recepit. certior
D deinde factus, Gytheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmoniis rece-
ptaculum eſſe, nec procul à mari caſtra Romana abeſſe, omnibus id copiis aggredi con- *Aggredi oppidum omnibus copiis.*
ſtituit. Erat eo tempore ualida urbs & multitudine ciuium incolarúmque, & omni bel-
lico apparatu inſtructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eume-
nes & claſsis Rhodiorum ſuperuenerunt. ingens multitudo naualium ſociorum è tri-
bus contracta claſsibus, intra paucos dies omnia quæ ad oppugnationem urbis terra
maríque munitæ faciẽda opera erant, effecit. Iam teſtudinibus admotis murus ſubrue-
batur: iam arietibus quatiebatur. itaq; una crebris ictibus euerſa eſt turris: quódq; circà
muri erat, caſu eius proſtratum. & Romani ſimul à portu, unde aditus planior erat, ut
diſtenderent ab apertiore loco hoſtes: ſimul per patefactum ruina iter irrumpere cona-
bantur. nec multum abfuit, quin quà intenderant, penetrarent: ſed tardauit impetum
E eorum ſpes obiecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gor-
gopas pari imperio præerant urbi. Dexagoridas miſerat nuncium ad legatum Roma-
num, traditurum ſe urbem. & cum ad eam rem tempus & ratio conueniſſet, à Gorgopa
proditor interficitur, intenriúſq; ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta oppugna
tio erat, ni T. Quinrius cum quatuor millibus delectorũ militum ſuperueniſſet. Is cum
ſupercilio haud procul diſtantis tumuli ab urbe inſtructam aciem oſtendiſſet, & ex alte-
ra parte L. Quintius ab operibus ſuis terra maríq; inſtaret: tum uera deſperatio Gorgo-
pam quoq; coëgit id conſilii, quod in altero morte uindicauerat, capere. & pactus ut ab-
ducere inde milites, quos pręſidii cauſa habebat, liceret, tradidit Quintio urbem. Priuſ-
quam Gytheum traderetur, Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita cuſtodia urbis

vrb.559 Timocrati Pellenenſi, cum mille mercenariis militibus, & duobus millibus Argiuorũ F
Oly.146 Lacedæmonem ad Nabin uenit. Nabis ſicut primo aduentu Romanæ claſsis, & tra-
dirione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat:ſic parua ſpe cum acquieuiſſet, Gy-
theo ab ſuis retento:poſteaquam id quoq; traditum Romanis audiuit eſſe:cum ab terra
omnibus circà hoſtibus, nihil ſpei eſſet : à mari quoque toto ſe interclusum: cedendum
fortunæ ratus, caduceatorem primùm in caſtra miſit ad explorandum ſi paterentur le-
gatos ad ſe mitti. qua impetrata re, Pythagoras ad imperatorem uenit nullis cum aliis
mandatis, quàm ut tyranno colloqui cum imperatore liceret. Concilio aduocato, cum
omnes dandum colloquium cenſuiſſent: dies locúſque conſtituitur. In mediæ regionis
tumulos modicis copiis ſequentibus cum ueniſſent : relictis ibi in ſtatione conſpecta u-
trinque cohortibus, Nabis cum delectis cuſtodibus corporis, Quintius cum fratre &
Eumene rege, & Soſilao Rhodio, & Ariſtæno Achæorum prætore, tribuniſq; militum G
paucis deſcendit. Ibi permiſſo ut ſeu dicere prius, ſeu audire mallet, ita cœpit tyrannus.
» Si ipſe per me, T. Quinti, uóſque qui adeſtis, cauſam excogitare, cur mihi aut indixiſ- *Permisso dicere*
» ſetis bellum, aut inferretis, poſſem: tacitus euẽtum fortunæ meæ expectaſſem: nunc im-
» perare animo nequiui, quin priuſquam perirem, cur periturus eſſem ſcirem. & hercule
» ſi tales eſſetis, quales eſſe Carthaginienſes fama eſt, apud quos nihil ſocietatis fides ſan-
» cti haberet: in me quoque uobis quid faceretis, minus penſi eſſe, non mirarer. nũc cum
» uos intueor, Romanos eſſe uideo, qui rerum diuinarum fœdera, humanarum fidem ſo-
» cialem ſanctiſsimam habeatis: cum me ipſe reſpexi, eum eſſe ſpero, cui & publice, ſicut
» cæteris Lacedæmoniis, uobiſcum uetuſtiſsimum fœdus ſit, & meo nomine priuatim a-
» micitia ac ſocietas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam uiolaui & euerti, ꝙ
» Argiuorum ciuitatem teneo. Quomodo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem H
» defenſionem præbet. nam & ipſis uocantibus ac tradentibus urbem eam accepi, non
» occupaui: & accepi, cum Philippi partium, non in ueſtra ſocietate eſſet. Tempus autem
» eo me liberat, quòd cum iam Argos haberem, ſocietas mihi uobiſcum conuenit: & ut
» uobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis præſidium deducerem, pepigiſtis. At
» hercle in ea controuerſia quæ de Argis eſt, ſuperior ſum, & æquitate rei, quòd non ue-
» ſtram urbem, ſed hoſtium: quòd uolentem, non ui coactam accepi: & ueſtra confeſsio-
» ne, quòd in conditionibus ſocietatis mihi Argos reliquiſtis. Cæterũ nomen tyranni &
» facta me premunt, quòd ſeruos ad libertatem uoco, quòd in agros inopem plebem de-
» duco. De nomine hoc reſpondere poſſum: me, qualiſcunque ſum, eundem eſſe, qui fui
» cum tu ipſe mecum, T. Quinti, ſocietatem pepigiſti. tũ me regem appellari à uobis me-
» mini: nunc tyrannum uocari uideo. itaque ſi ego nomen imperii mutaſſem, mihi meæ I
» inconſtantiæ, cum uos mutetis, uobis ueſtræ reddẽda ratio eſt. Quod ad multitudinem
» ſeruis liberatis auctam, & egentibus diuiſum agrum attinet: poſſum quidem & in hoc
» me iure temporis tutari. iam feceram hæc, qualiacunque ſunt, cum ſocietatem mecum
» pepigiſtis, & auxilia in bello aduerſum Philippum accepiſtis. ſed ſi nunc ea feciſſem, nõ
» dico, quid in eo uos læſiſſem, aut ueſtram amicitiam uiolaſſem: ſed illud, me more at-
» que inſtituto maiorum feciſſe. Nolite ad ueſtras leges atque inſtituta exigere ea quæ La
» cedæmone fiunt. nihil comparare ſingula neceſſe eſt. uos à cenſu equitem, à cenſu pedi-
» tem legitis: & paucos excellere opibus, plebem ſubiectam eſſe illis uultis. noſter legum-
» lator non in paucorum manu rempub. eſſe uoluit, quem uos ſenatum appellatis: nec
» excellere unum aut alterum ordinem in ciuitate: ſed per æquationem fortunę ac digni-
» tatis fore credidit, ut multi eſſent qui arma pro patria ferrent. Pluribus me ipſe egiſſe K
» quàm pro patrię ſermone breuitatis, fateor. & breuiter peroratum eſſe potuit, nihil me,
» poſteaquam uobiſcum amicitiam inſtitui: cur eius uos pœniteret, commiſiſſe. Ad hæc
» imperator Romanus, Amicitia & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege La-
» cedæmoniorum iuſto ac legitimo facta eſt. cuius ius tyranni quoque, qui poſtea per
» uim tenuerunt Lacedæmone imperium, quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nũc
» alia ex aliis occupauerant, uſurparunt, ſicut tu quoque hoc Macedonico bello feciſti.
» nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Græciæ aduerſus Philippum
» gereremus bellum, cum tyranno inſtituere amicitiam? & eo tyranno, quàm qui un-
» quam fuit, ſæuiſsimo & uiolentiſsimo in ſuos? Nobis uero, etiã ſi Argos nec cepiſſes per
fraudem,

A ſtaudem, nec teneres, liberantibus omnem Græciam; Lacedæmon quoque uindicanda Vrb. 559.
» in antiquam libertatem erat, atque in leges ſuas: quarum modò, tanquam æmulus Ly- Oly. 146.
» curgi, mentionem feciſti. An ut ab Iaſſo & Bargyllis præſidia Philippi deducantur, cu-
» ræ erit nobis: Argos & Lacedæmonem, duas clariſsimas urbes, lumina quondam Græ-
» ciæ, ſub pedibus tuis relinquemus, quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ſeruientes defor
» ment? Atenim cum Philippo Argiui ſenſerunt. Remittimus hoc tibi, ne noſtram uicem
» iraſcaris. ſatis compertum habemus, duorum, aut ſummum trium in ea re, non ciuitatis
» culpam eſſe: tam hercle quàm in te tuóque præſidio accerſendo accipiendóque in arcē,
» nihil ſit publico conſilio actum. Theſſalos & Phocenſes & Locrenſes cōſenſu omnium
» ſcimus partium Philippi fuiſſe. tamen cum cæteram liberauerimus Græciam: quid tan-
» dem cenſes in Argiuis, qui inſontes publici conſilii ſint, facturos? Seruorum ad liberta-
B tem uocatorum, & egentibus hominibus agri diuiſi crimina tibi obiici dicebas: nō qui-
» dem nec ipſa mediocria: ſed quid iſta ſunt præ iis quæ à te tuíſque quotidie alia ſuper a-
» lia facinora eduntur? exhibe liberam concionem uel Argis, uel Lacedæmone, ſi audire
» iuuat uera dominationis impotentiſsimæ crimina. Vt omnia alia uetuſtiora omittam:
» quam cędem Argis Pythagoras iſte gener tuus pene in oculis meis edidit? quam tu ipſe,
» cum iam propè in finibus Lacedæmoniorum eſſem? Agedum, quos in concione com-
» prehenſos, omnibus audientibus ciuibus tuis, in cuſtodia te habiturum eſſe pronuncia-
» ſti: iube uinctos produci, ut miſeri parentes, quos falſo lugent, uiuere ſciant. Atenim ut
» iam ita ſint hæc, quid ad uos Romani? Hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc iis, qui
» ut liberare poſſent, mare traiecerunt, terra maríque geſſerunt bellum? Vos tamen, in-
» quis, ueſtrámque amicitiam ac ſocietatem proprie non uiolaui. Quoties uis te id arguā
C feciſſe? ſed nolo pluribus: ſummam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia uio-
» latur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi cum hoſtibus
» te coniungas. Vtrunque à te factum eſt. nam & Meſſenen uno atque eodem iure fœde-
» ris, quo & Lacedæmonem, in amicitiam noſtram acceptam, ſocius ipſe ſociam nobis ur
» bem ui atque armis cepiſti: & cum Philippo hoſte noſtro non ſocietatem ſolùm, ſed ſi
» diis placet, affinitatem etiam per Philoclem præfectum eius pepigiſti: & bellum aduer-
» ſum nos gerens, mare circa Maleam infeſtum nauibus piraticis feciſti: & plures propè
» ciues Romanos quàm Philippus, cepiſti atque occidiſti: tutiórq; Macedoniæ ora quàm
» promontorium Maleæ commeatus ad exercitus noſtros portantibus nauibus fuit. Pro-
» inde parce ſic fidem ac iura ſocietatis iactare: & omiſſa populari oratione, tanquam ty-
» rannus & hoſtis loquere. Sub hæc Ariſtænus nunc monere Nabin, nunc etiam orare,
D ut dum liceret, dum occaſio eſſet, ſibi ac fortunis ſuis conſuleret. referre deinde nomi-
natim tyrannos ciuitatum finitimarum cœpit, qui depoſito imperio, reſtitutáque liber-
tate ſuis, non tutam modò, ſed etiam honoratam inter ciues ſenectutem egiſſent. His
dictis inuicem, auditíſque, nox propè diremit colloquiū. poſtero die Nabis Argis ſe ce-
dere, ac deducere præſidium, quādo ita Romanis placeret, & captiuos & perfugas red-
diturum dixit. aliud ſi quid poſtularent, ſcriptum ut ederent petiit: ut deliberare cum a-
micis poſſet. Ita & tyranno ad conſultandum tempus datum eſt: & Quintius ſociorum
etiam principibus adhibitis, habuit conſilium. Maximæ partis ſententia erat, perſeue-
randum in bello eſſe, & tollendum tyrannum: nunquam aliter tutam libertatem Græ-
ciæ fore. ſatius multo fuiſſe non moueri bellum aduerſus eum, quàm omitti motum. &
ipſum uelut comprobata dominatione firmiorem futurum, authore iniuſti imperii aſ-
E ſumpto P R: & exemplo multos in aliis ciuitatibus ad inſidiandū libertati ciuium ſuorū
incitaturum. Ipſius imperatoris animus ad pacē inclinatior erat. uidebat enim cōpulſo
intra mœnia hoſte, nihil præter obſidionē reſtare: eam autē fore diuturnā. nō enim Gy-
theum, quod ipſum tamen traditum, non expugnatum eſſet: ſed Lacedæmonē ualidiſ-
ſimam urbem uiris armíſq; oppugnaturos. unā ſpem fuiſſe, ſi qua admouētibus exerci-
tum, diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari poſſet, cum ſigna portis propè inferri cerne-
rent, neminē ſe mouiſſe. Adiiciebat & cum Antiocho infidam pacem Villium legatum
inde redeuntem nunciare. multo maioribus q̃ antè, terreſtribus naualibúſque copiis in
Europam eum tranſiſſe. ſi occupaſſet obſidio Lacedæmonis exercitum, quibus aliis co-
pus aduerſus regem tam ualidum ac potētem bellum geſturos? Hæc propalam dicebat,

vrb. 559 illa tacita ſuberat cura, ne nouus cos. Græciam prouinciam ſortiretur, & inchoati bel- F
Olymp. 146 li, uictoria ſucceſſori tradenda eſſet. Cum adnerſus tendendo nihil moueret ſocios,
» ſimulando ſe tranſire in eorum ſententiam, omnes in aſſenſum conſilii ſui traduxit. Be-
» ne uertat, inquit, obſideamus Lacedæmonem, quando ita placet. cæterùm cum res tam
» lenta quàm ipſi ſcitis, oppugnatio urbium ſit, & obſidentibus prius ſæpe quàm obſeſsis
» tædium afferat: iam nunc hoc ita proponere uos animis oportet, hybernandum circa
» Lacedæmonis mœnia eſſe. quæ mora ſi laborem tantum, ac periculum haberet, ut & a-
» nimis & corporibus ad ſuſtinenda ea parati eſſetis, hortarer uos. nunc impenſa quoque
» magna eget in opera, in machinationes & tormenta, quibus tanta urbs oppugnāda eſt,
» in commeatus nobis uobíſq; in hyemem expediendos. Itaque ne aut repēte trepidetis,
» aut rem inchoatam turpiter deſtituatis, ſcribendum antè ueſtris ciuitatibus cenſeo, ex-
» plorandúmq; quid quæque animi, quid uirium habeat. Auxiliorum ſatis ſupérque ha- G
» beo. ſed quo plures ſumus, pluribus rebus egebimus. nihil iam præter nudum ſolū ager
» hoſtium habet: ad hoc hyems accedit, ad comportādum ex longinquo difficilis. Hæc
oratio primùm animos omnium ad reſpicienda cuique domeſtica mala conuertit: ſe-
gnitiam, inuidiam & obtrectationem domi manentium aduerſus militātes, libertatem
difficilem ad conſenſum, inopiam publicam, malignitatem conferendi ex priuato. uer-
ſis itaque ſubito uoluntatibus, facere quod è republica populi Ro. ſociorúmq; eſſe crede
ret, imperatori permiſerūt. Inde Quintius adhibitis legatis tantum, tribuníſq; militum,
conditiones in quas cum tyranno pax fieret, has conſcripſit. Sex menſium induciæ ut
eſſent Nabidi, Romaníſque & Eumeni regi, & Rhodiis. Legatos extēplo mitterent Ro-
mam T. Quintius & Nabis, ut pax ex authoritate ſenatus confirmaretur. Ex qua die
ſcriptæ conditiones pacis editæ Nabidi fotent: ea dies ut indnciarum principium eſſet, H
& ut ex ea die intra decimum diem ab Argis cæteríſq; oppidis quæ in Argiuorum agris
eſſent, præſidia omnia deducerentur, uacuáq; & libera traderētur Romanis, & ne quod
inde mancipium regium publicúmue aut priuatum educeretur: & ſi qua antè educta fo
rent, dominis recte reſtituerentur. Naues quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, redde-
ret: néue ipſe nauem ullam, præter duos lembos, qui non plus quàm ſexdecim remis a-
gerentur, haberet. Perfugas & captiuos omnibus ſociis populi Ro. ciuitatibus redderet,
& Meſſeniis omnia quæ comparerent, quæq; domini cognoſcerēt. Exulibus quoq; La-
cedæmoniis liberos & cōiuges reſtitueret, quæ earum uiros ſequi noluiſſent. inuita ne-
qua exulis comes eſſet. Mercenariorum militum Nabidis, qui aut in ciuitates ſuas, aut
ad Romanos tranſiſſent, iis res ſuæ omnes recte redderentur. In Creta inſula ne quā ur-
bem haberet: quas habuiſſet, redderet Romanis. ne quam ſocietatem cum ullo Creten- I
ſium, aut quoquam alio inſtitueret, neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus quas ipſe
reſtituiſſet, quæque ſe ſuáq; in fidem ac ditionem populi Ro. tradidiſſent, omnia præſi-
dia deduceret, ſeque ipſe ſuóſq; ab his abſtineret. Ne quod oppidum, ne quod caſtellum
in ſuo alienóue agro cōderet. Obſides ea ita futura, daret quinque, quos imperatori Ro
mano placuiſſet: filium in his ſuum: & talenta centum argenti in præſenti, & quinqua-
ginta talenta in ſingulos annos per annos octo. Hæc conſcripta caſtris propius urbem
motis Lacedæmonem mittuntur. nec ſane quicquam eorum ſatis placebat tyranno, ni-
ſi quòd præter ſpem reducendorum exulum mentio nulla facta erat. maxime autem o-
mnium ea res offendebat, ꝙ & naues & maritimæ ciuitates ademptæ erant. fuerat autē
ei magno fructui mare, omnem oram à Malea prædatoriis nauibus infeſtam habenti.
iuuentutem præterea ciuitatum earum ad ſupplementum longè optimi generis militū K
habebat. Has conditiones, quanquā ipſe in ſecreto uolutauerat cum amicis: uulgo tamē
omnes fama ferebant, uanis ut ad cæteram fidē, ſic ad ſecreta tegenda ſatellitum regio-
rum ingeniis. Non tam omnia uniuerſi, q̃ ea quæ ad quenq; pertinerent, ſinguli carpe-
bant. qui exulum coniuges in matrimonio habebāt, aut ex bonis eorum aliquid poſſe-
derant, tanquā amiſſuri, non reddituri, indignabantur. ſeruis liberatis à tyranno, nō ir-
rita modò futura libertas, ſed multo fœdior q̃ fuiſſet antè ſeruitus, redeūtibus in iratorū
dominorum poteſtatem, ante oculos obuerſabatur. mercenarii milites & pretia militiæ
caſura in pace ægre ferebant, & reditum ſibi nullum eſſe in ciuitates uidebant infenſas
nō tyrannis magis q̃ ſatellitibus eorum. Hęc inter ſe primò in circulis ſerentes fremere:
deinde

A deinde ad arma ſubito diſcurrerunt. quo tumultu cum per ſe ſatis irritatam multitudinē cerneret tyrannus, concionem aduocari iuſsit. ibi cum ea quæ imperarentur à Romanis, expoſuiſſet: & grauiora atq; indigoiora quædam falſo affinxiſſet, & ad ſiogula ouuc ab uniuerſis, nunc à partibus concionis acclamaretur, ioterrogauit, quid ſe reſpoodere ad ea, aut quid facere uellent? propè una ooce omnes nihil reſpondere, bellum geri ióſſerunt: & pro ſe quiſque, qualia multitudo ſolet, bonum animum habere, & bene ſperare iubentes, fortes fortunam adiuuare aiebant. His uocibus iocitatus tyrannus, & Aotiochum Ætolóſque adiuturos proounciat, & ſibi ad obſidiooem ſuſtinendā copiarum affatim eſſe. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in ſtatioues non ultra quieturi diſcurrunt. Paucorum laceſſentium excurſio, & emiſſa iacula extemplo Romanis dubitationem quin bellandū eſſet, exemerunt. leuia inde prælia per quatriduum primū Vrb. 559. Olym 146.

B ſine ullo ſatis certo euentu commiſſa. quinto die propè iuſta pugna adeo pauētes in oppidum Lacedæmonii compulſi ſuot, ut quidam milites Romani terga fugientium cædentes, per intermiſſa, ut tunc erāt, mœnia urbem intrarint. Et tunc quidem Quintius ſatis eo terrore coërcitis excurſionibus hoſtium, nihil præter ipſius oppugnationē urbis ſupereſſe ratus, miſsis qui omnes nauales ſocios à Gytheo accerſerēt, ipſe interim cum tribunis militum ad uiſendum urbis ſitum mœoia circunoehitur. Fuerat quondam ſioe muro Sparta. tyranni nuper locis patentibos planíſque obiecerāt murom: altiora loca, & difficiliora aditu, ſtationibus armatorum pro munimento obiectis tutabantur. Vbi ſatis omnia inſpexit, corooa oppugnaodum ratus, omnibus copiis (erant autē Romanorum ſociorúmque, ſimul peditum equitúmque, ſimul terreſtriúmq; ac naoalium copiarum ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alii ſcalas, alii ignem, alii alia

C quibus non oppugoarent modò, ſed etiā terrerēt, portabant. iuſsi clamore ſublato ſubire uodiq; omoes, ut quà primùm occurrereot, quàue opem ferrent, ad omoia ſimul pauentes Lacedæmonii ignorarēt. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuiſum. parte una à Phœbeo, altera à Dictynneo, tertia ab eo loco quem Heptagooias appellaot (omnia autem hæc aperta ſine muro loca ſunt) aggredi iubet. Cum tantus undique terror urbē circunuaſiſſet: primò tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuncios trepidos motus, ut quiſq; maxime laboraret locus, aut ipſe occurrebat, aut aliqoos mittebat. deinde circunfuſo undiq; pauore ita obtorpuit, ut nec dicere quod in rem eſſet, nec aodire poſſet: oec inops modò conſilii, ſed uix mentis cōpos eſſet. Romanos primò ſuſtinebant in anguſtiis Lacedæmonii, ternæq; acies tempore uno locis diuerſis pugnabant. deinde creſcēte certamine, nequaquā erat prælium par. miſsilibus enim Lacedæmonii pugna-

D bant, à quibus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Romanus tuebatur miles, & q; alii uani, alii leues admodū ictus erant. nam propter anguſtiàs loci, confertámq; turbam, non modò ad emittenda cum procurſu, quo plurimum concitantur tela, ſpacium habebāt: ſed ne ut de grado quidem libero ac ſtabili conareotur. itaq; ex aduerſo miſſa tela nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant. à circonſtātibus ex ſuperioribus locis quidā uulnerati ſunt: mox progreſſos iam etiam ex tectis non tela modò, ſed regulæ quoque inopinantes perculerunt. ſublatis deinde ſupra capita ſcutis, continuatíſq; ita inter ſe, ut nō modò ad cæcos ictus, ſed ne ad inſerendum quidē ex propinquo telum loci quicquā eſſet; teſtudine facta ſubibāt. & primò anguſtiæ pauliſper ſua hoſtiúmq; refertæ turba tenuerunt. poſteaquam in patentiorem uiam urbis paulatim urgētes hoſtem proceſſere, non ultrà uis eorum atq; impetus ſuſtineri poterant. Cum terga uertiſſent Lacedæmo-

E nii, & effuſa fuga ſuperiora peterent loca: Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quánam ipſe euaderet, circunſpectabat. Pythagoras cum ad cætera animo officióque ducis fungebatur: tum uerò uous ne caperetur urbs, cauſa fuit. ſuccendi enim ædificia proxima muro iuſsit. quæ cum momento temporis arſiſſent, ut adiuuātibus ignem, qui alias ad extinguēdum opem ferre ſolent, ruere in Romanos tecta, oec tegularū modò fragmeota, ſed etiā ambuſta tigna ad armatos peruenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiā maiorem q̃ periculum facere. Itaque & qui extra urbem erant Romanorū, tum maxime impetus facientes receſſere à moro: & qui iam intrauerant, oe incendio à tergo oricote ioterclouderentur à ſuis, receperūt ſeſe. & Quintius poſteaquā quid rei eſſet, uidit: receptui canere iuſsit. ita iam à capta propè urbe reuocati redierunt in caſtra.

vrb. 550 Quintius plus ex timote hoſtium q̃ ex re ipſa ſpei nactus, per tridnum inſequẽs territa- F
Oly. 146 uit eos, nunc prælíis laceſſendo, nunc operibus interſepiendo quædam, ne exitus ad fu-
gam eſſet. His comminationibus compulſus tyrannus Pythagoram rurſus oratorẽ mi-
ſit. quem Quintius primò aſpernatus excedere caſtris iuſsit: deinde ſuppliciter orãtem,
aduolutúmq; genibus tandẽ audiuit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Ro
manorum. dein cum ea uelut uana & ſine effectu nihil proficerent, eò deducta res eſt, ut
his conditionibus quæ ex ſcripto paucis antè diebus editæ erant, induciæ fierent: pecu-
niáque & obſides accepti. Dum oppugnatur tyrannus, Argiui nuncius aliis propè ſu-
per alios afferentibus, tantum non iam captam Lacedæmonem eſſe, erecti & ipſi, ſimul
eo q; Pythagoras cum parte ualidiſsima præſidii exceſſerat, contempta paucitate eorũ
qui in arce erant, duce Archippo quodam pręſidium expulerunt. Timocratẽ Pellenen-
ſem, quia clemẽter præfuerat, uiuum fide data emiſerunt. Huic lætitiæ Quintius ſuper- G
uenit, pace data tyranno, dimiſsíſq; ab Lacedæmone Eumene & Rhodiis & L. Quintio
fratre ad claſſem. Læta ciuitas celeberrimum feſtorum dierum ac nobile ludicrum Ne-
meorum, die ſtata propter belli mala prætermiſſum, in aduentum Romani exercitus
ducíſque indixerunt, præfecerúntque ludis ipſum imperatorem. Multa erant quæ gan-
dium cumularent. reducti ciues ab Lacedęmone erant, quos nuper Pythagoras, quóſq;
antè Nabis abduxerant. redierant, qui poſt compertam à Pythagora coniurationem, &
cæde iam cœpta effugerant. libertatẽ ex longo interuallo, libertatíſq; authores Roma-
nos, quibus cauſa bellandi cum tyranno ipſi fuiſſent, cernebant. teſtata quoq; ipſo Ne-
meorum die uoce præconis libertas eſt Argiuorum. Achæis quantum reſtituri Argi in
cõmune Achaiæ concilium lætitiæ afferebant: tantum ſerua Lacedæmon relicta, & la-
teri adhærens tyrannus, non ſyncerum gaudium præbebant. Ætoli uerò eam rẽ omni- H
bus conciliis lacerare. Cum Philippo non antè deſitũ bellari, q̃ omnibus excederet Græ
ciæ urbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autem legitimum, qui in Roma-
nis fuerat caſtris, cæteróſque nobiliſsimos ciues in exilio uicturos. Nabidis dominantis
ſatellitem factum populum Ro. Quintius ab Argis Elatiam, unde ad bellũ Spartanum
profectus erat, copias reduxit. Sunt qui non ex oppido proficiſcentem bellum geſsiſſe
tyrannum tradant, ſed caſtris aduerſus Romana caſtra poſitis: diúque cunctatum, cum
Ætolorum auxilia expectaſſet, coactum ad extremum acie confligere, impetu in pabu-
latores ſuos ab Romanis facto. eo prælio uictum, caſtríſq; exutum, pacẽ petiſſe, cum ce-
cidiſſent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia eſſent. Eodem fere tẽ-
pore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem geſtis, & ab M. Porcio cos. ex Hiſpa-
nia literæ allatæ. utriuſq; nomine ternos in dies ſupplicatio à ſenatu decreta eſt. L. Va- I
lerius cos. cum poſt fuſos circa Litanam ſyluam Boios quietã prouinciã habuiſſet, co-
mitiorum cauſa Romã rediit: & creauit COSS. P. Cornelium Scipionem Africanum
iterum, & T. Sempronium Longũ. Horum patres primo anno ſecũdi Punici belli coss.
fuerant. Prætoria inde comitia habita. creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii,
Merẽda & Blaſio, & Cn. Domitius Ænobarbus, & Sex. Digitius, & T. Iuuẽtius Talna.
Comitiis perfectis cos. in prouinciam rediit. Nouũ ius in eo anno à Ferẽtinatibus tẽta-
tum, ut Latini qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, ciues Romani eſſent. Pu-
teolos Salernúmq; & Buxentum adſcripti coloni qui nomina dederãt, cum ob id ſe pro
ciuibus Romanis ferrẽt, ſenatus iudicauit non eſſe eos ciues Romanos. Principio anni
quo P. Scipio Africanus iterum, & T. Sempronius Longus coss. fuerunt, legati Nabi-
dis tyranni Romam uenerunt. his extra urbem in æde Apollinis ſenatus datus eſt. pax K
quæ cum T. Quintio conueniſſet, ut rata eſſet, petierunt, impetraueruntque. De pro-
uinciis cum relatum eſſet, ſenatus frequens in eam ſententiam ibat, ut quoniam in Hi-
ſpania & Macedonia debellatum foret, conſulibus ambobus Italia prouincia eſſet. Sci-
pio ſatis eſſe Italiæ unum conſulem cenſebat, alteri decernendã Macedoniam eſſe. bel-
lum graue ab Antiocho imminere. iam ipſum ſua ſponte in Europã tranſgreſſum: quid
deinde facturum cenſerent, cum hinc Ætoli haud dubie hoſtes uocarent ad bellum, il-
linc Annibal Romanis cladibus inſignis imperator ſtimularet? Dũ de prouinciis cõſu-
lum diſceptatur, prætores ſortiti ſunt. Cn. Domitio urbana iuriſdictio, T. Iuuẽtio pere-
grina euenit: P. Cornelio Hiſpania ulterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Corneliis,
Blaſioni

A Blaſioni Sicilia,Merendæ Sardinia.In Macedoniam nouũ exercitũ tranſportari nõ pla *Vrb.560.*
cuit:eum qui eſſet ibi,reduci in Italiam à Quintio, ac dimitti.item eũ exercitũ dimitti, *Oly.146.*
qui cum M.Porcio Catone in Hiſpania eſſet. cõſulibus ambobus Italiã prouinciã eſſe,
& duas urbanas eò legiones ſcribere, ut dimiſsis quos ſenatus cenſuiſſet exercitibus,
VIII omnino Romanæ legiones eſſent. Ver ſacrum factũ erat priore anno, M.Porcio,
& L.Valerio COSS. Id cũ P.Licinius pontifex nõ eſſe recte factũ collegio primùm, de-
inde ex authoritate collegij patribus renuntiaſſet:de integro faciendũ arbitratu põtifi-
cum cenſuerunt,ludóſq; magnos qui unà uoti eſſent, tanta pecunia, quãta aſſoleret,fa
ciendos. Ver ſacrũ uideri pecus,quod natũ eſſet inter Cal.Martias,& pridie Cal.Maias,
P.Cornelio Scipione,& T.Sẽpronio Longo COSS. Cenſorũ inde comitia habita ſunt.
creati cenſores Sex.Aelius Pætus,& C.Cornelius Cethegus,principem ſenatus P.Sci-
B pionem COS.quem & priores cenſores legerant, legerunt.treis omnino ſenatores,ne-
minem curuli honore uſum, præterierunt. gratiã quoque ingentem apud eum ordinẽ
pepererunt,ꝙ ludis Romanis ædilibus curulibus imperarũt, ut loca ſenatoria ſecerne-
rent à populo.nã antea in promiſcuo ſpectabant.equitibus quoque perpaucis adempti
equi,nec in ullũ ordinem ſæuitum.atrium Libertatis,& uilla publica ab eiſdem refecta,
amplificatáque. Ver ſacrum,ludíque uotiui,quos uouerat Ser.Sulpitius Galba COS.fa-
cti. Cum ſpectaculo eorum occupati animi omnium eſſent, Q.Pleminius,qui propter
multa in deos hominesq; ſcelera Locris admiſſa in carcerẽ coniectus fuerat, cõparaue-
rat homines qui pluribus ſimul locis urbis nocte incendia facerent, ut in cõſternata no
cturno tumultu ciuitate refringi carcer poſſet. ea res indicio conſciorum palam facta
delatáque ad ſenatum eſt.Pleminius in inferiorem demiſſus carcerem eſt, necatúſque.
C Coloniæ ciuium Romanorũ eo anno deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum,
treceni homines in ſingulas. Item Salernum,Buxentúmque coloniæ ciuiũ Romanorũ
deductæ ſunt.deduxere triumuiri,T.Sempronius Longus,qui tum COS.erat:M.Serui-
lius,Q.Minutius Thermus. Ager diuiſus eſt,qui Campanorum fuerat. Sipontum itẽ,
in agrum qui Arpinorum fuerat,coloniam ciuium Romanorum alij triumuiri, D.Iu-
nius Brutus,M.Bebius Pamphilus,M.Heluius deduxerunt. Tempſam item, & Croto-
nem ciuium Romanorum coloniæ deductæ. Tempſanus ager de Brutiis captus erat.
Brutij Græcos expulerant. Crotonẽ Græci habebant. Triumuiri,Cn.Octauius,L.Ae-
milius Paulus,C.Pletorius Crotonem: Tempſam L.Cornelius Merula, & C.Salonius.
deduxerunt. Prodigia quoque alia uiſa eo anno Romæ ſunt,alia nũtiata. In foro & co-
mitio & Capitolio ſanguinis guttæ uiſæ ſunt.& terra aliquoties pluit. & caput Vulcani
D arſit.nuntiatum eſt,Interamnæ lac fluxiſſe,pueros ingenuos Arimini ſine oculis ac na-
ſo,& in Piceno agro non manus,non pedes habentem natũ. Ea prodigia ex pontificũ
decreto procurata,& ſacrificiũ nouendiale factũ, quòd Adriani nuntiauerant in agro
ſuo lapidibus pluuiſſe. In Gallia L.Valerius Flaccus procos.circa Mediolanũ cum Gal-
lis Inſubribus,& Boiis qui Dorulaco duce ad concitandos Inſubres Padũ tranſgreſsi e-
rant, ſignis collatis depugnauit. x millia hoſtiũ ſunt cæſa. Per eos diés collega eius M.
Porcius Cato ex Hiſpania triũphauit. tulit in eo triumpho argenti infecti XXV millia
pondo,bigati centũ uigintitria millia,oſcenſis quingenta quadraginta: auri põdo mil-
le quadringenta. militibus ex præda diuiſit in ſingulos ducenos ſeptuagenos æris, tri-
plex equiti. T.Sẽpronius COS.in prouinciã profectus,in Boiorũ primum agrũ legio-
nes duxit. Boiorix tum regulus eorũ cum duobus fratribus tota gente cõcitata ad rebel
E landum, caſtra locis idoneis poſuit, ut appareret dimicaturos ſi hoſtis fines intraſſet.
COS. ubi quantæ copię, quanta fiducia eſſet hoſti,ſenſit:nuntiũ ad collegam mittit,ut
ſi uideretur ei,maturaret uenire,ſe tergiuerſando in aduentum eius rem extracturum.
Quæ cauſa COS.cunctandi, eadem Gallis,præterquam quòd cunctatio hoſtiũ animos
faciebat,rei maturandæ erat, ut priuſquã coniungerentur cõſulum copiæ, rẽ tranſige-
rent. per biduum tamen nihil aliud quàm ſteterunt parati ad pugnã,ſi quis cõtrà egre-
deretur. tertiò ſubiere ad uallum caſtráque ab omni ſimul parte aggreſsi ſunt. COS.
extemplo arma capere milites iuſsit. armatos inde pauliſper continuit, ut & ſtolidam
fiduciam hoſti augeret, & diſponeret copias quibus quæque portis erumperent. duæ
legiones duabus principalibus portis ſigna efferre iuſſæ. ſed in ipſo exitu ita conferti

Vrb.560. obſtitere Galli, ut clauderent uiam. Diu in anguſtiis pugnatũ eſt, nec dextris magis gla F
Oly.146. diiſque gerebatur res, quàm ſcuris corporibúſq; ipſis obnixi urgebãt: Romani, ut ſigna
foras efferrent: Galli, ut àut ipſi in caſtra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent.
nec antè in hanc aut illam partem moueri acies potuerunt, q̃ Q. Victorius primipili cẽ
turio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille ſecundæ legionis (rem in aſperis præliis ſæ-
pe tentatam) ſigna adempta ſigniferis in hoſtes iniecerunt. dum repetunt enixe ſignũ,
priores ſecundani ſe porta eiecere. Iam hi extra uallum pugnabant, quarta legione in
porta hærente, cum alius tumultus ab aduerſa parte caſtrorum eſt exortus. in portam
quæſtoriam irruperant Galli: reſiſtentéſque pertinacius occiderant L. Poſthumiũ quæ-
ſtorem, cui Tympano fuit cognomen: & M. Atinium & P. Sempronium præfectos ſo-
ciûm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte caſtra erant, donec cohors extraor-
dinaria miſſa à COS. ad tuendam quæſtoriam portam, & eos qui intra uallũ erant, par G
tim occidit, partim expulit caſtris, & irrumpentibus obſtitit. Eodem fere tẽpore & quar
ta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. ita ſimul tria prælia circa
caſtra locis diſtantibus erant, clamoréſque diſſoni ad incertos ſuorum euentus à præ-
ſenti certamine animos pugnantium auertebant. Vſque ad meridiem æquis uiribus, ac
prope pari ſpe pugnatum eſt. labor & æſtus mollia & fluida corpora Gallorum, & mini
me patientia ſitis, cum decedere pugna coegiſſet: in paucos reſtantes impetum Roma-
ni fecerunt, fuſóſque compulerunt in caſtra. Signum inde receptui à COS. datum eſt. ad
quod pars maior receperunt ſeſe, pars certaminis ſtudio, & ſpe potiundi caſtris hoſtiũ,
perſtitit ad uallum. eorum paucitate contempta Galli uniuerſi ex caſtris erumpũt. fuſi
inde Romani, quæ imperio COS. noluerant, ſuo pauore ac terrore caſtra repetunt. ita
uaria hinc atque illinc nunc uictoria, nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad XI millia, H
Romanorum V millia ſunt occiſa. Galli recepere in intima finium ſeſe. Conſul Placen-
tiam legiones duxit. Scipionem alij coniuncto exercitu cum collega, Boiorum Ligu-
rúmque agros populatum iſſe, quoad progredi ſyluæ paludéſque paſſæ ſint, ſcribunt: a-
lij, nulla memorabili re geſta comitiorum cauſa rediiſſe Romam. Eodem hoc anno
T. Quintius Elatiæ, quò in hyberna reduxerat copias, totum hyemis tempus iure dicũ-
do conſumpſit, mutandíſque iis quæ aut ipſius Philippi, aut præfectorum eius licen-
tia in ciuitatibus facta erant, cum ſuæ factionis hominum uires augendo, ius ac liber-
tatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum, conuentu edicto, uenit. ibi omniũ
ciuitatum legationes in concionis modum circunfuſas eſt allocutus, orſus ab inita pri
mùm Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum qui ante ſe in Mace-
donia fuiſſent, ſuíſque rebus geſtis. Omnia cum approbatione ingenti ſunt audita, I
præterquam cum ad mentionem Nabidis uentum eſſet. id minime conueniens libe-
ranti Græciam uidebatur, tyrannum reliquiſſe, non ſuæ ſolum patriæ grauem, ſed o-
mnibus circà ciuitatibus metuendum, hærentẽ uiſceribus nobiliſs. ciuitatis. Nec igna-
rus huius habitus animorum Quintius, ſi ſine excidio Lacedæmonis fieri potuiſſet, fa-
tebatur pacis cum tyranno mentionem admittendam auribus non fuiſſe: nunc cum a-
liter quàm ruina grauiſsima ciuitatis opprimi non poſſet, ſatius uiſum eſſe, tyrannum
debilitatum, ac totis prope uiribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinqui, q̃ inter-
mori uehementioribus, quàm quæ pati poſſet, remediis ciuitatẽ ſinere, in ipſa uindicta
libertatis perituram. Præteritorũ commemorationi ſubiecit, proficiſci ſibi in Italiã, at-
que omnem exercitũ deportare, in animo eſſe. Demetriadis Chalcidíſq; præſidia intra
decimum diem auditurus deducta: Acrocorinthum ipſis extẽplo uidentibus uacuam K
Achæis traditurum: ut omnes ſcirent, utrũ Romanis an Aetolis mentiri mos eſſet, qui
male commiſſam libertatem populo Romano ſermonibus diſtulerint: & mutatos pro
Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicq̃
unquam penſi fuiſſe. Reliquas ciuitates monere, ut ex factis non ex dictis amicos pen-
ſent, intelligantq; quibus credendum, & à quibus cauendum ſit. libertate modice utan
tur. temperatam eã, ſalubrem & ſingulis & ciuitatibus eſſe: nimiam, & aliis grauem, &
ipſis qui habeant, effrenatam & præcipitem eſſe. concordiæ in ciuitatibus principes &
ordines inter ſe, & in commune omnes ciuitates conſulerent. aduerſus conſentientes
nec regem quenquam ſatis ualidum, nec tyrannũ fore, diſcordiã & ſeditionem omnia
opportuna

A opportuna inſidiantibus facere,cum pars quæ domeſtico certamine inferior ſit, exter- Vrb.560.
no potius ſe applicet, q̃ ciui cedat.alienis armis partã , externa fide redditam libertatẽ, Oly.146.
ſua cura cuſtodirent ſeruaréntque:ut populus Romanus dignis datam libertatẽ,ac mu
nus ſuum bene poſitũ ſciret. Has uelut parentis uoces cũ audirent , manate omnibus
gaudio lachrymæ,adeo ut ipſum quoque confunderent dicentem. Pauliſper fremitus
approbantiũ dicta fuit: monentiúmq; aliorum alios, ut eas uoces uelut oraculo miſſas
in pectora animóſque demitterent.ſilẽtio deinde facto petiit ab iis,ut ciues Romanos,
ſiqui apud eos in ſeruitute eſſent,conquiſitos intra duos mẽſes mitterent ad ſe in Theſ
ſaliam.ne ipſis quidẽ honeſtũ eſſe,in liberata terra liberatores eius ſeruire . Omnes ac-
clamarunt,gratias ſe inter cætera etiam ob hoc agere, ꝙ admoniti eſſent ut tam pio ac
neceſſario officio fungerentur. Ingẽs numerus erat bello Punico captorũ: quos Anni-
B bal,cũ à ſuis non redimerẽtur, uenundederat. Multitudinis eorũ argumẽtum eſt quod
Polybius ſcribit,centum talentis eã rem Achæis ſtetiſſe:cum quingenos denarios pre-
tium in capita,quod redderetur dominis,ſtatuiſſent . mille enim ducentos ea ratione
Achaia habuit.adiice nunc pro portione quot ueriſimile ſit totam Græciam habuiſſe.
Nondum conuentus dimiſſus erat,cum reſpiciũt præſidiũ ab Acrocorintho deſcendẽs
protinus ad portã duci atque abire.Quorum agmen imperator ſecutus, proſequẽtibus
cunctis,ſeruatorem liberatorémque acclamantibus,ſalutatis dimiſsíſque eis, eadẽ qua
uenerat uia Elatiam rediit.inde cum omnibus copiis Ap. Claudiũ legatũ dimittit. per
Theſſaliam atque Epirum ducere Oricum iubet, atq; ibi ſe opperiri. inde nanque in a-
nimo eſſe exercitum in Italiam traiicere. & L.Quintio fratri legato & præfecto claſsis
ſcribit,ut onerarias ex omni Græciæ ora eodẽ contraheret . Ipſe Chalcidem profectus,
C deductis nõ à Chalcide ſolum,ſed etiã ab Oreo atq; Eretria præſidiis, conuentũ ibi Eu-
boicarum ciuitatũ habuit, cõmonitóſque in quo ſtatu rerũ accepiſſet eos, & in quo re-
linqueret,dimiſit. Demetriadem inde proficiſcitur, deductóq; præſidio, proſequẽtibus
cunctis,ſicut Corinthi & Chalcide,pergit ire in Theſſaliam, ubi non liberandæ modò
ciuitates erant,ſed ex omni colluuione & cõfuſione in aliquã tolerabilẽ formam redi-
gendæ. Nec enim temporũ modò uitiis ac uiolentia, & licentia regia turbati erant, ſed
inquieto etiam ingenio gentis,nec comitia,nec conuentum,nec concilium ullum, ~~nõ~~
per ſeditionem ac tumultum,iam inde à principio ad noſtram uſque ætatem traducen-
tes. A cenſu maximè & ſenatum & iudices legit, potentiorémque eam partem ciuita-
tum fecit,cui ſalua tranquilláque omnia magis eſſe expediebat . Ita cum percenſuiſſet
Theſſaliam , per Epirum in Oricum unde erat traiecturus, uenit. Ab Orico copiæ o-
D mnes Brunduſium tranſportatæ: inde per totã Italiam ad urbem prope triumphantes,
non minore agmine rerum captarum, quàm ſuo pręſe acto uenerunt. Poſteaquam Ro
mam uentum eſt,ſenatus extra urbem Quintio ad res geſtas ediſſerẽdas datus eſt: triũ-
phúſque meritus ab lubentibus decretus. Triduum triumphauit. die primo arma, tela,
ſignáque ærea & marmorea tranſtulit, plura Philippo adempta , quàm quæ ex ciuita-
tibus ceperat.ſecundo die aurum argentúmque, factum infectúmque & ſignatum. in-
fecti argenti fuit decem & octo millia pondo,& ducenta LXX facti. uaſa multa omnis
generis,cælata pleraque,quædã eximiæ artis:& ex ære multa fabrefacta: ad hoc clypea
argentea x.ſignati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum.tetradrachmam
uocant,trium fere denariorũ in ſingulis argenti eſt pondus. auri pondo fuit tria millia
ſeptingenta quatuordecim,& clypeũ unum ex auro totũ:& Philippei nũmi aurei qua-
E tuordecim millia,quingenti XIIII.tertio die coronæ aureæ,dona ciuitatum,tranſlatæ
CXIIII,& hoſtiæ ductæ,& ante currũ multi nobiles captiui obſidéſque,inter quos De-
metrius regis Philippi filius fuit:& Armenes Nabidis tyrãni filius,Lacedæmonius.ipſe
deinde Quintius in urbem eſt inuectus.milites ſecuti currũ frequẽtes, ut omni ex pro-
uincia exercitu deportato.his duceni quinquageni æris in pedites diuiſi: duplex centu-
rioni,triplex equiti.præbuerunt ſpeciem triũpho capitibus raſis ſecuti,qui ſeruitute ex-
empti fuerant.Exitu huius anni Q. Aelius Tubero trib.pleb.ex S C tulit ad plebem,ple
béſque ſciuit,ut Latinæ duæ coloniæ,una in Brutios,altera in Thurinum agrum dedu-
ceretur.bis deducẽdis triumuiri creati, quibus in triennium imperium eſſet: in Brutios
Q. Næuius,M.Minutius Rufus,M.Furius Craſsipes:in Thurinum agrum A.Manlius,

vrb.561. P.Aelius,L.Apuſtius,ea bina comitia Cn.Domitins prætor urbanus in Capitolio ha- F
olỳ.147. buit.Aedes eo anno aliquot dedicatæ ſunt.una Iunonis Matutæ in foro olitorio, uota
locatáque quadriennio antè à C.Cornelio conſule Gallico bello.cenſor idẽ dedicauit.
altera Fauni.Aediles eam biennio antè ex mulctatitio argento faciendã locarant, C.
Scribonius,& Cn.Domitius,qui prætor urbanns eã dedicauit. & ædẽ Fortunæ Primi-
geniæ in colle Quirinali dedicauit Q.Martius Ralla,duumuir ad idipſum crearus. uo-
uerat eã decẽ annis ante Punico bello P. Sempronins Sophus:locauerat idẽ cẽſor.& in
inſula Iouis ædem C.Seruilius duumuir dedicauit.uota erat ſex annis antè Gallico bel-
lo ab L.Furio Purpurione prætore:ab eodem poſtea conſule locata.Hæc eo anno acta.
P.Scipio ex prouincia Gallia ad conſules ſubrogandos rediit. Comitia COSS.fuere.
„ quibus creati ſunt L.Cornelius Metula,& Q.Minutius Thermus. Poſtero die creati
ſunt Prętores L.Cornelius Scipio,M.Fuluius Nobilior,C.Scribonins,M.Valeri⁹ Meſ- G
ſala,L.Porcius Licinius, & C.Flaminius. Megaleſia,ludos ſcenicos, C.Attilius Sera-
nus,L.Scribonius Libo ædiles curules primi fecernnt.Horũ ædiliũ ludos Romanos pri
mum ſenatus à populo ſecretus ſpectauit: præbuítque ſermones (ſicut omnis nouitas
ſolet) alus tandẽ quod multo antè debuerit,tributũ cẽſentibus ampliſsimo ordini: aliis
demptum ex dignitate populi quicquid maieſtati patrum adiectum eſſet, interpretan-
tibus:& omnia diſcrimina talia,quibus ordines diſcernerentur,& cõcordiæ & libertati
æque minuendæ eſſe. Ad D quinquageſimumoctauum annum in promiſcuo ſpecta-
tum eſſe.quid repente factum,cur immiſceri ſibi in cauea patres plebem nollent?cur di
ues pauperem conſeſſorẽ faſtidiret?uouam & ſuperbam libidinem ab nullius antè gen-
tis ſenatu neque deſideratam,neque inſtiturã. Poſtremo ipſum quoq; Africanum, ꝗ
conſul author eius rei fuiſſet,pœnituiſſe ferunt: Adeo nihil motum ex antiquo proba- H
bile eſt.ueteribus,niſi quæ uſus euidẽter arguit,ſtari malunt.Principio anni quo L.Cor
nelius,Q.Minutius COSS.fuerunt,terræ motus ita crebri nuntiabantur, ut nõ rei tan-
tum ipſius,ſed feriarũ quoq; ob id indictarũ homines tæderet. nã neque ſenatus habe-
ri,neque Reſpub.adminiſtrari poterat,ſacrificando expiandóq; occupatis conſulibus.
poſtremo decemuiris adire libros iuſsis,ex reſponſo eorum ſupplicatio per triduũ fuit.
coronati ad omnia puluinaria ſupplicauerunt.edictũq; eſt,ut omnes qui ex una fami-
lia eſſent,pariter ſupplicarent.itẽ ex authoritate ſenatus cõſules edixerunt,ne quis quo
die terræ motu nuntiato feriæ indictæ eſſent,eo die aliũ terræ motũ nuntiaret. Pronin-
cias deinde conſules prius,tum prætores ſortiti. Cornelius Galliã, Minutius Ligures,
ſortiti ſunt.C.Scribonius urbanã,M.Valerius peregrinam,L.Cornelius Siciliã,L.Por-
cius Sardiniam,C.Flaminius Hiſpaniã citeriorem,M.Fuluius Hiſpaniã ulteriorẽ. Ni- I
hil belli eo anno expectantibus conſulibus literæ M.Cincij (præfectus is Piſis erat) al-
latæ:Ligurum XX millia armatorum,coniuratione per omnia conciliabula uniuerſæ
gentis facta,Lunenſem primùm agrum depopulatos, Piſanum deinde finem tranſgreſ
ſos,omnem oram maris peragraſſe.Itaque Minutius COS.cui Ligures prouincia eue-
nerat,ex authoritate patrum in roſtra aſcendit:& edixit, ut legiones duæ urbanæ quæ
ſuperiore anno cõſcriptæ eſſent,poſt diẽ decimũ Arretii adeſſent.in earum locũ ſe duas
legiones urbanas ſcripturum. itẽ ſociis,& Latini nominis magiſtratibus,legatíſq; eorũ
qui milites dare debebant,edixit, ut in Capitolio ſe adirenr. ex iis XV millia peditũ, &
quingentos equites pro numero cuiuſque iuniorum deſcripſit:& inde è Capitolio pro-
tinus ire ad portã,& ut maturaretur res, proficiſci ad delectũ iuſsit. Fuluio Flaminióq;
terna millia Romanorũ peditum,& centeni equites in ſupplementum, & quina millia K
ſociûm Latini nominis,& duceni equites decreti:mandatũq; prætoribus,ut ueteres di-
mitterent milites cũ in prouinciã ueniſſent.Cũ milites qui in legionibus urbanis erãt,
frequentes tribunos plebeios adiſſent,uti cauſas cognoſcerent eorũ quibus aut emerita
ſtipendia,aut morbus cauſę eſſent,quo minus militarent:eam tem literæ T.Sempronij
diſcuſſerunt,in quibus ſcriptũ erat,Ligurũ decẽ millia in agrũ Placentinũ ueniſſe:& eũ
uſque ad ipſa coloniæ mœnia,& Padi ripas cũ cædibus & incendiis perpopulatos eſſe.
Boiorum quoq; gentẽ ad rebellionẽ ſpectare:ob eas res tumulrũ eſſe. Decreuit ſenatus,
tribunos plebeij non placere cauſas militares cognoſcere, quo minus ad edictũ conue-
niretur.adiecerũt etiam,ut ſocij nominis Latini,qui in exercitu P. Cornelij, T.Sẽpro-
nij

A nij fuiſſent,& dimiſsi ab iis conſulibus eſſent,ad quam diem L.Cornelius cos. edixiſ- Vrb.561.
ſet,& in quem locum edixiſſet Hetruriæ,conuenirent: & ut L.Cornelius cos. in pro- Oly.147.
uinciam proficiſcens,in oppidis agriſq; quà iturus eſſet,ſi quos ei uideretur,milites ſcri
beret armaretque,& duceret ſecum, dimittendiq; ei quos eorum,quandoq; uellet, ius
eſſet.Poſteaquam cõſules delectu habito profecti ſunt in prouincias:tum T. Quintius
poſtulauit,ut de his quæ cum decem legatis ipſe ſtatuiſſet,ſenatus audiret: eaq; ſi uide-
retur,authoritate ſua confirmaret.id eos facilius facturos,ſi legatorũ uerba qui ex uni-
uerſa Græcia & magna parte Aſiæ,quíque ab regibus ueniſſent,audiſſent. Hæ legatio-
nes à C.Scribonio Pr.urbano in ſenatum introductæ ſunt, benigneq; omnibus reſpõſ
ſum.cum Antiocho quia longior diſceptatio erat,decem legatis,quorum pars in Aſia,
aut Lyſimachiæ apud regem fuerant,delegata eſt. Quintio mandatum,ut adhibitis iis
B legatorum regis uerba audiret:reſponderetq; iis,quæ ex dignitate atq; utilitate populi
Romani reſponderi poſſent. Menippus & Hegeſianax principes regiç legationis erãt.
ex iis Menippus ignorare ſe dixit quidnam perplexi ſua legatio haberet,cum ſimplici-
ter ad amicitiam petendam,iungendamq; ſocietatem ueniſſent.eſſe autem tria genera
fœderum,quibus integre paciſcerentur amicitias ciuitates regeſque.unum,cum bello
uictis dicerẽtur leges.ubi enim omnia ei qui armis plus poſſet, dedita eſſent: quæ ex iis
habere uictos,quibus mulctari eos uelit,ipſius ius atque arbitrium eſſe. alterum,cũ pa-
res bello,æquo fœdere in pacem atque amicitiam uenirent.tunc enim repeti reddique
per conuentionem res:& ſi quarum turbata bello poſſeſsio ſit, eas aut ex formula iuris
antiqui,aut ex pactis utriuſque cõmodo componi. tertium eſſe genus, cum qui hoſtes
nunquam fuerint,ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coeant.eos neq; di-
C cere,neque accipere leges,id enim uictoris & uicti eſſe. ex eo genere cum Antiochus
eſſet,mirari ſe quòd Romani æquum cẽſeant ei leges dicere,quas Aſiæ urbium liberas
& immunes,quas ſtipendiarias eſſe uelint,quas intrare præſidia regia regémque uetẽt.
cum Philippo enim hoſte pacẽ,non cum Antiocho amico ſocietatis fœdus ita ſancien-
" dum eſſe. Ad ea Quintius:Quoniam uobis diſtinctè agere libet,& genera iungẽdarum
" amicitiarum enumerare:ego quoque duas conditiones ponam,extra quas nullam eſſe
" regi nuncietis amicitiæ cum populo Romano iungẽdæ.unã,ſi nos nihil quod ad urbes
" Aſiæ attinet,curare uelit,ut & ipſe omni Europa abſtineat. alteram, ſi ſe ille Aſiæ fini-
" bus non contineat,& in Europã tranſcẽdat,ut & Romanis ius ſit Aſiæ ciuitatũ amici-
" tias & tueri quas habeant,& nouas complecti. Enimuerò id auditũ etiam dicere indi-
gnum eſſe Hegeſianax,Thraciæ & Cherſoneſi urbibus arceri Antiochũ,quæ Seleucus
D proauus eius,Lyſimacho rege bello uicto,& in acie cęſo,per ſummũ decus parta liquẽ-
rit:pari cũ laude eadẽ ab Thracibus poſſeſſa,partim armis receperit Antiochus:partim
deſerta,ſicut ipſam Lyſimachiã,& reuocatis cultoribus frequẽtauerit,& quę ſtrata rui-
nis atq; incendiis erant,ingentibus impenſis ædificauerit. Quid igitur ſimile eſſe,ex ea
poſſeſsione ita parta,ita recuperata deduci Antiochũ,& Romanos abſtinere Aſia,quæ
nunquã eorum fuerit? Amicitiã Romanorũ expetere Antiochũ,ſed quę impetrata glo
" riæ ſibi,nõ pudori ſit. Ad hæc Quintius. Quandoquidẽ,inquit,honeſta pẽſamus:ſic
" ut aut ſola,aut prima certè penſari decet principi orbis terrarum populo, & tanto regi:
" utrũ tandẽ uidetur honeſtius,liberas uelle omneis quæ ubiq; ſunt Græciæ urbes,an ſer
" uas & uectigales facere? Si ſibi Antiochus pulchrũ eſſe cenſet, quas urbes proauus belli
" iure habuerit,auus paterq; nunquã uſurpauerint,pro ſuis eas repetere in ſeruitutem:&
E populus Romanus ſuſceptum patrociniũ libertatis Græcorũ non deſerere, fidei cõſtan
" tiæq; ſuæ ducit eſſe:ſicut à Philippo Græciã liberauit:ita ab Antiocho Aſiæ urbes,quæ
" Graij nominis ſint,liberare in animo habet. neq; enim in Æolidẽ Ioniamq; coloniæ in
" ſeruitutẽ regiam miſſæ ſunt,ſed ſtirpis augendę cauſa,gẽtiſq; uetuſtiſsimę per orbẽ ter-
" rarũ propagandæ. Cum hęſitaret Hegeſianax, nec inficiari poſſet honeſtiorẽ cauſam
" libertatis q̃ ſeruitutis prætexi titulo, Quin mittimus ambages? inquit P. Sulpitius, qui
" maximus natu ex decẽ legatis erat. alterã ex duabus cõditionibus quæ modò diſertè à
" Quintio datæ ſũt,legite,aut ſuperſedete de amicitia agere. Nos uero, inquit Menippus
" nec uolumus nec poſſumus paciſci quicquã quo regnũ Antiochi minuatur. Poſtero die
Quintius legationes uniuerſas Gręcię Aſiæq; cũ in ſenatũ introduxiſſet,ut ſcirẽt quali

Vrb.561. animo populus Romanus, qualique Antiochus erga ciuitates Græciæ eſſent, poſtulata F
Oly.147. & ſua & regis expoſuit. Renunciarent ciuitatibus ſuis, populum Romanum qua uirtu-
te quaq; fide libertatem eorum à Philippo uindicauerit: eadem ab Antiocho, niſi dece-
dat Europa, uindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintiũ & patres inſtitit, ne
feſtinare ut decernere, quo decreto turbaturi orbem terrarum eſſent. tempus & ſibi ſu-
merent, & regi ad cogitandum darent. cogitaturũ cum renuntiatæ conditiones eſſent,
& impetraturum aliquid, aut pacis cauſa conſenſurum. Ita integra dilata res eſt. Lega-
tos mitti ad regem eoſdem qui Lyſimachiæ apud eum fuerant, placuit, P. Sulpitium, P.
Villium, P. Aelium. Vix dum ij profecti erant, cum à Carthagine legati bellũ haud du-
bie parare Antiochum Annibale miniſtro attulerunt: inieceruntq; curam, ne ſimul &
punicum bellum excitaretur. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochũ, ſicut
antè dictũ eſt: & erat apud regem in magno honore, nulla alia arte, niſi quòd uolutau- G
ti diu conſilia de Romauo bello, nemo aptior ſuper tali re particeps ſermonis eſſe pote-
rat. Sententia eius una atq; eadẽ ſemper erat, ut in Italia bellũ gereretur. Italiam & cõ-
meatus & militem præbituram externo hoſti. ſi nihil ibi moueatur, liceatq; populo Ro
mano uiribus & copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere: neq; regem neque gentẽ nl-
lam parem Romanis eſſe. Sibi centum tectas naues, XVI millia peditum, mille equi-
tes depoſcebat. ea ſe claſſe primùm Africam petiturũ. magnopere cõfidere & Cartha-
ginienſes ad rebellandũ ab ſe compelli poſſe. ſi illi cunctẽtur, ſe aliqua parte Italiæ bellũ
excitaturũ Romanis. Regẽ cum cæteris omnibus trãſire in Europã debere, & in aliqua
parte Græciæ copias continere, neque traiicientem, & quod in ſpeciem famamq; belli
ſatis ſit, pararũ traiicere. In hanc ſententiam cum adduxiſſet regem, præparados ſibi ad
id popularium animos ratus, literas, ne quo caſu interceptæ palam facerẽt conata, ſcri- H
bere non eſt auſus. Ariſtonem quendã Tyrium nactus Epheſi, expertuſq; ſolertiam le-
uioribus miniſteriis, partim donis, partim ſpe præmiorum oneratũ, quibus etiam ipſe
rex annuerat, Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorũ quibus conuentis
opus eſſet. inſtruit etiam ſecretis notis, per quas haud dubie agnoſcerent ſua mandata
eſſe. Hunc Ariſtonẽ Carthagine obuerſantem non prius amici quàm inimici Anniba-
lis qua de cauſa ueniſſet, cognouerũt. Et primò in circulis cõuiuiiſq; celebrata ſermoni
bus res eſt. deinde in ſenatu quidã nihil actũ eſſe dicere exilio Annibalis, ſi abſens quo-
que nouas moliri res, ſolicitandoq; animos hominũ turbare ſtatũ ciuitatis poſſet. Ari-
ſtonem quendã Tyrium aduenam, inſtructum mandatis ab Annibale & ab Antiocho
rege ueniſſe: certos homines quotidie cũ eo ſecreta colloquia ſerere & in occulto col-
loqui, quod mox in omniũ perniciẽ erupturũ eſſet. Conclamauere omnes, uocari Ari- I
ſtonem debere, & quæri quid ueniſſet: & niſi expromeret, cum legatis Romã mitti. ſa-
tis pro temeritate unius hominis ſuppliciorum penſum eſſe. priuatos ſuo periculo pec-
caturos. Rẽpublicam nõ extra noxã modò, ſed etiã extra famam noxæ conſeruandam
eſſe. Vocatus Ariſton purgare ſeſe, & firmiſsimo propugnaculo uti, quòd nihil literatũ
ad quenquã attuliſſet. cæterùm nec cauſam aduẽtus ſatis expediebat, & in eo maxime
hæſitabat, quòd cum barchinæ ſolũ factionis hominibus collocutũ eum arguebãt. Or-
ta deinde altercatio eſt, aliis pro ſpeculatore comprehendi iam & cuſtodiri iubentibus,
aliis negãtibus rumultuandi cauſam eſſe. mali rem exempli eſſe, de nihilo hoſpites cor-
ripi. idẽ Carthaginiẽſibus & Tyri, & in aliis emporiis in quæ frequenter cõmeent, euẽ-
turũ. Dilata eo die res eſt. Ariſton punico ingenio inter Pœnos uſus, tabellas cõſcriptas
celeberrimo loco ſupra ſedem quotidianã magiſtratus prima ueſpera ſuſpendit. ipſe de K
tertia uigilia nauẽ conſcendit & profugit. Poſtero die cum Suffetes ad ius dicendũ con-
ſediſſent: conſpectæ tabellæ, demptæ'que & lectæ. ſcriptum erat, Ariſtonem priuatim
ad neminem, publice ad ſeniores (ita ſenatum uocabant) mandata habuiſſe. Publicato
crimine minus intenta de paucis quæſtio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem
ad COSS. & ſenatum deferrent, placuit: ſimul qui de iniuriis Maſaniſſæ quererentur.
Maſaniſſa poſteaquam & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes ſenſit,
principibus propter colloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatu propter iudicium eiuſdem A-
riſtonis populo ſuſpecto, locum iniuriæ eſſe ratus, agrum maritimum eorum & depo-
pulatus eſt, & quaſdam urbes uectigales Carthaginienſium ſibi coegit ſtipendium
pendere.

A pendère. Emporia uocant eam regionem. ora eſt minoris Syrtis, & agri uberis. una ci- Vrb. 561.
uitas eius Leptis: ea ſingula in dies talenta uectigal Carthaginieſibus dedit. Hanc tum Ob. 147.
regionem & totam infeſtam Maſaniſſa, & ex quadam parte dubiæ poſſeſsionis, ſui re-
gni an Carthaginienſium eſſet, effecerat. & quia ſimul ad purganda crimina, & queſtũ
de ſe Romam eos ituros comperit, qui & illa onerarent ſuſpicionibus, & de iure uecti-
galium diſceptarent, legatos & ipſe Romam miſit. Auditi de Tyrio aduena primũ Car
thaginienſes curam iniecere patribus, ne cum Antiocho ſimul & Pœnis bellandum eſ-
ſet. maxime ea ſuſpicio crimen urgebat, quòd quem comprehẽſum Romam mitti pla-
cuiſſet, nec ipſum nec nauem eius cuſtodiſſent. De agro deinde cum regis legatis diſce-
ptari cœptum. Carthaginienſes iure finium cauſam tutabantur, quòd intra eos termi-
nos eſſet, quibus P. Scipio uictor agrum qui iuris eſſet Carthaginienſium, finiſſet, & cõ-
B feſsione regis, qui cum Aphirem profugum ex regno ſuo cum parte Numidarũ uagan-
tem circa Cyrenas perſequeretur: precario ab ſe iter per eum ipſum agrum, tanquam
haud dubie Carthaginienſiũ iuris, petiſſet. Numidæ & de terminatione Scipionis men-
tiri eos arguebant, & ſi quis ueram originem iuris exigere uellet, quem proprium agrũ
Carthaginienſium in Africa eſſe? aduenis, quantum ſecto bouis tergo amplecti loci po-
tuerint: tantum ad urbem communiendam precario datum. quicquid Byrſam ſedem
ſuam exceſſerint, ui atque iniuria partum habere. Neque enim de quo agatur, probare
eos poſſe: non modò ſemper ex quo cœperint, ſed ne diu quidem eos poſſediſſe. per op-
portunitates nunc illos nũc reges Numidarum uſurpaſſe ius: ſemperq; penes eum poſ-
ſeſsionem fuiſſe, qui plus armis potuiſſet. Cuius conditionis res fuerit priuſquam hoſtes
Romanis Carthaginienſes, ſocius atque amicus rex Numidarum eſſet: eius ſinerent eſ-
C ſe: nec ſe interponerent, quo minus qui poſſent, tenerent. Reſpõderi legatis utriuſque
partis placuit: miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginienſem & regem in
re præſenti diſceptarent. Miſsi P. Scipio Africanus & C. Cornelius Cethegus & M. Mi-
nutius Rufus, audita inſpectáque re ſuſpenſa omnia, neutrò inclinatis ſententiis, reli-
quere. Id utrum ſua ſponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certum eſt,
quàm uidetur tempori aptum fuiſſe integro certamine eos relinqui. nam ni ita eſſet, u-
nus Scipio uel notitia rei, uel authoritate ita de utriſque meritus, finire nutu diſcepta-
tionem potuiſſet.

DECADIS QVARTÆ LIBER QVINTVS.

D PRINCIPIO anni quo hæc geſta ſunt: Sex. Digitius prætor in Hi-
ſpania citeriore cũ ciuitatibus iis, quæ poſt profectionẽ M. Catonis
permultæ rebellauerant: crebra magis q̃ digna dictu prælia fecit: &
adeo pleraq; aduerſa, ut uix dimidium militum q̃ quod acceperat,
ſucceſſori tradiderit. nec dubium eſt, quin omnis Hiſpania ſublatura
animos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio trans Ibe-
rum multa ſecunda prælia feciſſet: quo terrore non minus quinqua-
ginta oppida ad eum defecerũt. Prætor hæc geſſerat Scipio. Idem proprætor Luſitanos
peruaſtata ulteriori prouincia cum ingenti præda domum redeuntes in ipſo itinere ag-
greſſus: ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militũ impar,
ſuperior aliis. nam & acie frequenti armatis aduerſus longum & impeditum turba pe-
E corum agmen, & recenti milite aduerſus feſſos longo itinere cõcurrerat. tertia nanque
uigilia exierant hoſtes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ acceſſerãt: nec ulla quie-
te data, laborem uiæ prælium exceperat. itaq; principio pugnæ uigoris aliquid in corpo
ribus animiſque fuit. & turbauerant primò Romanos. deinde æquata pauliſper pugna
eſt. In hoc diſcrimine ludos Ioui, ſi ui fudiſſet cecidiſsétque hoſtes, proprętor uouit. tan-
dem gradum acrius intulere Romani, ceſsítque Luſitanus: deinde prorſus terga dedit.
& cum inſtitiſſent fugientibus uictores, ad XII millia hoſtium ſunt cæſa: capti quin-
genti quadraginta, omnes fermè equites, & ſigna militaria capta centum triginta qua-
tuor. De exercitu Romano ſeptuaginta & tres amiſsi. Pugnatum inde haud procul Ili-
pa urbe eſt. eò uictorem opulentũ præda exercitum P. Cornelius reduxit: ea omnis ante

vrb. 551. urbem expoſita eſt: poteſtáſque dominis ſuas res cognoſcendi facta. cætera uendenda F
ob. 146 quæſtori data. qnod inde effectum eſt, militi diuiſum. Nondum ab Roma profectus e-
rat C. Flaminius prætor, cum hæc in Hiſpania gerebantur. itaque tam aduerſæ quàm
ſecundæ res per ipſum amicóſque eius magnis ſermonibus celebrabantur. & tentaue-
rat, quoniam bellum ingens in prouincia exarſiſſet, & exiguas reliquias exercitus ab
Sex. Digitio, atque eas ipſas plenas pauoris ac fugæ accepturus eſſet, ut unam ſibi ex ur-
banis legionibns decernerent: ad quam cum militem ab ſe ipſo ſcriptum ex ſenatuſcõ-
ſulto adiecisset: eligeret ex omni numero ſex millia & quingentos pedites, & equites
trecentos. ea ſe legione (nam in Sex. Digitii exercitu haud mnltum ſpei eſſe) rem ge-
ſturum. Seniores negare ad rumores à priuatis temere in gratiam magiſtraruum con-
fictos, ſenatuſconſulta facienda eſſe. niſi quod aut prætores ex prouinciis ſcriberent, aut
legati renunciarent: nihil ratum haberi debere. ſi tumnltus in Hiſpania eſſet: placere tu- G
multuarios milites extra Italiam ſcribi à prætore. Mens ea ſenatus fuit, ut in Hiſpania
tumultuarii milites legerentur. Valerius Antias & in Siciliam nauigaſſe delectus cau-
ſa C. Flaminium ſcribit: & ex Sicilia Hiſpaniam petentem tempeſtate in Africam dela-
tum, uagos milites de exercitu P. Africani ſacramento rogaſſe: his duarum prouincia-
rum delectibus tertium in Hiſpania adieciſſe. Nec in Italia ſegnius Ligurum bellum
creſcebat. Piſas iam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine
ad famam belli ſpémque prædæ, circunſedebant. Minutius cos. Arretium die quem
edixerat ad conueniendum militibus, uenit. inde quadrato agmine ad Piſas duxit. &
cum hoſtes mille paſſuum ab oppido trans fluuium mouiſſent caſtra, conſul urbẽ haud
dubie ſeruatam aduentu ſuo eſt ingreſſus. Poſtero die & ipſe trans fluuium quingentos
fere paſſus ab hoſte poſuit caſtra. inde leuibus prælüs à populationibus agrum ſocio- H
rum tutabatur. in aciem exire non audebat, nouo milite, & ex multis generibus homi-
num collecto, necdnm noto ſatis inter ſe, ut fidere alii aliis poſſent. Ligures multitudi-
ne freti & in aciem exibant, parati de ſumma rerum decernere: & abundantes militum
numero, paſsim multas manus per extrema finium ad prædandum emittebant: & cum
coacta uis magna pecorum prædæque eſſet, paratum erat præſidium per quod in ca-
ſtella eorum uicóſque ageretur. Cum bellum Liguſtinum ad Piſas conſtitiſſet, conſul
alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum
induxit. ubi longe alia belli ratio quàm cum Liguribus erat. conſul in aciem exibat: ho-
ſtes pugnam detrectabant: prædatúmque ubi nemo obuiam exiret, diſcurrebant Ro-
mani: Boii diripi ſua impune quàm tuendo ea conſerere certamen malebant. Poſtea-
quam omnia ferro igníque ſatis euaſtata erant, conſul agro hoſtium exceſsit, & ad Mu- I
tinam agmine incauto, nt inter pacatos, ducebat. Boii ubi egreſſum è finibus ſuis hoſtẽ
ſenſere: ſequebantur ſilenti agmine, locum inſidüs quærentes. nocte prætergreſsi ca-
ſtra Romana, ſaltum, quà tranſeundum erat Romanis, inſederunt. Id cum parum oc-
culte feciſſent, conſul qui multa nocte ſolitus erat mouere caſtra, ne nox terrorem in
tumultuario prælio augeret, lucem expectauit. & cum luce moueret, tamen turmam
equitum exploratum miſit. Poſteaquam relatum eſt quantæ copiæ & in quo loco eſ-
ſent, totius agminis ſarcinas in medium conüci iuſsit, & triarios uallum circuniicere:
cætero exercitu inſtructo ad hoſtem acceſsit. Idem & Galli fecerunt, poſteaquam aper-
tas eſſe inſidias, & recto ac iuſto prælio, ubi uera uirtus ninceret, dimicandum uiderũt.
Hora ſecunda ferme concurſum eſt. ſiniſtra ſociorum equitum ala, & extraordinarii
prima in acie pugnabant. præerant duo conſulares legati, M. Marcellus, & T. Sempro- K
nius prioris anni conſul. Nouus cos. nunc ad prima ſigna erat: nunc legiones contine-
bat in ſubſidüs, ne certaminis ſtudio prius procurrerent, quàm datum ſignum eſſet. e-
quites earum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minutios tribunos militum edu-
cere iuſsit: inde cum ſignum dediſſet, impetum ex aperto facerent. Hæc agenti nuncius
uenit à T. Sempronio Longo, non ſuſtinere extraordinarios impetum Gallorum, & cæ
ſos permultos eſſe: & qui ſuperſint, partim labore, partim metu remiſiſſe ardorẽ pugnæ.
Legionem alteram ex duabus, ſi uideretur, ſummitteret priuſquam ignominia accipe-
retur. Secũda legio miſſa eſt, & extraordinarii recepti. tnm redintegrata eſt pugna: cum
& recens miles & frequens ordinibus legio ſucceſsiſſet: & ſiniſtra ala ex prælio ſubdu-
cta eſt,

A ѕta eſt, dextera in primã aciem ſubiit. Sol ingenri ardore torrebat minime patientia æ- Vrb. 552.
ſtus corpora Gallorũ. denſis tamen ordinibus nũc alii in alios, nũc in ſcuta incũbentes Oly. 146.
ſuſtinebãt impetus Romanorum. Quod ubi animaduertit eos. ad perturbandos ordi-
nes eorum C. Liuium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quãconcitatiſsimos
equos immittere iubet:& legionarios equites in ſubſidiis eſſe. Hæc procella equeſtris
primò confudit & turbauit, deinde diſsipauit aciem Gallorũ, non tamen ut terga darẽt.
obſtabant duces, haſtilibus cædentes terga trepidantiũ, & redire in ordines cogẽtes: ſed
interequitantes alarij non patiebantur. Cõſul obteſtabatur milites, ut paulum adnite-
rentur. uictoriã in manibus eſſe. dum perturbatos & trepidantes uiderẽt, inſtarent. ſi re-
ſtitui ordines ſiuiſſent, integro rurſus eos prælio & dubio dimicaturos. Inferre uexilla-
rios iuſsit ſigna. omnes connixi tandẽ auertetunt hoſtem. poſtquam terga dabant, & in
B fugã paſsim effundebantur: tum ad perſequendos eos legionarij equites immiſsi. Qua-
tuordecim millia Boiorum eo die cæſa ſunt, niui capti mille nonagintaduo, equites du-
centi uigintiunus, tres duces eorum, ſigna militaria ducenta XII, carpenta LXIII. Nec
Romanis incruenta uictoria fuit. ſupra quinque millia militum ipſorum aut ſociorum
ſunt amiſſa, centuriones tres & XX, præfecti ſociũm quatuor, & M. Genutius & M. Mar
tius tribb. militum ſecũdæ legionis. Eodem fere tempore duorum conſulum literæ al-
latæ ſunt: L. Cornelii de prælio ad Mutinam cum Boiis facto, & Q. Minutii à Piſis, Co-
mitia ſuæ ſortis eſſe. cæterùm adeo ſuſpẽſa omnia in Liguribus ſe habere, ut abſcedi in-
de ſine pernicie ſociorum & damno reip. non poſsit. ſi ita uideretur patribus, mitterent
ad collegã, ut is qui profligatum bellum haberet, ad comitia Romam rediret. ſi id face-
re grauaretur, quòd non ſuæ ſortis id negotium eſſet: ſe quidem facturum quodcunque
C ſenatus cenſuiſſet. ſed etiam atq; etiam uiderent, ſi magis è repub. eſſet interregnũ iniri,
quàm ab ſe in eo ſtatu relinqui prouinciam. Senatus C. Scribonio negotium dedit, ut
duos legatos ex ordine ſenatorio mitteret ad L. Cornelium cõſulem, qui literas collegę
ad ſenatum miſſas deferrent ad eum: & nunciarẽt, ſenatum, ni is ad magiſtratus ſubro-
gandos Romã ueniret, potius quàm Q. Minutius à bello integro auocaretur, interre-
gnum iniri paſſurum. Miſsi legati renunciatũt L. Cornelium ad magiſtratus ſubrogã-
dos Romam uenturum. De literis L. Cornelii, quas ſcripſerat ſecundum prælium cum
Boiis factũ, diſceptatio in ſenatu fuit, quia priuatim pleriſque ſenatoribus legatus M.
Claudius ſcripſerat, fortunæ populi Ro. & militũ uirtuti gratiam habendam, quòd res
bene geſta eſſet. conſulis opera & militum aliquantum amiſſum, & hoſtium exercitũ,
cuius delendi oblata fortuna fuerat, nõ deletum. milites eo plures periſſe, quòd tardius
D ex ſubſidiis qui laborãtibus opem ferrent, ſucceſsiſſent. hoſtes è manibus emiſſos, quòd
equitibus legionariis & tardius datum ſignum eſſet, & perſequi fugientes non licuiſſet.
De ea re nihil temere decerni placuit: ad frequentiores conſultatio delata eſt. inſtabat
enim cura alia, quòd ciuitas fœnore laborabat: & cũ multis fœnebribus legibus cõſtri-
cta auaritia eſſet, uia fraudis inita erat, ut in ſocios qui non tenerentur iis legibus, nomi-
na tranſcriberent. ita libero fœnore obruebãt debitores. cuius coërcẽdi cum ratio quæ-
reretur, diem finiri placuit, Feralia quæ proxime fuiſſent: ut qui poſt eã diem ſocii ciui-
bus Romanis credidiſſent pecunias, profiterentur, & ex ea die pecuniæ creditæ, quibus
debitor uellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde poſteaquam profeſsionibus dete-
cta eſt magnitudo æris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sẽpronius tribunus pleb.
ex authoritate patrum plebem rogauit, plebéſque ſciuit, ut cum ſociis ac nomine Lati-
E no pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Romanis eſſet. Hæc in Italia domi mi-
litiæq; acta. In Hiſpania nequaquam tantum belli fuit, quãtum auxerat fama. C. Fla-
minius in citeriori Hiſpania oppidum Iluciã in Oretanis cepit: deinde in hyberna mi-
lites deduxit, & per hyemem prælia aliquot nulla memoria digna aduerſus latronũ ma
gis quàm hoſtium excurſiones, uario tamen euentu, nec ſine militũ iactura, ſunt facta.
Maiores res geſtæ à M. Fuluio. Is apud Toletum oppidum cum Vaccęis Vectonibúſq;
& Celtiberis ſignis collatis dimicauit: exercitum earum gentium fudit fugauitque: re-
gem Hilermum uiuum cepit. Dum hęc in Hiſpania gerebantur, comitiorum iã appe-
tebat dies. itaque L. Cornelius cos. relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romã ue-
nit. Is in ſenatu cum de rebus à ſe geſtis diſſeruiſſet, quoq; in ſtatu prouincia eſſet: que-

Vrb. 562. ſtus eſt cum patribus conſcriptis, quòd tanto bello una ſecũda pugna tam feliciter per- F
Olÿ. 147. fecto, non eſſet habitus diis immortalibus honos. poſtulauit deinde, ut ſupplicationem
ſimul triumphumq; decernerent. Prius tamen q̃ relatio fieret, Q. Metellus qui conſul
dictatórque fuerat, literas eodem tempore dixit & conſulis L. Cornelii ad ſenatum, &
M. Marcelli ad magnam partem ſenatorum allatas eſſe inter ſe pugnãtes: eóq; dilatam
eſſe conſultationem, ut præſentibus authoribus earum literarum diſceptaretur. itaque
expectaſſe ſeſe, ut conſul qui ſciret ab legato ſuo aduerſus ſe ſcriptum aliquid, cum ipſi
ueniendum eſſet, duceret cum ſecum Romam: cum etiam uerius eſſet, T. Sẽpronio im-
perium habenti tradi exercitum, q̃ legato. nunc uideri eſſe amotum de induſtria, ne ea
quæ ſcripſiſſet, præſens diceret, aut argueret coràm: & ſi quid uani afferret, argui poſſet,
donec ad liquidum ueritas explorata eſſet. itaque nihil eorum quæ poſtularet cos. de-
cernendum in præſentia cenſere. Cum pergeret nihilo ſegnius referre ut ſupplicatio G
decerneretur, triumphantíque ſibi in urbem inuehi liceret, M. & C. Titinii tribuni ple-
bis ſe interceſſuros, ſi de ea re fieret ſenatuſconſultum, dixerunt. Cenſores erant priore
anno creati Sex. Ælius Pætus, & Cn. Cornelius Cethegus. Cornelius luſtrum cõdidit.
cenſa ſunt ciuium capita CXLIII millia ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno
fuerunt: & Tyberis loca plana urbis inundauit. circa portam Flumentanam etiã colla-
pſa quædam ruinis ſunt. & porta Cœlimontana fulmine icta eſt, murúſq; circà multis
locis de cœlo tactus. & Aritiæ & Lanuuii & in Auentino lapidibus pluuit. & à Capna
nunciatum eſt examen ueſparum ingens in forum aduolaſſe, & in Martis æde cõſediſ-
ſe. eas collectas cum cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorum cauſa decemui-
ri libros adire iuſſi, & nouendiale ſacrum factum, & ſupplicatio indicta eſt, atque urbs
luſtrata. Iiſdem diebus ædiculam Victoriæ uirginis prope ædem Victoriæ M. Porcius H
Cato dedicauit, biennio poſtquam uouit. Eodem anno coloniam Latinam in agrum
Ferentinum triumuiri deduxerunt, Cn. Manlius Volſo, L. Apuſtius Fullo, P. Ælius
Tubero, cuius lege deducebantur tria millia peditum fere, CCC equites: numerus exi-
guus pro copia agri. Dari potuere tricena iugera in pedites, ſexagena in equites. Apu-
ſtio authore tertia pars agri dempta eſt: quò poſtea ſi nellent, nouos colonos adſcri-
bere poſſent. uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam an-
nus erat, & ambitio magis quàm unquam aliàs exarſerat conſularibus comitiis. mul-
ti & potentes petebant patricii plebeiique, P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui ex Hiſpa-
nia prouincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis, & L. Quintius Flamininus, qui
claſsi in Grçcia prçfuerat: & Cn. Manlius Volſo: hi patricii. plebeii autẽ, C. Lælius, Cn.
Domitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. ſed omniũ oculi in Quintium Corneliũm I
que coniecti. nam & in unum locum petebant ambo patricii, & rei militaris gloria re-
cens utrunque cõmendabat. Cæterùm ante omnia certamen accendebant fratres can-
didatorũ, duo clariſsimi ætatis ſuæ imperatores. maior gloria Scipionis, & quo maior,
eo propior inuidiæ: Quintũ recentior, ut qui eo anno triumphaſſet. Accedebat quòd
alter decimum iam propè annum aſsiduus in oculis hominũ fuerat. quæ res minus ue-
rendos magnos homines ipſa ſatietate facit: conſul iterum poſt deuictum Annibalem
cenſórque fuerat. in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erant. nihil nec petie-
rat à populo poſt triumphum, nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele ſe
petere aiebat, pro legato & participe adminiſtrandi belli. ſe terra, fratrem mari rem geſ-
ſiſſe. Is obtinuit, ut præferretur candidato quem Africanus frater ducebat: quem Cor-
nelia gens, Cornelio conſule comitia habente: quem tantum præiudicium ſenatus ui- K
rum è ciuitate optimum iudicatum qui matrem Idæã Peſsinunte uenientem in urbem
acciperet. L. Quintius & Cn. Domitius Acnobarbus COSS. facti. adeo ne in plebeio
quidem conſule, cũ pro C. Lælio niteretur, Africanus ualuit. Poſtero die prætores crea-
ti L. Scribonius Libo, M. Fuluius Centimalus, A. Attilius Scranus, M. Bebius Pãphi-
lus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra. Aedilitas inſignis eo anno fuit M. Aemylii
Lepidi, & L. Aemylii Pauli. Multos pecuarios damnarũt: ex ea pecunia clypea inaura-
ta in faſtigio Iouis ædis poſuerunt. porticum unam extra portam Trigeminã, emporio
ad Tyberim adiecto: alteram à porta Fontinali ad Martis aram, quà in campũ iter eſſet,
perduxerũt. Diu nihil in Liguribus dignũ memoria geſtum erat. extremo eius anni bis
in magnum

A in magnum periculum res adducta eſt. nam & caſtra cõſulis oppugnata ægre ſunt de- Vrb.562.
fenſa: & non ita multo pòſt per ſaltum anguſtum cum duceretur agmẽ Romanũ, ipſas Oly.147.
fauces exercitus Ligurum inſedit. quà cum exitus non pateret, cõuerſo agmine redire
inſtitit cõſul, & à tergo fauces ſaltus occupatæ à parte hoſtium erant: caudinæq; cladis
memoria nõ animis modo, ſed prope oculis obuerſabatur. Numidas octingẽtos ferme
equites inter auxilia habebat. Eorũ præfectus cõſuli pollicetur, ſe parte utra uellet cum
ſuis erupturum. tantum uti diceret utra pars frequentior uicis eſſet. in eos ſe impetum
facturũ, & nihil prius quàm flãmam tectis iniecturum, ut is pauor cogeret Ligures ex-
cedere ſaltu quem obſiderent, & diſcurrere ad opem ferendam ſuis. Collaudatũ eum
conſul ſpe præmiorum onerat. Numidæ equos conſcendunt, & obequitare ſtationibus
hoſtiũ neminem laceſſentes cœperunt. Nihil primo aſpectu contemptius. equi homi-
B neſq; paululi & graciles: diſcinctus & inermis eques, præterquã quòd iacula ſecum por
tat: equi ſine frenis, deformis ipſe curſus rigida ceruice & extento capite currentiũ. Hũc
contemptum de induſtria augentes, labi ex equis, & per ludibrium ſpectaculo eſſe. Ita-
que qui primò intenti paratíque, ſi laceſſerentur, in ſtationibus fuerant: iam inermes,
ſedentéſque pars maxima ſpectabant. Numidæ adequitare, dein refugere: ſed propius
ſaltum paulatim euehi: uelut quos impotentes regẽdi equi inuitos efferrent. poſtremò
ſubditis calcaribus per medias ſtationes hoſtium erupere, & in agrum latiorem euecti,
omnia propinqua uiæ tecta incendunt: proximo deinde uico inferunt ignem: ferro flã-
maq; omnia peruaſtant. Fumus primò conſpectus, deinde clamor trepidãtium in uicis
auditus, poſtremò ſeniores puerìq; refugientes tumultum in caſtris fecerunt. itaq; ſine
conſilio, ſine imperio pro ſe quiſque currere ad ſua tutanda: momẽtóque temporis ca-
C ſtra relicta erant, & obſidione liberatus COS. quò intẽderat, peruenit. Sed neq; Boij,
neque Hiſpani, cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infeſtiq; erant Roma-
nis, quàm Aetolorum gens. Ij poſt deportatos ex Græcia exercitus primò in ſpe fue-
rant, & Antiochum in uacuam Europæ poſſeſsionem uenturum: nec Philippum aut
Nabin quieturos. ubi nihil uſquam moueri uiderunt: agitandum aliquid miſcẽdúm-
que rati, ne cunctando ſeneſcerent conſilia, cõcilium Naupactũ indixerunt. Ibi Thoas
prætor eorum conqueſtus iniurias Romanorum, ſtatúmque Aetoliæ, quòd omnium
Græciæ gentium ciuitatúmque inhonoratiſsimi poſt eam uictoriam eſſent, cuius cau-
ſa ipſi fuiſſent: legatos cenſuit circa reges mittendos: qui non ſolum tentarent animos
eorum, ſed ſuis quenque ſtimulis mouerent ad Romanum bellum. Damocritus ad Na
bin, Nicander ad Philippũ, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum eſt miſſus. Ty-
D ranno Lacedæmonio Damocritus ademptis maritimis ciuitatibus eneruatam tyran-
nidem dicere: inde militem, inde naues, naualeſq; ſocios habuiſſe: incluſum ſuis propè
muris Achæos uidere dominantes in Peloponneſo, nunquam habiturũ recuperãdi ſua
occaſionem, ſi eam quæ tum eſſet, prætermiſiſſet. nullum exercitum Romanũ in Græ
cia eſſe: nec propter Gytheum, aut maritimos alios Laconas dignam cauſam exiſtima
turos Romanos, cur legiones in Græciã rurſum tranſmittant. Hæc ad incitandũ ani-
mum tyranni dicebantur: ut cum in Græciam Antiochus traiecisset, cõſcientia uiolatę
per ſociorum iniurias Romanæ amicitię coniungeret ſe cum Antiocho. Et Philippum
Nicãder haud diſsimili oratione incitabat. erat etiam maior orationi materia, quo ex
altiore faſtigio rex quàm tyrãnus detractus erat: quoque plures ademptæ res. ad hoc
uetuſta regum Macedoniæ fama, peragratúſque orbis terrarum uictoriis eius gẽtis re-
E ferebatur. Et tutũ uel incœpto, uel euentu ſe cõſilium afferre. nam neque ut antè ſe mo
ueat Philippus, quàm Antiochus cum exercitu tranſierit in Græciã, ſuadere: & qui ſine
Antiocho aduerſus Romanos Ætolóſq; tandiu ſuſtinuerit bellum, ei adiuncto Antio-
cho, ſociis Ætolis, qui tum grauiores hoſtes quàm Romani fuerint, quibus tãdem ui-
ribus reſiſtere Romanos poſſe? Adiiciebat de duce Annibale, nato aduerſus Romanos
hoſte, qui plures & duces & milites eorũ occidiſſet, quàm quot ſupereſſent. Hæc Phi-
lippo Nicãder. Alia Dicæarchus Antiocho, & omnium primùm prædam de Philip-
po Romanorum eſſe dicere, uictoriam Ætolorum. & aditum in Græciã Romanis nul-
los alios quàm Ætolos dediſſe: & ad uincendum uires eoſdem præbuiſſe. deinde quan-
tas peditum equitúmque copias præbituri Antiocho ad bellum eſſent: quæ loca terre-

vrb. 562. ſtribus copiis, quos portus maritimis. Tum de Philippo & Nabide libero mẽdacio ab- F
Oly. 147 utebatur: paratum utrunque ad rebellandum eſſe, & primam quanque occaſionem re-
cuperandi ea quæ bello amiſiſſent, arrepturos. Ita per totum ſimul orbem terrarum
Ætoli Romanis concitabãt bellum. reges tamen aut non moti, aut tardius moti ſunt.
Nabis extemplo circa omneis uicos maritimos dimiſit ad ſeditiones in iis miſcendas,
& alios principum donis ad ſuam cauſam perduxit: alios pertinaciter in ſocietate Ro-
mana manentes occidit. Achęis omnium maritimorum Laconum tuendorum à T.
Quintio cura mandata erat. itaque extemplo & ad tyrãnum legatos miſerunt, qui ad-
monerent fœderis cum Romani, denũtiaréntque ne pacẽ, quam tãtopere petiſſet, tur- G
baret: & auxilia ad Gythcum, quod iam oppugnabatur à tyranno, & Romam qui ea
nuntiarent, legatos miſerũt. Antiochus rex ea hyeme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo
regi Ægypti filia in matrimoniũ data, cum Antiochiam ſe recepiſſet: per Ciliciã Tau-
ro monte ſuperato, extremo iam hyemis Epheſum peruenit. inde principio ueris, An-
tiocho filio miſſo in Syriam ad cuſtodiam ultimarum partium regni, ne quid abſente ſe
à tergo moueretur: ipſe cum omnibus terreſtribus copiis ad Piſidas, qui circa Selgã in-
colunt, oppugnãdos eſt profectus. Eo tẽpore legati Romani P. Sulpitius, & P. Villius,
qui ad Antiochũ (ſicut ante dictum eſt) miſſi erant, iuſſi prius Eumenẽ adire, Elęam ue
nere: inde Pergamũ (ibi regia Eumenis fuit) aſcenderunt. Cupidus belli aduerſus Antio
chum Eumenés erat: grauem, ſi pax eſſet, accolam tanto potentiorem regem credens:
eundem ſi motum bellum eſſet, non magis parem Romanis fore, quàm Philippus fuiſ-
ſet: & aut funditus ſublatum iri: aut ſi pax uicto daretur, multa illi detracta, ſibi acceſſu- H
ra: ut facile deinde ſe ab eo ſine ullo Romano auxilio tueri poſſet. etiam ſi quid aduerſi
caſurũ foret, ſatius eſſe Romanis ſociis quancũque fortunam ſubire: quàm ſolum aut
imperium pati Antiochi: aut abnuentem ui atque armis cogi. Ob hæc quãtum autho-
ritate, quantum conſilio ualebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Per-
gami ſubſtitit. Villius eum Piſidiæ bello occupatũ eſſe regem audiſſet: Epheſum pro-
fectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Annibale, qui tum ibi forte
erat, ſæpe congrederetur, ut animum eius & tentaret ſi qua poſſet, & metũ demeret pe-
riculi ei quicquam ab Romanis eſſe. His colloquiis aliud quidem actum nihil eſt: ſecu-
tum tamen ſua ſponte eſt, uelut conſilio petitum eſſet, ut uilior ob ea regi Annibal & ſu
ſpectior ad omnia fieret. Claudius ſecutus Græcos Acilianos libros, P. Africanũ in ea
fuiſſe legatioue tradit, cúmque Epheſi collocutum cum Annibale. & ſermonem etiam
unum refert, quo quærenti Africano, quẽ fuiſſe maximum imperatorem Annibal cre- I
deret, reſpondiſſet Alexandrum Macedonum regem: quòd parua manu innumerabi-
les exercitus fudiſſet: quódque ultimas oras, quas uiſere ſupra ſpem humanã eſſet, per-
agraſſet. quærenti deinde quem ſecundum poneret, Pyrrhum dixiſſe. caſtra metati pri-
mum docuiſſe: ad hoc neminem elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpoſuiſſe: artẽ etiam
conciliandi ſibi homines eã habuiſſe, ut Italicæ gentes regis externi, quàm populi Ro-
mani tandiu principis in ea terra, imperium eſſe mallent. exequenti quem tertium du-
ceret, haud dubie ſemetipſum dixiſſe. tum riſum obortum Scipioni, & ſubieciſſe, quid-
nam tu diceres, ſi me uiciſſes? tum me uerò, inquit, & ante Alexãdrum, & ante Pyrrhũ,
& ante omnes alios imperatores eſſe. & perplexum Punico aſtu reſponſum, & aſſenta- K
tionis genus Scipionem mouiſſe, quòd è grege ſe imperatorũ uelut inæſtimabilẽ ſecre-
uiſſet. Villius ab Epheſo Apameam proceſsit. eò & Antiochus audito Romanorum
legatorũ aduentu occurrit. Apameæ congreſsis diſceptatio eadem fermè fuit, quæ Ro-
mæ inter Quintium & legatos regis fuerat. mors nũtiata Antiochi filij regis, quẽ miſ-
ſum paulò antè dixeram in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, ma
gnumq; eius iuuenis deſyderium. id enim iam ſpecimen ſui dederat, ut ſi uita longior
contigiſſet, magni iuſtiq; regis in eo indolem fuiſſe appareret. Quo charior acceptiorq;
omnibus erat: eo mors eius ſuſpectior fuit, grauem ſucceſſorem cum inſtare ſenecturi
ſuæ patrem credentem, per ſpadones quoſdam, talium miniſteriis facinorum acceptos
regibus, ueneno ſuſtuliſſe. Eam quoque cauſam clandeſtino facinori adiiciebant, quòd
cum Seleuco filio Lyſimachiam dediſſet: Antiocho quam ſimilẽ daret ſedem, ut pro-
cul ab ſe honorem eum quoque ablegaret, non habuiſſet. Magni tamen luctus ſpecies

per

A per aliquot dies regiam tenuit: legatúſque Romanus, ne alieno tempore incommodus Vrb.562.
obuerſaretur, Pergamũ conceſsit. rex Epheſum omiſſo quod inchoauerat bello, rediit. Oly.147.
ibi per luctum regia clauſa, cum Minione quodam, qui princeps amicorũ eius erat, ſe-
creta conſilia agitauit. Minio ignarus omnium externorum, uirésque æſtimans regis
ex rebus in Syria aut Aſia geſtis, non cauſa modo ſuperiorẽ eſſe Antiochum, quòd ni-
hil æqui poſtularent Romani, ſed bello quoque ſuperaturũ credebat. Fugienti regi diſ-
ceptationem cum legatis, ſeu iam experto eam minus proſperam, ſeu mœrore recenti
confuſo, profeſſus Minio, ſe quæ pro cauſa eſſet dicturum, perſuaſit ut à Pergamo ac-
cerſerentur legati. Iam conualuerat Sulpitius. itaque ambo Epheſum uenerunt. rex à
„ Minione excuſatus: & abſente eo res agi cœpta eſt. Ibi præparata oratione Minio· Spe-
cioſo titulo, inquit, uti uos Romani Græcarum ciuitatum liberandarum uideo. ſed fa-
B cta ueſtra orationi non conueniunt: & aliud Antiocho iuris ſtatuiſtis, alio ipſi utimini.
„ Qui enim magis Smyrnæi Lampſaceníque Græci ſunt, quàm Neapolitani & Rhegy-
„ ni & Tarentini, à quibus ſtipendium, à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracuſas
„ atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & uirgis & ſecu-
„ ribus mittitis? nihil aliud profectò dicatis, quàm armis ſuperatis uos iis has leges impo-
„ ſuiſſe. Eandem de Smyrna & Lampſaco, ciuitatibúſque quæ Ioniæ aut Æolidis ſunt,
„ cauſam ab Antiocho accipite, bello ſuperatas à maioribus, & ſtipendiarias ac uectiga-
„ les factas, in antiquum ius repetit. itaque ad hæc ei reſponderi uelim, ſi ex æquo diſce-
„ ptatur, & non belli cauſa quæritur. Ad ea Sulpitius· Fecit uerecunde, inquit, Antio-
„ chus, qui ſi alia pro cauſa eius non erant quæ dicerentur, quemlibet iſta quàm ſe dice-
„ re maluit. Quid enim ſimile habet ciuitatum earum quas comparaſti, cauſa? Ab Rhe-
C gynis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in noſtram uenerunt poteſtatẽ: uno & per-
„ petuo tenore iuris ſemper uſurpato, nunquam intermiſſo, quæ ex fœdere debent, exi-
„ gimus. Potéſne tandem dicere, ut ij populi non per ſe, non per alium quenquam fœdus
„ mutauerint: ſic Aſiæ ciuitates, ut ſemel uenerunt in maiorum Antiochi poteſtatem, in
„ perpetua poſſeſsione regni ueſtri permanſiſſe? & non alias earum in Philippi, alias in
„ Ptolemæi fuiſſe poteſtate? alias per multos annos nullo ambigente libertatem uſurpaſ-
„ ſe? Nam ſi quòd aliquãdo ſeruierunt tẽporum iniquitate preſsi, ius poſt tot ſecula aſſe-
„ rendi eos in ſeruitutem faciet: quid abeſt quin actum nobis nihil ſit, quod à Philippo li-
„ berauimus Græciam? & repetant poſteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem,
„ & Theſſalorum totam gentem? Sed quid ego cauſam ciuitatum ago, quam ipſis agẽ-
„ tibus & nos, & regem ipſum cognoſcere æquius eſt? Vocari deinde ciuitatum legatio-
D nes iuſsit, præparatas iam antè & inſtructas ab Eumene: qui quantumcũque uiriũ An-
tiocho deceſsiſſet, ſuo id acceſſurum regno ducebat. Admiſsi plures, dum ſuas quiſque
nunc querelas, nunc poſtulationes inſerit, æqua iniquis miſcentes, è diſceptatione al-
tercationem fecerunt. itaque neque remiſſa ulla re, neque impetrata, æque ac uenerãt,
omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimiſsis iis conſilium de bello Roma-
no habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quiſque aſperius aduerſus Romanos locu-
tus eſſet, eo ſpes gratiæ maior erat. alius ſuperbiã poſtulatorũ increpare, tanquam Na-
bidi uicto, ſic Antiocho, maximo Aſiæ regum, imponentium leges. quanquam Nabi-
di tamẽ dominationẽ in patriam ſuam, & patriã Lacedæmonem remiſſam: Antiocho
ſi Smyrna & Lampſacus imperata faciant, indignum uideri. alii paruas, & uix dictu di-
gnas belli cauſas tanto regi eas ciuitates eſſe, ſed initium ſemper per ius iniuſta impe-
E randi fieri. niſi crederent, Perſas cum aquam terramq; ab Lacedæmoniis petierunt, gle
ba terræ & hauſtu aquæ eguiſſe. perſimilem tentationem Romanis de duabus ciuitati-
bus agi. & alias ciuitates, ſimul duas iugũ exuiſſe uidiſſent, ad liberatorem populũ defe
cturas. ſi non libertas ſeruitute potior ſit: tamen omni præſenti ſtatu ſpem cuique no-
uandi res ſuas blandiorem eſſe. Alexander Acarnân in concilio erat, Philippi quondã
amicus, nuper relicto eo ſecutus opulentiorem regiam Antiochi: & tanquam peritus
Græciæ, nec ignarus Romanorũ, in eum gradũ amicitiæ regis, ut cõſiliis quoq; arcanis
intereſſet, acceptus erat. Is tanquam nõ utrum bellandum eſſet, nec ne, cõſuleretur: ſed
ubi, & qua ratione bellum gereretur, uictoriam ſe haud dubiam proponere animo af-
firmabat, ſi in Europam tranſiſſet rex, & in aliqua Græciæ parte ſedem bello cepiſſet.

vrb. 562. Iam primum Ætolos,qui umbilicum Græciæ incolerēt,in armis eum inuenturū,ante- F
Oly. 147 ſignanos ad aſperrima quæque belli paratos.in duobus uelut cornibus Græciæ,Nabin
à Peloponneſo concitaturum omnia,repetentem Argiuorum urbem,repetentem ma-
ritimas ciuitates,quibus eū depulſum Romani Lacedæmonis muris incluſiſſent:à Ma
cedonia Philippum,ubi primùm bellicum cani audiſſet,arma capturum. noſſe ſe ſpiri-
tus eius,noſſe animum:ſcire ferarū modo,quæ clauſtris aut uinculis teneantur, ingen-
teis iamdiu iras eum in pectore uoluere.meminiſſe etiam ſe,quoties in bello precari o-
mnes deos ſolitus ſit,ut Antiochum ſibi darent adiutorem. cuius uoti ſi compos nunc
fiat:nullam moram rebellandi facturum. tantum non cunctandum neque ceſſandum
eſſe.in eo enim uictoriam uerti,ſi & loca opportuna,& ſocij præoccuparētur. Anniba-
lem quoque ſine mora mittendum in Africam eſſe ad diſtringendos Romanos. An-
nibal non adhibitus eſt in conſilium,propter colloquia cum Villio ſuſpectus regi,& in G
nullo poſtea honore habitus.Primò eam contumeliam tacitus tulit:deinde melius eſſe
ratus,& percunctari cauſam repentinæ alienationis,& purgare ſe tempore apto, quæ-
ſita ſimpliciter iracundiæ cauſa,auditaq́; Pater Amilcar,inquit,Antioche paruū ad-
modum me,cum ſacrificaret,altaribus admotum iureiurando adegit, nunquam ami-
cum fore populi Romani.ſub hoc ſacramento ſex & XXX annos militaui: hoc me in
pace patria mea expulit:hoc patria extorrem in tuā regiā adduxit:hoc duce,ſi tu ſpem
meam deſtitueris,ubicunque uires,ubi arma eſſe ſciam, inueniam toto orbe terrarum
quærens aliquos Romanis hoſtes.itaque ſi quibus tuorū meis criminibus apud te cre-
ſcere libet,aliam materiam creſcendi ex me quærant.odi,odioq́; ſum Romanis. id me
uerum dicere pater Amilcar,& dii teſtes ſunt. proinde cū de bello Romano cogitabis,
inter primos amicos Annibalem habeto.ſiqua res te ad pacem cōpellet,in id conſilium H
alium cum quo deliberes,quærito. Non mouit modo talis oratio regem,ſed etiam re-
conciliauit Annibali.Ex conſilio ita diſceſſum eſt,ut bellum gereretur. Romæ deſti-
nabant quidem ſermonibus hoſtem Antiochum,ſed nihildum ad id bellū præter ani-
mos parabant.Conſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt:ita ut inter ſe compa-
rarent,ſortirentúrue,uter comitiis eius anni præeſſet: ad utrum ea non pertineret cura,
ut paratus eſſet,ſi quò eum extra Italiam opus eſſet ducere legiones. Huic conſuli per-
miſſum,ut duas legiones ſcriberet nouas,& ſociûm ac Latini nominis XX millia,& e-
quites DCCC. Alteri COS. duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius COS. ſuperioris
anni habuiſſet,& ſociûm ac Latini nominis ex eodē exercitu pedites XV millia,& equi-
tes quingenti. Q. Minutio cum exercitu quem in Liguribus habebat,prorogatum im-
perium. additum:in ſupplementum,ut IIII millia peditum Romanorum ſcriberētur, I
& CL equites:& ſociis eodem V millia peditum imperarentur, CCL equites. Cn. Do-
mitio extra Italiam,quò ſenatus cenſuiſſet,prouincia euēnit, L. Quintio Gallia & co-
mitia habenda. Prætores deinde prouincias ſortiti: M. Fuluius Centimalus urbanam,
L. Scribonius Libo peregrinam: L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Satra Sar-
diniam, M. Bebius Pamphilus Hiſpaniā citeriorem, A. Attilius Serranus ulteriorem.
Sed his duobus primùm SC, deinde plebis etiam ſcito permutatæ prouinciæ ſunt. At-
tilio claſsis & Macedonia, Bebio Brutti decreti. Flaminio Fuluioq́; in Hiſpaniis proro-
gatum imperium. Bebio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ, quæ priore anno
urbanæ fuiſſent:ut & ſociis eodem millia peditum XV imperarentur, & quingēti equi-
tes. A. Attilius triginta naues quinqueremes facere iuſſus, & ex naualibus ueteres dedu
cere,ſi quæ utiles eſſent,& ſcribere nauales ſocios. Et conſulibus imperatum, ut ei duo K
millia ſociûm ac Latini nominis,& mille pedites darent Romanos. Hi duo Prr. & duo
exercitus,terreſtris naualiſque,aduerſus Nabin aperte iam oppugnantē ſocios P R. di-
cebantur parari.cæterum legati ad Antiochum miſsi expectabantur, & priuſquam ij
rediſſent,uetuerat Cn. Domitiū COS. ſenatus ab urbe diſcedere. Prr. Fuluio & Scribo-
nio,quibus ut ius dicerent Romæ,prouincia erat:negotium datū, ut præter eam claſ-
ſem cui Attilius præfuturus erat, centum quinqueremes pararent. Priuſquam COS.
prætoréſque in prouincias proficiſcerentur, ſupplicatio fuit prodigiorum cauſa. Ca-
pram ſex hœdos uno fœtu edidiſſe, ex Piceno nūtiatum eſt, & Arretij puerum natum
unimanum, Amiterni terra pluiſſe, Formiis portam murúmq; de cælo tacta,&(quod
maxime

A maxime terrebat cos. Cn. Domitium) bouem locutum, Roma caue tibi. Cæterorum Vrb.162.
prodigiorum cauſa ſupplicatum eſt: bouem cum cura ſeruari alíque aruſpices iuſſe- Oly.147.
runt. Tyberis infeſtiore quàm priore impetu illatus urbi, duos pontes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. ſaxum ingens, ſiue imbribus, ſiue motu terræ leniore quàm ut alioqui ſentiretur, labefactatum, in uicum Iugarium ex Capitolio procidit, & multos oppreſsit. in agris paſsim inundatis pecua ablata: uillarũ ſtrages facta eſt. Priuſquam L. Quintius cos. in prouinciam perueniret, Q. Minutius in agro Piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnauit: nouem millia hoſtium occidit: cæteros fuſos fugatóſque in caſtra compulit. ea uſque in noctẽ magno certamine oppugnata defenſáque ſunt. nocte clam profecti Ligures: prima luce Romanus uacua caſtra inuaſit. prædę minus inuentum eſt, quòd ſubinde ſpolia agrorum capta domos mittebãt.
B Minutius nihil deinde laxamenti hoſtibus dedit. ex agro Piſano in Ligures profectus, caſtella uicóſque eorum igni ferróque peruaſtauit. ibi præda Hetruſca, quæ miſſa à populatoribus fuerat, repletus eſt miles Romanus. Sub idem tẽpus legati ab regibus Romam reuerterunt. qui cum nihil, quod ſatis maturam cauſam belli haberet, niſi aduerſus Lacedæmonium tyrannum attuliſſent, quẽ & Achæi legati nuntiabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius Pr. cum claſſe miſſus eſt in Græciam ad ſocios tuendos. coss. quãdo nihil ab Antiocho inſtaret: proficiſci ambo in prouincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximum fuit: Quintius per Ligures in Boios uenit. Duo conſulum agmina diuerſa late agrum hoſtium peruaſtarũt. Primò equites eorum pauci cum præfectis, deinde uniuerſus ſenatus, poſtremò in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat: ad mille quingẽti ad coss. transfugerũt. Et in utra-
C que Hiſpania eo anno res proſpere geſtæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum opulentúmque uineis expugnauit, & nobilem regulum Corribilonem uiuum cepit: & M. Fuluius procos. cum duobus exercitibus hoſtium duo ſecunda prælia fecit: oppida duo Hiſpanorum, Veſceliam Holonémque, & caſtella multa expugnauit. alia uoluntate ad eum defecerunt. tum in Orctanos progreſſus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cuſibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletũ ibi parua urbs erat: ſed loco munita. eam cum oppugnaret: Vectonum magnus exercitus Toletanis ſubſidio uenit. cum his ſignis collatis proſpere pugnauit: & fuſis Vectonibus, operibus Toletum cepit. Cæterum eo tempore minus ea bella quæ gerebantur, curæ patribus erant, quàm expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam etſi per legatos identidẽ omnia explorabantur: tamen rumores temere ſine ullis authoribus orti, multa falſa ueris miſcebãt.
D inter quæ allatum erat, cum in Ætoliam ueniſſet Antiochus, extemplo claſſem eum in Siciliam miſſurum. Itaque ſenatus etſi Pr. Attilium cum claſſe miſerat in Græciam: tamen quia non copiis modo, ſed etiam authoritate opus erat ad tuendos ſociorum animos, T. Quintium & Cn. Octauium & Cn. Seruiliũ & P. Villium legatos in Græciam miſit: & ut M. Bebius ex Brutiis ad Tarentum & Brũduſium promoueret legiones, decreuit: ut inde, ſi res poſceret, in Macedoniam traiiceret: & ut M. Fuluius Pr. claſſem nauium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram, & ut cum imperio eſſet, qui claſſem eam duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat) & ut idẽ Pr. L. Valerio collegæ ſcriberet, periculũ eſſe ne claſsis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam traiiceret. itaque placere ſenatui, ad eum exercitum quẽ haberet, tumultuariorum militũ ad XII millia pedites, & quadringentos equites ſcribere eum: quibus oram
E maritimam prouinciæ quà uergeret in Græciam, tueri poſſet. Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipſa tantum, ſed etiam ex circumiacentibus inſulis habuit: oppidáque omnia maritima quæ in Græciam uerſa erant, præſidiis firmauit. Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali, Eumenis fratris: qui nunciauit Antiochum regem Helleſpontum cum exercitu tranſiſſe, Ætolos ita ſe parare, ut ſub aduentum eius in armis eſſent. Et Eumeni abſenti, & præſenti Attalo gratiæ actæ, & ædes liberæ Attalo ac lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equeſtria arma, & uaſa argentea centum pondo, & aurea uiginti pondo. Cum alij atque alij nũtij bellum inſtare afferrent, ad rem pertinere uiſum eſt, coss. primo quoque tempore creari. itaque SC factum eſt, ut M. Fuluius Pr. literas extemplo ad cos. mitteret, quibus certior fieret ſenatui placere,

vrb. 563. prouincia exercitúque tradito legatis, Romã reuerti eum, & ex itinere præmittere edi- F
oly. 147 ctum quo comitia c o s s. creandis ediceret. Paruit his literis c o s. & pręmiſſo edicto,
Romam uenit. Eo quoque anno magna ambitio fuit, quòd patritij tres in unũ locum
petierunt, P. Cornelius Cn. F. Scipio qui priore anno repulſam tulerat, & L. Cornelius
Scipio, & Cn. Manlius Volſo. P. Scipioni, ut dilatum uiro tali, non negatum honorem
appareret, conſulatus datus eſt. additus ei de plebe collega, M. Acilius Glabrio. Poſtero
die Prr. creati L. Æmylius Paulus, M. Æmylius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Corne-
lius Mammula, C. Liuius, & L. Oppius. utrique eorũ Salinator cognomen erat. Oppius
is erat, qui claſſem triginta nauium in Siciliam duxerat. Interim dum noui magiſtra-
tus ſortirentur prouincias, M. Bebius à Brunduſio cum omnibus copiis tranſire in Epi-
rum eſt iuſſus, & circa Apolloniam copias continere: & M. Fuluio prætori urbano ne-
gotium datum eſt, ut quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidẽ G
Romanus ita ſe ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam nõ differebat bel
lum, ſed ſumma ui Gytheum oppugnabat: & infeſtus Achæis, quòd miſerant obſeſsis
præſidium, agros eorum uaſtabat. Achæi non antea auſi capeſſere bellum, quàm ab Ro
ma reuertiſſent legati, ut quid ſenatui placeret, ſcirent: poſt reditum legatorum, & Si-
cyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miſerunt, qui conſilium ab
eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capeſſendum inclinatæ ſenten-
tiæ erãt: literæ T. Quintij cunctationem iniecerunt, quibus author erat prætorem claſ-
ſémque Romanã expectandi. Cum principum alii in ſententia permanerent, alii uten-
dum eius quem ipſi conſuluiſſent, conſilio cenſerent, multitudo Philopœmenis ſenten
tiam expectabat. Pr. is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & authoritate ante-
ibat. Is præfatus, bene comparatum apud Ætolos eſſe, ne Pr. cum de bello conſuluiſſet, H
ipſe ſententiam diceret: ſtatuere quamprimum ipſos quid uellent, iuſsit. prætorem de-
creta eorum cum fide & cura executurum, annixurúmque, ut quantum in conſilio hu-
mano poſitum eſſet, nec pacis eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momenti ad inci-
tandos ad bellum habuit, quàm ſi apertè ſuadendo, cupiditatem res gerẽdi oſtendiſſet.
itaque ingenti conſenſu bellum decretum eſt, tempus & ratio adminiſtrandi eius libe-
ra prætori permiſſa ſunt. Philopœmen præterquam quòd ita Quintio placeret, & ipſe
exiſtimabat claſſem Romanam expectandam, quæ à mari Gytheum tueri poſſet. ſed
metuens ne dilationem res non pateretur, & non Gytheum ſolum, ſed præſidium quo-
que miſſum ad tuendam urbem amitteretur: naues Achæorum deduxit. Comparaue-
rat & tyrannus modicam claſſem ad prohibenda ſi qua obſeſsis mari ſummitterentur
præſidia, tres tectas naues, & lembos priſteisque, tradita uetere claſſe ex fœdere Roma- I
nis. harum nouarũ nauium agilitatem ut experiretur, ſimul ut omnia ſatis apta ad cer-
tamẽ eſſent, prouectos in altum quotidie remigẽ militemq; ſimulachris naualis pugnę
exercebat: in eo ratus uerti ſpem obſidionis, ſi præſidia maritima interclusiſſet. Prætor
Achæorum ſicut terreſtrium certaminũ arte quemuis clarorum imperatorum uel uſu
uel ingenio æquabat: ita rudis in re nauali erat: Arcas mediterraneus homo, externorũ
etiam omnium, niſi quòd in Creta præfectus auxiliorum militauerat, ignarus. Nauis
erat quadriremis uetus, capta annis octoginta antè, cum Crateri uxorẽ Nicæam à Nau-
pacto Corinthum ueheret. huius fama motus (fuerat enim nobile in claſſe regia quon-
dam nauigium) deduci ab Aegio putrem eam admodum, & uetuſtate dilabentem iuſ-
ſit. Ac tum prætoria naue præcedẽte claſſem, cum in ea Patrenſis Tiſo præfectus claſ-
ſis ueheretur, occurrerũt à Gytheo Laconum naues: & primo ſtatim incurſu ad nouam K
& firmam nauem uetus, quæ per ſe ipſa omnibus cõpagibus aquam acciperet, diuulſa
eſt: captíque omnes qui in naui erant. cætera claſsis prætoria naue amiſſa, quantũ quę-
que remis ualuit, fugerunt. ipſe Philopœmen in leui ſpeculatoria naue fuit: nec antè fu-
gæ finem, quàm Patras uentum ſit, fecit. Nihil ea res animum militaris uiri, & multos
experti caſus imminuit: quin contrà, ſi in re nauali, cuius eſſet ignarus, offendiſſet: eo
plus in ea quorum uſu calleret, ſpei nactus, breue id tyranno gaudium ſe effecturũ affir
mabat. Nabis cum proſpera elatus re, tum ſpem etiam haud dubiam nactus, nihil iam
à mari periculi fore, & terreſtres aditus claudere opportune poſitis pręſidiis uoluit.
tertia parte copiarum ab obſidione Gythei abducta, ad Pleias poſuit caſtra. Imminet is
locus

A locus & Leucis & Acris:quà uidebantur hoſtes exercitum admoturi. Cum ibi ſtatiua Vrb.565.
eſſent,& pauci tabernacula haberent,multitudo alia caſas ex arundinibus textas,fron- Oly.147.
de quæ umbtam modo præberet,texiſſent: priuſqnam in conſpectum hoſtium ueniret
Philopœmen,oec opinãtem eum improuiſo genere belli aggredi ſtatuit. Nauigia par-
ua in ſtationem occultã agri Argiui contraxit:in ea expediros milites,cetratos pleroſq;
eum fundis & iaculis & alio leui genere armaturę impoſuit. inde litora legens,cum ad
propinquum caſtris hoſtiũ promõtorium ueoiſſet, egteſſus callibus notis nocte Pleias
peruenit: & ſopitis uigilibus, ut in nullo propinquo metu, igoem caſis ab omni parte
caſttotum iniecit. Multi prius inceodio abſumpti ſunt,quàm hoſtium aduentum ſenti-
rent:& qui ſenſerant,nullam opem ferre poruerunt. ferro flammáq; omnia abſumpta.
perpauci tamen ex tam aocipiti peſte ad Gytheũ in maiora caſtra perfugeroot. Ita per-
B culſis hoſtibus Philopœmen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui
proximus finem Megalopolitarum eſt, duxit:& magna ui pecorum hominumq; inde
abrepta,priuſquam à Gytheo tyrannus præſidium agris mitteret,diſceſſit. Idem Tegeã
exercitu contracto,coocilióque eodem & Achæis & ſociis iodicto, in quo & Epirota-
rum & Acatnânum fuere principes,ſtatuit: quoniam ſatis & ſuorum à pudore mariti-
mæ ignominiæ reſtituti animi,& hoſtium cooterriti eſſent,ad Lacedæmonem ducerei
eo modo noo ratus ab obſidione Gythei hoſtẽ abduci poſſe. Ad Carias primùm in ho-
ſtium terra poſuit caſtra. Eo ipſo die Gytheum expugnatum eſt. cuius rei ignarus Phi-
lopœmen caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decem millia paſſuum ab Lacedæmone)
promouit. Et Nabis recepto Gytheo, cum expedito exercito iode profectus, cũ præter
Lacedæmonem raptim duxiſſet: Pyrrhi (quæ uocant) caſtra oceupanit: quẽ peti locum
C ab Achæis non dubitabat. inde hoſtibus occurrit. Obtinebant autẽ longo agmine pro-
pter aoguſtias uiæ prope quioque millia paſſuum: cogebatur agmen ab equitibus, &
maxime à parte auxiliorum, quòd exiſtimabat Philopœmen tyranoum merceoatiis
militibus,quibus plurimum fideret,à tergo ſuos aggreſſurum. Duæ res ſimul inopina-
tæ perculeruot eum: una, præoccupatus quem petebat locus: altera, quòd primo agmi-
ni occurriſſe boſtem cernebat: ubi cum per loca confragoſa iter eſſet, ſine leuis armatu-
ræ præſidio ſigoa ferri non uidebat poſſe. Erat autem Philopœmen præcipuæ in du-
cendo agmine locíſque capiendis ſolertiæ atque uſus: nec belli tantum temporibus, ſed
etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. Vbi iter quopiam faceret, & ad diffi-
cilem traoſitu ſaltum oenuſſet, contemplatus ab omni parte loci oaturã, cum ſolus iret,
ſecum ipſe agitabat animo: cum comites baberet, ab iis quærebat: ſi hoſtis eo loco appa
D ruiſſet: quid ſi à fronte, quid ſi ab latere hoc, aut illo, quid ſi à tergo adoriretur, capien-
dum conſilij foret? poſſe inſtructos recta acie, poſſe inconditum agmen, & tantũmodo
aptum uiæ, occurrere. quem locũ ipſe capturus eſſet, cogitaodo aut quærendo exeque-
batur: aut quot armatus, aut quo genere armorum (plurimum enim intereſſe) uſurus:
quò impedimenta, quò ſarcinas, quò turbam inermem reiiceret: quaoto ea, aut quali
præſidio cuſtodiret: & utrum pergere qua cœpiſſet ire, uia, an eam qua ueniſſet, repete-
re melius eſſet: caſtris quoque quem locum caperet, quaotum munimento amplecte-
retur loci: quà opportuna aquatio, quà pabuli lignorúmque copia eſſet: quà poſtero
die caſtra mouenti tutum maxime iter, quę forma agminis foret. His curis cogitationi-
búſque ita ab ineunte ætate animũ agitauerat, ut nulla ei noua in tali re cogitatio eſſet.
Et tum omoium primum agmeo conſtituit: dein Cretenſes auxiliares, & quos Taren-
E tinos uocabaot, equites binos ſecum trahẽtes equos ad prima ſigna miſit: & iuſſis equi-
tibus ſubſequi, ſuper torrẽtem, uode aquari poſſent, rupem occupauit. eò impedimẽta
omnia, & calonum turbam collectam armatis circũdedit, & pro natura loci caſtra cõ-
muniuit. tabernacula ſtatuere in aſpretis, & inæquabili ſolo difficile erat. Hoſtes quin-
geotos paſſus aberaot. ex eodem riuo utrioque cum præſidio leuis armaturæ aquati
ſunt: & priuſquam, qualia in propinquis caſtris ſolent, cõtraheretur certamen, oox io-
teruênit. poſtero die apparebat pugoaodum pro aquatoribus circa riuum eſſe. nocte in
ualle à conſpectu hoſtium auerſa, quaotã multitudioem locus occulere poterat, condi-
dit cetratorũ. Luce orta Cretenſium leuis armatura, & Tarẽtini equites ſuper torrentẽ
prælium cõmiſerunt. Letemnaſtus Cretẽſis popularibus ſuis, equitibus Lycortas Me-

vrb.563. galopolitanus præerat. Cretenſes,& hoſtium auxiliares,equitumq; idem genus Tarẽ- F
oly.147. tini præſidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium prælium fuit, ut eodem ex parte
utraque hominum genere,& armis paribus, procedente certamine,& numero uicere
tyranni auxiliares:& quia ita præceptũ à Philopœmene præfectis erat,ut modico edito
prælio in fugam inclinarent,hoſtémq; ad inſidiarum locum pertraherent. effuſe ſecuti
fugientes per conuallem plerique & uulnerati & interfecti ſunt,priuſquam occultum
hoſtem uiderent. Cetrati ita,quantum latitudo uallis patiebatur, inſtructi ſederant, ut
facile per interualla ordinum fugientes ſuos acciperent. cõſurgunt deinde ipſi integri,
recentes,inſtructi,& in hoſtes inordinatos,effuſos,labore etiã & uulneribus feſſos im-
petum faciunt. nec dubia uictoria fuit. extemplo terga dedit tyranni miles,& haud pau
lo concitatiore curſu,quàm ſecutus erat,fugiens in caſtra eſt compulſus. multi cæſi ca-
ptiq; in ea fuga ſunt. & in caſtris quoque foret trepidatũ,ni Philopœmen receptui cani G
iuſsiſſet: loca magis confragoſa,& quacunque temere proceſsiſſet, iniqua,quàm hoſtẽ
metuens. Inde & ex fortuna pugnæ,& ex ingenio ducis coniectãs,in quo tum is pauo-
re eſſet,unum de auxiliaribus ſpecie transfugæ mittit ad eum, qui pro comperto affer-
ret, Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotam amnem,qui prope ipſis affluit mœnibus,
progredi:ut intercluderent iter,ne aut tyrannus cum uellet,receptum ad urbem habe-
ret:aut commeatus ab urbe in caſtra portarentur: ſimul etiam tentaturos ſi quorũ ani-
mi ſolicitari ad defectionem à tyranno poſſent. Non tam fidem dictis perfuga fecit, q̃
perculſo metu relinquendi caſtra cauſam probabilem præbuit. Poſtero die Pythagorã
cum auxiliaribus & equitatu ſtationem agere pro uallo iuſſit. ipſe tãquam in aciẽ cum
robore exercitus egreſſus,ſigna ocyus ferri ad urbem iuſsit. Philopœmen poſteaquam
citatum agmẽ per anguſtam & procliuem uiam duci raptim uidit: equitatum omnem H
& Cretenſium auxiliares in ſtationem hoſtium,quæ pro caſtris erat,emittit. Illi ubi ho
ſtes adeſſe,& à ſuis ſe deſertos uiderunt, primò in caſtra recipere ſe conati ſunt: deinde
poſteaquã inſtructa acies tota Achæorum admouebatur,metu ne cum ipſis caſtris ca-
perentur,ſequi ſuorum agmen aliquantum prægreſſum inſiſtunt. Extemplo cetrati A-
chæorum in caſtra impetũ faciunt,& diripiunt:cæteri ad perſequendos hoſtes ire per-
gunt. Erat iter tale,per quod uix trãquillum ab hoſtili metu agmen expediri poſſet. Vt
uerò ad poſtremos prælium ortum eſt,clamorq; terribilis à tergo pauentium ad prima
ſigna eſt perlatus,pro ſe quiſque armis abiectis in circumiectas itineri ſyluas diffugiũt:
momentoq; temporis ſtrage armorum ſepta uia eſt,maxime haſtis, quæ pleræque ad-
uerſæ cadentes,uelut uallo obiecto iter impediebant. Philopœmen utcunque poſſent,
inſtare & perſequi auxiliaribus iuſsis (utique enim equitibus haud facilem futuram fu- I
gam) ipſe grauius agmen uia patẽtiore ad Eurotam amnem deduxit. ibi caſtris ſub oc-
caſum ſolis poſitis,leuem armaturam,quam ad perſequendum reliquerat hoſtem,op-
periebatur. qui ubi prima uigilia uenerunt, nunciantes tyrãnum cum paucis ad urbem
penetraſſe,cæteram multitudinem inermem toto ſparſam uagari ſaltu,corpora curare
eos iubet. ipſe ex cętera copia militũ,qui,quia priores in caſtra uenerant,refecti & cibo
ſumpto & modica quiete erant:delectos,nihil præter gladios ſecum ferentes extemplo
educit,& duarum portarum itineribus,quæ Pheras,quæq; Barboſthenẽ ferunt,eos in-
ſtruxit,quà ex fuga recepturos ſeſe hoſtes credebat. Nec eum opinio ſefellit. nam Lace-
dæmonij quoad lucis ſuperfuit quicquã,deuiis callibus medio ſaltu ſe recipiebant. pri-
mo ueſpere ut lumina in caſtris hoſtiũ conſpexere,è regione eorũ occultis ſemitis ſe te-
nuerunt. ubi prætergreſsi ea ſunt,iam tutũ rati,in patenteis uias deſcenderunt. ibi exce- K
pti ab inſidẽte hoſte,paſsim ita multi cęſi captiq; ſunt,ut uix quarta pars de toto exerci-
tu euaſerit. Philopœmen incluſo tyrãno in urbem,inſequentes dies prope triginta ua-
ſtandis agris Laconũ abſumpſit:debilitatiſq; ac prope fractis tyranni uiribus,domũ re-
diit,æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, & quod ad Laconicũ
bellum attineret,præferentibus etiam. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat:
legati Romanorum circumire ſociorum urbes ſoliciti,ne Ætoli partis alicuius animos
ad Antiochum auertiſſent. minimum operæ in Achæis adeundis conſumpſerũt: quos,
quia Nabidi infeſti erant,ad cætera quoque ſatis fidos cẽſebant eſſe. Athenas primùm,
inde Chalcidem,inde in Theſſaliam iere,allocutiq; concilio frequenti Theſſalos, De-
metriadem

A metriadem iter flexere.eo Magnetum concilium indictum eſt. Accuratior ibi habenda oratio fuit, quòd pars principum alienati à Romanis, totiq; Antiochi & Ætolorũ erãt: quia cum reddi filium obſidem Philippo allatum eſſet, ſtipendiúmque impoſitum remitti: inter cætera uana allatom erat: Demetriadem quoque ei reddituros Romanos eſſe. id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factionisq; eius quidã omnia nouari Aetolorum Antiochiq; aduentu malebant. Adoerſus eos ita differendum erat, ne timorem uanum iis demendo, ſpes inciſa Philippum abalie oaret, in quo plus ad omnia momenti, quàm in Magnetibus eſſet. Illa tantum commemorata, cum totam Græciam beneficio libertatis obooxiã Romanis eſſe: tum eam ciuitatem præcipue. ibi enim non præſidium modo Macedonum fuiſſe, ſed regiam exædificatam: ut præſens ſemper in oculis habendus eſſet dominus. cæterum nequicquam ea facta, ſi Aetoli Antiochum io vrb.563. Ol.147.

B Philippi regiam adducerent, & nouus & incognitus pro uetere & experto habẽdus rex eſſet. Magnetarchen ſummum magiſtratum uocant. is tum Eurylochus erat, ac poteſtate ea fretus negauit diſsimulandũ ſibi & Magnetibus eſſe, quæ fama uulgata de reddenda Demetriade Philippo foret. id ne fieret, omnia & conanda & audenda Magnetibus eſſe. & inter dicendi contentionem inconſultius euectus proiecit: tum quoque ſpecie liberam Demetriadem eſſe, re uera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sub hãc uocem fremitus uariantis multitudinis fuit, partim aſſentientiũ, partim indignantium dicere id auſum eum. Quintius quidem adeo exarſit ira, ut manus ad cælum tendens, deos teſtes ingrati ac perfidi animi Magnetũ inuocaret. hac uoce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, magnæ cum ob elegantet actam uitam authoritatis, tum quòd ſemper Romanorum haud dubie partis fuerat: ab Quintio legatiſque aliis flens

C petiit, ne unius amentiam ciuitati aſſignarent. ſuo quenque periculo furere. Magoetas non libertatem modo, ſed omnia quæ hominibus ſancta charáq; ſint, T. Quintio & populo Romano debere. nihil qoenquã à diis immortalibus precari poſſe, quod non Magnetes ab illis haberẽt. & in corpora ſua citius per furorem ſæuituros, quàm ut Romanam amicitiam uiolarent. Huius orationem ſubſecutæ multitudinis preces ſunt. Eurylochus ex concilio itioeribus occultis ad portam, atque inde protinus in Aetoliam profugit. Iam enim, & id magis in dies Aetoli defectionem nudabant, eóque ipſo forte tempore Thoas princeps gentis, qoem miſerant ad Antiochum, redierat: indéque Menippum ſecum adduxerat, regis legatum. qui, priuſquam coocilium iis daretur, impleuerant omoium aures, terreſtres naualéſque copias commemorando, ingentẽ uim peditum equitúmque uenire, ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maxime mo-

D ueri credebãt multitudinis animos, tantum aduehi auri, ut ipſos emere Romanos poſſit. Apparebat quid ea oratio in concilio motura eſſet. nam & ueniſſe eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur. & quanquam prope abſciſſa res erat, tamẽ non ab re eſſe Quintio uiſum eſt, ſociorum aliquos legatos intereſſe ei cõcilio, qui admonerent Romanæ ſocietatis Aetolos, qui uocem liberam mittere aduerſus regis legatum auderent. Athenienſes maxime in eam rem idonei uiſi ſunt, propter & ciuitatis dignitatem, & uetuſtam ſocietatem cum Aetolis. ab iis Quintius petiit, ut legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renunciauit legationem. Menippus poſt eum intromiſſus, optimum fuiſſe omnibus qui Græciam Aſiámque incolerent, ait, integris rebus Philippi potoiſſe interuenire Antiochũ. ſoa quenque habiturum fuiſſe, neque omnia ſub nutum ditionémq; Romaoam pet-

E uentura. nunc quoque, inquit: Si modò nos quæ inchoaſtis, cõſilia conſtanter perdu- „ citis ad exitum, poterit diis iuuantibus, & Aetolis ſociis, Antiochus quanuis inclina- „ tas Græciæ res reſtituere in priſtinam dignitatem. ea autem in libertate poſita eſt, quæ „ ſuis ſtat uiribus, non ex alieno arbitrio pendet. Athenienſes quibus primis poſt regiam „ legationẽ dicendi quæ uellent poteſtas facta eſt, mentione omni regis prætermiſſa, Ro- „ manæ ſocietatis Aetolos, meritorũq; in uniuerſam Græciam T. Quintii admonuerũt, „ ne temere eã celeritate nimia conſiliorũ euerterent. Cõſilia callida & audacia prima ſpecie læta, tractatu dura, euento triſtia eſſe. legatos Romanos, & io iis T. Quintium haud procul inde abeſſe dũ integra omnia eſſent, uerbis potius de iis quæ ambigerẽtur diſceptarent, quàm Aſiam, Europamq; ad funeſtũ armarent bellum. Multitudo auida

Vrb.563. nouandi res, Antiochi tota erat, & ne admittendos quidem in conciliũ Romanos cen- F
Oly.147. ſebant. principum maxime ſeniores authoritate obtinuere, ut daretur iis conciliũ. Hoc
decretum Athenięſes cum retuliſſent, eundũ in Aetoliam Quintio uiſum eſt. aut enim
moturum aliquid, aut omneis homines teſtes fore, penes Aetolos belli culpam eſſe, Ro
manos iuſta ac prope neceſſaria ſumpturos arma. Poſtea quàm uẽtum eſt eò, Quintius
in concilio orſus à principio ſocietatis Ætolorum cum Romanis, & quoties ab iis fides
mota fœderis eſſet, pauca de iure ciuitatum de quibus ambigeretur, diſſeruit. Si quid ta
men æqui ſe habere arbitrarentur, quanto eſſe ſatius, Romam mittere legatos, ſeu diſ-
ceptare, ſeu rogare ſenatum mallent, quàm populum Romanum cum Antiocho lani-
ſtis Aetolis, non ſine motu magno generis humani, & pernicie Græciæ, dimicare? nec
ullos prius cladem eius belli ſenſuros, quàm qui mouiſſent. Hæc nequicquam uelut ua
ticinatus Romanus. Thoas deinde cæteriq; factionis eiuſdem cum aſſenſu omnium G
auditi, peruicerunt, ut ne dilato quidem concilio, & abſentibus Romanis decretum fie-
ret, quo accerſeretur Antiochus ad liberandam Græciam, diſceptandúmque inter Ae-
tolos & Romanos. Huic tam ſuperbo decreto addidit propriam contumeliam Damo-
critus Pr. eorum. nam cum idipſum decretum poſceret eum Quintius: non ueritus ma
ieſtatem uiri, aliud in præſentia, quod magis inſtaret, præuertendum ſibi eſſe dixit: de-
cretum reſponſumq; breui in Italia, caſtris ſuper ripam Tyberis poſitis, daturum. tãtus
furor illo tempore gentem Aetolorum, tantúſque magiſtratus eorum cepit. Quintius
legatiq; Corinthum redierunt. Inde, ut quæq; de Antiocho nihil per ſe ipſi moti, & ſe-
dentes expectare aduentum uiderentur regis, cõcilium quidem uniuerſæ gẽtis poſt di-
miſſos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita uocant ſanctius concilium,
ex delectis conſtat uiris) id agitabant, quonam modo res in Græcia nouarẽtur. Inter o- H
mneis conſtabat, in ciuitatibus principes & optimum quẽque Romanæ ſocietatis eſſe,
& præſenti ſtatu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex ſententia ipſorũ eſſent,
omnia nouare uelle. Aetoli conſilium uno die ſpei quoq; nõ audacis modo, ſed etiam
impudentis ceperũt, Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupandi. Singuli
in ſingulas miſſi ſunt principes, Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonẽ, Dio-
cles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga, cauſáque fugæ ante dictum
eſt: quia reditus in patriam nulla ſpes alia erat, adiuuit. Literis Eurilochi admoniti pro-
pinqui amiciq;, & qui eiuſdem factionis erant, liberos & coniugem eius cum ſordida
ueſte tenentes uelamenta ſupplicum concionẽ frequentem adire iubent, ſingulos uni-
uerſóſque obteſtantes, ne inſontem indemnatum conſeneſcere in exilio ſinerent. Et
ſimplices homines miſericordia, & improbos ſeditioſóſque immiſcendi res tumultu I
Aetolico ſpes mouit. pro ſe quiſque reuocare iubebant. His præparatis Diocles cum
omni æquitatu (& erat tunc præfectus equitum) ſpecie reducentis exulem hoſpitem
profectus, die ac nocte ingens iter emenſus, cum millia ſex ab urbe abeſſet, luce prima
tribus electis turmis, cætera multitudine equitum ſubſequi iuſſa, præceſſit. poſteaquã
portæ appropinquabat, deſilire omnes ex equis iuſſit, & loris ducere equos, itineris ma
xime modo ſolutis ordinibus, ut comitatus magis præfecti uideretur, quàm præſidiũ.
Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi ſubſequens equitatus poſſet, media ur-
be ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrentibus gratulantibúſq; do-
mum deduxit. mox equitum plena urbs erat, & loca opportuna occupabantur. tum in
domos miſſi, qui principes aduerſæ factionis interficerent. Ita Demetrias Aetolorum
facta eſt. Lacedæmone non urbi uis afferenda, ſed tyrannus dolo capiendus erat, quẽ K
ſpoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab
Achæis compulſum, qui occupaſſet occidere, eum totius gratiam rei apud Lacedæmo-
nios laturum. Cauſam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus, ut auxi-
lia ſibi, cum illis authoribus rebellaſſet, mitterẽtur. Mille pedites Alexameno dati ſunt,
& triginta delecti ex iuuentute equites. Iis à Pr. Damocrito in concilio arcano gẽtis, de
quo ante dictum eſt, denuntiatũ, ne ſe ad bellũ Achaicum, aut rem ullam, quã ſuã quiſ-
que opinione præcipere poſſet, crederent miſſos eſſe. quicquid Alexamenũ res mouiſſet
ſubiti conſilii capere, ad id quãuis inopinatum, temerarium, audax, obediẽter exequẽ-
dum parati eſſent: ac pro eo acciperent, tanquam ad id unum agendũ miſſos à domo ſe
ſcirent.

A ſcirent. Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrannum uenit, quem adueniens ex- Vrb.563.
templo ſpei implenit. Antiochum iam in Europam tranſiſſe: mox in Græcia fore, ter- Oly.147.
ras maria armis uiris completurum. non cum Philippo rem eſſe credituros Romanos:
numerum iniri peditum eqnitumq́ʒ ac nauium non poſſe: elephantorum aciem cõſpe-
ctu ipſo debellaturam. Ætolos toto ſuo exereitu paratos eſſe uenire Lacedæmonem,
cum res poſcat: ſed frequentes armatos oſtendere aduenienti regi uoluiſſe. Nabidi quo-
que & ipſi faciẽdum eſſe, ut quas haberet copias, non ſineret ſub tectis marceſcere otio:
ſed educeret, & in armis decurrere cogeret, ſimul animos acueret, & corpora exerceret,
conſuetudine leniorem laborem fore, & comitate ac benignitate ducis etiam non iniu-
cundum fieri poſſe. Educi inde frequẽter ante urbem in campum ad Eurotam amnem
cœpere. Satellites tyranni media fere in acie conſiſtebant. tyrannus cum tribus ſummũ
B equitibus, inter quos plerunque Alexamenus erat, ante ſigna uectabatur cornua ex-
trema inuiſens. in dextero cornu Ætoli erant, & qui antè auxiliares tyranni fuerãt, &
qui uenerant mille cum Alexameno. Fecerat ſibi morem Alexamenus, nunc cum ty-
ranno inter paucos ordines circumeundi, monendíque eum quæ in rem eſſe uideban-
tur: nũc in dextrum cornu ad ſuos adequitandi: mox inde, uelut imperato quod res po-
poſciſſet, recipiendi ſe ad tyrannum. Sed quẽ diem patrando facinori ſtatuerat, eo pau-
liſper cum tyranno uectatus, cum ad ſuos conceſsiſſet: tum equitibus à domo ſecũ miſ-
» ſis, Agenda, inquit, res eſt iuuenes, audendáque, quam me duce impigre exequi iuſsi
» eſtis. parate animos dextráſque, ne quis in eo quod me uiderit facientẽ, ceſſet. qui cun-
» ctatus fuerit, & ſuum conſilium meo interponet, ſciat ſibi reditum ad penates nõ eſſe.
Horror cunctos cepit, & meminerant cum qnibus mandatis exiſſent. Tyrannus ab læ-
C uo cornu ueniebat. Ponere haſtas equites Alexamenus iubet, & ſe intueri. colligit &
ipſe animum confuſum tantæ cogitatione rei. poſteaquam appropinquabat, impe-
tum facit: & transfixo equo tyrannum deturbat. iacentem equites confodiunt. mul-
tis fruſtra in loricam ictibus datis, tandem in nudum corpus uulnera peruenerunt, &
priuſquam à media acie ſuccurreretur, expirauit. Alexamenus cum omnibus Ætolis
citato gradu ad regiam occupandam pergit. Corporis cuſtodes, cum res in oculis gere-
retur, pauor primo cepit: deinde poſteaquam abire Aetolorum agmen uidere, concur-
runt ad relictum tyranni corpus. & ſpectatorum turba, ex cuſtodibus uitæ, mortiſq́ʒ ul-
toribus, eſt facta. nec mouiſſet ſe quiſquam, ſi extemplo poſitis armis uocata in cõcio-
nem multitudo fuiſſet, & oratio habita tempori conueniens. Frequentes inde tenenti in
armis Aetoli, ſine iniuria cuiuſquam. ſed, ut oportuit in cõſilio fraude cœpto, omnia in
D maturandam perniciem eorum qni fecerant, ſunt acta. Dux regia incluſus diem ac no-
ctem in ſcrutandis theſauris tyrãni conſumpſit. Aetoli uelut capta urbe, quam liberaſ-
ſe uideri uolebant, in prædam uerſi. Simul indignitas rei, ſimul cõtemptus, animos La-
cedæmoniis ad coeundnm fecit. alij dicere: exturbandos Aetolos, & libertatẽ, cum reſti-
tui uideretur, interceptam repetendam. alij, ut caput agendæ rei eſſet, regii generis ali-
quem in ſpeciem aſſumendum. Laconicus eius ſtirpis erat puer admodũ, educatus cum
liberis tyranni. eum in equum imponunt, & armis arreptis Aetolos uagos per urbẽ cæ-
dunt. tum regiam inuadunt. ibi Alexamenum cum paucis reſiſtentẽ obtruncãt. Aetoli
circa Chalciœcon (Mineruæ eſt templũ æreum) congregati cædũtur. pauci armis abie-
ctis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiũt. ibi cõprehenſi à magiſtratibus, ſub co-
rona uenierũt. Philopœmen audita cæde tyranni profectus Lacedæmonẽ, cum omnia
E turbata metu inueniſſet, euocatis principibus, & oratione habita, qualis habẽda ab A-
lexameno fuerat, ſocietati Achæorum Lacedæmonios adiũxit: eo etiam facilius, quòd
ad idem forte tempus A. Attilius cũ quatuor & uiginti quinqueremibus ad Gytheum
acceſsit. Iiſdem diebus circa Chalcidẽ Thoas per Euthymidã principem pulſum opi-
bus eorum qui Romanæ ſocietatis erant, poſt T. Quintii legatorúmq́ʒ aduentũ, & He-
rodorum Cianum mercatorem, ſed potentem Chalcide propter diuitias, præparatis ad
proditionẽ iis qni Euthymidæ factionis erant: nequaquã eandem fortunã, qua Deme-
trias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis (eũ domicilio de-
legerat locum) Thebas primùm, hinc Salganea proceſsit. Herodorus ad Throniũ inde
haud procul in Maliaco ſinu duo millia peditum, & Thoas ducentos equites, onerarias

vrb.563. lenes ad triginta habebat. eas eum ſexcentis peditibus Herodorus traiicere in inſulam F
olb.147. Atalantam iuſſus:ut inde,cum pedeſtres copias appropinquare iam Aulidi atque Eu-
ripo ſenſiſſet, Chalcidem traiiceret. ipſi cæteras copias nocturnis maxime itineribus
quanta poterant celeritate Chalcidem ducebant. Miction & Xenoclides,penes quos
tum ſumma rerum pulſo Euthymida,Chalcide erat,ſeu ipſi per ſe ſuſpicati,ſeu indica-
ta re,primò pauidi,nihil uſquam ſpei,niſi in fuga ponebãt: deinde poſteaquam reſedit
terror,& prodi & deſeri non patriam modo,ſed etiam Romanorum ſocietatem cerne-
bant,conſilio tali animum adiecerũt.Sacrum anniuerſarium eo forte tempore Eretriæ
Amarinthidis Dianæ erat:quod non popularium modo,ſed Caryſtiorum etiam cœtu
celebratur.Eò miſerunt qui orarent Eretriẽſes Caryſtióſque, ut & ſuarum fortunarum
in eadem inſula geniti miſererentur,& Romanam ſocietatem reſpicerent, ne ſinerent
Ætolorum Chalcidem fieri.Eubœam habituros, ſi Chalcidẽ habuiſſent. graues fuiſſe G
Macedonas dominos,multo minus tolerabiles futuros Ætolos. Romanorum maxi-
me reſpectus ciuitates mouit,& uirtutem nuper in bello,& in uictoria iuſtitiam beni-
gnitatemq; expertas.itaq; quod roboris in iuuentute erat,utraque ciuitas armauit,mi-
ſitq;.His tuenda mœnia Chalcidis oppidani cum tradidiſſent:ipſi omnibus copiis trãſ-
greſsi Euripũ ad Salganea poſuerunt caſtra.inde caduceator primùm, deinde legati ad
Ætolos miſsi percunctatum,quo ſuo dicto factóue ſocij atq; amici ad ſe oppugnandos
uenirent. Reſpondit Thoas dux Aetolorũ,non ad oppugnandos,ſed ad liberandos ab
Romanis uenire ſeſe.ſplendidiore nunc eos catena, ſed multo grauiore uinctos eſſe, q̃
cum præſidium Macedonũ in arce habuiſſent.Se uerò negare Chalcidenſes aut ſeruire
ulli,aut præſidio cuiuſquã egere.Ita digreſsi ex colloquio legati ad ſuos.Thoas & Aeto
li,ut qui ſpem omnem in eo,ut improuiſo opprimerẽt, habuiſſent: ad iuſtum bellũ op- H
pugnationemq; urbis mari ac terra munitæ haudquaquam pares,domum rediere.Eu-
thymidas poſteaquam caſtra popularium ad Salganca eſſe, profectosq; Aetolos audi-
uit,& ipſe à Thebis Athenas rediit.Et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab A-
talanta ſignum nequicquam expectaſſet: miſſa ſpeculatoria naue, ut quid moræ eſſet,
ſciret:poſteaquam rem omiſſam à ſociis uidit:Throniũ,unde uenerat, repetit. Quin-
tius quoq; his auditis à Corintho ueniens nauibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi
occurrit.placuit quingentos milites præſidij cauſa relinqui Chalcide ab Eumene rege,
ipſum Athenas ire.Quintius quò profectus erat,Demetriadem contendit,ratus Chal-
cidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad repetendam ſocietatem Ro-
manam facturam.& ut præſidii aliquid eſſet ſuæ partis hominibus,Eunomo Pr.Theſ-
ſalorum ſcripſit,ut armaret iuuentutem.& Villium ad Demetriadem præmiſit ad ten- I
tandos animos:non aliter,niſi pars aliqua inclinaret ad reſpectum priſtinæ ſocietatis,
rem aggreſſurus. Villius quinqueremi naue oſtium portus eſt inuectus. Eò multitu-
do Magnetũ omnis cũ ſe effudiſſet:quæſiuit Villius,utrum ad amicos,an ad hoſtes ſeſe
ueniſſe mallent?Reſpondit Magnetarches Eurylochus,ad amicos ueniſſe eũ: ſed abſti-
neret portu,& ſineret Magnetas in cõcordia & libertate eſſe:nec per colloquij ſpeciem
multitudinem ſolicitaret. Altercatio inde,non ſermo fuit,cum Romanus ut ingratos
increparet Magnetas,imminentesq; prædiceret clades:multitudo obſtreperet, nũc ſe-
natum,nunc Quintium accuſando.Ita irrito incepto Villius ad Quintium ſeſe recepit.
At Quintius nuncio ad Pr.miſſo ut reduceret domũ copias, ipſe nauibus Corinthũ re-
diit. Abſtulerunt me uelut de ſpatio, Græciæ res immiſtæ Romanis,nõ quia ipſas ope-
ræpretiũ eſſet perſcribere:ſed quia cauſæ fuerunt cum Antiocho belli. coss. deſigna- K
tis(inde nanq; diuerterã)L. Quintius,& Cn.Domitius coss. in prouincias profecti
ſunt:Quintius in Ligures,Domitius aduerſus Boios.Boii quieuerunt,atq; etiã ſenatus
eorum cum liberis,& præfecti cum equitatu(ſumma omniũ mille & quingenti) cos.
dediderũt ſeſe.Ab altero cos. ager Ligurum late eſt uaſtatus, caſtellaq; aliquot capta:
unde non præda modò omnis generis cum captiuis parta, ſed recepti quoque aliquot
ciues ſociiq;,qui in hoſtium poteſtate fuerant.Eodẽ hoc anno Vibonem colonia dedu-
cta eſt ex s c plebisq; ſcito.tria millia & ſeptingenti pedites ierunt,trecẽti equites.triũ-
uiri deduxerunt eos,Q.Næuius,M.Minutius,M.Furius Craſsipes.quina dena iugera a-
gri data in ſingulos pedites ſunt:duplex equitibus. Bruttiorũ proxime fuerat ager,Bru-
tii ceperant

A tij ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores, diutius vrb. 563.
alter, ſed ſegnior. terra dies duodequadraginta mouit, per totidem dies feriæ in ſolicitu Oly. 147.
dine ac metu fuere. in triduum eius rei cauſa ſupplicatio habita eſt. alter nõ pauor ua-
nus, ſed uera multorum clades fuit. incendio à foro Boario orto diem noctémque ædi-
ficia in Tyberim uerſa arſere, tabernæque omnes cum magni pretij mercibus confla-
grauerunt. Iam fere in exitu annus erat, & in dies magis fama de Antiochi bello &
cura patribus creſcebat. itaque de prouinciis magiſtratuum deſignatorum, quò inten-
tiores eſſent omnes, agitari cœptum eſt. Decreuere, ut c o s s. Italia, & quò ſenatus cẽ-
ſuiſſet, (iam eſſe bellum aduerſus Antiochum regem omnes ſciebant) prouinciæ eſſent.
cuius ea ſors eſſet, quatuor millia peditũ ciuium Romanorũ, & trecẽti equites, ſex mil-
lia ſociûm Latini nominis cum quadringentis equitibus ſunt decreta. eorum delectum
B habere L. Quintius c o s. iuſſus, ne quid moraretur quo minus c o s. nouus quò ſena-
tus cenſuiſſet, extẽplo proficiſci poſſet. Item de prouinciis prætorum decretũ eſt, prima
ut ſors duæ, urbanaq; & inter ciues ac peregrinos iuriſdictio eſſet: ſecunda Brutij: tertia
claſsis, ut nauigaret quò ſenatus cenſuiſſet: quarta Sicilia: quinta Sardinia: ſexta Hiſpa-
nia ulterior. Imperatũ præterea L. Quintio c o s. eſt, ut duas legiones ciuium Roma-
norum nouas conſcriberet, & ſociûm ac Latini nominis uiginti millia peditũ, & octin-
gentos equites. eum exercitum prætori cui Brutij prouincia eueniſſet, decreuerunt.
Ædes duæ Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ ſunt. Vouerat L. Furius Purpurio præ-
tor Gallico bello unam, alteram c o s. Dedicauit Q. Martius Ralla duumuir. Iudicia
in fœneratores eo anno multa ſeuere ſunt facta, accuſantibus priuatos ædilibus curu-
libus, M. Tuccio, & P. Iunio Bruto. de mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in Ca-
C pitolio poſitæ in cella Iouis ſupra faſtigium ædiculæ, & x i i clypea inaurata. & iidem
porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt. Intentis in apparatum
noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidem ceſſabatur. Tres eum ciuitates tenebãt,
Smyrna & Alexandria Troas, & Lampſacus: quas neque ui expugnare ad eam diem
poterat, neque conditionibus in amicitiam perlicere: neque à tergo relinquere traii-
ciens ipſe in Europam uolebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio: & primò na-
ues apertæ, quas cum eo miſſurus in Africam fuerat, moratæ ſunt: deinde an omnino
mittendus eſſet, conſultatio mota eſt, maxime à Thoante Ætolo. qui omnibus in Græ
cia tumultu completis, Demetriadem afferebat in poteſtate eſſe: & quibus mendaciis
de rege, multiplicando uerbis copias eius, erexerat multorum in Græcia animos: iiſ-
dem & regis ſpem inflabat. omnium uotis eum accerſiri. cõcurſum ad litora futurum,
D unde claſſem regiam proſpexiſſent. Hic idem auſus de Annibale eſt mouere ſentẽtiam
prope iam certam regis. nam neque dimittendam partem nauium à claſſe regia cen-
ſebat, neque ſi mittendæ naues forent, minus quempiam ei claſsi, quàm Annibalem
præficiendum. Exulem illum, & Pœnum eſſe, cui mille in dies noua conſilia uel fortu-
na ſua, uel ingenium poſsit facere. & ipſam eam gloriam belli, qua uelut dote Annibal
concilietur, nimiam in præfecto regio eſſe. regem conſpici, regem unum ducem, unum
imperatorem uideri debere. Si claſſem, ſi exercitum amittat Annibal, idem damni fo-
re ac ſi per alium ducem amittantur. ſi quid proſpere eueniat, Annibalis eam, non
Antiochi gloriam fore. Si uerò uniuerſo bello uincẽdi Romanos fortuna detur, quam
ſpem eſſe, ſub rege uicturum Annibalem uni ſubiectum, qui patriam prope nõ tulerit?
non ita ſe à iuuenta eum geſsiſſe, ſpe animoq; complexum orbis terrarũ imperium, ut
E in ſenectute dominum laturus uideatur. Nihil opus eſſe regi Annibale duce, comite &
conſiliario eodem ad bellum uti poſſe. modicum fructũ ex ingenio tali neque grauem
neque inutilem fore. ſi ſumma petantur, & dantem & accipiẽtem prægrauatura. Nul-
la ingenia tam prona ad inuidiam ſunt, quàm eorum qui genus ac fortunam ſuam ani
mis non æquant: quia uirtutem & bonum alienum oderũt. Extemplo conſilium mit-
tendi Annibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatum erat, abiectum eſt.
Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non ultrà differre
profectionem in Græciam conſtituit. Priuſquam ſolueret naues, Ilium à mari aſcen-
dit, ut Mineruæ ſacrificaret. Inde ad claſſem regreſſus, proficiſcitur x l. tectis nauibus,
apertis l x. & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu, bellicóque alio ap-

vrb.563. paratu ſequebantur. Imbrum primo inſulam tenuit, inde Scyathum traiecit. ubi colle- F
Olÿ.147. ctis in alto quæ diſſipatæ erant nauibus, ad Pteleum primû continentis uenit. Ibi Eurylochus ei Magnetarches, principéſque Magnetum ab Demetriade occurrerunt. quorum frequentia lætus, die poſtero in urbis portum nauibus eſt inuectus. Copias haud procul inde expoſuit. x millia peditum fuere, & quingenti equites, ſex elephanti: uix ad Græciam nudam occupandam ſatis copiarum, nedum ad ſuſtinendum Romanum bellum. Ætoli poſteaquam Demetriadem ueniſſe Antiochum allatum eſt, concilio indicto decretum, quo accerſerent eû, fecerunt. Iam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos ſciebat: Phalarã in ſinum Maliacum proceſſerat. inde decreto accepto Lamiam uenit, exceptus ingenti fauore multitudinis cû plauſibus clamoribúſque, & quibus aliis lætitia effuſa uulgi ſignificatur. In concilium ut uentum eſt, à Phanea prętore principibúſque aliis introductus. facto ſilentio rex dicere orſus. Prima eius oratio G fuit excuſantis quòd tanto minoribus ſpe atque opinione omnium copiis ueniſſet. Id ſuæ impenſæ erga eos uoluntatis maximum debere indicium eſſe, quòd nec paratus ſatis ulla re, & tempore ad nauigandum immaturo, uocantibus legatis eorum haud grauate obſecutus eſſet, credidiſſétque, cum ſe uidiſſent Aetoli, omnia uel in ſe uno poſita præſidia exiſtimaturos eſſe. Cæterum eorum quoque ſe, quorum expectatio deſtituta in præſentia uideatur, ſpem abunde expleturum. nam ſimul primum anni tempus nauigabile præbuiſſet mare, omnem Græciã ſe armis, uiris, equis, omnẽ oram maritimã claſsibus completurum, nec impẽſæ, nec labori, nec periculo parſurum, donec depulſo ceruicibus eorû imperio Romano, liberam uerẽ Græciam, atq; in eã principes Aetolos feciſſet. cum exercitibus commeatus quoque omnis generis ex Aſia uenturos. in præſentia curæ eſſe Aetolis debere, ut copia frumẽti ſuis, & annona tolerabilis rerum aliarum ſuppeditetur. In hanc ſententiam rex cum magno omnium aſſenſu locutus diſceſſit. Poſt diſceſſum regis inter duos principes Aetolorum, Phaneam & Thoantem, H contentio fuit. Phaneas reconciliatore pacis, & diſceptatore de iis quæ in controuerſia cum populo Romano eſſent, utendum potius Antiocho cenſebat, quàm duce belli. Aduentum eius & maieſtatem ad uerecundiam faciendam Romanis uim maiorem habituram, quàm arma. Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, uoluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſsint. Thoas negare, paci ſtudere Phaneam: ſed diſcutere apparatum belli uelle, ut tædio & impetus relangueſcat regis, & Romani tempus ad cõparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrati poſſe, toties legationibus miſsis Romam, toties cum ipſo Quintio diſceptando, ſatis expertû eſſe. nec niſi abſciſſa omni ſpe, auxilium Antiochi imploraturos fuiſſe. quo celerius ſpe omnium oblato, I non eſſe elangueſcendum: ſed orandum potius regem, ut quoniam, quod maximum fuerit, ipſe uindex Græciæ uenerit, copias quoque terreſtres naualeſq; accerſat. armatum regem aliquid impetraturum, inermem non pro Aetolis modo, ſed ne pro ſe quidem ipſo momenti ullius futurum apud Romanos. Hæc uicit ſentẽtia, imperatorémque regem appellandum cenſuerunt, & xxx principes, cum quibus, ſi qua uellet, cõſultaret, delegerunt. Ita dimiſſo concilio, multitudo omnis in ſuas ciuitates dilapſa eſt. Rex poſtero die cum apocletis eorum unde bellum ordiretur, cõſultabat. optimum uiſum eſt, Chalcidem fruſtra nuper ab Aetolis tentatam primùm aggredi, & celeritate in eam rem magis quàm magno conatu & apparatu opus eſſe. Itaque cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade ſecuti erant, profectus per Phocidẽ eſt. & alio itinere principes Aetoli, iuniorum paucis euocatis, ad Cheroniam occurrerunt, & x conſtratis K nauibus ſecuti ſunt. Rex ad Salganea caſtris poſitis, nauibus ipſe cum principibus Aetolorum Euripum traiecit. & cum haud procul portu egreſſus eſſet, magiſtratus quoq; Chalcidenſium & principes ante portã proceſſerunt. pauci utrinque ad colloquiû congreſsi ſunt. Aetoli magnopere ſuadere, ut ſalua Romanorû amicitia regẽ quoq; aſſumerent ſocium atq; amicum. Neq; enim eum inferendi belli, ſed liberãdæ Gręciæ cauſa in Europã traieciſſe, & re liberandæ, non uerbis & ſimulatione, quod feciſſent Romani. Nihil autẽ utilius Græciæ ciuitatibus eſſe, q̃ utranque complecti amicitiã. ita enim ab utrinſq; iniuria tutã alterius ſemper præſidio & fiducia fore. nã ſi non recepiſſent regẽ, uiderẽt quid patiendum iis extemplo foret: cum Romanorum procul auxilium, hoſtis

Antiochus,

A Antiochus,cui reſiſtere uiribus ſuis non poſſent, ante portas eſſet. Ad hæc Mictio unus Vrb.561.
ex principibus,mitari ſe dixit, ad quos liberandos Antiochus relicto regno ſuo in Eu- Oly.147.
ropam traieciſſet. nullā enim ciuitatē ſe in Græcia noſſe,quæ aut pręſidium habeat,aut
ſtipendium Romanis pendat,aut fœdere iniquo alligata,quas nolit leges patiatur. ita-
que Chalcidenſes neque uindice libertatis ullo indigere, cum liberi ſint:neq; præſidio,
cum pacem eiuſdem P R beneficio & libertatē habeant. Amicitiā regis non aſpernari,
neque ipſorum Aetolorū.id primùm eos pro amicis facturos,ſi inſula excedāt atq; ab-
eant.nam ipſis certū eſſe,non modo non recipere mœnibus,ſed ne ſocietatē quidē ullā
paciſci,niſi ex authoritate Romanorum.Hæc renuntiata regi ad naues, ubi reſtiterat,
cum eſſent:in præſentia (neque enim iis uenerat copiis, ut ui agere quicquā poſſet) re-
uerti Demetriadem placuit.ibi,quoniā primum inane inceptū euaſiſſet, conſultare cū
B Aetolis rex quid deinde fieret. Placuit Achæos & Aminandrū regem Athamanum ten
tare. Bœotiorum gentem auerſam ab Romanis iam inde à Barcillæ morte, & quæ ſecu
tæ eam fuerant,cenſebant. Achæorum Philopœmenem principem æmulatione glorię
in bello Laconum,infeſtū inuiſumq; eſſe Quintio credebant. Aminâder uxorē Apa-
miam filiam Alexandri cuiuſdā Megalopolitani habebat, qui ſe oriundū à Magno A-
lexandro ferens, filiis duobus Philippum atque Alexandrū, & filiæ Apamiam nomina
impoſuerat, quam regiis inclytā nuptiis maior ex fratribus Philippus ſecutus in Atha-
maniām fuerat. Hunc forte ingenio uanum Aetoli & Antiochus impulerant in ſpem,
quòd is uere regum ſtirpis eſſet, regni Macedoniæ,ſi Aminandrum Athamanéſq; An-
tiocho coniunxiſſet.& ea uanitas promiſſorū non apud Philippum modò,ſed etiam a-
pud Aminandrum ualuit. In Achaia legatis Antiochi Aetolorumq; coram T.Quin
C tio Aegij datum eſt concilium. Antiochi legatus prior q̃ Aetoli eſt auditus. Is, ut ple-
rique quos opes regiæ alunt, uaniloquus, maria terras inani ſonitu uerborū cōpleuit.
Equitum innumerabilem uim traiici Helleſponto in Europā, partim loricatos, quos
cataphractos uocant:partim ſagittis ex equo utentes, & à quo nihil ſatis tecti ſit; auer-
ſos refugiente equo certius figentes. His equeſtribus copiis quanq̃ uel totius Europæ
exercitus in unum coacti obrui poſſent, adiiciebat multiplices copias peditum, & nomi
nibus quoque gentiū uix fando auditis terrebat:Dahas,Medos,Elymæóſque & Cadu-
ſios appellans. Naualium uerò copiarum quas nulli portus capere in Græcia poſſent,
dextrum cornu Sidonios & Tyrios, ſiniſtrū Aradios & ex Pamphylia Sidetas tenere,
quas gentes nullæ unq̃ nec arte nec uirtute nauali æquaſſent. Iam pecuniam, iam alios
belli apparatus referre ſuperuacaneum eſſe.ſcire ipſos, abūdaſſe ſemper auro regna A-
D ſiæ. Itaque non cum Philippo, nec Annibale rem futuram Romanis, principe altero ci-
uitatis, altero Macedoniæ tantum regni finibus incluſo, ſed cū magno Aſiæ totius, par-
tiſq; Europæ rege. Eum tamen quanquam ab ultimis orientis terminis ad liberandam
Græciam ueniat: nihil poſtulare ab Achæis, in quo fides eorum aduerſus Romanos
priores ſocios atque amicos lædatur. non enim ut ſecum aduerſus eos arma capiāt, ſed
ut neutri parti ſeſe coniungant, petere: pacē utrique parti, quod medios deceat amicos,
optent: bello ſe non interponant. Idem ferme & Aetolorum legatus Archidamus pe
tiit, ut quæ facillima & tutiſsima eſſet, quietē præſtarent, ſpectatoréſq; belli, fortunarū
alienarum euentum ſine ullo diſcrimine rerum ſuarū operirētur. Prouectus deinde eſt
intemperantia linguæ in maledicta, nunc cōmuniter Romanorū, nunc proprie ipſius
Quintij, ingratos appellans, & exprobrans nō uictoriā modò de Philippo uirtute Ae-
E tolorum partā, ſed etiam ſalutē: ipſumq; & exercitum ſua opera ſeruatos. Quo enim il-
lum unq̃ imperatoris functum officio eſſe? auſpicantē immolantémq;, & uota nuncu-
pantem ſacrificuli uatis modò in acie uidiſſe, cum ipſe corpus ſuū pro eo telis hoſtium
obiiceret. Ad ea Quintius: Corā quibus magis q̃ apud quos uerba faceret, dicere Ar-
chidamum rationē habuiſſe. Achęos enim probe ſcire, Aetolorum omnē ferociā in uer
bis, non in factis eſſe, & in conciliis magis cōcionibúſq;, q̃ in acie apparere. itaq; parui
Achæorum exiſtimationem, quibus notos eſſe ſe ſcirent, feciſſe: legatis regis, & per eos
abſenti regi eum ſe iactaſſe. Quòd ſi quis antea ignorāſſet quę res Antiochum & Aeto-
los coniunxiſſet, ex legatorū ſermone potuiſſet apparere. mentiendo inuicē, iactādóq;
uires quas nō haberent, inflaſſe uana ſpe, atque inflatos eſſe, dum ij ab ſe Philippum u-

urb. 563. ctum, ſua uirtute protectos Romanos, & quæ modo audiebatis, narrant uos, cæteráſq; F
Oly. 147 ciuitates & gentes, ſuàm ſectam eſſe ſecuturos: rex contrà peditum equitúmq; nubes iactat; & conſternit maria ſuis claſsibus. Eſt autem res ſimillima cœnæ Chalcidenſis hoſpitis mei, hominis & boni, & ſciti conuiuatoris, apud quē ſolſtitiali tēpore comiter acceptì cum miraremur unde illi eo tēpore anni tam multa & uaria uenatio: homo non quàm iſti ſunt glorioſus, renidens, condimentis ait uarietatem illā & ſpeciē ferinæ carnis ex manſueto ſue factā. Hoc dici apte in copias regis quæ paulo antè iactatæ ſint, poſſe. uaria enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarū, Dahas, & Medos, & Caduſios, & Elymæos, Syros omnes eſſe: haud paulo mancipiorum melius, propter ſeruilia ingenia, q̄ militum genus. Et utinam ſubiicere oculis ueſtris Achęi poſſem concurſationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem. uideretis uix duarum male plenarum legiuncularum inſtar in caſtris G regis. uideretis regem nunc mendicantē prope frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in ſtipendium quærentē: nunc ad portas Chalcidis ſtantē: & mox inde excluſum, nihil aliud q̄ Aulide atq; Euripo ſpectatis, in Aetoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Aetolis, & Aetoli regiæ uanitati. quo minus uos decipi debetis, ſed expertæ potius ſpectatæq; Romanorum fidei credere. Nā quod optimum eſſe dicant, non interponi uos bello, nihil imò tam alienū rebus ueſtris eſt. quippe ſine gratia, ſine dignitate præmium uictoris eritis. Nec abſurde aduerſus utroſque reſpondiſſe uiſus eſt: & facile erat orationem apud fauentes æquis auribus accipi. nulla enim nec diſceptatio, nec dubitatio fuit, quin omnes, eoſdē gēti Achæorum hoſteis & amicos quos populus Rom. cenſuiſſet, iudicarent: bellúmque & Antiocho & Aetolis nunciari iuberent. Auxilia etiam quò cenſuit Quintius, quingentorum militū H Chalcidem, quingentorum Piræeum extemplo miſerunt. Erat enim haud procul ſeditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibuſdam ſpe largitionum uenalē pretio multitudinem, donec ab iis qui Romanæ partis erant, Quintius eſt accitus, & accuſante Leonte quodam Apollodorus author defectionis damnatus, atque in exilium eſt eiectus. Et ab Achæis quidem cum triſti reſponſo legatio ad regem rediit. Bœoti nihil certi reſponderunt. Cum Antiochus in Bœotiam ueniſſet, tum quid ſibi faciundum eſſet, ſe deliberaturos eſſe. Antiochus cum ad Chalcidis præſidium & Achæos & Eumenem regem miſiſſe audiſſet: maturandum ratus, ut & præuenirent ſui, & uenientes, ſi poſſent, exciperent: Menippum cum tribus ferme millibus militū, & cum omni claſſe Polyxenidam mittit. ipſe paucos poſt dies ſex millia ſuorum militū, & ex ea copia quæ Lamiæ repente colligi potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achæi quingenti, ab Eu- I menne rege modicum auxilium miſſum, duce Xenoclide Chalcidenſi nondum obſeſsis itineribus tuto tranſgreſsi Euripum, Chalcidem peruenerunt. Romani milites, quingenti fermè & ipſi, cum iam Menippus caſtra ante Salganea ad Hermeum, quà tranſitus ex Bœotia in Eubœam inſulam eſt, haberet, uenerunt. Mictio erat cum iis legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipſum pręſidium petendum miſſus. qui poſteaquam obſeſſas ab hoſtibus fauces uidit: omiſſo ad Aulidem itinere, Delium conuertit, ut inde in Eubœam tranſmiſſurus. Templum eſt Apollinis Delium imminens mari, quinque millia paſſuum à Tanagra abeſt. minus quatuor milliū inde in proxima Eubœę eſt mari traiectus. Vbi & in fano lucóque, ea religione & eo iure ſancto quo ſunt templa quæ aſyla Græci appellant: & nondum aut indicto bello, aut ita commiſſo, ut ſtrictos gladios, aut ſanguinem uſquam factum audiſſent, cū per magnum otium milites, alij ad K ſpectaculum tēpli luciq; uerſi, alij in litore inermes uagarentur: magna pars per agros lignatum pabulatumq; dilapſa eſſet: repente Menippus palantes paſsim aggreſſus eos cecidit, ad quinquaginta uiuos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Mictio parua onераria naue exceptus. Ea res Quintio Romaníſq; ſicut iactura militū moleſta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adieciſſe aliquantū uidebatur. Antiochus admoto ad Aulidē exercitu, cum rurſus oratores partim ex ſuis, partim Aetolos Chalcidē miſiſſet: qui eadem illa quæ nuper cum minis grauioribus agerent, nequicq̄ cōtra Mictione & Xenoclide tendentibus, facile tenuit, ut portæ ſibi aperirentur. Qui Romanę partis erant, ſub aduentum regis urbe exceſſerunt. Achæorum & Eumenis milites Salganea tenebant.

Et in

A Et in Euripo caſtellum Romani milites pauci cuſtodiæ cauſa loci cõmuniebant. Salga- Vrb.163.
nea Menippus, rex ipſe caſtellum Euripi oppugnare eſt adortus. Priores Achæi & Eu- Olẏ.147.
menis milites pacti, ut ſine fraude liceret abire, præſidio exceſſerunt. pertinacius Ro-
mani Euripum tuebantur. Hi quoque tamen cum terra mariſque obſiderentur, & iam
machinas tormentaque comportari uiderent, non tulere obſidionem. Cum id quod ca
put erat Eubœæ, teneret rex, ne cæteræ quidem eius inſulæ urbes imperium abnuerũt.
magnóque principio ſibi orſus bellum uidebatur, quòd tanta inſula & tot opportunæ
urbes in ſuam ditionem ueniſſent.

DECADIS QVARTAE LIBER SEXTVS.

B PVblium Cornelium Cn. F. Scipionem & M. Acilium Glabrionẽ con
ſules inito magiſtratu, patres priuſquam de prouinciis agerẽt, res di-
uinas facere maioribus hoſtiis iuſſerunt in omnibus fanis, in quibus
lectiſternium maiore parte anni fieri ſolet: precarique, quod ſenatus
de nouo bello in animo haberet, ut ea res ſenatui populóq; Rom. be-
ne atque feliciter eueniret. Ea omnia ſacrificia læta fuerũt, primíſq;
hoſtiis perlitatum eſt, & ita aruſpices reſpõderunt, eo bello terminos
populi Rom. propagari, uictoriam ac triumphum oſtendi. Hæc cum renuntiata eſſent,
ſolutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iuſſerunt: uellent iube-
réntne cum Antiocho rege, quiq; ſectam eius ſecuti eſſent, bellũ iniri? ſi ea rogatio per-
lata eſſet: tum, ſi ita uideretur conſulibus, rem integram ad ſenatum referrent. P. Cor-
C nelius eam rogationẽ pertulit. tum ſenatus decreuit, ut conſules Italiam & Græciã pro-
uincias ſortirentur. cui Græcia eueniſſet, ut præter eũ numerũ militum, quem L. Quin
tius in eam prouinciã ex authoritate ſenatus ſcripſiſſet, imperaſſétue, eum exercitũ acci
peret, quem M. Bebius prætor anno priore ex S C in Macedoniã traieciſſet. & extra Ita-
liam permiſſum, ut ſi res poſtulaſſet, auxilia ab ſociis ne ſupra quinque millium nume-
rum acciperet. L. Quintium ſuperioris anni cõſulem legari ad id bellum placuit. Alter
COS. cui Italia prouincia eueniſſet, cũ Boiis iuſſus bellum gerere utro exercitu mallet ex
duobus quos ſuperiores COSS. habuiſſent: alterum ut mitteret Romã, eæq; urbanæ le-
giones eſſent paratæ quò ſenatus cenſuiſſet. His ita in ſenatu ad id, quę cuius prouincia
foret, decretis, tũ demum ſortiri cõſules placuit. Acilio Græcia, Cornelio Italia euenit.
Certa deinde ſorte ſenatuſconſultum factum eſt, quod populus Rom. eo tẽpore duellũ
D iuſsiſſet cum rege Antiocho eſſe, quiq; ſub imperio eius eſſent, ut eius rei cauſa ſupplica
tionem imperarent conſules: utique M. Acilius COS. ludos magnos Ioui uoueret, & do
na ad omnia puluinaria. Id uotum in hæc uerba præeunte P. Licinio pontifice maximo
» conſul nuncupauit. Si duellum quod cũ Antiocho rege ſumi populus iuſsit, id ex ſen-
» tentia ſenatus populíque Rom. confectum erit, tũ tibi Iupiter populus Rom. ludos ma-
» gnos dies X continuos faciet, donaq; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia quantã
» ſenatus décreuerit. quiſquis magiſtratus eos ludos quando ubique faxit, hi ludi recte fa
» cti, donaq; data recte ſunto. Supplicatio inde ab duobus COSS. edicta per biduũ fuit.
Conſulibus ſortitis prouincias, extemplo & prætores ſortiti ſunt. M. Iunio Bruto iuriſ-
dictio utraque euenit: A. Cornelio Mãmulæ Brutij, M. Aemylio Lepido Sicilia, L. Op-
pio Salinatori Sardinia, C. Liuio Salinatori claſsis, L. Aemylio Paulo Hiſpania ulte-
E rior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, cõſcripti priore anno ex S C à L.
Quintio conſule dati ſunt: iuſſúſq; tueri omnem oram circa Tarentũ Brunduſiúmque.
L. Aemylio Paulo in ulteriorẽ Hiſpaniã præter eum exercitũ quẽ à M. Fuluio propræ-
tore accepturus eſſet: decretum, ut nouorũ militũ tria millia duceret, & trecentos equi-
tes, ita ut in iis duæ partes ſociûm Latini nominis, tertia ciuiũ Romanorũ eſſet. Idẽ ſup-
plementi ad C. Flaminiũ, cui imperiũ prorogabatur, in Hiſpaniã citeriorẽ eſt miſſum.
M. Aemylius Lepidus à L. Valerio, cui ſucceſſurus eſſet, ſimul prouinciam exercitúm-
que accipere iuſſus: L. Valerium, ſi ita uideretur, proprætorẽ in prouincia retinere, &
prouinciam ita diuidere, ut una ab Agrigento ad Pachynũ eſſet: altera à Pachyno Tyn
darium. eam maritimam oram L. Valerius XX nauibus longis cuſtodiret. Eidem præ-

vrb. 563. tori mandatum, ut duas decimas frumenti exigeret: id ad mare comportandum deue- F
Oly. 147 hendúmque in Græciam curaret. Idē L. Oppio de alteris decimis exigeudis in Sardinia
imperatum. cæterum nō in Græciā, ſed Romam id frumentū portari placere. C. Liuius
prætor, cui claſsis euenerat, cum XXX nauibus paratis traiicere in Græciā primo quo-
que tempore iuſſus, & ab Attilio naues accipere. ueteres naues quæ in naualibus erant,
ut reficeret & armaret, M. Iunio prætori negotium datū eſt, & in eā claſſem ſocios ua-
uales libertinos legeret. Legati terni in Africā ad Carthaginienſes, & in Numidiam ad
frumentum rogandū, quod in Grȩciā portaretur, miſsi: pro quo pretium ſolueret popu
lus Rom. Adeóque in apparatum curámq; eius belli ciuitas intēta fuit, ut P. Cornelius
C O S. ediceret, qui ſenatores eſſent, quibúſq; in ſenatu ſententiā dicere liceret, quiq; mi-
nores magiſtratus eſſent, ne quis eorū longius ab urbe Roma abiret, q̃ unde eo die re-
dire poſſet: néue uno tēpore quinq; ſenatores ab urbe Roma abeſſent. In cōparanda im G
pigre claſſe C. Liuiū prætorem contentio orta cum colonis maritimis pauliſper tenuit.
nam cum cogerentur in claſſem, tribunos plebis appellarunt. ab iis ad ſenatum reiecti
ſunt. ſenatus ita, ut ad unum omnes conſentirent, decreuit: uacationem rei naualis his
colonis non eſſe. Hoſtia, & Fregena, & Caſtrum nouum, & Pyrgi, & Antium, & Tar-
racina, & Minturnæ, & Sinueſſa fuerunt, quæ cum prætore de uacatione certauerunt.
couſul deinde M. Acilius ex S C ad collegium fœcialium retulit, ipſi'ne utique regi An
tiocho indiceretur bellum? au ſatis eſſet ad præſidiū aliquod eius nuntiare? & num Ae-
tolis quoque ſeparatim indici iuberent bellum? & num prius ſocietas eis & amicitia re-
nuntiauda eſſet, q̃ bellum indicendum? Fœciales reſpouderunt: iam antè ſeſe, cum de
Philippo conſulerentur, decreuiſſe: nihil referre, ipſi coram, an ad præſidium nuntiare-
tur. amicitiā renuntiatam uideri, cum legatis toties repetētibus res, nec reddi nec ſatiſ- H
fieri æquum cenſuiſſent. Aetolos ultro ſibi bellum indixiſſe, cum Demetriadem ſocio-
rum urbem per uim occupaſſent: Chalcidem terra maríque oppugnatum iſſent: regem
Antiochum in Europam ad bellum populo Romauo inferendū traduxiſſent. Omni-
bus iam ſatis comparatis, M. Acilius C O S. edixit, ut quos L. Quintius milites conſcri-
pſiſſet, & quos ſociis nominique Latino imperaſſet, quos ſecum in prouinciam ire opor
teret, & tribuni militum legionis primæ & tertiæ, uti omnes Brunduſium idibus Maiis
conuenirent. ipſe ad quintum nonas Maias paludatus urbe egreſſus eſt. Per eoſdē dies
& prætores in prouincias profecti ſunt. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Phi
lippo & Ptolemæo Aegypti rege, Romam uenerúnt, pollicentes ad bellum auxilia, &
pecuniam & frumentum. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, XX millia pondo ar-
genti allata. Nihil eſt acceptum, gratiæ regibus actæ. & cum uterque ſe cū omnibus co- I
piis in Aetoliam uenturum, bellóque interfuturū polliceretur, Ptolemæo id remiſſum.
Philippi legatis reſponſum: gratum eum ſenatui populóq; Rom. facturum, ſi M. Aci-
lio conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginienſibus & Maſaniſſa rege legati uenerūt.
Carthaginienſes tritici modiûm mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidiū
eius Romam apportaturos polliciti ſunt. id ut ab ſe munus Romani acciperent, petere
ſe, & claſſem ſuorum ſuo ſumptu comparaturos, & ſtipendium quod pluribus penſio-
nibus in multos annos deberent, præſens omne daturos. Maſaniſſæ legati quingenta
millia modiûm tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam, Romā trecenta mil-
lia modiûm tritici, CC quinquagiuta hordei, equites quingētos, elephantos XX regem
ad M. Acilium conſulem miſſurum. De frumento utriſque reſpōſum: ita uſurum eo po
pulum Romanum, ſi pretium acciperent. De claſſe Carthaginienſibus remiſſum, præ- K
terquam ſi quid nauiū ex fœdere deberent. de pecunia ita reſpouſum: nullā ante diem
accepturos. Cum hæc Romæ agebantur, Chalcide Antiochus ne ceſſaret per hyberno-
rum tempus, partim ipſe ſolicitabat ciuitatū animos mittendis legatis, partim ultro ad
eum ueniebant, ſicut Epirotæ cōmuni gentis conſenſu, & Elei è Peloponneſo uenerūt.
Elei auxilium aduerſus Achæos petebant, quos poſt bellum uon ex ſua ſeutentia indi-
ctum Antiocho, primùm ciuitati ſuæ arma illaturos credebant. Mille iis pedites cum
duce Crerenſi Euphane ſunt miſſi. Epirotarum legatio erat minime in partem ul-
lam liberi aut ſimplicis animi. apud regem gratiam initam uolebant, cū eo ut cauerent
ne quid offenderent Romanos. petebant enim ne ſe temere in cauſam deduceret, expo
ſitos

A ſitos aduesſus Italiam pro omni Græciæ, & primos impetus Rnmanorum excepturos. Vrb.163.
ſed ſi ipſe poſſet terreſtribus naualibúſq; copiis præſidere Epiro, cupide eũ omnes Epi- Oly.147.
rotas & urbibus & portubus ſuis accepturos. ſi id non poſſet, deprecari, ne ſe nudos atq;
inermes Romano bello obiiceret. Hac legatione id agi apparebat, ut ſiue (quod magis
credebant) abſtinuiſſet Epiro, integra ſibi omnia apud exercitus Romanos eſſent, con
ciliata ſatis apud regem gratia, ꝙ accepturi fuiſſent uenientem. ſiue ueniſſet, ſic quoque
ſpes ueniæ ab Romanis foret, quòd non expectato longinquo auxilio ab ſe, præſentis ui
ribus ſuccubuiſſent. Huic tam perplexæ legationi quia nõ ſatis in prõptu erat quid re-
ſponderet, legatos ſe miſſurum ad eos dixit, qui de iis quę ad illos ſeq; cõmuniter perti-
nerent, loquerentur. In Bœotiã ipſe profectus eſt, cauſas in ſpeciẽ iræ aduerſus Roma-
nos eas quas antè dixi, habentẽ, Barcillæ necem, & bellũ à Quintio Coroneæ prnpter
B Romanotum militũ cædes illatum: re uera per multa iam ſecula publice priuatímque
labente egregia quondã diſciplina gẽtis, & multorũ eo ſtatu, qui diuturnus eſſe ſine mu
tatinne retum non poſſet. Obuiam effuſis undique Bœotiæ principibus, Thebas uenit.
Ibi in concilio gentis, quanq̃ & ad Delium impetu in præſidium Romanũ facto, & ad
Chalcidem cõmiſerat, nec à paruis nec dubiis principiis bellum: tamen candẽ orationẽ
exnrſus, qua in colloquio primo ad Chalcidem, quáq; per legatos in concilio Achæo-
rum uſus erat, ut amicitiam ſecum inſtitui, nõ bellum indici Romanis poſtularet, nemi
nem quid ageretur, fallebat. decretum tamen ſub leui uerborum prætextu prn rege ad-
uerſus Romanos factum eſt. Hac quoque gente adiuncta Chalcidem regreſſus, præmiſ
ſis inde literis, ut Demetriadem conuenirent principes Aetolnrũ, cũ quibus de ſumma
rerum deliberaret, nauibus cò ad diẽ indictam cõcilin uenit. Et Aminander accitus ad
C conſultandum ex Athamania, & Annibal Pœnus iamdiu nõ adhibitus, interfuit ei cõſi
lio. Conſulatum de Theſſalotum gente eſt, quotum omnibus qui aderant, uolũtas ten-
tanda iudebatur. in eo modò diuerſæ ſententiæ erant, ꝙ alij extemplo agendum, alij ex
hyeme, quæ tunc ferme media erat, differendum in ueris principiũ, & alij legatos tan-
tummodo mittendos, alij cum omnibus copiis eundum cenſebant, terrẽdóſque metu,
ſi cunctarentur. Cum circa hanc fere conſultationẽ diſceptatio omnis uerteretur: An-
nibal nominatim interrogatus ſententiã, in uniuerſi belli cogitationẽ regem, atque eos
„ qui aderãt, tali nratione auertit: Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus eſſem in
„ conſilium, cum de Eubœa, de Achæis, de Bœotia agebatur, eandem ſententiã dixiſſem,
„ quam hndie cum de Theſſalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum & Macedonas
„ in ſocietatem belli quacunque ratinne cenſeo deducendos eſſe: nam quòd ad Eubœam
D Bœotóſque & Theſſalos attinet, cui dubiũ eſt quin ut quibus nullæ ſuæ uires ſint, præ-
„ ſentibus adulando ſemper, quẽ metum in conſilio habeant, eodem ad impetrandã ue-
„ niam utantur? ſimul ac Rnmanum exercitũ in Græcia uiderint, ad conſuetũ imperium
„ ſe auertant? nec iis noxæ futurum ſit, ꝙ cum Romani procul abeſſent, uim tuã præſen-
„ tis, exercitúſque tui experiri noluerint? Quanto igitur prius potiusq; eſt Philippum no-
„ bis coniungere quàm hos, cui ſi ſemel in cauſam deſcenderit, nihil integri futurum ſit:
„ quiq; eas uires afferat, quæ nnn acceſsio tantum ad Romanũ eſſe bellum, ſed per ſe ipſę
„ nuper ſuſtinere potuerint Rnmanos. Hoc ego adiuncto (abſit uerbo inuidia) quî dubi-
„ tate de euentu poſsim? cum quibus aduerſus Philippũ ualuerint Romani, iis nunc fore
„ uideam ut ipſi oppugnentur. Aetoli qui Philippum (quod inter omnes conſtat) uice-
„ runt, cum Philippo aduerſus Romanos pugnabũt. Aminander atque Athamanũ gens,
E quorum ſecundum Aetnlos plurima fuit opera in eo bello, nnbiſcum ſtabũt. Philippus
„ tum te quietn totã molem ſuſtinebat belli: nunc duo maximi reges, Aſiæ Europæq; ui-
„ ribus aduerſus unum populum, ut meã utranque fortunã taceam, patrũ certe ætate ne
„ uni quidem Epirotarum regi parem, quicquid tandẽ erit uobiſcũ cõparatus, geretis bel
„ lum. Quæ igitur res mihi fiduciã præbet cõiungi nobis Philippũ poſſe? una, cõmunis u-
„ tilitas, quæ ſocietatis maximũ uinculum eſt: altera, authnres uos Aetoli. ueſter enim le-
„ gatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciendum in Græciã Antiochum dicere eſt ſoli-
„ tus: ante omnia hoc ſemper affirmauit, fremere Philippum, & ægre pati ſub ſpecie pa-
„ cis leges ſeruitutis ſibi impoſitas. ille quidẽ feræ beſtiæ uinctæ aut clauſæ, & refringere
„ clauſtra cupienti, regis iram uerbis æquabat: cuius ſi talis animus eſt, ſoluamus nos eius

vrb. 563. uincula, & clauſtra refringamus, ut erúpere diu coercita ira in hoſtes cõmunes poſsit. F
Oly. 147 Quòd ſi nihil eum legatio noſtra mouerit: ad nos, quoniam nobis eum adiungere non
„ poſſumus, ne hoſtibus noſtris ille adiũgi poſsit, caueamus. Seleucus filius ruus Lyſima-
„ chiæ eſt: qui ſi eo exercitu quẽ ſecum habet, per Thraciã proxima Macedoniæ cœperit
„ depopulari, facile ab auxilio ferendo Romanis Philippũ ad ſua potiſsimũ tuenda auer-
„ tet. De Philippo meam ſententiã habes. De ratione uniuerſi belli quid ſentirem, iam ab
„ initio non ignoraſti. quòd ſi tũ auditus forem, non in Eubœa Chalcidẽ captam, & ca-
„ ſtellum Euripi expugnatum Romani, ſed Hetruriã Ligurumq; & Galliæ Ciſalpinæ orã
„ bello ardere, & qui maximus iis terror eſt, Annibalem in Italia eſſe audirent. Nũc quo-
„ que accerſas cenſeo omneis nauales terreſtreſq; copias, ſequantur claſſem onerariæ cũ
„ commeatibus. nã hic ſicut ad belli munera pauci ſumus, ſic nimis multi pro inopia cõ-
„ meatuum. Cũ omneis tuas cõtraxeris uires, diuiſa claſſe partẽ Corcyræ in ſtatione ha G
„ bebis, ne tranſitus Romanis liber ac tutus pateat: partẽ ad litus Italiæ, quod Sardiniam
„ Africámque ſpectat, traiicies: ipſe cũ omnibus terreſtribus copiis in Byllinum agrum
„ procedes: inde Græciæ præſidebis, & ſpeciẽ Romanis traiecturum te præbens, & ſi res
„ popoſcerit, traiecturus. Hæc ſuadeo, qui ut non omnis peritiſsimus ſim belli, cum Ro-
„ manis certe bellare bonis maliſque meis didici. In quæ conſilium dedi, in eadẽ nec infi-
„ delem, nec ſegnem operam polliceor. Dij approbent eã ſententiã, quæ tibi optima uiſa
„ fuerit. Hæc ferme Annibalis oratio fuit, quam laudarunt magis in præſentia qui ade-
rant, q̃ rebus ipſis executi ſunt. nihil enim eorũ eſt factum, niſi ꝙ ad claſſem copiáſq; ac
cerſendas ex Aſia Polyxenidam miſit. Legati Lariſſam ad conciliũ Theſſalorum ſunt
miſsi, & Aetolis Aminandróq; dies ad conueniendũ exercitui Pheras eſt indictus: eodẽ
& rex eum ſuis copiis confeſtim uenit. Ibi dum operiretur Aminandrum atq; Aetolos, H
Philippum Megalopolitanum cũ duobus millibus hominũ ad legenda oſſa Macedonũ
circa Cynoſcephalas, ubi debellatum erat cum Philippo, miſit: ſiue ab ipſo quærẽte ſibi
commendationem ad Macedonum gentẽ, & inuidiã regi, ꝙ inſepultos milites reliquiſ
ſet, monitus, ſiue ab inſita regibus uanitate, ad conſilium ſpecie amplum, re inane, ani-
mo adiecto. Tumulus eſt in unũ oſsibus quæ paſsim ſtrata erant, coaceruatis factus, qui
nullam gratiam ad Macedonas, odiũ ingens ad Philippũ mouit. Itaque qui ad id tẽpus
fortunam eſſet in conſilio habiturus, is extemplo ad M. Bebiũ proprætorem miſit An-
tiochum in Theſſaliam imperũ feciſſe: ſi uideretur ei, moueret ex hybernis: ſe obuiam
proceſſurum, ut quid agendum eſſet, conſultarent. Antiocho ad Pheras iam caſtra ha-
benti, ubi cõiunxerant ei ſe Aetoli & Aminander: legati ab Lariſſa uenerunt, quærẽtes
quod ob factum dictúmue Theſſalorũ bello laceſſeret eos: ſimul orantes, ut remoto ex- I
ercitu, per legatos, ſi quid ei uideretur, ſecũ diſceptaret. Eodẽ tẽpore quingentos arma-
tos duce Hippolocho Pheras in præſidiũ miſerunt. hi excluſi aditu. iam omnia itinera
obſidentibus regiis, Scotuſſam ſe receperunt. Legatis Lariſſæorum rex clemẽter reſpon
dit, non belli faciendi, ſed tuendæ & ſtabiliendæ libertatis Theſſalorũ cauſa ſe Theſſa-
liam intraſſe. Similia his qui cũ Pheræis ageret, miſſus: cui nullo dato reſponſo, Pheræi
ipſi ſuum legatum ad regem, principem ciuitatis Pauſaniã miſerunt. Qui cum haud diſ
ſimilia his, ut in cauſa pari, quæ pro Chalcidenſibus in colloquio ad Euripi fretũ dicta
erant, quædam etiã ferocius egiſſet: rex etiã atque etiam deliberare eos iuſſos, ne id cõſi
lij caperent, cuius dum in futurũ nimis cauti & prouidi eſſent, extẽplo pœniteret, dimi-
ſit. Hæc renuntiata Pheras legatio cum eſſet, ne paulum quidẽ dubitarũt, quin pro fide
erga Romanos quicquid ſors belli tuliſſet, paterentur. Itaque & hi ſumma ope parabãt K
ſe ad urbem defendendã, & rex ab omni parte ſimul oppugnare mœnia eſt aggreſſus: &
ut qui ſatis intelligeret (neque enim dubium erat) in euẽtu eius urbis poſitum eſſe, quã
primam aggreſſus eſſet: aut ſperni deinde ab uniuerſa gente Theſſalorum, aut timeri ſe,
omnem undique terrorem obſeſsis iniecit. Primum impetum oppugnationis ſatis con
ſtanter ſuſtinuerunt: deinde cum multi propugnantes caderent aut uulnerarentur, la-
bare animi cœpere. reuocati deinde caſtigationibus principũ ad perſeuerãdũ in propo-
ſito, relicto exteriore circulo muri, deficiẽtibus iam copiis, in interiorẽ partem urbis cõ-
ceſſerunt, cui breuior orbis munitionis circuniectus erat. poſtremo uicti malis cũ time-
rent ne ui captis nulla apud uictorem uenia eſſet, dediderunt ſeſe. Nihil inde moratus
rex,

A rex, IIII millia armatorum,dũ recens terror eſſet,Scotuſſam miſit.Nec ibi mora dedi Vrb.563.
tionis eſt facta,cernentibus Pheræorum recens exemplum, qui quod pertinaciter pri- Oly.147.
mò abnuerant,malo domiti tandẽ feciſſent. cum ipſa urbe Hippolochus Lariſſæorũq;
deditum eſt præſidium.Dimiſsi ab rege inuiolati omnes, ꝙ eam rem magni momenti
futuram rex ad conciliandos Lariſſæorum animos credebat. Intra decimũ diem quàm
Pheras uenerat,his perfectis,Cranonem profectus cum toto exercitu primo aduẽtu ce
pit.Inde Cypæram & Metropolin,& iis circuniecta caſtella recepit: omniáque iam re-
gionis eius,præter Atracem & Gyrtonem,in poteſtate erant. Tũ aggredi Lariſſam con
ſtituit,ratus uel terrore cæterarũ expugnatarum,uel beneficio prętidij dimiſsi, uel exẽ-
plo tot ciuitatum dedentium ſeſe,non ultra in pertinacia manſuros.Elephantis agi an-
te ſigna terroris cauſa iuſſis, quadrato agmine ad urbem inceſſit, ut incerti fluctuaren-
B tur animi magnæ partis Lariſſæorum inter metũ præſentem hoſtiũ, & uerecundiá ab-
ſentium ſociorum.Per eoſdẽ dies Aminander cum Athamanũ iuuentute occupat Pel-
linæum,& Menippus cum tribus millibus peditũ Aetolorum, & ducentis equitibus in
Perræbiam profectus,Mallœam & Cyretias ui cepit: depopulatúſq; eſt agrum Tripoli-
tanum.His raptim peractis,Lariſſam ad regem redeunt:conſultanti quidnã agendum
eſſet de Lariſſa,ſuperuenerunt.Ibi in diuerſum ſententiæ tendebant:aliis uim adhiben-
dam,& non differendum cenſentibus,quin operibus ac machinis ſimul undique mœ-
nia aggrederentur urbis ſitę in plano,à parte campeſtri undique facilis aditu:aliis nunc
uires urbis nequaquã Pheris conferendæ memorantibus,nunc hyemem & tẽpus anni
nulli bellicę rei,minime obſidioni atque oppugnationi urbiũ aptum.Incerto regi inter
ſpem metúmque legati à Pharſalo,qui ad dedendã urbem ſuã forte uenerãt,animos au
C xerunt. M. Bebius interim cum Philippo in Daſſaretiis congreſſus Ap. Claudium ex cõ
muni conſilio ad præſidium Lariſſæ miſit:qui per Macedoniã magnis itineribus in iu-
gum montium quod ſuper Gonnos eſt,peruenit. Oppidum Gonni XX millia ab Lariſ
ſa abeſt:in ipſis faucibus ſaltus,quæ Tempe appellãtur,ſitum.Ibi caſtra metatus latius
quàm pro copiis,& plureis q̃ quot ſatis in uſum erant,ignes cum accendiſſet:ſpeciẽ quã
quæſierat,hoſti fecit:omnem ibi Romanũ exercitum cũ rege Philippo eſſe.Itaque hye-
mem inſtare apud ſuos cauſatus rex,unũ tantum moratus diẽ ab Lariſſa receſsit,& De-
metriadem rediit.Aetolíque & Athamanes in ſuos receperunt ſe fines. Appius etſi cu-
ius rei cauſa miſſus erat,ſolutã cernebat obſidionẽ: tamen Lariſſam ad cõfirmandos in
reliquum ſociorum animos deſcendit:duplexq; lætitia erat, ꝙ & hoſtes exceſſerãt fini-
bus,& intra mœnia præſidium Romanũ cernebant. Rex Chalcidẽ à Demetriade profe
D ctus,amore captus uirginis Chalcidenſis Cleoptolemi filiæ:cum patrẽ,primò adlegan-
do,deinde coram ipſe rogando fatigaſſet,inuitum ſe grauioris fortunæ conditioni illi-
gantem:tandem impetrata re,tanq̃ in media pace nuptias celebrat, & reliquũ hyemis,
oblitus quantas ſimul duas res ſuſcepiſſet,bellum Romanũ,& Græciã liberandã,o miſ-
ſa omnium rerum cura,in conuiuiis,& uinum ſequentibus uoluptatibus, ac deinde ex
fatigatione magis q̃ ſatietate eatum in ſomno traduxit. Eadẽ omnes præfectos regios,
qui ubique ad Bœotiam maxime præpoſiti hybernis erant,cepit luxuria. in eandem &
milites effuſi ſunt,nec quiſquam eorum aut arma induit,aut ſtationem aut uigilias ſer-
uauit,aut quicq̃ quod militaris operis aut muneris eſſet,fecit.Itaque principio ueris cũ
per Phocidem Cheroneam,quò conuenire omnẽ undique exercitũ iuſſerat,ueniſſet:fa
cile animaduertit nihilo ſeueriore diſciplina milites q̃ ducem hybernaſſe. Alexandrum
E inde Acarnanem & Menippum Macedonem ſtratum Aetoliæ copias ducere iuſsit:ipſe
Delphis ſacrificio Apollini facto,Naupactum proceſsit.concilio principũ Aetoliæ ha-
bito,uia quæ præter Calidonem & Lyſimachiam fert ad Sttatum, ſuis qui per Maliacũ
ſinum ueniebãt,occurrit.Ibi Mneſilochus princeps Acarnanũ multis emptus donis, nõ
ipſe ſolum gentẽ regi conciliabat,ſed Clytum etiã prętorem,penes quẽ tum ſumma po
teſtas erat,in ſua ſententiã adduxerat.Is cum Leucadios,quod Acarnaniæ caput eſt,nõ
facile ad defectionẽ poſſe cerneret impelli propter metũ Romanæ claſsis, quæ cũ Atta-
lo,quæ'ue circa Cephaleniam erat,arte eos eſt aggreſſus. nã cum in cõcilio dixiſſet ruẽ-
da mediterranea Acarnaniæ eſſe, & omnibus qui arma ferrent, exeundũ ad Medeonẽ
& Thyrreum,ne ab Antiocho aut Aetolis occuparẽtur: fuere qui dicerẽt, nihil attinere

vrb.563. omneis tumultuoſe concitati:ſatis eſſe quingentorũ hominum pręſidium.eam iuuen- F
oly.147. tutem nactus,trecentis Medeone,ducentis Tyrrhei in pręſidio poſitis,id agebat,ut pro
obſidibus futuri uenirent in poteſtatẽ regis. Per eoſdem dies legati regis Medeonẽ uene
runt:quibus auditis,cũ in concione quidnã reſpondendum regi eſſet,cõſultaretur:& a-
lij manendum in Romana ſocietate,alij nõ aſpernandam amicitiã regis cenſerent: me-
dia uiſa eſt Clyti ſententia,eóque accepta eſt:ut ad regem mitterent legatos,peterẽtq;
ab eo,ut Medeonis ſuper tanta re cõſultare in concilio Acarnânum pateretur. In eã le-
gationem Mneſilochus,& qui eius factionis erant,de induſtria collecti,clam miſsis qui
regem admouere copias iuberent,ipſi terebãt tempus. itaque uixdum iis egreſsis lega-
tis,Antiochus in finibus,& mox ad portas erat: & trepidãtibus qui expertes proditio-
nis fuerant,tumultuoſéque iuuentutem ad arma uocantibus, ab Clyto & Mneſilocho
in urbem eſt inductus:& aliis ſua uoluntate affluentibus,metu coacti etiã qui diſſentie- G
bant,ad regẽ cõuenerunt. quos placida oratione territos cum permulſiſſet, ad ſpem uul
gatæ clementiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerũt. Tyrrheum à Medeone profectus
eſt,Mneſilocho eodẽ & legatis præmiſsis. Cæterum detecta Medeone fraus, cautiores,
non timidiores Tyrrhenſes fecit: dato ei haud perplexo reſponſo:nullã ſe nouã ſocieta-
tem,niſi ex authoritate Romanorũ imperatorũ accepturos:portíſque clauſis, armatos
in muris diſpoſuerunt. Et peropportune ad cõfirmandos Acarnânũ animos Cn. Octa-
uius miſſus à Quintio, cũ præſidium & paucas naues ab A. Poſthumio, qui ab Attilio
legato Cephaleniæ præpoſitus fuerat,accepiſſet: Leucadẽ uenit, impleuitq; ſpei ſocios:
M. Acilium c o s. iam cũ legionibus mare traieciſſe, & in Theſſalia caſtra Romana eſſe.
Hunc rumorem quia ſimilem ueri tẽpus anni maturũ iam ad nauigãdum faciebat: rex
præſidio Medeone impoſito,& in quibuſdã aliis Acarnanię oppidis: Tyrrheo abſceſſit, H
& per Aetoliæ ac Phocidis urbes Chalcidem rediit. Sub idẽ tempus M. Bebius & Phi-
lippus rex iam antè per hyemem in Daſſaretis cõgreſſi, cum Ap. Claudiũ,ut obſidione
Lariſſam eximeret,in Theſſaliam miſiſſent: quia id tẽpus rebus gerẽdis immaturũ erat,
in hyberna regreſſi,principio ueris coniunctis copiis in Theſſaliã deſcenderunt. in A-
carnania tum Antiochus erat. aduenietes,Philippus Mallœam Perrhæbiæ, Bebius Pha-
cium eſt aggreſſus. quo primo prope impetu capto,Pheſtum eadem celeritate capit. In-
de Atracem cum ſe recepiſſet,Chyretias hinc & Eritium occupat,præſidiiſque per rece
pta oppida diſpoſitis,Philippo rurſus obſidenti Mallœam ſe coniungit. Sub aduentum
Romani exercitus,ſeu ad metum uirium,ſeu ad ſpem ueniæ cum dedidiſſent ſeſe: ad ea
recipienda oppida quæ Athamanes occupauerant,uno agmine ierunt. Erant autẽ hęc,
Aeginium,Ericinium,Gomphi,Silana,Tricca,Melibœa,Phaloria. Inde Pellinęum,u- I
bi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus & equitibus x l, in præſidio
erat,& circũſidunt:& priuſquã oppugnarent,mittunt ad Philippũ qui moneret,ne uim
ultimam experiri uellet. Quibus ille ſatis ferociter reſpondit, uel Romanis uel Theſſa-
lis ſe crediturum fuiſſe:in Philippi ſe poteſtatẽ cõmiſſurum non eſſe. Poſteaq̃ apparuit
ui agendum,quia uidebatur & Limnæam eodem tempore oppugnari poſſe, regem ad
Limnæam ire placuit: Bebius reſtitit ad Pellinæum oppugnandum. Per eos forte dies
M. Acilius c o s. cum decem millibus peditum,duobus millibus equitum, x v elephan
tis mari traiecto, pedeſtres copias Lariſſam ducere delectos militũ tribunos iuſſit: ipſe
cum equitatu Limnæam ad Philippum uenit. Aduentu conſulis deditio ſine cũctatio-
ne eſt facta,traditúmque præſidium regium,& cum iis Athamanes. Ab Limnæa Pel-
linæum conſul proficiſcitur. Ibi primi Athamanes tradiderunt ſeſe: deinde & Philip- K
pus Megalopolitanus: cui decedẽti de præſidio cum obuiiꝭ forte fuiſſet Philippus rex,
ad ludibrium regem eum conſalutari iuſsit: ipſe congreſſus fratrem haud ſane decoro
maieſtati ſuæ ioco appellauit. deductus inde ad c o s. cuſtodiri iuſſus: & haud ita multo
poſt in uinculis Romam miſſus. cætera multitudo Athamânum aut militum Antio-
chi regis,quæ in præſidiis deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita
regi eſt. fuere autem ad tria millia hominum. Cõſul Lariſſam eſt profectus,ibi de ſum-
ma belli conſulturus. in itinere ab Pieria & Metropoli legati tradentes urbes ſuas
occurrerunt. Philippus Athamânum præcipue captiuis indulgenter habitis,ut per eos
conciliaret gentem: nactus ſpem Athamaniæ potiundæ,exercitũ eò duxit,præmiſsis in
ciuitates

A ciuitates captiuis. Et illi magnam authoritatem apud populares habuerunt, clementiã erga ſe regis munificentiámque commemorantes: & Aminander cuius præſentis maieſtas aliquos in fide continuiſſet, ueritus ne traderetur Philippo iampridem hoſti, & Romanis merito tum propter defectionem infenſis, cum coniuge ac liberis regno exceſsit, Ambraciámq; ſe contulit. ita Athamania omnis in ius ditionémq; Philippi cõceſsit. Conſul ad reficienda maxime iumenta, quæ & nauigatione & poſtea itineribus fatigata erant, paucos Lariſſæ moratus dies, uelut reparato modica quiete exercitu, Cranonem eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa & Pheræ, quæq; in eis præſidia Antiochi erant, deduntur. ex iis interrogatis qui manere ſecum uellent, mille uolẽtes Philippo tradit, cæteros inermes Demetriadem remittit. Proernã inde recepit, & quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porrò in ſinum Maliacũ cœpit. Appropinquante B faucibus, ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt, deſerta urbe iuuentus omnis armata ſyluas & itinera inſedit, & in agmen Romanum ex ſuperioribus locis incurſauit. Conſul primò mittere qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos à tali furore. poſteaquam perſeuerare in incepto uidit, tribuno cum duorum ſignorũ militibus circummiſſo, intercluſit ad urbem iter armatis, uacuámq; eam cepit. tũ clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientium undiq; ex ſyluis inſidiatorum cædes facta eſt. A Thaumacis altero die cõſul ad Sperchium amnem peruenit, inde Hypatæorum agros uaſtauit. Cum hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus: qui iam tum cernens nihil ſe ex Græcia præter amœna Chalcide hyberna & infames nuptias petiſſe, Ætolorũ uana promiſſa incuſare & Thoantẽ: Annibalem uerò nõ ut prudentẽ tantùm uirũ, ſed propè uatem omniũ quæ tum euenirẽt, admirari. ne tamẽ temere cœpta ſegnitia inſuper euerteret, nuncios C in Ætoliã mittit, ut omni contracta iuuentute conuenirent. Iam & ipſe eò decẽ millia fere peditũ ex iis qui poſtea uenerant ex Aſia, expleta, & equites quingẽtos duxit. Quò cum aliquanto pauciores quàm unquam antea conueniſſent: & principes tantũmodo cum paucis clientibus eſſent, atq; ij dicerẽt omnia ſedulo ab ſe facta, ut quamplurimos ex ciuitatibus ſuis euocarẽt, nec authoritate nec gratia nec imperio aduerſus detrectãtes militiã ualuiſſe, deſtitutus undiq; & ab ſuis qui morabantur in Aſia, & ab ſociis qui ea in quorum ſpem uocauerant, non præſtabant, intra ſaltum Thermopylarũ ſeſe recepit. Id iugum, ſicut Apennini dorſo Italia diuiditur, ita mediam Græciã dirimit. ante ſaltum Thermopylarum ſeptentrionẽ uerſus Epirus & Perrębia & Magneſia & Theſſalia eſt, & Phthiotæ Achæi, & ſinus Maliacus. intra fauces ad meridiẽ uergũt Aetoliæ pars maior, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, adiũctáq; inſula Eubœa, D & excurrente in altum uelut promontorio Attica terra ſita ab tergo, & Peloponneſus. Hoc iugum ab Leucade & mari ad occidentem uerſo per Aetoliam ad alterum mare orienti obiectum tendens, ea aſpreta rupéſq; interiectas habet, ut nõ modò exercitus, ſed ne expediti quidem facile ullos ad tranſitũ calles inueniant. extremos ad orientem montes Oetam uocant, quorum quod altiſsimum eſt, Callidromon appellatur: in cuius ualle ad Maliacum ſinum uergente iter eſt non latius quàm ſexaginta paſſus. hæc una militaris uia eſt, quà traduci exercitus, ſi non prohibeantur, poſsint. ideo Pylæ, & ab aliis, quia calidæ aquæ in ipſis faucibus ſunt, Thermopylæ locus appellatur, nobilis Lacedęmoniorum aduerſus Perſas morte magis memorabili quàm pugna. Haudquaquam pari tum animo Antiochus intra portas loci eius caſtris poſitis, munitionibus inſuper ſaltũ impediebat, & cum duplici uallo foſſáq;, & muro etiã quà res poſtu- E labat, ex multa copia paſsim iacentium lapidum permuniſſet omnia: ſatis fidens nunquam eà uim Romanum exercitum facturũ, Ætolos ex IIII millibus (tot enim cõuenerãt) partim ad Heracleam præſidio obtinendam, quæ ante ipſas fauces poſita eſt, partim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubius conſulem oppugnaturum, & iam multis nunciantibus circa Hypatã omnia euaſtari. Conſul depopulatus Hypatenſem primò, deinde Heracleenſem agrũ, inutili utrobiq; auxilio Ætolorũ, in ipſis faucibus prope fontes calidarum aquarum aduerſus regẽ caſtra poſuit. Ætolorũ utræq; manus Heracleam ſeſe incluſerunt. Antiochum, cui priuſquam hoſtem cerneret, ſatis omnia permunita & præſidiis obſepta uidebantur: timor deinde inceſsit, ne quos per imminentia iuga calles inueniret ad tranſitum Romanus. nam & Lacedęmonios quondam

Vrb. 563.
Olym. 147.

vrb.563 ita à Perſis circumitos fama erat,& nuper Philippum ab iiſdem Romanis. itaq; nun- F
Ol.147. cium Heracleam ad Ætolos mittit,ut hanc ſaltem ſibi operam eo bello præſtarent,ut
uertices circà montium occuparent obſideréntque, ne quà tranſire Romanus poſſet.
Hoc nuncio audito diſſenſio inter Ætolos orta eſt.pars imperio parendum regis,atq;
eundum cenſebant:pars ſubſiſtendum Heracleæ ad utranque fortunam:ut ſiue uictus
à conſule rex eſſet, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendã
ciuitatibus ſuis.ſiue uinceret,ut diſsipatos in fugã Romanos perſequerentur. Vtraque
pars non manſit modò in ſententia ſua,ſed etiam executa eſt cõſilium.duo millia He-
racleæ ſubſtiterunt,duo trifariam diuiſa,Callidromum & Rhoduntiam,& Tichiunta
(hæc nomina cacuminibus ſunt)occupauere. Conſul poſteaquã inſeſſa ſuperiora loca
ab Aetolis uidit:M.Porcium Catonem & L.Valerium Flaccum conſulares legatos cũ
binis millibus delectorum peditum ad caſtella Aetolorum,Flaccum in Rhoduntiam G
& Tichiunta,Catonem in Callidromum mittit.ipſe priuſquam ad hoſtem copias ad-
moueret,uocatos in concionem milites paucis eſt allocutus. Pleroſque omnium or-
dinum, milites,inter uos eſſe uideo,qui in hac eadem prouincia T.Quintij ductu au-
ſpicióq; militaueritis.Macedonico bello inexuperabilis magis ſaltus ad amnẽ Aoum
fuit,quàm hic. quippe portæ ſunt hæ: & unus inter duo maria clauſis omnibus uelut
naturalis tranſitus eſt.munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & ualidio-
res impoſitæ.exercitus hoſtium ille & numero maior,& militũ genere aliquanto me-
lior: quippe illic Macedones Thracéſque & Illyrij erant, ferocisſimæ omnes gentes:
hic Syri & Aſiatici Græci ſunt, leuisſima genera hominum, & ſeruituti nata: rex ille
bellicoſisſimus, exercitatus iam inde ab iuuenta finitimis Thracum atque Illyriorum
& circà omnium accolarum bellis: hic, ut aliam omnem uitam omittã, is eſt qui cum H
ad inferendum populo Romano bellum ex Aſia in Europam tranſiſſet: nihil memo-
rabilius toto tempore hybernorum geſſerit, quam quòd amoris cauſa ex domo priua-
ta & obſcuri etiam inter populares generis uxorem duxit: & nouus maritus uelut ſa-
ginatus nuptialibus cœnis,ad pugnam proceſsit. Summa uirium ſpeíq; eius in Aetolis
fuit,gente uanisſima & ingratisſima,ut uos prius experti eſtis,nunc Antiochus expe-
ritur. nam nec conuenerunt frequentes, nec cõtineri in caſtris potuerunt,& in ſeditio-
ne ipſi inter ſe ſunt: & cum Hypatam tuendam Heracleámq; depopoſciſſent, neutram
tutati, pars refugerunt in iuga mõtium:pars Heracleæ incluſerunt ſeſe. Rex ipſe con-
feſſus nuſquam æquo campo non modò congredi ſe ad pugnam audere, ſed ne caſtra
quidem in aperto ponere,relicta omni ante ſe regione ea quã ſe nobis ac Philippo ade-
miſſe gloriabatur, condidit ſe intra rupes: ne ante fauces quidem ſaltus, ut quondam I
Lacedæmonios fama eſt: ſed intra penitus retractis caſtris. quod quantum intereſt ad
timorem oſtendendum,an muris alicuius urbis obſidendum ſeſe incluſerit? Sed neque
Antiochum tuebuntur anguſtiæ: nec Aetolos uertices illi quos ceperunt. ſatis undiq;
prouiſum atque præcautum eſt,ne quid aduerſus nos in pugna præter hoſteis eſſet. Il-
lud proponere animo ueſtro debetis: non uos pro Græciæ libertate tantum dimicare,
(quanquam is quoq; egregius titulus eſſet, liberatam à Philippo antè, nũc ab Aetolis
& ab Antiocho liberare) neq; ea tantum in præmium ueſtrum ceſſura,quæ nunc in re-
giis caſtris ſunt: ſed illum quoque omnẽ apparatum,qui in dies ab Epheſo expectatur,
prædæ futurũ: Aſiam deinde Syriámque, & omnia uſq; ad ortus ſolis ditisſima regna
imperio Romano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrũ o-
ceano fineis terminemus,qui orbem terrarum amplexu finit? & omne humanum ge- K
nus ſecundum deos nomen Romanum ueneretur? In hæc tanta præmia dignos para-
te animos,ut craſtino die bene iuuantibus diis acie decernamus. Ab hac cõcione di-
miſsi milites,priuſquam corpora curarent,arma teláque parãt. Luce prima ſigno pu-
gnæ propoſito,inſtruit aciem conſul arcta fronte, ad naturam & anguſtias loci. Rex
poſteaquam ſigna hoſtium conſpexit,& ipſe copias eduxit. Leuis armaturæ partẽ ante
uallum in primo locauit: tum Macedonum robur,quos ſariſſophoros appellabãt,ue-
lut firmamentum circa ipſas munitiones conſtituit. his ab ſiniſtro cornu iaculatorum
ſagittariorúmq; & funditorum manum ſub ipſis radicibus montis poſuit,ut ex altiore
loco nuda latera hoſtiũ inceſſerẽt. ab dextro Macedonibus ad ipſum munimentorum
finem,

A finem, quà loca uſque ad mare inuia paluſtri limo & noraginibus claudunt, elephãtos Vrb. 563.
cum aſſueto præſidio poſuit: poſt eos equites: tũ modico interuallo relicto, cæteras co- Olym.
pias in ſecunda acie. Macedones pro uallo locati primò facilè ſuſtinebãt Romanos tẽ-
tantes ab omni parte aditus: multum adiuuantibus qui ex loco ſuperiore ſundis, nelut
nimbum glandes & ſagittas ſimul ac iacula ingerebant. deinde ut maior nec iam tole-
randa uis hoſtium inferebat ſe, pulſi loco intra munimenta ſubductis ordinibus con-
ceſſerunt. inde ex uallo prope alterum nallum haſtis præ ſe obiectis fecerũt. & ita mo-
dica altitudo ualli erat, ut & locum ſuperiorem ad pugnandum ſuis præberet: & pro-
pter longitudinem haſtarum ſubiectum haberet hoſtem. Multi temere ſubeũtes ual-
lum trãsfixi ſunt: & aut incepto irrito receſsiſſent, aut plures cecidiſſent: ni M. Porcius
ab iugo Callidromi, deiectis inde Aetolis, & magna ex parte cæſis (incautos enim &
B pleroſq; ſopitos oppreſſerat) ſuper imminentem caſtris collem apparuiſſet. Flacco non
eadem fortuna ad Tichiunta & Rhodontiam, nequicquã ſubire ad ea caſtella conato,
fuerat. Macedones, quique alij in caſtris regiis erant, primò, dum procul nihil aliud
quàm turba & agmen apparebat: Ætolos credere uiſa procul pugna ſubſidio uenire.
cæterùm ut primùm ſignáq; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerũt, tantus
repente pauor omneis cepit, ut abiectis armis fugerent. Et munimenta ſequentes im-
pedierunt, & anguſtiæ uallis per quam ſequendi erant: & maxime omnium quòd ele-
phanti nouiſsimi agminis erãt, quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo,
timentibus equis, tumultúmq; inter ſe maiorẽ quàm in prælio edentibus. aliquantum
temporis & direptio caſtrorum tenuit. Lilæum tamen eo die perſecuti ſunt hoſtẽ. Mul-
tis in ipſo itinere cæſis captíſq;, non equis uiríſque tantum, ſed etiam elephantis, quos
C capere non potuerant, interfectis, in caſtra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ipſum
pugnæ tempus ab Ætolis Heracleam obtinentibus præſidio, ſine ullo haud parũ au-
dacis incepti effectu fuerant. Conſul noctis inſequentis tertia uigilia præmiſſo equita-
tu ad perſequendum hoſtem, ſigna legionũ prima luce mouit. Aliquantum uiæ præ-
ceperat rex, ut qui non antè quàm Elatiæ ab effuſo conſtiterit curſu. ubi primùm reli-
quiis pugnæq; & fugæ collectis, cum perexigua manu ſemermiũ militum Chalcidem
ſe recepit. Romanus equitatus ipſum quidem regem Elatiæ aſſecutus nõ eſt, ſed ma-
gnam partem agminis aut laſsitudine ſubſiſtentis, aut errore, ut qui ſine ducibus per
ignota itinera fugerent, diſsipatos oppreſſerunt. nec præter quingentos, qui circa regẽ
fuerunt, ex toto exercitu quiſquam effugit: etiam ex x millibus militum, quos Poly-
bio authore traieciſſe ſecum regem in Græciam ſcripſimus, exiguus numerus. Quid ſi
D Antiati Valerio credamus LX millia militum fuiſſe in regio exercitu ſcribenti? XL in-
de millia cecidiſſe? ſupra V millia capta cum ſignis militaribus CCXXX? Romanorum
CL interfecti ſunt. Conſule per Phocidem & Bœotiam exercitum ducente, conſciæ
defectionis ciuitates cum uelamentis ante portas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperen
tur: cæterùm per omnes dies haud ſecus quàm in pacato agro ſine uiolatione ullius rei
agmen proceſsit: donec in agrum Coronenſem uentum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi
poſita in templo Mineruæ Itoneæ iram accendit: permiſſumque militi eſt ut circunie-
ctum templo agrum popularetur. deinde cogitatio animum ſubiit, cum communi de-
creto Bœotiorum poſita eſſet ſtatua, indignum eſſe in unum Coronenſem agrum ſæ-
uire. reuocato extemplo milite finis populandi factus: caſtigati tantum uerbis Bœoti
ob ingratum in tantis támq; recentibus beneficiis animũ erga Romanos. Inter ipſum
E pugnæ tempus x naues regiæ cum præfecto Iſidoro ad Thronium in ſinu Maliaco ſta-
bant. eò grauis uulneribus Alexander Acarnân nuncius aduerſæ pugnæ cum perfu-
giſſet, trepidę inde recẽti terrore naues Cenẽũ Eubϧæ petierũt. ibi mortuus ſepultúſq;
Alexander. Tres quæ ex Aſia profectæ eundẽ portũ tenuerant naues, audita exercitus
clade, Epheſum redierũt. Iſidorus ab Ceneo Demetriadẽ, ſi forte eò deferret fuga regẽ,
traiecit. Per eoſdẽ dies A. Attilius pręfectus Romanę claſsis magnos regios cõmeatus
iã fretũ quod ad Andrũ inſulã eſt, prætervectos excepit. alias merſit, alias cepit naues.
quæ nouiſsimę agminis erãt, curſum in Aſiã uerterunt. Attilius Piræeum, unde profe-
ctus erat, cũ agmine captiuarũ nauiũ reuectus, magnã uim frumenti & Athenienſibus
& aliis eiuſdem regionis ſociis diuiſit. Antiochus ſub aduentum conſulis à Chalcide

vrb.563. profectus, Tenum primò tenuit, inde Epheſum tranſmiſit. Conſuli Chalcidē uenien- F
147. ti portæ patuerunt, cum appropinquante eo Ariſtoteles præfectus regis urbe exceſsiſ-
ſet. & cæteræ urbes in Eubœa ſine certamine traditæ. paucóſque per dies omnibus per-
pacatis, ſine ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modeſtia poſt
uictoriam, quàm ipſa uictoria laudabilior. Inde conſul M. Catonem, per quem quæ
geſta eſſent, ſenatus populúſque Romanus haud dubio autbore ſciret: Romam miſit.
Is à Creuſa (Theſpięſium emporium eſt, in intimo ſinu Corinthiaco retractum) Pa-
tras Achaiæ petit: à Patris Corcyram uſque Aetoliæ atq; Acarnaniæ litora legit. at-
que ita ad Hydruntum Italiæ traiecit: quinto die inde pedeſtri itinere Romam ingenti
curſu peruenit. ante lùcem ingreſſus urbem, à porta ad prætorem M. Iunium iter intē-
dit. Is prima luce ſenatum uocauit. quò L. Cornelius Scipio aliquot diebus ante à con-
ſule dimiſſus, cum adueniens audiſſet prægreſſum Catonem in ſenatu eſſe, superuenit G
exponenti quæ geſta eſſent. Duo inde legati iuſſu ſenatus in cōcionem ſunt producti:
atque ibi eadem quæ in ſenatu de rebus in Aetolia geſtis expoſuerunt. Supplicatio in
triduum decreta eſt: & ut XL hoſtiis maioribus prætor, quibus diis ei uideretur, ſacri-
ficaret. Per eoſdē dies & M. Fuluius Nobilior, qui biennio antè prætor in ulteriorem
Hiſpaniā erat profectus, ouans urbem eſt ingreſſus. Argenti bigati præ ſe tulit CXXX
millia: & extra numeratum XII millia pondo argenti: auri pondo CXXVII. Acilius
conſul ab Thermopylis Heracleam ad Aetolos præmiſit: ut tunc ſaltem experti regiā
uanitatem, reſipiſcerent: traditáque Heraclea, cogitarent de petenda ab ſenatu ſeu fu-
roris ſui ſeu erroris uenia. Et cæteras Græciæ ciuitates defeciſſe eo bello ab optime de
ſe meritis Romanis: ſed quia poſt fugam regis, cuius fiducia ab officio deceſsiſſent, nō
addidiſſent pertinaciam culpæ, in fidem receptas eſſe. Aetolos quoq;, quanquam non H
ſecuti ſint regem, ſed acceſſierint, & duces belli non ſocij fuerint: ſi pœnitere poſsint,
poſſe & incolumes eſſe. Ad ea cum pacati nihil reſpōderetur, apparerétque armis rem
gerēdam, & rege ſuperato bellum Aetolicum integrum reſtare, caſtra ab Thermopy-
lis ad Heracleam mouit: eóque ipſo die, ut ſitum noſceret urbis, ab omni parte equo
mœnia eſt circunuectus. Sita eſt Heraclea in radicibus Oetæ montis: ipſa in campo,
arcem imminentem loco alto & undique præcipiti habet. Contemplatus omnia quæ
noſcenda erant, quatuor ſimul locis aggredi urbem cōſtituit. à flumine Aſoro, quà &
gymnaſium eſt, L. Valerium operibus atq; oppugnationi præpoſuit. arcem extra mu-
ros, quæ frequentius propè quàm urbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnan-
dam dedit. à ſinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bebiū: ab altero
amniculo, quem Melana uocant, aduerſus Dianæ templum Ap. Claudium oppoſuit. I
Horum magno certamine intra paucos dies turres arietéſque, & alius omnis appara-
tus oppugnandarum urbium perficitur. & cum ager Heraclienſis paluſter omnis, fre-
quénſque proceris arboribus benigne ad omne genus operū materiam ſuppeditabat:
tum quia refugerant intra mœnia Aetoli, deſertáque in ueſtibulo urbis erant tecta, in
uarios uſus non tigna modò & tabulas, ſed laterem quoque & cæmenta & ſaxa uariæ
magnitudinis prębebant. Et Romani quidem operibus magis quàm armis urbem op-
pugnabant. Aetoli contrà armis ſe tuebantur. nam cum ariete quaterentur muri, non
laqueis, ut ſolet, exceptos declinabant ictus: ſed armati frequētes quidam ignes etiam,
quos aggeribus iniicerent, ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excurren-
dum: & ipſi cum pro dirutis reficerent muros: crebriores eos, ut pluribus erumperetur
in hoſtem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ uires erant, & frequentes K
& impigre fecerunt, in dies deinde pauciores, & ſegnius. etenim cū multis urgerentur
rebus, nulla eos res æque ac uigiliæ cōficiebāt: Romanis in magna copia militum ſuc-
cedentibus aliis in ſtationem aliorum, Ætolos propter paucitatem eoſdē dies noctéſq;
aſsiduo labore urente. per IIII & XX dies, ita ut nullum tempus uacuum dimicatio-
ne eſſet, aduerſus quatuor è partibus ſimul oppugnantem hoſtem nocturnus diurno
continuatus labor eſt. Cum fatigatos iam Ætolos ſciret cos. & ex ratione temporis, &
quòd ita transfugæ affirmabant, tale conſilium iniit. media nocte receptui ſignum de-
dit, & ab oppugnatione ſimul omnes milites deductos uſq; ad tertiam diei horā quie-
tos in caſtris tenuit: inde cœpta oppugnatio ad mediam rurſus noctem perducta eſt,

intermiſſa

A intermiſſa deinde uſq; ad tertiam diei horam. Fatigationem rati cauſam eſſe Ætoli nō
continuandæ oppugnationis, quæ & ipſos affecerat: ubi Romanis datum receptui ſi-
gnum eſſet, uelut ipſi quoq; hoc reuocati, pro ſe quiſque ex ſtationibus decedebāt: nec
ante tertiam diei horam armati in muris appatebant. Conſul cum nocte media inter-
miſiſſet oppugnationem, quarta uigilia rutſus ab tribus partibus ſumma ui aggreſſu-
rus, ab una T. Sempronium tenere intentos milites, ſignúmq; expectare iuſsit: ad ea in
nocturno tumulru, unde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hoſtes concurſuros.
Ætoli pars ſopiti affecta labore ac uigiliis corpora ex ſomno moliebantur: pars uigi-
lantes adhuc ad ſtrepitum pugnantium in tenebris currunt. Hoſtes partim per ruinas
iacentis muri tranſcendere conantur, partim ſcalis aſcēſus tentant. aduerſus quos un-
diq; ad opem ferendam concurrunt Ætoli. Pars una in qua ædificia extra urbē erant,
B neque defenditur neq; oppugnatur: ſed qui oppugnarent, intenti ſignum expectabāt,
defenſor nemo aderat. Iam diluceſcebat, cum ſignum cōſul dedit: & ſine ullo certami-
ne partim per ſemiruta, partim ſcalis integros muros tranſcendêre. Simul clamor in-
dex capti oppidi eſt exauditus, undiq; Aetoli deſertis ſtationibus in arcem refugiunt.
Oppidū uictores permiſſu conſulis diripiunt: nō tam ab ira, nec ab odio, quàm ut mi-
les coërcitus in tot receptis ex poteſtate hoſtium urbibus, aliquo tandem loco fructum
uictoriæ ſentiret. Reuocatos inde à medio ferme die milites cum in duas diuiſiſſet par-
tes: unam radicibus montiū circunduci ad rupē iuſsit: quæ faſtigio altitudinis par, me-
dia ualle uelut abrupta ab arce erat: ſed adeo propè geminata cacumina eorū mōtium
ſunt, ut ex uertice altero coniici tela in arcem poſſent, cum dimidia militū parte cōſul
ab urbe aſcenſurus in arcem, ſignum ab iis qui ab tergo in rupem euaſuri erant, expe-
C ctabat. Non tulere qui in arce erant Aetoli, primùm eorū qui rupem cepetāt clamorē,
deinde impetum ab urbe Romanorum: & fractis iam animis, & nulla ibi præparata re
ad obſidionē diutius tolerandam: utpote congregatis fœminis pueriſq;, & imbelli alia
turba in arcem, quæ uix capere, nedum tueri multitudinem tantam poſſet. itaq; ad pri
mum impetū abiectis armis dediderūt ſeſe. Traditus inter cæteros principes Aetolorū
& Damocritus eſt: qui principio belli decretū Aetolorum, quo accerſendū Antiochū
cenſuerant, T. Quintio poſcenti reſponderat, in Italia daturum, cum caſtra ibi Aetoli
poſuiſſent. ob eam ferociam maius uictoribus gaudium traditus fuit. Eodem tēpore
quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex compoſito oppugnabat, circa Ther-
mopylas cū cōſule redeunte ex Bœotia, ut uictoriam ipſi populoq; Romano gratula-
retur, excuſarétq; quòd morbo impeditus bello nō interfuiſſet, congreſſus. inde diuer-
D ſi ad duas ſimul oppugnandas urbes profecti. interſunt ſeptem millia ferme paſſuum.
& quia Lamia compoſita eſt in tumulo: tum regionem eà maxime deſpectat oppidum
quà breue interuallum uidetur, & omnia in cōſpectu ſunt: cum enixe uelut propoſito
certamine Romani Macedoneſq; diem ac noctem aut in operibus aut in prœliis eſſent:
hoc maior difficultas Macedooibus erat, quòd Romani aggere & uineis, & omnibus
ſupra terram operibus, ſubtus Macedones cuniculis oppugoabāt: & in aſperis locis ſi-
lex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat. & cum parum procederet inceptū, per collo-
quia principum oppidanos tentabat rex, ut urbem dederēt: haud dubius, quin ſi prius
Heraclea capta foret, Romanis ſe potius quàm ſibi dedituri eſſent, ſuamq; gratiā con-
ſul in obſidione liberanda facturus eſſet. Nec eum opinio eſt fruſtrata. confeſtim enim
ab Heraclea capta nūcius uenit, ut oppugnatione abſtineret. Aequius eſſe, Romanos
E milites qui acie dimicaſſent cum Aetolis, præmia uictoriæ habere. Ita receſſum ab La-
mia eſt, & propinquæ clade urbis ipſi, ne quid ſimile paterentur, effugerunt. Paucis
priuſquam Heraclea caperetur diebus Aetoli concilio Hypatā coacto, legatos ad An-
tiochum miſerunt: inter quos & Thoas idem qui & antea miſſus eſt. mandata erant, ut
ab rege peterent primū, ut ipſe coactis rurſus terreſtribus nanalibúſque copiis in Græ-
ciam traiiceret: deinde ſi qua ipſum teneret res, ut pecuniam & auxilia mitteret. id cum
ad dignitatem eius fidémque pertinere, nō prodi ſocios: tum etiam ad incolumitatem
regni, non ſinere Romanos omni cura uacuos, cum Aetolorum gentē ſuſtuliſſent, o-
mnibus copiis in Aſiam traiicere. Vera erant quæ dicebantur: eo magis regem moue-
runt. itaq; in præſentia pecuniam quæ ad uſus belli neceſſaria erat, legatis dedit: auxilia

Vrb.563. terreſtria naualiáq; affirmauit miſſurum. Thoantem unũ ex legatis retinuit,& ipſum F
Poly.147. haud inuitum morãtem,ut exactor præſens promiſſorum adeſſet. Cæterùm Heraclea
capta fregit tandem animos Aetolorum: & poſt paucos dies quàm ad bellum renouã-
dum,acciendúmque regem,in Aſiam miſerant legatos: abiectis belli cõſiliis,pacis pe-
tendæ oratores ad conſulem miſerunt. Quos dicere exorſos conſul interfatus, cũ alia
ſibi præuertenda eſſe dixiſſet: redire Hypatam eos,datis dierum x induciis,& L.Vale-
rio Flacco cum iis miſſo,iuſsit: ei quæ ſecum acturi fuiſſent, exponere: & ſiqua uellent
alia. Hypatam ut eſt uentum,principes Aetolorum apud Flaccũ conciliũ habuerunt,
conſultantes quonam agendum modo apud cõſulem foret. Parantibus iis antiqua iu-
ra fœderum ordiri,meritáq; in populum Romanũ,abſiſtere iis Flaccus iuſsit,quæ ipſi
uiolaſſent: cõfeſsionem iis culpæ magis profuturam, & totam in preces orationẽ uer-
ſam,nec enim in cauſa ipſorum,ſed in populi Romani clementia ſpem ſalutis poſitam G
eſſe. & ſe ſupplicitet agentibus iis adfuturum & apud conſulem, & Romæ in ſenatu.
eò quoque enim mittendos fore legatos. Hæc una uia omnibus ad ſalutem uiſa eſt, ut
in fidem ſe permitterent Romanorum. ita enim & illis uiolandi ſupplices uerecundiã
ſe impoſituros: & ipſos nihilo minus ſuæ poteſtatis fore,ſi quid melius fortuna oſten-
diſſet. Poſteaquam ad cõſulem uentum eſt,Phaneas legationis princeps longam ora-
tionem, & uarie ad mitigandam iram uictoris compoſitam, ita ad extremum finiuit,
ut diceret, Aetolos ſe ſuáque omnia fidei populi Romani permittere. Id conſul ubi au-
diuit, Etiam ~~atq; etiam uidete, inquit, Aetoli, ut ita permittatis~~. Tum decretum Pha-
» neas,in quo id diſerte ſcriptum erat,oſtedit. Quando ergo, inquit, ita permittitis: po-
» ſtulo ut mihi Dicæarchum ciuem ueſtrum,& Menetam Epirotam,(Naupactũ is cum
» prĉſidio ingreſſus ad defectionem cõpulerat)& Aminandrum cum principibus Atha- H
» manum,quorum conſilio ab nobis defeciſtis,ſine mora dedatis. Propè dicentem in-
» terfatus Romanum, Nõ in ſeruitutem,inquit,ſed in fidem tuam nos tradimus: & cer-
» tum habeo te imprudentia labi,qui nobis imperes quæ moris Græcorũ non ſint. Ad
» hæc cos. Nec hercule,inquit,magnopere nũc curo quid Aetoli ſatis ex more Græco-
» rum factum eſſe cenſeant: dũ ego more Romano imperiũ id habeam in deditos modò
» decreto ſuo,antè armis uictos. itaque ni propere fit quod impero,uinciri uos iã iubeo.
afferríque catenas,& circunſiſtere lictores iuſsit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Aeto-
líſque aliis eſt: & tandem cuius conditionis eſſent,ſenſere. & ſe quidem Phaneas,& qui
adſint Aetolorum,ſcire facienda eſſe quĉ imperentur,dixit: ſed ad decernenda ea con-
cilio Aetolorum opus eſſe: ad id petere ut x dierũ inducias daret. Petente Flacco pro
Aetolis,induciæ datæ: & Hypatam reditum eſt. Vbi cum in concilio delectorũ,quos I
apolectos uocant,Phaneas & quæ imperarentur,& quæ ipſis propè accidiſſent,expo-
ſuiſſet: ingemuerunt quidem principes cõditioni ſuæ: parendum tamen uictori cenſe-
bant: & ex omnibus oppidis cõuocandos Aetolos ad conciliũ. Poſteaquã uero omnis
coacta multitudo eadem illa audiuit, adeo ſæuitia imperij atq; indignitate exaſperati
animi ſunt: ut ſi in pace fuiſſent,illo impetu iræ cõcitari potuerint ad bellum. Ad iram
accedebat & difficultas eorum quæ imperarentur: quonam modo enim utique regem
Aminandrum ſe tradere poſſe? & ſpes forte oblata : quòd Nicãder eo ipſo tempore ab
rege Antiocho ueniens impleuit expectatione uana multitudinem,terra maríque in-
gens parari bellum. Is duodecimo die quàm conſcenderat nauem,in Aetoliam perfe-
cta legatione rediens,Phalaram in ſinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam cum
deuexiſſet,ipſe cum expeditis ueſpera prima inter Macedonum Romanáq; caſtra me- K
dio agro dum Hypatam notis callibus petit,in ſtationem incidit Macedonum : dedu-
ctúſq; ad regem eſt,nondũ conuiuio dimiſſo. Quod ubi nunciatum eſt, uelut hoſpitis,
non hoſtis aduẽtu motus Philippus,accumbere eum,epularíq; iuſsit: atqi inde dimiſ-
ſis aliis ſolum retentum,ipſum quidem de ſe timere quicquam uetuit. Aetolorũ praua
conſilia,atqi in ipſorũ caput ſemper recidẽtia,accuſauit: qui primùm Romanos,dein-
de Antiochum in Græciam adduxiſſent. ſed præteritorũ,quæ magis reprehendi quàm
corrigi poſsint,oblitum ſe,nõ facturum ut inſultet aduerſis rebus eorũ. Aetolos quoqi
finire tandem aduerſus ſe odia debere : & Nicandrum priuatim eius diei quo ſeruatus
à ſe foret,meminiſſe. Ita datis qui in tutum eum proſequerentur, Hypatam Nicander
conſultantibus

A conſultantibus de pace Romana ſuperuenit. M. Acilius uendita aut conceſſa militi vrb.563.
circa Heracleam præda, poſteaqnam nec Hypatæ pacata eſſe conſilia, & Naupactum Oly.147.
concurriſſe Ætolos, ut inde totum impetum belli ſuſtinerent, audiuit: præmiſſo Ap.
Claudio cum IIII millibus militum ad occupanda iuga, quà difficiles tranſitus mon-
tium erant, ipſe Oetam aſcendit: Herculiq; ſacrificium fecit in eo loco quem Pyram,
quòd ibi mortale corpus eius dei ſit crematum, appellāt. inde toto exercitu profectus,
reliquum iter ſatis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem eſt uentum: (mons eſt altiſ-
ſimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cū
ipſis oneribus ſunt, & homines uexati. & facile apparebat quàm cū inerti hoſte res eſ-
ſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio ut clauderet tranſitum, inſediſſet. Tum
qnoque uexato exercitn ad Naupactum deſcendit: & uno caſtello aduerſus arcem po-
B ſito, cæteras partes nrbis, diniſis copiis pro ſitu mœnium, circunſedit. nec minus ope-
ris laboriſque ea oppugnatio quàm Heracleæ habuit. Eodem tempore & Meſſene in
Peloponneſo ab Achæis, quòd concilij eorum recuſaret eſſe, oppugnari cœpta eſt. Ete-
nim duæ ciuitates Meſſene & Elis extra concilium Achaicum erant, cūm Ætolis ſen-
tiebant. Elei tamen poſt fugatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorum lenius re-
ſponderant, dimiſſo præſidio regio cogitaturos ſe quid ſibi faciendum eſſet. Meſſenij
ſine reſpōſo dimiſsis legatis mouerant bellum: trepidiq; rerum ſuarum, cum iam ager
effuſo exercitu paſsim ureretur, caſtráq; prope urbē poni uiderēt: legatos Chalcidē ad
T. Quintium authorem libertatis miſerūt, qui nunciarent, Meſſenios Romanis, non
Achæis, & aperire portas, & dedere urbem paratos eſſe. Auditis legatis extemplo pro-
fectus Quintius, à Megalopoli ad Diaphanem Pr. Achæornm miſit: qui extemplo re-
C ducere eum à Meſſene exercitū, & uenire ad ſe iuberet. Dicto paruit Diaphanes: & ſo-
luta obſidione expeditus ipſe prægreſſus agmen, circa Andaniam paruum oppidū in-
ter Megalopoln Meſſenénq; poſitum, Quintio occurrit. & cum cauſas oppugnatio-
nis exponeret, caſtigatum leniter, quòd tantam rem ſine authoritate ſua conatus eſſet,
dimittere exercitum iuſsit: nec pacem omninm bono partam turbare. Meſſeniis im-
perauit ut exules reducerent, & Achæorum concilij eſſent. ſiqua haberent, de quibus
aut recuſare, ant in poſterum cauere ſibi nellent: Corinthum ad ſe uenirent. Diapha-
nem concilium Achæorum extemplo ſibi præbere iuſsit. ibi de Zacyntho intercepta
per fraudem inſula queſtus, poſtulauit ut reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonū
regis Zacynthus fuerat: eam mercedem Amināדro dederat, ut per Athamaniam du-
cere exercitum in ſuperiorem partem Ætoliæ liceret: qua expeditione fractis animis
D Ærolos compulit ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanū in-
ſulæ præfecit: poſtea per bellum quo ſe Antiocbo aduerſus Romanos coniunxit, Phi-
lippo ad munia belli reuocato, Hieroclem Agrigētinnm ſucceſſorem miſit. Is poſt fu-
gam ab Thermopylis Antiochi, Aminandrúmq; à Pbilippo Athamania pulſum, miſ-
ſis ultro ad Diaphanem prætorem Acbæorum nunciis, pecunia pactus inſulā Achæis
tradidit. Id præmium belli ſuum eſſe, æquum cenſebant Romani. non enim M. Aci-
lium cos. legionéſq; Romanas Diapbani & Achæis ad Thermopylas pugnaſſe. Dia-
phanes aduerſus hæc pnrgare interdum ſeſe, gentémq;: interdū de iure facti diſſerere.
Quidam Achæorum & initio eam ſe rem aſpernatos teſtabantur, & tunc pertinaciam
increpitabant prætoris: aurhoribúſq; iis decretum eſt, ut T. Quintio ea res permittere-
tur. Erat Quintius ſicut aduerſantibus aſper: ita, ſi cederes, idem placabilis. Omiſſa igi-
E tur contentione uocis nultúſq; Si utilem, inquit, poſſeſsionem eius inſulæ cenſerem
„ Achæis eſſe, author eſſem ſenatui populóque Romano ut eam uos habere ſinerēt. cæ-
„ terùm ſicut teſtudinem, nbi collecta in ſnum regimen eſt, tutam ad omneis ictus uideo
„ eſſe: ubi exerit partes aliquas, quodcunque nudauit, obnoxium atque infirmum habe-
„ re: haud diſsimiliter uos Achæi clauſos undiqne mari, quæ intra Peloponneſi ſint ter-
„ minos, ea & iungere uobis, & iūcta tueri facile: ſimul auiditate plura amplectēdi, hinc
„ excedatis: nuda uobis omnia, quę extra ſint, & expoſita ad omnes ictus eſſe. Aſſentiē-
„ te omni cōcilio, nec Diaphane ultra tendere auſo, Zacynthus Romanis traditur. Per
idem tempus Philippus rex proficiſcentem cos. ad Naupactum percunctatus, ſi ſe in-
terim quæ defeciſſent ab ſocietate Romana urbes, recipere uellet: permittente eo

In ſuum regimen collecta testudo ad omnes ictus est tuta.

vrb.563. ad Demetriadem copias admouit, haud ignarus quāta ibi tum perturbatio eſſet. De- P
Oly.147. ſtituti enim ab omni ſpe: cum deſertos ſe ab Antiocho, ſpem nullā in Ætolis eſſe cer-
nerent: dies noctéſq; aut Philippi hoſtis aduentum, aut infeſtiorem etiam, quo inſtius
irati erant, Romanorum expectabant. Turba erat ibi incondita regiorum: qui primò
pauci in præſidio relicti, poſtea plures, plerique inermes ex prælio aduerſo fuga delati,
nec uirium nec animi ſatis ad obſidionem tolerandam habebant. itaque præmiſsis à
Philippo, qui ſpem impetrabilis ueniæ oſtendebant: reſponderunt patere portas regi.
Ad primum eius ingreſſum, principum quidam urbe exceſſerūt. Eurylochus mortem
ſibi conſciuit. Antiochi milites (ſic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciámque,
proſequentibus Macedonibus ne quis eos uiolaret, Lyſimachiam deducti ſunt. Erāt &
paucæ naues Demetriade: quibus præerat Iſidorus. eæ quoque cum præfecto ſuo dimiſ-
ſæ ſunt. Inde Dolopiam & Aperantiam & Perræbiæ quaſdam ciuitates recepit. Dum G
hæc à Philippo geruntur, T. Quintius recepta Zacyntho ab Achaico cōcilio Naupa-
ctum traiecit: quæ iam per duos menſes (ſed propè excidium erat) oppugnabatur: & ſi
capta ui foret, omne ibi nomen Ætolorum ad internicionem uidebatur uenturū. Cę-
terùm quanquam merito iratus erat Ætolis, quòd ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ, cū li-
beraret Græciam, meminerat: & nihil authoritate ſua motos eſſe, cum quę tū maxime
acciderant, caſura præmonens, à furioſo incepto eos deterreret: tamē ſui maxime ope-
ris eſſe credens, nullam gentem liberatæ à ſe Gręciæ funditus euerti, obambulare mu-
ris, ut facile noſceretur ab Ætolis, cœpit. Confeſtim à primis ſtationibus cognitus eſt,
uulgatúmque per omnes ordines Quintium eſſe. itaque cōcurſu facto undiq; in mu-
ros, manus pro ſe quiſque tendentes conſonante clamore nominatim Quintiū orare,
ut opem ferret ac ſeruaret. Et tum quidem, quanquam mouebatur his uocibus, manu H
tamen annuit, quidnam opis in ſe eſſet? Cæterùm poſteaquam ad cos. uenit, Verū fal-
» lit, inquit, te M. Acili, quid agatur? an cū ſatis prouideas, nihil id magnopere ad ſum-
» mam reipublicæ pertinere cenſes? Erexerat expectatione cos. &, quin expromis, in-
» quit, quid rei ſit? Tum Quintius· Ecquid uides te deuicto Antiocho in duabus urbi-
» bus oppugnādis tempus terere: cum iam propè annus circumactus ſit imperij tui? Phi-
» lippum autem, qui non aciem, non ſigna hoſtium uidit: non ſolùm urbes, ſed tot iam
» gentes, Athamaniam, Perræbiam, Aperantiam, Dolopiam ſibi adiunxiſſe? atqui non
» tantum intereſt noſtra, Aetolorum opes ac uires minui: quantum non ſupra modum
» Philippum creſcere: & uictoriæ tuæ præmium te militéſque tuos nondum duas urbes,
» Philippum tot gentes Græciæ habere. Aſſentiebatur his cos. ſed pudor, ſi irrito ince-
pto abſcederet obſidione, occurrebat. tota inde Quintio res permiſſa eſt. Is rurſus ad I
eam partem muri, qua paulò antè uociferati Aetoli fuerant, rediit. ibi cum impenſius
orarent, ut miſereretur gentis Aetolorū: exire aliquos ad ſe iuſsit. Phaneas ipſe princi-
» péſq; alij extemplo egreſsi ſunt. quibus prouolutis ad pedes· Fortuna, inquit, ueſtra fa-
» cit, ut & iræ meæ & orationi temperē. euenerunt quæ prædixi euentura: & ne hoc qui-
» dem reliqui uobis eſt, ut indignis accidiſſe ea uideantur: ego tamen ſorte quadam nu-
» triēdæ Græciæ datus, ne ingratis quidem benefacere abſiſtam. mittite oratores ad cos.
» qui inducias tātum temporis petant, ut mittere legatos Romam poſsitis, per quos ſe-
» natui de uobis permittatis. ego apud cos. deprecator defenſórque uobis adero. Itane
cenſuerat Quintius, fecerunt: nec aſpernatus eſt legationem cos. induciíſque in diem
certam datis, qua legatio renunciari ab Roma poſſet: ſoluta obſidio eſt, & exercitus in
Phocidem miſſus. cos. cum T. Quintio ad Achaicum concilium Aegium traiecit. ibi K
de Eleis & de exulibus Lacedæmoniorum reſtituendis actum: & neutra perfectæ res:
quia ſuæ gratiæ reſeruari eam Achæi, Elei per ſe ipſi, quàm per Romanos maluerunt
Achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad cos. uenerunt: quos non ſyncera
fide in amicitia fuiſſe ſatis cōſtabat: militem tamen nullū Antiocho dederant: pecunia
iuuiſſe eum inſimulabantur: legatos ad regem ne ipſi quidem miſiſſe inficiabantur. Iis
petentibus, ut in amicitia priſtina eſſe liceret: reſpōdit cos. ſe, utrum hoſtium, an paca-
torum eos numero haberet, nondum ſcire: ſenatum eius rei iudicem fore. integram ſe
cauſam eorum Romam reiicere: inducias ad id dierum x c dare. Epirotæ Romā miſ-
ſi ſenatū adierunt. iis magis quę non feciſſent hoſtilia referentibus, quàm purgantibus

ea de

A ea de quibus arguebantur:reſponſum datnm eſt,quo ueniam impetraſſe, non cauſam Vrb. 563.
probaſſe uideri poſſent. Et Philippi regis legati ſub idem tempus in ſenatum introdu- Olp. 147.
cti gratulantes de uictoria.iis petentibus,ut ſibi ſacrificare in Capitolio,donúmque ex
auro liceret ponere in æde Iouis OPT. MAX. permiſſum ab ſenatu. C pondo coronam
auream poſuerunt. Non reſponſum ſolùm benigne legatis eſt:ſed Philippi quoque fi-
lius Demetrius,qui obſes Romæ erat,ad patrem rednendus legatis datus eſt. Bellum
quod cum Antiocho rege in Græcia geſtum eſt à M.Acilio Cos. hnnc finem habuit.
Alter Cos.P. Cornelius Scipio Galliam prouinciam ſortitus, priuſquam ad bellum
quod cum Boiis gerẽdum erat,proficiſceretur:poſtulauit ab ſenatu,ut pecunia ſibi de-
cerneretur ad ludos qnos Propr. in Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnæ uouiſſet.
Nonũ atque iniqnum poſtulare eſt uiſus.cenſuerunt ergo qnos ludos inconſulto ſena-
B tu ex ſua nnius ſententia uouiſſet : eos uel de manubiis, ſi quam pecuniam ad id reſer-
naſſet,uel ſua ipſe impenſa faceret Eos ludos per dies X P.Cornelius fecit.Per idem fe-
re tempus ædes matris magnæ Idææ dedicata eſt: quam deam is P.Cornelius aduе-
ctam ex Aſia,P. Cornelio Scipione,cui pòſt Africano fuit cognomẽ,P. Licinio Coss.
in palatium à mari deruler at. Locauerant ædem faciendam ex S C M.Liuius,C. Clau-
dius cẽſores.M.Cornelio,T. Sempronio Coss. tredecim annis poſtquam locata erat,
dedicauit eam M.Iunius Brutus:ludíq; ob dedicationem eius facti:quos primos ſceni-
cos fuiſſe Valerius Antias eſt author, Megaleſia appellaros. Item Iuuentutis ædem in
circo maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. uouerat eam ſexdecim annis
antè M.Liuius Cos.quo die Aſdrubalem exercitúmq; eius cecîdit.idem cenſor eam fa-
ciendam locauit,M.Cornelio,T.Sempronio Coss.Huius quoque dedicandæ cauſa lu
C di facti:& eo omnia cum maiore religione facta,quòd nouum cum Antiocho inſtabat
bellum. Principio eius anni,quo hæc iam profecto ad bellum M. Acilio,manente ad-
huc Romæ P. Cornelio Cos. agebãtur:boues duos domitos in Carinis per ſcalas per-
ueniſſe in tegulas ædificij,proditum memoriæ eſt.eos uiuos comburi, cinerémque eo-
rum deiici in Tyberim atuſpices iuſſerunt. Tarracinę & Amiterni nunciatum eſt ali-
qnoties lapidibns pluuiſſe:Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forum de cælo ta-
ctas eſſe:Vulturni in oſtio fluminis duas naues fulmine ictas cõflagraſſe. Eorum pro-
digiorũ cauſa libros Sibyllinos ex S C decemuiri cum adiſſent, renunciarunt ieiunium
inſtituendum Cereri eſſe: & id quinto quoque anno ſeruandũ: & ut nouẽdiale ſacrum
fieret,& unum diem ſupplicatio eſſet:coronati ſupplicarent:& Cos.P.Cornelius qui-
bus diis quibúſq; hoſtiis edidiſſent decemuiri,ſacrificaret. Placatis diis nunc uotis rite
D ſoluendis, nunc prodigiis expiandis,in prouinciam proficiſcitur Cos. atque inde Cn.
Domitinm procos.dimiſſo exercitu Romam decedere iuſſit:ipſe in agrnm Boiorũ le-
giones induxit. Sub idem fere tempus Ligures lege ſacrata coacto exercitu, nocte im-
prouiſo caſtra Q.Minutij procos. aggreſsi ſunt. Minutius uſque ad lucẽ intra uallum
militem inſtructum tenuit, intẽtus ne quà tranſcenderet hoſtis munimẽta:prima luce
duabus ſimul portis eruptionẽ fecit.Nec primo impetu,quod ſperauerat,Ligures pul-
ſi ſunt : duas amplius horas dubium certamẽ ſuſtinuere. poſtremò cum alia atque alia
agmina ernmperent,& integri feſsis ſuccederent ad pugnam:tãdem Ligures inter cæ-
tera etiam uigiliis confecti,terga dederunt.cæſa ſupra quatuor millia hoſtium:ex Ro-
manis ſociiſqne minus CCC perierunt. Duobus fere pòſt menſibus P.Cornelius Cos.
cum Boiorũ exercitu ſignis collàtis egregie pugnauit.Duodetriginta millia hoſtiũ cę-
E ſa Antias Valerius ſcribit:capta tria millia & quadringẽtos: ſigna militaria CXXIIII
equos mille ducentos triginta:carpenta ducenta quadragintaſeptẽ:ex uictoribus mil-
le quadringẽtos octogintaqnatuor cecidiſſe. Vbi,ut in numero ſcriptori parũ fidei ſit,
quia in angẽdo eo non alius intemperantior eſt , magnam tamen uictoriam fuiſſe ap-
paret , quòd & caſtra capta ſunt, & Boij poſt eam pngnam extemplo dediderunt ſeſe,
& quòd ſupplicario eins uictoriæ cauſa decreta ab ſenatu , uictimæque maiores cæſæ.
P. Cornelins cos. primò obſidibus à Boiorum gente acceptis,agri parte fere dimidia
eos mulctauit:quò ſi uellet,P.R. colonias mittere poſſet. inde Romam ut ad triũphum
haud dubium decedẽs,exercitum dimiſit:& adeſſe Romę ad diem triumphi iuſsit.ipſe
poſtero die quàm uenit,ſenatu in ædem Bellonæ uocato,cum de rebus ab ſe geſtis diſ-

vrb.563. ſeruiſſet, poſtulauit ut ſibi triumphanti liceret in urbem inuehi. P. Sempronius Blæſus F
Oly.147. rribunus plebis non negandum Scipioni, ſed differendum honorem triumphi cēſebat.
Bella Ligurum Gallicis ſemper iuncta fuiſſe: eas inter ſe gentes mutua ex propinquo
ferre auxilia. Si P. Scipio deuictis acie Boiis, aut ipſe cum uictore exercitu in agrum Li-
gurum tranſiſſet, aut partem copiarum Q. Minutio miſiſſet, qui iam tertiū ibi annum
dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuiſſe. Nūc ad triumphū frequen-
tandum deductos eſſe milites, qui egregiam nauare operam reipublicę potuiſſent: poſ-
ſent etiam, ſi ſenatus quod feſtinatione triumphi prætermiſſum eſſet, id reſtituere dif-
ferendo triumpho uellet. Iuberent Cos. cum legionibus redire in prouinciam: dare o-
peram ut Ligures ſubigantur. niſi illi cogātur in ius ditionémq; PR: ne Boios quidem
quieturos. aut pacem, aut bellū utrobiq; habenda. deuictis Liguribus paucos poſt men
ſes Procos. P. Cornelium multorum exemplo qui in magiſtratu non triumphauerūt, G
triumphaturum eſſe. Ad ea Cos. neq; ſe Ligures prouinciam ſortitum eſſe, ait, neque
cum Liguribus bellū geſsiſſe, neq; triumphū de iis poſtulare. Q. Minutiū cōfidere bre-
ui ſubactis iis meritū triumphū poſtulaturum atq; impetraturū eſſe. ſe de Gallis Boiis
poſtulare triumphum, quos acie uicerit, caſtris exuerit: quorum gentem biduo poſt pu
gnam totam acceperit in deditionem: à quibus obſides abduxerit, pacis futurę pignus.
Verum enimuero illud multo maius eſſe, quòd tantum numerum Gallorum ceciderit
in acie, quòd cum tot millibus certe Boiorū nemo ante ſe imperator pugnauerit. plus
partem dimidiā ex quinquaginta millibus hominum cęſam, multa millia capta, ſenes
puerósq; Boiis ſupereſſe. Itaq; id quenquam mirari poſſe, cur uictor exercitus, cum ho-
ſtem in prouincia neminem reliquiſſet, Romam uenerit ad celebrandum Cos. trium-
phum? Quorū militum ſi & in alia prouincia opera uti ſenatus uelit: utro tandem mo H
do promptiores ad aliud periculū, nouúmq; laborem ituros credat. ſi perſoluta iis ſine
detrectatione prioris periculi laborísq; merces ſit? an ſi ſpem pro re ferentes dimittant,
iam ſemel in prima ſpe deceptos? Nā quod ad ſe attineat, ſibi gloriæ in omnem uitam
illo die ſatis quęſitum eſſe, quo ſe uirum optimum iudicatum ad accipiendam matrem
Idæam miſiſſet ſenatus. hoc titulo, etſi nec conſulatus, nec triūphus addatur, ſatis hone
ſtam honoratámq; P. Scipionis Naſicæ imaginem fore. Vniuerſus ſenatus non ipſe
modò ad decernendū triumphū conſenſit, ſed etiā Tr. pl. authoritate ſua compulit ad
remittendam interceſsionē. P. Cornelius Cos. triūphauit de Boiis. in eo triūpho Gal-
licis carpentis arma ſignáq; & ſpolia omnis generis tranſuexit, & uaſa ænea Gallica: &
cum captiuis nobilibus equorum quoq; captorū gregē traduxit: aureos torques tranſ-
tulit MCCCCLXX: ad hæc auro pondi CCXLV. argenti infecti factíq; in Gallicis uaſis I
nō infabre ſuo more factis, duo millia CCCXL pōdo: bigatorū nummorū CCXXXIIII.
militibus qui currum ſecuti ſunt, treceenos uicenos quinos aſſes diuiſit: duplex centu-
rioni, triplex equiti. Poſtero die cōcione aduocata de rebus ab ſe geſtis, & de iniuria tri
buni bello alieno ſe illigātis, ut ſuæ uictoriæ fructu ſe defraudaret, cum diſſeruiſſet: mi
lites exauthoratos dimiſit. Dum hæc in Italia gerūtur, Antiochus Epheſi ſecurus ad-
modum de bello Romano erat, tanquam non trāſituris in Aſiam Romanis. quam ſe-
curitatem ei magna pars amicorum aut per errorem aut aſſentando faciebat. Annibal
unus, cuius eo tempore maxima apud regem authoritas erat, magis mirari ſe aiebat
quòd non iam in Aſia eſſent Romani, quàm uenturos dubitare. Propius eſſe in Aſiam
ex Græcia, quàm ex Italia in Græciam traiicere: & multo maiorē cauſam Antiochum
quàm Ætolos eſſe. neq; enim mari minus quàm terra pollere Romana arma. iampri- K
dem claſſem circa Maleam eſſe. audire ſeſe nuper nouas naues, nouúmq; imperatorem
rei gerendæ cauſa ex Italia ueniſſe. itaq; deſineret Antiochus pacem ſibi ſpe uana face-
re: in Aſia, & de ipſa Aſia breui terra maríq; dimicandum ei cum Romanis eſſe, & aut
imperium adimendum orbem terrarum affectantibus, aut ipſi regnum amittendum.
Vnus uera & prouidere & fideliter prædicere uiſus. itaq; ipſe cex nauibus quæ paratæ
inſtructæq; erant, Cherſoneſum petit, ut ea loca, ſi forte terra uenirent Romani, prę ſi-
diis firmaret. cæteram claſſem Polyxenidā parare & deducere iuſsit. ſpeculatorias na-
ues ad omnia exploranda circa inſulas dimiſit. C. Liuius præfectus Romanæ claſsis cū
quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quò ab ſociis eius orę con

uenite

A uenire iuſſerat apertas naues quæ ex fœdere debebãtur, Siciliã inde petit, fretóq; Meſſaoam præteruectus, cum ſex Punicas naues ad auxilium miſſas accepiſſet, ab Rhegy- Vrb.163. Oly.147.
nis Locriſq;,& eiuſdem iuris ſociis debitas exegiſſet naues, luſtrata claſſe ad Lacinium altum petit. Corcyram, quam primam Græciæ ciuitatem adiit, cum ueniſſet, percunctatus de ſtatu belli (necdum enim omnia in Græcia perpacata erant) & ubi claſsis Romaoa eſſet, poſteaquam audiuit circa Thermopylarum ſaltum io ſtatiooe Cos. ac regem eſſe, claſſem Piræei ſtare, maturandum ratus omnium rerũ cauſa, pergit protinus nauigare Pelopoooeſum. Samum, Zacyothúmque, quia partis Ætolorum maluerant eſſe, protinus depopulatus, Maleam petit:& proſpera nauigatione uſus, paucis diebus Piræeum ad ueterem claſſem peruenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cum tribus nauibus occurrit, cum Æginæ diu incertus conſilij fuiſſet, utrum ad tuendum rediret re-
B gnum, (audiebat enim Antiochum Epheſi nauales terreſtréſq; parare copias) an nuſquam abſcederet ab Romanis, ex quorum fortuna ſua penderet. A Piræeo A. Attilius traditis ſucceſſori quinq; & XX nauibus tectis Romam eſt profectus. Liuius una & LXXX roſtratis nauibus, multis præterea mioo ribus, quæ aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum traiecit. Eo fere tempore Cos. Acilius Naupactum oppugnabat. Liuium Deli per aliquot dies (& eſt uentoſiſsima regio inter Cycladas fretis aliàs maioribus, aliàs minoribus diuiſas) aduerſi uenti tenuerunt. Polyxenidas certior per diſpoſitas ſpeculatorias oaues factus Deli ſtare Romanam claſſem, nuncios ad regem miſit. qui omiſsis quæ in Helleſponto agebat, cum roſtratis nauibus, quantum accelerare potuit, Epheſum rediit, & conſilium extemplo habuit, faciendúmne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat ceſſandum, & utiq; prius
C confligendum, quàm claſsis Eumenis, & Rhodiæ naues coniungerentur Romanis. ita numero non ferme impares futuros ſe, cæteris omnibus ſuperiores, & celeritate nauium, & uarietate auxiliorum. nam Romanas naues, cum ipſas inſcite factas immobiles eſſe, tum etiam, ut quæ io terram hoſtium ueniant, oneratas commeatu uenire. ſuas autem, ut pacata omnia circa ſe relinquentes, nihil præter militem atque arma habituras. multum etiam adiuturam notitiam maris terrarúmque & uentorum, quæ omnia ignaros turbatura hoſtes eſſent. Mouit omnes author conſilij, qui & re conſilium executurus erat. Biduum in apparatu morati, tertio die C nauibus, quarũ LXX tectæ, cæteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petieruot. inde cum audiſſet appropinquare iam Romanam claſſem rex, quia non interfuturus nauali certamini erat: Magneſiam quæ ad Sipylum eſt, conceſsit ad terreſtres copias com-
D parandas. claſsis ad Cyſſuntem portum Erythræorum, tanquam ibi aptius expectatura hoſtem, contendit. Romani ubi primùm aquilones (ij nanque per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Aegeum mare uerſum, petunt: inde ad urbem circumegere naues, commeatúque ſumpto, Phocæam traiiciunt. Eumenes Elæam ad ſuam claſſem profectus, paucis pòſt inde diebus cum quatuor & uiginti nauibus tectis, apertis pluribus, paulò à Phocæa ad Romanos parantes inſtruentéſque ſe ad nauale certamen rediit. Inde C. quinquaginta tectis nauibus, apertis ferme L profecti, primò aquilonibus tranſuerſis cum urgerentur in terram, cogebantur tenui agmine propè in ordinem ſingulæ naues ire: deinde ut lenita paulum uis uenti eſt, ad Corycum portum, qui ſuper Cyſſuntem eſt, conati ſunt traiicere. Polyxenidas, ut appropinquare hoſtes allatum eſt, occaſione pugnandi læ-
E tus, ſiniſtrum ipſe cornu in altum extendit, dextrum cornu præfectos nauium ad terram explicare iubet: & æqua fronte ad pugnam procedebat. Quod ubi uidit Romanus, uela contrahit, malóſque inclinat, & ſimul armamenta componẽs opperitur inſequentes naues. Iam ferme XXX in fronte erant: quibus ut æquaret læuum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit: iuſsis, qui ſequebãtur, aduerſus dextrum cornu prope terram proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: cæterùm ut demendis armamentis tumultuari primùm cœptum eſt, & ipſe quanta maxima celeritate poteſt, concitat naues. Iam omnibus in conſpectu erant, duæ Punicæ naues antecedebant Romanam claſſem. quibus obuiæ tres fuerunt regiæ naues: &, ut in numero impari, duæ regiæ unam circunſiſtunt. & primùm ab utroque latere remos detergunt: deinde

vrb.564. tranſcendunt armati,& deiectis cęſiſque propugnatoribus, nauem capiunt. Vna, quæ F
Ol.147. compari marte concurrerat, poſtquam captam alteram nauem uidit, priuſquam à tri-
bus ſimul circunueniretur, retro ad claſſem refugit. Liuius indignatione accenſus,
prætoria naue in hoſtes tendit. aduerſus quem eadem ſpe duę quæ Punicam unam na-
uem circunuenerant, cum inferrentur, demittere in aquam remos ab utroq; latere re-
miges ſtabiliēdæ nauis cauſa iuſsit, & in aduenientes hoſtiū naues ferreas manus inii-
cere:& ubi pugnam pedeſtri ſimilem feciſſet, meminiſſe Romanæ uirtutis, nec pro ui-
ris ducere regia mancipia. Haud paulò facilius, quàm antè duæ unam, tunc una duas
naues expugnauit cepitq;. Et iam claſſes quoq; undiq; cōcurrerant,& paſsim permiſtis
nauibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus cōmiſſo certamine aduenerat, ut anim-
aduertit læuum cornu hoſtium ab Liuio turbatum, dextrum ipſe, ubi æqua pugna e-
rat, inuadit. Nec ita multo pòſt primum ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim G
ut uirtute militum haud dubie ſuperari ſe uidit, ſublatis dolonibus effuſe fugere inten
dit. mox idē & qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Ro-
mani & Eumenes, quoad ſufficere remiges potuerunt,& in ſpe erant extremi agminis
uexandi, ſatis pertinaciter ſecuti ſunt. poſteaquam celeritate nauium, utpote leuium,
ſuas commeatu onuſtas eludi fruſtra tendentes uiderunt, tandem ſubſtiterunt, XIII
captis nauibus cum milite ac remige, X demerſis. Romanæ claſsis una Punica nauis in
primo certamine ab duabus circūuenta periit. Polyxenidas non prius quā in portu E-
pheſi fugę finem fecit. Romani eo die, unde egreſſa regia claſsis erat, manſerunt: poſte-
ro die hoſtem perſequi intenderunt. Medio fere in curſu obuiæ fuere iis V & XX tectæ
Rhodiæ naues cum Pauſiſtrato præfecto claſsis. Iis adiunctis Epheſum hoſtem perſe-
cuti, ante oſtium portus acie inſtructa ſteterunt. Poſteaquam confeſsionem uictis ſatis H
expreſſerunt, Rhodij & Eumenes domos dimiſsi, Romani Chiū petentes, Phœnicun-
tem primum portum Erythrææ terræ præteruecti, nocte anchoris iactis, poſtero die in
inſulam ad ipſam urbem traiecerunt. ubi paucos dies remige maxime reficiendo mo-
rati, Phocæam tranſmittunt. ibi relictis ad præſidium urbis IIII quinqueremibus, ad
Canas claſsis uenit,& cum iam hyems appeteret, foſſa uallóq; circundatis naues ſub-
ductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati ſunt COSS. L. Cornelius Sci-
pio,& C. Lælius, intuētibus cunctis ad finiendū cum Antiocho bellū. poſtero Prr. crea
ti, M. Tuccius, L. Aurūculeius, Cn. Fuluius, L. Æmylius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

DECADIS QVARTÆ LIBER SEPTIMVS.

I

LVCIO Cornelio Scipione,& C. Lęlio Coss. nulla prius ſecundū re-
ligiones acta in ſenatu res eſt, quàm de Aetolis. & legati eorū inſtite-
re, quia breuem induciarum diem habebāt,& ab T. Quintio, qui tum
Romam ex Græca redierat, adiuti ſunt. Aetoli, ut quibus plus in mi-
ſericordia ſenatus, quàm in cauſa ſpei eſſet, ſuppliciter egerunt, uete-
ribus benefactis noua penſantes maleficia. cæterùm & præſentes in-
terrogationibus undiq; ſenatorum confeſsionem magis noxę, quàm
reſponſa exprimētium fatigati ſunt:& excedere curia iuſsi, magnū certamen præbue-
re. Plus ira quàm miſericordia in cauſa eorū ualebat: quia non ut hoſtibus modò, ſed
tanquā indomitæ & inſociabili genti ſuccenſebant. Per aliquot dies cū certatum eſſet,
poſtremo neq; dari neq; negari pacem placuit. duæ conditiones eis latæ ſunt, uel ſena- K
tui liberum arbitrium de ſe permitterent, uel mille talentûm darent, eoſdémq; amicos
atq; inimicos haberent. Exprimere cupientibus, quarū rerum in ſe arbitrium ſenatui
permitterent, nihil certi reſponſum eſt. ita infecta pace dimiſsi, urbe eodem die, Ita-
lia intra XV. dies excedere iuſsi. Tum de conſulum prouinciis cœptum eſt agi. Ambo
Græciam cupiebant. multū Lælius in ſenatu poterat. Is, cū ſenatus aut ſortiri aut com
parare inter ſe prouincias cōſules iuſsiſſet, elegantius facturos dixit ſi iudicio patrum
quàm ſi ſorti eam rem permiſiſſent. Scipio reſponſo ad hoc dato, cogitaturū quid ſibi
faciendum eſſet, cum fratre uno locutus, iuſſúſq; ab eo permittere audacter ſenatui, re-
nunciat collegæ, facturum ſe quod is cenſeret. Cum res aut noua, aut uetuſtate exem-
plorum

A plorum memoriç iam exoletç,relata expectatione certaminis ſenatum erexiſſet,P.Sci vrb.564.
pio Africanus dixit,ſi L. Scipioni fratri ſuo prouinciã Græciam decreuiſſent, ſe legatũ Oly.147.
iturum.Hæc uox magno aſſenſu audita ſuſtulit certamẽ. Experiri libebat, utrum plus
regi Antiocho in Annibale uicto, an in uictore Africano Cos. legionibúſq; Romanis
auxilij foret,ac propè omnes Scipioni Græciã, Lęlio Italiã decreuerunt. Prr.inde pro-
uincias ſortiti,L. Aurũenleius urbanam,Cn.Fuluius peregrinam,L. Aemylius Regil-
lus claſſem,P.Iunius Brutus Tuſcos,M.Tuccius Apuliam & Brutios,C. Atinius Sici-
liam. Cõſuli deinde,cui Græcia prouincia decreta erat,ad eum exercitum quem à M.
Acilio(duæ autem legiones erant)accepturus eſſet,in ſupplementum addita peditum
ciuium Romanorum tria millia,equites centũ,& ſociûm Latini nominis quinq; mil-
lia,equites c c.&adiectum,ut cum in prouinciam ueniſſet,ſi è repub.uideretur eſſe,ex-
B ercitum in Aſiam traiiceret. Alteri Cos.totus nouus exercitus decretus, duæ legiones
Romanæ, & ſociûm Latini nominis x v millia peditum, equites ſexcenti. Exercitum
ex Liguribus Q. Minutius (iam enim confectam prouinciã ſcripſerat, & Ligurum o-
mne nomen in deditionem ueniſſe)traducere in Boios, & P.Cornelio procos.tradere
iuſſus.Ex agro quo uictos bello mulctauerat Boios,deductç urbanç legiones quç prio-
re anno conſcriptæ erant, M. Tuccio Pr. datæ, & ſociûm Latini nominis peditum x
millia,equites ſexcenti,ad Apuliã Brutióſque obtinẽdos. A. Cornelio ſuperioris an-
ni Pr.qui Brutios cum exercitu obtinuerat, imperatum, ſi ita conſuli uideretur,ut le-
giones in Aetoliã traiectas M.Acilio traderet,ſi is manere ibi uellet.ſi Acili[9] redire Ro
mam mallet,ut A. Cornelius cum eo exercitu in Ætolia remaneret. C.Atinium La-
beonem prouinciã Siciliam exercitúmq; à M. Aemylio accipere placuit, & in supple-
C mentum ſcribere ex ipſa prouincia,ſi uellet,peditum duo millia,& centum equites.P.
Iunius Brutus in Tuſcos exercitum nouum,legionem unam Romanam,& decem mil
lia ſociûm Latini nominis ſcribere,& quadringentos equites:L. Aemylius,cui prouin-
cia maritima erat,uiginti naues lõgas,& ſocios nauales à M.Iunio Pr. ſuperioris anni
accipere iuſſus,& ſcribere ipſe mille nauales ſocios,duo millia peditum.cum iis naui-
bus militibúſque in Aſiam proficiſci,& claſſem à C.Liuio accipere. Duas Hiſpanias
Sardiniámq; obtinẽtibus prorogatum in annum imperium eſt,& iidem exercitus de-
creti:Siciliæ Sardiniæq; binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ.Siculum omne fru-
mentum in Aetoliam ad exercitum portari iuſſum,ex Sardinia pars Romam, pars in
Aetoliam,eodem quò Siculum.Priuſquam Coss.in prouincias proficiſcerentur,pro-
digia per pontifices procurari placuit. Romæ Iunonis Lucinæ templum de cælo ta-
D ctum erat, ita ut faſtigium ualuæq; deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, &
porta fulmine icta, & duo homines exanimati. Nurſiæ ſereno ſatis cõſtabat nimbum
ortum,ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud ſe pluiſſe Tuſculani
nunciabant,& Reatini mulam in agro ſuo peperiſſe.Ea procurata,Latinæq; inſtaura-
tæ,quòd Laurentibus carnis quæ dari deberet,data non fuerat. Supplicatio quoq; ea-
rum religionum cauſa fuit, quibus diis decemuiri ex libris ut fieret, ediderunt. decem
ingenui,decem uirgines,patrimi omnes matrimíq; ad id ſacrificiũ adhibiti, & decem-
uiri nocte lactentibus rem diuinã fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priuſquã
proficiſceretur, fornicem in Capitolio aduerſus uiam qua in Capitolium aſcenditur,
cum ſignis ſeptem auratis,duobus equis,&marmorea duo labra ante fornicem poſuit.
Per eoſdem dies principes Aetolorum tres & x l, inter quos Damocritus & frater eius
E erant,ab duabus cohortibus miſsis à M. Acilio Romam deducti,& in Latomias coni-
iecti ſunt.cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius Cos.iuſsit. Legati ab Ptole-
męo & Cleopatra regibus Aegypti,gratulantes quòd M.Acilius Cos.Antiochum re-
gem Græcia expuliſſet,uenerunt,adhortantéſq; ut in Aſiam exercitũ traiicerent. om-
nia perculſa metu non in Aſia modò, ſed etiam in Syria eſſe. reges Aegypti ad ea quæ
cenſuiſſet ſenatus, paratos fore. Gratiæ regibus actæ, legatis munera dari iuſſa,in ſin-
gulos quaternûm millium æris. L.Cornelius Cos.peractis quæ Romæ agenda erant,
pro concione edixit, ut milites quos ipſe in ſupplementum ſcripſiſſet,quíq; in Brutiis
cum A.Cornelio proprętore eſſent:ut hi omnes Idibus Quintilibus Brunduſium con-
uenirẽt. item treis legatos nominauit,Sex.Digitiũ,L. Apuſtium,C. Fabriciũ Luſcinũ;

vrb.564. qui ex ora maritima undique naues Brunduſium contraherent. & omnibus iam para- F
Oly.147. tis paludatus ab urbe eſt profectus. Ad v millia uoluntariorum ex Romanis ſociiſque
qui emerita ſtipendia ſub imperatore P. Africano habebant, prçſtò fuere exeunti Cos.
& nomina dederunt. Per eos dies, quibus eſt profectus ad bellum Cos. ludis Apolli-
naribus, ad quintum Idus Quintiles cælo ſereno interdiu obſcurata lux eſt, cum luna
ſub orbem ſolis ſubiſſet. Et L. Aemylius Regillus, cui naualis prouincia euenerat, eo-
dem tempore profectus eſt. L. Aurunculeio negociũ ab ſenatu datũ eſt, ut x x x quin-
queremes, uiginti triremes faceret, quia fama erat, Antiochum poſt prçliũ nauale ma-
iorem claſſem aliquanto reparare. Aetoli poſteaquã legati ab Roma retulerunt nul-
lam ſpem pacis eſſe, quanquã omnis ora maritima eorũ, quæ in Peloponneſum uerſa
eſt, depopulata ab Achæis erat, periculi magis quàm damni memores, ut Romanis in-
tercluderent iter, Coracem montem occupauerunt. neque enim dubitabant, ad oppu- G
gnationem Naupacti eos principio ueris redituros eſſe. Acilio, qui id expectari ſcie-
bat, ſatius uiſum eſt inopinatam aggredi rem, & Lamiam oppugnare. nam & à Philip-
po propè ad excidium adductos eſſe, & tunc eo ipſo quòd nihil tale timerent, opprimi
incautos poſſe. Profectus ab Elatia primùm in hoſtium terra circa Sperchium amnem
poſuit caſtra: inde nocte motis ſignis, prima luce corona mœnia eſt aggreſſus. Magnus
pauor ac tumultus, ut in re improuiſa, fuit. conſtãtius tamen, quàm quis facturos cre-
deret in tam ſubito periculo, cum uiri propugnarẽt, fœminæ tela omnis generis ſaxá-
que in muros gererent, multifariam ſcalis appoſitis, urbem eo die defenderũt. Acilius
ſigno receptui dato, ſuos in caſtra medio ferme diei reduxit, & tunc cibo & quiete refe-
ctis corporibus, priuſquam prætorium dimitteret, denunciauit, ut ante lucem armati
paratíq; eſſent: niſi expugnata urbe ſe eos in caſtra non reducturum. Eodem tempore H
quo pridie pluribus locis aggreſſus, cũ oppidanos iam uires, iam tela, iam ante omnia
animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim diuendita, partim diuiſa
præda, conſilium habitum quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum iri placuit, oc-
cupato ad Coracem ab Aetolis ſaltu. ne tamen ſegnia æſtiua eſſent, & Aetoli non im-
petratam pacem ab ſenatu nihilo minùs per ſuã cunctationem haberent, oppugnare
Acilius Amphiſſam ſtatuit. ab Heraclea per Oetam exercitus eò ductus. Cum ad mœ-
nia caſtra poſuiſſet, non corona, ſicut Lamiam, ſed operibus oppugnare urbẽ eſt ador-
tus. Pluribus ſimul locis aries admouebatur. & cum quaterentur muri, nihil aduerſus
tale machinationis genus parare aut comminiſci oppidani conabantur. omnis ſpes in
armis & audacia erat. eruptionibus crebris & ſtationes hoſtium, & eos ipſos qui circa
opera & machinas erant, turbabant. Multis tamẽ locis murus decuſſus erat, cum alla- I
tum eſt, ſucceſſorem Apolloniæ expoſito exercitu, per Epirum ac Theſſaliam uenire.
Cum tribus millibus peditum, & quingentis equitibus Cos. ueniebat. Iam in ſinum Ma
liacum uenerat. & præmiſsis Hypatam, qui tradere urbem iuberent, poſteaquã reſpon
ſum eſt, nihil niſi ex communi Aetolorum decreto facturos, ne teneret ſe oppugnatio
Hypatæ, nõdum Amphiſſa recepta, præmiſſo fratre Africano, Amphiſſam ducit. Sub
aduẽtum eorũ oppidani relictá urbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat)
in arcẽ, quam inexpugnabilẽ habent, omnes armati atq; inermes conceſſere. Cos. ſex
millia ferme paſſuũ inde poſuit caſtra. eò legati Athenienſes primùm ad P. Scipionem
prægreſſum agmen (ſicut antè dictũ eſt) deinde ad Cos. uenerunt, deprecantes pro Ae-
tolis. Clementius reſponſum ab Africano tulerunt, qui cauſam relinquendi honeſte
Aetolici belli quærens, Aſiam & regem Antiochum ſpectabat, iuſſerátq; Athenienſes K
non Romanis ſolùm, ut pacem bello præferrent, ſed etiam Aetolis perſuadere. Celeri-
ter authoribus Athenienſibus frequens ab Hypata legatio Aetolorum uenit. & ſpẽ pa-
cis eis ſermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit, commemorantis multas
gẽtes populóſque in Hiſpania prius, deinde in Africa in fidem ſuam uoniſſe, in omni-
bus ſe maiora clementiæ benignitatíſque, quàm uirtutis bellicç monumẽta reliquiſſe.
Perfecta uidebatur res, cum aditus Cos. idem illud reſponſum retulit, quo fugati ab
ſenatu fuerant. Eo tanquam nouo cum icti Aetoli eſſent (nihil enim nec legatione A-
thenienſium, nec placido Africani reſponſo profectum uidebant) referre ad ſuos dixe-
runt uelle. Reditum inde Hypatam eſt, nec conſilium expediebatur. nam neque unde
mille

A mille talentûm daretur, erat: & permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſua ſæuiretur, Vrb.164.
metuebant.redire itaq; eoſdem legatos ad Cos. & Africanum iuſſerunt, & petere ut ſi Oly.147.
dare uere pacem, non tantum oſtendere, fruſtrantes ſpem miſerorũ, uellẽt: aut ex ſum-
ma pecuniæ demerent, aut permiſsionem extra ciuium corpora fieri iuberent. Nihil
impetratũ ut mutaret Cos. & ea quoq; irrita legatio dimiſſa eſt. Secuti & Athenienſes
ſunt: & princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulſis Ætolos, & com-
plorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad ſpem reuocauit, author inducias
ſex menſium petendi, ut legatos Romam mittere poſſent. dilationem nihil ad præſen-
tia mala, quę ultima eſſent, adiecturam. leuari per multos caſus tẽpore interpoſito prę-
ſentes clades poſſe. Authore Echedemo iidem miſsi, prius P. Scipione conuento, per
eum inducias tẽporis eius quod petebãt, à Cos. impetrauerũt. & ſoluta obſidione Am-
B phiſſę, M. Acilius tradito cõſuli exercitu prouincia deceſsit. & Cos. ab Amphiſſa Theſ-
ſaliam repetit, ut per Macedoniam Thraciámq; duceret in Aſiam. Tũ Africanus fra-
» tri. Iter quod inſiſtis L. Scipio, ego quoq; approbo: ſed totum id uertitur in uoluntate
» Philippi. qui ſi imperio noſtro fidus eſt, & iter, & cõmeatus, & omnia quę in longo iti-
» nere exercitus alũt iuuantq;, nobis ſuppeditabit. ſi is deſtituat, nihil per Thraciam ſa-
» tis tutum habebis. itaq; prius regis animũ explorari placet: optime explorabitur, ſi ni-
» hil ex præparato agentem opprimet qui mittetur. T. Sempronius Graechus longe
tum acerrimus iuuenum ad id delectus, per diſpoſitos equos propè incredibili celeri-
tate ab Amphiſſa (inde enim eſt dimiſſus) die tertio Pellam peruenit. In conuiuio rex
erat, & in multum uini proceſſerat. ea ipſa remiſsio animi ſuſpicionem dempſit noua-
re eum quicquam uelle. Et tum quidem comiter acceptus hoſpes. poſtero die cõmea-
C tus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, uias ubi tranſitus difficiles
erãt, munitas uidit. Hæc referens, eadem qua ierat celeritate Thaumacis occurrit con
ſuli. Inde certiore & maiore ſpe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam
peruenit. Venientes regio apparatu accepit & proſecutus eſt rex. Multa in eo & dexte-
ritas & humanitas uiſa, quæ commẽdabilia apud Africanum erant, uirum ſicut ad cæ-
tera egregium, ita à comitate, quę ſine luxuria eſſet, non auerſum. Inde non per Mace-
doniam modò, ſed etiam Thraciã proſequente & præparãte omnia Philippo, ad Hel-
leſpontum peruentum eſt. Antiochus poſt nauale ad Corycum pugnam, cum to-
tam hyemem liberam in apparatus terreſtres maritimóſq; habuiſſet, claſsi maxime re-
parandæ, ne tota maris poſſeſsione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, ſuperatũ ſe
cum claſsis abfuiſſet Rhodiorum. quòd ſi ea quoq; (nec commiſſuros Rhodios ut ite-
D rum morarentur) certamini adeſſet, magno ſibi nauium numero opus fore, ut uiribus
& magnitudine claſſem hoſtium æquaret. Itaque & Annibalem in Syriam miſerat ad
Phœnicum accerſendas naues: & Polyxenidam, quo minus proſpere geſta res erat, eo
enixius & eas quæ erant, reficere, & alias parare naues iuſsit. Ipſe in Phrygia hyberna-
uit. Vndique auxilia accerſens, etiam in Gallogræciam miſerat. Bellicoſiores ea tem-
peſtate erant, Gallicos adhuc, nõdum exoleta ſtirpe gentis, ſeruantes animos. Filiũ Se-
leucum in Aeolide reliquerat cum exercitu ad maritimas cõtinẽdas urbes, quas illinc
à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa Erythriſq; Romani ſolicitabãt. Claſsis Roma-
na, ſicut antè dictũ eſt, ad Canas hybernabat, eo media ferme hyeme rex Eumenes cũ
duobus millibus peditum, equitibus centum uenit. Is cum magnam prædam agi poſſe
dixiſſet ex hoſtium agro, qui circa Thyatira eſſet, hortando perpulit Liuium, ut quin-
E que millia militum ſecũ mitteret. miſsi ingẽtem prędam intra paucos dies auerterunt.
Inter hæc Phocææ ſeditio orta, quibuſdam ad Antiochum multitudinis animos auo-
cantibus. Grauia hyberna nauium erant, graue tributum, quòd togæ quingentæ im-
peratæ erant cum quingentis tunicis. grauis etiam inopia frumenti, propter quam na
ues quoq;, & præſidium Romanum exceſsit. tum uerò liberata metu factio erat quæ
plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. ſenatus & optimates in Romana ſo-
cietate perſtandum cenſebant, defectionis authores plus apud multitudinẽ ualuerunt.
Rhodij, quo magis ceſſatũ priore ęſtate erat, eo maturius æquinoctio uerno eũdẽ Pau-
ſiſtratum claſsis præfectum cũ ſex & triginta nauibus miſerũt. Iam Liuius à Canis cũ
XXX nauibus, & VII quadriremibus, quas ſecũ Eumenes rex adduxerat, Helleſpontũ

vrb.564. petebat,ut ad tranſitum exercitus,quem terra uenturum opinabatur, præpararet quæ F
Oly.147. opus eſſent. Io portum quem uocant Achęorum,claſſem primùm aduertit,iodę Ilium
aſcendit, ſacrificióque Mioernæ ſacto, legationes finitimas ab Eleũte & Dardano &
Rhœteo,tradentes io fidem ciuitates ſuas,benigne audiuit. inde ad Helleſponti fauces
nauigat: & decem nauibus in ſtatione contra Abydum relictis, cætera claſſe in Euro-
pam ad Seſtoo oppugoandam traiecit. Iam ſubeuntibus armatis muros fanatiei Galli
primùm eum ſolenoi habitu aote portam occurrũt. iuſſu ſe matris deûm famulos deę
uenire memorant ad precandum Romanum,ut parceret mœnibus,urbíq;. Nemo eo-
rum uiolatus eſt.mox uoiuerſus ſenatus cum magiſtratibus ad dedendam urbem pro-
ceſsit. Inde Abydum traiecta claſsis.ubi cum tentatis per colloquia animis nihil pa-
cati reſponderetur,ad oppugoationem ſeſe expediebant. Dum hęc in Helleſponto ge
runtur, Polyxenidas regius præfectus(erat autem exul Rhodius)cum audiſſet profe- G
ctam ab domo popularium ſuorum claſſem,& Pauſiſtratum præfectum ſuperbe quæ-
dam & cõtemptim in ſe concionaotẽ dixiſſe,præcipuo certamine animi aduerſus eum
ſumpto,nihil aliud dies noctéſq; agitabat animo,q̃ ut uerba magnifica eius rebus con
futaret. Mittit ad eum hominẽ & illi notum,qui diceret, & ſe Pauſiſtrato patriæq; ſuæ
magno uſui,ſi liceat,fore,& à Pauſiſtrato ſe reſtitui in patriã poſſe. Cúm quonam mo
do ea fieri poſſent,mirabundus Pauſiſtratus percunctaretur, fidẽ petenti dedit agendæ
cõmuniter rei,aut ſilentio tegendæ. Tum internuocius aperit,regiã claſſem aut totam
aut maiorem eius partem Polyxenidam traditurum ei. preciũ tãti meriti nullum aliud
paciſci,quàm reditum io patriam. Magnitudo rei,oec ut crederet, oec ut aſpernaretur
dicta,effecit. Panormum Samiæ terræ petit, ibiq; ad explorãdam rem quæ oblata erat
ſubſiſtit. Vltro citróq; ouneij curſare,nec fides aotẽ Pauſiſtrato facta eſt,quàm coram H
nuocio eius Polyxeoidas ſua manu ſcripſit,ſe ea quę pollicitus eſſet,facturum:ſignóq;
ſuo impreſſas tabellas miſit. eo uerò pignore uelut authoratum ſibi proditorem ratus
eſt.neq; enim eum,qui ſub rege uiueret, commiſſurum fuiſſe, ut aduerſus ſemetipſum
indicia manu ſua teſtata daret. Iode ratio ſimulatæ proditionis compoſita. Omoium
ſe rerum apparatum omiſſurum, Polyxenidas dicere:noo remigem,non ſocios naua-
les ad claſſem frequentes habiturum: ſubductam per ſimulationẽ reficiendi quaſdam
naues,alias io propinquos portus dimiſſurum,paucas ante portum Epheſi in ſalo habi
turum:quas,ſi exire res cogeret,obiecturus certamini foret. Quam negligeotiam Po-
lyxenidã in claſſe ſua habiturum Pauſiſtratus audiuit,eam ipſe extemplo habuit. par-
tem nauium ad commeatus accerſendos Halicarnaſſum, partem Samũ ad urbem mi-
ſit,ut paratus eſſet cum ſignum aggredieodi à proditore accepiſſet. Polyxenidas auge- I
re ſimulãdo errorem. ſubducit quaſdã naues,alias uelut ſubducturus eſſet, nauália re-
ficit. remiges ex hybernis nõ Epheſum accerſit,ſed Magoeſiã occulte cogit. Forte qui-
dam Antiochi miles,cum Samum rei priuatę cauſa ueniſſet, pro ſpeculatore compre-
henſus deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti quid Epheſi ageretur, in-
certum metu,an erga ſuos haud ſyocera fide,omnia aperit,claſſem inſtructã paratám-
que in portu ſtare,remigium omoe Magoeſiam ad Sipylum miſſum, perpaucas naues
ſubductas eſſe,& naualia tegi,nuoquam intentius rem naualẽ adminiſtratam eſſe. Hęc
ne pro ueris audirentur, animus errore & ſpe uana præoccupatus fecit. Polyxenidas
ſatis omnibus comparatis, nocte remige à Magneſia accerſito, deductíſq; raptim quæ
ſubductæ erant nauibus,cũ diem non tam in apparatu abſumpſiſſet, quàm quòd con-
ſpici proficiſcẽtem claſſem nolebat, poſt ſolis occaſum profectus LXX nauibus tectis, K
uento aduerſo aote lucem Pygela portum tenuit. ubi cum interdiu ob eandem cauſam
quieuiſſet,nocte iu proxima Samiæ terræ traiecit. Hinc Nicaodro qoodam archipirata
cum quinque nauibus tectis Paliourum iuſſo petere, atque inde armatos, quà proxi-
mum per agros iter eſſet,Panormum ad tergum hoſtium ducere, ipſe interim claſſe di
uiſa,ut ex utraque parte fauces portus teneret,Paootmum petit. Pauſiſtratus primò,
ut in re necopioata, turbatus parumper, deiode uetus miles celeriter collecto animo,
terra melius arceri quàm mari hoſtes poſſe ratus,armatos duobus agminibus ad pro-
montoria quæ coroibus obiectis ab alto portum faciunt,ducit: inde facile telis ancipi-
tibus hoſtem ſummoturus. id inceptum eius Nicaoder à terra uiſus cum turbaſſet, re-
pente

A pente mutatò conſilio naues conſcendere omnes iubet. Tum uerò ingens pariter Vrb.564.
militum nautarúmque trepidatio orta, & ueluti fuga in naues fieri, cum ſe mari ter- Oly.147.
ráque ſimul cernerent circunuentos. Pauſiſtratus unam uiam ſalutis eſſe ratus, ſi
uiam facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum poſſet: poſteaquam
conſcendiſſe ſuos uidit, ſequi cæteris iuſsis, ipſe princeps concitata naue remis ad
oſtium portus tendit. Superãtem iam fauces nauem eius Polyxenidas tribus quinque-
remibus circũſiſtit. Nauis roſtris icta ſupprimitur, telis obruuntur propugnatores, in-
ter quos & Pauſiſtratus impigre pugnans interficitur. Nauium reliquarum ante por-
tum aliæ, aliæ in portu deprehenſæ, quædam à Nicandro, dũ moliuntur à terra, captę.
Quinque tantũ Rhodiæ naues cum duabus Cois effugerũt, terrore flãmę micantis uia
ſibi inter confertas naues facta. contis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis
B multum conceptũ ignem præ ſe portabant. Erythrææ triremes, cũ haud procul à Sa-
mo Rhodiis nauibus, quibus ut eſſent præſidio ueniebant, obuiæ fugientibus fuiſſent,
in Helleſpontum ad Romanos curſum auerterũt. Sub idem tempus Seleucus prodi-
tam Phocæam porta una per cuſtodes aperta recepit, & Cymæ aliæque eiuſdẽ oræ ur-
bes ad eum metu defecerunt. Dum hæc in Aeolide gerũtur, Abydus cum per aliquot
dies obſidionem toleraſſet, præſidio regio tutante mœnia, iam omnibus feſsis, Philota
quoque pręfecto præſidij permittente, magiſtratus eorum cum Liuio de conditionibus
tradendæ urbis agebant. rem diſtinebat, quòd utrum armati, an inermes emitterentur
regij, parum conueniebat. Hæc agentibus cum interueniſſet nuncius Rhodiorum cla-
dis, emiſſa de manibus res eſt. metuẽs enim Liuius, ne ſucceſſu tantæ rei elatus Polyxe-
nidas, claſſem quæ ad Canas erat, opprimeret, Abydi obſidione, cuſtodiáq; Helleſpõti
C extemplo relicta, naues quæ ſubductæ Canis erãt, deduxit. Et Eumenes Elæam uenit.
Liuius omni claſſe, cui adiunxerat triremes duas Mitylenæas, Phocæam petit. quam
cũ teneri ualido regio præſidio audiſſet, nec procul Seleuci caſtra eſſe, depopulatus ma-
ritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naues impoſita, tantum mora-
tus, dum Eumenes cum claſſe aſſequeretur, Samum petere intẽdit. Rhodiis primò au-
dita clades ſimul pauorem, ſimul luctum ingẽtem fecit. nam præter nauium militúm-
que iacturam, quod floris, quod roboris in iuuentute fuerat, amiſerant: multis nobili-
bus ſecutis inter cætera authoritatem Pauſiſtrati, quæ inter ſuos meritò maxima erat.
deinde quòd fraude capti, quòd à ciue potiſsimum ſuo forẽt, in iram luctus uertit. De-
cem extemplo naues, & diebus pòſt paucis decem alias præfecto omnium Eudamo
miſerunt, quem aliis uirtutibus bellicis haudquaquam Pauſiſtrato parem, cautiorem,
D quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani & Eumenes rex in Ery-
thræam primùm claſſem applicuerũt. ibi noctem unam morati, poſtero die Corycum
Teiorum promontorium tenuerũt. inde cum in proxima Samiæ uellent traiicere, non
expectato ſolis ortu, ex quo ſtatum cœli notare gubernatores poſſent, in incertã tem-
peſtatem miſerunt. medio in curſu aquilone in ſeptentrionem uerſo, exaſperato flucti-
bus mari iactari cœperunt. Polyxenidas Samum petituros ratus hoſtes, ut ſe Rhodiæ
claſsi coniungerent, ab Epheſo profectus primo ad Myoneſum ſtetit, inde ad Macrin
(quam uocant) inſulam traiecit: ut præteruehentis claſsis ſi quas aberrãtes ex agmine
naues poſſet, aut poſtremum agmẽ opportune adoriretur. Poſteaquam ſparſam tem-
peſtate claſſem uidit, occaſionem primò aggrediendi ratus, paulò pòſt increbeſcente
uento, & maióres iam uoluente fluctus, quia peruenire ſe ad eos uidebat non poſſe, ad
E Aethaliam inſulam traiecit, ut inde poſtero die Samum ex alto petentes naues aggre-
deretur. Romani pars exigua, primis tenebris portum Samiæ deſertum tenuerunt,
claſsis cætera noctem totam in alto iactata in eundem portum decurrit. Ibi ex agreſti-
bus cognito hoſtium naues ad Aethaliam ſtare, conſilium habitum, utrum extemplo
decernerent, an Rhodiam expectarent claſſem. dilata re (ita enim placuit) Corycum,
unde uenerant, traiecerunt. Polyxenidas quoq; cum fruſtra ſtetiſſet, Epheſum rediit.
Tum Romanæ naues uacuo ab hoſtibus mari Samum traiecerunt. Eodem & Rhodia
claſsis poſt dies paucos uenit. Quam ut expectatam eſſe appareret, profecti extem-
plo ſunt Epheſum, ut aut decernerent nauali certamine, aut ſi detrectarẽt hoſtis pu-
gnam, quod plurimum intererat ad animos ciuitatum, timoris confeſsionẽ exprime-

Vrb.564. rent. Contra fauces portus inſtructa in frõtem nauium acie ſtetere. poſteaquam nemo F
ly.147. aduerſus ibat, claſſe diuiſa, pars in ſalo ad hoſtium portus in anchoris ſtetit, pars in ter-
ram milites expoſuit. In eos iam ingẽtem prædam late depopulato agro agentes, An-
dronicus Macedo qui in prę ſidio Epheſi erat, iam mœnibus appropinquãtes, eruptio-
nem fecit, exutóſq; magna parte prædæ, ad mare ac naues redegit. Poſtero die inſidiis
medio ferme uiæ poſitis, ad eliciẽdum extra mœnia Macedonem Romani ad urbẽ ag-
mine iere. inde, cũ ea ipſa ſuſpicio, ne quis exiret deterruiſſet, redietũt ad naues, & ter-
ra maríque fugientibus certamen hoſtibus, Samum, unde uenerat, claſsis reperit. inde
duas ſociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorũ ad
fretum Cephaleniæ tuendum Pr. miſit. Infeſtum id latrocinio Lacedæmonius Hybri-
ſtas cum iuuentute Cephalenũ faciebat, clauſúmq; iam mare cõmeatibus Italicis erat.

Piræei L. Aemylio Regillo ſuccedenti ad nauale imperium Epicrates occurrit. qui G
audita clade Rhodiorum, cum ipſe duas tantum quinqueremes haberet, Epicratẽ cum
quatuor nauibus in Aſiam ſecum reduxit. proſecutæ etiam apertæ Athenienſium na-
ues ſunt. Aegeo mari traiecit. Eodem Timaſicrates Rhodius cum duabus quadriremi-
bus ab Samo nocte intẽpeſta uenit, deductúſq; ad Aemylium, præſidij cauſa ſe miſſum
ait, quòd eam oram maris infeſtã onerariis regiæ naues excurſionibus crebris ab Hel-
leſponto atq; Abydo facerẽt. Traiicienti Aemylio à Chio Samũ duæ Rhodiæ quadri-
remes miſſę obuiã à Liuio, & rex Eumenes cũ duabus quinqueremibus occurrit. Samũ
poſteaq̃ uentũ eſt, accepta à Liuio claſſe, & ſacrificio, ut aſſolet, rite facto, Æmylius con
cilium aduocauit. Ibi C. Liuius (is enim eſt primus rogatus ſententiam) neminem fi-
delius dare poſſe conſilium dixit, quàm eum, qui id alteri ſuaderet, quod ipſe, ſi in eo-
dem loco eſſet, facturus fuerit. Se in animo habuiſſe tota claſſe Epheſum petere, & one- H
rarias ducere multa ſaburra grauatas, atq; eas in faucibus portus ſupprimere. & eo mi
noris molimenti ea clauſtra eſſe, quòd in fluminis modum, lõgum & anguſtũ & nado-
ſum oſtium portus ſit. ita adempturum ſe maris uſum hoſtibus fuiſſe, inutilémq; claſ-
ſem facturum. Nulli ea placere ſententia. Eumenes rex quęſiuit, quid tandem ubi de-
merſis nauibus frenaſſent clauſtra maris? utrum libera ſua claſſe abſceſſuri inde forent
ad opem ferendam ſociis, terrorémq; hoſtibus pręb endum? an nihilo minus tota claſſe
portum obſeſſuri? ſiue enim abſcedãt, cui dubium eſſe quin hoſtes extracturi demerſas
moles ſint? & minore molimento aperturi portum quàm obſtruatur? ſin autẽ manen-
dum nihilo minus ſit, quid attinere claudi portum? Quin contra illos tutiſsimo portu,
opulentiſsima urbe fruentes, omnia Aſia præbente, quieta æſtiua acturos, Romanos
aperto in mari fluctibus tempeſtatibúſq; obiectos, omnium inopes in aſsidua ſtatione I
futuros, ipſos magis alligatos impeditóſque, ne quid eorum quæ agenda ſint, poſsint
agere, quàm ut hoſtes clauſos habeant. Eudamus præfectus Rhodiæ claſsis magis eam
ſibi diſplicere ſententiam oſtendit, quàm ipſe quid cenſeret, faciendum dixit. Epicra-
tes Rhodius, omiſſa in præſentia Epheſo mittendam nauium partem in Lyciam cen-
ſuit, & Patara caput gentis in ſocietatem adiungendam. in duas res magnas id uſui fo-
re, & Rhodios pacatis contra inſulam ſuam terris, totis uiribus incumbere in unius
belli, quod aduerſus Antiochum ſit, curam poſſe: & eam claſſem quæ in Lycia com-
pararetur, intercludi ne Polyxenidæ coniungatur. Hæc maxime mouit ſententia.
placuit tamen Regillum tota claſſe euehi ad portum Epheſi, ad inferendum hoſtibus
terrorem. C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremi-
bus Rhodiis, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciã eſt miſſus. Rhodũ prius iuſſus ad- K
ire, & omnia cum iis communicare conſilia. Ciuitates quas prætervectus eſt, Miletus,
Myndus, Halicarnaſſus, Cnidus, Cous, imperata enixe fecerunt. Rhodum ut eſt uen-
tum, ſimul & ad quã rem miſſus eſſet, iis expoſuit, & cõſuluit eos. Approbantibus cun
ctis, & ad eam quam habebat claſſem aſſumptis tribus quadriremibus nauigat Patara.
Primò ſecundus uẽtus ad ipſam urbem ferebat eos, ſperabántq; ſubito terrore aliquid
moturos. poſteaquam circumagente ſe uento fluctibus dubiis uolui cœptum eſt ma-
re, peruicerunt quidem remis, ut tenerent terram: ſed neque circa urbẽ tuta ſtatio erat,
nec ante hoſtium portus in ſalo ſtare poterant, aſpero mari, & nocte imminente. præ-
teruecti mœnia, portum Phœnicunta minus duûm millium ſpatio inde diſtantem pe-
tiere,

A tiete, nauibus à maritima ui tutũ. ſed altæ rupes inſuper imminebãt. quas celeriter oppidani aſſumptis regiis militibus quos in præſidio habebant, ceperunt. aduerſus quos Liuius quanquã erãt iniqua ac difficilia ad exitus loca, Iſſæos auxiliares, & Smyrnæorum expeditos iuuenes miſit. Ii, dum miſſilibus primò, & aduerſus paucos leuibus excurſionibus, laceſſebatur magis quàm cõſerebatur pugna, ſuſtinuerũt certamẽ. poſteaquã plures ab urbe affluebãt, & iã omnis multitudo effundebatur, timor inceſſit Liuiũ, ne & auxiliares circumuenirentur, & nauibus etiam ab terra periculum eſſet. ita nõ milites ſolùm, ſed etiam nauales ſocios, remigum turbam, quibus quiſq; poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoq; anceps pugna fuit: neq; milites ſolum aliquot, ſed L. Apuſtius tumultuario prælio cecidit. poſtremo tamẽ fuſi fugatiq; ſunt Lycij, atque in urbem compulſi. & Romani cum haud incruenta uictoria ad naues redierunt.

B inde in Telmeſſicũ profecti ſinum, qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit, omiſſa Patara amplius tẽtandi ſpe Rhodij domũ dimiſſi ſunt. Liuius præteruectus Aſiã, in Græciã tranſmiſit: ut conuentis Scipionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiam traiiceret. Aemylius poſteaquã omiſſas in Lycia res, & Liuiũ profectũ in Italiam cognouit, cum ipſe ab Epheſo repulſus tempeſtate irrito incepto Samũ reuertiſſet, turpe ratus tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eò tota claſſe, & ſumma ui aggredi urbem ſtatuit. Miletum & cæteram oram ſociorum præteruecti, in Bargylletico ſinu exſcẽſionem ad Iaſſum fecerunt. Vrbem regium tenebat præſidium, agrum circà Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſſis deinde qui per colloquia principum & magiſtratuũ tentarent animos, poſteaquam nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſſe. ad urbem oppugnandam ducit. Erant Iaſſenſiũ exules cum Romanis. ij frequentes Rhodios orare inC ſtiterunt, ne urbem & uicinam ſibi & cognatam innoxiã perire ſinerent. ſibi exilij nullam aliam cauſam eſſe, quàm fidem erga Romanos. eadem ui regiorum, qua ipſi pulſi ſint, teneri eos qui in urbe maneant. omnium Iaſſenſium unam mentem eſſe, ut ſeruitutem regiã effugere uellent. Rhodii moti precibus, Eumene etiã rege aſſumpto, ſimul ſuas neceſſitudines cõmemorando, ſimul obſeſſæ regio præſidio urbis caſum miſerando, peruicerũt ut oppugnatione abſtineretur. Profecti inde pacatis cęteris cũ orã Aſiæ legerẽt, Loryma (portus aduerſus Rhodum eſt) peruenerũt. Ibi in principiis ſermo primò inter tribunos militũ ſecretus oritur, deinde ad aures ipſius Aemylii peruenit, abduci claſſem ab Epheſo, ab ſuo bello, ut ab tergo liber relictus hoſtis in tot propinquas ſociorum urbes omnia impunè conari poſſet. Mouere ea Aemylium, uocatóſq; Rhodios cum percunctatus eſſet, poſſétne Pataris uniuerſa claſſis in portu ſtare? cum reD ſpondiſſent non poſſe, cauſam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naues. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cũ per omne hybernorum tẽpus exercitum in Aeolide continuiſſet, partim ſociis ferendo opem, partim quos in ſocietatem pellicere non poterat, depopulandis: tranſire in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis & Rhodiis Lyciæ maritima oppugnaret, ſtatuit. Ad Elæam primò infeſtis ſignis acceſsit: deinde omiſſa oppugnatione urbis agros hoſtiliter depopulatus, ad caput arcémque regni Pergamum ducit oppugnandum. Attalus primò ſtationibus ante urbem poſitis, & excurſionibus equitum leuíſq; armaturę magis laceſſebat quàm ſuſtinebat hoſtem. poſtremò cum per leuia certamina expertus nulla parte uiriũ ſe parem eſſe, intra mœnia ſe recepiſſet, obſideri urbs cœpta eſt. Eodem ferme tempore & Antiochus ab Apamea profectus: Sardibus primùm, deinde haud procul Seleuci caſtris ad

E caput Caici amnis ſtatiua habuit, cum magno exercitu miſto uariis ex gentibus. plurimum terroris in Gallorum mercede cõductis quatuor millibus erat. hos, paucis admiſtis, ad peruaſtãdum paſſim Pergamenum agrum miſit. Quæ poſteaquam Samum ſunt nunciata, primò Eumenes auocatus domeſtico bello cum claſſe Elæam petit: inde cum prępto fuiſſent equites, peditúmq; expediti: præſidio eorum tutus, priuſquã hoſtes ſentirent aut mouerentur, Pergamum contendit. ibi rurſus leuia per excurſiones prælia fieri cœpta, Eumene ſummæ rei diſcrimen haud dubie detrectante. Paucos poſt dies Romana Rhodiáque claſſis, ut Regi opem ferrẽt, Elęam ab Samo uenerũt. Quos ubi expoſuiſſe copias Elææ, & tot claſſes in unum conueniſſe portum Antiocho allatum eſt: & ſub idem tempus audiuit conſulem cum exercitu iam in Macedonia eſſe:

vrb.564 parariſque quæ ad tranſitum Helleſpõti opus eſſent:tempus ueniſſe ratus, prius quàm F
Ol.147. terra mariq; ſimul urgeretur, agendi de pace, tumulum quendam aduerſus Elæam ca-
ſtris cepit. ibi peditum omnibus copiis relictis, cum equitatu (erant autem ſex millia e-
quitum) in campos ſub ipſa Elææ mœnia deſcendit: miſſo caduceatore ad Aemylium,
uelle ſe de pace agere. Aemylius Eumene à Pergamo accito, adhibitis & Rohdiis, con
ſilium habuit. Rhodij haud aſpernari pacẽ. Eumenes nec honeſtum eſſe dicere, eo tem-
„ pore de pace agi: nec exitũ rei imponi poſſe. Quì enim, inquit, aut honeſte incluſi mœ
„ nibus & obſeſsi uelut leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit, quam ſine con-
„ ſule non ex authoritate ſenatus, non iuſſu populi Romani peregerimus? Quæro enim,
„ pace per te facta, rediturúſne extemplo in Italiam ſis? claſſem exercitúmq; deducturus?
„ an expectaturus quid de ea re conſuli placeat? quid ſenatus cẽſeat? aut populus iubeat?
„ Reſtat ergo ut maneas in Aſia, & rurſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo bello, exhau G
„ riant commeatibus præbẽdis ſocios: deinde, ſi ita uiſum ſit iis penes quos poteſtas fue-
„ rit, inſtauremus nouum de integro bellum: quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerũ nihil
„ prolatando remittitur, ante hyemem diis uolentibus perfeciſſe. Hæc ſentẽtia uicit: re-
ſponſumq; Antiocho eſt, ante conſulis aduentum de pace agi non poſſe. Antiochus
pace nequicquam tentata, uaſtatis Elæenſium primùm, deinde Pergamenorum agris,
relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum hoſtiliter itinere facto petit: agrum opulẽtum,
quem uocant Thebes campum, carmine Homeri nobilitatũ, neque alio ullo loco Aſiæ
maior regiis militibus parta eſt præda. Eodem Adramytteum, ut urbi præſidio eſſent,
nauibus circũuecti Aemylius & Eumenes uenerunt. Per eoſdem forte dies Elæam ex
Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diaphane omnibus his copiis præpoſito,
acceſſerunt. quos egreſſos nauibus obuiã miſsi ab Attalo nocte Pergamum deduxe- H
runt. ueterani omnes & periti belli erant, & ipſe dux Philopœmenis, ſummi tum om-
nium Græcorum imperatoris, diſcipulus. qui biduum ſimul ad quietem hominum e-
quorúmque, & ad uiſendas hoſtium ſtationes, quibus locis temporibúſque accederẽt
reciperẽtq; ſeſe, ſumpſerũt. Ad radices fere collis in quo poſita eſt urbs, regij ſuccede-
bant: ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab urbe ne in ſtationes quidem qui pro-
cul iacularetur, excurrente. poſtquã ſemel compulſi metu ſe mœnibus incluſerũt, con-
temptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur. non ſtratos, nõ infrenatos ma-
gna pars habebãt equos: paucis ad arma & ordines relictis, dilapſi cæteri ſparſerant ſe
toto paſsim campo: pars in iuueniles luſus laſciuiámq; uerſi, pars ueſcentes ſub umbra,
quidam ſomno etiam ſtrati. Hæc Diaphanes ex alta urbe Pergamo contemplatus, ar-
ma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe iubet: ipſe Attalum adiit, & in animo ſibi eſſe I
dixit hoſtiũ ſtationem tentare. Aegre id permittente Attalo, quippe qui centum equi-
tibus aduerſus trecẽtos, mille peditibus cũ quatuor millibus pugnaturũ cerneret: por-
ta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium occaſionem opperiens conſedit. Et qui Per-
gami erant, amẽtiam magis quàm audaciã credere eſſe: & hoſtes pauliſper in eos uerſi,
ut nihil moueri uiderunt, nec ipſi quicquam ex ſolita negligentia, inſuper etiam elu-
dentes paucitatem, mutarunt. Diaphanes quietos aliquandiu ſuos, uelut ad ſpectacu-
lum modò eductos, continuit: poſteaq̃ dilapſos ab ordinibus hoſtes uidit, peditibus
quãtum accelerare poſſent, ſequi iuſsis, ipſe princeps inter equites cũ turma ſua quan-
rum potuit effuſiſsimis habenis, clamore ab omni ſimul pedite atq; equite ſublato, ſta-
tionem hoſtium improuiſo inuadit. Non homines ſolùm, ſed equi etiam territi, cum
uincula abrupiſſent, trepidationem & tumultum inter ſuos fecerunt. pauci ſtabant im- K
pauidi equi: eos ipſos non ſternere, non infrenare aut aſcendere facile poterant: mul-
to maiorem quàm pro numero equitum terrorem Achæis inferentibus. pedites uero
ordinati & præparati ſparſos per negligentiam, & ſemiſomnes propè adorti ſunt. cæ-
des paſsim fugáque per campos facta eſt: Diaphanes ſecutus effuſos quoad tutum fuit,
magno Achæorũ gẽti decore parto (ſpectauerãt enim è mœnibus Pergami nõ uiri mo
dò, ſed fœminæ etiã) in præſidiũ urbis rediit. Poſtero die regiæ magis compoſitæ & or-
dinatæ ſtationes quingentis paſsibus longius ab urbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodẽ
ferme tempore atque in eundem locum proceſſerunt. Per multas horas intenti utrin-
que uelut iam futurum impetum expectauere: poſteaquã haud procul occaſu ſolis re-
deundi

A deundi in caſtra tempus erat, regij ſignis collatis abire agmine ad iter magis quàm ad
pugnam compoſito cœpere. Quieuit Diaphanes, dum in conſpectu erant: deinde eo-
dem quo pridie impetu in poſtremum agmen incurrit: tantúmq; rurſus pauoris ac tu-
multus incuſſit, ut cum terga cæderentur, nemo pugnandi cauſa reſtiterit: trepidantéſ-
que, & uix ordinem agminis ſeruantes in caſtra compulſi ſunt. Hæc Achæorum auda-
cia Seleucũ ex agro Pergameno mouere caſtra coëgit. Antiochus poſteaquã Roma-
nos & Eumenẽ ad tuendum Adramytteum ueniſſe audiuit, ea quidem urbe abſtinuit,
depopulatus agros. Peræam inde coloniam Mitylenæorũ expugnauit. Cotton & Co-
ryleous & Aphrodiſias Crene primo impetu captæ ſunt: inde per Thyatira Sardeis re-
diit. Seleucus in maritima ora permanens, aliis terrori, aliis præſidio erat. Claſſis Ro
mana cũ Eumene Rhodiíſq; Mitylenen primò, inde retro unde profecta erat, Elæam
B rediit. Inde Phocæam petentes, ad inſulam quã Bacchium uocant: (imminet urbi Pho
cæenſium) appulerunt, & quibus antè abſtinuerant templis ſignı́ſque (egregie autem
exornata inſula erat) cum hoſtiliter diripuiſſent, ad ipſam urbem tranſmiſerunt. eã di-
uiſis inter ſe partibus cum oppugnarent, & uiderent ſine operibus, armis, ſcaliſq; capi
non poſſe: miſſum ab Antiocho prę̨ſidium millium armatorum cum intraſſet urbem:
extemplo oppugnatione omiſſa, claſſis ad inſulam ſe recepit: nihil aliud quàm depo-
pulato circa urbem hoſtium agro. Inde placuit Eumenem domum dimitti, & præpa-
rare conſuli atq; exercitui quæ ad tranſitum Helleſponti opus eſſent: Romanam Rho-
diámq; claſſem redire Samum, atque ibi in ſtatione eſſe, ne Polyxenidas ab Epheſo mo
ueret. Rex Elæã, Romani & Rhodij Samum redierunt. Ibi M. Aemylius frater prętoris
deceſſit. Rhodij celebratis exequiis aduerſus claſſem quam fama erat ex Syria uenire,
C XIII ſuis nauibus, & una Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodum ut ibi in ſtatione
eſſent, profecti ſunt. Biduo antè quàm Eudamus cũ claſſe à Samo ueniret, XIII à Rho
do naues cum Pamphilida præfecto aduerſus eandem Syriacam claſſem miſſę, aſſum-
ptis nauibus quatuor quæ Cariæ prę̨ſidio erant, oppugnantibus regiis Dę̨dala, & quę-
dam alia parua caſtella obſidione exemerunt. Eudamum confeſtim exire placuit: ad-
ditæ huic quoq; ſunt ad eam claſſem quã habebat, ſex apertę naues. Profectus cũ quan-
tum accelerare poterat, maturaſſet: ad portum quem Megiſteo uocant, prę̨greſſos con
ſequitur. inde uno agmine Phaſelidem cum ueniſſent, optimum uiſum eſt ibi hoſtem
opperiri. In cõfinio Lyciæ & Pamphyliæ Phaſelis eſt, prominet penitus in altum, con
ſpicitúrque prima terrarum, Rhodum à Cilicia petentibus, & procul nauium præbet
proſpectũ. eo maxime ut in obuio claſſi hoſtiũ eſſent, electus locus eſt. Cæterùm quod
D non prouiderunt, & loco graui & tempore anni (medium enim æſtatis erat) ad hoc in-
ſolito odore, ingruere morbi uulgo, maxime in remiges cœperũt. cuius peſtilẽtiæ me-
tu profecti cum prætereueherentur Pamphylium ſinum, ad Eurymedontem amnẽ ap-
pulſa claſſe, audiũt ab Aſpendiis ad Sidam iam hoſtes eſſe. Tardius nauigauerant re-
gij aduerſo tẽpore eteſiarũ, quod uel ut ſtatũ fauoniis uentis eſſet. Rhodiorũ duę & tri-
ginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia claſſis VII & XXX maioris formæ
nauiũ erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexerẽs habebat, prę̨ter has decem trire-
mes erant. & ij adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Vtraque claſſis poſtero
die luce prima, tanq̃ eo die pugnatura, è portu mouit: & poſteaquã ſuperauere Rhodij
promontorium quod ab Sida prominet in altum, extemplo & conſpecti ab hoſtibus
ſunt, & ipſi eos uiderunt. Ab regio ſiniſtro cornu, quod ab alto obiectum erat, An-
E nibal: dextero Apollonius purpuratorum unus prę̨erat. & iam in frontem directas ha-
bebant naues. Rhodij longo agmine ueniebant. prima prætoria nauis Eudami erat:
cogebat agmen Charicitus: Pãphilidas mediæ claſſi præerat. Eudamus poſteaquam
hoſtium aciem inſtructam & paratam ad concurrendum uidit, & ipſe in altum eue-
hitur, & deinceps quæ ſequebantur, ſeruantes ordinem in frontem dirigere iubet. Ea
res primò tumultum præbuit. nam nec ſic in altum euectus erat, ut ordo omnium na-
uium ad terram explicari poſſet: & feſtinans ipſe præpropere cum quinque ſolis naui-
bus Annibali occurrit: cæteri quia in frontem dirigere iuſſi erant, non ſequebantur:
extremo agmine loci nihil ad terram relicti erat: trepidantibúſque iis inter ſe, iam in
dextro cornu aduerſus Annibalem pugnabatur. Sed momento temporis & nauium

Vrb.564. uirtus & uſus rei matitimæ terrorem omnem Rhodiis dempſit. nam & in altum cele- F
Oly.147. riter euectæ naues locum poſt ſe quæq; uenienti ad tertam dedere,& ſiqua concurrerat roſtro cum hoſtium naui,aut proram lacerabat,aut remos detergebat,aut libero inter ordines diſcurſu prçteruecta,in puppim impetũ dabat. Maxime exterruit hepteris regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demerſa.itaq; iam haud dubie dexterũ cornu hoſtium in fugam inclinabat. Eudamum in alto multitudine nauiũ maxime Annibal,cæteris omnibus longe prçſtantẽ,urgebat:& circũueniſſet,ni ſigno ſublato ex prçtoria naue,quo diſperſam claſſem in unum colligi mos erat:omnes quç in dextro cornu uicerant naues,ad opem ferendam ſuis cõcurriſſent.tum & Annibal,quæque circa eum erant naues,capeſſunt fugam:nec inſequi Rhodij, ex magna parte ægris, & ob id celerius feſsis remigibus,potuerunt.Cum in alto,ubi ſubſtiterant, cibo reficerẽt uites, contemplatus Eudamus hoſtes claudas mutilatáſque naues apertis nauibus remulco G
trahentes,x x paulo amplius integras abſcedentes,è turri prçtoriç nauis ſilentio facto, Exurgite,inquit,& egregium ſpectaculũ capeſsite oculis. Conſurrexere omnes, contemplatíq; trepidationẽ fugámq; hoſtium,propè una uoce exclamauere omnes, ut ſequerentur.Ipſius Eudami multis ictibus uulnerata nauis erat.Pamphilidam & Chariclitum inſequi,quoad putarent tutum,iuſsit. Aliquandiu ſecuti ſunt: poſteaquã terræ appropinquabat Annibal,ueriti ne includerentur uento in hoſtium ora,ad Eudamum reuecti,hepterem captam,quæ primo concurſu icta erat, ægrè Phaſelidẽ pertraxerũt. inde Rhodũ nõ tam uictoria læti,quàm alius aliũ accuſantes, quòd cũ potuiſſet,nõ omnis ſummerſa aut capta claſsis hoſtium foret,redierũt. Annibal ictus uno prælio aduerſo,ne rum quidem præteruehi Lyciã audebat,cũ coniũgi ueteri regiæ claſsi quamprimùm cuperet. Et id ne ei facere liberũ eſſet,Rhodij Chariclitũ cum x x nauibus ro- H
ſtratis ad Patara & Megiſten portum miſerunt. Eudamum cum v I I nauibus maximis ex ea claſſe cui præfuerat,Samum redire ad Romanos iuſſerunt,ut quantum conſilio, quantũ authoritate ualeret,compelleret Romanos ad Patara oppugnandã. Magnam lætitiam Romanis iam prius nuncius uictoriæ, deinde aduentus attulit Rhodiorum. & apparebat,ſi ea cura Rhodiis dempta eſſet,uacuos eos tuta eius regionis maria præſtaturos.ſed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur urbes maritimæ, abſcedere cuſtodia Ioniæ atq; Æolidis prohibuerunt. Pamphilidam eum quatuor nauibus tectis ad eam claſſem quæ circa Patara erat,miſerunt. Antiochus non ciuitatũ modò quæ circa ſe erant,contrahebat præſidia,ſed ad Pruſiam Bithyniæ regem miſerat legatos literáſque,quibus tranſitum in Aſiam Romanorum increpabat. Venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum uſquam orbis terrarum, niſi Romanum imperium I
eſſet.Philippum & Nabin expugnatos,ſe tertium peti.ut quiſque proximus ab oppreſſo ſit,per omneis uelut continens incẽdium peruaſurum. ab ſe gradum in Bithyniam fore, quando Eumenes in uoluntariã ſeruitutẽ conceſsiſſet. His motũ Pruſiam literæ Scipionis cõſulis,ſed magis eius fratris Africani, à ſuſpicione tali auerterũt.qui prçter conſuetudinem perpetuã populi Romani, augendi omni honore regum ſociorũ maieſtatem domeſticis ipſe exemplis Pruſiam ad promerendã amicitiam ſuam compulit. Regulos ſe acceptos in fidẽ in Hiſpania reges reliquiſſe:Maſaniſſam nõ in patrio modò locaſſe regno,ſed in Syphacis à quo antè expulſus fuiſſet,regnũ impoſuiſſe:& eſſe eum non Africæ modò regum longe opulentiſsimum:ſed toto in orbe terrarum cuiuis regum uel maieſtate uel uiribus parem. Philippum & Nabin hoſtes & bello ſuperatos ab T. Quintio,tamen in regno relictos: Philippo quidem anno priore etiam ſtipendium K
remiſſum,& filium obſidem redditũ:& quaſdam ciuitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In eadem dignitate & Nabin futurum fuiſſe,niſi eum ſuus primò furor,deinde fraus Aetolorum abſumpſiſſet. Maxime confirmatus eſt animus regis,poſteaquã ad eum C. Liuius, qui prætor antè claſsi præfuerat,legatus ab Roma uenit,& edocuit quanto & ſpes uictoriæ certior Romanis quàm Antiocho,& amicitia ſanctior firmiórq; apud Romanos futura eſſet. Antiochus poſteaquam à ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit, Epheſum ab Sardibus eſt profectus ad claſſem quæ per aliquot menſes inſtructa ac parata fuerat, uiſendam:magis quia terreſtribus copiis exercitum Romanũ & duos Scipiones imperatores uidebat ſuſtineri nõ poſſe:

quàm

A quàm quòd res naualis ipſa per ſe aut tentata ſibi unquam feliciter, aut tunc magnę & vrb.164.
certæ fiduciæ eſſet. erat tamen momentum in præſentia ſpei, quòd & magnam partem Oly.147.
Rhodiæ claſsis circa Patara eſſe, & Eumenem regem cum omnibus nauibus ſuis con-
ſuli obuiā in Helleſpontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat animos claſsis
Rhodia ad Samum per occaſionem fraude præparata abſumpta. His fretus, Polyxeoi
da cum claſſe ad tentandam omni modo certaminis fortunā miſſo, ipſe copias ad No-
tium ducit: (id oppidum Colophonium mari imminēs abeſt à uetere Colophone duo
ferme millia paſſuū) & ipſam urbem ſuæ eſſe poteſtatis uolebat, adeo propinquā Ephe
ſo, ut nihil terra mariue ageret, quod nō ſubiectum oculis Colophoniorum, ac per eos
notum extēplo Romanis eſſet: quos audita obſidione non dubitabat ad opē ferendam
ſociæ urbi claſſem à Samo moturos: eam occaſionem Polyxenidæ ad rem gerendā fo-
B re. Igitur operibus oppugnare urbē aggreſſus, & ad mare partibus duabus pariter mu-
nitionibus deductis, utrinque uineas & aggerem muro iniūxit, & teſtudinibus arietes
admouit. Quibus territi malis Colophonij oratores Samum ad L. Æmyliū, fidē præ-
toris populiq; Romani implorantes miſerunt. Aemylium & Sami ſegnis diu mora of-
fendebat, nihil minus opioanrem quàm Polyxenidam bis nequicquam ab ſe prouo-
catum, poteſtatem pugnæ facturum eſſe. & turpe exiſtimabat, Eumenis claſſem adiu-
uare conſulem ad rraiicieodas in Aſiā legiones: ſe Colophonis obſeſſæ auxilio incer-
tam finem habituro alligari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat cum Sami cupientem
proficiſci in Helleſpontum, cunctiq; inſtare & dicere: quanto ſatius eſſe uel ſocios ob-
ſidione eximere, uel uictā iam ſemel claſſem uincere iterūm, totámq; maris poſſeſsio-
nem hoſti eripere, quàm deſertis ſociis, tradita Antiocho Aſia, terrà mariq; in Helleſ-
C pontum, ubi ſatis eſſet Eumenis claſsis, à ſua parte belli diſcedere? Profecti à Samo ad
petendos commeatus, conſumptis iam omnibus, Chium parabāt traiicere. Id erat hor
reum Romanis: eóq; omnes ex Italia miſſæ onerariæ dirigebant curſum. Circumuecti
ab urbe ad auerſa inſulæ, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras ſunt. Cum pararent
traiicere, literis certior fit prætor, frumenti uim magnam Chium ex Italia ueniſſe: uinū
portantes naues tempeſtatibus retentas eſſe. ſimul allatum eſt Teios regiæ claſsi beni-
gne commeatus prębuiſſe: quinq; millia uaſorum uini eſſe pollicitos. Teium ex medio
curſu claſſem repente auertit: aut uolentibus iis uſurus commeatu parato hoſtibus, aut
ipſos pro hoſtibus habiturus. Cum direxiſſent ad terram proras, quindecim ferme eis
naues circa Myoneſum apparuerunt: quas primò ex claſſe regia prætor eſſe ratus, inſti
tit ſequi: apparuit inde piraticas celoces & lembos eſſe. Chiorum maritimam oram de-
D populati, cum omnis generis præda reuertētes, poſteaquā uidere ex alto claſſem, in fu
gam uerterunt. & celeritate ſuperabant leuioribus & ad id fabrefactis nauigiis, & pro-
piores terræ erant. itaq; priuſquam appropinquaret claſsis, Myoneſum perfugerunt,
unde ſe à portu ratus abſtracturū naues ignarus loci ſequebatur prętor. Myoneſus pro-
montoriū inter Teium Samúmq; eſt: ipſe collis eſt in modum metæ in acutū cacumen
à fundo ſatis lato faſtigiatus, à continenti arctæ ſemitæ aditum habet: à mari exeſæ flu-
ctibus rupes claudunt: ita ut quibuſdam locis ſuperpendentia ſaxa plus in altum quàm
quæ in ſtatione ſunt naues, promineant. Circa ea appropinquare non auſæ naues, ne
ſub ictu ſuperſtantiū in rupibus piratarū eſſent, diē triuere. tandē ſub noctē uano incę-
pto cum abſtitiſſent, Teiū poſtero die acceſſere: & in portu, qui à tergo urbis eſt (Geræ-
ſticū ipſi appellant) nauibus conſtitutis, prætor ad depopulandum circa urbem agrum
E milites emiſit. Teij cum in oculis populatio eſſet, oratores cum infulis & uelamētis ad
Romanum miſerunt. Quibus purgātibus ciuitatem omnis facti dictiq; hoſtilis aduer-
ſus Romanos, & iuuiſſe eos cōmeatu claſſem hoſtium arguit, & quantum uini Poly-
xenidæ promiſiſſent. quę ſi eadē claſsi Romanę darent, reuocaturū ſe à populatione mi-
litē: ſi minus, pro hoſtibus eos habiturū. Hoc tam triſte reſpōſum cum retuliſſent lega-
ti: uocatur in concionē à magiſtratibus populus, ut quid agerent, conſultarent. Eò for-
tę Polyxenidas cū regia claſſe a Colophone profectus, poſteaquā mouiſſe à Samo Ro-
manos audiuit, & ad Myoneſum piratas perſecutos Teiorū agrū depopulari, naues in
Geræſtico portu ſtare: ipſe aduerſus Myoneſum in inſula (Macrin nautici uocant) an-
choras portu occulto iecit, inde ex propinquo explorans quid hoſtes agerent, primò

vrb. 564. in magna ſpe fuit, quemadmodum Rhodiam claſſem ad Samum circunſeſsis ad exi- F
Oly. 147. tum faucibus portus expugnaſſet, ſic & Romanam expugnaturũ. nec eſt diſsimilis natura loci: promontoriis coeuntibus inter ſe ita clauditur portus, ut uix duæ ſimul inde naues poſsint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis nauibus ad promõtoria ſtantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium nauiũ pugnarent: ex cætera claſſe, ſicut ad Panormum fecerat, armatis in litora expoſitis, terra mariq; ſimul hoſtes opprimere. quod non uanũ ei conſilium fuiſſet, ni cum Teij facturos ſe imperata promiſiſſent, ad accipiendos cõmeatus aptius uiſum eſſet Romanis, in eum portũ qui ante urbem eſt, claſſem tranſire. Dicitur & Eudamus Rhodius uitiũ alterius portus oſtẽdiſſe, cum forte duę naues in arcto oſtio implicitos remos fregiſſent. & inter alia id quoq; mouit prętorẽ ut traduceret claſſem, quòd ab terra periculũ haud erat, haud procul inde Antiocho ſtatiua habente. Traducta claſſe ad urbem, ignaris o- G
mnibus egreſsi milites nautæq; ſunt ad cõmeatus & uinum maxime diuidendũ in naues, cum medio forte diei agreſtis quidã ad prætorem adductus nunciat, alterum iam diem claſſem ſtare ad inſulã Macrin: & paulò antè uiſas quaſdam moueri tanquam ad profectionẽ naues. Re ſubita perculſus prętor tubicines canere iubet, ut ſi qui per agros palati eſſent, redirent. tribunos in urbem mittit ad cogẽdos milites nautáſq; in naues. Haud ſecus quàm in repentino incendio aut capta urbe trepidatur: aliis in urbem currentibus ad ſuos reuocandos: aliis ex urbe naues curſu repetentibus: incertiſq; clamoribus quibus ipſis tubę obſtreperẽt, turbatis imperiis, tandem concurſum ad naues eſt. Vix ſuam quiſq; noſcere aut adire præ tumultu poterat: trepidatúmq; cum periculo & in mari & in terra foret, ni partibus diuiſis Aemylius cũ prætoria naue primus è portu in altum euectus, excipiẽs inſequenteis ſuo quanque ordine in frontẽ inſtruxiſſet: Eu- H
damus Rhodiáq; claſsis ſubſtitiſſent ad terram, ut & ſine trepidatione conſcenderent: & ut quæq; parata eſſet, exiret nauis. ita & explicuere ordinem primæ in cõſpectu prætoris, & coactum agmẽ ab Rhodiis eſt: inſtructáq; acies uelut cerneret regios, in altum proceſsit. inter Myoneſum & Corycum promontoriũ erant, cum hoſtem cõſpexere. Et regia claſsis binis in ordinem nauibus longo agmine ueniens, & ipſa aciem aduerſam explicuit, tãtum læuo euecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorũ poſſet. quod ubi Eudamus qui cogebat agmen, uidit, non poſſe exæquare ordinẽ Romanos, & tantũ non iam circumiri à dextro cornu: concitat naues: (& erant Rhodiæ naues lõge omnium celerrimæ tota claſſe) æquatóq; cornu, prætoriæ naui in qua Polyxenidas erat, ſuã obiecit. Iam totis claſsibus ſimul ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis L X X X naues pugnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & X X erãt. Hoſtiũ I
claſsis undenonaginta nauiũ fuit, & maximę formæ naues, tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore nauium & uirtute militũ Romani longe Rhodios pręſtabant: Rhodiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum. Maximo tamen hoſtibus terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod unum iis ad Panormum circunuentis ſaluti fuerat, id tum maximum momẽtum ad uictoriã fuit. nam metu ignis aduerſi regiæ naues, ne prora concurrerent cum declinaſſent, neq; ipſæ ferire roſtro hoſtem poterant: & obliquas ſe ipſæ ad ictus præbebant: & ſiqua cõcurrerat, obruebatur infuſo igni, magíſque ad incendium quàm ad prælium trepidabant. Plurimum tamen quæ ſolet, militum uirtus in bello ualuit. mediam nanque aciẽ hoſtium Romani cum rupiſſent, circunuecti ab tergo pugnãtibus aduerſus Rhodios regiis ſeſe obiecere: momentóque temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circunuentæ naues K
mergebãtur. Dextera pars integra ſociorum magis clade quàm ſuo periculo terrebatur. cæterùm poſteaquam alias circunuectas, prætoriam nauẽ Polyxenidę relictis ſociis uela dantem uidere: ſublatis raptim dolonibus (& erat ſecundus petentibus Epheſum uentus) capeſſunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amiſsis: quarum tredecim captæ in poteſtatem hoſtium uenerunt: cętetæ incenſæ aut demerſæ. Romanorũ duæ naues fractæ ſunt, uulneratæ aliquot. Rhodia una capta memorabili caſu. nam cum roſtro percuſsiſſet Sidoniam nauem, anchora ictu ipſo excuſſa è naue ſua, unco dẽte uelut manu ferrea iniecta, alligauit alterius prorã: inde tumultu iniecto cum diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodij, tractum anchorale & implicitum

remis

A remis latus alterũ deterſit:debilitatã ea ipſa quæ icta cohæſerat,nauim cepit. Hoc ma- Vrb.164.
xime modo ad Myoneſum nauali prælio pugnatum eſt. Quo territus Antiochus,quia Oly.147.
poſſeſsione maris pulſus,lõginqua tueri diffidebat ſe poſſe:præſidium ab Lyſimachia,
ne opprimeretur ibi ab Romanis,deduci,prauo,ut res ipſa poſtea docuit,cõſilio iuſsit.
non enim tueri ſolùm Lyſimachiam à primo impetu Romanorum facile erat: ſed ob-
ſidionem etiam per totam hyemem tolerare,& obſidentes quoque ad ultimã inopiam
adducere extrahendo tempus,& interim ſpem pacis per occaſiones tentare. Nec Lyſi-
machiam tantum hoſtibus tradidit poſt aduerſam naualem pugnam:ſed etiam Colo-
phonis obſidione abſceſsit,& Sardeis recepit ſe.atque inde in Cappadociam ad Aria-
raten,qui auxilia accerſerent,& quocunq; aliò poterat ad copias contrahendas,in unũ
iam conſilium,ut acie dimicaret,intentus,miſit. Regillus Aemylius poſt uictoriã na-
B ualem profectus Epheſum,direptis ante portum nauibus,cum confeſsionem conceſsi
maris ultimam hoſti expreſsiſſet: Chium,quò ante nauale prælιũ curſum à Samo in-
tenderat,nauigat.ibi naues in prælio quaſſatas cum refeciſſet,L. Aemylium Scaurum
cum xxx nauibus Helleſpontum ad exercitum traiiciendũ miſit. Rhodias parte præ-
dæ & ſpoliis naualibus decoratas domum redire iubet. Rhodij impigre præuertêre,ad
traiiciendáſque copias cõſulis iere:atq; eo quoque functi officio, tum demũ Rhodum
redire. Claſsis Romana ab Chio Phocæam traiecit. In ſinu maris intimo poſita hæc
urbs eſt,oblonga forma:duûm millium & quingentorum paſſuum ſpatiũ murus am-
plectitur:coit deinde ex utraque parte in arctiorem uelut cuneũ: Lamptera ipſi appel-
lant.mille & ducẽtos paſſus ibi latitudo patet. inde in altum lingua mille paſſuum ex-
currens,medium fere ſinum uelut nota diſtinguit.ubi cohæret faucibus anguſtis,duos
C in utranque regionem uerſos portus tutiſsimos habet. qui in meridiem uergit, Nau-
ſtathmos ab re appellatur,quia ingentem uim nauium capit. alter prope ipſum Lam-
ptera eſt. Hos portus tutiſsimos cum occupaſſet Romana claſsis:priuſquam aut ſcalis
aut operibus mœnia aggrederetur, mittẽdos cenſuit prætor qui principum magiſtra-
tuumq; animos tentarẽt. poſteaquam obſtinatos uidit,duobus ſimul locis oppugnare
eſt adortus. Altera pars infrequens ædificiis erat: templa deûm aliquantum tenebant
loci.ea prius ariete admoto,quatere muros turréſque cœpit.deinde cum eò multitudo
occurreret ad defendendum,altera quoque parte admotus aries:& iam utrinque ſter-
nebantur muri. ad quorum caſum cum impetum Romani milites per ipſam ſtragem
ruinarum facerent,alij ſcalis etiam aſcenſum in muros tentarent,adeo obſtinate reſti-
terunt oppidani,ut facile appareret plus in armis & uirtute,quàm in mœnibus auxilij
D eſſe.coactus ergo periculo militũ prætor receptui cani iuſsit, ne obiiceret incautos fu-
rentibus deſperatione ac rabie. Dirempto prælio, ne tum quidem ad quietem uerſi,ſed
undique omnes ad muniẽda & obmolienda quæ ruinis ſtrata erant,cõcurrerunt. Huic
operi intentis ſuperuenit Q. Antonius à prætore miſſus:qui caſtigata pertinacia eorũ,
maiorem curam Romanis quàm illis oſtenderet eſſe,ne in perniciẽ urbis pugnaretur.
ſi abſiſtere furore uellent,poteſtatem iis dare eadem conditione qua prius C. Liuij in
fidem ueniſſent,ſe tradendi. Hæc cum audiſſent,quinq; dierum ſpatio ad deliberãdum
ſumpto,tentata interim ſpe auxilij ab Antiocho,poſteaquam legati miſsi ad regẽ, ni-
hil in eo eſſe præſidij retulerant:tum portas aperuerunt,pacti ne quid hoſtile paterren-
tur. Cum ſigna in urbem inferrentur,& pronũciaſſet prætor,parci ſe deditis uelle:cla-
mor undiq; eſt ſublatus,indignum facinus eſſe Phocæenſes nunquã fidos ſocios,ſem-
E per infeſtos hoſtes,impune eludere. ab hac uoce uelut ſigno à prætore dato, ad diripiẽ-
dam urbem paſsim diſcurrerunt. Aemylius primò reſiſtere & reuocare, dicẽdo captas
non deditas diripi urbes,& in his tamen arbitrium eſſe imperatoris,nõ militũ. poſtea-
quam ira & auaritia imperio potẽtiora erant:præconibus per urbem miſsis,liberos o-
mnes in forum ad ſe conuenire iubet,ne uiolarẽtur:& in omnibus quæ ipſius poteſta-
tis fuerunt,fides conſtitit prætoris.urbem agróſq; & ſuas leges iis reſtituit:& quia iam
hyems appetebat,Phocææ portus ad hybernandum claſsi delegit. Per idem fere tem-
pus conſuli tranſgreſſo Aeniorum Maronitarúmque fines nunciatur, uictam regiam
claſſem ad Myoneſum,relictámque à præſidio Lyſimachiã eſſe. Id multo quàm de na-
uali uictoria lætius fuit:utiq; poſteaquam eò uenerunt:refertáq; urbs omnium rerum

vrb.564. commeatibus uelut in aduentum exercitus præparatis,eos excepit:ubi inopiam n ti- F
ob.147. mam laborémque in obſidenda urbe ſibi propoſuerant.Ibi paucos dies ſtatiua habue-
re,ut impedimenta ægríq; cõſequerentur,qui paſſim per omnia Thraciæ caſtella feſſi
morbis ac lõgitudine uię relicti erant.Receptis omnibus ingreſſi rurſus iter per Cher-
ſonneſum Helleſpontũ perueniunt.ubi omnibus cura regis Eumenis ad traijciendum
præparatis,uelut in pacata litora nullo prohibente,alus aliò delatis nauibus , ſine tu-
multu traiecere.Ea uerò res Romanis auxit animos, conceſſum ſibi tranſitum cernẽ-
tibus in Aſiam, quam rem magni certaminis futuram crediderant. Statiua deinde ad
Helleſpontũ aliquandiu habuerunt:quia dies forte quibus ancilia mouentur,religio-
ſi ad iter inciderãt.iidem dies P.Scipionem propiore etiam religione,quia Salius erat,
diſiunxerant ab exercitu:cauſáq; & is ipſe moræ erat,dum cõſequeretur. Per eos forte
dies legatus ab Antiocho in caſtra uenerat, Byzantius Heraclides de pace afferẽs mã- G
data:quam impetrabilem fore , magnam ei ſpem attulit mora & cunctatio Romano-
rum:quos ſimul Aſiam attigiſſent,effuſo agmine ad caſtra regia ituros crediderat.Sta-
tuit tamen non prius adire cõſulem,quàm P. Scipionem:& ita mandatũ ab rege erat.
in eo maximam ſpem habebat:præterquam quòd & magnitudo animi,& ſatietas glo-
riæ placabilem eum maxime faciebat,notúmq; erat gentibus,qui uictor ille in Hiſpa-
nia,qui deinde in Africa fuiſſet: etiã quòd filius eius captus in poteſtate regis erat. Is
ubi & quando,& quo caſu captus ſit,ſicut pleraque alia , parum inter authores cõſtat.
alij principio belli a Chalcide Oreum petentẽ circumuentum ab regiis nauibus tradũt,
alij,poſteaquam trãſitum in Aſiam eſt:cum turma Fregellana miſſum exploratum ad
regia caſtra,effuſo obuiam equitatu cum reciperet ſeſe,in eo tumultu delapſo equo cũ
duobus equitibus oppreſſum,ita ad regem deductum eſſe.Illud ſatis cõſtat, ſi pax cum H
populo Romano maneret,hoſpitiúmque priuatim regi cum Scipionibus eſſet:neq; li-
beralius neq; benignius haberi colíq; adoleſcentem quàm cultus eſt,potuiſſe.Ob hæc
cum aduentum P.Scipionis legatus expectaſſet:ubi is uenit , conſulem adit, petítq; ut
mandata audiret. Aduocato frequenti cõcilio legati uerba ſunt audita. Is multis antè
legationibus nequicquã ultro citróq; de pace miſsis, eam ipſam fiduciam impetrandi
ſibi eſſe dixit , quòd priores legati nihil impetraſſent. Smyrnam enim & Lampſacum
& Alexandriam Troadẽ,& Lyſimachiam in Europa,iactatas in illis diſceptationibus
eſſe:quarum Lyſimachia iam ceſsiſſe regem, ne quid in Europa habere eum dicerent:
eas quæ in Aſia ſint ciuitates tradere paratum eſſe:& ſi quas alias Romani,quòd ſuarũ
partium fuerint, uindicare ab imperio regio uelint. impenſæ quoque in bellum factæ
partem dimidiam regem præſtaturum populo Romano. Hæ cõditiones erant pacis. I
Reliqua oratio fuit,ut memores rerum humanarum & ſuæ fortunæ moderarentur,&
alienam ne urgerent.finirent Europa imperium,id quoq; immẽſum eſſe: & parari ſin-
gula acquirẽdo facilius potuiſſe,quàm uniuerſa teneri poſſe. Quòd ſi Aſiæ quoq; par-
tem aliquam abſtrahere uelint,dummodo non dubiis regionibus finiant : uinci ſuam
temperantiam Romana cupiditate,pacis & concordiæ cauſa regem paſſurum.Ea quę
legato magna ad pacem impetrandã uidebantur, parua Romanis uiſa.nam & impen-
ſam quæ in bellum facta eſſet, omnem præſtare regem æquum cenſebant , cuius culpa
bellum excitatum eſſet:& nõ Ionia modò atque Æolide deduci debere præſidia regia:
ſed ſicut Græcia omnis liberata eſſet,ita quæ in Aſia ſint,omnes liberari urbes. id ali-
ter fieri non poſſe,quàm ut cis Taurum montem poſſeſsione Aſiæ Antiochus cedat.
Legatus poſteaquam nihil æqui in concilio impetrare ſe cenſebat : priuatim (ſic enim K
imperatum erat) P.Scipionis tentare animum eſt conatus.Omnium primum filium ei
ſine precio redditurum regem dixit:deinde ignarus & animi Scipionis, & moris Ro-
mani,auri pondus ingens eſt pollicitus,& nomine tantum regio excepto , ſocietatem
" omnis regni,ſi per eum pacem impetraſſet. Ad ea Scipio . Quòd Romanos omneis,
" quòd me ad quem miſſus es,ignoras,minus miror:cum te fortunam eius à quo uenis,
" ignorare cernam. Lyſimachia tenẽda erat,ne Cherſonneſum intraremus : aut ad Hel-
" leſpontum obſiſtendum , ne in Aſiam traiiceremus , ſi pacem tanquam à ſolicitis de
" belli euentu petituri eratis. conceſſo uerò in Aſiam tranſitu, & non ſolùm frenis , ſed
" etiam iugo accepto, quæ diſceptatio ex æquo,cum imperium patiẽdum ſit,relicta eſt?

Ego ex

A Ego ex munificentia regia maximũ donum filiũ habebo: aliis deos precor ne unquam Vrb. 564.
» fortuna egeat mea, animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratum me eſ- Oly. 147.
» ſe in ſe ſentiet, ſi priuatam gratiam pro priuato beneficio deſiderabit. publice nec ha-
» bebo quicquam ab illo, nec dabo. quod in præſentia dare poſsim, fidele conſilium eſt.
» abi, nuncia meis uerbis, bello abſiſtat, pacis cõditionem nullam recuſet. Nihil ea mo-
uerũt regem, tutam fore belli aleam ratum: quando perinde ac uicto iam ſibi leges di-
cerentur. omiſſa igitur in præſentia mentione pacis, totam curam in belli apparatum
intendit. Conſul omnibus præparatis ad propoſita exequẽda, cum ex ſtatiuis mouiſ-
ſet: Dardanum primùm, deinde Rhœteum, utraque ciuitate obuiam effuſa, uenit. inde
Ilium proceſsit: caſtríſq; in campo qui eſt ſubiectus mœnibus, poſitis, in urbẽ arcémq;
cum aſcendiſſet, ſacrificauit Mineruæ præſidi arcis, & Ilienſibus in omni rerum uerbo-
B rúmq; honore ab ſe oriundos Romanos præferentibus, & Romanis lætis origine ſua.
inde profecti ſextis caſtris ad caput Caici amnis peruenerunt. Eò & Eumenes rex, co-
natus primò ab Helleſponto reducere claſſem in hyberna Elæam, aduerſis deinde uẽ-
tis cum aliquot diebus ſuperare Lecton promontorium nõ potuiſſet, in terram egreſ-
ſus, ne deeſſet principiis rerum, quà proximũ fuit, in caſtra Romana cum parua manu
contendit. Ex caſtris Pergamum remiſſus ad commeatus expediendos, tradito frumẽ-
to quibus iuſſerat Cos. in eadem ſtatiua rediit. inde plurium dierũ præparatis cibariis,
cõſilium erat ire ad hoſtem priuſquam hyems opprimeret. Regia caſtra circa Thya-
tira erant. ibi cum audiſſet Antiochus P. Scipionem ægrũ Elæam delatum, legatos qui
filium ad eum reducerent, miſit. Non ſolùm animo patrio gratum munus, ſed corpori
quoque ſalubre gaudium fuit. ſatiatúſque tandem complexu filij, Renunciate, inquit,
C gratias regi me agere: referre gratiam aliam nunc non poſſe, quàm ut ſuadeam ne antè
in aciem deſcendat, quàm ut in caſtra me rediſſe audierit. Quanquam LX millia pedi-
tum, plus XII millia equitum animos interdum ad ſpem certaminis faciebant: motus
tamen Antiochus tanti authoritate uiri, in quo ad incertos belli euentus omnis fortu-
næ poſuerat ſubſidia, recepit ſe tranſgreſſus Phrygium amnem: circáque Magneſiam
quæ ad Sipylum eſt, poſuit caſtra. & ne ſi extrahere tempus uellet, munimẽta Romani
tentarent: foſſam ſex cubitis altam, XII latam cum duxiſſet, extra duplex uallũ foſſæ
circundedit: interiore labro murũ cũ turribus crebris obiecit: unde facile arceri trãſitu
foſſæ hoſtis poſſet. Conſul circa Thyatira regem eſſe ratus, cõtinuis itineribus quin-
to die ad Hyrcanum campum deſcendit. inde cum profectum audiſſet, ſecutus ueſtigia
citra Phrygium amnem quatuor millia ab hoſte poſuit caſtra. Eò mille ferme equites
D (maxima pars Gallogræci erant, & Dahæ quidam, aliarúmque gentiũ ſagittarij equi-
tes intermiſti) tumultuoſe amne traiecto, in ſtationes impetum fecerũt. Primò turba-
uerunt incompoſitos. deinde cum longius certamen fieret: Romanorũ, ex propinquis
caſtris facili ſubſidio, creſceret numerus: regij feſsi iam, & plures non ſuſtinentes, reci-
pere ſe conati, circa ripam amnis priuſquã flumen ingrederentur, ab inſtantibus tergo
aliquot interfecti ſunt. Biduum deinde ſilentium fuit, neutris tranſgredientibus amnẽ.
tertio pòſt die Romani ſimul omnes tranſgreſsi ſunt, & duo millia ferme & quingen-
tos paſſus ab hoſte poſuerũt caſtra. Metantibus & muniendo occupatis tria millia de-
lecta equitum peditumq; regiorũ magno terrore ac tumultu aduenere. aliquãto pau-
ciores in ſtatione erant: & tamen per ſe nullo à munimento caſtrorum milite auocato,
& primò æquum prælium ſuſtinuere, & creſcente certamine pepulerunt hoſtes, centũ
E ex his occiſis, centum ferme captis. Per quatriduum inſequens inſtructæ utrinq; acies
pro uallo ſtetere. quinto die Romani proceſſere in mediũ cãpi. Antiochus nihil pro-
mouit ſigna, ita ut extremi minus mille pedes à uallo abeſſent. Conſul poſteaquã de-
trectari certamen uidit, poſtero die in cõſilium aduocauit, quid ſibi faciendum eſſet ſi
Antiochus pugnandi copiam nõ faceret. inſtare hyemem: aut ſub pellibus habendos
milites fore: aut ſi concedere in hyberna uellent, differendum eſſe in æſtatem bellum.
Nullum unquam hoſtem Romani æque cõtempſerunt. cõclamatũ undiq; eſt, duceret
extemplo, & uteretur ardore militũ, qui tanquam non pugnandum cum tot millibus
hoſtium, ſed par numerus pecorum trucidandus eſſet, per foſſas, per uallũ caſtra inua-
dere parati erant, ſi in prælium hoſtis non exiret. Cn. Domitius ad explorandum iter,

vrb.564. & qua parte adiri uallum hoſtium poſſet,miſſus,poſteaquã omnia certa retulit,poſte- F
Oly.147. ro die propius caſtra admoueri placuit:tertio ſigna in mediũ campi prolata , & inſtrui
acies cœpta eſt. Nec Antiochus ultrà tergiuerſandum ratus , ne & ſuorũ animos mi-
nueret detrectando certamen,& hoſtium ſpem augeret,& ipſe copias eduxit , tantum
progreſſus à caſtris,ut dimicaturum appareret.Romana acies unius propè formę fuit
& hominum & armorum genere.duæ legiones Romanę,duę ſociûm ac Latini nomi-
nis erant:quina millia & quadringenos ſingulæ habebant.Romani mediam aciẽ,cor-
nua Latini tenuerunt:haſtatorum prima ſigna,deinde principum erant:triarij poſtre-
mos claudebant. Extra hanc ueluti iuſtam aciem à parte dextera conſul Achæorũ ce-
tratis immiſtos auxiliares Eumenis tria millia ferme peditum ęquata fronte inſtruxit:
ultra eos equitum minus tria millia oppoſuit,ex quibus Eumenis octingenti,reliquus
omnis equitatus Romanus erat:extremos Triballos & Cretenſes (quingentorũ utri- G
que numerum explebant)ſtatuit.læuũ cornu nõ uidebatur egere talibus auxiliis, quia
flumen ab ea parte ripæq; diruptæ claudebant: quatuor tamen inde turmæ equitũ op-
poſitæ.Hæc ſumma copiarum erat Romanis,& duo millia miſtorũ Macedonũ Thra-
cumq;,qui uoluntate ſecuti erant. hi præſidio relicti ſunt caſtris. ſexdecim elephantos
poſt triarios in ſubſidio locauerunt. nam prǽterquam quòd multitudinem regiorum
elephantorum (erant autem quatuor & L)ſuſtinere non uidebantur poſſe:ne pari qui-
dem numero Indicis Africi reſiſtunt:ſiue quia magnitudine, (lõge enim illi præſtant)
ſiue robore animorum uincuntur.Regia acies uaria magis multis gentibus, diſſimili-
tudine armorum auxiliorumq; erat. x & ſex millia peditum more Macedonũ armati
fuere,qui phalangitæ appellabantur.hæc media acies fuit in frõte,in decem partes di-
uiſa.partes eas interpoſitis binis elephantis diſtinguebat. à fronte introrſus in duos & H
xxx ordines armatorum acies patebat.hoc & roboris in regiis copiis erat: & perinde
cum alia ſpecie,tum eminentibus tantum inter armatos elephãtis magnum terrorem
præbebat.Ingentes ipſi erant:addebant ſpeciem frontalia & criſtæ , & tergo impoſitæ
turres,turribúſque ſuperſtantes præter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterum
phalangitarum mille & quingentos pedites Gallogræcorum oppoſuit. his tria millia
peditum loricatorum(cataphractos ipſi appellãt) adiunxit. addita his ala mille ferme
equitum.agema eam uocabant.Medi erant lecti uiri,& eiuſdem regionis miſti multa-
rum gentium equites. cõtinens his grex xvi elephantorum eſt oppoſitus in ſubſidiis.
ab eadem parte paululũ producto cornu regia cohors erat: Argyraſpides à genere ar-
morum appellabãtur.Dahæ deinde equites ſagittarij mille & ducenti.tum leuis arma-
tura trium milliũ,pari ferme numero,pars Cretenſes,pars Tralles,duo millia & quin- I
genti Myſi ſagittariis adiuncti erant.Extremũ cornu claudebant quatuor millia miſti
Cyrtæi funditores,& Elymęi ſagittarij.Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erãt Gal-
logræci pedites mille & quingenti,& ſimiliter his armati duo millia Cappadocum ab
Ariarate miſſi rege.inde auxiliares miſti omnium generum duo millia & ſeptingenti,
& tria millia cataphractorũ equitũ,& mille alij equites,regia ala leuioribus tegumen-
tis ſuis equorumq;,alio haud diſſimili habitu: Syri plerique erant Phrygibus & Lydis
immiſti.ante hũc equitatũ falcatę quadrigę & cameli quos appellãt dromadas.his in-
ſidebant Arabes ſagittarij gladios habentes tenues,longos quaterna cubita:ut ex tãta
altitudine contingere hoſtem poſſent.inde alia multitudo par ei quæ in dextro cornu
erat:primi Tarentini,deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti : inde
Neocretes mille:& eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti,& totidẽ Tral- K
les,& tria millia cetratorum:Piſidæ hi erãt & Pamphylij & Lycij: tum Cyrtæorum &
Elymæorum paria in dextero cornu locatis auxilia: & xvi elephanti modico inter-
uallo diſtantes.Rex ipſe in dextero cornu erat:Seleucum filium & Antipatrum fratris
filium in læuo præpoſuit: media acies tribus permiſſa, Minioni & Zeuſidi & Philippo
magiſtro elephantorum.Nebula matutina creſcẽte die leuata in nubes,caliginẽ dedit:
humor inde ab auſtro uelut perfudit omnia. quæ nihil admodum Romanis,eadẽ per-
incõmoda regiis erant.nam & obſcuritas lucis in acie modica Romanis nõ adimebat
in omneis parteis conſpectum: & humor toto fere graui armatu nihil gladios aut pila
hebetabat.regij tam lata acie,ne ex medio quidem cornua ſua circumſpicere poterant,

nedum

A nedum extremi inter ſe conſpicerentur:& humor arcus fundáſq;, & iaculorum amẽta Vrb.164.
emollierat.falcatę quoque quadrigæ,quibus ſe perturbaturum hoſtium aciem Antio- Oly.147.
chus crediderat,in ſuos terrorem uerterunt.Armatæ autem in hunc maxime modum
erant.cuſpides circa temonem ab iugo decem cubita extantes uelut cornua habebant:
quibus quicquid obuium daretur,tráſfigerent:& in extremis iugis binæ circà emine-
bant falces:altera æquata iugo,altera inferior in terram deuexa:illa,ut quicquid ab la
tere obiiceretur,abſcinderet:hæc,ut prolapſos ſubeuntéſque contingeret.item ab axi-
bus rotarum utrinq; binæ eodem modo diuerſæ deligabantur falces.Sic armatas qua-
drigas,quia ſi in extremo aut in medio locatæ forent,per ſuos agendæ erant:in prima
acię,ut antè dictum eſt,locauerat rex.Quod ubi Eumenes uidit,haud ignarus pugnę,
& quàm anceps eſſet auxilij genus ſi quis pauorem magis equis iniiceret, quàm iuſta
B adoriretur pugna:Cretenſes ſagittarios funditoréſque & iaculatores equitum nõ con-
fertos, ſed quàmaxime poſſent diſperſos excurrere iubet:ſimul omnibus partibus tela
ingerere.Hæc uelut procella partim uulneribus miſsilium undiq; coniectorũ, partim
clamoribus diſſonis ita cõſternauit equos,ut repẽte uelut effrenati paſsim incerto cur-
ſu ferrentur:quorum impetus & leuis armatura,& expediti funditores, & uelox Cre-
tenſis momento declinabãt:& eques inſequendo,tumultum ac pauorem equis came-
líſque & ipſis ſimul cõſternatis augebat,clamore & ab alia circumſtantium turba mul-
tiplici adiecto.Ita medio inter duas acies cãpo exiguntur quadrigæ:amotóq; inani lu-
dibrio,tum demum ad iuſtum prælium,ſigno utrinque dato,cõcurſum eſt. Cæterùm
uana illa res ueræ mox cladis cauſa fuit. auxilia enim ſubſidiaria quæ proxima locata
erant,pauore & conſternatione quadrigarum territa,& ipſa in fugam uerſa nudarunt
C omnia uſq; ad cataphractos equites.ad quos cum diſsipatis ſubſidiis perueniſſet equi-
tatus Romanus;nę primum quidem impetum pars eorum ſuſtinuerunt: alij fuſi ſunt,
alij propter grauitatem tegumentorum armorúmque oppreſsi ſunt.totum deinde læ-
uum cornu inclinauit:& turbatis auxiliaribus qui inter equitem & quos appellãt pha-
langitas,erant,uſq; ad mediam aciem terror peruenit.Ibi ſimul perturbati ordines, &
impeditus intercurſu ſuorum uſus prælongarum haſtarũ(ſariſſas Macedones uocant)
intulere ſigna Romanæ legiones, & pila inter turbatos coniecere.ne interpoſiti quidẽ
elephanti militem Romanum deterrebãt, aſſuetum iam ab Africis bellis & uitare im-
petũ belluæ,& ex tranſuerſo aut pilis inceſſere,aut ſi propius ſubire poſſet,gladio ner-
uos incidere.Iam media acies fere omnis à fronte proſtrata erat : & ſubſidia circumita
à tergo cædebantur:cum in parte alia fugam ſuorum, & propè iam ad ipſa caſtra cla-
D morem pauentium accepere.nanq; Antiochus à dextro cornu, cum ibi fiducia flumi-
nis nulla ſubſidia cerneret,prętet quatuor turmas equitũ:& eas dum applicant ſe ſuis,
ripam nudantes;impetũ in eam partem cum auxiliis & cataphracto equitatu fecit:nec
à fronte tantum inſtabat,ſed circumito à flumine cornu,iam ab latere urgebat,donec
fugati equites primùm,deinde proximi peditum effuſo curſu ad caſtra compulſi ſunt,
Præerat caſtris M. Æmylius tribunus militũ,M.Lepidi filius,qui poſt annos paucos
pontifex maximus factus eſt.is quà fugam cernebat ſuorũ,cum præſidio omni occur-
rit:& ſtare primò,deinde redire in pugnam iubebat,pauorem & turpem fugam incre-
pans,minæ exinde erant:in perniciem ſuam cæcos ruere , ni dicto parerent. poſtremò
dat ſignum ſuis,ut primos fugientium cædãt, turbam inſequentiũ ferro & uulneribus
in hoſtes redigant. Hic maior timor minorem uicit. ancipiti coacti metu primò cõſti-
E terunt,deinde & ipſi redierũt in pugnam:& Æmylius cum ſuo præſidio (erant autem
duo millia uirorũ fortium)effuſe ſequenti regi acriter reſtitit:& Attalus Eumenis fra-
ter à dextro cornu,à quo læuum hoſtium primo impetu fugatum fuerat:ut ab ſiniſtro
fugam ſuorũ & tumultum circa caſtra uidit : in tempore cum ducẽtis equitibus adue-
nit.Antiochus poſteaquam & eos quorum terga modò uiderat , repetẽtes pugnam,&
aliam & à caſtris & ex acie affluentem turbam conſpexit:in fugã uertit equũ.ita utroq;
cornu uictores Romani,per aceruos corporum,quos in media maxime acie cumula-
uerant,ubi & robur fortiſsimorum uirorum,& arma grauitate fugã impedierãt, per-
gunt ad caſtra diripiẽda.equites primi omniũ Eumenis,deinde & alius equitatus toto
paſsim cãpo ſequuntur hoſtem:& poſtremos ut quoſq; adepti ſunt, cædunt. cæterùm

vrb.564. fugientibus maior peſtis intermiſtis quadrigis elephantíſque & camelis erat ſua ipſo- F
oly.147. rum turba: cum ſolutis ordinibus uelut cæci ſuper alios alij ruerent, & incurſu beluarũ
obtererentur. In caſtris quoq; ingens & maior propè quàm in acie cędes eſt edita. nam
& primorũ fuga in caſtra maxime inclinauit: & huius fiducia multitudinis, qui in prę-
ſidio erant, pertinacius pro uallo pugnarunt, retenti in portis uallóque, quæ ſe impetu
ipſo capturos crediderant Romani, poſteaquam tandem perruperunt, ab ira grauiorẽ
ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia peditum cæſa eo die dicũtur: equitũ qua-
tuor millia, mille & quadringenti capti, & quindecim cum rectoribus elephanti. Ro-
manorum aliquot uulnerati ſunt: ceciderunt nõ plus CCC pedites, quatuor & uiginti
equites, & de Eumenis exercitu quinq; & uiginti. Et illo quidem die uictores direptis
hoſtium caſtris cum magna præda in ſua reuerterunt. poſtero die ſpoliabant cæſorum
corpora, & captiuos cõtrahebant. legati ab Thyatira & à Magneſia ad Sipylum ad de- G
dendas urbes uenerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipſo itinere pluribus cõn-
gregantibus ſe, modica manu armatorum media ferme nocte Sardeis cõceſsit. indè cũ
audiſſet Seleucum filium & quoſdam amicorum Apameam prægreſſos, & ipſe quarta
uigilia cum coniuge ac filia petit Apameam, Zenoni tradita cuſtodia urbis, Timone
Lydiæ præpoſito. quibus ſpretis, conſenſu oppidanorum, & militum qui in arce erant,
legati ad cõſulem miſsi ſunt. Sub idem fere tempus & ab Trallibus & à Magneſia quæ
ſuper Mæandrũ eſt, & ab Epheſo legati ad dedendas urbes uenerũt. Reliquerat Ephe-
ſum Polyxenidas audita pugna: & claſſe uſq; ad Patara Lyciæ peruectus, metu ſtatio-
nis Rhodiarum nauium quæ ad Megiſten erat, in terram egreſſus, cum paucis itinere
pedeſtri Syriam petiit. Aſiæ ciuitates in fidem conſulis ditionémq; populi Romani ſe-
ſe tradebant. Sardibus iam cõſul erat: eò & P. Scipio ab Elæa, cum primùm pati laborẽ H
uiæ potuit, uenit. Sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionẽ à cõ-
ſule petiit impetrauítque, ut oratores mittere liceret regi. paucos poſt dies Zeuſis, qui
præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, uenerũt. hi prius Eumene cõuento,
quẽ propter uetera certamina auerſum maxime à pace credebant eſſe, & placatiore eo
& ſua & regis ſpe inuento, tum P. Scipionem, & per eum Cos. adierunt: præbitóque iis
» petentibus frequenti concilio ad mandata edenda, Non tam quid ipſi dicamus, habe-
» mus, inquit Zeuſis: quàm ut à uobis quęramus Romani, quo piaculo expiare errorem
» regis, pacẽ ueniámq; impetrare à uictoribus poſsimus. Maximo ſemper animo uictis
» regibus populíſq; ignouiſtis. quanto id maiore & placatiore animo decet uos facere in
» hac uictoria, quæ uos dominos orbis terrarũ fecit? poſitis iã aduerſus omnes mortales
» certaminibus, haud ſecus quàm deos cõſulere & parcere uos generi humano oportet. I
Iam antequam legati uenirent, decretum erat quid reſpõderetur. reſpondere Africa-
» num placuit. is in hunc modum locutus fertur. Romani, ex iis quæ in deûm immor-
» talium poteſtate erant, ea habemus, quæ dij dederunt: animos, qui noſtrę mentis ſunt,
» eoſdem in omni fortuna geſsimus gerimúſq;: neq; eos ſecundæ res extulerunt: nec ad-
» uerſæ minuerunt. eius rei, ut alios omittam, Annibalem ueſtrum uobis darem teſtem,
» niſi uos ipſos dare poſſem. Poſteaquam Helleſpõtum traiecimus, priuſquam caſtra re-
» gia, priuſquam aciem uideremus, cum communis mars, & incertus belli euentus eſſet;
» de pace uobis agentibus, quas pares paribus ferebamus cõditiones, eaſdẽ nunc uicto-
» res uictis ferimus. Europa abſtinete: Aſiaq; omni quæ cis Taurũ montem eſt, decedite.
» pro impenſis deinde in bellum factis, XV millia talentûm Euboicorũ dabitis, quingẽ-
» ta præſentia, duo millia & quingenta cum SPQR pacem cõprobauerint, mille deinde K
» talentûm per XII annos. Eumeni quoq; reddi CCCC talenta, & quod frumẽti reliquũ
» ex eo quod patri debitum eſt, placet. Hæc cum pepigerimus, facturos uos ut pro certo
» habeamus, erit quidem aliquod pignus, ſi obſides uiginti noſtro arbitratu dabitis. Sed
» nũquam ſatis liquebit uobis ibi pacem eſſe PR ubi Annibal erit. eum ante omnia de-
» poſcimus. Thoantem quoq; Ætolum, cõcitatorem Ætolici belli, qui & illorũ fiducia
» uos, & ueſtra illos in nos armauit, dedetis, & cum eo Mnaſimachũ Acarnana, & Chal-
» cidenſes Philonem & Eubulidam. In deteriore ſua fortuna pacẽ faciet rex, quia ſerius
» facit quàm facere potuit. ſi nunc moratus fuerit, ſciat regum maieſtatem difficilius ab
» ſummo faſtigio ad mediũ detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari. Cum his man-

datis

A datis ab rege miſſi erant legati, ut omnem pacis cōditionem acciperent. itaque Romā vrb.565.
mitti legatos placuit. Cos. in hyberna exercitum Magneſiam ad Mæandrum & Tral- Ol.148.
leis Epheſumq; diuiſit. Epheſum ad Cos. paucos poſt dies obſides ab rege adducti ſunt:
& legati, qui Romam irent, uenerunt. Eumenes quoq; eodem tempore profectus eſt
Romam, quo legati regis. ſecutæ eos ſunt legationes omnium Aſiæ populorū. Dum
hæc in Aſia geruntur, duo fere ſub idē tempus cū triūphi ſpe procōſules de prouinciis
Romam redierunt: Q. Minutius ex Liguribus, M. Acilius ex Ætolia. Auditis utriuſq;
rebus geſtis, Minutio negatus triumphus, Acilio magno cōſenſu decretus: iſq; trium-
phans de rege Antiocho & Ætolis urbem eſt inuectus. Prælata ſunt in eo triumpho
ſigna militaria CCXXX: & argenti infecti tria millia pōdo: ſignati tetradrachmûm At-
ticûm CXIII millia: ciſtophorûm CCXLVIII: uaſa argentea cælata multa, magniq;
B pōderis. tulit & ſupellectilem regiam argenteam, ac ueſtem magnificam: coronas au-
reas, dona ſociarum ciuitatum, XLV: ſpolia omnis generis: captiuos nobiles, Ætolos,
& regios duces ſex & triginta duxit. Damocritus Ætolorum dux paucos ante dies cū
è carcere nocte effugiſſet, in ripa Tyberis conſecutis cuſtodibus, priuſquam compre-
henderetur, gladio ſe transfixit. milites tantum, qui ſequerētur currum, defuerūt: alio-
qui magnificus & ſpectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi minuit
lætitiā nuncius ex Hiſpania triſtis, aduerſa pugna in Vaccetanis ductu L. Æmylij pro-
prætoris apud oppidum Lyconem cum Luſitanis, ſex millia de exercitu Romano ce-
cidiſſe: cæteros pauentes intra uallum compulſos ęgre caſtra defendiſſe, & ad modum
fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hiſpania nūciata.
Ex Gallia legatos Placentinorum & Cremonenſium L. Aurunculeius prætor in ſe-
C natum introduxit. Iis querentibus inopiam colonorum, aliis belli caſibus, aliis mor-
bo abſumptis, quoſdam tędio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias: decreuit ſena-
tus, uti C. Lælius Cos. ſi ei uideretur, ſex millia familiarum cōſcriberet, quæ in eas co-
lonias diuiderentur: & ut L. Aurunculeius prætor triumuiros crearet ad eos colonos
deducendos. Creati M. Attilius Scranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius C. F.
Tappo. Haud ita multo pōſt cum iam conſularium comitiorum appeteret tempus: C.
Lælius Cos. ex Gallia Romam rediit. is non ſolū ex facto abſente ſe S C in ſupplemen-
tum Cremonæ & Placentiæ colonos ſcripſit, ſed ut nouæ coloniæ duæ in agrum qui
Boiorum fuiſſet, deducerentur, & retulit, & authore eo patres ceoſuerunt. Eodē tem-
pore L. Aemylij prætoris literæ allatæ de nauali pugna ad Myoneſum facta, & L. Sci-
pionem Cos. exercitum in Aſiam traieciſſe. Victoriæ naualis ergô in unum diem ſup-
D plicatio decreta eſt: in alterum diem, quòd exercitus Romanus tum primū in Aſia po-
ſuiſſet caſtra, ut ea res proſpera & læta eueniret, uicenis maioribus hoſtiis in ſingulas
ſupplicationes ſacrificare Cos. eſt iuſſus. Inde conſularia comitia magna contentione
habita. M. Aemylius Lepidus petebat, aduerſa fama hominum, quòd prouinciam Si-
ciliam petendi cauſa, non conſulto ſenatu ut ſibi id facere liceret, reliquiſſet. petebant
cum eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volſo, M. Valerius Meſſala. Fuluius Cos.
unus creatur, cum cęteri centurias non expleſſent. iſque poſtero die Cn. Manlium, Le-
pido deiecto (nam Meſſala tacuit) collegā dixit. Prr. exinde facti, duo Q. Fabij, Labeo
& Pictor, (flamē Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus,
Sp. Poſthumius Albinus, L. Plautius Hypſeus, L. Bebius Diues. M. Fuluio Nobilio-
re, & Cn. Mālio Volſone Coſs. Valerius Antias author eſt rumorem celebrem Romæ
E fuiſſe, & pene pro certo habitū, recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſa Cos. L. Scipio-
nem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos regis, & ipſos cōprehenſos eſſe,
& ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eáq; expugnata, &
deletas omnes copias Romanorum eſſe: ob hæc Aetolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe
imperata facere, principéſque eorum in Macedoniam & in Dardanos & in Thraciam
ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nūciarent Romam, A. Terentium
Varronem, & M. Claudium Lepidū ab A. Cornelio proprætore ex Aetolia miſſos eſ-
ſe. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Aetolos in ſenatu inter cætera hoc quoque in-
terrogatos eſſe, unde audiſſent imperatores Romanos in Aſia captos ab Antiocho re-
ge, & exercitum deletū eſſe? Aetolos reſpōdiſſe, ab ſuis legatis ſe, qui cum Cos. fuerint,

vrb.565. certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium authorem habeo, neque affir- F
Oly.148. mata res mea opinione ſit, nec pro uana prætermiſſa. Ætoli legati in ſenatū introdu-
cti, cū & cauſa eos ſua & fortuna hortaretur, ut confirendo ſeu ſuæ culpę, ſeu errori ue-
niam peterent ſupplices: orſi à beneficiis in populū Romanum, & prope exprobran-
tes uirtutem ſuam in Philippi bello, & offenderunt aures inſolētia ſermonis, & eò, ne-
tera & obliterata repetendo, rem adduxerunt, ut haud paulò plurium maleficiorū gē-
tis, quàm beneficiorum memoria ſubiret animos patrū, & quibus miſericordia opus
erat, iram & odium irritarent. Interrogati ab uno ſenatore, permitteréntne arbitrium
de ſe populo Romano? deinde ab altero, habituríne eoſdem, quos populus Romanus,
ſocios & hoſtes eſſent? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo iuſsi ſunt. Conclamatū
deinde propè ab uniuerſo ſenatu eſt, totos adhuc Antiochi Ætolos eſſe, & ex unica ea
ſpe pendere animos eorum. itaque bellum cum haud dubiis hoſtibus gerendum, per- G
domandóſque feroces animos eſſe. Etiam illa res accendit, quòd eo ipſo tempore quo
pacem ab Romanis petebāt, Dolopiæ atq; Athamaniæ bellū inferebant. Senatuſcon-
ſultum in M. Acilij ſentētiam, qui Antiochū Aetolóſq; deuicerat, factum eſt, ut Aeto-
li eo die iuberētur proficiſci ab urbe, & intra quintumdecimum diem Italia excedere.
A. Terentius Varro ad cuſtodiendū iter eorum miſſus: denūciatúmque, ſi qua deinde
legatio ex Aetolis, niſi permiſſu imperatoris qui eam prouinciam obtineret, & cū le-
gato Romano ueniſſet Romam, pro hoſtibus omnes futuros. Ita dimiſsi Aetoli. De
prouinciis deinde Coss. retulerunt. ſortiri eos Aetoliam & Aſiam placuit. qui Aſiam
ſortitus eſſet, exercitus ei quem L. Scipio haberet, eſt decretus, & in eum ſupplementū
quatuor millia peditum Romanorum, ducēti equites, & ſociorum ac Latini nominis
octo millia peditum, & quadringenti equites: his copiis ut bellum cum Antiocho ge- H
reret. Alteri Cos. exercitus qui erat in Aetolia, eſt decretus: & ut ſupplemētum ſcribe-
ret, permiſſum, ciuium ſociorúmque eundem numerum quem collega: naues quoque
idem Cos. quæ priore anno paratæ erant, ornare iuſſus, ac ducere ſequi: nec cum Aeto-
lis ſolùm bellum gerere, ſed etiam in Cephaleniam inſulā traiicere. Mandatū eidem, ſi
per commodum reipublicæ facere poſſet, ut ad comitia Romam rediret. nam præter-
quam quòd magiſtratus annui ſubrogandi eſſent, cēſores quoque placere creari. ſi qua
res eum teneret, ſenatum certiorem faceret, ſe ad comitiorum tempus occurrere non
poſſe. Aetolia M. Fuluio, Aſia Cn. Manlio ſorte euenit. Prętores deinde ſortiti ſunt, Sp.
Poſthumius Albinus urbanam, & inter peregrinos M. Sempronius Tuditanus Sici-
liam, Q. Fabius Pictor flamen quirinalis Sardiniā, Q. Fabius Labeo claſſem, L. Plau-
tius Hypſeus Hiſpaniam citeriorem, L. Bebius Diues Hiſpaniam ulteriorē. Siciliæ le- I
gio una, & claſsis quę in ea prouincia erat, decreta, & ut duas decimas frumenti nouus
prætor imperaret Siculis. earum alteram in Aſiam, alterā in Aetoliam mitteret. Idem
ab Sardis exigi, atque ad eoſdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari
iuſſum. L. Bebio ſupplementum in Hiſpaniam datum mille Romani pedites, equites
quinquaginta, & ſex millia peditum Latini nominis, & CC equites. Plautio Hypſeo in
Hiſpaniam citeriorē mille Romani dati ſunt pedites, duo millia ſociûm Latini nomi-
nis, & ducenti equites. cū his ſupplementis ut ſingulas legiones duę Hiſpaniæ haberēt.
Prioris anni magiſtratibus, C. Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum impe-
rium eſt. prorogatum & P. Iunio proprætori in Hetruria cum eo exercitu qui in pro-
uincia eſſet: & M. Tuccio proprætori in Brutiis & Apulia. Priuſquā in prouincias præ-
tores irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pi- K
ctorem flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum, & Poſthu-
mium Albinum fuerat. Cos. illum cum C. Luctatio collega in Siciliā ad claſſem profi-
ciſcentem, ad ſacra retinuerat Metellus Pont. Max. prætorem hunc, ne in Sardiniam
proficiſceretur, P. Licinius tenuit. & in ſenatu, & ad populum magnis contentionibus
certatū eſt: & imperia inhibita ultro citróq;, & pignora capta, & mulctę dictæ, & tribu-
ni appellati, & prouocatum ad populū eſt. religio ad poſtremum uicit, & dicto audiens
eſſe flamen pōtifici iuſſus. & mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. Ira prouinciæ ereptæ prę-
torem magiſtratu abdicare ſe conantem, patres authoritate ſua deterruerunt: & ut ius
inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim
multi

A multi milites legendi erant) perfectis, c o s s. prætoréſqı in prouincias proficiſcuntur. Vrb 565.
Fama deinde de rebus in Aſia geſtis temere uulgata ſine authote: & poſt dies paucos Ol.148.
nuntij certi, literæque imperatoris Romam allatæ. quæ non tantum gaudiū ab recenti
metu attulerant: (deſierant enim uictam Aetoliam metuere) q̃ auerterunt famam, ꝙ
ineuntibus id bellum grauis hoſtis & ſuis uiribus, & ꝙ Annibalē rectorem militiæ ha-
beret, uiſus fuerat. nihil tamen aut de c o s. mittendo in Aſiam mutandū, aut minuen-
das eius copias cenſuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellandum. Haud multo poſt M.
Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Anriochi regis legatis, & Eumenes tex Rho-
diiq́ue, Romam uenerunt. Cotta in ſenatu primum: deinde in cōcione iuſſu patrū, quæ
acta in Aſia eſſent, expoſuit. ſupplicatio inde in triduum decreta eſt: & x l maiores ho-
ſtiæ immolari iuſſæ. Tum omnium primum Eumeni ſenatus datus eſt. Is cum breuiter
B & egiſſet gratias patribus, ꝙ obſidione ſe ac fratrē exemiſſent, regnumq; ab iniuriis An
tiochi uindicaſſent: & gratulatus eſſet, ꝙ mari terráque proſpete res geſſiſſent: quódque
regem Antiochum fuſum fugatumq;, & exutum caſtris, prius Europa, poſt & Aſia quę
cis Taurum montem eſt, expuliſſent: ſua deinde merita malle eos ex imperatoribus ſuis
legatiſq;, q̃ ſe commemorante cognoſcere, dixit. Hæc approbantibus cunctis, iubenti-
buſq; dicere ipſum omiſſa in id uerecundia, quid ſibi ab s p q r ttibui æquum cēſeret:
propenſins cumulatiuſque: ſi quo poſsit, prout eius merita ſint, ſenatum facturū: ad ea
rex. Si ab aliis ſibi præmiorū optio defetretur, libenter, data modo facultate conſulē-
di ſenatum Romanum, conſilio ampliſſimi otdinis uſurum fuiſſe, ne quid aut immo-
derate cupiſſe, aut petiſſe parum modeſte uideri poſſet. uerum enimuero cū ipſi daturi
ſint, multo magis munificentiam eorum in ſe fratréſq; ſuos ipſorum atbittij debere eſ-
C ſe. Nihil hac oratione eius p c deterriti ſunt, quo minus dicete ipſum iuberent. & cum
aliquandiu hinc indulgentia, hinc modeſtia, inter permittentes inuicem, nō magis mu
tua q̃ inexplicabili facilitate certatum eſſet, Eumenes templo exceſſit. Senatus in eadē
perſtare ſententia, ut abſurdum eſſe diceret, ignorare regem quid ſperans aut petens ue
nerit. quæ commoda regno ſuo ſint, ipſum optime ſcire: Aſiam longe melius quàm ſe-
natum noſſe. teuocandum igitur, & cogendum, quæ uellet, quæque ſentiret, exptome-
„ re. Reductus à prætore in tēplū rex, & dicere iuſſus. Perſeuetaſſem, inquit, tacere p c,
„ niſi Rhodiotum legationem mox uocaturos uos ſcirem: & illis auditis, mihi neceſſita-
„ tem fore dicendi. quæ quidem eo difficilior oratio erit, ꝙ ea poſtulata eorū futura ſunt:
„ ut non ſolum nihil, quod contra me ſit, ſed ne quod ad ipſos quidem proprie pertinear,
„ petere nideantur. agent enim cauſam ciuitatum Græcatum, & liberari eas dicent debe-
D re. quo impetrato, cui dubium eſt quin & à nobis auerſuri ſint, non eas modo ciuitates
„ quæ liberabuntur, ſed etiam ueteres ſtipendiarias noſtras? ipſi autem tanto obligatos
„ beneficio, uerbo ſocios, re uera ſubiectos imperio & obnoxios habituri ſint? & (ſi diis
„ placet) cum has tantas opes affectabunt, diſſimulabunt ulla parte id ad ſe pertinere: uos
„ modo id decere, & conueniens eſſe antefactis dicent. Hæc uos ne decipiat oratio, proui
„ dendum uobis erit: néue non ſolum inæqualiter alios nimium deprimatis ex ſociis ue-
„ ſtris, alios præter modū extollatis: ſed etiam ne qui aduerſus uos arma tulerint, in me-
„ liore ſtatu ſint quàm ſocij & amici ueſtri. Quod ad me attinet, in aliis rebus ceſſiſſe in-
„ tra finem iuris mei cuilibet uideri malim, quàm nimis pertinaciter in obtinendo eo te-
„ tendiſſe. in cettamine autem amicitiæ ueſtræ, beneuolentiæ erga uos, honoris qui à uo
„ bis habebitur, minime æquo animo uinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatem
E à patre accepi, qui primus omnium Aſiam Græciamque incolenrium in amicitiam ue-
„ ſtram uenit, eámque perpetua & conſtanti fide ad extremum finem uitæ perduxit: nec
„ animum duntaxat uobis bonum ac fidelem præſtitit, ſed omnibus interfuit bellis quæ
„ in Græcia geſſiſtis, terreſttibus naualibúſque: omni genete commeatuum ita, ut nemo
„ ſociorum ueſtrorum æquari ulla parte poſſet, uos adiuuit. poſtremo cum Bœotos ad ſo
„ cietatem ueſtram hortatetut, in ipſa concione intermortuus haud multo poſt expira-
„ uit. Huius ego ueſtigia ingreſſus, uoluntati quidem & ſtudio in colendis uobis adiicere
„ (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipſis meritiſque & impenſis offi-
„ ciorum ut ſuperare poſſem, fottuna, tempora, Antiochus, & bellū in Aſia geſtum præ-
„ buerunt materiam. Rex Aſiæ, & pattis Europæ Antiochus filiam ſuam in matrimo-

Vrb.565. nium mihi dabat, reſtituebat extemplo ciuitates quæ defecerãt à nobis, ſpem magnam F
Oly.148. in poſterum amplificandi regni faciebar, ſi ſecum aduerſus nos bellũ geſſiſſem. Nõ glo-
» riabor eo, ꝙ nihil in uos deliqnerim. illa potius, quæ uetuſtiſſima domus noſtræ uobiſ-
» cum amicitia digna ſunt, referam. terreſtribus naualibúſque copiis, ut nemo ueſtrorũ
» ſociorum me æquiparare poſſet, imperatores ueſtros adiuui: commeatus terra maríqꝫ
» ſuppediraui: naualibus præliis, quæ multis locis facta ſunt, omnibus affui: nec labori
» meo, nec periculo uſquam peperci. quod miſerrimũ eſt in bello, obſidionẽ paſſus ſum,
» Pergami incluſus cum diſcrimine ultimo ſimul uitæ regniq́ꝫ. liberatus deinde obſidio-
» ne, cum alia parte Antiochns, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberent, reli-
» ctis rebus meis, tota claſſe ad Helleſpontum L. Scipioni COS. ueſtro occurri, ut eum in
» traiiciendo exercitu adiuuatem. Poſtq̃ in Aſiam exercirus ueſter eſt tranſgreſſus, nunq̃
» à COS. abſceſſi. nemo miles Romanus magis aſſiduus in caſtris ueſtris fuit, q̃ ego, fra- G
» tréſque mei. nnlla expeditio, nullũ equeſtre prælium ſine me factum eſt. in acie ibi ſteti,
» eam partem ſum turatus, in qua me COS. eſſe uoluit. Non ſum hoc dicturus P C quis
» hoc bello meritis erga uos mecum coparari poreſt? ego nulli omnium neque populorũ,
» neque regum, quos in magno honore habetis, non auſim me comparare. Maſaniſſa ho
» ſtis uobis anteq̃ ſocius fuit: nec incolumi regno cũ anxiliis ſuis, ſed extorris, expulſus,
» amiſſis omnibus copiis, cum turma equitum in caſtra confugit ueſtra. tamẽ eum, quia
» in Africa aduerſus Syphacem & Carthaginiẽſes fideliter atque impigre uobiſcum ſte-
» rit, non in patrium ſolum regnum reſtituiſtis: ſed adiecta opulentiſſima parte Syphacis
» regni, præpotentem inter Africæ reges feciſtis. Quo tandem igitur nos præmio atqꝫ ho
» nore digni apud uos ſumus, qui nunq̃ hoſtes, ſemper ſocij fuimus? Pater, ego, fratréſque
» mei non in Aſia tantum, ſed etiam procul ab domo in Peloponneſo, in Bœotia, in Ae- H
» tolia, Philippi, Antiochi, Aetolico bello, terra mariqꝫ pro uobis arma tulimus. Quid er-
» go poſtulas? dicat aliquis. Ego P C qnoniam dicere utique uolentibus uobis parendum
» eſt: ſi uos ea mente ultra Tauri iuga Antiochum emouiſtis, ut ipſi teneretis eas terras:
» nullos accolas nec finitimos habere quàm uos malo: nec ulla alia re tutius ſtabiliúſque
» regnum meum futurum ſpero. ſed ſi nobis decedere inde, atque exercitus deducere in
» animo eſt: neminem digniorem eſſe ex ſociis ueſtris, qui bello à uobis parta poſſideat,
» quàm me, dicere auſim. Ar enim magnificum eſt liberare ciuitates ſeruas. ita opinor: ſi
» nihil hoſtile adnerſus uos fecerunt. ſin autem Antiochi partis fuerunt: quanto eſt ue-
» ſtra prudentia & æquitate dignius, ſociis benemeritis, quàm hoſtibus uos conſulere?
Grata oratio regis patribus fuit, & facile apparebat munifice omnia & propenſo ani-
mo facturos. Interpoſita Smyrnæorum breuis legatio eſt, quia non aderant quidã Rho I
diorum. Collaudatis egregie Smyrnæis, quòd omnia ultima pati, quàm ſe regi tradere
maluiſſent: introducti Rhodij ſunt. quorum princeps legationis, expoſitis initiis amici-
» tiæ cum P R meritiſque Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello. Nih[illegible]
» inquit, nobis tota noſtra actione P C neque difficilius, neqꝫ moleſtius eſt, quàm [illegible]
» cum Eumene nobis diſceptatio eſt, cum quo uno maxime regum & priuatum ſin[illegible]
» lis: &, quod magis nos mouet, publicum ciuitati noſtræ hoſpitium eſt. cæterum non a-
» nimi noſtri P C nos, ſed rerum natura, quæ potentiſſima eſt, diſiungit: ut nos liberi etiã
» aliorum libertatis cauſam agamus: reges ſerua omnia, & ſubiecta imperio ſuo eſſe ue-
» lint. Vtcunque tamen res ſe habet: magis uerecundia noſtra aduerſus regem nobis ob-
» ſtat, quàm ipſa diſceptatio aut nobis impedita eſt, aut uobis perplexã deliberationem
» prębitura uidetur. nã ſi aliter ſocio atque amico regi, & benemerito hoc ipſo in bello, de K
» cuius præmiis agitur, honos haberi nullus poſſet, niſi liberas ciuitates ei in ſeruiturẽ tra
» deretis: eſſet deliberatio anceps: ne aut regẽ amicũ inhonoratũ dimitteretis, aut decede
» reris inſtituto ueſtro, & gloriã Philippi bello partã, nunc ſeruitute tot ciuitatum defor-
» maretis. ſed ab hac neceſſitate aut gratiæ in amicũ minuendæ, aut gloriæ ueſtræ, egre-
» gie uos fortuna uindicat. eſt enim deũm benignitate non glorioſa magis quàm diues ui
» ctoria ueſtra: quæ uos facile iſto uelut ære alieno exoluat. nam & Lycaonia, & Phry-
» gia utraque, & Piſidia omnis, & Cherſoneſus, quæq́ue circumiacent Europæ, in ue-
» ſtra ſunt poteſtate: quarum una quælibet regi adiecta multiplicare regnũ Eumenis po-
» teſt: omnes uero datæ, maximis eum regibus æquare. licet ergo uobis & præmiis bel-
li ditare

A li ditate ſocios, & non decedere inſtituto ueſt ro: & meminiſſe, quem titulum pretende- Vrb.563.
» ritis prius aduerſus Philippum, nunc aduerſus Antiochum belli: quid feceritis Philippo Oly.148.
» uicto, quid nunc à uobis, non magis quia feciſtis, q̃ quia id uos facere decet, deſideretur
» atque expectetur. alia enim aliis & honeſta & probabilis eſt cauſa armorum. illi agrũ,
» hi uicos, hi oppida, hi portus oramq; aliquam maris ut poſſideant. uos nec cupiſtis hęc
» antequam haberetis, nec nunc cum orbis terrarum in ditione ueſtra ſit, cupere poteſtis.
» pro dignitate & gloria apud omne genus humanum, quod ueſtrum nomen imperiũq;
» iuxtà ac deos immortales iampridem intuetur, pugnaſtis. quæ parare & quærere arduũ
» fuit: neſcio an tueri difficilius ſit. gentis ueruſtiſſimæ nobiliſſimæq; uel fama rerum ge-
» ſtarum, uel omni commendatione humanitatis doctrinarumque, tuendam ab ſeruitio
» regio libertatem ſuſcepiſtis. hoc patrocinium receptæ in fidẽ & cliẽtelam neſtram uni-
B uerſæ gentis perpetuum uos præſtare decet. Non quæ in ſolo modo antiquo ſunt, Græ
» cæ magis urbes ſunt, quàm coloniæ earum, illinc quondam profectæ in Aſiam: nec ter
» ra mutata mutauit genus aut mores. certare pio certamine cuiuſlibet bonæ artis ac uir-
» tutis auſi ſumus cum parentibus quæque ciuitas & conditoribus ſuis. Adiſtis Græciæ,
» adiſtis Aſiæ urbes plerique. niſi quòd longius à uobis abſumus, nulla uincimur alia re.
» Maſſilienſes, quos, ſi natura inſita uelut ingenio terræ uinci poſſet, iampridem efferaſ-
» ſent tot indomitæ circunfuſæ gẽtes: in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud
» uos eſſe, ac ſi medium umbilicum Græciæ incolerent. non enim ſonũ modo linguæ, ue
» ſtitumque & habitum, ſed ante omnia mores & leges & ingenium ſyncerum integrũq;
» à contagione accolarũ ſeruarunt. Terminus eſt nũc imperij ueſtri mons Taurus. quic-
» quid intra eum cardinem eſt, nihil longinquũ uobis uideri debet. quò arma ueſtra per-
C uenerunt: eodem ius hinc profectum perueniat. Barbari, quibus pro legibus ſemper do
» minorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci ſuam fortunam, ueſtros
» animos gerunt. domeſticis quondam uiribus etiam imperium amplectebantur. nunc
» imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum, optant: libertatem ueſtris tueri armis ſatis habẽt,
» quoniam ſuis non poſſunt. At enim quædam ciuitates cum Antiocho ſenſerunt. & aliç
» prius cum Philippo, & cum Pyrrho Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago
» libera cum ſuis legibus eſt. huic neſtro exemplo quantum debeatis, uidete P C. induce-
» tis in animum negare Eumenis cupiditati, quod iuſtiſſimæ iræ ueſtræ negaſtis. Rhodij
» & in hoc & in omnibus bellis quę in illa ora geſſiſtis, quàm forti fideliq; opera uos ad-
» iuuerimus, ueſtro indicio relinquimus. nunc in pace id conſilium afferimus: quod ſi cõ
» probaueritis, magnificentius uos uictoria uſos eſſe quàm uiciſſe, omnes exiſtimaturi
D ſint. Apta magnitudini Romanæ oratio uiſa eſt. Poſt Rhodios Antiochi legati uoca-
ti ſunt. Ii uulgato petentium ueniam more, errorem faſſi regis, obteſtati ſunt P C, ut ſuę
potius clementiæ, q̃ regis culpæ, qui ſatis ſuperq; pœnarum dediſſet, memores cõſule-
rent: poſtremo pacẽ datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus dediſſet, cõfirma-
rent authoritate ſua. Et ſenatus eam pacem ſeruandam cenſuit: & paucos poſt dies po-
pulus iuſſit. fœdus in Capitolio cũ Antipatro principe legationis, & eodẽ fratris filio re-
gis Antiochi eſt ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Aſia ſunt. quibus omni-
bus datum eſt reſponſum, decẽ legatos more maiorum ſenatum miſſurum ad res Aſiæ
diſceptandas cõponendáſq;: ſummam tamen hanc fore, ut cis Taurum montẽ quæ in-
tra regni Antiochi fines fuiſſent, Eumeni attribuerẽtur, præter Lyciam Cariãq;, uſque
ad Mæandrũ amnem. ea ciuitatis Rhodiorũ eſſent. cæterę ciuitates Aſiæ, quæ Attali ſti
E pendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni uectigal penderent: quæ uectigales Antiochi fuiſ-
ſent, eæ liberæ atque immunes eſſent. Decẽ legatos hos decreuerunt: Q. Minutium Ru
fum, L. Furiũ Purpurionẽ, Q. Minuciũ Thermũ, Ap. Claudiũ Neronem, Cn. Corneliũ
Merulam, M. Iunium Brutũ, L. Aurunculeium, L. Aemyliũ Paulũ, P. Corneliũ Lentu-
lum, P. Aelium Tuberonẽ. His quæ præſentis diſceptationis eſſent, libera mãdata. De
ſumma rerum ſenatus conſtituit. Lycaoniã omnem, & Phrygiam utrãque, & Myſiam,
regias ſyluas, & Lydiæ Ioniæque, extra ea oppida quæ libera fuiſſent, quo die cum rege
Antiocho pugnatum eſt, & nominatim Magneſiam ad Sipylum, & Cariam, quæ Hy-
drela appellatur, agrumque Hydreletanum ad Phrygiam uergentem, & caſtella uicóſ-
que ad Mæandrum amnem, & oppida, niſi quæ libera ante bellum fuiſſent: Telmeſſum

vrb. 565. item nominatim, & caſtra Telmeſſium, præter agrum qui Ptolemæi Telmeſſij fuiſſet: F
Oly. 148. hæc omnia quę ſupra ſcripta ſunt, regi Eumeni iuſſa dari. Rhodiis Lycia data, extra eũ-
dem Telmeſſum, & agrũ qui Ptolemæi Telmeſſij fuiſſet: hæc & ab Eumene & ab Rho-
diis excepta. Ea quoq; his pars dara Cariæ, quæ propior Rhodũ inſulã trans Mæandrũ
amnem eſt: oppida, uici, caſtella, agri qui ad Piſidiã uergunt: niſi quæ eorũ oppida in li-
bertate fuiſſent pridie q̃ cũ Antiocho rege in Aſia pugnatũ eſt. Pro his cum gratias egiſ
ſent Rhodij: de Solis urbe, quæ in Cilicia eſt, egerunt. Argis & illos, ſicut ſeſe, oriundos
eſſe. ab ea germanitate fraternam ſibi cũ iis charitatẽ eſſe. petere hoc extraordinarium
munus, ut eã ciuitatẽ ex ſeruirute regia eximerent. Vocati ſunt regis Antiochi legati, a-
ctumq; cum iis eſt: nec quicq̃ impetratum, teſtante fœdera Antipatro: aduerſus quæ ab
Rhodiis non Solos, ſed Ciliciã peti, & iuga Tauri tranſcendi. Reuocatis in ſenatũ Rho
diis, cum quantopere tenderet legatus regius, expoſuiſſent patres, adiecerunt: ſi utique G
eam rem ad ciuitatis ſuæ dignitatẽ pertinere cenſetent Rhodij, ſenatũ omni modo ex-
pugnaturum pertinaciã legatorũ. Tum uero impenſius q̃ antè Rhodij gratias egerunt:
ceſſuroſq; ſe potius arrogantiæ Antipatri, q̃ cauſam turbandæ pacis præbituros, dixe-
runt. ita nihil de Solis mutatum eſt. Per eos dies quibus hæc geſta ſunt, legati Maſſi-
lienſium nuntiauerunt, L. Bebium prætorẽ in prouinciã Hiſpaniã proficiſcentẽ ab Li-
guribus circunuentũ: magna parte comitũ cæſa, uulneratũ ipſum cũ paucis ſine lictori-
bus Maſſiliam perfugiſſe, & intra triduũ expiraſſe. Senatus ea re audita decreuit uti P.
Iunius Brutus, qui proprætor in Hetruria eſſet, prouincia exercituq; traditis uni cui ui-
deretur ex legatis, ipſe in ulteriorẽ Hiſpaniã proficiſceretur: eaq; ei prouincia eſſet. Hoc
s c, literæq; à Sp. Poſthumio prætore in Hetruriã miſſæ ſunt. profectúſq; in Hiſpaniã eſt
P. Iunius proprætor. in qua prouincia prius aliquanto q̃ ſucceſſor ueniret, L. Aemylius H
Paulus, qui poſtea regem Perſea magna gloria uicit, cũ priore anno haud proſpere rem
geſſiſſet: tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis cũ Luſitanis pugnauit. fuſi fuga-
tiq; ſunt hoſtes. cæſa decẽ & octo millia armatorũ, tria millia c c c capti, & caſtra expu-
gnata. Huius uictorię fama tranquilliores in Hiſpania res fecit. Eodem anno ante diẽ
tertium calendas Ianuarias Bononiam Latinam coloniam ex s c L. Valerius Flaccus,
M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappo triumuiri deduxerũt. tria millia hominũ ſunt
deducta. equitibus ſeptuagena iugera, cæteris colonis quinquagena ſunt data. ager ca-
ptus de Gallis Boiis fuerat. Galli Tuſcos expulerant. Eodẽ anno cenſurã multi & clari
uiri petierunt. quæ res tanq̃ in ſe parum magni certaminis cauſam haberet: aliã conten
tionem multo maiorem excitauit. petebãt T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn.
F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M. Acilius Gla I
brio, qui Antiochum ad Thermopylas Aetolóſq; deuicerat. in hunc maxime, ꝙ multa
congiaria habuerat, quibus magnã partẽ hominum obligarat: fauor populi ſe inclina-
bat. Id cum ægre paterentur tot nobiles, nouũ ſibi hominem tantum præferri: P. Sem-
pronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius tribuni plebis ei diem dixerunt, ꝙ pecu-
niæ regiæ prædæque aliquantum captæ in Antiochi caſtris, neque in triumpho tuliſſet,
neque in ærarium detuliſſet. Varia teſtimonia legatorum tribunorúmq; militum erãt.
M. Cato ante alios teſtes conſpiciebatur: cuius authoritatem perpetuo tenore uitæ par-
tam, toga candida eleuabat. is teſtis, quæ uaſa aurea atque argentea captis caſtris inter
aliam prædam regiam uidiſſet, ea ſe in triũpho negabat uidiſſe. poſtremo in huius ma-
xime inuidiam deſiſtere ſe petitione Glabrio dixit: quando quod taciti indignarentur
nobiles homines, id æque nouus competitor inæſtimabili periurio inceſſeret. centum K
milliũ mulcta irrogata erat. bis de ea re certatũ eſt. tertio, cũ de petitione deſtitiſſet reus:
nec populus de mulcta ſuffragium ferre uoluit: & tribuni eo negotio deſtiterunt. Cen-
ſores, T. Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati. Per eoſdem dies L. Ae-
mylio Regillo, qui claſſe pręfectum Antiochi regis deuicerat: extra urbem in æde Apol
linis cum ſenatus datus eſſet, auditis rebus geſtis eius, quãtis cum claſſibus hoſtiũ dimi-
caſſet, quot inde naues demerſiſſet aut cepiſſet, magno cõſenſu patrũ triumphus naua-
lis eſt decretus. Triumphauit Cal. Februariis. in eo triumpho undequinquaginta coro-
næ aureæ tranſlatæ ſunt: pecunia nequaquam tanta pro ſpecie regij triumphi: tetra-
drachma Attica x x x i i i i millia D C C: ciſtophori C X X X I I millia C C C. Supplica-
tiones

A tiones deinde fuerunt ex s c, quòd L. Aemylius in Hiſpania proſpere Rempublicã geſ- vrb.565.
ſiſſet. Haud ita multo poſt L. Scipio ad urbem uenit: qui ne cognomine fratri cederet, Oly.148.
Aſiaticum ſe appellari uoluit: & in ſenatu & in concione de rebus ab ſe geſtis diſſe-
ruit. Erant qui fama id maius bellum q̃ difficultate rei fuiſſe interpretarentur. uno me
morabili prælio debellatum, gloriámque eius uictoriæ defloratam ad Thermopylas eſ
ſe. Cæterum uere æſtimanti, Aetolicum magis ad Thermopylas bellum q̃ regium fuit.
quota enim parte uirium ſuarũ ibi dimicauit Antiochus? in Aſia totius Aſiæ ſteterũt
uires, ab ultimis orientis omnium gentium contractis auxiliis. Merito ergo & diis im-
mortalibus, quantus maximus poterat, habitus eſt honos, q̃ ingentem uictoriam faci-
lem etiam fecissent: & imperatori triumphus eſt decretus. Triumphauit menſe interca-
lario pridie cal. Martias. qui triumphus ſpectaculo oculorum maior q̃ Africani fratris
B eius fuit: recordatione rerum, & æſtimatione periculi certaminiſq́, non magis compa-
randus, quàm ſi imperatorem imperatori, aut Antiochum ducem Annibali conferres.
Tulit in triumpho ſigna militaria CCXXXIIII: oppidorum ſimulachra CXXXIIII:
eburneos dentes mille CCXXXI: aureas coronas CCXXXIIII: argenti pondo CXLVII
millia, & CCCCXX: tetradrachmûm Atticorum CCXXIIII millia: ciſtophorûm
CCCXXXI millia, & LXX: nummos aureos Philippeos CXL millia: uaſorum argen-
teorum (omnia cælata erant) mille pondo, & CCCCXXIIII: aureorum mille pondo
XXIIII. & duces regij præfecti, & purpurati duo & XXX ante currum ducti. Militibus
quini uiceni denarij dati: duplex centurioni, triplex equiti. & ſtipẽdium militare, & fru-
mentum duplex poſt triumphum datum. prælio in Aſia facto duplex dederat. Trium-
phauit anno fere poſteaquã cõſulatu abiit. Eodem fere tempore & Cn. Manlius cos.
C in Aſiam, & Q. Fabius Labeo pr. ad claſſem uenit. cæterum cos. non deerat cum Gal-
lis belli materia. mare pacatum erat, deuicto Antiocho. cogitantique Fabio, cui rei po-
tiſſimum inſiſteret, ne otioſam prouinciam habuiſſe uideri poſſet: optimum uiſum eſt
in Cretam inſulam traiicere. Cydoniatæ bellum aduerſus Gortynios Gnoſióſque ge-
rebant. & captiuorum Romanorum, atque Italici generis magnus numerus in ſerui-
tute eſſe per totam inſulam dicebatur. Claſſe ab Epheſo profectus, cum primùm Cre-
tæ litus attigit, nuntios circa ciuitates miſit, ut armis abſiſterent, captiuóſque in ſuis
quæque urbibus agriſque conquiſitos reducerent, & legatos mitterent ad ſe, cum qui-
bus de rebus ad Cretenſes pariter Romanóſque pertinentibus ageret. Nihil magnope-
re ea Cretenſes mouerunt. captiuos, prętet Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius An-
tiàs ad quatuor millia captiuorum, quia belli minas timuerunt, ex tota inſula reddita
D ſcripſit: eámque cauſam Fabio, cum rem nullam aliam geſſiſſet, naualis triumphi im
petrandi ab ſenatu fuiſſe. A Creta Epheſum Fabius rediit. inde tribus nauibus in
Thraciæ oram miſſis, ab Aeno & Maronia præſidia Antiochi deduci iuſſit, ut in liber-
tate eæ ciuitates eſſent.

DECADIS QVARTAE LIBER OCTAVVS.

DVm in Aſia bellum geritur, ne in Aetolia quidẽ quietæ res fuerãt,
principio à gente Athamânum orto. Athamania ea tẽpeſtate, pul
ſo Aminãdro, ſub præfectis Philippi regio tenebatur præſidio, qui
ſuperbo atq; immodico imperio deſideriũ Aminãdri fecerãt. Exu
E lanti tũ Aminádro in Aetolia, literis ſuorũ, indicantiũ ſtatũ Atha-
maniæ, ſpes recuperandi regni facta eſt. remiſſique nuntij ab eo ad
principes Argitheã (id enim caput Athamaniæ erat) ſi populariũ
animos ſatis perſpectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio, in Athamaniã ſe uẽturũ
cum delectis Aetolorũ, quod cõſiliũ eſſet gẽtis, & Nicãdro pr. Quos ubi ad omnia para
tos eſſe uidit, certiores ſubinde facit, quo die cũ exercitu Athamaniã ingreſſurus eſſet.
Quatuor primò fuere cõiurati aduerſus Macedonũ præſidiũ. hi ſenos ſibi adiutores ad
rẽ gerẽdã aſſumpſerũt. deinde paucitate parũ freti, quæ celãdæ rei q̃ agendę aptior erat,
parem priori numerũ adiecerũt. ita duo & L facti, quadrifariã ſe diuiſerũt. pars una He-
racleam, altera Tetraphyliam petit, ubi cuſtodia regiæ pecuniæ eſſe ſolita erat: tertia

Vrb.565. Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter nmnes cõuenit, ut primò qnieti, uelut ad pri F
Oly.148. uatam rem agendã ueniſſent, in fnro nbuerſarentur: die certa multitudinẽ omnem cõ-
uncarent ad præſidia Macednnũ arcibus expellenda. Vbi ea dies aduenit, & Aminãder
cum mille Aetolis in finibus erat: ex cõpnſitn quatunr ſimul locis præſidia Macedonũ
expulſa, literæque in alias urbes paſſim dimiſſæ, ut uindicarent ſeſe ab impntẽti dnmi-
natinne Philippi, & teſtituerent in patriũ ac legitimum regnũ. Vndiq; Macednnes ex-
pelluntur. Theium oppidũ, literis à Zenone præfectn præſidij interceptis, & arce ab re-
giis occupata, paucns dies obſidentibus reſtitit: deinde id quoq; tradirũ Aminãdro eſt,
& nmnis Athamania in poteſtate erat, præter Athenæum caſtellũ, finibus Macedoniæ
ſubiectum. Philippus audita defectione Athamaniæ, cũ ſex millibus armatorum pro-
fectus, Ingenti celeritate Gomphos peruenit. ibi relicta mainre parte exercitus (neque
enim ad tanta itinera ſuffeciſſent) cum dunbus millibus Athenæũ, qund unum à præſi G
dio ſuo retentum fuerat, petuenit. inde prnximis tentatis, cũ facile animaduertiſſet cæ-
teta hnſtilia eſſe, Gomphns regreſſus, nmnibus copiis ſimul in Athamaniam rediit. Ze
nnnem inde cũ mille peditibus præmiſſum Ethiopã nccupare iubet, npportune Argi-
theæ imminentẽ: quem ubi teneri à ſuis lncũ uidit, ipſe circa tẽplum Ioui ſacrũ poſuit ca
ſtra. Ibi unum diem fœda tempeſtate retentus, poſtero die ducere ad Argitheam intem
dit. Euntibus extempln apparuere Athamanes, in tumulos imminenteis uiæ diſcurrẽ-
tes. ad quorũ cõſpectum cõſtitere prima ſigna, totóq; agmine pannr & trepidatio erat,
& pro ſe quiſque, quidnã fututum eſſet, cngitare, ſi in ualles ſubiectas tupibus agmẽ fo-
ret demiſſum. Hæc tumultuatin regem cupientẽ, ſi ſe ſequerentur, raptim euadere an-
gnſtias, reuocare primns, & eadẽ qua uenerat uia referre cnegit ſigna. Athamanes pri-
mò ex interualln quieti ſequebantur. pnſteaq̃ Aetoli ſe cnniunxerunt: hns, ut ab tergo H
agmini inſtatent, teliquerunt: ipſi à lateribus ſe circunfuderunt. quidã per notos calles
breuiote uia pręgreſſi, tranſitus inſedere: tantumq; tumultus Macedonibus eſt iniectũ:
ut fugæ magis effuſæ, q̃ itineris ordinati modò, multis armis uiriſq; relictis, flumen tra-
iecerint. Hic finis ſequendi fuit. inde tutn Macednnes Gomphos, & à Gnmphis in Ma-
cedoniam redierunt. Athamanes Aetoliq; Ethopiam ad Zenonem ac mille Macedo-
nas opprimendos undique concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethnpia in
altinrem diruptinremq; undique tumulũ cõceſſere, quo pluribus locis aditu inuẽto ex-
pulete eos Athamanes: diſperſoſq;, & per inuias atque ignntas rupes iter fugæ nõ expe
dientes: partim cepetunt, partim interfecerũt. multi paunre in detupta præcipirati, per-
pauci cum Zennne ad regem euaſerunt. poſteta die per inducias ſepeliendi cæſns pote-
ſtas facta eſt. Aminander tecuperato regnn legatns & Romã ad ſenatũ, & ad Scipin- I
nes in Aſiam, Epheſi pnſt magnũ cum Antiochn præliũ mnrantes, miſit. Pacẽ petebat,
excuſabatq; ſeſe, ꝙ per Aetnlns recuperaſſet paternum regnum. Philippum incuſabat.
Aetnli ex Athamania in Amphilnchos prnfecti ſunt, & mainris partis uoluntate in ius
ditinnémque tntã redegerunt gentem. Amphilnchia recepta (nam fuerat qunndã Ae-
tolorum) eadem ſpe in Aperantiã tranſcenderunt: ea qunque magna ex parte ſine cer-
tamine in deditinnem uenit. Dolnpes nunq̃ Aetnlotum fuerant: Philippi erant. hi pri-
mùm ad arma cnncurrerunt: cæterum poſteaquã Amphilochns cũ Aetolis eſſe, fugãq;
ex Athamania Philippi, & cędẽ præſidij eius accepere, & ipſi à Philippn ad Aetnlns defi
ciunt. Quibus circuniectis gentibus, iam undique ſe à Macednnibus tutns credentibus
eſſe Aetolis, fama affertur Antinchum in Aſia uictum ab Rnmanis. nec ita multn poſt
legati ab Rnma rediere ſine ſpe pacis: Fuluiúmq; cos. nuntiantes iam cum exercitu tra K
ieciſſe. His territi, prius ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per authoritatem
ciuitatum earum ſuæ preces nuper repudiatæ, faciliorem aditum ad ſenatum haberẽt:
principes gentis ad tentandum ultimam ſpem Rnmam miſerunt: nihil, ne bellum ha-
berent, priuſquam pene in cnnſpectu hoſtis erat, præmeditati. Iam M. Fuluius Apollo-
niam exercitu traiectn, cum Epirntarum principibus cõſultabat, unde bellũ inciperet.
Epirntis Ambraciam placebat aggredi, quæ tum contribuerat ſe Aetolis. ſiue ad tuen-
dam eam uenirent Aetoli, apertos circà campos ad dimicandum eſſe: ſiue detrectatent
certamen, oppugnatinnem fnre haud difficilem. nam & cnpiam in propinquo ma-
teriæ ad aggeres excitandos & cætera npera eſſe: & Arethnntem nauigabilem amnem
oppot

A opportunum ad comportanda quæ uſui ſint, præter ipſa mœnia fluete, & æſtatem a- Vrb. 565.
ptam rei gerendæ adeſſe. His perſuaſerunt, ut per Epirum duceret. Conſuli ad Ambra- Oly. 148.
ciam aduenienti magni operis oppugnatio uiſa eſt. Ambracia tumulo aſpero ſubiecta
eſt. Perranthem incolæ uocant: urbs quà murus uergit in campos & flumen, occidentẽ:
arx quæ poſita in tumulo eſt, orientem ſpectat: amnis Arethon ex Acarnania fluens ca
dit in ſinum maris ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum: præterquam
quòd hinc amnis munit, hinc tumuli: muro quoque firmo ſepta erat, patente in circui-
tu paulo amplius tria millia paſſuum. Fuluius bina à campo caſtra modico inter ſe di-
ſtantia interuallo, unum caſtellum loco edito contra arcem obiecit: ea omnia uallo ac
foſſa ita iungere parat, ne exitus incluſis ab urbe, néue aditus foris ad auxilia intromit-
tenda eſſet. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratũ iam edicto Nicandri Pr. con-
B uenerant Aetoli. inde primò copiis omnibus ad prohibendam obſidionem uenire in a-
nimo fuerat: deinde poſteaquam urbem iam magna ex parte operibus ſeptam uiderũt,
Epirotarum trans flumen loco plano caſtra poſita eſſe, diuidere copias placuit. cum
mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commiſſa inter ſe mu-
nimenta urbem intrauit. Nicandro cum cætera manu primò Epirorarum caſtra nocte
aggredi conſilium fuerat, haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat. dein-
de periculoſum inceptum ratus, ne quà ſentirent Romani, & regreſſus inde in tutum
non eſſet, deterritus ab hoc conſilio ad depopulandam Acarnaniam iter conuertit.
COS. iam munimentis, quibus ſepienda urbs erat, iam operibus quæ admouere muris
parabat, perfectis, quinque ſimul locis mœnia eſt aggreſſus: tria paribus interuallis fa-
ciliore aditu à campo aduerſus Pyrrheum quod uocant, admouit: unum è regione Æ-
C ſculapij, unum aduerſus arcem: arietibus muros quatiebat, aſſeribus falcatis detergebat
pinnas. Oppidanos primò & ad ſpeciem, & ad ictus mœnium cum terribili ſonitu edi-
tos pauor ac trepidatio cepit. deinde ut præter ſpem ſtare muros uiderunt: collectis rur
ſus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut ſaxorum, ſtipitéſue robu-
ſtos incutiebant, falces ancoris ferreis iniectis in interiorem partem muri trahentes
aſſerem præfringebant: ad hoc eruptionibus & nocturnis in cuſtodias operum, & diur
nis in ſtationes, ultro terrorem inferebant. In hoc ſtatu res ad Ambraciam cum eſſent,
iam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant: inde Nicander prætor ſpem
nactus ſoluendæ incepto forti obſidionis, Nicodamum quendam cum Aetolis quin-
gentis Ambraciam intromittit. noctem certam tempúſque etiam noctis cõſtituit, quo
& illi ab urbe opera hoſtium quæ aduerſus Pyrrheum erant, aggrederentur, & ipſe ad
D caſtra Romana terrorem faceret: poſſe ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pa-
uorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intempeſta nocte, cum alias cuſto-
dias fefelliſſet, per alias impetu conſtanti erupiſſet, ſuperato brachio in urbem pene-
trat: animíque aliquantum ad omnia audenda, & ſpei obſeſſis adiecit: & ſimul conſti-
tuta nox uenit, ex compoſito repente opera eſt aggreſſus. Id inceptum conatu quàm ef
fectu grauius fuit, quia nulla ab exteriore parte uis admota eſt, ſeu metu deterrito præ-
tore Aetolorum, ſeu quia potius uiſum eſt Amphilochis opẽ ferre nuper receptis: quos
Perſeus Philippi filius miſſus ad Dolopiam Amphilochóſq; recipiẽdos, ſumma ui oppu
gnabat. Tribus locis, ſicut ante dictũ eſt, ad Pyrrheum opera Romana erãt: quæ omnia
ſimul, ſed nec apparatu nec ui ſimili Aetoli aggreſſi ſunt. alij cũ ardentibus facibus, alij
ſtuppam picemq; & malleolos ferentes, tota collucẽte flãmis acie, aduenere: multos pri
E mo impetu cuſtodes oppreſſerunt. deinde poſteaq̃ clamor tumultúſq; in caſtra eſt per-
latus; datúmq; à COS. ſignum, arma capiunt, & omnibus portis ad opem ferendam ef-
funduntur. uno in loco ferro igníque geſta res eſt. à duobus irrito incepto, cũ tentaſſent
magis quàm iniſſent certamen, Aetoli abſceſſerunt. atrox pugna in unum inclinauerat
locum. ibi diuerſis partibus duo duces Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabã-
tur, & prope certa fouebant ſpe: iam Nicandrum ex compoſito affore, & terga hoſtium
inuaſurum. Hæc res aliquandiu animos pugnantium ſuſtinuit. cæterum poſteaq̃ nullũ
ex compoſito ſignũ à ſuis accipiebant, & creſcere numerum hoſtium cernebant, deſti-
tuti ſegnius inſtare: poſtremo re omiſſa, iam uix tuto receptu, fugientes in urbem com-
pelluntur, parte operũ incenſa, & pluribus aliquanto, quàm ipſi ceciderant, interfectis.

Vrb. 565. quòd ſi ex compoſito acta res fuiſſet, haud dubiũ erat expugnari una utiq; parte ope- F
Oly. 148. ra cum magna cæde hoſtium potuiſſe. Ambracienſes, quique intus erant Aetoli, nõ ab eius ſolùm noctis incepto receſſere, ſed in reliquũ quoq; tempus, uelut proditi à ſuis, ſegniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, ut antè, in ſtationes hoſtium, ſed diſpoſiti per muros & turres ex tuto pugnabant. Perſeus ubi adeſſe Aetolos audiuit, omiſſa obſidione urbis quam oppugnabat, depopulatus tantum agros, Amphilochia exceſsit, atq; in Macedoniã rediit. Et Aetolos inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorũ rex cum LX lembis Corinthium ſinũ inuectus, adiunctis Achæorum quæ Patris erãt nauibus maritima Aetoliæ uaſtabat. aduerſus quos mille Aetoli miſſi, quacunque ſe claſſis circumegerat, per litorũ anfractus breuioribus ſemitis occurrebant. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantum urbis nudauerant: nec tamen penetrare in urbẽ poterant. nam & pari celeri- G tate nouus pro diruto murus obiiciebatur, & armati ruinis ſuperſtãtes inſtar munimẽti erant. itaq; cum aperta ui parum procederet C O S. res, cuniculũ occultum, uineis antè contecto loco, agere inſtituit. & aliquandiu, cum dies noctéſque in opere eſſent, non ſolùm ſub terra fodientes, ſed egerentes etiam humum, fefellere hoſtem. cumulus repente terræ eminens, index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam ſubrutis muris facta in urbem uia eſſet, foſſam intra murum è regione eius operis quod uineis cõtectũ erat, ducere inſtituunt. cuius ubi ad tantam altitudinem, quantæ eſſe ſolum infimũ cuniculi poterat, peruenerunt: ſilentio facto pluribus locis aure admota ſonitum fodientium captabant. quem ubi acceperunt, aperiunt rectam in cuniculum uiam. nec fuit magni operis. momento enim ad inane, ſuſpenſo fulturis ab hoſtibus muro, peruenerunt. ibi cõmiſsis operibus, cum è foſſa in cuniculũ pateret iter, primò ipſis ferramentis quibus H in opere uſi erant: dein celeriter armati etiam ſubeuntes occultam ſub terrã ediderunt pugnam. ſegnior deinde ea facta eſt, interſepiẽtibus cuniculũ, ubi uellent, nunc ciliciis prætentis, nũc foribus raptim obiectis. Noua etiã haud magni operis aduerſus eos qui in cuniculo erant, excogitata res eſt. doliũ à fundo pertuſum, quà fiſtula modica inſeri poſſet, & fiſtulam ferream, operculúmq; dolij ferreũ, & ipſum pluribus locis perforatũ fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuniculum uerſo poſuerunt. per operculi foramina prælongæ haſtæ quas ſariſſas uocãt, ad ſummouendos hoſtes eminebant. ſcintillã leuem ignis inditã plumæ, folle fabrili ad caput fiſtulę impoſito, flãdo accenderunt. inde non ſolùm magna uis fumi, ſed acrior etiam fœdo quodam nidore ex aduſta pluma, cum totũ cuniculum compleſſet, uix durare quiſquam intus poterat. Cum in hoc ſtatu res ad Ambraciã eſſet: legati ab Aetolis Phaneas & Damoteles cum I liberis mandatis decreto gentis ad C O S. uenerunt. nam PR. eorum cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret: aliã infeſtã oram nauibus hoſtiũ eſſe, aliã Amphilochos Dolopiãq; à Macedonibus uaſtari: nec Aetolos ſimul ad tria diuerſa bella occurſantes ſufficere: conuocato concilio Aetolos principes, quid agendũ eſſet, cõſuluit. Omnium eò ſententiæ decurrerunt, ut pax, ſi poſſet, æquis, ſi minus, tolerandis cõditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum ſuſceptum. Antiocho terra mariq; ſuperato, & propè extra orbẽ terræ ultra iuga Tauri exacto, quam ſpẽ eſſe ſuſtinendi belli? Phaneas & Damoteles quod è re Aetolorum, ut in tali caſu, fidéque ſua eſſe cenſerent, agerent. quod enim ſibi conſiliũ, aut cuius rei electionẽ à fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſſi orare C O S. ut parceret urbi, miſereretur gẽtis quondã ſociæ, nolle dicere iniuriis, miſeriis certe coactæ inſanire. non plus mali meritos Aetolos Antiochi bello, quàm K boni antè, cum aduerſus Philippum bellatum ſit, feciſſe. nec tum large gratiam relatã ſibi, nec nunc immodice pœnam iniungi debere. Ad ea C O S. reſpondit. Magis ſæpe quàm uere unquam Aetolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxiſſent. non paucis urbibus cum de quarum libertate certatum ſit, ſed omni Aſia cis Taurum montem, opimo regno exceſsiſſe. Aetolos niſi inermes de pace agentes non auditurũ ſe. arma illis prius, equóſque omnes tradendos eſſe, deinde mille talentûm argenti P R dandum, cuius ſummæ dimidium præſens numeretur, ſi pacem habere uellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus eſſe, ut eoſdem quos P R. amicos atq; hoſtes habeant. Aduerſus quæ legati, & quia grauia erant, & quia ſuorũ animos

A mos indomitos ac immntabiles oouerāt. nullo reddito reſpōſo domū regreſsi ſunt,ut Vrb.565. Oly.148.
etiam atq; etiam quid agendum eſſet,re integra prætorem & principes conſulerēt.Cla
more & iurgio excepti,quàm diu rem traherēt,qualemcunq; pacem referre iuſsi cū re-
dirent Ambraciam, Acarnanum inſidiis prope uiam poſitis, quibuſcum bellum erat,
circūuenti,Tyrrheō cuſtodiendi deducūtur.Hęc mora iniecta eſt paci.Cum iam Athe-
nienſium Rhodiorúmq; legati qui ad deprecandnm pro his nenerāt,apud c o s.eſſeot:
Aminander qnoque Athamaoum rex fide accepta neoerat in caſtra Romaoa , magis
pro Ambracia,ubi maiorem partem temporis exolauetat,qnàm pro Aetolis ſolicitus.
per hos certior factus c o s. de caſn legarorū,adduci eos à Tyrrheo iuſsit. quorum poſt
adnentum agi cœptum eſt de pace. Aminaoder, quod ſui maxime operis erat, impi-
gre agebat,ut Ambracienſes compelleret ad deditiooem.id cum per colloquia princi-
B pum ſuccedens murū parum proficeret:poſtremò c o s.permiſſu ingreſſus urbem,par-
tim conſilio,partim precibus euicit,ut permittereot ſe Romanis. Et Aetolos C.Vale-
rius Leuini filius,qui cū ea gente primùm amicitiā pepigerat, conſolis frater,matre ge
nitus eadem,egregie adiuuit. Ambracienſes prins pacti ut Aetolorum auxiliares ſine
fraude emittereot,apernerunt portas . dein nt quiogēta Euboica darēt taleota,ex qui-
bus cc pręſentia,c c c per annos ſex pēſionibus ęquis,captiuos perfugáſq; redderēt Ro
manis.urbem oe quam formulæ ſui iuris facerent, quæ poſt id tēpns quo T. Quintius
traieciſſet in Græciā,aut ui capta ab Romaois eſſet,aut uoluntate io amicitiam ueniſ-
ſet. Cephalenia inſula ut extra ius fœderis eſſet. Hæc quanqoam ſpe ipſorū aliquanto
leuiora erant: petentibus Aetolis nt ad conciliū referrenr,permiſſnm eſt. Parua diſce-
ptatio de nrbibus tenuit.quæ cū ſui iuris aliquando fuiſſent, auelli uelut à corpore ſno
C ęgre patiebaotur.ad unū tamen omoes accipi pacē iuſſerunt. Ambracienſes corooam
auream c o s.centum & quioquaginta pondo dederuot.ſigoa ęoea marmoreáq;,& ta-
bulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quàm cæteræ re-
gionis eius urbes erāt,ſublata omnia auectáq;.nihil præterea tactū,niolatúmue. Pro-
fectus ab Ambracia c o s. in mediterranea Aetoliæ,ad Argos Amphilociū (x x i i mil-
lia ab Ambracia abeſt) caſtra poſuit. eò taodē legati Aetoli miranrę c o s. quòd mora-
rentur,uenerunt. Inde poſteaquam approbaſſe pacem coocilium Aetolorum accepit,
iuſſis proficiſci Romam ad ſenatum,permiſſóq; ut & Atheoienſes & Rhodij depreca-
tores irent,dato qui ſimul cū iis proficiſceretur, C.Valerio fratre,ipſe in Cephaleniam
traiecit.Præoccupatas aures animóſq; principum Romæ crimioibus Philippi ioueoe-
runt.qui,per legatos , per literas,Dolopas Amphilochóſq; & Athamaniā ereptas ſibi
D querēs, præſidiáq; ſua,poſtremò etiā filium Perſea ex Amphilochis pulſum,auerterat
ſenatū ab audiendis precibus eorū. Rhodij tameo & Atbeniēſes cū ſilētio auditi ſuot.
Athenienſis legatus Leon Iceſiæ filius, eloqueotia etiam dicitur mouiſſe . qui uulgara
ſimilitudine,mari tranquillo,quod ueotis cōcitaretur, æqniparando multitudioē Æ-
tolorū,uſus,cum in fide Romanæ ſocietatis manſiſſeot, inſita geotis trāqnillitate qui-
eſſe eos agebat.poſteaquā flare ab Aſia Thoas & Dicæarchns , ab Europa Meoetas &
Damocritus cœpiſſent: tum illam tēpeſtatem coortā , quæ ad Aotiochū eos , ſicuti io
ſcopulū,intuliſſet. Diu iactati Ætoli,tādem ut cōditiones pacis cōueoireot,effecerūt.
„ fuerūt autem hæ. Imperium maieſtatémque PR gens Aetolorū conſeruato ſine dolo
„ malo. ne quem exercitum qui aduerſus ſocios amicóſq; eorum ducetur,per fioes ſnos
„ tranſire ſioito,néue ulla ope iuuato.hoſtes eoſdem habeto, quos PR.armáq; in eos fer
E to,bellumq; pariter gerito.perfugas, fugirinos captiuóſq; reddito Romaois ſociíſque:
„ præterqnā ſi qui capti cum domos rediſſeot,iterum capti ſunt:aut ſi qui eo tempore ex
„ iis capti ſunt,qui tum hoſtes erant Romaois,cū inter præſidia Romana Aetoli eſſent.
„ aliorū qui cōparebunt,intra dies centum Corcyræorum magiſtratibus ſioe dolo malo
„ tradātur.qui non cōparebuot,quādo quiſq; eorum primùm inueotus fuerit,reddatur.
„ obſides x l arbitratu c o s. Romaoi dato: ne mioores x i i aonorum, oeu maiores x l.
„ obſes ne eſto prætor, præfectus equitū, ſcriba publicus, neu qnis qni antè obſes fuerit
„ apud Romanos. Cephalenia extra pacis leges eſto. De pecuniæ ſnmma quam pende-
reot,penſionibúſq; eius nihil ex eo quod cū c o s.coouenerat,mutatū. pro argēto ſi au-
rum dare mallent,dareot coouenit:dnm pro argenteis decē aureus unus ualeret.Qoæ

vrb. 565. urbes, qui agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui eorum T. Quin- F
Oly. 148. tio, Cn. Domitio. cos s. póſtue eos cos s. aut armis ſubacti, aut uoluntate in ditionem
P R uenerunt, ne quem eorum Aetoli recepiſſe uelint. Æniadæ cum urbe agriſq; Acar-
nanum ſunto. His legibus fœdus ictum cum Ætolis eſt. Eadem non æſtate ſolùm, ſed
etiam iiſdem prope diebus quibus hæc à M. Fuluio cos. in Ætolia geſta ſunt: cos. al-
ter Cn. Manlius in Gallogræcia bellum geſſit, quod nunc ordiri pergam. Vere primo
Epheſum cos. uenit. acceptiſq; copiis à L. Scipione & exercitu luſtrato, cócionē apud
milites habuit. qua collaudata uirtute eorum, quòd cum Antiocho uno prælio debel-
laſſent: adhortatos eos ad nouum cum Gallis ſuſcipiendum bellum, qui & auxiliis An-
tiochum iuuiſſent, & adeò indomita haberent ingenia, ut nequicquā Antiochus emo-
tus ultra iuga Tauri montis eſſet, niſi frangerentur opes Gallorum: de ſe quoque pau-
ca, nec falſa, nec immodica adiecit. Læti milites cum frequenti aſſenſu cos. audierūt, G
partem uirium Antiochi fuiſſe Gallos credentes, rege ſuperato nullū momētum in ſo-
lis per ſe Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tēpore abeſſe (Romæ tunc erat) cre-
dere cos. gnarum locorum hominúmque, & cuius intereſſet frangi Gallorū opes. At-
talum igitur fratrem accerſitū Pergamo. hortatúſque ad capeſſendum ſecum bellum,
pollicentem ſuam ſuorúmq; operam, domum ad comparandum copias dimittit. Pau-
cos poſt dies profecto ab Epheſo cos. ad Magneſiā occurrit Attalus cū mille peditibus,
equitibus c c: Athenæo fratre iuſſo cum cæteris copiis ſubſequi: commendata iis cuſto
dia Pergami, quos fratri regnóque fidos credebat. cos. collaudato iuuene, cum omni-
bus copiis ad Mæandrum progreſſus, caſtra poſuit: quia uado ſuperari amnis nō pote-
rat, & contrahendæ naues erant ad exercitum traiiciendum. Tranſgreſſi Mæandrū ad
Hieran comen peruenerunt. Fanum ibi auguſtum Apollinis, & oraculum: ſortes uerſi- H
bus haud inconditis dare uates dicūtur. hinc alteris caſtris ad Harpaſum flumen uen-
tum eſt. quò legati ab Alabandis uenerunt, ut caſtellū quod ab ipſis nuper deſciſſet, aut
authoritate aut armis cogeret iura antiqua pati. Eodem & Athenæus Eumenis & At-
tali frater cum Cretenſi Leuſo, & Corrago Macedone uenit. mille pedites miſtarū gen-
tium, & trecentos equites ſecum adduxerunt. Conſul tribuno militum miſſo cum mo-
dica manu caſtellum ui receptū Alabandenſibus reddit. ipſe nihil uia digreſſus, ad An-
tiochiam ſuper Mæandrum amnem poſuit caſtra. Huius amnis fontes Celenis oriun-
tur. Celenæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul ueteribus
Celenis, nouæq; urbi Apameæ nomen inditū ab Apamea ſorore Seleuci regis. Et Mar-
ſyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. famaq; ita te-
net, Celenis Marſyam cum Apolline tibiarum cantu certaſſe. Mæander ex arce ſumma I
Celenarum ortus, media urbe decurrēs per Caras primum, deinde Ionas in ſinum ma-
ris editur, qui inter Prienē & Miletum eſt. Ad Antiochiam in caſtra cōſulis Seleucus
Antiochi filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumentū exercitui dandum uenit. par-
ua diſceptatio de Attali auxiliaribus orta eſt, quòd Romano tantum militi pactū An-
tiochum ut daretur frumentū, Seleucus dicebat. diſcuſſa ea quoque eſt conſtantia con-
ſulis, qui miſſo tribuno edixit, ne Romani milites acciperent, priuſquam Attali auxilia
accepiſſent. Inde ad Gordiurichos (quod uocant) proceſſum eſt. ex eo loco ad Tabas
tertiis caſtris peruentum. In finibus Piſidarum poſita eſt urbs in ea parte quæ uergit ad
Pamphylium mare. integris uiribus regionis eius, feroces ad bellādum habebat uiros.
Tum quoque equites, in agmen Romanum eruptione facta, haud modice primo im-
petu turbauere. deinde ut apparuit nec numero ſe nec uirtute pares eſſe, in urbē com- K
pulſi, ueniam erroris petebant, dedere urbem parati. v & xx talenta argēti, & x mil-
lia medimnûm tritici imperata. ita in deditionem accepti. Tertio inde die ad Chaum
amnem peruentum. inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabu-
ſion caſtellum imminens flumini Indo uentū eſt, cui fecerat nomen Indus ab elephan-
to deiectus. Haud procul à Cibyra aberant, nec legatio ulla à Moagete tyranno ciuita-
tis eius, homine ad omnia infido atq; importuno, ueniebat. ad tentādum eius animum
C. Heluium cum quatuor millibus peditum & quingentis equitibus conſul premittit.
Huic agmini iam fines ingredienti legati occurrerunt, nuntiantes paratum eſſe tyrā-
num imperata facere. orabant, ut pacatus fines iniret, cohiberétque à populatione agri
militem.

A militem.& in coronam auream x v talenta afferebant. Heluius integros à populatio- Vrb.565.
ne agros ſeruaturum pollicitus,ire ad conſulem legatos iuſſit. quibus eadem referenti- Oly.148.
» bus conſul·Neque Romani,inquit,bonæ uoluntatis ullum ſignũ erga nos tyranoi ha-
» bemus,& ipſum talem eſſe inter omoes cõſtat,ut de pœoa eius magis quàm de amici-
» tia nobis cogitandum ſit. Perturbati hac uoce legati nihil aliud petere quàm ut coro-
nam acciperet:ueniendiq; ad eum poteſtatem tyraono,& copiam loquendi ac purgãdi
ſe faceret.Permiſſu conſulis poſtero die in caſtra tyrannus ueoit,ueſtitus comitatúſque
uix ad priuati modice locupletis habitum.& oratio fuit ſummiſſa & infracta,exteouã-
tis opes ſuas, urbiúmque ſuæ ditionis egeſtatem querentis. Erant autem ſub eo præter
Cibyram,Syleum,& quæ Alimne appellatur.ex his,ut ſe ſuóſq; ſpoliaret, v & x x ta-
» lenta ſe coofecturum,prope ut diffidẽs pollicebatur·Enimuero,inquit conſul,ferri iam
B ludificatio iſta noo poteſt.parum eſt non erubuiſſe abſentem,cum per legatos fruſtra-
» teris nos,niſi præſens quoque in eadem impudentia perſiſtas? v & x x talenta tyrao-
» nidem tuam exhaurient?quingenta ergo talẽta niſi triduo numeras, populationem in
» agris,obſidionem in urbe expecta. Hac denuntiatiooe cooterritus,perſtare tamen in
pertinaci ſimulatione inopiæ,& paulatim illiberali adiectiooe, núc per cauillationem,
nuoc precibus & ſimulatis lachrymis,ad centum talenta eſt perductus.adiecta x mil-
lia medimnûm frumenti. Hæc omnia intra ſex dies exacta. A Cibyra per agros Siden-
ſium exercitus ductus,tranſgreſſúſque Caularem amoem,poſuit caſtra. poſtero die eſt
præter Caralitin paludem agmen ductum.ad Mãdrupyum mãſerunt.inde progrediẽ-
tibus ad Lagon proximam urbem,metu incolę fugerunt.uacuum hominibus,& refer-
tum rerum omnium copia oppidum diripuerunt.inde ad Lyci fluminis footem,poſte-
C ro die ad Cobulatom amnem progreſſi. Termeſenſes eo tempore Hyrienſium arcem
urbe capta oppugnabant.incluſi,cum alia ſpes auxilij nulla eſſet, legatos ad conſulem
orantes opem miſerunt.cum coniugibus ac liberis in arce incluſos ſe mortẽ in dies aut
ferro aut fame patiendam expectare. Volenti conſuli cauſa in Pamphyliam diuerteodi
oblata eſt.adueniens obſidiooe Hyrienſes exemit. Termeſo pacẽ dedit, quinquagiota
talentis argenti acceptis.item Aſpeodiis cæteriſq; Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia
rediens ad flumen Taurum primo die,poſtero ad Xilinen(quam uocant) comẽ poſuit
caſtra.profectus inde continẽtibus itineribus ad Cormaſam urbẽ peruenit. Darſa pro-
xima urbs erat:eam metu incolarum deſertam,plenam omoium rerum copia inuenit.
Progredienti præter paludes legati ab Lyſinoe dedentes ciuitatem ueoerunt. Inde in a-
grum Sagalaſſenum,uberem fertilémque omoi genere frugum,uentum eſt.Colũt Pi-
D ſidę,longe optimi bello regionis eius.cum ea res animos facit, tum agri fœcunditas &
multitudo hominum,& ſitus inter paucas monitæ urbis.Conſul,quia nulla legatio ad
fines præſto fuerat,prædatum in agros miſit.tum demum fracta pertinacia eſt,ut ferri
agiq; res ſuas uiderunt.legatis miſſis pacti quinquagiota taleotis,& x x millibus me-
dimnoûm tritici,& x x hordei,pacem impetrauerunt.Progreſſus inde ad Obrimę fon-
tes,ad uicum quem Aporidos comen uocãt,poſuit caſtra.Eò Seleucus ab Apamea po-
ſtero die uenit.Ægros inde & inutilia impedimẽta cum Apameam dimiſiſſet, ducibus
itinerum à Seleuco acceptis,profectus eo die in Metropolitanom campum,poſtero die
Dinias Phryſiæ proceſſit. inde Sinnadã uenit, metu omnibus circa oppidis deſertis.
quorum iam præda graue agmen trahens,uix quioque millium die toto itinere perfe-
cto,ad Beũdos,quod uetus appellant,peruenit.ad Anabura inde, & altero die ad Mçã-
E dri fontes,tertio ad Abaſſum poſuit caſtra.ibi plures dies ſtatiua habuit,quia peruentũ
erat ad Toliſtobogiorum fines. Galli,magna hominum uis,ſeu inopia agri,ſeu præ-
dæ ſpe,nullam geotem per quas ituri eſſent,parem armis rati,Brenno duce in Darda-
nos peruenerũt.ibi ſeditio orta,& ad x x millia hominum cum Lomnorio ac Lutario
regulis,ſeceſſiooe facta à Benno,in Thraciam iter auerterunt.ubi cum reſiſtentibus pu
gnaodo,pacem petentibus ſtipendium imponendo,Byzantium cum perueniſſent,ali-
quaodiu oram Propontidis uectigalem habendo,regionis eius urbes obtiouerunt. Cu
pido inde eos in Aſiam tranſeundi,audientes ex propinquo quanta ubertas terræ eius
eſſet,cepit.& Lyſimachia fraude capta,Cherſoneſóque omoi armis poſſeſſa;ad Helle-
ſpontum deſcenderunt. ibi uerò exiguo diuiſis freto cernentibus Aſiam multo magis

Vrb.565. animi ad tráſeundnm accenſi. nnntióſque ad Antipatrum præfectum eius oræ de tráſ- F
Olj.148. itu mittebanr. quæ res cum lentius ſpe ipſorum traheretur: alia rurſus noua inter regu-
los orta ſeditio eſt. Lomnotius retro, unde uenerat, cum maiore parte hominum repe-
tit Byzantium. Lutarius Macedonibus per ſpeciem legationis ab Antipatro ad ſpecu-
landum miſsis, duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies noctéſ-
que tráſuehẽdo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo pòſt Lomno-
rius, adiuuante Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio tranſmiſit. coeunt deinde in unũ
rurſus Galli, & auxilia Nicomedi dant, aduerſus Zybœam partem tenentem Bithyniæ
gerenti bellum. atque eorum maxime opera deuictus Zybœa eſt, Bithyniaq; omnis in
ditionem Nicomedis conceſſit. Profecti ex Bithynia in Aſiam proceſſerunt. non plus
ex xx millibus hominum quàm decem armata erát. tamen tantum terroris omnibus
quæ cis Taurum incolunt gentibus iniecerunt, ut quas adiſſent, quáſque non adiſſent, G
pariter ultimę propinquis imperio parerent. Poſtremò cum tres eſſent gentes, Toliſto-
bogij, Troemi, Tectoſagi: in tres partes quà cuique populorum ſuorum uectigalis Aſia
eſſet, diuiſerunt. Trocmis Helleſpóti ora data, Toliſtobogij Æolida atque Ioniam, Te-
ctoſagi mediterranea Aſiæ ſortiti ſunt. & ſtipendium tota cis Taurum Aſia exigebant.
ſedem autem ipſi ſibi circa Halyn flumen ceperunt, tantúſque terror eorum nominis
erat, multitudine etiam magna ſobole aucta, ut Syriæ quoque ad poſtremum reges ſti-
pendium dare non abnuerent. Primus Aſiam incolentium abnuit Attalus, pater regis
Eumenis: audaciq; incepto præter omnium opinionem affuit fortuna, & ſignis colla-
tis ſuperior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut abſiſterent imperio. Eiſdem
opes uſque ad bellum Antiochi cum Romanis manſerunt. tum quoque pulſo Antio-
cho, magnam ſpem habuerunt, quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad H
ſe non peruenturum. Cum hoc hoſte tam terribili omnibus regionis eius quia bellum
gerendũ erat, pro concione milites maxime in hunc modũ allocutus eſt conſul. Non
me præterit milites, omnium quæ Aſiam colunt gentium, Gallos fama belli præſtare.
inter mitiſſimum genus hominum ferox natio peruagata bello prope orbem terrarũ,
ſedem cepit. procera corpora, promiſſæ & rutilatæ comæ, uaſta ſcuta, prælongi gladii:
ad hoc cantus ineuntium prælium, & ululatus, & tripudia, & quatientium ſcuta in pa-
trium quendam morem horrendus armorum crepitus: omnia de induſtria compoſita
ad terrorem. Sed hæc quibus inſolita atque inſueta ſunt, Græci & Phryges & Cares ti-
meant: Romanis Gallici tumultus aſſuetis etiã uanitates notæ ſunt. Semel primo con-
greſſu ad Alliam eos olim fuderũt. maiores noſtri ex eo tempore per ducentos iam an-
nos pecorum in modum conſternatos cædunt fugantq;, & plures prope de Gallis triũ- I
phi, quàm de toto orbe terrarum acti ſunt. Iam uſu hoc cognitum eſt, ſi primum impe-
tum, quẽ feruido ingenio & cæca ira effundunt, ſuſtinueris: fluunt ſudore & laſſitudine
membra, labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira conſedit, animos, ſol, puluis, ſitis,
ut ferrum non admoueas, proſternunt. Non legionibus legiones eorum ſolùm experti
ſumus, ſed uir unus cum uiro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Galli-
cam rabiem uinceret Romana uirtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine ſcan-
dentes in Capitolium Gallos detruſit. & illis maioribus noſtris cum haud dubiis Gal-
lis in terra ſua genitis res erat. hi iã degeneres ſunt, miſti, & Gallogræci uere, quod ap-
pellantur. ſicut in frugibus pecudibúſque, non tantum ſemina ad ſeruandam indolem
ualent, quantum terræ proprietas, cæliq; ſub quo aluntur, mutat. Macedones, qui Ale-
xandriam in Ægypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quíque alias ſparſas per orbem K
terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerarunt. Maſſilia inter
Gallos ſita traxit aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura
illa & horrida diſciplina mãſit? Generoſius in ſua quicquid ſede gignitur, inſitum alie-
næ terrę in id quo alitur, natura uertente ſe degenerat. Phrygas igitur gallicis oneratos
armis, ſicut in acie Antiochi cecidiſtis, uictos uictores cædetis. Magis uereor, ne parum
de gloriæ, quàm ne nimium belli ſit. Attalus eos rex ſæpe fudit fugauitq;. Nolite exiſti-
mare, beluas tantum recẽs captas feritatem illam ſyluestrẽ primò ſeruare: deinde cum
diu manibus humanis alantur, miteſcere, in hominum feritate mulcenda non eandem
naturam eſſe. Eoſdémne hos creditis eſſe, qui patres eorũ auiq; fuerũt? extorres inopia
agrorum

A agrorum profecti domo per aſperrimam Illyrici oram, Pæoniã inde & Thraciam, pu- Vrb.565.
» gnando cum ferociſſimis gentibus emenſi, has terras cepeřũt. duratos eos tot malis ex- Oly.148.
» aſperatosq́; accepit terra, quæ copia rerum omniũ ſaginaret. uberrimo agro, mitiſſimo
» cælo, clementibus accolarum ingeniis, omnis illa cum qua uenerant, manſuefacta eſt
» feritas. Vobis mehercule Martis uiris cauenda ac fugiẽda quamprimum amœnitas eſt
» Aſiæ. tantum hæ peregrinæ uoluptates ad extinguẽdum uigorem animorum poſſunt,
» tantum contagio diſciplinæ morisq́; accolarum ualet. Hoc tamẽ feliciter euênit, quòd
» ſicut nim aduerſus uos nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi antiquæ obti-
» nent, cum qua uenerunt; belliq́; gloriam uictores eandem inter ſocios habebitis, quam
» ſi ſeruantes antiquum ſpecimen animorum Gallos uiciſſetis. Concione dimiſſa, miſ-
ſisq́; ad Epoſſognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manſerat, &
B negauerat Antiocho aduerſus Romanos auxilia, caſtra mouit. primo die ad Alãdrum
flumen, poſtero ad uicum quem nocant Tyſcon, uẽtum. Eò legati Oroandẽſium cum
uenisſent amicitiam petentes, c c talenta iis ſunt imperata: precantibusq́; ut domũ re-
nuntiarent, poteſtas facta. Ducere inde exercitum conſul ad Plitendum. deinde ad A-
lyattos caſtra poſita. Eò miſſi ad Epoſſognatum redierunt, & legati compulſi reguli,
orantes ne Tectoſagis bellum inferrent. & ipſum in eam gẽtem iturum, & Epoſſogna-
tum, perſuaſurúmq; ut imperata faciant. Data uenia regulo. duci inde exercitus per A-
xylon (quam uocant) terram cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modò quicquam,
ſed ne ſpinas quidẽ aut ullum aliud alimentũ fert ignis: fimo bubulo pro lignis utũtur.
Ad Cuballũ Gallogræciæ caſtellum caſtra habẽtibus Romanis apparuere cum magno
tumultu hoſtium equires, nec turbarunt tantum ſtationes Romanas repente inuecti,
C ſed quoſdam etiam occiderunt. qui tumultus cum in caſtra perlatus eſſet, effuſus repẽte
omnibus portis equitatus Romanus fudit fugauitq́; Gallos, & aliquot fugiẽtes occidit.
Inde conſul, ut qui iam ad hoſtes peruentũ cerneret: explorato deinde, & cum cura co-
acto agmine procedebat. & continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen perue
niſſet, pontẽ, quia uado nuſquam tranſitus erat, facere inſtituit. Sangarius ex Adoreo
monte per Phrygiam fluens, miſcetur ad Bithyniam Tymbreti fluuio: inde maior iam
geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem ſeſe effundit, nõ tamen tam
magnitudine memorabilis, quàm quòd piſcium accolis ingẽtem uim præbet. Tranſ-
greſſis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris magnæ à Peſinunte
occurrêre cũ inſignibus ſuis, uaticinantes fanatico carmine: deam Romanis uiam belli
& uictoriam dare, imperiúmque eius regionis. Accipere ſe omen cum dixiſſet conſul:
D caſtra eo ipſo loco poſuit. poſtero die ad Gordium peruenit. Id haud magnum quidem
oppidum eſt, ſed pluſquam mediterraneum celebre & frequens emporium. tria maria
pari fermè diſtantia interuallo habet: Helleſpontum, ad Sinopen, & alterius oræ litora
quà Cilices maritimi colunt. multarum magnarumq́; præterea gentium fines contin-
git, quarum commercium in eum maxime locum mutui uſus contraxere. Id rum de-
ſertum fuga incolarum oppidum, refertum idem copia rerum omnium inuenerũt. Ibi
ſtatiua habentibus legati ab Epoſſognato uenerunt, nunciantes profectum eum ad re-
gulos Gallorum: nihil, qui impetraſſe. ex campeſtribus uicis agriſq́; frequentes demi-
grare, & cũ coniugibus ac liberis, quæ ferre atque agere poſſent, præ ſe agentes portan-
téſque, Olympum montem petere, ut inde armis locorúmque ſitu ſeſe tueãtur. Certio-
ra poſtea Oroandenſium legati attulerunt. Toliſtobogiorũ ciuitatem Olympum mõ-
E tem cepiſſe. diuerſos Tectoſagos alium mõtem qui magaua dicatur, petiſſe, Trocmos,
coniugibus ac liberis apud Tectoſagos depoſitis, armatorũ agmine Toliſtobogiis ſta-
tuiſſe auxilium ferre. Erant autem tunc trium populorum reguli Orgiago & Combo-
lomarus, & Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio ſumendi fuerat, quòd cum mõtes edi-
tiſſimos eius regionis tenerent: conuectis omnibus quæ ad uſum quanuis longi tempo
ris ſufficerent, tædio ſe fatigaturos hoſtes cenſebant. nam neque auſuros per tam ardua
atque iniqua loca ſubire eos, & ſi conarentur, uel parua manu prohiberi ac deturbari
poſſe: nec quietos in radicibus gelidorum montiũ ſedẽtes frigus, aut inopiam laturos.
Et cum ipſa altitudo locorum eos tutaretur, foſſam quoque & alia munimenta uerti-
cibus iis quos inſederãt, circumiecere. minima apparatus miſſilium telorum cura fuit:

vrb. 565. quòd ſaxa affatim præbituram aſperitatē ipſam locorum credebant. Conſul, quia non F
Oly. 148. comminus pugnam, ſed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo: ingentem uim pilorum, uelitarium haſtarum, ſagittarum, glandiſq;, & modicorum qui funda mitti poſſent, lapidum parauerat. instructuſq; miſſilium apparatu ad Olympũ montem ducit, & à quinque ferme millibus locat caſtra. Poſtero die cũ quadringentis equitibus & Attalo progreſſum eum ad naturam mõtis, ſitumq; Gallicorum caſtrorum uiſendum, equites hoſtium, duplex numerus effuſi caſtris in fugã auerterunt. occiſi quoque pauci fugientium, uulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hoſtium extra munimenta proceſſit: tuto circumuectus montem, animaduertit meridiana regione terrenos, & placide accliuos ad quẽdam finem colles eſſe: ad ſeptentrionem arduas & rectas prope rupes. atque omnibus ferme aliis inuiis, itinera tria eſſe: unum medio monte, quà terrena erant: duo difficilia ab hyberno ſolis G
ortu, & ab æſtiuo occaſu. Hæc contemplatus eo die ſub ipſis radicibus poſuit caſtra. poſtero die ſacrificio facto, cum primis hoſtiis litaſſet: trifariam exercitum diuiſum ducere ad hoſtem pergit. ipſe cum maxima parte copiarum, quà æquiſſimum aditum præbebat mons, aſcendit. L. Manliũ fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, & tuto poſſit, ſubire iubet. ſi qua periculoſa & prærupta occurrãt: non pugnare cum iniquitate locorum, neque inexuperabilibus uim afferre, ſed obliquo monte ad ſe declinare, & ſuo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte circumire ſenſim per infima mõtis: deinde ab æſtiuo occaſu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero diuiſit. ſecum eſſe ipſum iuuenem iuſſit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfectis, ut intenti quid ubique geratur, animaduertant: opemq; ferre, quo poſtulet res, properent. Galli duobus lateribus ſatis fidẽtes inuia eſſe, H
ab ea parte quæ in meridiem uergeret, ut armis clauderent uiam, quatuor ferme millia armatorum ad tumulum imminentem uiæ minus M. paſſuum à caſtris occupandum mittunt: eo ſe rati uelut caſtello iter impedituros. Quod ubi Romani uiderũt, expediũt ſeſe ad pugnam. ante ſigna modico interuallo uelites eunt, & ab Attalo Cretenſes ſagittarij & funditores, & Triballi Thraces: ſigna peditum, ut per arduum, leni gradu ducuntur, ita præ ſe habentium ſcuta, ut miſſilia tantum uitarent: pede collato non uiderentur pugnaturi. Miſſilibus ex interuallo loci prælium cõmiſſum eſt, primò par, Gallos loco adiuuante, Romanos uarietate & copia telorum. procedente certamine nihil iam ęqui erat. ſcuta longa, cæterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipſa plana, male tegebant Gallos. nec iam tela alia habebant præter gladios, quorũ cum manum hoſtis non contereret, nullus uſus erat. ſaxis nec modicis, ut quæ nõ præparaſſent, I
ſed quod cuique temere trepidanti ad manum ueniſſet: ut inſueti, nec arte nec uiribus adiuuantes ictum, utebantur. ſagittis, glande, iaculis incauti ab omni parte configebãtur: nec quid agerent, ira & pauore obcæcatis animis, cernebant. & erant deprehenſi genere pugnæ, in quod minime apti ſunt. nam quemadmodum comminus, ubi inuicem pati & inferre uulnera licet, accendit ira animos eorum: ita ubi ex occulto, & procul leuibus telis uulnerantur: nec quò ruant cæco impetu, habent, uelut feræ tranſfixę in ſuos temere incurrunt. Detegebat uulnera eorũ, & quòd nudi pugnant: & ſunt fuſa & candida corpora: ut quæ nunquã niſi in pugna nudentur. ita & plus ſanguinis è multa carne fundebatur, & fœdiores patebant plagæ: & cãdor corporũ magis ſanguine atro maculabatur. ſed non tam patentibus plagis mouentur: interdum inſecta cute, ubi latior quàm altior plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putãt. idem cum aculeus ſagittæ, aut K
glandis abditæ introrſus tenui uulnere in ſpeciẽ urit: & ſcrutãteis quæ uellant, telũ non ſequitur: tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis peſtis uerſi, proſternũt corpora humi: ſic ut paſſim procumberẽt. alij ruẽtes in hoſtẽ undiq; configebantur: & cum comminus uenerant, gladiis à uelitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextera haſtas, quibus eminus utitur. gladio Hiſpanieſi eſt cinctus. quòd ſi pede collato pugnandum eſt, trãſlatis in leuam haſtis, ſtringit gladium. Pauci ſupererant iam Gallorum: qui poſteaquam ab leui armatura ſuperatos ſe uiderũt, & inſtare legionum ſigna, effuſa fuga caſtra repetunt, pauoris & tumultus iam plena: ut ubi fœminę puerique, & alia imbellis turba permiſta eſſet. Romanos uictores deſerti fuga hoſtium

A ſtium acceperunt tumuli. Sub idem tempus L. Manlins & C. Helnius, cum qnoad uiam Vrb. 565.
colles obliqui dederunt, aſcendiſſent: poſteaquam ad inuia uentũ eſt, flexere iter in par- Ol. 148.
tem mõtis, quæ una habebat iter: & ſequi conſulis agmen modico utrerque interuallo,
uelut ex compoſito, cœperunt: quod primo optimum factu fuiſſet, in id neceſſitate ipſa
compulſi. ſubſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo ſæpe uſui fuerunt:
ut primis forte deturbatis, ſecundi & tegant pulſos, & integri pugnã excipiant. Conſul
poſteaquam ad tumulos ab leui armatura captos prima ſigna legionum peruenerunt:
reſpirare & conquieſcere pauliſper militẽ inbet. ſimnl ſtrata per tumulos corpora Gal-
lorum oſtentat. & cum leuis armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus, quid
ab iuſtis armis, quid ab animis fortiſſimorum militum expectari? caſtra illis capienda
eſſe, in quæ compulſus ab leui armatura hoſtis trepidet. præcedere tamen iubet leuem
B armaturam: quæ cum ſtaret agmen, colligendis per tumulos telis, ut miſſilia ſnfficerẽt,
haud ſegne idipſum tempus cõſumpſerat. Iam caſtris appropinquabant. & Galli ne pa-
rum ſe munimenta ſua tegerent, armati pro uallo conſtiterant. obruti deinde omni ge-
nere telorum, cum quo plures ac denſiores erãt, eo minus uani quicquam intercideret
teli: intra uallum momento temporis compellũtnr, ſtationibus tantum firmis ad ipſos
aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra, uis ingẽs miſſilium te-
lorum coniiciebatur. & uulnerati multos, clamor permiſtus mulierum atq; puerorum
ploratibus ſignificabat. In eos qui portas ſtationibus ſuis clauſerant, legionum anteſi-
gnani pila coniecerunt. hi uero non uulnerabantnr, ſed tranſuerberatis ſcutis plerique
inter ſe conſerti hęrebant. nec diutins impetum Romanorum ſuſtinuerunt. Patentibus
iam portis, priuſquam irrumperent uictores, fuga è caſtris Gallorũ in omnes partes fa-
C cta eſt. nunc cæci per uias, per inuia: nulla præcipitia ſaxa, nullæ rupes obſtãt. nihil prę-
ter hoſtem metuũt. itaque plerique præcipites per uaſtam altitndinem prolapſi aut de-
bilitati exanimãtur. Conſul caſtris captis, direptione prædáque abſtinet. militem ſequi
pro ſe quenque & inſtare, & perculſis pauorem addere inbet. Superuênit & alterũ cum
L. Manlio agmen. nec eos caſtra intrare ſinit. protinus ad perſeqnẽdos hoſtes mittit. &
ipſe paulo pòſt, tradita captiuorum cuſtodia tribunis militum ſequitur, debellatum ra-
tus ſi in illo pauore quamplurimi cæſi forẽt aut capti. Egreſſo conſule, C. Heluius cum
tertio agmine aduênit. nec cõtinere ſuos à direptione caſtrorum ualuit. prædaq; eorum
iniquiſſima ſorte, qui pugnæ non interfuerant, facta eſt. Equites diu ignati & pugnæ &
uictoriæ ſuorum ſteterunt. deinde & ipſi, quantum equi in colles ſubire poterant: ſpar-
ſos fuga Gallos circa radices montis conſectati cecidere aut cepere. Numerus interfe-
D ctorum haud facile iniri potuit, quia late inter omnes anfractus montium fngáque &
cædes fuit: & magna pars rupibus inuiis in profundæ altitudinis conualles delapſa eſt,
pars in ſyluis uepribúſque occiſa. Claudius qui bis pugnatum in Olympo monte ſcri-
bit, ad XL millia hominum cæſa author eſt. Valerins Antiâs, qui magis immodicus in
numero augendo eſſe ſolet, non plus decem millia. Numerus captiuorum haud dubie
millia XL expleuit: quia omnis generis ætatiſq; turbã ſecum traxerant, demigrantium
magis quàm in bellum euntium modo. Conſul armis hoſtinm in uno cõcrematis cu-
mulo, cæteram prædam conferre omnes iuſſit: & aut uendidit quod eius in publicũ re-
digendũ erat: aut cum cura, ut quàm æquiſſima eſſet, per milites diuiſit. Laudati qnoq;
pro cõcione omnes ſunt, donatiq; pro merito quiſque: ante omnes Attalus ſummo cæ-
terorum aſſenſu. nam ſingularis eius iuuenis cum uirtus & induſtria in omnibus labo-
E ribus periculiſq;, tum modeſtia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectoſa-
gis. Ad eos profectus COS. tertiis caſtris Ancyram nobilem in illis locis urbem, peruê-
nit: unde hoſtes paulo plns X millia aberant. ubi cũ ſtatiua eſſent, facinus memorabile
à captiua factum eſt. Orgiagontis reguli uxor forma eximia cuſtodiebatur inter plu-
res captiuos. cui cuſtodiæ centurio præerat, & libidinis & auaritiæ militaris. is primo
eius animum tentauit. quẽ cum abhorrentem à uolũtario uideret ſtupro, corpori quod
ſeruum fortuna erat, uim fecit. deinde ad leniẽdam indignitatem iniuriæ, ſpem reditus
ad ſuos mulieri facit: & ne eam quidem, ut amans, gratuitam. certo auri põdere pactus,
ne quem conſcium ſuorum haberet, ipſi permittit, ut quẽ uellet, unum ex captiuis nun-
tium ad ſuos mitteret. locum prope flumen conſtituit: quò duo, ne plus, neceſſarij ca-

Vrb. 565. ptiuæ cum auro uenirent nocte inſequenti ad eam accipiendam. Forte ipſius mulieris F
Olỳ. 148. ſeruus inter captiuos eiuſdem cuſtodiæ erat. hunc nũtium primis tenebris extra ſtatio-
nes centurio educit. Nocte inſequenti & duo neceſſarii mulieris ad cõſtitutum locum,
& centurio cum captiua uenit. ubi eum aurum oſtenderent, quod ſummam talẽti At-
tici (tãti enim pepigerat) expleret: mulier lingua ſua, ſtringerent ferrum, & cẽturionem
penſantem aurum occiderent, imperauit. Iugulati præciſum caput ipſa inuolutum ue-
ſte ferens ad uirum Orgiagontem, qui ab Olympo domum refugerat, peruenit. quem
priuſquam complecteretur, caput centurionis ante pedes eius abiecit. mirantiq; cuiuſ-
nam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebre eſſet, & iniuriam
corporis, & ultionem uiolatæ per uim pudicitiæ, confeſſa uiro eſt. aliáque (ut traditur)
ſanctitate & grauitate uitæ huius matronalis facinoris decus ad ultimum conſeruauit.
Ad Ancyram in ſtatiua Tectoſagum oratores ad conſulem uenerunt, petentes ne antè G
ab Ancyra caſtra moueret, quàm collocutus cum ſuis regibus eſſet. nullas conditiones
pacis iis non bello fore potiores. Tempus in poſterum diem conſtituitur, locúſque qui
maxime medius inter caſtra Gallorum & Ancyram eſt uiſus. Quò cum conſul ad tem-
pus cum præſidio quingentorum equitum ueniſſet: nec ullo Gallorum ibi uiſo, regreſ-
ſus in caſtra eſſet: oratores iidem redeunt, excuſantes, religione obiecta uenire reges nõ
poſſe. principes gentis, per quos æque res tranſigi poſſet, uenturos. Conſul ſe quoque
Attalum miſſurum dixit. Ad hoc colloquium utrinque uentum eſt. trecentos equites
Attalus præſidii cauſa cum adduxiſſet, actæ ſunt pacis conditiones. Finis rei quia abſen
tibus ducibus imponi non poterat: conuênit uti conſul regéſque eo loco poſtero die cõ-
grederentur. Fruſtratio Gallorum eò ſpectabat, primum ut tererent tempus, donec res
ſuas cum quibus periclitari nolebant, cum coniugibus ac liberis trans Halyn flumen H
traiicerent: deinde quòd ipſi conſuli parum cauto aduerſus colloquii fraudem inſidia-
bantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerũt equites. & ſuc-
ceſſiſſet fraus, ni pro iure gentium, cuius uiolandi conſilium initum erat, ſtetiſſet fortu-
na. Pabulatores lignatoreſq; Romani in eam partem in qua colloquium futurum erat,
ducti ſunt: tutius id futurũ tribunis ratis, quia conſulis præſidium & ipſum pro ſtatione
habituri erant, hoſti oppoſitum. ſuam tamen alteram ſtationem propius caſtra ſexcen-
torum equitum poſuerunt. Conſul affirmante Attalo uenturos reges, & tranſigi rem
poſſe, profectus è caſtris, cum eodem quo antea præſidio equitum, quinque millia fere
proceſſiſſet, nec multum à conſtituto loco abeſſet: repente concitatis equis cum impetu
hoſtili uidet Gallos uenientes. conſtituit agmen, & expedire tela animóſque equitibus
iuſſis, primo conſtanter initium pugnæ accepit, nec ceſſit. dein cum prægrauaret multi- I
tudo, cedere ſenſim, nihil confuſis turmarum ordinibus, cœpit. poſtremo cum iam plus
in mora periculi, quàm in ordinibus conſeruãdis præſidii eſſet, omnes paſſim in fugam
effuſi ſunt. tum uero inſtare diſſipatis Galli, & cædere. magnaq; pars oppreſſa foret, ni
ſtatio pabulatorum ſexcenti equites occurriſſent. ii procul clamore pauido ſuôrum ex-
audito, cum tela equoſq; expediſſent: integri profligatam pugnam acceperunt. itaque
uerſa extemplo fortuna eſt, uerſus in uictores à uictis terror. & primo impetu fuſi Galli
ſunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & undiq; obuius hoſtis Gallis erat: ut ne fu-
gam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis Romani feſſos ſeque-
bantur. pauci ergo effugerũt. captus eſt nemo. maior multo pars per fidem uiolati col-
loquii pœnas morte luerunt. Romani ardẽtibus ira animis poſtero die omnibus copiis
ad hoſtem perueniunt. biduum natura montis per ſeipſum exploranda, ne quid ignoti K
eſſet, abſumpſit conſul. tertio die cum auſpicio operam dediſſet, deinde immolaſſet: in
quatuor partes diuiſas copias educit: duas ut medio mõte duceret: duas ab lateribus ut
aduerſus cornua Gallorum erigeret. Hoſtium quod roboris erat, Tectoſagi & Trocmi
mediam tenebât aciem, millia hominum quinquaginta. equitatum, quia equorũ nul-
lus inter inæquales rupes uſus erat, ad pedes deductum, x millia hominum, ab dex-
tro locauerunt cornu. Ariaratis Cappadoces & Morzi auxiliares in læuo quatuor fer-
me millium numerum explebant. Conſul, ſicut in Olympo monte, prima in acie loca-
ta leui armatura, telorum omnis generis ut æque magna uis ad manum eſſet, curauit.
Vbi appropinquarunt, omnia eadem utrinque quæ fuerant in priore prælio, erãt, præ-
ter animos

ter animos

A ter animos & uictoribus ab re ſecunda auctos, & hoſtibus fractos: quia etſi non ipſi ui- Vrb. 565.
cti erant, ſuæ gentis hominum cladem pro ſua ducebant. itaque à paribus initiis cœpta Ol. 148.
res, eundem exitum habuit. Velut nubes leuium telorum coniecta obruit aciem Gal-
lorum: nec aut procurrere quiſquam ab ordinibus ſuis, ne nudaret undique corpus ad
ictus, audebat: & ſtantes quò denſiores erant, hoc plura uelut deſtinatum petentibus,
uulnera accipiebant. Conſul iam per ſe turbatis, ſi legionum ſigna oſtendiſſet, uerſu-
ros extemplo in fugam omnes ratus: receptis inter ordines uelitibus, & alia turba au-
xiliorum, aciem promouit. Galli & memoria Toliſtobogiorum cladis territi, & inhæ-
rentia corporibus gerentes tela, feſſique & ſtando & uulneribus, ne primum quidem
impetum & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad caſtra inclinauit: ſed pauci in-
tra munimenta ſe recepere. pars maior dextra læuáque prælati, quà quenque impe-
B tus tulit, fugerunt: uictores uſque ad caſtra ſecuti ceciderunt terga. deinde in caſtris cu-
piditate prædæ hæſerunt, nec ſequebatur quiſquam. In cornibus Galli diutius ſtete-
runt, quia ſerius ad eos peruentum eſt. cæterum ne primum quidem coniectum telo-
rum tulerunt. Conſul, qui ingreſſos in caſtra ab direptione abſtrahere nõ poterat: eos
qui in cornibus fuerant, protinus ad ſequendos hoſtes miſit. per aliquantum ſpatium
ſecuti, non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) cecide-
runt: reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum magna pars ea nocte in hoſtium
caſtris manſit: cæteros in ſua caſtra conſul reduxit. poſtero die captiuos prædámq; re-
cenſuit: quæ tanta fuit, quantam auidiſſima rapiendi gens, cum eis montem Taurum
omnia armis per multos tenuiſſet annos, coaceruare potuit. Galli ex diſſipata paſſim
fuga in unum locũ congregati, magna pars ſaucij aut inermes, nudati omnibus rebus,
C oratores de pace ad cõſulem miſerunt. Eos Manlius Epheſum uenire iuſſit: ipſe (iam e-
nim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere prope-
rans, uictorem exercitum in hyberna maritimæ oræ reduxit. Dum hæc in Aſia gerũ-
tur, in cæteris prouinciis tranquillæ res fuerunt. Cenſores Romæ T. Quintius Fla-
mininus & M. Claudius Marcellus ſenatum perlegerunt. princeps in ſenatu tertiùm
lectus P. Scipio Africanus. quatuor ſoli præteriti ſunt, nemo curuli uſus honore: & in
equitatu recenſendo mitis admodum cenſura fuit. ſubſtructionẽ ſuper Æquimelium
in Capitolio, & uiam ſilice ſternendam à porta Capena ad Martis locauerunt. Cam-
pani ubi cenſerentur, ſenatum conſuluerunt. decretum, uti Romæ cenſerentur. Aquæ
ingentes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campum Martium planáque urbis in-
undauit. Ab Cn. Manlio conſule bello in Aſia cum Gallis perfecto, alter COS. M. Ful
D uius perdomitis Ætolis, cum traieciſſet in Cephaleniam, circa ciuitates inſulæ miſit
percunctatum, utrum ſe dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent? me-
tus ad omnes ualuit ne deditionem recuſarent. obſides inde imperatos pro uiribus in-
opes populi, uicenos Neſiotæ, Cranonij, Pallenſes & Samæi dederunt. Inſperata
pax Cephaleniæ affulſerat, cum repente una ciuitas, incertum quam ob cauſam, Sa-
mæi deſciuerunt. Quia opportuno loco urbs poſita eſſet, timuiſſe ſe aiebant, ne de-
migrare cogerentur ab Romanis. cæterum ipſi ne ſibi eum finxerint metum, & timo-
re uano quietem exuerint: an iactata ſermonibus res apud Romanos, perlata ad eos
ſit, nihil comperti eſt, niſi quòd datis iam obſidibus, repente portas clauſerunt: & ne
ſuorum quidem precibus (miſerat enim ſub muros conſul ad tentandam miſericor-
diam parentum populariúmque) deſiſtere ab incepto uoluerunt. Oppugnari deinde,
E poſteaquam nihil pacati reſpondebatur, cœpta urbs eſt. apparatum omnem tormen-
torum machinarúmque tranſuectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera
quæ faciẽda erant, impigre milites perfecerũt. duobus igitur locis admoti arietes qua-
riebant muros. Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera aut hoſtis arceri poſſet, præ-
termiſſum eſt. duabus tamen maxime reſiſtebant rebus, una interiorem ſemper iuxta
ualidũ pro diruto nouũ obſtruentes murum: altera, eruptionibus ſubitis nũc in opera
hoſtium, nunc in ſtationes: & plerunque iis præliis ſuperiores erant. Vna ad coercẽdos
inuenta haud magna memoratu res eſt. centũ funditores ab Ægio & Patris & Dymis
acciti. A pueris ij more quodã gentis, ſaxis globoſis, quibus ferme arenæ immiſtis ſtrata
litora ſunt, funda mare apertum inceſſentes exercebãtur. itaq; longius certiuſq; & ua-

vrb.567. lidiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo uſi ſunt. & eſt non ſimplicis habenæ, ut ba- F
olj.148. learica aliarúmque gentium funda: ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratũ, ne fluxa
habena uolutetur in iactu glans, ſed librata cũ ſederit, uelut neruo miſſa excutiatur. co-
ronas modici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traiicere, non capita ſolum ho-
ſtium uulnerabant, ſed quem locum deſtinaſſent oris. Ex fundæ Samæos cohibuerunt,
ne tam crebro, néue tam audacter erumperent: adeo ut precarentur ex muris Achæos,
ut parumper abſcederent: & ſe cum Romanis ſtationibus pugnantes quiete ſpectarent.
Quatuor menſes obſidionem Samæi ſuſtinuerunt: cum ex paucis quotidie aliqui eo-
rum caderent aut uulnerarentur: & qui ſupererant, feſſi & corporibus & animis eſſent:
Romani nocte per arcem quam Cyatidem uocant: (nam urbs in mare deuexa, in occi
dentem uergit) muro ſuperato in forum peruenerunt. Samæi poſteaquam captam ur-
bis partem ab hoſtibus ſenſerunt: cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt ar G
cem. inde poſtero die dediti, direpta urbe, ſub corona omnes uenierunt. Conſul com
poſitis rebus Cephaleniæ, præſidio Samæ impoſito, in Peloponneſum, iam diu accer-
ſentibus Aegienſibus maxime ac Lacedæmoniis traiecit. Aegium à principio Achaici
concilij ſemper conuentus gentis indicti ſunt, ſeu dignitati urbis id; ſeu loci opportuni-
tati datum eſt. hunc morem Philopœmen eo primum anno labefactare conatus, le-
gem parabat ferre, ut in omnibus ciuitatibus quæ Achaici concilij eſſent, inuicem con
uentus agerentur, & ſub aduentum conſulis Damiurgis ciuitatum, qui ſummus eſt ma
giſtratus, Aegium euocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conuentum e-
dixit. quò cum appareret omnes fere conuenturos: conſul quoque quanquam Aegiẽ-
ſium fauebat cauſæ, Argos uenit. ubi cum diſceptatio fuiſſet, & rem inclinatam cerne-
ret, incepto deſtitit. Lacedæmonij deinde eum in ſua certamina auerterunt. Solici- H
tam eam ciuitatem exules maxime habebãt. quorum magna pars in maritimis Laco-
nicæ oræ caſtellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. id ægre patientes Lacedæmo-
nij, ut aliquem liberum ad mare haberent aditum, ſiquando Romam, alióue quò mit-
terent legatos: ſimulque ut emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad neceſ-
ſarios uſus eſſet: nocte adorti uicum maritimum, nomine Lan, improuiſo occupaue-
re. Vicani, quique ibi exules habitabant, primo inopinata re territi ſunt: deinde ſub lu
cem congregati, leui certamine expulerunt Lacedæmonios. terror tamen omnem ma
ritimam oram peruaſit: legatóſque communiter & caſtella omnia uicique, & exules
quibus ibi domicilia erant, ad Achæos miſerunt. Philopœmen prætor, iam inde ab
initio exulum cauſæ amicus, & author ſemper Achæis minuendi opes & authorita-
tem Lacedæmoniorum, concilium quærentibus dedit. decretumque eo referente fa- I
ctum eſt; cum in fidem Achæorum tutelámque T. Quintius & Romani Laconicæ oræ
caſtella & uicos tradidiſſent: & cum abſtinere his ex fœdere Lacedæmonij deberent,
Las uicus oppugnatus eſſet, cædéſque ibi facta: qui eius rei authores affinéſque eſſent,
niſi dederentur Acheis, uiolatum uideri fœdus. Ad expoſcendos eos legati extẽplo La-
cedæmonem miſſi ſunt. Id imperium adeo ſuperbum & indignum Lacedæmoniis ui-
ſum eſt, ut ſi antiqua ciuitatis fortuna eſſet, haud dubie arma extemplo capturi fuerint.
maxime autem conſternauit eos metus, ſi ſemel primis imperiis obediendo, iugum ac-
cepiſſent: ne id quod iamdiu moliretur Philopœmen, exulibus Lacedæmonẽ traderet.
Furentes igitur ira, triginta hominibus ex factione cum qua conſiliorum aliqua ſocie-
tas Philopœmeni atque exulibus erat, interfectis, decreuerunt renuntiandam ſocieta-
tem Achæis: legatóſque extemplo Cephaleniam mittendos, qui conſuli M. Fuluio, K
quique Romanis Lacedæmonem dederent: orarentque eum ut ueniret in Peloponne-
ſum ad urbem Lacedęmonem in fidem ditionémque populi Romani accipiendam. Id
ubi legati ad Achæos retulerunt, omnium ciuitatum quæ eius concilij erant, conſenſu,
bellum Lacedæmoniis indictum eſt. ne extemplo gereretur, hyems impediit. incurſio-
nibus tamen paruis, latrocinij magis quàm belli modo, non terra tantum, ſed etiam na-
uibus à mari fines eorum uaſtati. Hic tumultus cõſulem in Peloponneſum adduxit:
iuſſúque eius Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad diſceptandum acciti. Magna ibi
non diſceptatio modo, ſed etiam altercatio fuit. Cui conſul cum alia ſatis ambitioſe,
partem utranque fouendo, incerta reſpondiſſet: una denuntiatione, ut bello abſti-
nerent,

A nerent,donec Romam legatos ad ſenatum miſiſſent,finem impoſuit. Vtrinque legatio vrb.566.
miſſa Romam eſt. exules quoque Lacedæmoniorum ſuam cauſam legationemque A- Oly.148.
chæis iniunxerunt. Diaphanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legatio-
nis Achæorum fuerunt. qui diſſidentes in Repub. tum quoque minime inter ſe conue-
nientes orationes habuerunt. Diaphanes ſenatui diſceptationem omnium rerum per-
mittebat. eos optime controuerſias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros eſſe. Ly-
cortas ex præcepris Philopœmenis poſtulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus ſuis quæ
decreſſent, agere liceret: libertatemque ſibi illibatam, cuius ipſi authores eſſent, præſta-
rent. Magnæ authoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat. nouari tamen ni
hil de Lacedæmoniis placebat. cæterum reſponſum ita perplexum fuit, ut & Achæi ſi-
bi de Lacedæmone permiſſum acciperent: & Lacedæmonij non omnia conceſſa iis in-
B terpretarentur. Hac poteſtate immodice Achæi ac ſuperbe uſi ſunt. Philopœmeni con-
tinuatur magiſtratus. qui ueris initio exercitu indicto, caſtra in finibus Lacedæmonio-
rum poſuit. legatos deinde miſit ad depoſcendos authores defectionis: & ciuitatem in
pace futuram, ſi id feciſſent, pollicens: & illos nihil indicta cauſa paſſuros. Silētium præ
metu cæterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt: fide ac-
cepta ab legatis, uim abfuturam donec cauſam dixiſſent. Ierunt alij etiam illuſtres uiri,
& aduocati priuatis: & quia pertinere cauſam eorum ad rempublicā cenſebant. Nun-
quam aliàs exules Lacedæmoniorum Achæi ſecum adduxerant in fines: quia nihil æ-
que alienaturum animos ciuitatis uidebatur. tunc exercitus totius prope anteſignani
exules erant. Ii uenientibus Lacedæmoniis ad portam caſtrorum agmine facto occur-
rerunt. & primo laceſſere iurgiis: deinde altercatione orta cum accenderentur iræ, fe-
C rociſſimi exulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos & fidem legato-
rum teſtarentur: & legati & prætor ſummoueret turbas, & protegeret Lacedæmonios,
uinculáque iam quoſdam iniicientes arceret: creſcebat tumultus cōcitata turba. Et A-
chæi ad ſpectaculum primo concurrerunt. deinde uociferantibus exulibus quæ paſſi fo
rent, & orantibus opem, affirmantibúſque ſimul nunquam talem occaſionem habitu-
ros, ſi eam prætermiſiſſent: fœdus quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce A-
thenis ſacratum fuiſſet, irritum per illos eſſe: priuſquam alio deintegro fœdere obliga-
rentur, noxios puniendos eſſe. accenſa his uocibus multitudo, ad uocem unius, qui ut
ferirent, inclamauit, ſaxa coniecit: atque ita XVII, quibus uincula per tumultum inie-
cta erant, interfecti ſunt. LXIII poſtero die comprehenſi, à quibus prætor uim arcue-
rat: non quia ſaluos uellet, ſed quia perire cauſa indicta nolebat: obiecti multitudini ira-
D tæ, cum auerſis auribus pauca locuti eſſent: damnati omnes & traditi ſunt ad ſuppli-
cium. Hoc metu iniecto Lacedęmoniis, imperatum primum ut muros diruerent. dein-
de ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militaſſent, terra Laconi-
ca excederent. tum uti quæ ſeruitia tyranni liberaſſent, (ea magna multitudo erat) an-
te diem certam abirent: qui ibi manſiſſent, eos prehendendi, uendendi, abducendi A-
chæis ius eſſet. Lycurgi leges moréſque abrogarent: Achæorum aſſueſcerent legibus
inſtitutiſque. ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius conſenſuros. Ni-
hil obedientius fecerunt, quàm ut muros diruerent: nec ægrius paſſi ſunt, quàm exules
reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de reſtituendis iis factum
eſt. & mentione illata, externos auxiliares dimiſſos, & Lacedęmoniis aſcriptos (ita e-
nim uocabant, qui à tyrannis liberati erant) urbe exceſſiſſe, in agros dilapſos: priuſquā
E dimitteretur exercitus, ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus ho-
minum, & uendere iure prædæ placuit. multi comprehenſi uenierunt. porticus ex ea pe
cunia Megalopoli permiſſu Achæorum refecta eſt, quam Lacedæmonij diruerant. Et
ager Belbinatis, quem iniuria tyranni Lacedęmoniorum poſſederant: reſtitutus eidem
ciuitati ex decreto uetere Achæorum, quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnan-
te. Per hæc uelut eneruata ciuitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. nulla ta
men res tanto erat damno, quàm diſciplina Lycurgi, cui per octingētos annos aſſueue-
rant, ſublata. A concilio, ubi apud conſulem inter Achæos Lacedæmonióſque diſce-
ptatum eſt: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat, comitiorum cauſa profectus Ro-
» mam, creauit Cōſules M. Valeriū Meſſalam, & C. Liuium Salinatorē: cum M. Aemyliū

vrb.566. Lepidum inimicum eo quoque anno petentem deieciſſet. Prętores inde creati Q. Mat- F
olẏ.148. tius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher,
L. Manlius Acidinus. Comitiis perfectis, conſulem M. Fuluium in prouinciam ad ex-
ercitum redire placuit. eiq́ue & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum
eſt. Eo anno in ædem Herculis ſignum dei ipſius ex decemuirorum reſponſo, & ſeiu-
ges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio poſiti. conſulem dediſſe inſcriptum eſt. & duo-
decim clypea ærata ab ædilibus curulibus P. Claudio & Ser. Sulpitio Galba ſunt poſita
ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam damnarunt. & ædilis plebis
Q. Fuluius Flaccus duo ſigna aurata, uno reo damnato (nam ſeparatim accuſauerant)
poſuit. collega eius A. Cæcilius neminem cōdemnauit. Ludi Romani ter, plebeij quin-
quies roti inſtaurati. M. Valerius Meſſala inde, & C. Liuius Salinator conſulatum idi-
bus Martiis cum iniſſent, de republica, déque prouinciis & exercitibus ſenatum con- G
ſuluerunt. De Aetolia & Aſia nihil mutatum eſt. Conſulibus, alteri Piſæ cum Liguri-
bus, alteri Gallia prouincia decreta eſt. comparare inter ſe aut ſortiri iuſſi: & nouos ex-
ercitus, binas legiones ſcribere: & ut ſociis Latini nominis quinadena millia peditum
imperarent, & mille ducenros equites. Meſſalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Præ-
tores inde ſortiti ſunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iuriſdictio euenit. Q.
Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hiſpaniam citeriorem, C. Cati-
nius ulteriorem eſt ſortitus. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones quæ ſub C.
Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Brutios traduci. & qui in Sicilia eſſet, di
mitti exercitum. & claſſem quæ ibi eſſet, Romam reducere M. Sempronium propręto-
rem. Hiſpanis legiones ſingulæ, quæ rum in iis prouinciis erant, decretæ: & ut terna mil
lia peditum, ducenos equites ambo prætores in ſupplementum ſociis imperarenr, ſe- H
cúmque trāſportarent. Priuſquam in prouincias noui magiſtratus proficiſcerētur, ſup-
plicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis:
quòd luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerant. & nouen-
diale ſacrificium indictum eſt, quòd in Auentino lapidibus pluiſſet. Campani, cum
eos ex ſenatuſconſulto quod priore anno factum erat, cenſores Romæ cenſeri coë-
giſſent: (nam antea incertum fuerat, ubi cenſerentur) petierunt, ut ſibi ciues Romanas
ducere uxores liceret: & ſi qui prius duxiſſent, ut habere eas. & ante eam diem na-
ti, uti iuſti ſibi liberi hæredéſque eſſent. utraque res impetrata. De Formianis Fun-
daníſque municipibus, & Arpinatibus C. Valerius Tappo tribunus plebis promul-
gauit: uti iis ſuffragij latio (nam antè ſine ſuffragio habuerant ciuitatem) eſſet.
Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex authoritate ſenatus ferretur, cum I
intercederent: edocti populi eſſe, non ſenatus ius, ſuffragium quibus uelit imparti-
ri, deſtiterunt incepto. Rogatio perlata eſt, ut in Aemylia tribu Formiani & Funda-
ni, in Cornelia Arpinates ferrent. atque in his tribubus tum primum ex Valerij ple-
biſcito cenſi ſunt. M. Claudius Marcellus cenſor, ſorte ſuperato T. Quintio, luſtrum
condidit. cenſa ciuium capita CCLVIII millia, CCCVIII. Luſtro perfecto con-
ſules in prouincias profecti ſunt. Hyeme ea qua hæc Romæ geſta ſunt, ad Cn. Man-
lium conſulem primum, deinde proconſulem hybernantem in Aſia legationes undi-
que ex omnibus ciuitatibus gentibúſque, quę cis Taurum montem incolunt, conuenie
bant. & ut clarior nobiliorq́; uictoria Romanis de rege Antiocho fuit quàm de Gallis:
ita lætior ſociis erat de Gallis quàm de Antiocho. Tolerabilior regia ſeruitus fuerat,
quàm feritas immanium barbarorū: incertuſque in dies terror, quò uelut tempeſtas eos K
populantes inferret. itaque ut quibus libertas Antiocho pulſo, pax Gallis domitis data
eſſet: non gratulatum modo uenerant, ſed coronas etiam aureas pro ſuis quæq; facul-
tatibus attulerant. Et ab Antiocho lęgati, & ab ipſis Gallis, ut pacis leges dicerentur: &
ab Ariarate rege Cappadocum uenerunt ad ueniam petendam, luendámque pecunia
noxam, quòd auxiliis Antiochum iuuiſſet. Ei CC talenta argenti ſunt imperata. Gal-
lis reſponſum, cum Eumenes rex ueniſſet, tum daturum iis leges. ciuitatum legationes
cum benignis reſponſis lætiores etiam quàm uenerant, dimiſſæ. Antiochi legati pe-
cuniam in Pamphyliam, frumentúmque ex pacto cum L. Scipione fœdere iuſſi adue-
here. eò ſe cum exercitu uenturum. Principio deinde ueris luſtrato exercitu profectus,
die octa-

A die octauo Apameam uenit. ibi triduum ſtatiuis habitis, tertiis rurſus ab Apamea ca- Vrb.568.
ſtris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumq́ue regios conuehere iuſſerat, per- Oly.148.
uenit. M & D talenta argenti accepta Apameam deportantur. frumentum exercitui
diuiditur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in iis locis regio tenebatur præſidio appro-
pinquanti præfectus præſidij obuius fuit, XXX dierum tempus petens, ut regem An-
tiochum de urbe tradenda conſuleret. dato tempore, ad eam diem præſidio deceſſum
eſt. à Perga L. Manlio fratre cum IIII millibus militum Oroanda ad reliquum pecu
niæ ex eo quod pepigerant exigendum miſſo, ipſe quia Eumenem regem & decem le-
gatos ab Roma Epheſum ueniſſe audierat, iuſſis ſequi Antiochi legatis, Apameam ex-
ercitum reduxit. Ibi ex X legatorum ſententia fœdus in hæc uerba fere cum Antiocho
„ conſcriptum eſt. Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & condi-
B tionibus eſto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano ſociíſue bellum geſturus
„ erit, rex per fines regni ſui, eorúmue qui ſub ditione eius erunt, tranſire ſinito. neu cō-
„ meatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani ſociíſque Antiocho, & iis qui ſub impe-
„ rio eius erunt, præſtent. Belli gerendi ius Antiocho ne eſto cum iis qui inſulas colunt,
„ néue in Europam tranſeundi. Excedito urbibus, agris, uicis, caſtellis cis Taurum mon
„ tem uſque ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri uſque ad iuga quà in Lycaoniam uer-
„ git. Ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris caſtelliſq́; quibus excedat. ſi qua extulit, quę
„ quoq́ue oportebit, recte reſtituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis
„ recipito. Si qui earum urbium ciues quæ regno abſcedunt, cū rege Antiocho, intráque
„ fines eius regni ſunt: Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno An-
„ tiochi apud Romanos ſocióſque ſunt, iis ius abeundi manendíque eſto. Seruos, ſeu
C fugitiuos, ſeu bello captos, ſeu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis ſo
„ ciiſque. Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tradito & naues longas, ar-
„ mamentáque earum: néue plures quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus
„ quàm XXX remis agatur, habeto: néue monerem ex belli cauſa, quod ipſe illaturus
„ erit. néue nauigato citra Calycādrum, néue Sarpedonem, promontoria: extra quam
„ ſi qua nauis pecuniam, ſtipendium, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede
„ conducendi ex iis gentibus, quę ſub ditione populi Romani ſunt, Antiocho regi ius ne
„ eſto: ne uoluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum ſociorúmue quæ ædes ædificiá-
„ que intra fines regni Antiochi ſunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum ſo-
„ ciorúmue ſunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio eſto. Si quid ablatum eſt,
„ id conquirendi, cognoſcendi, repetendíque ius item eſto. Si quas urbes quas tradi o-
D portet, ij tenent quibus Antiochus dedit, ex iis præſidia deducito: utique recte tradan-
„ tur, curato. Argenti probi Attica talenta XII millia dato intra duodecim annos pen-
„ ſionibus æquis. talentum ne minus pondo LXXX Romanis ponderibus pendat. & tri
„ tici DXL millia modiûm. Eumeni regi talenta CCCL intra quinquennium dato: &
„ pro frumento quod æſtimatione fiat, talenta CXXVII. Obſides Romanis XX da-
„ to, & triennio mutato, ne minores octonûm denûm annorum, neu maiores quinûm-
„ quadragenûm. Si qui ſociorum populi Romani ultro bellum inferent Antiocho,
„ uim ui arcendi ius eſto: dum ne quam urbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam
„ accipiat. controuerſias inter ſe iūre ac iudicio diſceptent: aut, ſi utriſque placebit, bel-
„ lo. De Annibale Pœno, & Aetolo Thoante, & Mnaſimacho Acarnâne, & Chalci-
denſibus Eubulo & Philone dedendis, in hoc quoque fœdere aſcriptum eſt: & ſi quid
E poſtea addi mutaríue placuiſſet, ut id ſaluo fœdere fieret. Conſul iurauit in hoc fœ-
dus. ab rege qui exigerent iuſiurandum, profecti Q. Minutius Thermus, & L. Man-
lius, qui tum fortè ab Oroandis rediit. & Q. Fabio Labeoni, qui claſſi præerat,
ſcripſit, ut Patara extemplo proficiſceretur: quæq́ue ibi naues regiæ eſſent, conci-
deret cremaretq́ue. Profectus ab Epheſo quinquaginta tectas naues aut concidit aut
incendit. Telmeſſum eadem expeditione, territis ſubito aduentu claſſis oppidanis rece
pit. Ex Lycia protinus, iuſſis ab Epheſo ſequi qui ibi relicti erant, per inſulas in Græ-
ciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræeum ab Epheſo naues uenirent,
totam inde claſſem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, cum inter cætera quæ accipienda
ab Antiocho erant, elephantos quoque accepiſſet, donoq́ue Eumeni omnes dediſſet:

vrb.566. deinde cauſas ciuirarum,multis inter nouas res turbatis, cognouit. Er Ariarates rex, F
ol.148. parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio , cui deſpon derat per ens dies filiam,remiſſa,in amicitiam eſt acceptus. Ciuitatum autem cngnitis cauſis,decem legari aliā aliarum fecerunr cnnditionē. Quæ ſtipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populn Romano ſenſeranr,iis immunitatē dederunt:quæ partium Antiochi fuerār aut ſtipendiariæ Attali regis,eas omneis uectigal pendere Eumeni iuſſerunt. nnminarim præterea Colophoniis qui in Notio habitant,& Cymæis & Mileſiis immunitatem cnnceſſerunt. Claznmeniis ſuper immunitatem & Drymuſam inſulam dono dederunr. & Mileſiis quem Sacrum appellant,agrum reſtituerunr. & Ilienſibus Rhœteum & Gergithum addiderunt, nnn tam nb recentia ulla merita, quàm originum memoria.eadem & Dardanum liberandi cauſa fuit. Chins qunque & Smyrnæns & Erythræos pro ſingulari fide quam en belln præſtiterunt,& agro donarunt, & in omni præcipun hnnnre habuerunt. Phncæenſibus & ager quem ante bellum habuerant, redditus: G & ut legibus antiquis uterentur, permiſſum. Rhodiis affirmata, quæ data priore decretn erant. Lycia & Caria datæ uſque ad Mæandrum amnem, præter Telmeſſum. Regi Eumeni Cherſnneſum in Eurnpa, & Lyſimachiam, caſtella, uicos,agros eius, quibus finibus tenuerat Antinchus,adiecerunr:in Aſia Phrygiam utranque: alteram ad Helleſpontum, mainrem alteram uocant: & Myſiam quam Pruſias rex ademerat ei, reſtituerunt: & Lycanniam, & Milyada, & Lydiam , & nominatim urbes Tralleis, atque Epheſum & Telmeſſum . De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum eſſet, quia pars eius citra, pars ultra Taurum eſt: integra res ad ſenatum reiicitur. His fœderibus decretíſque datis, Manlius cum decem legatis , omníque exercitu ad Helleſpontum prnfectus, euocatis eò regulis Gallorum , leges quibus pa- H cem cum Eumene ſeruarent, dixit: denunciauítque,ut mnrem uagandi cum armis finirent, agrnrúmque ſuorum terminis ſe continerent. Conrractis deinde ex nmni ora nauibus,& Eumenis etiam claſſe per Athenæum frarrem regis ab Elæa adducta, copias nmneis in Eurnpam traiecit. inde per Cherſoneſum modicis itineribus graue prǽda nmnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtatiua habuit: ut quammaxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter uulgo horrebant, ingrederetur. Qun prnfectus eſt ab Lyſimachia die, ad amnem Melana, quem nncant: inde poſtero die Cypſela peruenir . à Cypſelis uia decem millium fere ſylueſtris, anguſta , cnnfragnſa excipiebat . propter cuius difficultatem itineris, in duas partes diuiſus exercitus. & præcedere una iuſſa, altera magnn interualln cogere agmen: modia impedimenta interpnſuit: plauſtra cum pecunia publica erant, pretinſáque alia præda. Itaque cum I per ſalrum iret, Thracum decem haud amplius millia ex quatunr populis, Aſtij & Cæni & Maduateni & Cœletæ ad ipſas anguſtias uiam circunſederunr. Opinin erat, non ſine Philippi regis Macednnum fraude id factum. eum ſciſſe, non alià, quàm per Thraciam rediturns Rnmanos, & quantam pecuniam ſecum portarent. In primn agmine imperatnr erat , ſolicitus prnpter iniquitatem lncorum . Thraces nihil ſe mnuerunt, donec armari tranſirent. pnſteaquam primns ſuperaſſe anguſtias uiderunr, poſtremos nnndum appropinquantes, impedimenta & ſarcinas inuadunr . cæſiſqne cuſtndibus, partim ea quæ in plauſtris erant , diripere, partim ſub nneribus inmenta abſtrahere. Vnde poſteaquam clamnr primnm ad ens qui iam ingreſſi ſalrum ſequebantur, deinde etiam ad primum agmen eſt perlatus , urrinque in medium cnncurritur, & inordinatum ſimul pluribus lncis prælium conſerirur . Thracas præda ipſa impeditos oneri- K bus,& plerıſque, ut ad rapiendum manus uacuas haberent, inermes ad cædem prębet: Rnmanos iniquitas locorum barbaris per calles nntns nccurſantibus,& latentibus interdum per cauas ualles, prndebat. ipſa etiam onera plauſtráque, ut fnrs tulit, his aut illis incnmmnde nbiecta pugnantibus impedimentn ſunr: alibi prædn, alibi prædæ uindex cadit. prout locus iniqunsæquúsue his aut illis, prour animus pugnantiū eſt, prout numerus (alii enim pluribus q̃ ipſi erant, alii paucioribus nccurrerant) uaria pugnæ fortuna eſt: multi utrinque cadunt. Iam nnx appetebat, cum prælin excedunt Thraces, nnn fuga uulnerum, anr mnrtis: ſed quia ſatis prędæ habebant. Romanorum primum agmen extra ſaltum circa templum Bēdidium caſtra loco apertn poſuit. pars altera ad

cuſtodiam

A cuſtodiam impedimentorum medio in ſaltu duplici circundata uallo manſit. poſtero Vrb. 567.
die prius explorato ſaltu, quàm mouerent, primis ſe coniungunt. In eo prælio, cũ & Oly. 148.
impedimentorum pars, & calonum, & milites aliquot, cum paſſim toto prope ſaltu pu
gnaretur, cecidiſſent: plurimum Q. Minutij Thermi morte damni eſt acceptum, fortis
ac ſtrenui uiri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum eſt. inde Æniorum fines præter
Apollinis, Zerynthium quem uocant incolæ, templum ſuperant. Aliæ anguſtiæ circa
Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen eſt) nec minus confragoſæ, quàm priores. ſed
quia nihil ſyluestre circà eſt: ne latebras quidem ad inſidiandum præbent. Huc ad eandem
ſpem prædæ Thrauſi, gens & ipſa Thracum, conuenere. ſed quia nudæ ualles,
procul ut conſpicerentnt anguſtias obſidentes, efficiebant: minus terroris tumultúſque
fuit apud Romanos. quippe etſi iniquo loco, prælio tamen iuſto, acie aperta, col-
B latis ſignis dimicandum erat. conferti ſubeuntes cum clamore impetu facto primùm
expulere loco hoſtes, deinde auertêre. fuga inde cædéſque ſuis ipſos impedientibus anguſtiis
fieri cœpta eſt. Romani uictores ad uicum Maronirarum (Saren appellant) poſnerunt
caſtra. poſteto die patenti itinere Priaricus campus eos excepit, triduúmque
ibi frumentũ accipiẽtes mãſerunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipſis,
partim ex nauibus ſuis, quæ cum omnis generis commeatu ſequebantur. Ab ſtaruis
diei nia Apolloniam fuit. hinc per Abderitarum agrum Neapolim peruentum eſt.
Hoc omne per Græcorum colonias pacatũ iter fuit. reliquum inde per medios Thracas
dies noctéſque, etſi non infeſtum, ſuſpectum tamen, donec in Macedoniam peruenetunt.
Mitiores Thracas idem exercitus cum à Scipione eadem uia duceretur, habuerat,
nullam ob aliam cauſam, quàm quòd prædæ minus quod pereretur, fuerat.
C Quanquam tum quoque Claudius author eſt ad quindecim millia Thracum pręcedẽ
ti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurriſſe. quadringentos equites fuiſſe
Numidas, paucos elephantos. Mutinis filium per medios hoſteis cum centum quinquaginta
delectis equitibns petrupiſſe. eundem mox eum iam Mutines in medio elephantis
collocatis, in cornua equitibus diſpoſiris, manum cum hoſte conſeruiſſet, terrorem
ab tergo præbuiſſe: atqne inde turbatos equeſtri uelur procella hoſteis ad peditum
agmen non acceſſiſſe. Cn. Manlius per Macedoniam in Theſſaliam exercitum
traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum perueniſſet, nondum adeo hyberno contempto
mari, nt traiicere auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu prope anni M. Valerius
c o s. ex Liguribus ad magiſtratus ſubrogandos Romam uenit, nulla memorabili
in prouincia re geſta, ut ea probabilis moræ cauſa eſſet, quòd ſolito ſerius ad comi-
D tia neniſſet. Comitia C O S S. rogandis fuerunt ad x i i cal. Martias. creati M. Æmylius
Lepidus, C. Flaminius. Poſtero die Ptr. facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius
Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Maſſaliora, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius
Craſſipes. Comitiis perfectis, quas prouincias prætoribus eſſe placeret, retulit ad ſenatum
c o s. decreuerunt duas Romæ iuris dicundi cauſa, duas extra Italiam, Siciliam &
Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extẽplo priuſquã inirent magiſtratum,
ſortiri iuſſi. Ser. Sulpitius urbanã, Q. Terentius peregrinã eſt ſortitus. L. Terentius
Siciliam, Q. Fuluius Sardiniã, Ap. Clandius Tarentũ, M. Furius Galliam. Eo anno L.
Minutius Myttilus, & L. Manlius, quòd legatos Carthaginienſes pulſaſſe dicebantur,
iuſſu M. Claudii Pr. urb. per fœciales traditi ſunt legatis, & Carthaginem auecti. In Liguribus
magni belli, & gliſcentis in dies magis, fama erat. itaq; c o s s. nouis quo die de
E prouinciis & de Rep. retulerunt, ſenatus utrique Ligures prouinciã decreuit. Huic ſe
Lepidus c o s. intercedebat, indignum eſſe prædicans c o s s. ambos in ualles Ligurum
includi. M. Fuluium & Cn. Manlium biẽnium iam, alterum in Europa, alterũ in Aſia,
uelut pro Philippo atq; Antiocho, ſubſtitutos regnate. ſi exercitus in his terris eſſe placeat,
c o s s. iis potius quàm priuatos pręeſſe oportere. Vagari eos cum belli terrore per
nationes quibus bellũ indictũ non ſit, pacẽ pretio ueditãtes. ſi eas prouincias exercitibus
obtinere opus eſſet: ſicut M. Acilio L. Scipio c o s. L. Scipioni M. Fuluius & Cn. Mãlius
ſucceſſiſſent cõſules: ita Fuluio Manlioq; C. Liuiũ & M. Valerium c o s s. debuiſſe
ſuccedere. nunc certe perfecto Ætolico bello, recepta ab Antiocho Aſia, deuictis Gallis,
aut c o s s. ad exercitus conſulares mitti, aut reportari legiones inde, reddique tandẽ

Vrb.567. Olym.148.

Reipub.debere. Senatus his auditis in ſententia perſeuerauit: ut c o s s. ambobus Li- F
gures prouincia eſſet: Manlium Fuluiumque decedere de prouinciis, & exercitus inde
deducere, ac redire Romam placuit. Inimicitiæ inter M. Fulniũ & M. Aemylium c o s.
erant, & ſupra cætera Aemylius ſerius biennio ſe c o s. factum M. Fuluij opera aiebat.
itaque ad inuidiam ei faciendam legatos Ambracienſes in ſenatum ſubornatos crimi-
nibus introdnxit. qui ſibi, cum in pace eſſent, imperatáque à prioribus c o s s. feciſſent,
& eadem præſtare obedienter M. Fuluio parati eſſent, bellum illatum qneſti. agros pri-
mum depopulatos, terrorem direptionis & cędis urbi iniectum, ut eo metu claudere co
gerentur portas. obſeſſos deinde & oppugnatos ſe, & omnia exempla belli edita in ſe,
cędibus, incendiis, rninis, direptione urbis. coniuges, liberos in ſeruitium abſtractos: bo
na adempta: &, quod ſe ante omnia mouear, templa tota urbe ſpoliata ornamentis. ſi-
mulachra deûm, deos imo ipſos conuulſos ex ſedibus ſuis ablatos eſſe. parietes poſtéſq; G
nudatos, quos adorent, ad quos precentur & ſupplicent, Ambracienſibns ſupereſſe.
Hæc querentes interrogãdo criminoſe ex compoſito c o s. ad plura uelnt non ſua ſpõ-
te dicenda eliciebat. Motis patribus, alrer c o s. C. Flaminius M. Fuluij cauſam excepit.
" qui ueterem & obſoletam uiam ingreſſos Ambracienſes dixit. Sic M. Marcellum à Sy-
" racuſanis, ſic Q. Fuluium à Campanis accuſatos. qnin eadem opera T. Quintium à
" Philippo rege, M. Aciliũ, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium à Gallis, ipſnm
" Fuluium ab Aetolis & Cephaleniæ populis accuſari paterẽtur? Ambraciam oppugna-
" tam & captam, & ſigna inde ornamenráque ablata, & cætera facta, quæ captis urbibus
" ſoleant, negaturum aut me pro M. Fuluio, aut ipſum M. Fuluium cẽſetis P. C.? qui ob has
" res geſtas triumphum à uobis poſtulaturus ſit? Ambraciam captam, ſignáque quæ ab-
" lata criminantur, & cætera ſpolia eius urbis ante currum laturus? & fixurus in poſtibus H
" ſuis? Nihil eſt, quod ſe ab Aetolis ſeparenr. eadem Ambracienſium & Aetolorum cau-
" ſa eſt. Itaque collega meus uel in alia cauſa inimicitias exerceat, uel ſi in hac utique
" mauult, retineat Ambracienſes ſuos in aduenrum M. Fuluij. ego nec de Ambracienſi-
" bus, nec de Aetolis decerni quicquam abſente M. Fuluio pariar. Cum Aemylius cal-
lidam malitiam inimici, uelut omnibus notam, inſimularet, & tempus eum morando
extracturum diceret, ne conſule inimico Romam ueniret, certamine cõſulum biduum
abſumptum eſt. neç præſente Flaminio decerni quicquam uidebatur poſſe. captata oc
caſio eſt, cum æger forte Flaminius abeſſer. & referenre Aemylio s c factum eſt, ut Am
bracienſibus omnes ſuæ res redderentur: in libertate eſſent, ac legibus ſuis urerentur.
portoria, quæ uellent, terra marique caperent, dum eorum immunes Romani ac ſocij
Latini nominis eſſent. ſigna aliáque ornamenta, quę quererentur ex ædibus ſacris ſub- I
lata eſſe: de iis, cum M. Fuluius Romam reuertiſſet, placere ad collegium pontificum
referri, & quod ij cenſuiſſent, fieri. Neque his contentus c o s. fuit, ſed poſtea per infre-
quenriam adiecit s c Ambraciam non uideri ui captam eſſe. Supplicatio inde ex de-
cemuirorum decreto pro ualetudine populi fuir per tridnnm: quia grauis peſtilentia
urbem atque agros uaſtabat. Latinæ inde fuerunt. Quibns religionibus liberati c o s s.
& delectu perfecto (nouis enim uterque maluit uti militibus) in prouinciam profecti
ſunt: ueteresque omnes dimiſerunt. Poſt conſulum profectionẽ Cn. Manlius procos.
Romam uenit. cui cum ab Ser. Sulpitio Pr. ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſſet, & i-
pſe commemoratis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſet: ut ob eas diis immortalibus honos ha
beretur, ſibique triumphanti urbem inuehi liceret: contradixerunr pars maior decem
legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Fnrins Purpurio, & L. Aemylius Pau- K
" lus. Legatos ſeſe Cn. Manlio datós pacis cum Antiocho faciendæ cauſa, fœderíſque &
" legum quæ cum L. Scipione inchoatæ fuiſſent, perficiendarum. Cn. Manlium ſum-
" ma ope tetendiſſe, ut eam pacem turbaret, & Antiochum, ſi ſui poteſtatem feciſſet, in-
" ſidiis exciperet. ſed illum cognita fraude c o s. cum ſæpe colloquiis petitis captatus eſ-
" ſet, non congreſſum modo, ſed conſpectum etiam eius uitaſſe. cupientem tranſire Tau
" rum, ægre omnium legatorum precibns, ne carminibus Sibyllæ prædictam ſuperanti-
" bus terminos fataleis cladem experiri uellet, retentum. admouiſſe tamen exercitum,
" & prope ipſis iugis ad diuortia aquarum caſtra poſuiſſe. cum nullam ibi cauſam belli
" inueniret, quieſcentibus regiis, circúmegiſſe exercitum ad Gallogręcos. cui nationi non
ex ſe-

A ex ſenatus authoritate, non populi iuſſu bellum illatum. quod quem unquam de ſua ſententia facere auſum? Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorum recentiſſima bella eſſe. de omnibus his conſultum ſenatum, populumque iuſſiſſe. ſæpe legatos antè miſſos, res repetitas: poſtremo qui bellum indicerent, miſſos. Quid eorum Cn. Manli factũ eſt, ut iſtud publicum P R bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? At eo ipſo contentus fuiſti. recto itinere duxiſti exercitum ad eos quos tibi hoſtes deſumpſeras: an per omneis anfractus uiarum, cum ad biuia conſiſteres, ut quò flexiſſet agmen Attalus Eumenis frater, eò COS. mercenarius cum exercitu Romano ſequereris, Piſidiæ Lycaoniæque & Phrygiæ receſſus omnes atque angulos peragraſti, ſtipem à tyrannis caſtellaniſque deuiis colligens? quid enim tibi cum Oroandis? quid cum aliis æque innoxiis populis? Bellum autem ipſum, cuius nomine triumphum petis, quomodo geſ- *Vrb. 565. Oly. 148.*

B ſiſti? loco æquo, tempore tuo pugnaſti? Tu uero recte, ut diis immortalibus honos habeatur, poſtulas: primum quòd pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quòd beluas, non hoſtes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantum exiſtimare miſtum eſſe Gallogræcorum: multo antè & corpora & animi miſti ac uitiati ſunt. an ſi illi Galli eſſent, cum quibus millies uario euentu in Italia pugnatum eſt, quãtum in imperatore noſtro fuit, nuntius illinc rediſſet? bis cum iis pugnatum eſt, bis loco iniquo ſubiit, in ualle inferiore pedibus pene hoſtium aciem ſubiecit, ut ſi non tela ex ſuperiore loco mitterent: ſed corpora ſua nuda iniicerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna P R eſt, magnum & terribile nomen. recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi, prope attonitæ erant tantæ corporum moles. fundis ſagittiſque in fugam conſternatæ ſunt. gladius in acie

C cruentatus nõ eſt Gallico bello. uelut auium examina ad crepitum primum miſſilium auolauere. At hercule nos iidem, admonente fortuna quid, ſi hoſtem habuiſſemus, caſurum fuiſſet: cum redeũtes in latrunculos Thraecas incidiſſemus: cæſi, fugati, exuti impedimentis ſumus: Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum eſt, quàm ſi Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, periſſet: cum multis uiris fortibus cecidit. exercitus ſpolia regis Antiochi referens trifariam diſſipatus, alibi primũ, alibi poſtremum agmen, alibi impedimenta, inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiæque foret acceptum, de quibus hoſtibus triumphum peteres? de iis, ut opinor, quos tibi hoſtes ſenatus, aut P R dediſſet. ſic huic L. Scipioni, ſic illi M. Acilio de rege Antiocho, ſic paulo antè T. Quintio de rege Philippo, ſic P. Africano de Annibale & Pœnis & Syphace

D triumphus datus. & minima illa, cum iam ſenatus cenſuiſſet bellum, quæſita tamen ſunt: quibus nuntiandum eſſet? ipſis utique regibus nuntiaretur? an ſatis eſſet ad præſidium aliquod nuntiari? Vultis ergo hæc omnia pollui & confundi? tolli fœcialia iura? nullos eſſe fœciales? fiat (pace deûm dixerim) iactura religionis: obliuio deorum capiat pectora ueſtra. num ſenatum quoque de bello conſuli non placet? non ad populum ferri? uelint, iubeántne cum Gallis bellum geri? Modo certe COSS. Græciam atque Aſiam uolebant. tamen perſeuerantibus uobis Ligures prouinciam decernere, dicto audientes fuerunt. merito ergo à uobis proſpere bello geſto triumphum petent, quibus authoribus geſſerunt. Talis oratio Furij & Aemylij fuit. Manlium in hũc maxime modum reſpondiſſe accepimus. Tr. pl. antea ſolebant triumphum poſtulãtibus aduerſari, P C. quibus ego gratiam habeo, quòd ſeu mihi, ſeu magnitudini rerum geſtarum hoc dede-

E runt, ut non ſolum ſilentio comprobarent honorem meum: ſed referre etiam; ſi opus eſſet, uiderentur parati eſſe. ex decem legatis, ſi diis placet, quod conſilium diſpenſandæ cohoneſtandæque uictoriæ imperatoribus maiores dederunt noſtri: aduerſarios habeo. L. Furius, L. Aemylius currum triumphalem me conſcendere prohibent, coronam inſignem capiti detrahunt. quos ego, ſi tribuni me triumphare prohiberent, teſtes citaturus fui rerum à me geſtarum. Nullius equidem inuideo honori P C. uos tribunos plebei nuper, uiros fortes ac ſtrenuos, impedientes Q. Fabij Labeonis triumphum, authoritate ueſtra deterruiſtis. triumphauit, quem non bellum iniuſtum geſſiſſe, ſed hoſtem omnino non uidiſſe, inimici iactabant. ego, qui cum centum millibus ferociſſimorum hoſtium ſignis collatis toties pugnaui: qui plus XL millia hominũ cepi aut occidi, qui

vrb. 567. bina caſtra eorum expugnaui, qui citta iuga Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia F
Oly. 148. eſt, reliqui: non triumpho modo fraudor, ſed cauſam apud uos P C accuſantibus meis
„ ipſe legatis dico. Duplex eorum, ut animaduertiſtis P C accuſatio fuit. nam nec geren-
„ dum mihi fuiſſe bellum cum Gallis, & geſtum temere atque imprudenter dixerunt.
„ Non erant Galli hoſtes, ſed tu eos pacatos imperata facientes uiolaſti. Non ſum poſtu-
„ laturus à uobis P C, ut quæ communiter de immanitate gentis Gallorum, de infeſtiſſi-
„ mo odio in nomen Romanum ſcitis, ea de illis quoque qui Aſiam incolunt, exiſtime-
„ tis Gallis. remota uniuerſæ gentis infamia atque inuidia, per ſe ipſos æſtimate. Vtinam
„ rex Eumenes, utinam Aſiæ ciuitates omnes adeſſent, & illos potius querentes, quàm
„ me accuſantem audiretis. mittite agedum legatos circa omnes Aſiæ urbes, & quærite,
„ utra grauiori ſeruitute, Antiocho ultra Tauri iuga emoto, an Gallis ſubactis, liberati
„ ſint? quoties agri eorum uaſtati ſint, quoties prædæ abactæ, referant: cum uix redimen- G
„ di captiuos copia eſſet, & mactatas humanas hoſtias immolatóſque liberos ſuos audi-
„ rent. Stipendium ſcitote pependiſſe ſocios ueſtros Gallis: & nunc liberatos per uos re-
„ gio imperio, fuiſſe penſuros: ſi à me foret ceſſatum. quo longius Antiochus emotus eſ-
„ ſet, hoc impotentius in Aſia Galli dominarentur: & quicquid eſt terrarum citra Tauri
„ iuga, Gallorum imperio, non ueſtro adiecíſſetis. At enim ſunt quidem iſta uera. etiam
„ Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum,
„ Galli ſpoliauerunt: nec ideo P R his bellum indixit aut intulit. Equidem aliquid intereſ
„ ſe rebar inter id tempus quo nondum in iure ac ditione ueſtra Græcia atque Aſia erat,
„ ad curandum animaduertendúmque quid in his terris fieret: & hoc, quo finem imperij
„ Romani Taurũ montem ſtatuiſtis: quo libertatem immunitatémue ciuitatibus datis,
„ quo aliis fines adiicitis, alias agro mulctatis, aliis uectigal imponitis, regna augetis, mi- H
„ nuitis, donatis, adimitis: curæ ueſtræ cenſetis eſſe, ut pacem terra maríque habeant. An,
„ niſi præſidia deduxiſſet Antiochus, quæ quieta in ſuis arcibus erant, non putaretis libe-
„ ratam Aſiam? ſi Gallorum exercitus effuſi uagarentur: rata dona ueſtra, quę dediſtis re-
„ gi Eumeni, rata libertas ciuitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor, tanquam
„ non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos? Te L. Scipio, appello, cuius ego mihi, ſucce-
„ dens in uicem imperij tui, uirtutem fœlicitatémque pariter non fruſtra ab diis immor-
„ talibus precatus ſum: te P. Scipio, qui legati ius, collegæ maieſtatem, & apud fratrem
„ C O S. & apud exercitum habuiſti: ſciatíſne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuiſ
„ ſe? uideritis in acie eos, in cornu utroque (id enim roboris eſſe uidebatur) locatos? pu-
„ gnaueritis ut cum hoſtibus iuſtis? cecideritis? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum An-
„ tiocho, non cum Gallis bellum his ſenatus decreuerat, & populus iuſſerat. Sed ſimul, I
„ ut opinor, cum his decreuerant iuſſerantque, qui inter eius præſidia fuiſſent. ex quibus
„ præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio, & cum quo nominatim fœdus
„ ut fieret, mandaueratis: omnes hoſtes erant, qui pro Antiocho arma aduerſus nos tule-
„ runt. in qua cauſa cum Galli ante omnes fuiſſent, & reguli quidam & tyranni: ego ta-
„ men & cum aliis pro dignitate imperij ueſtri coactis luere peccata ſua, pacem pepigi: &
„ Gallorum animos, ſi poſſent mitigari à feritate inſita, tentaui: & poſteaquam indomi-
„ tos atque implacabiles cernebam, tum demum ui atque armis coercendos ratus ſum.
„ Nunc quoniam ſuſcepti belli purgatum eſt crimen, geſti reddenda eſt ratio. in quo con
„ fiderem equidem cauſæ meæ, etiam ſi non apud Romanum, ſed apud Carthagineſem
„ ſenatum agerem: ubi in crucem tolli imperatores dicuntur: ſi proſpero euentu, prauo
„ conſilio rem geſſerunt. Sed ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis ge- K
„ rendiſque deos adhibet: quia nullius calumniæ ſubiicit ea quæ dij comprobauerunt: &
„ in ſolennibus uerbis habet cum ſupplicationem aut triumphum decernit, quòd bene
„ ac feliciter Rempublicam adminiſtrarit: ſi nollem, ſi graue ac ſuperbum exiſtimarem
„ uirtute gloriari: pro felicitate mea exercitúſque mei, quòd tantam nationem ſine ulla
„ militum iactura deuicimus, poſtularem, ut diis immortalibus honos haberetur: & ipſe
„ triumphans in Capitolium aſcenderem, unde uotis rite nuncupatis profectus ſum: ne-
„ garetis hoc mihi cum diis immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æ-
„ quiore potuerim dimicare? cum montẽ hoſtes cepiſſent, loco munito ſe tenerent? nẽpe
„ eundum ad hoſtes erat, ſi uincere uellem. Quid ſi urbem eo loco haberent? & mœnibus

ſe tene-

ſe tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquóne loco M. Acilius cum rege Antiocho pugnauit? quid? Philippum non eodem modo ſuper Aoum amnem iuga tenentem montium T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut ſibi fingant, aut uobis uideri uelint hoſtem fuiſſe, non inuenio. ſi degenerem, & emollitũ amœnitate Aſiæ, quid periculi uel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendum & feritate animorum, & robore corporum: huiſcne tantæ uictoriæ triumphum negatis? Cæca inuidia eſt P C, nec quicquam aliud ſcit, quàm detrectare uirtutes, corrumpere honores ac præmia earum. Mihi, quæſo, ita ignoſcatis P C, ſi longiorem orationem non cupiditas glorandi de me, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An etiam per Thraciam ſaltus patentes, qui anguſti erant, & plana ex arduis, & culta ex ſyluestribus facere potui? & præſtare necubi notis ſibi latebris deliteſcerent latrones Thraces? ne quid ſarcinarũ raperetur? ne quod iumentum ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis uulneraretur? ne ex uulnere uir fortis ac ſtrenuus Q. Minutius moreretur? In hoc caſu, quo infeliciter incidit, ut talem ciuem amitteremus, hærent. quòd ſaltu iniquo, loco alieno cum adortus hoſtis nos eſſet, duæ ſimul acies primi & nouiſſimi agminis hærentem ad impedimenta noſtra exercitum barbarorum circũuenerunt: quòd multa millia ipſo die, plura multo poſt dies paucos ceciderunt & ceperunt: hoc ſi ipſi tacuerint, uos ſcituros, cum teſtis orationis meæ totus exercitus ſit, non credunt. Si gladium in Aſia non ſtrinxiſſem, ſi hoſtem non uidiſſem: tamẽ procos. triumphum in Thracia duobus præliis merueram. Sed iam dictum ſatis eſt. quin pro eo quòd pluribus uerbis uos quàm uolui, fatigaui: ueniam à nobis petitam impetratámque uelim P C. Plus crimina eo die, quàm defenſio, ualuiſſent: ni altercationem in ſerum perduxiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione, ut

C negaturus triumphum fuiſſe uideretur. Poſtero die & cognati amicique Cn. Manlij ſummis opibus annixi ſunt, & authoritas ſeniorum ualuit, negantium exemplum proditum memoriæ eſſe: ut imperator qui perduellibus deuictis, confecta prouincia exercitum reportaſſet, ſine curru & laurea priuatus inhonoratúſque urbem iniret. hic pudor malignitatem uicit, triumphúmq; frequentes decreuerunt. Oppreſſit deinde mentionem memoriámque omnem contentionis huius, maius, & cum maiore & clariore uiro certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antiâs author eſt) duo Q. Petilij diem dixerunt. id, prout cuiuſque ingenium erat, interpretabantur. Alij non tribunos pl. ſed uniuerſam ciuitatem, quæ id pati poſſet, incuſabant. duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno prope tempore in principes inuentas: Romam ingratiorem. ſiquidem uicta Carthago uictum Annibalem in exilium expuliſſet, Roma uictrix ui-

D ctorem Africanum expellat. Alij, neminem unum ciuem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non poſſit. nihil tam æquandæ libertatis eſſe, quàm potentiſſimum quenque poſſe dicere cauſam. quid autem tuto cuiquam, nedum ſummam Reipublicæ permitti, ſi ratio non ſit reddenda? qui ius æquum pati non poſſit, in eum uim haud iniuſtam eſſe. Hæc agitata ſermonibus, donec dies dicendæ cauſæ uenit. nec alius antea quiſquam, nec ille ipſe Scipio COS. cenſórue maiore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum eſt deductus. Iuſſus dicere cauſam, ſine ulla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab ſe geſtis eſt exorſus, ut ſatis conſtaret: neminem unquam neque melius, neque uerius laudatum eſſe. dicebantur enim ab eodem animo ingenióque, à quo geſta erant. & aurium faſtidium aberat: quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Trib. pl. uetera luxuriæ crimina Syracuſanorum

E hybernorum, & Locris Pleminianum tumultum cum ad fidem præſentium criminum retuliſſent, ſuſpitionibus magis quàm argumentis pecuniæ captæ reum accuſarunt. Filium captum ſine pretio redditum. omnibúſque aliis rebus Scipionem, tanquam in eius unius manu pax Romana bellúmque eſſet, ab Antiòcho cultum. dictatorem eum conſuli, non legatum in prouincia fuiſſe. nec ad aliam rem eò profectum, quàm ut id quod Hiſpaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ iampridem perſuaſum eſſet: hoc Græciæ Aſiæq; & omnibus ad orientem uerſis regibus gentibúſque appareret: unum hominem caput columenq́ue imperij Romani eſſe: ſub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iuſſis eſſe. Infamia intactum, inuidia qua poſſunt, urgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies eſt. ubi ea

Vrb. 567. Oly. 148.

Vrb. 567. uenit, tribuni in roſtris prima luce conſederunt. citatus reus magno agmine amicorum
Oly. 148. clientiumq́ue per mediam concionem ad roſtra ſubiit: ſilentióque facto· Hoc, inquit,
die Tribuni pl. uóſque Quirites, cum Annibale & Carthaginienſibus ſignis collatis in
Africa bene ac feliciter pugnaui. itaque cùm hodie litibus & iurgiis ſuperſederi æquum
ſit: ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem Opt. Max. Iunonémque & Mineruam,
cæteróſque deos qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos ibo: hiſque gratias agã,
quòd mihi & hoc ipſo die, & ſæpe aliàs egregie Reipublicæ gerendæ mentem faculta-
témque dederunt. ueſtrũm quoque quibus commodũ eſt: ite mecum Quirites, & o-
rate deos, ut mei ſimiles principes habeatis. ita, ſi ab annis ſeptemdecim ad ſenectutem
ſemper uos ætatem meam honoribus ueſtris anteiſtis, ego ueſtros honores rebus geren
dis præceſſi. Ab roſtris in Capitolium aſcendit, ſimul ſe uniuerſa concio auertit, & ſe-
cuta Scipionem eſt: adeò, ut poſtremò ſcribæ uiatoréſque tribunos relinquerent, nec cũ G
iis præter ſeruilem comitatum, & præconem, qui reum ex roſtris citabat, quiſquam eſ-
ſet. Scipio non in Capitolio modo, ſed per totam urbem omnia templa deûm cum P R
circumiit. Celebratior is prope dies fauore hominum, & æſtimatione ueræ magnitudi-
nis eius fuit, quàm quo triumphans de Syphace rege & Carthaginienſibus urbem eſt
inuectus. Hic ſpecioſus ultimus dies P. Scipioni illuxit. poſt quem, cum inuidiam & cer
tamina cum tribunis proſpiceret, die longiore producta in Liternínum conceſſit, certo
conſilio ne ad cauſam dicendam adeſſet. maior animus & natura erat, ac maiori fortu-
næ aſſuetus, quàm ut reus eſſe ſciret, & ſummittere ſe in humilitatem cauſam dicentiũ.
Vbi dies uenit, citarique abſens eſt cœptus, L. Scipio morbum cauſæ eſſe cur abeſſet, ex-
cuſabat. quam excuſationem cum tribuni qui diem dixerant, non acciperent, & ab ea-
dem ſuperbia non uenire ad cauſam dicendam arguerent, qua iudicium & tribunos pl. H
& concionem reliquiſſet: & quibus ius de ſe dicendæ ſententiæ & libertatem ademiſſet,
his comitatus, uelut captos trahens, triumphum de P R egiſſet: ſeceſſionemq́ue eo die
in Capitolium à Trib. pl. feciſſet· Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce
& authore nos reliquiſtis, ab eo ipſi relicti eſtis. & tantum animorum in dies nobis de-
creſcit: ut ad quem antè annis XVII exercitum & claſſem habentem, tribunos plebis
ædilémque in Siciliam mittere auſi ſumus, qui prehenderent eum, & Romam reduce-
rent: ad eum priuatum ex uilla ſua extrahendum ad cauſam dicendam mittere non au-
deamus? Tribuni pleb. appellati ab L. Scipione ita decreuerunt: ſi morbi cauſa excuſa-
retur, ſibi placere accipi eam cauſam, diémque à collegis produci. Tribunus pleb. eo
tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercede-
bant. is cum uetuiſſet nomen ſuum decreto collegarum aſcribi, triſtioremq́ue omnes I
ſententiam expectarent: ita decreuit. Cum L. Scipio excuſet morbum eſſe cauſæ fratri:
ſatis id ſibi uideri. ſe P. Scipionem, priuſquam Romam rediſſet, accuſari non paſſurum.
tum quoque, ſi ſe appellet, auxilio ei futurum ne cauſam dicat. ad id faſtigium rebus ge
ſtis, honoribus P R, P. Scipionem deorum hominumq́ue conſenſu perueniſſe: ut ſub ro
ſtris reum ſtare, & præbere aures adoleſcentium conuitiis, populo Romano magis de-
forme, quàm ipſi ſit. Adiecit decreto indignationem· Sub pedibus ueſtris ſtabit tribuni
domitor ille Africæ Scipio? ideo quatuor nobiliſſimos duces Pœnorum in Hiſpania,
quatuor exercitus fudit fugauitque: ideo Syphacem cepit, Annibalem deuicit, Cartha
ginem uectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem conſortem huius glo
riæ L. Scipio) ultra Tauri iuga emouit, ut duobus Petiliis ſuccumberet? uos de P. Afri-
cano palmam peteretis? nullis ne meritis ſuis, nullis ueſtris honoribus unquam in arcẽ K
tutam, & uelut ſanctam clari uiri peruenient: ubi ſi non uenerabilis, inuiolata ſaltẽ ſene
ctus eorum conſidat? Mouit & decretum, & adiecta oratio non cæteros modo, ſed i-
pſos etiam accuſatores: & deliberaturos ſe quid ſui iuris & officij eſſet, dixerũt. Senatus
deinde, concilio plebis dimiſſo, haberi eſt cœptus. ibi gratiæ ingentes ab uniuerſo ordi-
ne, præcipue à conſularibus ſenioribúſque Tib. Graccho actæ ſunt, quòd Rempub. pri-
uaris ſimultatibus potiorem habuiſſet. & Petilij uexati ſunt probris, quòd ſplendere a-
liena inuidia uoluiſſent, & ſpolia ex Africani triumpho peterent. Silentium deinde
de Africano fuit. uitam Literni egit ſine deſiderio urbis. Morientem rure eo ipſo loco
ſepeliri ſe iuſſiſſe ferunt: monumentumq́ue ibi ædificari, ne funus ſibi in ingrata patria
fieret.

Morientem rure, eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt: Monumentumque ibi ædificari: ne funus sibi in ingrata Patria fieret.
Ingrata Patria nec cinerem habes.

A fieret. Vir memorabilis: bellicis tamen quàm pacis artibus memorabilior prima pars uitæ, quàm poſtrema fuit: quia in iuuenta bella aſſidue geſta: cum ſenecta res quoque defloruere, nec præbita eſt materia ingenio. quid ad primũ conſulatũ ſecundus, etiam ſi cenſuram adiicias? quid Aſiatica legatio & ualetudine aduerſa inutilis, & filij caſu deformata, & poſt reditum neceſſitate aut ſubeundi iudicij, aut ſimul cum patria deſerẽdi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque maius neque periculoſius Romani geſſere, unus præcipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi: quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui uiuo quoque eo allatrare eius magnitudinem ſolitus erat. hoc authore exiſtimãtur Petilii & uiuo Africano rem ingreſſi, & mortuo rogationẽ promulgaſſe. Fuit autem rogatio talis. Velitis, iubeatis, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho eſt, quíque ſub eius imperio fuerunt: Vrb. 567. Olymp. 148.
B quod eius publicum in relatum non eſt, uti de ea re Ser. Sulpitius Pr. urbanus ad ſenatũ referat? quem eam rem uelit ſenatus quærere de iis, qui prætores nunc ſunt? Huic rogationi primo Q. & L. Nummii intercedebant. ſenatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea ſemper factum eſſet, æquum cenſebant. Petilii nobilitatem & regnum in ſenatu Scipionũ accuſabant. L. Furius Purpurio conſularis, qui in decem legatis in Aſia fuerat: latius rogandum cenſebat: non quæ ab Antiocho modo pecuniæ captæ forent, ſed quæ ab aliis regibus gentibúſque, Cn. Manlium inimicum inceſſens. Et L. Scipio, quem magis pro ſe quàm aduerſus legem dicturum apparebat, diſſuaſor proceſſit. is poſt mortem P. Africani fratris, uiri omniũ fortiſſimi clariſſimiq; eam exortam rogationem eſt conqueſtus. parum enim fuiſſe, non laudari pro roſtris P. Africanum poſt mortem, niſi etiam accuſaretur. & Carthaginienſes exilio Annibalis con-
C tentos eſſe: populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exatiari: niſi & ipſius fama ſepulti laceretur, & frater inſuper acceſſio inuidiæ mactetur. M. Cato ſuaſit rogationem: extat oratio eius de pecunia regis Antiochi: & Nummios tribunos authoritate deterruit, ne aduerſarentur rogationi. Remittentibus ergo his interceſſionem, omnes tribus uti rogaſſet, iuſſerunt. Ser. Sulpitio deinde referente, quẽ rogatione Petilia quærere uellent, Q. Terentium Culleonem patres iuſſerunt. Ad hunc prætorẽ adeo amicum Corneliæ familiæ, ut qui Romæ mortuum elatúmque P. Scipionem (eſt enim ea quoque fama) tradunt, pileatũ, ſicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum iſſe memoriæ prodiderint: & ad portã Capenã mulſum proſecutis funus dediſſe: quòd ab eo inter alios captiuos in Africa ex hoſtibus receptus eſſet: aut adeo inimicum eundem, ut propter inſignem ſimultatem, ab ea factione quæ aduerſa Scipionibus erat, de-
D lectus ſit potiſſimum ad quæſtionem exercendam: cæterum ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio. ſimul & delata & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hoſtiliorum Catonum, & C. Furii Aculeonis quæſtoris: & ut omnia contacta ſocietate peculatus uiderentur, ſcribę quoque duo, & accenſus. L. Hoſtilius, & ſcribæ & accenſus, priuſquam de Scipione iudicium fieret, abſoluti ſunt: Scipio & A. Hoſtilius legatus, & C. Furius damnati. quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem VI millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe, quàm in ærarium retulerit: A. Hoſtilium LXXX pondo auri, argenti CCCCIII: Furiũ quæſtorem auri centum XXX, argenti CC pondo. Has ego ſummas auri & argẽti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarii mendum, quàm mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atque argenti. ſimilius enim ueri eſt, argenti
E quàm auri maius pondus fuiſſe: & potius quadragies quàm ducẽties quadragies litem æſtimatam: eo magis, quòd tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo P. Scipione requiſitam eſſe in ſenatu tradunt: librúmque rationis eius cum Lucium fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignantẽ quòd cum bis millies in ærarium intuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur. ab eadẽ fiducia animi, cum quæſtores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent: popoſciſſe claues, & ſe aperturum ærariũ dixiſſe, qui ut clauderetur effeciſſet. Multa alia in Scipionis exitu maxime uitæ, dieq; dicta, morte, funere, ſepulchro in diuerſum trahunt: ut cui famæ, quibus ſcriptis aſſentiar, non habeam. Non de accuſatore cõuenit. alii M. Næuium, alii Petilios diem dixiſſe ſcribunt. non de tempore quo dicta dies ſit: nõ de anno quo mor-

vrb.567. tuus ſit:nō ubi mortuus,aut elatus ſit.alii Romæ,alii Literni & mortuum & ſepultum. oly.148. utrobique mooumenta oſtenduntur,& ſtatuæ.nam & Literni mooumentum, monumentoq; ſtatua ſuperimpoſita fuit:quā tempeſtate diſiectam nuper uidimos ipſi.& Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſuot: quarum duæ P.& L.Scipionum dicuntur eſſe:tertia poetæ Q.Ennii.nec ioter ſcriptores rerū diſcrepar ſolum,ſed orariooes quoque(ſi modo ipſorum ſunt, quæ feruntur, P.Scipionis & Tib.Cracchi)abhorreot inter ſe.Index orationis P. Scipionis,nomen M.Nçuii Tr. pl. habet:ipſa oratio ſioe oomine eſt accuſatoris.nebulonem modo,modo nugatorem appellat.Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accuſatorum Africani,aut diei dictæ Africano ullam mentionem haber.alia tota ſerenda fabula eſt Gracchi orationi cōueniens:& illi authores ſequendi ſunt:qui,cum L.Scipio & accuſatus damnatus ſit pecuniæ captæ ab rege,legatum in Hetruria fuiſſe Africanum tradunt. quò poſt famam de G fratris caſu allatam, relicta legatione cucurriſſe eum Romam : & cum à porta recte ad forum ſe contuliſſet: quòd in uincula duci frattem dictum erat, repuliſſe à corpore eius uiatorem,& tribuois retineotibus magis pie quàm ciuiliter uim feciſſe.hæc enim ipſa Gracchus queritur, diſſolutam eſſe à priuato tribunitiam poteſtatem.& ad poſtremum cum auxiliū L.Scipiooi pollicererur, adiicit, tolerabilioris exempli eſſe à Tr. pl. potius quàm à priuato uictam uideri & tribnoitiā poteſtatē,& Remp.eſſe. ſed ira haoc uoam impoteotem eius ioiuriam innidia onerar,ut inctepando quòd degenerarit tantum à ſe ipſe,cumulatas ei ueteres laudes moderatioois & temperantiæ pro reprehenſiooe præſenti reddat.caſtigatum enim quoodam ab eo pópulum ait,quòd eum perpetuum conſulem & dictatorē uellet facere:prohibuiſſe ſtatuas ſibi io comitio, io roſtris, in curia,in Capitolio,in cella Iouis poni.prohibuiſſe ne decerneretur:ut imago ſua triū- H phali ornatu è templo Iouis OPT. MAX.exiret. Hæc uel in laudatione poſita ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus ſignificareot, quæ exprobrando inimicus fatetur.Huic Graccho mioorem ex duabus filiis(nam maior P.Cornelio Naſicę haud dubie à patre collocata erat)nuptam fuiſſe coouenit.illud parum conſtat,utrum poſt mortem patris & deſpooſa ſit,& nupſerit: ao ueræ illæ opiniones ſint:Gracchum,cum L.Scipio io nincula duceretur,nec quiſquam collegarum auxilio eſſet,iuraſſe ſibi ioimicitias cum Scipiooibus, quæ fuiſſent,manere,nec ſe gratiæ quærendæ cauſa quicquam facere:ſed in quem carcerem reges & impetatores hoſtium duceotem uidiſſet P.Africaoum,in eum ſe fratrem eius duci nō paſſurum.Senatum eo die forte cœoaorem io Capitolio conſurrexiſſe,& petiſſe,ut ioret epulas Graccho filiam Africaous deſpooderet . quibus ita ioter publicum ſolenne ſponſalibus rite I factis cum ſe domum recepiſſet,Scipionem Æmyliæ uxori dixiſſe: filiam ſe minorem deſpoodiſſe.cum illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia ſecum conſultatum, adiecisſet:oon ſi Tib.Graccho daret,expertē conſilii debuiſſe matrem eſſe: lætum Scipiooem tam coocordi iudicio,ipſi deſponſam reſpondiſſe. Hæc de taoto uiro, quaoquam & opinioo ibus & monumentis literarū uariarent,proponenda erant. Iudiciis à Q.Terentio Pr.perfectis,Hoſtilius & Furius damnati prædes eodem die quæſtoribus urbanis dederuot.Scipio cum conteoderet,omnē quam accepiſſet pecuniam, io ærario eſſe,oec ſe quicquam publici habere,in uiocula duci eſt cœptus.P.Scipio Naſica tribunos appellauit,oratiooémque habuit pleoam ueris decoribus, nō communiter modo Coroeliæ geotis,ſed proprie familiæ ſuæ. Parētes ſuos & P. Africaoi,ac L. Scipioois qui in carcerē duceretur,fuiſſe Cn.& P.Scipiooes,clariſſimos uiros.eos,cum K per aliquot aooos in terra Hiſpania aduerſus multos Pœnorum Hiſpanorúmque & duces & exercitus nomiois Romani famam auxiſſent,non bello ſolum,ſed quòd Romanæ temperantiæ fideiq; ſpecimen illis gentibus dediſſent, ad extremum ambos pro PR morte occubuiſſe.cum illorum tueri gloriam poſteris ſatis eſſet, P.Africanum tantum patetoas ſuperauiſſe laudes,ot fidem fecerit,non ſanguine humano,ſed ſtirpe diuina ſatum ſe eſſe . L. Scipionē,de quo agatur,ut quæ in Hiſpania,quę in Africa,cum legatus fratris eſſet,geſſiſſet, prætereaorur,cooſulem & ab ſenatu dignum uiſum,cui extra ſortem Aſia prouincia,& bellū cum Antiocho rege decerneretur:& à fratre,cui poſt duos conſulatus cenſuramq; & triumphum legatus in Aſiam iret.ibi ne magnitudo & ſplē-

dor

A dor legati laudibus cos. officeret, forte ita incidiſſe, ut quo die ad Magneſiã ſignis col- Vrb. 565.
latis L. Scipio Antiochum deuiciſſet, æger P. Scipio Elææ dierum aliquot uia abeſſet. Oly. 148.
non fuiſſe minorem eum exercitum, quam Annibalis, cum quo in Africa eſſet pugna-
tum. Annibalem eundem fuiſſe inter multos alios regios duces, qui imperator Puni-
ci belli fuerit. & bellum quidem ita geſtum eſſe, ut ne fortunam quidem quiſquam cri-
minari poſſit. in pace crimen queri, eam dici ueniſſe. hic x legatos ſimul argui, quorum
ex conſilio data pax eſſet. quin extitiſſe ex x legatis, qui Cn. Manlium accuſarent. tamẽ
non modo ad criminis fidem, ſed ne ad motam quidem triumphi eam accuſationẽ ua-
luiſſe. At Hercule in Scipione ipſas leges pacis, ut nimium accommodatas Antiocho,
ſuſpectas eſſe. integrum enim ei regnum relictum, omnia poſſidere eum uictum, quæ
ante bellum eius fuerint. auri & argenti cũ uim magnam habuiſſet, nihil in publicum
B relatum, omne in priuatum uerſum. An non præter omnium oculos tantum auri argẽ
tique in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, ſi omne in unum
conferatur, ſit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Aſiam omnem, & proxima
Europæ tenuiſſe Antiochum: ea quãta regio orbis terrarum ſit, à Tauro monte in Ae-
geum uſque prominens mare? quot non urbes modo, ſed gentes amplectatur, omnes
ſcire. hanc regionem dierum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in
latitudinem patentem, uſque ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulſo in
ultimum angulum orbis terrarum. Quid ſi gratuita pax eſſet, plus adimi ei potuiſſe?
Philippo uicto Macedoniam, Nabidi Lacedæmonẽ relictam, nec Quintio crimen quę-
ſitum. non enim habuiſſe eum Africanum fratrem: cuius cũ gloria prodeſſe L. Scipioni
debuiſſet, inuidiam nocuiſſe. tantum auri argentique iudicatum eſſe in domum L. Sci-
C pionis illatum, quantum uenditis omnibus bonis redigi non poſſet. ubi ergo eſſe regiũ
aurum? ubi tot hæreditates acceptas? in domo, quam ſumptus non exhauſerint, extare
debuiſſe nouæ fortunæ cumulum. At enim quod ex bonis redigi non poſſit, ex corpore
& tergo per uexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcere
inter fures nocturnos & latrones uir clariſſimus includatur, & in robore & tenebris ex-
piret: deinde nudus ante carcerem proiiciatur. Non id Corneliæ magis familiæ, quàm
urbi Romanæ fore erubeſcendum. Aduerſus ea Terentius Pr. rogationem Petiliam,
& ſenatuſconſultum, & iudicium de L. Scipione factum recitauit. ſe, ni referatur pecu-
nia in publicum quæ iudicata ſit: nihil habere quod faciat, niſi ut prehendi damnatum,
& in uincula duci iubeat. Tribuni cum in conſilium ſeceſſiſſent, paulò poſt C. Fan-
nius ex ſua collegarumque aliorum, præter Gracchum, ſententia pronuntiauit, præto-
D ri non intercedere tribunos quo minus ſua poteſtate utatur. Tib. Gracchus ita decreuit,
Quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatũ ſit, redigatur, ſe non intercedere præ-
tori. L. Scipionem, qui regem opulentiſſimum orbis terrarum deuicerit, imperium P R
propagauerit in ultimos terrarum fines, regem Eumenẽ, Rhodios, alias tot urbes A-
ſiæ deuinxerit P R beneficiis: plurimos duces hoſtium in triumpho ductos carcere in-
cluſerit, non paſſurum inter hoſtes P R L. Scipionem in carcere & in uinculis eſſe, mit-
tique eum ſe iubere. Tanto aſſenſu auditum eſt decretum, adeo dimiſſum L. Scipionem
læti homines uiderunt, ut uix in eadem ciuitate uideretur factum iudiciũ. In bona de-
inde L. Scipionis poſſeſſum publice quæſtores prætor miſit. neque in iis non modo ue-
ſtigium ullum comparuit pecuniæ regiæ, ſed nec tantum redactum eſt, quantæ ſummę
damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisque & clientibus eſt L. Scipioni: ut
E ſi acciperet eam, locupletior aliquanto eſſet, quam ante calamitatem fuerat. nihil acce
pit. quæ neceſſaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis ſunt. uerteràtque
Scipionum inuidia in prætorem, & conſilium eius, & accuſatores.

DVm hæc (ſi modo hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur, coss. am-
bo in Liguribus gerebant bellum. Is hoſtis uelut natus ad continé-
dam inter magnorum interualla bellorum Romanis militarem di
ſciplinam erat: nec alia prouincia militem magis ad uirtutem acue
bat. nam Aſia & amœnitate urbium, & copia terreſtrium mariti-
marúmque rerum, & mollitia hoſtium, regiiſque opibus ditiores
quàm fortiores exercitus faciebat. præcipue ſub imperio Cn. Mã-
lij ſolute ac negligenter habiti ſunt. itaque aſperius paulo iter in Thracia, & exercita-
citatior hoſtis magna clade eos caſtigauit. in Liguribus omnia erant quæ militem exci
tarent: loca montana & aſpera, quæ & ipſis capere labor erat, & ex præoccupatis deii- G
cere hoſtem: itinera ardua, anguſta, infeſta inſidiis: hoſtis leuis, & uelox & repentinus,
qui nullum uſquam tempus, nullum locum quietum aut ſecurum eſſe ſineret: oppugna
tio neceſſaria munitorum caſtellorum, laborioſa ſimul, periculoſaque: inops regio, quæ
parſimonia aſtringeret milites, prædæ haud multum præberet. itaque non lixa ſeqneba
tur, non iumentorũ longus ordo agmen extendebat. nihil præter arma & uiros omnẽ
ſpem in armis habentes, erat. nec deerat unquam cum iis uel materia belli, uel cauſa:
quia propter domeſticam inopiam uicinos agros incurſabant: nec tamen in diſcrimen
ſummæ rerum pugnabatur. C. Flaminius cos. cum Friniatibus Liguribus in agro eo-
rum pluribus præliis ſecundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit: &
quia non ſyncera fide tradebant, cum caſtigarentur, relictis uicis in montem Auginum
confugerunt. confeſtim ſecutus eſt cos. cæterum effuſi rurſus, & pars maxima iner- H
mes, per inuia & rupes diruptas præcipitantes fugerunt, quà ſeqni hoſtis non poſſet. ita
trans Apenninum abierunt. qui caſtris ſe tenuerant, circunſeſſi & expugnati ſunt. Inde
trans Apenninum ductæ legiones. ibi montis quem ceperant, altitudine pauliſper ſe
tutati, mox in deditionem conceſſerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, &
omnia adempta. Tranſlatum deinde ab Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Piſa-
num Bononienſémque ita incurſauerant, ut coli non poſſent. hisqnoque perdomitis
cos. pacem dedit finitimis. & quia à bello quieta ut eſſet prouincia, effecerat: ne in otio
militem haberet, uiam à Bononia perduxit Arretium. M. Aemylius alter cos. agros Li
gurum uicóſque qui in campis aut uallibus erãt, ipſis montes duos Balliſtam Suiſmon-
tiumq́ue tenentibus, deuſſit, depopulatúſque eſt. deinde eos qui in montibus erant ad-
ortus, primo leuibus prælus fatigauit: poſtremo coactos in aciem deſcendere, iuſto I
prælio deuicit, in quo & ædem Dianæ uouit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum
tranſmontanos adortus: in his & Friſinates Ligures erant, quos non adierat C. Flami-
nius. omnes Aemylius ſubegit, armáque ademit, & de montibus in campos multitudi
nem deduxit. Pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit, uiamq́ue ab Pla-
centia, ut Flaminiæ committeret, Ariminum perduxit. prælio ultimo, quo cum Ligu-
ribus ſignis collatis conflixit: ædem Iunoni reginæ uouit. Hæc in Liguribus eo anno
geſta. In Gallia M. Furius Pr. inſontibus Cenomanis, in pace ſpeciem belli quæ-
rens, ademerat arma. id Cenomani cõqueſti Romæ apud ſenatum, reiectique ad cos.
Aemylium, cui ut cognoſceret ſtatueretque, ſenatus permiſerat, magno certamine cũ
prætore habito, tenuerunt cauſam. arma reddita Cenomanis, decedere è prouincia Pr.
iuſſus. Legatis deinde ſociorum Latini nominis, qui toto undique ex Latio frequen- K
tes conuenerant, ſenatus datus eſt. his querentibus magnam multitudinem ciuiũ ſuo-
rum Romam commigraſſe, & ibi cenſos eſſe, Q. Terentio Culleoni Pr. negotium da-
tum eſt, ut eos conquireret, & quem C. Claudio M. Liuio cenſoribus: póſtue eos cenſo-
res, ipſum parentémue eius apud ſe cenſum eſſe probaſſent ſocij, ut redire eò coge-
ret, ubi cenſi eſſent. Hac conquiſitione XII millia Latinorum domos redierunt,
iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante. Priuſquam coss. redirent
Romam, M. Fuluius procos. ex Aetolia rediit. iſque ad ædem Apollinis in ſenatu
cum de rebus in Aetolia Cephaleniáque ab ſe geſtis diſſeruiſſet, petiit à patribus, ut æ-
quum cenſerent ob Rempublicam bene ac feliciter geſtam, & diis immortalibus ho-
notem

A notem haberi iubere, & ſibi triumphū decernere. M. Aburius TR. PL. ſi quid de ea re ante M. Æmylij COS. aduentum decerneretur, interceſſurum ſe oſtendit. cum contradicere nolle, proficiſcentemq; in prouinciam ita ſibi mādaſſe, ut ea diſceptatio integra in aduentum ſuum ſeruaretur. Fuluium temporis iacturam facere. ſenatum etiam præſente COS. quod uellet, decreturum. M. Fuluius. Si aut ſimultas M. Æmylij ſecum ignota hominibus eſſet, aut quàm is eas inimicitias impotenti ac prope regia ira exerceret: tamen non fuiſſe ferendum, abſentem COS. & deorum immortalium honori obſtare, & meritum debitumq; triumphum morari: imperatorē rebus egregie geſtis, uictorémq; exercitum cum præda ac captiuis ante portas ſtare, donec COS. ob hoc ipſum moranti redire Romam libitum eſſet. Verùm enimuero cum ſint notiſſimę ſibi cum COS. inimicitiæ, quid ab eo quenquam poſſe æqui expectare? qui per infrequentiam furtim SC factum ad ærarium detulerit: Ambraciam nō uideri ui captam, quæ aggere ac uineis oppugnata ſit, ubi incenſis operibus alia de integro facta ſint, ubi circa muros ſupra ſubterq; terram per dies quindecim pugnatum: ubi à prima luce, cū iam tranſcendiſſet muros miles, uſque ad noctem diu anceps prælium tenuerit; ubi plus tria millia hoſtiū ſint cæſa. Iam de deorum immortalium templis ſpoliatis in capta urbe, qualē calumniam ad pontifices attulerit? niſi Syracuſarum cæterarumq; captarum ciuitatum ornamētis urbem exornari fas fuerit, in Ambraciam unam captam non ualuerit belli ius. ſe & PC orare, & à tribunis petere, ne ſe ſuperbiſſimo inimico ludibrio eſſe ſināt. Vndiq; omnes alij deprecari tribunum, alij caſtigare. Tib. Gracchi collegæ plurimum oratio mouit, ne ſuas quidem ſimultates pro magiſtratu exercere boni exempli eſſe: alienarum uero ſimultatum TR. PL. cognitorem fieri, turpe & indignum collegij eius poteſtate & ſacratis legibus eſſe. ſuo quenque iudicio & homines odiſſe aut diligere, & res probare aut improbare debere, nō pendēre ex alterius uultu ac nutu, nec alieni momētis animi circumagi. aſtipularíq; irato conſuli tribunum pl. & quid priuatim M. Æmylius mandauerit, meminiſſe, tribunatum ſibi à PR mandatum obliuiſci, & mandatum pro auxilio ac libertate priuatorum, non pro conſulari regno. ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoriæ ac poſteritati mandetur, eiuſdem collegii alterum è duobus TR. PL. ſuas inimicitias remiſiſſe reipublicæ, alterum alienas & mandatas exercuiſſe. His uictus caſtigationibus tribunus cum templo exceſſiſſet, referente Ser. Sulpitio PR. triumphus M. Fuluio eſt decretus. Is eum grátias PC egiſſet, adiecit, ludos magnos ſe Ioui Opt. Max. eo die quo Ambraciam cepiſſet, uouiſſe. in eam rem ſibi centum pondo auri à ciuitatibus collatum. petere ut ex ea pecunia quam in triumpho latam in ærario poſiturus eſſet, id aurum ſecerni iuberent. Senatus pōtificum collegium conſuli iuſſit, num omne id aurum in ludos cōſumi neceſſum eſſet? Cum pōtifices negaſſent ad religionem pertinere quanta impenſa in ludos fieret: ſenatus Fuluio, quantum uellet, impenderet, permiſit, dum ne ſummam octoginta millium excederet. Triumphare mēſe Ianuario ſtatuerat. ſed cum audiſſet COS. Æmylium literis Aburii TR. PL. acceptis de remiſſa interceſſione, ipſum ad impediendum triumphum Romam uenientem ægrum in uia ſubſtitiſſe, ne plus in triumpho certaminum, quàm in bello haberet, prætulit triumphi diem. Triumphauit ad X cal. Ianuarias de Ætolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centum XII pondo ante currum latæ ſunt, argenti pondo millia LXXXIII, auri pondo CCXLIII, tetradrachma Attica CXVIII millia, Philippei nummi XII millia CCCCXXII, ſigna ænea CCLXXXV, ſigna marmorea CCXXX. arma, tela, cætera ſpolia hoſtium magnus numerus. ad hæc catapultæ, baliſtæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli & Cephalenes, aut regii ab Antiocho ibi relicti ad ſeptem & XX. Multos eo die, priuſquā in urbem inueheretur, in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos ſociósq; donis militaribus donauit. militibus ex præda uicenos quinos denarios diuiſit, duplex cēturioni, triplex equiti. iam cōſularium comitiorū appetebat tēpus, quibus quia M. Æmylius, cuius ſortis ea cura erat, occurrere nō potuit, C. Flaminius Romā uenit. ab eo creati COSS. Sp. Poſthumius Albinus, Q. Martius Philippus. Pr. inde facti T. Menius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piſo, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quinctius Criſpinus. Extremo anni magiſtratibus iā creatis, ad tertiū nonas Martias Cn. Mālius Volſo de Gallis qui Aſiā incolūt triūphauit.

Vrb. 568.
Olỳ. 148.

B (margin)
C (margin)
D (margin)
E (margin)

vrb. 568. ſerius ei triumphaodi cauſa fuit, ne Q. Terentio Culleone prætore cauſam lege Petilia F
ob. 148. diceret,& iocendio alieoi iudicij, quo L. Scipio damoatus erat,conflagraret: eo infen-
ſioribus in ſe,quàm in illum iudicibus,quòd diſciplinam militarem ſeuere ab eo cõſer-
uatam ſucceſſor ipſe omoi genere licentiæ corruperat. neque ea ſola infamiæ erant,
quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabaotur:ſed etiam magis quæ in militibus
eius quotidie conſpiciebãtur. Luxuriæ eoim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico in-
uecta in urbem eſt. ii primum lectos æratos, ueſtem ſtragulam pretioſam, plagulas, &
alia textilia,& quæ tum magnificæ ſupellectilis habebantur, monopodia, & abacos Ro
mam aduexerunt. tunc pſaltriæ ſambuciſtriæq; & conuiualia ludionum oblectamen-
ta addita epulis: epulæ quoq; ipſæ & cura & ſumptu maiore apparari cœptæ. tum co-
quus uiliſſimum antiquis mancipium & æſtimatione & uſu, in pretio eſſe,& quod mi-
niſteriũ fuerat, ars haberi cœpta. uix tamen illa quæ tum conſpiciebãtur, ſemina erant G
futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas c c duodecim pondo:
argenti pondo c c x x millia: auri pondo M M C I I I: tetradrachmûm Atticûm C X X V I I
millia: ciſtophorûm C C L: Philippeorum aureorũ nummorum ſedecim millia C C C X X:
& arma ſpoliáque multa Gallica carpentis tranſuecta. duces hoſtium duo & quinqua-
ginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuiſit; duplex centu-
rioni. & ſtipẽdium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum
donati militaribus donis currum ſecuti ſunt. carmináque à militibus ea in imperato-
rem dicta, ut facile appareret in ducem indulgentẽ ambitioſúmq; ea dici, triumphum
eſſe militari magis fauore quàm populari celebrem. Sed ad populi quoque gratiam cõ-
ciliandã amici Manlii ualuerunt. quibus annitẽtibus S C factũ eſt, ut ex pecunia quæ in
triumpho tranſlata eſſet, ſtipendium collatum à populo in publicũ, quod eius ſolutum H
antea non eſſet, ſolueretur. uicenoſquinos & ſemiſſes in millia æris quæſtores urbani
cum fide & cura ſoluerunt. Per idem tempus Trr. mil. duo ex duabus Hiſpaniis cum li-
teris C. Catinii & L. Manlii, qui eas prouincias obtinebant, uenerunt. ex iis literis co-
gnitum eſt: Celtiberos Luſitanóſque in armis eſſe, & ſociorum agros populari. de ea re
conſultationem integram ſenatus ad nouos magiſtratus reiecit. Ludis Romanis eo
anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus faciebant, malus in cir-
co inſtabilis in ſignum Pollentiæ procidit, atque id deiecit. ea religione moti patres,
& diem unum adiiciendum ludorum celebritati cenſuerunt, & ſigna duo pro uno re-
ponenda, & nouum auratum faciendum. Et plebeii ludi ab ædilibus C. Sempronio
Blæſo, & M. Furio Luſco diem unum inſtaurati ſunt. Inſequens annus Sp. Poſthu-
mium Albinum, & Q. Martium Philippum C O S S. ab exercitu, bellorúmque & pro- I
uinciarum cura ad inteſtinæ coniurationis uindictam auertit. Prr. prouincias ſortiti
ſunt: T. Mænius urbanam, M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos; C. Aure-
lius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quintius Criſpinus Hiſpa-
niam citeriorem, C. Calpurnius Piſo Hiſpaniam ulteriorem. C O S S. ambobus quæ-
ſtio de clandeſtinis coniurationibus decreta eſt. Græcus ignobilis in Hetruriam pri-
mum uenit. nulla cum arte earum quas multas ad animorum corporúmque cultum
nobis eruditiſſima omnium gens inuexit, ſed ſacrificulus & uates: nec is qui aperta re-
ligione propalam & quæſtum & diſciplinam profitendo, animos errore imbueret, ſed
occultorũ antiſtes ſacrorum. Initia erant, quæ primo paucis tradita ſunt: deinde uul-
gari cœpta per uiros mulieréſque. additę uoluptates religioni uini & epularum, quo
plurium animi illicerentur. cum uinum animos & nox, & miſti fœminis mares, ætatis K
teneræ maioribus, diſcrimen omne pudoris extinxiſſent: corruptelæ primum omnis
generis fieri cœptæ: cum ad id quiſque, quo natura pronioris libidinis eſſet, paratã uo-
luptatem haberet. nec unum genus noxæ ſtupra promiſcua ingenuorum fœminarũq;
erãt, ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaq; & iudicia ex eadem officina exibãt. uenena
indidem, inteſtinęq; cædes, ita ut ne corpora quidẽ interdũ ad ſepulturã extarent. mul-
ta dolo, pleraq; per uim audebãtur. occulebat uim quòd præ ululatibus, tympanorumq; &
cymbalorũ ſtrepitu, nulla uox quiritantiũ inter ſtupra & cædes exaudiri poterat. Huius
mali labes ex Hetruria Romã uelut cõtagione morbi penetrauit. primo urbis magni-
tudo capacior patiẽtiorq; taliũ malorũ ea celauit. tãdem indiciũ hoc maxime modo ad

Poſthumium

A Poſthumiō cōſulem peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico equo ſtipendia fecerat, Vrb. 568.
pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus, ſub tutela Duroniæ matris & uitrici T. Oly. 148.
Semprooii Rutili educatus fuerat. & mater dedita uiro erat, & uitricus, quia tutelam
ita geſſerat, ut rationem reddere non poſſet: aut tolli pupillum, aut obnoxium ſibi uin-
culo aliquo fieri cupiebat. uia una corruptelæ bacchanalium erant: mater adoleſcen-
tulum appellat, ſe pro ægroto uouiſſe ubi primum conualuiſſet, bacchis eum ſe ini-
tiaturam. damnatam uoti deûm benignitate exoluere id uelle. x dierum caſtimonia
opus eſſe: decimo die cœnatum, deinde pure lautum in ſacrarium deducturam. Scor-
tum nobile libertina Hiſpala Fecenia, noo digna quæſtu, cui aoeillula aſſueuerat: e-
tiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur. huic cōſuetudo iuxta ui-
cinitatem cum Ebutio fuit, mioime adoleſcentis aut rei aut famæ damnoſa. ultro e-
B nim amatus appetitúſque erat: & maligne omnia præbeotibus ſuis, meretriculæ mu-
nificentia ſuſtinebatur. quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mor-
tem, quia in nullius manu erat: tutore à tribunis & prætore petito, cum teſtamentum
faceret, unum Ebutium inſtitueret hæredem. Hæc amoris pignora cum eſſent, nec
quicquam ſecretum alter ab altero habereot, per iocum adoleſcens uetat eam mirari,
ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet: religionis ſe cauſa, ut uoto pro ualetudine ſua facto
liberetur, bacchis initiari uelle. Id ubi mulier audiuit, perturbata, Dii meliora, inquit.
mori & ſibi & illi ſatius eſſe, quàm id faceret, & in caput eorum deteſtari minas peri-
culáque, qui id ſuaſiſſent. Admiratus cum uerba, tum perturbationem tantam ado-
leſcens, parcere execrationibus iubet. matrem id ſibi aſſentiēte uitrico imperaſſe. Vi-
tricus ergo, inquit, tuus (matrem enim inſimulare forſitan fas non ſit) pudicitiam, fa-
C mam, ſpem, uitámque tuam perditum ire hoc facto properat? Eo magis mirabundo,
quærentíque quid rei eſſet, pacem ueniámque precata deorum dearúmque, ſi coacta
charitate eius ſilenda enuntiaſſet: ancillam ſe ait dominæ comitem id ſacrarium in-
traſſe, liberam nunquam eò acceſſiſſe. ſcire corruptelarum omnis generis eam offici-
nam eſſe: & iam biennio conſtare neminem initiatum ibi maiorem annis xx: ut quiſ-
qoe introductus ſit, uelut uictimam tradi ſacerdotibus. eos dedocere in locum qui cir-
cunſonet ululatibus, cantúque ſymphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulſu,
ne uox quiritantis cnm per uim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit. Orare deinde at-
que obſecrare, nt eam rem quocunque diſcureret modo: nec ſe eò præcipitaret, ubi o-
mnia infanda patienda primum, deinde facienda eſſent: neque ante dimiſit eum,
quàm fidem dedit adoleſcens, ab his ſacris ſe temperaturū. Poſteaquam domū uenit,
D & mater mentionem intulit: quid eo die, quid deinceps cæteris quæ ad ſacra pertine-
rent, faciendum eſſet: negat eorum ſe quicquā facturum, nec initiari ſibi in animo eſſe.
aderat ſermoni uitricus, confeſtim mulier exclamat, Hiſpalæ cōcubitu carere eum de-
cem noctes non poſſe. illius excetræ delinimentis & uenenis imbutū, nec parentis, nec
uitrici, nec deorū uerecundiā habere: iurgantes hinc mater, hinc uitricus, eum quatuor
cum ſeruis domo exegerunt. Adoleſcens inde ad Ebutiā ſe amitā contulit, cauſamq; ei
cur eſſet à matre eiectus, narrauit. deinde ex authoritate eius poſtero die ad cos. Poſt-
humium, arbitris remotis, rem detulit. Cōſul poſt diē tertiū ad ſe iuſſum redire dimiſit.
ipſe Sulpitiam grauē fœminā, ſocrum ſuam percunctatus eſt, ecquā anum Ebutiam ex
Auētino noſſet? cum ea noſſe probā, & antiqui moris fœminā reſpōdiſſet: opus eſſe ſibi
ea conuēta dixit: mitteret nuntiū ad eā, ut ueniret. Ebutia accita ad Sulpitiā uenit: &
conſul paulo pòſt, uelut forte interueniſſet, ſermonē de Ebutio fratris eius filio infert.
Lachrymę mulieri obortæ, & miſerari caſum adoleſcētis cœpit, qui ſpoliatus fortunis
à quibus minime oporteret, apud ſe tunc eſſet, eiectus à matre, ꝙ probus adoleſcens (dii
propitii eſſent) obſcœnis, ut fama eſſet, ſacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratum
ratus cōſul, non uanum authorē eſſe: dimiſſa Ebutia, ſocrū rogat ut Hiſpalā indidē ex
Auentioo libertinā non ignotā uiciniæ accerſeret ad ſeſe. eā quoq; eſſe quæ percūctari
uellet. Ad cuius nuntiū perturbata Hiſpala, ꝙ ad tam nobilē & grauem fœmioā ignara
cauſę accerſeretur: poſteaquā lictores in ueſtibulo, turbáq; cōſularem & conſulē ipſum
conſpexit, prope exanimata eſt. In interiorē partē ędiom abductā ſocru adhibita cōſul,
ſi uera dicere iodúcete in aoimū poſſet, negat perturbari debere. fidem uel ab Sulpitia

vrb.568. tali fœmina,uel ab ſe acciperet,expromeret ſibi quæ in luco Similæ bacchanalibus in F
Oly.148. ſacro nocturno ſolerent fieri. Hoc ubi audiuit, tantus pauor tremorq; omnium mem-
brorum mulierem cepit,ut diu hiſcere non poſſet.tandē confirmata, puellam admodū
ſe ancillam initiatam cum domina ait. aliquot annis, ex quo manumiſſa ſit, nihil quid
ibi fiat,ſcire.Iam idipſum conſul laudare, ꝙ initiatam ſe non inficiaretur. ſed & cætera
eadem fide expromeret.neganti ultra quicq̄ ſcire,non eandem dicere, ſi coarguatur ab
alio,ac per ſe fatenti,ueniam aut gratiam fore.eum ſibi omnia expoſuiſſe,qui ab illa au
diſſet.Mulier haud dubie,id quod erat,Ebutium indicem arcani rata eſſe,ad pedes Sul-
pitiæ procidit,& eam primo orare cœpit,ne mulieris libertinæ cū amatore ſermonem,
in rem non ſeriam modo,ſed capitalem etiā uerti uellet.ſe terrendi eius cauſa,non ꝙ ſci
ret quicquam,ea locutā eſſe.Hic Poſthumius accenſus ira, tū quoque ait eā cum Ebu-
tio ſe amatore cauillari credere,nō in domo grauiſſimæ fœminæ & cum conſule loqui. G
& Sulpitia attollere pauentem,ſimul illā adhortari,ſimul iram generi lenire. Tandem
confirmata,multum incuſata perfidia Ebutij,qui optimi in eo ipſo meriti talem gratiā
retuliſſet:magnum ſibi metum deorum quorum occulta enūtiaret:maiorē multo dixit
hominum eſſe,qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent.itaque hoc ſe Sulpitiam,
hoc conſulem orare, ut ſe extra Italiam aliquo amandarent, ubi reliquum uitæ degere
tuto poſſet.Bono animo eſſe iubere eam conſul, & ſibi curæ fore dicere, ut Romæ tuto
habitaret. Tum Hiſpala originem ſacrorum expromit. Primo ſacrariū id fœminarū
fuiſſe, nec quēquam uirum eò admitti ſolitum.tres in anno ſtatos dies habuiſſe, quibus
interdiu bacchis initiarentur. ſacerdotes inuicē matronas creari ſolitas. Pacullam Mi-
niam Campanam ſacerdotem omnia tanq̄ deûm monitu immutaſſe. nam & uiros eā
primam ſuos filios initiaſſe,Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnum ſacrū ex H
diurno,& pro tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies initiorum feciſſe. ex
quo in promiſcuo ſacra ſint,& permiſti uiri fœminis & noctis licentia acceſſerit: nihil
ibi facinoris,nihil flagitij prætermiſſum. plura uirorum inter ſeſe,quàm fœminarum eſ
ſe ſtupra.ſi qui minus patientes dedecoris ſint,& pigriores ad facinus, pro uictimis im-
molari,nihil nefas ducere.hanc ſummā inter eos religionem eſſe. uiros uelut mente ca
pta cum iactatione fanatica corporis uaticinari.matronas baccharum habitu crinibus
paſſis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim:demiſſaſque in aquam faces,quia
uiuum ſulphur cū calce inſit, integra flamma efferre.Raptos à dijs homines dici, quos
machinæ illigatos ex conſpectu in abditos ſpecus abripiant.eos eſſe,qui aut coniurare,
aut ſociari facinoribus,aut ſtuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum
iam prope populum eſſe:in his nobiles quoſdam uiros fœmináſque. biennio proximo I
inſtitutum eſſe,ne quis maior xx annis initiaretur.captari ætates & erroris & ſtupri pa
tientes.Peracto indicio aduoluta rurſus genibus,preces eaſdem, ut ſe ablegaret,repetiuit.
Conſul rogat ſocrum,ut aliquam partem ædium uacuam faceret,quò Hiſpala im-
migraret.cœnaculum ſuper ædes datū eſt, ſcalis ferētibus in publicum obſeratis, aditu
in ædes uerſo. res omnes Feceniæ extēplo tranſlatæ,& familia accerſita.& Ebutius mi-
grare ad conſulis clientē iuſſus.Ita cum indices ambo in poteſtate eſſent,rem ad ſenatū
Poſthumius defert. Omnibus ordine expoſitis,quæ delata primo, quæ deinde ab ſe in-
quiſita forent,patres pauor ingens cepit: cum publico nomine, ne quid eæ coniuratio-
nes cœtúſque nocturni fraudis occultę aut periculi importarent:tum priuatim ſuorum
quiſque uicē,ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cenſuit autem ſenatus gratias conſuli agen-
das,quòd eam rem & cū ſingulari cura,& ſine ullo tumultu inueſtigaſſet.quęſtionē de- K
inde de bacchanalibus ſacríſque nocturnis extra ordinem conſulibus mādat. indicibus
Ebutio ac Feceniæ ne fraudi ea res ſit,curare,& alios indices præmiis inuitare iubet.ſa-
cerdotes eorum ſacrorum,ſeu uiri ſeu fœminæ eſſent,non Romæ modo,ſed per omnia
fora & conciliabula conquiri,ut in conſulū poteſtate eſſent.edici præterea in urbe Ro-
ma,& per totam Italiam edicta mitti,ne quis qui bacchis initiatus eſſet, coiſſe aut con-
ueniſſe cauſa ſacrorum uelit:neu quid talis rei diuinæ feciſſe. ante omnia ut quæſtio de
his habeatur, qui coierint coniurauerintue quò ſtuprum flagitiúmue inferretur. Hæc
ſenatus decreuit. Cōſules ædilibus curulibus imperarūt, ut ſacerdotes eius ſacri omnes
conquirerent,comprehenſóſque libero conclaui ad quæſtionem ſeruarēt. ædiles plebis
uidere,

A uidere, ne qua ſacra in operto fierent. triumuiris capitalibus mandatum eſt, ut uigillas Vrb.568.
diſponerent per urbem, ſeruarentque ne qui nocturni cœtus fierent: utque ab incendiis Oly.148.
cauerentur, adiutores triumuiris quinque uiri uti cis Tyberim ſuę quiſque regionis ædi-
ficiis præeſſent. Ad hæc officia dimiſſis magiſtratibus, conſules in roſtra aſcenderunt: &
concione aduocata, cum ſolenne carmen precationis, quod præfari priusquam popu-
» lum alloquãtur, magiſtratus ſolent, peregiſſet conſul, ita cœpit. Nulli unquam cõcioni
» Quirites, tam non ſolum apta, ſed etiam neceſſaria hæc ſolennis deorum comprecatio
» fuit, quæ uos admoneret hos eſſe deos, quos colere, uenerari, precarique maiores ueſtri
» inſtituiſſent: non illos qui prauis & externis religionibus captas mẽtes uelut furialibus
» ſtimulis ad omne ſcelus & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam,
» nec quatenus proloquar, inuenio. ſi aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem: ſi
B omnia nudauero, ne nimium terroris offundam uobis, uereor. quicquid dixero, minus
» quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. ut ad cauẽdum ſatis ſit, da-
» bitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridem Italia, & nunc per urbem etiam mul-
» tis locis eſſe, non fama modo accepiſſe uos, ſed crepitibus etiam ululatibúſque noctur-
» nis, qui perſonant tota urbe, certum habeo. cæterum quæ ea res ſit, ignorare: alios deo-
» rum aliquem cultum, alios conceſſum ludum & laſciuiam eſſe credere: & qualecunque
» ſit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinẽ eorum attinet, ſi dixero multa millia ho-
» minum eſſe, ilico neceſſe eſt exterreamini, niſi adiunxero qui qualéſque ſint. Primum
» igitur mulierum magna pars eſt, & is fons mali huiuſce fuit. deinde ſimillimi fœminis
» mares ſtuprati & conſtupratores, fanatici uigiles, uino, ſtrepitibus, clamoribúſque no-
» cturnis attoniti. Nullas adhuc uires coniuratio: cæterum incrementum ingens uirium
C habet, quòd in dies plures fiunt. Maiores ueſtri ne uos quidem, niſi cum aut uexillo in
» arce poſito comitiorum cauſa exercitus edictus eſſet, aut plebi concilium tribuni edixiſ-
» ſent, aut aliquis ex magiſtratibus ad concionẽ uocaſſet, forte temere coire uoluerunt:
» & ubicunque multitudo eſſet, ibi & legitimum rectorem multitudinis cenſebãt debere
» eſſe. Quales primum nocturnos cœtus, deinde promiſcuos mulierum ac uirorum eſſe
» creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, ſciatis: nõ miſereat uos eorum ſolum, ſed
» etiam pudeat. Hoc ſacramento initiatos iuuenes milites faciendos cenſetis Quirites? iis
» ex obſcœno ſacrario eductis arma committenda? hi cooperti ſtupris ſuis alieniſq;, pro
» pudicitia coniugum ac liberorum ueſtrorum ferro decernent? Minus tamen eſſet, ſi fla-
» gitiis tantum effœminati forent (ipſorum id magna ex parte dedecus erat) à facinori-
» bus manus, mentem à fraudibus abſtinuiſſent. Nunquam tantum malũ in Repub. fuit,
D nec ad plures, nec ad plura pertinẽs. Quicquid iis annis libidine, quicquid fraude, quic-
» quid ſcelere peccatum eſt, ex illo uno ſacrario ſcitote ortũ eſſe. Necdum omnia in quæ
» coniurauerunt, edita facinora habent. adhuc priuatis noxiis, quia nondum ad rempu-
» blicam opprimendam ſatis uirium eſt, coniuratio ſeſe impia tenet. creſcit & ſerpit quo-
» tidie malum: iam maius eſt, q̃ ut capere id priuata fortuna poſſit: ad ſummam Reipub.
» ſpectat. niſi præcauetis Quirites, iam huic diurnæ legitime ab conſule uocatæ par no-
» cturna concio eſſe poterit. nunc illi uos ſinguli uniuerſos concionantes timent. iam ubi
» uos dilapſi domos & in rura ueſtra ieritis, illi coierint, conſultabunt de ſua ſalute ſimul,
» ac ueſtra pernicie. tum ſingulis uobis uniuerſi timendi erunt. Optare igitur unuſquiſq;
» ueſtrum debet, ut bona mens ſuis omnibus fuerit. ſi quem libido, ſi furor in illum gur-
» gitem abripuit, illorũ eum cũ quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, non ſuũ
E iudicet. Ne quis etiam errore labatur ueſtrum quoque, non ſum ſecurus. nihil enim in
» ſpeciem fallacius eſt quàm praua religio. ubi deorũ numen prætenditur ſceleribus, ſubit
» animum timor, ne fraudibus humanis uindicandis, diuini iuris aliquid immiſtum uio-
» lemus. Hac uos religione innumerabilia decreta pontificũ, ſenatuſcõſulta, aruſpicum
» deniq; reſpõſa liberãt. Quoties hoc patrũ auorũq; ætate negotiũ eſt magiſtratibus da-
» tum, ut ſacra externa fieri uetarent? ſacrificulos uatéſque foro, circo, urbe prohibe-
» rent? uaticinios libros conquirerent, comburerentq;? omnem diſciplinam ſacrificandi,
» præterquam more Romano, abolerent? Iudicabant enim prudentiſſimi uiri omnis
» diuini humanique iuris, nihil æque diſſoluendæ religionis eſſe, quàm ubi non patrio,
» ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc uobis prædicenda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio

vrb. 568. agitatet animos ueſtros, cum demolientes nos bacchanalia, diſentientéſq; nefarios cœ F
olẏ. 148 rus cerneretis. omnia diis propitiis uolentibúſq; ea faciemus. qui quia ſuum numen ſce
leribus libidinibúſque cõtaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucẽ ex-
traxerunt: nec pateſieri ut impunita eſſent, ſed ut uindicarentur & opprimerentur, uo-
luerunt. Senatus quæſtionẽ extra ordinẽ de ea re mihi collegæque meo mandauit: nos
quæ ipſis nobis agenda ſunt, impigre exequemur. uigiliarũ nocturnarum curã per urbẽ
minoribus magiſtratibus mandauimus. uos quoque æquũ eſt quæ ueſtra munia ſunt,
quo quiſque loco poſitus erit, quod imperabitur impigre præſtare, & dare operam, ne
quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur. Recitari deinde ſenatuſcõſulta
iuſſerunt: indicique præmiũ propoſuerunt: ſi quis quẽ ad ſe deduxiſſet, nomẽue abſen
tis detuliſſet. qui nominatus profugiſſet, diẽ certã ſe finituros, ad quã niſi citatus reſpon
diſſet, abſens damnaretur. ſi quis eorũ qui tum extra terrã Italiã eſſent, nominaretur, ei G
laxiorẽ diẽ daturos, ſi uenire ad cauſam dicendã uellet. Edixerũt deinde, ne quis quid
fugæ cauſa uendidiſſe, néue emiſſe uellet: ne quis reciperet, celaret, ope ulla iuuaret fu-
gientes. Cõcione dimiſſa terror magnus urbe tota fuit, nec mœnibus ſe tantũ urbis, aut
finibus Romanis cõtinuit, ſed paſſim per totã Italiam literis hoſpitũ de ſenatuſcõſulto
& concione & edicto conſulũ acceptis, trepidari cœptũ eſt. Multi ea nocte quæ diẽ inſe-
cuta eſt, quo in cõcione res palam facta eſt, cuſtodiis circa portas poſitis, fugiẽtes à triũ-
uiris cõprehenſi & reducti ſunt, multorũ nomina delata. quidam ex iis uiri fœminæq;
mortem ſibi cõſciuerunt. Coniuraſſe ſupra VII millia uirorũ ac mulierũ dicebantur: ca
pita autem cõiurationis cõſtabat eſſe, M. & L. Catinios de plebe Romana, & Faliſcum
L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanũ. ab his omnia facinora & flagitia or-
ta. eos maximos ſacerdotes conditoréſque eius ſacri eſſe. data opera eſt, ut primo quo- H
que tempore comprehenderentur. Adducti ad COS. faſſique de ſe nullam moram iudi
cio fecerunt. Cæterum tanta fuga ex urbe facta erat, ut quia multis actiones & res peri-
bant, cogerentur prætores T. Mænius & M. Licinius per ſenatum res in diem triceſimũ
differre, donec quæſtiones à COSS. perficerentur. Eadem ſolitudo, quia Romæ non re-
ſpondebant, nec inueniebantur quorum nomina delata erant, coegit conſules circa fo-
ra proficiſci, ibique quærere, & iudicia exercere. Qui tantum initiati erant, & ex carmi-
ne ſacto, præeunte uerba ſacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda coniuratio
in omne facinus ac libidinem continebatur: nec earum rerũ ullam rem, in quas iureiu-
rando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant, eos in uinculis relinquebant. qui ſtupris
aut cædibus uiolati erant, qui falſis teſtimoniis, ſignis adulterinis, ſubiectione teſtamen
torum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœna afficiebãt. plures necati quàm in I
uincula coniecti ſunt. magna uis in utraque cauſa uirorum mulierumq; fuit. Mulieres
damnatas cognatis, aut in quorum manu eſſent, tradebant, ut ipſi in priuato animad-
uerterent in eas. ſi nemo erat idoneus ſupplicij exactor, in publico animaduertebatur.
datum deinde conſulibus negotium eſt, ut omnia bacchanalia Romę primum, deinde
per totam Italiam diruerent: extra quàm ſi qua ibi uetuſta ara, aut ſignum cõſecratum
eſſet. in reliquum deinde SC cautum eſt, ne qua bacchanalia Romæ, néue in Italia eſ-
ſent. ſi quis tale ſacrum ſolenne & neceſſarium duceret, nec ſine religione & piaculo ſe
id omittere poſſe, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor ſenatum conſuleret.
ſi ei permiſſum eſſet, cum in ſenatu centum nõ minus eſſent, ita id ſacrum faceret, dum
ne plus quinque ſacrificio intereſſent: neu qua pecunia communis, neu quis magiſter
ſacrorum, aut ſacerdos eſſet. Aliud deinde huic coniunctum, referente Q. Martio COS. K
SC factum eſt, ut de iis quos pro indicibus conſules habuiſſent, integra res ad ſenatum
referretur, cum Sp. Poſthumius quæſtionibus perfectis Romam rediſſet. Minium Cer-
rinium Campanum Ardeam in uincula mittendum cenſuerunt, magiſtratibuſque Ar
deatium prædicendum, ut in interiore eum cuſtodia aſſeruarent, non ſolum ne effuge-
ret, ſed ne mortis conſciſcendę locum haberet. Sp. Poſthumius aliquanto pòſt Romam
uenit. eo referente de P. Ebutij & Hiſpalæ Feceniæ præmio, quòd eorum opera indi-
cata bacchanalia eſſent, SC factum eſt, ut ſingulis his centena millia æris quæſtores ur
bani ex ærario darent: utique COS. cum tribunis plebis ageret, ut ad plebẽ primo quo-
que tempore ferrent: ut P. Ebutio emerita ſtipendia eſſent, ne inuitus militaret, néue

censor

A cenſor ei equum publicum aſſignaret: utique Feceniæ Hiſpalæ datio, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio item eſſet, quaſi ei uir teſtamento dediſſet: utique ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei qui eam duxiſſet, ob id fraudi ignominiæue eſſet: utique conſules prætoréſque qui nunc eſſent, quíue poſtea futuri eſſent; curarent ne quid ei mulieri iniuriæ fieret, utique tuto eſſet. id ſenatum uelle & æquum cēſere, ut ita fieret. Ea omnia lata ad plebem, factáque ſunt ex S.C. & de cæterorum indicum impunitate præmiiſque conſulibus permiſſum eſt. Et iam Q. Martius quæſtionibus ſuæ regionis perfectis, in Ligures prouinciam proficiſci parabat, tribus millibus peditum Romanorum, CL equitibus, & quinque millibus Latini nominis peditum, ducentis equitibus in ſupplementum acceptis. Eadem prouincia, idem numerus peditum equitúmque & collegæ decretus erat. Exercitus acceperunt, quos priore anno C. Flaminius & M. Aemylius COSS. Vrb. 568. Oly. 148.

B habuerunt. duas præterea legiones nouas ex S C ſcribere iuſſi ſunt. & XX millia peditū ſociis & nomini Latino imperarunt, & equites mille trecentos, & tria millia peditū Romanorum, CC equites. totum hunc exercitum, præter legiones in ſupplementū Hiſpanienſis exercitus duci placebat. itaque conſules dum ipſi quæſtionibus impediebantur, T. Mænium delectui habendo præfecerunt. Perfectis quęſtionibus prior Q. Martius in Ligures Apuanos eſt profectus. Dum penitus in abditos ſaltus, quæ latebræ receptaculaque ſemper illis fuerant, perſequitur: in præoccupatis anguſtiis loco iniquo eſt circūuentus. quatuor millia militum amiſſa, & legionis ſecundæ ſigna tria, undecim uexilla ſociûm ac Latini nominis in poteſtatem hoſtium uenerunt: & arma multa, quæ quia impedimento fugientibus per ſylueſtres ſemitas erant, paſſim iactabātur. nec prius ſequendi Ligures finem quàm fugæ Romani fecerunt. Conſul ubi primum ex hoſtium

C agro euaſit, ne quantum diminutæ copiæ forent, appareret, in locis pacatis exercitum dimiſit. non tamen obliterare famam rei male geſtæ potuit. nam ſaltus unde eum Ligures fugauerant, Martius eſt appellatus. Sub hunc nuntium ex Liguſtinis uulgatum literæ ex Hiſpania miſtam gaudio triſtitiā afferentes, recitatę ſunt. C. Catinius, qui biennio antè prętor in eam prouinciam profectus erat, cum Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatis pugnauit. ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa: cæteri fuſi, fugati, caſtriſque exuti. ad oppidum deinde Aſtam oppugnandum legiones ducit. id quoque haud multo maiore certamine cepit quàm caſtra. ſed dum incautius ſubit muros, ictus ex uulnere poſt dies paucos moritur. Literis de morte proprætoris recitatis, ſenatus cenſuit mittendum, qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prætorem conſequeretur, nuntiarétque ſenatum æquum cenſere, ne ſine imperio prouincia eſſet, maturare eum proficiſci. Quarto die, qui

D miſſus erat, Lunam uenit. paucis antè diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hiſpania L. Manlius Acidinus, qui eodem tēpore quo C. Catinius in prouinciā ierat, cum Celtiberis acie conflixit. incerta uictoria diſceſſum eſt, niſi quòd Celtiberi caſtra inde nocte proxima mouerūt. Romanis & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibus poteſtas facta eſt. Paucos poſt dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurrim oppidum ultro laceſſiuerūt prælio Romanos. Nihil traditur, quę cauſa numero aucto infirmiores eos fecerit. ſuperati pręlio ſunt. ad XII millia hominū cæſa, plus duo capta, & caſtris Romanus potitus. & niſi ſucceſſor aduentu ſuo inhibuiſſet impetū uictoris, ſubacti Celtiberi forēt. Noui prætores ambo exercitus in hyberna deduxerūt. Per eos dies quibus hæc ex Hiſpania nuntiata ſunt, ludi Taurilia per biduū facti religionis cauſa. apparatos deinde ludos M. Fuluius, quos uouerat Aetolico bello, fecit. Multi artifices ex Gręcia

E uenerant honoris eius cauſa. athletarū quoque certamē tū primo Romanis ſpectaculo fuit, & uenatio data leonū & pantherarum, & prope huius ſeculi copia ac uarietate ludicrum celebratū eſt. Nouendiale deinde ſacrum tenuit, ꝙ in Piceno per triduū lapidibus pluerat, igneſq; cæleſtes multifariā orti aduſſiſſe cōpluriū leui afflatu ueſtimenta maxime dicebantur. Addita & unū diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificū, ꝙ ædes Opis in Capitolio de cælo tacta erat. hoſtiis maioribus cōſules procurarunt, urbemq; luſtrauerunt. Sub idē tēpus & ex Vmbria nuntiatū eſt, ſemimarē duodecim ferme annos natum inuentum. id prodigiū abominantes, arceri Romano agro, necariq; quamprimum iuſſerunt. Eodem anno Galli tranſalpini tranſgreſſi in Venetia ſine populatione aut bello, haud procul inde ubi nunc Aquileia eſt, locum oppido condendo cęperunt.

vrb.569. Legatis Romanis de ea re trans Alpes miſsis reſponſum eſt, neque profectos ex autho- F
oly.149. ritate gentis eos, nec quid in Italia facerent, ſe ſcire. L. Scipio ludos eo tẽpore quos bello
Antiochi uouiſſe ſeſe dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus ciuitatibusq; per dies
decem fecit. Legatum eum poſt damnationem & bona uendita miſſum in Aſiam ad di
rimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antiâs eſt author.
tum collatas ei pecunias, congregatóſque per Aſiam artifices. & quorum ludorum poſt
bellum, in quo uotos diceret, mentionem nõ feciſſet, de iis poſt legationem demum in
ſenatu actum. Cum iam in exitu annus eſſet, Q. Martius abſens magiſtratu abiturus
erat. Sp. Poſthumius quæſtionibus cum ſumma fide curáque perfectis, comitia habuit.
Creati ſunt Conſules Ap. Claudius Pulcher, M. Sẽpronius Tuditanus. Poſtero die prę-
tores facti P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. At-
tilius Serranus, L. Poſthumius Tempſanus, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, G
quia Sp. Poſthumius cos. renunciauerat, peragrantem ſe propter quæſtiones utrũque
litus Italiæ, deſertas colonias Sipõtum ſupero, Buxentum infero mari inueniſſe, trium-
uiti ad colonos eò ſcribẽdos ex s c ab T. Mænio prætore urbano creati ſunt, L. Scribo-
nius Libo, M. Tuccius, Cn. Bebius Pamphilus. Cum Perſeo rege & Macedonibus bellũ
quod imminebat, non unde plerique opinãtur, nec ab ipſo Perſeo cauſas cepit. inchoa-
ta initia à Philippo ſunt. & is ipſe, ſi diutius uixiſſet, id bellum geſſiſſet. Vna ea res cũ ui-
cto leges imponerentur, maxime angebat, quòd qui Macedonum ab ſe defecerant in
bello, in eos ius ſæuiendi ademptum ei ab ſenatu erat: cum quia rem integrã Quintius
in conditionibus pacis diſtulerat, non deſperaſſet impetrari poſſe. Antiocho rege dein-
de bello ſuperato ad Thermopylas, diuiſis partibus, cum per eoſdem dies cõſul Acilius
Heracleam, Philippus Lamiã oppugnaſſet: capta Heraclea quia iuſſus abſcedere à mœ H
nibus Lamiæ erat, Romaniſq; oppidum deditum eſt, ægre eam rem tulerat. permulſit
iram eius conſul, quòd ad Naupactum ipſe feſtinans, quò ſe ex fuga Ætoli contulerãt:
Philippo permiſit ut Athamanię & Aminandro bellum inferret, & urbes quas Theſſa-
lis Ætoli ademerant, regno adiiceret. Haud magno certamine & Aminandrum Atha-
mania expulerat, & urbes aliquot ceperat. Demetriadem quoq; urbem ualidam, & ad
omnia opportunam, & Magnetum gentem ſuæ ditionis fecit. inde & in Thracia quaſ-
dam urbes nouæ atque inſuetæ libertatis uitio, ſeditionibus principum turbatas, par-
tibus quæ domeſtico certamine uincerẽtur, adiungendo ſe, cepit. His ſedata in præſen-
tia regis ira in Romanos eſt: nunquam tamen remiſit animũ à colligendis in pace uiri-
bus, quibus quandocunque data fortuna eſſet, ad bellum uteretur. Vectigalia regni nõ
fructibus tantum agrorum, portoriiſque maritimis auxit, ſed metalla etiam & uetera I
intermiſſa recoluit, & noua multis locis inſtituit. ut uero antiquam multitudinem ho-
minum, quæ belli cladibus amiſſa erat, reſtitueret: nõ ſobolem tantum ſtirpis parabat,
cogendis omnibus procreare atque educare liberos, ſed Thracum etiam magnã multi-
tudinem in Macedoniam traduxerat: quietuſq; aliquandiu à bellis, omni cura in augẽ-
das regni opes intentus fuerat. Rediere deinde cauſæ quæ de integro iram mouerent in
Romanos. Theſſalorum & Perræborum querelæ de urbibus ſuis ab eo poſſeſſis, & le-
gatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per uim occupatis, traductaq; in Macedo-
niam multitudine, ita auditæ erant, ut eas non negligi ſatis appareret. Maxime moue-
rat ſenatum, quòd iam Æni & Maroneæ affectari poſſeſſionem audierãt, minus Theſ-
ſalos curabant. Athamânes quoque legati uenerunt, nõ partis amiſſæ, non finiũ iactu-
ram querentes, ſed totam Athamaniam ſub ius iudiciumq; regis ueniſſe. Et Maronita- K
rum exules erant pulſi, quia libertatis cauſam defendiſſent, ab regio præſidio. ij nõ Ma-
roneam modo, ſed etiam Ænum in poteſtate nuntiabant Philippi eſſe. Venerant & à
Philippo legati ad purganda ea, qui nihil niſi permiſſu Romanorum imperatorum fa-
ctum affirmabant: ciuitates Theſſalorum & Perræborum & Magnetum, & cum Ami-
nandro Athamânum gẽtem, in eadem cauſa qua Ætolos, fuiſſe. Antiocho rege pulſo,
occupatum oppugnandis Ætolicis urbibus conſulem ad recipiendas eas ciuitates Phi-
lippũ miſiſſe: armis ſubactos parere. Senatus ne quid abſente rege ſtatueret, legatos ad
eas controuerſias diſceptãdas miſit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bebium Pamphilum,
T. Sempronium. Quorum ſub aduẽtum, ad Theſſalica Tempe omnibus iis ciuitatibus
quibus

A quibus cum rege diſceptatio erat,cõcilium indictũ eſt. Ibi cum Romani legati diſcepta torum loco, Theſſali Perræbique & Athamânes haud dubij accuſatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus,conſediſſent: pro ingenio quiſque eorum qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbius leniúsue egerunt. In controuerſiam autem ueniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenæ, & cætera circa eas oppida: utrum Theſſalorum iuris, cum ui ademptæ poſſeſſæque ab Aetolis forent (nam Philippum Aetolis ademiſſe eas conſtabat) an Aetolica antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Acilium regi conceſſiſſe, ſi Aetolorum fuiſſent: & ſi uoluntate, non ui atque armis coacti, cum Aetolis eſſent. Eiuſdem formulæ diſceptatio de Perræborum Magnetumque oppidis fuit. omnium enim iura poſſidendo per occaſiones Aetoli miſcuerant. Ad hæc quæ diſceptationis erant, querelæ Theſſalorum adiectæ, Vrb.569. Oly.149.

B quòd ea oppida, ſi iam redderentur ſibi, ſpoliata ac deſerta redditurus eſſet. nam præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam abduxiſſe, & opera eorum in ſeruilibus abuti miniſteriis: & quæ reddiderit coactus Theſſalis, inutilia ut redderet, curaſſe. Thebas Phthias unum maritimum emporium fuiſſe quondã Theſſalis quæſtuoſum & frugiferum. ibi nauibus onerariis comparatis, regem, quæ præter Thebas Demetriadem curſum dirigerent, negotiationem maritimam omnem eò auertiſſe. Iam ne à legatis quidem, qui iure gentium ſancti ſint, uiolandis abſtinere. inſidias poſitas euntibus ad T. Quintium. itaque ergo in tantum metum omnes Theſſalos coniectos, ut non in ciuitatibus ſuis, non in communibus gentis conciliis quiſquam hiſcere audeat. procul enim abeſſe libertatis authores Romanos, lateri adhærere grauem dominum, prohibentem uti beneficiis populi Romani. quid autem ſi uox libera non ſit, li

C berum eſſe? nunc ſe fiducia & præſidio legatorum ingemiſcere magis quàm loqui, niſi prouideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus & audacia Philippi minuatur, nequirquam & illum uictum, & ſe liberatos eſſe. ut equũ tenacem non parentẽ, frenis aſperioribus caſtigandum eſſe. Hæc acerbe poſtremi, cum priores leniter permulſiſſent iram eius, petentes ut ignoſceret pro libertate loquẽtibus & ut depoſita domini acerbitate, aſſueſceret ſocium atque amicum ſeſe præſtare, & imitaretur populum Romanum, qui charitate quàm metu adiungere ſibi ſocios mallet. Theſſalis auditis, Perræbi Connocondylum, quod Philippus Olympiadem appellauerat, Perræbiæ fuiſſe, & ut ſibi reſtitueretur, agebât. & de Malloea & Ericinio eadẽ poſtulatio erat. Athamânes libertatem repetebant, & caſtella Athenæum & Poetneum. Philippus, ut accuſatoris potius quàm rei ſpeciem haberet, & ipſe à querelis orſus, Mene-

D laidem in Dolopia quæ regni ſui fuiſſet, Theſſalos ui atque armis expugnaſſe queſtus eſt. item Petram in Pieria ab iiſdem Theſſalis Perræbiſque captam. Xynias quidẽ haud dubie Aetolicum oppidum ſibi eos contribuiſſe: & Paracheloida, quæ ſub Athamania eſſet, nullo iure Theſſalorum formulæ factam. Nam quæ ſibi crimina obiiciãtur de inſidiis legatorum, & maritimis portubus frequentatis aut deſertis: alterum deridiculum eſſe, ſe reddere rationem quos portus mercatores aut nautici petãt: alterum mores ſuos reſpuere. tot annos eſſe, per quos nunquam ceſſauerint legati nunc ad imperatores Romanos, nunc Romam ad ſenatum crimina de ſe deferre. quem unquam uerbo uiolatũ eſſe? ſemel ad Quintium euntibus inſidias dici factas: ſed quid iis acciderit, non adiici. quærentium quid falſo obiiciant: cum ueri nihil habeant, ea crimina eſſe. inſolenter & immodice abuti Theſſalos indulgentia populi Romani, uelut ex diutina ſiti nimis ani-

E de meram haurientes libertatem. ita, ſeruorum modo præter ſpem repente manumiſſorum, licentiam uocis & linguę experiri, & iactare ſeſe inſectatione & conuitiis dominorum. Elatus deinde ira adiecit, nondum omnium dierum ſolem occidiſſe. Id minaciter dictum non Theſſali modo in ſeſe, ſed etiam Romani acceperũt. & cum fremitus poſt eam uocem ortus, & tandem ſedatus eſſet: Perræborum inde Athamanumque legatis reſpondit, eandem de quibus illi agant, ciuitatum cauſam eſſe. conſulem Acilium & Romanos ſibi dediſſe eas, cum hoſtium eſſent. ſi ſuum munus qui dediſſent, adimere uelint, ſcire ſe cedendum eſſe: ſed meliori ac fideliori amico in gratiam leuium & inutilium ſociorum iniuriam eos eſſe facturos. nec enim ullius rei minus diuturnam eſſe gratiam quàm libertatis: præſertim apud eos qui male utendo eam corrupturi ſint. Cauſa

vrb.569. cognita pronuntiauerunt legati,placere deduci præſidia Macedonum ex iis urbibus,& F
Ol.149. antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri.de iniuriis quas ultro citroque illatas que-
rantur,quo modo inter eas gentes & Macedonas diſceptetur, formulam iuris exequen
di conſtituendam eſſe.Inde grauiter offenſo rege, Theſſalonicen ad cognoſcendum de
Thraciæ urbibus proficiſcuntur.Ibi legati Eumenis· Si liberas eſſe Aenum & Maroneã
uelint Romani,nihil ſui pudoris eſſe ultrà dicere,quàm ut admoneant:ne,nõ uerbo eos
liberos relinquant, nec ſuum munus intercipi ab alio patiantur. ſin autem minor cura
ſit ciuitatum in Thracia poſitarum,multo uerius eſſe, quæ ſub Antiocho fuerint, præ-
mia belli Eumenem quàm Philippum habere: uel pro patris Attali meritis bello quod
aduerſus Philippũ ipſum geſſerit populus Romanus: uel ſuis,quòd Antiochi bello ter-
ra marique laboribus periculiſque omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem
legatorum in eam rem præiudicium. qui cum Cherſoneſum Lyſimachiámque dede- G
rint,Maroneam quoque atque Aenum profectò dediſſe,quæ ipſa propinquitate regio-
nis uelut appendices maioris muneris eſſent.Nam Philippum quidem quo aut merito
in populum Romanum,aut iure imperij,cum tam procul à finibus Macedoniæ abſint,
ciuitatibus his præſidia impoſuiſſe? uocari Maronitas iuberent.ab iis certiora omnia de
ſtatu ciuitatum earum ſcituros. Legati Maronitarum uocati, non uno loco tantum
urbis præſidium regiũ eſſe,ſicut in aliis ciuitatibus,dixerunt:ſed pluribus ſimul, & ple-
nam Macedonum Maroneam eſſe.itaque dominari aſſentatores regios: his ſolis loqui
& in ſenatu & in concionibus licere:eos omnes honores & capere ipſos,& date aliis. o-
ptimum quenque, quibus libertatis, quibus legum cura ſit: aut exulare pulſos patria,
aut inhonoratos & deterioribus obnoxios ſilere.De iure etiam finium pauca adiecerũt.
Q.Fabium Labeonem,cum in regione ea fuiſſet,direxiſſe finem Philippo ueterem uiã H
regiam,quæ ad Thraciæ Paroreiam ſubeat,nuſquam ad mare declinãtem: Philippum
nouam poſtea deflexiſſe uiam,qua Maronitarum urbes agroſque amplectatur. Ad ea
Philippus longe aliam quàm aduerſus Theſſalos Perræbóſque nuper, ingreſſus diſſe-
» rendi uiam· Non cum Maronitis,inquit, mihi aut cũ Eumene diſceptatio eſt, ſed iam
» uobiſcum Romani,à quibus nihil æqui me impetrare iamdiu animaduerto. Ciuitates
» Macedonum quæ à me inter inducias defecerant,reddi mihi æquum cenſebã:non quia
» magna acceſſio ea regni futura eſſet: (ſunt enim & parua oppida,& in finibus extremis
» poſita) ſed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat.
» negatum eſt mihi.Bello Aetolico Lamiam oppugnare iuſſus à conſule M.Acilio, cum
» diu fatigatus ibi prælijs operibúſque eſſem:tranſcendẽtem me iam muros, à capta pro-
» pe urbe reuocauit cõſul, & abducere copias inde coegit.ad huius ſolatium iniuriæ per- I
» miſſum eſt,ut Theſſaliæ Perræbiæque & Athamãnum reciperem quædam caſtella ma
» gis quàm urbes.ea quoque ipſa uos mihi Q.Cæcili paucos ante dies ademiſtis. Pro nõ
» dubio paulo ante,ſi diis placet, legati Eumenis ſumebant: quæ Antiochi fuerunt, Eu-
» menem æquius eſſe quàm me habere. Id ego aliter longe iudico eſſe. Eumenes enim,
» non niſi uiciſſent Romani, ſed niſi bellum geſſiſſent, manere in regno ſuo non potuit.
» itaque ille ueſtrum meritum habet, non uos illius. mei autem regni tantum aberat ut
» ulla pars in diſcrimine fuerit,ut tria millia talentũ, & quinquaginta tectas naues, &
» omnes Græciæ ciuitates,quas antea tenuiſſem,pollicentem ultro Antiochum in mer-
» cedem ſocietatis ſim aſpernatus.hoſtémque ei me eſſe prius etiam quàm M.Acilius ex-
» ercitum in Græciam traiiceret,præ me tuli:& cum eo conſule belli partem quancunq;
» mihi delegauit,geſſi.& inſequenti conſuli L.Scipioni,cum terra ſtatuiſſet ducere exer- K
» citum ad Helleſpontum,non iter tantum per regnum noſtrum dedi, ſed uias etiam mu
» niui,pontes feci,commeatus præbui:nec per Macedoniam tantum, ſed per Thraciam,
» ubi etiam inter cætera pax quoque præſtanda à barbaris erat. Pro hoc ſtudio meo erga
» uos,ne dicam merito ,utrum adijcere uos Romani aliquid, & amplificare & augere re-
» gnum meum munificentia ueſtra oportebat?an quæ haberem aut meo iure,aut benefi-
» cio ueſtro,eripere? id quod nunc facitis.Macedonum ciuitates,quas regni mei fuiſſe fa-
» temini,non reſtituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochum ſpoliandum me uenit: &
» ſi diis placet, decem legatorum decretum calumniæ impudentiſſimæ prætendit, quo
» maxime & refelli & coargui poteſt. diſertiſſime enim planiſſiméque in eo ſcriptum eſt:
Cherſone-

A Cherſoneſum & Lyſimachiam Eumeni dari. ubi tandē Ænus & Maronea & Thraciæ Vrb.569.
" ciuitates aſſcriptę ſunt? Quod ab illis ne poſtulare quidem eſt auſus, id apud uos tanquā Olym.149.
" ab illis impetrauerit, obtinebit? Quo in numero me apud uos eſſe uelitis, refert. ſi tan-
" quam inimicum & hoſtem inſectari propoſitum eſt: pergite ut cœpiſtis, facere. ſin ali-
" quis reſpectus eſt mei, ut ſocij atque amici regis: deprecor ne me tanta iniuria dignum
" iudicetis. Mouit aliquãtum oratio regis legatos. itaque medio reſponſo rem ſuſpen-
derunt. ſi decem legatorum decreto Eumeni datæ ciuitates eæ eſſent, nihil ſe mutare.
ſi Philippus bello cepiſſet eas, præmium uictoriæ iure belli habiturum. ſi neutrum eo-
rum foret, placere cognitionem ſenatui reſeruari: & ut omnia in integro manerēt, pręſi
dia quæ in iis urbibus ſint, deduci. Hæ cauſæ maxime animum Philippi alienauerũt ab
Romanis, ut non à Perſeo filio eius nouis cauſis motum, ſed ob has à patre bellum reli-
B ctum filio uideri poſſit. Romæ nulla belli Macedonici ſuſpicio erat. L. Manlius pro-
conſul ex Hiſpania redierat. cui poſtulanti ab ſenatu in æde Bellonæ triumphũ, rerum
geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obſtabat, quòd ita compara-
tum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi per-
domitam pacatámque prouinciam tradidiſſet ſucceſſori. medius tamen honos Manlio
habitus, ut ouans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquaginta duas: auri præterea
pondo CXXXII, argenti XVI millia, CCC. & pronunciauit in ſenatu, decē millia pon-
do argenti, & LXXX auri Q. Fabium quæſtorem aduehere. id quoque ſe in ærariũ il-
laturum. Magnus motus ſeruilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum prouinciam L.
Poſthumius prætor habebat. is de paſtorum coniuratione, qui uias latrociniis paſcuá-
que publica infeſta habuerãt, quæſtionem ſeuere exercuit. ad ſeptem millia hominum
C condemnauit: multi inde fugerunt. de multis ſumptũ eſt ſupplicium. Conſules diu re-
tenti ad urbem delectibus, tandem in prouincias profecti ſunt. Eodem anno in Hiſpa
nia prætores C. Calpurnius & L. Quintius, cũ primo uere ex hybernis copias eductas
in Beturia iunxiſſent: in Carpetaniam ubi hoſtium caſtra erant, progreſſi ſunt, cōmuni
animo conſilioq; parati rem gerere. Haud procul Hippone & Toleto urbibus inter pa
bulatores pugna orta eſt: quibus dum utrinq; ſubuenitur à caſtris, paulatim omnes co-
piæ in aciē eductæ ſunt. in eo tumultuario certamine & loca ſua, & genus pugnæ pro
hoſte fuere. duo exercitus Romani fuſi, atque in caſtra compulſi ſunt: non inſtitere per-
culſis hoſtes. Prætores Romani, ne poſtero die caſtra oppugnarentur, ſilentio proximæ
noctis tacito ſigno exercitum abduxerũt. Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad uallum
acceſſerunt: uacuaq; præter ſpem caſtra ingreſſi, quæ derelicta inter nocturnam trepi-
D dationem erant, diripuerunt: regreſſiq; in ſua caſtra paucos dies quietis ſtatiuis manſe-
runt. Romanorum ſociorúmque in prælio fugaq; ad quinque millia occiſa: quorum ſe
ſpoliis hoſtes armarũt: inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Prętores interim Romani
omne id tempus contrahendis ex ciuitatibus ſociis Hiſpanorum auxiliis, reficiendiſq;
ab terrore aduerſæ pugnæ militum animis conſumpſerunt, ubi ſatis placuere uires, &
iam miles quoque ad delēdam priorem ignominiam hoſtem poſcebat: XII millia paſ-
ſuum ab Tago flumine poſuerunt caſtra. inde tertia uigilia ſublatis ſignis, quadrato a-
gmine principio lucis ad Tagi ripam peruenerunt. Trans fluuium in colle hoſtium ca-
ſtra erant: extemplo quà duobus locis uada nudabat amnis, dextera parte Calpurnius,
læua Quintius exercitum traduxerũt, quieto hoſte, dum miratur ſubitum aduentum,
conſultatq; quî tumultum iniicere trepidantibus in ipſo tranſitu amnis potuiſſet. inte-
E rim Romani impedimentis quoque omnibus traductis, contractiſq; in unum locum,
quia iam moueri uidebant hoſtem, nec ſpatium erat caſtra communiendi, aciem inſtru
xerunt. in medio locatæ, quinta Calpurnii legio, & octaua Quintii: id robur totius ex-
ercitus erat. campum apertum uſque ad hoſtium caſtra habebant, liberum à metu inſi-
diarum. Hiſpani poſteaquam in citeriore ripa duo Romanorum agmina conſpexerũt,
ut priuſquam ſe iungere atque inſtruere poſſent, occuparent eos, caſtris repente effuſi
curſu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prælium fuit, & Hiſpanis recenti uicto-
ria inflatis, & inſueta ignominia milite Romano accenſo. acerrime media acies, duæ
fortiſſimæ legiones dimicabant: quas cum aliter moueri loco non poſſe hoſtis cerne-
ret, cuneo inſtituit pugnare: & uſque plures confertioreſq; medios urgebant. Ibi poſtea-

vrb. 570. quam labare aciem Calpurnius prætor uidit, T. Quintilium Varum & L. Iuuentium F
oly. 149. Taluam legatos ad ſingulas legiones adhortandas propere mittit. docere & monere iu
bet, in illis ſpem omnem uincendi & retinendæ Hiſpaniæ eſſe. ſi illi loco cedant, nemi-
nem eius exercitus non modo Italiam, ſed ne Tagi quidem ulteriorem ripam unquam
uiſurum. ipſe cum equitibus duarum legionum paululum circunuectus, in cuneum ho
ſtium, qui mediã urgebat aciem, ab latere incurrit. Quintius cũ ſuis equitibus alterũ ho
ſtium latus inuadit. ſed longe acrius Calpurniani equites pugnabant, & prætor ipſe an-
te alios. nã & primus hoſtem percuſſit, & ita ſe immiſcuit mediis, ut uix utrius partis eſ-
ſet, noſci poſſet. & equites prætoris eximia uirtute, & equitum pedites accenſi ſunt. pu-
dor mouit primos centuriones, qui inter tela hoſtium prætorem conſpexerunt. itaque
urgere ſigniferos pro ſe quiſque, iubere inferre ſigna, & confeſtim militem ſequi. reno-
uatur ab omnibus clamor. impetus fit uelut ex ſuperiore loco. haud ſecus ergo quàm G
torrentis modo fundunt ſternuntque perculſos: nec ſuſtinere alij ſuper alios inferentes
ſeſe poſſunt. fugientes in caſtra equites perſecuti ſunt, & permiſti turbæ hoſtium intra
uallum penetrauerunt. ubi ab relictis in pręſidio caſtrorum prælium inſtauratum: coa-
ctique ſunt Romani equites deſcendere ex equis. dimicantibus iis legio quinta ſuperuẽ
nit: deinde, ut quæque potuerant, copiæ affluebant. Cæduntur paſſim Hiſpani per tota
caſtra. nec plus quàm quatuor millia hominum effugerunt. inde tria millia fere qui ar-
ma retinuerant, montem propinquum ceperunt. mille ſemiermes maxime per agros
palati ſunt. ſupra XXXV millia hoſtium fuerant, ex quibus tam exigua pars pugnæ ſu-
perfuit. ſigna capta CXXXIII, Romani ſociique paulo plus ſexcenti, & prouincialium
auxiliorum CL ferme ceciderunt. tribuni militum quinque amiſſi, & pauci equites Ro
mani, cruentæ maxime uictoriæ ſpeciem fecerũt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpatium H
ſua communiendi non fuerat, manſerunt. Pro concione poſtero die laudati, donatique
à C. Calpurnio equites phaleris. pronuntiauitque, eorum maxime opera hoſtes fuſos,
caſtra capta & expugnata eſſe. Quintius alter prætor ſuos equites catellis ac fibulis do-
nauit. donati & centuriones ex utriuſque exercitu permulti, maxime qui mediam aciẽ
tenuerunt. Conſules delectibus, aliiſque quæ Romæ agendæ erant, peractis rebus, in
Ligures prouinciam exercitum duxerunt. Sempronius à Piſis profectus in Apuanos
Ligures, uaſtando agros, urendóque uicos & caſtella eorum, aperuit ſaltum uſque ad
fluuium Macram, & Lunæ portum. Hoſtes montem antiquam ſedem maiorum ſuo-
rum ceperunt. & inde ſuperata locorum iniquitate, prælio deiecti ſunt. Et Ap. Clau-
dius felicitatem uirtutémque collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit ſecundis aliquot
præliis: ſex præterea oppida eorum expugnauit. multa millia hominum in iis cepit. bel I
li authores III &. XL ſecuri percuſſit. Iam comitiorum appetebat tempus. prior ta-
men Claudius quàm Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat, Romam uenit:
quia P. Claudius frater eius conſulatum petebat. Competitores habebat patricios, L.
Aemylium, Q. Fabium Labeonem, Ser. Sulpitiũ Galbam, ueteres candidatos, & ab re-
pulſis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetẽtes. etiam quia plus
quàm unum ex patriciis creati non licebat, arctior petitio quatuor petentibus erat. Ple
beij quoq; gratioſi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bebius Pã-
philus. & ij repulſi, in ſpem impetrandi tandem aliquádo honoris dilati. Claudius unus
ex omnibus nouus candidatus erat. Opinione hominum haud dubie deſtinabãtur Q.
Fabius Labeo, & L. Porcius Licinius. ſed Claudius conſul ſine lictoribus cum fratre to-
to foro uolitando, clamitantibus aduerſariis, & maiore parte ſenatus, meminiſſe eum K
debere prius ſe cõſulem populi Romani, quàm fratrem P. Claudij eſſe: quin ille ſedens
pro tribunali aut arbitrum, aut comitiorũ tacitum ſpectatorem ſe præberet? coerceri ta
men ab effuſo ſtudio nequiit. Magnis contentionibus tribunorum quoque plebis, qui
aut contra conſulem, aut pro ſtudio eius pugnabant, comitia aliquoties turbata: do-
nec peruicit Appius, ut deiecto Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pul-
cher, præter ſpem ſuam & cæterorum: locum ſuum tenuit L. Porcius Licinius, quia
moderatis ſtudiis, non ui Claudiana inter plebeios certatum eſt. Prætorum inde co-
mitia ſunt habita. C. Decimius Flauus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethe-
gus, Q. Næuius Matho, C. Sempronius Blæſus, A. Terentius Varro, prætores facti.

Hæc

A Hæc eo anno quo Ap.Claudius, M.Semptonius conſules fuerunt, domi militiæq; geſta. Principio inſequentis anni, quo P.Claudius, L.Porcius conſules erant: cũ Q.Cæcilius, M.Bebius & T.Semptonius, qui ad diſceptãdum inter Philippum & Eumenem reges, Theſſalorumq; ciuitates miſſi erãt, legationem renuntiaſſent: regũ quoq; eorum ciuitatumq; legatos in ſenatum introduxerũt. Eadem utrinque iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erãt. Aliam deinde legationem nouam patres, cuius princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreuerunt ad uiſendum, redditę'ne ciuitates Rhodiis & Theſſalis & Perrhæbis eſſent. Iiſdem mandatum, ut ab Æno & Maronea pręſidia deducerentur, maritimaq; omnis Thracię ora à Philippo & Macedonibus liberaretur. Pelopõneſum quoque adire iuſſi, unde prior legatio diſceſſerat incertiore ſtatu rerum, quàm ſi non ueniſſent. nam ſuper cætera etiam ſine reſponſo dimiſſi, *Vrb. 570.* *Olym. 149.*

B nec datum petentibus erat Achæorum concilium. de qua re querente grauiter Q.Cæcilio, ſimul Lacedæmoniis deplorãtibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & uenundatam, ademptas quibus ad eam diem ciuitas ſteriſſet, Lycurgi leges: Achæi maxime concilij negati crimẽ excuſabant, recitando legem, quæ niſi belli pacíſue cauſa, & cum legati ab ſenatu eum literis, aut ſcriptis mandatis uenirent, uetaret indici cõcilium. Ea ne poſtea excuſatio eſſet, oſtendit ſenatus curæ iis eſſe debere, ut Romanis legatis ſemper adeundi concilium gentis poteſtas fieret: quemadmodũ & illis, quoties uellẽt, ſenatus daretur. Dimiſſis iis legationibus, Philippus à ſuis certior factus, cedendũ ciuitatibus, deducẽdaq; præſidia eſſe, infenſus omnibus, in Maronitas iram effundit. Onomaſto qui præerat maritimæ oræ, mandat ut partis aduerſæ principes interficeret. Ille per Caſandrũ quendã unum ex regiis iandiu habitantẽ Maroneæ, nocte Thra-

C cibus intromiſſis, uelut in bello capta urbe, cædẽ fecit. Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter aduerſus innoxios Maronitas, tam ſuperbe aduerſus populũ Romanum factum, ut quibus libertatem reſtituendam ſenatus cenſuiſſet, ii pro hoſtibus trucidarentur: abnuebat quicquam eorum ad ſe, aut quenquam ſuorum pertinere. ſeditione inter ipſos dimicatum, cum alij ad ſe, alij ad Eumenem ciuitatem traherent. id facile ſcituros eſſe, ſi percunctarentur ipſos Maronitas: haud dubius, perculſis omnibus terrore tam recẽtis cædis, neminem hiſcere aduerſus ſe auſurum. Negare Appius, rem euidentem pro dubia quærendam: ſi ab ſe culpam remouere uellet, Onomaſtum & Caſandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos ſenatus percunctari poſſet. Primo adeo perturbauit ea uox regem, ut nõ color, non uultus ei conſtaret. deinde collecto tãdem animo, Caſandrum qui Maroneæ fuiſſet, ſi utique uellent, ſe miſſurum

D dixit: ad Onomaſtum quidem quid eam rem pertinere? qui non modo Maronęę, ſed ne in regione quidem propinqua fuiſſet. Et parcebat magis Onomaſto honoratiori amico, & eundem indicem haud paulo plus timebat: quia & ipſe ſermonem cum eo contulerat, & multorum talium miniſtrum & conſcium habebat. Caſander quoq; miſſis qui per Epirum ad mare proſequerentur eum, ne quà indicium emanaret, ueneno creditur ſublatus. Et legati à Philippi colloquio ita digreſſi ſunt, ut prę ſe ferrent nihil eorũ ſibi placere: & Philippus minime quin rebellandum eſſet dubius, quia tamen immaturę ad id uires erant: ad moram interponendam Demetrium minorẽ filium mittere Romam ſimul ad purganda crimina, ſimul ad deprecandam iram ſenatus ſtatuit: ſatis credens ipſum etiam iuuenem, quòd Romæ obſes ſpecimen regiæ indolis dediſſet, aliquid momenti facturum. Interim per ſpeciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipſa ad terrorem re-

E gulis Thracum iniiciendũ profectus, perculſis iis uno prælio, & Amadoco duce capto, in Macedoniam rediit: miſſis ad accolas Iſtri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, ſolicitandos. Et in Peloponneſo aduentus Romanorum legatorum, qui ex Macedonia in Achaiam ire iuſſi erant, expectabatur. aduerſus quos ut præparata conſilia haberent, Lycortas prætor concilium indixit. Ibi de Lacedæmoniis actum. Ex hoſtibus eos accuſatores factos. & periculum eſſe, ne uicti magis timendi forent, quàm bellantes fuiſſent. quippe in bello ſociis Romanis Achæos uſos: nunc eoſdem Romanos æquiores Lacedæmoniis quàm Achæis eſſe: ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules ſuo beneficio reſtituti, legationem Romam aduerſus gentem Achæorum ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent: adeoque infeſta oratione uſi eſſent, ut patria pulſi, non reſtituti in

Urb. 570. eam uiderentur. Clamor undique ortus, referret nominatim de iis. & cum omnia ira, F
Oly. 149. non conſilio gererentur, capitis dãnati ſunt. Paucos poſt dies Romani legati uenerunt.
his Clitore in Arcadia datum eſt concilium. Priuſquam agerent quicquam, terror A-
chæis iniectus erat, & cogitatio, q̄ nox non ex æquo diſceptatio futura eſſet: quòd Areũ
& Alcibiadem capitis ab ſe in concilio proximo damnatos, cum legatis uidebant: nec
hiſcere quiſquam audebat. Appius ea quæ apud ſenatum queſti erant Lacedæmonij,
diſplicere ſenatui oſtendit: cædem primum ad conflictum facta eorum, qui à Philopœ-
mene ad cauſam dicẽdam euocati ueniſſent: deinde cum in homines ita ſæuitum eſſet,
ne in ulla parte crudelitas eorum ceſſaret: muros dirutos urbis nobiliſſimæ eſſe, leges ue
tuſtiſſimas abrogatas, inclytámque per gẽtes Lycurgi diſciplinam ſublatam. Hæc cum
Appius dixiſſet, Lycortas, & quia prætor, & quia Philopœmenis authoris omniũ quæ
» Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita reſpondit. Difficilior nobis Ap. Claudi a- G
» pud uos oratio eſt, quàm Romæ nuper apud ſenatum fuit. tunc enim Lacedæmoniis ac
» cuſantibus reſpondendum erat: nunc à uobis ipſis accuſati ſumus, apud quos cauſa di-
» cenda eſt. quam iniquitatem conditionis ſubimus illa ſpe, iudicis animo te auditurum
» eſſe, poſita contentione qua paulo antè egiſti. Ego certe cum ea quæ & hic antea apud
» Q. Cæcilium, & poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonij, à te paulo ante relata ſint: non
» tibi, ſed illis me apud te reſpondere credam. Cædem obiicitis eorum qui à Philopœ-
» mene prætore euocati ad cauſam dicendam, interfecti ſunt. hoc ego crimen non modo
» non à uobis Romani, ſed ne apud uos quidem nobis obiiciendum fuiſſe arbitror. quid
» ita? quia in ueſtro fœdere erat, ut maritimis urbibus abſtinerent Lacedæmonij. Quo tẽ
» pore armis captis urbes à quibus abſtinere iuſſi erant, nocturno impetu occupauerunt:
» ſi T. Quintius, ſi exercitus Romanus, ſicut antea, in Peloponneſo fuiſſet, eò nimirum H
» capti & oppreſſi confugiſſent. cũ uos procul eſſetis: quò aliò, niſi ad nos ſocios ueſtros,
» quos antea Gytheo opem ferenteis, quos Lacedæmonem uobiſcum ſimili de cauſa op-
» pugnanteis uiderant, confugerent? Pro uobis igitur iuſtum piumque bellũ ſuſcepimus.
» quod cum alij laudent, reprehendere ne Lacedæmonij quidẽ poſſint, & dij quoque ipſi
» comprobauerint, qui nobis uictoriam dederunt: quonam modo ea quæ belli iure acta
» ſunt, in diſceptationem ueniunt? quorum tamẽ maxima pars nihil pertinet ad nos. no
» ſtrum eſt, quòd euocauimus eos ad cauſam dicendam, qui ad arma multitudinem exci-
» uerant, qui expugnauerant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum
» fecerant. quod uero illi uenientes in caſtra interfecti ſunt: ueſtrum eſt Areu & Alcibia-
» de, qui nunc nos, ſi diis placet, accuſatis: non noſtrum. Exules Lacedæmoniorum, quo
» in numero ij quoque duo fuerunt, & tunc nobiſcum erant: quòd domicilio ſibi delege- I
» rant maritima oppida: ſe petitos credentes, in eos quorum opera patria extorres, ne in
» tuto quidem exilio poſſe conſeneſcere ſe indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæ-
» monij igitur Lacedæmonios, nõ Achæi interfecerunt. nec iure, an iniuria cæſi ſint, ar-
» gumentari refert. At enim illa certe noſtra ſunt Achæi, quòd leges diſciplinamque ue-
» tuſtiſſimam Lycurgi ſuſtuliſtis, quòd muros diruiſtis. quæ utraque ab iiſdem obiici quî
» poſſunt? cum muri Lacedæmoniis non ab Lycurgo, ſed paucos ante annos ad diſſoluẽ-
» dam Lycurgi diſciplinam exſtructi ſint? tyranni enim nuper eos arcem & munimentũ
» ſibi, non ciuitati parauerunt. & ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eo-
» rum, & nunc ſe patriam & Spartam antiquam agnoſcere dicat. Nõ Philopœmena ex-
» pectare, nec Achæos, ſed uos ipſi Lacedæmonij ueſtris manibus amoliri & diruere o-
» mnia tyrannidis ueſtigia debuiſtis. ueſtræ enim illæ deformes ueluti cicatrices ſeruitu- K
» tis erant. & cum ſine muris per octingentos prope annos liberi, aliquando etiam prin-
» cipes Græciæ fuiſſetis: muris uelut compedibus circundatis uincti per centum annos
» ſeruiſtis. Quod ad leges ademptas attinet, ego antiquas Lacedæmoniis leges tyrannos
» ademiſſe arbitror: nos non ſuas ademiſſe, quas non habebant, ſed noſtras leges dediſſe:
» nec male conſuluiſſe ciuitati, cum concilij noſtri eam fecerimus, & nobis miſcuerimus:
» ut corpus unum & concilium totius Peloponneſi eſſet. tunc opinor, ſi aliis ipſi legibus
» uiueremus, alias iſtis iniunxiſſemus, queri ſe iniquo iure eſſe, & indignari poſſent. Scio
» ego Appi Claudi hanc orationem, qua ſum adhuc uſus, neque ſociorum apud ſocios,
» neque liberæ gentis eſſe: ſed ſeruorum uerius diſceptãtium apud dominos. nam ſi non

uana

A uana illa uox præconis fuit, qua liberos eſſe omnium primos Achæos iuſſiſtis: ſi fœdus ratum eſt, ſi ſocietas & amicitia ex æquo obſeruatur: cur ergo quid Capua capta feceritis Romani, non quæro: uos rationem repoſcitis, quid Achæi Lacedæmoniis bello uictis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge, à nobis. quid? uos ſenatores Capanos ſecuri non percuſſiſtis? muros diruimus, uos non muros tantum, ſed urbẽ & agros ademiſtis. Specie, inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperium eſt. Sentio Appi: & ſi non oportet, non indignor. ſed oro uos, quantulibet interſit inter Romanos & Achæos, modo ne in æquo hoſtes ueſtri noſtrique apud uos ſint, ac nos ſocij: imo ne meliore iure ſint. nam ut in æquo eſſent, nos fecimus, cũ leges iis noſtras dedimus: cum ut Achæi concilij eſſent, effecimus. Parum eſt uictis, quod uictoribus ſatis eſt: plus poſtulant hoſtes, quàm ſocii habent. quæ iureiurando, quæ mo-

B numentis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atque ſacrata ſunt: ea cum periurio noſtro tollere parant. Veremur quidem uos Romani: &, ſi ita uultis, etiam timemus. ſed plus & ueremur & timemus deos immortales. Cum aſſenſu maximæ partis eſt auditus: & locutum omnes pro maieſtate magiſtratus cenſebant: ut facile appareret, molliter agendo dignitatem ſuam tenere Romanos non poſſe. Tum Appius ſuadere ſe magnopere Achæis dixit, ut dum liceret uoluntate ſua facere, gratiã inirent, ne mox inuiti & coacti facerent. Hæc uox audita quidem cum omnium gemitu eſt, ſed metum iniecit imperata recuſandi. id modo petierunt, ut Romani, quæ uiderentur de Lacedæmoniis mutarent: nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea quæ iureiurando ſanxiſſent, faciendi. damnatio tantum Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, ſublata eſt. Romæ principio eius anni cum de prouinciis cõſulum & prætorum

C actum eſſet: conſulibus Ligures, quia bellum nuſquam alibi erat, decreti. Prr. C Decimius Flauus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos ſortiti ſunt: C. Sempronius Blæſus Siciliam, Q. Næuius Matho Sardiniã, & ut idem de ueneficiis quæreret: A. Terentius Varro Hiſpaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hiſpaniam ulteriorem. De iis duabus prouinciis legati per id fere tempus L. Iuuentius Talua, & T. Quinctilius Varus uenerunt. qui quantum bellum iam profligatum in Hiſpania eſſet, ſenatu edocto, poſtularunt ſimul, ut pro rebus tam proſpere geſtis dijs immortalibus haberetur honos, & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta eſt. de legionibus deportandis, cum de conſulum prætorumque exercitibus ageretur, rem integram referri iuſſerunt. Paucos poſt dies c o s s. in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ ſunt. De exer-

D citibus Hiſpanienſibus magna cõtentio fuit inter nouos Prr. & amicos abſentium, Calpurnii Quintiíque. utraque cauſa tribunum plebis, utraque conſulem habebat. ij ſe interceſſuros s c ſi deportandos cenſerent exercitus, denuntiabant. illi, ſi hæc interceſſio fieret, nullam rem aliam ſe decerni paſſuros. Victa poſtremo abſentium gratia eſt: & s c factum, ut Prt. quatuor millia peditum Romanorum ſcriberent, quadringentos equites, & quinque millia ſociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos ſecum in Hiſpaniam portarẽt. cum eas legiones quatuor deſcripſiſſent, quod plus quàm quina millia peditũ, treceni equites in ſingulis legionibus eſſet, dimitterent: eos primum qui emerita ſtipendia haberent, deinde ut cuiuſq; fortiſſima opera Calpurnius & Quinctius in prælio uſi eſſent. Hac ſedata contentione, alia ſubinde C. Decimii Pt. morte exorta eſt. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerant, & C. Valerius fla-

E men Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis deſignatus erat, ſine toga candida, ſed maxima ex omnibus contentione petebat: certamenque ei cũ flamine erat. & poſteaquam primo æquare, mox ſuperare etiam eſt uiſus: pars tribunorum plebis negare rationem eius habendam eſſe, quòd duos ſimul unus magiſtratus, præſertim curules, neque capere poſſet, nec gerere: pars legibus eum ſolui æquum cenſere, ut quem uellet Pt. creandi populo poteſtas fieret. L. Porcius c o s. primo in ea ſententia eſſe, ne nomen eius acciperet. deinde ut ex authoritate ſenatus idem faceret, conuocatis patribus referre ſe ad eos dixit, quod nec iure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ ciuitati, ædilis curulis deſignatus præturam peteret: ſibi, niſi quid aliud iis uideretur, in animo eſſe è lege comitia habere. Patres cenſuerunt, uti L. Porcius c o s. cum Q. Fuluio ageret, ne im-

Vrb. 570.
Oly. 149.

vrb.570. pedimento eſſet quo minus comitia PR.in locum C.Decimii ſubrogandi è lege habe- F
Oly.149. renrut. Agenti COS. ex SC reſpondit Flaccus, nihil quod ſe indignum eſſet, facturum.
Medio reſponſo ſpem ad uoluntatem interpretãtibus fecerat,ceſſurum patrum autho-
ritati eſſe.comitiis acriusetiam qnàm antè petebat,criminando extorqueri ſibi à COS.
& ſenatu PR beneficium: & inuidiam geminati honoris fieri:ranqnam non appareret,
ubi deſignatus PR.eſſet, extemplo ædilitate ſe abdicaturum. COS. cum & pertinaciam
petentis creſcere,& fanorem populi magis magíſque in eum inclinari cerneret, dimiſ-
ſis comitiis ſenatum uocauit.cenſuerunt frequentes,quoniam Flaccum authoritas pa-
trum nihil mouiſſet,ad populum cum Flacco agendum.Concione aduocata cum egiſ
ſet COS. ne tum quidem de ſententia motus, gratias PR egit, quòd tanto ſtudio, quo-
tieſcunque declarandæ noluntatis poteſtas facta eſſet, PR.ſe uoluiſſet facere, ea ſibi ſtu-
dia ciuium ſuorum deſtituere non in animo eſſe.Hæc uero tam obſtinata uox tantum G
ei fanorem accendit,ut haud dubius PR.eſſet,ſi COS. accipere nomen uellet. Ingens cer-
tamen rribunis & inter ſeipſos,& cum COS.fuit:donec ſenatus à COS.eſt habitus,decre
túmque,quoniam prætoris ſubrogandi comitia ne legibus fierenr, pertinacia Q.Flac-
ci,& praua ſtudia hominum impedirent, ſenatum cenſere ſatis prætorum eſſe.P.Cor-
neliusutranque in ntbe iuriſdictionem haberet: Apolliniq́ue lndos faceret. His comi
tiis prudentia & nirture ſenatus ſublatis,alia maioris certaminis, quo & maiore de re,
& inter plures potentioréſque uiros,ſunt exorta. Cenſutam ſumma contentione pete-
bant L.Valerius Flaccus,P.& L.Scipiones,Cn.Manlius Volſco,L.Furius Purpurio,pa
rricij: plebeii autem, M.Porcius Cato, M.Fuluius Nobilior, T.& M. Sempronii, Lon-
gus & Tuditanus.ſed omneis patricios plebeióſque nobiliſſimarũ familiarum M.Por-
cius longe anteibat. In hoc uiro tanta uis animi ingeniiq́ue fuit, ut quocunque loco H
natus eſſet,fortunam ſibi ipſe facturus fuiſſe uideretur. nulla ars neque priuatæ neqne
publicæ rei gerendæ ei defuit.urbanas ruſticáſque res pariter callebat. ad ſummos ho-
nores alios ſcientia iuris,alios eloquentia,alios gloria militaris prouexit.huic uerſatile
ingenium ſic pariter ad omnia fuit,ut natum ad id unum diceres, quodcunque ageret.
in bello manu fortiſſimus,multíſque inſignibus clarus pugnis: idem poſteaquã ad ma-
gnos honores peruenit,ſummus imperator:idem in pace, ſi ius cõſuleres, peririſſimus:
ſi cauſa oranda eſſet,eloquentiſſimus.nec is tantum,cuius lingua uiuo eo uiguerit, mo
numentum eloquentiæ nullum extet.uiuit imo uigetq́ue eloquentia eius, ſacrata ſcri-
ptis omnis generis.orationes & pto ſe multæ,& pto aliis,& in alios.nam non ſolum ac-
cuſando,ſed etiam cauſam dicendo fatigauit inimicos. ſimultates nimio plures & exet
cuerunt eum,& ipſe exercuit eas.nec facile dixeris, utrum magis preſſerit eum nobili- I
tas,an ille agitauerit nobilitatem. Aſperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & im-
modice liberæ fuit:ſed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptor
gratiæ,diuitiarum:in parſimonia,in parientia laboris periculiq́ue, ferrei prope corpo-
ris animiq́ue:quem ne ſenectus quidem,quę ſolnit omnia,fregerit:qui ſextum & octo-
geſimum annum agens cauſam dixerit,ipſe pto ſe orauerit, ſcripſeritq́ue: nonageſimo
anno Sergium Galbam ad populi adduxerit iudicium. Hunc ſicut omni uita, ita tum
petentem premebat nobilitas:conſenſerantq́ue præter L.Flaccum, qui collega in con-
ſulatu fuerat,candidati omnes ad deiiciendum honore:non ſolum ut ipſi potius adipi-
ſcerentur,nec quia indignabantur nouum hominem cenſorem nidere: ſed etiam quòd
triſtem cenſuram,periculoſamq́ue mulrorum famæ, & ab læſo à pleriſque, & lædendi
cupido expectabant.etenim rum quoqne minitabundus petebat, refragari ſibi qui li- K
beram & fortem cenſuram timerent,criminando.& ſimul L.Valerio ſuffragabatur: il-
lo uno collega caſtigare ſe noua flagitia, & priſcos mores renocare poſſe.His accenſi ho
mines,aduerſa nobilitate non M.Porcium modo cenſorem fecerunt, ſed etiam collegã
ei L.Valerium Flaccum adiecerunt.Secundum comitia cenſorum COSS. prætoréſque
in prouincias profecti ſunt,præter Q.Næuinm.quem quatuor nõ minus menſes, priuſ
quam in Sardiniam iret,quæſtiones ueneficii, quarum magnam partem extra urbem
per municipia conciliabuláque habuit,quia ita aptius uiſum erat, tenuerũt. Si Antiati
Valerio credere libet,ad duo hominum millia damnauit. Et L.Poſthumius PR.cui Ta-
rentum prouincia euenerat, magnas paſtorum coniurationes uindicauit, & reliquias
bacchana-

A bacchanalium quæſtionis cum omni executus eſt cura. multos qui aut citati non affuerant, aut uades deſeruerant, in ea regione Italiæ latentes, partim noxios iudicauit, partim comprehenſos Romam ad ſenatum miſit. in carcerem omnes à P. Cornelio coniecti ſunt. In Hiſpania ulteriore, fractis proximo bello Luſitanis, quietę res fuerunt. In citeriore A. Terentius in Sueſſetanis oppidum Corbionem uineis & operibus expugnauit, captiuos uendidit. quieta deinde hyberna & citerior prouincia habuit. Veteres Prr. C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Romam redierunt: utrique magno patrum conſenſu triumphus eſt decretus. prior C. Calpurnius de Luſitanis & Celtiberis triumphauit. coronas aureas tulit LXXXIII: & duodecim millia pondo argenti. paucos poſt dies L. Quintius Criſpinus ex iiſdem Luſitanis Celtiberíſque triumphauit. tantũdem auri atque argenti in eo triumpho tranſlatum. Cenſores M. Porcius & L. Va- Vrb. 570. Oly. 149.

B lerius metu miſta expectatione ſenatum legerunt. ſeptem mouerunt ſenatu: ex quibus unum inſignem & nobilitate & honoribus, L. Quintium Flamininum conſularem, patrum memoria inſtitutum fertur, ut cenſores motis è ſenatu aſſcriberent notas. Catonis, & aliæ quidem acerbæ orationes extãt in eos, quos aut ſenatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. longe grauiſſima in L. Quintium oratio eſt: quaſi accuſator ante notam, non cenſor poſt notam uſus eſſet, retinere Quintium in ſenatu ne frater quidẽ T. Quintius, ſi tum cenſor eſſet, potuiſſet. Inter cætera obiecit ei Philippum Pœnum, carum ac nobile ſcortum ab Romã in Galliam prouinciam ſpe ingentium donorum perductum. eum puerum, per laſciuiam cum cauillaretur, exprobrare conſuli perſæpe ſolitum, quòd ſub ipſum ſpectaculum gladiatorium abductus ab Roma eſſet, ut obſequium amatori iactaret. forte epulantibus iis, cum iam uino incaluiſſent, nuntiatum

C in conuiuio eſſe, nobilem Boium cum liberis transfugã ueniſſe. conuenire cos. nelle, ut ab eo fidem præſens acciperet. introductum in tabernaculum, per interpretem alloqui cos. cœpiſſe. inter cuius ſermonem Quintius ſcorto, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorium ſpectaculum reliquiſti, iam hunc Gallum morientem aſpicere? Et cum is uix dum ſerio annuiſſet, ad nutum ſcorti cos. ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat, loquenti Gallo caput primum percuſſiſſe, deinde fugienti, fidémque P R, atque eorum qui aderant imploranti, latus transfodiſſe. Valerius Antiâs, ut qui nec Catonis orationem legiſſet, & fabulæ tantum ſine authore editæ credidiſſet, aliud argumentum, ſimile tamen & libidine & crudelitate, peragit. Placentiæ famoſam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuium accerſitam ſcribit. ibi iactantem ſeſe ſcorto inter cætera retuliſſe, quàm acriter quęſtiones exercuiſſet, & quàm multos capitis damnatos in uincu-

D lis haberet, quos ſecuri percuſſurus eſſet. tum illam infra eum accubantem negaſſe, unquam uidiſſe quenquam ſecuri ferientem: & peruelle id uidere. hic indulgentem amatorem unum ex illis miſeris attrahi iuſſum ſecuri percuſſiſſe. Facinus, ſiue eo modo quo cenſor obiecit, ſiue ut Valerius tradit, commiſſum eſt, ſæuum atque atrox: inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, ubi bene precari mos eſſet, ad ſpectaculum ſcorti procacis in ſinu cos. recubantis, mactatam humanam uictimam eſſe, & cruore menſam reſperſam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, ut ſi id factum negaret, cæteraque quæ obieciſſet, ſpõſione defenderet ſeſe: ſin fateretur, ignominiáne ſua quenquam doliturum cenſeret, cum ipſe uino & uenere amens, ſanguinę hominis in conuiuio luſiſſet? In equitatu recognoſcendo L. Scipioni Aſiatico ademptus equus. in cenſibus quoque accipiendis triſtis & aſpera, in omnes ordines cenſura fuit. orna-

E menta & ueſtem muliebrem & uehicula, quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent, in cenſum referre uiatores iuſſi. item mancipia minora annis XX. quæ poſt proximum luſtrum X. millibus æris, aut eo pluris ueniiſſent, uti ea quoq; decem, tanto pluris quàm quanti eſſent, æſtimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. Aquam publicam omnem in priuatum ędificium aut agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, immolitáue priuati habebant, intra dies XXX demoliti ſunt. opera deinde facienda ex pecunia in eam rem decreta, lacus ſternendos lapide detergendáſq; quà opus eſſet cloacas in Auentino, & in aliis partibus, quà nondum erant, faciendas locauerunt. & ſeparatim Flaccus molẽ ad Neptunias aquas, ut iter populo eſſet, & uiam per Formianũ montẽ. Cato atria duo, Męniũ & Titium in latomiis,

vrb. 571. & quatuor tabernas in publicum emit: baſilicámque ibi fecit, quæ Porcia appellata eſt. F
Olb. 149. & uectigalia ſummis pretiis, ultro tributa infimis locauerunt. Quas locationes cum ſenatus precibus & lachrymis publicanorum uictus induci, & de integro locari iuſſiſſet: cenſores edicto ſummotis ab haſta qui ludificati priorem locationem erant, omnia eadem paulum imminutis pretiis locauerunt. Nobilis cenſura fuit, ſimultatumque plena: quæ M. Porcium, cui acerbitas ea aſſignabatur, per omnẽ uitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Pollentia in Picenum, Piſaurum in Gallicum agrum deductæ ſunt. ſena iugera in ſingulos data. diuiſerunt agrum, coloniáſq; deduxerunt iidem triũuiri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fuluij, Flaccus & Nobilior. Coss. eius anni nec domi, nec militiæ memorabile quicquam egerunt. in inſequentem annum crearunt COSS. M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fabius idibus Martiis, quo die conſulatum inierunt, de prouinciis ſuis prætorúmque retulerunt. G Prętores creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat: & Sp. Poſthumius Albinus, & P. Cornelius Siſenna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sicinius. Conſulibus Ligures cum iiſdem exercitibus, quos P. Claudius & M. Porcius habuerãt, prouincia decreta eſt. Hiſpaniæ extra ſortem prioris anni prætoribus cum ſuis exercitibus ſeruatæ. Prætores ita ſortiri iuſſi, uti flamini Diali utique altera iuris dicẽdi Romæ prouincia eſſet. peregrinam eſt ſortitus. Siſennæ Cornelio urbana, Sp. Poſthumio Sicilia, L. Puppio Apulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia euẽnit. L. Iulius proficiſci mature eſt iuſſus. Galli tranſalpini per ſaltus ignotæ antea uiæ (ut ante dictum eſt) in Italiam tranſgreſſi, oppidum in agro qui nunc Aquileienſis eſt, ædificabant. id eos ut prohiberet, quoad eius ſine bello poſſet, prætori mandatum eſt. ſi armis prohibendi eſſent, coss. certiores faceret. ex his placere alterum aduerſus Gallos ducere legiones. H Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant. in demortui Cn. Cornelij Lentuli locum creatus erat Sp. Poſthumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius Craſſus PONT. MAX. mortuus eſt: in cuius locũ M. Sempronius Tuditanus pontifex eſt cooptatus. PONT. MAX. eſt creatus C. Seruilius Geminus. P. Licinij funeris cauſa uiſceratio data, & gladiatores CXX pugnauerunt. & ludi funebres per triduũ facti: poſt ludos epulum. in quo, cum toto foro ſtrata triclinia eſſent: tempeſtas cum magnis procellis coorta coegit pleroſque tabernacula ſtatuere in foro. eadem paulo poſt, cum undique conſerènaſſet, ſublata. defunctóſque uulgo ferebãt, quòd inter fatalia uates cecinissent, neceſſe eſſe tabernacula in foro ſtatui. Hac religione leuatis altera iniecta, quòd ſanguine per biduum pluuiſſet in area Vulcani: & per decemuiros ſupplicatio indicta erat eius prodigij expiandi cauſa. Priuſquam coss. in prouincias proficiſcerentur, I legationes tranſmarinas in ſenatum introduxerunt. nec unquam antè tantũ regionis eius hominum Romæ fuerat. nam ex quo fama per gentes quæ Macedoniam accolunt, uulgata eſt, crimina querimoniáſque de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis operæpretium fuiſſe queri, pro ſe quæque ciuitates gentéſque, ſinguli etiam priuatim (grauis enim accola omnibus erat) Romam aut ad ſpem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ ſolatium uenerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre eius Athenæo uenit ad querendum ſimul quòd non deducerentur ex Thracia præſidia: ſimul quòd in Bithyniam Pruſiæ bellum aduerſus Eumenem gerenti auxilia miſſa forent.

Reſpondendum ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile eſſet, aut ea quæ obiicerentur, aut quæ aduerſus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa ſolum, ſed etiam pleraque oppido quàm parua erant: de controuerſia finium, K de hominibus raptis, pecoribúſque abactis, de iure aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per uim aut per gratiam iudicatis. nihil horum neq; Demetriũ docere dilucide, nec ſe ſatis liquido diſcere ab eo ſenatus cum cerneret poſſe: ſimul & tyrocinio & perturbatione iuuenis moueretur: quæri iuſſit ab eo, ecquem de his rebus commentarium à patre accepiſſet? cum reſpondiſſet accepiſſe ſe, nihil prius nec potius uiſum eſt, quàm regis ipſius de ſingulis reſponſa accipere. librum extemplo popoſcerunt: deinde ut ipſe recitaret, permiſerunt. Erant autem de rebus ſingulis in breue coactæ cauſæ: ut alia feciſſe ſe ſecundum decreta legatorum doceret: alia non per ſe ſtetiſſe quo minus faceret, ſed per eos ipſos qui accuſarent. interpoſuerat & querelas de ini-

A de iniquitate decretorum, & quàm non ex æquo diſceptatum apud Cæcilium foret: indignéque ſibi, nec ullo ſuo merito inſultatum ab omnibus eſſet. Has notas irritati eius animi collegit ſenatus. cæterum alia excuſanti iuueni, alia recipienti futura ita, ut maxime uellet ſenatus, reſponderi placuit. Nihil patrem eius neque rectius, nec magis quod ex uoluntate ſenatus eſſet, feciſſe, quàm quòd utcunque ea geſta eſſent, per Demetrium filiũ ſatisfieri uoluiſſet Romanis. multa, & diſſimulare, & obliuiſci & pati præterita ſenatum poſſe, & credere etiam Demetrio credendum eſſe. obſidem enim ſe animum eius habere, etſi patri corpus reddiderit. & ſcire quantum ſalua in patrem pietate poſſit, amicum eum P R eſſe. honoríſque eius cauſa miſſuros in Macedoniam legatos: ut ſi quid minus factum ſit quàm debuerit, tum quoque ſine piaculo rerum prætermiſſarum fiat. uelle etiam ſentire Philippum, integra omnia ſibi cum P R Demetrij filij be- *Vrb. 571. Oly. 149.*

B neficio eſſe. Hæc quæ augendæ amplitudinis eius cauſa facta erant, extemplo in inuidiam, mox etiam in perniciem adoleſcenti uerterunt. Lacedæmonij deinde introducti ſunt. Multæ & paruæ diſceptationes iactabantur: ſed quæ maxime rem continerent, erant; utrum reſtituerentur quos Achæi damnauerant, nec ne: inique, an iure occidiſſent, quos o[illegible] uertebatur & utrum manerent in Achaico concilio Lacedæmonij, an ut a[illegible]era, ſecretũ[illegible] ius unius in Peloponneſo ciuitatis ius eſſet. Reſtitui, iudici[illegible]cuit: Lacedæmonem [illegible]anere in Achaico concilio: ſcribíque id decre[illegible] à Lacedæmoniis & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Martius e[illegible]em in Peloponneſo ſociorum res aſpicere. nam ibi quoque & ex ueteribus [illegible] motus erant: & Meſſenij deſciuerant à concilio Achaico. cuius bell[illegible] ſi expromere uelim, immemor ſim propoſiti, quo ſtatui

C non ultra a[illegible]a, niſi quà Romanis cohærerent rebus. Euentus memorabilis eſt, quòd [illegible] ſuperiores eſſent Achæi, Philopœmen prætor eorum capitur ad præoccupandam [illegible]n, quam hoſtes petebant: in ualle iniqua cum equitibus paucis oppreſſus. Ipſum potuiſſe effugere Thracum Cretenſiumque auxilio tradunt. ſed pudor relinquendi equites nobiliſſimos gentis, ab ipſo nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas anguſtias cogendo ipſe agmen præbet, ſuſtinens impetus hoſtium: prolapſo equo, & ſuo ipſe caſu, & onere equi ſuper eum ruentis haud-multum abfuit, quin exanimaretur, ſeptuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, uiribus admodum attenuatis. Iacentem hoſtes ſuperfuſi oppreſſerunt: cognitúmque, primum à uerecundia memoriaque meritorum haud ſecus quàm ducem ſuum attollunt, reficiuntque, & ex ualle deuia in uiam portant: uix ſibi-

D met ipſi præ necopinato gaudio credentes. pars nuntios Meſſenen præmittunt, debellatum eſſe: Philopœmenem captum adduci. Primum adeo incredibilis uiſa res, ut non pro uano modo, ſed uix pro ſano nuntius audiretur. deinde ut ſuper alium alius idem omnes affirmantes ueniebant: tandem facta fides. & priuſquam appropinquare urbi ſatis ſcirent, ad ſpectaculum omnes ſimul liberi ac ſerui, pueri quoque cum fœminis effunduntur. itaque clauſerat portam turba: dum pro ſe quiſque, niſi ipſe ocul[illegible] credidiſſet, uix pro comperto tantam rem habiturus uideretur. Aegre ſummo [illegible] obuios intrare portam, qui adducebant Philopœmenem, potuerunt: atque turb[illegible]nferta iter reliquum clauſerat. & cum pars maxima excluſa à ſpectaculo eſſet, theatrum repente, quod uiæ propinquum erat, compleuerunt: & ut eò in conſpectum populi adduceretur, una uoce omnes expoſcebant. Magiſtratus & principes ueriti ne quem motum

E miſericordia præſentis tanti uiri faceret, [illegible] alios uerecundia priſtinæ maieſtatis collata præſenti fortunæ, alios recordatio ingentium meritorum motura eſſet, procul in conſpectu eũ ſtatuerunt: deinde raptim ex oculis hominũ abſtraxerunt, Pr. Dinocrate dicẽte, eſſe quæ pertinentia ad ſummã belli percunctari eũ magiſtratus uellent. inde adducto eo in curiam, & ſenatu uocato, conſultari cœptum. Iam inueſperaſcebat, & non modo cætera, ſed ne in proximã quidem noctem, ubi ſatis tuto cuſtodiretur, expediebant. obſtupuerant ad magnitudinẽ priſtinæ eius fortunæ uirtutíſque, & neque ipſi domum recipere cuſtodiendum audebant, nec cuiquam uni cuſtodiam eius ſatis credebant. admonent deinde quidam, eſſe theſaurum publicum ſub terra, ſaxo quadrato ſeptum. eò uinctus demittitur, & ſaxum ingens, quo operitur, machina ſuperimpoſitum eſt. ita

vrb. 571. loco potius quàm homini cuiquam credendam cuſtodiam rati, lucem inſequentem F
Ol. 149. expectauerunt. Poſtero die multitudo quidem integra, memor priſtinorum eius in ciuitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quærenda eſſe præſentium malorum, cenſebant: defectionis authores, quorum in manu reſpublica erat, in ſecreto conſultantes omnes ad necem eius conſentiebant: ſed utrum maturarent, an differrent, ambigebatur. uicit pars auidior pœnæ: miſſúſque qui uenenum ferret. Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quàm quæſiſſe ſi incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorum erat) equitéſque euaſiſſent. poſteaquam dictum eſt incolumes eſſe: bene habet, inquit. & poculo impauide exhauſto, haud ita multo poſt expirauit. Nec diuturnum mortis eius gaudium authoribus crudelitatis fuit. uicta nanque Meſſene bello expoſcentibus Achæis noxios dedit, oſſáque reddita Philopœmenis ſunt: ſepultus ab uniuerſo Achaico eſt concilio, adeo omnibus humanis congeſtis honoribus, ut G ne diuinis quidem abſtineretur. A b ſcriptoribus rerum Græcis Latiníſque tantum huic uiro tribuitur, ut à quibuſdã eorum uelut ad inſignem notã huius anni memoriæ mandatum ſit, tres claros impetatores eo anno deceſſiſſe, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duarum potentiſſimarum gentium ſummis imperatoribus poſuerunt. Ad Pruſiam regem legatus T. Quintius F[illegible] quem ſuſpectum Romanis & receptus poſt fugam Antiochi Annibal [illegible] Eumenem motum faciebat. ibi ſeu quia à Flaminino inter cæte[illegible] erat, hominem omnium qui uiuerent infeſtiſſimum P R apud [illegible] uæ primũ, deinde fractis eius opibus, Antiocho regi author be[illegible] ſeu quia ipſe Pruſias, ut gratificaretur præſenti Flaminino Rom[illegible] ut tradendi eius in poteſtatem conſilium cepit: à primo colloqu[illegible] extemplo ad domum Annibalis cuſtodiendam miſſi ſunt. Semp[illegible] exitum uitæ ſuæ H Annibal proſpexerat animo, & Romanorum inexpiabile odium in ſe cernens, & fidei regum nihil ſane confiſus. Pruſiæ uero leuitatem etiam expertus erat. Flaminini quoque aduentum uelut fatalem ſibi horruerat. ad omnia undique infeſta ut iter ſemper aliquod præparatum fugæ haberet, ſeptem exitus è domo fecerat, & ex iis quoſdam occultos, ne cuſtodia ſepirentur. ſed graue imperium regum nihil inexploratum, quod inueſtigari uolunt, efficit. totius circuitum domus ita cuſtodiis cõplexi ſunt, ut nemo inde elabi poſſet. Annibal, poſteaquam eſt nuntiatum milites regios in ueſtibulo eſſe: poſtico, quod deuium maxime atque occultiſſimi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque occurſu militum obſeptum ſenſit, & omnia circa clauſa cuſtodiis diſpoſitis eſſe: uenenum, quod multo ante præparatum ad tales habebat caſus, popoſcit. Liberemus, inquit, diuturna cura P R, quando mortem ſenis expectare longum cenſent. nec I magnam, nec memorabilem ex inermi proditóque Flamininus uictoriam feret. mores quidem P R quantum mutauerit, uel hic dies argumento erit. Horum patres Pyrrho regi hoſti armato exercitum in Italia habenti, ut à ueneno caueret, prædixerunt: hi legatu[illegible] nſularem, qui author eſſet Pruſiæ per ſcelus occidendi hoſpitis, miſerunt. Exe[illegible] deinde in caput regnúmque Pruſiæ, & hoſpitales deos uiolatæ ab eo fidei teſtes in[illegible]ans, poculum exhauſit. Hic uitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybius & Rutilius hoc anno mortuum ſcribunt. Ego neque his, neque Valerio aſſentior: his, quòd cenſoribus M. Porcio, L. Valerio principem ſenatus ipſum L. Valerium cenſorem lectum inuenio, cum ſuperioribus duobus luſtris Africanus fuiſſet: quo uiuo, niſi ut ille ſenatu moueretur, quam notam nemo memoriæ prodidit, alius princeps in K locum eius lectus non eſſet. Antiatem authorem refellit tribunus plebis M. Næuius: aduerſus quem oratio inſcripta P. Africani eſt. Hic Næuius in magiſtratuum libris eſt tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio COSS. ſed iniit tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio COSS. ad quartum idus Decembres. inde tres menſes ad idus Martias ſunt: quibus P. Claudius, L. Porcius conſulatum inierunt. ita & uixiſſe in tribunatu Næuij uidetur: diéſque ei dici ab eo potuiſſe: deceſſiſſe autem ante L. Valerij & M. Porcij cenſuram. Trium clariſſimorum ſuæ cuiuſque gentis uirorum non magis tempore congruente comparabilis mors uidetur eſſe, quàm quòd nemo eorum ſatis dignum ſplendore uitæ exitum habuit. iam primum omnes non in patrio ſolo mortui, nec ſepulti

A pulti ſunt. ueneno abſumpti Annibal & Philopœmen: exul Annibal proditus ab ho- Vrb. 571.
ſpite: captus Philopœmen in carcere & in uinculis expirauit. Scipio, etſi nō exul, neque Ol. 149.
damnatus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus abſens citatus uoluntarium
non ſibimet ipſe ſolum, ſed etiam funeri ſuo exilium indixit. Dum ea in Peloponneſo,
à quibus diuertit oratio, geruntur: reditus in Macedoniam Demetrij legatorúmque a-
liter aliorum affecerat animos. unlgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminen
tis metus terruerat, Demetrium ut pacis authorem cum ingenti fauore conſpiciebāt:
ſimul & ſpe haud dubia regnum ei poſt mortem patris deſtinabant. nam etſi minor æ-
tate quàm Perſeus eſſet: hunc tamen iuſta matrefamiliâs, illum pellice ortum eſſe. il-
lum, ut ex uulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere: hunc inſignem
Philippi ſimilitudinem præ ſe ferre. ad hoc, Romanos Demetrium in paterno ſolio lo-
B caturos: Perſei nullam apud eos gratiam eſſe. Hæc uulgo loquebantur. itaque & Per-
ſea cura angebat, ne parum pro ſe una ætas ualeret, cum omnibus aliis rebus frater ſu-
perior eſſet: & Philippus ipſe, uix ſui arbitrij fore quem hæredem regni relinqueret,
credens, ſibi quoque grauiorem eſſe quàm uellet, minorem filium cenſebat. offen-
debatur interdum concurſu Macedonum ad eum: & alteram iam ſe uiuo regiam eſ-
ſe indignabatur. Et ipſe iuuenis haud dubie inflatior redierat, ſubnixus erga ſe iudi-
ciis ſenatus, conceſſiſque ſibi, quæ patri negata eſſent. & omnis mentio Romanorum,
quantam dignitatem ei apud cæteros Macedonas, tantam inuidiam non apud fra-
trem modo, ſed etiā pud patrem conciliabat: utique poſteaquam alij legati Romani
uenerunt, & cogebatur decedere Thracia, præſidiáque deducere, & alia aut ex decre-
to priorum legatorum, aut ex noua conſtitutione ſenatus facere. ſed omnia mœrens
C quidem & gemens, eo magis, quòd filium frequentiorem prope cum illis, quam ſecum
cernebat: obedienter tamen aduerſus Romanos faciebat, ne quam mouendi extem-
plo belli cauſam præberet. auertendos etiam animos à ſuſpicione talium conſiliorum
ratus, mediam in Thraciam, exercitum in Odryſas & Dentheletas & Beſſos duxit. Phi
lippopolin urbem fuga deſertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum
familiis receperant ſeſe, cepit: campeſtréſque barbaros, depopulatus agros eorum, in
deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præſidio, quod haud multo poſt
ab Odryſis expulſum eſt, oppidum in Dertiopo condere inſtituit. Pæoniæ ea regio eſt
prope Erigonum fluuium, qui ex Illyrico per Pæoniam fluens in Axium amnem edi-
tur. Haud procul Stobis, uetere urbe, nouam urbem Perſeida, ut is filio maiori habere-
tur honos, appellari iuſſit. Dum hæc in Macedonia gerútur, c o s s. in prouincias pro-
D fecti. Marcellus nuntium præmiſit ad L. Porcium proconſulem, ut ad nouum Gallo-
rum oppidum legiones admoueret. aduenienti conſuli Galli ſeſe dediderunt. duode-
cim millia armatorum erant. plerique arma ex agris rapta habebant. ea ægre patien-
tibus iis adempta, quæque alia aut populantes agros rapuerant, aut ſecum attulerant.
de his rebus qui quererentur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum à C.
Valerio pr. expoſuerunt: ſe, ſuperante in Gallia multitudine, inopia coactos ag[illegible] ege
ſtate, ad quærendam ſedem Alpes tranſgreſſos. quæ inculta per ſolitudines [illegible] ent,
ibi ſine ullius iniuria conſediſſe. oppidum quoque ædificare cœpiſſe: quod indicium eſ-
ſet, nec agro nec urbi ulli uim allaturos ueniſſe. nuper M. Claudium ad ſe nuntium
miſiſſe, bellum ſe cum iis, ni dederentur, geſturum. ſe certam, etſi non ſpecioſam pa-
cem, quàm incerta belli præoptantes, dediſſe ſe prius in fidem, quàm in poteſtatem
E populi Romani. poſt paucos dies iuſſos & agro & urbe decedere, ſeſe tacitos abi-
re quò terrarum poſſent, in animo habuiſſe. arma deinde ſibi, & poſtremo omnia a-
lia quæ ferrent ageréntue, adempta. orare ſe pro S P Q R ne in ſe innoxios deditos a-
cerbius quàm in hoſtes ſæuirent. Huic orationi ſenatus ita reſponderi iuſſit. Neque
illos recte feciſſe, cum in Italiam uenerint, oppidúmque in alieno agro, nullius Ro-
mani magiſtratus, qui ei prouinciæ præeſſet, permiſſu ædificare conati ſint: neque
ſenatui placere deditos ſpoliari. itaque ſe cum iis legatos ad c o s. miſſuros: qui ſi re-
deant unde uenerint, omnia iis ſua reddi iubeant: quique protinus eant trans Alpes,
& denuntient Gallicis populis, multitudinem ſuam domi contineant. Alpes pro-
pe inexuperabilem finem in medio eſſe. non utique iis melius fore, qui eas primi per-

vrb. 572. uias feciſſent. Legati miſſi L. Furius Purpurio, Q. Minutius, L. Manlius Acidinus. Gal- F
Oly. 149 li redditis omnibus quæ ſine cuiuſquam iniuria habebant, Italia exceſſerũt. Legatis Ro
manis tranſalpini populi benigne reſponderunt. ſeniores eorum nimiam lenitatem po
puli Romani caſtigarunt, quòd eos homines, qui gentis iniuſſu profecti occupare a-
grum imperii Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidum conati ſunt, impunitos di-
miſerint. debuiſſe grauem temeritatis mercedem ſtatui. quòd uero etiam ſua reddide-
rint: uereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exceperunt &
proſecuti cum donis legatos ſunt. M. Claudius cos. Gallis ex prouincia exactis, Iſtri-
cum bellum moliri cœpit: literis ad ſenatum miſſis, ut ſibi in Iſtriam traducere legiones
liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur. nec ſatis
conſtabat, utrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. Poſtremo Lati- G
nam potius coloniam deducendam patres cenſuerunt. triumuiri creati ſunt P. Scipio
Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma coloniæ
Romanorum ciuium ſunt deductæ. bina millia hominum in agro qui proxime Boio-
rum, antè Tuſcorum fuerat, octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. dedu-
xerunt triumuiri M. Aemylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Criſpinus. Et
Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Caletranum eſt deducta. deduxerunt
triumuiri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Tib. Sempronius Gracchus. iugera in
ſingulos data decem. Eodem anno A. Terentius propr. haud procul flumine Ibero in
agro Auſetano & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit, & oppida quæ ibi communierant,
aliquot expugnauit. Vlterior Hiſpania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius pro-
prætor diutino morbo eſt implicitus, & nullo laceſſente per opportune quieuerunt Lu-
ſitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio cos. geſtum. M. Marcel- H
lus ex Iſtria reuocatus, exercitu dimiſſo Romam comitiorum cauſa rediit. Creauit
COSS. Cn. Bebium Pamphilum, & L. Aemylium Paulum. Cum M. Aemylio Lepi-
do hic ædilis curulis fuerat, à quo conſule quintus annus erat, cum is ipſe Lepidus poſt
duas repulſas cos. factus eſſet. Prr. inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leui-
nus, L. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Iſtra.
Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum cauſa, quòd ſanguinem per biduum plu
uiſſe in area Concordiæ ſatis credebant: nuntiatúmque erat, haud procul Sicilia inſu-
lam quæ non antè fuerat, nouam editam è mari eſſe. Annibalem hoc anno Antiâs Va-
lerius deceſſiſſe author eſt: legatis ad eã rem ad Pruſiam miſſis præter T. Quintium Fla-
mininum, cuius in ea re celebre eſt nomen, L. Scipione Aſiatico, & P. Scipione Naſica.

DECADIS QVARTAE LIBER DECIMVS. I

PRincipio inſequentis anni cos. prætoréſque ſortiti prouincias ſunt.
conſulibus nulla præter Ligures quæ decerneretur, erat. Iuriſdictio
urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Hi-
ſpaniarum Q. Fuluio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Cæci-
lio Dentrici Sicilia, C. Terentio Iſtræ Sardinia. coss. delectus ha-
bere iuſſi. Q. Fabius ex Liguribus ſcripſerat, Apuanos ad rebellio-
nem ſpectare, periculúmque eſſe ne impetum in agrum Piſanum fa-
cerent. Et ex Hiſpanis citeriorem in armis eſſe, & cum Celtiberis bellari ſciebant: in
ulteriore, quia diu æger prætor eſſet, luxuria & otio ſolutam diſciplinam militarem eſ- K
ſe. Ob ea nouos exercitus conſcribi placuit, quatuor legiones in Ligures, uti ſingulæ
quina millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites: ſociorum iiſdem Latini
nominis xv millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo conſulares exercitus
eſſent. ſcribere præterea iuſſi ſeptem millia peditum ſociorum ac Latini nominis, &
quadringentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex conſulatu pro-
rogatum imperium erat. in Hiſpania etiam utranque quæ ducerentur, quatuor mil-
lia peditum ciuium Romanorum, & cc equites, & ſociorum ſeptem millia peditũ cum
ccc equitibus ſcribi iuſſa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu quem habebat in Ligu-
ribus, prorogatum in annum imperium eſt. Ver procelloſum eo anno fuit. pridie Parilia

medio

A medio ferme die atrox cum uento tempeſtas coorta, multis ſacris prophaniſque locis Vrb.572.
ſtragem fecit. ſigna ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino Oly.149.
eſt, raptam tulit, & in poſticis partibus Cereris templi affixit: ſigna alia in Circo maxi-
mo cum columnis quibus ſuperſtabant, euertit: faſtigia aliquot templorum à culmi-
nibus abrupta fœde diſſipauit. itaque in prodigium uerſa ea tempeſtas, procurarique
aruſpices iuſſerunt. ſimul procuratum eſt, quòd tripedem mulum Reate natum nun
tiatum erat: & à Formiis ædem Apollinis ac Caietæ de cælo tactam. ob ea prodigia
xx hoſtiis maioribus ſacrificatum eſt, & diem unum ſupplicatio fuit. Per eoſdem
dies ex literis A. Terentij proprætoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore prouin-
cia, cum plus annum æger fuiſſet, mortuum eſſe. eo maturius in Hiſpaniam prr. iuſſi
proficiſci. Legationes tranſmarinæ deinde in ſenatum introductæ ſunt. prima Eume-
B nis & Pharnacis regum, & Rhodiorum querentium de Sinopenſium clade. Philippi
quoque legati & Achæorum & Lacedæmoniorum ſub idem tempus uenerunt. iis prius
Martio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæque uiſendas miſſus erat, reſponſa data
ſunt. Aſiæ regibus ac Rhodiis reſponſum eſt, legatos ad eas res uiſendas miſſurum ſe-
natum. De Philippo auxerat curam Martius. nam ita feciſſe eum quæ ſenatui placuiſ-
ſent, fatebatur, ut facile appareret, non diutius quàm neceſſe eſſet, facturum: neq; ob-
ſcurum erat, rebellaturum: omniaque quæ tunc ageret diceretque, eò ſpectare. Iam pri
mum omnem fere multitudinem ex maritimis ciuitatibus cum familiis ſuis in Ema-
thiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia eſt, traduxit: Thracibúſque & a-
liis barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in Ro-
mano bello. Ingentem ea res fremitum in tota Macedonia fecit. relinquenteſque pe-
C nates ſuos cum coniugibus ac liberis, pauci tacitum dolorem continebant: execratio-
néſque in agminibus proficiſcentium in regem, uincente odio metum, exaudiebantur.
His ferox animus, omnes homines, omnia loca temporáque ſuſpecta habebat. poſtre-
mo negare propalam cœpit, ſatis tutum ſibi quicquam eſſe, niſi liberos eorum quos in-
terfeciſſet, comprehenſos in cuſtodia haberet, & tempore alium alio tolleret. Eam cru
delitatem fœdam per ſe, fœdiorem unius domus clades fecit. Herodicum principem
Theſſalorum multis ante annis occiderat. generos quoque eius poſtea interfecit. in
uiduitate relictæ filiæ, ſingulos filios paruos habentes. Theoxena & Archo nomina
his mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aſpernata nuptias eſt. Archo Pori-
di cuidam longe principi gentis Aenianum nupſit, & apud eum plures enixa partus,
paruis admodum relictis omnibus deceſſit. Theoxena, ut in ſuis manibus liberi ſo-
roris educarentur, Poridi nupſit: & tanquam omneis ipſa enixa foret, ſuum ſororiſ-
D que filios in eadem habebat cura. poſteaquam regis edictum de comprehendendis libe
ris eorum qui interfecti eſſent, accepit, ludibrio futuros non regis modo, ſed cuſtodum
etiam libidinis rata, ad rem atrocem animum adiecit, auſáque eſt dicere, ſe ſua manu
potius omnes interfecturam, quàm in poteſtatem Philippi uenirent. Poris abomina-
tus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hoſpites di-
xit, comitémque ipſum fugæ futurum eſſe. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Aeniam ad
ſtatum ſacrificium quod conditori Æneæ cum magna cerimonia quotannis faciunt.
ibi die per ſolennes epulas conſumpto, nauem præparatam à Poride ſopitis omnibus
de tertia uigilia conſcendunt, tanquam redituri in Theſſalonicam, ſed traiicere in
Eubœam erat propoſitum. cæterum in aduerſum uentum nequicquam eos tendentes
E prope terram lux oppreſſit. & regij qui præerant cuſtodiæ portus, lembum armatum
ad pertrahendam eam nauim miſerunt, cum graui edicto, ne reuerterentur ſine ea.
Cum iam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarúmque
intentus erat. interdum manus ad cælum tendens, opem ut dij ferrent, orabat. ferox in-
terim fœmina ad multo antè præcogitatum reuoluta facinus, uenenum diluit, ferrúm-
„ que promit. & poſito in cōſpectu poculo, ſtrictíſque gladiis, Mors, inquit, una uindicta
„ eſt. uiæ ad mortem hæ ſunt. qua quenque animus fert, effugite ſuperbiam regiam. agi-
„ te iuuenes mei, primum qui maiores eſtis, capite ferrū: aut haurite poculum, ſi ſegnior
„ mors iuuat. Et hoſtes aderāt, & author mortis inſtabat. alij alio letho abſumpti ſemia-
nimes è naue præcipitantur. ipſa deinde uirum comitem mortis complexa in mare ſeſe

Vrb. 572. deiecit. naue uacua dominis regij potiti ſunt. Huius atrocitas facinoris nouã uelut flam F
Olym. 149. mam regis inuidiæ adiecit, ut uulgo ipſum liberóſque eius execrarentur. quæ diræ bre-
ui ab omnibus diis exauditæ, ut ſæuiret ipſe in ſuum ſanguinem, effecerunt. Perſeus e-
nim, cum in dies magis cerneret fauorem dignitatemq́ue Demetrii fratris apud Mace-
donum multitudinem creſcere, & gratiam apud Romanos, ſibi ſpem nullam regni ſu-
pereſſe niſi in ſcelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. cæterum cum ſe
ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, ſatis per ſe ualidum crederet: ſingu-
los amicorum patris tentare ſermonibus perplexis inſtitit. & primo quidã ex his, aſper-
nantium tale quicquam ſpeciem præbuerunt, quia plus in Demetrio ſpei ponebãt. de-
inde creſcente in dies Philippi odio in Romanos, cui Perſeus indulgeret, Demetrius
ſumma ope aduerſaretur: proſpicientes animo exitum incauti à fraude fraterna iuue-
nis, adiuuandum quod futurum erat rati, fouendamq́ue ſpem potẽtioris, Perſeo ſe ad- G
iungunt. cætera in ſuum quæque tẽpus agenda differunt. in præſentia placet, omni ope
in Romanos accendi regem, impelliq́ue ad conſilia belli, ad quæ iam ſua ſponte animũ
inclinaſſet. ſimul ut Demetrius in dies ſuſpectior eſſet, ex compoſito ſermones ad ſpem
Romanorum trahebant. ibi cum alii mores & inſtituta eorum, alii res geſtas, alii ſpeciẽ
ipſius urbis nondum exornatæ neque publicis neque priuatis locis, alii ſingulos princi
pum eluderent: iuuenis incautus & amore nominis Romani, & certamine aduerſus fra
trem, omnia tuẽdo, ſuſpectum ſe patri, & opportunum criminibus faciebat. itaque ex-
pertem eum pater omnium de rebus Romanis cõſiliorum habebat. totus in Perſea uer
ſus, cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierant, quos forte miſerat
in Baſtarnas ad accerſenda auxilia: adduxerantq́ue inde nobiles iuuenes, & regii quoſ-
dam generis. quorum unus ſororem ſuam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: H
erexe: atque conſociatio gentis eius animum regis. Tum Perſeus, quid iſta proſunt? in-
quit. nequaquam tantum in externis auxiliis eſt præſidii, quantum periculi fraude do-
meſtica. proditorem nolo dicere, certe ſpeculatorẽ habemus in ſinu: cuius ex quo obſes
Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipſi habent. Omnium pene
Macedonum in eum ora conuerſa ſunt, nec regem ſe alium habituros aiunt, quàm quẽ
Romani dediſſent. His per ſe ægra mens ſenis ſtimulabatur, & animo magis quàm
uultu ea crimina accipiebat. Forte luſtrandi exercitus uenit tempus: cuius ſolenne eſt
tale. Caput mediæ canis præciſæ, & prior pars ad dexteram cum extis, poſterior ad læ-
uam uiæ ponitur. inter hanc diuiſam hoſtiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur
primo agmini arma inſignia omniũ ab ultima origine Macedoniæ regum, deinde rex
ipſe cum liberis ſequitur. proxima eſt regia cohors, cuſtodéſque corporis: poſtremum I
agmen Macedonum cætera multitudo claudit. latera regis duo filii iuuenes cingebant,
Perſeus iam triceſimum annum agens, Demetrius quinquennio minor, medio iuuen-
tæ robore ille, hic flore: fortunati patris matura ſoboles, ſi mẽs ſana fuiſſet. Mos erat lu-
ſtrationis, ſacro peracto exercitum decurrere, & diuiſas bifariam duas acies concurre-
re ad ſimulachrum pugnæ. regii iuuenes duces ei ludiero certamini dati. cæterum non
imago fuit pugnæ, ſed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multáque uul
nera ſudibus facta, nec præter ferrum quicquam defuit ad iuſtam belli ſpeciem. Pars ea
quæ ſub Demetrio erat, longe ſuperior fuit. id ægre patiente Perſeo, lætari prudentes a-
mici eius, eámque rem ipſam dicere præbituram cauſam criminandi iuuenis. Conui-
uium eo die ſodalium qui ſimul decurrerant, uterque habuit: cum uocatus ad cœnam
ab Demetrio Perſeus negaſſet, feſto die inuitatio benigna, & hilaritas iuuenilis utroſ- K
que in unum traxit. commemoratio ibi certaminis ludicri, & iocoſa dicta in aduerſa-
rios: ita ut ne ipſis quidem ducibus abſtineretur, iactabantur. ad has excipiendas uoces
ſpeculator ex conuiuis Perſei miſſus, cum incautior obuerſaretur, exceptus à iuuenibus
forte triclinio egreſſis male mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius, quin comeſſatũ,
inquit, ad fratrem imus? & iram eius, ſi qua ex certamine reſidet, ſimplicitate & hilari-
tate noſtra lenimus? omnes ſe ire conclamarunt, præter eos qui ſpeculatoris ab ſe pul-
ſati præſentem ultionem metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret, ferrum ue-
ſte abdiderunt: quo ſe tutari, ſi qua uis fieret, poſſent. Nihil occulti eſſe in inteſtina diſ-
cordia poteſt. utraque domus ſpeculatorum & proditorum plena erat. præcucurrit in-

dex

A dex ad Perſea, ferro ſuccinctos nuntians cum Demetrio quatuor adoleſcentes uenire. Vrb.572.
etſi cauſa apparebat: (nam ab iis pulſatum conuiuam ſuum audierat) tamen infaman- Oly.149.
dæ rei cauſa ianuam obſerari iubet: & ex parte ſuperiore ædium, uerſiſque in uiam fene
ſtris, comeſſatores tanquam ad cædem ſuam uenientes aditu ianuæ arcet. Demetrius
per uinũ quòd excluderetur pauliſper uociferatus, in conuiuium redit, totius rei igna-
rus. Poſtero die Perſeus quum primum conueniendi poteſtas patris fuit, regiam ingreſ
ſus, perturbato uultu in conſpectu patris tacitus procul conſtitit. cui cum pater, ſatin'
» ſaluæ? & quęnam ea mœſtitia eſſet? interrogaret eum· Deludicro tibi, inquit, uiuere me
» ſcio. iam non occultis à fratre petimur inſidiis. nocte cum armatis domum ad interfi-
» ciendum me uenit: clauſiſque foribus, parietum præſidio me à furore eius ſum tutatus.
» Cum pauorẽ miſtum admiratione patri iniecifſet· Atqui ſi aures præbere potes, inquit,
B manifeſtam rem teneas, faciam. Enimuero ſe Philippus dicere auditurum, uocarique
extemplo Demetrium iuſſit: & ſeniores duos amicos, expertos inter fratres certaminũ,
infrequentes iam in regia, Lyſimachum & Onomaſtum accerſit, quos in cõſilio habe-
ret. Dum ueniũt amici, ſolus filio procul ſtante, multa ſecum animo uolutans inambu-
lauit. poſteaquam ueniſſe eos nuntiatum eſt: ſeceſſit in partem interiorem cum duobus
amicis, totidem cuſtodibus corporis. filiis ut ternos inermes ſecum introducerent, per-
» miſit. Ibi cum conſediſſet· Sedeo, inquit, miſerrimus pater iudex inter duos filios, accu
» ſatorem parricidii, & reum, aut confícti aut admiſſi criminis labem apud meos inuen-
» turus. Iampridem quidem hanc procellam imminẽtem timebam, cum uultus inter uos
» minime fraternos cernerem, cum uoces quaſdã exaudirem. ſed interdum ſpes animum
» ſubibat, deflagrare iras ueſtras, purgari ſuſpiciones poſſe. etiam hoſtes armis poſitis fœ-
C dus iciſſe, & priuatas multorum ſimultates finitas. ſubitu tam uobis aliquando germa-
nitatis memoriam, puerilis quondam ſimplicitatis conſuetudiniſque inter uós, meorũ
» denique præceptorum: quæ uereor ne uana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego au-
» dientibus uobis deteſtatus exempla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus eo-
» rum retuli? quibus ſe, ſtirpẽmque ſuã, domos, regna funditus euertiſſent? meliora quo-
» que exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmonio-
» rum reges, ſalutarem per multa ſecula ipſis patriæque. eandem ciuitatem, poſteaquam
» mos ſibi cuique rapiendi tyrannidem, exortus ſit, euerſam. iam hos, Eumenem Atta-
» lumque fratres, a quàm exiguis rebus, prope ut puderet regii nominis: mihi, Antiocho,
» & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna unanimitate regnum æ-
» quaſſe. ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut uiſa, aut audita habebam, T. &
» L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt: P. & L. Scipionum, qui Antiochum de-
D uicerunt: patris patruique eorum, quorum perpetuam uitæ concordiam mors quoque
» miſcuit. neque uos illorum ſcelus, ſimiliſque ſceleri euentus deterrere à uecordi diſcor-
» dia potuit: neque horum bona mens, bona fortuna, ad ſanitatem flectere. Vino, & ſpi-
» rante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba creuiſtis. eouſque me
» uiuere uultis, donec alterius ueſtrũ ſuperſtes, haud ambiguum regem alterũ mea mor-
» te faciam. nec fratrem, nec patrem poteſtis pati. nihil chari, nihil ſancti eſt. in omniũ ui-
» cem, regni unius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite conſcelerate aures paternas: decer-
» nite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palam quicquid aut ueri poteſtis, aut com-
» miniſci libet. reſeratæ aures ſunt, quę poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus clau
» dentur. Hæc furens ira cum dixiſſet, lachrymæ omnibus obortæ, & diu mœſtum ſilen-
E tium tenuit. Tum Perſeus· Aperienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſa-
» tores accipiendi, præbendúmque ferro iugulum: quãdo non creditur niſi perpetratum
» facinus, & eadem petitus inſidiis audio, quæ latro atque inſidiator. nõ nequicquam iſti
» unum Demetrium filium te habere, me ſubditum, & pellice genitum appellant. nam ſi
» gradum, ſi charitatem filii apud te haberem: non in me querentem deprehẽſas inſidias,
» ſed in eum qui feciſſet, ſęuires: nec adeo tibi uilis uita eſſet noſtra, ut nec præterito peri-
» culo meo monereris, neque futuro, ſi inſidiantibus ſit impune. itaque ſi mori tacitum
» oportet, taceamus, precati tãtum deos, ut à me cœptum ſcelus, in me finem habeat, nec
» per meum latus tu petatis. ſin autem, quod circũuentis in ſolitudine natura ipſa ſubii-
» cit, ut hominum quos nunquam uiderint, fidem tamen implorẽt: mihi quoque ferrum

Vrb. 572. in me ſtrictum cernenti, uocem mittere liceat, per te, patriumq́; nomen, quod utri oo- F
Oly. 149. ſtrum ſanctius ſit, iamptidem ſentis. ita me audias precor, tanquam ſi uoce & complo-
ratiooe nocturna excitus mihi quiritanti iuterueniſſes: Demetrium cum armatis nocte
intempeſta in ueſtibulo meo deprehendiſſes. quod tum uociferarer in re præſenti paui-
dus, hoc nunc poſtero die queror. Frater, non comeſſantium in uicem iamdiu uiuimus
ioter oos. regnare utique uis. huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentium ius, obſtat
uetuſtus Macedooiæ mos, obſtat uero etiam patris iudicium. huc tranſceodere niſi per
meum ſanguinem non potes. omoia moliris & tentas. adhuc ſeu cura mea, ſeu fortuna
reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione & decurſu & ſimulachro ludicro pu-
gnæ funeſtum prope prælium feciſti. nec me aliud à morte uiodicauit, quàm quòd me
ac meos uinci paſſos ſum. ab hoſtili prælio tanquam fraterno luſu pertrahere me ad cœ-
nam uoluiſti. Credis me pater inter inermes coouiuas cœnaturum fuiſſe, ad quem ar- G
mati comeſſatum uenerunt? credis nihil à gladijs nocte periculum fuiſſe, quem ſudibus
te inſpectante prope occiderunt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum
ferro ſuccinctis iuuenibus uenis? conuiuam me tibi committere auſus non ſum, comeſ-
ſatorem te cum armatis uenientem recipiam? Si aperta ianua fuiſſet, funus meum para-
res hoc tempore pater, quo querentem audis. Nihil ego tanquam accuſator criminoſe,
oec dubia argumentis colligendo ago. quid enim? oegat ſe cum multitudine ueniſſe ad
ianuam meã? an ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe? quos nominauero, accerſe. poſſuot qui-
dem omnia audere, qui hoc auſi ſunt, non tamen audebunt oegare. ſi deprehenſos in-
tra limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifeſto haberes: fatentes pro depre-
henſis habe. Execrare nunc cupiditatẽ regni, & furias fraternas concita. ſed ne ſint cæ-
cæ pater execratiooes tuæ, diſcerne & diſpice inſidiatorem, & petitum inſidijs: noxium H
huic eſſe caput. qui occiſurus fratrem fuit, habeat etiam iratos pateroos deos: qui pe-
riturus fraterno ſcelere fuit, perfugium io patris miſericordia & iuſtitia habeat. quò
enim aliò confugiam? cui non ſolenne luſtrale exercitus tui, non decurſus mili-
tum, non domus, oon epulæ, non nox ad quietem data naturæ beoeficio mortalibus, tu-
ta eſt? ſi iero ad fratrem iouitatus, moriẽdum eſt. ſi recepero intra ianuam comeſſatum
fratrem, moriendum eſt. nec eundo nec maneodo inſidias euito. quò me conferam? ni-
hil præter deos pater & te colui. oon Romanos habeo, ad quos confugiam. periſſe expe-
tuot, quia tuis iniurijs doleo, quia tibi adeptas tot urbes, tot gentes, modo Thraciæ ma-
ritimam oram indigoor, nec me nec te incolumi Macedooiam ſuam futuram ſperant.
ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regem
regnumque Macedooiæ ſua futura ſciuot. Si quid extra Macedoniam tibi Romani re- I
liquiſſent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum. At in Macedooibus ſatis
præſidij eſt. Vidiſti heſterno die impetum in me militum. quid illis defuit, niſi ferrum?
quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte
principum loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortuoæ poſueruot, &
in eo qui omnia apud Romanos poteſt. neque Hercule iſtum mihi tantum fratri maio-
ri, ſed prope eſt ut tibi quoque ipſi regi & patri præferant. iſte enim eſt, cuius beoeficio
pœnam tibi ſenatus remiſit, qui ounc te ab armis Romaois protegit, qui tuam ſene-
ctutem obligatam & obooxiam adoleſcentiæ ſuæ eſſe æquum cenſet. pro iſto Roma-
ni ſtant, pro iſto omoes urbes tuo imperio liberatę, pro iſto Macedooes, qui pace Ro-
mana gaudent. mihi præter te pater, quid uſquam aut ſpei aut præſidij eſt? Quò ſpe-
ctare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintii credis? quibus & bene te conſuluiſ- K
ſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris, & hortatur ut iterum & cum
pluribus legatis, & primoribus quoque Macedonum remittas eum. T. Quintius nunc
eſt author omnium rerum iſti & magiſter. eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum
ſubſtituit. illic ante omnia clandeſtina concocta ſunt conſilia. quæruntur adiuto-
res conſilijs, cum te plures & principes Macedonum cum iſto mittere iubet. qui hinc
integri & ſynceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credentes, imbuti illinc
& infecti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius iis unus omnia eſt, eum iam re-
gem uiuo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim non ab aliis ſolum,
ſed etiam à te pater, cupiditatis regni crimen. ego uero, ſi in medio ponitur, non a-
gnoſco

Ate legati integri, et sinceri Romam eunt. imbuti illinc et infecti romanis delinimentis redeunt. Romani uiuo Patre Demetrium Regem appellant.

A gnoſco.quem enim ſuo loco moueo,ut ipſe in eius locum ſuccedam?unus ante me pa- Vrb. 572.
ter eſt,& ut diu ſit,deos rogo.ſuperſtes ei ita ſim,ſi merebor ut ipſe me eſſe uelit.hæredi- Olẏ.149.
tatem regni ſi pater trader,accipiam. Cupit regnum,& quidem ſcelerate cupit,qui trãſ-
cendere feſtinat ordinem ætatis,naturæ,moris Macedonum,iuris gentium. Obſtat fra
ter maior,ad quem iure,uoluntate etiam patris regnum pertinet.tollatur. non primus
regnum fraterna cæde petiero.pater ſenex,& filio ſolus orbatus,de ſe magis timebit,q̃
ut filii necem ulciſcatur.Romani lætabuntur,probabũt,defendent factum.Hæ ſpes in
certæ pater,ſed nõ inanes ſunt.ita enim res ſe habet:periculum uitæ propellere à me po
tes,puniendo eos qui ad me interficiendum ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eorum ſuc-
ceſſerit,mortem meam idem tu perſequi non poteris. Poſteaquam dicẽdi finem Per-
ſeus fecit,coniecti eorum qui aderant oculi in Demetrium ſunt,uelut confeſtim reſpõ-
B ſurus eſſet.deinde diu ſilentium fuit.Cum perfuſum fletu appareret omnibus loqui nõ
poſſe,tandem uicit dolorem ipſa neceſſitas,cum dicere iuberent. atque ita orſus eſt. O-
mnia quæ reorum antea fuerant auxilia,pater,præoccupauit accuſator. Simulatis la-
chrymis in alterius perniciẽ,ueras meas lachrymas ſuſpectas tibi fecit. cum ipſe ex quo
ab Roma redii,per occulta cum ſuis colloquia dies noctéſque inſidietur, ultro mihi nõ
inſidiatoris modo,ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te
exterret,ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam
gentium eſſe ait,ut ego ne apud te quidem quicquam ſpei reliquæ habeam.circumuen-
tum,ſolum,inopem,inuidia gratiæ externæ, quæ obeſt potius quàm prodeſt, onerat.
Iam illud quàm accuſatorie?quòd noctis huius crimen miſcuit cum cætera inſectatio-
ne uitæ meæ?ut & hoc,quod iam quale ſit ſcies,ſuſpectum alio uitę noſtræ tenore face-
C ret,& illam uanam criminationem ſpei,uoluntatis,conſiliorũ meorum,nocturno hoc
ficto & compoſito argumento fulciret.ſimul & illud quæſiuit, ut repentina & minime
præparata accuſatio uideretur:quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino ex-
orta.Oportuit autẽ Perſeu,ſi proditor ego patris regniq; eram,ſi cum Romanis,ſi cum
aliis inimicis patris inieram conſilia,non expectatam fabulã noctis huius eſſe, ſed pro-
ditionis meæ ante me accuſatum:ſi illa ſeparata ab hac uana accuſatio erat,inuidiamq;
tuam aduerſus me magis quàm crimen meum indicatura,hodie quoque eam aut præ-
termitti,aut in aliud tempus differri:ut perſpiceretur, utrum ego tibi, an tu mihi, nouo
quidem & ſingulari genere odii,inſidias feciſſes.ego tamen quãtum in hac ſubita per-
turbatione potero,ſeparabo ea quæ tu confudiſti, & noctis huius inſidias aut tuas aut
meas detegam. Occidẽdi ſui conſiliũ me iniiſſe uideri uult, ut ſcilicet maiore fratre ſub-
D lato,cuius iure gentium,more Macedonum,tuo etiam,ut ait,iudicio regnum eſt futu-
rum:ego minor in eius quem occidiſſem,ſuccederẽ locum.quid ergo illa ſibi uult pars
altera orationis,qua Romanos à me cultos ait?atque eorum fiducia in ſpem regni me
ueniſſe?nam ſi & in Romanis tantum momenti eſſe credebam,ut quem uellent, impo
nerent Macedoniæ regem,& meæ tantum apud eos gratiæ cõfidebam, quid opus par-
ricidio fuit?an ut cruẽtum fraterna cæde diadema gererem?ut illis ipſis, apud quos aut
uera,aut certe ſimulata probitate partam gratiam habeo,ſi quam forte habeo,execra-
bilis & inuiſus eſſem?niſi T.Quintium credis,cuius uirtute & conſiliis me nunc arguis
regi,cum & ipſe tali pietate uiuat cum fratre,mihi fraternæ cædis fuiſſe authorẽ. Idem
non Romanorum ſolum gratiam,ſed Macedonum iudicia, ac pene omnium deorum
hominúmque conſenſum collegit,per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non fu-
E turum crediderit:idem tãquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem
ultimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe,ut uter timue-
rit ne alter dignior uideretur regno, is conſilium opprimendi fratris cepiſſe iudicetur?
Exequamur tamẽ quocunque modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis ſe pe-
titum criminatus eſt,& omneis inſidiarum uias in unum diem contulit.uolui interdiu
eum poſt luſtrationem cum cõcurrimus,& quidem, ſi dijs placet, luſtrationum die oc-
cidere.uolui cum ad cœnam inuitaui,ueneno ſcilicet tollere.uolui cum commeſſatum
gladiis accincti me ſecuti ſunt,ferro interficere.tempora quidem qualia ſint ad partici-
dium electa,uides:luſus,conuiuii,commeſſationis: quid dies?qualis? quo luſtratus ex-
ercitus,quo inter diuiſam uictimam prælatis omnium qui unquam fuere Macedoniæ

Vrb. 572. regum armis regiis, duo ſoli tua tegentes latera pater præuecti ſumus, & ſecutũ eſt Ma- F
Oly. 149 cedonum agmen. hoc ego etiam ſiquid antè admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus &
expiatus ſacro, tũ cum maxime in hoſtiam itineri noſtro circundatam intuens, parrici-
dium, uenena, gladios in comeſſationem præparatos uolutabam in animo: ut quibus
aliis deinde ſacris contaminatam omni ſcelere mentem expiarem? ſed cęcus criminan-
di cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere uult, aliud alio cõfundit. nam ſi ue-
neno te inter cœnam tollere uolui, quid minus aptum fuit, quàm pertinaci certamine
& concurſu iratum te efficere? ut merito, ſicut feciſti, inuitatus ad cœnam abnueres? cũ
autem iratus negaſſes, utrum ut placarem te, danda opera fuit, ut aliam quærerem oc-
caſionem, quoniam ſemel uenenum paraueram: an ab illo conſilio uelut trãſiliendum
ad aliud fuit, ut ferro te, & quidem eo die per ſpeciem comeſſationis occiderem? quo
deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam euitaſſe meam, non ab eodem metu G
comeſſationem quoque euitaturum exiſtimabam? Non eſt res qua erubeſcam pater, ſi
die feſto inter æquales largiore uino ſum uſus: tu quoque uelim inquiras, qua lætitia,
quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illo etiam (prauo forſitan) gau
dio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars noſtra non inferior fuerat.
miſeria hæc & metus crapulam facile excuſſerunt: quæ ſi non interueniſſent, inſidiato-
res nos ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum inter-
fecturus eram, non temperaſſem uino in unum diem? non milites abſtinuiſſem meos?
Et ne ego me ſolus nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoq; minime malus ac ſuſpicax fra-
ter, nihil aliud ſcio, inquit, nihil arguo, niſi quòd cum ferro comeſſatum uenerunt. ſi
quæram unde idipſum ſciens, neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorum tuorum plenam
domum fuiſſe meam, aut illos ita aperte ſumpſiſſe ferrum, ut omnes uiderẽt. Et ne quid H
ipſe aut prius inquiſiſſe, aut nunc crimĩoſe argumentari uideretur, te quærere ex iis
quos nominaſſet, iubebat, an ferrum habuiſſent? ut tanquam in re dubia, cum id quæſiſ-
ſes, quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur. Quin tu illud quæri iubes, num tui oc-
cidendi cauſa ferrum ſumpſerint? num me authore & ſciente? hoc enim uideri uis, non
illud quod fatentur. & palam eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. recte an perpe-
ram fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent. meam cauſam quæ nihil eo facto contin-
gitur, ne miſcueris: aut explica, utrum aperte an clàm te aggreſſuri fuerimus? ſi aperte,
cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſa-
runt? ſi clàm, quis ordo conſilii fuit? conuiuio ſoluto cum comeſſator ego diſceſſiſſem,
quatuor ſubſtitiſſent, ut ſopitum te aggrederentur? quomodo feſelliſſent, & alieni, &
mei, & maxime ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te I
ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omiſ-
ſa iſta nocturna fabula, ad id quod doles, quod inuidiam urit: reuerteris? cur uſquam re-
gni tui mentio fit Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam uideris
quàm ego? cur ſpem meam, quæ ſi tu non eſſes, certa erat, dubiã & ſolicitam facis? Hęc
ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domũ
hæc regnum tuum, criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem pater, quemadmo-
dum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere unquam de eo forſitan debeam, quia mi-
nor ſum, quia tu me maiori cedere uis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, ut indi-
gnus te patre, indignus omnibus uidear. id enim uitiis meis, non cedẽdo cui ius fáſque
eſt, non modeſtia conſequar. Romanos obiicis mihi, & ea quæ gloriæ eſſe debent, in
crimen uertis. ego nec obſes Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romam, pe-
tii. à te miſſus ire non recuſaui. utroque tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno K
tuo, ne genti Macedonum eſſem. itaque mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti
pater, quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit. ſi bellum eſſe cœpe-
rit, qui obſes, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec
hodie ut proſit mihi gratia Romanorum, poſtulo. ne obſit, tãtum deprecor. nec in bel-
lo cœpit, nec ad bellum reſeruatur. pacis pignus fui. ad pacem retinendam legatus miſ-
ſus ſum: neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid impie in te pater, ſiquid
ſcelerate in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam. ſi innocens ſum, ne inuidia con-
flagrem, cum crimine non poſſim, deprecor. Non hodie me primùm frater accuſat: ſed

hodie

A hodie primum aperte, nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſucceнſeret, te maiorem fra- Vrb. 572.
» trem pro minore deprecari oportebat: te adoleſcentiæ, te errori ueniam impetrare. in Oly. 149.
» eo ubi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio & comeſſationibus prope
» ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidii dicendam. ſine aduocatis, ſine patronis
» ipſe pro me dicere cogor. ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum & compo-
» nendam orationẽ ſumpſiſſem, cum quid aliud quàm ingenii fama periclitarer? ignarus
» quid accerſitus eſſem, te iratum & iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audi-
» ui. ille diu ante præparata, meditata in me oratione eſt uſus: ego id tãtum temporis quo
» accuſatus ſum, ad cognoſcendum quid ageretur habui. utrum momento illo horæ ac-
» cuſatorem audirem? an defenſionem meditarer? attonitus repentino atque inopinato
» malo, uix quid obiiceretur, intelligere potui, nedum ſatis ſciam quo modo me tuear.

B Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrẽ iudicem haberem? apud quem etiam ſi charitate à fratre
» maiore uincor, miſericordia certe reus uinci non debeo. ego enim ut me mihi tibíque
» ſerues, precor: ille ut me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. quid eum cum regnum
» ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æ-
» quum cenſet? Dicenti hæc lachrimæ ſimul ſpiritum & uocem intercluſerunt. Philippus ſummotis iis, pauliſper collocutus cum amicis, pronuntiauit, non uerbis ſe, nec unius horæ diſceptatione cauſam eorum diiudicaturum, ſed inquirendo in utriuſque uitam, mores, & dicta factáque in magnis paruiſque rebus obſeruãdo: ut omnibus appareret, noctis proximæ crimen facile reuictum, ſuſpectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam eſſe. Hæc uiuo Philippo uelut ſemina iacta ſunt Macedonici belli, quod maxime cum Perſeo gerendũ erat. Conſules ambo in Ligures, quæ tum una conſularis

C prouincia erat, proficiſcuntur. & quia proſpere ibi res geſſerunt, ſupplicatio in unum diem decreta eſt. Ligurum duo milia fere ad extremum finem prouincię Gallię, ubi caſtra Marcellus habebat, uenerunt uti reciperentur orantes. Marcellus opetiri eodem loco Liguribus iuſſis, ſenatum per literas conſuluit. ſenatus reſcribere M. Ogulniũ prætorem Marcello iuſſit, uerius fuiſſe, conſules quorum prouincia eſſet, quàm ſe, quid è re publica eſſet, decernere. tum quoq; non placere ſibi, ſi per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi. atque eos ad conſulem mitti ſenatum æquum cenſere. Prætores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem Hiſpaniam, quam & priore prætura prouinciam obtinuerat, Q. Fuluius Flaccus in citeriorem peruenit, exercitumque à Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronii proprætoris ſine imperio fuerat. Fuluiũ Flaccum oppidum Hiſpanum Vrbicuam nomine oppugnantem Celtiberi adorti ſunt. du-

D ra ibi prælia aliquot facta. multi Romani milites & uulnerati & interfecti ſunt. uicti perſeuerantia Fuluii, quòd nulla ui abſtrahi ab obſidione potuit, Celtiberi feſſi præliis uariis abſceſſerunt. urbs amoto auxilio eorum intra paucos dies capta & direpta eſt. prædam militibus prætor conceſſit. Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantũ in unum coacto qui diſſipatus fuerat, nulla alia memorabili geſta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea æſtate in Hiſpania geſta. Terentius, qui ea prouincia deceſſerat, ouans urbem iniit. tranſlatum argenti pondo IX milia ¢cccxx, auri LXXX pondo, & duæ coronæ aureæ pondo LXVII. Eodem anno inter populum Carthaginienſem & regem Maſaniſſam in re præſenti diſceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginienſibus pater Maſaniſſæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: poſtea in gratiam ſoceri Aſdrubalis Carthaginienſibus dono dederat. Carthagini-

E enſes eo anno Maſaniſſa expulerat. Haud minore certamine animorũ, quàm cum ferro & acie dimicatum, res acta apud Romanos. Carthaginienſes, quod primo maiorum ſuorum fuiſſet, deinde à Syphace ad ſe perueniſſet, repetebant. Maſaniſſa paterni regni agrum ſe & recepiſſe, & habere iure gentium aiebat, & cauſa & poſſeſſione ſuperiorem eſſe. nihil aliud ſe in ea diſceptatione metuere, quàm ne pudor Romanorum, dum uereantur ne quid ſocio atque amico regi aduerſus communes ſuos atque illius hoſtes indulſiſſe uideantur damno ſit. Legati poſſeſſionis ius non mutarunt. cauſam integram Romam ad ſenatum reiecerunt. In Liguribus nihil poſtea geſtum. receſſerant primum in deuios ſaltus. deinde dimiſſo exercitu, paſſim in uicos caſtellaque ſua dilapſi ſunt. Conſules quoque dimittere exercitum uoluerunt, ac de ea re patres conſuluerunt. Al-

vrb. 573. terum ex his dimiſſo exercitu ad magiſtratus in annum creandos uenire Romam iuſ- F
Oly. 150. ſerunt, alterum cum legionibus ſuis Piſis hyemare. Fama erat, Gallos tranſalpinos iuuentutem armare: nec in quam regionem Italiæ effuſura ſe multitudo eſſet, ſciebatur. ita inter ſe conſules compararunt, ut Cn. Bebius ad comitia iret, quia M. Bebius frater eius conſulatum petebat. Comitia Conſulibus rogādis fuere. Creati P. Cornelius Lentulus, M. Bebius Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Poſca, L. Duronius. his inito magiſtratu prouinciæ ita ſorte euenerunt. Ligures conſulibus, prætoribus, Q. Petilio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Apulia, & Iſtri adiecti, quòd Tarentini Brundiſiníque nuntiabant, maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauium latrociniis eſſe. eadem Maſſilienſes de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti. quatuor legiones conſulibus, quæ quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, & quindecim millia ſociûm ac Latini nominis, octingentos equites. In Hiſpaniis prorogatum ueteribus prætoribus imperium eſt cum exercitibus quos haberent, & in ſupplementum decreta tria millia ciuium Romanorum, ducenti equites, & ſociûm Latini nominis ſex millia peditum, trecenti equites. Nec rei naualis cura omiſſa. duumuiros in eam rem conſules creare iuſſi, per quos naues uiginti deductę naualibus ſociis ciuibus Romanis qui ſeruitutem ſeruiſſent, complerentur, ingenui tantū in iis præeſſent. Inter duumuiros ita diuiſa tuenda denis nauibus maritima ora, ut promontorium iis Mineruæ uelut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem uſque ad Maſſiliam, læuam alter uſque ad Barium tueretur. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno uiſa, & nuntiata peregre. In Area Vulcani & Concordiæ ſanguinem pluit, & pontifices haſtas H
motas nūtiauere, & Lanuuii ſimulachrum Iunonis Soſpitæ lachrymaſſe. & peſtilentia in agris, foríſque, & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut libitina tunc uix ſufficeret. His prodigiis cladibúſque anxii patres decreuerunt, ut & cōſules, quibus diis uideretur, hoſtiis maioribus ſacrificarent, & decemuiri libros adirent. eorum decreto ſupplicatio circa omnia puluinaria Romæ in diem unum indicta eſt. iiſdem authoribus & ſenatus cēſuit, & conſules edixerunt, ut per totam Italiam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent. Peſtilentiæ tanta uis erat, ut cum propter defectionem Corſorum, bellúmque ab Ilienſibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex ſociis Latini nominis ſcribi placuiſſet, & ccc equites, quos M. Pinarius prætor ſecum in Sardiniam traiiceret, tantum hominum demortuum eſſe, tantum ubique ęgrorum conſules renuntiauerint, ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat militum, ſumere à Cn. Bebio procon- I
ſule, qui Piſis hybernabat, iuſſus prætor, atque inde in Sardiniam traiicere. L. Duronio prætori, cui prouincia Apulia euenerat, adiecta de bacchanalibus quæſtio eſt: cuius reſidua quædam uelut ſemina ex prioribus malis iam priore anno apparuerant, ſed magis inchoatæ apud L. Puppium prætorem quæſtiones erant, quàm ad exitū ullum perductæ. id perſecare nouum prætorem ne ſerperet iterum latius, patres iuſſerunt. Et leges de ambitu conſules ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt. Legationes deinde in ſenatum introduxerunt, regum primas, Eumenis & Ariaratis Cappadocis, & Pharnacis Pontici. nec ultra quicquam iis reſponſum eſt, quàm miſſuros, qui de controuerſiis eorum cognoſcerent ſtatuerentque. Lacedæmoniorum deinde exulum & Achæorum legati introducti ſunt. & ſpes data exulibus eſt, ſcripturum ſenatum Achæis, ut reſtituerentur. Achæi de Meſſene recepta, compoſitiſque ibi rebus cum aſſenſu patrum expoſuerunt, & à Philippo rege Macedonum duo legati uenerunt, Philocles & Apelles K
nulla ſuper re quę ab ſenatu petenda eſſet, ſpeculatum magis inquiſitúmque miſſi, de iis quorum Perſeus Demetrium inſimulaſſet, ſermonum cum Romanis, maxime cum T. Quintio, aduerſus fratrem de regno habitorum. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorem inclinatos miſerat rex. erant autem & hi Perſei fraudis in fratrem miniſtri & participes. Demetrius omnium, præterquam fraterni ſceleris quod nuper eruperat, ignarus, primo neque magnam, neque nullam ſpem habebat, patrem ſibi placari poſſe. minus deinde indies patris animo fidebat, cum obſideri aures à fratre cerneret. itaque circumſpiciens dicta factaque ſua, ne cuius ſuſpiciones augeret, maxime ab omni mentione

A tione & contagione Romanorum abſtinebat:ut neque ſcribi ſibi uellet: quia hoc præci
pue criminum genere exaſperari animum ſentiebat. Philippus ſimul ne otio miles de- Vrb.573.
terior fieret, ſimul auertendæ, ſuſpicionis cauſa quicquam à ſe agitari de Romano bel- Oly.150.
lo, Stobos Pæoniæ exercitu indicto, in Mædicam ducere pergit. Cupido eum ceperat
in uerticem Aemi montis aſcendendi, quia uulgatæ opininni crediderat. Ponticum ſi-
mul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpeis conſpici poſſe. ſubiecta oculis ea
haud parui ſibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis
peritos de aſcenſu Aemi, cum ſatis inter omnes conſtaret, uiam exercitui nullam eſſe,
paucis & expeditis per difficillimum aditum: ut ſermone familiari minorem filium per
mulceret, quem ſtatuerat non ducere ſecum, primum quęrit ab eo, cum tanta difficul-
tas itineris proponatur, utrum perſeuerandum ſit in incepto? an abſtinendum? ſi pergat
B tamen ire, nnn poſſe obliuiſci ſe in talibus rebus Antigoni, qui ſæua tempeſtate iacta-
tus, cum in eadem naue ſecum ſuos omnes habuiſſet, præcepiſſe liberis diceretur, ut &
ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderent, ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubiis
periclitari auderet. memorem ergn ſe præcepti eius, duos ſimul filios non commiſſu-
rum in aleam eius qui proponeretur caſus. & quoniam maiorē filium ſecum duceret:
minorem ad ſubſidia ſpei, & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe. Non
fallebat Demetriū ablegari ſe, ne adeſſet conſilio: cū in conſpectu locorū conſultaret:
quà proxime itinera ad mare Adriaticū atq; Italiam ducerent, quæque belli ratio eſſet
futura. ſed non ſolum parendum patri tum, ſed etiam aſſentiendum erat, ne inuitum
parêre ſuſpicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedoniam eſſet: Didas ex præ-
toribus regiis unus, qui Pæoniæ præerat, iuſſus eſt proſequi eum cum modico præſidin.
C Hunc quoque Perſeus, ſicut pleroſque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquā
eſſe cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret, inter coniu
ratos in fratris perniciem habuit. in præſentia dat ei mandata, ut per omne obſequium
inſinuaret ſe in quàm maxime familiarem uſum, ut elicere omnia arcana, ſpeculaſque
abditos eius ſenſus poſſet. ita digreditur Demetrius cū infeſtioribus, quàm ſi ſolus iret,
præſidiis. Philippus Mædicam primum, deinde ſolitudines interiacentes Mædicæ atq;
Aemo tranſgreſſus, ſeptimis demum caſtris ad radices montis peruenir. ibi unum mo-
ratus diem ad deligendos quos duceret ſecum, tertio die iter eſt ingreſſus. Modicus pri-
mo labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magiſq;
ſylueſtria & pleraque inuia lnca excipiebant. peruenere deinde in tam opacum iter, ut
præ denſitate arborum immiſſorumque aliorum in alios ramorum perſpici cælum uix
D poſſet. ut uern iugis appropinquabant, quod rarum in aliis locis eſſet, adeo omnia con-
tecta nebula, ut haud ſecus quàm nocturno itinere impedirentur. tertin demum die ad
uerticem peruentum. nihil nulgatæ npinioni digreſſi inde detraxerunt: magis credo ne
uanitas itineris ludibrio eſſet, quàm quòd diuerſa inter ſe maria monteſque & amnes
ex uno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo grauior ætate
erat, difficultate uię eſt. duabus aris ibi Ioui & Soli ſacratis cum immolaſſet, (quatriduo
aſcenderat) biduo eſt digreſſus, frigora nocturna maxime metuens, quæ caniculæ ortu
ſimilia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora
in caſtris inuenit: ubi ſumma penuria erat, ut in regione quam ab omni parte ſolitudi-
nes clauderent. itaque unum tantum moratus diem quietis eorum cauſa, quos habue-
rat ſecum, itinere inde ſimili fugæ in Dentheletas tranſcurrit. Socii erant, ſed propter
E inopiam haud ſecus quàm hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſ-
ſim uillas primum, dein quoſdam uicns etiam euaſtarunt, non ſine magno pudore re-
gis: cum ſocinrum uoces nequicquam deos ſociales nomenque ſuum implorantes au-
diret. Frumenro inde ſublato in Mædicam regreſſus, urbem quam Petram appellant,
oppugnare eſt adortus. ipſe à campeſtri aditu caſtra poſuit. Perſeum filium cum modi-
ca manu circummiſit, ut à ſuperioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, cum ter-
ror undiqne inſtaret: obſidibus datis, in præſentia dediderunt ſeſe. iidem, poſteaquam
exercitus receſſit, obliti obſidum, relicta urbe, in loca munita & montes refugerunt.
Philippus omni genere laboris ſine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris
Didæ auctis in filium ſuſpicionibus, in Macedoniam rediit. Miſſus hic comes (ut ante

Vrb. 573 Oly. 150. dictum eſt) cum ſimplicitatem iuuenis incauti, & ſuis haud immerito ſuccenſentis, aſ- F
ſentando, indignandóque & ipſe uicem eius, captaret: in omnia ultro ſuam offerens o-
peram, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui
conſilio adiutor deûm beneficio oblatus uidebatur Pæoniæ prætor. per cuius prouinci
am ſpem ceperat elabi tuto poſſe. Hoc conſilium extemplo & fratri proditur, & autho
re eo indicatur patri. Literæ primum ad obſidentem Petram allatæ ſunt. inde Herodo
rus (princeps hic amicorum Demetrij erat) in cuſtodiam eſt coniectus, & Demetrius
diſſimulanter aſſeruari iuſſus. Hæc ſuper cætera triſtem aduentum in Macedoniam re
gi fecerunt. mouebant eum & præſentia crimina. expectandos tamen quos ad explo-
randa omnia Romam miſerat, cenſebat. His anxius curis cum aliquot menſes egiſſet,
tandem legati, iam ante præmeditatis in Macedonia quæ ab Roma renuntiarent, ue-
nerunt. qui ſuper cætera ſcelera falſas etiam literas ſigno adulterino T. Quintii ſigna- G
tas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis, ſiquid adoleſcens cupiditate regni prola-
pſus ſecum egiſſet, nihil eum aduerſus ſuorum quenquam facturum: neque eum ſeſe
eſſe, qui ullius impii conſilii author futurus uideri poſſit. Hæ literæ fidem Perſei crimi
nibus fecerunt. itaque Herodorus extemplo diu excruciatus ſine indicio rei ullius in
tormentis moritur. Demetrium iterum ad patrem accuſauit Perſeus. fuga per Pæoniã
pręparata arguebatur, & corrupti quidam, ut comites itineris eſſent. maxime falſæ lite-
ræ T. Quintii urgebant. nihil tamen palam grauius pronuntiatum de eo eſt, ut dolo
potius interficeretur. nec id cura ipſius, ſed ne pœna eius conſilia aduerſus Romanos nu
daret. Ab Theſſalonica Demetriadem ipſi cum iter eſſet, ad Aſtreum Pæoniæ Deme-
trium mittit cum eodem comite Dida, Perſeum ad Philippopolin ad obſides Thracum
accipiendos. digredienti ab ſe Didæ mandata dediſſe dicitur de filio occidendo. Sacri- H
ficium ab Dida, ſeu inſtitutum ſeu ſimulatum eſt, ad quod celebrandum inuitatus De-
metrius ab Aſtreo Heracleam uenit. in ea cœna dicitur uenenum datum. poculo epo-
to extemplo ſenſit. & mox coortis doloribus, relicto conuiuio, cum in cubiculum rece-
piſſet ſeſe, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ ſcelus incuſans
torquebatur. intromiſſi deinde Thyrſis quidam Strubarçus, & Berreus Alexander, inie-
ctis tapetibus in caput fauceſque ſpiritum intercluſerunt. ita innoxius adoleſcens, cum
in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur. Dum hęc
in Macedonia geruntur, L. Aemylius Paulus prorogato ex conſulatu imperio, princi-
pio ueris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primum in hoſtium finibus
caſtra poſuit: legati ad eum per ſpeciem pacis petendæ ſpeculatum uenerunt. neganti
Paulo niſi cum deditis paciſci ſe pacem, non tam id recuſabant, quàm tempore opus I
eſſe aiebant, ut generi agreſti hominum perſuaderetur. ad hoc decem dierum induciæ
cum darentur: petierunt deinde, ne trans mõtes proximos caſtris pabulatum lignatúm
que milites irent. culta ea loca ſuorum finium eſſe. id ubi impetrauere, poſt eos ipſos mõ
tes unde auerterant hoſtem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti caſtra
Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſſi ſunt. ſumma ui totum unum
diem oppugnarunt, ita ut ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpatium, nec ad explicã-
dam aciem locus eſſet. conferti in portis obſtando magis quàm pugnando caſtra tuta-
bantur. ſub occaſum ſolis cum receſſiſſent hoſtes duos equites ad M. Bebium conſulem
cum literis Piſas mittit, ut obſeſſo ſibi per inducias quamprimum ſubſidio ueniret. Be-
bius exercitum M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterum & ſenatum
literis certiorem fecit, obſideri à Liguribus L. Aemylium: & M. Claudio Marcello, cuius
proxima inde prouincia erat, ſcripſit: ut ſi uideretur ei, exercitum ex Gallia traduceret K
in Ligures, & L. Aemylium liberaret obſidione. Hæc ſera futura auxilia erant. Ligures
poſtero die ad caſtra redeunt. Aemylius cum & uenturos ſciſſet, & educere in aciem co-
pias potuiſſet, intra uallum ſuos tenuit, ut extraheret rem in id tempus, quo Bebius cum
exercitu uenire à Piſis, poſſet. Romæ magnam trepidationem literæ Bebii fecerunt, eo
maiorem, quòd paucos poſt dies Marcellus tradito exercitu Fabio Romam cum ueniſ-
ſet, ſpem ademit, eum qui in Gallia eſſet exercitum in Ligures traduci poſſe, quia bellũ
cum Iſtris eſſet, prohibentibus coloniam Aquileiam deduci. ob profectum Fabium, ne-
que inde regredi bello inchoato poſſe. Vna, & ea ipſa tardior quàm tempus poſtulabat,
ſubſidii

A ſubſidii ſpes erat, ſi conſules maturaſſent in prouinciam ire. id ut facerent, pro ſe quiſ- vrb. 573
que patrum uociferari. Conſules niſi confecto delectu negare ſe ituros. nec ſuam ſe- Olymp. 150.
gnitiam, ſed uim morbi in cauſa eſſe quo ſerius perficeretur. non tamen potuerunt ſu-
ſtinere conſenſum ſenatus, quin paludati exirent, & militibus, quos conſcriptos habe-
rent, diem edicerent quo Piſas conuenirent. permiſſum ut quà irent, protinus ſubita-
rios milites ſcriberent, ducerentque ſecum. Et prætoribus Q. Petilio & Q. Fabio im-
peratum eſt: ut Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias ſcriberet, &
omnes minores quinquaginta annis ſacramento rogaret, Fabio ut ſociis Latini nomi-
nis quindecim millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales
creari C. Matienus & C. Lucretius, nauesque iis ornatæ ſunt: Matienoque, cuius ad
Gallicum ſinum prouincia erat, imperatum, ut claſſem primo quoque tempore duce-
B ret in Ligurum oram, ſi quo uſui eſſe L. Æmylio atque eius exercitui poſſet. Æmy-
lius, poſteaquam nihil uſquam auxilii oſtendebatur, interceptos credens equites,
non ultra differendum ratus quin per ſe fortunam tentaret, priuſquam hoſtes ueni-
rent, qui iam ſegnius ſecordiuſque oppugnabant, ad quatuor portas exercitum inſtru-
xit: ut ſigno dato ſimul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quatuor extraordi-
nariis cohortibus duas adiunxit, præpoſito M. Valerio legato. erumpere extraordina-
ria porta iuſſit. ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: principes
ex eadem legione in ſubſidiis poſuit. M. Seruilius & L. Sulpitius Tribb. mil. his prępoſi-
ti. tertia legio aduerſus principalem ſiniſtram portam inſtructa eſt. id tantum muta-
tum: principes primi, & haſtati in ſubſidiis locati: Sex. Iulius Cæſar & L. Aurelius Cot-
ta Tribb. mil. huic legioni prępoſiti ſunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextra ala ad
C quæſtoriam portam poſitus. duæ cohortes & triarii duarum legionum in præſidio ca-
ſtrorum manere iuſſi. Omnes portas concionabundus ipſe imperator circumiit, & qui-
buſcunq; irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hoſtium incuſans,
qui pace petita, induciis datis, per ipſum induciarum tempus contra ius gentium ad
caſtra oppugnanda ueniſſent. nunc quantus pudor eſſet edocens: ab Liguribus latro-
» nibus uerius quàm hoſtibus iuſtis Romanum exercitum obſideri. Quo ore quiſquam
» ueſtrum, ſi hinc alieno præſidio, non ueſtra uirtute euaſeritis, occurret, non dico eis
» militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis re-
» ges duceſque uicerunt, ſed iis qui hos ipſos Ligures aliquoties pecorum modo fugien-
» tes per ſaltus inuios conſectati ceciderunt? quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedo-
» nes Pœniue non audeant, Liguſtinus hoſtis uallum Romanum ſubit, obſidet ultro &
D oppugnat, quem ſcrutantes antea deuios ſaltus, abditum & latentem uix inuenieba-
» mus? Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor, nullam militum culpam eſſe,
quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. daret ſignum, intellecturum eoſdem
qui antea fuerint, & Romanos & Ligures eſſe. Bina cis montes caſtra Ligurum erant.
ex iis primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti & inſtructi procedebant: tum
niſi exſatiati cibo uinóque arma non capiebant. diſperſi, inordinati exibant, ut quibus
pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra uallum ſigna non elaturos. Aduerſus ita incompo-
ſitos eos uenientes, clamore pariter omnium qui in caſtris erant, calonum quoque &
lixarum ſublato, ſimul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improui-
ſa res fuit, ut perinde ac ſi inſidiis circumuenti forent, trepidarent. Exiguum temporis
aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effuſa, & fugientium paſſim cædes erat. equiti-
E bus dato ſigno, ut conſcenderent equos, nec effugere quenquam ſinerent. in caſtra o-
mnes trepida fuga compulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. Supra quindecim millia Li-
gurum eo die occiſa: capta duo millia & quingenti. Triduo poſt Ligurum Ingau-
norum omne nomen obſidibus datis in deditionē uenit: gubernatores nautæq; conqui
ſiti, qui prædatores fuiſſent nauibus, atque omnes in cuſtodiam coniecti. Et à Matie-
no duumuiro naues eius generis in Liguſtina ora xxxii captæ ſunt. Hæc qui nuntia-
rent, literaſque ad ſenatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romā miſſi:
ſimulque peterent, ut L. Aemylio confecta prouincia decedere, & deducere ſecum mili
tes liceret, atque dimittere. Vtrunque permiſſum ab ſenatu, & ſupplicatio ad omnia pul
uinaria per triduū decreta: iuſſiq; prætores, Petilius urbanas dimittere legiones, Fabius

V

vrb. 573. ſociis atque nomini Latino remittere delectum: & uti prætor urbanus conſulibus ſcri- F
ol. 150. beret, ſenatum æquum cenſere, ſubitarios milites tumultus cauſa conſcriptos, primo
quoque tempore dimitti. Colonia Grauiſcæ eo anno deducta eſt in agrum Hetru-
ſcum de Traquinienſibus quondam captum. quina iugera agri data. triumuiri dedu-
xerunt, C. Calpurnius Piſo, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Iſtra. Siccitate & ino-
pia frugum inſignis annus fuit. ſex menſes nunquam pluuiſſe memoriæ proditum eſt.
Eodem anno in agro L. Petilii ſcribæ ſub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur
terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ, inuentæ ſunt,
operculis plumbo deuinctis. literis Latinis Græciſque utraque arca inſcripta erat: in al-
tera Numam Pompilium Pomponis filium regem Romanorum ſepultum eſſe: in al-
tera libros Numæ Pompilii ineſſe. Eas arcas cum ex amicorum ſententia dominus ape-
ruiſſet, quæ titulum ſepulti regis habuerat, inanis inuenta, ſine ullo ueſtigio corporis G
humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus abſumptis. in altera duo fa-
ſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros, non integros modo, ſed recentiſſima ſpe
cie. ſeptem Latini de iure pontificio erant: ſeptem Græci de diſciplina ſapientiæ, quæ il-
lius ætatis eſſe potuit. Adiicit Antias Valerius Pythagoricos fuiſſe, uulgatæ opinioni,
qua creditur Pythagoræ auditorem fuiſſe Numam, mendacio probabili accommoda-
ta fide. Primo ab amicis qui in re præſenti fuerunt libri lecti. mox pluribus legentibus
cum uulgarentur, Q. Petilius prætor urbanus ſtudioſus legendi, eos libros à L. Petilio
ſumpſit: & erat familiaris uſus, quòd ſcribam eum quæſtor Q. Petilius in decuriam le-
gerat. Lectis rerum ſummis, cum animaduertiſſet pleraque diſſoluendarum religio-
num eſſe, L. Petilio dixit, ſeſe eos libros in ignem conjecturum eſſe. prius quàm id face-
ret, ſe ei permittere uti ſi quod ſeu ius, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos H
exiſtimaret, experiretur: id integra ſua gratia eum facturum. Scriba tribunos plebis a-
dit. ab tribunis ad ſenatum res eſt reiecta. prætor ſe iuſiurandum dare paratum eſſe aie-
bat, libros eos legi ſeruaríque non oportere. Senatus cenſuit ſatis habendum quod
prætor iuſiurandum polliceretur. libros primo quoque tempore in comitio cremandos
eſſe. pretium pro libris quantum Q. Petilio prætori maioríque parti tribunorum ple-
bis uideretur, domino eſſe ſoluendū. id ſcriba non accepit. libri in comitio igne à uicti-
mariis facto, in conſpectu populi cremati ſunt. Magnum bellum ea æſtate coortum in
Hiſpania citeriore. Ad v & xxx millia hominum, quantum nunquā ferme antea, Cel
tiberi comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam. is quia armare
iuuentutem Celtiberos audierat, & ipſe quanta poterat à ſociis auxilia contraxerat.
ſed nequaquam numero militum hoſtem æquabat. Principio ueris exercitum in Car- I
petaniam duxit, & caſtra locauit ad oppidum Eburam, modico præſidio in urbe poſi-
to. Paucis poſt diebus Celtiberi millia duo ferme inde ſub colle poſuerunt caſtra. quos
ubi adeſſe prætor Romanus ſenſit, M. Fuluium fratrem cum duabus turmis ſociorum
equitum ad caſtra hoſtium ſpeculatum miſit, quam proxime ſuccedere ad uallum iuſ-
ſum, ut uiſeret quanta eſſent. pugna abſtineret: reciperétque ſeſe, ſi hoſtium equitatum
exeuntem uidiſſet. Ita ut præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil ultra motum,
quàm ut hæ duæ turmæ oſtenderentur: dein ſubducerentur, ubi equitatus hoſtium ca-
ſtris procucurriſſet. Poſtremo & Celtiberi omnibus ſimul peditum equitumque co-
piis caſtris egreſſi, acie directa medio ferme ſpatio inter bina caſtra conſtiterunt. Cam-
pus erat planus omnis, & aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani hoſtem expectantes. Roma-
nus intra uallum ſuos continuit per quatriduum continuum, & illi eodem loco aciem K
inſtructam tenuerunt. ab Romanis nihil motum. inde quieuere in caſtris Celtiberi,
quia pugnæ copia nō fiebat. equites tantum in ſtationem egrediebantur, ut parati eſ-
ſent ſi quid ab hoſte moueretur. pone caſtra utrique pabulatum & lignatum ibant, neu-
tri alteros impedientes. Prætor Romanus ubi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem fa-
ctam hoſti nihil ſe priorem moturum. L. Acilium cum ala ſiniſtra, & ſex millibus pro-
uincialium auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hoſtibus erat. inde ubi
clamorem audiſſet, decurrere ad caſtra eorum. nocte profecti ſunt, ne poſſent conſpici.
Flaccus luce prima C. Scribonium præfectum ſociûm ad uallū hoſtium cum equitibus
extraordinariis ſiniſtræ alæ mittit. quos ubi & propius accedere, & plures q̄ ſoliti erant
Celti-

A Celtiberi conſpexerunt. omnis equitatus effunditur caſtris, ſimul & peditibus ſignum ad exeundum datur. Scribonius, uti præceptum erat, ubi primum fremitum equeſtrium audiuit, aperit equos, & caſtra repetit: eo effuſius ſequi hoſtes. primo equites, mox & peditum acies aderat, haud dubia ſpe caſtra eo die ſe oppugnaturos. quingentos paſſus, non plus à uallo aberant. Itaque ubi Flaccus ſatis abſtractos eos à præſidio caſtrorum ſuorum ratus eſt, intra uallum exercitu inſtructo, tribus partibus ſimul erumpit, clamore non tantum ad ardorem pugnæ excitandum ſublato: ſed etiam ut qui in montibus erant, exaudirent. nec morati ſunt quin decurrerent, ſicut imperatum erat, ad caſtra: ubi quingentorum armatorum, non amplius, relictum erat præſidium: quos cum & paucitas ſua, & multitudo hoſtium, & improuiſa res terruiſſet, prope ſine certamine capiuntur caſtra. caſtris, quæ pars maxime à pugnantibus conſpici poterat, vrb. 573. Oly. 150.

B iniecit Acilius ignem. poſtremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conſpexere: deinde per totam aciem uulgatum eſt, caſtra amiſſa eſſe, & tum cum maxime ardere. unde illis terror, inde Romanis animus creuit. iam clamor ſuorum uincentium accidebat, iam ardentia hoſtium caſtra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt. cæterum poſteaquam receptus pulſis nullus erat: nec uſquam niſi in certamine ſpes, pertinacius de integro capeſſunt pugnam. Acie media urgebantur acriter à quinta legione: aduerſus læuum cornu, in quo ſui generis prouincialia auxilia inſtruxiſſe Romanos cernebant, cum maiore fiducia intulerunt ſigna. Iam prope erat ut ſiniſtrum cornu pelleretur Romanis: ni ſeptima legio ſucceſſiſſet. ſimul ab oppido Ebura, qui in præſidio relicti erant, in medio ardore pugnæ aduenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæſi Celtiberi. qui ſupererant, in omnes paſſim partes capeſ-

C ſunt fugam. equites bipartito in eos emiſſi, magnam cędem edidere. ad uiginti tria millia hoſtium eo die cæſa. capta quattuor millia, & DCCC, cum equis plus quingentis, & ſigna militaria LXXXVIII. Magna uictoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus CC, ſociûm Latini nominis DCCC triginta, externorum auxiliarium duo millia ferme & quadringenti ceciderunt. Pr. in caſtra uictorem exercitum reduxit. Acilius manere in caſtris ab ſe captis iuſſus. poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta: & pro concione donati, quorum uirtus inſignis fuerat. Saucijs deinde in oppidum Eburam deuectis, per Carpetaniam ad Contrebiam ductæ legiones. ea urbs circunſeſſa cum à Celtiberis auxilia acceſſiſſet, morantibus iis, non quia ipſi cunctati ſunt, ſed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus uiæ, & inflati amnes tenebant, deſperato auxilio ſuorum in deditionem uenit. Flaccus

D quoque tempeſtatibus fœdis coactus, exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari, cum tandem ſuperatis, ubi primum remiſerunt imbres, amnibus Contrebiam ueniſſent: poſteaquam caſtra nulla extra mœnia uiderunt, aut in alteram partem tranſlata rati, aut receſſiſſe hoſtes, per negligentiam effuſi ad oppidum acceſſerunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompoſitos adorti fuderunt: quæ res ad reſiſtendum eos, & ad capeſſendam pugnam impediit, quòd non uno agmine, nec ad ſigna frequentes ueniebant, eadem magnæ parti ad fugam ſaluti fuit: ſparſi enim toto paſſim campo ſe diffuderunt, nec uſquam conſertos eos hoſtis circunuenit. tamen ad duodecim millia ſunt cæſa. capta plus quinque millia hominum, equi quadringenti, ſigna militaria LXII. qui palati e fuga domum ſe recipiebant, alterum agmen Celtiberorum uenien-

E tium, deditionem Contrebiæ & ſuam cladem narrando, auerterunt. extemplo in uicos caſtelláque ſua omnes dilapſi. Flaccus à Contrebia profectus per Celtiberiam populabundus ducit legiones. multa caſtella oppugnauit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem uenit. Hæc in citeriore Hiſpania eo anno geſta. Et in ulteriore Manlius Pr. ſecunda aliquot prœlia cum Luſitanis fecit. Aquileia colonia Latina eodem anno in agro Gallorum eſt deducta. tria millia peditum, quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt. triumuiri deduxerunt P. Cornelius Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Aedes duæ eo anno dedicatæ ſunt. una Veneris Erycinę ad portam Collinam. dedicauit L. Porcius L. F. Licinus duumuir. uota erat ab COS. L. Porcio Liguſtino bello. altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem

Vrb. 574. dedicauit M. Acilius Glabrio duumuir, ſtatuamq́ue auratam, quæ prima omnium F
Oly. 150. in Italia ſtatua aurata eſt, patris Glabrionis poſuit. Is erat, qui ipſe eam ædem uouerat
quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas depugnaſſet, locauerátque idem ex S C.
Per eoſdem dies, quibus hę ædes dedicatæ ſunt, L. Aemylius Paulus procos. ex Liguri-
bus Ingaunis triumphauit. Tranſtulit coronas aureas quinque & uiginti. nec præterea
quicquam auri argentíque in eo triumpho latum. captiui multi principes Ligurum
ante currum ducti. æris trecenos militibus diuiſit. Auxerunt eius triumphi famam le-
gati Ligurum pacem perpetuam orantes. ita in animum induxiſſe Ligurum gentem,
nulla unquam arma, niſi imperata à P R, ſumere. Reſponſum à Q. Fabio Pr. eſt Ligu-
ribus iuſſu ſenatus: orationem eam nun nouam Liguribus eſſe: mens uero ut noua &
orationi conueniens eſſet, ipſorum id plurimum referre. ad C O S S. irent, & quæ ab iis
imperata eſſent, facerent. nulli alij quàm conſulibus ſenatum crediturum eſſe, ſyncera G
fide in pace Ligures eſſe. Pax in Liguribus fuit. In Corſica pugnatum eſt cum Corſis.
ad duo millia eorum M. Pinarius Pr. in acie occidit. qua clade compulſi obſides dede-
runt, & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus, & cum Ilien-
ſibus, gente ne nunc quidem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginenſi-
bus eodem anno C obſides redditi: pacémque cum iis P R non ab ſe tantum, ſed ab rege
etiam Maſaniſſa præſtitit, qui tum præſidio armato agrum qui in cõtrouerſia erat, ob-
tinebat. Otioſam prouinciam C O S S. habuerunt. M. Bebius comitiorum cauſſa Ro-
» mam reuocatus C O S S. creauit, A. Poſthumiũ Albinum Luſcum, & C. Calpurnium
Piſonem. Prr. exinde facti Tib. Sempronius Gracchus, L. Poſthumius Albinus, P. Cor-
nelius Mamercus, T. Minutius Melliculus, A. Hoſtilius Mancinus, C. Mænius. ij om-
nes magiſtratum idibus Martiis inierunt. Principio eius anni, quo A. Poſthumius Al- H
binus, & C. Calpurnius Piſo C O S S. fuerunt, ab A. Poſthumio C O S. in ſenatum intro-
ducti, qui ex Hiſpania citeriore uenerant à Q. Fuluio Flacco, L. Minutius legatus, &
duo Trr. mil. T. Mænius, & L. Terentius Maſſaliota. hi cum duo ſecunda prælia, dedi-
tionem Celtiberiæ, confectam prouinciam nuntiaſſent, nec ſtipendio quod mitti ſole-
ret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus eſſe, petierunt ab ſenatu
primum, ut ob res proſpere geſtas diis immortalibus honos haberetur: deinde ut Q.
Fuluio decedenti de prouincia, deportare inde exercitum, cuius forti opera & ipſe, &
multi ante eum Prr. uſi eſſent, liceret. quod fieri, præterquam quòd ita deberet, etiam
prope neceſſarium eſſet. ita enim obſtinatos eſſe milites, ut non ultra retineri poſſe in
prouincia uiderentur, iniuſſúque abituri inde eſſent, ſi non dimitterentur: aut in perni-
cioſam, ſi quis impenſe retineret, ſeditionem exarſuri. C O S S. ambobus prouinciam Li- I
gures eſſe ſenatus iuſſit. Prr. inde ſortiti ſunt. A. Hoſtilio urbana, T. Minutio peregrina
obuênit, P. Cornelio Sicilia, C. Mænio Sardinia. Hiſpanias ſortiti, L. Poſthumius ulte-
riorem, Tib. Sempronius citeriorẽ. Is quia ſucceſſurus Q. Fuluio erat, ne uetere exer-
» citu prouincia ſpoliaretur. Quæro, inquit, de te L. Minuti, cum confectam prouinciam
» nunties, exiſtimésne Celtiberos perpetuo in fide manſuros, ita ut ſine exercitu ea pro-
» uincia obtineri poſſit? ſi neque de fide barbarorum quicquam recipere aut affirmare
» nobis potes, & habendum illic utique exercitum cenſes, utrum tandem author ſenatui
» ſis ſupplementum in Hiſpaniam mittendi? ut ii modo, quibus emerita ſtipendia ſint,
» milites dimittantur, ueteribus militibus tyrones immiſceantur? an deductis de prouin-
» cia ueteribus legionibus nouas conſcribendi & mittendi, cum contemptum tyrociniũ
» etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poſſit? dictu quàm re facilius ſit pro- K
» uinciam ingenio ferocem, rebellatricem confeciſſe. Paucæ ciuitates, ut quidem ego
» audio, quas uicina maxime hyberna premebant, in ius ditionémque uenerunt, ulte-
» riores in armis ſunt. quæ cum ita ſint, ego iam hinc prædico P C, me exercitu eo qui
» nunc eſt, Remp. adminiſtraturum. ſi deducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me
» ad hybernacula electurum, neque nouum militem ferociſſimo hoſti obiecturũ. Le-
gatus ad ea quæ interrogatus erat, reſpondit: neque ſe, neque quenquam alium diui-
nare poſſe, quid in animo Celtiberi haberent, aut porro habituri eſſent. itaque nega-
re non poſſe, quin rectius ſit etiam ad pacatos barbaros nondum ſatis aſſuetos impe-
rio, exercitum mitti. nouo autem, an uetere exercitu opus ſit, eius eſſe dicere, qui ſci-
re

A repoſſit qua fide Celtiberi in pace manſuri ſint, ſimul & qui illud exploratum habeat, Vrb.574
quieturos milites, ſi diutius in prouincia retineantur. ſi ex eo quod aut inter ſe loquan- Oly.150.
tur, aut ſucclamationibus apud concionantem imperatorem ſignificent, quid ſentiant
coniectandum ſit, palam uociferatos eſſe, aut imperatorem in prouincia retenturos,
aut cum eo in Italiam uenturos eſſe. Diſceptationem inter prætorem legatumque con-
ſulum relatio interrupit, qui ſuas ornari prouincias priuſquam de prætoris exercitu a-
geretur, æquum cenſebāt. Nouus omnis exercitus conſulibus eſt decretus: binæ legio-
nes Romanæ cum ſuo equitatu, & sociûm Latini nominis, quantus ſemper numerus,
XV millia peditum, & DCCC equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum
inferrent, mandatum eſt. P. Cornelio & M Bebio prorogatum imperium: iuſſique pro-
uincias obtinere, donec COSS. ueniſſent. tum imperatum, ut dimiſſo quem haberent ex
B ercitu, reuerterentur Romam. de Tib. Sempronii deinde exercitu actum eſt. nouam le
gionem ei quinque millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis cō
ſules ſcribere iuſſi, & mille præterea peditum Romanorum, quinquaginta equites, &
ſociis è nomine Latino imperare ſeptem millia peditum, CCC equites. cum hoc exercitu
placuit ire in Hiſpaniam citeriorem Tib. Sempronium. Q. Fuluio permiſſum, ut qui
milites ante Sp. Poſthumium & Q. Martium COSS. ciues Romani ſociiue in Hiſpaniā
tranſportati eſſent: & præterea ſupplemento adducto quod amplius duabus legionibus
quàm decem millia & CCCC pedites, ſexcenti equites eſſent, & ſociûm Latini nomi-
nis XII millia, DC equites: quorum forti opera duobus aduerſus Celtiberos præliis uſus
Q. Fuluius eſſet: eos, ſi uideretur, ſecum deportaret. Et ſupplicationes decretæ, quòd is
proſpere rempublicam geſſiſſet. & cæteri prætores in prouincias miſſi. Q. Fabio Buteo-
C ni prorogatum in Gallia imperium eſt. Octo legiones præter exercitum ueterem, qui
in Liguribus in ſpe propinqua miſſionis erat, eo anno eſſe placuit. & is ipſe exercitus æ-
gre explebatur propter peſtilentiam, quæ iam tertium annum urbem Romanam atque
Italiam uaſtabat. Prætor T. Minutius, & haud ita multo poſt COS. C. Calpurnius mo-
ritur, multique alii omnium ordinum illuſtres uiri. poſtremo prodigii loco ea clades ha
beri cœpta eſt. C. Seruilius PONT. MAX. piacula iræ deûm conquirere iuſſus, decemui-
ri libros inſpicere: conſul Apollini, Aeſculapio, Saluti dona uouere, & dare ſigna inau-
rata, quæ uouit, deditque. Decemuiri ſupplicationem in biduum ualitudinis cauſa in
urbe, & per omnia fora conciliabulaque edixerunt. maiores duodecim annis omnes
coronati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerunt. Fraudis quoque humanæ inſi-
nuauerat ſuſpicio animis. & ueneficii quæſtio ex SC quod in urbe, propiúſue urbem
D decem millibus paſſuum eſſet, commiſſum. C. Claudio prætori, qui in locum T. Minu-
tii erat ſuffectus: ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Mænio priuſ-
quam in Sardiniam prouinciam traiiceret, decreta. Suſpecta COS. erat mors ma-
xime. necatus à Quarta Hoſtilia uxore dicebatur. ut quidem filius eius Q. Fuluius
Flaccus in locum uitrici COS. eſt declaratus: aliquanto magis infamis mors Piſonis cœ
pit eſſe: & teſtes exiſtebant, qui poſt declaratos COSS. Albinum & Piſonem, quibus co-
mitiis Flaccus tulerat repulſam, & exprobratum ei à matre dicerent, quòd iam ei ter-
tium negatus conſulatus petenti eſſet, & adiecisse, pararet ſe ad petendum: intra duos
menſes effecturam ut COS. fieret. inter multa alia teſtimonia ad cauſam pertinentia,
hæc quoque uox nimis uero euentu comprobata ualuit, cur Hoſtilia damnaretur.
Veris principio huius dum COSS. nouos delectus Romæ tenet: mors deinde alterius,
E & creandi comitia conſulis in locum ejus, omnia tardiora fecerunt. interim P. Cor-
nelius & M. Bebius, qui in conſulatu nihil memorabile geſſerant, in Apuanos Ligu-
res exercitum induxerunt. Ligures qui ante aduentum in prouinciam conſulum non
expectaſſent bellum, improuiſo oppreſſi, ad duodecim millia hominum dediderunt
ſe. Eos, conſulto per literas prius ſenatu, deducere ex montibus in agros campeſtreis,
procul ab domo, ne reditus ſpes eſſet, Cornelius & Bebius ſtatuerunt, nullum alium
ante finem rati fore Liguſtini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus,
qui Taurasinorum fuerat. cum traducere Ligures Apuanos uellent, edixerunt Li-
gures ab Anido montibus, deſcendere cum liberis coniugibúſque: ſua omnia ſecum
portarent. Ligures ſæpe per legatos deprecati ne penates, ſedem in qua geniti eſſent,

vrb. 574. ſepulchra maiorum cogerentur relinquere: arma, obſides pollicebantur. poſteaquam F
olÿ. 150. nihil impetrabant, neque uires ad rebellandum erant, edicto paruerunt. Traducti
ſunt publico ſumptu, ad quadraginta millia liberorum capitum cũ fœminis pueriſque.
argenti data centum & quinquaginta millia HS, unde in nouas ædes compararent,
quę opus eſſent. agro diuidendo dandóque iidem qui traduxerant, Cornelius & Bebius
præpoſiti: poſtulantibus tamen ipſis quinque uiri ab ſenatu dati, quorum ex conſilio a-
gerent. Tranſacta re cum ueterem exercitum Romam deduxiſſent, triumphus ab ſena
tu eſt decretus. Hi omnium primi nullo bello geſto triumpharunt. tantum hoſtes ducti
ante currum: quia nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neque quid militi-
bus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat. Eodem anno in Hiſpania Fuluius
Flaccus proprætor, quia ſucceſſor in prouinciam tardius ueniebat, educto exercitu ex G
hybernis, ulteriorem Celtiberiæ agrum, unde ad deditionem non uenerant, inſtitit ua-
ſtare: qua re iritauit magis quàm conterruit animos barbarorum: & clam comparatis
copiis ſaltum Manlianum, per quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebant,
obſederunt. In Hiſpaniam ulteriorem eunti L. Poſthumio Albino collegę Gracchus mã
dauerat, ut Q. Fuluium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret. ibi di-
mitti ueteranos, ſupplementumq; diſtribuere, & ordinare omnem exercitum, ſeſe uelle:
dies quoque & ea propinqua, edita Flacco eſt, qua ſucceſſor eſſet uenturus. Hæc noua
allata res, omiſſis quæ agere inſtituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celti-
beria cum coegiſſet, barbari cauſæ ignari ſuam defectionem, & clam comparata arma
ſenſiſſe eum, & pertimuiſſe rati, eo ferocius ſaltum inſederunt. Vbi eum ſaltum prima
luce agmen Romanum intrauit, repente ex duabus partibus ſimul exorti hoſtes Ro- H
manos inuaſerunt. quod ubi uidit Flaccus, primos tumultus, in agmine per centuriones
ſtare omnes ſuo quenque loco, & arma expedire iubendo, ſedauit: & ſarcinis iumentiſ-
que in unum locum coactis, copias omnes partim ipſe, partim per legatos tribunóſque
militum, ut tempus et locus poſtulabat, ſine ulla trepidatione inſtruxit: cum bis dedi-
tis rem eſſe admonens, ſcelus & perfidiam illis, non uirtutem nec animum acceſſiſſe. re
ditũ ignobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos ſibi feciſſe: cruentos ex recen-
ti cæde hoſtium gladios, & manantia ſanguine ſpolia, Romam ad triumphum delatu-
ros. Plura dici tempus non patiebatur. inuehebant ſe hoſtes, & in partibus extremis iã
pugnabatur: deinde acies concurrerunt. atrox ubique prælium, ſed uaria fortuna erat.
egregie legiones, nec ſegnius duæ alæ pugnabant: ęterna auxilia ab ſimili armatura, me
liore aliquantum militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi I
ordinata acie, & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt, cuneo impreſſio-
nem fecerunt: quo tantum ualent genere pugnę, ut quacunque parte perculêre impetu
ſuo, ſuſtineri nequeant. tunc quoq; turbatæ legiones ſunt, prope interrupta acies. Quã
trepidationem ubi Flaccus conſpexit, equo aduehitur ad legionarios equites: & ecquid
auxilii in uobis eſt? actum iam de hoc exercitu erit? cum undique acclamaſſent, quin e-
deret quid fieri uelit, non ſegniter imperium executuros. Duplicate turmas, inquit, dua
rum legionum equites, & permittite equos in cuneum hoſtium, quo noſtros urgent: id
cum maiore ui equorũ facietis, ſi effrenatos in eo equos immittitis, quod ſępe Roma-
nos equites cum magna laude feciſſe ſua memoriæ proditum eſt. Dicto paruerunt, de-
tractíſque frenis bis ultro citróq; cum magna ſtrage hoſtium infractis omnibus haſtis
tranſcurrerunt. Diſſipato cuneo, in quo omnis ſpes fuerat, Celtiberi trepidare, & pro- K
pe omiſſa pugna, locum fugæ circumſpicere. Et alarii equites poſtquam Roma-
norum equitum tam memorabile facinus uidêre, & ipſi uirtute eorum accenſi, ſine ul-
lius imperio, in perturbatos iam hoſtes equos immittunt. Tunc uero Celtiberi o-
mnes in fugam effunduntur: & imperator Romanus auerſos hoſtes contemplatus, æ-
dem Fortunæ equeſtri, Iouíque OPT. MAX. ludos uouit. Cæduntur Celtiberi per to-
tum ſaltum diſſipati fuga. decem & ſeptem millia hoſtium cæſa eo die traduntur. [illegible]
ni capti plus tria millia, ducentis ſeptuaginta ſeptem cum ſignis militaribus, [illegible] pro-
pe mille centum. nullis caſtris eo die uictor exercitus manſit. uictoria non [illegible]
militum fuit. quadringenti LXXII milites Romani, ſociũ ac Latini nomi[illegible] mille
decem & nouem, cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt. ita uictor exer-
citus

A citus renouata priore gloria Tarraconem eſt perductus. Venienti Fuluio Tib. Sempro- Vrb. 574 Oly. 150.
nius prætor, qui biduo ante uenerat, obuiam proceſſit: gratulatusq́ue eſt, quòd rempu-
blicam egregie geſſiſſet. eum ſumma concordia quos dimitterent, quóſque retinerent
milites, compoſuerunt. Inde Fuluius exauthoratis militibus in naues impoſitis, Romã
eſt profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. Coss. ambo in Ligures ex-
ercitus induxerunt diuerſis partibus. Poſthumius prima & tertia legione Baliſtam Suiſ
montiumq́ue monteis obſedit: & premendo præſidiis anguſtos ſaltus eorum, comme-
atus intercluſit, inopiáque omnium rerum eos perdomuit. Fuluius ſecunda & quar-
ta legione, adortus à Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluuium incole-
bant in deditionem acceptos, ad ſeptem millia hominum in naues impoſitos præter o-
ram Herruſci maris Neapolim tranſmiſit. inde in Samnium traducti, agerq́ue his inter
populares datus eſt. Montanorum Ligurum ab A. Poſthumio uineæ cæſæ, frumentaq́;
B deuſta, donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem uenerunt, armáque tradide-
runt. Nauibus inde Poſthumius aduiſendam oram Ingaunorum Intemeliorumq́; Li-
gurum proceſſit, priuſquam hi coss. uenirẽt ad exercitum qui Piſas inductus erat, p
erant A. Poſthumius, & frater Q. Fuluii M. Fuluius Nobilior. ſecundę legionis Fuluii
tribunus militum erat. is menſibus ſuis dimiſit legionem, iureiurando adactis centurio
nibus, æs in ærarium ad quæſtores eſſe delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eò forte e-
rat profectus) Fuluio nuntiatum eſt: cum equitibus expeditis ſecutus dimiſſos, quos eo
rum potuit aſſequi, deduxit caſtigatos Piſas, de cæteris cos. certiorem fecit. eo referen
te sc factum eſt, ut M. Fuluius in Hiſpaniam relegaretur ultra nouam Carthaginem.
C Literæq́ue ei datæ ſunt à cos. ad P. Manlium in Hiſpaniam ulteriorem deferendæ. mi
lites iuſſi ad ſigna redire. cauſa ignominiæ, uti ſemeſtre ſtipẽdium in eum annum eſſet,
ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum non rediſſet, eum ipſum, bonáque eius uen
dere cos. iuſſus. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno ſuperiore ex Illyrico cum
decem nauibus Brunduſium redierat: inde in portu relictis nauibus cum ueniſſet Ro-
mam, inter exponendas res quas ibi geſſiſſet, haud dubie in regem Illyriorum Gentium
latrocinii omnis maritimi cauſam auertit. ex regno eius omnes naues eſſe, quæ ſuperi
maris oram depopulatæ eſſent. de his rebus ſe legatos miſiſſe, nec conueniendi regis po
teſtatem factam. Venerant Romam legati à Gentio, qui quo tempore Romani conue
niendi regis cauſa ueniſſent, ægrum forte eum in ultimis partibus fuiſſe regni dicerent.
petere Gentium ab ſenatu, ne crederent confictis criminibus in ſe quæ inimici detuliſ-
ſent. Ad ea Duronius adiecit, multis ciuibus Romanis & ſociis Latini nominis iniurias
D factas in regno eius, & ciues Romanos dici Corcyræ retineri. eos omnes Romam ad-
duci, placuit. C. Claudium prætorem cognoſcere: neque ante Gentio regi legatiſue
eius reſponſum reddi. Inter multos alios, quos peſtilẽtia eius anni abſumpſit, ſacerdo-
tes quoque aliquot mortui ſunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus eſt. in eius locũ
ſuffectus eſt Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore Hiſpania redierat, tri-
umuir epulo, Q. Fuluius, M. F. in locum eius triumuir cooptatus. tum prætextatus e-
rat. de rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelii Dolabellæ contentio inter C. Ser
uilium PONT. MAX. fuit, & L. Cornelium Dolabellam duumuirum naualem, quem
ut inauguraret pontifex, magiſtratu ſeſe abdicare iubebat, recuſantiq́ue id facere: ob
eam rem multa duumuiro dicta à pontifice, déque ea cum prouocaſſet, certatum ad
E populum. cum plures iam tribus intro uocatæ dicto eſſe audientem pontifici duumui-
rum iuberent, multamq́ue remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet: ultimum de cælo quod
comitia turbaret interuẽnit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P.
Clœlium Siculum inaugurarunt: qui ſecundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C.
Seruilius Geminus PONT. MAX. deceſſit. idem decemuir ſacrorum fuit. pontifex in lo
cum eius à collegio cooptatus eſt Q. Fuluius Flaccus: in pontificem maximum Aemy
lius Lepidus, cum multi clari uiri petiſſent. & decemuir ſacrorum Q. Martius Phi
lippus in eiuſdem locum eſt cooptatus. & augur Sp. Poſthumius Albinus deceſſit: in l
cum eius P. Scipionem filium Africani Augures cooptarunt. Cumanis eo anno pete
tibus permiſſum, ut publice latine loquerentur, & præconibus latine uendendi ius eſſe
Piſanis agrum pollicentibus, quò Latina colonia deduceretur, gratiæ ab ſenatu actæ

Vrb. 574 triumuiri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilii Lenates. A C. Mænio prę F
Oly. 150 tore, cui prouincia Sardinia cum euenisſet, additum erat, ut quæreret de ueneficiis lon-
gius ab urbe decem millibus paſſuum: literæ allatæ, ſe iam tria millia hominũ damnaſ-
ſe, & creſcere ſibi quæſtionem indiciis. aut eam ſibi eſſe defendendam, aut prouinciam
dimittendam. Q. Fuluius Flaccus ex Hiſpania rediit Romam cum magna fama geſta-
rum rerum, qui cum extra urbem triumphi cauſa eſſet, COS. eſt creatus cum L Manlio
Acidino. & poſt paucos dies cum militibus, quos ſecum deduxerat, triumphans urbem
eſt inuectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum uiginti quatuor: præterea auri
pondo triginta unum, & ſignati oſcenſis nummûm centum ſeptuaginta tria millia du-
centos. militibus de pręda quinquagenos denarios dedit: duplex centurionibus, triplex
equiti: tantundem ſociis Latini nominis: & ſtipendium omnibus duplex. Eo anno ro-
gatio primum lata eſt ab L. Iulio tribuno plebis, quot annos nati quenque magiſtratũ G
peterent caperéntque. inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur. Prę
tores quatuor poſt multos annos lege Bebia creati, quæ alternis quaternos iubebat creari.
Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus, Q. & M. Mutii Scæuolæ. Q. Ful-
uio & L. Manlio COSS, eadem prouincia, quæ ſuperioribus, pari numero copiæ peditũ,
equitum, ciuium, ſociorum decretæ. In Hiſpaniis duabus Tib. Sempronio & L. Poſt-
humio cum iiſdem exercitibus quos haberent, prorogatum imperium eſt, & in ſupple-
mentum COSS. ſcribere iuſſi ad tria millia peditum Romanorum, CCC equites quinq;
millia ſociorũ Latini nominis, & quadringentos equites. P. Mutius Scæuola urbanam
ſortitus prouinciam eſt: & ut idem quæreret de ueneficiis in urbe, & propius urbem de-
cem millia paſſuum. C. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mutius Scæuola Siciliam, L.
Valerius Leuinus Sardiniam. Q. Fuluius COS. priuſquam ullam rem publicam a- H
geret, liberare & ſe & rempublicam religione uotis ſoluendis dixit uelle. uouiſſe ſe quo
die poſtremum cum Celtiberis pugnaſſet, ludos Ioui OPT. MAX. & ædem equeſtri For
tunę ſeſe facturum: in eas res ſibi pecuniam collatam eſſe ab Hiſpanis. ludi decreti: & ut
duumuiri ad ædem locandam crearentur. De pecunia finitur, ne maior cauſa ludorum
conſumeretur, quàm quanta Fuluio Nobiliori poſt Aetolicum bellum ludos facienti
decreta eſſet, néue quid ad eos ludos arceſſeret, cogeret, acciperet, faceret aduerſus id SC
quod L. Aemylio, Cn. Bebio COSS. de ludis factum eſſet. Decreuerat id ſenatus propter
effuſos ſumptus factos in ludos T. Sempronii ędilis, qui graues non modo Italiæ ac ſo-
ciis Latini nominis, ſed etiam prouinciis externis fuerant. Hyems eo anno niue ſæua
& omni tempeſtatum genere fuit. arbores quæ obnoxiæ frigoribus ſunt, decuſſit cun-
ctas, & ea tum aliquanto quàm aliàs longior fuit. itaque Latinas mox ſubito coorta & I
intolerabilis tempeſtas in monte turbauit: inſtauratæque ſunt ex decreto pontificum.
Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna conſtrauit, fulminibúſque complura
loca deformauit. ædem Iouis Tarracinę, ædem albam Capuæ, portámque Romanam,
muri pinnas aliquot locis decuſſit. Hæc inter prodigia nuntiatum & ab Reate, tripe-
dem natum mulum. Ob ea decemuiri iuſſi adire libros edidere quibus diis, & quot ho-
ſtiis ſacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata, ad ædem Iouis ut ſup-
plicatio diem unum eſſet. Ludi deinde uotiui Q. Fuluii COS. per dies decem magno
apparatu facti. Cenſorum inde comitia habita. creati M. Aemylius Lepidus PONT.
MAX. & M. Fuluius Nobilior, qui ex Aetolis triumphauerat. Inter hos uiros nobiles
inimicitiæ erant, ſæpe multis & in ſenatu, & ad populum atrocibus celebratæ certami-
nibus. Comitiis confectis, ut traditum antiquitus eſt, cenſores in campo ad aram Mar-
tis ſellis curulibus conſederunt. quo repente principes ſenatorum cum agmine uene- K
runt ciuitatis, inter quos Q. Cæcilius Metellus uerba fecit. Non obliti ſumus cenſores,
uos paulo ante ab uniuerſo P R moribus noſtris præpoſitos eſſe: & nos à uobis & admo-
neri & regi, non uos à nobis debere. indicandum tamen eſt quid omneis bonos in uobis
aut offendat, aut certe mutatum malint. Singulos cum intuemur M. Aemyli, M. Fului,
neminem hodie in ciuitate habemus, quem ſi reuocemur in ſuffragium, uelimus uobis
prælatum eſſe. ambo cum ſimul aſpicimus, non poſſumus non uereri, ne male compara
ti ſitis: nec tantum reipublicæ proſit, quòd omnibus nobis egregie placetis: quàm quòd
alter alteri diſplicetis, noceat. Inimicitias per annos multos uobis ipſis graues & atro-

ces

A ces geritis: quæ periculum eſt, ne ex hac die nobis & Reipublicæ quàm uobis grauio-
» res fiant. De quibus cauſis hoc timeamus, multa ſuccurrunt quæ dicerentur: niſi for-
» te implacabiles ueſtræ iræ implicauerint animos ueſtros. Has ut hodie, ut in iſto tem-
» plo finiatis ſimultates, quæſumus uos uniuerſi: & quos coniunxit ſuffragiis ſuis P. R.
» hac etiam reconciliatione gratiæ coniungi à nobis ſinatis. uno animo, uno conſilio
» legatis ſenatum, equites recenſeatis, agatis cenſum, luſtrum condatis: quod omnibus
» fere precationibus nuncupabitis uerbis, ut ea res mihi collegæque meo bene & felici-
» ter eueniat: ita, ut uere, ut ex animo uelitis euenire: efficiatíſque; ut quod deos precati
» eritis, id uos uelle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus in cuius urbis
» medio foro acie hoſtes concurrerant, ibi concordes regnarunt. Non modo ſimultates,
» ſed bella quoq; finiuntur. ex infeſtis hoſtibus plerumq; ſocii fideles, interdũ etiam ciues
B fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti ſunt: Latini, Sabini in ciuitatem accepti.
» Vulgatum illud quia uerum erat, in prouerbium uenit: Amicitias immortaleis, inimici
» tias mortales debere eſſe. Fremitus ortus cum aſſenſu, deinde uniuerſorũ uoces idem
petentium confuſę in unum, orationem interpellarunt. Inde Aemylius queſtus cũ alia,
tum bis à L. Fuluio ſe certo conſulatu deiectum. Fuluius contra queri, ſe ab eo ſemper
laceſſitum, & in probrum ſuum ſponſionem factam: tamen ambo ſignificare, ſi alter
uellet, ſe in poteſtate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus inſtantibus qui ade-
rant, dexteras fidemque dedêre, mittere uere ac finire odium. deinde collaudantibus
cunctis deducti ſunt in Capitolium. & curæ ſuper tali re principum, & facilitas cenſo-
rum egregie comprobata ab ſenatu & laudata eſt. Cenſoribus deinde poſtulantibus,
ut pecunię ſumma ſibi, qua in opera publica uterentur, attribueretur, uectigal annuum
C decretum eſt. Eodem anno in Hiſpania L. Poſthumius, & Tiberius Sempronius pro-
prætor comparauerunt ita inter ſe, ut in Vacceos per Luſitaniam iret Albinus, inde in
Celtiberiam reuerteretur, Gracchus quòd maius ibi bellum eſſet, in ultima Celtibe-
riæ penetrauit. Mundam urbem primum ui cepit, nocte ex improuiſo aggreſſus. ac-
ceptis deinde obſidibus, præſidioque impoſito, caſtella oppugnare, agros urere, donec
ad præualidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) peruenit: ubi cum iam
opera admoueret, ueniunt legati ex oppido: quorum ſermo antiquæ ſimplicitatis fuit,
non diſſimulantium bellaturos, ſi uires eſſent. petierunt enim ut ſibi in caſtra Celti-
berorum ire liceret ad auxilia accipienda. ſi non impetraſſent, tum ſeparatim eos ab il-
lis ſe conſulturos. Permittente Graccho ierunt. & poſt paucis diebus alios decẽ legatos
ſecum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt à prætore, quàm
D ut bibere ſibi iuberet dari. epotis primis poculis iterum popoſcerunt, magno riſu cir-
cumſtantium in tam rudibus, & moris omnis ignaris ingeniis. tum maximus natu ex
» iis, Miſſi ſumus, inquit, à gente noſtra qui ſciſcitaremur, qua tandem re fretus, arma
» nobis inferres? Ad hanc percunctationem Gracchus, exercitu ſe egregio fidentem ue-
» niſſe reſpondit, quem ſi ipſi uiſere uelint, quò certiora ad ſuos referant, poteſtatem ſe eis
» facturum eſſe. tribuniſque mil. imperat, ut ornari omnes copias peditum equitúmq;,
» & decurrere iubeant armatas. Ab hoc ſpectaculo legati miſſi deterruerunt ſuos ab auxi-
lio circumſeſſę urbi ferendo. Oppidani cum ignes nocte turribus nequicquam (quod
ſignum conuenerat) ſuſtuliſſent, deſtituti ab unica ſpe auxilii in deditionem uenerunt.
ſeſtertium nummûm quater & uicies ab iis eſt exactum: quadraginta nobiliſſimi equi-
tes, nec obſidum nomine (nam militare iuſſi ſunt) & tamẽ re ipſa ut pignus fidei eſſent.
E Inde iam duxit ad Alcen urbem, ubi caſtra Celtiberorum erant, à quibus uenerant nu-
per legati. eos cum per aliquot dies armaturam leuem immittendo in ſtationes laceſ-
ſiſſet paruis præliis, in dies maiora certamina ſerebat, ut omnes extra munitiones eli-
ceret. Vbi quod petebatur ſenſit effectum, auxiliorum præfectis imperat, ut contracto
certamine, tanquã multitudine ſuperarentur, repente tergis datis ad caſtra effuſe fuge-
rent. ipſe intra uallũ ad omnes portas inſtruxit copias. Haud multũ temporis interceſſit
cum ex compoſito refugientium ſuorum agmẽ, poſt effuſe ſequentes barbaros conſpe-
xit. inſtructã ad hoc ipſum intra uallum habebat aciem. itaq; tantum moratus, ut ſuos
refugere in caſtra libero introitu fineret: clamore ſublato ſimul omnibus portis erupit.

A cireo. Idem dedicauit ædem Larium permatinûm in campo. uouerat eam annis duodecim ante L. Aemylius Regillus. nauali prælio aduerſus præfectos regis Anthiochi. ſupra ualuas templi tabula cum titulo hoc fixa eſt, Duello magno regibus dirimendo caput ſubigendis patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Aemylio M. Aemylii filio, auſpicio, imperio, felicitate ductuque eius inter Epheſum Camuchumque inſpectante c o s. ipſo Antiocho, exercitu omni, equitatu, elephantiſq; claſſis regis Antiochi antea ſic uicta, fuſa, contuſa fugatáque eſt: ibique eo die naues longæ: cum omnibus ſociis captæ quadraginta duæ. ea pugna pugnata rex Antiochus, regnúmque eius rei ergô ædem Laribus permarinis uouit. Eodem exemplo tabula in æde Iouis in Capitolio ſupra ualuas fixa eſt. Biduo quo ſenatum legerunt cenſores, Q. Fuluius c o s. profectus in Ligures, per inuios montes uallẽſque ſaltus cum exercitu tranſgreſſus, ſignis collatis cum hoſte pugnauit, neque tantum acie uicit, ſed caſtra quoque eo- Vrb.575 Oly.150.

B dem die cepit. Tria millia ducenti hoſtium, omniſque ea regio Ligurum in deditionem uenit. c o s. deditos in campeſtreis agros deduxit præſidiáque montibus impoſuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romam uenerunt. ſupplicationes ob eas res geſtas in triduum decretæ ſunt. Prætores quadraginta hoſtiis maioribus per ſupplicationes rem diuinam fecerunt. Ab altero c o s. L. Manlio nihil memoria dignum in Liguribus eſt geſtum. Galli tranſalpini tria millia hominum in Italiam tranſgreſſi, ne minem bello laceſſentes, agrum à c o s. & ſenatu petebant, ut pacati ſub imperio P R eſſent. eos ſenatus excedere Italia iuſſit, & c o s. Q. Fuluium quærere & animaduertere in eos qui principes & authores tranſcendendi Alpes fuiſſent. Eodem anno Philippus

C rex Macedonum ſenio & mœrore conſumptus poſt mortem filii deceſſit. Demetriade hybernabat, cum deſiderio anxius filii, tum pœnitentia crudelitatis ſuę, quę ſtimulabat animum: & alter filius haud dubie & ſua & aliorum opinione rex, conuerſíque in eum omnium oculi, & deſtituta ſenectus, aliis expectantibus ſuam mortem, aliis ne expectantibus quidem quo magis angebatur: & cum eo Antigonus Echecratis filius, nomẽ patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiæ uir maieſtatis, nobili etiam pugna aduerſus Cleomenem Lacedęmonium clarus. tutorem eum Græci, ut cognomine à cæteris regibus diſtinguerent, appellarunt. Huius fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanſerat: eique ea fides nequaquam amicum Perſea, inimiciſſimum fecerat. is proſpiciens animo, quanto cum periculo ſuo hæreditas regni uentura eſſet ad Perſea, ut primum labare animum regis, & ingemiſcere inter dum filii deſiderio ſenſit: nunc præbendo aures, nunc laceſſendo etiam mentionem rei

D temere actæ, ſępe querenti querens & ipſe aderat, & cum multa adſoleat ueritas præbere ueſtigia ſui, omni ope adiuuabat, quo maturius omnia emanarent. Suſpecti & miniſtri facinoris, Apelles maxime, & Philocles erant, qui Romam legati fuerant, literaſq; exitiales Demetrio ſub nomine Flaminini attulerant, falſas eſſe, & à ſcriba uitiatas, ſignumque adulterinum, uulgo in regia fremebant. Cęterum cum ſuſpecta magis quàm manifeſta eſſet res, forte Xychus obuius fit Antigono: comprehenſuſque ab eo in regiam eſt perductus. relicto eo cuſtodibus, Antigonus ad Philippum proceſſit. Multis, inquit, ſermonibus intellexiſſe uideor, magno te æſtimaturum, ſi ſcite uera omnia poſſis de filiis tuis: uter ab utro petitus fraude & inſidiis eſſet. homo unus omnium, qui nodum huius erroris excludere poſſit, in poteſtate tua eſt Xychus. forte uocatum perdu-

E ctúmque in regiam, uocari iuberet. Adductus, primo ita negare inconſtanter, ut paruo metu admoto paratum indicem eſſe appareret. conſpectum tortoris uerberumque non ſuſtinuit: ordinemque omnem facinoris legatorum miniſteriíque ſui expoſuit. Ex templo miſſi qui legatos comprehenderent: Philoclem, qui præſens erat, oppreſſerunt. Apelles miſſus ad Chæream quendam perſequendum, indicio Xychi audito in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi uulgatum eſt. alii primo audaciter negantem, poſtquam in conſpectum adductus ſit Xychus, non ultra tetendiſſe: alii tormenta etiam inficiantem perpeſſum affirmant. Philippo redintegratus eſt luctus, geminatuſque: & infelicitatem ſuam in liberis grauiorem, quod alter periſſet, cenſebat. Perſeus certior factus omnia detecta eſſe, potentior quidẽ erat, quàm ut fugam neceſſariam duceret: tantum ut procul abeſſet, curabat: interim uelut ab incendio flagrãtis iræ, dum Philippus uiueret,

A improuidi ſternerentur rueréntque, inſtabant quidem perculſis Thraces. ſed ipſi deos authores fugæ eſſe, cælúmque in ſe ruere aiebant. Diſſipati procella, cum tanquam ex naufragio plerique ſemiermes in caſtra, unde profecti erant, rediſſent: conſultari qnid agerent cœptum. inde orta diſſenſio: aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniã cenſentibus. Triginta ferme millia hominnm (Clondico duce profecti erant) peruenerunt. cætera multitudo retro quà uenerat, tranſdanubianam regionem repetiir. Perſeus potitus regno interfici Antigonum iuſſit. & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam, petendúmque, nt rex ab ſenatu appellaretur, miſit. Vrb. 576. Ol. 150.

Hæc eo anno in Macedonia geſta. Alter conſulũ, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quem triumphum magis gratiæ quàm rerum geſtarum magnitudini datũ conſtabat. Armorum hoſtilium magnam nim tranſtulit. nnllam pecuniam admodum. di-
B uiſit tamen in ſingulos milites tricenos æris, duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis inſigne fuit, quàm quòd forte euẽnit, ut eodem die triumpharet, quo priore anno ex prætura trinmphauerat. Secundum trinmphnm comitia edixit, quibus creati COSS. ſunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Volſo. Prętorum inde tribus creatis, comitia tempeſtas diremit. poſtero die reliqui tres facti, ante diem qnartum idus Martias, M. Titinins Curuus, T. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quæ euenerãt. Terra mouit. in foris publicis, ubi lectiſternium erat, deorum capita quæ in lectis erant, auerterunt ſe: lanáque cum integumentis, qnæ Ioui oppoſita fuit, decidit. de menſa oleas quoque prægustaſſe mures, in prodigium uerſum eſt. Ad ea expianda nihil ultra quàm ut ludi inſtaurarentur, actum eſt.

C

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS ACEPHALVS.

* *

à patre in pace habitã armaſſe, eóque iuuentuti prædandi cupidæ pergratus eſſe dice-
D batur. Conſilium de Hiſtrico bello cum haberet conſul, alij gerendum extemplo, antequam contrahere copias hoſtes poſſent, alij conſulẽdum prius ſenatum cenſebant. Vicit ſententia quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia conſul, caſtra ad lacum Timaui poſuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem nauibus C. Furius dunmuir nanalis uenit. Aduerſus Illyriorum claſſem creati dunmuiri nauales erant, qui tuendam uiginti nauibus mari ſuperiore Anconam uelut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra litora uſque ad Tarentum, C. Furius læua uſque ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Hiſtriæ fines cum onerariis & magno commeatu miſſæ. ſecutúſque cum legionibus conſul, quinque ferme millia à mari poſuit caſtra. In portu emporium breui perfrequens factum, omniáque hinc in caſtra ſupportabantur: & quo id tutius fieret, ſtationes ab omnibus caſtrorum partibus circũdatæ ſunt: in Hi-
E ſtriámque ſuum præſidium ſtatiunm, repentina cohors Placentina oppoſita inter mare & caſtra. & ut idem aquatoribus ad fluuium eſſet præſidiũ, M. Ebutius tribunus militum ſecundæ legionis duos manipulos militum adiicere iuſſus eſt. T. & C. Aelij tribuni militum legionem tertiã, quæ pabulatores & lignatores tueretur, nia quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille ferme paſſuum caſtra erant Gallorum: Carmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorum. Hiſtri ut primnm ad lacum Timaui caſtra ſunt Romana mota, ipſi poſt collem occulto loco conſederũt: & inde obliquis itineribus agmen ſequebantur, in omnem occaſionẽ intenti: nec quicquam eos quę terra mariſque agerentur, fallebat. Poſtquam ſtationes inualidas eſſe pro caſtris, eorum turba inermis frequens inter caſtra & mare mercantium, ſine ullo ter-

Vrb. 576. Oly. 150.

reſtri aut maritimo munimento uiderunt: duo ſimul præſidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum ſecundæ legionis aggrediuntur. F Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem ſolis, perlucens iam aliquid, incerta tamen ut ſolet lux ſpeciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque fruſtrata Romanos, multo maiorem iis quàm erat hoſtium aciem oſtendit: qua territi utriuſque ſtationis milites ingenti tumultu cum in caſtra confugiſſent, haud paulo ibi plus quàm quod ſecum ipſi attulerant, terroris fecerunt. Nã neque dicere quid fugiſſent, nec percontantibus reddere reſponſum poterant: & clamor in portis, ut ubi nulla eſſet ſtatio quæ ſuſtineret impetum, audiebatur: & concurſatio in obſcuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hoſtis intra uallum eſſet. Vna uox audiebatur, ad mare uocãtium. Id forte temere ab uno exclamatum, totis paſſim perſonabat caſtris. Itaque primo uelut iuſſi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, po- G ſtremo prope omnes: & ipſe conſul, cum fruſtra reuocare fugienteis conatus, nec imperio, nec authoritate, nec precibus ad extremum ualuiſſet, unus remanſit M. Licinius Strabo tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus ſignis ab legione ſua relictus. Hũc in uacua caſtra impetu facto Hiſtri, cum alius armatus iis nemo obuiam iſſet, in prętorio inſtruentem atque adhortantẽ ſuos oppreſſerunt. Prælium atrocius quàm pro paucitate reſiſtẽtium fuit: nec antè finitum eſt, quàm tribunus militum, quíque circa eum conſtiterant, interfecti ſunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæſtorium forum, quintanámque hoſtes peruenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expoſitámque copiam, & ſtratos lectos in quæſtorio inueniſſent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum hoſtiúmque obliti faciunt: & ut quibus inſuetus liberalior uictus eſſet, auidius uino cibóque corpora onerant. Nequaquam eadẽ H eſt tũ rei forma apud Romanos. terra mari trepidatur. nautici tabernacula detendunt, commeatúmque in litore expoſitum in naues rapiunt. milites in ſcaphas & mare territi ruunt. nautæ metu ne compleantur nauigia, alij turbæ obſiſtunt, alij ab litore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum uulneribus & cęde inuicem militum nautarúmque oritur: donec iuſſu conſulis procul à terra claſſis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit. uix MCC ex tanta multitudine qui arma haberent, perpauci equites qui equos ſecum eduxiſſent, inuenti ſunt. cætera deformis turba, uelut lixarum calonúmque, pręda uere futura, ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nuntius ad tertiam legionem reuocandam & Gallorum præſidium: & ſimul ex omnibus locis ad caſtra recipienda, demendámque ignominiam rediri cœptũ eſt. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignáque proiicere iubent. centurionibus impe- I rant, ut grauiores ætate milites binos in ea iumenta ex quibus onera deiecta erant, imponant: equites ut ſingulos è iuuenibus pedites ſecum in equos tollant. egregiam gloriam legionis fore, ſi caſtra metu ſecundanorum amiſſa, ſua uirtute recipiant: & recipi facile eſſe, ſi in præda occupati barbari ſubito opprimantur, ſicut ceperint, poſſe capi. Summa militum alacritate adhortatio audita eſt. Ferunt citati ſigna, nec ſigniferos armati morantur. priores tamen conſul copiæque quæ à mari reducebantur, ad uallũ acceſſerunt. L. Atius tribunus primus ſecundæ legionis non hortabatur modo milites, ſed docebat etiam: ſi uictores Hiſtri quibus armis cepiſſent caſtra, iiſdem capta retinere in animo haberent, primum exutum caſtris hoſtem ad mare perſecuturos fuiſſe: deinde ſtationes certe pro uallo habituros. uino ſomnóque ueriſimile eſſe merſos iacere. Sub hæc A. Bæculonium ſigniferum ſuum, notæ fortitudinis uirum, inferre ſignũ iuſ- K ſit. Ille ſi unum ſe ſequerentur, quo celerius fieret, facturũ dixit: connixúſque cum trans uallum ſignum traieciſſet, primus omnium portam intrauit. Et parte alia T. & C. Aelij Tr. mil. tertiæ legionis cum equitatu adueniunt: confeſtim & quos binos oneraria in iumenta impoſuerant ſecuti, & cõſul cum toto agmine. At Hiſtrorum pauci, qui modice uinoſi erant, memores fuerant fugæ: aliis ſomno mors continuata eſt, integráque ſua omnia Romani, prætetquam quid uini cibíque abſumptum erat, receperũt. Aegri quoque milites, qui in caſtris relicti fuerant, poſtquam intra uallum ſuos ſenſerunt, armis arreptis cædem ingentẽ fecerunt. Ante omneis inſignis opera fuit C. Popilij equitis: Sabello cognomen erat, is pede ſaucio relictus, longe plurimos hoſtium occidit. Ad

octo

tabernacula detendunt.

ut ceperint, capi poſſe.

Oneraria iumenta:

A octo millia Hiſtrorum ſunt cæſa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores præ- Vrb. 576
dæ fecit. Rex tamen Hiſtrorum temulentus ex conuiuio raptim à ſuis in equum im- Oly. 150.
poſitus fugit. ex uictoribus CCXXXVII milites perierunt: plures in matutina fuga,
quàm in recipiendis caſtris. Forte ita euênit, ut Cn. & L. Gauillii, nouelli Aquileienſes
cũ commeatu uenientes, ignari prope in capta caſtra ab Hiſtris inciderent. Ii cũ Aquileiã
relictis impedimentis refugiſſent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modo, ſed
Romæ quoque poſt paucos dies impleuerunt: quo non capta tantum caſtra ab hoſti-
bus, nec fuga quę uera erat, ſed perditas res, deletumq́; exercitum omnem adlatum eſt.
Itaque, quod in tumultu fieri ſolet, delectus extra ordinem, non in urbe tantum, ſed to
ta Italia indicti. Duæ legiones ciuium Romanorum conſcriptæ, & decem millia pedi-
tum cum equitibus D ſociis nominis Latini imperata. M. Iunius conſul tranſire in Gal-
B liam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius, quantum quæque poſſet, militum exigere iuſſus.
Simul decretum, ut T. Claudius prætor militibus legionis quartæ, & ſociûm Latini no
minis V millibus, equitum CCL Piſas ut conuenirent ediceret: eámque prouinciam dũ
conſul inde abeſſet, tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam, parem numerum ſo-
ciorum peditum equitumque Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Piſas in
prouinciam eſt profectus. Titinius C. Caſſio Tr. mil. Ariminum, qui præeſſet legioni
miſſo, delectum Romæ habuit. M. Iunius cos. ex Liguribus in prouinciam Galliam
tranſgreſſus, auxiliis protinus per ciuitates Galliæ, militibusque coloniis imperatis A-
quileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem eſſe, ſcriptis literis Romam
ne tumultuarentur, ipſe remiſſis auxiliis, quę Gallis imperauerat, ad collegam eſt profe
ctus. Romæ magna ex necopinato lætitia fuit. delectus omiſſus eſt, exauthorati qui ſa-
Exauthorati qui sacramento dixerant.
C cramento dixerant, & exercitus, qui Arimini peſtilẽtia affectus erat, domum dimiſſus.
Hiſtri magnis copiis cum caſtra haud procul conſulis caſtris haberent, poſtquam alte-
rum conſulem cum exercitu nouo aduenisse audierunt, paſſim in ciuitates dilapſi ſunt.
conſules Aquileiam in hyberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Hiſtrico tumultu
ſe factum eſt, ut conſules inter ſe compararent uter eorum ad comitia habenda Romã
rediret. Cum abſentem Manlium Tr. pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in con-
cionibus lacerarent, rogationémque promulgarent, ne Manlius poſt idus Martias (pro
rogatæ nanque conſulibus iam in annũ prouinciæ erant) imperium retineret, uti cau-
ſam extemplo diceret cum abiſſet magiſtratu, poſſet: huic rogationi Q. Aelius collega
interceſſit, magniſque contentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies Tib. Sem-
pronius Gracchus, & L. Poſthumius Albinus, ex Hiſpania Romam cũ reuertiſſent, ſe-
D natus iis à M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ ad diſſerendas res quas geſſiſſent, poſtu-
landoſque honores meritos: ut diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore
& in Sardinia magnũ tumultum eſſe, literis T. Ebutii Pr. cognitum eſt, quas filius eius
ad ſenatum attulerat. Ilienſes adiunctis Balarorum auxiliis pacatam prouinciam inua
ſerant: nec eis inualido exercitu, & magna parte peſtilentia abſumpto, reſiſti poterat.
Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes ut urbibus ſaltem (iam enim agros de-
ploratos eſſe) opem ſenatus ferret. Hæc legatio, totúmque quod ad Sardiniam pertine-
bat, ad nouos magiſtratus reiectum eſt. Aeque miſerabilis legatio Lyciorum, qui cru-
delitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur.
fuiſſe ſub ditione Antiochi: eam regiam ſeruitutem collatam cum præſenti ſtatu, præ-
claram libertatem uiſam. Non publico tantum ſe premi imperio, ſed ſingulos iuſtum
E pati ſeruitium: iuſtos coniuges liberóſque uexari: in corpus, in tergum ſæuiri: famam,
quod indignum ſit, maculari dehoneſtaríque, & palam res odioſas fieri, iuris etiam u-
ſurpandi cauſa, ne pro dubio habeant, nihil inter ſe & argento parata mancipia inter-
eſſe. Motus is ſenatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodiis, nec ullos ali
cui, quàm qui natĩ liberi ſint, in ſeruitutem dari placere. Lycios ita ſub Rhodiorũ ſimul
imperio & tutela eſſe, ut in ditione PR ciuitates ſociæ ſint. Triumphi deinde ex Hiſpa-
nia duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis ſociiſque eorum: po-
ſtero die L. poſthumius de Luſitanis, aliiſq́; eiuſdem regionis Hiſpanis triumphauit. XL
millia pondo argenti Tib. Gracchus tranſtulit, XX millia Albinus. Militibus denarios
quinos uicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiſerunt: ſociis tantundem

Vrb. 577. quantum Romanis. Per eoſdem forte dies M. Iunius c o s. ex Hiſtria comitiorũ cauſa F
Olÿ. 151. Romam uenit. Eum cũ in ſenatu fatigaſſent interrogationibus Trr. pl. Papirius & Li-
cinius, de his quæ in Hiſtria eſſent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quę cũ
conſul, ſe dies non plus x i in ea prouincia fuiſſe reſponderet: quę ſe abſente acta eſſent,
ſe quoque, ut illos, fama comperta habere: exequebantur deinde quęrentes, quid ita nõ
potius A. Manlius Romam ueniſſet, ut rationem redderet P R cur ex Gallia prouincia,
quam ſortitus eſſet, in Hiſtriam tranſiſſet: quando id bellum ſenatus decreuiſſet, quan-
do id bellum P R iuſſiſſet. At hercule priuato quidem cõſilio bellum ſuſceptum eſſe, ſed
geſtum prudenter fortitérque. Imo utrum ſuſceptum ſit nequius, an inconſultius ge-
ſtum dici non poſſe. Stationes duas nec opinantes ab Hiſtris oppreſſas, caſtra Romana
capta, quod peditum, quod equitum in caſtris fuerit. cæteros inermeis fuſóſque, ante o-
mneis conſulem ipſum ad mare ac naueis fugiſſe. priuatum rationem redditurum earũ G
rerum eſſe, quoniam conſul noluiſſet. Comitia deinde habita: Conſules creati C. Clau-
dius Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus. Et poſtero die prætores facti, P. Aelius Tube-
ro iterũ, C. Quintius Flamininus, C. Numiſius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C.
Valerius Leuinus. Tuberoni urbana iuriſdictio, Quintio peregrina euenit, Numiſio Si-
cilia, Mummio Sardinia: ſed ea propter belli magnitudinem prouincia conſularis facta.
Gracchus eam ſortitur, Hiſtriam Claudius, Scipio & Leuinus Galliam in duas diuiſam
prouincias ſortiti ſunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiuſq; conſulatum in-
ierunt, mentio tantum de prouinciis Sardinia Hiſtriáque, & utriuſque hoſtibus fuit, qui
in his prouinciis bellum conſciuiſſent. Poſtero die legati Sardorum, qui ad nouos ma-
giſtratus dilati erant, L. Minutius Thermus, qui legatus Manlii conſulis in Hiſtria fue-
rat, in ſenatum uenit. Ab his edoctus eſt ſenatus, quantum belli eæ prouinciæ haberẽt. H
Mouerunt ſenatum & legationes ſociũm nominis Latini, quæ & cenſores, & priores cõ-
ſules fatigauerunt, tandem in ſenatum introductæ. Summa querelarum erat, ciues ſuos
Romæ cenſos pleroſque Romam cõmigraſſe. quod ſi permittatur, perpaucis luſtris fu-
turum, ut deſerta oppida, deſerti agri, nullum militem dare poſſent. Fregellas quoque
millia IIII familiarum tranſiſſe ab ſe Samnites Peligníque querebantur: neque eo mi-
nus aut hos aut illos in delectum militũ dare. Genera autem fraudis duo mutandę uiri-
tim ciuitatis inducta erant. Lex ſociis ac nominis Latini, qui ſtirpem ex ſeſe domi relin-
querent, dabat, ut ciues Romani fierent. Ea lege male utendo, alii ſociis, alii populo Ro-
mano iniuriam faciebant. Nam & ne ſtirpẽ domi relinquerent, liberos ſuos quibuſqui-
bus Romanis in eam conditionem ut manumitterentur, mancipio dabant, libertiníq;
ciues eſſent: & quibus ſtirpes deeſſet quã relinquerent, ut ciues Romani fiebant. Poſtea I
his quoque imaginibus iuris ſpretis, promiſcue ſine lege, ſine ſtirpe, in ciuitatem Roma
nam per migrationem & cenſum tranſiebant. Hæc ne poſtea fierent, petebãt legati, &
ut redire in ciuitates iuberent ſocios. deinde ut lege cauerent, ne quis quẽ ciuitatis mu-
tandæ cauſa ſuum faceret, néue alienaret: & ſi quis ita ciuis Romanus factus eſſet. Hæc
impetrata ab ſenatu. Prouinciæ deinde quæ in bello erant, Sardinia atque Hiſtria decre
tæ. in Sardiniã duæ legiones ſcribi iuſſæ: quina millia in ſingulas, & duceni pedites, tre-
ceni equites, & duodecim millia peditum ſociorum ac Latini nominis, & D C equites,
& x quinqueremes naues, ſi deducere ex naualibus uellet. Tantundem peditum equi-
túmque in Hiſtriam, quantum in Sardiniam decretum. Et legionem unam cum equiti
bus c c c, & quinque millia peditum ſociorum, & c c L mittere equites in Hiſpaniam cõ
ſules ad M. Titinium iuſſi. Priuſquam conſules prouincias ſortirentur, prodigia nuntia K
ta ſunt: lapidem in agro Cruſtumino in lacum Martis de cælo cecidiſſe. puerum trunci
corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem uiſum: & Capuæ multa in
foro ædificia de cælo tacta: & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas eſſe. Inter
hæc quæ nuntiabantur, lupus etiam Romę interdiu agitatus, cum Collina porta intraſ
ſet, per Æſquilinam magno conſectantium tumultu euaſit. Eorum prodigiorum cau-
ſa conſules maiores hoſtias immolarunt: & diem unum circa omnia puluinaria ſuppli-
catio fuit. Sacrificiis rite perfectis, prouincias ſortiti ſunt. Claudio Hiſtria, Sempronio
Sardinia obuenit. Legem dein de ſociis C. Claudius tulit s c & edixit, qui ſocii ac no-
minis Latini, ipſi maioréſue eorum M. Claudio, T. Quintio cẽſoribus, poſtque ea apud
ſocios

A ſocios nominis Latini cenſi eſſent,ut omnes in ſuam quiſque ciuitatem ante Cal.No- Vrb 577.
uembres redirent. Quæſtio,qui ita non rediſſent, L.Mummio prætore decreta eſt ad le- Oly. 151.
gem,& edictum c o s. & adiectum eſt,ut dictator,c o s.interrex, cenſor, Pr. qui nunc
eſſet apud forum,quẽ manumitteretur, in libertatẽ uindicaretur,iuſiurandũ daret : qui
eũ manumitteret, ciuitatis mutandæ cauſa manu non mittere,qui id non iuraret, eum
manumittendum non cenſuerunt. Hæc in poſterum cauſa iuriſque dictio C. Claudio
c o s. decreta eſt. Dum hæc Romæ geruntur,M.Iunius, & A. Manlius qui priore an-
no conſules fuerant,cum Aquileiæ hybernaſſent,principio ueris in fines Hiſtrorum ex
ercitum introduxerunt: ubi cum effuſe popularentur, dolor magis & indignatio diripi
res ſuas cernentes Hiſtros,quàm certa ſpes ſatis ſibi uiriũ aduerſus duos exercitus exci-
uit,concurſu ex omnibus populis iuuentutis facto,repentinus & tumultuarius exerci-
B tus acrius primo impetu quàm perſeuerantius pugnauit. Ad quatuor millia eorum in
acie cæſa. cæteri omiſſo bello in ciuitates paſſim diffugerunt. Inde legatos primum ad
pacem petendam in caſtra Romana,deinde obſides imperatos miſerunt. Hæc cum Ro
mæ cognita literis proconſulum eſſent, C. Claudius conſul ueritus ne forte ea res pro-
uinciam exercitumque ſibi adimeret,non uotis nuncupatis, non paludatis lictoribus,
uno omnium certiore facto collega, nocte profectus præceps in prouinciã abiit:ubi in-
conſultius quàm uenerat,ſe geſſit. Nam cum concione aduocata fugã è caſtris A. Man
lii aduerſis auribus militum,quippe qui primi ipſi fugiſſent,iactaſſet, ingeſſiſſet probra
M. Iunio, quòd ſe dedecoris ſocium collegę feciſſet, ad extremum utrunque decedere
prouincia iuſſit. Quod cum milites conſulis imperio dicto audientes futuros ſeſe dice-
rent,cum is more maiorum ſecundum uota in Capitolio nuncupata,lictoribus paluda
C tis profectus ab urbe eſſet,furens ira,uocatum qui pro quæſtore Manlii erat,catenas po
poſcit,uinctos ſe Iunium Manliumque minitans Romam miſſurum. Ab eo quoq; ſpre
tum conſulis imperium eſt,& circumfuſus exercitus fauens imperatorum cauſæ,& con
ſuli infeſtus, animos ad non parendũ addebat. Poſtremo fatigatus conſul,& contume-
liis ſingulorum,& multitudinis(nam inſuper irridebant)ludibriis,naue eadem qua ue-
nerat, Aquileiam rediit. Inde collegę ſcripſit, ut militum nouorum ei parti,quæ ſcripta
in Hiſtriam prouinciam eſſet,ediceret, Aquileiam ut conueniret,ne quid ſe Romæ tene
ret,quo minus uotis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc collegę obſequenter fa-
cta, breuiſque dies ad conueniendum edicta eſt. Claudius prope conſecutus eſt literas
ſuas. Cõcione aduenicns de Manlio & Iunio habita,non ultra triduũ moratus Romæ,
paludatis lictoribus,uotiſq; in Capitolio nũcupatis,in prouinciã ęque amplius pręcipi-
D ti celeritate abit. Paucis ante diebus Iunius Manliusq; oppidũ Neſattium,quò ſe princi-
pes Hiſtrorũ & regulus ipſe Æpulo receperat,ſumma ui oppugnant. Eò Claudius dua
bus legionibus nouis adductis,uetere exercitu cũ ſuis ducibus dimiſſo, ipſe oppidũ cir-
cunſedit,& uineis oppugnare intendit:amnẽq; pręterfluentẽ mœnia,qui & impedimẽ-
to oppugnantibus erat,& aquationẽ Hiſtris pręebebat,multorũ dierum opere exceptũ
nouo alueo auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abſciſſę aquę,& ne tũ quidẽ memo
res pacis,in cędẽ coniugũ ac liberorum uerſi,etiã ut ſpectaculo hoſtibus tã fœdũ facinus
eſſet,palam in muris trucidatos pręcipitabant. Inter ſimul comploratione fœminarum
puerorumq;,ſimul nefandã cædem,milites tranſgreſſi murum oppidũ intrarunt. Cuius
capti tumultum,ut ex pauido clamore fugientium accepit rex,traiecit ferro pectus, ne
uiuus caperetur : cæteri capti aut occiſi. Duo deinde oppida Mutila & Faueria ui capta
E & deleta. Pręda,ut in gente inopi,ſpe maior fuit,& omnis militibus concesſa eſt. v milia
capitũ d c x x x i i ſub corona uenierũt. authores belli uirgis cæſi,& ſecuri percuſſi. Hi-
ſtria tota triũ oppidorũ excidio,& morte regis pacata eſt:omneſq; undiq; populi obſidi
bus datis in ditionẽ uenerũt. Sub Hiſtrici finẽ belli,apud Ligures conſilia de bello habe-
ri cœpta. T. Claudius procõſul,qui Pr. priore anno fuerat,cũ pręſidio legionis unius Pi-
ſis præerat. cuius literis ſenatus certior factus,eas ipſas literas ad C. Claudiũ(nam alter
c o. s. iã in Sardiniã traiecerat) deferendas cenſet: & adiicit decretũ,quoniã Hiſtria pro-
uincia confecta eſſet,ſi ei uideretur,exercitũ traduceret in Ligures. Simul ex literis c o s.
quas de rebus in Hiſtria geſtis ſcripſerat,in biduũ ſupplicatio decreta. Et ab altero c o s.
Tib. Semp. in Sardinia proſpere res geſtæ. Exercitũ in agrũ Sardorum Ilienſiũ induxit.

vrb. 578. ob. 151. Balarorum magoa auxilia Ilienſibus uenaraot. Cum utraque gente ſignis collatis conflixit. Fuſi fugatiq; hoſtes, caſtriſque exuti. XII millia armatorũ cæſa. Poſtero die arma lecta coniici in acervum iuſſit conſul: factumque id Vulcano cremauit. Victorem exercitum io hyberna ſociarum urbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudii & S C accepto, ex Hiſtria legiones in Ligures tranſduxit. Ad Scultenoam flumen in campos progreſſi caſtra habebant hoſtes. Ibi cum his acie dimicatum. XV M cæſa: plus DCC aut in prælio, aut in caſtris (nam ea quoque expugnata ſunt) capti, & ſigoa militaria unum & L capta. Ligures reliquiæ cædis in mooteis refugerunt paſſim: populaotique campeſtreis agros cooſuli oulla uſquam apparuerunt arma. Claudius duarum gentium uno anno uictor, duabus (quod raro alius) in cõſulatu pacatis prouinciis, Romam reuertit. Prodigia eo anno nuntiata; in Cruſtumino auem ſangualem (quam uocant) ſacro lapidem roſtro cecidiſſe. bouem in Campania locutum. uaccam æneam Siracuſis ab agreſti tauro, qui pecore aberraſſet, initã, ac ſemine aſperſam. In Cruſtumino diẽ unum in ipſo loco ſupplicatio fuit. & in Campania bos aleoda publice data: Syracuſaoúmque prodigium expiatum, editis ab aruſpicibus diis, quibus ſupplicaretur. Pontifex eo anno mortuus eſt M. Claudius Marcellus, qui conſul cenſorque fuerat. In eius locum ſuffectus eſt pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lucam colonia eodem anno M M ciuium Romanorum ſunt deducta. Triumuiri deduxerunt, P. Aelius, L. Egilius, Co. Sicinius. Quinquageoa & ſingula iugera & ſemiſſes agri io ſingulos dati ſunt. De Ligure captus is ager erat: Hetruſcorum ante, quàm Ligurum fuerat. C. Claudius COS. ad urbem uenit: cui, cum in ſenatu de rebus in Hiſtria Liguribuſque proſpere geſtis diſſeruiſſet, poſtulanti triumphus eſt decretus. triumphauit in magiſtratu de duabus ſimul gentibus. Tulit in eo triumpho denariũm CCCVII millia, & uictoriatũm LXXXV millia DCCII. militibus in ſiogulos quinideoi denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti: ſociis dimidio minus, quàm ciuibus datum. Itaque taciti, ut iratos eſſe ſentires, ſecuti ſunt currum. H
Dum i s triumphus de Liguribus agebatur, Ligures poſtquam ſenſerunt non conſularem taotum exercitum Romam adductum, ſed legionẽ ab T. Claudio Piſis dimiſſam, ſoluti metu clam exercitu iodicto, per traoſuerſos limites ſuperatis mõtibus in campos digreſſi, agrum Mutinenſem populati, repeotino impetu coloniam ipſam ceperunt. Id ubi Romam allatum eſt, ſenatus C. Claudium conſulem comitia primo quoque tempore habere iuſſit: creatiſque io annum magiſtratibus in prouiociam redire, & coloniã ex hoſtibus eripere. Ita uti cenſuit ſenatus comitia habita, COSS. creati Co. Cornelius Scipio Hiſpalus, Q. Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popilius Lenas, P. Licinius Craſſus, M. Coroelius Scipio, L. Papirius Maſo, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. I
Claudio COS. prorogatum in anoũ imperium, & Gallia prouincia. Et ne Hiſtri quoque idem, quod & Ligures facerent, ſocios nominis Latini in Hiſtriam mitteret quos triumphi cauſa de prouincia deduxiſſet. Cn. Cornelio, & Q. Petilio COSS. quo die magiſtratũ ioierunt, immolãtibus Ioui ſingulis bubus, uti ſolet, in ea hoſtia, qua Q. Petilius ſacrificauit, io iocinore caput oon inuẽtũ. Id cum ad ſenatũ retuliſſet, boue perlitare iuſſus. De prouinciis deinde conſultus ſeoatus Piſas & Ligures prouincias conſulibus decreuit. Cui Piſæ prouincia obueniſſet, cum magiſtratuum creandorum tempus eſſet, ad comitia reuerti iuſſit. Additum decreto, ut bioas legiones oouas ſcriberent, & CCC equites & dena millia peditum ſociis nomioique Latino, & DC imperareot equites. T. Claudio prorogatum eſt imperium in id tempus, quo io prouinciam COS. ueniſſet. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à uiatore, cum templo egreſſus eſſet, K
paulo poſt rediit confuſo uultu: & expoſuit patribus conſcriptis, bouis ſeſcenaris quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe: id ſe uictimario nuntianti parum credeotem, ipſum aquam effundi ex olla ubi exta coquerentur, iuſſiſſe: & uidiſſe cæteram integram partem extorum, iecur omne ioenarrabiliter abſumptum. Territis eo prodigio patribus, & alter COS. curam adiecit, qui ſe quòd caput iecinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe oegauit. Senatus maioribus hoſtiis uſque ad litationem ſacrificari iuſſit. Cæteris diis perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitaſſe oegant. Inde cooſules prætoreſque prouincias ſortiti. Piſæ Co. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores L. Papirius Maſo urbanam, M. Aburius inter peregrinos ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginẽſis Hiſpaniam ulte-

A ulteriorē, L. Aquilius Gallus Siciliā habuit. Duo deprecati ſunt, ne in prouincias irent: Vrb. 578.
M. Popilius in Sardiniam. Gracchum eam prouinciam pacare, & T. Ebutium Pr. adiu- Oly. 151.
torem ab ſenatu datum eſſe. Intertumpi tenorem rerū, in quibus peragendis continua-
tio ipſa efficaciſſima eſſet, minimè cōuenire. Inter traditionem imperii, nouitatémque
ſucceſſoris, quæ noſcendis prius quàm agendis rebus imbuenda ſit, ſæpe bene gerendæ
rei occaſiones intercidere. Probata Popilii excuſatio eſt. P. Licinius Craſſus ſacrificiis
ſe impediri ſolennibus excuſabat, ne in prouinciam iret. Citerior Hiſpania obuenerat.
Cæterum aut ire iuſſus, aut iurare pro concione ſolenni ſacrificio ſe prohiberi. Id ubi in
P. Licinio ita ſtatutum eſt, & ab ſe uti iuſiurādum acciperent, M. Cornelius poſtulauit,
ne in Hiſpaniam ulteriorem iret. Prætores ambo in eadem uerba iureiurarunt. M. Ti-
tinius & T. Fonteius proconſules manere cum eodem imperii iure in Hiſpania iuſſi: &
B ut in ſupplemētum his tria millia ciuiū Romanorū cum equitibus CC, V millia ſociûm
Latini nominis, & CCC equites mitterētur. Latinæ feriæ fuere ad diem III Non. Maii:
in quibus quia in una hoſtia magiſtratus Lanuuinus precatus non erat, P R Quiritium,
religioni fuit. Id cum ad ſenatum relatum eſſet, ſenatúſque ad pontificum collegium
reieciſſet, pontificibus, quia non recte factæ Latinæ eſſent, inſtauratis Latinis, placuit
Lanuuinos, quorum opera inſtauratæ eſſent, hoſtias præbere. Acceſſerat ad religionem
quòd Cn. Cornelius COS. ex monte Albano rediens concidit, & parte membrorum ca-
ptus, ad aquas Cumanas profectus, ingraueſcēte morbo, Cumis deceſſit: ſed inde mor-
tuus Romam allatus, & funere magnifico elatus ſepultúſque eſt. Pontifex idem fuerat.
COS. Q. Petilius cum primum per auſpicia poſſet, collegæ ſubrogando comitia ha-
bere iuſſus, & Latinas edicere: comitia in diem III nonas Sextiles, Latinas ad diem III
C idus Sextiles, edixit. Plenis religionum animis prodigia inſuper nuntiata: Tuſculi fa-
cem in cælo uiſam, Gabiis ædem Apollinis & priuata ædificia cōplura, Grauiſcis mu-
rum portámque de cælo tacta. Ea patres procurari, uti pontifices cenſuiſſent, iuſſerunt.
Dum COSS. primū religiones, deinde alterum alterius mors, & comitia, & Latinarum
inſtaurationes impediunt: interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures
priore anno ceperāt, admouit. Ante triduum quàm oppugnare cœperat, receptam ex
hoſtibus colonis reſtituit. VIII millia ibi Ligurum intra muros cæſa, literæque Romā
extemplo ſcriptæ, quibus non modo rem exponeret: ſed etiā gloriaretur, ſua uirtute ac
felicitate neminem iā cis Alpeis hoſtem P R, agrique aliquātum captū, qui multis mil-
libus hominum diuidi uiritim poſſet. Et Tib. Sempronius eodem tempore in Sardinia
multis ſecundis præliis Sardos perdomuit. XV millia hoſtium ſunt cæſa. Omnes Sardo-
D rum populi qui defecerant, in ditionem redacti. Stipendiariis ueteribus duplex uectigal
imperatum exactúmque. cæteri frumentum contulerunt. Pacata prouincia, obſidibúſ-
que ex tota inſula CCXXX acceptis, legati Romam qui ea nuntiarent, miſſi: quíque ab
ſenatu peterēt, ut ob eas res ductu auſpicióque Tib. Sempronii proſpere geſtas, diis im-
mortalibus honos haberetur, ipſique decedenti de prouincia exercitum ſecū deportare
liceret. Senatus in æde Apollinis legatorū uerbis auditis, ſupplicationem in biduū de-
creuit, & XL maioribus hoſtiis conſules ſacrificare iuſſit: Tib. Sempronium proconſulē
exercitúmque eo anno in prouincia manere. Comitia deinde conſulis unius ſubrogandi,
quæ ad diem III nonas Sextiles edicta erant, eo ipſo die ſunt confecta. Q. Petilius COS.
collegam, qui extemplo magiſtratum occiperet, creauit M. Valerium Leuinum. Is iam
diu cupidus prouinciæ, cūm opportunæ cupiditati eius literæ allatæ eſſent, Ligures re- Magiſtratum occiperet.
E bellaſſe, nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus eius cauſa legionem tertiā
ad C. Claudium procōſulem in Galliā proficiſci iuſſit: & duumuiros naualeis cū claſſe
Piſas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem admouentes, circūuecta-
rentur. Eodē & Q. Petilius COS. ad conueniendū exercitui diē edixerat. Et C. Claudius
proconſul audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas ſecum Parmæ habebat,
ſubitariis collectis militibus, exercitū ad fines Ligurū admouit. Hoſtes ſub aduentū C.
Claudii, à quo duce ſe meminerāt nuper ad Scultennā flumen uictos fugatóſque, loco-
rū magis præſidio aduerſus infeliciter expertā uim, quàm armis ſe defenſuri, duos mō-
tes Letum & Baliſtam ceperunt: muróque inſuper amplexi, tardius ex agris demigrā-
tes, oppreſſi ad M & D perierunt. Cæteri montibus ſe tenebant, & ne in metu quidē fe-

vrb. 579. ritatis ingenitæ obliti, ſæuiunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cum fœda F
Oly. 151. laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant uerius paſſim, quàm rite ſacrificant.
Satiati cæde animantium, quæ inanima erant, parietibus affigunt, uaſa omnis generis
uſui magis quàm ornamento in ſpeciem facta. Q. Petilius c o s. ne abſente ſe debella-
retur, literas ad C. Claudium miſit, ut cum exercitu ad ſe in Galliã ueniret, campis Ma-
cris ſe eum expectaturum. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra mouit, exerci-
túmque ad campos Macros conſuli tradidit. Eodem paucis poſt diebus C. Valerius cõ-
ſul alter uenit. Ibi diuiſis copiis, priuſquam digrederẽtur, communiter ambo exercitus
luſtrauerunt. tum ſortiti, quia non ab eadem utrunque parte aggredi hoſtem placebat,
regiones quas peterent. Valerium auſpicato ſortitum cõſtabat, quod in templo fuiſſet:
in Petilio id uitio factum. poſtea augures reſponderũt, quod extra templum ſortem in
ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diuerſas regiones. Peti- G
lius aduerſus Baliſtæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe iũgit, ca-
ſtra habuit. Ibi adhortãtem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis uer-
bi ominatum ferunt, ſe eo die Letum capturum eſſe. Duabus ſimul partibus ſubire in
aduerſos mõtes cœpit. Ea pars in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat. Alterã hoſtes cum
propuliſſent, ut reſtitueret rem inclinatã, conſul equo aduectus, ſuos quidem à fuga re-
uocauit: ipſe dum incautius ante ſigna obſeruatur, miſſili traiectus cecidit. Nec hoſtes
ducẽ occiſum ſenſerunt, & ſuorũ pauci qui uiderãt, haud negligenter, ut qui in eo ui-
ctoriã uerti ſcirẽt, corpus occultauere. Alia multitudo peditũ equitúmq; deturbatis ho
ſtibus montes ſine duce cepere. Ad v millia Ligurũ occiſa, ex Romano exercitu duo &
quinquaginta ceciderunt. Super tã euidentem triſtis ominis euentum etiã ex pullario
auditum eſt, uitium in auſpicio fuiſſe, nec id conſulem ignoraſſe. C. Valerius audita H

* *

deduxit. Cis Apenniũ Garuli & Lapicini, & Hercates, trãs Apẽninũ Briuniates fuerãt.
Inter Audenã amnem Q. Mutius cum iis qui Lunã Piſãſque depopulati erant, bellum
geſſit, omnibúſque in ditionẽ redactis arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribúſque
geſtas duorum conſulũ ductu auſpicióq;, ſenatus in triduũ ſupplicationes decreuit, &
x l hoſtiis ſacrificari iuſſit. Et tumultus quidem Gallicus & Liguſtinus, qui principio
eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppreſſus erat. Belli Macedonici
ſubibat iã cura, miſcente Perſeo inter Dardanos Baſtarnáſque certamina: & legati qui
miſſi ad res uiſendas in Macedoniã erant, iam reuerterant Romam, renũtiauerántq; ne
bellum in Dardania eſſe. Simul uenerant & ab rege Perſeo oratores, qui purgarent, nec
accitos ab eo Baſtarnas, nec authore eo quicquã facere. Senatus nec liberauit eius culpę I
regem, neque arguit: moneri eũ tantummodo iuſſit, ut etiã atque etiã curaret ut ſanctũ
haberet fœdus, quod ei cũ Romanis eſſe uideri poſſet. Dardani cũ Baſtarnas non modo
non excedere finibus ſuis, quod ſperauerãt, ſed grauiores fieri in dies cernerẽt, ſubnixos
Thracum accolarum & Scordiſcorum auxiliis, audendum aliquid uel temere rati, o-
mnes undique armati ad oppidũ, quod proximũ caſtris Baſtarnarum erat, conueniũt.
Hyems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordiſcique in fines ſuos abirẽt.
Quod ubi ita factum, & ſolos iam eſſe Baſtarnas audierunt, bifariam diuidunt copias:
pars ut recto itinere ad laceſſendum ex aperto iret, pars deuio ſaltu circunducta, ab ter-
go aggrederetur. Cæterum priuſquam circumire caſtra hoſtium poſſent, pugnatum
eſt: uictique Dardani compelluntur in urbem, quæ fere x i i millia ab caſtris Baſtarna-
rum aberat. Victores confeſtim circunſidunt urbem, haud dubie poſtero die aut metu K
dedituris ſe hoſtibus, aut ui expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quæ cir-
cunducta erat, ignara cladis ſuorum, caſtra Baſtarnarum ſine præſidio relicta

* *

more ſella eburnea poſita ius dicebat, diſceptabátque cõtrouerſias minimarum rerum:
adeóque nulli fortunæ adhærebat animus per omnia genera uitæ errãs, uti nec ſibi nec
aliis, quínam homo eſſet, ſatis cõſtaret. Non alloqui amicos. uix notis familiariter ar-
ridere. munificentia inæquali ſeſe alióſq; ludificari: quibuſdã honoratis, magnóq; æſti-
mãtibus ſe, puerilia, ut eſcæ aut luſus, munera dare: alios nihil expectãtes ditare. Itaque
neſcire quid ſibi uellet, quibuſdam uideri. quidam ludere cum ſimpliciter, quidã haud
dubie

A dubie ioſanire aiebant. In duabus tamen magnis honeſtiſque rebus uete regius erat a- *vrb 579.*
nimus, in urbium doois & deorum cultu. Megalopolitaois in Arcadia motum ſe cir- *Ol. 151.*
cundaturum urbi eſt pollicitus: maiorémque partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum
magoificum è marmore facere inſtituit. Cyzici in pryraneum, id eſt, penetrale urbis, u-
bi publice quibus is honos datus eſt, ueſcuotur: uaſa aurea menſæ unius poſuit Rhodiis
nihil unum ioſigne, ita omnis generis, ut quæque uſus eorum poſtulauerunt, dona de-
dir. Magnificentiæ uero io deos, uel Iouis Olympii templum Atheois, uoum in terris
inchoatum pro magnitudine dei, poteſt teſtis eſſe. Sed & Delon maris inſignibus, ſta-
tuarumque copia exornauit: & Aotiochiæ Iouis capitolini magoificum templum non
laquearum auro tantum, ſed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in aliis
locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorum
B quoque omnis geoeris magnificentia ſuperiores reges uicit, reliquorum ſui moris &
copia Græcorum artificum, gladiatorum munus Romanæ conſuetudinis primo ma-
iore cum terrore hominum inſuetorum ad tale ſpectaculum, quam uoluprate dedit:
deinde ſępios dando & modo uulneribus teous, modo ſine miſſiooe etiam, & familiare
oculis gratumq; id ſpectaculum fecit, & armorum ſtudiū pleriſque iuuenum accedit.
Itaq; qui primo ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores accerſere ſolitus erat iā

ſuo pio inter peregrioos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obueoerat, ſed cum legione
noua quam conſules conſcripſerant, quinque millibus peditum, c c c equitibus in Cor-
ſicam iuſſus eſt traoſire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium,
uti obrineret Sardioiam. Co. Seruilio Cepiooi io Hiſpaniam ulteriorem, & P. Furio
C Philo in citeriorem tria millia peditum Romaoorum, equites c l, & ſociûm Latini no-
minis quioq; millia peditum, c c c equites. Sicilia L. Clandio ſine ſupplemeoto decreta.
Duas prærerea legiones c o s s. ſcribere iuſſi, cum iuſto numero pedirum equitumq;, &
decē millia peditū ſociis imperare, & D C equites. Delectus cōſulibus eò difficilior erat,
quòd peſtilentia quæ priore anno in boues iogruerat, eo uerteret in hominum morbos
qui incideraot, haud facile ſeptimū diēm ſuperabaot, qui ſuperauerant, looginquo ma-
ximæ qoartanæ implicabantur morbo. Seruitia maxime moriebantur. eorum ſtrages
per omoes oias inſepultorum erat. Ne liberorum quidē fuoeribus libitina ſufficiebat.
Cadauera iotacta à canibus ac uulturibos tabes abſomebat, ſatisque conſtabat nec illo
nec priore anno in tanta ſtrage boū, hominumq; uolturiū uſqnā uiſum. Sacerdotes pu-
blici ea peſtilentia mortui ſuot, Co. Seruilius Cepio poorifex pater prætoris, & Tib. Sē-
D pronius T. F. Longus Xuir ſacrorū, & P. Ælius Pætus augur, & Tib. Semp. Gracchus,
& C. Atrilius Æmylius curio maximus, & M. Sēprooius Tudiranus pontifex. Pootifi-
ces ſuffecti ſunt, C. Sulpitius Galba in locū Tudirani. Augures ſuffecti ſunt, io Gracchi
locū T. Veturius Gracchus Sempronianus, in P. Aelii Q. Aelius Pętus. Xuir ſacrorum
C. Semp. Longus, curio maximus C. Seribonius curio ſufficitur. Cū peſtilentiæ finis nō
fieret, ſeoatus decreoit, uti Xuiri libros Sibillinos adirēt. Ex decreto eorū diem uoū ſup
plicatio fuit, & Q. Martio Philippo uerba prçeunte, populus io foro uotum coocepit, ſi
morbus peſtilentiáque ex agro Romano emota eſſet, biduum ferias ac ſupplicatiooē ſe
habiturū. In Veienti agro biceps natus puer, & Sioueſſæ uoimanus, & Oximi puella cū
deoribus, & arcus ioterdiu ſereno cælo ſuper ædē Saturni in foro Romaoo iotentus, &
tres ſimul ſoles effulſeruot, & faces eadē oocte plures per cælū lapſæ ſunt in Laoouino,
E Cæriteſq; anguē in oppido ſuo iubatū aureis maculis ſparſum apparuiſſe affirmabāt, &
agro Campaoo bouem locutum eſſe ſaris conſtabat. Legati nonis Iulii ex Africa redie-
ruot, qui conueoro prius Maſaoiſſa rege Carthaginem ierant: cęterum certius aliquā
to quæ Carthagine acta eſſeot, ab rege reſcierant, qnàm ab ipſis Carthagioienſibus. cō-
pertum tamen affirmaueroot legatos ab rege Perſeo ueniſſe, iiſq; oocto ſeoatum in ęde
Æſculapii datum eſſe. ab Carthagioe legatos in Macedoniam miſſos, & rex affirmaue-
rat, & ipſi parū conſtaoter oegauerant. In Macedoniā qooq; mittendos legatos ſeoatus
ceoſuit. Tres miſſi ſunt, C. Lęlius, M. Valerius Meſſala, Sex. Digitius. Perſeus per id tem
pus, quia quidā Dolopū non parebaot, & de quibus ābigebatur rebus, diſceptatiooē ab
rege ad Romanos reuocabaot, cū exercitu profectus, ſub ius iudiciūq; ſuum totā coēgit

vrb. 580. gentem. Inde per Oetęos montes tranſgreſſus, religionibus quibuſdam animo obiectis F
oly. 152. oraculum aditurus Delphos aſcendit. Cum in media repente Græcia apparuiſſet, ma-
gnum non finitimis modo urbibus terrorem præbuit, ſed in Aſiam quoque ad regem
Eumenen nuntius tumultus eius uenit. Triduū non plus Delphis moratus, per Phthio
tidem Achaiam, Theſſaliámque ſine damno iniuriaque agrorum per quos iter fecit, in
regnum rediit. Nec earum tantum ciuitatum, per quas iturus erat, ſatis habuit animos
ſibi conciliare: aut legatos aut literas dimiſit, petens ne diutius ſimultatum quæ cum
patre ſuo fuiſſent, meminiſſent: nec enim tam atroces fuiſſe eas, ut non cum ipſo potue
rint ac debuerint finiri: ſecum quidem omnia illis integra eſſe ad inſtituendam fideliter
amicitiam. Cum Achæorum maxime gente reconciliandæ gratiæ uiam quęrebat. Hęc
una ex omni Græcia gens, & Athenienſium ciuitas, eo proceſſerat irarum, ut finibus in-
terdiceret Macedonibus. Itaque ſeruitiis ex Achaia fugientibus receptaculum Macedo G
nia erat: quia cum finibus ſuis interdixiſſent, intrare regni terminos ipſi non audebant.
* id cum Perſeus animaduertiſſet, comprenſis omnibus literas. Cæterum ne ſimilis fuga
ſeruorum poſtea fieret, cogitandum & illis eſſe. Recitatis his literis per Xenarchum pręę
torem, qui priuatæ gratiæ aditum apud regem quęrebat: & pleriſque moderate & beni-
gne ſcriptas eſſe cenſentibus literas, atque his maxime qui præter ſpem recepturi eſſent
amiſſa mancipia: Callicrates ex iis qui in eo uerti ſalutem gentis crederent, ſi cum Ro-
" manis inuiolatum fœdus ſeruaretur. Parua, inquit, aut mediocris res, Achęi quibuſdā
" uidetur agi: ego maxime grauiſſimam omnium, non agíque tantum arbitror, ſed quo-
" dam modo actam eſſe. Nam qui regibus Macedonum Macedonibuſque ipſis, finibus
" interdixiſſemus, manereque in decretum, ſcilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus
" regum, per quos aliquorum ex nobis animi ſolicitarentur: ii concionantem quodam- H
" modo abſentem audimus regem, & ſi diis placet, orationem eius probamus: & cum fe-
" ræ beſtiæ cibum ad fraudem ſuam poſitum plerunque aſpernentur & refugiant, nos cæ
" ci ſpecie parui beneficii ineſcamur: & ſeruulorum minimi pretii recipiendorum ſpe, no
" ſtram ipſorum libertatem ſubrui & tentari patimur. Quis enim non uidet uiam regiæ
" ſocietatis quæri, qua Romanum fœdus, quo noſtra omnia continentur, uioletur? Niſi
" hoc dubium alicui eſt, bellandum Romanis cum Perſeo eſſe: & quod uiuo Philippo ex-
" pectatum morte eius interpellatum eſt, id poſt mortem Philippi futurum. Duos, ut
" ſcitis, habuit filios Philippus, Demetrium & Perſea. Genere materno, uirtute, ingenio,
" fauore Macedonum, longe præſtitit Demetrius. Sed quia in Romanos odii regnum
" poſuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine quam Romanæ amicitiæ initæ,
" occidit, Perſea quem P R prius pœnæ quàm regni hæredem futurum ſciebat, re- I
" gem fecit. Itaque quid hic poſt mortem patris egit aliud, quàm bellum parauit? Baſtar-
" nas primum ad terrorem omnium Dardaniam immiſit: qui ſi ſedem eam tenuiſſent,
" grauiores eos accolas Græcia habuiſſet, quàm Aſia Gallos habeat. Ea ſpe depulſus, non
" tamen belli conſilia omiſit: imo ſi uera uolumus dicere, iam inchoauit bellum. Dolopi-
" am armis ſubegit, nec prouinciis de controuerſiis ad diſceptationem P R audiuit. inde
" tranſgreſſus Oetam, ut repente in medio umbilico Græciæ conſpiceretur, Delphos a-
" ſcendit. Hæc uſurpatio itineris inſoliti quò uobis ſpectare uidetur? Theſſaliam deinde
" peragrauit, quòd ſine ullius eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo.
" Inde literas ad nos cum muneris ſpecie miſit, & cogitare iubet quomodo in reliquum
" hoc munere non egeamus, hoc eſt, ut decretum quo arcentur Peloponneſo Macedo-
" nes, tollamus: rurſus legatos regios, & hoſpitia cum principibus, & mox Macedonum K
" exercitus, ipſum quoq; à Delphis (quantū enim interluit fretum?) traiicientē in Pelopō
" neſum uideamus. Immiſcemur Macedonibus armātibus ſe aduerſus Romanos. Ego ni
" hil noui cenſeo decernendū, ſeruādaq; omnia integra, donec ad certū dirigantur: utrū
" ne hic timor noſter, an uerus fuerit, ſi pax inuiolata inter Macedonas Romanoſq; ma-
" nebit, nobis quoq; amicitia & commerciū ſit. nunc de eo cogitare periculoſum & im-
" maturū uidetur. Poſt hunc Arco frater Xenarchi prætoris ita diſſeruit. Difficilē oratio
" nem Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo diſſentimus, fecit: agendo enim Roma-
" næ ſocietatis cauſam ipſe, tentariq; & oppugnari dicendo, quam nemo neq; tentat neq;
" oppugnat: efficit, ut qui ab ſe diſſentiret, aduerſus Romanos dicere uideretur. Ac primū

A omnium tanquam non hic oobiſcum fuiſſet, ſed aut ex curia P R ueniret, aut regũ ar- Vrb. 580.
» canis intereſſet, omnia ſcit & nuntiat quæ oeculte facta ſuot: diuinar etiam quæ futura Ol. 151.
» fuerant, ſi Philippus uixiſſer: quid ita Perſeus regni hæres ſir, quid parent Macedooes,
» quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam cauſam, nec quemadmodũ pe-
» rierit Demetrius, ſcimus, nec quid Philippus ſi uixiſſet facturus fuerat: ad hæc quæ pa-
» lam geruntur, conſilia noſtra accõmodare oportet. Ac ſcimus Perſea regno accepto ad
» legatos Romanos ueniſſe, ac regẽ Perſea à P R appellatũ: audiuimus legatos Romanos
» ueoiſſe ad regem, & eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidẽ ſigna eſſe iudico,
» noo belli: nec Romaoos offendi poſſe, ſi ut bellum gerentes eos ſecuti ſumus, nũc quo-
» que pacis authores ſequamur. Cur quidem nos ioexpiabile omnium ſoli bellũ aduer-
» ſus regnum Macedonum geramus, nõ uideo. Opportuoi propinquitate ipſa Macedo-
B niæ ſumus: an infirmiſſimi omniũ, tanquam quos nuper ſubiecit Dolopes? Imo contra
» ea uel uiribus noſtris deûm benignitate, uel regionis interuallo tuti. Sed ſumus æque
» ſubiecti ac Theſſali Aetolíque. nihilo plus fidei authoritatíſque habemus aduerſus Ro-
» manos, qui ſemper ſocii atq; amici fuimus, quàm Aetoli qui paulo ante hoſtes fuerũt.
» Quod Aetolis, quod Theſſalis, quod Epiroris, omni denique Græciæ cũ Macedonibus
» iuris eſt, idem & nobis ſit. cur execrabilis iſta nobis ſolis uelut deſertio iuris humani eſt?
» Fecerit aliquid Philippus, cur aduerſus eum armatum & bellum gerentem hoc decer-
» oeremus. quid Perſeus nouus rex, omnis iniuriæ inſons, ſuo beneficio paternas ſimul-
» tates obliterans meruit? cur ſoli omniũ hoſtes ei ſumus? Quanquam & illud dicere po-
» reram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuiſſe, ut Philippi unius iniu-
» rias, ſi quæ forte fuerunt, * utique poſt mortem. cum claſſis Romana Cenchris ſtaret,
C C O S. cum exercitu Velariæ eſſet, triduum in concilio fuimus conſultantes, utrum Ro-
» manos an Philippum ſequeremur. nonnihil metus præſens ab Romanis ſententias no-
» ſtras inclinarit: fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat, id
» quod erat uetuſta coniunctio cum Macedonibus, uetera & magna in nos regũ merita.
» Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipue amici, ſed ne præcipue inimici ſimus. Ne
» id quod non agitur, Callicrates ſimulauerimus, oemo nouæ ſocietatis aut noui fœde-
» ris, quo nos temere illigemus, cooſcribendi eſt author: ſed commercium tantum iuris
» præbendi repetẽdíque ſit, ne interdictione finium noſtrorum & nos quoque regno ar-
» ceamus. Ne ſeruis noſtris aliquo fugere liceat, quid hoc aduerſus Romana fœdera eſt?
» Quid rem paruam & apertam, magnam & ſuſpectam facimus? Quid uanos tumultus
» ciemus? Quid ut ipſi locum aſſentandi Romanis habeamus, ſuſpectos alios ac inuiſos
D efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus quidem dubitat, quin Romaoos ſecuturi ſimus. io
» pace etiam ſi non odia finiuntur, intermittantur. Cum iidem huic orationi, qui lite-
ris regis adſentierant, adſentirentur, indignatione principum, quod quam rem ne le-
gatiooe quidem dignam iudicaſſet Perſeus, literis paucorum uerſuum imperaret, de-
cretum differtur. Legati deinde poſtea miſſi ab rege, cum Megalopoli concilium eſſet:
datáque opera eſt ab iis qui offenſionem apud Romaoos timebant, ne admitterentur.
Per hæc tempora Aetolorũ in ſemetipſos uerſus furor, mutuis cædibus ad internecio-
nem adducturus uidebatur gentem. Feſſi deinde & Romam utraque pars miſerunt le-
gatos, & ioter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: quæ nouo facinore diſcuſſa
res, ueteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant, cum
reditus in patriam promiſſus eſſet, fidéſque data per principem ciuitatis Eupolemum,
E LXXX illuſtres homines, quibus redeuotibus inter cæteram multitudinem Eupole-
mus etiam obuius exierat, cùm ſalutatione benigoe excepti eſſent, dextræque datæ, io-
gredientes portam, fidem datam deóſque teſteis nequicquã inuocantes interfecti ſunt.
Inde grauius de integro bellũ exarſit. C. Valerius Leuinus, & Ap. Claudius Pulcher,
& C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius miſſi ab ſenatu ueoerant. Apud eos
cum Delphis utriuſque partis legati magoo certamine egerint, Proxenus maxime
cum cauſa, tum eloquentia præſtare uiſus eſt: qui paucos poſt dies ab Orthobula uxo-
re ueneno eſt ſublatus, damnatáque eo crimine in exilium abiit. Idem furor & Creten-
ſes lacerabat, aduentu deinde Q. Minutii legati, qui cum decem nauibus miſſus ad
ſedanda eorum certamina erat, in ſpem pacis uenerant: cæterum induciæ & antea ſex

vrb. 581. menſium fuerunt: inde multo grauius bellum exarſit. Lycij quoque per idem tem pus F
Oly. 152. ab Rhodiis bello uexabantur. Sed externorum inter ſe bella, quo quæque modo geſta
ſunt, perſequi non operæ eſt, ſatis ſupérque oneris ſuſtinenti res à populo Romano ge-
ſtas ſcribere. Celtiberi in Hiſpania, qui bello domiti ſe Tib. Graccho dediderant, pa-
cati manſerant, M. Titinio Pr. obtinente prouinciam, rebellarunt ſub aduentum Ap.
Claudij: orſíque bellum ſunt ab repentina oppugnatione caſtrorum Romanorũ. Pri-
ma lux ferme erat, cum uigiles in uallo, quíque in portarum ſtationibus erant, cum ui-
diſſent procul uenientem hoſtem, ad arma conclamauerunt. Ap. Claudius ſigno pro-
poſito pugnæ, ac paucis adhortatus milites, tribus ſimul portis eduxit. Obſiſtentibus
ad exitum Celtiberis, primo par utrinque prælium fuit, quia propter anguſtias non o-
mnes in faucibus pugnare poterant Romani. urgentes deinde alii alios ſecuti euaſerũt
extra uallum, ut pandere aciem & exæquari cornibus hoſtibus quibus circumibantur, G
poſſent: ita repente eruperunt, ut ſuſtinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante
horam ſecundam pulſi ſunt, ad xv millia cæſa aut capta, ſigna adempta duo & xxx.
caſtra etiam eo die expugnata, debellatúmque: nam qui ſuperfuere prælio, in oppida
ſua dilapſi ſunt: quieti deinde paruerunt imperio. Cenſores eo anno creati Q. Fuluius
Flaccus, & A. Poſthumius Albinus legerũt ſenatum. princeps lectus M. Aemylius Le-
pidus PONT. MAX. De ſenatu nouem eiecerunt. Inſignes notæ fuerũt M. Cornelii Ma-
luginẽſis, qui biennio antè Pr. in Hiſpania fuerat, & L. Cornelii Scipionis Pr. cuius tum
inter ciueis & peregrinos iuriſdictio erat, & L. Fuluii, qui frater germanus, & ut Vale-
rius Antiâs tradit, conſors etiam cenſoris erat. COSS. uotis etiam in Capitolio nuncu-
patis, in prouincias profecti ſunt. Ex iis M. Aemylio ſenatus negotium dedit, ut Pata-
uinorum in Venetia ſeditionem comprimeret: quos certamine factionum ad inteſti- H
num bellum exarſiſſe & ipſorum legati attulerant. Legati qui in Aetoliam ad ſimileis
motus comprimendos ierant, renunciarunt coerceri rabiem gentis non poſſe. Pataui-
nis saluti fuit aduentus conſulis: neque aliud quod ageret in prouincia cum habuiſſet,
Romam rediit. Cenſores uias ſternendas ſilice in urbe, glarea extra urbem ſubſtruen-
das marginandáſque primi omnium locauerunt: pontéſque multis locis faciendos, &
ſcenam ædilibus prætoribúſque præbendam, & carceres in circo, & oua ad notas cur-
riculis numerandas, & dam, & metas trans & caueas ferreas pe intromitteren-
tur ferreis in monte Albano conſulibus. & cliuum Capitolinum ſilice ſternendum
curauerunt: & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad ſenaculum, ac ſuper id cu-
riam. & extra portam Trigeminam emporium lapide ſtrauerunt, ſtipitibúſque ſepſe-
runt, & porticum Aemyliam reficiendam curarunt, gradibúſque aſcenſum ab Tyberi I
in emporium fecerunt: & extra eandem portam in Auentinum porticum ſilice ſtraue-
runt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Oximi muros faciendos
locauerunt: uenditíſque ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis utrique
foro circundandis conſumpſerunt. & alter ex iis Fuluius Flaccus (nam Poſthumius ni-
hil niſi ſenatus Romani, populíue iuſſu ſe locaturum ipſorum pecunia) Iouis ædem Pi-
ſauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Piſauri uiam ſilice ſternen-
dam, & Sinueſſam à ga aniariæ. In his & clo um circunducend & forum porti-
cibus taberníſque claudendum, & Ianos treis faciendos. Hæc ab uno cenſore opera lo-
cata cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regendis diligens & ſeuera cen-
ſura fuit. multis equi adempti. Exitu prope anni diem unũ ſupplicatio fuit, ob res pro-
ſpere geſtas in Hiſpania, ductu auſpicióque Ap. Claudii proconſulis, & maioribus ho- K
ſtiis xx. ſacrificatum, & alterũ diem ſupplicatio ad Cereris Liberi Liberæque fuit, quòd
ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nũtiatus erat. Cum Ap.
Claudius ex Hiſpania Romam rediſſet, decreuit ſenatus, ut ouans urbem iniret. Iam
conſularia comitia appetebãt: quibus magna contentione habitis, propter multitudi-
nem petentium, creati L. Poſthumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prætores inde
facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Craſſipes iterum, A. At-
tilius Serranus iterum, C. Clunius Saxula iterũ. Comitiis perfectis Ap. Claudius Cento
ex Celtiberis ouans cum in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque mil
auri in ærarium tulit. Flamẽ dialis inauguratus eſt Cn. Cornelius. Eodẽ anno tabula
in

A in ædem Matris Matutæ cum indice hoc poſita eſt: Tib. Sempronii Gracchi cõſulis im- Vrb. 581.
perio auſpicióque legio exercitúſque P R Sardiniam ſubegit. In ea prouincia hoſtium Oly. 152.
cæſa aut capta ſupra L X X X millia. Rep. feliciſſime geſta, atque liberatis uectigalibus
reſtitutis, exercitum ſaluum atque incolumẽ pleniſſimum præda domum reportauit,
iterum triumphans in urbem Romam rediit: cuius rei ergô hanc tabulam donum Io-
ui dedit. Sardiniæ inſulæ forma erat, atq; in ea ſimulachra pugnarũ picta. Munera gla-
diatorum eo anno aliquot parua alia data. unum ante cætera inſigne fuit T. Flami-
nii, quod mortis cauſſa patris ſui cum uiſceratione epulóque & ludis ſcenicis quatri-
duum dedit. magni tamen muneris ea ſumma fuit, ut per triduum quatuor & ſeptua-
ginta homines pugnarint.

B . DECADIS QVINTAE LIBER SECVNDVS.

LVcius Poſthumius Albinus, M. Popilius Lænas, cũ omniũ primum
de prouinciis exercitibúſq; ad ſenatũ retuliſſent, Ligures utrique de-
creti ſunt: ut nouas ambo quibus eã prouinciã obtinerẽt legiones (bi-
næ ſingulis decretæ) & ſociûm Latini nominis dena millia peditũ, &
D C equites, & ſupplemẽtum Hiſpanię I I I millia peditũ Romanorũ
ſcriberent, & C C equites. Ad hoc mille & D pedites Romani cũ centũ
equitibus ſcribi iuſſi, cũ quibus Pr. cui Sardinia obtigiſſet, in Corſicã tranſgreſſus bellũ
gereret: interim M. Attilius uetus prætor prouinciã obtineret Sardiniam. Prætores de-
inde prouincias ſortiti ſunt, A. Attilius Serranus urbanam, C. Cluuius Saxula inter ci-
C ues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hiſpaniam citeriorem, M. Matienus ulteriorem,
M. Furius Craſſipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priuſquam magiſtratus profici-
ſcerentur, ſenatui placuit L. Poſthumium C O S. ad agrum publicum à priuato termi-
nandum, in Campaniam ire: cuius ingẽtem modum poſſidere priuatos, paulatim pro-
ferendo fines, conſtabat. Hic iratus Prænestinis, quòd cum eo priuatus ſacrificii in tem
plo Fortunæ faciundi cauſſa profectus eſſet, nihil in ſe honorifice, neque publice neque
priuatim factum à Præneſtinis eſſet. priuſquam ab Roma proficiſceretur, literas Præ-
neſte miſit, ut ſibi magiſtratus obuiam exiret, locum publice pararet, ubi diuerteretur:
iumentáque cum exiret inde, pręſto eſſent. Ante hunc C O S. nemo unquam ſociis in ul-
la re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis tabernaculíſque, & omni alio in-
ſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis. priuata hoſpitia habe-
D bant: ea benigne comitérque colebant: domúſque eorum Romæ hoſpitibus patebant,
apud quos ipſis diuerti mos eſſet. Legati qui repente aliquò mitterentur, ſingula iumẽ-
ta per oppida, iter quà faciendum erat, imperabant. aliam impenſam ſocii in magiſtra-
tus Romanos non faciebant. Iniuria C O S. etiam ſi iuſta, non tamen in magiſtratu exer-
cenda, & ſilentium nimis aut modeſtum aut timidum Præneſtinorum, ius, uelut pro-
bato exemplo, magiſtratibus fecit grauiorum in dies talis generis imperiorum. Prin-
cipio huius anni, legati qui in Aetoliam & Macedoniam miſſi erant, renuntiarunt, ſibi
conueniendi regis Perſei, cum alii abeſſe eum, alii ægrum eſſe, falſo utrunque fingerẽt,
poteſtatem non factam. Facile tamen apparuiſſe ſibi, bellum parari, nec ultra ad arma
ire dilaturum. Item in Aetolia ſeditionem gliſcere in dies: neque diſcordiarum princi-
pes authoritate ſua coerceri potuiſſe. Cum bellum Macedonicum in expectatione eſ-
E ſet, priuſquã id ſuſciperetur, prodigia expiari, pacémque deûm peti precationibus quæ
editæ ex fatalibus libris eſſent, placuit. Lanuuii claſſis magnæ ſpecies in cælo uiſæ dice-
bantur, & Priuerni lana pulla terra enata, & in Veienti apud Rementem lapidatum,
Pomptinum omne uelut nubibus locuſtarum coopertum eſſe. in Gallico agro, quà in-
duceretur aratrum, ſub exiſtentibus glebis piſces emerſiſſe. Ob hæc prodigia libri fa-
tales inſpecti, editúmque ab decemuiris eſt, & quibus diis, quibúſque hoſtiis ſacrifica-
retur, & ut ſupplicatio prodigiis expiãdis fieret. altera quæ priore anno ualetudinis po-
puli cauſſa uota eſſet, ea uti feriæque eſſent. Itaque ſacrificatũ eſt, ut decemuiri ſcriptũ
ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fuluius Flaccus cenſor
ædem Fortunæ equeſtris, quã in Hiſpania Pr: bello Celtiberico uouerat, faciebat enixo

vrb. 581. ſtudio, ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum eſſet. Magnum orna- F
olỳ. 152. mentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent. profectus in Brutios
ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimidia detegit, id ſatis fore ratus ad tegẽdum quod
ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atq; aſportarent, authoritate cenſo-
ria ſociis deterritis id ſacrilegium prohibere. Poſtquam cenſor rediit, tegulæ expoſitæ
de nauibus ad templum portabantur. quanquam unde eſſent ſilebatur: non tamen ce-
lari potuit. Fremitus igitur in curia ortus eſt: ex omnibus partibus poſtulabatur ut con-
ſules eam rem ad ſenatum referrent. Vt uero accerſitus in curiam cenſor uenit, multo
infeſtius ſinguli uniuerſique præſentem lacerare, templum auguſtiſſimũ regionis eius,
quod non Pyrrhus, non Annibal uiolaſſent, uiolare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœ-
de, ac prope diruiſſet. Detractum culmẽ templo, nudatum tectum patere imbribus pu-
trefaciendum. cenſorem moribus regendis creatum, cui ſarta tecta exigere ſacris publi- G
cis, & loca tuenda more maiorum traditum eſſet, eum per ſociorum urbes diruentem
templa, nudantémque tecta ædium ſacrarum uagari: & quod ſi in priuatis ſociorum
ædificiis faceret, indignum uideri poſſet, id deûm immortalium demolientem facere,
& obſtringere religione P R, ruinis templorum templa ædificantem, tanquam non udẽ
ubique dii immortales ſint, ſed ſpoliis aliorum alii colendi exornandíque. Cum priuſ-
quam referretur, appareret quid ſentirent patres. relatione facta in unam omnes ſen-
tentiam ierunt: ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariáque Iuno-
ni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta. tegulas relictas in area templi,
quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt.
Ex prætoribus qui in prouincias ierãt, Cn. Fabius Maſſiliæ moritur, cum in citeriorem
Hiſpaniam iret. Itaque cum id nuntiatum à Maſſilienſibus legatis eſſet, ſenatus decre- H
uit, ut P. Furius & Cn. Seruilius, quibus ſuccedebatur, inter ſe ſortirentur, uter citerio-
rem Hiſpaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit. P. Furius idem, cu-
ius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodem anno cum agri Liguſtini & Gallici quod
bello captum erat, aliquantum uacaret, S C factum, ut is ager uiritim diuideretur. De-
cemuiros in eam rem ex S C creauit A. Attilius Pr. urbanus, M. Aemylium Lepidum,
C. Caſſium, T. Ebutium Patrum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L.
Apuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C. Munatium. Diuiſerunt dena iugera in ſingu-
los, ſociis nominis Latini terna. Per idem tempus quo hæc agebantur, legati ex Aeto-
lia Romam uenerunt de diſcordiis ſeditionibúſque ſuis, & Theſſali legati, nuntiantes
quæ in Macedonia gererentur. Perſeus iam bellum uiuo patre cogitatum in animo
uoluens, omneis non genteis modo Græciæ, ſed ciuitates etiam, legationibus mitten- I
dis, pollicendo plura quàm præſtando, ſibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte
hominum ad fauorem eius inclinati animi: & aliquanto quàm in Eumenem propen-
ſiores, cum Eumenis beneficiis muneribúſque omnes Græciæ ciuitates & plerique prin
cipum obligati eſſent, & ita ſe in regno ſuo gereret, ut quæ ſub ditione eius urbes, nul-
lius liberæ ciuitatis fortunam ſecum mutatam uellent. Contrà Perſea fama erat poſt
patris mortem uxorem manu ſua occidiſſe, Apellem miniſtrum quondam fraudis in
fratre tollendo, atque ob id requiſitum à Philippo ad ſupplicium, exulantem, accerſitũ
poſt patris mortem ingentibus promiſſis ad præmia tantæ perpetratæ rei, clam inter-
fecisse. Inteſtinis externíſque prætere a multis cædibus infamem, nec ullo commenda-
bilem merito, præferebant uulgo ciuitates tam pio erga propinquos, tã iuſto in ciueis,
tam munifico erga omnes homines regi, ſeu fama & maieſtate Macedonũ regũ præ- K
occupati ad ſpernẽdum originem noui regni, ſeu mutationis rerũ cupidi, ſeu quia eum
obiectum eſſe Romanis uolebant. Erant autem non Aetoli modo in ſeditionibus pro-
pter ingentem uim æris alieni, ſed Theſſali etiam: ea contagione uelut tabes in Perræ-
biam quoque id peruaſerat malum. Cum Theſſalos in armis eſſe nuntiatum eſt, Ap.
Claudium legatum ad eas res aſpiciendas componendáſque ſenatus miſit. Qui utriuſ-
que partis principibus caſtigatis, cum iniuſto fœnore grauatum æs alienum, ipſis ma-
gna ex parte concedentibus qui onerarãt, leuaſſet, iuſti crediti ſolutionem in annorum
penſiones diſtribuit. Per eũdem Appium eodémque modo compoſitæ in Perræbia res.
Aetolorum cauſas Marcellus Delphis per idem tempus hoſtilibus actas animis, quas
inteſtino

A inteſtino geſſerant bello, cognouit. Cum certatum utrinque temeritate atque audacia *Vrb. 552*
cerneret, decreto quidem ſuo neutram partem aut leuare, aut onerare uoluit. commu- *Ol. 150.*
niter ab utriſq; petiit, abſtinerent bello, & obliuione præteritorum, diſcordias finirent.
Huius reconciliationis inter ipſos fides obſidibus ultro citroque datis firmata eſt. Co-
rinthum, ut ibi deponerentur obſides, conuenitur. Adelphis & Ætolico concilio Mar-
cellus in Peloponneſum traiecit, quò Achæis edixerat conuentum. Vbi collaudata gen
te, quòd conſtanter uetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum te-
nuiſſent, inſigne aduerſus Perſea odium Romanorum fecit: quod ut maturius erumpe
ret, Eumenes rex, commentarium ferens ſecum, quod de apparatibus belli omnia in-
quirens fecerat, Romam uenit. Per idem tempus quinque legati ad regem miſſi, qui res
in Macedonia aſpicerent. Alexandriam iidem ad Ptolomęum renouandę amicitiæ cau
B ſa proficiſci iuſſi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M.
Cornelius Mammula, M Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege ſub idem tempus lega
ti uenerunt, quorum princeps Apollonius in ſenatum introductus, multis iuſtiſq; cau-
ſis regem excuſauit, quòd ſtipendium ſerius quo ad diem preſtaret, id ſe omne adue-
xiſſe, ne cuius niſi temporis gratia regi fieret. donum præterea afferre, uaſa aurea quin-
gentûm pondo. petere regem, ut quæ cum patre ſuo ſocietas atque amicitia fuiſſet, ea
ſecum renouaretur, imperarétque ſibi P R. quæ bono fidelique ſocio regi eſſent impe-
randa: ſe nullo uſquam ceſſaturum officio. Ea merita in ſe ſenatus fuiſſe cum Romæ
eſſet, eam comitatem iuuentutis, ut pro rege non pro obſide omnibus ordinibus fuerit.
Legatis benigne reſponſum, & ſocietatẽ renouare cum Antiocho, quæ cum patre eius
fuerat. A Attilius Pr. urb. iuſſus. Quæſtores urbani ſtipendium uaſa aurea cenſores acce
C perunt: eiſque negotium datum eſt, ut ponerent ea in quibus templis uideretur: legató-
que centum millium æris munus miſſum, & ædes liberę hoſpitio datę, ſumptuſque de-
cretus, donec in Italia eſſet. Legati qui in Siria fuerant, renuntiauerũt, in maximo eũ
honore apud regem eſſe, amiciſſimumque P R. In prouinciis eo anno hæc. C. Cicere-
ius Pr. in Corſica ſignis collatis pugnauit: ſeptem millia Corſorum cæſa. capti amplius
M & D C C. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data peten-
tibus Corſis, & exacta ceræ ducena millia põdo. Ex Corſica ſubacta Cicereius in Sardi
niam tranſmiſit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Cariſtum:
eò ſe magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo ſub aduentum M. Popilii conſulis
mœnibus ſeſe continebant: deinde poſtquam oppidum oppugnaturum Romanũ cer-
nebant, progreſſi ante portas aciem ſtruxerunt: nec conſul, ut qui id ipſum oppugnatio
D ne comminanda quæſiſſet, moram certamini fecit. Pugnatum eſt amplius treis horas,
ita ut neutrò inclinaret ſpes. Quod ubi conſul uidit, nulla parte moueri Ligurum ſigna,
imperat equitibus ut equos conſcendant, ac tribus ſimul partibus in hoſteis quanto ma
ximo poſſent tumultu incurrant. pars magna equitum mediam traiecit aciem, & ad ter
ga pugnantium peruaſit. Inde terror iniectus Liguribus. diuerſi in omnes partes fuge-
runt: perpauci retro in oppidum, quia inde ſe maxime obiecerat eques. & pugna tam
peruicax multos abſumpſerat Ligurum, & in fuga paſſim cæſi ſunt. decem millia homi
num cæſa traduntur, amplius D C C paſſim capti. Signa militaria relata L X X X I I. nec in
cruenta uictoria fuit. amplius tria millia militum amiſſa, cum cedẽtibus neutris ex par-
te utraque primores caderent. Poſt hanc pugnam ex diuerſa fuga in unum collecti Li-
gures, cum maiorem multo partem ciuium amiſſam, quàm ſupereſſe cernerent, (nec
E enim plus decem millia hominum erant) dediderunt ſeſe, nihil quidem illi pacti, ſpera
uerant tamen non atrocius, quàm ſuperiores imperatores C O S. in ſe ſæuiturũ. At ille ar
ma omnibus ademit, oppidũ diruit, ipſos bonáq; eorũ uendidit, literáſq; ſenatui de re-
bus ab ſe geſtis miſit. Quas cum A. Attilius Pr. in curia recitaſſet, (nã C O S. alter Poſthu-
mius agris recognoſcendis in Cãpania occupatus aberat) atrox res uiſa ſenatui, Statel-
lates qui uni ex Ligurũ gente non tuliſſent arma aduerſus Romanos, tũ quoq; oppu-
gnatos, non ultro inferentes bellũ, deditos in fidẽ populi Romani, omni ultimæ crude
litatis exemplo laceratos ac deletos eſſe: tot millia capitum innoxiorum, fidem implo-
rantia populi Romani, ne quis unquam ſe poſtea dedere auderet, peſſimo exemplo ue-
niſſe, & diſtractos paſſim, iuſtis quondam hoſtibus P R pacatis ſeruire. Quas ob res pla-

vrb. 582. cere ſenatui,M.Popilium cos. Ligures pretio emptoribus reddito, ipſos reſtituere in F
ob.152. libertatem,bonáque ut ijs,quicquid eius recuperari poſſit,reddantur curare: arma quo
que tempore fieri in eagente: conſulem de prouincia decedere, cum deditos in ſedem
ſuam Ligures reſtituiſſet: claram uictoriam uincendo oppugnanteis, non ſæuiendo in
afflictos fieri. cos. qua ferocia animi uſus eſt in Liguribus,eandem ad non parendum
ſenatui habuit. legionibus extemplo Piſas in hybernacula miſſis, iratus patribus,infe-
ſtus prætoribus Romam rediit, ſenatúque extemplo ad ædem Bellonæ uocato, multis
uerbis inuectus eſt in prætorem: qui cum ob rem bello bene geſtam, uti diis immortali
bus honos haberetur,referre ad ſenatũ debuiſſet,aduerſus ſe pro hoſtibus sc feciſſet,quo
uictoriam ſuam ad Ligures transferret: dedíque iis propè conſulem prætor iuberet. I-
taque mulctam ei ſe dicere: à patribus poſtulare,ut sc in ſe factum tolli iuberent, ſup-
plicationemque, quam abſentes ex literis,de bene geſta rep. miſſis decernere debuerint G
præſentes honoris deorum primum cauſa,deinde & ſui aliquo tandem reſpectu decer-
nerent. Nihilo lenioribus quàm abſens ſenatorum aliquot orationibus increpitus,neu
tra impetrata re in prouinciam redit. Alter cos. Poſthumius conſumpta æſtate in reco
gnoſcendis agris,ne uiſa quidem prouincia ſua,comitiorũ cauſa Romã rediit. COSS.
C.Popilium Lenatem,P. Ælium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius
Craſſus,M.Iunius Pœnus,Sp.Lucretius,Sp. Cluuius, Cn. Sicinius,C.Mẽmius iterum.
Eo anno Luſtrum conditum eſt. Cenſores erant Q.Fuluius Flaccus, & L. Poſthumius
Albinus. Poſthumius condidit. Cenſa ſunt ciuium Romanorum capita CCLXIX mil-
lia,& XV. Minor aliquanto numerus,quia L.Poſthumius cos.pro concione edixerat,
qui ſociûm Latini nominis ex edicto C. Claudii cos. redire in ciuitates ſuas debuiſ-
ſent ne quis eorum Romæ,ſed omnes in ſuis ciuitatibus cenſerentur. Concors & è rep. H
cenſura fuit. Omneis quos ſenatu mouerunt,quibusq; equos ademerunt,ærarios fece-
rũt & tribu mouerunt,neque ab altero notatũ probauit. Fuluius ædem Fortunæ eque-
ſtris, quam proconſul in Hiſpania dimicans cum Celtiberorum legionibus uouerat,
annos ſex poſtquam uouerat dedicauit,& ſcenicos ludos per quatriduum,unum diem
in circo fecit. L.Cornelius Lentulus Xuir ſacrorum eo anno mortuus eſt: in locum eius
ſuffectus A. Poſthumius Albinus. Locuſtarum tantæ nubes à mari uento repente in A-
puliam illatæ ſunt,ut examinibus ſuis agros late operirent. Ad quam peſtem frugum
tollendam Cn. Sicinius Pr. deſignatus cum imperio in Apuliam miſſus ingenti agmi-
ne hominum ad colligendas eas coacto,aliquantum temporis abſumpſit. Principium
inſequentis anni,quo C.Popilius & P. Ælius fuerunt coss. reſiduas contentiones ex
priore anno habuit. Patres referri de Liguribus,renouaríque sc uolebant,& cos. Æli- I
us referebat. Popilius & collegam & ſenatum pro fratre deprecabatur, & præ ſe ferens
ſiquid decernerent,interceſſurum,collegam deterruit. patres eo magis utrique pariter
coss. infenſi,incœpto perſtabant. Itaque cum de prouinciis ageretur,& Macedonia,iã
imminente Perſei bello,peteretur,Ligures ambobus conſulibus decernuntur. Macedo
niam decreturos negãt,ni de M.Popilio referretur. Poſtulantibus deinde ut nouos ex-
ercitus ſcribere aut ſupplementum ueteribus liceret,utrunque negatum eſt. Prętoribus
quoq; in Hiſpaniam ſupplementum petentibus negatum,M.Iunio in citeriorẽ,Sp.Lu-
cretio in ulteriorem. C. Licinius Craſſus urbanam iuriſdictionẽ,Cn. Sicinius inter pe-
regrinos erat ſortitus,C.Memmius Siciliam,Sp.Cluuius Sardiniam. coss. ob ea irati
ſenatui, Latinis feriis in primam quanque diem indictis in prouinciam abituros ſe de-
nunciarunt, nec quicquam reipublicæ acturos præterquá quod ad prouinciarũ admi- K
niſtrationẽ attineret. Attalum regis Eumenis fratrẽ legatum ueniſſe Romã Valerius
Antiâs his coss. ſcribit ad deferenda de Perſeo crimina, indicandosq; apparatus belli.
Plurium annales,& quibus credidiſſe malis,ipſum Eumenẽ ueniſſe tradunt. Eumenes
igitur ut Romam uenit,exceptus cum tanto honore,quantum nõ meritis tantum eius
ſed beneficiis etiã ſuis, ingentia quæ in eum cõgeſta erant, exiſtimaret deberi PR,in ſe-
natũ eſt introductus. Cauſam ueniendi ſibi Romã fuiſſe dixit,præter cupiditatẽ uiſendi
deos hominesque,quorum beneficio in ea fortuna eſſet,ſupra quam ne optare quidem
auderet; etiam ut coram moneret ſenatum, ut Perſei conatis obuiam iret. Orſus inde
à Philippi conſilis, necem Demetrii filii retulit, aduerſantis Romano bello. Baſtar-
narum

A narum gentem excitam ſedibus ſuis, quorum auxiliis fretus in Italiam tranſiret. Hæc Vrb. 582.
eum uolutantem in animo, oppreſſum fato regnum ei reliquiſſe, quem infeſtiſſimum Oly. 152.
eſſe ſenſiſſet Romanis. Itaque Perſea hæreditarium à patre relictum bellum, & ſimul cũ
imperio traditum, iamiam primum alere ac fouere omnibus conſiliis. florere præterea
iuuentute, quam ſtirpem longa pax ediderit: florere opibus regni: florere etiam ætate.
Quæ cum corporis robore ac uiribus uigeat, animũ eſſe inueteratum diutina arte atq;
uſu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis
tãtum aſſuctum, miſſum à patre in expeditiones multas uariáſque. Iam ex quo ipſe ac-
cepiſſet regnum, multa quæ non ui, non dolo, Philippus omnia expertus potuiſſet mo-
liri, admitando rerum ſucceſſu tenuiſſe. acceſſiſſe ad uires eam, quæ longo tempore,
multis magníſque meritis pareretur, authoritatem. Nam apud Græciæ atque Aſiæ ci-
B uitates, uereri maieſtatem eius omnes. nec pro quibus meritis, pro qua munificentia,
tãtum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo poſſe, utrum felicitate id quadam eius
accidat: an, quod ipſe uereatur dicere, inuidia aduerſus Romanos, fauorem illi conci-
liet. Inter ipſos quoque reges ingẽtem authoritate, Seleuci filiam duxiſſe eum non pe-
tentem, ſed petitum ultro: ſororẽ dediſſe Pruſiæ precanti ac oranti: celebratas eſſe utraſ-
que nuptias gratulatione doníſque innumerabilium legationum: & uelut auſpicibus
nobiliſſimis populis deductas eſſe. Bœotorum gentem captatam Philippo, nunquam
ad ſcribendum amicitiæ fœdus adduci potuiſſe: tribus nunc locis cum Perſeo fœdus
inciſum literis eſſe: uno Thebis, altero ad Sidenum auguſtiſſimo & celeberrimo in tem
plo, tertio Delphis. In Achaico concilio uero, niſi diſcuſſa res per paucos Romanum
imperium intentanteis eſſet, eo rem prope adductam, ut aditus & in Achaiam daretur.
C At hercule ſuos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publice ſint maio-
ra, uix dici poſſet, partim deſertos per incultum ac negligentiã, partim hoſtiliter ſubla-
tos eſſe. Iam Aetolos quem ignorare in ſeditionibus ſuis non ab Romanis, ſed à Perſeo
præſidium petiiſſe. His eum fultum ſocietatibus atque amicitiis, eos domeſticos appa-
ratus belli habere, ut externis non egeat. XXX millia peditum, V millia equitum, in de-
cem annos frumentum præparare: ut abſtinere & ſuo & hoſtiũ agro frumentandi cau-
ſa poſſit. Iam pecuniam tantam habere, ut decem millia mercenariorum militum præ-
ter Macedonum copias, ſtipendium in totidem annos præparatum habeat, præter an-
nuum, quod ex metallis regiis capiat uectigal. Arma uel tribus tantum exercitibus in
armamentaria congeſſiſſe. Iuuentutem, ut iam Macedonia deficiat, uelut ex perenni
» fonte unde hauriat, Thraciam ſubiectam eſſe. Reliquum orationis adhortatio fuit. Nõ
D ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia uera eſſe de inimi-
» co crimina uolebam, adfero ad uos P. C. ſed comperta & explorata, haud ſecus quàm ſi
» ſpeculator miſſus à uobis ſubiecta oculis referrem. Neque relicto regno meo, quod am-
» plum & egregium uos feciſtis, mare tantum traieciſſem, ut uana ad uos afferendo, fidẽ
» abrogarem mihi. Cernebam nobiliſſimas Aſię & Græciæ ciuitates in dies magis denu-
» danteis iudicia ſua: mox ſi permitteretur, eò proceſſuras, unde receptum ad pœniten-
» dum non haberent. Cernebam Perſea non continentem ſe Macedoniæ regno, alia ar-
» mis occupantem, alia quæ ui ſubigi non poſſunt, fauore ac beneuolentia complecten-
» tem. uidebam quàm impar eſſet ſors, cum ille uobis bellum, uos ei ſecuram pacẽ præ-
» ſtaretis. Quanquam mihi quidem nõ parare, ſed gerere pene bellum uidebatur. Abru-
» polim ſocium atque amicum ueſtrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia ſcripta
E ab eo quædam uobis comperit, ſocium item atque amicum ueſtrum, interfecit. Euer-
» ſam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduerſus eum in conci-
» lio Bœotorum locuti fuerant, delaturóſque ad uos quæ agerentur, profeſſi erant, tol-
» lendos curauit. Auxilium Byzantiis aduerſus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit. Theſ-
» ſaliam & Doridem cum exercitu peruaſit, ut in bello inteſtino deterioris partis auxilio
» meliorem affligeret. Confudit & miſcuit omnia in Theſſalia Perrhæbiáque ſpe nouarũ
» tabularum, ut manu debitorum obnoxia ſibi optimates opprimeret. Hæc cum uobis
» quieſcentibus & patientibus fecerit, & conceſſam ſibi Græciam eſſe à uobis uideat, pro
» certo habet, neminem ſibi antequam in Italiam traiecerit, armatum occurſurum. Hoc
» quàm uobis tutum aut honeſtum ſit, uos uideritis: ego certe mihi turpe eſſe duxi, prius

vrb: 582. Perſea ad bellum inferendum, quàm me ſocium ad prædicendum ut caueretis, uenire F
olym 152. in Italiam. Functus neceſſario mihi officio, & quodam modo liberata atque exonerata
" fide mea, quid ultrà facere poſſum, quàm uti deos deáſque precer, ut uos & ueſtræ rei-
" publicæ, & nobis ſociis atque amicis, qui ex uobis pendemus, conſulatis? Hæc oratio
mouit patres conſcriptos: cæterum in præſentia nihil, præterquam fuiſſe in curia regẽ,
ſcire quiſquam potuit. eo ſilentio clauſa curia erat. Bello denique perfecto, quæq́ue di-
cta ab rege, quæq́ue reſponſa eſſent, emanauere. Perſei deinde regis legatis poſt paucos
dies ſenatus datus eſt. Cæterum præoccupatis non auribus magis quàm animis ab Eu-
mene rege, omnis & defenſio & deprecatio legatorum reſpuebatur: & exaſperauit ani-
mos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is uelle quidem & laborare di-
xit regem, ut purganti ſe nihil hoſtile dixiſſe aut feciſſe, fides habeatur: cæterum ſi per-
uicacius cauſam belli quæri uideat, forti animo defenſurum ſe. Martem communem G
eſſe, & euentum incertũ belli. Omnibus ciuitatibus Græciæ atque Aſiæ curæ erat, quid
Perſei legati, quid Eumenes in ſenatu egiſſet: & propter aduentum eius, quem motu-
rum aliquid rebantur, miſerát pleræque ciuitates alia in ſpeciem præferenteis legatos:
& legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius quin Eumenes ciuitatem
quoque ſuam Perſei criminibus iunxiſſet. Itaque omni modo per patronos hoſpitéſ-
que diſceptandi cum rege locum in ſenatu quærebat. Quod cum contigiſſet, libertate
intemperantius inuectus in regem, quòd Lyciorum gentem aduerſus Rhodios conci-
taſſet, grauiórque Aſiæ eſſet, quàm Antiochus fuiſſet, popularem quidem ac gratam
populis Aſiæ (nam eò quoque iam fauor Perſei uenerat) orationem habuit: cæterũ in-
uiſam ſenatui, inutilémque ſibi & ciuitati ſuæ. Eumeni uero conſpiratio aduerſus eum,
fauorem apud Romanos fecit. ita omnes ei honores habiti, donáque quàm ampliſſima H
data, cum ſella curuli, atque eburneo ſcipione. Legationibus dimiſſis, cum Harpalus,
quanta eximia celeritate poterat, regreſſus in Macedoniam, nuntiaſſet regi, nondum
quidem paranteis bellum reliquiſſe ſe Romanos, ſed ita infeſtos, ut facile appareret nõ
dilaturos: & ipſe, præterquam quòd & ita credebat futurum, iam etiam uolebat, in flo-
re uirium ſe credens eſſe. Eumeni ante omneis infeſtus erat: à cuius ſanguine ordiens
bellum, Euandrum Cretenſem ducem auxiliorum, & Macedonas treis aſſuetos mini-
ſteriis talium facinorum, ad cædem regis ſubornat, literáſque eis dat ad Praxò hoſpitã,
principem authoritate & opibus Delphorum. Satis conſtabat, Eumenem ut ſacrifica-
ret Apollini, Delphos aſcenſurum. Progreſſi cum Euandro inſidiatores, nihil aliud ad
peragendum inceptum, quàm loci opportunitatem omnía circumeuntes quærebant.
Aſcendentibus ad templum à Cirra, priuſquam perueniretur ad frequentia ædificiis I
loca, maceria erat ab læua ſemitæ paulum extans à fundamẽto, quà ſinguli tranſirent.
dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. poſt maceriam ſe abdide-
runt, gradibus aſtructis, ut ex ea uelut è muro tela in prætereuntem coniicerent. Primo
à mari circunfuſa turba amicorum ac ſatellitum procedebat: deinde extenuabant pau
latim anguſtiæ agmen. Vbi ad eum locum uentum eſt, quà ſingulis eundum erat, pri-
mus ſemitam ingreſſus Pantaleon Aetoliæ princeps, cũ quo inſtitutus regi ſermo erat.
Tum inſidiatores exorti ſaxa duo ingentia deuoluunt: quorum altero caput ictum eſt
regi, altero humerus ſopitus, ex ſemita procliui in decliue multis ſuper prolapſum iam
ſaxis congeſtis. & cæteri quidem etiam amicorum & ſatellitum poſtquam cadentem
uidere, diffugiunt. Pantaleon conſtanter impauidus manſit ad protegendum regem.
Latrones cum breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum ſaucium poſſent, K
uelut perfecta re in iugum Parnaſi refugerunt eo curſu, ut cum unus, non facile ſequẽ-
do per inuia atque ardua, moraretur fugam eorum, ne comprenſo indicium emanaret,
occiderint comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde ſatellites ac ſerui concurre-
runt, tollentes ſopitum uulnere, ac nihil ſentientem: uiuere tamen ex calore & ſpiritu
remanente in præcordiis ſenſerunt, uicturum exigua ac prope nulla ſpes erat. Quidam
ex ſatellitibus ſecuti latronum ueſtigia, cum uſque ad iugum Parnaſi nequicquam fa-
tigati perueniſſent, re infecta redierunt. Aggreſſi facinus Macedones ut inconſulte, ita
audacter cœptum, nec conſulte & timide reliquerunt. Compotem iam ſui regem ami-
ci poſtero die deferunt ad nauem: inde Corinthum. à Corintho per Iſthmi iugum na-
uibus

A uibus traductis, Aeginam traiiciunt. Ibi adeo ſecreta eius curatio fuit, admittẽtibus ne- Vrb 582.
minem, ut fama mortuum in Aſiam perferret. Attalus quoque celerius, quàm dignum Oly. 152.
concordia fraterna erat, eredidit: nam & cum uxore fratris, & præfecto arci, tanquam
iam haud dubius regni hæres eſt locutus. Quæ poſtea non fefellere Eumenem: & quan-
quam diſſimulare, & tacite habere id patíque ſtatuerat, tameo in primo congreſſu non
temperauit, quin uxoris petendæ præmaturam feſtinationem fratri obiiceret. Romam
quoque fama de morte Eumenis perlata eſt. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia,
qui legatus ad uiſendum ſtatum regionis eius, ſpeculandaque conſilia Perſei regis miſ-
ſus erat, rediit: congruentiáque omnia criminibus ab Eumene allatis referebat, ſimul &
adduxerat ſecum Praxò à Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat: & L.
Rammium Brundiſinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundiſii Rammius
B fuit, hoſpitio quoque & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoque gentiũ
inſignes, præcipue regios, accipiebat. ex eo noticia ei cum abſente Perſeo fuerat: literiſ-
que ſpem amicitiæ interioris, magnęque iude fortunę facientibus, ad regem profectus,
breui perfamiliaris haberi, trahiq; magis quam uellet in arcanos ſermones, eſt cœptus.
Promiſſis enim iugentibus præmiis petere inſtitit ab eo rex, quoniam duces omnes le-
gatíque Romani hoſpitio eius uti aſſueſſent, quibus eorum ipſe ſcripſiſſet, ut uenenum
dandum curaret. Cuius ſcire ſe comparationem plurimum difficultatis & periculi ha-
bere, pluribus conſciis comparari: euentu præterea incerto eſſe, ut aut ſatis efficacia ad
rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur. ſe daturum, quod nec in dando,
nec datum, ullo ſigno deprehendi poſſet. Rammius ueritus ne ſi abnuiſſet, primus ipſe
ueneni experimentum eſſet, facturum pollicitus proficiſcitur: nec Brundiſium ante re-
C dire, quàm conuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem eſſe dicebatur, uoluit. Ad
eum primum indicio delato, iuſſu eius Romam ſimul uenit. introductus in curiã, quæ
acta erant expoſuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant, acceſſere quo maturius
hoſtis Perſeus iudicaretur, quippe quem non iuſtum modo apparare bellum regio ani-
mo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum ac ueneficiorum cerne-
bant. Belli adminiſtratio ad nouos COSS. reiecta eſt: in præſentia tamen Cn. Sicinium
Pr. cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, ſcribere milites placuit, qui Brundiſiũ
ducti, primo quoque tempore Apolloniam in Epirũ traiicerentur, ad occupandas ma-
ritimas urbes: ubi COS. cui prouincia Macedonia obueniſſet, claſſem appellere tuto, &
copias per commoda exponere poſſet. Eumenes aliquandiu Æginę retentus periculo-
ſa & difficili curatione, cum primum tuto potuit profectus Pergamum, præter priſtinũ
D odium recenti etiam ſcelere Perſei ſtimulante, ſumma ui parabat bellum. Legati eò ab
Roma, gratulantes quod è tanto periculo euaſiſſet, uenerunt. Cum Macedonicum bel-
lum in annum dilatum eſſet, cæteris Prr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp.
Lucretius, quibus Hiſpaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato ſæpe idem petendo ſena-
tu, tandem peruicerunt, ut ſupplementum ſibi ad exercitum daretur. tria millia peditũ,
centum & quinquaginta equites in Romanas legiones, in ſocialem exercitum quinq;
millia peditum, & CCC equites imperare ſociis iuſſi. Hoc copiarum in Hiſpanias cum
Prr. nouis portatum eſt. Eodem anno, quia per recognitionem Poſthũmii COS. ma-
gna pars agri Campani, quem priuati ſine diſcrimine paſſim poſſederant, recuperata in
publicum erat. M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, ut agrum Campanum cenſores fruẽ-
dum locarent: quod factum tot annis poſt captam Capuam non fuerat, ut in uacuo ua
E garetur cupiditas priuatorum. Cum in expectatione ſenatus eſſet, bello etſi non indi-
cto, tamen iam decreto, qui regum ſuam, Perſei qui ſecuturi amicitiã eſſent, legati Aria-
ratis, puerum filium regis ſecum adducentes Romam uenerunt. Quorũ oratio fuit, re-
gem educandum filium Romam miſiſſe: ut iam inde à puero aſſueſceret moribus Ro-
manis hominibuſque. Petere, ut eum non ſub hoſpitum modo priuatorum cuſtodia,
ſed publicæ etiam curæ ac uelut tutelæ uellent eſſe. Ea regis legatio grata ſenatui fuit.
Decreuerunt ut Cn. Sicinius prætor ædeis inſtructas locaret, ubi filius regis comiteſque
eius habitare poſſent. Et Thracum legatis apud ſe diſceptantibus, & ſocietatem amici-
tiamque petentibus, & quod petebant datum eſt: & munera binûm milliûm æris ſum-
mę in ſingulos miſſa. Hos utique populos, quòd ab tergo Macedoniæ Thracia eſſet,

vrb. 582. aſſumptos in ſocietatem gaudebant. Sed ut in Aſia quoque & inſulis explotata omnia F
ol. 152. eſſent, T. Claudium Neronẽ, M. Deeimiũ legatos miſerunt. Adire eos Cretam & Rho-
dũ iuſſerunt, ſimul renouare amicitiam, ſimul ſpeculari, nũ ſolicitati animi ſociorum ab
rege Perſeo eſſent. In ſuſpenſa ciuitate ad expectationem noui belli, nocturna tempeſta
te columna roſtrata in Capitolio, bello Punico c o s. cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad
imum fulmine diſcuſſa eſt. Ea res prodigii loco habita, ad ſenatum relata eſt. Patres ad
aruſpices refetre, & decemuiros adire libtos iuſſerunt. Decemuiri luſtrandum oppidũ,
ſupplicationem obſecrationemq́ue habendam, uictimis maioribus ſacrificandum & in
Capitolio Romę, & in Campania ad Mineruæ promontorium renuntiarunt: ludos per
decem dies 10. M. primo quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta. aruſpices
in bonum uerſurum id prodigium, prolationemq́ue finium, & interitum perduellium
portendi reſponderunt: quòd ex hoſtibus ſpolia fuiſſent ea roſtra, quæ tempeſtas diſie- G
ciſſet. Acceſſerunt quæ cumularent religiones animis. Saturnię nunciatum erat ſangui
ne per triduum in oppido pluuiſſe: Calatiæ aſinum tripedem natum, & taurum cum
quinque uaccis, uno ictu fulminis examinatos: Oximi terra pluuiſſe. Horum quoque
prodigiorum cauſa, res diuinæ factæ, & ſupplicatio unum diem, feriæq́ue habitæ. Con-
ſules ad id tempus in prouincias non exierant: quia neq; uti de M. Popilio referrent, ſe-
natui obſequebantur, & nihil aliud decernere prius, ſtatutum patribus erat. Aucta etiã
inuidia eſt Popilii, literis eius, quibus iterum cum Statellatibus Liguribus proconſul pu
gnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia eorum occidiſſe: propter cuius iniuriam belli, cæte
ri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum uero non abſens modo Popilius, qui
deditis contra ius ac fas bellum intuliſſet, & pacatos ad rebellium incitaſſet: ſed c o s s.
quòd non exirent in prouinciam, in ſenatũ increpiti. Hoc conſenſu patrum accenſi M. H
Martius Sermo, & Q. Martius Scylla tribuni plebis & c o s s. mulctam ſe dicturos, niſi
in prouinciam exirent, denuntiarunt: & rogationem, quam de Liguribus deditis pro-
mulgare in animo haberẽt, in ſenatu recitarunt. Sanciebatur, ut qui ex Statellis deditis
in libertatem reſtitutus ante calendas Sextiles primas non eſſet, cuius dolo malo is in
ſeruitutem ueniſſet, ut iuratus ſenatus decerneret, qui eam rem quæreret animaduer-
teretq́ue. Ex authoritate deinde ſenatus eam rogationem promulgarunt. Priuſquam
proficiſcerentur c o s s. C. Cicereio prætori prioris anni ad ędem Bellonę ſenatus datus
eſt. Is expoſitis, quas in Corſica res geſſiſſet, poſtulatoq́ue fruſtra triumpho, in monte Al
bano, quod iam in morem uenerat, ut ſine publica authoritate fieret, triumphauit. Ro-
gationem Martiam de Liguribus magno conſenſu plebes ſciuit iuſſitq́ue. ex eo plebiſ-
ſcito C. Licinius Pr. conſuluit ſenatum, quem quęrere ex rogatio neuellet. Patres ipſum I
eum quærere iuſſerunt. Tum demum c o s s. in prouinciam profecti ſunt, exercitumq́;
à M. Popilio ceperunt: neque tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne cauſam
diceret, aduerſo ſenatu, infeſtiore populo, apud Pr. qui de quæſtione in ſe poſita ſenatũ
conſuluiſſet,. Huic detrectationi eius, Trr. pl. alterius rogationis denuntiatione occur
rerunt: ut ſi non ante idus Nouembres in urbem Romam introiſſet, de abſente eo C.
Licinius ſtatueret ac iudicaret. Hoc tractus uinculo cum rediſſet, ingenti cum inuidia
in ſenatum uenit. Ibi cum laceratus iurgiis multorum eſſet, s c factum eſt, ut qui Ligu-
rum poſt Q. Fuluium, L. Manlium c o s s. hoſtes non fuiſſent, ut eos C. Licinius, Cn. Si-
cinius Prr. in libertatem reſtituendos curarent: agrũmque iis trans Padum c o s. Popi-
lius daret. Multa millia hominum hoc s c reſtituta in libertatem, tranſductisq́ue Padũ
ager eſt aſſignatus. M. Popilius rogatione Martia bis apud C. Licinium cauſam dixit: K
tertio Pr. gratia c os. abſentis, & Popiliæ familiæ precibus uictus, idibus Martiis adeſſe
reum iuſſit, quo die noui magiſtratus inituri erãt honorem: ne diceret ius, qui priuatus
futurus eſſet. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci eluſa eſt. Legati Carthaginienſes eo
tempore Romæ erant, & Guluſſa filius Maſaniſſæ. inter eos magnæ contentiones in ſe-
natu fuere. Carthaginienſes querebantur, præter agrum, de quo ante legati ab Roma,
qui re pręſenti cognoſcerent, miſſi eſſent, amplius LXX oppida caſtelláque agri Car-
thaginienſis biennio proximo Maſaniſſam ui atque armis poſſediſſe. Id illi, cui nihil pẽ
ſi ſit, facile eſſe: Carthaginienſes fœdere illigatos ſilere: prohiberi enim extra fines ef-
ferre arma. Quanquam ſciant in ſuis finibus, ſi inde Numidas pellerent, ſe geſturos
bellum

A bellum: illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo diſerte uetentur cum ſociis populi Romani bellum gerere. Sed iam ultra ſuperbiam crudelitatémque & auaritiam eius non pati poſſe Carthaginienſes: miſſos eſſe qui orarent ſenatum, ut trium harum rerum unam ab ſe impetrari ſinerent: ut uel ex æquo apud ſocium populum, quid cuiuſque eſſet, diſceptarent: uel permitterent Carthaginienſibus, ut aduerſus iniuſta arma pio iuſtóque ſe tutarentur bello: uel ad extremum, ſi gratia plus quàm ueritas apud eos ualeret, ſemel ſtatuerent, quid donarum ex alieno Maſaniſſæ uellent. Modeſtius certe daturos eos, & ſcituros quid dediſſent: ipſum nullum præterquam ſuæ libidinis arbitrio finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent, & aliquod ſuum poſt datam à P. Scipione pacem delictum eſſet, ipſi potius animaduerterent in ſe. Tutam ſeruitutem ſe ſub dominis Romanis, quàm libertatem expoſitam ad iniurias Maſaniſſæ malle. B Perire nanque ſemel ipſis ſatius eſſe, quàm ſub acerbiſſimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere. Sub hæc dicta lachrymantes procubuerunt, ſtratique humi non ſibi magis miſericordiam quàm regi. *Interrogari Guluſſam placuit, quid ad ea reſponderet: aut ſi prius mallet, expromeret ſuper qua re Romam ueniſſet. Guluſſa neque ſibi facile eſſe dixit de iis rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neque patri facile fuiſſe mandare, cum Carthaginienſes nec de qua re acturi eſſent, nec omnino ituros ſe Romam indicauerint. In æde Æſculapii clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principum habuiſſe, unde præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam cauſam fuiſſe patri mittendi ſe Romam, qui deprecaretur ſenatum, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam cauſam niſi propter conſtantem fidem erga populum Romanum odiſſent. His utrinque C auditis, ſenatus de poſtulatis Carthaginienſium conſultis reſpondere ita iuſſit: Guluſſam placere extemplo in Numidiam proficiſci, & nuntiare patri, ut de iis, de quibus Carthaginienſes quererentur, legatos quamprimum ad ſenatum mittat, denuntiétque Carthaginienſibus, ut ad diſceptandum ueniant. Si aliquid poſſent Maſaniſſæ honoris cauſa, & feciſſe, & facturos eſſe. ius gratię non dare: agrum quà cuiuſque ſit, poſſideri uelle: nec nouos ſtatuere fines, ſed ueteres obſeruari in animo habere. Carthaginienſibus uictis ſe & urbes & agros conceſſiſſe, non ut in pace eriperent per iniuriam, que iure belli non ademiſſent. Ita regulus Carthaginienſeſque dimiſſi. munera ex inſtituto data utriſq;, aliaq; hoſpitalia comiter cōſeruata. Sub idē tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luſcus legati, ad res repetendas in Macedoniam, renuntiandáque amicitiam regis miſſi, redierunt: qui iam ſua ſponte infeſtum Perſi ſenatum D inſuper accenderunt, relatis ordine quæ uidiſſent, quæque audiſſent. Vidiſſe ſe per omnes urbes Macedonũ ſumma ui parari bellum. Cum ad regem perueniſſent, per multos dies conueniendi eius poteſtatem non factam. Poſtremo cum deſperato iam colloquio profecti eſſent, tum demũ ſe ex itinere reuocatos, & ad eum introductos eſſe. Suæ orationis ſummam fuiſſe, fœdus cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortem patris renouatum: in quo diſerte prohiberi eum extra fines arma efferre. prohiberi ſocios P R laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quæ ipſi nuper in ſenatu Eumenen uera omnia & comperta referentem audiſſent. Samothraciæ præterea per multos dies occultum conſilium cum legationibus ciuitatium Aſiæ regem habuiſſe. Pro his iniuriis ſatiſfieri ſenatum æquum cenſere, reddíq; ſibi res ſociiſque ſuis, quas contra ius fœderis habeat. Regem ad ea primo accenſum ira, inclementer locutum, auaritiam ſuperbiámq; E Romanis obiicientem frequenter, quòd alii ſuper alios legati uenirent, ſpecularí dicta factaq; ſua: quòd ſe ad nutum imperiumq; eorum omnia dicere ac facere ęquum cenſerent. Poſtremo multum ac diu uociferatum reuerti poſtero die iuſſiſſe, ſcriptum ſe reſponſum date uelle: tum ita ſibi ſcriptum traditum eſſe. Fœdus cum patre ictum, ad ſe nihil pertinere. Id ſe renouari, non quia probaret, ſed quia in noua poſſeſſione regni patiẽda omnia eſſent, paſſum. Si nouũ fœdus ſecum facere uellent, cõuenire prius de cõditionibus debere: & ſi in animum inducerent, ut ex æquo fœdus fieret, & ſe uiſurũ quid ſibi faciundũ eſſet, & illos credere reip. conſulturos. Atque ita ſe proripuiſſe, & ſummoueri è regia omneis cœptos: rum ſe amicitiã & ſocietatem renuntiaſſe. Qua uoce eũ accenſum reſtitiſſe, atque uoce clara denuntiaſſe ſibi, ut triduo regni ſui decederẽt finibus.

Vrb. 582.
Oly. 152.

vrb. 583. Olỽ. 152.

Ita ſe profectos:nec ſibi aut uenientibus, aut monentibus quidquam hoſpitaliter aut F
benigne factum. Theſſali deinde Ætolique legati auditi. Senatui, ut ſcirent quampri-
mum quibus ducibus uſura reſpublica eſſet, literas mitti conſulibus placuit: ut uter eo-
rum eſſet, Romam ad magiſtratus creandos ueniret. Nihil magnopere quod memora-
ri attineat reipublicæ eo anno conſules geſſerant: magis è republica uiſum erat compri
mi ac ſedari exaſperatos Ligures, cum Macedonicum bellum expectaretur, Gentium
quoque Illyriorum regem ſuſpectum Iſſenſes legati fecerunt: ſimul queſti fines ſuos ſe-
cundo populatum: ſimul nuntiantes uno animo uiuere Macedonum atque Illyriorum
regem, communi conſilio parare Romanis bellum: & ſpecie legatorum Illyrios ſpecu
latores Romæ eſſe, Perſe authore miſſos, ut quid ageretur ſcirent. Illyrii uocati in ſena-
tum: qui cum legatos ſe eſſe miſſos ab rege dicerent ad purganda crimina, ſi qua de re-
ge Iſſenſes deferrent: quæſitum ecquid ita non adiſſent magiſtratum, ut ex inſtituto lo- G
ca lauria acciperent: ſciretur denique ueniſſe eos, & ſuper qua re ueniſſent. Hæſitanti-
bus in reſponſo, ut curia excederent dictum: reſponſum tanquam legatis, ut qui adire
ſenatum non poſtulaſſent, dari non placuit: mittendoſque ad regem legatos cenſue-
runt: qui nuntiarent, qui ſocii quererentur apud ſenatum exuſtum à rege agrum. non
æquum eum facere, qui ab ſociis ſuis non abſtineret iniuriam. In hanc legationem miſ
ſi, A. Terentius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Aſia qui circa ſocios reges miſſi
erant legati redierunt, qui renuntiarent Eumenem in ea Antiochum in Syria, Ptole-
mæum in Alexandria ſeſe conueniſſe. Omnes ſolicitatos legationibus Perſei, ſed egre-
gie in fide permanere, pollicitóſq; omnia quæ populus Romanus imperaſſet, præſtatu-
ros, & ciuitates ſocias adiſſe: cæteras ſatis fidas, ſolos Rhodios fluctuanteis & imburos
Perſei conſiliis inueniſſe. uenerant legati Rhodii ad purganda ea quę uulgo iactari deci H
uitate ſciebant: cæterum ſenatum iis dari cum noui conſules magiſtratum iniſſent, pla-
cuit. Belli apparatum non differendum cenſuerunt. C. Licinio prætori negotium da-
tur, ut ex ueteribus quinqueremibus in naualibus Romæ ſubductis, quæ poſſent uſui
eſſe reficeret, pararétque naues quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum
deeſſet, C. Memmio collegæ in Siciliam ſcriberet, ut eas quæ in Sicilia naues eſſent, re-
ficeret atque expediret, ut Brundiſium primo quoque tempore mitti poſſent. Socios
nauales libertini ordinis in uiginti & quinque naues ex ciuibus Romanis C. Licinius
prætor ſcribere iuſſus: in quinque & uiginti parem numerum Cn. Sicinius ſociis im-
peraret: idem prætor peditum VIII millia, CCCC equites à ſociis Latini nominis exi-
geret. Hunc militem qui Brundiſii acciperet, atque in Macedoniam mitteret, A. Atti-
lius Serranus, qui priore anno prætor fuerat deligitur, Cn. Sicinius prætor, qui exerci- I
tum paratum ad traiiciendum haberet. C. Popilio conſule ex authoritate ſenatus C.
Licinius prætor ſcribit, ut & legionem ſecundam, quæ maxime ueterana in Liguribus
erat: & ſocios Latini nominis quatuor millia peditum, CC equites idibus Februariis.
Brundiſii adeſſe iuberet. Hac claſſe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedo-
niam obtinere, donec ſucceſſor ueniret, iuſſus, prorogato in annum imperio. Ea omnia
quę ſenatus cenſuit, impigre facta ſunt. Duodequadraginta quinqueremes ex naua-
libus deductæ: qui deduceret eas Brundiſium, L. Porcius Licinius præpoſitus: duodecim
ex Sicilia miſſæ. Ad frumentum claſſi exercituíque coëmendum in Apuliam Calabri-
ámque tres legati miſſi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cæcilius. Ad omnia prępara-
ta Cn. Sicinius prætor paludatus ex urbe profectus, Brundiſium venit. Exitu prope an-
ni C. Popilius conſul Romam rediit, aliquanto ſerius quàm ſenatus cenſuerat: cui pri- K
mo quoque tempore magiſtratus creare, cum tantum bellum immineret, iuſſum erat.
Itaque non ſecundis auribus patrum auditus eſt conſul, cum in æde Bellonæ de rebus
in Liguribus geſtis diſſereret: ſucclamationes frequentes erant, interrogationeſque, cur
ſcelere fratris oppreſſos Ligures in libertatem non reſtituiſſet. Comitia conſularia in
quam edicta erant diem ad XII calendas Martias ſunt habita. Creati conſules P. Lici-
nius Craſſus, C. Caſſius Longinus. Poſtero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Fu-
rius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iunius An
nalis. His pretoribus prouinciæ decrerę duæ iure Romę dicendo, Hiſpania, & Sicilia, &
Sardinia, ut uni ſors integra eſſet, quò ſenatus cenſuiſſet. cõſulibus deſignatis imperauit

ſenatus

A ſenatus,ut qua die magiſtratum iniſſent, hoſtiis maioribus rite mactatis precarētur, ut Vrb. 585.
quod bellum P R in animo haberet gerere, ut id proſperum eueniret. Eodem die decre- Oly. 152.
uit ſenatus,C. Popilius C O S. ludos per dies x Ioui O P T. M A X. uoueret,donáque circa
omnia puluinaria dari,ſi R P. x annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita ut cenſuerant,in Capi-
tolio uouit C O S. ludos fieri,donariáque dari,quanta ex pecunia decreſſet ſenatus. cum
centum & quinquaginta non minus adeſſent,præeunte uerba Lepido pontifice maxi-
mo id uotum ſuſceptum eſt. Eo anno ſacerdotes publici mortui, L. Aemilius Pappus
Xuir ſacrorum, & Q. Fuluius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic
fœda morte periit. Ex duobus filiis eius,qui tū in Illyrico militabāt,nuntiatū alterū de-
ceſſiſſe,alterū graui & periculoſo morbo ęgrū eſſe. Obruit animū ſimul luctus metúſq;:
mane ingreſſi cubiculu ſerui, laqueo dependentem inuenere. Erat opinio,poſt cenſurā
B minus compotem fuiſſe ſui. uulgo Iunonis Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alie-
naſſe mentem ferebāt. Suffectus in Aemilij locum Xuir M. Valerius Meſſala, in Fuluij
pontifex Cn. Domitius Aenobarbus,oppido adoleſcens ſacerdos lectus. P. Licinio,C.
Caſſio C O S S. non urbs tantū Roma, nec terra Italia,ſed omnes reges ciuitatéſque quæ
in Europa, quæque in Aſia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Ro-
mani belli. Eumenem cum uetus odium ſtimulabat, tum recens ira, quòd ſcelere eius
prope ut uictima mactatus Delphis eſſet. Pruſias Bithyniæ rex ſtatuerat abſtinere ar-
mis,euentúmque expectare. Nam neque pro Romanis ſe æquum cenſere aduerſus fra-
trem uxoris arma ferre: & apud Perſea uictorem ueniam per ſororem impetrabilem
fore. Ariarates Cappadocum rex præterquam quòd Romanis ſuo nomine auxilia pol-
licitus erat, ex quo eſt iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli paciſque ſe conſocia-
C uerat conſilia. Antiochus imminebat quidem Aegypti regno, & pueritiam regis, &
inertiam tutorum ſpernens, & àmbigendo de Cœleſyria, cauſam belli ſe habiturū exi-
ſtimabat: geſturúmque ſine ullo impedimēto,occupatis Romanis in Macedonico bel-
lo,id bellū: tamen omnia & per ſuos legatos ſenatui, & ipſe legatis eorum eximie polli-
citus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrij erat: tutores & bellum
aduerſus Antiochū parabant, quò uindicarent Cœleſyriam, & Romanis omnia pol-
licebantur ad Macedonicum bellum. Maſaniſſa & frumento iuuabat Romanos,& au-
xilia cum elephātis: Miſagenémque filium mittere ad bellum parabat. Conſilia autem
in omnem fortunam ita diſpoſita habebat. Si penes Romanos uictoria eſſet, ſuas quo-
que in eodem ſtatu manſuras res,neque ultrà quidquam mouendum: non enim paſſu-
ros Romanos uim Carthaginienſibus afferri. Si fractæ eſſent opes Romanorum, quæ
D tum protegerent Carthaginiēſes, ſuam omnem Africam fore. Gentius rex Illyriorum
fecerat potius,cur ſuſpectus eſſet Romanis,quàm ſatis ſtatuerat utram foueret partem:
impetúque magis quàm conſilio iis aut illis ſe adiuncturus uidebatur. Cotys Thrax O-
dryſarum rex euidenter Macedonum partis erat. Hæc ſententia regibus cum eſſet de
bello, in liberis gentibus populíſque, plebs ubique omnis ferme, ut ſolet, deterioribus
erat ob regem Macedonáſque inclinata: principum diuerſa cerneres ſtudia. Pars ita in
Romanos effuſi erant, ut authoritatem immodico fauore corrūperent: pauci ex iis iu-
ſtitia imperij Romani capti: plures ita,ſi præcipuam operam nauaſſent,potentes ſeſe in
ciuitatibus ſuis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat,quos æs alienū & deſpe-
ratio rerum ſuarum eodem manente ſtatu pręcipites ad nouanda omnia agebat: quoſ-
dam uentoſum ingenium,quia Perſeus magis auræ popularis erat. Tertia pars,optima
E eadem & prudentiſſima, ſi utique optio domini potioris daretur, ſub Romanis quàm
ſub rege malebat eſſe. ſi liberum inde arbitrium fortunæ eſſet, neutram partem uole-
bant potentiorem altera oppreſſa fieri: ſed illibatis potius uiribus utriuſque partis, pa-
cem ex eo manere: ita inter utroſque optimam conditionem ciuitatium fore, prote-
gente altero ſemper inopem ab alterius iniuria. Hæc ſentientes, certamina fautorum
utriuſque partis taciti ex tuto ſpectabant. C O S S. quo die magiſtratum inierunt ex S C,
cum circa omnia fana in quibus lectiſternium maiorem partem anni eſſe ſolet, maiori-
bus hoſtiis immolaſſent,inde preces ſuas acceptas ab diis immortalibus ominati, ſena-
tui rite ſacrificatū, precationémque de bello factā renuntiarunt. Aruſpices ita reſpon-
derunt,ſi quid rei nouæ inciperetur,id maturandum eſſe: uictoriam,triumphum, pro-

Vrb. 583. rogationem imperii poſcendi. Patres quod fauſtum felixque PR eſſet, cẽturiatis comi- F
Oly. 152. tiis primo quoque die ferre ad populum COSS. iuſſerũt, ut quòd Perſeus Philippi filius
Macedonum rex aduerſus fœdus cum patre Philippo ictum, & ſecũ poſt mortem eius
renouatũ, ſociis PR arma intuliſſet, agros uaſtaſſet, urbéſque occupaſſet: quódque belli
parandi aduerſus PR conſilia iniſſet, arma, milites, claſſem eius rei cauſa comparaſſet:
ut, niſi de iis rebus ſatisfeciſſet, bellum cum eo iniretur. Hæc rogatio ad populum lata
eſt. SC inde factum eſt, ut conſules inter ſe prouincias Italiam & Macedoniam compa-
rarent ſortirentúrue. Cui Macedonia obueniſſet, ut is regem Perſea, quíque eius ſectam
ſecuti eſſent, niſi PR ſatisfeciſſent, bello perſequeretur. Legiones quatuor nouas ſcribi
placuit, binas ſingulis COSS. Id præcipue prouinciæ Macedoniæ datum, quòd cum al-
terius COS. legionibus quina millia & duceni equites ex uetere inſtituto darẽtur in ſin-
gulas legiones: in Macedoniam ſena millia peditum ſcribi iuſſa, equites treceni æquali- G
ter in ſingulas legiones. & in ſociali exercitu conſuli alteri auctus numerus, XVI millia
peditum, DCCC equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxiſſet DC equites, in Macedo-
niam traiiceret. Italię ſatis uiſa XII millia ſociorum peditum, DC equites. Illud quoque
præcipuum datum ſorti Macedoniæ, ut centuriones militéſque ueteres ſcriberet, quos
uellet COS. uſque ad quinquaginta annos. In tribunis militum nouatum eo anno pro-
pter Macedonicum bellum, quod COSS. ex SC. ad populum tulerunt, ne tribuni mili-
tum eo anno ſuffragiis crearẽtur, ſed COSS. prætorúmque in iis faciendis iudicium ar-
bitriúmque eſſet. Inter prætores ita partita imperia. Prætorem cuius ſors fuiſſet, ut iret
quò ſenatus cenſuiſſet, Brundiſium ad claſſem ire placuit: utque ibi recognoſceret ſo-
cios nauales: dimiſſiſque, ſi qui parum idonei eſſent, ſupplementum legeret ex liberti-
nis: & daret operam, ut duæ partes ciuium Romanorum, tertia ſociorum eſſet. Com- H
meatus claſſi legionibúſque ut ex Sicilia Sardiniáque ſubueherentur: prætoribus qui
eas prouincias ſortiti eſſent, mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardíſque im-
perarent, atque id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C.
Caninius Rebilus eſt ſortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hiſpaniã, C.
Sulpitius Galba urbanã iuriſdictionem, L. Iunius Annalis inter peregrinos. C. Lucre-
tio Gallo, quò ſenatus cenſuiſſet, ſors euẽnit. Inter COSS. magis cauillatio quàm ma-
gna contentio de prouincia fuit. Caſſius ſine ſorte ſe Macedoniam oppugnaturum di-
cebat: nec poſſe collegam ſaluo iureiurando ſecum ſortiri. Prætorem eum, ne in pro-
uinciam iret, in concione iuraſſe, ſe ſtato loco ſtatíſque diebus ſacrificia habere, quæ
abſente ſe recte fieri non poſſent: quæ non magis COS. quàm prætore abſente recte fie-
ri poſſent. Si ſenatus non quid uellet in conſulatu potius, quàm quid in prætura iura- I
uerit P. Licinius, animaduertendum eſſe cenſeat: ſe tamen futurum in ſenatus poteſta-
te. Conſulti patres, cui cõſulatum PR non negaſſet, ab ſe prouinciam negati ſuperbum
rati, ſortiri cõſules iuſſerunt. P. Licinio Macedonia, C. Caſſio Italia obuẽnit. Legio-
nes inde ſortiti ſunt: prima & tertia in Macedoniam traiicerentur, ſecunda & quarta
ut in Italia remanerent. Delectus COSS. multo intentiorem quàm aliàs curam habe-
bant. Licinius ueteres quoque ſcribebat milites centurionéſque: & multi uoluntate no-
mina dabant, quia locupletes uidebant qui priore Macedonico bello, aut aduerſus An-
tiochum in Aſia ſtipendia fecerãt. Cum tribuni militum centuriones ſed primũ quen-
que citarent, tres & XX centuriones qui primos pilos duxerãt, citati Trr. pl. appellarũt.
Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad COSS. reiiciebant.
Eorum cognitionem eſſe debere, quibus delectus quibúſque bellum mandatum eſſet. K
Cæteri cognituros ſe de quo appellati eſſent, aiebant: & ſi iniuria fieret, auxilium ciui-
bus laturos. Ad ſubſellia Trr. res agebatur. Eò M. Popilius conſularis aduocatus, cen-
turiones, & conſul uenerunt. COS. inde poſtulanti ut in concione ea res ageretur, popu-
lus in concionem aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio ante conſul
fuerat, ita uerba fecit. Militares homines, & ſtipendia iuſta, & corpora & ætate & aſſi-
duis laboribus confecta habere: nihil recuſare tamen quò minus operam PR dent: id rã-
tum deprecari, ne inferiores iis ordines, quàm quos cum militaſſent habuiſſent, attri-
buerentur. P. Licinius COS. SC recitari iuſſit. Primum, quòd bellum ſenatus Per-
ſeo iuſſiſſet: deinde quòd ueteres centuriones quàm plurimum ad id bellum ſcribi
cenſuiſſet:

A cenſuiſſet: nec ulli, qui non maior annis quinqnaginta eſſet, uacationem militiæ eſſe. vrb 583.
Deprecatus eſt deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduerſus regem potentiſſi- Oly. 152.
mum, aut tribunos militum delectum habenteis impedirent: aut prohiberent c o s. quē
cuique ordinem aſſignari è rep. eſſet, eum aſſignare. ſi quid in ea re dubium eſſet, ad ſe-
natum reiicerent. Poſtquam c o s. qnæ uoluerat dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero, qui
Trr. pl. appellauerāt, à conſule & ab tribunis petiit, ut ſibi paucis ad populum agere lice
ret. Permiſſu omnium ita locutus fertur. Sp. Liguſtinus tribus Cruſtuminæ ex Sabinis
ſum oriundus, Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, & paruum tugurium, in quo
natus educatuſque ſum, hodiéque ibi habito. Cum primum in ætatem ueni, pater mihi
uxorem fratris ſui filiam dedit: quę ſecum nihil attulit, præter libertatem pudicitiamq;,
& cum his fœcunditatem, quanta uel in diti domo ſatis eſſet. Sex filiĳ nobis, duæ filiæ
B ſunt, utręque iam nuptæ. Filiĳ quatuor togas uirileis habent, duo prætextati ſunt. Miles
ſum factus P. Sulpirio, C. Aurelio c o s s. In eo exercitu qui in Macedoniam eſt tranſpor
tatus, biennium miles gregarius fui aduerſus Philippum regem: tertio anno uirtutis
cauſa mihi T. Quintius Flamininus decumum ordinem haſtatum aſſignauit. Deuicto
Philippo Macedonibuſque, cum in Italiam portati ac dimiſſi eſſemus, continuo miles
uoluntarius cum M. Porcio c o s. in Hiſpaniam ſum profectus. Neminem omnium im
peratorum qui uiuant, acriorem uirtutis ſpectatorem ac iudicem fuiſſe ſciunt, qui & il-
lum & alios duces longa militia experti ſunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui
primum haſtatum prioris centuriæ aſſignaret. Tertio iterum uoluntarius miles factus
ſum in eum exercitum, qui aduerſus Ætolos & Antiochum regem eſt miſſus. à M. Cæ-
lio mihi primus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus. Expulſo rege Antiocho, ſuba-
C ctis Ætolis reportati ſumus in Italiam: & deinceps bis qnæ annua merebant legiones
ſtipendia feci. Bis deinde in Hiſpania militaui, ſemel Q. Fuluio Flacco, iterum Tib. Sē-
pronio Graccho Pr. à Flacco inter cæteros quos uirtutis cauſa ſecum ex prouincia ad
triumphum deducebat, deductus ſum: à Tib. Graccho rogatus in prouinciam ij. Qua-
ter intra paucos annos primum pilum duxi. qnater & tricies uirtutis cauſa donatus ab
imperatoribus ſum. ſex ciuicas coronas accepi. x x i i ſtipendia annua in exercitu emeri
ta habeo, & maior annis ſum quinquaginta. Quòd ſi mihi nec ſtipendia omnia emerita
eſſent, necdum ætas uacationem daret, tamen cum quatuor milites pro me uno uobis
dare P. Licini poſſem, æquum erat me dimitti. Sed hæc pro cauſa mea dicta accipiatis
uelim: ipſe me quoad quiſquam qui exercitus ſcribit, idoneum militem iudicabit, nun-
quam ſum excuſaturus. Ordinem quo me dignum iudicent Tribb. militum, ipſorum
D eſt poteſtatis. ne quis me uirtute in exercitu præſtet, dabo operam, ut ſemper ita feciſſe
me & imperatores mei, & qui unà ſtipendia fecerunt, teſtes ſunt. Vos quoque æqnum
eſt commilitones, & ſi appellationis uobis uſurpatis ius, cū adoleſcentes nihil aduerſus
magiſtratuum ſenatuſque authoritatem uſquam feceritis, nunc quoque in poteſtate
ſenatus ac conſulum eſſe, & omnia honeſta loca ducere, qnibus rempublicam defen-
ſuri ſitis. Hæc ubi dixit, collaudatū multis uerbis conſul ex concione in ſenatum du-
xit. Ibi quoq; ei ex authoritate ſenatus gratiæ actæ, tribuníque militares in legione pri-
mum pilū uirtutis cauſa ei aſſignarunt. Cæteri cēturiones omiſſa appellationē, ad dele-
ctū obedienter reſponderunt. Quò maturius in prouincias magiſtratus proficiſcerētur,
Latinæ calendis Iuniis fuere: eóque ſolénni perfecto C. Lucretius prætor omnibus quæ
ad claſſem opus erant præmiſſis, Brundiſium eſt profectus. Præter eos exercitus quos
E conſules comparabant, C. Sulpitio Galbæ prætori negotium datum, ut quatuor legio-
nes ſcriberet urbanas iuſto numero peditum equitumquē:. iiſque quatuor Trr. mil.
ex ſenatu legeret, qui præeſſent. ſociis Latini nominis imperaret quindecim millia pe-
ditum, mille & c c equites. Is exercitus uti paratus eſſet quò ſenatus cenſuiſſet. P. Lici-
nio conſule, ad exercitum ciuilem ſocialémqne petenti addita auxilia, Ligurum mille
millia, Cretenſes ſagittarii incertus numerus, quantum rogari auxilia Cretenſes mi-
ſiſſent. Numidæ item equites elephantíque. In eam rem legati ad Maſaniſſam Cartha-
ginienſéſque miſſi, L. Poſthumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretā
item lagatos tres ire placuit, A. Poſthumiū Albinum, C. Decium, A. Liciniū Neruam.
Per idē tempus legati ab rege Perſeo uenerūt. Eos in oppidum intromitti non placuit,

vrb. 583. cum iam bellum regi eorum & Macedonibus & ſenatus decreſſet, & populus iuſſiſſet. F
olẏ.152. in ædem Bellonæ in ſenatum introducti, ita uerba fecerunt. Mirari Perſea regem, quid
in Macedoniam exercitus tranſportati eſſent. Si impetrari à ſenatu poſſet, ut ii reuocen
tur, regem de iniuriis, ſi quas ſociis factas quererentur, arbitratu ſenatus ſatisfacturum
eſſe. Sp. Carulius ad eam ipſam rem ex Græcia remiſſus ab Cn. Sicinio in ſenatu erat.
Is Perræbiam expugnatam armis, Theſſaliæ aliquot urbes captas, cætera, quæ aut age-
ret aut pararet rex, cum argueret: reſpondere ad ea legati iuſſi, poſtquam hæſitabāt, ne
gantes ſibi ultra quidquam mandatum eſſe: iuſſi renuntiare regi, COS. P. Licinium bre
ui cum exercitu futurum in Macedonia eſſe. Ad eum ſi ſatiſfacere in animo eſſet, mitte
ret legatos: Romam quod præterea mitteret, non eſſe: neminem eorum per Italiam
ire liciturum. Ita dimiſſis, P. Licinio conſule mandatum, intra undecimū diem iuberet
eos Italia excedere: & Sp. Caruilium mitteret, qui donec nauem conſcendiſſent, cuſto- G
diret. Hæc Romæ acta nondum profectis in prouinciam COSS. Iam Cn. Sicinius, qui
priuſquam magiſtratu abiret, Brundiſiū & ad claſſem & ad exercitum præmiſſus erat,
traiectis in Epirum V M peditum, CCC equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati
caſtra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum, ad occupanda Daſſaretio
rum & Illyriorum caſtella, ipſis accerſentibus præſidia, ut tutiores à finitimorum impe-
tu Macedonum eſſent, miſit. Paucis poſt diebus Q. Martius, A. Attilius, & P. & Ser. Cor
nelii Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam miſſi, Corcyram peditum mille ſecum
aduexerunt: ibi inter ſe & regiones quas obirent, & milites diuiſerunt. Decimius miſſus
eſt ad Gentium regem Illyriorum: quem, ſi aliquem reſpectum amicitiæ eum habere
cerneret, tentare, aut etiam ad belli ſocietatem pellicere, iuſſus. Lentuli in Cephaleniā
miſſi, ut in Peloponneſum traiicerent, oramq́ue maris in occidentem uerſi ante hyemē H
circumirent. Martio & Attilio Epirus, Ætolia & Theſſalia circumeundę aſſignantur.
Inde Bœotiam atque Eubœam aſpicere iuſſi: tum in Peloponneſum traiicere: ibi con-
greſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Priuſquam digrederentur à Corcyra, literæ à
Perſeo allatæ ſunt: quibus quærebat, quæ cauſa Romanis aut in Græciam traiiciendi
copias, aut urbes occupandi eſſet. Cui reſcribi nihil placuit, nuntio ipſius qui literas at-
tulerat, dici, præſidii cauſa ipſarum urbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes
Peloponneſi oppida, cum ſine diſcrimine omnes ciuitates adhortarentur, ut quo ani-
mo, qua fide adiuuaſſent Romanos Philippi primum, deinde Antiochi bello, eodem
aduerſus Perſea iuuarent, fremitum in concionibus audiebant: Achæis indignantibus
eodem ſe loco eſſe, qui omnia à principiis Macedonici belli præſtitiſſent Romanis. &
Macedonum Philippi bello hoſtes fuiſſent, quo Meſſenii atque Elii, qui pro Antiocho I
hoſte arma aduerſus PR tuliſſent: ac nuper in Achaicum contribui concilium, uelut
præmium belli ſe uictoribus Achæis tradi quererentur. Martius & Attilius ad Gitanas
Epiri oppidum decem millia ab mari cum aſcenderent, concilio Epirotarum habito,
cum magno omnium aſſenſu auditi ſunt: & quadringentos iuuentutis eorum in Ore-
ſtas, ut præſidio eſſent liberatis ab ſe Macedonibus, miſerunt. Inde in Ætoliam pro-
greſſi: ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius ſufficeretur, &
Lyciſco prætore facto, quem Romanorum fauere rebus ſatis compertum erat, tranſie-
runt in Theſſaliam. Eò legati Acarnanum, & Bœotorum exules uenerunt. Acarnanes
nuntiare iuſſi, quæ Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus
regis, aduerſus populum Romanum cōmiſiſſent, ea corrigēdi occaſionem illis oblatā.
Si male meriti clementiam PR experti eſſent, bene merendo liberalitatem experiren- K
tur. Bœotis exprobratum, ſocietatem eos cum Perſeo iunxiſſe. iis, cum culpam in Iſme
niam principem alterius partis conferrent, & quaſdā ciuitates diſſentienteis in cauſam
deductas, appariturum id eſſe Martius reſpōdit. Singulis enim ciuitatibus de ſe ipſis cō-
ſulendi poteſtatem facturos. Theſſalorum Lariſſæ fuit concilium. Ibi & Theſſalis beni-
gna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis. quòd & Phi
lippi prius, & pòſt Antiochi bello enixe adiuti à gente Theſſalorum eſſent. hac mutua
commemoratione meritorum accenſi animi multitudinis ad omnia decernenda, quæ
Romani uellent. Secundū hoc concilium legati à Perſeo rege uenerunt, priuati maxi-
me hoſpitii fiducia, quod ei paternum cum Martio erat. Ab huius neceſſitudinis cōme-
moratione

A morationc orſi, petierunt legati, in colloquium ueniendi regi poteſtatem faceret. Mar- vrb. 584.
rius & ſe ita à patre ſuo accepiſſe dixit, amicitiam hoſpitiúmque cum Philippo fuiſſe: Oly. 152.
minime immemorem neceſſitudinis eius legationem eam ſuſcepiſſe. Colloquium, ſi
ſatis commode ualeret, non fuiſſe dilaturum: nunc, ubi primum poſſet, ad Peneum flu-
men, quà tranſitus ab Omolio Dium eſſet, præmiſſis qui nuntiarent regi, uenturos. Et
tum quidem ab Dio Perſeus in interiora regni recipit ſe, leui aura ſpei obiecta, quòd
Martius ipſius cauſa ſuſcepiſſe ſe legationem dixiſſet. Poſt dies paucos ad conſtitutum
locum uenerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum amicorum, tum ſatellitum turba
ſtipante. non minore agmine legati uenerunt: & ab Lariſſa multis proſequentibus, &
legationibus ciuitatum, quæ conuenerant Lariſſam, & renuntiare domum certa quæ
audiſſent, uolebant. Inerat cura inſita mortalibus uidendi congredienteis nobilem re-
B gem, & populi principis terrarum omnium legatos. Poſtquam in conſpectu ſteterunt
dirimente amne, pauliſper internũtiando cunctatio fuit, utri tranſgrederentur. aliquid
illi regiæ maieſtati, aliquid hi P R nomini, cum præſertim Perſeus petiſſet colloquium,
exiſtimabant deberi. ioco etiam Martius cunctanteis mouit. Minor, inquit, ad maiorẽ,
& (quod Philippo ipſi cognomen erat) filius ad patrem tranſeat. Facile perſuaſum id
regi eſt. Aliud deinde ambigebatur, cum quàm multis tranſiret. Rex cum omni comi-
tatu tranſire æquum cenſebat: legati uel cum tribus uenire iubebãt, uel ſi tantum agmẽ
traduceret, obſides daret nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos
& legatos miſerat, principes amicorum obſides dedit: nec tam in pignus fidei obſides
deſiderati erant, quàm ut appareret ſociis, nequaquam ex dignitate pari congredi re-
gem cum legatis. Salutatio non tanquam hoſtium, ſed hoſpitalis ac benigna fuit, poſi-
C tíſque ſedibus conſederũt. Cum pauliſper ſilentium fuiſſet. Expectari nos, inquit Mar-
» tius, arbitror, ut reſpondeamus literis tuis, quas Corcyrã miſiſti: in quibus quæris, quid
» ita legati cum militibus uenerimus, & præſidia in ſingulas urbes dimittamus. Ad hanc
» interrogationem tuam & non reſpondere uereor, ne ſuperbum ſit: & uera reſpondere,
» ne nimis acerbum audienti tibi uideatur. Sed cum aut uerbis caſtigandus aut armis ſit,
» qui fœdus rumpit: ſicut bellum aduerſus te alij quàm mihi mandatum malim: ita ora-
» tionis acerbitatem aduerſus hoſpitem, utcunque eſt, ſubibo: ſicut medici cum ſalutis
» cauſa triſtiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te quæ facien-
» da fuerit, ſenatus feciſſe cenſet, quòd legatos Romam ad renouandum *iudicat potius
» quàm cum renouatum eſſet, uiolandum. Abrypolim ſocium atque amicum populi
» Romani regno expuliſti. Artetari interfectores, ut cæde (ne quid ultrà dicam) lætatum
D appareret, recepiſti: qui omnium Illyriorum fidiſſimum Romano nomini regulum
» occiderant. Per Theſſaliam & Malienſem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos
» iſti: Byzantiis item contra fœdus miſiſti auxilia: cum Bœotiis ſociis noſtris ſecretam
» tibiipſi ſocietatem, quã non licebat, iureiurando pepigiſti. Thebanos legatos Euerſam
» & Callicritum uenienteis à nobis, quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Ae-
» tolia bellum inteſtinum & cædes principum, per quos, niſi per tuos factæ uideri poſ-
» ſunt? Dolopes à te ipſo euaſtati ſunt. Eumenes rex ab Roma cum in regnũ rediret, pro-
» pe ut uictima Delphis in ſacrato loco ante aras mactatus, quem inſimuler, piget refer-
» re. Quæ hoſpes Brundiſinus occulta facinora indicet, certum habeo, & ſcripta tibi o-
» mnia ab Roma eſſe, & legatos tuos renuntiaſſe. Hæc ne dicerentur à me, uno modo ui-
» tare potuiſti, non quærendo quam ob cauſam exercitus in Macedoniam traiicerentur,
E aut præſidia in ſociorum urbes mitteremus. Quærenti tibi ſuperbius tacuiſſemus,
» quàm uera reſpondimus. Equidem pro paterno noſtro hoſpitio fauco orationi tuæ: &
» opto ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud ſenatum cauſæ. Ad ea rex:
» Bonam cauſam ſi apud iudices æquos ageretur, apud eoſdem & accuſatores & iudi-
» ces agam. Eorum autem quæ obiecta ſunt mihi, partim ea ſunt quibus neſcio an glo-
» riari debeam, partim quæ fateri non erubeſcam, partim quæ uerbo obiecta, uerbo
» negare ſit. Quid enim, ſi legibus ueſtris hodie reus ſim, aut index Brundiſinus, aut
» Eumenes mihi obiiciat, ut accuſare potius uere, quàm conuiciari uideantur? Sci-
» licet nec Eumenes, cum tam multis grauis publice ac priuatim ſit, alium quàm
» me inimicum habuit: neque ego potiorem quenquam ad miniſteria facinorum,

vrb. 583. quàm Rammium, quem neque unquam antè uideram, nec eram poſtea uiſurus, inue- F
Oly. 152. nire potui: & Thebanorum, quos naufragio periſſe conſtat, & Artetari cædis mihi red-
» denda ratio eſt: in qua tamē nihil ultrà obiicitur, quàm interfectores eius in reguo exu-
» laſſe meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non ſum recuſaturus, ſi uos quoque ac-
» cipitis, ut quicunque exules in Italiam aut Romam ſe contulerūt, his facinorum, pro-
» pter quæ damnati ſunt, authores uos fuiſſe fateamini. Si hoc & uos recuſabitis, & o-
» mnes aliæ gentes, ego quoque inter cæteros ero. Et hercule quid attinet cuiquā exiliū
» patere, ſi nuſquam exuli futurus locus eſt? Ego tamen iſtos, ut primum in Macedonia
» eſſe, admonitus à uobis comperi, requiſitos abire ex regno iuſſi, & in perpetuum inter-
» dixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam cauſam dicenti reo obiecta ſunt: illa
» tanquam regi, et quæ de fœdere, quod mihi eſt uobiſcum, diſceptationem habeant. Nā
» ſi eſt in fœdore ita ſcriptum, ut ne ſi bellum quidem quis inferat, tueri me regnúmque G
» meum liceat: mihi fatendum eſt, quod me armis aduerſus Abrypolim ſocium populi
» Romani defenderim, fœdus uiolatum eſſe. Sin autē hoc & ex fœdere licuit, & iure gen-
» tium ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur, quid tandem me facere decuit,
» cum Abrypolis fineis mei regni uſque ad Amphipolim peruaſtaſſet: multa libera capi-
» ta, magnam uim mancipiorum, multa millia pecorum abegiſſet? Quieſcerem & pate-
» rer, donec Pellā & in regiam meā armatus perueniſſet? Atenim bello quidē iuſto ſum
» perſecutus: ſed uinci non oportuit eum, neque ea quæ uictis accidunt, pati: quorum ca-
» ſum cū ego ſubierim, qui ſum armis laceſſitus, quid poteſt queri ſibi accidiſſe, qui cau-
» ſa belli fuit? Non ſum eodē modo defenſurus Romani, quòd Dolopas armis coercue-
» rim: quia etſi non merito eorum, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis eſſent, ue-
» ſtro decreto patri attributi meo. Nec, ſi cauſa reddenda ſit, non uobis nec fœderatis, ſed H
» iis qui ne in ſeruos quidem ſæua atque iniuſta imperia probant, plus æquo & bono ſæ-
» uiſſe in eos uideri poſſum: quippe Euphranorem præfectum à me impoſitum ita occi-
» derunt, ut mors pœnarum eius leuiſſima fuerit. Ac cum proceſſiſſem inde ad uiſendas
» Lariſſam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multo antè debita uota perſolue-
» rem, Delphos ſacrificādi cauſa aſcendi. Et hîc criminis augendi cauſa cum exercitu me
» fuiſſe adiicitur: ſcilicet, ut quod nunc uos facere queror, urbes occuparem, arcibus im-
» ponerem præſidia. uocate in concilium Græciæ ciuitates, per quas iter feci: queratur u-
» nuſquilibet militis mei iniuriam: nō recuſabo quin ſimulato ſacrificio aliud petiſſe ui-
» dear. Aetolis & Byzantiis præſidia miſimus, & cum Bœotis amicitiam fecimus. Hæc
» qualiacunque ſunt, per legatos meos non ſolum indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſæpe
» in ſenatu ueſtro: ubi aliquos ego diſceptatores, non tam æquos, quàm te Q. Marci, pa- I
» ternum amicum & hoſpitem, habebam. Sed nondum Romam accuſator Eumenes ue-
» nerat: qui calumniando omnia, detorquendóque ſuſpecta & inuiſa efficeret: & perſua-
» dere uobis conaretur, non poſſe Græciam in libertate eſſe, & ueſtro munere frui, quoad
» regnum Macedoniæ incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, ne-
» quicquam Antiochum ultra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Aſiæ, quàm An-
» tiochus fuerit, Eumenem eſſe, nec conquieſcere ſocios ueſtros poſſe, quoad regia Per-
» gami ſit: eam arcem ſupra capita finitimarum ciuitatū impoſitam. Ego hæc Q. Marci
» & A. Atili, quæ aut à uobis obiecta, aut purgata à me ſunt, talia eſſe ſcio, ut aures, ut a-
» nimi audientium ſint: nec tam referre quid ego aut qua mente fecerim, quàm quomo-
» do id uos factum accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe: & ſiquid
» fecerim imprudentia lapſus, corrigi me & emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certe K
» inſanabile, nec quod bello & armis perſequendum eſſe cenſeátis, commiſi. Aut fruſtra
» clementiæ grauitatíſque ueſtræ fama uulgata per gētes eſt, ſi talibus de cauſis, quæ uix
» querela & expoſtulatione dignę ſunt, arma capitis, & regibus ſociis bella infertis. Hęc
dicenti tum aſſenſus Martius, author fuit mittendi Romam legati, cum experienda o-
mnia ad ultimū, nec prętermittendum ſpem ullam cenſuiſſet. reliqua conſultatio erat,
quonam modo tutum iter legatis eſſet. ad id cum neceſſaria petitio induciarum uide-
retur, cuperétque Martius, neque aliud colloquio petiſſet, grauate & in magnam gra-
tiam petentis conceſſit. Nihil enim ſatis paratum ad bellum in præſentia habebāt Ro-
mani, non exercitum, non ducem: cùm Perſeus, ni ſpes uana pacis occæcaſſet conſilia,

omnia

A omnia præparata atque inſtructa haberet, & ſuo maxime tempore, atque alieno hoſtibus, incipere bellum poſſet. Ab hoc colloquio, fide induciarum interpoſita, legati Romani in Bœotiam comparati ſunt. Ibi iam motus cœperat eſſe, diſcedentibus à ſocietate communis conſilii Bœotorum quibuſdam populis: ex quo renũtiatum erat reſpondiſſe legatos, appariturum quibus populis proprie ſocietatem cum rege iũgi diſplicuiſſet. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipſo itinere occurrerunt, affirmantes non interfuiſſe ſe quo ſocietas ea decreta eſſet concilio: queis legati nullo in præſentia reſponſo dato, Chalcidem ſe ſequi iuſſerunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prętoriis Bœotorum uicta pars iniuriam perſequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Bœotarchæ urbibus reciperentur. Exules Theſpias uniuerſi conceſſerunt: inde (recepti enim ſine cunctatione erant) Thebas iam mutatis Vrb. 583. Ol. 152.
B animis reuocati, decretum faciunt, ut XII qui priuati cœtum & concilium habuiſſent, exilio multarentur. Nouus deinde prætor Iſmenias, is erat uir nobilis ac potens, capitalis pœnæ abſenteis eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariſſam profecti, cauſam cum Perſeo ſocietatis in Iſmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: utriuſque tamen partis legati ad Romanos uenerunt, & exules accuſatoréſque Iſmeniæ, & Iſmenias ipſe. Chalcidem utuentum eſt, aliarum ciuitatum principes, id quod maxime gratum erat Romanis, ſuo quique proprio decreto Perſei ſocietatem aſpernati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Bœotorum in fidem Romanorum permitti æquum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multũ abfuit, quin ab exulibus fautoribúſque eorũ interficetur. Thebæ quoque ipſæ, quod Bœotiæ caput eſt, in magno tumultu erant: aliis ad regem
C trahentibus ciuitatem, aliis ad Romanos: & turba Coronœorũ Haliartiorúmque conuenerat ad defendendum decretum regiæ ſocietatis. Sed conſtantia principum, docentium cladibus Philippi Antiochíque quanta eſſet uis & fortuna imperii Romani, uicta eadem multitudo, & ut tolleretur regia ſocietas, decreuit: & eos qui anthores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatisfaciendum legatis Chalcidem miſit, fideíque legatorum commendari ciuitatem iuſſit. Thebanos Martius & Attilius læti audierunt, anthoréſque & his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renouandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exules reſtitui iuſſerunt, & authores regiæ ſocietatis decreto ſuo damnarũt. Ita, quod maxime uolebant, diſcuſſo Bœotico concilio, Peloponneſum proficiſcuntur, Ser. Cornelio Chalcidem accerſito. Argis prębitum eſt iis concilium: ubi nihil aliud à gente Achæorum petierunt, quàm ut mille milites darent. Id præſidium ad
D Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciam traiiceretur, miſſum eſt. Martins & Attilius, peractis quæ agenda in Græcia erant, principio hyemis Romam redierunt. Inde legatio ſub idem tempus in Aſiam circum inſulas miſſa. Tres erant legati, T. Claudius, P. Poſthumius, M. Iunius: ii circũeuntes, hortabantur ſocios ad ſuſcipiendum aduerſus Perſea pro Romanis bellum: & quo quęque opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant: quia minores ſecuturæ maiorum authoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur, quia non fauere tantum, ſed adiuuare etiam uiribus ſuis bellũ poterant, XL nauibus authore Hegeſilo comparatis: qui cum in ſummo magiſtratu eſſet (prytanin ipſi uocant) multis rationibus peruicerat Rhodios, ut omiſſa, quam ſæpe uanam experti eſſent, regum fouendorum ſpe, Romanam ſocietatem, unam tum in terris uel uiribus uel fide ſtabilem, retinerẽt. Bellum imminere cum
E Perſeo. deſideraturos Romanos eundem naualem apparatum, quem nuper Antiochi, quem Philippi ante bello uidiſſent: trepidaturos tum repente paranda claſſe cum mittenda eſſet, niſi reficere naues, niſi inſtruere naualibus ſociis cœpiſſent. Id eo magis enixe faciundum eſſe, ut crimina delata ab Eumene, fide rerum refellerent. His incitati, XL nauium claſſem inſtructam, ornatámque, legatis Romanis aduenientibus, ut non expectatam adhortationem eſſe appareret, oſtenderunt. Et hęc legatio magnũ ad conciliandos animos ciuitatum Aſiæ momentum fuit. Decimius unus ſine ullo effectu, captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum ſuſpicione infamis, Romá rediit. Perſeus cum à colloquio Romanorum in Macedoniam recepiſſet ſeſe, legatos Romá de inchoatis cum Martio conditionibus pacis miſit, & Byzantium & Rhodum literas

vrb. 583. legatis ferendas dedit. In literis eadem ſententia ad omneis erat, collocutum ſe cũ Ro- F
Oly. 152. manorum legatis quæ audiſſet, quæque dixiſſet, ita diſpoſita, ut ſuperior fuiſſe in diſce-
ptatione uideri poſſet. Apud Rhodios legati addiderunt, confidere pacem futuram.
authoribus enim Martio atque Attilio miſſos Romam legatos. Si pergerent Romani
contra fœdus mouere bellum, tum omni gratia, omni ope enitendum fore Rhodiis, ut
reconcilient pacem: ſi nihil deprecãdo proficiant, id agendum, ne omnium rerum ius
ac poteſtas ad unum populum perueniat. Cum cæterorum id intereſſe, tum præcipue
Rhodiorum, qui plus inter alias ciuitates dignitate atque opibus excellant: quæ ſerua
atque obnoxia fore, ſi nullus aliò ſit, quàm ad Romanos reſpectus. Magis & literæ &
uerba legatorum benigne ſunt audita, quàm momentum ad mutãdos animos habue-
runt. potentior eſſe partis melioris authoritas cœperat. Reſpõſum ex decreto eſt, optare
pacem Rhodios: ſi bellum eſſet, ne quid ab Rhodiis ſperaret aut peteret rex, quod uete- G
rem amicitiã, multis magníſque meritis pace bellóque partam, diiungeret ſibi ab Ro-
manis. Ab Rhodo redeuntes, Bœotiæ quoque ciuitates & Thebas, & Coroneam, &
Haliartum adierunt: quibus expreſſum inuitis exiſtimabatur, ut relicta regia ſocietate
Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti ſunt, quanquam nonnihil & damnatis
principibus, & reſtitutis exulibus, ſuccenſebant Romanis. Coronæi & Haliartii fauore
quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt, præſidium petentes, quo ſe
aduerſus impotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum
ab rege eſt, præſidium ſe propter inducias cum Romanis factas mittere non poſſe: tamẽ
ſuadere ita à Thebanorum iniuriis quà poſſent ut ſe uindicarent, ne Romanis præberẽt
cauſam in ſe ſæuiendi. Martius & Attilius Romam cum ueniſſent, legationem in Ca-
pitolio ita renuntiarunt, ut nulla re magis gloriarentur, quàm decepto per inducias & H
ſpem pacis rege. Adeo enim apparatibus belli fuiſſe inſtructum, ipſis nulla parata re, ut
omnia opportuna loca præoccupari ante ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam
traiiceretur. Spatio autem induciarum ſumpto, uenturũ illum nihilo paratiorem, Ro-
manos omnibus inſtructiores rebus cœpturos bellum: Bœotorum quoque ſe conciliũ
arte diſtraxiſſe, ne coniungi amplius ullo cõſenſu Macedonibus poſſent. Hæc, ut ſum-
ma ratione acta, magna pars ſenatus approbabat: ueteres, & moris antiqui memores,
negabant ſe in ea legatione Romanas agnoſcere artes. Non per inſidias & nocturna
prælia, nec ſimulatam fugam, improuiſóſque ad incautum hoſtem reditus, nec ut aſtu
magis quàm uera uirtute gloriarentur, bella maiores geſſiſſe. Indicere prius, quàm ge-
rere ſolitos bella: denuntiare etiam, interdum locum finire, in quo dimicaturi eſſent.
Eadem fide indicatum Pyrrho regi medicum uitæ eius inſidiãtem, eadem Faliſcis uin- I
ctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana eſſe, non uerſutiarum Pu-
nicarum, neque calliditatis Græcæ. apud quos fallere hoſtem quàm ui ſuperare glorio-
ſius fuerit. Interdum in pręſens tempus plus profici dolo quàm uirtute: ſed eius demum
animum in perpetuũ uinci, cui confeſſio expreſſa ſit: ſe neque arte neque caſu, ſed col-
latis comminus uiribus iuſto ac pio bello eſſe ſuperatum. Hæc ſeniores, quibus noua
hæc minus placebat ſapientia: uicit tamen ea pars ſenatus, cui potior utilis quàm ho-
neſti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Martij: & eodem rurſus in Græciã cum
quinqueremibus remitteretur, iuberetúrque cætera, uti è republica maxime uiſum eſ-
ſet, agere. A. quoque Attilium miſerunt ad occupandam Lariſſam in Theſſalia, timen-
tes, ne ſi induciarum dies exiſſet, Perſeus præſidio eo miſſo, caput Theſſaliæ in poteſta-
te haberet. duo millia peditum Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam K
iuſſus: & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC milites Italici generis dati, ut Thebis
daret operam, ut in poteſtate Bœotia eſſet. His præparatis, quanquam ad bellum con-
ſilia erant deſtinata, ſenatum tamen præberi legatis placuit. Eadem fere quæ in collo-
quio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Inſidiarum Eumeni factarum crimen, & ma-
xima cura, & minime tamen probabiliter (manifeſta enim res erat) defenſum. Cætera
deprecatio erat: ſed non eis animis audiebantur, qui aut doceri aut flecti poſſent. De-
nuntiatum extemplo mœnibus urbis Romæ, Italia intra XXX diem excederent. P. Li-
cinio deinde COS. cui Macedonia prouincia obuenerat, denũtiatum, ut exercitui diem
primam quanque diceret ad cõueniendum. C. Lucretius Pr. cui claſſis prouincia erat,
cum

A cum XL quinqueremibus ab urbe profectus. nã ex refectis nauibus alias in alium uſum retineri ad urbem placuit. Præmiſſus à prætore eſt frater Lucretius cum quinqueremi una: iuſſuſque ab ſociis ex fœdere acceptis nauibus ad Cephaleniam claſſi occurrere, ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus, ab Vritibus quatuor, præter oram Italiæ ſuperuectus Calabriæ extremum promontorium in Ionio mari Dyrrachium traiicit. Ibi decem ipſorum Dyrrachinorum, XII Iſſæorum, LIIII Gentii regis lembos nactus, ſimulãs ſe credere eos in uſum Romanorum comparatos eſſe, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephaleniam traiicit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, ſuperato freto, die quinto in Cephaleniam tranſmiſit. Ibi ſtetit claſſis, ſimul opperiens, ut terreſtres copiæ traiicerentur, ſimul ut onerariæ ex agmine ſuo per altum diſſipatæ conſequerentur. Per hos forte dies P. Licinius COS. uotis in Capitolio nuncupa- Vrb 583. Oly. 152.

B tis, paludatus ab urbe profectus eſt. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac maieſtate geritur: præcipue conuertit oculos animoſque, cum ad magnum nobilemq; aut uirtute aut fortuna hoſtem, euntem COS. proſequuntur. Contrahit enim nõ officii modo cura, ſed etiam ſtudium ſpectaculi, ut uideant ducem ſuum, cuius imperio conſilióque ſummam PR tuendam permiſerunt. Subit deinde cogitatio animum, qui belli caſus, quàm incertus fortunæ euentus, communiſque Mars belli ſit: aduerſa, ſecunda, quæque inſcitia & temeritate ducum clades ſæpe acciderint, quæ contrà bona prudẽtia & uirtus attulerit. Quem ſcire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ COS. ad bellum mittant: triumphantémne mox cum exercitu uictore ſcandentem Capitolium ad eoſdem deos à quibus proficiſcatur, uiſuri: an hoſtibus eam præbituri lætitiam ſint. Per ſi autem regi, aduerſus quem ibatur, famam & bello clara macedonum gens, & Philip-

C pus pater, inter multa proſpera geſta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipſius Perſei nunquam, ex quo regnum accepiſſet, deſitum belli expectatione celebrari nomen. cum his cogitationibus omnium ordinum homines proficiſcentem conſulem proſecuti ſunt. Duo conſulares tribuni militum cum eo miſſi, C. Claudius, Q. Mutius, & tres illuſtres iuuenes, P. Lentulus, & duo Manlii Acidini: alter M. Manlii, alter L. Mãlii filius erat. Cum iis conſul Brundiſium ad exercitum, atq; inde cum omnibus copiis trãſuectus ad Nymphæum in Apolloniati agro poſuit caſtra. Paucos ante dies Perſeus, poſtquam legati ab Roma regreſſi præciderant ſpem pacis, conſilium habuit. Ibi aliquã diuerſis ſententiis certatum eſt. Erant quibus uel ſtipendium pendendum ſi iniungeretur, uel agri parte cedendum ſi mulctarent: quidquid denique aliud pacis cauſa patiendum eſſet, non recuſandum uideretur: nec committendum ut in aleam tanti caſus ſe re-

D gnumque daret. Si poſſeſſio haud ambigua regni maneret, multa diem tempuſque afferre poſſe: quibus non amiſſa modo recuperare, ſed timendus ultro iis eſſe quos nunc timeret, poſſet. Cæterum multo maior pars ferocioris ſententiæ erat. Quidquid ceſſiſſet cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe affirmabant. Neque enim Romanos pecunia aut agro egere: ſed hoc ſcire, cum omnia humana, tum maxima quæque & regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe, & ceruicibus eorum præpotentem finitimum regem impoſuiſſe: Antiochum progeniemque eius ultra iuga Tauri remotum. Vnum eſſe Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod ſicubi PR ſua fortuna labet, antiquos animos regibus ſuis uideatur poſſe facere. dum integræ res apud animum ſuum Perſea debere, utrum ſingula concedendo, nudatus ad extremum opibus extorriſque regno, Samothraciam aliámue quam inſulam pe-

E tere ab Romanis, ubi priuatus ſuperſtes regno ſuo in contemptu atque inopia conſeneſcat, malit: an armatus uindex fortunæ dignitatiſque ſuæ, ita ut uiro forti dignum ſit, patiatur quodcunque caſus belli tulerit: aut uictor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non eſſe admirabilius Romanos Græcia pelli, quàm Annibalem Italia pulſum eſſe. neque hercule uidere quî conueniat fratri affectanti per iniuriam regnum, ſumma ui reſtitiſſe, alienigenis bene parto eo cedere. Poſtremo ita bello & pace queri, ut inter omnes conueniat, nec turpius quicquam eſſe, quàm ſine certamine ceſſiſſe regno: nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac maieſtate omnem fortunam expertum eſſe. Pellæ in uetere regia Macedonum hoc conſilium erat. Geramus ergo, inquit, diis bene iuuantibus, quando ita uidetur, bellum literiſque circa præfectos dimiſſis Citium

vrb. 583. (Macedoniæ oppidum eſt)copias omnes contrahit.Ipſe centum hoſtiis ſacrificio rega- F
olb.152. liter Mineruæ,quam uocant Alcidem, confecto, cum purpuratorum & ſatellitum ma-
nu profectus Citium eſt.Eò iam omnes Macedonum externorumque auxiliorum cõ-
uenerant copiæ.Caſtra ante urbem ponit,omneiſque armatos in campo ſtruxit.Sum-
ma omnium XL millia armata fuere, quorum pars ferme dimidia phalangitæ erant:
Hippias Bereus præerat. Delecta deinde & uiribus & robore ætatis ex omni cetratorũ
numero duo erant agemata,hanc ipſi legionem uocabant.præfectos habebant Leona-
tum & Thraſippum Eulyeſtas. Cæterorum cetratorum trium ferme millia hominum
dux erat Antiphilus Ediſſęus Pæones,& ex Paroria & Parſtrymonia(ſunt autẽ ea loca
ſubiecta Thraciæ)& Agrianes admixtis etiam Thracibus incolis trium milliũ ferme &
ipſi expleuerunt numerum.Armauerat contraxeratque eos Didas Pæon,qui adoleſcẽ-
tem Demetrium occiderat.Et armatorum duo millia Gallorum erant præfecto Æſcle G
piodoto.Ab Heraclea ex Sintiis tria millia Thracũ liberorum ſuum ducem habebant.
Cretenſium par pene numerus ſuos duces ſequebatur, Suſum Phalaſarneum, & Syl-
lum Gnoſium.Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia,miſto generi homi-
num,præerat. Regii is generis ferebatur,exul damnatus frequenti conſilio Achæorum
literis ad Perſea deprenſis.Aetolorum & Bœotorũ,qui non explebant plus quàm quin
gentorum omnes numerum,Lyco Achæus præfectus erat.Ex his mixtis tot populorũ,
tot gentium auxiliis,duodecim millia armatorũ ferme efficiebantur. Equitum ex tota
Macedonia contraxerat III millia.Venerat eodẽ Cotys Seuthæ filius rex gentis Odry-
ſarum,cum mille delectis equitibus,pari ferme peditum numero. Summa totius exer-
citus XXXIX millia peditum erant, quatuor equitum. Satis conſtabat ſecundum eum
exercitum,quem Magnus Alexander in Aſiã traiecit, nunquam ullius Macedonum H
regis copias tantas fuiſſe.Sextus & uiceſimus annus agebatur,ex quo petenti Philippo
data pax erat:per id omne tempus quieta Macedonia,& progeniem ediderat,cuius ma
gna pars matura militiæ eſſet,& leuibus bellis Thracũ accolarum,quæ exercerent ma-
gis quàm fatigarent,ſub aſſidua tamen militia fuerat:& diu meditatũ Philippo primo,
deinde & Perſi Romanum bellum,omnia ut instructa parataq; eſſent, effecerat.Mota
parumper acies, non iuſto decurſu tamen,ne ſtetiſſe tantum in armis uiderentur:arma
toſque ſicut erant,ad cõcionem uocauit.Ipſe conſtitit in tribunali,circa ſe habens filios
duos,quorum maior Philippus natura frater,adoptione filius:minor quem Alexandrũ
uocabant,naturalis erat.Cohortatus eſt milites ad bellum,iniuriam P.R. in patrem ſéq;
commemorauit.Illum omnibus indignitatibus compulſum ad rebellandum,inter ap-
paratum belli fato oppreſſum: ad ſe ſimul legatos,ſimul milites ad occupandas Græcię I
urbes miſſos. Fallaci deinde colloquio per ſpeciem reconciliandæ pacis extractam hye
mem,ut tempus ad comparandum haberent. Conſulem nunc uenire cũ duabus legio-
nibus Romanis,quæ tricenos equites habeant, & pari ferme numero ſociorum peditũ
equitumque.Eò ut accedant regum auxilia Eumenis & Maſaniſſæ,non plus VII millia
peditum,II equitum futura.Auditis hoſtium copiis,reſpicerent ſuum ipſi exercitũ,quã
tum numero,quantum genere militũ præſtarent, tyronibus raptim ad id bellũ conſcri
ptis,ipſi à pueris eruditi artibus militiæ,tot ſubacti atq; durati bellis.Auxilia Romanis
Lydos,& Phrygas & Numidas eſſe:ſibi Thracas Gallóſque,ferociſſimas gentiũ.Arma
illos habere ea,quę ſibi quiſq; parauerit pauper miles:Macedonas prompta ex regio ap
paratu,per tot annos patris ſui cura & impenſa facta.Commeatum illis cum procul,tũ
omnibus ſub caſibus maritimis fore:ſe & pecuniam & frumentum,præter reditus me- K
tallorũ,in decẽ annos ſepoſuiſſe. Omnia quæ deorũ indulgentia,quæ regia cura præpa
randa fuerant,plena cumulataq; habere Macedonas:animũ habendum eſſe,quẽ habue
rint maiores eorũ,qui Europa omni domita tranſgreſſi in Aſiã,incognitũ famę aperue
rint armis orbem terrarũ: nec ante uincere deſierint,q̃ rubro mari incluſis,quod uince-
rent,defuerit.At hercule nunc non de ultimis Indiæ oris,ſed de ipſius Macedoniæ poſ-
ſeſſione certamen fortunã indixiſſe.Cum patre ſuo gerẽteis bellũ Romanos,ſpecioſum
Græciæ liberandæ tuliſſe titulum: nunc propalam Macedoniam in ſeruitutem ꝑetere,
ne rex uicinus imperio ſit Romano,ne gens bello nobilis arma habeat.Hęc enim tradẽ
da ſuperbis dominis eſſe cum rege regnoq;, ſi abſiſtere bello,& facere imperata uelint.

Cum

A Cum pet omnem orationem ſatis frequenti aſſenſu ſueclamatũ eſſet, tum uero ea uociferatio ſimul indignantium minitantiúmque, partim iubentium bonum animum habere regem, exorta eſt, ut finem dicendi faceret, tantum iuſſis ad iter parere: iam enim dici, mouere caſtra ab Nymphæo Romanos. Concione dimiſſa ad audiendas legationes ciuitatium Macedoniæ ſe contulit. Venerant autem ad pecunias pro facultatibus quæque ſuis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remiſſum omnibus, ſatis regios apparatus ad ea dictum ſufficere: uehicula tantum imperata, ut tormenta, telorúmque miſſilium ingentem uim præparatã, bellicúmque aliud inſtrumentumueherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petẽs, ad Begorritem quem uocant lacum poſitis caſtris, poſtero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium proceſſit. Deinde ſaltu anguſto ſuperatis montibus, quos Cambunios uocant, deſcendit ad Vrb. 583. Ol. 152.

B (Tripolim uocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolenteis. Hæc tria oppida paulisper cunctata, quia obſides Lariſſeis dederant, uicta tamen præſenti metu in deditionem conceſſerunt. Benigne his appellatis, haud dubius Perræbos quoque idem facturos, urbem, nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concurſu ad portas armatorum eſt repulſus: poſtero die omnibus copiis adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, ut inexuperabilis munimenti ſpes incolas ferocioreis faceret, non portas claudere regi ſatis habuerunt: ſed probris quoque in ipſum Macedonáſque procacibus iaculati ſunt. Quæ res eum infeſtiorem hoſtem ad oppugnandum feciſſet, ipſos deſperatione ueniæ ad tuendos ſeſe acrius accendit. Itaque per triduum ingentibus utrinque animis & oppugnatæ ſunt, & defenſæ. Multitudo Macedonum ad ſubeũ-

C dum inuicem prælium haud difficulter ſuccedebat: oppidanos diem noctem eoſdem tuenteis mœnia, non uulnera modo, ſed etiam uigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die cum & ſcalæ undique ad muros erigerentur, & porta ui maiore oppugnaretur, oppidani depulſi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionémque repentinam in hoſtes faciunt: quæ cum iræ magis inconſultæ, quàm ueræ fiducię uiriũ eſſet: pauci & feſſi ab integris pulſi terga dederunt, fugientéſque per patentem portam hoſtes acceperũt. Ita capta urbs, ac direpta eſt: libera quoque corpora, quæ cædibus ſuperfuerunt, uenundata. Diruto magna ex parte & incenſo oppido, profectus ad Phalannam craſtra mouit: inde poſtero die Gyrtonem peruenit. Quò cum T. Minutium Rufum & Hippiam Theſſalorum Prr. cum pręſidio intraſſe accepiſſet, ne tentata quidem oppugnatione prætergreſſus, Velatias & Connum, perculſis inopinato aduentu oppi-

D danis, recepit. Vtraque oppida in faucibus ſunt quæ Tempe adeũt, magis Connus: itaque & firmiore id præſidio tutum equitum pedıtúmque, ad hoc foſſa triplici uallo munitum reliquit. Ipſe ad Sycurium progreſſus, opperiri ibi hoſtium aduentum ſtatuit: ſimul & frumentari paſſim exercitum iubet in ſubiecto hoſtium agro. Nanque Sycuriũ eſt ſub radicibus Oſſæ montis, quà in meridiem uergit, ſubiectos habet Theſſaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magneſiam. Ad has opportunitates accedit ſumma ſalubritas & copia, pluribus circuniectis fontibus perennium aquarum. COS. Romanus per eoſdem dies Theſſaliã cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde poſtquam in Athamaniam eſt trãſgreſſus, aſperi ac prope inuii ſoli; cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit: cui ſi uexatis hominibus equiſque tyronem exercitum ducẽti acie inſtructa & loco ſuo & tempore obſtitiſ-

E ſet rex, ne Romani quidem abnuunt magna ſua cum clade fuiſſe pugnaturos. Poſtquã Gomphos ſine certamine uentum eſt, præter gaudium periculoſi ſaltus ſuperati; contemptus quoque hoſtium adeo ignorantium opportunitates ſuas acceſſit. Sacrificio rite perfecto COS. & frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominúmque moratus dies, cùm audiret uagari Macedonas effuſos per Theſſaliam, uaſtaríque ſociorum agros, ſatis iam refectum militem ad Lariſſam ducit. Inde cum III millia ferme abeſſet à Tripoli (Sceam uocãt) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus acceſſit cũ Attalo atque Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni: inde cum Attalo & quatuor millibus peditum, mille equitum ad COS. uenit. Chalcide relicta duo millia peditũ, quibus

vrb. 583. Athenæus præpoſitus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undique Græciæ F
olẏ. 152. populis conuenerunt, quorum pleraque (adeo parua erant) in obliuionem adducta. A-
polloniatæ c c c equites, centum pedites miſerunt. Aetolorum alæ unius inſtar, quantū
in tota gente equitum erat, uenerant. & Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat.
non plus quàm c c c erant equites in caſtris Romanis. Achæi iuuentutis ſuæ, Cretico
maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus
præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleam Chalcidē iuſſo
petere, ipſe triremem conſcendit, ſinum Corinthiū petens ad præoccupandas in Bœo-
tia res. tardior ei nauigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidē
adueniens, cum à P. Lentulo Haliartum oppugnari audiſſet, nuntium Pr. uerbis, qui
abſcedere eum inde iuberet, miſit. Bœotorum iuuentute, quæ pars cum Romanis ſta-
bar, eam rem aggreſſus legatus à mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri G
nouæ obſidioni dedit: nanque extemplo M. Lucretius cum exercitu nauali x millibus
armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum, qui ſub Athenęo erant, Haliartum cir-
cunſedit: parantibúſque iam oppugnare ſuperuenit à Creuſa Pr. Ad idem fere tempus
& ab ſociis naues Chalcidem conuenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Hera-
clea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tū quinque Rhodiæ qua-
drirèmes. Pr. quia nuſquā erat maritimum bellum, remiſit ſociis. & Q. Martius Chal-
cidem nauibus uenit, Halope capta, Lariſſa, quæ Cremaſte dicitur, oppugnata. Cū hic
ſtatus in Bœotia eſſet, Perſeus cum ad Sycurium (ſicut ante dictum eſt) ſtatiua haberet,
frumento undique circà ex agris conuecto, ad uaſtandum Pheræorum miſit: ratus ad
iuuādas ſociorum urbes, longius ab caſtris abſtractos deprehēdi Romanos poſſe. Quos
cum eo tumultu nihil motos animaduertiſſet, prædam quidem præterquā hominum, H
pecora autem maxime omnis generis fuere, diuiſit ad epulandum militibus. Sub idem
deinde tempus concilium & conſul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis
creuerunt animi uaſtatione conceſſa ſibi ab hoſte Pheræi agri. Itaque eundum inde ad
caſtra, nec dandum ultrà ſpatium cunctandi cenſebat. & Romani cenſebant cuncta-
tionem ſuam infamem apud ſocios eſſe, maximopere indigne ferenteis nō latam Phe-
ræis opem. conſultantibus quid agerent, aderant autem Eumenes & Attalus in conci-
lio: trepidus nūtius affert, hoſtem magno agmine adeſſe. Concilio dimiſſo, ſignum ex-
templo datur, ut arma capiant. Interim placet ex regiis auxiliis centum equites & pa-
rem numerum iaculatorum peditum exire. Perſeus ferme diei quarta cum paulo plus
mille paſſus abeſſet à caſtris Romanis, conſiſtere ſigna peditum iuſſit: prægreſſus ipſe
cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cum eo ducéſque aliorum auxiliorum præ- I
ceſſerunt. Minus quingentos paſſus ab caſtris aberant, cum in conſpectu fuere hoſtium
equites. duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, Caſſignatus præerat: & leuis arma-
turæ centum fere & quinquaginta Myſi aut Cretenſes. Conſtitit rex, incertus quātum
eſſet hoſtium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis
Cretenſium cohortibus & Thracum miſit. Prælium, cum pares numero eſſent, neque
ab hac aut illa parte noua auxilia ſubuenirēt, incerta uictoria finitum eſt. Eumenis fer-
me x x x interfecti: inter quos Caſſignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Per-
ſeus ad Sycurium copias reduxit: poſtero die circa eandem horam in eundem locum
rex copias admouit, plauſtris cum aqua ſequentibus: nam duodecim millium paſſuum
uia omnis ſine aqua & plurimi pulueris erat: affectóſque ſiti, ſi primo in conſpectu di-
micaſſent, pugnaturos fuiſſe apparebat. Cum Romani quieſſent, ſtationibus etiam in- K
tra uallum reductis, regij quoque in caſtra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, ſpe-
rantes, fore ut Romani equites abeuntium nouiſſimū agmen aggrederentur: inde cer-
tamine orto, cum longius à caſtris eos elicuiſſent, facile ubiubi eſſent, ſe, qui equitatu
& leui armatura plus poſſent, conuerſuros aciem. Poſtquam inceptum nō ſuccedebat,
caſtra propius hoſtem mouit rex, & à quinque millibus paſſuum communiit. Inde luce
prima in eodem, quo ſolebat, loco peditum acie inſtructa, equitatū omnem leuémque
armaturam ad caſtra hoſtium ducit. Viſus & plurium & propior ſolito puluis trepida-
tionem in caſtris Romanis fecit: & primo uix creditum nuntianti eſt, quia prioribus
continuis diebus nunquam ante horam quartā hoſtis apparuerat, tum ſolis ortus erat.

Deinde

A Deinde ut plurium clamore & curſu à portis dubitatio exempta eſt, tumultus ingens Vrb. 583.
oboritur. tribuni præfectique & centuriones in prætorium, miles ad ſua quiſque tento- Oly. 152.
ria diſcurrit. Minus quingentos paſſus à uallo inſtruxerat Perſeus ſuos, circa tumulũ,
quem Calicinum uocant. Lęuo cornu Cotys rex pręerat cum omnibus ſuę gentis, equi
tum ordines leuis armatura interpoſita diſtinguebat. In dextro cornu Macedones erãt,
equites, intermixti turmis eorum Cretenſes. Huic armaturæ Midon Bereus, equitibus
& ſummæ partis eius Meno Antigonenſis præerat: Proximi cornibus conſtiterant re-
gii equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonen-
ſis hic, & Pęoniæ præfectus Didas, erant præpoſiti. Medius omnium rex erat: circa eum
agema quod uocant, equitumq; ſacræ alæ. ante ſe ſtatuit funditores iaculatoreſq;. qua
dringentorum manus utraq; numerum expleuerat. Ionem Theſſalonicenſem & Tima
B nora Dolopem iis præfecit. Sic regii conſtiterant. Conſuli intra uallum peditum acie in
ſtructa, & ipſe equitatum omnẽ cum leui armatura miſit. pro uallo inſtructi ſunt. Dex-
tro cornu præpoſitus C. Licinius Craſſus conſulis frater, cum omni Italico equitatu,
uelitibus intermixtis: ſiniſtro M. Valerius Leuinus ſociorum ex Græcis populis equites
habebat, eiuſdem gentis leuem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equi-
tibus extraordinariis tenebat Q. Mutius. cc equites Galli ante ſigna horum inſtructi,
& de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis ccc. Theſſali cccc equites paruo interual
lo ſuper lęuum cornu locati. Eumenes rex Attaluſque cum omni manu ſua ab tergo in-
ter poſtremam aciem ac uallum ſteterunt. In hunc modum maxime inſtructę acies, par
ferme utrinque numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditoribus iacu-
latoribusque qui præceſſerunt, prælio orto. Primi omnium Thraces haud ſecus quàm
C diu clauſtris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos e-
quites incurrerunt, ut uſu belli & ingenio impauida gens turbaretur. gladiis ha-
ſtas petere pedites. nunc ſuccidere crura equis, nunc ilia ſuffodere. Perſeus in me
diam inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit: quibus cum grauis ab tergo inſta-
ret hoſtis Theſſalorum equitatus, qui à lęuo cornu breui ſpatio diſiunctus in ſubſidiis
fuerat, extra concurſum primo ſpectator certaminis, deinde inclinata rę maximo uſui
fuit. Cedentes enim ſenſim integris ordinibus, poſtquam ſe Eumenis auxiliis adiunxe-
runt, & cum eo tutum inter ordines ſuos receptum ſociis fuga diſſipatis dabant: & cum
minus conferti hoſtes inſtarent, progredi etiam auſi, multos fugientium obuios exce-
perunt. Nec regii ſparſi iam ipſi paſſim ſequendo, cum ordinatis & certo incidentibus,
gradu manus conferere audebant: cum uictor equeſtri prælio, rex paruo momẽto ſi ad-
D iuuiſſet, debellatum eſſet: opportune adhortanti ſuperuenit phalanx, quam ſua ſponte,
ne audaci cœpto deeſſet, Hippias & Leonatus raptim adduxerant, poſtquam proſpere
pugnaſſe equitem acceperunt. Fluctuante rege inter ſpem metúmque tantæ rei conan-
dæ, Cretenſis Euander quo miniſtro Delphis ad inſidias Eumenis regis uſus erat, poſt-
quã agmen impeditum uenientiũ ſub ſignis uidit, ad regem accurrit, & monere inſtitit,
ne elatus felicitate ſummã rerum temere in non neceſſariã aleam daret. Si contẽtus be-
ne re geſta quieſſet eo die, uel pacis honeſtę conditionem habiturum, uel plurimos bel-
li ſocios, qui fortunam ſequerentur, ſi bellare mallet. In hoc conſilium pronior erat ani
mus regis. Itaq; collaudato Euandro, ſigna referri, peditúmque agmen redire in caſtra
iubet, equitibus receptui canere. cecidere eo die ab Romanis cc equites, II millia haud
minus peditum, capti ferme cc equites: ex regiis autem xx equites, xl pedites interfe-
E cti. Poſtquam rediere in caſtra uictores, omnes quidem læti ante alios Thracum inſo-
lens lætitia eminebat. cum cantu enim ſuperfixa capita hoſtium portantes redierunt.
Apud Romanos non mœſtitia tantum ex male geſta re, ſed pauor etiam erat, ne extem
plo caſtra hoſtis aggrederetur. Eumenes ſuadere, ut trans Peneum transferret caſtra, ut
pro munimento amnem haberet, dum perculſi milites animos colligerent. cos. mo-
ueri flagitio timoris fatendi, uictus tamen ratione, ſilentio noctis tranſductis copiis, ca-
ſtra in ulteriore ripa cõmunit. Rex poſtero die ad laceſſendos prælio hoſtes progreſſus,
poſtquam trans amnem in tuto poſita caſtra animaduertit, fatebatur quidem peccatũ,
quòd pridie non inſtitiſſet uictis: ſed aliquanto maiorem culpam eſſe, quòd nocte foret
ceſſatum. Nam ut neminem alium ſuorum moueret, leui armatura immiſſa, trepidan-

vrb. 583. tum in tranſitu fluminis hoſtium deleri magna ex parte copias potuiſſe. Romanis qui- F
olỹ. 152. dem præſens pauor demptus erat, in tuto caſtra habentibus. damnũ inter cætera pręci-
pue famę mouebat. & in cõſilio apud c o s. pro ſe quiſq; in Ætolos cõferebant cauſam:
ab iis fugæ terroriſq; principiũ ortum: ſecutos pauorẽ Ætolorũ & cæteros ſocios Græ-
corum populorum. Quinque principes Ætolorum primi terga uertentes conſpecti di-
cebantur. Theſſali pro concione laudati, ducéſque eorum etiam uirtutis cauſa donati.
Ad regem ſpolia cæſorum hoſtium referebantur: dona ex his aliis arma inſignia, aliis
equos, quibuſdam captiuos dono dabat. Scuta erant ſupra M D, loricæ thoraceſque M
amplius ſummam explebant, galearum gladiorumq́ue & miſſilium omnis generis ma
ior aliquanto numerus. Hæc per ſe ampla, pleraque multiplicata uerbis regis, quæ ad
» concionem uocato exercitu habuit. Præiudicatum euentum belli habetis: meliorem
» partem hoſtium, equitatum Romanum, quo inuictos ſe eſſe gloriabantur, fudiſtis. E- G
» quites enim illis principes iuuentutis, equites ſeminarium ſenatus: inde lectos in pa-
» trum numerum conſules, inde imperatores creant. Horum ſpolia paulo ante diuiſimus
» inter uos. Nec minorem de legionibus peditum uictoriam habetis, quæ nocturna fuga
» uobis ſubtractæ, naufragorum trepidatione paſſim natantium flumen compleuerunt.
» Sed facilius nobis ſequentibus uictos Peneum ſuperare erit, quam illis trepidãtibus fuit:
» tranſgreſſique extemplo caſtra oppugnabimus, quæ hodie cepiſſemus, ni fugiſſent.
» Aut ſi acie decernere uolent, eundem pugnæ pedeſtris euentum expectate, qui equitũ
» in certamine fuerit. Et qui uicerant, alacres ſpolia cæſorum hoſtium humeris geren-
tes ante ora ſua, audiuere ex eo quod acciderat, ſpem futuri pręcipientes: & pedites alie-
na gloria accenſi, præcipue qui Macedonum phalangis erant, ſibi quoque & nauandæ
regi operę, & ſimilem gloriam ex hoſte pariendi occaſionem optabant. Concione di- H
miſſa, poſtero die profectus inde ad Mopſelum poſuit caſtra: tumulus hic inter Tempe
& Lariſſam medius eſt. Romani non abſcedentes ab ripa Penei, tranſtulerunt in locum
tutiorem caſtra. Eò Miſagenes Numida uenit cum mille equitibus, pari peditum nu-
mero, ad hoc elephantis duobus & x x. Per eos dies conſilium habenti regi de ſumma,
cum iam conſediſſet ferocia ab re bene geſta, auſi ſunt quidam amicorum conſilium
dare, ut ſecunda fortuna in conditione honeſtæ pacis uteretur potius, quàm ſpe uana e-
uectus in caſum irreuocabilem ſe daret. Modum imponere ſecundis rebus, nec nimis
credere ſerenitati præſentis fortunę, prudentis hominis & merito felicis eſſe. Mitteret ad
c o s. qui fœdus in eaſdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacẽ à T. Quin
tio uictore accepiſſet. neque finiri bellum magnificentius, quàm à tam memorabili pu-
gna: neque ſpem firmiorem pacis perpetuo dari, quàm quæ perculſos aduerſo prælio I
Romanos molliores factura ſit ad paciſcendum. Quòd ſi Romani tum quoque inſita
pertinacia æqua aſpernarentur, deos homineſque, & moderationis Perſei, & illorum
peruicacis ſuperbiæ futuros teſtes. Nunquam ab talibus conſiliis abhorrebat regis ani-
mus. itaque plurium aſſenſu comprobata eſt ſententia. Legati ad c o s. miſſi, adhibito
frequenti conſilio auditi ſunt. Pacem petere uectigal quantum Philippus pactus eſſet,
daturum Perſea Romanis pollicentes: urbibus agris lociſque quibus Philippus ceſſiſ-
ſet, ceſſurum primum. Hæc legati. Summotis his cum conſultarent, Romana conſtan-
tia uicit in conſilio. Ita tum mos erat, in aduerſis uultum ſecundæ fortunæ gerere, mo-
derati animos in ſecundis. Reſponderi placuit, ita pacem dari, ſi de ſumma rerum libe-
rum ſenatui permittat rex de ſe, déque uniuerſa Macedonia ſtatuendi ius. Hæc cum re- K
nuntiaſſent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum eſſe: & plerique ue-
tare amplius mentionem pacis facere. ultro mox quæſituros quod oblatum faſtidiant.
Perſeus hanc ipſam ſuperbiam, quippe ex fiducia uirium eſſe, timere: & ſummam pecu
niæ augens, ſi pretio pacem emere poſſet, non deſtitit animum c o s. tentare. Poſtquam
nihil ex eo, quod primo reſponderat, mutabat: deſperata pace ad Sycurium, unde profe
ctus erat, rediit, belli caſum de integro tentaturus. Fama equeſtris pugnæ uulgata per
Græciam, nudauit uoluntates hominum. non enim ſolum qui partis Macedonũ erant,
ſed plerique ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam uim ſuperbiamq́ue
experti, lęti eam famam accepere: non ob aliam cauſam, quàm prauo ſtudio, quo etiam
in certaminibus ludicris uulgus utitur, deteriori atque infirmiori fauẽdo. Eodem tem

pore

A pote in Bœotia ſumma ui Haliartũ Lucretius Pr. oppugnarat,& quanquã nec habebãt vrb 583.
externa auxilia obſeſſi,præter Coronæorum iniores,qui prima obſidiooe mœnia in- Oly. 152.
trauerant, neque ſperabanr: tamen ipſi animis magis quàm uiribus reſiſtebant. Nam
& eruptiones in opera erebro faciebanr,& arietem admotum,librameoto plumbi gra-
uatum ad terram urgebant: & ſi quà declinarent qui agebaot ictum, pro dituto muro
nouum tumultuario opere,raptim ex ipſa ruinæ ſtrage congeſtis ſaxis extruebãt.Cum
operibus oppugnatio lentior eſſer,ſcalas per manipulos diuidi prætor iuſſit, ut corona
undiq; mœoia aggreſſurus:eò magis ſuffecturam ad id multitudioem ratus,quòd ,qua
parte palus urbem eingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipſe ab ea parte qua
duæ turres,quódque inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum delectorum
admouit,ut eodem tempore quo ipſe tranſcendere ruinas conaretor, coucurſu aduer-
B ſus ſe oppidanorum facto, ſcalis uacua defeoſoribus mœoia capi parte aliqua poſſent.
Haud ſegniter oppidani uim eius arcere parant. Nam ſuper ſtrarum ruinis locum faſci
bus aridis ſarmeotorum iniectis, ſtantes eum ardeotibus facibus acceoſuros ea ſe ſæpe
minabantur,ut ioceodio iotercepti ab hoſte ſpatium ad obiiciendum inreriorem murũ
haberent.quod inceprum eorum fors impediit. Nam tanrus repeote effuſus eſt imber,
ut nec accendi facile pateretur & extingueret acceoſa. Itaque & tranſitus per diſtracta
fumantia uirgulta patuit, & in uoius loci præſidium omnibus uerſis, mœoia quoque
pluribus ſimul partibus ſcalis capiuntur. In primo tumulru captæ urbis ſeniures impu-
béſque,quos caſus obuios obtulit,paſſim cæſi:armati in arcem cunfugeruot:& poſtero
die cum ſpei oihil ſupereſſet,deditiooe facta ſub corona uenierunt.fuerunt autem M M
ferme & D ornamenta urbis,ſtatuæ & rabulę pictæ,& quicquid pretioſæ prędæ fuit,ad
C naues delatum.urbs diruta à fundamentis. Iode Thebas ductus exercitus: quibus ſine
certamine receptis,urbem rradidit exulibus,& qui Romauorum partis erant: aduerſæ
factionis hominum,fautorúmque regis ac Macedonum familias ſub corona ueodidir.
His geſtis in Bœotia,ad mare ac naues rediit.Cum hęc io Bœotia gererẽtur,Perſeus ad
Sycurium ſtatiua dierum aliquot habuit. Vbi cum audiſſet, raptim Romanos circa ex
agris demeſſum frumeotum conuehere,deinde aote ſua quenque tentoria ſpicas faſci-
bus deſecantem,quo purius frumeotum tereret, ingenteis aceruos per tota caſtra ſtra-
mentorum feciſſe:ratus incendio opportuna eſſe,faces tædámque & malleolos ſtuppæ
illitos pice parari iubet:atq; ita media nocte profectus, ut prima luce aggreſſus falleret,
nequicquã primæ ſtationes,oppreſſo tumultu ac terrore ſuo cæteros exciueruot:ſignũ
que datum eſt arma extemplo capiẽdi,ſimúlq; in uallo ad portas miles inſtructus erat,
D & intentus propugnarioni caſtrorum. Perſeus & extemplo circumegit aciem,& prima
impedimenta ire,deinde peditũ ſigoa ferri iuſſit. Ipſe cũ equitaru & leui armarura ſub-
ſtitit ad agmen cogendum,ratus id quod accidit,inſecuturos ad extrema ab tergo car-
penda hoſteis. Breue certamen leuis armaturæ maxime cum procurſatoribus fuit,equi Procurſator
tes peditéſque ſine tumultu in caſtra redierunt. Demeſſis circà ſegetibus, Romaoi ad
Crannooium intactum agrum caſtra mouent. Ibi cum ſecuri,& propter caſtrorum lon
gioquitatem & uiæ inopis aquarum difficultatem,quæ inter Sycuriũ & Craonooa eſt,
ſtatiua haberent,repente prima luce in imminentibus tumulis equitatus regius cũ leui
armarura uiſus ingẽtem rumultum fecit.Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erãr.
peditum agmen ſub lucẽ reliquerant in proxima planicie. Sretit pauliſper in tumulis,
elici poſſe ratus ad equeſtre certamen Romaoos.qui poſtquam nihil mouebant,equitẽ
E mittit,qui pedites referre ad Sycuriũ ſigna iuberet,ipſe mox inſecutus. Romani equites
modico interuallo ſequentes,ſicubi ſparſos ac diſſipatos inuadere poſſent,poſtquã con
fertos abire ſigna atque ordines ſeruaotes uiderunt,& ipſi io caſtra redeunr. Inde offen
ſus lougioquitate itineris rex ad Mopſelum caſtra mouit.& Romaoi demeſſis Cranoo
nis ſegetibus in Phalannenm agrum tranſeunt. Ibi cum ex rraosfuga cognoſſet rex ſine
ullo armato præſidio paſſim naganteis per agros Romaoos metere, cum M equitibus,
duobus millibns Thracum & Cretenſium profectus, cum quaotũ accelerare poterat,
effuſo agmioe iſſent,improuiſo aggreſſus eſt Romanos. Iuncta uehicula,pleraq; onu-
ſta,mille admodũ capiuntur, D C ferme homioes. Prædã cuſtodiendã ducendãq; in ca-
ſtra C C C Cretenſium dedit. Ipſe reuocato ab effuſa cęde equite & reliquis peditũ,ducit

vrb. 583. ad proximum præſidium, ratus haud magno certamine opprimi poſſe. L. Pompeius F
olẏ.152. Tr. militum præerat, qui perculſos milites repentino hoſtium aduentu, in propinqunm
tumulum recepit, loci ſe præſidio, quia numero & uiribus impar erar, defenſurus. Ibi
cum in orbem milites coëgiſſet, ut denſatis ſcutis ab iactu ſagittarum & iaculorum ſe-
ſe tuerentur, Perſeus circundato armatis tumulo, alios aſcenſum undique tentare iu-
bet, & comminus prælium conſerere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos ter
ror circumſtabat: nam neque conferti pugnare, propter eos qui aſcendere in tumulum
conabantur, poterant: & ubi ordines procnrſando ſoluiſſent, patebãt iaculis ſagittíſue.
Maxime ceſtroſphendonis uulnerabantur. hoc illo bello nouum genus teli inuentum
eſt. Bipalme ſpiculum haſtili ſemicubitali infixum erar, craſſitudine digiti. huic ad libra
men pinnæ tres, uelut ſagittis ſolent, circundabantur: funda media, duo funalia impa-
ria habebat. cum maiori ſinu libratum funditor habena rotaret, excuſſum uelut glans G
emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum, pars uulnerata militum eſſet, nec
facile iam arma feſſi ſuſtinerent: inſtare rex nt dederent ſe, fidem dare præmia interdũ
polliceri: nec cuiuſquam ad deditionem flectebatur animus, cum ex inſperato iam ob-
ſtinaris mori ſpes affulſit. Nam cum ex frumentatoribus refugienres quidam in caſtra
nuntiaſſenr cos. circunſideri pręſidium: motus periculo tot ciuium (nã DCCC ferme &
omnes Romani erãt) cum equitatu ac leui armatura (acceſſerant noua auxilia Numi-
dæ pedites equitéſque & elephanri) caſtris egreditur: & tribunis militum imperar, ut le-
gionum ſigna ſequanrur. Ipſe uelitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis,
ad tumulum præcedir. Conſulis latera tegunt, Eumenes, Attalns & Miſagenes regulus
Numidarum. Cum in conſpectu prima ſigna ſuorum circunſeſſis fuerunt, Romanis
quidem ab nltima deſperatione recreatns eſt animus. Perſeus, cui primum omnium H
fuerat, ur contentus fortuito ſucceſſu, captis aliquot frumentatoribus occiſíſque, non
tereret tempus in obſidione præſidii: ſecundum, ea quoque tentata utcunque, cum
ſciret nihil roboris ſecum eſſe, dnm liceret intacto abire, & ipſe hoſtium aduentum
elatus ſucceſſu manſit, & qui phalangem accerſerent, propere miſit: qua & ſerius quàm
res poſtulabat, & raptim acta, turbati curſu adnerſus inſtructos & præparatos erant ad-
uenturi. cos. anteueniens, extemplo prælium conſeruit. Primo reſiſtere Macedones,
deinde nt nnlla re pares erant, amiſſis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex
ala, quam Sacram uocant, inter quos Antimacbus etiam pręfectus alæ cecidit, abire co
nantur. Cæterum iter prope ipſo prælio tumultuoſius fuit. Phalanx abs trepido nuntio
accita cum raptim duceretur, primo in anguſtiis captiuorũ agmini oblata, uehiculíſq;
frumento onuſtis: iis cæſis, ingens ibi nexatio partis utriuſqne fuit, nullo expectante ut- I
cunque explicaretur agmẽ: ſed armatis detrudentibns per præceps impedimenta (neq;
enim aliter uia aperiri porerar) iumentis cum ſtimularentur in turba ſæuientibus. Vix
ab incondito agmine captiuorum expedierant ſeſe, cum regio agmini perculſiſq; equi-
tibus occurrunt. Ibi uero clamor iubentium referre ſigna, ruinæ quoq; prope ſimilẽ tre
pidationem fecit: ut ſi hoſtes introire anguſtias auſi longius inſecuti eſſent, magna cla-
des accipi potuerit. cos. recepto ex tumulo præſidio, contentus modico ſucceſſu, in ca-
ſtra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum authores ſunt, VIII millia
hoſtium cæſa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: uiuos captos circiter MM
DCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruenram uictoriam fuiſſe: ſupra quatuor
millia & CCC de exercitu conſulis cecidiſſe: ſigna ſiniſtræ alæ quinque amiſſa. Hic dies
& Romanis refecit animos, & Perſea perculit, ut dies paucos ad Mopſelum moratus K
ſepulrurę maxime militum amiſſorum cura, præſidio ſatis ualido ad Connum relicto,
in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regiis præfectis cum mo-
dica manu relinquit ad Philam, iuſſum Magnetas & propinquos tentare. Cum Pellam
ueniſſet, exercitu in hyberna dimiſſo, ipſe cum Cotye Theſſalonicam eſt profectus. Eò
fama affertur, Atleſbim regnlum Tbracum & Corragum Eumenis præfectum, in Co-
tyis fines impetum feciſſe: & regionem Marenen (quam uocant) cepiſſe. Itaque dimittẽ
dum Cotyn ad ſua tuenda ratus, magnis proficiſcentem donis proſequitur. Ducenta ta
lenta, ſemeſtre ſtipendium equitatui numerat, cum primo annuum dare conſtituiſſet.
cos. poſtquam profectum Perſea audiuit, ad Connum caſtra mouet, ſi potiri oppido
poſſet.

A poſſet. Ante ipſa Tempe in faucibus ſitum, Macedoniæ clauſtra tutiſſima præbet, & in vrb. 583.
Theſſaliam opportunum Macedonibus decurſum. Cum & loco & præſidio ualido in- Oly. 152.
expugnabilis res eſſet, abſtitit incepto. In Perrhæbiam flexis itineribus, Mallœa primo impetu capta ac direpta, Tripoli aliáque Perrhæbia recepta, Lariſſam rediit: inde Eumene atque Attalo domum remiſſis, Miſagenem Numidáſque in hyberna in proximis Theſſaliæ urbibus diſtribuit, & partem exercitus ita per totam Theſſaliam diuiſit, ut & hyberna commoda omnes haberent, & præſidio urbibus eſſent. Q. Mutium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam miſit. Græcarum ciuitatium ſocios omnes præter Achæos dimiſit. cum exercitus parte profectus in Achaiam Phthiotim, Pteleum deſertum fuga oppidanorũ diruit à fundamentis. Antrona uoluntate colentium recepit. Ad Lariſſam deinde exercitũ admouit: urbs deſerta erat. in arcem omnis
B multitudo conceſſerat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones regiũ præſidiũ metu exceſſerant: à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo uenerũt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Bœotia aſpiciendę res. Thebani uexantibus eos Coronæis in Bœotiam acceſſebant: ad horũ preces, quia hybernis aptior regio, quàm Magneſia erat, in Bœotiam duxit.

Praebet opportunum in Thessaliam decursum

Utrum prius aggredienda Demetrias esset

DECADIS QVINTAE LIBER TERTIVS.

Adem æſtate, qua in Theſſalia equeſtri pugna uicere Romani, legatus in Illyricum à cos. miſſus, opulenta duo oppida ui atq; armis coëgit in deditionem: omniáque iis ſua cõceſſit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntẽ munitã urbẽ incolebant, alliceret.
C Poſtquam nec ut dederent ſe cõpellere, neque capere obſidendo poterat: ne duabus oppugnationibus nequicquã fatigatus miles eſſet, quam prius intactam urbem reliquerat, diripuit. Alter cos. C. Caſſius nec in Gallia, quam ſortitus erat, memorabile quicquam geſſit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam uano incepto eſt conatus. Ingreſſum hoc iter conſulem, ſenatus ex Aquileienſium legatis cognouit: qui querentes coloniam ſuam nouam & infirmam, necdum ſatis munitam inter infeſtas nationes Hiſtrorum & Illyriorum eſſe, cum peterent ut ſenatus curæ haberet quomodo ea colonia muniretur, interrogati uellẽt ne eam rem C. Caſſio cos. mandari, reſponderũt Caſſium Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam eſſe. Ea res primo incredibilis uiſa, & pro ſe quiſque credere, Carnis forſitan aut Hiſtris
D bellum illatum. Tum Aquileienſes, nihil ſe ultrà ſcire, nec audere affirmare, quàm xxx dierum frumentum militi datum: & duces qui ex Italia itinera in Macedoniam noſſent, conquiſitos abductóſque. Enimuero ſenatus indignari, tantum conſulem auſum, ut ſuam prouinciam relinqueret, in alienam tranſiret, exercitum nouo periculoſo itinere inter exteras gentes duceret, uiam tot nationibus in Italiam aperire. Decernunt frequentes ut C. Sulpitius prætor treis ex ſenatu nominet legatos, qui eo die proficiſcantur ex urbe, & quantum accelerare poſſent, Caſſium cos. ubicunque ſit, perſequantur: nuntient ne bellum cum ulla gente moueat, niſi cum qua ſenatus gerendum cẽſuerat. Legati ij profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Martius Rex. Metus de conſule atque exercitu diſtulit eo tempore muniendæ Aquileiæ curã. Hiſpaniæ deinde utriuſque legati aliquot populorum in ſenatũ introducti. Ii de magiſtratuum Ro-
E manorum auaritia ſuperbiáque conqueſti, nixi genibus ab ſenatu petierũt, ne ſe ſocios fœdius ſpoliari uexarique quàm hoſteis patiantur. Cum & alia indigna quererentur, manifeſtũ autem eſſet pecunias captas, L. Canuleio prætori, qui Hiſpaniã ſortitus erat, negotium datũ eſt, ut in ſingulos, à quibus Hiſpani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine ſenatorio daret: patronóſque quos uellent ſumendi poteſtatem faceret. Vocatis in curiam legatis, recitatum eſt s c. iuſſique nominare patronos, quatuor nominauerũt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Aemylium M. F. Paulum, C. Sulpitiũ Gallum. Cum M. Titinio primum, qui Pr. A. Manlio, M. Iunio coss. in citeriore Hiſpania fuerat, recuperatores ſumpſerunt. Bis ampliatus, tertio abſolutus eſt reus. Diſſenſio inter duarum prouinciarum legatos eſt orta: citerioris

vrb.583. olý.152. Hiſpaniæ populi M. Catonem & Scipionem, ulterioris L. Paulum & Gallum Sulpitiũ F
patronos ſumpſerunt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Phi-
lus, ab ulrerioribus M. Marienus. Ille Sp. Poſthumio, Q. Mutio c o s s. triennio ante, hic
biennio prius L. Poſthumio, M. Popilio c o s s. prætor fuerat. Grauiſſimis criminibus
accuſati ambo ampliatíque, cum dicēda de integro cauſa eſſet, excuſati exilij cauſa ſo-
lum uertiſſe. Furius Præneſte, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, prohi-
beri à patronis nobileis ac potentes compellare: auxítque eam ſuſpicionem Canuleius
prætor, quòd omiſſa ea re, delectum habere inſtituit: dein repente in prouinciam abiit,
ne plures ab Hiſpanis uexarentũr. Ita præteritis ſilentio obliteratis, in futurum con-
ſultum ab ſenatu Hiſpanis, quòd impetrarunt ne frumenti æſtimationem magiſtratus
Romanus haberet, néue cogeret uiceſimas uendere Hiſpanos quanti ipſe uellet, & ne
præfecti in oppida ſua ad pecunias cogendas imponerentur. Et alia noui generis ho- G
minum ex Hiſpania legatio uenit. Ex militibus Romanis, & ex Hiſpanis mulieribus,
cum quibus connubium non eſſet, natos ſe memorantes, ſupra quatuor millia ho-
minum, orabant, ut ſibi oppidum in quo habitarent daretur. ſenatus decreuit, uti
nomina ſua apud L. Canuleium profiterentur: eorúmque, ſi quos manumiſiſſet, eos
Carteiam ad Oceanum deduci placere. Qui Carteienſium domi manere uellent, po-
teſtatem fore, uti numero colonorum eſſent, agro aſſignato. Latinam eam coloniam
fuiſſe, libertinorúmque appellari. Eodem tempore ex Africa & Guluſſa Maſaniſ-
ſæ regis filius legatus patris, & Carthaginienſes uenerunt. Guluſſa prior in ſenatum
introductus, & quæ miſſa erant ad bellum Macedonicum à patre ſuo, expoſuit: & ſi-
qua præterea uellent imperare, præſtaturum merito P R eſt pollicitus: & monuit pa-
tres conſcriptos ut à fraude Carthaginienſium cauerent. Claſſis eos magnæ parandæ H
conſilium cepiſſe, ſpecie pro Romanis, & aduerſus Macedonas: ubi ea parata inſtru-
ctáque eſſet, ipſorum fore poteſtatis, quem hoſtem aut ſocium habeant.

* *

tantum pauorem ingreſſi caſtra oſtentantes capita fecerunt, ut ſi admotus extemplo
exercitus foret, capi caſtra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta eſt: & erant qui
legatos mittendos ad pacem precibus petendam, cenſerent: ciuitatéſque complures eo
nuntio audito in deditionem uenerunt. Quibus purgantibus ſeſe, culpámque in duo-
rum amentiam conferentibus, qui ſe ultro ad pœnam ipſi obtuliſſent, cum ueniam de-
diſſet prætor: profectus extēplo ad alias ciuitates, omnibus imperata facientibus, quie-
to exercitu pacatũ agrum, qui paulo ante ingenti tumultu arſerat, peragrauit. Hæc le-
nitas prætoris, qua ſine ſanguine ferociſſimam gentem domuerat, eo gratior plebi pa- I
tribúſque fuit, quo crudelius auariúſque in Græcia bellatum & ab cõſule Licinio, & ab
Lucretio pr¿tore erat. Lucretium tribuni plebis abſentem concionibus aſſiduis lacera-
bant, cum reipublicæ cauſa abeſſe excuſaretur: ſed tum adeo uicina etiam inexplorata
erant, ut is eo tempore in agro ſuo Antiati eſſet, aquámque ex manubiis Antium ex flu
mine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta millibus æris locaſſe dicitur. tabulis
quoque pictis ex præda ſanum Aeſculapij exornauit. Inuidiam infamiámque ab Lu-
cretio auerterũt in Hortenſium ſucceſſorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiam,
querentéſque oppidum ſuum ab Hortenſio expugnatum ac direptum eſſe. Cauſam ex-
cidii fuiſſe urbi, quòd cum centum millia denariûm, & tritici quinquaginta millia mo-
diûm imperaret, ſpatium petierũt, quo de ea re & ad Hoſtiliũ conſulem & Romã mit-
terent legatos. uix dum ad conſulem ſe peruenisse, & audiſſe oppidum expugnatũ, prin K
cipes ſecuri percuſſos, ſub corona cęteros ueniſſe. Indigna ſenatui uiſa: decreuerúntque
eadem de Abderitis, quę de Coronęis decreuerant priore anno: eadémq; pro concione
edicere Q. Mænium prætorem iuſſerunt. Et legati duo, C. Sempronius Bleſus, Sex. Iu-
lius Cæſar, ad reſtituendos in libertatem Abderitas miſſi. Iiſdem mandatum, ut & Ho-
ſtilio conſuli & Hortenſio prætori nuntiarent, ſenatum Abderitis iniuſtum bellum il-
latum, conquiríque omnes qui in ſeruitute ſint, & reſtitui in libertatem, æquum cen-
ſere. Eodem tempore de C. Caſſio, qui c o s. priore anno fuerat, tum Trib. militum in
Macedonia cum A. Hoſtilio erat, querelæ ad ſenatum delatæ ſunt: & legati regis Gal-
lorũ Cincibili uenerunt. Frater eius uerba in ſenatu fecit, queſtus Alpinorũ populorũ
agros

A ag ros ſociorũ ſuorum depopulatũ C.Caſſium eſſe,& inde multa millia hominũ in ſeruitutem abripuiſſe. Sub id tempus Carnorum Hiſtrorúmque & Iapidum legati uenerunt,duces ſibi ab conſule Caſſio primum imperatos,qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monſtrarent,pacatum ab ſe tanquam ad aliud bellum gerendum abiſſe:inde ex medio regreſſum itinere,hoſtiliter peragraſſe fines ſuos:paſſim rapináſque & incendia facta:nec ſe ad id locorum ſcire,propter quam cauſam conſuli pro hoſtibus fuerint. Et regulo Gallorum abſenti,& his populis reſponſum eſt,ſenatum ea quę facta querantur,neque ſciſſe futura,neque ſi ſint facta,probare:ſed indicta cauſa damnari abſentem conſularem uirum iniurium eſſe,cum is reipublicæ cauſa abſit. Vbi ex Macedonia rediſſet C.Caſſius,tum ſi coram eum arguere uellent, cognita re ſenatum daturum operam uti ſatis fiat. Nec reſponderi tantum iis gentibus,ſed legatos mitti,duos ad regulũ trans Vrb 584. Oly. 152.

B Alpeis,tres circa eos populos placuit,qui indicarent,quæ patrum ſententia eſſet. Munera mitti legatis ex binis millibus ęris cenſuerunt:duobus fratribus regulis hęc pręcipua, torques duo ex quinque pondo auri facti,& naſa argentea quinque & uiginti pondo,& duo equi phalerati cum agaſonibus,& equeſtria arma ac ſagula,& comitibus eorum ueſtimenta liberis ſeruíſque. Hæc miſſa,illa petentibus data, ut denorum equorum iis cõmercium eſſet,educẽdique ex Italia poteſtas fieret. legati cum Gallis miſſi trans Alpeis C.Lęlius,M.Æmylius Lepidus:ad cęteros populos C.Sicinius,P.Cornelius Blaſio,T. Memmius,multarum ſimul Gracię Aſiæque ciuitatium legati Romam conuenerunt. Primi Athenenſes introducti:ii ſe quod nauium habuerint militúmque,P.Licinio conſuli & C.Lucretio prætori miſiſſe expoſuerunt,quibus eos non uſos,frumenti ſibi centum millia imperaſſe:quod quanquam ſterilem terram arent,ipſóſque etiam agreſteis,

C peregrino frumento alerent,tamen ne deeſſent officio,confeciſſe:& alia quæ imperarentur, preſtare paratos eſſe. Mileſij nihil pręſtitiſſe memorantes,ſi quid imperate ad bellum ſenatus uellet,præſtare ſe paratos eſſe polliciti ſunt. Alabandenſes templum urbis Romæ ſe feciſſe commemorauerunt, ludóſque anniuerſarios ei diuæ inſtituiſſe: & coronam auream quinquaginta pondo,quam in Capitolio ponerent,donũ Ioui OPT. MAX. attuliſſe:& ſcuta equeſtria CCC,ea cui iuſſiſſent traditúros. Donũ ut in Capitolio ponere & ſacrificare liceret petebant. Hoc Lampſaceni LXXX pondo coronam afferentes petebant,cõmemorantes diſceſſiſſe ſe à Perſeo,poſtquã Romanus exercitus in Macedoniam ueniſſet,cum ſub ditione Perſei,& ante Philippi fuiſſent. Pro eo & quòd imperatoribus Romanis omnia pręſtitiſſent, id ſe tantum orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur, & ſi pax cum Perſeo fieret, exciperentur,ne in regiam poteſta-

D tem reciperentur. Cæteris legatis comiter reſponſum. Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q.Mænius prætor iuſſus. munera omnibus in ſingulos binûm millium æris data. Alabãdenſes ſcuta reportare ad A.Hoſtilium conſulem in Macedoniam iuſſi. Et ex Africa legati ſimul Charthaginienſium tritici decies centum millia & hordei quinquaginta, indicantes ſe ad mare deuecta habere,ut quò ſenatus cenſuiſſet,deportarent. Id munus officiumque ſuum ſcire minus eſſe,quàm pro meritis populi Romani & uoluntate ſua:ſed ſæpe aliàs bonis in rebus utriuſque populi ſe gratorum fideliúmque ſociûm muneribus functos eſſe. Item Maſaniſſæ legati tritici eandem ſummam polliciti,& mille & CC equites, XII elephantos,& ſi quid aliud opus eſſet, uti imperaret ſenatus,æque propenſo animo, ac quæ ipſe ultro pollicitus ſit, præſtaturum eſſe. Gratiæ & Carthaginienſibus,& regi actæ, rogatique,ut ea quæ pollicerentur,ad Hoſtilium con-

E ſulem in Macedoniam deportarent. Legatis in ſingulos binûm millium æris munera miſſa. Cretenſium legatis commemorantibus ſe quantum ſibi imperatum à P. Licinio conſule eſſet,ſagittariorum in Macedoniam miſiſſe :cum interrogati non inficiarentur apud Perſea maiorem numerum ſagittariorum,quàm apud Romanos militare,reſponſum eſt : ſi Cretenſes bene, & grauiter deſtinarent potiorem populi Romani, quàm regis Perſei amicitiam habere,ſenatum quoque Romanum iis tanquam certis ſociis reſponſum daturum eſſe : interea nuntiarent ſuis, placere ſenatui, dare operam Cretenſes,ut quos milites intra præſidia regis Perſei haberent,eos primo quoque tempore domum reuocarent. Cretenſibus cum hoc reſponſo dimiſſis, Chalcidenſes uocati: quorum legatio ipſo introitu , ob id quòd Miccion princeps eorum pedibus captus

vrb. 584. lectica eſt introlatus, ultimæ neceſſitatis exemplo uiſa res: in qua ita affecto excuſatio F
ol. 152. ualetudinis, aut ne ipſi quidē petenda uiſa foret, ut data petēti non eſſet. Cum ſibi nihil
uiui reliquum, præterquam linguam ad deplorandas patriæ ſuę calamitates, præfatus
eſſet, expoſuit ciuitatis primum ſuę benefacta & uetera, & ea quę Perſei bello pręſtitiſ-
ſent ducibus exercitibuſque Romanis: tum quæ primo C. Lucretius in populares ſuos
prætor Romanus ſuperbe, auare, crudeliter feciſſet: deinde quæ tum, cum maxime L.
Hortenſius faceret. Quemadmodum omnia ſibi, etiam iis quæ patiantur, triſtiora, pa-
tienda eſſe ducant, potius quàm ſe dedant Perſi. quod ad Lucretium Hortenſiúmque
attineret: ſcire tutius fuiſſe claudere portas, quàm in urbem eos accipere. Qui excluſiſ-
ſent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Aenum, incolumes eſſe: apud ſe tem-
pla omnibus ornamentis compilata ſpoliatáque ſacrilegiis C. Lucretium nauibus An-
tium deuexiſſe: libera corpora in ſeruitutem abrepta, fortunas ſociorum populi Roma- G
ni direptas eſſe, & quotidie diripi. Nam ex inſtituto C. Lucretii Hortenſium quoque in
tectis hyeme pariter atque æſtate nauales ſocios habere, & domos ſuas plenas turba
nautica eſſe: uerſari inter ſe coniuges liberoſque ſuos, quibus nihil neque dicere pudendi,
neque facere. Accerſere in ſenatum Lucretium placuit, ut diſceptaret coram, purgaret-
que ſeſe. Cæterum multo plura præſens audiuit, quàm in abſentem iacta erant: & gra-
uiores potentioreſque aceeſſere accuſatores duo tribuni plebis, M. Iuuentius Talua, &
Cn. Aufidius. Ii non in ſenatu modo eum lacerarunt, ſed in cōcionem etiam pertracto
multis obiectis probris diem dixerunt. Senatus iuſſu Chalcidēſibus Q. Mænius prætor
reſpondit: quæ bene meritos ſeſe, & ante, & in eo bello quod geratur, de populo Roma-
no dicant, ea & ſcire uera eos referre ſenatum, & perinde ac debeant grata eſſe. Quę fa-
cta à C. Lucretio, fieriq́ue ab L. Hortenſio Prr. Romanis querantur: ea neque facta, ne- H
que fieri uoluntate ſenatus, quem non poſſe exiſtimare, qui ſciat bellum Perſi & ante
Philippo patri eius intuliſſe P R pro libertate Græciæ, nō ut ea à magiſtratibus ſociis at-
que amicis paterentur. Literas ſe ad L. Hortenſium prætorem daturos eſſe: quæ Chalci
denſes querantur acta, ea ſenatui nō placere. Si qui in ſeruitutem liberi ueniſſent, ut eos
conquirendos primo quoque tempore reſtituendoſque in libertatem curaret. Sociorū
naualium neminem præter magiſtros in hoſpitia deduci æquum cenſere. Hæc Horten-
ſio iuſſu ſenatus ſcripta. Munera binûm milliū æris legatis miſſa, & uehicula Miccioni
publice locata, quæ cum Brundiſium commode peruehérent. C. Lucretium, ubi dies,
quæ dicta erat, uenit, tribuni ad populum accuſarunt, mulctamq́ue decies centum mil-
lium æris dixerunt. Comitiis habitis omnes quinq; & XXX tribus eum condemnarunt.
In Liguribus eo anno nihil memorabile geſtum. Nam nec hoſtes mouerūt arma, ne- I
que conſul in agrum eorum legiones induxit: & ſatis explorata pace eius anni, milites
duarum legionum Romanarum intra dies LX, quàm in prouinciam uenit, diuiſit: ſo-
ciorum nominis Latini exercitu mature in hyberna Lunam & Piſas deducto, ipſe cum
equitibus Galliæ prouinciæ pleraque oppida adiit. Nuſquam alibi quàm in Macedo-
nia bellum erat, ſuſpectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant. itaque &
octo naues ornatas à Brundiſio ſenatus cenſuit mittēdas ad C. Futium legatum Iſſam,
qui cum præſidio duarum Iſſenſium nauium inſulæ præerat. duo millia militum in eas
naues ſunt impoſita. Quæ Q. Męnius prætor ex S C in ea parte Italiæ, quæ obiecta Illy-
rico eſt, conſcripſit. & COS. hoſtilius Ap. Claudiū in Illyricum cum quatuor millibus pe
ditum miſit, ut accolas Illyrici tutarentur, qui non contentus iis quas adduxerat copiis,
auxilia ab ſociis corrogando, ad VII millia hominū uario genere armauit: peragratáq; K
omni ea regione ad Lycnidū Daſſaretiorū conſedit. Haud procul inde Vſcana oppidū,
finium plerunque Perſei erat. X millia ciuium habebat & modicū cuſtodiæ cauſa Cre-
tenſium præſidiū. Inde nuntii ad Claudium occulti ueniebant, ſi propius copias admo-
uiſſet, paratos fore qui proderent urbem: & operæpretium eſſe, non ſe amicoſq; tantū,
ſed etiam milites præda expleturū. Spes cupiditati admota ita occæcauit animū, ut nec
ex iis qui uenerunt, quenquā retineret, nec obſides pignus futuros furto & fraude agen
dę rei poſceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet die tantū ſtatuta profectus
à Lycnido. duodecim millia ab urbe ad quam tendebat, poſuit caſtra. Quarta inde uigi
lia ſigna mouit, mille ferme ad præſidium caſtrorum relictis. incompoſiti longo agmi-
ne

A ne effuſi,infrequentes, cum nocturnus error diſſiparet, ad urbem peruenerunt. Creuit vrb. 585.
negligentia,poſtquam neminem armatum in muris uiderunt. Cæterum ubi primum Oly. 153.
ſub iactu teli fuerunt,duabus ſimul portis erumpitur: & ad clamorem erumpētium in-
gens ſtrepitus è muris ortus,ululantium mulierum cum crepitu undique æris,& incō-
dita multitudo,turba immixta ſeruili, uariis uocibus perſonabat. Hic tam multiplex
undique obiectus terror effecit, ne ſuſtinere primā procellam eruptionis Romani poſ-
ſent. Itaq; fugientes plures,quàm pugnantes interempti ſunt:uix duo millia hominū cū
ipſo legato in caſtra perfugerunt. Quò longius iter in caſtra erat, eò plureis feſſos con-
ſectandi hoſtibus copia fuit. ne moratus quidem in caſtris Appius, ut ſuos diſſipatos
fuga colligeret:quæ res palatis per agros ſaluti fuiſſet: ad Lycnidum protinus reliquias
cladis reduxit. Hęc & alia haud proſpere in Macedonia geſta, ex Sexto Digitio tribuno
B militū, qui ſacrificij cauſa Romam uenerat, ſunt audita. Propter quæ ueriti patres ne
quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Fuluium Flaccum &
M. Caninium Rebilum miſerunt, qui comperta quæ agerentur referrent:& ut A. Ho-
ſtilius COS. comitia conſulibus ſubrogandis ita ediceret,uti menſe Ianuario comitia ha
beri poſſent:& ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. Recio Pr. man-
datum,ut edicto ſenatores omnes ex tota Italia, niſi qui reipublicæ cauſa abeſſent, Ro-
mam reuocaret: qui Romæ eſſent,ne quis ultra mille paſſuum ab Roma abeſſet. Ea uti
ſenatus cenſuit, ſunt facta. Comitia conſularia ad v Calend. Septemb. fuere. Creati
COSS. ſunt Q. Martius Philippus iterū, & Q. Seruilius Cepio. Poſt diem tertiū Prr.
ſunt facti,C. Decimius,M. Claudius Marcellus,M. Sulpitius Gallus,C. Martius Figu-
lus,Ser. Cornelius Lentulus,P. Fonteius Capito. Deſignatis Prr. præter duas urbanas,
C quatuor prouinciæ ſunt decretæ, Hiſpania, & Sardinia, & Sicilia, & claſſis. Legati ex
Macedonia exacto admodum menſe Februario redierunt. Hi quas res ea ęſtate proſpe-
re geſſiſſet rex Perſeus, referebāt: quantúſque timor ſocios populi Romani cepiſſet,tot
urbibus in poteſtatem regis redactis. Exercitum conſulis infrequentem commeatibus
uulgo datis per ambitionem eſſe: culpam eius rei conſulem in tribunos militum, con-
trà illos in conſulem conferre. Ignominiam Claudij temeritate acceptam eleuare eos
patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario dele-
ctu conſcriptos ibi milites amiſſos referebant. Conſules deſignati, ubi primum magi-
ſtratū iniſſent, de Macedonia referre ad ſenatum iuſſi:deſtinatæque prouinciæ iis ſunt,
Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum eſt: tertio die poſt Terminalia calendæ
intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo
D deceſſerunt,L. Furius Philus,& C. Liuius Salinator. In locum Furij,T. Manlium Tor-
quatum,in Liuij, M. Seruilium pontifices legerūt. Principio inſequentis anni cū COSS.
noui Q. Martius & Q. Seruilius de prouinciis retuliſſent,primo quoque tempore aut
comparare eos inter ſe Italiam & Macedoniā, aut ſortiri placuit. Priuſquam id ſors cer-
neret, in incertum,ne quid gratia momenti faceret,in utranque prouinciam,quod res
deſideraret ſupplemēti decerni. In Macedoniam peditum Romanorum ſex millia,ſo-
ciorum nominis Latini ſex millia:equites Romanos CCL, ſocios CCC: ueteres milites
dimitti, ita ut in ſingulas Romanas legiones ne plus ſena millia peditum, CCC equites
eſſent. Alteri COS. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorū, quem in ſupple-
mētum legeret: id modo finitum, ut duas legiones ſcriberet, quæ quina millia peditum
& ducenos haberent,equites trecenos. Peditum Latinorū maior quàm collegæ decre-
E tus numerus:peditū x millia, & DC equites. quatuor prætetea legiones ſcribi iuſſæ, quæ
ſi quò opus eſſet educerentur. Tribunos,iis nō permiſſum ut conſules facerēt,populus
creauit. Socius nominis Latini XVI millia peditū, & mille equites imperati. Hunc exer-
citum parari tantum placuit, ut exiret ſi quò res poſceret. Macedonia maxime curam
præbebat: in claſſem mille ſocij nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia ſcribi
iuſſi:totidem ut ex Sicilia ſcriberentur: & cui ęa prouincia eueniſſet,mandatū ut eos in
Macedoniam,ubicunque claſſis eſſet, deportandos curaret. In Hiſpaniam tria millia
peditum Romanorum in ſupplemētum, CCC equites decreti. Finitus ibi quoque in le-
giones militum numerus, peditum quina millia, treceni & XXX equites. Et ſociis im-
perare prætor,cui Hiſpania obueniſſet, iuſſus, quatuor millia peditum, & CCC equites.

Vrb. 585. Non ſum neſcius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere uulgo nunc credát, F
Oly. 153. neque nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. Cæte-
rum & mihi uetuſtas res ſcribenti, neſcio quo pacto antiquus fit animus: & quædã reli-
gio tenet, quę illi prudentiſſimi uiri publice ſuſcipienda cenſuerint, ea pro dignis habe-
re, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nuntiata: facem
in cælo conſpectam: & bouem fœminam locutam publice ali. Minturnis quoque per
eos dies cæli ardẽtis ſpecies affulſerat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo tri-
duum ac treis nocteis lachrymauit. in urbe Romana duo æditui nuntiarũt, alter in æde
Fortunæ anguem iubatum à compluribus uiſum eſſe, alter in æde Primigenæ Fortu-
næ, quę in colle eſt, duo diuerſa prodigia: palmam in area enatam, & ſanguine interdiu
pluuiſſe. Duo non ſuſcepta prodigia ſunt, alterum quod in priuato loco factum eſſet:
palmam enatam impluuio ſuo T. Martius Figulus nuntiabat. alterum, quod in lo- G
co peregrino: Fregellis in domo L. Atrei haſta quam filio militi emerat, interdiu plus
duas horas arſiſſe, ita ut nihil eius ambureret ignis, dicebatur. Publicorum prodigiorũ
cauſa libri à decemuiris aditi, XL maioribus hoſtiis, quibus diis conſules ſacrificarent.
& addiderunt uti ſupplicatio fieret, cunctíque magiſtratus circa omnia puluinaria ui-
ctimis maioribus ſacrificarent, populúſque coronatus eſſet. Omnia uti Xuiri præierũt,
facta. Cenſoribus deinde creandis comitia edicta ſunt. Petierunt cenſuram principes
ciuitatis C. Valerius Leuinus, L. Poſthumius Albinus, P. Mutius Scæuola, C. Iunius
Brutus, C. Claudius Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus. Hos duos cẽſores creauit po
pulus Romanus. Cũ delectus habendi maior quàm aliàs propter Macedonicum bellũ
cura eſſet, COSS. plebem apud ſenatum accuſabant, quòd & iuniores non reſponderẽt:
aduerſus quos C. Sulpitius & M. Claudius tribuni plebis cauſam egerunt. Non con- H
ſulibus, ſed ambitioſis conſulibus delectum difficilem eſſe: neminem inuitum militem
ab iis fieri. Id ita ut eſſe ſcirent & patres conſcripti: prætores, quibus & uis imperij mi-
nor & authoritas eſſet, delectum, ſi ita ſenatui uideretur, perfecturos eſſe. Id prætoribus
magna patrum non ſine ſuggillatione conſulum mandatum eſt. Cenſores ut eam rem
adiuuarent, ita in concione edixerunt: legem cenſui cenſendo dicturos eſſe, ut præter
commune omnium ciuium iuſiurandum hæc adiurarent. Tu minor annis ſex & qua-
draginta es, túque ex edicto C. Claudij Tib. Sempronij cenſorum ad delectum prodito:
& quotieſcunque delectus erit, quem hi cenſores magiſtratum habebunt, ſi miles fa-
ctus non eris, in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legio-
nibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abeſſe, edixe-
runt de militibus P. Aelio, C. Popilio COSS. póſtue eos COSS. in Macedoniam ſcriptis: I
ut qui eorum in Italia eſſent, intra dies XXX cenſi prius apud ſeſe, in prouinciam redi-
rent. qui in patris aut aui poteſtate eſſent, eorũ nomina ad ſe ederentur. Miſſorũ quo-
que cauſas ſeſe cognituros eſſe: & quorum ante emerita ſtipendia gratioſa miſſio ſibi
uiſa eſſet, eos milites fieri iuſſuros. Hoc edicto literíſque cenſorum per fora & concilia-
bula dimiſſis, tanta multitudo iuniorum Romam conuênit, ut grauis urbi turba inſo-
lita eſſet. Præter delectum eorum, quos in ſupplementum mitti oportebat, quatuor à
C. Sulpitio Pr. ſcriptæ legiones ſunt, intráque undecim dies delectus eſt perfectus. Con
ſules deinde ſortiti prouincias ſunt: nam Prr. propter iuriſdictionem maturius ſortiti
erant. Vrbana C. Sulpitio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hiſpaniam M. Claudius
Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, claſſem
C. Martius Figulus erat ſortitus. conſulum Q. Seruilio Italia, Q. Martio Macedonia K
obuênit: Latiníſque actis Martius extemplo eſt profectus. Cepione deinde referente ad
ſenatum, quas ex nouis legionibus duas legiones ſecum in Galliam duceret, decreue-
re patres, ut C. Sulpitius, M. Claudius prętores ex his, quas ſcripſiſſent legionibus, quas
uideretur conſuli darent. Indigne patiente prætorum arbitrio conſulem ſubiectum, di-
miſſo ſenatu ad tribunal prætorum ſtans poſtulauit, ex SC deſtinarent ſibi duas legio-
nes. prætores conſuli in eligendo arbitriũ fecerunt. Senatum deinde cenſores legerunt:
M. Aemylius Lepidus princeps ab tertiis iam cenſoribus lectus. Septem è ſenatu electi
ſunt. In cenſu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi ab-
eſſent ab ſignis, cenſus docuit, in prouinciam cogebant: cauſas ſtipendiis miſſorum co-
gnoſcebant,

Non sine magna e suggillatio ne consulum

gratiosa missio

sortiti Prætores erant.

sorte ducti.

A gnoſcebant,& cuius nondum iuſta miſſio uiſa eſſet,ita iuſiurandum adigebant. Ex tui *vrb. 585.*
animi ſententia tu ex edicto C. Claudii,Tib.Sempronii cenſorum in prouinciam Ma- *Oly.153.*
cedoniam redibis : quod ſine dolo malo facere poteris . In equitibus recenſendis triſtis
admodum eorum atque aſpera cenſura fuit. multis equos ademerunt. in ea re cũ eque-
ſtrem ordinem offendiſſent, flammam inuidiæ adiicere edicto, quo edixerunt,ne quis
eorũ,qui Q. Fuluio,A. Poſthumio cenſoribus publica uectigalia aut ultro tributa con-
duxiſſent, ad haſtam ſuam accederet, ſociúſue aut affinis eius conductionis eſſet. Sæpe
id querendo ueteres publicani, cum impetrare nequiſſent ab ſenatu , ut modum pote-
ſtati cenſoriæ imponerent,tandem Trib.pleb. Rutilium ex rei priuatæ cõtentione ira-
tum cenſoribus , patronum cauſæ nacti ſunt . Clientem libertinum parietem in Sacra
uia aduerſus ædes publicas demoliri iuſſerant, quòd publico inædificatus eſſet . appel-
B lati à priuato tribuni,cum pręter Rutilium nemo intercederet,cenſores ad pignora ca-
pienda miſerunt,mulctámque pro concione priuato dixerunt.Hinc contentione orta,
cum ueteres publicani ſe ad tribunum contuliſſent , rogatio repente ſub unius tribuni
nomine promulgatur.Quæ publica uectigalia,ultro tributa,C. Claudins & Tib.Sem-
pronius locaſſent,ea rata locatio ne eſſet:de integro locarentur,& ut omnibus redimẽ-
di & conducendi promiſcue ius eſſet.Diem ad eius rogationem concilio Trib.pleb.di-
xit. Qui poſtquam uenit, ut cenſores ad diſſuadendum proceſſerunt, Graccho dicente
ſilentium fuit. cum Claudio obſtreperetur, audientiam facere præconem iuſſit. Eo fa-
cto auocatam à ſe concionem tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capito-
lio,ubi erat concilium,abiit. Poſtero die ingenteis tumultus ciere. Tib. Gracchi primũ
bona conſecrauit,quòd in mulcta pignoribúſque eius,qui tribunum appellaſſet, inter-
C ceſſioni non parendo,ſe in ordinem coëgiſſet.C.Claudio diem dixit,quòd concionem
ab ſe auocaſſet: & utrique cenſori perduellionem ſe iudicare pronuntiauit,diémque co
mitiis à C. Sulpitio Pr. urbano petiit. Non recuſantibus cenſoribus,quĩ minus primo
quoque tempore iudiciũ de ſe populus faceret,in ante dies VIII & VII Calend.Octob.
comitiis perduellionis dicta dies . Cenſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderũt,
& ibi ſignatis tabellis publicis, clauſóque tabulario, & dimiſſis ſeruis publicis, negarũt
ſe prius quidquam publici negotii geſturos , quàm iudicium populi de ſe factum eſſet.
Prior Claudius cauſam dixit:& cùm ex XII centuriis equitum VIII cenſorem conde-
mnaſſent, multæque aliæ primæ claſſis, extẽplo principes ciuitatis in conſpectu populi
annulis aureis poſitis ueſtem mutarunt, ut ſupplices plebem circumirent. Maxime ta-
men ſententiam uertiſſe dicitur Tib.Gracchus,quòd cum clamor undique plebis eſſet,
D periculum Graccho non eſſe conceptis uerbis iurauit : ſi collega damnatus eſſet , non
expectato de ſe iudicio, comitem exilii eius futurum . Adeo tamen ad extremũ ſpei ue-
nit reus,ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Abſoluto Claudio tribunus ple-
bis negauit ſe Gracchum morari.Eo anno poſtulantibus Aquileienſium legatis ut nu-
merum colonorum augeret,M & D familiæ ex S C ſcriptæ:triumuirique,qui eas dedu-
cerent,miſſi ſunt,T. Annius Luſcus,P. Decins Subulo,M.Cornelius Cethegus. Eodẽ
anno C.Popilius & Cn.Octauius legati,qui in Græciam miſſi erant,S C Thebis primũ
recitatum per omnes Peloponneſi urbes circumtulerunt, ne quis ullam rem in bellum
magiſtratibus Romanis conferret,præterquam quod ſenatus cenſuiſſet.Hoc fiduciam
in poſterum quoque præbuerat, leuatos ſe oneribus impenſiſque, quibus alia aliis im-
perantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato benigne locuti auditíque,
E egregia ſpe futuri ſtatus fidiſſima gente relicta in Aetoliam traiecerũt . Ibi nondũ qui-
dem ſeditio erat,ſed omnia ſuſpecta,criminúmque inter ipſos plena: ob quæ obſidibus
poſtulatis , neque exitu rei impoſito , in Acarnaniam inde profecti legati ſunt . Tyrrei
concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen.qui-
dam principum poſtulare , ut præſidia in urbes ſuas inducerentur, aduerſus amentiam
eorum,qui ad Macedonicam gentem trahebant: pars recuſare, ne quod bello captis &
hoſtibus mos eſſet, id pacatæ & ſociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iuſta deprecatio
hæc uiſa.Lariſſam ad Hoſtilium proconſulem,ab eo enim miſſi erant,legati redierunt.
Octauium retinuit ſecum . Popilium cum mille ferme militibus in hyberna Ambraciã
miſit.Perſeus principio hyemis egredi Macedoniæ finibus nõ auſus,ne quà in regnum

inexſuperabiles montes.
fracta ſpes.
Phalangitæ milites.
interdiu, noctuque

vrb. 585. uacuum irrumperent Romani ſub tempus brumæ, cum inexſuperabiles ab Theſſalia F
Oly. 153. montes niuis altitudo facit, occaſionem eſſe ratus frangendi finitimorum ſpes animóſque, ne quid auerſo ſe in Romanũ bellum periculi ſubeſſet. Cum à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione à Romanis præſtarent, Dardanos recens domuiſſet bello: ſolum infeſtum eſſe Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernẽs, neque ipſis quietis Illyriis, & aditum præbentibus Romanis, ſi domuiſſet proximos Illyriorum, Gentium quoque regem iam diu dubium in ſocietatem perlici poſſe: cum decem millibus peditum, quorum pars phalangitæ erãt, & duobus millibus leuium armatorum, & quingentis equitibus profectus Stuberam uenit. Inde frumento complurium dierum ſumpto, iuſſóque apparatu oppugnandarum urbium ſequi, tertio die ad Vſcana (Peneſtianæ terræ ea maxime urbs eſt) poſuit caſtra: prius tamẽ, quàm uim admoueret, miſſis qui tentarent nunc præfectorum præſidii, nunc oppidanorum animos. G erat autem ibi cum iuuentute Illyriorum Romanum præſidium. Poſtquam nihil pacati referebant, oppugnare eſt adortus, & corona eam capere conatus eſt. Cum ſine intermiſſione interdiu noctúque alij aliis ſuccedentes, pars ſcalas muris, ignem portis inferrent, ſuſtinebant tamen eam tempeſtatem propugnatores urbis: quia ſpes erat, neque hyemis uim diutius pati Macedonas in aperto poſſe, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut poſſet morari. Cæterum poſtquam uineas agi, turréſque excitari uiderunt, uicta pertinacia eſt. Nam præterquam quòd aduerſus uim pares non erãt, ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in nec opinata obſidione. Itaque cum ſpei nihil ad reſiſtendum eſſet, C. Caruilius Spoletinus, & C. Afranius à præſidio Romano miſſi, qui à Perſeo peterent, primo ut armatos ſuáque ſecum ferenteis abire fineret: dein, ſi id minus impetrarent, uitæ tantum libertatiſque fidem acciperent. Promiſſum id benignius eſt ab rege, quàm præſtitum: exire enim ſua ſecum efferentibus iuſſis, primum arma ademit. His urbe egreſſis, & Illyriorũ cohors (quingenti erant) & Vſcanienſes ſe urbémque dediderũt. Perſeus præſidio Vſcanæ impoſito, multitudinem omnem deditorum, quæ prope numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor millia autem hominum erant, præter principes, in cuſtodiam ciuitatum diuiſis, Vſcanenſibus Illyriiſque uenditis, in Peneſtiam exercitum reducit ad Oæneum oppidum in poteſtatem redigendum, & alioqui opportune ſitum: & tranſitus eà eſt in Labeates, ubi Gentius regnabat. Prætereunti frequens caſtellum Draudacum nomine peritorũ quidam regionis eius, nihil Oæneo capto opus eſſe ait, niſi in poteſtate & Draudacum ſit: opportunius etiam ad omnia poſitum eſſe. Admoto exercitu omnes extemplo dediderũt ſeſe. Qua ſpe celeriore deditione erectus, poſtquã I animaduertit quantus agminis ſui terror eſſet, undecim alia caſtella eodem metu in poteſtatem redigit. Ad perpauca ui opus fuit: cætera uoluntate dedita, & in his recepti M & D diſpoſiti per præſidia milites Romani. Magno uſui Caruilius Spoletinus erat in colloquiis, dicendo nihil in ipſos ſæuitum. Ad Oæneum peruentum eſt, quod ſine iuſta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquanto quàm cętera iuuentute, & ualidum oppidum mœnibus erat: & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc ſpem ad reſiſtendum oppidanis dabant. Perſeus circumuallato oppido, aggerem à parte ſuperiore ducere inſtituit, cuius altitudine muros ſuperaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim præliis, quibus per excurſiones & mœnia ſua oppidani tutabantur, & opera hoſtium impediebant, magna eorum multitudo uariis caſibus abſumpta eſt: & qui ſupererant, labore diurno nocturnóque & uulneribus inutiles erant. Vbi primum agger iniũctus muro eſt, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, tranſcendit: & ſcalis multis ſimul partibus impetus in urbem eſt factus. Puberes omnes interfecti ſunt: coniuges liberóſque eorũ in cuſtodiam dedit: prædæ alia militum ceſſere. Stuberam inde uictor reuertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantem apud ſe, & Aputeum Macedonem à Berœa, mittit. Iis mãdat ut exponerent æſtatis eius hyemíſque acta ſua aduerſus Romanos Dardanóſque: adiicerent recentia in Illyrico hybernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam ſecum & cum Macedonibus iungendam. Hi tranſgreſſi iugum Scordi montis, per Illyrici ſolitudines, quas de induſtria populando Macedones fecerant, ne tranſitus facíles

A faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam eſſent, Scodram labore ingenti tandẽ peruenerunt. Liſſi rex Gentius erat. eò acciti legati mandata exponentes benigne audi ti ſunt. Qui reſponſum ſine effectu tulerunt, uoluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandum id quod uellt, pecuniam maxime deeſſe. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captiuos ex Illyrico uendenti. Extemplo iidem le gati addito Glautia ex numero cuſtodum corporis, remittuntur, ſine mentione pecu niæ, qua una barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Per ſeus, in Peneſtas rurſum exercitum reducit: firmatiſque Vſcanę, & circa eam per omnia caſtella quæ receperat, præſidiis in Macedoniam ſeſe recipit. L. Cœlius Legatus Roma nus præerat Illyrico: qui moueri non auſus, cum in iis locis rex eſſet, poſt profectionem demum eius conatus in Peneſtis Vſcanam recipere, à præſidio, quod ibi Macedonum Vrb 585. Oly. 153.

B erat, cum multis uulneribus repulſus Lycnidum copias reduxit. Inde poſt dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum ſatis ualida manu in Peneſtas miſit, ad obſides ab his urbibus, quæ in amicitia cum fide permanſerant, accipiendos. Procedere etiam in Parti nos (ij quoque obſides dare pepigerant) iuſſit: ab utraque gente ſine tumultu exigi. Pe neſtarum obſides Apolloniam, Partinorum Dyrrhachium (tum Epidamni magis ce lebre nomen Græcis erat) miſſi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corri gere cupiens, Phanotem Epiri caſtellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Theſprotorumque præter Romanum exercitum ad ſex millia hominum ſecum addu xit: neque operæpretium fecit, Cleua qui relictus à Perſeo erat cum ualido præſidio, de fendente. Et Perſeus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu luſtrato, ad Stratum uocantibus Epirotis ducit. Stratus ualidiſſima tum urbs Ætoliæ erat. Sita eſt ſuper Am Stratus vrbs.

C bracium ſinum prope amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eò profectus eſt, & equitibus trecentis, quos pauciores propter anguſtias uiarum & aſperitatem du xit. Tertio die cum perueniſſet ad Citium montem, uix tranſgreſſus propter altitudinẽ niuis, locum quoque caſtris ægre inuenit. Profectus inde, magis quia manere non pote rat, quàm quòd tolerabilis aut uia aut tempeſtas eſſet, cum ingenti uexatione, præci pue iumentorum, altero die ad templum Iouis, quem Niceum uocant, poſuit caſtra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenſo, retentus altitudine amnis manſit. Quo ſpatio temporis ponte perfecto, traductis copiis diei progreſſus iter obuium Ar chidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad fi nem agri Ætoli caſtra poſita. Inde altero die ad Stratum peruentum: ubi prope Ache loum amnem caſtris poſitis, cum expectaret effuſos omnibus portis Ætolos in fidem

D ſuam uenturos, clauſas portas, atque ipſa ea nocte qua uenerat, receptum Romanum præſidium cum C. Popilio legato inuenit. Principes qui præſentis Archidami autho ritate compulſi regem accerſierant, obuiam egreſſo Archidamo certiores facti, locum aduerſæ factioni dederant ad Popilium cum mille peditibus ab Ambracia accerſendũ. In tempore & Dinarchus præfec. equitum gentis Aetolorum cum DC peditibus & equi tibus C uenit. Satis conſtabat, eum tanquam ad Perſea tendentem Stratum ueniſſe: mu tato deinde cum fortuna animo Romanis ſe aduerſus quos uenerat, iunxiſſe. Nec Po pilius ſecurior quàm debebat eſſe, inter tam mobilia ingenia erat. claues portarum cu ſtodiamque murorum ſuæ extemplo poteſtatis fecit: Dinarchum Aetolóſque cum iu uentute Stratiorum in arcem per præſidii ſpeciem amouit. Perſeus ab imminentibus ſu periori parti urbis tumulis tentatis colloquiis, cum obſtinatos, atque etiam telis pro

E cul arcentes uideret, quinque millia paſſuum ab urbe trans Petitarum amnem poſuit caſtra. Ibi concilio aduocato, cum Archidamus Epirotarumque transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis præparatis commeatibus: cum inopiam prius obſidentes quàm obſeſſi ſenſuri eſſent, maxime quòd hoſtium haud procul inde hyberna erant, territus in Aperantiam caſtra mouit. Aperantii eum propter Archidami magnam in ea gente gratiam authoritatém que, cõſenſu omnium acceperunt. is ipſe cum octingentorum militum pręſidio his eſt præpoſitus. Rex cum minore uexatione iumentorum hominumque quàm uenerat, in Macedoniam rediit. Appium tamen ab obſidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Perſei ſummouit. Cleuas cum præſidio impigrorum iuuenum inſecutus, ſub radicibus

Vrb. 585. propeinuiis montium ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducentos F
Oly.153. cepit. Appius ſuperatis anguſtiis in campo quem Eleona uocant, ſtatiua dierum paucorum habuit. Interim Cleuas aſſumpto Philoſtrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonenſem tranſcendit. Macedones ad depopulationem profecti. Philoſtratus cum cohorte ſua in inſidiis loco obſcuro conſedit. In palatos populatores cum erupiſſent ab Antigonea armati, fugientes, eos perſequentes effuſius in uallem inſeſſam ab hoſtibus præcipitant. ibi ad M occiſis, centum ferme captis, ubique proſpere geſta re, prope ſtatiua Appii caſtra mouent, ne qua uis ſociis ſuis ab Romano exercitu inferri poſſit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimiſſis Chaonúmque, & ſi qui alii Epirotæ erant, præſidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regreſſus, per Parthinorum ſocias urbes in hyberna militibus dimiſſis, ipſe Romam ſacrificii cauſa rediit. Perſeus ex Peneſtarum gente M pedites CC equites reuocatos Caſſandriam G
præſidio ut eſſent miſit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum deſtitit, cum appareret quantum in eo præſidii eſſet: nec tamen impetrare ab animo poſſet, ut impenſam in rē maximi ad omnia momēti faceret.

DECADIS QVINTAE LIBER QVARTVS.

PRincipio ueris, quod hyemem eam, qua hæc geſta ſunt inſecutum eſt, ab Roma profectus Q. Martius Philippus conſul cum quinque millibus, quod in ſupplementum legionum ſecum traiecturus erat, Brūdiſium peruenit. M. Popilius conſularis, & alii pari nobilitate adoleſcentes Tr. mil. in Macedonicas legiones conſulem ſecuti ſunt. Per H
eos dies & C. Martius Figulus prætor, cui claſſis prouincia euenerat, Brundiſium uenit, & ſimul ex Italia profecti Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde conſul ad Ambraciam egreſſus, itinere terreſtri petit Theſſaliam. Prætor ſuperato Leucata Corinthium ſinum inuectus, & Creuſæ relictis nauibus, terra & ipſe per mediam Bœotiam diei unius expedito itinere, Chalcidem ad claſſem contendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in Theſſalia circa Palæpharſalum habebat, ſicut nulla re bellica memorabili geſta, ita ad cunctam militarem diſciplinam ab effuſa licentia formato milite, & ſociis cum fide cultis, & ab omni genere iniuriæ defenſis. Audito ſucceſſoris aduentu, cum arma, uiros, equos cum * cura inſpexiſſet, ornato exercitu obuiam uenienti conſuli proceſſit. Et primus eorum I
congreſſus ex dignitate eorum ipſorum ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis. Proconſul enim ad exercitum paucis poſt diebus conſul concionem apud milites habuit. orſus à parricidio Perſei perpetrato in fratrem, cogitato in parentem: adiecit poſt ſcelere partum regnum, ueneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenem, iniurias in PR, direptiones ſociarum urbium contra fœdus: ea omnia quàm diis quoq; inuiſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Fauere enim pietati fideíque deos, per quæ PR ad tantum faſtigii uenerit. Vires deinde PR iam terrarum orbem complectentis cum uiribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus comparauit. Quanto maiores Philippi Antiochíque opes non maioribus copias fractas eſſe. Huius generis adhortatione accenſis militum animis, conſultare de ſumma gerendi belli cœpit. Eò & C. Martius Pr. à Chalcide claſſe accepta uenit. Placuit non ultra morādo in Theſſalia tempus K
terere, ſed mouere extemplo caſtra, atque pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operam ut eodem tempore claſſis quoque inuehatur hoſtium litoribus. Prætore dimiſſo conſul mēſtruum iuſſo milite ſecum ferre, profectus decimo poſt die, quàm exercitum acceperat, caſtra mouit: & unius diei progreſſus iter, conuocatis itinerum ducibus, cū exponerēt, in concilio iuſſiſſet, quà quiſq; ducturus eſſet, ſummotis iis, quā potiſſimum peteret, retulit ad cōcilium. Aliis per Pythoū placebat uia: aliis per Cambunios montes, quà priore anno duxerat Hoſtilius COS. aliis præter Aſcuridē paludem, reſtabat aliquantum uiæ cōmunis: itaq; in id tempus, quo prope diuortium itinerum caſtra poſituri erant, deliberatio eius rei differtur. In Perrhæbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichē ſtatiua habuit, ad conſulendum rurſus quam potiſſimum capeſſeret uiam.

A Per eoſdem dies Perſeus, cũ appropinquare hoſtẽ ſciret, quod iter petiturus eſſet igna- *Vrb. 585.*
rus, omneis ſaltus inſidere præſidiis ſtatuit. In iugum Cambuniorum montium (Volu- *Oly. 153.*
ſtana ipſi uocant) X millia leuis armaturæ iuuenum cum duce Aſclepiodoto mittit: ad
caſtellum quod ſuper Aſcuridem paludem erat (Lapathus uocatur locus) Hippias te-
nere ſaltum cum XII millium Macedonũ præſidio iuſſus. Ipſe cum reliquis copiis pri-
mo circa Dium ſtatiua habuit: deinde, adeo ut obtorpuiſſe inops conſilij uideretur, cũ
equitibus expeditis litore nunc Heracleam, nũc Philam percurrebat, eodem inde cur-
ſu Dium repetens. Interim conſuli ſententia ſtetit eo ſaltu ducere, ubi propter Octolo-
pum diximus regis caſtra. Præmitti tamẽ IIII M armatorum ad loca opportuna præ-
occupanda placuit, queis præpoſiti ſunt M. Claudius & Q. Martius conſulis filius: con
feſtim & uniuerſæ copię ſequebantur. Cæterum adeo ardua & aſpera & confragoſa uia
B fuit, ut præmiſſi expediti biduo quindecim millium paſſuum ægre itinere confecto ca-
ſtra poſuerint: turrim Eudieru quem cepere locum appellant. Inde poſtero die VII M
progreſſi, tumulo haud procul hoſtium caſtris capto, nuntium ad conſulem remittũt,
peruentum ad hoſtem eſſe, loco ſe tuto & ad omnia opportuno conſediſſe: ut quantum
extendere iter poſſet, conſequeretur. Solicito conſuli & propter itineris difficultatem,
quod ingreſſus erat, & eorum uicem, quos paucos inter media præſidia hoſtium præ-
miſerat, nuntius ad Aſcuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipſi fiducia eſt, con-
iunctíſque copiis caſtra tumulo qui tenebatur, quà apriſſimum ad loci naturam erat,
ſunt acclinata. Non hoſtium modo caſtra, quæ paulo plus mille paſſuum aberant, ſed
omnis regio ad Dium & Philam, oráque maris, late patente ex tam alto iugo proſpe-
ctu, oculis ſubiicitur. Quæ res accendit militi animos, poſtquam ſummam belli, ac re-
C gias omneis copias, terrámque hoſtilem tam è propinquo conſpexerunt. Itaque cũ ala-
cres, protinus duceret ad caſtra hoſtium, conſulem hortarentur, dies unus feſſis labore
uiæ ad quietem datus eſt. Tertio die parte copiarũ ad præſidiũ caſtrorum relicta, con-
ſul ad hoſtem ducit. Hippias nuper ad tuendum ſaltum ab rege miſſus erat: qui ex quo
caſtra Romana in tumulo conſpexit, præparatis ad certamen animis ſuorum, uenien-
ti agmini COS. obuius fuit. & Romani expediti ad pugnam exierant, & hoſtes leuis ar-
matura erat, promptiſſimum genus ad laceſſendum certamẽ. Congreſſi igitur extem-
plo tela coniecerunt: multa utrinq; uulnera temerario incurſu & accepta & illata, pau-
ci utriuſque partis ceciderunt. Iritatis in poſterum diem animis, maioribus copiis at-
que infeſtius concurſum ab illis, ſi loci ſatis ad explicandam aciem, fuiſſet: iugum mõ-
tis in anguſtum dorſum cuneatum, uix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit.
D Itaque paucis pugnantibus, cætera multitudo, præcipue qui grauium armorum erant,
ſpectatores pugnę ſtabant: leuis armatura etiam per anfractus iugi procurrere, & ab la-
teribus cũ leui armatura conſerere, per iniqua atque æqua loca pugnam petere: ac plu-
ribus ea die uulneratis quàm interfectis, prælium nocte diremptum eſt. Tertio die ege-
re conſilio Romanus imperator: nam neque manere in iugo inopi, neque regredi ſine
flagitio atque etiam periculo, ſed cedenti ex ſuperioribus locis inſtare hoſtis poterat:
nec aliud reſtabat, quàm audacter commiſſum, pertinaci audacia, quæ prudens inter-
dum in exitu eſt, corrigere. Ventũ quidem erat eò, ut ſi hoſtem ſimilem antiquis Ma-
cedonum regibus habuiſſet conſul, magna clades accipi potuerit. Sed cũ ad Dium per
litora cum equitibus uagaretur rex, & ab XII M prope clamorem & ſtrepitũ pugnan-
tium audiret, nec auxit copias, integros feſſis ſubmittendo, neque ipſe, quod plurimũ
E intererat, certamini affuit, cum Romanus imperator maior LX annis & prægrauis cor
pore, omnia militaria munera ipſe impigre obiret: egregie ad ultimũ in audacter com-
miſſo perſeuerauit, & Popilio relicto in cuſtodia iugi, per inuia tranſgreſſus, præmiſſis
qui repurgarent iter: Attalum & Miſagenem, cum ſuæ gentis utrunque auxiliaribus
præſidio eſſe ſaltum aperientibus iubet. Ipſe equites impedimentáque præ ſe habens,
cum legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor deſcendentibus cum ruina iumento-
rum ſarcinarúmque: progreſſis uix dum IIII millia paſſuũ nihil optabilius eſſe, quàm
redire quà uenerant, ſi poſſent. Hoſtilem prope tumultũ agmini elephanti præbebant:
qui ubi ad inuia uenerant, deiectis rectoribus cum horrendo ſtridore pauorem ingen-
tem equis maxime incutiebant, donec traducendi eos ratio inita eſt. Per procliue ſum-

A ſecundis caſtris peruenit ad Dium: metariq; ſub ipſo templo, ne quid ſacro in loco uio- Vrb. 585.
laterur, iuſſit. Ipſe urbem ingreſſus, ſicut non magnam ita exornatam publicis locis & Oly. 153.
multitudine ſtatuarum, munitámque egregie, uix ſatis credere in tantis rebus ſine cau-
ſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. unum diem ad exploranda circa omnia moratus
caſtra mouet, ſatiſque credens paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnē nomine
Mityn proceſſit. Poſtero die progreſſus Agaſſam urbem tradentibus ſeſe ipſis recepit:
& ut reliquorum Macedonum animos ſibi conciliaret, obſidibus contentus, ſine præſi-
dio relinquere ſe eis urbem, immunéſque ac ſuis legibus uicturos eſt pollicitus. Progreſ
ſus inde diei iter, ad Aſcordum flumen poſuit caſtra: & quantum procederet longius à
Theſſalia, eò maiorem rerum omnium inopiam ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubi-
tatione omnibus exēpta, quid intercluſo ab Theſſalia patiendū fuiſſet, cui procul inde
B abſcedere tutū non eſſet. Perſeus cōtractis in unū omnibus copiis ducibúſq; , increpare
præfectos præſidiorū, ante omnes Aſclepiadotū atque Hippiam: ab his dicere clauſtra
Macedoniæ tradita Romanis eſſe: cuius culpæ reus nemo iuſtius, quam ipſe fuiſſet.
Conſuli poſtquam ex alto cōſpecta claſſis ſpem fecit cum commeatu naues uenire (in-
gens enim caritas annonę, ac prope inopia erat) ab inuectis iam portum audit, onera-
rias naues Magneſiæ relictas eſſe. Incerto inde quidnam agendum foret (adeo ſine ulla
ope hoſtis quæ aggrauaret, cum ipſa difficultate rerum pugnandum erat) per opportu-
ne literę à Sp. Lucretio allatę ſunt: caſtella ſe, quę ſuper Tempe eſſent, & circa Philan te-
nere omnia, frumentique in iis & aliarum in uſum rerū copiam inueniſſe. His magno-
pere lętus COS. ab Dio ad Philan ducit: ſimul ut præſidium eius firmaret, ſimul ut militi
frumentum, cuius tarda ſubuectio erat, diuideret. Ea profectio famā haud quaquā ſe-
C cundam habuit. nam alii metu receſſiſſe eum ab hoſte ferebant, quia manenti impera-
tori prælio dimicandum foret: alii ignarum belli, quæ in dies fortuna nouaret: ut qui of
ferentibus ſeſe rebus omiſiſſet è manibus ea, quæ mox repeti non poſſent. Simul enim
ceſſit poſſeſſione Dii, excitauit hoſtem, ut tunc tandem ſentiret recuperanda eſſe, quæ
prius culpa amiſſa forent. Audita enim profectione conſulis, regreſſus Dium, quæ diſie
cta ac uaſtata ab Romanis erant, reficit: pinnas mœnium decuſſas reponit, ab omni
parte muros firmat: deinde quinque millia paſſuum ab urbe citra ripam Enipei amnis
caſtra ponit, amnem ipſum tranſitu perdifficilem pro munimento habiturus. Fluit ex
ualle Olympi mōtis, æſtate exiguus, hybernis idem incitatus pluuiis: & ſuprà rupes in-
genteis gurgitibus facit: & intrà prorupta in mare euoluendo terram præaltas uoragi-
nes, cauatóq; medio alueo ripas utrinque præcipites. Hoc flumine Perſeus ſeptum iter
D hoſtis credēs, extrahere reliquum tempus eius ęſtatis in animo habebat. Inter hęc COS.
à Phila Popilium cum duobus millibus armatorum Heracleam mittit. Abeſt à Phila V
M ferme paſſuum, media regione inter Dium Tempéque, in rupe amni imminente po-
ſitum. Popilius priuſquam armatos muris admoueret, miſit qui magiſtratibus princi-
pibúſque ſuaderent, fidem clementiámque Romanorum, quàm uim experiri mallent.
Nihil ea conſilia mouerunt. quia ignes ad Enipeum ex regis caſtris apparebant. Tum
terra maríque (& claſſis appulſa ab litore ſtabat) ſimul armis ſimul operibus machiniſ-
que oppugnari cœpti. Iuuenes etiam quidam Romani, ludicro circenſi ad uſum belli
uerſo, partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effuſione indu-
cta beſtiis omnium gentium circum complendi, uaria ſpectaculorum conquirere gene
ra: nec ſemel quadrigis, ſemel deſultore miſſo, uix unius horæ tempus utrunque curri-
E culum complebat. Inter cętera ſexageni ferme iuuenes, interdum plures, apparitoribus
ludi armati inducebātur. Horum inductio in parte ſimulachrum decurrētis exercitus
erat, ex parte elegantioris exercitii quàm militaris artis, propiórque gladiatoriū armo-
rum uſum. Cum alios decurſus edidiſſent motus, quadrato agmine facto, ſcutis ſuper
capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſummiſſioribus, tertiis magis & quartis, po-
ſtremis etiam genu nixis, faſtigiatam ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebāt.
Hinc L ferme pedum ſpatio diſtantes duo armati procurrebant, comminatiq; inter ſe
ab ima in ſummam teſtudinem per denſata ſcuta cum euaſiſſent, nunc uelut propu-
gnantes per oras extremæ teſtudinis, nunc in media inter ſe concurrentes haud ſecus
quàm ſtabili ſolo perſultabant. Huic teſtudini ſimillima parti muri admota, cū armati

vrb. 585. ſuperſtantes ſubiſſent, propugnatoribus muri faſtigin altitudinis æquabantur, depulſiſ F
oly. 153. que iis, in urbem duorum ſignorum milites tranſcenderunt. Id tantum diſſimile fuit,
quòd in fronte extrema, & ex lateribus, ſoli non habebant ſuper capita elata ſcuta, ne
nudarent enrpnra: ſed prætecta pugnantium more: ita nec ipſos tela ex muro miſſa ſub
eunteis læſerunt, & teſtudini iniecta imbtis in modnm lubrico faſtigin innoxia ad imū
labebantur. Et c n s capta iam Heraclea caſtra eò promouit, tanquam Dium, atque in
de ſummoto rege, in Pieriam etiam prngreſſurus. Sed hyberna iam præparans uias cō-
meatibus ſubuehendis ex Theſſalia muniri iubet, & eligi horreis opportuna loca, rectá
que ædificari, ubi diuerſari portantes commeatus poſſent. Perſeus tandem pauore eo
quo attonitus fuetat, receptn animn, mallet impetiis ſuis non nbtemperatum eſſe, cum
rtepidans, gazam in mate deiici Pellę, Theſſalonicę naualia iuſſerat incendi. Androni
cus Theſſalnnicam miſſus traxerat tempus, id ipſum qund accidit, pœnitentiæ relin- G
qnens locum. Incautinr Nicias Pellę proiiciendo pecunię partem, quod fuerat nactus:
ſed in rem emendabilem uiſus lapſus eſſe, quòd per urinatores nmne ferme extractum
eſt: tantúſque pudor regi paunris eius fuit, ut urinatores clam interfici iuſſerit: deinde
Andronicum quoque & Nician, ne quis tam dementis imperii conſcius exiſteret. Inter
hæc C. Martius cum claſſe ab Heraclea Theſſalonicam profectus, & agrum pluribus lo
cis expoſitis per litora armatis late uaſtauit: & procurrētes ab urbe ſecundis aliqunt prę-
liis rrepidos intra mœnia cōpulit. iámq; ipſi urbi tetribilis erat, cū diſpoſitis omnis ge-
netis tormentis, non uagi modo circa murns temere appropinquātes, ſed etiam qui in
nauibus erār, ſaxis tormenro emicantibus percutiebātur. Reuocaris igirur in naues mi
litibus, omiſſáque Theſſalnnicæ oppngnatione, Aeniam inde petunt. x v millia paſſuū
ea urbs abeſt, aduerſus Pydnam poſita, fertili agrn. Peruaſtatis finibus eius, legentes o- H
ram Antigoneam perueniunr. Ibi egreſſi in terram primo & uaſtarunt agros paſſim, &
aliquantum prædæ contulerunt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones mixri pe
dites equitéſque fugienres effuſe ad mare perſecuti, D ferme occiderunt, & nnn minus
ceperunt. nec aliud quàm ultima neceſſitas, cum recipere ſe tuto ad naues prohiberen-
tur, animos militum Romannrum ſimul deſperatione alia ſalutis, ſimul indiguitate iri
tauit. redintegrara in litore pugna eſt: adiuuere, & qui in nauibus erant. Ibi Macedonū
ducenti ferme cæſi, par numerus caprus. Ab Antigonea claſſis profecta ad agrum Palle
nenſem, exſcenſionem ad populandum fecit. Finium is ager Caſſandrenſium erat, lon
ge fertiliſſimus omnis nræ quam præteruecti fuerant. Ibi Eumenes rex x x tectis naui-
bus ab Elea profectus obnius fuit, & quinque miſſæ à Pruſia rege tectæ naues. Hac ui-
rium acceſſione animus creuit prętori, ur Caſſandream oppugnatet. Condita eſt à Caſ I
ſandro rege in ipſis faucibus, qnæ Pallenenſem agrum cæteræ Macedoniæ iungunt,
hinc Toronaicn, hinc Macedonicn ſepta mari. Eminet nanque in altum lingua, in
qua ſita eſt: nec minus quàm in altum magnitudine Atho mons excutrit, obuerſa in re-
gionem Magneſiæ duobus imparibus promontoriis, quorum maiori Poſideum eſt no-
mē, minori Canaſtreum. Diuiſis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas
uocant, munimenra ceruis etiam obiectis nt uiam intercluderet, à Macedonico ad To-
rnnaicum mare perducit. Ab altera parte Euripus eſt. Inde Eumenes oppugnabat. Ro-
manis in foſſa complenda, quam nuper nbiecerat Perſeus, plurimum erat labntis. Ibi
qnærenti Pr. quia nuſquam cumuli apparebant, quò regeſta è foſſa terra foret, mnnſtra
ti ſunt fornices, non ad eandem craſſitudinem qua ueterem murum, ſed ſimplici laterū
ordine ſtructns eſſe. Cnnſilium igitur cepit, rransfnſſo pariete iter in urbem patefacere. K
Fallere autem ita ſe poſſe, ſi muros à parte alia ſcalis adortus, tumulru iniectn in cuſtn-
diam eius loci propugnatores urbis auertiſſet. Erant in præſidio Caſſandreæ præter nō
contemnendam iuuentutem oppidanorum D C C C Agrianes & M millia Peneſtarum
Illyriorum à Pleurato inde miſſi, bellícoſum utrunqi genus. His tuentibus murns, cum
ſubire Romani ſumma ui niterentur, momento temporis parieres fornicum perfoſſi
urbem patefecerunt. quòd ſi qui irrupere, armati fuiſſent, extempln cepiſſent. Hoc ubi
perfectum eſſe opus militibus nuntiatum eſt, clamorem alacres gaudio repente tollunt,
aliis parte alia in urbem irrupturis. Hoſteis primum admiratio cepit, quidnam ſibi re-
pentinus clamor uellet. Pnſtquam patēre urbem accepere præfecti præſidii, Pytho, &
Phi-

A Philippus Proco, qui occupaſſet aggredi opus factum eſſe rati, cum ualida manu Agrianum Illyriorúmque erumpunt: Romanóſque, qui alii aliunde coibant conuocabantúrque, ut ſigna in urbem inferrent, incompoſitóſque atque inordinatos fugant, perſequuntúrq; ad foſſam: in qua compulſos ruina cumulant. DC ferme ibi interfecti, omnéſque prope qui inter murum foſſamque deprenſi erant, uulnerantur. Ita ſuo ipſe conatu perculſus prætor, ſegnior ad alia factus conſilia erat: & ne Eumeni quidem, ſimul à mari, ſimul à terra aggredienti, quidquam ſatis procedebat. Placuit igitur utriq;, cuſtodiis firmatis, ne quod præſidium ex Macedonia intromitti poſſet, quoniam uis aperta non proceſſiſſet, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his, X regii lembi ab Theſſalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus miſſi, cum in ſalo ſtantes hoſtium naues cõſpexiſſent, ipſi obſcura nocte ſimplici ordine quàm poterant proxime litus tenentes, Vrb 585 Oly. 153.

B intrarũnt urbem. Huius noui præſidii fama abſiſtere oppugnatione ſimul Romanos regémque coëgit. circumuecti promontorium ad Toronem claſſem appulerunt. Eam quoque oppugnare adorti, ubi ualida defendi manu animaduerterũt, irrito incepto Demetriadem petunt. Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis uidiſſent, prætervecti ad Iolcon claſſem appulerunt, inde agro uaſtato Demetriadem quoque aggreſſuri. Inter hæc & COS. ne ſegnis ſederet tantum in agro hoſtico, M. Popilium cum V millibus militum ad Melibœam urbem oppugnandã mittit. Sita eſt in radicibus Oſſæ mõtis, qua parte in Theſſaliam uergit, opportune imminens ſuper Demetriadem. Primus aduentus hoſtium perculit incolas loci: collectis deinde ex nec opinato pauore animis, diſcurrunt armati ad portas ac mœnia quà ſuſpecti aditus erant: ſpémque extemplo inciderunt, capi primo impetu poſſe. Obſidio igitur parabatur, & opera oppugnationum

C fieri cœpta. Perſeus cum audiſſet ſimul Melibœam à conſulis exercitu oppugnari, ſimul claſſem Iolci ſtare, ut inde Demetriadem aggrederetur: Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus millibus Melibœam mittit. eidem imperatum, ut ſi à Melibœa ſubmouiſſet Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, quàm ab Iolco ad urbem caſtra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Melibœæ cũm in ſuperioribus locis repente apparuiſſet, cum trepidatione multa relicta opera ſunt, ignéſque iniectus. Ita à Melibœa abſceſſum eſt. Euphranor ſoluta unius urbis obſidione, Demetriadem extemplo ducit. Nec tum mœnia modo, ſed agros etiam confiderunt ſe à populationibus tueri poſſe: & eruptiones in uagos populatores non ſine uulneribus hoſtium factæ ſunt. Circumuecti tamẽ mœnia ſunt Pr. & rex, ſitum urbis contemplantes, ſi qua parte tentare aut opere aut ui poſſent. Fama fuit, per Cydantẽ Cretenſem & An-

D timachum qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenen & Perſea conditiones amicitiæ. ab Demetriade certe abſceſſum eſt. Eumenes ad conſulem nauigat: gratulatus quòd proſpere Macedoniam intraſſet, Pergamum in regnum abit. Martius Figulus Pr. parte claſſis in hyberna Sciathum miſſa, cum reliquis nauibus Oreum Bœotiæ petit: eã urbem aptiſſimam ratus unde exercitibus, qui in Macedonia, quíque in Theſſalia erãt, mitti commeatus poſſent. De Eumene rege longe diuerſa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec claſſe adiutum ab eo prætorem eſſe, cum ſæpe eum literis acceſſiſſet, tradit: nec cum gratia ab conſule profectum in Aſiam. indignatum quòd ut iiſdem caſtris tenderet, permiſſum non fuerit: ne ut equites quidem Gallos, quos ſecum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuiſſe. Attalum fratrem eius, & remanſiſſe apud conſulem: & ſynceram eius fidem ęquali tenore, egregiámque operam in eo bello fuiſſe. Dum bel-

E lum in Macedonia geritur, legati tranſalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipſius traditur nomen, gentis ex qua fuerit non traditur) Romam uenerunt pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab ſenatu actæ, munerá que miſſa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus armáque equeſtria. Secundum Gallos Pamphili legati coronam auream ex XX millibus Philippiorũ factam, in curiam intulerunt: petentibúſque iis, ut id donum in cella IOVIS ponere, & ſacrificare in Capitolio liceret, permiſſum: benignéque amicitiam renouare uolentibus legatis reſponſum: & binûm millium æris ſingulis miſſum munus. Tum ab rege Pruſia, & paulo poſt ab Rhodiis de eadem re longe aliter differentes legati auditi ſunt. utraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perſeo egit. Pruſiæ preces magis quàm poſtulatio

Vrb. 585. fuere, profitētis & ad id tempus ſe cum Romanis ſtetiſſe, & quoad bellum foret, ſtatu- F
Ob. 153. rum. Cæterum cum ad ſe à Perſeo legati ueniſſent dę finiendo cum Romanis bello, &
iis pollicitum deprecatorem apud ſenatum futurum, petere, ſi poſſent inducere in ani-
mũ, ut finiant irã, ſe quoq; in gratia reconciliatæ pacis poſſe uti. Hæc regii legati. Rho-
dii ſuperbe commemoratis erga populum Romanum beneficiis, & pene uictoriæ utiq;
de Antiocho rege maiore parte à ſe uindicata, adiecerunt, cum pax inter Macedonas
Romanóſque eſſet, ſibi amicitiam cum rege Perſeo cœptam. eam ſe inuitos, nullo eius
in ſe merito, quoniam ita Romanis uiſum ſit, in ſocietatem ſe belli trahere, interrupiſſe.
Tertium ſe annum multa eius incommoda belli ſentire, mari intercluſo inopia inſulã
premi, amiſſis maritimis uectigalibus atque commeatibus. Cum id ultra pati non poſ-
ſent, legatos alios ad Perſea in Macedoniam miſiſſe, qui ei denuntiarent, Rhodiis placę
re pacem eum componere cum Romanis: ſe Romam eadem nuntiatum miſſos: per G
quos ſtetiſſet quo minus belli finis fieret: aduerſus eos quid ſibi faciundum eſſet Rho-
dios conſideraturos eſſe. Ne nunc quidem hæc ſine indignatione legi audiríue poſſe
certum habeo: inde exiſtimari poteſt, qui habitus animorum audientibus ea patribus
fuerit. Claudius nihil reſponſum author eſt: tantum S C recitatum, quo Caras & Licios
liberos eſſe iuberet P R: literáſque extemplo ad utranque gentẽ ſcirent indicatum mit-
ti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiam uix curia paulo ante
ceperat, corruiſſe. Alii reſponſum eſſe tradunt: P R & principio huius belli, haud ua-
nis autoribus compertum habuiſſe, Rhodios cum Perſeo rege aduerſus Rempu. ſuam
occulta cõſilia iniſſe: & ſi id antè dubium fuiſſet, legatorum paulo antè uerba ad certum
redegiſſe: & plerunque ipſam ſe fraudem, etiam ſi initio cautior fuerit, detegere. Rho-
dios nuntio in orbe terrarum arbitria belli pacíſque agere: deorum nutu arma ſumptu H
ros poſitutóſque Romanos eſſe. Iam non deos fœderum teſteis, ſed Rhodios habituros.
Itá ne tandem iis pareatur, exercitúſque de Macedonia deportentur? Viſuros eſſe quid
ſibi faciundum ſit. quid Rhodii uiſuri ſint, ipſos ſcire: populum certe Romanum deui-
cto Perſeo, quod propediem ſperent fore, uiſurum, ut pro meritis cuiuſque in eo bello ci
uitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in ſingulos binûm millium æris
miſſum eſt: quod ii non acceperunt. Literæ deinde recitatæ Q. Martii conſulis ſunt,
quemadmodum ſaltu ſuperato in Macedoniam tranſiſſet, ibi & ex aliis locis commea-
tus rempublicam proſpectos in hyemem habere, & ab Epirotis XX millia modiûm tri
tici, X hordei ſumpſiſſe, ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorũ curaretur. Ve-
ſtimenta militibus ab Roma mittenda eſſe: equis CC ferme opus eſſe, maxime Numi-
dis, nec ſibi in his locis ullam copiam eſſe. S C ut ea omnia ex literis conſulis fierent, fa- I
ctum eſt. C. Sulpitius prætor VI M togarum, XXX tunicarum, & equos, deportanda in
Macedoniam, præbendáque arbitratu conſulis locauit: & legatis Epirotarum pecuniã
pro frumento ſoluit. & Oneſimum Pythonis filium nobilem Macedonem in ſenatum
introduxit. Is pacis ſemper author regis fuerat, monuerátque, ſicut pater eius Philippus
inſtitutum uſque ad ultimum uitæ diem ſeruabat, quotidie bis in die fœderis icti cum
Romanis perlegendi, ut eum morem, ſi non ſemper, crebro tamẽ uſurparet. Poſtquam
deterrere eum à bello nequiit, primo ſubtrahere ſeſe per alias atque alias cauſas, ne in-
tereſſet iis quæ non probabat, cœpit: poſtremo cum ſuſpectum ſe eſſe cerneret, & prodi-
tionis interdum crimine inſimulari, ad Romanos transfugit: magnóque uſui conſuli
fuit. Ea introductus in curiam cum memoraſſet, ſenatus in formulam ſociorum eum re
ferri iuſſit: locum lautia præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani eſſet, du- K
centa iugera dari, & ædes Tarenti emi. uti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum.
Cenſores cenſum idibus Decembribus ſeuerius q̃ ante habuerũt: multis equi adempti,
inter quos P. Rutilio, qui tribunus pl. eos uiolenter accuſaret, tribu quoque is motus,
& operarius factus ad opera publica facienda. Cum eis dimidium ex uectigalibus eius
anni attributum ex ſenatuſconſulto à quæſtoribus eſſet, Tib. Sempronius ex ea pecu-
nia, quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni ſignum, laneáſ
que & tabernas coniunctas in publicum emit: baſilicámque faciendam curauit, quæ
poſtea Sempronia appellata eſt. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxi
me belli curam in ſermonibus homines habebant, quos in annum conſules ad finiendũ
tandem

A taodem id bellum crearent. Itaqne s c factum eſt, ut Cn. Seruilius primn quoque tem- vrb. 586.
pore ad comitia habenda ueniret. s c Sulpitius Pr. ad conſulem poſt paucos dies recita- Oly. 153.
uit, quibos ante diem in urbem uenturum. & c o s. maturauit: & comitia en die qui di-
ctus erat, ſunt perfecta. Conſules creati L. Æmylius Paulus iterum, ſeptimodecimo
anno poſtquam primn c o s. fuerat, & C. Licinius Craſſus. Prætores poſteto die facti,
Cn. Bæbins Pamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octauius, P. Fonteius Balbus, M. Ebu-
tius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturius agerentur, belli Macedonici ſti-
mulabat cura. Itaque deſignatos extemplo ſortiri placuit prouincias, ut utri Macedo-
nia conſuli, cuique prætnri claſſis eueniſſet, ſciretur: ut iam inde cogitarẽt pararẽtque
quæ bello uſui forent: ſenatúmque cnnſulerent, ſi qua re cnnſulto npus eſſet. Latinas,
ubi magiſtratum iniſſent, quòd per religiones poſſet, primo quoque tempore fieri pla-
B cere, neque conſulem, cui eundum in Macedoniam eſſet, teneri. His decretis, conſuli-
bus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iuriſdictiones in urbe, claſſis, & Hi-
ſpania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ ſunt. Conſulum Æmylio Macedo-
nia, Licinio Italia euênit. Prætores Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregrinam, &
ſi quò ſenatus cenſuiſſet, Cn. Octauius claſſem, P. Fonteius Hiſpaniam, M. Ebutius
Siciliam, C. Papirius Sardiniam eſt ſortitus. Extemplo apparuit omnibus nnn ſegni-
ter id bellum L. Æmylium geſturum, præterquam quòd alius uir erat, etiã quòd dies
noctéſque intentus ea ſola quę ad id bellum pertinerent, animo agitabat. Iam nmnium
primum à ſenato petit, ut legatos in Macedoniã mitterent ad exercitus uiſendos claſ-
ſemq́ue, & comperta referenda, quid aut terreſtribus aut naualibus copiis opus eſt. Prę-
terea ut explorarent copias regias, quãtum poſſent, quáque prouincia noſtra, quà ho-
C ſtium foret: utrum intra ſaltus caſtra Romani haberent, an iam omnes anguſtiæ exu-
peratæ, & in æqoa loca perueniſſent: qui fideles nobis ſocij, qoi dubij, ſuſpenſǽque ex
fortnna fidei, qui certi hoſtes uiderentur: qnanti præparati commeatus, & unde terre-
ſtri itinere, unde nauibus ſupportarẽtur: quid ea æſtate terra maríque rerum geſtatum
eſſet: ex his bene cognitis certa in futurum conſilia capi poſſe ratus. Senatos Cn. Serui-
lio c o s. negotium dedit, ut is in Macedoniam quns L. Æmilio uideretur, legaret. Le-
gati biduo poſt profecti, Cn. Domitius Ænnbarbus, A. Licinius Nerua, L. Bæbius. Bis
in exitu anni eius lapidatum eſſe nuntiatum eſt in Romano agro: ſimol in Veienti-
bus nouendiale ſacrum factum eſt. Sacerdotes eo anno mortui ſunt, P. Quintilius
Varos flamen Martialis, & M. Claudius Marcellos Xuir: in cuius locum Cn. Octauius
ſuffectus. Et iam magnificentia creſcente nntatum eſt, ludis Circenſibus P. Cornelij
D Scipionis Naſicæ, & P. Lentuli ædiliom curulium L X I I I Africanas, & X L urſos & ele-
phantos luſiſſe, L. Æmilio Paulo, C. Licinin c n s s. Idibus Martiis principio inſequen-
tis anni, cum in expectatione patres fuiſſent, maxime qoidnam conſul de Macedonia,
cuius ea prnuincia eſſet, referret, nihil ſe habere Paulus qund referret, cum nondum
legati rediſſent, dixit. Cæterum Brundiſij legatns iam eſſe, bis ex curſu Dyrrhachium
eiectos. Cognitis mnx, quæ nnſci prius in rem eſſet, relaturum: id fore intra perpau-
cos dies. Et ne quid prnfectionem ſuam teneret, pridie idus Apriles Latinis eſſe con-
ſtitutam diem. Sacrificin rite perfecto, ſe & Cn. Octauium ſimul ſenatus cenſuiſ-
ſet exituros eſſe: C. Licinin collegæ ſun fore curæ ſe abſente, ut ſi qua parari mittí-
ue ad id bellum npus ſit, parentur mittantúrque. Interea legationes exterarum natio-
num audiri pnſſe. Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptnlemæn &
E Cleopatra regibos uocati ſunt. Sordidati, barba & capillo promiſſo, cum ramis oleæ
ingreſſi curiam, prncubuerunt: & nratio quàm habitus fuit miſerabilior. Antinchus
Syriæ rex, qoi nbſes Romæ fuerat, per hnneſtam ſpeciem maioris Ptolemæi reducen-
di in regnum, bellum cum mioore fratre eins, qui tum Alexandriam tenebat, gerens:
& ad Peluſium nauali prælio uictor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum fa-
cto tranſgreſſos cum exercitu, obſidione ipſam Alexandriam tenebat: nec procul ab-
eſſe quin potiretur regno opulentiſſimo, uidebatur. Ea legati querentes nrabant ſe-
natum, ut opem regno regibúſque amicis imperio ferrent. Ea merita P R in Antio-
chum, eã apud omnes reges gentéſque authoritatem eſſe, ut ſi legatos miſiſſent, qui de-
nuntiarent non placere ſenatoi ſotiis regibus bellum fieri: extempln abſceſſurus à mœ-

vrb. 586. nibus Alexandriæ, abducturúſque exercitum in Syriam eſſet. Quod ſi cunctentur face- F
Olÿ. 153. re, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam uenturos cum pudore quodam P R, quòd nullã opem in ultimo diſcrimine fortunarum tuliſſent. Moti patres precibus Alexandrinorũ, extemplo C. Popilium Lenatem, & C. Decimiũ C. Hoſtiliũ, legatos ad finiendum inter reges bellum miſerũt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iuſſi, & nuntiare, ni abſiſtatur bello, per utrum ſtetiſſet, eum non pro amico nec pro ſocio habituros eſſe. His intra triduum ſimul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo expectati uenerunt, uti niſi neſper eſſet, extemplo ſenatum uocaturi cõſules fuerint. Poſtero die ſenatus fuit, legatique auditi ſunt. Ii nuntiant, maiore periculo quàm emolumento exercitum per inuios ſaltus in Macedoniam inductum. Pieriam, quò proceſſiſſet, regem tenere: caſtra caſtris prope ita collata eſſe, ut flumine Enipeo interiecto arceantur: neque regem pugnandi po- G
teſtatem facere, nec noſtris uim ad cogendum eſſe: hyemem etiam aſperam rebus gerendis interueniſſe: in otio militem ali, nec plus quàm V I frumentum habere. Macedonum dici X X X millia armatorum eſſe. Si Ap. Claudio circa Lycnidum ſatis ualidus exercitus foret, potuiſſe ancipiti bello diſtinere regem: nunc & Appium, & quod cum eo præſidii ſit, in ſummo periculo eſſe: niſi propere aut iuſtus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducantur. Ad claſſem ſe ex caſtris profectos, ſociorum naualiũ partem morbo audiſſe abſumptam, partem, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos ſuas abiſſe, & homines nauibus deeſſe: qui ſint, neque ſtipendium accepiſſe, neque ueſtimenta habere. Eumenem claſſémque eius, tanquã uento allatas naues, ſine cauſa & ueniſſe, & abiſſe: nec animum eius regis cõſtare ſatis uiſum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie conſtantem fidem nuntiabant. Legatis auditis tunc de bello referre ſeſe L. Æmy- H
lius dixit. Senatus decreuit ut in octo legiones parem numerum tribunorum conſules & populus crearent: creari autem neminem eo anno placere, niſi qui honorem geſſiſſet. Tum ex omnibus Trr. mil. uti L. Æmylius in duas legiones in Macedoniam, quos eorum uelit, eligat: & ut ſolenni Latinarum perfecto, L. Æmylius C O S. Cn. Octauius Pr. cui claſſis obtigiſſet, in prouinciam proficiſcantur. Additus eſt his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iuriſdictiõ erat. Eum in prouinciam Illyricum circa Lychnidum Ap. Claudio ſuccedere placuit. Delectus cura C. Licinio conſuli impoſita. is V I I millia ciuium Romanorum & equites C C ſcribere iuſſus, & ſociis nominis Latini ſeptem millia peditum imperare, & C C C C equites, & Cn. Seruilio Galliam obtinenti prouinciam literas mittere, ut D C equites conſcriberet. hunc exercitum ad collegam primo quoque tempore mittere in Macedoniam iuſſus, neque in ea prouincia plus I
quàm duas legiones eſſe. eas repleri, ut ſena millia peditum, treçenos haberent equites. cæteros equites peditéſque in præſidiis diſponi. qui eorum idonei ad militandum non eſſent, dimitti. X præterea millia peditum imperata ſociis, & D C C C equites. Id præſidii additum Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniam eſt iuſſus, quina millia peditum, & ducenos habentes, trecenos equites: & in claſſem V millia naualium ſociũm ſunt ſcripta. Licinius conſul duabus legionibus obtinere prouinciam iuſſus, eò addere ſociorum X millia peditum, & D C equites. S C C perfectis L. Æmylius C O S. è curia in concionem proceſſit, orationémque talem habuit. Animaduertiſſe uideor, Quirites, maiorem mihi ſortito Macedoniam prouinciam gratulationem factã, quàm cum aut conſul eſſem conſalutatus, aut quo die magiſtratũ iniſſem: neque id ob aliam cauſam, quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimaſtis dignum K
maieſtate P R exitum per me imponi poſſe. deos quoque huic fauiſſe ſorti ſpero, eoſdémque in rebus gerendis affuturos eſſe. Hæc partim opinari, partim ſperare poſſum. illud affirmare pro certo habeo audeóque, me omni ope adniſurum eſſe, ne fruſtra uos hanc ſpem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus ſunt, & ſenatus decreuit, & (quoniam extemplo proficiſci placet, neque ego in mora ſum) C. Licinius collega, uir egregius, æque enixe parabit, ac ſi ipſe id bellum geſturus eſſet. Vos, quæ ſcripſero ſenatui aut uobis, credite: rumores credulitate ueſtra ne alatis, quorum author nemo extabit. Nam nunc quidem quod uulgo fieri hoc præcipue bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor eſt, cuius non debilitari animus poſſit. In omnibus circulis,

atque

A atque etiam (ſi diis placet) in conuiuiis ſunt, qui exercitum in Macedoniam ducant: ubi Vrb 586
» caſtra locanda ſint ſciant, quæ loca præſidiis occupanda, quando aut quo ſaltu intranda Oly. 153.
» Macedonia, ubi horrea ponenda, qua terra mari ſubuehantur commeatus, quando cũ
» hoſte manus conſerendę, quando quieſcendum ſit. Nec quid melius faciendum ſit, mo
» do ſtatuunt, ſed quidquid aliter quam ipſi cenſuere, factum eſt, conſulem ueluti dicta
» die accuſant. Hæc magna impedimenta res gerentibus ſunt. Neque enim omnes tam
» firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorẽ eſſe poſſunt, quàm Fabius fuit: qui
» ſuum imperium minui per uanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama male rem
» gerere. Non ſum is, qui non exiſtimem admonendos duces eſſe, imo eum qui de ſua u-
» nius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis quàm ſapientem. Quid ergo eſt?
» Primum à prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & uſu doctis monendi imperato
B res ſunt: deinde ab his qui interſunt gerendis loco, qui hoſtem, qui temporum oppor-
» tunitatem uident, qui in eodem uelut nauigio participes ſunt periculi. Itaque ſi quis eſt
» qui quod è Rep. ſit ſuadere ſe mihi in eo bello, quod geſturus ſum, confidat, ne deneget
» operam Reipu. & in Macedoniam mecum ueniat: naue, equo, tabernaculo, uiatico e-
» tiam à me iuuabitur. Si quem id facere piget, otium urbanum militiæ laboribus præo-
» ptat, è terra ne gubernauerit. Sermonum ſatis ipſa præbet urbs: loquacitatem ſuam con
» tineat, nos caſtrenſibus conſiliis contentos futuros eſſe ſciat. Ab hac concione, Latinis
quæ pridie Calend. April. fuerunt, in monte ſacrificio rite perpetrato, protinus inde &
c o s. & Pr. Cn. Octauius in Macedoniam profecti ſunt. Traditum eſt memoriæ, maio
re quàm ſolita frequentia proſequẽtium conſulem celebratum, ac prope certa ſpe omi-
natos eſſe homines, finem eſſe Macedonico bello, maturúmque reditum cum egregio
C triumpho conſulis fore. Dum hæc in Italia geruntur, Perſeus quod iam inchoatum per
ficere, quia impenſa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Il-
liriorũ regem ſibi adiungeret: hoc poſtquam intraſſe ſaltum Romanos, & adeſſe diſcri-
men ultimum belli animaduertit, non ultra differendum ratus, cum per Hippiam le-
gatum ccc argenti talenta pactus eſſet, ita ut obſides ultro citróque darentur, Pantau-
cum miſit ex fidiſſimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantaucus
regi Illyrio occurrit: ibi & iuſiurandum ab rege & obſides accepit. Miſſus & à Gentio
eſt legatus nomine Olympio, qui iuſiurandum à Perſeo obſidéſque exigeret. Cum
eodem ad pecuniam accipiendam miſſi ſunt, & anthore Pantauco, qui Rhodum le-
gati cum Macedonibus irent, Parmenio & Morens deſtinatur. Quibus ita manda-
tum, uti iureiurando obſidibúſque & pecunia accepta, tum demum Rhodum profi-
D ciſcerentur. Duorum ſimul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum
poſſe. Adiunctam ciuitatem penes quam unam tum rei naualis gloria eſſet, nec terra,
nec mari ſpem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis, Perſeus ab Enipeo amni ex
caſtris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ conuenerunt, cir-
cunfuſo agmine equitum facta, quos adeſſe fœderi ſanciæ cum Gentio ſocietatis uo-
lebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum iis adiecturam. & obſides in conſpe-
ctu omnium dati acceptíque: & Pellam ad theſauros regios miſſis, qui pecuniam acci-
perent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis, Theſſalonicæ conſcendere iuſſi. Ibi Me-
trodorus erat, qui nuper ab Rhodo uenerat, anthoribúſque Dione & Poliarato princi-
pibus ciuitatis eius affirmabat Rhodios paratos ad bellum eſſe. Is princeps iunctæ cum
Illyriis legationis datus eſt. Eodem tempore ad Eumenen & ad Antiochum commu-
E nia mandata, quæ ſubiicere conditio rerum poterat. Natura inimica inter ſe eſſe liberá
ciuitatem & regem. Singulos populum Romanũ aggredi, & quod indignius ſit, regum
uiribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem ſuum oppreſſum: Eumene adiuuante
& quadam ex parte etiam Philippo patre ſuo, Antiochum oppugnatum: in ſe nunc &
Eumenen & Pruſiam armatos eſſe. Si Macedoniæ regnum ſublatum foret, proximam
Aſiam eſſe, quam iam ex parte ſub ſpecie liberandarum ciuitatium ſuam fecerint: dein
de Syriam. Iam Pruſiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum uictorẽ præmio bel
li ab Aegypto arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat, ut aut ad pacem ſecũ facien-
dam compelleret Romanos, aut perſeuerantes in bello iniuſto communes duceret om
nium regum hoſtes. Ad Antiochum aperta mandata erant, ad Eumenen per ſpeciem

Vrb. 586. captiuorum tedimendorum miſſus legatus erat: uerum occultiora quędam agebantur, F
Olym. 153. quæ in præſentia inuiſum quidem & ſuſpectum Romanis Eumenen falſis grauioribus *
Proditor enim ac ptope hoſtis habitus, dum inter ſe duo reges captantes fraude & aua-
ritia cettant. Cydas erat Cretenſis ex intimis Eumenis: hic ptius ad Amphipolim cum
Chimaro quodam populari ſuo militante apnd Perſea, inde poſtea ad Demetriadem
ſemel cum Menecrate quodam, iterum cum Antiocho regiis ducibus ſub ipſis mœni-
bus urbis collocutus fuerat. Eropon quoque qui tum miſſus eſt, duabus ad eundem Eu
menen, iam ante legationibus functus erat. quæ colloquia occulta, & legationes infa-
mes quidem erant, ſed quid actum eſſet, quídue inter reges conueniſſet, ignorabatur.
Res autem ita ſe habuit. Eumenes neque fauit uictoriæ Perſei, neque bello eum inua-
dere animo habuit, non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, quàm ipſorum o-
diis inter ſe accenſæ. Non ea regum æmulatio, ut æquo animo Perſea tantas adipiſci o- G
pes tantámque gloriam, quanta Romanis uictis eum manebat, Eumenes uiſurus fue-
rit. Cernebat & Perſea iam inde ab initio belli omni modo ſpem pacis tētaſſe: & in dies
magis quo propiot admoueretur terrot, nihil neque agere aliud, neque cogitare. Roma
nos quoque, quia trahetetut diutius ſpe ipſorum bellum, & ipſos duces & ſenarum nō
abhorrere à finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac utriuſque partis uolunta-
te explorata, quod fieri etiam ſua ſponte tædio ualidioris, metu infirmioris ctedebat
poſſe, in eo ſuam operam uenditare concilianda gratia magis cupiit. Nam modo ne iu-
uaret bello Romanos tetta marique, modo pacis patrandæ cum Romanis paciſceba-
tur mercedem, ne bello inteteſſet. M & D in utroque non fidem modo ſe, ſed obſides
quoque dare paratum eſſe oſtēdebat. Perſeus ad rem inchoandam promptiſſimus erat
cogente metu, & de obſidibus accipiendis ſine dilatione agebat, conuenerátque ut acce H
pti Cretam mitterentur. ubi ad pecuniæ mentionem uentum erat, ibi hæſitabat, & uti-
que alteram in tanti nominis regibus turpem ac ſordidam, & danti & magis accipienti
mercedem eſſe. Malebat in ſpem Romanæ pacis non recuſare impenſam, ſed eam pe-
cuniam perfecta re daturum: interea Samothracæ in templo depoſiturum. Ea inſula
cum ipſius ditionis eſſet, uidere Eumenes nihil intereſſe an Pellæ pecunia eſſet: id agere
ut partem aliquam præſentem ferret. Ita nequicquam inter ſe captati nihil præter infa-
miam mouere. Nec hæc tantum Perſeo per auaritiam eſt dimiſſa res, cum pecuniam
tutam & pacem habere per Eumenen, quæ uel parte regni redimenda eſſet, ac receptus
protrahere inimicum mercede onuſtum, & hoſtes merito ei Romanos poſſet facere.
Sed etiam Gentii regis parata ſocietas, & tum Gallorum effuſorum per Illyricum in-
gens oblatum auaritia dimiſſum eſt. Veniebant decem millia equitum, par numerus I
peditum, & ipſorum iungentium curſum equis, & in uicem prolapſorum equitum ua-
cuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques denos præſentes aureos, pe-
des quinos, mille dux eorum. Venientibus his Perſeus ab Enipeo ex caſtris profectus ob-
uiam cum dimidia copiarum parte, denuntiare per uicos urbéſque quæ uiæ propinquę
ſunt cœpit, ut commeatus expedirent, frumēti, uini, pecorum ut copia eſſet. Ipſe equos
phaleráſque & ſagula donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos diui-
deret, multitudinem credens trahi ſpe poſſe. Ad Almanam urbem peruenit, & in ripa
fluminis Axii poſuit caſtra. circa Deſudabam in Medica exercitus Gallorum conſede-
rat, mercedem pactam opperiens. Eò mittit Antigonum ex purpuratis unum, qui iube
ret multitudinem Gallorum ad Bylazora (Pæonię is locus eſt) caſtra mouere, princi-
pes ad ſe uenire frequentes. L X X V millia ab Axio flumine & caſtris regis aberant. Hęc K
mandata ad eos cum pertuliſſet Antigonus, adieciſſétq; per uiam quāta omnium præ-
parata cura regis copia multitudini foret, quibúſque muneribus principes aduenientes
ueſtis, argenti, equorúmque exceptutus rex eſſet: de his quidem ſe coràm cognituros
reſpondent. Illud quod præſens pepigiſſent, interrogant, ecquid aurum quod in ſin-
gulos pedites equitéſque diuidendum eſſet, ſecum adduxiſſet. Cum ad id nihil reſpon-
deretur, Clondicus regulus eorum, Abi, renuntia ergo, inquit, regi, niſi aurum obſidéſ-
que accepiſſent, nuſquam inde Gallos longius ueſtigiū moturos. Hæc relata regi cum
eſſent, aduocato conſilio, cum quid omnes ſuaſuri eſſent appareret, ipſe pecuniæ quàm
regni melior cuſtos, inſtitit de perfidia & feritate Gallorum diſſerere. Multorum iam
ante

A ante cladibus expertum, periculoſum eſſe tantam multitudinem in Macedoniam ac- vrb. 585.
cipere, ne grauiores eos ſocios habeant, quàm hoſtes Romanos. Quinque millia equi- Oly. 153.
tum ſat eſſe, quibus & uti ab bellum poſſent, & quorum multitudinem ipſi non timeāt.
Apparebat in omnibus mercedem multitudinis timere, nec quidquam aliud: ſed cum
ſuadere conſulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, qui nunciaret quinque milliū
equitum opera tantum uti regem, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audi-
uere barbari, cæterorum quidem fremitus fuit indignantium ſe fruſtra excitos ſedibus
ſuis: Clondicus rurſus interrogát, ecquid ipſis quinque millibus quod conueniſſet nu-
meraret. Cum aduerſus id quoque miſceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuntio
(quod uix ſperauerat ipſe poſſe contingere) retro ad Hiſtrum, perpopulati Thraciam
quà uicina erat uiæ, redierunt. Quæ manus quieto ſedente rege ad Enipeum, aduerſus
B Romanos Perræbiæ ſaltum in Theſſaliam traducta, non agros tātum nudare populā-
do potuit, ne quos inde Romani commeatus expectarent: ſed ipſas excindere urbes, te-
nente ad Enipeū Perſeo Romanos, ne urbibus ſociis opitulari poſſent. Ipſis quoq; Ro-
manis de ſe cogitandum fuiſſet, quādo neque manere amiſſa Theſſalia, unde exercitus
alebatur, potuiſſent, neque progredi, cum ex aduerſo caſtra Macedonū,* qui ea pepen-
derāt ſpe, haud mediocriter debilitauit. Eadem auaritia Gentium regem ſibi alienauit.
Nam cum ccc talenta Pellæ miſſis à Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniam paſſus
eſt. Inde x talenta ad Pantaucum miſſa, eáque præſentia dari regi iuſſit: reliquā pecu-
niam ſignatam Illyriorum ſigno portantibus ſuis præcipit paruis itineribus ueherent:
dein cum ad finem Macedoniæ uentū eſſet, ſubſiſterent ibi, ac nuntios ab ſe opperiren-
tur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum aſſidue Pātauco ad laceſſendos hoſtili
C facto Romanos ſtimularetur, M. Perpennā & L. Petiliū legatos, qui tum forte ad eum
uenerāt, in cuſtodiam coniecit. Hoc audito Perſeus, contraxiſſe eum neceſſitates ratus
ad bellum utique cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniam portabat, miſit, uelut
nihil aliud agens, quàm ut quāta maxima poſſet præda ex uicto Romanis reſeruaretur.
Et ab Eumene Eropon, ignotis quæ occulte acta erant, redit. De captiuis actum eſſe &
ipſi euulgauerāt: & Eumenes conſulem uitandæ ſuſpicionis cauſa certiorem fecit. Per-
ſeus poſt reditum ab Eumene Eropontis ſpe deiectus, Antenorem & Callippum præ-
fectos claſſis cum xl lembis (adiectæ ad hunc numerum quinque priſtes erant) Tene-
dum mittit, ut inde ſparſæ per Cycladas inſulas naues, Macedoniam cum frumento
petentes, tutarentur. Caſſandreæ deductæ naues, in portus primum qui ſub Atho mō-
te ſunt, inde Tenedum placido mari cum traieciſſent, ſtantes in portu Rhodias apertas
D naues Eudamúmque præfectum earum, inuiolatas, atque etiā benigne appellatos di-
miſerunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias ſuarum, ſtātibus in
oſtio portus Eumenis roſtratis quibus Damius præerat, incluſas eſſe, circumuectus pro-
pere, ac ſummotis terrore hoſtiū nauibus, onerarias, datis qui proſequerētur x lembis,
in Macedoniam mittit, ita ut in totum proſecuti redirent Tenedum. Nono pòſt die ad
claſſem iam ad Sigium ſtantem redierunt. Inde Subota (inſula eſt interiecta Eleæ & A-
tho) traiiciūt. Forte poſtero die quàm Subota claſſis tenuit, quinq; & xxx naues, quas
hippagogos uocant, ab Elea profectæ cum equitibus Gallis equíſque Phanas promon-
torium Chiorū petebant, unde tranſmittere in Macedoniā poſſent, Attalo ab Eumene
mittebantur. Has naues per altum ferri cum ex ſpecula ſignum datum Antenori eſſet,
profectus à Subotis, inter Erythrarum promōtorium Chiúmque, quà artiſſimum fre-
E tum eſt, iis occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm Macedonū claſſem
in illo uagari mari. nunc Romanos eſſe, nunc Attalum aut remiſſos aliquos ab Attalo
ex caſtris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquātium forma lembo-
rum haud dubia eſſet, & cōcitatio remorum, directæque in ſe proræ, hoſteis appropin-
quare apparuiſſet, tunc iniecta trepidatio eſt, cum reſiſtendi ſpes nulla eſſet, inhabiliq;
nauium genere, & Gallis uix quietem ferentibus in mari. Pars eorū qui propiores con-
tinenti litori erant, in Erythream enarunt: pars uelis datis ad Chium naues eiecere, re-
lictíſque equis effuſa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi acceſſúque com-
modiore cum expoſuiſſent armatos, partim in uia fugientes Gallos adepti Macedones
ceciderunt, partim ante portam excluſos (clauſerant enim Chij portam) ignari qui fu-

Tenedum traieciſſent naues.
Naues Subota inſulam traiiciu
Antenor a Subo occurrit.

Vrb. 586. getent aut ſequerentur. D CCC ferme Gallorum occiſi, CC uiui capti, cqui pars in mari F
Oly. 153. fractis nauibus abſumpti, partim neruos ſucciderunt in litore Macedones. XX eximiæ equos formæ cum captiuis, eoſdem X lembos, quos ante miſerat, Antenor deuehere Theſſalonicam iuſſit, & primo quoque tempore ad claſſem reuerti, Phanis ſe eos expectaturum. Triduum ferme claſſis ad urbem ſtetit. Phanas inde progreſſi ſunt, & ſpe celerius reuerſis X lembis euecti, Aegeo mari Delum traiecerunt. Dum hæc geruntur, legati Romani C. Popilius & C. Decimius, & C. Hoſtilius à Chalcide profecti, tribus quinqueremibus Delum cum ueniſſent, lembos ibi Macedonum XL, & V. regis Eumenis quinqueremeis inuenerunt. Sanctitas tẽpli inſulæque inuiolatos præſtabat omnes. Itaque permixti Romaníque & Macedones, & Eumenis nauales ſocii, in templo, inducias religione loci præbente, uerſabantur. Antenor Perſei præfectus, cum aliquas alto præferri onerarias naues ex ſpeculis ſignificatũ foret, parte lemborum ipſe inſequẽs, G parte per Cyclades diſpoſita, præterquam ſi quæ Macedoniam peterẽt, omnes aut ſupprimebat, aut ſpoliabat naues: quibus poterat Popilius aut Eumenis naues, ſuccurrebat: ſed uecti nocte binis aut ternis plerunque lembis Macedones fallebant. Per id fere tempus legati Macedones Illyriíque ſimul Rhodum uenerunt: quibus authoritatem addidit, non lemborum modo aduentus paſſim per Cycladas atque Aegeum uagantium mare, ſed etiam coniunctio ipſa regum Perſei Gentiíque, & fama cum magno numero peditum equitúmque uenientium Gallorum. Et iam cum acceſſiſſent animi Dioni ac Polyarato, qui Perſei partium erant, non benigne modo reſponſum regibus eſt, ſed palàm pronũtiatum, bello finem ſe authoritate ſua impoſituros eſſe. itaque ipſi quoque reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiẽdam. Iam neris principium erat, nouíque duces in prouinciam uenerant: COS. Aemylius in Macedoniam, Octauius Oreum ad claſſem, Anicius in Illyricum, cui bellãdum aduerſus Gentium. Patre H Pleurato rege Illyriorũ, & matre Eurydica genitus, fratres duos Platorem utroque parente, Carauantiũ matre cadẽ natũ habuit. Hoc propter ignobilitatem paternã minus ſuſpecto, Platorem occidit, & duos amicos eius, Ettritum & Epicadũ, impigros uiros, quo tutius regnaret. Fama fuit Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pacto fratri eum inuidiſſe, tanquam his nuptiis adiungenti ſibi Dardanorum gentem. & ſimilius id uero fecit ducta ea uirgo. Platore interfecto grauis deinde dempto fratris metu popularibus eſſe cœpit. & uiolentiam inſitam ingenio, intemperantia uini accendebat. Cæterum, ſicut ante dictum eſt, ad Romanũ incitatus bellum, Liſſum omneis copias contraxit. XV M armatorum fuerunt. Inde fratre in Cauiorum gentem ui aut terrore ſubigendam cum mille peditibus & quinquaginta equitibus miſſo, ipſe ad Baſſaniam urbem quinque millia ab Liſſo ducit. Socij erant Romanorum: itaque per miſſos nuntios prius tentati, obſidionem pati quàm dedere ſeſe maluerunt. Carauantium I in Cauiis Durnium oppidum aduenientem benigne accepit, Carauantis altera urbs excluſit: & cum agros eorum effuſe uaſtaret, aliquot palati milites agreſtium concurſu interfecti ſunt. Iam & Ap. Claudius, adſumptis ad eum exercitum quem habebat, Bullianorum & Apolloniatium & Dyrrhachinorum auxiliis, profectus ex hybernis circa Genuſuum amnem caſtra habebat. audito fœdere inter Perſea & Gentium, & legatorum uiolatorum iniuria accenſus, bellum haud dubie aduerſus eum geſturus. Anicius Pr. eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererentur, præmiſſiſque ad Appium literis, ut ſe ad Genuſuum opperiretur, triduo & ipſe in caſtra uenit: & ad ea quæ habebat auxilia, Partinorum iuuentutis duobus millibus peditum, & equitibus CC. peditibus Epicadus, equitibus Agalſus præerat. Parabat ducere in Illyricum, K maxime ut Baſſanitas ſolueret obſidione. tenuit impetum eius fama lemborum uaſtantium maritimam oram. LXXX erant lembi authore Pantauco miſſi à Gentio ad Dyrrhachinorum & Apolloniatium agros populandos. Tum claſſis ad

* * *

to eo tradiderunt ſe: deinceps & urbes regionis eius idem faciebant, adiuuante inclinationem animorum clementia in omneis & iuſtitia prætoris Romanĩ. Ad Scodram inde uentum eſt: id quod belli caput fuerat, non eo ſolum quòd Gentius eam ſibi ceperat uelut regni totius arcem, ſed etiam quòd Labeatium gentis munitiſſima longe eſt,

A & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clauſala latere urbis quod in orientem *vrb. 585.* patet præfluēs, Barbana ab regione occidētis ex Labeatide palude oriēs. Hi duo amnes *Oly. 153.* confluentes incidunt Oriundi flumini: quod ortum ex monte Scodro, multis & aliis auctum aquis mari Adriatico infertur. Mons Scodrus longe altiſſimus regionis eius, ab oriente Dardaniam ſubiectam habet, à meridie Macedoniam, ab occaſu Illyricum. Quanquam munitum ſitu naturali oppidū erat, genſque id tota Illyriorum & rex ipſe tuebatur, tamen prætor Romanus, quia prima ſucceſſerant proſpere, fortunam totius rei principia ſecuturam eſſe ratus, & repentinum ualiturum terrorem, inſtructo exercitu ad mœnia ſuccedit. Quòd ſi clauſis portis muros portarúmque turreis diſpoſitis armatis defendiſſent, uano eum incepto mœnibus pepuliſſent Romanos. Nunc porta egreſſi prælium loco æquo maiore animo commiſerunt quàm ſuſtinuerūt. Pulſi enim

B & fuga conglobati, cum cc amplius in ipſis faucibus portæ cecidiſſent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de ſtatu rerum ſuarū poſſet. Triduo in hoc dato, cum caſtra Romana quingētos ferme paſſus ab urbe abeſſent, nauem conſcendit, & flumine Barbano nauigat in lacum Labeatum, uelut ſecretū locum petens ad conſultandum: ſed, ut apparuit, falſa ſpe excitus, Carauantium fratrem multis millibus armatorū actis ex ea regione, in quam miſſus erat, aduentare. qui poſtquam euanuit rumor, tertio poſt die nauem eadem ſecundo amni Scodrā demiſit: præmiſſiſque nuntiis ut ſibi appellandi prætoris poteſtas fieret, copia facta in caſtra uenit. Et principium orationis ab accuſatione ſtultitiæ orſus ſuæ, poſtremo ad preces lachrymáſque, effuſus, genibus prætoris accidēs, in poteſtatem ſeſe dedit. Primo bonum ani-

C mum habere iuſſus, ad cœnam etiam inuitatus, in urbem ad ſuos rediit, & cum prętore eo die honorifice eſt epulatus: deinde in cuſtodiam C. Caſſio Tr. militum traditus. nix gladiatorio accepto x talentis ab rege rex, ut in eam fortunam recideret. Anicius Scodra recepta nihil prius quàm requiſitos Perilium Perpennámq; legatos ad ſe duci iuſſit, quibus ſplendore ſuo reſtituto, Perpennam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatóſque regis: qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus, Etleuam uxorem cum filiis duobus Scerdilio Pleuratóque & Carauantium fratrem Scodram in caſtra adduxit. Anicius bello Illyrico intra xxx dies perfecto, nuntium uictoriæ Perpennam Romam miſit, & poſt dies paucos Gentium regem ipſum cum parente coniuge ac liberis ac fratre aliíſque principibus Illyriorum. Hoc unum bellum prius perpetratum quàm cœptum Romæ auditum eſt. Quibus diebus hæc agebantur,

D Perſeus quoque in magno terrore erat, propter aduentum ſimul Aemylii noui conſulis, quem cum ingentibus minis aduentare audiebat, ſimul Octauij Pr. Nec minus terroris à claſſe Romana & periculo maritimæ oræ habebat. Theſſalonicæ Eumenes & Athenagoras præerant cum paruo præſidio ᴍ ᴍ cetratorum. Eò & Androclen præfectum mittit, iuſſum ſub ipſis naualibus caſtra habere. Aeneam ᴍ equites cum Antigono miſit ad tutandam maritimam oram, ut quocunque litore applicuiſſe naues hoſtium audiſſent, extemplo ferrent agreſtibus opem. ᴠ ᴍ Macedonum miſſa ad præſidium Pythoi & Petræ, quibus præpoſiti erant Hiſtiæus & Theogenes & Midon. His profectis ripam munire Enipei fluminis aggreſſus eſt: quia ſicco alueo tranſiri poterat. Huic ut omnis multitudo uacaret, fœminæ ex propinquis urbibus coactæ cibaria in caſtra afferebant. miles iuſſus ex propinquis ſyluis.

E * * *

poſtremo ſequi ſe utrarios ad mare, quod minus ccc paſſus aberat, iuſſit, & in litore alios alibi modicis interuallis fodere. montes ingentis altitudinis ſpem faciebāt, eo magis, quia nullos apertos euergerent riuos, occultos continere latices, quorum uenæ in mare permanantes undæ miſcerentur. Vix deducta ſumma arena erat, cum ſcaturigines turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidam multámque fundere aquam uelut deûm dono cœperunt. Aliquantum ea quoque res duci famæ & authoritatis apud milites adiicit. Iuſſis deinde militibus expedire arma, ipſe cum tribunis primiſque ordinibus uadit ad contemplandos tranſitus: quà deſcenſus facilis armatis, quà in ulteriorem ripam minime iniquus aſcenſus eſſet. His ſatis exploratis, illa quoque primū ut ordine

Vrb. 586. ac ſine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiúmque ducis fierent, prouidit. Vbi F
Oly. 153. omnibus ſimul proountiaretur quod fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio
accepto alios ab ſe adiicientes, plus eo quod imperatum ſit, alios minus facere: clamo-
res deinde diſſooos oriri omnibus locis, & prius hoſtes quàm ipſos quid paretur ſcire.
Placere igitur, Tr. militum primo pilo legionis ſecretum edere imperiũ: illum & dein
ſingulos proximo cuique io ordine centurioni dicere, quid opus facto ſit, ſiue à primis
ſignis ad nouiſſimum agmen, ſiue ab extremis ad primos perferendum imperium ſit.
Vigiles etiam nouo more ſcutum in uigiliam ferre uetuit: non enim in pugnam uigi-
lem ire ut armis utatur, ſed ad uigilandum, ut cum ſenſerit hoſtium aduentum, reci-
piat ſe, excitétque ad arma alios. Scuto præ ſe erecto ſtare galeatos: deinde ubi feſſi ſint,
innixos pilo, capite ſuper margioem ſcuti poſito ſopitos ſtare: ot fulgẽtibus armis pro-
cul conſpici ab hoſte poſſit, ipſe nihil prouideat. Stationum quoque morem mutauit. G
armati omnes, & frenatis equis equites diem totum perſtaban:. Id cum æſtiuis diebus
urente aſſiduo ſole fieret, tot horarum æſtu & languore ipſos eqnóſque feſſos integri
ſæpe adorti hoſtes uel pauci plures uexabant. Itaque ex matutina ſtatione ad meridem
decidi, & in poſt meridianam ſuccedere alios iuſſit. ita nunquam fatigatos recens ho-
ſtis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronnntiaſſet, adie-
cit urbanæ concioni conueoientem orationem, Vnum imperatorem in exercitu pro-
uidere & conſulere quid agendum ſit debere, nunc per ſe, nunc cum ĳs quos aduoca-
uerit in conſilium: qui non ſint aduocati, eos nec palàm nec ſecreto iactare conſilia ſua.
Militem hæc tria curare debere, corpus ut quàm ualidiſſimum & perniciſſimum ha-
beat, arma apta, cibum paratnm ad ſubita imperia: cætera ſcire de ſe diis immortalibus
& imperatori ſuo curæ eſſe. In quo exercitu milites conſul & imperator rumoribus H
uulgi circumagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. Se, qnod ſit officium imperatoris, prouiſu-
rum, ut bene gerendæ rei occaſionem eis præbeat. illos nihil quod foturum ſit quære-
re. ubi datum ſignum ſit, tum militarem operam nauare. Ab his præceptis concio-
nem dimiſit, uulgo etiam ueteranis fatentibus, ſe illo primom die tanquam tyrones
quid agendum eſſet in re militari, didiciſſe. Non ſermonibus tantum his, cum quan-
to aſſenſu audiſſeot uerba conſulis, oſtenderunt, ſed rerum præſens effectus erat. Ne-
minem totis mox caſtris quietum uideres. acuere alij gladios, alij galeas bucculáſqoe,
ſcuta alij loricáſque tergere, alij aptare corpori arma, experiríque ſub his membro-
rum agilitatem: quatere alij pila, alij micare gladiis, mucronémque intueri: ot faci-
le quis cerneret, ubi primum conferendi manum cum hoſte data occaſio eſſet, aut ui-
ctoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perſeos quoque, cum aduen- I
tu conſulis ſimul & ueris principio ſtrepere omoia mouerique apud hoſtes uelot no-
uo bello cerneret, mota à Phila caſtra in aduerſa ripa poſita, nunc ad contemplanda
opera ſua circumite ducem, haud dubie tranſitus ſpeculantem,

* *

norum eſſe. Quæ res Romanis auxit animos: Macedonibus regíqne eorum haud me-
diocrem attulit terrorem. Et primo ſupprimere in occulto famam eius rei eſt conatus,
miſſis qui Pantaucum inde uenientem appropinquare caſtris uetarent: ſed iam & pue-
ri quidam uiſi ab ſuis erant inter obſides Illyrios ducti: & quò quæque accuratius cu-
rantur, eò facilius loquacitate regiorum miniſtrorum emanãt. Sub idem tempus Rho-
dii legati in caſtra uenerunt cum iiſdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram
patrum excitauere. Multo iniquioribus animis à caſtrenſi conſilio auditi ſunt. Itaque K
cum alii præcipites ſine reſponſo agendos caſtris, pronuntlauit poſt diem qnintumde-
cimum ſe reſponſum daturum. Interim, ut appareret quãtum pacificantium Rhodio-
rum authoritas ualuiſſet, conſultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat qoibuſdã
& maxime maioribus oatu, per Enipei ripã munitionéſque uim facere: cõfertis & uim
facientibus reſiſtere Macedonas non poſſe: ex tot caſtellis aliquanto altioribus ac mu-
nitioribus, quæ ualidis præſidiis inſediſſent, priore anno deiectos. Aliis placebat Octa-
uium cum claſſe Theſſalonicã petere: & populatione maritimæ oræ diſtringere copias
regias, ut altero ab tergo ſe oſtendente bello, circumactus ad interiorem partem regni
tuendã, nudare aliqua parte tranſitus Enipei cõgeretur. Ipſi natura & operibus inexu-
perabilis

A perabilis ripa uidebatur, & præterquam quòd tormenta ubique diſpoſita eſſent, miſſilibus etiam melius & certiore ictu hoſteis uti audierat. Aliò ſpectabat mens tota ducis, dimiſsóque concilio Petrębos mercatores Schœnum & Menophilum, notę & fidei iam ſibi & prudentiæ homines, accerſitos, ſecreto percunctatur, quales ad Perræbiam tranſitus ſint. Cum loca non iniqua eſſe dicerent, pręſidiis autem regis obſideri, ſpem cepit, ſi nocte improuiſò ualida manu aggreſſus necopinantes eſſet, deiici præſidia poſſe. Iacula enim & ſagittas & cætera miſſilia in tenebris, ubi quid petatur, procul prouideri nequeat, inutilia eſſe: gladio comminus geri rem in permixta turba, quo miles Romanos uincat. His ducibus uſurus prætorem Octauium accerſitum, expoſito quid pararet, Heracleam cum claſſe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipſe P. Scipionem Naſicam, Q. Fabium Maximum filium ſuum cum quinque delectis millibus Heracleam mittit, uelut claſſem conſcenſuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in conſilio agitatum erat, uaſtandam. Secreto indicatum cibaria his præparata ad claſſem eſſe, ne quid eos moraretur. Inde iuſſi duces itineris ita diuidere uiam, ut quarta uigilia tertio die Pythoum adoriri poſſent. Ipſe poſtero die, ut diſtineret regem ab circumſpectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum ſtationibus hoſtium prælium commiſit: pugnatúmque utrinque eſt leui armatura: nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari poterat. Deſcenſus ripæ utriuſque in alueum trecentorum ferme paſſuum erat: medium ſpatium torrentis alibi aliter cauati paulo plus quàm mille paſſus patebat: ibi in medio ſpectantibus utrinque ex uallo caſtrorum, hinc rege, hinc conſule cum ſuis legionibus pugnatum eſt. Miſſilibus procul regia auxilia melius pugnabant, comminus ſtabilior & tutior aut parma, aut ſcuto Liguſtino Romanus erat. Meridie fere receptui cani ſuis conſul iuſſit. ita eo die diremptũ prælium eſt, haud paucis utrinq; interfectis. Sole orto poſtero die, iritatis certamine animis etiam acrius concurſum eſt: ſed Romani, non ab his tantum, cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine quæ diſpoſita in turribus ſtabat, omni genere miſſilium telorum ac ſaxis maxime uulnerabantur. Vbi propius ripam hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad ultimos perueniebant. Multo pluribus eo die amiſſis, conſul paulo ſerius recepit ſuos. Tertio die prælio abſtinuit, digreſſus ad imam partem caſtrorum, ueluti per deuexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus quod in oculis erat.

* *

anni poſt circumactum ſolſtitium erat, hora diei iam ad meridiem uergebat, iter multo D puluere & incaleſcente ſole factum erat. laſſitudo & ſitis iam ſentiebatur, & meridie inſtante magis acceſſurum utrunque apparebat. Statuit ſic affectos recenti atque integro hoſti non obiicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrinque erat, ut conſuli nõ minore arte ad ſuos eludendos quàm ad hoſteis opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum ut maturarent inſtruere: circumibat ipſe ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres ſignũ poſcebant: deinde quantum increſceret æſtus, & uultus minus uigentes, & uoces ſegniores erant, & quidam incumbentes ſcutis nixíque pilis ſtabant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem caſtrorum, & impedimenta conſtituerent. Quod ubi fieri milites ſenſere, alii gaudere palam, quòd feſſos uiæ labore, flagrantiſſimo æſtu non coegiſſet pugnare. Legati circa imperatorem ducéſque externi erant, inter quos & At-E talus, omnes approbantes, cum pugnaturum conſulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat ſuã. Tunc mutatione conſilii ſubita cum alii ſilerent, Naſica unus ex omnibus auſus eſt monere conſulem, ne hoſtem quidem ludificatos priores imperatores. fugiendo certamen manibus emittere, uereri ne nocte abeat, ſequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ, exercitúſque, ſicut prioribus ducibus, per calles ſaltúſque Macedonicorum montium uagando circumagatur. Se magnopere ſuadere, dum in campo patenti hoſtem habeat, aggrediatur, nec oblatam occaſionem
„ uincendi amittat. Conſul nihil offenſus libera admonitione tam clari adoleſcentis. Et
„ ego, inquit, animum iſtum habui Naſica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc ha-
„ beo, tu habebis. Multis belli caſibus didici, quando pugnandum, quando abſtinen-

Vrb. 586.
Oly. 153.

vrb. 586. dum pugna ſit. Non operæ ſit ſtanti nunc in acie docere quibus de cauſis hodie quieſſe F
oly. 153. melius ſit: rationes aliàs repoſcito, nunc auctoritate ueteris imperatoris contentus eris.
Conticuit adoleſcens, haud dubie uidere aliqua impedimenta pugnæ conſulem, quę ſibi non apparerent. Paulus poſtquam metata caſtra, impedimentáque collocata animaduertit, ex poſtrema acie triarios primos ſubducit: deinde principes, ſtantibus in prima acie haſtatis, ſi quid hoſtis moueret: poſtremo haſtatos, ab dextro primũ cornu ſingulorum paulatim ſignorum milites ſubtrahens. Ita pedites equitibus cum leui armatura ante aciem hoſti oppoſitis, ſine tumultu abducti, nec ante quàm prima frons ualli ac foſſa perducta eſt, ex ſtatione equites reuocati ſunt. Rex quoque, cum ſine detrectatione paratus pugnare eo die fuiſſet contentus, quòd per hoſtem moram fuiſſe pugnæ ſcirent, & ipſe in caſtra copias reduxit. Caſtris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum ſecundæ legionis, qui prætor ſuperiore anno fuerat, conſulis permiſſu ad concionem militibus uocatis pronuntiauit, nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda uſque ad quartam horam noctis lunam defecturam eſſe: id quia naturali ordine ſtatis temporibus fiat, & ſciri ante & prædici poſſe. Itaque quemadmodum, quia certi ſolis lunæque & ortus & occaſus ſint, nunc pleno orbe, nunc ſeneſcente exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur: ita ne obſcurari quidem, cum condatur umbra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie nonas Septembris inſecuta eſt dies, edita hora luna cum defeciſſet, Romanis militibus Galli ſapientia prope diuina uideri: Macedonas ut triſte prodigium occaſum regni perniciémque gentis portendens mouit, nec aliter uates clamor ululatúſque in caſtris Macedonum fuit, donec luna in ſuam lucem emerſit. poſtero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & conſulem ſuorum quidam, quòd ſine prælio diſceſſum eſſet, accuſarent. Regi prompta defenſio erat, non eò ſolum quòd hoſtis prior aperte pugnam detrectans in caſtra copias reduxiſſet: ſed etiam quòd eo loco ſigna conſtituiſſet, quo phalanx, quam inutilem uel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non poſſet. Conſul ad id quòd pridie prætermiſiſſe pugnandi occaſionem uidebatur, & locum dediſſe hoſti, ſi nocte abire uellet, tunc quoq; per ſpeciẽ immolandi terere uidebatur tempus, cum luce prima ſignum propoſitum pugnę ad exeundum in aciem fuiſſet. H

Tertia demum hora, ſacrificio rite perpetrato, ad concilium uocauit, atque ibi quòd rei gerendæ tempus eſſet, loquendo & intempeſtiue conſultando uidebatur quibuſdam extrahere: poſt ſermones tamen conſul orationem habuit. P. Naſica egregius
„ adoleſcens, ex omnibus unus quibus heſterna die pugnari placuit, denuntiauit mihi
„ ſuum conſilium: idem poſtea, ita ut tranſiſſe in ſententiam meam uideri poſſet, ta- I
„ cuit. Quibuſdam aliis abſentem carpere imperatorem, quàm præſentem monere,
„ melius uiſum eſt. & tibi P. Naſica, & quicunque idem quod tu occultius ſenſerunt,
„ non grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tantum abeſt ut me heſternæ
„ quietis pœniteat, ut ſeruatum à me exercitum eo conſilio credam. In qua me opinio-
„ ne eſſe ne quis ſine cauſa ueſtrum credat, recognoſcat agedum mecum, ſi uidetur,
„ quàm multa pro hoſte, & aduerſus nos fuerint. Iam omnium primum quantum nu-
„ mero nos præſtent, neminem ueſtrum nec ante ignoraſſe, & heſterno die implicatam
„ intuenteis aciem, animaduertiſſe certum habeo. Ex hac noſtra paucitate, quarta pars
„ militum præſidio impedimentis relicta erat: nec ignauiſſimum quenque relinqui ad
„ cuſtodiam ſarcinarum ſcitis. Sed fuerimus omnes, paruum hoc tandem eſſe credimus,
„ quòd ex his caſtris in quibus hac nocte manſimus, exituri in aciem hodierno aut ſum- K
„ mum craſtino die, ſi ita uidebitur, diis bene iuuantibus, ſumus? nihil ne intereſt, utrum
„ militem, quem neque uiæ labor hodie neq; operis fatigauerit, requietum, integrum in
„ tentorio ſuo arma capere iubeas, atque in acie plenum uirium uigentem & corpore &
„ animo educas, an longo itinere fatigatum, & onere feſſum, madentem ſudore, ardenti-
„ bus ſiti faucibus, ore atque oculis repletis puluere, torrentem meridiano ſole, hoſti obii
„ cias recenti, quieto, qui nulla re ante conſumptas uires ad prælium adferat? Quis, prò
„ deûm fidem, ita comparatus uel iners atq; imbellis fortiſſimũ uirum nõ uicerit? Quid
„ quòd hoſteis per ſummũ otium inſtruxerant aciẽ, reparauerãt animos, ſtabant cõpoſiti
„ ſuis quiſque ordinibus: nobis tunc repente trepidandum in acie inſtruenda erat, & in-
compo-

A compoſitis concurrendum? At hercule aciem quidem inconditam inordinatámque *Vrb. 586.*
„ habuiſſemus, caſtra munita, prouiſam aquationem, tutum ad eam iter præſidiis impo- *Oly. 153.*
„ ſitis, explorata circà omnia: an nihil noſtri habentes præter nudum cãpum in quo pu-
„ gnaremus? Maiores ueſtri caſtra munita, portum ad omneis caſus exercitus ducebant
„ eſſe, unde ad pugnam exirent, quò iactati tempeſtate pugnæ receptum haberent. Ideo
„ cum munimentis ea ſepiſſent, præſidio quoque ualido firmabant: quòd qui caſtris exu-
„ tus erat, etiamſi pugnando acie uiciſſet, pro uicto haberetur. Caſtra ſunt uictori rece-
„ ptaculum, uicto perfugium. Quàm multi exercitus, quibus minus proſpera pugnæ for
„ tuna fuit, intra uallum compulſi, tempore ſuo interdum momento pòſt eruptione fa-
„ cta uictorem hoſtem pepulerunt? Patria altera eſt militaris hæc ſedes, uallúmque pro
„ mœnibus: & tentorium ſuum cuique militi domus ac penates ſunt. Sine ulla ſede uagi
B dimicaſſemus, ut quò uictores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimẽtis pu
„ gnæ illud opponitur. Quid ſi hoſtis hac interpoſita nocte abiſſet, quãtũ rurſus ſequen-
„ do eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neque
„ manſurum eum, neque in aciem copias educturum fuiſſe certum habeo, ſi cedere hinc
„ ſtatuiſſet. Quanto enim facilius abire fuit cum procul abeſſemus, quàm nunc cum in
„ ceruicibus ſumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid antẽ eſt no-
„ bis optatius, quàm ut quorum caſtra præalta fluminis ripa tuta, uallo inſuper ſepta ac
„ crebris turribus, oppugnare adorti ſumus, eos relictis munimẽtis agmine effuſo abeũ-
„ teis in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex heſterno die in ho-
„ diernum cauſæ fuerunt. Pugnare enim & ipſi mihi placet: & ideo quia per Enipeum
„ amnem ſepta ad hoſtem uia erat, alio ſaltu deiectis hoſtium præſidiis nouum iter ape-
C rui, neque priuſquam debellauero, abſiſtam. Poſt hanc orationem ſilentium fuit, par-
tim traductis in ſententiam eius, partim uerentibus nequicquam offendere in eo, quod
utcunque prætermiſſum reuocari non poſſet. Ac ne illo ipſo quidem die aut conſule,
aut rege, quòd nec feſſos ut pridie ex uia, neque trepidanteis in acie inſtruenda, & uix-
dum compoſitos aggreſſurus erat: conſule, quòd in nouis caſtris non ligna, non pabu-
lum conuectum erat, ad quę petenda ex propinquis agris magna pars militum è caſtris
exierat, neutro imperatorum uolente, fortuna quæ plus conſiliis humanis pollet, con-
traxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hoſtium caſtris, ex quo & Mace-
dones & Romani aquabãtur, præſidiis ex utraque ripa poſitis, ut id facere tuto poſſent.
Duæ cohortes à parte Romanorum erant, Marrucina & Peligna: duæ turmæ Samni-
tium equitum, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro caſtris ſtatiuũ erat
D præſidium. ſub C. Cluuio legato tres cohortes Firmana, Veſtina, Cremonẽſis, duę tur-
mæ equitũ Placentina & Eſſernina. Cũ otiũ ad flumen eſſet neutris laceſſentibus, hora
circiter quarta iumentũ è manibus curantiũ elapſum, in ulteriorem ripã effugit. Quod
cum per aquã ferme genuſtenus altã tres milites ſequerentur, Thraces duo id iumentũ
ex medio alueo in ſuã ripam trahentes: altero eorum occiſo, receptóque eo iumento ad
ſtationẽm ſuorum ſe recipiebant. Octingentorum Thracum præſidiũ in hoſtium ripa
erat: ex his pauci primo ægre paſſi popularem in ſuo conſpectu cæſum, ad perſequẽdos
interfectores fluuium tranſgreſſi ſunt: dein plures, poſtremo omnes, & cum præſidio.

* *

prętium ducit. Mouebat imperii maieſtas, gloria uiri, ante omnia ætas, quòd maior LX
annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculíque capeſſebat. Interuallum
E quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atque aciem hoſtium interrupit.
A tergo cetratis erat, frontem aduerſus clypeatos habebat: aglaſpides appellabãtur. Se-
cundã legionem L. Albinus conſularis ducere aduerſus leucaſpidem phalãgem iuſſus:
ea media acies hoſtium fuit. In dextrum cornu, unde circa fluuium commiſſum præliũ
erat, elephãtes inducti, & alę ſociorum: & hinc primum fuga Macedonum eſt orta. Nã
ſicut pleraque noua commenta mortalium in uerbis uim habent explendo, cũ agi, non
quemadmodum agãtur, ediſſeri oportet, ſine ullo effectu euaneſcunt: ita tum elephãti
in acie nomen tantum ſine uſu fuerant. Elephantorum impetum ſubſecuti ſunt ſocii
nominis Latini, pepulerúntque læuum cornu. In medio ſecunda legio miſſa diſſipauit
phalangem: neque ulla euidentior cauſa uictoriæ fuit, quàm quòd multa paſſim prælia

A cibus ab legatis,ſimul tranſgreſſos eos Strymonem uidit,portas clauſit. Tertio die Per- *Vrb 586*
ſeus quàm pugnatum erat,Ampbipolim uenit:inde oratores cum caduceo ad Paulum *Oly. 153.*
miſit. Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorum regis Berœam,quò
ex acie con fugerant,ipſi ad conſulem profecti Romanis dedunt:hoc idem & aliæ dein
ceps metu perculſæ parabant facere,c o s. nuntiis uictoriæ Q. Fabio filio,& L. Lentulo,
& Q. Metello cum literis Romam miſſis, ſpolia iacentis hoſtium exercitus peditibus
conceſſit:equitibus prædam circumiecti agri, dum ne amplius duabus noctibus à ca-
ſtris abeſſent. Ipſe propius mare ad Pydnam caſtra mouit. Berœa primum,deinde Theſ
ſalonica & Pella, & deinceps omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi
qui proximi erant, nondum miſerant legatos: multitudo incondita plurium ſimul
gentium,turbáque quæ ex acie fuga in unum compulſa erat conſilium & conſenſum ci
B uitatis impediebat: nec clauſæ modo portæ, ſed etiam inædificatæ erant. Miſſi Midon
& Pantaucus ſub muros ad colloquium Solonis,qui præſidio erat: per eum emittitur
militaris turba, oppidum deditum militibus datur diripiendum. Perſeus una tantum
ſpe Biſaltarum auxilii tentati,ad quos nequicquam miſerat legatos,in concionem pro
ceſſit, Philippum ſecum filium habens,ut & ipſos Amphipolitanos, & equitum pedi-
túmque,qui aut ſemper ſecuti,aut fuga eodem delati erant, adhortando animos con-
firmaret. Sed aliquotiens dicere incipientem cum lachrymæ præpediſſent,quia ipſe di-
cere nequiit,Euandro Cretenſi editis quæ agi cum multitudine uellet, de templo deſcē
dit. Multitudo ſicut ad conſpectum regis fletúmque tam miſerabilem & ipſa ingemue-
rat lachrymauerátque, ita Euandri orationem aſpernabatur: & quidam auſi ſunt me-
dia ex concione ſucclamare, Abite hinc, ne qui pauci ſuperſumus, propter nos perea-
C mus. Horum ferocia uocem Euandri clauſit. Rex in domum ſe recepit, pecuniáque &
auro argentóq; in lembos qui in Strymone ſtabant,delatis,& ipſe ad flumen deſcendit.
Thraces nauibus ſe committere nō auſi,domos dilapſi,& aliæ militaris generis turbę:
Cretenſes ſpem pecuniæ ſecuti.& quoniam in diuidendo plus offenſionum quàm gra-
tiæ erat, L talenta iis poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumul-
tum naues conſcenderent,lembum unum in hoſtio amnis multitudine grauatum mer
ſerunt. Galipſum eo die, poſtero Samothracam quam petebant,perueniunt: ad duo
millia talentûm peruecta eò dicuntur. Paulus per omnes deditas ciuitates dimiſſis qui
præeſſent,ne qua iniuria in noua pace uictis fieret,retentíſque apud ſe caduceatoribus
regis,P. Naſicam ignarus fugæ regis Amphipolim miſit cum modica peditū equitúm-
que manu,ſimul ut Sinticen euaſtaret, & ad omnes conatus regis impedimento eſſet.
D Inter hæc Melibœa à Cn. Octauio capitur diripitúrque: ad Aeginium, ad quod oppu-
gnandum Cn. Anicius legatus miſſus erat, c c eruptione ex oppido facta amiſſi ſunt,
ignaris Aeginienſibus debellatum eſſe c o s. à Pydna profectus cum toto exercitu die
altero Pellam peruenit:& cum caſtra M paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtati-
ua habuit,ſitum urbis undiq; aſpiciens, quam non ſine cauſa delectam eſſe regiam ad-
uertit. Sita eſt in tumulo uergente in occidentem hybernum:cingunt paludes inexupe
rabilis altitudinis æſtate & hyeme, quas reſtagnantes faciunt lacus. In ipſa palude quà
proxima urbi eſt,uelut inſula eminet aggeri operis ingentis impoſita:qui & murum ſu
ſtineat,& humore circunfuſæ paludis nihil lædatur. Muro urbis coniuncta procul ui-
detur:diuiſa eſt intermurali amni, & eadem ponte iuncta:ut nec oppugnante externo
aditum ab ulla parte habeat,nec ſi quem ibi rex includat,ullum niſi per facillimæ cuſto
E diæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: ſed tum nihil præter c c c talenta,
quæ miſſa Gentio regi,deinde retenta fuerant, inuentum eſt. Per quos dies ad Pellam
ſtatiua fuerunt,legationes frequentes,quæ ad gratulandum conuenerant, maxime ex
Theſſalia,auditæ ſunt. Nuntio deinde accepto Perſea Samothracam traieciſſe, profe-
ctus à Pella conſul quartis caſtris Amphipolim peruēnit. Effuſa omnis obuiam turba,
cuiuis indicio erat,non bono ac iuſto rege obra-

vrb. 586. ol. 153. VIctoriæ nuntii Quintus Fabius, & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus quanta potuit adhiberi feſtinatio, celeriter Romam cnm ueniſſent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quarto poſt die quàm cum rege eſt pugnatum, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota ſpectacula peruaſit, pugnatum in Macedonia, & deuictum regem eſſe: dein fremitus increbuit: poſtremo clamor plauſúſque uelut certo nuntio uictoriæ allato eſt exortus. Mirari magiſtratus & quærere authorem repentinæ lætitiæ: qui poſtquam nullus erat, euanuit quidem tanquam certæ rei gaudium, omen tamen lætum inſidebat animis. Quod poſtquam ueris nuntiis Fabii Lentulíque & Metelli aduentu firmatum eſt, cùm G uictoria ipſa, tum Augurio animorum ſuorum lætabantur. Et aliter traditur circenſis turbæ non minus ſimilis ueri lætitia. ad x Calend. Octob. ludorum Romanorum ſecundo die, C. Licinio conſuli ad quadrigas mittendas exſcendenti, tabellarius qui ſe ex Macedonia uenire diceret, laureatas literas dicitur. quadrigis miſſis conſul currum conſcendit: & eum per circum reueheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo oſtendit. Quibus conſpectis repente immemor ſpectaculi populus in medium decurrit: eò ſenatum conſul uocauit, recitatiſque tabellis, ex authoritate patrum pro foris publicis, denuntiauit populo, L. Æmylium collegam ſignis collatis cum rege Perſeo pugnaſſe: Macedonum exercitum cæſum fuſúmq; regem cum paucis fugiſſe: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem P R ueniſſe. His auditis clamor eum ingenti plauſu ortus: ludis relictis, domus magna pars hominum ad coniuges liberóſque lætum nuntium portabant. Tertiuſdecimus dies erat, ab eo quo in Macedonia pugnatum eſt. Poſtero die ſenatus in curia habitus, ſupplicationéſque decretæ: & s c factum eſt, ut conſul quos præter milites ſociósque naualeis coniuratos haberet, dimitteret: de militibus ſociiſque naualibus dimittendis referretur, cum legati ab L. Æmylio conſule, à quibus præmiſſus tabellarius eſſet.* Ad vi Calend. Octob. hora fere ſecūda legati urbem ingreſſi ſunt: ingentem ſecum occurrentium quacunque ibant proſequentiúmque trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerūt. Senatus forte in curia erat: eò legatos c o s. introduxit. Ibi tantum temporis retenti, dum exponerent quantæ regiæ copiæ peditum equitúmq; fuiſſent, quot millia ex his cæſa, quot capta forent, quàm paucorum militum iactura, tanta hoſtium ſtrages facta, quàm cum paucis rex fugiſſet: exiſtimari Samothraciam petiturum, paratam claſſem ad perſequendum eſſe: neque terra neque mari elabi poſſe. I eadem hæc paulo poſt in concionem traducti expoſuerunt, renouatáque lætitia, cum c o s. edixiſſet, ut omnes ædes ſacræ aperirentur, pro ſe quiſque ex concione ad gratias agendas ire diis: ingentíque turba non uirorum modo, ſed etiam fœminarum, conferta tota urbe deorum immortalium templa. Senatus reuocatus in curiam ſupplicationes ob rem egregie geſtam ab L. Æmylio c o s. in quinque dies circa omnia puluinaria decreuit, hoſtiiſque maioribus ſacrificari iuſſit. Naues quę in Tyberi paratę inſtructǽque ſtabant, ut ſi rex poſſet reſiſtere, in Macedoniam mitterentur, ſubduci, & in naualibus collocari: ſocios naualeis dato annuo ſtipendio dimitti, & cum his omnes qui in conſulis uerba iurauerāt: & quod militum Corcyræ, Brundiſii, ad mare Superum, aut in agro Larinati eſſet (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat, cum quo ſi res poſceret, C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populi indicta eſt ex ante ad v Idus Octob. cum eo die in quinque dies. Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerua, & P. Decius nuntiarunt, exercitum Illyriorum cęſum, Gentium regem captum in ditione P R & Illyricum eſſe. Ob eas res geſtas ductu auſpicióque L. Anicii Pr. ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit, ut Latinę edictę à c o s. ſunt, in ante IIII & III & prid. Id. Nouemb. Tradidere quidam legatos Rhodios nondum miſſos, poſt uictoriam nuntiatam, uelut ad ludibrium ſtolidæ ſuperbiæ, in ſenatū uocatos eſſe. Ibi Agepolim principem eorum ita locutum, miſſos eſſe legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos & Perſea faciendam, quòd id bellum graue atque incommodum Græcię omni, ſumptuoſum ac damnoſum ipſis Romanis eſſet. Fortunam perbene

A bene feciſſe, quando finito aliter bello gratulandi ſibi de uictoria egregia Romanis op- Vrb 586.
portunitatem dediſſet. Hæc ab Rhodio dicta. Reſponſum a ſenatu eſſe, Rhodios nec Oly. 153.
utilitatium Græciæ, neque cura impenſarum P R, ſed pro Perſeo legationem eam miſiſſe.
Nam ſi ea fuiſſet cura quæ ſimularetur, tum mittendos legatos fuiſſe, cum Perſeus in
Theſſaliam exercitu inducto per biennium Græcas urbes alias obſideret, alias denun-
tiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodiis mentionem factam: poſtquã
ſuperatos tranſgreſſóſque in Macedoniam Romanos audirent, & incluſum teneri Per
ſea, tunc Rhodios legationem miſiſſe, non ad ullam aliam rem, quàm ad Perſea ex im-
minenti periculo eripiendum. Cum hoc reſponſo legatos dimiſſos. Per eoſdem dies &
M. Marcellus ex prouincia Hiſpania decedens Marcolica nobili urbe capta, x pondo
auri & argenti ad ſummam ſeſtertiûm decies in ærarium retulit. Paulus Æmylius
B cos. cum caſtra, ut ſupra dictum eſt, ad Siras terræ Odomantidicæ haberet, cum literas
ab rege Perſeo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipſe illachrymaſſe dicitur ſorti hu
manæ, quòd qui paulo ante non contentus regno Macedoniæ Dardanos Illyriósque
oppugnaſſet, Baſtarnarum ſciuiſſet auxilia: is tum omiſſo exercitu, extorris regno, in
paruam inſulam compulſus, ſupplex, fani religione nõ uiribus ſuis tutus eſſet. Sed poſt-
quam regem Perſea conſuli Paulo S. legit, miſerationem omnem ſtultitia ignorantis
fortunam ſuam exemit. Itaque quanquam in reliqua parte literarum minime regiæ pre
ces erant, tamen ſine reſponſo ac ſine literis ea legatio dimiſſa eſt. Senſit Perſeus cuius
nominis obliuiſcendum uicto eſſet: itaque alteræ literæ cum priuati nominis titulo
miſſæ & petiere & impetrauere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de ſta-
to & conditione ſuæ fortunæ poſſet. Miſſi ſunt tres legati, P. Lentulus, A. Poſthumius
C Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum eſt, Perſeo regium nomen omni ui
amplectente, Paulo, ut ſe ſuáque omnia in fidem & clementiam P R permitteret, con-
tendente. Dum hæc aguntur, claſſis Cn. Octauii Samothracam eſt appulſa. Is quoque
præſenti admoto terrore, modo minis, modo ſpe pellicere ut ſe traderet, cũ conaretur,
adiuuit in hoc eum res ſeu caſu contracta, ſeu conſilio. L. Attilius illuſtris adoleſcens
cum in concione eſſe populum Samothracum animum aduertiſſet, à magiſtratibus pe
tiit, ut ſibi paucis alloquendi populi poteſtatem facerent. Permiſſo, utrum nos, hoſpites
Samothraces, uere accepimus, an falſo ſacram hanc inſulam & auguſti totam atque in
uiolati ſoli eſſe? Cum creditæ ſanctitati aſſentirentur omnes: Cur igitur, inquit, pollu-
tam homicida ſanguine regis Eumenis uiolauit? & cum omnis præfatio ſacrorum eos
quibus non ſunt puræ manus, ſacris arceat, uos penetralia ueſtra contaminari cruento
D latronis corpore ſinetis? Nobilis fama erat apud omnes Græciæ ciuitates, Eumenis re-
gis per Euandrum Delphis prope perpetrata cædes. Itaque præterquam quòd in pote-
ſtate Romanorum ſeſe inſulámque totam & templum cernebant eſſe, ne immerito qui
dem ea ſibi exprobrari rati, Theondam, qui ſummus magiſtratus apud eos erat (regem
ipſi appellant) ad Perſea mittunt, qui nunciaret argui cædis Euandrum Cretenſem: eſſe
autem iudicia apud ſeſe more maiorum comparata, de iis qui inceſtas manus intuliſſe
intra terminos ſacratos templi dicantur. Si confideret Euander, innoxium ſe rei capi-
talis argui, ueniret ad cauſam dicendam: ſi committere ſe iudicio non auderet, liberaret
religione templum, ac ſibimet ipſe conſuleret. Perſeus euocato Euãdro, iudicium ſub-
eundi nullo pacto author eſſe: nec cauſa, nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne
damnatus authorem ſe nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid eſſet, niſi ut fortiter
E moriatur. Nihil palam abnuere Euander, ſed cum ueneno ſe malle mori quàm ferro di-
xiſſet, occulte fugam parabat. Quod cum renunciatum regi eſſet, metuens ne tanquam
à ſe ſubtracto pœnæ reo, iram Samothracum in ſe conuerteret, interfici Euandrum iuſ
ſit. Qua perpetrata temere cæde, ſubiit extemplo animum, in ſe nimirum receptam la-
bem, quæ Euandri fuiſſet: ab illo Delphis uulneratum Eumenem, ab ſe Samothracæ
Euandrum occiſum: ita duo ſanctiſſima in terris templa, ſe uno authore ſanguine hu-
mano uiolata. Huius rei crimen corrupto pecunia Theonda auertitur, ut renunciaret
populo Euandrum ſibi ipſum mortem conſciſſe. Cæterum tanto facinore in unicum
relictum amicum, ab ipſo per tot caſus expertum, proditúmq;, quia non prodiderat, o-
mnium ab ſe abalienauit animos. pro ſe quiſque tranſire ad Romanos: fugæq; conſiliũ

vrb. 586. capere ſolum prope relictum coegerunt:Oroandémque Cretenſem,cui nota Thraciæ F
Oly. 153. ora erar,quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat, ut ſe ſublatum in lembum ad
Cotym deueheret. Demettium eſt portus in promontorio qnodam Samothracæ: ibi
lembus ſtabat. Sub occaſum ſolis deferuntur quæ ad uſum neceſſaria erant, defertur &
pecunia quanta clam deferri poterat. Rex ipſe nocte media cum tribus conſcuis fugæ
per poſticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atque inde maceriam ægre trã
greſſus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur, primis tenebris
ſolueratnauem, ac per altum Cretam petebat. Poſtquam in portu nauis nō inuenta eſt,
uagatus Perſeus aliquandiu in litore, poſtremo timens lucem iam appropinquantem,
in hoſpitium redire non auſus, in latere templi prope angulum obſcurum delituit. Pue
ri regii apud Macedonas uocabantur principum liberi, ad miniſterium electi regis. ea
cohors perſecuta regem fugientem, ne tum qnidem abſcedebat, donec iuſſu Cn. Octa- G
uii pronuntiatum eſt per præconem, regios pueros Macedonáſque alios qui Samothra
cæ eſſent, ſi tranſirent ad Romanos incolumitatem libertatémque, & ſua omnia ſerua-
turos, quæ aut ſecum haberent, aut in Macedonia reliquiſſent. Ad hanc uocem tranſi-
tio omnium facta eſt, nomináque dabant ad C. Poſthumium tribunum militum. Libe-
ros quoque paruos regios Ion Theſſalonicenſis Octauio tradidit: nec qniſquam præ-
ter Philippum maximum natu è filiis cum rege relictus. Tum ſeſe filiúmque Octauio
tradidit, fortunam, deóſq; quorum in templo erant, nulla ope ſupplicem iuuanteis ac-
cuſans. In prætoriam nauem imponi iuſſus. eodem & pecunia quæ ſuperfuit, delata eſt,
extemplóque claſſis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in caſtra ad conſulem
miſit, præmiſſis literis ut in poteſtate eum eſſe, & adduci ſciret. Secundam eam Paulus,
ſicut erat, uictoriam ratus, uictimas cecîdit eo nuntio:& concilio aduocato literas Pr. H
cum recitaſſet, Q. Ælium Tuberonem obuiam regi miſit, cæteros manere in prætorio
frequenteis iuſſit. Non aliàs ad ullum ſpectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum
ætate Syphax rex captus in caſtra Romana adductus erat: præterquam quòd nec ſua,
nec gentis fama comparandus, tunc quoque acceſſio Punici belli fuerat, ſicut Gentius
Macedonici. Perſeus caput belli erat, nec ipſius tantum, patris auíque quos ſangnine ac
genete contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Ma
gnus Alexander, qui ſummum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pul-
lo amictus illo Perſeus ingreſſus eſt caſtra, nullo ſuorum alio comite, qui ſocius calami
tatis miſerabiliorem eum faceret. ptogredi præ turba occurrentium ad ſpectaculum
non poterat, donec conſul lictores miſiſſet, qui ſummouendo iter ad prętorium faceret.
Conſurrexit COS. & iuſſis ſedere aliis, progreſſúſque paulum introeunti regi dextram I
portexit, ſummittentémque ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductũ
in tabernaculum aduerſus aduocatos in conſilium conſidere iuſſit. Prima percontatio
fuit, qua ſubactus iniuria contra PR bellum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quò ſe re-
gnúmque ſuum ad ultimum diſcrimen adduceret. Cum reſponſum expectantibus cun
» ctis, terram intuens diu tacitus fleret, rurſum COS. Si iuuenis regnum accepiſſes, minus
» equidem mirater ignoraſſe te quàm grauis aut amicus aut inimicus eſſet PR: nunc ue-
» ro cum & bello patris tui, quod nobiſcum geſſit, interfuiſſes, & pacis poſtea, quam cum
» ſumma fide aduerſus eum coluimus, meminiſſes, quod conſilium, quorum & uim bel-
» lo, & fidem in pace expertus eſſes, cum iis tibi bellum eſſe, q̃ pacem malle? Nec interro-
» gatus, nec accuſatus cũ reſponderet. Vtcunq; tamen hæc, ſiue errore humano, ſeu caſu,
» ſeu neceſſitate inciderunt, bonũ animũ habe, multorũ regum, populorũ caſibus cogni- K
» ta PR clementia non modo ſpẽ tibi, ſed prope certã fiduciam ſalutis prębet. Hæc Græco
» ſermone Perſeo, Latine deinde ſuis. Exemplũ inſigne cernitis, inquit, mutationis rerũ
» humanarũ. uobis hoc præcipue dico iuuenes: ideo in ſecundis rebus nihil in quenquam
» ſuperbe ac uiolenter conſulere decet, nec pręſenti credere fortunę, cũ quid ueſper ferat
» incertum ſit. Is demũ uir erit, cuius animũ nec proſpera flatu ſuo efferet, nec aduerſa in
» fringet. Conſilio dimiſſo tuẽdi cura regis Q. Aelio mãdatur. Eo die & inuitatus ad cõ
ſulẽ Perſeus, & alius omnis ei honos habitus eſt, qui haberi in tali fortuna poterat. Ex-
ercitus deinde in hyberna dimiſſus eſt. maximã partem copiarũ Amphipolis, reliquas
propinquę urbes acceperunt. Hic finis belli, cum quadriennium continuũ bellatũ eſſet
inter

A inter Romanos ac Perſea fuit:idémque finis inclyti per Europę plerunq; atque Aſiam vrb. 586.
omnem tegni. Viceſimū ab Carano qui primus regnauit, Perſea numerabant. Perſeus Oly. 153.
Q. Fuluio, L. Mālio coss. regnū accepit: à ſenatu rex eſt appellatus M. Innio, A. Mālio
coss. regnauit XI annos. Macedonū obſcura admodū fama uſque ad Philippū Amyn-
tæ filium fuit: inde ac per eum creſcere cū cœpiſſet, Europæ ſe tamen finibus continuit,
Græciā omnem & partem Thraciæ atq; Illyrici amplexa. Superfudit deinde ſe in Aſiā:
& XIII annis, quibus Alexander regnauit, primum omnia, quā Perſarū prope immēſo
ſpatio imperium fuerat, ſuę ditionis fecit. Arabas hinc Indiámque, quà terrarū ultimus
finis rubrum mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in terris Macedonum re-
gnum noménque, inde morte Alexādri diſtractum in multa regna: dum ad ſe quiſque
opes rapiunt lacerantes uiribus, à ſummo culmine fortunæ ad ultimum finem centum
B quinquaginta annos ſtetit. Victoriæ Romanæ fama cum peruaſiſſet in Aſiā, Antenor
qui cum claſſe lemborum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde traiecit. C. Popilius qui
ad Delum præſidio nauibus Macedoniam petentibus erat, poſtquā debellatum in Ma-
cedonia, & ſtatione ſummotos hoſtiū lembos audiuit, dimiſſis & ipſe Atticis nauibus,
ad ſuſceptam legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit: ut prius occurrere
Antiocho poſſet, quàm ad Alexandriæ mœnia accederet. Cum præterueherentur Aſiā
legati, & Loryma ueniſſent, qui portus XX paulo amplius millia ab Rhodo abeſt, ex
aduerſo urbi ipſi poſitus: principes Rhodiorum occurrūt, (iam enim eò quoque uicto-
riæ fama perlata erat) orantes ut Rhodum deueherentur: pertinere id ad famam ſalu-
témque ciuitatis, noſcere ipſos omnia quæ acta eſſent agerentúrque Rhodi, & cōperta
per ſe, non uulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, ut moram naui-
C gationis breuem pro ſalute ſociæ urbis paterentur. Poſtquam Rhodum uentum eſt, in
concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Aduentus legatorum auxit po-
tius timorem ciuitati quàm minuit. omnia enim Popilius, quæ ſinguli uniuerſíque eo
bello hoſtiliter dixerant fecerántque, retulit: & uir aſper ingenio augebat atrocitatem
eorum quæ dicerentur, uultu truci, & accuſatoria uoce: ut cum propriæ ſimultatis nul-
la cauſa cum ciuitate eſſet, ex unius ſenatoris Romani acerbitate, qualis in ſe uniuerſi
ſenatus animus eſſet, coniectarent. C. Decimij moderatior oratio fuit: qui in pleriſque
eorum quæ commemorata à Popilio eſſent, culpam non penes populū, ſed penes pau-
cos concitores uulgi eſſe dixit: eos uenalem linguam habenteis, decreta plena regiæ aſ-
ſentationis fecisse, & eas legationes miſiſſe, quarum Rhodios ſemper non minus pude-
ret quàm pœniteret: quę omnia, ſi tamen populo foret, in capita noxiorum uerſura. Cū
D magno aſſenſu auditus eſt, non magis eò quòd multitudinis noxam eleuabat, quàm
quòd culpam in authores uerterat. Itaque cum principes eorū Romanis reſponderent,
nequaquā tamen tam grata oratio eorum fuit, qui quæ Popilius obiecerat, diluere ut-
cunque conati ſunt, quàm eorum qui Decimio in authoribus ad piaculum noxæ obii-
ciendis aſſenſi ſunt. Decretum igitur extēplo, ut qui pro Perſeo aduerſus Romanos di-
xiſſe quid aut feciſſe conuincerentur, capitis condēnarentur. Exceſſerunt urbe ſub ad-
uentum Romanorum quidam, alij mortem ſibi conſciuerunt. Legati non ultrà quàm
quinq; dies Rhodi morati, Alexandriā proficiſcuntur. Nec eo ſegnius iudicia ex decre-
to coram his facto Rhodi exercebantur: quàm perſeuerantiam in exequenda re Deci-
mij lenitas. Cum hæc gererentur, Antiochus fruſtra tentatis mœnibus Alexandrię ab-
ſceſſerat: cæteráq; Ægypto potitus, relicto Memphi maiore Ptolemæo, cui regnū quæ-
E ri ſuis uiribus ſimulabat, ut uictorem mox aggrederetur, in Syriā exercitum abduxit.
Nec huius uoluntatis eius ignarus Ptolemæus, dum conterritum obſidionis metu mi-
norem fratrē haberet, poſſe ſe recipi Alexandriæ & ſorore adiuuante, & non repugnā-
tibus fratris amicis, ratus: primum ad ſororem, deinde ad fratrem amicóſque eius non
prius deſtitit mittere, quàm pacem cum iis cōfirmaret. Suſpectum Antiochum effece-
rat, quòd cætera Aegypto ſibi tradita, Peluſij ualidum relictum erat pręſidium: appare-
bat clauſtra Aegypti teneri, ut cum uelit rurſus exercitum induceret. Bello inteſtino cū
fratre eum exitum fore, ut uictor feſſus certamine nequaquā par Antiocho futurus eſ-
ſet. Hæc prudenter animaduerſa à maiore, eum aſſenſu minor frater quíque cū eo erāt
acceperunt: ſoror plurimum adiuuit, non conſilio modo, ſed etiam precibus. Itaque

vrb. 586. conſentientibus cunctis pace facta Alexandriam recipitur, ne multitudine quidem ad- F
Oly. 153. uerſante: quæ in bello non per obſidionem modo, ſed etiam poſtquam à mœnibus ab-
ſceſſum eſt, quia nihil ex Ægypto ſubuehebatur, omnium rerũ attenuata inopia erat.
His cum lætari Antiochum conueniens eſſet, ſi reducendi eius cauſa exercitum Ægy-
ptũ induxiſſet, quo ſpecioſo titulo ad omneis Aſiæ & Græciæ ciuitates legationibus re-
cipiẽdis, literiſque dimittendis uſus erat: adeo eſt offenſus, ut multo acrius infeſtiúſque
aduerſus duos, quàm ante aduerſus unum pararet bellum. Cyprum extemplo claſſem
miſit: ipſe primo uere cum exercitu Ægyptum petens in Cœlen Syriam proceſſit. Cir-
ca Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quòd per eum regnum patriũ re-
cepiſſet, petentibúſq; ut ſuum munus tueretur, & diceret potius quid fieri uellet, quàm
hoſtis ex ſocio factus, ui atque armis ageret, reſpondit, non aliter neque claſſem reuo-
caturum, neque exercitum reducturum, niſi ſibi & tota Cypro & Peluſio agróque, qui G
circa Peluſiacum oſtium Nili eſſet, cederet: diémque præſtituit, intra quam de condi-
tionibus peractis reſpõſum acciperet. Poſtquam dies data induciis præterijt, nauigan-
tibus oſtio Nili ad Peluſium per deſerta Arabiæ ad Memphim incolebant, & ab cæte-
ris Ægyptiis partim uoluntate, partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus de-
ſcendit. Ad Leuſinem tranſgreſſo flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria ab-
eſt, legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenienteis ſalutaſſet, dextrámque Po-
pilio porrigeret, tabellas ei Popilius ſcriptum habenteis tradit, atque omnium primum
id legere iubet. Quibus perlectis, cùm ſe conſideraturum adhibitis amicis quid facien-
dum ſibi eſſet dixiſſet: Popilius pro cætera aſperitate animi, uirga, quam in manu gere-
bat, circunſcripſit regem, ac, Prius quàm hoc circulo excedas, inquit, redde reſponſum
ſenatui quod referam. Obſtupefactus tam uiolento imperio parumper cum hæſitaſſet, H
Faciam, inquit, quod cenſet ſenatus. Tum demum Popilius dextram regi tanquam ſo-
cio atque amico porrexit. Die deinde finita cum exceſſiſſet Ægypto Antiochus, legati
concordia etiam authoritate ſua inter fratres firmata, inter quos uixdum conuenerat,
pars Cyprum nauigant: & inde quæ iam uicerat prælio Ægyptias naues claſſem An-
tiochi dimittũt. Clara ea per genteis legatio fuit, quòd haud dubie adempta Antiocho
Ægyptus habenti iam, redditúmque patrium regnũ ſtirpi Ptolemæi fuerat. COSS. eius
anni ſicut alterius clarus cõſulatus inſigni uictoria, ita alterius obſcura fama: quia ma-
teriam res gerendi non habuit. Iam primum cum legionibus ad conueniendũ diem di-
xit, non auſpicato templum intrauit: uitio diem dictam eſſe augures, cum ad eos relatũ
eſt, decreuerunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad monteis Siciminam &
Papinum ſtatiua habuit: deinde circa eadem loca cũ ſociis nominis Latini hybernabat. I
Legiones Romanæ, quòd uitio dies exercitui ad conueniendũ dicta erat, Romæ man-
ſerãt. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia euenerat, in prouincias
iere: eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; ſortem habebat) inter ciues & peregrinos
patres cenſuerãt. Et Popilius, & ea legatio quæ miſſa ad Antiochũ erat, Romam rediit:
retulit controuerſias inter reges ſublatas eſſe, exercitúmque ex Ægypto in Syriã redu-
ctum. Pòſt ipſorum regũ legati uenerunt: Antiochi legati referentes omni uictoria po-
tiorem pacem regi, quæ ſenatui placuiſſet uiſam, eúmq; haud ſecus quàm deorũ impe-
rio legatorum Romanorum iuſſis paruiſſe. Gratulati deinde uictoriam ſunt, ad quam
ope ſi quid imperatum foret, adfuturũ regem fuiſſe. Ptolemæi legati cõmuni nomine
regis & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S P Q R quàm parentibus ſuis, plus quàm
diis immortalibus debere: per quos obſidione miſerrima liberati eſſent: regnum patriũ K
prope amiſſum recepiſſent. Reſponſum ab ſenatu eſt, Antiochũ recte atque ordine fe-
ciſſe, quòd legatis paruiſſet, gratúmq; id eſſe S P Q R. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleo-
patræq; ſi quid per ſe boni cõmodíque eueniſſet, id magnopere ſenatũ lætari, daturúm-
que operam, ut regni ſui maximũ ſemper præſidium poſitũ eſſe in fide populi Romani
ducant. Munera legatis ut ex inſtituto mittẽda curaret, C. Papirio prætori mandatum.
Literæ deinde Macedonia allatæ, quæ uictoriæ lætitiam geminarent: Perſea regẽ in po
teſtatem COS. ueniſſe. Dimiſſis legatis, diſceptatũ inter Piſanos Lunenſéſque legatos:
Piſanis querentibus agro ſe à colonis Romanis pelli: Lunenſibus affirmãtibus eum de
quo agatur, à triumuiris agrum ſibi aſſignatũ eſſe. Senatus qui de finibus cognoſcerent

ſtatue-

A ſtatuerėntque, quinqueuiros miſit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blaſionem, Vrb. 587.
T. Semprooium Muſcam, L. Næuium Balbum, C. Apulejum Saturoinum. Et ab Eu- Oly. 153.
mene & ab Attalo & ab Athenæo fratribus communis legatio de uictoria gratulatum
uenit. Et Maſgabæ regis Maſaoiſſæ filio Puteolis oauem egreſſo præſto fuit obuiã miſ-
ſus cum pecunia L. Manlius quæſtor, qui Romã eum publico ſumptu perduceret. Ad-
ueoienti extemplo ſenatus datus eſt. Is adoleſcẽns ita locutus eſt, ut quæ rebus grata e-
rant, gratiora uerbis faceret. Commemorauit quot pedites equitéſque, quot elephan-
tos, quaotum frumenti eo quadrieooio pater ſuus in Macedoniam miſit. Sed duas res
ei rubori fuiſſe: unam, quòd rogaſſet eum per legatos ſenatus quę ad bellum opus eſſet,
& non imperaſſet: alteram, quòd pecuniam ei pro frumento miſiſſet. Maſaniſſam me-
miniſſe regnum à populo Romaoo partum auctúmque & multiplicatum habere uſu
B regni cootentum, ſcire dominium & ius eorum qui dederiot eſſe. Sumere itaque eoſdẽ,
non ſe rogare æquũ eſſe: neque emere ea ex fructibus agri ab ſe dati, quæ ibi proueniãt.
Id Maſaniſſę ſatis eſſe, & fore, quod populo Romano ſupereſſet. Cum iis mandatis à pa
tre profectum, poſtea conſecutos equites, qui deuictam Macedoniam ountiareot: gra-
tulatúmque ſenatui iubereot indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri ſuo eſſe, ut Romam
uenire uelit, Iouíque OPT. MAX. in Capitolio ſacrificare, & grates agere: id, niſi moleſtũ
ſit, ut ei permittatur ab ſeoatu petere. Reſpooſum regulo eſt: facere patrem eius Maſa-
niſſam, quod ultrum gratum bonúmque facere deceat, ut pretium hooorémque debito
beneficio áddat. Et populum Romaoum ab eo bello Punico forti fideliſque opera adiu-
tum, & illum fauẽte regnum populo Romaoo adeptum: æquitate ſua poſtea trium re-
gum bellis, deinceps omoibus functum officiis. Victoria uero populi Romani lętari eũ
C regem mirum oon eſſe, qui ſortem omnem fortunæ regníque ſui cum rebus Romanis
immiſcuiſſet. Grates diis pro populi Romani uictoria apud ſuos penates ageret, Romę
filium pro eo acturum. Gratulatum quoq; ſatis ſuo ac patris nomine eſſe. Ipſum relin-
quere regnum, & Africa excedere, præterquam quòd illi inutile eſſet, oon eſſe è repu-
blica P R ſenatum cenſere. petenti Maſgabę ut Hanoo Hamilcaris filius hoſpes io locũ
exigeret. Munera ex ſenatuſconſulto emere regulo quæſtor iuſſus ex C poodo argenti,
& proſequi eum Puteolos, omoémque ſumptum quoad io Italia eſſet, præbere, & duas
naues conducere, quibus ipſe comitéſque regis in Africam deueherentur: & comitibus
omnibus liberis ſeruiſque ueſtimenta data. Haud ita multo poſt de altero Maſaniſſæ fi-
lio Miſagene literæ allatæ ſunt, miſſum eum ab L. Paulo poſt deuictum Perſea in Afri-
cam cum equitibus ſuis: nauigantem diſperſa claſſe in Adriatico mari Brundiſium tri-
D bus nauibus ægrum delatum. Ad eum cum iiſdem muneribus quę data Romę fratri e-
ius erant, L. Stertinius quæſtor Brundiſium miſſus: iuſſúſque curare ut ædes hoſpi-

* * *

In quatuor urbanas tribus deſcripti erant libertini, prꝧter eos quibus filius quinquenni
maior ex S C eſſet. Eos, ubi proximo luſtro cenſi eſſent, ceóſeri iuſſerunt: & eos qui præ-
dium prædiáne ruſtica pluris ſeſtertiûm XXX millium haberent, cenſendi ius factũ eſt.
Hoc cum ita ſeruatũ eſſet, oegabat Claudius ſuffragij lationem iniuſſu populi ceoſorẽ
cuiquã homini, nedũ ordioi uniuerſo adimere poſſe. Neque enim ſi tribu mouere poſ-
ſet, quod ſit nihil aliud quàm mutare iubere tribum, ideo omnibus V & XXX tribubus
emouere poſſe: id eſt ciuitatem libertatémq; eripere, non ubi cenſeatur finire, ſed cenſu
excludere. Hæc inter ipſos diſceptata: poſtremo eò deſcẽſum eſt, ut ex quatuor urbanis
E tribubus unam palàm io atrio Libertatis ſortirentur, in quã omnes qui ſeruitutem ſer-
uiſſent, cooiicereot. Exquilinę ſors exiit: in ea Tib. Gracchus pronũtiauit, libertinos o-
mneis cenſeri placere. Magno ea res honori cenſoribus apud ſenatum fuit. gratiæ actæ
& Sempronio, qui in bene cœpto perſeueraſſet: & Claudio, qui non impediſſet. Plures
quàm à ſuperioribus & ſenatu emoti ſunt, & equos uendere iuſſi: omoes iidem ab utro-
que & tribu remoti, & ærarij facti: oeq; ullius quem alter ootaret, ab altero leuata igno-
minia. Petentibus ut ex inſtituto ad ſartatecta exigenda, & ad opera quę locaſſent pro-
banda, anni & bimenſis tempus prorogaretur: Cn. Tremellius tribunus, quia lectus nõ
erat in ſenatũ, ioterceſſit. Eodem anoo C. Cicereius ædem in monte Albano dedicauit,
quinquennio poſtquã uouit. Flamen Martialis inauguratus eſt eo anno L. Poſthumius

vrb. 587. Albinus.Q. Ælio,M.Iunio c o s s.de prouinciis referētibus, cenſuere patres duas pro- F
Oly. 153. uincias Hiſpaniā rurſus fieri,quæ una per bellum Macedonicum fuerat:& Macedoniā
Illyricúmque eoſdem L.Paulum & L.Anicium obtinere,donec de ſententia legatorum
& res bello turbatas,& ſtatum alium eius regni formādo compoſuiſſent.c o s s.Piſæ &
Gallia decretę cum binis legionibus peditum,& equitū quadringentenis.Prætorū ſor-
tes fuere,Q. Caſſij urbana,M. Iuuentij Taluæ inter peregrinos,Tib. Claudij Neronis
Sicilia,Cn.Fuluij Hiſpania citerior,C.Licinij Neruæ ulterior.A.Mālio Torquato Sar-
dinia obuenerat:nequiit ire in prouinciam,ad res capitaleis quærendas ex s c retentus.
De prodigiis deinde nuntiatis ſenatus eſt cōſultus . Ædes deorū Penatium in Velia de
cælo tacta erat,& in oppido Mineruio duæ portæ,& muri aliquantum. Anagniæ terra
pluerat , & Lanuuii fax in cælo uiſa erat . Et Calatiæ in publico agro M. Valerius ciuis
Romanus nuntiabat è foco ſuo ſanguine per triduū & duas noctes manaſſe.Ob id ma- G
xime Xuiri libros adire iuſſi,ſupplicationem in diem unū populo edixerunt,& L capris
in foro ſacrificauerūt:& aliorum prodigiorum cauſa diem alterum ſupplicatio circa o-
mnia puluinaria fuit , & hoſtiis maioribus ſacrificatum eſt, & urbs luſtrata. Inde quod
ad honorem deûm immortalium pertineret,decreuit ſenatus,ut quoniā perduelles ſu-
perati Perſeus & Gētius reges cum Macedonia atque Illyrico in poteſtate P R eſſent : ut
quanta dona Ap.Claudio,M.Sempronio c o s s.ob deuictum Antiochum regem data
ad omnia puluinaria eſſent,tāta Q.Caſſius & M.Iuuentius Prr.curarēt dāda . Legatos
deinde,quorum de ſententia impp.L.Paulus,L.Anicius,cōponerent res,decreuerunt:
decem in Macedoniā,quinq; in Illyricum.In Macedoniā ſunt hi nominati,A.Poſthu-
mius Luſcus,C.Claudius,ambo cenſorij:C.Licinius Craſſus collega in cōſulatu Pau-
li,tum prorogato imperio prouinciam Galliā habebat. His conſularibus addidere Cn. H
Domitium Ænobarbum,Ser.Cornelium Syllā,L.Iunium,C. Antiſtium Labeonem,
T.Numiſiū Tarquinienſem,A.Terentium Varronem.In Illyricū autem hi nominati,
P.Ælius Ligus cōſularis,C.Cicereius,& Cn.Bæbius Pamphilus(hic priore anno, Ci-
cereius multis ante annis Pr. fuerat) P. Terentius Tuſciuicanus,P. Manilius. Moniti
deinde c o s s.à patribus,ùt quoniā alterum ex his ſuccedere C.Licinio,qui legatus no-
minatus erat,in Galliā oporteret : primo quoque tēpore prouincias aut cōpararent in-
ter ſe,aut ſortirentur.ſortiti ſunt.M.Iunio Piſæ obuenerūt, (quem prius quàm in pro-
uinciam iret,legationes quæ undique Romā gratulatum conuenerunt,introducere in
ſenatum placuit)Q. Ælio Gallia. Cæterum quāquam tales uiri mitterentur,quorū de
cōſilio ſperari poſſet impp. nihil indignū nec clemētia nec grauitate P R decreturos eſſe:
tamen in ſenatu quoque agitata eſt ſumma conſiliorū:ut inchoata omnia legati ab do- I
mo ferre ad imperatores poſſent.Omniū primū liberos eſſe placebat Macedonas atque
Illyrios,ut omnibus gētibus appareret,arma P R non liberis ſeruitutē,ſed contrà ſeruiē-
tibus libertatē afferre:ut & in libertate gentes quæ eſſent, tutam eā ſibi, perpetuámque
ſub tutela eſſe: & quæ ſub regibus uiuerēt, & in præſens tēpus mitiores eos iuſtioréſque
reſpectu populi Romani habere ſe : & ſi quādo bellū cū populo Romano regibus fuiſ-
ſet ſuis,exitū eius uictoriā Romanis,ſibi libertatem allaturū crederent.Metalli quoque
Macedonici,quod ingēs uectigal erat,locationéſque prædiorū ruſticorū tolli placebat.
Nā neque ſine publicano exerceri poſſe: & ubi publicanus eſt,ibi aut ius publicū uanū,
aut libertatē ſociis nullā eſſe . Ne ipſos quidē Macedonas idē exercere poſſe . ubi in me-
dio præda adminiſtrantibus eſſet , ibi nunquā cauſas ſeditionum & certaminis defore.
Cōmune conſilium gentis eſſet, ne improbum uulgus à ſenatu aliquando libertatē ſa- K
lubri moderationi datā, ad licentiam peſtilentē traheret . In quatuor regiones deſcribi
Macedoniā,ut ſuū quæque conciliū haberet,placuit: & dimidiū tributi quàm quod re-
gibus ferre ſoliti erant,populo Romano pendere.Similia his & in Illyricū mandata:cæ
tera ipſis imperatoribus legatíſque relicta , in quibus præſens tractatio rerum certiora
ſubiectura erat conſilia. Inter multas regū gentiúmque & populorū legationes Atta-
lus frater regis Eumenis maxime cōuertit in ſe omniū oculos animóſq;.exceptus enim
eſt ab his qui ſimul eo bello militauerūt,haud paulo benignius quàm ſi ipſe rex Eume-
nes ueniſſet. Adduxerant eū duæ in ſpeciē honeſtæ res,una gratulatio conueniens in ea
uictoria quam ipſe adiuuiſſet:altera querimonia Gallici tumultus, Aduerſęque gladiis

regnum

Cneus Baebius Pamphilus Praetor et legatus

A regnum in dubium adductum eſſe. Suberat & ſecreta ſpes honorum præmiorúmq; ab Vrb. 587. Oly. 153.
ſenatu, quæ uix ſalua pietate eius contingere poterant. Erant enim quidam Romano-
rum quoq; non boni authores, qui ſpe cupiditatem eius elicerent, tam opinionem de
Attalo & Eumene Romæ eſſe, tanquã de altero Romanis certo amico, altero nec Ro-
manis, nec Perſi fido ſocio. Itaque uix ſtatui poſſe, utrum quæ pro ſe, an quæ contra fra
trẽ petiturus eſſet, ab ſenatu magis impetrabilia forent, adeo uniuerſos omnia & huic
tribuere, & illi uero negare. Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui quantũ
ſpes ſpopõdiſſet, cuperent; ni unius amici prudens monitio uelut frenos animo eius ge-
ſtienti ſecundis rebus impoſuiſſet. Stratius cum eo fuit medicus, ad idipſum à non ſecu
ro Eumene Romam miſſus ſpeculator rerum quę à fratre agerentur, monitórque fidus
ſi decedi fide uidiſſet. Is ad occupatas iam aures, ſolicitatúmq; iam animum cũ ueniſſet,
B aggreſſus tempeſtiuis temporibus rẽ prope prolapſam reſtituit: aliis alia regna creuiſſe
rebus dicẽdo: regnũ eorum nouũ, nullis uetuſtis fundatũ opibus fraterna ſtare cõcor
dia: quod unus nomen regium, & pręcipuũ capitis inſigne gerat, omnes fratres regnẽt:
Attalum uero, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat? neque eo ſolum quia tã
tas præſentes eius opes cernat, ſed quòd haud ambiguum propediem regnaturum eũ,
infirmitate ætatéque Eumenis eſſet nullam ſtirpem liberûm habentis: (necdum enim
agnouerat eum, qui poſtea regnauit.) Quid attineret uim afferre rei ſua ſponte mox ad
eum aduenturæ? Acceſſiſſe etiam nouam tempeſtatem regno tumultus Gallici, cui uix
conſenſu & concordia regum reſiſti queat. Si uero ad externum bellum domeſtica ſe-
ditio adiiciatur, ſiſti nõ poſſe: nec aliud eum quàm ne frater in regno moriatur, ſibi ipſi
ſpem propinquam regni erepturum. Si utraque glorioſa res eſſet, & ſeruaſſe fratri re-
C gnum & eripuiſſe: ſeruati tamen regni, quæ iuncta pietati ſit, potiorem laudem fuiſſe.
Sed enimuero eum deteſtabilis altera res, & proxima parricidio ſit, quid ad deliberatio
nem dubii ſupereſſe? Vtrum enim partem regni petiturum eſſe, an totum erepturum?
ſi partem, ambo infirmos diſtractis uiribus, & omnibus iniuriis obnoxios fore. Si totũ,
priuatúmne ergo maiorem fratrem, an exulem illa ætate, illa corporis infirmitate, an
ultimum mori iuſſurum? Egregium enim, ut fabulis traditus impiorum fratrum euen-
tus taceatur, Perſei exitum uideri: qui ex fraterna cæde raptum diadema in templo Sa-
mothracum, uelut præſentibus diis exigentibus pœnas, ad pedes uictoris hoſtis proſtra-
tus poſuerit. Eos ipſos, qui non illi amici, ſed Eumeni infeſti, ſtimulant eum, pietatem
conſtantiámq; laudaturos, ſi fidem ad ultimum fratri præſtitiſſet. Hæc plus ualuere in
Attali animo. Itaque introductus in ſenatum, gratulatus uictoriã & ſua merita eo bello
D fratriſque (ſi qua erant) & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat,
expoſuit. Petiit ut legatos mitteret ad eos quorum authoritate ab armis auocarentur.
His pro regni utilitate editis mãdatis, Ænum ſibi & Maroneã petiit. Ita deſtituta eorũ
ſpe, qui fratre accuſato, partitionẽ regni petiturum crediderant, curiam exceſſit. Vt ra-
ro aliàs quiſquam rex aut priuatus tanto fauore, tantóque omnium aſſenſu eſt auditus
omnibus honoribus muneribúſque & præſens eſt cultus, & proficiſcentẽ proſecuti ſunt
Inter multas Aſiæ Græciæq; legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatẽ conuerte
runt. Nam cum primo in ueſte candida uiſi eſſent, quod & gratulanteis decebat, &, ſi
ſordidam ueſtem habuiſſent, lugentium Perſei caſum præbere ſpeciem poterant: poſt-
quam conſulti ab Marco Iunio conſule patres, ſtantibus in comitio legatis, an locũ, lau
tia ſenatumq; darent, nullũ hoſpitale ius in iis ſeruandũ cenſuerunt: egreſſus è curia cõ-
E ſul, cum Rhodii gratulatúſe de uictoria, purgatumq; ciuitatis crimina dicentes ueniſſe,
petiſſent ut ſenatus ſibi daretur, pronuntiat, ſociis & amicis, & alia comiter atq; hoſpi-
taliter pręſtare Romanos & ſenatum dare conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello,
ut amicorum ſociorum numero habendi ſint. His auditis proſtrauerunt ſe omnes hu-
mi, conſulémq; & cunctos qui aderãt orantes, ne noua falſáq; crimina plus obeſſe Rho
diis æquum cenſerent q̃ antiqua merita, quorum ipſi teſtes eſſent. Extemplo ueſte ſor-
dida ſumpta domos principum cum precibus ac lachrymis circũibant orantes ut prius
cognoſcerẽt cauſam, q̃ condemnarentur. Marcus Iuuentius Talua prætor, cuius inter
ciues & peregrinos iuriſdictio erat, populum aduerſus Rhodios incitabat: rogationém
que promulgauerat, ut Rhodiis bellũ indiceretur, & ex magiſtratibus eius anni delige-

Vrb. 587. Ob. 153. rent qui ad id bellum cum claſſe mitteretur, ſe eum ſperans futurum eſſe. Huic actioni F M. Antonius, & Marcus Pomponius tribuni plebis aduerſabantur. Sed & prætor nouo malóque exemplo rem ingreſſus erat, quòd ante non conſulto ſenatu, non conſulibus certioribus factis, de ſua unius ſententia rogationẽ ferret: uellent iuberéntne Rhodiis bellum indici: cũ antea ſemper prius ſenatus de bello conſultus eſſet, deinde ad populum latum. & tribuni plebis: cum ita traditum eſſet, ne quis prius intercederet legi, quàm priuatis ſuadendi diſſuadendíque legem poteſtas facta eſſet: eóque perſæpe eueniſſet, ut qui non profeſſi eſſent ſe interceſſuros, animaduerſis uitiis legis ex ratione diſſuadentium, intercederent: & qui ad intercedendũ uenıſſent, deſiſterent uicti authoritatibus ſuadentiũ legem. Tum inter prætorẽ tribunóſq; omnia intempeſtiue agendi certamen erat. Tribuni feſtinationem prætoris ante tempus intercedendo in aduentũ im- G

peccauerimúſne adhuc dubium eſt: pœnas, ignominias omnes iã patimur. Antea Carthaginienſibus uictis, Philippo, Antiocho ſuperatis, cùm Romam ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam gratulatum uobis patres conſcripti, ex curia in Capitolium ad deos ueſtros dona ferentes, nunc ex ſordido diuerſorio uix mercede recepti, ac propè hoſtium more extra urbem manere iuſſi, in hoc ſqualore uenimus in curiam Romanã Rhodii, quos prouinciis nuper Lycia atque Caria, quos præmiis atque honoribus ampliſſimis donaſtis. Et Macedonas Illyrióſque liberos eſſe, ut audimus, iubetis, cum ſeruierint antequam uobiſcum bellarent (nec cuiuſquam fortunæ inuidemus, imo agnoſcimus clementiam populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hoſtes ex ſociis facturi eſtis? Certe quidem uos eſtis Romani, qui ideo felicia bella ueſtra eſſe, quia iuſta ſint, præ uobis fertis: nec tam exitu eorũ quòd uindicatis, quàm H principiis, quòd non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriamini. Meſſana in Sicilia oppugnata: Carthaginienſes, Athenæ oppugnatæ: & Græcia in ſeruitutem petita, & adiutus Annibal pecunia, auxiliis Philippum hoſtem fecerunt. Antiochus ipſe ultro, ab Ætolis hoſtibus ueſtris acceſſitus, ex Aſia claſſe in Græciam traiecit, Demetriade & Chalcide & ſaltu Thermopylarum occupato, de poſſeſſione imperii uos deiicere conatus. Cum Perſeo, ſocii ueſtri oppugnati, alii interfecti reguli principéſque gentium aut populorum, cauſa belli uobis fuere. Quem tandem titulum noſtra calamitas habitura eſt, ſi perituri ſumus? Nondum ſegrego ciuitatis cauſam à Polyarato & Dione ciuibus noſtris, & iis quos ut traderemus uobis adduximus. Si omnes Rhodii æque noxii eſſemus, quod noſtrum in hoc bello crimen eſſet? Perſei partibus fauimus: & quemadmodum Antiochi Philippíque bello, pro uobis aduerſus reges, ſic nunc pro rege aduerſus uos ſtetimus. I Quemadmodum ſoleamus ſocios iuuare, & quàm impigre capeſſere bella, C. Liuium, L. Aemylium Regillum interrogate, qui claſſibus ueſtris in Aſia præfuerunt. Nunquã ueſtræ naues pugnauere ſine nobis: noſtra claſſe pugnauimus ſemel ad Samũ, iterum in Pamphylia aduerſus Annibalem imperatorem: quæ uictoria nobis eò glorioſior eſt, quòd cum ad Samum magnam partem nauium aduerſa pugna, & egregiam iuuentutem amiſiſſemus, ne tanta quidem clade territi, iterum auſi ſumus regiæ claſſi ex Syria uenienti obuiam ire. Hæc non gloriandi cauſa retuli, neque enim ea nunc noſtra eſt fortuna, ſed ut admonerem quemadmodum adiuuare ſocios ſolerent Rhodii. Præmia Philippo & Antiocho deuictis, ampliſſima accepimus à uobis. Si quæ ueſtra nunc eſt fortuna deûm benignitate, & uirtute ueſtra, ea Perſei fuiſſet, & præmia petitum ad uictorem regem ueniſſemus in Macedoniam, quid tãdem diceremus? Pecuniáne à nobis K adiutum, an frumento? auxiliis terreſtribus an naualibus? quod præſidium tenuiſſe nos? ubi pugnaſſe, aut ſub illius ducibus, aut per nos ipſos? Si quæreret, ubi miles noſter, ubi nauis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſponderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud uictorem, quemadmodum apud uos dicimus. Hoc enim legatos utroque de pace mittendo conſecuti ſumus, ut ne ab utraque parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum eſſet. Quanquam Perſeus uere obiiceret, id quod uos non poteſtis patres conſcripti: nos principio belli miſiſſe ad uos legatos, qui pollicerentur uobis quæ ad bellum opus eſſent: naualibus armis, iuuentute noſtra, ſicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. ne præſtaremus per uos ſtetit, qui de quacunque cauſa tũ

aſpernati

A aſpernati noſtra anxilia eſtis. Neque fecimus igitur quicquã tanquam hoſtes, neque bo vrb. 587.
» norum ſociorum defuimus officio, ſed à uobis prohibiti præſtare fuimus. Quid igitur? Oly. 153.
» nihilne factum neque dictum eſt in ciuitate ueſtra Rhodij quod nolletis, quo meritò of
» fenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factũ eſt defenſurus ſum, non adeo
» inſanio, ſed publicam cauſam à priuatorum culpa ſegregaturus. Nulla enim eſt ciuitas
» quæ non & improbos ciues aliquãdo, & imperitam multitudinem ſemper habeat. Etiã
» apud uos fuiſſe audiui, qui aſſentando multitudini graſſarentur: & ſeceſſiſſe aliquando
» à uobis plebem, nec in poteſtate ueſtra Rempublicã fuiſſe. Si hoc in hac tam bene mo-
» rata ciuitate accidere potuit, mirari quiſquam poteſt aliquos fuiſſe apud nos, qui regis
» amicitiam petentes, plebem noſtram conſiliis deprauarẽt? qui tamen nihil ultra ualue-
» rũt, quàm ut in officio ceſſaremus. Non prætéribo id quod grauiſſimum eſt in hoc bel-
B lo, crimen ciuitatis noſtrę. Legatos eodem tempore & ad uos & ad Perſea de pace miſi-
» mus. quod infelix conſilium furioſus (ut poſtea audiuimus) orator ſtultiſſimum fecit,
» quem ſic locutum conſtat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad ſummo-
» uendos à bello Antiochum & Ptolemęum reges miſiſtis, loqueretur. Sed tamen ea ſiue
» ſuperbia, ſiue ſtultitia appellanda eſt, eadem quę apud uos, & apud Perſea fuit. Tam ci-
» uitatium quàm ſingulorum hominum mores ſunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ
» audaces, quædã timidæ: in uinum, in uenerem proniores aliæ ſunt. Athenienſium po-
» pulum fama eſt celerem, & ſupra uires audacem eſſe ad conandum: Lacedæmoniorum
» cunctatorem, & nix in ea quibus fidit, ingredientem. Nõ negauerim & totam Aſiæ re-
» gionem inaniora parere ingenia: & noſtrorũ tumidiorem ſermonem eſſe: quòd excel-
» lere inter finitimas ciuitates uideamur, & id ipſum non tã uiribus noſtris, quàm ueſtris
C honoribus ac iudiciis. Satis quidẽ & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tã
» triſti reſponſo ueſtro dimiſſa. ſi tum parũ ignominię penſum eſt, hæc certe tam miſera-
» bilis ac ſupplex legatio, etiã inſolentioris quàm illa fuit, legationis ſatis magnũ piacu-
» lum eſſet. Superbiã, uerborum præſertim, iracundi oderũt, prudentes irriderent: utique
» ſi inferioris aduerſus ſuperiorẽ eſt, capitali pœna nemo unquã dignam iudicauit. Id ue-
» ro periculum erat, ne Romanos Rhodij contemnerent: etiam deos aliqui uerbis fero-
» cioribus increpãt, nec ob id quenquam fulmine ictum audiuimus. Quid igitur ſuperat
» quod purgamus? ſi nec factum hoſtile ullum noſtrũ eſt: & uerba tumidiora legati offen
» ſionem aurium, non perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntaris noſtræ tacitæ uelut litẽ
» ęſtimari ueſtris inter uos ſermonibus audio P. C. fauiſſe nos regi, & illũ uincere maluiſſe:
» ideo bello perſequendos eſſe credunt. Alij ueſtrum, uoluiſſe quidem nos hoc, non tamẽ
D ob id bello perſeqnendos eſſe: neque moribus, neque legibus ullius ciuitatis ita compa
» ratum eſſe, ut ſi quis uellet inimicum perire, ſi nihil fecerit quo id fiat, capitis dãnetur.
» His qni nos pœna non crimine liberant, gratiam quidem habemns: ipſi nobis hanc di-
» cimus legem, ſi omnes uoluimus quod arguimur, non diſtinguimus uoluntatẽ à facto:
» omnes plectamur. Si alij principum noſtrorum uobis, alij regi fauerunt: nõ poſtulo ut
» propter nos, qui partium ueſtrarum fuimus, regis fautores ſalui ſint. illud deprecor, ne
» nos propter illos pereamus. Non eſtis uos illis infeſtiores, quàm ciuitas ipſa: & hoc qui
» ſciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem ſibi conſciuerunt: alij damnati
» à nobis in poteſtate ueſtra erunt, Patres cõſcripti. Cæteri Rhodij, ſicut gratiam nullam
» meriti hoc bello, ita ne pœnã quidem ſumus. Priorum noſtrorum benefactorũ cumu-
» lus, hoc quod nũc ceſſatum in officio eſt, expleat. Cum tribus regibus geſſiſtis bella per
E hos annos. ne plus obſit nobis quod uno bello ceſſauimus, quàm quod duobus bellis
» pro uobis pugnauimus. Philippum, Antiochum, Perſea tanquam treis ſententias po-
» nite. duæ nos abſoluunt, una dubia eſt ut grauior ſit. Illi de nobis ſi iudicarent, damnati
» eſſemus. uos iudicate Patres conſcripti, ſit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non
» enim de bello deliberatis Patres cõſcripti, quod inferre poteſtis, gerere non poteſtis: cũ
» nemo Rhodiorum arma aduerſus uos laturus ſit. Si perſeuerabitis in ira, tẽpus à uobis
» petemus, quo hãc funeſtã legationem domũ referamus: omnia libera capita, quidquid
» Rhodiorũ uirorum fœminarũ eſt, cũ omni pecunia noſtra naues cõſcendemus: ac reli-
» ctis penatibus publicis priuatíſque Romã ueniemns: & omni auro & argẽto, quidquid
» publici, quidquid priuati eſt, in comitio in ueſtibulo curiæ ueſtræ cumulato, corpora

Vrb. 587. noſtra cõiugúmque ac liberorum ueſtræ poteſtati permittemus, hic paſſuri quodcun- F
Oly. 153. que patiendum erit. procul ab oculis noſtris urbs noſtra diripiatur, incendatur. Hoſteis
" Rhodios eſſe Romani iudicare poſſunt: eſt tamẽ & noſtrum aliquod de nobis iudiciũ,
" quòd nũquam iudicauimus nos ueſtros hoſteis: nec quicquam hoſtile, etiamſi omnia
" patiemur, faciemus. Secundum talem orationem uniuerſi rurſus procideriũt, ramóſ-
que oleæ ſupplices iactantes, tandem excitati curia exceſſerunt. Tunc ſententiæ inter-
rogari cœptæ. Infeſtiſſimi Rhodiis erant, qui conſules prætoréſue aut legati geſſerãt in
Macedonia bellum. Plurimum cauſam eorum adiuuit M. Porcius Cato, qui aſper in-
genio, tum lenem mitémque ſenatorem egit. Non inſeram ſimulachrum uiri copioſi
quę dixerit referendo, ipſius oratio ſcripta extat, Originum quinto libro incluſa. Rho-
diis reſponſum ita redditum eſt, ut nec hoſtes fierent, nec ſocij permanerent. Philocra-
tes & Aſtymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renuntiare Rho- G
dum legationem placuit, partem cum Aſtymede Romæ ſubſiſtere: quæ agerentur ſci-
ret, certioréſque ſuos faceret. In præſentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariá-
que iuſſerunt præfectos. Hæc Rhodum nuntiata, quæ per ſe triſtia fuiſſent, quia maio-
ris mali leuatus erat timor, cum bellum timuiſſent, in gaudium renuntiata uerterunt.
Itaque extemplo coronam xx millibus aureorum decreuerũt. Theodotum præfectum
claſſis in eam legationem miſerunt. Societatem ab Romanis ita uolebant peti, ut nul-
lum de ea re ſcitum populi fieret, aut literis mandaretur: quod niſi impetrarent, maior
repulſis ignominia eſſet. Præfecti claſſis id unius erat ius, ut agere de ea re ſine rogatio-
ne ulla perlata poſſet. Nam ita per tot annos in amicitia fuerãt, ut ſociali fœdere ſe cum
Romanis non illigarent: ob nullam aliam cauſam, quàm ne ſpem regibus abſcin-
derent auxilij ſui, ſi cui opus eſſet, neu ſibi ipſis fructus ex benignitate & fortuna eorum H
percipiendi. Tunc utique petenda ſocietas uidebatur, non quæ tutiores eos ab aliis fa-
ceret, (nec enim timebant quenquam præter Romanos) ſed quæ ipſis Romanis minus
ſuſpectos. Sub idem fere tempus & Caunij deſciuere ab his, & Mylaſſenſes Euromenſiũ
oppida occuparunt. Non ita fracti animi ciuitatis erant, ut non ſentirent, ſi Lycia &
Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut ſeipſa per defectionem liberarent, aut à
finitimis occuparentur: includi ſe inſulæ paruæ & ſterilis agri litoribus, quæ nequaquã
alere tantę urbis populum poſſet. Miſſa igitur iuuentute propere, & Caunios, quanquã
Cybiratarum aſciuerant auxilia, coëgerunt imperio parere: & Mylaſſenſes Alabande-
nóſque, qui Euromenſium prouincia adempta, ad ipſos coniuncto exercitu uenerunt,
circa Orthoſiam acie uicerunt. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur,
interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, ſicut ante dictum eſt, in poteſtatem redacto, I
Scodrę quę regia fuerat, præſidio impoſito Gabinium præfecit Rhizoni & Olcinio ur-
bibus opportunis C. Licinium. Præpoſitis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum
eſt profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effu-
ſa. Hic præſidio impoſito, in Moloſſidem trãſgreſſus: cuius oppidis præter Paſſaronem
& Tegmonem, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Paſſaronem ducit. An-
tinous & Theodotus principes eius ciuitatis erãt, inſignes & fauore Perſei, & odio ad-
uerſus Romanos, iidem uniuerſæ genti authores deſciſcendi ab Romanis. Hi conſciẽ-
tia priuatæ noxæ, quia ipſis nulla ſpes ueniæ erat, ut communi ruina patriæ opprime-
rentur, clauſerunt portas, multitudinem ut mortem ſeruituti præponerent hortantes.
Nemo aduerſus præpotenteis uiros hiſcere audebat. Tandem Theodotus quidam no-
bilis & ipſe adoleſcens, cum maior à Romanis metus timorem à principibus ſuis uiciſ- K
" ſet. Quæ uos rabies, inquit, agitat, qui duorum hominum noxæ ciuitatis acceſſionem
" facitis? Equidem pro patria qui lethum oppetiſſent, ſæpe fando audiui: qui patriam pro
" ſe perire æquum cenſerent, hi primi inuenti ſunt. Quin aperimus portas, & imperium
" accipimus, quod orbis terrarum accepit? Hæc dicẽtem cũ multitudo ſequeretur, An-
tinous & Theodotus in primam ſtationem hoſtium irruperunt, atque ibi offerentes ſe
ipſi uulneribus interfecti, urbs dedita eſt Romanis. Simili pertinacia Cephalonis prin-
cipis clauſum Tegmonem, ipſo interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace nec
Horreum oppugnationem tulerũt. Pacata Epiro, diuiſiſque in hyberna copiis per op-
portunas urbes regreſſus ipſe in Illyricum, Scodræ, quò quinque legati ab Roma ue-
nerant,

A netant, euocatis ex tota prouincia principibus conuentũ habuit. Ibi pro tribunali pronuntiauit de ſententia conſilij, S P Q R Illyrios eſſe liberos iubere, præſidia ex omnibus oppidis, arcibus & caſtellis ſeſe deducturum. nõ ſolum liberos, ſed etiam immunes fore Iſſenſes & Taulantios, Daſſaretiorum Tiruſtas, Rhizonitas, Olciniatas, quòd incolumi Gentio ad Romanos defeciſſent. Daorſeis quoque immunitatem dare, quòd relicto Cataua ntio cum armis ad Romanos tranſiſſent. Scodrenſibus & Daſſarenſibus & Selepitanis cæteriſque Illyriis uectigal dimidium eius quod regi pendiſſent. Inde in tres partes Illyricum diuiſit. unã eã fecit quæ ſupra dicta eſt, alteram Labeatas omneis, tertiam Agrauonitas, & Rhizonitas, & Olciniatas, accoláſque eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipſe in Epiri Paſſaronem in hyberna rediit. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma re- Vrb. 587. Oly. 153.

B greſſum, ad Æginium & Agaſſas diripiendas mittit: Agaſſas, quòd cum Martio C O S. tradidiſſent urbem, petita ultro ſocietate Romana, defecerant rurſus ad Perſea: Æginienſium nouum crimen erat: famæ de uictoria Romanorum fidem non habentes, in quoſdam militum urbem ingreſſos hoſtiliter ſæuierant. Ad Æniorum quoque hoſtiliter urbem diripiendam L. Poſthumium miſit, quòd pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerãt. Autumni fere tempus erat, cuius temporis initio circumeundam Græciam, uiſendáque quæ nobilitata fama magis auribus accepta ſunt, quàm oculis noſcuntur, ut ſtatuit: præpoſito caſtris C. Sulpitio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Theſſaliam Delphos petit inclytum oraculum. Vbi ſacrificio Apollini facto, inchoatas in ueſtibulo columnas, quibus impoſituri ſtatuas regis Perſei fuerãt, ſuis ſtatuis uictor de-

C ſtinauit. Lebadiæ quoque templum Iouis Trophonis adiit: ibi cum uidiſſet os ſpecus, per quod oraculo utentes ſciſcitatum deos deſcendũt, ſacrificio Ioui Hercynnæque facto, quorum ibi templum eſt, Chalcidem ad ſpectaculum Euripi, æuóque ante inſulæ ponte continenti iunctæ deſcendit. A Chalcide Aulidem traiicit trium millium ſpatio diſtantem, portum inclytum ſtatione quondam mille nauium Agamemnoniæ claſſis. Dianæque templum: ubi nauibus curſum ad Troiam, filia uictima aris admota rex ille regum petiit. Inde Oropum Atticæ uentum eſt: ubi pro deo uates Amphilocus colitur, templúmque uetuſtum eſt fontibus riuiſque circà amœnũ. Athenas inde, plenas quidẽ & ipſas uetuſtate famæ, multa tamen uiſenda habenteis: arcem, portus, muros Pyreum urbi iungenteis, naualia magnorum imperatorum, ſimulachra deorum hominúmque omni genere & materię & artium inſignia. Sacrificio Mineruæ præſidi arcis in urbe fa-

D cto profectus, Corinthum altero die peruẽnit. Vrbs erat tunc præclara ante excidium. arx quoque & iſthmus præbuere ſpectaculum: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, ſcatẽs fontibus: iſthmus duo maria ab occaſu & ortu ſolis finitima artis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, ſed inclytam Æſculapij nobili templo, quod v millibus paſſuum ab urbe diſtans, nunc ueſtigiis reuulſorum donorum, tum donis diues erat, quæ remediorum ſalutarium ægri mercedem ſacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operũ magnificentia, ſed diſciplina inſtitutiſque memorabilem: unde per Megalopolim Olympiam aſcendit. ubi & alia quidem ſpectanda uiſa, & Iouem uelut præſentem intuens, motus animo eſt. Itaque haud ſecus quàm ſi in Capitolio immolaturus eſſet, ſacrificiũ amplius ſolito apparari iuſſit. Ita peragrata Græcia, ut nihil eorum quæ quiſque Perſei

E bello priuatim ac publice ſenſiſſet, inquireret, ne cuius metu ſollicitaret animos ſociorum: Demetriadem cum reuertit, in itinere ſordidata turba Aetolorum occurrit. mirãtique & percunctãti quid eſſet, defertur D L principes ab Lyciſco & Tiſippo circunſeſſo ſenatu per milites Romanos miſſos à Bæbio præſide interfectos: alios in exilium actos eſſe, bonáque eorũ, qui interfecti eſſent, & exulum poſſidere qui arguebant. Iuſſis Amphipolim adeſſe, ipſe conuento Cn. Octauio Demetriade, poſtquam fama accepit traiecisse iam mare x legatos, omnibus aliis omiſſis Apolloniam ad eos pergit. Quo cum Perſeus obuiã Amphipoli nimis ſoluta cuſtodia proceſſiſſet (id diei iter eſt) ipſum quidem benigne allocutus eſt: cæterum poſtquam in caſtra ad Amphipolim uenit, grauiter increpuiſſe traditur C. Sulpitiũ: primum quòd Perſea tã procul à ſe uagari per pro-

vrb. 587. uinciā paſſus eſt: deinde quòd adeo indulſiſſent militibus, ut nudare tegulis muros ur- F
Oly. 153. bis ad tegenda hybernacula ſua pateretur: refertique regulas, & reſarciri recta ſicut fue-
rant iuſſit. Et Perſea quidem cum maiore filio Philippo traditos A. Poſthumio in cu-
ſtodiam miſit: filiam cum minore filio à Samothrace accitos Amphipolim, omni libe-
rali cultu habuit. Ipſe ubi dies uenit quo adeſſe Amphipoli denos principes ciuitatium
iuſſerat, literáſque omneis quæ ubique depoſitæ eſſent, & pecuniam regiam conferri,
cum x legatis circūfuſa omni multitudine Macedonum, in tribunali conſedit. Aſſuetis
regio imperio, tamen nouum formam terribilem præbuit tribunal, ſummotor aditus,
præco, accenſus, inſueta omnia oculis auribúſque, quæ uel ſocios, nedum hoſteis uictos
terrere poſſent. Silentio per præconē facto, Paulus Latine quæ ſenatui quæ ſibi ex con-
ſilij ſententia uiſa eſſent, pronuntiauit: ea Cn. Octauius Pr. (nam & ipſe aderat) inter-
pretata ſermone Græco referebat. Omnium primum liberos eſſe iubere Macedonas, G
habenteis urbes eaſdem agróſque, utentes legibus ſuis, annuos creanteis magiſtratus,
tributum dimidium eius quod pependiſſent regibus, pēdere P. R. Deinde in IIII regio-
nes diuidi Macedoniam. unam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem &
Neſſum amnem ſit: acceſſurum huic parti trās Neſſum ad orientem uerſum, quà Per-
ſeus tenuiſſet uicos, caſtella, oppida, præter Ænum & Maroneā & Abdera: trans Stry-
monem autem uergentia ad occaſum, Biſalticā omnem cum Heraclea quam Sinticen
appellant. Secundam fore regionem quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præ-
ter Sinticen Heracleā & Biſaltas: ab occaſu quà Axios terminaret fluuius, additis Pæo-
nis, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam
Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu cingunt. ad ſeptentrionem Bora mons ob-
iicitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occaſu præter Axium amnem porrigi- H
tur. Edeſſa quoque & Berœa eodem conceſſerunt. IIII regio trans Borā montem, una
parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum ubi concilia fierent, primæ re-
gionis Amphipolim, ſecūdæ Theſſalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit.
Eò concilia ſuę cuiuſque regionis indici, pecuniā conferri, ibi magiſtratus creari iuſſit.
Pronuntiauit deinde, neque connubium, neque commertium agrorum ædificiorúm-
que inter ſe placere cuiquam extra fines regionis ſuæ eſſe. Metalla quoque auri atque
argenti non exerceri, ferri & æris permitti. uectigal exercentibus dimidium eius im-
poſitum quod pependiſſent regi. Et ſale inuecto uti uetuit. Dardanis repetentibus Pęo-
niam, quòd & ſua fuiſſet, & continens eſſet finibus ſuis, omnibus dare libertatem pro-
nuntiauit, qui ſub regno Perſei fuiſſent. Poſt non impetratam Pęoniam, ſalis commer-
tium dedit. tertiæ regioni imperauit, ut Stobos Pæoniæ deueherēt, pretiúmque ſtatuit. I
Naualem materiam & ipſos cædere, & alios pati uetuit. Regionibus, quæ affines bar-
baris eſſent (excepta autem tertia omnes erant) permiſit ut præſidia armata in finibus
extremis haberent. Hæc pronuntiata primo die conuentus uarie affecerunt animos.
Libertas præter ſpem data arrexit, & leuatum annuum uectigal. regionatim commer-
tiis interruptis ita uideri lacerata, tāquam animalia in artus alterum alterius indigen-
teis diſtracta: adeò quāta Macedonia eſſet, quàm diuiſui facilis, & à ſeipſa quæque con-
tempta pars eſſet, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Biſaltas habet fortiſſi-
mos uiros (trans Neſſum amnem incolūt, & circa Strymonem) & multas frugum pro-
prietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab
oriente ſole in Macedoniam aditus. Secūda pars celeberrimas urbes Theſſalonicen &
Caſſandriam habet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferam terram. maritimas quo- K
que opportunitates ei præbent portus ad Toronen ac montem Athò, (Aeneæ uocant
hunc) alij ad inſulam Eubœam, alij ad Helleſpontum opportune uerſi. Tertia regio no
bileis urbes Edeſſam & Berœam & Pellam habet, & Vettiorum bellicoſam gētem: in-
colas quoque permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartā regionem Eor-
dei & Lyncestæ & Pelagones incolunt: iuncta his Atintania & Stymphalis & Elimio-
tis. Frigida hæc omnis, duráque cultu, & aſpera plaga eſt: cultorum quoque ingenia ter
ræ ſimilia habet. ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc
in pace miſcentes ritus ſuos. Diuiſæ itaque Macedoniæ partiū uſibus ſeparatis, quāta
uniuerſos teneat Macedonas formula dicta, cum leges quoque ſe daturum oſtendiſſet.

Aetoli

A Ætoli deinde citati: in qua cognitione magis utra pars Romanis, utra regi fauiſſet, quę- Vrb. 587.
ſitum eſt, quàm utri feciſſent iniuriam, aut accepiſſent. Noxa liberati interfectores, exi- Oly. 153.
lium pulſis ęque ratum fuit, ac mors interfectis. A. Bębius unus eſt damnatus, quòd mi-
lites Romanos præbuiſſet ad miniſterium cædis. Hic euentus Ætolorũ cauſę in omni-
bus Gręciæ gentibus populiſque eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflauit ad in
tolerabilem ſuperbiam animos, & obnoxios pedibus eorum ſubiecit, quos aliqua par-
te ſuſpicio fauoris in regem cõtigerat. Tria genera principum in ciuitatibus erant: duo
quæ adulando aut Romanorum imperium, aut amicitiam regum ſibi priuatim opes
oppreſſis faciebant ciuitatibus: medium unum utrique generi aduerſum, libertatem &
leges tuebatur. His ut maior apud ſuos charitas, ita minor apud externos gratia erat.
Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores, ſolitum in magiſtratibus, ſoli in
B legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneſo & ex Bœotia, & ex aliis Græ
ciæ conciliis adeſſent, impleuere aures decem legatorum: non eos tantum qui ſe propa
lam per uanitatem iactaſſent tanquam hoſpites & amicos Perſei, ſed multo plures alios
ex occulto fauiſſe: reliquos per ſpeciem tuendæ libertatis in conciliis aduerſus Roma-
nos omnia inſtruxiſſe: nec aliter eas manſuras in fide gentes, niſi fractis animis partium
aleretur, confirmaretúrque authoritas eorum qui nihil præter imperium Romanorũ
expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Aetolia Acarna-
niáque & Epiro & Bœotia, qui Romam ad cauſam dicendam ſequerentur: in Achaiã
ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, ut ipſi edicto
euocarent. Id duabus de cauſis factum, una quòd fiduciæ plus animorúmque eſſe A-
chęis ad non parendum credebant, & forſitan etiam in periculo fore Callicratem & cæ
C teros criminum authores delatoréſque. altera cur præſentes euocarẽt cauſa erat, quòd
ex aliis gẽtibus principum literas deprehenſas in commentariis regiis habebant: in A-
chæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inuentis. Aetolis dimiſſis, Acarnanum
citata gens: in his nihil nouatum, niſi quòd Leucas exempta eſt Acarnanum concilio.
Quærendo deinde latius, qui publice aut priuatim partiũ regis fuiſſent, in Aſiam quo-
que cognitionem extendêre, & ad Antiſſam in Lesbo inſula diruendam, traducendos
Methymnam Antiſſæos, Labeonem miſerunt: quòd Antenorem regium præfectum,
quo tempore cum lembis circa Lesbum eſt uagatus, portum receptum non commea-
tibus iuuiſſent. Duo ſecuri percuſſi uiri inſignes, Andronicus, Andronici filius Aeto-
lus, quòd patrem ſecutus arma contra populum Romanum tuliſſet, & Neo Thebanus
quo authore ſocietatem cum Perſeo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus
D interpoſitis, Macedonum rurſus aduocatum concilium: pronuntiatum, quod ad ſtatũ
Macedoniæ pertinebat: ſenatores, quos Synedros uocant, legendos eſſe, quorum conſi
lio reſpublica adminiſtraretur. Nomina deinde ſunt recitata principum Macedonum,
quos cum liberis maioribus quàm XV annos natis præcedere in Italiam placeret. Id
prima ſpecie ſæuum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate ſua eſſe fa-
ctum. Nominati ſunt enim regis amici purpuratique duces exercituum, præfecti na-
uium aut præſidiorum, ſeruire regi humiliter, aliis ſuperbe imperare aſſueti: prædiuites
alii, alii quos fortuna non æquatent his ſumptibus pares: regius omnibus uictus ueſti-
túſque, nulli ciuilis animus neque legum neque libertatis æquæ patiens. Omnes igitur
qui in aliquibus miniſteriis regiis, etiam qui in minimis legationibus fuerant, iuſſi Ma
cedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruiſſet imperio, mors denuntiata. Le
E ges Macedoniæ dedit cum tanta cura, ut non hoſtibus uictis, ſed ſociis bene meritis da
re uideretur: & quas ne uſus quidem longo tempore, qui unus eſt legum corrector, ex-
periendo argueret. Ab ſeriis rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, & in Aſiæ
ciuitates, & ad reges miſſis qui denuntiarent, & cum circumiret ipſe Græciæ ciuitates,
indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis ge-
neris, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum
& nobilium equorum conuenit: & legationes cum uictimis, & quicquid aliud deorũ
hominúmque cauſa fieri magnis ludis in Græcia ſolet. Ita factum eſt, ut non magnifi-
centiam tantum, ſed prudentiam in dandis ſpectaculis, ad quæ rudes tum Romani e-
rant, admirarentur. Epulæ quoq; legationibus paratæ & opulentia & cura eadẽ. Vulgo

A uius claſſe ſua aduecti. Tribus iis omnibus decretus eſt ab ſenatu triumphus: manda- Vrb. 587.
túmque Q. Caſſio prętori, cum tribunis plebis ex authoritate patrum ageret, rogatio- Ol. 153.
nem ad plebem ferrent, ut iis quo die urbem triumphãtes inueherentur, imperiũ eſſet.
Intacta inuidia media ſunt, ad ſumma ferme tendit. Nec de Anieij, nec de Octauij triũ-
pho dubitatum eſt: Paulum, cui ipſi quoque ſe comparare erubuiſſent, obtrectatio car-
pſit. Antiqua diſciplina milites habuerat. de præda parcius quàm ſperauerant, ex tan-
tis regiis opibus dederat, nihil relicturus, ſi auiditati indulgeretur, quod in ęrarium de-
ferret. totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitiis fe-
rendæ legis: ſed eos Seruius Sulpitius Galba, qui tribunus militum ſecundæ legionis in
Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prenſando ipſe, & per ſuæ legionis
milites ſolicitando, ſtimulauerat ut frequẽtes ad ſuffragium adeſſent, imperioſum du-
B cem & malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho eius ferretur, ulciſceren-
tur: plebem urbanam ſecuturam eſſe militum iudicia: pecuniam illum dare nõ potuiſ-
ſe, militem honorem dare poſſe: ne ſperaret ibi fructum gratiæ, ubi non meruiſſet. His
incitatis, cum in Capitolio rogationem eam T. Sempronius tribunus plebis ferret, &
priuatis lege dicendi locus eſſet ad ſuadẽdum, ut in re minime dubia, ſi quiſquam pro-
cederet: Seruius Galba repente proceſſit, & à Tr. poſtulauit, ut quoniã hora iam octaua
diei eſſet, nec ſatis temporis ad demonſtrandum haberet cur L. Æmylium non iuberẽt
triumphare, in poſterum diem differrent, & mane eam rem agerent. Integro ſibi die ad
cauſam eam orandã opus eſſe. Cum tribunus dicere eò die ſi quid nellet, iuberet: in no-
ctem rem dicendo extraxit, referendo admonendóque exacta acerbe munia militiæ:
plus laboris, plus periculi quàm deſideraſſet res, iniunctum: contrà in præmiis, in ho-
C noribus, omnia arctata: militiámque, ſi talibus ſuccedat ducibus, horridiorem aſperio-
rémque bellantibus, eandem uictoribus inopem atque inhonoratam futuram. Mace-
donas in meliori fortuna, quàm milites Romanos eſſe. Si frequentes poſtero die ad le-
gem antiquandam adeſſent, intellecturos potenteis uiros, non omnia in ducis, aliquid
& in militum manu eſſe. His uocibus incitati, poſtero die milites tanta frequentia Ca-
pitolium compleuerunt, ut aditus nulli præterea ad ſuffragium ferendum eſſet. Intrò
uocatæ primæ tribus cum antiquarent, cõcurſus in Capitolium principum ciuitatis fa-
ctus eſt, indignum facinus eſſe clamitantium, L. Paulum tanti belli uictorem diſpolia-
ri triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atque auaritię militari: in uno nimis
ſe per ambitionem peccare. Quid ſi domini milites imperatoribus imponãtur? In Gal-
bam pro ſe quiſque probra ingerere. Tandẽ hoc tumultu ſedato, M. Seruilius qui cos.
D & magiſter equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent, ab tribunis petere, dicendí-
que ſibi ad populum poteſtatem facerent. Tribuni cum ad deliberandum ſeceſſiſſent,
uicti authoritatibus principum, de integro agere cœperunt: reuocaturóſque ſe eaſdem
tribus renuntiarũt, ſi M. Seruilius aliique priuati qui dicere nellent, dixiſſent. Tum Ser-
» uilius. Quantus imp. L. Æmylius fuerit Quirites, ſi ex alia re nulla æſtimari poſſit, uel
» hoc ſatis erat, quòd cum tam ſeditioſos & leues milites, tam nobilem, tam temerariũ,
» tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicum in caſtris haberet, nullam
» in exercitu ſeditionem habuit. Eadem ſeueritas imperij quam nunc oderunt, tunc eos
» continuit. Itaque antiqua diſciplina habiti neque fecerunt. Seruius quidem Galba, ſi in
» L. Paulo accuſando tyrocinium ponere, & documentum eloquentiæ dare uoluit, non
» triumphum impedire debuit: quem, ſi nihil aliud, ſenatus iuſtum eſſe iudicauerat: ſed
E poſtero die quàm triumphatum eſt, priuatum eum uiſurus eſſet, nomen deferret, & le-
» gibus interrogaret: aut ſerius paulo, cum primum magiſtratus ipſe cepiſſet, diem dice-
» ret, inimicum ad populum accuſaret. Ita & pretium recte facti triumphum haberet L.
» Paulus pro egregie bello geſto: & pœnam, ſi quid & uetere gloria ſua & noua indignũ
» feciſſet. Sed uidelicet cui crimen nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare lau-
» des uoluit. Diem integrum heſterno die ad accuſandum L. Paulum petiit: quatuor ho-
» ras, quantum ſupererat diei, dicendo abſumpſit. Quis unquam tam nocens reus fuit,
» cuius uitia uitæ tot horis expromi non poſſent? Quid interim obiecit quod L. Paulus, ſi
» cauſam dicat, negatum uelit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat, unam mi-
» litum Macedonicorum, puram alteram integrioris iudicij & à fauore & odio: uniuerſo

vrb. 587. iudicante P R apud concionem togatam & urbaoā prius reus agatur. Quid apud Qui- F
Olym. 153. rites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abſciſſa oratio eſſet. In ſtatiooe
ſeuerius & ioteotius inſtitiſti: uigiliæ acerbius & diligentius circumitæ ſuot: operis plus
quàm aotea feciſti, cum ipſe imperator & exactor circumires. Eodem die & iter feciſti,
& in aciem ex itinere duxiſti. Ne uictorem quidem te acquieſcere paſſus eſt, ſtatim ad
perſequendos hoſtes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere poſſet, pecuniā
regiam tranſlaturus in triumpho eſt, & in ærarium laturus. Hæc ſicut ad militum aoi-
mos ſtimulādos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ, parum auaritiæ ſuæ in-
ſeruitum cenſent: ita apud P R nihil ualuiſſent, qui ut uetera atque audita à parentibus
ſuis nō repetat, qnæ ambitione imperatorū clades acceptæ ſint, quæ ſeueritate imperij
uictoriæ partæ: proximo certe Punico bello, quid inter M. Minutiū magiſtrū equitū, &
Q. Fabium Maximū dictarorem ioterfuerit, meminit. Itaque accuſatorem id ſcire po- G
tuiſſe, & ſuperuacaneam defenſionem Pauli fuiſſe. Tranſeatur ad alteram coocionem,
nec Quirites uos, ſed milites uideor appellaturus, ſi oomen boc ſaltem ruborem incu-
tere, & uerecundiam aliquam imperatoris uiolandi afferre poſſit. Equidem ipſe aliter
affectus animo ſum, qui apud exercitum mihi loqui uidear, quàm paulo ante erā cum
ad plebem urbaoā ſpectabat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis eſt Romæ, præ-
ter Perſea, qui triumphari de Macedonibus nolit: & eum non iiſdem maoibus diſcer-
pitis, quibus Macedonas uiciſtis? Vincere uos prohibuiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphan-
teis urbem inire prohibet. Erratis milites, ſi triumphum imperatoris tantū, & noo mi-
litum quoqne & uniuerſi P R eſſe decus cenſetis. Non unius hoc Pauli. Multi etiam qui
ab ſenatu non impetrauot triumphū, in moote Albano triumpharuot. Nemo L. Pau-
lo magis eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, quàm C. Luctatio primi Puoi- H
ci belli, quàm P. Cornelio ſecundi, quàm illis * qui triumpbanerūt. Nec L. Paulum mi-
norem aut maiorem imperatorem triumphus faciet: militum mágis in boc uoiuerſiq;
populi Romani fama agitur: primum ne inuidiæ & ingrati animi aduerſus clariſſimū
quēque ciuem opinionem habeat, & imitari in hoc populum Athenienſem lacerātem
inuidia principes ſuos uideatur. Satis peccatum in Camillo à maioribus ueſtris eſt, quē
tamen ante receptam per eum à Gallis urbem uiolaruot: ſatis ioſuper uobis in P. Afri-
cano, Literni domicilium & ſedem fuiſſe domitoris Africæ, Literni ſepulchrum oſteo-
di. Erubeſcamus, gloria ſi par illis uiris L. Paulus, iniuria ueſtra exæquetur. Hæc igitur
primum infamia deleatur, fœda apud alias geotes, damooſa apud noſtros. Quis eoim
aut Africani aut Pauli ſimilis eſſe in ingrata & inimica bonis ciuitate uelit? Si infamia
nulla eſſet, & de gloria taotum ageretur, qui tandem triumphus oon commuoem no- I
minis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hiſpaois, tot de Pœnis,
ipſorum tantum imperatorum, an popnli Romaoi dicuntur? Quemadmodum non de
Pyrrho modo, nec de Annibale, ſed de Epirotis Carthaginienſibúſque triumphi acti
ſunt: ſic non M. Curius tantum, nec P. Cornelius, ſed Romani triumpharuot. Militum
quidem propria eſt cauſa, qui & ipſi laureati, & quiſque doois quibus donati ſunt inſi-
gnes, triumphum nomine cient: ſuáſque & imp. laudes caneotes per urbem inceduot.
Si quando non deportati ex prouincia milites ad triumphū ſint, fremnnt: & tameo ſuū
quoque, ſe abſeoteis, quòd ſuis manibus parta uictoria ſit, triumphare credunt. Si quis
uos interroget milites, ad qnam rem in Italiam deportati, & noo ſtatim confecta pro-
uiocia dimiſſi ſitis: quid Romam frequentes ſub ſignis ueneritis, quid moremini hic, &
non diuerſi domos quiſque abeatis ueſtras: quid aliud reſpondeatis, quàm uos trium- K
phanteis uideri uelle? Vos certe uictores conſpici uelle debebatis. Triumphatum nuper
de Philippo patre huius & de Aotiocho eſt. ambo regnabant cum de his triumphatum
eſt. De Perſeo capto in urbem cum liberis abducto non trinmphabitur? Quòd ſi in cur-
ru ſcandeoteis Capitolium auratos purpuratóſque, ex inferiore loco Lucius Paulus in
turba togatorum uous priuatus interroget: Luci Anici, Cn. Octaui, ntrum uos dignio-
res triumpho eſſe, ao me ceoſetis? currum ei ceſſuri, & præ pudore uidētur inſignia ipſi
ſua tradituri: & uos Geotium quàm Perſea duci in triumphum mauultis Quirites, &
de acceſſiooe potius belli quàm de bello triumphari? Et legiooes ex Illyrico laureatæ
urbem inibunt, & nauales ſocij? Macedonicę legiones ſuo abrogato triumphos alieoos
ſpectabunt?

A ſpectabũt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tã opulentæ uictoriæ ſpoliis fiet? Quónam Vrb. 587.
» abdentur illa tot millia armorũ detracta corporibus hoſtiũ? an in Macedoniã remittẽ- Ol. 153.
» tur? Quò ſigna aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti cælati,
» tantum auri, tanta pecunia regia? an noctu tanquam furtiua in ærarium deportabun-
» tur? Quid illud ſpectaculum maximum? nobiliſſimus opulẽtiſſimúſque rex captus ubi
» uictori populo oſtenditur? Quos Syphax rex captus, acceſſio Punici belli, concurſus fe-
» cerit, plerique meminimus. Perſeus rex captus, Philippus & Alexander filij regis, tanta
» nomina ſubtrahentur ciuitatis oculis? Ipſum L. Paulum bis cos. domitorem Græciæ,
» omnium oculi conſpicere urbem curru ingredientem auent. Ad hoc fecimus cõſulem,
» ut bellum per quadriennium ingenti etiam pudore noſtro tractum perficeret: cui for-
» tito prouinciam, cui proficiſcenti præſagientibus animis uictoriam triumphumque
B deſtinauimus, ei uictori triumphum negaturi? & quidem non homines tãtum, ſed deos
» etiam ſuo honore fraudaturi? diis quoque enim, nõ ſolum hominibus debetur. Verum
» maiores ueſtri omnium magnarum rerum & principia exorſi ab diis ſunt, & finem eũ
» ſtatuerunt? Conſul proficiſcens prætórue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bel-
» lum, uota in Capitolio nũcupat: uictor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans,
» ad eoſdẽ deos, quibus uota nũcupauit, merita dona populi Romani tradũcit. Pars non
» minima triumphi eſt, uictimæ præcedentes, ut appareat diis grates agentem imperato-
» rem ob rempublicam bene geſtam redire. Omneis illas uictimas quas tráducendas in
» triumpho uindicauit, alias alio cædente mactate. illas quidem epulas ſenatus, quæ nec
» priuato loco, nec publico profano, ſed in Capitolio edũtur: utrum hominum uolupta-
» tis cauſa, an deorum hominúmque, authore Seruio Galba turbaturi eſtis? L. Pauli triũ-
C pho portæ claudentur? rex Macedonum Perſeùs cum liberis & turba alia captiuorum,
» ſpolia Macedonum circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquã iure rediẽs
» à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo ſenatus decreuit, potius
» quàm quid Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius quàm illum audi. Il-
» le nihil præterquam loqui, & ipſum maledice ac maligne didicit. Ego ter & uicies cum
» hoſte per prouocationem pugnaui. ex omnibus cum quibus manum cõſerui, ſpolia re-
» tuli, inſigne corpus honeſtis cicatricibus omnibus aduerſo corpore exceptis habeo.
» Nudaſſe deinde ſe dicitur, & quo quæque bello uulnera accepta eſſent, retuliſſe. Quæ
» dum oſtentat, adapertis forte quæ uelanda erant, tumor inguinũ proximis riſum mo-
» uit. tum, hoc quoque quod ridetis, inquit, in equo dies noctéſque perſedendo habeo:
» nec magis me eius quàm cicatricum harum pudet pœnitétque: quando nunquã mihi
D impedimento ad rempublicam bene gerendã domi militiæque fuit. Ego hoc ferro ſæ-
» pe uexatum corpus uetus miles adoleſcentibus militibus oſtendi. Galba nitens & inte-
» grum denudet. Reuocate, ſi uidetur, tribuni ad ſuffragium tribus: ego ad uos milites

ſummam omnis captiui auri argentique tranſlati H-S milies ducẽties fuiſſe, Valerius Antias tradit: quæ haud dubie maior aliquanto ſumma ex numero plauſtrorum ponderibúſque auri argenti generatim ab ipſo ſcriptis efficitur. Alterum tantũ aut in bellũ proximum abſumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret diſſipatũ, tradunt: eóque id mirabilius erat, quòd tantum pecuniæ intra triginta annos poſt bellum Philippi cũ Romanis, partim ex fructu metallorũ, partim ex uectigalibus aliis coaceruatũ fuerat. Itaque admodum inops pecuniæ Philippus, Perſeus contrà prædiues, bellare cũ Roma-
E nis cœpit. Ipſe poſtremo Paulus in curru, magnam cũ dignitate alia corporis, tum ſenecta ipſa maieſtatem præ ſe ferens. poſt currũ inter alios illuſtres uiros filij duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditũ ſuis quæque ordinibus. Pediti in ſingulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturũ fuiſſe credunt, & pro rata aliis, ſi aut non refragati honori eius fuiſſent, aut benigne hac ipſa ſumma nũtiata acclamaſſent. Sed non Perſeus tantum per illos dies documentum humanorum caſuum fuit, in catenis ante currum uictoris ducis per urbem hoſtiũ ductus, ſed etiam uictor Paulus auro purpuráque fulgens. Nam duobus è filiis, quos duobus datis in adoptionem, ſolos nominis ſacrorum familiæque hæredes retinuerat domi, minor ferme XII annos natus, quinque diebus ante triumphum, maior XIIII

Vt Bellum perficeret
Paludatis lictoribus.
persedeo

vrb. 587. annorum triduo poſt triumphom deceſſit, quos prætextatos curru uehi cum patre, ſibi F
Olÿ.153. ipſos ſimileis prædeſtioanteis triumphos oportuerat. Paucis poſt diebus datâ à M. An-
tonio tribuno plebis concione, cum de ſuis rebus geſtis more cęterorum imperatorum
diſſeruiſſet, memorabilis eius oratio, & digna Romano principe fuit. Quãquã & quàm
feliciter Rempublicam adminiſtrauerim, & quòd duo fulmina domum meam per hos
dies perculerint, non ignorare uos Quirites arbitror, cum ſpectaculo uobis nũc triom-
phus meus, nuoc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæſo ſinatis me cũ
publica felicitate cõparare eo qoo debeo aoimo priuatam meã fortunã. Profectus ex
Italia claſſem à Brũdiſio ſole orto ſolui: nooa diei hora cũ omoibus meis nauibus Cor-
cyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibúſq; & claſſibus luſtra
ſacrificaui. A Delphis quinto die in caſtra peruẽni: ubi exercitũ accepto, mutatis qui-
buſdam, quæ magna impedimenta uictoriæ erant, progreſſus, quia inexpugnabilia ca- G
ſtra hoſtium erant, neqoc cogi pugnare poterat rex, inter præſidia eius ſaltum ad Petrã
euaſi: & ad pugnam rege coacto acie uici, Macedoniam in poteſtatem populi Romani
redegi. & quod bellum per quadrieoniũ quatuor ante me conſules ita geſſerunt, ut ſem
per ſucceſſori traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarũ deinde ſecun-
darum rerum uelut proueotus ſecutus, ciuitates omnes Macedoniæ ſe dediderũt: gaza
regia in poteſtatem uenit: rex ipſe, tradentibus prope ipſis diis, io templo Samothracũ
cum liberis eſt captus. Mihi quoque ipſi oimia iam fortuoa mea uideri, eóque ſoſpecta
eſſe. Maris pericula timere cœpi in tanta pecunia regia io Italiam traiicienda, & uictore
exercitu tranſportaodo. Poſtquã omnia ſecuodo nauium curſu in Italiam peruenerũt,
neque erat quod ultrà precarer, illud optaui, ut cum ex ſummo retro uolui fortuna con
ſueſſet: mutationem eius domos mea potius quàm reſpoblica ſentiret. Itaque defun- H
ctam eſſe fortunã publicam mea ram ioſigni calamitate ſpero, quòd triumphus meus,
uelut ad ludibrium caſuũ humaoorum, duobus funeribus liberorum meorũ eſt inter-
poſitus. Et cum ego & Perſeus nunc nobilia maxime ſortis mortalium exempla ſpecte-
mur, ille qui ante ſe captiuos captiuus ipſe duci liberos uidit, iocolumes tamen eos ha-
bet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij currum ex Capitolio prope iam
expirantem ueni: neq; ex tanta ſtirpe liberûm ſupereſt, qui Lucij Æmylij Pauli nomen
ferat. Duos enim tanquam ex magna progeoie liberorũ in adoptionem datos Corne-
lia & Fabia gens habent, Pauli in domo præter ſe nemo ſupereſt. Sed hanc cladem do-
mus meæ, ueſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur. Hæc tanto dicta ani-
mo magis confudere audientiũ animos, quàm ſi miſerabiliter orbitatem ſuam deflen-
do locutus eſſet. Cn. Octauius Calẽd. Decembribus de rege Perſeo oaualem triumphũ I
egit. Is triũphus ſine captiuis fuit, ſine ſpoliis. Dedit ſociis naualibus in ſiogulos dena-
rios ſeptuagenos quinque: gubernatoribus qui in nauibus fuerãt, duplex, magiſtris na-
uiũ quadruplex. Senatus deinde habitus eſt. patres cenſuerunt ut Quiotus Caſſius Per-
ſea regem cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam duceret, comites pecuniã argentũ
inſtrumentũ quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obſidibus in cuſtodiã Car-
ſeolos eſt miſſus. Cæteros captiuos, qui in triompho ducti erant, in carcerem cõdi pla-
cuit. Paucos poſt dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum uenerũt, pecuniã
ad redimendum filiũ alióſque obſides apportãtes. Eis in ſenatum introductis, & id ip-
ſum argumenti prætendẽtibus orationis, nõ ſua uoluotate Cotyn bello iuuiſſe Perſea,
quòd obſides dare coactus eſſet, orantibúſque ut eos pretio quantum ipſi ſtatuiſſent pa
tres, redimi paterentur: reſpõſum ex authoritate ſeoatus eſt, populum Romanũ memi- K
niſſe amicitiæ, quæ cum Cotye maioribúſq; eius & gente Thracũ fuiſſet. obſides datos
crimeo nõ criminis defeoſionem eſſe, cum Thracum genti ne quietus quidẽ Perſeus,
nedum bello Romaoo occupatus, timeodus fuerit. Cæterum etſi Cotys Perſei gratiam
prætuliſſet amicitiæ populi Romaoi: magis quid ſe dignũ eſſet, quàm qoid merito eius
fieri poſſet, æſtimaturum: filium atque obſides ei remiſſurum. Beneficia gratuita eſſe po
puli Romani, pretiũ eorum malle relinquere in accipientiũ animis, q̃ præſeos exigere.
Legati oominati, T. Quintius Flamininus, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus,
qui obſides in Thraciam reducerẽt: & Thracibus munera data in ſiogulos binûm mil-
lium æris. Bitis cum cæteris obſidibus à Carſeolis accerſitus, ad patrem cum legatis
miſſus.

A miſſus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inuſitatæ ante magnitudinis in campo Vrb 588.
Martio ſubductæ ſunt. Hærente adhuc non in animis modo, ſed pene in oculis me- Oly. 153.
moria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio, Il-
lyriíſque. Similia omnia magis uiſa hominibus quàm paria: minor ipſe imperator &
nobilitate Anicius cum Aemylio, & iure imperii prætor cum COS. collatus: non Gen-
tius Perſeo, non Illyrii Macedonibus, non ſpolia ſpoliis, non pecunia Macedonicę, non
dona donis comparari poterant. Itaque ſicut præfulgebat huic triumphus recens, ita
apparebat ipſum per ſe intuentibus nequaquam eſſe contemnendum. Perdomuerat in-
tra paucos dies terra maríque ferocem, locíſque munitis fretam gentem Illyriorum: re-
gem regiæque omneis ſtirpis ceperat: tranſtulit in triumphum multa militaria ſigna,
ſpoliáque alia, & ſupellectilem regiam: auri pondo XX & VII: argenti X & IX pon-
B do: denariûm tria millia, & CXX millia Illyrici argenti. Ante currum ducti Gentius rex
cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis, & aliquot nobiles Illyrii. De præda
militibus in ſingulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti,
ſociis nominis Latini quantum ciuibus & ſociis naualibus dedit quantum militibus.
Lætior hunc triumphum eſt ſecutus miles, multíſque dux ipſe carminibus celebratus.
H-S ducenties ex ea præda redactum eſſe author eſt Antias, præter aurum argentúm-
que quod in ærarium ſit latum: quod quia unde redigi potuerit non apparebat, autho-
rem pro re poſui. Rex Gentius cum liberis, & coniuge & fratre Spoletium in cuſtodiam
ex ſenatusconſulto ductus: cæteri captiui Romæ in carcerem coniecti, recuſantibúſque
cuſtodiam Spoletinis Iguuium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ CCXX
lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrrachinis
C Q. Caſſius ex ſenatuſconſulto tribuit. Conſules eo anno agro tantum Ligurum popu-
lato cum hoſtes exercitus nunquam eduxiſſent, nulla re memorabili geſta, Romam ad
magiſtratus ſubrogandos redierũt: & primo comitiali die Conſules creatunt, M. Clau-
dium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. deinde prætores poſtero die, L. Liuium, L. A-
puleium Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Va-
rum, M. Fonteium. His prætoribus duæ urbanæ prouinciæ ſunt decretæ, duæ Hiſpaniæ
Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno, poſtridie Terminalia intercalares fuerunt.
Augur eo anno mortuus eſt C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium
Flamininum. & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Pruſias ue-
nit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu urbem ingreſſus, ad forum à por-
ta tribunalque Q. Caſſii prętoris perrexit: concurſúſque undique facto, deos qui urbem
D Romam incolerent, ſenatúmque & populum Romanum ſalutatum ſe dixit ueniſſe: &
gratulatum quòd Perſea Gentiúmque reges uiciſſent, Macedonibuſque & Illyriis in di-
tionem redactis auxiſſent imperium. Cum prætor ſenatum ei, ſi uelit, eo die daturum
dixiſſet, biduum petiit, quo templa deûm urbémque & hoſpites amicóſque uiſeret. Da-
tus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quęſtor, qui & Capuã ei obuiam miſſus
fuerat: & ædes, quæ ipſum comitéſque eius benigne reciperent, conductæ. Tertio poſt
die ſenatum adit. gratulatus uictoriam eſt: merita ſua in eo bello commemorauit: petiit
ut uotum ſibi ſoluere, Romæ in Capitolio X maiores hoſtias, & Præneſte unam Fortu-
næ liceret: ea uota pro uictoria populi Romani eſſe. Et ut ſocietas ſecum renouaretur:
agérque ſibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli poſſi-
derent, daretur. Filium poſtremo Nicomedem ſenatui commendauit. Omnium qui in
Macedonia imperatores fuerant, fauore eſt adiutus. Itaque cætera quæ petebat conceſ-
E ſa: de agro reſponſum eſt, legatos ad rem inſpiciendam miſſuros. Si ager PR fuiſſet, nec
cuiquam datus eſſet, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros eſſe. Si autem Antiochi
non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere. aut ſi datus Gallis eſſet,
ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius iniuria quicquam ei datum uellet PR. Ne quod
detur quidem, gratum eſſe donum poſſe, quòd eum qui det, ubi uellet ablaturum eſſe
ſciat. Facile Nicomedis condemnationem accipere. Quanta cura regum amicorum
liberos tueatur PR, documento Ptolomæum Aegipti regem eſſe. Cum hoc reſponſo
Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex ſeſtertiis iuſſa dari, & uaſorum argenteorum
pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea ſumma munera dari cenſuerunt, ex qua

vrb. 588. Maſgabæ filio regis Maſaniſſæ data eſſent: & ut uictimæ aliáque quæ ad ſacrificium per F
Oly. 153. tinerent, ſeu Romæ, ſeu Præneſte immolare uellet, regi ex publico ſicut magiſtratibus
Romanis præberentur: & ut ex claſſe quæ Brundiſii eſſet, naues longæ uiginti aſſigna-
rentur, quibus uteretur donec ad claſſem dono datam ei rex perueniſſet, L. Cornelius
Scipio ne ab eo abſcederet, ſumptúmque ipſi & comitibus præberet donec nauem con-
ſcendiſſet. Mire lætum, & ea benignitate in ſe populi Romani regem fuiſſe ferunt: mu-
nera ſibi ipſum emiſſe, filium iuſſiſſe donum PR accipere. Hæc de Pruſia noſtri ſcripto-
res. Polybius eum regem indignum maieſtate nominis tanti tradit: pileatum capite
raſo obuiam ire legatis ſolitum, libertúmque ſe populi Romani ferre, & ideo in-
ſignia ordinis eius gerere. Romæ quoque cum ueniret in curiam, ſummiſiſſe
ſe, & oſculo limen curiæ contigiſſe, & deos ſeruatores ſuos ſenatum ap-
pellaſſe: aliamque orationem non tam honorificam audientibus G
quàm ſibi deformem habuiſſe. Moratus circa urbem XXX
haud amplius dies, in regnum eſt
profectus.

osculo limen curiae contigisse.

FINIS.

L. FLORI EPITOME QVATVORDECIM DECADVM TITI LIVII PATAVINI

LIBRI PRIMI.

ADVENTVS Aeneæ in Italiam, & res ab eo geſtæ, Aſcanii regnum Albæ, & Syluij Aeneæ, ac deinceps Syluiorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compreſſa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima ſpolia Ioui Feretrio lata. In centurias populus diuiſus. Fidenates & Veiētes uicti. Romulus conſecratus. Numa Pompilius ritus ſacrorum tradidit: Iano templum conſtituit: eiuſq; portā, pacatis omnibus circà populis, primus clauſit. cū dea Aegeria ſibi congreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petiit. Poſt hæc tergeminorum pugna. Horatius abſolutus. Metij Suffetij ſupplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatē recepti. Sabinis bellum indictū. Ad poſtremū fulmine Tullus aſſumptus eſt. Ancus Martius cęrimonias à Numa inſtitutas renouauit: Latinis uictis, & ad ciuitatē aſcitis, montē Auentinū aſſignauit. Politoriū urbē Latinorū bello repetitā, quam priſci Latini occupauerāt, diruit. pontē Sublicū in Tyberim fecit: Ianiculū collē urbi addidit: fines imperij protulit: Oſtiā condidit. Tarquinius Priſcus in Anci amicitiam receptus. Centū additis patrū numerū auxit: Latinos ſubegit: circū deſignauit: ludos edidit. Sabinorū bello potitus, equitū centurias ampliauit. Tentādæ ſciētiæ cauſa Accij Nauij auguris, cōſuluiſſe fertur an id de quo cogitaret, effici poſſet. quod cū ille fieri poſſe reſpondiſſet, iuſſiſſe eum nouacula cotē præcidere, idq; protinus factū. Sabinos præterea acie uicit: urbē muro circundedit: cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua Corniculana, cui puero in cunis poſito caput arſiſſe traditū eſt: Veiētes atq; Hetruſcos prælio fudit. cenſum primus omniū egit, luſtrū condidit: claſſes centuriāſq; deſcripſit. Pomœriū protulit: colles urbi, Quirinalē, Viminalē, Eſquilinumq; adiecit: tēplum Dianæ cū Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiſo Seruio ſocero ſuo, inuaſit regnū. quo die ſcelerata Tullia per patris iacētis corpus carpentū egit. Armatos circa ſe ad cuſtodiā corporis ſui habuit. Turnū Herdonium fraude interemit. bellum cum Volſcis geſſit: & ex eorū præda templū Ioui in Capitolio fecit. Terminus & Iuuentas nō addixere: quorū aræ moueri nō potuerunt. Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in poteſtatē ſuā redegit. Huius filiis Delphos profectis, & cōſulentibus quis eorū regnaturus eſſet Romæ, dictū eſt eum regnaturū, qui primus matrē oſculatus eſſet. quod reſpōſum cū ipſi aliter interpretarētur, Iunius Brutus, qui cū iis profectus erat, pro lapſum ſe ſimulauit, & terrā oſculatus eſt: idq; factū eius euentus rei cōprobauit. nā cum impotenter ſe gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium ſuum adduxiſſet, ad ultimum propter expugnatam nocturna ui à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quę uocato patre ad ſe Tricipitino, & uiro Collatino obteſtata ne inulta mors ſua eſſet, cultro ſe interemit, Bruti ópera maximè expulſus eſt, cū regnaſſet annos uigintiquinq;.

Tunc conſules primùm creati ſunt L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II.

BRVTVS iureiurando populum aſtrinxit, neminē regnare Romæ paſſurū. Tarquinium Collatinum collegā ſuum propter affinitatē Tarquiniorum ſuſpectum,

coegit conſulatu ſe abdicare,& ciuitate cedere.bona regum diripi iuſſit. agrum Marti conſecrauit, qui campus Martius nominatus eſt.adoleſcentes nobiles,in quibus ſuos quoque & fratris filios,quia cõiurauerant de recipiendis regibus,ſecuri percuſsit. ſeruo indici,cui Vindicius nomẽ fuit, libertatem dedit: ex cuius nomine oindicta eſt appellata. Cum aduerſus reges, qui cõtractis Veientium & Tarquiniorũ copiis bellum intulerant,exercitũ duxiſſet,in acie cum Arunte filio Superbi cõmortuus eſt,eúmque matronæ annũ luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populũ tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena rex Cluſinorũ,bello pro Tarquiniis ſuſcepto, cũ ad Ianiculũ ueniſſet,ne Tyberim tranſiret,uirtute Coclitis Horatij prohibitus eſt.qui, dum alij pontẽ Sublicium reſcindunt,ſolus Hetruſcos ſuſtinuit: & põte rupto armatus ſe in flumen miſit,& ad ſuos tranauit.Alterũ acceſsit oirtutis exẽplum à Mutio.qui cũ ad feriẽdum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet,occiſo ſcriba, quem regẽ eſſe putabat, cõprehenſus,impoſitam altaribus manũ,in quibus ſacrificatũ erat,exuri paſſus eſt: dixítq; tales trecentos eſſe cõiuratos io mortẽ ipſius regis.quorum admiratione coactus Porſena pacis cõditiones ferre,bellum omiſit,acceptis obſidibus. ex quibus uirgo ona Clœlia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit: & cũ reddita eſſet, à Porſena honorifice remiſſa,equeſtríq; ſtatua donata eſt. Ap. Claudius ex Sabinis Romã trãſfugit: ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuũ ampliatus eſt,ut eſsẽt triginta una. Aduerſus Tarquiniũ Superbũ cũ Latinorũ exercitu bellũ inferentẽ A. Poſthumius dictator proſpere pugnauit apud lacum Regillũ. Plebs,cũ propter nexos ob æs alienũ Sacrũ in montẽ ſeceſsiſſet,cõſilio Menenij Agrippę à ſeditione reuocata eſt.Idẽ Agrippa cum deceſsiſſet,propter paupertatẽ publico impendio elatus. Tribuni plebis quinq; creati ſunt. Oppidũ Volſcorũ Corioli captũ eſt uirtute & opera Cn. Martij,qui ob hoc Coriolanus uocatus eſt. T. Latinus uir de plebe, cũ in uiſu admonitus eſſet,ut de quibuſdã religionibus ad ſenatũ perferret,& neglexiſſet,amiſſo filio,debilis factus, poſteaquã delatus ad ſenatũ lectica eadẽ illa indicauerat,uſu pedũ recepto domũ reuerſus eſt. Cũ Cn. Martius Coriolanus,qui in exiliũ pulſus,dux Volſcorũ factus exercitũ hoſtium urbi primò admouiſſet,& miſsi ad eũ primùm legati,poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent ne bellũ patriæ inferret,Veturia mater,& Volumnia uxor impetrauerũt ab eo ut recederet. Lex agraria primũ lata eſt. Sp. Caſsius cõſularis regni crimine dãnatus eſt,necatúſq;. Oppia uirgo ueſtalis ob inceſtũ uiua defoſſa eſt. Cũ uicini hoſtes Veiẽtes incõmodi magis quàm graues eſſent,familia Fabiorũ id bellũ gerendum depopoſcit: miſitq; in id trecẽtos ſex armatos,qui ad Cremetã ad unũ ab hoſtibus cæſi ſunt,uno impubere domi relicto. Res præterea aduerſum Volſcos & Aequos & Veiẽtes,& ſeditiooes inter patres plebẽmq; cõtinet. Appius Claudius cõſul, cũ aduerſus Volſcos cõtumacia exercitus male pugnatũ eſſet,decimũ quẽq; militũ fuſte percuſsit.

LIBRI III.

SEditiones de agrariis legibus factæ. Capitoliũ ab exulibus & ſeruis occupatũ,cæſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus eſt.priore luſtro cenſa ſunt ciuiũ capita centũ, quatuor & uiginti millia,CCXIIII,præter orbos,orbáſq;: ſequẽti,CXXXII millia,CCCCXIX. Cum aduerſus Aequos res male geſta eſſet,L. Quintus Cincinnatus dictator factus,cum rure intẽtus ruſtico operi eſſet,ad bellũ gerendũ accerſitus eſt. Is uictos hoſtes ſub iugũ miſit. Tribunorũ plebis numerus ampliatus eſt,ut eſſent decẽ,XXXVI anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos,& allatis Atticis legibus,ad cõſtituẽdas eas proponẽdáſq;, decemuiri pro cõſulibus ſine ullis aliis magiſtratibus creati,altero & trecẽteſimo anno quàm Roma cõdita erat: & ut à regibus ad cõſules,ita à cõſulibus ad decemuiros tranſlatum imperiũ.ij decẽ tabulis legũ poſitis, cũ modeſte ſe in honore geſsiſſent,& ob id in alterũ quoq; annum eũdem eſſe magiſtratũ placuiſſet,cum cõplura impotẽter feciſſent,magiſtratũ noluerunt deponere,& in tertium annum detinuerunt, donec inuicto eorum imperio finẽ attulit libido Ap. Claudij.qui cũ in amorẽ uirginis incidiſſet,ſummiſſo qui eam in ſeruitutẽ peteret,neceſsitatẽ patri eius Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiã interimeret: cum aliter eã tueri non poſſet ne in poteſtatẽ ſtuprum illaturi ueniret.hoc tam magnę luxuriæ exẽplo plebs incitata, mõtẽ Auentinũ occupauit: coegítq; decẽuiros abdicare ſe ma-

re ſe magiſtratu. ex quibus Appius, & nnus collegarũ, qui præcipue pœnã meruerãt, in carcerẽ coniecti, cæteri in exilium acti. Res præterea cõtra Sabinos & Volſcos & Æquos proſpere geſtas continet: & parum honeſtum populi Romani iudicium, qui iudex inter Ardeates & Aricinos ſumptus, agrũ de quo ambigebatur, ſibi adiudicauit.

LIBRI IIII.

LEX de connnbio patrum & plebis contentione magna, patribus repugnantibus perlata eſt à trib. ple. Aliquor annis res pop. Rom. domi militiæq; per hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item cenſores tunc primũ creati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, miſsis in eum colonis, reſtitutus eſt. Cùm fame populus Ro. laboraret, Sp. Melius eques Romanus frnmentũ populo ſua impenſa largirus eſt, & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectans à C. Seruilio Hala magiſtro equitũ iuſſu Quintij Cincinnati dictatoris occiſus eſt. L. Minutius index boue aurata donatus eſt. Legaris Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniã ob remp. occubuerant, ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus militum, occiſo Tolumnio rege Veiẽtiũ, opima ſpolia ſecũda retulit. Mamercns Aemylius dictator cẽſuræ honore, qui antea per quinquenniũ gerebarur, anni & ſex menſiũ ſpacio finito, ob eã rem à cenſoribus notatus eſt. Fidenæ in poteſtatẽ redactæ, eoq; coloni miſsi ſunt. quibus occiſis Fidenates cum defeciſſenr à populo Ro. à Mamerco Aemylio dictatore uicti ſunt, & Fidenæ captæ. Cõiuratio ſeruorũ oppreſſa eſt. Poſthumius tribunus militũ propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt. Stipendium ex ærario tum primùm militibus datnm eſt. Res præterea geſtas aduerſum Volſcos & Veientes continet.

LIBRI V.

IN obſidione Veiorũ hybernacula militibus facta ſunt. ea res cũ eſſet noua, indignationẽ tribunorũ plebis monit, querentiũ non dari plebi nec per hyemem militiæ requiẽ. Equites tum ptimùm equis ſuis merere cœperunr. Cum inundatio in lacu Albano facta eſſet, uates, qui eã rem interpreraretur, ab hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decẽ annos obſeſſos Veios cepit, ſimulachrũ Iunonis Romã trãſtulit, decimã partẽ prædæ Delphos Apollini miſir. Idẽ tribunus militũ, cum Faliſcos obſideret, proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimq; deditione ſacta, Faliſcorum uictoriã iuſtitia conſecutus eſt. Cum alter ex cẽſoribns Iulius deceſsiſſet, in locũ eius M. Cornelius ſuffectus eſt. nec id poſtea factum eſt, quoniã eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. pl. dicta eſſet, in exilium abiit.

Cum Senones Galli Cluſium obſiderent, & legati a ſenatu miſsi ad componendum inter eos & Cluſinos pacẽ, pugnantes cõtra Gallos in acie Cluſinorũ ſtetiſſent, hoc facto eorũ concitati Senones, urbẽ infeſto exercitu petierunt, fuſiſq; ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem, præter Capirolinm, in quod ſe iuuenes contulerant. maiores natu cum inſignibus honorum quos quiſq; geſſerat, in ueſtibulis ædium ſedẽtes occiderunt. & cum per auerſam parrem Capitolij iam in ſummũ euaſiſſent, proditi clãgore anſerum, M. Manlij præcipue opera deiecti ſunt. coactis deinde propter famem Romanis deſpondere ur mille pondo auri darent, & hoc precio finem obſidionis emerẽr, Furius Camillus dictator abſens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu uenir, & Gallos poſt ſextũ menſem nrbe expulit, ceciditq;. Ædes Loquutio facta: quo loco ante urbẽ captam uox audira erar, aduentare Gallos. Dictum eſt ad Veios migrandum eſſe, proprer incenſam & dirutam urbem. quod conſilium Camillo authore diſcuſſum eſt. Mouit populũ uocis quoque omen ex centurione auditæ: qui cum in forum ueniſſer, manipularis ſuis dixerat, Sta miles, hìc optime manebimus.

LIBRI VI.

RES aduerſus Æquos & Volſcos & Hetruſcos proſpere geſtas continer. Quatuor tribus additę ſnnt, Srellatina, Sabbatina, Promẽtina, Arniẽſis. M. Mãlius, qui Capitoliũ à Gallis defẽderat, cũ obſtrictos ęre alieno liberaret, nexos exolueret, crimine affectati regni dãnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. in cuius notã S.C. factum, ne cui de Mãlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius & L. Seſtius trib. pl. legẽ promulgarunt, ut cõſules etiã ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur. eam legem cũ magna contentione repugnantibus patribus, cum iidem tribuni plebis per quinquenniũ

ſoli magiſtratus fuiſſent, pertulerũt. & primus omniũ ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt altera lex, ne cuiquã plus quingentis iugeribus agri liceret poſſidere.

LIBRI VII.

DVO noui magiſtratus adiecti ſunt, prætura, & ædilitas curulis. Peſtilentia ciuiras laborauit, eamq́; inſignẽ fecit mors Furij Camilli. cuius remedium & finis cũ per nouas religiones quæreretur, ludi ſcenici tunc primũ facti ſunt. Cum dies L. Mãlio dicta eſſet à M. Pompeio trib. pl. ptopter delectum acerbe factum, & ob T. Manliũ filium relegatum ſine ullo crimine: adoleſcẽs ipſe, cuius relegatio patri obiiciebatur, uenit in cubiculũ tribuni, ſtrictoq́; gladio coegit eũ in uerba ſua iurare, nõ perſeueraturum ſe in accuſatione. tunc omnia pernicioſa omiſſa ſunt. In patentẽ uoraginem urbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit, eaq́; expleta eſt. Manlius adoleſcẽs qui patrẽ à tribunitia uexatione liberauerat, cõtra Gallum prouocantem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit, eiq́; occiſo torquem aureum detraxit, quem ipſe poſtea tulit, & ex eo Torquatus eſt nũcuparus. Duæ tribus additæ, Pontina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata dãnatus eſt, quòd plus quingẽtorum iugerum agri poſſideret. M. Valerius trib. militum Gallum à quo prouocatus erat, inſidente galea coruo, & unguibus roſtroq́; infeſtante hoſtem, interemit, & ex eo Coruini nomen accepit, conſulq́; ptoximo anno creatus eſt ob uirtutẽ, cum XXIII ageret annum. Amicitia cum Carthaginenſibus iuncta. Campani cum urgerentur à Samnitibus bello, auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id non impetrarent, urbem atq; agros populo Romano dediderunt. ob quã cauſam ea quæ populi Romani facta eſſent, defendi bello aduerſus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio conſule exercitus in iniquum locum deductus, in magno diſcrimine eſſet, P. Decij tribuni militum opera ſeruatus eſt: qui occupato colle ſuper id iugũ in quo Sãnites ſederant, occaſionẽ conſuli in æquiorẽ locum euadendi dedit, ipſe ab hoſtibus circunſeſſus erupit.

Milites Romani qui Capuæ in præſidio erant relicti, cum de ea occupanda urbe cõſpiraſſent, & detecto conſilio, metu ſupplicij à pop. Rom. defeciſſent, per M. Valerium Coruinum dictatorem, qui cõſilio ſuo eos à furore reuocauerat, patriæ reſtituti ſunt.

LIBRI VIII.

LATINI cum Cãpanis defecerunt, & miſſis legatis ad ſenatũ conditionẽ tulerũt, ut ſi pacẽ habere uellent, alterum ex Latinis conſulẽ facerent. Qua legatione perlata, prætor eorũ Annius de Capitolio ita prolapſus eſt, ut exanimaretur. T. Manlius conſul filium ſuũ, quòd contra edictum pugnauerat aduerſum Latinos, quanuis proſpere pugnaſſet, ſecuri percuſſit. Laborãtibus Romanis, P. Decius tunc cum Manlio deuouit ſe pro exercitu, & cõcitato equo eũ in medios hoſtes ſe intuliſſet, interfectus morte ſua Romanis uictoriã reſtituit. Latini in deditionẽ uenerunt. T. Mãlio in urbem reuerſo nemo ex iuuentute obuiã proceſſit. Minucia uirgo Veſtalis inceſti dãnata eſt. Auſonibus uictis, in oppidũ Cales colonia deducta eſt. Itẽ Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium cõplurium matronarũ deprehenſum, quarũ plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt. Lex de ueneficio tunc primùm cõſtituta eſt. Priuernatibus, cum rebellaſſent, uictis ciuitas data eſt. Palæpolitani uicti bello, & obſidione in deditionẽ uenerunt. Q. Publio, qui eos obſederat, primum imperiũ prolatũ, & per cõſules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt ptopter Lucij Papyrij creditoris libidinẽ, qui C. Publio debitori ſuo ſtuprum inferre uoluerat. Cum L. Papyrius dictator reuerſus in urbẽ ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda, Q. Fabius magiſter equitũ occaſione rei bene gerendæ inuitatus, cõtra edictum eius præliatus eſt, qui proſpere aduerſus Sãnites pugnauit. ob eã cauſam cum dictator de magiſtro equitum ſuppliciũ ſumpturus uideretur, Fabius Romã profugit: & cum cauſa parũ proficeret, populi precibus donatus eſt. Res prætetea contra Samnites proſpere geſtas continet.

LIBRI IX.

TITVS Veturius, & Sp. Poſthumius apud Caudinas furcas deducto in locũ iniquum exercitu, cum nulla ſpes euadẽdi eſſet, fœdere cum Sãnitibus facto, & ſexcẽtis equitibus Romanis obſidibus datis, ita exercitũ abduxerunt, ut omnes ſub iugũ mitterẽtur. iidẽmq; authore Sp. Poſthumio COS. qui in ſenatu ſuaſerat ut eorũ dedi-

tione,

tione,quorum culpa tam deforme fœdus ictnm erat,publica fides liberaretur,cũ duobus trib.plebis, & omnibus qui per fœdus ſpoponderanr, dediti Samnitibus non ſunt recepti.nec etiã multò pòſt fuſis à Papytio Curſore Sãnitibns,& ſub iugum miſſis receptiſq; ſexcentis equitibus Romanis,qui obſides dati erãt,pudor prioris flagitij abolitus. Tribus duæ adiectæ ſunt, Vfentina & Falerina. Sueſſa & Pontiæ coloniæ deductæ ſunt. Ap.Claudius cenſor aquam Claudiam perduxit:uiam ſtrauit, qnæ Appia uocata eſt: libertinorum filios in ſenatu legit. ideoq; , quoniam is ordo uidebatur inquinarus indignis , ſequentis anni conſules in ſenatu legẽdo obſeruauerunt qnemadmodum antè per proximos cenſores obſeruatum fuerat . Res præterea contra Apulos,Hetruſcos, Vmbros,Marſos, Pelignos, Æqnos,& Samnites, quibus fœdus erat reſtitutum,proſpere geſtas continet . Flanius Scriba libertino patre natus , ædilis curulis fuit , per forenſem factionem creatus: quæ cum comitia & campum turbaret, & in iis propter nimias uires dominaretur,à Q. Fabio cenſote in quatnor tribus redacta eſt:eaq; res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X.

COLONIÆ deductæ ſunt,Sora & Alba. Carſeoli Marſi in deditionem accepti ſunt. Collegium augurum ampliatum eſt,ut eſſent nonem,cum antea quaterni fuiſſent. Lex de prouocatione ad popnlnm à Valerio conſule tunc primùm lata eſt.

Duæ tribus adiectæ ſunt, Anienſis & Terentiana. Samnitibns bellum indictum,& aduerſus eos proſpere pugnatum eſt. Cum aduerſus Hetruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus pugnaretur , Romanúſq; exercitus in maximo eſſet diſcrimine,P. Decius ſecutus exemplum patris,deuouit ſe pro exercitu,& morte ſua uictoriam eius pugnæ populo Romano dedit . Papyrius Curſor Samnitium exercitum,qui iureiurando aſtrictus ſuo,quo maiore conſtantia uirtutis in aciem deſcẽderet , fudit . Cenſus actus eſt : luſtrum conditum.cenſa ſunt ciuium capita ducenta ſexaginta duo millia,& trecenta niginti duo.

LIBRI XI.

CVM Fabius Gnrges cõſul male aduerſum Samnites pugnaſſet,& ſenatus de remouendo eo ab exercitu agerer , Fabius Maximus pater deprecatus hãc ſibi ignominiam,eo maxime ſenatum mouit,quòd iturum ſe filio legatum pollicitns eſt:idq; præſtitit,atque eius conſiliis & opera filius conſul adiutus,cæſis Samnitibus triumphauit.C.Pontium imperatorẽ Samnitiũ ductum in triunpho ſecuri percuſſit. Cũ ciuitas peſtilentia laboraret, miſſis legatis ut Æſculapij ſignũ Romã ab Epidanro transferrent,anguẽ , qui ſe in nauem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat,deportauere: eóq; in inſulam Tyberis egreſſo,eodem loco ſedes Æeſculapij conſtituta eſt . L. Poſthumius conſularis , quoniam cum exercitui præeſſet,opera militum in agro ſuo uſus eſſet, damnatus eſt . Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus qnartò renouatũ eſt. Curius Dentatus conſul Samnitibns cæſis, & Sabinis qui rebellauerant uictis,& in deditionem acceptis , bis in eodẽ magiſtratu triumphauit. Coloniæ deductæ ſunt,Caſtrum, Sena, Adria. Triumuiri capitales tunc primùm creati ſunt.Cenſus actus eſt:luſtrum conditum . cenſa ſunt ciuium capita CCLXXIII millia. Plebs propter æs alienum, & graues & lõgas ſeditiones,ad ultimum ſeceſſit in Ianiculum:unde à Q.Hortenſio dictatore deducta eſt, iſque in ipſo magiſtratu deceſſit. Res præterea contra Volſinienſes geſtas continet: itẽ aduerſus Lucanos,contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.

LIBRI XII.

CVM legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſſent , bello ob id Gallis indicto,L.Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæſus eſt. Cũ à Tarẽtinis claſſis Romana direpta eſſet,duce qui præerat claſſi occiſo,legati ad eos à ſenatu,ut de iis iniuriis quererentur, miſſi,pulſati ſunt.ob id bellum iis indictum eſt. Samnites defecerunt. Aduerſus eos & Lucanos,& Brutios,& Hetruſcos aliquot præliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſt. Pyrrhns Epirotarum rex,ut auxilium ferret Tarẽtinis , in Italiam uenit. Cum in præſidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Iubellio miſſa eſſet ,occiſis Rheginis Rhegium occupauit.

LIBRI XIII.

VALERIVS Leuinus cõſul parũ proſpere aduerſus Pyrrhũ pugnauit, elephã-
torũ maxime inuſitata facie territis militibus. Poſt id prælíũ cum corpora Roma
norũ, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inſpiceret, omnia uerſa in hoſtem inuenit, popu-
labundúſq; ad urbem Romã proceſſit. C. Fabricius miſſus ad eum, ut de redimendis
captiuis ageret, fruſtra ut patriam deſereret à rege tẽtatus eſt. captiui ſine precio remiſ
ſi ſunt. Cyneas legatus a Pyrrho ad ſenatum miſſus, petiit ut componẽdæ pacis cau-
ſa rex in urbem reciperetur. de qua re cum ad frequentiorem ſenatum referri placuiſ-
ſet, Ap. Claudius, qui propter inualetudinẽ oculorum iamdiu à conſiliis publicis ab-
ſtinuerat, uenit in curiam, & ſententia ſua tenuit ut id Pyrrho negaretur. P. Domitius
cenſor primus ex plebe luſtrũ cõdidit. cẽſa ſunt ciuiũ capita CCLXXVIII millia,
CCXXII. Iterũ aduerſus Pyrrhũ dubio euentu pugnatũ eſt. Cũ Carthaginenſibus
quartò fœdus renouatũ eſt. Cum C. Fabricio cõſuli is qui ad eũ à Pyrrho transfuge-
rat, polliceretur ſe regi uenenũ daturum, cum indicio ad regem remiſſus eſt. Res præ-
terea contra Hetruſcos, Lucanos, Brutios, & Samnites proſpere geſtas continet.

LIBRI XIIII.

PYrrhus in Siciliã traiecit. Cũ inter alia prodigia fulmine deiectũ eſſet in Capitolio
Iouis ſignũ, caput eius per aruſpices inuentũ eſt. Curius Dẽtatus, cũ delectũ habe-
ret, eius qui citatus nõ reſpõderat, bona uẽdidit. Pyrrhũ iterũ ex Sicilia in Italiã reuer
ſum uicit, & Italia expulit. Fabricius cẽſor P. Corneliũ Rufinũ cõſularẽ ſenatu mouit,
ꝙ decẽ argẽti põdo facti haberet. Luſtro à cẽſoribus cõdito, cẽſa ſunt capita ciuiũ CC
LXXI millia, CCXXIIII. Cũ Ptolemæo Aegypti rege ſocietas iuncta eſt. Sextilia
uirgo Veſtalis dãnata inceſti uiua defoſſa eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Poſidonia & Cõ
ſa. Carthaginẽſiũ claſſis auxilio Mamertinis uenit. quo facto ab iis fœdus uiolatũ eſt.
Res prętерea cõtra Lucanos, Sãnites et Brutios feliciter geſtas, & Pyrrhi mortẽ cõtinet

LIBRI XV.

VICTIS Tarentinis pax & libertas data eſt. Legio Campana, quæ Rhegiũ oc-
cupauerat, obſeſſa, deditione facta, ſecuri percuſſa eſt. Cum legatos Apollonia-
tium ad ſenatum miſſos quidam iuuenes pulſaſſent, dediti ſunt Apolloniatibus. Pi-
centibus uictis pax data. Coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneuẽtum in Sã-
nio. Tunc primùm populus Romanus argento uti cœpit. Vmbri & Salentini uicti
in deditionem accepti ſunt. Quæſtorum numerus ampliatus eſt.

LIBRI XVI.

ORigo Carthaginẽſiũ & primordia urbis referũtur: cõtra quos & Hieronẽ regẽ Sy-
racuſanorũ auxiliũ Mamertinis ferendũ cẽſuit ſenatus. Cũ de ea re inter ſuaden
tes ut id fieret, diſſuadentéſq; cõtentio fuiſſet, tranſgreſſis tum primũ mare equitibus
Romanis aduerſus Hieronẽ ſæpius bene pugnatũ. Petẽti pax data eſt. Luſtrũ à cẽſo
ribus conditũ. cenſa ſunt ciuiũ capita CCCLXXII millia, CCXXIIII. D. Iu-
nius Brutus munus gladiatoriũ in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia
Eſernia deducta eſt. Res præterea cõtra Pœnos & Volſcos proſpere geſtas continet.

LIBRI XVII.

CN. Cornelius COS. à claſſe Punica circunuentus, & per fraudẽ ueluti in collo-
quium euocatus, captus eſt. Cn. Duilius COS. aduerſus claſſem Pœnorũ pro-
ſpere pugnauit, primúſq; omnium Romanorũ ducum naualis uictoriæ duxit trium-
phum. ob quam cauſam ei perpetuus honos habitus eſt, ut reuertenti à cœna tibicines
canerẽt, & funale præferretur. L. Cornelius COS. in Sardinia cõtra Sardos & Cor-
ſos & Hannonẽ Pænorum ducem feliciter pugnauit. Attilius Calatinus COS. cum
in locum iniquum à Pœnis circunſeſſum temere duxiſſet exercitum, M. Calpurnij tri
buni militũ uirtute & opera euaſit: qui cum trecentis militibus eruptione facta hoſtes
in ſe cõuertit. Annibal dux Pænorũ uicta claſſe cui præfuerat, à militibus ſuis in cru-
cẽ ſublatus eſt. Attilius Regulus COS. uictis nauali pręlio Pœnis, in Africã traiecit.

LIBRI XVIII.

ATTILIVS Regulus in Africa ſerpentem portentoſę magnitudinis cum maxi-
ma militum clade occidit. & cum aliquot præliis aduerſum Carthaginenſes pu-
gnaſſet,

gnaſſet, ſucceſſorq; à ſenatu proſpere bellum gerenti non mitteretur, id ipſum per literas ad ſenatum miſſas conqueſtus eſt. in quibus inter cauſas petendi ſucceſſoris erat, quòd agellus eius à mercenariis deuaſtaretur. Quærente deinde fortuna ut magnum utriuſq; caſus exemplum in Regulo proderetur, accerſito à Carthaginẽſibus Xantippo Lacedæmoniorũ duce, uictus in prælio & captus eſt. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra mariq; proſpere geſtas deformauere naufragia claſsiũ. T. Coruncanus primus ex plebe pontifex maximus creatus eſt. M. Sempronius Sophus, Valerius Maximus cenſores cum ſenatum legerent, XIII ſenatu mouerunt. luſtrum condiderunt: quo cenſa ſunt ciuium capita CCCXVII millia, CCXVII. Regulus miſſus à Carthaginenſibus ad ſenatum, ut de pace, & ſi eam minime impetraret, de captiuis commutandis ageret, iureiurãdo aſtrictus eſt rediturum ſe Carthaginem, ſi cõmutari captiuos non placuiſſet. utrunq; negãdi author ſenatui fuit: & cum fide cuſtodita reuerſus eſſet, ſupplicio à Carthaginenſibus de eo ſumpto periit.

LIBRI XIX.

CÆCILIVS Metellus, rebus aduerſus Pœnos proſpere geſtis, ſpecioſiſsimũ egit triumphũ, XIII ducibus hoſtiũ, & centũ uiginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher COS. qui cõtra auſpicia profectus iuſſit immergi pullos qui cibari nolebãt, infeliciter aduerſus Carthaginenſes claſſe pugnauit: & reuocatus à ſenatu, iuſſusq; dictatorẽ dicere, C. Glauciã dixit, ſortis ultimæ hominẽ, qui coactus abdicare ſe magiſtratu, poſtea ludos prætextatus ſpectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiã exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorũ commutatio facta eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Fregellæ, in agro Salentino Brunduſium. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCLI millia, CCXXII. Claudia ſoror P. Claudii, qui contemptis auſpiciis male pugnauerat, à ludis diuertens, cum turba premeretur, dixit: Vtinam frater meus uiueret, iterúmque claſſem duceret. ob eam cauſam mulctata eſt. Duo prætores tum primum creati ſunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Poſthumium conſulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cum ille ad bellum gerendum proficiſci uellet, in urbe renuit, nec paſſus eſt à ſacris recedere. Rebus aduerſus Pœnos pluribus ducibus geſtis, ſummam uictoriæ C. Luctatius cõſul uicta ad Ægates inſulas claſſe Pœnorum, finem bello impoſuit. Petentibus Carthaginenſibus pax data eſt. Cum templum Veſtæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio ſacra rapuit. Duæ tribus adiectæ ſunt, Velina, & Eſquilina. Faliſci cum rebellaſſent, ſexto die domiti in deditionem uenerunt.

LIBRI XX.

SPOLETIVM colonia deducta eſt. Aduerſus Ligures tunc primùm exercitus promotus eſt. Sardi & Corſi cũ rebellaſſent, ſubacti ſunt. Tutia uirgo Veſtalis incesti dãnata eſt. Bellũ Illyriis propter unũ ex legatis qui ad eos miſsi erant, occiſum, indictũ eſt: ſubactiq; in deditionẽ uenerunt. Prætorũ numerus ampliatus eſt, ut eſſent quatuor. Galli tranſalpini, qui in Italiã eruperant, cæſi ſunt. Eo bello populus Romanus ſociorum Latiniq; nominis trecenta millia armatorũ habuiſſe dicitur. Exercitibus Romanis tum primùm trãs Padum ductis, Galli Inſubres aliquot præliis in deditionẽ uenerunt. M. Claudius Marcellus cõſul, occiſo Inſubriũ Gallorum duce Viridomaro, opima ſpolia retulit. Iſtri ſubacti ſunt. Item Illyrii cũ rebellaſſent, domiti in deditionem uenerunt. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: ex quo cenſa ſunt ciuium capita CCLXX millia. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt: cũ antea diſperſi fuiſſent: Eſquilinã, Palatinam, Suburranam, Collinam ◆ muniuit: & circum Flaminiũ extruxit. Coloniæ deductæ ſunt in agro de Gallis capto, Placentia, & Cremona.

LIBRI XXI.

IN Italia belli Punici ſecũdi acta narrãtur: & Annibalis Pœnorũ ducis cõtra fœdus per Iberũ amnẽ trãſitus: à quo Sagũtus ſociorũ pop. Ro. ciuitas octauo menſe capta eſt. de quibus iniuriis miſsi legati ad Carthaginenſes, qui quererentur. & cũ ſatisfacere nollent, bellum iis indictũ eſt. Annibal ſuperato Pyreneo ſaltu, per Gallias, fuſis qui obſiſtere ei conati erãt, ad Alpes uenit, & laborioſo per eas tranſitu, cum montanos quoque Gallos obuios aliquot præliis

repuliſſet, deſcēdit in Italiam, & ad Ticinum amnē Romanos equeſtri prælio fudit: in quo uulneratum P. Corneliū Scipionē protexit filius, qui Africani poſtea nomē accepit. iterumq́; exercitu Romano ad flumē Trebiam fuſo, Annibal Apenninū per maximam militum uexationē propter uim tempeſtatum tranſiit. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

LIBRI XXII.

ANNIBAL per cōtinuas uigilias in paludibus oculo amiſſo, uenit in Hetruriā: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine ulla requie iter fecit. C. Flaminius conſul homo temerarius cōtra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterant: & ab equo, quem conſcenderat, per caput deuolutus, inſidiis ab Annibale circunuentus ad Thraſimenum lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia quæ eruperant fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis uincta ſunt. Cum ad nuncium cladis Romæ luctus eſſet, duæ matres inſperato receptis filiis gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris uer ſacrum uotū. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere, ne contra feroc em tot uictoriis hoſtem, territum aduerſis præliis militem pugnæ committeret, & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem tāquam timidum & ſegnē, effecit ut populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq́; exercitu, cum in iniquo loco conflixiſſet, & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent, ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo, ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio uictus, caſtra eum eo iunxit, & patrē eum ſalutauit, idemq́; milites facere cōmilitonibus iuſſit. Annibal uaſtata Cāpania inter Caſilinum oppidum & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis, & incenſis, præſidium Romanorū quod Calliculam inſidebat, fugauit, & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq́; Fabij Maximi dictatoris, cum circumpoſita ureret, agro pepercit, ut illum tanquā proditorem ſuſpectum faceret. Æmilio deinde Paulo, & Terentio Varrone cōſulibus, & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugnatū eſt, cæſaq́ue eo prelio Romanorū quadragintaquinq; millia eum Paulo conſule, & ſenatoribus LXXX. conſularibus atq; prętoriis aut ædilitiis triginta. Poſt quā cladē cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationē conſilium de relinquēda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militū, qui poſtea Africanus nūcupatus eſt, ſtricto ſuper capita deliberātium ferro, iurauit ſe pro hoſte habiturū eum, qui in uerba ſua nō iuraſſet: effecitq́; ut omnes minime relictum iri à ſe Italiā iureiurādo aſtringerētur. Pręterea trepidationē urbis, & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia & Floronia Veſtales uirgines inceſti damnatę ſunt. Propter paucitatem uerò militum, ſeruorum octo millia armata ſunt. Captiui, cum poteſtas eſſet redimendi, redēpti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt, & gratiæ actæ, quòd de republica non deſperaſſet.

LIBRI XXIII.

CAMPANI ad Annibalem defecere. Nuncius Cānenſis uictoriæ Mago Carthaginē miſſus annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in ueſtibulo curiæ fudit, quos exceſiſſe modij menſuram traditur. poſt quem quidē nuncium Hanno ex Pœnis uir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginenſium, ut pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepēte Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolā eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta, proſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt, ut corporum uiribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum à Pœnis obſeſſum ita fame uexatum eſt, ut lora, & pelles ſcutis detractas, item mures eſſent, & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis miſsis uixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominibus centum nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L. Poſthumius prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn. & P. Scipiones in Hiſpania Aſdrubalem uicerunt, & Hiſpaniam ſuam fecerunt. Reliquiæ Cannenſis exercitus in Siciliam relegatæ ſunt: ne recederent inde, niſi finito bello. Inter Philippum Macedonū regem & Annibalē ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus COS. Campanos cecīdit. Prætetea in Sardinia feliciter à T. Manlio prętore aduerſus

uerſus Pœnos Sardóſque res geſtas continet: à quo Aſdrubal dux, & Mago, & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitũ ad Nolam prælio fudit, & uicit, primúſq; omnium tot cladibus feſsis Romanis meliorem ſpem belli dedit.

LIBRI XXIIII.

HIeronymus Syracuſanorum rex, cuius auus Hiero amicus populo Ro. fuerat, ad Carthaginenſes defecit: & propter crudelitatẽ ſuperbiámq; à ſuis interfectus eſt. T. Sẽpronius Gracchus procõſul proſpere aduerſus Pœnos & Hannonẽ ducẽ ad Beneuentum pugnauit, ſeruorum maxime opera: quòs liberos eſſe iuſſit. Cl. Marcellus COS. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat, Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum eſt: qui ad Apolloniã nocturno prælio oppreſſus, fugatuſq;, in Macedoniam cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendũ Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P. & Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginenſes geſtas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam aſcitus contra Maſaniſſam regem Maſæſulorum pro Carthaginenſibus pugnans, uictus, in Hiſpaniam ad Scipionem cum maxima manu tranſit contra Gades: ubi anguſto freto Africa & Hiſpania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti ſunt: quorum auxiliis accitis, tunc primum mercenarium militem Romana caſtra habuerunt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, poſtea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus eſt. Annibal urbem Tarentum præter arcem per Tarentinos iuuenes, qui ſe noctu uenatum ire ſimulauerant, cepit. Ludi Apollinares ex Martij carminibus, quibus Cannenſis clades prædicta fuerat, instituti ſunt. A Q. Fuluio, & Ap. Claudio COSS. aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum eſt. T. Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus, à Magone interemptus eſt. Centenius Penula, qui centurio militauerat, cum petiſſet à ſenatu ut ſibi exercitus daretur, pollicitusq; eſſet, ſi hoc impetraſſet, de Annibale uictoriam: octo millibus acceptis militum dux factus, conflixit acie cum Annibale, qui cum exercitu cum cecidit. Cn. Fuluius prætor male aduerſus Annibalem pugnauit: in quo prælio hominũ ſexdecim millia ceciderunt: ipſe cũ equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q. Fuluio, & ab Ap. Claudio COSS. Cl. Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio: & ingentem ſe uirum geſsit. in eo tumultu urbis captæ Archimedes intentus formis, quas in puluere deſcripſerat, interfectus eſt. P. & Cn. Scipiones in Hiſpania tot tantarúmque rerum feliciter geſtarum triſtẽ exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cæſi anno octauo quàm in Hiſpaniam iuerant. amiſſaq; eius prouinciæ poſſeſsio foret, niſi L. Martij equitis Romani uirtute & induſtria contractis exercituum reliquiis, eiuſdẽ hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent. ad triginta ſeptem millia cæſa ex mille octingentis: pręda ingens capta. dux Martius appellatus eſt.

LIBRI XXVI.

ANnibal ad tertium ab urbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. ipſe uerò cum duobus millibus equitum uſq; ad portam Capenam, ut urbis ſitum exploraret, obequitauit. & cum per triduũ in aciem utrinq; exercitus omnis deſcendiſſet: certamen tempeſtas diremit. nam cum in caſtra rediiſſent, ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q. Fuluio & Ap. Claudio COSS. principes Campani ueneno ſibi cõſciuerunt mortem. Cum ſenatus Campanorũ deligatus eſſet ad palos, ut ſecuri feriretur: literas à ſenatu miſſas Q. Fuluius COS. quibus iubebatur parcere, antequã legeret, in ſinu poſuit, & lege agi iuſsit, & ſupplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur cui mandaretur Hiſpaniarum imperium, nullo id uolẽte ſuſcipere, P. Scipio P. filius qui in Hiſpania ceciderat, profeſſus eſt ſe iturum. & ſuffragio populi, conſenſuq; omnium miſſus, Nouam Carthaginem uno die expugnauit, cum ageret uigeſimumquartum annum: uidereturq; diuina ſtirpe creatus, quoniam & ipſe poſteaquã togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero uiſus eſt. Res præterea in Sicilia geſtas continet, & amicitiam cum Aetolis iunctam, bellumq; geſtum aduerſus Acarnânas, & Philippum Macedonum regem.

LIBRI XXVII.

CN. Fuluius procons. cũ exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euẽtu à Claudio Marcello C O S. aduerſus eundẽ ad Numiſtronem pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſsit. Marcellus inſecutus eſt, & ſubinde cedentem preſsit, donec effugeret. Priore pugna Annibal ſuperior fuit; Marcellus inſequẽti. Fabius Maximus pater cõſulis Tarentinos per deditionẽ accepit. In Hiſpania ad Betulã Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit, & uicit, inter alia captum puerũ regalem eximiæ formæ ad auunculũ Maſaniſſam cum donis miſit. Cl. Marcellus, T. Quintius Criſpinus C O S S. ſpeculandi cauſa egreſsi è caſtris, inſidiis ab Annibale circũuenti ſunt. Marcellus occiſus fuit: Criſpinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio prętore aduerſus Philippũ & Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt. cenſa ſunt ciuium capita centũ triginta ſeptem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet. Aſdrubal, qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes, ut ſe Annibali coniungeret, cum millibus hominum L VI cæſus eſt M. Liuij conſulis ductu, non minore opera Claudij Neronis conſulis. qui cum Annibali oppoſitus eſſet, relictis caſtris, ita ut inimicum falleret, electa manu profectus Aſdrubalem circunuenit.

LIBRI XXVIII.

RES in Hiſpania proſpere geſtæ à Syllano Scipionis legato, & L. Scipione fratre aduerſus Pœnos, à Sulpitio procons. & ab Attalo rege Aſię aduerſus Philippũ regem Macedonũ pro Aetolis referuntur. Cum M. Liuio, & Claudio Neroni C O S S. triumphus decretus eſſet: Liuius, qui in prouincia ſua rem geſſerat, quadrigis inuectus eſt: Nero, qui in collegę prouinciam, ut uictoriam eius adiuuaret, uenerat, equo eſt ſecutus: & in hoc habitu plus gloriæ reuerentiæq; habuit. nã & plus in bello quàm collega fecerat. Ignis in æde Veſtæ negligentia uirginis, quæ non cuſtodierat, extinctus eſt. uirgo cæſa eſt flagro. P. Scipio in Hiſpania cum Pœnis debellauit X I I I I. anno eius belli, anno quinto poſteaquã ierat: excluſisq; in totum poſſeſsione eius hoſtibus, Hiſpaniam recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarũ duobus nauigiis tranſuectus, fœdus iunxit. Aſdrubal Giſgonis ibi cum eo in eodem lecto accubuit. Munus gladiatorium in honorem patris patruiq; Carthagini Nouæ dedit, non ex gladiatoribus, ſed ex iis qui aut in honorẽ ducis, aut ex prouocatione in certamen deſcendebant: in quo Reguli fratres de regno ferro cõtenderunt. Cũ Aſtapa urbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos & coniuges rogo extructo occiderũt: ſe inſuper præcipitauerũt. Ipſe Scipio dum graui morbo implicitus eſſet, ſeditionem in parte exercitus motam confirmatus diſcuſsit: rebellantéſq; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem uenire. Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, ſi in Africã traieciſſet, pollicebatur. cũ Gaditanis quoq; poſt diſceſſum inde Magonis, cui ex Carthagine ſcriptum erat ut in Italiam traiiceret: Romam reuerſus, conſulq; creatus. Africam prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data eſt: permiſſumq; ut in Africã traiiceret, ſi ex republica eſſe cenſeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula ubi hyemarat in Italiam traiecit.

LIBRI XXIX.

EX Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione miſſus, ingentem prædam reportauit: & mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, conquerentis quòd non exercitũ in Africam traieciſſet. Bellum in Hiſpania finitum, uictore Romano, quod Indibilis excitauerat. ipſe in acie occiſus: Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt. Magoni, qui in Galliam & Liguriam ierat, ex Africa & militũ ampla manus miſſa, & pecuniæ quibus auxilia conduceret: præceptumq; ut ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit: & Locros, pulſo punico præſidio, fugatoq; Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris ſibyllinis inuento, pelli Italia alienigenam hoſtẽ poſſe, ſi mater Idęa deportata Romam eſſet. tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ. lapis erat, quem matrem deûm incolæ dicebant. excepit P. Scipio Naſica, Cn. filius, eius qui in Hiſpania perierat, uir optimus à ſenatu iudicatus, adoleſcens nondum

quæſtorius:

quæſtorius: quoniam ita reſponſum habebatur, ut numen id ab optimo uiro reciperetur, conſecrareturq. Locrenſes legatos Romam miſerũt, qui de impotentia Q. Pleminij legati quererentur, quòd pecuniam Proſerpinæ abſtulerat, & liberos eorum & coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romã perductus, in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P. Scipione proconſule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus eſſet, tanquam luxuriaretur: miſsis ob hoc legatis à ſenatu qui explorarẽt an ea uera eſſent, purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. Syphax accepta in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis filia, amicitiæ quam cum Scipione ipſe iunxerat, renunciauit. Maſaniſſa rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat, amiſſo patre Gala, de regno exciderat. quo per bellũ ſæpe repetito, aliquot prælijs à Syphace rege Numidarum uictus, in totum priuatus eſt: & cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit, & cum eo primo ſtatim bello Hannonem Amilcaris filiũ cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum uenetant, ab obſidione Vticæ depulſus, hyberna communiuit. Sempronius COS. in agro Crotonienſi proſpere aduerſus Annibalẽ pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCXV millia. Inter cenſores M. Liuium & Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nã & Claudius Liuio collegæ equum ademit, quòd à populo Romano damnatus, actusq in exilium fuerat: & Liuius Claudio, quòd falſum in ſe teſtimonium dixiſſet, & quòd minime bona fide ſecum in gratiam rediſſet. idem omnes tribus extra unam, ærarias reliquit: quòd & innocentem ſe damnaſſent, & poſtea cõſulem cenſoremq feciſſent.

LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Carthaginenſes, & eundem Syphacem Numidarum regem, Aſdrubalémque pluribus prælijs uicit, adiuuante Maſaniſſa: binaq hoſtium caſtra expugnauit, in quibus XL millia hominum ferro igniq conſumpta ſunt. Syphacẽ per C. Lælium cepit. Maſaniſſa Sophonisbam uxorẽ Syphacis, filiam Aſdrubalis, captam ſtatim adamauit: & nuptiis factis uxorem habuit: caſtigatusq à Scipione, uenenum ei tranſmiſit, quo quidẽ hauſto illa deceſsit. Effectumq eſt multis Scipionis uictoriis, ut Carthaginenſes in deſperationẽ acti, in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. isq anno decimoſexto Italia diſcedens, in Africam traiecit: tentauitq per colloquium pacem cum Scipione componere: & cũ de conditionibus pacis non conueniſſet, acie uictus eſt. Pax Carthaginenſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem, manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit. Mago bello quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat, uulneratus, dum in Africã per legatos reuocatus reuerteretur, ex uulnere mortuus eſt.

Reuerſus in urbem Scipio, ampliſsimum nobiliſsimúmque egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit: primus certe hic imperator nõ ictæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

LIBRI XXXI.

BELLI aduerſus Philippum Macedoniæ regem, quod intermiſſum erat, repetiti cauſæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnãnes, qui non initiati erant, Athenas uenerunt, & in ſacrarium Cereris cũ aliis pluribus ſuis intrauerũt. ob hoc, tanquam nefas ſummum commiſiſſent, ab Athenienſibus cæſi ſunt. Acarnãnes mortibus ſuorum cõmoti, ad uindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datam, quingenteſimo quadrageſimo anno ab urbe condita, cum Athenienſium, quę obſidebãtur à Philippo, legati auxilium à ſenatu petiſſent, & ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quòd tot bellorum continuus labor grauis erat, diſſentiẽte, tenuit authoritas patrum, ut ſociç ciuitati ferri opem populus quoque iuberet. Bellum id P. Sulpitio cõſuli mandatum eſt: qui exercitu in Macedoniam ducto, equeſtribus prælijs cum Philippo proſpere pugnauit. Abydeni à Philippo obſeſsi, ad exemplũ Saguntinorũ ſuos ſeq occiderunt. L. Furius prætor Gallos Inſubres rebellantes, & Amilcarẽ Pœnũ bellũ in ea parte molientẽ, acie uicit. Amilcar eo in bello occiſus

eſt,& millia hominum XXXV. Prӕterea expeditiones Philippi regis,& Sulpitij cõſulis,expugnationeſq; urbium ab utroq; factas cõtinet. Sulpitius COS.adiuuãtibus rege Attalo & Rhodiis bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L.Furius prӕtor.

LIBRI XXXII.

COMPLVRA prodigia ex diuerſis regionibus nunciata referuntur: inter quӕ in Macedonia in puppi lõgӕ nauis lauream eſſe natam. T.Quintius Flamininus COS.aduerſus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri: fugatumq; coegit in regnum reuerti. Ipſe Theſſaliam,quӕ eſt uicina Macedonię,ſociis Aetolis & Athamanibus,uexauit. L.Quintius Flamininus conſulis frater nauali prӕlio,Attalo rege & Rhodiis adiuuantibus,Eubœam & maritimam oram cepit. Achӕi in amicitiam recepti ſunt. Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginenſibus obſidibus oppreſſa eſt. Prӕtorum numerus ampliatus eſt, ut ſeni crearentur. Cornelius COS. Gallos Inſubres prӕlio fudit. Cum Lacedӕmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt. Prӕterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

LIBRI XXXIII.

TITVS Quintius Flamininus proconſul cũ Philippo ad Cynoſcephalas in Theſſalia acie uicto debellauit. L.Quintius Flamininus frater procõſulis, Acarnãnes, Leucade urbe, quӕ caput eſt Acarnaniӕ, expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prӕtor à Celtiberis cum exercitu cӕſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam ualetudinem tranſlatus deceſſit. Pax petenti Philippo, Grӕciӕ libertas data eſt. L. Furius & Claudius Marcellus conſules Boios & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum molitus,& ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſӕ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginenſium ſenatum de eo miſerãt, profugus ad Antiochum regem Syriӕ ſe contulit bellum contra Romanos parantem.

LIBRI XXXIIII.

LEX Oppia, quam C.Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata eſt: cum Porcius Cato author fuiſſet ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniã profectus bello, quod Emporiis orſus eſt, citeriorem Hiſpaniã pacauit. T. Quintius Flamininus bellum aduerſus Lacedӕmonios,& tyrannum eorum Nabidem proſpere geſtum, data iis pace qualem ipſe uoluit, liberatiſq; Argis, qui ſub ditione tyranni erant, finiuit. Senatus tunc primùm ſecretus à populo ludos ſpectauit. ut id fieret, Sex. Aelius Pӕtus, & L.Cornelius Cethegus cenſores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniӕ pleræque deductӕ ſunt. M.Porcius Cato de Hiſpania triumphauit. Res pręterea aduerſus Boios & Inſubres Gallos feliciter geſtӕ referũtur. T.Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem,& Nabidem Lacedęmoniorum tyrannum uicerat, Grӕciámque omnem liberauerat, ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginenſium nunciauerunt, Annibalem, qui ad Antiochum cõfugerat, bellum cum eo moliri. tẽtauerat autem per Ariſtonem Tyrium, ſine literis Carthaginem miſſum, ad rebellandum Pœnos concitare.

LIBRI XXXV.

P. SCIPIO Africanus legatus miſſus ad Antiochum, Epheſi cum Annibale, qui ſe Antiocho iunxerat, collocutus eſt: ut ſi fieri poſſet, metum uitę, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia cum quӕreret ab Annibale, quẽ fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet, reſpõdit, Alexandrum Macedonum regem, quòd parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodq; ultimas oras, quas uiſere ſupra fidem humanã eſſet, peragraſſet. quӕrenti deinde quem ſecundum poneret, inquit Pyrrhũ: eo quòd caſtra metari docuiſſet: ad hęc neminem elegantius loca cepiſſe, prӕſidia diſpoſuiſſe. exequẽti quem tertiũ diceret: ſemet dixit. ridens Scipio, quidnã tu diceres, ſi me, inquit, uiciſſes? tunc uerò, inquit, me & ante Alexandrũ,& ante Pyrrhũ, & ante alios poſuiſſem. Inter ea prodigia, quӕ plurima fuiſſe tradũtur, bouẽ, Cn. Domitio conſule, locutũ, Roma caue tibi, refertur. Apparãt in Antiochũ bellũ Romani. Nabis Lacedӕmoniorũ tyrannus incitatus ab Aetolis, qui & Philippum & Antiochũ ad infe-

ad ioferendum bellum populo Romano ſolicitabant, à populo Romano deſciuit, & bello aduerſus Philopœmenem Achæotum prætorem geſto, ab Ætolis interfectus eſt. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ rex cum bellum Græciæ intuliſſet, complures urbes occupauit: inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res præterea in Ligutibus geſtas, & apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI.

MARCVS Acilius Glabrio COS. Antiochũ apud Thermopylas, Philippo rege adiuuante, uictum Græcia expulit: idémq; Aetolos ſubegit. P. Cornelius Scipio Naſica COS. ædem matris deûm, quam ipſe in palatium intulerat, uir optimus à ſeoatu iudicatus, dedicauit: idémque Boios & Gallos uictos in deditionem accepit, & de iis triumphauit. Præterea naualia certamina proſpera aduerſus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII.

L. CORNELIVS Scipio COS. legato P. Scipione Africano, qui ſe fratris legatũ futurũ dixerat, ſi ei Græcia & Aſia pronincia decerneretur, cũ C. Lælio, qui multum in ſenatu poterat, ea prouincia dari uideretur: profectus ad bellum aduerſus Antiochum gereodũ, in Aſiam primus omoium Romaootũ ducum traiecit. Æmylius Regillus aduerſus regiã claſſem Antiochi feliciter pugoauit ad Myonneſum, Rhodiis adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remiſſus eſt. M. Acilius Glabrio de Aotiocho, quẽ Græcia expulerat, & de Ætolis triũphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiuuãte Eumene rege Attali Pergameni filio, pax data, ea cõditione, ut omnibus prouinciis citra Taurũ mõtẽ cederet. Eumeni, quo iuuãte Aotiochus uictus erat, regnũ ampliatũ: Rhodiis quoq; qui & ipſi iuuerant, quædã ciuitates conceſſæ. Colonia deducta eſt Bononia. Æmylius Regillus, qui præfectos Aotiochi nauali certamine oicerat, naualẽ triumphũ duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat, cogoomioe fratri coæquatus, Aſiaticus appellatus eſt.

LIBRI XXXVIII.

MARCVS Fnluius COS. in Epiro Ambracieoſes obſeſſos, per deditionẽ accepit: Cephaleniam ſubegit: Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius COS. collega eius Gallogræcos, Toliſtobogios, Tectogaſos, & Trocmos, qui Brẽno duce in Aſiam tranſierant, cum ſoli citra Taurum montem minime parerent, nicit. Eorũ origo, & cum eo loca quæ tenent, occupauerantq;, referuntur. Exemplum quoq; uirtutis & pudicitiæ in fœmina traditur. quæ cum regis Gallogręcorum uxor fuiſſet, capta, ceoturionem qui ei uim intulerat, occidit. Luſtrum à ceoſoribus conditum eſt. cenſa ſont ciuium capita CCLVIII millia, & CCCXXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadocię amicitia iuncta eſt. Cn. Manlius, contradiceotibus decẽ legatis, ex quorum conſilio fœdus cum Antiocho conſcripſerat, de Gallogræcis, acta per ſe cauſa in ſeoatu, triumphauit. Scipio Africanns, die ei dicta, ut quidam aiunt, à Petilio Acteo tribuno plebis, ut quidam, à Næuio, quòd præda cum Antiocho capta ærarium fraudaſſet: poſteaquã is dies ueoit, euocatus in roſtra, hac die, inquit, Quirites Carthagioẽ uici. & proſequeote populo, Capitolium aſcendit: inde, ne amplius tribunitiis iniuriis uexaretnr, io uolũtarium exiliũ Liternum conceſsit, incertũ ibi, ao Romæ defuoctus. nam eius monumẽtum utrobiq; fuit. L. Scipio Aſiaticus frater Africani, eodẽ peculatus crimine accnſatus, damnatuſq;, cum in uincula & carcerẽ duceretur, Tib. Sẽpronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, interceſsit: & ob id beneficiũ Africani filiã duxit. Cũ populus quęſtores in bona eius publice poſsidẽda miſiſſet, ooo modò in iis nullom ueſtigiũ pecuniæ regiæ apparuit, ſed nequaquã tantũ in ærarium redactum, quantæ ſummæ erat damnatus. collatã à cognatis & amicis ionumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ neceſsitati ei erat ad cultum, retenta.

LIBRI XXXIX.

AEMYLIVS COS. Ligutibus ſubactis, uiam à Placentia uſque Ariminum perductam, Flaminiæ iunxit. Initia luxnriæ introducta ab exercitu Aſiatico referuntur. Lignres, quicunque citra Apenninum erant, ſubacti ſunt. Bacchanalia factum

Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerum omnium maximum ſeminarium, cum ad ingentis turbæ coniurationem perueniſſet, à conſule inueſtigatum, & multorum pœna ſublatum eſt. A cenſoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, uir & belli & pacis artibus maximus motus eſt ſenatu L. Quintius Flamininus T. Quintij frater, eo quòd cum Galliã prouinciam COS. obtinuerat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, ſcorto nobili, Gallum quendã ſua manu occiderat: ſiue, ut quidã tradiderũt, unum damnatorũ ſecuri percuſſerat, rogatus à meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni deceſsit. Et tanquã lugente fortuna circa id tempus duo funera maximorũ uirorum, Annibal à Pruſia Bithyniæ rege, ad quem uicto Antiocho confugerat, cũ dederetur Romanis, qui ad expoſcendũ illum T. Quintium Flamininũ miſerãt, ueneno ſibi mortem conſciuit. Philopœmen quoque dux Achæorum, uir maximus, eſt à Meſſeniis interemptus ueneno, cum ab iis bello captus eſſet. Colloniæ, Pollentia & Piſaurum & Mutina & Parma deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſpere geſtas, & initia cauſaſq; belli Macedonici continet. cuius origo inde uenit, quòd Philippus ægre ferebat regnum ſuũ minui à Romanis, eo quòd cogeretur à Thracibus aliiſque locis præſidia deducere.

LIBRI XL.

CVM Philippus liberos eorum quos in uinculis nobiliſsimorum quidem hominũ habebat, conquiri ad mortem iuſsiſſet: Theoxena pro liberis ſuis & ſororis admodum pueris uerita regis libidinem, prolatis in medium gladiis, & poculo in quo erat uenenum, ſuaſit iis ut imminens ludibrium morte effugerent: & cum perſuaſiſſet, ipſa etiam ſe interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perſeũ & Demetrium referuntur: & ut fraude fratris ſui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accuſatione patricidij, & affectati regni, primùm petitus, ad ultimum, quoniá populi Romani amicus erat, ueneno necatus eſt: regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad Perſeum deuenit. Item res in Liguribus & Hiſpania cõtra Celtiberos à compluribus feliciter geſtas continet. Libri Numæ Põpilij in agro L. Petilij ſcribæ ſub Ianiculo à cultoribus agri, in arca lapidea clauſi, & græci & latini, inuenti ſunt: in quibus plura quæ diſſoluendarũ religionũ erant. prętor ad quem delati erant, cũ legiſſet, iurauit ſenatui cõtra rempub. eſſe ut legerentur, ſeruarenturq;: & ex S.C. in comitio exuſti ſunt. Colonia Aquileia deducta eſt. Philippus ægritudine animi cõfectus, quòd Demetriũ filium falſis alterius filij in eundẽ delationibus impulſus ueneno ſuſtuliſſet, & de pœna Perſei cogitauit: uoluitq; Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere. ſed in hac cogitatione morte raptus eſt: regnum Perſeus accepit.

LIBRI XLI.

IGNIS in æde Veſtæ extinctus eſt. Tib. Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos uictos in deditionem accepit: monimentumq; operũ ſuorum Gracchurim oppidum in Hiſpania cõſtituit. A Poſthumio Albino proconſule Vaccei ac Luſitani ſubacti ſunt. de utriſq; triumphauit. Antiochus Antiochi filius obſes Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto ſucceſſerat, in regnũ Syriæ ab urbe dimiſſus. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt. Cẽſa ſunt ciuiũ capita CCLXXIII millia, CCXLIIII. Q. Volumnius Saxa trib. ple. legem tulit, ne quis hæredẽ mulierem inſtitueret. ſuaſit legem M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Iſtros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus geſtas cõtinet: & initia belli Macedonici, quod Perſeus Philippi filius moliebatur. miſerat enim ad Carthaginẽſes legationẽ, & ab iis nocte audita erat. ſed & alias Græciæ ciuitates ſollicitabat. qui præter religionẽ, quòd quammulta templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iouis Olympij, & Antiochiæ, uiliſsimum regem egit.

LIBRI XLII.

FVLVIVS Flaccus cenſor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit, ut ædem quam dedicauerat, tegeret. tegulæ ex S.C. reportatæ. Eumenes Aſiæ rex in ſenatu de Perſeo Macedoniæ rege queſtus eſt. cuius iniurię in populum Romanum referũtur: ob quas bello ei indicto, P. Licinius Craſſus COS. cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam tranſiit: leuibúſque expeditionibus, equeſtribus præliis in

Theſſalia

Theſſalia cum Perſeo felici euentu pugnauit. Inter Maſaniſſam & Carthagineſes de agro fuit dies ad diſceptandum à ſenatu datus. Legati miſsi ad ciuitates ſocias, & reges rogandos ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCLVII millia, CCXXXI. Res præterea aduerſus Corſos & Ligures proſpere geſtas continet.

LIBRI XLIII.

PRÆTORES nonnulli, eo quòd auare & crudeliter prouincias adminiſtraſſent, damnati ſunt. P. Licinius Craſſus procõſul complures in Græcia urbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui qui ab eo uenierãt, ex S. C. poſtea reſtituti ſunt. A præfectis claſsium Romanarum multa impotenter in ſocios facta. Res præterea à Perſeo rege in Thracia proſpere gẽſtas continet: & uictis Dardanis, & Illyrico, cuius rex erat Gentius, motus qui in Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo interempto conſedit. M. Æmylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

LIBRI XLIIII.

Q. MARTIVS Philippus per ſaltus penetrauit in Macedoniã: compluréſq; urbes occupauit. Rhodij miſêre legatos Romã, minãtes ut Perſeo eſſent auxilio, niſi populus Romanus cum eo pacẽ atq; amicitiã cõiungeret. indigne id latum. Cum id bellũ L. Aemylio Paulo ſequentis anni conſuli iterũ, mandatũ eſſet, Paulus in concione precatus eſt, ut quicquid diri populo Ro. immineret, ſupra domũ ſuã conuerteretur: & in Macedoniã profectus Perſeũ uicit, uniuerſamq; Macedoniã in poteſtatẽ redegit. antequã confligeret, dixit exercitui, ne miraretur quòd luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoq; rex Illyriorum, cũ rebellaſſet, ab Anicio prætore uictus uenit in deditionẽ: & cum uxore, & liberis, & propinquis Romã miſſus. Ab Alexandria legati à Cleopatra & Ptolemæo regibus uenerũt, querẽtes de Antiocho rege Syriæ, quòd is bellum inferret. Perſeus ſolicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gẽtio rege Illyriorũ, quia is pecuniã quã promiſerat, minime dabat, ab eis relictus eſt.

LIBRI XLV.

PERSEVS ab Æmylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cum Antiochus Syriæ rex Ptolemæũ & Cleopatrã Ægypti reges obſideret: & miſsis ad eũ à ſenatu legatis, qui iuberent ab obſidione ſocij regis abſiſteret: editiſq; mandatis cõſideraturum ſe ille quid faciundũ eſſet, reſpondiſſet: unus legatorũ Popilius uirga regem circũſcripſit: iuſsitq; antequã circulo excederet, reſpõſum daret. qua aſperitate effecit ut Antiochus bellũ omitteret. Legationes gratulantiũ populorũ ac regum in ſenatũ admiſſæ. Rhodiorũ, quia eo bello cõtra populũ Romanũ fuerant, excluſa. poſtero die cũ de eo quæreretur, ut iis bellũ indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuæ legati egerunt, nec tanquã hoſtes, nec tanquã ſocij dimiſsi. Macedonia in prouinciæ formã redacta eſt. Aemylius Paulus, repugnantibus militibus ſuis propter minorẽ prædã, & cõtradicẽte Seruio Sulpitio Galba, triumphauit: & Perſeũ cum tribus filiis ante currũ duxit. cuius triũphi lætitia, ne ſolida ei cõtingeret, duorum filiorum funeribus inſignita eſt: quorũ alterius mors, patris triumphũ præceſsit, alterius ſecuta eſt. Luſtrũ cõditũ eſt à cẽſoribus. cẽſa ſunt ciuiũ capita CCCXII millia, DCCCV. Pruſias Bithyniæ rex Romã, ut ſenatui gratularetur ob uictoriam ex Macedonia partã, uenit: & Nicomedem filiũ ſuum ſenatui commendauit. rex plenus adulationis, libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

LIBRI XLVI.

EVMENES rex Romã uenit. qui, quia Macedonico bello ſe mediũ egerat, ne aut inimicus iudicatus uideretur, ſi excluſus eſſet: aut liberatus crimine, ſi admitteretur: in comitio lex lata eſt, ne cuiquam regi Romã uenire liceret. Claudius Marcellus COS. alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures ſubegit. Legati Pruſiæ regis conqueſti ſunt de Eumene, quòd fines ſuos depopularetur: dixeruntq; eum conſpiraſſe cũ Antiocho contra populũ Romanum. Societas cũ deprecantibus Rhodiis iuncta eſt. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt. cenſa eo ſunt ciuium capita CCCXXVII millia, XXII. Princeps ſenatus lectus M. Aemylius Lepidus. Ptolemæus Aegyptiorũ rex à minore fratre è regno pulſus, miſsis ad eum legatis in regnũ reſtitutus eſt. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit regnũ, & amicitiã per legatos

cum populo Ro. renonauit. Res pręterea aduerſus Ligures, Corſos, & Luſitanos uario euentu geſtas, & motus Syriæ mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lyſia tutore Demetrius Seleuci filius, qui Romam obſes miſſus fuerat, clàm, quia minime dimittebatur à Romanis, interemit: & ipſe in regnum receptus. L. Æmylius Paulus, qui Perſeum uicerat, mortuus: cuius tanta abſtinentia fuit, ut cum ex Hiſpania & Macedonia maximas opes retuliſſet, uix ex auctione bonorum eius redactum ſit, unde dos uxori eius redderetur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego conſule, cui ea prouincia euenerat, ſiccatæ, agérque ex iis factus.

LIBRI XLVII.

CN. Tremellio trib. ple. mulcta dicta eſt, quòd cum M. Æmylio Lepido pontifice maximo iniurioſe contenderat. Sacrorum quoq; magiſtratuũ ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCCXXVIII millia, CCCXIIII. Et princeps ſenatus lectus Aemylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui diſsidebant, fœdus ictum, ut alter in Aegypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex conſilio Demetrij regis Syriæ & uiribus pulſus regno, à ſenatu reſtitutus eſt. Miſsi à ſenatu legati, qui inter Maſaniſſam & Carthaginenſes de agro iudicarent. C. Martius COS. aduerſum Dalmatas parũ proſpere primùm, poſtea feliciter pugnauit. cum quibus bello confligendi cauſa fuit, quòd Illyricos populi Romani ſocios uaſtauerãt. eandémque gentem Cornelius Naſica COS. domuit. Q. Opimius COS. tranſalpinos Ligures, qui Maſsilienſium oppida Antipolim & Nicæam uaſtabant, ſubegit. Præterea in Hiſpania à compluribus parum proſpere res geſtas continet. Conſules anno quingenteſimo nonageſimo octauo ab urbe condita, magiſtratum peractis comitiis, inſequentiſque anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia cauſa fuit, quòd Hiſpani rebellabant. Legati ad diſceptandum inter Maſaniſſam & Carthaginenſes miſsi, nunciauerunt uim naualis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe. Quidam prætores à prouinciis auaritiæ nomine accuſati, & damnati ſunt.

LIBRI XLVIII.

LVSTRVM à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXXIIII millia. Semina tertij belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginenſiũ maximus Numidarũ exercitus, Arcobarzane duce Syphacis nepote, diceretur eſſe, M. Porcius Cato ſuaſit, ut Carthaginẽſibus, qui exercitum ſpecie contra Maſaniſſam regem, ſed re uera contra Romanos accitum in finibus haberent, bellũ indiceretur. contradicente P. Cornelio Naſica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui ſpecularentur quid ageretur. Caſtigato ſenatu Carthaginenſium, quòd contra fœdus exercitum & nauales materias haberent, pacem inter Maſaniſſam & eos facere uoluerũt, Maſaniſſa agro de quo lis erat, cedente. ſed Giſgo, Amilcaris filius, homo ſeditioſus, qui tunc in magiſtratu erat, cum ſenatus pariturum ſe iudicio legatorum dixiſſet, ita bellũ aduerſus Romanos ſuadendo concitauit: ut legatis, quo minus uiolarẽtur, fugam explicuerit. Id nunciantes, infeſtum iam ſenatũ Carthaginenſibus, infeſtiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filij in prętura, tenuiſsimo ut ualuit (nã pauper erat) ſumptu fecit. Andriſcus, qui ſe Perſei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti aſſeueratione mentiretur, Romã miſſus. M. Aemylius Lepidus, qui princeps ſenatus ſextis iam cenſoribus erat lectus, antequam expiraret, præcepit filiis, lecto ſe ſtrato ſine linteis, ſine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quàm æris denos conſumerent: imaginum ſpecie, non ſumptibus nobilitari maximorum uirorum funera ſolere. De ueneficiis quæſitum. Publilia & Licinia nobiles fœminæ, quæ uiros ſuos necaſſe inſimulabantur, cognita cauſa, cum prætori prædes uadéſque dediſſent, cognatorum decreto necatæ ſunt. Guluſſa Maſaniſſæ filius denũciauit Carthagine delectus agi, claſſem comparari, & haud dubium bellum ſtrui. Cum Cato ſuaderet ut iis bellum indiceretur, P. Cornelio Naſica dicente nihil temere faciũdum, placuit decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Poſthumius Albinus COSS. cum delectũ ſeuere agerent, nec quenquam gratia dimitterẽt: à tribunis plebis, qui pro amicis ſuis

uacationem

uacationem impetrare non potuerũt,in carcerẽ coniecti ſunt. Hiſpanienſe bellũ cum parũ proſpere aliquoties geſtũ ita confudiſſet ciuitatẽ Romanã, ut ne ij quidẽ inuenirentur,qui aut tribunatum exciperẽt,aut legati ire uellent, P.Cornelius Aemylianus proceſſit:& excepturũ militię genus,quodcunq; imperatũ eſſet,profeſſus eſt.quo exẽplo ad militandi ſtudiũ omnes incitauit. L.Lucullus COS. cui Claudius Marcellus ſucceſſerat,pacaſſe omnes Celtiberiæ populos cum uideretur: Vacceos,Cantabros,& alias regiones,& iterũ alias incognitas nationes in Hiſpania ſubegit.Ibi P.Cornelius Africanus Scipio Aemylianus,L.Pauli filius,Africani nepos,ſed adoptiuus, prouocatorem barbarũ tribunus militũ occidit:& in expugnatione captæ urbis maius multo etiã periculũ adiit.nam murũ primus omniũ trãſcendit. Seruius Sulpitius Galba prętor male aduerſus Luſitanos pugnauit. Cũ legati ex Africa cum Carthaginẽſiũ oratoribus,& Guluſſa Maſaniſſæ filio rediiſſent,dicerentq; & exercitũ & claſſem Carthagine deprehendiſſe,prorogari ſententiam placuit,Catone & aliis principibus ſenatus ſuadentibus ut in Africã cõfeſtim tranſportaretur exercitus.quia uerò Cornelius Naſica dicebat nondũ ſibi iuſtã cauſam belli uideri:placuit ut bello deſiſteretur,ſi Carthaginenſes claſſem exuſsiſſent,& exercitũ dimiſiſſent:ſi minus,proximi cõſules de bello Punico referrent. Cum locatũ à cenſoribus theatrũ extrueretur, P. Cornelio Naſica authore,tanquã inutile & nociturũ publicis moribus,ex S.C.deſtructũ eſt: populuſq; aliquandiu ſtans ludos ſpectauit. Carthaginenſes tũ aduerſum fœdus bellũ Maſaniſſæ intulerunt. Victi ab eo nonageſimũ ſecundum annum habente,& ſine pulpamine mandere,& guſtare cibum tantummodo ſolito: inſuper Romanũ bellum meruerunt.

pulpamen

LIBRI LXIX.

TERTII Punici belli initium altero & ſexcenteſimo anno ab urbe condita, intra quintum annũ quàm erat cœptum,conſummatũ omnino eſt. Inter M. Porcium Catonem & Scipionem Naſicã, quorum alterum ſapientiſsimum uirũ in ciuitate habebant,alter uir optimus à ſenatu iudicatus erat,diuerſis certatũ eſt ſententiis: Catone ſuadente bellũ,& ut omnino deleretur Carthago, Naſica diſſuadente. placuit nihilominus,eo quòd contra fœdus naues haberẽt,& extra fines exercitũ duxiſſent: quodq; ſocio populi Ro.& amico Maſaniſſæ arma intuliſſent, & quòd filiũ eius Guluſsã, qui cũ legatis Romanis erat,in oppidũ minime recepiſſent,bellum iis indici. Prius quam ullæ copiæ in naues imponerentur, Vticenſes legati Romã uenerunt, ſe,ſuaq; omnia dedentes.Ea legatio,ueluti maximũ belli omẽ,grata patribus,acerba Carthaginenſibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentũ ex præcepto librorũ Sibyllinorum facti: qui anno primo primi Punici belli quingenteſimo & altero anno ab urbe cõdita facti erant. Legati triginta Romã uenerunt, per quos Carthaginẽſes ſe dedebant.Catonis ſententia peruicit,ut decreto perſtaretur:& ut cõſules quàprimũ proficiſcerentur ad bellũ. Qui ubi in Africã tranſierunt,acceptis,quos imperauerãt,trecentis obſidibus,& armis, omnibuſq; inſtrumentis belli,ſi qua Carthagine erant: tũc cum ex authoritate patrum iuberẽt, ut in alio loco procul à mari decem millia paſſuum,nec minus remoto, oppidum facerent,indignitate rei ad bellandum Carthaginenſes compulerunt. Obſideri oppugnariq; cœpta eſt Carthago à L.Martio,M. Manlio cõſulibus.In qua oppugnatione,cũ neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cũ cohortibus irrupiſſent, & ab oppidanis grauiter cæderentur,à Scipione Africano expliciti ſunt. per quẽ & caſtellum Romanorum,quod nocte oppugnabãt, paucis equitibus iuuantibus liberatũ eſt: caſtriſq; quæ Carthaginenſes omnibus copiis pariter ab urbe egreſsi oppugnabãt, liberatis,is præcipuam gloriã tulit. Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis COS.(alter enim Romam ad comitia ierat)exercitum ducere aduerſus Aſdrubalem uellet,qui cum altera manu iniquum ſaltum inſederat: ſuaſit primò conſuli,ne tã iniquo loco confligeret.uictus deinde complurium,qui & prudentiæ eius & uirtuti inuidebant,ſententiis,& ipſe ſaltũ ingreſſus eſt.cumq;,ſicut prędixerat,fuſus fugatuſq; eſſet Romanus exercitus,& duæ cohortes ab hoſte obſiderẽtur: cum exiguis equitũ turmis in ſaltũ reuerſus liberauit eas, & incolumes reduxit. Quã uirtutẽ eius & Cato uir promptioris multo ad uituperãdũ linguę,In ſenatu ſic proſecutus eſt,ut diceret reliquos qui in Africa militarent,umbris militare: Scipionem uigore. Et populus Romanus eo

fauore illum complexus eſt,ut comitiis complurimę eum tribus conſulem ſcriberent, cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L.Scribonius tribunus ple.rogationē promulgaſſet,ut Luſitani qui ex fœdere populo Ro.dediti,à Sergio Galba in Galliā uenisſent,in libertatē reſtituerentur:M.Cato acerrime ſuaſit.extat oratio io annalibus eius incluſa. Q. Fuluius Nobilior etiā ab eo io ſenatu laceratus,reſpondit pro Galba. ipſe quoq; Galba,cum ſe damnari uideret,complexus duos filios prætextatos,& filiū Caij Sulpitij,cuius tutor erat, ita miſerabiliter pro ſe locutus eſt, ut rogatio antiquaretur. extant tres orationes eius: duæ aduerſum Libonē tribunū plebis,rogationeſq; eius habitas de Luſitanis:una cōtra L.Cornelium Cethegū, io qua Luſitanos propter ſeſe caſtra habentes cæſos fatetur: quòd compertū habuerit,equo atq; homine ſuo immolatis per ſpeciē pacis adoriri exercitum ſuū io animo habuiſſe. Andriſcus quidā ultimæ ſortis homo,Perſei regis ſe filium ferens,& mutato nomine Philippus uocatus, cū ab urbe Roma,quò illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipſum mendacium miſerat,clàm profugiſſet:multis ad falſam eius famam uelut ad ueram euntibus, cōtracto exercitu, totam Macedoniam aut uolūtate incolentium, aut armis occupauit. Fabulam autem huiuſmodi finxerat:Ex pellice ſe Perſeo rege ortum,traditū educādum Cyrtheſæ cuidam eſſe:ut in belli caſus,quod ille cum Romanis ageret, aliquod uelut ſemen ſtirpis regiæ extaret.Perſeo demortuo, Adramiti ſe educatum uſq; ad duodecimū anoū ætatis.patrem eſſe credētem,à quo educaretur,ignarū generis fuiſſe ſui.affecto deinde eo, cum prope uitæ finem ultimum eſſet,detectam tandē originem ſuam:falſæq; matri libellum datū ſigno Perſei regis ſignatū,quē ſibi traderet, cum ad puberem ætatē uenisſet:obteſtationeſq; ultimas adiectas,ut res in occulto ad id tēpus ſeruaretur.pubeſcenti libellum tradidit:io quo relicti ſibi duo theſauri à patre dicerentur.tum ſcientē mulierem ſubditi tium ſe eſſe,ueram ſtirpem ignoranti edidiſſe genus:atq; obteſtatam, ut prius quàm ad Eumenem manaret res,Perſeo inimicum,excederet iis locis, ne interficeretur.eo ſe exterritum,ſimul ſperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriā ſe contuliſſe:atque ibi primùm quis ipſe omnino eſſet,palàm expromere auſum.

LIBRI L.

THESSALIA, cum & illā iouadere armis, atq; occupare Pſeudophilippus uellet,per Romanorū legatos auxiliis Achæorum defenſa eſt. Pruſias rex Bithyniæ omnium humillimorum fauror, atq; uitiorū,à Nicomede filio,adiuuāte Attalo rege Pergami,occiſus eſt.Habebat aliū filiū,qui pro ſuperiore ordine dentiū enatū habuiſſe unū os continens dicitur. Cum legatos ad pacē inter Nicomedē & Pruſiā faciendam Romani miſiſſent:& onus ex iis caput multis cicatricibus ſparſum haberet,alter pedibus æger eſſet,tertius ingenio ſocors haberetur:dixit Cato eā legationē nec caput nec pedes nec cor habere. In Syria,quę eo tēpore ex ſtirpe generis Perſei regis Macedonū inertia ſocordiaq; ſimilē Pruſiæ regē habebat:iacēte eo in ganeo & luſtris, Ammonius regnabat:per quē & amici omnes regis,& Laodice regina, & Antigonus Demetrij filius,occiſi. Maſaniſſa Numidiæ rex maior nonaginta annis uir inſignis deceſsit.Inter cætera opera iuuenilia,quæ ad ultimū edidit,adeò etiā uerſus in ſenectā uiguit,ut poſt ſextū & octogeſimū annum genuerit unū filiū.Inter tres liberos,maximū natu Micipſam,Guluſſam,& Manaſtabalē, qui etiā græcis literis erat eruditus:P.Scipio Æmylianus,cū communē eis pater regnū reliquiſſet, & diuidere eos arbitrio Scipionis iusſiſſet,adminiſtrationē regni diuiſit.Item Phaniæ Himilconis præfecto equitū Carthaginenſiū,uiro forti,& cuius opera præcipua Pœni utebantur,ſuaſit cū equitatu ſuo ad Romanos trāſire. Triū legatorū, qui ad Maſaniſſam miſsi fuerāt,Claudius Marcellus coorta tempeſtate fluctibus obrutus eſt. Carthaginenſes Aſdrubalē Maſaniſſæ nepotē,quē prætorē habebant,proditionis ſuſpectū in curia interemerunt.quæ ſuſpicio inde emanauit,quòd propinquus eſſet Guluſſæ,auxilia Romanorū iuuantis. P.Scipio Æmylianus cū ædilitatē peteret,conſul à populo dictus,quoniam per X annos cōſulem fieri minime licebat,cū maximo certamine ſuffragantibus plebeiis,& repugnātibus aliquantulū patribus,legibus ſolutus,& C O S.creatus eſt. M.Aemylius nōnullas urbes circūpoſitas Carthagini expugnauit. Pſeudophilippos in Macedonia cæſo cum exercitu M.Iuuentio prætore,à Q. Cæcilio uictus,captuſq;,relicta Macedonia.

LIBRI

LIBRI LI.

CARTHAGO uiginti tria millia quidem paſſuũ in circuitu labore maximo obſeſſa: & per partes capta eſt, primùm à Mancino legato, deinde à Scipione conſule, cui extra ſortem prouincia Africa data eſt. Carthaginenſes portu nouo, quia uetus à Scipione erat obſtructus, facto, & cõtracta exiguo tempore ampla claſſe, nauali prælio infeliciter pugnauerunt. Aſdrubalis quoque eorum ducis caſtra ad Neſentum oppidum loco difficillimo ſita cum exercitu deleta ſunt à Scipione. qui tandem urbem expugnauit ſeptingenteſimo anno quàm erat condita. ſpoliorum maior pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Vltimo urbis excidio cum ſe Aſdrubal Scipioni dedidiſſet, uxor eius, quæ paucis antè diebus de marito minime impetrare potuerat ut ad uictorem transfugeret, ſe flagrantis in medium urbis incendium duobus cum liberis ex arce præcipitauit. Scipio exemplo patris ſui Æmylij Pauli, qui Macedoniam uicerat, ludos fecit, transfugas atq; fugitiuos beſtiis obiecit. Belli Achaici ſemina referuntur hæc: quòd legati populi Romani ab Achaicis pulſati ſunt. Corinthum miſsi erant, ut eas ciuitates quæ ſub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio ſecernerent.

LIBRI LII.

CVM Achæis qui in auxilium Bœotios & Chalcidẽſes habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. quibus uictis, dux eorum Critolaus ueneno ſibi mortẽ cõſciuit. in cuius locũ Dracus Achaici motus primus author, ab Achęis dux creatus, ad Iſthmon à L. Mũmio conſule uictus eſt. qui, omni Achaia in deditionẽ accepta, Corinthum ex S.C. diruit, quia ibi legati Romanorum uiolati erant. Thebæ quoque & Chalcis quæ auxilio fuerãt, dirutæ. Ipſe L. Mummius ſe abſtinentiſsimum uirum egit: nec quicquam ex iis opibus ornamẽtiſq; quæ prædiues Corinthus habuit, in domũ eius peruenit. Q. Cæcilius Metellus de Andriſco triumphauit: P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus de Carthagine & Aſdrubale. Viriatus primùm in Hiſpania ex paſtore uenator, & ex uenatore latro, mox iuſti quoq; exercitus dux factus, uniuerſam Luſitaniam occupauit: M. Vetilium prætorẽ, fuſo eius exercitu, cepit. poſt quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem geſsit, tantumq; terrorẽ is hoſtis intulit, ut aduerſus eũ conſulari opus eſſet & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges geſta referũtur. Alexander homo ignotus, & incertæ ſtirpis, occiſo (ſicut antè dictũ eſt) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrij filius, qui à patre quondam ob incertos belli caſus ablegatus in Gnidon fuerat, cõtempta ſocordia inertiaq; eius, adiuuante Ptolemæo Ægypti rege, cuius filiam Cleopatrã acceperat in matrimoniũ, bello interemit. Ptolemæus in caput grauiter uulneratus, inter curationem, dum oſſa medici terebrare contendunt, expirauit: atq; in locum eius frater minor Ptolemęus, qui Cyrenis regnabat, ſucceſsit. Demetrius ob crudelitatem quam per tormenta in ſuos exercebat, à Diodoto quodã uno ex ſubiectis, qui Alexãdri filio bimulo admodum regnũ affectabat, bello ſuperatus, Seleuciam fugit. L. Mummius de Achæis triumphauit. ſigna ærea, marmoreaq;, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

AP. Claudius COS. Salaſſos, gentem alpinam, domuit. Alter Pſeudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæſtore cum exercitu cæſus eſt. Q. Cæcilius Metellus proconſul Celtiberos cecìdit. à Q. Fabio procõſule pars maxima Luſitaniæ, expugnatis multis urbibus, recepta eſt. C. Iulius ſenator Græce res Romanas ſcripſit.

LIBRI LIIII.

Q. POMPEIVS COS. in Hiſpania Termeſtinos ſubegit. cum eiſdem quidem, & Numantinis pacem ob infirmitatem fecit. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCCCXXVIII millia, CCCXLII. Cũ Macedonum legati conqueſtum ueniſſent de Iunio Syllano prætore, quòd acceptis pecuniis prouinciã ſpoliaſſet: & ſenatus de querelis eorum uellet cognoſcere: T. Manlius Torquatus, Syllani pater, petiit, impetrauitq; ut ſibi huiuſmodi cognitio mãdaretur. & domi cauſa cognita, filiũ condemnauit, abdicauitq;: ac ne funeri quidẽ eius, cũ ſuſpendio uitã finiſſet, interfuit: ſedénſq; domi poteſtatẽ cõſultãtibus ex inſtituto fecit. Q. Fabius

proconſul,rebus in Hiſpania proſpere geſtis,labem impoſuit,pace cum Viriato ęquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus conſilio Seruilij Cepionis interemptus eſt,& ab exercitu eius multum imploratus,ac nobiliſsime tumulatus,uir duxq; maximus per quatuordecim annos,quibus cum Romanis bellũ geſsit,frequẽtius ſuperior.

LIBRI LV.

P. CORNELIO Naſica,cui cognomen Serapion fuit, ab irridente Curiatio tribuno plebis impoſitum:& D.Iunio Bruto COSS.delectum habentibus,in cõſpectu tyronum res ſaluberrimi exẽpli facta eſt.nam C.Matiennus accuſatus eſt apud tribunos plebis, quòd exercitũ in Hiſpania deſeruiſſet:damnatuſq; ſub furca diu uirgis cæſus eſt,& ſeſtettio nummo ueniit. Tribuni plebis,quia nõ impetrarunt ut ſibi denos quos uellent milites eximere licerer,cõſules in carcerem mitti iuſſerunr. Iunius Brutus COS.in Hiſpania iis qui ſub Viriato militauerant,agros oppidumq; dedit,quod Valentia uocatum eſt. M.Popilius à Numantinis,cum quibus pacem factam ſenatus irritam cenſuerat,cum exercitu fuſus fugatuſq;. C.Hoſtilio Mancino conſule ſacrificante,pulli ex cauea euolauerunt.conſcendenti deinde in nauim, ut in Hiſpaniã proficiſceretur,accidit audiri:mane mane Mancine. Mãcino auſpicia triſtia fuiſſe probatum eſt.uictus enim à Numantinis, & caſtris exutus,cum ſpes nulla ſetuãdi exercitus eſſet,pacem cum eis fecit ignominioſam,quã ratam eſſe ſenatus uetuit. Triginta millia Romanorum à Numãtinorum millibus quatuor uicta erant. D.Iunius Luſitaniã urbium expugnationibus uſq; ad oceanum perdomuit: & cum fluuium Obliuionem tranſire nollent,raptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulit:& ſic ut trãſgrederentur,perſuaſit. Alex.filius rex Syriæ,decem annos admodum habens,à Diodoro qui Triphon cognominabatur, tutore ſuo per fraudem occiſus eſt: corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore conſumi ad populum mentiti,dum ſecant illum,occiderunt.

LIBRI LVI.

D. IVNIVS Brutus in ulteriore Hiſpania feliciter aduerſus Gallecios pugnauit: diſsimili euentu M.Æmylius Lepidus proconſul aduerſus Vacceos rẽ geſsit:clademq; ſimilem Numantinæ paſſus eſt. Ad exoluendum Numantini fœderis religione populum Mancinus cum huius rei author fuiſſet, deditus Numantinis,minime eſt receptus. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt.cenſa ſunt ciuium capita CCCXXIII millia. Fuluius Flaccus COS. Vardeos in Illyrico ſubegit. M.Cæſonius prætor in Thtacia cum Scordiſcis proſpere pugnauit. Cum uitio ducum bellum Numãtinum nõ ſine publico pudore duraret,delatus eſt ultro Scipioni Africano à ſenatu,populoq; Romano cõſulatus:quem cum ille capere ob legem, quæ uetabat quenquã intta decem annos iterum conſulem fieri licere,minime uellet:ſicuti priori conſulatu,legibus ſolutus eſt. Bellũ Seruile in Sicilia ortum,cum opprimi à prætoribus minime ualuiſſet:C.Fuluio cõſuli mandatũ eſt.cuius belli initium fuit Eunus ſeruus,natione Syrus, qui contracta agteſtium ſeruorum manu,& ſolutis ergaſtulis, iuſti exercitus numerũ impleuit.Cleon quoq; alter ſeruus ad LXX millia ſeruorũ contraxit. & copiis iũctis contra populum Romanum,exercitumq; eius bellum ſæpenumero geſſerunt.

LIBRI LVII.

SCIPIO Africanus Numãtiam obſedit:& corruptum licentia luxuriaq; exercitũ ad generoſiſsimam militiæ diſciplinã reuocauit.omnia enim deliciarũ inſtrumenta recidit:duo millia ſcortorum à caſtris reiecit:militẽ omni die in opere habuit,& triginta dierum frumentũ ad ſeptenos uallos ferre cogebat.ægre propter onus incedenti dicebat:Cũ gladio recte uallare ſcieris,uallũ ferre deſinito. Alii nimirũ parũ habiliter ſcutũ ſerenti,eũ ſcutũ amplius iuſto ſerre iuſsit:neq; id ſe reprehendere,quoniã melius ſcuto quàm gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet,uitibus:ſi extraneus,uirgis cecîdit. Iumenta quidem omnia,ne exoneraret milites,uendidit.multoties contra hoſtiũ eruptiones feliciter pugnauit. Vaccei obſeſsi,liberis & coniugibus trucidatis,ipſi ſe interemerunt. Scipio ampliſsima munera ſibi ab Antiocho rege Syriæ miſſa,cũ celare aliis imperatoribus regũ munera mos eſſet, pro tribunali accepturũ ſe eſſe dixit.eaq; omnia reſerre quęſtorẽ in publicas tabulas iuſsir, ex iis uiris fortibus munera ſe daturum. Cum undiq; Numantiã obſidione clauſiſſet,

& oppreſſos

& oppreſſos fame uideret urgeri, hoſtes qui pabulatum exierāt, uetuit interimi: quòd diceret uelocius eos abſumpturos frumētum quod haberent, ſi plures quidē fuiſſent.

LIBRI LVIII.

TIB. Sempronius Gracchus tribunus plebis cum agrariam legem ferret aduerſus uoluntatē ſenatus, & equeſtris ordinis, ne quis ex publico agro plus quàm decem iugera poſsideret, in eum furorem exarſit, ut M. Octauio collegæ cauſam diuerſæ partis defendenti, poteſtatem lege lata abrogaret: ſeque & fratrem Gracchum, & Ap. Claudium ſocerum triumuiros ad diuidundum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem agrariam: qua ſi quis latius agrum pateſaceret, ut iidem omnino triumuiri iudicarēt, quà publicus ager, quà priuatus eſſet. deinde cū minus agri eſſet, quàm quod diuidi poſſet: ſine offenſa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem ampla modò ſperandi incitauerat, legem ſe promulgaturum oſtendit ob id, ut iis qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia quæ regis Attali fuiſſet, diuideretur. Hæredē autem populum Romanum reliquerat Attalus rex Pergami, Eumenis filios. Tot indignitatibus commotus grauiter ſenatus, ante omnes C. Antonius COS. qui cū in ſenatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatuſq; plebi, rurſus in eum pro roſtris concionatus eſt. Cum iterū tribunus plebis creari uellet Gracchus, authore P. Cornelio Naſica in Capitolio à primatibus occiſus eſt, ictus primùm fragmentis ſubſelliorum: & inter alios qui in eadē ſeditione occiſi erant, inſepultus eſt in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia nario euentu aduerſum fugitiuos geſtas continet.

LIBRI LIX.

NVMANTINI fame maxime coacti, ipſi ſe per uices trucidauerunt. Captā urbem Scipio Africanus deleuit, & de ea triūphauit, quartodecimo anno poſt Carthaginem deletā. P. Attilius COS. in Sicilia cū fugitiuis debellauit. Ariſtonicus regis Eumenis filius, Aſiā occupauit: cū teſtamento Attali regis legata populo Romano libera eſſe deberet. Aduerſus eum P. Licinius Craſſus COS. cū idem pontifex maximus eſſet, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio uictus, & interemptus eſt. M. Perpenna COS. uictū Ariſtonicum in deditionē accepit. Q. Pōpeius & Q. Metellus tunc primùm uterq; ex plebe cenſores facti. Luſtrum à cenſoribus eſt conditum. cenſa ſunt capita CCCXIII millia, DCCCCXXIII, præter pupillos & uiduas. Q. Metellus cenſor cenſuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorū cauſa. extat oratio eius, quam Auguſtus Cęſar cum de maritandis ordinibus ageret, uelut eo tempore ſcriptā in ſenatu recitauit. C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellū cenſorem, à quo in ſenatu legendo præteritus erat, de ſaxo deiici iuſsit: quod ne fieret, cæteri tribuni plebis auxilio quamaxime fuerunt. Cum Carbo tribunus plebis rogationem tuliſſet, ut eundem tribunū plebis, quoties quidem uellet, creari liceret: rogationē eius P. Africanus grauiſsima oratione diſſuaſit: in qua dixit Tib. Gracchum iure cæſum uideri. Gracchus cōtrà ſuaſit rogationem: ſed Scipio tenuit. Bella inter Antiochū regem Syriæ, & Phraatē Parthorū regē geſta, nec magis quietæ res Ægypti referuntur. Ptolemæus Euergetes cognominatus, ob nimiam ſuam crudelitatē ſuis inuiſus, incēſa à populo regia, clam in Cyprū profugit, & cum ſorori eius Cleopatræ, quam eius uirgine filia per uim compreſſa, & in matrimonium ducta, repudiauerat, regnū à populo datū eſſet, infenſus, filiū quem ex illa habebat, in Cypro occidit: caputq; eius & manus & pedes matri miſit. Seditiones à triūuiris, Fuluio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidundo creatis excitatæ. quibus cum P. Scipio Africanus aduerſaretur, fortiſq; ac ualidus pridie domū ſe recepiſſet, mortuus in cubiculo inuentus eſt. Suſpecta fuit, tanquā uenenum ei dediſſet Sēpronia uxor: hinc maxime, quòd ſoror eſſet Gracchorū, cū quibus ſimultas Africano fuerat. de morte tamen eius nulla quæſtio acta. quo defuncto, ſeditiones triumuirales acrius exarſerunt. C. Sempronius COS. contra Iapidas primò rem male geſsit, mox uictoria cladē acceptā emendauit, uirtute D. Iunij Bruti, eius qui Luſitaniā ſubegerat.

LIBRI LX.

AVRELIVS COS. Sardos ſubegit. Fuluius Flaccus primus omniū tranſalpinos Ligures bello domuit, miſſus in auxilium Maſsilienſibus aduerſus Salanios

Gallos, qui populabantur fines maſsilienſium. L. Opimius prætor Fregellanos qui defecerant, in deditionẽ accepit: Fregellas diruit. Peſtilẽtia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur. Luſtrum à cẽſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCCXC millia, DCCXXXVI. C. Gracchus, Tyberij frater, tribunus plebis eloquentior quàm frater, pernicioſas aliquas leges tulit: inter quas frumentariam, ut ſemiſſe & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam frater eius tulerat: tertiam, qua equeſtrem ordinem cum ſenatu conſentientem corruperat (trecenti ſenatores erant, ſexcẽti equites) ut trecẽtis ſenatoribus admiſcerentur: id eſt, ut equeſter ordo bis tantũ uiriũ in ſenatu haberet. & continuato in alterũ annũ tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut cõplures coloniæ in Italia deducerẽtur, & una in ſolo dirutę Carthaginis: quò ipſe triũuir creatus coloniã deduxit. Præterea res à Q. Metello cõſule aduerſus Baleares geſtas cõtinet, quas Græci Gymneſias appellãt, quia æſtatẽ nudi exigãt. Baleares à teli miſſu appellati, uel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cũ Hercules ad Geryonẽ nauigaret. Motus quoq; Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetriũ uirũ ſuũ, & Seleucum filium, multũ indignata quòd occiſo patre eius à ſe, iniuſſu ſuo diadema ſumpſiſſet, interemit.

LIBRI LXI.

C. SEXTIVS proconſul uicta Saluiorum gente, coloniã Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam & calidis & frigidis fontibus, atque à nomine ſuo ita appellatas. Cn. Domitius proconſul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multum feliciter pugnauit. Quibus bellũ inferendi cauſa fuit, quòd Teutomalium Saluiorum regem fugientẽ recepiſſent, & omni ope iuuiſſent: quodq; Heduorum agros, ſociorum populi Romani, uaſtauiſſent. C. Gracchus ſeditioſo tribunatu acto, cum Auentinum armata quoque multitudine occupauiſſet, à L. Opimio conſule ex S. C. uocato ad arma populo, pulſus, interemptus eſt, & cũ eo Fuluius Flaccus ſocius eiuſdẽ. Q. Fabius Maximus COS. Pauli nepos, aduerſus Allobroges, & Bituitũ Aruernorum regem feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæſa millia hominũ centum uiginti. & cum ipſe ad ſatisfaciendũ ſenatui Romã profectus eſſet, Albæ cuſtodiendus datus eſt, quia contra pacẽ uidebatur ut in Galliã remitteretur. Decretum quoq; eſt, ut Congentiatus filius eius comprehẽſus Romã mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accuſatus apud populũ à Q. Decio tribuno plebis, quòd indemnatos ciues in carcerem conieciſſet, liberatus eſt.

LIBRI LXII.

CN. Martius COS. Sarnios gentẽ Alpinam expugnauit. Micipſa Numidarum rex mortuus, regnũ tribus filiis reliquit, Adherbali, Hyempſali, & Iugurthæ fratris filio, quem in filiũ adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obſedit. Iugurtha Hyempſalem fratrem bello petiit, quem uictum interemit: Adherbalẽ regno expulit, qui à ſenatu reſtitutus eſt. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Aenobarbus cẽſores duos & triginta ſenatu amouerunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXIII.

CATO Porcius COS. in Thracia male aduerſus Scordiſcos pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditũ eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCCXCIIII millia, CCCXXXVI. Æmylia, Licinia, & Marcia uirgines Veſtales inceſti damnatæ ſunt. idque inceſtum quemadmodum commiſſum, deprehẽſum, & iudicatum ſit, refertur. Cimbri gens uaga populabundi in Illyricũ uenerunt: ab iis Papyrius Carbo COS. cum exercitu fuſus eſt. Liuius Druſus COS. aduerſus Scordiſcos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnauit, magnumq; honorem tulit.

LIBRI LXIIII.

ADHERBAL bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obſeſſus, cõtra denũciationem ſenatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Iugurthæ bellũ indictũ: idq; etiam Calpurnius Beſtia COS. gerere iuſſus, pacẽ cũ Iugurtha iniuſſu populi & ſenatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicandum conſiliorũ authores, quòd multos pecunia in ſenatu corrupiſſe dicebatur, Romã uenit: & propter cædẽ admiſſam in regulũ quendam nomine Maſsiuã, qui regnũ eius populo Romano inuiſi appetebat, interfectum.

terfectū.Romæ cū periclitaretur, cauſam capitis dicere iuſſus,clàm profugit,& diſcedēs urbe fertur dixiſſe,O urbem uenalē,& citò perituram,ſi emptorem inuenerit. A. Poſthumius legatus infeliciter prælio aduerſus Iugurthā geſto conflixit, pacemq; etiā multum ignominioſam adiecit, quam quidem minime eſſe ſeruandā ſenatus cenſuit.

LIBRI LXV.

Q. CECILIVS Metellus COS.duobus præliis Iugurtham fudit,& uniuerſam Numidiam uaſtauit. M.Iunius Syllanus COS.aduerſum Cimbros infeliciter pugnauit. legatis Cimbrorū ſedē & agros,in quibus cōſiderent,poſtulantibus ſenatus negauit. M.Minutius proconſul contra Thracas feliciter quidē pugnauit. L.Caſsius COS.à Tigrinis Gallis pago Heluetiorū qui à ciuitate ſeceſſerant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæſus eſt.milites qui ex ea clade ſuperauerant,obſidibus datis, & dimidia rerū omnium parte,ut incolumes dimitterentur, cum hoſtibus pacti ſunt.

LIBRI LXVI.

IVGVRTHA pulſus à C.Mario ex Numidia,auxilio Bocchi Maurorū regis adiutus eſt,& cæſis prælio Bocchi quoq; copiis,nolente Boccho bellum infeliciter ſuſceptum diutius ſuſtinere,uinctus ab eo & traditus Mario eſt:in qua re præcipua opera L.Cornelij Syllæ quæſtoris Marij fuit.

LIBRI LXVII.

AVRELIVS Scaurus legatus conſulis à Cimbris fuſo exercitu captus eſt:& cum in conſilium ab iis euocatus deterreret eos ne alpes tranſirent Italiam petituri, eo quòd diceret Romanos uinci minime poſſe,à Bolo rege feroce iuuene occiſus eſt. Ab iiſdē hoſtibus C.Manlius & Q.Seruilius Cepio procōſules uicti prælio,caſtríſq; binis exuti ſunt.octoginta millia militum occiſa,calonum ac lixarum quadraginta millia. Secundum populi Romani iuſsionem,Cepionis,cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata ſunt: primóque poſt regem Tarquinium imperium ei abrogatum.In triumpho C.Marij ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus. Marius triumphali ueſte in ſenatum uenit,quod nemo ante eū fecerat: eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magiſtratus eſt.conſulatu ſecundo & tertio abſens COS.creatus,quartum conſulatū diſsimulanter captans conſecutus eſt. Cn.Domitius pontifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Cimbri,uaſtatis omnibus quæ circa Rhodanum & Pyreneū ſunt,per ſaltum in Hiſpaniam trāſgreſsi,ibiq; multa loca populati,à Celtiberis fugati ſunt:reuerſiq; in Galliam,bellicoſis quidem ſe Teutonis coniunxerunt.

LIBRI LXVIII.

ANTONIVS prætor in Sicilia maritimos prædones perſecutus eſt. C. Marius COS.ſumma ui oppugnata à Teutonis & Ambronibus caſtra defendit. duobus deinde præliis circa Aquas Sextias eos hoſtes deleuit:in quibus cæſa traduntur hoſtium ducenta millia,capta nonaginta.Marius abſens quintùm COS.creatus eſt:triumphū oblatum,donec Cimbros uinceret,diſtulit. Cimbri repulſo ab alpibus fugatoq; Q. Catulo proconſule, qui fauces alpium obſederat, & ad flumen Atheſim caſtellū editum inſederat,reliqueratq;,ubi uirtute ſua explicata fugientem proconſulem exercitumq; proſecuti,in Italiam traieciſſent,iunctis eiuſdem Catuli & C.Marij exercitibus, prælio uicti ſunt ab eis:in quo cæſa traduntur hominum centum quadraginta millia, capta ſexaginta.Marius totius ciuitatis conſenſu receptus, pro duobus triumphis qui offerebantur,uno contentus fuit.Primores ciuitatis,qui aliquantulū ut nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant, conſeruatam ab eo rempublicam fatebantur.

P.Malleolus,matre interempta, primus omnium inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. Ancilia cum ſtrepitu mota eſſe,antequam Cimbricum bellum conſummaretur,referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges continet.

LIBRI LXIX.

CN. Apuleius Saturninus,adiuuāte C.Mario,& per milites occiſo A. Numio cōpetitore,tribunus plebis per uim creatus,non minus uiolenter tribunatū, quàm petierat, geſsit.& cum legem agrariam per uim tuliſſet, Metello Numidico, eo quòd in eam minime iuraſſet, diem dixit. qui cum à bonis ciuibus defenderetur, ne cauſa

malorum certaminum eſſet, in uoluntarium exilinm Rhodum profectus eſt: ibique legẽdo, & audiendis magnis uiris uacabat. Profecto C. Marius ſeditionis author, qui ſextum quidem conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum cõſulatus petitorem, quem maxime aduerſarium actionibus ſuis timebat, interemit. quibus rebus cõcitato quamplurimum ſenatu in eius cauſam, & C. Marius homo mutabilis, & uarij conſilij ingeniiq; qui ſemper ſecundam fortunam tranſierat, cum eum tueri minime poſſet, oppreſſus armis cum Glaucia prætore, & alus eiuſdem furoris ſociis, bello quodam interfectus eſt. Q. Cæcilius Metellus ab exilio ingenti totius fauore ciuitatis reductus eſt. M. Aquilius COS. in Sicilia bellum ſeruile concitatum confecit.

LIBRI LXX.

CVM M. Aquilius de pecuniis repetundis cauſam diceret, ipſe rogare iudices noluit. M. Antonius qui pro eo perorabat, tunicã à pectore eius diſcidit, ut honeſtas cicatrices oſtenderet: quibus conſpectis, indubitanter abſolutus eſt. Cicero eius rei ſolus author. Didius procõſul aduerſum Celtiberos feliciter pugnauit. Ptolemęus Cyrenarũ rex, cui cognomentum Apionis fuit, mortuus hæredem populum Romanum reliquit: & eius regni ciuitates ſenatus liberas eſſe iuſsit. Ariobarzanes in regnũ Cappadociæ à L. Cornelio Sylla reductus eſt. Parthorũ legati à rege Arſace miſsi ad Syllã uenerunt, ut amicitiã à populo Romano peterent. P. Rutilius uir ſummæ innocẽtiæ, qui legatus C. Marij proconſulis à publicanorum iniuriis Aſiam defenderat, inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarũ damnatus, in exiliũ miſſus eſt. C. Geminius prætor contra Thracas infeliciter pugnauit. Senatus cum impotentiã equeſtris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet, omni ui niti cœpit ut ad ſe iudicia trãsferrẽtur, ſuſtinẽte cauſã eius M. Liuio Druſo tribuno plebis: qui ut uires ſibi acquireret, pernicioſa ſpe largitionis plebẽ cõcitauit. Præterea motus Syriæ regũ cõtinet.

LIBRI LXXI

M. LIVIVS Druſus tribunus plebis ut maioribus uiribus ſenatus cauſam ſuſceptam tueretur, ſocios, & Italicos populos ſpe ciuitatis Romanæ ſolicitauit: iiſque adiuuantibus per uim legibus agrariis frumentariiſq; latis, legem quoque iudicialem tulit, ut æqua parte iudicia penes ſenatum & equeſtrem ordinem eſſent. Cum deinde promiſſa ſociis ciuitas præſtari nõ poſſet, irati Italici defectionem cœperunt agitare. eorum coitus, coniurationes, orationéſque in conciliis principum referuntur. propter quæ Liuius Druſus etiam ſenatui inuiſus factus, uelut ſocialis belli author, incertum à quo, domi occiſus eſt.

LIBRI LXXII.

ITALICI populi defecerunt, Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Lucani, Sãnites: initio belli à Picentibus moto. Q. Seruilius proconſul in oppido Aſculo cum omnibus ciuibus Romanis qui in eo oppido erant, occiſus eſt. ſaga populus ſumpſit. Seruius Galba à Lucanis comprehenſus, unius fœminæ opera, ad quam diuertebatur, captiuitate exemptus eſt. Eſernia & Alba coloniæ ab Italicis obſeſſæ ſunt. Auxilia demum Latini nominis, externarúmque gentium miſſa populo Romano, & expeditiones inuicem, urbiúmque expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII.

L. CÆSAR COS. male aduerſus Samnites pugnauit. Nola colonia in poteſtatem Samnitium cum L. Poſthumio prætore uenit, qui interemptus eſt. Complures populi ad hoſtes defecerunt. Cum P. Rutilius COS. parum proſpere cõtra Marſos pugnaſſet, & in prelio cecidiſſet, C. Marius legatus eius meliore quidem euentu cũ hoſtibus conflixit. Ser. Sulpitius Pelignos fudit. Q. Cepio legatus Rutilij, cũ obſeſſus proſpere in hoſtes erupiſſet, & ob eum ſucceſſum æquatum ei cum C. Mario eſſet imperium, temerarius factus, & circunuentus inſidiis, fuſo exercitu cecidit. L. Cæſar COS. feliciter contra Samnites pugnauit. ob eam uictoriam Romæ ſaga poſita ſunt. & ut uaria belli fortuna eſſet, Eſernia colonia cum M. Marcello in poteſtatem Samnitium uenit. Sed & C. Marius prælio Marſos fudit, Hirnio Aſinio prætore Marrucinorum occiſo. C. Cæcilius in Gallia tranſalpina Saluios rebellantes uicit.

LIBRI LXXIIII.

CN. POMPEIVS Picentes prælio fudit,& obſedit.propter quam uictoriã Romæ prætextæ aliáq; magiſtratuum ornamenta inſignia ſumpta ſunt. C. Marius cum Marſis dubio euentu pugnauit. Libertini tum primùm militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Vmbros, L. Porcius prætor Marſos, cum uterque populus defeciſſet,prçlio uicerunt.Nicomedes in Bithyniæ,Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti ſunt. Cn.Pompeius COS.Marſos acie uicit. Cum ære alieno oppreſſa eſſet ciuitas, A. Sempronius Aſellus prætor ; quoniam ſecundum debitores ius dicebat, ab iis qui fœnerabantur , in foro occiſus eſt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam,populationéſque continet.

LIBRI LXXV.

A.POSTHVMIVS Albinus legatus in obſidione caſtrorum hoſtilium cecidit. Sulpitius legatus cum claſsi præeſſet,infamis crimine proditionis ab exercitu ſuo interfectus. L.Cornelius Sylla legatus Samnites prælio uicit,& bina caſtra eorũ expugnauit. Cn.Pompeius Veſtinos in deditionem accepit. L. Porcius COS. rebus proſpere geſtis,fuſiſque aliquoties Marſis,dum caſtra eorum expugnat,cecidit.Ea res hoſtibus uictoriam eius prælij dedit. Coſconius & Luceius Samnites acie uicerunt, Marium Egnatium nobiliſsimum hoſtium ducem occiderunt , compluráque eorum oppida in deditionem acceperunt. L.Sylla Hirpinos domuit, Samnites multis præliis fudit,aliquot populos recepit : quantíſque raro quiſquam ante conſulatum rebus geſtis,ad petitionem conſulatus Romam eſt profectus.

LIBRI LXXVI.

A.GABINIVS legatus, rebus aduerſũ Lucanos proſpere geſtis , multis oppidis expugnatis , in obſidione caſtrorũ hoſtiliũ cecidit. Sulpitius legatus Marrucinos cecidit,uniuerſamq; eã regionẽ recepit. Cn. Põpeius proconſul Veſtinos & Pelignos in deditionem accepit. Marſi quoque à L. Murena & Cæcilio Pinna legatis aliquot præliis fracti pacem petierunt. Aſculum à Cn.Pompeio captum eſt,cæſis à Mamerco Æmylio legatis Italicis. Silo Popedius dux Marſorum,author huius rei prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ,Nicomedes Bithyniæ regno à Mithridate Põti rege pulſi ſunt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam continet.

LIBRI LXXVII.

CVM P.Sulpitius tribunus plebis authore C.Mario pernicioſas leges promulgaſſet,ut exules reuocarentur,& noui ciues libertiniq; diſtribuerẽtur in tribus, & ut Marius aduerſus Mithridatem Ponti regem dux crearetur: & aduerſantibus CCSS. Q. Pompeio & L.Syllæ uim intuliſſet: occiſoq; Pompeij conſulis filio, genero Syllæ: L.Sylla COS. cum exercitu in urbẽ uenit , & aduerſus factionem Sulpitij & Marij in ipſa urbe pugnauit , eámque expulit.ex quo duodecim à ſenatu hoſtes , inter quos C. Marius pater & filius iudicati ſunt. P.Sulpitius cum in quadam uilla lateret,indicio ſerui ſui retractus & occiſus eſt.ſeruus , ut præmium promiſsi indicij haberet , manumiſſus eſt,& ob ſcelus domini proditi de ſaxo deiectus eſt. C.Marius filius in Africam traiecit.C.Marius pater cum in paludibus Minturnẽſium lateret, extractus eſt ab oppidanis.& cum ad occidẽdum eum miſſus ſeruus natione Gallus maieſtate tanti uiri perterritus receſsiſſet,impoſitus publice in nauim delatus eſt in Africam. L.Sylla ciuitatis ſtatum ordinauit:exinde colonias deduxit.Q.Pompeius COS. ad capiẽdum à Cn.Pompeio proconſule exercitum profectus, conſilio eius occiſus eſt. Mithridates Ponti rex Bithynia & Cappadocia occupatis,& pulſo Aquilio legato , Phrygiam prouinciam populi Romani cum ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII.

MITHRIDATES Aſiam occupauit: Q. Oppium proconſulẽ, itẽ Aquiliũ legatũ in uincula coniecit:iuſſuq; eius quicquid ciuiũ Romanorũ in Aſia fuit,uno die trucidatum eſt.urbem Rhodum,quæ ſola in fide permanſerat, oppugnauit: & aliquot præliis naualibus uictus receſsit. Archelaus præfectus regis in Græciã cũ exercitu uenit,Athenas occupauit. Præterea trepidationem urbium,inſularumq;,aliis ad Mithridatem,aliis ad populum Romanum ciuitates ſuas trahentibus,continet.

LIBRI LXXIX.

CORNELIVS Cinna cum pernicioſas leges per uim ferret, pulſus urbe à Cn. Octauio collega cum Sextio tribuno plebis:imperioq; ei abrogato,corruptū Ap. Claudij exercitum in poteſtatē ſuam redegit,& bellū urbi intulit, accerſito C. Mario cum aliis exulibus ex Africa. in quo bello duo fratres,alter ex Pompeij exercitu, alter ex Cinnæ,ignorantes concurrerunt.& cum uictor mortuum ſpoliaret,agnito fratre, ingenti lamentatione edita,rogo ei extructo,ipſe ſupra rogū ſe transfodit,& eodē igni conſumptus eſt.Et cum opprimi inter initia potuiſſet,Cn.Pompeij fraude,qui utranque partem fouendo,uires Cinnæ dedit, nec niſi profligatis optimatium rebus auxilium tulit,& conſulis ſegnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus,quorum duo Q. Sertorio & Carboni dati ſunt, urbem circunſederunt. Oſtiam coloniam Marius expugnauit,& crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

ITALICIS populis à ſenatu ciuitas data eſt.Samnites,qui ſoli arma recipiebant, Cinnæ & Mario ſe coniunxerunt.ab iis Plancius cum exercitu cæſus eſt. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt, & fugati ab Octauio cōſule receſſerunt. Marius Antium quidem,& Ariciam,& Lauinium colonias deuaſtauit. Cum nulla omnino ſpes eſſet optimatibus reſiſtendi propter ſegnitiem & perfidiam & ducum & militum,qui corrupti aut pugnare nolebant,aut ad diuerſas partes tranſibant: Cinna & Marius in urbem recepti ſunt . qui uelut captam eam cædibus & rapinis uaſtarunt, Cn. Octauio conſule occiſo , & omnibus aduerſæ partis nobilibus trucidatis,inter quos M. Antonio eloquentiſsimo uiro,& C. Cæſare,quorum capita in roſtris poſita.Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interēptus. pater Craſſus,nequid indignum uirtute ſua pateretur,gladio ſe transfixit. Et citra ulla comitia conſules in ſequentem annum ſeipſos renunciauerūt,eodem die quo magiſtratum inierant : Marius Sex.Liciniū ſenatorē de ſaxo deiici iuſsit, editiſq; multis ſceleribus, Idibus Ianuariis deceſsit:uir,cuius ſi examinentur cum uirtutibus uitia,haud facile ſit dictu utrum bello melior,an pace pernicioſior fuerit . adeò quam rempublicam armatus ſeruauit, eam primò togatus omni genere fraudis,poſtremò armis euertit.

LIBRI LXXXI.

L. SYLLA Athenas , quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circūſedit,& cum maximo labore expugnauit:urbi libertatem, & ciuibus quæ habuerāt,reddidit. Magneſia; quæ ſola in Aſia ciuitas in fide manſerat,ſumma uirtute aduerſus Mithridatem defenſa eſt. Præterea à Thracibus in Macedonia geſta continet.

LIBRI LXXXII.

SYLLA copias regis,quæ Macedonia occupata in Theſſaliā uenerant , prælio uicit,cæſis hoſtiū centum millibus,caſtris quoq; expugnatis. renouato deinde bello, iterum exercitū eius fudit,ac deleuit. Archelaus cum claſſe regia Syllæ ſe tradidit. L. Valerius Flaccus C O S. collega Cinnæ miſſus ut Syllæ ſuccederet, propter auaritiam inuiſus exercitui ſuo à C. Fimbria legato ipſius,ultimæ audaciæ homine occiſus eſt: & imperium ad Fimbriā trāſlatum. Præterea expugnatæ in Aſia urbes à Mithridate, & crudeliter direpta prouincia,incurſioneſq; Thracum in Macedoniam referuntur.

LIBRI LXXXIII.

C. FIMBRIA in Aſia fuſis aliquot copiis Mithridatis , urbē Pergamū cepit, obſeſſumq; regē nō abfuit multū quin caperet.urbē Ilion , quæ ſe poteſtati Syllæ reſeruabat,expugnauit ac deleuit, & magnam partē Aſiæ recepit. Sylla multis præliis Thracas cecîdit. Cum L.Cinna,& Cn.Papyrius Carbo à ſe ipſis cōſules per bienniū creati,bellū contra Syllam pararēt:effectum quidē eſt per L. Valeriū Flaccū principē ſenatus,qui orationē in ſenatu habuit,& per eos qui concordiæ ſtudebant,ut legati ad Syllam de pace mitterentur.Cinna ab exercitu ſuo,quē inuitū cogebat naues conſcēdere,& aduerſus Syllam proficiſci,interēptus eſt.conſulatū Carbo ſolus geſsit. Sylla cum in Aſiam traieciſſet,pacē cum Mithridate fecit,ita ut his cederet prouinciis, Aſia, Bithynia,Cappadocia. Fimbria deſertus ab exercitu qui ad Syllam tranſierat , ipſe ſe percuſsit:

percuſsit:impetrauitq; à ſeruo præbeos ceruicem,ut eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII.

SYLLA legatis qui à ſenatu miſsi eraor,futurum ſe in poteſtate ſeoatus reſpondit, ſi ciues qui à Cinna pulſi ad ſe confugerant,reſtituerentur.quæ conditio cum iuſta ſenatui oideretur,per Carbooem,factionémque eius,cui bellum uidebatur utilius, ne coouenirет,effectum eſt. Idem Carbo,cum ab omoibos oppidis Italiæ obſides exigere uellet,ut fidem illorum contra Syllam obligaret,conſenſu ſenatus prohibitus. Nouis ciuibus S.C.ſuffragium datum eſt. Q.Metellus Pius, qui partes optimatium ſequutus erat,cum in Africa bellum moliretur,à C.Fabio prætore pulſus eſt: ſenatúſq; conſultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum eſt, ut omoes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & trigiota tribus diſtributi ſuot. Præterea belli apparatum contra Syllam,quod plurimum excitabatur,continet.

LIBRI LXXXV.

SYLLA in Italiam cum exercitu traiecit: miſsíſque legatis qui de pace agerent, & à conſule Co.Carbooe,& C.Norbaoo uiolatis,eundem Norbaoum prælio uicit. Et cum L.Scipionis alterius cõſulis,cum qoo per omoia id egerat ut pacem iungeret, nec potuerat , caſtra oppugnaturus eſſet , uoiuerſus exercitus conſulis ſolicitatus per emiſſos à Sylla milites,ſigna ad Syllam rrãſtulit:Scipio,cum interimi poſſet,demiſſus eſt. Co.Pompeius,Co.F.eius qui Aſculum ceperat,cooſcripto quidẽ uoluntariorum exercitu,cum tribus legionibus ad Syllam ueoerat, ad quem ſe oobilitas omnis cõferebat,ita ut deſerta urbe ad caſtra ueoiretur.Præterea expeditiooes per uoiuerſam Italiam utriuſque parris ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

CVM C.Marius,C.Marij filius COS.ante annos uigioti per uim creatus eſſet,C. Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam io prætorio ſuo uiuus exuſtus eſt. L.Philippus legatus Syllæ Sardiniam,Q.Anronio prætore pulſo & occiſo,occupauit. Sylla cum Italicis populis,ne timeretur ab iis uelut erepturus ciuitatem,& ſuffragij ius ouper datum,fœdus percuſsit. itémque ex fiducia iam certæ uictoriæ litigatores, à quibus adhibebãtur uadimonia,Romam deferre iuſsit. Cum à parte diuerſa urbs adhuc teneretur,L.Damaſipus prætor ex uoluntate C.Marij conſulis,com ſeoatum contraxiſſet,omnem quæ in urbe erat nobilitatem trucidauit.ex cuius quidẽ numero Q. Mutius Scæuola pontifex maximus fugiens in ueſtibulo ædis Veſtæ occiſus eſt. Præterea bellum à L.Murena aduerſus Mithridatem in Aſia reoouatum cõtioet.

LIBRI LXXXVII.

SYLLA C.Marium,exercitu eius fuſo deletóque ad Sacriportum,in oppido Prę neſte obſedit:urbem Romam ex ioimicorum manibus recepit: Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius eadem ubique fortuna partium geſtas continet.

LIBRI LXXXVIII.

SYLLA Carbonem,exercitu eius ad Cluſium,ad Fauentiam,Fidentiámque cæſo, Italia expulit:cum Samnitibus,qui ſoli Italicorum populorum ooodum arma depoſuerãt,iuxta urbem Romam ante portam Collioam debellauit : recuperatáq; Rep. pulcherrimam uictoriam crudelitate,quanta io nullo homioe unquam fuit, ioquinauit.Octo millia deditorum in uia publica trucidauit:tabulam proſcriptionis poſuit:urbem & uniuerſam Italiam cædibus repleuit : inter quos omnes Præneſtioos iоermes interimi iuſsit. Marium ſenatorij ordiois uirum cruribus brachiíſque fractis , auribus præſectis , & effoſsis oculis necauit. C. Marius Præoeſte obſeſſus à Lucretio Aſella, Syllaoarum partium uiro,cum per cuniculũ captaret euadere, ſeptus ab exercitu,morrem ſibi conſciuit io ipſo cuniculo,cum ſentiret ſe euadere minime poſſe, cum Pootio Teleſino fugæ comite ſtricto utrioque gladio concurrit.quem cum occidiſſet, ſaucius à ſeruo imperrauit ut ſe occideret.

LIBRI LXXXIX.

L. Brutus à Cn. Papyrio Carbooe,qui Corcyram appulerat,miſſus naue piſcatoria Lilybæum , ot exploraret an ibi Pompeius eſſet, & circonuentus à nauibus quas

Pompeius miſerat, in ſe mucrone uerſo, ad tranſtrum nauis obnixus corporis pōdere occubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à ſenatu miſſus, Cn. Carbonē, qui flēs muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem unqnam fecerat, cum faſcibus uigintiquatuor proceſsit, rebúſque nouis reip. ſtatum confirmauit: ttibunorum plebis poteſtatem minuit: & omne ius legum ferendarum ademit: pontificum augurúmqne collegium ampliauit, ut eſſent quindecim: ſenatum ex equeſtri ordine ſuppleuit: proſcriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit, & bona eorum uendidit. ex quibus primò multa rapuit. redactum eſt ſeſtertiûm ter millies quingentiéſque. Lucretium Aſellam conſulatnm contra uoluntatem ſuam petereauſum, iuſsit interimi in foro: & cum indigne ferret populns Romanus, concione uocata ſe iuſsiſſe dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proſcriptū, & Hieram regem Numidarum bellum molientes, uictos intetemit: & IIII & XX annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa triumphauit.

Cn. Notbanus conſularis proſcriptus in urbe Rhodo, cnm cōptehenderetur, ſe ipſe interemit. Metellus ex proſcriptis unus clàm capite adoperto, ad poſticum ædis Baſtiæ uxoris cum acceſsiſſet, admiſſus minime eſt, quia illum proſcriptum diceret. itaq; ſe transfodit, & ſanguine ſuo fores reſperſit. Sylla Nolā in Samnio recepit. XLVII legiones in agros captos deduxit, & eos iis diuiſit. Volaterras, qnod oppidum adhuc in armis erat, ob ſeſſum in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Aſia, quę ſola urbs poſt uictum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ, dirutæque ſunt.

LIBRI XC.

SYLLA deceſsit, honóſque ei à ſenatu habitus eſt, ut in campo Martio ſepeliretut. M. Lepidus, cum acta Syllæ tentaret teſcindete, bellum excitauit: & à Q. Catulo collega Italia pulſus eſt, & in Sardinia fruſtra bellum molitus, periir. M. Brutus, qui Ciſalpinam Galliam tenebat, à Cn. Pompeio occiſus eſt. Q. Sertorius proſcriptus in ulteriore Hiſpania ingens bellum excitauit. L. Manlius proconſul, & M. Antonius legatus ab Hirtuleio quæſtore prælio uicti ſunt. Ptæterea à P. Seruilio proconſule aduerſus Cilicas tes geſtas continet.

LIBRI XCI.

CN. Pompeius cum adhuc quæſtor eſſet, cum imperio conſulari aduerſus Sertorium miſſus eſt. Sertorius aliquot urbes expugnauit, plurimáſque ciuitates in poteſtatem ſuam tedegit. Ap. Claudius proconſul Thracas pluribus præliis uicit. Q. Metellus ptoconſul L. Hirtuleium quæſtorem Sertorij omni cum exercitu cecîdit.

LIBRI XCII.

CN. Pompeius adhuc dubio euentu cum Sertotio pugnauit, ita ut ſingula ex uttaque parte cornua uicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpennam cum duobns exercitibus prælio ſudit. cuius uictoriæ partem cupiens auferre Pompeius, parum proſpere pugnauit. obſeſſus deinde Calagurij Sertorius aſsiduis eruptionibns nō leuiora damna obſidentibus tulit. Præterea à Curione proconſule in Thracia tes geſtas aduerſus Dardanos, & Q. Sertorij multa crudelia in ſuos facta continet: qui plurimos amicorum & ſecum proſcriptorum crimine proditionis inſimulatos interemit.

LIBRI XCIII.

P. Seruilius proconſul in Cilicia Iſauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnauit. Nicomedes Bithyniæ rex moriēs populū Romanū fecit hæredē, regnúmq; eius in prouinciæ formam tedactum eſt. Mithridates fœdere cum Sertorio icto, bellū populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarū pedeſtrium naualiúmqne, & occupata Bithynia. M. Anrelius Cotta COS. ad Chalcedonem prælio à rege uictus eſt, réxq; à Pōpeio & Metello uictus. & ut contra Sertoriū egerūt. qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit. quos etiā ab obſidione Calagurij oppidi depulſos coegit diuerſas regiones petere, Metellum ulteriorem Hiſpaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIIII.

L. Lucullns COS. aduerſus Mithridatem equeſtribns præliis feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot proſperas fecit, poſcentéſque pugnam milites a ſeditione inhibuit.

hibuit. Deiotarus Gallograeciæ tetratches præfectus Mithridatis bellum in Phrygiá mouentes cecidit. Prætetea tes à Pompeio in Hiſpania contra Sertorium proſpere geſtas continet.

LIBRI XCV.

C. Cnrio proconſul Dardanos in Thracia domnit. Quatuor & ſeptuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: & cōgregatá ſeruorum & ergaſtulorum multitudine, Chryſo & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Vorenum prætorem prælio uicerunt. L. Lucullns proconſul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferróque deleuit, pulſumq́; à Bithynia regē uariis belli ac naufragiorum caſibus fractum coegit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI.

Q. ARIVS prætor Chryſum fugitiuorum dncem, cum niginti millibus hominū cecidit. C. Lentulus COS. male aduerſus Spartacum pugnauit. Ab eodem L. Gellius, & Q. Atius prætor acie uicti ſunt. Sertorins à M. Antonio & M. Perpenna, & aliis coniuratis in cōuiuio interfectus eſt, octauo ducatns ſui anno, magnus dux, & aduerſus duos imperatores Pompeinm & Metellum ſæpe par, ut frequentins uictor, ad ultimum deſertus & proditus. Imperium partium ad Marium tranſlatū eſt: quem Cn. Pompeius uictum caprúmque interemit, ac recepit Hiſpanias decimo fere anno quàm cœptum erat bellum. C. Caſsius proconſul, Cn. Manlius prætor male aduerſus Spartacum pugnauerunt, ídque bellum M. Craſſo prætori mandatum eſt.

LIBRI XCVII.

M. CRASSVS prætor primùm cum parte fugitiuorum, quæ ex Gallis Germaníſque conſtabat, feliciter pugnauit, cæſis inimicorum XXXV millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco deinde bellauit, cæſis cum ipſo millibus quadraginta. M. Antonius prætor bellum aduerſus Creteſes parum proſpere geſtum morte ſua finiuit. M. Lncullus proconſul Thracas ſubegit. L. Lucullus in Ponto aduerſus Mithridatem feliciter pugnauit, cæſis hoſtium amplius quàm ſexaginta millibus. M. Craſſus & Cn. Pompeius COSS. facti ſunt. ſicut Pompeius, antequā quæſturam gereret, ex equite Romano. tribuniriam poteſtarem reſtituerunt. Iudicia quoque per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos trāſlata ſunt. Mithridates deſperatione rerum ſuarum coactus, ad Tigranem Armeniæ regem confugit.

LIBRI XCVIII.

LACHARES filius Mithridatis, Boſphori rex, à L. Lucullo in amicitiā receptus eſt. C. Lentulus & L. Gellius cenſores aſperam cenſuram egerunt: quatuor & ſexaginta ſenatu motis; à quibus luſtrum conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCCL millia. L. Metellus prætor in Cilicia aduerſum piratas proſpere rem geſsit.

Templum Iouis in Capitolio, quod incendio conſumptum erat, refectum à Q. Catulo dedicatum eſt. L. Lucullus in Armenia Mithridatem & Tigranem, & immenſas utriuſque regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconſul, bello ſibi aduerſum Cretenſes mandato, Cydoniam urbem obſedit. C. Triatius legatus Luculli aduerſus Mithridatem parum proſpere pugnauit. Lucullum, ne perſequeretur Mithridatem ac Tigranem, ſummámque uictoriæ imponeret, ſeditio militum tenuit. qui ſequi nolebant, quia legiones Valerianæ impleta à ſe ſtipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX.

Q. METELLVS procōſul Gnoſon, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. L. Roſcius Trib. pleb. legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi aſsignarentur. Cn. Pompeius lege ad populum lata perſequi piratas iuſſus, qui commercium annonæ intercluſerant, intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit, bellóque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res à Q. Metello aduerſus Cretenſes cōtinet: & epiſtolas Metelli & Cn. Pōpeij inuicē miſſas. queritur Metellus gloriā rerū à ſe geſtarū à Pōpeio ſublatā prętetiri, qui in Cretā miſerit legatū ſuū ad accipiēdas urbiū deditiones. Pompeius Romę rationē reddit hoc ſe facere debuiſſe.

LIBRI C.

C. MANLIVS tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, ut Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Concio eius boua. Q. Metellus domitis Cretenſibus, liberæ in id tempus inſulæ leges tulit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum aduerſus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit: equeſtri prælio Mithridatẽ uicit. Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem Armeniorum regem, ac demum inter filium Tigranem patrémque geſtum continet.

LIBRI CI.

CN. POMPEIVS Mithridatem nocturno prælio uictum coegit Boſporon profugere: Tigranem in deditionem accepit, eíque ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ reſtituit. Coniuratio eorum, qui in petitione conſulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis COSS. oppreſſa eſt. Cn. Pompeius cum Mithridatẽ perſequeretur, in ultimas ignotáſque gentes penetrauit: Iberos, Albanos, qui tranſitum minime dabant, prælio uicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochóſque, & res ab eo in Boſporo geſtas continet.

LIBRI CII.

CN. POMPEIVS in prouinciæ formã Põtũ redegit. Pharnaces filius Methridatis bellum patri intulit. ab eo Mithridates obſeſſus in regia, cũ ueneno ſumpto parum profeciſſet ad mortem: à milite Gallo, nomine Bithoco, à quo ut iuuaretur petierat, interfectus eſt. Cn. Pompeius Iudæos ſubegit. fanum eorum Hieroſolymã inuiolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina bis repulſam in petitione conſulatus paſſus, cum Lentulo prætore & Cethego & pluribus coniurauit de cæde conſulum & ſenatus, incendiis urbis, opprimenda republica: exercitu quoque in Hetruria comparato. Ea coniuratio induſtria M. Tullij Ciceronis eruta eſt. Catilina urbe pulſo, de reliquis coniuratis omnino ſumptum ſupplicium eſt.

LIBRI CIII.

CATILINA à C. Antonio proconſule cum exercitu cæſus. P. Clodius accuſatus, quòd in mulieris habitu ſacrarium, in quod uirum intrare nefas eſt, intraſſet: cúmque uxorem Metelli Pontificis ſtuprauiſſet, abſolutus. Cn. Potitius prætor Allo broges qui rebellauerant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem tranſiit. C. Cæſar Luſitanos ſubegit: eóque conſulatus candidato, & captante rempublicam inuadere, conſpiratio inter tres principes ciuitatis facta eſt, Cn. Pompeium, M. Craſſum, & C. Cæſarem. Leges agrariæ a Cæſare conſule cum maxima contentione, inuito ſenatu & altero conſule M. Bibulo, latæ ſunt. C. Antonius proconſul in Tracia parum proſpere rem geſsit. M. Cicero lege à P. Clodio tribuno plebis lata, quia indemnatos ciues necauiſſet, in exilium miſſus eſt. Cæſar in prouinciam Galliam profectus, Heluerios, gentem uagam, domuit: quæ ſedem quærens per prouinciam Cæſaris Narbonem iter facere uolebat. Præterea ſitum Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane & Tigranis filio triumphauit: Magnúſq; à tota cõcione cõſalutatus eſt.

LIBRI CIIII.

PRIMA pars libri ſitum Germaniæ moréſque continet. C. Cæſar contra Germanos, qui Ariouiſto duce in Galliam deſcenderant, cum exercitum duceret, rogatus ab Heduis & Sequanis, quorum ager poſsidebatur: trepidationem militũ propter metum nouorum hoſtium ortam, allocutione exercitus inhibuit, & uictos prælio Germanos Gallia omni expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno pleb. ingenti gaudio ſenatus, ac uniuerſæ Italiæ, ab exilio reductus eſt. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata eſt. Cæſar Ambianos, Sueſsiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum quidem maxima multitudo erat, prælio uictos in deditionem accepit: ac deinde contra Neruios unam harum ciuitatum cum maximo diſcrimine pugnauit, eámque gentem deleuit, quæ bellũ geſſit donec ex ſexaginta millibus armatorum treceñti ſupereſſent, ex nonagintaquinque ſenatoribus tres tantummodo euaderent. Lege lata de redigenda in prouinciæ formã Cypro,

Cy pro,& publicanda pecunia regia,M.Catoni adminiſtratio eiuſdem rei mãdata eſt. Pto lemæus Aegypti rex ob iniurias quas patiebantur,à ſuis regno pulſus Romam uenit. C.Cæſar gentem oceano iunctam,Venetos,nauali prælio uicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res geſtas continet.

LIBRI CV.

CVM M.Catonis tribuni plebis interceſsionibus comitia tollerentur, ſenatus ueſtem mutauit.M.Cato in petitione præturæ,prælato Vatinio repulſam tulit.idem cum legem impediret, qua prouinciæ conſulares in quinquennium,Pompeio Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicum bellum, Cæſari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio tribuno plebis legis authore in uincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolemæum in regnum reduxit Ægypti, reiecto Archelao, quem ſibi regem aſciuerant. Cæſar,uictis Germanis,& in Gallia cæſis, Rhenum trãſcendit, proximam partem Germaniæ domuit,ac deinde oceano in Britanniam parum proſpere tempeſtatibus aduerſis traiecit: iterúmque parum felicius, maximáque hominum multitudine cæſa,reliquam partem inſulæ in poteſtatem redegit.

LIBRI CVI.

IVLIA Cæſaris filia,Pompeij uxor,deceſsit, honóſque maximus ei à populo habitus eſt, ut in campo Martio ſepeliretur. Gallorum multi populi, Ambiorige duce Eburonum defecerunt: à quibus Cotta & T. Aurunculeius legati Cæſaris inſidiis circumuenti,cum exercitu cui præerant,cæſi ſunt. & cum aliarum quoque legionum caſtra oppugnata maximo labore defenſa eſſent, intérque eos, qui in Treuiris præerat, Q.Cicero, ab ipſo Cæſare hoſtes prælio fuſi ſunt. M. Craſſus bellum Parthis illaturus, Euphratem fluuium tranſiuit. uictúſque prælio,in quo & filius eius cecidit,cum reliquias exercitus in collem recepiſſet, euocatus in colloquium ab hoſtibus ut de pace acturus,quorũ dux erat Surenas,comprehenſus,& nequid uiuus pateretur,repugnans interemptus eſt,& ita periit.

LIBRI CVII.

C. CÆSAR Treuiris in Gallia uictis,iterum in Germaniam trãſit: nullóque ibi inuento hoſte,reuerſus in Galliam,Eburones, & alias ciuitates quæ conſpirauerant,uicit,& regem Ambiorigem in fuga perſecutus. P. Clodij à T. Annio Milone, candidato conſulatus, in Appia uia ad Bouillas occiſi corpus plebs in curia cremauit. Cum ſeditiones inter candidatos conſulatus,Hypſeum,Scipionem, & Milonem eſſent,qui armis ac ui contendebant: ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus à ſenatu conſul tertiùm factus eſt abſens, & ſolus, quod nemini unquam contigit. Quæſtione decreta de morte P.Clodij,Milo iudicio damnatus in exilium actus eſt. Lex dicta eſt,ut ratio abſentis Cæſaris in petitione conſulatus haberetur, inuito & contradicẽte M.Catone. Præterea res geſtas à C.Cæſare aduerſum Gallos, qui propè uniuerſi Vercingenrorige Aruerno duce defecerunt, & laborioſas obſidiones urbium cõtinet: inter quas Auarici Biturigum, Gergouiæ Aruernorum.

LIBRI CVIII.

C. CÆSAR Gallos ad Alexiam uicit, omnéſque Galliæ ciuitates quæ in armis fuerant,in deditionem accepit. C.Caſsius quæſtor M.Craſsi,Parthos qui in Syriam tranſcenderant,cecidit. In petitione conſulatus M. Cato repulſam tulit: creatis COSS.Ser.Sulpitio,& M. Marcello. C. Cæſar Bellouacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter COSS. de ſucceſſore C. Cæſari mittendo,agente in ſenatu M. Marcello conſule,ut Cæſar ad petitionem conſulatus ueniret, cum is,lege lata in id tempus conſulatus,prouincias obtinere deberet: réſque à M. Bibulo geſtas in Syria continet.

LIBRI CIX.

CAVSÆ ciuilium armorum, & initia referuntur: contentionéſque de ſucceſſore C. Cæſari mittendo,cum ſe dimiſſurum exercitum negaret,niſi à Pompeio dimitteretur. & C. Curionis tribuni plebis primùm aduerſus Cæſarem actiones continet. Cum S.C. factum eſſet ut ſucceſſor Cæſari omnino mitteretur: M. Antonio & Q.Caſsio tribunis plebis,quoniam interceſsionibus id S.C.impediebant,urbe pulſis,

mandatum à ſenatu conſulibus & Cn.Pompeio,ut uiderent nequid Reſp. detrimenti caperet.C.Cæſar bello inimicos perſecutus,cum exercitu in Italiam uenit:Corfinium cum L.Domitio & L. Lẽtulo cepit,eóſque dimiſit: Cn.Pompeium, uniuerſóſque eius partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX.

C.CÆSAR Maſsiliam,quæ portas ipſi clauſerat,obſedit: & relictis in obſidione C.Trebonio & D.Bruto,profectus in Hiſpaniam,L. Afranium & C.Petreium legatos Cn.Pompeij cum ſeptem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnéſque incolumes dimiſit: Varrone quoque legato Pompeij cum exercitu in poteſtatem ſuam redacto. Gaditanis ciuitatem dedit. Maſsilienſes duobus naualibus prælijs uicti, poſt longam obſidionem in poteſtatem Cæſaris ſe permiſerunt. C.Antonius legatus Cæſaris male cõtra Pompeianos pugnauit,& in Illyrico captus eſt.in quo bello Opitergini tranſpadani Cæſaris auxiliares rate ſua ab hoſtilibus nauibus clauſa,potius quàm in poteſtatem inimicorum uenirent, inter ſe concurrentes occubuerunt.

C.Curio legatus Cæſaris in Africa, cum aduerſus Pompeianarum partium ducem Varronem pugnaſſet, à Iuba rege Mauritaniæ cum exercitu cæſus eſt. C. Cæſar in Græciam traiecit.

LIBRI CXI.

C.CÆCILIVS Rufus prætor cum ſeditiones in urbe quàmaxime cõcitaret,nouarum tabularũ ſpe plebe ſolicitata,abrogato magiſtratu,pulſus urbe,Miloni exuli,qui fugitiuorum exercitum contraxerat,ſe coniunxit.uterq; cum bellum molirentur,interempti ſunt. Cleopatra Aegypti regina à Ptolemæo fratre regno pulſa eſt. Propter Q. Catuli prætoris auaritiam crudelitatémq; Cordubẽſes in Hiſpania cũ duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciuerunt. Cn.Põpeius ad Brunduſiũ obſeſſus à Cæſare, & præſidiis eius cũ magna clade diuerſæ partis expugnatis,obſidione liberatus,trãſlato in Theſſaliã bello,apud Pharſaliã acie uictus eſt.Cicero in caſtris remanſit,uir nihil minus quàm ad bella natus.omnibúſq; aduerſarũ partiũ,qui ſe poteſtati uictoris permiſerũt,Cæſar ignouit.

LIBRI CXII

TREPIDATIO uictatũ partium per diuerſas orbis terrarũ partes & fuga referuntur. Cn. Põpeius cum Aegyptum petiſſet, iuſſu Ptolemæi regis pupilli, authore Theodoro præceptore,cuius apud regem maxima erat authoritas,& Photino, occiſus eſt ab Achilla,cui delegatũ id facinus erat,in nauicula,antequã in terram exiret. Cornelia uxor,& Sex.Pompeius filius in Cyprum refugerunt. Cæſar poſt tertium diem inſecutus,cum ei Theodorus caput Pompeij & annulum obtuliſſet,infenſus eſt,& illachrymauit. ſine periculo Alexandriam tumultuantem intrauit. Cæſar dictator creatus Cleopatram in regnum Aegypti reduxit, & inferentem bellum iiſdẽ authoribus Ptolemæum, quibus Pompeiũ interfecerat, cum maximo ſuo diſcrimine uicit. Ptolemæus dum fugit,in Nilo nauicula ſubſedit. Præterea laborioſum M.Catonis in Africa per deſerta cum legionibus iter: & bellum à Cn.Domitio cõtra Phraatem Parthum proſpere geſtum continet.

LIBRI CXIII.

CONFIRMATIS in Africa Põpeianis partibus,earum imperium P.Scipioni delatũ eſt,Catone,cui ex æquo deferebatur imperium,cedente.Et cum de diruẽda urbe Vtica propter fauorẽ ciuitatis eius in Cęſarem deliberaretur,idq; ne fieret M. Cato tenuiſſet: Iuba ſuadente ut dirueretur,tutela eius & cuſtodia mãdata eſt Catoni.

Pompeij Magni filius in Hiſpania contractis uiribus, quarum ducatum nec Afranius nec Petreius excipere uolebant,bellum aduerſus Cæſarem renouauit.Pharnaces Mithridatis filius rex Põti,ſine ulla belli mora uictus eſt. Cum ſeditiones Romæ à P. Dolabella tribuno pleb. legem ferente de nouis tabulis excitatæ eſſent, & ex ea cauſa plebs tumultuaretur, inductis à M. Antonio magiſtro equitum in urbem militibus, octingenti è plebe cæſi ſunt. Cæſar ueteranis cum ſeditione miſſionem poſtulantibus dedit. & cum in Africam traieciſſet, contra copias Iubæ regis cum diſcrimine maximo pugnauit.

LIBRI CXIIII.

BELLVM in Syria Cæcilius Baſſus eques Romanus Pompeianarũ partium exci tauit,& relicto à legione Sexto Cæſare,quæ ad Baſſum tranſierat: occiſoq; eo Cæſar Scipionem prætorem,Afranium,Iubamq; uicit ad Tapſum,caſtris eorũ expugnatis. Cato audita re,cũ ſe percuſſiſſet Vticę,& interueniente filio curaretur,inter ipſam curationẽ reſciſſo uulnere expirauit,anno ętatis quadrageſimonono.Petreius Iubam, ſeq; interemit. P. Scipio in naue circumuentus,honeſtæ morti uocem quoque adiecit: quærẽtibus enim hoſtibus imperatorem, dixit,Imperator bene ſe habet.Fauſtus & Afranius occiſi: Catonis filio uenia data . Brutus legatus Cæſaris in Gallia Bellouacos rebellantes uicit.

LIBRI CXV.

CÆSAR quatuor triumphos duxit,ex Gallia,ex Aegypto,ex Ponto, & Africa: epulũ,& omnis generis ſpectacula edidit.M. Marcello conſulari, ſenatum rogãte, conceſſit reditum.qui Marcellus beneficio eius frui minime potuit,à P.Magio Chilone cliente ſuo Athenis occiſus. Et cenſum egit, quo cenſa ſunt ciuium capita centum quinquaginta millia.Profectus in Hiſpaniam contra Sex.Pompeium, utrinque multis expeditionibus factis,& aliquot urbibus expugnatis, ſummam uictoriam cum maximo diſcrimine ad Mundam urbem conſecutus eſt.Pompeius Sex.effugit.

LIBRI CXVI.

C. CAESAR ex Hiſpania quintum triumphum egit.& cum multi quammaximíq; honores ei à ſenatu decreti eſſent, inter quos ut pater patriæ appellaretur, & ſacroſanctus ac dictator in perpetuum eſſet, inuidiæ cauſam aduerſus eum præſtitere, quòd ſenatui deferenti hos honores,cum ante ædem Veneris genitricis ſederet, minime aſſurrexit: & quòd à M. Antonio conſule collega ſuo inter Lupercos currẽte,diadema capiti ſuo impoſitum,in ſella repoſuit:& quòd Epidio Marullo,& Cæſetio Flauo tribunis plebis inuidiam ei tanquam regnum affectanti mouentibus,poteſtas abrogata eſt.Ex iis cauſis conſpiratione in eum facta,cuius capita fuerunt M.Brutus,& C. Trebonius,& C.Caſſius,& ex Cæſaris partibus D. Brutus, in curia Põpeij occiſus eſt uigintitribus uulneribus, occupatumq; ab interfectoribus eius Capitolium.Obliuione deinde cædis eius à ſenatu decreta, obſidibus Antonij & Lepidi liberis acceptis, cõiurati à Capitolio deſcenderunt. Teſtamento Cæſaris hæres ex parte dimidia inſtitutus C.Octauius ex ſorore nepos , & in nomen adoptatus eſt. Cæſaris corpus cum in campum Martium ferretur,à plebe ante roſtra crematum eſt.Dictaturæ honos in perpetuum ſublatus eſt. Chamates humillimæ ſortis homo,qui ſe C.Marij filiũ ferebat, cum apud credulam plebem ſeditiones moueret,interfectus eſt.

LIBRI CXVII.

C. OCTAVIVS Romã ex Epiro uenit.eò enim illũ Cæſar præmiſerat , bellũ in Macedonia geſturus, omnibúſq; proſperis exceptus , etiam nomen Cæſaris ſumpſit.in confuſione rerum ac tumultu Lepidum pontificem maximum interemit. Sed M. Antonius CO S.cum impotenter dominaretur, legemq; de prouinciarum permu tatione tuliſſet per uim,& Cæſarem quoque petentem,ut ſibi aduerſum auunculi percuſſores adeſſet,magnis iniuriis affecit.Cæſar, ut ſibi & reipublicæ uires cõtra eum paraturus,deductos in colonias ueteranos excitauit. Legiones quoque quarta & Martia ſigna ab Antonio ad Cęſarẽ tulerũt.deinde plures ſæuitia M.Antonij paſſim in caſtris ſuis trucidati,quia ſuſpecti erant,& ad Cæſarẽ deſcluerunt. D. Brutus, ut peteret ciſalpinam Galliã Antonio obſiſteret,Mutinã cum exercitu occupauit. Præterea diſcurſus utriuſq; partis uitorum ad accipiendas prouincias,apparatuſque belli continet.

LIBRI CXVIII.

M. BRVTVS in Græcia ſub prætextu reipublicæ,& ſuſcepti contra M.Antoniũ belli,exercitum,cui Vatinius præerat , cum prouincia in poteſtatem ſuã redegit. C.Cæſari,qui primus reipublicæ arma ſumpſerat pro populo Romano , imperium à ſenatu datum eſt cum cõſularibus ornamentis: adiectumq;,ut ſenator eſſet. M.Antonius D.Brutum Mutinæ obſedit: miſſiq; ad eum legati à ſenatu de pace,parum ad eam componendam ualuerunt. Populus Romanus ſaga ſumpſit. M. Brutus in Epiro C.

Antonium prætorem cum exercitu poteſtati ſuæ ſubegit.

LIBRI CXIX.

C. TREBONIVS in Aſia fraude P. Dolabellæ occiſus eſt. ob id facinus Dolabella à ſenatu hoſtis iudicatus eſt. Cum Panſa COS. male aduerſus Antonium pugnaſſet, A. Hircius COS. cum exercitu ſuperueniens, fuſis M. Antonij copiis, fortunam utriuſque partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæſare Antonius in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus quę ſub ipſo erant, ſibi iunxit: hoſtiſq; à ſenatu cum omnibus qui intra præſidia eius erant, iudicatus eſt. A. Hircius, qui poſt uictoriam ſuam in inimicorum caſtris ceciderat, & L. Panſa è uulnere, quod in aduerſo prælio exceperat, defunctus, in campo Martio ſepulti ſunt. Aduerſus C. Cæſarem qui ſolus è tribus ducibus ſupererat, parum gratus ſenatus fuit, qui D. Bruto obſidione Mutinenſi à Cæſare liberato, honore triumphi decreto, Cæſaris, militumq; eius mentionem non ſatis gratam habuit. ob quæ C. Cæſar, reconciliata per M. Lepidum cũ M. Antonio gratia, Romam cum exercitu uenit: & perculſis aduentu eius iis qui in eum iniqui erant, cum annos XVIII haberet, COS. creatus eſt.

LIBRI CXX.

C. Cæſar COS. legem tulit de quęſtione habenda in eos quorum opera pater occiſus eſſet. poſtulatíque ea lege M. Brutus, C. Caſſius, D. Brutus abſentes damnati ſunt. Cum M. Antonio uires Aſinius quoque Pollio, & Munatius Plancus cum exercitibus ſuis adiũcti ampliaſſent, & D. Brutus, cui ſenatus ut perſequeretur Antoniũ, mandauit, relictus à legionibus ſuis profugiſſet, iuſſu Antonij, in cuius poteſtatem uenerat, à Capeno Sequano interemptus eſt. D. Cæſar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita ut tres uiri reip. conſtituendę quidem per quinquẽnium præeſſent. ipſe Lepidus, & Antonius ſtatuerunt, ut ſuos quiſq; inimicos proſcriberent. in qua proſcriptione plurimi equites, CXXX ſenatorum nomina fuerant: & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæſaris Antonij auunculi, M. Ciceronis, cuius occiſi à Popilio legionario milite, cum haberet annos LXIII, caput quoque cum manu dextra in roſtris poſitum eſt. Præterea res à M. Bruto in Gręcia geſtas continet.

LIBRI CXXI.

C. CASSIVS cui mãdatum à ſenatu erat, ut Dolabellã inimicum iudicatum bello perſequeretur: authoritate reip. adiutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem prouincia erãt, in poteſtatem ſuam redegit: Dolabellam in urbe Laodicea obſeſſum mori coegit. M. quoq; Bruti iuſſu C. Antonius captus, occiſus eſt.

LIBRI CXXII.

M. BRVTVS aduerſus Thracas parum proſpere rem geſsit, omnibúſq; trãſmarinis prouinciis exercitibúſque in poteſtatem eius & C. Caſsij redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda futuri belli conſilia. M. Meſſalæ Publicolam fratrem iunctum communi conſilio condemnauerunt.

LIBRI CXXIII.

SEX. Pompeius Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu ſine ulla loci cuiuſquam poſſeſsione prædatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primùm, deinde totam prouinciam occupauit: occiſoq; à Pompeio A. Bithynico prætore, Saluidienum legatum Cæſaris nauali prælio uicit. Cæſar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt, bellũ contra Brutum & Caſsium geſturi. Q. Cornificius in Africa T. Seſtium Caſsianarum partium ducem prętio uicit.

LIBRI CXXIIII.

C. CÆSAR & Antonius apud Philippos uario euentu contra Brutum & Caſſium pugnauerũt, ita ut utriuſque dextera cornua uicerint, & caſtra quoq; utrinque ab iis qui uicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Caſsij fecit. qui cum in eo cornu fuiſſet, quod pulſum erat, totum exercitũ fuſum ratus, mortem ſibi conſciuit. Altero deinde prętio uictus M. Brutus, & ipſe uitam finiuit, exorato Stratone fugæ comite, ut ſibi gladium adiiceret. annorum erat circiter ætatis XL. Inter quos Q. Hortenſius occiſus eſt.

LIBRI CXXV.

C. CÆSAR relicto Antonio (tranſmarinæ prouinciæ ex parte imperium ei ceſſit) reuerſus in Italiam, ueteranis agros diuiſit. ſeditiones exercitus ſui, quas corrupti à Fuluia M. Antonij uxore milites contra imperatorem ſuum concitauerãt, cum grandi periculo inhibuit. L. Antonius COS. M. Antonij frater, eadem Fuluia conſulente, bellum Cæſari intulit: receptis in partes ſuas populis, quorum agri ueteranis aſsignati erant: & M. Lepido, qui cuſtodiæ urbis cum exercitu præerat, ſciſſo, hoſtiliter in urbem irrupit.

LIBRI CXXVI.

C. CÆSAR cum eſſet annorum XXIII obſeſſum in oppido Peruſia L. Antonium, conatúmque aliquoties erumpere, & repulſum, fame coegit in deditionem uenire: ipſique, & omnibus quidem militibus eius ignouit: Peruſiam diruit. redactis in poteſtatem ſuam omnibus diuerſæ partis exercitibus, bellũ citra ullum ſanguinem confecit.

LIBRI CXXVII.

PARTHI Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce in Syriam irruperunt: uictoq; Didio Saxa M. Antonij legato, uniuerſam eam prouinciam occuparunt. M. Antonius cum ad bellum contra Cæſarem gerẽdum incitaretur, uxore Fuluia dimiſſa, ne concordiæ ducum obſtaret: pace facta cum Cęſare, ſororem eius Octauiam in matrimonium duxit. Q. Saluidienum conſilia nefaria contra Cæſarem molitum, iudicio ſuo detexit: iſque damnatus mortem ſibi conſciuit. P. Ventidius Antonij legatus Parthos prælio uictos Syria expulit: Labieno eorum duce occiſo. Cum uicinus Italiæ hoſtis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & annonæ cõmeatum impediret: cum eo poſtulatam pacem Cæſar & Antonius quidem fecerũt, ita ut Siciliam prouinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella geſta continet.

LIBRI CXXVIII.

CVM Sex. Pompeius rurſum latrociniis mare infeſtum redderet: nec pacem quã acceperat, præſtaret: Cæſar neceſſario bello contra eum ſuſcepto, duobus naualibus præliis dubio euentu pugnauit. L. Ventidius legatus M. Antonij Parthos in Syria uicit, regémque eorum interemit. Iudæorum quoque legati ab Antonio interẽpti ſunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

LIBRI CXXIX.

ADVERSVS Sex. Pompeium uario euentu naualibus certaminibus pugnatum eſt: ita ut duarum claſsium, Cæſaris altera cui Agrippa præerat, uinceret: altera quam Cæſar duxerat, deleta, expoſiti in terrã, in quammaximo periculo eſſent. uictus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus ex Africa uelut ad ſocietatem belli contra Sex. Pompeium à Cæſare gerendi traiecerat: ei bellum cum Cæſar quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumuiratus honore, uitã impetrauit. M Agrippa nauali corona à Cæſare donatus eſt, qui honos nemini ante eum habitus eſt.

LIBRI CXXX.

MARCVS Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, Mediam prouinciam ingreſſus, bellum cum legionibus XVIII & XVI millibus equitum Parthis intulit. & cum duabus legionibus amiſsis, nulla re proſpere cedente retro rediret, inſecutis ſubinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reuerſus eſt, XXI die trecenta milia fuga emenſus. circà octo millia hominum tempeſtatibus amiſit. tempeſtates quoque infeſtas ſuper infeliciter ſuſceptum Parthicũ bellũ, culpa ſua paſſus eſt: quia hyemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram feſtinat.

LIBRI CXXXI.

SEXTVS Pompeius cum in fidem M. Antonij ueniret, bellum aduerſus eum in Aſia moliens, à legatis eius oppreſſus eſt. Cæſar ſeditionem ueteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pãnonios ſubegit. Antonius Artauaſdam Armeniæ regem fide data perductum in uincula conijci iuſsit, regnúmque Armeniæ filio ſuo ex Cleopatra nato de-

dit:quam uxoris loco iampridem captus amore eius habere cœperat.

LIBRI CXXXII.

C. CÆSAR in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorẽ Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbẽ uenire uellet, neque finito ſuo tempore triumuiratus imperium deponere, bellúmque moliretur, quod urbi Italiæq; inferret: ingentibus tã naualibus quam terreſtribus copiis ob hoc contractis, remiſſoq; Octauiæ ſorori Cæſaris repudio, Cæſar in Epirũ cum exercitu traiecit. Pugnę deinde nauales & prælia equeſtria ſecunda Cęſaris referũtur.

LIBRI CXXXIII.

MARCVS Antonius ad Actium claſſe uictus Alexandriam profugit: obſeſſúſq; à Cæſare in ultima rerum deſperatione, præcipue occiſæ Cleopatræ falſo rumore impulſus, ſe ipſe interemit, Cæſaris Alexandria in poteſtatem redacta. Cleopatra ne in arbitrium uictoris ueniret, uoluntaria morte occubuit. In urbẽ reuerſus tres triumphos egit, unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca uictoria, tertium ex Cleopatra: impoſito fine ciuilibus bellis altero & trigeſimo anno. M. Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius, coniuratione cõtra Cęſarem facta, bellũ moliens oppreſſus & occiſus eſt.

LIBRI CXXXIIII.

C. CÆSAR rebus compoſitis, & omnibus prouinciis in certam formã redactis, Auguſtus quoq; cognominatus eſt: & menſis Sextilis in honorem eius appellatus eſt. Cum ille conuentum Narbonæ egit, cenſus à tribus Galliis, quas Cæſar pater uicerat, actus. Bellum contra Baſtarnas, & Mœſos, & alias gentes à M. Craſſo refertur.

LIBRI CXXXV.

BELLVM à M. Craſſo aduerſus Thracas, & à Cæſare aduerſus Hiſpanos geſtum refertur: & Salaſſi gentes alpinæ perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

RHETIA à Tyberio Nerone, & Druſo Cæſaris priuigno domita: Agrippa Cæſaris gener mortuus, & à Druſo cenſus actus eſt.

LIBRI CXXXVII.

CIVITATES Germaniæ cis Rhenum & trans Rhenum poſitæ oppugnantur à Druſo: & tumultus, qui ob cenſum exortus in Gallia erat, compoſitus. Ara Cæſari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, ſacerdotéq; creato C. Iulio Vercondari dubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII.

THRACES domiti à Scipione: item Cheruſci, Tenchateri, Cauci, aliæq; Germanorum trans Rhenum gentes ſubactæ à Druſo referũtur. Octauia ſoror Auguſti defuncta, antè amiſſo filio Marcello: cuius monimenta ſunt theatrum, & porticus, eius nomini dicata.

LIBRI CXXXIX.

BELLVM contra tranſrhenanas gẽtes à Druſo geſtum refertur. in quo inter primores pugnauerunt Senectius & Anectius, tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas & Pannonios Nero frater Druſi ſubegit. Pax cum Parthis facta eſt: ſignis à rege eorum, quæ ſub Craſſo & poſtea ſub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

BELLVM aduerſus Germanorum trãs Rhenum ciuitates geſtum à Druſo refertur. ipſe ex fractura equo ſuper crus eius collapſo, XXX die quàm id acciderat, mortuus eſt. corpus à Nerone fratre, qui nuncio ualetudinis euocatus raptim occurrerat, Romam reuectum, & in C. Iulij tumulo conditum. Laudatus à Cæſare Auguſto uitrico, & ſupremis illius funeribus plures honores additi.

FINIS.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

RERVM ET VOCVM APVD T. LIVIVM

insigniorum index copioſiſsimus, quem qui ſibi uſui uolet eſſe, in primis prænominum propriorum curam habeat: quæ ſi minus occurrant, Badij Elenchus facile ſuggeret.

ABaci ex Aſia Romam aduecti 321.F
abbaſſum oppidum 310.D
abdera expugnata ac direpta 357.A
abderitæ legati querelam de Hortēſio apud Senatum deponunt Ibidem
abderitarum ager Romanis tranſeuntibus pacatus 316.B
abietis in claſſe Scipioni paranda uſus. 220.F.
aborigines populi. 1.G. eorum fides erga Aeneam 1.I
abrogari leges an aliquando poßint. 266. B.C.
abrupolis à Perſeo regno expulſus. 352.D. 357.F.
de abſente rege Philippo ſenatus ſtatuere non uult 324.I.K
abſentes etiam Romani honores gerebant. 257.E
abſentium criminatores, præſentium uerecundia cohibentur 62.E
abydi dedendæ conſilium 297.A.B
abydum oppugnat Philippus 243.F.I
abydenorũ miſerabilis exitus. 244.A.B.C
academiæ gymnaſium 245.D
acanthum op. captum ac direptum 249.G
acarnania in poteſtatem Romanorum uenit 259.B
acarnaniam Aetoli populantur 308.B
acarnanes populi 209.A
acarnanes ab Aetolis diſsidentes 187.K
acarnanes fœderi Philippi Macedonis cum Romanis adſcripti 123.K
acarnanes ſe Romanis excuſant de perperam deſignatis 356.H.I
acarnanum coniuratio in bellum ituororum. 188.C
acarnanum gens à Romanis tētata. 258.K
acarnanum in bello cæſorũ elogium. 188.C
acarnanum populi ultro de duobus adoleſcentibus ciuibus ſuis Athenis occiſis. 243.F.
accepti in ciuitatem uindicta liberati 15.F
accenſi 10.H.91.B
accidens clamor, hoc eſt auditus, ſeu perueniens 338.B
accille urbs 167.E
accius Nauius augur 9.F
accius Tullus Volſcus. 21.K. Eius dolus. 22.C.E.
accolæ à uicinis aut duri aut molles redduntur 384.K
accua oppidum 364.A
accuſator idem & index 35.A
accuſatoribus ac delatoribus ſuis coram reſpondere Martellus non detrectat. 189. E.F.
accuſatorius ſpiritus Appij Claudij 27.E
acedux Hiſpanus nobilis 139.H.I
acerræ ab Annibale diripiuntur ac incenduntur. 152.A. reædificantur. 195.E.
acerrani Romani facti. 93.H.
acharnæ per deditionem receptæ 253.B
achæi à Philippo Corinthum & Argos repetunt 257.F.K
Achæi finibus ſuis Macedonibus interdicunt 348.F
achæi funditores 313.E
achæi in fœdus Philippi Macedonis cũ Romanis adſcripti 223.K
achæi Lacedæmoniis bellũ indicũt. 314.A. eorum diſceptationes 330.B
achæi Phthiotæ Theſſalis dati 262.C
achæi in uerba Philippi quotannis iurare ſoliti 251.D
achæi ut ad Romanam ſocietatem adducti ſint 254.D
achæi Zacynthum recipiunt 292.D
achæorum aduerſus Philippum prouidentia 235.F. & dein.
achæorum agri à Nabide populantur. 280.F
achæorum cum Nabide bellum 270.C 281.G.H.I.
achæorum authoritas apud Quintium. 261.E. & apud Romanos. 314.B.
achæorum calamitas. 202.I. perplexitas. 254.D.E.
achæorum concilium. 203.A.245.E.
achæorum conſultatio de bello Macedonico. 348.H.I.K
achæorum cum Attalo ac Rhodiis ſocietas. 255.F
achæorum erga Romanos gratitudo. 274. A. fides. 278.F
achæorum opprobratio aduerſus Romanos 327.D.327.K
achæorum gentis decus 298.I
achæorum honor à Quintio 262.B
achæorum portus 296.C
achæorum proſpera pugna 203.G
achæorum ſitus 292.E
achæorum terror 209.A
achæorum timor ab Romanis 214.I
achæorum urbes ab Aetolis ſtantes. 292.B
achæos in medio quietos optat Antiochus, dum cum Romanis bellet 285.C
achæos ſibi ſocios Philippus adiungit. 251.E.
achaicum concilium. 292.I
achelous amnis 367.C
acheron fl. 97.C.D
achillis fuga 342.E
acies Romana 28.F.104.B.208.D
acies Romana aduerſus aciem Antiochi qualis fuerit. 302.E
acies inſtructio 91.B.C
aciei Romanæ confuſio ad thraſimenum. 136.C
acies binæ hoſtiles hinc inde productæ, toto die ocioſæ 211.G
acie pugnaturorum religio ac ſacra 102.D
acilia lex 34.I
acilij abruptũ reſponſum ac minax in Aetolorum uictorum cunctatione 291.G
acilij in Aetolia expeditiones 295.F.G
aciliani annales 181.B.278.H
acradina Syracuſanorum. 164.D.E. capitur. 166.K.
Acradinæ præfecti proditio. 178.G.H. & dein.
acradinæ Syracuſanæ munitio 177.E
acrea promontorium 255.H
acrephia & Coronea Bœotiæ urbes. 148.F
acrocorintho præſidium imponitur 261.I
actores fabularum iidem olim erant & authores 79.E
actium acarnaniæ portus 367.G
actutum fore 224.G
ad arma ſolenne in bellis proclamari 31.D
addictorum uincula 77.G
addicendi mos 75.B
non addicunt aues Fabio ſacrificanti in ſimulata deditione Metapontinorum. 199.F.
adherbal Carthaginienſis pretor 215.K
admittere ad animum 104.H
admittere auium auguralium 47.G
admodum nullam, hoc eſt fere nullam. 344 a. uerſu 11
admirationem ut ſibi pararit Scipio iunior, 186.G.H
Adria Thuſcorum colonia 64.B
adriani, coloni Romani 197.G
adoleſcens ultro à ſcorto adamatus, ab ea hæres inſtituitur 322.A
adoleſcentis regis ætas adulatoribus obnoxia 160.K
adoleſcentis rei patrocinia 30.H
adoleſcentes ſeptemdecim annorum in militiam allecti 146.H
adoleſcentibus magis quàm ſenibus ignoſci 18.D
adoleſcentiæ ferocia ſibi ipſi perniciosa. 157.F.
adoleſcentiæ negligentis & luxurioſæ nota 196.I.K
adorantium more pacem petunt Cartha-

ginienſes 233.K
adoreus mons 311.C
adramitteum urbs 298.G
adrumetum oppidum 236.G
aduerſa fortiter ferebant Romani 361.H
aduerſa ſecundis dij Romanis permiſcebāt. 205 D.
aduerſæ res religionum admonent 67.I
aduerſitate Romanorum nudatæ uoluntates Græcorum 361.I
aduerſus aliquem obedienter quid facere. 331.B.
aduerſus aliquem pacem colere, hoc eſt, pactam cum aliquo. 379.I. uerſu 9.
adulationes odioſæ 103.F
adulterij mulcta apud Romanos 118.I
ad unum omnes 286.F
ædes damnati ob regni affectati ſuſpicionem, publice diruta 23.C
ædes Iunonis monetæ in arce 85.D
ædes ſacræ multæ de cælo tactæ 209.H
ædes Matutæ matris. 61.A. ab incendio intacta 76.D
ædium in edito loco ponendarum ſuſpicio 15.K.16.A
ædiles ludis maximis faciendis ſe patricij iuuenes offerunt 79 B
ædiles ludos ſcenicos primū faciunt. 169.D
ædilis ante legitimā ætatem factus P. Cornelius Scipio 171.B
ædiles curules primi Romæ 79.B
ædilis curulis ſimul præturam obire non poterat 328.D
ædiles curules & ædiles plebis 207.H
ædiles curules partim ædiles patritij, partim plebeij 201.A
ædilitia largitio 148.E
ædium ſceleratorum hominum diruendarū mos. 94.D. Vide æquimelium.
æditij ſcribæ & uiatores ærarium ſuppilant 239.E
ægates inſulæ 124.H
ægates ad inſulas male pugnatum à Carthaginienſibus. 129.D
ægeleos urbs opprimitur 249.I
ægeria nympha Numæ. 5.D.I
ægienſes funditores 313.D
ægimurus inſula 228.H.235.H
æginium oppidum 253.D.263.F
æginium oppidum recipitur. 288. H. diripitur 384.A. & dein.
ægium oppidum 209.I.285.B.313.H
ægri cupidi comparatio cum militibus. 57.G.
ægritudinis ſimulandæ fraus 172.G
ægritudini corporum opem unam eſſe deorum pacem ac ueniam 8.D
ægrorum militum colligēdorum cura apud Romanos 301.E
ægypti opes inter Philippum Macedonem & Antiochum Syrum diuiſæ. 243.F
ægypti reges Romanis gratulantur. 295.D.
æmilia lex. 107.D.F. tribus. 314.H
æmulatio ducum inter ſe, quàm pernicioſa. 191.H.I.
æmus mons 336.A.C.D
æmylius prætor Siciliā adminiſtrat. 132.A
æmylius Regillus in portu Epheſino naues diripit 301.B
æneas cuius filius. 1.G. ubi ſitus. 1.I
æneas Aeniæ conditor 333.D
æneæ ſacrificatur quotannis apud Aeniam. 332.D
æneæ in excidio Troiano parcitum 1.F
æneæ iactatio, & in Italiam aduentus. Ibidem.
æneas Syluius 1.A
ænea ſigna tria Cereri & Libero ac Liberæ poſita 260.F
ænea ſigna quinque ex multatitio argento in ærario poſita 250.F
ænei orbes ex bonis commiſſis 94.D
æniæ urbis ſitus 338.D
ænianes 209.B
æneſidemi Dymæi præfecti Achæorū præſidij apud arguos, mira animi obſtinatio in oppetenda morte 256.B
æniade Acarnanibus attributi 309.F
æniorum urbs direpta 384.C
de Aeno & Maronea urbibus controuerſia 325.B
æno & Maronia præſidia Antiochi deducta. 307.C
ænna urbs in Sicilia 167.I
ænnenſium perfidia in Romanos. 167.K
eorum clades ibidem.C
ænum capit Philippus Macedo 243.E
æolis et Ionia Toliſtobogiis attributa 310.F
æolidis tumultus 296.E.F.G
æpulo regulus Hiſtrorum. 446.D. ſe occidit. Ibidem
æquicoli populi 8.F.114.A
æquimelium quod ſit 47.A
æqui Latinos bello petunt 20.G
æqui Romanorum audacia territi fugiunt. 21.G.21.A.G.
æqui & Volſci à Romanis cæduntur. 23.A.41.A.
æqui rebellant 23.E.53.A.113.D
æqui à Romanis pulſi. 28.F.G. 29.B.52.E.53.E.54.H.
æqui & Volſci Hernicos uexant, & Romanos 29.E.41.K.42.A
æquis à Tuſculanis ſub iugum miſſi. 33.A. rebellant. 35.I.
æqui populati. 33.B. 69.I. fugantur ac cæduntur. 34.C.63.G.
æqui fere quotannis bellum aduerſus Romanos excitabant 53.A.110.I.K
æqui prope ad internecionem deleti 111.A. triumphati. 111.F.
cū Aequis Romani pacē faciunt. 13.B.33.D eorum defectio. 33.E. ſtrages. 63.C.D.
æquis induciæ octennes pactæ 49.I
ærarium ſe aperturum confidenter ait Scipio in quæſtorum hæſitantia 319.D
ærarium ſanctius 197.H
ærarij Romani inopia 163.E.F.G
ærarius factus Mamercus Aemylius dictator. 48.G
ærarij multi facti & tribu moti 163.F
ærarios relinquere 230.C
æs alienum paternum luiturus filius, in nexum ſe dat 96.A
æs graue plauſtris in ærarium conuectum ad militum ſtipendia 56.D
æris alieni inuidia 19. B. ea ſeditiones concitat. 75.B
æris alieni miſeria. 72. A. B. & dein. aggrauatio. 75.B
æris alieni in plebe leuandi ratio. 76.H.I. 83.H.
æris ſeſtertium tricies octoginta millia in ærarium illata. 210.F
ærea erant arma primæ claſſis Romanorum 10.H
ærea ſigna fabrefacta in triumphum ducta 274.D.
æreorum uaſorum crepitus ab imbelli multitudine in commiſſione pugnæ 183.A
æropus mons 251.B
æſculapius peſtilentiæ ergo accerſendus decernitur. 122. K. Romam aduectus. 223.E.
æſculapium propugnaculum 308.B
æſculapij templum Epidauri 384.B
æſtatis medium peſti obnoxium, ſi accedāt alia incommoda 299.D
æſtiuis noctibus ſomnus paulo ante lucem ſuauiſſimus 108.F
æſtræum campus 203.G
æſtræum Pæoniæ urbs 336.G
æſtus maris, arbitrium moderandi naues adimit 216.A
æſtus refluxū naturalē ucto etiam aduātum Scipio deorum opem interpretatur. 193.D
ætas animum minuit 74.B
ætatis flos proſtitutus 235.I.236.B
ætatis maioris in regni ſucceſſione momentum 331.A
ætati immaturæ populus Romanus imperium arduum committit 186.H
in ætatem uenire. 356.A. uerſu 9.
ætnæ ignes 189.C
æthalia inſula 297.D
ætoliæ tumultus 307.D.308.E
ætoli Attalo regi ſummum gentis ſuæ magiſtratum deferunt 202.I
ætoli pacis concilium interturbant. 203.B
ætoli animos attollunt. 228.D. funduntur. 209.G.
ætoli belli Macedonici & pacis cauſa. 241.C.
ætoli ab Romano legato redarguuntur. 247.A
ætoli ab Romanis ſpem magis quàm auxilium capiunt. 249.H. à Senatu Romano inclementer accepti. 294.H. tanquam hoſtes dimiſſi 304.E
ætoli in Macedoniam tranſcendunt. 253.A.B.C.

ætoli ingenio inquieti. 263.K. 268.I. latrones. 269.C. uani & ingrati. 289.H. linguam tantum Græcorum habent, ſicut ſpeciem hominum, cætera barbari & monſtra 269.D
ætoli Romanos de Lacedæmone Nabidis in poteſtate relicta criminantur. 272.G
ætoli Romanis infeſti. 278.C. 282.E. 295.F
ætoli Romanis cauſam uictoriæ in Græcia præbuerunt 278.C.E
ætoli in umbilico Græciæ 279.E
ætoli ultro ſibi bellum inferentes. 286.H. 289.F.
ætoli Philippum uicere. 287.D
ætoli ſeſe dedunt 291.C
ætoli amphilochiam recipiunt 307.I
ætoli pacē à Romanis petūt. 308.I. 309.C
ætoli Perſeo magis quàm Romanis addicti. 352.B.
ætoli & Bœoti in exercitu Perſei 359.F
ætolorum amicitiam affectant Romani. 176.K. 187.H.K.
ætolorum ac Romanorum fœdus 187.K
ætolorum defectio à Philippo 188.B
ætolorum bellum aduerſus Acarnanes. 188.C.D
ætolorum & Philippi Macedonis bellum. 203.A
ætolorum ferocia 203.A. 272.H
ætolorum concilium 187.H. 209.B
ætolorum in hoſtico negligentia ac clades. 248.H.I
ætolorum clades 249.A
ætolorum prætor Phaneas quæ repetat à Philippo 257.G
ætolorum obmurmuratio in publica Græciæ pace 261.F
ætolorum animi ab Romana ſocietate alienati. 262.D. 264.I. eorundem furor aduerſus Romanos 282.G.
ætolorum audax conſilium. Ibidem.
ætolorum Alexameni ſtipatorum cædes. 283.D.
ætolorum uana promiſſa. 289.C. pertinacia. 290.G.H.I.
ætolorū legatio ad Acilium cōſulem. 291.G
ætolorum animi fracti. 291.H. deſperatio. 288.B. & dein.
ætolorum à Philippo rege crimina. 291.K
ætolorum principes tres & quadraginta in latomias à Romanis coniecti 295.D
ætolorum uexatio 295.K
ætolorum imprudentia in uenia erroris ſeu culpæ à Romanis petenda 304.E
ætolorum res 307.H
ætolorum metus à Romanis. Ibidem
ætolorum animi indomiti ac immutabiles. 308.K
ætolorum commotio unde fuerit 309.C
ætolorum pacis conditiones, Ibid.
ætolorum in ſe uerſus furor 349.D.G
ætolorum ſeditionis compoſitio 350.K
ætolorum criminatio 361.E
ætolorum cauſæ exitus 384.K
ætolis plus abſtulit Philippus ſocius, quàm hoſtis 257.I
ætolis iratus T. Quintius 292.F
aduerſus ætolos bellum decernitur 304.G
ætolos Philippus quibus uult cōditionibus adigit 223.G
ætolos Philippus ad petendam pacem compellit 292.C
affinis noxa 322.I
afri & Numidæ, incertæ fidei ingenia. 242.E. 221.H.
afri leuium corporum homines. 113.D
africa prouincia P. Scipioni deſtinatur. 330.E
africæ prouinciæ cura apud Romanos. 230.I
africæ prouinciæ difficultas 219.A
africanæ lxiij. ludis circenſibus exhibitæ. 370.K
africani cognomen unde natum 240.K
africum bellum 235.I
Africi belli difficultas 219.A
africam prouinciam ſibi decerni Cn. Lentulus Cos. optat 239.G
africam P. Scipio affectat 212.F.G
agamennonia claſſis 384.D
agaſſa urbs Romanis deditur 369.A
agaſſæ inſula direpta 384.A
agathocles Syracuſanus tranſgreſſione in africam, bellum à Sicilia auertit 219.I
agatirna Siciliæ 198.A
agatirnæ incolæ, colluuies hominū. 192.A
agema, ala mille equitum 290.B
agema legio 333.B
agema perſei 247.D
ageſimbrotus Orei præfectus 249.H
ageſimbrotus præfectus claſſis Rhodiæ. 240.I.
ageſipolis Lacedæmonius exul 257.E
ageſipolis Rhodij uerba de bello Macedonico 378.K
agere conditiones pacis 312.G
agere ictum 362.A
ager bene meritis de republica aſſignabatur 187.C. 250.D.K
ager Campanus diuiſus. 273.B
ager in quo caſtra annibal habebat urbem obſidens, nihilo minoris Romæ publice emptus. 184.E
ager populo diuiſus 28.C
ager ſacer. 315.F
ager ueteranis militibus aſſignatus 241.F
agri amiſſi indignatio apud Latinos. 92.E.
agri cultor 337.F
agri diuiſi inuidia. 11.C. 11.H. 23.A. 23.B.C 72.F.
de agri finibus contentio inter Carthaginienſes & Maſaniſſam 335.D
agri Liguſtici & Gallici diuiſio. 350.H
agri publici à priuatis diſterminatio in Cāpania 350.C
agri Romani terminus, Italia 196.A
agri uiritim diuidendi fax 258.F
ex agro accerſitus Romā dictator L. Quintius Cincinnatus 33.H
agrorum modus præſcriptus. 76.I. Eius exceſſus multatus 82.G
agros Romani bello non habitabant. 211.B
agraria lex. 23.G. 69.K. tribunitium uenenum 25.H
agrariæ legis author tribunus plebis Tib. pontificius 23.H
agrariæ legis deſiderium 27.G
agrariæ legis dulcedo. 23.C.D. mentio. 28.B. promulgatio. 23.B. 59.D. ſtimuli. 26.A tumultus. 27.E. 52.F. 53.F. 54.D.E. 69.K. 71.D.
agreſtium terror 28.F
aglaſpides 376.D
agminis ducendi ſolertia, & locorū capiendorum ualebat Philopœmen. 281.C.
agnus biceps cum quinq; pedibus. 256.H cum duobus capitibus. 252.C. cum ſuillo capite. 243.C. cum ubere lactanti natus. 295.G. idem mas & fœmina. 210.K.
agni mactandi in ſponſionibus militaribus ritus 244.A
agraonitæ Illyrici 384.A
agrianes populi 359.E
agrianes propugnatores Caſſandreæ 369.I
agriani ſuperati 259.D.E
agrigentinum bellum. 181.E
agrigentum Himilco recipit 167.E
agrigentum Romanis proditur 191.E
agrippa Furius cos. 41.K
agrippa Menenius. 46.B. Lanatus. 46.F. 52.K. 53.F.
agrippa Tyberini filius 2.A
aggredienda non eſſe quæ efficere non poſſis 163.K
aharna oppidum 117.B
aius locutius deus 67.F
ala ſacra 361.A. 362.G
alabanda oppidum 372.K
alabandorum legati ad Cn. Manlium Volſonem cos. 309.H
alabandenſium erga Romanos obſeruatio. 364.B
alander fl. 311.A
alarij equitēs 339.I
alatrinates Hernici 335.C
alba Latini filius 2.A
alba longa ab Aſcanio condita 1.A
alba oppidum à Lauinio ortum 6.A
alba deſeritur ac diruitur 7.H. 185.D
alba, romana colonia 197.C. 224.E
albæ reges omnes Syluij cognominati. 2.A
Albana arx 105.I
albana ſacra 8.B.C
albani in Romanorum imperium cedunt. 6.I.
albani lacus prodigium 60.A
albani montis ſacra 68.A
albani Romam traducti 341.A
in Albano monte triūphandi ritus ſine pu-

blica authoritate 260.C.353.H
albanorum ac Romanorum bellum 6.A
albanorum principes in patres lecti 7.K
albanorum ſtirps, Romani 6.A
albij, Caleni & Atrij Vmbri exitus 215.I
albingauni Ligures 244.G
albis equis uehendi magnificentia 61.I. 160.G
albo polire 341.I
albula, qui & Tyberis 2.A
album inueſtimentum petitionis cauſa ſumi uetatur 48.K
alce urbs in Celtiberia. 341. E. Romanis deditur ibid.F
alcibiades & Areus capitis dãnati 327.E abſoluti.328.A
alcon Saguntinus 125.B
alexamenus Aetolus Lacedæmonis capiendæ author. 282. I. Eius cædes ibidem. 283 D
alexander Acarnan relicto philippo Antiochum ſequutus. 279. E. Eius mors. 290.E
alexander Aetolorum princeps in Philippũ inuehitur. 257.G. Idem in Athenienſes & Romanos inuehitur 269.B
alexander Berræus homo nefarius 336.G
alexander Epiri rex 89.H.103.F
alexander Epirenſis Samnites & Lucanos bello uincit. 93.G. eius mors. 95.B.C.D
alexander magnus diuina ſtirpe natus creditus 89.H.186.G
alexandri magni mater Olympias 95.E
alexandri magni cum Romanis ducibus comparatio 103.C. & dein.
alexandri magni indoles 103.E
alexandri magni uitia. 103.F. preſtantia, ac uirtus 278.H. 380.a
alexandri magni copiæ 104.A
alexandria Aegypti conditur 95.A
alexandria Troas 283.A
alexandrinorum legatorum ſordes & abiectio 371.D
allatrare quenquam 319.A
allia fluuius 64.K
allia fluuius, & allienſis dies 75.D.E
allienſis clades. 64.K. 69.A. 172. A. 310.H.
allienſis clades uirtute compenſata 81.H
allienſi pugnæ, Cannenſis ſimilis 371.I
aliſe Samnitium urbs 95.F
alliſæ de Samnitibus captæ 108.G
alliſates ſubiguntur 109.F
Allobrogum ſitus 128.E
Allucius adoleſcens Celtiberorum princeps 194.E
alienæ inimicitiæ aut inuidiæ ſeruiendum non eſſe 329.A
alieni æris ſtimuli acerrimi 103.F
alienos ritus, mores, leges, ac linguam recipere nolunt Crotonienſes 160.D
alienis malis doceri, exemplum utiliſſimum 129.D
alienis oculis regi qui debeat impudenter, aliorum gubernationem ſuſcipere uelle. 187.F
alimne urbs 309.I
aliphera urbs 251.D
aliphera Megalopolitis redditur 110.A
alius ſuper alium. 330.D
almana urbs 372.I
alopeconneſum Philippus recipit 243.I
alorci Hiſpani ad Saguntinos in ultima rerum deſperatione oratio 125.C
alpes Gallos primùm tranſiſſe 128.E
alpes quindecim diebus ab annibale ſuperatæ 129.G
alpes Gallorum terminus 331.E
alpinarum gentium origo 64.C
alpium uia inacceſſa 64.D.128.A
alpium difficultas eleuatur 128.D
alpium horror. 128.H. earum tranſitus difficultas. Ibidem. I
amadocus dux Thracum à Philippo captus 327.D
amarinthis diana 283.F
ambarri Galli 64.D
ambigatus Celtarum Gallorum rex. 64.C
ambitionis minimæ homo 153.E
ambitus lex 82.E.335.I
ambo, pro ambos 340.K
ambracia oppidum. 253.F.293.E.308.A obſidetur. Ibid. an ui capta, 321.B.
ambraciæ ornamenta 309.B
ambracienſium eadem quæ & Aetolorum cauſa 316.G
ambracienſium querela de M. Aemylio. 316.E
ambraciẽſes Romanis ſe permittũt. 309.A
ambracienſes triumphati. 316. F.G. omnia ius reſtituta. Ibidem. G
ambracius ſinus 253.C.308.A
ambryſus urbs recepta 254.B
ameriola oppidum 9.I
aminander Athamanũ rex. 203.A.223.K Romanis conciliatur. 246.A. cum coniuge ac liberis regno ſuo excedit fugitans. 293.E.307.D. legatus à Quintio Cos. Romam proficiſcitur 258.D
aminander & Aetoli Anthiocho ſe iungunt 287.H
aminander pacem ab Romanis petit. 307. B.H.I.
aminãder Romanis ſe iũgit. 293.F. 309.A
aminandri honos à Quintio cõſule. 262.C
aminandri exilium ambraciæ 309.A
aminandri expeditiones 253.B.288.A
aminandri uxor Apamia 285.B
amici Perſei male multantur 384.K. & dein.
amicitia quibus rebus uioletur. 271.B
amicitiæ immortales, inimicitiæ mortales eſſe debent 341.A
amicitias regum ac ciuitatum trium fœderum genere aliquo ſanciri 275.B
amilcar, Annibalis pater. 123.C. Mars alter 124.H. à Romanis uictus. 130. D. Annibalem iureiurando adigit hoſtem Romani populi fore 279.B
amilcar Bomilcaris filius 159.E
amilcar Giſgonis filius Sempronio traditur. 132.D.
amilcar pœnus claſſem in Sardiniam traijcit. 196.D. nouo exercitu collecto præter omniũ ſpem graſſatur. 242.G. in triumphum traducitur 260.C
amilcar præfectus præſidij Locrenſis. 222.G.
amilcaris magni clades 168.I.257.B
amilcaris progenies inquieta 124.G
amilcaris mors 244.H
amiternum oppidum de Samnitibus recipiunt Romani 120.I
amnes perennes uelut areſacti 49.K
amœnitates ac uoluptates militibus fortibus fugiendæ 310.K
amoris impotentia. 37.I. 45.G. 199.A. 288.C
amoris ignaui exprobratio 289.G
amatori amata ſua nihil gratius 194.D
amphilochia ab Aetolis recipitur 308.K
amphilochus uates 371.I
amphipolis urbs 299.H.I
amphiſſa urbs Aetoliæ oppugnatur. 295.G.I.
amulius Numitorem fratrem regno pellit, ac interimit. 2.b. Eius mors. 2.E.
amnuarium promontorium 259.I
amuſitus Auſetanorum princeps ad Aſdrubalem profugit 134.F
anabura op. 310.D
anatis fl. 164.C
ancæ op. 136.F
anchorarum præciſio in metu. 218.F
ancilia 5.G.68.A.C
ancilium motus iter exercitus remoratur. 301.F
ancus Martius tertius Romanorũ rex 8.D
anci Martij regis filij tutoris fraude regno pulſi, iniuriã uindicare uolũt, eorũmq; facinus ac ſtratagema. 10.D. exilium. 10.F
ancona urbs 334.D
ancyra oppidum 312.D
andania oppidum 292.C
androcles præfectus claſſis Perſei 374.D
androgini ſexus inter marem ac fœminam ambiguo. 197.I.204.H.243.C
andronicus Macedo quidã populabundos Romanos ad Epheſum male excepit. 297 E. eius prudentia. 369.F. mors. 385.C
andronodorus Syracuſanus 164.B
andronodorus & Zoilus tutores Hieronymy Siciliæ regis 160.F
andronodori tutoris regij ambitio. 160. G. mors. 165.B
androſthenes præſidij Macedonici in Corintho dux. 141.H
andrus inſula 136.G.290.E.
anguis iubatus aureis maculis ſparſus. 348.D.365.F.
anguis prodigioſus 13.E
anguis quadrupes 345.I

anguis ſpecie cõſuetudinem cum nobilibus mulieribus Iupiter olim habere creditus. 186.G
angues in bello prelati 82.H
angues piſcium more laſciuientes 195.G
anguium portentum 174.I
anguſtiæ pugnantibus incõmode 272.C
anicius ex Macedonia in Italiam redit. 385.H
anicij de Illyriis uictoria. 374.C. *triumphus* 386.A
aniensis tribus 113.E
*animus Romanorum in utraque fortuna idem.*303.H.
*animus ſæpe alibi quàm corpus eſt.*199.H
animus uetuſta memorando antiquus fit. 365.F
animi ferocia ſimul cum corpore labante labaſcit 8.C.74.B
animi religione, ut corpora morbis, infeſtati. 49.K.286.B
animus uincitur, ubi cætera uinciũtur. 225.C
ad animum admittere 83.B
anitorgis oppidum Hiſpaniæ 179.C
annales funeſti 47.K
annalium familiæ cognomen unde natum. 340.G
annibal Carthaginienſium dux 123.B
annibal à præfectis præſidij Capuani acriter arguitur 184.H
annibal ab Italia ut abſtrahatur 219.C
annibal ad Antiochum perfugit 239.B. 264.I.
annibal admirandus 211.B
annibal adoleſcens nobilis 160.I
annibal altero oculo capitur 135.G
annibal anno toto quietus 211.B
annibal bello ſe uictum fatetur 238.G
annibal Carthaginem reuocatur 234.K
annibal Carthaginẽſibus inuiſus 275.H.I
annibal cladem ad Nolam accipit 151.I
annibal colloquium cum Scipione habet. 236.H.I
annibal commercio Villij Romani uilior Antiocho eſt factus 278.H
Annibal cum Scipione primum confligit. 131.E
*annibal curas & copias partitur.*126.G.H
annibal de Cumis fugatur 157.A
annibal domi à Romanis accuſatur concitandi Antiochi crimine 264.E
annibal dubitat an in Italiam ire pergat. 128.C
annibal è naui pugnans. 300.E.F.299.F *eius fuga.ibi.*
annibal exercitui ſuo ſpectaculum nouum exhibet 130.F
annibal & fama, & uiribus ſeneſcens. 221.K
Annibal & Marcellus pares 201.H
annibal exitum uitæ ſuæ proſpiciebat. 330.G
annibal Fabij artibus utitur 140.C
annibal fugatur 156.F
annibal Gallorum animos occupat 126.F
annibal Gallorum inſidiis petitur 135.B
annibal Herculi uota exoluit 126.G
annibal imperator primum ſalutatus. 123.E
annibal incolumi exercitu ex Italia in Africam traiicit 236.B
annibal in femore uulneratur 124.B
annibal in Hiſpaniam mittitur 123.F
annibal iracundus erat 149.G
annibal magnam militum partem in traijciendis Alpibus amiſit 206.F
annibal Marcellum cos. fugit 195.C
annibal, maximus Romanis terror 287.F
annibal, natus hoſtis Romanorum 278.E
annibal non à Romanis, ſed à Senatu Carthaginienſi uictus 234.K
annibal non contemnendus 218.H
annibal nouennis aduerſus Romanos odiũ iurat & hoſtilitatem 123.C.278.B
annibal nouennis domo profectus 238.K
annibal nunquam ullum erratum obiectorum ſibi ducum temere abire permiſit. 161.C
annibal obſidionem Romæ ſoluit 184.F
annibal odio Romanis erat 218.A
*annibal pacis uelut conditiones Scipioni proponit.*237.B
annibal prætor 264.C
annibal qua aſtutia auaritiam ſuam texerit 169.H
annibal quà tranſierit Alpes 129.H
annibal quàm cito in Italiam uenerit. 125.F
annibal quatuordecim annos in Italia fuit. 241.C
annibal quinto menſe à Carthagine noua in Italiam uenit 242.E
annibal rerum ſuarum monumentum Punicis literis inſculptum, aram Iunoni Laciniæ dedicat 220.K
annibal rerum urbanarum inſolens, belli peritus 238.K
annibal Romam caput belli petere pergit. 183.G.& *dein.*
annibal Romanorum legatos non admittit 124.E
annibal Romanis cunctationem opprobrat 137.G
annibal Romanis portis obequitat 184.D
annibal Romanos captiuos multos Græcis uendidit 270.G
annibal ſauciatur 124.C.133.H
annibal ſe deprædicat 130.K
annibal ſenex in patriam reuerſus, unde puer egreſſus erat 237.A
annibal ſibi in primis conſulit in fœderibus cum populis ad ſe deficientibus ſanciendis 156.A
annibal ſimul & Romani copiis in aciem pro Roma eductis, imbre pugnare prohibentur 184.E
annibal ſua fraude captus 202.E
annibal tanquam furia ac fax belli 124.H
annibal Tarentinis admirabilis 173.F
annibal ter Romanos uicerat, quum Philippus Macedonum rex ad eum legatos mitteret 155.K
annibal trãſitus quoſdã precio emit. 154.F
annibal 36. anno poſtquam Carthagine profectus eſt, eò reuocatus 238.F
annibal ubi ſit, ibi caput belli eſſe 219.G
annibal ubi ſit, pacem ibi Romanis eſſe non poſſe 303.H
annibal uelut obſeſſus 251.E
Annibal uictus et Scipio uictor iterũ cõmittuntur Antiochi bello 294.I.295.A
annibal uicere ſciebat, nõ uictoria uti 145.G
annibal uires ſuas omneis in unũ contrahit. 208.A
annibal uix pubes militiæ aſſueſcit 123.E
annibal urbem obſidens, tabernas argentarias quæ Romæ in foro erant, in caſtris ſuis uendit 184.E
annibal unus intolerandus Italiæ hoſtis. 154.G
annibal uno prælio aduerſo ictus, timidior factus 299.G
annibalis à Tarento capto ad populum concio 173.B
*annibalis acies aduerſus Scipionem.*237.K
annibalis ad Scipionem oratio 237.A
annibalis aduerſus Romanos indignatio. 129.K
annibalis agmen 129.B
*annibalis animus in auaritiam & crudelitatem præceps.*191.A.*in diuerſa diſtractus.* 182.I.K
annibalis anguſtiæ 144.K
annibalis ãxietas de Capua perdita 191.A
annibalis apud Antiochũ regem precium. 275.F.*cõtẽptus.*279.F.*cõciliatio.ibid.*D
annibalis artes, fraus, aſtutia & inſidiæ. 129.B.160.A.201.H.264.F.
annibalis actus in eliciendo ad pugnã Fabio dictatore 137.H
annibalis aſtutia in inuidia Fabio conflanda 140.B
*annibalis auaritia et crudel.*147.C.169.H
annibalis aſtutia in militum animis ſibi cõciliandis 123.H.127.A
annibalis authoritas 124.G
annibalis clades. 163.D. 183.C. 198.I. 205.E.230.A
annibalis clementia in captiuos Italici nominis 158.D
annibalis comitas, ac policita 150.B
annibalis conditio in Italia 143.C
annibalis conuiuium apud Campanos, ipſi periculoſum 149.I
annibalis copiæ Iberum traiectæ 126.K
annibalis copiæ in Italiã trãſgreſſæ. 129.H
annibalis copiæ aduerſus Flaminiũ 135.E
*annibalis copiæ 150. millia hominũ.*124.C
annibalis criminatio in Senatu Carthaginienſi 124.H
annibalis crudelitas 169.H
annibalis cum Scipione primùm in congreſ-

ſu Italiæ dimicaturi concio ad milites ſuos 130.G
annibalis de ſe iudiciũ. 130.K. 135.d. 166.c
annibalis de ſe purgatio apud Antiochum. 279.F
annibalis deſiderium apud Carthaginienſes. 232.C
annibalis eleuatio per Thoantem Aetolum apud Anthiochum regem 284.C.D
annibalis errata 152.E
annibalis & Verminæ Syphacis filij uictorum nuncium Romæ apertum 239.F
annibalis ex Italia depellẽdi gloria 218.G
annibalis exercitus malis indomitus, luxuria emollitur 152.D
annibalis exilium 319.B
annibalis fama Romæ 130.A
annibalis fauor in ſenatu Carthaginienſi. 124.H
annibalis fratres ambo cæſi 237.C
annibalis fraus 183.C
annibalis fraus in adulterinis literis confingendis 199.F
annibalis fuga ac clades 126.K. 238.E
annibalis fuga è Carthagine 264.F.G
annibalis humanitas erga ſeminecem hoſtem 151.E
annibalis iamiam uenenum hauſturi uerba 230.H
annibalis in acie inſtruenda peritia 238.F
annibalis in Africam appulſus 226.A
annibalis in Italiam iter 128.E.F
annibalis indoles 123.F.G
annibalis inopia 131.K. 141.K. 143.H
annibalis inſidiæ detectæ 144.a
annibalis introitus in Capuam celebritas. 149.G
annibalis Italia decedentis execrationes. 235.A
annibalis iter in Alpibus 241.D
annibalis iudicium de optimo imperatore. 278.H
annibalis iudicium Romani magni ſecuti. 197.I
annibalis legati ad Philippũ Macedonum regem 156.A
annibalis militum cũctatio in ingreſſu Italiæ 128.A
annibabis modeſtia in agro Tarentino 164 B.
annibalis opprobria aduerſus Romanos. 158.G
annibalis oratio de bello ab Antiocho ſuſcipiendo 287.C
annibalis perfidia 130.D. 133.H. 136.E
annibalis periculũ ac timor, & fuga. 222.I
annibalis peritia & exercitatio militaris. 236.F eius res claræ. Ibidem.
annibalis pollicita militibus 131.C
annibalis patientia inuincibilis 135.G
annibalis præſens animus 173.F
annibalis prouidentia 295.H. 293.I
annibalis prudentiam ſero agnoſcit Antiochus 289.C
annibalis riſus in publica Carthaginiẽſium mœſtitia reprehenſus, eiuſq; ea de re reſponſum 240.F
annibalis Roma diſcedentis iter. 284.F
annibalis ſimulata benignitas erga captiuos ex Cannenſi clade. 146.I
annibalis ſolertia 207.A
annibalis ſpes tanta non erat, quanta ſucceſſit 219.I
annibalis ſpem de Roma potienda quæ minuerint 296.K
annibalis ſtratagema in facibus boum cornibus alligatis incendendis per nocturnas tenebras 138.G
annibalis tempora grauiſſima 153.D.E
annibalis tyrocinium 123.G
annibalis uires eleuantur 158.G
annibalis uultus formidabilis 150.a
annibalis terror apud Romanos 211.B
annibalis uiſum in quiete 126.I
annibali comperta omnia quæ apud Romanos agerentur 141.A
annibali paria non audere, Romanis indecorum 220.B
annibali reſiſtunt 570. milites Caſilini. 152.H
annibali tradendi Tarenti fraus 172.G
annibalem accuſant Carthaginenſes apud Scipionem. 234.A
annibalem culpãt Carthaginẽſes 235.C.E
annibalem. reiterãdo calide uiolãdo fraudantes, rei 163.E.F
annibalem prius Italia exigendum cenſet Fabius Cunctator, quàm bellum in Africam portandum 218.G.H
annibalem ſibi dedi ab Antiocho Romani petunt 303.I. 315.E
annibalem ſuum Romani habent, Annibalis dictum de Fabio. 199.E
de Annibale Romanis dedendo conſultatio 124.H
cum Annibale iuſtam pugnam detrectant Romani 141.K
annibales pene duo in Italia, ipſe & Amilcar 206.D
annibalis mors 330.G.I. 331.G.I Vide Hannibal
anno. Vide Hanno
annonæ caritas 34.F. 113.H
annonæ caritatem fames excipiens 21.G.
annonæ compreſſæ damnati frumentarij. 314.F
annonæ cura 16:E
annonæ uilitas 236.B. 239.C. 250.F
annonæ uilitas in hominum frequentiſſimo conuentu ex Europa & Aſia 385.F
anni principium olim erat calendis Sextilibus 29.D
anno ſextodecimo poſt punica bella pax Italiæ reddita 235.C
anno uno Roma ex ruinis refecta 69.H
annorum limitatio in magiſtratus petituris quando primùm facta 340.G
annorum numeri indices claui apud Volſinios 79.G
annuo ſtipendio annua etiam opera reſpõdeat 57.D
annis quadraginta & ſex minores nomina militiæ dare cogebantur 365.H
annis tredecim Carthaginienſes in Hiſpania tumultuati. 212.E
anniuerſarium Cereris ſacrum Cannenſi clade intermiſſum 146.F
annuli aurei & phaleræ à nobilibus poſitæ præ indignatione promotionis plebeiorum 111.C
annuli ſignatorij ducis ab hoſte capti in fraudem abuſus 202.D
annulorum aureorũ modus qui Romanis detracti ſunt in Cannenſi pugna 150.F
annulorum aureorum poſitio, & ueſtis mutatio. 366.B
annulos geſtare quibus permiſſum eſſet Romæ 150.F
anquirere pecunia, capite 182.G
anquiſitio capitis in pecuniariam mulctam uerſa 25.I
anſeres Iunoni ſacri in capitolio 66.K
anſerũ clangore ſeruatum capitoliũ. Ibid.
ex ante ad V. Idus octobris 8.K
antemnates populi 3.G
antemnates uicti, & in ſocietatem à Romanis accepti 3.H
antenor claſsis Perſei præfectus 373.C.D
antenor Troianus 1.F
antenoris præfecti claſsis Perſei fuga. 380.A
antenoris recepti crimine Antiſſa urbs euerſa. 385.B. 385.C
antepilani in militia 91.B
anticyra urbs. 188.D. capitur. Ibidem.E
anticyra Phocidis capta 254.B
antigonea urbs 358.D
antigoniæ fauces 251.E
antigonus Echecratis filius, Philippi regis amicus. 342.C. eius mors 344.B
antigonus Macedoniæ rex 255.B. 270.A
antigoni regis præclarum præceptũ 336.B
antimachi alæ ſacræ præfecti mors 362.G
antinoi & Theodoti Paſſaronenſium metus ab Romanis 383.I.K
antiochus à Romanis obiurgatur 263.B & uiciſſim Romani ab Antiocho. Ibi. C
antiochus aduerſus Romanos ſolicitatur. 278.E. 279.E. 372.D.
antiochus Aegypto excedit 380.H
antiochus ad liberandam Græciam accerſitus 282.F
antiochus amore capitur 288.B
antiochus Aſiam aduerſus Romanos munit 293.I
anthiochus Attali regnum infeſtat 252.B
antiochus de morte filij ſui Antiochi ſuſpectus 278.I
antiochus de pace cũ Romanis agere uult. 298.D.E. 301.F. 303.G
antiochus pacem omnibus modis ab Romanis optat 304.A

antiochus & Aetoli Romanis ſuſpecti. 263.I.
antiochus in Europã tranſgreditur. 272.K.
antiochus ſocius & amicus pop. Romani. 152.B. Romanis ſuſpectus. 260.K
antiochus Syriæ rex Alexandriam obſidẽs. 371.D
antiochus Syriæ rex Philippo Macedoni fœderatus. 243.F
antiochus rex uirga circumſcribitur à Popilio legato Rom. 380.F
antiochus triumphatus. 304.A
antiochi bello parta Romanis. 316.E
antiochi cõſilium Demetriade de bello cum Romanis gerendo. 287.B
antiochi copiarum iactatio 285.B.C
antiochi de pecunia inquiſitio. 319.A.B
antiochi deiectus animus. 289.E
antiochi exercitus diſpoſitio aduerſus Romanos. 302.F.G.I
antiochi munitio aduerſus Romanos. 296, C. 302.C
antiochi ocium ac ſecuritas. 295.H
antiochi regis molimina. 355.A. motus. 262.I. 298.D
antiochi regis conatus. 262.I
antiochi cauſa coram legatis Rom. diſceptatur. 279.B
antiochi clades. 290.C. 302.D. 303.E.F
antiochi clades maritima à tẽpeſtate. 263.D
antiochi copiæ nauales aduerſus Romanos. 284.E
antiochi de copiis ſuis & uiribus iactatio, 284.F
antiochi de pace ab Romanis de impetranda ſpes quibus in rebus fuerit. 301.H
antiochi dominium quàm uaſtum fuerit. 320.A
antiochi exercitus à Romanis militibus contemptus. 302.E
de antiochi exercitu manubiæ, præda & ſpolia quanta fuerint. 304.A.B
antiochi regis expeditiones. 259.F.G.I
antiochi filia Ptolemæo Aegypti regi nubit. 278.F
antiochi filij Ardues ac Mithridates. 259.G.
antiochi filij mors. 256.E
antiochi humanitas erga filium P. Cornelij Scipionis captiuum. 301.G
antiochi in Thermopylis acies. 290.A
antiochi infida pax. 271.E
antiochi inopia & anguſtiæ. 285.E
antiochi regis legatio ad Romanos. 275.A. 380.I
antiochi legatorum in Senatu Rom. petitio 306.C
antiochi regis legatis à Romanis reſponſa 262.B
antiochi mollities. 289.G. molimina ad bellum. 284.B
antiochi obſeruatio mandatorum Romanorum. 256.E
antiochi perplexitas. 299.K. pænitẽtia & reſipiſcentia. 289.G
antiochi proſperitas belli initio. 285.K. & dein. 287.L.K.
antiochi regis ſimulatio aduerſus Ptolemæũ 380.D
antiocho pacis conditiones dicuntur. 303.H
antiocho in amicitiam Rom. recipiendo leges dicuntur. 275.B
antiocho pax à Senatu negatur, 298.E. pax datur. 306.C. 315.B
antiocho ſe iungit Annibal. 264.I.
antiocho regi Antiochi regis filio ſocietas cũ Romanis innouatur. 351.A
antiochum & Ptolemæum inuicem bellantes dirimunt Romani. 263.B
cum Antiocho nouum bellum inſtauratur. 293.B
antipatria urbs diruitur & incenditur. 245.I
antipater filius fratris Antiochi. 302.K aſiaticæ oræ ad Helleſpontum præfectus. 310.C
antipater princeps legationis Antiochi ad Senatum Rom. 306.C
antipatri præfecti Perſei mors. 362.H
antiſſa Leſbi urbs diruta. 385.B
antiũ colonia deducta. 27.H. 28.C. 28.H
antium ex Volſcis captum. 92.H
antij oppidi deditio. 28.B
antiates aduerſum Romanos inſurgunt. 55.D.G
antiates Romanis ſe dedunt 76.D
antiates Volſci fuſi. 21.E.F
antiatum & Latinorum ſeditio. 76.D
antiatium hoſtilis aduerſus Romanos animus. 85.B. 92.D
antiatũ nauibus roſtra in foro facta. 93.A
antiatibus mari interdicitur. 93.A
antiatibus patroni legibus ſtatuendis à Romanis dati. 104.D
anxur colonia miſſa. 94.F
anxur, nunc Tarracinæ. 56.A. eius direptio, ibid. B. 59.G. eò colonia miſſa. 94.F
anxuris ſitus. 59.E
anxure ceditur præſidiũ Romanum. 58.E
aous amnis. 251.E
aoum ad amnem pugnæ difficultas. 317.K
apamea urbs, 278.L. 303.F. 309.H
apelles & Philocles necis Demetrij executores. 342.D
apellis mors. 350.I
apennini tranſitus quàm difficilis Annibali fuerit. 133.I. 135.B
aperantia urbs recipitur 292.F. 307.I
aperantij Perſeo ſociantur 367.D
apum examinus prodigium. 131.D. 161.K. 201.D
aphir rex profugus. 276.A
aphrodiſias caſtellum. 259.I
aphrodiſias Crene capitur 299.B
Apparatus bellicus Carthaginis nouæ. 306.B
apparatus claſsis in Africã à Scipione traiciendæ 220.E
apparere Cõſulibus lictores XXIIII. 26.D
apparitores unde ſint ſumpti. 3.A
appendix belli 109.H
appendices Olcadum & Vaccæorum. 123.I
appiæ uiæ municipia. 183.I
appiolæ oppidum ui captum. 9.D
appiorum pernicacia. 107.E
appius Clauſus, qui idem & Claudius, Sabinus, Romam transfugit. 18.F. 112.K
ap. Claudius Appij F. Cos. 18.I. 26.F. urbis præfectus. 51.C
ap. Claudius Cos. cum L. Volumnio plebeio homine. 114.H
ap. Claudius cõſul primus bellum Carthaginenſibus intulit. 241.B
appius Claudius Craſſus Cos. 84.D
ap. Claudius Craſſus nepos patriciam dignitatem propugnat. 78.B
ap. Claudius Craſſus trib. mil. 56.G
appius Claudius dictator dictus. 80.D
ap. Claudius in carcerem coniectus. 40.B
ap. Claudius interrex. 113.H
ap. Claudius nepos tribunis coercendis uelut unus par. 57.A
ap. Claudius decemuir. 34.K. pr. 116.F
ap. Claudius prætor Siciliam adminiſtrat. 160.I
ap. Claudius Pulcher COS. 171.A. 324.F prætor. 153.F. trib. mil. 145.I. 258.A
appius Claudius unde cæcus factus. 106.F
appij Claudij ingenium. 19.D. 20.A.B.C. 39.D
appij Clau. ambitio inter plebeios. 35.C.D
appij Claudij cenſoris ferocia. 107.D
appij Claudij cenſura, et alia opera. 106.D
appij Claudij conſilium de tribunitia poteſtate. 23.H
app. Claudij ferocia 27.E.F. ſuperbia 115.F
appij Claudij imp. uulnus impetum Romanorum remoratur. 183.C
appij Claudij in media pugna uotũ. 115.I
appij Claudij inſectatio. 26.G
appij Claudij libido. 37.A.B. & dein.
appij Claudij nepotis aſtutia, 53.G
appij prænomine Claudij ingenium ſubito mutatum. 34.K
app. Claud. prudẽtia. 350.K. ſæuitia. 26.K
ap. Claudij Pulchri uirtus aduerſus Ligures 226.H.
appio Claudio dies dicta. 27.B
appio Claudio reo, gens omnis Claudia ueſtem mutauit. 73.D
appij Claudij mors. 27.E. eiuſque laus funebris. Ibi. & 40.D. 84.G
appius Herdonius Sabinus. 31.D.E. Eius mors. 32.A
apolecti (ita enim legendum) delecti Aetolorum. 170.B. 291.H
apollo Cumanus lachrymans. 365.F
apollo delphicus læta Romanis pollicetur. 223.E
apollinis Delphici oraculum. 13.E.F. 156.E
apollo medicus 341.F
apollo zerynthius 316.A
apollinis ædes dedicata 49.H. 83.G

apollinis ager redemptus. 258.K
apollinis aureum donum ex decima prædæ Veientanæ ut conflatum ſit. 62.D
apollinis oraculum 309.G.H
apollinis promontorium. 235.H
apollini ut ſacrificaretur. 173.I
apollinare ſacrum 112.I
apollinaris Circus. 41.E
apollinares ludi prædiciũtur. 173.H. quando primùm facti. 201.D
apollinares ludi facti. 187.G.197.I.239.C
apollonia urbs. 210.B.248.F.
apolloniatæ à Philippo rege Macedonum obſidẽtur. 168.F.G. eorum ager uaſtatur. 223.I
apolloniatæ ſe bellicis munimentis de hoſtico inſtruunt. 168.H
apolloniatarum auxilia Romanis aduerſus Perſea. 360.F
apollonidis Syracuſani nobilis concio in Syracuſarum tumultu. 165.I.K
apuani Ligures domiti. 208.A.340.A
apologus Menenij Agrippæ de uentre & ceteris humani corporis partibus. 21.D
aporidos come. 310.D
appulum bellum. 98.D
appuli ad Pœnos deficiunt. 150.F
appuli fuſi. 114.G
apulia perdomita. 104.D
apuliæ motus. 160.D
apſus fl. 245.I
apuleius Panſa cos. 112.E
aqua Albana cruenta fluens. 197.H
aqua ex flumine Loracinæ Antium deducta. 363.I
aqua in plauſtris exercitum ſequens. 372.A
aqua oppido obſeſſo abſciſſa. 346.D
aqua publica in priuatum auerſa, adempta. 229.E
aqua V. & XL. dierum in nauibus impoſita in Africam cum Scipione traiecturis. 227.C.D
aquæ calidæ fonte manantes. 141.G
aquæ in urbem adducendæ ſe obiicit M. Licinius Craſſus. 341.I
aquarum intemperies annonã urget. 34.F
aquarum inundatio. 236.B.239.C.277.G 280.A.313.C
aquarum penuria. 49.K
aquationis ergò pugna. 281.D.E
aquilæ mirum prodigiũ in Lucumone. 8. A
aquileia colonia deducta. 331.F.337.A. 338.D
aquileienſium colonia infirma. 363.C
aquilij fratres. 15.C
aquilo in ſeptentrionem uerſus. 297.C
aquilonia Sãnitium. 120.F. cõburitur. 122.B
aquitaniam ſibi ſubigit Annibal. 126.K
ara Herculis maxima. 2.I.106.D
ara mirabilis, cuius cinerem nullus uentus mouent. 160.C
arabes camelis uecti, gladiis prælongis armati. 190.D
arachthus fluuius. 367.C
aradij & Sidetæ pop. 285.D
araris ac Rhodani commiſſio. 128.E
aratorum patris ac filij cædes. 255.B
arbiter factus Annibal æquũ iudicat. 128.F
arbor felix. 62.B
arbor quercus uice delũ appellata. 33.F
arbores hyeme deuſtæ. 340.H
arborem qui ſerat, fructum ex ea eſſe debere. 116.I
arborum male præciſarum lapſu obrutus Rom. exercitus. 153.H
arcades, rerum naualium imperiti. 168.B
arcæ lapideæ ex alta terra effoſſæ. 337.F
arcani celandi religio. 120.F
arcana regum per regios ſatellites facilè produntur. 272.A
arcanorum expiſcandorum fraus. 336.C
archidamus Aetolorũ dux. 251.C.367.C
archidami Aetolorum legati ab Achæis poſtulata. 285.D
archimedis Syracuſani mathematici induſtria admirabilis. 167.A.B. & dein. Eius infelix exitus. 179.A. & dein.
archippus Arginorum dux. 272.F
arcis Tarentinæ fortitudo. 173.E
arcis Tarpeiæ proditio. 3.I
arcem aut capitolium nemo habitare Romæ permiſſus poſt Manliũ capitol. 73.G.
archo matrona nobilis calamitoſa. 332.C
arconis Xenarchi prætoris fratris oratio. 348.I
arcus interdiu ſereno cælo ſuper ædem Saturni in foro extendi uiſus. 348.D
ardea Romana colonia. 197.C.224.E
ardea Rutulorum urbs. 13.G.124.B
ardeatium defectio. 43.H.45.E.45.G
ardeatium cuſtos Camillus exul. 66.C
ardeatium legatio de iniuria. 45.B
ardor militum refrigeſcere non ſinendus. 302.E
ardues Antiochi filius. 259.G
arduorum locorum præſidia. 311.E
arethon amnis. 307.K
arethuſa fons. 178.G.H
areus & Alcibiades capitis dãnati. 327.B abſoluti. 328.A
argei, ſacrorum faciendorum loca. 5.I
argentariæ nouæ apud Romanos. 341.I
argentanum Brutiorum op. 234.K
argentea uaſa in cella Iouis. 116.H
argentum bigatum. 262.I
argentum in Oringenſi agro Hiſpaniæ foditur. 208.G
argentum nondum ſignatum. 56.D
argenti ab Antiocho Romanis pendendi ſumma. 315.D
argenti in aurum commutati in penſione Aetolorum, proportio. 309.D
argenti ſpargendi ad ineſcandũ aſtus. 143.I
pro Argenteis decem unus aureus. 309.D
argi in poteſtate Philippi. 256.C. in poteſtate Nabidis. 269.A
argi in tutela Iunonis. 269.C
argorum nobilitas. 242.B
ab Argis bellum in Nabidem conuertitur. 269.G
argis oriundi Macedoniæ reges. 203. A.B. 255.F
argiui Spartanum præſidium expellunt. 272.F
arginorum proditio. 256.A
arginorũ uiri ſpoliati à Nabide, fœminæ ab illius uxore. 258.K. & dein.
Arginis libertas per Romanos reſtituta. 272.G
argithea urbs Athamaniæ caput. 307.D
argos Amphilochium. 309.B
argos Romanis cedit Nabis. 271.C
argyraſpides Antiochi milites. 302.I
ariarates Cappadociæ rex. 301.A. pecunia noxam ſuam Romanis luit. 314.I. à Romanis in amicitiam accipitur. 315.E. in ſocietatem Eumenis ſe innectit Macedonico bello. 355.A
ariaratis regis filius puer Romam adducitur. 127.A
aricia oppugnata. 17.F
aricini fuſi. ibidem
aricini in ciuitatem accepti. 92.K
aricini inter hoſtes Romanos. 92.G
aricinorũ atque Ardeatium de finibus contentio ad Romanos diſceptatores defertur. 43.C
arietis fruſtratio. 362.A
ariminum, olim Gallia dicta. 217.I
ariminenſes, coloni Romani. 198.A
ariſthenus Achæorum pr. Romanorũ fautor. 254.D.E.F..269.E
ariſtheni prætoris Achæorũ inſectatio aduerſus Aetolos. 269.C
ariſtodemus Cumarũ tyrannus. 18.I.21.A
ariſtomachus Crotonenſis plebis princeps Pœnos Crotonis potentes efficere cupit. 160.B.G
ariſton tragicus actor. 165.A
ariſtonis cuiuſdam Tyrij, Annibalis nuncij aſtutia. 275.H.I
ariſtoteles præfectus regis Antiochi apud Chalcidenſes urbem deſerit. 290.F
arma capere niſi Romanorum permiſſu nõ licebat Romanorum ſociis. 20.G
arma de publico dabantur. 31.D.146.H
arma & equitum ceteráque militiæ inſtrumenta tradunt Siculi qui cum Scipione militare detrectant. 221.B
arma & ſigna militibus ſuppeditabant Romani. 156.F
arma ferre potentes omnes milites conſcripti. 29.A
arma foris quàm domi potentiora. 220.H
arma Gallorum deuictorum uno in cumulo concremata. 312.D
arma grauitate fugam impedientia. 303.E
arma Hiſpanis omnibus cis Iberum Cato adimit. 268.C
arma hoſtium lecta Vulcano conſecrata. 346.E
arma Liguribus adempta. 320. G. Cenomanus

manis item.ibid.G
arma Macedonum deuictorum in unum aceruum congeſta,combuſta. 385.F
arma qui prior tutuliſſet, ab eo iniuria orta. 252.F
arma ſacra de tholo detracta in patriæ propugnatione. 164.D
arma ſingularum claſſium. 10.H
arma ſponte crepitum facientia. 169.G
armorũ ac bellorũ cauſa aliis alia. 306.A
armorum ademptorum Gallis indignatio. 331.D
armorum ademptorum indignitas. 668.C
armorum captiuorum ſplendor & opulentia. 221.E.F
armorum hoſtiliũ cõcrematio.96. F.311.C. 346.E
armamentarium Chalcidis incẽſum.245.A
armatarum legionum ſpectra. 162.A
armatura leuis promptiſſimum genus ad laceſſendum certamen. 368.C
armatus,us,ui.armorum genus ſeu ſpecies. 302.K
armatus tyrannus Nabis cum inermi conſule Rom.in colloquium uenit. 258.G
armes præfectus Punici præſidij in Carthagine noua. 194.B
armenes Nabidis tyranni filius in triumpho Quintij traductus. 274.D
in Armiluſtro pluuia lapidea. 204.F
arnienſis tribus. 70.A
arnus fluuius. 135.E
arpi Romanis commeatum parce ſuppeditant. 102.C
arpi Romanis reſtituuntur. 170.B
arpinates ciues Romani facti. 111.E
arpinum de Samnitibus captum. 110.H
arretini pacem à Romanis petunt. 120.C
arretinorum in fide uacillatio ut coercita. 201.E
arretium Hetruriæ. 108.G
arſia ſylua. 15.I
artes militares non eædem & imperatoriæ. 176.A
artatus amnis. 366.I
artena Volſcorum urbs capta. 55.F
artetarus Illyricus à Perſeo occiſus. 352.D
artifices improbi. 57.B
artifices ſecum plurimos habebat Scipio. 229.H
artona,latina urbs. 243.H
aruerni Galli.64.D.Aſdrubalem ſecuti. 205.B
arundinearum caſarum incenſio milites turbat. 281.A
aruns Cluſinus uinum Gallis primum inuexit. 64.A
aruns Porſenæ filius. 17.F
aruns Tarquinius. 11.D.eius mors.11.15.H
aruſpices,conſulunt Romani de bello cum Antiocho gerendo. 286.B
aruſpices omnes Hetruſci erant. 60.A
aruſpicum monita uſui ſunt. 199.B
Vide augures & auguria.
arx Corinthi mirabilis. 384.D
aſcanius Aeneæ filius. 1.H.2.B
aſclepiodotus Perſei dux. 368.A
aſcordus fluuius. 369.A
aſcuris palus. 367.I
aſdrubal,Amilcaris gener.23.C.Annibalis frater. 126.H
aſdrubal capitur. 157.G
aſdrubal circumſpectus. 206.K
aſdrubal cognomento caluus. 155.H
aſdrubalis Calui afflictatio in mari. 156.E
aſdrubal cum exercitu deletus. 211.C
aſdrubal cum Scipione confligere detrectat. 208.E
aſdrubal & Scipio eodem lecto apud Syphacem accumbunt. 212.H
aſdrubal Giſgonis,& Aſdrubal Amilcaris. 187.A
aſdrubal Giſgonis filius copias nouas colligit. 211.D
aſdrubal Giſgonis.F.filiam ſuam Syphaci elocat. 222.B
aſdrubal Giſgonis filius tertius Carthaginenſium dux. 168.I
aſdrubalis Giſgonis ſucceſſor Hãno. 208.B
aſdrubalis Giſgonis & Magonis conſilium ac deliberatio de Hiſpania tuenda,& bello mouendo. 200.G
aſdrubal Hœdus. 240.B
aſdrubal in ſaltu deprehenſus. 186.C
aſdrubal nouas copias in terram exponit. 157.F. rurſum nouas colligit. 211.D
aſdrubal Romanos cædit. 154.C
aſdrubalis aduerſus Romanos acies ordo. 154.H
Aſdrubalis aduerſus Scipiones copiæ.154.A
aſdrubalis apophthegma. 240.D
aſdrubalis Barchini clypeus. 181.C
aſdrubalis cædes. 293.B
aſdrubalis cum Cn.Scipione in Hiſpania pugna. 134.E.F
aſdrubalis cum Romanis conſulibus Liuio & Nerone pugna. 207.D
aſdrubalis & Romanorum fœdus. 123.D
aſdrubalis exercitus ad Auiorgin oppidũ. 179.C
aſdrubalis exercitus male à Scipione excipitur. 211.K
aſdrubalis fraus & aſtutia. 186.C.226.H
aſdrubalis fœda fuga.154.I.200.B.C.207 A.B.212.A.C.D.E.231.G
aſdrubalis gloria.206.D.E.D.nobilitas. 227.K
aſdrubalis tranſitus in Italiam.196.F.204 D.205.B.C.208.B.219.C
aſdrubalis nuncij & literæ ad Annibalem intercepti. 206.A.B
aſdrubalis uirtus,eiuſque laus. 207.E
aſdrubali occurrit Scipio. 192.C
aſdrubalẽ Hiſpani deſerere uolunt. 199.G
aſdrubalem ſibi Scipio dexteritate ſua conciliat. 212.I
aſdrubalis mors. 123.D.207.G
aſdrubali defuncto Hanno ſuccedit.208.B
aſena urbs capitur. 154.C
aſianæ rei deſcriptio. 208.B.C.& dein.
aſia exercitus Romanos emollit. 230.F
aſia in ſocietatem belli aduerſus Perſea ab Romanis ſolicitatur. 244.H
aſia omni quæ cis Taurũ montem eſt, Antiochus decedere iubetur. 303.H
aſia tota Romanis cedit. 389.K
aſiæ aditus Romanis patefactus per Eumenem. 301.F
aſiæ ciuitates liberæ factæ. 261.E.301.H
aſiæ ciuitates non perpetuo tenore ſemper ſub eiuſdem ditione fuerunt. 279.G
aſiæ ciuitates Romanis deduntur. 303.G. 389.K
aſiæ deuictæ nuncium Romam affertur. 305.A
aſiæ & Syriæ tumultus. 295.D
aſiæ ingenia. 310.H.383.A
aſiæ motus. 262.K.& dein.
aſiæ omnes populi Romam legatos mittũt. 304.A
aſiæ opes ſecum trahentes Romani domum repetunt. 315.G.H.& dein.
aſiæ opulentia.285.C.ubertas & amœnitas. 310.E.310.K
aſiæ uictoria ab Romanis in ipſa Aſia parta. 307.A
aſiam Galli inter ſe diuiſam uectigalem faciunt. 310.F
aſiam Philippus ſolicitat. 241.C
in Aſiam ab Aegypti regibus uocantur Romani. 295.D
in Aſiam tranſitu Romanis permiſſo, Aſiæ uelut poteſtas permiſſa. 302.A
de Aſia Romanos non quieturos Annibal prouidet. 291.H
aſiaticus dictus L.Cornelius Scipio.306.K
Eius uirtus. 320.A,B
aſiatici triumphi ſplendor. 307.A
aſiatico ab exercitu luxuria peregrina in urbem inuecta. 321.E
aſiatici græci,leue genus hominum. 289.G
aſiatici mitiſſimi. 310.H
aſianorum contemptus Romanis. 302.E
aſinus tripes. 353.G
aſnaus mons. 251.E
aſſiduitas in oculis hominũ obuerſandi, uelut contemptum ac ſatietatem magnorum uirorum facit, 277.F
aſylorum religio, 285.F
aſylum Romulus aperit, 3.A
aſopus fl. 290.H
aſpendiis pax data. 310.B
aſperunde dictus L.Trebonius. 41.I
aſſcripti Lacedæmonis ſerui à tyrannis,comprehenſi & uenditi. 314.E
aſſes uicenquini & ſemiſſes in millia æris ſoluti. 321.G
aſta oppidum capitur. 224.B
aſtapa urbs.218.D.fine præda militum ferro igniqúe abſumpta. 214.B
aſtij Thraces. 315.H
aſtragos caſtellum. 259.C

aſtronomicæ peritiæ utilitas. 375.F
aſtura fl. 92.G
aſtutia & auaritia Perſei regis aduerſus Gẽtium. 373.B
aſtutia obſtringendi populi. 288.F
atalanta inſula. 283.E
atellanæ unde inuentæ 79.F
athacum urbs. 247.E
athamanes deduntur. 288.I.K
athamania omnis in ditionem Philippi redigitur. 289.A.324.I
athamaniæ tumultus. 307.D.E.
athamanum poſtulata aduerſus Philippum 325.C
athamanum uirtus aduerſus Macedones. 307.H
athamanibus nonnulla oppida eripiuntur. 288.H
athanagiam in deditionem recipit Scipio. 134.F.
athenæus Attali frater. 309.G.H
athenæus idẽ Eumenis regis frater. 384.C
athenagoras Philippi regis præfectus. 246 A.249.B
athenagoras Philippi dux. 251.E
athenæum caſtellum. 307.F
athenarum celebritas. 384. D. periculum. 243.B.245.C. ſeditio. 285.G
athenienſes auxilium ſibi aduerſus Philippum petunt. 242.E
athenienſes literis ac uerbis bellum gerunt. 249.C.D
atheniẽſes Macedonibus finibus ſuis interdicunt. 348.F
athenienſes pro Aetolis apud cõſulem Ro. intercedunt. 295.I.309.A
athenienſes pro Romanis uerba in Panætolico conuentu habent. 282.D
athenienſes Rhodios ciuitate donãt. 243.H
athenienſes taxantur. 269.B
athenienſium clades. 241.E
atheniẽſium cum Philippo belli origo. 243. F.K.245.D.249.C.254.E
athenienſium erga Romanos gratitudo & beneuolentia. 269.B.364.B
athenienſiũ honos. 261.F. dignitas. 282.D. mores. 383.A
athenienſium inuidia aduerſus principes ſuos. 386.G
athenienſiũ in Siciliam tranſgreſſio. 219.H
athenienſium leges Romani ſibi deſcribendas curant. 34.H
athenienſium querimonia in Panætolio de Philippo rege. 246.E
athenienſium uexatio à Philippo, Romanos aduerſus illum excitat. 241.C
athenienſibus ſuppetias ferunt Attalus & Rhodij. 243.G.H
athletarũ primum certamen Romæ. 324.C & dein.
atho mons, qui & Aeneæ 384.K
atina & Calatia captæ. 218.C
atintanes Macedoni regi accedunt. 223.K
atinsania Macedoniæ regio. 384.K
atleſbis Thracum regulus. 249.C
atrace urbs. 288.A
atrium regium incenſum. 188.F
atrius Vmber, abominandi nominis dux. 215.D
attalis tribus. 243.H
attalus Aſiæ rex. 300.E.315.E
attalus & Sulpitius copias ſimul iungunt. 203.G
attalus, Eumenis frater, Romanorum amicus. 336.B.C. 280.E. in ſocietatem belli à cõſule Rom. accerſitur. 309.G. fratri ſuo non ſatis fidus. 352.K.381.K. illi conciliatur 382.B. Pergami obſidetur. 298.C
attalus rex fœderi Romanorum cum Philippo Macedone adſcriptus. 223.K
attalus rex populabundus. 209.B. Opuntios diripit. 209.G
attali ac Romanorum expeditiones. 249.E F.252.B
attali ceſſatio ĩ adiuuãdis Abydenis. 243.K
attali claſſis, uiginti quinqueremes. 253.G
attali conſtantia. 371.H
attali donũ Romanis, corona aurea. 256.E
attali & Rhodiorum cunctatio. 243.H
attali Eumenis patris commẽdatio. 305.D
attali fuga. 209.G.
attali iuuenis honos ac laus. 312.D
attali legati quæ repetant à Philippo. 257.F.K.
attali oppugnatio in Oreo urbe. 249.I
attali regis conatibus obſtat Philippus rex. 203.A
attali regis exceptio Athenis quàm feſtiua fuerit. 243.G
attali regis fortis animus aduerſus Gallos. 310.G
Attali regis munificentia erga Sicyonios. 258.K
attali regis querimonia de Antiocho apud Romanos. 252.B
attali regis mors. 259.K
attanes Turdetanorum regulus. 212.C
attellani liberi eſſe iuſſi. 190.D
attica terra. 289.D
atticæ terræ ſepulchra & templa magnifica. 245.I
atticæ leges Romam allatæ. 34.I
atticus ager ſterilis. 364.B
attilius prætor Lilybæi. 141.I
atys Albæ filius 2.A
auaritia & luxuria, diuerſa uitia. 665.F
auaritia in regibus turpis. 272.F.
auaritia magiſtratuum Romanorũ Hiſpaniam adminiſtrantium apud Senatũ defertur. 363.D
auaritiæ cæcitas. 67.I. pernicioſa. 283.D. 214.B
auaritiæ Romanorum calumniatio. 166.H
audacia conſilia nonnunquam magis placent. 180.I
audacia pauore tutior. 102.A
audacia nonnunquam prudens in exitu eſt 368.D
audena amnis. 347.G
audentiam facere. 366.B
audientiũ aures & animi ut ſunt, ita dicentium uerba plerunque accipi. 357.H
audito Machanidam refugiſſe. 209.I
auentinum milites Romani occupant. 38.F
auentinum Politorianis populis incolẽdum datum. 8.H
auentinum publicatur. 34.F
auentinus collis unde dictus. 2.A
auertere prædam. 296.D
auerni lacus. 162.F
aues addicere et admittere. 9.F.13.C.199.F
aues æſtiuæ. 57.H
aues nidos relinquentes. 195.G
auium obſeruatio in bello. 47.G.199.F
auferre uelut de ſpacio. 283.I
aufidena in Samnio à Romanis ui capitur. 113.K.
aufidus amnis. 144.C
auginus mons in Liguria. 320.G
auguralis artis aſſertio. 9.F
augurandi ritus. 5.C
augures primi de plebe. 113.C
augures religionis cuſtodes. 50.B
augures, ſacerdotes erant. 230.E
augurum authoritas. 45.B
augurum & pontificum numerus. 112.F
augurum habitus. 112.I
augurũ ſacerdotiũ unde manarit. 5.C.9.F
augurium capiunt Romulus & Remus in urbe condenda. 2.F
augurij obſeruatio in bello. 47.G
auguriorum ſtudioſi Celtæ. 64.C.
auguriorum uſus. 199.F
auguſti contemporaneus Liuius. 47.K
aulerci Galli. 64.D
aulis oppidum Antiocho aperitur. 285.K
aulidis portus. 384.D
a. Acilio ex Aetolia triumphus decernitur. 304 A
a. Bebij crimen, ac damnatio. 284.K
a. Bæculonij ſigniferi fortitudo. 344.I
a. Aelius Ligur conſul. 351.G
a. Aeternius Cos. 34.G. trib. pl. 41.H
a. Attilius Ro. claſſis præfectus in Græciam ad tuendos ſocios mittitur. 280.B. commeatum Antiochi intercipit. 290.E
a. Attilius Seranus pr. 277.I
a. Cornelius trib. mili. 76.A.77.A
a. Cornelius Aruina dictator. 98.B
a. Cornelius Coſſus. Cos. II. 49.I.K.54 D.71.E. mag. equitum. 84.K. trib. mil. 47.G.85.E
a. Cornelius Mammula propr. Sardiniæ. 153.B.156.D
a. Cornelius pontifex max. 49.C
a. Cornelius quæſtor. 33.C
a. Hoſtilij militaris diſciplina. 367.H
a. Manlius decemuir. 34.K
a. Manlius trib. mil. 56.E.58.E.69.A.71. C.73.H.77.A
a. Manlij trib. mil. mors. 202.C
a. Manlius Volſco conſul. 344.B

a. Poſthu-

a. Poſthumius Albinus cenſor. 349.F
a. Poſthumius Albinus Luſcus cõſul. 338.G
a. Poſthumius dictator. 38.D. eius uirtus. ibi. F.G.H
a. Poſthumius Regillenſis trib. mil. 60.C. 74.A
a. Poſthumius Tubertus mag. equitũ. 48.E dictator. 49.B
a. Sellius trib. pl. 25.C
a. Sempronius Cos. 18.H
a. Sempronius Atratinus trib. mil. conſ. pot. 53.F. 45.A. 50.K. 52.H. 53.F
a. Sempronius Cos. 21.H
a. Seruilius dictator. 48.B
a. Valerius Publicola trib. milit. 11. 69.A 77.A
a. Virginius Cos. 20.B. 25.G. 27.G
a. Virginius trib. pl. 30.G. 39.E. 63.D.
a. Virginius triumuir. 28.C
auli Virginij criminatio. 32.B. 63.D
aures & animi audiẽtium ut ſint, ita dicta plerunque accipi. 357.K
aurinx urbs Hiſpaniæ. 169.A
aurum à ſocijs oblatum Romani non accipiebant. 143.A
aurum contemnunt Romani. 235.B
aurum de Gallicis ſpolijs in Capitolio ſacratum. 82.D
aurum Iouis à muribus roſum. 201.D
aurum uiceſimarium. 197.H
auri cupiditate ambuſti milites. 214.B
auri & argenti metalla interdicta Macedonibus. 384.H
auri Gallici falſum crimen. 72.A.C
auri inopia apud Romanos. 62.D.E. 67.G
auri uis. 282.C
auro & argento cælata ſcuta. 109.C
auro militantes Galli. 372.K
in Auro præter manus precium nihil intertrimenti fit. 266.F
auro à Gallis obſidionem ſuam redimunt Romani. 66.B
aurata ſigna fornicibus impoſita. 260.K
aurata ſtatua quando primum in Italia poſita. 338.E
aureã & argenteam aciem ferreæ & horridæ ſæpe cedere. 121.A
aureæ pateræ ad Cereris poſitæ. 116.H
aureæ quadrigæ in capitalio poſitæ. 128.I
aurearum coronarum triũpho Aſiatico prælatarum ingens numerus. 307.A
aureus unus pro argenteis decem. 309.D
aurunca urbs à Sidicinis deleta. 93.B
aurunci à Romanis funduntur. 18.A. 19.I. ſubiguntur. 85.C
auruncum bellum. 85.C
aurunci oppidum ſuum deſerunt. 93.B
auruncorum & Sidicinorum bellũ. 93.A
auſetani, Hiſpaniæ populi Illergetum uicini. 221.D ad Catonem deficiunt. 268.F. Romanis deduntur. 134.F. ab Annibale ſubiguntur. 126.K
auſona urbs. 105.E
auſones cũ urbe ſua capti. 93.C.D. 105.E.F
auſpicato omnia faciendi mos unde inoleuerit. 9.F
auſpicato omnia gerunt Romani. 317.K
auſpicium mentitus pullarius. 121.B.C
auſpicij uitium ominoſum. 321.E
auſpicio controuerſo non obauditum à Papyrio Curſore. 121.I
auſpicia alternantia. 202.A
auſpicia penes quos fuerint Romæ. 78.G
auſpicia, plebeiorum non eſſe. 44.I
auſpiciorum uiolationis & neglectus malum. 80.C. 137.B
auſpiciorum obſeruatio in ſuſcipiendo bello Macedonico ab Romanis. 355.E
auſpiciorum religio. 144.A. 158.E. utilitas. 199.F
auſpiciorum religio ducibus in aciem deſcenſuris. 121.B.
auſpiciorum repetitio. 96.D. 97.A
auſticula urbs à Romanis recepta. 157.D
authoratus ſigno ſuo proditor. 296.G
authorum inter ſe diuerſitas. 18.I
authoritatis pondus. 280.C
auxilia ultima apud Romanos. 77.G
auxiliares omnes apud Lacedæmonios eiecti. 314.D
auxire bonis auctibus. 227.F
axius amnis. 331.C. 372.I. 384.G
axylos terra. 311.A
alyatti op. 311.A
azorum oppidum Perſeo deditur. 360.A

B

Bacchanaliorũ ortus ſcelera ac flagitia, & eorum iudicium. 321.I. & dein. 322.E
Bacchanalia omnia diruta. 323.I. 228.K
Bacchanalium conditores & ſacerdotes. 323.G
bacchanalium ſemina. 335.H
baccharum ſacrum. 322.A. 322.K
bacchium inſula. 297.K
badij cuiuſdam Cãpani ingratitudo. 175.E eiuſdem turpis fuga. 175.I
betis amnis, idem & Certius. 212.C. 213.G
bagrada fluuius. 235.I
balanos Gallorum regulus. 370.D
balari fuſi fugatique. 220.D
baleares inſulæ duæ. 217.G
baleares pacẽ à Cn. Scipione petunt. 139.E
baleares funditores. 133.D
balearibus funditoribus meliores. 313.E
balbus mons. 228.F
balliſta mons in Liguria. 320.H. 340.A. 347.E
balneis incluſos apud ſe comprehenſos Romanos Campani feruore & æſtu ſuffocant. 149.E
baphyrus amnis. 368.K
barbæ demulcendæ indignatio. 65.I
barbæ & capilli promiſsio, ſupplicum habitus. 371.D
barbana urbs. 374.A
barbanus fl. 374.B
barbarie uenit Hiſpani Romanis. 199.H
barbari ſerui amor erga dominum. 123.D
barbarorum fluxa fides. 179.D. 212.F. 226.H
barbarorum negligentia ſoluta. 208.C
barbaris, pro legibus ſunt imperia dominorum & regum. 193.G
barboſthenes mons. 281.B
barchina factio. 123.C. 151.A. 240.B
barchinorum inquietudo. 324.G. 231.H præſtantia. 211.D
barcillas Bœotarches magiſtratus. 260.K eius cædes. 261.A. 285.A. 287.A
bardo & Cardo oppida. 260.A
barguſij in Hiſpania. 126.D. ab Annibale ſubiguntur. ibid. 126.K
bargulium op. 223.K
bargylleticus ſinus. 298.A
baſilicæ quando cœperint. 188.F
baſilica Porcia. 329.B. Sempronia. 370.K
baſilica poſt argentarias nouas. 341.I
baſſania urbs. 373.H
baſtarnæ auxiliares Philippi regis. 332.G Iſtrum traiiciunt. 342.G
baſtarnarum potentia. 347.H
bato Longari filius Romanis conciliatur. 246.A
bebia lex. 340.G
begorrites lacus. 360.A
belbinatis ager Lacedæmoniis reſtitutus. 314.E
bellantes quàm pacati magis propitios habebant deos Romani. 32.D
bellaturos ſe cum Romanis aientes, ſi uires ſuppeterent. 341.B
belligenis honos. 187.C
bellona dea. 115.I. Eius ædes. 210.D.
belloueſus ac Sigoueſus fratres Galli Ambigati regis ex ſorore nepotes. 64.C
bellum à Conſule Romano nullo iure gentiũ multis populis innoxiis illatum. 317.B
bellum adortus, tempeſtate cœli impeditur. 27.G
bellum an pacem mallent, in ſinu ſe portare Q. Fabius Rom. legatus Carthaginenſibus dicit. 126.B
bellum armis arcere iniuſſu Romanorum Latinis non licebat. 32.C
bellum cum Antiocho geſturi Romani auſpicia ſumunt. 285.B
Bellum ex momento paruarum rerum plerunque pendet. 175.E. 367.G
bellum in hoſtico magis quàm in tuis finibus geras. 242.C
bellum maxime memorabile Punicũ. 123.B
bellũ multiplex Romanis incumbens. 58.I
bellum nauale Romanorum cum Antiocho 300.G.H.I
bellum non ſemper moras patitur. 250.C
bellum quibus neceſſarium, iuſtum. 99.D
bellum ſe ipſum alet, Catonis dictũ. 267.A
bellum Veiens. 23.E
belli adminiſtratio haudquaquàm facilis. 53.B
belli alea uaria. 190.K. 217.H
belli authores xliij. ſecuri percuſſi. 226.H

belli etiam iura eſſe, ut pacis. 62.H
belli gloriã in uno rege eſſe debere. 284.D
belli impedimentum, reuocatio prioris conſulis anno ſui magiſtratus finito, uixdum inchoatis rebus. 256.G
belli impenſas refundere Romanis iubetur Antiochus. 303.H
belli indicendi ritus. 8.F.242.C.286.G
belli ius multa perperam facta defendit. 189.F
belli iuſta Romani aduerſus Carthaginienſes obſeruant. 125.I
belli longinquitas commercium ſermonum facit. 13.H.60.A
belli Macedonici origo. 128.E
belli mars communis. 190.K.113.C
belli nunciatio quibus eſſet facienda. 317.C
belli optionem pro uinculis, captiuis montanis Annibal offert. 130.F
belli ſopiendi aſtus maximus Tuſculanorũ. 74.H
bello à maioribus ſubacta, an iure repetant filij. 279.B.C
bello Actiaco finito ianus clauſus. 5.D
bello bene geſta, pacẽ æquiorẽ dant. 150.H
bello grandi inſtante Romanorum religio. 286.A.B
in bello nihil tam leue eſt, quod non magnæ rei momentum faciat. 175.E.253.K
de bello prius Senatus conſulebatur, quàm ad populum rogatio ferretur. 382.F
bello quæ maxime polleant. 103.G
bella bellis ſerebantur apud Romanos. 75.B.C
bella iniuſſu ſenatus geri non poterant à magiſtratibus Romanis. 217.A
bellorum impenſis indigna eſſe ſæpe quæ petantur. 237.A
bellorum longorum commeatus liberiores. 13.H.60.A
bellicus apparatus Carthaginis nouæ. 193.G
beluarum captarum ferocitas paulatim miteſcit. 310.K
benefacta multa uno delicto perdita. 383.D
beneficij memoria crimẽ remoratur. 73.E.F
beneficij memoria etiam hoſti grata. 255.F
beneficij memoria quantum poßit in bellis. 151.E
beneficia in uenia petenda non recenſenda. 304.E
beneficia populi Romani gratuita. 387.K
beneuentum op. olim Maleuentum. 106.B
beneuentani, coloni Romani. 197.G
beneuentanorũ humanitas erga milites Romanos. 163.C
bergiſtani in poteſtatem Romanorum iterũ rediguntur. 268.B
berœa urbs Macedoniæ. 384.H
berœa urbs Romanis deditur. 376.K
beſidiæ op. Brutiorum. 234.K
beßi oppidum Thraciæ. 331.C
beſtiæ feræ cibum ad fraudem ſuam poſitũ aſpernantur. 348.G
betula urbs. 199.I.211.D.
beudos uetus. 310.D
beuus fl. 247.C
bibere ſemel atque iterum ſtatim poſcentes legati ab imperatore ad quem mißi erant. 341.B.C
bigati quingẽti ſtrenuo militi honoris ergo donati, & equus eximius. 151.F
bigatum argentum 260.D
bigerra Hiſpaniæ urbs. 168.K
biliſtages ilergetum regulus. 267.C
bimenſis & anni tempus. 381.E
biſaltarum robur. 384.I
biſaltæ fruſtra à uicto Perſeo tẽtati. 377.A
bithynia omnis Nicomedi cedit. 310.F
bitis regis Thracum filius in cuſtodiã mittitur. 387.H
bituriges, Celtarum caput 64.B.C
blattius ac Daſius Salapiæ principes ſe inuicem Annibali accuſant. 191.B
blandæ op. 164.A
bloſiorum fratrum coniuratio. 195.F
bocchar Maurorum rex. 228.C
bocchar præfectus regis Syphacis. 228.G
bœbe palus. 248.G
bœotarches magiſtratus. 260.K.358.A
bœotiæ motus. 358.A
bœoti fœderi Philippi Macedonis cum Romanis adſcripti. 223.K
bœotorũ animus à Romanis alienus. 260.K.261.C.285. eorum caſtigatio. 290.D
bœotorum cum Antiocho cõciliatio. 287.A cum Perſeo. 352.B
bœotorum in re dubia cunctatio. 285.F
bœotos Quintius conſul multat de militum Romanorum iniuria. 261.D.E
boij Alpes tranſgreßi. 64.E
boij animos addunt Annibali ut in Italiam ire pergat. 128.A
boij & inſubres à Romanis deficiũt. 127.C
boij & Sallyi & Iluates colonias Romanas uexant. 242.G
boij fuſi. 263.F.272.H.277.B.293.D.F
boij, moræ impatientes. 262.E
boij pugnam detrectant. 276.G
boij Romanos cedunt. 262.E. Romanis ſe dedunt. 283.I. triumphantur. 293.G
boiorum aduerſus Poſthumium Cos. uictoria. 152.G
boiorũ ager colonis Latinis diuiſus. 306.H
in Boiorũ agrũ coloniæ deductæ. 304.C
boiorum defectio. 280.B
boiorum deſperatio ac dißipatio. 257.C
boiorum exercitus aduerſus Romanos. 256.I.K
cum Boiis Romani decertant. 241.C
in Boios Romani ducunt. 293.C
boiorix boiorum regulus. 273.D
bomilcar nouã claſſem à Carthaginenſibus accipit. 177.K. eam in Italiã affert. 178.B
bomilcaris fuga. 167.H.177.F.178.A
bononiam colonia Latina deducta. 306.H
à Bononia ad Arretium uſque uia militari opere perducta. 320.H
bonum Romanum maximũ, arma & uirtus. 80.B
bona Porſenæ regis uendendi ritus. 17.E.F
bona quam mala ſegnius ſentiũtur. 235.B
bonorum publicationes poſt ſupplicia. 35.H 99.C
bonis hominis uendendis, eius poſſeßio arguitur. 320.B
bora mons Macedoniæ. 384.H
boſtar Saguntinus cuſtos Hiſpanorum obſidum. 139.I. Annibalis legatus. 156.A
boſtaris & Annonis Capuæ incluſorum literæ ad Annibalem. 184.H
bos auratus. 47.A
bos equuleum pariens. 155.F
bos eximius Marti immolatus. 87.G
bos fœmina locuta. 30.C.365.F
bos locutus. 152.H.197.H.210.K.346.F. 348.D
bos locutus, Roma caue tibi. 279.F
bos prodigioſa magnitudine Sabinis nata. 11.B
bos prodigioſe ſcandens. 136.I.293.B
bouis tergo ſecto quantum ſpacij complecti potuerint, Carthaginenſibus datum. 276.A
boues albæ. 137.D
boues albæ fœminæ in Iunonis ſacrificio. 204.H
boues centum honoris ergo ſeruatori exercitus dati, & corona aurea. 87.G
boues in muneribus militum qui bene pugnaſſent. 84.K.194.A
boues peſte correpti. 348.C
boum centum ſacrificium à Scipione factum 217.I
boum cornibus faces ac faſces uirgultorum alligat Annibal, incenditque ad fallendũ hoſtem. 138.G.H
boum editus pro lignis. 311.A
bouianum oppidum Samnitium opulentißimum. 106.B.I. captum. 110.H.113.K
bouillarum uia ſilice ſtrata. 122.K
brancus Allobrox. 128.I
brennus Gallorum regulus. 64.K.310.E
briniates pop. 347.G
brixia Cenomanorum caput. 257.A
brixiani Galli. 127.E
bruanna urbs. 248.C
brunduſini, coloni Romani. 197.G
brundyſium, idem quod & Brunduſium. 355.G
brutus cur dictus Iunius Tarquinius. 13.E
brutus uindex idem libertatis & cuſtos. 14.G. Eius honos. ibi. ingenium nouum. 14.B. ſeueritas. 15.F
bruti uxor, Vitelliorum ſoror. 16.C
brutij Crotonem oppugnare nolunt, ſed de Annibale addubitant. 160.A
brutij, extremus Italiæ angulus, Annibalis perfugium. 208.A.211.C
brutij Græcis & odio ſunt & metui. 159.G.273.C
brutij Hannonis auxilium implorant in obſidione

ſidione arcis Crotonienſis. 160.C
brutij in deditionem Romanorum redeunt. 198.I
brutij inter latrocinia militiam exercent. 211.C.222.D
brutiorum à Romanis defectio. 242.B.150 E.F.152.K. clades. 199.D
brutiorum coniuratorum quæſtiones perfectæ. 250.K
brutiorum maxima pars ad Romanos deficit. 234.I
brutiorum urbes aliquot à Romanis recipiuntur. 230.D
brutulus Paptus Romanis exanimus deditus. 100.B
budares & Beſaſides Hiſpanorum imperatores. 263.K
bulliani pop. 373.H
buſæ cuiuſdam matronæ Canuſinæ erga Romanos humanitas. 145.I
buſta gallica unde dicta roma. 67.B.138.c
buthrotus amnis. 222.G
buxentum oppidum. 256.L Eò colonia deducta. 273.B
buxenti colonia deſerta inſtaurata. 324.F
bylazora. Pæoniæ locus. 372.I
byrſa Carthaginenſium. 274.K
byzantum Galli tenent. 310.E.F

C

Cacus paſtor, abactor, ab Hercule cæſus. 2.G.
cadaueris humani in priuatis ædibus inuenti ac effoßi actio. 35.A
cadauera in peſte paßim iacentia. 348.C
cadauera ſubmerſa alligatis ſaxis aut amphoris. 261 D
caduceatoris mittendi fraus. 248.C
cæcitas Appij Claudij unde uenerit. 106.F
cædes prima Romæ. 6.I.K. & dein. L.
cædibus in capta urbe ac diripienda temperatum. 177.F
cæditius prænomine M. de plebe homo rem portentoſam nuncians ſpretus. 63.K
cælum ardens. 29.D.30.C.135.D.243.B. 252.C.376.I
cæli chaſma. 135.D
cælum mutatum mores non mutat. 306.A
cælo etiam mores mutantur. 310.I
cælibatus interdictio. 324.H
cælius mons urbi additur. 7.I
cæmenta non calce durata, ſed interlita luto. 125.A
cæni Thraces. 315.H. cære oppidum. 1.H
cære delata ſacra Ro. po. in tumultu Gallico. 65.G
cæremoniarum cultu Romam creuiſſe. 78.G.H
cæremoniarum neglectus. 60.E 137.B
cærites bellum Romanorum aduerſus ſe, ſupplicijs ac precibus auertunt. 88.E.F
cærites ſocij Ro. appellati, & quare. 167.F
cærites Tarquinienſibus cōſanguinitate iuncti. 83.C
cæſarei promiſſæ ornamentum. 217.B
ceſo duellius xuir. 35.E. triūuir coloniæ deducendæ. 93.E
ceſo Fabius Cos. 23.D.E.24.H
cæſonis Fabij uirtus. 23.G.24.C.I
ceſo Quintius iuuenis ferox. 30.F.G reus. 31.A.B
cæſonis filij laus. 32.B
cæſonis pater L. Quintius cincinnatus Cos. 32.B
cæſonianum crimen. 33.C
caicus amnis. 298.D.302.B
c. Aemilius cos. 111.F
c. Aemilius trib mil. 62.F
c. Appius præfectus à Boiis cæſus. 241.D
c. Aurelij conſulis querimonia de triumpho L. Furio prætori permiſſo. 250.E
c. Albius Calenus gregarius miles ſeditionis author. 214.E
c. Aquilius cos. 23.A
c. Adrianus trib. pl. 196.B
c. Arrius Vmber, ſeditionis author. 214.B
c. Attilius prætor Ro. L. Manlio pr. in auxilium aduerſus Gallos miſſus. 127.E. Eius uotum. 134.H
c. Atinius Labeo pr. 294.G
c. Atinius Labeo trib. pl. 260.A. Eius uirtus 273.E
c. Aurelius Cotta Cos. 241.F.250.A
c. Aurelius Cotta prætor. 236.C
c. Aurunculeius pr. 196.D. tertiæ legionis trib. 205.H
c. Bebius Pamphilus pr. 250.E. Eius clades. 251.H
c. Centronius proprætor. 136.I
c. Calpurnius Piſo conſul. 337.F. Eius mors 339.C
c. Calpurnius pr. 196.B. eius uirtus aduerſus Hiſpanos. 326.E. triumphus. 329.A
c. Canuleius trib. pl. 43.F
c. caßius Longinus conſul. 354.K. Eius criminatio. 363.K. temeritas. 363.C
c. Catinij pr. mors. 324.B
c. Ciceręi pr. uictoria aduerſus Corſos. 351.B
c. Claudius Appij. F. Cos. 31.C. augur. 263.K
c. Claudius Appij patruus. 36.D
c. Claudius Cento dictator. 171.A
c. Claudius Cicero trib. pl. 34.G
c. Claudius Hortator magiſter equitum. 93.B
c. Claudius Nero Cos. 204.E. cenſor. 230. B. 365.G
c. Claudij Neronis præſtantia. 203.K
c. Claudius precator pro Ap. Claudio. 40.C
c. Claudius Pulcher conſul. 345.E. eius apud milites contemptus & irriſio. 346.C . triumphus. 346.G. uirtus ac laus. 346.E 347 C
c. Claudius Regillenſis, 93.B
c. Cluilius Albæ rex. 5.K. eius mors. 6.F
c. Cornelij Cethegi uirtus. 250.E
c. Curiatius. 45.B
c. Decimij Flaui uirtus aduerſus elephantos Annibalis. 198.H
c. Decimij legati in Rhodios humanitas. 380.C
c. Domitius Cn. F. Caluinus ædilis curulis. 133.D
c. Fabius Ambuſtus quæſtor. 54.K.56.B trib. mil. 58.H.62.A. magiſter. eq. 104.H
c. Fabij adoleſcētis ſtrenuum factum. 67.K
c. Fabij Dorſuonis mira ſtrenuitas ſeu audacia magis. 66.F
c. Fabricius Luſcinus legatus L. Scipionis. 295.D
c. Flamminius Cos. 125.G.133.G.316.C. quæſtor. 194.B
c. Flaminij conſulis inuidia apud Senatum & unde. 134.I. & 135.C. ſuperbia, ferocia, ac deorum cōtemptus. 135.H. temeritas. 143.C
c. Flaminij copiæ in Hiſpaniam profecturi. 276.E
c. Flaminij res in citeriori Hiſpania. 277.E. in Liguria. 320.G
c. Flaminij triumphus. 151.B
c. Fulcinius lega. Rom à Fidenatib. cæſus. 47.D
c. Fuluius flaccus legatus. 197.A
c. Fuluius legatus Capuam capit. 185.E.F eius ſeueritas. ibid. G.H
c. Furius Pacilius Cos. 46.C.54.F. cēſor. 48 D. trib. mil. 50.A
c. Genutius augur. 113.C. Cos. 79.G
c. Hala Seruilius magiſter equitum. 55.F. trib. mil. ibid. G
c. Horatius Cos. 26.F.G
c. Horatij Puluilli auguris mors. 34.I
c. Hoſtilius Tubulus pr. 196.D. Eius uirtus aduerſus Annibalem. 205.E
c. Iulius Cos. 34.K.38.F.41.I.488.D. dictator. 83.I
c. Iunius Bubulcus dictator. 111.F
c. Iulius Tullus Rom. legatus à fidenatibus cæſus. 47.D
c. Iulius Tullus trib. mil. 55.C.56.E
c. Iunius Bubulcus Cos. 104.D.106.B.F dictator. 106.D. mag. equitum. 108.K
c. Lacerius trib. pl. coopeatus. 58.K
c. Lælius claßis in Africā traiicientis præfectus. 339.I
c. Lælius conſul. 294.G
c. Lælius Hipponenſem agrum populatur. 221.I
c. Lælius hiſtoricus. 202.D
c. Lælius orator ad Syphacem cū donis miſſus. 212.G
c. Lælius in Africam prædatum exit. 221.B
c. Lælij præfecti claßis honorarium. 194.A
c. Lectorius legatus. 176.F. proprætor. 196.G
c. Licinius trib. pl. 21.D
c. Licinius Caluus Cos. 80.H
c. Licinius Craſſus conſul 370.K
c. Licinius magiſter equitum. 77.K
c. Licinius Stolo plebeius L. fabij Ambuſti gener. 76.G.79.D. idem primus de plebe mag. eq. 112.A

c. Licinius Stolo ſua ipſe lege damnatus. 82.G
c. Licinius Stolo trib.pl. 76.I,77.B.78.H
c. Liuij in Helleſponto expeditiones. 296.D.E
c. Liuij præfecti Romanæ claßis expeditio aduerſus Antiochum.293.I.K.& dein.
c. Liuius Salinator pr.236.C.cõſul. 314.E
alacriorum equitum præfectus. 277.A
c. Lucretius pr. præfectus claßis aduerſus Perſea. 245.D
c. Lucretij criminatio apud Senatũ per Chalcidenſium legatum. 364.E.F
c. Luctatius primum bellum Punicũ finiuit. 217.I.218.G.386.G
c. Luctatij conſulis fœdus cum Carthaginiẽſibus. 126.B.235.E
c. Luctatij ex ſeruitute liberatio. 234.I
c. Mænius Cos. 92.F.dictator. 105.G
c. Manlius Attelius curio max.fit primus de plebe. 196.I
c. Manlius Cos.26.A.B.trib.mil. 75.H
c. Martius augur. 113.C
c. Martius Cos. 82.E
c. Martius Figulus prætor claßis præfectus. 367.G
c. Martius Rutilius cenſor.122.H. Cos.85.D.107.C. dictator primus ex plebe & cenſor.82.H.83.K.113.A.põtifex. 113.C
c. Martius trib.pl. 68.K.106.F
c. Menenius Cos. 34.I
c. Minutij Numatij mors. 145.C
c. Mutij adoleſcentis uirtus & audacia.16.K.& dein.
c. Nero turpiter ab Aſdrubale illuſus. 206.F
c. Octauius Sardiniæ prætor. 220.H
c. Oppij tribuni pleb. lex de ornatu muliebri. 264.K
c. Papyrius C.F.ſacerdos. 171.A
c. Papyrius L.F. Maſſo decemuir ſacrorum. 171.A
c. Perſius,uir impiger. 180.D
c. Petilius Balbus Cos. 81.B.85.B.95.A
c. Plautius Cos. 85.A
c. Pontius Sannis,Herennij F. 99.C
c. Popilius Lenas conſul. 351.G
c. Popilij aduerſus Antiochum expeditio. 380.B
c. Popilij Sabelli equitis uirtus. 344.K
c. Publicij trib pl.odium aduerſus Marcellũ. 200.H
c. Quintius Cincinnatus. 76.B
c. Scribonius Curio maximus. 263.H
c. Sempronius Atratinus Cos. 51.C.D.E
c. Sempronius Blæſus diem Cn.Fuluio dicit ob exercitum amiſſum. 182.C
c. Sempronius Cos.reus. 52.C.I
c. Sergius trib.mil. 75.B
c. Seruilius Caſca trib.pl. 171.D
c. Seruilius Cos. 25.B
c. Seruilij Gemini pont.max.mors. 340.D
c. Seruilius Hala Cos.49 K.magiſter equitum. 46.H.67.B.203.H.trib.mil.55.C 58.D.H
c. Seruilius prætor. 210.G
c. Seruilius Q.Seruilij Priſci.f.trib.mil 53.A
c. Seruilius trib.pl.aut ædilis uere eſſe non poterat,quòd pater eius in hoſtium poteſtate eſſet. 201.A
c. Sextilius trib.mil. 75.H
c. Sicinius trib.pl. 39.E
c. Sulpitius Camerinus cenſor. 75.B
c. Sulpitius Cos. 105.B
c. Sulpitius dictator. 81.F
c. Sulpitius Galba pontifex. 239.E
c. Sulpitius Gallus conſul.388.B. trib.mil. lunæ defectũ militibus prædicit.375.F.G
c. Sulpitij de Gallis triumphus. 82.D
c. Sulpitius longus Cos. 93.A
c. Sulpitius Peticus Cos. 82.I.K.83.C.I
c. Sulpitius trib.mil. 73.I
c. Terentillus Arſa trib.pl. 29.K
c. Terentij Iſtræ ouatio. 335.D
c. Terentius Varro Conſul creatus. 142.F
c. Terentius Varro dictatorem dicit. 153.F
c. Terentius Varro legatus. 236.B.243.A
c. Terentius Varro, patre lanio natus. 140.I.nobilitatem inſectatur. 143.E
c. Terentij Varronis in Cannenſi clade fuga. 145.C
c. Trebonius trib.pl. 58.K
c. Tullius Cos. 23.B
c. Valerius Flaccus flamen dialis inuitus inauguratus. 196.I
c. Valerius Leuini filius Aetolorum adiutor. 309.A
c. Valerius Potitus trib.mil.53.I.55.G.56.E.77.A.
c. Veturius Cos.34.F.I.trib mil. 75.H 77.A
c. Vetuſius Cos. 18.D
c. Vrſanius trib.pl. 260.A
calagurris oppidum Celtiberiæ 224.C
calamitas noſtra non ſemper nimis detegenda. 149.A
calatiæ muri facti. 349.H
calatini liberi eſſe iußi. 190.D
calauij Campani incendiarij. 188.G
calauij Ouius & Nouius mortem ſibi conſciſcunt. 105.G
calauris amnis. 310.A
calendæ intercalares. 388.C
calendis Quintilibus magiſtratus initus. 63.H.94.C
calendis octoribus magiſtratus initus. 58 G.H
cales urbs Auſonum capta. 93.C.D
cales colonia deducta.93.E.197.C.224.E
caletranus ager. 331.F
calidæ aquæ. 235.H
callicratis in Achæorum concilio oratio. 348.G
callicula mons. 138.E G
callidromos Oetæ uertex. 289.D.289.F
calliſe Samnitium opppidum. 95.F
calligenis medici aſtutia. 342.G
callipence ſaltus. 368.F
callipolis Philippo deditur. 243.I
callithera oppidum. 253.B
calo coniurationis index. 160.H
calonum habitu exploratores mißi. 231.C
calenus ager à Samnitibus uaſtatur.315.K
calores fl. 162.G
calpurnij Flammæ uirtus. 147.F
calycadmum promontorium. 315 C
camars oppidum. 117.D
cambunij montes. 360.A.367.I
cameli dromades in acie Antiochi. 302.I
cameria uetus urbs. 9.I
camertes Vmbri. 108.C
camertibus æquum cum Romanis fœdus. 120.F
camillus dictator dictus. 65.I
camilli dictatoris uirtus ac promptitudo. 138.B.C
camilli præſtantia.70.B. criminatio. 62.E triumphus.69.G.uirtus aduerſus Gallos. 67.D.uirtus in remittendis Faleriorum liberis ſibi proditis.62.I.eius laus ibid.K. & dein.
camilli uirtus iam ſenio confecti. 70.F
camœnarum lucus. 5.I
campani à Samnitibus uicti, auxilium ab Romanis petunt. 85.F
campani Annibalem arceſſunt. 149.D. 162.C
campani Capuam Tuſcis ueteribus ademerunt. 215.D
campani conditionem optabilem propoſitam à Romanis,cum probris contemnũt. 176.G
campani Cumanos ſuæ ditionis facere uoluntur. 156.E
campani equites tres capti ab Annibale adornantur ut populares ſuos in fidem Annibalis adducant. 137.I.K
campani equites trecenti præſidia Romanorum in Siculis urbibus. 149.A
campani ex obſidione in Romanos erumpunt. 183.A
campani quidam in uindictam incendunt Romam. 188.G.
campani liberi eſſe iußi. 190.D
campani non alibi quàm ubi liceret habitare permißi.220.G.
campani præſidium Punicum intra urbem ſuam recipiunt. 262.D
campani Romæ cenſiti. 313.C
campani Romanis infeſtißimi. 188.H
campani Samnites odere. 109.E
campani ſe Romanis dedunt. 86.A
campanorum ager diuiſus 273.B
campanorum aliquot equitum de Romanis fiducia. 170.C
campanorum cædes. 91.I
campanorum coertio. 188.H
campanorum deditio qualiter facta. 178.K
campanorum equitum honos. 93.D
campanorum erga Romanos poſt Cannenſem pugnam animus. 149.A

campanorum ſames. 174.A
campanorum laſciuia ac luxuria. 148.K
campanorum legatio in ſenatu Ro. expoſita. 190.A
campanorũ miſeratio erga Romanos è furculis Caudinis emerſos. 46.I
campanorum mollities. 85.E
campanorũ mulcta à Romanis. 190.D.E
campanorum nobiles familiæ. 149.G.H
campanorum odium aduerſus Romanos. 190.B. perfidia. 184.K
campanorum omnium duæ ſolæ mulieres Romanis æquæ. 184.K
campanorum perfidiæ metus. 184.G
campanorum ſenatorum de ſupplicio quid ſtatutum. 185.G.H
campanorum ſocordia. 174.B
campanorum ſtrages. 156.G.H
campanorum ſupplicatio ad Leuinum Cos. 188.H
campanorum ultio digna. 246.I
campanis equitibus ciuitas datur. 92.C
cãpanis quàm benefici fuerint Rom. 149.B
campanis habitatio aſſignata. 190.D
campanis Romanas uxores ducere permittitur. 314 H
campanos ne à Romanis deſciſcant, quid cõtineat. 148.K
campana hyberna Annibalis militẽ frangunt. 152.E
campana ſuperbia. 100.F
campanarum rerum conſtitutio. 190.C
campanus ager diuenditur. 220.G
campanus ager fruendus locatur. 353.D
campani agri uaſtatio. 158.I
campanum uulgus uenditum. 186.A
campi Matri. 347.F
campus Martius qui ſit, & unde ita dictus. 15.E
canæ urbs. 293.E
canaſtrum Pallenes regionis. 249.G
canaſtreum promontorium. 369.H
candidæ ueſtis ſymbolum. 382.D
candidis indui in ambitione uetitum. 48.K
candidati conſulatus clariſſimi. 277.I
candor Gallorum. 311.H
canendi ad tibiam in ſatyris ritus. 79.E
caniculæ ortu frigora brumalibus ſimilia. 336.D
canis ſectio in luſtrando exercitu. 332.H
cannenſis calamitas Romanis exprobratur 160.K
cannenſis cladis authori Terentio Varroni gratiæ actæ. 147.B
cannæ uicus. 144.C
cannenſis cladis exegeſis. 144.C.F.G.& dein. 145.C.149.B
cannenſis clades Carthaginenſibus exponitur. 150 E
cãnenſis cladis excuſatio à militibus. 172.A
cannenſis cladis magnitudo. 147.B
cannenſis cladis occaſione multi ſocij à Romanis deficiunt. 146.K
cannenſis cladis uaticinium. 173.H
cannenſis militis labor. 197.C
cannenſis exercitus ignominia. 182.D
cannenſis exercitus M. Valerio cum L. Cincio datus. 196.G
cannenſis exercitus reliquiæ cum Scipione in Africam traiciunt. 227.A
cannenſis pugnæ reliquiæ in Sicilia militare iubentur donec in Italia bellum ſit. 153. K 163.F.171.F
cannenſis uictoriæ eleuatio. 150.I
cannenſi cladi æqua clades Pœnis reddita. 207.G
cannenſi clade ſegnius bellum erat inter Romanos & Carthaginenſes. 156.E
cannenſes milites, duarum inſtar legionum. 189.A
cannenſium legionum equitibus equi ademti. 197.K
cannenſium militum commendatio. 227.A
cãnuſini in deditionem populi Romani ueniunt. 104.C
cannuſiam perfugiunt reliquiæ Cannenſis pugnæ. 145.E
cannetus uicus iuxta Padum. 127.F
cantherius in foſſa, prouerbium. 159.B
cantus ſeu ululatus & clamor Gallorum prælium ineuntium. 310.H
canũ ſolicitudo in nocturno ſtrepitu. 66.K
cappadoces auxiliares Antiochi. 302.F
capenates & Faliſci Hetruriæ populi Romanis infeſti. 58.E. cædũtur. 58.H.61.A. 62.B
capenates ſubacti. 62.B
capenã ad portã conuenire iubẽtur quoties ſenatum conuocarent, ſenatores. 155.G
capillus in Herculis æde enatus. 250.K
capitum Romanis eripere tentant Samnites. 96.C
capitales cauſas ſolus per ſe Tarquinius ſuperbus iudicabat. 12.A
capitalia auſi. 192.A
capitolij inauguratio. 68.G
capitolij cuſtodum pauor in urbe à Gallis capta. 65.K. eorũdem fortitudo atq; pertinacia. 66.A.B
capitolij ſigna tempeſtate deiecta. 340.I
capitolium à ſeruis occupatur. 30.C
capitolium & arcẽ Romani aduerſus Gallos tueri ſtatuunt. 65.E
capitolij lamina ænea. 116.H
capitolij purgatio atque luſtratio. 32.A
capitolij Romani capiendi difficultas. 65.A 66.A
capitolij Romani magnificentia. 69.K
capitolij ſeruator de ſaxo Tarpeio præcipitatus. 73.E
in capitolio aut arce nemo habitare permiſſus poſt Manlij Capitolini ſcelus. 73.G
capitolinus cliuus ſilice ſtratus. 349.H
capitolini cognomen Manlio datum. 72.G
capitolini Iouis ædis futuræ fundamẽta iaciuntur. 9.K
capitolini ludi. 68.C
capra ſex hœdos pariens. 280.A
capræ palus. 4.G
capræ lanatæ. 135.D
capris L. ſacrificatum. 381.F
captiuæ amore uictor captus. 233.B
captiuæ mulieris facinus memorabile. 312.d
captæ urbi uictor illachrymat. 178.D
captiui regis humiliatio. 379.H
captiui Romani induſtria. 93.D
captiui Mutinenſes à Liguribus cum fœda laceratione interficiuntur. 347.F
captiui Romanorum in anguſtiis uiæ impeditioris cæſi. 362.H
captiui Romanis maximè uiles. 146.K
captiui ſub corona uendebantur. 132.D
captiuorum apud Annibalem ex cannenſi clade, oratoris M. Iunij in ſenatu oratio. 146.K
captiuorum indulgenter aliquando habendorum aſtus. 289.A
captiuorum commutandorum inter Pœnos & Romanos ratio. 140.B
captiuorũ Pœnorũ ingẽs numerus. 200.D
captiuorum precia. 146.I
captiuorum redimendorum conſuetudo allegatur. 146.K
captiuorum Romanorũ ac uenditorum per Græciam ingens numerus. 274.A
captiuorum Romanorum apud Annibalem miſeriæ. 147.C
captiuorum Romanorum memorabile facinus. 116.B.163.A
captiuorum ſimul plurium ſeparandorum ratio. 156.C
captiuorum ſingulorũ redimendorum precium inter Romanos & Pœnos. 140.B
captiuis ſuis minus æqui Romani. 146.I 148.A
captiuos Italici nominis homines. Q. Fabius Labeo in Creta conquirit. 307.B
captiuitate ac ſeruitute erepti Terentij Culleonis gratitudo. 240.I
capua unde dicta. 51.D
capua à Romanis obſidetur. 376.G.182.K
capua capta, propter agri ſui fertilitatem ſeruata eſt. 191.G
capua, Annibali Cannæ. 158.G
capua Italiæ caput. 150.F
capua prouincia una legione obtinebatur. 201.B
capua, Campani populi ſepulchrũ. 257.F
capuæ uoluptates. 88.A.147.D. humiliatio. 186.A
capuæ ager ſub Tifatis uenditur. 251.G
capuæ expugnandæ cura Romanis. 181.K
capuæ murus de cælo tactus. 197.H
capuæ præfecti primum creati. 104.G
capuam Annibal Carthagini æquare ſolebat. 174.F
capuam deſerit Annibal. 183.F
capuana coniuratio. 105.F.& dein. 195.E
capuſa Deſalcis filius. 250.E
caput Aſdrubalis ante hoſtium ſtationes proiectum. 208.A
caput hoſtium ducis à ſe uicti, Boij purgant.

& caluam auro cælant, ex eâque bibunt. 153.I
caput humanum integra facie in iaciendis templi Iouis Tarpeij fundamentis inuentum. 13.D
caput ſtupratoris ſui præciſum mulier captiua ad uirum ſuum apportat. 312.E
capitis obuoluendi in reis mos. 150.C
capitis uelandi mos in fœcialibus. 8.F
capita deorum in lectis ſe auertentia. 344.B
capita hoſtium deuictorum lanceis infixa, & in pectoribus equorum ſuorum pendentia geſtabant Galli Senones. 117.G
capita hoſtium præcidenda, libertatis præmiũ uolonibus militibus propoſita. 162.H
capitum olim radendorum mos. 274.D
capys Atis filius. 2.A
caralitis palus. 310.B
caraleis urbs. 157.E.F
caranus primus Macedonum rex. 389.K
carauantis & Carauantium urbes. 373.H
carauantius frater Gentij regis. 374.B
triumphatus. 388.A
carcer ab Rhodiis refractus, & Philippi captiui emiſſi. 245.B
carcer Romæ in media urbe. 8.I.[illegible].B
carceres in Circo quando primùm ſtatuti. 94.C.349.G
carceres priuati. 77.C
cardo & Bardo oppida. 260.A
cares ac Lycij liberi eſſe iuſſi. 370.F
cares & Cilices ĩ exercitu Antiochi. 302.K
caritas annonæ, deinde fames. 21.G
carmenta Euandri mater fatiloqua. 2.I
carmen canentes uirgines ter nouenæ in ſacrificio Iunonis. 204.H
carmen deteſtationis. 120.H
carmen precationis adhiberi ſolitũ in concionibus. 322.K
carmina piacularia à quibus ſcripta. 243.C
carminum militarium iocus. 210.F
carnes in Latinis feriis dandæ mos. 250.K
carnis, in nominatiuo. 295.C
carni, populus Illyriorum. 363.K
carneus pluuia. 30.C
carnutes Galli. 64.D
carnus, untis, Illyrici urbs. 363.B
carpere agmen & exercitum. 191.A
lacerare. 196.B
carpeſiorum gentis urbes aliquot ad Romanos deficiunt. 154.B
carpetania regio Hiſpaniæ. 337.H
carpetani in ditionem Annibalis ueniunt. 123.K.125. K
carpetani milites Annibalem in itinere deſerunt. 126.K
carptim conuenire, & uniuerſim conuenire 214.G
ex carris & eſſedis pugnantes Galli Romanos terrent. 118.B
carſeoli Romana colonia. 111.K.114.A. 197.C.224.E. carteia op. 215.K.363.F.
carteiam urbem Annibal expugnat. 349.K
carthalo nobilis Carthaginenſis. 373.F
carthago poſt multa Romanis illata bella libera cum legibus eſt. 306.C
carthaginis calamitatem prædicit Hanno. 124.H
carthaginis fortunam agnoſcit Annibal. 207.C
carthaginis ingratitudo aduerſus Annibalem. 318.C
carthaginis ſitũ contẽplatur Scipio. 238.G
carthago noua. 123.H.212.F
carthaginis nouæ ſitus, eiuſque opulentia. 192.G.H. oppugnatio. Ibid. 193.C
carthaginem nouam oppugnaturi Scipionis ad milites oratio. 192.H
carthaginenſis ditionis urbes omnes Scipio ſubigit. 232.B
carthaginienſem agrum populantur Romani. 139.D
carthaginienſes argentum haud ſatis probũ in ſtipendium Romam aduehunt. 251.A
carthaginienſes auxilia in Hiſpania conducturi, capti à Saguntinis. 235.B
carthaginienſes, inducias uiolant. 235.H.I
carthaginienſes in Hiſpaniæ finem perfugiunt. 211.D. inde pelluntur. 212.E
carthaginienſes licet aliquas uictoriolas aduerſus Romanos habuerint, tandem tamẽ ſuccumbunt. 150.I.K
carthaginienſes nouam claſſem Bomilcari dant. 177.K
carthaginienſes pacem ab Scipione orant. 233.K
carthaginienſes quæ ab Romanis mala acceperint. 124.H 130.D
carthaginienſes Romanorum amicitiam petunt, accipiuntque. 85.A
carthaginienſes Romanis gratulantur, & coronam auream mittunt. 88.A
carthaginienſes Romanis inferiores. 221.K
carthaginienſes Romanis nondum ſuſpecti exercitum in Siciliam traiiciunt. 49.H.
carthaginienſes ſupplementum Annibali in Italiam mittunt poſt Cannenſem uictoriã 151.A
carthaginienſes ut Romanis occurrant conſultant. 222.A
carthaginienſium ac Romanorum diſpar ingenium in ducibus male adminiſtrantibus. 159.K.117.I.K
carthaginienſium æſtimatio de euentu belli Scipionis cum Annibale ex Italia in Africam reuocato. 236.G.
carthaginienſium alacritas in belli denunciatione ab Romanis. 126.C
carthaginienſium ambiguitas. 242.F
carthaginienſium clades. 169.A.199.D. 231.G.238.E
carthaginienſium clades de Romanis compenſata. 146.C
carthaginienſiũ claſſis aduerſus oram Italiæ. 131.K. & dein.
carthaginienſium cũ Hieronymo Syracuſano fœdus. 160.K. cũ Syphace rege. 226.H
carthaginienſium difficultas in penſione pecuniæ qua mulctati erant ab Romanis, ſoluenda. 240.F.251.A.
carthaginienſium eleuatio. 219.I
carthaginienſium erga Romanos obſeruatio. 286.I.364.C
carthaginienſium & Maſaniſſæ contentiones. 335.D.353.C
carthaginienſium & Romanorum inuicem notæ uires & artes. 123.B
carthaginienſium & Romanorum res uariis caſibus miſtæ. 190.K
carthaginiẽſium exercitus tres in Hiſpania. 179.C
carthaginienſium imperatores prauo conſilio, licet proſpero euentu, rem gerentes, in crucem aguntur. 147.B.205.B.C
carthaginienſium ingratitudo. 199.H
rebellio. 239.C
carthaginiẽſiũ in acie perturbatio. 238.C.D
inter ſe diuiſio. 275.K
carthaginienſiũ legati urbẽ ingredi uetantur. 35.C. ſine reſponſo dimiſſi. 235.F
carthaginienſium legati uerè de pace cum Romanis agunt. 240.B
carthaginiẽſiũ legatorũ pulſatores Romanis illis traditi & Carthaginẽ auecti. 316.D
carthaginienſiũ molimina. 195.K & dein.
carthaginienſium reſponſio ad legatos Romanorum de Sagunto capto. 126.A.B
carthaginienſium ſuperbia & crudelitas. 219.I.222.K.
carthaginiẽſiũ terror ac pauor. 221.I.227. K. tumultus & ſtudia ac partes. 232.B
carthaginienſibus ad Romana mœnia ſedentibus, alia porta exercitus in Hiſpaniam ductus. 303.F
carthaginienſibus bellũ indicitur. 125.H
carthaginienſibus bellum primus Rom. intulit Ap. Claudius Cos. 241.B
carthaginiẽſibus C. obſides redditi. 338.F
cum carthaginienſibus fœdus tertiò renouatum. 110.F
carthaginienſibus legati ab Roma mittuntur cum querela de Amilcare illorum ciue, qui relictus in Gallia nouum bellum excitet. 242.K. illorum reſponſum. 131.F
carthaginienſibus pacis conditiones à Scipione datæ. 238.I.240.D
cum carthaginienſibus Romani ſine ira de imperio & gloria certabant. 213.A
carthalo nobilis Carthaginiẽſis 121.E. Eius mors. 192.D
caruentana arx. 54.H.55.B
caryſtus urbs. 253.I.351.C
caryſtij pop. 243.K.283.F
caſa Romuli. 68.F
caſandrea urbs. 210.C.249.F.369.H
caſander Philippi fautor maronitas prodit, 327.B.C
caſca Seruilius prænomine C. trib. pleb. 171.E
caſibus omnia humana ſubiacere. 359.G
caſilinum opp. 338.E. Annibal fruſtra oppugnat. 152.D.H. à Romanis recipitur.

163.I.K
caſilinorum obſidio, neceſsitas ac fames. 152.F
caſinas ager & Caſilinus differunt. 137.K
caſsignatus alæ Gallorum præfectus de exercitu Ro. cæditur. 360.H
caſsij Altinij Arpinatis dubia fides. 169.F
caſinum colonia deducta. 106.C
caſtella denſiora ante Veios facta. 61.A
caſtellani deuij. 317.A
caſtellani Ilotæ. 269.I
caſtimoniæ prætextus in nefario ſcelere. 322.A
caſtitatis commendatio. 13.H
caſtigationis modus quidã aduerſus ingratos colonos. 197.G
caſtoris ædes dedicata. 23.D
caſtra Numidarum incenſa. 231.E
caſtra octo mil. paſ. à Roma ponit Annibal. 184.A
caſtra, portus exercitus. 375.I.K
caſtra Pyrrhi, locus quidam. 252.K
caſtris iſdem manentibus exercitus duplicatus. 207.A
caſtrum altum, locus cædis magni Amilcaris. 168.I
caſtrum Mutilum in Boiis. 241.D.262.H
caſtrorum metandorum induſtriæ momentum. 281.D
caſtrorum magnus neglectus. 281.C
caſtrorum porta decumana. 119.A
caſtrorum portoriũ Puteolis locatum fruendum. 251.G
caſtrorum ſuorum incendendorum aſtus. 105.A
caſtulo urbs Hiſpaniæ nobilis. 168.K.212K
caſtulonenſis ſaltus. 139.E
caſtulonenſium defectio ad Pœnos. 212.K Eorundem diuiſio. 213.A
caſuũ humanorũ exẽpla illuſtria. 387.D.E
cataphracti loricati. 285.B. equites. 302.I
cataractæ portarũ ſuſpenſiles. 202.F
catellis ac fibulis donati equites. 325.F
catena ſplendidior, ſed grauior. 283.F
catenarum & uinculorum metus. 292.I
catmelus Hiſtriorum regulus. 344.E
cato orator grauis. 266.A
cato ſuarum laudum haud ſanè detrectator. 267.I
catonis de Hiſpanis uictoria. 267.H.I
catonis encomium. 268.A.D
catonis in bello aduerſus Hiſpanos uirtus. 267.F.G.H
catonis perplexitas. 267.D
catonis Porcij laus. 328.G.H
catonis Porcij præno. M. ſanctitas. 256.F
catonis ſeueritas in luxũ Romanũ. 265.E
catonis triũphus. 273.D. Vide M. Cato.
cauea theatri. 274.F. Caueæ ferreæ. 349.G
caudinæ furculæ. 99.E
caudina pax. 99.C. & dein. 10.C
caudinæ cladis memoria. 277.K
caudinæ ignominiæ ultio. 102.G.H.I
caudini Samnitis clades. 164.A
caunij pop. 259.K. ab Rhodiis deſciſcunt. 383.G.H.
cauiorum populus. 373.H
caulonia urbs in Brutiis. 198.A
cauſa legis mutata, lex etiã mutãda. 266.E
cautio publicanorum reipublicæ cõmodantium. 159.E
cautior eo quiſque eſt, quo minus anim habet. 297.C
cedere intra finem iuris ſui. 305.D
celãdæ rei, paucitas aptior quàm gerendæ. 307.E
celeres, cuſtodes corporis Romuli. 4.G
cella una non niſi uni deo dedicãda. 200.G
celelates ſe Romanis dedunt. 256.I
celene urbs. 309.H
celeritas boni nũcij uix fidẽ meretur. 207.I
celeritatis maximum eſſe momẽtum. 33.K 138.B.C.D. malum. 247.B
celeritatem ſuam ſibi fruſtra eſſe indignatur Philippus. 209.I
celetrum oppidum. 248.F
celoces piraticæ. 300.C
celtæ, tertia Galliæ pars. 64.C
celtarum propagatio. ibidem
celtiberia, inter duo maria. 208.B
celtibericum bellum. 139.H
celtiberi in prælio concurſare ſolent. 208.D cuneis pugnant. 227.C
celtiberi milites precio à Romanis auertuntur per Aſdrubalem Barchinum. 179.D
celtiberi Romanos cædunt. 335.D
celtiberi Romanis fœderati Carthaginenſes infeſtant. 139.G
celtiberi Romanis ingenti agmine occurrũt 267.E. eorum clades. ibi. 341.H
celtiberi mercenarij milites. 170.G.179.D. 231.H.268.C.E
celtiberi triumphati. 229.A.345.D
celtiberorum aduerſus Scipiones perfidia. 219.B. cædes. 231.K
celtiberorum cædes ac fuga. 324.C.338.B. C.D.339.K.241.F.G.H.348.F
celtiberorũ motus. 337.H. rebellio. 349.E
cenchrea oppidum. 210.B
cenchreæ captæ. 255.F
cenchreæ Corinthiorum emporium. 367.F utiliter à Macedonibus defensũ. ibi. G.H.
cencum Eubœæ urbs. 290.E
cenineſes po. 3. C.F. cæduntur à Romulo. ibid.G
cenomani arma ſibi adempta à M. Furio pr. recuperant. 320.H
cenomani, auxiliares Romanorũ. 245.I
cenomani cum Boiis & aliis quibuſdã colonias Romanas uexant. 242.G
cenomani inſubres fallunt. 257.A
cenomani inſubribus ſe aduerſus Romanos iungunt. ibidem
cenon oppidum Antiatum. 27.H
cenſi Romæ, Romam commigrantes, à patriis ſuis repetiti. 345.H
cenſor alter alterum notat. 230.C
cenſor Cato formidabilis. 328.I
cenſori defuncto nunquam alius ſufficitur. 63.H.75.B.107.H
cenſores cõcordes & æqui. 251.G.351.G.H
cenſores creati nondum conſules. 197.I
cenſores electi mutuo odio diſsidentes, inito magiſtratu conciliati. 341.A
cenſores primi Romæ. 45.F
cenſorum electorũ primus actus. 340.I.K
cẽſoribus P. Furio & M. Attilio à L. Metello trib. pl. dies dicitur. 169.B
cenſoria animaduerſio urbem uitiis purgat. 163.E
cenſoria nota uirtutem non abolet. 50.B
cenſoria uis uni & eidem iterum permitti non debebat. 153.B
cenſura Appij Claudij. 106.D
cenſura, ex quinquennali, annua ſeu ſemeſtris facta. 48.F
cenſura inſtaurata, & cẽſores creati. 75.E
cenſura populari auræ obnoxia eſſe non debet. 230.D
cenſura triſtis & aſpera. 329.D
cenſura uelut ocioſa. 196.D
cenſuræ ambiendæ contentio. 328.G
cenſuræ apud Romanos initium. 45.E
cenſuram ſolus Appius gerit. 107.I
à cenſu maxime & Senatus & iudices legendi, & potentiores faciendi & quare 274.C
cenſus populi ubi primum actus. 48.D
pro cenſus modo imponebãtur onera Romanis. 261.C
cenſus Romæ primus. 10.K
cenſus ubi quis eſſet, ibi manere debere. 320.I
cenſum Seruius Tullius rex inſtituit. 10.G
centum annorum induciæ. 4.G
centũ Patres à Tarquinio Priſco creati. 9.D
centum ſenatores Romuli. 3.B
centuria immunis militia. 10.H
centuria iuniorũ, & cẽturia ſeniorũ. 187.F
centurias explere. 304.D
centurio nexus liberatus à Manlio. 69.H
centurionis in comitio uox. 68.H
centurionis Ro. ac latini pugna. 91.D.E
centuriones ac duplicarij ſecuri percuſsi. 27.D
cenus, untis, fl. 270.A
cephalenia inſula. 304.G.313.C
cephaleniæ fretum. 297.E
cephalenia urbs. 288.D
cephalo Tegmonis oppidi princeps à popularibus occiditur. 383.K
ceræ ducena millia põdo à Corſis uictis exacta. 351.B
cercina inſula. 264.F
cercetius mons. 253.C
cercinium oppidum captum atque incẽſum. 248.G
cercuri, nauium ſpecies. 260.I
cerdinates ſe Romanis dedunt. 256.I
cerdubellus Caſtulonenſis Punicum præſidium Romanis prodit. 213.F
cerealia ludi facta. 239.E

ceremoniæ cæleſtes à Numa inſtitutæ. 5.H
cerimoniarum uel minimarum omiſſio ſacrificia uitiat. 347.B
cereris ædes. 210.K
cereris initia. 250.A
cereris ſacrum intermiſſum. 146.F.266.E
cereris templum non initiatis ingredi non licebat. 243.F
cereri conſecratum peculium filij à patre cæſi. 23.C
cernere hæreditatem. 333.C
certamina Iſthmiorum. 261.I
in certaminibus etiam ludicris, uulgus ferè deteriori parti fauet. 361.I
certima Celtiberorum urbs. 341.B
ceruæ lupum fugientis per medios exercitus infeſtos delatæ prodigium. 107.A
ceſtroſphendorum telum. 362.E
chalcis urbs. 209.B. eius ſitus. 209.G. euripus. 283.G. turbatio. 209.D.E.283.E.F 284.K. & dein.
chalcis ac Demetrias à Romanis retinentur. 261.I
chalcis Euboica. 94.G.258.D
chalcis oppidum recipitur. 245.A
chalcidenſis hoſpitis cuiuſdam cœna. 285.F
chalcidenſes Romanis portas aperiunt. 290.E
chalcidenſium in fide Philippi conſtantia. 210.B
chalcidenſium legatus Mictiō lectica in ſenatum illatus. 364.E
charicitus Rhodius quidam claſſis Rhodiæ coactor. 299.E.G
chalciœcon Mineruæ templum. 283.D
charilaus Palæpolitanus. 95.G
charopus Epirotes ſpeculator Villij conſulis. 251.F
charopus Epirotarum princeps Romanis fauet. 252.G
chaunus mons. 341.G
chaus amnis. 309.I
chelidonium promontorium. 263.D
cherſoneſus Romanis ſubiecta. 301.E, 305.K
cherſoneſum Galli armis poſſident. 310.E
cherſoneſi urbes Antiocho deduntur. 263.A
chium oppidum, horreū Romanis. 300.C
chium promontorium. 373.D
chium urbs à rege ſuo Philippo euerſa. 257.I
chiorum apud Romanos honor. 315.F
chyretiæ Theſſaliæ à Romanis capiuntur. 288.H
cibaria V & XL. dierum in Africam portat Scipio. 227.C
cibi ac potus modus. 123.G
cibyra urbs. 297.D
cicatrices aduerſo corpore exceptæ, decori ſunt. 387.C
cimbis, prope Gades locus. 217.F
cimetra Samnitium urbs capta. 114.H
ciminia ſylua. 108.A. eius anguſtiæ. 108 d.h
cincibilus Gallorum rex. 350.C
cinciæ legis ortus. 265.G
cingilia Veſtinorum capta. 96.E
cintius hiſtoricus. 79.G
circamœrium. 11.A
circeia colonia. 13.E
circeij & Velitræ à Romanis deficiūt. 73.H
circeij in Volſcorum poteſtatem rediguntur. 22.G
circeij Romana colonia. 197.C
circeis colonia. 224.E
circenſium ludorum magnificentia. 371.C
circus Apollinaris 41.B
circus Flaminius. 39.B
circus maritimus apud Hernicos. 110.A
circi ſpectacula primùm ac diu ſola fuerunt. 79.E
circo maximo locus deſignatus. 9.E
cirtæi funditores. 302.I
cirtha, regia Syphacis. 232.G
ciſſeus mons. 209.B
ciſtophorum CCXLVIII. millia in ærarium illata triumpho A. Acilij de Antiocho. 304.A
citium Macedoniæ oppidum. 359.E
citius mons. 367.C
ciuitas magna nulla diu quieſcere poteſt. 240.G
ciuitas nulla eſt ſine improbis quibuſdam ciuibus. 382.K
ciuitas ſapientum. 187.F
ciuitas, urbis magnitudine augetur. 11.A
ciuitatis Romanæ donum, prænestini quidā milites haud magni faciunt. 152.H
ciuitatis immortalitas. 74.C
ciuitatis Romanæ iuri leges ſuas præferunt Hernici. 110.F
ciuitatis mutandæ licentia coercita. 345.K
ciuitatem Romanam dare magnum ducebant Romani. 149.B
ciuitatum arbitriū penes Romanos. 317.H
ciuitatum Aſianarum aliæ alia conditione eſſe iubentur. 315.F
ciuitates magnas & opulentas, minores aliæ ſequuntur. 358.D
ciuitates ſeruas liberare magnificū. 305.G
in ciuitates ſuas repetuntur qui eas deſeriūt 345.H.I.K
ciuis difficilius regatur, quàm hoſtis ſuperetur. 23.G
ciuis optimus Romæ qui eſſet, matrē deum hoſpitio excipere debebat. 223.D
ciues nonnunquam ſui à populis repetiti, qui Romam ſe contuliſſent. 345.H
ciues Romani haberi nolunt Latini, qui nomina in coloniam Rom. dediſſent. 272.H
ciues, ſe ipſos, uxores & liberos potius perdentes quàm in hoſtium manus ueniant. 244.A.B.C
ciuiſmarus Gallorum regulus. 169.E
clades Pœnorum maxima. 207.H
cladis Pœnorum nuncij Romæ lætiſſimè excepti. 320.D.E
clamor in bellis. 127.H.I
clamor prælium ineuntium. 183.A
clamor Romanorum in bello. 99.H
clamoris alacritas ac conformitas in bello quid portendat. 51.B
clamoris cōgruentis ac conſoni uis in bellis. 238.C.337.D
claſſis in aere uiſa. 350.D
claſſis Pœnorum clades. 234.I
claſſis prima, ſecūda, tertia, quarta, quinta & earum arma. 10.H
claſſis diſperſæ colligendæ ſignum. 299.F
claſſis P. Cornelij Scipionis in Hiſpaniam. 186.H
claſſis Punica diſſipata à Romanis. 132.B. 208.K
claſſis Punicæ 80. nauium clades. 202.I
claſſis Romana. 201.C
claſſis Romana quando primum ſociis naualibus priuata impenſa paratis cōpleta. 162.B
claſſis Romana aduerſus Perſeum. 360.F
claſſis Romanæ in Africā expeditio. 220.E
claſſis Romanæ in Aſiam expeditio. 292. H.I. & dein.
claſſes Romanæ ſæpe ex Sicilia in Africam profectæ. 227.D
claſſis Scipionis in Africam traiecturi deſcriptio. 227.A.B
claſſium cura apud Romanos. 190.G
claſſium ex cenſu deſcriptio. 10.G
claſtidium Annibali parua mercede proditur à præfecto. 131.K
claſtidium Ligurum oppidum ſe Romanis dedit. 256.I
claſtidium oppidum incenſum. 257.C
claudæ naues. 299.F
claudia gens patriciatus aſſertrix. 78.B
claudia gens, peregrina. 44.D
claudiæ gentis nobilitas. 40.C.53.H
claudiæ Quintiæ matronæ pudicitia aſſerta. 224.D
claudia tribus, uetus. 125.C
claudij Aſelli Romani equitis uirtus. 159.B
claudius Craſſus trib. mil. 51.A
claudius hiſtoricus. 181.B
claudius Nero grauiter à Marcello conſule obiurgatur. 163.E
claudij Neronis conſulis laus. 210.B
claudio Neroni turpiter imponit Aſdrubal. 186.C.D
claues portarum urbis & arcis Aenienſes à præfecto Romano fruſtra repoſcunt. 167.K. & dein.
clauibus portarum Arretij amiſſis, Romani nouas omnibus portis imponunt. 201.F
claui figendi cauſa dictator dictus. 205.B. 106.C
claui à dictatore figendi in peſtilentiæ ſedatione conſuetudo. 79.G
clauorum in præruptis ſcandendis uſus. 213.D
clauſula fluuius. 374.A
clazomenij immunitate donati. 315.F
clementiæ fructus. 272.F

clementiæ opinione nonnunquam pugnant Romani. 366.B
clementiam principio Annibal ſimulat. 131.K.
cleomedon Philippi legatus 254.H
cleomenes primus Lacedæmoniorum tyrannus. 269.H
cleone oppidum. 269.E
cleonymus Lacedæmonius Græcorū dux. 111.F.*Eius fuga* 111.H
cleopatra Alexandri Epirenſis uxor 95.E
cleopatra & Ptolemæus Alexandriæ reges 195.G
cleopatra Ptolemæorum ſoror 380.D
cleuas Perſei præfectus. 367.B.*eius uirtus.* 367.D
*cliniæ urbs.*188.D.*clitæ* 369.H
cliternum oppidum expugnatum 170.C
cliuus publicus Romæ exuſtus 236.B
cloaca maxima Romæ 13.D
cloacæ deterſæ 229.E
cloacæ Romæ factæ 9.K
cloacinæ ædes 38.A
clœliæ uirginis Romanæ facinus memorabile 17.D.E
clœlij, Albani 7.I
clondicus Baſtarnarum dux 344.A
clondicus Gallorum regulus 372.K
clodius Licinius hiſtoricus 226.F
cluilius & cluilia foſſa 6.A.b
cluilius Volſcorū dux triumphatus. 45.K
clupea urbs 202.H.228.H
cluſium Galli oppugnant 64.A.B
cluſium quod & Camars 117.D
cluſini à Gallis bello petiti Romanos inuocant 64.E
cluſinorum potentia 16.E
cluuianorum cædes 106.I
clypea ærata duodecim poſita 314.F
clypea argentea 274.D
clypea inaurata in faſtigio Iouis poſita. 277.K
clypea inaurata Ioui poſita 284.B
*clypeus inſignis Barchini Aſdrubalis.*181.C
clypeus Martius Ibidem
clytus Acarnanum prætor Philippo conciliatur 288.D
cn.Bebius Pamphilus Cos. 331.G
cn.Bebius tribunus plebis 330.D
cn. Claudius Appij filius cento interrex. 142.B.
cn.cornelius Cethegus Cos. 256.F
*cn. Cornelius Coſſus tribunus milit.*53.K. 55.C.56.E.58.H.
cn.Cornelius Dolobella rex ſacrorum. 204.E
cn.Cornelius Flaccus ædilis 236.C
cn.Cornelius Lentulus Cos. 239.F.260.I
cn.Cornelij Lentuli tribuni militum nobilis animus 145.A
cn.Cornelius Scipio à Celtiberis deſeritur. 179.B
cn.Cornelius Scipio Hiſpalus cōſul. 346.H *eius mors.*347.B
cn.Cornelius Scipio, P. frater, aduerſus Aſdrubalem mittitur 128.G
cn.Cornelius Scipio uulneratur 179.H
cn.Cornelij triumphus 271.E
cn.Domitius Aenobarbus Aedilis 263.H *Cos.*277.I
cn.& P.Scipionum laus 319.K
cn.& Q.Ogulnij ædiles 116.H
*cn.Fabius Vibulanus Cos.*52.E.*tribunus militum* 55.G
cn.Fuluius Cos. 113.H
cn.Fuluij militum ignominia 196.G
cn.Flauius Cn.F.ſcriba 111.B
*cn.Fuluius Centimalus cos.*181.I.*exercitus amiſſi reus* 182.C
cn.Fuluius pr.ab Annibale uictus 195.A
*cn. Fuluij proconſulis negligentia.*194.K. *mors.*195.A
cn.Fuluij prætoris turpis fuga. 176.C.D
cn.Fuluius proprætor 117.H
*cn.Genutius plebeius tribunus milit.*59.G. 60.G.H.
cn.Heluius trib mil. 234.H
cn.Iulius Mento Cos. 49.A
cn.Magius Atellanus Capuæ mediaſtuticus 163.G
cn.Manlius Capitolinus 85.C
*cn.Manlius cos.*23.H.81.D.82.E.*in ſenatu de rebus ſuis geſtis redarguitur.* 317.A
cn.Manlius legatus 236.B
*cn.Manlij cōſulis uirtus.*24.E.*mors ibid.*F
cn.Manlij reſponſum ad L. Aemylium triumphum illius impedientem 317.D
cn.Manlio proconſuli triumphus negatur. 316.H.
*cn. Manlius Volſo conſul.*304.D.*eius in Gallogræcia res geſtæ.*321.F.*triumphus. ibidem.*
cn.Martius Coriolanus 21.E.F
*cn.Octauius pr.*217.I. *Eius triumphus de Perſeo* 387.H
cn.Ogulnius trib.pleb. 112.D
cn.Plautius cos. 94.C
cn.Pupius & Cæſo Quintius Flaminius duumuiri ædem Concordiæ faciendam locant 142.B
Cn. Quintius Capitolinus primus Aedilis Curulis 79.B
cn.Scipio à Pœnis obſeſſus 168.I
cn.Scipio primus in Hiſpaniam profectus. 134.C.216.D.
cn. Scipionis res fortiter geſtæ in mari Hiſpanico 139.B.C.& dein.
*cn.Scipionis uirtus.*168.K.*uulnus, ibidem. mors.*180.B.
cn.Sempronius Bleſus legatus Q.Fuluij dictatoris 196.B
cn Sempronij Tuditani prætoris in Hiſpania clades 260.F
cn.Sergius Plancus prætor 241.F
cn.Sergius tribunus mil. 70.A
cn.Seruilius cos. 133.G
*cn.Seruilius Geminus cos.*141.H.K.230. D.*dictator.*239.D
*cn.Seruilius Cepio cos.*330.D.*pontifex* 171.A.*prætor.*217.I.
cn.Seruilius cos.in Africam profectus iniuſſu ſenatus, reuocatur. 235.G
cn.Seruilij ex ſeruitute liberatio 234.I
cn.Seruilij mors 145.C
cn.Siccius trib.pleb. 26.I
cn.Sicinius prætor paludatus prouinciam Macedoniam accipit 354.I
cobulatus amnis 310.B
codrio oppidum Romanis deditur. 245.I
cœla Euboicus ſinus 246.G
cœletæ Thraces 316.A
cœlimontana porta fulmine icta 277.G
cognito eſſe 373.C
cohors, ſexcenti homines 220.F
colcas duodetriginta oppidis in Hiſpania regnans, Romanorum ſocius 211.E
collatia urbs Sabinis adempta 9.H
collatiæ urbis motus 13.I.K
collatinus Lucretiæ maritus 13.K
colatinus Tarquinius Egeri filius 13.H
collatio uoluntaria ampliſſima priuati cuiuſque abundantiſſimum facit ærarium. 190.I.
collegarum ſæpe iteratorum concordia. 116.H
*colloquiū Annibalis & Scipionis.*236.I.K
colloquium Philippi regis & T. Quintij conſulis Romani 257.D
*colloquij hoſtilis ac ſimulati nulla fides.*257 E.312.F.G
colloquij inter eiuſdem criminis reos captiuos diremptio. 156.C
colloquij inter Perſea & Romanum legatum, obſides 357.B
colonia Latina in agrum Ferentinum deducta 277.G
coloni maritimi inuiti in naues impoſiti. 286.G
coloni noui Roma miſſi Fidenas, à Fidenatibus cæſi 50.C
coloni Romani longiſſime miſſi 105.F
coloni Romani Romanis tanquam parentibus amorem liberorum debent 197.D
*colonorū numerus colonis quibuſdā petentibus auctus, quibuſdā negatus.*251.A.B
colonis equitibus Bononiā deductis ſeptuagena iugera, cæteris quinquagena ſunt data 306.H
coloniæ Antēnas & Cruſtuminum ductæ. 3.H.
coloniæ Romanæ, uacationis ſuæ ius ad ſenatum deferre coguntur 204.K
*coloniæ Romanorum uariæ deductæ.*13.E. 197.C.273.B.
coloniæ Romanis fideles, & coloniæ infideles 197.D.E.F
coloniæ quinque in oram maritimam deductæ 256.I
coloniarum auxilium Romanis negantium catalogus 197.C
coloniarum duodecim cenſus primū actus. 230.B.

colonorũ Romanorum cæſorũ ultio. 105.D
colonias finibus ſuis imponi indignabantur populi Romani hoſtes 111.F
colonias in ſingulas tricenæ familiæ mittuntur 256.I
colonias Latinas quæ milites dare abnuiſſent, Romani uexare pergunt 224.E
colophon uetus oppidum. 299.K. obſidetur. 301. A
colophonij Notij habitatores immunitate donati 315.F
colophoniorum ſitus. 299.K. eorum oppugnatio ab Antiocho. 30.A.301.A
color ex recenti uia aduſtior 206.K
columen, loci nomen 33.B
columna aurea ſolida 160.B
columna roſtrata ad imum fulmine diſcuſſa 353.E
combolomarus regulus 311.E
cõbulteria urbs à Romanis recepta. 157.D
commeatus circa uiam militibus expoſiti. 183.K.
comenſis ager bello infeſtatur 262.F
comenſes triumphati 262.I
commentarium Eumenis de apparatibus belli quod Perſeus moliebatur 351.A
comeſſandi mos à conuiuio 332.K
cominium ceritum oppidum 174.E
cominium oppidis Samnitium Romani oppugnant 120.K. expugnant. 121.K.
comitium quando primum tectum. 204.E
comitia curiata & centuriata 57.E
comitia per tribunos pleb. impedita. 251.H
comitia conſularia qui haberet, an conſul creari poſſet 196.C
comitiis tributis tribuni pl. creati 26.I
comum oppidum capitur. 262.F
commune malum etiam qui inter ſe diſſident, concordes repellunt 241.G
communis curæ neglectus, priuatas etiam res perdit. 111.A
cõmunis utilitas, maximum ſocietatis uinculum 287.D
communicari in uoce deponenti ſeu communi 48.E
compactum, pactim inuicem factum. 59.B
comparatio de cibo cum ueneno permiſto, & legibus utilibus ac inutilibus. 78.D
compedes captiuorum, decem põdo. 256.E
compedes Græciæ quæ ſint 288.D
cõpotes ſui metes faciendi ſuperſtitio. 93.K
compulſius regulus 311.A
compulteria oppidum 164.A
conciliabula Romæ interdicta 323.B
conciliabulorum mala 152.C
concilium Aetolorum panætolion 246.B
concilium Græci ineunt aduerſus Attalum & Romanos 203.B
concilium ſanctius, apolecti 296.B
in concione media intermortuus Eumenis pater 305.E
concionalis ſenex 43.E
concionantes, in concionem uocatos, aut collectos 323.C
concocta concilia 333.I
concoquere ſenatorem 46.K
concordiæ ædes. 111.C.142.B.153.B.333.B.
concordiæ bonum. 156.F.273.C.333.B. 382.A
concordiæ laus 116.H
concordi collegio nihil firmius ad Rempublicam tuendam 116.E
concordes fratres. 332. A. B. milites. 156. F.
concordibus magiſtratibus optime rempublicam geri 70.D
condemnati, magiſtratibus gerendis indigni 241.E
condimentis uariandi cibi ratio 285.E
conditiones pacis Saguntinis re deſperata propoſitæ 125.C
conditum luſtrum quare dicatur 10.K
congiarius demeritus populi fauor 306.I
coniugij ambitio 45.H.I
coniugum ac liberorum amor 199.F
coniugum & liberorum ac ſeniorum in aliam regionẽ metu belli traſmiſſio. 188.C
coniuges ſuas ac liberos ſuos Neſattij à Romanis obſeſſi ipſi mactant, & è muris ad hoſtes præcipitant 346.D
coniurati in tormentis pertinacia, & malitia 160.H
coniuratio in bellum proficiſcentium, non niſi uictores ſe redituros 188.C
coniuratio in Hieronymum Siculorum regem indicatur 160.H
coniuratio ſeruorum Hetruriam infeſtam habet 262.D
coniurationum clandeſtinarum detectio. 321.I.
connocondylum oppidum 325.C
connum oppidum Perſeus recipit 360.B. eius ſitus. 362.I.
connubij neceſſitas 3.B
connubia à finibus Romani petunt. 3.B.C
connubia aut adimebant aut permittebant uictis à ſe populus Romani 110.F
cõnubia extra fines ſuos Macedonibus interdicta. 384.H
cõnubia Patres ex ſe plebeiis negãt. 43.F.I tandem permittunt. 44.I.
connubiorum ſocietatis honos. 148.K
connubiales leges 44.F.G
conſcientia ſcelerum quid agat 213.A.B
conſcientiæ propriæ metus 261.B
conſcientiæ rectæ mira ſimulatio 261.A
conſecrare bona alicuius 366.B
conſentia Brutiorum urbs. 230. B. ad Romanos deficit. 234.K.
conſentia de Samnitibus capta. 110. H. 155.A.
conſentinus ager depopulatus 211.A
conſentini & Thurini in fidem Romanorũ redeunt 170.H
conceſſorem pauperem diuites aſpernantur 274.F
conſortionis ſociabilis bonum 333.B
cõſilium arcanum, cõſilium ſanctius. 282.I
conſilium audaciæ plenum 282.I.K
conſilium fidele quod maxime ſit 297.F
conſilium non magis quàm lingua principibus Achæorum deeſt 368.D
cõſilium ſanctius Carthagnienſium xxx. ſeniores 233.K
conſilij celandi aſtutia 282.I
conſilij fraude initi exitus 283.C.D
conſilio prauo geſta, quanquam proſpere euenerint, Carthaginienſes cruce mulctãt. 317.I.K
concilia audacia, prima ſpecie læta, tractu dura, euentu triſtia 282.E
conſilia calida uix eſſe proſpera 282.E
conſilia ex rebus ſumuntur 143.A
conſilia ex euentu non probanda, aut improbanda 206.C
conſilia in re graui non eſſe præcipitanda. 247.B
conſilia mala plerunque uincunt 174.H
conſilia quæque fortiſſima, in aſperis rebus optima 180.I
conciliorum malorum receptus 214.G
conſualia, ludi Neptuno equeſtri ſacri 3.B
conſuetudinis uis 196.K
conſuetdine labor fit leuior 283.A
conſules quando cœperint 44.E
conſul de plebe primus creatus L. Sextius. 79.A
conſul dignitate exutus 77.A
conſul idem intra decem annos refici non poterat 114.B
conſul tanquam trib. pleb. patres exagitãs. 92.E
conſul honore deiectus tandem reuocatus. 204.A.
conſul dignitatis ſuæ oblitus circum forum concurſans 326.I
conſul ex equo in pedes deſiliens, ante legiones pugnam init 86.G.H
conſul quo die creabatur, ſenatum habebat. 188.E
conſul creatus 155.F.304.D
conſulis ac tribuni rixa 26.G.H
conſulis ad bellum ituri atque inde redeuntis ceremoniæ 359.A.B.387.B
conſulis dignitas 169.G
conſulis eligendi poteſtas unde & penes quem. 43.H
conſulis prioris reuocatio uixdum rebus inchoatis, ſæpe impedimento res bene gerendæ erat 256.G
conſulis ſtolidi & temerarij irriſio. 344.K
conſulis Terẽtij Varronis fugientis à Cannenſi clade, 50. comites. 145.E. ei gratiæ actæ 147.B
conſuli in prouinciam proficiſcenti, magiſtratus prouinciæ obuiam ire quando primum iuſſi, & cætera obſequia præſtare. 150.C.
conſulem alterum de plebe fieri cupiunt tribuni plebis 43.H
conſulem alterum ex ſe creari Campani paciſcuntur ut opem Romanis ferat. 149.D
conſules à tribunis in uincula duci poterãt.

49.B.
conſules ambo ad Trebiam contra Annibalem coniunguntur 132.E.F
conſules ambo eodem bello mortui 203.H
conſules ambo ſub iugum miſſi 100.E
conſules ambo patritij ægre creati 83.I
conſules creati inuicem inimici, propter patriam in amicitiam redeunt 204.C
conſules ex patriciis ferè lecti. 44.E.83.I. *eorum alter plebeius.* 76.G.83.H.326.H
conſules creati cum prouocatione 39.E.F
conſules duo alternis diebus imperantes. 143.G.
conſules quo die magiſtratum inibant, Ioui ſingulos boues immolabant 346.H
conſules, regia poteſtas 99.K
conſules reficere populo licebat, quos & quoties uellet 196.C
conſules rei, honoribus abſtinendum ſuadent 26.B
conſulum ab urbe in prouincias profecturorum ceremoniæ. 346.A.B.359.A.B. 387.B.
conſulum dignitas decemuiris defertur. 34.I.K.
conſulum duorum bonum 18.B
conſulum duorum poteſtas par 42.K
conſulum & tribunorum pleb. altercatio. 365.G.
conſulum imperium repulſum & contemptū. 26.E. *Eorū creatio inſtaurata.* 63.C.
conſulum in loco tribuni militum adminiſtrant rempublicam 45.A
conſulum inſignia paria 161.G
conſulum inter ſe ad Trebiam de pugna cōtra Annibalem, diſſenſio 132.H.I
conſulum miſeriæ per tribunos 26.B
conſulum primorum creatio 14.E.F
conſulum qui Annibali opponerentur, creandorum ſolicitudo 161.E.F
conſulibus moderator ac magiſter appoſitus 18.C
cōſulibus morbo implicitis, auſpicia per interregnum renouata 63.H
conſulibus omniū poteſtas permiſſa. 205.A
conſularis dignitatis abrogatæ reſtitutio. 44.K.
conſulare imperium annuum. 14.G
cōſulare imperium eiſdem in alterum annum prorogatum 142.B
conſularis imperij inuidia. 29.K. & dein.
conſularis magiſtratus inſtauratio 45.D
conſularis maieſtas quāta eſſe debeat. 26.I
conſularis nominis inuidia 35.B
conſulares leges 39.G
conſularia ingenia 116.F
conſularia comitia 63.G
conſularium comitiorum ambitio 277.H
conſularia comitia inſtaurata 79.A
conſulatus an alicui cōtinuari poſſet. 196.C
conſulatus idibus Martiis inibatur 241.G
conſulatus plebi inuiſus 63.C
conſulatus ambitio 304.D.326.I
conſulatus gerendi difficultas in tribunitia ſeditione 26.B
conſulatus ineundi auſpitiū calendæ Quintiles 94.C
conſulatum nemo plus quàm annum geſſit 102.H.
conſulatum non niſi per gradus honorum peti debere 251.H
conſulatum oblatū differt Q. Fabius. 113.D *recuſat T. Manlius Torquatus* 187.E
conſulatum patricij uindicant 82.I.84.D
de conſulatu tentatio inter patricios ac plebem 82.K.83.G
conſulatus quinque continui in uno Quintio 46.A
contagio peſtilentiæ 177.H
contemptus hoſtis ſæpe cruētum certamen edit 130.H
contenebra urbs capta ac diruta 69.I
contentionis ardor ſæpe iuriſiurādi religionem negligit 194.A
continens finibus, id eſt adhærens 384.H
continentia & temperantia maxime glorietur Scipio 233.I
contrebia urbs 338.C
controuerſioſa res 43.E
controuerſia Carthaginenſium cum Maſaniſſa, indiſcuſſa ab Romanis arbitris relicta 276.B
controuerſiæ ferro decretæ 213.F
conuentus mirabilis hominum ex Europa & Aſia 385.F
conuentus non temere Romæ habebantur. 323.B.
conuiuium Annibalis apud Campanos. 149.H.I.
conuiuium inſtruere, & ludos parare, eiuſdem eſſe qui bello ſciret uincere 385.D
conuiuij hilaritas, & inde malum 332.I
conuiuiis & comeſſationibus crudelitas abeſſe debet 329.D
copais palus 261.D
cooptati tribuni pleb. 58.K
copia faſtidium facit 28.C
copia præſens, non perpetua 138.D
copiæ Romanorum ad Cannas quantæ fuerint 142.G
copiarum diuiſio pernicioſa nonnunquam eſt 180.I
copiarum ſuarum exiguitatem Antiochus ſociis excuſat 284.F
coquus quando in precio haberi cœptus. 321.F.
coraceſium urbs 259.G
corax mons 292.A
corbis & Orſua patrueles fratres monomachia decertant 213.G
corbio opp. Romanis adimitur. 242.K. *expugnatur* 34.F.228.K
corcyra urbs 294.K
corinthus Achaiæ. 258.D. *Achæis redditur.* 261.I. & dein.
corinthus in poteſtate Philippi 256.B
corinthus Nabidi Lacedæmonio fiduciaria datur à Philippo. 288.E.
corinthi oppugnatio. 255. G. *liberatio.* 256.A.
corinthi ſplendor 265.F.384.B
corinthum agrum populantes Romani, à Philippo rege ad naues compulſi 203.C
corioli oppugnantur. 21.E. *capiuntur. ibi.* F *Romanis adimuntur.* 22.G.
coriolanus Romanis infeſtus. 22.G.H. *à Romanis matronis pacatur.* 266.A.
coriolani mors 22.K
cormaſa urbs 310.B
corneliæ & Fabiæ gentis nomen. 287.G. *eius familiæ ſplendor* 320.B
cornelia tribus 314.H
cornicines & tibicines 10.H
corniculum urbs 9.I
cornua bouis portētoſæ magnitudinis. 11.B
cornus oppidum in Sardis. 157.F. *recipitur. ibidem.* G.
corona aurea Ioui dicata. 47.I.370.D. *à Saguntinis Ioui Capitolino Romam dono miſſa.* 218.C.
corona aurea C. pondo à Philippo Romam miſſa 293.A
coronæ muralis aureæ præmium animos militum accendit 152.D
ſub Corona uenditi in libertatem reſtituti. 363.I.K.
coronæ aureæ cxxiiij. in triumpho prelatæ. 340.F.
coronæ aureæ xlix. triumpho Aemylij Regilli traductæ 306.K
coronatus populus ludos Apollinares ſpectabat 173.I
coronati in ſupplicationibus maiores annis duodecim 339.C
coronati ob res bello bene geſtas 122.H
coronati ſacrificabant 150.E
coronea urbs 287.A
coronei & Haliarti populi 358.F
coronenſis agri uexatio 290.D
corpus ob debitum necti non debere 96.B
corpus redditum, animus retentus. 332.H
corpus uiolatum, animus inſons 14.A
corporis cuſtodes 300. habebat Romulus. 4.G.
corpora præualida ſuis ipſa uiribus onerantur 240.G
de corporibus ducum cæſorum pugna inter milites 104.G
corragus Macedo. 309.H. *Eumenis præfectus* 362.I
corrhagum caſtellum capitur 245.I
corribilo regulus uiuus captus 280.C
corſoris cædes. 338.F.351.B. *defectio.* 333.H
cortona Hetruriæ urbs 108.G.135.I
cortuoſa urbs capta ac diruta 69.I
coruini cognomen unde natum 84.K
coruus in puluinario Iouis ſedens 134.G
corui cātus in prælij commiſſione. 121.C.D
coruus pro Romano aduerſus Gallū propugnans 84. H. ~~73.K. & dein~~
corui aurum edentes 230.I
corycus portus 293.C

corycum Teiorum promontorium. 297.C. 259.H
corylenus urbs capitur 299.B
cos nouacula diſciſſa 9.F
coſſa oppidum 123.C
coſſam Annibal recipit 147.C
coſſani coloni Romani 197.G
coſſana colonia aucta 260.E
coſtoci fuga 376.E
cotton urbs capitur 299.B
cotys Thrax Odryſarum rex. 355.D. 359.F à Romanis redarguitur. 387.K.
cranon oppidum ab Antiocho recipitur. 288.A.
cranonij populus Cephaleniæ 313.C
crapulæ malum 344.K
crapulæ ſtatim à uictoria, malum 344.G.H
ſub Crate necare 54.C
cratera aurea Delphos Apollini miſſa. 62.E
cratera aurea donũ Apollini Delphos miſſa, à Liparentium piratis excipitur. 63.A
creare ſe magiſtratum licitum nõ erat. 35.D
credi ſibi uult quiſque 139.K
non credimus facile quæ nolumus uera eſſe 73.I.
creditæ pecuniæ ius non idem ſociis Romanis erat, quod ipſis Romanis 277.D
creditorum ius in debitores ſuos Romæ. 19.K.
cremandorum mortuorum hominum mos. 67.B.
cremera fl. 25.B
cremerenſis clades 69.B.108.K
cremona colonia in agrum Gallicum ducta 127.C
cremona periclitatur ab Amilcare. 242.G
cremonenſes coloni Romani. 197.G. eorum colonia aucta. 304.B.
cremonenſes ac Placentini pileati currum triumphantis conſulis ſequuntur. 260.D
cremonenſes ac Placentini in colonias ſuas redire iubentur 211.A
cremonis iugum 242.F
crepidæ & pallium Græcorum Romanis imperatoribus indecora 225.I
crepitus æris in territandis hoſtibus. 295.F 364.K.
cretacea pluuia 161.K
in Cretam inſulam Q. Fabius traiicit ut captiuos Italici generis homines ſeruitute eripiat. 307.B.C
cretenſes ſagittarij. 247.F. 248.A.E. 301.I 311.G.
cretenſium animus erga Romanos. 364.D.
cretenſium furor 349.E
cretenſes capti ab Annibale dimiſſi 195.G
creuſa oppidum 367.H
creuſa Theſpienſium emporium 290.F
creuſa uxor Aeneæ 2.A
criminis inuidia pecunia redempta 31.A
criminoſorum inquirendorum ac coercendorum ratio 323.F
criſpini conſulis uulnus ac mors 202.C.G
criſtatæ galeæ ad quid 109.C.120.K
crito Berreus Philippi Macedonis legatus ad Annibalem 157.D
crotonienſe bellum 160.B.C.225.F
crotonem colonia deducta 273.C
crotonem urbem Brutij recipiunt 155.A
crotoniatæ nauibus impoſiti Locros deuehuntur 160.D
cruci affixi perfugæ Romani à Carthaginienſibus Romanis redditi 240.E
crudelitas ab epulis abeſſe debet 329.D
crudelitas repentina in miſerationem conuerſa 167.I
cruenta pluuia 242.H
cruſtumeria capta 18.D
cruſtumerium oppidum 9.I
cruſtumini populi 3.C.E. à Romanis ſubacti. 3.H.
cruſtumini montes 64.K
cuballum Gallogræciæ caſtellum 311.A
culca & Luſcinus reguli 260.A
culinaris ratio non eadem ſemper apud Romanos. 321.F
culpæ confeſſio nonnunquam plus proſit, quàm beneficij collati commemoratio. 291.F.
culpam ſuam omnes homines facile eleuãt. 214.G.H.
cultus alius quàm militaris in legato Romano damnatus 225.I
cultus corporis in errorem ducit 17.A
cultus & habitus nationem arguit. 156.C
cultus æqualitatis bonum 265.G
cultus amœnioris in fœmina ſuſpicio. 52.K. 93.B.
cultus luxurioſi inuidia 160.G
cumæ à Campanis capiuntur. 52.K. ab annibale oppugnantur. 156.H
cumani unde oriundi. 94.G. municipes Romani. 155.F.
cumanorum ius 93.A
cumanos ſuæ ditionis facere Campani moliuntur 156.E.F
cunctatio Fabij à magiſtro equitum in calumniam rapitur 137.I.140.A.118.E
cunctationis conſilia criminantur 138.B.C
cunctationis in bello ratio 118.A.E
cunctationis ſuæ cauſam militibus reddit Aemylius 375.H
cunctator ingenióne fuerit Fabius, an ſtudio 236.C
cuneo impreſſionem facere 339.I
cuneo pugnare 326.D
cuniculus difficilis actu 61.B
cuniculo ſuffoſſi Veij capiuntur 61.E
cuniculorum agendorum aſtutia. 48.C. deprehenſa & detecta. 308.G.H.
cupiditas nimia cum hoſte confligendi, pernicioſa nonnunquam. 202.D.E.203.H
cupiditas regnandi furia 213.G
cupiditas res gerendi diſſimulata, aliquando plus promouet 280.G
cupiditatis nimiæ malum 364.K
cupiditatem humanam quæ maxime incitent 76.I
cupiditates prius natæ ſunt, quàm leges quæ eas frænarent 265.F.G
cupreſſea ſimulacra Iunonis 204.H
cures, quirites dicti 4.C
curiæ unde dictæ. Ibidem
curia hoſtilia 7.I
curiata lex de Camillo lata 66.K
curiatij, Albani 7.I
curiatij & Horatij fratres tergemini. 6.E.F & dein.
curio maximus 166.D.263.H
curionis maximi comitia 196.I
curſor cur dictus L. Papyrius 103.B
curtius lacus unde appellatus 4.C.80.B
curulis ædilitas quando inſtituta 79.B
curulis ſellæ honos 111.C
curules magiſtratus toto quinquennio nulli creati 76.K
cuſibi Oretanorũ oppidum capitur 280.C
cuſtodiæ carcere emiſſæ 166.K
cuſtodiæ ſimulatæ fraus 269.I
cuſtodiam captiui regis nimis laxam redarguit Aemylius in Sulpitio 384.F
cuſtodiis uincula dempta in ſacro diis placandis facto 59.H
cutina Veſtinorum capta 96.E
cyatis arx Samæorum 313.H
cycladum freta 293.A
cycliadas Aetolorum princeps. 315.I. 245.E. 245.G. exul. 254.D. 257.E.
cydas Eumenis amicus Cretenſis 372.E
cydoniatæ aduerſus Gotynios & Gnoſios pugnant 307.B
cylarabis gymnaſium 269.F
cymæ ad Seleucum deficiunt 297.A
cymei immunitate donati 315.F
cymenas & aygeas oppidorum potiuntur Aetoli 253.A
cynoſarges 245.E
cynoſcephale 259.B
cynum emporium 209.F
cypæra caſtellum ab Antiocho capitur. 288.A.
cyphara ab Aetolis capiuntur 253.B
cyprius uicus 11.H
cypſela urbs. 215.G. à Philippo recipitur. 243.I
cyrene urbs 150.D
cyrus unde tam magnus fuerit 103.D
cyretiæ ui captæ & direptæ. 248.G. Perſeo deditæ 360.A
cyſſus, untis, portus Erythræorum 293.B
cytheronis ſaltus 245.G
cythnum oppidum fruſtra ab Attalo oppugnatur 249.F

D

Dahæ milites 285.C.302.C.I
danaſippus Lacedæmonius à Romanis captus, occaſionem Syracuſarum recipiendarum Romanis præbuit 176.K
damiurgi magiſtratus Achæorum. 255.D. 313.A
damoclis Argiui adoleſcentis temeritas morte multata 269.E.F

damocritus Aetolorum pretor. 247. A. 248.G. 249.C. 282.F. in Romanorum manus deditur. 291.G. gladio ſe transfigit. 304.B.
damnata uoti ciuitas mirum fuerit 62.D
dampetia Brutiorum oppidum 234.K
damnari uotorum, eſt contingere quæ optes uouẽdo, ut uotũ explere obligeris. 206.G
daorſei immunes eſſe iubentur 384.A
dardanicum bellum 347.H
dardanum urbs Aſiæ. 302.A. libertate donatur 315.F
dardani à Baſtarnis uincuntur 347.H
dardani Macedoniam uaſtant. 259.E. 342.H.
dardanorum delendorum conſilium Philippi 342.H
dardanorum pugnãdi mos. 249.B. eorum motus 203.F
darius rex præda uerius, q̃ boſtis 103.F
darſa urbs metu Romanorũ ab incolis deſerta 310.b
daſius & Blaſtius Salapiæ principes ſtudiorum contrariorum 191.B
daſſaretij populus 247.G
daſſaretij uici ab Eropo capti 203.F
daulis urbs capta 254.B
deæ Ideæ Romam allatæ dona à frequenti populo data 224.D
debellato imperſonaliter & abſolute. 106. A. 231.K
debitorum ſubleuandorum ratio 277.D
debitis innexorum dura apud Romanos conditio 19.E. 76.B.F. 96.B
decembribus idibus cõſulatus initus. 51.D
decedere officio, officium non preſtare. 197.E.
decem fere mittebantur legati ab Romanis in rebus arduis 260.E
decem tabularum leges 35.B
decennalis obſidio Veiorum 61.H
decemuirales leges 40.C
decemuir ſacris faciundis G. Lectorius. 196.I.
decemuiri inuicem accuſabant 35.A.B
decemuirorum creatio & abrogatio. 34.I. & dein. 39.D. 44.E.
decemuirorum imperium. 4.K. 34.K. immane facinus. 36.K.
decemuirorum terror. 34.F. eorum ſupplicia 40.D
decima prædæ Veientanæ Apollini uota ut ſolueretur ratio 61.I. 63.D
decimæ frumenti exactæ 286.E.F
decimatio militum 27.B
decius conſul ſe deuouet. 59.B.C. idem facit eius filius 118.C
decius Iubellius trib. mil. ſeditioſus 215.D
D. Iunius Brutus Scæua legatus. 234. D. Cos. 112.K.
decius Magius reus agitur 150.E
decij Magij Campani fides erga Romanos. 149.E F.
D. Quintij hominis noui uirtus. 195. C.
mors 191.E
decocta quarta pars argenti Carthaginienſis 251.A
decreſſent pro decreuiſſent 314.B. 354.K
decreta ſua & cõſulta tollere, leue eſt. 32.G
decumana porta caſtrorum 119.A
decurſio exercitus, torneamentorum (ut uocant) inſtar. 226.E. 283.A. 332.I
decurſiones militum in funeribus principũ uirorum 175.E
decurſus equitũ ac peditum Rom. hoſtium legatis exhibitus 341.C
dedala caſtrum 299.C
dedicare aram aut templum quibus liceret. 111.C.
dedicatio ſacrarum ædium. 274.E. ædis Iunonis reginæ. 63.G. ædis matris magnæ Ideæ. 293.B. ædium duarũ Iouis. 284.B. ædis Iouis Capitolini. 16.C.
dediti, triumphati ac uenditi 85.C
deditis ultro, nihil hoſtile illatum. 231.G. 301.D
deditio Campanorum qualiter facta. 190. B.C.
deditio Poſthumij Conſulis à Samnitibus ſpreta 101.K
deditionis forma 9.H.I
deditionis ſpes expugnationem oppidi remoratur 270.D
deditionis ſimulandæ fraus 199.F
deditas urbes diripi non ſolere 301.D
defectio militũ quomodo uindicata. 214.H
defectionis authore re male uertente in puteum apertum ſe præcipitat 199.D
defectionis author mulctatus 100.B
defectionis authores, in deditionem poſtulati, ipſi ultro proficiſcuntur fide accepta ne quid prius patiantur quàm cauſam dixerint 314.B
defectionis authores pacem formidãt. 73.I
defectionis rei corpora ſua ſubtrahunt, bona relinquunt 230.A
erga defectores infidos Romana ſeueritas. 384.A. 384.C.
deficientes ad Romanos rebus integris, meliori conditione habentur 384.A
defendenda prius noſtra, quàm aliena oppugnanda 218.H
defungi periculo 318.D
defungi fortunam calamitate, &c. 387.G.
delectus ex parte populi factus 53.B
delectus difficultas Romæ 172.H
delectus militum acerbiſſimus 79.H
delectus noua forma Romæ 146.H
delectus omnis generis hominum habitus. 116.C.
delectum militum impediebant tribuni pl. quoties uellent. 50.A. 75.C.D. 75.I.
deli regio uentoſiſſima 293.A
deli exornatio. 348.A. ſanctitas. 375.F.
delium Apollinis templum 285.I
delium Bœotiæ 249.E
delphi à Gallis ſpoliati 317.F
delphi umbilicus orbis terrarum 317.F
delphorum oraculum inclytum. 13.E. 60.A 384.C.
delphicum oraculum conſulunt legati Romanorũ de matre Idæa recipiẽda. 223.B
delphos legati Romani miſſi, coronam auream ingentem portant ex præda Aſdrubalis 220.E
delphos ne ſpolient Galli tempeſtate prohibentur 342.I
delubrum Matutæ ab igne immune. 76 D
demaratus Corinthius 8.I
demaratæ Hieronis filiæ uxoris Andronodori Syracuſani ſuperbia ac peruicacia. 164.F. mors. 165.D.E.
demetriacus ſinus 209.C
demetrias Theſſaliæ urbs. 203.G. 209.A 258.D. 363.A. regia Macedonũ. 282.A. in poteſtatẽ Aetolorum redacta. 282.F. eam Philippus recipit. 209.A. 292.E.
demetrij Philippi regis Macedonum minoris filij commendatio ac preſtantia. 261. F. 274.B.D. 293.A. 327.D. 330.A. 330. H.I.K. inuidia & criminatio apud patrem per Perſea fratrẽ ſuum. 332.G.H.K. 333.I.K. & dein. mors. 335.I. 336.E.G. 342.D.E. 348.H. deſiderium eius apud patrem. 342.C.D.E.
demetrius Pharius à Romanis bello uictus 142.A.
demetrium portus 379.E
democrates Annibalis præfectus Tarenti occiditur 199.B.C
dena millia grauis æris, magna apud antiquos ſumma uidebatur 52.K
cum dentibus nata puella 348.D
denthelete oppidum Thraciæ. 331.C. à Philippo rege ſocio ſpoliantur. 336.E
democratis claſsis 191.C
deperire amore. 199.A
derriopum Pæoniæ regio 331.C
deſalces patruus Maſaniſſæ 228.A
deſcẽſus quàm aſcenſus Alpium difficilior. 129.D.
deſcenaris bonis iecur defluens 346.I
deſciſcentium à ſuis uecordia 77.B
deſiſtere negocio 306.K
deſperatorum hominum furor 301:D
deſperatis rebus, honeſta utilibus cedunt. 151.B.
deſperatio ſalutis animos nonnunquam facit 369.G
deſperationis comes temeritas 119.A
deſudaba Medicæ urbs 372.F
deſultorum binos equos in bello trahẽtium dexteritas 154.H
detergere pinnas murorum 308.B
detergere remis & remos 299.F
deterioribus ac infirmioribus fere uulgus fauet. 361.F
detractionis ultio 296.E.F. & dein.
detrectare uirtutes 318.A
deuotio mirabilis perire potius cupientium ac conflagrare, quàm in hoſtium manus uenire 213.H

deuotio Deciorum 91.E.F.118.C
deuotionis faciendæ ritus. 91. E. F. I. eius mira uis. 118.D
deuouere quibus lictum ſit in bello 91.I
deus deo natus Romulus 4.H
dij antiqui Romanorum ficti'.s 265.F
dij colendi qui ſint 223.A
dij deæque 352.E
dij de cælo non deſcendunt, ut quenquam iuuent 72.K
dij fœderum uiolatoribus infeſti 240.D
dij immortales iidem ubique 350.E
dij ipſi ſe manibus ſuis non ulciſcuntur, ſed, &c 52.C
dij maximum rerum humanarum momẽtum 98.D
dij non omnia eidem dant 145.G
dij plus hominibus mortalibus timendi. 328.A.
dij pro Thracibus aduerſus Baſtarnas pugnantes 342.I
dij qui colerẽtur, S.C. Romæ cautũ. 49.K
dij quos præcipue placarent Romani in rebus afflictis 59.H
dij Tarentinorum in modum pugnantium facti, illis uelut irati in direptione urbis relicti à Fabio Cos. 199.E
dij ſuarum iniuriarum ultores. 225.E. templorum ſuorum uindices Ibidem. F
deorum ablatorum indignatio 316.F
deorum aliò transferendorum mos ac religio 61.G.H
deorum aſſidua cura 5.H
deorum cultores maximi priſci Romani. 31. E. 32. G. 65. E. 85. B. 162. A. 225. D. 303. H. 380. E. nihil niſi diis præeuntibus attentabant. 317. K. 387. B.
deorum cultoribus omnia proſpera 67.H
deorũ cultus, reuerẽtia etiam in hoſte. 67.G
deorum neglectus malum 67.I
deorum ſimulachra in lectis lectiſternij ſolennitate ſe auerterunt 230.F
deorum inuocatio in delendis Veiis 61.D
deorum metus multitudinem maxime continet 5.D
deorum monitis ſe regi Scipio ſimulat. 189.G.
deorum nouorum, aut noua ſuperſtitione ueneratio prohibitus 49.K
deorum omnia plena apud Romanos. 67.K. 68.H.
deorum ſpoliatorum ultio 223.A
deorum timoris prætextus, quàm formidandus. 323.D
deorum placandorum ritus apud Romanos. 59.H
deûm ira longior 201.D
deûm noua piacula 49.K
deûm opem implorant Romani, humanis auxiliis deſtituti 29.H
diis aliis aliter ſacrificauit Romulus 2.G
diis duobus, niſi certis, una hoſtia fieri non poſſe. 201.H
diis grates pro uictoria agunt Rom. 211.D
diis nouis in urbem adducendis matronæ Romanæ adhibitæ 266.B
diis ſimillimus iuuenis Scipio à quibuſdam dictus 194.F
diis ſimillimi uiſi Gallis Romanorum ſeniores in auguſtis ſuis ueſtibus 65.I
deos perinde à plebeiis coli poſſe atque à patriciis 112.H
deos tantum immortales timeo, inquit Philippus Macedo 257.E
dexagoridas & Gorgopas Gytehi oppidi præfecti 270.D
dextras uictrices cõſulum à prouinciis redeuntium populus Romanus cõtingere gaudet 210.D
diadematis inuidia 160.G
diales flamines ad ſenatum ingredi poſſent 196.K.
diana amarynthis 283.F
diana Tauropolos 376.I
dianæ Epheſiæ templum celebre 11.A
dianæ Romanæ templum 11.B
dianium 11.I
diaphanes Achæorũ prætor T. Quintio parens à Meſſene exercitum abducit. 292. B.C. eius uirtus 298.H.I
diaphanes & Lycortas Achæorum legati ad Romanos 314.A
dicæarchus Philippi regis 257.I
dici & exprobrari non indignandum quæ ſcelerate facta ſunt. 215.G
dictatoris primum creandi mentio. 18. B. C 20. F. 44. E. Eius terror ac poteſtas. 18. C. D. 75. D. 96. K. 97. G. a quo diceretur. 50. B. & quando. 95. A. 108. I. à populo creari non poterat. 136. K. in rebus trepidis tanquam ultimum refugium erat. 33. G. 55. D. 69. C. eius imperium pro numine obſeruatum. 72. I. 97. G. 152. F. Eius iniuſſu nihil poterat inferior magiſtratus. 67. D. extra Romanum agrum dici non poterat. 196. A. duo eſſe non poterant. 153. D. ſine magiſtro equitum eſſe non poterat. Ibidem. Eius iniuſſu magiſtro equitum cum hoſte confligere non licebat. 140. H. eam legem ſpernit Q. Aulius Ceretanus magiſt. equitum. 104. F & M. Minutius. 140. D. E. & L. Papyrius. 96. E. F.
dictator quæſtionibus exercendis creatus. 104. F. claui in peſtilentia figendi cauſa dictus 106.C
dictator conſules creat 98.D
dictator de plebe primus 82.H
dictator & conſul populares 92.F
dictator dictatori ſuffectus 77.H
dictatoris & magiſtri equitum imperium æquatũ. 140. I. reuocatum ibi. & 218. F.
dictatori conſul cum lictoribus occurrere non poterat. 137.E
dictatorum Rom. ueterũ moderatio. 97.E
dictatura ſine prouocatione 32.G
dictaturæ ſpecies ingens. 137. E. eius terror. 75.D.
dictaturæ tempus 103.I
dicta pleraq; quàm facta faciliora 248.B
didas Pæon, prætor regis Philippi Demetrij interfector 336.B.C.E. 359.E
dies religioſi 69.A
die media ſerena, repentina obſcuritas oborta 295.E
difficultates inexpugnabiles ſtatim omittendæ 209.F
dignitatum diſcrimen Seruius Tullius inſtituit 10.G
dimallum oppidum 223.G
diniæ Phrygiæ urbs 310.D
dinarchi Aetolorum præfecti leuitas. 367.D.
dinocrates Meſſeniorum prætor. 330. E. Philippi præfectus. 259. C. D. eius fuga. ibidem E.
diocles præfectus equitum Aetolorum. 282.H.
diodori Amphipolis præfecti prudentia. 376.I.K.
dionyſii tyranni luxuria. 160. G. eius uox de retinenda tyrannide 164.F
dionyſodorus Attali legatus 257.E
dioxippus præfectus auxiliarium militum apud Athenas 245.C
dipylos porta quædã Athenarum. Ibidem.
diræ parricidij ultrices 342.G
diræ populi in regem, à diis exauditæ. 332.E.
dirigere fines 325.G
diſciplinæ militaris ſeueritas. 90. G. K. 97. G. 98. A. ſoluta. 214. C. D. 321. E. 386. F.
diſcordiæ malum. 23. I. 42. C. 116. E. 332. K
diſcrimina ordinum, concordiæ publicæ minuenda eſſe. 274. F.
diſpoſitorum equorum celeritas 296.B
diſerte ſcribere 291.I
diſſenſionis patrum ac plebis fœditas. 42. D E. & dein.
diuerbia 79.F
diuini iuris author Numa 10.G
diuina ſtirpe ſe genitum credi uoluit Scipio. 186. G. & diuinitus oracula accipere. ibi.
diuinarum rerum cura 14.H
diuinatio ex inſomniis 22.A.B
diuitibus munia portoria & tributa impoſita, immuni plebe 10.I. 16.E
diuitiarum æſtimatio apud antiquos. 33.G 52.K.
diuitiarum malum 1.E
diuitias hoſtibus oſtentare non debemus. 109.C.
diuitiis & luxuria corrupti Rom. 265.E
diuitiis regna parantur 259.K
diuorum ac dearum paria in lectiſterniis collata 137.D
dium oppidum ab incolis deſertum metu Romanorum. 369. A. recipitur ab ipſis incolis. Ibidem. C.
dolabræ calonum ad uallum proſcindendum. 108.F.
doliche oppidum 360.A

dolium fumum grauem edens 308.H
dolus peſſimus ſeruilis 12.D
non dolo ſolitos uincere ueteres Romanos, ſed uirtute 358.G.H
dolones 293.C.D.300.I
dolopes liberi facti.262.B. ad Aetolos deficiunt.307.I.Perſeo nõ parent.348.E. ab eo uaſtantur 358.E.H
dolopiam Philippus recipit. 292.F. à Perſeo ſubigitur.348.H.
domi feliciter res gerẽtes Romani,foris male gerunt & contrà 205.D
domini nomen odioſum 325.B.C
domini ultor ſeruus fortiſſimus 123.D
dominorum nomen inuidioſum aduerſus uxores 266.G
domus dirutæ monumentum 47.A
dona Maſaniſſæ ab Rom.miſſa 243.A
dona Romanorum ad exteras gẽtes. 195.G
donuca mons Thraciæ miræ altitudinis. 342.I.
dorimachus Aetolorum princeps 300.E
doriſcon caſtellum Philippus recipit.243.I
dorulacus Boiorum dux 273.C
drandacum caſtellum 366.H
dromades Antiochi 302.I
druentia fl. 128.F
drymæ oppidum 209.H
drymuſa inſula 315.F
dubiis diis quicquam agere,hoc eſt de quibus dubites 97.A
ducarius inſuber C.Flaminium Cos. transfigit 136.D
duellum Romanorũ cum Antiocho.286.G
duodecim tabulæ,leges decemuirales.40.C
duorum ciuium occiſorum ultio,bellum graue excitans 243.F
duorum imperatorum pari poteſtate, diſcordia in belli adminiſtratione quàm pernicioſa 53.B.C.
duo ſimul reges Lacedæmoniorum. 333.B
duplicarij 27.B
duronia mater P.Ebutij 321.K
duronia urbs Samnitũ expugnata. 120.I
duumuiri nauales à populo creati 106.F
duumuiri ſacrorum faciendorum in decem uiros mutati 77.E.78.I
dux itineris falſi in crucem ſublatus.157.K
dux temerarius ſuorum cladi ſupereſſe non ſuſtinens 176.A
dux uincentium ipſe captus 330.C
ducis ægritudine ſoluta militaris diſciplina. 331.K.
ducis amiſſi terror 118.C.D
ducis amor milites facile allicit 117.B
ducis boni diſciplina quantum conferat. 180.C.
ducis boni munus 108.A.186.B.
ducis in acie cæſi occultandi ac diſſimulandi conſilium. 31.K.214.E.347.F
ducis creandi contentio pernicioſa 23.A
ducis ferocia miles exultans 135.I
ducis inſcij malum 176.C
ducis laus maxima 86.E.G
ducis obiurgatio militibus acerbiſſima. 198.D.
ducem hoſtium prolapſum ac ſemimortuũ hoſtes ſubleuant 330.C
duces bellorum à quibus monendi. 372.A
duces clariſſimi indigna & inhonora morte ſublati 330.I
duces illuſtriſſimi Annibal & Scipio.236.I
duces ipſi ſuis etiam corporibus non ſolùm conſilio pugnantes 18.E
duces magni aggredi non debent quæ perficere non poſſint 163.K
duces militares robur ſuum maius externis auxiliis habere debent 179.E
duces non temere de euentu cõſiliorum aut ſuorum,aut hoſtium pronunciare debent. 143.A
duces ob male rem geſtam rei.97.F.182.C 182.G.
duces primi pugnã olim capeſſebant 15.H
duces Romani in acie cæſi 182.D
ducum acta reſcindendo,ſegniores in poſterum alij fiunt 189.I
ducum clariſſimorum mors eodem anno. 330.F.
ducum diſcordiæ malum 58.F.G.143.H
ducum inter ſe Romanorum & Pæni exiſtimatio 130.A
ducum odio ſe uinci milites patiuntur. 36.I 98.C
ducum Romanorum præſtantiſſimorum catalogus 103.D
ducibus quàm exercitibus ualidior erat Romana res 22.F
dymæ urbs à Philippo macedone oppugnatur 203.D
dymæi philippo obnoxij 355.F
dymenſes funditores 313.D
dyrrachium,idem & Epidamnum 367.B

E

Ebutia anus antiqui moris fœmina 322.D
ebrietatis profundiſſimæ exẽplum. 106.H
ebura oppidum Celtiberiæ 337.H
eburnei dentes M.CC.XXXI. 307.A
ebuſam inſulam populantur Romani. 139.D
echedemus legatus Aetolorum 183.D.E
ecetra Volſcorum urbs 30.D.76.A
ecetrani Volſci 28.H
edeſco Hiſpanus ad Rom.inclinat. 199.G
edeſſa regio Macedoniæ 372.C
edis in nominandi caſu 350.E
egentium ac humilium dedititiorum contemptus 94.B
egerius dictus aruns Lucumonis frater.8.G
egerius Tarquinij priſci nepos 9.H
elatio Phocidis urbs. 209.G.eius obſidio. 254.B.expugnatio.255.I.
elæa urbs 294.G
elæenſium uexatio 298.G
elei à cæteris Achæis diſſidẽtes.203.D.Antiocho ſe ſociant 286.K
elei fœderi Romanorum cum Philippo Macedone adſcripti 223.K
eleorum de Alipheta urbe contentio.251.D
eleon campus 367.E
elephanti à rectoribus plures quàm ab hoſtibus cæſi 207.E
elephanti Afri Indicis inferiores 302.F
elephanti Annibalis. 123.I.K.198.G.H.I. 233.K.calamitate tempeſtatis abſumpti non pauci.134.A.
elephanti Antiochi.302.G.302.K.omnes eumeni dono dati ab Romanis 315.E
elephanti omnes Antiocho adimuntur. 315.C.
elephanti caſtellorum ſpeciem præbentes. 211.G.
elephanti in acie nomen tantum ſine uſu. 376.D.Eorum in acie pernicies. 207.D 234.G.H.238.E.290.B.uitandorum ratio.303.C.
elephanti in Romanis copiis.247.G.288. I.302.F.
elephanti in triumpho ducti,Punicæ uictoriæ ſignum 187.G
elephanti ut facile interimantur. 133.D. 207.E.
elephantorum conſternatio. 212.A.238.A
elephantorum grex 302.G
elephantorum ſtrages, & cæſorum moles. 169.A.183.B.C.D.
elephantorum ſtridor equos maxime terret. 133.D 234.F.368.E.
elephantorum terror frontalibus & criſtis armatorum & turritorum 302.G
elephantorum traiiciendorum flumen, ratio.127.I. de montibus deducendorum. 368.E.F.
elephantos decem Romanis mittit Maſaniſſa 256.B
elephantino capite puer 197.I
eleuſine caſtellum 245.E.245.H
eleunta op.Philippus recipit 248.E
elicius Iupiter.5.H.eius fulmen.8.D.
elimea urbs 248.E
elimæi ſagittarij 302.I
elimiotis Macedoniæ regio 384.K
elis & Meſſene Aetolorum fautrices urbes. 292.B.
elim Romani obtinent 203.B
elitouius Germanorum dux 64.F.
eloquentes uiros magis foro, quàm bello aptos eſſe 116.F
emathia,olim Pæonia 332.B
emeriti milites Scipionem in Aſiam ſequuntur quamplurimi 295.E
emerſio lunæ in lucem ſuam 375.G
eminentia omnis odioſa 318.G
emittere de manibus 297.A
emolumentum ſine opera non eſt 57.C
emporia regio 275.K
emporiæ,urbs græca. 186.H.219.A.eius deſcriptio.266.H.
emporitani Hiſpani in deditionem Romanorum ueniunt 268.A
emporium celebre & frequens tribus maribus 311.D

emporium extra portam trigeminam lapideſtratum,& ſtipitibus ſeptum 349.H
emporium oppidum 133.G
empulum de Tyburtibus à Romanis receptum 82.K
enipeus amnis 369.C
enny poetæ authoritas. 236.B. eius ſtatua inter Scipiones 319.E
eordia urbs 360.A
eordei Macedoniæ populi 384.K
epanterij montani 220.G
epheſus Eumeni attributa 315.G
epheſi oppugnandæ conſilium 297.F.G
epicides Sydon 178.B
epicides Acradinam Syracuſarũ contra Romanos propugnat. 177.F. G. eius fuga. 178.B.191.I.ſuperbum reſponſum ad legatos Romanorum 167.A
epicrates Rhodiorum præfectus 297.E
epidamnum olim Dyrrhachium 367.B
epidaurum nobile oppidum 384.D
epipolæ,Syracuſarum locus 177.B
epirus 242.A.289.C
epiri ciuitates quæ Perſeum iuuerant, ſpoliatæ 385.G
epirum Romani placant 383.K
epirotæ fœderi Philippi Macedonis cum Romanis adſcripti.223.I.K. à Romanis deficiunt. 286. K. ueniam infidelitatis ſuæ ab Romanis impetrant 253.C.293.A
epoſſognatus regulus 310.K
epulæ in propatulo ianuis apertis factæ. 174.A.
epulæ permiſſæ militibus 163.C
epulæ quando cœperint Romæ diligentius apparari 321.F
epularum & poculorum feſtiuitas à crudelitate abeſſe debet. 329.D
epulandum ſtatim à uictoria, & genio indulgendum non eſſe 344.H.I
epulones triumuiri quando primùm facti. 263.E.F.340.C.
epulum inſtruere,& ludos parare,eiuſdem eſſe,qui uincere bello ſciret 385.F
epulum Iouis 230.E.239.E.251.I
Equi populus,uide Aequi.
eques quidam ipſe, equiſque fulmine icti. 260.I.
equitis fidiſſimi ſuo regi,exemplum.248.A
equitis Rom.uirtus ac præſtantia 180.C
equites ac pedites extra ordinẽ reipublicæ operam ſuam pollicentes 58.C
equites legionarij.& alarij 339.I
equites,poſt ſe in equis ſuis ſingulos pedites agiles uehentes 182.H.344.I
equites primi,deinde pedites in ſuffragium uocabantur 10.I
equites triplex ſtipendium merebant.59.G. 89.A.
equitum cenſus 330.B
equitum cẽturiæ tres à Romulo conſcriptæ. 4.C.ampliatæ. 9.F.
equitum decem turmæ ex Albanis lectæ. 7.I.
equitum Numidarũ deformitas in ſpeciem. 278.A.
equitum Romanorum probitas.58.C.alacritas 109.A
equitum tranſuectionis inſtitutio 111.D
equitum trecentorum uoluntariorum ala apud Scipionem fortiſſima 221.B
equitum uirtus inſignis in pedes ſe dantium in re pene deplorata. 18.G.51.F. 80.G. 221.G.326.F.
equitibus equi adempti 273.B
equeſtris Romani exercitus deſcriptio. 10.I
equeſtres notæ 197.K.365.K
equeſtrium certaminũ irritamentum.232.F
equeſtribus prælijs Campani ualebant. 182.H.
equitatus Pœnorum imminutus 191.C
equitatus Rom. robur uelut Romanorum. 361.F.
equitatu inuictus Annibal 144.C
equitatu præſtabat Romanis Pœnus 131.F
equuleus cum quinq; pedibus natus.230.I 243.C.250.K.
equus C.Flaminij conſulis repẽte corruens, & ipſum in caput effundens 135.I
equus publicus à Cẽſorib. dabatur.323.K
equus tenax non parens,frenis aſperioribus caſtigandus 322.K
equum dictatori aſcendere ſine permiſſu publico non licebat. 151.B
equo merere,ſeu ſtipẽdia facere quando primum cœperint equites Romani. 58.C.58 D.197.K.321.K.
equo rapide circumacto excuſſus Cos. T. Manlius,paulò pòſt moritur 113.H
equi notæ cauſa adimebãtur ignauis equitibus. 163.F.197.K
equi publici,& equi priuati.197.K.230.B
equi territi uincula abrumpentes 298.I
equi unde emerentur & alerentur Romanis equitibus 10.I
equorum alborũ quadrigæ inuidioſæ. 160. G.magnificentia 94.B
equorum captorũ ingens numerus. 200.D
equorum commercium permiſſum 364.A
equorum diſpoſitorum celeritas 296.B
equorum effrenatorum uis maior. 50.H. 339.I.
equorum hinnitus & fremitus ut excitetur 27.K
equorum in alpibus trepidatio & clamor. 129.A.
equorum ingentem uim abigit Annibal. 164.C.
equos binos trahentium deſultorum mos. 154.H.281.D.
equos deiectis equitibus uacuos capientes pedites 372.H
equos uendere quos publicos habebant,inuicem cogunt Liuius & Nero cenſores. 230.C.D.
equis infrenis pugnandi ritus 50.H
erdunea urbs 248.D
erea et triphylia Achæis redditur.209.I.K
eretria oppidum uaſtatum 253.A.253.I
ergauia Romanis deditur 341.G
ericinium oppidum recipitur 288.H
erigonus amnis 248 D.331.C
ericium oppidum Theſſaliæ à Romanis capitur 288.H
erixa urbs à Romanis capta 309.I
eropus & Dardas Epirotarum prætores. 223.K.
eropus Lychnidum in Macedonia capit. 203.F.
erroris in nomine,pernicies. 126.H
errore ex alieno quæſtum facientes 170.I
errore hoſtium utendũ in uictoriam.206.K
erythræ Aetolorum 210.B
erythrarum promontorium 373.D
erythræorum apud Romanos honor. 315.F.
ad erycem montem calamitas Carthaginienſium 124.H.130.E
eſquiliæ urbi additæ 11.A
eſſernini,coloni Romani 197.G
eteſiarum tempus 299.D
ethopia Athamaniæ urbe 307.F
etleua Gentij uxor 374.C
etouiſſa urbs 126.I
euander Arcas. 2.C.H
euander Cretenſis ſceleris Perſei aduerſus Eumenẽ miniſter.352.H.361.D.homicidij reus.379.C.D. à Perſeo occiditur. ibi.
eubœa inſula 244.I.286.A.290.F
eubœenſis 209.A
euboicarum ciuitatum conuentus 274.B
euboicus ſinus Cœla dictus, nautis ſuſpectus 250.A
eudamus præfectus Rhodiæ claſſis. 297. C.H.287.K.299.G.300.G.
eudieru turris 368.B
euentus belli,æquus iudex in fœderis rupti ultione 124.H
euentus conſilia probare aut improbare nõ debet. 206.C
euentus nuſquam minus quàm in bello reſpondet 237.D
euentus proſper prauo conſilio geſta apud Carthaginienſes non excuſat. 317.I.K
euentus,ſtultorum magiſter 143.C
euerſa & Callicratus Thebani à Perſeo ſublati 352.D
euganei ab Henetis pulſi 1.F
eugenium oppidum 223.K
euhydrium oppidum uaſtatum 253.A
eumenes Attali filius.261.F. Antiochi hoſtis.278.G. Ariarathi filiam uxorem ducit. 315. E. mortuus creditur. 352. K. 379. C. Pergami obſeſſus. 305.E. Perſea Romanis ipſe defert. 351. I. prope ut uictima cæſus. 357.C.E. C.Liuio aduerſus Antiochum ſe ſociat.292.I.Romã proficiſcitur. 304.A.ſolicitatur ut à Romanis deficiat.372.D.
eumenis ab Romanis honos 303.I.315.G 352.K. in Romanos beneficentia.305.E. obſequium erga Romanos.302.B.

eumenis acta bello Macedonico. 370. A. B.C.D.372.E.
eumenis caſus ac uulnus 352.I
eumenis & Attali fratrum regum concordia 333.B.
eumenis et Attali copiæ aduerſus Perſeum. 246.H.
eumenis & Pharnacis regum legationes Romam 332.A
eumenis imperium modeſtum 350.I
eumenis in Perſea regem ira & odium.353 C.355.A.
eumenis inconſtantia 371.F
eumenis oratio in ſenatu de Perſeo. 352.C. & dein.
eumenis prudētia in fraterna beneuolentia conſeruanda 382.A
eumenis querela aduerſus Philippum ad legatos Romanorum 325.E.& dein.
eumenis regis induſtria aduerſus quadrigas falcatas Antiochi 303.B
eumenis regis oratio ac gratulatio in ſenatu Romano. 305. A. Eiuſdem petitio in Senatu.305.C.G.H.
eumenis regnum infeſtatur.298.C.298.D
eumeni Aſia attributa 306.D.E
eunomus Theſſalorum prætor 283.H
euocati ex Veiis dij 61.D
eupalium urbs 187.F
eupolemus Aetolorum dux 308.A
euphanor Perſei dux 370.B
euphranoris præfecti Dolopū mors.357.H
euripi fretū. 209. F. Græciam mari claudit 245.B.eius ſpectaculum 384.D
euromenſium urbs 257.F
europa finiri Romanorum imperium Antiochus optat 301.H
europæ Aſiæque conuentus mirum poſt uictoriam Macedonicam 270.F
europæ circūiacentia Rom.ſubiecta.305.K
eurotas amnis 270.A
euryalus tumultus Syracuſis 177.E
eurylochus Magnetū princeps.169.D.F.G exul. 282.G. Antiochi ſautor. 284.E. eius mors.292.E.
eurymedon amnis 263.D.299.D
euthymidas Chalcidis princeps 283.D
eurymenæ urbs 325.A
exauctorati qui necdum militauerant, ſed ſacramento tantum dixerant 345.B
exanguiandi ſacrata mos 13.C
excellentiæ inuidia 318.D.E
externa meretrix dicta 322.C
execrabilis deuotio Abydenorum 244.A
execrationes Athenienſium aduerſus Philippum 249.D
exemplum primorum ac optimatum, plebem ſecum trahit 56.D
exempla alienorum malorum nos prudentiores facere deberent 255 C
execratio militum ſub Scipione 194.F
exercitus Annibalis q̃ uarius fuerit. 211.B
exercitus Romanus quo militum numero conſtet 91.C
exercitus amiſsi rei fiebant nonnunquam duces 182.C
exercitus à periculo liberati gratitudo. 34.C.
exercitus augendi ſpecies 288.B
exercitus diductio ac diſtractio pernicioſa. 192.E.206.D.266.C.
exercitus dirimendi aſtutia 117.H
exercitus & à caſtris, et à nauibus ſuis abductus, ut in uirtute ſola ſpem collocaret. 267.I.K.
exercitus ex uarij generis hominibus conſcriptus, uix ſatis fidus 276.F
exercitus feſſus plauſtris repetitus 52.B
exercitus imperatori rebellis 23.G
exercitus in odium imperatoris uinci cupiens 26.K.27.K
exercitus in oppidis hybernare uetitus. 187.D.
exercitus ſibi ducem uel inuitū legit. 88.E
exercitus ducisq; concordiæ bonum 27.D
exercitus duo conſulares in una caſtra coacti 206.I
exercitus indignatio 187.D
exercitus legendi noua ratio 109.A
exercitus pedeſtris Rom.inſtitutio 10.H
exercitus perdentium mulcta 97.F
exercitus per ſuam ditionem tranſmittendi merces Aminandro, inſula Zacynthos à Philippo 292.C
exercitus profligati inſtauratio 74.E.F
exercitus Romanus collocatio aduerſus Annibalem in Africa 237.I.K
exercitus Romani paruitas 117.B
exercitus Romani uicti pudor 100.I
exercitus uicti ſpecies 145.G
exercitum itineribus ac mutatione locorum ſalubriorem eſſe Q. Fabius dictitabat. 117.C
exercitus Romanorum ad Cannas inſtructio 144.E
exercitus Romani quamplurimi 82.E
exercitus tres Carthaginenſium 179.C
exercitus ſuos ne deſererent, potius in acie cadi eligentes duces 182.D
exercitus ſuos Scipio ſimulacrum pugnæ edere iubet 226.E
eximebant religionem augures 50.B
exiſtimationem ſibi parandi ratio 186.G
exodia quæ dicantur 79.F
explorandi animi Philippi regis conſilium. 288.C
exploratores Annibalis à Scipione per caſtra Romana ducti, & remiſsi 336.H
externa quatenus tractet Liuius 330.C
externis auxiliis propriū robur maius eſſe debet 179.D
apud exteros ut maxime latere ac fallere poſsis 108.B.C
extorum crudorum in mare proiiciēdorum mos ſoluente claſſe 227.F
extraordinaria cura 187.E
exules fide data in patriā redeuntes, in porta ciuitatis interfecti 349.D
exules Lacedæmonij à Nabide pulſi, Romanis ſe sociāt aduerſus Nabidem. 269.H
exulum & ſeruorum coniuratio 31.D
exulum fides 95.C
exulum inuidia quantum acerbitatis accendat 313.K.314.C.D
exulum Lacedæmoniorum cædes ab ipſis Lacedæmonijs excuſatur.227.H.et dein.
exulum Laconicorum amicus Philopœmen 313.I.
exulum Laconicorum metus apud Lacedæmonios Ibidem
exulum reducendorum inuidia 314.B
exulum Romanorum uirtus in bello Latino aduerſus Romanos 18.F
exulum thebanorum reuocatio 358.A
exulibus coniuges ſuæ reſtitutæ 271.I.K
exulibus non omnem locum adimi poſſe. 357.F.
exulum, capitalis pœna 182.G
exilium Tarquinij ſuperbi 17.H
exilio crimina nonnunquam luebantur. 31.B.

F

Fabiæ gētis gloria. 24.C.D. ſacrum.66.F. 67.K.69.A.
fabius Cæſo & L. Valerius quæſtores.23.C
fabiæ gentis nomen plebi inuiſum.23.D.patribus gratum & illuſtre. 23. H. populare 24.H
fabia gens ultro Veiens bellum ſibi à Senatu depoſcit. 24. K. Eorum cædes. 25. E. 99.A.
fabius unus ex Fabiis reliquus 28.B
fabij tres trib.mil.conſul.poteſt. 64.H
fabius Cos.ab Annibale dictus Romanus Annibal 199.E
fabij dictatoris cognomine cunctatoris, animi robur.371.K.cum Annibale conflictationes. 164.K.& dein. Eius facetum dictum de M. Liuio præfecto arcis Tarentinæ. 201.G. Eius liberalitas erga patriā. 140. B. prudentia ac dexteritas in ſeruādo Minutij exercitu.141.D.G, prudentia, amórq; patriæ ingratæ.ibi. A. Eius præclare geſta. 218.F. & dein. Eiuſdem criminatio.140.F.& dein. religio & abſtinentia.188.B.C.
fabij Maximi Rutiliani, præn. Quinti uirtus.96.F.G. Eiuſdē criminatio. 97.B.C.
fabius pictor ſcriptorū antiquiſsimus.10.K
fabius prænomine Q. Gallorum ducem legatum occidit 64.G
fabij Ambuſti prænom. M. filij 64.F
fabius Max. Fabij F. trib. mil. Cos. 145.E 155.F. eius religio. 199.F. abſtinentia. ibi. A. cūctatio. 137.I.140.A.218.E. 236.C
fabraterni & Lucani in fidem Romanorū ſe dedunt 93.K
fabre aduerbium ſeparatum 293.H
fabri Locrenſes à militibus Romanis capti. 222.E.
fabrūm centuriæ in prima claſſe 10.H
fabulæ Græcæ 219.H

fabularum agendarum initium Romæ. 79.F.
facere ſtrenue, quàm dicere ſcite, laudabilius 115.F.
faces ardentes in bello prælatæ. 50.F. 82.H.
faces plures per cælum lapſæ 348.D
fucinus lacus 55.G
facta non dicta ducũ exercitus magis conſiderat 86.E
factorum oſtentator Romulus 3.G
factionis Barchinæ poteſtas apud Carthaginienſes 123.D
factionum inteſtinarum pernicies. 45.G. & dein. 313.K.
factionum mala 313.K
falaricæ teli deſcriptio 124.D
falcatæ quadrigæ Antiochi 302.I
falerina tribus 104.D
falernus ager. 138.E. Eius diuiſio 92.C
faliſcus ager populationibus uaſtatur. 113.K.
faliſcum bellum 94.C.H. 82.H. 122.D
faliſci cũ Hetruſcis arma aduerſus Romanos iungunt 122.C
faliſci fœdus ab Romanis petunt. 88.A. 122.G. Romanis ſe dedunt. 62.I.K.
faliſcorum ager populatione uaſtatus. 83.G 113.K.
faliſcorum fuga ac cædes 59.I
faliſcorum ludi literarij magiſtri dolus ac proditio 62.H
faliſcorũ puerorũ proditio. 62.H.I. 82.H
falſa ueris permiſta, ueris ſimilia habentur. 225.I.
fama in maius omnia auget. 128.G. 214.C
fama potior republica eſſe nemini debet. 256.D. 241.C.
famæ celeritas. 164.C. uanitas. 183.K.
famæ damnum maximum eſſe 43.E
famæ ſuæ obtrectatoribus Aetolis T. Quintius ſaluti eſt 292.F.G. & dein.
famæ ubi ſtandum 80.B
famam alterius ſuæ famæ damno ſugillãs, ſtultus 230.C
fames 21.G. 24.B. 54.G
fames Capuanorum. 184.I. exercitus Punici. 220.K
fames diuturnæ obſidionis malum 174.A
fames, & ut ei proſpectum 48.H
fames etiam beſtias accendit 174.B
fames ingens in urbe 46.D
fames Romanorum in capitolio obſeſſorũ, euiſque diſsimulandæ aſtus 67.C
fames, ultimum humanorum ſuppliciorum 129.D. 152.G.H.
famis uis ac rabies 21.I.K
famem natura uinci non ſinit 67.C
fame dedita Annibali Nuceria 151.D
fame Petellini expugnantur 154.K
familia una Fabiorum totius ciuitatis onus ſubit. 24.K
familiæ aliò migrantes, à patria repetitæ. 345.H.I.K.
famoſa mulier, ſcortum 329.C
fanum cum luco utrunque ſanctum. 285.I
fanum, templi locus 120.E
fani religio tutela eſt 379.B
fanorum ſpoliatorum ultio 223.A
fanorum prophanatio, & expiatio 67.F
farris libræ honoris ergo liberatori ſuo à legionibus collatæ 87.G
faſces à populo fracti 38.D
faſces ac ſecures, ornamenta imperij in tergum uſurpatorum uerſa 214.E
faſcium ac ſecurium multiplicatio 34.F
faſti & nefaſti dies à Numa facti 47.K
faſtus regij inuidia 160.G
fatale pignus imperij Rom. in æde Veſtæ. 188.H.
fatalis Romæ clades 64.A.G
fati neceſsitas 10.F. 172.A
fata in occulto eſſe ſinenda 126.K
fata uitando incurruntur 95.C
fata urbis Romæ 2.B. 64.G
fatales libri 350.E
fatis debebatur Romanæ urbis origo 2.B
fatigare deos uotis ac ſupplicijs 207.H
fax ingens in cælo ardens. 230.I. 347.C. 365.F. 381.F.
fax prodigioſa ab ortu ſolis in occidentem porrigi uiſa. 224.C
fauces Hiſpanias Gallis iungentes 126.K
faucia curia 108.K
faucula Cluuia Romanorũ amatrix. 190.B
faueria oppidum Hiſpanorum ui capitur. 346.E.
fauni ædes dedicata 274.E
fauni inſula 263.H
fauor plus quàm ætas ualens 186.F
faſtulus paſtor 2.C.D
fautores Perſei multantur. 384.K. & dein.
felix unde dictus Sylla 240.K
felſina oppidum inſubriæ 262.H
fœminarum in oppugnatione Lamiæ oppidi uirtus ac induſtria 295.F
fenectioni campi 92.E
feræ beſtiæ cibũ ad fraudem ſuam poſitum aſpernantur 348.G
feræ clauſtris & uinculis coercitæ, ferociores 279.B. 287.F
feræ latibula ſua & catulos tutãtur 185.C
feralia feſta 277.D
ferentani Romanis in deditionem ueniunt. 102.K.
ferentinæ lucus 12.B
ferentinates populi. 110.F. ius nouum tentant 272.H
ferentini pacem à Romanis petunt 111.B
ferentinum oppidum de Volſcis captum. 54.F. 80.H. ab habitatoribus ſuis deſertum 118.D
ferentinum Samnitium à Romanis capitur. 115.B.
feretrij Iouis templum 3.G.H
feriarum conſtituendarum cauſa dictator dictus 85.D
ferire iubentis uox in multitudine irata facile exaudita 280.F
feroniæ fanum 8.A
ferrariæ & argẽtariæ in Hiſpania. 268.H
feſcennini uerſus 79.E
feſtinatio improuida eſt & cæca 143.F
feſti diei celebritas, occaſio capiẽdarum Syracuſarum 176.K
feſti diei negligentia 93.D
feſto die negligentia cuſtodum Anxur oppidum captum 59.G
ficana urbs capta à Romanis 8.I
fictilia Romanorum in opulentia deriſui haberi cœpta. 265.F
fictionum ac mendaciorum uſus in bellis. 121.E
ficulnea urbs 9.I
ficulenſis ſeu Nomentana uia 38.I
ficus ruminalis ſeu Romularis 2.B. 116.H
fidenæ, Romana colonia, à Romanis deficiunt. 47.B. à Romanis captæ 48.G
fidenarum obſidio. 18.D. expugnatio, direptióque 50.I
fidenate bellum 4.D.E. 47.E.F
fidenates agrum Romanũ populantur. 48.B. eorum à Romanis defectio. 57.D.E.
fidenates bona pars Latine ſciebant 7.D
fidenates colonia Romana 7.G
fidenates & Veientes aduerſus Romanos conſpirant 50.C
fidenates fuſi ac cæſi. 47.D.E.H. 50.C.D.
fides cum fortuna mutabilis 95.C. 212.F
fides habita, fidem ipſam obligat 139.I.K
fides, pœna exoluta 76.F
fides publica priuatis difficultatibus potior. 85.A.
fides uiolata à Gallis 127.D
fidei commendatio 62.K
fidei damnum maximum eſſe 43.E
fidei regnũ Annibal parum fidebat. 330.G
fidei ſocialis obſeruantiſsimi Saguntini. 124.B.
fidei ſolenne à Numa inſtitutum 5.I
fidem cum fortuna facile mutant Barbari. 139.I. 212.F.
fidem inde ne ſperes, ubi ſeruitutem eſſe uelis 94.F
fidem iuratis captiuis ſuis Romanis Annibal habet, dum redemptionis precium quæſitum eunt 146.I
fidior, oris 332.B
fiduciæ miræ exemplum in magiſtratus publici percuſſore 261.A.B
fiduciaria Corinthi traditio 258.E
filia per patris iuſſu ſuo cæſi corpus carpentum admitti iubet 11.I.K
filius ab hoſtibus ſine precio receptus, inuidiæ Scipioni eſt 318.G
filius aduerſus patrem dignitatem ac reuerentiam magiſtratus illæſam ſeruans. 169.G.
filius à patre ſecuri percuſſus, quòd iniuſſu ſuo, licet feliciter, pugnaſſet 49.H
filius Ariarati regis Romæ educatus. 353.D.

filius cuius pater in hoſtium poteſtate eſſet, trib. pleb. aut ædilis eſſe iure non poterat. 201.A.
filius dolo patrem falſo criminans 12.I
filius ex captiuitate ægroto patri reſtitutus ſalutem illi affert 302.B
filius iuſſu patris occiditur 336.G
filius patris imago 60.G
filius patri longe diſpar in fide colenda. 149.H.K.
filius patrem referens 123.F
filij charitati publica utilitas prælata. 97.G
filij de morte ſuſpectus Hiero rex 155.C
filij deſiderio Philippus emoritur 342.C
filij erga durum patrem animus piiſſimus. 79.K.
filij honor patrem uellicans 331.B
filij mors repentina patrem ab inſtituto non reuocat 16.C
filij Pauli Aemylij præmature ambo è uita erepti 387.E
filij pietas erga matrem 22.I
filij ſcelere interempti dolor apud patrem. 342.C.342.G.
filium pater cædit, eiúſque peculium Cereri conſecrat 23.C
filij principium accuratius inſtituitur. 62.H
filiorum calamitatis dolore pater ſe laqueo ſuſpendit 355.A
filiorum uitia cum natura ingenita, quomodo patres tractare debeant 79.I
filios ipſe pater ſupplicio affici iubet. 15.E. 91.A.
filiis iniquior pater in iudiciũ uocatus. 79.I
fieri hoſtia, hoc eſt ſacrificari 167.K
fimus bubulus pro lignis 311.A
fines paulatim proferendo priuati de agro publico adimunt 350.C
finium lis inter ſocios, turpiter à Romanis decisa 43.C.& dein.
finium iure quaſdam cauſas uelut diſceptari. 276.A
firmani, coloni Romani 197.G
flaccus Valerius Rom. legatus ad Carthaginienſes in cauſa Saguntinorum. 124.H
flagitiis uim addit Philipp. Macedo. 203.D
flamen dialis abnoctare non poterat 68.C
flamen dialis aſsiduus creatus 5.E
flamen dialis inaugurari cogitur C. Valerius Flaccus 196.I
flamen dialis iurare in leges non poterat. 250.G.
flamen Martis 5.E
flamen Quirini 5.E
flamen Quirinalis dicto audiens pontifici maximo iubetur eſſe 304.K
flaminibus ſenatum ingredi licere deſierat. 196.K.
flaminia prata olim, nũc Circus Flaminius. 39.E.
flaminij cæſi corpus non inuentum 136.F
è flamma aurum rapientes ambuſti milites. 214.B.
flamma circum caput concionantis Martij fuſa 181.C
flamma in proris nauium prælata terrorem hoſti facit 297.A
flammis collucens acies 308.D
flauia lex 99.B
flauij Lucani defectio ad Pœnos 175.A
floronia & Opimia Veſtales ſtupri compertæ 146.G
flos exercitus lectus, duplo etiam quàm alij ſtipendio 80.F
flumentana porta 73.F.277.G
flumine ſecundo farris obſeſsis mittendi ratio 152.F.G
fluuiatilis pugna 123.K
fluuius cruentus fluens 169.G
fœcialium collegium 286.G
fœcialium ius unde manarit. 6.E. 8.F.51.A 240.E.242.C.317.C.
fœdus cum Carthaginienſibus tertio percuſſum 110.F.G
fœdus inter Romanos & Carthaginienſes à conſule C. Luctatio ictum Romani irritum habuere 126.B
fœdus cum Romanis ictum Philippus rex bis quotidie relegebat 370.I
fœderis rupti expiationis ſpretæ malum. 105 H.I.
fœderis rupti ultores dij. 75.F. 121.A.124. G.H.140.D.
fœderis rupti ultio 90.D.E.100.A
fœdera Amilcaris ſcripta manu 130.D
fœdera omnia eodem modo fiunt, ſed alia aliis legibus 6.D
fœderum feriendorum ritus. 6.D.240.E
fœderum inter Romanos & Carthaginenſes diſceptatio 126.C.D
fœderum tria genera 275.A
fœderum uiolandorum artifices callidi Romani. 101.H
fœderibus paciſcendis tunicæ nõnunquam in milites exigebantur à uictis 109.G
fœmina fœminas ſpolians 258.K
fœmina, turbæ initium 11.E
fœminæ captiuæ memorabile facinus. 312.d
fœminarum concitatio Romæ de Oppia lege 264.K.& dein.
fœminæ coguntur cibaria in caſtra ferre. 374.D.
fœminæ etiam & pueri urbem propugnãt. 213.C.
fœminarum dolor à thraſimena clade. 236.G.H.
fœminarum honeſtarum preces non auerſandæ 266.B
fœminarum uirtus 17.D
fœminis magiſtratus contingere non poſſunt, munditiæ poſſunt 266.F
fœminas ſuas ac pueros cædentes ipſi ciues, ut ne in hoſtium manus uenirent 214.A
fœnebris rei cura apud conſules 83 H
fœnebres leges 277.D
fœneratio uetita 89.B
fœneratoris libidinoſi inaudita impotentia. 96.A.
fœneratoribus dies dicta. 85.D. *iiſdẽ mulcta dicta, & quid ex ea pecunia factum ſit.* 116 H
in fœneratores iudicia exercita 284.B
fœnoris coercitio 256.F
fœnoris iniuſti malum 350.K
fœnoris moles in plebe Romana. 72.I.75. B.C. *leuata.* 277.D.
fœtus inſuetos animalia edere, portentum. 215.D.
Fontinalis porta 277.K
fons Herculis cruentis maculis fluens. 135.C
fons ſubterraneus 161.K
fores medium in quas tribuni militum ingrederentur, percutiendi mos 76.G
fores ex æde Lunæ ablata, & templo Cereris affixa, tempeſtate 332.A
fori ornandi in ſupplicationibus conſuetudo unde manarit 109.E
fori in Circo facti 13.D
fori, loca in ludis ſpectandis 9.D
fori piſcatorij tabernæ 341.I
fori publici 230.B
formæ muliebris potentia 45.G
formiana ſaxa 138.G
formianis ciuitas ſine ſuffragio data. 93.A. *ſuffragij ius accipiunt* 314.H
formoſiſsimæ uirgines patribus deſtinatæ in raptu Sabinarum 4.C
fornicem ante capitolium excitat Scipio Africanus 295.C.D
fornices duo in foro boario ex manubiis hiſpanicis facti 260.K
fortis fortunæ ædes Romæ 122.H.197.H
fortium uirorum omnia eſſe 64.G
fortes fortuna iuuat 96.C.272.A
fortuna belli uaria 190.K
fortuna bona, & bona mens raró ſimul hominibus dantur 240.C
fortuna conſilium uirtutem ac rationem ſequitur 51.E.61.A
fortuna equeſtris 319.K
fortuna ex ſummo retro uolui ſolet 387.G
fortuna fortes adiuuat 96.C
fortuna nimis beata, nonnunquam malos exitus habet 61.G
quem fortuna nunquam decepit, haud temere incerta caſuum reputat 237.B
fortuna plus humanis cõſiliis pollet. 376.C
fortuna primigenia. 229.K. 365.F *Eius ædes* 274.E
fortuna Romam tuetur 29.F
fortuna ut habenda 389.K
fortuna utraque pares animos habent Romani 303.H
fortunæ ædes. 172.E. *de cælo tacta.* 201.D
fortunæ equeſtris ædes ſplẽdidiſsima. 340. H.350.E.351.H.
fortunæ facies mutata 67.E
fortunæ muliebris templum Romæ 22.K
fortunæ mutabilitas 379.B
fortunæ proſperæ & aduerſæ commixtio. 387.D.E
fortunæ ſerenitati nimis confidendum non

eſſe 361.H
fortunæ ſeu fati uis 64.I.103.C
fortunæ ſponſionibus inſatiabilis humanus animus 46.E
fortunæ tenuis euectio 183.D
fortunæ maximæ minime credẽdũ. 237.D.
fortunam magnam parare, difficile eſſe. 164.F.
fortunam ſibi ipſe faciens 328.G
fortunam ſuam ignorantis ſtultitia commiſeratione indigna 379.B
cum fortuna barbari fidem mutant. 218.C
cum fortuna mutatus animus 367.D
forum piſcatorium 188.F
foſſa Chulia 6.A
foſſa Græca in agro Campano 220.G
frater fratrem regni ergò tollit 373.G
frater Horatius ſororem ſuam coram omnibus occidit 6.I
frater maior, minori auxilio eſſe debet. 335.A *minorem in officio continet* 380.D
frater minor præ maiore regnans 371.D
frater non filius apud Numidas in regno ſuccedit 228.A
fratris in fratrem fraus 332.H
fratris pro fratre ſtudium uel neglecta dignitate 326.I
fratres de regni contentione diſſentientes. 128.F.
fratres diſſidentes, metu communis hoſtis conciliantur 265.F.G
fratrum impiorum infelices euentus. 382.B
fratrum inter ſe collaudatio. 208.K. *inter ſe concordia* 294.I
fratrum inter ſe duorum de imperio monomachia 213.G
fratrum inter ſe infidelitas 352.K
fratrum regum concordia quàm utilis, & contra quàm pernicioſa diſcordia 382.A
fratrum tergeminorum Albanorum ac Romanorum certamen 6.F.G
fratrum ultus minime inuicem fraterni. 333.B.
fraternæ diſcordiæ malum 333.B
fraus ac dolus, ars minime Romana 12.I
fraus capitalis. capitalis noxa 151.B
fraus fidem ſibi in paruis præſtruit, ut poſtea magis fallat 219.A
fraus fraude eluſa 202.E.F
fraus in rempublicam commiſſa diſſimulata 171.D
fraus ſeipſam nonnunquam detegit. 370.G
fregellæ occupantur. 101.K. *recipiuntur.* 106.C
fregellas colonia deducta 94.F
fregellani agri populatio per Annibalem. 184.A.
fregellani, coloni Romani 197.G
frenare clauſtra maris 297.H
frenorum equis detrahendorum mos in pugna 82.K.96.F
freſilia Marſorum urbs 111.K
fretus cum dandi caſu, freta ſocietati 94.G
fretum & æſtus in mari arbitrium moderandi naues adimit 216.A
frigoris & famis incommodum in exercitu 133.A
friniates Ligures ſubacti 320.F.H
Fruges mutato ſolo ac cælo degenerant. 310.I
frugum inopia præ ſiccitate. 47.K.54.G.337.F.
frumentarius diues 46.K
frumentarij, & frumenti inopia 46.D
frumentarij ob annonam compreſſam multati 314.F
frumentũ duplex militibus datum 307.B
frumentum hoſtium demunt Romani. 362.C
frumenta ex agris in urbes conuehuntur. 155.I.
frumentum populo uicatim deſcriptum. 236.B.
frumentum pro uectura nautis relictum. 239.C.
frumentum à fœderatis Romani petunt, ſed pro quo precium ſoluant 286.F.I
frumentum unde peterent Romani. 48.H.54.G.H.
frumenti inopia. 21.G. *releuata* 25.H
frumenti per fluuium mittendi ratio 152.G
frumenti uilitas 241.F.250.F
fruſinates male à Romanis multati 111.E
fuat, pro fuerit, antique 173.H
fuga non ſemper felix 210.A
fugæ militum in acie ſiſtendæ ratio 18.F
fugæ & receptus ſpes militibus nonnunquam adimenda 297.G.I
fugientis exercitus Antiochi turba & calamitas 303.E
fugientes ex acie milites partim à ſuis tribb. cæſi, partim minis & uerberibus in aciẽ redire coacti 303.D
fugientes impares ſe hoſtibus uelut fatentur 210.A.
fugientium è bello calamitas 376.F
fugitiui milites puniti 60.K
fulmen Ioui factũ aureum L. pondo. 135.D
fulminis prodigia 250.K
fulmine ictus Romulus Syluius 2.A
fulmine icti aliquot homines. 142.H. *complures milites* 118.I
fulmine multa tacta 161.K.172.E
fulminum procella 340.I
fulminum procurandorum atque eliciendorum ratio à Numa præſcripta 5.H
fuluius conſul. uide M. Fuluius nobilior.
fuluius prætor populo reip. neceſſitatem indicat 159.D
fuluij fama ſeneſcens 200.G
fumi indicium 127.H.252.H
fuſulæ oppidum 164.A
fundæ præualidæ deſcriptio 313.E
fundanorum dux Vitruuius Vaccus 94.A
fundani in Romanorum poteſtatem ſe dedunt 49.B
fundanis ciuitas ſine ſuffragio data 93.A
funditores maximi 217.G.223.F
funditores uelut nimbum immittentes ſagittas & glandes 290.A
funditorum in bellis momentum 313.D
funebres laudationes matronarũ unde manarint 67.G
funebres laudes hiſtoriam rerum nonnunquam uitiant 98.B
funebres ludi 250.D
funebria iuſta à Numa inſtituta 5.G
funus conſulis quadrantibus à plebe collatis curatum 32.A
funus hominis mortui perſecutis mulſum datum 319.C
funus hoſtis celebrat Annibal 175.D.E
furculæ caudinæ. 99.E. *earũ clades.* 172.A.
furiæ genti Gallica bella fato data 250.D
furij, iidem & fuſii 28.H
furij legati cædes 29.B
fuſtuarium meretur, qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit. 58.A

G

Gabinus cinctus 91.F
gabij dolo capti à Tarquinio Superbo. 12.I.K.
gabios Romani recipiunt 13.B
gadibus excluditur Mago 217.F
gadibus Herculi uota exoluit Annibal. 126.G.
gaditana proditio detecta 215.K
gaditani ad Romanos tranſire affectant. 214.B. *Romanis deduntur.* 217.G *eorum indignatio aduerſus Magonem.* 217.F.
gala Maſaniſſæ pater. 170.F.228.A. *Numidarum rex* 200.E
galbus Carpeiorum dux 154.B
galeæ ad quid criſtatæ 109.C
galeagra turris 176.K
galeria tribus iuniorum 196.B
galeſus fl. 173.E
gallia olim Ariminum dicta 217.I
galliæ fertilitas 64.C
galliæ per mediterranea Annibal in Italiã proficiſcitur 128.E
gallicum bellum 78.I.81.F.84.A
gallicus tumultus. 81.F. *Romanis ſemper formidabilis* 94.C.113.F.117.G
gallicus tumultus à Macedonico bello Romanos in ſe uertit 242.G
gallica arma, & ornamenta 81.A
gallica bella Furiæ genti fato data 250.D
gallica ſpolia 82.D.151.B.169.A.B
gallicis bellis Ligurum bella coniuncta. 293.E.
gallina in marem uerſa, & contra. 135.D
gallogræci milites 196.C.301.B.302.I 309.F.310.I.317.A.
gallus & Galla uiui ſub terram in ſacrificium demiſſi 259.E
galli cuiuſdam Boij perfugæ miſerandus exitus 329.C
galli præpotentis cuiuſdam audacia aduerſus Romanos 80.K
galli præferocis cuiuſdam pugna cum M.

Valerio Coruino. 84.H
gallorum deſcriptio. 66.D.198.C
gallorum genera tria. 310.F
galli, animis indomitis. 309.F.317.I. æſtus impatientes. 273.E.277.A. armati in cõcilijs ueniunt. 126.D. armorum auidi ſunt 125.H. auidiſſima rapiendi gens. 313.B. auri auidi. 126.F. bellicoſi. 296.C. cantãt ac clamant in bello. 94.K.127.H. feri ac feroces ſunt. 318.D.359.I.385.I. impetu feruntur, & moræ impatiẽtia. 81.K.107 B.276.I.310.H. nudantur in bello. 311.H K. intolerantiſſima laboris corpora. 135.E 207.E.273.F. magno corpore ſunt. 81.A 317.B. pugnaces. 84.A. religioſi. 66.G. religionem uiolant. 342.I. robuſti. 298.D. 310.E.317.D. terribiles. 310.G. & dein.
galli Alpes incolentes. 128.G
galli Alpes tranſcendunt, & repelluntur. 64.A.B.C.D.342.A.
galli tranſitum Annibali permittũt. 127.A odiſſe Annibalem incipiunt. 135.B
galli inopia agrorum extorres in Aſiam penetrant. 310.K
galli Aſiæ terribiles. 259.K.310.F.314.I. 348.H
galli Boij triumphati. 293.G
galli Brenno duce Romam capiunt. 64.G & dein.
galli Brenno duce ad Dardanos penetrant. 310.E
galli Brexiani. 127.E
galli Delphos ſpoliare uolentes, tempeſtate repulſi. 342.I
galli ex eſſedis & carris pugnantes. 344.B
galli, Hetruriæ noui accolæ. 60.F. Aſiæ accolæ. 348.H. Macedoniæ incolæ. 384.K.
gallorum & Hetruſcorum pactiones. 113.F
galli Inſubres. 262.F.273.C
galli fanatici deum matris ſacerdotes. 296. E.311.C
galli mercenarij milites in exercitu Annibalis. 127.G.154.F. Antiochi. 317.H. Aſdrubalis. 204.D. Gentij regis Illyriorum. 372 H. Perſei regis Macedonum. 359.E.370. A. Magonis. 220.H. Pœnorum ſeu Carthaginenſium. 173.A. Rhodiorum. 259. C.115.C. Tuſcorum. 116.C. auxiliares inter Romanos copias. 127.F
galli multi nobiles triumphati. 260.C
galli, nudi ſupra umbilicum in Cannenſi pugna. 144.F. nou niſi in pugna nudantur. 311.H
galli Romanis ignoti. 63.K. à Romanis ſollicitati ne Pœnis tranſitum dent, riſu Romanos excipiunt. 126.E
galli ad Romanos inclinant aduerſus Pœnos. 132.B.F.222.C. pollicentur. 370.D
galli à Romanis auertuntur. 81.C
galli aduerſus Romanos feroces. 114.K
galli in armis ius ſe ferre Romanis reſpondent. 77.E
galli ius gentium erga Romanos uiolant. 127.D
galli Romam infeſto agmine petunt. 64.I 81.C
galli, Romanorum oſores. 237.K.317.E Romanis terrori ſunt. 65.C.94.C.109. H.207.C. cum Romanis pugnant. 273. E.F. & dein. 311.H. & dein. à Romanis ſuperantur. 282.A.66.E.67.E.69.A. 118.F.194.C.310.H
galli ſinguli à ſingulis Ro. uicti. 310.H.I
galli pacem ab Romano conſule petunt. 313.B
galli trans pontem Anienis caſtra metantur. 80.I
galli ciſalpini à Romanis deficiunt. 370.D
galli tranſalpini in Venetiam tranſgrediuntur. 324.E. oppidum in agro Aquileienſi moliuntur. 329.G. Marcello ſe dedunt. 331.C
galli Tuſcos expellunt. 306.H
gallorum aduerſus Romanos iniurios modeſtia. 64.H
gallorum enſes. 144.F
gallorũ fuga ac clades. 81.A.84.D.I.244. H.268.I.311.A.K. & dein. 313.A.373 d
gallorum in bello multitudo. 84.C. in bellis conſuetudo. 118.A
gallorum in diripienda urbe ac incendenda moderatio, cautióque. 65.K
gallorum militum modeſtia aduerſus fallacem nuncium. 372.K
gallorum querimonia in ſenatu de Marcello conſule. 331.D
gallorum qui ad Pœnos defecerant, agri populati. 210.I
gallorum ſeditio, & rurſus coitio. 310.F
gallorum Senonum uictoria aduerſus Romanos. 117.G
gallorum uires conſul aduerſus eos pugnaturus, apud milites ſuos eleuat. 310.H
gallis non fortuna modo ad Alliam aderat, ſed etiam militaris peritia. 65.B
gallis leges ac fines à Manlio cõſule præſcribuntur. 315.G
gallos belluas uocabant Romani. 84.C
gallos primo impetu ardere. 118.A
gallos ulciſci nolunt Romani donec Annibali occurrant. 153.K
gallos Annibal ſibi donis conciliat. 126.K 131.C
de gallis uictoria Romanorum, gratior Aſiaticis populis erat, quàm de Antiocho. 314.I
ganymedes præfectus Ptolemæi, proditor. 243.I
garitenis mors. 255.B
garuli pop. cis Apenninum. 347.G
gaudio repentino perinde ac luctu expirantes fœminæ. 136.I
gaulotus regulus. 311.B
gaureleos portus Andri inſulæ. 249.D
gaurus mons. 86.D
gaza Perſei Pellæ in mare deiecta. 369.F per urinatores extracta. ibidem
geganij Albani. 7.I
gelius Egnatius Samnis. 115.C.115.G. Eius cædes. 118.E
gelo, Hieronis regis filius maximus natu à Romanis deficit. 155.A. Eius mors. ibid. & 160.G
gemini infantes expoſiti, à lupa aliti. 2.C
geminorum inter ſe fratrum contentio. 2.F
geminius Metius Tuſculanus. 90.G
generi inuidia soceri ſublati. 332.B
generoſius eſt quicque in ſua ſede. 310.K
generoſitas militum Romanorum. 156.F
geneſuus amnis. 336.C
genio deo hoſtiæ maiores cæſæ. 134.H
gens uecta, tranſlata. 227.E
gentem ſimul totam periculo obiiciendam non eſſe. 336.B
gentium diſcrimina confundenda non eſſe. 59.K.
gentium mores uarij. 383.A
gentilitia ſacra. 67.K
gentis Illyriorum rex. 340.B. & dein. Romanis ſuſpectus. 354.E. Eius in bello Macedonico animus. 355.D. Eiuſdem regia. 366.H. Eum ſibi adiungit Perſeus. 366.I K.372.B.C.
gentij maiores. 373.G
gentius Romanorum legatos ad ſe miſſos in cuſtodiam coniicit. 373.B. ij liberantur, 374.C
gentius in prætoris Rom. poteſtatem uenit. 374.B.379.H
genua à Magone capitur. 220.G. ex ædificatur. 230.G
geræſtus Eubœæ portus. 249.F
gereſticus Teiorum portus. 300.D
gergithum Ilienſibus attributum. 315.F
gerion urbs à ſuis deſerta. 139.A. horreum Annibalis. 140.B
germani Alpes ſuperant. 64.E
gerundium cum caſu ſui uerbi. 174.A
gerrhunium caſtellum capitur. 245.I
geryon ab Hercule cæſus. 2.G
giſgo Annibalis legatus. 156.A
giſgo pacem cũ Romanis diſſuadet. 238.K
glabrioni primo omnium ſtatua aurata in Italia poſita eſt. 337.D
gladiatorius armorum uſus. 369.D
gladiatorium munus datum. 250.F.350.A
gladiatorum munus Græcis exhibitum, primo magis terrori fuit, quàm uoluptati. 348.B
gladiatorium munus Scipio edit, rarium, & illuſtre. 213.F
gladiatorium ſpectaculum ex captiuis montanis Annibal ſuis militibus exhibet. 130.F. & dein.
gladiatorij ſpectaculi fœditas ſcorto per indigniſſimum facinus exhibita. 329.C
gladiatoriũ ſpectaculum magnũ. 329.H
gladiatorum ſubſtantiæ. 374.C
gladij prælongi. 302.K
gladius diſcingendorũ militum nota. 198.E
glarea marginatæ uiæ. 349.G
gliſcens ſeditio. 350.D

gloriæ cupiditas. 181.F.219.F.291.D
gloriā qui ſpernit, conſequitur. 24.H.143.F
gomphi pop. 248.H.253.B.288.H
gonni oppidum. 288.B
gordiu tichos. 309.I
gordium oppidum. 311.D
gorgopas Gythei oppidi præfectus ſocium ſuum Dexagoridam interficit. 270.D
gracchus Clulius Aequorũ princeps. 33.E
gradus à Tyberi in aſcenſum emporij facti. 349.H
gradus honorum adipiſcendorum. 140.I 196.D.251.I
græca calliditas. 358.H
græcæ res. 236.A.B
græca gens omnium eruditiſsima. 321.I
græcæ fabulæ. 219.H
græcarum artium opera quando primum mirati Romani. 181.D
græcarum urbium à Romanis liberarum eſſe iuſſarum catalogus. 261.E.K
græcas res perſcribit Liuius. 236.a.b.283.I
græcas urbes Pœni tentant. 159.G
græcè petitus Paulus Aemylius. 379.I
græcia maior. 242.B
græciæ amator atque adeò liberator T. Quintius. 292.H
græciæ aſſertores Romani. 259.G.271.A. 274.A.B.275.D.E.279.B.280.C.D. 282.A.289.H.I.
græciæ bella inteſtina. 85.A
græciæ ciuitatũ auxilia Romanis data aduerſus Perſeum. 360.F
græciæ compedes. 258.D
græciæ conuentus ad Iſthmia. 261.I
græciæ cum Romanis pax. 224.A
græciæ & Aſiæ illecebræ. 265.F
græciæ libertatis diſceptatio. 261.I. Eius libertatis indicium. 284.K
græciæ magni ludi. 385.D
græciæ motus. 203.a.b.C.209.a.b.358.a
græciæ quies ac gaudium de libertate ſua. 262.A.268.I
græciā circumit Paulus Aemylius. 384.c.d
græcus & Græca uiui ſub terram in ſacrificium demiſſi. 146.G
græci ſermonis ubertas. 197.I
græci etiam imperatoris nomen in rege ſuo uſurpant. 284.H
græco ritu ſacra facere. 173.I
græci aliquando rerum potiti. 306.B
græci in poteſtatem Romanorum ueniunt. 95.I
græci Italiam mari infeſtant. 111.F. inde arcentur. 84.K
græci lingua magis quàm factis ſtrenui. 94.H
græci Romanorum ſignorum & armorum inſolentes. 249.E
græcorum animi liberi nati 306.B
græcorum leges ſibi deſcribendas Romani curant. 34.H
græcorum moris curam non magnopere habent Romani. 291.H
græcorum monita à T. Quintio de Græcia decedente. 273.K
græcorum mors in conciliis. 254.E
græcorum obſtinatio in obſidenda Troia. 57.D
græcorum per colonias, Romanis pacatum iter faciunt. 316.C
græcorum principum tria genera in Macedonico bello & eius fine. 385.A
græcorum res à Romanis neglectæ, Aetolos male habent. 223.G
græcorum Romanis ſubactorum inter ſe diſſidia. 385.A.B
græcis Cumanis permiſſum ut publicè latine loquerentur. 340.D
græcis literis inſtituebantur pueri Romani 108.B
græcos bello petunt Romani. 64.H
græculus ſacrificulus ac uates. 321.I
græci belli cum Antiocho, finis. 293.A
graminea corona obſidionalis. 87.G
gratia obloquendo quæſita. 279.D
gratiæ uis, non æqui. 34.F
grauiſcæ colonia deducta. 337.E
greges ſine cuſtode paſcentes, & ultro ad ſtabula redeuntes. 160.B
gregarij milites ſeditionis authores in exercitu P. Scipionis in Hiſpania. 214.E
grumentum oppidum obſidetur. 205.F
gubernandum e terra non eſſe. 337.C.D
gubernatoris opera maxime in tempeſtatibus neceſſaria eſt. 161.E
guluſſa Maſaniſſæ filius. 353.K.363.E
in gymnaſiis Græcorum inambulare, Romanis imperatoribus indecorum. 225.I
gyrto urbs. 288.A.360.B
gytheum oppidum. 270.C. Romanis deditur. 270.E.271.D. à Nabide tyranno oppugnatur. 280.F.281.B

H

Habere bonum animum. 359.K
habitus mentis uelamentum. 108.C
habitus ſeruilis mendacium 231.B
hala Seruilius mag. equitum. 53.E
haliacmon fl. 360.A
haliartum oppugnatur. 360.F.H.K
halicarnaſſenſes. 259.K
halys fluuius. 310.G
halope capta. 360.G
hamæ urbs. 156.E
hamilcar. uide Amilcar.
hannibalis ad Spoletum clades. 249.H
hannibalis negligentia. 146.F
hannibalis uirtutes ac uitia. 123.F.G Vide Annibal.
hanno, Annibali aduerſatur. 123.E. Aquitaniæ præficitur ab Annibale. 126.K
hanno Bolmicaris filius. 127.G
hanno Campanos uel in fame negligentes obiurgat. 174.B
hanno Carthaginenſium imperator Mutinis opera maxime utitur. 191.H
hanno in Aſdrubalis occiſi locum ſufficitur à Carthaginienſibus. 208.B
hanno captus. 134.D.157.G.108.E.K.
hanno Romanos cædit. 165.K
hānonis de fœdere rupto ab Annibale, querimonia. 124.G
hannonis oratio in ſenatu Carthaginenſi. 123.E.150.H
hannonis Pœni clades ac fuga. 157.A.191.I.215.K
hannonis mors. 228.A.229.F
harmonia Geloinis filia. 165.B. Eius mors. 165.D
harpagones. 232.D
harpali legati Perſei ferocia. 352.F
harpaſus fl. 309.H
harſicora Sardorum princeps ad Pœnos deficere uult. 268.E. Sardorum iuuentutem armat. 157.F. mortem ſibi cōſciſcit. 157.G
haſta ardens, incolumis manens. 365.H
haſta ſe ipſam commouens. 134.G.161.K
haſtæ uſus in bello indicendo. 8.G
haſtæ prælongæ ſariſſæ. 303.C.308.G
haſtarum abiectarum impedimenta. 281.H
haſtarum ſpicula ardentia. 260.I
ex haſtis uallum. 290.B
haſtati. 91.B.C.356.B
hebrus fluuius. 316 A
Hedui Galli. 64.D
Negeæ Neapolitani mors. 147.D
Hegeſili Rhodij prudentia pro patria ſua. 358.D
helleſpontus Trocmis Gallis attributus. 310.F
helleſpontum Romani tuto traiiciũt. 301.F
helleſpontiacæ expeditiones Liuij. 296.E.F & dein.
hemerodromi, ſpeculatores Athenienſium. 222.F
heneti pop. 1.F
hepteres & hexeres naues. 299.D
heraclea, Hieronis filia uxor Soſippi. 165.D
heraclea Minoa urbs. 181.F.289.E Eius ſitus. 290.H.370.D. diripitur. 291 B.292.A.324.G
heraclea, quæ & Sintice, regio Macedoniæ. 384.G
heracleam Himilco recipit. 167.E
heracleenſe concilium. 209.B
heraclides quidam Byzantius Antiochi legatus de pace ad Romanos miſſus. 301.F
heraclides præfectus claſsis Philippi. 243.I 247.B.249.H.251.E
heraclitus Scotinus Philippi Macedonum regis legatus ad Annibalem. 157.D
herbeſum recipiunt Romani. 167.D
hercates pop. 347.G
hercules Alpes ſuperauit. 64.D
hercules Cacum occidit. 2.H
hercules in deorũ numero. 2.I. corpus eius mortale crematum. 292.A
hercules ut ab Euandro agnitus Iouis filius 2.I
herculis ædes rotunda. 116.G. ara maxima 106.D. templum. 245.E
herculis itinerum æmulus Annibal. 130.D

herculis ſignum in Herculis æde poſitum. 314.F. Euſdem ſimulacrum magnum in capitolio poſitum. 110.H
herculi in Oeta ſacrificat M. Acilius. 292.A Eidem uota exoluit Annibal. 126.G
herculaneum Sannitium capitur à Romanis. 122.E
hercynnæ templum. 384.C
herdonea urbs ab Annibale incenditur. 194.K. & dein.
herdonius. 32.B. uide Appius Herdonius.
herea & Nemea ludicra. 203.A
herea Peloponneſi urbs. 261.D.262.B
herennij Baſsi Nolani reſponſum ad Hannonem de prodenda Nola. 158.E
herennij Pontij Sannitis prudentia. 100.I
hermandica & Arbacala urbes ab Annibale captæ. 123.H
hermaphroditus. 197.I.204.G.243.C
hernici cum Volſcis bellum aduerſus Romanos moliuntur. 198.D.E. uincuntur. 23.A fœdus cum Romanis iciunt. ibid.
hernicum bellum iuſſum. 80.B. & dein.
hernici deuicti. 81.C.82.D.110.B
hernicorum populorum diuerſa conditio. 110.F.
herodici Theſſalorum principis mira calamitas à Philippo rege. 332.B
herodorus Cianus mercator. 283.E
herodorus Demetrij amicus in carcerem cõiectus miſerè enecatur. 336.E
herſilia Romuli coniunx. 3.H
hetriculum Brutiorum op. 234.K
hetruria in officio contenta timore iudiciorum. 330.A
hetruriæ concilium. 48.E
hetruriæ fertilitas. 17.F.135.G. opes. 1.I.68.G.114.K
hetruriæ motus metu compreſſus. 200.L. 201.F.246.E
hetruriæ præcipua oppida omnia à Romanis capta. 108.G pacem à Romanis petiũt 109.E
hetruſcus uates ſenior fatũ patriæ ſuæ prodit. 60.B
hetruſcum bellum. 83.C.108.D.E.113.I. 115.B.116.D.E.122.G.H
hetruſcum frumentum. 46.D.E
hetruſci populi 1.H.6.C
hetruſci, augurioram periti. 9. A. ludiones. 79.E. religionibus dediti, earũmque periti. 56.H. Eorum literis inſtituebantur pueri Romani. 108.B
hetruſci Gallis ingentem pecuniam numerant. 113.F
hetruſci ab Aricinis uicti, inermes Romam perfugiunt. 17.F
hetruſci aduerſus Romanos armantur. 16. H.I.23.I.82.H.113.K.118.G
hetruſci prædatores cæſi. 16.I
hetruſci Romanis formidabiles. 106.D
hetruſci Tyberim tranſeunt. 25.G. à Romanis uincũtur. 16.K.109.A.B. fœdus à Romanis petunt. 109.G
hetruſci & Sannites cæduntur. 115.I.K
hetruſci & Veientes Romanis inſultant. 24.A
hetruſci & Vmbri agris ſuis pelluntur. 64. E.25.H.48.C.69.G.71.A.107.B
hetruſci cæſi. 108.A.112.E.120.C.122.G
hetruſcorum ac Latinorum pax. 2.A
hetruſcorum imperium. 64.B
hetruſcorũ motus coercitus. 200.I.201.E.F
hetruſcorum rex communiter ex xij. populis creabatur. 3.A
in hetruſcos ac Vmbros inquiſitum aduerſus defectionis authores. 210.G
ab hetruſcis Romani multa mutuati ſunt in magiſtratuum inſtitutione. 3.A
hexapylum Syracuſarum. 164.D
hexeres maximæ formæ naues. 188.C
hiatus terræ uaſtus in medio foro Romano. 80.B
hiera come fano Apollinis inclyta. 309.G
hiero Syracuſarum rex. 132.A à Pœnis uexatur. 142.H
hieronis amor erga Romanos. 142.H. beneuolẽtia. 132.C. beneficentia. 153.B.157.D fides. 160.F. obſeruatio. 189.I. charitas apud Syracuſanos. 160.G
hieronis domus non tota defectionis ab Romanis expers. 155.A
hieronis regis Siciliæ mors Romanis damnoſa. 160.D
hieronis regis teſtamentum publicè recitatum. 160.F
hieronis regis memoria. 178.D
hierocles Agrigentinus zacynthi inſulæ præfectus. 292.D
hieronymus Syracuſanorum tyrannus Carthaginenſibus fœderatur. 160.I.160.K. Eius mors ibid. A
hilernus rex uiuus captus. 277.E
himera amnis Siciliam dirimens. 160.K. 181.E
himilco Annibali aduerſatur. 150.G. Hiſpaniæ præficitur obtinendæ. 154.F. Eius aduerſus Romanos copiæ. 167.D. Romanis proditur. 213.F. Eius mors. 177.I
hioſtus Harſicoræ filius adoleſcens fuſus fugatúſque. 157.F
hippagogi naues. 373.C
hippias Berreus Phalangitarum Perſei præfectus. 359.E.368.C
hippo regius in Africa. 221.I
hippocrates & Epicides fœderis inter Syracuſanum tyrãnum & Annibalem mediatores. 160.I. Syracuſanos pro Annibale ſolicitant. 165.A. Syracuſis prætores creantur. 165.H
hippocratis mors. 177.I
hippolochus Scotuſſæ præfectus Antiocho deditur. 275.D
hipponates Annibalis dux, qui & Mutines. 181.D
hirpini ad Romanos deficiunt. 198.I. Eorũ tria oppida Romani ex defectione recipiunt. 157.A
hirpinum agrũ populatur Marcellus. 157.I
hiſpala Fecenia, ſcortum nobile Bacchanaliorum index. 322.A. Eius honos. 218.C
hiſpanæ res maiores Italicis. 159.F
hiſpania bello infeſtatur. 139.A
hiſpania bello reparando aptiſsima. 211.D
hiſpania Carthaginienſibus liberata. 212.E
hiſpania, duæ prouinciæ facta. 381.E
hiſpania multas turreis locis altis poſitas habet. 139.B
hiſpania omnis cis Iberum domita. 268.B
hiſpania oriẽtalis Romanæ ditionis. 208.B
hiſpania prima continentis prouinciarum Romanis inita, ultima ab Auguſto Cæſare perdomita. 211.D
hiſpania ulterior in officio continetur à P. Cornelio Scipione. 168.I
hiſpania uſque ad Oceanum Romanis ſubdita. 218.C
hiſpaniæ aſperitates. 208.B
hiſpaniæ cura tanta Romanis, quanta Italiæ. 186.E
hiſpaniæ & Africæ defendendæ nõ eadem Carthaginenſibus ratio. 219.B
hiſpaniæ motus. 221.C.D.373.C.H.276.E
hiſpaniæ obſides Annibali, Sagũti cuſtodiebantur. 139.H
hiſpaniæ penè amiſſæ. 180.C
hiſpaniæ populi penè omnes ad Romanos deficiunt. 139.E.159.F
hiſpaniæ præſidia ab Annibale. 126.H.I
hiſpaniæ prouinciæ facilitas. 219.A. difficultas. 211.D
hiſpaniæ regulos Romani in fidem ſuam acceperunt, & ibi reliquerunt. 299.I
hiſpaniam prouinciam ſuſcipere cunctantur principes Romani. 186.E
hiſpaniarum mutatio. 191.A
hiſpanicæ res uariæ. 168.H.179.B.211.C. triſtes. 260.F.304.B
hiſpanicũ bellũ. 179.C.208.B.260.G.H
hiſpanienſis gladius. 80.K.144.F.247.E 311.K
hiſpanienſis pecuniæ ſumma in ærarium illata. 260.I.K
hiſpani ex exercitu Aſdrubalis capti, ſine precio domum dimiſsi. 200.D. Scipionem regem appellant. ibi.
hiſpani fera & bellicoſa gens. 266.K. ob arma ſibi adempta mortem ſibi conſciſcunt. 268.C. agiles ſunt. 138. K. inquieto & auido in nouas res ingenio. 139.G
hiſpani in ſocietatem à Romanis ſolicitantur. 126.D.134.C. eam reſpuunt. 126.C, ad Romanos à Pœnis deficiunt. 154.D.I 199.G. Romanos cedunt. 213.G
hiſpani milites Annibalis. 126.F robur exercitus Annibalis. 198.G
hiſpani milites uinci in Hiſpania, quàm trahi in Italiam malunt. 154.D
hiſpani propter obſides ſuos Annibali obnoxij. 139.I.
hiſpani propter rebellionẽ mulctati. 221.I
hiſpani Scipionum morte doluerũt. 180.B.

hiſpani triumphati. 345.D
hiſpani uiginti annis bello à Pœnis uexati. 125.H
hiſpanorum clades. 168.H.216.H.I.221. G.250.E.326.F
hiſpanorum ac Ligurum clades. 207.E
hiſpanorum Celtiberorū clades. 338.B.C.D
hiſpanorum in flumine Rhodano traiiciendo induſtria. 127.G
hiſpanorū in pugna Cānenſi cultus. 144.F
hiſpanorum militum uirtus. 170.B.207.C
hiſpanorum motus, ac clades. 263.K
hiſpanorum querelæ de magiſtratuum Romanorum auaritia. 363.D
hiſpanorū regulus Thurrus captiuus. 341.g
hiſpanorum Vaccæorum cædes. 341.H
hiſpanis mulieribus miſti Romani milites ingentem progeniem excitant. 363.F
hiſpanis omnibus cis Iberum arma adimit Cato. 268.C
hiſtoriæ temporum uiriatio unde ſit. 99.B
hiſtoriæ ueteris obſcuritas. 102.I
hiſtoriæ uſus. 1.E
hiſtorici multi uana ſequuntur. 136.F
hiſtoricorum nouorum de ſe opinio. 1.A
hiſtrici belli conſilium. 344.D
hiſtria tota in ditionem Romanam uenit. 346.E
hiſtri caſtris Romanorum potiti plenis omnium rerum commeatu, epulis in perniciem ſuam indulgent. 344.H
hiſtri & Illyrici nihil præ Pœnis. 125.G
hiſtrorum clades. 344.K.346.A
hiſtrionis nomen unde deriuetur. 79.B
holo oppidū Hiſpaniæ expugnatur. 280.C
homerus poeta. 299.D
homo unus Romanum exercitum ludificatur. 179.H.I.K
hominis unius uirtus interdum maximum momentum habet. 107.H.167.B.C.D
hominem improbum nō accuſari tutius eſt, quàm abſolui. 265.H
hominē ſecuri percuti uidere cupienti ſcorto flamininus paret. 329.C.D
homines candidati in cælo uiſi. 161.K
homines quarum rerum maxime ſint cupidi. 76.I
homines quatuor uiui, duo mares, & duæ fœminæ, in locum ſubterraneum ſaxo conſeptum demiſſi in ſacrificium. 146.G
homines pro uiris contra mulieres ac pueros diſtinctum. 22.H
hominum ferociam etiam cum tempore & loco mutari. 310.K
hominum immolatio in Bacchanalibus. 322.H
hominū multitudo mari comparata. 215.C
hominum multitudo ut pareretur. 324.H
hominum nouorum ambitio coercita. 82.E
homicidæ cuiuſdam mira fiducia. 261.A
homicidium falſo obiectum Cæſoni Quintio, 30.G.I
homicidij abominatio apud ueteres. 379.C
homicidij cogitatio animū perturbat. 283.B
honeſtorum ſtudioſi Romani. 275.C
honoraria militum. 122.B
honos uirtutem excitat. 17.D
honori & uirtuti ædes uota, dedicari impeditur à pontificibus. 201.H
honore ſuo dignos Romani non fraudabāt 197.G
honores, magnos animos faciunt. 51.B
honorum gradus Romæ. 9.A.112.I.140.I 251.H
honores detrectant, qui in ſpem honorum alti ſunt. 183.F
honores petere plebeiis in mentem non uenit. 76.G
honoſcam capiunt ac diripiunt Romani. 139.D
honunes Dardanorum princeps. 373.H
horis ſex durans pugna. 99.H
horatia lex. 39.F
horatius ſororem interficit. 6.I. *eius parricidij reus abſoluitur.* 7.A.B
horatiæ uirginis cædes. 6.I
horatij Coclitis uirtus. 16.F.G.H
horatij & Curiatij tergemini fratres. 6.D *eorum monomachia ibi.* G.H
horatij Puluilli Cos. conſtantia. 16.C
hordeum pro tritico militibus ignauis datum. 198.E
horreum op. Romanis deditur. 383.K
hortana urbs. 34.F
hortenſij crudelitas aduerſus Abderitanos. 363.I
hoſpitalis fœderis contemptor Badius Campanus. 175.E. & dein.
hoſpitalitas romanorū erga hetruſcos. 17.F
ab hoſpite proditus Annibal. 330.I
hoſpitij neceſſitudo Perſei cum Q. Martio prætore illum oppugnante. 357.A
hoſpitij religio. 125.C
hoſtia in ore Tyberis condita. 8.I
hoſtias præbere coguntur inſtaurando ſacrificio, quorum culpa inſtaurandum eſſet. 347.B
hoſtiis humanis ſacrificatum Romæ. 146.G
in hoſtico laxius uiuentes milites quam in pacato. 214.C
hoſtis contempti aut neglecti malū. 180.E
hoſtis prouocandi & in bellum elicien di ratio. 135.I.341.E
hoſtem frangendi ratio. 118.A
hoſtem in æſtum diei extrahendi aſtus. 211.K
hoſtem in inſidias prolectandi ratio. 25.D. 337.I.338.A
hoſtem ſuum Marcellum conſulem mortuū Annibal ſepelit. 202.D
hoſtes deprehenſi ut tractandi. 99.H.I
hoſtium conſilia antiuertenda. 295.F
hoſtium ſpolia quibus diis dicentur. 385.F
hoſtium ſpolia Vulcano cremat Marcellus 156.G
hoſtibus ſæuiendi aut prædandi occaſionē, ſui ac ſuarum fortunarum incendio præripientes. 213.H.I
hoſtes in patriam admittas, an in hoſticum legiones inducas, multum intereſt. 241.I
hoſtilia decreta Athenienſium aduerſus Philippum. 249.D
hoſtilis colloquij nulla fides. 257.E
hoſtiles in terras tranſgreſſi imperatores multi male excepti. 218.I
hoſtius Hoſtilius Romanorū princeps. 3.K
hoſtius Lucretius Tricipitinus Cos. 49.I
humana uictima pro libidine ſcorti mactata. 329.D
humanæ hoſtiæ mactatæ. 317.E
humanis hoſtiis ſacrificatū Romæ. 146.G
humani cadaueris in priuatis ædibus inuenti defoſſi actio. 35.A
humani ingenij in uetita inclinatio. 126.I
humani ingenij mira uis. 167.B
humanarum rerum maximum momentum ab diis eſt. 99.D
humanorum caſuum exempla illuſtria. 379 K.387.D.E
humanis corporibus ueſci milites ſuos docuit Annibal. 149.C
humor terræ ingenitus. 49.K
hyampolis urbs recepta. 254.B
hybernacula quando primum Romanis ædificari cœpta. 56.I
hybernare in oppidis uetiti milites. 182.A 187.D
hyla & Magella Siciliæ urbes ad Pœnos deficiunt. 187.D
hybriſtas Lacedæmonius pirata. 297.E
hydrela Caria. 306.E
hydruntum Italiæ op. 290.F
hyems bello delecta. 347.H
hyems bellis & obſidioni incommoda. 56. I.251.D.258.C.241.E.288.B. 288.C. 302.E.314.A
hyems frigore gelu ac niuibus inſignis. 59. G.340.H
hyemem triſtem peſtilens æſtas excipit. 59.H
hyeme etiam niuoſa bellum gerunt Romani. 122.F
hyeme mouet Perſeus. 366.F.G
hyeme opera belli Scipio nō remittit. 230.I
hyemalis militiæ indignatio apud tribunos. 56.I
hypata urbs. 289.E
hypatei populus. 289.B
hypatei exules contra fidem datam occiſi. 349.D
hyrcanus campus. 302.C
hyrienſes obſidione exempti. 310.B

I

Iactantiæ *regiorum miniſtrorum uanitas.* 285 B.C
iacula & ſagittæ in tenebris parum proſint 375.A
iamphornia. caput regionis Medicæ. 188 C
ianiculum urbi adiectum. 8.H.I. *à Tuſcis captum.* 25.E
ianuæ omnium ædium Romæ quibuſlibet adire uolentibus patefactæ. 59.H

ianus, pacis ac belli index. 5.D
iani tres facti. 349.H
iaſſum urbs precibus Rhodiorum ſeruatur. 298 B
ibe ciuitas. 213.G
ibera urbs. 154.G
iberus amnis Carthaginienſium imperium ac Romanorũ terminabat. 123.D. 267.F
Eum Annibal traijcit. 126.K
icilia familia Patribus infenſiſſima. 54.K. & dein.
idæa mater. 223.D. ut à Romanis recepta. 224.D. 293.B
ideæ matris ædes dedicatur. 293.B
idus decembres magiſtratus ineundi auſpicium. 51.D. 58.G. 59.B.
idus Maiæ magiſtratibus ineundis ſolennes. 35.E
idus Martiæ magiſtratus ineundi principiũ. 135.C. 338.G
idus Quintiles tranſuectionibus equitum ſolennes. 111.D
iecur bouis immolati defluens. 346.I
iecoris ſine capite portentũ. 202.A. 346.H
ieiunij indictio. 293.C
ignauiam ſuam ut luerent milites. 284.E
ignis de nauibus præferendi terror. 300.H
igni ſe ipſi ſponte inijcientes hoſtium metu. 214.A
in ignem ſe præcipitant Saguntinorum primores. 125.E
ignes cœleſtes hominum ueſtimenta afflantes. 324.E
ignes per cœlum ſparſi. 230.I
ignium crebrorum per noctem in caſtris accendendorũ aſtus. 143.H. 135.E. 288.B
ignium ex edito faciũdorum ſignũ. 209.E
ignibus ac facibus armatus exercitus. 50.F
ignotarum rerum maior eſt terror. 219.I
ignominia ſub iugum miſſorum. 100.E
Ilercaonenſes pop. 139.G
illergetes latrones magis q̃ milites. 216.D
illergetes Annibal ſibi ſubigit. 126.I.K
illergetes ulciſcitur Scipio. 216.E
ilergetum clades. 216.H
illergetum uexatio. 134.E.F
illergetibus Cato imponit. 267.E
illiberis opp. 127.A
ilion urbs ui capitur. 133.D
ilipa urbs. 276.D
ilium urbs. 296.E
ilienſe bellum. 335.H
ilienſes cum Balaris Sardiniam inuadunt. 345.G. fuſi fugatique. 346.E
ilienſes fœderi Romanorum cum Philippo adſcripti. 223.K
ilienſes Romanos ab ſe oriundos uenerantur. 302.A. & contrà. 315.F
illiturgi oppidum, quod & Illiturgis dicitur. 186.A. Hiſpanũ à Pœnis oppugnatur. 159.E. fortiter à Romanis defenditur 168.K
illiturgitanorum Hiſpaniæ populorum defectio ac ſcelera aduerſus Romanos. 212.K. eorum ultio. 213.C.D E
illiturgi oppidum recipitur. 267.B
ilotæ, caſtellani, agreſte genus. 269.I
illuſtres uiri inter ſe noti. 90.G
illyrici deſcriptio & ordinatio per Romanos. 381.I. 384.A
illyrij feroces. 289.G
illyrij liberi eſſe iubentur. 383.K
illyricæ ſolitudines. 367.A
illyrij Perſei fautores multantur. 385.G
illyriorum claſſis aduerſus Rom. 344.D.E
illyrici belli confectio. 374.C
illyricæ uictoriæ gaudium. 378.K
ilua inſula. 239.D
iluates Romanis infenſi. 242.G. 256.I
in deditionem Ro. ueniunt. 257.C
ilucida oppidum captum. 277.E
imagines triumphali ornatu. 319.F
imaginum duorum apud antiquos ueneratio. 61.G. Earum corruptarum inuidia ac ſcelus. 246.F
imber repente effuſus pugnam dirimit. 212.C
imbris grandinoſi procella Romanos ac Pœnos iamiam conflicturos dirimit. 184.E
imbris niuoſi frigus acerrimum. 133.F
imbris opportunitas in Arpis capiendis. 169.I
imbris uehementia mirabilis. 133.I
imbrum inſula. 284.E
immittere Dardaniam, pro in Dardaniam 348.H
immobilia etiam in uotis dijs nuncupandis comprehendi. 62.D
immolandi mos Romanorum antequã bello decernerent. 91.D
immolati à Tarquinieñſibus CCCVI. equites Romani. 82.D. eorum ultio. 83.B
immortalitatis cupido apud antiquos. 4.I
immortalitatis fautor Romulus. 3.A
immunes etiam militare coguntur. 49.C
impedita multa natura, conſilio expediuntur. 173.F
impenſæ belli non redditæ, belli indicendi cauſæ. 18.D
impenſæ neceſſariæ faciendæ detrectationis malum. 367.F
imperium, aliquando penes Græcos. 306.B
imperium nullum cuiquam iniuſſu populi deferri poterat. 182.B
imperium quod ſit longiſſimum. 92.I
imperij acerbi & auari malum. 155.H
imperij cupiditas quantum inter mortales malum. 213.G
imperij inſignia uenerabilem regem faciunt 3.A
imperij uis in obedientium conſenſu conſiſtit. 27.B
imperij caput atq; arcem Romam futuram prodigium. 13.D
imperij Romani conſtituẽdi difficultas. 85.E
imperij Romani protenſio ominata ad ortus uſque ſolis. 289.I. ut imperium orbis terrarum accepit. 383.K.
de imperio certabant Roma & Carthago urbes admodum diſſitæ. 205.C
imperia & regna uel maxima ſub multis caſibus eſſe. 359.C
imperia magna diuturna non eſſe. 48.F
quid prohibeat ea immortalia eſſe. 23.I
imperia Manliana. 91.A
imperiis primis ſtatim obediendo, iugum magis accipitur. 313.K
imperator, exercitus amiſſi reus. 182.C.D & dein.
imperator imperatori par opponendus. 161.D
imperator inter milites pugnans, multum illis animi addit. 193.B
imperatoris arbitrio non militum urbes diripi debere. 301.D
imperatoris exemplum milites ſequuntur. 182.D
imperatoris iniuſſu nemini in bello hoſtem adoriri licebat. 49.H
imperatoris munus. 374.G
imperatoris nomen Græci in Antiocho rege uſurpant. 284.H
imperatoris noui ad nouos milites oratio. 130.B
imperatoris odium apud milites. 23.G.H 26.K. 36.I. 98.C. charitas. 52.D
imperatoris ueteris authoritas. 375.D
imperatoris uultus terribilis militibus ſeditioſis. 214.I
imperatorem ſe appellari non regem uult Scipio. 200.D
imperatores ab exercitibus legi, exemplum malum. 182.B
imperatores ambitioſi & ſeueri quantum differant. 386.F
imperatores Carthaginienſium prauo conſilio licet proſpero euentu rem gerentes, cruce mulctantur. 317.I.K
imperatores iniuſſu Senatus triumphantes. 120.D
imperatorum maximorum collatio iudice Annibale. 278.H
imperioſi cognomen odioſum. 79.H. unde manarit 49.H
imperitãdi uiciſſitudo, libertatem alit. 36.C
impetrabilis ueniæ ſpes. 292.E
impetu ſolo primo pugnare ueros milites nõ debere, ſed præſtare, & uel tædium moræ perferre. 54.K
improbe facti ignominia. 113.C
improbum hominem tutius eſt non accuſari, quàm abſolui. 265 H
in ante dies. 366.B
in poteſtate eſſe. 322.I
inaugurandi religio. 340.D
incendendæ propriæ rei aſtus in deſperatione. 272.D
incendium in urbe Roma fœdum. 170.C 188.F.G. 236.B. 171.E
incendij nocturni pauor. 231.F
incendio alieni iudicij conflagrare. 321.E
incertæ pecuniæ uotum an ſuſcipi poſſet.

242.F
incibili oppidum à Pœnis obſidetur. 159.F
includi in ualles. 316.D.
incommodum alienum, occaſionem ſuam Romani facere nolunt. 55.H
inconſcius, non conſcius. 129.B
index cōiurationis aduerſus Hieronymum Siciliæ regem, celo quidam. 160.H
index ſceleris eſſe qui poſſet, ſublatus. 327.C.352.K
index orationis, inſcriptio. 319.E
indicis in detegendo ſcelere metus. 322.E.F
indicibus ſcelerum & coniurationum præmia Romani dabant. 188.G.H.195.E.256.D.E
indicium fumi. 127.H
indictio belli ubi fieri debeat. 286.G.H
indigeninis cuiuſdā cōiurati fraus. 161.A
indiges Iupiter dictus Aeneas. 1.I
indibilis Illergetum regulus. 194.D
indibilis & Mandonij fraus. 219.B
indibilis & Mandolius ad Romanos à Pœnis deficiunt. 199.G.H
indibilis in Hiſpania nouum bellum concitat. 221.G
indibilis Mandonium fratrem ad ueniā petendam ad Scipionem mittit. 216.I
indibilis Sueſſetanorum dux aduerſus Romanos. 179.P
indibilis regis mors. 221.G
indignari uicem alterius. 336.E
indoles Romana. 100.P
induciæ Carthaginienſibus datæ. 339.B
inducias uiolant Carthaginienſes. 235.H
induciæ centum annorum. 4.G.83.E.F
induciarum commodū nonnunquā. 358.G
induciarum uiolatione ius gentium uiolatur 337.C
induere ſe haſtis. 376.E
indulgentia Patrum erga plebem. 16.E
indus fluuius unde dictus. 309.I
inermibus parcendum. 61.F
infans in utero matris clamans. 161.K
infans quadrimo maior & androgynos natus. 204.G
infans ſemeſtris triumphum clamās. 134.G
infantis etiam cæſi in hoſtilis urbis expugnatione. 213.E
inferiori quod uelis iniungere, primus ipſe obeas. 190.H
infirmiores ac deteriores ferè apud uulgus fauorem magis inueniunt. 361.I
infirmitatis cuſtos diſciplina. 266.K
infirmorum populorum metus & adulatio. 287.C
ingauni Ligures. 220.G. fœdus cum Romanis icunt. 218.H. in deditionem ueniunt. 337.F
ingenium Annibalis uerſatile. 123.F
ingenium cuique ſuum audaciam aut pauorem facit. 182.E
ingenium etiam cælo mutatur. 310.I
ingenium uerſatile. 328.H
ingenia feruida ac præpropera, ſæpe damnoſa in bellis. 203.H
ingenia mobilia. 367.D
ingenui pueri decem, & totidem uirgines patrimi & matrimi ad ſacrificium adhibiti. 295.C
ingratis etiam benefaciunt Romani. 292.H
ingreſſus Attali in Athenas ut à populo exceptus. 243.G
inguinum tumor in Paulo Aemylio corpus nudante apertus riſum mouens. 272.C
inimicus non contemnendus etiam ſi inferior. 51.D.E
inimici aduerſus inimicum reum mitis animus. 319.G
inimici de inimico teſtimonium glorioſum. 318.I
inimicorum reconciliationes. 341.A
inimicitiæ inter illuſtres uiros. 311.K.321.A B.341.A
inimicitiæ mortales eſſe debent. 341.A
inimicitiis alienis ſeruiendū nō eſſe. 329.A
inimicitiis priuatis reſpub. potior habita. 318.K
initia, religionis præcepta. 321.K
initia Cereris. 243.F.250.A
iniuſſu imperatoris aduerſus hoſtem pugnare non licet. 90.G
innocentia uix uſquam conſtat. 15.B
innocentis condemnati ultio. 217.H
inuocatio deorum. 168.B
inuus, Pan Lycæus. 2.D
inops conſilij dies. 258.A
inops regio militem parſimonia adſtringit. 320.F
inopiam ſimulans tyrannus. 210.A
inquiſitio ſeu quæſtio de uita cuiuſque & moribus Romæ ſtatim oppreſſa. 105.I
inquiſitionis faciendæ modus. 333.I
inſani, montes. 239.D
inſidiæ Annibalis artes. 141.B.201.I
ut eas ipſe uitarit 135.B
inſidiæ Eumeni à Perſeo ponuntur. 352.H.I
inſidiæ inſidiatoribus ipſis pernicioſæ. 106.K. & dein.
inſidias ut hoſtis incidat, ratio. 25.D
inſignia & iura regia apud Coss. remanſerunt. 14.G
inſinuare animis ſuſpicionem, hoc eſt ſubire. 339.C
inſontes pro ſontibus in tormentis à peruicace indicati. 160.H
inſubres qui dicantur. 64.D.E
inſubres & Boij à Romanis deficiunt. 127.B.C
inſubres Galli. 234.D.251.A. à Cenomanis falluntur. 257.B
inſubrum clades. 257.B. fuga. 262.P
inſubres triumphati. 262.I
inſuere impenſam publicam rei priuatæ. 341.H
inſula in medio Tyberi. 122.H
inſula in mari enata. 331.G
inſula ponte continenti iuncta. 384.D
inſula, ubi Arar & Rhodanus confluunt 128.E
intemelij Ligures. 340.A
interamna colonia Romana. 120.B.224.E
intercalatum, & intercalares calendæ. 365.C.388.C
intercalares menſes. 5.E
interceſſio ſublata. 34.F
interceſſionis tribunitiæ uis. 76.K
interfari aliquem. 291.G
interpretationes legum & iuriſiurandi olim non tam temere fiebant. 32.E
interregnum Romæ primum. 4.K. alterum 8.D. & dein. 29.I 52.F.54.C.69.A.83 G.I.100.I.113.H
interreges deinceps plurimi. 60.F.63.H. 79.K.82.I.93.G
introitus Annibalis in Capuam celebritas. 149.G
inuidia aliena ſplendorem quærētes. 318.K
inuidia cæca eſt. 318.A
inuidia media intacta relinquens, ſumma petit. 96.I.386.A
inuidia tempore ſeneſcit. 226.F
inuidiæ faciendæ ratio. 140.B
inuidiæ malum. 71.E.191.H.I
inundatio aquarum. Vide Aquarum inundatio.
iocus regi indecorus. 289.A
iocorum militarium carmina. 210.F
iocorum procacitatis in fœmina ſuſpicio. 52.K
iolenſes à Romanis cæſi. 337.E
ion Theſſalonicenſis pueros regios Macedones Octauio tradit. 379.G
ira die lenitur. 226.F
iræ uires æquat. 118.E
ira ſine uiribus uana. 3.G
iræ uis. 262.I
iræ & auaritiæ impotentia. 301.E
iræ frenum ponendum pro utilitate ſua. 148 G.165.G
iræ impotentes Galli. 64.I
iræ mouendæ in plebe aſtutia. 22.A.E
iratis ſub Romanis melius habituros Locrenſes ſpondet Scipio, quàm ſub amicis Carthaginienſibus habuerint. 222.K
ireſiæ oppidum uaſtatum. 253.A
iſalca Getulorum militum præfectus ex copus Annibalis. 152.C
iſidorus præfectus X. nauium Antiochi regis. 290.D
iſſa oppidum. 364.I
iſſenſes & Taulantij immunes iubentur eſſe. 384.A
iſſenſes Illyriorum fraudem Romanis detegunt. 354.E
iſſeorum lembi. 249.F
iſmenias pr. Thebanorum. 358.B
iſthmi mirum. 384.D
iſthmiorum ludicrum. 261.I
iſtricum bellum. 331.E.F.337.A
italia prouincia Annibali decernitur. 123.G
italia ſupero & infero mari tanquam m-

ſula cingitur. 64.B
italiæ aditus difficultas. 205.B
italiæ ciuitatum unus ac communis uelut morbus, plebis ab optimatibus diſſenſio. 160.A
italiæ poſt Cannenſem cladem deferendæ conſilia & authores. 145.I.163.E.197.K
italiæ diſcrimen ſecundo Punico bello uertebatur. 130.E
italiæ inuadendæ cõſilium Philippi. 342.H
italiæ uaſtitatis typus Annibali in ſomnus indicatus. 126.I
italiam militibus ſuis Annibal ex promontorio quodam in Alpibus demonſtrat. 129.D
italiam quando primum ingreſſi ſint Galli. 64.B
italiam ſpectare uolentibus Saguntinis, duces in id dati. 218.D
italia excedere iubentur Galli. 331.E
in italia Italiæ hoſtibus bella gerenda, Annibalis ſententia. 275.G
italorum optimates ac Senatus Romanis fauebant, plebs Pœnis. 160.A
italicis omnibus præter Romanos benignus uideri Annibal cupiebat. 151.G. 158.D
itineris ardui difficultatem rei alicuius miraculo emenſi, opinionem uulgatam haud ferè conuellunt, ne ludibrio ipſi ſint. 336.D
itineris dux in errorem pertrahens, uirgis cæſus in crucem ſublatus. 137.K
itineris dux uinctus. 252.H
iubellius Taurea eques Campanus nobilis. 149.H. Eius ferocia. 159.B. mors. 185.H.
iudices à reo & concione deſtituti. 318.E
iudices annis ſingulis legendi. 264.C
iudices idem Carthagine perpetui. 264.B
iudices in rem ſuam litem uertere non debere. 43.E
iudices non conſules appellabantur, ſed prætores. 39.G
iudicum ordinis inter ſe conſenſus & factio aduerſus omnes. 264.C
iudicium ui ac minis cohibitum. 80.A
iudicio proprio quenque alterū diligere aut odiſſe debere, non alieno nutu. 321.C
iudicia capitalia ſolus per ſe Tarquinius ſuperbus agebat. 12.A
iugera agri quinadena in ſingulos pedites colonos Vibonem deductos data. 283.I
iugulum. 12.A.333.D.
iugum ut fiat. 4.B.34.B. Eius ſubeundi ignominia. 100.D.102.H.I
iulia alpis. 64.D
iuliæ gentis author. 2.A
iulias ante calendas menſis Romæ. 155.I
iulus, qui & Aſcanius. 2.A
iulius Tullus trib. mil. 69.I
iumenta ſingula oppidis per quæ legati Romani repente miſſi tranſibāt, imperabantur. 350.C
iuniores ſacramento adigebantur ad bellum apud Romanos. 76.B
iunius Brutus Scæua Cos. 96.C
iunij Bruti mors. 15.I.K.
iuniorū prærogatiua cēturia Romæ. 187.F
iuno Veiis delendis euocata. 61.D. in Auentinum tralata. 61.H
iunonis ædes. 63.G.68.A. donum. 135.D. honos. 134.H
iunoni ut facerent Romanæ matronæ. 204 G.H.
iunonis Laciniæ delubrum ab Annibale uiolatum. 235.A
iunonis Laciniæ templum. 160.B. de cælo tactum. 295.C. ſemidetectum. 350.B. Eius ſpoliati ultio. 355.A
iunoni Laciniæ arā Annibal dedicat. 220.K. delubrum eius uiolat. 235.A
iuno regina, Iuno ſoſpita. 135.D.E. eius ædes de cælo tacta. 204.G
iunonis ſoſpitæ ſimulacrum lachrymans. 335.G
iunonis Monetæ ædes uota, & ædificata. 85.D. dedicata. 274.E
iuramenti in fœderibus interponendi ritus. 315.E
iurant in uerba Conſulis milites pugnaturi. 24.B.C
iurare pro altero nonnunquam permiſſum. 250.G
iureiurare, iureiurando affirmare. 347.B
ius ciuile Cneus flauius ſcriba inuulgauit. 111.B
ius gentium fortuna uindicans. 312.G
ius gratiæ non dandum. 354.B
ius id eſt, quod poſtremum populus iubet. 107.E
ius Latinè uendendi præconibus poteſtas permiſſa. 340.F
ius qua re conſtet. 196.K
iuris diuini condendi author Numa. 10.G
iuris & eloquentiæ periti urbi ac foro magis apti quàm bello. 116.F
iuris humani uiolatoribus Fabiis honorem habitum Galli indignè ferunt. 64.H.I
iuris peritia præditus facilè hominem eius imperitum perturbat. 26.G
iura etiam Romana latè pollebant. 104.D
iura populis in primis dedit Romulus. 3.A
ius iurandum à po. Ro. per Brutum exactū. 14.G
iuſiurandum & ſacramentum militare duo ſunt. 141.I
iuriſiurandi ad altaria faciendi, ac ſimul ſacra tangendi ritus. 123.C
iuriſiurandi fraude uiolādi reis equi adempti, 163.E
iuriſiurandi religio nōnunquā ardore contentionis negligitur. 194.A
iuriſiurandi reuerentia apud Romanos. 32.E
iuſiurandum Annibali datum dolo fallens, illi deditur. 148.A
iuſtitium in magnis tumultibus indicebatur 28.G.49.C.85.C
Iupiter Elicius. 5.H. Feretrius. 3.G.8.I. Nicæus. 367.C. Olympius. 384.E. Stator. 120.A. Victor. 118.E.121.I
iupiter indiges dictus Aeneas. 1.I
iupiter in ſomnus apparens. 22.B
iouis ædes de cælo tacta. 169.F.195.G. 293.C
iouis ædes in capitolio facta. 341.H
iouis ædis culmen fulmine ictum. 195.G
iouis cella, & eius quadriga. 116.H
iouis epulum. 68.A.171.B.204.E.230.E. 241.H
iouis opt. max. templum dedicatum. 99.G
iouis porta Capuæ. 185.E
iouis ſignum de cælo tactum. 197.H
iouis Tarpeij templum. 13.C
iouis templi amplitudo. 12.G
iouis Trophonii templum. 384.C
ioui Capitolino duæ ædes dedicatæ. 280.H
iuuenilis ſimplicitas inſidiis ac dolo obnoxia. 336.E
iuuenilis temeritatis exitus. 74.C.D.E.F
iuuenis unius conſtantia multos alios à deſperatione reuocat. 145.I
iuuenes legati Carthaginienſium refutati. 241.A
iuuenes, reip. uires. 56.I
iuuentas in Capitolij inauguratione non mota. 68.H. eius ædes dedicata. 293.B
iuuentus Romana rarior. 204.H
iuuentutis inopia Romæ. 284.D

L

Labeates Illyrici. 384.A
labeatis palus. 374.A
labici Romanis adimuntur. 22.G
labor & uoluptas ſocietate quadam naturali inter ſe iunguntur. 57.G
labor urens. 290.I
lac interamnæ fluxit. 273.C
lactea pluuia. 197.I
lactentibus res diuina facta. 265.C
Lacedæmon corona obſidentium cincta, & oppugnata. 272.B.C.D.
lacedæmon & Argi, clariſſima Græciæ lumina. 271.A.
lacedæmon urbs fortis. 271.D. eius muri diruti. 314.D. in poteſtate Nabidis. 272.G
lacedæmonis diſciplina. 384.E.387.G
lacedæmonis urbis turbatio. 283.C
lacedæmonem ſeruare mauult Quintius, quàm eius excidio Nabin opprimere. 273.I
lacedæmonij ſocietatem Achæis renunciantes, Romanis ſe dedunt. 313.K. & dein.
lacedæmoniorum clades. 281.K.289.D
lacedæmoniorum cum Achæis diſſenſiones. 327.F.G.330.B
lacedæmoniorum opes minuendi author Achæis Philopœmen. 313.I
lacedæmoniorum querimonia apud Romanos de malis ſuis. 327.A

lacedæmoniorum ſimul duo reges. 333.B
lacetani, deuia & ſyluestris gens. 268.F *eorum oppidum capitur.* ibid.H
lacetanorum clades. 134.F
lacinia Iunonis fanum. 160.B
lacinio oppido copias Annibal admonet. 201.H
laconica breuitas. 270.K
laconica reſp. qualis. 270.K
laconum ſpolia in æde Iunonis. 111.H
lacumaces Capuſæ filius regno pellitur à Maſaniſſa. 228.B
lacus Albani prodigium. 60.A. & dein. 60.K
lacus Curtij hiſtoria. 80.B
lacus facinus. 55.G
lacus Oſtiæ de cælo tactus. 197.H
lacus Regillus in agro Tuſculano. 17.I.K 18.E
lacus Timaui. 351.A
lacus Vadimonis. 221.B
Lelio ſine haud temere quicquam magni moliatur Scipio. 199.H.237.I. Vide C. Lelius.
letitia ſine authore derepente enata. 378.F
lætitiæ recentis occupatio. 151.A
lagos urbs ab incolis metu Romanorum deſerta. 310.B
lamia urbs. 202.I.284.F.291.D.295.F. 324.G
lampſacus & Smyrna cōtrouerſæ inter Romanos & Antiochum. 279.B.D
lampſacus urbs Antiocho deditur. 263.A
lampſacenorum erga Romanos obſeruatio 364.B
lampter quare dicta Phocæa urbs. 301.B.C
lana pulla, terra enata. 350.D
laniandi corporis humani exemplum primum ac ultimum apud Romanos. 7.G
lanij filius ad conſulatum prouectus. 140.I
lanuuium, idem & Admetum. 69.C
lanuuij ſtrepitus in æde Iunonis Soſpitæ ſine cauſa editus. 224.C
lanuuinus magiſtratus ferias Latinas celebrans. 347.B
lanuuini inter hoſtes Romanos. 92.G
lanuuini à Romanis deficiunt. 73.H
ciuitate donantur. 92.K
lapathus, untis, qui & charax. 368.A
lapicidæ. 14.C.
lapicini pop. 347.C
Lapidatum de cælo, ſeu pluuia lapidea de cælo cadens. 172.E.223.D.224.C.350.D 365.F
lapis de cælo cadens. 345.I
lapides ardentes de cælo lapſi. 135.C
lapis ſacer. 346.F
lapides atri, locus in Hiſpania. 186.B
lapides populus. 363.K
lapidum pluuia. 8.B.85.D.134.G.142.H. 155.F. 187.H.204.F.239.C.273.C. 277.G.293.C.314.H.324.E
lapidibus etiam ſepulchrorum & templorum non parcit Philippus. 245.H
laqueis arietum ictus excepti. 290.I
larum permarinium ædes dedicata. 341.K.
largitiones Romanis ſuſpectæ. 23.B.C
lariſſa arx. 256.A
lariſſa Cremaſte oppugnatur & capitur. 249.I.360.G. *præſidio Romano munitur.* 288.G
lariſſa Theſſaliæ caput. 287.G.288.C. à *Romanis capitur.* 363.A
lariſſeos Antiochus demereri cupit. 287.K. & dein.
lars ſeu Lartes Tolumnius Veientium rex. 47.B.55.I. *Eius cædes.* 47.H
lartes Perſena Cluſinorum rex. 16.C
las uicus maritimus in Laconia. 313.I.K
laſcinia militaris depicta. 163.C
latinæ coloniæ deductæ. 274.D.340.F
latinæ coloniæ quæ milites Romanis dare detrectaſſent, mulctatæ. 224.E
latina colonia libertinorum in Hiſpania. 363.F
Latinarum feriarum conceptionis non rite factæ malum. 60.E
latinæ celebratæ & inſtauratæ. 60.K.250. K.295.C.316.H.347.B.D.356.D. *tempeſtate turbatæ.* 340.I
latini qui primi dicti. 2.I
latini priſci. 2.A. *à Tarquinio domiti.* 9.I
latinus Laurentum rex & Aborigines aduerſus Troianos aduenas concurrunt. 1.F
latinus Syluius Latinorum rex 2.A
latinorum regum genealogia. ibidem.
latini agrum Romanum incurrunt. 8.E *fœdus cum Romanis percutiunt, & eorum partim in urbem accipiuntur.* ibid. E.H.I.
latini arma iniuſſu populi Roma. nec pro ſe tuendis ſumere poterant. 32.C
latini ciues ſuos domum repetunt. 320.I
latini & Hernici beneuolo erga Romanos animo. 40.B.61.A. *eorum defectio.* 69. B.70.G.71.F
latini & Sidicinis Samnites bello moleſtant 50.K
latini à Volſcis ad bellum aduerſum Romanos fruſtra ſolicitantur. 18.K
latinorum cum Romanis bella, & ab iis clades. 8.E.9.I.18.B.H.70.G.76.C.E. 91.G.H. *grauis mulcta.* 93.A
latinorum cum Romanis fœdera. 8.E.12.F. 21.E.F.81.F
latini in coloniam Romanam nomina dantes, ciues Romani haberi uolunt. 272.H *in ciuitatem accipiuntur.* 341.A
latini milites cum Romanis militibus permiſcentur. 12.G
latini omnes in deditionem Romanorū ueniunt. 81.F.92.C.F.H
latini pari diſciplina cum Romanis rem militarem adminiſtrant. 91.B.C
latini Romanorum hoſtes. 75.H.76.C. *Romanis parere detrectant.* 84.E. *Romanis inſidi.* 89.C. *de ſuo corpore alterum conſulem creari uolunt.* 89.K. 90.C. *non permittitur illis nec in ſenatum allegi.* 153.C
latinorum aduerſus Romanos & Volſcos indignatio. 76.D
latinorum arma. 91.B. *fortitudo.* 91.H.I. & dein.
latinorum ciuitates ſubactæ quas pœnas dederint. 92.I.K
latinorū fautor Tarquinius ſuperbus. 12.A
latinorum principes Romam euocati. 89.I
latinum bellum. 18.B. *Eius difficultas.* 90.F
latini agri diuiſio. 92.C
latini nominis captiuos Annibal ſine precio dimittit. 136.B
latium totum ſub imperium Rom. redactū. 92.H
latine publicè loqui Cumanis permiſſum. 340.D.E
latomiæ ſeu latumiæ. 188.F.256.E.295.D
latonæ ſacra ut fierent. 173.I
latrocinia Bœotorum aduerſus Romanos. 261.C. & dein.
latrones Eumeni regi inſidiantes. 355.I.K
laudibus gaudent militum animi. 27.D
lauici capti ac direpti. 53.F
lauicana colonia deducta. ibidem.
lauicanis bellum indicitur. 53.A
laucani bello uicti. 53.A.F
lauinia Aeneæ uxor. 1.H.2.A
lauinium oppidum unde. 1.H.6.A
lauinium Romanis admittur. 22.G
lauiniorum ac Romanorum fœdus. 4.D
laurea in puppi nauis enata. 250.K
laurearum in manibus preferendarum in ſupplicationibus ritus. 339.G
laureæ coronæ geſtandæ ritus ſacrificantibus. 150.B
laureatæ literæ & tabellæ. 63.C.378.F
laurens ager ab Aenea occupatus. 1.G.
laurentes cum Romanis fœdus renouant. 92.C
laurentia Fauſtuli paſtoris uxor. 2.C
lautiæ loca. 354.B
lautulæ prope Anxur locus. 88.D.105.I. 322.A
lautum, pro lotum. 322.H
lechæus portus Corinthi. 369.D
lectica in ſenatum delatus Chalcidenſium legatus. 364.B
lecticula in aciem illatus Cn. Scipio confligit. 169.A
lecto eodem apud Syphacem accumbunt Scipio & Aſdrubal. 212.I
lecti aurati. 321.F
lectiſternium quando primum in urbe factum. 59.H. *inde ſæpe iteratum.* 79.D. 95.F.134.H.135.F.137.D.344.B.
lecton promontorium. 297.F
lectorius legatus. 223.G. *trib. pleb. collega Voloronis.* 26.F.G
legatus à tribunis & tribunitiis militibus male tractatus. 223.C.22.F

legati Aetolorum ab Acarnanibus intercepti. 308.K
legati Aſiæ & Græciæ Romæ. 364..B
legati, conſulis triumphum impedientes. 204.H
legati decem decreti Aſiæ rebus diſceptandis ac componendis. 306.D
legati & munera Romanorum ad Syphacem regem. 195.G
legati externorum à Senatoribus Romanis in Senatu interrogari poterant prætoris permiſſu. 235.B
legati in Africam queſtum de Amilcare mittuntur. 243.A
legati in Aſiam ad matrem Idæam petendam deſtinati. 223.E.F
legati iure gentium ſancti. 225.B. Eorũ uiolatorũ ſcelus. 4. C.D.47. D.64.G. 124. E.F.127.D.235.I.316.D
legati Græcarum urbium ad Senatum Ro. 226.A
legati Latinorum & Hernicorum ad Romanos. 40.d
legati Macedonum & Pœnorũ captiui Romam perducti. 157.A
legati Maſaniſſæ in Senatu Ro. 334.C
legati Syphacis ad Romanos. 195.F
legati Philippi Macedonum regis ad Annibalem miſſi, & inde redeuntes, in Romanos incidunt. 155.K.& dein.
legati Rhodiorum munus ab Romanis accipere nolunt. 370.G
legatus Romanorum ad quercum uerba faciens. 33.F
legati Romani repente aliquo miſſi ſingula iumenta per oppida qua iter illis erat, imperabant. 350.C
legati Romanorum à Veientibus cæſi. 47.D
legati Romanorum ad Carthaginenſes, ab ipſis uiolati. 235.I. & contra Carthaginenſium ab Romanis. 203.H
legati Romanorum ius gentium aduerſus Gallos uiolant. 64.G. & cõtra Galli aduerſus illos. 127.D
legatorum admittendorum ius. gentium ius eſſe. 124.H. id Annibal uiolat. ibi. E.F.
legatorum Antiochi re male geſta ad conſulem Rom. oratio. 303. G. Eorum honos. 351.B.
legatorum Certiniẽſiũ ſimplicitas. 341. B.C
legatorum raritas Romæ. 54.G
legatorum reuerentia etiã in re peſſima deprehenſorum. 15.D
legatorum Romanorũ diſceptationem ſubterfugit Antiochus 279.A
legatorum ultro citroque mittẽdorum fraus. 178.G.231.C.336.H
legatos ſociorum ut honorent Romani. 218.D
legationis ius externis, non ciuibus comparatum erat. 72.H
legationis lõginquæ honos ac merces. 34.K
legationi perplexæ dilatio proferenda. 286.K
legationes tranſmarinæ ad Romanos multæ 329.H. & Romanorum ad tranſmarinos. 335.I
legio linteata. 120.H
legio non eodem ſemper numero conſtabat. 242.F.189.A.215.D.365.C.371.I
legio una tota, hominum millia quatuor, in foro Romano ſecuri percuſſa. 215.D
ignominia affecta. 340.B
legione una obtenta Capua. 201.B. Gallia duabus. 153.H. 263.H. Romanum imperium non uno ſemper numero, nunc XVI. legionibus defenſum. 236.E. nunc XVIII. 162. A. nunc XX. & CLX. longis nauibus. 230.H.189.B.201.C nunc XXI. nunc XXIII.171.D.182.B 204.E
legiones decem, exercitus magnus. 20.G
legiones ferè quatuor ſcribebantur exercitibus Rom. 91.D
legionum diuiſio inter dictatorem & magiſtrum equitum. 171.A
legionum robur. 312.A
legionum Scipionis numerus. 227.A
legionibus quatuor Galli de latino agro eiiciuntur. 84.A
legionarij equites. 340.K
lembi piraticæ. 300.C
lemnus inſula. 209.A.B
leonatus & Traſippus Elyeſiæ cetratorum Perſei duces. 359.E
leon Iceſiæ filius Athenienſis legatus pro Aetolis apud Romanos intercedit. 309.C
leonte quodã accuſante Apollodorus Athenarum turbator in exilium actus. 285.G
leonides lacedæmonius præfectus CCCCC. græcorum in exercitu Perſei. 359.F
leontia urbs. 168.E
leontinorum tumultus. 164.C.166.A.C
leptis ciuitas. 275.K
leuis armaturæ momentum ad principale robur exercitus. 312.A
letemnaſtus Cretenſis Cretenſium dux. 281.E
letum capturum ominatus (quæ uox & montem in Liguria qui oppugnabatur, & mortem ſignificat) in pugna occiditur. 347.E.F
leucadia. 259.A
leucadis urbis ſitus. 259.A. eius expugnatio. 259.B
leucadij, Acarnaniæ caput. 288.D.385.B
leucates promontorium. 300.I
leues milites qui dicerentur. 91.B
leuini Conſulis res geſtæ ac prudẽtia. 188. K.190.H
leui ligures pop. 64.E
leuſines ſitus. 380.F
leuſus Cretenſis. 309.H
lex Aemylia. unde Aemylia lex. & ita in reliquis, in ſuo quanque nomine unde dicta eſt.
lex regia. 266.C
lex ſacrata. 49.A
lex ut bona ſit, non neceſſe eſt ut omnibus ſit commoda, ſed maiori parti. 265.B
legi antiquæ noua abrogat. 107.F
leges abrogandas non eſſe. 114.B
leges à Græcis petunt Romani. 34.H
leges conſulares. 34.G. decemuirales. 40.C Regiæ. 69. A. tribunitiæ. 39.G.H.
leges, inexorabiles. 15.B
leges plebi ſecundæ, nobilitati aduerſæ. 92.F
leges Romanorum, XII. tabulæ. 69.A
leges Solonis quomodo à Romanis tranſcriptæ, & Romæ propoſitæ. 34.H.I
leges ſuas quàm ius ciuitatis Romanæ malunt Hernici. 110.F
leges ſuas tollere, leue eſt. 32.G
legum ac pœnarum metu excluſo, fide ac iureiurando uiuens Romanus. 5.H
legum ac rogationum ferendarum modus. 382.F
legum corrector unus, uſus. 385.D.
legum & iuriſiurandi interpretationes olim non ita temere fiebant. 32.E
legum non eſſe omnium eandem conditionem. 266.B.C
legum publicitus proponendarum ad examen mos. 35.A
legibus de ferendis contentio, & tandem conſenſus. 34.G.H
legibus obtemperandum eſſe. 46.I.K etiam eminentiſſimo cuique. 318.G
legibus, populi maxime coaleſcunt. 3.A
legumlator Appius Claudius cum latronibus in uinculis. 40.C
libellis & palæſtræ operam dare, Ro. imperatori indecorum. 225.I
liberi & Liberæ ædes. 349.H
libero & liberæ ac Cereri ſigna ænea tria poſita. 260.F
libera ciuitas, & rex, natura inter ſe inimica. 113.H,372.D.
liberæ ciuitatis iura omnibus æqua eſſe. 46.I
liberarum ciuitatum malum. 249.C
liberi ferè legebantur milites, non ſerui, niſi neceſſitas cogeret. 156.F
liberi patrem ſequuntur. 44.G
liberi qui ſunt, etiam alios liberos eſſe uolunt. 305.H
liberos natos populos ſeruire Romani nolunt. 345.D
liberorum educatio pauperibus ſatis ſtipendij eſt. 16.E
liberorum proditione patres in poteſtatem uenire. 62.H
liberum conclaue. 322.K
liberalitas matronarum Romanarum in publico diſcrimine. 266.A
libertas multis ciuitatibus à Romanis reſtituitur. 261.B
libertas nimis auide appetita, in ſeruitutem excidit. 34.F
libertas plebis oppreſſa. 34.F. inſtaurata.

39.H
libertas Romanis reſtituta. 14.F
libertas ut optime conſtitui poßit. 77.E
libertatis ædes & atrium. 163.D
libertatis authores Græcis Romani. 325.B
eam Achæi calumniantur. 327.K
libertatis cauſa quàm ſeruitutis honeſtior. 275.D
libertatis cupiditas uel mortem negligit. 213.I
libertatis cupido, et audacia. 94.E.F.118.K
libertatis dulcedo. 16.C.164.C.261.K. multus. 153.F.G
libertatis fruges. 14.G
libertatis gratia, omnium rerum minime diuturna. 325.E
libertatis iocorum ſuſpicio in uirgine. 52.K
libertatis origo unde numeranda apud Romanos. 14.G
libertatis præſidia, tribunitium auxilium. & prouocatio. 39.B
libertatis ſtudioſi, Romana ciuitate digni 94.F
libertatis tuitio difficilis. 41.K
libertatis uanus titulus Græcis ab Romanis oſtentatus arguitur. 269.C
libertati ut maxime proſpiciatur. 48.F
libertatem ſeruis proponit Appius Herdonius. 31.D.E
libertatem non ſeruitutem gentibus afferebant Romanorum arma. 381.H
libertate modicè utendum. 273.K
libertinæ mulieres donum Feroniæ deæ faciunt. 248.C
libertinæ mulieris honos ob indiciũ. 323.K
libertini etiam in militiam ſuccenturiati. 116.C.137.E.355.G
libertini in quatuor tribus urbanas deſcripti. 381.D.E
libertinorum filij in ſenatum per primũ Appium Claudium allecti. 111.C
libertum ſe Pop. Romani Pruſias rex fert. 388.E
libido Philippi Macedonis. 103.D
libido quæ reges Roma exegit, eadem decemuiros etiam expulit. 37.A
libitina funeribus non ſufficiens. 335.G. 348.C
librales pateræ aureæ Carthagine inuentæ. 193.G
librarij mendum. 319.D
libri fatales & fatidici. 137.B.173.H
libri lintei. 46.F.48.D
libri Numæ Pompilij in arca lapidea ſub terra inuenti. 337.F. in comitio publice combuſti. ibi.G
librorum pernicioſorum inquiſitio. 163.K
libri uaticini, & ſacrificandi artem tradentes, ad prætorem perlati. 171.A
libui Galli. 64.E.129.H
libyphœnices. 126.I
licentia ſacra ac profana ſpoliandi unde Romæ cœperit. 181.D
licinia lex. 83.G.H.K.152.H
liciniæ familiæ laus. 61.G
licinius Craſſus pont. max. 171.H.242.F
licinius Menenius trib. mil. 75.B.75.I
licinij hiſtorici fides eleuata. 80.H
licinium genus. 111.K
licituros, pro eo cui licitũ erit futurũ. 356.F
lictores anteibant conſules ad bellum proficiſcentes. 117.B
lictorum duodecim numerus unde ſumptus 3.A
lictores C X X. cum decemuiris. 34.D
lictores conſulum, plebis homines. 26.D
lictores conſulum uiolati, & faſces fracti. 26.E
lictores tribunorum, illos præeuntes, fores ædium in quas illi diuerterentur, percutere ſolebant. 76.G
lignator, pabulator. 312.G
lignis carens terra. 311.A
liguria duobus ſimul conſulibus prouincia decreta. 316.E
liguriæ aſperitas. 320.F
ligur, hoſtis Romanis uelut utilis. 320.F
ligures à Romanis coerciti. 326.G.H
ligures aduerſus Romanos excitati. 242.G. 277.K
ligures Alpini. 220.G
ligures Apuani alio tranſlati. 340.A
ligures, durum in armis genus. 207.D
ligures è montibus in agros campeſtres deducti. 339.D.E.342.A
ligures in exercitu Annibalis. 126.H.142.A
ligures in fidem Annibalis tranſeunt. 134.C 222.C
ligures latrones, fœdifragi. 337.C
ligures multi in libertatem reſtituti. 353.I
ligures omnes dediti. 295.A.338.F.339.D 351.D
ligures Romanos malè excipiunt. 277.K
prætorem Bebium cædunt. 284.B
ligures ſubacti in campeſtria deducti. 339.D.E.342.A
ligures triumphati. 341.I.346.G
ligurũ bella Gallicis ſemper iuncta. 293.E
ligurum cædes ac fuga. 280.A.B.282.H 293.D.337.D.E. 342.A.346.F.347.C.G.I.351 C.353.G
ligurũ celeritas. 320.F. feritas. 347.E. aduerſus Romanos fraus. 336.H. triumphatur. 338.E
ligurum in Italiam excurſiones. 274.I 276.F.
ligurũ rebellio et excurſio. 346.G.347.d.e
ligurum ualles. 316.D
liguribus belli cauſa nunquam deerat. 320.F
lyguſtini montes. 266.H
lyguſtici belli fama gliſcens. 316.D
lilæum oppidum. 290.C
lilybætanus conuentus frequentiſsimus in apparatu Africani belli. 226.K
lilybæum promontorium. 208.K. Carthaginienſes capere nituntur. 132.D
limnæa urbs recipitur. 288.I
limina capitolij ænea facta. 116.H
linceſtæ, Macedoniæ populus. 384.K
lingones Alpes tranſgreßi. 64.E
lingos mons. 252.K
lingua in altum eminens. 369.H
lingua mille paſſuum excurrens urbs. 301.B
linguæ ac nominis momentum. 242.B
linguæ damnum naturale. 79.I
linguæ ineptitudo animo non ſufficiens. 26.G
linguæ in irriſu exerendæ mos. 80.K
linguæ ſimilis conciliatio. 246.D.E
linguam tantum & ſpeciem hominum habentes quidam, cætera feræ & monſtra. 269.D
linteata legio. 120.H
linteatarum cohortium Samnitium ſtrages. 121.F
lintei libri. 45.E.46.F.47.K.120.F
linterni arenæ. 138.G
lintres nauium uice. 127.F
liparæ inſulæ. 131.K
liparenſium piratæ. 62.K
liris fl. 116.C.190.D
lis de finibus inter ſocios Romanos, turpiter à Romanis deciſa. 43.C
liſſum oppidum. 373.H
litabrum oppidum Hiſpaniæ expugnatum. 280.C
litana ſylua, ubi Rom. exercitus à Gallis occiſus. 266.F.268.I.272.H
litatio & perlitatio. 346.I.K
literæ ac nuncij Aſdrubalis ad Annibalem intercepti. 206.B.C
literæ & tabellæ laureatæ uictoriam nunciantes. 63.C.378.F
literarum adulterinarum ſupponendarum aſtus. 166.G.339.F.376.K
literarum inuentor Euander. 2.H
literarum de rebus arcanis dandarum periculum. 13.C.261.C.274.I
literarũ falſarum fingendarum artifex Annibal. 315.A
literarum raritas. 79.G
literarum uenialium præceptum feſtinatione ſupplicij anteuerſum. 185.G.H
liternum colonia deducta. 273.B
liternus fluuius. 256.I
liternum ſeu Literninum exilij Scipionis Africani locus. 318.F. & ſepulturæ eiuſdem. 271.G
littora crebris ignibus fulgentia. 135.C
litubium Ligurum oppidum ſe Romanis dedit. 256.I
lituus auguralis. 5.C
liuius poeta primus fabulam populo Romano dedit. 79.E. eius carmina. 204.G
liuius quo tempore fuerit. 47.K. Romanas duntaxat res ſcribere ſtatuerat. 349.E
liuius Salinator unde dictus. 230.B
liuij & Neronis cenſorum ſimultas. 230.C
liuij ſeculum. 1.C.D.E.47.K
liuij ſeculo reſp. Romana turbabatur. 1.C

loci grauitas, peſti obnoxia. 299.D
loci inaugurandi mos ubi cum populo agi poſſet. 32.E
loci momentum uel in iudicio ferendo. 73.E 75.D.E.84.B
loci religio inducias hoſtibus cõmixtis præbens. 373.F
loca mores mutant. 64.C.306.A.B
locorum capiendorum momentum in bellis. 281.C
locorum diuiſio in ſpectaculis ſpectandis. 9.E.273.A
locis ſanctitate ac diuitiis inſignibus etiam miracula affinguntur. 273.A
locationum publicarum abſtinentia Romæ 363.F
locrenſes Romanis portas claudunt. 157.I Pœnis ſe dedunt. 155.A.159.H.I
locrenſes male à Carthaginienſibus habiti, peius à Romanis habentur. 222.E.F.G. & dein.
locrenſium legatorum de Pleminio & militibus Romanis in Senatũ Rom. querelæ. 224.I.K. & dein.
locrenſibus libertas, leges, ſenatus, reſtituuntur. 226.D
locri pop. in Bruttiis. 801.H. Eorum obſidio eiuſque ſolutio. 202.F.G
locutius deus. 67.F.68.G
locuſtarum nubes ac uis ingens. 230.I.350.D.351.H
lomnorius ac Lutarius reguli Gallorum. 310.E.F
longula oppidum Volſcorum. 21.E.221.A Romanis adimitur. 22.G
longunticam op. Romani capiunt. 339.D
loracinæ flumen. 363.I
loricati. cataphracti. 285.B.302.D
loryma portus. 298.B.380.B
lua mater dea. 89.D
lucam colonia deducta. 346.G
lucani à Romanis tueri ſe petunt aduerſus Samnites. 113.I
lucani & Appuli in fidem Romanam ueniunt. 95.F
lucani in ditionem Romanorum redeunt. 211.K
lucanorum defectio. 96.C.198.I.242.B
lucanorum ſeditiones compreſſæ. 115.D
lucerenſis in poteſtatem Romanorum ueniũt. 102.H
luceres equites. 4.C.9.E
luceriæ obſides Caudini ſeruabantur. 102.A
lucerina uictoria. 119.F.120.A
lucerini ad internecionem à Romanis cæſi, 105.F
lucerini, coloni Romani. 105.F.197.G
luci ac fana ſacroſancta. 285.I
luci & ſyluæ cæſæ ut reſtituantur. 257.K
luci Iunonis Lacinia mera paſcua. 160.B
l. Aemylius Cos. 23.D.25.B. 26.A. triumuir menſarius factus. 153.B. equitum. 77.G.83.E
l. Aemylius Mamercus Cos. 79.C.F. dictator. 89.C.94.C.93.E
l. Aemylius Pappus prætor. 217.I
l. Aemylius Paulus collega Terentij Varronis in conſulatu. 142.F.306.H.331.G. 370.K. Vide L. Paulus Aemylius.
l. Aemylius Regillus. 295.E.297.E.298. A.B.306.K.
l. Aemylius Scaurus exercitui Helleſpõtum traiiciendo præficitur. 301.B
l. Aemylius trib. mil. 69.A.70.A.73.H.I. 76.B
l. Aemylij proprætoris aduerſa cum Luſitanis pugna. 304.B
l. albini hominis plebeij erga ſacerdotes ac Veſtales & ſacra po. Ro. reuerentia. 65.G
l. Albinus trib. pl. 21.D
l. Annius Setinus Latinorum prætor. 89.I & dein. 90.D
l. Anicij expeditiones. 383.I. Eiuſdem de Gentio rege Illyriorum triumphus. 387.K
l. Antiſtius trib. mil. 75.H
l. Apuſtius legatus. 157.B
l. apuſtius legatus Sulpitij Cos. 245.I. l. Scipionis. 295.D. Eius mors. 298.A
l. apuleius Saturninus prætor. 388.B
l. aquilius augur. 204.E
l. aquilius Coruus trib. mil. 69.I
l. ariarus trib. pleb. 196.B
l. attilius plebeius trib. mil. 59.G
l. attilius præſidij Locrenſis præfectus Rhegium deuehitur. 148.I.K
l. attilius trib. milit. conſul. pot. 45.A.60.G trib. pleb. 106.F
l. attilij adoleſcentis oratio prudens. 379.C
l. attilij quæſtoris mors. 145.C
l. atij trib. ſecundæ legionis uirtus. 344.I
l. auruncuieius Cos. 294.G. prætor. 304. B.C
l. bantius nolanus Annibalis fautor. 151.E
l. bebius Diues pr. 304.D.I. Eius mors. 306.F
l. brutus filios patriæ immolat. 97.G
l. Cæcilius Metellus de deſerenda patria cogitat. 145.I. in officio continetur. 146.A
l. Cæcilius Metellus reus. 163.E. Eius ignominia. 197.K.169.B
l. Calpurnius legatus Romanus ad Achæos. 254.E
l. Cantilius ſcriba pontificum, Veſtalium ſtuprator, uirgis ad mortem uſque cæſus. 146.G
l. Caruilius trib. pleb. 171.D
l. Cincius Alimentius hiſtoricus. 129.H
l. Cincius prætor. 188.K
l. Cœlij legati infelix conatus 367.A.B
l. Cominij trib. mil. uirtus. 96.F
l. Cornelius Lentulus Cos. 94.G.250.B Pont. max. 299.I. ſacrorum x. uir. 171.A
l. Cornelius Maluginenſis Cos. 32.H.36.F
l. Cornelius Merula Cos. 274.B
l. Cornelius ſcipio cos. 83.K.113.H.244.G
l. Cornelius Scipio Aſiaticus dictus. 306.K eius de Aſia triumphi ſplendor. 307.A
l. Duronius Illyrij prætor. 340.B.
L. Ebutius Cos. 29.D. eius mors. Ibidem. E
l. Fuluius Cos. 99.F
l. Furius Conſul. 36.A.B. trib. militum. 73. K.77.A
l. Furius aduerſus Gallos Cremonem obſidentes ducit. 244.F
l. Furius Camillus dictator. 84.D. cõſul ibi. 92.F.96.C
l. Furius medullinus trib. mil. conſ. po. 48.H 50.K.54.D.K.55.G.56.E.59.F.I.K. 62.F
l. Furius pr. Siculus. 153.A
l. furius Purpurio trib. militum. 195.G prætor. 128.H.131.A.B. Cos. 260.B
l. furij Purpurionis rogatio. 319.A
l. furij bibaculi mors. 145.G
l. furius trib. mil. 77.A
l. furius triumphum petit. 250.B.D
l. Geganius trib. mil. 75.I
l. Genutius Cos. 79.D.111.D. primus de plebe conſul. 69.F
l. Halienus Edilis pleb. 34.G
l. Horatius barbatus trib. mil. 50.K
l. Horatius Puluillus trib. mil. 70.B
l. Hortenſius trib. pleb. 52.G
l. Hortẽſij criminatio à prouincialibus Chalcidenſibus. 364.E
l. Hoſtilius Mancinus à Numidis occiditur. 138.F
l. Icilius ſponſus Virginiæ. 37.B.D.E. & dein. trib. pleb. 39.E
l. Iulius Cos. 49.H
l. Iulius eques fulmine ictus cũ equo. 260.h
l. Iulius magiſter equitum. 49.C
l. Iulius trib. mil. 47.B.58.H.60.C.75.H.
l. Iunius brutus Cos. 13.F.14.E. eius ardẽs animus in ſtupro Lucretiæ. 14.A. uide Brutus.
l. Lentuli cõſiliũ in Furcis Caudinis. 100.A
l. Lentulus indibili Illergeti occurrit. 221.F
l. Lentuli oratio. 244.F
l. Licinius trib. mil. 180.B
l. Lucretius Flauus Cos. 63.G
l. Lucretius trib. mil. 73.H.K
l. Lucretius tricipitinus Cos. 26.I. eius triũphus. 30.G
l. Mamilius Tuſculanus ciuitate donatus. 34.C
L. Mamilius Tuſculi dictator. 31.I.33.D
l. Manlius Acidinus indibili Hiſpano occurrit. 221.D. à M. Porcio Lecca trib. pl. impeditur ne ouet. 251.H. Eius aduerſus Celtiberos pugna. 324.B
l. Manlius Capitolinus trib. mil. 52.G
l. Manlius Imperioſus dictator claui figendi cauſa dictus. 79.G. eius odium. ibid.
l. Manlius prætor cũ Gallis pugnat. 127.E
l. Manlius proconſul ouat. 329.B
l. Manlij Torquati pontificis mors. 236.E
l. Martius ad oppugnandum Caſtulonem Hiſpaniæ oppidum miſſus. 212.K. inde ad Barbaros. 213.F.

l.Martij Septimij F. equitis Rom. res fortiter geſtæ. 183.G.K. *calumniatio.* 182.B. *uirtus.* 191.A.213.H.219.A

l.Mecilius trib.pleb. 26.I

l.Menenius Lanatus Cos. 48.D

l.Menenius trib.pleb. 82.E

l.Metellus notam ſuam aduerſus cenſores ulciſcitur. 169.B

l.Metelli & Poſthumij Albini certamen. 304.K.

l.Minutius annonæ præfectus. 46 D.F Cos. 33.D. *à Quintio Cincinnato dictatore ereptus ex obſidione.* 96.D

l.Minutius x.uir. 35.E

l.Minutius Myrtilus Carthaginenſibus in ſupplicium traditus. 316.D

l.Minutij honorarium. 47.A

l.Nautius Cos. 33.D

l.Numitorius. 26.I

l.Numitius Circeienſis latinorum prætor. 89.I

l.Opimij Panſæ quæſtoris mors. 119.B

l.Oppius ſalinator. 280.D

l.Oppius trib.pleb. 256.F

l.Papyrius Craſſus Cos. 49.H.93.K *dictator.* 92.D

l.Papyrius curſor trib.mil.conſ.po. 70.K 71.C.77.E. *trib.pleb.* 73.I. *magiſter equitum.* 92.D. *dictator.* 96.D.108.I. *conſul.* 101.K.106.B. *ædilis curulis.* 113.D. *prætor.* 122.K

l.Papyrij Curſoris laus. 103.B.C.120.E. *uirtus.* 138.C

l.Papyrius Mugilanus Cos. 45.D. 49.K. 95.A. *cenſor.* 45.F. *trib.milit.* 52.C *interrex.* 52.G

l.Papyrius trib.mil. 70.A.77.E

l.Papyrius trib.pleb. 73.I

l.Paulus Aemylius à Liguribus obſeſſus. 336.I. *Eiuſdem de illis uictoria.* 337.D.E

l.Pauli Aemylij in Macedoniam copiæ. 275 H.I. *Eius in concione oratio.* ibid.B

l.Pauli Aemylij laus. 386.D. *mors.* 145.B *Vide L. Aemylius Paulus.*

l.Petilij ſcribæ in agro inuenti libri uaticini. 337.F

l.Pinarius Cos. 26.E. *mag.equitum.* 79.G

L.Pinarius Mamercus *trib.milit. conſ.po.* 48.H

l.Pinarij Romani præfecti Aennæ urbis in Sicilia uirtus ac prudentia. 167.I.K. & *dein.*

l.Plautius Venox Cos. 93.K.94.A.104.C

l.Pomponius Veientanus. 170.H. *à Carthaginenſibus captus.* 167.K

l.Pompeij tribuni militum anguſtiæ. 362.E

l.Popilius Volſcus trib.mil. 59.F

l.Porcius Licinius conſul. 326. I. *prætor.* 205.A

l.Poſthumius Cos. 110.G. Cos. 111. *abſens creatur.* 153 . F. *cum exercitu deletus.* 153.H

l.Poſthumius Albinus Gallus pr. 142.F *conſul.* 123.G.351.G. *flamen Martialis inauguratus.* 381.E

l.Poſthumius Megillus proprætor. 117.H Cos. 118.K

l.Poſthumius Megillus interrex comitia habens, ipſe conſul creatus. 196.C

l.Poſthumius Regillenſis trib.mil. 73.K

l.Poſthumius Sp. Seruilij Cos. legatus. 122.H.

l.Poſthumius trib.mil. 66.K

l.Publicius Bibulus trib.mil. 145.I

l.Quintius Cincinnatus. 30.H. Cos. 32. A. E. *dictator.* 3.G.46.G. *magiſter equitum* 47.E. *trib.milit.* 50.K.52.G.70.B.76. B. *eius expeditiones.* 253.B

l.Quintij expeditio aduerſus Lacedæmones 269.C

l.Quintius Cincinnati filius. 46.G

l.Quintij Cincinnati triumphus. 34.C

l.Quintius Flaminius augur. 171.A Conſul. 277.K. *prætor.* 250.E. *claſsis præfectus.* 256.H

l.Quintij prætoris triumphus. 329.A

l. Quintius Flamininus ſenatu motus. 329.A

l.Rammius Brundiſij princeps. 353.A

l.Roſcius Romanorum legatus à fidenatibus cæſus. 47.D

l.Sempronius Atratinus Cos. 45.D. *cenſor.* 45.B

l.Sergius Fidenas Cos. 47.D.49.I. *trib.mil.conſ.po.* 48.G.53.D.60.C. *trib.mil.* 53.A.D

l.Seruilius Structus trib.mil. 53.F

l.Sextus ſtrenuus adoleſcens trib.pleb. 76. H.I.77.B.78.H

l.Sextus primus de plebe conſul creatus. 79.A.112.K.113.A

l.Scipio Oringin Hiſpaniæ urbẽ oppugnat. 208.G

l.Scipio Romam nuncius Hiſpaniæ receptæ mittitur. 212.E

l.Scipio cum P.Scipione in Africam proficiſcitur. 227.D

l.Scipio reus. 318.C

l.Scipio fratri ſuo Publio æquatur. 319.K. 320.A

l.Scipionis candor erga fratrem ſuum P.Scipionem. 318.I.319.B

l.Scipionis ludi. 224.E

l.Scipioni Græcia prouincia decernitur. 295.A

l.Scipioni Aſiatico equus ademptus cenſura. 329.D

l.Scribonius Libo. 223. G. *triumuir menſarius.* 266. A. *prætor.* 277.I

l.Sicilij cædes deformis. 36.K

l.Stertinius ærarium auget. 148.A

l.Sulpitius Cos. 80.H

l.Tarquinius Collatinus Cos. 14.B.F

l.Tarquinius conſulatu ſe abdicat. 15.A

l.Tarquinius magiſter equitum. 33.I

l.Tarquinius priſcus dictus Lucumo. 9.A

l.Tarquinius Priſci Tarquinij filius ſiue an nepos. 11.D

l.Tarquinij Superbi regnum. 11.K. *exilium.* 13.D

l.Tarquinius ex peregrino Romanus rex factus. 44.C.D

l.Terentius Maſſaliotes ædilis. 250.F

l.Titinius plebeius trib.mil. 59.G.60.G

l.Trebonius trib.pleb. 41.H

Lucius & Aruns Tarquinij duas filias Tarquinij priſci uxores accipiunt. 10.F

l.Valerius C.F.Tappo triumuir. 304.C *cenſor Catonis collega.* 328.K

l.Valerius Cos. 23.F.27.E.39.E. *tribunus plebis.* 73.H

l.Valerius Flaccus magiſter equitum. 100.I

l.Valerius Flaccus prætor. 250.E. *trib. plebis.* 264.I

l.Valerius Flaccus L. furij legatus. 244. G

l.Valerius Flaccus Cos. 263.G

l.Valerij Flacci de Boiis uictoria. 268.I

l.Valerij Flacci pontificis mors. 340.C

l.Valerius interrex. 60.F

l.Valerius Potitus trib. milit. 53.K.56.G. Cos. 63.G.69.K. *interrex.* 58.H.59.K. 75.A

l.Valerij Potiti generoſus animus. 36.B

L.Valerius *publicola trib.mill.* 62.E.70.A

l.Veturius trib.milit. 78.I.Cos. 210.F. *x.uir* 34.K.

l.Veturius Philo cenſor. 196. D. *dictator* 142.B. *magiſter equitum.* 223.F. *pr.* 196. D. *legatus.* 207.K. *Eius laus.* 210.F

l.Villius Tappulus ædilis pl. 171.B

l.Villius Tappulus pr. 250.E

l.Virginius Cos. 48.B

l.Virginius, pater Virginiæ uirginis. 37.B & *dein.*

l.Virginius trib.mil. 69.A.206.B

l.Volumnius Cos. de plebe. 109.K.114.I

lucretia quo terrore expugnata. 13.K. *Eius commendatio.* 13.C. *mors.* 14.A.B

lucretius præfectus urbis. 14.D.

l.Lucretius Tricipitinus trib.mil. 69.I

lucretij prætorij inuidia apud tribunos plebis. 363.I

lucri cæca cupiditas pernicioſa. 164.K. & *dein.*

luctatij conſulis in conficiendo bello celeritas 138.C

luctus memorabilis. 15.D

luctus ſimulandi fraus. 266.D

luctus publico edicto finiri iuſſus. 146.F. 153.F

lucumo Aruntis Cluſini uxorem corrumpit 64.A

lucumo et Aruns Demarati Corinthij filij 8.K

Lucumonis *ambitio.* 8.I

ludi Apollinares. 173.H.I.187.G

ludi Apollinares aquarum magnitudine translati, ſubitò in circum reducti. 236.C

ludi à P.Cornelio Scipione in Africa uoti, facti. 250.D

ludi Capitolini. 67.F

ludi funebres. 250.F.329.H.

ludi Ioui uoti facti, et eorũ ſumptus. 340.H
ludi magiſtri Faliſci fraus ac proditio. 62.H
ludi magni. 49.C. 61.A. uoti. 242.G.
ludi magni facti. 63.G. 203.H. 230.H. 273.A.
ludi magni Græciæ 385.D
ludi magni Ioui uoti 137.B.C
ludi magni Romæ inſtaurati. 22. A. eorum ſumptus. 321.C.D. eorum Ioui uouendorum formula 228.C
ludi maximi 79.A
ludi Megaleſia celebrati 225.D
ludi nimium ſumptuoſi non Italiæ ſoli, ſed etiam prouinciis graues 340.H
ludi per dies decem Ioui facti 353.G
ludi plebeij facti. 155.C. 171.B. 204.E. 210 G. 223.G. 241.F. 250.F. 251.I. 263.H.
ludi præ lætitia uictoriæ Macedonicæ relicti 378.F.G
ludi promiſcue diu ſpectati. 273.B. 274.F
ludi publici toti Græciæ Amphipoli facti poſt deuictum Perſea 270.E
ludi quatriduani in circo facti 236.E
ludi Romæ ſolennes & annui inſtituti, Romani & magni dicti 9.E
ludi Romani celebrati. 155.C. 171.B. 196. E. 250.F. 251.I. 321.I.
ludi Romani & plebeij inſtaurati. 201. A. 230.E. 260.F. 314.F.
ludi Romani inſtaurati. 204. E. 210. G. 223.G. 239.F. 256.F. 344.B.
ludi Romani ſcenici facti. 241.F. 341. K. 351.H.
ludi ſcenici quando primum facti. 79. E. 169.D. 293.B.
ludi Scipionis uotiui celebrati. 220. E. 226.F.
ludi Taurilia facti 324.C
ludi uotiui facti. 82. E. 273. B. per decem dies facti. 340.I.
ludorum Apollinarium dies certus ſolenniſque ſtatutus eſt 201.E
ludorum apud priſcos conſuetudo. 369.D
ludorum celebritas 51.A
ludorum initium Romæ 79.E.F
ludorum intermiſſorum indignatio 56.H
ludorum licentia & remiſsio nonnunquã pernicioſa 203.K
ludorum Nemeorum celebritas ex uictoria de Romanis 203.C
ludorum ſumptus circumſcriptus 340.H
ludorum uotorum à decemuiris, celebratio. 46.C.
ludos finitimis populis Romulus indicit. 3.C.
ludis ira deorum non placata 79.G
ludibria oculorum & aurium ſæpe pro ueris credita, prodigia putantur 169.F
ludibrium hoſtis regis metuens mulier morte anteuertit 332.D.E
ludicræ artis ignominia 79.F
ludicrum certamen ſerium effectum. 332.I
ludicrum Iſthmium præ gaudio libertatis paruum habitum 261.K
ludiones ex Hetruria acciti Romam 79.E
ludionum oblectamenta conuiualia 321.F
lumina in claſſe Scipionis 227.D
luna pernox 252.H
luna, ſeu lunæ portus 266.H. 324.B
luna ſub orbem ſolis ſubiens media die tenebras facit 295.E
lunæ ædes in auentino 332.A
lunæ caſus inter imbrem 135.D
lunæ defectu crepitus æris ſilenti nocte editus 183.A
lunæ duæ interdiu ortæ 135.C
lunæ eclipſin futuram prædicit C. Sulpitius Gallus militibus 375.F
lunarem annum deſcribit Numa 5.E
lunenſis ager 274.I
lunenſium & Piſanorum de agro contentio 380.K
lupa abiectis pueris uagientibus mammas ſummittit 2.C
lupa meretrix Ibidem
lupercal ludicrum 2.C.D
lupus interdiu Romæ uiſus & agitatus. 345.I.
lupus Martius 117.I
lupus per medios exercitus euadens 117.I
lupus Romæ in capitolium penetrat. 359.C
lupus urbem ingreſſus uigili gladium e uagina auſert. 134.G.F. uigile laniat. 204.F
lupus urbem ingreſſus 260.H.I
lupi duo Formias oppidum ingreſſi, obuios laniant 256.H
lupi ferrei, machinulæ 208.H
luporum prodigia 34.D. 131.D
lupis comparati Romani 42.C
luſcinus & Culca reguli 260.A
luſitani fracti & triumphati. 228.K. & dem. 345.D.
luſitanorum clades. 83.F. 276.C.D. 324.B
luſitanorum uictoria aduerſus Romanos. 304.B
luſtrandi exercitus ſolenne 309.F. 332.H
luſtratio urbis 134.H. 277.G
luſtrale ſacrificium 7.E
luſtrum conditum quod appelletur 10.K
luſtrum conditum. 33.D. 113.E. 122.H. 204.E. 314.I. 351.G.
lutarius ac Lonnorius reguli 310.E.F
luxuria Antiochi & eius exercitus. 288.C
luxuria & auaritia contraria uitia 265.F
luxuria non irritata tolerabilior quàm legis uincula ſoluta 265.H
luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico inuecta 321.E
luxurians lætitia 150.I
luxus hyberni malum 288.C.D
lycaonia Romanis ſubiecta 305.K
lychnidum de Philippo rege captũ. 203.F
lyciam ſibi adiungunt Romani. 297. I.K. & dem.
lyceum incenſum 245.E
lycij Rhodiis attributi. 306.E. ab Rhodiis bello laceſſiti 349.E
lyciorum fuga 298.A
lyciorum querela de Rhodiis apud Romanos 345.C
lyciſcus Aetolorum prætor 33.F
lycnidum oppidum 364.I
lyco Achæus 359.F
lyco oppidum in Hiſpania 304.B
lycortas Megalopolitanus equitum præfectus 281.E
lycortas prætor Achæorum 327.E.F.G
lycurgus tyrannus. 269.H. eius diſciplina octingentis annis obſeruata abrogatur. 314 D.E. de ea re querela. 327.A. 327.K
lycus flumen 310.B
lydia & Ioniæ Eumeni datæ 306.D
lyſimachia Aetoliæ urbs. 257.I.K. Seleuci regia. 279 A. à Thracibus deleta. 263. D. reſtituta Ibidem. A
lyſimachia à Romanis recipitur. 301. A. Eumeni attribuitur 315.G
lyſimachiæ clauſtra 301.I
lyſimachiam Galli capiunt 310.E
lyſimachus à Seleuco uictus & cæſus. 275.C.
lyſinia urbs ſe Romanis dedit 310.D

M

Macedones, graues accolis. 187.K. graues domini. 171.A. feroces. 289.G.
macedones Achæorum & Athenienſium finibus interdicti 348.F
macedonum merita de Achæis 349.B
macedones & Illyrij liberi eſſe iubentur. 381.H. 384.G.
macedones & Thraces cum Romanis aduerſus Antiochum 302.F
macedones legati de Philippo omnia pollicentur 260.E
macedones impenſa regia armati 246.C
macedones reges uiginti fuerunt 379.K
macedones Rom. multo impares 104.B.C
macedonum animos Philippus ſibi conciliat 251.E
macedonum ad Cynocephalas cæſorũ oſſa lecta 287.H
macedonum arma. 104. A. uires ac uirtus. 85. A. 359.K.
macedonum clades ac fuga. 209.E. 248.B 290.B. 307.H. 362.G. 376.F.
macedonũ criminatio aduerſus Romanos in Panætolio. 246.C. refutatio. 246.H.
macedonum imperium à quibus auctum. 379.H.K.
macedonum impotentia aduerſus Athamanas. 307.E inde expelluntur. Ibidem
macedonum legati in ſenatum Romanum introducti 239.I
macedonum maximæ unquã copiæ. 359.F
macedonum more armati Aſiani quidam in acie Antiochi 302.G
macedonũ mos in luſtrãdo exercitu. 332.H
macedonum nomen illuſtraturum ſe Philippus iactat 244.C
macedonum phalanx anguſtiis claudi non amat. 248.E. quandiu ſtipata eſt, inuicta eſt. 259.E.

macedonum regum antiquorum uirtus ac gloria. 257.G. 278.D. maieſtas. 350.K
macedonū tranſlatorū degeneratio. 309.H
macedonia omnis intra biduum Romanis deditur 376.K
macedonia populationibus infeſtatur. 245.I. 248.F
macedoniæ accolarum de Philippo querimoniæ 329.H
macedoniæ diuiſio 381.I. 384.G.I
macedoniæ pax datur 260.E
macedoniæ reguli Romanis conciliantur. 246.A.
in Macedoniam tumultuantē legati ab Romanis mittuntur. 327.A.B. & dein.
macedonicum bellum. 168.E.F. pacem Punicam excepit. 141.B. quando & unde cœperit. 240.F. 224.C. maius Antiochi bello. 289.G. XV. diebus à Paulo Aemylio confectum. 387.F.
macedonici belli cura & apparatus. 347.H. 354.H.I. 371.B.
macedonici belli auguriū. 241.H. eiuſdem moles & expectatio quāta fuerit. 159.C. 355.A.B. eius delectus. 365.H.
macedonici belli prima mentio, eiuſq; metus. 157.A. eius ſeminaria. 314.G. 335.E. ſtatus. 371.E.F. finis. 379.K.
macedonicum mare 369.H
macedonicæ uictoriæ lætitia ante eius nuncium præcepta 378.F
macedonicorū ſpoliorū ſpectaculum. 385.F
macra come oppidum 253.A
macra fluuius 326.G
macri campi 380.H
macris inſula 297.C. 300.B
meandri fl. altitudo. 309.G. fontes. ibid. H.
machanidas Lacedæmoniorum tyrannus. 202.I. 209.A. Eius conatus. 209.I.
machinatio pro machinis 198.K
maduateni Thraces 203.C
madytos op. Philippo deditur 243.I
de Maronea & Aeno urbibus controuerſia 325.E
medi in Thracia 209.A
medi in Macedoniā incurrere ſoliti 188.C
in Mædicam exercitum Philippus ducit. 336.A.
mænalus mons 270.B
mænium atrium 329.B
mæſia ſylua Romano agro adiecta 8.I
magana mons 311.B
magella ad Pœnos deficit 187.C
magiſter equitum primus. 18.C. ſecundus. Ibidem. D.
magiſter equitum de plebe primus 82.H
magiſtri equitū à dictatore metus. 96.I.K
magiſter equitū dictatori in imperio æquatus 140.I.K. 141.E.F
magiſter idem & comes puerorum, eos prodit 62.G.H.I
magiſtratus, patriæ poteſtate authoritate minus non debet 169.G
magiſtratuum ſolitudo Romæ per quinquennium 76.K
magiſtratus plebeius nullus auſpicato creabatur 78.G
magiſtratus continuati inuidia. 316.D. & dein. 316.E.
magiſtratus ſui oſor populus, correctus. 148.G.H
magiſtratu abdicare ſe uolens, prohibetur. 192.E.
magiſtratu cito ſe abdicantes 107.F.G
magiſtratu functis dies dicebatur, ſiquid deliquiſſent 34.G
magiſtratus patricij & plebeij 36.C
magiſtratus quando inirent qui creabātur. 100.I.
magiſtratus uitio creati malum 60.E
magiſtratuum aliàs aliorum creatio. 44.E
magiſtratuum creandorum ſolitudo 161.C
magiſtratuum defunctorum inſtauratio. 184.D.
magiſtratuū electio ut fieret Romæ 196.B
magiſtratum gerere non poterat ultra quinque dies, qui in leges non iuraſſet 250.G
magiſtratuum immutatio apud Romanos 34.I.
magiſtratuum plebeiorum tributis comitijs creandorum lex 26.F
magiſtratus criminandi ratio. 275.I. & dein.
magiſtratus duos eodem tempore gerere nō licebat, nec eundem iterum niſi præterito decennio 89.B. 215.I
magiſtratus magnos diuturnos eſſe nō debere 48.F
magiſtratus ſine prouocatione eſſe non debere 39.F
magiſtratibus ac principibus coercendis etiam populi ac urbes coercentur. 224.E
magiſtratibus concordibus optime adminiſtratur reſpublica 70.D
magiſtratibus ineūdis ſolēnes Idus Maiæ. 35.E.
magiſtratibus in prouincias profecturis omnia ex præſcripto à Romanis præſtabantur 350.C. 366.C
magiſtratibus minoribus uigiliæ committebantur 323.F
magiſtratibus parendum eſſe 46.I
magiſtratibus quibuſdā Roma procul abire non licebat 286.G
magium Decium accuſat Annibal in ſenatu Campano 150.B
magnanimitas Romanorum circa dona ſociorum 142.A.H
magnetarches magiſtratus ſummus apud magnetes 282.B
magnetes liberi facti. 262.B. ingrati erga Romanos. 282.B. eorum altercatio cum Villio 283.H
magnetū cōciliū Demetriade īdictū. 281.K
magneſia urbs 289.C. 293.B. 296.I.
magneſia ad Sipylum & Magneſia ad Mæandrum 302.D. 303.F
magni campi in Africa 231.K
magni ludi Veiente bello uoti, facti 63.G
magniloquentia legatorum Rhodienſium in ſenatu Romano 370.F
magnus unde dictus Pompeius 240.K
mago Amilcaris filius, eiuſque res geſtæ. 156.A. 157.G. 193.A.F. 208.H. 211.D. 216.B. 217.C.E. 217.F. 220.G. 234.G.I 245.B.
maharbal Himilconis filius. 125.B. eius cōſilium Annibali ſtatim ut à Cannenſi uictoria Romam peteret, auditum non eſt. 145.F.
maiæ idus magiſtratibus ineundis ſolēnes. 35.E.
maieſtas ſine uiribus parum tuta 26.E
maieſtatis contemptus in furore militum accenſo 222.B
maieſtatis priſtinæ memoria in afflicta fortuna, miſericordiam commouet 330.D
maleæ promontorium. 271.C
maledicentiæ ultio. 296.E.F.G. & dein.
maleuentum urbs, poſtea beneuentū dicta. 106.B.
mali lapſus, Pollentiæ ſignum deiicit. 321.G
maliacus ſinus 202.I. 289.B
malicuſa ſylua 8.B
malleoli 308.D
mallœa urbs deditur. 248.G. 288.H. diripitur. 362.I.
malum notum, & cui iam aſſueueris, tolerabile maxime 148.H
mala præuiſa minus terrent 53.D
malorum imminentium præſagitio 179.I
malorum conſiliorum receptus 214.G
malis indomitus exercitus Annibalis, bonis nimis corrumpatur 152.D
mamercus Aemylius dictator. 47.E. 48.E 50.B.
mamertini Meſſanam in Sicilia incolis extorſerunt 215.D
mamertinorum periculum Romanos ſolicitos habuit 237.F
mamilius Octauius Tuſcus gener Tarquinij 17.H
mancipiorum cenſura 329.E
mandonius Hiſpanorum regulus. 130.C. 199.H. 214.C. 216.B. 182.K. 221.G.
manduria Salentinorum oppidum à Q. Fabio conſule capitur 198.K
manere ad ſigna 251.C
manipulus militum 91.B
manutij ſcribæ Caſilini uirtus 152.H
manium placandorum ritum Numa inſtituit 5.H
manliana imperia 49.H. 91.A. 97.G
manliana ſeditio 72.H
manlianus ſaltus 339.F
manlij Capitolini popularitas, ipſi exitioſa. 82.G. & dein. 72.H. 73.F.
manlius Naſius cenſor 83.K
manni ſerui indicium de incendio Romano 188.G.
manus ad digitos uſque inuoluendæ in re diuina facienda, mos. 5.I

manus præciſæ ſpeculatori deprehenſo. 142.A.
manus propriæ ſignum in proditione maximum uinculum 296.F
manus tráſfugis Numidis à Romanis præciſæ, & ita redacti ad ſuos 184.I
manum ſuam ipſe ultro igni C. Mutius inicit 17.B
manu unica puer natus 280.A.348.D
manus ferreæ unci ad naues ſiſtendas ac comprehendendas 293.D
manus inceſtas ad ſacra afferri non debere, 264.E.
manus non temere deorum ſignis admouebant antiqui 61.G.H
manumiſſorum uiceſimæ lex 82.G
marcellus Claudius prætor ac Cos. Rom. eiúſque res geſtæ. 151.C.158.H.162.F. 167.B.177.B.C.178.I.181.D.189.B. 189.D.K.195.B.198.A.C.200.H.I. 202.C.221.B.
marcius Marci filius pontifex à Numa lectus 5.G
marci prænomen de gente Manlia ſublatú. 73.G.
marcolica urbs Hiſpaniæ capta 379.A
m. Aburius trib. pleb. 321.A
m. Acilius Glabrio trib. pleb. 239.G. decemuir ſacrorum. 250.F. prætor. 262.E. conſul. 280.F. 288.I.289.G.306.I.K. 338.E.
m. Acutius trib. pl. cooptatus 58.K
m. Aemylius Cos. 54.H
m. Aemylius Lepidus. 155.C.187.H.244 C.316.C.320.H.331.G.341.H.349.F. 365.I.
m. Aemylij Numidæ pōtificis mors. 187.H
m. Aemylius Mamercus. 56.E.G.58.H.
m. Aemylius Pappus dictator 100.I maximus Curio. 196.D. eius mors. ibid.
m. Aemylius Paulus magiſter equitum. 111.K.
m. Aemylius prætor, homo religioſus, religionibus in urbe præfectus 137.B.173.G
m. Aemilius Regillus flamen Quirinalis. 161.D. eius mors. 225.G.
m. Aemylius. M. Lepidi filius tribunus mil. 303.D.
m. Aemylij mors 299.C
m. Albinus trib. mil. 75.H
m. Atinius Turinorū præfectus 174.G.H
m. Antonius magiſter equitum 93.G
m. Atilius prætor 348.B
m. Atilius Regulus. 93.D. 118.K. 119.K. 140.H.141.K.153.B.162.B.
m. Atilij calamitas. 218. 237.D. uirtus. 219.H.
m. Atilius Seranus triumuir coloniæ deducendæ 304.C
m. Aulij mors 314.H
m. Aurelius Cotta. 176.E.230.E.236.B. 239.I.K.240.B.250.F.305.A.
m. Bebius Pamphilus 277.I.335.E
m. Bloſius prætor Campanus 149.G
m. Cæcilius Metellus prætor. 210.G. legatus L. Furij. 244.G.
m. Cæditius plebeius portentum nuncians propter humilitatem ſpretus 63.K
M. Catonis authoritas, toga cādida eleuata 306.I.
m. Cancius trib. pleb. 122.H
m. Centenij Penulæ ſtoliditas. 175.K. mors. 176.A.
m. Cincius Piſarum præfectus 274.I
m. Claudius libidinis Appij Claudij adminiſter 37.B
m. Claudius Marcellus. 93.H.142.F.146 G.155.F.187.F.260.D.297.E.329.F. 388.B.
m. Decius trib. pleb. 106.G
m. Duellius. 26.I.38.H.39.H.40.F.41.D E F.82.E.262.E.I.346.F.
m. Ebutius Helua triumuir coloniæ Ardeā deducendæ. 46.B.
m. Claudij Virginiæ aſſertoris exiliū. 40.F
m. Coriolani mors 22.K
m. Cornelius Cethegus cenſor. 197.I. Cos. 223.F.
m. Cornelius Maluginenſis decemuir. 35.F.
m. Cornelius procos. 235.F
m. Cornelius Trib. mil. 77.A.78.I
m. Cornelij prætoris uirtus 187.D
m. Coſconius trib. mil. 234.I
m. Curtij uirtus 80.A
m. Fabius Cos. 23.H.24.D
m. Fabius aduerſus dictatorem populum appellat 97.D
m. Fabius Ambuſtus. 64.F.73.G.K.76. G.H.77.B.81.B.82.G.83.A.99.F.
m. Fabius Buteo ſine magiſtro equitum dictator dictus 153.D
m. Fabius Cæſo 108.B
m. Fabij Cæſonis frater Cos. 23.E
m. Fabius dictator 83.K
M. Fabius Dorſuo Cos. 85.C
m. Fabius trib. mil. 77.A
m. Fabius Vibulanus trib. mil. con. pot. 48. G.53.I. Cos. 46.A.
m. Flauoleius centurio 24.C
M. Flauius trib. pleb. 99.E
m. Follius Flaccina. 48.G.104.C.F.106.B
m. Fuluius Centimalus prætor 277.I
M. Fuluius Nobilior. 263.G.277.E.290. G.304.D.307.K.310.G.316.E.F.320. I.340.B.
M. Fuluius Pætus Cos. 113.D
m. Fuluius trib. mil. 114.D
m. Fundanius ædilis pleb. 171.B. trib. pleb. 264.I.
m. Furius Camillus. 56.G.58.H.59.K.60 F.G.61.I.62.E.64.A.66.H.67.E.69 A.C.72.I.73.K.74.E.F.G.78.G.78.I 79.E.171.F.204.A.320.H.
m. Geganius Macrinus. 41.I.45.E.47.D. 48.D 78.I.
m. Genutius Cos. 42.F
m. Heluij ouatio 267.B
m. Horatius Puluillus Cos. 16.B.34.D
m. Horatius Barbatus 36.B.39.E.75.I
m. Iullus Tullus trib. mil. 56.G
m. Iunius Brutus Conſul 344.B
m. Iunius dictator 146.H.151.B.155.G
m. Iunius Syllanus 151.D.186.H.194.B. 262.E.
m. lectorius primipili Centurio 20.A
M. Lælius Cos. 165.B
M. Licinij Strabonis tribuni militum mors. 344.G.
m. Liuius Salinator. 107.D. 201.G. 203. K.205.E.210.D.F.220.H. 230.C.D 293.B.
m. Liuius Denter Cos. 111.F. pōtifex. 113.C.
M. Liuius Macatus famæ reus, à M. Liuio defenſus 203.K
m. Lucretij prætoris uictoriæ 362.B.C
m. Manlius Capitolinus. 48.D.52.G.63. G.66.K.69.K.71.C.73.E.
m. Manlius Tullus Cos. 18.D
m. Marcellus, & eius res geſtæ. 155.D.162 G.164.B.187.B.188.E.201.A.202.A. C.G.
m. Martij regis ſacrorum mors 169.D
m. Martius Ralla 223.G
m. matieni exilium 249.H
m. Menenius trib. pleb. legis agrariæ lator. 54.H.70.A.
m. Metelli trib. pleb. indignatio aduerſus Fabium. 140.E.
m. Metilius legatus 176.F
m. Minutius Cos. 18.H.21.H
m. Minutius feſſus augur 113.C
m. Minutius Rufus magiſter equitum. 136. K.138.A.B.140.I.K.
m. Menius trib. milit. 234.H. trib. pl. 319.E 330.H.
m. Ogulnius 195.E.
m. Oppius & Sex. Manilius XX. tribunorum militarum præfecti 38.H
m. Papyrius Craſſus 46.C
m. Papyrius Mugillanus trib. mil. 53.A.F
m. Petilius Cos. 105.B
m. Pinarij prætoris aduerſus Corſos, uictoria 338.F
m. Pomponius Matho magiſter equitum. 142.B.
m. Pomponius Matho conſul. 142.F. 223. G.227.C.E.
m. Popilius Lenas Cos. 81.D.82.G.83.K. 106.D.349.H.351.D.E.F.353.I.
m. Porcius Cato. 227.D.263.G.264.K. 266.H.273.D.290.B.319.A. 329. H.242.F.268.G.
m. Poſthumius Regillenſis. 50.A.52.B. 53.K.54.C.D.
m. Poſthumius Albinus trib. mil. 56.G
m. Poſthumius Pyrgenſis publicani fraus. 171.D.E.
m. Quintilius Varus trib. mil. 56.G.
m. Rabuleius decemuir 35.E
m. Sempronius Tuditanus Conſul 324.F
m. Sergius Maluginenſis decemuir 35.E
m. Sergius Fidenas trib. militum. 56.E.58.

E.222.F.
m.Sergius Sylus legatus 376.C
m.Seruilius magiſter equitum.235.G.Eius candor in defenſione Pauli Aemylij.386.D
m.Seſtius Sabinus ædilis 236.C
m.Sextilij Fregellani animus in Romanos. 197.E.
m.Statilius præfectus mil. 143.I.144.B
m.Syllanus aduerſus Hannonem Pœnum à Scipione miſſus 208.B.C
m.Terentius Varro taxatur 215.F
m.Titinius magiſter equitum 111.F
m.Trebonius Trib.mil.conſ.pot. 73.H
m.Tuccius prætor.294.G.propr.304.I.
m.Valerius Fecialis.6.E.Cos.17.H.20.G. eius mors.29.G.
m.Valerius Valerij F.Cos. 34.F. 40.G.H. 106.C.112.E.113.G.187.G.195.H.
m.Valerius magiſter equitū. 81.F.trib.mil. 114.D.prætor.109.F.168.F.
m.Valerius Coruinus. 84.H.85.A.B.85. D.E.93.D.86.E.88.G.100.I.
m.Valerius Leuinus. 153.F.187.F.208.K 220.H.224.H.241.G.250.F.347.D.
m.Valerius Maxim. 59.K.62.A.111.I.K.
m.Valerius Meſſala 195.K.314.E
m.Valerius Publicola 18.F.82.I.K.83.C
m.Valerius M.Voleſi nepos. 18.C.20.G. 33.D.
m.Veturius trib.mil. 59.G
m.Volſcius fictor.30.I.falſi teſtimonij reus 33.C.34.B.
marene regio 362.I
mare Adriaticum 64.B
mare ardens 155.F
mare pedibus tentantium ac ingredientium ſimilitudo 241.B
mare Romanus ceditur ab Antiocho.301.B
mare uentis dubiis uoluitur 297.K
maris clauſtra frenare 297.H
maris quieti ac tempeſtatibus agitati comparatio cum populo ex ſe quieto,& hortationibus ac pollicitis,ſeu etiam minis ac malis ab uicinis commoto 309.C
mari non minus quàm terra pollent arma Romana 293.I
mari potitur Romanus 208.K
mari pugnare uolētium cōmoda. 293.A.B
marginare uias 349.G
marius Alfius Campanorum ſummus magiſtratus. 156.G.eius mors.Ibidem
maritus nouus nuptialibus epulis ſaginatus.289.H.
maritus ab uxore ueneno ſublatus 349.E
maritorum miſeria in petacitate uxorum. 265.H.
maritimi coloni uel inuiti in naues impoſiti bello Antiochi 286.G
maronea de Samnitibus ui capta. 307. D. expugnata 243.I.præſidiis Antiochi liberata 307.C
maronitæ populus. 316.B.male à Philippo mulctantur 327.B
marrucini pacem & amicitiam à Romanis petunt 111.B
martis ædes dedicata. 70.A.de cælo tacta. 201.D.
martis ſigni ſudor 201.D
martis uiri Romani 310.K
marti uotum,amplius faciēdum eſſe.137.B
martem patrem geminorum ſuorum Rhea Syluia ueſtalis laudat 2.B
martem ſui generis authorem populus Romanus facit 1.C
martius campus qui fuerit 15.E
martius Coriolanus hoſtis tribunitiæ poteſtatis.21.H.exulat.ibi.K.
Martij equitis Rom. gloria ac prodigium. 181.C.186.I.
martius Rutilius 83.K
martius ſaltus unde dictus 324.B
martius uates 373.G.H.
martiana carmina 173.G
marſi à Romanis deuicti. 109.F.111.B.K
marſyas amnis 309.H
marſyas cum Apolline certans Ibidem.
martij animi Romanorum 137.G
martiis idibus conſulatus initus 181.K
maſaniſſa,eiuſque res. 170.F.179.E.195. K.200.E.211.D. 212.E.217.A.B.220. A.221.K.222.B.229.A.C.D. 228.H. I.232.E.233. B.F.H.240.G.H. 242.K 256.E.275.K.286.I.299.I.305.F. 354.A.355.B.C.364.D.380.K.
maſculæ Veneris abuſus 123.C.E
maſæſylorum deſcriptio.212.F. 228.B.H. 232.F.
maſgaba Maſaniſſæ regis filius 380.K
maſſilienſes unde oriundi. 64.D. 266. H. 306.B.
maſſilienſes Romanorum ſocij.126.E.186. I. 306.A.B
maſſilienſes Romanis aduentum Annibalis nuntiant 204.D
maſſilienſium immutatio. 310.I. eorum de liguribus querela.335.F.
maſſyla gens 170.E
matalus regulus Annibali ducem itineris in Italiam ſe iungit 128.A
mater deūm,lapis quidam ſacer in Peſinūte Phrygiæ. 223. F. ut à Romanis recepta. 224.D.Eius ædes.230.B.
matris oſculandæ oraculum 13.G
matris reuerentia ac pietas 22.I
matris periclitantis cum puellis uirginibus deprecatio miſerabilis 165.G
matris indignatio de communi filia ſe non conſcia marito deſponſa 319.I
materina,Vmbrorum quædā plaga. 109.I
matrimonia. Vide connubia.
matronæ Romanæ templa omnia complentes 94.B.173.I.207.H.K
matronæ probri accuſatæ 118.I.171.B
matronæ Romanæ obuiā matri deūm eunt. 224.D.
matronarum Romanarum luctus annuus 15.K.
matronarum honos 62.E.67.G
matronarum Romanarum benignitas ac liberalitas erga patriam. 62.E.67.G.69. H.135.D.266.A.
matronarum Romanarū arrogans contentio.116.G. deſolatio & ululatus. 116.G. tumultus in legis Oppiæ contentionem. 264.K.
matronarum Romanarum priſcarum modeſtia 265.G
matuta mater.61.A.eius ædes.61.I.172.E
matutæ ædes ab incendio ſeruata. 76.D. 85.B.
matutæ Iunonis ædes dedicata 274.E
maruſij ubi ſiti. 170.F
maximi cognomen unde cœperit 236.B
medeo urbs 288.F.372.B.374.C
medeonij ab Antiocho occupantur 288.F
medi in acie Antiochi 302.G
medicæ regionis caput Iampharnia. 188.C
mediaſtuſticus ſummus Campanorum magiſtratus.183.D.
medicus uitæ Pyrrhi inſidians,ab Romanis illi proditus 358.H
medici quiete nonnunquam plus proſunt, quàm mouendo agendóque 139.A
medici regis Philippi Calligenis aſtutia. 342.G.
medij ſedere qui nolunt inter bellantes, uictoris ſæpe præda fiunt 255.D
mediolanum à quibus conditum 64.E
mediterranei, rerum naualium imperiti. 280.H.
meduacus amnis 111.G
medullia oppidum 9.I
medium reſponſum,id eſt ambiguū. 328.F
mendacij in bello uſus 27.I.121.E
mendacij pœnam uincula nō mereri. 72.G.
megaleſia ludi 224.D.274.E.293.B
megalopolis urbs 251.D
megalopolitani ab Antigono reſtituti.255. F.eorum honor à Perſeo. 348.A.
megara diripitur 168.F
megeſtes portus 299.C
melas amniculus 290.H.315.G
melæ oppidum Samnitium 164.A
meles de Samnitibus ui capta 194.K
melibœa oppidum 288.H.370.B.378.B
meleſſes populi 208.G
melita inſula 132.D
melioribus parendi conſilium, fidei maximum uinculum 138.A
mendedium templum 316.A
mendis maritimus uicus 349.F
menelais urbs 325.C
menenius Agrippa orator ad plebem quæ in ſacrum montem ſeceſſerat. 21. B. eius mors.21.F.eiuſdem honor.25.I.
menetas Epirota naupacti præfect. 291.G.
meninx inſula uaſtatur 141.H
menippus Philippi regis dux. 203. F. 209.B.
menippus Antiochi legatus. 275.A.282. C.288.A.
mens peccat,non corpus 14.A

mentium alienatarum reſtitutio 93.K
mentis ædes 137.B.D.155.E
menſarij quinqueuiri creati 83.H
menſarij triumuiri creati 153.B
menuiſſa oppidum 186.C
mercenarius conſul 317.A
mercenarij militis ignominia in inopia ærarij 163.G
mercenarium militem quando habere cœperint Romani 170.G
mercenariis militibus res ſuas gerebat Carthaginienſes 191.H.219.I
mercenariorum militū in acie locus 238.F
mercenariis militibus maxime fidit Nabis tyrannus 281.C
mercurij ædes.18.I.promontorium.227.G
mercurius Teutates, tumulus Carthaginis nouæ 193.B
meretricula ultro adoleſcentulum amans. 322.A.
mericis Hiſpani proditio.178.G.eius honos. 187.C
meſſenes Peloponneſiacæ urbis oppugnatio ac direptio 255.B.292.B
meſſenij fœderi Romanorum cum Philippo Macedone aſcripti 223.K
meſſenij in Romanorum poteſtatem ueniunt 292.B.C.
meſſeniorū ab Romanis defectio. 330.C.F
meſius execrabilis in flumen abiecta. 15.E
metalla noua inſtituit Philippus 324.H
metalla auri & argenti interdicta 384.H
metalli Macedonici uectigal ſublatū. 381.I
metapontinorum fraus aduerſus Romanos 174.F.199.F.
metapontinos Annibal in agrum Brutium traducit 208.A
metaurus fluuius 207.A.B
metia tribus 93.H.230.C
metilius trib.mil. 53.F
metius Curtius Sabinorum princeps 3.K
metius Suffetius dictator Albanorū. 6.A.B eius proditio ac ſupplicium 7.G
metrodorus Rhodius ſocietatem cum Perſeo Rhodiorum facit 372.D
metropolis Theſſaliæ Ro.deditur. 253.D
metropolis caſtellum ab Antiocho capitur. 288.A.Romanis deditur.289.A.
metropolitanus campus 310.D
metus alienus audaciam nobis facit 33.G
metus ſemper in deteriora interpres. 206.F omnia in maius auget.221.I.
metu regnum ſuū tutabatur Tarquinius ſuperbus 12.A
meuania Vmbrorum urbs 109.H
mezentius Hetruſcorum rex 1.H
mezetullus Numida regum ſuorum inimicus 228.A
miccius ſeu Mictiō Chalcidis princeps.283 E.285.K.legatus lectica in ſenatum Romanum illatus 364.E
mileſij immunitate donati.315.F. eorum erga Romanos obſeruatio.364.B.
miles uetus animū celeriter colligit. 296.K
miles uetus ex Hiſpaniis dimiſſus 256.H
miles uetus inuitus nullus Macedonico bello ductus 242.D.
militis ac ducis mutua agnitio multum habet momenti in bello 243.G
militis fortis ac ſtrenui oratio 356.B
militis munus 374.G
militis præda fraudati indignatio 23.D
militis ſcripti nomen nō delebatur, niſi ipſo uolente 89.A
militis ſtrenui demerendi ratio 151.E.F
militem horridum eſſe debere, non cælatum auro & argento 109.C
milite & equite non niſi Romano & Latini nominis utebantur Romani 142.I
milite ſuo non mercenario Romani utebantur 219.I
milites ætate graues bini in iumenta oneraria ad expeditionem celerem impoſiti. 344.I
milites Cannenſis cladis reliquiæ bello aliquo depoſcūt ignominiā luere.172.A.B.C
in milites culpam exercitus amiſſi imperator reiicit 182.E
milites imperatoris ſui culpam luūt. 182.D
milites cupiditate pugnæ ardentes.24.B.C refrigeſcere non ſinendi 302.E
milites ducem imitantur 288.D
milites in Phocææ direptione prætori non obaudiunt 301.D
milites fere ingenui legebantur 171.H.I
milites miſſionem petentes 338.H.I
milites mercatores ac negociatores 58.E
milites prædam uendere coguntur, ne alibi quàm in armis animum habeant 116.C
milites præſtare debebant Romanis coloni Romani, ſi neceſſitas cogeret 197.D
milites procul à domo meliores 126.H
milites quando primùm iureiurando adacti à tribunis militum 142.K
milites quomodo pro ignauia ſua ſatisfacerent 171.I
milites Romani paſſim à Bœotis opprimuntur imprudentes 261.C
milites ſe cum armis & aliis oneribus de montibus prouoluentes 368.F
milites ſinguli Cannenſes Scipioni inſpecti. 227.E.
milites trecentos circa ſe inermes Scipio ad quid habuerit 221.A.B
milites unde ſuffecerint toties uictis Volſcis & Aequis 71.E
milites uoluntarij Scipionis in Sicilia lecti. 221.A.
milites ut tibi concilies 98.C.123.H
militum aduerſus imperatorem odium. 23. G.H.27.A.36.I.98.C.
militum aduerſus Scipionem obmurmuratio.214.D.
militum amiſſo duce uirtus. 7.F.348.G
militum alacritas in propugnatione patriæ. 183.K.
militum animus torpens & diffidens ægre in pugnam exacuitur 119.I.K
militum Annibalis concordia, patientia, ac tolerantia 211.C
militum auaritia inſatiabilis 385.H
militum carmina in ducis ſui triumpho. 311.F.
militum concordiæ utilitas 156.F
militum conſolatio ac laudatio 193.H
militum decimatio 27.B
militū deſolatio ſub nouo duce multo ignobiliore 180.D
militum deprehenſorum ſtupor 99.F.G
militū donaria. 122.B.210.F.262.I.273. D.274.D.327.H.307.B.340.F.
militum exaſperatorum leniendorum ratio 214.E.
militum exercitatio ſub Scipione 194.E
militum ignauorum mulcta 163.B.C
militum ignauiæ aliquot belli 172.A
militum impetus ducem auferēs, per uicem ſibi parit 176.C.
militum in macedoniam portandorum delectus difficultas 355.I.K
militum in triumphis honos 386.H.
militum ira & auaritia non ſemper imperatorum iuſſui cedit 301.E
militum laſciuia ac iocus poſt bene rem geſtam 163.C
militū laſciuia ac diſſolutio. 214.C.D. propternia ex ocio 386.C
militum laudatio 309.F
militum modeſtia.162.G.206.H.patientia ac labor.206.H.ſeditio.251.B.
militum plectendorum mos apud Romanos 182.A
militum pœnitentia de ſeditione & defectione cogitata 214.H
militum præda immenſa 385.H
militum præſidiariorum inſolentia 223.A
militum Romanorum à Samnitibus uictorum pudor 100.D.& dein.
militum Romanorum generoſitas 156.F
militum Romanorum extra Italiam militantium murmuratio 197.C
militum Romanorum inter ſe altercatio, rixa ac pugna. 223.C.
militum ſacramento adigendorum mira religio 120.F.G
militum à Scipione in Africam portandorum numerus 227.A
militum ſingulorum captiuorū redemptio, argenti pondo bina & ſelibra 140.B
militum trepidantium in acie ac fugantium terga haſtilibus cæduntur 277.A
militum uictorum olim præmia 118.H
militibus in dimittendis aſtutia Annibalis. 127.A.
militibus nonnunquam præda expugnati oppidi permittenda. 291.B
militibus ueſtimenta donantur 296.D
militibus ueteranis ager diuiſus 241.F
militantium obtrectatores 271.F
militare coacti etiam qui nondum ætate militare eſſent 171.H
militares artes aliæ atq; īperatoriæ. 176.A

militares uiri factis magis quàm uerbis freti 116.H
militaria æra, ſtipẽdiũ militare. 58.K.59.F
militaria munera an Alexander magnus melius adminiſtraret quàm Rom. duces. 103.E.
militaris conſpiratio ut correcta 88.C.D
militaris diſciplinæ ſeueritas 97.G.H
militaris exercitij ſimulacrum. 369.D
militaris fortitudinis præmium 87.G
militaris ludo & auaritia 312.E
militaris oratio 52.A
militaris prærogatiua 123.E
militaris ſeceßio quantum momenti habuerit 89.B
militia ignominioſa 227.A
militiæ detrectatio acerrimum telum aduerſus patres 42.H
militiæ per hyemem intermißio 56.I
militiæ uacationem coloniæ Romanæ niſi permiſſu Romanorum non habebant. 224.E.
militiam detrectantes à cenſoribus notati. 163.F.
militiam detrectantes ut dimißi à Scipione. 221.A.B.
milionia marſorum urbs 224.A.230.G
in millia æris uiceniquni & ſemiſſes ſoluti 321.G
miluius pons 207.C
mincius amnis 257.A
minerua Alcis. 359.E. Itonea. 290.D. præſes arcis Athenienſium. 246.F. præſes arcis Ilienſis 302.A
mineruæ inuentum numerus 79.G
mineruæ promontorium 335.G
mineruæ ſacrificat Liuius 296.E
minio princeps amicorum Antiochi. 279.A.B.302.K.
minius Cerrinius Campanus Ardeam in uincula mittitur. 323.I
minius & Herennius Cerrinij Baccharum ſacerdotes 322.H.323.I
minores pontifices 146.G
minturnæ colonia 116.C
minutia Veſtalis propter mundiorem cultum ſuſpecta ſtupri 93.B
minutius cum Annibale proſpere pugnat. 140.D.E.142.C.
minutij erroris confeßio 141.E.F
miracula nonnunquam locis inſignibus affinguntur 160.C
à miraculo dicti Thaumaci 251.C
miranda ac uelut prodigioſa, quæ rara. 161.K.
miſagenes Maſaniſſæ filius 355.B.381.D
miſeriæ ſuæ cuiuſque nimiũ detegendæ malum 149.A
miſeriæ ultimæ liberas uoces dant 225.A
mißilium prouiſio aduerſus montana obſidentes 311.E
mithridates Antiochi filius 259.G
mitys amnis 369.A
mittere ſtipendiis 365.K
mnaſimachus Acarnan 303.I
mneſilochus Acarnanum princeps 288.D
moagetes Cibyræ tyrannus 309.I
modeſtiæ ſimulationis utilitas 31.C
modice ferre, non inſolenter nec impotenter, ſed intra modum 160.D
modice uinoſus, parum appotus 344.K
mœnibus non ſolis urbes ſeruantur, ſed & militum robore 253.I
mœnicaptus Gallorum regulus 169.B
mæſtitiam publicam urbis patres demunt. 153.I.
moliri corpora, ægre prodire 291.A
moliri terram altius, hoc eſt effodere. 337.F
molles uiri 261.A
molliter agendo dignitas interdum amittitur 328.A
moloßis regio 383.I
moneris nauis 315.C
monogamiæ honor apud Romanos. 116.G
monomachiæ aliquot. 81.A.91.D.159.A.B.161.D.175.E.213.G.
monopodiorum uſus quando Romæ cœperit 321.F
montis Æmi mirus proſpectus 336.A.D
montis herbidi & aquoſi utilitas 228.F
montium præſidia 311.E
è montibus aqua effoſſa 374.E
montani Annibali obſtant. 241.G.H.I.K.
montani itineris ardui difficultas 368.E
montani Ligures ut ſubacti 339.D.E.I
monumenta fœderũ in æneis tabulis inciſa, in æde Caſtoris Romæ figebantur 92.D
mopſelus tumulus 361.G
mora cupidis ſtimulum addit 24.B
morbus ducis, & ſuum exercitum, & ſocios abalienat 214.C
morbi excuſatio ne in iudicium eatur. 206.B.
ex morbo recreatus Scipio, iunior apparebat 217.B
morbi ante cogniti, quàm remedia eorum inuenta 265.F
morbi religionem atque ſuperſtitionẽ etiam adferunt quibuſdam ante praeferocibus. 8.C.
mores & ingenia etiam cœlo mutãtur. 310.I. non mutantur mutato ſolo. 306.A.B.
moris ueteris omiſſi cauſa contemptus conſul 346.C.D
mori deſtinatus animus quàm grauiã perpetret 244.C.D
moriendi ſpatium, triduum Abydenis permittit Philippus 244.D
morientium fortiter, laus 130.G
mors Romæ graſſatur 29.G
mortis contemptrix mulier 332.D.E
mortis & tormentorum contemptus in ſeruo barbaro 123.D
mortis contemptus acerrimum ad uincendum incitamentum 131.B
mortis deprecatio miſerabilißima 165.F
mortis minarum metus 8.A
mortis magni uiri celandæ aſtus 342.G
mortis miſerrima genera, frigus, ac fames. 203.A
morti ſe uel ultro obiicientes 213.I
mortem obire quàm præſidium urbis ſibi creditæ relinquere mauult Aeneſidemus dymæus 256.B
mortem paternam T. Flaminius ut honoraris 350.A
mortui ludibria 95.E
mortui Manlij Capitolini deſiderium, & uelut ultio 73.G
mortuorum cremandorum mos Romæ. 266.F.
mortuorum laudationes 67.G
mortuos etiam Scipiones uiuere 180.G
mucamitis Volſcorum oppidum capitur. 21.E.
mulcta temerariorum ducum 97.F
mulctarũ æſtimatio legibus coercita 49.I
mulctatitium argentum 239.E
mulier una multorum militum iracundiam placans 95.E
mulier in uirum conuerſa 161.K
mulier ſcortum amatorem prodit 184.I
mulier indomitum animal 252.E
mulier ſe, liberos ſuos, & ſororis item cum marito in mare præcipitans 332.D.E
mulier præter libertatem, pudicitiam, & fœcũditatẽ quæ uel diti domui ſatis eſſet, nihil afferens 356.B
mulieris audax facinus 332.C.332.D.E
mulieris captiuæ memorabile facinus. 312.D.
mulierem quæ preces maxime moueant. 3 F.
mulieres urbem ſeruant, quam uiri non poterant 22.H.I
mulieres probri accuſatæ 171.B
mulieres ſolum duæ inter Campanos Romanis æquæ 190.B
mulieres olim in uirorum poteſtate. 265.C
mulieres non indecore aliquando in publicum & forum procedant 266.A
mulieres etiam paruis mouentur 266.F
mulieres perpetuo ſeruæ ſunt, quandiu ſui ſalui ſunt 266.G
mulieres non ut ſeruæ habendæ & ancillæ Ibidem
mulieres damnatæ quomodo ſupplicium luerent 323.H
mulierum honos apud Romanos 22.K
mulierum mæſtitia à Thraſimena clade. 136.G.H.
mulierum ploratus coercitus 149.E
mulierum pudicitiæ cuſtos Scipio 194.D
mulierum ſeceßio 265.A
mulierum pudor, publico abſtinere, & uiros non appellare 265.C
mulierum Romanarum poſtulatio aduerſus legem Oppiam 264.K.265.E
mulierum etiam Romanarum non tantum uirorum animi per Cyneam Pyrrhi legatum tentati 265.F
mulierũ patroni aduerſus Catonẽ. 265.I.K

mulierum Romanarũ cõmendatio. 266. A
mulierum liberalitas in rebus aduerſis. ibi.
mulierum inter ſe de ornatu ac mũdo æmulatio 266. F
mulierum ululantium clamor cum ſtrepitu æris hoſtes terret 364. K
mulieribus nõ inuidendum quod uiris permittatur 269. E. F
mulieribus ſimillimi uiri ſtuprati 323. B
muliebris fortunæ templum Romæ 22. K
muliebris dolor uehementior 38. B
muliebris fletus ac pauor in re trepida. 65. E
muliebris ambitio. 76. H. ſuperbia. 164. F.
muliebris fraus peſtilentia Romam inficit. 93. I.
muliebre certamen de pudicitia 116. G
muliebris deprecatio affectibus pleniſsima. 165. F.
muliebris timor 183. K
muliebris amoris uis 199. A
muliebris luxus, atque adeò ornatus præciſus, & lege finitus 264. K
muliebre ſacrum primũ erant Bacchanalia. 322. F.
muliebris ueſtis maioris ſumptus, q̃ XV. millium æris in cenſum relata 329. D
muliebrium blanditiarum uis 160. F. I
muliebrem impotentiam Cato deteſtatur. 265. A.
multatitium argentum in ſigna ænea danda conuerſum 196. G
multitudo hominum mari cõparata. 215. G
multitudo propter paucorum delicta puniri non debet 143. C
multitudinis exuberantis exoneratio. 64. C
multitudinis impotentia ac furor. 165. D. 186. F. 247. E. 272. A.
multitudinis à principib. diſsidium. 282. G
multitudinis commotæ retinendæ cõſilium. 283. C.
multitudinis iratæ furor ac amẽtia 31. C. D
multitudinis in aliam regionem traducendæ indignatio 332. B
multitudinem coire ſine legitimo rectore nõ debere 323. B
in multitudine populi & copioſi exercitus ut imperium & ab omnibus ſciri poſſit, & non efferri 374. E
multitudine quempiam obruendi mos. 31. B
in multum uini procedere 296. B
mula pariens 187. H. 182. H
mulus tripes 332. A. 340. I
muli, tabernacula, & omnia alia inſtrumẽta militaria magiſtratibus in prouincias ituris ſubminiſtrabantur de publico. 350. C.
ex mulis clitellaribus dolui 121. B. E
mulſi potillum Iouis uictori uotum 121. I
mulſum proſecutis Scipionis funus Terentius Culleo dat 319. C
munda Hiſpaniæ urbs. 168. K. ui capta. 341. B.
mundus muliebris qui ſit dictus olim. 266. F
mundum ſuum quæ auro maxime conſtaret, matronæ Romanæ in publicum proferunt. 62. E
munditoris cultus ſuſpicio 93. B
muneribus Pyrrhi tentati non ſolũ uiri Romani, ſed etiam mulieres 265. F
munificentia Hieronis regis Syracuſani erga Romanos 142. H. I
murtiæ deæ ædes 8. H. I
mures aurum Iouis arrodentes. 201. D. & coronam auream 230. I
murgantia Samnitium urbs 115. A. 167. I
murgantia terræ ad Pœnos deficiunt. 187. D.
murus lapideus circundatus 9. F. I
murus ſaxo quadrato factus 76. B
murus dirutus cõtinuo inſtauratus. 308. E
muro diruto non ſtatim urbs capitur, ſi præſidium forte eſt, & uiriliter ſe defendit. 153. I.
muros facile deiici patiũtur Lacones. 314. D
muri ciuitatum ſacri 2. G. 11. A
muri omnium cis Iberum in Hiſpania ciuitatum deiiciuntur 268. D
muri Spartæ quando cœperint. 272. B. 327. I.
muralis coronæ certamen ad ſeditionem pene euadens 193. I
muſſare per metum aut ambitionẽ 218. E
mutandæ ciuitatis cautio 345. H. I K
mutatio in contraria, uarie corpora afficit. 129. K.
mutatio omnis odioſa 274. F
mutationis humanæ ſortis exemplũ. 379. I
mutia prata 17. D
mutij prænom. C. facinus audax. 17. A. B
mutila & Faueria oppida Hiſtrorum ui capta à Romanis 346. E
mutina colonia deducta 231. F
mutina à Liguribus capta, colonis ſuis reſtituitur 347. C
mutines, qui & Hipponates, Annibalis dux unus. 181. D. 191. H. 195. H. 316. B.
mutinæ obſidio à Gallis 127. D
mycenica locus iuxta Argos 258. G
mylæ à Perſeo expugnantur 360. B
mylaſſenſes Euromenſium oppida occupat. 383. G.
myndij populi 259. K
myoneſus promontorium 297. C. 300. C
myſi ſagittarij 302. I
myſia Eumeni data 306. D. 315. G

N

Nabis Lacedæmoniorum tyrannus. 223. K. 132. H. 258. E. G. H. I. 263. I. 269. D. E. 270. E. F. K. 271. F. K. 272. F. H. I. 275. I. 278. D. 279. I. 280. F. I. 281. F. 283. B. C. 299. I.
nadagara urbs 236. I
næuius Criſpus uir impiger, & militiæ peritus 168. G
narnia, Romana colonia 113. D. E. 197. C
narnienſis tribus 230. C
narnienſibus colonorum numerus auctus. 251. A.
naſicæ P. Cornelij Scipionis res præclaræ. 293. B. E. F. G. H. 375. D.
naſos inſula Syracuſarum 177. B. 291. D
natator inſignis 66. H
natio quibus indiciis deprehẽdatur 156. G
nationum multitudine referenda terreri nõ debere uerum fortem 273. A
in natiuitatis ſuæ locum redire cõpelluntur qui patriam ſuam deſeruerant. 345. I. K.
naturale deſiderium uix ſatis explentes milites 206. H
natura impedita quæ ſunt, multa conſilio expediuntur 173. F
natura quod fieret, ac fortuito, Scipio prodigium interpretatur 193. D
natura, rerum potentiſsima 305. H
natura inſita, terræ ingenio non uincitur. 306. A. B.
naturæ damna in liberis ut patres tractare debeant. 79. I
nauale bellum atrox. 167. B. C. 168. I. 191. E. 232. E. F. 293. B. C. D.
nauales pugnæ ſolenne annuum 111. K
naualis pugna propter æſtum maris incerta 216. A.
naualis pugnæ ſimulacrum. 194. F. 229. B.
naualis pugnæ deſcriptio. 299. D. E. 300. G. H.
naualis triumphus Fabij Labeonis. 307. C. Cn. Octauij. 387. H.
naualis rei cura apud Ro. 201. B. C. 335. G
naualis duumuir 340. D. 344. D
naualia Theſſalonicæ incendi iubet Perſeus 369. F.
nauis ſexdecim uerſus remorum habens. 261. F.
nauis maritimæ ſenatoriæ modus 134. E
naues claſsis in Aphricã traiiciendæ celerrimæ factæ 220. F
naues roſtratæ, onerariæ & longæ. 201. B. 227. D tectæ & apertæ. 292. H.
naues Romanorum tuto in Africam tranſmittunt. 235. G. periclitantur. Ibidem. H.
naues Carthaginienſium captæ. 132. K. incenſæ. 240. E.
naues Romanæ inſeruæ factæ 293. B
naues fulmine cõflagrantes. 293. C. 345. H
naues maioris & maximæ formæ. 299. D 300. H.
naues uulneratæ 300. F
naues Antiochi L. conciſæ aut incenſæ ab Romanis 315. E
naues Ligurum captæ 337. E
naues regiæ de Macedonibus captæ in campo Martio ſubductæ 387. K
nauium ſpecies in aere 147. D
nauium Romanarum numerus 162. B
nauibus in Siciliam aduehunt Romani, quæ in Africa populabantur 229. F
nauigationis impediendæ ratio 264. F
nauigio tyrannidem fugere molientes, aduerſo uento retenti 332. D
naupactum Aetoliæ urbs. 188. D. 278. G. eius à Romanis deſectio. 291. G. K. obſe-

E

dio 292.A.B.C.I
nauſtathmos portus 301.C
nautas dare coguntur Romani pro cenſu. 162.B.
neapolis & Thica Syracuſarum regiones ſeu partes 94.G.177.E
neapolim Annibal capere tentat. 147.C. 151.D.
neapolitanorum erga Romanos animus ac liberalitas.141.K. & contra 279.B.
neapolitanorum animos Annibal tentat. 147.C.151.B.D.
nebulæ in bello momentum.119.A.B.136. B.186.E.
nebulo ac nugator ab accuſatoribus uocatus Scipio 302.K
nec explorata,nec pro non 182.K
neceſſitas maximum telum. 49.F.100.C. 369.G.
neceſſitas publica Romanorum,ope priuata,ſubleuata 159.D
neceſſitatis ultimæ ſenatuſcõſ.forma. 28.K
negata ac dilata auidius appetuntur 24.B
negligendum nihil in bello.180.H.248.H
neglig ẽtiæ in rebus turbidis malum.245.C
negligentiæ obſidionalis turpis exitus. 298 H.I.
negociatores milites 58.E
nemeorum ludorum ſolennitas. 203.B. 272.F.
neo Thebanus amicitiæ Perſei pœnas dat. 385.C.
neocretes in exercitu Antiochi 302.K
neotericorum hiſtoricorum de ſe opinio. 1.B
nepete recipiunt Romani.71.A.eò coloniæ deductæ 73.H.197.C.224.E
neptuni ara ſudore manans 210.K
nephelis promontorium Ciliciæ 259.G
nequinum oppidum 113.D.E
neronis celeritas ac diligentia 207.H
nerulum oppidum ui captum 93.G
neſattium Hiſtriæ oppidum 346.D
neſiotæ populus Cephaleniæ inſulæ 313.C
neſſus amnis Macedoniæ 269.G
neutique,pro neutiquam 81.F
nexi ob æs alienum inuidiam patriæ faciũt. 19.B.
nexis utile edictum per hoſtium ingruentium occaſionem 19.F
nexus plebey ſolutio 96.A.B
nicæa urbs colloquio Philippi & Quintij conſulis delecta 258.A
nicander archipirata 291.K.296.I
nicander Athamanũ pr. 307.D. Aetolorũ prætor ſuos fallit.308.C.D.& dein.
nicatores Perſei regis cohors 366.I
nicephorium 257.K
nicias Achæorum prætor 210.B
nico Tarentinus aduerſus Romanos Annibalem excitat 172.F.173.A
nico percon Romanorum hoſtis.191.E.eius mors 199.D
nicodamus Aetolorum dux 195.H
nicomedes Bithyniæ rex 310.F
nicomedem filium Pruſias rex Romanis cõmendat 388.D
nicoſtratus prætor Achæorum 258.I
niſuetæ populi 359.C
niues Alpinæ 242.B.129.F.G
nobila Oretanorum opp.capitur 280.C
nobilium ſuperbia aduerſus plebeios.111.C
nobilium criminatio de cunctatione aduerſus Annibalem 142.C.D
nobilium præ plebeis eligi curandorum ratio 23.D.E
nobilitas Romana unde fuerit 44.F
nobilitas Catonem preſſit, & ipſe illã perinde agitauit 328.H
nobilitatis ambitio ius nonnunquam peruertit 64.H
nola urbs capitur. 106.C. eius ſitus. 156.F
nolam fruſtra tentat Annibal.151.I.158.C. 163.E.
nolanorum inter ſe diuiſio an ſe Annibali dedant. 151.C.156.F.157.D.158.E.F. 162.F.
nomentana uia 38.I
nomentani in ciuitatem accepti 92.K
nomentum oppidum captum 9.I
nomina dare coacti, & rerum damno, & laceratione corporum 79.H
nomina ſola quædã annales cõtinẽtes.47.K
nominis ſolius inuidia. 14.H. decreto gentis aboleta 73.G
nominis error pernicioſus 137.K
nominis ſui pro foribus ſcribendi ratio. 164.C.
nominum dandorum in delectibus neceſſitas 42.I.79.H
nominum multorum terrore affici fortem uirum non oportere 285.F
nominatim ad delectum citabantur minores,unde & nomen dare. 20.C
non omnium dierum ſol occidit 325.D
norba & Setia coloniæ Romanæ 89.C
norbana colonia Romana 21.H.197.G
nortia Hetruſcorum dea 82.I
notæ equeſtres cenſoriæ 197.K
nothus erat Perſeus 106.F.333.D
notitia maris, terrarum & uentorum neceſſaria mari pugnaturorum 293.B
notium oppidum 299.K
nouandarum rerum faces maximæ 258.F
nouelli Aquileienſes, hoc eſt coloni noui ſen recentes 344.K
nouendiale ſacrum 8.B.C.134.H.204.F
nouendiales feriæ 8.C
nouitas õnis ſermones uulgi excitat. 274.F
noui hominis inuidia apud patritios & nobiles 111.C.306.I
nouorũ hominũ ambitio compreſſa. 82.E
noua ac recentia in hiſtoriis iucundiora.1.C
noua Carthago ubi ſita 212.F
nouarum rerum ſpes blandior 279.E
nox ad quietem data 332.G
nox interdiu uiſa intendi 85.D
nox prouidentiam adimit 231.E
nocte lux oborta 210.K.224.C
noctu ſenatus datus legatis Perſei. 348.D
nubere in funere 233.I
nubes montana uocatus Fabius 141.H
nubes equitum ac peditum 285.E
nubes telorum 313.A
nuceriam Annibal in deditionem accipit. 151.D.
nucerini Calatiam traducti 195.E
nuces per fluuium ſecundum obſeſſis miſſæ. 152.G.
nudi pugnantes Galli 311.H
numa Pompilius Sabinus Romæ rex electus.5.B.K.44.C.eius religio & opera 5.A.5.E.commẽtarij de rebus ſacris.8.D. in comitio publice combuſti.337.F.G.eiuſdem ſepultura.224.K.
numen & dij 13.C
numinis neglecti uindicta 67.K
numerus Mineruæ inuentum 79.G
numerij decimi Samnitis uirtus 133.B
numicus fluuius 1.I
numidæ & Mauri accolæ Oceani 226.I
numidæ et Hiſpani milites aliquot ad marcellum tranſeunt 158.I
numidæ deſultores equites præſtantiſſimi. 131.E.138.E.154.H.179.F.191.C.229. D 278.A.
numidæ fallaces.181.G.libidinoſi. 226.G. 233.B perfidi 219.B.ſtrenui.184.H.
numidæ cuiuſdam audax facinus .182.H. 183.G.
numidæ perfugæ apud Romanos terrorem ciuibus faciunt 184.D
numidæ præcurſores Annibalis 184.A
numidæ magno Romanis commodo ſunt. 277.K.& 278.A.
numidarum gentis diſciplina militaris.170 D.eorum habitacula.231.B.
numidas captos apud Romanos Maſaniſſa liberat 234.C.D
nummij tribuniplebis 319.A
numiſius Latinorum dux 92.B
numitori Albæ regnum reſtituitur.2.B.E.F
nuptiæ ferales 233.D
nuptiæ inter bella 289.C
nuptiarum contentio inter plebeium & nobilem 45.G.H
nuptiales epulæ 277.B
nuncij boni celeritas uix fidem meretur. 207.I.
nuncios calamitatis ſuæ hoſtibus ſupereſſe permittit Liuius Cos. 207.G
nuncius quædam re magis quàm uerbis intonantur 13.B
nymphius Palæpolitanus 95.G

O

Obæratorum dura conditio apud Romanos 19.B.71.I.76.B.F
obedientem ut inferiorem habeas, ratio. 190.H.I
obedienter aduerſus aliquem quid facere. 331.B.
obliuione deleri quæ non poſſunt, ſilentio tegenda 193.B

obloquentiæ ultio 296.E.F.& dein.
obronæ fontes 310.D
obſes mulier elapſa, repetita & reddita. 17.D.
obſeſſæ urbis malum 290.I.K
obſeſſorum ſumma deſperatio 346.C
obſidendæ urbis opera 57.F
obſidio Syracuſarum triennalis 178.I
obſidio in bello miſerrima 305.E
obſidionis diuturnæ malum, fames 174.A
obſidionis urbium tædium, difficultas, ac ſumptus 271.E.F
obſidionem ſuam redimunt Romani in capitolio obſeſſi 67.C
obſides centum Carthaginenſibus redditi. 251.A.
obſides Tarentini Romam profugientes, de uia retracti 172.F
obſides Romanorum in Carthagine noua inuenti, diligenter à Rom. habiti. 193.G. 194.B.
obſides à ciuitatibus fœderatis dubio belli tempore Romani accipiunt. 367.B
obſides occiſi. 18. A. eius crudelitatis indignatio 172.F
obſidum cura ac reſpectus. 102. G. populares ſuo in officio continet 139.I
obſidum obliuio 336.E
obſidum tranſlatio 251.A
obſidum Carthaginenſium Setiæ aſſeruatorum coniuratio detecta 256.C.D
obſidum uelut elicitendorum ratio 288.F
obſtinati animi facinora 244.D
obtrectatoribus ſuæ famæ Aetolis T. Quintius ſaluti eſt 292.G.& dein.
obtrectare laudes alicuius 386.E
occaſio nunquam amittenda 180.I
occaſio eadem nec diu nec ſæpe occurrit. 255.D.
occaſionem optimam Annibal poſt Cannenſem pugnam amiſit 183.F
occidione occidi 55.I
occiſorum per tyrannidem filij in par diſcrimen adducuntur 352.B
occultorum ſacrorum pernicies 321.I
occupantis quàm occupati melior conditio. 168.B.
occupare, occidere 282.I
ocij mala 25.H.188.F.214.C
ocio ciuitas ſeneſcat 5.K
octacilij propræt. Siculi anguſtiæ 153.A
octauius Mamilius Tuſculanus Vlyſsis & Circes propago 12.B.18.B.E.G
octauius Metius 12.I.E
octobribus calendis magiſtratus initus. 58.G.
octolophum 247.H
oculi Romanorum in bello ardere uidebantur 86.K
oculorum ualetudinis excuſatio in ſuſcipiendo conſulatu 187.E
odium mutuum duorũ magiſtratuum collegarum precibus populi Ro. depoſitum. 341.A.
odemantidica terra 379.A
odoris inſoliti malum 299.D
odryſæ oppidum Thraciæ 331.C
oeandenſes conſulis Romani amicitiam pecunia redimunt 311.A
oeneum oppidum 366.G.H
oenias inſula 188.A
oeta mons 289.D
oetæi montes 348.E
offilius Calauius Ouij F. de Romana indole quid ſenſerit 100.F
ogulnij præn. Auli, trib. mil. cædes 262.E
olba urbs 231.H
olcades infeſtat Annibal 123.H
olcinium oppidum 383.I
oleæ rami, uelamenta ſupplicum. 224.I. & pacis ſigna 238.G
oleæ de menſa à muribus prægustatæ. 344.B.
olympiorum ſolenne ludicrum. 204. B. 209.I.
olympias Alexandri Epirenſis ſoror. 95.E
olympias, olim connocondylum 325.C
olympij Iouis excellentia 348.A.384.E
olympio Gentij legatus ad Perſea 372.C
olympum montem Galli cum uxoribus & liberis conſcendunt aduerſus Romanos. 311.D.E.F.
onerare ſpe 277.K
oneſimus Pythonis Macedonis filius. 370.I
onomaſtus & Caſander Philippi fautores Maronitas produnt 323.D
onus plebis Romanæ 190.G
opera publica, publica pecunia facta. 341. H.I.
operæpretiũ eſſe, hoc eſt non inutile. 329.H
operæ eſſe, hoc eſt uacare 39.A
operam fere emolumentum ſequitur 57.C
operibus, non ui, expugnati Veij 61.H
operarij fiebant quidam ad opera publica, qui cenſura notabantur 167.A
operari ſuperſtitionibus 120.I
opes magiſtratus obeuntium ipſam dignitatem auctorem faciunt 45.F
opifices ad bellum coacti 94.C
opifices Carthaginis nouæ captæ, populo Romano attributi 193.F
opima ſpolia A. Cornelij Coſſi 47.G.H
opima ſpolia quæ dicantur 47.G.H.I
opimis ſpolijs ſedes à Romulo ſacrata. 3.G.H.
opinio & ſpes quanquam uana ſæpe multum facit 267.D
opiter Virginius Cos. 18.A.26.A
opis ædes in Capitolio 324.B
oppia uirgo Veſtalis inceſti damnata. 23.B
oppiæ legis cõtentiones. 264.I.K.& dein. 266.C.
oppidum in Italia condere uetantur Galli. 331.D.E.
oppida metu hoſtium ab habitatoribus deſerta 118.D
oppida ſuorum Philippus incendit 255.A
oppida duo contigua aduerſaria muro diuiſa 266.H.I
oppida multa paucis diebus capta à Romanis 75.G.H.106.F.111.B.341.F
oppius Salinator prænomine L. 280.F
oppugnandarum urbium apparatus. 57.F 308 B.
oppugnatione in media Oringis oppidi erumpentes ciues ſemiermes male excipiuntur 208.H.I
opulentiæ malum 265.F
opuntis urbis ſeditio 257.G
opuntij diripiuntur 209.G.H
opuntiorum emporium Cynum 209.F
ora pro fune nautico. 217.F. trahunt ſcalas oráſque.
orationis in tempore habitæ momentum. 283.C.D.
oratio Athenis plurimum pollet 249.B
oraculum delphicum de exundatione lacus Albani 60.E
oraculum Apollinis 309.G.H
orbitanium oppidum 164.A
orbis terrarum in ditione Rom. 306.A
orbes ænei 94.D
orbitatem parentes metuunt 342.F
orchomenon Philippus Achæis reddit. 251.D.
ordo quot & quibus militibus conſtaret. 91.B.
ordinum ac dignitatum diſcrimen Seruius Tullus rex inſtituit 10.G
ordinum in ſpectaculis ſecernendorum author Scipio, pœnitentia eius rei ductus. 274.F.
oretani ab Annibale oppreſſi 125.A
oretani Hiſpaniæ populi 280.G
oreoni urbs 209.G.D.249.H.K.370.G
oreum & Eretria Eumeni regi Attali filio data 262.B
oreſtis urbs 203.G.248.F
oreſtis, Macedonum gens 262.D
orgeſſum caſtellum capitur 245.I
oricinorum & Apolloniatum motus. 288.B.
oricum de Macedonibus recipiunt Romani 168.F.
orientis imperium fortuna Romanis deſpõdet 190.K
orgiagon regulus Gallorũm. 311. D. Eius uxoris captiuæ memorabile facinus. 312.D
originis memoriæ honos delatus 315.F
origines rerum minus iucundæ 1.G
origines urbium ut fiant illuſtriores 1.G
origines Catonis 266.A
oringix Hiſpaniæ urbs agro fertili & aurifero 208.G.I
orundes fluuius 374.A
ornamentorũ muliebrium cenſura 329.D
oroanda oppidum 315.A
oroandenſes populi 311.D
oroandes Cretenſis Perſea regem fallit. 379.E.

oroandi populi 316.I
oropum Attice urbs 259.D
orthobula maritum ſuum ueneno tollit. 349.D.
oſca lingua 116.B
oſcæ fabulæ 79.F
oſcenſe argentum 267.B.C
oſcen coruus 121.D
oſculo limen curiæ Romanæ cõtingens Pruſias 388.E
oſphagus fluuius 248.D
oſſa Philopœmenis à Meſſeniis repetita, & ſepulta honorifice 329.E
oſſa mons 360.C
oſtia condita in ore Tyberis 8.I
otriculani ſponſione in amicitiam Romanorum ueniunt 109.I
oua ad notas curriculis numerãdas. 349.G
ouatio appij Claudij Centonis 349.K
in Ouili conueniunt centuria ſeniorum, & centuria iuniorum 187.E
ouius Paccius ſacerdos Samnitium 120.F
oximi muri facti 349.H

P

pacula minia campana ſacerdos Bacchanaliorum 322.F
pacuuij Calauij Capuani facinus. 147.D. 149.H.
padus Rhodano uiolentior 130.G
pæonia Dardanorũ finibus cõtinẽs. 384.H
pæſtani, coloni Romani 197.G
palæpolitanis bellum intentatur 94.H
palæpharſalus oppidum Theſſaliæ. 367.H
palæpolis urbs 94.G
palæpolitanos recipiunt Romani 95.I
palæphatus oppidum uaſtatum 253.A
palantium urbs 2.C
palatinus ſeu palantinus mons, primus à Romulo munitus 2.C.G
palinurum promontorium 296.I
pallenenſis agri fertilitas 369.G.384.I
pallenſes populus Cephaleniæ 313.C
pallium & crepidæ imperatori Rom. non conueniebant 215.I
palma uiridis ardens 161.K
palma in area enata 251.H
palmæ quando uictoribus dari cœptæ Romæ 122.H
palmata tunica 233.I
pallori ac Pauori fana uota 7.D
paludati duces bellorum 286.H.295.E
palumbinum Samnitium Romani capiunt. 125.G.
paluſtris itineris difficultas 135.G
pamphilidas præfectus Rhodiæ claſſis. 299.C.
pamphiliæ controuerſia inter Eumenẽ & Antiochi legatos 315.C
pamphilius ſinus 299.D
pamphili legati ad Romanos, eiúſque munus 370.D
pan Lyceus 2.D
panætolium, concilium Aetolorum. 246 B
pandoſia Brutiorum urbs 230.D
panicus terror Romæ 98.E
panis in famæ ab obſeſſis iactandi aſtus. 67.B.
panopea urbs capta 254.B
panopolis urbs 257.F
panormum Samiæ terræ 296.F.K
panormitana polixenidæ uictoria aduerſus Romanos 296.F.K
pantaleontis Aetoliæ principis fides 352.I
pantaucus Gentium Perſeo conciliat. 372.B
papauerũ ſumma capita decuſſa quid indicarent 13.B
papinus mons 380.H
parachelois urbs 325.C
parantur facilius quædam, quàm retineantur 301.A
parentum ſæuitia filiis toleranda 204.A
parma colonia deducta 331.F
parmenio & Morcus legati Gentij regis. 371.C.
paroria Thraciæ 325.C
paros inſula 261.F
parricidæ patris exitus 342.C
par ubi eſſe cœperit mulier, ſuperior euadit. 265.D.
pars maior meliorem ferè uincit 123.F
parſimoniæ aut paupertatis pudor turpis eſt 265.G
parthenius mons 269 G
parthini nouas res moliũtur. 223.G. 367.B
paruæ res ſæpe magnarum rerum momenta trahunt 197.B
paſcua miranda 160.B
paſtoris indicium commodum 252.G
paſtorum habitu fallentes milites. 99.D. 112.C
paſtorum coniuratio 323.I.328.K
paſſaro urbs Romanis deditur 383.I.K
patara Lyciæ gentis caput 297.I
patauini ſemper in armis. 223. I. eorum in Venetia ſeditio 349.G
pateræ aureæ ante pedes Iunonis 69.H
pater de liberis ſupplicium ſumens 15.E.F
pater erga filium ſeuerior æquo, in iudicium uocatus 79.I
pater filium occidens 23.C.336.G
pater filium nobilem ac fortem, quòd iniuſſu ſuo aduerſus hoſtem uel feliciter pugnaſſet, occidi iubet 90.I.K
pater de filij morte ſuſpectus. 155.A.B. 278.I.
pater Fabius filio Fabio legatus in caſtra uenit, & à filio deſcendere de equo iubetur 169.C
pater filio mortem minatur in patriæ periculo 255.E
pater ægrotus filio ex captiuitate recepto conualeſcens. 302.B
pater honoribus filij infenſus 331.B
pater filio iniquus 332.H
pater dolore filiorum amiſſorum ſe ſuſpendens 355.A
patris memoria filio prodeſt 25.F
patris ac filij eadem poſſeſſio 52.G
patris ſenis ad filium iuuenem preces in re maxime trepida 149.H
patris ac filij diſcordia in re nouanda. 142.G.
patris aduerſus filium ſuſpiciones 336.F
patris triumpho filij ſubtrahuntur 387.E
patri propter filium ignoſcitum 330.B
patrem inter ac filium diſceptatio, facilis. 12.D.
patrem Fabium, milites patronos, ſalutant Minutius & eius exercitus 141.G
patrem uocare quem aſſueuerat, Philippus Aratum occidit 255.B
patre in hoſtium poteſtate exiſtente filius trib. pleb. aut ædilis iure eſſe non poterat. 201.A.
patres undedicti, & qui patricij. 3.B.56.C quando conſcripti dici cœperint 14.H
patres plebi de ſuo cedentes, aliud à plebe extorquent 79.B
patrum indulgentia in plebem, optima ciuitatis cuſtos 16.E
patrum timor à plebe 19.C
patrum ac plebis diſſenſio. 23.D.E.27.H. 30.D.31.C.H.32.C.41.K.
patrum facinus in tribunos 26.B.C
patrum infrequentia Romæ 39.A
patrum erga plebeios modeſtia 42.D
patrum dominatio in plebem 76.F
patrum à plebe ſecretio in ſpectaculis. 274.F
à patribus ad plebem primus deficit M. Manlius Capitolinus 73.E
paternum æs alienum filius luiturus, in nexum ſe dat 96.A
paterpatratus in fœdere faciendo 6.E
patræ, Achaiæ oppidum 290.F
patria acerbitas filium à pietate non auertens 80.A
patria quæ intelligatur, muri ciuitatis, & ipſum ſolum, ac ciues ipſi 100.A
patriæ amor 67.C.150.A.233.A
patriæ charitas in quo ſit 68.F.88.F
patriæ charitas apud Romanos 159.E
patriæ ſæuitia ciuibus ferenda 204.A
patriæ ingratæ Carthago & Roma. 318.C 319.B.
patriæ ruina quidam opprimi magis uolentes, quàm ſoli periclitari 383.I.K
patricij qui dicantur 337.I
patriciæ dignitatis patrocinium 57.A.B
patricij conſulatum ſibi uindicant 114.H
patriciarum matronarũ aduerſus plebeias faſtus 116.H
patriciorum iuuenum aſtutia in eludendis tribunitiis conatibus 31.B.C
patriciorum ſuperbia. 44. G. excellentia. 77.E.
paucorum militum uirtus aduerſus Annibalis copias 152.H
paulæ Buſæ Canuſinæ matronæ erga Romanos de Cannenſi clade ſuperſtites humanitas 145.E
paulus Aemylius, eiúſq; præclara facinora

371.B.374.G.375.E.H.379.A.379.I. 384.C.385.G.K.387.D.E. Vide L. Aemylius Paulus. & L. Paulus Aemyl.
pauperes ſatis ſtipendij pendere, ſi liberos educent 16.E
paupertas maximorum quorundã uirorum ut P. Valerij Cos. 18.A. & *Menenij Agrippæ* 21.G
paupertatis aut parſimoniæ turpis eſt pudor 265.G
paupertatis ſimulatio mulctata 309.K
paupertati ac parſimoniæ honos maximus Romæ *habitus* 1.E
pauſanias prætor epirotarum. 252.F. *Phereorum princeps* 287.I
pauſiſtratus Rhodiorum *prætor.* 259.C. 293.E.296.D.F.
pauſiſtrati cædes 296.K
pax ubi firmiſſima ſperetur 94.F
pax à uictis magis quàm à uictoribus ſperanda 150.I
pax certa melior quàm ſperata uictoria. 237.D.
pax nonnunquam bello præferenda, & ſperatæ uictoriæ 237.D.E
pax quãdo cum Carthaginienſibus *facta, & quando bellum cœptum, & quando finitum* 240.E.F
pax ſæpe per mulieres Rom. *parta.* 266.A
pax precio redempta de Romanis 310.D
pacis cura non minor Numæ, *quàm belli erat* 5.I
pacis petendæ ritus 22.H
pacis mentione ac ſpe negligentia oboritur. 231.C.
pacis Philippo *à* Romanis *datæ cõditiones.* 223.K.261.E.F.
pacis Aetolis *datæ conceptio* 309.C.D
pacem etiam qui uincere poſſunt, nolunt. 88.I.
Pacem Annibal *à* Scipione *petit.* 237.A. 238.G.238.K.
pacẽ precio barbaris Romani *dãt.* 210.A.B
pacem precio uendit antes taxati 316.E
peccandi exemplum eſſe non debent qui alis præſunt 32.G
peccari quidam magis nolint, quàm peccata ulciſcantur. 226.D
peccati conſcientia 342.C
pecora hoſtium rapacitati obiecta, ut in inſidiarum opportunitatem elicerentur. 216.E.
in pecorum trucidatione animi ſui feritatẽ explent Ligures 347.F
pecoribus uelut ſimiles contẽpti Aſiani *milites* Romanis 302.E
pecua, pro pecora 190.D
pecuarij damnati 116.H.122.K.263.H. 277.K.
pecudes mutato ſolo ac cælo etiam mutantur 310.I
peculatus reus L. Scipio 319.C.D
pecunia pro crimine populo promiſſa. 31.A.B.
pecunia Scipioni *unde confecta in* Africam *traiecturo* 220.G
pecunia templorum ſacroſancta 225.F
pecunia in pecoribus mapalibuſque. 228.F
ex pecunia incerta nouere nõ licere. 242.F
pecunia mulctatitia fœneratorum in quadrigas auratas conuerſa 284.B
pecunia in mare deiecta, per urinatores extracta 369.F
pecuniarum pro habitu munia pacis ac belli facta 10.G
pecuniæ damnati uinciebantur à creditoribus 71.I
de pecunijs ius dici Manliana *ſeditio prohibebat* 73.A.B
pecuniæ creditæ, bona creditoris, nõ corpus obnoxium eſſe debere 96.B
pecuniæ iudicati 151.B
pecuniæ regiæ ſeruãdæ cura in captis Syracuſis 178.H.I
pecuniæ damnũ acerrime ſtimulat. 240.G
pecuniæ publicæ & conflandæ & comparcendæ ratio 266.D
pecuniæ momentum in bello 367.A
pecuniæ tenacitatis malum 367.E
pedanij centurionis uirtus 174.D
pedani in ciuitatem accepti. 92.K. *eorum auxilia* 92.G
pedites equina uelocitate 178.H
peditum equitibus in bello miſcendorum inſtitutum 179.G.H
peditum ſingulorum in equos equitum tollendorum actus 344.I
pedum oppidum 22.G.81.F.92.E.H
pedibus merere coguntur à cenſoribus notati 163.F
pelagones, Maced. populus. 156.K.157.B
pella Macedoniæ urbs. 188.D.378.A.D.F 384.H.
pellibus tegebantur hybernacula. 56.I. 302.E.
pelignæ cohortis animus fortiſſ. 174.D
peligni à Romanis *domiti* 109.F.111.B
pelium urbs Macedoniæ 248.F
pellinæum oppidum 288.A.I
pelops Lacedæmoniorum *legitimus rex.* 270.K.
peloponneſus peninſula eſt. 255.B.289.D
pelorum recipiunt Romani 280.A
pelta, & cetra 209.B
peltaſtæ cetrati 247.G
peluis aurea Iunoni *reginæ in* Auentino *dicata* 317.C
peluſium, Aegypti *clauſtra* 372.H
phalangis robur. 380.D. *ut ſoluatur. ibid.*
penates coguntur relinquere Ligures, *& in plana deſcendere* 339.E
penatium deorum ædes de cælo tacta. 381.F
peneſtæ bellicoſi 369.I
peneſtia regio 366.F.H.K
peneus fluuius 253.F.357.A.368.H
pennınus 129.H.I
penſionem ſibi debitam Romani *ante diem accipere nolunt* 286.I
pentri Samnites 108.I
peparethum oppidum 209.B.246.B
peræa, Rhodiorum *continens regio.* 257.F. 259.B.299.A.B.
perduellionis reus Cn. Fulnius 182.G
perduellionem iudicare 366.B
perduelles hoſtes 127.E.250.G.353.G
perduellibus ſuperatis, Romani *dijs gratias agunt* 381.G
peregrini etiam Romæ *regnabant* 9.B
perfidia barbarica. 179.D. *punica.* 136.F.
perfugæ ut habendi 169.G
perfugarum Romanorum *ſupplicium.* 164 A.240.E.
perga urbs 315.A
pergamum, Eumenis *regia.* 278.G.298.C. 298.I. *eius oppugnatio* 298.C
periculum inferenti plus animi eſt, quàm propulſanti 219.I
periculo totam ſimul gentem obiici non debere 339.B
peritus Græciæ 279.E
perlitatio tribus bubus hauddum perfecta 346.I.K.
permittere equos 339.E
perplexum reſponſum ab Romanis *datum* Achæis & Lacedæmonijs 314.B
perræbia & perebi. 262.B.289.C.330.I 360.A.363.A.
perranthe, quæ & Ambracia 308.A
perniciales morbi 201.D
pernicißimum corpus miles habere debet. 374.G.
perolla Calauius, Pacuuij F. Annibalis *oſor.* 149.H.
perpetuatio iudicum mala 264.C
perpetuitatis Romanæ *urbis indiciũ.* 13.G
perſæ ab Lacedæmonijs *aquam & terram petentes* 279.E
perſæ Lacedæmonios *cædentes* 289.E.F
perſeuerãdum in bellis ad uictoriam uſque. 57.K.
perſeuerãtiam diſcere debere milites. 57.H
perſeus Macedoniæ *rex; eiuſque res claræ & infames.* 188.B.246.B.308.C.324 G.332.E.F.G.333.G.342.G.347.H.I. 348.A.H.K. & *dein. ex ordine uſq; ad* 379.K.
perſeus urbs 331.C
pertinax audaciæ conſilium 368.E.F
peruſia Hetruriæ. 108.G. Romanis *deditur* 109.F
peruſini inquieti. 118.H. *pacem à* Romanis *petunt.* 120.C
peruſinorum clades 118.G.H.152.H
peſtanorum beneuolentia erga Romanos. 142.H.
peſinunte Romam *inuehenda* Idæa *mater* Romanis *præcipitur* 223.F
peſtilentia Romæ. 8.C.29.D.E.34.H.47. K.48.B.H.54.F.59.H.63.G.73.G.79. D.G.85.A.93.G.94.G.106.C.G.118.I 177.H.201.D.223.D.299.D.316.H 335.G.339.B.340.C.348.B.C.

p eſtilentia in Romanos Pœnóſq; graſſans. 177.H.220.K.
peſtilentia in Volſcis 21.G
peſtilentia in exercitu Gallorum 67.B
peſtilentia per mulieres inducta 93.H
peſtilentia in boues ingruens 348.B
peſtilentiæ ſedandæ ſacrum. 59.H.79.G. 348.D.
peſtilentiæ ergò Aeſculapius ab Epidauro accerſendus 122.K
peſtis mira uis 348.C
peſtis pro morte quauis 176.A
petellia ſeu petilia urbs in Brutiis ab Himilcone Pœno expugnatur.154.K.à Romanis recipitur 230.D
petellinos ſocios ſuos Romani in anguſtiis maximis deſerunt 265.H
petelinus lucus 73.F
petilia lex 321.E
petilius trib.pleb. 46.C
petilij præn. Q.Scipionẽ Africanum reum agunt 318.C
petra oppidum Medicæ Philippo deditur. 336.E.
petra urbs Pieriæ 325.C
petetarus amnis 367.D
phacium Theſſaliæ oppidũ. 253.A.288.H
phalanna oppidum 360.B
phalangitæ milites in exercitu Antiochi. 302.G.
phalanx Macedonica. 304. A. 248. E. 253.K.
phalara ſeu phalera in Maliaco ſinu. 203. A.284.F.
phaleræ equorum Romanorum precioſæ. 145.I.iis donati equites fortes. 326.G.
phaleria Theſſaliæ incenſa ac direpta.253. D.
phaliſcæ iuuentutis proditor ab Romanis in urbem redactus 358.H
phaloria oppidum 288.H.325.A
phanæ portus Chiorum 293.B.373.C
phaneas Aetolorum princeps Lamiæ prætor 257.E.284.F.291.G.292.H
phanota Epiri oppidum Romanis deditur. 367.B.383.I.
pharſalus Romanis deditur 289.B
phaſelis oppidum 299.C
phecadum urbs 248.H.253.B
pheneum oppidum 209.I
pheræ Theſſaliæ oppidum. 253.A. 287.I. K.289.B.
pheræi agri uaſtatio 360.G
phila oppidum 369.B
phileas Tarentinus, inquieti animi homo. 172.E.
philetærus frater Eumenis 360.D
philippopolis urbs 325.A.331.C
philippus Macedonum rex, eiúſque res geſtæ. 242.A.155.K.157.ABC.168.H. 188.A.188.B.K.198.K.202.I.K.203. F.209.A. B.C. 209. G. H. K. 222.A. 223.G.H.I.240.A.242.B.243.I.244. C.245.B.D.E.F.245.H.I.246.F.247. A. B. C. D. E.247.I.& dein.248.I. 249. C. D.251.C.D. 252. F. G. I.K. 254.H.I.K.256.A. 257.D.E.G. 258. A.B.C.259.F.G.261.E.F.& dein.269 A. 278.E. 286.H. 288. H. I. 289. G. 291.D.292.E.F.G.H.K.295.I.K.296 B.299.I.301.A.307.D.E. 314.C. 315. H.224.H.I. 225.G. 327.B.D. 330.A. 332.B.C.333.B.336.F. 342.F.H. 379. K.383.C.Eius mors.342.C.
philippus Megalopitanus Zacynthi præfectus 288.I.K.292.C
philippus magiſter elephantorum Antiochi 302.K
philippei aurei nummi CXL.millia triumpho Aſiatico prælati 307.A
Philippeorũ nummorum ingẽs uis.274.D
philocles præfectus Philippi regis. 245.G. 253.H præfectus Chalcidis.253.H. 256 A.258.E.335.E.342.E.
philodamus Arginus Euriali præfectus. 177.E.
philomenes Tarentinus Annibalis fautor, 172.F.I.eius mors.199.D.
philopœmen Achæorum prætor. 245.E. 280.G.H.I.283.D.298.G. 246.C.D. 327.F.330.C.F.I.
philopœmenis in Laconia expeditiones. 281.A.
philopœmenis fuga 280.I
philonem & Eubulidam Chalcidenſes ſibi dedi ab Antiocho poſtulant Romani. 303.I.
phlius, untis, oppidum 322.E
phocæa urbs. 396.D.K.299.B.301.B.
phocæenſes à militibus contra uoluntatem imperatoris diripiuntur 301.D
phocæenſibus ager ſuus redditur,& ſuæ leges permittuntur 315.F
phocis Cheronea 288.D
phocidis terræ uexatio 254.B
phocidis ac Bœotiæ metus à Romanis poſt fugatum Antiochum 290.D
phœnice Epiri urbs 223.K
phœnicus, untis, portus Erythrææ terræ. 293.E.
phthiotæ Achæi 297.K
phrygia duplex. 315. G. utraque Romanis ſubiecta.305.K.utraque Eumeni regi ab Romanis data 306.D
phrygius amnis 302.C.D
philace oppidum Romanis deditur. 383.K
phiſias Aetolorum dux bis uictus 202.I
piaculare ſacrificium 7.B
piaculare ſacrum 225.H.I
piaculum rerum præteritarum 330.B
piceni agri abundantia 137.A
picentibus fœdus datur à Romanis 113.F
piera Theſſaliæ Romanis deditur. 253.D. 289.A.
pieria ſylua 376.F
pietatis ædes dedicata 338.D
pignus imperij Romani fatale 188.H
pila Horatia 7.A
pila militibus ardentia 135.C
pilæ pontis Tyberini 341.I
pileati prouinciales currum triumphantis liberatoris ſequuntur 260.D
pileati capite raſo liberti 388.E
pilum Romanum 104.A
pinarij ac Potitij 2.I
pinarij prænomine L. uirtus ac prudentia. 167.I.K.& dein.
pineus Illyricorum rex 142.A
piræum Athenarum 245.H.384.D
piratarum ingens multitudo 300.C.D
piſæ obſeſſæ 276.F
piſanorũ & Lunenſium de agro apud Romanos contentio 380.K
piſaurum colonia deducta 329.F
piſces aratro eruti 350.D
piſidæ pop. 278.F.302.K
piſidæ Sagalaſſeni 310.D
piſidia omnis Romanis ſubiecta 305.K
piſiſtrati homicidæ mira pertinacia.261.B eius ſupplicium. ibi.C
piſiſtratidarum execrationes 249.D
piſuetæ pop. 259.C
pityuſa inſula 217.F
placentiæ expugnatio difficilis.205.C.diripitur 242.G
placentini,coloni Romani. 127.C. 197.G. 304.B.
placẽtinorum & Cremonenſium erga Romanos gratitudo 260.C
plagæ Gallis quæ magis ac minus placẽt 311.K.
plautia,æ 368.K
plator Gentij regis frater 373.G
platoris præfecti Orei urbis pro Philippo rege,proditio 209.C.D
plauſtra pecuniis onuſta 315.H
plebeia libertas aduerſus ſuperbiam nobilium 111.C
plebeius an uir fortis eſſe poſſit.51.B.77.D 112.H.
plebeius conſul primus 79.A.80.C
plebeius dictator primus ibidem
plebeius magiſter equitum primus 82.H
plebeius trib.mil.con.pot.primus 59.F
plebeios ambos conſules eſſe poſſe,impetratum 89.B.142.D.155.F
plebeij magiſtratus ſacroſancti. 21. D patritiis non gerendi 48.K
plebeij nobiles, & plebeij uere plebeij. 142.D.
plebeiorum magiſtratuum creandorũ lex. 26.F.eorũ magiſtratuũ neceſſitas 39.A
plebeiorum cauſa fortiter acta 44.D
plebeiorũ aduerſus patritios de honoribus ſacerdotiorum contentio 112.F.G.H
plebeiorum fortium commendatio 112.H
plebeiorum dignationis aſſertio 112.K
plebicolæ multi malos exitus ſortiti 72.F
plebiſcitis an tenerentur patres 39.F.92.F
plebis continendæ ratio 16.E
plebis iratæ commotio.21.I.K. ad iram mouẽdæ aſtus.22.A recõciliãdæ ratio.24.H

Plebs maiorum atque optimatium exemplo trahitur.56.D. deterioribus ferè inclinatur. 355.D.inſtabilis eſt. 151.C
plebs omnia quàm bellum malens. 22.H
plebs Romana agrarias largitiones pecuniariáſq; Caßij conſulis aſpernatur regni metu. 23.B
plebs largitionem ſenatus auerſatur. 72.F
plebs Romana regni impatiens. 23.C
plebs Ro. ad ſuſtinendam ærarij inopiam promptitudo. 163.B
plebs Romana Veios excita. 62.B.C
plebis Romanæ per agros effuſio imminentibus urbi Gallis. 65.F
plebis fauor leuis, & perniciosus. 72.F.G
plebis impotentia.63.D indignatio de erepto ſibi conſulatu. 83.A.142.D
plebis cum patribus diſſenſio ac ſeceßio.16.E.19.A.B.12.G.H.26.D.H.52.E.54.D 55.C.112.F.G.160.A
plebis aduerſus Patres uictoria. 30.I
plebis audacia refutata ac compreſſa. 25.I
plebis onus atque nexus. 18.I.20.E.34.F 41.I.76.F.77.G.83.B.190.G
plebs nexu liberata. 83.H
plebis oſor Ap.Claudius. 20.F
plebis ſeceßio. 21.C.D.38.G.88.F
plebs Patribus conciliata. 56.B.C.76.B
pleiæ oppidum. 281.A
pleminij legati Ro.impotẽtia in Locros.222 K.223.C.Eius catenæ ac uincula.226.C mors. 226.F
pleſtonia Marſorum urbs. 111.K
pleuratus Illyriorum rex. 187.K.308.E Romanis conciliatur. 223.K.246.A
pliſtia à Samnitibus capitur. 104.H
pliſtendum oppidum. 311.A
plumæ accenſæ grauis fumus. 308.H
plures pluribus egent. 271.F
plurium imperium bello inutile. 50.A
pluti & uineæ in bellis. 268.D
pluuiæ frigidißimæ malum. 133.G
pluuiæ uis ingens. 133.I
pluuia carnea.30.C. ſanguine miſta. 135.C terrea.279.F.lapidea.187.H.239.C
pluuia ingens grandine miſta Romanos ac Pœnos de Roma iam concertaturos dirimit. 184.E
pluuina urbs. 248.C
pocillum mulſi Ioui Victori uotum. 121.I
pœnarum acerbitate ſuos continet tyrannus Nabis. 269.I.
pœnitentia in delictis ſatis pœnarum uidetur. 215.G
pœnus hoſtis maxime formidabilis. 125.H
pœni militis barbaries. 149.C
pœni à Romanis ſuperantur. 154.I
pœni uix fidem deditis Locrenſibus ſeruant 159.I
pœni bellis inſtaurandis & reparandis nati. 169.A
pœni Philippum ſua claſſe iuuant. 198.K
pœnorum duces acerrimi. 125.H
pœnorum ac Romanorum primus congreſſus. 128.A
pœnorum clades. 157.G.159.E.F.163.A. 174.I.181.A.B.G.198.I.199.D.200.B 207.G.208.E.I.211.G.212.A.B.C.217 E.220.H.222.G.230.A.231.F.234.g.h
pœnarũ clades Cannenſi cladi par. 207.G
pœnorum naues onerariæ LXXX. captæ. 220.H
pœnorum ſuperbia & auaritia. 222.G
pœnos eleuat Marcellus. 158.G
poetarum ordiendi mos. 1.E
politorium à Romanis captum ac dirutum. 8.H.I
pollentia colonia deducta. 329.F
pollentiæ ſignum deiectum. 321.I
pollia tribus. 99.F.217.G
polluſtia urbs Romanis adimitur. 22.G
polyaratus Perſei fautor. 373.G
polycletus Epicidis præfectus Syracuſis. 190.H
polycratia Arati Achæorum principis uxor à Philippo in Macedoniã aſportata. 315.I
polynes Syracuſani nobilis prudẽtia & modeſtia. 277.B
polyphantes Philippi regis dux. 209.B
polyxenidas exul Rhodius præfectus claſſis Antiochi. 287.G.293.B.C.D.E.296 E.F.300.E.I.303.G
pometia colonia Romana ad Auruncos deficit.18.A. Eius deditio. ibid.B
pometiæ manubiæ quantæ fuerint. 13.D
pomœrium quod dicatur. 11.A
pompeius uude tantus. 103.D
pomponius proprætor. 163.D
pomptina tribus & Publicia. 82.B
pomptini agri controuerſia.70.A.Eius diuiſio. 73.H
pondus iniquum à Gallis allatum in appenſione auri quo ſe redimerent Rom. 67.D
pons Sublicius.8.H.reſciſſus. 16.H
pontes multi Romæ facti. 349.G
pontium interciſio ad remorationem Annibalis. 184.A
pontia colonia Ro. 106.C.197.G
pontificia ſcita. 5.G
pontificis inſtitutio. 5.G
pontifex max. propter ſacra in Italia remanet. 217.I
pontificis maximi creandi comitia. 171.G
pontifex ſacrificulus rex factus. 14.H
pontifices de plebe primi. 113.C
pontifices etiam Romani in pugnam deſcendebant. 107.G.153.B
pontifices maximi primum ædiles curules ferè erant. 171.H
pontificum fraus aduerſus uulgum. 69.A. 111.B
pontificum authoritas apud Romanos. 226.A
pontij Cominij fortißimum atque audaciſſimum facinus. 66.G
popilij obſtinatio aduerſus Ligures. 353.G Eius aſperum ac præceps ingeniũ. 380.F
populonij oppidum. 126.F
populus Rom. iureiurando adactus, neminem Romæ paſſurum regnare. 14.G.H.I
populus aduerſus magiſtratus appellabatur 16.B.26.D.E.97.D
populus Romanus de finibus ſociorum index. 43.B
populus Romanus an magiſtratuum ſuorum ſponſionibus & fœderibus obſtringi poſſit. 101.B G
populus fraudis in ſe admiſſæ uindex ſeuerus. 171.D
populus omnis Romanus ærarius factus. 230.C
populus ut origines ſuas auguſtiores faciat. 1.C
populi diuiſio in curias. 4.C
populi quàm conſulis poteſtas maior. 15.K
populi Ro. quiritium, uerba hæc omiſſa ſacrificium uitiant. 347.B
populi ſeuocatio inhibita. 82.G
populi iuſſum poſtremum ratum eſſe debere. 82.I
populi Romani authoritas ac reuerentia. 44.B 98.A.120.D. poteſtas. 196.C
populi fauor congiariis paratur. 294.D
populi infirmi & imbecilles præſentibus ſemper adulatur & potioribus. 287.C
populi ac reges inclyti perleui momento ſæpe uicti 243.F
populi iudicium maximi uiri æquo animo paßi. 171.D
populo creandi regis poteſtas ut permiſſa ſit 5.A
cũ Populo ut agi auſpicato poſſet, locus inaugurandus erat. 32.E
populum gratia atque opes corrumpunt. 64.H
populum nouum ut in imperium ſuum acciperent Romani. 216.K
popularis conſul P.Valerius. 16.B
populares ab ſuo rege uaſtati. 253.A
popularitas duces maximè ſuis militibus cõciliat. 98.C
popularitate maxime amabiles reges. 160.G.
populationum uaſtamentum. 22.G
porcia lex, tergis ciuium Romanorum fauens. 113.C
porcia baſilica. 329.E
porcinæ commoditas. 285.E
porcus biceps.210.K.cum humano capite. 243.C.252.C.cum humano ore. 195.G
poris Aenianum princeps, duarum ſororum unius poſt alteram maritus. 332.C
porſena rex, eiúſque erga Romanos bellum & mox beneuolentia.16.C.D.I.K.17. C.E.H
porſena à Romanis falſus. 101.G
portæ caſtrorum, extraordinaria, dextra principalis, ſiniſtra principalis, quæſtoria, &c. 337.B
portenta.29.C.D.204.F.eorum contẽptus 365.F.Vide monſtra & prodigia.
porticus Romæ ædificatæ.9.e.refectæ349.h

porticus Megalopolitana à Lacedæmoniis diruta, refecta. 314.E
portoria & tributa plebi relaxata. 16.E
portoria fruenda locata Puteolis & Capuæ 251.G
portoria & uectigalia inſtituta. 341.I
portus corrumpendi ratio. 297.F.G
portus Tyberis factus. 341.I
poſideum promontorium. 369.H
non poſſe quicquam facere quenquã, ſpem facit non facturum eſſe. 201.F
poſthumia uirgo Veſtalis rea, abſoluta. 52.K
poſthumius Albus. 28.H
poſthumius Cos. 18.B
poſthumius Cominius Cos. 21.E
poſthumius Ebutius cornicen. 46.A
poſthumius Ebutius Helua magiſter equitum. 48.C
poſthumij Pyrgenſis publicani audacia in contemptu populi. 171.F
poſtremum populi iuſſum ratum eſſe debere. 82.I
poſtremum quod adiicitur, id totam rem trahit. 206.G
poſteros magis ſpectat gloriæ cupiditas. 219.F
potentatus æmulatio quàm pernicioſa. 191.B
potidania urbs. 210.B
potiri rem, ad rem ingentem potiundam. 199.A
potiri cum genitiuo. 253.A
potitij ac Pinarij. 2.I
potitiorum interitus. 106.F.107.H
potum ſemel atque iterum poſcentes legati à duce ad quem miſsi erãt, prius quàm aliud quid exponerent. 341.B.C
præcipere iter. 290.C
præcipere ſpem futuri. 361.F. lætitiã. 378.F
præcipitia Gallorum uictorum de mõte Olympo. 312.B
precium redemptionis captiuorum Cannenſi bello ab Annibale. 146.I
præco Romanus in pronuncianda Græciæ libertate reuocatus. 261.K
præda militi prærepta etiam in capta urbe. 157.F
præda nonnunquam iis cedit, qui uictoriam ipſi non pepererunt. 312.C
præda partienda & ſtipendio cum fide exoluendo milites maxime conciliãtur. 123.H
prædæ hoſtilis in medio expoſitio. 30.C
prædæ ereptæ ĩdignatio apud milites. 62.G
prædæ dulcedo longius abducit. 108.G
prædæ ſpes quantum animos militum incẽdat. 124.K.203.D
prædæ auiditas occaſionem bene gerẽdæ rei nonnunquam præripit. 131.I
prædæ ſpes inſidiatores facit. 316.B
prædæ cupiditas animum excæcans. 364.K
prædam ſibi minui nemo æquus patitur. 62.A.F
prædam uendere coguntur milites, ne alibi quàm in armis animum habeant. 116.C
in prædam ſuam ſæuiunt Ligures. 347.F
prædantium confuſio. 99.K
prædonum naues piraticæ. 244.I
præeſſe ad exercitum. 340.A
præfecti Tarẽtini ab Annibale impoſiti corruptio. 199.A
præfectorum unius urbis duorum, malum. 270.D
præferre diem. anteuertere. 321.D
præmia uirtutem excitant. 51.A
prænestinum bellum. 73.K
præneſtis urbis ſignum in triumpho deuectum. 75.G
præneſte Romani recipiunt. 18.D.75.G
præneſtinorum defectio. 73.I. fuga ac ſtrages. 75.F.G. rebellio. ibi. I.
præneſtinorum quorundam militum uirtus 152.H
prærogatiuæ iuniorum in ſuffragiis momentum. 161.C.F.G.187.E
præſentia periculi ferociam minuit. 291.H
præſidia Romana male tractantur apud Samnites. 106.H. apud Siculos. 167.I
præſidia omnia Romana de græcis ciuitatibus deducta. 274.A B
præſidij ſuſpecta ab urbe dimittendi uaframentum. 376.K
præſidio decedere iniuſſu imperatoris, apud Romanos capitale. 167.K
præſidiis non onerandos ſocios. 159.C
præſultor in ludis Ioui diſplicens. 22.A
præter linguam nihil uiui reliquũ. 364.E
præterita magis reprehendi quàm corrigi poſſunt. 237.A.291.K
prætexta toga ab Hetruſcis ſumpta. 3.A eius honos apud Rom. 257.K.266.E
prætextati etiam in militiam allecti. 146.H
prætor urbanus primus Romæ. 79.B
prætor de plebe primus Q. Publius Philo. 97.C
prætor an ſine conſule in prouincia rem gerere poſſet. 250.C
prætor conſulibus imperat iuſſu Senatus. 235.G
prætores iiſdem auſpiciis quibus conſules creabantur. 97.A
prætores comitia indicebant. 142.B
prætores etiam iuri dicendo creati militare coacti. 155.I
prætores quaterni alternis annis creandi. 340.G
prætorum tribunalia ad piſcinam publicam poſita. 155.G
prætorum numerus. 256.F
prætorum in cultum ſumptus fieri à ſociis ſoliti, circuncunciſi. 256.F
prætorum Romanorum impotentia aduerſus prouinciales. 364.E.F
prætoria tria circa Capuam erecta. 176.G
prætura quando primum inſtituta. 79.B
prata Quintia. 33.H. Flaminia. 39.E
prexo Delphus hoſpes Perſei. 352.H. latronum receptator. 353.B
prædones à Catone multati. 268.H
precationis carmen ſolenne prius quàm populum magiſtratus in concione alloquatur. 322.K
prianticus campus. 316.B
primates ciuitatum, eas nonnunquam perdunt priuatæ noxæ metu. 383.I.K
primigenia fortuna. 365.F
primi pili ductor, primus centurio. 89.A. 91.B.356.B.
primi hoſtium ſi uincantur, de ceteris ſpes etiam uidetur. 367.B
primus princeps centuriæ. 356.B
primis imperiis obediendo, iugũ magis accipitur. 313.K
princeps ſenatus legebatur. 197.I
principes in militia. 91.B
principalis porta dextra ac ſiniſtra in caſtris. 47.H
principum regionis cuiuſque nominum cognitionis uſus. 108.B.C
principum temperantiſsimi Romani. 187.G
principum Arginorum uexatio. 260.I
priſtes naues. 373.B
priuæ tunicæ. 87.G
priuata pecunia reſp. adminiſtrata. 159.E
priuata re nulla mouetur Scipio in cauſa publica. 189.E
priuati creditores Reip. Romanæ agros à Rep. accipiunt. 243.D. & dem. priuatarum rerum reſpectus, publicis ſemper officit. 20.F
priuatis collatæ pecuniæ publicæ, repetitæ. 224.H
priuatis licebat in ferendis legibus ſententiam ſuam dicere. 386.B
priuernum oppidum, & Priuernates, eorumque cum Romanis res geſtæ. 82.D.G 89.C.92.C.94.D.E.F
priui lapides ſilices, & priuæ uerbenæ. 240.E
proca Latinorum rex. 2.A
pro cætera neglıgẽtia, hoc eſt ſimili. 174.B
pro rata. 158.G
pro uirili parte 1.A
procedere in multum uiui. 296.B
procella atrox. 331.K. & dein.
procreationi operam dare cogit omnes ſuos philippus rex. 324.H
proculus Virginius Cos. 23.A
proculus Geganius Macerinus Cos. 46.C
proculi Iulij de Romulo teſtimonium. 4.H.I
prodictator creatus primus Q. Fabius Maximus. 136.K.141.I
prodigia uaria ac miranda. 8.B.C.9.K.13.C.D.15.I.23.E.30.C.85.D.134.G.135.C.146.F.155.F.161.K.169.E.172.B.174.I.187.G.195.G.197.K.197.H.201.D.210.K.224.C.230.I.239.C.243.B.C.250.K.252.C.256.H.260.I.268.H.273.C.277.G.280.A.293.B.295.C.331.G.335.G.340.F.344.B.345.I.346.F.347.C.G.348.D.350.D.353.E.353.G.365.F.371.C.381.F

prodigia quo magis credas, eo plura nunciantur. 161.K
prodigia ſpreta. 60.A
prodigiis territi Romani cum Annibale pugnaturi. 131.D
prodigiorum religio rem impedit bene geri. 156.I
prodigiorum terror Romæ. 142.G
prodigiorum auerruncandorum ergò ſupplicationes. 116.F
prodigiorum procuratio atque expiatio Romæ. 202.C.134.H.135.D
proditio infamis. 175.C
proditio fruſtrata. 62.H.367.D
proditionis accuſat patrem filius. 150.A
proditionis authores conſcij detecti & necati. 176.I.215.K
proditionis mira ſimulatio ultionis meditatione. 296.F.G
proditionis ſimulatæ fraus. 296.G
proditori nihil uſquam fidum. 3.I
proditores ſupplicio affecti. 15.E.289.E.328.F.G
proditoribus gratiam referunt etiam Romani. 55.F
proditionis infamiam libenter Romani fugiant. 199.E
proditoribus hoſtiũ honos habitus. 187.C
proditoribus temere fides habita, in perniciem uertit. 364.K
proditorij animi detegẽdi difficultas. 191.B
proerna urbs recepta. 289.B
profligare bellum & conficere. 130.C
prohibita magis appetimus. 126.I
prolis incertitudo, dirimẽdorum imparium coniugiorum cauſa. 44.I
promiſcuus rerum omnium uſus expoſitus. 59.H
promontorium Mercurij, & promõtorium Pulchri. 227.G
promontorium Mineruæ. 335.G
propius cum datiuo, propius Annibali. 343.G. cum accuſatiuo, propius blanditias. 233.A
propontidem uectigalẽ habent Galli. 310.E
proprætor in ardore pugnæ creatus Liuius pontifex. 118.D
proprætorem quòd ſe L. Martius in literis ad ſenatum miſsis ſcriberet, iniuſſu ipſe ſenatus creatus, indignè latum. 182.B
pro quæſtore eſſe. 346.C
proſerpinæ theſauri uiolati Locris ab Romanis. 223.A. Eius ultio. 225.D.E. 226 C. 243.B. 250.K
proſpectus ab Aemo monte latiſsimè patẽs. 336.A
proſperitas ſumma nulla diuturna. 387.G
prouerbia, ad Triarios res rediit. 91.C Cantherius in foſſa. 159.B. Nõ omnium dierum ſol occidit. 325.D
prouincialium honor erga conſules de ſe bene meritos. 260.C
prouincialium magiſtratuum Romanorum nequitia. 364.E
prouincialium querimonia in inuidiam inimici ſubornata. 316.E.F
prouincialibus ſociis quis primus oneri eſſe cœperit. 350.C
prouincias duas uno anno pacat Claudius conſul. 346.F
prouocatio à Dictatore non erat. 18.D
prouocatio non erat ab Vrbe longius mil. paſſ. 32.E
prouocatio ſublata. 34.F
prouocatio omnibus magiſtratibus addita. 39.F
prouocationis lex. 113.C
prout merita ſunt. 305.B
proxenus uir eloquens ab Orthobula uxore ueneno ſublatus. 349.E
proximum ſibi anteferri æquanimiter nemo ferat. 76.H
prouinciarum prætores quàm plurimi magiſtratu depoſito à prouincialibus per ſe deuictis in ſenatu accuſati. 316.F.G
praſiæ, continentis Atticæ lucus. 249.F
praſias Bithyniæ rex. 209.H.223.K.299 G.I.330.G.352.B.353.A.370.D.388. C.E
prytaneum Cyzici. 348.A
pſaltriæ & Sabuciſtriæ quando Romæ cœperint in precio eſſe. 321.F
pteleum oppidum. 284.E
ptelei oppidi à fundamẽtis ſubuerſio. 363.A
ptolemæus & Cleopatra Reges Alexandriæ. 195.G.295.D.371.D.380.I
ptolemæus Aegypti rex. 241.C.242.E.259 F.G.263.B.C.286.H
ptolemæus rex puer ſub tutoribus agens. 355.B
ptolemæus maior, & Ptolemæus minor. 371.D
ptolemæus Aegypti rex cum fratre pacem facit. 380.D.E
pubeſcentium iuuenum flos in prima acie. 91.B
publicum ſubſtantiuè. 14.F. peſsimo publico.
publicorum malorũ tantum ſentimus, quantũ ad res noſtras priuatas pertinet. 240.G
publico periculo per mare deuecta redemptores ſponte demergunt &c. 171.D
publicæ utilitati ſemper officit priuatarum rerum reſpectus. 20.F
publica prodendo, tua nequicquam ſerues. 190.I
publicanus ubi eſt, ibi aut ius publicum uanum, aut libertas nulla apud ſocios. 381.I
publicani reipub. Romanæ quæ neceſſaria ſunt commodant. 159.D.E
publicanorum fraus. 171.D
publicanorum ordinem offendere ſenatus metuit. 171.D
publicolæ nomen unde ductum. 16.B.31.K
p. Aelius Petus. 54.K.93.A.100.I.113. C.230.D.239.E.F.251.G
p. Aelius Tubero. 345.C
p. Brundiſini præfecti Claſtidiani proditio. 131.K
p. Claudius pulcher conſul. 315.F
p. Clælius trib. mil. 75.I
p. Cornelius Aruina cenſor. 122.H.142.B 183.H
p. Cornelius Caluſſa pontif. max. abſque eo quòd ædilis curulis antè fuiſſet. 171.H
p. Cornelius Coſſus trib. mil. 53.I.62.A
p. Cornelius Lentulus. 161.G.230.D. conſul. 335.E
p. Cornelius Maluginẽſis. 56.E.60.C.64.H
p. Cornelius Scapula Cos. 94.F
P. & Cn. Scipiones inter ſe copias partiuntur adminiſtrãdo Hiſpanico bello. 154.A
p. Cornelius dictator. 55.F
p. Cornelius Scipio magiſter equitũ. 60.K. trib. mil. 62.F.71.C.145.I. interrex. 68.A
p. Cornelius trib. mil. conſ. po. 71.G
p. Cornelius Ruffinus dictator. 93.G
p. Cornelius Scipio dictator. 110.F. Cos. 125.B. Annibali in Italiam uenienti occurrere uult. 128.G
p. Cornelius Scipio, pòſt Africanus, ædilis. 171.B. Eius labor. 179.I.K
p. Cornelij Scipionis iunioris animus in deſperatione publica. 186.F
p. Cornelij Scipionis mors. 240.I
p. Cornelius Scipio Africanus cenſor. 251.G
p. Cornelij Scipionis Cn. F. uirtus aduerſus Hiſpanos. 276.C.D. repulſam patitur in conſulatus petitione. 277.I. admittitur. 280.F
p. Cornelius Scipio ludos facit. 293.B. triumphum petit. 293.E.F. Saluus erat. 301.F. Eius placabilitas, & magnitudo animi. 301.F. Eius filius apud Antiochũ captus. ibi.G
p. Cornelius Scipio ſecundum bellum Punicum abſoluit. 386.G
p. Cornelij Scipionis laus breuiter comprehenſa. 318.I
p. Cornelius Scipio Naſica. 319.G
p. Curiatius Cos. 34.H.43.F. decẽuir. 34.K
p. Decius tribunus militum. 86.K.87.F.G 147.F. Cos. 106.C.109.F.G. cẽſor. 111.D
p. Decij patris deuotio. 91.E.F. filij deuotio. 107.D
p. Decius Mus Cos. 89.H.117.E. magiſter equitum. 110.G. pontifex. 113.C. proconſul. 114.I
p. Ebutius Bacchanaliorum index. 321.K. 323.G
P. Furius Cos. 26.E.28.C
p Furius Philus prætor. 142.F. cẽſor. 168.K Eius deſperatio de rep. poſt Cannenſem cladem. 145.I
p. Furij Phili exilium. 363.F
p. Horatius, Horatiorum pater. 6.K.7.A
p. Iunius Brutus prætor. 294.G.295.A.B
p. Iunij proprætoris in Hiſpania ulteriore de Luſitanis uictoria. 306.H
p. Licinius Caluus plebeius primus tribunus militũ creatus. 59.F.60.G.H.77.D
p. Licinius Craſſus pontif. max. magiſter equitum. 196.B. cenſor idem. 196.D. prætor.

200.I.210.K.conſul.217.H.220.A.F. 252.F.Eius morbus. 223.D
p.Licinius proconſul. 229.K.230.F
p.Licinij pontificis maximi cũ Q.Fabio Pictore flamine Quirinale certamẽ. 304.K
p.Licinij Craſsi honor. 329.H
p. Licinij conſulis ad Perſea debellandum proficiſcentis ritus. 359.A. Eiuſdem aduerſus Perſeum aciei inſtructio. 361.A
p.Licinius Varus prætor. 200.I. legatus. 207.K
p.Lucretius præfectus urbis. 33.D
p.Lucretius Tricipitinus trib.mil.52.K.53.f
p.Mælius trib.mil.59.F.dictator.77.H.K
p. Menenius Ractilius plebeius trib . mil. 59.G.60.G.75.H.78.I
p.Manlius Volſo prætor. 189.A
p.Maticnus trib.mil. 222.F
p.Melius trib.mil. 70.C
p.Minutius Cos. 21.G
p.Numitorius Virginiæ uirginis auunculus 37.D.trib.pl. 39.E
p Papyrius trib.mil. 75.B
p.Pipius quæſtor. 54.K
p.Plautius Proculus Cos. 94.F
p..Porcius Lecca triumuir epulo. 263.F
p.Poſthumius Cos. 17.H
P.Quintilius Varus pr. 230.D.234.H
p.Rutilij nota. 370.K
p.Salonius. 89.A
p.Scantinij pontificis mors. 153.B
p.Scaptij hominis plebeij de re maxima propter ſenium reſtimonium. 43.C. & dein.
p.Scipio fratri ſuo Cn.Scipioni in Hiſpania iungitur. 139.H
p.Scipio Hiſpaniam Carthaginienſibus liberat. 212.E
P.Scipionis animus inexplebilis. 212.F
P.Scipio Cn. F. uir optimus Romæ indicatur. 224.C
p.Scipio Cos. 217.H.272.H
p.Scipio Africanus princeps Senatus lectus. 273.A.313.B
p.Scipionis Africani cum Annibale Epheſi colloquium, & collatio maximorum imperatorum. 278.H
p.Scipio æger Eleæ filium ab Antiocho ex captiuitate dono recipit. 302.B
p.Scipio Africanus reus agitur. 318.C
p. Scipio Africanus Pauli Aemylij filius anno decimoſeptimo cum patre in macedonia militat. 376.I
p.Scipionis audacia, in medio Senatu librũ rationum concerpentis. 319.D
de P.Scipione incerta multa narrantur. 319.D
p.Scipionis Naſicæ defenſio Scipionis. 319 I.K
p.Scipio Africani F.augur. 340.D
p.Sempronius trib.pl.107.D.præt. 116.C
p.Sẽpronius cõſul.223. G.infeliciter cũ Annibale pugnat. 229.K
p.Sempronius Blæſus trib. pl. Scipioni aduerſatur in triumphi petitione. 293.E
p.Sempronius Sophus Cos.110.I.pontifex 113.D.E
p.Sempronius Tuditanus. 197.I
p.Sempronius Tuditanus tribunus militũ. 145.E.147.F.169.D.Cos.223.F
p.Seruilius Cos. 18.I.29.D
p.Sextius Capitolinus cos. 34.I.x.uir 34.K
P.Sulpitius. 38.F
p.Sulpitius Auerrio Cos. 110.I.113.E
p.Sulpitius Camerinus. 34.H
p.Sulpitius Longus trib.pl. 64.H
p.Sulpitius interrex. 113.H
p.Sulpitius Seruij F. Galba Cos.241.F.181. I.196.G.209.A
p.Sulpitius dictator 235.A. in Macedoniã cum exercitu traiicit. 243.E
p.Sulpitij Legati Romani recriminatio ad Minionem quendam Philippi oratorem. 279.B.C
p.Titinius trib.mil. 59.F
p.Valerius Voleſi filius.13.K. Cos.15.A.15 K.16.C.17.H
p.Valerij mors,euiſque mortis luctus.17.I
p.Valerius Cos. 25.I
p.Valerij Flacci conſilia in Roma ab Annibale defendenda. 183.H
p.Valerius Publicola.29.I.trib.mil. 70.B 79.A.dictator.85.D.Cos.31.C.Eius uirtus, ardórque 31.I
p.Valerij Publicolæ mors. 31.K
p.Valerius Potitus trib.mil.conſ po.72.H. 76.B.78.I
P.Villius Tappulus pr.230.D.Cos. 250. F.G.Eius aduerſus Philippum expeditio. 251.F.G.cum Annibale cõgreſsio.278.H
p.Virginius trib.mil. 58.D
P.Volumnius Cos. 30.C
pudere quum cœperit quod non oportet, quod oportet, non pudebit. 265.H
pudicitiæ amor. 38.D
pudicitiæ patriciæ & plebeiæ ſacellum. 116.F.G
pudicitiæ exemplum memorabile. 194.D
pudicitiæ uiolatæ ultio. 15.K.312.E.F
pudor militum Romanorum ab ignominia Caudina. 100.F
pudor ſuos prodendi, ducem hoſtibus ac mortis tradit. 330.C
pudoris ſtimulus.369.F.uehemẽtia. 326.E
puellarum miſerabilis cædes. 165.G
pueris etiam captis urbibus parci. 62.H
puerorum in agrum luſus ergo educendorũ mos. 62.H
pueri Romani olim Hetruſcis literis inſtituebantur. 108.B
puer rex tutoribus malis utens, nec libertatem nec dominationem modicè ferre poteſt. 160.D
puero rege, nomen quidem regis apud illum, ſed rerum regimen penes tutores. 160.F
puer ſine oculis ac naſo.273.C.& alius ſine manibus & pedibus. ibidem. unimanus 280.A.348.D.trunci corporis. 348.D biceps. 345.I
pueri cinædi nefarius amor quàm flagitioſus. 329.C
pueri regij apud Macedones principum liberi uocabantur. 379.G
puerilis dominatus ludibrium. 160.F
pugiles in ludicris. 9.E
pugna ſex horarum contentiſsima. 99.H
puluinaria diuorum Romæ. 137.D
pugnandi cupiditas pernicioſa. 202.B.C
pugnæ ſtabilis aſſueti Romani. 208.E
pugnæ in ſerum extrahendæ ſtratagema. 211.K
ad pugnam eliciendi mos. 229.E
pulli gallinacei ternorum pedum. 250.K
pullariorum denunciationes duces exercituum obſeruabant.. 202.D
pullarij mendaces in prima acie conſtituti. 121.C
pulueris excitandi ratio. 121.E
punctim magis quàm cæſim Hiſpanus pugnat. 144.F
punicæ claſsis fuga & clades à Ro. 139.C
punica fides. 136.F.fraus. 186.E.235. E.F. uerſutia. 358.H
punicum primum bellum XXIIII. annis durauit. 104.E
punici primi belli uaria fortuna & exitus. 150.I
punici primi belli confecti laus C.Luctatio debetur. 386.G
punicum bellum ſecundum non pro decore erat, ſed pro ſalute. 130.E
punici belli moles. 257.A
punicum bellum quàm multos præſtantes duces Romanos abſumpſerit. 215.F
punici belli ſecundi finis. 241.A
inter Punicum primum bellum & ſecundũ finitum.LX.anni interceſſerunt. 241.B
punicum bellum, omnium maximum. 125.B.319.A
punici exercitus eleuatio. 130.E
punicus exercitus terreſtris deletus. 177.I
punico præ hoſte cætera omnia incommoda Romani poſt habent. 153.K. Vide Carthaginenſes.
pupillares pecuniæ in auxilium ærarij Romani collatæ. 163.G.266.D
purpuræ precium & honos apud Romanos. 266.E.F
puteolorũ emporium.161.C.colonia.273.B
puteolos fruſtra tentat Annibal. 162.F
pydna Romanis deditur, et diripitur.337.A.
pygela portus. 330.H
pyle,& Thermopylæ unde dictæ. 289.D
pylemenes Henetum rex. 1.F
pyra locus Herculi ſacer in monte Oeta. 292.A
pyrenes promontorium. 186.H
pyreneum ſaltum Annibal traiicit. 126.K
pyrenei portus. 266.H
pyrgum caſtellum iuxta Eleos. 203.F
pyrrheum propugnaculum Ambraciæ. 308.B.C.D
pyrrhi præ Annibale hoſpitalitas. 147.C

pyrrhi dominatio. 149.F
pyrrho ſe Samnites dediderunt. 157.I
a pyrrho capti milites Romani, pro ea ignominia ut ſatisfecerint. 171.I
pyrrhus Proſerpinæ fanum Locris ſpoliauit. 223.A.337.I
pyrrhi regis audacia & uirtus. 241.E.242 B.278.H
pyrrhus donis corrumpere nitebatur non uiros ſolùm Romanos, ſed etiam mulieres. 265.F
pyrrhi caſtra, locus quidam. 281.B
pyrrhi regia, Ambracia. 309.B
pyrrhi fœda mors. 225.E.242.B
pythagoras Samius. 5.A.5.B
pythagoræ auditorem fuiſſe Numam quidam aiunt. 337.F.G
pythagoras Nabidis gener nefarius. 271.B
pythagoras, Nabidis tyranni gener præfectus præſidij Laconum Argis. 264.K
pythagoras Quintio ſupplex. 272.D
pythicum oraculum, quod & Delphicum. 60.C
pytho Macedo nobilis. 369.I.371.C
pythoum oppidum. 360.A

Q

Quà pro tam. 30. F. quà nobilitate generis, quà corporis magnitudine, & ſæpe alias. 120.E
quadragies HS ratio à Scipione exacta. quàm bis millies in ærarium intulerat. 206.I
quadrantes à plebe in funus P. Valerij Publicolæ collati. 32.A
quadrato ſaxo ſtrata ſemita. 116.H
quadrigæ equorum alborum luxurioſæ. 160.G
quadrigæ aureæ & auratæ in capitolio Ioui poſitæ. 230.B
quadrigarum falcatarum Antiochi deſcriptio. 302.I.303.A.B
quadriremis uetus & putris in uſum belli propter inopiam aſſumpta. 280.I
quadruplatoris nomen infame. 43.E
quercui arbori querimoniam ſuam exponere iuſſi ab Aequis Romani. 33.B
quæſtionis de uita ac moribus & coitionibus inuidia Romæ ſtatim oppreſſa. 105.G.H.I
quæſtionibus exercendis dictator creatus. 104.F
quæſtorium, in caſtris prætorium quæſtoris. 119.B
quæſtores ex quibus crearentur. 52.F
quæſtores plebeij primum creati. 54.K
quæſtorum numerus duplicatus. 52.E
quæſtura honos, gradus ad maiores magiſtratus. 55.A
quæſtus omnibus patribus indecorus. 134.I
quartana peſtem excipiens. 348.C
quarta Hoſtilia de morte mariti ſui C. Calpurnij conſulis ſuſpecta. 339.C
quaternis æris frumentum populo uicatim deſcriptum. 236.B.341.F
quatridiani aſcenſus mons. 336.D
quatuordecim legionibus & C. nauibus lõgis reſp. adminiſtrata. 239.I
quatuor populis exercitus unus Rom. iſque modicus an ſufficere potuerit. 117.D
querela Ambracienſium de M. Aemylio. 316.E.F
quietis fanum. 52.B
quietis commodum in morbis. 139.A
quietis in medio hoſtium nulla merces, ſed ingens periculum. 285.F
quieti dandũ, quod negocijs ſupereſt. 123.H
quingenti milites Romani fraude Bœotorũ intercepti. 261.D
quinquaginta annis minores omnes ſacramento rogati. 337.A
quinquatrus & quinquatria. 188.F.371.E
quinquennalia uota. 242.F
quinqueremis una Romana tribus quadriremibus Carthaginẽſibus elabitur. 235.I
quinquepes equuleus. 230.I
quinqueremes P. Scipionis. 186.H
quinqueremes quinquaginta nouæ factæ. 280.F
quinqueuiri muris turribuſque reficiendis 172.E
quintana porta. 344.G
quintij albani. 7.I
quintilibus calendis magiſtratus initus. 63.H
quintius Capitolinus Mamerci Aemylij dictatoris legatus. 47.E
quintius Cincinnatus prænomine L. dictator. 33.H
quintij honos apud Græcos. 262.A. Eiuſdẽ expeditiones. 283.G.285.D.E
quirinalis & Viminalis colles Romæ additi. 11.A
quirini ædes. 48.B.122.G.210.K
quirites unde dicti. 4.C
quiritium foſſa. 8.I
q. Aemylius Barbula Cos. 104.D.106.F
qu. Aemylius Ceretanus Cos. 98.D
qu. Antonius Merẽda tribunus militũ. 52.C
qu. Apuleius Cos. 112.E
qu. Aulius Ceretanus magiſter equitum. 105.G.H
qu. Bebius tribunus plebis Patres laceſſit. 241.I
qu. Cæcilius Metellus pontifex. 153. B. legatus. 207.K. Cos. 210.F. magiſter equitũ 210.F. dictator. 223.F
qu. Cæcilij Metelli oratio ad cenſores inuicẽ inimicos. 340.K
qu. Cæcilij laus. 210.F
qu. Claudius tribunus ple. 134.I. prætor. 200.I
qu. Clælius conſul. 18.H
qu. Clælius Siculus cenſor. 75.I
qu. Conſidius trib. 25.H
qu. Fabius Cos. 23.C.E.28.B.D. Eius caſus. 24.D. uirtus. 30.A.B
qu. Fabius Ambuſtus Cos. 54.E. mag. equitum. 85.D
qu. Fabius Ambuſti F. legatus Gallorum ducem haſta transfigit. 64.G
qu. Fabius Ambuſtus magiſter equitũ. 85 D Cos. 99.F. dictator. 100.I
qu. Fabius Gurges Fabij F. 118.I. Cos. 122.K
q. Fabius Labeo prætor. 304. D. conſul. 329.F
q. Fabius Maximus Rutillianus magiſter equitum. 96.D. interrex. 100.I.107.C. 114.B.116.F. proconſul. 110.B. cenſor. 111. D. ædilis curulis. 113.D
q. Fabij Maximi exiſtimatio. 117.F
qu. Fabij Romani legati propoſitio apud Carthaginienſes de bello aut pace eligenda. 126.B
q. Fabius Max. prodictator. 136.K
qu. Fabij dictatoris criminatio. 138.B.C
q. Fabius dictator M. Minutium magiſtrum equitum de manibus Annibalis eripit. 141.D
q. Fabij maximi conſtantia admirabilis. 140.I
q. Fabij max. conſilium ad L. Paulũ Aemylium. 143.B
q. Fabius max. pontifex creatur. 153.B
q. Fabius max. Fabij F. pr. 161. G. cõſul ibi. 169.D.196. D. princeps ſenatus lectus. 197.I.330.B.
q. Fabius Maximus, Annibal Romanus. 199.E
q. Fabij Maximi & M. Liuij inimicitiæ. 204.C
q. Fabius max. legatus à M. Liuio Romam mittitur. 322.I
q. Fabius Scipioni aduerſatur. 218.E.F. 225.H
q. Fabij Maximi mors. 336.B.563.G
q. Fabius Pictor oraculum delphicum conſulit. 146.G.150.D
q. Fabius pictor pr. 304.D
q. Fabius Vibulanus Cos. 32.H.51.C. Xuir. 35.E. tribunus militum. 53. K. interrex. 54.C
q. Fuluius Flaccus pontifex. 153.B.153. F. 156.A.161.G. magiſter equitum. 171.A. Cos. 171.C.F.196.D. dictator. 196.B
q. Fuluij procos. imperium conſulari imperio æquatum. 184.A
q. Fuluij ſeueritatis uindicta. 188.G
q. Fuluius, Cn. Fuluij frater famæ nobilis. 295.B.
q. Fuluius Scipioni aduerſatur. 220.C
q. Fuluius Gillo legatus Scipionis. 235.C pr. 241.F. trib. pl. 256.F
quintus Fuluius à Campanis accuſatus. 316.F
q. Fuluij Flacci expeditio aduerſus Celtiberos. 337.H.339.I.K
q. Fuluij Flacci triumphus & conſulatus. 339.D.340.F
q. Fuluius Flaccus cenſor. 349.F.351.G
q. Fuluij Flacci pontificis fœda mors. 355.A
q. Furius pont. Max. 39.D
q. Manlius Acidinus conſul. 340.F
q. Manlius Thurinus prætor. 210.G
q. Martius Philippus conſul. 321.E.365.A

Eius apud Ligures clades. 324.A
q. Martius Romanorum legatus ad res trãſmarinas componendas. 330.B.367.G.
Eius ad Perſea regem oratio. 357.C
q. Martius Ralla duumuir. 274.E
q. Metellus Scipioni æquior Fabio. 225.K.
q. Minutius Cos. 34.D
q. Minutius Rufus prætor. 241.F
q. Minutius prætor in Brutiis. 243.B
q. Minutius Rufus Cos. 256.F. Eius res geſtæ. 260.B. triumphus in monte Albano. 260.C.267.B.C
q. Minutius Thermus trib. pl. 239. G. Cos. 274.E. Eius expeditiones. 276.F.G. 280.A
q. Minutio de Liguribus triumphus negatur. 304.A
q. Minutij Thermi uirtus. 317.C. mors. 316 A. Eius deploratio. 318.A
q. Mutius Scæuola prætor. 153.F
q. Mutius Cornelij Mammulæ ſucceſſor. 156.D
q. Nauius, peditum equitibus miſcendorum author. 182.I
q. Nauij centurionis proceritas corporis, animique uirtus. 183.A
q. Ogulnius trib. pleb. 112.F
q. Pleminius proprætor apud Locrenſes. 222.F.G
q. Pleminij nefaria cogitatio oppreſſa. 273. B. Vide Pleminius.
q. Petilius x. uir. 35.E
q. Petilij Scipionem Africanum reum agunt. 318.C
q. Petilij prætoris apud Romanos fides & authoritas. 337.G
q. Petilius Spurinus Cos. 346.H
q. Publius (ſic enim legendum) Philo, trib. pl. primus de plebe. 12.D. magiſter equitũ 93.E. Cos. 94.G.100.I. Idem primus de plebe prætor. 157.E
q. Salonius Sarra prætor. 277.I
q. Seruilius Cos. 27.H.K. 79.D. quæſtor. 33.C
q. Seruilius Cepio conſul. 365.B
q. Seruilius fidenas trib. mil. 59.K.69.I interrex. 70.B.60.F
q. Seruilius Hala conſul. 79.H. dictator. 81. C. mag. equitum. 83.K
q. Seruilius priſcus dictator. 53.D. Eius authoritas. 49.B
q. Seruilius trib. mil. 58.D.62.A.64.H. 73.I.75.I.77.A
q. Silius quæſtor. 54.K
q. Statorij Romani centurionis induſtria in re militari. 170.E
quintus Sulpitius Conſul. 48.D. tribunus militum. 58.D
q. Sulpitius Camerinus trib. mil. 59.K.
quintus Cincinnatus trib. mil. 53.I.55.F dictator. 77.A.98.F
qu. Tacius legatus. 206.C
qu. Terentius Culleo ſenator inter captiuos Carthaginéſes à Scipione receptus. 240.E
Eius erga Scipionem redemptorem ſuum gratitudo ibi. H. & 319.C
qu. Trebellij uirtus. 193.I
qu. Victorij centurionis uirtus. 273.E
Quos inter, pro inter quos. 211.H

R

Rabies Saguntina, & Abydena. 243.K & dein.
racilia, uxor L. Quintij Cincinnati dictatoris. 33.H
ramnenſes equites. 9.E
raphia urbs. 278.F
raporum ſemen Caſilini iniciunt exaratis ab Annibale pomæriis ſuis. 152.G
raptus uirginum Sabinarum. 3.C.D.
raptarum uirginum Sabinarum animi facilè mitigati. 3.F
raptus ſcortorum penè bellum excitans. 18.B.C
rapto uiuere ſolitorum militum præſidium. 198.A
rara, admirationi ſunt. 161.K
raſi capitis ſymbolum apud Romanos. 274.D
raſo capite pileati liberti. 388.E
ratibus traiiciendi fluminis ratio. 126.F 214.D.
rationem rerum geſtarum poſcebantur conſules magiſtratu depoſito. 344.K
rebellantium punitio. 268.B
rebellare ut ne quiſquã poſſit, quî fiat. ibi.C
receptionis dedititiorum formula. 9.H.I
rector multitudinis. 323.B
recuperatores in iudicio muralis coronæ. 193.I
redemptio Romanorum obſeſſorum. 67.D
redemptoris patrimonia qui auxiſſent, rẽp. iuuare debere. 159.D
redemptionis captæ uirginis precium, ſponſo in dotem additum. 194.E
redemptionem ab hoſte captorum, rem nouam non eſſe. 146.K
Regillus lacus. 18.E
regimen decemuiratus penes Ap. Claudiũ. 34.K
regina Sophonisba quo die capta, eodẽ & uictori ſuo nupta. 233.E
regius uiuendi mos. 15.B
regia dominatio multiplicata in decemuiris. 35.E
regia poteſtas Romæ non tam imminuta conſularis inductio, quàm uelut annua facta. 14.G
regiæ dominationis bonum. 15.B
regia inſignia. 233.A
regiæ libidini moram facere periculoſum eſt nonnunquam. 203.D
regia mancipia pro uiris non habenda. 293.D
regia iam altera uiuo patre, patri toleratu difficilis. 331.B
regiam non eſſe ſacris animum dedere qui iuuenis putarat, ſenex morbo implicatus omnibus ſuperſtitionibus impletur. 8.C
regij nominis & faſtus inuidia apud Romanos. 14.G. 36.C.160.G.200.D.228.B. 379.B
regij nominis honorem pro magnis erga ſe meritis Romani dabant. 243.A
regij pueri apud Macedones. 379.G
regij omnes miniſtri Perſei iam uicti in Italiam ire coacti. 385.D
regiorum miniſtrorum pericula. 160.H loquacitas. 374.H
regiorum aſſentatorum mutatio. 332.E.F.G
regiorum ſatellitum uanitas omnia effundentium. 271.K
regiorum fratrum æmulatio. 332.H.I
regus opibus alti, uaniloqui. 285.B
regionis naturæ cognitionis uſus. 108.B
regnandi libidinis malum. 124.G.213.G. 214.C.331.A.B. & dein.
regnum res inter deos hominéſque pulcherrima. 16.E.373.G
regnum ſuo rege deſtitutum, uicini hoſtes inuadant. 188.C
regnum cui deferatur. 333.K
regni abominatio apud Romanos. 23.B.
Eius affectati ſuſpicio quàm odioſa Romanis. 46.E.73.E
regni cupido. 2.F.16.B.124.G
regni inuidia etiam domeſticos infidos facit 10.F.G
regna ui defendenda. 16.C
regni ambitio fratres diſcordes habet. 128.E
regni amor inſatiabilis. 333.C
regni recuperandi conſilium. 307.D.E
regno nihil minus populare eſt. 183.F
regna omnia Romanos tollere uelle, calumnia. 299.H
reguli Gallorum. 127.A
religio ſcelere non exoluitur. 21.C
religio animos occupans. 49.K
religionis cura Romanis. 59.K.65.E.226.C
religio ſacramenti militaris horrenda. 120.E.F
religio ſumma bacchanaliorum, nihil nefas ducere. 322.H
religionis cultores diis curæ ſunt. 66.G
religionis cultus pius magis quàm magnificus. 40.B
religionis cura. 67.F
religionis diſſoluendæ libri, in ignem coniecti. 337.G
religionis externæ inductio perniciosa. 170. I.323.A
religionis liberatio non poſthabenda. 62.C
religionis metus ac ſcrupulus. 121.D.173. E.201.G
religionis neglectæ malum. 8.D
religionis obſeruatio apud Romanos & Macedones inuicem hoſtes. 373.F
religionis prauæ malũ. 8.D. 201.D.323.D.
religionis uel per imprudentiam uiolatæ ultio grauiſſima. 243.F
religione moti animi multa ſibi prodigia fingunt. 134.G
religionum pleni animi, hoc eſt ſuperſtitio-

num. 347.C
religionibus dediti Hetruſci. 56.H
religionibus procurãdis instituti ludi. 79.f.g
religioſi dies. 69.A
remigum ſupplementi conſtitutio. 190.B
remiſſio animi ac ſecuritas, minime ſuſpicioſa eſt. 296.B
remittere delectũ, non peragere. 337.E. uerſu 9. & remittere auxilia imperata, concedere ut ne mittantur. 345.B
remulco trahere naues. 178.H.253.G.299.F
remus romuli frater à latronibus captus. 2.D. Eius cædes. ibi. G
remorum XVI. uerſuum nauis. 385.I
remos detergere. 293.D
renunciare amicitiam hoſpitium, hoc eſt ualere iubere, & irritam habere ac reſcindere. 175.H.286.G.H.354.C
repetendarum rerum formula. 8.F
reprehendere manu militem, & in hoſtem uertere ſolebat Cato. 267.H
requietus miles multo fortior. 375.I
rei bene geſtæ ſecuritas. 154.G
reipublicæ adminiſtratio quàm difficilis. 26.B
reip. cauſa abſens, indicta cauſa non damnabatur. 364.A
reip. Romanæ mutatio. 342.I. Eius anguſtia ac neceſſitas. 159.D
remp. formatiori inſtitutio. 1.E
res, quarum maximè cupidi ſunt homines, tres, agri, pecuniæ, honores. 76.I
res gerere. 190.A
rerum inſignium geſtarum gloria, ſatis eſt Scipioni. 318.I
rebus omnibus deos adhibent Romani. 317.K
rebus uerba accommodare facile. 89.K
non reſpondere, ſuperbum. 357.C
reſponſum perplexum à Romanis accipiunt Achæi & Lacedæmonij. 314.B
reſponſi ſubitò extorquẽdi mira ratio. 380.F
reſtare, reſiſtere. 158.H
recte data uirgines ter nouenæ cantantes & pedum ſono plaudentes per urbem in ſacris Iunonis incedebant. 204.H
reuocandus nonnunquam ab ardore miles. 180.E.H
reus, defenſione omiſſa in laudes ſuas conuerſus. 318.C
reus accuſatoris ſpeciem ſumens. 325.C
rex ab Hiſpanis ſalutatus Scipio. 200.d. nomen regium auerſatur. 200.D
rex ad priuatum ſe faſtigium ſubmittens, ſolutiſſimus. 203.D
rex aliena uoce populo miſerationem ſui facere fruſtra conatus. 378.A.B
rex Aminander è regno ſuo cum cõiuge & liberis profugiens 289.A. Vide Aminander.
rex Antiochus imperator appellatus. 284.H
rex Antiochus fugiens, coniugem ac filiam ſecum rapit. 303.G. Vide Antiochus.
rex appellatus ab Romanis Maſaniſſa. 233.I.234.C.D
rex Gentius triumphatus. 388.A. Vide Gentius.
rex Hetruſcorum communiter ex XII. populis creabatur. 3.A
rex in ſuum ſanguinem ſæuiens. 332.B
rex indignè ſe maieſtate ſua gerens. 388.E
rex ipſe in bello præſens, plurimum promouet. 368.D
rex inter filios ſuos mutuò ſeſe accuſantes arbiter. 333.A
rex minima ſe pecunia alteri regi addicens in rerum ſuarum omnium periculum. 339.D
rex popularibus ſuis immiſtus ſine regio cultu perinde ut cæteri, gratiſſimus. 203.D
rex ſacrificulus. 14.H. eius in demortui locũ ſufficiendi contentio. 340.G
regis corpus inſepultum iacere paſſum. 164.C
regis defuncti teſtamentum coram populo recitatum. 160.F
regis eiecti indignatio. 15.H.I
regis & tyranni diſcrimen. 270.G
regis exẽplũ omnes ſequuntur. 5.H. 288.C
regis fugitiui Perſei comites duntaxat tres. 376.I
regis libidinoſi licentia. 203.D
regis mali typus. 160.G
regis Perſei infida amicitia. 379.D.E. Eius captiui ſolitudo. 379.H. Vide Perſeus.
regis Pruſiæ ridiculus habitus. 388.E
regis Veientum odium apud Hetruſcos. 56.H
regis uicti ac fugitiui miſera conditio. 378.A
regem Romani petunt. 4.I. omnino auerſantur. 17.H
regem ſe ſcribens, qui regno amiſſo profugus fugeret, commiſeratione indignus uiſus. 379.B
in regem tyrannum populi diræ, à diis exauditæ. 332.E
regem Veientes ſibi creant. 56.H
reges Albani. 2.A
reges conſiliis cuncta trahunt, non ſequuntur. 82.E
reges difficilius à ſummo faſtigio ad mediũ detrahuntur, quàm à mediis ad ima præcipitantur. 303.I
reges omnia ſerua eſſe cuperent, & ſibi ſubdita. 305.H
reges popularitate maximè amabiles. 160.G
reges Romani à prioribus omnes urbis partium conditores. 14.F
reges ſacra quædam facere ſoliti. 14.H
regum ambitio. 284.D
regum concordiæ bonum. 382.A
regum dominatio. 16.C
regum fidei Annibal parum fidebat. 330.G
regum morem fuiſſe uenenum habere paratum ad incerta fortunæ. 233.H
regũ graue imperiũ omnia explorat. 330.G
regum Romanorum ſtirpis enumeratio. 44.C.D. & dein.
regum Romæ expellendorum occaſio. 13.K. 14.A.B. & dein.
regibus quandiu Roma paruerit. 14.F
reges Barbaris dandos eſſe. 306.B
reges ſocios omni honore augent Romani. 299.H. Eorum filios diligenter tuentur. 388.D
reges totam ſuam poſteritatem ſimul periculo obiicere non debere. 370.K
reges tres uno anno debellarunt Romani. 383.D
reguli Gallorum, Manicaptus & Ciuiſmarus. 169.B
rhage Theſſaliæ urbs. 253.F
rhamnenſes equites. 4.G
rhea Syluia ueſtalis facta. 2.B. geminos parit. ibi.
rhegynorum erga Romanos fides. 155.A
rhegyum Pœni fruſtra tentant. 159.G
rhegyum oppidum aliquando à præſidio cõmiſſo occupatum. 215.D
rhegyum à legione una Romana obtentum 246.H
rhetorum origo Ro. 64.C
rhinocolura urbs. 380.E
rhion, fretum inter Naupactum & Patras 202.I
rhiſiaſi cuiuſdam Pellenenſis cum filio diſſidium in re nouanda. 255.E
rhium, fauces Corinthij ſinus. 209.I
rhizo Illyrici oppidum. 383.I. eius populus Rhizonitæ. 383.I
rhoda caſtellum. 265.G
rhodani oſtia. 127.F.H.I. & dein.
rhodus inſula parua & ſterilis. 383.G
rhodia claſſis Attali regis claſſi coniuncta. 253.G
rhodiæ claſſis clades. 297.A.B
rhodiarum nauium celeritas. 300.H
rhodij nec ſocij nec hoſtes ab Romanis habendi cenſentur. 383.F
rhodiorum auxilia ſociis. 382.G.H
rhodiorum cum Antiocho rege res. 259.K. 293.F.299.D. cũ Athenienſibus. 243.G.H. cum Eumene. 243.G.H. cum Lyciis. 305.C.D. cum Perſeo. 348.A.354.F. cum Philippo. 372.K. cum Ptolemæo. 373.G. cum Romanis. 259.G.H.293.E.296.D 297.I.299.D.301.B.306.D.379.A. 380.B 382 D.E.383.E.F
rhodiorum honos à Perſeo. 348.A. ab Romanis. 297.I.306.D.315.F
rhodiorum legati Romæ eadem legatione bis ueſtem mutant. 382.F.G.H.
rhodiorum motus. 245.B
rhodiorum momentum bello Macedonico. 358.D.379.A
rhodiorum nutatio inter Perſea & Romanos. 354.F.379.A
rhodiorum ſermo arrogans ac tumidus. F

383.A. eorundē ſuperbia. 345.D.370.E
rhodiorum uirtus & peritia rei maritimæ. 299.E
rhoduntia, montis œtæ cacumen. 289.F
rhœteum Aſiæ oppidum. 302.A
rhœteum Ilienſibus attributum. 315.F
ridiculorum iactatio apud Romanos. 79.F
riſus immodici Philippus rex. 257.I
in robore & tenebris expirare. 320.E
romæ initia. 68.F. eius ſitus. ibidem.G
roma ut aucta. 3.A.4.C.7.F.8.h.I.246.d
romæ urbis ambitus. 3.A
roma, caput orbis terrarū. 4.I.128.D.128.e
roma Latij caput. 89.K
romæ urbis reuerentia apud hoſtes. 5.I
odium apud uicinos 70.C
romæ noua ac repentina omnis & ex uirtute nobilitas erat. 9.A
roma aggere & foßis ac muro cincta. 11.A
romæ rudimenta qualiter iaciendi fuerint. 14.G
romam caput rerum eſſe ut extorſerit Latinis Seruius Tul. 11.B.C
romæ turbatio. 20.D.E. 22. G.H. & dein.
deſolatio per peſtilentiam. 29.F
romā fortuna ac dij præſides tuentur. 29.F
romanæ urbis mutatio. 341.K.207.K
inquietudo. 41.I. diuiſio. 41.K.111.D.
romanæ urbis felicitas. 52.K
roma turpiter à Gallis capta. 63.H.64.B.C
romam non deſerendam præ Veiis, etiam ſi dirutam, probat Camillus. 67.H.68.D
romæ omnia plena deorum ac religionum. 67.K
roma temere & inconditè reædificata. 68.H. uno anno reſtaurata. 69.H
romam reuocati qui Veios commigrarant. 69.H
romanæ ciuitatis ius quàm optandum fuerit. 110.K
romanæ urbis molem coniectat Annibal. 137.A. Eam obſidet. 184.A
roma utri cedat periclitatur, Pœnóne, an ſibi 194.D
romæ ſibi potiundæ nunc mentem nunc fortunam non dari, Annibalis uox. 184.E
romæ urbis metus & anguſtiæ. 204.H. 284.A
romæ luctus ex Scipionum morte. 130.B
roma in æternum condita. 215.E.F
roma, rumus finitimarum ciuitatum creuit. 246.D
romanæ urbis trepidatio à Cannenſi clade. 146.C. compoſitio. 146.D.E
romanæ aciei aduerſus Aſdrubalem ordo. 154.H. aduerſus Antiochum. 302.E.F
romanorum mos in acie ordinanda. 232.G
romanæ pugnandi artes. 62.I.238.G
romani amicitiam ultro petentes, non auerſandi. 255.C
romana beneficentia gratuita. 387.K
romanæ inſaniæ exemplo etiam barbari in uenia impetranda utuntur. 216.K
romanæ claßis clades. 191.E
romana claßis Attalo ſe coniungit aduerſus Philippum pro Athenienſibus. 249.C.D
romana & Eumenis claßis. 297.C
romanæ naues robuſtæ. 300.H
romana conſtantia dicam an ſuperbia & pertinacia in re uel male geſta. 150.I. 361.H.I
romana fortuna, ab unius hominis mortalis ſucceſſu non pendebat. 215.E
romana gratia Demetrium patri ſuſpectum facit 332.G.335.C. eique exitium affert. 348.H
romanæ hiſtoriæ difficultas. 1.C
romanæ libertatis oppreßio. 34.F
romanæ matronæ Idæam matrem deûm in urbem deducunt. 224.D
romanorum matronarum patrocinium aduerſus Catonem in lege oppia. 266.A
romana plebs uectigalis facta. 58.K
romanus populus omnis ærarius factus. 230.C
romanæ plebis paruus animus. 73.A
romanæ res multæ incendio urbis periere. 68.I
romani nominis metus apud hoſtes. 115.C 267.A. ſplendor. 130.H
romanæ reip. commendatio. 1. E. inſtitutio. 270.H
romanæ uires ſe ipſæ confecerunt. 1.C
romana uirtus cum ducibus non moriebatur. 180.G
romani ærarij inopia. 159.C.D.E
romani agri terminus Italia. 196.A
romanum ciuē uerberare aut necare uetitū. 113.C
romani imperij incrementum adoleſcentia & uelut interitus. 1.C.44.D
romani imperij cōſtituēdi difficultas. 85.E
romani imperium ſuum plus auxerūt parcendo uictis, quàm uincendo. 240.C
romani imperij dilatatio. 265.F. propagatio à Gadibus uſque ad mare rubrū. &c. 289.I
romani imperij finis ac terminus. 317.H
romani imperij inſtitia. 355.D
romanum imperium orbis terrarum accepit. 383.K
romana etiam iura, non ſolum arma, latè pollebant. 104.D
romani regni recuperandi conſilia moliuntur Tarquinij expulſi. 15.C
romanorum pauor ac trepidatio de amittendo imperio. 197.E
romanorum mos erga populos externos imperio utendi. 216.K
romani in rebus aduerſis in Italia, foris feliciter res gerunt. 317.K
romani ciues uideri Latini quidam uolentes pronunciantur eiuſmodi non eſſe. 272.H
romani ſuo milite utebantur ferè, non mercenario. 219.I
romanorum arma. 24.D.104. A. pugnæ genus. 208.D. ordo in bellis. 247.E
romani Cōſulis abiectio indecora. 149.A.B
romani terra marique uictores. 208.K
romanorū copiæ militares q̃ exiguæ. 84.B
romanorū copiæ ad Cannas. 142.G. copiæ aduerſus Perſea. 356.D.E.F. 359.I
romani duces præſtantes qui pro rep. mortē uno bello obierunt, recenſentur. 215.F
romani reges ex quibus creati. 44 C
romanus equitatus. 182.H.I
romani quàm multos exercitus neceſſe haberent ſcribere. 103.K
romani exercitus diſpoſitio aduerſus Syphacem & Aſdrubalem. 231.K
romani exercitus paruitas. 117.B
romanorum exercitus aduerſus Pœnos in Italiam uenientes. 125.H
romanorum exercitus ac duces bienno toto à Pœnis contempti. 141.G.H
romanorum intereſſe ut habeat Græcia. 271.B
romani legati in Panætolio oratio aduerſus Philippum. 246.G
romanorum legati ad Gallos, præferoces. 64.F.G
romanorum legatorum ab Hieronymo Syracuſanorum tyranno contemptus. 160.I & dein.
romani magiſtratus, reges, conſules, dictatores, decemuiri. 56.K
romani magiſtratus ab Hiſpanis delati apud Senatum de auaritia. 363.D
romani milites rapto uiuentes. 222.D
romanorum militum uirtus. 57.H.I.104.b
romano militi ferè non deerat hoſtis per quē exerceretur. 73.H
romanus miles ignominia magis accēditur, 326.D. leuibus prælius melior fit & cautior. 160.D
romani milites Latine loquebantur. 202.F
romanorum militum panicus uelut terror. 344.F. & dein.
romanorum militum & legati impotentia libido ac crudelitas in Locrenſes. 224.K
romanorum partes tuendo Demetrius perniciem ſibi creat. 332.G
romanorū pertinacia in Capua oppugnanda 184.K. & dein.
romanorum principum inter ſe æmulatio. 200.H
romanorum ac Aetolorum fœdus. 18.K
romanū bellū Annibali decretum. 123.G
romanus & Pœnus duces conueniunt. 130.A
romani primo congreſſu Annibale inferiores. 131.F
romanorum ad Trebiam infelix pugna aduerſus Annibalem. 133.F
romanis iniquior Annibal quàm Latinis & Romanorum ſociis. 136.F.162.D
romanos Annibal eleuat ac cædit. 158.G 287.D
romani ſe undique aduerſus Annibalē muniunt. 169.E.184.D
romani etiam ab Annibale obſeßi, milites in ſupplementū Hiſpaniæ mittunt. 184.E

romanorum æſtimatio de traiectu Annibalis ex Italia in Africam aduerſus Scipionem. 236.F.G
Romani Annibalem apud ſenatum Carthaginienſem criminantur. 264.F
Romanorum res cũ Antiocho. 280.E.292.H.299.H. 301.H. 302. D. cum Perſeo. 360.C.& dein. Vide Perſeus. Cum Philippo rege. 203. C. 223.K. 253.K. cum Græcis. 236. A. 278.C.D. Vide Græcas res.
romanorum ex Aſia reditus in patriam. 315.G & dein.
romanorum & Carthaginienſium maximi duces Annibal & Scipio apud Syphacem ſimul ambo cõuiuio eodem excipiuntur. 212.I
romanorum & Carthaginienſium odia. 123.B
romanorũ ac Carthaginienſium uelut ſumma decertatio in Africa. 237.G.H
romanorum & Carthaginienſium res uariis caſibus miſtæ 190.K
romanorum ac Carthaginienſium bello totus orbis in ſuſpenſo erat. 155.K
romanorum dementia in pace Carthaginienſibus danda. 240.D
romanæ gentis ingenium ignominiæ impatiens. 211.E.F. nec uictores nec uicti quieſcere poſſunt. 198.G
romani tribunalis ſpecies formidabilis. 384.F
romanorum uictoriæ. 86.E
romano mortuo ſubſtratus Numida uiuus naſo & auribus laceris, in Cannenſi clade inuentus. 145.H
romani deorum inſtar. 303.H.306.A
romani ſecundum deos potentiſſimi. 246.G
romani induſtrij. 151.B
romani, iniuriarum ſuarum ultores acerrimi. 213.A
romani libertatem dant à ſe uictis, non ſeruitutem imponunt. 381.H
romani nihil hoſtile contemnebant. 109.H
romani ludi. Vide Ludi Romani.
romani orbis terrarum domini uicto Antiocho facti. 303.G
romani reges ſocios omni honore augent. 299.H.I
romani uiri cum Gallis cõuiſſi, ſinguli cum ſingulis, uictores. 310.H.I
romanorum æquitas. 246.I.290.D.299.I. 303.G.H. animus indomabilis. 362.F authoritas ac terror. 267.A.288.I.380.H.I. abſtinentia ac modeſtia in muneribus ſociorum 142.A.286.H. beneficẽtia. 149.B.195.G.197.G.280.E.364.A.381.B. benignitas. 16.H.17.I. clementia ac lenitas & ſeueritas aduerſus infideles ſocios. 186.B.197.G.379.I. Facilitas. 251.A.254.I.K. felicitas in bellis 82.D.255.C. gratitudo. 16.H.17.I.197.G.207.K.210.D.234.B.235.C.370.I. humanitas 17.F.18.K.19.A.65.F. iuſtitia. 388.D. integritas. 236.A. magnitudo animi. 306.C. de maieſtate nominis ſui cura. 223.E. modeſtia. 45.A.286.H.290.D. munera ad exteras gẽtes. 195.G. placabilitas. 175.B. probitas. 270.G. pudor. 66.G. religio. 220.E.241.G.242.F.317.K.350.F.386.G. terror. 283.F.288.I. ueracitas ac fides. 273.I. uirtus inter aduerſa. 192.C
romanorum bella quare felicia. 382.H
romanorum cunctatio metuenda. 124.H
romanorũ diſciplina militaris barbaris admirabilis. 170.D.247.B
romanorum ducum præſtantiſſimorum catalogus. 103.D
romanorum fratrum concordia. 333.C
romanorum erga uictum Hiſpanorum regulum Thurrum humanitas. 341.G
romanorum iuuentus numeroſa. 220.H
romanorũ mos in uſu alieni auxilij. 252.B
romanorum ſeu religio ſeu ſuperſtitio prodigiis multis agitatur. 210.I
romanorũ uel in maximis bellis animus in continendis in officio ſibi ſubditis. 142.A
romanorum ueterum pugnandi conſuetudo. 358.G.H
romanorum in bello uultus oculique ardere uiſi. 86.I
romani à uicinis connubia petunt. 3.B
romani à Liguribus circumuenti. 277.K
romani calamitates alias ſuper alias accipiunt. 153.H
romani etiam perfugis proditoribus uſi. 105.B.C.113.B
romani fœdifragi. 101.G.269.G
romani in Bœotia militantes, paſſim per inſidias opprimebantur. 261.C. & dein.
romani in caſtris ſuis obſeſſi. 336.I.
romani ĩ furculis Caudinis deprehẽſi. 99.F.G
romani infeliciter res gerunt. 18.A.B.296.K.297.C.D.E
romani minus æqui ſuis captiuis. 148.A
romani per Græciam diuenditi ac ſerui, liberati. 274.A
romani præda onuſti in ſaltus anguſtius à Thracibus excipiuntur. 315.I
romanorum aduerſus Gallos in bello cæcitas. 64.I
romanorum ambitio. 131.A.B
romanorum anguſtiæ. 204.K
romanorũ authoritatis contemptus. 385.I
romanorũ auaritia. 140.B.166.H.I.263.C.310.A.B.359.K
romanorum clades. 27.B.28.H.116.B.119.E.119.A.131.H.136.C.I.K.141.H.153.H.163.K.175.E.176.A.D.179.H.180.A.B 192.C.195.A.198.C.201.I.202.C.203.C.241.D.262.B.277.K.315.I.324.A.326.C.361.B.370.A
romanorum clades Cannenſis carminibus Martianis prædicta. 173.H
romanorum conſeſſus in Iſthmiis. 261.I
romanorum criminatio. 99.C.246.C.261.G.272.G.279.B.C.285.D
romanorũ crudelitas & ambitio. 131.A.B
romanorum degeneratiò. 330.H
romanorum fraus. 269.G
romanorum hoſtes qui fuerint. 103.K
romanorum hoſtes maximi, & clades maximæ. 192.G
romanorum iniuſſu ſociis res gerere non licebat. 292.G
romanorum ingratitudo. 318.C.386.G
romanorum iniuriæ. 64.F.G.126.B
romanorum iniquitas. 275.C.D.E
romanorum inter ſe diſcordia. 23.I
romanorum ludibria ab Hetruſcis & Veientibus. 23.K
romanorum magiſtratuũ criminatio in ſenatu à prouincialibus. 364.B
romanorum mœror ac luctus in ignominia Caudina. 100.H
romanorum neceſſitas. 159.C.D. anguſtiæ. 204.K
romanorum opem implorantes ſocij, ab illis deſerti. 152.K.153.A.B.267.D
romanorum in Capitolio à Gallis obſeſſorũ precium. 67.C. captorũ in Cannenſi pugna. 145.H
romanorum ſuperbia ac tyrannis. 131.A.B.140.B.246.D.H.327.K.359.K.
romanorum tempora difficillima. 266.D
romanorũ timor, trepidatio, anxietas ac ſuſpenſio animi. 22.H.50.C.65.D.E.113.A.116.C.125.G.133.G.184.D.E.205.D.207.H.328.A
romanos apud ſe agentes Campani in recẽti ad Annibalem defectione comprehenſos turpiter ſuffocant. 149.B
romanorum aduerſus Antiochum uictoria. 303.E.F
romanorũ uictoriæ de Pœnis omen. 128.A
romanorum inſignis uictoria aduerſus Pœnos. 154.I.159.E.F.174.E.181.A.B
romanorum uindicta de iniuria Saguntinis illata. 217.K
romanorum ultio de Samnitibus. 102.H
romanis ducibus quid ſemper cauendum. 179.D
romanis inuidia ſit. 372.A
romphæis longis Thraces pugnant. 248.E
romulus Syluius Agrippæ filius. 2.A
romuli uxor Herſilia. 3.H
romuli uirtus. 4.G. apotheoſis. ibidem. H
romulus quomodo de medio ſublatus. 4.H quot annis regnarit. 5.K
romuli caſa. 68.F
romulus inſepultus periit. 11.K
romulus alter, Camillus. 97.E
romuli ac Remi imagines ſub lupa iacentium. 116.H
romulus & T. Tatius ſimul regnarunt. 341.A
romulea Samnitium à Romanis capitur ac diripitur. 115.B
rorarij milites. 91.B
roſellanus ager. 120.C
roſtra in foro unde facta. 93.A
roſtratæ naues, & ſine roſtris, ſpeculato-

riæ. 292.I
rotunda ædes Herculis Romæ. 116.G
ruditas ab elegantia irriſa. 341.C
ruffrium Samnitium urbs. 95.F
ruffuli ab imperatoribus legebantur. 101.E
rullus auus Q. Fabij maximi. 236.C
ruminalis ficus. 2.E
rumores ferè ſupra uerum augentur. 214.C
rure acceſſitus Romã dictator L. Quintius.
33.H
rupes Annibali fracta igni & aceto. 129 F
ruſcino portus. 127.A.232.K
ruſtica plebs in urbem egeſtate compulſa.
170.I
rutulorum & Aboriginum ac Latinorum
bellum. 1.H.13.G

S

Sabatina tribus. 70.A
ſabatinis liberi eſſe iuſſi. 190.D
ſabellus ager. 89.D
ſabinis populus. 3.C
ſabinum bellum. 3.I.K.8.A
ſabinarum raptus. 3.C.D. earum audacia
& prudentia. 4.B.266.A
ſabinorũ ac Romanorum conciliatio. 4.B
ſabinorum ueterum diſciplina. 5.B
ſabinorum motus. 8.A.18.B.19.H.25.K.
27.H.I.33.F.34.D.35.I
ſabinorum clades. 8.B.9.G.20.K.41.D
ſabini in ciuitatem accepti. 341.A
ſacer ager. 315.F
ſacer lapis. 346.F
ſacer mons. 21.B.38.H
ſacerdotum creandorum author Numa. 5.E
Eorum ornamenta. ibid.F
ſacerdotiorum honos plebeiis non dabatur,
nec iuuenib.et adoleſcẽtib.112.F.G.230.E
ſacerdotij antiquum ius. 196.K
ſacerdotibus ac flaminibus ſacrorũ cura de-
mandata. 8.H
ſacerdotes pacem ab hoſte pro populo pete-
bant. 22.H
ſacerdotibus ſolis diuorum imagines attre-
ctare licebat. 61.G
ſacerdotes & Veſtales curæ maxima Ro-
manis erant. 65.E.G
ſacerdotum Romanorũ aſſiduitas. 68.C
ſacerdotum in bello auxilium. 82.G
ſacerdotum & Augurum numerus. 112.G
ſacerdotum publicorum mors. 171.A. 187.
H.196.D.340.C.348.C.354.K.365.C.
371.C
ſacerdotibus antiquitus licebat ſenatum in-
gredi. 196.K
ſacerdotes Abydeni à ciuibus ſuis de periu-
rio arguuntur. 244.C
ſacerdotes Athenienſes cum inſignibus ſuis
intraturo, Athenas Attalo occurrunt. 243.
G.Eorũ deteſtationes aduerſus Philippum
249.D
ſacerdotes ſtipendium in bellum dare cogun
tur. 263.F
ſacerdotes Bacchæ. 322.F
ſacramentum & iuſiurandum militum dif-
ferunt. 142.K
ſacramenti militaris religio horrẽda. 120.E
ſacramento dicunt etiam minores.17.annis
171.H.
ſacramento rogare. 256.E
ſacratæ legis uis. 49.A
ſacræ pecuniæ ablatæ ultio. 223.A
ſacrũ diurnũ in nocturnũ mutatum. 322.H
ſacrum nefandum Samnitium, hominum ac
pecudũ miſto ſanguine reſperſum. 120.F
G.121.A
ſacrum nouẽdiale. 155.F.172.E.187.H
ſacrum peſtilentiæ ſedandæ ergo. 59.H
ſacri nocturni et occulti fraus. 156.G.321.H
ſacra ac profana pontifices diſcernebant.
160.D
ſacra externa Romæ uetita. 323.D
ſacra populo patefacta. 341.I
ſacra peregrina quæ ſuſceperit Romulus.
3.A
ſacra quæ obiret Numa rex. 5.E
ſacra quædam reges ipſi facere ſoliti. 14.H
ſacra Romanorum. 134.H
ſacrorum ac religionis cura apud Ancũ Mar
tium. 8.D.E
ſacrorum cauſa nonnunquã Prætores domi
retenti, qui aut pontifices aut flamines eſ-
ſent. 304.K.347.A
ſacrorum cultus cura Rom. 65.E.67.K
ſacrorum cura malos mores diſcutit.196.K
ſacrorũ cura Veſtalibus & Flamini Quiri-
nali in urbis excidio. 65.F
ſacrorum in iureiurando tangendorum ri-
tus. 123.C
ſacrorum inſtauratio quare fiat. 68.A
ſacrorum non rite factorum ira, atque ultio.
23.E
ſacrorum prætextus. 283.F
ſacrorum retinentiſſima plebs. 170.I
ſacrorum ſtatu ſuo dimouendorum religio.
106.F
ſacrorum uiolatorum ultio. 243.F
ſacris faciundis decemuiri plebeij. 112.I
ſacrificandi nouus mos. 49.K
ſacrificare luſtra Apollini. 387.F
ſacrificaturi, uino flumine ſe profundebant.
11.B
ſacrificaturo Delphis Eumeni inſidiæ ponun
tur. 352.I
ſacrificium inhumanum. 146.G
ſacrificium Perſei mox cum Romanis bello
certaturi. 359.E
ſacrificij prætextus dolos & inſidias tegẽs.
156.E.162.C.176.K
ſacrificia extera & noua interdicta. 171.A
323.D
ſacrificiorum immutatio. 170.I
ſacrificiorum quæ Romæ aut in Italia fa-
cturi ueniſſent lõginqui reges, ſumptum
Romani ſuppeditabant. 388.E
ſacrificiis tibicines præcinebant. 106.G
ſacrificulus rex. 14.H
ſacrificuli ac uates noui. 170.I
ſacrilegij Locrenſis inquiſitio, & expiatio.
243.C
ſacrilegij ultio. 250.K.355.A
ſacriportus. 191.C
ſacroſancti facti trib. pleb. 32.C.39.G
ſagalaſſenus ager. 310.D
ſagittarij formidandi. 285.B
ſagittæ in tenebris inutiles. 375.A
ſagmina fecialium. 6.E.240.E
ſaguntiſitus. 123.D.124.B
ſaguntina oppugnatio & expugnatio ex-
cidiumque. 124.B.125.E.128.D. quàm
multorum bellorum ea res cauſa fuerit.
169.B.217.K.237.F
ſaguntum à Romanis receptum, & Sagun-
tini reſtituti. 169.B.214.G
ſaguntinorum legatorum in Senatu Roma-
no oratio. 217.K
ſaguntinorum erga Romanos ſtudium.
235.B
ſaguntinos iuuare quòd ceſſarent Romani,
quàm grauis exitus ſecutus ſit. 242.A
ſaguntina rabies, & rabies Abydena. 243.
K. & dein.
ſalis cõmercium Dardanis permiſſũ.384.H
ſalis uectigal. 123.H.230.B
ſale inuecto uti prohibentur Macedones.
384.H
ſalariæ annonæ uectigal. 230.B
ſalinæ Anco rege prope Oſtiam factæ. 8.I
ſalinæ Romanæ. 83.C
ſalinator unde dictus Liuius. 230.B
ſalinatores dicti C. Liuius & L. Oppius.
280.F
ſalapia urbs. 303.F.H
ſalapianorum aſtus contra inſidias Anniba
lis. 315.A
ſalentinum bellum. 109.K
ſalera urbs. 229.D
ſalerium colonia deducta. 273.B
ſalganea op. 283.F.285.K
ſalij Martis Gradiui. 5.G
ſalluuij populus. 44.E
ſalpinates Volſinienſibus ſe aduerſus Roma
nos iungunt. 63.H
ſaltationis ritus in ludis ſcenicis. 79.E
ſaltus ad Aoum amnem difficultas. 289.G
ſaltus opportunitas in hoſtibus coercendis.
368.H
ſalutis author ut honoratus. 67.A
ſalutis ædes Romæ. 110.F.111.F.210.K
ſaluti deæ dona uota in peſtilentia. 339.C
ſalyum gens. 64.D.127.E
ſamæi, Cephaleniæ populus quidam à Ro-
manis deficit. 313.C.D.E
ſamniticum bellum. 85.E.86.D.113.I. cen
tum propè annis durauit. 149.B
ſamnium eiuſque oppida euaſtantur. 98.E.
114.G.115.A.B
ſamnites à Minutio & Poſthumio occidio-
ne occiduntur. 110.H
ſamnites Capuam Romanis eripere tentãt.
105.K.120.F
Samnites caſtra Romana cum irrupiſſent
expelluntur. 119.A.B

ſamnites Caudini male à Romanis uexantur. 157.I.164.A
ſamnites pacem ab Romanis petunt accipiuntque. 83.B.89.D.110.I. eam modicè ferre non poſſunt. 114.K.118.I.K
ſamnites Romanos conſules cũ exercitibus ſuis ad furculas Caudinas ſub iugum mittunt. 100.E. & dein. ipſi ſub iugũ à Romanis mittuntur. 102.H.I.109.A.K
ſamnites conſules Romanos deditos nõ recipiunt. 101.H
ſamnites Sidicinos immerentes bello petunt. 85.E
ſamnites Soram & Calatiam expugnant. 110.A
ſamnites triumphati. 88.A.100.B.114.A. 122.F
ſamnitiũ aduerſus Fregellanos deditos perfidia & crudelitas. 102.A
ſamnitium auratæ ac argentatæ acies à Papyrio fuſæ, fugatæ, caſtris exutæ. 109.D.E
ſamnitium ad Annibalem legatio. 157.I
ſamnitium clades & fuga. 86.I.87.F.K. 98.C.D.E.100.A.102.B.E.F.105.A. 106.B.K.109.E.F.109.K.110.D.F.G. 113.H.I.114.G.115.A.B.H.I.K.117.H. 118.F.H.I.120.A.B.F.G.120.I.121.B.H 157.I.164.B
ſamnitium defectio ac rebellio. 98.D.104.E.113.H.129.D
ſamnitium fortiter geſta. 157.I.K
ſamnitium fraus. 51.D. cupiditas & inſolentia. 85.H.I. ferocia aduerſus Romanos. 94.I
ſamnitium nouus ritus delectus habendi. 120.F.G
ſamnitibus bellum ob Lucanos Romani inferunt. 113.I
ſamothracæ inſulæ religio. 372.F.G.379.B
ſanctius ærarium. 197.H
ſanctius concilium. 282.G
ſangarius fluuius. 311.C
ſangi Semonis ſacellum. 205.F. de cælo tactum. 250.K
ſanguis è foco manans. 381.F. è lacu. 201.D
ſanguinis riui. 187.G.204.F
ſanguinis guttæ multis locis uiſæ. 273.C
ſanguine humano ludendũ non eſſe. 329.D
ſanguinarium ſcortum. 329.A.B
ſanguinea pluuia. 142.H.161.K.329.H. 331.G.335.G.353.G.365.F
ſanqualis auis ſacrum lapidem roſtro cædens. 346.F
de ſapientiæ diſciplina libri Numæ. 337.F
ſappinia tribus, Vmbria. 241.D
ſardorum ad Pœnos defectio. 155.H. Eorum clades. 157.F
ſardi facilè uinci aſſueti. 157.G
ſardorum legati Romæ. 345.G
ſardi perdomiti. 347.C
ſardi & Corſi, nihil præ Pœnis. 125.G
ſardiniam ac Siciliam Romani Carthaginienſibus ademerunt. 131.B
ſardiniæ cura Romanis. 156.D
ſardinia perdomita. 157.H
ſare, Maronitarum uicus. 316.B
ſari fluminis capita. 263.D
ſariſſæ Macedonum. 303.C
ſariſſophori Macedones. 290.A
ſarpedon promontorium. 316.D
ſaſſula urbs de Tyburtibus recepta. 83.B
ſatellitum armatorum ſtipantium inuidia. 160.G
ſatellitum regiorum uanitas. 271.K
ſatias, pro ſatietas. 207.G.231.E
ſatricula Romanis deditur. 104.H
ſatriculani, coloni Romani. 197.H
ſatricum Romanis ademptum. 22.G
ſatricum colonia ducta. 72.E.85.A
ſatricum expugnatum. 73.K. incenſum ac dirutum. 76.D.85.B
ſatricanum bellum. 104.E
ſatricani ad Sãnites deficiũt. 101.I.K.102.K
ſatricanis arma adempta. 103.A
ſatricana prodigia. 210.K
ſaturnalia celebrata. 135.E
ſaturnia colonia Rom. 331.F
ſatyrarum agẽdarum ritus apud Romanos 79.E
ſatyrus princeps legationis Rhodiorum ad Romanos. 352.F
ſauciorũ cura apud Romanos duces. 311.D
ſauo oppidum in agro Genuenſi. 220.G
ſaxa Rubra. 25.C
ſaxum ingentis molis ſponte procidẽs multos opprimit. 280.A
ſaxum per aerem uolitans. 172.E
ſaxorum iacula. 248.E
ſcæuola unde dictus C. Mutius. 17.C
ſcæuolæ Q. & M. prætores. 340.G
ſcalæ mœnibus admotæ, onere ſubeuntium fractæ. 193.C
ſcaptius quidã P. infamis iudicij populi Romani author. 43.C
ſceleratus campus. 95.C. uicus. 11.I
ſcelus religione neminem exoluit. 21.C
ſcelus rationem non habet. 215.D
ſceleris conſcientia. 342.C
ſceleris inquirendi formula. 322.E
ſcenica ars apud Græcos pudori non erat. 165.A
ſcenici ludi quando primum Romæ facti 79.E.169.D.293.B
ſcerdiletus Aetoliæ princeps. 203.G.209.A
ſcerdilaus & Pleuratus Gentij filij. 374.C
ſcholæ publicæ. 62.H
ſciathus oppidum. 246.B. uaſtatum. 249.F
ſcamæi omnes ſub corona uenditi. 313.H
ſcamij. 259.K
ſcipio in manu equitis ardens. 135.C
ſcipio Carthaginiẽſibus fatalis hoſtis. 236.G
ſcipio iuuenis fatalis dux Punici belli. 145.I
ſcipio facta ſua recenſet. 215.E
ſcipionis cum Fabio contentio. 219.F
ſcipionis iunioris, Africani, deſcriptio. 186.G eiuſq; deinceps res. 192.A.B.193.B.200.B C.211.G.212.G.212.K.113.H.314.C.E 215.A.B. & dein. ex ordine uſq; ad. 228. A. & mox. 233.E.F.236.F.237.E.238 F.239.G.240.I.303.H.318.E.F.319.A. Eius exilium & mors. 330.H.I
ſcipiones in ſomnis L. Martio apparentes. 180.F
ſcipionum clades in Hiſpania. 192.B.218.I
ſcipionum fata. 216.D
ſcipionum fratrum triumphi Africus & Aſiaticus. 307.A. uictoria aduerſus Aſdrubalem. 154.I.K
ſcipionum inuidia in prætorem & accuſatores eius uerſa. 320.D
ſcipionum nomen Hiſpanis gratũ. 200.G
ſcipionum patris ac filij diuerſa conſilia in Annibale oppugnando. 200.G
ſcipionum monumenta. 319.B
ſcipionum mors. 180.B
ſcipionũ regnum inuidioſè. 319.A
ſcipionum ſepulchrum. 186.F.215.F
ſcipionum uarijs nominibus illuſtrium commendatio. 319.I
ſcipionum uirtus. 192.F
Vide Cn. Cornelius Scipio. L. Cornelius Scipio, & P. Cornelius Scipio, et P. Scipio.
ſcodra urbs. 367.A.374.A
ſcodrus mons. ibidem.
ſcopas Aetolorũ præfectus. 187.K.249.B
ſcordiſci cum Baſtarnis & moribus & lingua congruentes. 342.H
ſcorpionum in Carthagine noua expugnata repertorum numerus. 194.B
ſcortorum raptus penè bellum exciet. 18.B
ſcortum, amatorem prodens. 184.I
ſcorti turpis amor, ad ſcelus nefariũ exiens. 329.A
ſcotuſa urbs. 209.B.287.K.289.B
ſcribæ uiatoréſque ædilitij pecuniam ærarij furati damnantur. 239.E
ſcriba cum rege pari ferè ornatu. 17.A
ſcriptorum uariatio. 18.I.192.E
ſcriptum facere. 111.B
ſcriptum edendum de quo longior neceſſaria ſit deliberatio. 271.C
ſcultenna fluuius. 346.E
ſcutati. 91.B
ſcuta Gallorum longa, ſed ſtricta. 311.G
ſcutum Lyguſtinum. 375.B
ſcutum Romanum. 104.A. Eius magnitudo. 272.C
ſcutum Samniticum. 109.C
ſcutorum uallum. 118.D
ſcuta ſanguinem ſudantia. 135.C
ſcutorum magnitudo, quibus ſtantes caput inclinare poſſent. 374.F
ſcyrus inſula. 249.F
ſe pronomen ſæpe omiſſum. Alencon. Sagunt. precibus aliquid moturum ratus. 125.B. pro ſe moturum.
ſe futurum, pro de ſe futurum. 261.A
ſe creandi in magiſtratum impudentia. 35.D
ſeceſſio plebis. 38.E.F. & dein.
Seceſſio, ultima apud ueteres rabies. 88.F
Seceſſiones in Sacrum montem & in Auen

tinum. 88.H
ſeceſsionis ueniam impetrant milites. 89. A
ſeceſsio non ſemper ulciſcenda. 255.F
ſeceſsio muliebris. 266.A
ſecubitus ſuſpicio. 322.B
ſecundani milites. 267.I
ſecundani priores. 273.E
ſecundæ res aduerſis permiſtæ Romanis. 205.D
Secundæ res negligentiam creant. 69.E. 134.E.151.B
Secundarum rerum moderatio difficilis. 103.F.237.C.240.C
ſecundis rebus nimis fidendum non eſſe. 361.G.379.K
ſecurium prælatarum terror. 18.C
ſecuritatis ac negligentiæ malum. 344.K
ſedetani, Romanorum ſocij. 214.C.268.F
ſeditio propter nexos. 19.B.C
propter mortem Virginiæ. 38.C
ſeditio domeſtica bellum externum ſuſcitat, & ita illa ſubſidet. 23.D
ſeditionum mala. 23.I
ſeditioſorum honores ac præmia. 43.I
ſeditionum authores ac principes comprehenſi ac uincti. 214.I.215.I.380.C
ſeditio militum. 251.B
ſegeſticæ ciuitatis expugnatio. 268.D
ſegetes hoſtiũ demetunt Romani. 362.C.D
ſeiuges aurati in Capitolio poſiti. 314.F
ſeleuci proaui Antiochi uirtus. 275.C
ſeleucus Antiochi filius. 263.D. 279.A. 287.F.296.C.298.C.299.A.309.I
ſeleuci filia, Perſei uxor. 352.A
ſelinus oppidum. 259.H
ſella curulis unde ſumpta. 3.A
ſellaſia ad Oeunta fluuium. 270.A
ſellularij opifices ad bellum coacti. 94.C
ſelymbria urbs. 263.B
ſementi faciendæ locum hoſtibus facit Marcellus. 159.D
ſemigermanæ gentes. 129.H
ſemimares abominati. & in mare deportati 243.C 324.E
ſemiſſes agri. 346.G
ſemo ſangus deus. 94.D
ſempronij Bleſi quæſtoris mors. 141.I
ſempronij Cos. in Lucanis acta. 170.H
ſemunciarium ex unciario fœnus factum. 85.A
ſenatus Capuanus publico abſtinens, ui cogitur in publicum uenire. 184.I
ſenatores Capuani 27. ſponte ſibi mortem ueneno conſciſcunt. 185.E
ſenatus Romæ legebatur. 197.K. & item eius princeps. Ibidem. I
ſenatus quando primùm à populo ſecretus ludos ſpectauit. 274.F
ſenatus Romanus tanquam regum multorum conſeſſus. 103.E. uelut paucorum poteſtas. 270.K
ſenatus caſtigatus. 32.B
ſenatus cõſulẽdi mos ſublatus. 12.A.36.A
ſenatus plebi conciliandi ratio. 148.G.H.I
ſenatus Romani expletio. 14.H.153.C
ſenatus Romani in capitolio à Gallis obſeſsi reuerentia. 66.G
ſenatus Romani trepidatio. 16.E.
ſenatus ſui oſor populus aſtute correctus 148.G.H
ſenatum ingredi flaminibus licere deſierat. 196.K
ſenatores omnes Romani qui abeſſent, in Italiam reuocati. 365.A
ſenatores quinque ab urbe Roma abeſſe nõ poterant. 286.G
ſenatores Romani ſeſe primos taxant in collationem publicam. 304.B
ſenatorum allegendorum mos. 153.D.E
ſenatores qui eſſent, & quibus liceret in ſenatu ſententiam dicere, edicebatur. 286.G
ſenatoribus malis tollendis uix meliores ſubſtitui poſſunt. 148.H
ſenatoria loca à populo ſecreta. 273.A
ſenatu ſine, aut certè rege, reſp. ſtare non poteſt. 148.G
ſenatu mouebantur indigni. 197.K. uſque notæ adſcribebantur. 217.G
ſenatu moti, ærarij facti, & tribu moti. 35.E.F
ſenatuſconſulti in neceſsitate ultima forma. 28.K
ſenatuſcõſulta aliquot. 183.I.192.A.B.224 E.F.225.K.
ſenatuſconſulta ubi adſeruarentur. 39.H
ſenectus Catonem non fregit. 328.H
ſenectus Romana mori deſtinata. 65.G
ſenectutis modeſta excuſatio. 60.G.H. infirmitas. 160.F. defloreſcentia. 319.K
ſeneſcere pugnã, pro remiſsiorẽ fieri. 61.F
ſenex dominum qui ferat, qui in iuuentute non tulerit? 284.D
ſenum conſilia 74.B.99.H
ſeniores, idem & Senatus. 275.I
ſeniores etiam coacti nomina dare, & urbis cuſtodiam agere. 58.I
ſeniorum centuria, & iuniorum centuria. 187.F
ſeniorum etiam cohortes factæ. 116.C
ſeniorum paruam eſſe iacturam. 65.E
ſeniorum Romanorum triumphaliũ etiam uirorum in Romæ captæ deſolatione conſtantia ac robur & æquanimitas. 65.E
ſenilis animus uix nouo ſocio aſſueſcat. 116.e
ſenilis animi uirtus. 46.G
ſenilis prudentiæ fructus. 74.E
ſenonum Gallorum robur. 64.D
ſenones Galli ad Cluſium oppugnãdum ueniunt. 117.F. Romam capiunt. 64.G
ſentinas ager. 117.H
ſentina urbis exhauſta. 166.A
ſepinum Samnitium Romani expugnant. 122.C.D
ſeppius Leſius, mediaſtuticus Campanorum 183.D
ſeptemuirale iudicium. 169.G
ſeptem & decem annis minores etiam militare coguntur. 171.H
ſepteni libri Numæ. 337.F
ſeptimij Martij uirtus. 180.C.186.I.215.F
ſepulchrum dirutum, promontorium Africæ. 236.A
ſepulchra de cælo tacta. 201.D
ſepulcrorum dirutorum inuidia. 246.F
ſepulturæ cura. 247.E.287.H
ſepulturæ eiuſdem hominis monumenta diuerſis locis monſtratæ. 319.E
ſepultura prohibitus Seruius Tullius rex. 11.K
ſequius, ſiniſtrius. 22.C
ſerenitas poſt tempeſtatem repẽtina, biduo ſimiliter facta, religionem Pœnis incuſsit. 184.E
ſergij ac Virginij tribunorum militarium criminatio. 59.A.B. damnatio. 59.I
ſergius & Matienus tribuni militũ in uincula coniecti, & miſere trucidati. 111.B
ſerrheũ caſtellũ Philippus occupat. 243.I
ſermo nationem arguit, 156.C
ſerpens mirabilis in quiete Annibali uiſus. 126.I
ſeruius Romanis uocatus ſeruus quidã Artenam Romanis prodidit. 55.F
ſeruius Cornelius Cos. 23.C
ſeruij Cornelij flaminis Quirinalis mors. 34.I
ſeruius Cornelius Maluginenſis trib. milit. 7.A.221.E.70.B.72.H.73.I.75.B. magiſter equit. 75 B. Cos. 111.D
ſeruius ſulpitius Cos. 18.D
ſeruij Sulpitij curionis maximi mors. 29.G
ſeruius Sulpitius Camerinus Cos. 30.C 63.C. trib. milit. 69.I.73.H.76.B.77.A E.86.C. interrex. 69.K
ſeruius Sulpitius Galba ædilis curulis 200. I. pontifex. 236.C. Eius inuidia aduerſus Paulum Aemylium. 386.B
ſeruius Tullius Corniculi princeps. 10.A
ſeruius Tullius Romanorum rex ſerua natus. 44.D. Ei puero dormienti caput ardere uiſum. 9.K. Tarquinij priſci gener adſciſcitur. 10.A. regnum iniuſſu patrum primus uſurpat, à populo iuſſus. 10.F.11. C. Eius opera. ibid. G. criminatio. 11.G.H. commentarij. 14.E. regnum. 11.K. mors. 14.C
ſeruus proditor. 15.D
ſerui barbari ultio pro domino. 123.D
ſerui indicium de incendio Romano. 188.G
ſerui ad libertatem & pileum uocati. 31.E 166.K
ſerui coniurationis indices à Romanis bene munerati. 256.D.E
ſerui etiam armati, & in militiam allecti 146.H.266.D
ſerui publicè empti in delectu allecti rogabantur num militare uellent. 146.H
ſerui regij humiliter regi, alijs ſuperbè imperare ſueti, ante Perſeum in Italiam traducti. 385.D
Serui in re nefaria conſcij, tollendi conſilium aliter uertit. 261.B

ſerui per tyrannū Lacedæmonium liberati, Lacedæmone abire iuſſi 314.D
ſerui publici 366.E
ſerui 25 in campo Martio coniurati, in crucem acti 142.A
ſeruorum à tyranno liberatorum tumultuatio cum ad dominos redire cogerentur 271.K.
ſeruorum incendiariorum coniuratio detecta 52.K
ſeruorum coniuratio in Hetruria oppreſſa. 262.D.
ſeruorum profugorum recipiendorum ergò nihil magnopere innouandum 348.G
ſeruorum cædendorum mos 22.A
ſeruorum delectus 151.B
ſeruorum terror apud dominos 31.E
ſeruorum uirtus in defendenda æde Veſtæ ab incendio 188.G
ſeruorum Volonum propter rem bello bene geſtam manumiſſorum domini, precium illorum à republica petere differūt. 163.G
ſeruile bellum 31.D
ſeruilis habitus mentiti fraus 221.B.C
ſeruilis motus in Apulia 326.B
ſeruilij, Albani 7.I
ſeruilij Conſulis labor in plebis miſeria alleuanda. 19.K
ſeruilius Hala reus 48.A
ſeruitudo, dinis, pro ſeruitute 277.B
ſeruitia, pro ſeruus 52.K
ſeruitiorum Setinorum molitio oppreſſa. 256.D.E.
ſeruitis Achæorum fugitiuis receptaculum Macedonia 348.F.349.C
ſeruitus C. Lučtatij & Cn. ſeruilij, ſedecim annorum 234.I
ſeruituti nati Syri & Aſiatici Græci. 289.G
ſeſtertiūm tricies očtoginta millia æris in ærarium illata 323.B
ſeſtus & abydus Helleſponti urbes. 256.E
ſeſtos Romanis deditur 296.E
ſetia colonia 224.B
ſeueritas comitati coniuncta 46.A
ſeueritatis nimiæ malum 98.B
ſeueritas paterna mirabilis 91.A
ſeuocatio populi inhibita 82.G
ſex legionibus uſa reſp. Romana 242.E
ſex menſes non pluiſſe 337.F
ſexagenario maior Cōſul Romanus munia omnia militaria obiens 368.D.376.B
ſexdecim annos nati qui non militauerant, ærarij facti 197.K
ſexdecim duntaxat legionibus defenſum imperium Romanum 236.E
ſextarij uini honoris ergò liberatori exercitus à legionibus collati 87.G
ſextiles calendæ, olim anni principiū. 29.D
ſextius primus è plebe Conſul 79.A
ſextus Aelius Pætus Cos. 251.I
ſextus Antiſtius legatus 204.D
ſexti Digitij uirtus. 193.I. eius infelicia cōtra Hiſpanos prælia 276.C.295.D
ſextus Furius Cos. 22.H
ſextus Furius Medullinus trib mil. 52.H
ſextus Iulius Tullus trib. mil 51.A
ſextus Iulius Cæſar prætor. 200.I. legatus Criſpini Cos. 202.H
ſextus Manlius trib. mil. 38.H
ſextus Pōponius legatus T. Sempronij longi Cos. 132.D
ſexti Tarquinij dolus in Gabios. 12.K.13.A eius libido ſtuprum Lucretiæ inferentis. 13.I.K. eiuſdem mors. 14.E.F.
ſexti Tempanij decurionis equitum uirtus. 51.F.52.A.C.
ſexti Tullij uirtus 81.G
ſexus muliebris infirmitas 266.G
ſi uideatur, particulæ interpretatio 185.I
ſibyllæ in Italiam aduentus 2.I
ſibyllæ carmina de termino fatali Romanum 316.H
ſibyllæ carminum interpretes 202.E
ſibyllinorum librorum uſus. 59.H.85.A. 134.H.137.B.268.D.293.C.
ſiccij cædis indignitas 38.G
ſicinius plebis ſeceſſionis author 21.B.D
ſiccitatis anni incommodum. 49.K.337.F
ſicilia tota in Romanorum ditionem uenit, 191.K.
ſiciliæ ciuitates aliæ aliter à Marcello tractatæ 181.D
ſiciliæ fertilitas 191.K.195.H.197.B
ex Sicilia frumētum Romam comportatur. 21.H.195.H.
ſiciliæ motus 164.B.187.D
ſiciliæ tyranni 84.K
ſiciliam Romani pro merito tractāt. 246.I
ſicilia oppugnanda, Africa Romanis excitibus uexata 220.B
ſiciliæ Romanos pellere Carthaginenſes nituntur 167.E
ſiculum bellum inter Carthaginenſes & Romanos 167.G.181.E
ſiculum fretum 189.C
ſiculorum beneuolentia erga Romanos. 263.G.
ſiculorum clades. 167.G. exanimatio & trepidatio. 189.B
ſiculorum oratio in Senatu Romano de ſe. 189.D.
ſiculorum profugorum reductio 192.I
ſiculorum ſeruitus ſub Romanis. 246.D. 246.H.
ſiculis accuſatoribus ſuis coràm reſpondet Marcellus 189.F
ſiculis trecētis equitibus à Scipione indictis totidem Romani equites ſubſtituti ſine publica impenſa 221.A
ſiculos demeretur Scipio 221.C
ſicimina mons 380.H
ſicyone urbs ab Attalo honorata 258.K
ſida oppidum 299.D
ſidicini populus 85.E.89.F.93.C
ſidicinus magiſtratus Theani 185.G
ſignina colonia Romana 13.E.197.G
ſignum amoliri ſignifer non poteſt 135.I
ſigna militaria in ærario erant. 42.I.48.C
ſigna ad Iunonis ſoſpitæ cruore manāt. 155.F.195.H
ſigna & tabulæ quando primùm Romam inuecta 181.D
ſigna ſigniferis erepta, in medios hoſtes proiecta 273.E
ſigna ſua Romani quibus committant, ſatis nobiles eſſe 156.F
ſigna Syracuſarum. 187.C. infeſta Romanis 265.F
ſignorum æneorum collocatio 196.E
ſignorum confuſionis periculum 238.D
ſignorum cantus in caſtris Romanorum qualis eſſet 207.A
ſignifer cunctans ab imperatore occiſus. 53.E.
ſignifer præ cæteris altus ac procerus. 176.C.
ſilana urbs recipitur 288.H
ſilentium in re non debita iuſſa, uelut uis ſacit 350.C
ſilpia urbs 212.D
ſimilæ lucus 322.E
ſimilem noſtri euadere aliquē inuidere non debemus 242.B
ſimilia magis quàm paria 387.K
ſimilitudo morum amicitiam facile conciliat 11.E
ſimplicitas antiqua 341.B
ſimulacrum pugnæ tam terreſtris quàm naualis edit Scipio 226.E
ſimulacra Iunonis cupreſſea circumlata. 204.H.
ſimulacrorum deûm truncatorum aut ſemiſtorum inuidia 246.F
ſimulatæ lacrymæ, et ueræ lacrymæ. 334.A
ſimulatæ proditionis fraus 296.G
ſimultates Reipublicæ donatæ 108.I
ſimultatum alienarum nutu indicandum aut cenſendum non eſſe 321.B
ſingula facilius acquirendo parātur, quàm retinentur uniuerſa 301.H
ſinderſium ager 310.A
ſinnas urbs 310.D
ſinopenſium clades 332.A
ſintice regio 384.G
ſinueſſa urbs 116.C
ſinueſſanorum erga Romanos fides 138.A
ſipylum urbs 293.B
ſipontum colonia deducta. 273.B.C. inſtaurata. 324.F.
ſipyrrhicas Aetolus legatus ad Attalum. 249.G.
ſiræ oppidum 379.A
ſitella ſuffragiorum 171.E
ſitis ac caloris malum in pugna. 207.E. 341.C.
ſitis legatorum Certimenſium 341.B.C
ſmyrna urbs 262.K.279.B
ſmyrnæorum apud Romanos honor. 305.H.315.F.
ſocietas hominum admiuicem alia pacto fit, alia natura ingignitur 62.H
ſocietas rata non eſt ubi nec diuini nec hu-

mani quicquam ſanctum eſt 199.I
ſocietatis uinculum maximum, communis utilitas 287.D
ſocij à rege ſocio ſpoliati 336.E
ſocij in oculis exercitus fœderati depredati. 360.G.
ſocij Romanorum ſine Romano duce aut exercitu proprijs uiribus bella gerere non poterãt. 26.A. nec iniuſſu illorum. 90.A. 280.G.
ſocij Romanorum quas impenſas in magiſtratus Romanos facerent in prouincijs. 350.C.
ſociorum Romanorum defectio poſt Cannenſem cladem 147.B
ſociorum auxilia Romanis 220.E.F
ſociorum calamitatibus Fabius ad pugnã ab Annibale elici non poteſt 138.A
ſociorum colẽdorum mos Romanis 187.H
ſociorum deſertorum dolor Romæ 125.G
ſociorum erga Romanos fides. 29.G. taſi-delitas. 219.A.B.
ſociorum uiolandorum ſcelus 271.B
ſocijs militibus dimidio minus quàm ciuibus datum in triumpho, indignationem iis commouet 346.G
ſocijs noſtris mala noſtra nimis detegenda non ſunt 149.A
ſocios oneri aut ſumptui eſſe qui primus magiſtratuum Romanorum cœperit. 350.C
ſocios procul diſsitis nihil in ſe auxilij eſſe Romanis reſpondent 152.K
ſocios Romanorum inter ſe diſcordibus, Romanorum perplexitas 89.G.H
ſocios ſuos Romani propter ſuam ipſorum cladem non adiuuant 29.E
ſocios ſuos Romani tuentur 241.I
ſocios ſuos Romani ipſi tueri uolebant, non ſinebant ab alijs auxilium petere 241.E
ſocios Romanos Cato falſa ſpe ludit. 267. D.E.
ſocios ut tractare debeant Romani 305.C
ſol rubens toto die 243.C
ſol uehemens inter graues nube imbres. 212.C.
ſolis æſtus pugnantibus infeſtus 277.A
ſolis cum luna pugna 135.C
ſolis eclipſis 295.E
ſolis mirum 230.I
ſolis orbis minui uiſus 135.C
ſolis ab ortu ſtatim cœli gubernatores nauium norunt 297.C
ſoles duo uiſi. 210.K. 224.C. tres ſimul uiſi 348.D.
ſolſtitialis orbis 5.E
ſolſtitiale tempus 285.E
ſolennium uerborum omiſsio ſacrificium uitiat 347.B
ſolicitus uicem 219.F
ſoliferreæ & falaricæ tela bellica 267.H
in ſolitudine circumuenti, hominum etiam ignotorum fidem implorant 333.F
ſolium, cuppa ad lauandum 368.G
ſolonis leges Romani deſcribendas curant. 34.H.
ſoli, caſtellum 259.H
ſoli populus Argis oriundi 306.E
ſolouettius Gallorum dux 385.I
ſolum mutatum nec genus nec mores mutat 306.A.B
ſoli charitas 14.G
ſomnij ſpreti ultio 22.A.B
ſomnus æſtiuis noctibus quando ſuauiſsimus 108.F
ſomnus uigiliæ ſecundæ altiſsimus 8.D
ſomni modus 123.G
ſomno mors continuata Hiſtris uinoſis. 344.K.
ſonus diſſonus pugnantium animos auertens 183.A
ſopater Macedo 264.A. 236.A. 240.A
ſopatri Acarnaniæ præfecti mors. 245.A. 362.H.
ſophoniſba Syphacis regis uxor, Maſaniſſæ ad pedes accidit: & reliqua eius hiſtoria. 232.K. & dein. Eius mors. 233.I.
ſorani ad Samnites deficiunt. 104. H. recipiuntur. 110.H.
ſora, Romana colonia. 111.D. 197.C. 224.e
ſordidæ ueſtis uſus 382.E
ſordium coercitio Romæ 265.G
ſoror à fratre prima occiſa Romæ 6.K
ſororis aduerſus ſororẽ mirus amor. 332.C
ſorores æquali dignitate generis elocandæ à parentibus 76.H
ſororium tigillum 7.B
ſortis humanæ inſtabilitas 379.A.B
ſortes extenuatæ ceræ 134.G. 135.D
ſortes uerſibus inconditis datæ 229.F.G
ſoſis, tyranni Syracuſani percuſſor 177.E
ſoſithenes Magnes 187.C
ſoſpitæ Iunonis lucus & ædes, communis Lanuuinis & Romanis 92.K
ſpadonum miniſteria regibus 278.I
ſparta, quæ & Lacedæmon, quondam ſine muro. 272. B. eius diſciplina horrida ac dura 310.I
ſparti ad rem nauticam uſus 139.D
ſpes metuſque paruis momentis impelluntur 206.G
ſpei ædes. 172. E. 341. I. fulmine icta. 134.G
in ſpectaculis loci honos 20.K
ſpectaculum gladiatoriũ inter epulas apud Campanos 109.E
ſpectaculis ſenatori loca à populo diſcreta. 273.A.B.
ſpectaculorũ magnificentia à Perſeo. 348.B
in ſpectaculis dadis rudes Romani. 270.E
ſpectatum Romæ diu promiſcue in ludis. 274.F.
ſpectrum mirabile 90.E
ſpectrũ Annibalis in quiete apparẽs. 126.I
ſpeculæ Carthaginenſium per promontoria 226.G.
ſpeculator cõiuratij explorator male exceptus 332.K.
ſpeculatores Annibalis intercepti, per caſtra Romanorũ iuſſu Scipionis ducti 236.A
ſpeculatoris Athenienſis unius induſtria urbem ſeruat 245.C
ſpeculator Carthaginienſis Romæ deprehenſus & mulctatus 142.A
ex ſpelunca pugnantes milites, tandem fumo ac igni extincti ſunt 111.E
ſperchiæ oppidum 253.A
ſperchius amnis 289.B
ſpicæ metẽtibus cruentæ uiſæ. 135.C. 210.K
ſpiritus feroces ſimul cum fracto corpore franguntur 8.C
ſplendorem & ornatum hoſtium, uulnera non facere 120.K
ſpoletini coloni Romani 197.H
ſpolia Gallica 151.B. 169.A
ſpolia hoſtium Vulcano ſacrata. 9.G. 118.F
ſpolia hoſtium templis detracta 146.H
ſpolia Macedonica Romam aucta. 385.F
ſpolia opima prima. 3.G. ſecunda. 47.I.
ſpolia regis Antiochi onuſti exercitus Romani pericula 317.C.D
ſpoliantur ab Annibale etiam ij qui in eius fidem ſe dederant 191.A
ſpongiæ uſus in bello 109.C
ſponſæ uirginis amor 194.D
ſponſi pro ſponſa zelus 37.D
ſponſum à fratre occiſum, lugẽs ſoror, ab illo occiſa 6.I.K
ſpuere non licet ubi ſacra Romana defoſſa fuere in urbis excidio à Gallis 65.F
ſpurilius trib. pleb. 52.G
ſp. Albinus Conſul 321.E
ſp. Caruilius Q. F. maximus ædilis curulis. 113.D. Cos. 120.I. Eius res geſtæ in Hetruria. 122.G. trib. pleb. 171.D.
ſp. Caruilij ex Latinis populis ſenatorum allegendorum authoris ſententia repudiata. 153.C.
ſp. Caſsius Cos. 18.A. 21.E.F. 23.A. magiſter equitum primus Romæ. 18. C. eius mors. 23.C. 46.I.K.
ſp. Furius Cos. 23.E. 28.H. 75.I
ſp. Furius M. Camilli F. primus prætor urbanus 79.B
ſp. Fuſius paterpatratus 6.E
ſp. Herminius Cos. 41.H
ſp. Icilius trib. pleb. 26.I
ſp. Largius 16.G.I
ſpurij Lyguſtini Sabini oratio 356.A.B
ſp. Lucretius Lucretiæ pater. 13.K. 15.A. Cos. 16.B. prætor. 217.I.
ſp. Licinius trib. pleb. plebẽ aduerſus patres excitat 23.F
ſp. Mecilius trib. mil. 53.E
ſp. Melius trib. pleb. 48.A. 53.F. eius largitio. 46.E. ambitio. 46.F. cædes. ibid. I.
ſp. Nautius Cos. 22.H. legatus Romanus à Fidenatibus cæſus. 47.D.
ſp. Nautius Rutilius trib. mil. 51.A. 52.K. 53.F. 56.E. 121.D.
ſp. Oppius Cornicen. 35.E. 38.F. eius mors. 40 D.
ſp. Papyrius trib. pleb. 73.I
ſp. Poſthumius Cos. 28.C. 34.K

ſp. Poſthumius Albus trib. mil. conſu. pot. 48.H.62.F.
ſp. Pomhumius Regillenſis cenſor. 75.B. Cos. 93. E. 99. C. eius fortis pro patria animus. 100.K. & dein.
ſp. Poſthumij Albini conſulis indagatio Bacchanaliorum 322.D. & dein.
ſp. Poſthumius Albinus augur 329.G
ſp. Seruilius Cos. 25.G.H
ſp. Seruilius Priſcus cenſor. 75.I. trib. milit. 77.E.
ſp. Tarpeius Romanæ arcis præfectus. 3.I
ſp. Tarpeius Cos. 34.G. legatus. 38.F. trib. pleb. 41.H.
ſp. Verginius Cos. 34.F
ſtabili pugnæ aſſueti Romani 208.D
ſtagnum cruentum 161.K
ſtantem cibum capere cogi, ignominia militis ſegnioris 163.B.C
ſtatellatium Ligurum commiſeratio apud Romanos 351.D.253.G
ſtationum moris mutatio 374.F
ſtatiua militibus ſuis negat Q. Fabius Maximus 117.C
ſtatiuum præſidium 344.E
ſtatius Cellius Samnitiū imperator. 110.H
ſtatius Egnatius Samnitum dux capitur. 116.B.
ſtatius Metius Caſilini præſidij præfectus. 163.G.
ſtator Iupiter 344.A
ſtatuarum honos 319.F
ſtatua Antiochi iram M. Acilio Conſuli Romano accendit 290.D
ſtatua aurata quādo primum poſita. 338.E
ſtatuas auratas omnes ab Dio Perſeus in claſſem congerit 368.G
ſtatua equeſtris Clœliæ uirginis 17.E
ſtatuæ equeſtres complures poſitæ 92.H
ſtatua equeſtris Q. Martio Tremulo poſita. 110.F.
ſtatuæ eiuſdem hominis diuerſis locis poſitæ tanquam ibi ſepulti 206.K
ſtatua Horatij Coclitis 16.H
ſtatuæ legatis in legatione cæſis erectæ. 47.D.
ſtatua Manilio pr. Caſilino poſita 152.H
ſtatuæ regis Philippi deiectæ. 245.B. 249.C.
ſtatuæ Ptolemæi perfugium 150.D
ſtellas campus 137.K
ſtellatis ager 110.G
ſtellatina tribus 70.A
ſtena Antigoniæ fauces 251.E
ſternere maria claſsibus 285.E
ſtipendium à populo in publicum collatum, ſolutum 321.G
ſtipendium de publico quando militi primum decretum 165.G
ſtipendium Coty regi Perſeus adnumerat ducenta talenta in ſex menſes 362.I
ſtipēdium improbe à militibus flagitatum 214.D.
ſtipendium militibus erogādum unde corraderetur. 51.B.C
ſtipēdium militibus ſingulis Scipionis perſolutum 215.I
ſtipendium præſens militibus datur 155.D
ſtipendium triplex equitibus datum. 59.G
ſtipendij militaris non ſoluti malum. 59.E. querela. 214.F.
ſtipendio milites uoluntarie abſtinentes. 163.G.
ſtipendio opera reſpondere debet 57.D
ſtipendia equitibus ignauis negata 197.K
ſtipendia facere Ibidem
ſtirpes in nominandi caſu 345.H
ſtiſſum oppidum expugnatur 134.D
ſtobi Pelagoniæ oppidum 259.F.331.C
ſtragulæ ueſtis uſus quando primum Romæ cœperit 322.F
ſtratagemata 7.C.D.9.G.27.I.K.82.B. 91.G.H. 99. H. 121.E. 182. H. 282.H. 291.A.B.344.H.I.
ſtratij medici prudentia 382.A
ſtratonicea urbs Theſſalorum 259.C.E
ſtratonicenſis ager 259.C
ſtratū Aetoliæ urbs. 288.D.308.A.267.C
ſtrenue facere, quàm ſcite dicere, præſtantius 115.F
ſtrenui militis demerendi ratio 151.E.F
ſtrepitus ſine cauſa in æde Iunonis Soſpitæ. Lanuuij editus 222.A.220.F
ſtructus, cognomen 48.C
ſtrymo amnis 384.G
ſtubera urbs 248.C.366.F.H.
ſtudij ac cupiditatis expers oratio plus authoritatis habet 165.K
ſtuprator Veſtalium uirgis ad mortem uſq; cæſus 146.G
ſtuprum Lucretiæ 13.K
ſtupri indignitas, libertate promittenda leuata 312.E
ſtupri mulcta 118.I
ſtupri ultio 57.A.312.B
ſtuprorū miſcella in Bacchanalib. 321.I.K
ſtymphalis Macedoniæ regio 384.K
ſubactus & duratus bello 359.I
ſubcenturionis legendi mos 91.D
ſubitarij milites 29.A.337.A.E
ſubius Virius Campanorum legatus Campanos ad defectionem inuitat. 149.D
ſublicius pons 16.F
ſubota inſula 373.C
ſuccedere murum 309.A
ſucceſſoris accipiendi metus 271.E
ſucceſſoris in imperio nouitas, ſæpe rudis. 347.A.
ſucceſſori exercitus non tradebatur niſi manente bello in prouincia 187.B
ſucro oppidum 214.C.H.215.E
ſueſſa Pometia. 10. F. capta. 12. H. expugnata & direpta. 19.H.
ſueſſa olim, nunc Aurunca 93.B
ſueſſa Romana colonia. 106. C. 197. C. 224.E.
ſuetani ad Catōnem deficiunt 268.F
ſueſſitani, Romanorum ſocij 214.C
ſueſſula opp. 158.I
ſueſſulanorum ius 93.A
ſuffetes ſummum uelut conſulare imperium apud Carthagineſes. 217.F.231.G.275.I
ſuffragij ferendi mos 171.E
ſuffragia non ſemper eodem modo Romæ data 10 I. 341.I
ſuffragij latio, an per cenſores adimi poſſet. 381.D.
ſuggeſtum in foro Rom. extructum, roſtris nauium Antiatum exornatum. 93.A
ſuiſmontium mons Liguriæ. 320.H. à Romanis obſidetur 340.A
ſulphur uiuum cum calce facibus illitum, in aquam immerſas illas accendit. 322.H
ſummæ rerum, argumenta capitum 337.G
ſummani ædes de cœlo tacta 256.H
ſumptus et impēſa bellorū ingens. 271.E.F
ſunium oppidū. 210.B. 244.I. Atticæ terræ promontorium 353.I
ſuperbia uerborum ut accipienda 268.D
ſuperbus cur dictus Tarquinius rex 11.K
ſuperſtitionis malum. 49. K. eius timor. 121.D.
ſuperſtitionibus facile capiebantur Romani 69.K
ſupplicis nanis habitus 224.C
ſupplicum habitus & uelamenta, oleæ rami 223.G.
ſupplicatio belli ergò 125.H
ſupplicationis in peſtilentia ritus 339.C
ſupplicatio ſolennis Romæ 137.D
ſupplicationes bidui. 116.F. tridui. 207.K. quatridui. 61.I.122.C.
ſupplicationes Iunoniæ 204.H
ſupplicationes etiam finitimis populis indictæ 85.D
ſupplicium de Campanis ſumere feſtinat C. Fuluius legatus 185.G.H
ſupplicia apud Romanos mitiſsima. 7.H.I
ſuppliciorum & ignominiarum auerſio, mors ultronea 185.E.
ſue ex manſueto uariis condimentis aſsimulata feriniæ uenatio 285.E
ſue, oue, taurilibus luſtratus exercitus. 10.K
ſuouetaurilibus Marti piaculum fieri. 92.A
ſuſpicionis auertendæ actus 261.B
ſutriani Romanis dediti 190.B
ſutrinarum coria in cibos uerſa 154.K
ſutrium bis eodem die captum 69.D.E
ſutrium, clauſtra Hetruriæ 107.A
ſutrium Volſcorum Romanis deditur. 70. H. & dein.
ſutrium Romana colonia 197.C.224.E
ſycurium oppidum 360.B
ſyleum urbs 309.I
ſyluani uox de nocte 15.I
ſyluæ Litaniæ fraus 153.H
ſyluius Aſcaniæ filius 2.A
ſyluius cognomen unde manarit. Ibidem
ſymphoniacorum indignatio apud Romanos de epulo ſibi ſubtracto. 106.G
ſynedri magiſtratus Macedonum 385.C
ſynope Græca urbs 116.C

ſyphacis Maſæſylorum regis hiſtoria. 170. D. & dein. 212. F.
ſyphacis cum Carthaginenſibus amicitia ac fœdus. 221. K. 226. F. G. 229. H. 231 H. eiuſdem cum Romanis fœdus. 170. E. 195. F. 226. I. 231. A.
ſyphacis exiſtimatio. 233. C. gloria. 212. H. Infidelitas erga Romanos. 219. B. 222. B. fuga ac clades 231. K
ſyphax uincitur ac capitur. 170. F. 232. H 379. H. in triumphum ducitur. 240. I. 386. I. eius mors. 240. I.
ſypheum Bruttiorum oppidum 234 K
ſyracuſarum motus, obſidio, expugnatio, direptio, &c. 160. F. 164. G. H. 166. K. 177. A. C. E. 178. D. I. K. 179. B. 181. D. 187. B. C. 189. E. F. H. 225. I. 246. H.
Syracuſanorum erga Hieronem regem amor 160. G
ſyracuſani tráſfugæ apud Romanos. 176. I
ſyracuſanis res ſuæ reſtituuntur 221. C
ſyracuſani tyranni Hieronymi & Annibalis fœdus 160. I
ſyri, leue genus hominum. 289. G. Gallis ſtipendium pendunt. 310. G.

T

Tabellarij ſubornandi aſtus 376. K
tabæ urbs 309. I
tabernæ circa forum ædificatæ 9. E
tabernæ circa forum piſcatorium in priuatum uenditæ 341. I
tabernarum claudendarum in luctu ac rebus aduerſis mos apud Romanos. 33. I. 153. I.
tabernarum ſeptem incendium 188. F
tabernas argentarias Romanas Annibal urbem obſidens uendit 184. E
tabernaculi male capti uitium 45. B
tabernacula in foro ſtatuta 326. D
tabes longi tẽporis omnia abſumens. 337. F
tabula templo affixa uoti index 341. K
tabula uictoriæ Tib. Sempronij Gracchi in æde matris Matutæ poſita 349. K
tabularum decem leges, fons omnis iuris. 35. B. 40. C.
tabulæ pictæ & ſigna fabrefacta ex Ambracia recepta omnia auecta 309. B
tabularum nouarum fax 258. F
tabularium locus ubi tabulæ publicæ aſſeruabantur 366. B
tabulatorum quinque turris 209. E
tabulius ager 243. E
tædium etiam pati diſcere debere milites. 57. H.
tagus fluuius 123. I. 326. C
talaſſius 3. D
talentorum precium 13. D
talenta argenti ducenta Philippo pollicentur Carthaginenſes ut Romanos infeſtet. 222. A.
talentis triginta multantur Bœoti 261. E
talentum euboicum 303. H
talentûm euboicorum XV. millibus multatus Antiochus 303. I
talenta ducenta ſemeſtre ſtipendium Cotyregi appenſa à Perſeo. ue 362. I
talenta argenti CCC ntio promittit & numerat Perſeus ut ſe iuuet aduerſus Romanos 372. B. 373. A
talenta L. in ripa fluminis ponit Perſeus Thracibus militibus diripienda 378. B
talis fœmina, in laudem 322. E
tanetus uicus 234. I
tanagra urbs 285. I
tanais amnis 281. D
tanaquil Lucumonis uxor mulier nobilis ac prudens. 8. K. 9. K. 10. D. E. 11. F.
tapetes in caput & fauces iniecti Demetrij ueneno morientis 336. G
tapſis urbs à Maſaniſſa capta 228. C
tarditatis malum in bello 55. H
tarentum Liuius amittit. 173. A. Fabius recuperat 199. B. C. 200. G
tarenti arx. 173. B. C. D. E. 191. C. D. 195. E
tarenti cõmoditas. 162. D. opulentia. 199. E
tarenti potiundi ſpem Annibali faciunt iuuenes aliquot Tarẽtini ab eo capti comiter dimiſſi. 162. D. 164. E. & potitur. 173 A. à Romanis recipitur. 199. B. C. eius Annibali prodẽdi author Philomenes in puteum apertum ſe præcipitat 199. D
tarento in Italia Carthaginenſes contra fœdus non abſtinent. 124. H
tarento potiuntur Romani. 104. D. 191. E. 279. B.
tarentini bello Romanorum ac Samnitium intercedentes reiiciuntur 202. D
tarentini pacem ac libertatem à Romanis petunt 200. I
tarentinorum ac Romanorum naualis pugna 191. D
tarentinorum animus aduerſus Romanos. 95. I.
tarentinorum defectio patres ſolicitos habet 96. C. 172. E.
tarentinorum è Sparta oriundorum degeneratio 310. I
tarentinorum fames 187. A. 191. C
tarẽtinorum obſidum à Romanis cæſorum inuidia cõiurationem Niconis & Philomenis aduerſus Romanos excitat. 172. F
tarentinorum relegatorũ reductio. 204. B
tarentinorum ſeruitus ſub Pyrrho 149. F
tarentinæ res quomodo compoſitæ 201. G
tarpeiæ uirginis proditio 3. I
tarpeio de ſaxo præcipitatus M. Manlius capitolinus 73. F
tarquinius Collatinus conſulari poteſtate exutus 14. K. 15. A
tarquinij oppidum 8. I
tarquinius priſcus prænomine L. Romæ regnum affectat. 9. A. B. regnare iubetur. 9. D. & dein.
tarquinius prænomine ſextus L. F. Lucretiam uiolat. 13 I. Roma Gabios profugiẽs occiditur. 14. D.
tarquinius prænomine L. à factis cognominatus ſuperbus, Romæ per uim & ſcelus regnat. 12. A. B. ſocerum occidit. ibid. H. I. papauerũ ſumma decutit. 13. B. eius nequitia, & alia opera. 12. B. odiũ apud plebẽ. 14. F. Roma eiicitur in exilium cũ coniuge & liberis. 14. C. eius mors. 18. I.
tarquinij regno aſſueti omnes in exilium eiecti. 14. H. 15. A. 17. H. 18. E. bona ſua fruſtra repetunt. 15. B. E. in regnum reſtitui uolunt. 17. G.
tarquiniorum memoriæ monumentum, Iouis templum in monte Tarpeio. 13. C.
tarquiniorũ odium apud Romanos. 14. H. 18. E. & contra. 16. H.
tarquineſes Romanos bello laceſſentes fuſi fugatique. 15. H. 60. D. 69. I.
tarquinienſes, ſex & trecentos milites Romanos immolant. 82. D. eius rei ultio. 83. B.
tarquinienſes Romanis frumenta præbere coguntur 109. F
tarquinienſes lintea conferunt in claſſem Scipionis in Africam traiectui 220. E
tarquinienſes ſubacti 69. I rurſum ſe mouent 81. E
tarquinienſibus induciæ XL. annorũ datæ 83. K. 109. G.
tarraconenſis conuentus 194. G. H
tatius, prænom. T. Sabinorum rex. 3. F. Tarpeiam uirginem auro corrumpit. ibi. I. cũ Romulo ſimul regnat. 4. C. 9. B. eius cædes. ibi. F. opera. 13. C. Vide T. Tatius.
taurea Iubellius. Vide Iubellius Taurea.
taurafinorum ager Liguribus attributus. 339. E.
taurilia ludi celebrati 324. C
taurini pop. 129. H. ab Annibale expugnatur 129. K
taurini ſaltus 64. D
taurinorum & Inſubrium bellum 129. K
taurus æneam uaccam iniens 346. F
taurus cum quinque uaccis fulmine exanimatus 353. G
taurus fluuius 310. B
taurus mons, imperij Romani fatalis terminus 306. B. 317. A. H
taurum intra montem regnare iubetur Antiochus 301. I. 303. H
tectoſagi Galli. 310. F. 311. A. C. 312. D. F. G
tegea urbs Achaiæ 314. B eius theatrum. 314. D.
tegulæ marmoreæ 350. E
tegulis non nudandam urbem ad hybernacula militum 384. F
teij Antiochum cõmeatu adiuuant 300. C eorum trepidatio ab Romanis. 301. E. & dein.
telleni capti à Romanis ac tranſlati. 8. I
teleſia urbs Samnitium ab Annibale capta. 137. I. à Romanis recipitur. 164. A.
telmeſſicus ſinus 298. A
telmeſſum Eumeni datum 306. E
telmeſſum Romani recipiunt 315. E
tela ſcutis denſatis excipiuntur 208. D
tela procurſu concitantur 272. C

telorum nubes 313.A
telluris ædes 23.C
temeraria uox ſilentio opprimenda 153.D
temeritas exercitus perdentium quomodo multata 97.F
temeritas à fortuna deprehenſa 141.D
temeritas conſulum Rom. damnata, parcitũ exercitibus 203.K
temeritas etiam infelix eſt 144.C.219.A
temeritatis pro impunitate, gratiæ dijs agendæ 317.B
tempanij prænom. Sexti decurionis equitũ uirtus 51.F.52.A
tempe ſtatiua Philippi 253.F
tempe Theſſaliæ ſaltus.288.B.*tranſitu difficilis* 368.H
tempeſtas belli 269.I
tempeſtas, non tranquillitas, gubernatoris operam requirit 274.B
tempeſtatis marinæ incommodum.249.G
tempeſtates inſignes & prodigioſæ Romæ 27.G.133.I.172.E.331.K.340.I.342.I.
templum primum Romæ 3.H
tẽplũ diuitiis & ſanctitate inclytũ. 160.C
templum Iouis Romulus metatur 3.G
templi Iouis capitolini apud Antiochiã diuitiæ & ſplendor 348.A
templi Iouis Olympij apud Athenĩeſes magnificentia 348.A
templi Iouis Tarpeij ædificãdi ſumptus & labor 13.D
templum Matutæ ab igne inuiolatũ. 76.D
templi Cereris à non initiatis adoleſcentibus per imprudẽtiam introitis, ac proinde ſcilicet uiolati, ultio 243.F
templi pecunia religioſa, & uelut ſacroſancta. 225.F
templi religio 379.B
templi unius detectio ad alterum tegẽdum reprobata 350.E
templa à Marcello dicata, atque exornata, etiam ipſa tandem ſpoliata 181.D
templa à quibus, & quomodo dedicarentur 111.A
templa delũ Philippus incendit in terra Attica 246.H
templa duo in orbe ſanctiſſima, Delphis, & Samothracæ 379.D
templorum ſpoliatorum inuidia 321.B
templis deorum in Alba diruẽda parcitum. 7.I
templis diuitiis inſignibus etiam aliqua miracula affinguntur 160.C
templis & ſignis inſulæ Bacchij Romani non abſtinent 299.B
tẽporis longæuitas omnia abſumens. 337.F
temporum rationis difficultas 18.I
tempſam colonia deducta 273.C
tempyrorum anguſtiæ 316.A
tendere in caſtris.199.I.*in prætorio*. 215.D
tenebræ clara luce obortæ 314.H
tenor pugnæ 234.G
tentoriũ ſuum cuique militi ueluti domus eſt 376.A
tenum urbs 290.E
terentina tribus 113.E
terentius Culleo pileatus ſequitur Scipionẽ triumphantem. 240.I
terentij Varronis temeritas 143.C.146.E
terentillus Arſa, prænomine T. tribunus plebis 29.K
terentilla lex 30.A.C
tergemina porta 47.A
tergemini fratres, Horatij & Curiatij 6.D
termeſſenſes Hiſienſium arcem oppugnant 310.B.
termeſſo pax à Conſule Rom. datur 310.B
terminalia feſta 365.C.388.C
terminus deus ſede ſua emotus non eſt. 13.C.68.H.
terra omnium communis mater 13.G
terra melotis 252.K
terra mouit, hoc eſt tremuit 344.B
terra mutata genus & mores non mutat. 306.A.310.I.
terra naſci homines ut intelligeretur 3.A
terra nocte ac die ardens 195.G
in terra ſua minus timent homines. 208.C
terræ chaſma 239.C.252.C
terræ motus inſignes & pernicioſi. 30.C.48.B.136.D.274.F.G.284.A.249.H.
terræ pluuia. 118.I.273.C.280.A.295.C.353.G.381.F.
terrarum ultimus finis rubrũ mare. 380.A
terror ignotarum rerum maior eſt 219.I
terror panicus Romæ 98.E
teſſera contubernalis, ut ſui quiſque ordinis uirum exciperet 206.H
teſſera militaris 211.H
teſſerarum in ludo, legatorũ mors uelut temperata 47.D
teſtis falſi crimen 33.C.34.C
teſtudo Romanorum 248.E
teſtudinis ludicræ faciendæ ratio 369.D
teſtudinis natura 292.D
tetradrachmæ ualor 274.D
tetradrachmũ Atticũ CXIII. *millia in ærarium illata A. Acilij triumpho de Antiocho* 304.A
tetradrachma Attica. XXXIIII. *millia* D.CC. *triumpho Aemylij regilli traducta* 306.K
thabuſion caſtellum 309.I
thalaſſius, nuptialis uox 3.D
thaleria prima theſſaliæ urbs capta à Villio Conſule 253.D
thaumaci à Philippo oppugnantur 251.C
thaumacorum ſitus deſcriptio. Ibidem. eorũ clades 289.B
theadenſes & Cannuſini in deditionem populi Romani ueniunt 104.C
theanus Sidicinus trib. mil. 146.H
theates fœdus à Romanis petunt 104.D
theatri & Proſcenij ædificatio 341.H
thebes campus, ager opulentus 298.G
thebarum phthioticarum profugi. 209.H
thebæ Phthioticæ 262.B
thebarum Phthiarum emporium 325.B
thebanorum odium aduerſus Romanos. 261.C.
thebanos ſibi adiungit Antiochus.287.A. *& dein.*
thebanorum inter ſe contentio.358.A. & 358.B.
thebæ à Romanis recipiuntur 360.K
theium oppidum ab Aminandro recipitur. 370.E.
theodorus & Soſis Syracuſani 164.C
themiſtius Gelonis regis filiæ maritus.165.A.*eius mors*.Ibidem.B.
theodori cuiuſdam coniurati in tormentis peruicacia 160.H
theondas Samothracũ magiſtratus.379.C
theoxenæ nobilis matronæ uirtus ac calamitas 332.C
theoxenus Achæorum militum præfectus. 259.C.
thermopylarũ ſaltus.209.B.245.B.289.C.317.K.
ad Thermopylas bellum, Aetolicum magis quàm Antiochicum dici debuit 307.A
theſaurorum proſerpinæ ſpoliatorum ultio. 225.D.243.B.
theſſaliæ uaſtatio 253.C
theſſalia plus à Philippo quàm ab hoſtibus mali accepit 257.G.287.H.I
theſſaliam componit T. Quintius 274.B
theſſali equites robuſti 104.A
theſſali fœderi Philippi Macedonis cum Romanis adſcripti.223.K. *Philippo adimũtur* 252.F
theſſali repente liberi facti, inſoleſcenter. 325.D.
theſſalorum aduerſus Philippum indignatio.324.H.I.K.*eorum erga Romanos fides*.356.I.*fortitudo*.361.E.*timor*.253.C. *honor à Quintio*.262.B.
theſſalonica urbs.284.H.*eius oppugnatio* 369.A.F.G.*deditio*.379.C.
theudoria urbs 307.E
theuma & Calathana uici expugnati. 253.B.
thoas Aetolorum prætor Romanis infenſus 278.C.
thoas princeps Aetolorum, defectionis ab Romanis author 282.C
thoas & Dicæarchus, & Menetas ac Democritus Aetolos è quiete ſua exturbant. 309.C.
thoantis Aetoli aduerſus Romanos in concilio Panætolico oratio. 282.D.*eiuſdem uanitas*.284.C.289.C. *cum phanea diſſidium* 184.G
thoantem Aetolum ſibi dedi Romani ab Antiocho poſtulant 303.I
thrax hoſtis bello exercitatior, quàm Aſiaticus 320.F
thraces rompheis longis pugnant. 248.E.*ferociſſimi gentium*. 289.G.359.I.361.A.*latrunculi* 317.C
thraces Romanos præda onuſtos in ſaltus anguſtiis inuadunt 315.H.317.C

thraces Scipioni tranſeunti æquiores quàm Manlio Volſoni 316.B
thraces ſocietatẽ & amicitiam ab Romanis accipiunt 353.D
thracum fides.332.B.uexatio.342.I.uindicatio.Ibidem.
thracas Philippus terret 327.D
thracia iuuentute abundans. 352.C. eius moleſtiæ.376.I.
thracia decedere cogitur Philippus.331.B. in eam mediam ducit.331.C.
thraſo, tutor Hieronymi Siculorum regis. 160.H.eius mors.Ibidem.
ad Thraſimenum lacum cædes Romanorum.136.B.C. eius cladis reliquiæ in poteſtatem Maharbalis ueniunt 136.E
thronium oppidum 283.G.290.D
thurias in Salentinis Græci capiunt 111.F
thure ac uino ſacra fiebant 150.E
thuribulorũ uſus apud Romanos 224.D
thurinus ager 274.D
thurini in fidem Romanorũ redeũt.170.H eorum defectio.174.F.in poteſtatem Carthaginenſium recidunt.Ibidem.G.
thurrus regulus cum filiis & filia captiuus 341.F.G.
thuſcus uicus unde dictus 125.A
thuſcorum olim ingens imperium 64.B
thuſcorum ſtrages 66.E
Vide infra Tuſcus.
thyatira oppidum 295.D
thyrſis ſtubaræus homo nefarius 336.G
tiberius Bruti filius 15.C
tiberius Sẽpronius Gracchus augur.230.E consul.345.E.cenſor.354.C.381.E.eius trib.pleb. modeſtia aduerſus P. Scipionẽ hoſtem ſuum. 318.G. Eiuſdem aduerſus Sardos uirtus.347.C.
tibicines uini auidi 106.H
tibicinium epulo ſuo fraudatorum indignatio & ſeceſſio 106.G
tibicinum honos Romæ.106.H.uſus in ludis 79.E
tichius, untis, cacumen Oetæ montis.289.F
ticinus fluuius 64.C
ticinus ponte iunctus 131.C
tifata colles Capuæ imminentes.85.F.182.K.
tigillum ſororium 7.B
timaſicrates Rhodius Romanis ſuppetias fert 275.B
timaſithei Liparenſium præfecti aduerſus Apollinem religio 63.A
timaui lacus 344.D
timenda ſæpe uelut tuti non timemus, & contra timemus non timenda 180.H
timocrates Pellenenſis Argiuorum præfectus 270.E.272.F
timon Lydiæ præpoſitus ab Antiocho. 303.F.
timor externus ciuium concordiæ uinculum maximum 22.G
timor fugam remorans 121.E
timoris ubi minus ſit, ibi minus eſſe periculi 136.B.
timoris ratio quo minus conſtat, eo augeſcit magis 187.A
timoris cuſtodia. 256.K
timor maior minorem uincens 303.D
timoris inanis & ſine cauſa malum.261.B 344.F.
tiruſtæ populi 384.A
tiſo patrenſis præfectus claſſis Achæorum. 280.I.
titienſes equites 9.E
titium atrium in latomiis 329.E
titus Tatius Sabinorũ rex.3.F.Vide Tatius
titus filius Tarquinij ſuperbi 15.C
titus Aemylius Cos. 27.E
titus Aemylius Mamercus Cos. 92.E
titus Antonius Merenda decemuir 35.E
titus Cæcilius tribunus militum conſulari poteſtate 45.A
titus Claudius Aſellus prætor.210.G.ædilis plebeius 223.G
titus Claudius Nero prætor.223.G.236.D conſul.239.C.D.
t.Clœlius Siculus triumuir coloniæ deducendæ 46.B
titus Ebutius Cos.18.D.magiſter equitum. Ibidem.
t.Flaminij munus gladiatorium 350.A
t.fonteius legatus C. Cornelij Scipionis. 179.F.
t.Geganius Cos. 21.G
t.Genutius trib.pl.25.H.26.A.decemuir. 34.K.
t.Gracchi clementia erga milites à re bene geſta 163.C
t.Gracchi ſacrificantis portentum 162.F
t.Gracchi mors 162.I
t.Herminius.16.G.H.eius mors 18.G
t.Largius 18.B
t.Largius dictator primus Romæ 18.C
t..Lartius Cos. 18.H
t.Latinij ſomnium 22.A
t.Lucretius Cos. 16.C.17.I
t.Manlius L. Manlij imperioſi filius, Torquatus à torque Gallo uicto detracto dictus.78.I.80.K.in ſeuerum patrem mirè pius.79.I.aduerſus fortem filium mire ſeuerus. 91.A.conſul creatus. 85.A.85 D.89.H.91.A.113.D.dictator.83.C. 203.G.trib.mil.79.I. Eo conſule Ianus clauſus. 5.D. Eius dura de captiuis militibus Cannenſibus non redimendis ſententia. 147.E. ferox aduerſus Latinos in ſenatu Romano uox. 92.E.F.Eiuſdẽ aduerſus Sardos uirtus.156.D.inuidia apud iuuentutẽ Romanam.92.D.ambitio pontificatus maximi.171.H. conſulatus auerſatio propter oculorũ ualetudinẽ.187.E.
t.Manlius Torquati filius Geminium Metium Romanis inſultantem ſingulari certamine uictũ iugulat 90.G. pro eius uictoriæ mercede ſecuri à patre percuti iubetur.90.K.
t.Manlij Torquati mors 113.F
t.Menenius Cos.25.E.accuſatus & damnatus.Ibidem H.I.
t.Minutius Cos.110.G.eius mors.339.C.
t.Numitius Priſcus Cos. 27.G
t.Octacilius Craſſus proprætor.146.F.claſſis præfectus.155.I. Eius uictoria aduerſus Pœnos.157.H. aduerſatur ei in conſulatu cõtinuando Q. Fabius Maximus affinis eius.161.E.F. prætor iterũ creatur. 161.G. Eius fortiter geſta 179.B. conſul cum T. Manlio creatur.186.D.eius mors ibidem.F.
t.Pedanij centurionis uirtus 174.D
tib.Pontificius trib.pleb. 23.H
t.Publius augur 113.C
t.Quintius Barbatus interrex 45.D
t.Quintius Capitolinus conſul. 30.H.41.K.45.E.46.F.quæſtor.33.D.
t.Quintius Capitolinus Capitolini filius, Cos.52.E.trib.mil.56.E.
t.Quintius L.filius Cincinnatus & Pœnus cos.49.A.tribunus militum.69.I.dictator.75.D.
t.Quintij Criſpini uirtus 175.E
t.Quintius Criſpinus prætor 196.D
t.Quintius Criſpinus Cos. 200.I.K. eius mors 203.G
t.Quintius Cos.26.F.27.H.28.D. eius lenitas.27.D.triumuir agro diuidendo. 28 C.reus actus abſolutus 52.C
t.Quintius trib.mil.77.E.magiſter equitũ. 81.C.83.A.
t.Quintius ex patricio milite agricola factus, & à militibus uel nolens imperator conſalutatus 88.E
t.Quintius Flamininus Cos. 251.I. cenſor. 306.K.eius expeditiones.252.D.
t.Quintij conſulis in conuentu Græciæ oratio de bello in Nabin mouendo. 269.A. eiuſdem aduerſus Nabidem expeditio. 269.G.H.I.& dein. Eorum colloquium. 270.F.G.& dein.
t.Quintij apud Elatiam hybernatio.273.H
t.Quintij in Italiam poſt res Græciæ compoſitas reditus, ac triumphus 274.C.D
t.Quintij in Panætolico conuentu oratio de non ſuſcipiendo ab Aetolis bello, &c. 282.E.F.
t.Quintij ingenium & prudentia.292.D.G.
t.Quintius Pœnus Cos. 49.I.83.E.dictator 80.H.trib.mil.Ibidem.B.
t.Quintij cum fratre concordia 334.D
t.Romulius Cos. 34.F
t.Romulius decemuir.34.K.triumuir epulo 263.E.
t.Rutilij auguris mors 29.G
t.Sempronius Longus trib.pleb. 244.F. Cos.124.A.132.C. 272.H. cum exercitu in Siciliam mittitur.125.I. magiſter equitum dicitur. 146.H. Eius aduerſus Hannonem uirtus.157.A.
t.Sempronius Gracchus conſul creatur. 153. F.169.D.eius laus.182.C.296.B.
t.Sempronius Gracchus Africani hoſtis filiã

eius ſibi deſpondet. 319.I. *Eiuſdem de eodem Africano decretum.* 320.C.
t. Sempronij Gracchi cædes 262.E
t. Sempronius Rutilius uitricus iniquus. 321.A.
t. Sempronij ædilis ludi ſumptuoſiſſimi. 340.H.
t. Sergius Fidenas trib. mil. 51.A
t. Sicinius Cos. 23.A
t. Sulpitius Peticus conſul 79.D
titus Tatius ex hoſte rex Romæ factus. 9.B
Vide Tatius.
t. Valerij legati prudentia in ſeruando Tarento 164.B
t. Vetuſius Cos. 20.B
t. Veturius Geminus Cos. 29.I.93.E
t. Veturius Caluinus Cos. 99.C
titus Veturius Philo Flamen Martialis. 230.E.
t. uirginius Cos. 18.H.24.H
t. Virginius Cælimontanus Cos. 41.H
titus Virginius Rutilus augur moritur. 29.G.
toga candida authoritatem M. Catonis eleuans 297.I
togæ pictæ honos 233.I
toga prætexta apud Romanos ab Hetruſcis ſumpta 3.A
togæ quingentæ, & tunicæ totidem Phocæenſibus imperatæ 296.D
toletum parua urbs 277.E.280.C
toliſtobogij Galli 310.E.F
tonitru ineunti magiſtratum ſuperueniens, uitio creatum arguebat 155.F
tormentorum mira tolerantia 160.H
toro mons Macedoniæ 384.K
toronaicum mare 369.H
toronæ promontorium 249.G
toronem urbem Philippus capit. 209.H. *eam Romani fruſtra tentant.* 370.B.
torquati cognomen quomodo partum. 81.A
torques aurei multi de Gallis capti 262.F
torquium aureorum hoſtibus detractorum ingens numerus 293.H
traiciendi Rhodani ratio apud Annibalem 127.G.
tralles ſagittarij 302.I
tralles Romanis deduntur. 303.G. *Eumeni attribuuntur* 315.G
transferendorum aliò deorum obſeruatio. 61.G.H.
transfugæ ſine magno uſu, non niſi uile & infame corpus eſſe 139.I
transfugæ nomen ignominioſum. 150.D. 199.H.
transfugæ cuiuſdam Boij miſerandus exitus 329.C
transfugæ peruicaciſſimi 177.E
transfugarum peruicacitas 178.F
transfugæ ad hoſtem ſubmittendi aſtutia. 281.G.
transfugarum leuitas 247.D
transfugarum proditio 184.I
transfugarum ſupplicium 166.D
transfugarum uſus apud Romanos. 117.H
tranſitus permiſſi precium inſula Zacynthus 292.C
tranſitus quoſdam precio emit Annibal. 154.F.
trans tyberim habitatio infamis, & uelut exilium quoddam 31.B
transtyberina habitatio infamis. 94.D. 190.D.
tranſuectionis equitum inſtitutio 111.D
thrauſi thracum gens Romanos præda onuſtos in ſaltu Tempyrorum inuadunt. 316.A.
trebia Romanis adimitur 22.G
trebia fluuius 131.I
trebienſis clades Romanorum 133.F.G
trebius Coſſanus 147.C
trebonia lex 58.K
trebula urbs à Romanis recepta 157.D
trebulani ciues Romani facti 111.E
tria oppida eadem hora & eodem conſilio à Romanis capta 105.E
triarij milites 91.C.G
ad triarios rem rediiſſe quid ſignificet 91.C
triballi Illyriorum gens 203.E.247.F
triballi & cretenſes in exercitu Eumenis. 302.F.
triballi thraces funditores 311.G
tribunal cōſulis Romani in Macedonia Macedonibus terrori eſt 384.F
tribunalia prætorum ad piſcinam publicam poſita 155.F
tribuni militum primùm creati decem numero. 38.G. 77.D. *deinde ſenidenis in quatuor legiones à populo creati.* 106.F.G. *eorum creandorum cauſa.* 77.D.
tribuni militum conſulari poteſtate quando primum, & ex quibus creati. 44.K.48. G.H. *quatuor creati.* 50.A. 55.G. *octo creati.* 56.G.
tribuni militares conſ. pot. creari affectant plebeij. 59.F. 60.G.H. *primus plebeius creatus P. Licinius craſſus. ibi.* G. *et* 77.D
tribuni militum conſulari poteſtate creati nunc omnes patricij, nunc maxima pars plebeij, nūc pari numero, &c. 50.K.51.A.C. 52.G.55.G.56.G.K.59.F.G.K.60.G.H 69.A.G.75.H.77.A.E.
tribuni militum poſtea ductores ordinū eſſe non poterant. 89.A.
tribunorum militum quatuor infelix præliū 50.B.
tribunatus militum cōſulari poteſtate, ſummū imperiū, & ſummus honos. 59.F.K. *finitus.* 63.C 76.H.I.77.B. & *dein.*
tribuni militum non ſuffragiis creati, ſed cōſulum & prætorum arbitrio 355.G.
tribuni militum ab exercitu ſuo lapidibus obruti. 54.C. *à cuſtodibus probris excepti.* 214.D. *à legato uirgis ceſi.* 225.F.
tribunorum plebis creandorum initium. 21.D.
tribuni plebis creati in inuidiam patrum. 76.I.
tribunus plebis domi mortuus inuentus. 26.B.C.
tribuni plebis primi comitiis tributis creati. 26.I.
tribunorum plebis munus. 30.B. *numerus.* 21.D.34.F.41.H.
tribuni plebis poſt decemuiros exauthoratos creati 39.D
tribuni plebis ſacroſancti. 39.G.44.K.366. A.B.
tribuni plebis patricij quidā cooptati. 41.H
tribuni plebis duo innoxij à plebe damnati. 63.D.
tribuni magis à plebe reguntur, quàm regūt. 43.D.
tribuni plebis conſulibus uincula minantur. 26.G.27.I.
tribuni plebis tribunos militum in uincula coniicere poterant 58.G
tribuni plebis dictatorem magiſtratu abire cogunt 79.H
tribunorum pleb. coniuratio pro continuando magiſtratu 41.F.G
tribunorum pleb. & tribunorum militum conſulari poteſtate concordia in communi periculo 73.B
tribunus plebis aut ædilis pleb. eſſe non poterat, cuius pater qui ſella curuli ſedeſſet, ſupereſſet 234.I
tribunus pleb. iuramento adactus, cauſæ dictionem T. Manlio remittit 79.K
tribuni plebis triumphum poſtulantibus aduerſabantur 317.D
tribunus plebis Appium cenſorem in uincula duci iubet 107.I
tribunorū terror, & rurſus modeſtia 40.F
tribunorum & conſulum contentiones & ſimultates 26.A.26.H.32.A.D
tribunorum terror. 26.B.C.40.F. *ambitio.* 41.F.G.
tribunorum pleb. peruicacia in re maxime turbulenta 31.F.31.G.H
tribunitiæ procellæ, factiones & ſeditiones. 14.F.23.E.F.30.D.34.D.51.A.58.A.
tribunis plebis collegas cooptare non licebat 47.A. *cooptati.* 41.H.58.K.
tribunorum pleb. calumniæ aduerſus patres 56.D.58.I.75.C.D.200.H.241.I.
tribunorum pleb. accuſatio, ſeu criminatio. 32.C.57.A.
tribuni pleb. nonnunquam adinuicem diſſidebant 76.K
tribunorum pleb. inter ſe diſſentiones. 77.G 120.D.
tribunitium auxilium, & prouocatio, arces libertatis tuendæ 37.E
tribunitium bellum aduerſus patres 33.B
tribunitia comitia 34.F.52.G
tribunitiæ leges 39.G.H.K
tribunitia ornamenta, & ornamenta ſummi imperij 214.E
tribunitiæ poteſtatis inuidia. 26.B. *eius ſilentium.* 26.C.D.E.
tribunitiæ poteſtatis intermiſſio 35.A.G

tribunitiæ poteſtatis ſoluendæ ratio 53.G.H
tribunitia poteſtas ſeipſam frangens 77.C
tribunitia poteſtas à priuato uiolata 319.F
tribunitiarum rogationum acerrimū telum. 39.F.
tribunitia uis tribunitio auxilio repellebatur 63.D.
tribu moti quidam à cenſoribus 370.K
tribu mouere quid ſit 381.D
tribus unde dictæ 10.K
tribus antiquæ Ramnenſes, Titienſes, Luceres 112.G
tribus Romanæ XXXI. 18. I. triginta-quinque 230.C
tribus additæ ad ueteres 70.A
tribus duæ Romæ additæ 104.D.113.E
tribuum Romanarum iniquum iudicium de finibus ardeatium & Aricinorum. 43. C. & dein.
tribus urbanæ 111.D
tribus Pollia 230.B
tributa comitia 27.E
tributum obedienter collatum 59.G
tributum conferri prohibent tribuniplebis. 59.D.
tributi indictio 56.D
tributi noua indictio 76 B
tributum duplex indicitur Romæ 155.D
tributi exactio grauis, & pondus graue. 58 I.K.159.D.
tributi iniquitas ſeditionis occaſio 296.D
tricaſtini populus 64.D.128.F
tricca urbs 252.K.288.I.325.A
tricorij pop. 128.F
triduanum moriendi ſpacium Abydenis à Philippo permiſſum 244.D
trientius ager unde dictus 243.E
trifanum 92.C
trigemini fratres. Vide tergemini.
trigemina porta 277.K
triginta populi aduerſus Romanos coniurāt 18.B.
triginta proditores à Scipione caſi 216.C
triphiliam Philippus Achæis reddit 251.D
triphilia Achæis reſtituitur 262.B
tripolis Laconicæ depopulatur 281.B
tripolis Macedoniæ 360.A.D
tripolim Romani recipiunt 363.A
tripudij ſolistimi auſpicium 121.B.C
tripudia Gallorum prælium ineuntium. 310.H.
triticum populum diuiſio 263.G
tritonon oppidum. 209.H
triumphalis ornatus 233.I
triumphum ſine authoritate patrum, populi iuſſū 82.I.110.D
triumphus ad quos pertineat 386.G.H
triumphus in monte Albano celebratus. 260.E.D.
triumphus in monte Albano ſine authoritate publica 353.H
triumphus inuidiæ plenus 72.E
triūphus nō omni magiſtratui permittebatur, etiā ſi digna triumpho geſſiſſet. 244.E
triumphus nō permittebatur iis qui ſine magiſtratu rem geſſiſſent 217.H
triumphus nullo bello geſto decretus 339.E
triumphus ob diſcordiam legati & conſulis conſuli negatus 277.F
triumphus oblatus recuſatus 24.H
triumphi gloria ſpreta maior habita, 210.E,
triumphi ante uictoriam cupiditas indigna. 92.E.
triumphi arbitrium decernendi penes quos fuerit 41.E
triumphi inter duos conſules partitio ac potius conſociatio 210.D.E
triumphi negandi cauſa 120.C
triumphi lex de more maiorum 326.B
triumphi Romani honor 233.I
triumphi ſolennitas qualis eſſe deberet maiorum inſtituto 250.E
triumphum non temere decernebant patres 250.B.
triumphum ſimul petentes duo conſules reiecti 260.B
triumphi duo continui acti 345.D.E
triumphus triduanus 274.C
triumphis traducebantur quæ capta de hoſtibus erant 306.I
triumphus A. Cornelij Coſſi dictatoris. 72.E.
triumphus Aemylij Mamerci de Veientibus ac Fidenatibus 47.I
triumphus L. Aemylij Pauli de Liguribus. 338.E.
triumphus Africani 239.G
triumphus L. Anicij de Illyricis 387.K
triumphi Aſiatici ſplendor 307.A.B
triumphus Camilli de Veiis celeberrimus. 61. I. Euſdem triumphus de Gallis. 250.D.
triumphus Caruilij de Hetruſcis 122.G
triumphus C. Claudij pulchri conſulis. 346.E.
triumphus Cn. Cornelij Cethegi de Inſubribus & Cenomanis 260.C
triumphus Cn. Manlij Volſonis 321.E
triumphus Coruini de Volſcis 85.C
triumphus Fabij de Samnitibus 118.H
triumphus M. Fuluij proconſulis 321.D
triumphus Q. Fuluij Flacci 340.F
triumphus Q. Fuluij de Liguribus 344.A
triumphus L. Furij de Gallis 250.D
triumphus M. Geganij de Volſcis 45.K
triumphus Heluio negatus cur ſit. 267.B. eius ouatio. ibidem.
triumphus M. Liuij. & C. Claudij Neronis. 210.D.
triumphus Lucretij de Volſcis & Aequis. 30.C.
triumphus L. Manlij proconſulis 326.B
triumphus Marcelli de Inſubribus 262.I
triumphus Quinti Minutij de Liguribus. 260.D.
triumphus Naſicæ de Boiis 293.G
triumphus naualis Aemylij Regilli. 306.K
triumphus naualis de Perſeo 387.H
triumphus Pauli Aemylij à uictoria Macedonica 386.A.387.D
triumphus Petilij geminus 81.D
triumphus Plautij de Priuernatibus 94.D
triumphus Populij de Gallis 84.D
triumphus M. Porcij Catonis 273.D
triumphus Poſthumij Tuberti 49.H
triumphus Poſthumij & Minutij conſulum 110.H.
triumphus Quintij 34.C
triumphi Samnitici ſplendor 122.F
triumphus Scipionis 240.I
triumphus C. Sulpitij de Gallis 82.D
triumuiri capitales 170.I
triumuiri coloniæ deducendæ creati 46.B
triumuiri epulones quando primum facti. 262.H.340.C.
triumuiri delectui faciendo creati 171.H.
triumuiri menſarij 153.B.190.H
triumuiri ſacris conquirendis, ac donis perſignandis, & triumuiri reficiendis ædibus ſacris corruptis 172.E
trocmi Galli. 310.F. eorum fuga & ſtrages. 313.A.
trogilorum portus 176.K
troia altera, & Troia tertia 1.F
troia capta ibidem
troianus pagus ibidem
troia decem annis oppugnata ob unam mulierem 61.G
troilum Hetruſcorum opp. capitur 122.G
trophonis Iouis ſpecus 384.C
tubæ ſignum incertum in errorem inducens. 173.B.
tubero prænomine Q. hiſtoricus 48.D
tulliæ duæ Seruij tullij filiæ, diſparibus moribus 11.D
tulliæ maioris facinus 11.I
tullia profuga 14.D
tullianum carcer 226.F
tullus Hoſtilius Romanorum rex 5.K
tulli Hoſtilij in acie præſens conſilium. 7.D. mors. 8.D.
tullij, Albani 7.I
tumulo alto inſiſtentis exercitus oppugnatio 199.K.200.A.
tumultuariæ legiones 337.A
tumultuatum magis cum Gallis, quàm belligeratum 125.H
tumultus Gallicus 81.C
tumultus Gallici Romanis noti 310.H
tumultus Ligurum & Boiorum 274.K
tumultus ingens ob conſpectos in urbe Numidas 184.D
tunes oppidum à Scipione occupatur. 232. C. obſidetur à Romanis 238.H
tunicæ linteæ candidæ 109.C
tunicæ uerſicolores in bello ibidem
turba oppidum Hiſpaniæ 263.K
turbæ ac tumultus concitatores in exilium acti, aut in uincula coniecti 171.G
turdetani omnium Hiſpanorū maxime imbelles. 268.C

turdetani ſub corona uenditi, & eorum urbs deleta. 169.B. 218.C. Eorumque gratia deletum Saguntum. ibid.G.
turdetanos laceſſit Annibal 123.K
turduli alienis armis bellum parant. 268.C
turia fluuius 184.F
turris ductilis 124.K
turris quinque tabulatorum 209.C
turres in operibus oppugnādarum urbium. 253.K.
turrium uſus in urbibus & oppugnandis, & propugnandis 169.H
turriti elephanti 302.G
turnus Rutulorum rex 1.H
turnus Herdonius Tarquinium Superbum criminatur. 12.B.C. eius mors. 12.F.
cum Tuſcis fœdus Romani renouant 13.B
tuſcus uicus 17.G
tuſcorum opes 64.B
tuſci aduerſus Romanos conſpirant 115.C
tuſcorum cædes ac ſtrages 24.H
tuſculum à Latinis capitur 76.E
tuſculana arx capitur 33.A
tuſculanum bellum 3.D
tuſculanorum defectio ab Romanis 74.G
tuſculanorum erga Romanos fides ac benignitas. 31.I.K. 36.I. & contra 34.G.
tuſculanorum ſolertia in Romanaris copiarum aduerſus ſe armatarum exceptione. 74.H.
tuſculani ciuitate Romana donati 75.A
tuſculanis ſua ciuitas ſeruata 92.H
tuſculani fidei uiolatæ apud Romanos rei. 98.E.
tuſculanorum mulcta. Ibidem.F
tutor liberorum regiorum infidus 9.C
tutoris iniqui fraus 321.K
tutores regis pueri omnia pro arbitrio adminiſtrant 160.F
tutores regij iuuenis male excepti 160.G
tutores malorum conſiliorum authores, ipſos plecti debere 165.C
tutorum poteſtas & authoritas in uirgine nuptum elocanda. 45.G
tiberinus Capeti filius 2.A
tyberinus fluuius unde dictus ibidem
tyberis inundatio. 60.C. 79.G. 161.G. 239. C.D. 277.G. 280.A. 313.C.
tyburtinum bellum 81.B.E. 82.G
tyburtibus bellum indicitur 80.H
tyburtes in deditionem coacti 83.B
tyburtes & præneſtini agro multati 93.A
tymbreus fluuius 311.C
tyrannis mordicus retinenda 164.F
tyranni ſtirps omnis deleta 165.D
tyranni Nabidis aſtuta cautio iure ſuſpecta. 269.I.
tyranni quidam imperium depoſuere. 271.C.
tyrannis habitus uilis & cōtemptus. 309.I
tyrannici nominis inuidia 270.H
tyrānicidæ, prædatores pro liberatoribus facti 283.C
tyri Annibal excipitur, ut à cōditoribus Carthaginis 294.H
tyronum exercitatio 156.F
tyronum militum ſoluta negligentia. 208.C ruditas. 338.H.I.
tyrrhenſes in ſocietate Romanorum perſtant 288.G.
tyrrhenum & Adriaticum mare 73.I
tyrrheum Acarnanię oppidum 288.F
tyſcos uicus 311.A

V

Vacationis ſuæ rationem exhibere quiſque cogitur 317.D
uacationem militibus per tumultum nō eſſe dandam 274.K
uacatione ſacroſancta præditi coloni maritimi, milites dare coguntur 204.H
uacca ænea à tauro inita, ac ſemine aſperſa. 346.F.
uacceos bello petit Annibal. 123.H.I. 277.E.
uacceorum in Hiſpania cædes 341.H
uacci prata Romæ 94.A
uades publicos qui primus dederit 31.A
uadimonis lacus 109.A
uadimonij publici dandi prima forma. 31.A.
uæ uictis eſſe 67.D
ualeria lex 113.C
ualerius Antiâs immodicus in numero augendo 312.C
ualerij Antiatis uanitas 248.E. 304.D
ualerij conſulis inuidia 15.K
ualerij conſulis prudentia 16.I
ualerij conſulis uictoria ac triumphus. 15.K.
ualerius Flaccus 93.H
ualerius Potitus Cos. 54.H
ualerius Tappus prætor 277.I
ualetudinis cauſa ſupplicatio bidui 339.C
ualetudinis excuſandæ mos in militiæ detrectatione 74.A
ualles alpium amœnæ 129.G
uallum uelut ex haſtis 290.B
uana pro ueris in bello ſæpe ualent 267.D
uaniloqui plerunq; ij quos opes regiæ alunt. 285.B.
uarronis conſulis arrogantia 143.A
uarro Cannenſi pugna turba fugientium ablatus 182.E
uaſa aurea C C C C C. pondo Romanis miſſa ab Antiocho 351.B
uaſorum aureorum & argenteorum ingens numerus Aſiatico triumpho tráductorū. 307.B.
uaſcetani populi in Hiſpania 304.B
uatibus fides ut paretur 173.G
uaticini libri damnati 170.I
uaticinis libri combuſti 323.D
uaticinium de boue pregrandi 11.B.C
uiculus mons 38.C
uectigal nouum ex ſalaria annona ſtatutum 230.B.
uectigalia prædæ ac diuiſis principibus ſæpe ſunt 264.C
uectigalia ex ferrariis & argentariis Hiſpanorum 268.H
uectigal annuum imperij Romani cenſoribus decretum in opera publica 341.A
uectigalium annuorum dimidium cenſoribus attributum 370.K
uectigal dimidio minutum Macedonibus. 384.H.
uectij meſſij Volſci uirtus 49.E.F
uectiones populi 277.E
uectiones fuſi 280.C
ueiens bellum 4.F
ueientes regem ſibi creant 56.H
ueientum ſtrages 7.C. 10.G. 15.I
ueientes induciæ C. annorum 4.G. 10.G
ueientes aduerſus Romanos concitati. 15.G.
ueientibus ager reſtitutus. 17.D. rurſum Romanis redditur 17.H
ueientes in agrum Romanum incurrunt. 23. E. 43.H. 49.I.
ueiēs hoſtis Romanus aſsiduus magis quàm grauis 24.K
ueiens bellum oppreſſum 25.H
ueientes dolo à Romanis capti ibidem.F
ueientes ac Sabini eadem hora uicti 25.K
ueientium infeſtus animus & ſuperbia aduerſus Romanos. 47.D. 50.B. 55.I. perfidia. 57.D.
ueientes & Fidenates aduerſus Romanos uires iungunt 50.C
ueientum fuga & præcipitatio in tyberim. 50.I.
ueientium robur 55.I
ueientani agri diuiſio 63.F
ueientes Cluſinorum conſanguinei 64.E
ueientis belli finis quomodo factus 67.H
ueius uates ſenex Veiorum excidium prædicit 60.B
ueiorum bellum 7.C. & dein.
ueiorum delendorum fatum. 60. C. eorum expugnatio ac direptio. 61.F.G. præda ut partienda eſſet, conſultatio 61.B.C
ueiorum magnitudo opulentiáque. 61. H. 63.C.
ueios an migrandum ſit, aut coloniæ deducendæ, diſceptatio 62.C
ueios à Gallis profugiunt Romani 65.B
ueios migrare uolentium Romanorum contentio 67.E
ueios migrandum non eſſe docet Camillus. 67.G H. 68.D.
uelamenta ſupplicum 382.H
uelatias urbem recipit Perſeus. 360.B
uelites, leuis armatura. 237.K. eorum arma. 247.G. 321. K. quando [illegible] in legionibus cœperint. 195.D.
uelia, regio altiſſima in urbe Roma 15.K
ueliterna colonia Ro. 92.K. eorum inſolentia. 76.K.
ueliterni Romanorum hoſtes. 79.B. 92.G. rebellionis pœnas luunt. 92.K.
uelitræ expugnatæ 20.G. 75.G. 77.A
uelitras coloni ab urbe miſſi 20.K

uelitrana colonia auɛta 21.H
uenatio omnis generis ex ſue manſueto. 285.E.
uenatio Romæ primùm data 324.E
uenationis prætextus 172.F
uenatorum patientia 57.H
uendendi iuris latine, præconibus poteſtas permiſſa 304.F
uenditi bello uicti, redempti ab emptoribus, & in libertatem reſtituti 351.E
uenditi ſub corona, reſtituti 363.K
uenenum minorem uim habet in iis, qui cibis & uino pleni ſunt 185.E
uenenum olim reges ad incerta fortunæ habebant 233.H
uenenum ut caueret, Pyrrho Romani nunciant 330.H
ueneni poculo ſe tollit Annibal ibidem
ueneni poculum Demetrio datur 336.G
ueneni uſus 332.D.E
ueneficij quæſtio prima Romæ habita. 93.I. & dein. 328.K. 339.C. 340.F.G.
ueneficiis muliebribus peſtiletia infecta urbs Roma 93.I
ueneficus Perſei regis animus 353.B
uenerabilis ut maxime fiat rex 3.A
ueneti unde oriundi 1.F
uenetorum angulus 64.C
uenetorum littora Græci populantur. 111.G.
uenetia prope Aquileiam 324.E
in Venetia Patauinorum ſeditio 349.G
ueniæ facilitas facile conciliat 253.C
ueniam petentium mos 306.C
uentorum atrox tempeſtas 331.K
uentoſum ingenium 355.D
uentris ac cæterorum membrorum apologus. 21.D.
ueneris ædes iuxta circum ex quo ære facta. 118.I.
ueneris Erycinæ ædes. 137.B.D. 155.F. 338. D.
uenuſini coloni Romani. 197.G. 250.D.E.
uenuſinorum erga Romanorum reliquias de Cannenſi clade, humanitas 146.A
uenuſinorum tectorum inuidia Marcello. 200.I.
uer procelloſum 331.K
uer ſacrum uotum. 137.B.C. factum. 263. C. 273.A.B.
uer ſacrum quid diceretur 273.A.B
ueragri pop. 129.K
uerbi ambiguitas ominoſa 347.F
uerború ceremonialium omiſſio ſacrificium uitiat 347.B
uerborum ſuperbia ut excipienda 383.C
in uerbis tantum quædam uim habent. 376.D.
in uerbis res arduas non uerti 257.I
uercellius & Sicilius Hirpinorum defectionis authores, ſecuri percutiuntur. 157.A.
uergæ opp. Brutiorum 234.K
uergiliarum ſydus 129.D
uergium caſtrum captum 268.H
uergeſtani uenditi ibidem
ueritas laborat nonnunquam, ſed non extinguitur 143.F
ueritas, multa ſui ueſtigia præbet 342.C
uera audire inſueto, ferocior uideatur qui uerum loquatur 244.C
uera cum celantur, falſa creduntur 226.I
uerum, id eſt æquum. 257.F. uerius, hoc eſt iuſtius & æquius 325.F.
uermina filius Maſaniſſæ 228.K
uermina Syphacis filius Carthaginienſibus opem fert. 238.H. eius clades ac fuga. Ibidem.
uerminæ Syphacis filij poſtulata ab Romanis, & eorum reſponſum 243.A
uerminæ pax datur à Romanis 244.E
uerona ac Brixia à Germanis occupatæ. 64.E.
uerrugo communita. 43.H. recepta. 55.C.
uerulanis ſuæ leges redditæ 110.F
uerruncare bene 227.F
uerutum telum 10.H
uerſatile ingenium 328.H
uerſicoloribus ueſtimentis matronis Rom. interdictum 264.K
uerſus militares inconditi 54.I
uerti, hoc eſt in controuerſiam rapi, ſeu duci. 330.B.
uertigo animi & corporis ex alto deſpectu. 368.H
ueſcelia Hiſpanorum expugnata 280.C
ueſcia urbs 92.A
ueſparum agmen ingens Capuæ in forum aduolat 177.G
ueſper quid ferat incertum 379.K
ueſtæ uirgines legit Numa 5.G
ueſtæ ædes ab incendio defenſa 188.F.G
ueſtæ ædis reuerentia ibidem.H
ueſtales ſtupri compertæ 146.G
ueſtæ ignes 68.A
ueſtalis ſuſpecta, uiua ſub terram defoſſa. 93.C.
ueſtalium ſolicitudo de ſacris in urbis excidio à Gallis 65.F
ueſtales uiciſſim ſacrum ignem cuſtodiebát. 210.K.
ueſtalis ignis extincti prodigium. 210.K. eóque nomine Veſtalis flagro cæſa. ibidem
ueſtia Oppia Attellana Capuæ habitans bene de Romanis merita 190.B
ueſtina urbs proditione capta 105.B
ueſtini Samnitibus aduerſus Romanos iuncti, miſere tractantur 96.B.D.E
ueſtini fœdus cum Romanis ineunt 111.K
ueſtina colonia 116.C.D
ueſtimenta militibus ſuis ſuppeditabant Romani. 197.H. 229.I. 256.E. 370.G.H.
ueſtis luxurioſæ inuidia 160.G
ueſtis mutádæ mos propinquorum & amicorum in ſuorum periculis 73.D
uetelia Romanis adimitur 22.G
ueterani militis oratió & uirtus, honórque. 356.A.B.C.
ueterani ultro ſe in militiam offerût. 206.H
ueteranis militibus ager aſſignatus 241.F
uetus nauigium putre bello ineptum. 280.I
ueteris exercitus uſus aduerſus rebellantes hoſtes 338.H.I
ueteris militis pertinacia 213.I
uetera, ſi mala non ſunt, haud temere mutanda 274.F
uettij, gens bellicoſa 384.K
ueturia Coriolani mater. 23.H. pacem urbi ab illo impetrat. ibi.
uexillum quot hominibus conſtaret 91.B
uexilli in hoſtium uallum iaciendi ratio. 49 G. 174.D. 273.E.
uſens fluuius 64.E
uſentina tribus 104.D
uffugum opp. Brutiorum 234.K
uia Nomentana 38.I
uiæ anguſtæ malú in agmine militum properante 362.H
uiæ continuis imbribus inexplicabiles. 338.C.
uiæ moleſtia milites nonnulli Annibalẽ deſerunt 126.K
uiæ ſilice in urbe ſtratæ, & glarea extra urbẽ marginatæ 349.G
uibij cuiuſdam Pelignæ cohortis præfecti uirtus 174.D
uibij Virij defectionis Capuanæ authoris cõcio 184.K
uibius & Pactius Brutij fratres ſuis ueniam defectionis à Rom. petunt 198.K
uibonenſem agrum populantur Pœni. 132.G.
uibonem colonia deducta 283.I
uicani, uici habitatores 313.I
uicarios ex ſuis aſſeclis Scipio equitibus Siculis lectis expedit 221.A
uiceſimarium aurum 197.H
uicilinus Iupiter 169.G
uicinalis uſus 127.F
uicinia accolarum multum facit 384.K
uicinitas, amoris ſæpe fons 322.A
uiciſſitudo imperitandi libertatem alit. 36.C
uictimarij 337.G
uicti exercitus in campo relicti ſpecies. 145.G.
uicti populi, uictores ſuos nonnunquã apud Romanos accuſabant 189.E.F
uictis nimis facile parcendo, periculum naſcitur ut plures belli fortunam experiri uelint 247.A
uictorum ab hoſtibus ignominia 100.D
uictores, animos à re ſecunda maiores habẽt 212.K.
uictores, ſe redituros coniurant Acarnanes, aut in bello oppetituros 188.C
uictoria Annibalis aduerſus Romanos Carthaginenſibus exponitur 150.E
uictoria aurea Romam à Hierone miſſa. 142.H.
uictoria clara fit uincendo oppugnãtes, non ſæuiendo in afflictos 351.F
uictoria inſignis Romanorũ aduerſus Boios

293.D.
uictoria inuidiæ plena 96.F.G.H
uictoria prudenter habenda 344.H.I
uictoria, quantumuis parua ex inſperato inter aſsiduas clades ac lacrymas, lætitiã magnam parit 232.F
uictoria uera quæ dicatur 358.H
uictoria una præ oculis habenda iis qui cæteris deficiuntur 104.H
uictoriæ ædes Romæ 118.C.224.D
uictoriæ ſedes, Capitolium, templum Iouis opt.max. 142.K
uictoriæ ſimulacrum fulmine ictum 187.G
uictoriæ uirginis ædicula dedicata 277.G
uictoria Aſiæ ingens etiam facilis. 298.A. eius manubiæ ac ſpolia 307.A
uictoriæ de Pœnis nuncij Romæ gratiſsimi. 207.I.K.
uictoriæ Macedonicæ & illyricæ gaudium 36.A.B.C.D.
uictoriæ mons 168.I
uictoriæ Naſicæ fructus 293.H
uictoriæ naualis ergò ſupplicatio decreta. 304.C
uictoriæ ſuperbia 53.E
uictoria quid ſibi pararent à uictis Romani. 233.F.
uictu ſe fraudantes ut liberatorem ſuum honorent 67.A
uicumuiæ Annibali deduntur, ac mox miſere ac perfide diripiuntur 133.H
uiderè eſſe, aut feciſſe, pronunciandis ſententiis interpoſitum 171.G
uiduæ equos alere equitibus cogebantur. 10.I.
uiduarum pecuniæ in leuamen ærarij Rom. collatæ 163.G.266.B.D
uigil de ſaxo deiectus 67.B
uigiles ſine ſcutis uigilare coacti 374.F
uigiliæ nocturnæ extraordinariæ minoribus magiſtratibus Romæ committebantur. 323.F.
uigiliæ quatriduanæ noctium ac dierum. 135.F.
uigiliæ ſecundæ ſomnus arctiſsimus 87.D
uigiliarum in urbe diligentior cura 322.K
uigiliarum moleſtia 290.I
uillius præfectus nauium. 230.H. Annibalem tentat, & ſuſpectum Antiocho facit. 278.H.
uim inferentis, quàm propulſantis animus maior eſt 131.A
uincti è carcere dimiſsi ad bellum 166.K
uincentium bello dux captus 330.C
uindicius, proditionis index 15.F
uindiciarum lex ab Appio lata 37.C
uin di[illegible] mira cupiditas. 185.G.H.296.F. & dein.
uindictæ nomen unde manarit 15.F
uineæ Ligurum montanorum cæſæ, & frumenta deiecta 340.A
uinum mentem à ſenſu mali alienat 185.B
uinum & nox, flagitia accendunt 321.H
uinum quando Gallia primum acceperit. 64.A.
uinum ſequentes uoluptates 288.C
uini auidi tibicines 106.H
uini intemperantia uiolentiam innatam auget 373.H
uini largioris uſus excuſatio feſto die. 334.G.
uino & ſomno ſepulti modo uictores, tanquam pecora trucidantur. 344.K
uino pleni, uenenum difficilius admittant. 185.E.
uino ſopitis uigilibus Syracuſæ capiuntur. 177.A.
uinolenti inſidias non moliuntur 334.G
uires præualentis pop. Romani ſeipſas confregerunt 1.C
uires ſuæ cuique noſcendæ 72.I
uiribus deſtituta maieſtas, parum tuta. 26.E.
uiribus quod deeſt, arte æquandum. 182.H
uirga circunſcribitur Antiochus rex à Popilio legato Rom. 38.F
uirgis ſeipſos cedentes in aliorum inuidiam 95.K.
uirginiæ uirginis à patre cædes. 38. A. eius manes ulti 40.F
uirginij quiritatio à cæde filiæ 38.D
uirginij clementia 40.F
uirginij prænomine P. & Sergij præn. M. tribunorum militum inter ſe odiũ, ad Veios rem pene perdidit 58.G.H
uirginij ac Sergij tribunorum militarium accuſatio 59.A.B
uirginia Auli filia L. Volumnij Cos. uxor. 116.G.
uirgo captiua pulcherrima ad Scipionẽ deducta, caſtiſsime ab eo habita, ſuis redditur 194.E
uirginis Chalcidenſis amore capitur Antiochus 288.C
uirginem plebeiam propter excitatum bellum .45.G.H.& dein.
uirgines & pueri ingenui deni ad ſacrificium adhibiti 295.C
uirgines ter nouenæ urbem cantantes luſtrant 204.G.243.C
uirginum Sabinarum raptus 3.C.D
uirginum Veſtalium munus 5.G
uir ex muliere factus 361.K
uir uirum legens in delectu 110.K.120.H
uir optimus Romæ qui iudicatus ſit. 224.C.
uir primo loco cenſendus qui ſit, qui item ſecundo, & qui nullo 141.E
uiri unius metus 330.E
uiri pulchri ac uenerandi deſcriptio 217.B
uiro dedita mulier 321.K
uiri fœminis permiſti in Bacchanalibus. 322 H. 323.B.
uiri illuſtres ac magni aſsidue hominum oculis obuerſantes, non perinde uerendi uidentur. 275.G.
uiri molles 261.A
uirorum fortium omnia eſſe, Gallorum reſponſum ad Romanorum legatos 64.G
uirorum inter ſe ſtupra 322.H
uirorum magnorum calamitas miſericordiã etiam hoſtibus ſæpe mouet 330.D
uirorum miſeria in procacitate mulierum. 265.H.
uiros à mulieribus aliquando omnes ſublatos eſſe, fabulãne ſit 266.C
uirtus militum plurimum ſemper ualet. 300.I.
uirtus nuſquam inhonorata 116.K
uirtus præmio excitatur 51.A
uirtutis ædes dedicata 223.G
uirtutis honos apud Romanos. 16.H.17.D.E.86.F.
uirtutem alienam oderunt, qui ipſi ſuam nõ habent 284.D
uirtutem fortuna fere ſequitur 51.E
uirtute non dolo ueteres Romanos ſolere hoſtes ſuos uincere 358.G.H
in uirtute ſpes nonnunquam ponenda. 267.G.
uirtutum oſtentator Scipio iunior. 186.G.H
uiſum Annibali apparens in quiete 126.I
uiſum in ſomnis non uanum 22.B
uiſa quàm audita plus mouent 38.E
uiſceratio P. Licinij pont. max. funeris cauſa data 329.H
uiſceratio populo data 94.G
uitæ contemptus in ſenibus triumphalibus Romanis 65.E.F
uitæ ſanctitas quanto in precio Romæ fuerit 196.K
uitabundus caſtra hoſtium, gerundiuum cum caſu uerbi ſui 174.A
uitelliana colonia Romana à Volſcis expugnatur 63.D
uitellij fratres à Tarquinio Superbo corrupti 15.C.
uitium in dictatore M. Claudio Marcello creando an fuerit diſceptatio 94.K
uitio creati magiſtratu ſe abdicabant. 142.B
uitio dies dicta legiones domi continet 380.I.
uita Hannibalis 123.G
uitia creandorum magiſtratuum calumnioſe obiici tribuni pleb. queruntur 142.D
uitrici tutoris mala fides 321.K.322.C
uitruuius Vaccus Fundanorum dux. 93.K. 94.D.
uitulus iam ictus de manibus ſacrificantium profugiens 134.K
uiui combuſti uxor at liberi propter mariti ac patris delictum 169.H
uiui nihil reliquum præter linguam 364.B
ultio à diis ut fiat 59.C
ultionis mira cupiditas 296.F.G
ultionis præreptæ indignitas 324.G
ululatus nocturni in Bacchanalibus. 321.K. 323.A.
umbræ filij inſontis interempti patri obuerſantes 342.G
umbria, tribus Sappinia 241.D
umbri à Romanis fuſi 108.K

umbrorum defectio 109.G
umbris in poteſtatem Romanorum uenit. 109.I
una caſtra, & altera caſtra 222.C
unciarij fœnoris lex 82.E.
unciario fœnore leuata uſura 83.B
unius formæ, ac etiam gentis & linguæ acies, aduerſus commiſtam aciem fortior. 302.F.G.
unius hominis proteruia populum totum perire non debere 282.C
unius hominis uirtus quantum momenti habeat 219.H
unius uiri uirtus agmen hoſtium ſiſtit. 16.F
uni uiro uirginem nupſiſſe Romæ laudabile 116.G.
unuſquilibet, hoc eſt quiuis 357.H
uocare ad arma 199.B
uocontiorum ager 128.F
uplæ recepta 53.K
uolana Samnitium expugnatur 122.C.D
uolani populus in Aequis 60.C
uolcæ Rhodani accolæ 127.F
uolciani Romanis Saguntinorum deſertionẽ exprobrant 126.D
uolæ recepti 60.D
uolo Publius homo plebeius. 26.D. trib. pleb. ibid. E.F.
uolones milites ſerui erant 162.G.
uolones ſegniores qualiter multati. 163.B.C.
uolonum exercitatio 156.F
uolonum exercitus qui ſub Graccho militarat, dilapſus. 176.B. collectus. ibid. E.
uolonum legiones 205.A.210.I
uolonum militum uirtus 182.C
uolſcentes ad Romanos deficiunt 198.I.
uolſcum bellum 19.A.73.K
uolſcius falſus teſtis damnatus 34.C
uolſci à Romanis deficiunt. 22.F. aduerſus Romanos armantur. 30.D.31.D.51.D.E. 69.B.71.C.73.H.75.I.76.C.
uolſci à Romanis ſub iugum miſsi, & armis exuti dimiſsi, à Tuſculanis excepti occiduntur 45.K
uolſci Ardeam obſident 45.H
uolſci Coriolanum belli ducem aduerſus Romanos ſibi eligunt 22.F
uolſci cum Latinis ac Hernicis & Circeienſibus à Romanis magno prælio uicti. 71.F.G.
uolſci & Aequi aduerſus Romanos coeuntes uelut ſtato ac ſolenni bello. 30.D.31.D.65.D. cæduntur, & caſtris exuuntur. 41.A.43.A.B.
uolſci & Aequi à Latinis & Hernicis uicti 25.K.26.A.
uolſci ferocior ad rebellandum, quàm ad bellandum gens 85.B.
uolſci frumenta Romanis in fame negant. 21.G.
uolſci Hernicos populantes fœde inde repelluntur 54.F
uolſci obſides Romanis dant nihil ſe moturos 18.K
uolſci Romanos fundunt fugántque 27.B
uolſci ſatrici incluſi, armis abiectis ſe Camillo dedunt 70.H
uolſcorũ aduerſus Romanos irritandorum uaframentum 22.C.D 22.C.
uolſcorum fuga & cædes. 19.H.20.G.21.E F.26.A.27.G.H.28.B.29.I.32.I.33.B. 41.A.43.A.B.45.I.K.49.E.F.G.54.F. 69.C.D.70.H.71.H.74.E.F.85.B.
uolſcorum inteſtina ſeditio. 49.I. inquies ingenium. 18.K.
uolſcorum legati Latinos ad rebellandum contra Romanos ſolicitantes, comprehenſi, & Romam ducti 18.K
uolſcorum oppreſsio ac deditio 69.C.D
uolſcis bellum mouet Tarquinius ſuperbus. 12.G.
uolſcis & Aequis toties uictis unde milites ſuffecerint 71.E
ex Volſcis & Aequis præda, militi malignitate patrum ſubtracta 23.D
uolſcis & Aequis petentibus pax data. 62.A.
uolſcum nomen prope deletum 29.I
uolſinienſe bellum 63.G.H
uolſinienſes à Romanis fuſi ac fugati. 63.H depopulantur. 109.G.
uolſinij pacem à Romanis petunt 120.B
uolucres ſuperuolantes ad terram delapſæ clamore militum 227.C
uolumnia Coriolani uxor 22.H.I
uolumnij & Appij conſulum inter ſe diſcordia 115.E
uoluntaria collatio ſenatorum Rom. in neceſsitate publica 190.I
uoluntaria deditio hoſtium iram minuit. 213.F.
uoluntariam militiam profitentes, ſtipendiis publicis honorati 58.D
uoluntarius exercitus 60.D
uoluntarij milites, equites ac pedites. 58.C. 206.H.
uoluntarij milites Scipionis 220.K
uoluntas an merito punienda 383.C
uoluntate multa remitti, quæ bello & armis cogi non poſsint 284.G.
uoluntate quæ fiunt cum cogi poſsis, gratiam ineunt 328.A.
uolturnæ fanum 48.E.60.F.
uoluptates uinum ſequentes 288.C.
uoluptates uini & epularum religioni additæ, ualde eam promouent 321.H.
uoluptatum malum 1.E
uoluptatum peregrinarum malum 310.K.
uoluptatum uictoria maxima 233.F.
uoluptatibus frangitur Annibalis exercitus. 152.D.
uoluſtana montes 368.A
uopiſcus Iulius Coſ. 26.A.
uortumni ſignum 370.K
uorago immenſæ altitudinis in foro Ro. 80.B
uotum populi Rom. poſt cladem Flaminij. 137.B.
uota præeunte pontifice facta 49.C
uotum Camilli ex S.C. 61.A.D
uoti damnata, quæ uoti compos eſſet. 322.A.
uoti iniuſſu ſenatus ludi, de publico ære non facti 293.B
uoti non rite facti malum 137.B
uoti publici nuncupandi formula 286.C
uouere an liceat ex incerta pecunia 242.F
uox de nocte audita ex delubro Proſerpinæ. 225.F.
uox noctu audita humana clarior, Gallos aduentare nuncians 63.K.67.F.68.C
uox ſi libera non ſit, nihil liberum eſſe. 325.B.
urbicua Hiſpaniæ oppidum 335.C
urbs Ro. anno 365. capta uaſtatáque, & reædificata 68.G
urbs nulla incolumis eſſe poteſt orbata publico conſilio. 148.F
urbs Roma quadrifariam diuiſa. 10.K. à Gallis incenſa. 65.I. temere reædificata. 68.H.
urbis Rom. commoditas & ſitus 68.G
urbis Romæ turbationes, domi diſcordia, foris bellum 54.G
Vide Roma.
urbs ui in deditionem accepta, & incolumis dimiſſa, poſtea direpta 363.B
urbis conditor à Romulo ſecundus dictus M. Furius Camillus 79.D
urbis expugnandæ ratio 69.I
urbis uelut unius, muro tantum diuiſæ, habitatores inuicẽ hoſtes. 266.K. & dein.
urbi pulcherrimæ Syracuſis captis Marcellus uictor illachrymat. 177.D
urbem conditam quæ præceſſerunt, Liuius ea reliquit intacta 1.C
urbes captæ, non deditæ, diripiuntur. 301.D
urbes dirutæ, ne in hoſtium poteſtatem uenirent 246.B
urbes ex paruis initiis naſci 3.B
urbium direptiones inuicem Romanus & Attalus rex ſibi permittunt 209.G
urbium obſidio ac oppugnatio, lẽta res. 205.C.258.G.
urbium orbis terrarum maximarum ingratitudo aduerſus optimos duces ſuos. 318.C.
urbium primordia ut anguſtiora fiant 1.C
urbibus à ſe expugnatis parcebãt priſci Macedonum reges, ut amplius imperium haberent 257.G
urbibus in magnis flagitia melius celantur. 321.K.
urbanis ociis aſſueti de bellis temere ne loquantur 372.A
urinatores qui regiam gazam è mari extraxiſſent, clam interfecti 369.F
urit etiam labor 290.I
urſorum & elephantorum luſus 371.C
uſcana oppidum 364.I.373.C
uſque ante diem quintũ calen. Maias. 173.G
uſuræ leuatio 83.B

uſus legum unus correctior. 385.D
uticam Scipio petit. 227.K.209.A.E
utica à Scipione fruſtra obſeſſa. 231.H
utilis quàm hoſti cura potior. 358.H
utilibus honeſta in deſperatione cedunt. 151.B
utilitas communis, maximũ ſocietatis uinculum. 287.D
utrarij. 374.D
uulcani caput ardens. 273.C
uulcani inſula. 131.K
uulcani inſulæ. 132.D
uulcano ſacrata arma Pœnorum hoſtilia capta. 231.G
uulgus optimè moratum Romæ. 187.G
uulgi gubernatio difficilis. 247.E
uulgi mutabilitas. 15.K. impotentia. 365.D. ſtudia inconſulta. 272.A
uulgi ſermones in tempore belli de ducibus res gerentibus ut ſe gerere debeant. 371.K
uulnera Gallis alta non placent, ſed lata. 311.K
uulnerum magnorũ deformitas. 247.E
uulneratæ naues. 300.I
uultur in tabernam deuolans. 197.H
uultures Romulo ac Remo apparentes. 2.G
uulturij à peſtilenti loco fugientes. 348.C
uulturnum, quæ & Capua, Hetruſcorum urbs. 51.D. eò colonia deducta. 273.B
uulturnus fl. 92.C.138.A.152.F.256.I
uulturnus uentus. 144.C.H
uultus Scipionis terribilis uiſus ſeditionũ authoribus. 214.I
uxor ac liberi Caſſij Altinij ab Annibale uiui combuſti 169.H
uxor maritum ueneno tollens. 349.E
uxor obſcura regi dedecori eſt. 289.H
uxoris corruptæ ira. 64.A
uxoris multa copia ſatietatem amoris nõnunquam facit. 231.A
uxoris quiſque ſuæ præco. 13.H
uxorem ſua manu occidit Perſeus. 350.I
uxores ſuæ Mandonio & Indibili regulis à Scipione redduntur. 199.I
uxores ſuas ac liberos cædentes uiri ut ne in hoſtium manus uenirent. 214.A. 244.C
uxoriæ blanditiæ. 231.H

X

Xenarchus prætor. 348.I
xychus index. 342.D
xenophanes Philippi Macedonis legatus prætorem Ro. mendacio eludit. 155.K
xyniæ direptæ. 253.B

Z

Zacynthus inſula. 188 A
zacynthus exercitus tranſmiſſi merces. 292.C. ab Achæis recipitur. ibid. D
zama inſula. 236.H
zelaſium promontorium. 237.A
zeno magnes ad T. Quintium. 282.B
zenonis præfecti præſidij Theiani clades. 307.E.F
zerynthius Apollo. 316.A
zeuſippus Bœotus Romanorum fautor. 260.K
zeuſis præfectus Lydiæ, & Antipater fratris Antiochi filius, legati ad Romanos 303.G
zeuſidis oratio. 303.G
zoilus gener Hieronis regis. 160.H
zoilus & Andronodorus tutores Hieronymi Siciliæ tyranni. 160.F

FINIS.

ROMANAE LIQVORVM MENSVRAE, MAIORES IN MINORES DISTRIBVTAE.

IN PRIMIS *ſunt antiquæ numerorum notæ cognoſcẽdæ.*

I	1	*ſignificat unum*
V	5	*quinque*
X	10	*decem*
L	50	*quinquaginta*
C	200	*centum*
D	500	*quingenta*
M	1000	*mille.*

Supra quinquaginta etiam his utebantur notis.

IↃ	*pro* D.	500	*quingenta*
CIↃ	*pro* M.	1000	*mille*
IↃↃ		5000	*quinque millia*
CCIↃↃ		10000	*decem millia*
IↃↃↃ		50000	*quinquagintamil.*
CCCIↃↃↃ		100000	*centummillia.*
IↃↃↃↃ		500000	*quingentamillia.*
CCCCIↃↃↃↃ		1000000	*decies centenamil.*

Et hæc licet quantumuis multiplicare.

Omnes numeri, omniſque ſumma, harum notarum acceſſione creſcunt, & multiplicantur, detractione decreſcunt.

Prima nota I, ſi cui notæ præponatur, id eſt à tergo ponatur, unum detrahit. ut I X, nouem ſignificat.

Linea tranſuerſa notis ſuperpoſita, eas notas tot millia continere innuit, quot alioqui minores numeros contineret: uelut, exempli gratia, $\overline{\text{III}}$*. tria millia.* $\overline{\text{VII}}$*. ſeptem millia.* $\overline{\text{X}}$*. decem millia, & eodem in reliquis modo.*

Culeus igitur, ut hinc capiamus initium, capit Amphoras XX. *Vrnas* XL. *Congios* CLX. *Sextarios* DCCCCLX. *Heminas* MDCCCCXX. *quartarios* $\overline{\text{III}}$. DCCCXL. *Acetabula* VII. DCLXXX. *cyathos* XI DXX. *Ligulas.* $\overline{\text{XLVII}}$XXX.

Amphora capit urnas II, *cõgios* VIII, *ſextarios* XLVIII, *heminas* XCVI, *quartarios* CXCII, *acetabula* CCCXXXIIII. *cyathos* DLXXVI, *ligulas* MMCCCIIII.

Vrna capit congios IIII. *ſextarios* XXIIII. *heminas* XLVIII. *quartarios* XCVI. *acetabula* CXCII. *cyathos* CCLXXXVIII. *ligulas* MCLII.

Congius capit ſextarios VII. *heminas* XII. *quartarios* XXIIII. *acetabula* XLVIII. *cyathos* LXXII. *ligulas* CCLXXX.

Sextarius capit heminas II. *quartarios* IIII. *acetabula* VIII, *cyathos* XII. *ligulas* XLVIII.

Hemina, quartarios duos, acetabula quatuor, cyathos ſex, ligulas XXIIII.

Quartarius, acetabula duo, cyathos tres, ligulas XII.

Acetabulum, cyathum cum dimidio, ligulas VI.

Cyathus, ligulas ſiue cochlearia IIII.

LIBRA *quoque, cùm menſura eſt, capit uncias* XII.

Ligula drachmas III, *& ſcripulum unum.*

Cyathus ſeſcunciam, drachmam & ſcripulum.

Acetabulum, uncias II, *cum dimidia.*

Quartarius, V.

Hemina, un. IX.

Sextarius, un. XX.

Congius, libras X.

Vrna, libras XL.

Amphora, libras LXXX.

Culeus, libras MDC.

Romanæ aridorum menſura.

Modius capit duos ſemodios, acetabula CXXVIII, *cyathos* CXCII, *ligulas* DCCLXVIII, *ſextarios* XVI. *heminas* XXXII.

Semodius, ſextarios V I I I. *heminas* X V I, *acetabula* L X I I I I. *cyathos* X C V I, *ligulas* C C C L X X X I I I I.

Sextarius, heminas duas, & reliqua ut in liquidis.

Hemina, acetabula I I I I.

Acetabulum, ſeſquicyathum.

Cyathus, ligulas I I I I.

L I B R A *quoque cùm menſura eſt, in aridis uſi ſunt ueteres.*

Modius continet libras X X V I, *uncias* V I I I.

Semodius, libras X I I I, *uncias* I I I I.

Sextarius, uncias X X.

Hemina, uncias X.

Acetabulum, uncias duas cum dimidia.

Cyathus, ſeſcunciam, drachmam, & ſcriptulum.

Ligula, drachmas I I I, *& ſcriptulum unum.*

Græcæ liquorum menſuræ, maiores in minores diſtributæ.

Metretes, cadus, ceramus, idem. capit choas X I I, *ſextarios* L X X I I, *cotylas* C X L I I I I, *quartarios* C C L X X X V I I I, *oxybapha* D L X X V I, *cyathos* D C C C L X I I I I, *conchas* M D C C X X V I I I, *myſtra* M M M C C C C L V I, *chemas* I I I I, C C C X X. *cochlearia* V I I I D C X L.

Chus, ſiue choeus, Romanis congius, capit ſextarios V I, *cotylas* X I I, *quartarios* X X I I I I, *oxybapha* X L V I I I, *cyathos* L X X I I, *cõchas* C X L I I I I, *myſtra* C C L X X X V I I I, *chemas* C C C L X, *cochlearia* D C C X X,

Sextarius, capit cotylas I I, *quartarios* I I I I. *òxybapha* V I I I, *cyathos* X I I, *conchas* X X I I I I, *myſtra* X L V I I I, *chemas* L X. *cochl.* C X X.

Cotyla, & hemina, & tryblion, capit quartarios I I, *oxybapha* I I I I, *cyathos* V I. *conchas* X I I, *myſtra* X X I I I I, *chemas* X X X, *cochlearia* L X.

Quartarius, capit oxybapha duo, cyathos tres, conchas V I, *myſtra* X I I, *chemas* X V, *cochlearia* X X X.

Oxybaphum, ſiue acetabulum, capit ſeſquicyathum, conchas I I I, *myſtra* V I, *chemas* V I I, *cum dimidia, cochlearia* X V.

Cyathus, capit conchas duas, myſtra quatuor, chemas V, *cochlearia* X.

Concha, capit myſtra duo, chemas duas, cum dimidia, cochlearia V.

Myſtrum, capit chemen unam, & ipſius partem quartam, cochlearia duo, cum dimidio.

Cheme, capit cochlearia I I.

Cochlearium, minima menſura eſt.

Concha duplex fuit, maior & minor. maior, æqualis fuit oxybapho: minor, ſemicyathum capit.

Myſtrum quoque maius, decimaſexta pars cotyles eſt: pendet drachmas tres cum dimidia, & quartam drachmæ partem. minus uerò, uiceſimaſecũda cotyles pars, pendet drachmas duas, ſcriptula duo, ſiliquam unam, & grani undecimas quatuor.

Cheme item duplex. maior, cotyles pars uigeſima, pendet drachmas tres: minor, eiuſdem cotyles pars trigeſima, pendet drachmas I I.

Ligulæ, ſiue cochlearia item uaria fuere: alia maiora, alia minora. ſed nullum eo quod nos ſuprà notauimus, maius. minimũ, X X I I I I, *aut etiã trigeſima eſt cyathi pars, mediocre decima.*

De iiſdem menſuris, cum per uncias & libras æſtimantur.

Metretes, capit libras C V I I I.

Chus, libras I X.

Sextarius, libram cum ſemiſſe.

Cotyle, uncias I X.

Quartarius, uncias quatuor cum dimidia.

Oxybaphum, uncias duas, drachmas duas.

Cyathus, ſeſcunciam.

Concha, drachmas V I.

Myſtrum, drachmas tres.

Cheme, drachmas duas, ſcriptulum unum, grana quatuor, & quintas grani quatuor.

Cochlearium, drachmam unam, ſcriptulum dimidium, grana duo, & duas eiuſdem quintas.

Græcæ aridorum menſuræ, ut in aliis fecimus.

Medimnus, capit chœnices X L V I I I, *ſextarios* L X X I I, *cotylas* C X L I I I I, *oxybapha* D L X X V I, *cyathos* D C C C L X I I I I, *cochlearia* V I I I D C X L.

Chœnix, capit ſeſquiſextarium, cotylas tres, oxybapha X I I, *cyathos* X V I I I, *cochlearia* C L X X X.

Sextarius, capit cotylas I I, *oxybapha* V I I I, *cyathos* X I I, *cochlearia* C X X.

Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos ſex, cochlearia L X.

Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, cochlearia X V.

Cyathus, capit cochlearia X.

Ruſticæ menſuræ Græcorum, in liquidis tantum.

Metretes, cõtinet amphoras duas, choas V I I I, *cotylas* C X V I, *oxybapha* C C C L X X X I I I I, *cyathos* D L X X V I, *myſtra* M M C C C I I I I.

Amphoreus, capit choas I I I I, *cotylas* X L V I I I, *oxybapha* C X C I I, *cyathos* C C L X X X V I I I, *myſtra* M C L I I.

Chus capit cotylas X I I, *oxybapha* X L V I I I, *cyathos* L X X I I, *myſtra* C C L X X X V I I I.

Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos V I, *myſtra* X X I I I I.

Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, myſtra V I.

Cyathus, capit myſtra quatuor.

Eædem menſuræ per unciam & libram.

Metretes, continet libras C V I I I.

Amphoreus libras L I I I I.

Chus, libras X I I I, *cum dimidia.*

Cotyle, libram, & ſeſcunciam.

Oxybaphon, uncias tres, & drachmas tres.

Cyathus, uncias duas, & drachmas duas.

Myſtrum, drachmas quatuor, cum dimidia.

Ruſticæ menſuræ Græcorum, in aridis rebus, eadem ratione.

Medimnum, capit modios Romanos V I, *ſemimedimna duo, tertiarios tres, ſextarios* V I, *ſemiſextarios* X I I, *ſemiduodecimas uiginti quatuor, chœnicas quadragintaocto, cotylas centũ quadragintaquatuor, oxybapha* D L X X V I, *cyathos* D C C C L X I I I I. *myſtra* I I I C C C C L V I.

Semimedimnum, capit tertiarium cum dimidio, ſextarios tres, ſemiſext. V I, *ſemiduodecimas* X I I, *chœnicas uigintiquatuor, cotylas* L X X I I, *oxybapha* C C L X X X V I I I, *cyathos* C C C C X X X I I, *myſtra* M D C C X X V I I I.

Tertiarius medimni, capit ſext. duos. ſemiſext. quatuor, ſemiduodecim. octo, chœnicas X V I, *cotylas quadragintaocto, oxybapha* C X C I I, *cyathos* C C L X X X V I I I, *myſtra* M C L I I.

Sextarius hic, capit ſemiſext. duos, ſemiduod. quatuor, chœnicas octo, cotyl. uigintiquatuor, oxybapha X C V I, *cyathos* C X L I I I I, *myſtra* D L X X V I.

Semiſextarius, capit ſemiduod. duas, chœnicas quatuor, cotylas duodecim, oxybapha quadragintaocto, cyathos L X X I I. *myſtra* C C L X X X V I I I.

Semiduodecima medimni pars, capit chœnicas duos, cotyl. V I. *oxyb. uigintiquatuor, cyathos* X X X V I, *myſtra centum quadragintaquatuor.*

Chœnix, capit cotylas tres, oxybapha X I I, *cyat.* X V I I I, *myſtra* L X I I.

Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyath. V I, *myſtra uigintiquatuor.*

Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, myſtra V I.

Cyathus, capit myſtra quatuor.

Ponderum uarietas pro rerum generibus quas metimur.

Sed in his omnibus menſuris habenda eſt ratio rerum quas metiri uolumus. Nam uinum oleo nona parte grauius eſt, & mel uino tertia ferè parte. Aqua proximè ad uinum pōdere accedit: & in his quæ puriora ſunt, impuris & fæculentis ſunt leuiora. In aridis etiam hordeum grauius eſt auena, far hordeo, triticum farre. quinetiam triticum tritico grauius reperitur, atque item in alijs. Id quod exemplo declaramus, primùm de Romanis, deinde de Græcis.

Culeus igitur oleo plenus, pēdet libras MCCCXXXIII, & uncias quatuor. Culeus uino plenus, pēdet libras MCCCCLXXXI, uncias V, drachmas VI, ſiliquas quatuor. Culeus mellis, pendet libras MMCCXXII, uncias duas, drachmas V, ſcriptulum unum.

Ligula plena oleo, pendet drachmas duas, ſcriptula itē duo, ſiliquas duas. Ligula uini, pendet drachmas tres, ſiliquam unā, grana duo, & duas nonas grani. Ligula mellis, pendet drachmas quatuor cum dimidia, ſiliquas duas, granum unum, & tertiam grani partem.

Atticæ menſuræ, quibus & medici ſunt uſi interdum.

Metretes olei plena, pendet libras CX: uini, libras C: mellis, CL.

Cyathus olei, pendet unciam unam, drachmas duas: uini, unciam unam, drachmas tres, ſiliquas duas: mellis, uncias duas & ſcriptula duo. Ex his facile quiuis proportione poteſt & alias menſuras æſtimare.

Georgicæ, id eſt ruſticæ menſuræ.

Metretes, idem eſt hic cum Attico in omnibus.

Amphoreus olei, pendet libras XLV, uini L, mellis LXXV.

Chus olei, pendet libras XI. & uncias tres: uini, libras XII, cum dimidia: mellis, XVIII, & uncias IX.

Cotyle olei, pendet uncias XI, & drachmas duas: uini, libram unam, & drachmas quatuor: mellis, ſeſquilibram, & drachmas VI.

Oxybaphum olei, pendet uncias II, drachmas VI, cum dimidia: uini, uncias tres, & drachmam unā: mellis, uncias quatuor, & drachmas V, cum dimidia.

Cyathus olei, pendet unciam unam, drachmas VII: uini, uncias II, & ſcriptula II: mellis, uncias III, drachmam unam.

Et hæ menſuræ medicis maximè fuerunt in uſu.

Cotyle olei proportione ſuper tertia ad Atticam, pendet uncias X: uini, uncias undecim, ſcriptula II, obolum unum, ſiliquam unam. mellis, libram unam, uncias IIII. drachmas V, ſcriptulum unum.

Oxybaphum olei, pēdet uncias V: uini, uncias V, cum dimidia, ſcriptulum unum, ſiliquas duas: mellis, uncias VIII, drachmas duas, ſcriptula duo.

Cyathus olei pendet unciam unam, drachmas V, ſcriptulum unum: uini, unciam unam, drachmas ſex, ſcriptula duo, ſiliquas duas, grana duo, & duas tertias grani: mellis, uncias duas, drachmas VI, obolum unum, ſiliquam unam.

Myſtrum olei pēdet drachmas tres, ſcriptulū unum: uini drachmas III, ſcriptula II, grana II, & duas grani tertias: mellis, drachmas V cum dimidia, ſiliquam unam.

Cochlearium olei pendet drachmam unam, ſcriptula II: uini, drachmam unam, ſcriptula II, obolum unum, granum unum, & grani tertiam partem: mellis, drachmas II. ſcriptula II. ſiliquam unam.

In aridis uix aliquid certi ſtatui poteſt: niſi quòd modius leuiſſimi tritici pendet libras XX. grauiſſimi, libras XXVII. Sal cum metallis comparatur.

De ponderibus Romanis.

Libra, quæ & pondo, & as dicitur, ſiue aſſis, inter minora pondera maximum eſt, inter maiora minimum, continet uncias XII. Fuit autem libra Romana aliquanto maior, quàm mina Attica, ut ex drachma intelligi poteſt.

Libra & pondo, omnia maiora pondera confecerunt Romani: niſi quòd interdum à libra libralis, quod unius eſt libræ, dixerunt, Item bilibris, trilibris, quadrilibris, duarum, trium, & quatuor librarum.

A pondus, dupondius, à duobus ponderibus, quòd unum pondus aſſipondium dicebatur: id ideo, quòd As erat libræ pondus. Et centumpondium, centum librarum.

A pondo quoque, & duapondo, & trepondo, id eſt tria pōdo, facta à ueteribus ſunt.

Pondo igitur ſi ſolum ponitur, libram notat: ſi alteri adijcitur ponderis uocabulo, pondus ſimpliciter ſignificat: ut in his, pōdo uncia, pondo ſemuncia: ut à libra & uncia & alijs, cum menſuræ ſunt, diſtinguatur.

Libræ partes ſunt: uncia, per ſe: ſextans, duæ unciæ: quadrans, tres: triens, quatuor: quincunx, quinque: ſemis, ſex, quæ etiam ſelibra dicitur: ſeptunx, ſeptem: bes, octo: dodrans, nouem: dextans, decem: deunx, undecim.

Libra in æquas partes ſic diuiditur, in ſemiſſes II, trientes III, quadrantes IIII, ſextantes VI, ſeſcuncias VIII, uncias XII.

In partes impares hoc modo: In deuncem, & unciam: in dextantem & ſextantem: in dodrantem, & quadrantem: in beſſem, & trientem: in ſeptuncem, & quincuncem.

Rurſus libra in alia minora pondera, in has æquales diuiditur partes: in ſemūcias XXIIII, duellas XXXVI, ſicilicos XLVIII, ſextulas LXXII, denarios LXXXIIII, uictoriatos CLXVIII, ſcriptula CCLXXXVIII.

Selibra, ſiue ſemis, diuiditur in quadrantes II, ſextantes III, ſeſcuncias IIII, uncias VI, ſemūcias XII, duellas XVIII, ſicilicos XXIIII, ſextulas XXXVI, denarios XLII, uictoriatos LXXXIIII, ſcriptula CXLIIII.

Aliæ libræ partes, ex unciæ diuiſione colliguntur.

VNCIA ſecatur in ſemuncias II, duellas III, ſicilicos quatuor, ſextulas VI, denarios VII, uictoriatos XIIII, ſcriptula XXIIII.

Semuncia in duellam cum dimidia, ſicilicos II, ſextulas III, denarios III cum dimidio, uictoriatos VII, ſcriptula XII.

Duella, in ſicilicum unum, & eius tertiam: in ſextulas II, denarios II, & eius tertiam: uictoriatos quatuor, cum dimidio, & tertiam dimidij: ſcriptula VIII.

Sicilicus, in denarium cum dimidio, & eius quartam: uictoriatos III, cum dimidio: ſcriptula VI.

Sextula, in denariū, & ſextam eius: uictoriatos II, ac eius tertiam: ſcriptulos IIII.

Denarius in uictoriatos II, ſcriptula III, & tres eius ſeptimas: in ſextantes ſex, ut Corn. Celſus diuidit, ne obolos græcè dicat. non in totidem obolos drachmas diſtribuitur.

Victoriatus, in ſcriptulum unum cum dimidio, & tres decimas quartas ſcriptuli.

Scriptulum hoc tempore, ſcrupulum alij, alij denarium uocant.

Scriptuli partes, ex ponderibus Græcorum intelligentur.

De Aſſe, pro pede.

Pes in ſpacijs, & continuata quantitate, idem eſt quod As in ponderibus: uſique ſunt ueteres Aſſe & partibus eius, pro pede & eius partibus. Pes igitur diuiditur in uncias, ſiue pollices XII, ſiue digitos XVI. Spithame græco uocabulo dicitur menſura digitorum XII.

Palmus digitorum IIII. Reliqua uocabula ex aſſis diuiſionę ſunt petenda.

Eodem pacto iugerum metimur, & diuidimus: cuius minima pars, ſcrupulum dicitur, id eſt pedes X. & longitudine & latitudine quadratum, ut Varro tradit.

De ponderibus Græcorum, præſertim Atticorum.

Talentum primum duplex fuit, minus & maius, ſiue paruũ & magnum. Paruum cõtinet minas L X, *magnum* L X X X. *Itaque cum talẽta Liuius nominat, de magnis ferè, & quidem Atticis, intelligendum eſt. Fuerunt & alia Talenti genera, ut Babylonium, quod drachmis* V I I *ualuit. Aegineum* X, *Syrium* M D, *Atticæ drachmæ æſtimatione. Fuit & Euboicũ, cuius meminit Liuius, quod penè idem cum Attico fuit. Sed paruum diuidamus, ex quo facile magnum poterit æſtimari. Talentum igitur Atticum minus diſtribuitur in minas* L X, *drachmas* V I, *obolos* X X X V I, *ſemiobolos* L X X I I, *chalcos* C C X V I, *lepta* M D X I I.

Mina duplex quoque fuit: uetus, quæ continebat drachmas L X X V: *& noua Solonis, drach.* C. *ſed apud Liuium noua ſemper intelligitur. Mina igitur cõtinet drach.* C, *obolos* D C, *ſemiobolos* M C C: *chalcos, quos quidã æreola transferunt,* I I I D C: *lepta, quæ minuta uocant,* X X V C C.

Drachma diuiditur in obolos V I, *ſemiobolos* X I I, *chalcos* X X X V I, *lepta* C C L I I.

Obolus, in ſemiobolos I I, *chalcos* V I, *lepta* X L I I.

Semiobolus in chalcos tres, lepta X X I.

Chalcus, in lepta V I I, *quæ uix diuidi poſſunt.*

Eorundem ponderum medica diuiſio, quæ & græca, cum maiora in minora tribuuntur.

Mina diuiditur in uncias X V I. *drach.* C X X V I I I, *ſcriptula* C C C L X X X I I I I, *obolos* D C C L X V I I I, *ſemiobolos* M D X X X V I, *ſiliquas* I I C C C I I I I, *grana ſiue momenta* I X C C X V I.

Libra, in uncias X X I I, *drach.* X C V I, *ſcriptula* C C L X X V I I I, *obolos* D L X X V I, *ſemiobolos* M C L I I, *ſiliquas* M D C C X X V I I I, *grana* V I D C C C C X I I.

Vncia diuiditur in drach. octo, ſcriptula uigintiquatuor, obolos X L V I I I, *ſemiob.* X C V I, *ſiliquas* C X L I I I I, *grana* D L X X V I.

Drachma in ſcriptula tria, obol. ſex, ſemiob. X I I, *ſiliquas* X V I I I, *grana* L X X I I.

Scriptulum, in obolos I I, *ſemiob. quatuor, ſiliquas* V I, *grana uigintiquatuor.*

Obolus, in ſemiob. I I, *ſiliq. tres, grana* X I I.

Semiobolus, in ſiliquam cum dimidia, grana V I.

Siliqua in grana quatuor.

His etiam ponderibus ueteres medici ſunt uſi, præſertim ueterinarij & chirurgi.

Mina diuiditur in libram & quadrantem, id eſt uncias X V, *drach.* C X I I, *& ſemis, ſcriptula* C C C X X X V I I, *& ſemis, obolos* D C L X X V.

Libra in uncias X I I, *drach.* X C, *ſcrip.* C C L X X, *obolos* D X L.

Vncia in drach. V I I, *& ſemiſſem, ſcrip.* X X I I, *& ſemiſſem, obolos* X L V. *Reliqua, ut in ſuperiore ratione.*

De numorum, ſiue pecuniarum ueterum æſtimatione, ad noſtri temporis precia comparata.

Hoc loco illud tenẽdum eſt, nullum ferè fuiſſe ponderis genus tam græcis quàm latinis, quo nõ uel numus ſignatus, uel ſumma quædam rei nummariæ ſignificetur, de qua re deinceps pauca agemus. Et primum de Romanis, deinde de Græcis, atq; hæc ad rationem huius temporis accommodabimus.

As, ſiue libella, ſunt denarioli Mediolanenſes X I I, *quadrãtes quatuor, totidem Gallici denarioli, & paulo plus.*

Hic illud obſeruandum eſt, cum apud antiquos millia æris legitur, aſſes pro ære intelligi debere, hoc eſt millia aſſium. Ab aſſe fit, decuſſis, id eſt decem & centuſſis, id eſt centum aſſes.

Sextans, cuius & Liuius & Plinius meminere, Mediolanenſes denariolos duos continet.

Quadrans ſiue Teruncius, quem triuncium Plinius uocat, aſſis quarta eſt pars, ſunt denarioli Medionalenſes tres.

Triens aſſis pars tertia, id eſt denarioli I I I I *Mediolanenſes, ſemis teruncij, ſiue quadrantes* I I.

Seſtertius & numus idem ſunt. continet aſſes I I, *& ſemiſſem: hoc eſt, quadrantes* X *Mediolanenſes, ſiue Germanicos cruciatos* I I, *Gallica uerò æſtimatione Turonicos denariolos* X, *& denarioli ſemiſſem, hoc eſt (ut uocant) ſolidum regium.*

Numus tamen & numiſma, eſt etiam cõmunis cuiuſuis monetæ appellatio, ſiue argentea ſit, ſiue aurea.

Denarius, aſſibus ualuit Mediolanenſibus X, *hoc eſt quaternis ſeſtertiis: monetæ uerò Germanicæ, cruciatis* V I I I, *& paulo pluris.*

Libra, denariis ualuit L X X X I I I I, *& paulo pluris, hoc eſt, aureis numis octo, & aurei ferè ſemiſſe. Nam denarius Romæ quinta ferè parte grauior fuit, quàm drachma Athenis.*

Libra auri, ſolatis C X I I *ferè. maior enim fuit, quàm mina Attica, ut antè diximus. Id quod ſic intelligi uelim, uncias Romanas grauiores fuiſſe Atticis unciis. Quòd ſi ad denarios etiã ſpectes, fuerunt & illi drachma Attica grauiores.*

Obſeruandæ ſunt autem formæ loquendi in Liuio & aliis,

Mille ſeſtertium
Mille ſeſtertium numûm
Mille numûm
Mille ſeſtertij.
} *Hæc enim idem ſunt: id eſt, aurei numi, ſiue coronati* X X V.

Seſtertia uerò genere neutro, in plurali numero, mille ſeſtertios ſignificant. Cum uerò aduerbium numeri quodpiam his adiungitur, centena ſunt intelligenda. Decem igitur ſeſtertia, ſunt decem millia ſeſtertium. Et decies ſeſtertiûm, idem eſt quod decies centena millia ſeſtertiûm, uel mille ſeſtertia (hoc tempore, uulgò millionem uocant) quæ ſumma continet aureorum ſiue coronatorum numûm X X V. *Romani enim mille ſeſtertia, & ab eo reliquos numeros ferè per aduerbia eloquebantur: infra mille, nunquam.*

Hoc autem loco illud teneri uelim, nos aureum numum intelligere, qui denis denariis Romanis ualeat: hoc eſt, libris Mediolanenſibus V, *quæ fuit æqua eius æſtimatio. Ad hanc rationem aut addendo, aut detrahendo, poſſunt omnia æſtimari.*

In codice Iuſtiniani, & apud Iſidorum & Lampridium in Alexandri uita, mentio fit ſolidi. is fuit aureus eius temporis numus. Alioqui apud ueteres, ſolidi uocabulum non inuenitur, niſi pro integro ſiue toto. unde & ſolidum ſoluere dixerunt.

Victoriatus fuit numus argenteus, uictoria ſignatus: ualuit aſſibus Mediolanenſibus V. *Germanicæ uerò monetæ, barzionem Conſtantienſem unum.*

Fuerunt præterea Romanis alia numorum genera, ut Bigati & Quadrigati dicti, à bigis & quadrigis, quibus erãt ſignati. Item ſerrati, à ſerra, monetæ nota. Vnde nos quoque eleganter, ſcutatos, & ſolatos, & coronatos, aureos noſtros numos appellare poſſumus, à ſcuto, ſole, & corona: atque etiam capitatos, quæ quarta eſt ſcutati pars, à capite.

Fit quoque mentio umbonorum, præſertim à Cicerone pro Font. à ſcuti umbone, ut puto, quo ſignati fuerunt: de quorum omnium precio nihil habeo quod dicam, niſi quòd Bigatos & Quadrigatos denarios argenteos uidimus, quos ad denarij precium accedere exiſtimamus.

Atticæ pecuniæ qua latini authores ſunt uſi, æſtimatio.

Talentum Atticum minus, ualet ferè numis aureis uſitatis & ſimplicibus, ſiue coronatis D C. *maius,* D C C C. *nam his ferè uſi ſunt Latini, præſertim Liuius.*

Talentum etiam pro ſumma non magna inuenitur uſurpatum, & quidem aureum: præſertim apud Ebreos, Siculos & Homerum: hoc eſt, pro aureo numo, duorum aut trium coronatorum.

Mina, aureis numis V I I I *ferè: quatuor enim drachmis mi-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nor fuit quàm libra Romana. Cum autẽ latini authores minæ mentionem faciunt, Atticam intelligere debemus, eámque argenteam, quæ drach. ualuit C. fuit & aurea mina, ut & Ebraicum Talentum, cuiuſmodi ea fuere quæ Sabæa Regina, & Rex Hyramus Solomoni obtulerũt, quæ VIIDCC *aureis numis ſingula fuiſſe exiſtimamus.*

Drachma, minor denario Romano fuit: ualet enim obolis VI, *aſſibus uerò ferè octo & ſemiſſe. Germ. cruciatis ferè* VII.

A drachma factæ ſunt aliquot uocabula numorũ, ut didrachmum, tridrachmum, tetradrahmum: hoc eſt, duarum, triũ, quatuor drachmarum. Tetradrachmo uſus eſt Liuius lib. 4. de bello Macedonico.

Siclus, qui & ſtater, & talentum dicebatur, drachmis IIII *ualuit, authore Ioſepho: hoc eſt, tetradrachmo, eo uſi ſunt Ebrei, ut ſtatere Græci.*

Stater etiã aureus fuit Athenis, didrachmus: cuiuſmodi fuit etiam aureus numus Romæ, duorum denariorum pỏdere. Vnde Philippei ſtateres, & Darici, & Alexandreæ: qui ſinguli binos coronatos continebant, & paulo plus.

Obolus, denarios Mediolanenſes XVII, *ſiue teruncios* V, *& denariolos ferè* II. *Idem ferè eſt obolus, quod Germ. cruciatus. Errauit igitur Donatus, qui in Terentio explicando, obolũ putauit eſſe ultimam, hoc eſt minimam monetam.*

Ciſtophorus, numus etiam fuit argenteus, cuius crebra fuit apud Liuium mentio. minor fuit quam drachma, ualuit aſſibus Mediolanenſibus ferè VI.

Hæc habuimus, quæ curſim hiſce de rebus traderemus: quæ æqui boni ut faciant lectores, oro.

FINIS.

SANTIN
Restauro
72